VOLVMEN

COMPLECTITVR NOVELLAS CONSTITVTIONES IVSTINIANI PRINCIPIS POST

repetitam Codicis prælectionem editas: Authentica vulgò appellant: Tres item posteriores libros Codicis: Feudorum seu beneficiorum duos: Constitutiones Friderici II. Imp. Extrauagantes duas Henrici VII. Imp. & Tractatum de Pace Constantiæ. Omnia ad vetustissimorum simul & emendatissimorum exemplarium fidem recognita, & emendata.

Adiectæ sunt plerisque in locis ex doctissimorum hominum commentariis annotationes, quæ non parum lucis ac dignitatis huic Volumini afferunt.

LVGDVNI,

Apud Hugonem à Porta, & Antonium Vincentium.

M. D. LVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Extraict du priuilege du Roy.

IL est permis à Hugues de la Porte Marchant libraire Citoyen de Lyon par octroy & special priuilege du Roy, d'imprimer ou faire imprimer & exposer en vente le Cours du Droit Ciuil, corrigé veu & collationné sur l'Exemplaire & Archetype de Florence, enrichy & doué de plusieurs Annotations, qui ne permettent le lecteur hesiter & muser en beaucoup de passages auec les Inscriptions des Chapitres ou Loix, qui par cy deuant n'auroyent esté mises en lumiere: & semblablement auec vn Repertoire fort ample, & general sur tout le Droit Ciuil, lequel n'a encores esté imprimé. Et par ledict priuilege defenses & inhibitiōs sont faictes par ledict Seigneur à tous autres de n'imprimer, ou faire imprimer ne exposer en vēte, ou destribuer dedās son Royaume, terres & seigneuries, ledict Cours du droit Ciuil, auec lesdictes Corrections, Annotatiōs & Inscriptiōs de nouueau adiousteés: ensemble ledict Repertoire en quelque volume que ce soit, sans le cōsentement dudict de la Porte, iusques au temps & terme de dix ans: à compter du iour & date de la premiere Impression faicte dudict Cours Ciuil, auec lesdictes Corrections, Annotations, & Inscriptions: & ce sur certaines peines amplement contenues audict Priuilege. Donné à sainct Denis en France, l'vnziesme iour de Iuing, L'an mil cinq cens quarante & neuf, & de son Regne le troysiesme. Signé

Par le Roy en son Conseil.

Lalement.

Seellées de Cire Iaune à simple queüe.

Andreæ Alciati de Iustiniani Novellis, et cur Authentica hodie vocentur, ex Parergῶn Lib. II. Cap. XLVI.

Ratio.

QVVM interrogatus quandoque essem, vnde fieret, vt Cōstitutionum Iustiniani Volumen Authentici nomine citaremus, cùm tamen nusquam appareat hunc ei titulum ab ipso legislatore præfixum esse; sic respondendum duxi, æditum esse eum librum à Græco sermone, & Constitutiones eas Græcè νεάρας appellatas fuisse. Verùm cùm Asiatica quadam luxuria diffusus, prolixitatéque nimia scriptus liber esset, translatum Latinè à Iuliano Patritio & exconsule fuisse, sed compendiosiùs, & stylo, vt tum tempora ferebant, non inelegante, qui liber adhuc extat: & Nouellæ titulo circunfertur, dubio procul legitimus Iustiniani ipsius partus, quem tamen doctores nostri vt spurium reiecerunt, maluitq; Accursius Barbaram & Bulgari tempore factam translationem interpretari, quòd vberior ei videretur, ideóque Authenticam appellauit, quoniam ex ipso Græco originali ad literam traducta esset. Sanè Authenticon pro re certæ fidei poni constat, nō solùm apud Iulianum Paulúmque Iurisconsultum, apud hunc Lib. v. sententiarum, & capit. ij. de fide instrument. Digestis, sed etiam apud Cicero. episto. ad Atticum lib. ix. & x. Tametsi Gaza libello de mensibus hanc vocem apud veteres hoc censu non reperiri scribat: sed eos, qui citra mille annos scripsisse, hac dictione ἀυθέντης vti cœpisse, vt eum exprimeret, quem Latini authorem dicūt: olim enim idem significat quod ἀυτόχειρ, id est, propria manu aliquid patrans.

TITVLI VOLVMINIS HVIVS ALPHABETICA SErie dispositi, quò faciliùs in hac arte Tyrunculi eos inuenire posſint: & primò, Tituli Authenticorum, seu Collationum.

TITVLI TRIVM posteriorum librorum Codicis.

Agen

TITVLI Feudorum.

FINIS.

EXTRAVAGANtium constitutionum Tituli.

FINIS.

INDEX LEGVM trium posteriorum librorum Codicis Alphabetico ordine digestus.

Hac

Primi

Si a

Finis Indicis legum trium librorum Codicis.

INDICES MEMORABILIVM ET RERVM, ET VERBORVM IN VOLVmen alphabetica serie, fidelissimè digesti, ita vt facili negotio eorum sedes obuiæ fiant, idq́ locupletius multò, quàm antehac.

Authenticōn Index.

Effect.

Minor

Scripturæ

INDEX RERVM & verborum in gloss. contentorum super tribus vltimis lib. Cod.

Consuetudo

Pragma

INDEX RERVM & verborum in glo. contentorum super libris Feudorũ, & Extrauagantium.

Finis Indicis Voluminis.

a I N nomine domini nostri Iesu Christi. Iustinianus opus suũ laudabile Deo attribuit: vt & alias. C. de off. præf. præto. Af. l. in nomine domini. & j. de quæst. in prin. col. vj. & de armis. in princ col. vj.

i Vide gl. similem in procœ. in stitu.

Ex quo [1] sequit bonum principiũ, melius medium, & finis Deo acceptabilis: vt j. quo opor. episco. in prin. col. j. non ergo tanquã ipse, sed tanquam Deus facere videtur [2]: vt ff. de acq. pos. l. ꝙ meo. & nõ sua vice, sed delegantis. s. Dei fungitur: vt ff. de officio eius cui mã. est iur. l. j. in fin. & j. de instr. cau. §. qa igitur imperium. coll. vj.

2 Hoc verum quo ad tẽporalia nõ quo ad spiritualia. Angel.

b Iesu. Habraice, Latine saluator [3]: vt patet in passione, & ex superscriptione in cruce facta.

3 Idem Io. de Pla. & Porcus in procœ. in stitut.

c Christi. Græce, Latine vncti.

d De hæredibus. Non dicas institue dis, sed ab hæredi tate repellendis: nisi votum impleant testatoris: vt j. eod. §. si quis autem nõ implens. & hæc pars tituli expeditur infra, eod. vsque ad illum. §. hic nobis.

4 Quæ lata est à Falcidio tribuno plebis. c. quodam. in l. j. ff. ad l. Fal.

e Et falcidia [4]. s. hæredi seruanda, si fiat inuentariũ: nõ alias. & hæc pars expeditur infra, eodem. §. hic no bis. vsque in fi. tit.

5 Sequuntur Bar. & Angel.

6 Displicet Ange.

7 Notabilis gl. ad hoc, quod quãdo aliquis dicit parũ, videtur duo dicere, videlicet quod habet, & quod modicum habet. An.

f Occupatis. Potest legi datiue cũ illo verbo incurrũt, ꝙ est j. Idẽ est de illa dictione, eligentibus. Item potest in vi ablatiui absoluti poni. sic instit. de iur. na. in prin. vbi dictio vna, poni põt nominatiue & ablatiue.

g Nobis. Nota similia de occupatione. j. de appel. col. iiij. & infra, de iudi. §. j. collat. vj. & de quadrien. præscrip. l. fi. in fi.

h Reipublicæ. i. totius imperij. sic in procœmio. ff. in prin. Et no. [5] ꝙ tribus modis respub. dicitur. Primo Romanorum: vt hic. Item pro ciuitate Romana tantum. & tunc proprie: vt ff. de verbo. signifi. l. eum qui. Item pro qualibet ciuitate: & tunc impropriè: vt C. de off. eius qui vi. al. iu. ob. l. j. Ponitur & quarto pro quolibet municipio: vt ff. de pu. & vec. l. sed & hi. §. pe.

8 Ista & sequentes expositio nes placẽt Ang. Bar. tñ omnes approbat & etiã pri mam.

i Curas. & dicitur cura, quasi cor vrens.

k Parum nihil. i. modicum [6] eligimus cogitare de singulorum vtilitatibus. Hæc enim dictio parum [7], aliquid ponit: licet illa dictio nihil, totum videatur negare. sed quæ sunt vtilia in vniuerso, eligimus curare, vt sequitur j. de non alie. §. quia vero verisimile, ibi, oportet enim, &c. col. ij. Vel dic parum nihil [8] i. parũ vel nihil hoc tẽpore possumus cogitare de singulorũ vtilitatibus. Vel dic parum nihil. i. nihil. quod sit parum. Nam curamus alta: vnde appellatio ad eum. s. principem non venit: nisi sit causa xx. lib. auri. vt C. de appel. l. in offerẽdis. Vel dic parum [9] eligimus hoc s. nihil cogitare: sed semper volumus cogitare: vt j. vt diui. iuf. subscri hab. in prin. col. ij. & vt iud. sine quoquo suf. §. fi. col. ij. in prin. & C. de quadrien. præscri. l. fi. §. pe. Vel dic parum. i. non sic. C. de transa. l. fratris.

9 Ista & præcedens habẽt eundem effectũ, secundum Bar.

l Sed quatenus. repete eligẽtibus nobis. & lege duobus modis vel vt respiciat causam pteritã, vel præsentem: sic. s. eatenus cogitamus ad hunc casum, quatenus id est, propter quam cogitationem: vt ponatur quatenus pro ꝙ: & sic causam in præteritum vel præsens notet, non futurum, secundũ Azo. Vel melius [10] dic propriè poni vt futurã causam notet. & cõquiescunt, ponitur pro cõquiescant. s. gentes Romani imperij: vt sequitur: et & semper ponitur quatenus, pro qd'. Qualiter ista dictio quatenus sumatur, vide Bart. in l. j. in ix. col. in ver. quæro de aduerbiis. ff. de condi. & demõ. & Bald. in l. antiquitas in j. not. C. de vsufruct.

10 Vtrãq; placet Bartol. & Angel.

IN NOMINE [a] domini nostri Iesu [b] Christi [c] liber Constitutionum nouellarũ Authen.

TITVLVS I.

DE HAEREDIBUS [d], & falcidia [e], & si hæres legata soluere noluerit.

CONSTITVTIO PRIMA.

Communis reipublicæ cura occupat principem ad cogitandum pro republica, & subiectorum vtilitas, & eorum interpellatio, legis condendæ occasionem præbent. Liberis & parentibus, interdum etiam fratribus ex necessitate debita portio debetur: alij ex voluntate. Bart.

Imperator Iustinianus A. Ioanni glo. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

Occupatis [f] nobis [g] circa totius Reipubl. [h] curas [i], & parum nihil [k] eligentibus cogitare, sed quatenus [l] Persæ quidem conquiescunt, Vandali [m] verò [n] cum Mauris [o] obediunt, & Carchedonij [o] antiquam [p] recipientes habent libertatem: quamuis nunc [q] primùm sub Romanorum facti republica, inter subiectos habeantur (quod nõdum

m Vandali. hostes fuerunt populi Romani: vt C. de offi. præfec. præto. Afri. l. quaslaudes. in principio.

n Vero. vel superlatiue legas: vt ibi ff. de iusti. & iure. l. ius ciuile. §. hoc igit. vel legas [11] aduersatiue. q. d. aliæ gentes nostris cogitationibus per se quiescunt: vt ff. sed Vandali non per se, sed facto nostro: quia subiugauimus eos: vt C. de offi. præfe. præt. Afri. l. quas laudes. vel dic ꝙ Persæ fuit nomen gentis: vnde dicitur rex Persarum: & vero, ponitur pro certe.

o Et Carchedonij. gentes sunt. & repete eligẽtibus cogitare quatenus Carchedonij, &c.

p Antiquam. Dic ꝙ primo fuerunt de Romano imperio, sed post facti fuerunt serui hostium: vt de Africa dicitur: vt C. de of. præfe. præt. Afri. l. quas laudes. Vel dic [12] ꝙ nunꝗ fuerũt sub Romano imperio, nisi nũc primum, vt sequitur. vnde vocat antiquam libertatem à iure naturali inuentam: vt C. de nat. re. l. ij. qđ est ve tustius: vt instit. de re. di. §. singulorum. Sed quomodo per captiuitatem eam recipiunt? imo perdunt: vt insti. de iure perso. §. pen. Resp. amittunt [13] sed ex quo desinunt esse rebelles, recipiunt primã libertatem, id est, quam de iure naturali habent, vt dictum est: vel quam primo habebant ante captiuitatem.

q Quamuis nunc. In quibusdam est: quam nunc primum, &c. & nõ est ibi, nisi: & subaudi per. q. d. per hãc libertatem habent, ꝙ Deus nobis hactenus vel eis nõ concessit: nunc primum sub Ro. &c. nisi sic exponas, innuitur ꝙ omnes hostes antequam capiãtur, sunt serui: qđ non est verum. Item alias dicit, quasi nunc primum, &c. & hæc plana. & expone quasi, pro sicut. q. d. ita recuperant libertatem, sicut nouiter nobis adhærentes hostes sponte retinent, quam habent. Item alias est, quam nisi nunc. & in hanc ego habeo: & est boni hoc modo: quam. s. libertatẽ habent. i. per omnia sunt liberi, nisi nunc, &c. q. d. nisi in hoc: quia erunt inter subiectos. & secundum hunc tertium & primum intellectum inferiora verba, quod nõdum, &c. sic expone, quod scilicet subiugarentur, & sub republica Ro. po.

* Consti tutionem hanc ele gãtissimis scholiis il lustrauit Frãciscus balduinus simulque eam ex si de Græci exempla ris vertit. Tu eum vi deto.

* Dicit qđ Vãdali & Mauri subiuga ti fuerunt à Iustiniano impe ratore, lege hystoriam domini Antonini de Iustiniano Imperatore, in ij. volumi ne.

11 Vtrãq; approbãt Bartol. & Angel.

12 Istam tenet Angel.

13 Idẽ Angel. & est not. gloss. pro bãnitis, qui si rebanniũ tur per restitutionẽ in integrũ recuperãt bona si alienata nõ sunt: fru ctus etiam extantes recuperabunt alias non secundum Ang.

hactenus,nisi sub imperio nostro dedit Romanis Deus)incurrunt [a] etiam proprię solicitudines à nostris subiectis semper nunciatę,quarum quidem singulis damus competentem [b] formam [c].

Quæcunque verò [d] frequenti [e] quidem potiuntur [f] per partes [g] auxilio [h],possibilia [i] tamen sunt scripta lege [k],vt cõmunem omnibus præstẽt (in quibus opus habent) vtilitatem : hæc oportere putauimus & lege sancire,& tradere subiectis per se iuuantia [l],& non semper iussione Imperatorum egentia. Semper igitur [m] nobis importuni [n] sunt,alij quidem nos pro legatis relictis, non tamen præbitis [o] adeuntes [p]: alij verò pro libertatibus [q]: alij ob aliud quiddam [r],qui transmittentes [s] quidem,hæreditates dari [t] quibusdam, aut fieri [v] constituerũt [x] indeuotè [y] autem & res adeũt [z],& eas percipiũt: & quod est iussum, non faciunt:cùm vtique etiam à veteribus [a] legislatoribus dictum sit,competentes [b] deficientium dispositiones quæcunque non repugnant legibus, omnibus modis impleri. Sed quoniam ita positas leges iam plerunque neglectas [c] inuenimus,reparare [d] eas iudicauimus : oportere : & tam viuentibus [e] præbere ex eis cautelam, quàm morientibus [f] hunc exhibere honorem. Primum itaque [g] illud est cogitandum : quia testantibus aliis [h] quidẽ necessitatem imponit lex distribuere

nerentur,tantum nobis concessit Deus, sed secũdum medium dic,ꝙ nondum,&c.s.quod recuperarentur.

a Incurrunt.q.d.non solum nostræ,sed etiam propriç.s.singulorum speciales:vt j.eo.§.si vero aut non. Vel dic,quod suas proprias appellat priuatorum solicitudines:vt C. de cad.tol.§.si.

b Competẽtem.si competenter petatur. quod dic vt j.de mand.prin.§.si vero.col.iij.

c Formam.quandoque generalem, quandoque specialem:vt insti.de iure natura.§.plane ex his.

d Quæcunqꝫ vero.hic ponitur vero,pro sed.q.d. vere singulis damus competentem formam:sed ne nimiũ grauentur,hoc oportere putamus, & legem sancire, & tradere subiectis per se iuuantia, nõ semper,&c.

e Frequẽti.sic ff. de legi.& senatuscon.l.nam ad ea.

f Potiuntur.i.indigent,vel fruũtur. Accursius.

g Per partes. id est,per singulos homines, vel causas à qbus cõsulimur.

h Auxilio. scilicet nostro,quod damus per præscripta.

i Possibilia tamen sunt.s.euenire,& frequenter : vt dixerat.nam de his quæ raro accidunt,&c.vt j.vt sine prohib.ma.debi.& credi.§.quia vero frequenter.col. vij.& subaudi,vt & dic vt scripta.l.&c. Vel dic, quæcunque vero frequenti quidem potiuntur per partes auxilio.s.plerunque propter sui frequentiam nostris indigent rescriptis:ea tamen scripta.i.possibilia sunt & subaudi,vt communem præstent vtilitatem omnibus.s.casibus.in quibus habent opus : hæc oportere, &c. Vel dic tertio oppo.pu.leg san.& trad.sub. &c. i. scripta omnia quæcunque præstent communem omnibus vtilitatem lege.i.per aliquam virtutem legis: quæ quatuor sunt:vt ff.de legi. & senatuscon .l.legis virtus.repete,& hæc opor.quæcunqꝫ frequen.po.&c. Vel dic,quidem hæc pu.leg.&c.quæcunque fre. quidem pro auxilio:possibilia tamen sunt,repete & pu. & hæc.s.lex scripta.quæcunque præstent communem vtilitatem omnibus.

Possibilia.s.euenire secundum primam & tertiam & quartam expositonem.

k Scripta lege subaudi secundum primam expositionem & secundam.

l Per se iuuantia.i.ea quæ per se iuuant:vt non sit opus noua impetratione.

m Semper igitur. quia singulorum causæ quotidie nobis nunciant:igitur,&c.

n Importuni.id est,valde instantes.sic.C.qui pot.in pigno.hab.l.assiduis.

o Præbitis.id est,datis.

p Adeuntes.scilicet nos.

q Pro libertibus.scilicet relictis per fideicõmissum, non præbitis.

r Ob aliud quiddam.vt per fideicommissa,quæ non sunt legata secundum quosdam:cum legata ex testamento tantum præstentur:fideicommissa vero etiam ab intestato,vt insti.de fideic. hær.§. præterea. Sed hoc reprobo:quia secũdum hæc iura secundum quæ loquimur, nulla est differentia : vt C. commu. de leg.l.ij. & etiã iure veteri: licet nõ vetustiori: vt ff. de legat. l.j. Dic ergo propter donationem causa mortis, quæ differt [a] à legato:vt diximus insti. de do. §.mortis causa. Itẽ propter præceptũ, quod facit testator interdũ, vt fiat monumentum ab vno de hæredibus pro quo agitur familiæ erciscũ.vt ff. fami. ercis.l.his cõsequẽter.§.iij. Item propter fideicomissum vniuersale, quod differt à legatis: vt ff.de leg.j.l.j.

a In hoc tamen est cõformis: quia sicut in legato domin. directo trãsfertur: ita in donatione causa mortis expressa. Angel.

s Transmittentes.id est, morientes.quia sua bona ad hæredes transmittunt.

t Dari. quando in dando consistunt.

v Fieri.quando in faciendo consistunt:vt institu.de leg.§.sed tale.

x Constituerunt.s.ab hęredibus.

y Indeuote.i.nõ seruata deuotione naturalis iuris, ꝙ dicit:vbi est emolumentum,ibi sit onus, &c. vt C. de fur.l.si.§.pe.& ff.de reg.iur.l.secundum naturam.

z Adeunt.scilicet hæredes.

a A veteribus.sic.j.de nup.§.disponat.col.iiij. & ff. ad legem Falcidiam.l.j.respon.j.& §.j.

b Competentes.alias competere [*].& tunc expone i.competens esse.& est omnis voluntas competens:nisi sit contra leges,vel bonos mores,siue turpis : vt ff. de leg.j.l.si quis inquilinos.§.pe.& si.& l.seq.§.si.& ff. de condi.insti.l.quidam.in prin.

* Quæ lectio facilior est,& Haloãdri lectiõi cõueniẽtior.

c Negletas.scilicet per desuetudinem:vt j.de iud.§. respon.col.vj.& in proœ.insti.§.igitur.& de iure nat. §.sed naturalia.

d Raparare. Ar.pro priuilegiis [a] antiquis & neglectis:vt possint & debeant renouari.Item arg. pro instrumentis antiquis,& fere consumptis:vt possint & debeant reuocari [3].sic j.vt spon.lar.§.insuper. col.ix. & j.de quæstio.in prin.col.vj.& ff. ad legem Iuliam ma.l.non contrahit.

a Vide c. cum dilectus.de cõsu.vti.vel inuti.

Priuilegia antiqua renouari debent.

3 Quando litera põt legi secundum Bar. & notarius diligẽs faciat mentionem. Angel.

e Viuentibus.quibus est aliquid à testãtibus relictũ.

f Morientibus.s.testantibus.vt eorum seruetur voluntas. Hæc enim lex,neque in paupertatem,&c. vt j. eod.§.si.in si.

g Primum itaqꝫ.quia oportet leges antiquas reparare:itaque,&c.

h Aliis.hoc respicit.j.aliis autẽ,&c.similis remotus respect.

quandam partem personis quibusdam, tanquam hoc secundum ipsam naturam eis debeatur: quale est filiis[a] & nepotibus & patribus[b] atque matribus, interdum verò etiã fratribus[c] & si quã[d] huiusmodi personã, aut in iis, q ex nobis sunt[e], aut ex quibus nos sumus[f], enumerauerunt leges[g]. Aliis autem nulla consistit necessitas[h] partem da re quamlibet propriæ substantiæ: sed sua potestas eis[i] largitur[k], ad quoscunque testator voluerit proferenda[l].

Hæres & quilibet oneratus iussum testatoris adimplere debet, alias commodo hæreditario priuatur, nisi lex repræsentet factũ, quod ab ipso erat faciendũ.

His igitur[m] à nobis prærdinatis, sancimus eos, qui ab aliquibus scripti sunt[n] hæredes, aut meruerunt fideicõmissa, per vniuersitatem[o] forsan, aut per speciem, aut legatum[p]: necessitatem habere, quæcunque testator & honorans[q] eos disposuerit[r], omnimodo ea complere,[s] si id, quod præcipitur[t], legitimum sit †: aut si non illud aliqua lex prohibeat vel si non fiat ab eo, qui honoratus est, tamen ratum esse expresse iam demonstrat[v].

Hæres, cui ex necessitate portio legitima debetur, indeuotus omni commodo hæreditario vltra legitimam priuandus est, applicando personis suo ordine enumeratis. Barto.

Si quis autem non implens qđ dispositum est, † sed dum cõpetat[x], qui honoratus est, quod relictum est, etiam ex decre-

respectus est, insti. de act. §. j. in illo verbo, aut cum. & dic aliis. i. aliquibus.

a Quale est filiis. His enim descendentibus natura debeť hæreditas: vt ff. de bo. dã. l. fi. in princ. & ff. vnde li. l. scripto. in fi. & fuit hæc pars iure isto quarta eius quod ab intestato debetur: vt C. de inof. test. l. cũ quæritur. & infra, e. §. si quis autẽ. sed hodie: 3 tertia, vel semis secundum numerum liberorum: vt infra de trien. & semis. §. j. nisi in casu, vbi est dodrans: vt in naturali curiæ dato: vt infra, de trien. & semis. §. excipitur. col. iij. & j. vt cũ de ap. cog. §. si quis autẽ. col. viij. nisi forte in filio arrogato, cui quarta debetur omnium bonorum secundum quosdã, licet plures existãt filij ex constitutione diui Pij: vt inst. de adopt. §. cũ autem. & ff. de adop. l. si arrogator. Alij quartam & eius, quod habiturus erat ab intestato. & hæc est verior.

b Patribus. nam & sic &c. vt ff. de inoff. test. l. nam & si. Item nũquid hæc quarta, quæ patri debetur, est aucta 4? dic vt infra, de tri. & semis. §. ij. col. iij.

c Fratribus. vt si frater meus instituit turpẽ & notatam personam hæredẽ: non alias: vt C. de inoff. test. l. fratres. sed & tunc ita demum si non sum ingratus: non alias: vt j. de nup. §. ingratitudinem. col. iiij.

d Si quam. supple & aliis quidem personis si quam &c. vel dic si, pro quia: & quam. i. aliquam huius.

e Ex nobis sunt. vt descendentes.

f Sumus. vt ascendentes.

g Leges. Nã dicunt leges omnibus inferioribus & superioribus aliqd deberi: vt hic, & ff. de inoff. test. l. j. interdum etiã extraneo quo ad sanguinem: vt patrono, cui debetur tertia: vt inst. de suc. libe. §. sed nostra. & infra eodem. §. non autem.

h Necessitas. etiam inter viuos pacto se adstrinxerint: vt C. de pact. l. fi.

i Eis. s. testatoribus.

k Largitur. i. relinquitur suo arbitrio, cui aliquid dimittat.

l Proferenda. vt ad extraneum, vel coniunctum: vt C. de hære. insti. l. extraneum. dũmodo possit illi capere. quod dic vt diximus insti. de leg. §. legati.

m His igitur. similis continuatio est insti. de iusti. & iur. §. is ergo.

n Scripti sunt. quid si nũcupatiue aliquis est institutus? Respon idem: vt. j. e. §. pe.

o Per vniuersitatẽ. vt in quota parte hæreditatis cõsistente. cũ aũt dicitur in specie, est in re certa: vt in seruo, vel domo: vt inst. de fideic. hære. §. nihil autem.

p Legatum. Sed nunquid legatum est aliud à fideicommisso speciali iure isto? Respon. non. & quod dicit legatum. dic. i. eo modo quo consueuit relinqui legatum: vt C. commu. de leg. l. ij.

q Et honorãs. pone &, pro. i. vt hæc dictio testator, & hæc honorãs, ad idem ponãtur. nisi enim testator honoret, cõmodo pecuniario, non põt onerare: vt ff. de lega. j l. plane. ij §. fi. Vel pone, & pro aut: vt si in codicillis aliquẽ honorauerit: vt ff. de verb.

r Disposuerit. s. honorando.

s Complere. aliter tamen & aliter. Nam hęres implet detracta Falc. si fecerit inuẽtarium 5: vt infra eo. §. his nobis. reliqui honorati debẽt complere: vt inst. de sing. re. p̃ fideic. rel §. j. sed nihilo detracto: vt ff. de leg. ij l. Imperator. & de vulg. sub. l. cohæredi. §. cum filiæ. licet quidã dicãt contra. ar. illius l. ff. ad l. Fal. l. pœnales. §. fin. 6 Sed q̃ est ratio secundum nos, quod hæres detrahit, reliqui non? Respon. quia hærede non adeũte (qđ faceret si nihil haberet) nullum esset testamẽtũ: alias nõ valeret testamentũ: vt C. de fideic. eam quam. sed non ita reliquis nõ accipiẽtibus: vt insti. ad l. Fal. in prin & insti. de fideic. hære. §. restituta. & infra eod. §. hinc nobis. Accur.

t Si id quod præcipitur. q. d. semper est cõplenda: nisi in tribus casibus. Primus, quando quod p̃cipitur nõ est legitimũ: sed legitimũ intelligo, siue lex expressa sit, siue nulla inueniatur contra: vt ff. ex quib. cau. ma. l. necnon. §. quod eis. & ĵ. e. §. semper. & infra, de nupt. §. disponat. co. iiij. Secũdus est, quod punitur nisi impleat, dũmõ aliqua lex illud non demonstret factũ propter culpam eius, cui debeť: puta si res periit, non debet propterea hæreditatem hæres perdere: cũ non sit in mora. Nam eius periit periculo, cui debetur: vt ff. de sol. l. qui decem. & de excep. do. l. si opera. Tertius est necessariũ, vt hic puniatur, si lex nõ demõstret factum, quod erat faciendum per hominẽ: vt in fideicõmissaria libertate relicta, quæ repręsentat per senatuscõsultũ Rubrianũ & Damasianũ & Artificulianũ & Vincianũ: vt ff. de fideic. li. l. cũ verò. §. subuẽtũ. & l. seq. & l. non tm̃. §. sed & Artificuliano. & ff. de manu. l. cãm. §. puellã. C. si mã. ita fue. ali l fi. & sic secũdũ hoc verbũ illud demõstrat, in fi. positũ refertur ad vtrũque vltimũ dictũ Vel dic secũdo, qđ tm̃ sunt duo casus, sed primus diuidit, qñ lex exp̃sse cõfirmat. Itẽ qñ nõ prohibet. & habeas prohibeat, vel subaudias. Tertiũ aũt nõ mutatur: sed, scđm hoc deest hic ille casus qñ morã accipiẽtis: nisi dicas sub tertio comp̃hẽdi.

v Demonstrat. s. aliqua. et alias est demonstret.

x Competat ei. i. iam cessit dies eius relicti: vt possit peti: quia purum est: secus si esset in diem vel cõditionale. & nondũ dies vel cõditio extitisset: vt. C. de cad. tol.

1 Nã bona illatio est, Filius ergo hæres. tex. est in authẽt. vt ij, qui ob. §. vt autem nõ demus. & ibi glo. in verbo, parentes. & insti. de hę. re. quę ab itest. §. sui. vide plenius Alb. de Rosat. in l. j. C. si minor ab hęr. se abstinue.

2 Imo iure ciuili, quod fundatum est sup instinctu naturali secundum Dy. in regula indultum. de reg. iu. ter. in vj. & hoc sentit Bar. hic.

3 Totam istam glo. sequitur Angel. & oẽs scribẽ. in authẽt. nouissima. C. de inof. testa.

† Quæ portio ita debetur filiis, vt tñ æs alienũ nõ minuat l. cũ à matre. C. de rei vendi.

4 Dic qđ sic secundũ Ange. hic, & secundõ. B. B. Pau. Sa lice. & Ias. in authen ti. nouissima. C. de inof. testa.

5 Etiam si non fecerit inuentarium hęres detrahit Falcidiã de iure canio. secundum Panor. & Barba. in c. j. de test.

6 Ibi detrahit propter præsumptam mẽtem testatoris secũdum B.

† Arg. est hic, qđ qñ alicui cõmittitur aliqd, debet illud legitimè facere & conc. c. cũ glo. super verb. si tñ idonea extra de electio. vbi moniales cõtulerãt potestatẽ eligendi abbatissã suam in episcopum tenet electio facta per episcopum, si tamen idoneam elegerit.

† Haloã. sic vertit, sed dũ qđ iussus est, facere recusat, decreto iudiciario admonitus, per integrũ annũ ea, quę honorato relicti nomine competũt extraxerit: si q̃ dẽ ex illorum numero est &c.

7 Istã glo. sequitur Bartol. & Angel.

8 Sequitẽ cã Angel. hoc tamẽ fallit in legato annuo alimẽtorum, secundũ eũdem Ang.

to [a] iudicis admonitus [b], annum totum [c] protraxerit, non agens hoc, quod præceptum est: siquidem aliquis illorum fuerit, qui necessariò [d] ex lege percipiunt: in plus autem, quàm quod lex ei dari vult [e], scriptus est hæres: tantum accipiat solum, quantũ lex ei dari † secundum quartam [f] ab intestato partem concedit [g]: aliud verò totum auferri [h]. Et siquidem etiam alij quidam scripti sunt hæredes: accrescre [i] illis secundum partem institutionis [k], quæ vnicuique distributa est. Si verò nullus alter sit hæres: aut sint quidem scripti quidam, nõ autem adeant hæreditatem: tunc quod aufertur, adiiciatur aliis rebus [l]: & licentia præbeatur & legatariis, & fideicommissariis [m], & seruis libertate honoratis, adire, & hæc acquirere: ita vt omnibus modis, quod præceptum est per testantem, impleatur: cautione [n] videlicet prius ab eis facta, secundum quod personarum [o], vel rerũ [p] receperit modus †: quia res [q] accipientes agunt [r] in eis, quæ rectè [s] voluerunt testatores. Si verò nullus horum, de quibus testamento memoria facta est, voluerit adire, hoc est cohæres aut legatarius, aut fideicommissarius, aut seruus libertate honoratus: tunc ad alios, quos lex ab intestato vocat [t], post eum [v] quidem, qui scriptus est, † & legitima [x] per hãc [y] legem parte exclusus deferri res & ipsos similiter præbentes cautionem, quia complent [z], quæ testamento continentur. [a] Inordinatum † verò [b] nihil neque confusum [c] nec † in his [d]

tol. §.in nouissimo. & §.si autem. & ff.de verbo.sig.l. cedere.

[a] Decreto.s.admonitorio, quod est quasi interlocutoria quædam: vt ff.de arb.l.quidam.in fi.

[b] Admonitus.s.semel, & secundo secũdum quosdã: vt ar.j.vt li.ma. & auix.§.si qs in sua. col.viij. & de ec.ti. §. si autẽ, qui hoc. colla. ix. & de san. epis.§. presbyteris autem & diaconibus. col. eadẽ. Sed ego cõtra. Nam dico vnam admonitionem sufficere: vt hic. & quod dictis leg. bina exigitur, est ideo: quia maior pœna imponitur, cũ incontinenti relictis priuetur: hic post annum: vt C.de pœ.l. vẽdicari. Neque enim iudicis authoritas debet esse ludibrio: vt ff. de iudic.leg.si prætor.

[c] Annum totũ.s. continuum.

[d] Necessario.i.quibus ex necessitate relinquitur: vt s.e. §.primum.

[e] Vult.s. necessario.

[f] Secũdum quartam.i. quartam illius partis quam ab intestato haberet: vt C. de inof.testa.l.parentibus. & l. cũ quæritur. Sed hodie est semis vel triens secundum numerum liberorum: vt j.de trien. & semis.§.j.col.iij. Accur.

[g] Concedit.i.præcipit, vel concedit ad minus.

[h] Auferri. vt ipso iure s esse hæres desinat: & alius ipso iure esse incipiat: vt j.e.§.in omnibus. Sed quare hoc debitum non perdit cum defuncto non obedit nam si legi non obedit in faciendo inuentariũ, perdit iure institutionis debitum: vt j.eo.§.si verò non fecerit. cum mitius consueuerit agi cum lege, quàm cum homine: vt ff.de arb.l.Celsus. Rñ. quia hoc natura debetur: vnde immutabile est: vt instit.de iure nat.§.pe. Itẽ hoc erat debitum s etiam priusquã moreretur testator, illud nõ: vt s.eo.§.j. nõ est ergo eadem ratio: vt C.de cod.l.fi. sed iure institutionis debitũ perdit si defuncto nõ paret: vt j.e.§.& hoc. Itẽ nũquid 3 filius posset habere duas quartas aliquo casu? Rñ. vt in sum. huius ti.§.hic aũt quærit. vt si filius fuerit istitutus, & in totũ restituere grauatus, an quartã Trebellianicã & quartã iure naturæ habeat: vel si fuerit legatis oneratus ad iurę institutionis & iure naturæ quartã habeat vel est filius arrogatus, an quartã ex cõstõne diui Pij, & iure naturæ debitam possit habere: & idẽ in similibus quęri potest. Et puto in his omnibus casibus vnã quartam sufficere: vt j.eo.§.si quis autẽ. & ff. de inof. test.l. Papinia. §. pen. nisi in casu: vt cum rogatur de hæreditate restituenda filius institutus sub cõditione in diem. 4 nam statim potest retinere debitũ bonorũ subsidium.s. trientẽ vel semissem, vt infra de triẽ. & semis.§.j. & ij.col.iij. sed adueniẽte die põt habere Trebellianicam quartam: vt C.ad Trebel.l.iubemus.

[i] Accrescere.s.si nullus 5 est substitutus. alias cõtra: vt j.eo.§.si verò institutio. Sed nunquid primo cõiuncti, quã disiuncti veniant? Respon. 6 arg.C.de cad.tol. §. si verò quidam. Sed nũquid etiam inuitis? Videt qđ sic: vt C.de cad.tol. §. his ita. Sed contra dico 7: vt infra eod. §. si verò nullus. & ff.de acquir. hæred.l. si minor. Accur.

[k] Institutiõis. vt quem plus amauerit testator 8 instituendo, hunc plus hæc lex diligit adiungendo: vt hic, & ff. ad Trebel.l. quoties. & insti.de hęr.inst.§.si plures. & de vulg.subst.§. & si ex disparibus.

[l] Aliis rebus.i.habentibus alias res, & ponit contentũ pro cõtinente. Ac.

[m] Fidecommissariis. secũdum ordinem positũ infra eo.§. etem in legatariis. q est contra.

[n] Cautione. hæc etiã cautio iure veteri pstabat: vt ff. de leg.iij.l.si tibi.

[o] Personarũ. Vt si sit impossibile vel difficile satisdare propter paupertatẽ, remittat ei fideiussio: 9 vt ff. si cui plus, quàm per legem Fal.l.cum non facile.

[p] Vel rerum. si magnum sit relictũ. satisdetur ab eo qui potest. alias caueatur. Sed cui præstabitur? Rñ. iis quorum interest, vel seruo publico: vt insti.de inutil. stip.§.alteri. & ff.rem pup.sal.fo.l.iij. & iiij. in prin.

[q] Quia res. hæc est forma cautionis huius.

[r] Agunt.i.agent & complebunt in eis bonis.

[s] Quæ recte.i.legitimè: nõ alias: vt s.eo.§.his igitur.

[t] Vocat. excepto filio exhæredato, quod dic: vt j. eo.§.exhæredatos. Accur.

[v] Post eum. hæc posteritas notatur in eo, quod post eũ, cui sunt ablata bona defertur ad eos &c. Vel dic, quod proximior erat institutus: vnde qui erat post eũ in gradu, admittitur. prima verior est.

[x] Legitima. imo est testamento habebat: sed ex tũc ex lege habere dicitur: vt hic, & arg.ff.de verb.sig.l. lege. Accur.

[y] Per hanc.i.per hanc cõstitutionem. & habes hoc j.eo.§.si verò nulli.

[z] Complent.i.complebunt. sic tempus pro tempore ponitur: vt C.de legi. & consti.l.j.

[a] Continentur. Quis post istos admittitur? Resp. extranei: & postea fiscus: vt j.eo.§.pxi. & §.si verò. Acc.

[b] Inordinatum verò. hoc not. de ordine: vt j.e.§.si verò nullus legatarius.

[c] Confusum. nã omne inordinatum est confusum: sed non conuertitur.

[d] Nec in his. hoc abundat: vt ff. de dam.infec.l.fluminum

† In ratione trientis, vertit Haloand. cum tamẽ antiqua exemplaria non τρίτην sed τετάρτην habeant.

2 Imo op[us] est sententia declaratiua. Ang. & Pau. in auth. hoc ampli[us]. C. de fideic.

3 Quo ad hoc, vt pater teneat ei relĩquere tempore mortis aliter sec[us] secundum Bartol. & Angel.

† De hac quæstione vide melius in ca. Raynuti[us]. cum gl. su[per] verbo legitimã. extra, de test. vbi te ne contra hanc glo. scilicet qđ duas quartas filius potest detrahere.

4 Ista verba referẽda sunt ad restitutionem, non autem ad institutionẽ, secundum Bar. & istã gl. tenet tot[us] mũdus vt refert Ias. in l. filium quem habẽtem. C. fa.ercis. & idem in c. Raynuti[us]. extra, de test.

5 Istam gl. approbat Angel.

6 Sequit eã Ang. & est de mẽte Bartol.

7 Et bene Angel. & est de mẽte Bartol.

8 Ista glo. ad hoc allegatur, quod illũ quẽ testator plus diligit, etiam lex, secundum Bartol.

9 Idẽ Ange. in §.ij. instit. qui. ma. non licet. & vide ibi cundẽ & Por.

† Rectius & dilucidius Hal. oĩa se perceptis rebus facturos quę testatores recte voluerint.

† Hoc loco intolerabili errore laps[us] est vetus interpres: sic ẽm vertendũ fuerat, in legitimam vero duntaxat partẽ per hãc legẽ conclusus est. vide Balduinum in cõmentariis suis ad hãc constitutionem.

† Cõcor. tex. in ca. cũ dilecta cũ gl. sup verb iuris ordine. & gl. seq. extra de rescript.

† Haloã. vertit iucũdius, neque inordinati autẽ, vel cõfusi aliqd admitti nec in hac qui

fieri volumus: sed primus [a] secũdum ordinem vocatus, post eum, qui iam exclusus est à lege nostra, ita vocetur prior [b]: deinde qui post illum est: ita decætero, donec vltimus relictus [c] locum faciat etiã alicui exterius [d] venientium, & adire, & quæ relicta sunt, implere: post quos etiam fiscum, si voluerit, ponimus.

Etenim [e] in legatariis & fideicommissariis hũc esse volumus ordinem, vt detur licentia aditionis priori per vniuersitatem fideicõmissario: aut multis existentibus [f], maiorem partem habenti [g]: quoniam & in similitudinem [h] hæredis consistit: & maximè [i] apud nos, qui [k] Trebelliano soli dogmati [l] dedimus in talibus fideicommissis locum, Pegasiani circuitiones [m] odio habentes & expellentes. Si verò, aut non fuerit quispiam per vniuersitatem honoratus: aut fuerit, sed noluerit agere quod iussum est [n]: † ad eos qui maioribus propriis legatis [o], aut fideicommissis honorati sunt, huiusmodi venire fiduciam [p]: sic quoque [q] seruis dari tempus, qui libertate honorati sunt, & adire, & liberis [r] cautum [s] esse, & res percipere & complere, quæ iussa sunt cum prædicta dudum [t] cautione. Si verò nullus fuerit legatariorum, vel fideicommissariorũ per vniuersitatem, † aut per speciem maiori parte, aut in legato aut in fideicommisso honoratus, sed omnes æqualem [v] habuerint fortunã: tunc præponi quidem etiam sic per vniuersitatem fideicommissarios propter dictam iandudum rationem [x], aut eum, qui ex eis voluerit implere, quod præceptum est: reliquos autem legatarios [y], vel fideicommissarios, quicunque nihil alterutros in hoc quòd relictum est, antecedunt, etiam omnes, si [z] voluerint, vocari: aut qui ex eis voluerint. Si verò nullus legatarius [a], aut fidicommissarius elegerit hoc agere: damus seruis licentiam libertate honoratis, secundum ordinem denominationis [b], per quã eos dominus denominauit [c], † secun-

minum. §. j. Vel melius dic, inordinatum nihil in aliis s. nominatis in testamento. de quibus dicit. j. statim. §. etenim. Nec in his. s. qui veniunt ab intestato.

a Sed primus. s. in ordine cognationis.

b Prior. cum effectu: vt illa dictio primus ordinem cognationis denotet: hæc dictio prior vocationis prioritatem significet. Vel secundum vocat priorem, alias primum, & vnum s. post primum. eadem ratione tertius est prior, vel primus post secundũ. & ita de singulis.

c Relictus. qui hæreditatem non voluit sub dicta adire cautione.

d Exterius. i. qui neque sunt nominati in testamento, neque ab intestato vocantur: sed prorsus sunt extranei [1]: vt j. eod. si vero. Sed quare hi vocãtur? Respon. forte libertatum seruandarũ causa: vt inst. de eo cui lib. cau. bo. ad dic. §. j. & C. de testa. l. vlt. Sed quare ante fiscum admittitur extraneus? Respon. fiscus [2] non volebat, vel ignorabat: alias sic admittitur, vt extraneus: vt ff. de fideicom. lib. l. iiij §. eadem constitutio. & insti. de eo, cui lib. cau. bo. adi. §: & ne huius. Accursius.

e Etenim. dixerat ordinem inter eos, qui ab intestato veniũt: nunc inter nominatos in testamento: & continuatur cum illa litera, proxi. §. inordinatum vero nihil.

f Existentibus. generalibus fideicommissariis. Acc.

g Habenti. sic ff. de pact. l. maiorem. & C. qui bo. ce. de. pos. l. fi. Sed nunquid idem in cohæredibus? Resp. non: vt s. eo. §. & si quidem.

h Et in similitudinem. i. loco hæredum habentur: vt insti. de hære. §. restituta. & §. quia hæredes.

i Maxime. nam & idem apud alios: vt ff. de bo. lib. l. si necem. §. fi. & ff quod cum eo. l. si filius. § j.

k Qui. s. Imperator Iustinianus.

l Dogmati. i soli doctrinæ.

m Circuitiones .quod dic, vt inst. de fideicommis. hære. §. sed quia. cum præced.

n Quod iussum est. s. à lege ista. s. quia non vult bona sub dicta cautione. Alij autem exponunt à testatore: quod verius est.

o Legatis. specialibus.

p Falcidiam. subaudi volumus.

q Sic quoque. i relictis legatariis: quia nolunt implere vel bona accipere sub dicta cautione. & quod dicit dari tempus. i. hæreditatem adeundi, quæ est ablata ei, qui nõ vult implere voluntatẽ testatoris & nil sub audias: & accipe adire, quod est j.

r Et liberis. s. iã factis seruis quondam.

s Cautũ esse. per hanc. l. s. vt possint adire: vt sequitur.

t Dudum. vt supra, eodẽ. §. si quis autem. in si.

v Omnes æqualem. nam legatarij & fideic. speciales inter se pares sunt. Item generales inter se pares sunt: sed isti prius, vt subiicit. vel tantum habeant in legato speciali quantum erat in fideicõmisso vniuersali, vt infra statim ibi, reliquas autem, &c.

x Iandudum rationem. vt s. eod. §. etenim. vbi dicit, & in similitudinem [3] cõsistit, &c. & hoc si volũt: alias obtinet quod sequitur.

y Legatarios. & fideicommissarios speciales.

z Omnes si. bene dicit omnes si volunt: quia si primo nominatus velit, alij præferri potest: vt s. secundũ Azo. argu. pro eo. ff. de hær. insti. l. qui soluendo. & ff. qui & à quib. l. si quis habens. Sed nos contra [6] vt hic innuitur: nec enim inter hæredes curo quis primo nominatus sit: vt s. eo. §. si quis autem. qđ autem in contrariis legibus dicitur, locum habet ratione necessitatis in seruis, vt non fraudentur creditores.

a Legatarius. specialis.

b Ordinem denominationis. vt primo nominatus accipiat hæreditatem cæteris liberis existentibus, secundum R. Et sic no. ordinem scripturæ seruandum. sic C. de no, codi. fa. in si. & ff. de vsufr. l. quoties. ar. cõtra, insti. de leg. §. ante. & ff. de sol. l. nec enim. Sed qd si ordo nõ appareat? Rũ. potest dici, vt forte dirimatur: vt ff. de iu. l. in tribus. & l. se. & C. cõ. de le. l. si duobus. §. sancimus. Vel dic secũdum merita cuiusque eum præcedere: vt ff. de fideic. li. l. generaliter. §. quis ergo. Vel melius dic omnes vocando: vt in legatariis & aliis: vt s. dictũ est: cũ nõ appareat q̃s debeat admitti, vel præferri propter æqualitatem partiũ: vt s. proxi. dictũ est.

c Denominauerit: scilicet dominus.

Idem parte volumus.

1 Extranei dicuntur illi qui bus nihil in testamẽto relictũ est siue sint de venientibus ab intestato, siue non. glo. fin. in authẽ. hoc amplius. C. de fidei com. quæ ibi approbatur per Salyce. & Corse.

2 Imo fiscus postponit extraneis. B. & An.

† Hal. ad eos huiusmodi facultas trãseat, q maioribus specialibus legatis vel fideicommissis honorati sũt.

3 Ex hoc nota q̃ venus §. continuatur ad alium. sed hoc est de bene esse, non de necessitate. Iaso. in Titul. de ac. & Ange. in principio instit.

4 Quæ euitari debent per l. cum fundus. §. seruum. ff. si certũ. Pet. & ibi Bartol. & B. Alexand. & Ias.

† Haloã. aut etiam specialiter maiore portione vel legato honoratus sit.

5 De ista materia similitudinis vide latissime in c. translatio. de cõstitut. per Feli.

6 Ex bene Ang. & est de mẽte Bartol.

† Haloa. prærogatiuam inter se habeant.

dum hoc habere in alterutros præpositionem.

Et hæc quidẽ omnia [a] sancimus, vbi necessaria [b] quædã subiacet datio in aliquo, cui ex natura debetur quædam successio à testatore & moriente. Si verò nulla subest huiusmodi persona institutionibus [c], sed spontanea largitas dispositionis à testatore fiat: deinde scriptus hæres non compleat quod præcipitur, intra prædictum à nobis dudum tempus [d]: illum quidem priuari omnibus relictis [e], nihil penitus neque per Falcidiæ [f] occasionem, neque per aliam causam [g] percipere valentem, similiter autem [h] talia obtinere [i]. & si quidem sint cohæredes, hos vocari volumus: alioqui ad fideicommissarios, & legatarios, & seruos [k], & omnes ab intestato secundũ prius [l], & à nobis traditum ordinem res venire [m], vbiq; onere cohærente [n], quatenus oporteat compleri ea, quæ testator secundum legem (sicut prius diximus [o]) imperauit. Si verò [p] institutio etiam substitutionem habuerit: certum est, quia prius ad substitutum [q] volentem venient omnes res secundum legem complentem, quæ relicta sunt: & sic illo nolente [r], tunc ad cohæredes [s], & legatarios, & seruos, & qui ab intestato, † & qui extra sunt & fiscum, secundum à nobis datam [t] obseruationem, ea quæ auferuntur, venient [v], complentes vbique deficientiũ legitimas dispositiones. propterea namque etiam ad tantas respeximus successiones, † vt non remaneat sine aditione [x] ipsius morientis hæreditas.

Exhæredatos [y] autem liberos (si iustè [z] à patre exclusi sint, & nihil ex pa-

a Et hæc omnia. quæ diximus ab illo. §. si quis autem. vsque huc, id est, totum quod est vltra debitum naturale, auferatur.

b Necessaria. vt est inter ascendentes & descendentes, vt s. §. j. & inter fratres. quando turpis persona instituitur vt institu. de inoffi. test. §. j. & C. de inoffi. testa. l. fratres. & s. e. §. j. & inter patronum & libertum: vt j. eo. §. nõ autẽ. & instit. de suc. li. §. sed nostra.

c Institutionibus. vt quia extraneis.

d Dudum tẽpus. s. annum: vt s. eod. §. si quis autem. Sed videtur, quod non vltra sex menses expectetur: vt j. de eccle. tit. §. si autẽ legatum. col. ix. Rñ. distingue loco religioso legetur vel non. Primo casu est fauor. vnde incontinenti [1] ad duplum tenetur, & elapsis sex mẽsibus perdit totũ: vt inst. de ac. §. item mista. & j. de eccle. titu. §. si autem legatum. Secundo casu obtinet qd' hic dicitur. sic & alias est fauor: vt institu. de obli. quæ ex quasi contra. §. si.

e Relictis. Nota, verbum relicti adaptatur ad institutionẽ. sic C. de secun. nup. l. hac edictali. circa prin. & est notandum propter hodiernã consuetudinem secundum quam non fit quando institutio: sed testator dicit, illi omnia bona mea reliquo. videtur enim, quod non valeat testamentum, in quo nõ est institutio: vt inst. de leg. §. antep. & de test. mili. §. plane. sed quod dicitur ibi de testamento militis, quod nõ valet testamentũ: nõ est ideo: quia verbũ relinquo, nõ sit aptũ vel sufficiens ad institutionẽ: sed quia testes nõ fuerũt ibi vocati. Item repete sancimus. Sed quid est relictum hæredi. nisi hæreditas? Rñ. sit ita: & priuabitur illa: & sic hæreditas relictũ dicitur. Vnde & hoc est testamentũ: illi bona mea relinquo: vt ff. de mili. test. l. diuus. & de tab. exh. l. j. in fi. Item nunquid fructus, quos medio tempore vsque ad annũ habuit, amittantur? Resp. sic: vt de iis qui. vt indig. l. hæredem. & l. eum qui.

f Falcidiæ [2]. quã hñt alias: vt inst. ad le. Fal. in prin.

g Aliam causam puta per prælegationem.

h Autem. pro sed. Accur.

i Talia obtinere. s. sancimus: qualia in eo casu diximus, quando persona fuit instituta, cui fuit necesse relinqui hac. s. quæ sequuntur. Accur.

k Seruos. libertate donatos.

l Prius. vt s. eo. §. si quis autem. & §. si vero nullus.

m Venire. repete sancimus.

n Cohærente. s. cautionis.

o Diximus. vt supra, eodem. §. his igitur. & §. si quis autem. in fine. Accursius.

p Si vero. iste. §. cũ tribus seq. respicit tam legitimos hæredes & legatarios, quam extraneos hæredes.

q Ad substitutum. Sed nunquid hæc substitutio vulgaris adita hæreditate expirauit: vt C. de impu. & ali. sub l. post aditam. quæ est cõtra? Rñ. quidam dicunt illã corrigi. Alij dicũt hoc speciale vt nõ expiret. Vel dic secundum Io. [3] quod nõ ex vi substitutionis admittit: sed huius legis beneficio. Ac.

r Nolente. s. substituto. Accur.

s Ad cohæredes. imo videtur primo & immediate transire ad cohæredes: vt s. eo. §. proxi. & §. si quis autẽ. Sed dic [4], quod non erat substitutus aliquis vnde transit ad cohæredes immediate. hic autẽ erat, vt patet ex illa dictione, vero & illa etiã quæ sunt in primo casu huius §.

t Datam. vt s. eo. §. etenim. Accur.

v Veniẽt. sed nũquid liberatur ille, à quo res auferuntur. Videtur quod sic interuẽtu nouæ personæ obligatæ: vt inst. qui. mo. tol. obl. §. præterea. Itẽ ideo tenebatur: quia erat hęres: sed desiit esse: cũ alius sit factus hæres in solidum: vt j. e. §. in omnibus. ergo desiit teneri cessante causa [5]. Sed contra videtur, secundum Azo. vt ff. sol. matr. l. si ab hostibus. §. si vis. & de neg. gest. l. siue hæreditaria. & C. de decu. l. ne quis. li. x. in fi. prima tamẽ verior [6] videtur. Itẽ quid si nullus vult habere illam hæreditatẽ à primo vsq; ad vltimũ: nunquid cõpellimus hæredẽ, vel aliũ qui non cõpleuit voluntatẽ defuncti, eam assumere, & dare relicta? Respõ. sic. vt enim nec regula, quod fauore, &c. vt C. de legi. & consti. l. quod fauore. vera: ita & eius contraria. s. si aliquid in odiũ alicuius est inductum, nõ debeat in eius vtilitatem redire: vt ff. de interdic. & relega. l. relegatorum. §. si & de leg. j. l. si seruus plurium. §. ij.

x Sine aditione. No. interest. enim, &c. vt ff. de inter. act. l. & quia. & insti. de bo. pos. §. quos autem. Accur.

y Exhæredatos. s. causa adiecta. alias exhæredatio forte non noceret secundum Al. ar. ff. de bo. lib. l. si patronus. §. si quis. imo sine forte: vt j. vt cũ de app. cogn. §. aliud. col. viij.

z Iuste. hic exigo iustitiã legis & hominis. legis, vt recte exhæredetur [7]. s. nominatim hoc modo: filius meus Sempronius sit exhæres. vt insti. de exhære. lib. §. j. & ff. de lib. & posthu. l. j. ij. & iij. Item ab omnibus hæredibus eiusdem gradus: vt ff. de lib. & posthu. l. iij. §. filius. & C. de lib. præte. l. j. alias restitui debet ei hæreditas: vt ff. de bo. lib. l. patronus. §. si quis hominis.

1 Scilicet si perseuerauerit i cõtumacia, vsque ad sñiam. & vide lati' de hoc per Nicola. Angel. & Ias. instit. de act. §. ex maleficiis.

Relicti verbũ ad institutionem ad aptatur.

Quid sit Falcidia, & qd appellatione eius veniat, vide bonam glo. in auth. vnde si parẽs et ibi Barto. C. de inof. testa. eundem in l. j ff ad leg. Falcid. de hac Falci. aliis quartis vide bonam gl. iuris cano. in ca. Raynutius. super verbo Trebellianũ. extra, de testa.

3 Istam sequit Bar. & Angel. hic et Bar. Bal. Pau. Saly. Ale. & Iaso. in l. post aditam. in gl. allega. & scribẽ. in auth. hoc amplius. C. de fidei com.

4 Idẽ Ange in contrario & hic Bart. idem An.

† Haloã. Item extraneis.

† Eleganter vertit Haloand. ne cui' defuncti hæreditas nõ adita caduca fiat.

5 Scilicet fina. vt ca. cũ cessante. de appel. & an. in §. j. instit de milit. test.

6 Et bene Bartol.

7 Sing. est secundum Iaso. in l. iuste. de acquir. pos. & istã primam expositionẽ sequitur An.

vt

vt quia ſit ingratus: & cauſa ingratitudinis exprimatur à teſtatore, & ab hærede probetur: vt j. vt cum de ap. cog. §. aliud. & §. ſiue igitur. col. viij. & C. de inoff. teſt. l. omnimodo. vel dic iuſte, id eſt recte. quod quali ter fiat vel non dic; vt ff. de liber. & poſthu. l. ſi poſthumus. & ll. ſeq. vſque ad. l. Gallus.

tris[a] habeant voluntate) non vocamus, neque reſpicimus[b], licet decies millies[c] velint. Vna eſt enim legis[d] intentio, vt quæ diſpoſita ſunt à morientibus, impleantur. Eũ enim, qui ab ipſo teſtatore propria ſubſtantia pulſus eſt, quomodo erit iuſtum vocare ad res, quarum eum ille per exhæredationem factam in eum, expreſsim[e] fieri participem noluit[f]? Si verò[g] ablatam partem à non complente morientis voluntatem prius deduximus[h] ad ſubſtitutos, deinde ad cohæredes & poſt illos ad legatarios & fideicommiſſarios, necnon & ad ſeruos, & ita ad eos, qui ab inteſtato vocantur[i], & ad extraneos[k] atque ad fiſcum venimus: non abſurdè hoc factum eſt, nec inaniter, nec quaſi aliquem lateat[l], quod decet: ſed ex prouidentia & ſecundum legem:[m] [n] vt finitis primum omnibus ſecundum teſtamenta perſonis, deinde abrenuntiantibus[o], ita ad eam, quæ eſt ab inteſtato, vocationem & alios veniremus. In omnibus[p] autem caſibus in quibus ſcriptis non complentibus, vocamus aut ex teſtamento perſonas, aut ab inteſtato, & cæteros extraneos, & fiſcum: damus omnibus talibus perſonis fieri hæredes[q], & aditionis, aut pro hærede geſtionis habere ius (hæc enim[r] legis verba ſunt) & tanquam hæredes omnia gerere & conuentos & conuenientes.

a Nihil ex patris. quid ſi aliquid habuit iure prælegati forte, quod eſſe poteſt: vt ff. de inof ſi. teſt. l. ſi. Reſpon. tunc ſicut quilibet legatarius vel fidei commiſſarius tãtæ quantitatis admittitur: vt ſ. eod. §. & enim. & §. ſi verò aut nõ fuerit. & §. ſi verò nullus. Ac.

b Reſpicimus. qa pro mortuo habetur: vt ff. de coniun. cum emã. lib. l. j. §. ſi pater[a]. Accur.

c Decies millies. ſic infra, vt omnes obe. iu. ꝓ. in prin: col. v. & j. vt leg. no. in prin. col. iij. & de nup. §. ſed hęc co iiij.

d Legis. ſ. huius: vt. ſ. e. §. ſemp. & §. his igitur. ſed aliæ multæ hoc volũt & intendunt: vt j. de nupt. §. diſponat. & ff. ad. l. Falcid. l. j. in prin. vnde poteſt dici legis in genere. j. verior eſt.

e Expreſsim. i. nominatim. & hoc exigitur, ſiue ſit maſculus, ſiue fœmina, iure iſto: vt C. de lib. præ. l. fin. §. j. olim contra in fœminis: vt inſti. de exhæ. lib. §. j.

f Noluit. q. d. nullo modo. Sed nunquid quæ dicta ſunt in exhæredato, locum habent in pręterito? Rñ.[a] ſi à patre in cuius eſt poteſtate, eſt præteritus: ipſo iure non valet teſtamentum: ſiue cauſam præteritionis expreſsit, ſiue non: vt C. de lib. præt. l. ſi. §. pe. & inſti. de exhæ. li. j. reſpõ. ſi aũt ab aliquo de linea materna: ſiue cum cauſa expreſſa, ſiue non, valet teſtamentum: vt inſti. de exhæ. li. §. pe. & ff. de contra tab. l. illud. §. at teſtamenta. Sed hodie cauſa præteritionis debet auferri à teſtãte, & probari ab hærede: vt j. vt cum de appel. cog. §. aliud. & §. ſiue igitur. col. viij. Idem de emãcipato filio. ſ. quod debita inferi cauſa pręteritionis: vt infra, vt cũ de app. §. ſiue igitur. & §. aliud. vnde apparet, quod in duobus vltimis caſibus, quãdo præteritus à linea materna, vel à patre emancipatus, olim etiam ſine cauſa, hodie verò cum cauſa, locum habet quod in hoc. §. dicitur. Item quare non vocatur exhęredatus inter eos, qui nominati fuerunt in teſtamẽto, cum ipſe fuerit nominatus? Reſp. fuit nominatus ad damnũ, non ad lucrum: & hoc modo intellige hunc §. Item nũquid finitis perſonis nominatis in teſtamẽto vocabitur inter eos, qui ab inteſtato veniunt: cum & ipſe de illis ſit, & qdẽ primus: vt ff. de ſuis. & le. hęre. l. filius? Reſpõ. nõ niſi ꝑ querelã: vt C. de inof. teſt. l. ſi hęredum Quintiniani. & l. filiam. & rõ eſt: quia vr̃ adhuc teſtamentum valere: cũ lex faciat etiã alios ab inteſtato veniẽtes hęredis loco repulſi: vt j. e. §. in omnibus. & hæres hæredis teſtatoris eſt hæres: vt C. de hære. inſt. l. ſi. & quod dicitur filium agnatum ꝓximũ & ideo admittendum: verum eſt nõ facto teſtamento vel eo facto, non tamen adita hæreditate: vt ff. de contra tab. l. filium. §. ſed cum exhæredatio. Item nũquid inter extraneos ꝓrſus admittitur, vel cum fiſco, vel etiã poſt. Reſpon. quidam[b] nõ, forte ꝓpter prædictas rõnes i ꝓximo. §. ſed poteſt contradici, vt non tanquã ipſe ſed tanquam quilibet extraneus admittatur: vt C. de adop. l. ſi pater. §. q duos. Itẽ quid ſi teſtator vnum nummum mihi legauit. & hęres inſtitutus non complenit ſuã voluntatem: nunquid occaſione huius nummi totam habeo hæreditatẽ, & priuabo agnatos, qui quaſi ex debito ſperabant: vt ff. pro ſoc. l. & qa? Reſpõ. ſic. nã plus me dilexit teſtator cum eis nihil, mihi aliquid legauerit: vt inſti. de hære. inſti. §. ſi plures. et ſ. eod. §. quis autem. et. §. ſi verò aut nõ.

g Si verò. vero. accipitur pro enim vel pro certe. Ac.

h Deduximus. vt ſupra eod. §. verò inſtitutio.

i Vocantur. alias. ſ. nam hic velut ex teſtamento admittitur huius. l. authoritate.

k Et ad extraneos. qui admittũtur cauſa libertatũ ſeruãdarum. Sed quid ſi nulla libertas eſt relicta? Rñ. adhuc admittitur extraneus, vt cætera relicta ſoluat. & ſic intellige, quod hic & alibi dicitur de extraneo per hanc conſtitutionẽ. Sed quid ſi nulla ſunt relicta: ſed forte propter timorẽ creditorum tantum pręcedẽtes extranei noluerunt adire? Reſpon. adhuc videtur idem: vt habeat locum hæc conſtitutio. arg. inſtit. quima. non poſſ. §. j. Sed contra credo cum propter vltimã voluntatem ſeruandã hæc cõſtitutio facta fuerit: vt ſ. §. proxi. ibi, vna enim &c. accipiẽt ergo eã creditores. & diſtribuẽt prout volunt: vt inſt. de hær. qual. & diffe. §. j. ſi cus aũt non per hanc legem: ſed ſuo iure tanquã vacantem poteſt accipere, ſi vult: vt ff. de iure fiſci l. j. vt tamen reſpondeat creditoribus: vt ff. de iure fiſ. l. non poſſunt[c]. Accur.

l Nec quaſi aliquẽ lateat i. nullus ignoret: qa ita decreuit fieri hęc cõſtitutio. & eſt hic verſus iterpoſitio.

m Secundum legem. ſ. factum eſt hoc. Accur.

n Abrenũtiantibus. ſ. expſſe. ſed q. d. ſi nec repudiat, neque accepit? Rñ. inſtantibus iis, qui conſequẽter debẽt admitti, cõpellentur intra tres menſes eã renuntiare: vt C. de iure deli. l. vlt. §. ſimilique modo. Azo. Bartol.

p In omnibus. ſ. caſibus.

q Fieri hęredes. ergo et ille q erat, deſinit. cũ duo iſoli dũ nõ pñt eẽ hęredes: vt ff. de hęre. inſt. l. Itẽ qđ Sabi.

r Hæc enim interpoſitio eſt, vt demonſtrant hæc verba, adire

Marginal notes:

[a] vide pul chre Alb. de Roſ. in d. §. ſi pater. & ſeq. Barto. in l. quidam cum filius de verbo. obli. ff.

[a] Idẽ Bar.

[a] Iſta glo. eſt ſingul. ſecundum Iaſ in authẽ. ex cã. C. de libe. præte.

[a] Iſta eſt de mente Bartol. & Angel.

[b] Idem tenent Bar. Baldus. & Sal. in authen. hoc amplius. C. de fidei com quãuis Barto. dicat qđ relinquitur arbitrio iudicis.

[b] Haloã. vt decurſis primũ omnibus ꝑſonis teſtamento cõprehenſis tum demũ ad ſucceſsionem ab inteſtato & cæteros perueniremus.

[c] Iſta gl. eſt de mẽte Bart. & Angel. ad hoc, quod bona dicantur vacantia hæreditate nõ adita.

Sequitur eum Bartol.

ba, adire, & pro hærede gerere. quæ exponūtur: vt in sti. de hær. qual. & diffe. §. fi.

Antiquissimæ [illegible] illum qui petit sibi bona dari cā libertatū seruandarū: vt ff. de fideicō. lib. l. iiij. §. j. vsq; in fi. l. & inst. de eo cui lib. cau. bo. addi. per totum. Itē cognati licet neque à lege xij. tab. nec ex testamento vocentur: tamen admittuntur iure prætorio, quod antiquissimum est: vt insti. de succe. cog. & ff. vnde cogna. per totum. Itē emancipati 1. vt inst. de hær. quæ ab intest. §. emancipati. Sed hæc non videntur bona exempla de cognatis & filiis emancipatis: cum nō sint hæredes: vt institu. de bo. poss. §. quos autem. Sed dic qd' quo ad effectum hęres est: vt ff. de bo. no. pos hære. pet. l. j. & de fideicō. hær. pe l. ij. sed & nouæ leges hoc faciunt: vt C. de epis. & cle. l. si quis ad declinandam. Accur.

Hæres extraneus, & quilibet honoratus inobediens, omni commodo hæreditario priuatur suo ordine applicando personis enumeratis, exhæredatis penitus exclusis, vocatis à iure hæredibus effectis.

Hæc quidem etiam antiquissimæ [a] leges ex propria authoritate præstabant: & hæredes faciebant eos, qui neque scripti hæredes, neque ab intestato ad hæreditatem vocabantur [b]. His omnibus [c] obtinentibus, licet non ab hærede, sed à legatario aut fideicommissario, aut mortis causa percipiente, dari aliquid, aut fieri testator voluerit [d]; eodem ordine in occasione ablatarum rerum seruando, & inchoante quidem à substitutis [e] legatariis [f] terminante [g] verò in fisco [h]. Et nullus [i] hanc legem durā habeat, tanquam relictis priuatus [k], sed considerans [l], quia omnibus † hominibus terminus [m] vitæ est mors [n]: & non solùm ab aliis ipse se percipere contempletur, sed cogitet [o], quia & ipse aliis moriens imperabit: & si non huius legis mereatur auxilium, nihil horum, quæ cum omni studio disposuerat, ad effectum perducet [p]. Non enim [q] iis, qui sub nobis, neque qui nunc solùm sunt hominibus, sed omni etiam post hoc currenti tempori [r] legem ponimus.

Hæres Falcidiam detrahit de legatis, si nihil malignitatis in hæreditate commisit, & inuentarium solicitè fecerit tempore & modo statutis: aliàs secus. Angelus.

Hinc nobis [s] ingressa est cura [t] & quædam consideratio Falcidiæ [v] legis, quæ etiam inuitis [x] testatoribus, si expendantur [y] res per legata, præbet [z] etiam retinere hæredes, quantum eis impleat [a] quartam substantiæ †. Et hic enim repugnare quidam videntur [b] voluntati [c] deficientis [d], & incumbere legi [e] talia permittenti. Sancimus igi-

b Vocabantur innuit, quod istis duobus modis tantum fiant hęredes. quod verum est: vt hic, & insti. de bo. poss. §. quos autem.

c His omnibus. s. vt à non complente auferatur commodum: & quod detur aliis secundū ordinem: vt supra. §. si quis autē. & §. inordinatū & §. se.

d Voluerit. nam omnes istos potuit onerare: vt hic, & inst. de sing. re. per fideicō. re. in prin.

e A substituis. ablatiui casus est.

f Legatariis. datiui.

g Terminante. i. finiente.

h Fisco. s. ponēdo Sed quis admittitur post substitutum legatario? Respon. hæres, vel alij qui magis fuerunt à testatore honorati: vt s̃. e. §. etenim. & in seq. §. Sed quid si habuerit collegatarios & cōiunctos & re & verbo? Resp. idem quod. s̃. s. vt hęredi detur: nec alteri accrescit: quia iā erat scissum iuris præsumptione: vt insti. de leg. §. si eadem.

i Nullus. s. hæres vel alius oneratus. tacitæ enim respondet obiectioni.

k Priuatus. per hanc l. Accur.

l Sed considerans. sic quia &c.

m Terminus. licet incertus: vt ff. de condi. & demō. l. j. Accur.

n Mors. s. naturalis; vt hic, & j̃. de nup. §. deinceps. col. iiij. non ciuili.

o Cogitet. sic. j̃. vt cum de ap co. §. hæc autem disposuimus. col. viij.

p Perducet. s. quando testabitur ipse. Vel si habes perducent. dic. s. hæredes eius.

q Non enim. Respon. tacitæ obiectioni. Accur.

r Tempori. non autem ad præterita tempora trahitur: vt C. de legi. & consti. l. leges.

s Hinc nobis. q. d. ex quo de incōmodo hæredis vidimus, & de cōmodo videamus. s. l. Falcidiæ. Accur.

t Cura alias hora. i. casus, vel cultus. vnde illud, Grata superueniet quę nō sperabit hora. vel dic hora i. pars temporis vel tempus. Nam dicitur hora pars temporis ex momētis plurimis constituta: & per tales particulas diuiditur dies & nox vt ff. de verb. signi. l. ij. & C. de transa. l. non minorem. secundum P. nā xxiiij. horæ diem naturalem faciūt. xj. faciunt artificialē: vt ff. de ver. sig. l. ij. §. fi. & de adul. l. capite 5. Accur.

v Falcidiæ. dicitur aūt Falci. à fal. ce: qa sicut Falx resecat: sic & hæc lex vel à Falcidio authore: vt Publiciana à Publicio prætore: vt insti. de act. §. aliæ. Et not. qd' super hac materia primo lex xij. tab. inuenta est, quę plenum ius tribuit testatoribus: vt ff. ad l. Fal. l. j. dic vt ibi. Secūdo lex Furia & Vocenia. tertio lex Fal. quia dictæ duę leges nō erant sufficientes: vt inst. ad l. Falc. §. j. respon. quia Falci. fuit modificata per Iustinianum: vt demum facto inuentario haberet locū: vt C. de iure deli. l. fi. & iterum plus per eundem fuit modificata, vt ei tantum cōpetat, qui non surripuerit & qui solennitatem in inuentario adhibuerit: vt statim sequitur. Accur.

x Inuitis. hoc est verum per l. istā Falcidiam & ad iure veteri: vt hic, & inst. ad l. Fal. §. j. & ff ad le. Fal. l. qđ bonis. §. j. & § si. hodie verò contra: vt j̃. e. l. si verò expressim. Sed quomodo etiam iure veteri fiebat cōtra voluntatem testatoris: vt s̃. e. §. semper? Respō. hoc fit. l. permittente. s. Falcidia: vt hic dicitur.

y Expēdanť. s. i totū, vel ita qđ nō remaneat hæredi quarta illius partis ex qua fuit institutus: vt inst. e. §. j.

z Præbet. i. concedit hæredibus, vt retineant. Acc.

a Impleat. siue aliqd deerat siue nō: vt j̃. e. §. hoc aūt

b Videtur. s. hęredes secūm Azo. sed nō repugnāt pręsūptiōes huius legis. j̃. e. §. px. & §. si verò absunt. in fi.

c Voluntati. tacitę: in expressa secus: vt j̃. §. si verò expressim.

d Deficientis. i. morientis testatoris.

e Legi. s. Falcidiæ.

Dic q differētia agnationis & cognationis emancipationis & suitatis ab intestato, est sublata secundum Ang & vide omnes scribentes in l. Gallus. ff. & li. be. & posthu §. quid si tantum.

Cōcor. text. in § deinceps j. de nu. & de pœnit. disti. ij & per archi. c. placuit. de consec. dist. iiij.

Idē Bar.

Ista glo. allegatur, quod appellatione mortis in dubio venit naturalis & ciuilis. & an hoc sit verum qđ mors naturalis æquiparetur ciuili, vide scribentes in l. Gallus. §. quid si tantum. ff. de liber. et post.

4 Facit argu. contra xxxv. q. ō. j. confidimus. & c. ideo. & C. de legib. l. digna vox. cum ibi notatis.

5 Vide gl. in §. rursus. instit. de acti. & ibi scribentes.

† Planius ac iucundius procedit Halo. verso, quæ sic habet, Tametsi enim pugna cōtra testatoris voluntatem hac parte suscipi videtur lege tamen permittente, id factum defendit. Ad hęc not. tab. Falcidiam semper aduersus testantis voluntatē detrahi. Idemq; not in l. Titia. ad leg. Falc.

Vtili

tur (quoniam tuenda nobis vbique est deficientium voluntas) hæredes si voluerint hac vtilitate[a] potiri, puram seruare legis potestatem[b]: & non per ea, quæ fortè surripiunt, aut malignantur[c], introducere pertentent Falcidiam: cùm vtique si nihil malignati essent, non fortè[d] competeret. Fiat igitur inuentarium ab hærede metuente, ne fortè non habeat post debita & legata Falcidiam, secundum modum & tempora[e], per quæ dudum sancimus, quando[f] homines excepimus[g] ex damno rerum suarum, in aditionibus statuentes onera vsque ad substantiæ relictæ mensuram: illo adiecto solo[h], vt oporteat huiusmodi hæredem, qui non creditorem solùm: sed etiam legatarios & fideicommissarios veretur, & metuit non damnificari[i] solùm, sed etiam non lucrari, conuocare[k] omnes legatarios & fideicommissarios[l] quanticunque in eadem ciuitate sunt constituti: aut quosdam pro eis agentes[m], si fortè personarum natura[n], aut dignitas[o], aut qualitas[p], aut ætas[q], aut quælibet necessitas[r] facultatem eis non dat ad inuentarij præsentiam. Si verò absunt[s] aliqui[t] interesse testes[u] in ipsa ciuitate fide dignos, & possidentes substantiam[x], & optimæ opinionis[y] existẽtes, non minus tres[z]: (tabulariis[&] enim solis, quantum ad hoc[?] competit, non credimus) coram quibus conuenit fieri inuen-

a Vtilitate.s.legis Falcidiæ.

b Potestatem. alias voluntatem.

c Malignantur.s.destruendo. Accur.

d Non forte cum non sic lege, si non surripuisset. cessaret:quia sufficiẽter erat ibi pro quarta.& põt poni exemplum, vt si erat patrimonium centum aureorum, & lxxv. legauit. hæres subtraxit xxv. & quod dicit non forte.i. non haberet locum, cum nõ esset necessaria. vel si non habes non, dic quod erat patrimonium c. legata erant c. vel nonaginta subtraxit aliquid, puta v. nunc nõ poterit vti Fal. cũ & si hoc non fecisset, potuisset. Nam priuilegium meretur amittere, qui cõcessa sibi abutitur potestate: vt hic, & C. de Iudæ. l. Iudæos, in fi.& in decretis xj.q.iij.priuilegium.& quod dicit forte, fit superfluum. Vnde hoc casu punitur plus quis per legem istã quã per.l. C. de iure deli.l.fi.§.illo.sed ius vetustius hoc velle videtur: vt ff. ad leg. Fal.l.benefìcio. & l. hæreditatum.§.fi.Accur.

e Tẽpora.per quę dudum:vt signo crucis prępolito incipiat fieri intra xxx.dies ab apertura testamenti,& cõpleatur intra duos menses alios rebus & personis in pręsentia positis.alias intra annum:vt C.de iure deli.l.fi.§.si autem dubius.vsque ad.§.& si præfatam. Accur.

f Quando.subaudi eo tempore,quando &c.

g Excepimus.i.deliberauimus.

h Adiecto solo.s.illi constitutioni.C.de iure delib. l.fi.per hanc constitutionem.

i Non damnificari.repete metuit,dico &c.

k Conuocare.oportet dico &c. Azo.

l Fideicõmissarios.Nunquid etiam creditores? Rñ. quod sic:quia & eorum interest:vt.j. vt spõ.larg §.ad hæc.col.ix.plus etiam,quia damnum euitant:vt C.de iure delib l.fi.§.licentia.

m Agentes.procuratores.sed qualiter hoc fiet? Resp. mittetur ad domum,vt aut veniat vocatus:aut alium pro se mittat:vt ff.quibus ex caus.maio.l.itẽ ait prętor.§.pe.§.fi.& C.de autho præ.l.j.in fi. Accur.

n Natura vt quia mulier,quæ non debuit in iudicio comparere:vt C.de procu l.maritus.imo ponitur vocans:vt C.de off diuer.iud.l.j.

o Dignitas.vt sacerdotij:vt C.de epi.& cle.l.oẽs. in prin.& ff.de in ius voc.l.ij.

p Qualitas. vt quia valetudine est impeditus:vt ff. de iureiuran.l.ad personas.

q Aetas.vt pupilli & adulti curatores habentes: qa per omnes se repręsentant:vt C.de in integ resti.mi.l. iij.& C.si aduer.rem iudi.l.& cum minores.

r Necessitas.vt quia captus sit vel vinculis vel latu- mis,vel nudus:vt sine sui dedecore in publico apparere non possit:vt ff ex qui.cau.ma.l. succurritur. & lege,in eadem.

s Si verò absunt.sed de qua absentia hic dicitur:cũ multa sint genera absentiarum: vt diximus infra,de fideius.§ j. Resp.si extra ciuitatẽ, dicitur absens:vt j.pro xi.innuitur.

t Aliqui.s.ex legatariis,vel creditoribus. Accur.

u Testes. oportet repete.

x Substantiam. alias facultatem.i. substantiã:vt insti. qui manu.nõ pos. §.præualuisse. Vel dic facultatẽ.i.possibilitatem dãdi aliquid.vt ff. de verb. obl.l.continuus.§. illud.sed possidẽs sacculum habet facultatem:sed intellige idoneã pro motu iudicis:vt ff. de iure deli. l.j.§.fi. & C.de episc. aud. l. de creationibus. Nam facit facultas vt sibi magis credatur:vt infra de testi.§.sancimus.col. vij. Sed quale erit iudicis arbitrium. vt æstimet idoneũ? Respon. vt habeat tantum, quantum id super quo potest esse quæstio vel si sit par iniuncto operi:vt insti.de excu.tu.vel cura.§.item propter paupertatem.

y Opinionis,quæ formatẽ ex bonis moribus:vt ff. de tut.& cura.da.ab his.l.scire oportet.§.fi. Accur.

z Tres.i.tribus,qui hæredem cognoscant:vt C. de iure deli.l.scimus.§.si autem dubius. & dic vt ibi plene no. Accur.

& Tabulariis.interpositio est hic versus.& ponitur hic plurale pro singulari, sic.C.de epis.& cler.l.orphanotrophos.& C.de iis qui in eccle,ma l.j.& ff.de neg.gest.l.ait prætor.Sed quid si sint tabelliones tres in confectione inuentarij? Rñ. valet.nã nõ ideo minus,quod sint tabelliones tres, creditur eis imo plus cum publicæ personæ:vt j.de test.§.sancimus.co. vij. & propterea resoluitur plurale in singulare.

? Quantum ad hoc.ergo à cõtrario sensu.alias soli tabellioni credimus etiam sine testibus confecto instrumento.& est pro hoc.C.de dona.l. in donationibus. Sed certe nõ creditur ei soli,nisi testes adhibuerit ipse tabellio instrumento:vt infra de fide instru.§. sed & si instrumenta.co.vj & quod in.d.l.in donationibus.continetur,verum est:vt non sint necessarij cũ subscriptionibus propria manu scriptis. tabellio tñ scribere debet eorum nomina:vt dictum est. Et quod hic dicit quantum ad hoc.ideo est:quia alias tabellio & duo testes,quorum nomina non sunt scripta sufficerẽt:hic aũt exiguntur tres. Sed vidẽtur hæc omnia esse correcta:& quod semper soli tabellioni credatur per ius nouissimum:vt infra de fide instru.l.si verò neque annumerator? Respõ.distinguẽdo tempus quo consti-

Cõcor. c.nos quidẽ.ibi cũ. ita secundum volũtatem defuncti cõstruere. & c.tua nobis.cũ gl. super verbo,voluntatem.extra, de testa.

Hal.eo modo intraque tempora intra quæ antea, cũ hæreditariis onerbus vsque ad relicti patrimonij modũ redactis, homines dãno qđ in bonis pprijs ex periebantur,eximimus,id vt fieret,lege lata determinauimus.

Priuilegium perdit qui eo abutitur.

Eius tamen omissio non vitiat inuentariũ. Bartol.hic. & Ale.in tit. de ope.noui nuncia.

Dicit Bar.quod ad primũ decretum sufficit citatio procuratoris: ad secundũ requiritur citatio domini.& vltra dicit quod inuentariũ debet fieri corã iudice.

Idem dicas de clericis q latige dicuntur habere dignitatem. gl & ibi doc.in ca. vnico. de vita & hon cleri. co.in vj.

Idẽ Bar. & Angel. hic.

Facit ad hunc text. gl.in c.post cessionẽ. circa mediũ. gl.ibi,nec scriptura tabellionis.extra, de proba.

Sequuntur Barto. & Angel. & est singu. secundum Iaso. in l. fideiussor.ff.q satisd. cogã. & idẽ Bal. in authẽ. sed cũ testator. C. ad leg. Falcid.

Vide de hoc scrib. in §.j. instit. de iure personarum.

Sequitẽ eam Bar. et est sing. secundum Lud. Ro. in repeti. tr.ff de arbitr.

Idẽ Bar.

Sequitẽ eam Ang. et est sing. secundum Lud. Ro. sin.xxxv.

tarium a: ita, vt superuenientibus b legatariis, & querentibus c forsan surreptum aliquid rerũ, aut non manifestatum: licentia sit non solùm per seruorũ examinationem d causam quærere (nam etiã hoc præbuimus per prolatam dudum à nobis e inseruilibus examinationibus obseruationem) sed etiam per iusiurandum hæredis f, & iusiurandum testium dicentium se adfuisse iis, quæ gesta sunt, & vidisse g, quæ tunc agebantur, & in nullo + conscios esse factæ ab hęrede malignitatis: sicq; in iis, quę relicta sunt à testatoribus, inuenire veritatem h: nisi fortè i præsentes legatarij omnes, aut quidã, contestatione sibi præmissa noluerint venire, nec adesse inuentario. Tunc enim licentia erit hæredi etiam non aduenientibus legatariis contentum esse testium k præsentia, & facere descriptionẽ l; reposito m etiã sic legatariis & iureiurando hæredis, & seruorum examinatiõe: & his omnibus n obseruatis habere ex Falcidia præ sidium o. Sic enim non videbimur, neque legem ita hactenus approbatam minuere p, neque iniustitiam facere morienti. Si enim omnino quidem sibi vult aliquos fieri hęredes, & habere quandam consolationem q ex sua successione, & arbitratur sufficientem se habere substantiã non tamen hoc causæ veritas ostendit r: certum est, quia non hæc contrarietas erit sententiæ morientis, sed ignorantiæ puritas illius. Si verò non fecerit s inuentariũ secũdum hanc figuram, sicut prædiximus, non retinebit Falcidiã †: sed complebit legatarios & fideicõmissarios: licet puræ substantiæ morientis transcendat mensuram legatorum t datio.

Et hoc dicimus non nostram minuentes v, legem, quam posuimus,

conficit instrumentũ: vt tunc testes sint necessarij à tẽpore quo vult aliquid ꝓbari ex instrumẽto: vt tũc soli instrumẽto si nõ negetur publicũ: alias si negeẽ publicum, credatur ei cum iuramẽto tabellionis, & per comparationẽ: vt j. de instr. caute. & fide. §. sed & si instrumẽta. & §. si verò moriantur. & §. si verò neque tres. id est, tribus.

a Inuentarium. i. sola scriptura, in qua res inuentæ in hæreditate conscribuntur: vt ff. de administ. tuto. l. tutor qui repertorium. j. respon. Sed nũquid vno contextu fieri debet? videtur qđ sic. ad instar testamenti: vt C. de test. l. cum antiquitas. Sed contra dico 1: vt C. de iure delib. l. fi. §. sin aũt dubi. Itẽ nunquid idẽ tabellio vsque ad finẽ debet adhiberi? Et idẽ in testibus quæro? Respõ. sic 2.

b Superuenientibus. i. redeuntibus.

c Querẽtibus. pro conquerentibus.

d Examinationẽ quæ fiet per tormẽta: vt C. de iure delib. l. fi. §. licentia.

e A nobis. vt C. de iure deli. l. fi. §. licẽtia. Vel dic vt C. de quæstio. leg. j in fine.

f Hæredis. qui iurabit nihil malitiose fecisse: vt sequit.

g Et vidisse. Not. testimonium de auditu non recipit secũdũ nostra iura: vt hic. & C. de testi. l. testiũ. nisi in casu, vt in actione aquæ pluuiæ arcẽdæ. & ff. de proba. l. si arbiter. Item no. testẽ debere videre vnde cęcus non admittitur hoc casu. Nunquid alias? dic quod admittitur 3: cum non inuenitur prohibitus: vt ff. de test. l. j. Item no. eum debere dicere sic esse, vel nõ esse: non autem de credulitate 4: vt hic, & C. de testib. l. testiũ. aliter in sacramẽto calũniæ: vt C. de iur. cal. l. ij. §. quod obseruari. Itẽ no. ꝙ negatiua ꝓbatur. qđ est cõtra. C. de ꝓba. l. actor. sed habet æquipollentiã affirmatiue. cum enim 5 iure se stetisse vsq; ad finem inuentarij, & nihil potuisse fieri, quin ipse videret: perinde est, ac si affirmatiuam proponeret: vt C. de codicil. l. nec codicillos.

h Veritatem. No. quod iudex debet omnino inquirere veritatem: vt C. de eden. l. is apud quem.

i Nisi forte. hoc nisi, refertur. s̃. cum dicit conuocare omnes qui sunt in ciuitate &c.

k Tertium. s. trium: vt s̃. dixerat. nam videtur repetitum: vt ff. de verb. obl. l. Titia. §. idem respondit. Vel dic duorũ, in odiũ nõ venientiũ, cũ minus nõ dr̃: vt ff. de testi. l. sibi numerus. ar. C. de cad. tol. l. vnica. §. pen.

l Descriptionem. i. inuentarium.

m Reposito. i. remoto. q. d. non iurabit hæres, neque torquetur seruus in odium non venientium, secundũ quosdam. vel melius dic. i. reposito. i. reseruato, vt nihilominus dicta auxilia ei reseruentur. Acc.

n His omnibus. s. quę diximus. s̃. §. hinc nobis. vsque huc. Accur.

o Præsidium. contra legatarios & fideicõmissarios. nũquid contra creditores? Videtur ꝙ sic: quia supra dixerat eum timere legatarios & creditores: & coniunctim de his locutus est: & sic concluditur hic 6. Item est arg. insti. de hæred. quali. & diffe. §. j. Item expressim. j. §. si verò non fecerit. in fi. §. & hæc videntur per hanc constitut. sed per. l. C. solum habeat hoc 7, vt vltra vires non teneatur creditoribus: vt C. de iure deliber. l. fi. §. sed & si præfatam. & potest esse ratio: quia hic maior solennitas exquiritur in inuentario: vnde maior fit vtilitas: vt ff. de reg. iur. l. secũdum naturam. & instit. de legi. patro. tu. §. fi. Sed cõtraria sententia vera est 8. & quod dicitur infra eo. §. si viro. in fin. expone vt ibi diximus. Item nunquid aduersus libertates vtẽ Falcidia? Rñ. non: vt insti. ad leg. Falci. §. cum ratio. & ar. ff. de in off. te sta. l. Papinianus. §. sed an libertates. Accur.

p Min uere. imo augere scilicet, vt conuocentur testes. vt supra dictum est: sed & istud est restringere illam legem.

q Consolationem. sic. ff. de interroga. actio. lege, & quia.

r Ostendit. nam plus sæpe de facultatibus suis, quã in his est, homines sperant. argu ff. qui & à qui lege, in fraudem & instit. qui manu. non pos. §. in fraudem. Accursius.

s Non fecerit. sic: vt. s̃ eo. §. stat igitur. Acc.

t Legatorum. olim contra etiam quãdo non habebat locum Falcidia contra legatarios: vt ff. ad treb. l. j. §. si is qui. & §. denique. sed in creditoribus idem. scilicet quod insolidum tenebantur, etiam vltra vires hæreditatis: vt C. de iure. deli. lege fin. §. cum igitur. Accur.

v Minuãtes. imo augentes eã firmamus statuẽdo maiorem pœnam: nam per eã solam denegabatur Falcidia cõtra legatarios: hic autem plus dicit: vt insolidũ teneantur hęredes. s. vltra vires: vt hic, & C. de iure deliberan. l. fi. §. si verò postquam.

1 Ista est de mente Bartol. & Angel.

† Hęc verba ponuntur in gl. in ca. bonæ memoriæ. j. sup verbo, singulares. I princ. extra, de ele.

2 Nisi impedimentũ superueniat. Bart. & Angel. & canonistę in cap. quoniam contra falsam. de ꝓba. extra. Qualis debeat esse testis.

3 Hoc verum super actu, quo alio sensu quam visu percipitur secundum Angel.

4 Hoc verum in his quę in veram certitudinẽ testis cadere possunt alias secus Angel.

5 Truffa est secundum Ang Veritatẽ debet iudex inquirere.

6 Nota q vbi post pluresquę stiões formatas vna conclusio sequitur illa conclusio decidit quæstiões pręcedentes vniformiter: nisi sit ratio, quare decisio sit diuersa. An.

7 Imo etiã de iure. C. Falcidiã detrahet. Bartol.

† Hal. sed legatariis et fideicommissariis satisfaciet.

8 Et bene Bartol. & est de mẽte Angel.

vt nihil de proprio damnificentur [a] hæredes creditoribus [b]: † sed dabit ei pœnam exactio suæ malignitatis, cur transcenderit leges, ex quibus cautè omnia agens, nihil poterat damnificari: sed ex diuerso etiam Falcidia lege lucrari [c]. Hæc autem dicimus [d], vbi errans testator de sua substantia hoc egit [e]: aut fortè cùm debuisset etiam ampliorem quantitatem hæredi relinquere, pro minore disposuit [f]. Etenim etiam hoc errantis [g] sententiæ est, & non puræ & integræ designationis. Si verò [h] expressim designauerit, non vel hæredem [i] retinere Falcidiam: necessarium est testatoris valere sentẽtiam: & aut volentem eum parere testatori: forsan etiam quædam iustè & piè relinquenti: lucrum [k] non in percipiendo, sed solummodo [l] piè agendo habentem [m], & non videri sine lucro [n] huiusmodi esse hæreditatem: aut si parere noluerit, eum quidem recedere ab huiusmodi institutione, locum verò fieri (sicut dudum prędiximus [o]) substitutis [p], & cohæredibus, & fideicommissariis, & legatariis, & seruis, & iis, qui ab intestato sunt, & aliis, secundum prius à nobis inuentam in talibus viam.

Hæres substantiam defuncti subtiliter agnoscens, vni integraliter persoluens, omnibus alijs in solidum soluere compellitur, pœnitentia & inconstantia repulsa: nisi inopinabile emergat damnum tempore instantiæ causæ solutioni statuto: his obtinentibus in omni vltima voluntate, & personis omnibus minoribus duntaxat exceptis. Barto.

Non autem [q] dabimus licentiam hæredi mensurã substantiæ subtiliter [r] agnoscẽti, soluere quidem mox ab initio quibusdã [s] integra legata, & ad plenum sententiam testatoris seruare (q etiã [t] præcedentium [u] nos dicũt constitutiones) ab aliquibus autẽ retinere [x] velle [y]: neque

a Damnificentur.s.facto inuentario.

b Creditoribus.ablatiue accipe, & large etiam pro legatariis: vt & alias.ff.de actio.& obli.l.hæreditariarum.& de verb.signi.l.creditores.& l.si cui.

c Lucrari.hoc facit pro eo q dicimus: vt etiam contra creditores possit vti lege Falcidia: vel vt referatur [1] tãtũ ad legatarios id, q de lucro dicitur. Nam qui de damno certant, præferẽdi sunt, sed de suo hæredes nõ soluunt: vt arg.C. de iure delib.l.fi.§. licentia. Item nunquid priuabitur debito iure naturæ, si non facit inuentarium ille cui ex necessitate relinquitur: vt est filius & si miles: vt s. eod.§. primũ? Rñ. [2] nõ. Si enim nõ obedit testatori leganti & legi pcipiẽti: vt s. §.his igitur.& iudici decernenti: vt s. eo §.si quis autem. nõ punitur: multo minus hic quando soli legi nõ obedit. Præualere enim debent iura potiora & plura: vt C.de edi. di. Adri. tol.l. fi.& j.de cõsan. & vte.fratri.§. fi.col. vj. q cũ nõ est: ergo & hoc nõ debet perdere. Itẽ q s. dictum est nõ perdatur, hic intellige re peritũ: vt arg.insti. ad le. Aquil.§. cæterum. licet quidã dicant contra, quod in hoc.§. loquitur indistinctè.& C.de iure delib.l. fi. vbi etiam plerunq fit mentio huius verbi miscuerit, q ad filios pertinet: vt insti.de hær.qua.& dif.§. testamenti. Itẽ quæro quid addit hæc constitutio illi.l.scimus. Nã & ibi sic puniebantur non facto inuẽtario? Rñ. [3] hic tenetur legatariis vltra vires hæreditarias: q non erant ibi: vt hic, & in d.l.si vero postquam. Item per istam vocantur legatarij: per illam non: vt s.§.si vero absunt. Item hæredes surripientes, carent toto: ibi puniebantur in duplum: vt s.eo.§.sancimus.& C.de iure delib.d.l.fi.§.illo. Item & quidem casus ponũtur.j. de hac materia qui non ponuntur ibi: vt j.§.si vero.& §. non autem.& §.illud.& quod hic dicit non minuẽtes &c. Respon.est verum in inuentarij confectione.

1 Approbatur per Bartol.

2 Idẽ Bar. & Angel.

Haloã. præstabis enim illis, vt pœnam suę improbitatis luat ex eo, qđ leges trãsgressus sit: cum liceret illi caute omnia agenti nõ solum nihil sentire damni sed etiam &c.

Vnde apostolus.j.ad Corinthios.ix. Cũ essem liber ex omnibus, omniũ me seruum feci, vt plures lucrifacerem.

3 Istam gl. vsq ad fi. sequuntur Bartol.& Angel.

d Hæc autem dicimus.s.vt facto inuentario habeat locum lex Falcid.vt s.eo.§.si vero absunt.in fi. ibi, & his omnibus, &c. Accur.

e Hoc egit.i.tãtum reliquit, vt nihil apud hæredem remaneat. Accur.

f Disposuit.nam reliquit, sed minus Falcidia: sed s. nihil dimiserat. Accur.

g Errantes.sæpe enim, &c.vt insti.qui manumit.nõ pos.§.in fraudem.Accur.

h Si vero hæredem.cui certam portionem non cogebatur relinquere per legem hanc.

i Hæredem.penitus extraneum. Sed quid in suo vel quasi: vt in ascendentibus & patronis & fratribus? Resp. [4] in eo grauari non potest filius à patre, vel ecõtra: vt j.vt cum de ap.cog.§. aliud.& § hoc quidem.col. viij.& j.de trien.& semis.§. prohibemus.col.iij nec patronus à liberto, vt j.eo.§.non autẽ. & instit.de suc.lib. §.sed nostra.nec frater fratrem turpi persona instituta: vt s.eo.§. primum. & C.de inof. test.l. fratres.& idem in omni persona tui necessario debetur vt in coniuge superstite apud morientem diuitem: vt j.vt.li.ma.& aui.§. quia vero legẽ, &c. col.viij. Accursius.

4 Approbatur per Bar.& est de mente Angel.

k Sed solummodo.olim contra: vt ff.ad legem Falcidiam.l.qđ de bonis.§.j.& §.fi.Acc.

l Pie.sed hic hodie non est necessaria expressio: vt infra, de eccle.tit §.si autem.col.ix.

m Habentem. ex quo etiam lucro locuples habetur: vt de verborum obli. l.si quis.in fi.

n Lucro.sic.ff.de regulis iuris.l.in duabus.

o Prædiximus. vt supra, eodem.§. si vero.

p Substitutis.scilicet hi & cohæredes iure communi.alij autem authoritate huius legis specialiter vocantur. Nunquid idem in Trebellianica quod in ista, quæ iure institutionis debetur? Respon.sic [5] quia similis est effectus quodammodo: & insti.de fideicom.hæred.§.sed quia.& C.ad legem Falcidiam.l. si vt alle gas.arg.contra C.de appel.l.præcipimus.in fi.& C.de testa.l.sancimus.

5 Idẽ Bar. & Angel. hic & scribentes. in l.Marcellus.ff. ad Trebellianum.

q Non autem.licet hæredi inuentarium facienti demus Falcidiæ commodum: hic autem non damus.

r Subtiliter.non errando in facto: vt C.eod.l.error.

s Quibusdam.forte amicis hæredis.

t Quod etiam.interpositio est.

u Præcedentium.id est, imperatorum, qui fuerunt ante nos.pone exemplum: vt C.ad legem Falcidiam. l.j & l.error. Vel dic [6] q eas non habemus, quæ hunc casum sic expresse ponant: vel si habes in litera, pręcedentes, dic vt C.eo.l.fi.

6 Sequitur eam Bar.et est de mente Ang.

x Retinere.de non solutis. Accur.

y Velle.imo videtur concedi: vt ff eo.l.q de bonis.§.non idcirco.contra.sed dic eam corrigi per istam.l.

Vel

ex parte quidem complere testatoris sententiam [a], ex parte verò eam [b] minuere, sed omnino non errantem circa substantiæ quantitatem, sed agnoscẽtem [c], & mox sequentem sententiam [d] testatoris [e], per omnia eam sequi [f], & non ad peiora pœnitere. † neq; enim hoc [g] erit curæ sequentis hæredis [h]. Sed neq; concedimus eis ab initio scientibus [i] quidem, & in cautè soluentibus, postea lites percipientibus [k] inferre [l], & recipere velle ab eis quodcunque cõtigerit exoluisse [m] eas. Oportet enim ante exactionem [n] cogitare, & agere [o], † & non cogitãtẽ rectè [p], deinde transferri ad indeuotionẽ: nisi fortè iusta quædã causa hoc introduxerit, inopinabili [q] quodã ęre alieno apparente, quod minuat substantiam, & locum receptioni [r] faciat. Illud quoque prospeximus, ne tempus fiat longũ in talibus quæstionibus [s]. Nullum enim talium quęstionum aut litium transcẽdere anni tempus sancimus: necessitatem [t] imponentes omnino intra annum post aditionem & legata solui [v], & quæ à testatore sunt relicta, compleri secundum sui naturam, & omnia agi, quæcunque prius ediximus. Initium autem anno [x] damus, sicut prius iam diximus [y], ab admonitione ex iudiciali decreto [z] facta.

Anno enim per culpam hæredis transacto, tunc ille quidem cadet relictis [a]: alij verò ad hæc venient, quos prius vocauimus. Pupillis autem † & minoribus ætate [b], nihil [c] nostra præiudi-

Vel distingue, an voluit in totum soluere, & hoc constituit in animo, vt hic. aut non, vt ibi. Vel melius [1] & verius hic subtiliter agnouit, & totum soluere incepit: vnde præiudicium in reliquis sibi parauit: vt arg. ff. ad Maced. sed Iul. §. fi. & C. de fideic. l. j. & ij. sed in contrario non subtiliter agnouit. Itẽ videtur contra. ff. eo. l. si ex pluribus. Sed hic [2] dicas nõ esse contra nã nullum solidũ legatũ fuit ibi solutum: vt ex illa litera patet: q̃a omnes res erant vnius legatarij.

a Sententiam. id est, in solutis.

b Eam. s. in non solutis.

c Agnoscentem. s. substantiam.

d Sentẽtiã. i. volũtatẽ in non solutis.

e Testatoris. qui solida voluit præstari: vt ff. de do. inter vi. & vxor. l. si sponsus. §. si quis rogatus.

f Sequi. subaudi volumus.

g Hoc. scilicet pœnitere.

h Sequentis hæredis. s. sequẽtis voluntatẽ testatoris.

i Scientibus. s. quantitatem patrimonij.

k Percipiẽtibus. s. legatariis. q percipiunt legata.

l Inferre. s. velle.

m Exoluisse. Redarguitur enim varietas siue particularis approbatio. sic ff. de admi. tut. l. cum quæritur. & de bo. lib. l. nam absurdum. & de leg. iij. l. neminem. & ad exhi. l. celsus. §. item Celsus.

n Exactionem. quam legatarius ad hæredem facit.

o Agere. i. Falcidiam retinere.

p Recte. de soluendo toto ac incipiendo.

q Inopinabili. vt quia graue æs alienum sit, q̃ latuerat prius: vt insti. de hær. & qua. & dif. §. sciendum est. Quæ enim de nouo emergunt, auxilio nouo indigẽt: vt ff. de inter. act. l. de ætate. §. ex causa. & ff. vt in pos. leg. l. planc. & j. de æqua. do. §. quia vero. col. vij.

r Receptioni. alias retẽtioni. nam cui damus, &c. vt ff. de superfi. l. j. §. quod autem. sed secundũ ea quæ hic dicuntur, factum cum vno, inter alios faciet præiudicium: q̃ esse non debet, vt ff. de iureiur. l. quia. & de re iu. l. sæpe. j. resp. sed dic [3] hoc ideo euenire, quia quasi ex vno fonte, & quasi vnum factum videtur: vt C. de duo. re. l. fi. Sed quid si partem legati legatario soluit: nunquid in residuo multo magis sibi præiudicat? Rñ. non: quia quando solidum soluit vni, vnam voluntatem compleuit insolidum. at hic non sic. præterea si debeantur xx. nomine legati xv. sunt debita, & alia indebita iure Falcidiæ. vnde soluta parte in duriore videtur accepisse: vt ff. de sol. l. j. residui ergo nulla est petitio. at cum solidum vni soluo, cessat hæc ratio electionis. Item nota [4] quatuor casus in quibus cessat Falcidia hoc iure. Vnus est supra. §. proxi. alius est in hoc. §. alius. j. de eccle. tit. l. si autem. col. ix. alius. j. vt spon. largi. §. pe. col. ix. est & alius. s. eo. §. hinc. nobis. Est & sextus. s. eo. §. si vero non fecerit.

s Quæstionibus. puta agitur pro legato, vel fideicõmisso generali, vel speciali ex tempore litis contestatæ: vsque ad annũ debet causa finiri hæc quod intelligas continuũ, et ita est hoc speciale, vt lis duret anno, licet alias ciuilis triẽnio: vt C. de iud. l. properandum. j. respõ. criminalea biẽnio durent: vt C. vt intra cer. temp. cri. quæ. ter. l. fi. sic est etiam alias speciale, vt minus triẽnio duret: infra, vt cle. apud ꝓpri. epi. §. j. col. vj. & C. vt omnes iu. tam ciui. quam cri. l. j. in fin. & ff. de excu. tut. l. quinquaginta. & C. de naufra. l. pe. & de decu. l. generaliter. et de asser. tollen. l. j. & de ædifi. pri. l. fi. Acc.

t Necessitatem. i. aditionem et admonitionem: vt sequit ibi, initiũ autem. & s. eo. si q̃s autem.

v Solui. hic ann[us] computatur huic facto. i. solutioni. sed s. ꝓxi. rñ. iuri. i. instantiæ finiendæ. Sed q̃d si in xj. mẽse post aditionẽ & admonitionẽ fuit causa ꝓ legato inchoato? Rñ. si vult legatarius hoc dicere eũ cedidisse à suo iure, non agit causa contra eũ plus: alias potest causa durare vsq; ad annum: ne q̃d in odium eius est inductũ, in eius vertatur vtilitatem: vt ff. de inter. & releg. l. relegatorũ. in fi.

x Anno. s. vtili, qui datur solutioni legati. Accur.

y Diximus. vt s. eo. §. si quis autẽ non implens. Ac.

z Decreto. per quandam interlocutoriam, q̃ præcipiat ei, vt soluat, vel per iudicem, vel per nuntium: vt ff. de arbi. l. qualem. in fi. arg. j. de san. epi. §. pe. col. ij. & j. de eccle. ti. §. quis autem. col. ix. licet dicatur in nouellis contineri, quod debeat in definitiua dari.

a Relictis. s. hæreditate. Accur.

b Et minoribus ætate. s. adultis curatores habentibus: vt C. de in integ. rest. mi. l. si curatorem. alias non habet nisi viam restitutionis.

c Nihil. s. quo ad effectũ: p̃iudicat tñ ipso iure: alias non esset necessaria in integ. rest. de qua sequitur: vt ff. de min. l. in causæ. Et ita erit hoc speciale vt tẽporalis p̃scriptio currat cõtra minorẽ. regulariter contra: vt C. q. cau. in inte. rest. nõ est neces. l. fi. sic est spãle & circa iudicia in spatio x. dierũ, q datur appellãti: vt j. de ap. & in. quæ tẽp. §. j. col. iiij. Itẽ in instantia causæ: vt C. de iu. l. properandũ. in fi. Itẽ p̃scriptione quæ obest minori volẽti accusare: vt ff. de min. l. auxiliũ. Itẽ in p̃scriptione q̃nquẽnij obiicitur minori ad tuendũ statũ defuncti: vt C. ne de sta. defun. l. si mater. Itẽ in præscriptione dotis non numeratæ, quæ obiicitur minori succedenti alij: vt etiam non restituatur vltra tẽpora: vt j. de temp. non sol. pe. super do. §. si autẽ minor. col. vij.

Præiud

[1] Approper Bart. & Ang.

[2] Sequuntur Bart. & Ang.

† Haloã. neq; enim hoc esset pure sequi.

† Haloã. nõ autem quod recte feceris reiicere in ignorantiam.

Auxilio egent quę de nouo accidunt.

[3] Sequitur hanc glo. An. & est de mente Bartol.

[4] Ista glo. habet locũ in Trebellianica. an. hic Bartol. & Angel. in glos. fin. §. præced.

† Facit ad hunc §. gl. in ca. auditis. su per verbo minores, ante med. versic. sed in quibus casib[us] extra, de resti. in inte.

Præscriptio tẽporalis quandoq; contra minorem currit.

Præiudicat. s. in spatio illius anni, qui datur solutioni. nam per hoc minor & hæres non perdit hæreditatē quo ad effectum. Idem dico in illo anno qui datur pro instantia causæ. Nam & si sua intersit forte litibus nō vexari: qa oportet à capite incipere: restituet intra illū annū: vt nō videatur cucurrisse. vt ff. de min. l. in minoribus. & econtra, si agat idē minor, & petat legatum: cum alius sit hæres, nam restituitur: vt C. de iu. l. properandum. in fine.

Caput est rei principium.

[m] Quia delatus. In cuius cōpositione quatuor sunt necessaria. s. numerus septē testium, quod quilibet subscribat, & quod sint ibi sigilla septem testium: vt inst. de test. §. j. & ff. e. l. ad testium. §. si quis ex testibus. & quod testator propria voce & manu nomen hæredis scripserit: vt C. de l. iubemus. quod vltimum hodie tollitur: vt j. vt spō. lar. §. qa vero coll. ix.

Testamēto necessaria.

cat [a] lex. Est enim eis (si quidem secundum dictas à nobis causas) ne lædantur, duplex quoddam subsidium, & per restitutiones [b], & per viam contra negligentes curatores. Nō autem excipimus à lege [c] neque patronatus [d] successiones. & ibi enim legitima eis seruata parte, quam nos definiuimus [e], quicquid vltra hanc eis relictum fuerit, & aliquid à libertis petiti fuerint [f], illi complere deinde noluerint: hunc ordinem tenere sancimus, quem inchoantes, sacram nostram hanc constitutionem diximus [g], ita vt legalis [h] quidem pars maneat apud eos pura [i] talibus: reliqua verò veniat secundum viā à nobis nunc apertam in talibus: maximè quoniā in ipsa de iure patronatus posita à nobis constitutione [k], ad similitudinem pene ingenuorum etiam libertinitates [l] ordinauimus. Quia verò duplex est testamentorū modus, aut in scriptam delatus [m] dispositionem [n], aut in non scriptam [o] voluntatem: hæc omnia obtinere similiter & secundum antiquam obseruationem & in nō scriptis testamentis, & in omni vltima [p] voluntate sancimus, & in omni ꝑsona siue priuata siue militari [q], siue sacerdotali, siue imperiali [r], siue alteriꝰ cuiuslibet. Cōmunem nanque omnibus hominibus hanc legem ponimus. Hæc nos, vti cōmuniter omnibus prosint hominibus, scripsimus: quatenus & viuentes relictis potiantur, & deficientes cum securitate moriantur, scientes, quia lex eis etiam sepultis ministrabit: & quæcunque illi disposuerint, ad effectum ipsa perducet. Quamobrem, quoniam communis hæc vtilitas omnibus est hominibus, fiant quidem à tua eminentia hinc præcepta cunctis declarantia legis virtutem: dirigantur autem & per prouincias in omnibus gentibus, quæ dudum fuerunt, & nunc à Deo per nos sunt adiectæ principatui Romanorū. Metropolitani [s] verò iudices hæc sumentes (sicut dudum sancitum à nobis est) vnicuique dirigant ciuitati: nullusq́ manebit non audiens legem, quæ neque in paupertate [t] viuere, neque mori in anxietate permittit [v].

[b] Per restitutionem ergo cucurrit. Sed nunquid eligit quam viam prius velit? Videtur qđ sic: vt C. de tut. vel cur. per totū. quod verum credo, quo ad annum, qui datur solutioni: quo ad aliud non: imo primo contra tutorem vel curatorē, agit postea restituitur in subsidium. et est ratio: quia perditū non est ius defendendi, vel agendi: licet instātia perierit: vt C. de iud. l. properandum. in fine.

[c] A lege ista. i. de pœna nostræ legis.

[d] Patronatus. i. patronus instituatur à liberto.

[e] Definiuimus. s. hodie tertiā, si moriatur sine filiis cōdito testamēto: sed ab intestato totum sed iure veteri erat aliter. quod dic vt insti. de suc. liber. à prin. ti. vsque ad §. multis autem. Acc.

[f] Petiti fuerint. i. liberti petierunt, quod patroni aliquid dēt vel faciāt. Accur.

[g] Diximus. vt s̄. e. §. si quis autem.

[h] Legalis. i. lege debita.

[i] Pura. talibus. s. pœnis: licet de ea noli pręstaret: vt s̄. eo. §. si quis autem.

[k] Constitutione. s. Græca, quæ multa continebat, cum multoties eius memoriam habeamus: vt insti. de suc. li. §. sed nostra. & de serui. cog. in prin. & de legi. agna. suc. §. penult.

[l] Etiam libertinitates. i. ęquauimus successiones ingenuorū & libertorum fere. et hoc ideo dicit: quia patroni vsq; ad v. gradū: cum agnati vsq; ad x. cognati vsq; ad vj. succedant: vt insti. de suc. lib. §. multis. & de suc. cog. §. fin. & alias adiicias differentias, vt in præd. §. multis. diximus.

[n] Dispositionē. s. solemnem.

[o] Nō scriptam. in qua sufficit conuocatio. vij. testiū. vt insti. de test. §. fi.

[p] Vltima. Fiunt enim quoque modis vltimæ, volūtates per testamentū scriptu. m Item non scriptum, vt hic. Itē codicillis, in qbus quinque testes sufficiunt: vt inst. de fideicom. hær. §. fina. Item illa quæ fit à patre inter filios: vt C. de test. l. hac cōsultissima. §. ex imperfecto. Item volūtas militis, quæ fit etiā corā duobus testibus: vt ff. de militari testa. l. diuus. Item donatio causa mortis: vt ff. de donatio. cau. mor. lege prima.

Voluntates vltimę quinque modis fiunt.

[q] Militari. vt miles hęres institutus possit repelli, si nō obediat defuncto. Item teneatur in solidum si nō fecerit inuentarium. vnde corrigit. C. de iu. delib. l. fi. §. fin. Nā hanc. §. generaliter intelligo referri ad vtranque partē huius consti. vt sequitur cōmunem nanque &c. Item si miles instituat hæredem, hæres possit retinere Falcidiam si fecerit inuētariū: vnde corrigit. C. de testa. mi. l. in testamento. & C. ad l. Fal. l. in testamēto. Sed quidam dicunt, vt Lot. & Ban. quod hæc litera sit intelligenda tantum in milite instituto. non autem testante. primum verius est.

[r] Imperiali. siue institutus siue instituens fuerit princeps: vt in milite diximus: sed hoc ex voluntate, non necessario: vt C. de legibus & constitutio. lege, digna. & instit. quib. mod. testamen. infirmā. §. finali.

[s] Metropolitani. i. Archiepiscopi.

[t] Paupertate. nam concedit retinere Fal.

[v] Permittit. nam pręcipit seruari voluntatem morientis: vt supra, eodem. §. si quis autem. & §. his igitur.

De non

a DE NON ELIGENDO &c.

Tribus modis hoc intellige. Primò quòd illæ duæ dictiones .s.nu.mu. sint nominatiui casus. & hæc dictio eligendo, conuertatur in verbum, subaudi eo quòd. q.d. de eo quod secundo nu.mu. non eligant in lucris primi matrimonij vnum de filijs primi matrimonij infra.e.§.prospeximus. similis est hæc oratio in Psal. In conuertendo dominus captiui. Sion. Secundò dic, quòd illæ duæ dictiones, s.nu.mu. sint accusatiui casus, & conuertantur in nominatiuum, & verbũ eligendo conuertatur in verbũ. similis est locutio: In conueniendo populos in vnum, id est, dum conueniret populus in vnum. Vel melius & planius dic, quòd hæ dictiones nu. mu. sint nominatiui casus, & verbum eligẽdo sit gerundiuum sicut est, & subaudi habeant potestatem, q.d. mu. secũdo nu. de eligendo non habeant potestatem. & quòd dicit nu. idem dicas in viris secundas accipientibus vxores: vt infra. eo.§.quia verò contra binubos. & prima pars tituli expeditur infra eo. vsque ad.§.hoc autem.

† Alias, alienatiōe lucri ante nuptialis &c.

Greg. Halo. purius et facilius vertit, nẽpe sic, Ne mulieres quæ nuptias iterant, electionẽ habeant, in quẽ filiorum donationem ante nuptias conferant deq; aliis capitulis.

TITVLVS II.

DE NON ELIGENDO [a] secundo nubentes mulieres: & de alienatione [b] † & lucro antenuptialis donationis: & de successionibus [c] earum filiis suis.

Mater à filio non succedit in lucro antenuptialis donationis filio superstite, liberorum electione matri iure prohibita in dicto lucro. Bart.

Imperator Iustinianus A. Hermogeni gloriosissimo magistro sacrorum officiorum, exconsuli & patricio.

Et ante nos [d] legislatoribus [e] Romanis cõtinuam legislationis occasionem emergẽtium causarum dabat varietas, & nos omnem partem [f] legislationis [g] ordinantes [h] reipublicæ, cunctam penè [i] correctionem [k], aliquando quidem pro egentium interpellationibus. aliquando verò in iudicialibus quæstionibus celebrauimus, & multas leges hinc subiectis nostris conscripsimus [l] quale [m] est, quod etiam nunc emergens [n] ad hanc nos vocauit legem [o]. Gregoria [p] enim supplicauit, dicens habuisse se dudum virum [q], & duos fecisse filios masculum & fœminam: & extulisse [r] quidem maritum, plurimumque à filio experta [s] fauorẽ, existimauit oportere [t], ne relinqueret eum sine remuneratione, ne extra competentem honorem dimitteret. Igitur antenuptialem donationem, licet non veniens ad secunda vota, tamen restistituit [v], & dedit filio: qui non tamen viuens ei [x] permansit, sed abiit ex hominibus [y] antequam ad secundas venire vellet nuptias mater: & lex tam antiqua [z], quã nostra [a] vocauit ambas, & filiam & matrem ad minoris successionem.

Et siquidem in prio-

b Alienatione. hæc expeditur infra.e.§.hoc aũt. vsque ad.§.cum igitur.

c Et de successionibus. actiue legitur. q. d. qualiter mulieres succedant filiis. quod dic, vt infra. e.§. cum igitur. vsque ad.§.aliud verò. Accur.

d Et ãte nos. nõ solũ nobis. Nã quotidie natura deproperat nouas inuenire formas: vt C. de vet. iu. enu. l. ij §. sed qa.

Natura nouitati studet.

e Legislatoribus. i. iis, q faciebãt leges vel erãt imperatores. nã alius nõ poterat postquã pp̃ls trãstulit imperiũ in principẽ: vt inst. de iur. na.§. sed qđ principi. & C. de leg. & cõsti. l. vlt.

f Oẽm partẽ. q.d. si in aliqua parte leges latæ desiderarẽt ordinationẽ, modũ, vel correctionẽ aliquã, etiã nos fecimus. Vel melius dic, ꝙ ipse ordinauit reip. leges latas antiquas in septem partes ffforũ: vt C. de vet. iur. enu. l. ij.§. igit. & seq.§. & hoc faciẽdo corrigebat corrigenda. quod fecit per. C. quandoque per interpretationẽ: vt C. qui po. in pi. ha. l. assiduis. quandoq; iudicando: vt C. de le. & consti. l. fi.

g Legislationis. i. compositionis. Accur.

h Ordinantes. s. sub certis titulis & cõiunctis. vt ff. de statu ho. l. j. & ij. Accur.

i Penè. & hoc iõ qa & multæ remãserũt corrigẽdæ in volumine Digestorũ, quas per hũc librũ corriget vł dic scđm quosdam: qđ ideo dicit pene: qa qñque corrigit spõtaneo motu: vt C. de le. & consti. l. leges. Alij dicũt, qđ ideo, qa & alij imperatores aliqua correxerũt. prima verior est.

k Correctionem. per Codicem.

l Cõscripsimus. q̃ sunt in C. Accur.

m Quale. s. negotium. istud quale, respicit quod est. s. aliquando quidem pro egentium &c.

n Emergens. s. negotium.

o Legem. s. cõdendam.

p Gregoria. proprium nomen est mulieris.

q Virum primũ.

r Extulisse. i. extra ciuitatẽ ad sepeliendũ portasse. sic j. vt exact. istã. do.§. j. col. vij. nam in ciuitatibus nõ erat ius sepeliẽdi olim: vt ff. de sepul. viola. l. iiij.§. diuus. & C. de reli. l. mortuorũ. Alij dicunt extulisse. i. suscepisse virũ. s. scđm: quod nihil est, vt sequit ibi, licet non veniens &c. pro eis. ff. de coniun. cum eman. li. l. qui duos. circa prin.

s A filio experta. quia filius magis sibi seruierat, quàm filia. Accur.

t Oportere. No. nos adstringi iure naturali benefacere iis, qui benefaciunt nobis. sic. ff. de pe. hære. l. sed & si.§. consuluit. & ff. de fur. l. si pignore.§. j. Accur.

Benefacientibus benefacere tenemur.

v Restituet. eo quod à patre habuit: & superfluit alterum. & dic, quod dedit retento vsufructu: vt infra, sic enim. &c. Accur.

x Ei. s. matri. q.d. nõ tantum in vita seruiuit matri, sed etiam in morte seruiuit matri, omnia bona sua dimittendo ei ab intestato: quod est pro expresso: vt ff. de iure cod. l. conficiuntur. j. respon. & ff. de bo. lib. l. j. in fi. Azo.

y Ex hominibus. alias ex omnibus. q.d. separauit se ab hominibus relinquẽdo eos: vt ff. de tab. exh. l. j.§. fi.

z Antiqua. vt insti. ad Tertyl.§. soror. Acc.

a Nostra. vt. C. ad Tertyl. l. fi. Sed quidam dicunt, quod illam veterem non habemus. sed in d. l. C. dicitur, pro veterum legum &c.

Perman

ribus mater nuptiis permansisset [a], nulla quæstio [b] fuerat: sed illa quidem ad virum descendit secundū vsumfructū, qui fuerat, omnem habens antenuptialis donationis. sic enim eam etiam omnem donauit [c], vt vsus quidem apud eam remaneret, proprietas autē fieret [d] apud filium. omnem [e] verò proprietatem [f] filia percipere minabatur, non secundum quantum hæres erat fratris, sed secundum quātum [g] pater dederat matri dicens nullam fiduciā habere [h] matrem ad secunda vota migrantem, proprietatem habere donationis quacūque ratione. verùm [i] mater [k] nequaquam hoc antenuptialem esse donationem omnino affirmabat, sed permistam iam rebus filij, & tanquam hæreditatis [l]: non † autem tanquam donationis existētis, competere ei [m], sex vnciarū [n] & proprietatem [o] & vsum [p] habere. Et non solùm [q] hoc dubitabatur, sed etiam de ipsa hæreditate fratris contra eam filia reluctabatur [r], matre quidam petente eius hæreditatem pro media parte, secundum quam eam nos ad hæreditatem filij vocauimus [s], vna [t] existente sorore, moriente verò filio, cùm ea [v] vocata [x]: filia verò [y] obtinere hæreditatem fratris valde fortiter ex prioribus sanctionibus [z] insistente: & dicente, quia mater si quidem ad secundas nuptias non venisset, rectè vendicaret [a] hæreditatem filij [b]: venientem [c] verò ad virum alterum [d], omnino priuari iis, quæ ex paterna substantia filius adquisiuit [e]: quia si post secundas nuptias filius mortuus esset, vndecunque [f] acquisita esset ei substantia, ipsa [g] esset domina [h]: hæc constitutio ambabus volentibus, quæ talia decernunt [i], mater [k] quidem valde crudeliter habere constitutiones illas, & dignas clementia [l] nostrorum temporum affirmabat: verun tamen [m] vsa est à nobis posita constitutione, dicens hanc non subdi [n] constitutionibus prioribus [o], atque matres quidem nōdum ad virum secundum veniētes, cū filiis vocari [p]: quæ verò secundis copulantur [q] nuptiis, nequaquam igitur.

a Permansisset. id est, non peruenisset ad secundas nuptias. Accur.

b Nulla quæstio. qui debebat succedere: quia est casus legis vt C. ad Tertylli. l. antepe.

c Donauit. scilicet filio.

d Fieret. i. remaneret. sic ff. de seru. rusti. prædi. l. si vnus. §. fi. & de iudi. l. Iulianus † . vel melius propriè ponit.

e Omnem. hic est allegatio filiæ.

f Proprietatem. s. ante nupt. donationis, quam mater donauerat filio quo ad proprietatem. Accur.

g Quantum. i. nō solum pro ea parte, qua successit fratri, sed insolidum. Accursius.

h Habere. s. fratrē morientē. q. d. non credidit matrē suā nupturam. nam dimisisset tunc donationē propter nup. sorori. vel dicas maritū huius mulieris. nā si sciuisset. s. hanc nupturam: non dimisisset hāc donationē ei. Vel dic habere. s. matrem. q. d. nullam habeat mater spem ex donatione ex quo nubit.

i Verū. pro sed.

k Mater. responsio matris.

l Hæreditatis. q. d. non amplius dicetur donatio antenup. sed filij hæreditatis dicenda est, sic. C. de inoffi. test. l. fi. in fin.

m Ei. i. sibi matri.

n Vnciarum. tanquam hæredes. sic C. de inoffi. testa. l. fi. in fi.

o Proprietatem. pro medietate.

p Et vsum. id est, vsumfructum. s. in totū propter pactum, quod posuerat in donatione: vt supra, ibi, sic enim, &c. sed hæc allegatio scilicet quod videtur facta hæreditati, reprobatur ĭ. eo. §. antenuptiali. vbi videtur, quod totum vsumfructum perdat mater dictæ donationis secundo nubens.

q Et non solum. hoc scilicet quod dictum est de donatione ista.

r Reluctabatur. sed hæc secunda quæstio soluitur. ĭ. eo. §. cum igitur.

s Vocauimus. vt instit. ad Tertyl. §. ita tamen. & C. ad Terty. l. fi.

t Vna. maxime. nam idem si essent plures sorores: vt C. ad Terty. l. fi.

v Cum ea. sorore.

x Vocata. scilicet matre.

y Filia. vero. nunc incipit allegatio filiæ.

z Sanctionibus. s. duabus: quarum vna est in C. de secun. nup. l. fœminæ. §. fi. alia est in C. ad Tertyl. l. mater. quæ sunt priores ad prædi. l. vlti. eiusdem titu. quę Iustiniani est: & de his dicitur in sequ. litera.

a Vēdicaret. pro medietate. Accur.

b Hæreditatem filij. vt insti. ad Tertyllia. §. sed nos. & C. ad Tertyl. l. mater. ĭ. respon.

c Venientem. recte & dicēte filia matrē venientem, &c.

d Alterum. post mortem filij, vt fuit in casu nostro.

e Acquisiuit. sed per se & filium, quarta veniet ad ambos.

f Vndecunque. à patre, vel aliunde. Accursius.

g Ipsa. s. filia.

h Domina. hoc in plena proprietate, licet filiis primū seruare deberet.

i Decernunt. quarum vna loquitur, si mater primo nubat: & post moriatur filius: vt C. de secund. nupt. l. fœminæ. in fin. alia quando post mortem filij nubit: vt C. ad Tertyllianū. l. mater. in fine, & infra, eodem. §. si autem non.

k Mater. allegatio matris: & habet tres rationes vt ex sequenti litera patet.

l Clementia. scilicet vt corrigatur, & hac ratione prima obtinet hoc mater: vt infra, eodem. §. si autem. ibi nequaquam igitur.

m Veruntamen. q. d. licet videatur sufficere dicta prima ratio, tamen & secundā dicit, & l. allegat. vt C. ad Tertyllianum. l. fina. ĭ. respon. & §. ĭ. quam dicit non corrigi per eas, quas allegauit filia: cum priores ad posteriores trahantur, non econtra: vt ff. de legi. & senatuscon. l. non est nouum.

n Subdi. i. corrigi: alias subdiuidi. & tūc dic. i. determinari. hoc tamen est quandoque falsum, vt ff. de leg. & senatusconsul. l. sed & posteriores. vt colligimus. ff. qui satisda. cogan. in l. sciendum. & ĭ. de exhib. & intro. re. §. sancimus. col. v.

o Prioribus. cōcludit ex prædictis duabus rationibus.

p Vocari. obstante. l. C. ad Terty. l. mater.

q Copulantur. inuita filia.

† Adde text. in l. interdum. ff. de nau. fœno. et l. iubemus. §. fi. C. de sac. sanct. eccle.

† alias adhuc.

a Tex. est in §. si vero cū non ascendentibus ĭ. de hære. quæ ad intest. deferū. & in §. causas. ĭ. vt li. ce. matri & auię. differunt tamen vsus & vsusfructus: vt ff. de vsu & ha. l. j. cum not. ibi.

Nequa

nequaquam [a]. Hic autem [b] etiam aliquid adesse peregrinum [c]. se enim [d] in filium largitatem conferentem [e] occasione electionis [f], rursus de donatione [g] potius recepisse videri [h], quàm sic simpliciter lucrum irrationabile habere. Hæc nos diu perscrutantes, & omnem talium electionum [i] & hæreditatum [k] contemplationem considerantes, oportere credidimus communem super his scribere legem, secundum quam & præsens [l] quæstio suscepit terminũ. Prospeximus itaque non confusum hoc de electionibus indiscretumque relinquere, sed huiusmòdi dare ordinem causæ: matre semel ad secundas nuptias veniente, vsum [m] mox tantummodo eius, filiorum proprietate manente, antenuptialis fieri donationis [n]: & nullam esse licentiam [o] matri, alios quidẽ filiorum eligere [p], alios autem exonerare: quoniam [†] omnibus simul secundis nuptiis fecit iniuriam [q].

Quapropter & in præsenti [r] proprietas antenuptialis donationis tota ad filiam veniet, vsu [s] apud matrem, donec viuet, seruando. & secundum nostram constitutionem [t], siquidem mater præmoriatur, filiæ tota antenuptialis donatio competit [v]. si verò filia [x]: manet quidem apud matrem lucrum ex pacto non existentium [y] filiorum: reliquum verò erit filiæ: & moriens hoc transmittet ad suos hæredes, qui ex lege [z] vocantur.

a Nequaquam. vt dicebat filia per. l. fœminæ. §. fi. C. de secundis nup. cui legi Gregoria, non resistit: quia non loquitur de casu suo.

b Hic autem. i. hoc casu. & hic est tertia ratio matris.

c Peregrinum. i. extraneum. q. d. quædã ratio singularis est in isto casu, per quã cessant, quæ dicit filia contra matrem.

d Se enim. sic cõtinuabis. bene dico hic aliqd extraneũ enim, pro qa: quia affirmabat mater, s. se cõferentem largitatẽ in filiũ videri potius rursus donationem occasione electionis recepisse, quã sic simpliciter habetur lucrũ rationabile.

e Conferentem. matrem & repete dicit.

f Electionis. nam eligit filium mater & donationẽ propter nupti. largita fuit ei: vt supra. §. Gregoria.

g Donatione. ante nuptias. Accur.

h Videri. pręsumptione naturæ: vt s. de pet. hære. l. sed & si lege. §. consuluit. & ff. de don. l. hoc iure. §. pen. & præsumptione iuris: vt ff. mã. l. si vero. §. inde Papinia.

i Electionũ. Hoc ad primam quæstionem refertur: vt s. eo. §. Gregoria. quam soluet statim.

k Hæreditatum. hoc ad secundam: vt s. eo. §. & non solum. quam soluet. j. eo. cum igitur.

l Præsens. duplex.

m Vsum. i. vsumfructũ: vt s. de nu. §. si vero expectet. col. iiij. sic & j. eo. §. aliud ibi, sed diligentiam, &c.

n Donationis. ꝙ hodie est generale in quolibet lucro, ꝙ habet superstes coniunx siue titulo dona. siue legati siue fideicom. siue alio: vt j. de nupti. §. si vero expectet. §. si vero sit soboles.

o Et nullam esse licentiam. ex hoc. §. & §. venient. j. de nup. sumitur authent. lucrum. quæ est. C. de secun. nup. posita super. l. fœminæ. Accur.

p Eligere. C. de secũ. nup. l. in quibus. contra. sed illa corrigitur per hanc. Azo. ADDITIO. Dic ꝙ lex contraria loquitur, quando proprietas donationis refertur per transitum ad secunda vota: an possit eligere vnum ex filiis. & ibi prouidere de dicta donatione? & ibi tex. dicit, ꝙ sic. nec hoc reperitur correctum: licet glo. ibi dubitanter, hic vero loquitur, an mater quæ facit iniuriam filiis primi matrimonij per transitũ ad secunda vota: vt hic dicitur possit prouidere vni ex filiis quibus fecit iniuriam magis quã prouideat aliis? Et dicitur ꝙ non, & ista est vera solutio secũdũ Bart.

q Iniuriam. sic s. de secun. nup. §. venient.

r In præsenti. id est, in quæstione Gregoriæ.

s Vsu. id est, vsufructu. Accur.

t Constitutionem. vt C. de vsufru. l. corruptionẽ.

v Competit. quia vsufructus extinguitur morte vsufructuarij.

x Filia. scilicet moriatur.

y Ex pacto non existentium. [†] circa hoc diligenter distingue, cum mulier dat dotem: vir autem donationem propter nu. aut nullum apponitur pactum de lucrãdo. & tunc dos mulieri, et donatio marito, vel eorum parentibus restituẽda est matrimonio soluto: vt j. de æqua. do. §. j. colla. vij. Aut apponitur & tũc aut est æquũ aut iniquum. si iniquum, maius trahitur ad minus: vt C. de pa. con. l. lege. nullum tamen trahitur ad aliquod: vt si in dote sit pactio, in donatione vero nulla: vt C. de do. an. nup. l. fin. §. sin autem licet. ꝙ nihil est, possit dici minus: vt ff. de tribu. l. illud. Si æquum, aut simpliciter, aut non: si simpliciter: puta quisquis morietur, aut lucretur, valet: vt j. de æqu. do. §. j. hic tamen lucrum perdit. Sicut & alia si ad secunda conuolet vota: vt infra de nu. §. si vero expectet. colla. iiij. & §. si vero sit. & in hoc. §. si vero non simpliciter: aut in casu filiorum existentium, aut non existentium, aut vtriusque: quia si in casu filiorum puta, si sint filij, percipiantur lucra non alias, valet. Idem in secundo quãdo non existunt: hic tamen interest, quia primo casu potest perdere, qui lucratur propter secunda vota: in secundo non: vt j. de nup. §. si vero expectet. si autem vtrunque apponitur pactum: puta si erunt filij ex hoc matrimonio superstes lucretur totam donationẽ vel dotem. si autem non erunt: tunc tertiam forte lucretur vel dimidiam: tunc quidem extantibus filiis, valet primum pactum, non autem secundum. Si autem non extent, valet secundum, & non primum: & tunc quãdo extant: si conuolet ad secunda vota, perdit lucra ratione primi pacti: vt in hoc. §. sed si moriantur omnes, potest reuiuiscere lucrum ratione secundi pacti: vt hic & j. proxi. §. & j. e. §. aliud. ibi, aut si omnes, &c. & sic tertiam lucratur, vel dimidiam donat. vt dotẽ: put secũdo pacto insertũ fuit. Sed si vnus moriatᷣ ex pluribus, puta ex quatuor, vnus teriã quartæ lucretᷣ: si vnus ex trib⁹, tertiã tertiæ nõ per hãc auth. sed per illã. j. de nu. §. qm̃ infirmas. & semp̱ intelligas ꝙ moritᷣ sine filiis. Si autẽ non cõuolet, lucretᷣ secũdũ vires pacti, nec perdit nec seruat filiis hoc iure: vt s. e. §. Gregoria. & j. de nu. §. si vero. & §. hic nos. sed hodie, & tũc seruat filiis totã ꝓprietatẽ: vt j. neq; virũ, ꝙ ex do. est. col. viij. §. j. sed & illa corrigitur pro parte. Nam pro virili parte admittitur mater ad proprietatem cum filiis: vt amplius sit ei aliquid, quæ non nubit, quàm ei quæ nubit vt infra, vt fratrum filij. §. fi. col. ix. Accursius.

z Ex lege. i. ad ipsam matrem, si nemo ex inferioribus

† Facit p hoc, quod not. Spec. eo. ti. ver. porro. & seq. bene per vnam colum. & Bart. in l. cum à te. ff. de vi & vi arma.

† Cõcor. c. j. cũ glo. vnica. extra, de secun. nupt.

Si lucra antenuptialia transiens ad secunda vota extraneo donauerit: manet alienatio in suspenso: quia præmoriente matre filiis superstitibus, alienatio viribus vacuatur. Ange.

Hoc autē, quod fit quidē semper, expressim verò nondum lege determinatum est, hoc ad melius incremētum, & interpositionē damus huic legi. nam si non filio fortè, sed alicui extraneo mater adhuc secundas non experta nuptias, partem quandam antenuptialis donationis, aut aliquā rem ex ea, vel totam donet, aut per alium [a] fortè alienet modum, deinde ad maritum veniat secundū, palàm est, quia superuenientibus secundis nuptiis, alienatio euacuatur [b]: nec hoc omnibus modis [c], sed in suspenso [d] & alienatio & euacuatio manet. Nam si manserint superstites [e] filij, euacuabitur omnino, quod factū est lege proprietatem antenuptialis donatiōis ad filios deducente, & non respiciente [f] mulierem, si quid egerit [g] in læsionē filiorum. Si verò præmoriantur omnes [h] matris filij: erit contractus firmus non in totum, sed secundum pactum non existentium [i] filiorū. quod nos introduximus [k] primi, & statuimus nuper de hoc scribentes legē [l]. Et secundum quandam quidem partē erit contractus firmus, secundū quādam verò infirmus apparebit: hoc est, secundum hoc quidē quod permanet apud matrē occasiōe pacti filiorū non existentiū, valebit: secundū hoc verò, quod transmittitur ad filij successores, infirmus erit: vt si mater sola filio succedēs inueniatur omnis contractus rursus firmus erit. Quia verò cōtra binubos pœnæ cōmunes [m] & viri sunt & mulieris: ille [n] quidē in dote [o] ad secūdas veniēs nuptias periculū sustinebit: hæc autē [p] in antenuptiali seu propter nuptias donatione [q]. Et hæc lex in vtraque sit posita persona, hæc & de electione, & de alienatione, & de lucro sanciens.

Mater filio in bonis omnibus excepta antenuptiali donatione succedit: nubat secundo, vel non: antiquis constitutionibus nō obstantibus, & rationibus pluribus comprobantibus. Bart.

Cùm igitur [r] reliquū sit cogitare de hæreditatibus filiorum, pro quo etiam præsens est dubitatio [s]: oportere credimus generali lege & præsentem quæstionem dirimere, & determinare, & in futuro mouendis omnibus [t] decisionem dare. Et sancimus, alias res post antenuptialem [v] donationē ad filios venientes, si quidem filius masculus, aut fœmina fortè testetur, secundum legem venire ad scriptos hæredes: hic matre non prohibita scribi à filio hærede, sed etiam contra testamentum ei datis allegationibus [x], si fortè filius eam prætermiserit [y] aut irrationabiliter exhæredatam fecerit. Si verò intestatus [z] decesserit reseruans illius partem, si quidem habuerit filios [a] pro

bus: vt j. de hær. ab intest. §. j. col. ix. & non ex ista, vt fratres vel sorores: vt j. e. §. antenuptiali. alios autem excludit in hæreditate: ergo et in donatio ista: vt j. prox. §. fi. Accur.

[a] Per aliū. cū multi sint modi alienādi: vt ff. de pu. l. ij. & iij.

[b] Euacuatur. nā ex quo proprietas redit ad filios, patet matrē rem alienā alienare nō posse: vt s. proxi. §. & j. de nupt. §. si verò expectet. colla. iiij. Accursius.

[c] Modis. euacuatur repete ratione furti.

Præsens aliquando suspensum esse dicitur.

[d] Suspenso. No. quid esse in pēdenti, quod etiam præsens est. sic institut. quib. mod. ius pat. po. sol. §. si ab hostibus. & ff. de vsufruc. l. sed & si quis stipuletur. §. j. arg. contra. ff. si cer. per. l. itaq;. & l. cum ad præsens. & l. respiciendum. & inst. de ver. ob. §. conditionales. & faciūt hęc ad id qd' diximus instit. quib. mo. pa. pot. sol. §. si ab hostibus. Acc.

[e] Superstites. s. post mortē matris: qa tūc vsufructus redit ad proprietatē: vt s. prox. §. Idē si alias sit finitus: vt inst. de vsufru. §. finitur. & hoc est verū per hāc cōstitutionē, etiā si vnus tantū filius superstit: quia in totū vacuatur alienatio, aliud per aliā aut. vt j. de nup. §. quoniam infirmas.

[f] Respiciente. s. lege.

[g] Si quid egerit. i. alienauerit.

[h] Omnes. hodie etiā si vnus: vt j. de nu. §. qm̄ infirmas.

[i] Nō existentiū. Vt si fiat pactum liberis extantibus de tota donatione lucranda. Itē eis non extantibus de tertia, & extant: tunc totum habet si nubit secūdo, & totum perdit ratione proprietatis si moriātur omnes filij. lucratur tertiā secundum vires pacti, quod est factū filiis non extantibus: vt dixi s. proxi. §. in fin.

[k] Introduximus. i. nullus alius Imperator.

[l] Legem. vt s. §. pspeximus. in fin.

[m] Quia verò cōmun. s. sic j. de nu. §. si verò expectet.

[n] Ille. s. vir.

[o] Dote. i. lucro dotis, quod habebat ex pacto.

[p] Hæc autem. s. fœmina.

[q] Donatiōe. subaudi periculum sustinebit.

[r] Cum igitur. qa vidimus de prima parte & secūda tituli: igitur de tertia videamus.

[s] Dubitatio. vt s. eo. proxi. §. & nō solum. Acc.

[t] Omnibus. s. similibus quæstionibus: sic s. titul. j. §. j. Nam de ea dicitur specialiter. j. eo.

[v] Post antenuptialem. id est, præter antenup. dona. nā de ea dicit specialiter. j. eo. §. antenuptiali.

[x] Allegationib9. in quarta iure isto: vt s. titu. j. §. si quis autē. hodie tertiā: vt j. de trien. & semi. §. j. colla. ix. sed quidam intelligūt augmētum in filiis tantum esse, & non in ascendentibus.

Præteritus pro exhæredato habetur.

[y] Prætermiserit. quod pro exhæredatiōe habetur: vt insti. de exhær. lib. §. penult.

[z] Intestatus. qd' fit sex modis, quod dic vt instit de hæredi. quæ ab intest j. respon.

[a] Filios. hac appellatione omnes descendentes cōtinētur: vt ff. de ver. sig. l. liberorum [b], licet vulgariter tātum primo gradu constituti contineantur: vt instit. qui da. tu. pos. §. fin. sic accipitur: vt hic. & j. vt exactio. instan. do. in prin. colla. vij.

[b] Adde text. in l. qui filiabus. & l. qui quartam §. fin. & l. liberorum. ff. de legat. j. & Alberi. de Rosa. in l. quisquis. versi. item quæritur. C. ad legē Iul. maiestatis.

prios, ad filios venire: sin autem non habuerit quidem filios proprios, fit fratrum [a] vocatio & matris vnà cum fratribus (secundum quod à nobis sancitum [b]) ad hæreditatem venientis, & eam firmè habentis, siue ad secundas vellet venire nuptias, siue non. Nec enim maiores [c] pœnas aduersus mulieres, quæ ad secundas veniunt nuptias, facimus [d], neque ex hoc eas ad necessitatem deducimus amaram, & nostrorum temporum indignam, vt metu castarum nuptiarum (licet secundæ sint) ab his quidem abstineãt, & descendant ad quasdam interdictas permistiones, & forsan etiam ad seruorũ corruptiones [e]: & quoniam non licet [f] legaliter castè viuere [g], contra legem luxurientur [h]. Nequaquam igitur hoc valere volumus: neque in quinto libro Codicis agnouimus nostræ pietatis positam constitutionem [i] decernentem de hæreditatibus filiorum, quos matres ad secundas nuptias venientes [k] viderunt præobeũtes [l], neque in sexto libro eiusdẽ conscriptionis [m] sub titulo [n] Tertylliani [o], q [p] de mulieribus disputat, secundis quidem nuptiis iunctis, ante secundam tamen copulationem filios amittentibus: sed vocetur ad filij hæreditatem modis omnibus mater cum fratribus, & hanc habeat firmè [q], nihil ex secundis lædẽda nuptiis. Quod & in subiecta quę stione [r], quæ legem hãc mouit, obtineat: & mater [s] vnà cùm filia succedat hæreditati, aut etiam succedens [t] hanc irrefragabiliter habeat, nihil ex spe secundarum lædenda nuptiarum: sed domina eiusdem hæreditatis cum filia absolutè [v] consistens. Optimum [x] itaque est, atque laudabile, & dignum oratione, vt mulieres ita se honestè tractent, quatenus quæ semel ad virum venerunt [y], seruent inuiolatum morientium torum: & huiusmodi † mulierem & miramur pariter, & laudamus, & non procul à virginitate [z] ponimus. Sin autem non valuerit [a] (cùm forsitan & iuuenis [b] hoc non patiatur [c], non possit contra feruorem [d] naturæ resistere [e]) non est torquenda propter hoc: nec interdicendæ sunt ei communes leges, sed ad viri alterius veniat nuptias honestè & omni luxuria abstineat, & fruatur successione filiorum. Sic enim eos [f] adhuc amplius diliget, & non quasi quosdam odibiles respiciet pœnis subdita amaris. Sicut enim patres, si ad secundas veniunt nuptias, non fraudamus filiorum suorum successione, nec quælibet est lex aliquid tale dicens: sic neque matres priuabimus filiorum successione, si matres ad virum veniant secundum: licet ante nuptias secundas, aut post secundas, filij moriantur. Alioqui ex absurditate legis, licet præmoriantur filij omnes non relinquentes filios, aut nepotes, nihilominus suppliciũ [g] manet: & nõ succedit eis mater: nec si sine filiis moriã-

a Fratrũ. appellatiõe fratris & soror cõtinetur: vt s̃. eo. §. j. & est hoc verum, nisi sint ingrati: quod est tribus ex caussis: vt s̃. de nupt. §. ingratitudinem.

b Sancitum est. s. vt cũ fratribus vocetur in virilem: cũ sororibus in vnã dimidiã in altera verò dimidia omnes sorores: vt C. ad Terty. l. fi. & in fi. ad Tertyllia. §. pe. sed hodie innouatur. nam cũ omnibus vocatur ĩ virilem: vt j̃. de nupt. §. quoniam. & j̃. de hære. ab intest. §. si verò cum ascendẽtibus. col. ix. Acc.

c Maiores. alias ad minores.

d Facimus. i. ponimus. s. quasi non venirent.

e Seruorum corruptiões. quod valde est illicitum. & ideo acrius puniẽdũ: vt C. de mulie. quæ ser. l. j. Acc.

f Nõ licet. i. nõ possunt caste viuere, si legaliter viuãt i. si secundo nõ nubant, & ideo luxuriẽtur: vel dic secũdo nubendo.

g Viuere. s. secundo non nubendo.

h Luxurientur. cum seruis, vt dixerat: vel etiã mulier cũ alia fœmina: vt C. de adul. l. fœdissimam. sic j̃. vt non luxu. contra natu. coll. vj.

i Constitutionẽ. vt C. de secũ. nupt. l. fœminæ. §. fin.

k Veniẽtes. iam enim venerãt ad secundum virum.

l Præobeũtes. i. ante se morientes. Accur.

m Conscriptionis. s. Codicis.

Titulum allegare sufficit. n Sub titulo. no. sufficit allegare ti. & facit. ff. de polli. l. j. §. si quis.

o Tertylliani. vt C. ad Tertyll. l. mater. Accur.

p Qui. s. titulus. Accur.

q Firme. superfluũ est dicere illas duas leges hic corrigi, quæ tã expresse hic corrigũtur. sed videtur, ꝙ illa l. fœminæ. non sit correcta. Nã & illa ꝑmittit matri succedere. Sed dic, ꝙ per illam nõ habebat firme: sed cogebatur filio superstiti dimittere: sed ꝑ hãc constitutionẽ firme habet tã in proprietate, quã in vsufructu: & tã in paternis quã in aliis: vt j̃. de nupt. §. hinc nos. sed hodie pro parte corrigũtur: vt j̃. de nupt. §. hic. & §. seq. Acc.

r Quæstione. vt s̃. eo. §. non autem. Acc.

s Mater. Gregoria.

t Succedens. s. sola si non superstit filia, vel nolit.

v Absolutè i. indubitanter.

x Optimũ. sic. j̃. de nup. §. soluto.

y Ad virũ venerũt. i. semel habuerunt virum.

z Virginitate. differunt enim in cælesti ordine.

a Non valuerit. s. morientium seruare torum inuiolatum.

b Iuuenis. sic. ff. man. l. si verò non remunerãdi. §. si adolescens sic. C. de bo. quæ lib. l. fi. Accursius.

c Non patiatur. alias est sine nõ: & vtrunque legi potest. s. nõ patiatur, & patiatur.

d Contra feruorem. quod esset philosophiæ: vt j̃. quib. mo. na. effi. legi. §. illud. col. vj.

e Resistere. Melius est enim nubere, quàm vri: vt dicit Pau.

f Eos. scilicet filios, quos habuerit ex primo matrimonio.

g Supplicium. i. pœna.

† Paul. j. ad Timo. v. viduas honora, quæ vere viduæ sunt.

Nubere est consultius quàm vri.

tur, sed inhumanè ab eorum expellitur successione, frustra quidem pariēs, frustra simul & nutriens, propter legales nuptias [a] subiecta pœnis: & succedent quidem illis aliqui ex longa cognatione, mater autem irrationabiliter expellitur. Quapropter & ipsa succedat filiis, & sit hæc lex clemens & mitis, matres filiis concilians. Colligentes [b] igitur huius legis partes, sancimus quoniā matrē (secundū quod iādudum diximus [c]) assimilamus patri in antenuptiali donatione: & ipsam sustinere quidē pœnas, sicut sustinet pater in dote [d]. In hæreditatem autem filiorum sine tergiuersatione veniant & pater & mater, secundum subiectas vtrique casui quæstiones [e]. Proinde quod patres habent, siue ad secundas venientes nuptias, siue non: hoc etiam matres habeant, vocetur[que] mater ad filij hæreditatem, siue iam ad secundas venit nuptias, siue postea veniat.

Mater filio non succedit in lucro antenuptialis donationis superstite filio immistionis ratione sublata: his obtinentibus in præteritis casibus & pendentibus. Bartolus.

Antenuptiali verò donatione ad secundum veniens consortium, neque secundum quantum hæres existet filij, fruatur [f]: sed hoc filiorum [g] sit solùm lucrum, eis à lege datum, & non videatur esse pars [h] hæreditatis filij, sed adhuc antenuptialis donationis non abiiciens naturam. Quæ [i] competit tenere etiam circa eas, quæ nunc iam sunt viduatæ mulieres, & propriis successerunt filiis: & quæ nondum ad secūdas veniūt nuptias, licet postea veniant. Quod igitur hic [k] habetur, sic omni tempore sanciatur.

Mulier secundò nubens, donationis proprietatem amittit: & si in immobilibus rebus consistit, recipiet eas: si verò in mobilibus, recipiet cautionem, nisi vir substantiam habeat his obtinentibus & in permistis rebus. Bartolus.

Alius [l] verò quidam occasione secundò nubentium mulierum & antenuptialis donationis adiicere prioribus, bene se habere credidimus. Priscis nanque constitutionibus [m] præbentibus electionem mulieri, quæ [n] ad secunda vota [o] descendit, si vellet accipere ante nuptias donationem, secundum quod ei permittunt pacta, & exponere filiis cautionem: quia moriens hæc restitueret: siue cùm non valet dare cautionem, aut nollet fortè, manerent quidem res apud filios antenuptialis donationis: soluerent [p] autem ei [q] etiam tertiam partem † centesimæ [r] vsuræ: nos ex quæstionum emergentium varietate moti, quoniam inuenimus minores [s] in hoc periculum patientes, antenuptiali donatione in pecuniis existente: & alios aurum quidem non habentes, coactos autem omnia paterna vendere, quatenus exolueretur antenuptialis donationis debitum, ad eos vtique secundum legem antenuptiali donatione veniente [t]: propterea iudicauimus oportere hunc dari ordinem causæ, vt si quis [v] contulerit res [x], secundum antenuptialem donationem: si quidem omnes immobiles sint, maneat harum vsus apud matrem: & ipsa eum colligat [y], & non respuat, neque exigat filios pro harum æstimatione vsuras: sed & diligentiam earum [z] habeat, sicut lex iubet [a] vsu [b] quidem existentibus dominis, & custodiat eas, secun-

† Hæc in iure triens vsura dicitur. Porro de centesima vsura & eius partibus vide quæ scripsit eleganter Anto. Augu. li. ij. emenda. cap. x.

Centesima vsura quid sit.

a Nuptias. quod nō debet esse: vt C. de adulter. l. Gracchus. Accur.
b Colligentes. Nunc quicquid dixit. §. cum igitur. vsq; huc, breuiter comprehendit. Accursius.
c Diximus. vt s. eo. quia vero.
d In dote. vt quilibet admittatur secundo nubens, siue vir, siue vxor.
e Quæstiones. vt si quæratur, an mater succedat filiis? R. sic: & si quæratur an pater? R. etiam sic.
f Fruatur. s. proprietate. sed vsufr. sic: quod dic: vt supra, eo. §. prospeximus.
g Sed hoc filiorū. quos habuit ex primo matrimonio.
h Pars. nunc caute respondet cuidā allegationi, quā posui. s. eod. §. veruntamen.
i Quæ. s. omnia prædicta.
k Hic. id est, qđ cautum est hac lege. Accur.
l Aliud. hic est ex pedib⁹ titulus: sed adhuc ponit duos casus præter eum: vt in hoc. §. & ꝓxi. §. illud.
m Constitutionibus. vt C. de secun. nup. l. hac edictali. §. his illud.
n Quæ. s. constitutio prima.
o Vota. & propter hoc amisit ꝓprietatem lucri donationis.
p Soluerent. filij.
q Ei. mulieri.
r Centesimæ. est autē centesima quę sorti in anno æquiparatur. tricesima[que] in tribus annis: vt. C. de vsur. l. eos.
s Minores. siue filios mariti, siue nō: qui succedebāt marito.
t Veniēte. id est, redeunte, vt C. de secū. nup. l. hac edictali. §. omnibus. q. d. hoc esset iniquū, quod modo filij omnia venderent pro ea, scilicet pecunia, quæ etiā ad eos redire debet mortua matre.
v Si quis. scilicet, maritus.
x Res. scilicet, in vxorem: & pactū fecerunt de lucrāda donatiōe si ipse premoriatur: alias hæc donatio patri mariti restituenda est: vt j. de æqua. do. §. j. collatio. vij. Accursi.
y Ipsa eum colligat. quo ad immobilia nil innouat: cū idem esset olim, quod hic dicit: vt C. de secund. nup. l. hac edictali. §. his illud. Accur.
z Earum. alias earum, scilicet, rerum. alias eorum. s. prædiorum.
a Lex iubet. hic est sensus, hæc mater talē præstet diligētiā, qualē præcepit lex dominis existentibus.
b Vsu. id est, vsu fru. q. d. fructuarius vtatur

vtatur, fruatur arbitrio boni viri: vt ff. vsufr. quemad. caueat. l. j. & instit. de vsufr. §. finitur. Vel dic secundũ Al. qualẽ lex iubet: vt & modo dixit, vsu scilicet existente apud matrem existentibus dominis scilicet, filiis in proprietate. sed prima magis placet.

dum leges antiquas [a] filiis superstitibus: aut si omnes [b] moriantur, secundum nostrã legem [c] veterẽ in casum quidem nõ existentium filiorũ, mariti, reliquum verò filiorũ hæredibus cõseruandũ [d]. Si autẽ omnis [e] fortè cõsistat in pecuniis, aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio: tertiam vsurarum partem percipientem matrem cũ cautione iã definita, non exigere à filiis aurũ: nisi fortè idonea [f] sit viri substãtia, & habeat aurũ & argentum & vestẽ, & quicquid conscriptũ [g] fuerit matri. Tũc enim electionem matri dabimus, siue voluerit tres percipere, & præbere cautionem: siue istam, quã diximus vsuram accipere, & secũdum priores leges [h], & secundum nostram [i]. Si verò permistæ sint res, & donatio ante nuptias, aliud quidem in pecuniis, aliud verò in immobilibus habeat rebus: immobilia quidem modis omnibus manere apud matrem, vt alimentum habeat inde. porrò de mobilibus hæc valere, quæ sanciuimus prius, si essent in rebus mobilibus omnia antenuptialis donationis consistentia.

Pactis inter virum & vxorem de lucrando appositis, mulier quæ nil omnino de dote dedit, nihil de donatione lucrabitur, quæ verò partem dedit, partem lucrabitur donationis. Bart.

Illud quoque dudum acerbè quidẽ sancitũ [k], rarò autem in iudicio examinatum, existimamus oportere clara lege complecti, & tradere vsui, & deducere ad iudicia, pro cõmuni positum adiutorio. Si enim coniũgantur aliqui alterutris, cũ dotis & antenuptialis donationis documentis [l]: deinde vir quidẽ antenuptialem præbeat donationẽ, mulier autem scribat dotem, aut ipsa præbente eã, aut dante patre, aut quolibet extraneo: postea appareat matrimonij tempore dos non data marito, sed sustineat onera [m] matrimonij, & matrimonium morte [n] viri soluatur: nõ est iustum, omnino mulierem dotem nõ dantẽ marito, antenuptialem accipere donationem. Si nautem non totam dedit dotem: & ipsa pro tanto exigat donationẽ, in quantũ dederit dotem. Aequalitatis† enim & iustitiæ fumus amatores, quã [o] in omnibus aliis [p], & in cõsortiis [q] volumus obtinere. Quapropter, quæ mulier nil omnino dat [r], nil omnino percipiat [s]: quæ verò minus, quàm professa [t] est, dedit: tan-

Felicitas vnius alteri prodest.

† Cõcor. ca. si clientulus. de aliena. feu. col. x.

a Antiquas. quo ad hanc: vt C. de secũd. nup. l. hac edictali. §. his. & §. seq.

b Omnes. alias non, per hanc constitutionem: vt s. §. hoc aũt. sed corrigitur. j. de nupt. §. quoniã infirmas.

c Legem. s. hanc: vt s. eod. §. prospeximus.

d Cõseruandum. tale quale accepit: vt j. de nuptiis. §. & quia parũ. in fine. Accursius.

e Si autẽ omnis. ex hoc. §. colligit authen. sed si aurũ. quã habes C. de secun. nup. l. hac edictali. Accurs.

f Idonea. sic j. de fideius. §. quod autem. col. j. Accur.

g Conscriptũ. nomine / donationis ante nuptialis. Ac.

h Leges. vt C. de secũ. nup. l. hac edictali. §. his. Accur.

i Nostram. s. hãc præsentem. Acc.

k Sãcitum. quod sancitum non habemus.

l Documentis. i. instrumentis, sic dicta: quia veritatem docẽt sic accipitur j. de fide instr. §. in plerisque locis. colla. vj. nam hinc inde facta erat promissio, sed non donatio.

m Onera. vt alere eam & seruiẽtes ei: vt ff. solu. matr. l. si cũ. §. si autẽ. quod est iniquum: vt ff. de condi. cau. da. l. si donatarius. §. j.

n Morte. quæ omnia etiam soluit. j. de nup. §. deinceps.

o Quã. alias quandoque, alias quam. & tunc dic quam. s. æqualitatem.

p Aliis. scilicet contractibus & iudiciis: vt ff. de reg. iur. l. non debet. Arg. contra. ff. de ser. l. fi.

q Consortiis. i. matrimoniis, de quibus agitur: & hoc debuit præmittere. Accursius.

r Dat nomine dotis, vel aliud pro ea.

s Perciptat. hoc sic intelligo. s. noĩe lucri donationis ppter nup. & hæc est mens huius literæ. Sed contra. j. vt exact. instan. §. fi. colla. vij? Rñ. ibi fuit parata dare, sed maritus noluit accipere, quare videtur conditionẽ implesse: vbi dicitur. & ff. de condi. caus. da. l. iij. §. fi. & ff. de cond. & demon. l. iure ciuili. Alij dicũt nil recipiat, neq; donationis nomine, neq; etiã dotẽ quã nõ dedit, neq; aliqd omnino lucrũ. Sed cõtra eos est. C. de do. cau. l. fi. nã dos non data recipit? & rñ. eam correctã p hanc. Itẽ cõtra. j. de tẽp. non sol. pec. §. generaliter? Rñ. hanc correctã per illam. vel dicũt hoc verum, nisi præscriptio tẽporis interueniat: vt in dictis duabus legi. contrariis dicitur. Itẽ cõtra. j. de nup. §. si quis? Rñ. illud propter delictum mariti. Itẽ cõtra. j. de exhi. & intro. reis. §. quoniã. col. v. sed illud pietatis causa dicunt. Nã vnius felicitas alteri pdest: vt C. de nup. l. fi. sed vtrãque horum duorũ cõtrariorũ recipit modificationẽ hodie: vt j. vt lice. matri. & auiæ. §. quia vero legẽ dudũ. colla. viij. Itẽ cõtra. j. de exhi. §. fin. sed ibi expresse voluit relinquere. Itẽ contra. C. vñ vir & vxor. l. j. vbi etiã in totũ vxor succedit viro: sed ibi nõ est, q obiiciat hoc mulieri cũ nullus sit legitimus successor. sic ff. de inoff. test. l. posthumus. §. si qs ex his. Sed qd erit ecõtra muliere dãte dotem, maritus nõ dat donationẽ? Rñ. idẽ. nam æquitatis, &c. vt hic dicit. nõ tamẽ dico, quod teneatur maritus vxori sic dare donationem, vt fruat mulier ea: qa cum tantũ sit in donatione, quantũ in dote, iã nõ seruiret dos oneribus matrimonij: vt j. de æqual. do. §. j. col. viij. Quid ergo proderit mulier? Rñ. deficientibus aliis bonis mariti has res mulier poterit vendicare, & licet alias sint obligata, facile illi iuri hypothecarum poterit renunciare: vt C. ad Velleianum. l. etiam. & l. iubemus. quod hic nõ fit: vt j. vt imo. ante nupt. do. in prin. colla. v. Accur.

t Professa. i. quam dare promisit.

Obtul.

tum recipiat solùm, quãtum obtulit [a]: sitq; etiam hoc [b] optimũ in præsenti lege incrementum plurima decernẽte, quæ semper in dubitatione sunt, vix autẽ modò ad legislationem deducta. Hanc autem valere volumus legem, & in casu [c] dante ei principium, & in pendẽtibus litibus, & in omnibus decætero prouenientibus. Quæ igitur placuerunt nobis, tua sublimitas operi effectuique tradere festinet, & manifesta vniuersis per programmata [d] ꝓpria faciat, quatenus in omnibus ciuitatibus, quas nostra ditio [e] continet, hæc valeant, & certa omnibus fiant, secundũ quod à nobis dispositum est.

TITVLVS III.

VT DETERMINATVS † SIT NUMERUS CLERICORUM SANCTISSIMÆ MAIORIS ECCLESIÆ [f], & CÆTERARUM ECCLESIARUM [g].

In ecclesia maiori & alijs sibi adiacentibus & subiectis clericorum numerus secundum facultates debet esse status, & debet obseruari, ne ad inopiam ecclesiæ deducantur.

Imperator Iustinianus Augustus Epiphanio reuerendissimo huius vrbis Archiepiscopo, & vniuersi eius tractus Patriarchæ.

DVdũ quidẽ communi & generali lege & ad tuam [h] beatitudinẽ, & ad reliquos sanctissimos Patriarchas [i] scripta, de ordinatione venerabilium episcoporum, & reuerendissimorũ clericorum, necnon mulierum diaconissarũ, & vt non amplius sint ab antiqua mensura [k], qui ordinantur, disposuimus [l], quod nobis videbatur bene se & competenter habere, & regularum sacrarum dignè: præsentem verò legem specialem ad tuam beatitudinẽ scribimus, de numero reuerendissimorum clericorum, qui in hac vrbe sunt, disponentes. Quia enim † pene nihil immẽsum bonum [m] est: competẽs est neq; ordinationes, quæ super reuerendissimis clericis fiunt, aut super reuerẽdissimis diaconissis [n], fieri tantas, vt illorũ expensis sanctissima ecclesia incidat in causam mutuorum maximorum, & paulatim ad nouissimam inopiam deponatur. Nouimus enim propter huiusmodi occasionem huius regiæ ciuitatis sanctissimã maiorem ecclesiam nostri Imperij matrẽ [o], debitis inquietari maioribus & non aliter valentem facere singulas erogationes reuerendissimis clericis, antequam aurum non parum mutuũ sumat, faciens tam hypothecas, quàm pignorũ dationes in optimis suis prædiis rusticis & suburbanis. Propter hoc igitur perspeximus nosmetipsos deponere ad huiusmodi causæ inquisitionem [p], & agnoscere, quemadmodum prius se habuerit, quidq; lõgitudo temporis adinuenerit. Inuestigantes igitur illud vndiq;, inuenimus, quoniã singuli horum qui sanctissimas ecclesias ædificauerũt in hac felicissima ciuitate, non pro ædificio solummodo cogitauerunt, sed etiam vt expensas sufficientes darent à se factis venerabilibus [q], & determinarent quantos [r] quidem competens esset presbyteros, per vnamquanque ecclesiam, quantos diaconos masculos atque fœminas, & quantos subdiaconos, & rursus cantores atque lectores & ostiarios constitui: & super hæc etiam oratorij expensas definierunt: & reditus proprios dederunt suffi-

a Obtulit. i. dedit.
b Etiam hoc. q. d. non solum superior. §. sed etiã iste fuit bonũ augmentum huic l. præter titulũ. Nam in eatãtum, tria cõtinebantur, quæ iã erãt expedita ante hũc §. superiores.
c In casu. scilicet Gregoriæ.
d Programata. programa est scriptura publica cõsilio sapientis facta, vt patet ferè in fine cuiuslibet cõstitutionis huius libri. & dicitur. C. de diuer. re. l. vniuersa.
e Ditio. i. iurisdictio. sic institut. in proœ. §. j.

VT DETERminatus sit nume. &c.

f Ecclesiæ. Constãtinopolitanæ ciuitatis. Accur.
g Ecclesiarũ. sub dicto patriarchatu constitutarum. Et ita est hęc lex localis. sic alias. j. de eccle. rer. immo. al. §. fi. col. v. & j. de tabel. §. fi. col. iiij. & econtra quædã valent alias, sed non ibi: vt C. de iis, qui ad eccle. confu. l. fi. j. respon.

† Cõcor. cũ hoc tit. & auth. c. quoniam vt ait. extra, de vita & ho. c. cõstitutus. cum gloss. j. extra de rescrip.

DVdũ. Tuã. Loquitur Epiphanio patriarchæ almæ vrbis Constantinopo.
i Patriarchas. antecessores tuos.
k Mensura. scilicet nongẽti quinquaginta: vt C. de sacrosan. eccl. l. nõ plures.
l Disposuimus. in quadã lege Græca: & pars sententiæ illius est in d. l. C. de sacrosan. eccl. l. non plures. nam et alia multa in illa cõtinebant vt patet in hac litera. Illud fatuum est dicere, ꝙ loquatur hic de illa. l. nõ plures. cum illa non sit Iustiniani.
m Bonum. nam omne quod est nimiũ, vertitur in vitium: vt hic, & j. de refe. sacri pa. §. fin. col. iij. & j. de men. ord. cle. coll. iij. in princi. nisi in casu isto: & ideo dicit pene, vt Imperatorem donare ecclesiæ: vt j. de non ali. §. finimus. col. ij.
n Diaconissis. ordo est mulierũ, quę nõ possunt dicere euangeliũ. Sed nũquid in illa maiori ecclesia stabãt mulieres cũ maribus? Respon. non: vt j. de mona. §. cogitãdum. col. j. sed erãt monasteria fœminarum, quę recipiebant sustentationẽ à maiori ecclesia: vt j. eo. §. in aliis.
o Matrem. sic C. de sacrosan. eccl. l. iubemus. §. j. in fi.
p Inquisitionem. vt non oporteat nos omni die de hoc cogitare: vt s. de hær. & fal. §. j.
q Venerabilibus. scilicet domibus. Accurs.
r Quãtos. i. quot. & sic dicas inferius.

† Cõcor. ca. cum in multis. de rescrip. libro vj. in princ. c.

Iis.

cientes iis [a], quæ à se cõstituta [b] sunt. Si † quis autem adiecerit multitudinem, nequaquam penitus extendenti sufficientem permanserunt vsque ad multum tempus talia conseruata: & donec hoc fuit, donauerũt sanctissimarum ecclesiarũ domibus, quæ sufficerent. Cùm verò Deo amabiles episcopi ad aliquorum preces semper [c] respicientes, protracti sunt ad ordinationũ multitudinem: aucta quidem est expensarũ quantitas ad immensitatem multã: creditores autem iã vndiq; [d] & vsuræ [e], & nouissima [f] inopia est, neque creditores inueniuntur propter incredulitatem [g] iã causæ, sed alienationes cũ necessitate [h], & ecõtra leges [i], & causæ indecẽtes [k], & neque propria dignitate temperatæ: vt ex hac nimietate, neque prædia [l], neque suburbana sufficerẽt hypothecis & pignoribus: neque creditores propter hoc inuenirentur sed ad inopiã descenderẽt nouissimam: & nec ipsis ministris emolumentum dare sufficerent [m]: sed ad viã omniũ infelicissimã causa descenderet, quatenus rerũ omnium creditoribus cederet: quod dicere etiam piget nos: & queadmodũ nõ fiat, prouidemus. Nã si nõ aliqs ferret libenter eũ, qui vltra substantiã suã expendit [n], quomodo non & de his nobis est cogitandũ [o]? Nõ enim oportet ad mensuram expensarũ quęrere etiã possessiones, (hoc enim simul ad auaritiã impietatemq; perducit) sed ex iis [p] quæ sunt, expensas metiri. Quapropter competenter etiam de his sancimus, & immẽsitatem excludimus certæ medicinæ causam tradentes. Sancimus igitur eos quidẽ, qui hactenus sunt in eadem sanctissima maiore ecclesia & reliquis [q] omnibus venerabilibus domibus reuerendissimos clericos, & mulieres diaconissas, & ostiarios manere in quo sunt schemate [r]: non eñ qđ est minuentes, hęc sancimus [s] reliquo verò tẽpore [t] nulla fiat ordinatio, donec ad antiquũ numerũ institutũ ab iis, qui sanctissimas ecclesias ædificauerũt, reuerẽdissimorũ clericorũ quantitas redigatur. Sed qm̃ pridem etiã reuerendissimorum clericorũ sanctissimæ maioris ecclesiæ regiæ nostræ ciuitatis determinatus est numerus [v], & valde breuis erat: vtpote vna existente sanctissima ecclesia [x]: postea verò & venerabilis domus sanctæ gloriosæq; virginis & Dei genitricis Mariæ iuxta sanctissimæ maioris ecclesię vicinitatẽ posita, ædificata est à piæ memoriæ Verina [y]: & venerãda domus sancti martyris Theodori à Sporcatio † gloriosæ memoriæ dedicata est. erat autẽ etiã venerabilis domus sanctæ Helenæ †, quæ sanctissimæ maiori ecclesiæ copulara est: ꝑpterea redigere numerũ ad antiquã figuram impossibile est. Nõ enim sufficient tãtis ecclesiis [z] pauci cõsistentes [a]: qm̃ [b] quãdo nõ proprios clericos, neq; matres habent basilicas, sed cõmunes sunt & sanctissimæ maioris ecclesiæ, & earũ oẽs circumeũtes, secundũ quẽdã ordinem & circũ ministeria in eis celebrãt: deinde etiã plurima multitudine, & ex antiqs hereticis ad sanctissimã maiorẽ ecclesiã deducta, gratia quidẽ magni Dei & saluatoris nostri Iesu Christi, laboribus, aut immutationibus nostris oporteat plures, quã à principio ad p̃sens officij ministeriũ definiri. Quapropter sancimus, non vltra sexaginta quidẽ presbyteros in

† Alias, Sphracio.

† Alias, Irenes.

---

† Planior est Haloã. versio quę in verbis castior & purior est.

a Iis. locis venerabilibus.

b Constituta. hoc cõtinuatur. j. et permãserint &c. et qđ est hic in medio, cãcellandum est. Vel dic si quis autẽ, scilicet ecclesiæ ædificator. & quod dicit extendenti nõ sufficientẽ. q.d. plures etiam posset pati, quã habeat. Vel dic, si quis autẽ. s. episcopus. & de eo dic vt modo diximus quia non adiecit vltra modũ, & interim ædificator largiebatur necessaria.

c Semper. id est, multoties.

d Vndique. scilicet facti sunt.

e Vsuræ. s. auctæ.

f Nouissima. scilicet inopia. & subaudi superueniens ẽmeria est tanta, vt &c.

g Incredulitatẽ. scilicet eandem, scilicet inueniri possunt.

h Necessitate. scilicet fiant, cum nõ possint mutuãtes creditores inueniri. Accur.

i Contra leges. Leõis & aliorũ imperatorũ, qui fuerũt postea vt C. de sacrosan. eccl. l. iubemus. & l. sancimus. Accur.

k Indecentes. scilicet fiunt, cum nõ possint creditores inueniri. Acc.

l Prędia. rustica.

m Sufficerent. scilicet ecclesiæ.

n Expendit. vt quia prodigus est: & ita bonis ei interdicitur: vt ff. de cura. fu. l. j. Vel dic vt in stit. de iis, qui sunt sui vel alie. iu. §. si. Prima placet. Accur.

o Cogitandũ. nobis. si enim pro causis corporalib⁹ cogitamus &c. vt j. vt cũ de ap. cog. §. si verò liberi. in si. col viij. Acc.

p Sed ex iis. s. possessionibus. & no. ꝙ qui hoc seruaret pauper non esset.

q Reliquis. alias reliquas omnes: & tunc repete si aliis per reliquas oẽs venerabiles domos. Accurs.

r Schemate. id est ordine siue dignitate. Accur.

s Sancimus. quæ in hac constit. dicimus.

t Tempore. scilicet futuro.

v Numerus. non genti quinquaginta: vt s. in princ. dixi. Acc.

x Ecclesia. s. prius sanctæ Sophiæ. quæ est maior ecclesia.

y Verina. ꝓpriũ nomen. Acc.

z Ecclesiis. scilicet tribus.

a Cõsistẽtes. hic not. ꝙ vnus vicem duorum gerere nõ possit. sic. ff. de pa. l. si plures. Itẽ not. ꝙ quidã libri non habent plus in hac cõstitutione: & quidam habẽt tres col lã. sed nõ legitur.

Vicẽ duorum vnus gerere nõ potest.

b Quoniam. respondet tacitę quęstioni.

Illud

Deyna ecclesia clericus ad aliã transire non debet.

a Illud quoque. Not. quod nõ debet clericus transire de vna ecclesia ad aliam: quod nõ seruatur.

b Contradicere. Not. argu. pro episcopo vel prelato, qđ liceat ei reclamare literis domini Papæ: vt C. si cõtra ius vel vtili. publi. l. & si legibus. Sed potest dici, ꝙ hic nõ à principe, sed ab alio nomine principis erant missæ. Si autẽ constat literas esse principis, recipiendæ sunt: sed secũda iussio debet expectari. vt C. de manda. prin. §. deinde cõpetens. col. iij.

sanctissima maiore ecclesia esse, diaconos autẽ masculos centum, & quadraginta fœminas, subdiaconos verò nonaginta, lectores autem centum & decem, cantores viginti quinque: ita vt sit omnis numerus reuerendissimo rum clericorum sanctissimæ maioris ecclesiæ in quadragintis viginti quinqꝫ: & supra centum existentibus iis, qui vocantur ostiarij. In sanctissima siquidem maiori ecclesia huius felicissimę nostræ ciuitatis tres venerabiles domos vnitas ei, tanta clericorum sit multitudo, nullo quidem horum qui nunc sunt excludendo, licet multo plurium sit numerus ab iis, qui à nobis nunc determinati sunt: nullo aũt de cætero adiiciendo in vnoquoqꝫ ordine in iis, qui nũc sunt, donec ad hunc numerũ mensura redigatur. Illud quoque [a] adiiciendum est, vt quod hactenus nõ decenter fiebat, nequaquã in republica geratur: id est, multos reuerẽdissimorũ clericorũ dedignari quidẽ in iis, quibus ordinati sunt sanctissimis ecclesiis, aut hic, aut in prouinciis deseruire: ad sanctissimã verò maiorẽ ecclesiã & venerabilẽ clerũ eius per patrociniũ quodlibet accedere: quod de cætero fieri ꝓhibemus. Nam si super venerabilibus monasteriis prohibemus ex alio monasterio ad aliud transmigrare, multò magis neqꝫ reuerẽdissimis clericis hoc permittamus lucri & negotiationis habere, huiusmodi horũ desideriũ iudicãtes. Si verò & aliquãdo talem quandã migrationem tua beatitudo, aut per tẽpora imperium fieri perspexerit: non aliter hoc agi, ante quã ad prędictum à nobis numerũ causa redigatur, vt migratio in officium deficientis fiat: & nõ supra numerũ aliquid omnino excedatur. Hoc enim nulla machinatione, neqꝫ ex aliquo modo fieri sinimus. & hæc quidem de sanctissima maiore ecclesia. In aliis aũt omnibus ecclesiis, quarũ expensas sanctissima maior ecclesia facit, sancimus, nunc quidẽ existentes manere, similiter eos etiam sub schemate: de cætero verò nullum ordinari ante, quã ad eum, qui vocatur statutus vniuscuiusque ecclesiæ quod antiquitus ordinatum est) ab ędificatoribus ecclesiarũ, presbyterorũ, diaconorũ masculorũ atqꝫ fœminarũ, & subdiaconorũ atqꝫ lectorũ necnõ cãtorum & ostiariorũ numerus redigatᷣ, & nullus in medio penitus adiiciatur. Nosqꝫ ipsi cauemus tale aliqd agere, & ordinãdos abbreuiam⁹: nullusqꝫ nostrorũ iudicũ tale aliqd agat, nostrã formidãs legẽ: & licẽtia sit beatissimo archiepiscopo, & patriarchæ huius regię ciuitatis ordinationi cõtradicere [b], licet iussio de palatio veniat. Nã & q̃ pręcipit, & cui pręcipitᷣ, sub ecclesiastica multa erũt, si tale aliquid egerint. Sed neqꝫ in aliis ecclesiis, quæcũqꝫ emolumentũ & expẽsas habent à sanctissima maiore ecclesia, incõpetẽs est multitudinẽ inire ordinãdorũ eius, neqꝫ trãscendere de cætero cõstituta à principio etiã sup illis mensurã: ne forsan omnes etiã qui eos cõsequũtur, in multitudinẽ incidẽtes immensam, & accedẽtes sibimet piè agẽtibus quęstus diuidẽtes, & exinde vsqꝫ ad mẽsuram eorũ nõ sufficiẽtes in maximã angustiam incidãt. Si verò vltra mensurã definitã sanctissimæ maioris ecclesię, siue alterarũ ecclesiarũ ordineṫ, q̃ per tẽpora fuerit sanctissimæ maioris ecclesiæ sanctissimus episcopus, & venerabiles eiusdẽ ecclesię œconomi erogationẽ ecclesiasticis prębuerint quæstibus: ipsi quoque de sua & propria facultate præbeant expensam: & qui hæc expendere eos permiserit beatissimus patriarcha. Sciãt enim, q̃a si quid tale egerint, licẽtiam damus & sanctissimis patriarchis, qui post tale aliqd agẽtes fuerint, & posterioribus œconomis, & omnibus reliquis reuerendissimis clericis talia perscrutari, & facta prohibere, & indicare imperio: vt illud cognoscens præcipiat ex substantia hæc agentiũ œconomorũ: aut etiam permittentis archiepiscopi hoc sarciri sanctissimæ ecclesiæ. Quapropter, ne rursus fortè fiat talis aliqua rei cõfusio atque tumultus, causa ad mẽsurã à principio constitutam redacta, tunc ordinare liceat: in tantum vt nõ transcẽdatur definita mẽsura, neqꝫ numerus trãseatur, aut fiat quædam circa hoc caliditas. Non enim † illud patimur omnino fieri, vt dicatur: quia licẽtia erit ordinare quidẽ, non tamẽ emolumẽta prębere. Hoc enim est rursus ad cõfusionem efficientiũ, & immensam adiectionem secũda collegia cõstituentiũ: deinde etiam plurimas habebit causas circunuentionis, vt alias sibimet vias auaritiæ inueniant, & pro alimentorum expensis.

† Cõcor. cum hoc text. gloss. quarta in c. cum M. extra, de constitu.

DE FIDEIVSSORIBVS, &c.

Et hoc igitur agi penitus etiam ſub mulcta, quę vocatur eccleſiaſtica, prohibemus: maximā vtilitatē hanc eſſe putātes, vt ſanctiſsima maior eccleſia, neq; debitis ſubiiciatur, neq; anguſtietur perpetuo ædificio, ſed ſemper abūdet. Sicut enim de his expenſam determinauimus, ita cōgruet pro tempore ſanctiſsimū patriarchā & reuerēdiſsimos œconomos conſiderare, vt aliæ expenſæ, quæ fiunt ex eccleſiaſticis quæſtibus circa pios erogentur actus, & Deo placētes: & illis hæc miniſtrētur, qui pro veritate egent, & non habent aliunde alimentorum occaſionem. Hoc enim dominum Deū placat: & nō in patrociniis & ſtudiis hominū eccleſiaſticas expenſas hominibus locupletibus diſtribuāt: & ideo inopes neceſſaria nō mereātur. Sciant autē Deo amabiles œconomi, & qui nunc, & per tēpora futuri ſunt: quia ſi quid præter hæc egerint: & diuinis ſuppliciis ſubiacebūt & ex ſua ſubſtantia indemnitatē ſanctiſsimę procurabunt eccleſię. Beatitudinē igit tuā, quæ ab initio et ex infantili penè ætate in ſacro omni ordine & ſchemate ſanctiſsimā ordinauit eccleſiā, ex ſacrato vtiq; genere deſcēdentis, hæc cuſtodire continuè ſancimus: ſcientem quia non minor nobis cura eſt horum, quæ ſanctiſſimis eccleſiis proſunt, quàm ipſius animæ.

TITVLVS IIII.

DE FIDEIVSSORIBVS, ET MANDATORIBVS, & ſponſoribus, & ſolutionibus †.

Reo abſente primò fideiuſſor eſt conueniendus, dilatione ſibi ſtatuta ad reum repræſentandum, lege antiqua non obſtante. Bartolus.

Imperator Iuſtinian. A. Ioan. glorioſiſſ. ſacrorum prætorio præfecto.

Legem antiquam [a] poſitam quidem olim [b], vſu verò (neſcimus quemadmodū) non approbatā [c], † per cauſas autem ſemper exquiſitas [d], atque neceſſarias apparentem [e] rurſus aduocare †, & ad rempublicā reducere, bene ſe habere putauimus, non ſimpliciter eam, ſicut iacebat, ponentes (erat enim [f] quædā eius [g] pars omnino nō diſcreta [h]) ſed cum cōpetenti & deo placito diſtribuentes augmento [i]. Si quis † igitur [k] crediderit [l] & fideiuſſorē [m], aut mandatorem, aut † ſponſorem acceperit: is nō primùm aduerſus mandatorem, aut fideiuſſorem, aut ſponſorem accedat [n]: neque negligens, debitoris interceſſoribus moleſtus

a Legem antiquā. quam habemus. C. de fideiuſſo. l. nō recte, quæ hic corrigitur: & noua ei adiicit: & pro parte ſeruatur, vt quidā dicūt, qđ nihil eſt. ſed dic, φ erat quędā lex, quæ duo dicebat. Primū: vt præſente vtroque, reus primo ſit cōueniēdus: & ī hoc bene: vt j. eod. §. antiqua ſi quidē. Secūdum quod. l. abſenti reo nō dabat ſpatiū fideiuſſori ad producendū reū, & ī hoc male dicebat: vt. j. eo. §. ſi vero fideiuſſor. Ibi, nō em̄, &c. Et fuit hęc lex antiquior, quam illa. C. eo. l. nō recte. vel quam aliæ, quæ tractant de eadem materia, vt patet infra, proxi.

b Olim. ſcilicet, ſancimus, & accipitur ex ſequenti verbo neſcimus. ſic. ff. de tu. & rat. diſt. l. j. §. nunc tractemus.

c Non approbatam. i. reprobatam per cōſuetudinē ei contrariam: vt ff. de legi. & ſenatuſ. l. de quibus. §. fi. & j. de quæſto. §. ſi vero. col. vj.

d Exquiſitas. i. plerunq; in iudiciis neceſſario examinatas. nam hodie pleræq; cauſæ ſunt de ſimili materia.

e Apparentem. ſ. fore vtilem. vel dic apparet. i. ad memoriā reducit, & deplorat. vt facit vxor de marito bono mortuo, cū minus bono ſit cō iuncta.

f Erat enim. interpoſitio eſt.

g Eius. ſ. antiquę legis.

h Non diſcreta. vt ſ. eo. in princip. diximus.

i Augmēto. nam cum duo tātum capitula in ea cōtinebātur, in hac cōſtitutiōe infinita ſunt: vt j. e. p totum.

k Si quis igitur. quia legem antiquam volumus reformare: igitur, &c.

l Crediderit. ſ. mutuādo aurū: vt ſequit. Sed quid ſi in alio cōſtat mutuum, quā quod pondere, numero, mēſura cōſiſtat: vt ff. ſi cer. pe. l. ij. Vel quid ſi alius contractus ſit, vbi poſsit fideiuſſor accedere: vt ff. eod. l. ſi? Rñ. ſemper locū habet, quod hic dicitur: vt j. e. §. non ſolum. & §. abſolute. & §. ſimiliter & ff. ſi cer. pe. l. j.

m Fideiuſſorē. No. differētiā inter iſtos. nā fideiuſſor & ante obligationē & poſt accipi pōt: vt inſti. eo. §. ij. Mandator tantum ante, niſi in caſu: vt ff. man. l. ſi vero nō re. §. ſi poſt. & §. plane. & §. cū quis. Sponſor qui ſpōte ſine rogamine p alio intercedit: quia & ipſe habet actionē mādati: vt ff. mād. l. p te. alias eſt. l. qui patitur. licet M. dicat ſponſorē pro conſtituente ſe debere poſitū eſſe: & in his tribus locū habet hæc cōſtitutio. Idē dico de cōſtituēte, q tantū poſt obligationē accipit: vt ff. de cōſti. pe. l. j. ad inſtar fideiuſſoris: vt C. de cōſtit. pe. l. fi. Quid in expromiſſore, qui. ſ. promittit alio nō obligato, pro quo obligatur, vel etiā nūc liberāte eum: vt ff. de do. l. & elegāter. §. ſeruus pactiōis? Rñ. nō habet locū hæc cōſtitutio: cū nō poſsit dici contra eū cōtra quē agere nō pōt eſſe negligēs: vt C. de an. excep. l. j. §. fi. Item qđ ſi principalit ſe cōſtituit debitorē: vt ſit tota die? Rñ. refert an nouet alteri9 obligatio, φ fieret ſecūdū vetera iura, ſemp mutata pſona: vt ff. de ac. & obli. l. obligationum fere. §. fi. & inſti. quib. mo. tol. obl. §. præterea. hodie hoc expſſo, nō alias: vt C. de noua. l. fi. & tunc non habet locū hæc cōſtitutio ratione dicta in ſuperiori qſtione. an vero nō fiat: & tūc locū habet, cū eadē ſit ratio huius & fideiuſſoris: vt ff. de verb. obli. l. à Titio. in fi. & ff. ad leg. Aqui. l. illud. Itē ægtatis ſum9 amatores: vt ſ. tit. ij §. fi. & C. de cōſtit. pe. l. fi. hęc gl. locū habet, quādo vnus poſt alium obligatur.

n Accedat. hic corrigitur φ eſt in C. e. l. nō recte. & l. mater. & l. ſi aliena. quæ omnes leges dicūt idē. Vltimo quęre hic qđ dixi. j. de duob. re. col. vij. §. j. Item nunq

† Hanc Titulum ſic vertit Haloā. Vt creditores primū aggrediātur principales debitores: mox illis ſoluendo nō exiſtētib9, ſecūdo loco mandatores etiā: aut cōſtitutę pecuniæ reos, aut fideiuſſores.

† Haloā. & tamen ob quotidianas rerum controuerſias illi neceſſariam apparentem &c.

† Alias reuocare.

† Iſte. §. ponitur pro authē. ſup. l. nō recte. C. de fideiuſ. & mā. & incipit, præſente tñ vtroq; & concor. cū hoc. §. j. in gloſ. j. extra. eo. titul.

† Quem hic ſpōſorem vocat Haloand. vertit, pecuniæ conſtitutę reū

sit [a] : sed veniat [b] primū ad eum qui aurū accepit, debitumq́ contraxit: & si quid inde receperit [c], ab aliis abstineat. † Quid enim ei [d] in extraneis [e] erit à debitore cōpleto [f]? Si vero non valuerit [g] à debitore recipere, aut in partem, aut in totum: secundum quod ab eo non potuerit recipere, secundum hoc ad fideiussorem, aut sponsorē, aut mandatorem veniat: & ab illo, quod reliquū est, sumat [h]. & si quidem præsentes [i] ei [k] consistant ambo, & principalis †, & intercessor, & fideiussor, & mandator, & spōsor, hoc omni seruetur [l] modo. Si verò intercessor, aut fideiussor, aut mandator, aut qui sponsioni se subiecerit, adsit: principalem verò abesse [m] contigerit: acerbum [n] est creditorē mittere alicubi [o]: cùm possit mox intercessorem, aut fideiussorem, aut mādatorem, aut sponsorem exigere. Sed & hoc quidem curandum est à nobis possibili modo. Nō enim erat quoddam hic [p] antiquæ legi [q] datum pro sanatione remediū: cū vtiq; Papinianus maximus fuerit, qui hoc primitus introduxit [r]. † Probet igitur [s] intercessorem, aut sponsorē, aut mandatorē, & causæ præsidens iudex det tempus [t] intercessori (idem est dicere, sponsori, & mādatori) volēti principalem deducere: quatenus ille prius [v] sustineat conuentionem, & sic ipse in vltimum subsidium reseruetur: sitq́ solatio intercessori, aut sponsori, & mandatori in hoc [x] quoque iudex. fideiussoribus enim & talibus [y] prodesse sancitum est: vt illo [z] deducto [a] interim conuentione liberētur [b] qui pro eo in molestia fuerūt. Si verò tempus in hoc indultum excesserit (conuenit [c] nanque etiam tempus definire iudicantem) tunc fideiussor, aut mandator, aut sponsor exequatur litem, & debitum exigatur contra eum [d], pro quo fideiussit, aut pro quo mandatum scripsit, aut sponsionem suscepit, à creditoribus actionibus sibi cessis.

Hypothecaria actio contra extraneos pignorum possessores intentari non debet, nisi prius reorum & fideiussorum omnibus facultatibus excussis, his obtinentibus & in omnibus creditoribus & successoribus. Bart.

Sed neque ad res debitorum [e], quæ ab aliis de-

---

nunquid huius legis beneficio renunciari potest? Rñ. sic: vt C. de pact. l. si quis in conscribendo. arg. cōtra. j. de duo. re. §. j.

a Molestus sit. petendo ab eis, vt soluatur. Accur.

b Veniat. scilicet, creditor.

c Receperit. quod sibi debetur.

d Quid enim ei. s. creditori.

e Extraneis. i. fideiussoribus.

f Completo. i. satisfacto. q. d. nihil. Accur.

g Valuerit. scilicet, creditor.

h Sumat. Quid si pign⁹ habeat à debitore? Videtur, q̄ primo debeat illud vendere: vt hic colligit. sed q̄a graue est etiā pignus vēdi ꝓpter subhastationes, quæ fiūt: vt C. de iure do. impe. l. fi. dico contra: vt ff. eo. l. inter eos. §. creditor. Nec dico eam correctā, licet dicāt quidam. s. per istā: cum leges veteres in quātum possumus tolerare debeamus: vt j. q b. mod. nat. effi. sui. §. tribus. col. vij.

i Præsentes. præsens respectu absentis multis modis dicit. Primo quādo se inuicem audire possunt: vt in stipulationibus accipit: vt ff. de verbo. obl. l. j. j. rñ. & insti. de inuti. stipu. §. itē verborū. Secundo quando quis est in eadē prouincia: vt cum de præscri. inter præsentes agit: vt C. de præscript. long. tem. l. fi. Tertio, cum est in iudicio, vt in ꝓductiōe testiū, quę debet fieri, præsente altera parte: vt C. de testi. l. si qn̄. & j. de testi. §. penult. col. vij. Quarto, si est domi, cuius nomine volo nunciare opus nouū: vt ff. de dam. infe. l. iiij. §. abesse. & ff. quod vi aut clam. l. aut qui aliter. §. j. Quinto, vt si est in ortis etiā cū tractamus de procuratore constituēdo: vt ff. de proc. l. præsens. & l. & qui sexto modo accipio hic, si est etiam in eodem territorio, vt facile possit citari: vt arg. ff. de iurisdic. om. iudic. l. vlti. licet quidam dicāt eum in iudicio debere esse præsentem: vt j. de testi. §. penult.

k Ei. s. creditori. Accur.

l Seruetur. vt prius conueniatur principalis, quàm accessorius.

m Abesse. quod dic, vt modo diximus.

n Acerbum. durum & crudele. Al.

o Alicubi. extra territorium ius dicentis, vel forte etiam intra, dummodo extra iudicium. quod dic vt s. §. j. diximus.

p Hic. id est, in isto casu.

q Antiquæ legi. i. ab antiqua lege, cuius mentionē habuimus. s. eod. in princip.

r Introduxit. in simili casu, vt dilatione reo data absenti & fideiussori: licet præsenti dari debeat: vt ff. eo. l. si testamento. §. fi.

s Probet igitur. vulgariter dicit. quasi dicat experiatur, an possit repręsentare reū, vel nō.

t Det tempus. s. sex mēsiū, secundū quosdā: vt C. eo. l. sancimus. vel melius pro arbitrio iudicis: vt ff. de iure deli. l. j. in fine. q̄d erit in xx. miliaribus diurnis: vt ff. si quis cau. l. j. vel erit arbitriū secundum cōtinentiam prouinciarū: vt j. vt omnes obed. iu. §. si vero alter. col. v. & C. de dila. l. j.

v Prius. hoc dicit Azo verum, q̄n negat fideiussisse, q̄d nihil est: imo etiā cum constet: vt hic, & j. de duo. re. in princ. col. vij.

x Hoc. i. in dilatione, quā eis dat ad repræsentandū reum.

y Talibus. s. mādatoribus & sponsoribus & similibus: vt s. eo. §. j.

z Vt illo. scilicet principali.

a Deducto. s. ad iudicium.

b Liberentur. fideiussores.

c Conuenit. interpositio est.

d Contra eum. s. reum principalem, pro quo, &c. & hoc dico actionibus cessis. Nam fideiussores ipsi exigent, dummodo & ipsi prius soluant: vt ff. de sol. l. Stichum. §. penult. vel contra eum, fideiussorem, scilicet, debitum. dico ab eo, pro quo, &c. & hoc dico actionibus cessis. & sic sunt ablatiui absoluti. Et est facienda cessio ante solutionē: vel tunc, vel parū postea vel multum postea: hoc tamen acto tunc in solutione, vt postea fiat: vt ff. de solu. l. Modestinus.

e Debitorum. id est, ad res quæ fuerunt quondā debitoris: nunc autem alienatæ sunt. vnde transit dominium, licet cum sua causa: vt ff. de acqu. rer. domi. l. traditio.

---

† Hal. oā. Quid enim cū extraneis habere pōt negotij, cui iam à contrahente ipso satisfactum est.

† alias, & principalis & fideiussor, hoc omni &c.

Quis dicatur præsens.

† Concor. Cle. dudū. in glo. super verbo præsentari. vbi etiā per domi. Cardi. de sepulturis.

† Hal. postulet igitur in iudicio fideiussorem &c.

Cessio quando sit fideiussori facienda.

ditio.& ff. de contrahen.empt.l.alienatio. Sed quid si deposuit, vel cõmodauit? Rñ. apud eumdem videtur esse: vt ff.commo.l.rei.& ff.deposi.l.licet.& de verbo. significa.l.penes.

alienauerũt: vt hic. In tertio dic, qđ primo ad res debitorũ agif: vt hic licet olim semper esset in electione creditoris tã in primo: vt C.eo.l.nõ recte.quàm in secũdo vel tertio casu: vt C.de pig.l.persecutione. Azo.

a Veniat prius.s.creditor ꝑ hypothecariã actionẽ.

b Personalibus. s.actiõibus Sec cõtra j.de lit. §. ad hoc. B.& Alex.dicũt hoc corrigi. Ir. dicit ꝙ ibi debitor idemq; vẽditor tenebat adhuc. Alij dicũt, ꝙ ibi habebat causam à debitore, cõtra quẽ dicunt agi posse etiã prius. sed Io. cõtra: quia dolus actoris nõ nocet emptori: vt ff.de do.except. l.apud Celsum.§.si cũ legitima. Alij dicunt, quod illud locũ habet excussis pri⁹ bonis debitoris: vt hic. Vel melius illud in expresso: hoc in tacito pignore, vt hic, cum hoc etiã iure veteri erat: vt ff.de iure fisci.l.moschis. vel dic aliť, secũdũ Azo.& Io. vt in summa de pig.§.dam⁹.

c Sive. sunt duæ partes: ve pro &.q.d.& si, pro quãuis, &c. sic j. de duo. reis.§.j.col.vij.

d Res. ab eis, vel ab alio possessas.

e Idem est. quod in intecessoribus est dictum.

f Habuerit. creditor.

g Homines. similes supradictis: vt constitutores.

h Ipsi scilicet, creditores.

i Obligatos. ex cõstituta pecunia.

k Hypothecariis. quid si reali, puta hypothecaria tenetur fideiussor, cum personali sit ꝑscriptũ? Rñd. idẽ quod hic dicif. vnde distingue: quia prælatio fit personalium actionum ad personales. Itẽ personalium ad reales. Itẽ realiũ ad reales. De primo dic qualiter reus prius quã fideiussor cõueniatur: vt § j.s. eo. In secũdo dic, quod personales realibus præferũtur: vt hic, nisi in casu quãdo idẽ debitor tenet res: vt infra, proxi. non ita in fideiussore conuento personali. Nã licet teneat res, nõ põt creditor eligere: cum prius oporteat eũ redire ad res debitorũ, quas ipsi tenẽt vel

† Haloã. rectius vertit, experiatur.

† Haloã. idem dicere licebit, & si oẽs hi aliquos sibi obligatos habẽt, quive hypothecariis actionibus teneri queunt.

† Haloã. commodius vertit: nempe sic, Certe cõtra principalẽ debitorem, & res quas penes se habere dignoscitur omnem illi facultatẽ damus, &c.

† Haloã. vertit, deinde fideiussorem obiectionem accipiat.

tinentur veniat prius [a], ante quã † transeat viam super personalibus [b], cõtra mãdatores & fideiussores, & sponsores: sicq; ad res veniens principalis debitoris, sive [c] ab alio detineantur, & detinẽtes eas cõueniens, si neque inde habuerit satisfactionem: tũc veniat aduersus res [d] fideiussorũ, & mãdatorum, & sponsorũ: † idẽ est [e] dicere, vel si quosdã habuerit [f] homines [g] ipsi [h] sibimet obligatos [i], & qui hypothecariis [k] actionibus sibi contineri possint. Contra † principales tamen existentes apud eos res, siue personalibus, siue hypothecariis, mox siue ambabus vti voluerit, omnẽ ei damus licentiam, quæ dudũ à nobis data est [l], & viam & ordinẽ in aliis ꝑsonis casibusq; sancitã. Et nõ solũ hoc in creditoribus [m] dicimus: sed etiam si quis emerit aliquid ab aliquo, † deinde acceperit eum, quem vocant cõfirmatorem [n] & moueatur in aliquo venditionis conuentio [o] contra venditorem facta: nõ aduersus confirmatorẽ mox emptor accedat, neq; tenentẽ [p] aliquid rerũ venditoris, sed aduersus venditorẽ prius, & sic ad confirmatorem, & tertio loco cõtra detentorem: eadem etiam hic [q] existente diuisione super præsentibus & absentibus, quã [r] dudum in fideiussoribus & mandatoribus & spõsoribus ac creditoribus causa debitorũ sanciuimus [s]: similiter obtinente etiã in aliis [t] contractibus [v] in quibus fideiussores aliqui, aut mãdatores, aut spõsores accipiuntur: & in ipsis principalibus ex vtroq; [x], & in hæredibus eorũ, & successoribus, antiqua siquidem lex hæc valeat rursus [y], & cùm huiusmodi iustitia atq; diuisione nostros subiectos foueat.

Creditor, qui à debitore debitum recipere non valet, compellitur in solutum res eius immobiles meliores recipere, subtili earũ æstimatione facta, sufficienti pro euictione præstita cautela, quàm debitori possibile est præstare emptore nullo apparente, argentariorum sponsionibus in suo statu manentibus. Bart.

† Quod autem [z] de cætero humanis auxiliatur curis [a]: licet quibusdam creditoribus non fortè sit gratũ, à nobis tamẽ propter clementiam sancitur. Si quis enim mutuauerit aurum, debitoris substantiæ credens: at ille ad restitutionem auri nõ sit idoneus, substantiam autem immobilem habeat: verum creditor † ardeat [b], aurum omnimodo quærens: illi verò nõ sit facile, neq; vlla mobilis [c] substã

l Data est. vt C.de act.& obli.l.fi. quæ lex hic corrigif: nisi in hoc casu: vt s. distinximus modo.

m Et non solum hoc in creditoribus. stricte pro mutuatoribus. sic C. de probat.l.j. alias large: vt ff.si certũ peta.l.j.

n Cõfirmatorẽ. Not. eundẽ dici fideiussorẽ, cum cuilibet cõtractui accedere possit: vt ff. e.l.j. idẽ & cõfirmator: quia venditionẽ siue cõtractũ cõfirmat: vt insti. eo. in prin.& de repli.§.fi. idẽ actor seru⁹ dicitur: vt ff.de euictio.l.illud.

o Conuentio. i. agatur ex aliquo pacto in venditione apposito in præiudicium venditoris, quod venditor non seruat.

p Tenentẽ. repete aduersus. Azo.

q Eadem etiã hic. i. in dicto casu venditionis.

r Quam. scilicet, diuisionem.

s Sanciuimus. s. eo.§.j.& ij.

t In aliis. à mutuo & venditione.

v Contractibus. vel quasi: vt instit. de obl. ex quasi cõtrac. in princ. & de act.§.j. Azo.

x Ex vtroque. s. latere, id est, creditorũ & debitorũ. & ex hoc corpore colligitur quoddã membrũ illius authentic. quam habemus. C. de fideiuss.l.præsente, &c. ibi, absque.

y Rursus. repete valeat.

z Quod autem. nũc de secũda parte tituli.

† Haloã. Quod autem conse quitur, & humanio re quadã curatione medetur.

† Haloã. rectius vertit vrgeat.

a Curis. scilicet, debitoris.

b Ardeat. i. ardenter cupiat. sicut & illud, Coridon ardebat Alexim. i. ardenter amabat.

c Mobilis. tunc enĩ forsan æstimationẽ auri præstãdo in rebus mobilibus, quæ in regione illa frequẽtabaf, liberatur: vt C.de do.l.si quis argentũ. in prin. & maxime si ex ea re creditor damnũ nõ patiatur: vt ff. de sol

de sol.l. Paulus.secundum Al. Vel melius dic, ꝙ si haberet mobilem substantiam, verisimile est, ꝙ cito venderet: & sic solueret: vt ff. de acq. pos. l. si rē mobilem.

a Substantia. repete sit.

b Damus. id est, concedimus. sic insti. de liberti. §. fi.

cũq; pecunia cõsistat mutuũ, cũ possibile sit ex omni pecunia fieri. i. cõparari aurũ: vt C. de cõ. pe. l. ij. Azo. Solui aliud pro alio inuito potest.

i Coactũ. Not. ꝙ aliud pro alio soluitur inuito. sic C. de do. l. quis argentum. in prin. & ff de leg. j. l. si do. & ff de re iud. l. miles. & j. de ali. & emphyteut. §. si verò. secũdũ prædictũ. & ff de rei ven. l. qui restituere. regulariter aũt cõtra ff. si cert. pet. l. ij. §. mutui datio. & inst. quib. mod. tol. obl. §. j. Azo.

tia [a]: damus [b] creditori licentiam volenti immobiles res accipere pro auro. Sed si nec [c] quispiam emptor immobiliũ eius rerum adsit, creditore frequenter etiam diuulgante, quoniam subiacent [d] debitoris res, & ob hoc terrente adire volentes emptionem: tunc in hac quidem felicissima ciuitate gloriosissimę nostræ reipublicæ iudices secundum vnicuiq; cõcessam à lege & à nobis iurisdictionẽ: in prouinciis autem gentiũ præsides præparent subtili æstimatione facta rerum debitoris dari [e] secundum quantitatem debiti possessionẽ immobilem creditoribus cum tali cautela [f], cũ qua debitor dare possit [g]. Rerum verò datio sit huiusmodi: quæcunq; quidem meliora sunt, dentur creditori [h]: quæ verò deteriora, apud debitorem post debiti solutionẽ manere sinãtur. Etenim non erit iustũ, dãtem quidem aurũ, recipere autem aurum nõ valentem, sed coactum [i] suscipere possessionẽ immobilẽ [k], vel [l] non meliora rerum debitoris percipere: & per hoc habere consolationẽ. quia si aurum non recipit, aut aliquid rerũ, quæ portari possunt: tamẽ licet ei possessionem nõ inutilem habere. sed hoc quidẽ fit clementia quadam clara legis. Agnoscãt autem creditores, quia etsi hãc non scripsissem legem, necessitatis tamen ratio ad hanc causam perduceret [m]. Si enim non sit idoneus pecuniarum debitor, nec vllus emptor sit: nihil aliud facturus erat, quàm propriis bonis cedere [n]: & rursus res ad creditorẽ meritò venirent, aurum percipere non valentem. Quamobrem quod cum iniuria & effectu acerbo [o] perduceret creditorem & debitorẽ: hoc nos clementer simul & legaliter decidentes: & infelicibus debitoribus auxiliamur [p], & acerbi creditoribus non apparebimus, † dari causam eis deputantes, ad quã si permanerent inobedientes, tamen modis omnibus aduenirent [q]. Si itaq; creditor paratus est præparare quendã emptorẽ, necessitatem habere debitorem hoc agere [r], præbentem huiusmodi cautionẽ arbitrio iudicantis [s], qualem omnimodo est dare possibile. vndique enim ita creditoribus prouidendũ est, vt non debitores grauẽtur. Et absolutè [t] creditorẽ ponimus, antiquas sequẽtes [v] leges [x], omnem qui actionẽ habere cõtra aliquem põt, licet non sit mutuum gestum, sed alter quidã contractus consistat: argentariorũ [y] quippe sponsionibus propter

c Sed si nec. istud nec, duo importat s. & nõ. q. d. creditor nõ vult accipere: & in hoc aduersatur hęc dictio sed ad superiorem casum. Itẽ & aliũ nõ permittit, scilicet emere hoc diuulgãte: vt subiicit &c.

d Subiacẽt. id est bõa debitoris: vel rem illã, quã vendere vult, dicit obligatam sibi vel alij.

e Dari. in solutũ.

f Cautela. scilicet pro euictione.

g Dare possit. s. pignori: quod tutius est: vt instit. de ob. quæ ex delic. §. furti. vel si hoc nõ põt fideiussor dabitur. s. alias pro euictione nõ detur [1]: nisi immineat euictio in limine contractus: vt C. de euict. l. si post. & ff. de euict. l. illud. vel si hoc nõ potest, iuratoriã faciat cautionem: vt insti. de satisd. §. sed hodie. & j. de nupt. §. qd' verò sequitur. Sed nũquid hodie semper dabitur fideiussor à quolibet venditore ꝓ euictione si dari potest? quidã dicũt ꝙ sic. per l. istam. & quod dicitur. ff. de euict. l. illud. dicũt esse correctum. Sed dic, ꝙ hic casus est specialis: & in aliis erit hæc specialitas. sic & alias cum imminet euictio in limine cõtractus; sicut nũc diximus: vt ff. de peric. & cõmo. rei ven. l. pen. §. fi. & C. de euict. l. si post. Itẽ alias vbi est ex cõsuetudine vt ff. de eui. l. si fundus. Accur.

[1] Concor. ca. per vestras. extra de donat. inter virum & vxorem.

Fideius. ꝓ euictione an semper detur.

h Dentur creditori. de ali. & emphy. §. qd' autẽ præbetur. col. ix. contra. sed illud fauore loci venerabilis: vel quia hoc erat pretiosius metallũ: vt j. de consul. §. itaq;. ibi, argẽtũ verò &c. col. iiij. Ideo melior res debitoris reddatur. ar. ff. mã. l. si verò nõ remunerãdi. §. item Papinia. Sed prima verior est. nã idẽ credo, si in quacũq; pecunia ...

k Immobilẽ. scilicet in solutum.

l Vel pro etiam. Accur.

m Perduceret. scilicet eos.

n Cedere nec cũ in carcere detruderetur, ex quo cedit bonis suis: vt C. q bo. ced. poss. l. j nisi dolosè dissipauit: vt ff. q in frau. cre. l. fi. §. fina.

o Acerbo. cũ cessione bonorũ terribili. Accur.

p Auxiliamur. dũ aliud pro alio patimur solui. Ac.

q Aduenirent. s. creditores: quia bonis suis cederent debitores. Acc.

r Hoc agere. hoc est vẽdere. & sic nota quẽ inuitũ rem suã vẽdere. sic inst. de iis q sunt sui vel alie. iur. §. fi. & C. de ser. cõmuni ma. l. j. & ff. de relig. & sumpt. fu. l. si qs. & ff. cõmuni di. l. cõmuni diuidũdo. §. fin. & ff de iure do. l. cũ in fundo. §. pe. & C. de fideicõ. li. l. si rem donatam. secundũ Al. regulariter contra: vt C. de iure delib. l. nec emere.

s Iudicãtis. quod dic vt s. §. quod autem dicimus.

t Et absolutè. hic §. communis est ad totũ hũc titulũ. sic & alias: vt insti. de iure natu §. fina. & inst. de seruili cog. §. pen. & §. fin.

† Halo. in illis iniungentes ad quod, si pergant minus dicto audientes esse omnino ipsi deuenturi sint.

Vendere cogitur quis rem suam.

v Sequentes. nos. s. Acc.

x Leges. vt ff. si cert. pet. l. j. & de verb. sign. l. creditores. & l. si cui. Acc.

y Argẽtariorũ. argẽtarius est q ꝓponebatur authoritate publica ꝓ argẽto dando & recipiẽdo: ad cuius fidẽ velut ad fidẽ tabelliõis recurrit. Idẽ in nũmulariis q alienam

alienam pecuniam sic tenebāt publica authoritate: vt ff. de edē. l. quædam. §. nummularios. Accursius.

a Moderno. scilicet huius constitutionis, secundum quosdam: vt idem sit in eis sicut in aliis accessoriis, vt post principalem conueniātur accessorij argentarij: sed malè. Dic ergo si argētarius habēs meum argētum, & idem in nummulario dico, si det mihi aliū argentariū spōsorem: potero cōuenire prius, quē volam. & sic bene ponit durātibus in ordine moderno, scilicet codicis: vt C. eodem. l. non rectè. non veteri ante codicem per l. antiquam: vt supra eodem. in princip. Si enim esset idem ius quod in aliis scilicet accessoriis supradictis: male diceret durantib⁹. Itē si diceret de iure veteri primo, scilicet legis antiquæ ante codicē, male diceret moderno. Vel pone casum, vt quia cāpsor meus aliis spopondit pro me poterit etiā prius conueniri iure medio, scilicet Codicis, vt dictū est: & hoc propter vtilitatē &c. scilicet vt facile quilibet apud eos deponat. Nā eorum officiū habet publicā authoritatē, vel curam: vt ff. de eden. l. argētarius. §. j. Azo.

b Tua eminētia. o Ioannes præfectè prætorio.

DE MONACHIS.

c Conuersatiōis mōachalis. Horum triplex est cōditio: vt j. eo. §. cogitandum.

d Veniētem. ad conuersationem monachalem.

e Maculā detergat. i. purget. s. à peccato: vt j. e. §. si verò intra. in fi. nō ergo ingratitudinē filij deleret, licet sit macula: vt C. de inof. te. l. frēs. de iure canonū secus xix. q. vlti. c. nō liceat. nec infamiā facti vel iuris: licet etiā sit macula: vt C. de infa. l. antep. Sed econtra si est gratus, nō ideo efficitur ingratus, quia monasteriū intrat: vt j. de san. epis. §. nulli. & §. interdicimus. col. ix. & C. de episcopis & clericis. Deo nobis. §. hoc etiam Azo.

f Purum. à peccato.

Officium campsorū est publicum.

† Cōcor. glo. vnica ante finē, ver. & ingressus. in ca. vlt. extra de fil. presbyte. vide tamē glos. in ca. cum deputati. super ver. notionis. de iud. vbi videt distinguere, qualis sit irregularitas, & quæ tollatur per ingressū religionis.

Dicit hoc verum de irregularitate, quæ contrahitur defectu nataliū. Si autē esset irregularitas contracta propter bigamiā vel homicidiū talis irregularitas non tollit per ingressum religionis vt ibidem dicit.

vtilitatem contrahētium in ordine moderno [a] durantibus. Quæ igitur à nobis pro cautela subiectorum sancita sunt, cognoscēs tua eminentia [b], solennibus programmatibus & hic, & in omni ditiōe fieri manifesta procuret: vt etiam inter gentes agnoscant subiecti, quanta fuerit nobis pro illorum vtilitate prouidētia. D. xij. Cal. Iul. Constantino. Belisario vicesul. cclj.

TITVLVS V.

DE MONACHIS.

Volens monasterium cōstruere, non potest priusquam ab episcopo loci licētiam obtineat: qua petita, episcopus extensis in cælum manibus locum debet consecrare: & tunc fundamētum iaci debet. Angelus.

Imper. Iustinianus A. Epiphanio sanct. & beatiss. huius regiæ vrbis Archiepiscopo, eiusq́ vniuersali [illegible] Patriarchæ.

Conuersationis monachalis [c] vita sic est honesta, sic commendare nouit Deo ad hoc venientem [d] hominem, vt omnem quidem humanā eius maculam detergat [e] †, purum [f] autem declaret [g], ac rationabili natura decentē [h], & plurima secundū mentem [i] operantem, & humanis cogitatiōibus celsiorem [k]. Si quis igitur futurus est monachus perfectus, indiget & diuinorum eloquiorum eruditione [l], & conuersationis integritate, vt tanta dignus factus sit mutatione [m]. Credimus igitur & nos [n] explanare, quod agēdum est ab eis, & decertatores [o] eos veros ad sacram viam constituere: & ita nobis intētio præsentis est legis: vt post illa [p], quæ de sanctissimis episcopis sanciuimus: & quæ de reuerendissimis clericis disposuimus [q], neq; quod monasticū est, extra quod competit [r], relinquamus. Illud igitur ante alia dicendum est, vt omni tempore, & in omni terra si quis ædificare venerabile monasterium voluerit: non pirius licentiam esse hoc agēdi [s], quàm Deo amabilem locorū episcopum aduocet: at ille [t] manus extendat ad cælū, & per orationē locum cōsecret Deo, figens in eo salutis nostrę signū (dicimus autē adorādā & honorādā verè crucē) sicq; inchoēt ædificium, bonum vtiq;

g Declaret. hoc verbū regit oēs sequētes accusatiuos.

h Decentē. ergo qui nō facit decētia rationabili naturæ, id est, homini, qui est animal rationale mortale, non decet vt dicatur homo, sed bestia.

i Secundū mentem. id est, animā, quæ à mēte diuina descēdit. Vel dic secundū rationē insitā menti à Deo.

k Celsiorē. nam erit in vita contēplatiua, quę est celsior siue altior quā actiua. Acc.

l Eruditione. nō tamen exigitur, quod sit summus theologus: sed quod in fide non erret, et literas sciat, vt sit monachus clericus: alias potest esse monachus, sed nō clericus: vt C. de episco. & cleri. l. generaliter.

m Mutationem. quæ fit cū labore: vt j. e. §. sancimus. nunquid ergo erit capite minutus? Respon. sic, vt inst. de capi. di. in prin. Itē nunquid actiones primo in eum & sibi competentes extinguūtur: & nunquid postea restituūtur ex illo edicto de cap. di. vt ff. de capi. di. l. ij. Respon. quidā dicunt vtrunq; verū: vt ff. de capit. di. l. tutelas. §. iniuriarum. Sed potest dici eas non extingui: cum possit adhuc cōueniri: & per abbatē vel per aliū respōsalem respōdebit: vt j. apud quos oport. cau. di. colla. vj. & ibi plenius dicemus.

n Et nos. Sed quid ad principē de spiritualibus tractare? Respond. vt dicetur j. ti. j. in prin.

o Et decertatores. scilicet ieiuniis & orationibus cōtra diabolū. et expone decertatores, id est, bellatores.

p Vt post illa. hic collige continuationē huius cōst.

q Disposuimus. quas cōstitutiōes nō habemus. Nā de ea quæ est. j. de san. epis. nō dicit: cū illā posuimus post istā: vt C. de no. co. fa. l. j. nec de illa quæ est s. e. vt deter. sit. quia ibi nō dicitur de episcopis. Itē nec de illa, quæ est j. ti. j. quia est & illa post istā. Vel dic, quod dicit de illa. s. vt deter. &c. quia de clericis & epis. fit mētio ibi in fi. j. col.

r Competit. i. extra monasticam vitam.

s Agendi. i. monasterium ædificandi.

t Ille. s. episcopus.

Ponens.

quoddam hoc est decens fundamentum ponēs [a]. hoc itaque principiū piæ venerabiliū monasteriorum fabricæ fiat. Hinc autem nobis etiam de singulis monachis cogitādum est, quo cōueniat fieri modo [b], & vtrum liberos solùm, an etiam fortè seruos, eò quod omnes similiter [c] diuina susceperit gratia, prædicans palàm: quia quātum ad Dei cultum, non est masculus [d], neq; fœmina, neq; liber, neque seruus: omnes [e] enim in Christo vnā mercedem percipere. Sancimus ergo sacras sequētes regulas [f], eos, qui singularem [g] conuersationem profitētur nō promptè [h] mox à reuerēdissimis præsulibus venerabiliū monasteriorum habitū percipere monachalem: sed per triēnium totum (siue liberi fortè sint, siue serui) tolerare nondū monasticum habitū promerentes, sed tonsura [i] & veste eorū, qui laici vocātur [k], vti: & manere diuina addiscentes eloquia, & reuerendissimos eorū abbates requirere eos, siue liberi sint, siue serui: & vnde eis desiderium vitæ singularis accesserit: & discentes ab eis: quia nulla maligna occasio ad hoc eos induxit: & habere eos [l] inter eos, qui adhuc docentur [m] atque monētur: & experimento [n] percipere eorū tolerantiam & honestatem (non enim [o] facilis est vitæ hominum mutatio, sed cum animę [p] fit laborè) & dū triennio toto ita permāserint, optimos semetipsos & tolerabiles aliis monachis & præsuli demonstrantes, hos monasticā promereri vestem [q] atq; tonsurā [r]: & siue liberi sint, sine calūnia permanere: siue serui, penitus nō inquietari migrātes [s] ad cōmunem omniū, dicimus aūt cælestem dominū, & arripiantur in libertatē. Nam si in multis casibus etiā ex lege [t] hoc fit, & talis quędā libertas datur: quō [v] non præualebit diuina gratia talibus eos absoluere vinculis? Si verò intra triennium venerit quispiā, & aliquem horū, qui conuersationē professi sunt, trahere tanquā seruū voluerit, hoc quod nobis [x] nuper ex Lycia [y] nūciauit Zosymus Deo amabilis vir famosissimus [z] in cōuersatione, & propè vicesimum & centesimū ætatis agens annum, pollens autē & animi virtutibus & corporis operationibus, tanta quædam in eo gratia Dei floret. Si quis igitur (sicut prędiximus) intra trienniū veniat aliquem in seruitutē trahēs volentium & perdurantium [a], vt fierent monachi: & dicat, q abripuit quasdā res, & propterea recurrit ad monasterium: sancimus eū non prōptè agere, sed primò probare [b] pro veritate: quia ser-

a Ponens. sicut etiam in constitutione cuiuslibet ecclesiæ aliter facta non est ecclesia: sed spelunca illicita dicitur j. de eccle. titul. §. si quis autem. & j. vt nul. fabr. ora. do. l. respon. colla. v.

b Fieri modo. s. monachos.

c Similiter. id est, æqualiter.

d Non est masculus. hoc intelligunt quidā sic, vt monachus nō sit liber, vł seruus, vel mascul⁹ vł fœmina, cū mortuus sit: vt. j. eo. §. si autem vxorē. sed illud quo ad dotē vł donationē verū est, vt ibidē dicit: vt j. de nup. §. p occasionē. collat. iiij. Dic ergo nō est liber, &c. i. nō est differētia hominū inter ista genera, quo ad gratiā Dei suscipiēdam: sed quo ad alia differentia est inter mares & fœminas: vt ff. de stat. hom. l. in multis. & īter liberos & seruos: :cum sint species oppositæ: vt inst. de li. §. j. Itē seruus factus monachus recedēs redditur domino cū rebus: vt j. eo. §. si vero seruitij. sed liber recedēs res monasterio dimittit: vt j. eo. l. si qs aut semel. Itē in ordinatione clerici est differētia: qđ dic vt j. de sanc. episc. §. adscriptitios. & §. si seruus. col. ix.

e Omnes. Sic etiā in alio omnes pares sunt: vt ff. de accus. leg. hos accusari. in fine.

f Sequentes regulas. sic j. tit. j. §. j.

g Singularē. monasticā. nam * etiā monachus à monos, qđ est vnus, dicitur quasi solus: & achos, quod est tristis: vt C. de epis. & cler. l. decernimus.

h Nō prompte. hoc si dubia est eius cōditio: alias si certa, statim potest fieri monachus & imponi cucula: vt j. de sanct. episc. §. qs autē. sed & si est dubia: in laico ignoto trienniū: in noto bienniū: in clerico ignoto biēniū; in noto aūt annus expectaẽ de iure canonū 3.

Differentia non est generis apud Deū.

Sic etiā dicit Bea. Ambrosi. in vita beatorū Martyrū Vitalis & Agricolæ.

* Accur. suo more. id est, ridicule deflectit dictionē monach⁹. Quare dic monachū dici ἀ μονάζω, quod est, solus dego, soliuagor ac solicitudines capto: vnde & monachus solitarius dicitur.

a vñ Chrysostomus super episto. ad Hæbræ. Qui monachū profiteris qui crucifixus es, q debes lugere rides.

3 De hoc vide in ca. ad apostolicam. cū gl. suis. extra de regu. & trās. ad religio. vbi tex. & gl. & multę concor. ad hoc.

i Tonsura. s. rotonda, siue corona: quia illa confert ordinem, secundum quosdam: quod non credo.

k Vocantur. s. vulgariter, vt in ecclesiis.

l Habere eos. repete & sanctissimos reuerendissimos abbates requirere, &c.

m Docētur. adhuc qui nouitij appellantur.

n Experimento. sic insti. in proœ. §. cumque.

o Non enim. interpositio est: vt in infinitis locis in hoc volumine: vt j. eod. §. si quis autem monasticam.

p Cum animæ. id est, animati corporis. nā anima gaudet. & nō patitur laborē in hoc. sic C. de sacrosanct. eccle. lege, sancimus. in fine.

q Vestem. scilicet cuculam & scapularium.

r Tonsuram. s. cū corona.

s Migrantes. serui dico migrantes, id est, accedentes.

t Ex lege. vt C. cō. de ma. l. si. & C. p quib. caussis ser. accip. li. per totum tit. & C. de lati. lib. tol. per totū. & C. qui milita. poss. vel non. l. super seruis. Sed nūquid monasterium pretium talis serui reddet domino? Videtur, q sic: vt C. pro quib. cau. ser. l. si. sed contra dico. quia imputo dño quare tātum tardauerit.

v Quomodo. sic instit. quibus modis patr. potest. sol. §. filius. sic infra, cōstitu. quæ de dig. in princ.

x Hoc quod nobis nuper. hæc est interpositio vsque illuc, si qs igitur.

y Ex Lycia. nomen propriū prouinciæ.

z Famosissimus. Abbas fuit sanctissimus: vt dicitur in in decretis.

a Et perdurantiū. s. in probatione. Accur.

b Probare. No. quia domin⁹ pbat: ergo seruus est in possessione libertatis: vt C. vbi causa sta. aga. l. j. & ff. de lib. cau. l. liberis. §. fin. Sed nūquid dolo malo est in pos.

An monasteriū debeat reddere domino pretiū serui monasterium ingredientis.

in possessiōe: ergo est pro eo, ac si in possessione seruitutis esset: vt C de prob. l. vis eius. & ff. de liber. cau. l. qd autē. quare dic, quod hic est fauor religionis, vt ipse non probet, licet dolo malo sit in possessione libertatis: alias, vt dictum est, esset contra.

a Vitiis. vt quia ad vxorē alterius accessit, vel simile. Accursius.

b Propter suū vitiū. scilicet, statim à domino vt non verberaret: & post ea ad monasteriū otiose iuit: vt sequitur, alias si statim ad monasteriū iret redderet domino: vt C. de iis, qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. fi.

c Apparuerit. propter probationem illius.

d Simulans. tanquàm liber, cū sit seruus: vel melius simulat se velle fieri monachū: cum solum voluerit euitare pœnam.

e Diffugiēs. s. ad monasteriū vt euitet pœnam illius delicti. nam alias interficit se qs quādoque propter conscientiam delicti: vt ff. de bo. eo. qui sibi mor. l. fi.

f Cum quibus. s. rebus.

g Dare ei. s. abbati: vel dic seruo: vel impersonaliter: nō curo: vt j. de mand. princi. §. sed neque. col. ix.

h Testimoniū. s. bonum: vt vulgariter dicitur j. eod. §. cogitandum.

i Amator nam si prius tunc bonus fuit: & nūc bonus præsumitur: sic & econtra: vt ff. de remilit. l. nō omnes. §. à barbaris. & ff. de accusa. l. si cui. §. eiusdem.

Præsumitur semel bon⁹ semper esse bonus & contra.

k Eius scilicet, serui, an sit liber necne. Accur.

tius est, & pro furto forsan, aut vita maligna, aut vitiis [a] pessimis fugerit quidem propter suum vitium [b], ad monasterium autem venerit. & si quidem verax ostenditur, & apparuerit [c] propter eiusmodi causam monasticam simulans [d] conuersationem, aut propter turpitudinem vitæ fortè diffugiens [e], & non pro veritate sanctimoniæ habitum concupiscens, hūc reddi domino cum quibus [f] forsan abripuit: si tamen hæ res etiā in monasterio fuerint. eum verò, qui dominus approbatur dare ei [g] iusiurandū: quia nihil mali ei faciet, & suscipere atq; eum reducere domū. Si verò is quidem, qui dicit se esse dominū nihil tale probauerit, & appareat is, qui in talibus accusatur, ex ipsa cōuersatione honestus ac mitis, & forsan testimonium [h] habeat aliorū, quòd etiā apud dominum cōsistens disciplinatus fuerit, & honestatis amator [i]: & si nondū fortè completum est triennij tempus, attamen etiā sic maneat in venerabili monasterio, trahentium asperitate liberatus. Triennij verò semel expleto tempore, iudicatus: quia monastica dignus est honestate, maneat in monasterio. Nequaquam enim damus licentiam vlli penitus perscrutari, quæ eius [k] sunt: sed siue liber, siue seruus sit, manere eum in cōuersatione volumus. Nam & si vitium [l] in priori ab eo fortè gestū est vita [m] (humana [n] enim natura quodammodo labitur ad delicta) attamen sufficit ad mediocrem [o] purgationem peccatorum, & ad virtutis augmentum, triennalis temporis testimonium. Ea verò quæ rapta sunt, etiā si apud quoscunque inueniantur, modis omnibus reddantur prisco [p] domino. Si verò seruitij necessitatem effugiens [q] tentauerit [r] monasterium quidem derelinquere, aliam autē viæ sectari figuram [s]: [1] licentiam damus domino, & trahere eum, & probanti fortunam [t], inter seruos habere [v]. Non enim iniuriam patietur tantum ad verum seruitium tractus [x], quantum ipse iniuriatus [y] est Dei culturam refugiēs. Et hæc quidem de fortuna [z] horum, qui inter monachos profiteri volunt, sancimus.

Cogitandum verò est, quomodo ipsos habitantes & degentes, monasticæ philosophiæ certatores [a] dignos esse ostendamus. Volumus enim nullum monasterium sub ditione nostra cōstitutum, siue plurimorum hominum est, siue paucorum: monachos, qui ibi sunt, diuisos ab alterutris esse, & propriis habitationibus vti: sed communiter quidē eos comedere sancimus: dormire verò omnes in communi: vnoquoque quidem in propria quadam stratura [b] iacente, in domo verò vna collocatos: aut si forte non sufficit ad multitudinem monachorum domus vna, in duas forsan, [2] aut plures: non tamen seorsum & apud semetipsos, sed in communi, testes [c] alterutris sint honestatis & castitatis: & neque ipsum somnum desidiosum habe-

l Et si vitium. i. peccatum: vt furtū vel simile: vt s. eo. §. j. Accur.

m Vita. i. antequā esset monach⁹. Ac.

n Humana. interpositio est. Accur.

o Mediocrem. alias meliorem. Ac.

p Prisco. i. antiquo. Accur.

q Effugiēs. prius tamen iuit ad monasterium.

r Tentauerit. scilicet, postea.

s Figuram. quancunque vitā faciat.

t Fortunam. i. seruitutem.

v Habere. sed nōne iā erat liber propter monachationem? Respon. sic [1] sed tanquā per ingratitudinē in seruitutē reducit: vt C. de libe. & e. lib. l. iij. Qualiter ergo probabit eū seruū: cū cōstet eū liberum? Rū. probabit eum prius fuis se seruum suum: vt nūc sibi competat occasione ingratitudinis actio. Si autē curialis fuisset, suæ curiæ reddit: vt j e. §. si vero relinquēs. Si aūt est prorsus liber, res perdit suas, & primo monasterio applicātur, & ipse in aliud monasteriū detruditur: vt dicemus. j. eo. §. si vero relinquēs. vt & ibi dices.

[1] Secus tamen est, si seruus promoueatur ad sacros ordines cōtra voluntatē domini sui, vt in c. j. & ij. extra de seruis non ordi.

x Tractus. i. ad veram seruitutem primi domini.

y Iniuriatus. scilicet, Deo.

z De fortuna. i. conditione.

a Certatores. sic s. eo. j. respon.

b Stratura. locus quidā vilis ad iacēdum dispositus: vt ff. de verb. sign. l. in stratum.

c Testes. nudo verbo non dico corā Deo, licet qdā cōtradicāt: quia sibi nullū latet secretū. Sed nunquid alias in iudicio pōt esse testis? Rū. sic [2] cū non

[2] Secus tamen videtur iure cano. vt extra ne cle. vel mon. per totum.

non sit prohibitus: vt ff. de testi. l. j. Nec obstat quod dicitur mortuus: quia quo ad matrimonium verū est: vt j. eo. §. si autē vxorem. Ideo imo magis ei creditur, & magis puniretur si falsum inueniretur dixisse. arg. C. de episc. & cle. l. presbyteri. Item nunquid pro monasterio vel cōtra pōt ferre testimoniū? Videtur ꝙ nō vt ff. de in ius voc. l. sed si. §. qui manu mittitur. & ff. de re. diui. l. in tātum. §. vniuersitatis. & ff. quod cuius. vniuer. l. sicut. Sed credo cōtra: cum non sit prohibitus: vt ff. de testi. l. j. Item nūquid in causa alterius monachi? Respō. quod sic eadē ratiōe: quia & causam pōt habere: vt j. apud quos opor. in patre licet tanquā amico aliquantulum minor fides habeatur: vt C. de testi. l. eos. & ff. de testi. l. iij. Idē de conuerso. idē de monacho: vt j. eo. §. pen. & j. titul. j. §. quanta igitur.

a Habeant. alias habeatur.

b Nisi tamen. bene dixi eos simul esse, nisi &c.

c Anachoretas. Hebraicè, Latinè eremita siue extraneus, vel ab aliis discedēs, vt sequit.

d Hesychastas. Græcè: alias vt in nouellis.

e Zelus. id est, amor erga Deū: alias pro inuidia dicitur. vnde illud: zelus domus tuæ comedit me. & alias, zelo zelatus sum &c.

f Perfecta. Vnde illud, Mores à coniuncto formantur: vt ff. de ædil. edi. l. ædiles.

g Abbati. vel priori.

h Conuersationem. id est, regulam.

i Schemateque. i. ordine vel habitu monachali, & ita post triennium.

ant [a], sed meditantes bonum ornatū propter increpationem respicientium: nisi tamen [b] quidā eorum in cōtemplatione & perfectione degentes, vitam remotam habeant in hospitio (quos vocare anachoretas [c], id est, discedentes: & hesycastas [d], id est, quiescentes consueuerunt: tanquam à communione ad meliora exceptos) alioqui alios quibuscunque inter multitudinem conuersatio est, in iis, quæ vocantur cœnobia, id est, in communi vita esse volumus. Sic enim zelus [e] eis ad virtutem crescit, & maximè iuuenibus, si cum senioribus constituantur. fiet enim seniorum conuersatio, & iuuentutis educatio perfecta [f]: & sic sint in cœnobiis suo proprio abbati [g] obedientes, & traditam sibi cōuersationem [h] inculpabiliter obseruantes.

Constitutus in minoribus ordinibus si vxorem acceperit, de clero est expellendus. Angel.

Si quis autem fortè semel dedicatus, schemateq; [i] potitus, deinde à monasterio discedere voluerit, & priuatam fortassis eligere vitā: ipse quidem sciat, quam pro hoc dabit Deo satisfactionem. res autem quascunq; habuerit, dum in monasterium intrabat, eas dominij esse monasterij: & nihil [k] penitus † eiiciat. Illud † quoq; decernimus qui in monasterium introire voluerit, antequam monasterium ingrediatur, licentiam habere suis vti quo voluerit modo [l]. Ingredientē nāque simul sequuntur omnino res: licet non expressim, qui introduxerit eas, dixerit; & non erit dominus [m] earum vlterius [n] vllo modo. Si verò filios habuerit: si quidem contigerit iam eum res aliquas donasse eis, aut per antenuptialē [o] donationem, aut per dotis occasionem contulisse, & faciunt hæc quartam ab intestato eius substantiæ: nullum in reliquis rebus habeāt participium filij: si autem nihil eis donauerit, aut minus quarta [p] postquā abrenuncians [q] conuersatus fuerit inter monachos: nihilominus

l. iij. & C. si reus vel accus. l. j. Itē nunquid earū rerum nomine monasteriū cōuenitur? Videtur ꝙ nō tanquā successor: vt ff. de iu. do. leg. mulier bona. & inst. de acquisi. per arro. §. fi. sed ratione possessionis rei vēditæ vel hypothecæ sic vel aliis, quę ratiōe possessionis datur psonalibus aūt idē monachus cōuenitur: vt j. apud quos opor. mo. causas. coll. vj. vel dic, vt not in auth. ingressi. C. de epis. & cleri.

l Voluerit modo. poterit ergo sibi vel vsusfructus nomine vel ꝓprietatis aliqd seruare: vt hic. sed cōtra di co: nā nihil restituere pōt, vt sequit: & qđ hic dicitur, verū est ī alios, & nō in se. Sed nunqd intrando rūpit testamētū? Rūd. sic duabus rationibus, & quia capite minutus est: vt insti. qui. mo. test. infir. §. nō tantū. & s. e. §. j. & quia quasi filius sibi agnascitur scilicet monasteriū, vt j. de san. episc. §. sed hoc pręsenti. Quare dic, ꝙ alia volūtas hęc fuerit, et nō testamentū: vel aliquid monasterio relinquat, vt nō videatur præteritus posthumus: vt insti. de exhęr. li. §. ij.

m Non erit dominus. sed videtur quod sit. nā adhuc postea disponit, si prius nō disposuerat: vt j. de san. epi. §. si qua mulier. colla. ix. Sed dic, ꝙ nō ideo est dominus. Nā et de alienis aliquis quādoq; testatur: vt inst. de pupil. substi. §. j. & C. de secun. nu. l. fœminæ. §. fi. Vel dic vt ibi dicemus. Itē quid si causa orationis vel probationis? Respon. non habet locum, quod hic dicitur: sed ita demū si seculo renuntiauerit: vt j. eod. §. si verò relinquēs. Item quid si ecclesiam secularem vel capellam, vel plebem, vel similem intret? Respon. tenet propria, & acquirit, & testatur in his: vt j. de san. epis. § presbyteros autē. Idem de episcopo: vt j. de eccl. ti. §. interdicimus. col. ix. Ac.

n Vlterius. i. à tēpore introitus: vel dic ex tēpore huius legis: vt j. hæc con. interpre. cōst. de his &c. col. vj.

o Antenuptialem. quam filiis ꝗdederat, vt donarent vxori: & idem de dote quam dat filiæ, vt det marito: vel etiā ipse pater dat. Acc.

p Minus querta. quod hic de quarta dicitur, hodie correctum est: vt j. de trien. & semis §. j. col. iij.

q Abrenuntians. seculo & propriis.

† Alias, eliciat.

† Cōcor. c. in præsentia extra de probat.

Monachatione non tenente an res apud monasterium maneant.

k Et nihil. idē in aliis clericis, qui bona inferunt in ecclesiam: vt C. eod. scilicet de epi. & cle. l. Deo nobis. §. huius. Quid si non tenuit monachatio, nunquid res in monasterio remaneāt? Respō. distingue: aut & monachatio & rerū oblatio expressè vtrunq; factū fuit: quo casu cū vnum ex altero non pendeat: licet vnum non valeat, alterū valet: vt ff. de eo quod cer. lo. l. centum. Si autē monachatio tantū facta fuit: & sic per cōsequens rerū oblatio: vt j. prox. §. sublato principali, nō remanet accessoriū: vt j. si quis caut. l. ij. j. respō. ar. ff. de ser. rust. præd. l. iij. & C. si pen. app. mors interue.

Filiis.

a Filiis. hic ſubdiuidit, aut &c.
b Totum. quando nihil dederat eis.
c Detur. Sed an quod debetur. ſ. quarta, ſtatim poſt ingreſſum peti poteſt? videtur ꝙ nõ: vt C. de don. inter vir & vxor. l. res. in fi. ſed cõtra dicas: quia filij tame perirent: quod præcauendũ eſt: vt C. de alien. libe. per totum. & quia pro mortuo eſt iã: vt j. prox. §. & j. de nu. § ſecũdum occ. ſio nem. coll. iiij. & j. vt lice. ma. & auię. §. quia verò ex cõſenſu. colla. viij. & ſunt hęc vera, quã do volẽs quis monachus efficitur: alias ſi inuitus efficitur monachus, alię duæ partes deſcen dẽtibus, tertia monaſterio: vel ſi non habet deſcẽdẽtes, tertia aſcẽdẽtibus duę monaſterio dãtur, vt j. vt nulli iudi. §. adulteram. & §. quia vero. & §. adulteria. col. ix. et j. vt lice. matr. & auię §. quia verò ex conſenſu.

Quarta, an ſtatim poſt ingreſſum poteſt peti.

d Eã relinquẽs. pro certo ponit, ꝙ poteſt dimittere eã quod eſt verum ſecundum leges, ſed ſecundum canones nõ poteſt, ſi cognouit illã carnaliter: niſi & illa voueat caſtitatem. ſi autẽ nõ cognouerit, poteſt: vt extra de cõuer. coniugato. ex publico. Accur.

e Ex morte pactũ. vt ſi fecerat pactum mulier de donatiõe lucrãda tota, vel pro aliqua parte, ſi præmoriatur maritus: vt ſupra de non alie. §. hoc autem. nũc lucratur: qa promortuo habetur: vt j. de nupt. §. ſecundũ occaſionem. Ac.

k Statuetur. hoc ſi prius fuerat officialis: alias ſi ſeruus, domino: vt ſ. eod. §. ſi verò ſeruitij. liber in aliud monaſteriũ cum rebus poſt exitũ quæſitis mittitur: vt j. de ſanct. epiſ §. ſi monachus. col. ix.

l Fructum. id eſt, damnum. & ſic ironice loquitur.

quarta debeatur filiis [a], aut ſupplementum, ſi contigit eos iam aliquid accepiſſe, aut etiam quatenus totum [b] eis detur [c]. Si autem vxorẽ habens, deinde eam relinquẽs [d], in monaſterium ingrediatur: & dos mulieri ſeruetur, & ex morte pactũ [e] (quod in alia noſtra ſanciuimus conſtitutione [f]) omnibus [g], quæ ſuper monachis de his dicta ſunt, & in mulieribus in monaſterium ingredientibus valituris. Si verò relinquens monaſterium ad quandam veniat militiam, aut ad aliam vitæ figuram: ſubſtantia eius etiam ſic in monaſterio (ſecundum quod à nobis prius dictũ eſt [h]) remanente, ipſe inter officiales [i] clariſsimi prouinciæ iudicis ſtatuetur [k]: & hunc habebit mutationis fructum [l], vt qui ſacrum miniſterium deſpexerit, tribunalis terreni obſeruet ſeruitium. Si verò relinquens monaſteriũ, in quo conuerſationem habuerit, ad aliud tranſeat monaſterium, etiam ſic quidem eius ſubſtantia maneat, & vendicetur à priori [m] monaſterio, vbi abrenuncians hanc reliquit. Competens autem eſt, reuerẽdiſsimos abbates non ſuſcipere eum [n], qui hoc egit. Erronea nanq; talis eſt vita monaſtica, nullatenus tolerantiæ proxima, neq; conſtantis & perſiſtentis animæ, ſed indicium habentis circunlatæ [o], & aliũde alia [p] requirẽtis [q]. Ea propter etiam hoc prohibeant Deo amabiles epiſcopi & archimandritę [r] nuncupati, monaſticã honeſtatem ſecundum regulas [s] ſacras conſeruantes. Si quis autem monaſticã profitentium [t] conuerſationem [v] meruit clerici [x] ordinationẽ, maneat etiã ſic [y] puram ſeruans conuerſationem. quòd ſi facti clerici abutantur [z] fiducia [a], & ad nuptias venire præſumant: quippe [b] in tali gradu cõſtitutus inter clericos, qui et vxorem ducere permittat [c] (dicimus autem gradum cantorum, aut lectorum [d]: aliis [e] enim omnibus [f] nuptias ſecundũ ſacras regulas penitus interdicimus, aut concubinas [g] habere, aut luxuriis tradere vitã) excludatur modis omnibus à clero, tanquam priorem cõuerſationẽ & ſolitariã cõfundens [h] vitã: & priuatus ſit decætero ad militiam

m A priori. hoc eſt verum de acquiſitis ante exitũ. alias contra: vt ſ. §. proxi. dicimus.
n Non ſuſcipere eũ. niſi volũtate abbatis prioris monaſterij & epiſcopi. Nam epiſcopus mittit eũ in aliud monaſteriũ: vt j. de ſan. epiſc. §. monachus.
o Circũlatæ. i. indicium vagum.
p Alia. quã quæ habebat in primo monaſterio.
q Requirentis. ſ. animæ.
r Archimandritæ. archos: princeps: mãdrita, magiſter: inde archimãdrita. i. pñceps magiſtrorũ: hoc eſt abbates, vel priores monachorum.
s Regulas. ſic j. titu. j §. j.
t Profitẽtium. i. eligentium.
v Cõuerſationẽ. aſs conuerſionem.
x Clerici. in minorib⁹ ordinibus.
y Etiam ſic. q. d. ac ſi iã eſſet in gradu altiori clericatus prouectus.
z Abutantur. ex eo, ꝙ erat clericus in minoribus ordinibus conſtitutus, erat fiducia. i. ſpes aſcendẽdi ad maiores: quia ſępe abutitur accipiẽdo vxorẽ: et ideo ad maiores non aſcendet.
a Fiducia. ex his enim, quę gerit in minori ordine, pręſumimus, ꝙ malus erit clericus ĩ maiori: ſic & ecõtra eſt bõa ſpes quõq;: vt inſt. in pœm. in fi.

De hoc verbo vi. de. j. q. vij. c. diſpenſatorem.

Præſumptio ex tro actis capitur.

f Conſtitutione. vt C. de epi. & cle. l. Deo nobis. §. ſponſa. & §. hoc etiam.
g Omnibus. facit infra, titul. j. §. quarta. ſic & infra eodem. §. penultimo.
h Dictum eſt. vt ſ. eo. §. ſi quis autem ſemel.
i Officiales. erat autem officiũ multiplex miniſtrãs præſidi & oneroſum. vnde etiã ſine remiſsione naturalitatis fiebat, ſi quis filius naturalis curiæ accederet & præſidi ſeruiret: vt inſti. de nupt. §. fin. & infra, quibus mod. na. effi. ſui. §. ſi quis igitur fuerit. colla. vij. ex his officialibus interdũ accõmodabat defenſori præſes: vt infra de defen. ciui. §. nulla. col. iij.

b Quippe. interpoſitio eſt vſq; ibi, excludatur &c.
c Permittat. ſ. alias ſi non eſſet monachus vt in quatuor minoribus ordinibus conſtitutus, vt j. tit. j. §. neque autem. qui ſtatim ſequitur.
d Lectorũ. q ſunt in minoribus ordinib⁹ cõſtituti.
e Aliis. in maioribus ordinibus conſtitutis.
f Omnibus. etiam ſi non ſint monachi.
g Concubinas. ſic j. de ſan. epiſc. §. presbyteris. collat. ix.
h Confundens. confundere enim bonam & malam vitam vult.

Dudum

quidem, aut ad aliud officium venire non præsumens: nisi voluerit dudũ [a] à nobis interminatis subiacere pœnis: ipse autem apud semetipsum degens, & agnoscens qualem pro hoc daturus sit magno Deo [b] satisfactionem.

Abbas eligendus & ordinandus est optimus meritis & virtute, & non ex ordine vel tempore, his obtinentibus generaliter in omnibus. Bartolus.

Ordinationem verò abbatum, si quando contigerit egere monasteriũ [c], abbatẽ nõ per ordinem [d] reuerendissimornm fieri monachorum: nec omnino [e] eum, qui post primum est, mox abbatem fieri nec qui post illum secundus est, neq; tertiũ, aut reliquos (hoc quod etiam alia lex nostra [f] dicit) sed Deo amabilem locorum episcopum [g] percurrere quidem consequẽter per eos (non enim [h] exhonorandum [i] est omnino tempus [k], & ex eo ordo) & eum qui apparuerit: prius optimus [l] inter monachos constitutus, & dignus presulatu [l] eorum, hunc eligere: eò quòd humana natura talis est [m] q; neque omnes per ordinem inter summos [n], neque rursus inter nouissimos cõstituti quidem sint: sed procedat quidem secũdum gradum [o] præcedentis [p] inspectio. qui verò prior mox inter numeratos optimus apparuerit, is abbas sit, & ordinem simul & virtutem suffragantem [q] habens. Oportet enim eos, qui discernunt quod melius [r] est, à peiore: aliud quidem ad regendum dimittere [s]: aliud verò inclinari [t] iubere, & paulatim per eruditionem hoc etiam ad melius accedere. Quæcunque [v] tamẽ à nobis in oĩbus, quæ prius [x] & quæ nunc prolatæ sunt sacris nostris constitutionibus, sunt sancita de clericis, aut monachis, aut monasteriis, hæc communia ponimus & in masculis & in fœminis [y], & monasteriis et asceteriis [z] non discernentes quãtum ad istos masculum aut fœmina, eò quòd sicut prædiximus [a], vnum omnia in Christo consistant.

Hæc igitur omnia sanctissimi patriarchæ sub se constitutis Deo amabilibus metropolitis [b] manifesta faciãt: at illis subiectis sibi Deo amabilibus episcopis declarent, & illi monasteriis Dei sub sua ordinatione constitutis cognita faciant, quatenus per omnia domini cultura maneat vndique incorrupta. Imminebunt enim maximæ pœnæ ista transgredientibus: dicimus autem de cælo, quas necesse est rectorum [c] dogmatũ contemptoribus imminere. Et nostræ si quidem reipublicæ iudices, si hæc eis nuncientur, omnibus studeant modis ea, quæ in sacris regulis continẽtur, quas nostra sequitur lex [d] ad effectum produci prouocare. Nam nec illos deserit pœna hæc negligentes. quapropter sequẽtem [e] hæc tuam [f] sanctitatem debet omnibus sub se positis sanctissimis metropolitanis hæc facere manifesta. Datum xiij. Calen. Aprilis, Constantinop. Belisario V. C. Con.

TITVLVS VI.

QVOMODO OPORTEAT

c

[a] Dudum in Grȩca constitutione, quam non habemus.

[b] Deo. sic. s. e. §. si quis autem forte semel. Accursius.

[c] Monasterium. subaudi fieri volumus, & repete fieri volumus abbatem non per ordinem.

[d] Per ordinem. aliud in defensore ciuitatis, vt j. de defen. ciui. §. interim. col. iij. Accur.

[e] Nec omnino. Argu. contra. s. de hȩre. & Fal. §. in ordinatum. Accur.

[f] Lex nostra. Græca, quam non habemus, nec enim de illa quæ est .j. de san. episco. §. iubemus. dicit, quæ est post illã, cũ postea inueniam⁹ eam, vt C. de no. co. fa. §. fi.

Episcop. abbatem eligit.

[g] Episcopum. Nota q; per hanc constitutionẽ episcopus eligit abbatem, sed hoc corrigitur, quia monachi eligunt, & episcopus ordinat, vt infra, de san. epi. §. iubemus.

[h] Non enim. interpositio est vsq; ibi, & eum, &c.

[i] Exhonorãdũ. i. honorandum.

[k] Tempus. Not. arg. pro nouis doctoribus. sic. C. de offic. rec. prouin. l. potioris. arg. cõtra ff. de mun. & ho. l. semp. & C. de posthu. leg. prouidendum. & ff. de fid. instru. l. fi. & s. eod. §. cogitandũ. ff. si certum peta. l. cũ quid in fi.

Cõcor. c. ij. cũ gl. super ver. sanctiores extra, de offi. custo.

[l] Præsulatu. i. dignus q; sit abbas.

[m] Talis est. vt omnes homines sint æquales: vt subiicit. Accur.

[n] Summos. vt C. de vete. iure enu. l. j. Accur.

[o] Secundum gradum. s. bonorum, non temporis: vt s. proxi. dixit.

[p] Præcedentis. s. episcopi. Accur.

[q] Suffragantem. i. adiuuantem. Et sic nota, q; dat fauorẽ personæ authoritas dignitatis. sic ff. de sen. l. fi.

Dignitas dat fauorem personæ.

[r] Quod melius. sic. j. qui. mo. natu. effi. sui. §. j. col. vij.

[s] Dimittere. sic ff. loca. l. in naue. in fin. sic. ff. de mu. & hono. l. rescripto.

[t] Inclinari. id est, omittere.

[v] Quæcunq;. nũc dicit, quæ dixi supra in monachis habeãt locũ in monachabus: & vltimo dicit, q; archiepiscopi debẽt hæc omnia manifesta facere episcopis sub se positis. Accur.

[x] Prius. vt C. de epis. & cleri. l. fi.

[y] In fœminis. s. e. §. omnibus.

[z] Asceteriis. ab assistendo dicitur, qđ multum statur ibi ad orandũ vt in loco vbi sit corpus sanctum.

[a] Prædiximus. vt s. eo. §. hinc autem.

[b] Metropolitis. id est, archiepiscopis, alias metropolitanis.

[c] Rectorum. neutri generis.

[d] Sequitur lex. sic. j. vt cleri. apud propr. epi. §. fi. col. vj. & j. de eccle. tit. §. j. respon. col. ix.

[e] Sequentẽ. s. nos.

[f] Tuã. o epiphani: vt s. eo. in prin.

De monachis dictum est ex quibus fiũt episcopi: quare videamus de episcopis: vt j. eo. §. igitur ordinandus. & de hoc dicitur infra, eo. vsque ad §. & illud etiam.

[h] Clericos. hoc exped

expeditur infra.eo.§.hoc autem de Deo.& §.sed neq; & §.quanta.

a De expensis.hoc dicetur.j.eo.§.sed neq;.effusas.

b Maxima.vere est maxima:quia ex his duobus totus regit mundus.vnde illud, Ecce gladij duo hic, secundū vnū intellectū:alij dicūt,quod duo testamenta significant.

ordinationes perduci: & de expensis [a] ecclesiarum.

Administrationes & iurisdictiones Papæ & principis distinctæ sunt. Episcopus ordinādus est honestus, & gloria fruens, bene eruditus verbo & opere, & corporis sapientia, contradictore nullo apparente, vel repulso. Bar.

Imperator Iustinianus A. Epiphanio archiepiscopo & patriarchæ Constantinopolitano.

Maxima[b] quidem in omnibus sunt dona Dei †, à superna collata clementia, sacerdotium & imperium [c]: illud[d] quidem diuinis ministrans: hoc autem [e] humanis præsidens ac diligentiam exhibens, ex vno eodemq; principio † vtraque[f] procedentia humanam exornant [g] vitam. Ideoq; nihil sic erit [h] studiosum imperatoribus, sicut sacerdotum honestas cum vtique & pro illis [i] ipsi [k] semper Deo supplicent. Nam si hoc [l] quidē inculpabile sit vndique, & apud Deum fiducia plenum imperiū [m] autem rectè & competenter exornet [n] traditā sibi rempublicam: erit consonantia quædā bona, omne quicquid vtile est, humano conferens generi [o]. Nos igitur maximam habemus solicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem: quam [p] illis [q] obtinentibus credimus, quia per eā maxima nobis dona dabūtur à Deo, & ea quæ sunt firma habebimus: & quæ nōdum hactenus venerunt, acquiremus. Bene autem [r] vniuersa geruntur † & competenter, si rei principium fiat decens & amabile Deo [s]. Hoc autem futurum esse credimus, si sacrarum regularū obseruatio custodiatur, quam iusti & laudandi & adorandi inspectores & ministri Dei verbi tradiderunt apostoli, & sancti [t] patres custodierunt, & explanauerunt. Sancimus [v] igitur sacras per omnia sequentes regulas [x], dum quispiam sequenti omni tempore ad ordinationem episcopatus adducitur [y], considerari prius eius vitam secundum sanctum apostolum [z], si honesta & inculpabilis, & vndiq; irreprehensibilis sit, & in bonis [a] testimonium [b] habeat: & sacer-

Imperium.imo à populo Romano videtur esse imperium: vt inst.de iu. na.§.sed quod princi. Rn.& illud Dei dispositione factum fuit, sine quo factū est nihil: vt dicitur in euāge.& j. de fi. instr.§.quia igitur. in prin.col.vj.

d Illud.sacerdotiū.

e Hoc autē.s.imperium.

f Vtraq;.s.dona & sacerdotiū & imperium. Cur. ergo mater imperij dicitur ecclesia: vt s. vt deter.sit nu.cle.§.j. cū magis soror sit, vt hic? Rn.illud dicitur ratione dignitatis.s.quod res diuinę digniores sunt: vt C.vet.iu.enu.l.ij.§.sed quia.idē tamen principiū habent, vt hic: & ideo parum differunt: vt j. tit.j.§.finimus.

g Exornāt.i.cū honore gubernāt. Accur.

h Sic erit.id est, esse debebit.

i Pro illis.s.imperatoribus.

k Ipsi.s.sacerdotes.

l Si hoc.s.sacerdotium.

m Imperiū.id est, imperator.

n Exornet.i.cū honore gubernet.

† In quibusdā scriptis exempla. nō est vox Dei.

Ecclesia mater imperij dicitur.

† Facit ca. nouit. cum gloss. super verbo, nostra in princi. ibi, imperiū enim. extra, de iudi.

Papa iurisdictionē temporalem non imperij habet

o Conferēs generi.ergo apparet, quod nec Papa in temporalibus, nec Imperator in spiritualibus se debeant immiscere. Nunquid habet ergo tēporalē iurisdictionē in iis qui sunt imperij, quod Cōstantinus Imperator donauit beato Siluestro Papæ? Videt quod sic: licet immensa fuerit donatio.j ti.j §.finim°. preterea quod vult princeps hic est lex: vt ff.de cōsti.prin.l.j. Itē sicut patrimonialia, ita imperialia donare pōt: cū nulla sit differentia: vt C.de quadriē.pscri.l.fi.in prin. ecōtra videt quod nō: quia tunc nō esset Augustus dictus: vt in ti.proœmij insti. Itē impare nō potuit.l.imperatori venienti post se: vt.ff.de arbi.l.magistratus.& ff.ad Tre.l.ille à quo. §. tempestiuum. Itē ne turbetur opus Dei, si clerici intromittant se in temporibus: vt C.de episc.& cle.l. placet. Item vnus ne duorum officiū habeat: vt ff. de pac. l.si plures. sed licet solu.facti ad nos nō pertineat, soluimus, quod de iure nō valuit talis collatio siue donatio: vt j.e.ti §.igit.& C.de le.& cōsti.l.digna.in fi. & insti. qui.mo.test.inf.§.fi. Nec ob.j.ti.j.in prin.quia auxit honorem ecclesiæ, quantum in eo fuit Cōstantinus vel in aliis, non autem in iurisdictione: quia sic posset totum imperium perire, vt dictum est.

Papa temporalibus immiscere se non debet.

p Quam.scilicet honestatem.

q Illis.scilicet sacerdotibus.

r Bene autē.sic.ff. de origi.iur.l.j.

s Deo.sic.j.de armis.in prin.

t Et sancti.sequētes apostolos.

v Sancimus. Ad quid prodeo intromittit se imperator de spiritualibus vel ecclesiasticis: cum sciat ad se non pertinere: vt s.j.respō? dic quod nō inueniendo de nouo, vel constituēdo ponit: sed recitādo sacras regulas, cōtra quas si quis fecerit, imponit pœnas: vt j. e.§.fi.vel dic quod authoritate Papæ facit. Vel dic hoc faciendo statū reipu.tuetur: cum intersit reipu.esse sacerdotes honestos, à quibus pœnitentiam peccatorum petamus: vt C. de sum.tri.l.fi.& ecclesias, de quarum cōstitutione.s.tit.j.§. illud igitur. dixit. nam in eis veniam petimus peccatorū vt infra, vt li.ma.& auiæ.§.quia col. viij.

† Cōcor cap.in no mine. xx iij.distinc

x Regulas.sic.s. ti.j.§.si vero relinquens.& §.fi.

y Adducitur.no.quasi per vim.nam inuitatus fugit: vt C.de epis.& cle.si quenquam.velle tamen debet: vt j.eo.§.sed etiam.sic licet coactus: vt C.quod metus causa.l.si mulier.§.pen.vnde quidem dixerat: nolens volo: volens nolo.

z Apostolum.qui dixit episcopum esse debere bonę vitæ & opinionis: qui dixit xiiij.cap.circa episcopum consideranda.primum oportet eum esse sine crimine, vnius vxoris virum, non vinolentum, prudentem, modestum, ornatum, hospitalem, pudicum, doctorem, nō percussorem, non litigiosum, non cupidū, domui suæ bene præpositum, non neophitum.

Episcopus xiiij conditiones habere debet.

a Bonis.scilicet facti.

b Testimonium.id est, famam bonā: quę valet multum

tũ:vt.s̃.de mona.§.cogitandũ.&. ff. de quæst.l.minore.§.penul.&.j̃.de armis.hancigitur.colla.vj.

a Decens.s.& testimonium & bona fama.

b Ex officiali. Multa sunt huiusmodi officia: vt dixi.s̃.titu.j.§.si vero relinquens.

nu,lingua,obsequio cõmittitur simonia:vt in decr.j.q.j.sunt nonnulli.

s Sacrorum dogmatum. quia non solũ literas scire debet: vt.s̃.e.§.neque ex idiota. sed etiam decreta & theologiam scire debet:vt hic dicitur.

dotem decens [a], & neque ex officiali [b], aut curiali veniat fortuna: nisi tamẽ ex nouella ætate (secundũ quod iam dispositum [c] est) in monasterio constitutus, fortuna liberetur: quartã [d] tamen prius substantiæ reddens curiæ. Neque enim idiota [e] neque ex iis, qui vocantur laici [f], existens, ita mox ad episcopatum ascendat, nec imaginariam [g] suscipiat ordinationem, tanquam modo quidem idiota, mox aũt clericus, deinde paruum aliquod tempus † præteriens [h] episcopus appareat. Et neque vxori aliæ [i] copulatus, sed aut in virginitate degens [k] à principio, aut vxorem quidem habens ex virginitate, aut ad eam venientem [l], & non viduam, neque seiũctam [m] viro, neque concubinam neque filios aut nepotes habens [n] neque cognitos [o] legi, neque illi [p] odibiles [q]: alioqui præter hoc aliquid agit & ipse cadet sacerdotio: & qui eum ordinat, foris episcopatum sectabitur, hanc legem offendens. Sed neque pecuniis [r] oportere emere sacerdotium ei permittimus: solùm verò eũ respicere domini Dei culturã volumus, & non plurimis humanis cogitationibus distrahi. Sed neq; † ineruditus existens sacrorum [s] dogmatũ, ad episcopatum accedat, prius autem ad monásticam vitã professus, aut in clero constitutus non minus mensibus sex, vxori [t] tamen non cohærens, aut filios, aut nepotes habens. Hoc enim omnimodo super Deo amabilibus episco. quærimus: sicut etiã prius duabus nostris sacris constitutionibus [v] hoc sancitum est: per quas dudũ cohærentes [x] vxoribus, non perscrutamur, omne præteritum relinquentes: de cętero autem nulli permittentes à positione legis [y] vxorem habenti [z] talem imponi ordinationem, Quam legem [a] etiam nũc renouamus: ne fortè si pręter hoc aliquid fiat: & ipse cadat sacerdotio, & ordinantem similiter excludi procuret. Igitur [b] ordinandus episcopus, aut ex monachis, aut ex clericis [c], sit etiam in huiusmodi vita testimonij boni, vita bonus & honestus, & gloria fruens bona, & hoc fundamentum pontificatus deponens suæ animæ.

Episcopus ordinandus non est, priusquam coram eo sacræ legantur regulæ & responderit se velle eas seruare. Barto.

Sed etiam sic eum constitutum [d], & ad episcopatum præparatum, competens est venerabiles & vndique probatas legere regulas ante ordinationem, quas recta & inuiolata nostra suscipit fides, & catholica Dei apostolicaque disposuit & tradidit ecclesia [e]: & dum ex frequenti [f] earum lectione transierit, qui ad ordinationem deducitur: tunc is, qui ordinationem impositurus est,

c Dispositum.s.in Græca constitutione. credimus tamẽ eam idem dixisse quod dicitur infra de san.episc. colla.ix.§.curialem.s.q̃d xv. ann. steterit in monasterio à iuuẽtute:vt hic,& infra de sanct.epis.§. sed neque curialem.

d Quartã. hodie tamen sibi quartã tenet:tres vero partes curiæ dimittit: vt infra.de san.epi.§.curialem.

e Idiota. q nescit literas.

f Laici.sed hodie contra si necesse sit laicum ordinari:vt infra. de san.epi.§. damus. quod iure canonũ correctum est:vt ibi not.

g Nec imaginariã.i.nõ sufficit simulatũ honorẽ clericatus habuisse,secundum Azo. vel imaginariã. i. momentariam.nam reiicitur cum laicus innenitur statim. sic.ff. de manumis. l.iiij.§.ij.

h Præteriens.s. tempus.

i Aliæ.alias alienæ.

k Degens.eligendus episcopus est.

l Venientem.s. vxorem.

m Seiunctam.i.separatã à viro primo per diuortium.

n Nepotes.habens.j̃.e.§. sed neq; ineruditus.in fin §. contra. Sol.vt ibi.

o Cognitos.s. qa ex vxore sunt: sed tamẽ fuerat vidua, vel non virgo. vnde præstat impedimentum promotioni.

p Illi.s.legi.

q Odibiles.quia incestuosi:vt.j̃.qui. mod. na.effi. sui.§. si.colla.vij.

r Pecuniis.idẽ si precibus. Idẽ si obsequio alio.nã ma-

t Vxori tamẽ nõ cohærẽs.donec cõuersatur in monasterio: & cum ordinatur:vt infra. e §. prius autem nõ nocet habuisse:vt.s̃.§. & neq; vxori. Vel dic vxor præsens non nocet,vt ibi: nisi vidua vel alio viro coniuncta olim:vt hic: & infra statim.& hoc valet secũdum canones: vt hic,& infra, de san.episc. in princ. colla.

v Constitutionibus.Græcis.

x Cohærẽtes. vt ante legẽ istã Nam ad pręterita nõ trahitur:vt.C. de leg. & consti.l.leges.& j̃.de nup.§.j.in fin. col.iiij.

y Legis.s. huius. Accur.

z Habenti.s̃. §.ij. contra. Sol. vt.s̃.e. §.quoniam.

a Legem.i.quod dixerat modo.s̃.e. §.quod nõ debeãt vxorem habere,renouat hoc.s. cõfirmando &c.

b Igitur.quia multa honesta in ep̃o requiruntur: ergo ex monachis &c. breuiter repetit supradicta.

c Aut ex clericis. s.aliis. Nã etiã monachi quandoque sunt clerici:& illos oportet literas scire:vt supra tit.j.in prin.alij non sunt. & isti etiam illiterati esse possunt mocachi:vt.C.de epi. & cle.l.generaliter sed ex literatis est episcopus eligendus:vt.s̃.eod.§. neque ex idiota.

d Constitutũ.s.habilẽ per iam dicta.

e Ecclesia. Forte psalmum illũ, quicunque vult &c.

f Ex frequenti. sic. C. de emend. Iusti.cod.l.j.in fin.

† Aptius vertit Haloand.qui sic habet Deinde paruo admodũ tempore præterito,episcopus appareat.

† Cõcor. c tanta est & ca.j.extra de sim.

Simonia manu, lingua,& obsequio cõmittitur.

Monachi quidã sunt clerici, & quidam non.

interroget [a] eum, si sufficiens est custodire & agere, quæ sacræ regulæ sancierunt [b]. Et si quidem ille declarauit, & dixerit præcepta sacrarum regularum non se valere seruare, nullo modo ei ordinationem imponi. si verò susceperit, & dixerit, quia quantum homini est possibile, complebit [c] hæc, quæ his continentur: tunc monere eum & dicere, quia nisi hæc obseruauerit, & à Deo alienus erit, & cadet à iam dato honore, & neque ciuiles leges delictum inultum relinquent: eò, quòd à præcedentibus nos Imperatoribus [d], & à nobis [e] ipsis rectè delictum est oportere sacras regulas pro legibus valere +. & si etiam sic permanserit causam amplectens: tunc super his professionibus vnumquenque [f] sacram suscipere episcopatus ordinationem.

Episcopatus per pecuniam ordinatus, dignitatem amittit ambitam & habitam: & etiam ordinator, & quilibet alius suffragator, & dignitatem suam amittit, & pecuniam reddit in duplum.

Et hãc non pecuniis emere, neque per rerum aliquarū dationē suscipere, sed puram percipere, & sine mercede, & tanquam à Deo datam. Nam si etiã alia omnia habeat vtilia quæ prius à nobis dicta sunt, pecuniis autem vel rebus videatur episcopatum emisse, sciat se & ab episcopatu casurum, & hoc munus retributurū ordinãti: vt & ille [g] episcopatum amittat, & à clero cadat: & vtrique causa talem præstet retributionem [h], vt & hic qui dem nō adipiscatur, quæ sperabat. Ille autem etiam quæ habebat amittat: verūtamē pecuniis ac rebus datis occasione ordinationis, sanctissimæ assignandis ecclesiæ [i], siue episcopus sit accipiens, & propterea à sacerdotio cadēs, siue etiam quilibet alius in clero constitutorum. Nam & illi æquam imponimus pœnam: vt ab ordine, quem inter sacerdotes habuerit, cadat, & reddat aurum, aut res, quæ ordinationis occasione datæ sunt, iniuriam passæ quantum ad ipsum ecclesiæ. Si quis autem extraneorum sit, & non in clero constitutus, quia aurum aut rem aliquã propter patrocinium ordinationis accepit: & maximè [k] si administrationē aliquam gerat: habebit quidem ipse à deo pœnam [l]: & succedent ei de cœlo supplicia. veruntamen etiam illud, quod datum est totum ablatum ab eo, sanctissimæ ecclesiæ omnibus reddatur [m] modis in duplum [n]. Insuper [o] etiam si quam administrationem [p] habet, ea cadat, & perpetuo exilio condemnetur. Illud quoque sciat apertè, qui pecuniis, aut rebus aliis emerit præsulatum: quia si prius diaconus, aut presbyter sit, deinde per suffragium [q] ad sacerdotium [r] veniat: nō solum cadat episcopatu: sed nec prior ei relinquetur ordo presbyterij forsitã, aut diaconatus. Amittit etenim etiam illud, vtpote decentiam indignè [s] concupiscens: & omni sacerdotali excluditur ordine. Oportet autem in ipso ordinationis tēpore eū, qui imponit eam [t], illi coram omni fideli populo sanctissimæ ecclesiæ hæc omnia prędicere: vt agnoscens [v] eum omnia, quæ prius dicta sunt à nobis, habere, ad sacram eū [x] deducat ordinationē [y]: vt etiam ille corã oĩbus hæc audiens, non solùm habeat Dei timorem: sed etiam coram omnibus denunciationem & professionem erubescat.

Episcopus ordinandus est cōtradictore nullo apparente, vel repulso: aliàs ordinatio facta non valet. Barto.

Si quis autē talis quidem esse putetur, & ad episcopatus ordinationem [z] transeat [a]:

---

[a] Interroget. No. hic, quod ille q suo iuri renūciat, debet illud scire alias nō videtur renūciare. sic. ff. de trãiac. l. q cū tutoribus. j. respō. &. §. fi. &. ff. de inoffi. test. l. mater. Et prodest mulieribus. Velleiano renunciantibus: qđ fieri pōt à sciente: vt dictum est: vt. ff. ad Velleia. l. fin. in fin. &. C. de pac. l. penulti.

[b] Sancierūt. sunt enim xij. præcepta apostolicæ regulæ vt in decretis.

[c] Complebit. & hoc post multas co actiones: vt. C. de epi. & cle. l. si quenquam.

[d] Imperatoribus. vt. C. de epi. & cle. l. cū clericis. §. pe.

[e] Et à nobis. sic s. ti. j. §. fi. &. s. e. §. j.

[f] Vnumquenque. scilicet ordinandū.

[g] Ille. qui ordinauit per pecuniam.

[h] Retributionem. ironice loquitur. sic. ff. de dã. infect. l. ex dãni. §. quoties. &. C. de inoffi. test. l. fratres.

[i] Ecclesiæ. cui iniuriabatur emēdo eã: vt sequitur. Sed qua actiōe? Rñ. cōdictiōe ex hac lege vt. ff. de cond. ex lege. l. j.

[k] Maxime. quia cum eis plurimum honoris datur, magis puniuntur si tales inueniuntur in crimine: vt. C. de epis. &. cle. l. presbyteri. Item ergo & si non sit in dignitate: licet decr. videatur dicere, qđ tunc tantum sit simonia quando ipsis electoribus datur: vt extra de elec. cum nobis.

[l] Pœnam. s. expectet à Deo.

[m] Reddatur. i. detur.

[n] Duplum. s. condictione ex lege.

[o] Insuper. sic infra de sanc. episc. §. præ oĩbus. coll. ix.

Cōcor. c. vlti. in fi, cum gloss. fina. extra de secūdis nup. & ca. j. de noui ope. nun.

[p] Administrationem. i. secularē. dignitatem.

[q] Per suffragiū. id est, pecuniis, quę præstant suffragiū.

[r] Sacerdotium. i. dignitatem.

[s] Indigne. priuilegiū enim meretur amittere, qui cōcessa sibi abutitur potestate. sic. C. de iudæ. l. Iudæos, & ff. de iu. immu. l. eg. j. &. ff. de vul. sub. [illegible] sti. l. ex facto in f[illegible]

Concor. ca. vt priuileg. post princi. ex t[illegible] uileg.

[t] Eam. s. ordinationem.

[v] Agnoscens. [illegible] licet ordinator.

[x] Eum. ordinandum.

[y] Ordinatio. [illegible] sic. j. eod. §. hæc aūt de deo.

[z] Episcopatus ordinationem. alias ordines.

[a] Transeat. non tamen adhuc transiuit.

Illis

contradicat autem aliquis, atque dicat cōscium se esse alicuius illicitorū [a] eius: non prius mereatur episcopatus ordinationē, quàm examinatio querimoniarum fiat [b], & appareat vndiq; innoxius.

Quòd si etiam [c] post huiusmodi contradictionem, non passus is, qui ordinationem facit, legitimam examinationem imponi causæ currat ad ordinationem: sciat, quod ab eo fit [d], pro nihilo esse. Sed & is, qui contra legem facit, cadit sacerdotio: & qui sine probatione imponit ordinationem, & ipse quidem similiter cadet sede sacerdotali [e]: reus autem erit Deo, qui præcipuè omnium [f] quærit suorum sacerdotum puritatem. Si tamen is, qui ordinationi contradicit, aut examinatione facta probetur calumniator [g], aut in ipso principio: neque in examinatione persistere confidat: segreget istum in perpetuum à sacra communione is, qui ordinationem facere vult: vt non ipsa falsitas impunita [h] sit. Sicut [i] enim bonam gloriam in eo, qui ordinandus est, quærimus: ita etiam calūniam in eo, qui frustra accusauit, punimus. Si verò nemo accusauerit omnino, aut in totum [k] denuncians examinationem non faciat, aut facta examinatione demonstrare (sicut prædiximus) non valuerit accusationem veram: tunc oportet eum, qui per tot vias inculpabilis apparuerit accedere ad venturam ordinationem. Qui enim ita ordinatur: ex hoc multa & meliora cognoscit præceptorum, & non incurrit [l] ad vitā impunitam [m] huiusmodi eruditus animo, verbo, & opere corporis, & sapientia. Et illud etiam definimus, vt nemo Deo amabilium episcoporum foris [n] à sua ecclesia plus, quàm per totum annū deesse audeat: nisi hoc per imperialem fiat † iussionem: (tunc enim solùm [o] erit inculpabile) sacratissimos patriarchas [p] vniuscuiusq; diœceseos [q] cōpellentes [r] Deo amabiles episcopos suis inhærere sanctissimis ecclesiis, & non longo itinere separari: neque in peregrinis demorari velle, neque sanctissimas ecclesias negligere, neque annum excedere, quem & ipsum [s] propter misericordiam [t] constituimus. Si verò vltra annū errauerit, & dereliquerit, & non ad episcopatum remeauerit propriū, neque imperialis aliqua eum (sicut prædiximus) detineat iussio: tunc siquidem sit metropolita, circa ecclesiasticam dispositionem segregatum, regionis illius patriarcha reuocet quidem eū legitimis [v] inclamationibus, seruans vbique sacrarum regularum obseruationem [x]. Si verò maneat per omnia inobediens, expellatur à sacro episcoporum choro, & aliū introducat [y] huiusmodi & reuerētia & verecūdia & honestate dignū. Si verò non metropolita, sed aliorū episcoporum aliquis sit, qui errauerit, hæc omnia [z] à metropolita fiant. Nemo enim eorum talem suscipiat occasionem, si dixerint propterea proprias derelinquere ecclesias, propterea quòd litium causas [a], aut aliarum rerum propriarum, aut ad sacras ecclesias respicientium [b] circumlustrant, & hic constituti [c] adhærent, aut in aliis veniant locis. Hoc enim non habet decentem rationem, vt cum multitudinem, quam necesse est episcopum habere, mi-

a Illicitorum. quę numerata sunt s. de simonia. & de aliis.

b Fiat. s. intra tres menses. quod dic vt j. de san. epi. §. qui autē ante.

c Quod si etiam. arg. C. de ap. l. nominationes. sic. ff. de reb. eo. qui sub tutel. l. magis. §. si æs alienum. & j. eo. §. hæc autē de deo.

d Fit. episcopus.

e Sacerdotali. i. episcopali.

f Omnium. i. inter omnes homines. nihil enim, &c. vt j. eo. tit. §. neque autem.

g Calumniator. sed nunquid eo ipso q̄ nō probat, calūniator videtur? Respon. quidā q̄ non: vt ff. ad Turp. l. j. §. j. sed Io. cōtra. ex eo enim est calumniator q̄ non probat: vt C. de aduo. diuer. iu. l. j. & q̄ in d. l. ad Turpi. dicitur, loquitur si suas suorumq; iniurias exequatur: vt C. de calum. l. mater.

h Impunita. nec etiam aliud maleficium: vt ff. ad leg. Aquili. lege, ita vt vulneratus. in fi.

i Sicut. vt C. de calum. l. fi.

k Aut in totum. i. ex toto. alias in totum: & tunc habet locum hæc gl. i. ex toto, vel in totū nō faciat examinationē. deīde, &c.

l Et nō incurrit. i. nō præcurrit, vel nimium cito non currit: vt hæc præpositio in, augeat. sic. ff. de li. & posthu. l. Gallus. §. ille.

m Impunitā. i. non punitā, pro puniendam: sic. C. de iis q̄ no. infr. l. si possidonū. q. d. nō puniendam: quia bonam vitam faciant. & no. hic q̄ virtus in necessitatibus cōprobatur.

Virtus in necessitate cōprobatur.

n Foris. sic. j. vt nullus fab. ora. do. §. illud. col. v. sic j. de sanc. episc. §. interdicimus. col. ix.

o Tunc enim solum. item & quādo causa sit necessaria tunc cum literis sui superioris: vt j. eo. §. non aliter. & j. de sanct. episc. §. interdicimus. col. ix.

p Patriarchas. repete definimus.

q Diœceseos. i. patriarchatus.

r Compellentes. i. vt compellant.

s Et ipsum. scilicet annum.

t Propter misericordiā. vt non cōpellatur semper. q. d. stare domi.

v Legitimis. forte spactio xxx. dierū inter vnāquāq; denunciationē: vt j. de litigio. §. omnem. & §. interdicimus. col. ix. & j. de san. epis. col. ix.

x Obseruationē. vt nō turpiter citetur, vel capiatur.

y Introducat. scilicet patriarcha.

z Hæc omnia. s. quæ dixi de patriarcha circa opponendam pœnam.

a Litium causa. hoc est propter q̄ &c. vel si habes causas litium, &c. dic propter causas: alias causa: & semper regit dictionē litium.

b Respiciētium. scorum, &c. Acc.

c Et hic constituti.

† Arg. est hic, q̄d si quis est in legatione regia, non tenetur cōparere corā legato apostolico. de hoc vide in c. cum prælati. cum gl. ij. extra de appellationib.

nisteria [a] lustrent [b] peregre, & expendant, & neque vllum sanctissimis ecclesiis lucrũ, neque vllum præbere iuuamen, neque secundum quod decet sacerdotem, proprium habere habitum. Præsertim si quædam sint lites fortè sanctissimis ecclesiis propter quas has occasiones afferunt: hoc per eos qui sub ipso sunt religiosos clericos, aut apocrisarios [c], aut œconomos [d] mouere [e], & petitiones [f] non ad imperium dirigere [g]: impetrare [h] autem sperata. Propterea [i] sancimus, si quando propter ecclesiasticam occasionẽ inciderit necessitas [k], hanc [l] aut per eos, qui res agunt sacrarum ecclesiarum (quos apocrisarios vocant) aut per aliquos clericos huc destinatos, aut œconomos suos notam imperio [m] facere, aut nostris administratoribus, vt impetrent quod cõpetens est: & non hoc Deo amabilibus episcopis erroris & absentiæ, & sanctissimis ecclesiis læsionis occasionem [n] fieri, tam in prouincia ecclesiasticarum rerum per absentiam eorum neglectarum, quam etiam hic expẽsis multis ab ipsis factis nec non in peregre habitatione nõ habili constituta, et vndiq; [o] causam [p] nullum iuuamen, magis autem læsionem [q] ecclesiis sanctissimis inferentem. Non autem aliter Deo aliquem amabilium episcoporum præsumere dirigere [r] se ad hanc felicissimam ciuitatem, priusquam (si quidem quis episcopus sit) literas acceperit propriĳ metropolitæ ad imperium: & quæ secundum diuinas regulas probabilia vocantur, testimonium perhibentia necessitatis eius [s] præsentię.

Si verò metropolitanus sit, qui proficisci vult: literas sumat eiusdem diœceseos patriarchæ, eius præsentiam necessariam esse dicentes: & sic oportere imperatorem iubere hũc præsentari: & non temere & sine conscientia metropolitarum aut patriarcharum proficisci: pro eo, quòd hoc diuinis interdictum est regulis, vt huc aduenientes nõ præsumãt per semetipsos se prius pronũciare ad imperium: sed primitus aut ad Deo amabilem patriarcham [t] ꝓficisci, aut ad vniuscuiusque diœceseos [v], ex qua sunt [x], apocrisarios [y]: & cum ipsis cõferant causas, propter quas venerũt, & ingredi ad imperiũ eius, & deinceps imperiali perfrui aspectu. mox quã imperanti astiterint, liceat q̃dem petentibus episcopis, aut per eos, qui vocantur referẽdariĳ [z] sanctissimę maioris ecclesiæ, aut per religiosos apocrisarios cuiusque diœceseos sanctissimorum patriarcharum suggerere [a] se imperio, & promoueri responsum celeriter: ita vt si aut iusta ab imperio petierint. hæc accipiant: aut si non iusta quærunt, velociter reuertantur, vnde profecti sunt.

Clericus ordinandus est boni testimonij vir, literas omnino sciens concurrentibus quibusdã, quæ in episcopi ordinatione sta-

tuti. in hac vrbe Constantinopolitana, vbi habitabant Imperatores tempore Constantini, qui, illam ciuitatem constituit.

[a] Ministeria. i. ministeriales vel seruientes episcopi iacentes tãquã bestię vel dic ministeria diuina, quæ in ecclesia esse debent, nunc peregrinãtur: ꝙ esse nõ debet: vt hic, & infra, vt cle. apud proprie epis. §. j. col. vj.

[b] Lustrent. intra cubile fere, quinquẽnia lustra fuere.

[c] Apocrisarios. ab * apos, ꝙ est supra: & crisis iudicium, quasi constitutus super iudicio agẽdo. vel dic chrisos aurũ: inde Ioãnes Chrisostomus: inde apocrisarius id est, thesaurarius.

* Dic tu purius ac rectius, ab ἀποκρίνομαι, quod est respondeo. vnde apocrisarius, Latine responsalis dici potest, qui & quãdoque pro legato accipitur.

[d] Oeconomos. i. œconomus est, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab episcopo: vt C. de sac. san. ecc. l. iubemus. cir. prin. & de episc. & cle. l. omnes, qui. § hoc procul dubio.

Facit c. Imperatorũ. extra, de iuram. calum. vbi ponit definitionem œconomi.

[e] Mouere. s. apud iudices ordinarios & communes. i. iudices, qui sunt boni & optimi. Acc.

[f] Et petitiones. i. libellos petitorios in quibus petitur. Accursius.

[g] Dirigere. s. directo: vt j. de mãd. prin. §. deinde. col. iĳ. & ff. de appel. l. imperator.

[h] Impetrare. s. à dictis ordinariis iudicibus.

[i] Propterea. ex quo ad eos hæc negotia remittimus.

[k] Necessitas. propter quàm oporteat huc venire puta propter confirmationẽ alicuius priuilegij, vel impetrationem. ꝙ necesse est per principẽ fieri non per alium, vel propter aliquod aliud, propter quod oportet principem adiri.

[l] Hanc. scilicet necessitatem.

[m] Imperio. id est, Imperatori.

[n] Occasionem. No. duplicẽ læsionem: vt subiicit tã in prouincia, &c.

[o] Et vndiq;. subaudi fieri. Accur.

[p] Causam. i. absentiam.

[q] Læsionem. propter expensas.

[r] Dirigere. semet ipsum: vt sequitur: vt differat à superiori proxime dicto, vbi concessit mitti. Accur.

[s] Eius. s. archiepiscopi. vt hic, & j. de san. episc. §. interdicimus. col. ix.

[t] Patriarcham. s. Constantinopolitanum.

[v] Diœcesos. Quod nos territorium dicimus * . s. vbi habetur iurisdictio in temporalibus, vt ff. de iure om. iud. l. fin. & de verbo. sig. l. pupillus. §. territorium. Hinc dicitur diœcesis in genere fœmineo, vbi est iurisdictio in spiritualibus: vt hic innuitur.

* An ciuitas & diœcesis sint idem, vide in ca. Rodulphus. in gl. vnica in prin. extra, de rescrip.

[x] Ex qua sunt. nã si est episcopus, & mittitur ad ciuitatem Constantinopolitanam: & ibi sit apocrisarius sui metropolitę ob causam istam forte vel aliam: vel metropolita sit, & sit ibi apocrisarius sui patriarchæ ob hãc vel aliam causam vel sibi vel patriarchæ illius ciuitatis, prius se debet præsentare: & causas conferre: vt hic. Sed hodie ad solũ patriarcham videt quod debeat ire: vt infra, de san. episco. §. interdicimus. col. ix.

[y] Apocrisarios. si eos secum duxerunt.

[z] Referendariĳ. qui stant in curia, vt præstent aduocationem venientibus vt dicta eorum referant: vt infra, de referen. per totum titu.

* Qui sint referendariĳ, vide in Specul. de suppli. §. j. post principium.

[a] Suggerere. id est, negotia sua dicere.

Hæc

tuta sunt. Barto.

Hæc autem [a] de Deo amabilibus episcopis secundum diuinas constituentes [b] regulas & religiosos clericos [c] cū multa fieri inquisitione secundum diuinas regulas, & boni testimonij viros ordinari sancimus, literas omnino scientes, & eruditos constitutos [d]. Literas enim ignorantes omnino nolumus, neque vnum ordinem [e] suscipere clericorum videlicet presbyterorum & diaconorum, tam sacras orationes docentium [f], quā ecclesiarum & cononum legentium libros: ordinationem sine querela & inculpabilem & sine aliqua contradictione & datione pecuniarum, aut rerum suscipientes [g]. Neque autem eos volumus omnino officiales aut curiales constitutos suscipere ordinationem: nisi secundum leges, quas super his posuimus pridem [h]. quas & hic nunc confirmamus. ipsos autem ordinatos, sacra præcepta in conspectu totius populi suscipere, propter has ipsas causas propter quas hoc ipsum agi etiam super Deo amabilibus episcopis sanciuimus [i]. Neque [k] autem secundas habentem aut eū, qui habuerit nuptias, ordinari in diaconum [l] aut presbyterum: neque si mulieri cō iungatur seiūctę [m], & ꝓprium virū derelinquenti [n]: sed neque si concubinam habeat, sed ipsam vxorem, si cum castitate [o] & ex virginitate sit. Nihil enim sic in sacris ordinatiōibus diligimus quàm cum castitate viuētes, aut cum vxoribus nō cohabitantes, aut vnius vxoris virum, qui vel fuerit, vel sit: & ipsam [p] castitatem [q] eligentem, primum principiū [†] & fundamētum manifestum secundum diuinas regulas, & residuæ virtutis constitutam [r]. Si autem aliquis presbyter aut diaconus aut subdiaconus postea ducat vxorem, aut concubinam, aut, palam, aut occultè, sacro statim cadat [s] ordine, & deinceps idiota [t] sit. Quòd si & lector [v] secundā ducat vxorem propter quędā [x] & hoc forsan irrecusabili necessitate: nullatenus ad altiorem accedat gradū neque perfruatur gradu maiori in sacerdotio: maneat autem in eodem gradu perpetuò, sed non ad tertias veniat nuptias: satis est enim si ad secundas. Si verò aliquid tale egerit, & ad secundas veniens nuptias, ad maiorem gradum venire festinauerit: exinde idiota erit & laicus, omnino sacro ministerio cadens [y]. Pudicè etenim nobis ꝑ omnia pertinet viuere. Si enim tales constituti ij, qui in clero adducuntur, ordinentur, facilis eis ad episopatum ascensus erit: & ex multis [z] bonis viris facilius inueniētur, qui adducantur ad primum [a] gradum sacerdotij digni.

Diaconissa ordinari debet ætatis quinquaginta annorum, & non minoris: nisi ex necessitate imminente, quæ pudicitiā & castitatem seruare compellatur. Bartolus.

Quanta [b] igitur super venerabiles clericos à nobis dicta [c] sunt, hæc etiā sup Deo amabilibus diaconissis [d] agi volumus, vt neq̧ ipsę citra

a Hæc autem de Deo. quæ dicta sūt supra.

b Constituentes. scilicet nos.

c Clericos. s. cæteros. nā episcopi clerici sunt: vt. s. e. §. igitur. Et nota, q fere eadē hic exigūtur, quæ in ordinatiōe episcopi: vt hic & .s. e. §. j. vsque ad. §. illud.

d Cōstitutos. de theologia. Accur.

e Neque vnū ordinē. s. nolumus illiteratos esse, nedum plures. hoc tamen fallit si de literatis habere nō potest.

f Docentiū. i. docere debentium. q. d. cum hæc debent facere, non debent esse illiterati in aliquo ordine.

g Suscipientes. s. nos ordinationem &c.

h Pridem. i. prius: vt. s. eod. §. & neq̧ ex officiali. Acc.

i Sāciuimus: vt. s. eo. §. illud. in fi.

k Neque. sic. j. de san. epis. §. clericos. col. ix.

l Diaconum. idē in subdiacono: vt j. hoc. §.

m Seiunctæ. scilicet quādoque. i. viduæ. quid si virgini fuit coniunctus? Respon. potest esse clericus, dūmodo voueat castitatem: non alias: vt infra, de san. epis. §. clericos. & in authē. vt li. ma. & auię. §. qa verò. co. viij. et. j. statim. §. pe.

n Derelinquenti. morte viri vł repudio: multo minus si adhuc iunctam alij habeat. Accur.

o Castitatē. præterita, vt modo dixit: & pręsenti quā vouere debet: vt modo diximus, sic j. de l. no. §. de. colla. iij.

p Ipsam. scilicet mulierem.

q Castitatem. sic j. de lenonibus. §. pe. Accur.

r Constitutam. castitatem. Nā est fundamentū aliarū virtutū, quæ in ordinando requiruntur: quæ multæ sūt vt supra, proxi. §. & hoc. §.

Castitas fundamentum est in ordinandis.

s Cadat. not. qđ causa principiū impediens, & post superueniēs destruit. arg. cōtra instit. de le. §. si qs debitori.

† Cōcor. ca. causam matrimonij. in glo. vl. in prin. ibi. Est illa. extra de probationibus. Et habetur Ecclesiast. ca. xxvj. vbi dicitur, omnis ponderatio nō condignā tem continentis animæ.

t Idiota. i. eo loco, quo sunt idiotę.

v Lector. q. d. careat beneficio clericali: vt hoc. §.

x Propter quædā. s. quæ inuitant hominē ad matrimoniū & quasi necessitatē imponūt, vt sequitur: vt dilectio filiorū ꝓcreandorū: qđ vtile est: vt. ff. de bo. dā. l. fi. §. fi. Vel quia iuuenis est: vnde seruori naturæ resistere non pōt: vt. j. proxi. §. & .s. de nō eligen. §. cum igitur. ver. si autem. Vel qa amore pulchræ fœminæ detinetur. quo nil est vehemētius: vt infra, qui. mo. na. effi. leg. §. illud. colla. vj. vel qa amore eius est inebriatus per artē forte magicā: vt qs vino bacchatur: vt instit. de suc. sub. q̄ si. per bonorū venditionem. §. fi.

Fœmineo amore nihil fortius.

y Cadēs. & nihilominus curiæ ciuitatis dabitur cū sua substantia tota: vt infra eo. §. semel. & .s. de san. episco. §. sed neque curialem.

z Et multis. subaudi autem, si non est in textu.

a Ad primum. id est, summum, scilicet episcopatum.

b Quanta. i. quot vel quæ iura. Acc.

c Dicta: vt. s. eod. per totum.

d Diaconissis. ordo erat monacharum, quæ habebant quandam prerogatiuam: non tamen cantabant euange

obseruantiā fiāt: sed primum quidem eis ętatē neque nouellam esse, neque crescentē, nec ex hac ad delinquendū salientē: sed super mediā cōstitutas ętatem, & circa quinquaginta annos secundū diuinas regulas agentes: sic q̃ sacrā promereri ordinationē: & aut virgines constitutas, aut vnius viri, quæ fuerunt vxores. Non enim permittimus neque secundas cōtrahētibus nuptias, neque vitam non habentibus (vt diximus) irreprehensibilem, sed nec suspectam omnino, ad sacrum venire ministerium, & adorādis ministrare baptismatibus, & aliis adesse secretis, quæ in venerabilibus ministeriis per eas ritè aguntur. Si verò quędam necessitas fiat, & minorem hac ætate, quàm dicimus, ordinari diaconissam contigerit: liceat eā in aliquo venerabiliū asceteriorū ordinari, & in illo habitare: nequaquam viris admista constituta sit, neque suo arbitrio habitans, sed vitæ separatæ & mediocris, & à conueniente multitudine bonum testimoniū habens. Volumus autem & ipsas, quæ ad ordinationē perducuntur, diaconissas, siue ex viduitate, siue ex virginitate, nō cum aliquo cohærentes aut cognatorū, aut eorum, quos appellant dilectos (talibus enim nominibus vtentes, maligna suspicione suam replent vitā) sed aut solæ habitent, aut cùm parentibus solis & filiis, aut verè fratribus, aut iis cohærere, de quibus si qs suspicari aliquid præsumpserit malignum, ipse insipiens & impius forsan putabitur. Et si dicatur tale aliquid de aliqua earū, quæ in diaconissarū ordinationē ingredi vult quòd alicui cohæserit sub imagine quidē bonæ appellationis, maligna verò suspicione nō oportet huiusmodi mulierem perduci omnino ad ordinationem diaconiæ [n]. Nam si ordinetur, & tale aliquid egerit, & cohæserit alicui cū prædicto nomine aut schematę [o]: cadet quidem à diaconia, & ipsa & ille subiecti erunt huic legi, & reliquis [p], quæ corruptores puniunt. Oportet enim oēs, quæ ordinātur venerabiles diaconissas, tpe ordinationis & moneri, & sacrorū audire mandatorū præcepta corā reliquis quæ dudum sūt venerabiles diaconissę vt & ipsę Dei timorē habeant & adhærentē sacris mandatis fiduciā: timere autem & cōfundi sacro cadere ordine, scituris, q̃ si præsumpserint aut erubescētes ordinationē, aut derelinquentes sacrum ministeriū ad nuptias venerint, aut aliam omnino elegerint vitā: ipsæ quidē obligatæ efficiūtur morti [x]: & substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesiis, aut monasteriis, in quibus sunt. Qui verò eas aut vxores accipere aut corrūpere præsumpserint: obnoxij quidē & ipsi gladio erunt: substantia autem eorum applicabitur fisco. Si enim in antiquis legibus, virginibus illis, quæ in eorū errorem vocabantur [y], mortis incūbebat damnum corruptis: quomodo nō magis nos in iis, quæ à Deo glorificātur, definimus pudicitiam (quæ quàm maximè mulieres exornat) conseruari volentes, competens venerabilibus diaconissis, vt quod decet naturę, custodiant: & quod debetur sacerdotio [b], conseruent?

Clericus ordinē susceptum relinquere non debet. Bart.

Semel autem secundum hoc factos diaconos, aut presbyteros, nullo modo derelinquere sacerdotium. Quod nō solū in presbytero & diacono sancimus, sed

euangelium, sed alias sacerdoti ministrabant: vt inter mares sunt primicerij & canones, & alij ordines.

Obseruantiū. s. supradictam.

Ex hac. s. ętate.

Quinquaginta. sic. C. de episco. & cle. l. nullam.

Irreprehensibilem. i. valde reprehensibilem sic. s̃. e. §. si vero nemo. in fi. §. & subaudi hic tantum. Accur.

Per eas. s. diaconissas.

Necessitas. sic C. q & adue. quos. l. j. sic. ff. de decuri. l. generaliter. §. spurios ad idem. ff. de mu. & hono. l. ad rem.

Et minorem. s. quinquaginta an. quod hodie indistincte fieri potest: dummodo. xl. an. habeat: vt. j. de sāct. epi. §. diaconissam.

Liceat. i. licitū sit episcopo.

Separatæ à viris.

Multitudine. s. monacharum.

Testimonium. i. famam, quod dic, vt. s̃. eo. tit. §. j.

m Suspicari. sic. C. de episc. & cleri. l. eū qui. & j̃. de san. epis. §. presbyteris. & §. si quis. col. ix. Accur.

n Diaconiæ. i. diaconissæ.

o Schemate. i. ordine vel figura.

p Et reliquis. s. legibus vel pœnis: vt. C. de rapt. vir. l. vna. &. C. de episc. & cle. l. si quis non dicam. & l. penulti. & instit. de pu. iud. §. item lex.

Audire. scilicet diaconissas.

Coram reliqs. vt sic in ordinatione clericorū: vt. s̃. eo. §. hęc autem de Deo.

Reliqs. s. legib.

Aut erubescentes. quia verecūdabant portare velū.

Asceteriū locus est, in quo moniales asseruantur, ad pietatisque studia exercētur ab ἀσκέω, qđ est exerceo, & τηρέω seruo. quamobrem assisterium verbū impurū cum Accursio non legas.

Aut derelinquentes. ob aliam cām quamlibet: vel sine causa: vt sequitur.

Mortis. s. animæ. nam sciat qualem Deo &c. vt. s̃. tit. j. §. si quis autem semel. alias si vero relinquens. &. §. si quis autē monasticam. Alij dicunt eā vltimo. supplicio damnandā: vt hic: licet monachus sic recedens nō puniatur in persona: sed mittit in aliud monasterium: vt infra de san. epis. §. si monachus.

Vocabantur. erant enim quædā mulieres diaconissæ, vel virgines nominatę * quasi Dianæ sociæ: vt in fabulis legitur.

Maxime. i. valde. sic infra, vt ma. &. s̃. in prin.

Competens. i. quod competit.

Sacerdotio. i. honestas.

Semel autem. redit ad masculos.

* Nugat hic Accursius: quare dicas diaconissā dici vt phœnissam, à phœnice: de qua dictione vide apud Alciat. Forte

Habetur Ecclesiastici. xxvj. capite.

etiam si subdiaconus, aut fortè [b] lector [a] fiat aliqs, hunc relinquere pristinũ schema, & ad alteram migrare vitam: scientes, quia si tale aliquid egerit) secũdũ quod à nobis iam sancitum est) [c] aut in curiam cum substãtia, aut sub inopia [d] degens ad officialem deponetur fortunam.

Ecclesiarum omnium antiquus numerus seruari debet: & vltra numerum constitutum permanere non debent: & in eorum locum alij creandi non sunt, donec ad antiquam perueniatur mensuram. Ange.

Sed neque effusas competit fieri decætero reuerendissimorum clericorũ ordinatiões. Quod enim hactenus gestum est, licet corrigi oporteret, attamen propter tempus sinimus [e]: decætero autem non propter hoc [f] fieri, neque ad damnum sanctissimarum ecclesiarum venire sancimus. Quæcunque igitur oportebat detali modo in sanctissima maiore ecclesia huius nostræ regię ciuitatis, & sub ea cõstitutis sanctissimis ecclesiis, & aliis, quæ hic sunt, fieri, hac speciali lege [g] complexi sumus. in omnibus autẽ, quæ foris sunt [h] locis, sancimus, si quis cùm constituerit ab initio, & ædificauerit ecclesiam, definiuit ordinationum mensurã, tanquã secundum eam expensas constituens: nõ prius ordinari quenquã in eadem ecclesia, nisi ad numerum à principio definitũ eius mensura redigatur [i], Si verò hoc nõ fecerit [k] ipsa verò ciuitatis ecclesia [l] ministrat emolumenta [m] & sibi & aliis ecclesiis: tunc non promptum [n] sit augere illi clericos, neque propter aliquas fortè cõpassiones [o], aut beneficia, ex hoc eam sumptibus prægrauare (non sunt enim hæc pia [p], neque sacerdotibus digna) sed ex quibus dñs dederit Deus, ex iis quæ possibilia sunt, ad ministrare, aut antiquam conseruare cõsuetudinem nihil penitus innouantem. Vnde cõpetit Deo amabiles patriarchas & metropolitas huius habere prouidentiam: & eos quidem, qui hactenus sunt, sinere in schemate, in quo sunt, clericos, metiri verò vniuscuiusq; ecclesiæ virtutem: & ita ipsos quoque sanctissimos patriarchas sub se cõstitutas ecclesias ordinare, & metropolitas hoc ipsum à sanctissimis patriarchis commonitos facere: illos autẽ alios oẽs sub se positos episcopos ad mensuram hãc deducere: & studere non vltra expensas facere clericorũ ordinationes. Scimus enim quãtæ [q] sanctissimæ ecclesiæ propter hanc ordinationem & alterius expensæ effusionẽ inopes [r] factę sunt. Et quia aliquas earum, vix quidem, tamen liberauimus: quędam verò adhuc oneratæ iacent, & tali releuari angustia nõ valentes: ideo hoc prouideãt sanctissimi patriarchæ & metropolitæ, & reliqui Deo amabiles episcopi, vt & nos, que ab eis aguntur discentes, approbemus eos, qui nostram legẽ in literis positam apud semetipsos ostenderunt operibus adimpleri. Quæ igitur à [s] nobis sancita sunt, & sacrum ordinem statumq́; custodiunt secundum sacrarum regularum obseruationẽ & virtutem, decætero cõseruent perpetuò integra, & sanctissimi patriarchæ vniuscuiusq; diœcesis, & Deo amabiles metropolitæ, & reliqui reuerendissimi episcopi atq; clerici vbiq; Dei culturã & sacram disciplinam custodientes inuiolatam, pœna imminentę hæc pręuaricanti, quò penitus alienus sit à Deo, & imposito sacerdotij ordine [t]. Nam velut indignns hoc excluditur. Licentiam verò vniuersis [v] damus cuiuscunque sint officij vel conuersationis, respicientibus aliquid horum præuaricari, nuntiare nobis, & ad imperium, quod semper est [x]: vt nos, qui hæc secundum sacrarum regularum explanationem apostolicamq́; traditionem constituimus, decentem etiam indignationẽ pręuaricãtibus inferamus: etiam his videlicet, quæ sancita sunt [y] à nobis de

Forte, dubitãdi est particula.

a Forte. sub dubio forte respondẽt sępe periti & superfluit: vt hic, & j. tit. j. §. quia vero verisimile est.

b Lector. sed nũquid idẽ in aliis in minoribus ordinibus positis, quod in lectore. Respon. sic, cũ eadẽ sit ratio vt. ff. ad leg. Aquil. l. illud.

c Sancitum est. in Græco. Accur.

d Sub inopia. id est: quia non habẽt substantiam.

e Sinimus. sic. s̃. ro. §. sed neque ineruditus.

f Non propter hoc. s. quod retro sit actum.

g Lege. vt. s̃. vt determi. sit nu. cler.

h Foris sunt. i. extra hanc vrbem.

i Redigatur. nam plures nunc forte reperiuntur.

k Non fecerit. neque expensas cõstituit: neque numerũ clericorũ cõstituit.

l Ecclesia. s. maior.

m Emolumenta. s. necessaria.

n Nõ promptũ. i. non prompte.

o Cõpassiones puta clerico paupe ri: cui est cõpatiendum.

p Hæc pia. hic sume prouerbiũ, non est eleemosynã vnũ altare tegere, & alterum detegere.

q Scimus enim quantæ. i. quot.

r Inopes. sic. s̃. vt deter. sit num. cle.

s Quæ igitur à. à, pro vt.

t Ordine. repete sit alienus.

v Vniuersis. forte etiam seruis hoc casu. sic alias C. de p̃ci. imp. of. l. j. & forte sine inscriptione & solẽnitate actionis, cum suam iniuriã quilibet prosequatur. nã quod in diuinã religionem &c. vt. C. de hæret. & mani. l. iiij.

x Semper est. sic infra. vt pręposi. no. impe. do. col. v.

y Sancita sunt. s. in Græca constit. nec enim dicit de illa, quæ est infra, de eccle. tit. §. si autẽ. col. ix. q̃a illa post istam est: sed forte idem dicebat Græca quod dicit illa Latina.

Illorum

a Illorum.s.episcoporum.
b Tua.Epiphani.
c Contrahenda.i.tenenda.
d Scripta,hæc cōstitutio istis personis fuit missa.
e Adiectum est. plus quam aliis,qbus fuit missa: & hæc est adiectio vsque in fi.
f Adiectione dominica. id est,cum annis domini tamē non habemus eos. Accursius.

DE NON Alienandis aut permutandis re.ecclesiæ &c.

Vt in specie repete, & de non &c. & expeditur hæc pars infra,eod.§.si verò creditor. & §.si enim.

VNam intentionē Proponimus.sic.s̄.de nō eligen.in prin.sic.j.ri.j.in prin.
h Super sacris.i.quasi sacris.
i Lege.s.ista.Ac.
k Remouet.vt in lege Leonis,quæ confirmatur: vt infra,eod.§.vult eīn.
l Emendet.vt.j.eo.§.Anastasius.& §.finimus.in fi.
m Adiiciat.vt infra.e.§.ab Anastasio: &.§.quia verò Leonis.
n Abscindat.sunt autem aliæ.s.Leonis & Anastasij superfluę,ex quo ista s.Iustiani generaliter omnia comprehendit.
o Auxit Hic nota,arg.ad quæstionē,quàm diximus.s̄.tit.j.in prin.
p Lex.vt.C.de sac.san.eccl.l.iubemus.licet quidam dicant,quod eam non habemus.
q In omnibus.scilicet terris:quia localis est,vnde fit generalis: vt infra eodem.§.nos igitur.

hæreditatibus Deo amabiliū episcoporum,custodiēdis.Sanctissimi siquidem patriarchæ vniuscuiusq; diœcesis hæc proponant in ecclesiis sub se cōstitutis,& manifesta faciāt Deo amabilibus metropolitis, quæ à nobis constituta sunt. Illi quoque rursus etiam ipsi proponant ea in metropolitana sanctissima ecclesia & constitutis sub se episcopis hæc manifesta faciant: illorum [a] verò singuli in ꝓpria ecclesia hæc proponant:vt nullus nostræ reipublicæ ignoret, quæ à nobis ad honorem & ad augmentum magni Dei & saluatoris nostri Iesu Christi disposita sūt. Insuper sequēs hæc tua [b] sanctitas omnib⁹,qui sub ea sunt metropolitis sanctissimis hæc faciat manifesta vniuerso tempore contrahenda [c]: scripta exemplaria Epiphanio sanctissimo Archiepiscopo Theopolitano: scripta [d] exemplaria sanctissimo episcopo Hierosolymorum: scripta exemplaria Ioanni viro gloriosissimo præfecto sacrorū prætoriorū secundo exconsuli, & patricio, cui etiam hoc adiectū est [e]. Et tua quoque celsitudo hæc sciens, vnà cum semper suscepturus sedem tuam hæc seruare festinet: & si denūciatum fuerit aliquod tale delictum, prohibeat, & maximè quæcunque in ordinationibus curialium vel officialium interdicta sunt. Nunciet autem etiam nobis, vt decens super eis imponatur correctio. Vtatur quoq; præceptis ad clarissimos prouinciarū iudices,vt & ipsi,quæ fiunt inspiciētes, nō permittāt aliqd extra hoc,quod à nobis constitutum est, fieri. Imminebit enim eis pœna quinque librarum auri,si quidem & ipsi præuaricari videntes non denunciauerint aut sedi tuæ,aut imperio: vt vndique decens ornatus ordinationis gradui conseruetur. Scripta cū adiectiōe dominica [f].

Item in contractibus:quia non in pignore nec in cōtractu emphyteusis loquitur: sed per hāc suppletur:vt infra,e.§.quia verò Leonis.
r Correctiōe.no.corrigi ex eo,qd̄ suppletur.sic.ff ad l.Rho.de iact.l.fin.§.j.& fin.
s De talibus.s.rebus eccl̄iasticis immobilibus nō alienandis.
t Lex est. apud Græcos.
v Priori. scilicet legi Leonis: nam generalior est quā,illa:vt infra,sequitur.
x Minus.in perfectione, plus tamen quàm lex Leonis.
y Foris.s.extra Cōstantinopolitanam ci

TITVLVS I.

DE NON ALIENANDIS aut permutandis rebus ecclesiasticis immobilibus, aut in speciale hypothecā dandis creditoribus, sed sufficere generales hypothecas.

Res immobiles ecclesiæ maioris vrbis Constantinopolitanæ & ecclesiarū suæ diœcesis alienari generaliter prohibētur,omni fraude & circūuentione remota.

Imp. Iustinianus August. Epiphanio Achiepiscopo & patriarchæ Constantinopolitano.

COLLATIO SECVNDA.

VNam intentionē hāc semper proponimus [g],omne quicquid prius imperfectū, aut cōfusum videbatur, hoc & expurgare,& perfectum ex imperfecto declarare: qđ etiā in omni legislatiōe faciētes,credimus oportere,& in alienatiōibus,q̄ fiūt sup̄ sacris [h] reb⁹,vna cōplecti lege [i], q̄ priores oēs & renouet [k] & emēdet [l]: & qđ deest adiiciat [m] & qđ supfluū est, abscindat [n]. A Leone si quidē bonę memoriæ (qui post Cōstantinū pię memorię Christianę fidei inter imperatores principatū auxit [o],& cōstituit sacrarū ecclesiarū honorē & disciplinā) scripta lex [p] est de alienatiōibus ecclesiasticis,cōclusa in sola huius felicissimę ciuitatis sanctissima maiore ecclesia. Et laudamus plurima huius legis cū oī vehemētia & Dei cultura posita:sed eò q̄ nō ḡnaľr posita sit in oībus [q],egere etiā eā quandā correctione [r] credim⁹. Ab Anastasio quoq; pię memoriæ scripta quædā de talibus [s] lex est [t], neq; similis priori [v],& omnino minus [x] habēs. Effusa nanq;,& per loca foris [y] po-

nam ciuitatem: ꝙ non erat in lege Leonis: vt C. de sac. san. eccle. l. iubemus. §. respon.

Ciuitatis. Constantinopolis.

Perscrutata. s. lege Anastasiana.

Sedes. i. alia loca præter quàm in vrbe Cõstanti. & eius diœcesis.

tempo. præscri. l. iij. Vel de adscriptitio ibi dicit. & hęc est verior.

Ciuiles annonas. s. reditus à fisco percipiendo singulis annis: vt C. de sac. san. ec. l. priuilegia. vel ab alia ecclesia: vt s. deter. sit nu. cle. vel à priuato: vt s. tit. j. §. sed neq; effusas.

sita, nihilominus mansit imperfecta, eò quòd ad solum sacerdotium & diœcesim respiciat constitutã sub beatissimo patriarcha huius regiæ & felicissimæ ciuitatis [a]: alias autem non perscrutata [b] sedes [c]: cum vtique dignã correctione esse eam arbitrabatur [d]: propter quam occasionem alia quidem corrigebat, alia verò incomposita relinquebat. Quamobrem eã quoque vacare [e] decætero sancimus, vtpote imperfectam, & loco circũclusam, & non generalem inter leges existentem, neq; aliquid studiosum introducentem. Hæc ergo nos omnia emẽdantes, vnam existimamus oportere legislationem imponere omnibus [f] sanctissimarũ ecclesiarum, xenodochiorum [g], & nosocomiorũ [h] & monasteriorum [i], & brephotrophiorum [k], & gerontocomiorum [l], & totius sacrati [m] collegij rebus, & hanc legem Leonis piæ memoriæ constitutioni adiicere: prius breuiter eius legislationem exponentes, sicq; omne, quod reliquum est, intexentes. Vult enim illa [n] neq; Deo amabilem archiepiscopum & patriarcham huius felicissimæ ciuitatis, seu sanctissimæ maioris ecclesiæ, neque œconomum vendere, aut donare, aut aliter alienare rem immobilem, domum forsan, aut agrum, aut colonum [o], aut mancipia rustica, aut ciuiles annonas [p] (nã [q] & hæc [r] inter immobilia sunt numeranda [s]) quæ competunt Constantinopolitanæ sanctissimæ maiori ecclesiæ: sed neque pro vlla compensatione, aut alia qualibet circunuentione tali aliquid agi. & interminatur [t] emptori quidem rei restitutionem, vt reddat per tempora œconomo [v] rerum sanctissimæ ecclesiæ rem, quã ipse perceperit, cũ omni medij temporis [x] fructu, & aliis lucris, casu imminente pretiorum [y] ei, qui tale aliquid accipere, aut cõparare præsumpserit: cùm etiã hoc quidem, ꝙ cõtra leges actum est, ita ponat [z], acsi neque à principio gestum sit. Oecono

Arbitrabatur. in hoc credidit Anastasius Leonẽ corrigere dicendo generalius, & non fecit, vt sequitur: sed Iustinianus hoc fecit per hanc constitutionem: vt infra, e. §. nos igitur. & j. eo. §. pe.

Vacare. i. necessaria non esse hæc omnia. s. à Leone & ab Anastasio dicta, ꝙ facimus addendo: vt j. eo. §. in fi. sic & alias corrigit lex distinguendo: vt ff. ad legem Rhod. de iac. l. si. j. resp. & §. j. & §. fin.

Omnibus. accipe rebus, quod est infra. Accur.

Xenodochum.

Xenedochiorum. locus est, vbi peregrini suspiciũtur: vt hospitale sancti Ioannis.

Nosocomium.

h Nosocomiorũ. locus, vbi ægroti curantur.

Monasterium.

Monasteriorũ. locus vbi monachi simul cõuersantur: vt s. de mon. §. hinc nos.

Brephotrophiũ.

Brephotrophiorum. locus vbi infantes aluntur.

Gerontocomium.

Gerontocomiorum. locus vbi pauperes & propter senectutẽ infirmi curantur.

Ptochotrophiũ.

Et totius sacrati. i. rebus cuiuslibet alterius loci sacri: vt ptochotrophium, de quo habetur mentio. j. e. §. nos igitur. & est locus, in quo pauperes & infirmi homines pascuntur.

Orphanotrophiũ.

Item orphanotrophium. i. locus, in quo orphani vtroque parente carentes pascuntur. Item *asceterium, locus in quo fœminę debilium sustẽtatrices habitant & probantur hæ expositiones in nouellis eo. ti. Itẽ dicas in qualibet ecclesia seculari: vt j. eo. §. nos igit. & §. pe.

* Vide supra, titu. j. §. si vero quædã necessitas.

Nam. interpositio. sic. j. eo. §. nos igitur.

Hæc. s. hęc tria colonis, & mancipium, & ciuilis annona.

Numeranda. licet non sint immobilia. Sed quando in actione competenti ecclesiæ pro qualibet re: nunqd poterit cedi vel alienari? Respon. nõ vt ff. de iure delib. l. ait prætor. §. quid sit. licet possit distingui: vtrum pro mobili vel immobili re competeret: vt primo casu valeat: secundo non.

Interminatur. id est, interdicẽdo minatur.

Oconomo. Sed nunquid idem admittitur ad vendicandum, qui alienauerit? Videtur ꝙ non: cum non debeat cõtra suum factũ venire: vt ff. de adoptio. l. post mortẽ & ff. de ser. rustic. prædic. l. per fundum. Econtra quod sic, cum hoc factum nullũ sit: vt hic, & C. de agri. & censi. l. quemadmodum. & C. de libe. cau. l. j. quod vltimum credo verius. Nam & maritus reuocat quod donauit vxori: vt ff. de dona. inter vi. & vxor. l. si sponsus. §. fin. Sed nunquid œconomus ipso iure erat priuatus ab administratione, quomodo ergo vendicat: vt C. eodem, lege, iubemus. §. œconomus? Respond. dic quod non ipso iure, sed per sententiam priuãdum & ante sententiam reuocat: cum statum non mutauerit. sic. ff. de lega. iij. l. j. §. hi. Alij dicunt quod ipso iure & tunc dicas eum admitti ad vendicandum post restitutionem in prælatura, non prius: vt argu. institu. de suspe. tu. §. si quis.

n Vult enim illa. s. lex Leonis.

Differentia inter mãcipium & colonũ.

o Colonum. sed quæ est differentia inter hunc. s. colonum & mancipium? Resp. hic loquitur de adscriptitiis, vel originariis, vel similibus, & qui à solo nõ possunt separari: nec sine eo alienari. vt. C. de agri. & censi. l. ij. & l. quemadmodũ. & ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. j. respon. At mãcipiũ dicitur seruus ab hostibus captus, vt insti. de iure perso. §. serui. qui etiã super possessionibus ponitur & inscribitur, & ab eis non poterit separari, cum immobilis censeatur: vt ff. de diuer. &

Temporis. à tempore vẽditionis, donec redeat ad ecclesiam.

Pretiorum. s. quantum est contra ecclesiam: sed cõtra œconomum habet: vt j. eo. §. si quis igitur. quid mirũ? hoc iure communi est, vt C. de fur. l. inciuilem rem. & C. de rei vend. l. iij. & l. mancipium.

Ponat. s. lex Leonis: vt C. de sac. san. eccle. l. iubemus. sic. C. de legi. & consti. l. non dubium.

Hæc

mum verò hæc [a] præuaricantem [b], dare quidẽ de suo sanctissimæ ecclesiæ iubet omne, quicquid ex ea causa lucratus [c] est, aut sanctissimam ecclesiã damnificauit. Super hoc autem etiã excludit [d] eum officio œconomi, & dat actionem sanctissimæ ecclesiæ nõ cõtra solos Deo amabiles œconomos, sed etiam contra successores eorum: siue ipsi [f] hoc alienauerint, siue pro tempore Deo amabiles epš [g], aut aliquis aliorũ clericorũ videntes [i] alienantem [k], taciturnitate degeneri & sine libertate [m] passi sunt: & multò potius si cõsentientes [n] & videntes tale aliquid permiserunt, & non causam prohibuerunt. Ad hoc autem & tabellionem, qui talia confecit instrumenta, perpetuò tradat [o] exilio: nullã ei clementiam, neque reuersionẽ [p] participans. ipsos quoque [r] maximos iudices, qui ad hæc accedunt, & ministrant [s] talibus caussis [t], aut confici apud semetipsos monumenta [v] pro confirmatione talium donationum, aut aliorũ actuũ patiuntur: & cingulo & dignitate & substantia interminatur [x] excludere. Hoc igitur [y] increpans vehemẽter, permittit [z] rei ecclesiasticæ vsum, aut qui

vocatur vsusfructus, sub certo quodam tempore, aut etiam vsque ad vitam percipientis dare sanctissimam maiorem ecclesiã sub hac tamẽ definitione, vt is, qui hanc accepit munificentiã, eiusdẽ quãtitatis recompenset rẽ sanctissimæ maiori ecclesiæ sub proprietatis ratione, ex qua possit eundem reditũ sanctissima ecclesia habere, quantũ ille ex vsu accepit: post percipientis vtique mortem, aut definitũ tempus, vsu [a] videlicet & vsufructu dato [b] ecclesiasticæ rei, ad sanctissimã maiorem ecclesiam redeũte, & vsu donatæ rei cũ proprietate [d] sanctissimæ ecclesiæ [e] faciẽdo. talẽ nãq; cõtractũ sine periculo [f] esse ponit lex [g]. Si verò minus fuerit, quàm qđ datur à sanctissima ecclesia, illud, qđ cõpensatur ei, cuius mox quidẽ percipiet [h] proprietatem, sperat autẽ & vsum accipere: infirmum contractum & pro non facto [i] ponit: datq; licentiã vendicationis [k], vtpote circũuentione cõtra ius sanctissimæ ecclesiæ facta. Lex [l] itaq; talia sub breuitate [m] decernit, & multam imponit: & vsque ad res sanctissimæ ecclesiæ [n] stat solummodo: & omnem quidem perimit circunuentionem, quam præ-

Hæc. scilicet statuta à Leone.

Præuaricantem. id est, alienantem. & sic facit contra hanc legem.

Lucratus. vt pretium rei.

Excludit. s. per sententiam, non ipso iure: vt supra proxi. diximus.

Dat. scilicet lex Leonis. Accursius.

Siue ipsi. scilicet œconomi.

Episcopus. s. alienauerit.

Clericorum. s. alienauerit, repete, aut videamus, &c.

Videntes. s. œconomi. & subaudi, aut, &c.

Alienantem. s. episcopũ vel alium clericum.

Degeneri. s. dedecora & meticulosa. nã genus clericorũ audax debet esse cum defendat lege Dei 1 quę dicit nolite tangere christos meos .i. sacerdotes. vnde securi sunt ex hoc. sic institut. de rer. diui. §. sanctæ. Accur.

Libertate. i. timidi erant, vt serui: non audaces, vt liberi.

Consentientes. s. expsse: vt differat à supiori responso.

Tradat. s. lex Leonis.

Reuersionem. sic & alias tabellio qui in suo officio deliquit, perpetuo illud prohibetur exercere: vt C. de suscep. & arca. l. si aliquid. lib. x. interdũ ad tẽpus: vt C. de nu. & ar. l. iij. in fin. lib. xij. sic & in prelato: vt s. §. proxi. sic & in tutore: vt insti. de suspect. tuto. per totum.

Participãs. sed nũquid Imperator posset, si meruerit in integrum hodie restituere? Videtur q nõ: vt j. eo. §. ga vero verisimile ibi, oportebit enĩ, &c. sed tamen dico contra: cum Leo non potuerit sequẽtibus imperatoribus præiudicare: vt C. de legi. & consti. l. digna. & ff. de na. re. l. quæris. dũmodo dixerit nõ obstante lege Leonis: vt ff. de leg. iij. l. si qs. in princi.

Ipsos quoq;. q. d. nõ solum minores & ordinarij, sed etiam maiores: cum sint quatuor ordines, vt diximus. j. vt ab illust. & qui su. eã sunt. §. j. apud quos possunt fieri omnes donationes & omnia quę sunt de iurisdictione voluntaria, etiam si merum imperium non habeant: vt j. de defen. ci. §. nulla. Sed nonne tantũ magistro census hæc authoritas datur: vt C. de testa. l. cõsulta? Rñ. illud in testamentis tantum dicit. Item in regia vrbe tantũ & in aliis locis obtinet, quod dictũ est.

Ministrant. s. authoritatem suam, quantum est ad donationem, quæ insinuationem desiderat, si maior est quingẽtorũ solidorum: vt inst. de do. §. aliæ. quãtũ vero ad alios cõtractus ministrant. i. ministerium præbent. s. docendo fieri contractus: vt j. eod. §. hæc igitur omnia.

Caussis. i. contractibus.

Monumenta i. instrumenta.

Interminatur. s. lex Leonis.

Hoc igitur. s. alienationes ecclesiasticarum immobilium rerum: vt s. e. §. vult enim.

Permittit. s. d. l. Leonis. vt C. de sa. sanc. eccle. l. iubemus. §. fin.

In vsu. in cõcessione vsus, seu vsusfructus.

Dato. si illi cũ quo sic pmittit ecclesia: vt j. e. §. si qs autem voluerit.

Donatę rei. i. recõpẽsatę ipsi ecclesię.

Cum proprietate. quam à principio debet habere ecclesia: vt in fine. huius. §.

Ecclesiæ. s. remanente.

Periculo. scilicet pœnarum prædictarum.

Lex. s. Leonis.

Percipiet. scilicet ecclesia.

Pro non facto. quantum est de iure: vt C. de legi. & cõ. l. nõ dubiũ. sed factum ipsum pro infecto haberi non potest 2: vt j. de æqua. do. §. quæ igitur. col. vij. & ff. de cap. l. in bello, §. factę. et ff. de acqui. pos. l. j. §. adipiscimur.

Vendicationis. scilicet œconomo pro tẽpore: vt s. eo. §. vult enim.

Lex. scilicet Leonis.

Breuitate. non q ipsa breuiter dicat: sed quia nos breuiter eam retulimus.

Ecclesiæ. s. Constantinopoli. vt in prin. sui patet.

1 Concor. xij. qõ j. & in c. solue. extra, de maior. & obediẽ.

Tabellionis delinquẽtis pœna.

Iudicum ordines quatuor.

Factum pro infecto haberi non potest.

2 Concor[...] ca. vt no[...] strũ. cum glo. si ex[...]tra de ap[...]pellat.

Insurg

diximus: non tamen retinere calliditatem postea insurgentium[a] valuit[b]. Quidam[c] enim dudum hoc, quod vocatur colonariũ ius (colonariũ ius est, veluti si domum valentem cẽtum solidos, & præstantem pensionem solidos decem, accipiat quis ab ecclesia, & det pro ea solidos centum, seu amplius, aut certè minus: & quasi iam de propria[d] aggrauet se dare singulis annis quasi pensionis nomine solidos tres. Iste[e] autem appellatur parœchus[f]: sed ipsam domum sub tam parua pensione in perpetuum, & ipse & heredes eius possidebant) adinuenientes, neque nostris legibus, neque aliẽ[g] cuiusdam omnium[h] notum, circũuentionem non paruam meditati sunt cõtra legem, perpetuas penẽ[i] cogitantes alienationes: quod nos[k] decæterò agi prohibemus, & pro eo ipso cõscripsimus[l] legem[m]. Dudum[n] autẽ & ad emphyteusim respexerũt[o], & imminuerũt[p] plurimam quãtitatem veri reditus illi, qui emphyteusim accipiunt, præstantes[q] iis, qui rebus pridem sanctissimæ maioris ecclesiæ prẽsidebant. ideoq; nos in quadam constitutionum[r] nostrarũ definiuimus quidẽ vsq; ad personas tres emphytheusim fieri accipientis, & duorũ successorũ aliorũ: hoc etiã sup rebus sanctissimæ maioris ecclesiæ fieri permittimus, non aũt vltra sextã partẽ releuari emphyteusim percipiẽtibus propter fortuitos casus[s] sancientes. Quia verò[t] didicim⁹ sic effusè & impiè ab aliquibus fieri documenta, vt neque sexta relinquatur sanctissimæ ecclesiæ pars, reliqs omnibus emphytheusim accipiẽtibus donatis: Anastasius[v] autem piæ memoriẽ gesta[x] monumentorum constituens[y] fieri super alienationibus, sicut etiam huius[z] rei[a] fieret[b], tempus et emphyteusim statuens, sine gestis quidẽ vsq; ad solã vitã accipientis emphyteusim, cũ gestis autẽ in perpetuũ eã extẽdens[c], neq; perfectã fecit, neque vtilem[d] legem: & vndiq; imperfectã vsq; ad solam diœcesim patriarchicæ sedis huius felicissimæ ciuitatis (sicut prẽdiximus[e]) legislationem statuens.

Nulla ecclesia vbicunque sita, vel aliquod monasterium, vel asceterium, vel quiuis alius pius locus rem immobilem alienare potest, nec specialiter pignori obligare. Ange.

Nos † igitur[f] (iam enĩ[g] ad legẽ veniẽdũ est) sancimus[h] neque sanctissimã huius felicissimæ[i] ciuitatis maiorẽ ecclesiam[k], neque sub ea constitutas ecclesias (quarũ ipsa p̃rogationem[l] suscepit, sicut eã Anastasius pie memoriæ interpretatus[m] est) neque

a Iurisgentium.s.hominum contra eam, vel in fraudem eius.

b Valuit. cum diuinare non potuit: vt. ff. man. l. si fideiussor. in prin. & ideo non peccauit lex Leonis: vt C. de testa. l. iubemus. in fi.

c Quidam. sic cõstrue. quidã. s. homines dudum hoc, quod vocatur colonariũ ius adinuenientes: colonariũ ius dico, neque nostris legibus, neq; &c. & procedit vsque ad ver. illum, quod nos &c. & postea accipe colonarium ius est, &c. qa interpositio est.

d De propria. scilicet domo.

e Iste. s. qui sic accipit.

f Parœchus.* id est, pensionator. à pariare, qd' est soluere: vt. ff. de stat. lib. l. antepe. §. pen. & §. fin. vel dicitur à pari: quia domino per omnia fere par est.

* Parœchus quis dicatur, vide Alc. libro prætermis. j. in hac ipsa dictione.

g Aliæ. s. legi.

h Omnium. vel imperatorum, vel iurisconsultorum.

i Pene. hoc ideo quia pẽsionem aliquam percipit.

k Quod nos. scilicet huiusmodi cõtractum.

l Cõscripsimus. sed per consuetudinẽ derogatur huic §. & sit emphyteusis per hunc. §.

m Legem. s. istã.

n Dudum. & hic superior articulus in. l. adiicitur Leonis: quia ibi non sunt.

o Respexerunt. s. œconomi, cum homines ad malitiam dediti nihil est, qd' non inueniant: vt j. vt ij qui ob. ha. perhi. res mi. j. rũ. col. v.

p Imminuerunt. s. prẽstationes œconomi, vt sequitur. Azo.

q Præstantes. s. dãtes œconomi in emphytheusim.

r Constitutionum. quas non habemus.

s Casus qui imminẽt emphytentæ: nisi sit totius rei interitus: vt institu. lo. §. adeo. quod non est in simplici colo: vt. ff loca. l. si fundum.

t Verò. pro certe.

v Anastasius. s. loquens in eodem casu, in quo superior. §. s. in emphyteusi.

x Gesta. i. vt ea quæ geruntur ex hoc contractu emphyteutico, in monumentis fiant. i. in scripturis. sic accipitur. ff. de proba. l. Celsus.

y Constituens. s. in lege, quam habuimus in memoria. s̃. eodem. §. ab Anastasio. & in fi. huius §.

z Huius. s. ecclesiæ.

a Rei. s. ecclesiasticæ.

b Fieret. emphyteuticus cõtractus. Accursius.

c Extendens. s. Anastasius.

d Neque vtilem. & ideo corrigitur. infra. eo. §. sinimus. in fin. §.

e Prædiximus. s̃. eodem. §.

f Nos igitur. qa legem Leonis iam breuiter retulim⁹, & duos casus supuenientes determinauimus: vt supra eo. §. vult. & §. lex. & §. dudum. igitur ad legẽ veniamus quam facere proposuimus: vt. s̃. e. j. respon.

g Iam enim. interpositio est hic ver. sic. j. eod. §. vt autẽ. ibi, quod enim &c. Accur.

h Sancimus. ex hoc. §. & §. seq. & §. sinimus. ibi, qd' actio &c. & j. de alien. & emphy. §. & hoc. & super ipsis collige qd' est. C. de sacrosan. eccl. auth. hoc ius in prin. Accu.

i Felicissimæ. s. Cõstantinopolitanæ, vbi hæc lex fiebat. Sed qualiter ĩbi fiebat, cum in vete ri Roma habeãt fieri: vt infra vt ecele. Roma. co. ij. in prin. Respon. illud fuit ante tempora Constantini: vt diximus. s̃. quomodo opor. epi. in prĩ. & §. si vero metropolita.

† Facit ad hunc. §. gl. in c. audi tis. sup verbo minoris. post princi. extra, de resti. in inte. & est situatus iste. §. super. l. vl. C. de sac. san. ecc. & xij. quæst. ij. §. hoc ius porrectum.

k Ecclesiam. subaudi habere licentiam: vt in fine huius. & sic ad inferiora, semper repete illud. Azo.

l Prærogationem. i. dispendia.

m Interpretatus. vt. s̃. eo. §. j.

alias omnes ecclesias in hac felicissima existentes [a] ciuitate, aut circa eius confinia, neque sub patriarchica sede huius felicissimæ ciuitatis cõstitutas, quarum metropolitas [b] ipse [c] ordinat, neque alium vllum vndique patriarcham, neque episcopum (dicimus autem & eos, qui in oriente, & qui in Illirico, insuper & in Aegypto, & in Lychaonia atque in Lycya, & eos, qui in Aphricana prouincia sunt complexiuè [d] dicendum, per omnes quæcunque nostræ sunt terræ, necnon in occidente sunt Deo amabiles episcopos ab ipsa seniori Roma vsque ad Oceanum cõsistentium sanctissimarum orthodoxarũ ecclesiarum (neque aliquem xenodochum [e] aut ptochotrophum, aut nosocomum, aut orphanotrophum, aut brephotrophũ, aut gerontocomum, aut monasterij virorum vel mulierum abbatem, vel abbatissam, aut quẽlibet omnino præsidentem venerabilibus collegiis, licẽtiam habere alienare rem immobilem, aut in domibus, aut in agris, aut in ortis, aut omnino in huiusmodi [f], neque rusticũ mãcipium neque ciuilem annonã, nec p̱ specialis [g] pignoris occasionem tradere creditoribus [h]. Alienationis [i] †autem nomẽ generalius iõ posuimus, vt prohibeamus & venditionem, & donationem & commutationem, & in perpetuũ [k] extensam emphyteusim, quæ non procul [l] ab alienatione consistit. Sed omnes vbique sacerdotes ab huiusmodi alienatione prohibemus, subditos pœnis, quibus Leonis piæ memoriæ vsa est constitutio [m]. Illã [n] nanque per omnia valere, & ratam esse sancimus. propterea [o] hanc proposuimus & protulimus, & non paterna voce [p] legem conscripsimus, sed hac cõmuni & Græca, vt omnibus sit nota, propter facilem interpretationem.

Quod itaque [q] iam præteriit, relinquimus. nam tanta documenta [r] tempore longo facta nunc commouere, multæ erit tergiuersationis [s].

[a] Existentes: vt sanctæ Mariæ & sanctæ Theodoræ, & aliarum: vt. s̃. vt deter. sit nume. in medio titu.

[b] Metropolitas. i. archiepiscopos.

[c] Ipse. s. patriarcha.

[d] Complexiue. i. generaliter sancimus.

[e] Xenodochum. hęc verba expone: vt. s̃. e. §. hęc igitur.

[f] Huiusmodi. s. immobile. nisi 1 casibus vj. vt p̱pter debitum, qđ alias solui non valet: vt infra de ali. & emphyte. §. & hoc etiã insuper. Item in emphyteusi: vt. j̃. e. §. emphyteusis. & §. seq. & j̃. de ali. & emphy. §. licentiã. Item permutat cũ alia ecclesia: vt. j̃. de consti. quæ ex adscri. §. fi. Item cum principe: vt. j̃. e. §. si nimus. Itẽ propter onus fiscale: vt infra de eccle. re, immo. ali. §. sancim⁹. igitur. Item in redẽptione captiuorũ: vt. j̃. de ali. & emphy. §. sanctissima vero. Sed ecõtra ecclesia in quinque casibus omnino p̱hibet † etiã in his casibus, vt notauimus infra, de alie. & emphy. §. ea. co. ix. Sed quid de mobilibus? Respond. possunt alienari: cũ nõ inueniatur prohibitũ: vt. ff. ex qb. cau. ma. l. necnõ. §. quod eis. nisi sint sacra circa altare necessaria, quæ alienari non possunt: vt instit. de re. diui. §. nullius. &. C. de sac. san. ec. l. sancimus. nisi propter captiuorum redemptionem: vt infra de alien. & emph. & de sacris. &. §. si vero propter. Item quæ sunt superflua: & tũc etiã propter debitum, nõ solum. propter redẽptionẽ captiuorum: vt. j̃. de alien. & emphyteu. §. si vero sunt plura.

[g] Specialis. hic no. quod vbicunque dicitur in hac cõstitutione de prohibitione specialis pignoris, illud sit correctũ per legẽ. j̃. de ali. & emphy. §. hoc etiã. Vel dic illud speciale causa necessitatis, propter quã cessat omnis lex: vt. ff. de offi. procon. l. j. gñalis aũt obligatio permittitur: vt. j̃. eo. §. si enim.

[h] Tradere credi. sed nunquid sine traditione speciale pignus facere potest. ff. de pigno. act. l. j. Videtur q̃ sic: vt hic, &. j̃. e. §. si aũt creditor. nã ibi dicit accipere &. §. si enim. in fin. &. §. sinimus. ibi, sed neque dationẽ. &c. Sed his largibus large ponitur verbum dare. sic ff. de pigno. act. l. si conuenerit. §. si quis. Quare dicas, quod nec sic fieri põt ob'i. per istã consti. vt. s̃. j. rñso. sed generalis obligatio fieri potest. s. sine traditione: cum dicat in tit. hypotheca: vt. ff. de pig. act. l. si rem. §. proprie. Sed quæ est ratio? Rñ. quia plus iuris constituitur creditori per speciale pignus, quam per generale: cũ mancipia generaliter obligata manumittamus, non si specialiter: vt. ff. de manumis. l. iij. C. de seru. pigno. da. ma. l. iij.

[i] Alienationis. vt C. de re ali. nõ ali. l. fi. sic. ff. de sta. lib. l. statuliberi. §. fina.

[k] Et in perpetuũ. Hic no. quod vbicũque in hac cõstitutione sit mentio de perpetua ẽphyteusi prohibenda, illud corrigitur: vt infra de alie. & emphyteu. §. licentiã. Vel dic, ibi conceditur in perpetuũ. i. quandiu reditus præstetur: & ita hic & institu. loca. §. adeo. Vel dic fieri in perpetuum. i. in tertiam generationem: vt infra. e. §. emphyteusim. prima verior.

[l] Non procul. i. non multum.

[m] Constitutio. vt s̃. eo. §. vult enim.

[n] Illam. s. legem Leonis. Accur.

[o] Propterea. s. vt prohiberemus oẽs sacerdotes: vt dixerat, nõ vt cõfirmaret. s. legem Leonis quia & sine hac erat confirmata. s̃. e. & sic non refertur ad proximum dictum.

[p] Voce. s. Latina: sed in Græca q̃ est magis cõmunis vt hic dicitur. nam Græcã sciunt Græci. Item Latinos oportet scire p̱pter interpretationẽ & translationem: vt patet per multas leges translatas: vt. ff. de excu. tut. l. j. & de iud. l. pars. & finiũ reg. l. fi. & aliæ infinitæ. Sed econtra linguam nostram Græci vilipendunt: nec eã scire volũt: vnde tãtum nobis est cõmunis. præterea, vt legitur in diuinis, quando Hebraica lingua trãsferebatur in Latinã, prius in Græcã transferebatur, vt facilius ex ea sumeretur in Latinam: sicut & de obligatione iurisgentiũ, quę tollitur per acceptilationem per quoddã mediũ: vt inst. qui. mod. tolli. obli. §. ij. Et no. quod hæc lex sic loquitur hic, acsi adhuc nõ esset translata in Latinum: & facit Imperator mentionẽ translationis. vel ideo est communis: quia fiebat Cõstantinopoli.

[q] Itaque. inceptiue non illatiue ponitur.

[r] Documenta. i. instrumenta facta de alienationibus rerum ecclesiasticarum.

[s] Tergiuersationis. sic. C. de test. l. iubemus. §. pe. sic infra eo. §. fi. &. C. de cad. tol. §. fi. sic. j̃. de referen. §. fi.

col.

Ecclesia quæ & qñ possit alienare.

†Concor. extra, de rebus eccl. non alien. & xij. quę. iij. per totum.

†Cõcor. capi. nulli liceat. nomẽ alienationis largissime ponitur extra de reb. eccle. alie. vel non. cum gloss. super verbo alienationis.

col.iij.sic.C.de legib.& consti.l.leges.
a Schema.i.ordinem vel figuram,secundum Al.
b Prædictas.s̃.§.vlti.Azo.
c Vt autem lex ad.id est,contra.
d Quod.id est,varietas.
e Quid enim isti tres versus sunt interpositio vsq; illuc,necessariũ, &c.
f Inter homines. vnde dicitur, Iustus septies in die cadit.sic.C. de vet. iu.enuc.l. ij. §. sed ga.sic.j.de consan. & vte.fra.in prin. col.vj.Aliud est in diuina natura: vt insti.de iusti.& iur. j.resp.et de iure na. §.sed naturalia.
g In auxilio.imo videtur ad destructionẽ.nã falsa efficitur lex:vt ff. de reg.Cato.l.j. ita & vitiosa:vt ff. de re. iur.l.j.in fi.contra: sed illud est quo ad exceptionem, quæ remota est à regula:sed ipsa lex vel regula firmatur, q̃ remanet:vt hic dr̃.
h Moueatur. sic j.eo.§.quia vero verisimile.ibi,oportebit,&c. Accur.
i Sinimus igitur. i.permittimus: quia exceptiones facimus à lege,quę prohibet alienationẽ rerum ecclesiasticarũ:ego hæc est prima per legem istã.
k Reipublicæ. quia publica vtilitas est præferenda priuatæ:vt hic, & ff.pro.soc.l. actione.§.Labeo.& C. de cad.tol.§.pe.& j.vt omnes obedi. iud.prouin.§. arripiat. col.v.
l Talis.s.ecclesiæ alicuius.
m Indẽnitate seruata.sic.j.constitutio, quæ ex ad.cri.& li. §.fin.
n Ab eo. Imperatore.

Iustus septies in die peccat.

† Haloã. vt autem] lex ad hu. nat.varietatem permaneat,& ad id qđ semper venit, per omnia.

Quapropter quę vsq; huc hactenus extant,propriũ habeant schema [a] .de cæterò autem omnem alienationẽ interdicimus,prædictas [b] eis pœnas ĩponẽtes.

Exceptio confirmat regulam in non exceptis.Bart.

† Vt autem lex ad [c] humanæ naturæ varietatem & quod [d] semper venit, moderata, per omnia immota permaneat (quid enim [e] erit stabile inter homines [f] , & ita immobile, vt nullam patiatur mutationem,cùm omnis noster status sub perpetuo motu consistat?) necessarium existimamus, quasdam exceptiones dare legi cũ multis vigiliis & subtilitate adinuentas: vt eas habẽs in auxilio [g] lex nequaquã moueat̃ [h].

Principi permutare licet cum ecclesia pro re meliori vel æquali, vtilitate reipublicæ exigente , & pragmatica forma præcedente:omni alia alienatiõe prohibita.B.

Sinimus igitur [i] imperio,si qua cõmunis commoditas est, & ad vtilitatem reipublicæ [k] respiciens, & possessionẽ exigens talis [l] alicuius immobilis rei,qualẽ proposuimus:hoc ei à sanctissimis ecclesiis & reliquis venerabilibus domibus & collegiis percipere licere, vndiq; sacris domibus indemnitate [m] seruata: & recompensam dari eis ab eo [n] ,qui percepit, æqua aut etiam maiore, quàm data est. Quid [o] enim causetur Imperator, ne meliora det , cui plurima dedit Deus habere, & multorum dominum esse,& facilè dare , & maximè in sanctissimis ecclesiis, in quibus optima mẽsura est donatarum eis rerum immensitas [p] .

Vnde si quid tale fiat, & pragmatica [q] præcesserit forma [r] ,præcipiens [s] imperio [t] aliquid dare talium rerum,& recompensauerit mox rẽ meliorẽ & vberiorem & vtiliorem: sit ea permutatio firma [v] ; & ij,qui præsident [x] domibus,quarum est , quod alienatur , & qui talibus administrãt literis [y] ,sine querela vndiq; sint nullã metuentes pœnarum, quę à Leone pię memoriæ interminantur , & à nobis firmatæ [z] sunt: vtique cũ nec † multùm [a] differant ab alterutro sacerdotium & imperium,& res sacrę à communibus & publicis:quando [b] omnis sanctissimis ecclesiis abundantia & status ex imperialibus munificẽtiis perpetuò præbeatur. Alterutris itaque compensantes [c] quæ decet,nõ ab aliquibus iure culpabuntur. Aliam verò [d] omnem siue ad imperium ipsum, siue ad aliam quancunq; personam factam , siue

o Quid.q.d.bene debet dare etiam maiorem rem.
p Immensitas.supra,vt deter.sit nu.cle. §. j. contra. Solu.vt ibi.
q Pragmatica.scriptura facta cũ consilio procerum .
r Forma.s.pragmatica.
s Præcipiens.s.ecclesiæ.
t Imperio.id est,Imperatori.
v Firma.nunquid ergo similiter à priuato in ecclesia fieri potest immensa donatio sine insinuatione? Quidam dicunt q; sic:vt hic,& C.de sac.sanc. eccle.l. illud nos contra:cum enim nõ inueniamus expressum hic,vel alibi stabit in suo statu,vt vltra quingentos solidos fiat insinuatio:vt insti.de dona. §. & cur retro. & C.de don.l. pe. in fin. Quod enim non mutatur, veteri iuri relinquitur: vt C.de ap.l.præcipimus.§.fin.in fin. & C.de testa.l sancimus.& q; hic dicitur,est speciale in principe:vt arg. s̃. eo.j.resp.& s̃.quomodo opor.epis.j. respon.vel dici põt hic non dici, q; Imperator donet sine insinuatione, imo fieri videtur , ex quo fit pragmatica forma , quæ est scriptura publica: vt j.eo.§.quia vero verisimile. & sic de iure cõmuni videt̃ fieri hæc donatio.
x Præsident. vt prælati.
y Literis. vt tabelliones, iudices: vt s̃.eo.§.ad hæc.& §.aliquid.
z Firmatæ. vt s̃. eod.l.alienationis. ibi,illa,&c.
a Nec multum. differunt enim in vsuc.triennij: quia res fiscales non vsucapiuntur:vt insti. de vsuc.§.res fiscales.sed res ecclesiæ sic:vt j̃. hæc consti. inter,&c.col.vj. secundum Ala. sed non valet:quia hęc constitutio non cogitauit de illa inferiori:sed differunt: quia vnum sacris, alterum humanis præsidet:vt supra, quomodo oporte. epi .j.respon.similitudinem autem habent:nam vtriusq; res iure isto adhuc centum annis præscribuntur:vt hic, & C.de sacrosanc. eccle l.fi. licet post hanc legem sit correctum quo ad ecclesiam:vt infra,de eccle.titu.§.pro temporalibus.
b Quando.pro quia.
c Compensantes.s.ecclesia & imperator.
d Aliam vero.quam supradictam permutationem, in qua tria fuerunt necessaria:& quod seruaretur illæsa ecclesia,& q; esset publica vtilitas,& fieret pragmatica forma:vt supra proxi.

Antiquo iuri relinquitur,qđ non mutatur.

† Cõcor. ca. solitæ. extra , de maiori. & obedien.

Perp

venditionem, siue donationem, siue permutationem, siue emphyteusim perpetuam [a] omnino perimimus. sed neque dationem cuiusdam pignoris [b] in re mobili factam, occasionem mutuorum fieri sinimus. Et hæc valere volumus in omni ecclesia, omnique monasterio, & nosocomio, & xenodochio, & brephotrophio, & asceterio, & gerontocomio, & omni absolutè collegio, quod actio pia [c] cõstituit, nullo, penitus horum [d] aliquid accipere ab eis [e] valente. Vnde neque constitutione [f] Anastasij diuæ memoriæ vlterius opus erit, neq; secundum illam faciẽdi decreti memoriæ obseruationis. Ipsa eñ rei principia [g] perimentes, & prohibentes quod fit, nequaquam persecutione deinceps indigebimus.

Ecclesiarum & locorum venerabilium res in emphyteusim dari possunt in personam accipiẽtis, & duorum successorum: videlicet filiorum & nepotum, & viri & vxoris, si de eis specialiter dictum fuerit: aliter non. Bartol.

Emphyteusim autem siue in sanctissima maiore ecclesia, siue in omnibus reliquis adorandis domibus fieri sinimus: & in accipientis persona, & in duobus [h] eiusdem personæ hæredibus deinceps, filiis [i] tantum solis masculis, aut fœminis, aut nepotibus vtriusque naturæ, aut vxore, aut viro: si hoc videlicet de vxore, aut viro expressim nominetur. alioqui nõ transire ad aliquem alterum hæredem, sed vsque ad solam vitam percipientium standum: nisi filios aut nepotes habuerint. Aliter [k] autem penitus emphyteusim agi ecclesiasticæ cuiusdã, aut ptochij rei immobilis aut mancipij rustici & ciuilis annonæ nullo permittimus modo: neque quod fit, habere aliquod penitus robur sinimus.

Ecclesiarum res pensionem eãdem reddentes in emphyteusim dare possunt pro eadem pensione, quanta ab initio fuit statuta, diminuta ad plus in sextam partẽ: pensione verò ob cladem minuta, pro extante pensione in emphyteusim dari debent. & si res sit pretiosa parum aut nullam reddens pensionem, re subtiliter æstimata, pensio constitui debet, quæ in xx. annis faciat æstimationem. Bartolus.

Quia verò Leonis quidem piæ memoriæ constitutio sub nulla [l] penitus deminutione dari rem ecclesiasticam sanciuit: nos autem in alia constitutione [m] à nobis scripta sextã accipi solum super emphyteusim sancimus: huiusmodi quædam deminutionis rei [n] damus ordinem, vt quæratur cũ omni veritate & subtilitate pensio eorum, quæ dãtur, tanta [o], quanta ab initio fuit, quando ad sanctissimam venit ecclesiam: & detur emphyteusis talibus personis, quales dudum diximus [p]. Tunc enim sextam [q] ei partẽ [r] cũ scrupulositate imputandam [s] concedimus. Si verò minui contigerit per quandam cladem [t] pẽsionem, aut [v] in toto: tunc constantem pensionem accipiat [x], qui emphyteu-

[a] Perpetuam. infra, de ali. & emph. §. licentiam. cõtra. Solu. vt dixi. s. eo. §. alienationis.
[b] Cuiusdam pignoris. j. de alien. & emphyt. §. hoc etiam insuper. in prin. col. ix. cõtra. Sol. vt diximus. e. §. nosigit. in fi. Ac.
[c] Actio pia. i. intentio. vel dic. id est actus pius.
[d] Horũ. s. ẽptorũ ab ecclesia, vel donatorũ & similiũ.
[e] Ab eis. s. locis.
[f] Constitutione. cuius memoriam fecit. s. eo. §. ab Anastasio. & §. Anastasius.
[g] Principia. sic. ff. de aqua plu. arc. l. sed interdum. sic ff. quod vi aut clam. l. nam origo.
[h] Duobus. imo. in perpetuum: sed dic vt s. eo. §. alienationis.
[i] Filiis. Nota filiis dari quædam, quæ nõ dantur extraneis hæredibus. Sic in priuilegio hypothecarũ, quando succedunt matri: vt C. qui po. in pigno. l. fi. sic in priuilegiis, ne damnetur vir in solidum: vt ff. sol. ma. l. maritum. & l. etiam. sic ff. ad Trebel. l. ex facto. §. si sic. C. de inof testa. l. scimus. in fi legis.
[k] Aliter. quàm nunc diximus.
[l] Sub nulla. non sub vlla: quia nihil dixit de hoc. vel dic quod eo ipso, quod generaliter alienare prohibuit: quod & hanc prohibuit. s. emphyteusim.
[m] Cõstitutiõe. de qua memoriã habuim⁹. s. e. §. dudũ.
[n] Rei. mercedis. s. quæ potest haberi ex re, si locaretur annuatim.
[o] Tanta. forte qñ res venit ad ecclesiam, reddebat singulis annis x. & nunc tantundem reddit.
[p] Diximus. s. eo. §. dudum. & §. proxi.
[q] Sextam. ad plus.
[r] Partem. accipe verbum. j. concedimus. i. remittimus.
[s] Imputandam. i. compensandam cũ scrupulositate. Nã quia interdum emphyteuta damnum sentit, vel propter tempestatem: vt ff. loca. l. ex conducto. §. j. vel propter rei interitum particularem: vt C. de iu. emph. l. j. dicitur fieri quædam compensatio: vt hic, & s. eo. §. dudum.
[t] Cladẽ. quia fundus pro parte chasmate periit: vt ff. de mino. l. verum. §. pe. vel quia arbores sunt vento dirutæ vel domus exusta, vt insti. de contrah. empt. §. cum autem.
[v] Aut. hoc est de responsione.
[x] Accipiat. vt si nomine pensionis reddãtur v. & nunc v. reddat, & nõ minus, imo potius dimittat, vt sequitur. Et vt hęc plene intelligantur, distingue aut res, quæ datur in emph. est tantæ pensionis, quantæ erat tunc, cũ ad ecclesiam peruenit aut maioris, aut minoris, aut fere nullius, aut prsus nullius. primo casu fit diminutio in vj. partẽ. s. eo. §. dudũ. s. proxi. §. & j. de alien. & emph. §. j. in princip. & §. quicunque. col. ix. In secundo fit diminutio similiter: vt puta in vj. partem: sed habetur respectus, quando ad ecclesiã peruenit: ne quod fauore eius inductum est, contra eã interpretemur: vt ff. de legi. & senatusc. l. nulla. & C. de legi. & consti. l. quod fauore. In tertio. quando est minoris: nunquam quãdo peruenit ad ecclesiam, puta in dimidiam vel circa idem: tunc accipiat pro ea pensione, quæ nunc est, aut dimittat, vt hic. vbi autem parum minus vel etiam esset parum plus: tunc credo idem quod in pri

Filiis damnatur, quæ non dãtur extraneis.

in primo casu. Nam propter nimiam rem à iure non recedo: vt ff. de in integ. resti. l. scio. In quarto. s. quando fere nullius est, vt quia ruinosa esset: tūc aut soluere vult statim. & tūc fit diminutio in tertiā partem ab ea pensione, quæ poterat colligi adhuc re existēte in suo statu. Aut vult soluere demū re refecta, & tunc nulla fit diminutio præsentis mercedis: imo medietatē eius pēsionis, quæ adiicietur ex rei ædificatione, debet adiicere. vt j. de alien. & emphyt. §. si verò quædā. Sed quidā dixerunt nō esse facīēdam differentiā interdicta duo modo capitula: cū in eodē casu intelligerent, quod hic dicitur, vt j. de ali. & ēph. §. si verò quædam. & illū. §. hunc supplere dixerant: quod nō credo. In quinto casu dico, quod prout potest qualilicūq; pensione debet locare. s. in emphyt. œconomus, vt j. de ali. & emphyt. §. j. in fi. Addo etiā sextū membrum, qn̄ tantæ est nunc, quātæ prius: sed parū est respectu ęstimatiōis rei, vel turris: & tunc dic, vt j. eo. §. fin. & hęc omnia æstimātur p architectos, vt j. eo. §. quod autem. Acc.

nationis.

Canonem. i. solitam mercedem.

Hoc enim. interpositio est vsq; illuc, fieri.

Hominum. nam in priuata emphyteusi per triennium expectatur: vt C. de iure emphy. l. ij §. fin. sed in ecclesiastica bienniū, vt hic, & j. de ali. & emphyt. §. si verò quis. Sed in simplici colono indistinctè biēnium expectat: vt ff. loca. & cond. l. quæro. §. interlocatorem. & l. cū dominus horreorum.

sim subire vult: aut nec accipiat penitus: cum liceat conducere[h] potius, quā tales diminutiones in emphyteusim celebrare. Si verò alicuius ecclesiastici prædij suburbani emphyteusis detur: qualia plurima maximè in hac nouimus felicissima cōsistere ciuitate, multo quidē digna pretio, paruas verò reddētia pensiones, aut nihil pensionū oīno, non ex reditibus meriti emphyteusim, sed æstimari suburbanū subtiliter, & reputari ex p̄tio collecto reditus possibiles in viginti annis computari[g]: & in reditibus ex hoc cōputatis agi emphyteusim, nō perpetuò, sed in eū, q percipit, & duas ex eo successiones, & viro & vxori sicut prędiximus faciendā.

Emphyteuta si canonem non soluerit per biennium, cadit à iure suo, & reddere rem compellitur, & pensionem pro tempore præterito soluere, & damnum emendare: nulla pro melioratione retentione competente. Barto.

Scire autē emphyteutas conuenit, quia si biennio continuo non exoluerint emphyteuticū canonem (hoc enim tēpus pro triēnio aliorū hominū sufficere ad casum ecclesiasticarū, aut ptochicarū emphyteusium pro nō soluto canone ponimus) fient omnino extranei emphyteumatis: & volētibus præpositis sacrarū domuum licebit prædia, aut domos defendere, nullā metuētibus meliorationū[p] redditionē. Sed si quidē deterius fecerit[q] prædiū[r] suburbanū aut domū, qui emphyteusim percepit, cogi eū de suo diligentia ac restitutionem prisci status facere, & obligatum esse ad hoc ipsum, & hæredes eius, & successores, eiusq; res, insuper & debitos omnes reditus sine dilatione exigi.

Res immobiles ecclesiarū alienari prohibentur in quācunque personam: siue sint integræ, siue ruinosæ: nisi in emphyteusim à iure permissam, rerum æstimatione subtiliter facta per architectos, reuolutione siue machinatione remota. Bart.

Quod aūt dictum est à nobis, vt nullius immobilis rei ecclesiasticæ aut ptochicæ alienatio sit p̄missa, ad nullam nostræ reipublicæ personā sancimus valere, non solū super constantibus domibus & suburbanis & hortis & agris, sed etiam super ruinis, siue ex igne, siue ex terræ motu, siue ex alia qualibet causa ruina sit: sed etiā in iis, quæ omnino destructa

Cōcor. gloss. ij. in c. cum causam. post med. ibi, quandoq; considератur. extra de testi.

Cum liceat. i. magis licitū est sic locare ad annos, quā pensionem diminuere, licet sit securius, licet econtra quandoq; fit: quia melius est &c vt j. de tabel. & vt proto. di. §. nos autem in fine.

Conducere. i. locare.

Digna pretio. s. prædia.

Pensiones q. vt sunt turres.

Non ex reditibus. licet hoc fiat alias: vt s. eodem. §. proximo.

Subtiliter. per architectos: vt j. eo. §. quod autem.

Computari. q. d. talis detur pensio, quæ collecta vsq; ad xx. annos, contineat pensionē, vel æstimationem rei. sic & econtra in venditione rei ecclesiasticæ quandoque sumitur pretiū ex pēsione: vt j. de alie. & emphy. §. ex hoc autem concedimus. Acc.

Prædiximus. vt s. e. § emphyteusim.

Faciendam. imo perpetuo: sed dic vt s. eod. §. alie

Ad casum. i. ad remissionem.

Defendere. s. vēdicando vel cōdicendo ex l. ista.

Meliorationum. quæ Græcè emponemata dicūtur: vt C. de iure emphy. l. ij. & inde dicitur emphyteusis. i. cōtractus meliorationis.

Fecerit. s. dolo, vel culpa lata, vel leui, quæ veniunt in omnibus contractibus, quæ gratia vtriusq; partis fiunt: vt ff. de regulis iuris. l. contractus: & ff. commo. l. si vt certo. §. nunc. Ad instar enim fructuarij bona fide vtetur: vt ff. vsufru. quemad. caue. l. j.

Prædium. scilicet rusticum.

Ad restitutionem i. diligentem. restitutionem.

Omnes reditus ratione præteriti tēporis tātum: vt j. de ali. & emphyt. §. si verò q̄s. Sed contra. j. e. §. si verò etiā p̄petuam emphy. Rn̄. ibi cōtractus ab initio non tenuit: sed vbi tenuit, obtinet, quod hic dicitur: vt j. de ali. & emphyt. §. si verò præter.

Quod autem dictum est. vt s. eo. §. nos igitur.

Valere. s. alienationē. Cōtra enim videbatur ex eo, quod Imperatori est licitum: vt s eo. §. finimus. & suæ familiæ licitum videtur: vt insti. de vsu. & ha. §. ij. cum & alias dicat, quod sit pars sui corporis: vt C. ad leg. Iul. maie. l. quisquis. in prin.

Qualibet causa. vt vetustate vel chasmate: vt ff. de mino. l. verum. §. pen.

Sed etiam. quasi dicat, non solum super ruinis, sed etiam, & cætera.

a Iacent. quia totum est destructum: sed non exportata ruina: sed in sequenti casu est exportata. ar. ff. de dam. infec. l. prætor. §. fi. & l. seq.

b Temporali. imo perpetua hodie: sed dic vt s. eo. §. alienationis.

m Dictum. vt s. e. §. quia verò Leonis. & §. si verò.

n Illum. s. emphyteutam.

o Duas imo in perpetuum: vt j. de ali. & emphyt. §. licentiam. sed dic, vt s. eo. §. alienationis.

p Dictum est. vt s. eo. §. emphyteusim.

sunt, & in pauimento iacēt a, siue etiam in puris ruinis nullū ædificiū habentibus, neque materiā iacentē. Nō enim in illis alienationē fieri permittimus: nisi in sola emphyteusi tēporali b, secundū quod dudum à nobis dictū est, & in tribus personis talibus, quales prædiximus c, vt neq; d vlla circūscriptio in rē ecclesiasticam in talibus fiat, duobus per tpa primatibus mechanicis e, aut architectis siue f in hac regia & maxima ciuitate vnà cū Deo amabilibus œconomis, & quinque reuerendissimis p̄sbyteris, & duobus diaconibus, præsente quoq; deo amabili ep̄o: siue etiā in prouincia duobus insignibus g mechanicis, aut architectis, aut etiā vno (si vnū solū ciuitas habeat) interuenientibus in illis locis sacrosanctis euāgeliis h positis definiat ab architectis, quantū cōpetat pro hoc solui sanctissimæ ecclesiæ secūdū modū emphyteusis i: & in his k emphyteuticā l cōscriptionē in eo celebrari secūdum figurā prius dictā m, illū verò n & ædificare, & vti materiebus, si materias habeat, & transmittere emphyteusim vsq; ad duas o successiones (sicut dictū est p) & sic reuerti post trium personarum mortē ad sanctissimā ecclesiā, aut venerabilem domū, ex qua facta est emphyteusis, & etiam valere talem contractū, vtpote præsenti non repugnantem legi. Neque illud quod hactenus contra tales contractus q agebatur r, valere permittendū est de adiectione: vt si vel duorum hæredū compleatur tp̄s, licentia s sit eis, qui post illū t sunt, in emphyteusim dare id, vnde agitur, & semper eos præponi aliis v. in hoc x enim nihil aliud est, quàm per reuolutionem & machinationē perpetuas eis emphyteuseis y, magis autē priuationes ecclesiasticarum agi rerum. Sed & si quid factū est tale z, nullam necessitatē esse reuerendissimis œconomis duobus hæredib⁹ cessantibus, cæteris tradere a.

Res ecclesiæ concedi potest ad tēpus accipere volenti ad vsumfructum, re alia eiusdem reditus in eius compensationem ecclesiæ donata: vt tempore finito vtraque res pleno iure ad ecclesiam redeat. Bart.

Si quis aūt voluerit accipere secundū rationem vsus, aut qui vocaē vsusfructus, rē ecclesiasticam aut sanctissimæ maioris ecclesiæ, aut alterius cuiuslibet b, quæ in omni nostra ditione sunt positæ, aut ptochicorū, oīno percipiat hoc, & secūdū prædictā obseruationē, & secūdū formā cōstitutionis Leonis c piæ memoriæ: vt iste locuples existens & substātiæ immobilis dominus, aliam mox rē secundū proprietatis ius d cōpenset e sanctissimæ ecclesiæ, aut ve

c Prædiximus. vt s. eod. l. emphyteusim.

d Vt neque. hic potest esse. §. & dic neq;. pro & nō: ac si dicat, & vt non &c. Accurs.

e Mechanicis. s. interuenientibus: q verbū est infra. Et nota q hoc nomen mechanicus generalius nomē est, q̄ architectus. Nam mechanica est s. scientia adulterina siue nō liberalis, vt pelipariorum, fabrorū, & similiū. inde mechanici. i. magistri harum artium sed architectus magister tectorū, vel domuū tantū dicitur: & maior, ab archos quod est princeps. et tectū, quasi dicat princeps magistrorū tectorum, vel domuum, per quos istæ ruinæ æstimantur, vt non decipiaē ecclesia.

f Siue. hoc siue, respicit infra aliud siue &c. quod est remotū: sicut. ff. de in rem verso. l. iij. §. siue.

g Insignibus. scilicet maximis.

h Euāgeliis. s. coram præside. secundum R. q nihil est imo corā his: non tñ tangēt. sic. C. de iudi. l. rem nō nouam. & j. de sanct. episc. §. nulli verò.

i Modū emphyteusis. s. designatū. s. eod. §. quia verò. & §. si verò.

k In his. scilicet domibus.

l Emphyteuticam conscriptionem. s. scripturam per tabellionē factam. vij. testibus adhibitis: vt modo numerauit. sic & alias est necessaria scriptura: vt j. de ali. & emphy. §. & hoc etiam. regulariter contra: vt C. de pact. l. pactum.

Mechanica ars quæ dicatur.

q Contractus. alias contra tales leges habebātur cōtractus &c.

r Agebatur. scilicet per pactum.

s Licentia. i. necessitas imponaē. scilicet prælatis. & ita hæc dictio importat necessitatē: vt in sequēti litera patet. sic ff. de minori. l. etiā ei. §. imperator. & ff. de solut. l. si quis seruo. in verbo sufficit.

t Illū. i. in iis, qui sunt vltra tertiam generationem.

v Aliis. s. extraneis sic & alias. C. de contrah. emp. l. dudum.

x In hoc. scilicet pacto, vel tali facto promisso.

y Emphyteuseis. accusatiuus est pluralis numeri.

z Tale. s. pactū, vt eis, & non aliis detur.

a Tradere. cum enim sit cōtra legē istam, nō valet: vt C. de pact. l. pacta. sed cum hodie fiat perpetua, & hoc pactū credo valere vt. j. de alie. & emphy. §. licentiā. nisi in maiori ecclesia Constanti. ciuitatis, & quibusdam ecclesiis sub ea positis: vt j. de alie. & emphy. §. j.

b Cuiuslibet. domus venerabilis. Accurs.

c Leonis. vt C. de sacrosan. eccl. l. iubemus. §. fi.

d Ius. s. vsusfructu remanēte apud eū.

e Cōpenset. Impropriè ponitur secundū Al. quia inter species fieri nō potest cōpensatio: vt insti. de actio. §. in bonæ fidei. Nec ob. C. de compensa. l. fi. in prin. quia actiones reales tūc compēsantur cum rebus peremptis, vt veniatur ad æstimationem: quod sit quan

Compe[n]satio in[ter] species [fie]ri non p[o]test.

nerabili domui, ex qua hic percepit tantos & tales frequẽtes reditus, quãtos aut quales habet. qđ datur [a] ita, vt post eius obitum ecclesiastica, aut ptochica res reuertatur ad venerabilem domum cum vsu, qui datus est, non transcendente tẽpus vitæ percipientis. Accipiat [b] autem similiter etiam rei in compensatio nem datæ [c] & [d] vsum, quatenus [e] sit post percipientis obitum tempus, in quo donatio vsus conuenit, non transcendens, videlicet percipientis vitam: vtrunque [f] ex toto & secundum proprietatẽ, & secundum vsum apud sanctissimam ecclesiã [g] remansurum.

Oeconomi res ecclesiarum in casibus prohibitis alienantes, pœna legis Leonis afficiuntur, & emptor pretium amittit, & rem cũ fructibus reddet. Item donatarius rem donatam cum fructibus reddere compellitur. Bar.

Quia vero Leonis piæ memoriæ cõstitutio pœnas penè [h] solũmodo in vẽditione [i] decreuit, nos autẽ interdicimus [k] non vẽditiones solũ, sed etiam donationes [l], & permutationes, & ꝑpetuas emphyteuseis & pignorum dationes in rebus immobilibus [m]. Videmus autem quosdã sic amatores periculi cõstitutos, vt præsumant ad ea quæ interdicta sunt accedere, & circũuentionẽ facere legib⁹ ex volũtate & præsumptiõe, quã habent: & quæ omnibus modis interdicta sunt, & forsitan deducunt homines ad mortem [n], qui hoc agũt: propterea necessarium existimauimus, in vnoquoque contractu etiam certam statuere pœnam: iis quippe pœnis, quæ positæ sunt aduersus œconomos ex constitutione prædicta piæ memoriæ Leonis, similiter & nunc imminentibus œconomo, aut xenodocho, aut nosocomo, aut brephotropho, aut abbati, aut abbatissæ monasterij, aut asceterij, secundum quod prius dispositum est [o]. Si quis igitur emere præsumpserit rem ecclesiasticam, aut ptochicam, cadat quidem mox [p] pretio: exigatur autem res, quam accepit, cum omni medij temporis incremento: & contra sanctissimam quidam ecclesiam, aut venerabilem domum nullam omnino habeat actionem ꝛ: contra venerabiles verò œconomos [q], aut qui omnino vendiderunt, in propriis eorum [r] substantiis ex contractu [s] habeat actionem: vt metu suæ substantiæ etsi [t] non propter Dei timorem, tamen segniores circa venditionem fiant. Si quis autem per donationem accipere præsumpserit rem ecclesiasticam, aut ptochicam: & ipso quod datum est, omnino cadat, & aliud tantumdem ex sua substantia repenset [u] sanctissimæ ecclesiæ, aut venerabili domui, ex qua hoc suscepit: vt quàm nisus est agere contra eam nouitatem, hanc sibimet in propriis exhibens, suam sentiat malignitatem. Si autem permutatio in quibusdam personis fiat: præter solum imperium, sicut prædiximus [x], & qui permutationem

sit quandoque: vt ff. de rei vend. l. qui restituere.

a Quod datur. s. ab ecclesia modo: & impropriè ponitur verbũ dare, cũ dominium nõ trãseat: vt hic: & s̄. eo. §. hoc igitur. & j. de alie. & emphyt. §. si vero quis. alias propriè accipitur. cũ dominiũ trãsit: vt insti. de act. §. sic itaqꝫ. Vel dic propriè, quod vsusfructus transit, & eius possessio: vt s̄. de acqui poss. l. naturaliter. & prout de facto res trãsit, vel de iure quo ad vsumfr. eaten⁹ postea ad ecclesiam redit: vt sequitur.

b Accipiat. s. venerabilis domus.

c Datæ. s. à fructuario ecclesiæ ab initio, cuius etiam meliori tempore habet vsumfr.

d Et. pro etiam.

e Quatenus. i. in quantum.

f Vtrumqꝫ. s. qđ datum fuit fructuario, & qđ ipse dedit ecclesiæ.

g Ecclesiam remãsuram. defectiua est, & ideo subaudi decurreret.

h Pene. i. fere. A.

Vẽditionis nomẽ alias alienationis, species nõ complectitur.

i In venditione. quod nomẽ nõ ad omnem alienationem pertinet: vt ff. de sta. li. statuliberi. in fin. vnde non cõtinet emphyteusim, nec etiã pignoris dationẽ sed hæc const. sic: quia non procul ab alienatione cõsistit: vt s̄. eo. §. alienationis. propter hoc dixit hic pene.

k Interdicimus. vt s̄. e. §. nos igitur.

l Donationes. de his primis dixit etiã Leo: sed de duobus sequẽtibus nõ.

m Immobilibus. s. prohiberi.

n Ad mortem. s. ciuilem ad quã deducuntur tabelliones, q deportãtur: q̃ est mors ciuilis: vt s̄. eo. §. ad hoc. & ff. de cõtra tab. l. j. §. filiũ. Itẽ œconomi & magistri, & magni iudices pœnã patiuntur, licet nõ mortẽ: vt s̄. e. §. œconomum. & §. ipsos. nam & hic dicit forsitan.

o Dispositũ est. vt s̄. e. §. vult. Acc.

p Mox. i. statim.

q Oeconomos. sic ff. si cert. peta. l. ciuitas.

r Eorum. s. œconomorum.

s Contractu. sed qualiter ex inutili cõtractu agitur: vt C. de leg. & cõst. l. nõ dubiũ? Rñ. inutilis est in fauorẽ ecclesiæ, vt possit vẽdicare: sed in odiũ œconomi valet, vt teneatur. Vel dic ex inutili contractu agi: vt alias ff. de act. emp. l. ex empto. §. is qui. & de contrah. emp. l. sed Celsus. & de pign. act. l. solutum. §. j. Item nõne œconomus poterit agentẽ exceptione excludere: vt C. de liber. cau. l. si is. & ff. sol. ma. l. viro. & l. cum mulier. & qa potior est cõditio possidentis in talibus: vt ff. de cõdic. ob turp. l. ij. & l. si ob turpẽ? Respon. dic emptorẽ bona fide emisse: nec sibi nocet iuris ignorãtia in damno vitãdo: vt ff. de iur. & facti igno. l. error. in fi. Vel dic, quod œconomus tãquã suam vendebat, vt inueniret emptorẽ C. de bo. mat l. j.

t Si. i. quamuis.

u Repẽset. vt C. de don. l. nec ignorans. cõtra ff de regulis iur. l. donari. Sed hoc est speciale ꝑpter delictum suũ: vel alias in odiũ malæ fidei possessoris: vt ff. ad l. Aq. l. si seru⁹ seruũ. §. si o[illegible]iuã. & instit. de re. di. §. ex diuerso.

x Prædiximus. vt §. eo. §. finimus.

ꝛ Gl. fi. in ca. ad audientiam. extra, de reb. eccle. alie. intelligit, qđ isti emptores rerum ecclesiæ habeãt actionem contra œconomũ ad pretiũ repetẽdum si sint bonæ fidei emptores alias non vt xvj. q. iij. §. potest. versi. vniuersis.

accepit, subiaceat pœnæ, & datam sibi rem amittat [a], & recurrat rursus hæc ad venerabilem domum, vnde progressa est: & quod pro cōpensatione dedit, maneat apud venerabilem domū: & qui accesserit ad causam legi contrariam, cadat vtroq; iustè, & secundū hoc pœnæ subdatur †, secundum quod & propriis cadet, & quod sperauit, non adquisiuit, etiā hac actione ei seruata in propria substantia eorū [b], qui cōtractū cū eo celebrauerunt.

Contentus debet esse creditor generali hypotheca in re ecclesiastica, & nullum speciale pignus accipere. Ange.

Si autem creditor in pignore corporali [c] elegerit accipere rem immobilem ecclesiasticā, aut ptochicam, in domibus forsan, aut suburbanis [d], aut agis, aut hortis, aut ciuilibus panibus, aut rusticis mancipiis, & dederit aurum [e]: ab hoc [f] cadat creditor, & habeat lucrū [g], quæ mutuum accepit sanctissima ecclesia, aut venerabilis domus, qđ mutuatum est aurum, etiam hic cōtra celebrantē mutuum œconomū, aut xenodochum, aut brephotrophum, aut præsulem monasterij [h], aut asceterij, aut aliorum venerabilium collegiorum, creditori actione manente: his omnibus etiam in abbatissis muliebrium asceteriorum, aut monasteriorum valentibus. Si enim [i] omnino sanctissimis ecclesiis, aut aliis venerabilibus domibus crediti opus fiat, aut [k] in solā necessariā videlicet, & ineuitabilem occasionē [l], & præter quam non poterit, quod imminet, adimpleri: aut in aliam causam vtilissimam sanctissimæ ecclesiæ consistentem [m]: licebit præpositis earum [n] vsque ad generalem [o] hypothecam stare, & nullum speciale [p] pignus creditoribus prębere.

Suscipiens ab ecclesia in emphyteusim perpetuam, vel temporalem contra huius legis dispositionem, cadit ab emphyteusi: & tenetur ad canonis præstationem, ac si emphyteusis teneret: & datum per eum remanet ecclesiæ. Angelus.

Si verò in perpetuam quispiam emphyteusim accipere præsumpserit, quod non licet, aut temporalem quidem, non tamen secundum huius nostrę legis obseruationē [q]: etiam sic cadat quidē de emphyteusi: & quod datum est, maneat apud venerabilem domum. Debet autem continuò, & post casum emphyteumatis, quātum futurus [r] erat, soluere, si secundum legem subiisset emphyteusim: nihil apud eū remanente ex rebus pauperū [s], quæ frustra per emphyteusim datę sunt. Hęc igitur omnia custodiantur prædictis [t] subiecta pœnis: neque tabellionibus præsumentibus instrumentis talibus ministrare, sed metuentibus vsque ad exilium, & vt nunquā reuertantur, nec si sacra [v] hoc præbeat forma: neq; iudicibus [x] vel dictare talia instrumēta præsumētibus, vel facta suscipere, & gestis monumētorum ea firmare: nec etiam ipsi & cinguli & dignitatis & substantiæ casum secundū Leonis cōstitutionem sustineant [y].

† Haloā. secundum quam & propriis cadat, & quod sperauit, non adquirat: etiam hic actione &c.

[a] Amittat. impropriè tamē: cum non transierit dominiū: vt ff. de reg. iur. l. nō videtur rē amittere, secūdum Alberic.

[b] Substantia eorum. s. œconomorum &. similium. arg. s. proxi. & §. si quis igitur. & hoc erat dictū in lege Leonis de permutatione.

[c] Corporali. id est, speciali.

[d] Suburbanis. id est, ortis iuxta vrbem.

[e] Aurū. vel etiā aliud: vt s. de fideius. §. j.

[f] Ab hoc. s. auro, quod mutuauerat ecclesiæ.

[g] Habeat lucrū. Sed quomodo ecclesia locupletatur cum aliena iactura in omnibus his casibus: vt ff de condi. inde. l. nam natura? Hic rñ. nō fit cū iniuria: imo iure et ex culpa eius qui accepit: vt ff. de regul. iur. l. quod qs.

[h] Præsulem monasterij. sed quomodo tenentur, cū nihil habeāt, vt s. de mo. §. illud. nam inanis est actio, &c. vt ff. de do. l. nā is? Rñ. quidā. quia affines & consanguinei eorū tenētur ꝑ eis: quod nihil est: cū alius pro eo nō debet exigi: vt j. vt non fiāt pi. §. j. coll. v. & C. de pœ. l. sancim⁹. Vel dic, quod hic loquitur, quando hic habebat adhuc bona quia non diuiserat inter filios: vt j. de san. episco. §. si qua mulier. Vel dic tertio. quod hæc constis. loquitur de his monachis, vel abbatib⁹, qui ante cōsti. illam de mona. intrabāt monasterium, qui nō perdebant propterea rerum suarum dominiū, vt j. hæc cō. inter. prio. cō. de iis q ingre. mo. col. vj. dicit, qđ de eo qđ acquisiuit ex genere coniuncto, vsq; ad quartum gradū vt j. de ecc. tit. §. interdicimus. collat. ix. & j. de san. epis. §. si quis contra aliquam. sed hoc in episcopo, non monacho posset habere locū. Alij dicūt, quod quidam sunt abbates laici, non monachi: vt Petragoricen. & sancti Frontonis, qui habēt ꝓpria. Sed tertia opin. verior est.

[i] Si enim. vere nō debet rē immobilem pignori dare.

[k] Aut. opus dico aut, &c.

[l] Occasionē, puta vt soluat debitū vsurarum.

[m] Consistentem. vt in emēdis bob⁹ pro laborario terrę ecclesię, vel alia iusta causa.

[n] Earū. ecclesiarū.

[o] Ad generalem. sic dicendo, omnia bona ecclesiæ tibi obligo. Sed nūqd est plus, quam speciale? Rñ. nō: vt diximus s. eod. l. non igitur. in fin.

[p] Speciale. sed hodie contra: vt j. de al. & emphyteu. §. hoc etiam. col. ix. sed dic: vt s. eod. §. alienationis.

[q] Obseruationē. quā habuimus. s. e. §. emphyteusim. & §. quia vero. & §. si vero.

[r] Futurus. etiam pro futuro tēpore, qa cōtractus nō valuit: qđ dic: vt s. eo. §. scire autem.

[s] Pauperū. i. ex rebus ipsius ecclesiæ. & no. res ecclesiarū pauperum esse.

Ecclesiæ res sunt pauperū.

[t] Prædictis. vt s. eo. §. vult enim. cū sequen. vsque ad §. hæc igit. & s. eo. §. qa vero vsq; huc.

[v] Sacra. i. cōcessio facta à princ. sic j. §. quia vero verisimile.

[x] Iudicibus. sic C. de dec. l. omnes.

[y] Sustineant. vt supra

supra, eodem. §. ipsos.
a Eos. scilicet oeconomos.
b Legem. vt C. de sacrosan. eccl. l. sancimus.
c Conflant. id est, conquassant & liquefaciunt.
d Aut. cū aspiratione haud, ponitur pro non: si autem est sine aspiratione. debet subiici maiori.
e Sacras. sic. j. de ali. & emphyt. §. de sacris. & §. sanctissimas.
f Diximus. s. eo. & C. de sacrosanc. eccles. l. sancimus. & legitur instit. de rerū di. §. nullius. & §. sacrae. Acc.
g Animae. id est, animata corpora. & sic ponitur contentum pro continente.
h Hominū. sic. j. de eccle. tit. §. si autē pro redemptione. colla. ix.
i Possessio. i. ex qua praestaretur ciuilis panis. vel dic ipsa possessio talis pstationis annuae.
k Lex. s. Leonis: vt s. eo. §. vult em̄.
l Pragmaticas formas. i. nostrum rescriptum cū consilio procerum factum. Acc.
m Aliquid. i. emere rem ecclesiae.
n Permittentes. pragmaticas formas.
o Prohibemus. s. tentare acquirere tale rescriptum. & etiā si acquiratur, phibemus vti eo, vt sequitur, & sancimus &c.
p Quempiam. i. talem aliquem.
q Proferre. Sed nūquid tenetur. l. Corn. de fal. ex eo capite. si quis scienter vtitur illicito instrumēto: vt C. si reus vel accusat. l. iij. & ff. ad legem Cor. de fals. l. falsi. §. j. Rñd. non, duabus rationibus: & quia poenę sunt minuendae in dubiis: vnde sufficit poena huius legis: vt ff. de poe. l. interpretationē. & quia nō videtur falsum, cp veritatis primordio adiuuat: vt ff. de leg. ij. l. cū filius. §. haeres. vbi aū: esset falsum rescriptū, locum haberet poena l. Corne. ar. C. ad leg. Cor. de fal. l. maiorem. & ff. de fal. l. si. quae poena est. ff. ad le. Cor. de fals. l. j. §. fin.
r Typum. i. rescriptum tale.
s Compendium. id est, non potest cōtrahere, etiam si habeat rescriptum.
t Monasteriis. ad omnes hos ablatiuos repete de, quod est supra.

† Cōcor. cum toto §. isto ca. j. cum suis glo. extra de pig.

iisdem poenis † seruādis etiam aduersus eos [a], qui sacrata vasa cōtra nostrā legem [b] aut pignori dāt, aut vendūt, aut cōflāt [c] propter alienationē. nam & illos aequa, aut [d] maiori poena dignos esse sancimus, quātò etiam circa sacras [e] res & Deo dicatas praesumpserūt impiè agere: nisi tn̄ aliquid tale fiat, cp diximus [f], circa redēptionē captiuorū, vbi animę [g] hominū [h] liberātur à mortibus, & vinculis, inaīatorū venditione vasorū. Simili qppe obseruatione & sup alienatione ciuiliū panū custodiēda: sicut sępe diximus cò, cp tales panes nō solū in hac felicissima ciuitate, sed etiā in magna Alexandria & in Theopoli esse didicimus. forsitā autē tale quid & in aliis pvinciis quibusdam est. Si enim etiā alibi hmōiquę dā sit possessio [i]: & in illa lex [k] seruetur, & suam obseruationem extēdat.

Regulariter res immobiles ecclesiarum alienari prohibentur omni priuilegio cessante, omni compulsione & violentia prohibitis. Item ecclesiarum & monasteriorum penitus alienatio interdicitur. Bar.

Pragmatica forma.

Quia verò verisimile est, quēpiā etiā in circunuētionē huius legis tētare pragmaticas nostras formas [l] accipere, tale aliquid [m] ei agere permittētes [n]: & hoc phibemus [o] in oī persona maiore, vel minore, siue in cingulo constituta, siue horū, qui circa nos sunt, siue aliorū quispiā inter populos habitātiū: & sancimus nulli penitus licētiā esse, talē quēpiā [p] pragmaticā proferre [q] typum [r], neq; ex hoc accipere aliquod de sanctissimis ecclesiis cōpendium [s], aut monasteriis [t], aut ptochiis, aut aliis venerabilibus collegiis, immobiliū rerum. Sed & gloriosissimo quęstori [v] poenā imminere cētū librarū auri, si quid tale dictauerit [x]: simul et suscipiētibus insinuationē talis cuiuspiā sacrę formae gloriosissimis iudicibus [y], aut aliis quibusdā eandē [z] imminere poenā: & tabelliones succūbere Leonis piae memoriae cōstitutioni [a], si egerint tale aliquod instrumētū: & Deo amabiles epos, aut venerabiles oeconomos sine periculo refutare huiusmodi sacras pragmaticas formas: magis autē cū piculo [b] suscipere et agnoscere: qa circa ipsum sacerdotiū periculū sustinebūt, si negligentes has leges [c], quae ita fiūt, pragmaticas sequantur formas. Oportet em̄ ea, quae cōiter & generaliter in omniū vtilitatē [d] sanciūtur, potius valere [e]: quā ea, quę circa aliquos [f] studentur agi ad corruptionem coīum legū. His solis videlicet cōducendis, & emphyteusi [g] dandis

Poenae sunt minuendę in dubiis.

v Quęstori. nam sine isto q̄store nullū rescriptū potest elici seu impetrari: vt. j. vt diuinae iussio. inscriptionem habe. glorio. q̄sto. in prin. col. viij.
x Dictauerit. no. puniri illicitè dictantē: vt hic, & ff. de iniur. l. lex Cor. §. si quis librū. & inst. de iniu. §. j.

Dictans illicite puniri debet.

y Iudicibus. aliis à quaestore. Sed est contra. j. de mand. princi. §. deinde. in ti col. iij. Solut. ibi nō suscepit prima vice: ideo nō punitur sicut & hic nō puniret. sed postq̄ Imperator ibi secūda vice pcepit secūdū Al. vnde bñ fecit, si tertiū nō expectauit pceptū 1 quia tūc vt in obediēs puniret: vt ff. de re. iu. l. cōtumacia. §. contumax.

1 Concor. c. si quando. extra de rescriptis.

z Eandē. i. similē: vt c. libras auri.
a Cōstitutioni. vt C. de sacrosanc. eccle. l. iubemus. §. ad haec.
b Periculo. s. amissionis sacerdotij: vt sequitur.
c Has leges. q̄ ita fiūt. s. vt phibeant alienationē rerū ecclesiasti. vt j. eod. §. nos. & vt C. de sac. san. ecc. l. iubemus. §. ad haec. & facit ad hūc. §. j. in medio li. nō sie. sa. for. in prin. col. viij. & C. de pc. Imp. offe. l. rescripta. & C. q mil. nō pos. l. eis. & C. de pet. bo. sub. l. j. & ij. & C. si nup. ex re. pe. l. j. & C. si contra ius vel vtil. publ. l. fi.
d Vtilitatem. nā cōmuniter interest ecclesias esse, vt in eis petamus veniā peccatorum: vt j. vt lic. ma. & auiae. §. qui verò.
e Valere. hic no. publicā & cōmunē vtilitatē pferri priuatę. sic ff. p so. l. actiōc. §. labeo. & C. de ca. tol. §. fi.
f Aliquos oeconomos.
g Emphyteusi. alias emphyteusis: & tunc subaudi nomine.

Communis vtilitas priuatae praeponitur.

rebus, quaſcunq; putant tali aliquo egere [a]. Si tñ voluerint quædã ſub propria gubernatione habere Deo amabiles œconomi, aut aliorum præſules collegiorũ: nulli eorum, qui in potentatu [b] ſunt, neque ſecundum ſacram pragmaticã formã licentiam eſſe cogere eos, aut per conductionẽ, aut per emphyteuſim hæc tradere ei, qui hoc agit: & ſacrilegij ſubiacere pœnæ [c], & omnibus mulctis [d], quæ hac noſtra [e] lege ſacra continẽtur, & ſuppliciis. Quia verò cognouimus aliquod peſsimum delictũ factũ & apud Alexandrinos & apud Aegyptios, iam aũt et in aliis quibuſdã imperij locis quoſdam [f] præſumere ipſa venerabilia monaſteria [g] vẽdere, aut ꝑmutare, aut donare (in quibus & altare collocatũ eſt, & ſacrũ exhibitũ miniſteriũ, quale moris eſt in ſanctiſsimis eccleſiis celebrari, ſacris ꝗppe lectis ſcripturis, & ſacroſancta & ineffabili communione tradita, & monaſtica illic facta habitatione) ita vt hæc mutarentur ex ſacro & Deo amabili ſchemate, ad priuatã [h] mãſionẽ & ſtatũ, hæc oĩno de cæterò fieri prohibemus [i], nulli [k] hominum permittẽtes hoc delinquere, ſed etiam factum [l] infirmũ omnibus declaramus modis, & p̄tiorum caſum [m] imponimus accipientibus: vẽditorem [n] quoq; dãnificamus & rei caſu, & pretij amiſsione, ſanctiſsimæ eccleſiæ eius loci & venerabilibus mõaſteriis hoc tribuẽtes: quatenus ipſi prouideant, vt quod malè alienatum [o] eſt, rurſus ad monaſticam reuocent figurã: neque hypotheca ſuper his valente, ſed etiam ipſa infirmanda [p], & rurſus ſacro monaſterio aſsignanda.

Sicut damnoſa rei eccleſiaſticæ immobilis alienatio prohibetur, ita & poſſeſsionis inutilis & damnoſæ eccleſiæ inhibita eſt conceſsio. Angelus.

Sicut autem damnoſas alienationes ꝓhibemus, ſic & dãnoſas poſſeſsiones interdicimus [q]. multæ enim apud nos motæ ſunt quæſtiones, vbi quidã minus [r] idonea [s] prædia donauerunt ſanctiſsimis eccleſiis, aut venerabilibus domibus, aut etiam vẽdiderunt tanquã idonea: cùm vtiq; ſterilia à principio eſſent, & ex hoc venerabilibus domibus nocuerunt [t]. Interdicimus † igit̃ rectoribus venerabilium domorũ tale aliquid agere, aut certè cognoſcere [v]: quia ſi non cũ omni ſubtilitate fecerint contractus, ſed fœnea [x] quædã poſſeſsio, aut damnoſa [y] detur eccleſiis aut monaſteriis, aut xenodochiis, aut noſocomiis, aut aliis venerabilibus collegiis, contractus quidem pro nõ facto erit: & recipiet omnino qui dat, quod per circumuentionem & fallaciam datũ eſt: œconomus autẽ, qui tale aliquid egerit, aut abbas, aut xenodochus, aut noſocomus, aut ptochotrophus, aut orphanotrophus, aut gerontocomus, de ſuo [z] ei qui dedit, ſaluabit ex hoc damnũ. Si verò ſic cauſa figuretur, vt etiam aliquod aurum pro hoc [a] detur [b], & hoc lucrabitur quidem vene

nomine.

a Tali aliquo egere. ſi eſt in litera tali aliquo egere. ſcilicet vt detur in emphyteuſim, plana eſt. ſi eſt tale aliquid agere: & tũc dic, id eſt, quas putant. ſ. prælati i. agentes tale aliquid in emphyteuſim.

b In potentatu. maximè. Idem eſt enim in quolibet alio: vt C. de acti. & obli. l. ſicut. ſed de his maior erat timor: cũ pares potẽtioribus eſſe nõ poſsimus, vt ff. de ali. iudi. l. iij. & iſti volebãt ſine reſcripto cogere eccleſiam: vt differat à ſuperiori.

c Pœnæ. quæ quandoq; capitalis eſt pro qualitate ſacrilegij: vt ff. ad leg. Iul. pecul. l. ſacrilegij. & l. ſacrilegi.

d Mulctis. i. pœnis. nã certæ ſunt: ſed mulcta dicitur incerta pœna pro motu iudicis: vt ff. de verbo. ſignifi. l. qua pœna.

e Hac noſtra. vt ſ. eo. §. vlt. & §. ſeq. vſq; ad §. hoc igit.

f Quoſdã. ſubaudi ſcilicet.

g Monaſteria. i. ipſam eccleſiã: vt ſequitur: vt j. de aliena. & emphy. §. quoniam. col. ix.

h Ad priuatã. i. ad formam nõ ſacram: verè tamen ſemper remanet ſacra: vt ff. de rerum diuiſ. l. in tantum. §. ſacræ. & inſti. de rerũ diuiſ. §. ſacræ. niſi in caſu: vt ff. de reli. i. cum loca.

i Prohibemus. ſic. ſ. tit. j §. ſemel.

k Nulli. Sed nũquid ſit cõtractus talium inter ignorant. s: vt ff. de contrahẽ. emp. l. liber. & l. Celſus? Rñd. ſic, vt obligentur contrahentes, non vt dñium transferatur: vt ff. de contrahen. empt. l. ſi in emptiõe. §. j. & inſti. de inutil. ſtip. §. j. & ff. de verb. obligat. l. inter ſtipulantem. §. ſacram.

l Factum i. quatenus de facto proceſsit: nam fieri poteſt cum effectu, vt diximus.

m Caſum. id eſt, amiſsionem.

n Venditorẽ. i. emptorẽ: vt ff. de acti. emp. l. veteres alias vẽditionem: & tũc planum eſt.

o Alienatũ eſt. de ſolo facto.

p Infirmãda. ſic. C. de leg. & conſti. l. non dubium.

q Interdicimus. ſcilicet eccleſiæ acquiri à princi.

r Minus. i. parũ.

s Idonea. Quid ſi non ſint idonea? Dic ꝙ nõ prodeſt donãti eccleſiæ: vt ſ. eod. l. quia verò Leonis. Acc.

t Nocuerũt. propter onus fiſcaliũ, vel publicas functiones, vel angarias ipſis p̄diis impoſitas, ſecũdũ Al.

v Cognoſcere. i. recipere à donatoribus, vel vẽdentibus, vel legãtibus. vel dic, aut cognoſcere, id eſt, cognoſcant: quia ſubibũt pœnas.

x Fœnea. i. ſterilis: vt dicũt quidã. vel dic, ꝙ tantum herbam fert, & illam malam: vt quidam agri faciũt: vt ff. de ædili. edict. l. etiã. & C. de ædili. ac. l. ſi prædium.

y Dãnoſa. ſ. nomine fiſcalium.

z De ſuo. ſed qualiter cum nihil habeat? Dic vt ſ. e. §. ſi autem creditur.

a Pro hoc. i. pro hac ſterili poſ. quia forte non fuit poſſeſsio data eccleſiæ, ſed aurum, vt eam colerent.

b Detur. eccleſię ab eo qui dat ſterilem poſſeſsionem: cum eccleſia alias nollet recipere. Vel dic, ꝙ alius mãdato eccl.

† Hic §. ponitur. C. de ſac. ſan. ec. ſuper. l. vlti. & incipit, ſicuti alienatio. & x. q. ij. §. ſicut autẽ. Fœnea poſſeſsio.

rabilis domus, quæ fœneum aliquod acceperit. Qui verò aurũ dedit: habebit contra eum [a], qui contractum celebrauit, ex hoc actionẽ, sicut prædiximus [b]. Hæc omnino à nobis super ecclesiasticarum, aut omnino ptochicarum rerũ alienatione posita sit lex, Leonis quidem piæ memoriæ sequens constitutionem, & non aliud, [c] quidem curans, aliud autem incuratum relinquens: sed in omni terra, quam Romanorum continet lex, & catholicæ ecclesiæ sanctio, hæc extendatur, & determinet quæ sua sunt, & valeat perpetua, & custodita & à sanctissimis patriarchis vniuscuiusque diœcesis, & à Deo amabilibus metropolitis, & ab aliis episcopis & clericis & œconomis & abbatibus & xenodochis & nosocomis & brephotrophis & gerontocomis [d] & orphanotrophis, & omnibus similiter rectoribus aliquorũ sanctorum collegiorum: omnibus imponens proprium robur, & licentiã præbens volenti denunciare [e] quæ delinquuntur. Laudabilis [f] enim huiusmodi est, & calumniatoris [g] effugiet nomen, qui causam contra leges factam redarguit, author pietatis & vtilitatis sacris domibus factus. Seruabũt autẽ eã [h] nihilominus & [i] nostræ reipublicę iudices maiores & minores, ciuiles & militares: & præcipuè p̃ omnes diœceses constituti gloriosissimi præfecti sacrorum prætoriorũ: & medias [k] habẽtes administrationes, quos spectabiles vocant: dicimus autem augustales & procõsulares & spectabiles comites, & alios Oriẽtis, & qui post illos sunt magistratus, hoc est prouinciarum consules siue præsides cõstituti, atque defensores ciuitatum. & similiter omne ciuile & militare & publicum auxilium hanc nostram legem, tanquam in communi vtilitate, & pro totius terræ pietate positam seruet: & p̃uaricatores [l] subdat [m] pœnis, quas primitus diximus. Si quid autem de conductionibus ecclesiasticarum rerum, aut in aliis capitulis sanciuimus aut à prioribus nostris sancitum est, maneat hoc in propria firmitate: neq; ex præsenti sacra nostra cõstitutiõe nouadũ. alia em̃ oĩa manere in p̃priis terminis finimus: nisi tñ [n] aliqd de his habeat, q̃ hic cõstituimus: cum sufficiat pro omnibus hæc lex sup̃ id, qđ à Leone piæ memoriæ factũ est, oẽm aduersus ptochicas res auferre alienationis occasionem. Tua [o] igit̃ beatitudo, & qui post illã [p] in põtificalibus sedibus fuerit, quę à nobis disposita sunt, operi effectuiq; tradere festinet. Da. xviij. Ca. Maij Bel. V. C. Cõs.

TITVLVS II.

VT IVDICES [q] SINE quoquo suffragio [r] fiant.

Dignitates & administrationes gratis conferri debent, nihilo suffragiorũ nomine dato: aliàs omnia mala sequũtur, cum à radice procedat auaritiæ, quæ mater est omniũ malorũ, antiquo iure penitus sublato. B.

[illegible]

Omnes nobis dies ac noctes contingit cũ omni lucubratione [s] & cogitatione degere, semp̃ volẽtibus, vt aliquid vtile & placens Deo à nobis collatoribus, p̃beat̃: & non in vano vigilias ducimus, sed in huiusmodi [t] eas [v] expẽdimus cõsilia, p̃noctãtes †, & noctibus sub ęqualitate dierũ vtẽtes [x]: vt nr̃i subiecti sub omni qete cõsistant, solicitudine liberati: nobis in nosmetipsos

---

to œconomi dedit illi, qui dedit illam sterilem possessionem ecclesiæ.

[a] Contra eum. s. contra œconomũ.

[b] Prædiximus. vt s. eo. § si quis. & facit ad hũc. §. j. de ali. & emphyteu. §. si vero q̃dã. col. ix.

[c] Et non aliud. hoc dicit propter Anastasiũ, qui hæc fecit: vt s. eo. §. j.

[d] Gerõtocomis. hæc verba expone vt s. e. §. hæc ergo.

[e] Denuntiare. s. principi: vt in nouel. e. ti. vel præsidi prouinciæ, vel episcopo: vt C. de epi. & cle. l. nulli.

[f] Laudabilis. no. laudabile & vtile accusare. sic C. de epis. & cle. l. si quis in hoc. & l. nulli. in fi. & C. loca. & cõ. l. fin. & C. de male. & ma. l. iij. & C. ad l. Iul. repetun. l. iubemus. & C. de his qui se deiece. l. j. li. x. arg. contra. ff. de iu. fisci. l. ij. §. j. rñ. j.

[g] Calumniatoris. no. quem sine metu calumniatorem accusare. sic C. de adul. l. quamuis. sed generaliter cõtra: vt C. de accus. l. fina. & s. quo. opor. epis. §. si qs autem.

[h] Seruabunt autem eam. s. constitutionem istam.

[i] Et. pro etiam.

[k] Medias. hic. no. de ordie magistratuum. q̃ dic v. j. vt ab illust. & qui su. eos sunt dicemus.

[l] Præuaricatores, i. qui contra hoc faciunt.

[m] Subdat. s. ciuile auxilium.

[n] Nisi tamen. nota nil corrigi, nisi expresse inueniatur correctum. sic C. de appel. l. præcipimus. & j. quib. mod. nat. ef. sui. §. trib. col. vij.

[o] Tua. loquitur archiepiscopo: vt s. eo. in prin.

[p] Illam. s. tuã beatitudinem.

Accusare est laudabile.

VT IVDI[CES] [illegible]

[q] Vt iudices. i. præsides: alias proconsules, vel rectores prouinciarum.

[r] Suffragio. i. sine aliquod dato nomine suffragij: vt j. hæc omnia.

Omnes Lucubrat. i. nocturna vigilia. vñ dicit, quod luna habet radios lugubres: simile verbũ insti. de le. § ij.

[t] Huiusmodi. s. in vtilitatibus collatorum.

[v] Eas. s. vigilias nostras. Accur.

[x] Vtentes. Mirabile hic colligitur, quod quando magni dies sunt, non debemus tantum vigilare de nocte, quantum quando sunt parui dies, qđ ego malesẽtio.

Suffragium.

Nugatur, vt solet Accur. Tu dic lucubratione à lucubro verbo dici q̃ est ad lucernam vigilo, & aliquid cõpono.

Vigilare non debemus nocte in magnis diebus.

† Haloã. Vt præsides absq; vlla datiõe pecuniæ ad officia mittantur.

† Cõcor. cap. bonę memorię. cum gl. super verbo generale. extra, de postulat. prælat. & in gloss. j. in procemio decr. in med. ibi, & noctes ducit insomnes & in pœ. lib. vj decre. ibi, & noctes q̃s transimus insomnes. & in c. ecclesia vestra. cũ glo. super ver. vigilis. extra, de elect.

a Pro omnibus.s.subiectis.sic.j.eo.§.si.in fin.
b Circa publicum.sic.j.de mand.prin.§.ij.
c Causis.scilicet electionum iudicum.
d Fluctuarentur.id est,fluendo siue facile venire cogerentur.
e Pro veritate pias.huius pietatis ratio est j.eo.§.oportet.
f Necessitate.i.difficultate.
g Quomodo.hãc literã interrogatiue lege vsq; illuc, cogitatio, &c. & ex hac administratione vel iterrogatione inferẽ sequẽs illatio,igitur,&c.

Collatores q sint.

h Collatores.illi dicuntur collatores qui cõferũt annalia tributa:& ita in toto hoc titulo accipitur, & j.de collato.col.ix.
i Ex aliquo tempore.quia.s.nuper hoc fuit inchoatũ: vt s.in princip.huius.§.
k Cogitarẽt.hoc est dicere, quando Impatores aliquẽ iudicem præponebant in aliquo loco:aliqd ab eo sperabãt,& habebãt: & idem faciebant præfecti:quod erat damnum subiectorum: liceat videaẽ extrinsecus, vel à remotis esse,vt seqtur:quia à collatoribus, quod si dabaẽ, postea extorquebatur:vt j.eod.§.an certe. Accur.
l Extrinsecus.q habebit per iudicẽ recuperare volentem quæ dedit. Ac.
m Et solennibus.s.fiscalibus.
n Sufficere. nam nihil est adeo magnum, quod si per plures diuidaẽ partes, non fiat quasi nihil:vt j.de nat.in curiam.dep.§ r̃iis.
o Agentes.s.nos.
p Vno actu.i.hac l.q erit communis.
q Migraremus.i.aliquid, quod esset cõmuniter vtile faceremus p l.istã,cũ talib9 maxime intendamus:vt s.de hær.& Fal.§.j.& C.de ca.tol.§.fin.
r Credimus.quod hic actus communiter vtilis erit.
s Præsides.generaliter hic accipe:vt j.eo.l.hæc omnia.& ff.de off.præsi.l.j.Accur.

† Haloã. Ac cũ & qui imperium aliquot retro annis parũ probe gesserunt,semper aliqd cuperent rebus suis lucri per officiorũ delationẽ accedere, meritoq; illos sequerentur etiam gloriosissimi prętoriorum præfecti: qui vnquam fieri potuit, vt collatores extraordinariis dispẽdiis simul & solitis ac pientissimis publicis præstationibus per id genus iniquitatis sufficerent.

pro omnibus [a] cogitationem suscipientibus. per omnem nanque curiositatem & inquisitionem subtilem discurrimus, illa agere quærentes, quæ vtilitatem nostris subiectis introducendo omni eos onere liberent, & omni damno extrinsecus illato: citra publicum [b] censum, & iustam legitimamq; collationem. inuenimus enim plurimã ingressam causis [c] iniustitiam: & hanc nõ olim, sed ex quibusdam temporibus violenter accessisse, & omnes nostros subiectos ad inopiam compulisse, vt ad nouissimã ipsi penuriã deuenire fluctuarẽtur [d], & neq; consueta & legitima tributa, & pro veritate pias [e] functiones secundum publicũ censum possint sine maxima necessitate [f] persoluere †. Quomodo [g] enim valerent collatores [h], cùm ex aliquo tempore [i] Imperatores semper aliqd lucrari ex prouẽtu iudicum cogitarent [k], & meritò hos sequerentur etiam gloriosissimi præfecti: ex hac iniustitia & dãnis extrinsecus [l] illatis solẽnibus [m] piis collationibus sufficere [n]? Cogitatio igitur nobis facta est, quòd agẽtes [o] omnia quæcũq; in nostris prouinciis sunt, vno actu [p] communi ad meliora migraremus [q]. Hoc enim omnino euenturũ credimus [r], si p ræsides [s] gentium quicunq; ciuiles administrationes prouinciarum habẽt, puris procuremus vti manibus [t] †, & ab omni abstinere acceptione pro illis, solis contentos eis, quæ à fisco dantur. Quod non aliter [v] fiet †, nisi & ipsi cingula [x] sine mercede pcipiãt, nihil omnino dãtes, nec occasione suffragiorum [y], neque iis, qui cingula habẽt [z]: nec alij hominum vlli. Considerauimus enim, quia licet quęstus immodicus [a] imminuit imperio: attamẽ nostri subiecti incrementum maximũ percipient, si indemnes à iudicibus conseruentur: & imperium † & fiscus abundabit vtens subiectis locupletibus [b]: & vno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit vbertas. An certe nõ omnibus manifestũ est, quoniam qui aurum dat & ita administrationem emit, nõ hoc solùm [c] quantum occasione adinuentũ [d] est suffragiorũ †: sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione cõmodi administrationem, aut dantibus, aut spondẽtibus: & sic vno principio illicito [e] dato, plurimas necesse est man9 circumire eũ, qui donationem facit: & hoc non de suo fortè prębere, sed mutuatum, & vt mutuare [f] possit, damnificatum [g]: & computare apud se, quia cõuenit eum tan-

t Manibus.s.quod nihil perperam vel per pecuniã faciant.sic j.de mand.prin.§.j.col.iij.
v Quod non aliter.s.vt ipsi puris vtantur manibus.
x Cingula.i.dignitatẽ illam, vel administrationẽ sic dictam:quia forte aliquid ei cingebatur,cum eligeretur.sic ff.de mili.testa.l.vlti.
y Suffragiorum. & subaudi nihil debent dare: neq; his,&c. Azo.
z Habent.id est, debent dare dignitatem. Azo.
a Immodicus.i.non modicus, sed magnus ppter depauperationẽ collectarũ:nisi hęc lex fieret.vnde ob hoc ipsum facere debemus legẽ istam: attamẽ & alia vtilitas est:& sic duę vtilitates pueniunt: quia & imperiũ abũdabit,&c. vt statim dicit: & collatores nõ vexabũtur. vel dic immimuuntur ex hac cõstitutione:quia nil dabunt amodo iudices impatori, p administratiõib9.
b Locupletibus. Not.hic,quod Imperator studet, vt subiecti sint locupletes:sicut & alias interest reipu. &c. vt inst.de iis.q sunt sui vel alien. iur.§.pen. Item aliud no. quod iudex debet curare, vt sit rerũ vbertas. sic ff.de offic.præfe.vrb.l.j.§.cura.carnis.arg.cõtra. C. de iu.l.nemo.
c Solum.i.tantã quantitatem. Acc.
d Adinuentũ.de iure:vt j.tit.proxi.
e Illicito.No.qđ præcedẽte vno malo, sequũtur & alia.sic.ff.de rei vẽ.l.ex diuerso.§.j.Sic prouerbiũ:cui aduenit vnũ,non aduenit solũ.vñ & canõ:quæ malo inchoata sunt principio:vix est vt bono peragantur exitu:vt j.quæstione prima,capitulo principatus.
f Mutuare.i.vt possit habere mutuum.
g Damnificatum.sup.in vsuris & expensis. Accur.

† Halo.& ab omni pręda abstineant.

† Hal.nisi ipsi quoque officia gratuita susceperint.

† hęc verba recitãtur in gl. vnica, in c.cum ecclesiasticę. extra de exce.post prin.glo. ibi,& imperium & fiscus. Subditos suos locupletes esse vult Imperator.

† Haloã. sed etiam aliud extrinsecus multos amplius accumulat,vt pri9 ab iis gratiã ineat, qui vel cõferre officium, vel ambire solent.

† Haloã. quod conueniens sit tãtum ex prouincia recipere quantũ vel ad dissoluendũ æs alienum suum tãin forte quã vsuris quàm etiã damno: qđ vt mutuum acciperet sustinuit, satisfiat.

Largio.

tum ex prouincia percipere, quantumlibet quidē ei, debita sortis & vsuras, & dāna pro ipso mutuo. cōputabit autem & in medio expensas largiores [a], iam & iudicem [b], vel qui circa ipsum sunt degentes [c]: & quandam etiam sibimet recondere quæstum in tempore sequenti, in quo fortè non administrabit. Quapropter eius, quod ab eo datum est, triplū, magis autem si oportet verius dici, decuplum erit, quod à subiectis nostris exigitur: & ex hoc etiam fiscus imminuitur. Nā ea, quæ oportebat in fiscum inferri eò, quòd administrationem habet puris vtentem manibus: hoc ad propriam [d] vtilitatem redigens, qui administrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam illius [e], quæ [f] per ipsum [g] agitur nobis [h] reputat [i]; † & quāta [k] impie talia fiūt, ad horum furtorū meritò relata occasionē. Administratione nanq; habentes prouinciales, ad hanc acceptionem [l] respicientes, multos quidem reorū dimittunt, vendentes eis delictum [m]: plurimos autem innoxiorum condemnant: † vt noxiis præstent. & hoc non solùm in pecuniariis causis agitur, sed & in criminalibus, vbi de anima [n] est periculū. Fugiūt æquè [o] ex prouinciis, & confluūt huc [p] omnes ingemiscentes, sacerdotes [q], & curiales, & officiales, & possessores, & populi, & agricolæ, iudicū furta meritò & iniustitias accusantes. & hæc nō fiunt sola, sed etiam ciuitatum seditiones [r] & publicæ [s] turbæ plerūq; fiunt, atq; sedātur [t]. & omnino vna quædam est hæc omnium occasio malorū: † & accipere † suffragiū à iudicibus, totius nequitiæ est principium & terminus. Est quoq; hoc sacrorum eloquiorū [v] mirabile & verū quòd auaritia omnium sit mater malorum, maximè quando non priuatorum, sed iudicum inhæret animabus. Quis enim sine periculo non furetur? quis nō latrocinabitur sine reatu ad administratorē [x] respiciens? Illum nanq; videns [y] omnia auro vendentem [z], & præsumens [a] quia quicquid egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet. Hinc [b] homicidium, & adulteriū, & inuasiones, & vulnera, & raptus virginū, & cōmerciorum [c] confusio & contemptus legum & iudicum, omnibus [d] hæc venalia proposita esse putantibus † tāquā aliquod optimorum mancipiorū [e]. Sed neq; sufficimus considerare & exponere quanta ex furto prouincialium iudicū fiūt pessima, nullo eos [f] præsumente [g] cum fiducia redarguere: cùm illi [h] repentè [i] se emisse singula [k] pronuncient [l]. Hæc [m] autem omnia apud nos cogitantes, & hic [n] quoque participē consilij sumentes eam, quæ à Deo data est nobis reuerendissimam coniugē [o] & tuæ [p] celsitudini causam cōmunicantes, & quædā etiam à tuo sumentes consilio [q], ad hanc sacram venimus legē: per quam sancimus, neque procōsulariā [r] vl-

a Largiores. nā largius expēdit, q sperat sibi aliquā dignitatem euenire: vt hic, & ff. de peti. hær. l. sed & si. §. si quis re sua.

b Iudicem. i. assessorem, quam secum habet, vt iudicet: vt hic, & j. de iudi. §. j. quem precibus & prętio debet allicere: vt hic, & C. de assesso. l. j.

c Degētes. vt pro milite, quem secū ducit, vel alia famil.

d Ad propriam. quod non debet esse, vt priuata vtilitas publicæ præferatur: vt s. ti. j. quia vero verisimile. Azo.

e Illius. scilicet collatoris.

f Quæ. scilicet inopia.

g Ipsum. scilicet præsidem.

h Nobis. eo qđ accipimus pretiū ab eis. Accur.

i Reputat. p̄ses.

k Et quāta. quasi dicat, dinumerari non possunt.

l Acceptionem. alias exceptionē. alias acceptionem.

m Delictum. i. pœnam delicti.

n De anima. i. de animato corpore, sic. s. tit. proxim. §. iisdem pœnis.

o Aequè. i. æqualiter.

p Huc. s. Cōstantinopoli.

q Sacerdotes. alias presbyteros accipe. vel nomen dignitatis est: vt C. de natu. lib. l. j. vel vtrunq;. quod est verius.

r Seditiones. quę s. seditiones, vt nō fiant, iudices debēt prouidere: vt j. de mand. prin. §. deinde. colla. iij.

s Publicæ. nō q publica fiāt authoritate: sed quia publice patent.

t Sedantur. i. ad concordiam reducuntur dictæ turbę propter timorem mali iudicis.

v Eloquiorum. Not. argu. q possunt diuinæ authoritates i causis allegari, tanquā leges. sic. s. quomodo oport. episc. §. quanta. circa prin.

x Administratorē. s. malū. nam malus iudex absoluit omnes p pecuniā.

y Videns. i. delinquens. Accur.

z Vendentem. s. iudicem.

a Præsumens. s. delinquens.

b Hinc. i. occasione accepta ex istis.

c Commerciorū. i. cōtractuū: vt inst. de inuti. stipul. §. j. Accur.

d Omnibus. delinquentibus.

e Mācipiorū. q. d. sicut seruus, vel alia res est vendibilis: sic pœnæ delictorum.

f Nullo eos. præsides.

g Præsumente. s. vel priuato vel p̄fecto: vel etiam Imperatore: vt j. eo. §. itaque. in fi.

h Isti. s. præsides.

i Repente. i. redarguenter.

k Cingula. id est dignitates.

l Pronuntiēt. Loco exceptionis.

m Hæc. scilicet maleficia. Accur.

n Hic. i. ad istam faciendam legem.

o Reuerendissimā coniugē Theodoram nomine. vt j. iusiurandū quod præ. & not. quòd consilium ab vxore sumendum est. vnde Cato dixit à seruis consiliū exigendum.

p Tuæ. Ioanni præfecto prætorio loquitur: vt s. in princ.

q Cōsilio. quia iā nobis circa hæc aliqua cōsuluisti.

r Proconsulariā. procōsules sunt q longe à Roma aliquam prouinciam regunt. & erat de consulibus Romanis ele

† Haloā. Ad hæc quęcunq; impie geruntur ea merito in huiusmodi furtorum occasionem referuntur.

† Hal. vt sontibus gratiam faciant.

Sacerdotum dignitas.

† Hal. & pecunias ex officiis conquirere.

† Cōcor. glo. super verbo, oriūtur. in capi. nam concupiscentiam. extra, de constit. & gl. in pœ. decreta. super ver. cupiditas. Est enim auaritia idolorum seruitus: vt in cap. auaritiæ. extra, de præbē. & dignitat.

† Haloā. tanquam vide aliquod mācipium.

Consiliō ab vxore nonnunquam fumi debet.

lam, neque hactenus vocatam vicariam, neque comitem Orientis, neque aliam quanlibet administrationem, neque proconsularem, neque præsidalem (quas consiliarias & correctiuas [a] vocant) quarum expresßim meminit subiecta huic sacræ legi nostræ descriptio [b], quasq; [c] solas [d] sub hac lege dicimus, dare aliquod suffragium: neque pro administratiõe quãlibet donationem, [e], neq; iudici vlli, neque horum, qui circa administrationem sunt, alicui, neque alteri per occasionem patrocinij: sed gratis quidẽ sumere Administrationes: pauca verò præbere [f] occasione eorum, quę pro cingulis dantur singulis codicillis [g] & chartis [h]. Nã & subiecimus descriptionem huic sacrę nostræ legi declarantem quid cõpetat vnãquanque administrationẽ nostrã præbere in sacro nostro laterculo [i], aut in foro tuæ [k] celsitudinis occasione codicillorum aut præceptorum: vnde & illud † abbreuiatum est, ne [l] præstet illi [m] maximum damnum.

Duabus prouincijs sub vno comite & vno districtu constitutis, idem salarium debetur pro vna, quod olim præstabatur pro vtraque cum periculo functionũ publicarum, vno tamen nomine comitis nuncupando. Bart.

Illud [n] tamen decernimus, oportere vicarium Asianæ, qui est quoque iudex Pacatianæ Phrygiæ, non vlterius quidem ita nuncupari [o], sed de cæterò comitẽ Phrygiæ Pacatianæ nominari: & percipere de fisco, quæ etiam nunc occasione annonarum [p] & capitũ [q] pro vtraque administratione percipiebat, nihil horũ imminuto: † nõ autem duobus officiis [r] vti: sed permistum & iudicis & vicarij vnum esse, comitianũ [s] existẽs: † & nominando [t] periculo functionũ publicarũ, & ei, & omnibus [v] similiter imminente [x]: vtpote vno officio cõstituto, nõ diuidendo penitus, sed per vnam continuationẽ militantibus vniuersis, q; [y] accipiet tantum propter duplex periculum [z], annonas, & capita: quæ vtrunque pridem percipiebat officiũ [a]: non tamen in altera quadã administratione pridẽ quidẽ vicarium, nunc autẽ spectabilẽ comitẽ, quem in Pacatiana [b] Phrygia nõ habentem penitus vllũ participium in aliis Asianæ prouinciæ diœcesibus: sed habentẽ quidem spectabilis comitis Pacatianæ Phrygiæ cognominationẽ, contentum verò in sola Pacatiana (sicut prę diximus) Phrygia. Hoc autem ipsum & in alterutro [c] pridem vicario definiuimus: dicimus autem eũ qui est in Põtica diœcesi, vt non duo cõsistant decęterò, sed vnus comes quidem Galatiæ primæ nominandus, & habiturus etiã super milites potestatem, sicut habet & nunc, & vtriusq; cinguli percepturũ annonas, non tamen foris primã Galatiam. Nullam etenim ei aliam penitus damus habere potestatem in vlla Pontica regione, sed in sola Galatia prima, officio quidẽ miscendo, & secũdum vnam (sicut dictũ est) intelligendo & numerando coniunctionẽ, comitiano existente & nominando: nulloq; penitus eorũ ad alios habente aliquã differẽtiam

---

nis electus, quasi cõsul procul missus: vt patet ex significatione vocabuli, cui est seruiẽdum: vt insti. de dona. §. est & aliud. Azo.
[a] Correctiuas. Isti sunt in italia: vt ff. de offic. præ. l. ex omnibus.
[b] Descriptio. vt j. proxima constit. scriptum est.
[c] Quasque. scilicet administrationes.
[d] Solas. i. eas solas comprehendimus, quæ in prox. §. connumerantur.
[e] Donationem. s. dare.
[f] Præbere. scilicet, sancimus.
[g] Codicillis. quędam paruæ expensæ sunt, quæ tabellionibus pro scripturis & similibus dãtur, & hæ declarantur. j. tit. proxi. vt sequitur.
[h] Chartis. s. dantur.
[i] Laterculo. i. in camera vel scrinio
[k] Tuæ. o præfecte prætorio.
[l] Ne. dare dico, ne, &c.
[m] Illi. s. administrationẽ suscipiẽti
[n] Illud. hic. §. & §. seq. hoc autẽ. & alius. §. hoc autem. qui postea sequitur ad eãdem sunt sententiã: vt duæ prouinciæ habẽtes prius duas cõsulares, ammodo vnam habeant: vt fecerunt Bononienses, quãdo elegerunt potestates per villas.
[o] Ita nuncupari. s. vicarium. Asianę prouinciæ.
[p] Annonarum. vt pro fundis collatorum.
[q] Capitum, vt pro bobus & aliis animalibus. argu. j. de manda. prin. §. coges. coll. iij. Vel dic, qđ capitatio dicitur à capite militum, quibus datur: vt C. de erog. mi. an. l. fin. lib. xij. & C. de excoctio. & transf. mi. an. l. fi. eo. libro.
[r] Officiis. s. vicarij & iudicis. alias sic. C. de proxi. sa. scri. l. hac parte. in fin. lib. xij. & ff de pact. l. si plures.
[s] Comitianum. à comite sic dictum.
[t] Nominando. hoc comite. i. eligendo: vt hic.
[v] Omnibus. qui secum sunt: vt j. §. hoc autem. in fi.
[x] Imminente. sic j. proxi. §.
[y] Quod. pro sed.
[z] Periculum. forte & pro fiscalium exactione, & pro ciuili siue publica disciplina: vt j. §. hoc autem ipsum. vel ppter duas solicitudines. s. vtriusque prouinciæ: vt vbi est onus, ibi sit emolumentum: vt instet de leg. pa. tu. §. fina.
[a] Officiũ i. vterque officialium alterum eorum dico pridem.
[b] In Pacatiana. quãtum ad nomẽ: sed vtrunq; simul geret officium. Vel certe possunt intelligi isti tres. §. vt vnam tantũ de duobus debeant habere administrationem: licet salarium suscipiant tantum, quantum pro vtraque prius percipiebant: licet aliter dixerim in prin. huius. §.
[c] In alterutro. i. altero vicario. nã j. proxi. §. dicit de vno: & hic vocabatur vicarius tantũ: erat tamen & comes, vt sequitur. sic ponit hoc verbũ ff. de pact. l. rescriptum. §. si pacto.

† Haloã. vertit, ad moderationẽ redactum.

† Hal. ne que duabus cohortibus vta tur.

† Haloã. publicorum tributorũ periculo ipsi simul & omnibus imminente, nimirũ vna cohorte constituta, & in nullo penitus diuisa, sed vniuersis in vno veluti collegio cõiunctim militantibus: ferẽs item ex publ. annonas & capita propter congeminatũ periculũ quæ vtraque antea cohors ferebat. Vbi onus ibi emolumentum.

sed vnum esse officiũ sub vno iudice vnius prouinciæ præsule: omni simili officio vnà cum suo iudice circa fiscalia periculum sustinente.

Regulariter nulli iudici licet per prouincias loci seruatores mittere.

Nulli quoq; iudici penitus concedimus, neque ciuili, neq; militari mittere per ciuitates prouinciæ, quibus præsidet, eos qui vocantur loci seruatores [a]: sciẽtibus, quia si quid tale fecerint: ipsi cadẽt administratione, præsumentes alios in suũ officiũ eleuare. Hoc autem ipsum [b] dicimus & in clarissimo comite Orientis, & clarissimo iudice. & illic enim vnã administrationẽ vtrãq; facimus, habentẽ quidẽ & spectabilis comitis Oriẽtis nomẽ officio verò vno præsidẽte, comitiano [c] existente & nominando, & primæ solius Syriæ & Cyrenẽsis præsidẽte, & vtriusq; administrationis annonas habente. æqualem nanq; vicariis illũ ponimus, vt & ipse cũ subiecto sibi officio periculũ habeat, & pro fiscalium exactione, & pro ciuili & publica disciplina.

Iudices, qui prouincias regunt, iurisdictionem à lege habent in priuatos in pecuniarijs & criminalibus causis omnibus: & in milites in fiscalibus & criminalibus causis: & etiam in officiales & iudices, qui de principis curia emanãt & potestatẽ habẽt de eis ad principem referendi. Bar.

Volumus autem omnibus iudicibus nostrarũ prouinciarũ omnes subdi: † priuatos [d] quidem secundum quod cinguli proprium præmium [e] est in omnibus causis & vniuersis pecuniariis & criminalibus occasionibus [f]. Qui verò in militiis constituti sunt, etiam istos nihilominus occasione fiscaliũ [g] & criminaliũ [h] subdi eis [i] modis omnibus. Sed etiam eos, qui hinc [k] descendũt, & ex quolibet foro [l], qui quascunq; exequũtur [m] sentẽtias, licet [n] prouinciarum iudicibus [o] non sinere amplius aliquid, quàm sacra [p] nostra constitutione dispositum est, percipere sportularum: sciẽtibus, quia si hoc neglexerint, omne dãnum ex hoc nostris collatoribus illatum ipsi [q] persoluẽt. Damus autẽ licentiã eis [r], & referre de eo non solũ ad iudices, à quibus sunt missi, sed etiã ad nosmetipsos [s]: vt nos hanc agnoscẽtes causam cõpetenter exequamur. Si autẽ ipsi aliquos [t] inuenerint propter dignitatis & cinguli superciliũ nostris collatoribus violentias irrogãtes, licentiam ei damus, etiã examinare [v] violẽtias, & reos inuẽtos priuare cingulo, & nostrũ ordinẽ in prouinciis adimplere: hoc quod etiam veteribus dictum est legibus. Sicut enim eos omni iniusto [x] lucro prohibemus: ita etiã purè cingulis vtentes, omni honore [y] & reuerentia & honestate frui sancimus.

Administratores iusiurandum præstare debẽt: vt in litera dicitur: & maximè iudices & eorum officiales, si deliquerint, pœna hac lege statuta puniẽtur. Bar.

Sic igitur à nobis singulis discretis, conuenit eũ, qui sic acceperit administrationem, cum Dei [z] memoria coram nobis: aut si non vacat, [a] coram tua [b] celsitudine, & qui tuam rexerint sedẽ, & qui semper fuerit gloriosissimo comite sacrarum nostrarum largitionum, & gloriosissimo quæstore sacri nostri palatij, & gloriosissimo comite vbiq; sacrarũ nostrarũ priuatarũ rerũ, † præsente quoq;, & per tem

Princeps quãdoq; directo adiri debet.

Minores magistratus conueniũtur durante officio.

Concor. capit. & si Christus. per totum cap. extra de iureiu.

† Haloã. plebeij quidẽ (prout iurisdictionis propriũ est) in omnibus causis &c.

Haloã. præsente item pro tempore magnificentissimo &c.

a Loci seruatores. i. vicarios: vt nouel. e. tit. & probatur generalius j. vt nulli iudic. in princ. Sed videtur cũ absit, q posit delegare: vt ff. de offic. eius cui man. est iuris. l. j. j. rñ. & ij. rñd. contra. Sed solut. vt. j. de man. prin. §. eos.

b Hoc autẽ ipsum. s. quod diximus. in §. illud. & §. hoc autẽ. & qui modo fuit præpositus, scilicet nulli, melius postea stetisset.

c Comitiano. à comite sic deriuatum. Acc.

d Priuatos i. oẽs priuatos homines, Idem in militibus & aliis: vt. j. §. qđ autem. & j. proxi. §. & facit ad hanc §. C. in q. cau. mil. fo. p̃. vti non pos. l. j. & C. vbi qs dec. vel co. l. j. & C. vbi se. vel cla. l. j.

e Præmium. no. præmium dignitatis vt habeat subditos.

f Occasionibus. i. accusationibus.

g Fiscalium. causarum. Acc.

h Criminalium. causarum.

i Eis. id est, iudicibus.

k Hinc. id est, à nostra curia.

l Foro. cũ multiplex sit ibi forũ: vt. j. de man. princ. §. sed neq; ex magistris. & §. deinde competens.

m Exequũtur. id est, ferunt.

n Licet. i. licitũ est iudices prouinciæ nõ sinere percipere eos, qui hinc descendunt.

o Iudicibus. delegãtibus vt subiicit, quibus &c.

p Sacra. s. Græca, nec enim dicit de ill... j. de iudi. §. ne autem, licet forte cautũ fuerit, vt ibi dicitur. Acc.

q Ipsi. s. præsides vel proconsules.

r Eis. scilicet collatoribus.

s Ad nosmetipsos. hic. no. speciale, q directo potest recurri ad principẽ alias contra: vt j. de mã princ. §. sit tibi. col. ij. & ff. de appellat. l. Imperator. j. respon.

t Aliquos iudices. s. hinc descendẽtes, vel alios habẽtes dignitatem aliquam.

v Examinare. not. q durãte officio hi minores magistratus cõueniũtur: vt ff. de iniur. l. nã magistratus. aliud ĩ ordinariis: vt ff. de iud. l. pars. & de in ius voc. l. ij. Accurs.

x Iniusto. i. turpibus exactionibus.

y Honore. sic. j. eo. § illud.

z Cum Dei. no. per Deũ i. debere iurari, nõ alias: vt hic, & j. iusiurand. q præ. col. ij. interdum tamen & aliter iuratur, si hoc placeat partibus: vt ff. de iureiu. l. iij. in fi. & l. iiij. & v.

a Vacat. s. nostra præsentia: q a aliis occupatur: vt j. de app. §. ij. col. iiij. & & s. de hæredi. & Fal. j respon.

b Tua. o præfec. cui hæc cõstitutio dirigitur: vt j. titu. proximi. & repete hic. cc ram. Azo.

Dare.

pora magnificentissimo chartulario sacrorum nostrorum cubiculorũ, qui codicillis his apud nos ministrat, iusiurandũ dare [a], nihil penitus, nec quodlibet se præbere [b], neq; occasione suffragij, neq; patrocinij, & neque promittere, & neque de prouincia profiteri dirigere, neq; gloriosissimis præfectis, neque aliis cingula habentibus neque eis, qui circa eos cõstituti sunt, nec alteri cuilibet per occasionem patrocinij: sed sicut[c] sine suffragio accepit administrationem, à publico percepturus annonas (has enim [d] solas accipere eum finimus) sic eam puris custodire manibus [e], Deo & nobis pro ea redditurus rationẽ. Sciat enim tua celsitudo, & qui postea easdem conscenderint sedes[f]: quia siue ipsi præsumpserint accipere quicquam ab iis, qui ad præ dictas administrationes accedunt, siue proceres ipsi, siue etiam officium tuum, vltra ea, quæ occasione consuetudinum [g] à nobis eis definita sunt: quæ scilicet sufficere sola putantes, dari decreuimus [h], nõ in paruis[i] pœnã fieri: sed maximi quidem iudices accipere aliquid præsumẽtes ab iis, qui ad administrationes accedunt, aut etiam permittẽtes suum officium tale aliquid agere, & nũciatũ non emendantes[k]: non solùm quadruplum reddẽt totius, quantum perceperunt[l], sed etiam magnam indignationẽ sustinebũt[m], & cinguli periculum formidabũt: & qui circa eos sunt, & obediens eis officium, si amplius aliquid, quàm à nobis concessum est [n], tentauerint accipere: ipsi quoq; subiicientur dãnis, quadruplæ redditionis, & cadent etiam substantia & cingulo: insuper & suppliciis subiacebunt, quæ congruunt [o] delictis eorum.

Administratores prouinciarum ipsi & eorum assessores, & qui circa eos sunt iustitiam in publicis & priuatis causis debẽt seruare: & deuotos paternè tractare: & indeuotos punire. Bart.

Eos autem, qui ita sine mercede sumunt administrationes, præ omnibus studiũ habere decet, fiscalia vigilãter inspicere: & indeuotos quidem & † egentes [p] necessitate, cũ omni exigere fortitudine, in nullo flexos, neque pro hoc ipso lucrum aliquod omnino consideran tes. deuotis autem paternè [q] se exhibere: deinde nostros subiectos reseruare vndiq; sine violentia, nihil ab vllo eorum percipiẽtes: sed æqui sint in iudiciis, æqui verò in publicis disciplinis, exequentes quoque delicta, innoxios quidẽ vndique custodiẽtes eos, qui puri sunt, reis autem pœnam imponentes [r] secundum legem: & ita† præsidentes collatoribus, tanquã patres filiis: diligẽtes quidẽ eos, qui sunt innocentes: qui verò rei monstrãtur, castigãtes ac punientes: omnemq; iustitiã in publicis & priuatis documentis eis seruãtes: & non ipsi soli hoc agentes, sed etiam semper consiliarium talem sumentes, & qui circa eos sunt omnes, vt non videantur illi [s] quidẽ velut innoxij esse, per alios autem delinquant, atque furentur: hoc quod magis [t] turpe est, vt & participes iniustitiarum sumant[v],

a Dare. i. iurare hæc quæ sequũtur statim, & alia quædam: vt j. iusiuran. quod præ. Acc.

b Præbere i. præbuisse vel præbiturũ. confusum enim tẽpus est: & vtrũq; significat, sic & in eo qui de calũ. iurat: vt j. vt lit. iurẽ. in prin colla. ix.

c Sed sicut. vnde illud, q; gratis accepistis, gratis date.

d Has enim. interpositio est. Acc.

e Manibus. facit ad hũc. §. C. ad legem Iul. repet. l. fi. sic. j. de mandatis prin. §. j.

f Sedes. i. qui fuerint postea in ea dignitate. Acc.

g Cõsuetudinũ. sic. j. de sanc. epis. §. pro consuetudinibus. col. ix. Acc.

h Decreuimus. vt j. tit. proxi.

i Non in paruis. i. non imponetur parua pœna, sed magna. vel dic nõ solũ paruis hominibus erit pœna delinquentibus: vt j. eod §. si quis aũt. sed etiã isti magni puniãtur: licet nõ in tãtum. quod est generale, vt semp minores amplius in simili delicto puniãtur: vt ff de incend. rui. naufra. l. Pedius & hoc colligit ex hoc. §. ex præfato. §. si quis autem. j. eo. nisi in casu: vt ff. de pœn. l. quædam. Sed quidam dicunt, quod etiã isti verberantur sicut & minores: vt j. eod. §. si qs autem. & supplent hunc §. per i lum, quod non credo.

Minores magis puniuntur, quã maiores.

k Nõ emendantes. Sed quomodo potest pœnitere cũ iam ad actum peruenerit? Dic hoc speciale: alias communiter distinguere: aut peruenisset ad actum, aut non. in primo si fuit cõsummatum: non licet pœnitere: si nõ fuit, licet: vt ff. de falsis. l. qui falsam. nisi in casu lęsę maiestatis: vt C. ad legem Iul. maiesta. l. quisquis. Si verò ad nullũ actũ peruenerit: tunc non punitur: vt ff. de pœ. l. cogitatiõis.

l Perceperunt. præfecti.

m Sustinebunt. scilicet, præfecti.

n Cõcessum est. vt. j. titul. proxi.

o Congruũt. forte in exilium dantur: vt C. si cer. pet. l. quisquis. vel dic pro motu iudicis: vt hic dicitur.

p Egentes: egent enim vt eis necessitas imponat, adeo sunt desides. & sic ponitur. j. titul. j. l. iusiurãdum quod præstatur. §. j.

† Haloã. in tractabiles vertit.

q Paterne. facit ad hoc. j. e. §. ex diuerso. & j. de man. prin. §. quod si delinquẽtes. in fi. col. iij. & j. iussu. quod præst. §. penul. col. ij. & j. de defensor. ci. §. si qua. coll. iij.

r Imponentes. subaudi suppliciũ. Accurs.

s Illi. scilicet iudices.

t Quod magis. No. maius esse delictũ delinquere in aliũ, quam in se: vt hic, & colligit ex duabus legibus. & ff. de iis qui not infa. l. athletas. §. Põponius. & l. Imperator. ei est verum: qa & ipse peccat, & aliũ facit delinquere. vnde versus, Peccando peccare docens, hic peccat & in se. Qui reus est, & in hos quos facit esse reos.

Delictum est maius delinquere in aliũ, quã in se.

† Haloã. vertit imperiũ inter subditos exercentes.

v Sumãt. in loco assesso

Ideoq; [a] licebit tuæ celsitudini honestiorū quosdam ad administratiões dirigere, & scientium tributa fiscalia: curialiū [b] quippe & aliorum personarum, experimentū sui dantium bonū & ad magistratus opportunorum. Quis enim nō diligat eū & honestate cōpleri magna putet, si nostro decreto iudicioq; tui culminis ad cingulum veniat, testimonium quidem habens, quia sit optimus, gratis verò eū suscipiēs: [†] non vacans omnino p̄ prouincias populi priuati, nec quemadmodum, quod dedit, congreget, nec vnde colligat aurū: sed vt hoc solùm habeat studium, Deo nobisq; semetipsum commendare, & gloria frui optima, & recompensationem sperare præcipuam [c].

Administratores in officio, vel actione eius delinquentes etiā officio durante pœna à lege statuta puniendi sunt: licentia data prouincialibus eorum delicta episcopo vel archiepiscopo nuntiandi: vt per eos relatione ad principem facta, in locis vbi fecerunt iniustitiam, puniantur: vt eorū pœnæ sint alijs in exemplū. Bart.

Si quis autem præter hoc aliquid egerit, & donec in administratione est iudex, furti reus appareat, & probetur, aut aurum dās, vt accipiat administrationem: aut accipiens ex administratione (vtrunque enim similiter [d] noxium est) sciat, quia & confiscationem & exilium sustinebit, & in corpus verbera atque supplicium. Ipsum quoque, qui acceperit ab eo (sicut prædiximus [e]) malis subiiciem⁹ maximis. puras em̄ exigimus esse p̄uincialibus iudicibus manus [†]: vt collatores custodiamus. & istæ quidem tam ex legibus, quā ex administrationibus [f] imminebūt pœnę iis, qui ex prædictis administrationibus sunt, si tale aliquid egerint. Damus autem prouincialibus licentiam, si quid apud prouinciam iniustū, qui administrationem habet, egerit: vel si dānis aliquibus, aut calūniis subdat nostros collatores: vt deo amabiles episcopi [g] & prouinciæ primates præces ad nos dirigant, exponentes cingulum habentis [h] delicta. Nos em̄ hæc cognoscētes dirigemus [i] in prouinciam hoc examinaturū: quatenus ipse vbi iniustitiā fecit, illic [k] quoq; pœnas subeat delictorum: vt neque alter quispiam tale aliquid agere præsumat, ad exemplum [l] respiciens.

Administrator in prouincia officio finito quinquaginta diebus debet commorari redditurus omnibus rationem, & si antè fugerit, ab omnibus capi potest: episcopo causas ex non scripto examinandi necessitate imminēte. Bar.

Necessitatem habente eo, qui administrationē rexit, secundum priores cōstitutiones [m], dum deposuerit fasces [n], per dies quinquaginta in prouincia commorari, publicè se monstrantē, & ab omnibus suscipientem conuentiones, si tamen antequam compleantur quinquaginta dies, fugiēs capiatur: velut aliquod inhonestissimorum mancipiorū, damus licētiā collatorib⁹ detinere [o] eū in p̄uincia: & omne qđ dederūt ei occasione furti [p], hoc exigere, pręsente [q] tn̄

---

assessorum & sociorum.

[a] Ideoque. quia tot bona habet facere præses.

[b] Curialiū. quasi dicat isti & illi qui eliguntur, erunt de curia. & ideo magis experti.

[c] Præcipuam. interrogatiue lege.

[d] Similiter. i. vtrūq; simile est delictū: ergo pari pœna puniendum: vt C. de episco. & cle. l. si quēquam. in fi.

[e] Prædiximus. sed non tantis, vt diximus. s. §. sic igitur. in fi. §. & de illo fit mentio hic.

[†] Haloā. neque vlli omnino per prouinciam rei vitiosæ deditus.

[f] Ex administrationibus. i. administrationibus superioribus.

[g] Episcopi. facit ad hoc. j. vt differ. iud. coll. ix.

[h] Habentis. ergo durante officio cō uenitur hic ordinarius in his casibus: nec mirū, quia corā principe hoc fit. vnde nō est cōtra ff. de in ius voc. l. ij. & ff. de iud. l. pars. est & alia ratio: qa illæ leges loquuntur, quādo ex alia causa conuenitur, nō ratione officij. nam de eo etiā durāte officio posset conueniri: vt C. ad legem Iul. rep. l. iubemus.

[i] Dirigemus. scilicet nuper.

Punitur quis vbi deliquit.

[k] Illic. Vbi not. quē puniri, vbi deliqt. sic. j. vt omnes obe. iud. prouin. §. hic igitur. col. v. & ff. de re mili. l. iij. j. rūso. & ff. de ac. l. si cui. §. idem imperator. & l. fin.

[l] Exemplum. sic C. ad Iul. repet. l. j. & C. de fur. l. si q̃s.

[m] Priores constitutiones. C. vt oēs tā ci. quam mili. in l. j. fa. ad hoc. j. e. §. oportebit. & j. de col. §. sup hoc. collā ix. & j. de admi. §. j. j. rū. & §. sancimus. colla vij.

[n] Fasces. id est, dignitates.

[o] Detinere. Hic collige, quod licet alicui capere debitorem fugiētem [†]. [a] Vide facit ad hoc. C. vbi Abb. in c. de cri. agi oport l. cum non j. sic j. vt nulli iudi. ab homi- §. si vero q̃s. coll. ne. extra, ix. & ff. q̃ in fraud. de iudic. cred. l. ait prętor. §. si debitorem. & C. vt nemini lib. sine iud. l. ij. arg. cōtra. C. de Iudę. l. nullus.

[†] Haloā. vertit sub ditos.

[p] Furti. i. tanquā sit manifest⁹, i quadruplum teneat & i quinquaginta li. auri damnetur ipsi principi. Item tempus augeť: quia p̄ sex menses amodo stabit: vt hic. & C. vt omnes tam ciui. quam mil. l. j. §. qđ si quis. & §. ipse autē. Itē & alias tres patitur pœnas. s. e. §. si quis autem. in prin. si autem durāte administratione fugeret crimine lęsæ maiestatis tenetur præter supradicta: vt. j. de admini. §. secundo.

[q] Præsente. Sed nunquid solus eps hic cognoscit? rñ. quidā nō: sed princeps vel ab eo delegatus: sed episcop⁹ erit secū: vt s. proxi. §. vel meli⁹ dic, quod durante officio etiam possunt collatores querelā deferre de his tribus, de furto. s. de accepto: et dato occasione administrationis: & tūc solus prīceps vł eius delegatus potest cognoscere ad instantiā episcopi & collatorum: vt s. pxi. §. & sic intelligitur proxi. §. sed finito officio de omnib⁹ delictis poterit cognoscere etiam episcopus [a]: vt in hoc. §. quod intelligo idem, & si nō fugerit, & hoc per constitutionem istam, per aliā vero etiā durante officio: & de omnib⁹ cognoscit episcopus: vt j. vt diffe. iu. §. si tn̄.

[a] Concor. c. j. & ij. & iij. & iiij. de for. cō pet.

Et si

Deo amabili, epō & causam ex non scripto [a] examinante, donec reddat omne quicqd furatus ostēdit [b]. Sed et [c] ipsos prouinciales, si senserint administratorū furtū, licentiā habere, magis aūt necessitatē, hæc referre nobis: vt cognoscētes, quia omnino auro vēdidit iustitiā, pdictis eū subiiciamus pœnis; sup quod etiā cœlestibus suppliciis re⁹ erit: trāscēdens iusiurandū [d], in quod acceperit administrationē. Si autē voluerit ex quacunq cā nō cōpletis qnquaginta diebus ex prouincia fugere: tūc cōprehēsus vbicūque degere videt, reuocabit qdā ī ꝓuinciā, in qua administrabat: oē verò qđ inuētus fuerit accepisse, restituat in quadruplū.

Subditi iudicibus nullam debent inferre iniuriam, sed fauorem: nisi in eorum deliquerint officio, pœna mortis imminēte: & iudices iustitiam omnibus debent seruare: & superior inferioribus oppressionem inferre non debet. Bartolus.

Illud videlicet obseruādum nullam esse nostris subiectis licentiam in alio quodam præter furtum [c] hoc circa iudices agere. Non enim si videatur vehementissimus indeuotis propter fiscaliū exactionem, aut propter delictorū executionem: dabimus subiectis agere aliquid aduersus eū: Ex diuerso autem etiam pœnis eos omnium amarissimis [f] subiugam⁹, si eos qui puris vsi sunt manibus †, & fiscaliū exactionē cum omni detulerint subtilitate: postea [g] deponētes administrationem iniuriari presumpserint, & non cum omni fauore post legitimum tempus prouincias relinquentes deduxerint. Oportet eīm eos, qui post hanc legem nostram faciēdi sunt, clarissimos subiectarū prouinciarum iudices considerare, quanta quidē perfruentur gloria tales apparentes [h] quātis † autē sunt incursuri difficultatibus, legē hanc soluere quantū ad se [i] præsumentes. Erit enim absurdū, si eos quidē, qui in vilibus capiūtur furtis, ipsi [k] torquebunt, & nō primitus quiescant, donec reddant furta: ipsi autē innoxij [l] māserint in maximis cōstituti furtis: & neque apud subiectos erubescentes exemplum [m] †: cùm liceat eis honestis & liberis [n] & vndiq laudādis ostendi [o], & à nobis habere testimoniū & spē [p]. Non sinimus autem nec spectabilibus iudicibus, nec alteri alicui quālibet eis oppressionem aut iniustitiā inferre, aut ciuilibus [q] omnino causis cōmunicare: vt & nos eis [r] honestatem seruemus, & illi [s] puritatem nobis deuotionemq restituant. Sciāt eīn omnes subiecti, quia propter eorum vtilitatem, & vndiq eorum indemnitatem, & vt per omnem agantur quietē, & non cogantur prouincias relinquere, & in peregrinis affligi: ꝑpterea presentē legē scripsimus, deo eā vouētes. & p̄sentibus venerabilibus [t] maxime eius [v] cōmunionis, que [x] festiuis diebus [y] vt omnib⁹ liceat patres [z] suscipere magis iudices, q̄

Et sic not. episcopū cognoscere: vt hic, & j. vt cleri. apud prop. epis. §. j. nec mirū: qa ordinarius est: vt C. de epi. au. l. episcopale. interdū tamē vna cū p̄side, vt si crimē canonicū laico inferatur: vt j. de mād. prin. §. oportet. col. iij. Itē quando preses suspectus habetur: vt j. vt diffe. iudi. §. si vero. collat. ix.

[a] Ex nō scripto. i. sine libello secundū Al. & sine actis. Itē & snia lata sine scriptis: qđ est speciale: sicut sunt & alij quatuor casus: vt j. de mād. princ. §. sit tibi. vbi sunt duo. quartus est j. vt cler. apud prop. episc. circa prin. vt quādo eps īter clericos cognoscit. Itē quādo inter laicū cōuenientē clericū & ipm clericū: vt j. vt cler. apud ꝓp. epis circa prīc. col. vj. & quādo est cā vilis & parua. Itē quādo viliū personarū: vt j. de man. prin. §. sit tibi. Sed iure cōi libellus est necessarius in scriptis: vt j. de exh. §. sancimus. col. v. & sentētia in scriptis danda est: vt C. de sentē. ex breui. reci. l. ij. Accur.

Sententia sine scriptis, quibus casibus valet.

[b] Ostenditur. vel per testes, vel etiā per solū sacramētū agētis, secūdū Ale. vt j. de collato. §. super hoc. coll. ix. Accur.

[c] Sed etiam. non solum apud episcopum.

[d] Iusiurandū. facit ad hoc. C. de iureiur. l. ij.

[e] Præter furtū. & præterquā si aliquid accipias vel det ꝓ administratione: vt s. eod. §. si quis autē. & intellige hunc §. durante officio: vt s. proxi. § diximus. & manifestè ex ipsa litera colligitur.

† Haloā. & in exactionem tributorū omni cura ac diligentia incubuerūt.

[f] Amarissimis. mortis ergo. vel dic, qđ pœna parricidij: & quia in loco filiorū sunt collatores, quos quasi occidit: vt s. eod. §. eos. quia illa est omniū pœnarum maior: vt instit. de publ iudi. §. itē lex Pompon. & §. alia demum.

[g] Postea. collige hōc. §. loqui durante officio.

[h] Apparentes. s. innocentes.

[i] Ad se. sic s. quomodo oporteat epis §. igit. & ff. de donat inter virum & vxor. l. si socer.

† Legendum forte, quātas autē sint incursuri difficultates.

[k] Ipsi. Iudices.

[l] Innoxij. id est, sine pœna.

[m] Exemplū. vñ Cato, turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum. Facit ad hoc. j. de san. episc. in prin. coll. ix. & ff. de eden l. si quis ex. § fin.

[n] Et liberis. scilicet à furto.

† Haloā. cum interim si istis abstineāt, non tantū inter honestos, ingenue viuentes, & omni laude cumulatos cēseri, sed etiā bonum à nobis testimoniū obtinere possint.

[o] Ostendi. Apud episcopū vel principem, vt sequitur, vel dic ipsis collatoribus finito officio: vt s. §. necessitatem. Accur.

[p] Spem. percipiēdi aliquā dignitatē: vt insti. in proœ. in si. secūdū. Azo.

[q] Ciuilibus causis. i. in aliqua ciuili cā contra eos iudices agere durante administratiōe: vt s. in prin. huius §. Sed contra. j. vt diff iudi. §. si vero. col. ix. Sol. vt ibi.

[r] Eis. s. iudicibus.

[s] Illi. iudices.

[t] Venerabilibus. s. episcopis de quibus est habita mētio s. eod. §. necessitatem.

[v] Eius. s. Dei.

[x] Quæ. s. lex.

[y] Festiuis diebus. subaudi poterit exerceri: quia contra pessimos latrones exercetur, vt modo dixi, & C. de ser. l. prouinciarū. vel quia celeritatem desiderat: vt ff. de dam. infect. lege prima.

[z] Patres. sic s. §. eos. sic j. iusiur. quod præsta. col. ij.

fures & solicitatores, & eorũ substantiis insidiantes. Oportet † quoque vos nostros subiectos scientes, quantam vestri posuimus prouidẽtiam, cum omni deuotione, publica sine imminutione tributa persoluere: & neque administratorũ egere necessitate [a]: sed ita deuotos vosmetipsos p̃bere, vt nobismetipsis ostendatur operibus, quia & ipsis [b] pro huiusmodi clementia [c] propriam nobis deuotionem restituetis: & meritò habebitis omnẽ à iudicibus occasionem deuotionis, fauorem & prouidentiam: illud scientes, quia iudicibus imminet vndiq; fiscaliũ periculum [d]. & manifestũ est: quia proprio suo periculo administrationes assumunt. & vos hæc agnoscẽtes, & omni modo euitate indeuotionem [e]; & nolite vestras voluntates ita præbere inobedientes, quatenus eorum præsidum egeatis vehementia, quã necessariũ est eos assumere propter ineuitabiliũ fiscaliũ exactionẽ. scientibus vobis nostris subiectis, q̃a militares expensæ & hostium incursiones multa egẽt † diligentia [f]: & non possunt citra pecunias hæc agi: causa videlicet nullã recipiẽte dilationẽ, neque nobis cõcedẽtibus despici Romanorũ terrã deminutã, qui & Libyã omnem reparauimus [g], & Vandalos in seruitutem redegimus, & plurima adhuc & maiora horũ speramus à Deo percipere et agere: pro quibus cõpetẽs est fiscalia tributa sine iminutione, & deuotè, & secundũ definita exigi tẽpora. Quap̃pter si vos q̃dẽ deuotè occurratis iudicibus, illi verò facilẽ & præparatã fiscaliũ illationẽ in nos exhibuerint: & iudicũ laudabimus studiũ, & vestrã approbabimus voluntatem: & vndique [h] vna quædã erit optima cõsona q; præsidentium, & quibus præsident congruentia magna. Itaque Deo & saluatori nostro Iesu Christo omnes similiter offerant hymnos [i] pro hac lege, quæ eis dabit & patrias habitare cautè, & p̃prias facultates habere firmissimè, & iudicum frui iustitia. nã & nos propterea eam posuimus, vt & iustitiã, quæ in lege est, valeamus dño Deo vouere, & nosmet ipsos & nostrũ commẽdare imperium: et nõ videamur despicere homines oppressos, quos nobis tradidit Deus, vt eis per omnia parcamus, eius sequentes benignitatem [k]. Ideoq; quantũ ad nos [l] consecretur hæc lex Deo: eo, q; nihil in mentẽ nostrã veniẽs boni pro tuitione subiectorũ relinquimus. volẽtes enim inhonesta hæc & seruilia furta perimere, & n̄ros subiectos in quiete à prouincialibus iudicibus conseruari: p̃pterea festinauimus gratis admistratiões eis [m] dare †, vt nec ipsis liceat delinq̃re, & abripere subiectis, quorũ causa omnẽ perferimus laborẽ, dedignãtes [n] imitari eos, qui ante nos imperauerũt, qui [o] pecuniis ordinabant administrationes sibimetipsis, auferẽtes licentiã administratoribus nocẽtibus increpandi iustè, † & ipsi [p] ea, quæ p̃cipiebãt celãdo, iniusti putati, & proprios collatores p̃pter hoc [q] abripere à malis iudicibus nõ valẽtes: vnde nec ipsis iudicibus increpare poterãt agere castè, occasione p̃dictæ causę. Nos aũt sufficientẽ imperio quæstũ [r] esse putamus, vt collatores sola fiscalia conferãt tributa, & nihil aliud extrinsecus quęratur, q; subiectis omnem cõmoueat † vitã.

Iudices iurisdictionem habent aduersus omnes omni priuilegio cessante. Bar.

Quod aũt primitus à nobis dictũ est [s]: adhuc maiori ope, & subtiliori cõplecti existimauimus legislatione [t], quatenus n̄ra intẽtio oĩbus fiat aperta. Sãcimus ẽm clarissimos subiectarũ p̃uinciarũ administratores, citra [u] oẽ factos pecuniarũ suffragiũ, & ab his dato iureiurãdo memores habere, & hãc à nobis licẽtiã [x], vt nulla sit vlli apd eos [y] penit' fori p̃scriptio [z]

a Necessitate. quasi dicat, sponte agatis, quod tandẽ ex necessitate facere. is. sic s̃. de fideiussor. §. quod autem. col. la. j.

b Ipsis. s. opibus.

c Clementia. id est, per hoc quod fecimus. l. ist am.

d Periculũ. quia de hoc iuratoriam præstat cautionẽ: vt j. e. §. tuo quippe. & j. iusiur. quod præst. §. j.

e Indeuotionẽ. nolite præbere, vt subiicit.

f Diligentia. vt inst. in proœ. circa princip.

g Reparauimus. i. recuperauimus.

h Vndiq;. sic. s̃. quom. op. epi. j. r̃ñ.

i Hymnos. i. gratias. sic j. tit. proxi.

k Benignitatem. quia in sola clemẽtia possumus esse pares Deo: vt. C. de nu. l. impiales.

l Quãtũ ad nos. Nã verè consecrare non potest: cum nõ sit sacerdos: vt inst. de re. diui. §. sacræ. Acc.

m Eis. alias eas.

n Dedignantes. scilicet in hoc. in aliis autem imitatur: vt C. de leg. & con. l. digna. sic instit. de hære. quali. & diffe. §. penul.

o Qui. scilicet imperatores.

p Et ipsi. scilicet imperatores.

q Propter hoc. q; acceperint aliquid: vt s̃. eo. §. cogitatio. in fi. & q̃a erant participes in simili delicto: vt s̃. e. §. si quis autem. vnde nil poterant adinuicẽ opponere: vt C. de libera. cau. l. si filium.

r Quæstũ. Quia sibi plura dedit deus: vt s̃. de non ali. §. finimus.

s Dictum est. vt s̃. eo. §. volumus.

t Legislatione. s. istius, vt subiicit.

u Cirra. id est, sine. alias esset mala grammatica: alias est in litera, citra omne suffragium.

x Licentiam. scilicet quæ sequitur.

y Eos magistros militum puta.

z Pręscriptio. in sequentibus.

In cri

† Facit c. cum instantia. in princi. extra de cẽs.

Consecrare non potest, qui nõ est sacerdos.

† Haloã. vertit, al' assiduitate.

† Halo. nequam occasionem habeãt ad delinquendum diripiẽdumq; subditos.

† Cõcor. tex. in Cle. ij in prin. de re iudi.

† Haloã. digni profecto quibus propter turpiter acceptam pro officiis pecuniam capita obuoluerentur pallio. cũ neq; suos ea re collatores ab improbis præsidib' eripere, neque ob p̃dictã causam ipsos præsides coercere potuerint.

In criminibus. Sed nōne violētia est crimē publicum, siue sit publica, siue priuata: vt ff. de publ. iud. l. j. Rñ. est. sed crimē hic pro maiori crimine ponitur: vt C. de custo. reo. l. ij. & ff. de re mi. l. iij. §. respon.

Horū. s. præsidum. præsidū dico non expectantiū.

rent: quod nō esse debet: vt C. vnde vi. l. meminerint. & de indi. vid. l. ij.

Nō em̄. sic. C. de iura. cal. l. ij. in fi §. sin autē reus.

Prouinciis. alias in prouinciis, alias prouinciæ.

Cuiuspiā. magistri militum forte, vel alterius, de quo videtur.

neq; in iis, quæ committuntur ab aliquibus violentiis, neque in criminibus [a], & quæ hinc oriuntur læsionibus, neq; in seditionibus publicis, neq; in publicorum tributorū exactionibus: sed oēs similiter subiacere horū [b] iurisdictioni, non expectantium neque pręcepta suscipere à iudicibus [c], quibus subiecti [d] sunt, neq; nūtiare ad eos [e]: sed contentos esse hac nostra lege, per quam [f] omnē eis potestatem præbemus [g], & ipsi omnē [h] licentiā habētes [i] penitus in prædictis causis [k] neq; priuilegio [l] vti quolibet, neque ex hoc [m] sibimet imperare: vt delinquāt innoxiè. nō enim [n] q omni abstinent acceptione iudices, aliud quiddā Dei et legis nostroq; pręponent timori: sed ad illū respicientes seruabunt subiectis iustitiam, oīa secūdū nostras iudicantes & agentes leges. Quia em̄ milites & hmōi in prouinciis [o] cōstitutos eis subiicimus: neq; in hoc egebunt præcepto cuiuspiā [p] proprio aut à nobis, aut à nostris iudicibus: sed p̄senti lege vtentur, & hanc [q] eis [r] ostendēt [s], vt auxilientur [t] eis vtentibus iudiciali fiducia. sciētibus, quia nisi hęc egerint, & emolumentorum & militiæ sustinebunt casum, & in corpus periculū patient [v]: vt nobis [x] nullo alio penitus opus sit iudice, † & aut latronū insecutores, aut appellatos violētiarū inhibitores, magis autē fures, aut violētos mittere, occasione quidē quasi rationabili vtentes, ipsos aūt omniū pessima faciētes. Cū enim iudices prouinciarum vniuscuiusq; maximorū iudicum compleant officium [z], & pro omni alio cingulo, puinciis sufficiant, & ea, quæ ex nostris legibus super eis decreta sunt: quis præsumat aut fori præscriptione, aut huiusmodi aliquo apud eos vti [a]?

Nemini licet loci seruatores, vel similes in prouinciam destinare, vel ob hoc habere: & iudices iusiurandum & cautionem debent præstare. Bart.

Interdicimus autem & gloriosissimo magistro militū Oriētis, & omnibus nostris iudicibus, aut latronum insectatores [b], aut violētiarū inhibitores [c], aut armatos, aut aliquos tales [d] destinare in prouincias. Sciāt enim, qui ad hoc instituti, post hāc nostrā legem præsumpserint [e]: quoniā capti [f] ab his nostris iudicibus prouinciarū, & in vincula redigentur, & ad nos causa nuntiata [g], à nobis summum periculum sustinebunt: & qui huiusmodi eis præcepta tradiderint, triginta librarum auri sustinebunt pœnā, & maiorem insuper ac vehementiorem, nostram indignationem experientur. Oportebit igitur iudices prouinciarum tanquā promeritos [h] à nobis potestatem sic causis vti, vt iustè &

A iudicibus. puta à magistro militū, si forte erāt milites isti, qui deliquerunt.

Subiecti. s. illi, qui delinquunt.

Ad eos. magistros militū puta. Accur.

Per quā s. hanc l. nostrā, vt sequit.

Præbemus. ergo nō poterit alteri delegare: vt ff. de offic. eius cui man. est iur. l. j. §. respon.

Omnem. nisi in casu: vt j. eod. §. interdicimus.

Habentes. præsides.

Causis. proxime nominatis.

Priuilegio. s. à le. indulto: vt quia sit scholaris, q habet priuilegiū magistri: vt in proœ. dig. in fi. vel clericus, qui habet epī: vt C. de episcop. & cle. l. omnes. vel militis, qui corā magistro militū conuenit. vt C. de iur. om. iud. l. magisteriæ. Sed nūquid à principe potest habere? Rñ. sic, si dicatur non obstante hac l. vt ff. de lega. iij l. si quis. ī princ. & non alias: vt C. de prec. imp. offer. l. rescripta. & s̄. de nō ali. §. quia verò verisimile. in fin. et hic subiicit. Alij tamen intelligūt hūc §. in priuilegiis, q̄ iuris corpore non sunt clausa: vt in te scripto, & similibus. nā si est à lege indultū, nō tollit secūdū eos. Et est pręceptor meus in hac sñia: sed B. fuit in prima; quod plene diximus. j. vt omnes obe. iu. §. si quis igitur. coll. v.

Neq; ex hoc. s. priuilegio. si em̄ priuilegiū sibi valeret, secure deliqueret; & inde nasceretur malum, vnde bona oriri debe-

Haloā. nemine omnino licentiā habente in prædictis causis vti vllo priuilegio aut exinde sibi impune delinquendi authoritatem sumere.

Haloā. aut etiam vel latrunculatores, vel quos vocāt violentiis cohibendis (imo grassatiōibus exercendis) prępositos, vel exarmatores emittere, satis quidē honestos præ se ferentes titulos, re autē ipsa perpetrantes omniū flagitiosissima.

Et hanc scilicet legem.

Eis subiectis.

Ostendent. scilicet præsides.

Auxilientur. s. l. ista. sic j. de man. princip. §. patrocinia. coll. iij.

Patiētur. sic s̄. e. §. si quis autem.

Vt nobis. bene dico, vt vtiliter ibi maneāt: vt per hęc non egeamus dare eis aliquē adiutorē, qui nō iuuaret: imo impediret eū iuuādo malos homines: vt dum haberent nomen adiutoris, ipsi magis essent fures & mali: vt j. §. proxi. & §. interdiximus.

Et aut. & repete opus sit: & accipe verbum mittere, quod est infra.

Officium. i. omnia potest pręses per hāc l. quæ possunt varij magistratus Romæ: vt ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. & l. ex omnibus. & l. sed licet.

Vti. quasi dicat, nullus.

Insectatores. qui ita nominantur: magis autem essent fures: vt supra dixi.

Inhibitores. qa & ipsi forte pecuniā acciperent pro sceleribus occultandis.

Tales. qui bona præsumptione mitterentur.

Pręsumpserint. scilicet illuc ire, vel mittere.

Capti. i. missi.

Nūtiata. permittitur ergo relatio in istis missis à magistro militum, vel alio: alias contra: vt j. vt iud. non expe. sacras iuss. §. j. coll. ix.

Promeritos. qui meruerunt hanc dignitatem habere.

Metuendi.

legitimè sint omnibus metuendi [a]: scientes, quia si data à nobis administratione [b], malè & indignè abutantur [c] à nobis concessa sibi licentia: subiacebunt suppliciis, quæ primitus [d] diximus, & donec administrationes habent, hæc [e] perferentes [f], & dū eas deposuerint maiori [g] adhuc experientur [h] periculo. Non enim [i] eis damus licentiam, antequam legitimum quinquaginta dierū compleatur tempus, à prouinciis, in quibus administrauerint, discedere, aut per occasionem reuocatoriæ [k], aut per occasionem fugæ [l], aut per aliam quālibet causam [m]: scientibus (sicut prædiximus) siue ad hanc veniant felicissimam ciuitatē, siue in quācunq; regionem, ad prouinciam denuo reuocati, cui præfuerunt, pœnas sustinebunt omnes, quas prius diximus [n]. Iusiurādū verò dabunt hoc quidem, quod superius diximus [o]. Si verò aliquibus in prouinciis [p] existentibus mittantur singuli codicilli [q], & corā Deo amabili episcopo metropolitano, & qui in eis primates sunt, iusiurandum subibunt, & ita singuli suscipient actiones [r], tua q̄ppe celsitudine prouidente, siue in hac maxima ciuitate perceperit aliquis administrationem, siue in prouincia ei codicilli [s] eius trāsmittantur à tua [t] celsitudine: vt ipse [v] qui accepit [x], cautionem [y] faciat fisco de tributorum inculpabili exactione, sicut ipse purè probaueris. Posita sit autem lex hæc à nobis in omnibus administrationibus à nobis nominandis [z], & ex p̄senti tēpore sine suffragio percipiēdis. Nam quæ præcesserunt, pridem positis subiaceant legibus: nulla pœna horū, quæ in hac nostra lege determinata sunt imminēte hactenus administrationes habentibus: nisi tamen & ipsi post insinuationem huius legis nostræ furari [a] capiantur. Hæc igitur tua celsitudo vniuersa cognoscēs, in omnibus gentibus sub se constitutis fieri manifesta procuret, solenniter præceptis vtens apud omnes prouinciarū præsides, vt ipsi cognoscētes nostrum circa subiectos studium, & quantam habemus circa ordinationem iudicum voluntatē, cōsiderent, quāta eis bona participantur, neque imperij medelæ pro eorum [b] felicitate parcentes. Datū Belisario præfecto. xvj. Calend. Maij.

Notitiam horum, quæ ab vna quaque administratione debent præberi, demonstrat hæc lex, pœnam contra facientibus statuens. h.d. Bartolus.

SCriptum [c] est exēplar edicti Constantinopolitani habens ita:

QVantam [d] † subiectorum posuimus prouidentiā, ostendit à nobis nuper posita lex, quā ad gloriosissimos nostros præfectos scripsimus. Sed competens est, & vos ipsos scire nostram prouidentiā quam circa omnes homines habemus, & p̄pterea legem ipsam, & in edictis proposuimus figuratam, vt & vos domino Deo ac saluatori nostro Iesu Christo iustè referatis hymnnos, & nostro imperio: quia omnē pro vestra vtilitate perferimus laborē. Notitia eorū, quæ ab vnaquaq; subditarum administratione debēt præberi circa cōsuetudinē quantitatis ab iis, qui administra-

---

Priuilegium perdit, qui eo abutitur.

a Metuēdi. sic. ff. de offic. procon. l. obseruare.
b Administratione. ablatiui absoluti.
c Abutantur. no. priuilegium debet perdere, qui abutitur eo: vt hic, & C. de iud. l. Iudæos.
d Primitus. vt s̄. eo. §. si quis autem.
e Hæc. i. has pœnas.
f Hæc perferētes. s. in tribus casibus: vt diximus. s̄. eo. §. necessitatem.
g Maiori. j. de adm. §. ij. col. vij. cōtra sol. ibi in fuga loquitur: vbi magis punitur durante administratione quam si postea fugiat: hic autem ex delicto prius cōmisso punitur, & postea plus poterit puniri, cū sit dignitate exutus, vt ff. de incēd. rui. nau. l. Pędius, & de pœ. l. in seruorum.
h Experientur. i. experiri poterunt, si accusentur. sic. ff. de statulibe. l. Labeo. & ff. ad l. Iul. repe. l. antepe.
i Non enim. bene dico eum posse puniri postea, non enim, &c.
k Reuocatorię. i. reuocationis: & ita adiectiuum resoluitur in substantiuū. Azo. quia dicit se reuocatum à suis.
l Fugæ. quam nō exprimit, licet in corde gerat.
m Causam. vt occasione rei familiaris.
n Diximus. vt s̄. eo. §. necessitatem.
o Diximus. vt s̄. eo. §. sic igitur. qđ iuramentū dabitur Romæ vel constantinopoli, si ibi fuerit electus: alias iurabit in prouincia, in qua est. & hæc sunt vera secundū id tempus, quando princeps eligebat huiusmodi potestates. Sed nūquid cū iurāt hodie in suis ciuitatibus. i. ī his, vnde debēt esse potestates, habebit locū hæc constitutio? Respon. sic, vt arg. ff. de publ. iud. l. ordo. & ff. de ne. gest. l. actio.
p In prouinciis, aliquibus.
q Codicilli. i. literæ continentes p̄fidatus illius prouinciæ.
r Actiones. i. act⁹. sic. s̄. de nō ali. §. sinimus. in fi.
s Codicilli. expone vt s̄. proxi.
t Tua. o pręfecte.
v Ipse. tu subaudi.
x Accepit. s. administrationem.
y Cautionē. nunquid sine fideiussore? videtur q̄ sic: vt C. de ver. sig. l. sancimus. sed tamen cōtradicimus. nā dari debet fideiussor de fideli exactione tributorum: vt j. titu. iusiuran. quod præ. & ff. ad municip. l. quoties. §. pe. & l. libertus. §. fi. & C. de bo. vacā. l. fi. & de cano. largi. l. fi. lib. x. & s̄. e. §. oportet.
z Nominātis. vt j. tit. prox. & s̄. eo. §. hæc autē omnia. Vel dic nominandis. i. eligendis. sic accipitur verbum. C. de decu. l. nominationum.
a Furari. sic. j. de ince. nu. §. ij. & iij.
b Eorū. s. subditorum.
c SCriptum. inutilis constitutio: hac cōstitutione declaratur qđ debeat dare ex cōsuetudine quilibet electus, sicut & promiserat dicere. s̄. tit. j. §. hæc omnia. nec est legenda.
d QVantam. verba edicti sunt ista.

† In hac authē. potes videre, quā fauerit potētia Iustiniani imperatoris, qui tot & tā nobiles prouincias sub Imperio suo gubernabat.

Pro

a Pro metropoli. potestas archiepiscopalis ciuitatis, vt est ciuitas Berytus & Tyrus: vt C. de metropo. Beryt. l. j. lib. xj. argu. contra. j. de defen. ciui. §. denuo. colla. iiij.

b Volo. i. quãdo volã, dabitur mihi.

c Criptum. constitutio inutilis. hæc constitutio exemplum quoddam est continens, quæ

tiones habent nullo præsumente extra ea, quæ sub scripta sunt, nequaquam reqrere amplius aliquid. A spectabili comite Oriẽtis in sacro cubiculo solidos lxiiij. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum cũ quatuor scriniariis sacri laterculi solidos numero l. eius adiutori solidos iiij. officio gloriosissimorum pfectorũ prætoriorũ soli. lxxx. A proconsule Asiæ ita in sacro nostro cubiculo, soli. nu. xiiij, primicerio clarissimorum tribunorũ notariorũ cũ quatuor scriniariis sacri laterculi soli. nume. xl. eius adiutori soli. nu. iiij. officio gloriosissimorum præfectorũ prætoriorum soli. nu. lxxx. A spectali comite Phrygiæ Pacatianæ chartulariis tribus sacri cubiculi soli. nu. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum soli. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iiij. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum soli. nu. l. A spectabili comite Galatiæ primæ spectabilibus chartulariis tribus sacri cubiculi soli. nu. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum soli. nu. xxiij. eius adiutori soli. nu. iiij. officio gloriosissimorũ præfectorum prætoriorum soli. nu. l. A vicario Longimuri chartulariis tribus sacri cubiculi soli. nu. ix. primicerio clarissimorum tribunorum soli. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iiij. officio gloriosissimorum præfectorũ prætoriorum soli. nu. xl. & quæcũq; administrationes consulares ve sunt. ix. A iudice Palestinæ spectabilibus chartulariis tribus sacri cubiculi soli. ix. primicerio clarissimorũ tribunorum notariorum soli. xxiiij. eius adiutori soli. iiij. officio gloriosissimorum præfectorũ prætoriorum soli. nu. xl. A iudice secundæ Syriæ spectactabilibus chartulariis tribus sacri cubiculi soli. nu. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum soli. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iiij. officio gloriosissimorũ præfectorum prętoriorũ soli. nu. xl. A iudice Cypri spectabilibus chartulariis tribus sacri cucubili soli. nu. ix. primicerio clarissimorũ tribunorum notariorũ soli. nu. xxiiij. eius adiutori so. nu. iiij. officio gloriosissimorũ pfectorũ prætoriorum soli. nu. xl. A iudice Pamphyliæ spectabilibus chartulariis tribus sacri cubiculi so. nu. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum soli. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iiij. officio gloriosissimorũ præfectorũ prætorio rum soli. nu. xl. A iudice Armeniæ maioris spectabilibus chartulariis tribus sacri cubiculi soli. nu. ix. primicerio clarissimorũ tribunorũ notariorũ soli. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iij. officio gloriosissimorũ præfectorũ prætoriorũ soli. nu. xl. A iudice Armeniæ minoris ita vt suprà. A iudice Cappadociæ primæ, ita vt suprà. A iudice Cappadociæ secundæ, ita vt suprà. A iudice. Hellesponti, ita vt suprà. A iudice Thraciæ, ita vt suprà. A iudice Europæ, ita vt suprà. A iudice Cariæ, ita vt suprà. A iudice Lyciæ, ita vt suprà. A iudice Augustianæ, ita vt suprà. & quæcunque administrationes præsidiales siue correctiuę sunt. A iudice Libyæ superioris spectabilibus chartulariis tribus sacri cubiculi so. nu. ix. primicerio clarissimorũ tribunorũ notariorum soli. nu. xxxvj. A iudice Aegypti primæ, ita vt suprà. A iudice Aegypti secundæ, ita vt suprà. A iudice Niceæ secundæ, ita vt suprà. A iudice Palestinæ tertiæ, ita vt suprà. A iudice Arabiæ, ita vt suprà. A iudice Euphartesiæ, ita vt suprà. A iudice Mesopotamiæ, vt suprà, A iudice Ciliciæ secundæ, ita vt suprà. A iudice Armeniæ primæ, ita vt suprà. A iudice Galatiæ secundæ, ita vt suprà. A iudice Onoriadis, ita vt suprà. A iudice Insularum, ita vt suprà. A iudice Mysiæ secundæ, ita vt suprà. A iudice Scythiæ, ita vt suprà. Pro vniuscuiusq; ciuitatis defensore, si quidẽ sit metropolis, pro metropoli [a] à prætore gloriosissimorum præfectorũ prætoriorũ dandi sunt soli. nu. iiij. si verò alterius ciuitatis, soli. iij. & vltra hæc nihil. Nec enim defensores vel dare iudicibus, nec alteri cuiquam, nec accipere volumus [†] nisi quędam sint, cũ ab eis volo [b], pręsideant consuetudines. scientibus eis, quia si nuncietur nostræ potestati de aliquo eorũ, quia præuaricatur, quæ à nobis sancita sunt: & quod receperint, quadruplum reddent: & officio soluto: exilium habitatunt continum. cùm etiã prouinciarum iudices si hoc neglexerint, & defensores sinant rapere, nõ modicã & ipsi sustinebunt pœnam.

† Haloã nisi ex publico ulti consuetudines quędam præbeãtur.

Iudices & ciuitatum defensores pro administratione nec dare, nec recipere licet à subditis ex administratione: nisi in defectum sui salarij, iureiurando ab eis præstando, pœna contra facientibus imminente. Bart.

SCriptum [c] est exemplar huius Dominico gloriosissimo præfecto apud Illy-

ricũ prætoriorum. †Sed ita quidem adiectionibus iusiurandũ subeant, secundum proprium de hoc facto inditũ sacramentum, cuius exẽplar etiam directum est tuæ celsitudini. Qui verò administrationes suscipiũt à tua celsitudine, directos hinc eis à nobis codicillos suscipiãt præsente Deo amabili ciuitatis, in qua degunt, episcopo: & aliis, qui in ciuitate sunt, in iudicio tuæ celsitudinis cõgregatis, & officio oĩ tuo, corã qbus etiam codicillos accipiãt & iurẽt prædictũ iusiurãdum & maximè hoc præcipimus† corã curialibus agi, quos cõpetens est magna frui, & à tua celsitudine, & qui idẽ ferent cingulũ. Optima aũt erit prouidentia & studiũ, vt & nihil ab eis tu lucreris omnino: neq; permittas eos ab vllo lædi. Eos enim, qui hanc nituntur iniquitatẽ, quatenus & felicissimo nostro vtãtur exercitu, & reliquas curiales adimpleãt functiones: quia nõ oportet talia attentari solatia, vt possit referri ad tantã tarditatem. Nihil em̃ nobis tam cõmendat tuã celsitudinẽ, q̃uo circa curiales vniuscuiusq; ciuitatis prouidẽtia, quam præberi volumus istis, & à tua celsitudine, & à cinguli semper successoribus. Quapropter dũ codicillos dederis administrationes accipiẽtibus à te, aut præsente, hoc eis tuã denũciare volumus sedẽ, vt curialibus omnẽ ferãt fauorem, nihil penitus ab eis accipiẽtes. Prohibeantur autẽ & ab aliis eis afferri dãna: et agnoscãt per te: quia si præter hoc aliquid egerint, pœnis subiacebũt grauissimis. Sicut enim curialibus parcere te volumus, ita & defensorũ castigare & retinere auaritiam[a] sancimus, & ab eis pręsumere accipere à nostris subiectis, nisi sec̃d'm quod eis administrat respublica: aut si nõ est aliquod eis publicum solatiũ, quãtum inculpabilis antiquitas definiuit, vt à spõtaneis ipsis magis quàm ab inuitis accipiant, & hoc parũ: & quantũ eis ad mediocrẽ sufficit vitæ gubernationẽ. Sciãt enim, quia si citra hæc aliquid acceperint, non solũ qua drupli subiacebunt pœnæ, sed etiam exiliũ habitabunt continuũ, prius eis plagis corporeis infligendis.

Edictum scriptum in omni terra Deo amabilibus archiepiscopis & sanctissimis patriarchis.

Traditæ nobis à Deo reipublicæ curam habẽtes, & in omni iustitia viuere nostros subiectos studẽtes, subiectam legẽ conscripsimus: quã & tuæ sanctitati, & per eam omnibus, qui tuæ prouinciæ, sunt facere manifestã, bene habere putauimus. Tuæ igitur sit reuerẽtię, & cęterorũ hęc custodire: & si quid transcendatur à iudicibus, ad nos referre, vt nihil contẽnant horum quę sanctè & iustè à nobis sancita sunt. Sic em̃ nos quidem nostrorum subiectorũ miserati, q̃m supra fiscaliũ functionũ exactionem, etiam maximas sustinẽt ex furto iudicum violentias, propter factas ꝓuinciarũ venditiones: hæc auferre per subiectã studuimus[b] legem. Vos autem si negligentes non referatis à nobis quidem cõsecratam domino Deo, rationẽ reddetis apud eũ pro aliorũ iniustitia, si quod nõ agnoscentibus nobis, damnũ apud vos hominibus inferatur. sed oportet præsentes vos prouinciis, & pro eis ac reliquis detestantes manifestos nobis facere, & rectos iudices, & transcẽdentes hanc legem nostram: quatenus vtrosque cognoscentes, hos quidem puniamus, illis autem repensemus. Cumq; lex publicè proposita fuerit, & omnibus manifesta: tunc intus recondatur in sanctissima ecclesia cũ sacris vasis: vtpote & ipsa dedicata Deo, & ad salutẽ ab eo factorum hominũ scripta. facietis autẽ melius, & illic habitãtibus vniuersis hominibus vtilius, si eã inculpẽtes, aut tabulis, aut lapidibus, in porticib⁹ sanctissimæ ecclesiæ describatis, plenã[c] præbentes omnibus horum, quæ sancita sunt, lectionẽ atque possessionẽ. Si verò pro iudicum puritate hanc habuimus prouidentiã: palàm est: quia multò magis defensoribus nõ permisimus, nec quicquam accipere, nec dare. Dabunt enim concessis sibi præceptis in foro gloriosissimorũ pręfectorũ (si quidẽ maiores sint ciuitates) solidos quatuor: si verò minores sint solidos tres: & vltra hęc nihil. Accipient autem nihil ab vllo, si aliquis ex fisco solennis eis quæstus erit. Aut si nihil ex fisco percipiunt, nihil vltrà, quã sacra nostra statutum est constitutione, percipiant: alioquin, si quid accipere capiantur, aut ipsi, aut qui vocantur eorum

† Haloã. his vt quo que additis. Iusiurand. subeant secundum proprium de hoc factũ, & infra positũ sacramentum. quæ fuerũt i illa. vt iu. sine quo quo suf. & quædam continent plus de admonitionibus. quas facere debent episcopi & præfecti: & p̃fides postquã iurauerunt: vt. j. e. sicut enim si quis mitteret epistolã secretã, & quãdam apertã, ita hæc est apta respectu superioris.

a Auaritiam, quę est radix omnium malorũ: vt. s̃. vt iu. sine quoquo suff. §. an certe. & potest hic notari, vt hæc lex sit correcta: vt ff. de offi. proconf. l. solent. §. fi. nã hic nõ permittitur aliquo modo accipe esculentũ dũmodo habeat salariũ, ex quo sibi satisfieri potest: vt statim sequitur. idẽ dico de illa. ff. de offi. præt. l. plebiscito.

† Haloã. circa curiales agi.

b Studuimus legem: vt. s̃. vt iu. sine quoquo suffra.

c Plenam. alias pœnam.

Iusiur

Haec constitutio adijcit & diligenter comprehendit sacramentum, quod debet facere quilibet administrator: vt suprà, vt iu. sine quoquo suff. §. sic igitur.

b Administrationem. quamlibet: vt s. vt iud. sine quo. suffra. §. hæc autem omnia.

c Iuro ego. hic nô. prius substâtiam sacramenti vsq; illuc, purâ conscientiâ &c. ibi aût incipiût capitula, quæ durant vsq; ad. §. fin. postea aût pœnas dicit, quas vult subire, si côtra fecerit: & sic tria contine̅tur in hac côstitutione. Accur.

chartularij, aut alter quispiam, qui circa eos sunt: illi quadruplum restituent, quod acceperunt: & hac solicitudine repellentur: insuper exilio perpetuo mulctabuntur: & in corpore castitati reddent prouinciam viris bonis pro malis defendendam. Mentiri autem et in hoc custodes nos inhibentes, & qui preces hic agunt, & insinuautes, vt neque lateat aliquid horum, quę delinquuntur: neque latendo sit impunitum: sed omnis ęquitas atque iustitia nostris subiectis floreat. Si verò etiam hactenus iudices non post insinuationem huius legis omni abstineât furto, sciât & ipsi huius legis pœnæ se esse subiectos.

TITVLVS III.

IVSIVRANDVM [a] QVOD PRAESTATVR ab his, qui administrationem [b] accipiunt.

Sacramenti substantiam docet, iurisq; iurandi formam demonstrat, & pœnam ostendit hæc constitutio. Bartolus.

IVro ego [c] per Deum omnipotêtem, et filium eius vnigenitum dominum nostrum Iesum Christum [d], & Spiritum sanctum, & per sanctam gloriosam Dei genitricē, & semper virginem Mariam, & per quatuor [e] Euangelia, quæ in manibus meis teneo [f], & per sanctos archangelos Michaëlem et Gabrielem, puram conscientiam germanumq; [g] seruitium me seruaturum sacratissimis nostris dominis [h] Iustiniano & Theodoræ coniugi eius, occasione traditæ mihi ab eorum pietate administrationis: et omnem [i] laborem ac sudorem cum fauore sine dolo, et sine arte [k] quacunque suscipio in cômissa mihi ab eis administratione de eorū imperio atque republica: et cômunicator sum sanctissimæ Dei catholicæ [l] et apostolicæ [m] ecclesiæ: et nullo mndo vel tempore aduersabor ei: nec alium quemcunque permitto [n], quantum possibilitatem habeo. Iuro quoque idem iusiurandum [o]: quia nulli penitus neque dedi, neque dabo [p] occasione dati mihi cinguli [q], neque occasione patrocinij, neque promisi, neque professus sum de prouincia mittere, neque mittã, neque oc-

Christus pp̄ter tria fuit baptizatus.

d Christũ. per hoc verbũ & sequēs sacramentum, quod dicit de virgine excludit Iudæos ab his admiuistrationibus vel potestariis: argu. C. de summa trinit. l. j. Nam Christus, vt dicit in decr. pp̄ter tria fuit baptizatus. pp̄ter exemplum, vt nos faceremus idē. Item propter commendationem suæ humanitatis. Item propter vim regeneratiuam conferendâ aquis, quam nô habēt Iudæi in se: vt in decret. dī de consecra. distin. iiij. c. si baptizata. & cap. nũquam. in hoc enim nomine Christus, tria côtinentur. scilicet, qui & à quo, & de quo id est, tres personæ. pater vngēs, filius vnctus, spũs sanctus vnctio: vt in decre. de conse. dist. iiij. c. quodam.

Euangelistæ quibus figuris pingun tur.

Iurans malignè, peierat.

e Quatuor. id est, à quatuor euangelistis facta & côposita, scilicet Matthæo Marco, Luca & Ioanne: qui suis figuris pingũtur: vt hoc versu continetur. Est homo Matthæus, Marcusque Leo, Vitulus Lucas, pingitur Aquila Ioannes. Hi enim quatuor omnia euangelia fecerũt: & nô sunt plura, licet diuisim legãtur in ecclesia. Sed quid si super vnum librum tantũ, vel q̄d si super aliũ? Videtur nô valere, vt hic. sed contra est: quia habetur respectus ad vera euãgelia. Item mēs deferentis est côsideranda, vbi iurãs vellet malignari: vt in decret. xxij. quæstio. v. c. quacunq; arte. & facit ad hoc versus. Fallit iurantem iuratio facta per artem. & repete semper, ad omnes hos accusatiuos. Item côsuetuo sic interpretatur, vt iuramentũ factum super quolibet libro valeat: vt. ff. de legib. & senatuscons. l. si de interpretatione.

f Tertio. Not. quod tangere debet, & est verum, nisi in casibus: vt in iudice iudicante: vt. C. de iudic. leg. rē non nouam. Item in episcopo testificãte: vt īfra, de sanctissimis episcopis. §. nulli. collatio. ix. Item in alienante rem ecclesiasticam, vel dando eam in emphyteusim: vt supra, de non alien. §. quod autem à nobis dictũ. ibi, & vt neque.

g Germanũ. Germanus frater: germana soror dicit: quasi ex eodē germine natus, vel nata. & sic facit se parem: quod est verũ quod ad quidcum vterq; ad statum imperij studeat: vt supra, vt iud. siue quoquo suffragio. §. oportet. sed subiicit seruitium per quod reddit se subiicibilem.

h Dominis. Hic nota. quod genus masculinum concipit fœmininum. sic ff. de lega. iij. l. qui duos. & ff. de pact. l. tres fratres. sed nô ecôtra. vt. ff. de legatis secũdo. l. si ita scriptũ. de quo plene dic vt. ff. de verb. sig. l. j.

i Et omnem. s. iuro me, præstatutum repete.

k Arte. id est, deceptione: vnde Cato, Sic ars deluditur arte.

l Catholicæ. i. vniuersalis.

m Apostolicæ. id est, Romanæ. quæ fuit ab apostolo Petro fundata: vt. j. titu. proxi. §. fi.

n Permitto. id est, permittam. sic enim est modus loquendi Theutonicorum. vnde extunc patet, quod ex eis Theutonicis erat Imperator vsque ad hoc tempus. quod tamē dicemus infra, vt p̄po. no. impera. colla. v. Nota. tamen hic, quod potestates terrarum debent expellere hæreticos de suis locis, per legem istã. & C. de summa trinitate. leg. j. in fine. & in constitutioni. Friderici. ad decorem. §. ij. quæ est. C. de hære. l. Gazaros. Accursius.

o Idem iusiurandum. repete per.

p Dabo. facit. j. vt iud. sine quoquo suffrag. §. sic igitur. & C. ad leg. Iul. repe. l. sancimus. Accur.

q Cinguli. i. dignitatis.

a Suffragij.i.pro suffragio præstando corā domino Imperatore pro dignitate habenda. Accur.

b Famosissimis.hic in bona parte accipitur.alias in mala:vt cum dicitur famosus latro:vt ff.de pœ.l.capitalium.§.famosos.& §. fi.

n.ā.& j.vt dif.iu.§.si tñ.col.ea.& C.de iud.l.placuit.

n Ago.i.agam,scilicet omnem iustitiam.

o Asidētē.sic.j.vt nulli iu.§.qm̄ vero.col.ix.Azo.

p Et circa me.scilicet sunt.

q Delinquant.quia turpius est:vt s̄.vt iud.sine quoquo suf.§.eos.

casione dominici suffragij a ,neq; famosissimis b præfectis administrationem habentibus neque iis,qui circa eos sunt,neque alij hominum vlli,sed sicut sine suffragio percepi c cingulum, sic etiam purè me exhibebo circa subiectos piissimorum nostrorum dominorum d cōtētus iis,quæ statutæ sunt mihi de fisco annonis e . Et primū omne habebo studium,vt fiscalia f vigilanter inspiciam,& indeuotos quidem & † indigentes g necessitate,cum omni exigā vehementia, nequaquam subinclinatus h ,neque ob hoc lucrū ipsum cōsiderans,aut per gratiā i vel odium exigēs k aliquem, citrà quam competit, † aut concedā alicui. deuotos autem paternè tractabo, & subiectos piissimorum nostrorum dominorum illæsos vndiq; quantum possibilitatem l habeo,custodiam. Et æquus in causis vtriq; parti,& in publicis disciplinis ero:nulliq; parti citrà,quam iustum est, præstabo,sed † exequar vniuersa delicta, & omnem æquitatē seruabo,secundū quod mihi visum m † fuerit iustum: & eos quidē,qui innoxij sunt, vndique innoxios illæsosque conseruabo,noxiis autem imponam supplicium secundum legē, & omnem iustitiam(sicut iā dictum est)in publicis & priuatis contractibus eis seruabo,

& si cōperero fiscum iniustitiam pati non ego solū hoc ago n †,sed etiam mihi semper asidentem o talem studebo assumere, & circa me p omnes, vt non ego purus quidē sim: qui verò circa me sunt, furentur,& delinquant q . Si quis autem inueniatur circa me talis: † quod fit ab eo,me sanare r , & eum expellere. Si verò non hæc omnia ita seruauero, recipiam hic s & in futuro seculo in terribili iudicio magni Dei domini & saluatoris nostri Iesu christi: & habeā partem cum Iuda t †,& lepra Giezi v , vt tremore Cain x :insuper & pœnis quæ lege eorum y pietatis continentur,ero subiectus. Scriptū est exēplar huius Domini co gloriosissimo per Illyricum prętoriorū præfecto.

TITVLVS IIII.

VT ECCLESIA Romana centum annorum gaudeat præscriptione.

Ecclesia Romana cum ecclesiis sibi subiectis centenaria gaudet præscriptione in contractibus causis,rebus,& actionibus omnibus.Bartol.

Imp. Iustinianus A. Ioanni beatiss. ac sanctissimo archiepiscopo & patriarchæ veteris Romæ.

Vt legum originē z anterior a Roma sortita est ita et summi pōtificatus apicem apud eā

c Percepi.quodcunq;:vt s̄. vt iud. sine quoquo suffr. §.hæc autē: omnia.

d Dominorū. s. imperatorū & vxoris:& concipit hic masculinū fœmininū:vt s̄.dixi.

e Annonis.vt tamen esculentum & poculētū possit accipere:vt ff.de offi. procō.l.solēt.§.fin. & offi.præsid.l.plebiscito. Sed illæ possunt dici correctæ,quando habet sufficiēs salariū, vt diximus.s̄.tit.proxi.circa prin.

f Fiscalia.scilicet tributa.

† Haloā. compulsione indigentes.

g Indigentes. id est, quibus ex necessitate imponitur necessitas: vt s̄. vt iud.sine quoquo suf.§.eos.

h Subinclinatus. i.flexus in aliquo.

i Per gratiam.sic j.de san. episco. in princ.col.ix. & C. de bo.auth.iu.pos. l.si.& j. de alie. & emphy.§.si quis autē.colla.ix.

† Haloā. siueremittam ali-

k Citra quam.i. aliter quam deceat alias vltra quā: & tunc idem sonat.

l Possibilitatem. sed nūq̄d bene pōt vertit. per suff.§.quod aūt.circa fin.§.& j.de mā.

† Haloā. vt s̄.vt iu.sine quo. sequar.

† Contra prin.§.patrociniarium habe Quare ergo redditur capi.j. se suspectū? Rñ. loquitur hic de potē consti.sed tia tributa à na. i.à vide ibi iur.vt s̄.qūo opor. gl.vlt hoc episc.§.igitur. extra, de declaran-

m Visum.excepto tē.vide gl. defensore qui iurat omnia le actu in ca.j.su- per verbo rū secundū legē: vt canones. j.de defen.ci.§. iusextra, de iurandum. col. iij. off.iudici. secundū H. Vel,qđ ordina.ad est verius, item in quā cōmu quolibet,vt secūdū niter cano legē iudicare debenistæ de at vt j. de iudic.§. hac materia recurrunt. omnis aūt.col.vj.nec ob.qđ hic dicitur:quia & postea subdit secundū.l.omnem.& facit ad l istam.j. vt iud. non expe.sa.ius.§.j.col.ix. & C.de iud.l.rem non no-

r Me sanare.scilicet iuro.

s Hic.s.talionem in hoc seculo propter cupiditatem.

† Alias, agam, vt non sit opus Acc. scholio.

t Cum Iuda.s. in inferno:vt sicut ille propter cupiditatē xxx. argenteorum fuit damnatus,sic & iste.

v Et lepra Giezi. Giezi seru⁹ fuit Elisei proph. Naamā leprosus q lā accessit ad prophetā,vt liberaret eū à lepra:qđ fecit gratis.in recessu illius liberati seruus prophetæ cōtra volūtatē domini cucurrit post eū: vt referret ex xl.oneribus camelorū,quæ habebat domino suo duo immutatoria vestimentorum:qđ cū dominus sciuit, leprā liberati conuertit in seruū Giezi toto tēpore vitę suæ propter cupiditatem. sic erit de hoc iudice. Accur.

† Haloā. præstabo, quod ipse admisit, eumq; abigam.

† Habetur de Iuda Matth. xxvij. capite. & in Actibus apostolorū ca. j. in litera,ca.

x Tremore Cain. vt sicut ille semper tremuit & timuit postquā interfecerat fratrem suum: sic iste.

y Eorum.s. domini Imperatoris & suæ vxoris.

VT ECCLEsia Roma &c.

Vt legum originē. Verū est apud latinos sed nō apud Græcos,imo Roma ab eis habuit,vt ff. de ori.iu.l.ij.§ j.& insti.de iure nat. §.& nō inelegāter. Acc.

a Anterior. Rom. multa sortit̄ nomina,vt dominus Al. hic notauit.nā dicitur anterior,vt hic. vetus:vt C. de vete. iu.enuc.l.ij.§. pe.splendidissima:vt C.de vet.iu.enu.l. ij.§.quæ omnia.æterna:vt C.de priui.corp.vr. ro. lib. xj.& de su.ar.l.ij.eo.lib. Regia;vt instit.de satisda.§.fi.

Roma quot nominibus appellatur.

Antiqua. Inclyta, Alma: vt C. de tem. in integ. restit. l. fi. & C. vbi se. vel cla. l. ij. & iij. Sacratissima: vt C. de dona. l. in hac. Felicissima: vt j. de leno. colla. iij. in prin. & j. de tabu. & j. de eccle. re. imo. alt. §. fi. col. iiij. Senior: vt C. de adop. l. arrogationes. Florentissima, Maxima: vt j. de exh. & intr. §. si vero magna. co. v. Regia: vt j. quib. mo. na. effi. sui. §. si quis igitur. col. vij. & est hoc nomen anterior respectiuũ. nã est secunda Roma, vt Cõstãtinopolis. q̃ videt̃ habere eadem priuilegia omnia quæ vetus habet: vt C. de priui. vr. cõ. l. j. lib. xj. nisi quibusdã. Nam vetus habet primam sedem ecclesiarũ, secũda habet secũdã vt j. de eccle. ti. §. j. col. ix. Itẽ originẽ legum habet vetus & nõ noua, vt hic. Itẽ fontẽ sacerdotij habet vetus & non noua: vt hic. Itẽ vetus Roma caput est orbis terrarũ, & imperator ibi creatur, non in noua: vt C. de consuli. & non spar. l. nemini. §. quoniã. lib. x. j. & C. de vete. iu. enuc. l. j. §. pe. Itẽ priuilegiũ quod habet vetus Roma in præscri. centum annorũ, non habet noua vt patet hic in tit.

esse nemo [a] est qui dubitet. Vnde & nos necessarium duximus patriam [b] legum, fontem sacerdotij, spirituali nostri numinis lege illustrare, vt ex hac [c] in vniuersas ecclesias catholicas, quæ vsq; ad Oceanũ [d] positæ sunt, saluberrimæ legis vigor extẽdatur: & sic totius Occidentis, necnon & Orientis, vbi possessiones sitæ inueniuntur ad ecclesias nostras [e] siue nunc pertinẽtes, seu postea eis acquirendæ, lex propria ad honorem Dei consecrata [f]. Cũ enim antiqua [g] iura xxx. annorum metis temporales exceptiones cõcludebant, & si hypotheca fuerat, paulò longiora [h] eis spatia cõdonabant: nos sacrosanctas ecclesias huiusmodi quidẽ curriculis temporum nullatenus excludi concedimus, maxime [i] in his rebus, in quibus vel læsionem [k] sustinuerint, vel quicquam debeatur [l]: sed centum † tãtummodo annorum [m] lapsu temporalem [n] exceptionem eis opponi sancimus: vt maneãt per totum prædictũ tempus integra iura ecclesiastica, & non possit eis alia præter centum annorũ obuiare exceptio: cùm hoc tempus vitę longæui hominis plerunque [o] finis esse dignoscatur. Habeat itaq; sanctitas tua hanc legẽ catholicis totius occidentis ecclesiis profuturam, & in Orientales partes propagandam, in quibus aliq̃d sacrosanctæ possident ecclesiæ: vt sit Deo omnipotenti dignum donariũ [p] diuinarum rerum tuitio: nec iniquis [q] hominibus impium remaneat præsidiũ [r], & tutus peccandi locus etiam scientibus relinquat̃: sed ille seruetur innocẽs, qui re vera innoxius [s] sit: nec improba [t] tẽporis allegatiõe sese tueatur, tẽpus pro puritate [v] p̃tẽdẽs. Qđ igit̃ nr̃a æternitas ad omnipotẽtis dei ho

[a] Nemo. qui talibus intendat.

[b] Patriã. s. ipsam Romam.

[c] Ex hac. s. Roma. id est, ecclesia Romana.

[d] Ad Oceanum. i. occidentem.

[e] Nostras. i. in nostra protectione positas: sicut omnia sunt vt C. de quadr. præ. l. fi. in prin. Accur.

[f] Consecrata sic s. vt iu. sine quo suf. §. itaq;.

[g] Antiqua. s. codicis quæ sunt antiqua respectu istarũ legũ: vt C. de præscri. xxx. anno. l. sicut. & l. omnes. & l. cũ nouissimi. Nã iure digestorũ non inuenitur de hac præscriptione xxx. vel xl. anno. sed prædicta l. sicut primo dicit de ista materia. nec ob. C. de constit. pec. l. ij. quia ibi fit mẽtio de his præscriptionibus: q̃ a nouior est quã illa sicut in rem: cũ sit Iustiniani. Acc.

[h] Longiora. s. xl. an. si contra principalẽ debitorẽ intenditur. si contra aliũ sine titulo possidentẽ, xxx. an. vt C. de præs. xxx. an. l. cũ notissimi. & de anna. exce. l. j. Sed & si titulo quis extraneus possidet, cũ mobilis est, per triẽniũ: immobilis per decẽ, vel viginti annos præscribitur: vt C. si aduer. cre. l. j. & ij. & sic patet quod hypothecaria habet quatuor vias. Accur.

[i] Maxime. quare dixit maxime: cũ nihil habet aliud nisi quod suum est, & hic specialiter dicit læsionem: vel quod ei debetur personali actione: vt hic dicit, vel quicquã, &c. Respon. imo vt si quam rem immobilem a̋ lienet ecclesia, nõ datur vẽdicatio œconomo. sed hoc vsq; ad c. annos. & ideo dixit maxime: vt hic & s. de non alie. §. vult enim illa.

[k] Læsionem. i. propriæ rei amissionem.

[l] Debeatur. s. actione personali.

[m] Annorum. sed hodie videtur q̃ xl. an. vt j. de ec. titu. §. pro temporalibus. & j. hæc constitu. interpre. §. j. co. vj. quæ sunt cõtra. Solu. dicũt quidam, q̃ hic generaliter loquitur in omni ecclesia posita sub Rom. ecclesia: & prout generaliter dicit: & generaliter in omnibus dignoscit̃ corrigi per illas: & in hac sentẽtia est Placẽ. Ioã. & Azo. sed Al. dicit: q̃ hæc generaliter loquitur: & in vna specie aliarum tãtum derogatur, scilicet in rebus ecclesiarum aliarum quam Romanæ. & Ir. dicit idem: quæ sententia nobis placet. Nam & iure canonico comprobatur: vt extra de pręscripti. c. cum à nobis. quod imitari debemus: vt j. de eccle. tit. §. j. col. ix. & §. quõ oport. episc. §. fi. Verũ p̃ nouissimas decre. Innocẽtij omnis præscriptio tollitur: qđ. s. ius canonicũ iure naturali firmatur: vt ff. de regu. iur. l. iure naturæ.

[n] Temporalem. alias spiritualẽ. nã alias non habet locum talis præscriptio, nisi quibusdam priuilegij loco sit concessum: vt ecclesiæ Nouantulanæ cõcessum est hodie.

[o] Pleruncq;. quia quandoque viuit aliquis vltra, vt Noẽ & Zozimus Abb. vt s. de mona. §. hinc nobis. ver. si vero. & facit ad hoc. C. de sacrosan. eccle. l. fi. & ff. de vsufru. l. an vsusfructus. & j. hæc constitu. inter cõsti. §. fi. col. vj.

[p] Donarium. id est, donum.

[q] Iniquis. alias iniquis: alias impiis.

[r] Præsidium. i. auxilium scilicet præscriptionis. & no. præscriptionem esse odiosam.

[s] Innoxius facit. s. titu. j. §. & æquus. & s. vt iud. sine quoquo suf. §. eos. & C. de pœ. l. sancimus. & j. de incest. nu. in prin. col. iij.

[t] Improba. iure naturali inspecto: vt. ff. de condi. indebi. l. nam hoc natura. sed iure ciuili comprobatur: licet non hoc casu amodo: vt ff. de vsucapi. l. j. & ff. pro socio. l. fina.

[v] Tempus pro puritate. No. hic arg. pro M. vt præscriptione [1] dominium directum quęratur. nam si non est hic pro veritate, & est speciale. alias ergo est sic pro eo. C. de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. in princi. & ff. de vsuca. l. eum qui. Sed nos contra: vt de pa. l. tradi

† Est tamen casus in quo pręscribitur contra ecclesiã Romanã quadraginta annis: vt in ca. j §. si post mortem. extra de pręscri. libro vj. & concor cũ hoc tex. c. cũ nobis. cum gl. super verbo legali. extra, de pręscrip. & c. si diligẽti. in fi. eo. tit.

Præscriptio est odiosa.

[1] Idem tenet Innoc. in c. cæterum. in gl. parati. extra de iud.

traditionibus.& no ta.inst.de vsuca.§.j.
[a] Venerandæ.s. etiam ad honorē. Azo.
[b] Petri. Per hoc dicūt quidā, quod hęc lex nō ex gene ralis:quod falsum est:vt.s.diximus.eo. tit.Sed possent ipsi respōdere,quod di cit hic statim de a liis terris: vt ha beat locū,si sint spe cialiter sub Ro.ec. de suo orto, vt est Ferraria & mar chia & alię similes. nā remotarū eccle siarū, quāq; maior ecclesia procuratorē sumit: vt.s. vt de ter.sit nūe. cle.&.§.j. de ali. & emph.§.j. coll.ix.qua tñ rō ne non moueor.
[c] Imperij.i.legis huius.
[d] Reminiscētes.i. epilogantes.

† Alias, in æternū reminiscē tes.Huius modi autē legit &c.

norem, venerandæ [a] sedi summi Apostoli Petri [b] dedicauit:hoc habeant omnes terræ,omne insulæ totius Occidentis,quę vsque ad ipsos Oceani recessus extenduntur,nostri Imperij [c] prouidentiam per hoc in æternum. Reminiscentes [d] †, huius legis prærogatiuam (sicut suprà dictum est) non solùm in Occidētalibus partibus Romanæ ecclesiæ condonamus,sed etiam in Orientalibus partibus,in quibus ecclesiasticæ vrbis Romæ possessiones sunt, vel postea fuerint,scilicet, omnibus iudicibus maioribus & minoribus, qui Christiani & orthodoxi sunt,vel postea fuerint,hāc nostram constitutionem seruantibus: nihilominus huiusmodi legis temeratoribus,post cęlestes pœnas, etiam legitimum semper vigorem pertimescentibus, & pœnam quinquaginta librarum auri formidantibus. hac lege non solùm in postea emergentibus causis suum tenorem exercente, sed etiam in iis,quæ iam sunt deductę in iudicium.Sanctitas itaq; tua præsentē nostræ mansuetudinis legē piissimam, siue sacrosanctam oblationem,quam Deo dedicamus accipiēs, intra † sacratissima vasa reponat, & à nobis seruandā, & omnes ecclesiasticas possessiones seruaturam. Dat. Constantinopol. vj. Calend. Maij, Belisario. V.C. Cons.

DE REFERENDARIIS SACRI PALATII.

[e] Cum aliis. Sed vbi sunt hæc, q̄ in ordinē cōpetentē pduximus? Rñ. vt.s.vt deter.sit nu. cle.&.s. quō opor. epis.§.sed neque.
[f] Referendariis. sunt aūt referendarij.qui sūt aduocati in curia principis, dicti ex eo, q̄ referūt vices hominū corā principe: vt.s.quomo.opor. episc.§.nō aliter.in fi.§.&.§.j.statim subiicit.§.&.§.j.vt lit.in. §.pe.coll.ix.
[g] Vtiliores.Sed in quo? Rñ.vt cū honestate & curialiter.pponūt:vt.ff.de postu.l.j.§.j.rñs.&.s. quomo. opor.epis. §.non aliter.in fin.
[h] Primum.id est, à principio:& breuiter tria no.tēpora. primo erant octo tantū,sed Imperator ad quorundā supplicationē duos vel tres cōstituit:& sic dicit.§.j. quod dicit esse plures, q̄

[i] Referendarij qui sint, vide in Specul. de supplica.§.j. in med.

† In quibusdā exemp. legitur, intro apud sacratissima va. re. & à no. ser. & in omnes eccle. pos. seruitu.

TITVLVS V.

DE REFERENDARIIS SACRI palatij.

Numerus referendariorum in octonario numero debet terminari alijs vltra hūc numerum iam constitutis in suo statu manentibus. Barto.

Imperator Iustinianus A. Hermogeni gloriosissimo sacrorum officiorū magistro exconsule & patricio.

Cum aliis [e] omnibus,quæ in ordinem perduximus competētem, neque ea,quæ de spectabilibus nostris referēdariis [f] sunt, foris relinquere existimauimus à nostra prouidentia; & tantò magis, quantò nobis vtiliores [g] constituti sunt. primùm [h] quidem eos non in multitudine constitutos, † vtpote multos per eos audiuimus singulorum facilè petitiones dicentes plures esse [i], quàm dudū fecimus. Sed apparuerunt quidam nostram largitatem in immensum vocantes,& multos [k] quidem nobis supplicantes introducentes, multis autem petitionibus vsi, † ita semper adiectiones in immensum [l] incompetens, causam sic perduxerunt honestam. Nil enim petentibus factum est finitum, donec [m] in quatuor & decem eorum numerus exiret. Propterea igitur, vtpote causa forsan à nobis honorata [n], deinde in multitudinem effusa,ne ppria imminuatur honestate, præuidimus certa eorum numerum comprehendere mensura:non vt quæ sunt,auferamus eis concessa (nec enim hoc imperialis est maiestatis proprium [o]) sed vt omnium placentium nobis & honestè ministrantium,foras aliquos ex his constituamus à nostro ministerio, nullo omnino concedimus modo: sed manere,quidem eos sancimus secundum figuram, qua sunt: neminem tamen omnino adiici, donec in octo viros perueniat numerus: vt hi perpetuè sint octo constituti [p]: numero quidem hoc per nullum modum, aut tem-

prius constituerit, Tertium est,quod res iam in infinitū procedebat, quando vsq; ad xiij.vel plures erant.& hęc sequuntur.
[i] Plures esse.subaudi etiā.& tamen: quia nō erant infiniti, audiuimus eos, vt p multos & melius etiam.
[k] Multos.subaudi,per.Accur.
[l] Immēsum.nam omne immēsum in competens est [a] vt s.vt deter.sit nu.cleri.in prin.
[m] Donec.i.nō cessauerūt instare,donec &c. & facit ad huiusmodi preces. s. vt deter. sit nūe. cleri.§.j.in fi.&.C. de pe bo.sub.l.j.
[n] Honorata.puta in duos vel tres. Azo.
[o] Propriū.quinimo, vt illæsa beneficia cōseruētur: vt j. cō. quæ de dig.§. illud.et facit ad hoc C.de aduoc. diuer. iud.l.iubemus.et.j. de mēsu.or.cle.col. iij.&.C.de sanc.ec. l.nō plures.&.s.vt deter.si nu.cleri. & C.qui mili.nō pos. l.eis quidem.
[p] Constituti. scilicet.sint.

[a] Cōcor. tex. in ca. venerabilis. extra, de dolo & contu. in Cle.dispēdiosam.ti. de iudi.

† Haloā. nos, quo magis multos illorū interuētu adiuuaremus, facilius singulorū desideria pdicentes, vt plures essent quam dudum, ecfecimus.

† Haloā dignitatis plenissimam rem quotidianis additamentis pene ad infinitū deduxerunt.

a Transcēdere.q.d. circa qualitates augmentū recipiant, hoc est bonitatē: vt dicit: nō circa numerū. Ac.
b Neque.not.interdici aliquid peti. sic.s̄.de non ali. §.quia verò verisimile.&.C.vt lit.pen.l.si.&.C.de pa. bo.sub.l.j.& ij.lib.x.

pus aucto ✝, festinantibus autem ipsis perpetuè inuicem transcēdere a circa nos & imperiū cura & deuotione: nemine licentiam habente, neq; petere aliquid deinceps tale: sed sciente, q; neq; b impetrabit petita pro eadem autem petitione non solū obligatus erit pœnæ auri librarum decem, sed etiā propria spoliabitur militia. Volumus enim eos in mensuram quidem vsque ad dictum numerum contineri, iustitia c verò & aliis virtutibus augeri, & ad maius apparere d. Multitudo enim numerosa nihil habet honestum e ✝: quoniam in paucis f ex multis, quę secundum virtutem est, vita saluatur. Maneant igitur secundū quod prædiximus nūc in eadem figura. Hæc autem tua eminētia cognoscens custodiat, vt nullo tempore transgrediatur aliquid eorum quæ à nobis sancita sunt: ✝ sed eos, qui præter hoc aliquid agunt, interminatam exigi pœnā, quam eis promisimus g: quàm nec repeti licet, nec reddi possibile est. Sitq; & hæc lex nostra multitudinem quidem expellens, introducens verò virtutem, quę non in multis apparet: & præcipuè in viris pcedat ex patribus h quidem bonis ✝, suā autē vitam constituentes, tā in petitionibus indigentiū, quàm ad nostram in eos i auxilium k. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram legē manifestata sunt: tua eminentia operi effectuiq; tradere festinet. Datum Idib. Maij. Constantinop. Belisario. V. C. Cons.

DE INCESTIS ET NEFARIIS nuptiis.

TITVLVS VI.

DE INCESTIS ✝ ET NEFARIIS nuptiis.

Masculi & mulieres illicitas contrahentes nuptias, pœna hic statuta sunt puniendi substantia eorum liberis extantibus applicanda, vel fisco. Bar.

Impe. Iusti. A. Floro gloriosiss. comiti vbicunque positarum sacrarum rerū priuatarum.

PRo incestis dudum nuptiis scriptas ab Imperatorib⁹ leges l non perfectè se habere iudicamus, m quæ eos quidem, qui incestis copulātur nuptiis, impunitos sinūt: ex his aūt procedentē sobolē, vtiq; inculpabilē existentem priuant n rebus paternis: vt necessitas sit eos quidem, qui peccant, sine reatu o esse: eos autem, qui innoxij sunt, tanquā peccātes puniri p. Sancimus igitur, decætero si quis illicitas q, & contrarias naturæ (quas lex incestas & nefandas & damnatas

✝ Haloā. semper autem contē dētibus illis, vt circa nos obsequio, & erga imperatoriam maiestatē beneuolētia alter alterum vicissim superent.

Multitudo confusionem parit.

c Iustitia. quæ est maior īter cæteras virtutes: vt.j.vt omnes obeb.iudi.in prin col.x.
d Apparere. neutraliter.q.d.ad maioritatē honoris volumus apparere.
e Honestū. vnde dicitur: vbi est multitudo, ibi est confusio.
f In paucis q.d. nolite confidere in multitudine. nam pauci sunt.s.referēdarij: etiā īter multos. per quos vita saluatur.i. hominū substantiæ est quibus viuunt, & ipsæ personæ: vt.j. qb. mod.nat.effi.legit. §.quisquis.&.C.de aduo.di.iudic.l.ad uocari. & hoc secū dum virtutē. nā clamādo quilibet esse posset bonus. vnde Cato. Sermo datur cūctis, animi sapiētia paucis: quæ verba licet ad referendarios aptauerim⁹ ad quolibet factū bonū possent aptari. illud nō placet dicere, vt hæc lr̄a, scd̄m animā intelligatur: licet etiam tūc esset verū. vnde illud, Multi sunt vocati, pauci vero electi nā secundum hoc nō sic bene referretur ad supradicta & fa. ad hūc.§. s̄.vt deter.sit nu.cl. in pri.&.ff.de con. instit. l. filius.&.ff. de verbo.obliga.l. continuus. §. item qui insulā.& in decretal.distin.xxiij. c.tales.
g Promisimus. id est imposuimus.
h Ex patribus. Not. filius præsumitur bonus propter patrem, quid miri?imo & ratione nationis præsumitur bonus, vel malus: vt.ff. de ædilitio edicto, lege, quod si nollit.§. qui mancipia.
i In eos.s. indigentes.
k Auxilium.s. implorandum pro indigentibus, Et nota.hic esse laudabile pauperes adiuuare: vt. C.quādo impera.inter pup.& vi.l.j.&.C.de epis.& cle.l.orphanotrophos.

✝ Haloā. qñ quidē ex tā multis vix paucos reperias in quibus vita secundū virtutem salua sit.

✝ Haloā. Quin potius ab iis qui cōtra hæc qd faciunt prædictā pœnam exigat, vt postea q ea expetāt, quæ neq; petere licitum neque dari possibile est.

✝ Haloā. fortunas tamen ac facultates suas in exponendis supplicum precibus. & imperrā illis à nobis auxilio reposi as habēt.

l Pro incestis Leges. vt.C. de incest. nupt. l. si quis incesti.
m Quæ.s.leges.
n Priuant. quod cōtingit ex eo: qa cū omnia bona patri auferebātur, magis filio auferri videbātur, cuius quasi iam erāt: vt insti. de hęr.qua.& diffe. §.sui.s.propter votum patris: vt.ff.de libe. & posthu.l.in suis.&.ff.vnde liberi.l.scripto.in fi.
o Reatu.i.sine pœna reatus.
p Puniri.quod nō debet esse: vt.C.de pœn.l.sancimus.& vt.s̄.vt iud.sine quo quo suffrag.§.eos. &.s̄. iusiur.§.& æquus. &.j. de mād. prin.§.oportet.i fi.
q Illicita. hoc generale nomen est, quocūq; modo sint nuptiæ cōtra legē: licet nō sint cōtrariæ naturę, sed iuri. nefariæ verò inter ascēdentes & descēdentes, incestæ aūt inter collaterales, vel affines: vt insti. de nupt.§. ergo. & ff de rit.nupt.l.qn. etiā. &. de adul.l.si adulteriū.j.rñ.licet lex qñ.p pmiscue vtatur. & secundū hoc reprobo hic opi. Mar.qui dicit tit.istū habere locū tantū, qñ erāt nefariæ vel incestæ: sed hęc litera dicit plus s.quocūq; modo illicitas. Nec ob.titulus hic, quē pro se inducit.nā plerūque generalior est tex quā tit.vt.s̄.vt eccle. Ro.&c.nā de aliis ibi loquit̄, & ecōtra ti.generalior est tex.vt patet.C.de reli.& sūp. fu.nam licet in ti.dicat de lusu: in tex.tamen nō dicit. vnde nō est bona sua argumētatio: licet noster fuerit conciuis.s. Florētinus.pro nobis aūt hæc est litera, scilicet, illicitas: vt insti.de nup.§.si aduersus.&.ff.de adul.l.si adulteriū.§.stuprū.in fin.§. quocūq; igit̄ modo

Filio quasi spectare videntibo na paterna.

✝ De hoc titulo vide xxvij. q.j. & xxviij. q.ij.& iij. quasi per totum.

Nuptiæ incestæ & nefariæ dif ferunt.

matr

vocat) contraxerit [a] nuptias : si quidem non habuerit filios ex prioribus legitimis & inculpabilibus sibi cõtractis nuptiis mox ei suarum rerum casum imminere [b] : simul autem & eis , quæ nomine dotis [c] data sunt ei, in nullo potiri [d] : sed omnia ærario [e] assignari, quod dũ licuerit [f] nuptias facere legitimas, cõtra leges amauerit, & cõfuderit quidem sobolẽ [g] , nocuerit autem & generi [h] ; egerit verò , quæ impia sunt & scelesta , & talia concupierit , qualia plurima etiam irrationabilia admonent [i] animalia: sitq́; ei pœna nõ confiscatio solũ, sed etiam cinguli [k] priuatio , & exiliũ [l] : & si vilis [m] fuerit, etiam corporis castigatio [n] , quatenus discat castè viuere, & intra naturam se cõtinere: nõ autem delectari & amare vltra terminum traditum nobis à natura, etiam his legibus repugnare. Mulier quoque si legem [o] sciens [p] , hanc quidem neglexerit, incestis autẽ semetipsam tradiderit nuptiis, sub eadem cõstituenda pœna [q] , Si verò cõtigerit ex prioribus nuptiis inculpabilibus filios esse ei , aut nepotes fortè, aut vlterius: paternam mox [r] illi accipiant successionem , suæ quidem potestatis patris supplicio [s] facti: pascentes [t] autem eum [v] , & alia necessaria [x] præbentes. Nam licet legum contẽptor & impius sit: tamen

matrimoniũ illicitũ est, quod est xiiij. modis, vt diximus insti.eo.§ sunt semper locum habet hic titu.

[a] Contraxerit.de facto.sic.C.ad leg.Iul. de adult.l. eum. Accursius.

[b] Imminere.Sed nũquid ipso iure, vel per sententiã. Respõ. facit credo ipso iure: quia dicit mox, sentẽtia verò nõ posset ita mox dari, sed tractim & cũ deliberatiõe fertur: vt.C.de sen.ex bre.reci.l.ij. et ideo statim, cũ erit tale matrimoniũ cõtractũ a sciẽtibus ipso iure dñium perdit rerum. & facit pro hoc.j.de ra.mu.quę propr.ra.nu.§. sancimus.col.ix.&.C. ad leg.Iul.ma.l.fin. &.ff.de pu.l. cõmissa.&.C.loca.l.fi.& j.de liti.§.si verò apud.in fin.col.viij. Sed quidam dicũt sententiam necessariã, & illegitimã reprobari debere ante, quã dominiũ rerũ perdatur, & est x eis. ff. de iure fis. l.eius.qui.j.respon. et.C.de hær.& ma. l.quicũq;.§.q; si fecerit.&.ff.ad Syl.l. necessarios.C.d ad opt.l.j. &.j. vt lit. iureiu §.illo.colla. ix. Sed respõderi potest his legibus: quia nõ est in eis tã horrendũ delictũ: vt hic.&.s.proxi.&.j.proxime dicitur. Sed ad quid hoc proderit, quod bona nõ auferẽtur, nisi lata sentẽtia? Respõ. quo ad fructus medij temporis: vt.ff.de iis qui.vt indig.l.eum qui. Accursius.

[c] Dotis nomine.vere aũt non est dos, cũ nec sit matrimonium: vt insti.eo.§.si aduersus.

[d] Potiri.i.vti.

[e] Aerario.i.in camera fisci, sed videtur etiam quod filiis nõ extãtibus non sint danda fisco, sed cõsanguineis eius: vt.j.de mã.prin.§.oportet.&.j. vt nul. iud.§. fi.col.ix.contra. Sol. quidam dicunt corrigi per illã de man.prin.& illã per aliã, vt nulli iud. Alij dicunt hoc speciale, sicut in crimine læsæ maiest. dicit illa, vt nulli iud. Alij dicũt hoc esse intelligendũ, cũ nec filij sunt, nec alij cõsanguinei: & ita secundũ illas, vel dic quod est verius, vt ibi diximus.s.vt nulli iudicum.

[f] Licuerit.ex hoc verbo colligo, quod hęc auth loquitur de eo qui sciẽs tale fecit matrimoniũ ex eo, qđ postea dicit de pœna exilij, quæ tantũ dolo delinquẽti imponit: & ex eo quod postea dicit, muliere quoq;. & si sciens &c. Et vt omnia sint tibi clara, distingue aut ille qui dicitur puniẽdus, sciuit factũ.s. consanguineam: & ius.s.nõ licere sibi de iure talem habere: aut ignorauit vtrũq;: aut sciuit ius, sed ignorauit factum: aut ecõtra. primo casu constat tum puniendũ: vt hic. Itẽ secũdo cõstat, quod nõ: vt hic. Itẽ in tertio constat similiter quod non, nisi sit paruus error: vt. C. eod.l. qui cõtra.&.C.de in inte.rest.mi.l.tutela. sed in quarto dico quasi idem quantũ ad pœnam ex hoc tit. cum nõ sint in dolo etiam, qui in iure errant: vt.ff.de peti. hæredi.l.sed & si.§.scire. & in damno vitãdo iuris error nõ nocet: vt.ff.de iuris & fact.igno.l.error &.l. in ris ignorantia. quasi ideo dixi: quia si in iure ciuili errauit: vt quia adoptiuam sororẽ accepit. prorsus excusatu. Nec obst.C.de interdic.ma.l. quia ibi clam accepit, quare præsumitur sciens: vt.ff.de ritu nup.l.fin. Si verò iure gentium, ratione ætatis iuratur: vel si dimisit eam ante, quã accusetur: & tunc in totũ. Si verò nõ dimisit, punitur: licet parum: vt.ff.ad l.gem Iul. de adult.l. si adulteriũ.§.stuprũ. &.§. nonnũquam. &.§.fratres. &.§. idẽ Pollioni. & incestum aũt. Et hæc in mas[c]ulo: sed fœminæ semper à pœna huius tituli excusantur quacũq; iuris ignorãtia, vt hic. Sed in pœna adulterij non excusantur quacũq; iuris ignorantia masculus vel fœmina: vt.ff de adul.l.si ad ulterium.§.fratres. in fine.

[f] Concor ca. cum secũdum leges. in prĩ. de hære.li. vj. cũ suis concord.

[g] Sobolem.scilicet natã ex huiusmodi nup. illicitis. nam nec filius dicitur: nec alendus est à patre: & omni beneficio excluditur: vt.j.qui. mod.nat. effi.sui.§.fi. Accur.

[h] Generi.i. consanguineis suis. nã aliquem esse malum, dedecus esse parentum: vt hic, & ff.de lib.cau.l.j.§.fi.&.l.ij. &.l.iij.&.ff. de appella.l. non tantum.

[i] Admonent.i.faciunt.

[k] Cinguli.i.dignitatis, si quam habet. Accur.

[l] Exiliũ.i.relegatio in insulã, vt puto: licet alia duo genera sint exilij: vt.ff.de interd.& releg.l.exiliũ. Sed tunc quomodo posset caste viuere: vt sequit: Respon. quia vxorem primam potest retinere, vel nouam accipere: vt.ff.de bo.dam.l.iiij.

[m] Vilis.no. magis puniri vilem. quã nobilem: vt.ff. de incen.rui.nau.l. Pædius.&.ff.de pœ.l. capitalium. §.venerarij.&.l.si quis aliquid.§.quod verò.quod plene diximus.s.vt iudi.sine quoquo suffr.§.sic igitur.in fine. Et facit etiam ad hoc.ff.de iniur.l.fi.&.C.quę res ven.non poss.l.fi.&.C.de pig.l.fi.

Vilis plus quam nobilis punitur.

[n] Castigatio.alias verberatio.

[o] Legem.s.tale matrimonium prohibentem.

[p] Sciẽs.semper tamen præsumo, quod ignoret, nisi contra probetur. In viro ecõtra.ff.de iuris & fac ign. l.regula.quod potest vir probare ratione ætatis , vel ratione rusticitatis : vt in prædicta.l. dicitur.&.C.de testa.l.fi. Accur.

[q] Pœna.congruente tamen mulieri. Accursius.

[r] Mox.i statim.

[s] Supplicio.i.in pœnã patris, quę magna est: vt hic. &.ff.de legatis primo, lege, filiusfamilias.§.secundum vulgarem.

[t] Pascentes.s.filij.

[v] Eum.s.patrem.

[x] Alia necessaria.ad victum. Et facit ad hoc.j.qui mod.nat.effi.sui.§.penul. & ff. ad Treb.l. ex facto.§. si quis rogatus.&.l.Imperator.in fi.&.C.de alen.lib. l.j..

l.§. Sed quomodo pascent eum in exilio positum? Respon. bene, mittendo sibi necessaria. nam etiam eo capto ab hostibus illuc sunt sibi necessaria mittenda: vt j. vt cum de ap.cog.§.si vnum de prædictis.

in nuptiis existentibus inculpabilibus. & hic accipe, vt prætermissum nõ priuetur &c. & quod dicit in sequẽti casu, si verò &c. loquitur quãdo nõ sunt soli huiusmodi filij. & hoc secũdum primã positionẽ casus. secundũ aliã planus est hic casus, & differt à sequenti: quia hic sũt soli legitimi sine huiusmõi filiis incestuosis: sed in sequenti sunt cum illis, scilicet, incestuosis. Accursius.

pater est.

Pœna legis huius in nuptijs futuris obtinet, & non in præteritis ante hanc legem dissolutis, nec etiam in postea dissolutis intra biẽnium. In nuptijs verò vltra biennium durantibus sub eadem qualitate & pœna per omnia locum habet. Barto.

Et hoc quidem sequens tempus habeat post præsentem nostram constitutionem currens: nullo contristando, si castè vixerit. licebit enim nihil peccantes sub hac lege non subdi. Quod verò iam transactum [a] est: nec omnino relinquimus innoxium [b], nec omnibus modis sub acerbam indignationem submittimus: sed si quæ incestæ factæ sunt nuptiæ: si quidem contigerit eas quolibet modo dissolui [c], sine reatu [d] sint. Si verò hęc nostra lex inuenerit aliquẽ post [e] tales nuptias [f], licentiam ille habeat, ex quo omnibus insinuata est [g], intra duos annos sic sibi copulatam dimittere coniugem, nõ reuersuram vlterius ad eum: neque separatam quidem figuraliter [h], ꝓ veritate verò cõiunctam. Forsan enim sic prioribus [i] satisfaciat sola quarta [k] eius substantiæ parte ad fiscum deferenda, & ad filios [l] omnia alia substantia, quam eis [m] tanquam innoxiis concedimus [n]: vt si quidem soli [o], & non cum aliis, & ipsi legitimi sint, & ex aliis nuptiis inculpabilibus existentibus: non priuentur paterna successione: nisi iustè [p] eos odio habens pater propter aliam quãdam legitimam offensionem à sua excludat successione. Si verò etiã nuptiæ sint aliæ prius factæ, & non offendentes legem, & filij inde oriantur: tres quidem partes hæreditatis vndique inculpabilibus & innoxiis relinqui filiis: nisi aliquid offendat aliud, quod eos indignos patris secũdum legem successione demonstret: quartam verò filiis iniuriam [q] quidem passis, innoxiis tamen, relinquere liceat [r]: & ipsis inculpabilibus per omnia alia circa patrem visis: scilicet, & percepta ex paterna substantia quarta parte, quã fisco dari præcipimus [s]. Damus autẽ eis [t] non ex testamẽto solo, sed etiam ab intestato genitorum, secundum prius à nobis dictum modum fieri hæredes: hoc eodem [v] valente, si etiam postquam prius dimiserit coniugem incestè sibi cõmissam, vel copulatam, alterã duxerit secundam vxorem, filiis ei & ex priore [x] existentibus, & postea ex legitima ꝓcreatis. Sic enim prius [y] tempus clementiæ [z] vincimus, dote quippe præcedenti [a] mulieri danda. Si autẽ vxorem nõ dimi-

a Transactu m.s. ante legem istam.

b Innoxium.i. sine pœna. Et facit ad hoc.s̃.vt iud. sine quoquo suffra. in si.&.s̃.titu. ꝓxi.

c Dissolui.s. ante legem istam.

d Reatu.i. sine pœna reatus, quid ẽm peccauit antiquitas &c.vt.C. de testa.l. iubemus.§.penulti.

e Post tales.id est post se.

f Nuptias.s. secũdas.

g Insinuata est.i. ex quo in notitiã peruenit. Sed nunquid à tẽpore duorum mensium hic biennium cõputatur: vt.j̃.vt fac. no. constitut? Respon. non, vt hic, &.j̃.eo.§.si autem.

h Figuraliter.nã non debet fingere se dimittere & pro veritate tenere.

i Prioribus.s. nuptiis vel delictis. Accursius.

k Quarta. hoc, ꝗ de quarta dicit, eredo correctũ: vt.j̃.de man. prin.§.!oportet.&.j̃. vt nulli.iudic.§.fina.colla ix. & sic dicas vbicunque.s. in hac constitutiõe fit de ea mẽtio. s. residuam totam partem: & hoc secũdum vtrunque casum. sed solue: vt.j̃.§.j.

l Ad filios.sed de quibus filiis hic loquitur? Respon. de iis qui nati sunt ex hoc incesto cõniugio ante tẽpora tamẽ huius legis, vel post intra duos annos. vel põt intelligi de legitimis ex priori legitimo matrimonio. & hoc vsq; ad illum versicu. etiam &c & secundum vtrunque casum potes literam concordare, vt statim nota.

m Eis.s. incestuosis, secundum primum, vel legitimũ, secundum alium.

n Concedimus. hic accipe & ipsi legitimi sint, quod est infra, si quidem soli. & nõ cum aliis subaudi natis

o Soli.s. incestuosi, non cum aliis.s. legitimis secũdum primum. Vel dic soli, scilicet legitimi, & nõ cum aliis scilicet, incestuosis secundum casum. & quod dicit non cum aliis, subaudi sint, vt ipsi pro legitimis habeantur secundum primum: vel proprie secuncundum alium.

p Iuste. ex causis vt cũ de appel. co. §.causas.colla.viij. Accur.

q Iniuriam.id est damnum à nobis, qui eos cũ aliis nõ admittimus æqualiter.

r Liceat. scilicet, patri.

s Præcipimus, ꝗ est correctũ: vt proxime diximus.

t Eis.tam filiis legitimis, quàm incestuosis.

v Eodẽ. scilicet, quod dictum est ex naturalibus, id est, incestuosis existentibus, & legitimis primis. hoc idẽ sit, si postea sint legitimi, & prius hmõi naturales. Vel secũdo potest intelligi hic.§.quod dictum est naturalibus existentibus & legitimis prius: hoc idẽ & quando prius. et postea essent legitimi: & secundum vtrunque apta literam. Accur.

x Ex priore.s.incesta, secũdum primum casum: vel legitima, secundum alium. Accur.

y Prius tempus.i. naturales cum legitimis: vel legitimos primos cum vltimis, secundum aliam expositionem. Accursius.

z Clementiæ.i. clementer. Accur.

a Præcedenti. prædicta: vt.s̃.eo.§.

Lex

ferit intra duos annos ex quo lex [a] fuerit publicè insinuata, & ipse cadat sua substantia, & mulier dote, † & supradicta fiat pœna: tales quoque filij nihil ex paterna [b] substantia habebunt, neque ex materna dote. Sed si qui fuerint ex prioribus nuptiis innoxij filij ei procreati: illi res accipiant († post quartam quippe partem, quæ ad fiscū defertur) suæ potestatis effecti, & patrē alentes, † & aliam ei præbentes sufficientem sanationē, sicut prædiximus [c] dote etiam hic incestæ cōiugis sub fisco facienda. Si verò filij nō sint ex prioribus inculpabilibus nuptiis hoc agenti procreati: tunc totius eius substantię dominus erit fiscus. Hæc enim etiam in postea nubētibus incestè sancim⁹ [d], sub æqualitate per omnia ponentes eum, qui non dimittit intra prædictum à nobis tempus incestam coniugem, cum eo qui post hanc nostram legem incestas & odibiles quasdam nuptias eliget.

Liberi naturales per matrimonium legitimantur in omni casu, & quò ad omnia. Bart.

Dubitatum [e] itaque in quibusdam gentibus etiā aliquid de legitimis filiis ex nostra constitutione factis: existimauimus [f] rectè se habere nos tāquam legis partes [g], & adiicere ei, & soluere dubitationē. Etenim cum tali intellectu ab initio legem [h] posuimus: nam & si legitimorum quisquam sit pater, & obeunte eius vxore ex hominibus [i], aut etiā legitimè transigente [k] habuerit quandam cōsuetudinem ad aliam mulierem, quā licebat etiam legitimè [l] ducere vxorē [m], & fuerint ei filij ante dotalia documenta, si tamen ea [n] fecit aut etiam postea, vel etiam soli maneant ante dotalia filij: secundis [o] autem non procreatis, aut etiam postquā nati sunt, morientibus: existimauerunt quidam non posse se cundos [p] esse legitimos: quoniam præexistant ex priori coniuge alij legitimi & proprij filij, quod nullam rectam & consequentem habet consonantiam. Si enim huiusmodi filios nos legitimos et proprios demonstrauimus [q], dotalium documentorū continenti confectione [r]: legitimi verò etiam primi [s] constituti sunt in omnibus. legitimus etiam pater moritur & iis, qui ex prima fuerunt, & qui de secunda [t], licet ante dotalia documenta procreati sunt, & nullus post eos post documentum dotis natus est, aut etiam natus & mortuus: & licentiam lex ei [v] præstet, quo vult testari modo in suam sobolem: vt tamen non offendat in aliquo leges [x] quæ mēsura certa successionis omnes filios vocant. Venient igitur etiam ab intestato & ex testamento (sicut & pater & lex permittit) proprij existentes atque legitimi: alterutrisque succedent. Quid enim [y] aliud decernimus: cū sufficiat legitima & suorum appellatio sub potestate eos ostendere, & dare etiam contra testamentum, quæ [z] leges præbent, & omnia habere, quæcunque huiusmodi appellationem decent [a]? Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc legem declarata sunt agnoscens, operi effectuique tradere festinet, præcepto vtens apud gentium præsides: vt & qui foris [b] sunt homines agnoscāt, quia sobolis innoxiæ & puræ curā habuerimus, & alienigenas [c] atque nostris odibiles legibus auersamur copulationes. Datum vj. Idus Octobris Constantinop. Belisario viro clarissimo consu. indictione xiiij.

† Haloā. & prædictę vtrique pœnę subdatur.

† Haloā. pter quartam scilicet partē, quæ &c.

† Haloā. & omnia illi, quę ad tuendā reliquam vitam sufficiunt, suppeditātes.

Imperator est pater legis.

a Lex. s. ista.

b Ex paterna. vt j. qui mo. na. effic. le. §. fin. col. vj.

c Prædiximus. s. eo. §. ij.

d Sancimus. vt s. eo. §. j. hæc paritas fallit in quarta, quam habet fiscus: quam non habet, si post hanc legē quis talē cōtrahit incestum. Et est ratio, quia hic videtur in alio releuari i biennio, quod datur ei. quare ecōtra grauet in hoc: vt arg. ff. de iureiu. l. eum qui in princ.

e Dubitatum. est subau. vel dic dubitatum poni neutraliter.

f Existimauim⁹. subaudi: & ideo existimauimus, &c.

g Patres. No. Imperatorē vocari patrem legis: vnde & leges sunt ei subiectæ: vt j. de cōsu. in fi. & j. vt ij, qui oblig. se habe. perhib. §. fina.

h Legē. s. ex qua oritur dicta dubitatio: vt C. de na. li. l. cum quis.

i Ex hominibus. similis oratio est. s. de nō ali. §. j. Acc.

k Transigente. i. separante. i. matrimonium per diuortium.

l Legitime. s. vt lex concedit infra, de nup. §. si igitur. & C. de diuor. l. cō sensu.

m Vxorem. facit ad hoc. j. de triē. & semis. §. fi. & j. vt libe. decæ. §. si quis autem.

n Ea. s. documenta dotalia. quasi dicat & eā postea accipit in vxorem.

o Secundis. i. post matrimonium. Ac.

p Secūdos id est, natos ex concubina.

q Demonstrauimus. s. si eam acceperit in vxorem.

r Cōfectione. quod est necess. quātū ad legitimationē filiorum: nō quo ad matrimoniū: vt ff. de regu. iur. l. nuptias. sed P. etiam ad matrimoniū dicebat hęc duo necessaria. s. dotē cōstitui. et fieri instrumentū. ar. pro eo. insti. de hære. quæ ab intest. §. j. & fin.

s Primi. i. nati ex concubina, quam postea duxit in vxorem tanquā primi: & expone vero, pro certo. Acc.

t De secunda. sic j. de filiis ante do. instru. natis. Accur.

v Ei. patri tales habenti filios.

x Leges vocāt. scilicet in quarta: vt C. de inofficioso te. l. cū quęritur. & l. parentibus. & instit. de inoffic. testa. §. fina.

y Quid enim. sit hic mentio de eo, quod est. j. de triē. & semis. §. fi.

z Quæ. ea subaudi.

a Decent vt querelam inoffi. test. & bo. pos. cōtra ta. secundum Al. vt institu. de exhæreda. lib. §. nost a.

b Foris. i. extra Constantinopolitanam ciuitatem. Accursius.

c Alienigenas. i. alienas à iure. Acc.

De

TITVLVS I.

DE LENONIBUS.

Lenones mulierum hac lege esse prohibentur, pœna contra facientibus imminente. Bar.

Imp. Iustinianus A. Constantinopolitanis.

COLLATIO III.

Et antiqs [a] legibus [b], & dudum [c] imperantibus [d] satis odibile visum est, esse Lenonum causam [e] & nomẽ: intantum, vt etiam plurimæ cõtra talia delinquentes scriberentur leges [f]. Nos autem dudum posita cõtra eos, qui sic impiè agunt, supplicia auximus [g]: & si quid relictum est à nostris prædecessoribus, etiam hoc per alias correximus leges [h]: & nuper interpellatione nobis facta rerum impiarum pro talibus negotiis in hac maxima ciuitate cõmissis, causam non despeximus. Agnouimus enim quosdã viuere quidã illicitè, ex causis autẽ crudelibus & odiosis occasionẽ sibimet nefandorum inuenire lucrorum & circũire prouincias & loca plurima, & inuenculas miserandas decipere, promittentes calceamenta, & vestimenta quædam [i]: & his venari [k] eas, & deducere ad hãc felicissimã ciuitatẽ [l]: & habere constitutas in suis habitationibus: & cibum eis miserãdum [m] dare, & vestes: & deinceps tradere ad luxuriam eas volẽtibus: & omnem quæstum miserabilem ex corpore earum accedentẽ ipsos accipere, & celebrare conscriptiones [n]: quia ipsæ vsq; ad tẽpus quod eis placuerit, obseruabunt impiã & scelestã hanc functionẽ implẽtes. Quasdam [o] verò earũ etiam fideiussores expetere: & intantum procedere illicitam actionem, vt in omni penè, & in hac regia ciuitate, & in transmarinis eius locis, & (quod deterius est) iuxta sacratissima loca & venerabiles domos sint tales habitationes: & causæ sic impię & iniquæ sub nostris tẽporibus præsumantur: ita vt etiam quosdam miserãtes earum, & abducere à tali operatione crebrò volentes, & ad legitimũ deducere matrimoniũ non sinerent [p]. Aliquos autem sic scelestos existere, vt puellas nec decimum [q] agẽtes annũ ad periculosam deponerent corruptionem: & quosdã [r] aurum dantes nõ paruũ, vix inde redemisse miseras, & nuptiis copulasse castis. Esse etiam decies [s] mille modos [t], vt quos nullus præualeret sermonibus comprehendere: cum ad infinitam crudelitatẽ deductũ sit tale malũ: ita vt primũ quidẽ in vltimis partibus ciuitatis esse [v] nunc autem & ipsa [x] & quæ circa eam sunt, omnia [y] plena talium sint malorum. Hoc igitur dudum quidem aliquis nobis secretè denunciauit: deinde etiã nuper magnificentissimi prætores à nobis talia inquirere præcepti, hæc eadẽ ad nos retulerunt: moxq; audiuimus, & iudicauimus oportere Deo huiusmodi commendare causam & velociter liberare tali scelere ciuitatem. Sancimus igitur, omnes quidem, secundũ quod possunt, castitatem agere, quæ etiam sola Deo cum fiducia potis est hominum animas præsentare [†]. Quia verò plurima sunt humana [z], cum arte & dolo & necessitate [&], qualibet; talium ad luxuriam deduci: omnibus prohibemus [b] modis, & nulli fiduciam esse pascere meretricem, & in domo habere mulieres, aut publicè prostituere ad luxuriã, & pro alio quodã negotio [c] talia mercari: neque cõscriptiones [d] super hoc percipere, neq; fideiussores exigere [e]: nec tale aliqd agere, quod cogat miseras & inuitas suã castitatẽ cõfundere: neq; sperare [f], quia licebit decæterò, eis vestiũ datione aut ornamentorum forsan, aut alimẽti decipere, vt etiã inuitæ sustineãt [g].

DE LENONIBUS.

[a] Et antiqs. vt ff. de in fa. l. j. §. q lenocinij. & l. athletas. §. q lenocinij. & ff. de adul. l. j. §. lonocinij. & §. qui hæc.

[b] Legibus. scilicet digestorum.

[c] Dolũ. in Codice.

[d] Imperantibus. vt C. de adult. l. de crimine. §. fina. & l. ita nobis pudor.

[e] Causam. scilicet odibilem.

[f] Leges. s. quas modo diximus. A.

[g] Auximus. scilicet in Græco.

[h] Leges. quas nõ habemus.

[i] His. scilicet vestimentis, & similibus.

[k] Venari. id est, decipere: sicut venatores esca ostensa decipiunt aues.

[l] Ciuitatẽ. s. Cõstantinopolitanã.

[m] Miserandum. i. miserum.

[n] Cõscriptiones. i. cautionem, quæ sequitur.

[o] Quasdã. id est, à quibusdam.

[p] Non sinerent. s. lenones.

[q] Decimum. qui etiam lege Iul. de adulte. tenẽtur: vt ff. de adulte. l. inter liberas.

[r] Et quosdam. s. alios bonos homines.

[s] Decies. sic. s̃. de hæredi. & fal. §. & hæc omnia quidẽ. colla. j.

[t] Modos. s. agnouimus, quod est. s̃.

[v] Esset. scilicet illud malum.

[x] Ipsa. scilicet ciuitas. Al.

[y] Omnia. loca.

[z] Humana. id est labilia & prona.

[&] Necessitate. s. quando desunt eis necessaria: vel necessitate adulationũ. nã vt dicunt, pecuniam voluit homo, nedum cor mulieris.

[b] Prohibemus. facit. s̃. de mo. §. si quis igitur.

[c] Negotio. vt qa eam camerariã dicit: vt C. ad legem Iul. de adulte. l. quę adulterium.

[d] Cõscriptiones. i. cautiones, quas dabãt istæ fœminę, ne recederent.

[e] Exigere. nec etiam iusiurandum: vt j. scenicas, &c.

[f] Sperare. scilicet leones.

[g] Sustineant. q.d. non damus repetitionem: quia cũ illę reddere non possent, sustinerent potius se prostitui.

[g] Sustineant. scilicet

[†] Cõcor. gl. in pœ. decre. sup verbo, pudicos. in prin. & gl. in ca. cum causa. super verbo priuileg. in princi. extra, de proba.

Non enim permittimus
quicq̃ fieri tale : sed etiã
nunc omnia talia breuiter
competenti cura disposui-
mus: statuentes etiã reddi
eis omnem, quã cõtigerit
cautionem occasione scele
ris huius exponi: & neque
permittimus scelestos Le-
nones, si quid dederũt eis,
hoc ab eis auferre : sed e-
tiam ipsos Lenones iube-
mus extra hãc fieri felicis-
simã ciuitatẽ, tanquam pe
stiferos, & cõmunes casti
tatis vastatores factos, &
liberas ancillasq́ requiren
tes, & deducẽtes ad hmõi
necessitatẽ, & decipientes,
& habentes educatas ad
vniuersam confusionem.
Præconizamus itaque:
quia si quis decæterò præ
sumpserit inuitã puellam
assumere, & habere ad ne-
cessitatẽ nutritã, & forni-
cationis sibi deferentẽ quę
stum: hunc necesse esse à
spectabilibus prætoribus
populi huius felicissimæ
ciuitatis cõprehẽsum, oĩa
nouissima sustinere sup-
plicia. Si enim pecuniario
rũ eos furtorũ & latroci-
niorũ emendatores elegi
mus : quõ nõ multò ma
gis castitatis furtum & la
trociniũ eos coërcere per-
mittimus? Si quis autẽ pa
tiatur in sua domo quen-
dam Lenonẽ, & huiusmo
di præpositũ operationis
habere, & hæc denuntiata
cognoscens, non ex domo
sua expulerit: sciat se & de-
cem librarum auri sustine
re pœnã, & citra † ipsam
perditurum habitationẽ i
Si quis autem conscriptio
nem k decæterò in talibus
præsumpserit l, aut fide-
iussorem acceperit: sciat
nullam quidem se vtili-
tatem huiusmodi fideius-
sionis aut conscriptionis
habere. Etenim fideius-
sor quidẽ obligatus nõ
erit : conscriptio verò
omnino inualida mane-
bit: & ipse (sicut prædi-
mus) in corpore suppli-
cium sustinebit: et à ma-
gna hac longissimè ciui-
tate expelletur . Mulieres:
itaque castè quidem viue-
re volumus & oram⁹ :
non autem inuitas ad lu-
xuriosam vitam deduci:
nec impiè agere cogi: om-
nino enim lenocinium et
fieri prohibemus, et factũ
punimus, præcipuè quidẽ
in hac felicissima ciuitate,
et in eius circũitu: nihilo-
minus autem et in locis foris positis omni
bus, quæ ab initio nostræ sunt reipubli-
cæ, et quæ nũc à domino Deo donata sunt
nobis: et maximè in illis: eò, q̃ Dei dona,
quæ circa nostrã fecit rempublicam, volu
mus cõseruari pura ab omni tali necessita
te: et dñi Dei circa nos munera esse et per-
manere digna. Credimus eñ in dño Deo,
etiam ex hoc nostro circa castitatẽ studio
magnũ fieri nostræ reipublicæ incremen-
tũ, Deo nobis oĩa prospera per talia opera
conferẽte. Quatenus ergo vos primi no-
stri ciues casta hac nostra fruamini disposi
tione, propterea hac sacratissima prædica
tione vtimur, vt sciatis nostrum circa vos
studiũ, circa castitatem atq; pietatem labo
res nostros, per quos in omnibus bonis cu
stodiri nostram rempublicam speramus.

Scriptum exemplar gloriosissimo magistro, in quo adiectum est.

Vt ergo omnibus hæc manifesta fiant
in nostra habitãtibus republica, tua subli-
mitas hanc nostrã suscipiẽs sacrã legẽ, in o-
mni ditione præceptis ꝓpriis eã vniuersis
ciuitatibus nostris insinuet: et non solũ in
hac felicissima ciuitate, sed etiã in ꝓuincia
rũ custodiatur locis, dño omniũ Deo pro
alio quodãmodo in odorẽ suauitatis obla
ta . Lata Constantinopolitanis ciuibus
nostris. Datum Calẽd. Decemb. Constan
tinop. Belisario V. C. Cons.

TITVLVS II.
DE DEFENSORIbus ciuitatum.

Defensores ciuitatum debent eligi honesti viri, fide digni, & ciuitatum nobiliores, & per circulum, præstito iureiurando ab electoribus antiqua solennitate seruata. Bartolus.

---

cet. ꝓstitui per huiusmodi suasiones. Azo.

Tale. i. huiusmodi suasiones.

Auferre. sic. ff. de cõdi. ob turpem caus. l. idem. §. sed quod meretrici. Accursius.

Præconizamus. i. præconia & alta & publica voce p̃cipimus.

Inuitam maximè. nam idẽ, si vult secundum Ala. vt argu. C. de episco. & cle. l. raptores. in fine. &. C. de rapt. virgi. l. j. in fi.

Nouissima. vt occidatur: vt. ff. de pœ. l. vltimum.

Eos. prætores.

Emendatores. id est, correctores, puniendo eos melius. Accur.

Elegimus. non quod de hoc habeamus legem.

Habitationem. ff. de petitio. hære. l. ancillarum. §. fin. contra. Sol. illa corrigitur. vel verius: licet veniat in hęreditatis petitionẽ talis pẽsio: tamen punitur qui sic exigit & locat. & facit ad hoc. C. de fa. mo. lege prima.

Conscriptionẽ.

Præsumpserit. scilicet accipere. Accursius.

Fideiussor. qui promittat se curaturũ, quod illa patietur se prostitui: alias, si ꝓmitteret eam passurã, nec iure cõmuni valeret: vt insti. de inuti. stipu. §. versa vice.

Non erit. cum effectu.

† In vetust. exẽp. circa ipsã periclitaturam habitat, &c.

Conscriptio. i. cautio. Azo.

Prædiximus. s. modo proxi.

Expelletur. ponendo in bannum, si non inueniatur. nam inuentus punitur ad mortem: vt supra.

Volumus. sic. s. de nõ eligẽ. §. cum igitur.

Oramus. i. deprecamur, vt caste viuant.

Omnibus. ergo & in Bononia: sed tamen nõ videmus eam ibi seruari. Accursius.

Vos primi. loquitur Constantinopolitanis, quibus primum pręcepit eam seruari.

Oblata. Græcũ est, Latine Cõstantinopolitanis, & hoc etiam alias est in litera.

Nisi

Impe. Iusti. A. Ioanni glo riosiss. præfecto prætorio- rum, iterum exconsule & patricio.

Nisi velociter [a] reuocemus [b] curā defensorum per competens officium [c]: nec ipsam vlterius antiquorū nominū habebimus [d] veritatem. aliis siquidē alia data sūt ab antiquitate [e] nomina significatiua apertè rerum [f]; hoc autem defensorum nomen purè demōstrat antiquitatē aliquos præposuisse rebus, quatenus ex omni eas [g] iniustitia vindicarent, liberas [h] quidē: & ꝓpter hoc paterna [i] voce defensores eos vocamus quatenus eripiant à malis iniustitiam patientes [k]. Nunc autem hoc defensorū nomen valde conculcatū est multis [l] nostræ reipublicæ partibus: & ita cōtemptum [m], vt in iniuria quidem potius, quàm in qualibet iaceat [n] honestate [o]. siquidem fiūt [p] viri [q] quidam obscuri [r] †, decreta [s] verò super eis misericordia [t] magis, quā electione [v] cōficiuntur. Quibus enim non est victus & vita sufficiens, isti defensorum † emendicantes ordinationem, ad hanc accedunt curam: † & pro alio quodam lusu [x], iudicum subiacent voluntatibus. Denique remouēt [y] eos quando voluerint, aut nihil, aut paruissimum [a] delinquētes: & alios in illorum prouehunt officium, quasi [a] † loci seruatores eos defensorum facientes: & hoc in anno frequenter in pluribus hominibus agētes, vt & officiales, & ciuitatum iudices, & harum habitatores, in nouissimo contemptu defensores habeant. Quæ verò agūtur ab eis, ad instar non actorum [b] sunt. si enim imperauerint [c] prouinciarū iudices: nequaquam præsumunt quædā gesta monumentorum cōficere apud semetipsos per omnia seruientes eis defensores, & illorū nutibus intendētes solis. Si verò quædā confi ciantur, primū quidē etiā hęc venūdant [d]: deinde cū nullū habeāt archiuū [e], in quo gesta apud se reponat, deperit, ꝙ cōficitur: & nequaquā inuenies apud eos plurium temporū poni [f] monumentū vllū penitus: sed ad hæredes [g] eorum, aut alias successiōes his monumentis egentes gesta quærunt: & horum quidem quæ inueniuntur quędam nulla fide sunt digna [h]: alia verò etiā pereunt, & intantū cadūt, vt in similitudine nō actorū sint. Nos igitur quoniam de † iudicibus bene dispo suimus [i], & maiores potestates [k] eorum [l] in gentibus fecimus, † & procul [m] ab eis est inspectio ciuitatum: propterea credimus oportere etiam de

[a] Nisi velociter. sicut alias ꝓpter imminēs damnū exigit velocitas: ita hic vt hoīes liberētur à malis cito: vt. ff. de dā. infec. l. j. [b] Reuocemus. nā cum fuerint olim ad opprobriū, ponemus eos ad honorem.

[c] Officium. scilicet eis assignandū: quod iniūget. j. eo. §. nulla. vsque ad §. fin.

[d] Habebimus. id est, nō seruabimus significationem huius nominis antiqui, defensor, quod facere debemus: vt insti. de do. §. est & aliud. &. C. de episcopis & cleri. l. decernimus.

[e] Ab antiquitate. i. ab antiquis sapiētibus.

[f] Rerū. vt est hoc nomē defensor: vt sequitur, & similia: vt Petrus: quia firmus, vt petra.

[g] Eas. res. Accur.

[h] Liberas. scilicet, res.

[i] Paterna. i. Græca: quam linguā secuti sunt nostri prędecessores. sic supra de non alien. §. alienantur. & infra, vt fa. no. confir. §. j. in fi. col. ix.

[k] Patientes. scilicet homines.

[l] Multis. subaudi, in.

[m] Contemptum. scilicet, nomen defensoris. i. ipse defensor.

[n] Iaceat. s. hoc nomen defensor.

[o] Honestate. vt capitanei. i. ꝓceres & pauperes: quasi capti dicantur.

[p] Fiunt. scilicet, defensores.

[q] Viri. alias viris.

[r] Obscuri. i. viles & infimi & imperiti: vt. j. quib. mod. na. ff. leg. §. quis. p. col. vj.

[s] Decreta. i. confirmationes. Nā vt electus prælatus. cōfirmatur à maiori: sic & defensor eligebatur à præside & confirmabatur à præfecto, vt sequitur.

[t] Misericordia. s. propter paupertatem electorum magis confirmabatur eorum electio: vt sequitur: quā propter bonitatem. Azo.

[v] Electione. tunc enim fit electione. i. bonitate, cū ex bonis eligitur præcipuus: quod hic non erat.

[x] Lusu. nō enim expresse petebat: sed alias applaudebant præsidibus: vt defensores crearentur, qui iudices dicuntur: vt. j. eo. §. nos autem.

[y] Remouent. s. præsides. Accursius.

[a] Paruissimū. accipiunt enim occasionē: vt fecit lupus agno de turbatione aquæ.

[a] Quasi. hoc est, dicere, loco defensorum faciunt loci seruatores: qđ est prohibitū: vt. s. vt iu. sine quoquo suffra. §. nulli. &. j. vt nul. iudic. §. respōs. col. ix. alias dic loci, & defensores. & tunc est plana.

[b] Non actorum. cum enim ei parua habeatur dignitas: per cōsequens nulla eorū scripturis est fides habēda: vt ff. de eden. l. si quis. §. j. Accursius.

[c] Imperauerint. scilicet, ne fiāt monumenta.

[d] Venundant. q. d. per pecuniam aliquid scribunt & tenent vt habeāt, ꝙ dent præsidi, vt nō remoueat eos: vt. s. vt iud. sine quoquo suff. §. an certe.

[e] Archiuū. locus est, vbi acta publica reponuntur: vt hic, &. ff. de pœn. l. mortis. §. solet. & j. eod. §. præceptor. &. j. de iis qui ingr. ad app. §. pe. colla. v. Sed alias dicitur locus vbi vasa sacra reponuntur: vt infra, quib. mod. na. effi. leg. §. istud. in fin. col. vj.

[f] Poni. id est, positum.

[g] Ad hæredes. i. ab hæredibus quærunt, qui indigent, vel ab aliis successoribus. vel dic, qđ hoc verbum quærunt, regit duos diuersos accusatiuos.

[h] Digna. propter rationem, quam diximus supra eodē. §. primo.

[i] Disposuimus. vt. s. vt iud. sine quoquo suffrag. §. illud videlicet.

[k] Potestates. i. dignitates.

[l] Eorum. præsidum.

[m] Procul. nam maioribus habent intendere, scilicet toti

Velocitas ꝓpter iminens periculū exigitur.

† Cōcor. cap. statuimus in gl. ij. post principium. ibi, & ratio stipēdiorum.

† Haloā. emendicatis suffragiis.

† Haloā. & ꝓ quodam velut ludicro præstitum animis sūt propositi.

Electus prælatus à superiore suo confirmatur.

† Haloā. vertit vicarios.

Archiuū quid sit.

† Haloā præsidibus.

† Halo. & lōgius absunt quam vt ciuitatum commoda semper in conspectu habere possint.

toti prouinciæ:& ideo non possunt vni ciuitati tãtum prospicere. sic supra de hære.& Fal. primo respon.

a De defensoribus. superior ergo illa constitutio de præsidibus tantum dicit: hæc autem de defensoribus ciuitatum: sed illa, scriptum exemplar, cõmunis est: vt patet in fine.

b Congruentia. sic supra quomodo oportet episc. j. respon. Accur.

c Sumant. ex hoc videtur, ꝙ olim nõ poterant iudicare: sed quę de voluntaria iurisdictione erant, faciebant, & scribebantur corã eis acta, vt dicunt quidam. Sed certe & ante l. istam poterant iudicare: vt C. eo. l. j. quare dic sumant officium iudicis & honorẽ & statum iudicis, quẽ perdiderant: & qđ inuito alio possint iudicare: vt patet. j. eod. §. nulla. quod prius non poterãt inuito præside: vt s̃. proxi. §. quod etiam est proprium iudicis in inuitum dare iudiciũ: vt ff. de ver. obli. l. inter stipulantem. §. j.

† Facit ad hunc §. ca. quod in dubiis. cum glo. j. in princi. extra, de renuncia.

defensoribus [a] constituere. Fit enim sic congruentia [b] vtilis, si iudicum sumant [c] officium ciuitatũ defensores: & prouinciæ præses videbitur quidem iudex iudicum potius esse, & ex hoc honestior pręcedentiũ [d] apparere. Quã tò [e] enim quilibet præest melioribus, tantò maior ipse & honestior [f] est. Interim [g] † illud sciendum est prius, vt nulli hominũ sit licentia defensoris ordinationem declinare [h]: sed inuicem vniuersi nobiliores [i] ciuitatum habitatores hoc ministerium eis [k] adimpleant [l]. hoc enim & in prioribus temporibus valuisse, & in re publica gestũ didicimus. Nulli nec si honoratus sit magnificentissimorum illustrium dignitate, hoc declinare cõcedimus: nec si militiam habeat honestã: neq; si proferat priuilegium [m] suum ex diuinis formis, vel si pragmatici sint collati [n]: sed secundum circulum [o] habitatoribus ciuitatis, quorum aliqua ratio est, hoc implentibus [p]: & dum circulus expletur [q], rursus reuertentibus [r] ad solicitudinẽ, & ciuitati per prædictam curã ministrãtibus vt in vnaquaque ciuitate defensor iudex [s] † potius, quã defensor [t] esse videatur: decreto [v] quidem cũ iureiurando facto omniũ possessorum [x] in illa ciuitate cõsistentium, † sed nõ in hac vrbe [y] degentium.

Defensor ciuitatis iusiurandum præstare debet, biẽnio solùm administraturus, confirmãdus à præfecto & remouendus, voluntariam exercens iurisdictionem, & non causas meri vel misti imperij, præside non valente iurisdictionem eius impedire. Bal.

Iusiurandum verò præbens [z], quòd omnia secũdum legẽ [a] † ac ius agat, & omnium cõmuniter: confirmãdus autem sicut nunc [b] ex præcepto gloriosissimorum nostrorũ præfectorum, in biẽnio [c] verò administrãs solo, & remouẽdus [d] à cura: non habente licentiam clarissimo prouinciæ iudice remouendi [e] eum: sed si quid videatur agere non rectè: nunciare ad gloriosissimos nostros præfectos, vt inde ei fiat curæ priuatio, vnde etiam datur [f],

d Pręcedentium scilicet ante tempora huius legis.

e Quãto. si ergo, vt hic dicitur, alius propter meã discretionẽ apparet maior: multo magis ego: vt C. de postu. l. prouidendum.

f Honestior. non loquitur de honestate ad animã: sed ad honorem seculi sic institu. de publi. iudi. §. item lex.

g Interim. i. ante quã ad eius officiũ perueniamus. quod dicet. j. eod. §. nulla. vsque ad §. si prius. dicit de electione eius interim.

h Declinare. id est ille qui eligitur non potest recusare, vt hodie fit Bon. in officialibus: alias punitur in quinque lib. auri: & nihilominus compellitur: vt j. eo. §. si qua vero. Azo.

Nobiliores pręeligi debent.

i Nobiliores. Nota nobiliores debere eligi. sic j. eo. §. fin. & supra, de referen. §. fina.

k Eis. scilicet ciuitatibus: vt rependant præmium habitationis: vt j. eo. §. penul.

l Adimpleãt. nisi appellarẽt: vt diximus. j. §. penul.

m Priuilegium. scilicet vt non compellantur esse defensor: quod priuilegium habeat in secreto: vt differat à casu sequenti.

n Sint collati. s. codicilli. i. priuilegium aliquod qđ non compellatur esse defensor, quod habuit cum consilio procerum: vt C. de leg. & constit. l. ij. & s̃. de non ali. §. quia vero verisimile. col. j.

o Circulum. fiebat enim quidam circulus hominũ: & ex his duo quærebãt cæteros conferendo bonitatẽ singulorum. vt meliorem eligerent: quod habebat locum cum pauci homines erant per ciuitates. hodie autẽ non sic: quia difficile est cõuocare sic est omnes bonos homines de ciuitate: sed quidam eliguntur, quorum factum omnes alij tenent: vt instit. de iure nat. §. senatus. & ff. de re. iur. l. aliud. §. j &. ff. ad munici. l. ꝙ maior. Item ex consuetudine etiam ad octo est reducta electio: vt sit bononiæ.

p Hoc implentibus. subau. aliquibus, puta duobus. Azo.

q Expletur. vt quia totum circulum illi duo quæsierunt.

r Reuertentibus. adinuicem.

s Iudex. velut pater enim esse debet vt C. eo. l. iiij. & s̃. vt iu. sine quoquo suffr. §. eos autem. & s̃. iusiur. §. deuotos autem, &c.

t Defensor. qualis antea erat: vt s̃. eo. j. respon.

v Decreto. i. electione. alias electione.

x Possessorum. omnes enim qui possidebant in illa ciuitate debebant interesse electioni & iurare, vt dicit: dummodo, & ibi habitent, vt sequitur. Et sic est argu. ad electionem canonicorum, quam faciunt requisitis absentibus.

y Vrbe. Idem credo, etsi alias habitent.

† Sic etiã quilibet prælatus ecclesiæ collegiatæ est iudex ordinarius in plebe sua: vt extra de offi. ordi. ca. cum ab ecclesiarũ. cum glo. j. in fi.

† Haloã. nõ autem eorũ, qui ibi tãtum commorantur.

† Et sic est hic ar. quod iudex debet iudicare secundum allegata & probata, & non secundum conscientiã. de hoc vide in ca. j. in gl. super ver. canones. extra, de offi. ord.. vbi de hoc melior. glo. j. iuris canonici.

z Præbens. s. ipse defensor futurus.

a Legem. ad hoc solus defensor adstringitur, secundum quosdã. Alij vero, vt eis videtur iurant: vt s̃. iusiuran. §. & æquus. Sed contra est: vt ibi diximus.

b Sicut nunc nam & ante hanc l. confirmabantur à præfecto: vt s̃. eo. in prin. & C. eo. l. j.

c In biennio. olim vsque ad quinquẽnium: vt C. eo. l. iiij.

d Remouendus. post biennium, nisi in casu: vt j. eo. §. fi. in fi. Accur.

e Remouẽdi. præfectus maior est præside: præses maior est defensore. cum ergo defensor creatur à pręfecto per confirmationem, nõ poterit eũ remouere pręses: vt argu. ff. de diuer. & temp. præ. l. de accessionibus.

f Datur. ex cõfirmatione, quod dic vt j. qui. mo. na. effic. leg. §. liceat. colla. vj. sic & alias. ff. de verb. signi. l. lege.

Adim

a Administratori.id est,præsidi.
b Vices agentes.id est vicarios.Al.
c Modis.Hoc interdictum non obseruant quidã potestates Bononiæ,qui duas simul & plures recipiunt potestarias vicario posito.Accur.

Nam nisi sic ibi accipiatur,nõ errarent,qui sic dicũt, vt ibi dicitur.quãdoq; pro eo quod iure magistratus competit:vt ff.de iur.om.iu.l.imperium.& ff.de offic. eius,cui man.est iur.l.j.§.fi.& secundũ hoc potest delegari.hic autem secundum primũ modum accipitur & definitur, Iurisdictio est potestas de publico introducta cum necessitate iuris dicendi & æquitatis statuendæ. & dicitur à iure,& dictiõe.q.d.de iure potestas. Diuidit aũt sic alias merũ imperium: alias mistũ: alias stat in suo nomine.sic.ff.de ado. l.j.Sed nunquid in integrũ restitutionẽ dare potest? Respõ. iure veteri nõ vt ff.ad munic.l.ea quæ.§.j.Sed hodie cõtra:cũ enim possit delegari spãliter & generaliter: vt C.vbi & apud quẽ l.fi.in fi.ergo cõpetit iure magistratus:vt ff.de offic.eius,cui mãda.est iurisdi.l.j.§.quæ vero.alia vero, quæ sunt de mero vel misto imperio, nõ potest facere:vt hic dicitur. Sed cõtra seruatur:cũ ex consuetudine: tũ quia quibusdã ciuitatibus hoc concessum est à principibus quãdoq; vt à Friderico Lomb.

An defensor ciuitatis possit in integrũ restituere.

Nulla existente licentia administratori [a], aut ipsis defensoribus vices agentes [b] defensorum facere: sed etiam omnibus eis interdicimus modis [c]. Sed neq; proprias vices agentes per ciuitates clarissimos [†] iudices destinare, nisi ipsos defensores, quos iudicum officium complere in ciuitatibus volumus: ipsos quoque in omnibus diligentiam adhibere ciuitatibus, in quibus sunt: & agi apud defensores testamentorum insinuationes [d], & donationum [e], & quicquid aliud [f] est monumẽtorum proprium: non valente clarissimo prouinciæ [†] iudice prohibere quod agẽdũ est, aut præcipere, quia nõ velit aliquid agi, aut actũ non edi. Non enim huiusmodi alicuius ei omnino potestatem damus, absurdissimum existimãtes necessariis rebus cedere homines propter iudicum [g] fortè [†] irrationabiles motus [h], atque præceptiones, sed etiã agere quæcunque voluerit [i] & edere: licet quod agitur, tangat [k] prouinciæ præsidẽ aut quẽlibet potentum [l] neq; hoc prohibere. Oportet etenim sic agere eos, qui in administrationibus [m] sunt, aut in qualibet potestate, non vt prohibeant quædã fieri contra se gesta: sed ita inculpabilem suũ præbeant modum, vt nulli detur tẽpus querimoniarum aduersus eos, & siue affuerit [n] ciuitatibus iudex, siue non: nequaquam prohibeatur quispiam [o] agere apud defensores quædam monumenta in quibuscũque voluerit [p], præter illa sola, quæ iurisdictione [q] egent, & ex ipsa iudicum authoritate pendent [r].

Defensor publica exigere debet tributa, & inordinatè agentes videre, & publicum remouere tumultum: & officiales prouinciæ debent ei auxilium impertiri, & ex prouinciali curia vnum exceptorem & duos officiales habere. Bartol.

Deinde eis, qui publicas exactiones habent, ciuitatum defensores omnibus auxiliari modis, & si opus fuerit, occasione contemptus cõtumaciæ tributariorum [s] monumenta conficere: & hęc fieri velociter iubemus, & interesse, vt inordinatè agentes [t] videãt [u], & his ipsi testimonium perhibere, vel publicum remouere tumultum [x], & absolutè [†] iudicum obtinere ordinẽ, & maximè quando absunt [y]: & officiales prouinciæ quicunq; in ciuitate sunt illa, in qua defensor est, obedire illi, & adiuuare: vt absentibus præsidibus gentium, nihil videatur deesse ciuitatibus sub illorum præsentia [z]. Ex prouinciali [a] autem officio habere & exceptorem [b] eis administrantem, & duos officiales [c], qui ea, quæ ab eis decer-

d Insinuationes. Romæ vero apud magistrum cẽsus? vt C.de test.l.consulta.
e Donationũ. vt C. de do. l. in hac. & hoc si erat vltra quingẽtos solidos, non alias:vt instit. de do.§.aliæ.
f Et quicquid aliud quod tamẽ pertineat ad volũtariã iurisdictionẽ, alias nõ:vt in fine huius §.sicut sunt manumissiones,emancipatiões,& adoptiones:vt ff.de offi.procon.l.ij. primo respon.
g Iudicum.i. præsidum.
h Motus.alias nutus.
i Voluerit. s.aliquis corã defensore:alias voluerint, scilicet defensores.
k Tangat. Dico ad pecuniariũ quæstum,nõ quod tangat eũ potẽtem ratione iurisdictiõis: vt sunt causę de mero vel misto imperio : vt in fine. huius. §.
l Potẽtum.i. qui habet metũ imperium.
m Administrationibus.s.maioribus qui habent merum imperium. Accur.
n Affuerit.i. præsens fuerit.s.pręses. scribit enim per d, vel.ff.
o Quispiam.scilicet priuatus.
p Voluerit. hoc generale dictũ statim restringitur.
q Iurisdictione s. maiori, vt merum imperiũ vel mistũ, quod maioribus tantum cõpetit : vt ff. de offi.præsi.l. illicitas.§.qui vniuersas.& de iurisdict. om.iud.l.magistratibus.& C.eo.l.defensores nihil.& hoc idem statim innuit.& ex ipsa iu.&c.est enim quasi expositio.Hoc enim nomen iurisdictio quandoq; ponitur (vt hic) pro mero vel misto imperio: vt ff. de offic.eius,cui mã.est iur.l.j.ibi,iurisdictionem suã,&c.

† Præsides, vertit Haloand.
† præside.
† Hal.affectiones.

Merum & mistum imperium magnis tantum magistratibus competit.

Iurisdictione vi de multa per abbat. in c. quod sed apo extra de offic. ordin.

r Pendent. puta causa liberali. Al. vt C.de pedane.iudi.l.ij. Accur.
s Tributariorũ.id est,eorũ qui soluerunt tributa.Al.
t Agentes.id est, eos, qui inordinate agunt.
u Videant. scilicet defensores.
x Tumultũ.sic.j. titu.ij.§.deinde.
y Absunt.s.præsides,vt subiicit.
z Præsentia. id est,ex quo defensores sunt præsentes.
a Ex prouincia. li.ex curia præsidis prouinciæ.
b Exceptorẽ. id est notarium [...] ,vel scriptorem:sic dictus, quia homi num dicta excipit.i.recipit.Sed hodie videtur , quod duos debeat habere:vt j. de iudi. § nullo. Vel dic , qđ hunc habet à pręside,alium habet de suo.
c Officiales.qui vicem executorum tenent,& sequitur.

† Præsidum.

Exceptorem tamen propriè vocat eum, quod alius dicat, scribit. quod si faciat citissime, dicitur notis excipere, autore Budæ.

tur, Acc.

a Et iudicare. subaudi volumus. quod & ad superiora verba multa subauditur.

b Ad trecentos. sed olim vsque ad quinquaginta tantum. vnde corrigitur. C. e. l. j. hæc autē summa ccc. potest extendi vsque ad cc. & quinquaginta libras: cum lxxij. aurei faciant libram auri, posito ꝙ libra auri valeat lx. lib. Bo. vt C. de suscept. & arc. l. quotiescunq; li. x. qđ ergo vltra est, nō cōpetit iure magistratus. preses ergo delegare nō potest per l. istam. nisi contingat eū abesse: vt ff. de officio eius cui mā. est iur. l. ij. §. j. vel propter multitudinem causarum: vt C. de pœna. iud. l. ij.

Libra auri ex lxxij. aureis fit.

† Præsidi.

Ordinarius an possit recusari.

c Trahere. ergo non potest recusari: ꝙ est mirū: cum sit ordinarius: sed episcopus pōt adiungi: vt j. vt diffe. iu. §. si verò contigerit. colla. ix. licet M. cōtradixerit s. ꝙ ordinarius possit recusari. ar. pro eod. C. de iur. om. iud. l. nemo.

1 Secus de iure cano. vt ca. cum speciali. extra, de appellationi.

† Præsidem prouinciæ.

d Sententia. scilicet præsidis.

e Apud. quia maior summa petebatur, cum est agitata: vt C. de iurisdi. om. iud. l. cum quædam in fi.

† Cohortales vertit Haloā.

f Omni litis. no. hic specialissimū, ꝙ victor victo damnatur in expēsis: sed regulariter est contra: vt C. de iu. l. properandum. §. sin autē. & j. de iu. §. oportet. coll. vj. Sed nūquid & hic perdit litem: vt C. de plus pe. l. j. Rñd. non: quia deliquit tantum in plus petendo: non autem cautè exigit: vt ibi.

Victor victo in expensis quandoque condemnatur.

g A defensoribus. s. iudicantibus de summa eis permis-

nuntur, adimpleant.

Defensores iudicare debent in pecuniarijs causis vsque ad aureos trecentos, conuentione in vetito examine prohibita: appellatione ad præsidem permissa: & in curia circa personam defensoris ab officialibus vetita, successoribus electione mandata. Bart.

Vt iudicare [a] in causis omnibus pecuniariis vsque ad aureos trecētos [b]: non valentibus nostris subiectis trahere [c] sibimet obligatos ad clarissimos prouinciarum iudices, si vsque ad p̄dictā trecentorum solidorum quantitatē lis consistat. Sed neque pro hoc ipso actores amplius æstimare litem, vt conterant reos, & non ciuitatis defensori, sed prouinciæ deferant † iudici. Sed si quid tale egerint, & sentētia [d] manifestet minorē esse litem trecentorū aureorum, & studio auctam, vt apud [e] † prouincialem iudicem, & non ciuitatis defensorem examinaretur: solū actorem omni litis [f] subdi dispendio: & à defensoribus [g] appellationes ad ipsos fieri iudices [h]. Si verò egerint aliquid iniuriosum circa defensores † officiales: tunc prouinciarum præsides vlcisci & castigare officiales possint. Licentiam enim damus defensoribus, si hoc neglexerint gētium præsides, sedis tuæ [i] eminentiæ hæc nuntiare: vt inde detur auxiliū eis & vindicta competens: & re vera defensores eos [k] esse contra delinquentes habentes iudiciariæ claritatis & honestatis imitationē: & si cadere [l] contigerit ciuitatis defensorem: mox ad aliū deferri decretum [m], qui ex circulo vocatur, cùm dudum dicto [n] iureiurando, & suscipere quidem mox curam: decretum verò nunciari & confirmari à tuo culmine: & nequaquam defensoribus vices agentes (sicut prædiximus [o]) dari: ne rursus priori confusioni demus quasi rationabilem [p] occasionem. Præcepta [q] verò faciat tua eminentia per vnāquanque prouinciam, vt in ciuitatibus habitatio quædam publica distribuatꝰ, in qua conueniens est defensores monumenta [r] recondere, eligendo quēdam [s] in prouincia, qui horum habeat custodiam, quatenus incorrupta maneant hæc, & velociter inueniantur [t] à requirentibus: & sit apud eos archiuum [v]: & quod hactenus prætermissum est in ciuitatibus emēdetur. Quia verò etiā [x] defensores ciuitatū extra omne cōmodum fiunt [y]: & pro decretis eorū, si quidem ciuitates maiores [z] sint, quatuor solummodo dabuntur aurei foro tuæ sublimitatis: si verò minores [a], tres: sicut iandudum nostris constitutū [b] est legibus. si verò quædam salaria habent publica: etiam hæc secūdū cōsuetudinē percipient [c].

Defensores leuia crimina audient, & castigatione competenti tradent: & vltra biennium defensoris officium minimè durat: nisi tota ciuitas nullo reluctante elegerit eum. Bart.

Audient quoq; leuiora crimina, & castigationi competenti cōtradent: & eos, qui in maioribus criminibꝰ capiuntur, detrudent in carcerem, & mittent [d] ad prouinciæ præ-

sa scilicet ccc. soli. vt supra, proxi.

h Iudices. i. præsides, & subaudi volumus. nam cū maior sit eo: vt s̄. §. nos igitur. et j. e. §. si verò. etiā appellatio rectè dirigitur: vt j. de app. & intra quæ temp. §. si. col. viij.

i Tuæ. o præfecte.

k Eos. s. præsides.

l Cadere. vel morte: vel quia finitū sit biennium.

m Decretum. de suscipiēdo hoc munere. Al.

n Dicto. vt s̄. e. §. interim. & §. iussu.

o Prædiximus. vt s̄. eo. §. nulla.

p Rationabilem. alias est quanlibet rationabile. & alˀs quasi rationabilē.

q Præcepta. publica, vt ī palatio cōmunitatis & camera massariæ.

r Monumenta. id est publicas scripturas.

s Quendā. q vulgo massarius vocatur Bononiæ, alias carmelingus. sed ī iure ædiles vocantur: vt ff. de origi. iu. l. ij. §. itē ꝙ ait.

t Inueniantur. s. monumēta p̄dicta.

v Archiuum. hoc expone, vt s̄. e. §. j.

x Qui verò etiā. q. d. non solū præsides maiores: vt s̄. vt iu. sine quoquo suff. §. hæc autem omnia.

y Fiūt. quantum est à subiectis: sed à principe vel cōmuni ciuitatis potest habere, vt subiicit.

z Maiores. vt Florentia.

a Minores. vt Pistorium.

b Constitutum. vt supra, scriptum est, exemplar.

c Percipient. no. cōsuetudo facit licitum, ꝙ alias est illicitum, vt hic, & j. de san. epis. §. pro consuetudinibus. col. ix. ar. contra. j. vt nul. iu. §. j.

Cōsuetudine fit licitū, alias illicitum.

d Mittent. facit

 ad

fidem. Sic enim fruetur ciuitas vnaquæq; [a] cura iudiciali: & omnis gens sub maiori constituta iudice [b], maiorem sentiet prouidentiam: & rescindentur [c] plurimæ † iudicum curæ: cùm ciuitatum defensores in semetipsis eas imponunt: & leuigaut præsidū, quas pro omnibus hominibus habent solicitudines: ipsi [d] particulariter remouentes [e] eas, quæ vim patientibus inferuntur, aut dubitationes soluentes, & honestos (sicut sæpe dictū est [f]) eos, qui in administrationibus [g] sunt, demonstrantes. Si verò etiam detineanē [h] ab aliquibus publicæ functiones: gentiū præsides defensoribus imperabunt contra detentores exactiones, vt & secundum hoc eos adiuuent. Si qua verò [i] defensoris præter hæc fiat ordinatio, aut renuerit aliquis defensoris officium in semetipsum veniens, siue dignitatis, siue militiæ, siue priuilegij, siue alterius cuiuspiā occasione: iste quinque librarū auri subiectus pœnæ, etiā sic post eius exactionem ad opera [k] ciuitatis proficientem, cogatur [l] defensoris implere solicitudinem. Conuenit enim vnūquenque nobilium semper functiōem agere ciuitatū, quas inhabitat, & hāc eis [m] conferre habitationis repensationē. Quæ igitur placuerūt nobis, & per hanc sacram insinuata sunt legem, tua sublimitas in prouinciis, quibus præest, facere manifesta per programata propria studeat: quatenus cognoscant omnes, quia & maximorum [n], & mediocrium, & paruulorū nobis cura est: & nihil est tale [o], quod à nostra solicitudine [p] remoueamus. † Partem verò faciat tua eminentia suorū [q] præceptorum: vt ex hoc iam gentiū præsides præparent secundū vnāquanq; ciuitatem eos, qui bonæ opinionis [r] sunt, nominari defensores secūdum circulum (sicut iam dictum est [s]) & decreta fieri cōmunia [t] cum iureiurando in eis habito [v], & describere prædictū circulum: & ita per bienniū subintrare curā eos, qui subsequuntur [x] †: & si exciderit quispiā ex eis, alium introduci: semper quidem decreto cum iureiurando faciēdo: ipsoq; dum futurus fuerit, curā suscipere, definitū iusiurandum subeunte, & electiōe eius faciēda à Deo amabili episcopo, & venerabili clero, & aliis in ciuitate bonæ opinioni studentibus. quod etiam nunc mox fieri conuenit, omnibus (sicut dictum est) secundum hanc nostram generalem procedentibus legem. Nunc autem [y] defensores existētes, si quidem placiti videantur, etiam ipsos inscribi circulo, & biennio complere curā. & siquidem iam bienniū in ea cura habent, remoueri defensoris solicitudine: nisi tamen voluerint communi decreto teneri eum altero biennio in eodē officio. Si verò nondum biennium impleuerint, digni verò videantur cōmunicare circulum: impleant reliquum tempus, vltra quod nullus ciuitatem defendat: sed vsque ad hoc solùm stet tempus: nisi cuncta ciuitas reluctāte nullo elegerit eum: & hoc facto alio biennio suscipiat solicitudinem & modis [z] omnibus deponatur. & tunc rursus [a] fiat tempus, quando ipse eum circulus ad hunc adduxerit ordinem, ne frequentia [b] & ordinatione & cōtinuatione curæ & per quandam machinationem illud semper renouando fiat aliquibus infinita prædi

---

ad hoc. C. de defenso. ciui. l. nihil. & l. defensores ciuitatum. & ff. de offic. procon. l. si quid.

a Vnaquæque. aliis vnaquaque

b Iudice. vt præside: & sic no. ar. pro doctoribus antiqs contra nouos. sed contra eos est manifeste, si bene intelligatur. nā nō sunt maiores ī solertia vt ff. de off. rector. prouin. l. potiores.

c Rescindentur. i. decidentur minima maleficia. s. per defensorem.

d Ipsi. defensores.

e Remouentes. s. decidēdo lites istas

f Dictum est. vt s. ea. §. nos igitur.

g In administrationibus. s. maioribus: nā quāto &c. vt s. e. §. nos igitur.

h Detineantur. ab aliquibus tributariis.

i Si qua verò dignitatis occasione vt subiicit.

k Ad opera. i. ad ministrationem.

l Cogatur captis pignoribus ad instar tutoris.: vt ff. de mune. & ho. l. si quis. & insti. de satisda. tut. §. fin. nisi appellet: vt C. de appel. l. ij. qui. & facit ad hoc. C. de decu. l. nulli.

m Eis. s. ciuitatibus. nā vbi emolumentū &c. vt in sti. de legi. pa. tu. §. j. & C. de cadu. tol. §. pro secundo.

n Maximorum. not. in concionando præponi maiores minoribus, vt diximus institu. de bo. pos. §. aliam.

o Tale. s. impedimentum.

p Solicitudine. i. à legis huius compositione.

q Suorum. nam & alia multa mandabis eis pro nobis.

r Bonæ opinionis. idem in testibus: vt j. de test. §. sancimus autem. et facit ad hoc. j. de armis. §. hanc igitur. coll. vj.

s Dictum est. vt s. ead. §. interim. & notat quod hic repetit breuiter quasi omnia supra dicta. sic facere debēt aduocati in fine sui dicti. sic. s. vt ecc. Ro. ibi, hoc in æternū reminiscentes.

t Communia. ab omnibus nobilibus.

v Habito. tā ab eligentibus quam ab electo.

x Subsequūtur. i. qui post hanc legem eligentur.

y Nunc autem. i. tempore huius factæ constitutionis.

z Modis. etiam si omnes consentirent in cōtrarium.

a Rursus. q. d. tūc permittitur supra dicta electio, quando bona fide fecit circulum, & non instructè, vt iterum eligeretur.

b Frequentia [1]. Not. frequēter fieri, quod fit bis. sic. C. de episc. audi. l. nemo. in fin. & s. de non ali. §. neq;. & C. de don. l. si quis. De

† Præsidum.

Emolumentum esse debet vbi est onus,

† Haloā. Assumet vero excellentia tua & hoc in partem tuarū iussionum.

† Ex Ac. scholio legendum videtur. subsequētur.

1 Frequentiam inducit binus actus. De hoc verbo frequēter, vide glos. in verbo frequenter, quę est gl. ij. in c. monasteria. extra, de vit. & ho. cleric. vbi vult quod frequentia cantatur ex duabus vicibus.

cta gubernatio. His omnibus valituris in omne tempus: quoniam cū toto hoc studio & vigilantia & domini intuitu adinuenimus,& nostris subiectis contulimus. Datū Ro.idibus Aug.ante cōsulatum Bel.Vicecon.

TITVLVS III.

DE MENSVRA ordinationum clericorum.

Numerus clericorum antiquus debet seruari,& nullo casu augeri:& in defunctorum loco nullus debet substitui, donec ad antiquū numerum perueniatur, manentibus antea ordinatis in eo, in quo sunt schemate. Sed si in vna ecclesia in qua clericus moritur diminuta est clericorum multitudo, & in alia ecclesia superabundat: debet eligi & assumi clericus ex ea ecclesia: & ad aliam transferri: & non noua ordinatione creari. Bartolus.

Imperator Iustin. Aug. Arthemio sanctissimo & beatissimo Archiepiscopo & vniuersali Patriarchæ.

LEgem nuper scripsimus [a] de mēsura ordinationum: & vt non cōpeteret effusas eas esse: neque in sanctissima maiore ecclesia huius felicissimæ ciuitatis [b] ,neque in aliis [c] :quam etiā firmā esse & valere secundum omnem suam [d] volumus virtutem. Quia verò intentio nobis est abbreuiare quidem ordinationes, huic autem sanctissimæ maiori ecclesiæ excellentem expensam ad mediocrem quandam atq; portabilem statui quærere quantitatem : quatenus multitudo ei expensarū minuatur:propter hoc omnē circuneūtes viam, & ad præsentem venimus legem quidem aliter existente priore [e] sed ex eius [f] procedente voluntate:adhuc [g] autem amplius sanctissimæ maiori ecclesiæ prodesse volentē.Sancimus enim,si in quibusdā sanctissimarū ecclesiarū,quarū ipsa sanctissima maior ecclesia gubernationem & expēsas suscepit,cōtigerit aut presbyterū,aut diaconum,aut lectorem, aut cantorem mori,non alium mox extrinsecus introduci,sed cōsiderare quanta tunc est mensura ibidem ministrantiū reuerēdissimorū clericorū.Et si qdē nōdū clericorū minuta mensura est, sed adhuc abūdāt quātū ad id,quod superius [h] diffiniuimus:& eū qui vocatur statutus [i] nullā fieri preordinationē,donec numerus in remedio ipso restituatur [k] .S verò [l] diminuta multitudo est, vt necessitas sit, nec desit statutus numerus, aliū pro moriēte introduci clericū:cōsiderare beatitudinē tuā si qs est in aliis ecclesiis citra sanctissimā maiorē ecclesiā ex abundāti eiusdē ordinis clericus:& exinde restituere aliū, & nō nouā facere ordinationē.Sic enim dū ex eo quod plus [m] est,semper hoc qđ defuit [n] impleatur:bona à Deo amabilis imponitur causæ mensura:& sic sanctissima maior ecclesia paulatim debitis liberabitur. Alioq; si quid defuerit quidē,cōpleatur introductionibus extraneis:quod verò plus est, non minuatur, plurimū & indefinitum trāsiet tempus, donec omne quod plus est,minuatur. Tua igitur beatitudo ea,quæ propter sanctissimarū ecclesiarū vtilitatē rectè nobis placuerūt, operi effectuiq; contradere festinet. etenim si qd fiat præter hoc:scire necesse est eum,qui contra hanc nostrā legē suscipere ordinationem præsumpserit,nihil hinc vtilitatis habiturū:neq; reputabatur à reuerendissimis œconomis in hac parte facta sanctissimæ maiori ecclesiæ expēsa: sed ipsi ex hoc cognoscent damnum à semetipsis hunc suæ negligentiæ recipientes fructum †. Datum Ro.idibus Aug. cap.Belisario viro clarissimo Consule.

† Haloander scripsit, Datū idibus August. Constantinopoli, post consulatū Belisarij V.Cons.

TITVLVS IIII.

DE MANDATIS principum.

Administratores mundi.es debent seruare manus,& fiscalia tributa vigilanter inspicere & exigere:& pacem ciuitatibus dare:& seditiones prohibere. Bar.

Imperator Iustinian. Augu. Tribuniano quæstori sacri nostri palatii exconsuli.

EX libris [o] antiqs q iura Romnoīs cōtinebāt nō ignorat tua

DE MENSVRA ordinationum clericorum.

a Legē scripsimus. vt s. vt deter. sit numerus cleri.

b Ciuitatis.alias vrbis.

c Aliis.s.sibi adiacentibus: vt s. vt determi.sit nu.cler. Idē tamen facit & de aliis ecclesiis:licet hic de illis non dicat:vt s.quomodo opor.epis.§.sed neque.

d Suam.nō alias. Accursius.

e Priore.i.nō habente aliquid, qđ sit contra priorē.

f Eius.s prioris.

g Adhuc.sed in quo hæc prodest, quod illa nō prodest? Rū.in eo, quod hic dicit: quando deficit numerus in vna,quod debet sumi ex alia,vbi numerus superabundat: vt j. §.j ibi si vero diminuta. qđ nō dicitur in superiori cōstitutione.

h Superioris. vt s.vt deter. sit num. cle.Acc.

i Statutus. scilicet modus.

k Restituatur.facit ad hoc.s.de refe.§.j.& C. de sac. sanct.eccl.l. nō plures. & s.quomodo opor.episcopos.§. sed neque.

l Si vero.nūc incipit adiicere superiori consti. illi.s. vt deter.sit nu. cle.

m Plus est. in alia ecclesia.

n Defuit. alibi. Accur.

DE MANDAtis principum.

o Ex libris. quos nō habemº. Tua

ſublimitas, [a] quanta de mandatis principum [b] legumlatores in ſuo quoque [c] volumine conſcripſerũt. Quia [d] igitur nobis reparantibus omnem vetuſtatem iam deperditam ac diminutam, placuit [e] etiam omnibus iudicibus noſtris [f], qui minores, vel medias [g] adminiſtrationes gerunt: ſiue inter correctores [h], ſiue inter cõſulares, ſiue interſpectabiles ordinantur, nõ ſolùm codicillos [i] pręſtare, ſed etiam mandata dare, quibus inſpectis omnia gubernari laudabiliter poſsint. ideo librum mandatorum compoſuimus, qui ſubter [k] ꝑ vtrãq; linguã annexꝰ eſt: vt detur adminiſtratoribus noſtris ſecũdũ locorũ qualitatẽ, in quibus Romana vel Græca lingua frequentatur, ſcire eorum ſanctionẽ: vt nihil ex eis audeãt præterire: ſed ſaluberrimas diſpoſitiões noſtras obſeruãtes, in perpetuũ noſtras prouincias, noſtroq; imperio ſubiectos gubernare feſtinẽt. Illuſtris igitur authoritas [l] tua, ad quam quæſtoria pertinet cẽſura: eadẽ mãdata etiã in libris legũ trãſcribere [m] & in ſacro laterculo [n] deponi pręcipiat quatenus ex his vnà cũ codicillis [o] ſuſcipiendis adminiſtratores quemadmodum poſsint reipu. ſubuenire, nõ ignorent. Iam quidẽ in generali noſtræ pietatis lege [p] omnia declarata ſunt, in quibus cõueniens eſt adminiſtrationes accipiẽtes, eas gubernare, memorantes [q] iuſiurãdum, quod ſuper his præſtatur. Neceſſariũ tamen exiſtimauimus etiã nunc percipienti tibi [r] adminiſtrationẽ [s] deſignare, quòd à genitoribus [t] reipublicę noſtræ adinuentũ eſt: qui ad adminiſtrationes directis [v] certa præcepta dabant [x], mandata principum ea vocãtes, ſecundũ quæ oporteret eos gubernare adminiſtrationes. Oportet [y] igitur te purè ſumẽtem adminiſtrationẽ, & [z] ſine omni ſuffragio [a] præ omnibus aliis mundas [b] ſeruare Deo nobiſq; & legi manus, & nullũ cõtingere lucrũ [c], neque maius, neque minus: neque captioſum quoddã contra ſubiectos facere negotiatiõe [d]: ſed contentum eſſe ſolis à fiſco tibi miniſtratis [e] tã per te, quàm per eos, qui circa te ſunt, purum eis vndiq; ſeruare [f] ius: & feſtinare [g] primum quidẽ fiſcalia tributa exigi vigilãter † nihil diminuens, circa publicã curã requirere: ne fortè fiſcus inde minuatur: & ſaluare [h] ei vndique, quæ propria ſunt. Sicut enim priuatos iniuſtitiam paſſos adiuuamus, ſic & publicum illæſum manere volumus. collatores namq;

Manda-tum principis quid ſit.

Mandatum papę quã habeat vim ſentẽtiæ, vide per Inno. in ca. cum ex literis. extra, de in integr. reſtit.

† Haloſ. nihil circa fiſcum prouidentiæ intermittens.

a Tua ſublimitas. loquitur Tribuniano quæſtori. cui mittitur & datur hæc cõſti. vt infra. §. ibi, illuſtris.

b Mandatis principum. Eſt autem mandatũ principis conſtitutio quædam continens præcepta de laudabiliter prouincia gubernãda. ſed P. dicebat, qđ nõ erat conſtõ: cũ tanquã appoſita mandato quandoq; inueniatur cõſtitutio vt ff de co. illi l. iij. j. reſpon. & C. de inceſt. nu. l. qui cõtra legem. Sed certe conſtitutio genus eſt: mandatum ſpecies eſt cõtinẽs huius præcepta tãtum, quæ diximus: & ita hoc tit. accipiẽ. alias dicit mãdatum quodlibet prĩcipis præceptũ per excellentiã. & ſic accipitur. C. eo. ti. alias dicitur rogatus quidã. & ita accipitur. ff. mãda. l. j. & per totum.

c In ſuo quoque. trãſportãdo & eliciendo de antiquis libris. & ſic no. legem laudabilẽ eſſe & licitum hoc facere. nec mirũ: quia qui non inſubtiliter factum emẽdat, &c. laudabilior eſt eo, qui prius inuenit: vt C. de vet. iu. enu. l. j. §. omnis eñ & facit ad hoc inſti. in pœ. §. igitur.

d Quia. quoniam alij ſcripſerunt de mãdatis principũ, igitur, &c.

e Placuit. nobis.

f Noſtris. ſ. codicillos præſtare & mãdata dare: accipe quod eſt infra.

g Medias. Sunt aũt quinq; genera magiſtratuũ: vt dicemus. j. vt ab illuſtribus, & qui ſuper, &c.

h Correctores. ſ. de italia. ſed præſides in prouincia.

i Codicillos. i. literas dignitatis.

k Subter. i. j. eſt ſcriptũ per linguã Latinã, & Græcã: ſed tantum Latinã habemus: vt j. eod. §. pxi. vſq; in fi. huius cõſtitutiõis: qa nec gręca eſt neceſſaria nobis. Sed tñ illa idẽ dicit, & habẽt eã Græci: vt ſubiicit ſtatim.

l Authoritas. tua o Tribuniane.

m Trãſcribere. ſ. vt hęc cõſtitutio ſit de corpore iuris.

n Laterculo. locus vbi leges & cõſtitutiões reponũt dictus ſacer qa leges ſacrę ſunt: vt C. de le. & cõ. leges.

o Codicillis. i. cũ dignitate, q̃ ꝑ codicillos demõſtrat.

p Lege. vt ſupra, vt iu. ſine quoquo ſuffra. §. fi.

q Memorantes. ſ. in eadẽ. l. §. ſic igitur. & ſ. iuſiur. qđ præſtatur, &c.

r Tibi. Tribuniano. Accur.

s Adminiſtratione. q̃ſtoriã. ſ. vt ſ. dictum eſt, & dicitur inſti. in proœ. §. cũ que hoc Deo. Ac.

t Genitoribus. q. d. & noſtri priores faciebant: vt ſ. eod. reſpon.

v Directis. id eſt, miſsis.

x Dabãt. vt ne qs munus vel talia ſumeret, niſi eſculẽtũ & poculẽtũ: vt ff. de off. ꝓcõ. l. ſolẽt. §. fin. & ff. de off. p̃ſi. leg. plebiſcito. & hoc ipſum hodie aliter eſt: vt ſ. ſcriptũ exẽplar. Acc.

y Oportet. hic incipit liber mãdatorũ in lĩgua latina.

z Et. pro id eſt.

a Suffragio. i. ſine aliquo dato nomine ſuffragij: vt ſ. vt iu. ſine quoquo ſuffra. §. hæc omnia.

b Mundas. ab omni munere, ſecundum Alb.

c Lucrũ. j. de iud. §. ne aũt cõtra ſed ibi in iudice delegato loqtur. at hic in ordinariis. & facit ad hoc finis illiꝰ. & ſ. vt iud. ſine quoquo ſuf. §. illud & ſ. iuſiurã. quod præ. §. & primum.

d Negotiatione. ſ. per aliquem modũ negotiandi: vt C. de cõtra. iud. l. j. & ff. de cõtrahen. emp. l. non licet.

e Miniſtratis. ſ. annonis. vel ſalariis. Accur.

f Seruare. repete oportet te. & facit ad hoc. ſ. iuſiurãd. quod p̃ſtat. §. pe. & ſ. vt iudi. ſine quoquo ſuffr. §. eos autem.

g Feſtinare. repete oportet. & eſt hic aliud capitulũ: licet j. §. ſit tibi. hoc innuat. & primũ pro vno: quod eſt verum: quia & ſub vno. §. ſunt. & quia vtrunque pecuniarium cõmodum reſpicit.

h Saluare. ſcilicet oportet te.

a Alia ergo videtur, quod exactio tributorum est calumniosa, quod falsum est: sed certe non implicat: sic & alias crucifixus est Christus: & alij duo nequam quod dic, vt no. j. vt defun. seu fu. §. j. col. v.

b Prius dantes. i. illi qui ante legem istã suo tẽpore non soluebant tributa: imo in futuro tempore remanebant ad soluendum: hodie suo tẽpore soluent.

c Deinde. s. in secundo præcepto.

d Alterutri. ad inuicem.

e Pacem. Nota potestates terrarũ teneri ad faciendũ pacem fieri, vt dicit. & est ad hoc. ff. de offi. præsi. l. congruit. & C. de his qui ad ec. confu. l. denũciamus. & ff. de vsufr. l. si cui §. ij & j. de pace tenẽda. quasi per totum titu. qui est in vsibus feudorum.

f Hinc. i. hac l. vel vt puto ex pace.

g Seruatur. & æquitas inter homines: ad quam æquitatem tenetur præses: vt s. iusiuran. quod præsta. §. & primũ. & §. æquius.

h Passionis. i. damni imminẽtis. & nõ debet compati iniquis hominibus quin eos puniat.

i Declinatur. scilicet æquitas: vt s. iusiutan. quod præ. §. & primum.

k Tertium. melius dixisset quartum: cũ tria iam dixit. sed dic vt diximus. s. §. oportet.

l Aequitate. hoc facit pro M. qui dicebat secũdũ æquitatem & conscientiam iudicandum. & est pro eo. C. de iud. l. placuit. & ff. fin. regun. l. si irruptione. in fin. & ff. de ser. l. ij. in fi. Sed Io. contra. nam secundum allegata dixit: & dicimus iudicandum: vt ff. de off. præsi. l. illicitas. §. veritas. ibi, & ideo &c. & quod suis legibus dicitur secundum Mart. est verum, quãdo vt iudex habet cõscientiã: quia suã cõscientiã vel æquitatẽ nõ habet vt priuatus: sed quãdo habet vt priuatus: tũc nõ debet ius dicere: vt C. de le. & cõ. l. j. & j. de ra. virgi. j. rñ. col. ix.

m Breuiores. quidã dicũt breuiores, siue breues, quinquaginta aureorum. vt C. de defen. ciuit. l. j. alij duorum aur. vt ff. de dolo. l. si oleũ. §. fi. & l. se alij quinque aureorum: vt ff. de bo. dam. l. diuus. vel verius cẽtum aureorum: vt j. de iudi. §. autem. & j. proxi. sequitur.

n Vilium. s. personarum & pauperum hominum & quod dicit, maxime, abundat. sicut & alias. ff de leg. iij. l. cũ quis decedẽs. §. nuptura. in fi. § & ita diligẽter not. duo capitula. & quãdo causa breuis, & quãdo viliũ personarum: licet causa nõ sit breuis & sic sufficit alterum. Sed alij ponũt pro vno casu: quod dicit vilium, exponunt. s. rerũ: vt de fœno, vel palea: & tunc maxiè nõ abũdat.

† Malo. s. neque affectionis.

omni alia[a] calumnia liberi conseruati facilè & in promptu soluẽt tributa: & qui infinita prius[b] dãtes, manebãt debentes adhuc fiscalia: hoc nunc & ipsis fiscalibus exoluẽtes liberabũt facilè se tributis. Deinde[c] conueniens est, te prouidere, vt nulli populi ciuitatũ alterutri[d] seditiones faciant: sed omnẽ pacem[e] esse Dei ciuitatibus: dũ æquitas etiam hinc[f] nostris subiectis seruatur[g] & neque lucri, † neque passionis[h] alicuius causa ad aliquem partium declinatur[i].

Iudices lites cum omni æquitate audire debent: & breues lites & vilium personarum ex non scripto cognoscere & iudicare & prouidere, ne occasione iudicialium expensarum damnificentur subditi: & ne subditi propter ipsorũ negligentiam, ad principis accedant curiam. Bar.

Sit tibi quoque tertium[k] studiũ, lites cum omni æquitate[l] audire: & omnes quidẽ breuiores[m], & quæcunque maximè vilium[n] sunt, ex non scripto[o] decidere, & iudicare, & liberare omnes alterna cõtentione: † & nõ permittere[p] nihil[q] vltrà, quã continetur sacra[r] nostra constitutione occasione causalium[s] expensarum damnificari[t], si tamen sufficientes in datione consistant. Alioqui etiam gratis[v] † lites audire, et non permittere[x] ex neglígẽtia de prouincia alicuius præsidis quẽquam ad hanc currere felicissimam ciuitatẽ, & nobis molestũ esse. Scito nãque, quia si quis veniat, & aditionem nobis faciat[y], & à nobis interrogatus, si[z] prius te adiit: deinde dicat adiisse, & quod iustum est, non impetrasse, & hoc verum inueniamus: in te indignationẽ conuertemus[a]. Si verò cùm te nõ adierit, venire ad hanc regiam præsumpserit ciuitatem: & remittemus eum cũ omni correctione, & responsum non dabimus[b].

Administratores prouidere debent ne iudices & officiales de principis curia venientes lædant subiectos: & eos punire debent: & præcepta contra ius, vel vtilitatem publicam non suscipere: ausi secunda iussio emanauerit. & pro vbertate necessariorum & operum ciuitatum diligentiam omnem adhibere, & delinquentes castigare competenti, vel decenti pœna, omni priuilegio cessante. & prouidere ne officiales subiectos iniurijs afficiant: & malos expellere. Bart.

Deinde competens est

† Cõcor. ca. cõquerente. cum glo. j. post princ. extra, de off. iu. ordi. & Cle. dispendiosam. de iudi. & c. finem litibus. extra de dolo & contumacia.

o Ex nõ scripto. i. sine libello. & licet sentẽtiã nõ detur in scriptis, valet tamẽ: alias contra: vt C. de sen. ex breui. l. fi. sunt & alij casus, quos dic, vt s. vt iudi. sine quoquo suf. §. necessitatẽ. et facit ad hoc C. de priui. scho. l. iij. §. fin.

† Cõcor. c. quanto cam prægrauari. extra, de censi. vbi de hoc. Breuiores causæ quę dicantur.

p Et non permittere. caute accedit ad aliud cap.

q Nihil. alias nõ est in litera nihil: et tunc plana, si autẽ habeas, dic quod negatio, quæ includit, sit superflua: & positũ quod inest, remanet. nã tantũ valet nihil quantũ nõ aliquid. sic alias abũdat: vt s. de hær. & Fal. §. inordinatũ.

r Sacra. quã non habemus. sed plerũque fit eius memoria: vt s. vt iud. sine quoquo suff. §. volumus. et j. vt li. iu. §. et hoc. col. ix. & j. vt dif. iudi. §. fi. & forte erat eius sententia talis, vt duos aureos in princ. & duos in fine acciperet iudex pro causa: vt infra, de iud. §. ne autem.

s Causaliũ. quia pro causa fiũt: hoc est ipsæ sportulæ, quæ iudicibus præstabantur.

t Damnificari. s. litigantes.

v Gratis. † nam ratione personarũ vel rerũ quædã fiũt gratis, quæ alias nõ fierẽt. & facit ad hoc. j. vt cle. apud proprios epis. §. j. col. vj. & C. de episco. & cle. l. nulli. & de epis. aud. l. de creationibus. & C. de nupt. l. si furiosi. in fi. & j. de iud. §. ne autem. Acc.

† Cõcor. capitu. ab omnicum glo. super verbo expensas, in medio. ibi ima si pauperes. extra de vita & honest. clericorum.

x Et non permittere. s. oportet.

y Faciat. propter aliquã causam, quã cũ alio habet.

z Si. id est, an.

a Conuertemus. i. seuerius vindicabimus. sic inst. de his qui sunt sui, vel alie. iur. §. fi. Albe.

b Non dabimus. facit ad hoc. ff. de appel. l. Imperator. & j. de cap. §. fina. & j. vt diffe. iudi. §. si quis. & fu-

te etiam hinc [a] venientes, siue ex magistriano [b] siue ex quolibet foro, non permittere lædere, nec superexigere [c] subiectos nostros. Sed si quis [d] adierit [e], tale aliquid questus [f]: hoc & exequi & indemnitatem ei procurari [g]: & neque permittere alicui proferenti præcepta cuiuscunque [h] fori hæc videlicet, quæ solenniter diriguntur [i] † formarum [k] & aquæ causa, & portuum, & itinerum sternendorum, & imaginum, & murorum, & domuũ [l] destructiones tanquam in publico factæ, & aliorum talium dãnificare nostros subiectos [m]. Non enim volumus, nec per talem [n] causam vllũ eis inferri damnũ: ipse [o] verò omniũ horũ [p] prouidebis sine dãno omni [q] gestum [r]. Si quis autẽ, cui tale aliquid iussum est [s], veniat, omnino non respicias eũ, nisi sacram nostram pragmaticã ostendat † formã pro hoc scriptã: tunc suscipiens [t] quidem talẽ formã, non autẽ aliquid agens ex ea ante, quam ad nos nuncians [v] secundam præceptionem nostram suscipias. Sed etiam pro vbertate [x] necessariorũ & operũ [y] ciuitatum diligentiã habebis, procurans ex ciuilibus [z] pecuniis † ptes [a], quæ [b] valde necessariæ sunt operum facere [c], & pontium similiter, & viarum & portuũ, in qbus omnino sunt locis prouinciæ, cui psides [d]: portuumq́ & murorũ curã habebis: & quicquid omnino est publico & ciuitatibus vtile: & cogitabis, & facies, † & nunciabis. Habebis autem obediẽtes tibi, & qui in prouincia sunt, milites, in quibus eorũ opus habueris ad ministeriũ iustum. Quòd si delinquentes inueneris [e] sub omni castigatione decenti, insuper ex emolumentis [f] eorũ satisfieri lęsis [g] procurabis. Non permittas priuilegiis aliquibus vti † innocentes [h]: sed illud solùm eis in auxiliũ obseruabis, vt vndique puri horum, quæ eis inferuntur, innoxij videantur [i]. Homicidia autem, & adulteria, virginumq́ direptiones, & inuasiones [k], & oppresſiones ita cũ vehementia corrige, puniens [l] delinquentes secundum nostras leges [m], vt paulatim sup-

pra, quomodo opor. episco. §. illud.

a Hinc. id est, à nostra cura.

b Magistriano. genera erãt magistratuum, qui magistri militum vel similium dicebantur.

c Superexigere. i. exigere vltra id, quod ipse pręses exigit. sic supra, vt iudic. sine quoquo suf. §. volumus.

d Sed si quis. s. nostrorũ subiectorũ.

e Adierit. s. te.

f Quęstus. i. conquestus damnũ illatum ab aliquo à curia veniente.

g Procurari. s. per te oportet. Acc.

h Cuiuscũq;. i. à quocũq;, qui sit in aliquo foro nostrę curiæ transmissę.

i Dirigũtur. i. dirigi consueuerunt & debent.

k Formarum. s. causa: formabatur enim locus, per quẽ aqua, vt subiicit, vel aliqd vtile reipublicæ ducebatur: vel fiebat. sic et j. de eccles. tit. §. ad hoc sancimus. & C. de sac. san. eccl. l. ad instructiones.

l Domuũ. cõferri forte volebat, vt destrueretur dom⁹ in publico facta, in qua destruenda expẽsæ sunt necessarię: vt ff. quod vi aut clam l. competit. §. fin. & de oper. noui nun. l. fin.

m Nostros subiectos. accipe principium, & oportet te, subaudi nec permittere alicui &c. damnificare &c.

n Nec per talem. abundat hic negatio sic. s. eo. §. sit tibi. Vel dic, nec per aliam, nec per istã, vt sic ad diuersa referantur. sic. s. de hære. & Falc. §. inordinatum.

o Ipse. subaudi tu.

p Horum. s. portuum & cæterorum.

q Omni. quantum ad collatores. Ac.

r Gestum. i. gerendum.

s Iussum est. vt ipse dicit: quia missus sit ad reficienda, vel facienda supradicta.

t Suscipiẽs. s. tu. Sed contra. s. de non alie. §. quia vero verisimile. Sol. vt ibi. sed illa causa est fauorabilior.

v Nuncians illam primam formam: vt. C. de paga. l. sicut sacrificia. & l. iij. Et hoc est cõtra miseros prælatos, qui timent in tantũ literas domini papæ, vt nõ audeant reclamare: quod facere non debẽt: vt hic dicitur & infra, vt nul. iu. §. & hæc vero iubemus. colla. ix. & C. si contra ius, vel vtil. pu. & si non cognitio. nec per hoc deseruiunt legi, imo seruiunt & propter hoc Papæ, vel principi: vt C. de ap. l. fi. in fi.

x Vbertate. i. ad hoc vt in necessariis sit vbertas, quod facere tenetur: vt s. vt iud. sine quoquo suff. §. j.

y Et operum. hoc ad inferiora respicit. & facit ad hanc ff. de off. c. procon. l. si in aliquam.

z Ex ciuilibus. alias ex cuiuslibet.

a Partes. s. operum, quod sequitur.

b Quæ. s. opera &c. vel dic partes. s. reipublicæ.

c Facere. ea quæ sunt necessaria. sic insti. in proœ. in fi. licet hoc male seruetur.

d Præsides. verbum est, non nomen hic.

e Inueneris. prædictos milites.

f Emolumentis. i. bonis, & eis deficientibus, ex salariis: vt C. de execu tione rei iudicatæ. l. stipendia.

g Læsis prouincialibus.

h Vti innocentes. & sic non vtentur scholares priuilegiis in delictis: licet Frederic⁹ Imperator generaliter eis concesſit. magistri tamen et scholares illis priuilegiis quãtum ad delicta renunciauerũt: cum per magistrũ, vel episcopum nõ poterant plene puniri delicta, quod publice interest: vt ff. de fideiuss. l. si à reo. §. fi. & ff. ad le. Aqui. l. ita vulneratus. & sic redimus ad hoc ius. & facit ad hoc vt s. vt iudic. sine quoquo suffrag. §. quod autem. & C. vbi de crim. agi opor. l. j. & ij. & j. vt omnes obe iud. § ij. col. v. Ac.

i Videantur. i. sola impunitas eis prodest. sic supra, de defen. ci. §. nulla. in fi.

k Inuasiones. s. rerum immobilium, & apprehensiones mobilium puniet per consti. si quis in tantam. vel per interdictum vnde vi. & per act. vi bo. rap. quãdo sunt mobilia: vt insti. vi bo. rap. §. pe. & C. vnde vi. l. si quis in tantam. & ff. de vi & vi arma. l. j. respon.

l Puniens. cum etiam meram habeat imperium: vt ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas.

m Nostras leges. vt homicidam secundum legem Corneliam de sic. vt ff. ad legem Corneliam, de sic. l. iij. §. pe. adulterium per leg. Iu. de adulter. cuius pœna est: vt.

† Vide ne legendum sit forinarum. quo noĩe ĩ antiquis inscriptionibus appellãtur meatus cubiue aquarum.

† Facit ad hoc c. porro. cũ gl. iij. extra, de priuileg.

† Patres, vertit Hãloand.

† Haloã. deque his ad nos referas.

Scholares in delictis priuilegio non vtũtur.

† Haloã. vertit maleficos.

Delicta puniri Reipublicæ interest.

est: vt C. ad le. Iul. de adulte. l. quamuis. in fin. raptores vero, vt C. de ra. virgi. l. j. Accur.

a Supplicium. sic collige, vt aliorum suppliciũ alios saluos faciat: vt C. ad legẽ. Iul. repe. l. j. Sic impunitas aliquorũ multos alios tradit morti & exitio. vnde dicit decretum, multos tradit exitio, qui liberat multorum exitiis cogitã tem. s. occasionaliter: vt xxiij. quæstio. iiij. est iniusta. Et est ibi ar. quod hoc ipso, qd̃ quis parcit malo, intelligit nocere bono: vt xxiij. quæstio. iiij. si is qui prælatus.

Pœna vnius multorum est terror.

† Haloã. Maxime autẽ omniũ cohortales tuos in officio continebis.

plicium [a] eos omnes faciat saluos. † Præcipuè [b] verò officiales tuos retinebis, nõ permittens eos subiectos nostros impellere, neq; vt illi officiales videantur quidem subiecti tibi, pro veritate autem tuę præsint voluntati. Festinabis etiam consiliarium, & quicunque fuerit circa te assumere virũ optimum & purum vndiq;, & contentũ his, quæ à fisco dantur: & si quid præter spem accesserit, & non inueneris eum custodientem tibi fidem iustam, illum quidẽ expelles, alio verò vteris cõsiliario, legem & iustitiã cum puris seruante manibus. Talem [c] verò præbebis temetipsum omnibus & publicè & priuatim, vt terribilis quidem sis delinquentibus, & indeuotis circa fiscalia: mãsuetissimus autem & mitis omnibus placidis & deuotis, & paternam eis exhibens prouidentiam.

Fidántia in causis ciuilibus danda non est vltra xxx. dierũ inducias: interim conuentione admissa & securitate seruata. sed delinquentibus in tributariys non est danda fidantia. Bart.

Sed neq; [d] hæc, quæ dicũtur verba [e], id est, iusiurandum promptè dare festines †, aut amplius [f] tempus: sed & cum examinatione in tẽpore mediocri, & non transcẽdente xxx. dierum inducias: ne ex hoc infinitæ sint hominibus adinuicẽ cõtentiões [g]. Si verò etiã aliqd sub nuncupato verbo [h] feceris: deinde aliquis adierit aduersus eum [i]: † deduces [k] quidẽ eũ, custodiens datum ei verbũ [l], & examinabis negotium verbo vbique seruato: & si etiã cõtra eum sententia necessaria sit, cõdemnabis eum: & duorũ propones electionem, vtrũ velit dato verbo absolutè abrenunciare, & agere quæ iudicata sunt, an nõ. Certè si hoc nõ [m]: sacris eum terminis restitues, & ibi executionem inferes temperatè [n], & cum debita venerabilibus locis reuerentia. Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus terminorũ custodies [o] cautelã: sed etiã inde extrahes, & suppliciũ eis inferes. non enim talia delinquẽtibus parcere cõpetit, sed hoc patientibus [p], vt non talia à præsumptoribus patiãtur. Deinde templorum cautela non nocentibus, sed læsis datur à lege: & non erit possibile vtrũque tueri cautela sacrorũ locorũ & lædentem & læsum [q]. Publicorum verò tributorum exactio-

b Præcipue. facit ad hoc j. de quæstore. §. maxime. & j. de ind. §. is qui.

c Talem facit. ff. de off. prę. l. obseruandum. & s. vt iudi. sine quoquo suffra. §. eos. & ff. de offi. procon. l. nec quicquam. §. circa aduocatos. Acc.

d Sed neq;. Põnt casum sic, Quidam timens vexationẽ alicuius confugit ad ecclesiam: petit à præside, vt promittat ei securitatẽ in rebus & psona: nũquid hoc debet fieri? Rñ. nõ prompte. i. passim: vel sine delectu cõcedendum. nam in quibusdam nõ datur: vt infra, proxi. §. & super hoc sit danda, vel non, sit quædam examinatio mediocris. i. semiplena vel summatim. & si appareat danda, vltra xxx. dies non datur: vel si data fuerit nõ protenditur vltra: & medio tẽpore deducitur in ius. s. & cõuenitur & cõdemnatur. & ita hæc sunt vera, si renunciet securitati: alias non. sed restituit sacris locis, vel terminis, & cum debita loci reuerentia exigitur. loquitur autẽ de securitatis promissione, quæ dicitur iusiurandum: & consistit verbis tantum, non quod corporaliter tangantur euangelia: vt & alias. C. si minor se maior. dixe. l. si alterius. & forte de ea loquitur. C. de his qui ad eccle. confu. l. fi. & quod sit sic casus ponendus & litera exponenda, probatur ex hoc & sequenti. §. in nouella eo. tit. Accur.

† Cõcor. capit. & si Christus. de iureiu. extra.

e Verba. mirabiliter gl. & concorda canon, sit sermo tuus est, est: non, nõ: quod amplius est, à malo est. i. à malitia hominum inuentum: vt ij. q. v. si quis presbyter. Accur.

f Amplius. i. amplum siue magnum.

g Contentiones. nã cum interim nõ possit cõdemnari patet, quod retardatur factum agentis contra eum: qd̃ diu esse non debet. Accur.

h Verbo. i. habita causæ cognitione: vt s. dixi. securitatem ei dederis.

i Aduersus eum. conueniendo eũ ciuiliter. alias enim si criminaliter, nõ valet datum verbũ: vt j. prox. §.

k Deduces. s. in publico.

l Verbum. hoc semper ponitur p securitate.

m Si hoc nõ. s. fecerit. i. hoc verbo dato absolute, non renunciauerit: & nõ egerit quæ iudicata sunt alias.

n Temperate. faciendo missionẽ in possessionem pro mensura declarati debiti. & hoc ante lit. contest. vt j. de exhiben. & intro. reis. §. si vero. coll. v. de his qui ad ecc. confu. l. fin. §. iij. Si vero iam lite cõte. aufugit sentẽtia diffinitiua dari poterit siue in tempore quãdo erat sub dato verbo vt hic fuit siue vbicunq; sit: vt C. de iud. l. properandum. §. cũ autem. & missio tunc fiet in possessionẽ rerũ primo mobiliũ: postea immobiliũ: & tertio nominum: vt ff. de re iudi. l. à diuo Pio. A.

o Neq; custodies. i. neque dabis: & si dederis nõ serues: neque poterit contra te legem, vel iustitiam inuocare, quam contempsit: vt ff. de mino. l. auxilium. in fi. & quod his specialibus casibus dicitur, idem dicas, si pro quocũque maleficio fugerit: vt subiicit, & supra de mona. §. si vero.

p Hoc patientibus. repete parcere conuenit.

q Læsum. nam vbi est vnum de contrariis, per consequens tollitur reliquum, sic instit. de tut. j. respon. & ff. de inst. l. sed & si pupillus. §. fin.

† Haloã. deduces ipsum in ius datam illi fidem cõseruãs. factũ quoque ipsum examinabis, salua per omnia fide publica.

Contrarium per aliud tollitur.

nes etiam intra templa decēter fieri properabis: quoniam fiscalium ratio & militibus, & priuatis ipsisq; templis, & cunctæ reipubl. vtilis & necessaria est. Auxiliabuntur autem tibi ad hoc etiā Deo amabiles ecclesiarū defensores & œconomi: nullum horum, qui fiscalia tributa exigunt † abripientes exactionem. Sed neque permittentes violentum aut seditiosum aliquid pati † exactionem inferentes: scientes, quia siquid tale gesserint, de suo satisfacere fisco cogentur a.

Exactor tributorum scripturam de suscepto claram facere debet: & tributarius ad solutionē tributorum statim debet compelli: & rerum cessantium in solutione tributorum venditio fieri debet periculo venditoris. Barto.

Coges autem b publicos c exactores in suis de susceptis d manifesta facere omnia, in quibus e ea dederunt f zigocephalorū g, aut iugorum h, aut iuliarum, aut quolibet i modo per regiones nuncupātur: & pro qbus hæc, & quælibet k prædiis l exigūtur, & datorū quantitatē m siue in speciebus, siue in auro. Et interminaberis n eis & magnum damnū, & manus amputationē o, si hoc qđ præcipitur quidē semper: vsq; nunc autē custoditū est, nō deinceps omnibus modis seruēt. Si verò (vt assolet) declinationem p inueniāt aliquam, dicentes q, nō posse iugorū poni quantitatem: maximè quidē eos malignari putamus: sed tamen nihil hinc lædatur fiscus, nec collatores. Fiscus etenim sine præiudicio omnia sua pcipiat r: † & solēniter celebrata sucepta pcipiat: & q hoc exoluerit, nihil exigēdi amplius. cā verò in nullo lædatur: & secundū cōsuetudinem quidē tributa soluātur ab eis, & inferātur fisco. Nūcietur autem ad gloriosissimos nostros præfectos de istis primitiis cogēdis cēsualibus s nūcupatas t expositiones subtiliter dare: vt ex hoc fiat causæ adiudicatio, & sic interim secundū cōsuetudinē quidē datis v fiscalibus inculpabiliter referēdis x. Quòd autem in iis, quæ dubitantur, gloriosissimi nostri præfecti iudicauerint: in his quæ mouētur hoc valere y: necessitatē z habētibus exactori-

Cogentur. s. illi. qui læsionē exactoribus inferūt: siue de ipsis clericis, siue de aliis. Et facit ad hoc. C. de epi. audi. l. addictos. & j. vt li. ma. & auiæ. §. pe. col. ix. & j. de coll. §. nulli. Et vt hæc materia plenius intelligatur, distingue in fugiente, an sit liber vel seruus: & quodlibet subdistingue in tria. nam seruus, vel qa dominus nimiū sæuerus est in eum, fugit: & tūc cōpellitur eum, bonis cōditionibus vendere: vt insti. de his q sunt sui vel alie. iur. §. si. vel ppter maleficium: & tūc dño restituit. nec est ei danda securitas: nisi modicum erit maleficium: & tunc tantam danda erit securitas, & domino restituit vt C. de iis qui ad ecc. confu. l. si seruus. & l. fin. §. fin. & j. de san. epi. §. si qs autē. col. ix. aut ob bonam cōscientiā, vt quia monachus fieri vult: hoc casu domino restituit ante triennium veniēti data ab eo securitate, q suum seruū ob hoc non puniet: vt s. de mona. §. si vero intra. & j. de san. episc. §. si qs autē ad monasticā. In libero autem dic, quod aut propter maleficiū: & tunc serua quod in §. neque autem. dicitur. aut ppter functionem vitandam: & tunc serua hunc. §. publicorū &c. aut ob aliam causam: puta ciuilē & tunc serua. s. §. sed neq;. & hoc in catholico. In hæretico autem, vel Iudæo termini nō custodiuntur, nisi ad fidem redeat: vt C. de iis qui ad eccle. confu. lege prima.

b Coges autem. o præses.

c Publicos exactores. qui de publico mittuntur, vt publica exigant tributa vna cum præside, vel defensore: & s. de defen. ciui. §. deinde.

d Susceptis. dicitur autē susceptū, scriptura, in qua scribuntur ea quæ suscipiunt exactores tributorū: vel œconomi ecclesiarum nomine pensionū pro locationibus factis ab illis prælatis: quæ pensiones appellātur debita fiscalia: & ipsis soluētibus datur: vt j. de eccle. re. imm. alie. §. si nam cū isti publici exactores soluebant fisco: recipiebāt chartam confessionis soluti. & in hac scribantur hæc omnia: vt C. de fide instr. l. plures. & j. vt ij, qui ob. perhi. res mi. §. j. col. vj.

e In quibus. i. pro qbus ea tributa dederūt subiecti.

f Ea dederunt. s. quæ dederunt.

g Zigocephalorum. ziges iugum. cephas caput. inde dr zinocephalum animam portās iugū. vt hoc, vel bubul⁹, vt puto.

h Aut iugorum. nam & pro animali & pro ipso iugo aliquid soluebat Romanis olim, & pro corrigiis iugorū: vt sequitur: quas iugalias appellāt cū quibus caput bonis ligatur. vel dic iugorum. s. de mulis: vt ff. de ædil. edi. l. ædiles. §. ij. & §. si forte. Ac.

i Quolibet. repete ea, quæ quolibet, &c.

k Qualibet. alia similia: vt j. de col. in prin. col. ix.

l Prædiis. id est, in possessionibus prædiorū, vel pro quibus hæc & quælibet alia similia exigant.

m Quantitatem. repeto facere in suis de suspectis manifesta.

n Interminaberis. i. interdicendo minaberis.

o Manus amputationē hoc imponitur publico executori, qui nō scribit supradicta: quę poena est hodie generalis cuicunque debet incidi aliqđ membrum per leg. vt infra: vt nul. iudi. §. pe.

p Declinationē. quia aliquis dicit se non debere soluere vel aliqui &c.

q Dicentes. ipsi exactores.

r Percipiat. no fiscū seruari in quasi possessione accipiendi sine præiudicio tamē exactorum & collatorum: & facit ad hoc ff. de pub. l. si publicianus. §. in omnibus.

s Censualibus. i. exactoribus. sic dicti, quia cēsuales faciunt scripturas: vt diximus. s. in prin. huius. §.

t Nuncupatas. i. prædictas relata, quod illi nolunt soluere: & quare.

v Datis. s. interim.

x Referendis. s. fisco ab exactoribus.

y Hoc valere. hoc est verū, qñ est q̄stio de iis, q̄ soluūtur ad mēsurā & in aliis, exceptis dubitationibus super tributis metallorū exigēdis, qa tūc nō ad comitē sacrarū largitionū recurritur, vt j. de coll. §. eo aūt.

z Necessitatem. nam appellari non potest ab eius senten.

† Haloā. exactioni subtrahētes.

† Hal. qui exactioni incūbunt.

Susceptū quid sit.

a Et id quidē satis ne ineptissime, vt in Codice vincentino alias, annotaui. Proinde dic zigocephala, iumentorum iugo alligata capita esse. hic tñ pro iugere. i. quantū boum par die vno coarare pōt: vt & apud Varro. iugum sumi constat. Quod vero subiicit verbū iuliarum, verbum si quidem vt è triuiisq; situm ineptū est, in cuius locū cōmodius subscribere potes, nēpe iugaliū q vel iugilora, vl alia ad iugum pertinentia notat.

Manus appellatione, cætera membra veniunt.

† Haloā. & qui ea soluant, auferent ex more solitas fieri de recepto cōfessiones nullo alio ab eis vlteri⁹ exigēdo. Atque vt amplius aliqd continet exigere, non tamen ea res impedimento erit, quo minus cō tributio solito ab eis more soluatur, inferatur que ærario.

Censuales qui dicantur.

bus post cognitâ veritatē super his quęstiōibus: & in illis decętero quâtitatē zigocephalorū & aliorū omniū describere secundū quod à nobis iam ordinatum [a] est. Nō permittas itaq; curialibus [b] aut censualibus [c], dum vendita sunt prædia eorum: aut in alias ꝑsonas [d] mittatur possessio tergiuersationibus vti quibusdam, & non transferri à venditoribus ad emptores prædia [e]: sed coges eos omnino facere mutationes sine damno [f]. Si verò dixerint minus idoneos esse emptores, & propterea nō [g] fieri migrationem: hoc ipsum examinabis [h] sine quolibet damno. & si quidem idonei fuerint emptores: coges fiscalium præsules [i] omnibus modis & sine quolibet dāno celebrare trāspositionē [k]. Si verò pro veritate [l] eos inueneris non satis idoneos: coges venditores hoc ipsum ꝓfiteri ad gesta: quia periculo eorum transpositio fit fiscalium tributorum in eos [m], qui ab ipsis emunt [n]: hoc qđ etiam in oriēte nouimus in multis fieri gentibus. sic enim neq; fisco nocebitur, & fiscalia tributa à possessoribus inferētur: vt aut alij quidē sint possessores: alij verò collatores, oportet enim maximè contra possessores fieri collationes: sed non cōtra non detinentes, neque possidentes terras [o].

Iudices & milites siue de vna prouincia ad prouinciam aliam proficiscantur, siue ciuitates suæ prouinciæ circumeant: non debent tributa gratis expendere: nec angarijs affligere collatores: sed suo salario viuere: nec debent iudices cuiuscunque sint dignitatis loci seruatores mittere. Bar.

Illud tamē te volumus noscere, quia si quando præceperimus ad alias forte proficisci te prouincias: cōpetens est, contentū te his, quæ de fisco largiuntur [p]: † non gratis expendere neq; nostros subiectos atterere: sed ex qbus [q] in prouincia existens expendebas, ex his ipsis, & ad alias proficiscens regiones, facere expensas: neq; angariis [r] collatores affligentē: neque obediens tibi officiū: sed propriis quidē subiugalibus [s] ꝓpria quoque expensa agere iter. Hoc ipsum custodiēdo: vel si nō vltra terminos properes ꝓuinciæ, sed propter quandā occasionē necessariā [t] circūeas ciuitates. Eos autē, qui vocātur loci seruatores, dari iudices in ciuitatibus prouinciæ, cui præsident (licet spectabiles viri, vel clarissimi, vel præsides sint) omnibus interdicimus [v] modis. Sed neque si milites aliqui sequātur [x] te: neque illos gratis permittas expendere: sed ex propriis emolumentis. Si verò non hoc egerint, sed ex tribus expēderint, & angarias acceperint [y]: omne quicquid damnificabuntur subiecti, hoc ex eorum emolumētis [z] exigēs [a] proprio periculo [b] læsis seruabis.

Præses permittere non debet occasione religionis prouinciam cōmoueri: & si contra laicum crimen canonicum moueatur: cum episcopo iudex laicus cognoscere debet, & decidere. Bar.

Neq; occasione religionum hęresumq; quæstiones permittas alicui [c] † prouincias cōmouere: aut aliter quandam præ-

sententia: vt ff. de offi. præto. l. j. §. his cunabulis.

[a] Ordinatum. vt s. in princ. huius §.

[b] Curialibus. qui pręstabant aliquid nomine pensionū, quas habebant.

[c] Cēsualibus. qui cēsum in auro vel argento, vel simili bus pendebant: vt C. si propter publ. pensita. l. si.

[d] Alias personas. quam emptores: vt quia donāt, vel alio titulo transferunt: vt C. sine cēs. vel re. l. si.

[e] Pręd͏ia. si onere.

[f] Damno. fisco. iuferēdo. nam à possidente semper tributa persoluētur: licet illi aliter pacti fuerint: vt hic: & ff. de pact. l. ius publicū. & l. intee. sed quantū est inter se, valēt illa pacta vt agant, vel pręscriptis verbis, vel aliis actionib⁹: vt ff. de pact. l. epistola. §. ij.

[g] Non. s. velle.

[h] Examinabis. s. distinguendo: vt subiicit.

[i] Præsules. præsules appellat primo tributarios.

[k] Transpositionem. alias trāsmigrationem.

[l] Si vero pro veritate. hinc sumitur auth, quæ est in C. sine cen. vel rel. l. ij.

[m] Eos. emptores. Accur.

[n] Emunt. nec minus à possidētibus exigetur, quasi res debeat magis quā persona: vt subiicit & ff. de publi. l. Imperatores. sic & alias sententia prædio datur: vt ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. si. & sic dico non esse correctā. l. C. sine censu. l. pen. & ff. de pac. l. inter. Sed nūquid in Italia hæc locum habent? Quidam dicunt quod non: qa tributa & cēsus soli prouinciales soluūt: vt C. de episc. & cleri. l. de his. & ff. de censi. l. j. §. fin. Alij quod sic: vt C. de vsuca. transfor. l. j. & inst. de rediu. §. per traditionem. & C. sine cen. vel re. l. fin. Prima verior est. nec obstant duæ primæ leges: quia in dominio transferendo dicunt nō esse differentiam vt in censu. Item nec tertia: quia de prouincialibus tantum loquitur.

[o] Terras. nisi in casu proposito.

[p] Largiuntur. s. salario.

[q] Ex quibus. pecuniis, &c.

[r] Angariis. est autem angaria opera personæ tātū. Perangaria vero opera cum sumptu, vt colligitur. C. de episco. & cler. l. ij §. ad perangariam.

[s] Subiugalibus. s. si aliquid ꝑ boues, vel per aliud animal, quod portet iugum, faciat deferri: vt vnum vel panem: hoc suis sumptibus faciat.

[t] Necessariam, vt forte sedet tumultum in ciuitatibus vt s. de defen. ciuit. §. nullā. & §. de īde.

[v] Interdicimus. faciat ad hoc s. vt iud. sine quo. suff. §. nulli. & j. vt nulli iud. j. respon. col. ix. & s. de defen. ci. §. nulla.

[x] Sequantur. isti qui delegantur. Accursius.

[y] Acceperint. milites qui sequūtur præsidem.

[z] Emolumentis. i. stipendiis & facit ad hoc. s. prox. §. illud & ff. de off. præs. l. illicitas. §. illicita. & §. ne quid.

[a] Exigens. s. tu.

[b] Periculo. i. si non feceris de bursa militū: & facias de tua.

[c] Alicui. scilicet episcopo vel abbati, vel alij simili perso

† Cōcor. c. inter cętera. cū gl. super ver. subministrent. extra, de off. iud. concor. etiam cum hoc §. ca. cum ab omni. cum gl. super verbo expensas. post med. ibi ordinarius autem. extra de vita & hone. cleri. vbi dicitur ꝙ ordinarius nunquam debet habere expēsas.

Angaria quid sit.

† Halo. prouinciam deprædari.

personæ:sed hoc durum videtur,cum alias tantũ honorem episcopus habuerit,vt etiam deo dixerit eum communicare:vt ſ.quomodo opor.epi.§.illud.in fin. §.sed dic restringẽdum hunc §.ad talia,si dicat episcopus,vel abbas,quod talis sit cõuersus,vel monachus: vel qa dicat pizocaros:quasi tã ipse quam eius res sint monasterij:vt ſ.de mona.§.illud & idõ exẽptæ ab huiusmodi collatiõibus vt j.de sanct.episc.§.si quando.co.ix.& in constit.Federici.§.j.vel aut œconomus:vt C.de epis.& cle.l.ij hæc ergo cã per præsidem cognoscitur: vt hic,sed quæstio hæresis vna cũ episcopo:vt infra.§.proxi.

ctum lite pendente:vt C.de post.l.quisquis.§.præterea.vel etiã prius fiat.si non est facta scriptura de hoc: vt C.de fur.l.j.

l Læsionẽ.s.iuste.vt quia videat se iniustã causam soluere:vt C.de iud.l.rem nõ nouam.§ patroni.qđ tamẽ licet lege caueatur. Et etiã vt iurẽt,vt ibi dicĩ:tamen cõsuetudine nõ habetur secundũ Bart. quod est verũ,quæ in hac parte vincit legẽ:vt ff.de legib.& senatuscon.l.de quibus.& ff.cõ.p̃di.l.vẽditor.§.si cõstat.& ff.ad leg.Rho.de iac.l.lege.

ceptionẽ iniũgi,prouinciæ, cui præsides.Ipsi verò prouidebis cum competenti vtilitate fiscalibꝰ:& quę alia sunt,perscrutari: & non permittere aliquid fieri circa nostras præceptiones occasiõe religionũ.Si verò [a] canonicũ [b] sit, quod quæritur: vnà cum metropolita prouinciæ hoc disponere [c], & decernere: siue ipsi dubitent,siue alij quidam: & causæ dare Deo amabilem & docibilẽ terminũ, qui & decenter orthodoxã [d] custodiat fidẽ,& indemnitatẽ procuret fiscalibus, & nostros subiectos seruet inuiolatos.

Delinquentium bona publicari non debent,sed generi relinqui. Bartol.

Oportet autem te in hoc omnem ponere prouidentiã,cum aliquis dignus apparuerit pœna: illum quidem punire, res autem eius nõ contingere,sed sinere eas generi & legi [e] secundũ illum ordinẽ.Non enim res sunt, quæ delinquunt, sed qui res possidẽt:at illi [f] † reciprocant ordinem: eos quidẽ,qui digni sunt pœna,dimittunt [g]: illorum autem auferunt res: alios pro illis punientes, quos lex fortè ad illorum vocauit successionem.

Patrocinia iustè debent præstari,& salaria licita percipi.& hoc pertinet ad officium præsidis. Barto.

Patrocinia quoque iniusta [h] quæ cognoscimus in nostris prouinciis fieri, omnibus corrigi modis:non sinentes vlli aliorum vitas [i] in se suscipere:non ampliare sibi prædia nullo modo ei [k] competentia:non in aliorum læsionẽ [l] promittere patrociniũ: nõ quemadmodũ fraudent fiscũ [m], suã virtutẽ obiicere [n]. Neq; sit tibi [o] cura,cuiuslibet sint hæc [p] agentes dominij [q]. sufficit † etenim per omnia tibi ad perfectam fortitudinẽ, & lex & imperij fauor.

Nullus agricolas alienos suscipere vel occultare debet in eadem vel aliena prouincia: & præses prouinciæ literis publicis destinatis eos debet ad suam prouinciam reuocare. Bart.

Sed etiã suscipiẽtes alienos agricolas [r], sic odio habebis, sic cõpelles citò [s] reddere qđ suscipiũt malè,vt si plurimũ [t] mã

a Si vero.hoc refertur ad id,quod dixit hęreticisq;,&c.

b Canonicum.vt de articulis fidei q sunt.C.de sum.tri.l.fin.vel simonia à laico commissa: vt ſ.quomodo opor.episco.§.si quis ante.Aliud si clerico obiicitur:vt j.vt cleri.apud propri.episco.conue.§.si.contra.

c Disponere.repete prouidebis.qđ est ſ.proxi.

d Orthodoxã.s.si vult conuerti & esse bonus.alias vt infamis:& Deo & aliis pœnis quibus hæretici sunt suppositi:& hic erit: vt C.de sum.tri.& fi.ca.l.j & de hære.l.iij.de simonia autẽ punitĩ:vt ſ.quomo.opor.episc.§.& hanc non pecuniis.

e Generi & legi. i.agnatis & cognatis,qui ex lege vocãtur secundum Al.vt j.de hær.ab intest.§.si igitur.Sed si dicas toti generi.i.agnatis vsque ad x.gradum:cognatis vsque ad vij.vt insti.de succes.cogna.§ fi.tunc erit contra.j.vt nulli iud.§.fi.Item qualitercunque dicas, erit contra. ſ.de inces.nupt.§.j.Sed solue vtrunque contra.vt ibi, de incest.nupt.diximus.Accur.

f Illi.scilicet præsides.Accur.

g Dimittunt.quod fieri non debet:vt diximus.ſ.de inces nup.j.respon.

h Patrocinia quoque iniusta.quæ fiũt facta cessiõe in potentiorem:vt C.ne li.potẽtio.l.j.alias assumpto patrocinio potentis.

i Vitas.s.iniuste,vt dictum est.& ab hoc etiam.C.de aduo.diuer.iud l.aduocati.

k Ei.s.clientulo.& hoc exaudi iniuste:vt si fiat pa

m Fiscum.hoc s.intellige.vt dictũ est proxi.s.iniuste.Ideo autẽ specialiter de eo ponit,ne videatur neglectũ qđ specialius erat cõprehẽdẽdũ:vt ff.de iniu.l.itẽ apud.Labeonẽ.§.hoc edictũ.vel dic,q loquitur de eo,q aduocatus fuerat fisci qui cõtra eũ in ea causa esse non debet:vt C.de aduo.fisc.l j.& iij.nisi in casu:vt ff.de postulando.l.fi.

n Obiicere.i.promittere clientulo.

o Tibi.s.præsidi.Accur.

p Hęc.s.prędicta.

q Dominij.i.potentiæ.& facit ad hoc supra,quõ opor.epis.§.qđ aũt.in fin.& C.ne lice.po.l.j.& ſ.vt iu.sine quoquo suffra.§.quod autem.in fine.

r Agricolas.loqtur vt puto de omni laboratore siue adscriptitio siue nõ cũ per oẽm exactio cesset tributorũ terra non afferẽte fructũ suũ:cũ ecõtra quilibet recipiẽs teneaĩ:vt in fin.huius.§.Et facit ad hoc.C.de agri.& cẽ.l.oẽs.lib.xj.& j.vt nulli iu.§.si vero.& C.ne rei domini.vel tẽp.l.j.& C.vbi cau.fta.l.j.& C.vbi qs dec.vel cohor.l.j.& in constit.Fede.§.fi.Et sic not.q potestas vẽdicat ciuẽ suũ,vel comitiuũ,vt dictũ est:licet hæc in Italia non videantur habere locũ,quæ tributa nõ præstat:vt diximus.ſ.eo.§.nõ permittas.Sed certe ob alia poterat reuocare,vt subeat.s.onera ciuitatis:vt C.de cur.l.nullus quilibet.Item cõuenit vnũquẽq;,&c.vt de defen.ciuit.§.si qua vero.& facit ad hoc.ff.de rei ven.l.j.sed in nouel.de adscriptitiis tantum loquitur hic.§.

s Cito.intra xx.dies forte secundum R.vt ff.de seruis fugiti.l.j.§.j.& ſ.eod.§ sed neq;.

t Plurimum.id est,multum.

† Hal ordinẽ subuertunt.

† Cõcor.iij.q.iij.c.iudicet.

† Italia tributa non soluit.

Inobe

a Inobedientes. nolentes reddere agricolas, quos susceperunt.
b Onus. id est damnum.
c Est ob hoc, quod non redduntur.
d Illius. scilicet qui suscepit.
e Confitentes. i. sponte.
f Adiectione. s. vt in eo, in quo illi fugientes minus idonei inueniuntur, hoc adiiciatur illis, qui eos recipiunt. sic & alias. ff. de verb. obli. l. decem. & ff. si certum pet. l. fi.
g In prouincia sint. i. siue isti possideant i. habeant prædia aliqua in suo dominio siue non. sed conducta, vel precario in quibus prædiis receperant supradictas personas.
h Possessores. i. dominos, quando fuerant coloni, vel ipsis rectoribus prouinciarum quando prorsus liberi: qui possessores dicuntur domini ratione iurisdictionis, vt alias dicitur qs ius possidere: vt ff. de pet. hære. l. regulariter.
i Gubernatores. vt castaldi.
k Extraneis. i. rebus ad se non pertinentibus. Ac.
l Aliis. vt dominis prædiorum, quorum sunt conductores. Ac.
m Alios. dominos possessionum, vnde prædictæ personæ fugiunt.
n Titulos. i. scripturas quasdam in quibus continetur quod hoc prædium sit talis hominis: quasi aliquod priuilegium ante alios homines habeat. sic et alias titulus pro priuilegio ponitur: vt j. de eccle. tit. col. v. Vel vexillum aliquod erat. Et vt plene hæc intelligantur, distingue. Aut imponit prædio alieno nomen suum, aut alienum alieno, aut alienum suo, aut suum suo. Primo casu si est plebeius damnatur ad mortem. non plebeius in metallum damnatur, & omnia sua confiscantur: vt hic, & C. vt nemo prin. præ. suis vel ali. l. ij. & idem dicas in secundo casu quando alienum alieno; licet non tantus videatur excessus. Si verò alienum suo, perdit illud: & alia omnia bona sua dantur in fiscum: & afficitur in metallum: vt C. de his quæ pœ. no. l. j. Sed in quarto casu vbi suum suo: prædium illud amittit: vt C. vt nemo pri.
o Ergasteriis. i. ortis vacantibus in ciuitate. vel dic stationibus. vt j. de ali. & emphy. §. j.

† Haloã. venit do-

¶ Quibus modis dicitur titulus, vide in glos. in c. fi. de off. archiepi. & in c. dudum. ij. extra, de elect. Bar.

ferint inobedientes [a], omne quicquid in onus [b] prouinciæ est [c], illius [d] possessionibus impones. Si verò in aliis prouinciis agricolæ dicuntur esse constituti: literis publicis ad prouinciarum præsides, vt in eas fugientes agricolas confitentes [e], aut conuictos tradant † possessionibus: & reuocentur ad prouinciam, cui præsides: & inobedientes vehementer corripies minus idoneorum adiectione [f]. Competens enim est talia studentem hinc onus & rerum diminutionem in suam facultatem cognoscere: vt minoratus cognoscat, quantum est læderе & delinquere in alios. Sed hoc ipsum age, siue prædia possidentes in prouincia sint [g], siue aliquorum aliis competentium gubernatores sint. oportet etenim & possessores [h] illa solum habere quæ eis dat lex, & gubernatores [i] alienarum illis præesse solummodo quæ per conductionem, aut alium legitimum eis sunt tradita modum: extraneis [k] autem abstinere: & non prouidere quidem aliis [l], lædere verò alios [m] & sibimet lucrum impium ex hoc acquirere.

Nullus titulos prædijs alienis, aut ergasterijs imponere debet: nec quis arma deferre, nec populum in turbas solicitare. Barto.

Titulos [n] autem imponere prædiis alienis, aut ergasteriis [o] in ciuitatibus constitutis, & superscribere sua vocabula, ita præsumentibus periculosum esse scias: vt agnoscant, quia hæc agentes ipsi suam substantiam applicabunt fisco. Si enim causam soli imperio & fisco delatam tentauerit aliquis arripere, in suis agnoscat experimentum [p], & suis [q] rebus titulis impositis publicis, fiat aliis exemplum [r] abstinentiæ, qui eisdem implicantur malis, similibus subdendis pœnis. Hæc igitur omnia [s] obserua [t], sciens nostram circa te voluntatem atque sententiam, qualis quidem erit [v] delinquente te, qualis autem probato [x] & nostra sequente præcepta ac legis. Mox autem vt ingredieris [y] prouinciam, conuocatis omnibus in metropoli constitutis (dicimus autem deo amabili episcopo, & venerabili clero, & nobilibus ciuitatis) insinuabis hæc nostra sacra præcepta sub gestorum insinuatione: & propones exemplar eorum publicè non solum in metropoli, sed etiam in aliis prouinciæ ciuitatibus, transmittens ea per officiales tuos sine damno [z]: vt omnes cognoscant, in quibus [a] suscepisti cingulum: & videant si hoc conseruas, & nostro dignum temetipsum ostenderis iudicio. hæc conseruata apud te faciunt præsentem [b] tibi cingulum diuturniorem & gloriosiorem. Si quidem [c]

p Experimentum. i. damnum. Acc.
q Suis. quodam. nam modo sunt confiscata. Sed contra s. eo. §. oportet. sed hoc in grauioribus illud in leuioribus hodie verò dic, vt diximus. s. deinceps. nup §. j. Ac.
r Exemplum. Felix, quem faciunt aliena pericula cautum. & alibi, Casus dementis correptio fit sapientis.
s Hæc igitur omnia. quæ in hac constitutione dicta sunt.
t Obserua. tu præses.
v Erit voluntas nostra.
x Probato scilicet te.
y Ingredieris. alias ingrediens.
z Damno. s. expensarum. q. d. cum paruo sumptu.
a In quibus. i. cum quibus mandatis.
b Præsentem. no. malam grammaticam, id est, præsens. & sic dicas de aliis duabus partibus hic positis.
c Si quidem. id est, certe. Hic nota adhuc duo præcepta: vt hic, & §. sequen. Et est nota, quod qui miles non est, non militet: vt hic, & C. qui mili. non poss. l. iij. & iiij. & l. pen. præter angarios, qui potuerunt militare in omni militia præterquam armata: vt C. nego. ne mili. l. j. lib. xij. Fit autem miles per solennitatem quandam, vt puta per examinationem: vt C. qui mili. non possunt. l. j. & sacramenti præstationem quod mortem non euitet reipubli. causa: vt ff. ex quibus caus. ma. l. fi. Item per ensis additionem; vt ff. de mili. testa. l. si filiusfamilias. Item stigma. i. nota publica debet brachiis poni, vt recognoscatur: vt C. de fabric. l. iij. & vltim

Artem non exerceat, qui illam ignorat.

Militis creatio.

vltimus in numero aliorum debet scribi: vt ff. de test. mili. l. ex eo. & in talibus militibus priuilegia militaria dantur, non aliis: vt ff. de test. mi. l. fi.

a Super alia. i. super alia præcepta prædicta.

b Cum aliis. apparuit. Azo.

c Quatenus. repete prouidebis. et subaudi quatenus debeas. Ac.

d Cōstiterit. subaudi tibi. alias constitutos.

e Nuntiare. scilicet ad nos vel committere.

f Hoc s. debes examinare, si forte &c. Acc.

g Inquisitione. quia non confiteātur. nam tūc nullæ partes essent iudicis in cognoscēdo: vt arg. ff. ad legem Aquiliam. l. proinde. & C. quorū appel. l. ij.

h Talibus. s. hominibus vel delictis.

DE TRIENTE & semisse.

i De triente. hoc expeditur. j. vsque ad illū. §. neq; illo.

k Successibibus. hoc dicitur supra, §. consideremus.

l Et collationibus. hoc dicitur. j. eod. §. illud.

m Distributionibus. hoc j. eodē. §. quod sæpe.

n Necnon & literarum. hoc j. e. §. studium, & §. illud quoque.

o Iam quidem. Ex principio huius cōstitutionis vsq; ad §. neque illo. sumitur authē. nouissima, quæ est signata. C. de inoff. test. l. cùm quæritur.

p Dicimus Romanorum. superflue dicitur, cū Romanorum tantum dicatur respubl. vt ff. de ver. sig. l. eum qui. sed improprie etiam cuiuslibet ciuitatis: vt ff. de public. l. sed & hi. §. j.

q Codices. i. libri. nam codex generaliter omnis liber dicitur.

r Scripserunt. s. de testamentis: vt ff. de test. & seq. ti. vsque ad ti. de bo. pos.

s Imperatorum. vt C. de testa. milit. l. iiij. & abinde vsque ad tract. præscriptio.

super alia[a], neque armis vti non militantem permittes aliquem. hæc deo te, & legibus, & nobis charissimū constituunt. Sed & illud prouidebis, vt si quis eorum, qui populum in turbas solicitare tentant, aliquando ab hac magna ciuitate fugerit, aut solus, aut cum aliis[b], & venerit in prouinciā, cui præes: quatenus[c] inuestigare de hoc, & examinare cum omni subtilitate & cū cautela cures: & vbi cōstiterit[d], nunciare[e] hoc[f] si fortè digne inquisitione[g] sint persone: et adduci ad hāc felicissimam ciuitatē: & pœnas sustētare, quas lex de talibus[h] constituit. Dat. Cal. Maij. C. Belisario viceconsule. lxxviij.

TITVLVS V.

DE TRIENTE & semisse[i] & successionibus[k] filiorū & nepotum, & naturaliū & collationibus[l] vel distributionibus[m] necnō & literarū[n] aut numerationū atq; rerū, ex quibus deficiunt, inficiationibus.

Liberis à parentibus triens aut semis secundum liberorum numerum quoquo relicti titulo debetur antiqua lege cessante, his obtinentibus in omnibus, quibus quarta portio per legem de inof. test. debetur, exceptis liberis curialium, quibus nouem vnciæ debentur. sed liberi à parentibus vsufruct. portionis debitæ fraudari non possunt. Bart.

t A nobis. vt patet in finibus dictorum tit. Codicis. vbi leges Iustiniani sunt.

v Prolati. s. legum Codicis.

x Considerantes. scilicet nos.

y Aliquid. repete quatenus, quod est. s.

Imperator Iustini. Aug. Ioan. præfecto prætorio.

Iam qdē,[o] magne huic, &, vt ita qs dicat, bene à deo constitutæ reipublicæ (dicimus Romanorū[p]) plurima de testamentis disposita sunt, & pleni legum codices[q] de talibus cōsistunt: & non solū sapientes antiqui hæc scripserunt[r], aut priorū potestas imperatorum[s], † sed etiam à nobis[t] iam non aliquo priorum principum minus legislationis prolatione prolati[v] sunt. Deū verò semper considerantes[x], & quatenus ei placidi videamur, & aliqd bonorum dignum in nobis agamus, nitimur aliquid[y] adinuenire[z] semper, & nature consequēs, & quod possit priora[a] corrigere. Frequēter igitur & alia vice mirati sumus, quomodo legitimis & beneuolis[b] filiis, † quibus[c] agūt gratias parentes, quibusq; quod relinquitur, iam etiā debitum vocant[d]: solùm triuncium[e] diffinierūt[f] ex necessitate[g] relinqui: reliquū verò iacet in voluntate parentum. & capiūt quidē cognati omnia[h], & extranei[i], vel[k] cum libertate serui[l]: filij verò licet multi con-

z Adinuenire. sic j. vt factæ no. con. col. v.

a Priora. s. male posita. nā nostras non piget leges emendare: vt infra, vt fra. fil. j. rū. coll. ix. alias cōtra: vt j. qb. mo. na. effi. sui. §. tribus. col. vij.

b Beneuolis. vt quia grati sunt & obsequiosi erga parētes. si enim essent ingrati, nec olim, nec hodie est necesse aliqd eis relinq: vt j. de imm. do. in filios. col. vij. §. fin.

c Quibus. s. filiis.

d Debitū vocāt. s. iurisconsulti, & imperatores. Et est hoc naturæ instinctu: vt ff. vn. libe. l. scripto. in fi. & C. de codici. l. fi. & ff. pe bo. dam. l. fin. in prin. Imo etiā non solū eis debitūdicitur sed etiā dñi dicūtur, viuo patre l. inst. de hær. qualit. & dif. §. sui. & ff. de libe. & posthu. l. in suis. et est ratio, cū vnū & idē esse pręsumantur: vt C. de imp. & ali. sub. l. fi. & inst. de inut. stip. §. ei qui. & §. post mortem.

e Triuncium. id est, tres vncias.

f Diffinierūt. s. iuriscōsul. vt C. de inof. test. l. cū q̄ritur. & parētibus. & ff. de inoff. test. l. Papi. §. quoniā. & insti. de inof. te. §. fin.

g Ex necessitate. s. cōsecutiua. nā nisi hæc faciāt: rūpetur. tes. per querelā inofficiosi. sic inst. de exhęr. li. §. posthumorum. & ff. de li. & posthu. l. posthumorum in fi. hodie verò ad supplementum agitur, si aliquid relinquitur: vt C. de inof. te. l. omnimodo.

† Haloā. sed etiā à nobis nō minus q̄ à decessoribus nostris multę ea de re sanctiōes, pmulgatæ sunt.

i Cōcor. glo. in ca. pastoralis super ver. Lucio. in medio extra, de decimis.

† Haloā. à quibus gratiam obtinent parentes.

h Omnia. s. quæ supersunt. s. dodrantem.

i Extranei. s. instituti.

k Vel. pro etiam.

l Serui. s. instituti. nō alias, nisi in casu, quādo hæres

volun

volũtatem defuncti non complet: & alij non sunt testamento nominati, qui velint: vt s. de hære. & Fal. l. si vero autem.

a Erunt. post parentis obitum.

b Idonei. nam sustentabat eos pater in necessariis, quod facere debebat. nisi filius fuisset opifex: vñ posit viuere: vt ff. de lib. agnos. l. si quis ali. §. filius. & §. nõ tantum.

c Hæc. quia datur parũ filiis.

d Legem. quæ de ista crudelitate loquebatur.

e Despicere. i. p̃terire, quin augeamus istã quartam.

f Relinqui. s. volumus.

g Tertiam. s. partem.

h Numerũ. s. quatuor filiorum, vel pauciorum. Acc.

i Sexunciũ. i. sex vncias, vt dixerat hic. Accur.

k Debet. s. instinctu naturæ: vt diximus. s. §. proxi. nõ vi pacti: alioqui æs alienũ nõ detraheretur. qđ fit: vt ff. de inoffi. test. l. Papinia. §. quarta. Si autem minus habet: tũc agit ad supplementũ: vt C. de inoffi. test. l. scimus. si autẽ nihil, tunc exhæredatus agit querela: præteritus si est emancipatus per cõtra tabulas. Vel si su⁹ est, dicit etiã ipso iure nullum: vt inst. de exhære. li. in princ. & & de lib. præt. l. si.

Concor. c. Raynutius. in gl. super ver. Trebellianum. post princ. ibi, & hoc hodie extra, de testi.

† Haloã. prædiuitis quãdiu vixit, patris.

† Vt honeste possit exercere autem suam. Pet. Bartol. & Alexand. in §. hic allegato.

sistant etiam si nihil ostẽderint parentes, confunduntur: & triuncium diuidunt solùm, vel si decẽ fortè, aut amplius fuerint pauperes erũt [a] filij †, donec vixerint patres, idonei [b]. Hæc [c] nos mouerunt corrigere legẽ [d], & non eam despicere [e] semper erubescentes: taliq́ꝫ modo determinare causam: vt si quidem vnius est filij pater, aut mater, aut duorũ vel trium, vel quatuor: non triuncium eis relinqui [f] solùm, sed etiam tertiam [g] † propriæ substantiæ partem: hoc est vncias quatuor: & hanc esse diffinitiuam mensuram, vsque ad prędictum numerum [h]. Si verò vltra quatuor habuerit filios: mediam eis totius substãtiæ, relinqui partem, vt sexuncium [i] sit omnino, quod debetur [k]: singulis & æquo quadriuncium, vel sexũcium diuidendum: & hoc [l] non sub iniusta circumstantia rerum. Forsan enim ob hoc etiã alij iniustitiam patiuntur: &

l Et hoc s. quod dixi ex æquo inter eos fieri diuisionẽ, non sit interdũ quo ad effectũ: cum in ipsa diuisione liceat cõtrahẽtibus decipere inter se re ipsa, vt seqtur: vt ff. de mi. l. in causæ. §. pe. & loca. i. itẽ si. §. quẽadmodum. Acc.

m Percipientibus. ex ipsa diuisione.

n Contigerit. s. iure successionis, licet nonnũquam dispar sit emolumentum inæqualiter facta diuisione.

o In qualitate. prout melius possunt bona fide, vbi res hæreditariæ in specie sunt.

p Quantitate. vbi res sunt hæreditariæ in quantitatibus: vt ff. de verb. obli. l. stipulationum.

q Relinquat. not. non interesse quo tit. vel iure filij hæc habeant. Sed contra: vt j. vt cum de ap. cog. §. aliud. coll. viij. nam tantum iure institutionis debetur: vt ibi dicitur. Sed solue vt ibi.

r Octunciũ. vbi fuerint quatuor vel pauciores: vel sexuncium vbi fuerint vltra quatuor. Sed quid si sint vltra quatuor, puta decem: & quatuor tãtum, vel pauciores ex his exhæredat, vel præterit: nunquid trientem & semissem eis dabit suæ partis? Rñ. semissem. cũ

propter numerũ & sua legitima [1] sit diminuta, quod hæc consti. velle videtur. nam & alias dicitur nihil esse adeo magnũ, quia fiat insensibile, si p plures partes diuidatur: vt j. de nat. lib. in curia [3] depu. in princ.

s Natura. i. filiis qui naturaliter procreãtur: siue iure naturali: vt j. eo. §. nequeillo. & insti. de iure nat. §. j.

aliis quidẽ meliora aliis deteriora pcipiẽtibus [m]. Sed quod contigerit [n] vnumquẽque, per omnia æquum esse in qualitate [o] & quantitate [p]: siue quis illud institutiõis modo, siue per legati, idẽ est dicere, & si per fideicommissi relinquat [q] occasionem. Licebit enim ei reliquum octuncium [r] fortè, aut sexuncium, habere, & largiri sicut voluerit filiis ipsis, aut cuilibet extraneorum. & natura [s] primo curata competẽter, sic ad extraneas largitates accedere [t]: hoc [v] obseruãdo in omnibus personis, in qbus ab initio antiquæ quartæ ratio de inofficioso lege decreta est. Excipiatur [x] autẽ à nobis de curialibus nuper posita lex [y], quę filiis curialibus [z], aut filiabus curialibus nubentibus † noniunciũ omnino dari vult reliquo triuncio à parẽtibus secundũ potestatẽ dispensando, omnibus aliis de inofficioso positis legibus, & præcipuè nostris in sua vir-

t Accedere. scilicet, licebit patri dare in extraneos, nõ aũt prius: & facit ad hoc. s. de nõ eligen. §. cũ igitur. in fin. §.

v Hoc obseruando in omnibus. s. si liis & nepotibus, & cęteris inferioribus: cum his omnibus detur iure veteri querela: vt ff. de inoffi. te. l. j. & l. nõ enim. Sed nunquid in supiorib⁹ quarta debita olim augebatur per hãc legem? Rñ. quidam quod non: vt j. eo. §. prohibemus. in fin. & in nouel. e. ti. Itẽ, quia non inuenitur expresse dictũ: ergo in sua manet vetustate: vt C. de ap. l. p̃cipim⁹. §. si. Sed cõtra est, vt puto [4] nã hęc sunt verba generalia in omnibus personis &c. ergo generaliter intelligenda: vt ff. de alea lusu. l. j. §. de. & ff. de ser. vrb. præd. l. si seruitus. in si. Constat autẽ patrem & cæteros superiores olim habuisse hoc ius contra filiorum testamenta: vt filij habeant contra eos: vt. ff. de inoff. testa. l. j. & l. nam & si. & inst. de inoff. test. in prin. ergo hodie illud augetur, vt hic manifeste dicit. Item nũquid aliæ quartæ [5] per hanc constitutionẽ augẽtur, vt in Trebellianica, & iure institutiõis & cõstitutione diui Pij in bonis arrogatoris: vt ff. de inoff. testa. l. Papinia. §. si quis ex his? Respon. non puto [6] cum hoc nõ velit hæc const. dicere. arg. C. de te. l. sancimus. & C. de ap. l. præcipimus. in fin.

x Excipiatur. s. de prædictis in §. proxi. s. Acc.

y Lex. quam non habemus: sed eius sententia est j. eo. qui. mod. natu. eff. sui. §. si quis aũt. coll. vij. Acc.

z Curialibus. s. viris. Sed hoc non videtur locũ posse habere, vbi duo sunt filij. s. curialis & non curialis: vel ambo curiales vel filiæ nuptæ curiali. Si enim curialis. dederit nouem vncias, non remanent aliis, nisi tres: cũ s. dictum sit quod præteritus, vel exhæredatus vnus, vel duo, vel tres debeant habere quatuor vncias? Respon. Io. trahendo generalem regulam, & in computatione Falcidiæ, & in omnibus similibus: qꝫ vbi plures sunt, nec quantitatem lex diffiniuit, tacite singu

1 Intellige quãdo sunt iniuste exhæredati. secus si iuste. Iac. de bel. & Bal dus in auth. nouissima. C. de de inoffi. test.

3 Vix repetit secũdum Iac. de belui.

4 Idẽ Iac. de bel. & Angel. supra de hære. & Falci. in prin.

† Alias, noniunciũ. Halo. vertit. dodrantem.

5 De hac materia quartarũ vide secũdum cano. bonã. glo. in ca. Raynuti⁹. super ver. Trebellianũ. extra, de test.

6 Idẽ Bar. Ia. de bel. & Angel.

ſingulis decreſcit pro rata portione: ſicut & accreſcit: vt ff. de hære. inſtit. l. interdum. §. ſed ſi aliter. & §. ſed ſi exceſſerit. & inſtit. de hære. inſtit. §. ſi plures. Vel melius, quilibet debet habere noniunctum. i. tres partes eius partis, quã habere debet ab inteſtato, quãdo ſunt omnes curiales, vł filiæ curialibus nuptæ, alias non curiales ſemiuncium vel quadriuncium. & ſecundum hoc omnia plana ſunt. Alij dicunt [r], qđ hic erat tãtũ vnus curialis, vnde habet noniunciũ: vel ſi erat filia curiali nupta, ſola erat: qđ recidit in idẽ. Sed hoc plus dicebãt, quia ſi legitimi eſſent & huius filij curiæ dati cũ illis: tunc non poteſt habere plus curiæ datus, quã legitimus: vt j. quib. mod. na. eff. ſui. §. ſi quis igitur. & §. quoniam varie. & §. ſi quis autem. licet forte poſſet dici, qđ ſuperiora habent locũ, quãdo oẽs ſunt legitimi: ſed quidã erant curię obligati, alij non. Accurſius.

[r] Et melius Iaco. de belui. hic Ful. & Iaſ. in authent. nouiſsima. C. de inoff. teſt.

tute ſeruandis [a] : & de ingratis [b] filiis, & de naturalibus [c] præter ſolã quãtitatem, quã ad præſens auximus [d] ſecundũ omnes prædictas diffinitiones. Prohibemus autem & illud graue exiſtẽs & habens quidem aliquam legalem occaſionem [e], in duram [f] tamen incidens crudelitatem & amaritudinem. Nouimus enim aliqua teſtamenta, ſecundum quæ morientes non paternè, nec vt viros [g] oportebat, ſed nimis molliter atq; remiſsè fecerũt inſtitutiones. vxoribus ſi quidem omnẽ dereliquerunt ſuarũ rerum vſumfructum: filiis autẽ proprietatem nudã [h]. Quãobrem arbitror ſtudium eſſe huiuſmodi teſtamentis [i], vxoribus etiã proprietatẽ adquirere [k], filiis fortè fame pereptis. Vnde [l] enim etiã in medio gubernentur, & quotidianum habeant cibũ, nihil eis derelicto vxoris iure forſan & irrationabili intercedente: quod eis etiam quotidianam gubernationem arripiat? Non licebit igitur decætero vlli omnino filios habenti [m] tale aliquid agere: ſed modis omnibus eis huius legitimæ partis quam nũc deputauimus & vſumfructum, inſuper & proprietatem relinquat [n], ſi vult filiorũ nõ repetente fame morientium, ſed viuere valentiũ vocari pater: & hæc omnia dicimus non in patre ſolo, ſed in matre, & auo, & proauo, & adiunctis vnicuique fœminarum perſonis: id eſt, auia & proauia, ſiue paternæ, ſiue maternæ ſint.

Nepos ex filio vel filia, auo vel auia ita ſuccedit in ea parte, qua mater vel pater ſuccederent: & hoc locum habet in nepotibus filiorum legitimorum ſiue interuenerint inſtrumenta dotalia, ſiue non. Angel.

Neq; illo [o] quemadmodum ab inteſtato liberi per fœmininũ ſexũ deſcendentes, parentibus ſuccedere debeant, decætero ſeruando in nepotibus & pronepotibus non ſuis, & ſub poteſtate [p] conſtitutis minus, tertia parte eos habere, quàm [q] eorum parenti-

[a] Seruandis imo videtur omnes correctæ: quod dic, vt infra, vt cum de appel. cogno. §. illud.

[b] De ingratis. vt ſupra, de hæred. & Fal. §. exhæredatos.

[c] Naturalibus. vt C. de natu. lib. per totũ. ſed quædam ex illis corrigentur alias: vt j. quib. mo. natu. eff. ſui.

[d] Auximus. vt proxi. §. Accur.

[e] Occaſionẽ. nam quia conceditur à lege relinquere vxori vſumfr. rerum ſuarum, ſumebat occaſionẽ, vt etiam ſic auferret illum vſumfructum filiis de legitima. ſic alias. ſ. vt iudic. ſine quoquo ſuf. §. deinde volumus. & §. an certe.

[f] In duram. i. magnam. duæ partes ſunt.

[g] Nec vt viros. Not. viros debere eſſe fortes & robuſtos. ſic j. de nu. § per occaſionem.

Viros fortes eſſe oportet.

[h] Nudam. & illam forte non totam.

[i] Teſtamentis. i. teſtatoribus, vel ſubaudi, in.

[k] Adquirere. quod ſtudere videntur parentes totum vſumfr. filiis adimentes.

[l] Vnde. interrogatiue lege.

[m] Filios habenti. Hic eſt ar. ſolis liberis auctam eſſe portionem ſecundum Al. quod diximus. ſ. plene. §. hæc nos. in fin.

[n] Relinquat. hoc eſt cõe in omni quarta. ff. ad l. Falci. l. quod de bonis. §. fructus. & ff. ad Treb. l. mulier. §. ſi hæres. Et facit ad hunc. §. C. de inoff. te. l. quoniã in prioribus. Sed contra eſt. ff. de vſufru. lega. l. vxori meæ. ſed hæc corrigit [s] vt ar. C. de inof. te. l. ſcimus. §. cũ autẽ. Vel ibi ſi recte inſpiciatur nõ grauatur: quia oĩm rerũ ꝓprietatẽ habet qđ pl⁹ eſt. arg inſtit. per quas perſo. no. acquir. §. hoc quoque. Item contra. ff. de inoff. teſt. l. Papinianus. §. quarta aũt. Sed quod ibi dicit in libertatibus cũ grauari, vt tãtũ minorẽ quarta habeat. Dico correctũ per hoc quod hic dr̃, quod in nullo poſſit grauari. Sed nũquid poteſt aliquo caſu filius fraudari? Rñ. ſic ſecũdum Io. vt ſi habeat tantum ſeruos, quibus relinqt libertates quæ competunt: licet etiã abſtineat filius, ſi eſt in ptãte patris: vt ff. de fidei cõ. lib. l. cũ quæritur. §. ſed & ſi quis. & ff. de inoff teſt. l. Papinian⁹. §. quarta. in fi. §.

[s] Idẽ Iac. de bel. & glo. in authẽ. nouiſſima. de inoffic. teſta. C.

Filius an poſsit aliquo caſu fraudari legitima.

[o] Neq; illo. ex hoc. §. ſumpta eſt auth, q̃ tertiæ portionis, quæ eſt poſita. C. de col. ſuper. l. illam. Accur.

[p] Et ſub poteſtate: repete nõ, & tũc plana. vel dic non ſuis, & ſuis, qui diuerſimode ſuccedebant, vt ſequitur: ſi tamen ex filio nati non aũt ex filia nati dicuntur in poteſtate: vt inſti. de pa. po. §. pen. & §. fin. Et caueas tibi: q̃a in duobus tantum caſibus hic. §. loquitur, in nepote, vel nepte ex filia ſi moritur maſculus: vbi ſuccederet vna cũ auũculis vel materteris cũ diminutiõe tertiæ portiõis ſuæ. Item ſi fœmina moritur, de cuius ſucceſsione agitur: tunc nepos ex maſculo, vel fœmina cum dicta diminutione ſuccedit cũ patruis: & hoc ſubiicit in hoc §. & dicitur C. de col. l. illa. & de ſuis & legiti. l. ſi defunctus. & inſtit. de hær. quæ ab inte. defe. §. diui. quæ hodie non diſtinguuntur: vt hic dicitur: quia omnes dicti nepotes habebunt integram portionem, quam erat habiturus pater vel mater. Sed nunquid dictæ ll. corrigũtur per legem inſt. de hær. quæ ab inte. §. ſi. Quidam dicũt qđ ſic: vnde hæc auth. non corrigit: cum iam correctũ inueniat: nos dicimus, quod dictus. §. loquitur in quodã alio caſu, & quadã alia parte, quæ dabatur agnatis ex [t] conſt. Archadij, & illud corrigitur: vt ibi patet. & C. de ſuis & leg. l. fi. vnde hic. §. corrigit dictas leges.

[t] Approbatur per Iacob. de beluiſo.

[q] Quam. ſ. tertiam partem. Accur.

Exci

bus viuentibus oportebat relinquere testatores. Non enim excipimus [a] vlterius [b] nepotes, qui ex filio paternis auis accrescũt: vt illi quidem integram accipiant partem, quantam eorum acciperet pater viuens: Nepotes autem ab auo per mediã filiam venientes, auia paterna [c], aut materna minus tertia accipiant: sed vnum ordinem in omnibus ponimus nepotibus & pronepotibus: non referentes fœminã [d] à masculo in talibus minui. Neque enim masculus ipse in se, neque fœmina solùm ad natiuitatis prorogationem sufficiens est: sed sicut vtrunque eorum coaptauit deus ad generationis [e] opus, ita etiam nos eandem vtriusque seruamus æqualitatem [f]: sed nec vsque in hoc statuimus legem. Hæc enim dicimus & in illis filiis qui ex nuptiis sunt legitimis, licet non sint secutæ nuptias dotes: sed affectus [g] indubitatus & manifestus inter cõiuges existens filios præstet esse legitimos. Dotẽ enim celebrãt nuptiæ: nuptias autẽ dotes non faciunt [h], sed cõiunctorũ affectus. Hoc idem obtineat & in his, qui ex posteriori affectu cum dotibus secundum nostras constitutiones [i] legitimi fiũt. & hęc sit sanctio legitimæ soboli. Consideremus autem aliquid ad solam naturã clemens. multi nãq; molesti sunt nobis semper, precesq; crebræ [k] & flentes aliĳ: & semper equidem clemens aliquid definimus. sed quia, cùm hoc nõ lege agimus, erubescimus [l]: Ideoq; causæ etiam adiicientes legem ipsi quidem populos [m] remouebimus: dabimus autem omnibus habere ex lege remediũ. qa enim testari naturalium filiorum patribus etiã ipsis [n] dedimus [o] legitima quidem existẽte prole, vsque ad vnam solam vnciam, quam habebunt vnà cũ mater (hoc q; etiã prius fuit) filiis autẽ nõ existẽtibus legitimis, & vsque ad medietatẽ totius substantiæ. hoc dicunt à nobis positæ leges [p], nõ in testamẽtis solũ patribus concedentes hoc agere: sed etiã aliis munificentiis [q], quas & superstites donant. Præsens [r] autem lex de his [s], quæ ab intestato sunt [t], loquitur, & noui aliquid introducit. nũc enim si quis moriẽs legitima sibi penitus sobole non existente (filiorũ dicimus, aut nepotũ, aut cæteræ successionis) neque vxore legitima [v]: proinde moriat̃ non disposita substantia: & veniat cognatio [x] forsan, aut certè manumissor [y] bonorum possessiõem [z] mouẽs & insurgens, aut etiam nostrũ ærariũ (nec enim illi quãtum ad hoc parcimus) sit autẽ ei domi, donec viuit, libera mulier in habitu cõcubinæ cũ eo degẽs, & filĳ ex ea (talibus [a] enim solis hæc sancimus, vbi omnino indubitatæ sunt cõcubinæ [b] in domo habitæ: siue [c] naturaliũ ibidẽ proles [d]) & nutrimẽtum damus eis: & intestato parentibus morientibus duas habere vncias [e] paternæ substantiæ cum matre partiendas, quanticunq; fuerint filĳ: ita vt pro portione vnius filĳ & mater accipiat [f]. Et hæc [g] dici-

a Excipimus. id est, separamus. Accursius.
b Vlterius. id est, amodo per hãc legem.
c Paterna. de cuius successiõe nũc agitur: & caute no. hac duo capitula, vt modo diximus.
d Fœminam. id est, natum ex fœmina: vel etiã masculo, cum de successione fœminæ tractatur.
e Generationis. facit inst. de exhæ. lib. §. nostra. & C. de suis & legiti. l. lege xĳ. tab. & C. de li. præte. vel exhære. l. fi. Acc.
f Aequalitatem. scilicet in iure successionis.
g Sed affectus. facit ĩ. de nupt. §. nuptias. & ff. de regu. iu. l. nuptias.
h Non faciunt. facit C. de do. ante nupt. l. fi. & de iure dot. l. iĳ. in hoc casu tamen exigitur dos & matrimonium: vt ĩ. vt li. ma. & auię. §. qua verò dudum diximus.
i Cõstitutiones. vt C. de nat. libe. l. cũ qs. & l. nuper.
k Crebræ. facit ad hoc. C. qui potio. in pig. hab. l. fi. in prin. & ĩ. de hære. & Fal. in prin.
l Erubescimus. Respon- mo. non valere responsionẽ: quæ lege non probatur.
m Populos. i. multitudinẽ, quæ tota die nos ĩterpellat.
n Ipsis. s. naturalibus filiis. i. ad eorũ vtilitatem. Acc.
o Dedimus. id est cõcessimus. sic insti. de lib. §. fi.
p Leges positę. s. in quinto lib. C. in ti. de na. lib. l. j. & l. ij. alias est. l. humanitatis. Sed hæc hodie ex testamento aliter sunt: vt ĩ. qui. mo. natur. eff. sui. §. ne igitur. & §. si verò filios. col. vĳ. Ac.
q Munificentiis. vt per donationẽ, vel causa mortis, vel inter viuos: vel dotis vel donationis propter nuptias: vt C. de na. li. l.
r Præsens. s. lex.
s De his. s. successionibus.
t Sunt. id est, deferuntur.
v Legitima. quia hæc nocerent: sed ipsa nõ succederet nisi in subsidium: vt C. vnde vir & vxor. l. j. & his casibus, vbi filĳ huiusmodi naturales repelluntur, ali debẽt arbitrio boni viri: vt ĩ. qui. mod. natura. effi. sui. §. si quis igitur circa fi. & addas, vt ibi.
x Cognatio. id est, cognati.
y Manumissor. i. patronus. Ac.
z Possessionem. scilicet contra tabulas. vi institu. de suc. lib. §. j.
a Talibus. interpositio est.
b Concubinæ. adhærens quis. Accursius.
c Siue. pro & nec enim concubinam dico succedere ab intestato: quia nec vxor succederet, nisi in subsidiũ, q; esset iam necesse, si legeres disiunctiue [1]: leges ergo copulatiue.
d Proles. sit. s. & ex illa filius.
e Vncias. ex hac litera sumpta est authen. quæ est. C. de natur. libe. l. humanitatis. quæ incipit ibi, licet pater &c. Acc.
f Accipiat. & sic mater admittitur in virilem.
g Et hæc. s. quæ dicta sunt. ĩ. hoc. §. s. vt filĳ naturales succedãt patri intestato mortuo in duas

Respon- sio lege non probata, non valet.

[1] Ista glossa est singul. secundum Bal. in ca. per tuas. de maior. & obediẽ. & laco in auth. præterea. C. vnde vir & vxor. ad hoc qđ concubina nõ succedit suo concubinario etiã in subsidium licet vxor succedat viro per ti. vnde vir & vxor.

duas vncias. Sed hic non imponimus istam pœnam filiis naturalibus.s.vt succedant patri in aliquo scilicet, quando pater plures habuit concubinas.

a Dicimus.id est, habent locum.

b Sic.interpositio. Acc.

c Alias.s.vxores.

mento quis decedit.

y Intestatus.quod fit sex modis, vt diximus insti.de hære.quæ ab inte.§.j.respon.

z Oblitus.p longitudinem tēporis, propter quam aduenit obliuio : vt diximus insti.de vsuca.§.quod autem. Acc.

mus [a], si vni concubinæ cohabitauerit, & filios ex ea habuerit: aut præcedēte concubina morte forsan, aut diuisione, filij domi sint. tunc enim damus eis ab intestato duarum vnciarum successionem. Si autem confusa concupiscentia ita fiat, & alias introducat priori concubinas, & multitudinē habeat concubinarū fornicantium (sic [b] enim dicere melius est) & ex eis filios faciēs moriatꝛ, multas simul relinquens cōcubinas: odibilis quidem nobis est iste, qui talis est: procul autē omnibus modis ab hac lege expellatꝛ. Sicut enim quis legitimę vxori coniūctus alias [c] superinducere nō poterit matrimonio consistente, & ex eis legitimè filios procreare: sic neque post cognitā (quemadmodum diximus) concubinam, & ex illa filios dabimus [d], si aliud opus libidinis egerit, etiam hoc ad successionem eius introduci, si mortuus fuerit intestatus. Nā si hoc non constituimus, indiscretæ erunt mulieres, quē magis, aut quē [e] minus amauerint [f] indiscreti [g] etiam filij: & nos † non præbemus luxuriantibus, sed castè viuentibus legem. Non autem distinguimus de filiis, que masculi, siue fœminę sint. Sicut enim natura nihil circa hoc arte ratiocinatur: ita nec nos alteram in masculis, & alteram in fœminis secūdum hoc ponimus legē. valebit itaque hæc lex [h] nobis in futuris, & maximè omniū [i] hæc [k]: quoniam earum, quę dudum non rectè tenebant, plurima & emēdauit & explanauit [l], & quod præteriit [m]; nō potest ab ea, quæ nondum erat regulæ subiici. Hęc [n] à nobis de prædictis successionibus sunt sancita.

Collatio donatorum ab intestato & ex testamento fieri debet, nisi expreßim aliud dictum sit, omnibus quæ prius de collatione dicta sunt, confirmatis. Bartolus.

Illud [o] quoq; † bene se habere credimus, hac lege complecti. prioribus enim legibus violētibus in collationibus, siquidē sine testamento morerentur parentes, collationes secundum earum [p] virtutem fieri: si verò testati, nihil dicentes [q] de eis [r], locum non fieri collationibus, sed res habere per dotem fortè, aut alio modo datas, & quæ sunt relicta [s] defendere [t]. Nos sancimus, † non esse omnino [v] talem [x] opinionem. sed siue quispiā intestatus [y] moriatur, seu testatus (quoniam incertum est, num forsan oblitus [z] est datorū, an pro tumultu mortis angustiatus [a], huius non est [b] memoratus omnino [c]

d Dabimus i.cōcedemus, & repete non. Azo.

e Quē.alias, quā.

f Amauerint. s. homines: si habes quā: si habes quem amauerint: dic scilicet mulieres.

g Indiscreti. s. erūt.etiam filij. Nā tot erunt concubinæ & filij ex eis: vt nesciret pater eorum, qui nati essent ex vna, & qui ex alia. Acc.

h Hæc lex.s.tota vsq; ad princ.

i Omniū.s.aliarum legum tractatiū de hac materia.

k Hæc. s. nostra lex valebit.

l Explanauit.s. hæc nostra lex.

m Et q̄ pręteriit. q.d.non habeat locum in præteritis et facit C.de test.l. iubemus.et s.vt iu. fine quoquo suffr. §.fi.&j. de admin. off.§.fi.col.iij.

n Hæc.quę dicta sunt.s.vt filij naturales succedant patri intestato mortuo ī duas vncias.

o Illud. hic est sumpta auth. posita.C.de col. super. l.j.alias incipit, ex testamēto &c. Ac.

p Secundum earum.s.legum, quæ multæ sunt: vt C. de col.l.ij. & iij.& iiij.& v.& fere omnes leges illius tit. sed si testamentum faciebat, nō fiebat col. vt subiicit. & C.de col.l.j. & l. filiam.& C.communia vtriusq; iudi.l. fi.j.respon.

q Dicentes.s.parentes.

r Eis.scilicet collationibus.

s Relicta.s.in testamento: vt quia est institutus hæres cum aliis suis fratribus.

t Defendere. Puta partem suam hæreditatis.

v Omnino s.nobis.

x Talem.qualis dicta est.s.in casu, quando ex testamento quis decedit.

Præterita non respicit lex.

† Cōcor. glo. in ca. in pręsentia. super verbo, publicas. extra de probatio.

a Angustiatus. nec ei imputādum quare se angustiauerit: licet alias interdū imputetꝛ: vt ff.si quis cau.l.ij.§. pe. q̄a mors īopinate venit: vt ff. de cōdit.& dem.l.j.& facit ad hoc. C. qui test.fa.po.l. hac cōsultissima. §. at cū. & C. de pecu. eius qui li.me.l.j. Ac.

b Huius non est. s.donationis. Acc.

c Omnino.sed cū dōatio alia sit simplex: vt puta donatio īter viuos, alia ob causam aliquā, vt dos: donatio ꝓpter nupt.vel propter militiā: vel similia: vt ff. de do. l.j.de quibus donationibus loquitur hic? Rñ.secūdū Io. de omnibus. Nam omnia conferūtur secundū eū: q̄a verba generalia sunt oīno &c.& s.dicit datorum &c. nec distinguit qualiter data: ergo generaliter est intelligenda: vt ff.de ser. vrban. præd.l. si seruitus.& ff. de alea. l.j.§.penulti. Item cum dos, quæ de bonis patris decessit cōferatur: vt ff. de colla.bon.l.fin. & ff.ad legem Falcidiā l. pater. multo magis in simplici donatione, quæ in bonis patris remansit: vt C.de inoffic.dona. l.ij.sed M. & Lot. & B. contra [a] dicunt enim in donatione simplici collationem non faciendā sed in his, quæ ob causam fiunt. Idem dicūt quod Io. sed in simplici concedūt fieri in duobus casibus, vt quando pater hoc expressit: vt hic probatur, & C.de inoffic. testa.l.si quando.§.j. Item quando vni ob causam donauerat, alteri simpliciter. tunc enim ne emergat inæqualitas, etiam simplex donatio confertur: vt C. de col.l.

1 Sequitur hanc glo. Ang. hic.

† Ex ho[c] §. est tra[n]cta authe[n] situata [su]per.l.j. C. de colla. & incipit ex testamento.

† Hal[c] ne omn[i]no tal[em] aliqua [...] præsum[]ptio.

a Appr[o]batur [...] la. de b[...] & Ang[...]

colla. l. penul. & hoc in his, vbi fit collatio, hoc est in profectitiis: nō autem in aduentitiis iure isto: vt C. de col. l. fi. siue sui suis: siue sui emancipatis: siue ecōtra. si autem emancipatis emancipati: tunc nullo modo. itē quando sunt nec sui, nec emancipati: vt nepotes ex filio: vt C. de col. l. fi emancipati. Et qd dixi emancipatam suo conferre: intellige in his, quæ tēpore mortis patris habebant, non quę postea quæsierunt: vt C. de col. l. nec emancipati. & l. ea. demum. & hoc inter se extraneis autem cohæredibus nullo modo [l]: vt C. cōmunia vtriusque iudi. l fi.

liditate sua. & no. hic diligenter argumentū in tabellione, qui recipit testes vt suspectus dari non debeat. Idem & in iudice, cui causa committitur. & facit. C. de iudi. l. apertissimi. & subiicit hic.

[r] Hæc. quæ modo dicta sunt & scripta sunt: vt C. fa mi. ercisc. l. fi. & facit. C. eo. l. filij. nisi ne legis & l. cognatione.

esse collationes: & exinde æqualitatē, secundū quod olim dispositum est [a]: nisi expressim designauerit ipse se velle non fieri collationem: sed habere [b] eum qui cogitur [c] ex lege conferre: & quod iam datum est [d], & ex iure testamenti [e] omnibus, quæ prius de collationibus à nobis sancita [f] sunt, in sua virtute manentibus, si res suas pater inter liberos distribuere velit.

Diuisio bonorum à parente inter liberos facta non aliter valet, nisi in testamento fuerit facta vel in alia scriptura parentum, vel liberorū vel omnium subscriptionem continente. Bart.

Et quod sæpe nobis iudicantibus placuit, necessariū credimus nunc partem fieri præsentis legis. frequenter enim quidam plurimorum filiorum [g] constituti patres † inde putantes mox substantiā diuidere in fraterno certamine eos seruant: & ad maiores adhuc & sæuiores eos contentiones adducunt [h]. Cùm enim oporteret, si hoc vellēt [i], aut apertè omnia diuidere in testamētis suis: aut [k] si non hoc vellent partes facere, & eas subscribere, & sic indubitatam dare filiis diuisionem. At [l] illi non hoc faciunt: sed partem quidem aliquam per se ipsi scribunt: & neque hanc habere continuè, sed fortè inter scriptam alterius cuiuspiā literis [m] & inscriptione abiecta [n], & nulla custodia digna posita: residua verò pars nequaquam illorum est manus, sed subscriptoris cuiuspiā fortè corrupti, aut cuiuscunque. & hinc [o] illis litium occasiones decies millies [p], vtrum hæc voluntate gesta sint patris, an alicuius artificis [q] operarij certaminis & contētionis, & ad fauorem partis alicuius scribentis. Hæc [r] nos molestare de cætero nostros subiectos nolētes, sancimus, si quis voluerit suas res filiis, aut diuidere, aut omnes, aut etiam aliquas fortè relinquere præcipuas has, maximè quidem, si possibile est, dicat in testamento [s], & indubitatam det filiis hinc vtilitatem. Si autem hoc non [t] agat propter aliquas necessitates [v], quæ plurimæ circunsistūt hominibus: † licet tamē descriptiones [x] facere rerum, quas partiri voluerit, & subscribere oībus [y], aut ipsum aut filios vniuersos subscribere [z], procurare, inter quos res diuidet, & ex hoc causæ dare indubitatam fidem. & quod secundū hanc fit speciē, ratū sit atq; firmū [&].

[a] Dispositum est. s. co intestato moriente: alias enim olim nō fiebat colla. & ita non erat hic æqualitas: & facit ad æqualitatē. s. de non elig. §. fin. & C. de iudi. l. placuit. & j. vt exac. instan. do. §. final. col la. vij.

[b] Sed habere. repete voluerit.

[c] Cogitur. alias, nisi testator dixisset q̄ nō cōferret.

[d] Datū est. à patre ei. s. iure donatiōis: puta vel alio titulo datum. Acc.

[e] Testamenti. puta eam partem, ex qua est institutus.

[f] Sancita. quæ nō contradicunt his, quæ hic statuūtur: vt s. in prin. huius §. sic. s co. in fine. j. respon.

[g] Filiorū. etiam duorum: vt ff. de testi. l. vbi. sed hæc dictio plurimorū, tres exigit ad minus. Idē tamen credo in duobus. Ac.

[h] Adducūt. nam magis dolet, si fratri aliqd vltra partem datur, quam etiam si extraneo: vt C. de bon. quæ libe. l. cum oportet. §. j.

[i] Vellent. s. fraterno certamine eos liberare.

[k] Aut. pro saltem.

[l] At. Hæc aduersatio superflua est ꝓpter p̄cedēs, cū.

[m] Literis. datiui est casus.

[n] Abiecta. id est. vili scriptura.

[o] Et hinc. id est, ex tali subscriptione.

[p] Decies millies. s. ortæ sunt. & facit ad hoc verbum s. de hære. & Fal. §. exhæredatos.

[q] Artificis. i. præbentis operā certamini arte & calliditate sua.

[s] In testamento. quod in præsentia testium septem fit siue in scriptis, siue nuptiarum fit. vt in stit. de test. §. j. & §. fi. Accur.

[t] Hoc non. s. testamentum.

[v] Necessitates. vel præoccupationes mortis: vt s. p xi. §. vel qa testes septem habere nō potest propter hominum raritatē: vt C. de test. l. fi. & instit. de codicil. §. j. Si autē sit iuris necessitas, qua impeditur facere testamentū, quæ multæ sunt: vt diximus in sti. qui test. fa. post. §. fi. tunc nec codicillos potest facere nec etiam legitimā voluntatem: vt ff. de codicil. l. ij. §. furiosus.

[x] Descriptiones. manu vni⁹, aut plurium.

[y] Omnibus. scilicet partibus.

[z] Subscribere. q. d. aut ipse scribat, aut filios scribere faciat: & sic habet tres vias. Et habēt hæc locū [l] quādo inscriptura facere vult suam voluntatem: alias etiam sine huiusmodi subscriptione facere potest: dummodo coram testibus etiam duobus: vt C. fa. ercisc. l. fin. & ff. de testa. mili. l. Lucius. Sed M. dicit, q̄ nō potest hodie, nisi cum huiusmodi subscriptione, quæ hic dicitur. & dictam l. dicit esse correctam: vt j. de testa. imper. in princ. col. viij. Et habent hæc locū, cum de prælegationibus quæritur: si vero de testamento inter eos habito quæratur, dic vt j. de testa. imper. §. j.

[&] Firmum. inter liberos præter cōmunem obseruationem dispositio ita demum valet, si rerū quas testator dimisit, sequitur subscriptio, vel ipsius parētis, vel omnium liberorū inter quos partitio designatur. Sed quid si decē habet filios, & quibusdam prælegat: nunquid

Quāuis Rap. Ful. in l. si emācipati. C. de col dicat ibi gl. singul. ad hoc quod extrane⁹ succedens cum filio, nihil conferre tenetur hęc gl. est similis & in l fin. hic alleg.

† Haloā. dum videtur bona diuidere, vt euestigio fraterna illos contentione liberēt in maiores &c.

Ista glo. est singul. secundum Bal. in ca. quoniam contra fal sam. coll. iij. extra, de proba.

† Haloā. nihilominus ei, bonorū, quæ diuidi vult diuisiones licebit in codicillos coniicere. Idē Ias. & est de mente omnium.

g quid

quid & illi subscribent, quibus non prælegatur? Rñd. sic: quia eos tangit, vt C. de auth. præ. l. fi. & j. vt spon. largi. §. ad hoc. col. ix.

a Cautela. id est, firmitate.

b Si vero. ex hoc. §. sumitur auth. si modo. C. famil. ercis. Accur.

c Egerit. i. nullã trium supradictarũ viam elegerit.

d Aliud quidẽ. sic s. de non alie. §. fin.

e Studium vero maleuolẽtiæ. i. negationis. & ex hoc §. sumitur authen. cõtra qui propriã. quæ est posita in l. cum fidẽ. C. de non nume. pe. Accur.

f Denuo legislationem. i. iterũ approbare legem Aquiliam latã à plebeiis, Aquilio rogante siue interrogante plebem, vt subiicit: vt ff. ad legem Aquil. l. j. & insti. ad leg. Aqui. §. cæterum.

g Protulit. scilicet plebs.

h Secũdũ quã. s. legẽ Aquiliam.

i Duplicibus. nã ex inficiatione crescit in duplũ cõdẽnatio: vt hic. & C. ad legẽ Aquil. l. cõtra negãtẽ. & ff. ad le. Aqui. l. inde Nera. §. hæc actio.

k Actiones. vt vtilis Aquilia: cũ datur damnum de corpore in nõ corpus, & econtra de nõ corpore in corpus. Item in factũ subsidiaria legis Aquiliæ: quando datur damnum de nõ corpore in nõ corpus: vt insti. ad leg. Aquil §. pe. & §. fi. & ff. de dol. l. & eleganter. §. idem Labeo. Item actio pro legato. s. ex testamẽto: quæ datur venerabili loco. institu. §. item mista.

l Ordinẽ. id est, vt crescat ex inficiatione.

† Haloã. vertit designationem.

† Haloã. obscurarum illarũ & magna ex parte testibus carẽtium scripturarum nulla ratione habita.

aliaq́ue cautela [a] non indigeat. Si verò [b] aliquis hoc non egerit [c] sed dispersam sic, vt plerunque, sine testimonio † subscriptionẽ fecerit: sciat nihil hinc filiis sese præbiturum vtilitatis: sed quasi nihil sit factum, diuident substantiã filii, † incertas, & plerunque sine testimonio conscriptiones non sequentes: neque iudicibus causæ, quos iudices familiæ erciscundæ, leges appellant, has sequi cõgendis. Oportet etenim prouidere subtiliter cautelæ filiorum, & non aliud quidem [d] minuere, aliud sub errore relinquere: quod difficiliũ insuper & insolubilium crebrò etiam crimina ferẽtium causarum occasionem præstet. De successionibus itaque, & de collationibus & aliis quæ prædicta sunt, vsq; in hoc sancitum sit.

Lex Aquilia & eius dispositio, qua cautum est vt negans dãnetur in duplum, confirmatur: & ad eundem ordinem plures sunt actiones inductæ. Ang.

Studium verò maleuolentiæ [e], quod fit ab aliquibus, necessariam nobis fecit plebis denuo legislationem [f] approbare, quam per quendam suorum protulerit [g] tribunorum, & Aquilii nuncupationem ab illo suscepit, secundũ quam [h] pro abnegatione duplicibus [i] subdebat exactionibus maleuolentes, & abnegare tentantes: vbi etiam aliæ quædam actiones [k] ad eundem coaptatæ sunt ordinem [l] †. Sed paulatim [m] mutata clementia, ablata est, quæ consueuit iniquorum enutrire maleuolentiam. Quamobrem etiam nobis necessarium visum est indecentes & turpes abnegationes prædictæ pœnæ subiicere. Si enim † protulerit aliqs [n] scripturam, alter [o] autem negauerit: cùm hæc [p] litera eius habeat ita, vt necessitatem patiatur actor causas pati circa probationem eius [q]: aut literas [r] quidẽ † suscipiat, dicat autem non solutum debitũ sibi, & probauerit hoc legitimis modis actor: condemnationem aduersus eum duplicem [s] in vtroque casu fieri sancimus: non quia à maioribus [t] legibus delectamur, sed quia [v] lites eorum minores efficimus: quatenus timore pœnæ citius dicãt quod confiteri competit. In talibus itaque omnib9 modis condẽnationẽ hoc fieri volumus modo [x]: & si præter hæc egerit [y], iudicem scire quia trẽscendens legẽ ipse tenebitur [z] his pœnis. Hæc aũt dicimus, nisi probationibus actor abrenunciãs † sacramẽto rei [a] nunc vsq; ad negationẽ factã solui voluerit [b].

o Alter. scilicet reus.

p Hæc. scilicet scriptura. Accur.

q Eius. scilicet rei.

r Aut literas. nunc conuerte casum in actore negante, & reo proferente: & quod dicit non solutũ proprie accipitur. Item q dicit actor. i. reus qui in probanda solutione est actor: vt C. de pba. l. j. & j. vocat eum reum ibi, sacramento rei &c. & quod dicit in vtroque casu. i. siue in primo vbi actor protulit literas rei siue in secundo, vbi reus protulit literas actoris. Vel dici potest [r], vt tota litera & s. & j. vsque ad §. si autẽ. loquatur in actore proferẽte, & reo negante: & q sequitur solutũ dic i. numeratũ. Item q dicit actor proprie ponitur. Item q dicit vtroq; casu dic, i. siue reus literas suas, & postea numerationem negauerit, siue facta m si bi scripturam confiteatur: sed numerationem neget: vt hic innuitur.

s Duplicem. s. in vnum simplum sit pœna: aliud sit restitutio: vt j. eo. §. si quis autem. Sed actor videt in plus puniri. s. vt totum duplum sit pœna: vt j. eo. §. si autem. Sed pone istud, vt ibi diximus.

t A maioribus. i. non sumimus delectationem legum à maioribus id est, antiquis, qui fecerunt legem Aquiliam & alias ei similes.

v Sed quia. respõdet tacitæ obiectioni. Accur.

x Modo. scilicet duplicem.

y Egerit. scilicet aliud.

z Tenebitur. nã facit litem suam: vt ff. de var. cogni l. fi.

a Sacramento rei. quam supra nominauit actorem, secundum primum intellectum huius. §.

b Voluerit. s. actor deferens ei sacramentum: & ille non iuret, sed cõfiteatur. Et sic no. hic quod parcitur sponte confitenti [a]: sic. ff. de ali. iu. l. iii. §. fina. & C. de plus peti. l. j. & j. vt lit. iu. §. si quis. col. ix. C. ad legẽ Iul. ma.

m Sed paulatim. q. d. prius non puniebatur adeo iudices erant clementes: postea superuenientibus dictis legibus extenuata fuit parum clementia: & tunc talẽ maleuolentiam, id est, malam voluntatẽ homines tradiderant obliuioni: quare & in præsenti casu idem cõstituendum est. Accur.

n Aliquis. s. actor.

† Hal. nihilomin9 vel paulã se ostẽtãs humanitas clãmalorum hominũ enutriit Iprobitatem.

r Approbatur per Iacob. de Beluiso.

† Cõcor. cum hoc tex. ca. dudum. cum glo. super verb. idoneus. extra, de presumptio. & est. §. iste situatus p authent. super. l. cum fidem. C. de nõ nu. pec. & incipit, contra q propriam.

† Agnoscat.

† Haloã. rei sacramento inficiationẽ purgari velit.

a Cõcor. ca. pe. §. qui. extra. de iure.

Si enim tale aliquid egerit: siquidem mox ab initio post abnegationem intulerit [a] iusiurãdum, & ille [b] continuò confessus fuerit quod in negatione deductum erit, sine periculo sit quantum ad duplum. Si verò longiori facta lite tunc actor inferat sacramentũ, at ille [c] etiam sic quod infertur, profiteatur: de dupli quidẽ eum eximimus pœna: omnes verò [d] expensas [e], quæ vsque tunc factæ sunt propter probationes, actori iureiurando eius definitas exoluere eum, qui ab initio quidem negauerit, postea verò confessus est, iubemus. Si quis autem [f] annumerationem in se factam pecuniarũ negans, postea verò [g] vtatur solutionibus à se factis: tali homini nullam vtilitatẽ horum, quæ verè soluta sunt, esse sancimus: sed totum eum debitum [h] exigi præcipimus, & hanc solã sustinere negationis pœnam. Hoc etiam quidam ante nos Imperator constituit [i] nullo iudicantiũ, neque in hoc flectendo [k] sed integritatem legis custodiente. Si autem etiam reus proferat literas actoris [l], deinde um ille [m] eas negetat ille probet eas: non solùm illud repetetur, de quo negatio fuit, sed etiã tantùm aliud adiiciat: hic quoque de iurisiurandi datione similiter [n] etiam in actore introducatur ratio. Si verò lis agatur per curatorem, † fortè constitutas personas, quæ curatores [o] respiciunt: huiusmodi negationis pœnæ, quando in ipsorum curatorum fuerit literis, non aduersus eos, quorũ sunt curatores, sed aduersus eos [p] ferri, qui turpem & indecentem hanc negationem fecerũt. Si verò aliud condemnationis augmentũ, aut in duplũ, aut in triplum, aut in quadruplum ab antiquis legibus [q], aut principum introductum est constitutionibus [r], maneat quidem illud secundum propriam formam, sicut nos illud in nostris institutis, & digestis [s], & constitutionum libro sancimus: hoc autem [t] nunc augmentum priorum sit.

Possessor qui rem eius esse, de quo actor affirmat, negauit: & post probationem actor confitetur ad exceptionem decurrens, prius rei possessione priuatur, quàm de iure suo audiatur. Bart.

Illud quoque in iudiciis arbitramur oportere melius [v], quàm omnes ante nos, determinare & constituere. Si quis enim conuentus [x] fuerit res habere alterius: ille verò dicat res non esse illius, de quo dicit actor: & cogatur, qui actionem infert, aut documentis, aut testibus, aut aliis vti labori-

Iul. ma. l. quisquis. §. fi. & C. de his qui se de. l. j. ar. contra l. ff. de fur. l. qui ea mente. & ff. vi bo. rap. l. pen. Itẽ not. si releuas me in vno onere probandi: & ego te debeo in alio releuare. s. in pœna dupli. sic. ff. de iureiur. l. eum qui. §. respon.

a Intulerit. scilicet actor.

b Et ille. s. reus.

c Ille. s. actor: vel creditor secundum primum intellectũ. vel dic reus secundũ aliũ intellectũ.

d Omnes vero. nunc conuertit casum: & dic verò ꝓ sed. Item quod dicit actor. i. reus siue debitior, q defert actori, vt hoc differat à casu præcedẽti. vel dic retẽto primo casu. s. actore deferẽte: & omnia pone ꝓprie. & in hoc differt à superiori, quia in superiori ab initio fuit confessus reus, quando nullꝰ actori fecerit expensas: hic autẽ quando dudũ post ea. vnde restituunt huiusmodi expẽsæ actori, vt subiicit.

e Expensas. sic C. de iudi. l. sancimus.

f Si quis autem. s. debitor. Accur.

g Postea verò. id est, postquam actor probauerit se mutuasse. vult hoc cõfiteri: dicit se soluisse, non prodest ei: vt subicit etiam si verũ dicat: vt subiicit. & facit. j. vt ij qui ob. phi. res mi. §. si verò. & est hoc propter eius mendaciũ quod est puniendum: vt. j. e. e. §. illud. alias contra, vt. ff. de re. iur l. bona fides. Sed nõne actor est in dolo, qui petit quod iam sibi solutum est: vnde potior deberet esse cõditio cõuenti: vt. ff. ne qui eũ. l. j. in fin. & l. ij. Rñ. actorem bona fide agentẽ: agere prius & postea alias repellitur: vt dictum est.

h Debitum. i. tantum quantum erat prius debitum. quod vere tñ solutũ fuit. sed qua actione petitur hoc secũdo? Respõ. per condictionẽ ex hac. l. quia antiqua actio sublata est solutiõe: vt insti. qb. mo. tol. ob. j. rñ.

i Constituit. vt Zeno: vt. C. loca. l. cõductores. vel Archadius: vt. C. vnde vi. l. non ab re.

k Flectendo. sic. C. ad l. Iul. de vi publ. l. seruos.

l Actoris. in qbus actor fuit confessus sibi solutum q̃ apocha vocat: vt. ff. de ad. tu. l. Lucius. §. tutelæ. Ac.

m Ille. s. debitor. & reddit ad casum illũ, quem habuimus. s. §. si em̃ ꝓtulerit &c. secundũ primũ intellectum quem ibi dedimus.

n Similiter. vt. s. §. hoc autem dicimus &c.

o Curatores. i. ꝑsonæ procuratorũ respiciunt curatores: vt idem in eis. quod in curatoribus seruetur. Acc.

p Eos. s. tutores vel procuratores, & curatores. & facit ad hoc. C. de seruis fug. l. quicunqꝫ. §. in minorũ. & C. vnde vi. l. meminerit. et. C. de fal. mone. l. j. in fi. & ff. qđ quisqꝫ iu. l. iij. §. j. & ff. si qs ius dic. l. j. §. si procurator. & j. vt litig. iurent. §. in causis. col. ix. Sed quid si literas eius, cuius negotiũ gerit, negat? Rñ. non tenetur gerens negãs: cum nec alienas literas possit cognoscere, vt suas. imo etiã quandoqꝫ vix suas cum aliter iuuenis, aliter senex scribat: vt. j. de fide instru. §. ij.

q Legibus, vt in sti. de actio. §. oẽs.

r Constitutionibus. s. in duplũ: vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. & l. non ab re. §. fina. & C. finium regund. l. si constiterit. Item tripli & quadrupli: vt institu. de actio. §. tripli. & §. quadrupli.

s Et digestis. in ff. multæ actiones inueniuntur in duplum, vt serui corrupti. Item in quadruplum, vt furti manifesti: & quod metus causa: vt. ff. de ser. corru. l. j. & quod met. cau. l. si cum ex. §. ij. Acc.

t Hoc autem. quod hoc. §. dictum est.

v Melius commendat se. sic & alias institu. de hære. quali. & diff. §. si. Accur.

x Conuentus. scilicet rei ven. & quod subiicit alterius. s. agentis. Item & hypothecaria. & quod subiicit alterius, dic. i. eius quẽ dicebat actor obligasse: q a habet necesse ꝓbare, qui agit. s. ꝙ debitor fuerit dñs

Ibi delictum fuit cõsummatũ, hic nõ nec inciderat in pœnã, q a pœnitet antequã partẽ aggrauaret in probatiõe. Ang. hic post Barto. in cõtrario.

† Haloã. vtputa ad eas pertinens personas quę curatoribus indigent.

Idem Iac. de Beluis. hic & Angel.

Illud nõ est verum generaliter secundum Bar in l. cum res. Co. si res alien. pign. data sit. & Ias. in §. item Seruiana. colũ. xvj. institu. de actionib.

 tempo

bus, vt ostendat res filius esse: postea verò is, qui semper abnegauerat [a] illius hoc non fuisse, vti voluerit illius iure, & dicere: quia ex hypotheca, aut aliis causis [b] in illam personā relatis propinquior est, quàm ille, qui causam mouet: aliæ quidem sententiæ vacent, quæ prioribus [c] nostris placuerūt: mediocris autem quædā & clemens, & ipsi causæ conueniens pœna abnegantibus inferatur. pro abnegatione nanque circa hoc & actoris [d] laboribus, dum adhuc causa dicitur, ad actorem transferatur [e] rerum, de quibus est quæstio facta, possessio [e]. licentiam habēte eo, qui hanc reddat, si qua iura habeat, ex illa persona de qua prius negationem [f] passus est, competentia sibi hæc proponere, & legem [g] & iustitiam promereri, pœna in sola translatione possessionis constituta. Hæc à nobis pro successionibus, & collationbus, & distributionibus, & litigantium cautela. Hæc vt multitudo litium minuatur, & inuenta sunt, & sancita, & decætero tenebunt: quatenus & successiōes [h] agnoscant, & collationes [i] non ignorent, sed circa distributiones [k] non resultent: & neq; petulantes [l] suarū literarum abnegatiōibus insiliant [m] malignari volentes: neque annumerationes abnegēt, neque postea forsan solutionibus vtantur: neque res, ex quibus detinent [n], abnegent personis: sed mediocres, & mites, & ex causis ostensis mediocri [o] etiam potiantur iudicio.

Liberi ex concubina libera, vel liberta, vel ancilla postea ma-

tempore obligationis: vt. ff. de pig. l. & quæ nondum. §. quod dicitur. & ff. de proba. l. ante omnia. & secundum vtrunq; horum modorum hāc literā prosequere. & facit. ff. de rei ven. l. fi. Sed contra in eo. ti. l. officium. in prin. Sol. ibi talis opponebatur exceptio quę non erat contraria his, quę prius dixerat ipse reus. Itē tertio potest poni in eo qui agit nomine procuratorio. Item quod plus est, pōt intelligi hic. §. de qualibet actiōe in rem, per quā directum dominiū, vel quasi petitur: quia ista verba sunt generalia. & ideo generaliter intelligēda: vt. ff. de ser. vr. prædi. l. si seruitus. quale est Publiciana, & rei vēdicatio vtilis, & petitio hæreditatis directa, et vtilis, & in similibus: vt si ago in rē vel Publiciana, & negas me dominū, vel me emisse à nō domino: & hoc à me probato, dicis te à me emisse: & me dūm fuisse, vel dicis authorē meū dominum fuisse: vt absoluaris à Publiciana. Item quid de simplici possessiōe, quæ interdum petitur per cōditionē: vt. ff. de cōdi. inde. l. indebiti. §. si num mos. & de triti. l. ij. & idem vbicunque petitur possessio quocunq; iure. licet enim personaliter agitur, res tamen. i. possessio petitur, vel quasi in rē, vel ad rē agitur: & dici potest idem. Nam & rei vendicatio raione possessionis datur: vt. C. de ali. iud. mu. causa fa. l. j. Sed quidā dicunt hunc. §. in hypothecaria tantum loqui, quam secūdus creditor intentat cōtra primum, sed contra eos est in nouellis. eo. tit. l. si quis rerum detentator. Accur.

Generaliter prolatum, generalem capit interpretationem.

Et sic negās punit in trāslatiōe possessionis, vt hic. Sic etiā de iure can. negās punitur: vt in c. vlt. cum glo. fi. extra, de solutio.

[a] Abnegauerat. s. dicendo illius &c. ne vna negatio superfluat: alias ponitur pro simplici negatiōe: vt. ff. de in di adi. l. vbi. & ff. si vsusfruct. peta. l. vlti. §. respō.

[b] Aliis causis. hoc est contra eos, qui faciunt loqui in hypothecaria tantum.

[c] Prioribus. arg. simile. ff. de pig. l. si superatus. & ff. de re. iur. l. si inuitus. §. cui. Accur.

[d] Et actoris. repete pro.

Mendacium nōnunquam punitur.

[e] Possessio. Not. pœnam imponi propter mendacium. de translatione possessionis. sic. s. proxi. §. & ff. de rei ven. l. fi. & institu. de fideicom. hære. §. fi. & ff. de iureiur. l. eum. & C. loca. l. conductores. & C. vnde vi. l. non. ab re.

[f] Negationem. i. pœnam negationis.

[g] Et legem. i. legalem iustitiam. sic. ff. de acqui. pos. l. si rem. in fi. Sed qualis erit hæc iustitia. quæ admittit hominem tam varia dicentem? Nam primo non illius esse dicebat, cuius nunc esse dicit: vnde videtur repelli tanquam sibi cōtrarius. vt. C. de furt. l. j. & ff. de peti. hæ. li. vj. Sed dic eum satis punitum. Item in alio iudicio admittitur: licet dicat contraria his qui dixerat in priore iudicio: vt. ff. de inof. tes. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. Nam quædā alio iudicio fieri possunt, quæ illo eodem fieri non possunt: vt productio testium: quæ non potest fieri post publicationem: fit tamen in alio iudicio puta appellationis: vt. j. de test. §. & quia. col. vij. & C. de tempo. ap. l. per hanc. & C. de ap. l. eos. §. antepen. Sed quo iure fiet hæc translatio. s. possessionis? Respon. per officium iudicis cū iam probationibus præstitis: & super principali facto lite contestata hæc petatur. Nā ea quę post cōtingunt ad eius officium pertinent: vt. ff. de ædil. edi. l. ædiles. §. item sciēdum. quod officium sibi competit authoritate huius legis. non ergo datur sentētia in quæstione principali: ne absorbeatur ius conuenti. Itē quid si in rem ago & dicat se non possidere: nunquid lis contestabitur, & iurabitur de calumnia super translatione possessionis: vt ff. de rei ven. l. fin? Respon. sic: quia prius non erat iuratū in actione in rem, nec lis cōtestata, nā illa quæstio. s. an possideat: fit ante lit. cont. vt. ff. de inter. act. l. qui seruum. §. in iure. Vnde dic ibi de calū. iurari: & lit. cont. & omnia proeedere. sicut moris est in causis. at hic in casu isto non fiunt [*] hęc, cum sit causa inchoata: sed per officium iudicis hæc expediūtur: vt dictum est. Licet autem dicam litem debere contestari: eoipso tñ quod fuit facta dicta interrogatio, an possideas vel non: dico contestari litem super iudicio possessionis: vt. C. de lit. cont. l. j nō autem super iudicio in rem cum nō fuerit ille animus: imo magis euitare: vt dicemus. j. de exhi. & intro. §. suscepto verò. col. v. Sed nunquid dabitur libellus super hoc post dictā cōtestationem? Respō. nō: per authen. offeratur. Sed oppo. ergo contestatio nulla est: cum præcedere debeat libellus? Respon. hic non fuit petitus: & speciale est hic propter negotij naturam.

[*] Ista glo. est singul. secundum Bald. in l. fina. C. de execu. rei iud. & la. in §. omnium. instit. de act.

[h] Successiones. i. posteros cognoscant patres, vel econtra posteri cognoscāt & habeāt successiones maiorū, de quo habuimus. s. e. §. j. & ij. & §. cōsideremus.

[i] Collationes: vt. s. eo. §. illud.

[k] Distributiones: vt. eo. §. & quod sæpe. Accur.

[l] Petulanti. i. callide extorquētes: vt. C. de mo. mulctan. l. fin. alias petulantes. i. superbi, vel turpes seu malę opinionis, secundum Azo.

[m] Insiliant. i. insultum facient agendo & respondendo: vt. s. e. §. studium.

[n] Res detinent. vt. s. §. proxi.

[o] Mediocri. Not. medium eligendū. i. mensuratam vitam.

Medium tenendum est.

vltam.sic.ĩ.vt omnes obed.iudi.§.j.col.v.
a Constitutionibus.vt C.de nat.libe.l.cum quis. & l.nuper. Accursius.
b Sortiatur.s.in concubinam.
c Cõstitutionem.s.illã nuper: vt C. de nat.lib.l.nuper.
d Recipientes. s. vt prædicti filij sint legitimi factis etiã dotalibus instrumentis.
e Cõiicientibus. i.considerantibus, vł intuẽtibus. Acc.
f Non omnino. i. non omnimodo prohibetur: quia tãtum cum his, qui sunt in magna dignitate: vt C.de incest.nup. l. humilẽ. Sed hodie cum omnibus põt dotalibus instrumentis cõfectis: vt ĩ.vt lib. decæ.§. si quis aũt.
g Certum fuit.i. certũ esse debuit.
Filij legitimi alios excludũt. h Filios legitimos. No. ꝙ filij legitimi excludunt alios. Sed contra.s̃. de incest.nu.§.dubitatũ. Solu. ibi in libera concubina: hic in ancilla loq̃tur: licet postea manumissa sit: sed hoc corrigitur. nã hodie distinguitur secundum M. vt ĩ. vt lib.decæ.§. si qs autem. Et facit ad hũc.§.instit.de ser. cogna.in princi.& ĩ.quib.mo.na. effi. sui.§.illud.& insti. de hære.quæ ab intesta.§.j.& ĩ.ti.proxi. Accur.
i Honorauerit. quod & si nõ fecisset tamen præsumeret: vt C. cõia de manu.l.fi.
k Vtrosq̧.interpositio est. Accur.
l Nostræ constitutionis. vt C. de na.lib.l. cum quis.
m Sub potestate. oblatione curiæ: vt ĩ.quib.mo.na. effic.sui.§.si qs. & §. sed itaq̧.col.vij.
D[illegible] FILIIS [illegible]

numissa nati, nuptijs & nuptialibus documentis interuenientibus, legitimi efficiantur: siue alij nati fuerint, & viuunt: siue nati mortui sunt, siue nulli nati sunt postea. Bartol.

Quod autem ab aliquibus malignè dubitatur, in quibusdam nostris constitutionibus [a], & in iudiciis quidem plurimis motum est, cùm sit iustum vlterius non quæri: præsenti coniũgimus legi. constituentibus enim nobis, vt si quis respexerit aliquam mulierẽ clemens, & hanc sortiatur [b] absq̧ dotalibus documentis, deinde faciat filios, postea verò ad maritalẽ eã receperit affectum, & scripserit huiusmodi instrumenta, & fecerit filios: non solũ eos, qui post hoc nati fuerint filij, sed etiam priores esse legitimos: & propterea circũuenientium, & malignè interpretantium calliditatem etiã aliã iam scribentibus constitutionem [c] q̃a hæc volumus tenere, licet secundi non sint nati post dotẽ: filij autem existentes moriantur. Et adinuenerunt quidam aliam dubitationem, nõ recipientes [d] hæc tenere in his, qui libertabus copulantur: cũ vtiq; rectè coniicientibus [e] nostram intentionem, etiam hoc fuerit iam sancitũ. Si enim ad libertam non omnino [f] nuptiæ prohibentur: certũ fuit [g], quia etiã in illis hæc tenere volum⁹. Sed quoniam vtique hoc dubitatum est, sancimus, si quis vxorem non habẽs legitimam, aut filios legitimos [h], ad ancillam propriam habuerit quãdam meliorem sententiam, & filios protulerit ex ea in seruitute cõstituta: postea verò libertate honorauerit [i] & ancillam & natos, & ius eis aureorum petierit anulorum, & regenerationis, & inter ingenuos secundum iustos reduxerit modos, & nuptias cõsummauerit, postea verò nuptialia conscripserit documenta: & aut fuerint filij postea, aut non fuerint (vtrosque [k] nostræ constitutionis [l] amplectamur casus) sit & vxor legitima, & filij sub potestate [m] ipsius, & sui, & ab intesta to hæredes genitori. Dicimus autem eos, qui ante nuptias nati sunt, vias per quas ad ingenuitatem secundum quod prædictum est, venerãt, celebratione postea dotalium ius legitimorum eis præbentes. Tua igitur excellentia, quæ bene nobis & sanctè visa sunt, & pro nostrorum quiete adinuenta, omnibus gentibus, quibus præes per p̃cepta propria faciat manifesta: vt agnoscant, quia nulla maxima cura per quã semper aliquid adiicit Deus nostris scriptis, extra nos consistit pro eorũ solicitudine & prouidentia. Datum Cal. Maij, Constanti. vicecon. Belisario.

De filijs ante dotalia. i. ante matrimonium natis: est mens huius constitutionis: quod noluit lex illa, cũ quis & l. nuper posita. in C. de na. lib. & ad futuras cõiũctiones & præteritas referri, quæ non sunt trãsactiõe vel sententia sopitæ: vt ĩ.eo. Accur.

a Perue nit. In prima cõstitutione. vt C. de natu.libe.l.cum quis.
b Legẽ vt C. de natu.libe.l. nuper.
Adieci

TITVLVS VI.

DE FILIIS ANTE DOtalia instrumenta natis.

Constitutio noua ad interpretationem antiquarũ inducta, in eisdem casibus locum habet, in quibus interpretatis legibus locus est: & ideo in casibus pendentibus locũ habet sentẽtia, vel transactione nondũ finitis. Bar.

Imperator Iustinia. Aug. [illegible]

Peruenit ad nos dubitationẽ † variã quibusdã incidisse, † si quidẽ sancitũ est nobis de filiis procreatis ante dotiũ celebrationẽ, postea dotibus factis, non vt etiam in præteritum feratur in his, quæ non decreto, aut transactione sunt terminatæ quæstionibus: nobis vtiq;, cum particulariter poneremus leges, expressim in prima cõstitutione [a], quæ hoc sanciuit, memorantibus: vt siue supersint eis matres, siue defunctæ sint, nondum tamen huiusmodi quæstiones aut sententiis, aut transactionibus susceperunt terminũ: omnimodo ita iudicari, sicut nostra dicit lex: quã cõplentes etiã secundam posuimus legẽ [b], eandem valere sancientes, etiã si nõ

† Ineptã, vertit Haloand.
† Haloã. nempe an ea, quæ à nobis de filiis ante dotalium instrumẽtorũ confectionem natis dotalibus post modũ instrumẽtis compositis sancita sunt, pertineant etiã retro ad eas quæstiones, quæ nondũ iudicis sententia vel trãsactione decisæ sunt.

[a] Adiecimus. alias enim ad futura tantum negotia traherent: vt C. de legi. & consti. l. leges.
[b] Tertiã constitutionẽ: vt s. de incest. nup. §. fi.
[c] Constitutione. quã modo vltimã nominauimus. Ac.
[d] Quod huius. s. tertiæ & secundæ.
[e] Hoc. s. de præterito tempore. Acc.
[f] Superflua. facit C. de ve. iu. enu. l. j. ibi, melius est pauca, &c. & institu. in proœ. ibi, & cũ sacratissimas, &c. & s. de referend. ibi, multitudo enim.
[g] Sit locus. nota mirabile verbum.
[h] DE ADMInistrantibus officiis in sacris appellationibus.
Hanc non lego.
IAm quidẽ. Legẽ. vt C. de tẽ. app. l. fi. Et in

post dotes, pcreentur filij, aut pcreati moriantur, nihilominus & ante dotes natos legitimos esse. & hãc quoq; secundã nostrã cõstitutionẽ similiter adiecimus [a], oportere eius legislationẽ & ad seniora referri tẽpora: exceptis illis causis, quas aut iudicialis sententia, aut transactio terminauit. Sed quoniam qdã post has nostras claras leges audaci mẽte nostrã presumpserũt malè interpretari legislationẽ & sensum: tertiã [b] coacti sumus exponere constitutionẽ: per quam iussimus, si qs legitimã vxorẽ habẽs & legitimos ex ea filios, deinde ea moriẽte, aut matrimonio repudio soluto, habuerit filios ex aliqua, ad quã nuptiæ non interdicuntur, postquã verò hi nati sunt, dotalia confecit in ea documẽta: legitimos etiã ita ei natos filios existere. Sed in ipsa nostra constitutione [c] non adiecimus, in parte valere harũ legislationẽ etiã in illis, quorũ patres adhuc supersunt: aut defuncti quidẽ sunt, cõtẽtio autẽ neq; iudiciali sentẽtia, neq; amicabili interuẽtione decisa (prout quidam arbitrati sunt) nos nullatenus velle ea, q̃ in memoratis cõtinentur legislationibus de filiis, qui ante celebrationem dotiũ nati sunt, valere etiã in illis, q ante hmõi legislationem nati sunt: & maximè, eo q; huius [d] pars in prima & secunda constõne posita ablata sit à nobis in Codicis cõpositione: qđ absurdè arbitrati sunt. Iustissimè nãq; primæ & secundæ hoc [e] subtraximus cõstitutioni, & tertiã nõ adiecimus. † in pticularibus nãq; positis legislationibus necessariũ erat fortè hãc accipere in pterito legislationis relationẽ. In omni verò coaceruatione legũ codicis cognominis nostri rectè abscedere talia proposuimus, quatenus nõ multitudo superflua [f] codicibus scriberetur. Tertia verò constitutione nõ adiecimus aliquid de tẽporibus: cũ omnibus manifestũ sit, oportere ea, quæ adiecta sunt per interpretationẽ in illis valere, in quibus interpretatis legibus sit locus [g]. Quia verò omnino emerserunt quidã, & de sic manifestis se dubitare contendentes, vel errantes: hanc adiecimus legẽ: sancientes in prædictis tribus cõstitutionibus factã à nobis legislationem valere, in quibus etiam expressim primæ positæ à nobis legi adscripsimus: hoc est siue superesse contigerit taliũ filiorũ patres, siue mori: nondũ verò de huiusmodi negotio, aut decreto, aut tarnsactione finis acceptus est: secundũ hæc tales causæ ad leges à nobis positas deducantur: exceptis illis negotiis, quæ contingit ante leges à nobis positas, aut decreto iudicum, aut transactione determinari. Quæ igitur nobis placuerunt, & præsente sacra declarata sunt lege, tua sublimitas manifesta omnibus facere studeat. Datum xx. Calend. April. cap. Belisario viceconsule.

† Haloã. Si quidẽ enim per partes descripsissemus sanctiones necessarium fuisset forte assumere tale aliquid, quod retro ad ea, quę legẽ præcessissent, respiceret.

TITVLVS VII.

DE ADMINISTRANTIBVS officiis in sacris appellationibus [h].

Iudices appellationum & eorum officiales in causis appellationum, in quibus officium est commune, in iudicio simul examinationem facere debẽt & gestis participare. Bartol.

Impera. Iustinia. Aug. Ioã. præfec. præto.

IAm quidẽ sacram fecimus legẽ [a] de appellationibus eloquentẽ, quẽ oportet seruari modũ sup eis: & vnde ad quos fieri appellatiões, quasque deceat, tam ad tuã celsitudinem, quàm ad gloriosissimum misimus quæstorem. Quia verò plurima facta est dubitatio de ministrantibus eis officiis: cũ ij, qui ex sacro quidem epistolarum scrinio sunt spectabilium iudicum, vendicarẽt sibi appellationis ministerium: qui verò ex sede tuæ sunt celsitudinis, maximè dicerent se lædi si mutato schemate nequaquam soli appellationibus ministrarent his, quæ à clarissimis prouinciarum iudicibus veniunt ad solum tuum iudiciũ, sicut prius erat, dum in diuino quidem ipse audires cõsistorio, ministraret verò officium tuum: sed propter spectabilium schema, in ordine sacri auditorij negotio moto, & pariter audiente tua celsitudine cũ gloriosissimo nostro quæstore vtriusque partis totũ sibimet applicarent: congregatisq; apud tuã celsitudinẽ & gloriosissimorũ nostrũ quæstorẽ sæpius, & his q ex sacris scriniis appellationibus ministrãt, & qui ex tuæ sedis celsitudine & officio nouissimè ad quandam formã causa perducta est, quã non ex scripto ad nos deduxistis. Causa verò nobis non

a Etiã vnius. vt. s. vt iu. sine quoquo suffra. §. illud. &. §. quoque. in fine.

b Quoniam dum nihil. Not. vbi legem correctam nõ inuenimus expresse, antiquæ dimittimus figurę. sic. C. de tes. l. sancimus. &. C. de app. l. præcipimus.

incongrua visa placuit: & interim quoniam Paphlagonia & Honoria di uisę prius in iudices duos in vnum eundemq́ reductæ sunt prætoris nomen suscipientem: hoc indubitatè placuit, schema tuo cõpetere cingulo: hoc idem & in duobus aliquando De positis hoc est, Hellesponto & Põto Polemoniaco. Nã & illic duobus cõstitutis prius iudicibus, nũc autem vno moderatore facto & decorato etiam ipso spectabiliũ dignitate, rursus hoc prouenie bat, & ad tuũ solummodo iudicium ferri appellationum lites oportebat, secundum terminum tamen constitutionis de appellationibus. Complacuit igitur simul his quidẽ officiis vtriusq; administrationis, simul autem vobis ambobus insuper & nobis & rectè se habere visum est, solũ officiũ tuæ celsitudinis talibus ministrare appellationibus, sicut & prius fuit, si & in schemate sacri auditorij dicãtur, & adsit gloriosissimus noster quæstor, & particeps sit gestorũ. Sed etiam quoniam primæ Cappadociæ præses prius ad tuũ cingulum respiciebat solum, & ibi appellationes ferebantur, nunc autem in spectabilis proconsulis figuram mutatus est: nihilominus cõpetẽs est, & illã administrationẽ appellatione suscipientẽ & mittentem litem hic secundum nostrã sacram cõstitutionem in ordine sacri nostri auditorij eam examinari: p̃sente quoque gloriosissimo nostro quęstore & pariter audiente negotiũ, solo offõ ministrante tuo: quoniã & prius solitũ erat. nã & si spectabilis comes domuũ permistus est: tamen neque pridẽ multę quędã mouebãtur causę apud eũ: neq; ex iudicio eius ferebatur aliqua penè appellatio hic, nũc autẽ q̃ circa ęrarij dispẽsationẽ sunt, & aliis hæc q̃busdã tradidimus: & nõ oportet ob hoc minui sedẽ tuã: sed similiter tuũ ministrare offm̃ solũ hoc delatis negotiis. hoc ipm̃ ẽt in Armenię ꝓcõsule: qm̃ prius administrationẽ eã ordinariã faciẽtes: & nũc nihil ei addẽtes in ꝓcõsulis figurã mutauimus. Etẽm inde veniẽtibus litibus tuę celsitudinis mini strauit offm̃: lite quidẽ in ordinẽ sacri auditorij (sicut prædiximus) mouẽda apud eos, apud autẽ ambos vos examinãda. Nihilominus autẽ offõ tuo ministrãte causę sicut prius fuit dũ solũ administratiõis ordinarię haberet schema maiore ordine nõ suscepto. qm̃ Lycaoniã, & Pisidiã, & Isauriã sub iudicibus primitus constitutas & appellationes destinãtes ad sedẽ tuã nunc decorari p̃torũ cingulo contingit: licet videatur quodãmõ ꝑmistũ quoddã ei etiã militare offm̃: qm̃ prius & dux in vtroq; harũ ꝓuinciarum fuit necessariò nobis se habere placuit propter nouitatẽ soli sedi tuæ & gloriosissimo quæstori tradere appellationum examinationẽ: cedere quoq; clementius tuo offõ, vt his quæ super hoc aguntur, ministrẽt. vnde siue aliq̃d factũ est tale prius, siue etiam postea fiat: eundẽ ordinẽ causę imponi sancimus. Quia verò duæ fuerunt ministrationes puræ, & comitis oriẽtis & iudicis eius primæ Syriæ: & ciuiles quidẽ huius administrationes: appellationes autẽ ad tuam referebantur sedẽ officio administrantes solũmodo tuo: comitis autem orientis vtpote spectabilis in sacrarum auditionum figura ad sedem tuam & gloriosissimi quęstoris veniebat solis, qui ex sacris sunt scriniis ministrãtibus. Sed hoc in hac ꝑte nobis ante se habere visum est in hac videlicet administratione cõmune dare ministeriũ: & his q̃ sacrarũ epistolarũ scrinio sunt, & ex officio tuę celsitudinis. Quod eñ prius duorũ vicariorum fuit Põtica & Asia, & omnino innouatũ est, & in vnius[a] administrationis solius ꝓuincię mutatũ. dicimus autẽ Galatię aliud aũt Phrygię Pacatianę: veniãt q̃dẽ tã ad tuã celsitudinẽ, quã ad gloriosissimũ q̃storẽ, solũ aũt mõ ministeriũ suscipiat offm̃ sedis tuę. Illud tñ sancimus vt ex administratiõibus nũc à nobis adinuentis & mutãtibus antiquũ schema siue hoc ipsũ secũdũ naturã ꝓpriè iudicet administratiõis, siue ẽt ex delegatiõe nr̃a idẽseruet schema, et ibi solũ administrare offm̃ tuę celsitudinis sancim⁹. Similiter siue ex delegatiõe, siue ex cĩguli natura appellatio veniat: offm̃ tuę celsitudinis ministrare appellationibus sancimus: siue ẽt ex delegatiõe nr̃a similiter officij erit tui. In q̃bus aũt cõe diximus & tuorũ officiorũ, et sacris scriniis ministeriũ, sic̃ cõionẽ seruamus: siue ex delegatiõe, siue (scd̃m q̃d dispositũ est) in iudicio fiat examinatio. sup illis tñ litibus, quas nõ spectabiles iudices iudicãt, sed aduocati solũ, referat negotiũ tã ad sedẽ tuã, quã ad gloriosissimũ questorem deuotissimis libellensibus ministrantibus eis: quoniam dum nihil[b] omnino super istis innouatũ sit, antiquã seruamus

figurā: sicut etiam in aliis oībus non innouatis antiqua ministeria manere in semetipsis disposuimus nulla nouitate facienda. accedens nāque nouatio aliter quodammodo oportere fieri etiam ministrantium ostendit figura. Quę igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo omnibus faciat manifesta: edictis destinatis ad se, vt omnes cognoscant, quæ nobis sunt placita. Data Calen. Aprilis, Cap. Belisario vicecōsule.

TITVLVS I. DE NVPTIIS †.

Constitutio ad futura trahitur: in præteritis autem vetera iura seruātur. Item dispositio vltimæ voluntatis, quæ legibus non repugnat, pro lege seruatur: & nuptias consensus facit dotalium instrumentorum augmento non egens. Barto.

Imperator Iustini. Aug. Ioan. præfe. prætorio.

COLLATIO QVARTA.

PLurimæ quidem iam varieq; positæ sūt leges à nobis [a] vnicuique parti, prius à nobis sancitorum, aut dispositorum quidem, visorum autem à nobis habere non recte, ad meliora dantes [b] viam, & exponentes subiectis quo competat degere [c] modo. Hoc autē quod nunc à nobis [d] fit, lex quædam est communis omnib⁹ [e] propria, rebus competentem ordinem ponens. Si enim matrimonium sic est honestum, [f] vt humano generi videatur immortalitatem [g] artificiose introducere, & ex filiorum procreatione renouata genera manent iugiter Dei clementia quantum est possibile, nostra immortalitate [h] damnatæ naturæ: recte nobis studium est de nuptiis. Alia namque omnia, quæ sancita sunt [i] à nobis, non in omnibus competunt, nec hominibus, nec rebus, nec temporibus: studium verò nuptia. totius est (vt ita dicatur) humanæ sobolis, ex quo [k] etiam renouatur [l] solo [m] & ampliori [n], quàm alia solicitudine dignum est. Antiquitas equidem non satis aliquid de prioribus aut secūdis perscrutabatur nuptiis: sed licet & patribus & matribus, ad plures venire nuptias, & lucro nullo priuari, & causa erat in simplicitate confusa. Maioris [o] autem Theodosij tēporibus amplior solicitudo facta est circa huius rei [p] tractatum, donec circūiens per cæteros Imperatores in Leonem piæ memoriæ peruenit, virum [q] fortiter atque viriliter etiam de istis plerunque sancientem. Nos autem in constitutionum compositione multa quidem & alia de istis decreuimus [r]. Existimauimus. autem oportere nunc consiliis perfectioribus causam considerantes etiam quædam corrigere, non aliorum solummodo, sed etiam quæ à nobisipsis sancita sunt. Non enim erubescim⁹ [s], si quid in melius etiam horū, quæ ipsi [t] prius diximus adinueniamus, hoc sancire & competentem prioribus imponere correctionem: nec ab aliis expectare corrigi legem. † Duo igitur [v] hæc præmittantur hunc legi: & pri-

DE NVPTIIS.

PLurimæ. [a] Leges à nobis. quas fecimus. s. per hoc volumen. [b] Dantes. Leges dico dantes viā his quæ nos vidimus se nō recte habere. [c] Degere. No. legē moralē scientiā. sic & institut. quib. mod. test. infir. §. si. [d] A nobis. i. hęc cōstitutio. [e] Oibus. s. hoībus. [f] Honestum. & vtile. [g] Immortalitatē. i. indiuiduitatē ex artificio iuris ciuilis. Nam continet matrimonium indiuiduam cōsuetudinem vitæ: vt inst. de pat. po. §. rñ. secūdum quosdam. Vel dic melius vt puto. immortalitatem. i. infinitatem. vt. s. oc casiōe matrimonio rū genus humanū perseueret liberis ciuitatem semper replentibus: vt subiicit, &. ff. so. mat. l. j. &. ff. de bon. dā. l. cū rō. §. pen. & ex hoc idem genus humanum est hodie: qđ retro fuit à mille annis: vt. ff. de iu. l. proponebatur. & ff. de leg. j. si grege j. respon. & l. si ita legatū. §. si domus. [h] Nostra immortalitate. hic supponit pro gñe omniū & non pro se tantum. i. propter nostram immortalitatem vitandam, ne moriatur. s. genus humanū, secūdum Azo. vel dic, quod dicit de se, qui est immortalis quoad imperiū: vt. s. quomodo opor. episc. §. penul. [i] Sancita sunt. q. d. aliæ leges à nobis vel ab aliis factæ nō ita puident gñaliter hūano generi, sicut hæc de nup. et ideo āpliori solicitudine de his dicit, vt subiicit.

[k] Ex quo. s. studio. [l] Renouatur. s. genus humanum. [m] Solo. s. studio nuptiarum. Accur. [n] Ampliori. tamē: quia à Deo fuit matrimonium factū inter Adam & Euā: tū quia principium est & fundamentū humani generis: vt hic. vel humani status: vt. ff. de ori. iu. l. j. tū qa homo est dignissima creaturarū: vt ff. de ædi. edict. l. iustissime. tū quia oīa alia sunt hominū gratia parata: vt. ff. de vsu. l. in pecudū & institu. de iu. na. §. si. fina. [o] Maioris. s. primi. nā duo fuerūt. primus q fecit illā l. C. de secū. nupt. l. generaliter. de qua hic loquitur. & qđ sequitur per cæteros imperatores. i. per secundū Theodosium: vt. C. de se. nu. l. cū aliis. Quod autē sic fuerit, probatur j. e. §. nec illud. & forte de aliis legibus illius ti. licet sint primo positæ in ordine, quam supradictæ, loquitur hic. Nam inter dū quod prius est cōpositum, vltimū est positum in ordine: vt patet. G. de iudi. l. properandū. in prin. & C. vt intra cer. tempus. l. ff. [p] Huius rei. i. secundarū nuptiarū. [q] Virum. vt. C. de secun. nup. l. hac edictali. Et nota, qp nomē cōsequēs est rei: vt subiicit. & instit. de don. §. est & aliud. nam leo fortissimus est bestiarum. Accur. [r] Decreuimus, vt C. de secun. nupt. l. antepnul. & l. fina. [s] Erubescimus. Nota, sapientis est in melius mutare cōsiliū, vt dicit Salomō: vt hic, et. j. vt fra. filij. j. rñ. co. ix. [t] Quæ ipsi. s. nos. [v] Duo. igitur. s.

qu

Leges sunt sciētia moralis.

† Codex Græcus alium hic habet Titu. de quo meminerunt Iaco. Belui. & Bart. vide versionē Halo. porro huius constitutiōis titulus apud Haloā. est De iis qui nuptias iterant.

Matrimonium fuit à deo institutum.

Nomen cōsequēs est rei.

Sapiens mutat cōsilium in melius.

† Cōcor. c. ab excōmunicato cum gl. j. extra, de rescrip. & in c. graue gerimus. cum gl. super verbo parte. c. ii.

quæ sequuntur: quia consiliis prouectioribus causam considerantes æstimauimus quædam oportere corrigere igitur &c. secundum Al. Et no. quod hic non incipit adhuc: sed incipiet. j. eo. §. nuptias. Sed hæc accessoria & præfationes sunt, quæ pręstant faciliorẽ intellectum sequentibus: vt. ff. de orig. iu. l. j.

autem. xij. modis de quo dic vt diximus inst. qui test. fa. poss. §. fina.

In suis. qui largitur: vt. j. eod. §. sed hæc. Azo.

Vt dignum est. i. secundum leges & bonos mores alias non valeret vt probauimus inst. de leg. §. ij. Ac.

mum [a] illud vt omnia quidem quæcunque in prioribus sancita sunt, siue à nobis, siue à prioribus [b] nostris, hæc valeant singula secundum propria tempora [c] non habentia vllam ex præsenti lege [d] nouitatem: sed etiam in suis casibus valitura atque tractanda: & suos euentus ex his, quæ iam posita sunt, legibus expectantia: & nihil cõmunicantia præsenti legi. Præsentẽ verò legem, ex nunc valere volumus in omnibus futuris casibus, & in omnibus postea nuptiis, siue prioribus [e] siue deinceps, & in posteris [f] aut [g] futuris [h], siue nuptialibus lucris [i], siue successionibus, quæ ex filiis sunt. Etẽ quod quidem omne iam præcessit conscriptis reliquimus legibus: quod verò futurum est, per pręsentẽ munimus legem. vnde siue secundæ prouenerint [k] nuptiæ, siue parentibus successiones ex prioris matrimonij filiis: siue lucra ex dotibus, aut antenuptialibus donationibus, aut ex alia causa: siue existentibus ex secundo matrimonio filiis, siue etiã non: in prioribus temporibus hæc seruẽtur secũdum sua singula tempora: & fruãtur tã viri, quã mulieres prioris legis latiõe, siue ad alias venerint nuptias siue etiã vsq; ad priores steterint: [l] siue succes-

serint filij, siue aliquid omnium egerint † priores sequentes leges. Illis eñ [m] credentes & ita contrahentes, nullus inculpabit, quare non futurum scierunt, & hoc quod videbatur quidem, & tractabatur omnibus modis, crediderunt: quod verò nondum factum erat, non formidauerunt. [n] Vnde illa quidem omnia maneant suum seruantia ordinem: deinceps [o] verò tẽpus in posterioribus pariẽdis casibus in vna ad hæc oĩa hac lege posita atque collecta respiciat, quæcunque de futuris (sicut dictum est) nuptiis competunt, ralere. Vnum itaque hoc [p] præmittatur legi, secundũ verò illud, vt oĩa quæcũq; ex hodierna die testator dispo suerit de talibus, siue vir [q], siue mulier cõsistat, hæc valeãt. Disponat, † itaque [r] vnusquisque [s] in suis [t], vt dignum est [v]: & sit lex eius voluntas: sicut & antiquissima nobis lex est prima plenè [x] reip. Romanorũ disponens ait (dicimus autẽ duodecim tabularum secundũ antiquã & patriã linguã [y]) ita dicẽs [z]: vti legasset qsq; de sua re, ita ius est: nullo valente [a] citra illius [b] volũtatem, nec si sacrã impetret formã [c], nec si quispiam [d] aliud [e] omniũ [f] aliqd [g] aliter disponere malens [h]. Si verò nihil [i] testõr dixerit

a Primũ. secũdum erit lõge. j. hac col. ibi, secundum verò illud &c.

b Prioribus. s. tẽporibus.

c Propria tẽpora. s. ante. l. istam, vt subiicit.

d Præsenti legi. al's ex pñsenti lege.

e Siue prioribus. id est, primo cõtractis post hanc. l. vel id est prioribꝰ post primas. sic ponit. s. de hæ. & Fal. §. inordinatum.

f Et in posteris. i. primo nascituris post hãc. l. vel futuris. i. deinceps post primos. nec enim his, qui tunc erant habet locũ: vt subiicit.

g Aut. pro &.

h Futuris s. volumus valere.

i Lucris. vel aliõde: vt. j. eo. §. & qm.

k Prouenerint. s. ante hanc. l.

l Steterint. quod est beatum: vt. j. e. §. soluto.

m Illis enim. s. antiquis legibus.

Diuinare nemo cogitur.

n Formidauerũt. nec enim peccauit antiquitas si nõ diuinauit: vt. C. de te. l. iubemus. in fi. & ff. man. l. si fideius.

o Deinceps. i. futurum tempus consideret in hac. l. vt subiicit, quæ est generalis: vt. j. e. §. fin.

p Itaque hoc. qđ diximus de primo in prin. huius. §. & nunc dicit de secũdo, quod huic legi præmittitur. Acc.

q Siue vir. Vt si dicat vir, nolo qđ vxor mea amittat proprietatem eorum, quæ lucratur à me licet conuolet ad secundas nuptias. Item econtra dicat vxor de marito: alias perderet quilibet: nisi hæc dicantur. vt. j. eo. §. verò expectet.

r Disponat itaque. Quia dixi valere, quod testator disponit de his: itaque &c. Accur.

s Vnusquisque. qui alias potest testificari: impeditur

x Pene. ideo dicit pene: qa aliæ leges fuerant ante. l. xij. tabula. vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. rñ. & §. j.

y Patriã linguã sic. s. de non alie. §. alienationes.

z Dicens. s. lex. xij. tabu. vt. ff. ad. l. Fal. l. j. in princ. & insti. ad. l. Falcid. in prin. & facit. C. de sac. san. eccl. l. j. & s. de hæ. & Fal. §. exhæredatos. Accur.

a Valente. s. disponere.

b Illius. s. testõris.

c Formam. i. principis rescriptũ voluntas enim &c. vt s. de test. l. omniũ.

d Quispiam. repete impetret aliud. Accur.

e Aliud. s. priuilegium, inquam pragmaticum à principe, vel ab alio impetret.

f Omnium. aliqd quod sit in mũdo: quispiam dico &c.

g Aliquid. i. gratuatum.

h Malens. i. magis volens dispone re aliquid aliter, qđ defunctus præceperit. Sed à quo alio potest fieri impetratio quam à principe? Respon. à senatoribus qui similem habent potestatem: vt. ff. de leg. & senatusconsul. l. non ambigitur. ff. de postulatio. l. prima. §. de qua. Item à prætorio, qui & legem facit: vt. C. de offic. præfecti. prætor. l. formam.

i Si verò nihil. Not. tres casus. & in duobus locum habet hæc constitutio: & in tertio quando nil dixerit: vt quia intestatus mortuus est. Secundus est, quando aliquid dixit præter legem nõ contra, sed illud dictum non tangit constitutionem hanc: sed est aliud: vt de instituendo hærede: vel alio facto, quod non est contra hanc legem. & hic est & in superiori casu locum habet lex ista. Item & illa voluntas seruatur nisi contra alias vniuersales & speciales

† Haloã. quæ prioribus consentanea sunt legibus.

† Cõcor. c. tua nos. iuncta gl. ij cir. princip. extra de test.

ciales etiã si leges, vt subiicit. Aut dixit aliquid quod est cõtra substantiam huius cõstitutiõis: & tũc cessat hæc constitutio. & seruatur voluntas: vt. s. eo. §. j.

b Disposuerit. aliquid quod &c.

b In breui. No. de quo intẽdit tractare tota hæc cõstitutio.

aut disposuerit[a], qđ non iam positis & valentibus præoccupatũ sit legibus, nec aliquid cõtra vniuersales leges ordinauerit: tũc hæc nobis lex posita sit omnia quantũ est homini possibile comprehendens & trãsiens in breui[b], quę in prioribus erant corrigens nuptiis, & quæ in secundis nuptiis, & in successionibus & in solutionibus nuptiarum, siue ex morte, siue ex separatione & quæ ante luctuosum tẽpus sunt, & post illud: & vnã quãdam cõtinuationẽ faciens totius huius cõscriptionis atq; legislationis: olim quidem inchoatã, ex quinq; verò præcipuè & quinquaginta & centũ ãnis frequẽtius motã, & particulariter collectã simul & paulatim collegiatã ad semetipsam & cohærentẽ cõfusam in plurimis: & quadam semper egentem correctione, puramq; & consonam sibi omnino declaratam. Nuptias itaq; affectus[c] alternus[d] facit dotalium[e] nõ egens augmento, cùm enim[f] semel conuenerit sub puro[g] nuptiali affectu, siue etiam oblatione dotis & propter nuptias donationis: oportet causam[h] omnino sequi: & etiam solutionem[i] aut innoxiã,[k] aut cum pœna: quoniam horũ, quæ in hominibus subsequuntur[l], quicquid ligatur, solubile est[m]: vt autem etiam super indotatis matrimoniis distractione[n] facta pœna meritò subsequatur: hoc nos adinuenimus[o] primi.

Matrimonia contracta publicè distrahũtur, scilicet ex consensu mutuo: & causa conuersionis, ex viri vel mulieris impotentia quadam, quæ valet per triẽnium expectari. Ange.

Distrahuntur itaque[p] in vita[q] contrahentium matrimonia: alia quidem cõsentiente vtraque parte, pro quibus nihil hic[r] dicendum est pactis causam, sicut vtrique placuerit, gubernantibus[s]. Alia verò per occasionem[t] rationabilem, quæ etiam[v] bona gratia vocatur. Alia verò citra omnem causam[x]. Alia quoque cum causa[y] rationabili[z]. Secundum occasionem itaque inculpabilem[a] quãdo † conuersationem altera elegit pars ad meliorem migrans vitã, & sub

c Affectus. facit ff. de re iudic. l. nuptias. Et hoc si interueniãt verba de pręsenti: vt hęc, vis esse vxor mea? Rñdeat volo. & econtra illa interroget: secus si de futuro voles eẽ vxor mea. nam erit vxor tũc demum, quãdo ducetur ad domũ mariti: vt. ff. de ri. nup. l. mulierem. & l. j. Quid si vadat spõsus ad domum spõsæ, cum per verba futuri tẽporis fuit celebratum matrimonium? Respon. non ideo minus fit matrimonium: vt ff. de rit. nup. l. mulierem. quia hoc raro fit, vnde non curatur à legislatoribus: vt. j. vt matres debi. §. j. & ff. de le. & senatuscõ. l. nam ad ea Item domus. mariti est domiciliũ vxoris: sed non ecõtra: vt. ff. ad muni. l. fina. §. ij. & ff. de iudi. l. exigere. In casu tamen illo & qñq; hoc fit vt maritus ducat ab vxore: vt. C. solu. mat. l. si ignorãs. & & hoc secundũ Ioann. Sed P. semper exigebat ductionẽ in domũ mariti, licet sint verba de pñsenti: et ad hãc legẽ sic respondet, solo cõsensu, id est, etiã sine festiuitate & solennitate instrumentorum & annulorum datione, & aliis pompis matrimonium potest fieri: vt. C. e. l. si donationũ. Item an inter absentes? videtur quod nõ. quia est actus legitimus. Sed contra est etiam. quod alias dicitur de contractu: quod consensu fit, vt venditio & similes, qui etiam inter absentes fiunt: vt. ff. de actio. & obligatio. l. consensu. quod dic: vt. ff. de spon. l. sufficit. Accur.

d Alterius. i. amborum viri & mulieris.

e Dotalem. s. instrumentorum, vt nec dos, nec dotale instrumentum sit necessarium. Idem dico & de do. propter nupt. vt hic, & s. de trien. & se. §. neque illo. hoc tamen fallit vt diximus. j. vt. li. mat. & auiæ. §. qa verò dudum. colla. viij.

f Enim. i. certe.

g Sub puro, id est, sine dote. & propter nuptias donatione.

h Causam. hoc est matrimonium.

i Solutionem. Sed nũquid dicitur res indiuidua: vt insti. de pat. pot. in prin. Respon. verum est quantum ad effectum: nam huius debent esse propositi, vt nunquam diuidantur. sic & alias dicitur Augustus, & iustitia constans: vt inst. de iusti. & iur. j. respon.

k Innoxiam. i. sine pœna. Accur.

l Subsequuntur. i. contrahuntur & aguntur.

m Solubile est. nec mirum: cum omnis noster status sub perpetuo motu cõsistat: vt. s. de non alie. §. vt autẽ lex. Accur.

n Distractione. i. diuortio. Accur.

o Adinueniamus. vt. C. de repu. l. fin. vsq; ad illũ. §. inter culpas. & eius tenorem habebimus. j. eo. §. sic itaque.

p Distrahuntur itaque. quia oportet sequi causam omnino & solutionem innoxiã, aut cum pœna scđm Al. itaque &c. Et nota, quatuor esse modos disiungendi: licet vnus sit modus contrahendi. s. consensu: vt supra proxi. §.

q In vita. nam qñ morte alterius dirimitur, dicetur. j. eo. §. deinceps.

r Nihil hic. nec alibi, quid mõ proponat: sed tamẽ alibi hoc dicitur, vbi corrigitur, qđ hic dicitur in hoc ti. vt li. ma & aui. §. quia vero ex consensu.

s Gubernantibus. i. ex quo disponũt de principali de diuortio consensu faciendo: verisimile est, quod de dote disponant: & dona. propter nupt. Sed quid si nihil dixerunt? Respon. si dixerunt in contrahendo matrimonio aliquid in hunc casum, idem erit: alias dos ad mulierem, donatio propter nup. ad maritum redibit: vt. j. e. §. per occasionem.

† Alias conuersionem.

t Per occasionem. de hoc capite dicitur. j. proxi. vsque ad. §. mitiores.

v Quæ etiam. vt eadem iura seruentur quando bona gratia dicitur dirimi: vt. s. proxi. ti. & C. de rep. l. si constante. Accur.

x Citra omnem causam. de quibus dicitur. j. e. §. si verò altera. Accur.

y Cum causa. aliqua quam supra dicta ibi, alia verò, &c. Accursius.

z Rationabili. de quibus dicitur j. e §. mitiores.

a Secundũ inculpabilẽ. s. distrahuntur matrimonia.

Conuer

[a] Conuersationem. vel monachalem: vel quia fit cõuersus: ita quod seculo renunciet. vt s. de mo. §. illud. & §. si autem. colla. j.
[b] Et alia. Græca, de qua habetur mentio. C. de epis. & cle. l. si. in si. j. respon. Accur.

castitate conuersationẽ [a] concupiscens: tunc enim lex & alia [b] nostra dicit licentiã [c] esse viro & mulieri ad meliora migrãti, † trãsigere matrimoniũ, & abscedere, quodã breui [d] dimisso & oblato ei, qui relinquit: quodcunq; enim pacti fuerint contrahentes ex morte fieri lucrum [e], hoc habere oportet eum, qui dimittitur ab altero, siue vir, siue mulier sit: eò, quòd & iste quantũ ad matrimonium videtur mori, aliud pro alio vitæ eligens iter. Per occasionem [f] † quoque necessariam & non irrationabilem distrahitur matrimonium, quando aliquis impotens fuerit coire mulieri, & agere quæ à natura viris data sunt, si biennium quidem secundum hoc à nobis pridem scriptã [g] legem trãscurrat ex nuptiarum [h] tempore: ille verò quia pro veritate est vir, non ostendat [i]: licebit enim mulieri aut eius parentibus disiungere matrimonium & mittere repudium [k], vel [l] si noluerit hoc maritus. & hic si quidem omnino data dos sit: sequatur mulierem: & reddet hanc vir, † si contingat eam accipi: propter nuptias autem seu ante nuptias donatio manet apud virum nihil de suo dãnificandum. Hãc itaq; legem corrigimus breui quadam adiectione. non enim biennium numerari solum ex ipso tempore copulationis, sed triennium volumus. Edocti nanque sumus [m] ex his, quæ inter hęc prouenerũt, quosdam amplius, quàm biennium temporis non valentes, postea potentes ostensos ministrare filiorum procreationi.

Matrimonium captiuitate alterutrius non dissoluitur: nisi incertum sit viuere personam: quæ ab hostibus capta est: quia tunc persona, quæ in ciuitate remansit, liberè post quinquennium nubere poterit: dote & donatione ad vnumquenque redeunte. Bartolus.

Sed etiam [n] captiuitatis casus talis est, quale est bona [o] gratia distrahere matrimonium: siue enim contingat tale infortuniũ viro, muliere in republica [p] manente: siue rursus mulier quidem in captiuitatem ducatur, maneat autem vir in repub. scrupulosa quidem & subtilis ratio [q] † transigit [r] nuptias. seruitute nanque semel superueniente alteri personæ [s] fortunæ inæqualitas [t] æqualitatem ex nuptiis manere non finit [v]. Attamen humanius talia contemplantes, donec quidem est manifestum superesse aut virum aut vxorem [x]: manere insoluta matrimonia finimus: & non venient ad secundas nuptias, neque mulieres, neque viri: nisi voluerint videri ausu temerario hoc egisse, & pœnis succumbere: illum quidem ante nuptias donationis dicimus exactioni: illam verò dotis. Si verò incertum sit, vtrum superest, an non, quæ ad hostes persona deuenit: tunc quinquennium [y] † expectandum est, siue ã

[c] Licentiã. Hoc de iu. ciuili: sed iure canonum distinguitur: vt si cognouerũt se carnaliter: nõ possit vnus alterum dimittere, nisi voueat castitatem, qui in seculo remanet: si autẽ non cognouerint tunc seruatur quod hic dicitur: vt extra qui vo. ma. cõtra. poss.
[d] Breui. i. libello repudij secundum Al. sed hodie etiã sine eo: vt C. de san. episc. §. si vero constante. & in nouel. eo. tit.
[e] Lucrum. Not. q̃ si paciscor de aliquo in casu mortis, siue ciuilis siue naturalis mors aduenerit, locũ habet pactũ: vt hic, & C. de episc. & cle. l. fin. in fine. j. rñ. & j. de san. epis. §. sponsalibus. colla. ix. Sed contra. ff. de verb. obli. l. ex ea parte. §. ij. Sol. ibi. de deportato: hic de monacho. Itẽ cõtra ff. de do. inter virũ & vxo. l. cũ hic status. §. quod si donator. sed ibi seruus fuit: hic monachus vel conuersus. Et hoc est verũ, quod ciuiliter mortuus habeatur pro mortuo quantum ad matrimonia, sed quantum ad alia non: sed hoc nõ valet: quia & deportatus potest habere vxorem: de quo dicitur in d. l. ex parte. & ff. de bo. dam. l. iiij. Sed tamẽ hoc est verum: quia quoad quædam hic non est mortuus vnde potest esse testis: cũ non sit prohibitũ: vt ff. de testa. l. j. & diximus. s. de mona. §. cogitandum.
[f] Per occasionẽ. q.d. non solum in superiori proximo casu. sed etiam in isto & sequenti: sed etiam capti, &c.
[g] Scriptam. vt C. de repu. l. in caussis.
[h] Ex nuptiarum. id est, ex quo incepit habere vsum ad eam.
[i] Ostendat. id est, viri potentiam non exercet in veritate tamẽ vir est. Nam & pupillus est vir & senex: vt ff. de le. iij. l. seruis. Sed quidam dicũt pupillum non esse virũ, nec nimium senẽ: sed contra est: vt l. prædicta.
[k] Repudiũ. sed in nouellis. eo. tit. dicitur, quod sine repudio potest eam dimittere: sed intelligo, id est, sine pœna repudij.
[l] Vel. pro etiam. sed quid econtra si mulier fuit impotens? Respon. idem cum sit eadem ratio: vt ff. ad legem Aquiliã. l. illud. & facit. j. vt lice. matri & auiæ. §. prædictas.
[m] Nanque sumus. attas fuimus.
[n] Sed etiam. nõ solũ prædicti duo.
[o] Est bona. vt subiicit: sicut ibi nihil perditur, nec dos, nec donatio propter nupti. ita nec hic.
[p] In republica. i. in ciuitate.
[q] Subtilis ratio. quæ ratio statim sequitur, seruitute & cætera.
[r] Trãsigit. id est, dissoluitur.
[s] Personæ. Viri vel vxoris.
[t] Inæqualitas. quia alter horum seruus. scilicet qui est captus: vel liber, scilicet qui remanserit.
[v] Non finit. C. de nupt. l. finali. in principio. & j. eod. §. si vero ab initio. Accur.
[x] Vxorem. s. in captiuitate.
[y] Tunc quinquẽnium. scilicet ex co tempore computãdum, ex quo cœpit esse incertum. Nam hic articulus tunc extremitatem signat: vt ff. de vulg. sub. l. in substitutio

† Haloã. soluendi matrimonij simul & diuertẽdi potestatem esse.

† Facit ad hũc. §. c. proposuisti. cum gl. j. extra de proba. ca. laudabilem. de fri. & malefi. Mors ciuilis nõ impedit matrimonium, & pleraque alia.

† Haloã. si quidem eam forte percepit.

Vir quis dicatur.

† Haloã. distrahit matrimonium.

† In re canonica. expectatur donec fuerit certificatũ de morte: vt extra, de spõsa. & matri. cap. in pręsentia.

stitutione. & ff. de cō. & demon. l. iiij. §. fin. & sic puto corrigi quod dicitur ff. de diuor. & repu. l. vxores. in eo quod dicitur cōputandum quinquenniū ex tēpore captiuitatis. Vel dic hanc intelligi secundū illam, vt ex tēpore captiuitatis cōputetur: vt arg. ff. de le. & senatusc. l. sed et posteriores. Itē hodie videtur, quod perpetuo debeat expectare: vt j. vt lic. mat. & aui. §. quod aūt. sed ibi loquitur in eo, qui est in militia: hic de capto qui etiā seruus est: vt insti. de iure perso. §. pe. nam & hæc cōstitutio inter hos duos s. militem & captiuū differentiam facit: vt hic, & j. eo. §. nouimus autem.

viro, siue à muliere, post quod (siue manifestum de morte fiat, siue incertum maneat) nubere licebit sine periculo. Hoc enim [a] in nuncupatis bona gratia trāsactionibus à præcedentibus [b] connumeratū est: nos quoque in hoc consentimus, vt hic [c] neque repudio fiat opus ita in personis distantibus ab alterutris: & nullus ex hoc [d] lucrabitur, neque vir dotem, neque mulier antenuptialem donationem: sed vnusquisque in suis manebit.

Matrimonium non dissoluitur alterutro in metallum damnato: quia bene nemo natus ex supplicio fit seruus. Barto.

Quod autem prius ex legum seueritate introductū est, nos clementi cessione [e] resoluimus. Si enim ex decreto [f] judiciali in metalluum aliquis, aut vir, aut mulier dari iussus esset: [†] quale nunc est in compromisso [g] & in appellato gypso [h], seruus [i] quidem erat, & ab antiquis legislatoribus [k] sancita & ex supplicio [l] illata, separabatur verò matrimonium, supplicio possidente damnatum sibique [m] seruientem. nos autem [†] hoc curauimus, & nullū ab initio bene natorum [n] ex supplicio permittimus fieri seruum. Neque enim mutamus nos fortunam liberam in seruilem statum, qui etiam dudum seruientium manumissores esse festinaui

mus [o]. Maneat igitur matrimonium hoc nihil ex tali decreto læsum, vtpote inter personas liberas [p] consistens.

Coniuge alicuius in seruitutem redacta, nuptiæ dissoluuntur: nuptiæ autem cū seruo domino ignorante cōtractæ nullæ sunt ab ipso initio: ideo dissolui possunt. Nuptiæ verò cum seruo vel ancilla contractæ domino expressè vel tacitè consentiente, vel cum seruo à domino eo languente derelicto valent: nec dissoluuntur. Barto.

Si verò decretum iudiciale libertum [q] aut libertam [r], aut horum filios [s] in seruitutem redigat, constat quidem ab initio matrimonium, postea verò apparens seruitus separat eos ab inuicem tanquam morte secuta: quoniam præcedentes nos dicunt superuenientem [t] seruitutem [u] non procul à morte differre: idcirco hoc quidem quod proprium est, vnusquisque [x] recipiat. placitū verò solùm quod ex morte est, liberis acquiratur: reliqua verò veniāt ad eum, qui redigitur in seruitutem. Si verò ab [†] initio putauerit aliquis liberæ iungi personæ, illa verò famula [y] postea declaretur existens: non dicimuus solui matrimonium, sed ab ipso initio neque matrimonium fieri secundum potius à nobis dictam causam [z] propter inæqualitatis fortunam. vnde neque lucrum ex matrimonio contemplandum est, neque

[a] Hoc enim. i. diuortij genus.
[b] A præcedentibus. sapientibus: vt ff. de diuor. l. vxores. & ff sol. mat. l. si ab hostibus.
[c] Hic. i. hoc casu. Accur.
[d] Ex hoc scilicet diuortio.
[e] Cessione. i. decessione.
[f] Ex decreto. i. sententia iudicis. qui autem sententiam dare possint? sunt quatuor tantū, qui hoc possunt: vt diximus instit. quib. mo. ius pa. po. sol. §. cum autem. Acc.
[g] In cōpromisso. al's in ꝓprie misso.
[h] Gypso. loca erant sic dicta.
[i] Seruus. scilicet pœnæ.
[k] Legislatorib⁹. vt C. de bon. pros. l. in metallum. & ff. de interdi. & releg. l. iiij. & insti. quib. mo. ius pa. po. solu. §. cum autem.
[l] Ex supplicio. i. ex pœna.
[m] Sibiq. s. supplicio. non autem est seruus fisci: vt ff. de iis, quæ pro non scrip. l. iij. §. respō.
[n] Bene natorū. i. ingenuorum.
[o] Festinauimus. Vbi festinauit: rū. vt insti. de lib. §. fi. & C. de la. lib. tol. l. j. per totū. & s. de mo. §. hinc. sed et j. festinauit: vt j. quib. mod. nat. effi. leg. §. ij. col. vj.
[p] Liberas. cum sint ingenui, non sunt facti serui pœnæ per metallum. Accur.
[q] Libertum. qui vxorem habebat.
[r] Libertam. Quæ virum habebat.
[s] Filios qui vxores habebant. Sed cū filius liberti sit ingenuus: vt insti. de inge. in prin. quare hic ponitur inter libertos? rū. hic fuit seruus filius, & pater manumissus. alias esset contra. s. eo. §. Vel dic occasione patris, & filio licet ingenuo hæc macula irrogat: vt j. vt oēs obe. iud. §. j. col. v.
[t] Superuenietem. occasione iudiciarij supplicij: vt dictū est. vel quia reuocetur in seruitutem ex ingratitudine: vt C. de libe. & eo. lib. l. ij. Et facit ad hoc. ff. de re. iu. l. seruitus. et ff. de do. inter vir. & vxo. l. cū hic. §. si donator & ff. de cond. & demon. l. interdicit. in fi. & ff. de ri. nup. l. in eo iure. in fi. Sed hic. §. hodie correctus est secundum Io. cū eiusdem sint hodie iuris liberti, & ingenui: vt in authen. vt libe. decet. §. illud vel æquiparātur ibi liberti ingenuis in dignitatibus. ad quas prius non perueniebant olim liberti ꝓpter. legē Visceliam: vt C. ad l. Vis. l. j. sed hodie sic, vt dictum est.
[u] Seruitutem. scilicet pœnæ.
[x] Vnusquisque. in ciuitate manens i. liber. vt si est mulier, quæ in ciuitate remanet dotem habeat: si vir qui in ciuitate remanet: & ille donationē propter nup. recipiat: quia sua est, vt dicit. Item & plus habet, qui in ciuitate remanet. s. pactū ex morte: quia liber remanet vt sequitur: licet reliqua substātia ad fiscū veniat vel principem, vt subiicit: sed hodie dño reseruatur: vt j. vt nu. iu. §. fi. Item ad eū q in seruitutē reuocatur ex ingratitudine: vt ff. de inter. & re. l. nō solum in fi.
[y] Famula. id est, serua.
[z] Dictā causam. hanc scilicet propter inæqualit. & c. vt s. eo. §. sed etiam. & ff. sol. ma. l. si ignorans. & ff. de test. tu.

† Hal. lo. ā quale hodie esse soleti Pro conueso & (vt vocant) gypso.

† Et hoc loco sumitur auth ē. quę est super l. vxoris. C. de rep. & incipit, sed hodie nemo.

† Cōcor. cum hdc §. c. ij. extra, de cō. in, seruo. ad quē ti. est ꝓ materia hu ius. §. recurrendū: quin matrimonis cōtrahendis præualet ius canonicum, cum agitur de periculo animarum.

testa.tu.l.si quis tutorem.
a Puram.i.simplicem redditionem sine lucro.
b Per congruas actiones.i.per cōdictio.ob causam. quia ob cau.i.ob matrimoniū datum,& nō est secuta vt.C.de condi.ob cau.da.l.j.&.ff.de cōd. si.cau.l.fin.

vt.C.de la.lib.tol.§ sed scimus.& hic.In secundo possunt occupari cum pro derelicto sint habiti:vt.ff.pro dere.l.j.in fi. Alij dicunt indistincte seruari hoc authēticum,quicquid leges veteres dicant, vt sit liber, siue sit languens,siue non : vt hic,&. C. de infa.l.j. Tertij distingnūt, an ipse gerit se pro libero: quo casu serua qd dicitur hic &.C.de infa.l.j. aut non gerit : & tunc serua quod dicitur. ff. pro dereli.l. fina. & facit ff.de stipu. ser.l. qui seruus.quod verius videtur. Acc.

aliquid tale, sed puram[a] rerum competentium per congruas actiones[b] redditionem. Hoc autem decernimus, & tale non esse dicimus matrimoniū, si causam animus incertus[c] disponat solùm, neque consensu[d] domini, neque malignitate[e] eius, neque aliqua negligētia[f] coniuncta. Nam si tradiderit tanquam liberam suam ancillam dominus, ille autem liber existens, & credens[g] tradenti, hāc accipit forsan etiam dotalibus celebratis documentis:aut neque celebratis quidem, eius autem[h] voluntate causam gubernante:non erit iustum tale non constare matrimonium:sed tacitam libertatē sequi siue virum[i], siue mulierem[k]: cū tale aliqd à domino fit,sancimus & rapi talem virū aut fœminā ad ingenuitatē:& causam taquā super liberis & ingenuis iudicari. Si verò ipse quidem non celebrauerit nuptias alterius[l] personæ dominus, sciat autē quod agitur, & ex studio[m] taceat, † vt postea causam sarciat[n] alteri cōiunctorū: vlciscimur huiusmodi[o], si aperta pbēt nequitia:& priuamus dominū ita malignè cogitātē.sitq; rursus hoc etiam[p] matrimoniū tanquam si consensisset dominus ab initio:& ille quidē cadat dominio : ad ingenuitatē verò seruilis persona rapiatur,hocipso eueniente effectu,siue consensit[q], siue malignatus est[r] dominus.Palā itaq; est, quia etiā filij ex talibus nuptiis liberi & ingenui secūdū hanc nostrā erunt legem. Et multò potius hæc valeāt[s], si cōtigerit dudum seruū aut ancillā seu languentes dereliquisse[t], seu etiam contempsisse[v], aut etiam eos amisisse super dominio aduersus eos voluntatem. Illi nanque, vtpote iam constituti liberi & serui pro derelicto titulum sui[x], & nō aliorū existentes, non in posterum inquietabuntur ab his, qui possidere eos olim odio habuerunt.

Deportatio non soluit matrimonium. Bartol.

Deportatio[y] † tamē in quā migrauit vir, vel vxor, & antiqua ignis & aquæ interdictio (quā aquæ & ignis interdictionē vocant nostrę[z] leges) nō soluit[a] matrimonia. Hæc etenim & sacratissimo pridē placuit Cōstantino[b] clemens qdā causa & à nobis quidē probata est[c], pſenti[d] verò nō copulata legi[+]. vnde neq; effectus causæ dicēdi sunt: cū in suo maneat[e] ordīe:

Milite ad militiam accedente, vxor si literas sospitatis eius non acceperit: & eum pro veritate à duce belli mortuum esse audierit, & per x.ann.expectauerit: & à principe gratiam impetrauerit, licitè cum alio nuptias contrahere poterit. Bartol.

Nouimus autem & huius nostræ felicissimæ[f]

c Incertus.i.quādo ignorans accepit,& dominus nesciebat,quod agerentur:aut enim ita est aut dominus manifeste tradit:aut tacite ex studio & his duobus vltimis casibus fit libera : vt hic, &.j proxi.sub iicit.
d Consensu.expresso : vt.j.proxi. respon.Accur.
e Malignitate.i. taciturnitate ex studio:vt.j.ij.respon. Accursius.
f Negligentia s. domini.vel dic accipiētis eā in vxorem.Nam tunc nō debuit certiorari: vt.C.de act. em.l.j.
g Credens. hanc esse liberā: alias nō esset deceptus.
h Eius autem .s. domini.
i Virum.s.seruū.
k Mulierem.ancillam.sed cōtra.j. e.§.adscriptitio. Sed aliud in adscriptitio : quia per eū terra desereretur: .s̄.de man.princi.§. sed neque.
l Alterius.s.ancillæ,vel serui sui.
m Ex studio.s.dolo.malo.Al.
n Sarciat.i.litem inferat.
o Huiusmodi.s. talia.
p Hoc etiam.nō solum superiori casu,vbi dominus expresse dedit.
q Consensit.expresse.
r Malignatus est. s.tacēdo:& sic not. tacentem affirmare.& sic alias.ff. de dol.l.j,§. dolū autem.&.C.si alie.res pi.da.fit.l.ij.
s Hæc valeant.s. vt sit matrimoniū. & liberi ingenui: vt.s̄.§. proxi. in fi.
t Dereliquisse. deiiciendo extra domum.
v Contempsisse. non præbendo curā eis: super hoc triplex est opi.quidā enim distingunt,vt Al.inter lāguentes & non lāguentes.primo casu liberi efficiūtur;

x Sui.s.iuris. No. aliquē esse suiipius sed contra. ff. ad.l. Aquil.l. liber homo.sed hic dic hoc abnegatiue dici. i. non alieni.sic.ff. de do.l.nō debet.in fi. l. Vel dic secūdum illum titulū.qui dicitur pro suo, quē habemus,ff.pro suo.
y Deportatio.est enim aliud deportatio,& aliud interdictio:vt inst.de capit dimin.§.media.
z Nostræ leges . vt ff.de pœn.l.ij.& C.de rep.l.j.&inst. de capi. dimi.§.media.
a Non soluit.cū libertatē retineat, quamuis ciuitatem amittat : & hoc est quod lex dicit minima capitis diminutio:vt hic. &. ff. de bo.dam.l.ij.
b Constantino. vt.C.de don. inter virum & vxo.l.res vxoris.non autem dicit de.l.j.C.de repudiis.quia illa est Alexan.
c Probata est.s. hic,& eoipso quod in. C . eam posuimus.
d Præsenti s.huic. licet enim tenorem aliarum legum tractantium de dissolutione matrimonij hac constitutione posuerit &.s̄. & j. eius tamen non posuit, quia non soluitur matrimonium : & quia non soluitur:nec effectus causæ est dicendus:cum nulla sit causa . Accursius.
e Maneat.s.matrimoniū:alias maneant.s.coniuges
f Felicissimæ.scilicet Constantinopoleos.

Legem.

† Haloā. vt alteri postea cōiugum negotij aliquid consuat.

Tacens affirmat.

† Vide de huius §. versione Haloand.in sua trāslatione noua.

† Haloā. vnde nec quos ea res effect⁹ habeat,cū in suo maneat ordine, dicendum est.

civitatis cōditorem divæ memoriæ (dicimus Constantinum) † scripsisse legē [a], secundū quā† si quis impeditus [b] fuerit, & tacuerit ad uxorē ꝑ quadrienniū: & nullū ei fiat ab illo signū eius [c] circa eā [d] affectus: tunc licentia sit mulieri ad secundas nuptias veniendi, offerēti prius libellū militiæ principi [e], & hoc ipm testificanti. & si hoc fiat, inculpabiliter mulier ad virū alterū transiet, & nō dānificabitur quidē in dote: nō tamen ante nuptialē donationē lucrabit. Hoc itaq; sacratissimus Constantinus [f]. Vehemēter autē nobis immaturè habere illa constitutio videtur. actibus enim bellicis occupato marito, uxoris privationē inferre nō minor est pœna, q̄ ab hostibus capi [g]. Ideoq; non prius veniat ad virū secundū huius modi mulier, quā [h] legislator iste proposuit, quā decennij [i] transeat tempus, et hæc [k] importuna qdē sit, viro mittēs literas, aut per aliquos verbis utens ad eū: ille verò si aut apertè renuat nuptias eius, aut absolutè conticeat: tunc quoque libellum offerat aut gloriosissimo magistro militum, aut spectabili duci, aut clarissimo tribuno, sub quibus ipse est miles: tūc enim licentiā damus, & preces porrigere Imperatori, & inde hoc ꝓmereri. Sciat autem quia si citra hoc aliquid egerit, tanquā temerariè nubens legitimis pœnis [l] subiacebit.

Viro atque uxori ex causis hic enumeratis, matrimonium dissolvere permittitur, ei tantummodo pœna imminente, qui dissolutionis causam præbuit. Barto.

Mitiores [m] † itaque nuptiarū solutiones, tanquā gñali quadam ratiōe sub bona gratia factis disiunctionibus, sciēdū est tales esse quodāmodo [n]: cæteræ [o] verò causam quærūt inspicere [p], aut à viro, aut ab uxore factā: ut dānificent temerariū [q] in casu [r] eorū, quæ ab eo data sunt dotis dicimus, aut propter nuptias donatiōis. Sed harum causarū antiquiores qdē faciebāt plurimos diversosq; tractatus. Theodosius autem iunior alias qdē causas deinde sumēs, alias [s] aūt & ipse adinveniens, de repudiis scripsit cōstitutionē [t]: à nobis autē & aliæ quædā adinventæ [v] sunt causæ, quas rectè habere ꝓspeximus ad culpam referri eius, qui succubuerit. Si igitur secundū Theodosij piæ memoriæ cōstitutionē valuerit mulier ostendere maritū, aut adulterio delinquentem, aut reum homicidij, aut veneficij, aut seditionibus occupatū, aut (quod pessimum omnium peccatorū est) cōmunicantē delicto) dicimus autē machinatū aliquid cōtra ipsum imperiū) aut cōdēnatū falsitatis, aut sepulchra effodientem, aut ex aliqua sacrarū domuū aliqd rapuisse, aut latrociniū sectantē vitā, aut latrocinantes suscipiētē [x], aut vnū eorū, q appellātur abigei [y], & qbus est cura alienis insidiari animalibus, aut iumētis, & ea transponere alibi: aut ꝓbet plagiariū esse, aut ita luxuriosè viventē, ut inspiciente uxore cū aliis corrūpatur (qđ maximè mulieres nuptas, utpote circa cubile stimulatas exasperat, & ꝓcipuè castas) aut si insidias se passam à viro probet circa ipsam salutē, aut venenis, aut gladio, aut per aliū aliquē talē modū (multę † nāq; [z] hominibus ad malitiā viæ sunt) aut etiā si flagellis [a] sup ea [b] utatur. Si igit mulier tale aliquid ostēdere potuerit, licentiam ei dat lex [c] repudio uti, & nuptiis abstinere, dotemque percipere & antenuptialem donationem totam: nō solùm si omnes simul probaverit causas, sed etiam si secundam, seu unam. Et

† Cōcor. cap. Constantinus. qđ est pulchrum. c. xcvj. dist. † In expeditione fuerit.

Uxor quā diu maritum militem debet expectare.

*Temerarium eum hic dicas, nō q plus quā oportet, credit: sed q nullo adhibito cōsilio facile credit, & qui sine causa perperam quid agit. *temerarium vocatvirum, qui repudiat uxorem sine causa, vel qui repudiatur ab uxore cum causa: & idem econtra in uxore, deinde vt amittat dotem, vel donationem propter nuptias.

† Hunc locum ita legēdum censet Anto. Augu. lib. singu. ad Mod. Mitiores itaque nuptiarū solutiones, quę generali sermone, bona gratia solutæ dicūtur, eiusmodi pro pe modū esse sciendū est &c.

a Legem. vt. C. de repu. l. uxor. Accursius.
b Impeditus. s. militia.
c Eius. s. viri.
d Eam. s. uxorē.
e Principi. quod ipsa sic facere velit. Accursius.
f Constantinus. s. statuit. Azo.
g Capi. s. maritū.
h Quàm. s. mulierem. alias qualem.
i Decennij sed hoc corrigitur cū teneatur expectare quandiu ipse steterit: vt. j. vt lice. ma. & avi. §. quod aūt. colla. ix.
k Et hæc. s. licentia maritandi, licet sciat maritū vivere sed hoc corrigitur: vt not. j.
l Legitimis pœnis. quibus subiacent, quæ male dirimunt primum matrimoniū: vt. j. eod. §. si vero altera.
m Mitiores. hucusq; de vno genere solutiōis dicit: nūc de alio incipit. Et dic mitiores, quā aliæ duæ, q sequuntur. nā supra dictæ duę fuerūt sine pœna: hæ quæ sequuntur, cum pœna & sine pœna.
n Quodāmodo. quales diximus.
o Cæteræ. dissolutiones.
p Quærunt inspicere. antequā fiāt licitæ. i. sine pœna.
q Temerariū.
r In casu. i. amissione.
s Alias. s. causas.
t Constitutionē. vt. C. de repud. con sensu.
v Adinventæ. vt C. de repu l. pen. & finali.
x Suscipientem. sine quibus susci-

pientibus latro diutius latere non potest: vt. ff. de of. præ si. l. congruit.
y Abigei. not. qs sit abigeus melius, quàm in alia lege inveniatur.
z Multæ nanq;. interpositio est. sic j. vt. ij. qui obli. in princ. col. vj. & facit. ff. de rei vend. l. in fundo.
a Flagellis. hoc quod de flagellis dicit, hodie specialiter est correctū: vt. j. vt. li. ma. & aviæ. §. si quis aūt ꝓpriam. col. ix. nam verberabat ipsam maritus.
b Ea. s. uxore. Accursius.
c Dat lex. s. Theodosij, & hę: sed hodie quædā ex his causis remanent. aliæ remotæ sunt & correctæ. Item dicas econtra si maritus uxorem velit repellere: vt. j. proxi. nam quædā ex illis causis correctæ sunt, & remanēt aliæ: vt. j. vt li. ma. & aviæ. §. quia verò plurimas.

Et rur

† Cōcor. in proœ. Clemē. & Genesis. c. vtibi videns autē Deus, qđ multa malitia homi num esset in terra, &c.

a Et rursus.id est,econtra.
b Sacrilegam.sacrilegus dicitur ille, qui rem sacrã de loco sacro aufert.vt no.ff.ad leg.Iul.pecu.l. diuus.
c Competentium.id est,nulla affinitate,vel necessitate coniunctorum.
d Pugna. sic.C. de rep. l. consensu. sic.ff.de poe.l.aut facta.§.si.
e Sibi.s.viro.
f Consciam.vxorem.
g Tyrannidem. id est,cõtra legem impertalem.
h Meditantibus. i.cogitantibus.
i Sibi.s.marito.
k Dat lex. i.concedit lex Theodosij:vt C. de repu.l. consensu.
l Horum.alias harum.
m Si vero.hucusq; dixit, quando cũ causa dimittit vn⁹ alterũ,nunc aũt qñ sine causa.
n Et hoc ipsum. s.repudium miserit causa subaudi soluendi,&c. Accur.
o Subdita.s. dicta persona. Acc.
p Dictis pœnis.i. amissionis dotis, & antenup. donationis.& in hac pœna æquales sunt ambo.
q Insuper. nunc etiã pœnam imponit fœminæ repudianti, quãtum ad aliã q̃ viro.s.vt matrimoniũ intra quinquenniũ contractũ ipso iure non valeat. Itẽ & infamis sit: vt C. de repe.l. cõsensu.§.hæc verba.
r Volens adeat. s.iudicẽ. nã hæc actio est popularis: vt hic dicit.& facit s̃.de non alie.§.fin. col.ij.& C.de epis. & cler.l.si quis in hoc.
s Tanquã cõtra legem.i.sicut accusaret aliquid,quod esset contra.l. sed hæc pœna expectationis quinquẽnij hodie mutat. vt j. vt lice.matri & auiæ.§.quia vero econtra.col. viij.
t Miserit.s mulier si non habes:sed non habeo.
v In certaminibus.i.in iudicio contra maritum.
x Subiacuerit.iuste eum repulsum probans per aliquas de illis causis,quas habuimus supra. §. mitiores.

rursus [a] licentiam dat viro mulierem abiicere, si adulteram inueniat,aut veneficam,aut delinquẽtem homicidium, aut plagiariam, aut sepulchrorum violatricem, aut sacrilegam [b] existentem, aut fauentem latronibus,aut viro nesciente,vel etiam prohibente gaudentem cõuiuiis aliorum nihil sibi cõpetentium [c],vel etiã inuito viro citra rationabilem causam foris pernoctantẽ,aut extra eius voluntatem circensibus congaudentem,& spectaculis inhærentem , aut theatris aduenientem (dicimus autem vbi scena & talia sunt aut etiam vbi bestiis aduersus homines pugna [d] est)aut insidias sibi [e] facientem ex venenis , aut gladio, aut alio factas modo,ex quibus circa vitam periculum est, aut etiam consciam [f]tyrannidem [g] mediantibus [h],aut falsitatis ream constitutam, aut audaceseius manus inferentem sibi , [i]scilicet tali aliquo facto dat lex [k] hæc,viro abiicere mulierem,si vel vnam horum [l], & solam probauerit causam : & lucrari quidem dotem,antenuptialem verò habere donationem.

Vxor si diuortium sine causa fecerit,vel diuortij causam præbuerit,pœnas legitimas patietur: & ante quinquennium nuptias contrahere non poterit: alias autẽ ante annum tantum non licet propter sobolis confusionem:viro autem in omni casu quandocunque nuptias contrahere permittitur.Barto.

Si verò [m] altera harum personarum irrationabiliter repudium miserit , & hoc ipsum [n] soluendi matrimonium sine ratione: subdita [o] erit dudũ à nobis dictis pœnis [p]. Insuper [q] etiã vxor rea omnino ex memoratis causis ꝓ irrationabilis repudij missione facta,& in quinquẽnium totum ad secũdum venire prohibetur matrimoniũ:& ante quinquẽniũ nuptias non esse sine reatu,neque legitimas vocari.sed oĩs volẽs adeat [r], & accuset factũ tanquam cõtra legẽ [s] præsumptum. Si verò etiam rationabiliter mulier repudium miserit [t],& in certaminibus [v] vicerit:aut vir irrationabiliter eã abiiciens subiacuerit [x]pœnis:lucretur quidem lucra primitus dicta [z] :erubescat autẽ ante annũ completum ad secũda vota venire. Quòd nõ obseruandum nobis est in viro irrationabiliter [a] obtinente talia lucra:cùm & non obtinenti [b]etiam repente nuptias facere licet:quoniã nulla circa sobolis confusionem [c]rationabilis est suspicio, quod in mulieribus ante anni completionẽ rectè prohibetur.& tanta est prohibitio ex hoc [d], quia licet bona gratia dissolui matrimonium [e] contingat constitutione, in annum

& §.rursus.
y Lucretur.scilicet mulier.
z Primitus dicta.i.donationem propter nuptias: vt s̃.§.mitiores.in fin.
a Irrationabiliter.ꝙ fit in duobus casibus , quando vir repellit̃ ab vxore:& quãdo repellit:vt in princi.huius.§.& s̃.§.proxi.
b Cum & non obtinenti.s.marito non rationabiliter talia lucra quod fit duobus modis: & tũc lucratur vxor: vt quando iuste dimittitur ab vxore & quando iniuste dimittit eam: vt s̃. §.proxi.
c Confusionem. q.d. hæc ratio in muliere locũ habet & ideo ante annũ non nubit,vt dixerat: sed in viro cessat. Nã nõ portat masculus filium in ventre,vt fœmina.& ideo ĩ ea posset oriri dubiũ:an esset ex primo vel ex secũdo marito. quid autẽ si edidit prius forte elapsis duobus mensibus: vel quid si elapsis viij.vel vij. mensibus nubat qñ iam certũ est ex primo amodo eam filium non habiturã? Rñ. mulier nubere potest cessante ratione supradicta: vt hic,& j.§.si quis enim.in fi.§.so.contra:quia est & alia ratio:ne quid maligne feceriterga primũ virũ:vt j̃.de tes. & ea q̃ pa.in fi.col. iiij.nam plerunque vbi sunt duæ rationes licet vna tollatur si alia remanet, per cõsequens etiã prima remanet vt si duo sunt serui frater & soror: donec sunt in seruitute:duo sunt impedimenta ad matrimoniũ,seruitus & cognatio naturalis: eis:manumissis cessat vna rõ,remanet altera : & ideo & ius remanet vt nõ possint iungi: vt insti. de nupt.§.illud.& hoc dixi.s̃.de tes.& ea quę pa.in fi. Accur.
d Ex hoc.i.sanguinis confusione.& facit.ff.de ven. inspi.l.j.§.sed & si seruus.
e Matrimonium.sic construe:licet bona,&c. tamen sic insti

Mulier quare nõ nubit ante annum hoc de iure canon. est correctũ vt extra, de secũd.nupt. capi. cum secundum apostolũ.

Rationes duæ vincũt vnam.

Cõcor. c.cũ æterni. extra, de re iud. in fin.xiij. dist.c.j.

prohibitio secundarũ nuptiarũ: tũ etiã sic ab Anastasio piæ memorię mulieribus instituta est.

Vir vxori mittere potest repudium, si studiosè facit abortum: vel si vadit ad commune lauacrũ cũ viris, vel si malitiosè viueret, vel loquatur cũ alio se velle nuptias cõtrahere: & tres causæ per Iustinianũ interdicuntur: & etiã vir dotem lucratur: & mulier sustinet pœnas Theodosij. Ang.

Has itaq; causas nobis Theodosius explanauit. nos aũt ex veteribus legibus sumentes & alias adiecimus tres [a]. Si enim mulier tanta teneatur nequitia, vt etiã ex studio abortum faciat, virũq; contristet, & priuet spe filiorum: vel tanta libido [b] est, vt etiam cũ viris voluptatis occasione laueẽt: aut ẽt dũ adhuc constat matrimoniũ cum viro, ad alios de nuptiis suis loquatur: licẽtia datẽ à nobis viris mittere eis [c] repudia, & lucrari dotes: & antenuptiales habere donationes: vtpote etiam his causis rationabiliter soluere valentibus matrimoniũ: & sub eundẽ deferentibus [d] ordinẽ, sub quẽ & pœnas Theodosij diuinæ memoriæ cõstitutio definiuit.

Mulier libera adscriptitio alieno non nubit, etiam possessore consentiente: sed si eo nesciente fecit, castigari potest per possessorem & iudicem loci nec matrimonium tenet, nec dotis, vel donationis datio. Ange.

Adscriptitio [e] aũt alieno nubere liberam non licet, neq; ignorante, neq; sciente [f] neq; cõsentiẽte possessore. Sed licet aliquid tale ab adscriptitio geratur: licebit domino & ipsi per se & per prouinciæ iudicem [g] castigare plagis [h] mediocribus hoc [i] agẽtẽ adscriptitiũ, & abstrahere ab ea, quæ frustra ei coniũcta est. vnde neque nuptię sunt, qđ factum est, nec oblatio dotis, nec antenuptialis donationis: sed pura facti mali correctio [k].

Ex causis supradictis matrimonium soluitur, etiam viro & vxore viuentibus, & si culpa viri matrimonium dissoluatur, cum vxor indotata est, quartam partem vxor lucratur: dum tamen centum libras dicta portio non excedat. Ange.

Sic itaq; [l] matrimonia dissoluuntẽ viuentibus adhuc iis, qui ea contraxerũt & pecuniariæ pœnæ circa dotem & sponsalitiam consistunt donationẽ. Sed à nobis aliquid etiã aliud adinuentum [m] est, vt etiã indotata matrimonia irrationabilib9 factis diuisionibus castigationi tradanẽ cõpetenti [n]. Si quis ẽm duxerit vxorẽ, aut etiã mulier ad virũ veniat, nuptiali quidem assumpta volũtate atq; sentẽtia [o] nõ tñ secuta dote aut sponsalitia largitate (vbi quoque p̃sumptiuè [p] fieri solutiones contingebat, nullo ex hoc cõtra temerariũ [q] sequẽte periculo [r]) cõstitutionem [s] scripsimus dicẽtẽ: Si qs sub ptãte [t] constitutã mulierẽ voluntate parẽtũ, aut ẽt suæ ptãtis fortè ducat vxorẽ, neq; dote oblata, neq; instrumẽtis dotalibus factis: nuptiæ quidem sunt [v], vt licet dotalia instrã non sint conscripta: vt non ob hoc vir (qđ in multis nouimus factũ) expellat domo vxorem sine vlla prius dictarũ [x] rationabilium causarum, quas & Theodosius [y],

sic instituta est mulieribus prohibitio in annũ secundarũ nup. constitutione ex Anastasio piæ memoriæ, quæ est in græco.

a Tres. vt C. de repu. l. fina. §. inter culpas. sed & aliqua de his abscindetur: vt j. vt lice. mat. & auiæ. §. qa vero plurimas.

b Libido. id est, luxuria.

c Eis. scilicet mulieribus.

d Deferentibus. scilicet matrimonij dissolut.

Ascriptitius quis dicitur.

e Adscriptitio. Ideo sic dicitur: qa solo inscribit se, & per scripturã cõsitetẽ se illi solo velle esse adscriptum: vt C. de agri & cen. l. cũ scimus. lib. xj.

f Sciẽte. sed aliud in seruo vel ancilla quãdo dñs scit eũ, vel eã liberæ iungi personę: vt s̃. eo. §. si vero ab. contra. & est ratione terra ab hmõi, colono deseratur: vt s̃. de mã. prin. §. sed neq; co. iij. & C. de agr. & cẽ. l. qui qñis. li. xj. Nã & alias inter seruũ & adscriptitiũ est differẽtia vt j. de san. epi. §. si seruus. & §. adscriptitios. colla. ix. & per hoc potest colligi secundũ Ioã. q ascriptitius non sit seruus, licet quidã sit seruitio adscriptus: vt dixim9 insti. de iure perso. in prin.

Ascriptitius nõ est seruus.

Ascriptitius Spec. in ti. de libe. cõcep. §. nunc dicẽdũ. ver. xxiiij. qũ agitur.

g Iudicem. quod est .i. [illegible]ilius: vt C. de pig. l. iij. Accur.

h Plagis. id est, verberibus.

i Hoc. quod infra dicitur.

k Correctio. i. res quædã pure correctibilis. Sed nunqd ecõtra est idem, vt adscriptitia libero iungi non possit? Rñ. non: quia non est ibi ille timor, vt terra à possessoribus deseratẽ: cũ matris status cõsideretẽ: vt j. cõst. q̃ ex adscri. & li. in prin. rñ. j. col. v. & C. de ag. & cẽ. l. fi. lib. xj & facit ad hãc §. C. de epi & cle. l. qsq̃s. & l. iubemus. & C. de ag. & cẽ. l. ne diutius, & eo. li. s̃. vt in fine quoque sus §. eos autẽ qui. col. ij. vt j. vt lice. mat. et auię. §. is quoque col. viij.

l Sic itaque. inceptiuũ est, nõ illatiuum & circa tertiũ & quartũ modũ disiungẽdi: vt s̃. eo. §. mitiores. & §. si vero altera nõ aũt circa primũ & scđm: vt s̃. e. §. distrahũt. & §§. seq. vsq; ad §. mitiores. Accur.

m Adinuentum. prius q̃ ab alio: vt C. de rep. l. fi. cuius s. legis statim9 subiicit snĩam, & facit. s̃. s̃. e. §. nuptias. in fi. §.

n Cõpetenti. s. in pecunia nõ in corpore: vt j proxi. §.

o Sententia. i. vo voluntate vel affectu: ast snĩa multis modis accipiẽ vt diximus: insti qui. nõ est permis. fa. testa. § præterea.

p Præsumptiue. i. præsumptuosum & superbũ verbum erat dissoluere. Vel dic melius: qa p̃sumitur, q eã dimittet facilium cũ dotẽ nõ habeat: vt probãt sequentia: vt j. qui. mo. na. effi. le. §. quoniam. col. vj.

q Temerarium. i. quia iniuste dissoluebatur, &c.

r Sequente periculo. i. per leges.

s Constitutionẽ. vt C. de repu. l. fin. vsq; ad §. inter culpas.

t Sub potestate. id est, filiamfa.

v Nuptiæ sunt. quia matrimoniũ sine dote: sed non econtra esse potest: vt s̃. de trien. & semis. §. neq; illo. col. iij. & ff. de iur. do. l. ij.

Matrimonium põt esse sine dote: sed non econtra.

x Dictarum. vt s̃. §. mitiores. & §. has itaque.

y Theodosius. s. enumerauerit, vt statim colligitur. easdẽ enim posuit Theodosius: vt C. de repu. l. consensu.

Enum

& nos enumerauimus [a]. Si quid autem tale fiat, & aut sine causa eam abiiciat domo, aut etiam ipse rationabilẽ causam pręstet, vt mulier separetur ab eius matrimonio: quartam partẽ propriæ substantiæ cogatur exoluere ei: & vsque ad quadringentas quidẽ auri libras substantiã habens, centũ libris damnificabitur, hoc est quarta substantię parte minorem [b] autem adhuc [c], inquantum quartæ facit quantitas. Si verò etiã maiorem prædictæ quadringentarũ auri libr. quantitatis substantiã habeat: nõ amplius centum auri damnificetur libris. Ad maximã [d] nãq; plerunq; respicientes dotẽ, legem hanc scripsimus: substantiam illam meritò secundum nostras leges existimãtes esse, quæ pura debitis [e] videatur. Ratio † quoq; ex ipsis causis pro cautione [f] procedat.

Si vxoris indotatæ culpa matrimonium dissoluitur, priuatur quarta parte suæ substãtiæ, exemplo viri: & per quinquẽnium à nuptijs abstinet: & si ex causa iusta, tunc abstinet per annum: & non punitur. Ange.

Et si mulier [g] per culpam propriã separetur à viro indotata existens: aut etiã mittat ei sine aliqua causa rationabili repudiũ iisdẽ in omnibus subiacet pœnis [h]. & si q̃dem per culpã eius matrimonium soluat qnquennium [i] obseruandum est mulieri, & secundis non copulabitur nuptiis. Si verò per causam vel culpã mariti, aut etiã bona gratia distrahatᷣ: meritò & hic [k] annũ custodiat [l], propter seminis [m] confusionem: vt per omnia nobis lex perfecta [n] sit.

Filius vel filia in parentum præiudicium nõ mittit repudium ipsorum. Ange.

Est quoq; quoddam & aliud à nobis piissimum simul & gratũ adinuẽtũ, vbi etiã repudiis missis nuptię [o] cõsistũt adhuc. eorum nãq;, qui sub potestate sunt, calliditates circa parẽtes habitas ꝓhibemus: q̃m quosdã inuenimus ex studio repudia scribere festinãtes, & mittere [p] suis vxoribus, aut etiã ex diuerso [q], & nulla rationabili penitus existẽte causa soluere matrimonia, vt eorũ parentes subiaceant exactioni dotis, aut spõsalitię largitatis quasi soluto m̃rimonio: & ipsi quidẽ forsan latẽter [r] miscentᷣ alterutris [s]: discedũt aũt dãnificati, & hãc suæ ad filios humanitatis habẽtes [t] recompẽsationẽ. Ideoq; legẽ scripsimus [v] volẽtẽ [x] neq; sub potestate constitutos, neque emãcipatos filios, neq; masculos, neque fœminas posse distrahere matrimonia in suorũ lęsionẽ patrũ, aut matrũ, qui dotes, aut antenuptiales donatiões obtulerũt [y], aut susceperũt soli [z], aut etiã cum filiis: sed sicut in cõtractu nuptiarum expectamus patrũ consensũ [a], † ita neq; trãsigere matrimonia sinimus ĩ parẽtũ læsionẽ [b] citra illorũ volũtatẽ. sed si mittatᷣ repudiũ, cõpetere cõtra eos [c] exactionẽ pœnarũ nõ sinimus, siue ipsi dederunt hoc, vel susceperũt, siue etiã cũ aliis susceperũt. Nõ em̃ habet rationẽ, parentẽ quidẽ citra volũtatẽ filij non posse [d] † transigere [e] matri

a Enumerauimus. vt in C. de repu. l. pe. & fi.

b Minorem. substantiam habens, quam sit cccc. libr. auri.

c Adhuc. s. tantũ dãnificabitur. Ac.

d Ad maximam. i. dicere propter illos, qui respiciunt maximam dotem, quam possunt à secunda vxore habere. sic dicitur in epistolis ad Hebręos, vel Corinthios: vel similia.

e Pura debitis. i. omni ære alieno deducto secũdũ leges etiã antiquas: vt hic, & ff. de verbo. sig. l. subsignatũ. §. bona. & ff. de col. bo. l. cum emãcipati. in fi. j. resp. & insti. ad leg. Fal. §. cum autem.

f Pro cautione. q. d. non est cauendũ mulieri in hunc casum, vel viro à muliere: quia ratio erit loco cautionis. Ac.

g Et si mulier. nunc ponit contra s. quando per culpã vxoris hoc fit.

h Pœnis. quibus & maritus subiaceret, si esset in simili delicto de quo dictũ est. s. proxi. Ac.

i Quinquenniũ. vt supra, eodem. §. si vero altera.

k Hic. i. hoc casu.

l Custodiat. scilicet mulier.

m Propter seminis. hic dic, vt s. e. §. si vero altera. in fi. diximus.

n Perfecta. sed tamen pro parte corrigitur, q; de quarta dicitur per hoc, q; est. j. vt lic. mat. & auiæ. §. quia vero. col. viij. & facit ad hunc. §. j. vt nul. iud. §. fin. col. ix. & j. de exhi. & introdu. reis. §. quoniã. col. v. & j. vt fra. filij. §. fin. col ix. & j. quibus mod. naf. effic. legi. §. quoniam. col. vj. & j. cod. soluto. in fin.

o Nuptiæ. quia fictitie repudium est missum.

p Mittere. s. repudia. Ac.

q Ex diuerso. s. quia mulier dabat repudium viro.

r Latenter. sic C. de repu. l. dubium. sic ecõtra. s. de incest. nupt. §. ij. in fi. sic C. plus valere quod agitur.

s Alterius. i. vnus & alter. Ac.

t Habentes. ironia est. q. d. talem gratũ habebãt parẽtes de beneficio. sic & alias ironica est oratio: vt ff. de dam. infe. l. ex damni. §. j. & C. de inoffi. testa. l. fratres.

v Scripsimus. in gręco vel extrauagãte. vel de hac eadẽ dicit. sed de iure veteri hoc erat: vt ff. de rep. l. si filia. & so. mat. l. filiæ.

x Volentem. legem dico.

y Obtulerunt. quomodo hoc? Respõ. q; a pater dedit dotẽ, vel donationẽ propter nuptias obtulit ꝓ filio, vel filia: et in casu mortis pactis est nõ diuortij: & diuertũt, vt sic cesset pactũ: vt ff. sol. ma. l. filiæ. & l. si cũ dotẽ. Item q; dicit susceperũt. planũ est: q; a nemo iure communi reddere cõpelleretur.

z Soli quibus casibus in so idũ obligantur parentes: vt ff. sol. matrimo. l. si cum dotem. §. nunc transgrediamur. vsque ad finẽ legis.

a Consensum. vt institut. de nupt. in prin. & C. eodem. l. nec filium.

b Læsionem. soluitur quidem, vt subiicit: sed pater non læditur: vt ff. de repu. l. si filia.

c Eos. s. parẽtes.

d Non posse. vt ff. de lib. exhib. l. j. §. fi. Acc.

e Transigere. id est, separare.

† Locus hic sic ab Augu. reponitur. Quæ de his causis dicta sunt econtrario quoq; procedãt, & si mulier &c.

† Halo. ita nec distrahi matrimonia &c.

† Halo. dissoluere.

monium: filiis autẽ permittere forſan & in minori ætate conſtitutis, neq; qđ vtile ſit ſcientibus, citra patrũ voluntatẽ ſoluere matrimonium, & ex hoc parẽtes lædere. Hoc autẽ bene quidẽ inchoãs philoſophiſsimus ſanciuit Marcus [a]. Diocletianus autẽ hũc ſecutus eſt [b]: nos autẽ ſimiliter approbauimus. ſitq; terminus [c] nobis hic diſiũctionẽ [d], quæ ſuperſtitibus cõtrahentibus fiunt.

Inæqualitas in quãtitate dotis & donationis propter nuptias permittitur: in qualitate & quãtitate prohibetur: inæqualibus autem pactis, quia maius trahitur ad minus. Barto.

Deinceps [e] autẽ matrimoniorũ terminum, quæ omnia [f] ſimiliter [g] ſoluit, expectat mors. Vnde ſiue morte viri ſoluat̃ matrimoniũ, ſiue fine [h] mulieris: lucrũ ſit viro quidem in dote, ſecũdũ quod nuptialiũ inſtrumentorũ cõtinetur pacto: mulieri verò ex nuptiali donatione, ſicut & ibi conuenerit à principio contrahentibus [i]: nõ ꝓhibẽdis: quidẽ inæqualibus ſecundũ q̃ntitatẽ oblatiõibus: prohibẽdis aũt inæqualibus [k] pactis: hoc quod fortiſsimus quidem Leo in ſuis conſcripſit [l] legibus: nõ aũt hoc ſumentes adhuc clarius ordinauimus [m]. Si enim alter quidem amplius, alter verò minus [n] in lucro paciſcatur: incertum erit quale oportet eſſe ꝙ teneat̃, vtrũ ꝙ plus, an ꝙ minus, dubitatiõe ex vtroque ſimiliter inſurgente. † Vnde nobis placuit immoderationes [o] aduerſantibus, ad minus ꝑtrahere, qđ in pacto plus eſt: & non alĳ qdẽ licere tertiã, alĳ aũt forſan quartã lucri paciſci: ſed ſi quid tale fiat, quarta ĩ vtroq; percipiẽda, & deinceps ſil'r in ꝑtibus [p], nõ tñ ĩ cõſtituta ex vtroq; quantitate.

Si parens ſolu. ma. ad ſecundas peruenerit nup. licentiam habet omne lucrum proueniens ex primo matrimonio alienandi: ſed ſi non alienauerit, filijs reſeruare præſumitur eis inſtitutis ſolis, vel cum extraneis præteritis, vel exhæredatis, iuſtè quidem penitus excluſis mortuorum portionibus ipſorum filijs tranſmiſsis. Bartol.

Soluto igitur matrimonio ſecũdũ ꝑdictas [q] oẽs † diſiũctiões, felix qdẽ & beatũ eſt vtriq; cõtrahentiũ ꝑdurare [r] in priori cõiugio, & non ꝓcreatã ſobolẽ ſequentibus matrimoniis forſitan cõtriſtare. & ſi hoc egerint, & in prioribus ſteterint nuptiis: † habebũt qdẽ propria [s]: hoc eſt dotẽ quidẽ mulier, ſpõſalitiam verò largitatẽ vir: nihil ꝑſcrutãtibus nobis hoc, ꝙ ſup ſecũdis [t] eſt nuptiis. Percipiẽt aũt lucra [v], vir qdẽ ex dote, mulier aũt ex añnuptiali donatione: & erũt hæc eis ꝓpria, nihil penè ab alia eorũ dñia [x]

a Marcus. vt C. de repu. l. diſcretis.

b Secutus eſt. recitando Marci ſententiam. vt prædicta. l. dicitur. C. de repu. quæ Diocletiani eſt. Acc.

c Terminus. i. finis.

d Diſiunctionum. i. ſeparationum matrimonij. Al. & incipit hic tractatus. ſ. eod. §. diſtrahuntur.

e Deinceps. hucuſq; de diſiunctionibus factis vtraq; parte viuente: nũc quãdo altera mortua, ſicut pollicitus eſt in iſtis, vt ſ. eo. §. nuptias. & ſ. proxi. §. fi.

f Omnia. ſ. exigo, & qualitatẽ ſecundũ hanc legẽ.

g Similiter. ſicut & matrimoniũ. nã & mandatũ: vt ff. mã. l. inter cauſas. in prin. Item ſocietatẽ: vt ff. pro ſoc. l. adeo. in princ. Itẽ ſeruitutes perſonales: vt vſus & vſuſfructus: vt inſtit. de vſufr. §. finit. l. & de vſ. & ha. i prin. Ac.

h Fine. i. morte.

i Cõtrahẽtibus. ſ. ſit lucrum. Albe.

k Inæqualib⁹ pactis. i. pacta de lucrãdo ſint inęqualia, licet obligationes ſint inæquales. ꝙ vltimũ corrigit: nã quo ad omnia debet eſſe qualitas hodie: vt j. de æqua. do. §. j col. vij.

l Conſcripſit. C. de pact. conuen. tam ſuper dote. l. ex morte. Ac.

m Ordinauimus. vt C. de pactis conuent. l. lege. & eius ſententia hic ſubiicitur.

n Minus. ſ. quam quantitatẽ: vt ſi vnus de tertia parte alter de quarta lucranda pactum facit de lucrando, ſi alt rprę moriatur: vt ſubiicit.

o Immoderationes. No aduerſandũ eſſe immoderationi. ſic. C. de do. ante nup. l. cũ multæ. in fin. & ſupra, quomodo opor. epi. §. ſed neq; effuſas. & ſ. de referen. §. multitudo. & ſ. vt deter. ſit nu. in princ. col. j. Vnde verſus. Vix ſine menſura durabit regia cura.

p In partibus. ſcilicet quotis, licet vera quantitas ſit inæqualis, vt ſubiicit.

q Prædictas. ſ. per mortem, vel viri, vel vxoris. vt ſ. proxi. ſ. & in nouellis. eo. ti. nec enim dicit, ſi aliis modis ſoluatur matrimonium quibus ſolui poteſt: vt ſ. e. §. diſtrahuntur: ſed licet hic non dicat, nũquid tamen idem eſt? Reſp. ſic. quocunq; modo ſoluatur: vt j. eo. §. quia verò lucra. & j. vt fra. filij.

r Perdurare. i. ad ſecundũ nõ venire. & ſic lege ſtatim literam ſequentẽ. ſimilis eſt electio aĩs per abnegationẽ: vt ff. de dolo. l. non debet. in fi.

s Propria. Nota argu. ꝙ domina ſit vxor dotis cõſtãte matrimonio: ꝙ eſt falſum eſt: vt inſtit. quib. alien. licet in prin. & ꝙ hic dicitur, eſt ꝓpter ſpẽ. Itẽ & hic iã erat ꝑmortuus maritus.

t Super ſecũdis. quę materia ſecundarũ nuptiarũ expediet j. e. §. primę.

v Lucra. ſ. ſecundũ pacta ſuper his habita, vt aliter veniẽtia. Ac.

x Differẽtia. hæc dictio differẽtia, eſt neutri gñis & numeri pluralis: & caſus accuſatiui. q. d. hæc lucra nõ differũt ab aliis bonis lucratis. Nã ſicut in aliis põt liberè facere ꝙ vult: ita in his lucris, vt ſubiicit, et hoc circa alia lucra ꝑter circa lucrũ dotis & añ nu. do. licet hęc lr̃a aliter velle videat̃. ſ. vt in inſt. ſit idẽ, ꝙ in aliis lucris: cũ indiſtinctè loquat̃. Iſta eñ duo licet ratione ꝓprietatis lucretur ad ꝑſens, & ratiõe vſusfructus: tñ debẽt ſeruari filiis eius mr̃imonij, cuius hęc fuit dos, vel añ. nu. do. etiã iure veteri: vt C. de ſec. nu. l. cũ alij. & iure iſto: vt j. e. §. nec illud. & iure nouiſſi: vt j. neq; virũ, ꝙ ex do. colla. viij. in aliis ergo lucris vt in legatis & fideic. don. datur hæc libera adminiſtratio: vt ſequitur. Sed ſecundum hoc quantum eſt in doto & ante nup. do. in pari iure eſt perſona, quæ tranſit ad ſecundum matrimonium: quia ſibi retinet plenum vſumfructum, donec viuit; vt j. e. §. ſi verò expectet. & ea quæ nõ trãſi- ta

Immoderationi eſt contra ꝑiandum.

† Haloã. nobis placuit reprobato eo, quod modum excederet, maiorem in pacto conuẽto lucri partem ad minorem deducere.

† Haloã. diuortiorum ſpecies.

† Haloã. primum obtinebunt ſua.

vt dictum est, quod non debet esse. & ideo dictum ius immutatur, vt hodie tantū habeat persona, quæ trāsit ad secundum matrimoniū quantū vni filiorum seruat. id est, virilē habet in dote, siue in do propter nupt. vt infra vt fra. fil. §. col. ix. de qua virili fecit quicquid vult. si autē nihil disponat, videtur filiis exhonaratis seruare, vt C. de sec. nupt. lege, hac edictali. §. fina. & infra hoc. §. ibi, placuit enī &c. vel dic qđ verius est, vt diximus infra. eo. §. nec illud. in fi. illius no tulæ; sed in eo quod hic dicit, &c.

possessione [a] vnde donec vixerit [b], omnem licentiam habebunt alienationis super his, sicut in aliis quæ de suo ab initio habuerunt [c]. Si verò etiā moriantur [d]: licet eis & legatis, & fideicōmissis res has in alios † migrare [e]: talē quippe alienationē permisimus nos constitutionem [f] pro his conscribentes. Si verò filios ex vna parte scripserint hæredes, extraneos aūt ex alia: maneant autē tales res, aut etiam quædam earū nō alienatæ: nō ob hoc alienatæ [g] esse videbuntur, quoniam aliquis etiam aliter scriptus est hæres: sed maneant etiam hæc filiis. Nō enim si scripserit omnes filios hæredes ex inæqualibus partibus, has secundū hæreditarias accipient portiones: sed ex æquo [h] diuident secundū numerū suum: sicut etiā si nullum eorum scripserit hæredē, sed extraneos oēs [i], † eis per alios modos satisfactione habita, percipient eas: † cùm vtiq; nō sint hæredes parentū. Placuit enim nobis per præsumptionem: quia pater dum nō viuēs alienauerit, aut expressim obligauerit [k] aliqd harū rerū, aut moriēs nō expressim [l] in aliū eas trāsposuerit, voluerit magis seruare filiis, tanquam ex causa illorū sibimet acquisitas, & nō ad extraneos deducere: & dabuntur hæc filii honore præcipuo ex nostra lege [m], licet non fiant hæredes, aut patris, aut matris, aut vtriusque: vel si quidam eorum fiant hæredes, alij verò repudiēt. hoc enim nobis rectius, quā prioribus [n] placuit habere. Vnde si præmiū est ex lege descendens [o] in eos, nulla adiectione neque turbetur, neq; minuatur, nisi fortè causam ipsi dēt filij suæ diminutiōis. Si quis enim ex eis ingratus videtur: prēmiū hoc aliis damus nihil tale agentibus: vt & alios corripiamus parētes honorare, & ad fratrū exemplum respicere [p]. Vnde si tantum infortuniū filiorum sit sobolis, vt omnes ingrati sint: ad hæredes venient hæc defuncti [q], tāquam illius substantiæ constituta: nō valentibus filiis ex parente à se exhonorato præmiū habere: qđ nos eis ꝓpter hāc causam [r] nō damus.

Portio filiorum mortuorum ad quos deuenerunt lucra nuptialia, vel dotes patris, vel matris transmittitur ad eorum filios hæredes: aliàs accrescit fratribus eorum. Angel.

Si verò filiorū alij quidem inter viuos sint, alij verò defuncti quidem sint, filios autē relinquāt: defuncti portionē illius damus filiis, si hæredes sint patris: alioqui ad fratres deducimus. Et ideo legem nostram perficientes, volumus hæc valere non super dote so-

† Transferre.

a Possessiōe. i. nihil ferēt ab aliis vel dic possessione. i. à bonis à se possessis.

b Vixerint. isti lucrantes.

c Habuerūt. s. habent licentiā alienationis. & facit. ff. re. amo. l. non enim. et C. de iudę. l. nemo.

d Moriantur. s. personæ lucrantes.

e Migrare. i. trāsferre. sic & ponitur ff. de migrā. per totum titulum.

f Cōstitutionem. cuius tenor hic recitatur: vt C. de secū. nu. l. si quis prioris §. j. & §. certum. & §. tale.

g Non ob hoc alienatæ. hoc est verum quātum est in præiudiciū filiorū: vere tamen alienat qui in aliū iure institutionis, vel simili mō sua bona trāsmittit: vt ff. de ali. iudi. l. ex hoc edicto. §. alienare & instit. de hær. insti. §. sed neque. & no. ꝙ in hoc corrigitur lex vet⁹, quæ dicebat fieri alienationem etiam in præiudicium filiorum, siue in parte, siue in totū extranei sint hæredes: vt C. de sec. nu. l. si quis prioris. §. certum. quod & j. statim plenius dicetur.

† Haloā. ꝑ alios modos eis pro legitima satisfactum sit.

† Alias tametsi.

h Sed ex æquo. fa. ff. de opp. lib. l. vt iurisiurandi. § si liberi. & C. communi vtri. iudi. l. fi. §. si autem. & C. de bo. ma. l. ij. in fin. & C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. sub hac. & §. si mater.

i Extraneos omnes. & non filios ex anteriori matrimonio. sed eis. s. filiis, aliis modis satisfecit: vt per legatum & fideicom. vt subiicit: vt & de tri. & se. §. j. coll. iij. sed hodie iure institutionis oportet eis satisfieri: vt infra, vt cum de app. cog. §. aliud. col. viij.

k Non obligauerit. alias sine nō. & no. quod obligādo videtur auferre. sed contra. insti. de leg. §. si rem suam. ver. idem rescripserunt. sed ibi datum siue relictū iā erat. & ab hoīe: hic non erat datum adhuc: sed erat spes: & ex hac lege pendebat hæc spes quare mitius cū lege, quam cū homine agitur: vt ff. de arbi. l. Celsus. Item & facilius impeditur faciēdū, quam factū 1: vt ff. de inof. test. l. Pap. §. si conditioni.

Lex est mitior homine.

1 Concor. ca. rursus, circa finē. extra. quī cle. vel vouē. matri. cōtrahere possunt.

l Nō expressim. no. plus valere expressa specialiter, quā generaliter. sic ff. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitum. & ff. de iniu. l. item apud Labeonem. §. hoc edictum.

m Ex nostra lege. scilicet ista præsenti. nā nō dicit de illa, si quis prioris. §. j. & ij. de se. nu. Imo pro parte hæc corrigit illam scilicet in eo, quod dicebat generaliter facta institutione fieri alienationem.

n Prioribus. vt Leoni, qui de hoc tractauit: vt C. de secun. nup. l. hac edicta §. si. & Theodosij: C. de secun. nu. l. generaliter. in fin.

o Descendens. s. quod seruatur hoc cōmodo filiorum. nā, &c. & facit optime. j. consti. quæ de dign. §. illud.

p Respicere. s. vt inducamus eos per pœnā nā vnius pœna, metus est multorū: vt C. ad l. Iu. re. l. j. & facit. ff. depo. l. bona fides. & ff. de man. prin. § nō permittas. Accur.

q Defuncti. s. pris. alij dicūt. s. filij, hoc est nepotes. sed prima verior est.

r Hanc causam. s. qua exhonorauit parentē. & facit. s. de hære. & Fal. §. exhæredatos. & j. de immen. do. in fi.

lùm, neque super ſpõſalitia largitate: ſed etiam ſuper indotatis matrimoniis: ex conſtitutione noſtra introductis lucris. nã & illud, niſi ad ſecũdas veniãt nuptias parentes, ſed ſeruẽt [a], erit filiorum quo dudũ diximus modo.

Si vir inter annum ad ſecunda vota tranſierit non procreatis filiis ex primo matrimonio, ab omni pœna liber eſt: mulier autem ſi intra annum ad ſecunda vota tranſierit, pœnis hic inſertis punitur. Angel.

Primæ ſiquidem nuptiæ, & hinc [b] lucra & obſeruationes, vſque ad hoc [c] diſpoſitæ ſint. Si quando verò prioribus non contenti nuptiis, etiam ad ſecundas venerint: neceſſe eſt legi hos [d] ſe ſupponere, aut ſine filiis exiſtẽtes ex prioribus, ex ſecundis autem filios habẽtes: aut etiam ex diuerſo ſine filiis quidẽ ex ſecũdis, parẽtes aũt ex primis: aut ſine filiis ex ambobꝰ [e] aut parẽtes ex vtroq;. Si igitur ſine filiis mãſerint ex prioribus, aut etiã ex ambabus nuptiis [f]: nulla perſcrutatio circa ſecundas eſt: ſed viri quidẽ ibunt omnino [g] omni obſeruatione liberi: mulieribus [h] aũt ſolummodo imminebit metus, vt nõ ante annale tempus ad ſecundũ veniant matrimonium: aut ſciãt, quia ſi quid tale geſſerint, & [i] immaturas cõtraxerint nuptias: ſubibunt pœnas: aliàs [k] quidẽ ſi ſine filiis ex prioribus ſint matrimoniis: maiore [l] autem ſi etiam filij ſint. Si enim non eſt ſoboles [m], infamia mox ſequetur: & [n] erit omnino mulier propter nuptiarum æſtimationem [o] infamis: & neque percipiet aliquid horum, quæ à priore relicta ſunt ei cõſortio: neque fruetur ſpõſalitia largitate: neq; marito [p] ſecundarũ nuptiarũ vltra tertiã ſuæ ſubſtãtiæ offeret partẽ. ſed neque extrinſecus ſentiet largitatem: neque percipiet penitus ab vllo extraneorum, nõ hæreditatem, non fideicõmiſſum, non legatum, non mortis cauſa donationem: ſed hæc veniẽt, aut maneant apud hæredes ſcriptos defuncti, aut cohæredes eius [q], ſi poterat hæres eſſe [r], vtpote ea nullam vtilitatem habente. Sed ſi ſcripti & alij ſint [s] hæredes, ſiue etiam ab inteſtato vocentur: ad illos veniẽt, quæ tali mulieri derelicta ſunt. non enim fiſcus hæc vendicabit (ne aliquo modo videamur talia corripiẽtes, fiſci prouidere vtilitati) ſed illa quidem quæ extrinſecus ei derelicta ſunt, ad alios venient: quæ verò à priore marito ſunt ab ea ſublata, venient ad decem [t] perſonas relinquentis iure cognitionis, quæ edicto continentur: hoc eſt aſcendentes & deſcendentes, & ex latere vſque ad ſecundũ gradum, gradibus in ſuo ſeruandis ordine [v]. Quibus non exiſtentibus, ad ærarium venient [x]. Sed neque longius hæreditas ab inteſtato propriorum eius [y] veniet [z], cognatorum, ſed vſque ad tertium [a] gradum inſpiciendum vndique ſtabit ſolùm ſucceſſio eius: longius autem exiſtentes [b], alios habebunt [c] hæredes: & quæ præ aliis [d] ei pœnis infertur, dicimus autem infamiam, ſi quidem ſine filiis ex prioribus fuerit nuptiis, ſolui [e] imperatoris literis iubentibus. Si vero ei filij fuerint cuiuſcunque [f] ſexus: licebit quidem [g] ei imperatori pro infamia ſupplicare: non tamen [h] vtilitatem aliquam

in ſi. & ff. de mino. l. auxilium. in ſi.
[a] Seruẽt. ſ. primas nuptias. i. non veniant ad ſecundas.
[b] Nuptiæ, & hinc. ſ. ex primis nuptiis.
[c] Ad hoc. i. vſque ad hunc. §. Accur.
[d] Legi hos. ſ. inſerere huic legi. A.
[e] Ex ambobus. ſ. matrimoniis.
[f] Nuptiis. ſ. manſerint aliquis ſine filiis.
[g] Omnino. i. incontinenti: vt ſ. eo. §. ſi vero. & ſine metu amiſsiõis lucrorum: vt j. eo §. ſi vero expectet.
[h] Mulieribus. iubentibus ſecundo, & non habẽtibus filios ex primis nuptiis.
[i] Et pro quia. q. a geſſerunt.
[k] Alias. ſ. pœnã ſubibunt.
[l] Maiores. nam tunc non remittitur ei infamia de facili, vt in hoc. §. ibi & quæ præ aliis.
[m] Soboles ex primis nuptiis. Ac.
[n] Et. pro, id eſt.
[o] Nuptiarum feſtinationem. tamẽ tenet matrimoniũ: j. de reſt. & e. §. vnũ.
[p] Neque marito. ſed quæ pœna eſt non dare? Rñ. magna: quia per hoc viliorem maritum habet: vt ſ. eod. §. ſi enim. Sed nũquid aliis de ſuis rebus dare poterit? Rñ. ſic, cum non inueniatur cõtrarium.
[q] Cohæredes eius. ſ. mulieris.
[r] Hæres eſſe ſ. niſi nupſiſſet intra tẽpus luctus, erat enim inſtituta.
[s] Sint ſcilicet relicta vxori.
[t] Ad decem. ſ. patris & matris & aui & auiæ. Itẽ filij & filiæ ex priore forte marito nepotis & neptis fratris & ſororis quæ continẽtur edicto prætoris [illegible] ſub icit & probatur inſtit. de bo. poſ. §. tertia.
[v] Ordine. vt primo deſcendentes. ſecũdo aſcendẽtes, tertio collaterales, vt infra, de hæred. ab inteſt. §. j. colla. ix. Vel dic, quod frater & ſoror, cũ in eodem ſint gradu cũ auo & auia cum eis pariter vocantur: vt C. de ſecun. nupt. l. j. §. his etiã ibi, quanquã & hic, &c.
[x] Veniẽt. ſ. bona.
[y] Eius. ſ. mulieris.
[z] Veniet. ſ. ad iſtã mulierem.
[a] Ad tertiũ. No. hic mirabilẽ modũ ſuccedẽdi. nam nec vſq; ad ſeptimũ gradũ, ſed duntaxat vſq; ad tertiũ gradum fit ſucceſsio: vt j. vt nulli iud. §. ſi. col. ix. alias contra: vt inſt. de ſucceſ. cog. §. ſi.
[b] Exiſtentes. ſcilicet cognati. Acc.
[c] Alios habebũt. q. d. non hanc mulierem, quæ ſic nubere feſtinauit: vt hic: & C. de ſecun. nup. l. §. eandem.
[d] Præ aliis. i. ante alios.
[e] Solui. i. diſſolui ab infamia.
[f] Cuiuſcunque. i. ſiue maſculi, ſiue fœminæ.
[g] Ei. ſ. mulieri. A.
[h] Non tamen. & ita in hoc maiorẽ pœnã patitur, quãdo habet filios, quam quando nõ habet: vt in princ. huius §.

Succeſsio quandoq; vſque ad tertium gradum tantum.

[illegible] ſolui re[illegible] mittique poterit Imperatoris iubentis literis.

Donare

[g] Donare portionem. scilicet non differat.
[h] Etiam veteribus. vt C. de sec. nup. l. j. & ij. vbi dicitur fieri remissionem infamiæ gratis, & non gratis. Item qualiter hęc donatio ad filios perueniat, & inter eos diuidatur, non dicitur, sed hic dicitur.

& postponitur nimia festinatio. s. quãdo per culpam mulieris factũ est diuortiũ. ꝙ dic vt s. e. §. si verò altera.
[h] Si verò expectet. id est, differat nubere vsque ad annum. Accurs.
[i] Prædictas. vt s. §. j. vsque huc. Acc.

[c] Habuerint. scilicet aliqui ex istis filiis, quibus mulier nubẽs ante annum debet seruare dimidiã omnium suorum bonorum.
[d] Si verò omnes, scilicet filij.
[e] Recipiat. s. hoc totum ꝙ donauit ante partẽ: reliqua verò substantia filij venit ad matrẽ vna cum aliis legitimis: vt cũ fratribus & consanguineis ex patre tãtũ vt C. ad Tertyll. l. si quis. & l. si qua. sed hodie mater talibus præfert̃, qui sunt cõiuncti ex altero parẽte tantũ: vt j. de hære. ab intest. §. si igitur defunctus. coll. ix.
[f] Et tres pro his quæ sunt in C. ex qui. caus. infa. irro. l. decreto. & C. de secũ. nupt. l. j. & C. ad Tertyll. l. si qua mulier. est & quarta quę dicit de hac materia. C. de sec. nup. l. ij.
[g] Interpositione. quæ est in toto. §. isto: primę si quidẽ &c. vsq; huc. & no. quod easdem pœnas quas patit̃ hic mulier nubẽs intra tẽpus luctus, patitur & illa quæ deserta liberorũ tutela cõtra sacramentum & ante eius rationẽ redditã, trãsierit ad aliud matrimoniũ: vt. j. e. §. si autẽ tutelam. & C. ad Ter. l. omnẽ. Itẽ & illa quæ parit intra tempus luctus, vt in vndecimo mense: vt j. de rest. & ea quę pa. §. fi. col. i ij. Itẽ & ea, quę intra idẽ tẽpus s. annũ patitur stuprum: quia plus habet luxuria, ꝙ̃ castitas: vt j. eadẽ cõstitutione. de resti. & ea quæ pa. §. fin. quandoque autem

rescriptorum habere. Si tamen voluerit ex imperio habere vtilitatem, & aliis liberari pœnis: ex priore matrimonio filiis mediã suę substãtię donare portionẽ [a] purè, & sine omni cõditione, & neq; vsũ retinere: sed oĩs substantiæ quã habuerit, qñ ad secũdas veniebat nuptias, mediã (sicut diximus) cedens partẽ prius procreatis filiis. Et diuidẽt hęc filij oẽs ex æquo: & filios qdẽ habẽtes ad suos transmittent filios. Oportet enim aliqd etiã veteribus [b] adiici legibus. Si verò non habuerint [c] defuncti filios: defunctorũ portiones accipiẽt oĩno ꝓ portione eorũ fratres. si verò oẽs [d] defuncti sint, habeat cõsolationẽ suæ ĩfelicitatis mr̃, vt ea rursus recipiat [e]. & hoc dicimus, si intestati moriant̃ filij. Nõ enim in iis, quæ semel facta sunt, ꝓhibemus eos testamenta cõscribere, aut ad sup̱stites quo volũt, hoc modo disponere. Igit̃ imminentes pœnę ante luctus nubẽtibus tempus, tales quodãmodo sunt: & tres pro his [f] constitutiones prius scriptas, vna quadam hac interpositiõe [g] hæc nobis lex competenti protulit adiectione.

Transiens ad secunda vota post tempora luctus, nullas pœnas patitur, si ex primo matrimonio soboles nulla superest: ea verò existente priuatur dominio omnis largitionis, quam consecutus fuerit à coniuge: & ipsam tenetur filijs primi matrimonij reseruare, solo vsufructu penes nubentem remanente in diem vitæ suæ duntaxat. Angel.

Si verò expectet [h] quidem tempus mulier, & propterea effugiat prædictas [i] pœnas: ad secundũ verò veniat matrimonium, priores negligens nuptias: si quidem nõ habeat filios (dicatur [k] etiã denuo) sine periculo est totum ex hoc. Si verò sit soboles, & filios ex hoc [l] exhonoratos viderit: tũc omni largitate à viro [m] ad eã veniente, eã secundũ proprietatis priuat partẽ, solũ ei derelinquens vsumfructum. Et hæc sancita sunt etiã sup̱ antenuptiati donatione & sup̱ omni largitate [n]: siue cũ viueret, à viro [o] ad eã veniẽte, aut etiã ex testamẽto, aut mortis cã donatione: siue institutionis sit pars, siue legatũ, siue fideicõmissũ. Et gñaliter dicendũ est, ꝙ oĩs eã deserit proprietatis modus in iis, quæ à priori viro in eam venerũt: & filij ea p̱cipiẽt, & ꝓprietatis erũt domini secũdũ tempus mox, quo mater coniuncta est alij [p] viro. Et hæc cõis mulieris & viri [q] mulcta sit posita. nã si et ille filios habẽs, secũdã eis sup̱induxerit vxorẽ: nõ ex dote fruet̃ lucris secũdũ ꝓprietatis rõnem. nã largitatẽ aliã à muliere percipiẽs, hãc habebit firmã p̃terquã ꝙ licet vti & frui [r], donec adiuerit solũ. & ij quoq; filij licet sub ptãte constituti sint, sed tñ dñi secũdũ ꝓprietatẽ taliũ erũt veniẽtiũ mox in eos simul cum secundæ vxoris coniun-

[k] Dicatur etiam denuo nam iam dictum est semel: vt s. proxi. §. si igitur.
[l] Ex hoc. i. ex secũdis nuptiis. Ac.
[m] A viro. scilicet primo.
[n] Omni largitate. hic suppletur, ꝙ semiplene dicitur: s. de non elig. §. hic autem. coll. j. nam ibi de dote & donatione tantũ: nõ autem aliis lucris. vt hic dicit: & statim latius expedit. Accurs.
[o] A viro. scilicet primo.
[p] Coniuncta est alij. s. viro secũdo & hoc idem videtur per l. C. vt C. de secun. nupt. l. fœminę. in prin. & §. j. ꝙ de plano confiteor. & eius sentẽtia hic recitatur. sed P. dicit qđ per prædictam l. proprietatẽ habet plenam vñ & de ea testari põt: vt j. eo. §. pen. Sed certe hæc nõ est bona ratio. nam & de alienis quis quãdoq; testatur: vt pater de bonis filij: vt insti. de pup. sub. §. nõ solũ. in prin. Itẽ monachus de rebus monasterij, qñ ipse eas cõtulit: vt j. de san. episc. §. si qua mulier. coll. ix. hodie aũt planũ est: quia tãtum vsumfructũ habet: vt hic, & s. de nõ eli. §. hoc autẽ. coll. j. & pro his rebus cauebit mater filiis. ꝙ dic vt s. de nõ elig. §. aliud. ea. co. sed pater forte nõ: qa inter patrẽ & filiũ non põt esse cautio: vt ff. ad Tre. l. imperator.
[q] Et viri. s. transeuntis ad secunda vota. & facit C. de secun. nupt. l. generaliter. in prin.
[r] Frui. s. his largitatibus. Acc.

Testatur quis aliquãdo de alieno.

Ipsi.s.viri, vel mulieris. Acc.

Ex genere.s.qui dederunt, vel fuerunt.

Licet.q.d.similitudine facta per hoc quod dixit in dote, poterat intelligi & in donatione: sed maluit expresse dicere, ne videatur neglexisse: vt ff.de iniur.l. item apud.§. hoc edictum.

d Hinc.i.ex matrimonio.

e Ratũ sit. vt ad secũda vota transiẽs amittat lucrũ: vt in prin.huius.§.

f Taliũ.s.rerum lucratarum. Ac.

g Lex.ista.

h Eorum.s.parentum.R.

i Obligat.hoc per tacitam hypothecam.& facit C.de bon.quæ libe.l.cum oportet.§ fin.& C.de bo.ma.l.j.

k Eis.s.filiis.

l Prohibeat.s.filius. & sic mutat numerum, cum vsque huc in plurali, nunc in singulari loquatur.

m Eos.s.parẽtes.

n Aliquid.quod pertineat ad causam vsusfr. secundũ quosdam: imo etiam nec quo ad proprietatem pertinet vt statim subiicit. & in nouell. eodem titu.

o Erubescit. facit ad hoc. C. de bo. quæ lib.l.cum oportet.§ non autem.l.fin.§.filij autem.& ff.de arbi.l.qualem.§.fin.& C.de obse.l.iij.in fin.& ff.de accusa.l.hi tamen.§.j.& C.de secun.nu.l.si quis.§.fi. Arg.contra.ff.de condi.cau.da.l.iij.§.si quis quasi.& ff.de tut.& cur.da.l.iis qui.& ff de cur.fu.l.j.in fi. Ac.

ctione. Et non discernimus de dote, & ante nuptias donatione, vtrũ ipsi [a] hanc dederint pro se cõtrahẽtes, an aliqui alij pro eis hoc egerint, siue ex genere [b], siue etiã extrinsecus: licet [c] videatur quodammodo comprehensa & antenuptialis donatio in dote.

Lucra à coniuge primò venientia, mulier vel vir ad secunda vota transiens non alienat, nec obligat. quod si fecerit, filijs datur ea vẽdicandi potestas, & eorum successori: nisi exclusi sint præscriptione triginta annorum: quæ eis non currit, si sint alienæ potestatis, & minores ætate pupillari. Angel.

Sed quod sancitum est super lucris hinc [d] veniẽtibus ad nubẽtes, etiã sic ratũ sit [e]: & ita certa taliũ [f] lex [g] eis erit cauẽs, vt neq; alienationẽ vllã permittat parentibus in talibus, neq; hypothecã: sed vel si quid egerint parentes, mox eorũ [h] obligat [i] eis [k] substantiã: nõ vt prohibeat [l] eos [m] aliquid [n] agere in iis, quæ voluerint. erubescit enim lex castigatores filios genitoribus statuere. Illos quidẽ erubescit [o]: interminat aũt accipientibus tanquã nihil eis, qđ accipiunt, psit. & sciant ex

p Nec scriptum. nisi filius consensit maior xxv.an. vt ff.de pigno.l.fideiussor.§.pater. vel etiam minor si iurauit de pace tenenda: vt infra, de pace ten.§.fi.col.ix.

q Constituat.i.effectum dominij eis tribuat. nã dominus nemo fit per pręscriptionẽ sed per vsucapionem tantum. Bul. vt C.de pac.l.traditionibus. sed M. contra: nam & vsucapione & pręscriptione dominiũ quæri dicebat: vt hic, & ff.de vsucap.l.eum qui. quod dic, vt plene diximus insti.de vsuc.§.ij. Concor. ta. aures. extra, de præscrip.

r Apparuerint. vel emãcipatione, vel morte patris, vel aliis modis, non autẽ prius: vt hic, & C.de an.excep.l.j.in fi. & C.de bo.quæ lib.l.quæcunque.§.fin.

s Existentes. morte parentis.

t Facti.scilicet emancipatione. Al.

v Aliqua impubes. Sed nunquid sunt plures ætates impuberis? Resp. sunt, vt quinto anno & sexto, & sic de singulis temporibus: cõtra quam ætatem non currit præscriptio aliqua: imo & si cõtra prædecessorem fuerit inchoata, tamẽ interim debet retardari: vt hic. & C.de pręscri.xxx. vel xl.ann.l.sicut. sed cõtra adultum tria gñа sunt præscriptõis aut xxx. ann. vel maior: & istæ currũt: sed restituitur. aut aliæ inferiores: & istæ ipso iure nõ currũt vt C.in qui.cau.in inte.rest. nõ est necess.l.fi. & hoc extra iudiciũ. In iudicio autẽ currũt, sed restituitur, vt triẽnium ad instãtiam eandẽ vt C.de iud.l.properandũ.insi. Itẽ anni ad instantiam eandẽ: vt s.de hær. & Fal.§.pupillus. col.j. hæc vltima tã in pupillis, quam in adultis locum habet: vt patet ex lege ad hoc inducta. Ac. Præscriptio contra impuberes non currit.

hac nostra lege, quia vel si quam à talibus parentibus comparationem fecerint, vel si acceperint donationẽ, vel si qđ omnium egerint: tale erit, quale nec gestũ, nec scriptum [p] quod factum est. Vendicabũt enim ea omnino filij heredesq; eorum & successores ab hæredibus illorũ et successoribus, nõ aliter excludendi, nisi trigẽnale transeat tempus, & detẽtatio dominos accipiẽtes constituat [q]: incipiẽte filiis tpe currere, ex quo suæ potestatis apparuerint [r] existentes [s], aut maiores facti [t]: nisi tamẽ aliqua ĩpubes [v] ętas adiuuet adhuc.

Lucra prædicta inter filios primi matrimonij æqualiter diuiduntur, & inter filios filiorũ pro hæreditarijs portionibus: ita tamen: vt nõ plus capiãt, quã caperet pater eorũ, si viueret. Angel.

Venient autem talia lucra [x] ad filios omnes ex prioribus [y] offensos nuptiis. Non enim permittimus parentibus nõ rectè introductã [z] electionem [a] in eos, neque aliis quidem filiorũ dare, aliũ verò exhonorare. omnes enim secũdis similiter [b] exhonorati sunt nuptiis. Sed quemadmodũ om-

x Talia lucra. quæ perdit parens transiens ad secundum matrimoniũ ratione proprietatis. s. vt s.proxi.§.

y Prioribus nuptiis. Sed quid si ad tertium matrimonium trãsiuit? Respon. lucra primi matrimonij primis redduntur filiis: secundi lucra reddũtur secũdis: vt infra, eodem.§. nec illud.

z Introductam. s. de iure antiquo ante hæc iura: vt C.de secun.nupt.l.generaliter.§.diuidendi. & l.in quibus.in fin. quæ lex hic corrigitur. Vel dic non recte introductam.i.non recte introducendam: & sic tempus ponitur pro tempore: vt ff.de leg.iij.l.etiam. & C.de legi.& constit.l.j.

a Electionem.s.vt vnum eligant, cui hęc conseruẽt lucra. hoc enim fieri nõ potest: vt hic, & supra, de non elig.§.prospeximus.

b Similiter.i.inæqualiter filiis præmorientibus. & sic not. q filiusfamilias habet hæredem: vt hoc §.& j. de hære.quæ ab intest.§.j.col.ix. olim verò iure peculij pater omnia occupabat: vt ff.de castren.pe.l.ij. Vel dic hoc referri ad aliũ casum, scilicet quãdo filij erãt emancipati: vt ita hęc lex hoc nouum non inducat: vt filij hæredem habeant, sed illa infra, de hęred.quę ab intest. Filius habet hæredem.

inteſt.§.j.& facit ad hoc inſt. de legi. pa. tute.& ff.de reg.iur.l.ſecundũ naturã.& C.de ca.tol.§.pro ſecũdo.

a Ipſi. parentes.

b Conferant. aliis ſuis.

c Ad eos.i filios.lucrantes.

d Illi vero.ſ.filij. lucrantes, iidemq́ tranſmittentes.

e Partiãtur.inter filios ſuos.Sed nõne ſuo arbitrio, vt vnus horũ filiorũ, q vt nepotes ſunt admittendi, poſsit habere plus quam alter? Respond.ſic: vt C.de ſecũ.nup. l.in quib⁹.in fi.ſed contra videtur,q̃d eſt in hoc eo.§.q̃d ſ.proxim. nam ius eligendi ſublatum eſt. Sed tñ nõ põt eligere.ſ.q perdit per ſecũdũ matrimoniũ.Sed iſti filij qui lucrãtur, quare nõ poſſunt ꝗ nũ filiorũ pluſquã alios honorare? certe poſſunt:vt j. ea. §.illud quoque. in fi.§.Alij oſtendunt quod nec perdens, ne lucrans põt eligere.ar.huius.§. q. dicit ceſſare ius eligẽdi, quod falſum videtur:cum nõ inuenitur correctum in eo caſu:vt ar.C. de app.l.præcipimus.in fin.

f Ipſi.ſ. nepotes.

g Secundũ mẽſuram.i. pro hæreditaria portiõe ſecũdum quam ſuo patri ſucceſſerant. & poteſt ita eſſe, q̃d vnus haberet plus quã alter,ſi maiori parte fuit in aliis inſtitutus.& ita nõ corrigitur.C. de ſecun.nup.l.in quibus.in fi.vt modo diximus.

nium filiorũ ſimiliter hęredes exiſtunt parentes, & non alij quidem ſuccedunt,alij verò nõ:cur nõ ſimiliter & ipſi ᵃ omnibus ex æquo quãtum ad hoc conferãt ᵇ, ſed alios quidem eligant,alios verò deſpiciant? Ideoq́ ſecũdum portionem vnuſquiſq́ hoc lucretur: & ſi habeat filios, ad eos ᶜ hęc trãſmittat:illi verò ᵈ hæc inter alterutros partiantur ᵉ:ipſi ᶠ quidem ſecundum menſuram ᵍ quanti conſiſtant: non tamen ʰ patris tranſcendentes portionem.

Si filij primi matrimonij patri ſuperuixerunt, omnis alienatio facta de lucris per patrem, ex toto infirmatur. Aug.

Quoniã infirmas declarauimus ⁱ alienationes à parẽtibus ſup talibus ᵏ factas,ſubtiliorem imponere conuenit cauſæ ordinem.Si enim oẽs ſuperſint filij ex prioribus nati nuptiis, & præmoriatur eis parẽs: infirma omnino manebit alienatio, ſecundũ quod prius à nobis dictum eſt ˡ. Si verò moriantur oẽs, & rurſus ad orbitatẽ veniat: tunc ex affectu ratũ erit ᵐ,q̃d alienatũ eſt. Quis enim hoc etiam refringat filiis, q̃bus videlicet ſolis hoc ſeruauimus nõ exiſtentibus?Sed hic quidã nobis pridẽ ingreſſus eſt ſenſus ſubtilis & ſolicitus: & mediũ vtrorunq́ ⁿ caſuũ pertractãs. Quia em̃ omnibus quidẽ exiſtentibus ᵒ filiis,& præmorieñte genitore,nulla relinquebatur pars eis ex lucratis ᵖ rebus:omnibus aũt morientibus,totũ in eos reuertebatur: cogitauimus mediũ quẽdã cauſæ ordinem inuenire.vnde ſi pluribus exiſtentibus filiis moriatur vnus,ſi quidẽ habeat filios, ad illos ferre hæreditatẽ: hoc q̃d ſæpe diximus ᵠ. Si verò nõ habeat filios ʳ:nõ omnino ad fratres totũ venire:ſed quãtũ ex pacto nõ exiſtẽtiũ filiorũ acquirebatur generãti, hoc eum lucrari:reliquũ verò concedere in filij venire ſucceſſores,ſiue fratres ſint, ſiue extranei fortè (quod maximè ᵗ in matre contingit) ſiue diſponant ᵘ ſuas ſubſtantias,ſiue etiã inteſtati moriantur ˣ.

h Non tamen.facit inſti.de hæred.quæ ab inteſt.§. cum filiis.

i Declarauimus.vt ſ.eo.§.ſi vero ſoboles.ibi,interminatur autem,&c.& de non elig.§.hoc quoq́.in fi.

k Talibus.ſ.lucris.& ſcias q̃ hic.§.in dote & in donatiõe nuptiali loqui videtur ſecundũ Io.& eſt ratio: q̃a ſ.de nõ eli.§.hoc aũt.de his duobus tñ loquit̃: & ſuper eo & ad eius interpretationẽ hoc fit:ergo locũ habet in eo,i quo & ille.ſ.de fil.ante do.inſtr.na.in fi.

l Dictum eſt.ſupra.e.§.ſi vero ſit ſoboles.& de non eli.§.hoc quoque.

m Ratum erit ſ.in totum,vt ſequitur.

n Vtrorunq́.tres enim ſunt caſus:quando oẽs moriuntur,& quãdo nullus.Itẽ tertius,qui medius dicitur,quando alij moriuntur,alij veniunt: vt ſubiicit.

o Exiſtentibus.q.d.nullis.Accur.

p Eis.ex lucratis.ſ. contrahentibus: videlicet patri & emptori.Accur.

q In eos.ſ.contrahentes.

r Diximus.ſ.eod.§ ſoluto.in fi.& §.j.& § primæ.in fin.§.& ſ.§.venient.in fi.

s Habeat filios.ſ.filius mortuus.

t Maxime.vt habeãt talia lucra à viro: non ſic autem vir ab ea,cũ ſit auara.Accur.

u Diſponant.ſ. filij

x Moriãtur. hic incipit nou⁹ caſus qui non erat in l. aliis ſupra, de non elig §. hac autem. vñ illa in hoc caſu per iſtam ſupplet & corrigitur.& eſt talis hic caſus: vt colligitur in nouellis.e.ti.& hic pacta eſt mulier de donatiõe propter nupt. lucranda tota,ſi liberos habuerit ex eo viro: & hoc dicit pactũ in caſu liberorũ exiſtentiũ: ſi aũt nõ habuerit, debet tunc mulier lucrari tantũ tertiã & hoc dicitur pactũ in caſu liberorum nõ exiſtẽtiũ. Poſtea habuit tres vñ lucri fecit totã & ſua eſt: interim hæc nupſit ſecũdo marito: quare amiſit totã ratione proprietatis.vt ſ.e.§.ſi vero ſit soboles. Poſtea vero moritur vnus de tribus. certe licet perdiderit quo ad proprietatẽ lucrum, quod habuit ex pacto filiorum exiſtentiũ: tamen hoc habet ex alio pacto.ſ.filiorũ nõ exiſtẽtiũ: vt habeat tertiam tertiæ.nam ſi omnes moriantur, haberet integrã tertiam.nũc aũt cũ vnus de tribus moritur tertiã tertiæ debet habere.Item dico & ſi duo moriãtur: q̃a tunc duas tertias tertię haberet.ita hæc duo ſunt paria,nullum natum eſſe:vel eſſe,ſed mortuos eſſe omnes. vel etiã pro parte quo ad partẽ.In aliis autẽ partibus q nõ recuperat,habebit vſumfructũ tantũ:vt ſ.e.§.ſi vero ſit ſoboles. in aliis autẽ bonis defuncti filij habet virilẽ:vt j.e.§.hinc.ibi,ſi autem mater,&c. & pro hac parte,quæ ad eam redit occaſionẽ ſecũdi pacti: valet alienatio,quã fecit:vt ſequitur.Idẽ ecõtra per oĩa ponas in dote lucrata à marito:q̃a q̃d iuris eſt in donat. hoc in dote debet eſſe:vt j.e.§ nec illud.ibi ex rerũ vero,&c.& j.de æqua.do.§.j.co.vij.& ſ.e.§.ſi vero ſit ſoboles,ibi,& his cõis,&c.Sed q̃d ſi pactũ nõ apponit̃? dic vt ſ.de nõ ali.ſe.nub.§.cũ igit̃ dixim⁹:ibi & hanc habet firme.Sed vr̃.q̃ hoc pactũ à mõ nunq̃ ſit admittẽdũ ẽt ſi oẽs moriãt̃:& multo magis ſi nõ oẽs.nã duo

Mulier auara dicitur.

Mortuũ eſſe,& natum non eſſe, paria ſunt.

& hoc nos scripsimus [a] in nostra lege, cogitantes illud & inueniẽtes primi & clementer sancientes. Quapropter etiã si hoc alienauerit parens, antequã ad secundas veniat nuptias, deinde moriatur vnus filiorũ in tantũ valet solummodo quod alienatum est, quantum ad alienantem ex pacto non existentiũ filiorum peruenit: alioqui secundũ alias partes, quæcunque ad filij hæredes veniunt, omnino infirma erunt. vnde alienatione facta manet cã in suspenso [b] sequẽtibus cõmittenda fortunis: & aut pfectè ab initio [c] infirmanda alienatione, aut perfectè valẽte [d], aut particulatim quidẽ infirmanda alienatione, particulatim [e] verò constãte.

Lucra, quæ ad filios primi matrimonij deuoluuntur propter transitum parentum ad secunda vota lucrantur filij: siue parentibus hæredes existant, siue alteri siue neutri: nisi filij sint ingrati erga vltimò morientem: & ingratitudo apertè probetur. Auge.

Et super iis [f] quoque lucris quæcunque ad secũda venientibus vota parentibus percipiũt [g], nõ pscrutamur, vtrũ hæredes existãt aut pmoriẽtis [h]: parentis, aut secundi moriẽtis [i]: nec si alij qdẽ hæredes existant, alij [k] verò nõ: sed sicut superi⁹ diximus [l], prẽmiũ eis damus hoc, siue hæredes fiãt, siue etiam nõ: & hoc ex æquo percipiãt ipsi qdẽ superstites: cũ eis [m] aũt & defuncti [n] filij genitoris accipiẽtes partẽ: vbique tamẽ ingratitudine (sicut prædiximus) impedimẽta ad tale lucrũ faciente hmõi filio. Cõtra ingratos post tas. em̃ nõ trãscendimus leges taliter & parentes honorãtes [o], & filios ad pietatẽ deducentes. Sicut em̃ [p] electionẽ [q], phibemus, & denuo [r] omnibus similiter damus talia prẽmia [s]: sic ea, quę de ingratitudine sunt, nõ interimimus [t]. Palã verò est, qa ingratũ intelligi eũ oportet, qui circa ambos parentes aut omnino circa posterius [v] moriẽtem factus apertè monstratur.

Transiens ad secunda vota non potest relinquere coniugi plus quã relinquat vni filiorum primi matrimonij, cui minus relinquit: siue sint positi in potestate, siue emancipati: dum tamen filio relinquatur legitima, quæ hodie est tertia & si vltra parens reliquerit: quod est vltra, diuiditur inter filios primi matrimonij. Ang.

Optimè [x] verò nobis Leo diuę memorię videtur cogitasse de oblationibus, quas in secunda faciunt matrimonia, qui ea cõtrahũt. Ait enim: quia si ex priori matrimonio filios habeãt parẽtes dein de ad secũdum, aut deinceps veniãt matrimoniũ, nõ possunt neque in nouercã patres, neque in vitricũ matres secundũ vitæ tp̃s quãlibet [y] facere largitatẽ, aut in morte relinquere, nisi tantũ quantum [z] vnus filius, aut filia solus existẽs ex generante habeat. Si verò multi filij sunt, & vnusquisque ęqualem habet portionẽ: non amplius, quàm ad singulos venit, aut vitricus aut nouerca percipiat. Si verò inæqualia, quæ relinquũtur, fuerint: tantũ necesse est solũ ad nouercã, aũt vitricũ venire ex quacunque largitate parentis, in quantũ, qui minus habet filius, ex illius substã-

diuersa pacta & cõtraria fuerũt: ergo vno habẽte effectũ aliud non poterit suũ vigorẽ sortiri: vt ff. de verb. obli. l. si ita qs. & ff. de condi. insti. l. si plures. & ff de ma. test. l. si ita fuerit. Item & tunc quãdo nõ oẽs mortui sunt: ẽt alia ratione videtur non habere locũ: quia quomodo habet locũ pactũ liberato nõ existentium, cũ existãt: nã si aliquid est in pluribus faciendũ, nõ sufficit fieri ĩ vno: vt ff. de cõd. & demon. l. pater Seuerinã. & C. de cond. infer. l. j. & C. ad Tre. l. iubemus. §. sin aũt. ergo & hic nõ debet sufficere vnũ mori: cũ secundũ verba pacti secundi oporteat, quod nullus remaneat. Sed tñ. potest dici hęc iura magis esse volũtaria, quã rationabilia: qa sic volo, sic iubeo: sit pro ratiõe voluntas. sicut pleraque iura imperatorũ sunt.

a Scripsimus. in nostra lege. vt s. de nõ elig. §. hoc aũt. nam iure veteri de hoc pacto nõ erat mentio: alias, non scripsimus. & tunc dic de hoc casu nouo quando omnes moriuntur.

b In suspẽso. No. quædam esse in pẽdenti: vt & alias in sti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. sic ab hostibus. & s. de non elig. §. hoc aũt. ĩ fi.

Pendere quædam dicuntur.

c Perfecte ab initio. i. in totũ nõ valeat: s. quando omnes supersunt.

d Valente. quando oẽs moriũtur.

e Particulatim. quãdo ipsi filij particulariter & non omnes moriuntur. Accur.

f Et super iis. de quibus dixit s. eo. §. si vero expectet.

g Percipiũt. s. filij.

h Præmorientis. à quo non venerũt lucra.

i Morientis. ad quem peruenerũt: sed postea contrahendo amisit proprietatẽ, quæ peruenit ad filios: vt hic dicitur.

k Alij. s. parenti. vel dic filiorum.

l Diximus. vt s. e. tit. §. soluto. ibi, & dabuntur, &c.

m Cum eis. s. superstitibus.

n Defuncti. q. d. filij defuncti genitoris: vt hæc dictio filij, sit nominatiui casus: aliæ duæ sint genitiui cas⁹. & fa. s. ea. §. veniat. in fi.

o Honorantes. s. nos ad pietatem. s. parentibus exhibendam.

p Sicut enim. tũc breuiter rememorat quæ dixit s. ab illo. §. soluto. & postea nõ omnia, sed aliqua.

q Electionem. vt s. eo. §. venient.

r Denuo. id est, iterum.

s Præmia. vt infra eo. §. veniẽt. cõtinetur.

t Non interimimus. vt s. eo. §. soluto. circa fi.

v Posterius. id est, vltimo morienti: & ideo sufficit si est ingratus posterius moriẽti: quia ab eo lucrum percipit, licet propter delictum suum siue pater, siue mater sit: & facit ad hoc j. vt eũ de ap. cog. §. causas. coll. viij. & C. de secũ. nupt. leg. fin. in prin. & j. de immen. do. in fi. col. vij. & s de hęr. & fal. §. exhæredatos. col. j.

x Optime. vt C. de secũ. nu. l. hac. edictali. vsque ad §. his illud.

y Quãlibet. s. doratione inter viuos.

z Nisi tm̃, quãtũ. huic cõtradicit. C. de don. ante nup. l. si liberis. Sol. nõ tenetur dotẽ suam seruare filiis primi

mi matrimonij: vt ibi. sed tenetur tantum dare quantum dat secundo viro vndecunque habeat, vel inueniat: vt dicitur.
matrimonij hic ablata vitrico, vel nouercæ ꝑcipiãt.
[l] Per suppositas. cum alij det, vt ad istũ perueniat.
[m] Aliam causam. vt fingat se vendere, cum donet. nã plus valet quod agitur, quã quod simulate concipitur: vt C. plus vale. quod agi. per totum.

tia ꝑcepit, aut ex nouissima voluntate dimissum, aut in vita datum: quippe [a] dudum quarta [b], nũc autẽ tertia [c] aut media secundũ nostrã legem portione omnino filio relinquenda aut danda: nisi rursus [d] ingratitudinis ratio cõtradicat. Hoc idẽ obseruãdo & in auo [e] & in auia, & ꝓauo & proauia, & nepotibus masculis, aut fœminis, & pronepotibus similiter, siue sub potestate forsan, siue emãcipati consistant, ex paterna vel materna linea descendentes. Et hoc decernens [f] rectè intulit [g]: quia qđ plus est [h] in eo quod relictum aut datũ est omnino aut nouercæ, aut vitrico: ac si neq; scriptum, neque relictũ, aut datum vel donatum, cõpetit filiis [i] & inter eos solos ex æquo diuiditur, vt oportet. Nãque ex secũdis nuptiis filios participari etiam horũ [k], scriptum quidẽ in quadam constitutione est: non tamẽ etiam nunc nobis placet: sed ex priori matrimonio filiis, ꝓpter quos & obseruatum est, detur solis, nulla machinatione, neque per suppositas [l] personas, neque per aliquam aliã causam [m] interponi valente. † Hoc autẽ quod plus est, diuidẽt ad inuicem grati filij, præsentibus parẽtib⁹: nõ ingrati filij circa hoc approbati, per ingratitudinẽ [n] huiusmodi obnoxij cõstituti, qualẽ leges quęrunt [o]. Tales nãque etiã hac vtilitate priuamus: ne fortè propter spem huius possessionis, cõtra parentes accedant, & proterui sint, & naturæ † iniurientur leges [p]. Palàm quoque est, quoniam & hic [q] si quis horum moriatur, ad quos, qđ plus est, deducebatur, filiis existẽtibus: defuncti filij hoc accipient secundum propriam quidẽ multitudinem [r], † ad defuncti verò partem.

An vitricus, vel nouerca habeat plus, quàm vnus ex filijs primi matrimonij, inspicitur tempus mortis binubi. Ange.

Quia verò hactenus legibus indiscretum [s] est, quando conueniat, quod plus est [t] inspicere, vtrũ secundũ oblationis [v] tempus, an secundũ matrimonij solutionẽ: optimum [x] nobis visum est esse, mortis binubi [y] parẽtes obseruari tempus. Scribũt itaq; homines [z] & horũ quæ habent amplius, scribunt autẽ & minus: euenientes autẽ fortunæ, contrarios euẽtus sæpius operantur. Vnde vt nõ circa hoc erremus, tẽpus illud cõsiderandũ est, secũdum qđ binubus moritur. & portionẽ inde sumẽdam: & secundũ eam id, quod plus est, contemplantes, auferre, quod trãscẽdit [a], oportet, & filiis applicare: in omnibus talibus

[a] Quippe. his manifeste colligitur secũdũ Al. ꝙ debitũ naturale & hoc beneficiũ põt habere: nec vnum perdit per reliquũ, sed vtrũq; per ingratitudinẽ, vt subiicit. & est ratio: qa vnum habet iure naturæ, aliud delicto transeuntis ad secunda vota. vnde [*] quasi vnũ pœnale, alterũ rei persecutorium se non impediunt: vt & alias. ff. de cõdi. fur. l. si pro fure. §. furti. & ff. de furt. l. si pignore. §. cum furti. Accur.

* Pœnale vnũ & alterum rei persecutoriuminter se non impedire.

[b] Quarta. vt C. de inoff. test. l. cum quæritur. & l. parentibus.

[c] Nũc aũt tertia. vt C. de trien. & semis. §. j. & ij. col. iij.

[d] Nisi rursus. q. d. nisi ingratitudo repellat ab hoc beneficio, qđ habet delicto alterius, sicut repellit à debito naturæ: vt proxi. §. fin.

[e] Et in auo. cum pater, vel mater nõ sunt in medio, & auus vel auia magnã nouercam, vel magnum vitricum mihi introducant.

[f] Decernens. scilicet Leo.

[g] Intulit. i. adiecit in ea. lege, hac edictali.

[h] Quia qđ plus est. f. qđ datur marito secũdo, vel vxori quã sit illud qđ filio primi matrimonij datur.

[i] Filiis. f. primi matrimonij, licet aliud esset per aliã constitutionem: vt sequitur.

[k] Horũ. hoc est licet quædam lex dicit, qđ ea quę a uxori ferũtur vitrico, vel nouercæ quia plus habeat, quã filij primi matrimonij: debeat dari & distribui inter omnes filios primi matrimonij & secundi. h. d. lex quædam: vt C. de sec. nup. l. qm̃ præteritę, quæ est Iustiniani. Sed tãtũ nõ prędicta. l. corrigitur hic: & ad l. illam hac edictali. quæ corrigebatur per illam: quoniã in hoc capitulo. & ita tantũ filij primi

† Haloã. hoc autẽ ipsum qđ redundat, diuident hi tantummodo inter se qui ingratos se erga parẽtes exhibuerunt, nõ qui circa illos grati comprobãtur nempe tali aliquo ingratitudinis genere obnoxij qualem &c.

[n] Per ingratitudinem. s. talem.

[o] Quærũt. antiquæ leges vario modo circa hoc loquebatur. hodie autem sunt hæ causæ specificatæ: vt j. vt cũ de ap. co. § causas. col. viij.

[p] Leges. nõ enim debet causa mali oriri, vnde iura nascuntur: vt hic, & C. vñ vi. l. meminerint. & C. de indi. vidui. l. ij. in fi. Ac.

† Violent.

[q] Et hic. i. hoc casu.

[r] Multitudinem. ad hunc. §. facit. s. e. §. veniet. in fin. & §. & super. in fin. & hæc omnia sunt in l. Leonis sed quod statim in proxi. §. sequit, nõ est in ea, sed nouũ inducit.

† Haloã. pro portione scilicet paterna.

[s] Indiscretum. i. hæc quęstio determinata non est.

[t] Quod plus est. f. datũ vitrico vel nouercæ, quã filius ipse habet, qui minorem portionem habuit. Accur.

[v] Oblationis. id est, deuotionis.

[x] Optimũ. quia tertia via melior est duabus superioribus. Accur.

[y] Binubi. i. eius qui suo delicto ad hoc est adstrictus delicto dico: qa ad secũdum transiuit matrimonium.

[z] Homines. secundo nubẽtes. q. d. potest esse, quod secũdo nubẽs plus dedit secũdo marito nomine legati, vel fideic. vel donationis cã mortis. sed certe hoc põt reuocare vsque ad vltimũ spiritũ vitæ: vt ff. de adi. le. l. iij. in fi. & de do. iter vir. & vxo. l. cũ hic status. §. oratio. vñ fili⁹ nõ debet cõqueri adhuc. Itẽ & si noĩe dotis dedit secũdo marito: vel si noĩe don. ꝓpter nu. dedit secũdæ vxori: rehabebit eã sol. ma. vt j. de æquali. do. §. j. co. vij. & sic filio poterit dare, qđ sibi deẽ.

[a] Transcendit. scilicet de eo quod plus est dotũ vitrico

trico vel nouercæ, quã filio cuilicet primi mrimonij.

a Non ab initio. sed certe imo & tẽpus donatiõis cõsideratur: vt C. de donat. ante nup. l. si cõstante. in fin. cõtra j. e. §. de augmentis. in fi. §. Sol. in ea diminutione, quã quis põt facere sua libera volũtate: vt in lega to & fideicõmisso spectaẽ tẽpus mortis binubi, vt hic, & h. d. scribũt itaque ho. &c. nã sua voluntate potest fieri reuocatio. sed in ea donatione in qua exigiẽ volũtas nõ solũ dãtis, sed ẽt eius cui datum est, tempus donatiõis considero, vt in dictis legibus contrariis. nã ibi nõ solũ dans solus reuocare nõ põt: sed etiã si ille cõsentiat, cui datũ est, adhuc reuocare nõ põt: qa est in prẹiudiciũ filiorũ primi matrimonij: vt C. de secund. nupt. l. hac edictali. in prin. Quidam tamen volunt dicere quod. d. l. si constante. per hac corrigiẽ quod nihil est: cũ & sic contradicat dicto. §. infra eo. de augmentis. qui est post istum.

Tempus donationis inspicitur.

† Facit glo. in ca. dudum. su per verb. tempore. extra, de electio. & e. scientes. in glos. ij. extra, de censibus.

b Scriptura. vt s. de pupi. sub. leg. ij. §. fin.

c Euentus. Not. finem siue euẽtum considerari sic infra, de neg. gest. l. si quis aliena. & l. si pupilli. in prin. ar. contra vt sufficiat considerari initiũ: vt eo. tit. lege, sed an vitro. & ff. de ori. iur. l. j.

Finis inspicitur.

non ab initio [a] donatione, aut scriptura [b] respicienda: sed qui vocatur euentus [c] †, considerandus est.

Si vxor superstitibus filijs primi matrimonij ad secunda vota cõuolauerit, & ex secundo liberos susceperit: eã in secundo matrimonio, moriẽte filij primi ad lucra à primo viro venientia vocãtur: secundi ad secunda lucra: in aliis suis bonis succedunt æqualiter. & idem est si vir ad secunda vota conuolauerit. Ange.

Nec illud quoque nobis [d] relinquendum est, qđ rectè habendũ Theodosius piæ memoriæ iunior constituit [e], dicens: quia si mulier filiis procreatis ad secũdas veniat nuptias, & exinde [f] nascãtur filij, deinde etiam secundus vir moriatur [g]: eius [h] quidẽ proprias [i] res ex ambobus matrimoniis percipiẽt filij intestata matre moriente ex æqua [k] & simili diuisione: antenuptiales verò donationes vtraque soboles proprij accipiet patris & ex solido quidẽ prioris matrimonij filij illius [l] lucrabũtur donationem: ex solido quoque ex secundis nati seminibus [m] ab illo [n] facta fruentur munificentia [o]: licet nõ ad tertiũ illa mulier matrimonium venerit [p]. Quid enim hoc [q] prioribus [r] prosit? quid autem inuideant priores filij secundis, si non & illi tertiis iniuriã passi sunt nuptiis? Et absolutè vnaquæq; soboles proprij parentis accipiat sponsalitiam largitatem [s]: & omnino prioribus filiis propter secũdas nuptias accipientibus [t], & secũdi liberi modis omnibus eam [v] habeant: quanuis quæ secundas contraxit nuptias, ad tertia minimè migrauerit vota. Ex rerum verò consequentia hoc ipsum [x] & in patribus sit secundas nuptias facientibus: & seruetur quidem ex priori matrimonio filiis propter secũda vota lucrata dos [y]: secundis [z] quoque, licet nõ ad tertia pater peruenerit vota. Reliqua verò quæcunque in talibus lu

primi lucrabãtur (vt subiicit) suã donationem, propter iniuriã, quã passi erant secundis nuptiis: secundi autem non sunt iniuriam passi ex tertiis: ergo non debent lucrari: sed debet remanere in arbitrio descendentis. nam causa cessante & effectus cessare videtur. sed tamen non est ita: vt subiicit. & C. de secũ. nupt. l. cum alij. Acc.

Effectus debet cessare cessante causa.

q Hoc. s. qđ non transiuit ad tertia vota.

r Prioribus. filiis scilicet primi matrimonij.

s Largitatem. i. donationem propter nupt. improprie enim poniẽ, sic & improprie sumitur. j. vt spõ, largi. j. respon. co. ix. tamen idẽ est si ꝓprie ponaẽ. vt C. de secun. nupt. l. iij. & l. cum aliis.

t Accipientibus. scilicet sponsaliũ largitatem sui patris.

v Eam. s. munificentiam, quam eorum pater fecit.

x Hoc ipsum. in matre dictum. Accursius.

y Lucrata dos. s. filij eius. Accursius.

z Secũdis. i. filiis natis ex secundis nuptiis seruẽ dos eorum matris. sed in eo quod hic dicit seruandã sic dotem: vt s. eo. modo dixit, & de don. ꝓpter nup. ibi, ante nuptias vero, &c. est contra supra. e. §. soluto. circa princi. §. in fi. vbi dicitur cedere lucro superstitis, vt ibi dicitur: potest tamen facere quod vult superstites: hic autem cogitur seruare. Solut. dicunt quidam, quod hic transiuit superstes ad secundum matrimonium: ibi non: quod verum est: sed hæc solutio est insufficiens: nam non valet ad dotem vel donationem secundi matrimonij. Nam hic transiuit ad tertium: quare non est generalis solutio. Dic ergo secundum Azo. quod in dote, & donat. propter nupt. siue conuolet ad secundum matrimonium, siue non: hoc seruetur, vt filiis eius matrimonij seruetur, vt hic: & plene diximus in illa notula, hæc dicta differentia, &c. sed certe hæc solutio videtur contra mentem illius §. scilicet soluto. Dic ergo vt puto verius, per hanc constitutionem bene lucrabatur dotem, si transire volebat ad secundum matrimonium: vt hic dicitur. nec obst. quod dicitur hic de donatione & de dote secundi matrimonij: quia hic euenit, vt non filij primi matrimonij tantum lucrentur, & eis reseruentur, scilicet lucra, sed etiam secundis, scilicet ratione vitandæ inæqualitatis & hoc innuit lex illa:

d Nobis. subaudi. à: vt nobis sit casus ablatiui.

e Constituit. vt C. de secun. nupt. cum aliis.

f Exinde. i. ex secundis nuptiis.

g Moriatur. duos enim habuit viros. & postea ipsa decessit.

h Eius. scilicet matris.

i Proprias res. no. eam habere bona triplici generis propria. & in his sit æqualis successio. Itẽ donationes duas ante nup. & hæc datur filiis eius matrimonij, cuius ea datæ fuerunt: vt subiicit. Tertia vt legata & fideicom. à coniuge præmoriente: vt infra, proxim. reliqua vero, &c.

k Ex æqua. scilicet pro numero liberorum.

l Illius. scilicet matrimonij primi.

m Seminibus. id est, secundis nuptiis.

n Ab illo. scilicet suo patre.

o Munificentia. i. do. ante nupt. i. quando pacta erãt facta de lucranda dona. præmoriente marito: & lucranda dote præmoriente vxore. Accur.

p Venerit. quod faciebat dubitationem. Nam quia

illa:cum aliis.C.de fecun.nup.& est arg. ad hanc sol. C.de col.l.pe. item [illegible] inuidiam tollendam, quę maxime oritur inter fratres:vt C.de bo.q.l.l.cũ oporter.§.si autem res.& ff. de leg.ij l.cum pater.§.euictis. & secundũ hunc intellectum corrigitur ille.§.soluto. in hoc ti. per auth.

Inuidia maximè inter fratres oritur.

neq; virum, ꝙ ex do.col.vij. & secũdum hæc plana est litera illius.§.hæc autẽ ratione inæqualitatis non habet locum in legatis,vel fideicom.vt hoc §.dicitur: ibi, reliqua verò &c. quia nũc tantũ lex curauit de ęqualitate legati vnius, vel fideicommissi, quãtũ de vna dote vel donatiõe propter nup.itẽ & illa cõmissa sunt substantiæ : vt seqtur.

a Ex secũdis nu. nã lucra ex primis amisit etiã per secũdum matrimoniũ: vt s.e.§. si verò expectet. & sic etiam lucra ex secundo amitteret, si ad tertium transiret matrimonium:vt statim innuit.

b Sanciuimus. s. ab illo.§.deinceps hucusque. & hoc propter rationem frequentiæ, vt dicit. nã frequentius morte, quam alias soluitur matrimonium. & ideo ei solutioni matrimonij omnes supradictos casus coartauimus ab illo. §. deinceps postea. facit j.vt sine ꝓhibitio. matres.deb.& cre. §.j.col.vij. & ff.de leg. & senatuscon. l.nam ad ea.

Matrimonium soluitur frequentius morte.

c Aliter. vt cum quatuor generalibus modis matrimonia soluantur: vt s.e.§.distrahuntur.quomodocũq; eorum fiat solutio locũ habẽt omnia supradicta,ꝙ habuimus. i.§. deinceps.

† Haloã. nihilominus id lucrum, qđ harũ obtentu accessit, reseruet earum nuptiarũ filiis, ex quibus qui ꝓ filij processerunt.

d Constitutio.vt C.de rep.l.l fi. in princi.& in prima parte.

e Procacitatem. s. eius, cuius causa matrimonium soluitur.R.

creatus est pater,aut mater ex secundis nuptiis [d], aut per legatum forsan, siue fideicõmissum, non tamen ad tertias venerunt nuptias:hæc commista eorũ substantiæ, & à tertiis non mutilata matrimoniis, maneãt apud eos immota : & ad eorũ, velut ꝓpria,successiones perueniant: aut etiã à superstitibus, quo volunt, disponantur modo.

Qualitercunque matrimonium sit dissolutum: ad secunda vota trãsiens, omnia lucra, quæ à prima coniuge consecutus est, debet filijs primi matrimonij reseruare.

Quia verò lucra vbiq; secundũ rationis frequentiam in disiunctiones ex morte sanciuimus[b] : breui quodam sermone & illud adiicimus,quia quęcũq; lucrati fuerint parẽtes repudio soluto matrimonio, siue bona gratia misso,siue etiam aliter[c] : siue per dotis,siue per spõsalitię largitatis occasionẽ:hęc ad instar ex morte lucrorũ,omnia seruentur filiis. hoc idem custodiendo etiam super indotatis vxoribus,vbi à nobis posita constitutio[d] procacitatem[e] punit.Et nõ discernimus, ex cuius culpa matrimoniũ repudio sit solutum. Quocunq; enim modo se habeat causa[f], † seruatẽ etiã super illis[g], quod lucratum est ex illis nuptiis, filiis, ex quibus processerunt filij:siue prima soluta sint matrimonia repudio, siue etiam secunda:licet tertiæ non secutæ sint nuptiæ.

f Causa.diuortij.s.siue culpa viri,siue vxoris.

g Super illis. mulieribus indotatis diuertentibus.

h Legibus.vt in C.de do.ante nup. per totum vsq; ad l si constante.

i Præcipimus.i.concessimus, vt initium accipiant etiã constante matrimonio:vt C. de don. ante nupt.l.si constante.

Dos & donatio propter nuptias etiam constante matrimonio potest augeri & minui de partium voluntate: nisi deminuere volens, filios habeat ex primo matrimonio.Angel.

De augmentis autem & diminutiõibus dotiũ, aut antenuptialiũ donationũ dictũ est quidẽ aliquid priorib⁹ legibus[h] : à nobis aũt ꝑfectius perscrutatũ est:qui etiã consistentibus matrimoniis propter nuptias non augeri solũ, sed etiã à principio dari p̃cipimus[i] .& sicut augeri permisimus, itaquoq; minui contrahẽtibus volẽtibus cõcessimus[k] . Sed hoc qđ de diminutione dictũ est,si secũdæ fiãt nuptiæ,non pepercimus[l] : vt nõ aliquo modo Leonis piæ memoriæ offendamus cõstitutionẽ[m],cũ filij ex prioribus fuerint nuptiis. Si enim immẽsam[n] obtulerit dotẽ[o], aut ãnuptialem donationẽ parẽs, aut aliqd largiat̃[p] aliud:deinde sentiens quò ferat[q] lex,abbreuiet[r] qđ factũ est, & diminuat dotẽ aut antenuptialem donationem[s] :nequaquam lucrũ erit filiis,quod datũ est[t] : sed licebit lucrari aut vitricum[v] , aut nouercam, filiis secundũ hæc læsis.

Si vsusfructus hodie viro per vxorem, vel econtra vxori per virum relinquitur, aut causa mortis donatur: nõ reconsolidatur cum proprietate: licet donatarius ad secunda vota transeat: nisi donans vel relinquens hoc expresserit.Ange.

Si verò solum vsumfructum rerum aut vir vxori, aut coniunx ma-

k Concessimus. vt j.eo.l. & si contrario.

l Non pepercimus. i. non permisimus. vel dic hoc i.huic non pepercimus,quin mutaremus. & subaudi ideo:vt ideo &c.

m Constitutionẽ. quæ est C. de secund.nupt.l.hac edictali.in princ.

n Immensam. id est,magnam.

o Dotem.secundo viro.

p Largiatur.s.in secundo matrimonio.

q Ferat.i. æqualiter sustineat hæc lex Leonis. nam vult, vt cuilibet filiorum primi matrimonij tantũ detur,cui etiã minus datur: vt d. l. hac edictali. & s. eo.§. optime.Ac.

r Abbreuiet.i.abbreuiare permittatur,quod non concedimus.Acc.

s Donationem. vt sic fraudet filios, cum tantundem, quantum viro dat, ei dare teneatur ad minus: vt supra,eodem.§. optime.Azo.

t Datum est. id est,cõcessum à constitutione Leonis. sed hæc diminutio conceditur:vel dic quod datum est. s. in secundo matrimonio: quod cum sit magnũ datum, sperabant filij primi matrimonij fecisse magnum lucrum:cum tantum eis debeatur, quantum in secundum matrimonium cõfertur: ꝙ forte nullum lucrum erit, si hæc diminutio sic fieri concedatur.

v Vitricum.quod non

non debet esse. Sed quomodo lucratur, cum diminuatur? Respõ. fit in fraudem, vt tanto detur minus filiis, postea autem ex abscõdito sibi reddet. Sed nunquid hæc fraus debet probari à filiis? Resp. non: quia præsumitur. Item nũquid contrariũ licebit probari à filiis? Resp. non: quia de iure est p̃sumptio vt hic, & C. de do. ante nup. l. pe. in fi. Itẽ ad hoc respon. est contra. s̃. eodẽ. §. quia verò hactenus. Sol. vt ibi.

a Voluntatem. vt per legatum, vel donationem causa mortis, vel fideicõmissum.

b Lex. vt C. si secund. nup. mulier. l. j. Acc.

c Vsu. i. vsufructu. idem est & de vsu, si ipse esset relictus. Acc.

d Prius. i. per leges etiam prius factas circa amissionẽ proprietatis talium rerum: vt C. de secun. nup. l. fœminæ. in prin.

e Et repẽte. i. statim postquam nupsit secundo.

f Illum. s. vsumfructum.

g Fructibus. computatis ex die, qua ad secũdas iuit nuptias: subaudi debeat eis reddi.

h Legi. s. supradictæ. C. quæ est Valentini.

i Etiam donari. quandoque enim cõceditur: vt ff. de do. inter vi. & vxo. l. si sponsus. §. concessa. & l. si quis. & l. q̃ si vir. licet communi iure impediatur: vt ff. de do. inter vi. & vxo. l. j. ij. & iij.

k Manere. sed quare secus in proprietate, quæ perditur: vt s̃. eo. §. si verò sit soboles? Resp. quia adeo parum in vsufructu durat, vt lex de eo nõ curaret. parua enim esset pœna eum amittere: cum & aliis modis facile posit amitti: vel capitis diminutione, vel morte. & sic nec quæsitus videtur. cum parum sit duraturus: vt C. commu. de leg. l. fi. §. sed quia.

l Sic quoque. i. sicut si non fuisset contractum secundum matrimonium.

m Donationem fecit. s. inter viuos.

n Reliquit. in vltima voluntate: vt ff. de tabu. exhi. leg. j. in fi. Sed quid si donauit inter viuos, ita q̃ tunc non valeat: sed morte confirmetur? Respõd. idẽ. quia donationi ab initio validæ comparatur: vt C. de do. inter vi. & vxo. l. donationes.

o Solui. i. dissolui, vel finiri. vnde dicitur, iste soluit templum: vt in passione Christi. Acc.

p Sed hæc. quæ proxi. §. diximus.

q Sponsalitiam. i. donationem propter nup. sic improprie ponitur infra, vt spon. larg. in prin. col. ix. & non hunc. §. posse intelligi. quando vsusfruct. datur in dotem vel donationem propter nupt. inito pacto: vt secundum pactum debeat lucrari: & non perdat, licet ad secundum vadat matrimonium: vt colligitur ex nouel. pro eo. ti. sed secundum hæc non ex lege lucratur hunc vsumfructum, sed ex pacto magis: nisi dicas q̃ lex defendat talem vsumfructũ: licet aliás iure cõmuni perdat ꝑpter secũdũ matrimoniũ. Vel dic vt puto, hunc. §. loqui quãdo proprietas plena data fuit in dotem, & pactũ de ea lucranda, & ꝑpter secundũ matrimoniũ amissa proprietas est. Nam vsum fruct. lex seruat, & est legalis vsusfru. vt s̃. eo. §. si verò sit soboles. Idem tamen potest dici etiam in supradicti casus positione: vt in neutro horũ casuum posit perire vsusfr. per volũtatem testatoris. Sed nunquid & in vsufru. aliorum lucrorum & proprietatis erit idẽ. vt non posit interdicere quominus habeat vsumfructũ, quem dat lex: vt s̃. eod. §. si verò sit soboles? Respond. quidam, vt Azo. q̃ nõ, imo semper potest interdicere. Alij dicunt idem, nisi in ipsa donatiõe proprietatis hęc dixisset, vt probant ex fi. huius. §. vbi generaliter dicit: qđ enim &c. Ego puto posse distingui. aut enim est tali non data proprietas, quòd potest reuocari, vel per legatum & donationem inter viuos & inter coniuges: quo casu potest interdicere, ne lucretur si ad secũdũ matrimoniũ trãseãt vt s̃. proxi. §. & quia est ambulatoria volũtas vsq; ad supremum vitę exitũ: vt ff. de adi. le. l. iij. §. fi. si autẽ ab initio tenuisset, q̃ est quãdoq; vt diximus. s̃. ꝑxi. §. vnde non potest reuocari: tunc nõ potest interdicere: vt & in dote hic dicitur & do. propter nu. vt hic, nisi in ipsa donatione hoc fuisset expressum: vt C. de pac. l. traditionibus. & C. de rerum permu. l. rebus.

r Sancita. & ab aliis: vt C. de secun. nup. l. iij. & à nobis: vt s̃. e. §. si verò sit soboles.

s Decies sic s̃. de hær. & Fal. l. & hic quidem. & s̃. de leno. §. j.

t Ex lege. Hic nota arg. q̃ iuri communi renũciari non potest ‖: q̃ plene dic vt diximus. j̃. vt sine prohi. ma. cre. & de. §. propterea. col. vij.

v Legum. i. legum tractantiũ de vsufr. vel dic vsusf. legitimi. nam alius constituitur pactionibus. i. stipulationibus, & in testamento: vt inst. de vsufr. §. j. alius lege constituitur, qui legitimus dicitur: quem habet pater in bonis filij: vt subiicit. & superstes coniunx in lucris

rito per nouissimam, derit voluntatem [a]: ante nos quidẽ dicebat lex [b], si ad secũdas veniret nuptias aut pater, aut mater: statim relicto vsu [c] cadere, sicut prius [d] cadebat proprietate, & repente [e] illum [f] filiis restitui. si verò ĩpuberes forsan filij fuissent: etiam cũ medij temporis fructibus [g]: hoc enim videbat legi [h]. Nobis autẽ nõ satis hoc placuit: sed volumus, vel si vsusfructus detur per largitatẽ, aut mortis causa donationẽ factã inter viuos, in quibus licet etiã donari [i], si relinquatur, & accipiens ad secundas veniat nuptias: manere [k] sic quoq; [l] vsum, donec supersit, qui hunc habet vsumfructum: nisi expressim ille, qui donationem [m] (sicut dictũ est) fecit, aut hũc reliq̃t [n] siue masculus, siue fœmina dixerit velle ad secundas veniente nuptias eo, qui vsumfructũ accepit. solui [o] eum, & ad suam reuerti proprietatem.

Qui lucratur vsumfructum ex dote, ipsum non perdit: licet transeat ad secunda vota, etiam si dans in vltima voluntate disposuerit, quod eum perdere debeat transeundo. Ange.

Sed hæc [p] quidem de iis, quæ per largitatem dãtur, diximus: si autem in dotem, aut in sponsalitiam [q] largitatem rerũ vsusfructus detur: nil penitus innouamus, sed dudum sancita [r] teneant: & maneant apud accipientes, donec viuunt, licet decies [s] millies contrariũ aliquid velint moriẽtes. Quod enim † ex lege [t] datum est lucrum, priuatus auferre modis omnibus non valebit.

† Cõcor. xxviij. distinc. cap. de his.

Pater vsumfructum sibi per filium acquisitum, per transitum ad secunda vota non amittit: in castrensi & quasi nihil innouatur. Bartolus.

Quoniã omnino ad memoriam de vsufructu legũ [v] venimus: illud quoque misceri legi bonum est, q̃ tribus pridẽ dictũ

‖ Concor. cap. si diligenti. extra, de foro compet.

lucris ex priore matrimonio: vt j. e. si vero sit soboles.

a Constitutionibus. tres sunt quæ tractant de acquisitis ex litera materna: vt C. de bo. ma. l. j. & ij. & l. fin. Item duæ quæ tractāt de acquisitis ex nuptiali lucro: vt C. de bo. quæ libe. l. j. & l. quæcunque. Itē duæ quæ tractant de acquisitis aliūde: vt C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. & l. fin.

b Veniat. scilicet pater.

c Casu. id est, amissione.

d Leges. quas modo nominauimus. nā eo ipso, quod non dicit perdi, nō perditur: licet ad secūdū transeat matrimoniū pater: imo etiā expresse dicūt aliquæ earū legum quod non perdat: vt C. de bon. poss. ma. l. fin.

e Castrensiū. hæc enī & veteri & nouo iure insolidū & plene filiis acquirūtur: vt ff. de col. bo. l. j. §. nec castrēse & C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. exceptis castrēsibus. & §. eadē obseruādo. nec mirū: quia paterfamilias est quo ad hæc: vt ff. ad Macedo. l. ij.

f Reuocare. Hic est vna pœna secūdo nubentis inter cæteras.

g Nihil tñ. Not. trib⁹ ex caussis tm̄ fieri reuocationē donatiōis: cū aliis multis modis possit fieri: & per multas ingratitudines: vt C. de reuoc. do. l. fi. & infra, vt lib. decæ. §. j. coll. vj. & facit ad hunc §. C. de reuo. do. l. his so lis. Nunquid idem in patre accipiēte secundam vxorē? Respon. non: quia non inuenitur. nec ergo & nos à iure communi recedimus: vt C de app. l. præcipimus. §. fi. & quia non est verisimile, quod mutet voluntatem propter vxorem, sicut vxor propter virū vt dicitur hoc §. & argu. insti. de iniu. §. patitur. & C. de interdic. ma. l. cura

† Et sic propter ingratitudinem reuocatur donatio in casibus expressis. & cōcor. c. propter eius. & in cap. vlt. in gl. j. in fin. extra, de donat.

est cōstitutionibus [a]: quod omnium pater horum, quæ ad filios veniunt siue ex materna linea, siue ex nuptiali filiorum caussa, siue aliunde, vsumfructum habeat, licet ad secundas veniat [b] nuptias. Vsum namque eorū donec veniunt manere sine casu [c] etiam ante nos omnes volunt leges [d] & in maternis & in aliis omnibus, & nos similiter dicimus. Castrensium [e] verò & quasi castrensium iam peculiorum excipiatur ratio.

Transiens ad secūdas nuptias donationem ante collatam in filium, ex caussa ingratitudinis non reuocat: nisi ex tribus casibus pro omnibus liquidatis in promptu existentibus. Ang.

Mater tamen donans aliquid filio de suo, si ad secundas venerit nuptias non poterit per occasionem ingratitudinis reuocare [f] quod datum est. Non enim ex pura videtur voluntate ingratitudinē introducente, sed secundas nuptias considerans, ad hanc venisse cogitationē putabitur: nisi tamen [g] † apertè filius aut circa vitā ipsam insidians matri, aut manus inferens impias, aut circa substantiæ totius ablationem agens aduersus eam aliquid declaretur.

Mulier ad secundas nuptias veniens, prioris viri dignitatem, & priuilegia amittit, secundi acquirit & retinet. Bar.

Non tamen permittimus mulieribus ad secundas venientibus nuptias, adhuc velle priorum maritorū dignitatibus, aut priuilegiis vti: sed ad qualem post priorē venerit matrimoniū illius amplectātur fortunā [h], quā enī priorū [i] oblita [k] est, nō rursus ex prioribus adiuuabitur.

Si manumissor ancillam, quā manumiserit, ducat in vxorem, & postea diuertat: non poterit illa nubere aliis inuito primo marito: & si contra fecerit, non erit matrimonium, sed fornicatio. Ang.

Iucundum † quoque illud, & nō extra pietatem à diuæ memoriæ Alexādro [l] sup. alios plurimos antiquorū legislatorum determinatum est: vt si quis manumiserit ancillā, deinde eam ducat vxorē: at illa si (vt videtur) elata & epulata [m] soluerit circa manumissorē matrimoniū: nō sinit lex ad secundas nuptias venire inuito priore marito: sed deinceps nuptias, fornicationem iudicat & corruptionem, sed non nuptias nec matrimoniū: ex quo iniuriæ nō decētes ei, qui libertatē imposuit, fiunt.

Filius debet educari apud matrem: nisi ad secundas nuptias conuolauerit. Ange.

Eiusdem quoque principis [n] illud inueniētes, dignum putauimus partē nostræ facere sanctionis: quoniā omniū [o] mater fide dignior ad filiorū educationem videbatur: dat ei etiā hoc hæc lex [p], nisi ad secundas accesserit nuptias.

Dotes constante matrimonio restitui non debent: aliàs donationis instar obtinent: & maximè si ad secundas peruenerit nuptias. Angel.

Dotes autem, † quas acceperint cōtrahētes [q],

torem. & l. antepe. §. penul.

h Fortunā. vt dicatur, vel consularis mulier, vel in alia dignitate ex statu præsentis mariti. & nō præteritur: licet si secundum non accepisset, dignitatē primi retineret licet esset mortuus: vt ff. de senat. l. j. & l. fœminæ nuptæ. & supra eo. §. soluto. in prin. & sunt hæc vera: nisi quādo per priuilegium habet hęc mulier: vt ff. de senat. l. fin. & facit ad hunc. §. infra, de rest. §. finali etiā. & C. de nup. l. cū re. & ff. ad municip. l. filij. §. j.

i Priorum. dignitatum, quas habebat per primum virum. Accur.

k Oblita. nubendo secundo.

l Alexandro. vt C. de incest. nupt. l. ij. & facit ad hunc §. C. de oper. liber. l. libertæ. & ff. de repud. l. fi.

m Epulata. not. saturum non sic: dicā scernere, vt ieiunū. & facit inst. de suc. sub. §. fina. Accursius.

n Principis. s. Alexādri præceptū: vt C. vbi pu. ed. l. j. Accur.

o Omnium. tutorum, agnatorū, & similium.

p Dat ei hoc etiam hæc lex. non solum Alex. vt scilicet apud matrem alatur. & facit. ff. vbi pu. ed. de. l. j. Sed quæritur quare si cōtrahat secundas nuptias: non permittitur educatio matri: cū apud vitricum possit esse tutela priuigni: vt C. de contrario iu. tu. l. fi. Respon. aliud in educatiōe, quæ possit vitæ eius plerunque insidiosa esse, quam tutela. Vel quod tutela permittit, velut cū rō est à testatore, ex eis non à iudice, vel legem. Item est contra ei, qui hunc §. j. vt liceat ma. & auiæ. & illud. col. viij. Sol. vt ibi. Accur.

q Contrahentes. quas scilicet matrimonium viri. Accur.

† Hunc locum ex lectione Græca iucundius & venustius nobis Anto. Augu. li. emend. iiij. c. ij. restituit sic, Elegāter autem neque sine pietate à diuinę recordationis Alex. vltra alia multa aliorum legislatorū determinatum est, vt si quis ancillam manumiserit eamque postea vxorē duxerit: quæ vt fit, per delicias & lasciuiā dissoluerit cū manumissore cohabitationem. Nō enim permittit eius cōstitutio eā ad secūdas nuptias venire inuito primo marito. Sed posteriores nuptias adulterium potius & stuprum existimat, nō nuptias, aut cōitionē: cū ... iura dedit, iniuria. † Haloā.

ma. perueniunt.

Dabunt

nō dabūt[a] facilè mulieribus constātibus adhuc matrimoniis: nisi tātum ex causis, quas lex[b] enumerauit. alioqui si q̄d tale gesserint, instar donatiōis[c], quod agitur, hoc ipso esse videt̄. Et si moriatur mulier, recipēt dotes, qui dederūt[d] eas immaturè[e] mulieribus mariti, ab hæredibus mulierum cum medij temporis fructibus[f] ipsi & hæredes eorum, & habebūt in lucrum secundum pactum. Et si ad secūdas venerint nuptias viri, seruabunt sine alienatione hęc filiis: hoc videlicet, quod generaliter cōstitutum[g] est. Si verò non contigerit accipere contrahentes dotes adhuc cōstante matrimonio: etiā post mortem vxorum secundum legem ab illarum percipient[h] hæredibus sicut scriptura vult dotis.

Mater deserta filiorum legitimorum vel naturalium tutela contra sacramentum, si antea rationes redditas ad secundas nuptias conuolauerit; easdem pœnas patitur, quas mulier intra tempus luctus nubens: & dissolutionem pœnarum eisdem modis consequitur. Ange.

Si autē tutelam gerat mulier[i] filiorū (palàm est quia impuberum existentium) iurans[k] non ad secundas venire se nuptias, deinde contemnens & prius connubium, & iusiurandum, ad maritū veniat secundum, non prius tutorem[l] petens, & rationem reddēs, & exoluēs omne, q̄cquid hinc[m] debet: nō solùm quæ eius sunt[n], in hypothecā habere lex[o] permittit filiis, sed etiā mariti[p] † substātiam trahit[q] cum hypothecis: ipsi[r] quoq; interdicit[s] filij successionē[t] impuberis morietis: licet ex substitutione[v] pater eam venire ad filij dixerit successionem. Sed hoc quidem priores nostri[x]. Nos autem miramur, q̄ mulierem sic impiam constitutam, vt etiā hoc ipso iusiurandum negligeret, & sic ad immaturas nuptias deuenirer, tribus maximis neglectis, Deo, & defuncti memoria, & claritate filiorum, ita paruis subdiderūt pœnis: & illā quidem, quæ ante lectuosum nubit tempus, & nec omnino mater filiorum cōsistit, puniunt amarè[y]: & licet filios nō habeat propter solā honestatē[z] hoc agunt[a]: mulierē[b] verò sic effusam concupiscentiis, vel non[c] ipsis subdiderunt pœnis, quas sustinent, quæ ante lugubre tempus ad secunda vota declinauerūt. Ideoq; sancimus eas, quæ sic pestiferè[d] de cætero præsument mulieres: super dudum præcedentes[e] pœnas, & has sustinere omnes, quas primitus diximus[f] super his mulieribus, quæ ante lugubre tempus nubunt, & infamiam, & omnia alia his inferentes: † & solutionē pœnarum eis dātes eandem; quam etiam illis, vt supplicent imperatori, & mediam portionem dēt filiis suarum rerum, neque vsufructu apud eas manente, & simpliciter æqualem eam ponimus propter nuptiarum immaturitatem ei, quæ ante lugubre tempus nupserit. Si verò etiam naturalium tutelam gerat filiorum (nam hoc quoq; præbuimus[g] ei) tamen ad virum ve-

a Dabunt. id est, restituent.

b Ex causis quas lex. immobiliter siue in genere hæc dictio lex, accipit: sunt autē causæ, vt se & suos alat, vel vt fundum idoneū emat, vel relegato patri expēsam det, vel egētem virum & patrē vel matrē alat: vt ff. de iure dot. l. mutus. §. manente. Itē vt supradictas personas ab hostibus redimat: vt ff. sol. ma. l. quāuis. Item vbi maritus ad inopiā vergit: vt C. de iu. do. l. vbi adhuc. & facit ad hunc §. ff. de reli. l. sic pro rata. §. j. & ff. sol ma. l. si constante. j. respō. & de æqua. do. §. illud col. vij. & C. si dos constā. ma. sol. fue. l. j.

c Donationis. s. prohibitæ inter cōiuges: sed secūdum hoc semper videt̄, quod possit solui cōstante matrimonio. Nam donatio potest reuocari, vt hic subiicit: ergo iure compensationis potest esse securus maritus? Rñ. non est ita. nā non tenetur compensare, quæ dono accipit vere vel præsumptiue. vt fuit hic: nisi quāto locupletior est: vt ff. de dona. inter vir. & vxor. l. si sponsus. §. fi. & l. seq.

d Dederunt. i. red diderunt.

e Immature. id est nimis cito. Accursius.

f Fructibus. extātibus & etiā consumptis, de quibus tamen fuit locupletior: quia tantundem alias de suo erat impensura, de aliis non: cum non in plus quam sit locupletior, teneat: vt dictum est, & p̄batur. ff. de pe. hęr. l. sed & si lege commissi. §. quod autem.

† Quę hic dicuntur, recitātur in gl. vnica. ante finē. ibi, itē si trāseat. in cap. ex parte M. vbi bona gl. tota legalis extra, de appellat.

g Constitutum. est. vt s̄. eo. §. si vero sit soboles. Acc.

h Percipient. sed ne dolo facere videtur, cum restitutus esset: vt ff. de doli. except. l. dolo? Rñ. nō: quia lucraturus erat maritus ex pacto: alias non habet locum, quod hic dicitur.

i Si autē mulier. q̄d est speciale in matre. quod dic: vt j. de hæredibus ab intest. §. ex his.

k Iurans. quod hic de iureiurā. dicitur corrigitur. j. vt matres debi. & credit. §. fi.

l Tutorem. s. dandum filiis. Accur.

m Hinc. alias huic & alias hinc.

n Eius sunt. s. mulieris.

o Lex. vt C. quādo mu. tu. offi. l. ij. §. sed ne.

p Mariti. secūdi.

q Trahit. lex ista.

r Ipsi. marito.

s Interdicit. l. ista.

t Successionē. vt C. quando mu. tu. off l. ij. & instit. ad Tertyl. §. fi.

v Ex substitutione. s. pupillari: vt C. ad Tert. l. omnē.

x Priores nostri. s. qui dixerunt faciēdo leges quarū modo mentionem habuimus.

y Puniūt amare. s. priores nostri: vt C. de secū. nup. l. j.

z Honestatē. quā corruperunt.

a Agūt. s. sapiētes.

b Mulierem. tutricem.

c Vel non. vel pro saltem.

d Pestifere. i. mortaliter, quia mortē æternā expectat, q peierat: alias est in lite à periurat.

e Præcedentes. i. p̄ter eas, quas mō diximus de successione, & de aliis in prin. huius. §.

f Diximus. vt s̄. e. § . si igitur. & C. ad Tert. leg. si qua. Accur.

g Prębuimus. vt C. quam

† Hāc eādem eis pœnarum remissionem largientes, quam &c.

niens, & non hæc agens, quæ prius dicta sunt, iisdem subiaceat pœnis. Prouidentia verò fit per prouincias quidã agentium præsidibus, hic aũt gloriosissimo pfecto felicissimæ huius vrbis vnà cum prætore, cui huius vrbis cura est, vt volentes ad nuptias venire tutelam gerẽte muliere, & ordinetur minoribus tutor, & rationes suscipiantur: & quod mater debet occasione gubernationis, hoc reddatur.

Pater iussus dare filio legitimam, in diem, vel conditionis euentum, non caueat ei de legato soluendo: nisi ad secunda vota transeat. Angel.

Placet quoque nobis Zenonis piæ memoriæ constitutio [a], volens patrem [b], si iubeat proprio filio [c] legatũ sub conditione, aut die dare, nõ aliter exigi pro donatione legatorũ cautionẽ, hanc videlicet, quæ legatorum seruãdorum causa vocatur: nisi secundas pater [d] contraxerit nuptias. Sit enim & hæc secundò nubentibus pœna.

Clerici nisi cantores vel lectores sint, nuptias non possunt contrahere: sed si cantor vel lector ad secũda vota migrauerint, ad culmen sacerdotij non ascendit. Idem laicus vxore dimissa in virginitate suscepta, potest promoueri ad sacerdotium: alias secus. Angelus.

Sed & si quis inter reuerendissimos constitutus clericos (vltra lectorem aut cantorem dicimus) omnino cõtraxerit nuptias: hunc ex nostra cõstitutione cadere sacerdotio cõstituimus [e], atq; volumus [f]. Si verò lector existens, & nuptias faciens, deinde propter aliquam ineuitabilẽ necessitatem [g] ad secundas veniat nuptias, nequaquam ad maioris sacerdotij ascẽdet culmen: sed illic † manebit apud mulierẽ, affectũ illius [h] præponẽs meliori prouectui. Si verò cùm sit laicus, ad ordinationem subdiaconi, aut diaconi, aut presbyteri venire voluerit: deinde appareat mulierẽ habens non ex virginitate sibi copulatam, sed aut disiunctam à marito, aut aliter, non ab initio mox sibi legitimè cõiunctam, aut etiã ipse ad secundas venerit nuptias: non impetrabit sacerdotium: sed & licet latenter ad hoc venerit, omnino eo cadet.

Legato sub conditione prohibendarum nuptiarum relicto à viro, vel vxore, vel extraneo, valet: & conditio seruari debet, aliàs legitimam perdit, & restituitur solutum cum fructibus & accessionibus medij temporis, iuratoria cautione vel fideiussoria præstita secundum qualitatem personarum & rerum. Ange.

Quæ verò [i] nunc sequitur causa, est antiqua, & multas quidẽ suscipiens correctiões nõ ab aliis [k] solũ, sed etiã à nobis: non tamen ad summã sui veniens rectitudinẽ, quã [l] nũc sectãtes, præsentia [m] sancimus. Lex em̃, quæ vocat̃ Iulia Miscella, lex antiqua, lex vetusta filiorum procreationi præponens [n] studiũ pmittebat mulieribus, licet vir prohiberet, & aliqd ob hoc relinqueret [o], quatenus nõ ad secũdas veniret nuptias: tñ & ad virũ veniret, & iurare: quia filiorũ causa hoc ageret: & quod relictũ erat, acciperet. & hãc quidẽ in annum dabat [p] mulieribus licẽtiã.

C. quando mu. tu. offi. l. fi. & facit in si. ad Orfi. §. j.

[a] Constitutio. vt C. ad Trebellia. l. iubemus. §. in supradictis.

[b] Patrem. nepotis.

[c] Filio. i. nepoti testatoris. Acc.

[d] Pater. id est, iste filius.

[e] Constituimus. vt s. quomodo opor. episc. §. neque autem.

[f] Volumus. scilicet nunc.

[g] Necessitatem. vt sanguinis caliditas: vt s. de nõ elig. §. cum igitur. ibi, si autem nõ voluerit &c. & supra quomodo oport. epis. §. quanta. col. j. & facit ad hũc. §. j. de sanct. epis. §. si verò futurus. & §. si vt post. et §. si vero lector. col. ix. & C. de epis. & cler. l. eum qui. & s. quomodo opor. epi. §. neque vxori. col. j.

[h] Illius. scilicet mulieris.

[i] Quæ verò. hic not. circa hanc materiã quadruplex esse ius vetustissimũ, vetus, nouum, & nouissimum. & primo si cauebatur vt distingueremus: an relinquebat̃ simpliciter, vt nuberet: an vt certæ personæ, puta Titio nuberet: an ecõtra simpliciter, vt non nuberet. an vt Titio nõ nuberet. Primo casu valet, cũ vtile sit reipubl. matrimonia fieri ad sobolẽ procreandã: vt ff solu. mat. l. j. item & secundo valet, si illi certæ personæ honestæ nubere põt non alias: vt ff. de condi. & demon. l. cum ita legatum. §. videamus. In tertio autem non valet conditio, & remittitur quasi contra publicã vtilitatẽ inducta. Idem dicas si dixerit, vt alicuius arbitrio nubat. At in quarto valet cõditio: nisi in fraudẽ hoc fuerit factũ: quia forte alij nubere non potest: vt ff de con dit. & demõ. l. cum tale legatum. §. rescriptum est. & §. Mæuiæ. & l. hoc modo & his casibus quando cõditio non valet: nec cautio Mutiana locum habet, quę habet locum quãdo in nõ faciendo est conditio, quæ tamen valet: vt ff. de cond. & demonst. l. Mutianæ. Iure verò veteri Iulius quidam Miscellus distinxit, aut ante annum petit legatum: & tunc iuret se non nubere: aut si nubat spe filiorum, non libidinis causa nubat. Aut post annũ: & tunc caueat tãtum, non autem iuret, vt puto: licet quidã contradicant de iuramento: vt in quali bet conditione, quæ est in non faciendo: vt in hoc §. in principio. vsque illuc. nos igitur &c. Iure verò nouo remittit̃ huiusmodi sacramẽtum: vt in hoc. §. nos igitur &c. & C. ad legẽ Iuliam Miscell. alias Viscelliam. l. j. iure autem nouissimo aliter constituitur: qđ dic vt in hoc. §. ibi vnde sancimus &c. & hæc omnia tam in masculis quam in fœminis: vt C. ad legem Iuliam Miscel. l. fi.

[k] Aliis. s. imperatoribus.

[l] Quam. s. rectitudinem. vel dic, quam causam.

[m] Præsentia. neutri generis est.

[n] Præponens. s. omnibus aliis. & expone. i. præsentis temporis.

[o] Relinqueret. s. vxori.

[p] Dabat. lex Iu.

Trans.

Ius est quadruplex.

† De castitate vide bonum tex. in ca. ij. xxvij. q. ij.

Mutiana. cautio quando locum habeat.

Eo autem transeunte [a], si vellet accipere relictum, nõ aliter licebat mulieri hoc accipere antequã cautionem [b] exponeret, quod ad [c] secundas nõ veniret nuptias. sed hanc quoque adiectionẽ [d] ipse Iulius Miscellus adiuenit [e]. sed Quintus Mutius Scæuola hæc præsanciuerat, super omnibus [f] quippe pendẽtibus in causarum prohibitionibus [g] huiusmodi adinuenientes cautionem. Nos igit̃ videntes plurimas mulieres desiderio nuptiarũ, nõ propter filiorũ procreationẽ, † sed propter necessitatẽ [h] & iurantes, & nubentes, & trãscendentes morientium voluntates: existimauimus [i] prius interim sacratiorẽ [k] mederi partem & [l] periuriũ eis cohibere [m]: nec sinere talia subire iuramẽta, in quibus omnino periuriũ promptum est. Nam nec illud inerat legi, vt oporteret sine filiis existẽtes mulieres hoc iurare [n] sacramẽtum: sed etiã filios habentibus hoc adiacebat iusiurandũ, quod Deũ simul [o] & defuncti [p] animã contristaret: cũ vtique periuriũ qdẽ esset in prõptu: † filiorũ verò procreatio in casu sine muneribus [q] reiaceret [r]. Quia igitur hac [s] nostra sancimus lege iusiurandũ eis [t] auferẽtes [v], & talem permittentes relictorum perceptionem [x]: considerauimus (quoniam alterũ [y] quoque rerũ [z] à nobis prætermissum est) oportere & defuncti animæ [a] mederi. Quapropter præsentem ponimus legẽ. non enim volumus deficientium [b] nihil illicitum habentes voluntates frustrari. Si enim diceremus oportere mulierem omnino viro præcipiente nõ nubere, hoc custodire: pro amaritudine habuisset hæc meritò lex. nunc aũt cum secundo præsto sit lex, scilicet, † vt si voluerit nubere, accipiat quod relictum est [c]: nouissimi sceleris est despicere voluntatem defuncti, ita fluctuantem, vt ei detur licentia nubendi, & accipiẽdi quod relictum est, & per omnia contristandi priorem maritum [d]. Vnde sancimus, si quis prohibuerit vxorem ad aliud venire matrimonium, siue etiã vxor maritum [e] (idem nanque [f] est vtrinque) & pro hoc aliquid reliquerit: vnam ex duabus conditionẽ [g] habere contrahentium alterum: aut ad nuptias venire & renũciare præceptioni: aut si hoc noluerit [h], sed honorat [i] defunctum: omnino abstinere decætero nuptiis. Sed vt non causa suspensa [k] sit, & post tempora forsitan longa reuertatur rursus exactio [l]: propterea bene nobis visum est huius rei determinare causam [m] & vsque ad annum quidem non esse penitus petitionem relicti: nisi tamen modus sacerdotij [n] adueniens alteri personarum statim præbeat exceptionem: vtpote nequaquam nuptiarũ existente spe. Si verò transire contigerit annale tempus: dans quidem personæ huic accipere, quod relictum est: non absolutè tamen, nec simpliciter: sed si quidem immobilis fuerit res: non aliter hanc accipere, nisi iura-

a Transeunte scilicet anno.
b Cautionem. s. Mutianã: quia cauebatur de aliquo non faciẽdo: vt C. ad leg. Iul. Miscel. l. j. in princi. & ff. de condi. & demon. l. Mutia. & erat hæc iuratoria: vt quidam dicunt. Ac.
c Quod ad. & est hic quidam modus cautionis.
d Adiectionem. s. post annum. Ac.
e Adinuenit. huc videtur deesse quẽdam non. Vel dic adinuenit quo ad matrimonium: & tunc sine non legitur. & quod sequitur præsanciuerat, quo ad inuentionem.
f Omnibus scilicet relictis.
g Prohibitionibus. alias prohibitiones. et est sensus quod Scæuola inuenit hanc cautionẽ, vt haberet locũ in illis conditionibus, quæ consistunt in prohibẽdo, vel nõ faciendo: vt relinquo tibi, si nõ ascẽderis capitolium.
h Necessitatem. s. talem, qualem modo habuim9 supra proxi. s. libidinis.
i Existimauimus. s. ante legem istam: vt C. ad legem Iuliam Misce. l. j.
k Sacratiorem. quia de sacramẽto. & fa. j. vt ma. debi. et cre. §. propterea. col. viij.
l Et. pro, id est.
m Cohibere. id est prohibere iuramẽtum ne fiat.
n Hoc iurare. s. ad secundas non venire nuptias.
o Deum simul. scilicet propter iuramentum.
p Et defuncti. propter idem iuramentum: quia causam dederat periurandi. vel propter secũdum matrimoniũ videtur defuncto facere iniuriã.
q Muneribus. s. diuinis.
r Reiaceret. id est erat dubiũ, an haberet filios ex matrimonio: cum in Deo sit.
s Hac supradicta. l. i. secũda in. C. ad leg. Iul. Miscel.
t Eis. mulieribus.
v Auferentes. s. ne vlterius iurent se non nupturas.
x Perceptionem. s. legatorum.
y Quoniam alterũ. interpositio est.
z Rerum. i. vnum duorum prætermisimus vsque nũc. s. defuncti voluntatem seruari: etiam nunc dicere vult.
a Animæ. i. voluntati.
b Deficientium. i. morientium.
c Relictum est. scilicet ea lege, ne nuberet.
d Priorem maritum. qui noluit eã nubere.
e Maritum. s. prohibuerit ad aliud venire matrimonium: cui marito specialiter legatũ hoc adscripsit, secundum R.
f Idem nanque. interpositio est. & quod dicit hic vtrinque: siue vxor marito, siue maritus vxori reliquerit hac conditione vt hic, & C. ad legem Iuliã Miscel. l. fi.
g Conditionem. i. electionem.
h Noluerit. s. renunciare.
i Honorat. s. non nubendo secundo.
k Suspensa. donec secundũ matrimonium expectatur.
l Exactio. i. repetitio legati. Ac.
m Determinare causam. per hanc constitutionem.
n Sacerdotij. nam ex quo erit sacerdos non poterit vxorẽ ducere aliã. Idem de quolibet in sacro ordine posito: vt j. eo. §. proxi. & econtra quia mulier facta est monacha, vel alitervo uit continentiam: vt

† Haloã. vertit impulsuque quodam naturæ.
† Hal. vt vero liberos procrearent, in muneribus & arbitrio fortunæ esset positum.
† Haloã. vt si velit nubere, relictum non capiat.

toriam cautionem [a] exposuerit, & suppofuerit suas res (hoc quod tacitè ex hac lege damus [b]) vt si ad secundas venerit nuptias: reddat [c], quod tantum est tale, quale percepit restituens & quos accepit in medio fructus.

Si verò mobilis fuerit res: si quidem idoneam habeat substantiam persona volens accipere: dari [d], quod relictum est, sub eadem cautione [e] & iisdem hypothecis [f]. Sed si quidem aliquid aliud [g] mobiliũ fuerit: tale restitui, quale recepit: aut diminutionis medeatur partẽ [h].

Si verò pecuniæ fuerint: etiam cum vsuris, quas inde percipere valuerit: iureiurando [i] restituentis hoc iudicando. Si verò nõ mutuauerit quidem, sed vsus est: tertiæ cẽtesimæ reddat vsuras.

Si verò non valde locuples [k] fuerit: etiam fideiussorem exigi. Si autem non valuerit fideiussorem dare: tunc sub iuratoria cautione & hypotheca (secundum quod dictum est) suarum rerũ accipiat quidẽ quod relictum est: mox autem, vt ad secundas nuptias venerit, hoc ab eo, qui dedit, vendicetur, apud quamcunq; apparuerit personam, tanquã si ab initio neq; datũ fuisse videretur. quod in omni restitutionis casu, siue mobile, siue immobile sit, quod futurum est reddi, valere sancimus.

Si verò vsus [l] fuerit, quod relinquitur: minus idoneè verò se habeat [m] ad fideiussionem: & nec ipse dignus sit, cui hoc credatur [n]: manere quidem apud illum à quo relictum est: ex tertia verò centesimæ eius vsuram præstari: quam vsque tunc soluat [o], donec aut secundas ille [p] contrahat nuptias (quando & restitutio [q] præstitarum vsurarum suscipiet facultatem) aut si fiat manifestum, nullatenus posse istum ad nuptias peruenenire, siue secũdum modum sacerdotij (tunc em̃ ei [r] dabit, quòd relictum est) siue morte. Accipient em̃ hoc omnino eius hæredes [s], nihil neq; de datis vsuris reddẽtes. Hanc ipsam autem introducimus obseruantiã, & eundem intellectum etiam si non coniuges alterutris sub tali reliquerint conditione [t]: sed aliquis alius extraneus siue viro, siue mulieri sub tali conditione dari quid voluerit: scilicet fortuitorum casuum secundum suam naturam, lege super his tam in præstandis [v], quàm in restituendis [x] conseruata. Hæc igitur ex iam nuper factis à nobis [y] occasione Iuliæ Miscellæ constitutionibus retribuimus [z]: alia [a] verò sint firma secundum terminos & casus, & secundum quod hæc exposuimus [b]. Præfatæ autem à nobis obseruationes [c] dentur, nisi institutionis sit pars [d], aut lega

vt j. vt lib. ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu.

a Cautionem. s. de restituendo legato cum eius fructibus, si ad secundum venerit matrimonium: vt hic subiicit: ibi, vt si ad secundas, &c.

b Damus. s. hypothecam rerum recipientis prædictum legatũ. & facit. C. de rei vxo. act. §. vt plenius. & C. cõ. de lega. l. j. & C. de admit. tuto. l. pro officio. & de episc. au. l. de creationibus.

c Reddat. s. hæredi, vel coniuncto, vel substituto, vel ab intestato veniẽti, secundum Ro. vt j. eo. §. præfatæ.

d Dari. scilicet volumus.

e Cautione. s. iuratoria.

f Hypothecis. s. tacitis.

g Aliud. s. à pecunia numerata, vt subiicit.

h Partem i. totã partem diminutã: & sic vt totũ damnum redundet in legatariũ. Nec mirum cum malęfidei esse præsumitur. alias enim fructus nõ redderet: vt inst. de re. diui. §. si quis à nõ domino. Vel dic partem dimidiam deteriorationis: vt ff de verbo. sig. l. nomen filiarũ. §. portionis. Accur.

i Iureiurãdo. hoc potest referri tam ad vsuram, quàm ad fructus. Et not. dari potius sacramentum reo quàm actori: quia fauorabiliores sunt rei: vt ff. de regu. iur. l. fauorabiliores. & l. non debet actori. nam aliud vbi ex cõtumacia reus dãnatur in talibus: vt C. de iudi. l. properandum. §. ij. & l. sancimus. Vel q; est verius, & ibi loquitur de expensis, quas fecerat actor: vnde sibi liquidæ sunt. ecõtra de fructibus, & quos reus perceperit: quare & sibi liquidi sunt: vnde vtrobiq; datur sacramentum scienti veritatem. si aũt vterq; veritatem æqualiter sciret: vel etiam vna persona plus est suspecta quam altera: honestiori sacramentum defertur: vt ff. de re mil. l. non omnes. §. à barbaris. & ff. de leg. tut. l. legitimos. §. j. in fi.

Reus actore quandoque fauorabilior est.

Sacramentum honestiori defertur.

k Locuples. hæc distinctio sit locuples vel non: in mobili seruatur, non immobili.

l Si vero vsus. hoc responsum dicunt quidam tantum de pecunia loqui, vt sic differat à præcedentibus: vt in nouel. eod. titu. Vel, vt puto. loquitur de vsufructu & vsuris. quo casu nõ fiet traditio rei, sed vsurarum tantum: vt s. de non eligen. secũ nubẽ. §. aliud. in fi. §.

m Sed habeat. s. legatarius.

n Credatur. alias datur, et dic scilicet legatario.

o Soluat. s. ille q fuit iussus p̃stare.

p Ille. scilicet legatarius. Accur.

q Restitutio. scilicet quæ fit ei, qui legati præstatione oneratus fuerit.

r Ei. i. legatario.

s Hæredes. eius. s. legatarij.

t Sub tali conditione. s. ne secũdas nuptias cõtrahat. & hoc si viduæ relinquitur vel à marito, vel ab extraneo: vt dictum est. aliud si virgini relinquatẽ: nunc enim non valet cõditio: & sic ius antiquissimum seruatur secundum Io. vt ff. de cõ. & de. l. cũ tale. §. rescriptum. & l. cũ ita legatur. §. fi.

v In præstandis. legatario.

x In restituẽdis. grauato.

y A nobis. C. de di. vidui.

z Retribuimus. i. adiicimus.

a Alia. s. relicta.

b Exposuimus. s. in aliis tractatibus: puta in tit. de leg. C. & instit. de hęre. instit. cum seq. titu. vbi de aliis relictis tractatur.

c Obseruationes. i. cautiones de restituendo relicto, si secundum matrimonium fuerit introductum. Azo.

d Pars. quæ relinquitur sub ea conditione ne, secun

dum ineat matrimonium.

a Hæredibus.datiui casus sunt. Accur.

b Relicta sunt.puta alicui fuit relictum,& ille grauatus de dando alicui,si ille cui grauatur dare,secundũ matrimonium non ineat.nam legatarius onerari potest:vt insti.de sing. re.per fideicõ.re.§. j. Vel dic q̃ erat cõiunctus illi legatario,cui sub hac cõditiõe relinquitur: puta sic: Titio sub conditione si non secundũ ineat matrimoniũ lego fundum Cornelianũ: eundẽ fundũ Mæuio lego.nam Mæuio cauebit. & est ratio:quia perinde erit acsi nec relictũ sit:vt s.eo.§.proxi. ibi,si vero nõ valde.& tunc ei adijcietur:vt insti.de le.§.si eadem. & ff. de lega.iij.l.re coniuncti.

Legatarius onerari potest.

c Donatio. s. sit.

d Hæredibus. s. erit præstanda cautio,subaudi.

e Conditionem. s.ne secundum matrimonium ineat.

f Substitutis.s. erit p̃standa cautio.

g Aut omnino.s. deficiente hærede: vel substituto , vel coniuncto.& facit s.de hæ.& Fal.§.si quis autẽ. & §.seq.

h Obseruationes. id est,cautiones.

i Lex s.hæc.

k Donationem. s.reliquit. Accur.

l Nullam cautelam.quo casu non cauetur:quia cum gratia defuncti interponatur. s. cautio ista : ergo ipse potest remittere:vt C.vt in poss. leg.l. ij.&l pen. & facit C.ad Trebel l. iubemus.§. & in supradictis. Accur.

m Addita. s. legibus antiquis.

n Ediximus.i.parum de quadã cautela diximus faciẽda ab ea persona, cui sit legatum sub ea cõditione,ne secundũ ineat matrimoniũ:vt s.proxi.§.vnde sancimus.& §.si vero nõ valde cuius cautelæ occasione & de ista ponet.& occasione legis huius,& occasione.l. Leonis.s.de nõ eli.§.aliud.vt subiicit. Vel dic,q̃ directo dicit de illa constitutione de non elig.§.aliud.q̃n dicit,ediximus.

o Constitutionem.loquentem de secun.nup.vt C.de secun.nup.l.hac edictali.§.his illud adiũgimus.

p Ad eas.s.secundas nuptias.

q Restituat res.s.finito vsufructu mulieris.

r Ab ea.i.constituimus melius,quam lex Leonis.

s Quod enim.hæ duæ partes ponuntur pro qui a:vel pro certe. Accur.

t Adiecimus. sic s.de non elig. secũ. nuben.§.aliud.

v Et sancimus. s. nunc.

x Cõstitutione. s.in illa de qua diximus.s.de nõ eligen.§.si quis vir.

y Offerat.vxori. Accur.

z Vsui dominis. hoc est, sicut vsufructuarius conseruet,qui est dominus vsusfructus.

a Si omnes. hoc sic intellige: si oẽs moriantur filij secundum illã nostrã legẽ.s.de non elig. casus filiorum non existẽtium,siue pactum in cũ casum seruatur matri morienti.i. quæ nunc vltimo morit: nisi filij dimiserint filios. Filiis enim filiorum permanẽtibus non seruat̃ matri.sed filiis filiorũ q̃ sunt hæredes filiorũ: vt subiicit, & s.de non elig §. aliud.circa fin.& s. eo.§.quoniã infirmas.ibi,vñ si pluribus,&c.in eo autẽ quod hic dicitur,si oẽs moriantur ita demum pactum in casu filiorum non existentium proficere matri:est contra s.e.§.quoniã infirmas. ibi vnde si pluribus existentibus, &c. vbi dicit etiam moriẽte vno vocari matrem ex illo pacto. Rñ. hic loquitur recitãdo. recitat enim constitutionem illam de non eligen.quæ in hoc capitulo. s. q̃n non oẽs moriũtur, supplet̃ per prædictũ.§ q̃m.infirmas.

---

tũ hæredibus [a] ,aut substitutis,aut illis à quibus hęc relicta sunt [b] .sed si quidẽ mortis causa donatio [c] omnino hæredibus [d].Si verò ex asse secundum talem conditionem [e] conscribatur quis hæres : substitutis [f] , si fuerint : aut omnino [g] iis, qui ab intestato vocantur ad hæreditatem huiusmodi obseruatiões [h] præstentur : vt vndique lex [i] habeat propriã perfectionem:nisi fortè testator & hoc præcipiat, dicens licentiam habere eũ, cui dereliquit,siue per institutionem particularem siue ex asse , aut per legatum vel fideicommissum, siue per mortis causa donationem [k] , & accipere quod relictum est : & nullam cautelam [l] dare. Tunc enim sequenda est defuncti voluntas. studij enim nostri est, defunctorum conseruare secũdum legem,voluntates †.

† Cõcor. C.nos quidem. ibi, & cuncta. extra, de testa.

Si donatio ante nuptias in rebus mobilibus consistat : mater eam accipere debet : & vti frui arbitrio boni viri. Si verò consistat in rebus immobilibus:eam filijs dimittere debet,& cautionem accipere de soluendis vsuris vsque ad tertiam centesimæ. Idem seruandum est in parte,quo ad partem,quod in toto quo ad totum. Bartol.

† Et quia parum addita [m] de cautela rerũ ediximus [n] , & Leonis nouimus diuæ memoriæ constitutionem [o] de secundis nuptiis si ad eas [p] veniẽs mulier non valeat dare fideiussionis cautelã: quia filiis restituat res [q] ,tertiã partẽ centesimæ accipiẽs: nos causam adhuc melius ab ea [r] constituimus.

† Haloã. Quoniam vero paulo antea de rerum conseruatione locuti sumus.

Quòd enim [s] super hoc statutis competentem adiecimus [t] subdiuisionem & sancimus [v] (hoc quod pridem à nobis in quadã dictum est cõstitutione [x]) vt si quis offerat [y] res propter antenuptialem donationẽ:si quidẽ oẽs immobiles constitutæ sunt maneat earum vsus apud matrem ad secũdas venientẽ nuptias:& eadẽ hęc eligat & nõ recuset : neq; exigat à filiis pro æstimatione earum vsuras:sed diligentiam earum habeat secundum quod lex dat vsui dominis [z] cõstitutiõis.Cõseruet autem hæc secundum leges filiis superstitibus: aut si omnes [a] moriãtur, secundum nostram legem tã sine filiis casu morieti matri , quàm remanentibus filiorum hæredibus conseruato. Si verò vniuersa constituta est fortè in pecuniis , aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio:tãtã partem [b] vsurarũ accipiente matre cum prius sancita cautela nõ exigi [c] à filiis aurũ [d]: nisi fortè sine inuidia [e] sit viri facultas,& habeat aurum,& argentum & ve-

b Tantam partem.alias tantum.alias tantã partem scilicet tertiam centesimæ:vt dicetur.

c Non exigi.s.concedimus.

d Aurum.vel aliud mobile. Accur.

e Sine inuidia.i.vere habeat aurum.vel argentũ:nõ autem hic dicitur cũ inuidia filiorum,vt cõ forte non habeãt,tũ vt arceant,dicant habere ab aduersa parte.

Conscri

[a] Conscriptũ est matri.i.ad vtilitatẽ matris. s. in ãnnu. dona.
[b] Anteriores leges Leonis: vt. d.l. hac edict.§.is illud.
[c] Nostras.vt.d.l. supra, de non eli.§. aliud.
[d] Imminuta.i. deteriorata. Accur.
[e] Restituat. hic totus.§. est superfluus cum in. d.l. de non elig. sit eius sententia: sed iõ hic fuit positus, quia hęc cõstitutio omnia cõprehendit, quæ de primis & secundis nuptiis sunt: vt.j.e. §. finali.
[f] Filiorum. s. primi mr̃imonij. Al. idem tantum & de filiis præsentis matrimonij cũ forte ad secũdum matrimonium nõ accesserit adhuc: vt.j.eo. §. si autem intestatus. &. §. quoniam. & legas hic passiue. i. qualiter filiis succedatur à mr̃e. Accursius.
[g] Quam. s. successionem. Accur.
[h] Nuptias. s. mulieres. volum⁹ subaudi. Accur.
[i] Lex. vt. s̃. de nõ eligen. §. cum igitur.
[k] Rescripta. s. lex præcedens consulatum Belisarij gloriosi. & hoc septimo &c.
[l] Cautione. i. distinctione.
[m] Eius. s. constitutionis.
[n] Leges. s. duas: vt. C. de secũ. nupt. l. fœminę. &. §. si. & C. ad Ter. l. mater.
[o] Sanctionem. s. illam de non elig. secun. nuben. §. cũ igitur.
[p] Sanciuimus. & tũc plana erit. alias sancimus, i. sancitũ sic itelligimus. Ac.
[q] Quandam. s. successiones.
[r] Seruantes. nos scilicet. Accur.
[s] Et. pro etiam.
[t] Post hæc. i. post hanc legem.

stes, & quicquid conscriptum est matri [a]. Damus etenim tunc electionem matri, si velit res accipere & dare fideiussoriam cautionem, siue prædictas accipere vsuras: dicimus autem ex tertia parte centesimæ, tam secundum anteriores leges [b], quàm etiã secundum nostras [c]. Si verò permistæ sint res, & donatio tam in pecuniis, quã in immobilibus rebus sit: immobiles quidem omnino manere apud matrem, propter quod alimenta habeat exinde, in rebus verò mobilibus illa tenere quæ pridem sanciuimus. Si verò contigerit in immobilibus rebus omnia antenuptialis donationis esse cõstituta: prouideat mulier, quòd non respuat immobilia, neque imminuta [d] hæc faciat, sed qualia accepit, restituat [e].

Mater ad secundas nuptias veniens, quandocunque liberis ex testamento succedit, sicut extraneorum quilibet: ab intestato autem cum fratribus defuncti succedit: & in bonis à patre prouenientibus in vsufructu tantum, in aliis verò bonis filio extrinsecus quæsitis succedit in totum: excepta antenuptiali donatione, in quam succedit in vsufructu tantum, ingratitudinis ratione seruata.

Hinc nos alia euocat ratio, quæ de filiorum [f] successione est: quam [g] accipient, quæ ad secundas veniunt nuptias [h]. Iam pridem eñ de his scripta est lex [i] à nobis, ad Hermogenẽ gloriosæ memoriæ magistrum sacrorum nostrorum factũ officiorũ rescripta [k] Belisarij gloriosi prę cedens consulatũ septimodecimo cal. April. per quã sancimus, matres ad filij nos relinquentis liberos, cum eius, qui mortuus est fratribus sine cautione [l] vocari successionem, & eius [m] cum vsu etiam proprietatem habere firmã: siue priusquã hæres relinquatur, siue postea ad secũdas venerit nuptias auferentes de hoc leges [n], quæ de his contrarium quid præcipiebant. Hanc autẽ nostram sanctionem [o] firmam etiã modò manere super solas personas parentum, quæ dudum ad secundum venerint matrimonium, sancimus [p]: & quasdã [q] propriorum accipientes filiorũ, firmè eis seruãtes [r], & [s] secundum deinceps tempus: siue ante nuptias, siue post nuptias hæreditatem in eis filiis descendisse contigerit. De his autem, quæ post hæc [t] ad secundum veniunt virum ita nobis præsens lex disponatur & sanciatur. Ergo necesse [v] est filio [x] moriente, siue masculo, siue fœmina, siue testatus moriatur, siue etiam sine hoc: interim [y] ea, quæ ex testamento sunt dicẽtes, ita ad ordinem, qui ab intestato est, veniamus. Si igitur legitimè filius testatus fuerit, & reliquit matri substantiam [z], siue partem eius aliquam: hãc [a] illa accipiat per scripturam [b] (quia vbiq; custodire morientiũ volumus voluntates) & habeat quod dimissum est, aut datum & secũdum proprietatẽ, & secundum vsum. Sicut enim licebat [c] relinquere alicui extraneorũ, & nihil hæredi secũdæ mulieris nocebant nuptiæ: ita & matri relinquẽs siue instõnẽ, siue legatũ, rectè relinquat & dñiũ & vsum: siue ex rebus, quę extrinsecus aduenerũt, fuerit facultas, siue ex paternis: nihil ex hoc fratribus condicere valẽtibus. Si autem intestatus [d]

[v] Ergo necesse. quia tradere debemus qualiter succedant matres filiis: ergo primo de testamentaria successione, postea de ea quę abintestato defertur dicemus: vt subiicit, digniora præferenda sint. sic inst. de bo. pos. §. alias autem. & s̃. de hæ. & Fal. §. si nullus eorum. & §. siue rò ablatam.
[x] Filio. s. dicere. Accursius.
[y] Interim. i. prius.
[z] Substantiam. s. totam.
[a] Hanc. s. hæreditatem.
[b] Per scripturã. maxime subaudi. nam sine scriptura potest facere testamentũ, cum extraneo eam assimilet statim. Accursius.
[c] Licebat. s. filio.
[d] Si autem intestatus. No. hic caute in quo hic. §. corrigitur. s̃. de non elig. §. cum igitur. & certe in omnibus concordat, præter quam in vno. nã si testamentum facit filius. & hæc & illa permittit matrem institui. Item si intestatus decedat: & hæc & illa non distinguunt, an ante mortem filij nubat secundo, vel post mortẽ: vt hic subiicit. sed in hoc differt: quia in bonis tantum, quæ filius acquisiuit, non autem in paternis hęc permittit succedere matrẽ in pprietate: licet illa in omnibus. & in hoc illa per hãc corrigitur: & ad legẽ quãdam antiquam redim⁹: vt. C. ad Tertyl. l. matri. in fine. Sed nũquid hæ corriguntur infra, de hæred. ab intest. §. primo & §. secundo columna nona vbi indistinctè vocantur

filius moriatur, iam ad secundas veniente matre nuptias, aut postea veniente: vocetur quidem & ipsa cum filiis aut filiæ fratribus secundum nostram constitutionem[a] ab intestato ad eius successionẽ. Sed quanta quidem quæ ex paterna substantia ad filium peruenerunt, eorum solummodo habeat vsum[b] ad secundas omnino, siue prius, siue postea veniens nuptias: in residuis verò omnibus rebus, quæ aliunde erant filio præter paternam successionem, veniat secundum vocationem nostram[c], quam statim dicemus[d], quadam correctione & ea indigente. Et hæc dicimus[e] in rebus, quæ extra[f] nuptialem donationẽ sunt. Quæ enim in illis sancita sunt à nobis[g], & à Leonis diuæ memoriæ cõstitutione[h], integra conseruamus: in quibus solùm mater habeat vsumfructum[i]. Sed & in aliis rebus hæc sancimus, & deinceps ipsi tradimus quæcunque post nuptialem[k] donationem sunt à patre venientia filio, aut ex aliis causis, tam ex testamento, quàm ab intestato successionibus ratione contra ingratos filios[l] vndique & super istis rebus seruata, quando manifestæ causæ ingratitudinis demõstrantur. aliis omnibus, quæ de successionibus dicta sunt parentum in filiis, aut filiorum in parentibus, intactis manentibus.

Frater ex causa ingratitudinis rebus ex causis à fratris successione excluditur, his obtinentibus in futuris causis. Barto.

Ingratitudinem[m] autem hic consideramus non solùm ad matrem, secundũ quòd pridem à nobis dictum est: sed etiam aduersus eundem ipsum fratrẽ defunctũ. Et quoniam scimus multas fratribus ad inuicem factas contentiones[n], illũ solùm tanquam ingratum circa fratrem effectum, participare lucrum[o] non concedimus, qui mortem voluit fratri, aut criminalem inducere contra eũ inscriptionem, aut substantiæ ei[p] properauit inferre iacturam. Eius[q] enim portio tam ad reliquos fratres, quàm ad matrem veniat. Et hæc lex super filiorum successionibus, quibus cùm matre succedunt filii, maneat[r] †, illam, quæ à nobis facta est, subdiuisionem introducens iis, quæ futuro tempore matrimonio secundo sunt futuræ viris de matris successione. Quæ enim iã ad secundum matrimonium peruenerunt: successionẽ siue per testamentum, siue ab intestato habere firmè & secundum dominium & secũdum vsumfructũ, & alienare, & testari, & transmittere secundũ quẽ voluerint modum, nihil sit eis impedimento quolibet tempore ex præsenti constituta lege.

Mater filio in lucro, aut nuptiali donatione non succedit, nisi in vsufructu: his obtinentibus in casibus futuris, & in præteritis nondum sententia, vel transactio ne finitis. Bartol.

cãtur superiores ad successionem inferiorum? Resp. non secundum Ir. quod verum puto: quia ibi secũdarum nuptiarum nõ fit mẽtio. Item nec est nouũ, vt posteriores per priores determinentur: vt. ff. de leg. & senat. l. sed & posteriores. licet quidam contradicant. Item pro nobis. C. ad Tertyl. l. fi. in fi. & C. de appella. l. præcipimus. in fin.

a Constitutionẽ. scilicet illam de nõ eligen. §. cũ igitur.

b Vsum. i. vsumfructum siue partis scilicet virilis. Sed certe & secundum hanc constitutionẽ videtur quod in proprietate succedat: vt. s. eo. §. quoniam infirmas. ibi, si verò non habeat filios &c. quæ huic signatur cõtraria. Sed certe secundũ Io. hic loquitur de rebus paternis, de quibus lucrandis pactum nõ fecerat, ibi autẽ de iis quæ pacto poterãt lucrari.

c Vocationẽ nostram. quę est. C. ad Tertyl. l. fin.

d Dicemus. alias dicemus: & tũc plana est. alias dicimus, & tunc ponitur pro dicemus: vt j. eod. §. & quoniã. vbi fiet quædã correctio illius legis. C. ad Ter. l. fina.

e Et hæc dicimus. quæ sancita sunt. s. quia in paternis vsumfructũ: in acquisitis aliunde proprietatẽ habeat mater.

f Extra. i. præter. Accur.

g A nobis. vt. s. de non eligen. §. ante nuptiali. & s. eo. §. si verò expectet.

h Constitutione. vt. C. de secũ. nupt. l. hac edictali. §. his illud. in princip. §.

i Vsumfructum. i. vsum item & tãtum proprietatis, quantũ ex more filii huius, de cuius successione nũc quæritur, potest acquiri ex pacto nõ existentiũ liberorũ: vt s. e. §. quoniam infirmas. cõtra. Vel hoc intellige quãdo nil perpit, alias contra: vt in. d. §. continetur.

k Post nuptialẽ. i. propter nuptias. A.

l Ingratos filios. i. rõ qua alias repellũtur ingrati filii ab huiusmodi lucris: vt. s. e. §. soluto. ibi, si quis enim ex eis &c. vt. s. c. §. sup his. in fi. §. seruetur in hoc lucro: vt repellatur mater si sit filio ingrata: vt hic, & s. de nõ eli. §. cũ igitur. in fi. j. rñ. col. j. & hoc, quando manifestæ cãæ ingratitudinis mõstrãtur: vt subiicit. quæ vii. sunt: vt j. vt cũ de ap. co. §. & hoc quidẽ de parẽtũ. & ecõtra quibus exhæredantur filii. sũt xiiii. vt. j. vt cũ de ap. co. §. causas. coll. viii. Sed quibus repellũtur fratres sũt tres: vt. j. proxi. §. & quod subiicit, aliorũ &c. & sic cõstrue intactis manẽtibus, quæ de successiõibus dicta sunt aliorũ oim parẽtũ in filiis, aut filiorũ in parẽtibus. Sed quæ sunt alia cõstituta, quàm quæ hic sũt? Rñ. quæ conuolasset ad secũda matrimonia.

m Ingratitudinẽ. dictũ est. s. proxi. §. & s. de nõ eli. §. quoniam infirmas. in fin. j. rñ.

n Cõtentiões. sic C. de bo. quæ lib. cum oportet. §. j. in fi. Ac.

o Lucrũ. s. successionis ab intestato. Nec enim etiam ab intestato frater succedit fratri cũ ingratus extitit, vel alter mater lucrata fuerit virilẽ partẽ pro vsufructu in rebus paternis: & proprietatẽ filiis seruare tenetur: vt. s. prox. §. si autẽ intestatus. de hoc autẽ lucro non habebunt fratres defuncti, qui fuerũt ingrati. Vel potest tertio modo intelligi, vt loquatur in alio casu. s. quãdo facit testamentum. Nã potest exhæredare fratrem & turpẽ personam instituere his tribus casibus, quæ sequuntur.

p Ei. s. fratri.

q Eius. s. fratris ingrati.

r Maneat. s. in futuro tempore.

† Haloã. introducẽs iis quæ in posterũ secũdo se marito sociabunt, à nobis excogitatã subdiuisionem.

Filiis.

Et illud aut firmum, quod ex primo matrimonio est, filiis [a] maneat [b]: quod super his per prædictam à nobis cōstitutum est sanctionem [c]. Quia si antenuptialē donationē, quā mater moriente marito lucrabatur, cōtigerit ad moriētem filium peruenire [d], & propterea partem ei illius fieri hæreditatis: matrē, neque secundū quod succedit filio, dominium eorum, scilicet antenuptialis, donationis rerum perfrui [e]: solā autē [f] habere horum, quādiu superest, vsum & vsumfructū. Maneat igitur & hoc iis, qui ex prioribus nuptiis sunt filiis, condonatum: nisi fortè antè prædictam cōstitutionem iudicialis sententia & transactio inter partes facta, de his aliquid statuerit.

Mater & cum solis fratribus, & cum solis sororibus, & cum permistis in virilem portionem succedit filio. Bartol.

Et quoniā mater excludebat quidē à filio masculo, hoc faciente senatusconsulto [g], quod Tertyllianum vocant: filiabus aūt cōmiscebatur [h]: nos non quærentes filiorū ius, sed exinde ei legitima iura dātes, vocamus [i] quidem eā etiam cum masculis fratribus morientis in tantum, in quantum numerus filiorum fuerit: quatenus & ea partē habeat tantā, quātam vnusquisq; fratrum. Si verò permisti masculi & fœminæ fuerint: hoc ipsum disponētes. Si verò mater & filiæ solæ consistant: ibi senatuscōsultum mediam quidem partem dabat matri, residuam verò mediam sororibus, quā tæcunq; extitissent. Quod quoniam non primitus correximus, modò adducimus ad competentem correctionem: & in isto casu vocantes eam pro rata filiarum: quatenus quātum vnaquæq; filiarum habet, tantum solummodo ea accipiat: & in omni casu hic relato, in virilem portionem [k] (hoc quod legis est) etiam mater veniat: siue consistant soli masculi, siue solæ fœminæ siue etiam permista vtraq; soboles.

Parentes ex principis oratione debent inter filios æqualitatem seruare: licet inæqualitatem seruare poßint si volunt: dummodo filijs in legitima portione prouideant. Bar.

Illud quoq; super hoc adiicere legi iustum existimauimus. Si enim moriatur vir, aut mulier filios habentes, & ex prioribus & ex secundis nuptiis, quas post hanc nostram contraxerint legem: (in his enim præsentia [l] disponimus, q̄ quidem super lucris ex nuptiis seruari oportet) hoc sancimus [m] insuper & decernimus [n], Portiones, quas necesse est parentes legitimis & non ingratis relinquere filiis, ipsos genitores non erit iustum ad secundam omnino declinare prolem: & quod ex lege est [o] tantūmodo relinquētes prioribus, alia omnia ad secundos deducere, sed aliquid ex prioribus adiicere [p]. si quidem aliquem ex secūdis habeat nuptiis aut etiam ex primis forsan, ita festiuum [q], ita dilectum, vt velit præponere eum aliis in possessione, damus licentiam hoc agendi: non tamen omnino priores quidem filios minuere, secundos autem augere. sed neque vehementer magnificare augmentum, nec omnino obliuisci priorū matrimoniorū: neq; infirmare [r] ea, quæ à præcedentibus nos de talibus dicta sunt: sed prouidere quidem & secundis, prouidere autē & primis: cogitantes, quoniam filij ambo sunt: & ita facientes [s] successionum in testamentis diuisionē. Si enim in-

a Filiis. scilicet est concessum.

b Maneat. s. in futuro tempore.

c Sanctionē. s. in q̄ōne Gregoria. vt s̄. de nō elig. §. hoc quoq;. & §. j. Acc.

d Peruenire. q̄a mater sibi donauit vt s̄. de nō eligen. §. Gregoria.

e Perfrui. quasi filio de bonis paternis hæc donatio aduenerit. vnde sicut mulier in aliis rebus, quæ peruenerūt ad filiū à patre vsumfructū habet tantū: ita & in hac donatione: vt s̄. eo. §. si aūt intestatus. Sed nūquid in totum? R̄n. nisi mater retinuerit sibi vsumfructū in donando: sed pro virili portione: vt d. §. si aūt intestatus. & s̄. de nō elig. §. j. & §. hoc quoque. Accur.

f Solā autē. Item & proprietatē secundū pactum nō existentiū filiorū: vt s̄. de nō eligen. §. hoc quoq;. in fi. §.

g Senatusconsulto. vt insti. ad Tertyl. §. frater.

h Commiscebatur. vt cū eis æqualiter succederet. i. mater tm̄ sola haberet quantū o'es sorores defuncti: vt j. dicit. & instit. ad Terty. §. soror.

i Vocamus. vt C. ad Tertyl. l. fin.

k In virilem portionem. hoc fallit in ea muliere, quæ ante annū nupsit, quæ non succedit nisi omnibus filiis mortuis. & hoc [illegible] quādo infamia est ei remissa: vt s̄. e. §. si igit sine filiis. Itē fallit in bonis paternis: q̄ dic. vt s̄. eo. §. si autē intestatus. Itē fallit in tertio casu, quando. s. mulier secūdo nupsit: quo casu & in casu nō existentiū filiorum tātum vocatur mater in lucris prædictis propter secundū matrimoniū: vt s̄. §. quoniam infirmas.

l Præsentia naturaliter.

m Sancimus. s. vt lucra primi matrimonij sint perdita ratione proprietatis: vt s̄. eo. l. si vero sit soboles. at lucra secūdi matrimonij perduntur per tertiū matrimoniū: vt s̄. eod. §. nec illud.

n Decernimus. forte mentionē facit de illa constitutione. s̄. de trien. & semis. §. j. colla. iij. Vel dic, q̄ dicit de eo, q̄ habuimus. s̄. eo. §. optime.

o Ex lege est. scilicet debitum.

p Adiicere etiam vltra id, quādo necessario dimittitur: sed hęc est suasio & cohortatio, nō coactio: vt infra dicitur hoc. §.

q Festiuū. quia festū patri videtur, quādo eū videt. A.

r Neq; infirmare. vt etiā quartam filiis primi matrimonij non dimittat. quod etiā contra antiquas leges esset: vt C. de inof. test. l. cū quæritur. & l. parentibus. & hic subiicit. Accur.

s Facientes. vt statim dicit.

Imo q̄a iucundus ac lepidus poni videtur.

Hal. reliqua omnia transferant ad secundos, sed et prioribus aliquid ad legitimam adiiciant.

Supra

testatis eis mortuis lex omnes ex æquo vocat: competens est, eos imitantes legem, f non vehementer magnis eos abbreuiare munitionibus, erubescentes legem. sic enim erunt boni patres, & nostra digni legislatione, & iusti quidem erunt solā legē custodientes. Si quid autem etiā supra legē a reliquerint, erunt iusti simul & humani patres. & non hæc dicimus inter gratos & ingratos b filios (de ingratis enim iam sæpius dictū est c) sed de iis, qui magis aut minus diliguntur: cum vtiq; multa differentia sit ingratitudinis, & gratiarum actionis: & dissimilis honoris. Hanc itaq; partē d de æquitate filiorū ex priore & secundo matrimonio venientium, adhortantes potius, quàm sancientes dicimus: alioqui e semel augētes f ab intestato partem omnino filiis relinquendam, & vsq; ad quatuor quidem filios, quatuor vncias omnino definientes: si autem vltra quatuor sint: vsque ad mediā substantiæ partem idoneum iam dedimus filiis solatium, nō ex parua mensura antiquam earum angustiam resoluētes g. Sic igitur præsens lex futuro tempori sanciēs sicut sæpius dicentes præuenimus h, & nihil priorum tangens i, sed condēsa vndiq; & complexa sub vna continuatione, & omnia penè de secundis pronuncians nuptiis, & priora quidem prioribus in sua virtute seruās quæ verò ab ea disposita sunt, futuris secundis explanans nuptiis & nouam quandam vndique ac subtilissimam introducens quærentibus vtilitatem: omnibus quæ super talibus positæ sunt constitutionibus, in futuris post hāc nostram legē nuptiis, & quæ ex his euenerint, vacantibus k: hac videlicet vna constitutione futuro tempori secundum qđ à nobis definitum est in iis, qui continentur in ea casibus, pro cunctis l sufficiente. Hæc igitur tua celsitudo omnibus gētibus, quæ sub tuo sunt cingulo solenni modo manifesta fieri præcipiat: vt omnes: agnoscentes, quia maiorē loborem sustinētes, quàm oportet imperialibus incurrere cogitationibus, tamen nihil m prius pro nostra fecimus salute, nisi vndique congregare, quòd iustum est: & omnes vidētes in vnum collectam de hac legislatione partem, sciant, quia & priorem n iis, quæ iam posita sunt, seruabimus legē: & futuro tempori cōpetētem posuimus congruentiam. Datum xv. Calend. August. Constantinop. Belisario V.C.Cons.

TITVLVS II.

DE APPELLAtionibus a, & intra quæ tēpora debeat b appellari.

Intra decem dies à recitatione sententiæ computandos potest hodie appellari: & à cuiuscūque sentētia appellatur. Ang.

Imper. Iustinianus A. Triboniano gloriosissimo quæstori iterum, & exconsuli.

ANteriorum c legum acerbitati plurima remedia imponentes, & maximè hæc d circa appellationes facientes & in præsenti ad huiusmodi beneficium peruenire duximus esse necessarium. Antiquitati e etenim cautum erat, vt si quis per se litem exercuisset: & fuisset condemnatus, intra duos dies tantummodo licentiam appellationis haberet.

f Hal. legis honorē habētes nō perinde magnis illos depauperationibus implicēt.

Futura lex aliqñ respicit.

a Hęc authenti. est canonizata. ij. q. vj. cap. anteriorum.

a Supra legē. i. supra id quod lex cōpellit dimittere. i. vltra trientē, vel vltra semissem: vt sequitur.

b Et ingratos. in parua portione: alias grauatos.

c Dictum est. in hac constitutione: vt s. e. §. soluto. circa fi. & §. si autē intestatus. in fin. & in aliis cōstitutionib9 vt s. de hær. & Fal. §. exhæredatos. & s. de non eli. §. cum igitur. col. j.

d Hāc itaq; partem. scilicet hūc §. qui est pars huius constitutionis.

e Alioqui. i. alias quando volumus sanciendo dicere.

f Augētes. s. nos.

g Resoluentes. & habemus hoc s. de trien. & semis. §. j. & ij. col. iij.

h Præuenimus. vt s. eo. §. duo. in fi. §. & s. §. hinc nos. & in aliis multis §§. vbi dicit casus huius constitutionis ad futura trahi & est in hoc generale, nisi contra legē expresse dicatur: vt C. de leg. & con. l. leges.

i Tangens. nam quæ facta inuenit ante se, nō mutat: vt s. eo. §. j. in fi.

k Vacantibus. i. cessantibus. Accur.

l Pro cunctis. alias percunctatis. i. dubitatis. alias pro cunctis s. dubitationibus, q̄ in ea cōtinentur, vt subiicit.

m Tamen nihil. s. nobis existentibus saluis, nihil præponimus huic rei, hoc quod iustū est congregare. Vel ita, nihil præponimus, nisi hoc, et nihil aliud præponimus.

n Priorē. legē tractantē de nuptiis.

a DE AP[illegible]

No in hoc volumine quatuor modis de appel. tractari: vt in hoc tit. & j. de iis, qui ingredi. ad ap. in princ. col. v. & j. vt cum de app. cog. §. j. & j. de appel. col. viij.

b Debeat. alias debeant. & tūc dic, s. condemnari.

c ANteriorum. Hæc. s. remedia. Accur.

d Faciētes. s. nos: vt C. de ap. l. præcipimus. & alias leges vsq; ad fi. tit. & ff. quādo app. sit. l. j. §. biduū. Nam secundum ista vetera iura, si aliquis ageret suam propriam causam, & victus fuisset, duo dies sibi impertiebantur, si vellet appellare. & isti duo dies à tēpore scientiæ siue sententiæ recitatæ sibi currebant: vt ibidem dicitur: si vero ageret procuratorio nomine triduum habebat. & talem acerbitatem lex. C. de ap. l. eos. respexit: quam in præsenti consti. Iusti. emendat.

e Antiquitati. i. antiquis legibus. vt C. de appella. l. eos. §. si autem est iudiciū. & ff. quādo ap. sit. l. j. §. biduū. & §. dies. & l. pe. j. rū. & de his dicitur in princ. titu. huius quod erant acerbę.

Procu

ſinautem per procuratorem [a] cauſa vẽtilata eſſet: & in triduũ [b] proximum ea extẽderetur. Ex rerum autem experientia inuenimus hoc ſatis eſſe damnoſum. plures enim homines ignaros legum ſubtilitatis, & putantes in triduum eſſe prouocationes porrigendas, in promptũ periculum incidiſſe [c]; & biduo [d] tranſacto cauſas perdidiſſe. vnde neceſſarium [e] duximus, huiuſmodi rei competenter mederi. Et ſancimus, omnes appellationes, ſiue per ſe, ſiue per procuratores, ſeu per defenſores, vel curatores, vel tutores ventilentur: poſſe intra decem dierum [f] ſpatium à recitatione [g] ſententiæ numerandum, iudicibus ab iis, quorum intereſt, offerri: ſiue magni [h], ſiue minores ſint, (excepta [i] videlicet ſublimiſsima prætoriana prefectura) vt liceat homini intra id [k] ſpatium pleniſsimè [l] deliberare, ſiue appellandum ei ſit, ſiue quieſcendum: ne timore [l] inſtantiæ opus appellatorium frequentetur: ſed ſit omnibus inſpectionis [m] copia, quæ & indiſcuſſos [n] hominum calores poteſt refrenare.

Cauſa debet in principis conſiſtorio agitari: & ſi ob principis impedimentum proceres cauſam adire non poterunt, tunc intacta ſeruatur. Ange.

Ad hæc [o] ſancimus, ſi quando lis [p] ſperatur in noſtrum inferri conſiſto-

[a] Procuratorem. vel tutorem vel defenſorẽ quemlibet: vt. ff. quando app. ſit. l. j. §. tutores. & omnino quando cauſa eſt ad alienum lucrum & damnum: vt in d. l. j. §. in propria. & l. pen. in prin. & §. j.

[b] Interdum. id eſt, poſt triduum.

[c] Incidiſſe. ſcilicet inuenimus.

[d] Et biduo. nam condemnati erant ſuo nomine.

[e] Neceſſarium. Hæc non videtur bona ratio, cum leges nemini ſit licitũ ignorare vt ff. de iu. & fac. igno. l. regu. & C. de iu. & fa. igno. l. nec cõſtitutiones. imo etiã quilibet ſcire tenet: vt C. de legi. & con. l. leges. Sed certe nec nocere patitur iuris ignorãtia: vt ff. de iur. & fac. igno. l. iuris ignorantia. Nec ob. d. regula. quia dicit nocet. i. nõ prodeſt. & ideo eſt bona iſta ratio. eſt & alia: quia poterit plenius deliberare: vt j. proxi. §. in fine.

Ignorantia iuris neminem excuſat.

[f] Intra x. dierũ. ſed quãdoque duo menſes dantur: vt C. de tempo. ap. l. j. quæ huic eſt cõtra. Sol. ibi ſpeciale eſt: hic autem ius commune erit. Vel quod dicit appellationem interponendam intra duos menſes. i. interpoſitam vſque ad duos mẽſes finiri & ita erit ibi ſpecialitas in alio: quia communiter intra annum vel biennium durat: vt j. de iis qui ingre. ad ap. §. j. colla. v. ſed ibi intra duos mẽſes. & probatur hæc ſolutio. ff. quãdo ap. ſit. l. j. §. quod in ſentẽtiis. & §. alia cauſa eſt. Itẽ eſt cõtra, inſti. de excu. tut. §. qui autem. Sed ibi de excu. non de appel. loquitur. Nam non poteſt appellari, vt ibidem dicitur, niſi demum ſententia lata ſuper reprobãda excuſatione, vel probãda: vt ff. de ap. l. cum in vna. §. tutor. & ff. quando ap. ſit. l. j. §. ſi quis tutor.

[g] A recitatione. facit. ff. quando app. l. j. §. biduum. in prin. Sed contra in ea. l. §. ſi. Sed dicas, quod à tempore ſententiæ currunt iſti decem dies & ſcientiæ, ſicut in illo biduo erat, vt in d. l. j. §. ſi. & C. quomodo & quãdo iudex. l. ab eo. Item eſt neceſſe ad hoc, vt currant, vt poſsit appellari iudice competente in publico. ff. quãdo ap. ſit. l. j. §. dies. & ita erit mirabile, quod hoc tempus ad aliquid eſt vtile, vel in principio, vel in medio, vel in fine, ſicut & alias: vt ff. de adul. l. quinquennium. & C. de temp. in integ. reſti. l. j. & l. fin. in ſi. & ff. quis ordo in bono. poſ. l. ij. . j. reſpon. alias autem continuum tantum eſt, vt circa vſucapionem: vt ff. de vſucap. l. nunquam. §. j. Item alias tantum vtile, vbi tria neceſſaria ſunt: vt ff. de diuer. & tempo. præ. l. j. & ſic ſunt tria genera temporum, vt dictum eſt.

Decẽ dies ad appellandũ cõceſsi, quãdo currere icipiãt: & nõ ſint huiuſmodi dies vtiles, an vero continui.

Temporum tria ſunt genera.

[h] Siue magni. nã generaliter ab omni iudice appellatus: ſiue ordinarius, ſiue delegatus ſit: excepto præfecto pretorio, vt ſubiicit. C. de app. l. à procõſulibus. in prin. & §. j. & j. de iudi. §. noſtras. coll. vj. Sed cõtra in eo, qd' dicit nõ poſſe appellari à p̃fecto: vt ff. de mino. l. p̃fecti. Sol. aliud ẽ in integrũ reſtitutione, q̃ veniã continet proprij erroris: aliud in appellatiõe quæ iniquitatẽ ſentẽtiæ cõtinet: vt in eadẽ lege dicitur. Nec aũt eſt veriſimile, quid iniquè prefectũ p̃torio facere: vt ad hoc. ff. de offi. p̃fe. præt. l. j. §. his cunabilis. Itẽ. cõtra. j. vt ſpõſalitia lar. §. aliud. coll. ix. Sed ibi de ſupplicatione ſiue de petitione dicit: hic de appellatiõe, quæ cõtinet iniquitatẽ ſentẽtię, vt dixi, habet ĩ alio p̃fect⁹ p̃torio priuilegiũ, vt poſsit facere legẽ: vt C. de off. præf. præ. l normã. Itẽ & aliud, quia alius iudex non dat in integ. reſtitutio. cõtra ſuam ſententiã: ſed ipſe tantum vel princeps: vt ff. de offi. præfe. prætoria. l. j. §. ſin. Sunt & adhuc ſeptẽ iudicãtes à quorũ ſententiis nõ appellatur, vt Imperator. Item ſenatus. Itẽ & quãdo hoc actũ fuit inter partes: vt ff. à q̃ bus appel. nõ li. l. j. Itẽ arbiter cõpromiſſarius: vt C. de arbi. l. j. Itẽ prefect⁹ auguſtalis: vt j. e. §. illud in ſi. Itẽ & alij quidã qui nominãtur. j. eo. §. ſimiliq; modo. Item comes Orientis: vt infra, eod. §. orientalem.

Præfecti prætorio priuilegia.

[T] Id tamẽ hodie in regno Franciæ conſtitutionibus Reg. Ludo. xj. ac Caro. vij. definitum eſt: vt vel ab ip̃a ſententiæ p̃nunciatione, ſedenteque pro tribunali iudice, ſtatim ſit appellandũ.

Appellare à multis iudicibus non licet.

[i] Excepta. interpoſitio eſt. Accurſ.

[k] Pleniſsime. quicquid enim conſilij moderatione perficitur, non conſueuit pœnitudinis rubore perfundi, ſed perpetua firmitate durare: vt hic, & j. vt imo. ante nu. don. §. ſed neque col. v. & C. de repu. l. dubiũ non eſt. Et no. hic quem poſſe deliberare vſque ad x. dies: & maiori tempore non, alias autem varia tempora ad deliberandum dantur pro motu legis & iudicis: vt j. de exhiben. reis. §. illud. & §. ſancimus. col. v. & ff. de iur. delib. l. j. §. ſi. & l. ij. ff. de inter. ac. l. qui interrogatus. & facit. ff. de exer. l. j. in prin.

[l] Timore. nã propter timorẽ ne cito currerent duo vel tres dies, ſemper appellarent etiã ab ea ſnĩa, quæ iuſte lata eſt: q̃a tũc eſt iratus p̃pter ſententiã, qua grauatus eſt. cũ verò recogitauerit, ſtabit ei ſentẽtiæ, nec inanibus ſumptibus ſe vexabit. & fa. ff. de re. iu. l. qd' calore. & ff. de diuor. & re. l. iij.

[m] Inſpectionis. i. deliberationis. Accur.

[n] Indiſcuſſos. i. non deliberatos. vnde Cato, Impedit ira animum, nec poſsit cernere verum.

[o] Ad hæc. i. iuxta hæc.

[p] Si quãdo lis. ſ. cauſæ appellationis: cui ſtatuuntur certa tẽpora, intra quæ debeat finiri cauſa appellationis: vt. C. de tẽp. app. l. ij. ſed hodie eſt aliter quã. d. l. dicat. ſtatuitur eñ hodie annus vel bienniũ: vt. j. de iis qui ingre. ad app. §. j col. vj quę tẽpora ſi finiãtur propterea, q̃a princeps q̃ cognoſcit de ap. ſuperſedere nõ poſsit: nõ ſit p̃iudiciũ. & hoc idẽ in quolibet alio iudice cognoſcẽte de app. vt. j. vt ſpõ. lar. §. hoc quoq;. col. ix. Sed qd de cauſa principali, cui trienniũ, ſi eſt ciuilis: ſi criminalis, biẽniũ? Reſpon. ibi aliud eſt. nõ enim aliquo modo vltra triennium durat, vel vltra biennium: vt. C. de iudi. l. properandum. in ſi. j. reſpõ.

rium[a], fortè contigerit imperatoriam maiestatē occupatā[b] publicis caussis ex mundanis prouisionibus, non posse conuocare patres[c], quatenus causa agitetur: non ex hoc litem periclitari[d]. Quod enim vitium est litigantium, si culmen imperatorium occupetur[e]? vel qs tantæ est authoritatis, vt nolentem principem possit ad cōuocandos partes cæterosq́ proceres coarctare[f]? Sed si quid tale euenerit, causa intacta permaneat, donec imperator sua sponte motus, & conuocari proceres iusserit, et litem inferri patiatur, & omnia secundum morem procedere.

Hodie in causis decem librarum & infrà in Aegypto & in Asia ad augustalem præfectum appellatur, à cuius præfecti augustalis sententia non appellatur. In Asia verò & Pontica diœcesi in causis prædictis ad spectabiles appellatur. Item ad consules, comites, & prætores, à quorum sententia non appellatur, & faciunt litem suam, in Oriente verò sic appellatur ad comitem Orientis in prædictis causis. Ange.

Illud etiam in tertio capitulo[g] disponēdum est, quod antiquitas bene statuit, nouitas autem neglexit. Cùm enim veneranda[h] vetustatis authoritas[i] ita magistratus digesserit[k], vt alij maiores, alij medij, alij minores sint: & appellationes à minoribus iudicibus non solùm ad maximos iudices remitterentur, sed ad spectabiliū[l] iudicū tribunal[m], quatenus & ipsi sacro[n] auditorio adhibito litem exercerent: nouitas autem hæc dereliquerit: euenit, vt super minimis[o] causis maximi nostri iudices inquietentur, & homines ꝑpter minimas causas magnis fatigentur dispēdiis: vt forsitan totius litis æstimatio ad sumptus iudiciales non sufficiant. Ideoq́ sancimus, si quando ex Aegyptiaco tractu, vel ad iuncta ei vtraque Lybia prouocatio speratur, vsq; ad decem librarum auri quantitatem: non in hanc regiam vrbē eam venire, sed ad perfectum augustalē[p], q audiat, & causam dirimat vice sacri cognitoris[q], nulla[r] ei penit⁹ post definitiuam sentētiam appellatione porrigenda. Similiq́ modo quoties in Asiana diœcesi, vel Pontica tale aliqd emerserit[s] vsque ad prædictā quantitatem decem librarum auri appellationes ad viros spectabiles (comites fortè, vel proconsules, vel prætores, vel moderatores) quibus specialiter easdem licet peragendas deputauimus, remittantur: quatenus & hi ad similitudinē præfecti augustalis[t] vice sacri cognitoris[v] intercedāt, & cās sine spe quidem appellationis. Dei tñ & legū timore, ꝓferant decidendas. Orientalem autē tractum causas appellatione suspensas, & vsque ad decem librarum auri quantitatē limitatas, ad virum spectabilem comitem Orientis mittere: simili modo[x] audiētiam & finem eis impositurū.

A sententia spectabilis non ad spectabilem, sed ad illustrem appellatur, scilicet ad præfectum & ad quæstorem: etiam si dictis spectabilibus causa fuerit ex principis delegatione commissa: à sententia verò clarissimi ad spectabilem appellatur, & à sentētia illustris ad superillustrem appellatur, saluis remanentibus iuribus & appellationibus. Ang.

& C. vt intra cer. tem. cri. quęstio termi. l. fin. Accursius.

Consistorium quid sit.

[a] Consistorium. locus est vbi sedet iudex ordinarius in audiēdo & iudicādo: sed principis, vel papæ propriæ dicitur consistorium: vt j. proxi.

[b] Occupatam. propter quas occupationes nō potest intendere negotiis priuatorū: vt hic, & s̄. de hæred. & falc. j. respon.

[c] Patres conscriptos. i. senatores, vt dicunt quidam. vel dic patriciosq́ sunt loco patrum ad imperiū: vt iusti. quib. mo. ius pat. po. sol. §. filiusfamilias. in fin. §. hos autem cōuocabat, vt eorum consilio iudicaret. & ita est arg. qđ iudices debeant dare sentētias habito cōsilio sapientum. & hoc ipsum consueuerunt scribere in sententiis. & facit C. de legi. & cōst. l. humanum. & C. de senten. ex breui. reci. l. ij. j. respon.

Sentētiæ nisi cū sapientum consilio dentur.

[d] Periclitari. C. de dila. l. cum à nobis contra. vbi dicitur nullam procrastinationem, vel dilationem fieri, vbi causa corā principe agitur. So. ibi loquitur quādo causa principalis vel appellatiōis fuit relata principi, vt iudicaret tantum. omnia enim erant disputata & cognita ab alio. iudice. nam alias non potest fieri talis relatio: vt C. de rel. l. j. licet hoc ipse princeps debeat cognoscere hodie tamen talis relatio non permitteretur, qualē modo diximus: vt j. vt iudi. non excep. sa. iussi. §. j. Accurs.

[e] Occupetur. q. d. nullum. & facit j. de appel. col. viij. & j. vt spons. lar. §. hoc quoque. coll. ix. & C. de an. except. l. fi. in fin. & ff. qui ordo in bono. pos. ser. l. ij. §. dies. & §. in bonorum. Itē facit. C. vbi sena. vel cla. l. quoties. in fi. j. respon.

[f] Coarctare. sic. ff. de alie. iudic. l. & quia. sic. ff. ad Trebellia. l. ille. §. tempestiuum. sic. ff. de arbi. l. nam magistratus.

[g] In tertio capitulo. id est, tertio casu huius cōstitutiōis.

Senectus veneranda est.

[h] Veneranda. sic ff. de iure immu. l. semper. Item subsequenter no. qđ tres sunt ordines magistratuum. quod dic vt diximus j. vt ab illu. & q. §. j. col. v.

Magistratuum ordines tres.

[i] Authoritas. no. pro antiquitate siue vetustate. quod dic vt s̄. de mo. §. si. col. j.

[k] Digesserit. id est, ordinauerit.

[l] Ad spectabiliū. id est, ad medios.

[m] Tribunal. Vbi sedet iudex ordinarius in audiēdo & iudicando: sed principis vel papæ dicitur consistoriū: vt s̄. proxi. §.

Tribunal & cōsistorium differunt.

Causa minima quid sit.

[n] Sacro. id est, suo proprio.

[o] Minimis. not. hic quod dicit minima causa, quæ est minor x. lib. auri: vt patet per sequentia. alias autem aliter dicitur: qđ dic vt dixim⁹. s̄. de mā. da. princi. §. si tibi quoque. col. iij.

[p] Augustalem. scilicet venire, qui moratur in illa cōtrata. Accurs.

[q] Cognitoris. id est, principis.

[r] Nulla hic no. secūdo appellari nō posse, vt in duobus sequētibus. §. & diximus s̄. eo. §. j.

[s] Emerserit. quia prouocatio sperat.

[t] Augustalis. de quo superiori. §. ꝓximo dicitur.

[v] Cognitoris. i. vice principis, q sacer cognitor est. A.

[x] Simili modo. id est

Illo videlicet[a] obseruando, vt viri spectabiles, duces vel alij spectabiles iudices non ad alios eadem spectabilitate decoratos iudices suas trāsmittant appellationes in litibus, quā tæcunque sint quantitatis (cùm non[b] oporteat ad compares iudices appellationes referri, sed à minore[c] iudicio in maius tribunal ascendere) sed ad illustrissimam præfecturā, illorum appellationes, cuiuscunque sint quantitatis (vt dictum est) dirigantur, qui vnà cum viro excelso pro tempore quæstore eas dirimat: vtroque officio[d] subministrante: id est, tam ex sacris scriniis more solito, quam præfecto prætorio. Ita tamen hæc sancimus, vt nec à ducibus, vel aliis spectabilibus iudicibus, quibus fortè & si priuati[e] sint, imperialis maiestas causas iniunxerit, appellatio ad memorattos spectabiles iudices currat: causa nō gradatim[f] procedere, sed perperam videatur. Sed à præsidibus quidem prouinciarum & iudicibus à nobis datis, si non sint spectabiles[g] iudices, intra memoratam quātitatem referetur[h]. Si autem vel illustres sint dati à nobis iudices, quibus apices dignitatum super spectabilitatem sunt, vel duces[i], qui omnimodo spectabilitate sunt decorati: vel ij, qui à principe delegati sunt, spectabilem habeant dignitatem: eorum appellationes sub quacunque quantitate in hāc regiam vrbē ad competētes antiquo[k], more iudices referantur: omnibus aliis, quæ in appellationibus statuta sunt vel ab antiqua prosapia[l], vel ab authoritate anteriorum[m] cōstitutionum, vel à nostra[n] humanitate, intactis illibatisque custodiendis[o].

TITVLVS III.

DE CONSVLIBUS.

Consules & eorum vxores, & matres in septem ludis & processibus possunt spargere argentum: & ex argento populum muneribus honorare: aurum eis spargere nō licet: quia soli principi aurum contemnere conuenit. Barto.

Idem A. Strategio comiti sacrarum largitionum, exconsule & patricio.

Consulatus[p] nomē & causa priscis quidem Romanis aduersus hostium adinuentum est vtilitatem: & in decretis[q] quæ eis ordinatio cōmunis dabat reipublicæ figura[r], sortiebantur repente prouincias, in qbus[s] Romani bellum habebant: et secundum has sortiebantur fasces[t]: sequens verò tempus imperatorum piissimorum transponens bellandi & pacificandi potestatem ad largitatem, solā causam consulibus mutuauit, & hanc temperatā, & ordinatā, mensuramq́ nō excedentē. paulatim verò quidā ita sumptuosè causam aggressi sunt, vt suam quidē ederēt magnanimitatē: non tamen cogitarēt, quia exemplū aliud nō haberent[†]. Nō enim ad plurimos venit substātiæ magnitudo transcendens[v] etiā magnificentiā animę, nō mensura rei, sed ꝓpria magnitudine proueniēs. Quia igitur videmus periclitari cōsulū nomē: qđ ex tēporibus ita prolixis, & ad millesimū prope annū veniens, cū Romano-

---

id est, sine appellationis remedio.

[a] Illo videlicet. Hic caute not. tres casus. aut enim appellatur à spectabili: & tunc ad præfectum & quæstorē: & hoc siue ex seipsis spectabiles cognouerint, siue ex delegatione principis: vt hic vsque illuc, sed à præsidib⁹ quidem prouinciarum &c. Aut appellatur à clarissimis: & tunc ad spectabiles appellatur, vt ibi. sed à præsidib⁹ &c. vsq; illuc, si autē vel illud &c. Aut appellatur ab illustri delegato à principe, vel spectabili: & tūc ad antiquos iudices, vt ibi. si autem &c. vsque illuc, omnibus aliis &c. Si autem priuato princeps cōmitteret: tunc ad præfectum prætorio & quæstorem appellatur: vt C. de appel. l. pcipimus. §. huic.

Appellationis tres casus.

[b] Cum non interpositio est.

[c] Sed à minore. ff. de arbit. l. nam magistratus.

[d] Vtroque officio. id est, tam suis officialibus, quam quæstoris, qui socius suus erat.

[e] Priuati. s. administratiōe, nō autē dignitate: ne cōtradicat supradictis.

[f] Gradatim. sic. ff. de nego gest. l. quæ vtiliter. in princ. & ff. de mune. & ho. l. vt gradatim.

[g] Spectabiles. scilicet clarissimi. vel dic de duobus dici, s. si appelletur à pside, qui vere clarissimus est: vt C. de priua. car. l. j. Itē de iudice. s. priuato dato à pīcipe: à quo si appelletur, ad spectabilē appellatur. in vtroque secūdū hoc correctum est quod dicitur. C. de appella. l. præcipimus. §. huic.

[h] Referetur. scilicet ad spectabiles.

[i] Vel duces. repete dati sunt à nobis.

[k] Antiquo. hic erat mos, forte vel à spectabili ad illustrem: ab illustri ad superillustrem appellet: sed secundū C. appellat in casu huius tm̄ ad principē: vt. C. de app. l. præcipimus. §. pe. sed dic eam corrigi per hanc.

[l] Antiqua prosapia. vt. ff. de ap. vsq; ad tit. de iure fisci.

[m] Anteriorum. vt C. de app. vsque ad ti. q bo. cede. poss.

[n] Vel à nostra: vt patet in multis legibus Iustiniani, q̄ sunt sub prædictis titu. in C.

[o] Custodiendis. nisi per hāc constitutionē. vel p alīs, q̄ sunt in hoc volumine post istam, inueniantur correctæ.

DE CONSVLIBUS.

[p] Consulatus hic ponūt quidā pessimā notā. s. hanc. hęc cōstitutio nihil valet. sed certe imo valet ad multa notabilia vt notat circa ipsam literā. dic ergo in primis antequam ad notabilia tituli veniamus. Consul dicitur qui cōsulit reipublicæ: vt ff. de ori. iur. l. ij. §. exactis. ij.

Consul quis dicitur.

[q] In decretis. electionis. Accurs.

[r] Figura. id est, æqualitate.

[s] In quibus. id est, contra quas.

[t] Faces. id est, honores.

[v] Transcendens. i. dicere, non transcendens mensuram rei: vt expēdas plus, quam possis: sed secundum propriam mensuram prouenientem ex animi virtutibus: quod est notandum. & facit supra, vt deter. sit numer. cle. §. primo in fin. colla. j. Accursius.

[†] Halo. neq; enim in omnibus cum exuperante opum magnitudine concurrit & munificentia animi.

Scripta

rũ republica pullulauit: ꝓpterea credimus oportere causam cõprehẽdere & immensitatẽ eius recidentes †, ad beneplacitas consulares statuere expẽsas: quatenus cõtinua sit Romanis, oĩbus autẽ bonis viris existat accessibilis, quoseũque hmõi nos dignos esse honore decreuerimus. Cũcta siquidem perscrutãtes perspeximus quãtũ esse cõueniat, quod datur. A Martiano itaq; Imperatore eximio scripta lex [a] est, q̃ volebat nõ spargere pecunias consules: & ipsa eius constitutionũ prima fuit. Igit̃ & post p̃dictã cõstitutionẽ, qm̃ inuenimus ꝙ quidã hãc sequentes, nihil spargere populo passi sunt, alij aũt & vltra legẽ agere hæc petentes, & ꝓmerentes quæ petiuerunt, deinde ad sui animi respicientes mensurã, circa aspersionẽ largitatẽ vltra terminum celebrauerũt: qdã verò † medium [b] beneeligẽtes, mediocribus ꝓ plurimis contenti fuerũt qm̃ etiam p̃cedentibus, quod mediũ est, optimũ visum est esse, tanquam ex vtroq; summis periclitantibus mox ad immensitatem procedere: propterea existimauimus & nos de hoc definire quod decet: vt nihil nec immẽsum [c], nec inordinatũ sit, neq; nostrorũ temporũ indignũ, Quãtũcunq; ergo competens est dari ab eo, q à nobis eligitur, ꝓ annũ cõsul, occasione sportularũ oĩm, & distributionũ & expẽsarũ: hæc omnia cõpetẽti scriptione [d] huic nostrę interponi sacræ iussimus legi. In legis eñ hoc ponimus schemate, vt trãscẽdẽti etiã pœna qdã inferatur cõpetens. Reditus autẽ eorum imminutos oẽs esse voluimus. Si eñ hoc adinuentũ est, vt spectacula [e] ad animi voluptatẽ agantur populo, hæc aũt à nobis determinãtur in circensibus & bestiarũ spectaculis & thymeles delectatiõe: nullo horũ nr̃ priuabit̃ populus: sed erit qdẽ ei ꝓcessus primus quo suscepit cõsulatũ, & huius possidet codicillos calendis Ianuariis [f], post illum verò scd'm aget spectaculũ certãtiũ equorũ (quã hyppomachiã vocãt) semel exhibẽdũ: & post illud, qđ dicit̃ totius diei, multa delectatione implebit ppl'm: hoc qđ vocabit Grecè † παγκράτιον: & cũ bestiis pugnantes homines, & vincẽtes audacia, insuꝑ & interemptæ bestiæ. Quintũ quoq; faciet ꝓcessum, qđ ad theatrũ ducit: quẽ adorna [g] vocãt: vbi in scena ridiculorũ est locus tragœdis † & thymelicis [h] choris, & spectaculis vniuersis, aut qđ à iudicibus aptũ est theatrũ. rursus quidẽ spectaculũ equorũ certantiũ edit seu q̃ vocat̃ hyppomachia. Sextũ agẽs hunc cõuentũ, ex hoc deponit annalẽ hũc honorẽ, in depositione agẽs solẽnẽ editionẽ. & ita septẽnoctiũ & processum cõplebitur curs⁹, nullã specierũ antiquit⁹ statutarũ derelinquẽs. Vnã siquidẽ aliã adinuenire hyppomachiã, duoq; continuare, q̃ vocantur theatrũ & amphiteatrũ. & non priorũ horũ cõtẽtos esse, palã est: qa nihil noui vltra id, quod pri⁹ agit̃, habet. Sufficere itaq; rite cã putabit̃: & singulę dãtur claræ, & nõ in tãtũ, vt iã populo etiã odibile sit. In iis eñ, q raro fiunt miraculum est [i]. Hęc itaq; de cõsularib⁹ à nobis scripta & determinata sunt expẽsis. Si aũt etiã vxorẽ cõsul habeat: definita est à nobis & circa illam expẽsarũ mẽsura. decet eñ frui eas & cõiugis claritate [k]. Si verò non copulatus est vxori: his satis est, nisi m̃r eius cõstat iã cõsulatu digna & prius honorata, & velit iam vna frui secũ schemate: & hoc in sola matre p̃bemus. alia verò nõ decorabitur mulier penitus præter coniugẽ & matrem: & ille quidem omnibus modis: quoniam vxores coruscant radiis maritorum, hoc lege dante: matres verò si consul hoc voluerit [l]. Nam neque filia [m], neque soror fortè, neque vxor filij: & multò magis, si nec pertinens ad genus sit. hoc enim purè illicitum existebat. Spargere autẽ in septẽ his ꝓcessionibus populo cõsulẽ melius nos designauimus: sicut Martiani diuæ memoriæ constitutio dicit [n].

---

[a] Scripta lex. C. de consulibus. l. ij. lib. xij.

[b] Mediũ. Nota medium eligẽdum. vnde dicitur, mediũ tenuere beati. & illud Ouidij, Medio tutissimus ibis. & facit. ff. de offi. ꝓcõs. l. solẽt. §. fi. & instit. de re. di. § cũ ex aliena. ibi, placuit media. & insti. qui man. non pos. §. vlt. Accur.

[c] Immensum. no. reprobari immensitatẽ. sic & .s̃. vt de ter. sit nume. cle. in princ. & .s̃. de ref. §. fin. & .s̃. de nupt. §. deinceps. ar. cõtra. s̃. de nõ eligen. §. sinimus. coll. prima.

[d] Scriptione. centum lib. auri.

[e] Spectacula. sic C. de spect. l. j. & de fer. l. fina.

[f] Ianuariis. Nota quẽ adipisci honorem in calen. Ianuar. sic. ff. de cõdi. & demõ. l. Publius. & .ff. de peti. hære. l, item veniunt. §. pridie.

[g] Adorna. genus ludi est.

[h] Thymelicis. sic ff. de iis qui not. infa. l. athletas. in pri.

[i] Miraculum est. vnde dicit̃, oẽ rarũ carũ: vt hic, & .j̃. vt sine ꝓhi. ma. §. j. & .ff. de legi. et sena tuscõ. l. nam ad ea. Accursius.

[k] Cõiugis claritate. consonat qđ statĩ subiicit, & qm̃ vxores &c. vt si maritus est consul. & hæc cõsularis dicatur, licet alia quę esset vxor nobilioris ei præferat̃: vt. ff. de sena. l. j quæ hic est signata contra. & hæc sunt vera matrimonio durante, seu iã dissoluto, añ quã nubat homini inferioris dignitatis: vt. C. de nupt. l. cũ re. & .ff. de muni. l. filij. §. j. & .ff. de stat. l. fœminæ. & C. de dig. l. mulieres. & s̃. tit. j. non tamẽ. Accursius.

[l] Voluerit. No. honorẽ deferri ad superiorẽ. s. matrẽ ꝑ filiũ. Sed cõtra. ff. de sena. l. j. Solu. vt ibi, qa hic speciale.

[m] Nam neq; filia. ar. cõtra. C. de epis. & cle. l. eum. Acc.

[n] Constitutio dicit. de qua paulo ante

---

† Rescindendo.

Honores calendis Ianuariis dabãtur.

† Cõcor. ca. j. extra de offi. custod. & c. quærenti. de of. delegat.

Honores superioribus deferuntur.

† De horum certaminum generib⁹, Budæ. in Pande. & Alexã. ab Alex Genial. dierum libro iij. cap. ix.

† Vide Alciat. in iij. lib. C. ti. de athletis.

ante fecimus mentionem: vt C. de cōsul. l. ij. quæ statim hic corrigitur. Ac.

Honorare. sic instit. de re. diui. §. hoc amplius. Acc.

Post aurū. no. aurum pretiosius metallum: & post aurum, argentum.

Aurum est metallorum nobilius.

Imperatori. no. solum principem debere habere aurum. & facit. C. de agri. & cēs. l. domini. lib. xj. Accur.

Ex suo vocabulo. nam nomen debet esse cōsequēs rei, cū consul à consulendo dicatur. sic insti. de do. §. est & aliud. & C. de epis. & cleri. l. decernimus.

Per fustes. sic & in proœ. ff. circa finem.

Potationibus. no. de ebrietate & potationibus. sic C. de adul. l. quæ adulterium.

Spe lucri. sic. ff. de pet. hær. l. sed & si. §. q͂ autem quis.

Vide Alcia. lib. x. C. ti. de Athletis.

Memo

Illa quidem abnegauit
omnino munificentiam:
nos aūt corrigimus eam
causam volūtate eius, qui
consulatus habet honorem,
disponētes. Siue enim
nihil voluerit spargere, nō
cogimus: siue rursus venire
ad hoc voluerit, & ex
argento muneribus honorare
populum: nec
hoc interdicimus. non tamen
aurum spargere sinimus,
non minoris alicuius,
non maioris omnino,
non medij characteris aut
ponderis: sed argentum, sicut
p̄diximus. soli em̄ aurum
spargere damus imperio,
cui soli etiam aurū
contemnere præstat fortunæ
fastigiū. argentū verò
quod mox post aurum
pretiosissimū fiet, aliis cōsulibus
largimur decens:
& hæc finimus eos spargere,
quæ vocantur missilia,
thymelicis, & caueis,
& in quadrangulis,
& talibus. quantò enim
minora sunt, quæ spargūtur, tantò plures
suscipientes erūt: sicq; rei mensura, dantis
virtus, & volūtas: siue nihil, siue mediocre,
aut transcendens populo erogandi. Hoc
enim in cōsulatu definimus, neq; inuitos
spargere cogentes, neq; volentes prohibentes:
sed de argento quidem spargendo ita à
nobis sancitū sit. & omnino ad hoc accesserit,
licentiam habeat distribuendi argenti
munificentiā in suis processionibus, sicut
ipse rectè se habere putauerit: solo prohibito
aurum omnino iaculari, q͂ imperatori
tantū tributū est cōtingere. Aliorū autem
quæ à nobis decreta sunt & conscripta in
descriptione, quæ hac continetur lege, transcendi
aliquid omnino, aut addi nos nullo
permittim⁹ modo. Quod itaq; definitū
est (dicimus aūt spargere) in dantis ponimus
volūtate: omnino propriæ potestatis
hoc eius, qui dat facientes. quod verò à nobis
definitum est semel & ordinatū, transcendi
hoc nostra lex prohibet. Sed si quis
præsumpserit, quod definitum est egredi:
centū librarū auri persoluet pœnā: vtpote
nostra præuaricatus præcepta, & omnem
huius legis corrūpens quantū in se est, intētionē.
Si enim pro hac tantummodo posita
est lex occasione, ne dandorum immensitate
consulatus desinit, & propterea nos
superfluas illas donationes & expensas ab
breuiauimus, & in populum effusas processiones,
& spectacula ad bene se habentem
deduximus mensuram: ritè aliquid decentius
dinumerauimus considerantes, id est,
spargere argentum, & neq; quicquā dare
eorundē consulum dimittentes voluntatibus,
vt nobis sint amplius, & semper ex
suo vocabulo tēpus adornant: qui quod
dispositum est, trāscēdit: rite, vtpote nostrā
præuaricatus legem, dignus est pœna. Sic
enim nobis erunt iugiter consules, causæ
immensitatem non formidātes, nec tanquā
certissimum periculum consulatū refugiētes
& aduersantes. & propterea sancimus
legem, hanc sub firmitate seruari. Nullus
igitur eam egredi præsumat, nec si vehemēter
idoneus sit, nec si nostrorū sit iudicum,
nec si maximæ curiæ, aut nulli administrationi
præsit. Hæc enim omnia nos considerantes
omnibus proposuimus super donationibus
æqualitatem: nulli penitus licentiam
dantes exire mensurā, quæ hac continetur
lege, nisi in solo argento in processionibus
spargendo, aut neque hoc faciendo:
quod in eorūdem consulum posuimus
(sicut sæpe diximus) voluntatibus. Ipsis
quoq; qui hoc accipere consueuerunt, maximæ
gratiæ in hac nostra repositæ sunt
lege. si enim periculum erat deficientibus
consulibus neq; quicquā accipere, nunc autem
accipient mediocriter: multam habebunt
ritè huic legi gratiam, quod sufficiat
pro nihil offerente. & hoc enim ipsum nō
permittere nos gloriosissimis consulibus
aut aurū spargere, aut vasa maiora, sed in
miliaresiis, & melis, & caueis, & quadrāgulis
mediocribus: & huiusmodi facere donationem:
sanctio ad humanitatem à nobis
adinuenta est, & populo medelam præbens.
Si enim hoc egerint, qui consularem
edent munificentiam, & iis solis conciliēt
populares, ne quicquā de maximis lucris
decertantes: seditiones exercebunt adinnicem,
& venient vsque ad alternas plagas,
quas per fustes & gladios & lapides egerunt
frequ[illegible]ter, rem omnino nobis odibilem.
Videbamus enim eos contendentes
quidem, & malis innumeris implentes alterutros
occasione sparsorum, & ab eis arreptorum:
domum verò referentes omnino
nihil: sed ea die in ebrietatibus & potationibus
omnia expendentes. Si verò
forsitan spe lucri maioris etiam præexpendisse
contigerit, postea verò aut nihil

Hal. vt eo plures nobis sint qui appellatione sua tēpus exornent.

a Memoriā.sic ĵ. vt præponaŕ nomē imperatoris.
b Dignos. Not. iudices dignos honorandos.sic.C.de of.ciui.iud.l.ĵ. Ac.
c Immortalem. sic.s̄. quomodo oport.epis §.fin.& ĵ. vt præpo.no.impe. in prin.
d Descriptionis. i.scripturæ.Acc.
e Breuiatores.id est,qui breuiariones scribunt. Alb.
f Legē animatā. No.principem esse ipsam legē animatam in terris & facit ad hoc.C.de le.& constit.l. digna. & C.de testib.l. ex imperfecto.& ff.de leg.& senatuscon. l.princeps.& ff.de leg.iij.l.ex imperfecto.& institu.quib. mod testa.infir.§.ĵ. Accursius.

Princeps est lex animata in terris.

g Trabea. vestis consularis,de qua fit mētio.C.de cōsuli.l.ĵ.lib.xij.Al.

DE NATV...

QVi rem.Hāc cōstitutionam quidā non habent:vel si habent, non habent hic, & solū habent id verbū notabile, quod est circa principiū, nam quod in multitudine.
Albo curiæ.in quo scribebantur nomina curialium vt ff.de albo.scri.l.ĵ.& l.ij.
Antenu. dona. quod est.ĵ. vt spon. lar.in princ.
Abrogauimus. vt C.de decu.l.fin.
h Hanc nostram. sic ĵ.qui.mod. nat. effic.sui.§. & quoniam varie.vsq; ad §.tribus autem.

VT NVLlus mutuans agricola.&c.

*Scilicet facta solutione,vel aliquo dato loco solutionis: alias cōtra:vt ĵ.proxi.constit.§.sancimus.& not.diffe*rentiam inter hanc & illam.Illa enim dicit etiā quantam vsurā debeant dare agricolæ suis creditoribus,quod hæc non dicit. Item hæc est localis : vt in princ.illa generalis: vt ĵ.tit.proxi.& §. sinautē.& ideo hāc breuiter pertranseas,& procede ad sequentem.*

aut minus excipiat: etiam damnū & debitum habit, & plagis & vulneribus, & ex hoc malis incurrere cogetur. Si autem mediocre sit quod spargitur: nec vehementer contendēt:nec quæstus expectantes,abūdantia vulnera aut plagas alterutris vltra mēsuram dabunt. Ideoq; cōmunem prouidentiam introduximus ex hac lege & cōmuni reipub.figuræ, quatenus tēpus habeat post imperium,& cōsulis iugem memoriā [a],atq; vocabulū gloriosissimis nostris iudicibus,& qui ex maxima curia sunt(eò,quòd honorare nobis placet dignos [b] non expendentes immensè)decentē damus consolationem & nostro populo & aliis omnibus, licet desperantibus iā causam:propterea quod superfluum est auferentes, vt consulatum immortalē [c] reipub. statuamus. Subiaceat igitur (sicut prædiximus) nostra dispositio huic legi : cuius exemplaria recondentur in foro tuæ celsitudinis cum hac lege,quam ad eam direximus. per tempora tamen gloriosissimos consules sancimus ex solo tuo foro exemplar descriptionis [d] accipere huic subditæ legi vt secundum eum omnia dentur. Descriptionem nāque ideo à sede tua dari volumus , vt nec ipsis liceat præuaricari, nec iis qui vocantur breuiatores [e], adulterari aliquid horum quęà nobis disposita sunt: sed periculo custodientiū hanc descriptionem in foro tuæ glorię dari exemplar eius cum subscriptione cingulum habentis hoc ,cui nunc ipse præsides : vt per omnia inadulterata maneant,quæ à nobis disposita sunt. Difficultatem verò nullus habebit horū,qui ad cōsulatus veniunt honorē [f] si mediocrem ita faciens expensam in omni tempore fiet. Et enim omne quicquid hactenus consulatus habentes honorem , & ex foro tuæ celsitudinis,& ex gloriosissimis præfectis nostris, aut etiam aliūde per munificentiā nostrā percipiebant,& nunc eis dabimus:ab eis quidem faciendas expensas abbreuiātes, à nobis autē largitatē nō minorantes. Omnibus autem à nobis dictis,imperatoris excipiatur fortuna: cui & ipsas Deus leges subiecit,legē animatā [f] committentes hominibus eò q; imperatori quidem iugis & indesinens consulatus omnib⁹ ciuitatibus & populis & gentibus in singulis,quę placēt distribuenti, aduenit : aut cùm ipse annuerit trabea [g]: ideoq; & imperij consulatus per omnia sit sequens sceptra. Tua igitur celsitudo hanc nostram [h] suscipiens legē,perpetuè eam in sua manere fortitudine procuret secundū omnem,quæ in ea cōtinetur,virtutem legis. Scriptum exemplum Ioanni gloriosiss.sacrorū prætoriorū præfecto,iterum exconsule & patricio. Script. exēplar Longino prudentissi.& gloriosissi.præfecto huius almæ vrbis.

TITVLVS IIII.

VT NVLLVS MVTVANS agricolæ,teneat eius terram.

Prouisio inducta per legem pro agricolis cōtra priuatos creditores,extenditur etiam ad milites.Bar.

Idem A. Dūco præto.præt.per Illyricum.

PRopter auaritiā [i] creditorū, q angustia [k] tēporū abutētes terrulas infelicium agrestiū sibi acquirūt,pro pauco frumēto omnē illorū substātiā retinētes,legē posuimus,quā primò quidē in Thraciā & in oēs eius prouincias, in p̄senti autē in Illyricianas [l] patrias direxerimus:cuius exēplariū [m] subdi etiā præ

i Propter auaritiā. sic C. ne lic.po.l.ij.& s̄. vt iu.sine quoquo suffra.§.ĵ.
k Angustia. dicētes terminū cucurrisse.vt ob hoc vsuras,vel accessiones peterent ex mora: & propterea retinerent terras loco pignoris : vt subijcit. Accur.
l In Illyricianas. i.in Sclauoniā Al.
m Cuius exēplarium.i.sicut in illa continebaŕ, q; mitit ad Illyricos de militib

Haloā. si ita mensuratis ex pensis fa. ctis,nomē addatur tempori.

Sic papa dicitse habere omnia iura in scrinio pectoris sui : vt in ca.ĵ.extra de consti. lib.vj.vbi vide.

militibus : ita vt hic dicitur, vt subiicit. nec em̄ facit mentionem de proxi. consti. licet quidam cōtra sentiant. nam illa ad istam nullam habet coniunctionē, vel continuationem, licet loquatur de simili materia.

a Et prouincialibus. i. ipsis paganis siue rusticis in locis illis tantum, vbi ipsa locum habet : licet sequens constitutio sit generalis.

b Anteriore lege. quam misimus ad Thracas gentes.

c Nullum credentem &c. i. mutuantem. sic. ff. si cer. pet. l. ij. §. j.

d Tenere illius terram. vt. s̃. proxi. in tit. facta solutione debiti, nō prius: vt. j. eod. sancimus.

e Debeat vsurā. s. agricola: licet quidam dicant idem in quolibet alio: vt dicemus. j. §. sin autem nuptias.

f Rem durā Auaritiā. s̃. ti. p̃ximo. in principio.

g Cōmunē oībus. At sup̄ior fuit localis: qdā tamē dicūt hanc localem. scilicet in Cōstantinopolitana tantū ciuitate : sed exinde extendi dicunt ad alias terras: vt. j. §. sin autem pecunias. Accursius.

h Administras. loquitur Agerochio, cui hæc cōstitutio mittitur.

i Dantes. s. creditores mutuo illis rusticis.

k Non minorē. imo maiorem. cū maior sit pœna inter homines & vicinos, conuersari, & eorum non posse vti suffragio, quā si esset ab eis remotus: vt. C. de apo. l. ij qui sanctam.

Minorem. i. per incursionem nō minorem, quā sit barbarica. Accur.

senti legi præcipimus : vt ne priuati quidem homines putent legē cōtra se solūmodo esse ꝓpositā: milites autē altiore nitētes fastigio, legē cōtra se nō esse prolatam existiment. Vt ergo & tua magnitudo sciat, ꝙ cōmunis hæc lex posita est & prouincialibus [a] & militibus, & omni cingulo nulla excusatione cuidam cōpetente: ideo ad tuā sublimitatem præsentem legē destinauimus : sciturис militibus, qui præsenti legi non esse obediendū existimant, ꝙ cingulo denudati, inter priuatos habebuntur, pœnis, quas in anteriore lege[b] posuimus, prius nihilominus subiugandi.

TITVLVS V.

NVLLVM CREdentem[c] agricolæ tenere illius terram[d] & quantam debeat vsuram[e] dare.

Nullus credens agricolæ pro debito teneat terram eius: & si ei crediderit aliquos fructus aridos pro quolibet modio nomine vsurarum in anno percipiet octauam partem modij. Si verò pecuniam mutuauerit, pro quolibet solido accipiet vnam siliquam.

Idē A. Agerochio cla. p̃f. Aemimontis in Thracia.

Rem durā atque inhumanam, & quæ vltra oēm impietatē & auaritiā[f] fit, perspeximus lege saluberrima sanare: & cōmunem omnibus [g] deponere medicinam, non tantùm in præsentis necessitatis tempore sed etiā in omni æuo futuro. Venit enim ad nostras aures, quosdam † in Misia secunda prouincia, quem administras [h], auarē necessitate temporum captata, fœneratitios fecisse contractus, & paucam mensuram fructuum dantes [i], terrulas eorum abstraxisse, & ex hac causa quosdam colonorum fugę latebras petisse & alios fame esse necatos, & tristissimā pestem homines inuasisse, incursione barbarica nō minorē[k]. Sancimus, itaque omnes huiusmodi creditores, quantumcunque vel tritici, vel hordei, vel in alia specie[l], quæ in fructibus aridis [m] est, crediderint: hoc reddito in præsenti cū pte modij octaua p sin gulos modios in vnoquoque anno p̄standa, terrulas [n] colonis restituere: nemine penitus eorū audente terrulas detinere sub occasione fœneratitiæ cautionis, siue in scriptis, siue sine scriptis credita sint contracta. Sin autem pecunias dedit : nihil amplius, quàm siliquam [o] vnam pro singulo solido annuā præstare. Et hanc saluberrimā legē in omnes extēdimus[p],

locum habeat? Rñd. non: imo stamus iuri antiquo, vt vsque ad duplū possit esse acceptio, sicut in vsura nautica: vt. C. de vsur. l. olei. nam vt in nautica pecunia est periculū dātis mutuū, ita in tali mutuo: si fructus medio tēpore efficiuntur deteriores. i. vilioris pretij: vt ff. de naut. fœnore. l. fœnerator. in fin. etiam nudo pacto, vt in i. l. vsura nautica: vt. C. de vsur. l. frumenti. cum em̄ hic hoc non mutetur, nec nos dictum ius antiquum prohibemus. Accur.

In nautica pecunia cuius periculū versetur: nū dātis, an vero accipientis

n Terrulas. & hoc ideo sic dicit, vt denotet vtilitatē rei, & creditoris auaritiam.

† Alias, in ea ipsa prouincia &c.

o Siliquam. Siliqua est*, vt Isidorus interpretatur, xxiiij. pars solidi. alij dicūt esse viij. arg. eius, quod hic de octaua fructuū dicitur. vel dic esse genus monetæ, qđ verius est. vel iiij. pars vnciæ: vt. ff de ann. leg. l. liberto. §. filium. Et not. ꝙ per legem statuitur certus modus vsurarum in certo genere hominum, vt in rusticis: vt hic. sic & alias lex statuit certas vsuras: vt. C. de iis. qb. vt indig. l j. & j. de alie. & emph. §. hoc etiam super.

* De Siliqua ac pōderum ratiōe, vide apud Alc. in annot. ad xj lib. C. titu. de metal qui si non sit satis, habes plenissime in li. de asse: itē apud Anto. Augu. li. ij. emendat. ca. ix.

p In omnes extēdimus. hic colligūt quidā, quod hodie vbiq; sunt vsuræ coarctandæ & accessiones per hanc constitutionē, vt iā non valeat, imo sit correcta lex. C. de vsur. l. eos. §. super his. & facit etiam pro hoc quod est. j. & hanc. l. commu nē &c. Item facit & ibi, sciturіs oībus creditoribus &c. Item facit, quia & alias text. est generalior, quā titulus, ita & hic: vt. C. etiā ob chi pec. pig. te. pos. l. j. itē q a vsuræ odiosæ sunt, ergo restringendæ in dubio: vt. ff de pe. l. pe. Sed nos contra. restringimus enim hanc legem tantum in agricolis: quorum causa & alia statuuntur specialia. Nā tempore sationis non trahūtur ad munera, sed alij sic: vt C. de agric. & cens. lib. xj l j. Item & circa testamenta: vt. C. de test. l. si. Item & circa iuris ignorantiam. & quia

vide hoc melius in ti. de vsur. in antiqs. itē lib. vj. decr. quia magis spectat ad forum ecclesiasticum quàm ad secularem discernere de vsuris.

Agricolę priuilegia.

l Alia specie. alias aliam speciem.

Fructus aridi qui sint.

m Aridis. sunt autem aridi. qui adinuicem commisti non confunduntur, sed liquidi confunduntur : vt vinum, mel, & similia: vt institut. de rerum diuisio. §. si duorum. & §. quod si frumentum. Sed nunquid hoc ius quod est in aridis hic constitutam, & in liquidis

quia eis parcitur.vt.ff.de iur.& fac.ign.l.regula.Item ipse titulus hoc euidenter ostendit, à quo licet argumentari:vt.ff.si cer.pe.l.j.in aliis ergo omnibus seruatur lex prædicta,eos.quæ ponit varios modos vsurarum.sed hodie iure canonū aliter est. qđ dic vt no.j. de eccle.tit.in prin. col.v.

a Initium.nam leges generaliter in futuro, non aūt in præterito tempore ante compositionē sui extenduntur:vt s.de nup.§.fi.&.C.&.ff.de leg.& con.l.leges.

b Et creditoribus sic.s. de fideius.§.q autem.

c Omnibus.non tamē omnibus debitoribus secundū nos, sed secundum alios etiā omnibus debitoribus.Acc.

d Cadent.ipso iure:vt.C.lo.l:Acc.

e [illegible]

Hæc prima pars expedit.j.eod.vsq ad.§.vnum.

f Et ea quę parit. hoc dicitur.j. eo.§. vnum vsque in fin. constitutionis.

g Decursio. Licet prima eius.i. dicere:licet principia dent, q maximæ siue regulæ appellātur in dialectica:hoc non sufficit, nisi nouæ exceptiones q regulas falsificant dicant:vt hic,&.s.de nō alie.§.vbi autē. col. ij. hæc autē est regula qđ res,quæ subiacēt restōni,phibent alienari hęc aūt est exceptio, nisi in causa dotis & dona.ppter nup.es facit.ff. de reg.iur. l.semp gñalibus.et ff.de le.iij l.vxorē. §.felicissimo. Sed ecōtra regula perempta, siue regulr aliquo perempto: nō est opus alia pscrutatiōe deiceps vt.s.de nō eli §.finimus in fin. §.col.j. &.ff. de re. dub l si is.§.vtrum.

h Corrigatur.corrigendo alias exceptiones,quæ non placent.& dimittendo quæ placēt.

i Vt legi.subaudi sit:sed sine eo subaudito legi potest.Accursius.

k Ad legis.quando incipiet.s.j.§.e.§. quando ob rē. hic aūt primo tres dubitationes ponit, quas non soluit, sed tu solue vt ibi diximus circa literam.

ex præsenti quidem tempore initium[a] accipientem, in omne autem æuū modis omnibus obseruādā: vt si quādo fuerit, vel triticum, vel hordeum fœneratum, vel aliĳ aridi fructus: creditores tam quod dederunt accipientes, quā pro vsuris octauam modĳ partem annuam pro singulis modiis, vel siliquam pro singulo solido secundum hunc modum, inquantū fœnus permanserit, percipientes: siue terrulas, siue aliud in pignus acceperunt, boues fortè vel pecora, vel mancipia: hæc modis omnibus reddere: & hanc legem communem omnibus esse humanitate & pietate gaudentem, & omnibus egenis consulentem, & creditoribus[b] mediocre solatium afferētem. Hæc igitur quæ à nobis statuta sunt, claritas tua in omni prouincia quæ tuo moderamine gubernatur, obseruare festinet: scituris omnibus[c] creditoribus, quòd si aliquid præter hæc commiserint, exactione cadent[d], & cui fœnus ablatum est, hoc habebit solatium, vt ipse quidem securus degat: auarum autem creditorē videat in suis pecuniis patientem iacturam.

TITVLVS VI.

DE RESTITVTIONIBVS[e], & ea quæ parit[f] in [illegible] post mortem viri.

Restitutioni subiacentes alienari prohibentur, nisi propter causam dotis, vel donationis propter nuptias: propter quas causas alienatio permittitur. Barto.

Imperator Iustinianus A. Ioanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum ex consule & patricio.

Decursio et varietas humanæ naturæ paulatim egens curatione, non aliter ad bene se habendum reuocatur (licet prima eius[g] gubernentur principia) nisi etiā, quod particulariter ei resistit, corrigatur[h]: sicq constituatur sub tranquillitate & quiete, vt legi[i] conueniens est: quale scilicet quiddam etiam nunc emergens, ad legis[k] nos opus adduxit. Scimus enī, quod etiam dudum de restitutionibus dubitabatur: & si contigisset quasdam ypothecas obligari eius, qui restitutione grauatur: plurimæ contentionis erat nego: iam, siue oporteret eiam res, quæ restitui iussæ fuerant, periculum[l] pati, siue solas eius, qui grauatur restitutione[m], & multa[n] quædam erat etiā circa ipsam verborum differentiam quæstio[o], vtrum defunctus pcepisset res[p], quæ manerent post mortem eius, qui grauabatur restitutione, oportere restitui: an absolutè restitui, quod relictum erat post detentionem[q] legitimæ partis iuberet: & introducebātur[r] etiam fideicommissi persecutiones, & ex inopia[s] in rem missiones: & plurimi aliĳ & varĳ, & insolubiles penè prædictæ in rem missionis circuli. Sed tanquā nos dudum hoc sanantes, legē[t]

l Periculum.scilicet obligationis, secundum Albe.

m Restitutione. hanc primam dubitationem non soluit, sed solue vt diximus instituti. de leg.§.ij.&.C.communia de leg.l.j.q dicunt. quod non sunt obligatæ.

n Multa.s. quæstio: vt subiicit. & est secunda dubitatio. quam non soluit.

o Quæstio. & erat bene facienda hic dubitatio: cum hæc verba diuersa adinuicem significent. Nam vbi rogat restituere, qđ hæredi superit qñ morietur.s. hæres, sufficit si quartam reseruet: vt.j.de resti.§.si autem.col. viij.si vero simpliciter: tunc quarta deducta, dodrātem restituere: vt.C.ad Trebel.l.j.&.ij.alias enim nisi inter verba esset vis, non esset quæstio facienda: vt. C. communia de lega.l.ij.quæ huic respon.est cōtraria.

p Res.non solum res illius, qui grauabatur restitutione.

q Post detentionem. hoc verbum nō erat necesse per testatorem dici, & cætera.

r Et introducebantur.vt patet.C. communia de le.l. prima.& est hic tertia quæstio.sed hāc dicit se soluisse: vt subiicit.

s Ex inopia. scilicet actione in rem.

t Legem.vt.C. communia.de leg. lege fin.§.sed quia nostra maiestas, Accursius.

Alienari

scripsimus, modis omnibus prohibentes restitutione grauatas res, aut alienari [a] aut obligari, sed cũ propria ambulare fortuna: & apud quemcunq; fuerint, non manere firmè sed reuerti [b] ad illum, cui dari iussæ fuerunt. Et facta lex[c] iam quodã modo longæua est [d], & in iudicio approbata frequentat̃, sed futurũ erat quod prædiximus [e] :vt (quod ferre omnia consueuit) tempus ostenderet indigere [f] quadam exceptione necessaria legem. Adierunt eñ nos viri & mulieres ex his læsi [g]. moriente nãque viro vxor quidem & dotem [h] exigebat, & donationis ante nuptias factæ [i] partem, seu propter nuptias, quam viri mors ei dabat [k]: defuncti verò frater aliunde vendicabat res, & patris [l] proferebat voluntatem, & trahebat [m] mulieris res [n], dicens fratrem quidem suum eas expendisse [o]: se verò apud mulierem videre paternas res quas pater non existentibus filiis restitui præceperat ei [p], & recipere ex omnibus [q] eas instabat: neque cessabat donec satisfactio legi nostræ [r] per omnia proueniret. Sed ingemiscebat iustè mulier, & dicebat iniustum esse quasi per deceptionem dominũ quidem virum fieri dotis totius: & si præmori mulierem contigisset, lucrũ habere secũdũ pactũ: qa verò vir mortuus est se ignorante restitutionẽ, amissionis periculũ sustinere. Sed huic quidẽ data est negotio forma [s], quã bñ se habere putauimus. Rursus [t] aũt alter [v] supplex [x] apparuit dicẽs, vxoris patrem substantiam ei⁹ substituisse [y] aliis suis filiis, paruamq; partem solam apud eam iussisse manere: & magnum sibimet imminere periculũ, si suæ quidẽ substantiæ periculũ pateretur, & circa dotis restitutionem, & circa totũ ex dotalibus instrumẽtis super antenuptiali donatione pactum: sibi verò nihil liceret promereri horũ propter sublationem & restitutionem. Hæc nos meritò cõmouerunt, et in melius arbitrati sumus nostram corrigere legẽ, quã subiectos despicere, periculum sustinentes, maximè in nuptiis: quarum nihil est hominibus vtilius, tãquam solis facere homines valentibus [z]. Quam ob rem præsentem ponimus legem, omnia quidem alia [a] prioris à nobis positæ cõstitutiõis rata manere volẽtes, hoc verò innouantes solummodo, vt si quis decætero restitutionem fecerit [b] suarum rerum: primùm quidem seruet filio legiti-

[a] Alienari.irreuocabiliter. quod verbum alienationis ad eos actus refertur proprie, per quos dominium transfertur: vt C. de fun. do. l. j. sed large & ad pignoris obligationẽ trahitur: vt š. de non alie. §. anienationis. col. ij. sed certe hæc litera videtur sibiipsi contraria. Nam prohibet primo alienationẽ: ergo si fiat, non valet. cũ quicquid fit contra legẽ non valet: vt. C. de legi. & cõ. l. nõ dubiũ. sed statim subiicit, q ambulat cũ ppria fortuna alienatio ergo valet. Sed dic q valet. s. interim: non aũt valet. s. irreuocabiliter. nam existente cõdi. restitutionis, infirmat̃ alienatio, & hoc propter phibitionem: vt patet. ff. de lega. j. l. si fundũ. & ff. quẽad. ser. amit. l. is cui. §. fi. & ff. de fidei. lib. l. generaliter. §. quoties. In casu tamen etiã interim non valet. vt si velit alienare manumitttendo. & est ratio: quia nõ posset reuocari facile, vt alia relicta: vt ff. qui & a qui. l. generaliter. §. sub cõditione. nisi in testamento manumitteret iste rogatus: quo casu & testamenti fauore & libertatis valet: vt ff. ad Trebel l. quidã. §. si quis filium. Sed cũ quarta maneat apud grauatum, quare non valet alienatio quatenus durat quarta: vt & alias. š. de nu. §. quoniã infirmit? Rñd. imo valet: vt ff. ad Treb. l. Marcellus. §. res. quod ergo hic dicit posse reuocari, dic esse verũ, si vltra quartam suam alienet, vel obliget. Acc.

Alienationis verbum, ad quos actus referatur.

[b] Reuerti. sic. ff. de contrah. empt. l. alienatio. sic. ff. vt in pos. le. l. si fideicommis. j. & ij. rñ.

[c] Lex. scilicet. C. commu. de leg. l. fi.

[d] Longæua est. i. inueterata secundum Al. sed certe non poterat habere vltra x. annos: vel xj. cum illa & ista sit Iustiniani: nec ipse imperauerit tempore huius legis, nisi x. annis, vel parum plus: vt j. vt præpo. no. impe. §. pe. alias longæuũ, pro c. annis ponit̃: vt j. hæc cõsti. innouat. in prin. col. vj. & C. de sac. san. eccle. l. fi.

[e] Quod prædiximus. s. in prin. huius tit.

[f] Indigere. alias ostendere. & tunc repete ostenderet, dico. l. scilicet illã. C. cõ ia de lega. l. fi. Sed quare dicit indigere quadam exceptione? imo duabus exceptionibus. s. dotis, & antenup. do. vt declarant sequentia.

[g] Ex his læsi. s. quæ š. dicuntur in dicta nostra lege.

[h] Dotem. suam.

[i] Factæ. à viro.

[k] Dabat. s. pactũ in casu mortis viri factum: vt. j. eod. §. quamobrem.

[l] Et partis. testamento. i. cõis tam mortui fratris, quã huius, qui nunc petit bona. Cauerat enim forte cõis hic pater, vt quicunq; eorum præmoreretur sine filiis, superstiti partem suam restitueret.

[m] Et trahebat. ad se.

[n] Res. i. dotem.

[o] Eas expendisse. i. consumpsisse: cum forte dos erat inæstimata. alias eñ esset mariti periculo: nec valeret hæc allegatio fratris. sic. ff sol. mat. l. æstimatæ.

[p] Ei. i. superstiti.

[q] Omnibus. s. aliis rebus mulieris. Vel dic ex omnibus. i. ab oibus. s. eas possidentibus, nedũ à muliere. A.

[r] Legi nostræ. q. d. nõ cessabit, nisi adimpleant̃ ei oĩa, quæ in lege nostra dicũtur: vt C. cõia de le. l. fin. §. sed qa. nã omnia volebat. Vel dic non cessabat donec hæc lex superuenit: licet postea cessare eum oportuit: vt j. eo. §. quam ob rem.

[s] Forma. q. d. hæc quæstio fuit de facto & determinata est, sed illa determinatio nõ est in corpore iuris.

[t] Rursus. nũc cõqueritur vir. š. vero cõquesta est vxor.

[v] Alter. vir.

[x] Supplex. id est, supplicans.

[y] Substituisse. i. per restitutionem reliquisse.

[z] Valentibus. vt š. de nup. in prin. consti.

[a] Alia. i. omnes alij casus: qui sunt in d. l. C. cõia de leg. l. fi. valeant præter eum, qui est in d. §. sed. quia.

[b] Fecerit. id est, fieri iusserit. R.

mam partem, non quartam (hoc enim [a] emendauimus, inopiã eius [b] plurimã reprehendentes) sed tertiam [c] † modis omnibus, aut mediam secundũ filiorum numerum [d]. deinde ex reliqua substantiæ parte [e], si non suffecerit legitima pars ad dotis [g] aut antenuptialis donationis oblationẽ: honestè & secundũ personarũ qualitatem & merita [h] excipere etiam hoc ad restitutionẽ, secundũ quod adiectum [i] legitimè parti dotem, aut antenuptialem facit donationem. Sancimus enim secundum hũc modum excipi modis omnibus ad restitutionem nuptialia documenta, & super his factas alienationes, aut hypothecas: & vel si grauata sit persona aut viri, aut mulieris restitutione tali, liceat ei etiam nuncupatam antenuptialem, seu propter nuptias donationem offerre nihil quantum in illis rebus restitutione valente: & si mulier restitutione grauetur, non impedimentum ad dotis oblationẽ fieri. Ea enim quæ cõmuniter [k] † omnibus prosunt iis, quæ specialiter quibusdã vtilia sunt, præponimus, sitq; hoc nuptialibus donationibus & harum exactionibus priuilegiũ. Si enim & ante nos [l] ex generalibus hypothecis plurima per præsumptionẽ exceperũt (cùm vtique non ita nobis necessaria consistant) quomodo non nos ex maiore & meliore sententia nuptialium lucrorum exceptionẽ faciamus?

Mulier de restituendo grauata, non constituit de nouo ex rebus subiacentibus restitutioni dotem, vel vir donationem propter nuptias. Ang.

Hæc igitur omnia futuro conferimus tempori, etiam [m] postea [n] faciendis restitutionibus [o] secũdum hanc legem. Non enim [p] illarum concedimus fieri læsionem [q], vt si qua mulier paruam habens dotem, deinde legem cognoscens nostram, aut si quis vir mediocrem fecerit antenuptialem donationem, ad circunuentionẽ legis velit augmentũ [r] aut dotis, aut antenuptialis donationis facere: & hoc trahere ad insidias restitutionum. Hanc enim perimimus circunuentionem, nullam vtilitatem habere concedentes facientibus augmentum: quantũ ad restitutionis læsionem, puram futuro tempori nostram seruantes legem.

Mulier intra tempora luctus pariens, ita, quòd sit certum ex primo matrimonio sobolem non existere, illis pœnis punitur, quas patitur statim nubens intra tem-

a Hoc enim. alias quid enim, &c. & tunc interrogatiue legas. q. d. nihil esset, quod correxisset. s. de trien. & se. §. j. col. iij. quod falsum est: imo correxit omnes leges quæ dicebant quartam sufficere ad filium excludendum: vt dicebat lex. C. de inof. test. l. cũ quæritur. & l. parentibus. alias est quidem ẽm. & tunc ponitur ẽm pro certe. Accur.

b Inopiam eius. id est, paruitatem quartæ.

c Tertiam. s. seruet filio pater iubens fieri restitutionem suarũ rerum.

d Numerum. quod plene dic, vt s. de trien. & semisse. §. hinc nos.

e Parte. s. cõplere volumus dotem aut antenup. don.

f Si non suffecerit. Sed nonne hãc legitimã debet habere sine omni grauamine: vt s. de triente & se. §. prohibemus? Rñ. sic, ita habuit. sed ipse filius postmodum semetipsum grauauit cõstituendo donationem, & pactũ super ea donatione faciendo. vnde non à patre. sed à semetipso hoc grauamen sensit. quare de sua legitima satisfacere debet, donec durat: vt hic dicitur. hæc eadem pœna econtra in muliere. Et no. hic mirabile: quia etiã vltra legitimam habet filius de bonis patris, etiam cõtra velle ipsius patris. sed hoc nõ est propter se, sed propter dotis vel donationis propter nupt. priuilegium vt subiicit: & hoc etiam nisi in fraudem nimiũ se grauauerit: vt j. eo. §. hæc igitur omnia. & hæc eadem locum habent, quando filius dotẽ iam accepit, & super dona. à se data pactum fecit vt lucretur mulier: vel econtra mulier donationem iam accepit, & super dote à marito lucranda pactum fecit. nam si hæc duo debita nõ possunt solui de bonis eius qui ad hoc tenetur, porrigitur manus etiam ad restitutionem: vt s. eo. §. adierunt. & §. rursus. & etiam ad hunc intellectum possunt hæc verba accõmodari: & vterq; intellectus verus est. Sed quid si fuerit extraneus hæres grauatus restituere? Rñ. retinet pro dote vel do. non tamen si soluit, vt in nouel. eo. tit. Accur.

g Dotis. alias ad dotis. & secundum hanc literam puncta ibi merita. & quod subiicit excipere etiam ad restitutionem, id est, de restitutione. Ad hoc, id est, ad huiusmodi oblationes dotis & antenup. do. Item alias aut dotis, &c. & tunc puncta ibi excipere. & quod subiicit etiam hoc ad restitutionẽ, scilicet denegandã subaudi. Accur.

h Merita. subaudi etiam. & facit. ff. ad Treb. l. mulier. §. cum proponeretur, & no. hic dotẽ constituendam & do. propter nupt. pro honestate personarũ: & merita. i. patrimonij facultatem, & facit. ff. de iu. do. l. quæro. & C. de nup. l. si furiosi. in fin.

i Adiectum. neutraliter ponitur: & sic expone: quia primo satisfiet de legitima donec durat. postea vero subducitur de restitutione vel ad constitutionem dotis vel etiam antenup. do. vel ad restitutionẽ vt modo diximus. Accursius.

k Ea enim quæ communiter. sic. ff. pro so. l. actione. §. Labeo. & s. de non alie. §. quia vero verisimile. in fi. col. ij. & C. de cadu. tol. l. j. §. fi. & C. de iu. ca. l. ij. §. sed quia veremur.

l Et ante nos. s. iurisconsulti & imperatores, qui dixerunt: vt licet omnia bona obliget, tamen quædam excipiantur: ita ergo hic: vt ff. de pignoribus. l. obligatione. & l. vel quæ. & l. denique. & l. seq. & C. quæ res pig. obli. pos. l. j.

m Etiam. ei. scilicet viro. Accur.

n Postea. id est, post hanc legem.

o Restitutionibus. i. in donatione.

p Non enim. vere meliorem sentẽtiã eligimus, &c. vt s. proxi. ibi, quomodo non nos, &c.

q Læsionem. i. in fraudem huius legis.

r Augmentum. etiam si non sit dos constituta, vel donatio secundum facultates. Accur.

† Cõcor. c. Raynutius. in gl. super ver. Trebellianum, post princ. ibi, hæc hodie. extra de test.

† Cõcor. glo. super verb. communem in cap. bonæ memoriæ. extra, de postul. præl. & c. licet. iuncta gl. super ver. vtilitas. extra, de reg.

Dos & donatio propter nuptias, secundum personarum merita cõstituitur.

Vnum.

pora luctus. Ange.

Vnum [a] siquidem hoc capitulum est præsentis legis: secundum verò illud de mulieribus, quæ post priores nuptias, ad secundum venerunt matrimonium, ante, quàm annus expleretur, quem lugubrẽ leges appellãt [b] quas [c] puniebant constitutiones tres [d] ante nos imperantiũ: & nos insuper de his scribentes legem [e], cũ quibusdã correctionibus, etiã sup his sancita in breui quadam parte nostrę [f] legislationis tetigimus. sed impudentissimũ quoddã nunc accessit, ꝙ in nostris prouenire tẽporibus nolebamus. Quam ob rẽ nobis rectè placuit emẽdatione dignũ existimare. Mulier enim ad virũ veniẽs, hunc [g] extulit [h], vt appareat [i] etiã superstite eo nõ castè viuere cogitãs, nondum enim completo anno, vndecimo mense perfecto [k] peperit: vt nõ esset possibile dicere, qa de defuncto fuisset ptus. Neq; enim in tantũ, tempus conceptionis extensum est. Et quoniã etiam hæc vna est pœnarũ earũ [l], quę acerbas nuptias faciunt, vt vxor mox [m] cadat antenuptiali donatione à viro data, & repente eam amittat [n], & neque vsum habeat: rectè filij sic mirabili matris partu iniuriati, ante nuptialem patris poscebant accipere donationẽ, & nõ lucrati valere mulierẽ per virũ, quẽ sic velociter dehonestauit illa. Sed quomodo dicamus verba illius [o], erubescimus [p]. Nõ dignã se dicebat esse, vt caderet: quia legem noscere [q] de legitimis loquentẽ nuptiis: sibi verò nõ fuisse nuptias nisi primas. porrò [r] partum hũc esse opus naturalis concupiscẽtiæ. Sed quia hęc [s] etiã decies millies [t] aliis subiaceret castigationibus [v] cõmittẽdo stuprũ [x], indubitatũ est: & pœnis illis [y] eam nõ priuabimus interim enim parcimus [z] defuncti filiis. Inferimus autẽ ei antenuptialis donationis amissionem & in hoc casu, quã [a] cõstituit lex super eis, quę ad legitimas accedunt nuptias intra lugubre tempus. Si enim illas lex inultas nõ relinquit, licet legitimas nuptias celebrantes, eo ꝙ fortè suspicio fuerit ne qua p̃extiterit suspiciõis malignę [b] causa ad secũdũ maritũ, eò ꝙ velociter ad nuptias festinauit: quomodo non hic, vbi causa nõ per suspicionem est solã, sed hoc ipso increpatio manifesta, & indubitata [c] prædita est delicto, omniũ impiissimus iste partus, noxiam eam

a Vnum. duo enim capitula hæc habet constitutio vt patet etiam in titu. & est similis processus hic, & supra, de nup. §. duo. & §. seq.

b Appellant. repete venerunt.

c Quas mulieres. Accurs.

d Tres. C. de sec. nu. l. j. et C. ex qui. cau. infa. irro. l. decreto. & C. ad Tertyl. l. si qua mulier.

e Legem. supra, de nup. §. primæ.

f Parte nostræ. i. dictæ cõstitutiõis. s̃. de nupt. §. si igitur. vsq; ad §. si verò expectet.

g Hunc. s. virum.

h Extulit. i. extra ciuitatẽ ad sepeliendum portauit: mortuus enim est. sic s̃. de non eligẽ. §. j. in pri. col. j.

i Vt appareat. s. nunc. nam ex eo ꝙ nunc male fit, præsumit [i] & tũc male factum: vt hic, & C. de adul. l. si quis adulterij ꝓpterea enim ꝙ aliquãdo fit bene vel male, & alia vice fieri p̃sumitur: vt ff. de re mil. l. nõ omnes. §. à barbaris. & ff. de act. l. si cui. §. iisdẽ. et C. de ĩof. te. l. iij.

k Perfecto. idem dico & si circa xj. mẽsem erat à quatuor vel quinq; tribus vel duobus diebus in antea post introitum. Nã per decem menses, & duos dies põt portare mulier filiũ in ventre, & nõ plus: vt hic, & ff. de suis & le. l. intestato. §. fi. Item plus quàm sex mensib⁹ oportet ꝙ portetur: vt d. l. intestato. dicit. & ff. de stat. hom. l. septimo. Sed quid si est natus in xiij. vel xv. mense post viri mortẽ? Respõ. idem: cum certum sit ex marito non esse, et ante annum conceptum esse: & ita inuenies si bene computes vsq; ad xix. menses natum à x. mensibus s̃. nec esse ex marito cõceptũ, & ante annũ conceptũ. & ita habebit locũ pœna huius cõstitutionis. Nã quare aliud esset in alio tali tẽpore, q̃ isto. s. xj. mensiũ: ratio reddi nõ potest. si ergo idẽ: vt ff. de ver. obl. l. à Titio. in fi. sed si post xix. menses sit natus, potest esse conceptus post annum luctus. & sic cessat pœna huius legis.

l Earum. s. mulierum.

m Mox. id est, statim.

n Eam amittat. vt s̃. de nup. §. si igitur.

o Illius. s. mulieris.

p Erubescimus. dicimus tamen, vt subiicit.

q Quia legẽ nosceret. s. de anno lugubri, quam habemus. C. de secund. nup. l. j. & s̃. de nu. §. si igitur.

r Porro. hæc potest dici secũda ratio. & facit ad hãc rationem. ff. ad le. Aquil. l. si seruus seruum. §. si fornicarius. in fi. §.

s Quia hęc. s. mulier. & loquitur Iustinianus sanciẽs ĩ casu quæstionis de facto quã habebãt filij cũ matre: vt s̃. §. & quoniã vsque huc, sed j. §. vnde sancimus. sanciẽs generaliter: alias esset superfluum vnũ eorum.

t Decies millies. & hoc colore loquendi hyperbolice plerunq; vtitur hic liber: vt s̃. de hære. & Fal. §. exhæredatos. col. j.

v Castigationibus. i. delictis, in quibus castigãtur.

x Stuprum. ꝙ in viduam committitur: vt ff. ad le. Iul. de adul. l. inter liberas. §. stuprum. Ac.

y Et pœnis illis. quare sustinet mulier, quæ intra tp̃s luctus nubit, vt pbatur statim. Ac.

z Parcimus. i. subuenimus.

a Quã. s. pœnam.

b Malignæ. Prę sumit enĩ nõ caste vixisse penes prmũ & tractasse eius mortẽ: vt s̃. e. §. sed quid erit, vbi mulier cogit vltra annum expectare, puta vsq; ad qnquennium: & si nupserit, an perdit dotem & donationẽ: vt s̃. de nupt. §. sed & captiuitatis. & §. si verò vxorem? Rñ. nõ ita perdit si solũ fornicaretur mortuo marito: qa hic & alia rõ est. s. turbatio sanguinis: vt s̃. de nup. § & insuper. Ac.

c Et indubitata. Hic collige manifesta non indigere probatione. sic. ff. de dote præl. l. j. in fi. & ff. de verbor. obli. l. continuus. §. cum ita. & ff. qui satisd. co. l. si verò pro condemnato. §. qui pro rei qualitate.

[i] Vide de hoc in ca. cum in iuuẽtute extra de pręsump. vbi ad hoc bo. text.

Mulier per decem menses & duos dies potest filium portare.

Manifesta, probatione non egent.

a Relinquens. q. d. non debet relinqui multum.
b Circa terminum anni. Item postea intra xix. menses: ut eod. §. diximus.
c Castitate luxuria. i. nõ debet habere plus luxuria quàm castitas. & facit. C. de do. inter vi. & uxo. l. si ex voluntate. & ff. de dona. inter virũ & uxor. l. iiij. & ff. quod vi aut clam. l. Servius. & ff. ad Tur. l. j. §. accusationẽ.
d Spem scripturæ. i. scriptæ dona. propter nupt. ut s. diximus. ibi unde sancimus.
e Legitimas. i. primas ut dicunt, vel dic secundas: quia cum nõ possit impune facere nuptias, facit hoc, ut s. ibi non dignam se &c. & sic not. dici legitimas nup. ante annum: & tamẽ puniunt. & sic no. dici aliquid esse legitimũ, quod poenam meretur. arg. cõtra C. de adul. l. Gracchus. sed certe matrimonium hic nõ punitur, sed nimia festinantia. Item quod dicit de stupro posse eam accusari, est contra. C. de adul. l. si ea. Sed non est cõtra. nam licet dicat ibi adulterij, exponimus tamen i. stupri. ne contradicat. ff. de adult. l. si uxoris. §. plane. Sed dic ibi esse uxorem: hic viduã. Item ibi plane se subiiciebat: hic nõ ut C. e. l. quæ adulterium. Sed quid de muliere tutrice filiorum nunquid erit idem? Videtur quod sic: ut supra, de nu. §. si vero tutelam. Sed dic contra cum hoc nõ invenias expressum: ut s. de admi. of. in sacris. ap. §. si. in fi.

Legitimũ quandoque poenã meretur.

† Hęc authoritas contra ca. quia circa. extra, de biga. ubi plus habet luxuria quã castitas ut dicit glos. j. illius ca. & de his poenis quibus. j. hoc §. dicit de muliere nubente intra tẽpus luctus, vide in c. cũ secundum apostolũ. cum glos. suis, extra de secun. nupt.

relinquens [a]? Unde sancimus, si quid tale contigerit, & ante luctus tempus pepererit mulier circa terminum anni [b], ut indubitatũ sit sobolẽ nõ ex priori cõsistere matrimonio: modis omnibus eam privari antenuptiali donatione & secũdum proprietatẽ & secũdum usum: subdendã quoque aliis omnibus poenis, ac si secũdas eã cõtigisset ante luctus tempus legitimas celebrasse nuptias. Nõ enim aliqd amplius habebit castitate luxuria [c]: † sed subiiciatur qdẽ et ipsa poenis, periculũque sustineat etiã circa spem scripturæ [d], propter stuprum: ut neque nuptias acerbas desideret, neque legitimas [e] nuptias maiore malo circumveniat. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hãc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo cognoscens solenniter per programmata propria manifesta faciat universis. Da. Cal. Ianu. Constantin. præfec. Belisario viro clarissimo.

TITVLVS VII.

DE TABELlionibus [f] & ut protocola [g] dimittant in chartis.

Tabellio à partibus rogatus debet per se audire negotium, & ipsemet scribere: nec alicui delegare potest. In urbe tamen Constantin. duo specialia circa tabellionis officium exercentur. Ang.

Imperator Iustinianus A. Ioan. præfe. præt. iterũ exconsuli & patricio.

Item paulò ante [h] audivimus præsenti legi prębẽtem occasionem. Ex persona quidem mulieris cuiusdã ferebatur documẽtum [i] literas quidem eius [k] non habens [l], (erat enim harum ignara [m]) cõpletum autem à tabellione [n] & tabulario [o], subscriptionẽ eius [p] habens, & testium ostendens [q] præsentiam. deinde, dũ quædã dubitatio super eo fieret, muliere dicẽte nõ esse à se † delegata [r], quæ charta loquebatur: qui [s] litem audiebat [t], quærebat à tabellione [v] cognoscere negotij veritatẽ [x]: denique tabellionẽ deduxit [y]: at ille [z] literas recognoscere dixit cõpletionis [a] tabellionis, nõ tamẽ nosse [b] aliquid horũ [c], quæ secuta sunt. Nec enĩ sibi ab initio penitus delegata, sed cõmisisse [d] cuidã suorũ [e] hoc facere [f]: neque postea venisse [g] ad completionem, sed rursus alij [h] hoc commisisse. & is [i] quidẽ, qui affuit completioni [k],

f DE TABELlionibus &c. Hoc expeditur. j. eo. usque ad §. illud.
g Et ut protocola. hoc expeditur. j. eod. §. illud. & expone, ut ibi.
h Item paulo ante. Nõ quod sit scripta aliqua lege: sed de facto fuerat illa lis. Acc.
i Documentum. i. charta quædam.
k Eius. s. mulieris.
l Non habens. dictum documentum.
m Ignara. s. dicta mulier.
n Tabellione. Tabellio erat minor, tabularius maior: & magister stationis maior utroque: magistrũ autem hic adiverunt contrahentes: & ipse commisit tabulario audientiam: tabularius autem tabellioni scribendum commisit: ut probant sequentia. sunt autem & alia multa nomina horum publicorum scriptorũ: ut C. de tabellion. in tit. & l. fi. & hoc si habes in litera à tabellione et tabellario. alias est & tabellarij subscriptionẽ &c. & tunc idẽ est sensus. Alij dicunt pro eodem poni utrunque: & dicũt & pro, id est, Sed primũ verius est. & sic fuerunt duæ delegationes, ut dictum est.
o Tabulario. à tabulario dicitur completum, eo quod dixit vel mandavit tabellioni scribendum.
p Eius. tabellionis: ut j. patet ibi, & ille &c.
q Ostendens. prædictum documentum tabellionis.
r A se delegata. id est, dicit, quod non mandavit ut scriberentur, quæ scripta sunt.
s Qui. subaudi ille.
t Audiebat. scilicet iudex &c. Accursius.
v A tabellione. scilicet cui ultimo fuit hoc mãdatum scribendum.
x Veritatem. optime sumitur hic argumen. quod iudex omnibus modis laboret ad veritatem quęrendã. sic. C. de eden. l. is apud quem.
y Deduxit. alias adduxit: & alias deduxit, id est, fecit deduci. i. venire coram se. Azo.
z Ille. s. tabellio.
a Completionis. id est, subscriptionis suæ. nam ipse tabellio scripsit & subscripsit.
b Nosse. i. nesciebant qualiter contraxerunt.
c Horum. s. discipulorum, qui erat tabularius.
d Commisisse. s. dictum magistrum.
e Suorum. s. discipulorum.
f Hoc facere. sub. i. audire tenorem contractus.
g Venisse. s. dictum tabularium.
h Alij. s. tabulario.
i Et is. s. magister stationis.
k Completioni. s. audientiæ contractus.

† Hal. de mandata.

Veritatem super omnia debet quęrere iudex.

a Dicens. tabellio.
b Dimissum sit. i. mandatum, vt scriberetur.
c Inuentus est. scilicet tabularius.
d Patiebatur. s. dicta mulier.
e Decretum. per nostram sententiā, quam de facto tulimus: quę & fuit ius: vt C. de leg. & con. l. fin. in princ.
f In omnibus. s. hominibus: & omnibus terris: vt in nouel. e. tit. & sic reprobat quorūdam opinionem qui dicunt hanc constitutionē localem. sed nos dicimus generalē: vt hic, & j. ib^i, hoc custodiri, &c. nisi in duobus casibus: vt j. eo. §. pen.
g Operi tabellionū. i. ipsis tabellionibus: vt in nouel. eo. titu.
h Ipsis p̄ se. & caue tibi: qa haec litera dicit: & ipsi tabelliōi iniūgi siue mādati instrumētū. Itē & per se mādat siue iniūgit, vt ipsemet scribat, & nō alij mandet. Itē & debet audire ipse idē verba cōtract⁹ vsque ad cōpletionem, vt subiicit, & dū dimittitur, &c. olim aūt non erat ita: sed dū ibamus ad tabellionē magistrū, ipse non audiebat nos: sed alij cōmittebat audientiā. si volebat, & ille auditor nō scribebat, sed alij scribēdū cōmittebat & ipse tantum audiebat: vt s. e. in prin. Hodie autē & cōtractū audit vsq; ad finē: & sibi iniūgitur documētū, vt per se ipse cōponat: vt hic dicitur. & pōt esse rō, quare nō possit sic cōmitti: qa facere instrumentū nō cōpetit iure magistratus: ergo delegari nō pōt: vt ff. de off. eius cui mā. est iuris. l. j. in prin. Sed nonne tota die videmus esse Florētiae magistrū stationis, & p eos fieri instrumēta, qui discipuli sunt? Rū. ibi audit cōtractū discipulus, & sibi iniūgit documentū & iō scribere pōt: licet & magister apponat ibi signū suū ratiōe maioris authoritatis: vt ff. de eden. l. si quis ex argentariis. §. j. nā quo signa sunt plura in chartis, tāto cautiora sunt instrumēta: vt j. de fi. instr. §. oportet. co. vj.
i Iniungatur. Hic no. ad hoc, vt tabellio faciat chartā oportet sibi mandari à partibus siue verbo rogo, siue delego, siue volo, siue similib. vt hic, & s. in princ. ibi, non esse à se delegata. Sed aliud in teste. nā fortuitus valet: vt ff. de test. lege, ad fidē. nisi in quatuor casibus: vt j. de testi. §. & licet. in fin. §. sed nunquid est est necesse vtrumque contrahentium hanc mandare? Rū. sic, licet forte posset distingui, an sit gratia vtriusq; praeiudicium, & tunc oportet vtrunque mandare: vt hic. Aut pro vno tantum: & tūc sufficit eū mandare, cuius sit gratia. forte enim alter nūquam mādaret in cuius sit praeiudicium: vt ff. de verb. obl. l. inter stipulantem. §. j. & ita seruatur maxime in denuntiationibus quae fiūt ab vno alteri ex variis causis. Sed qd si nō inuenit in instrumēto, qd sit mādatū vel iniūctū à partibus? Rū. praesumi semper esse iniunctū: vt inst. de inu. stipu. §. si ita scriptū. & insti. de fideiuss. §. fin.
k Dimittitur. i. perficitur contractus.

> Principis sententia, est lex.
> † Haloā. se pręsente absolutum fuisse.
> Instrumēti factio delegari nō potest.
> † Facit c. inter dilectos. cū gl. super ver. proficeret extra, de fide instr. Cōc. etiā c. cū olim. extra, de priuileg.
> † Haloā. & cū absoluitur, intersint.
> Tabellio debet esse rogatus, vt instrumentum recipiat.

venit, nihil nec ipse dicēs[a] se nosse. etenim neq; scriptor fuit documenti: sed solū docuit, qa praesente se hoc dimissum sit[b]. † nec cui ab initio delegatū est, inuentum est[c]. vnde nisi per testes iudex valuisset agnoscere cām, purè periculum patiebatur[d], vndiq; cadēte negotij notitia. Et illud qdē competentē meruit examinationē atq; decretū[e]. Nos autē credimus oportere vniuersis auxiliari, & cōmunē in omnibus[f] facere legē: quaten⁹ praepositis opi tabellionū[g], ipsis p̄ se[h] omnibus modis iniungatur[i] † documētum †, vt dum dimittitur[k], intersit[l]: & nō aliter imponatur chartae cōpletio, nisi hęc[m] gerātur: vt habeāt, vnde sciāt negotiū: & interrogati à iudicibus, possint quae subsecuta sunt cognoscere, & respōdere[n]: maximè quando literas sunt ignorātes, qui hęc[o] iniungūt[p]: quibus facilis est[q] & incōuincibilis denegatio horū, quae pro veritate secuta sunt. Vt ergo omnia haec[r] p̄hibeamus, p̄pterea praesentem cōscripsimus legē: & haec custodiri mod⁹ omnibus volumus à tabelliōibus, siue in ipsa felicissima ciuitate[s], siue in p̄uinciis sint. sciētibus[t], qa si pręter haec[v] aliqd egerint, cadēt omnino iis, quae vocantur stationibus: † & qui[x] ab eis dirigitur ad iniungendū[y] documentum, & interest[z], ipse dominus super stationis authoritate erit, & mutabitur causa: & ille quidē de caeterò hoc obtinebit[a] officiū in statione, quale[b] qui in ea[c] primatū tenebat: ille[d] verò cadet[e] ea: aut vnus[f] erit[g] ministrātiū[h] illi[i]: qm̄ illi qdē dedignatus est hoc agere[k]

l Intersit. tabellio ipse, id est, sit praesens.
m Nisi haec. s. tria quae dicta sunt in litera: vt modo cautè notauimus.
n Et respondere. s. iudicibus.
o Qui haec. s. instrumenta facienda.
p Iniungunt. tabellioni.
q Quibus facilis est. i. facile[r] possunt decipi illiterati per mutationem scripturarū: & nō poterunt probare contrarium: quia quantum ad eos res est inconuincibilis: si non poterunt ipsi probare contrarium. quare illiterati à tutela excusantur: vt inst. de exc. tut. §. similiter. secundū quosdam. Item à postulando repelluntur: vt C. de postu. l. ij. secundum quosdā. Item à iudicando: vt infra, de iudi. §. j. Item à clericatu: vt infra, de sanct. epi. §. & s. quomodo oport. epis. §. neque ex idiota. Accur.

> r Falluntur de leui illiterati. Nec potest illiteratus beneficiū retinere, vt per Innoc. in ca. cum nostris. de cōcessio. praebend.
> † Haloā. & ab ipso missus vt instrumētum iniūgeret, adhibitusq; ipse dominus & cū authoritate in statione erit.
> s Et vide ibidē Angelum.

r Haec. quae dicuntur in hac lege.
s Ciuitate. siue in prouinciis. hic manifeste reprobatur eorum opinio qui dicunt totam constitutionē esse localem.
t Sciētibus. scilicet tabellionibus. vel dic magistris.
v Praeter haec. i. discipulis suis iniunxerunt documenta componere: vt in noue. eod. tit.
x Et qui. id est, discipulus.
y Ad iniungendum. i. audiendum id quod erat magistro iniunctum. Accur.
z Et interest. i. adest ad audientiam.
a Obtinebit. alias obtinebit, alias sustinebit. Accursius.
b Quale. s. sustinebat magister qui, &c.
c In ea. scilicet statione.
d Ille. scilicet magister.
e Cadet. vt C. de Iudae. l. Iudaeos.
f Vnus. scilicet alius. si ille qui delegauit, magister forte, non sit idoneus. & de his dicet infra, proximo. §.
g Erit. s. primus in statione.
h Ministrantium. discipulorum.
i Illi. scilicet magistro.
k Hoc agere. id est, conuenire cum eis qui instrumenta componi desiderant, vt in noue. lis, eodem titulo. & sic not. quod nemo debet verecundari facere artem suam.

quod erat concessum ei: ille verò [a] secundum illius [b] volūtatē hoc egerit [c]. propterea nos hāc intulimus eis [d] pœnā, † vt optimi fiāt circa documenta & iusti & cautiores, & non propter suam requiē & delitias corrūpāt alienas vitas. Si verò indignus sit fortè potestatem in stationibus [e] suscipere is, cui documentum extra ea, quæ à nobis disposita sunt per pręsentem legem, iniungitur [f]: tabellio [g] quidem cadat omnibus modis hac causa: alter verò pro eo constituatur: nihil omnino dānificando [h] ex hoc stationis domino (quicunque fuerit extraneorum, & non ipse tabellio [i]) neq; cadente lucris exinde venientibus: sed illo solo, q talia perpetrauit, & dedignatus est suum cōplere opus, primatu cadēte [k]: omnibus quidē aliis [l] super statiōis iure integris dominis eius ab ipsis tabellionibus, qui talia peccauerūt seruandis. Et nō fingāt tabelliones occasiones, per ægritudinē † fortè discedentes, aut occupationes huiusmodi. licebit enim eis, si quid tale fuerit, euocare eos, qui contrahunt, & per se causam [m] cōplere. proinde hæc quæ contingunt rarò [n], nō impedimentū facient vniuersis: eò quòd nihil inter homines sic est indubitatum, vt non possit (licet aliqd sit valde iustissimum) tamen suscipere quandā solicitam dubitationem [o]. sed nec quæstus [p] eorū minores fieri per hoc, ꝓpter cōtrahentiū frequētiā occasionem habentes: cū melius sit pauca agere cautè [q], quàm multis interesse periculosè. Vt tamen [r] non vehementer eis [s] dura [t] lex esse videatur: nos coniicientes [v] humanā naturā, mediocres etiam eis leges nostras ponimus. ꝓpter tales enim eorū fortè dubitationes [x] damus eis licentiam singulis [y] vnū [z] ad hoc constituere gestis apud clarissimum magistrū cēsus felicissimæ ciuitatis [a] solenniter celebratis: & licētiam [b] eis [c] dare, vt delegētur [d] ei ab iis, qui veniunt ad eius stationem & documenta: † & dimissis eis interesse: & nulli † omnino alteri in statiōe existēti licentiam esse, vt aut delegetur ei initium [e], aut cum dimittuntur [f],

a Ille vero. repete quoniam. & dic ille. s. discipulus.
b Illius. s. magistri.
c Hoc egerit. i. cōposuerit documentū qđ iniunctū erat magistro faciēdū, per quod videbatur eū puniri. sed non punitur, imo efficitur primas stationis: vt dictū est: & ideo non punitur, vt hic innuit: quia obsequitur imperio patris vel domini: vt ff. de re. iu. l. velle.
d Eis. s. magistris.
e In stationibus. alias super stationibus alias in stationibus.
f Iniungitur. s. discipulis. & facit. ff. de inst. l. quicunq;. §. sed & cum filio.
g Tabellio. sub rogatus. vel dic, i. magister.
h Damnificādo. Quia stationis habet redit⁹ integros vt subiicit, neque cadēte, &c. sed qs soluet hos reditus? Respon. magister qui conduxit. Sed nunquid repetit à discipulo qui nunc ibi est magister? Videtur quod nō: quia suo delicto perdidit. vnde ex eodem facto pœnā & præmium habere non debet: vt ff. so. ma. l. si ab hostibus. §. fi. sed verius est vt agat, & repetat condictione ex hac lege. satis enim punitus est de delicto: qa primatū amisit: vt C. de pœ. l. sancimus. Accur.
i Et non ipse tabellio. s. subrogatus si enim ipse idē esset dominus stationis, non peteret reditum à seipso vel à magistro, qui est delectus. nā mitius debet agere cū magistra suo quā cum aliis. Item exceptione doli ab eo repellitur, cum sibi restitutus est, vt modo diximus: vt ff. de excep. do. l. dolo.
k Cadente. scilicet domino.
l Omnibus aliis. forte quædam pepigerat magister cum domino stationis eius, quæ secunda sunt inter eos: vt dicit.
m Et per se causam complere. q. d. aut faciant tria, quæ facere debent, aut eos contrahentes admoneant: vt per seipsos suos compleant contractus.
n Raro. quia tabellio impediaꝛ per se cōponere: nō ideo semꝑ hac obiecta occasiōe dicat se velle aliis cōmittere: vñ legislatores de iis, quę raro accidunt, non curāt: vt j. vt sine proh. ma. debi. & cre. §. j. co. vij. Fiāt ergo instrumēta cū cautela: & ꝑ se oīa faciūt: qa etiā si facta incidūt ī dubiū, nedū alꝭs malefacta: vt subiicit.
o Dubitationē. vt C. qbus ad lib. procla. non li. l. fi.
p Sed nec quæstus. videbatur enim quod ex quo hęc omnia faciūt & per se, quod tota die habebūt quid faciāt: vnde min⁹ deberent accipere à quolibet, cū ī alio recōpēsantur: quia habēt exercitium maius: sed tñ non est ita vt subiicit.
q Caute. Vnde Salomon ait. Melior est bucella panis sicca cum gaudio, quā tota dom⁹ plena victimis cū iurgio. Itē meli⁹ est parū cū iustitia, quā multi fructus cum iniqtate. & facit. C. de vete. iu. enu. l. j. §. sed neq;. ar. contra. j. de alie. & em phy. § si vero contigerit. col. ix. Ac.
r Vt tamen. hic incipit constitutio localis, &c.
s Eis. s. tabellionibus Cōstantinopolitanæ ciuitatis.
t Dura. alias dira alias dura
v Coniicientes. i. considerantes.
x Dubitationes. i. an possent aliquē delegare: vel commode possent facere si qua necessitate ad talia cogerentur: vt j. e. §. & non fingant.
y Singulis. s. tabellionibus & omnibus & singulis, vt in nouellis eo. tit.
z Vnū. s. tabellionē: vt in nouellis. eo. ti. sed quidā habēt vnā: & tūc dic vnā licētiā i. semel vnū cōstituere & erit idē intellectus.
a Ciuitatis. Quidā habēt in textu huius, & dicit de Constantinopolitana, & bene. nam hic. §. localis est: vt j. §. fina. sed & si non sit in textu hæc dictio huius, tamen intelligitur.
b Licentiam. repete, & damus eis licentiam dare ei licentiam, quam habent pro se in curia magistri census, vt delegentur, &c.
c Eis. i. delegatis eis instrumentis: sed dic interesse. s. completioni instrumenti. s. illum, cui delegata sunt instrumenta.
d Vt delegentur. scilicet, instrumenta facienda: vt statim innuit.
e Initium. i. audientia contractus.
f Dimittuntur. id est, quando completur ipse idem contractus, vel quando scribitur.

† Haloā. vt huius metu iustiores & certiores circa instrumenta se præbeant: atque dissolutis delicatisque moribus suis aliorū substātias subuertant.

† Hinc apparet etiam ex causa valetudinis excusatione iusto aliquo īpedimento nō possit tabellionē alteri confectionē instrumētorū, siue (vt dicūt) rogationum suarū delegare vt nota. in l. generaliter. C. de trib. lib. xj. & extra, de fide instr. c. penul. et vide Bal in c. cū P. tabel eod. tit. de fide instrumē. At limita id verum esse, dū viuit secundum Ang. hic: sed in testamento id facere potest: vt in dicto c. cum P. tabellio.

Leges non determināt de raro accidentibus.

† Haloā. cumq; & absolu... tur inte... sit.

Cōcor. tex. cū ca. cū tabellio. in gl. fi. in fi. extra de fide instrumē.

Aut

a Aut. id est, saltem.
b Dudum. in hoc §.
c Documentis. Hic est argumentum, imo lex expressa quod tabellio nõ potest delegare discipulũ suum ad componẽda instrumenta: sed si fecerit instrumẽtum, non vitiatur, sed tabellio pœnã patitur. Sed certe hoc est in Constantinopolitana ciuitate tantum. Quid autẽ de aliis? potest dici idẽ ratiõe similitudinis: vt quod est hic in omni eo cui cõmittitur præter designatũ ad hoc, idẽ sit in quolibet. vel dicas * aliud ibi: quia ibi prohibetur & nullo casu cõceditur: quare est illud perpetuo prohibitũ: hic nõ. vñ si ibi fiat cõtra, nõ valet instrumẽtũ: vt C. de legi. & cõ. l. nõ dubiũ. Item no. hic aliud optimũ ar. quod vbicunque tabellio perdit officiũ suũ, quod est propter multas causas: vt quia ministrauerit scripturã alienatiõi rei sacræ vt s. de non alie. §. ad hæc. & in aliis similibus casibus, quod * nõ ideo debẽt vitiari sua instrũ. et facit ff. de of. præt. l. barbarius. & hoc est verũ ar. cõtra tñ C. de sen. pas. l. fi.
d Quæ. s. res. s. scriptura in initio chartæ facta.
e In initio quidem. s. habeat appellationẽ, vt sequitur. & facit j. vt p̃po. no. impera. §. j.
f Protocolũ. dicitur à protos, quod est primũ, & collũ, quod est collatio. s. literarũ. q. d. prima * collatio literarũ in charta. nõ aũt ideo dicitur quasi in primo collo literarũ hoc fiat: quia si fieret in primo collo chartę, secũdũ hoc chartá hẽret plura col. in hoc autẽ initio ĩ breuiatura totius cõtractus fiebat, & anni dñi, & similia vt subiicit. & debet statim in eadẽ charta siue membrana fieri instrumẽtum: vt si esset dubitatio in instrumẽto, recurreretur ad imbreuiaturam, quæ protocolum dicitur, vt dictum est, sic & dicitur Adam protoplasma quasi primo plasmatus à Deo. Item Stephanus protomartyr, quasi primus martyr post natiuitatẽ Christi. hodie autẽ hęc nõ sunt in vsu, sed vel in quaterno vel prorsus alia charta fiũt huiusmodi rogationes, quę consuetudo cõ sit generalis, vincit hãc legẽ generaliter: vt quod not. ff. de leg. et senatus. l. de quibus. in fin. sed olim in Constãtinopolitana tã tum ciuitate seruabatur: vt j. p̃xi. §.

g Habeat appellationẽ. q. d. habeat charta nomẽ comitis scriptum. Ac.
h In talibus scribuntur. s. in imbreuiaturis nã præter ea quæ dicuntur. j. vt præpo. no. imp. col. v. vt hic scribitur: ibi forma contractus breuiatur.
i Et vt. repete præsenti adiicimus legi, vt protocolum non incidat.
k Sancimus. s. nõ facienda.
l Suscipiant. sci. licet iudices.
m Adulteram. i. falsam.
n Diximus. vbi est breuiatura. in princip.
o Decreta sunt. in illo §. vt tamen nõ vehementer. & ex §. illud. vsque huc. nã alia cõmunia sunt quæ diximus supra, eodem §. nos.
p Valere. ex necessitate. Acc.
q Et licet. Repete, & vbi licet. i. licitum est negotiis interesse subaudi.
r Nõ dare. repete, & vbi non licet dare.
s Cui. s. falsitati.

Vide Bal. in l. j. §. ne autẽ. in iiij. col. C. de cad. tollen.

* Hæc vera est, approbatur quę p glo. in ca. cum P. tabellio. de fide instrumẽ.

** In hanc quæstionẽ vide Spe. in titul. de instr. edi. §. restat. vers. quid si tabellio cõfecit. & vers. quid si tabellio perdit. eo. ti. §. instrumentum. vers. item opponi.

*** Protocolũ, prima est cõcinnatio, raptimque confecta scriptura quę breuiter ac succincte cõficitur à tabellione, vt deinceps extẽdi absolui que possit. de qua re vide Bart. in l. Gallus §. idem credendum. ff. de libe. & post. Cæterum significabat olim certam in chartę capite notã signumque

Vide Gl. quo videlicet artificio quo tẽpore ea cõsecta fuerit, cũ comitis sacrarũ largitionum nomine: quod verò nũc tractũ est ad iudicẽ memoriatum lemque tabellionis scripturã, secundum Vigilum in titul. de testa. ord. institu. Atque ab de riuatione gl. quæ ridicula est, vt constat Græcè sci entibus.

† Hinc notat Bartol. omissionem solennitatis in confectione instrumenti falsi suspicionẽ inducere, & ad idẽ. C. de num. et ar. l. nulli. lib. xj. aduersusquã præsumptionem nõ videri posse probationem admitti, ait vt tantã sit iuris ac de iure pro ut habet glos. ad fi. in l. iubemus. C. de testi. & vide eũdem B. ad multas quoque alias quęstio. quas hic pertractat post Iac. Bel.

interfit: nisi tabellioni, qui authoritatem habet, aut[a] qui ab eo ad hoc statutus est. Si verò præter hoc fiat, & alter delegetur tunc subiacet pœnæ tabellio, qui authoritatẽ habet à nobis dudum[b] definitam: ipsis tamẽ documentis[c] propter vtilitatem cõtrahentium non infirmandis. Nouimus enim, quia legis metu de cæterò & ipsi custodient, quę à nobis decreta sunt, & documenta sub cautela facient.

Tabellio debet primò instrumentum in protocolo redigere, ponendo diem instrumenti celebrati, & omnia opportuna, & in ea charta contractum scribere per extensum, aliter non tenet instrumentum confectum, quod habet locum in ciuitate Constantinopolitana. Angelus.

Illud quoque præsenti adiicimus legi, vt tabelliones non in alia charta pura scribant documenta, nisi in illa, quę[d] in initio[e] (quod vocatur protocolum[f]) per tempora gloriosissimi comitis sacrarum nostrarum largitionum habeat appellationem[g] & tempus quo charta facta est, & quæcunque in talibus scribuntur[h], & vt[i] protocolum non incidant, sed insertũ relinquant. Nouimus enim multas falsitates ex talibus chartis ostẽsas et prius, & nunc. ideoque licet aliqua sit charta (nã & hoc sancimus[k]) habens protocolum nõ ita conscriptum, sed aliam quãdam scripturam gerens, neque illam suscipiant[l], tanquam † adulteram[m], & ad talia nõ opportunam: sed in sola tali charta qualẽ dudum diximus[n], documẽta scribant. Hæc itaque quæ de qualitate taliũ chartarũ à nobis decreta sunt[o], & de incisione eorum, quæ vocant protocola, valere[p] in hac felicissima solũ ciuitate volumus, vbi plurima quidẽ cõtrahentiũ multitudo, multa quoque chartarũ abundãtia est. & licet[q] legali modo interesse negotiis, & non dare[r] occasionẽ quibusdam falsitatem cõmittere: cui[s] se obnoxios existere demõstrabunt, qui præter hęc aliquid agere prę sumpserint. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sanctam declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Datum xix. Calendas Septembris.

TITVLVS I.

DE ECCLEsiasticarũ rerum[a] immobiliũ alienatione & solutione[b].

Rei immobilis alienatio, & in solutum pro debito fiscali concessio permittitur de rebus ecclesiæ, si ex mobilibus satisfieri non possit: si tamen episcopi & clerici consensus accedat, pro debito verò priuati solùm in solutum datio conceditur exceptis rebus immobilibus ecclesiæ Constantinopolitanæ, & aliarum sibi subditarum vel recommendatarum, quæ nullatenus alienãtur. Ange.

a De Ecclesiasticarum rerum &c.
Hic subiicit v. collatio. & quod dicit alienatione: scilicet facta pro fiscali tantum debito.
b Solutione. id est, dationem in solutum ipsi creditori etiam priuato, non solum fisco: vt infra, eodem. §. si verò priuatus.

 Et

Imper. Iustinianus A. Ioanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfe. iterum ex consule & patricio.

COLLATIO QVINTA. †

ET circa leges studiū & alia oĩa à nobis ideo quotidie cū labore aguntur, vt vtilitatē nostris subiectis inueniamus: quod effusum quidem & immensum [a] † est, remouentes: quod autē & optimū & meritum [b], subrogātes. Sæpe quoque ex studio propter priorē immensitatem etiam vltra mēsuram [c], legē cōstruximus: vt quod primitus affluebat retinētes [d], ita æqualitatē de cæterò introduceremus. Nuper igitur scripsimus [e] legē de sanctissimis ecclesiis omnibus, & monasteriis, et reliquis venerabilibus domibus, nullā eis rerū immobilium alienatiõis licentiam premittentem. Videbamus [f] enim causam effusā, et paulatim [g] ad alias ecclesiasticas migrantes possessiões: neque [h] pretiis solutis dignis [i], neq; opere ineuitabili [k] imminēte alienatis [l] : sed etiā [m] cōtra positas † iā leges decies millies circumuentiones factas. Quocirca primam perimentes [n] viā, omnibus similiter inaccessibiles contra eas [o] facimus circūuentiões, sed hinc [p] plerique [q] quidē sanctissimarum ecclesiarū, aliarumq; venerabilium domuū vtilitatem habuerunt, possessiones nullo has minuere præsumente. occurrit tamē [r] etiam aliquid difficile. debita enim aut longo tempore constituta, aut etiam postea ex quadam necessitate, & maximè per fiscales occasiones eis accidentia ad alienationis necessitatem sacras perduxerunt domos. mobili enim nō extante [s] substantia sufficienti, periclitabantur in nouissimam venire necessitatem harum præsules, neque vendere potentes, neque vnde debita soluerent [t], habentes. Sed pro talibus quidem debitis posse pro solutiõe creditoribus dari possessiones ecclesiasticas, tamen cum competenti subtilitate & obseruatione facienda solutione, iam sæpe permisimus [v] : sicut neque [x] palā hoc nostra prius permisimus lege. Si verò non priuatus aliquis est creditor, sed præeminet fiscus, & exigit debita, est autem inopia pecuniarum, accipere verò immobilē possessionem impossibile est: fiscū hic relaxare aliquid, subtilitati legis competere iudicauimus. Et si qua necessitas huiusmodi fiat: etiam alienationē sinere perspeximus [y]. Sācimus igitur, si sanctarū aliqua ecclesiarum aut reliquarum colēdarū domuū fiscales debeat functiões, & vnde faciat harū redditionē, nō habeat: conuenire omnes in vnū & qui ex clero sunt, & Deo amabilē episcopū eius ciuitatis, insuper & metropoleos: & sacris propositis eloquiis [z] causam examinari: & si non apparuit vllus quæstus citra alienationem immobilis rei, valens soluere fiscale

† Inter hanc & superiorem apud Haloand. intercidit cōstitutio, ne Iudæi Samaritani, & hæretici per causam religiõis &c.

† Imperator tollit qđ est immēsum & effusum: sic papa tollit multitudinem litium. c. finem litibus. extra de dolo & contuma. cum similibus.

† Cōcor. in proœ. libro vj. post. prin.

[a] ET circa. Immensum. sic supra, vt dete. sit nu. cleri. in prin. sic s. de nu. §. deinceps. in fi. col. iiij. Acc.

[b] Meritum. s. est.

[c] Mensuram. q. d. non constrinximus, quantū necesse videbatur: sed diuisimus: etiā vltra mensuram, vt non nimiū recedere videamur ab eo qđ fuerat primo cōstitutum: vt patet in sti. qui ma. nō pos. §. cum ergo. Ac.

[d] Retinentes. i. refrenantes.

[e] Scripsimus legem. vt s. de non alie. col. ij.

[f] Videbamus. ratio quare fecimus legem illam.

[g] Paulatim. repete videbamus.

[h] Neq;. migrantes dico, neq; &c.

[i] Dignis. scilicet ecclesiis.

[k] Ineuitabili. imo bene poterat euitare illam alienationem.

[l] Alienatis. s. possessionibus suis.

[m] Sed etiam. s. videbamus: vt not. s. de non alien. §. lex itaque. & §. seq.

[n] Perimentes. q. d. generaliter etiā prohibēdo fieri alienationem ecclesiasticæ rei, nequaquam plus timere oportet huiusmodi fraudes, cū omne genus alienationis sit prohibitū: vt s. de non alie. §. finimus. in fi.

[o] Cōtra eas. s. venerabiles domos: vel dic melius contra eas. s. leges. Ac.

[p] Sed hinc. i. ex prædicta lege.

[q] Plerique. s. clerici: alias plerūq;, id est, frequenter.

[r] Occurrit tamē. s. de nouo post prędictā legē: & ideo cōsilio nouo indigebat: vt ff. de ven. tre inspic. l. j. §. j. in prin. §. quod consiliū hic subiicitur. ibi, sancimus igitur &c. Acc.

[s] Non extante. alias nō existente. alias nō extante. illa enim possunt alienari, cū non inueniatur prohibita alienatio in talibus: vt diximus. s. de non alie. §. nos igitur. Acc.

[t] Soluerent. volentes, scilicet vendere, repete.

[v] Permisimus. s. in rescriptis, quæ nō habemus in corpore iuris: & ideo ignorauimus, quæ fuit illa subtilitas: hodie scimus post hanc legem: vt j. de alien. & emphy. §. hinc super. collat. ix. Accur.

[x] Sicut neq;. s. tali modo quo palā. i. specialiter priore non permittebatur lege: sed generalis permittebatur hypotheca: vt supra, de non alie. §. si autem creditor. Azo. Vel dic permisimus in scriptis fieri donationem in solutū, sed nō permisimus palam, id est, indistincte, sed quibusdam tantum per illa nostra rescripta, quæ legē appellāt. s. specialem: vt instit. de iure natu. §. sed q; princ. & nota quia dicit se permisisse donationem in solutum propter debitum priuatum: sed propter fiscale & donationem in solutū & etiā alienationem, vt subiicit, & etiam statuendo dixit postea proxime.

[y] Perspeximus. scilicet in illis nostris concessionibus. & idē etiā statim dicam generaliter statuendo.

[z] Eloquiis. sic infra, constit. quæ ex adscrip. §. fi. sic infra, de alie. & emphyt. §. sed etiam. colla. ix.

Senten.

tunc † licentiam eis esse, sententia [a] tali procedente, & decreto celebrato apud prouinciæ iudicē [b], etiam possessiones immobiles cōtingere, & eas alienare ad solutionem debiti. ementibus quidē in fiscum [c] soluentibus, & desuscepta inde percipiētibus, & subeuntibus [d] fiscale debitum, & cautelam inde habentibus, & nihil metuentibus primitus positam legem [e], constitutis etiam fiscalibus desusceptis insinuatis inter monumēta gestorum deponentibus [f] iis, qui fecerunt ea, vt & apud sanctissimas ecclesias saluentur † data desuscepta [g], eò q fiscalia soluta sint tributa, & omnia secundū nostrā legē gesta sint non potentibus [h] aliquibus [i] fingere fiscale debitū, & ita ad alienationes immobilium rerum accedere. Ideo enim & decreti factionē pmisimus: vt & fiscale debitum testimonio pandatur, & ex quantis descendit temporibus. & quoniā nō pecuniis solutum est, sed in necessitatem alienationis venit, vt veritas vndique protestata sit: omnibus coram sacris euangeliis agendis, scientibus & episcopis & clericis & aliis omnibus, quia Deus respiciet, quæ geruntur ab eis: & si quid egerint per dolum, aut lucrū, aut machinationem: hoc in suis recipient animabus viuentes ac morientes. Si verò priuatus aliquis creditor fuerit, possit secundum pro soluto schema [k] accipere immobiles possessiōes: hic quoque decreto faciendo: pro mensura verò eorum debitorum assignandis eis possessionibus. Si verò fiscale debitum fuerit, potentibus eis ad alienationem [l] immobiliū accedere secundum priorē obseruationem: vt nihil desit neque subtilitatis, neque communis vtilitatis. His autem [m] vniuersis sanctissimā maiorem ecclesiam felicissimæ huius vrbis, & eius confinia, & orationum domos, quarū ipsa curam suscepit, omnibus excipimus modis: quæ iam de hoc [n] sancita sunt à nobis, in sua virtute durantibus. Si aūt & aliqua monasteria sub eadē sanctissima maiore ecclesia sint: nec ea sub presentem facimus legem, forēsecis prouinciis eam [o] constituentes solùm, in quibus multa quidem est inopia pecuniarū, per quam sanctissimę ecclesię soluere per pecunias debita non valuerunt. Tua igitur celsitudo quæ placuerunt nobis cognoscens, secundū hæc procedere super sacris rebus alienationes custodiat. Datum xiiij. Calen. Septem. Constantinop. post consulatum Belisarij V.C. anno secundo.

TITVLVS II.

DE † IVREIVRANDO A moriente præstito propter mensuram suæ substantiæ.

Iusiurandum à moriente præstitum, in quo substantiæ suæ mensuram facit manifestam, inter suos hæredes diuidendo ab hærede seruandum est, creditoribus tamen nullum præiudicium generatur. Bar.

Imper. Iust. A. Ioanni præfec. præto. iterum excōsuli & patricio.

SEmper hāc vnam habemus intētionē, dispositiōes moriētiū esse firmas [p], nisi resultēt legi, & apertè cōtrariæ sint iis, quę illi [q] placēt. Scimus igiē notū & annūtiatū nobis: qa cū testaretur qdā, cū iureiurādo [r] suā substātiā omnē dixit [s], quia hanc solā reliquit suis hęredibus: aliq verò eorū hæredū ad hoc resultant, non iustè facientes [t] quia substātiæ quidē illius hæredes fiunt, & in hoc acquiescūt [v] iis, quæ ab eo disposita sunt:

† Hinc notat Barto. alienationem rei ecclesiasticæ requiri de ea re inter personas ecclesiasticas per tractationem atque deliberationē de qua re vide quod no. per gl. in c. j. extra de reb. eccle. non alie. li. vj. & per Inno. ibidē. & xij. qō. ij. cap. fine exceptione. & extra, de his quæ fiunt à præla. c. j. & quod habeē x. q. ij. c. hoc ius. & eadem causa & q. § si œconomus. secūdum eundem Bar.

† Apud Haloand. quàm hic alia est lectio. Sic enim legitur, vt & apud sanctissimas ecclesias soluerentur clara desuscepta, eo qđ fiscalia soluta sint tributa, &c.

a Sententia. interlocutoria.
b Apud prouinciæ iudicē. hoc dicit propter impensam scripturæ, quæ ibi remittitur: vt j. de ali. & emphy. § hoc etiam. Accur.
c In fiscum. i. fisco. Accur.
d Subeuntibus. i. soluentibus.
e Legē. s. de non alie. § nos igitur.
f Deponentibus. sic ff. de in rem verso. l. iij. § in rem. sic ff. de re. cor. l. magis. § ne tamen.
g Desuscepta. desusceptum dicitur professio cēsualis qua pfitebaē possessor ipsi fisco se tale prædiū à fisco suscipere, & tantū census eo nomine se debere: vt C. sine censu vel re. l. si. & ff. de censi. l. formam. & plene dixi s. de mā. prin. § cōges autem, &c. col. iij. fa. j. vt ij, q ob. § j. coll. vj. & C. de col fū. pa. l. placuit. & j. de iis, q ingre. ad ap. § illud. in fi.
h Potentibus. i. non valentibus.
i Aliquibus. s. clericis.
k Schema. i. titulo pro soluto. Al.
l Ad alienationē. Et ita no. quod pro debito fiscali permittitur alienatio, & in solutū datio: sed pro priuato sola datio in solutū per hāc cōstitutionem: sed hodie generaliter permittiē alienatio propter debitum vel fiscale vel priuatum, cum solennitate tamen: vt j. de alie. & emphy. § hoc etiam.
m His autem. ablatiui casus & subaudi ab.
n De hoc. i. de rebus ecclesiarū Cōstantinopo. ciuitatis: statuimus enim recitādo legē Leonis, & cōfirmando eam: vt s. de nō ali. § vult enim illa. nā d. l. Leonis tantum in rebus ecclesiarum Cōstantin. ciuitatis loquitur: vt C. de sacr. sanct. eccle. l. iubemus.
o Eam. i. hāc cōstitutionem.

DE IVREIVrādo à morientis præstito.

p SEmp. Esse firmas vt supra, de hær. & Fal. § j. & § exhæredatus. Accursius.
q Illi. s. legi & facit ff. de lega. j. l. nemo potest.
r Cum iureiurādo. i. verbo tenus: vt j. in nouellis. eo. tit.
s Omnem dixit. puta sciatis quia centum habeo in bonis.
t Facientes non iuste dico, qa substantiæ, &c.
v Acquiescant. scilicet

† Hæc cōstitutio præposte re apud Haloan. legitur: siquidem hāc præcedit.

scilicet, vt sint hęredes sicut testator disposuit, nō autē stēt diuisioni vel assignationi ipsius: quod facere nō debent: vt j. e. §. sed hæc quidā. in fin. §.

h Suos cohæredes. quid in extraneis aliquid de bonis defuncti habentibus? Rñ. contra videtur per literam istam. & hoc dicunt quidā. sed dicas idem vt hæredes ab illis extraneis nō possint repetere: qđ hic in cohæredibus dicitur, gratia exēpli dictum intellige.

quæ verò dixit cū iureiurādo nequaquam hæc rata manere, neque custodire ea secūdum competentem modum volunt: cùm vtique nostris videtur legibus vnā quodam modo [a] esse personā hæredis, & eius, qui in eum trāsmittit hæreditatē: † ideoq; nullus [b] eidem sibimet [c] edicit reluctari, & quod dixit [d] atque iurauit ratū esse, hoc nolle valere, sed contra ꝓprios reluctari sermones [e]. Sācimus igitur, si quis descriptionem faciens, siue propria manu, siue per alterius quidē scripturam, à se autem subscriptam: aut in suis testamentis [f] substantiæ suæ mensurā faciat manifestam, hæredibus fortè aliis quidem præsentibus, aliis verò absentibus, aut etiam omnibus præsentibus: non licere hæredibus contra hoc resultare, neque dicere, quia aliquis hæredum celauerit res extra ea, quę dicta sunt à defuncto. Sed si quidē † iusiurandum moriens præbuerit, & iurauerit [g] secundum sua testamēta, quia nihil est aliud ei præter hæc: hoc amplecti hæredes, siue filij, siue etiā extranei sint, & neq; tergiuersari, neque calumniari suos cohæredes [h]: neque ob hoc seruos quærere ad tormēta deducere, & alia similia discutere & perscrutari, quę solius sunt [i] contētionis, alterius autē penitus nullius [k]: vtpote dum substātia videat esse tanta, quātam testator iurās, hāc solā apud hęredes [l] inueniri voluit. Sed hæc [m] quidē inter hæredes, qui curiosi [n] videntur in defuncti esse substantia, valere volumus: nō tamen hoc ratum esse & inter creditores [o]: eò, quòd nostris declaratum est legibus [p], quæcūq; qlibet ꝓ se dixerit: aut scripserit, hęc nihil ei prodesse, neq; creditoribus præiudicare, sed illis [q] licētia sit omnia [r] perscrutari, quo volunt modo: hæredes autē contentos [s] esse iis, quæ à testatore dicta sunt. Sitque pœna negotij [t] inter hæredes, vt qui aduersatur iis, quę relicta sunt eis non possit omnino frui [v]: necessitate imminēte aut obedire omnibus [x], aut vniuersa contēnere, & nō hæc quidem eligere, his verò resultare: sed defuncti voluntatem ab eius successoribus ita ser

a Vnā quodāmodo. Not. vnā fingi personā testatoris & hæredis: vt hic: & C. de vsu. & hab. l. antiquitas. & l. fi. de hær. instit. & l. hæres. ff. de v. suc. Et no. modū ꝑ quē probat supradicta nō debere fieri ab hærede. nam probādo quod sit vna persona hæredis & test. ergo hæres hoc dixisse, & iurasse videtur. iā ergo nō contra alterius dictū venit, sed cōtra suum, & ita est sibi contrarius: ergo repellendus: vt ff. quando app. sit. l. pe. §. sed si alius. Item facit. C. de non nu. pe. l. generaliter. & C. de fur. l. j. & j. de iis, q ingre. ad ap. §. illud quoque. col. v. Ac.

b Nullus. s. hæres.

c Sibimet. nam si dicam reluctari testatori, per consequens dicerē reluctari sibi: quia per verba, quę dixit testator, ipse videtur dixisse, cum sit cū eo eadem persona.

d Dixit. s. testator.

e Sermones. nullus hæres edicit cōtra sermones suos reluctari: & nullus hæres dicit nolle valere quod dixit atq; iurauit ratum esse. Accur.

f Aut in suis testamētis i. scriptis vel non scriptis, vel etiā in nō testamēto vt in nouel. eo. tit.

g Et iurauerit. s. corporaliter, planum est. si vero verbotenus, & tūc idē dico vt nouel. e. ti. & hoc probatur in eo quod dicit per sua testamenta. nam adiuratio quædam est, sed non tectum iuramentum: quia illud est enim per Deum, secundū Io. & facit ad hoc. C. si mi. se ma. dix. l. pe. Si autem nullo modo iurauit, & tunc aut dicit præcipiendo eos esse contentos partibus designatis: & tunc standum est: vt ff. de leg. ij. l. peto in prin. aut affirmando: & tunc non fecit inter eos præiudicium: quia magis errādo, quàm volendo dixisse videtur: vt ff. de leg. ij. l. Titia. §. Caius. in fi. & l. cum pater. § pater qui filio & l. fi. § j. & ff de le. iij. l. cū quis decedens. §. nuptura. & §. codicillis. & communia vtriusq; iudic. l. scriptura. quæ omnes. li. huic possunt signari contra. Sed sic solue: quia ibi non iurauit: vt dictum est.

i Solius sunt. i. q solā contentionem continent, non autem quæstionē seruorum.

k Nullius. s. contentionis.

l Apud hæredes. s. iuramento.

m Sed hęc. s. vt fiat præiudiciū ex verbis defuncti.

n Curiosi. i. studiosi in adipiscendis omnibus bonis testatoris, non curātes de iuramēto eiusdem.

o Inter creditores. i. in præiudiciū creditorum. Acc.

p Declaratū est legibus. vt ff. de lega. j. l. filiusfa. §. diui. & ff. de lib. le. l. Aurelius. §. cum q. & C. de probatio. l. rationes. & l. exēplo. & C. de testi. l. omnibus. & ff de interrogatoria actio. l. de ętate. licet aūt pręiudicare nō posset creditoribus pōt tamē prodesse si iuraret tantū se debere: quia licet non habeat creditor aliam probationē, hoc tamē sufficit: vt ff. de leg. iij. l. cū qs. §. antep. & ecōtra si est creditor, & iuret sibi deberi tantū x. cū xx debeātur: quare non prodest extraneo debitori? Certe prodest: imo & sine iuramento simpliciter dicēdo videt velle remittere per pactū: vt ff. de pac. l. tale pactū. licet quidam dixerint hanc constitutionē habere locum inter cohæredes tantum.

q Illis. scilicet creditoribus.

r Omnia. scilicet bona defuncti, ei quæ dixit se habere.

s Contentos. s. volumus.

t Negotij. vt cadat à causa. Accur.

v Non possit frui. sic C. de fideicomm. lege fina. in fine. supra, de hæredibus & falcidia. §. si quis autem.

x Aut obedire omnibus. hic reprobatus particularis approbatio, sic ff. de admi. tuto. l. cùm quæritur. & C. de omni. agr. deser. l. qui vtilia. lib. xj. & ff. de acquir. hære. l. j. & ij.

Hæres & testator finguntur eadē persona.

Adde tu huic glos. egregias quæstiones duas quas hic pertractat Iaco. Beluisi, quasque rursus facile prosequit Bartol. Prior est de hęrede defuncti iusiurandum non seruante, nū hæreditate vel ipsa priuetur? Posterior autē est, Quid si testator confessus sit se cuipiam debere, ac deīde moriturus ꝓximè velit confessionem reuocare an possit? de quibus vide eosdē. † Haloā. atqui nemo facile dixerit ipsum cum seipso pugnare. Istæ. §. si si tuatus est C. in titu. de proba. super l. ratione. & incipit, Quod obtinet. & cōcor. cū hoc tex. c. cum dilectus. iūcta glo super ver. consētem, extra, de succes. ab intesta.

uari [a],vt in nullo ei contradici præsumatur. His valẽtibus in reliquo tempore vniuerso,& in omni negotio nondum moto in iudicio, neque iudiciali sententia aut interuẽtione amicabili trãsacto [b]. Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis,& per hanc sacrã declarata sunt legem,cognoscẽs,solenniter per programmata propria manifesta faciat vniuersis. Datum x. Calen.Septemb.Cõstantinop. post consulatum Belisarij V.C. anno secundo.

TITVLVS III.

VT PRAEPONATVR [c] nomen imperatoris documentis, & vt latinis [d] literis apertius tempora inscribantur.

In omnibus instrumentis iudicialibus,quæ ad temporis memoriam conseruandam aguntur, vel etiam in extraiudicialibus nomen principis & consulis, indictio,mensis & dies sunt apponenda:& etiam apponi debet aliud, si est de consuetudine. Ang.

Imper.Iust.in.A.Ioanni præfect.præto.iterum exconsule & patricio.

Illud [†] omnium honestius esse putandũ documentũ [e],& gesta [f]:& quidẽ omnino pro tẽporis memoria hominibus adinuẽtum est, qđ ipsa quoq; cõmemoratiõe ornatur imperij [g], consulis [h] etenim, & indictionis [i] & quod indicium [l] temporũ omnino est. & apud nos sunt quidẽ forsan & hæc significatiua horũ, quæ [†] volunt:nõ tamẽ nos aliquod [k] horũ perimimus,sed maiorem adiectionẽ eis imponimus: vt ex maioribus & perfectioribus eis temporũ designetur cursus.Si quis enim respexerit ad vetustissima [m] hominũ & antiqua reipublicę:Aeneas nobis Troianus rex reipublicę princeps [n]:& nos quidẽ Aeneadæ ab illo vocamur. siue quis etiam ad secunda principia respexerit, ex quo [o] purè Romanorum nomẽ apud homines coruscauit, reges eam [p] cõstituerunt Romulus [q] & Numa: ille [r] quidem ciuitatem ædificans, hic autem eam legibus ordinãs & exornãs.siue etiam tertia principia sumat [s] quilibet [t] imperij: Cæsarem maximum,& Augustum pium [v],& ita rẽpublicã nobis inueniet hãc, quæ nunc est valentẽ [x]: sitq; [y] immortalis [z] ab illis [a] procedens. erit [b] ergo absurdum in documẽtis & iis, quæ in iudiciis agũtur,& absolutè [c] omnibus, in quibus memoria quædã fit temporum,nõ imperiũ his præponi. Vnde [†] sancimus eos,quicunq; gestis ministrãt, siue in iudiciis, siue vbicunque conficiuntur acta: & tabelliones,qui omnino qualibet forma documenta conscribunt in hac magna ciuitate,siue in aliis gentibus omnibus,quibus nos præsidere dedit Deus, hoc modo incipere in documentis:Imperij [d] illius sacratissimi Augusti imperatoris anno tertio. & post illa inferre consulis ap-

a Seruari.s.volumus.

b Transacto. & ista locum habet etiam in præteritis factis: vt hic dr & in no.e.tit.nec mirum:quia hoc expresse hic dicitur. alias ad futura tantum trahitur:vt C. de legib. & con. l. leg.& consti.

c VT PRAEponatur 1 &c. *Hoc expeditur infra,eo. vsque ad §. illud.*

d Et vt latinis hæc dicunt j.e.§.si.

e Illud. Putãdũ documẽtum. alias deest documẽtũ:& tñ subaudit.

f Et gesta.s. sunt honesta putanda. alias autẽ sunt gesta, q̃ in iudiciis gerũtur,& in scriptis rediguntur & eadẽ dicuntur acta.

g Imperij. No. dari plurimã authoritatẽ instrumẽto ex memoria principis & facit. C.de test.l.omnium.

h Consulis.cõmemoratione.

i Indictionis. Est autẽ indictio cursus xv.ann. vt dicitur indictiõe prima & secunda prout est in hoc cursu xv.annorũ. vltra aũt nõ extẽditur,sed à prima incipit. Et inde habetur, quod antiquitas Romani singulis xv. an. recipiebãt tributũ de toto mundo.& in primo quinquẽnio ferrũ vt inde fierẽt arma militibus Romanis.secũdo quinquẽnio argẽtũ,vt inde haberẽt stipẽdia milites.tertio quinquẽnio aurũ: quod in ęrario ponebatur: vt tempore necessario pro republica Romanorũ expenderetur. vñ adhuc hodie seruamus cursum illorum triũ lustrorũ.s.horũ xv.an.& indictionem appellamus:qa sic tributa indicebãtur antiqtus. Si autẽ velis eã indictionẽ colligere accipe annos domini qui sunt M.ccxx. & eis addas iij.ann qa tãtus annus erat tẽpore natiuitatis Christi.s. tertius indictiõis. & diuide per xxv. & semper adiicias illa xv.& cum habeas numerũ completũ.s.xv. iuenies te habere indictionem.viij.& de hoc not.C.de Iust.cod.confir.in fi.

k Et quotquot. hic incipit oratio ista. & tãtum dicit quod si qua alia indicia sunt ratione memoriæ tẽporũ vel apud nos, vel apud alios,vt si forte fiat mentio ciuitatis:vt j.e.§.si qua vero. vel quæstoris:vt s.de ta.§.fin. hoc non tollamus. sed eis ista adiicimus:vt j.e.§. si qua vero. ibi, nos enim,&c.

l Indiciũ.alias iudiciũ,& hæc est mala litera. alias ĩdicia: & hæc est bona.

m Ad vetustissima principia.

n Princeps.subaudi iussit nomẽ apponi in documentis & gestis.

o Ex quo.s.tpe.

p Eam. Romam.

q Romulus sub.s.

r Ille.s.Romulus.

s Sumat.respuẽda.

t Quilibet.s.aliqs.

v Augustũ pium. s.inuenies vt subiicit.Acc.

x Valentem.q.d. eadẽ quæ tũc erat. sic.ff.de iudi.l.proponebatur.

y Sit in futuro.

z Immortalis.respublica.Acc.

a Ab illis.imperatoribus.

b Erit. cum sic post imperatorum nomina talia facta antiqua inueniebãtus:vt dr ab illo.§. si qs eñ vsq; huc: ergo erit absurdũ.

c Absolute.id est,indistincte.Accursius.

d Imperij.sub.tempore.

Concor. cum auth. inter dilectos. cum glo. super ver. indictionis. extra de fide instru. vbi recitatur tenor istius constitutionis.

† Haloã. Illud merito omniũ locupletissimi testimonij esse existimandum est,siue instrumentum, siue publicorũ actorum monumentũ, siue aliud denique ad propagandam tẽporũ memoriã ab hominibus inuentum quod ipsa &c.

ᶻ De indictione vide bonam glo. in ca inter dilectus.super ver. indictionis.extra, de fide instru. vbi late de indictione tractatur.

† Quid autem de loco ¶ta tuendum sit, hic nil definit:p inde tu vide hic Ia. Bel.& fusius p Bartol. apud quem habes optimam additionem quẽ tu ibidem vide.

† Haloã. quæ quis vult.

† Ex hoc not. Bart. notarium actuariũ debere solennitates obseruare in actorum libris quas & in ĩstrumẽtis obseruare debet. ex quo videntur requiri in actis testes siue testiũ subscriptiones vt in aliis instrumentis. At de his dic vt in ca. post cessionẽ. extra, de probatio. per glo.& Innocẽ.& vide quod not. in gl. c. qm̃ contra fal. extra, de pbatio. & per eundẽ Inn. in ca. ad audientiam. extra de præscript. & in c.fi. extra, de fide instru.

Hæc

pellationẽ, qui in illo anno est: & tertio loco indictionẽ, mensem, & diem. sic enim per omnia tempus seruabitur, & pro imperij memoria atque consulatus ordine & reliqua obseruatione interposita documentis inadulterata hæc [a] valde cõstituuntur. Si qua verò apud Orietis habitatores aut alios homines obseruatio custodiatur in ciuitatum temporibus [b]: neque huic inuidemus, sed præscribatur quidem imperiũ, sequatur verò (sicut dictum est) consul & indictio atque mensis & dies secũdum quam [c] geruntur & conscribuntur, quæ aguntur: & tũc inferatur etiã ciuitatis omnibus modis annus [d]. Nos enim auferimus quidem priorum nihil [e], imperiali [f] verò adimento causam augemus. Et inchoetur [g] mox [h] authore [i] Deo à præcedente prima indictiõe [k]; ita quodammodo eis scribẽtibus: Imperij Iustiniani sacratissimi Augusti imperatoris anno xj. & post cõsulatũ Flauij Belisarij clarissimi viri an. ij. ix. cal. Iunij. sicque in omnibus nominetur imperij anni, & nostri [l], inquantum eos Deus elongauerit, & decæterò imperatorũ. palãnamque est, quia nunc [m] quidẽ ann. xj. [n] nostri scribũt imperij: inchoante verò Aprili mẽse. & prima die in qua nos Deus Romanorũ superposuit rebus, xij. annum scribent: & ita de cæterò [o] donec nostrum Deus imperium extẽderit: vt nobis etiam hæc causa super leges & harum [p] celebrationem continuè maneat immortalis, dum memoria imperij omnibus simul interfuerit causis atque temporibus. Illud quoque adiicimus, quoniam ij, qui tẽpus in iudiciis [q] designãt, cum incertis illis [r] & antiquis literis hæc declarãt, obseruet in omni iudicio, vt post illas literas antiquitatis alias subdant: id est, has communes & omnibus notas, & quæ legi ab omnibus [s] facilè possint, & significare gestorum tempus, vt non fatigentur requirẽtes id tempus: deinde [t] errantes expectent, donec hominem quemcũque comperiãt literas [v] illas pro veritate lecturum. sed si quidem [x] reliqua [y] etiã post præscriptionẽ incertarũ literarũ, si Grǽcæ sint vocis, Græcis literis subdi tẽpus. Si verò Latinus quidem totius chartæ constat ordo, Latinis quidem præscribatur tẽpus, interpositis illis certis elementis, clariorẽ tamẽ ordinẽ habentibus literis, quas liceat omnibus legere omnino syllabarũ Latinarũ ignaris. Tua igitur eminẽtia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacrã declarata sunt legẽ, & in hac maxima ciuitate, & in prouinciis vniuersis, qbus præes, manifesta constituat: vt nullus præsumat aliter numerare tẽpus aut aliud agere sed ita sicut dudũ [z] decreuimus. Datũ calẽd. Septemb. Iu. A. C. Belisario viro cla. anno xj.

TITVLVS IIII.

† SCENICAS NON SOLVM si fideiussores præstent [a], sed etiam si iusiurandum dent, sine periculo discedere.

a Hęc. s. documẽta. b Ciuitatum temporibus. puta in x. anno à cõpositione ciuitatis: vt de imperio modo dixit. & facit C. de seri. l. omnes. ibi, his adiicimus, &c. c Quam. s. diem. in qua die gerũtur. d Annus. s. quot anni sunt, quod illa ciuitas facta fuit. e Nihil. s. eod. in princ. ibi, & quotquot iudicia, &c. f Imperiali. s. noĩe. g Inchoetur. s. documentum. h Mox. priusquã alia ponatur. Acc. i Authore. puta in nomine domini & facit j. de q̃store. in prin. & de armis. in prin. col. vj. Sed nũquid anni dominicę incarnationis apponendi sunt? Rñ. hac l. vel alia nõ cauet: sed tñ dico, q̃ apponendi sunt [*], & alios non valet instrumentũ: quia est extra, de cõsuetudine q̃ apponantur: ergo apponendi sunt. & alias non valet qđ agitur: vt s. proxi. §. si qua vero. & s. eo. in princi. ibi, & quotquot, &c. & est etiã cõsuetudo generalis vñ etiã si lex diceret contra. tamẽ deuinceret cã consuetudo: vt ff. de le. & senatu. l. de quibus. in fi. lex autẽ nõ ĩprobat imo probat. l. ista quicquid de talibus fuerit, vt dictum est. k Prima indictione. forte currebat initia, in prima indictio tẽpore quo fuit facta lex: & ita Iustiniania regnabat tempore [x] natiuitatis Christi cũ illo tempore fuit indictio inuẽta: vt s. in prin ci. huius tit. not. & ideo non dicit vt te de annis dñi ponẽdis, cum pauci erãt eo tẽpore. Ac. l Nostri. s. ĩperij. m Nunc. s. quãdo hæc constitutio facta fuit. Accur. n Annum xj. No. quod tpe huius cõstitutionis Iustinianus regnauerat xj. an. Itẽ quia in cal. April. pximis fuerunt xij. vnde in cal. April. sortitus fuit imperium. o Decæterò. scilicet scribant. p Harum. s. legũ. q In iudiciis. i. in sentẽtiis, vt dicunt. Vel dic. i. I scriptis quæ fiunt in iudicio, siue sententiæ, siue acta vel gesta sunt, vt hic subiicit nã & his talia sunt apponenda: vt s. e. §. vnde sancimus. r Incertis illis. q̃dã literæ erãt quæ nõ poterãt ab omnib[us] intelligi, quæ apponebantur in qualibet sententia. vnde hic eas nõ remouet: sed pręcipit vt iuxta eas interpretatio apponatur, vt subiicit. s Ab omnibus. sic. ff. de inst. l. sed si pupillus. §. proscribere. sic s. de nõ alie. §. alienatibis. sic j. in med. li. §. vt autem. co. viij. t Deinde. in hac constitutione. Ac. v Literas. scilicet Latinas. x Si quidem. pro certe. & ita constr. sed certe si reliqua Græcæ vocis sunt. Græcis literis subdi tempus: & post præscriptionẽ incertarum literarũ, puta Latinarum. i. iuxta Latinas, quę sun incertæ Græcis, apud quos fuit factum instrumentum, ponatur interpretatio I Græco. y Reliqua. vt tenor instrumenti. z Dudum. in hac constitutione. SCENICAS a Præstẽt. subaudi non

[*] Cõcor. glos. inter dilectos. extra, de fide instr.

[x] Hinc constat, quam historiæ sit ignarus Accursi. Principatus enim Iustiniani initia, in eum annũ inciderũt qui quintus & vicesimus fuit à prima salutis instauratę annũ quingentesimũ facile apparet ex historiarum scriptoribus.

† Hodie ne à meretricibus quæ se prostituisse deinde non exigentur rus quod hoc genus tere deteriturae non fint.

di non. nec enim hanc vel aliam securitatem præstare habent: vt in principio huius constitutionis. vel legas sic. Fideiussores etiam subaudi solum non præstent: vt ita hæc dictio, non, ponatur iuxta verbum, præstent.

col. x. Item & alias. s. vt libertus post manumissionẽ iurat se operas præstare: vt ff. de li. cau. l. fi. & de op. li. l. vt iurisiu. vbicunq; tamẽ dico nõ teneri quem de sacramẽto licito solo, põt dici esse verũ iure ordinario & ciuiliter: sed extra ordinẽ potest accusari in crimine stellionatus, vt extraordinẽ puniatur: vt ff. de cri. stel. §. fi. licet nõ posset dici, q dicta lex loquat qñ iurauit in talẽ causam, vbi & alias sine iuramẽto eodẽ crimine põt plecti: vt ff. de pig. ac. l. j. Primũ puto verius: qa vbicũq; titulus criminis deficit, locum habet hęc accusatio: vt ff. de crimi. stel. l. iij.

Iusiurandum à scenica præstitum non tenet, nec fideiussoris datio, quæ expetens, pœnis multatur, & iudex in illarum extersione negligens punitur.

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio iterum exconsule & patricio.

NOuimus pridem facientes legem [a] interdicẽtem [b] † nulli licentiam esse in scena [c] detentas mulieres fideiussores exigere [d], quia obseruabunt [e] & impiam complebunt operationẽ, pœnitentiæ tempus non habentes: & pœnas interminãtem [f] nouissimas [g] his, qui tales fideiussores exigunt: insuper & ipsos fideiussores sine obligatione recedere, & nullam inferre necessitatẽ personarũ harum [h] præsentationis. Sed in præsenti comperimus [i] crudelem quandã & importabilẽ calũniã † cõtra studendũ à nobis fieri castitatem. Quia enim eos [k] fideiussores accipere prohibuimus [l], inuenisse [m] illos aliam viã ad ĩpietatẽ deducẽtẽ maiorẽ: iusiurãdũ enim eas exigere [n], quia numquã ab impia illa & turpi opatione cessabũt. mulieres [o] autẽ existentes miseras, & sic malè se ductas, piè agere se putare, si impiè egerint: & vt custodiãt iusiurãdũ, propterea suam prostituere castitatem: cũ oporteret agnoscere [p], qa huiusmodi transgressiones magis placent Deo [q], q̃ iurisiurãdi obseruationes. Non enim si qs ab aliquo iusiurandũ acceperit, qa occidet forsitã, aut adulterabitur, aut aliqd agetta le illicitũ: oportet seruari iusiurãdum: vtpote cũ sit ita turpe & illicitũ, & ad perditionẽ ducẽs. Ideoq; liceat mulieri, licet huiusmodi iusiurandum iurauerit, recedere à iusiurãdi huius amaritudine, & castè viuere sine periculo periurij [r]: magis autem Deo amabiliter pœna periurij (si qua omnino est [s] pœna) contra eũ, qui iusiurãdũ exigit conuertẽda. Vñ etiã nos repẽte inferimus decẽ librarũ auri pœnam, exigẽtes eũ, qui præsumpserit oĩno tale iusiurãdũ accipere: & hãc scilicet quãtitatem ipsi infelici dari mulieri sancimus ad reliquã bonæ figuræ vitã [t], exigendã [v] per administrationẽ prouincialẽ, & dãdã ei. sciente iudice, quia si neglexerit, † tenebit [x] ab ea deponens admini-

[a] NOuimus. Legem. vt s. de lenonibus. Ac.

[b] Interdicẽtem. subaudi legem.

Scena quid sit. [c] Scena id est, loco turpi, vt prostibulo. Alias dicitur scena, locus, vbi cõsueuerunt homines conuenire: & erat locus inumbratus cortinis: vt ff. de inf. l. ij. & inde scenæ dicuntur, vel scenicæ mulieres.

† Haloã. der ne cui à mulieribus, quæ in tabernis se prostituunt, fideiussores exigẽdi facultas sit &c.

[d] Exigere. Nota verbum quod regit duos diuersos accusatiuos: vt s. de leno. §. quasdã verò earum. exigere dico: quia obseruabunt &c.

[e] Obseruabunt. prędictę mulieres.

[f] Interminãtem. s. dictam legem.

Nouissima pœna est vltimũ suppliciũ. [g] Nouissimas. nouissimæ pœnæ dicũtur vltra quas nulla est ita magna. nã debet occidi talis leno: vt ff. pœn. l. vltimum. & s. de leno. §. præconizamus. similis expositio. s. de ec. rerum immo. ali. §. occurrit.

† Haloã. Contra castitatem, cui tantopere studemus.

[h] Personarũ harum. s. mulierum.

[i] Comperimus. vnde & præsenti cõsilio indigemus: vt ff. de vent. inspi. l. j. §. j. in prin.

[k] Eos. s. lenones.

[l] Prohibuimus. vt s. px. diximus.

[m] Inuenisse. scilicet comperimus.

[n] Exigere. s. inuenimus. & statim subiicit formã sacramenti.

[o] Mulieres. subaudi comperimus.

[p] Agnoscere. mulieres istas.

Iusiurandum an et quãdo seruandũ sit. [q] Deo. certe & legi humanæ: vt subiicit. & facit ff. de le. j. l. si quis inquilinos. §. fin. & C. de le. & cõ. l. non dubium. in fi. & ff. de pa. l. iurisgẽriũ. §. si paciscar. & ff. ad muni. l. fi. j. rñ. & j. de iu. §. quia verò. vbi verò est licitũ sacramentum, est seruandũ: nõ tamẽ punitur non seruans, nisi quantũ ad Deũ: vt ff. de do. l. nã sufficit. et superiori l. et C. de re. cre. l. ij. in casu tamẽ etiã quoad mundum valet, & firmat qd' agitur: vt si fiat à minore xxv. ann. super aliquo contractu: vt j. de pa. ten. §. fin.

[r] Periurij subaudi est.

[s] Si qua omnino est. Sed quare dicit si qua omnino est: cũ nulla sit. vt modo diximus per l. ff. de dolo. l. nã sufficit? Rñ. interdum est non per se so ũ, vt dictũ est, sed ex adiũcto: vt qa est ĩfamis, si veniat cõtra sacrm̃ & cõtra pactũ, q cõfirmauerat sacro: vt C. de trãsa. l. si ex falsis. aľs nõ est infamis: vt ff de infa. l. Lucius. iñ repellit à testimonio: quia præsumit male dicere, qui aliquãdo male dixit. ff. de accus. l. si cui. §. iisdẽ.

Periurus à testimonio repellitur.

[t] Vitã quam vitã pinde habebit et quo ad mr̃imonia, & quo ad alia, ac si nunq; in tali praua cõuersatiõe fuisset: vt C. de nupt. l. imperialis. §. j. Sed nũquid hodie habẽt necesse petere rescriptũ: vt dicit d. lex imperialis? Videtur qd' sic: cum illa nõ inueniatur correcta: vt supra, de admi. off. §. j. & C. de ap. l. præcipimus. in fi. Sed contra puto propter generalia verba huius constitutionis, q̃ dicũt ipso iure eã non teneri. vnde quantum est in petitione rescripti, dico illam legem correctam per istam. Acc.

† Haloã. deposito magistratu tã ipse illi obnoxius erit, quàm hæredes eius &c.

[v] Exigendam. pœnam prædictam subaudi.

[x] Tenebitur ab ea. i. ipsa habebis eum iudicem obligatum ad tantam pœnam. & facit ad hoc supra, de mo. § fi. & s. de man. princ. §. neq; in fi. col. iij. & C. de iu. l. sancimus. in fi. & j. de col. §. si verò secundum prædictum modum. col. ix. & j. de eccle. tit. §. si autem, qui hoc. & j. vt in priua. domi. in fin. ti. ea. col. Ac.

Hæred.

[a] Hæredes. s. lite contestata, vt quidam dicunt. Al. vt C. ex deli. de. l. j. & facit ff. ad l. Iul. pe. l. fi. & ff. de ac. l. ex iudiciorum. Acc.

[b] Eius. scilicet tenebuntur.

[c] Actionē piam. i. actum pium. s. de nō ali. §. & hoc valere. in ij. col.

[d] Exegerit. ab aliqua puella, vt ipsa nō debeat à turpi & impia cōuersatione cessare: vt s. e. sed in præsenti.

[e] Memoratam. s. eo. §. vnde.

[f] Militaris. s. aliquis maior pside.

[g] Per illum. s. militarē iudicē: nam ipse exiget à præside, & dabit mulieri.

[h] Militarem. illius prouinciæ.

[i] Maioribus. i. habentibus maiores honores. Al.

[k] Cingulis. alias cingulo: & dic & insuper. i. si non sit in illa prouincia iudex militaris: nec etiā metropoleos episcopus, exigat ille præses dictam pœnam ex vicinis maioribus cingulis. i. à magistratibus, qui sunt in vicina prouincia. maioribus cingulis. i. qui sunt maiores per cingulos quam sit dictus præses.

[l] Hoc agentem. s. facientem mulieres sic iurare.

[m] Castigari. scilicet volumus.

[n] VT NON fiant &c.

Expeditur hæc pars. j. eod. vsq; ad §. illud. Ac.

[o] Et vt sicut. hoc dicitur infra, eod. §. illud.

[p] INhonestas. Et aliæ leges. vt ff quod metus causa. l. extat. & ff. ad legem Iuliā de vi pri. l. pe. & ff. de offi. præ. l. illicitas. & C. vnde vi. l. si quis in tantam. & l. si quando.

strationem, hæredesq́[a] eius[b] & successores & eius substantia, eo, quòd actionem piā[c] agere neglexerit. Si aūt ipse prouinciæ præses iusiurandū exegerit[d], ipse etiā memoratam[e] decē librarū auri pœnam exigatur: si quidē militaris[f] iudex sit in illa prouincia, per illum[g] dāda, sicut dictū est, mulieri. Si verò non habeat militarē[h] iudicē, metropoleos illius prouinciæ eps hoc prouideat, cām etiā ad nos, si probauerit, referēs: & insup. ex vicinis maioribus[i] cingulis[k]: & vndiq; hoc agentem[l], siue iudex, siue priuatus sit, memorata castigari[m] pœna, & dari hanc ei, quæ quātum ad illū neque castè viuere valeat vlterius: vt non videatur quasi peierasse. Quæ igitur placuerunt nobis & per præsentem sacram declarata sunt legem, tua celsitudo præceptionibus ppriis omnibus faciat manifesta, vt cognoscāt nostri imperij circa castitatē studium.

TITVLVS V.

VT NON FIANT[n] PIGNORATIONES pro aliis personis, & vt sicut[o] principum donationes non egent gestis monumentorū, sic nec à priuatis imperatoribus factæ donationes indigeant.

Nulli licitum est secundum formā pignorationis exigere alium pro alio. Itē sicut donatio facta à principe priuato insinuatione non eget: ita nec contra. Bartol.

Imper. Iustinianus A. Ioanni gloriosissi. sacrorum per Orientem prætoriorum præfec. iterum exconsule & patricio.

INhonestas pignorationes, & odibiles super his exactiones, plurimę quidem & aliæ leges[p] odio habent: præcipuè autem à nobis positæ[q]. sed nescimus, quemadmodū causa[r] licet tantis castigata legislationibus[s], adhuc præsumitur[t], & in repu. est, & maiorē sui præbet virtutē, quàm legū[v] necessitas. Propterea sancimus, nullam omnino pignorationē in nostra repu. præualere[x], neq; in mercatis (hoc qđ maximè ibi præsumptū inuenitur) neq; in agris, neque in ciuitatibus, neque in vicis, neq; ī ciuibus[y], neque ī vicaneis[z], neque in agricolis, neque alio omnino quocūque modo vel tempore: sed præsumentem aliū pro alio secundū pignorationis formam[a] aurū, aut aliquid aliud exigere, quod reddere in quadruplum violentiam passo, & cadere etiam ab actione, quam habuit aduersus eū, pro quo exactionē fecit. Non enim habet rationē, aliū quidē esse debitorē, aliū verò exigi. sed nec alteri molestum esse pro altero quodā, tanquā inuasionē aut iniuriā cōmittētem, & alium quasi vicaneum existentem cædi, aut iniuriam sustinere, & aliquid pati, quod omnino nō cōpetit[b], pro alio: & absque legitima occasione quālibet perferre calūniam, & supplicia[c] sustinere in corpore. Præsidibus gentium scientibus[d], quia si non hæc egerint, sed in prouin-

[q] A nobis positæ. vt C. vnde vi. l. fi. & C. loca. l. fi. & aliæ extrauagātes.

[r] Causa. id est, turpis pignoratio & exactio.

[s] Legislationibus. vt supra, proxi. diximus.

[t] Præsumitur. i. obseruatur.

[v] Quam legum. i. maiorem efficaciā iniquitas, quā æquitas habet, quæ est ex necessitate iuris: vt C. de iudi. l. placuit. quod tamen esse non debet.

[x] Præualere. sic C. de omni agro deser. l. hac definitione. sic infra, vt nulli iudic. §. quia verò col. ix.

[y] Ciuibus. i. hominibus.

[z] Neque in vicaneis. id est, qui morantur in vicis.

[a] Formam. puta contraxi tecum in alia regione, hoc acto inter nos, vt si die statuta nō solueretur, liceat tibi homines meæ prouinciæ pignorare tua authoritate, siue res eorum intromittere. & probatur hæc electio ex eo, quod dicit firmā. i. pactū firmatū verbis, vt liceat sic capere, & probatur. ff. de arbi. l. arbiter intra incertū. Sed quid si hoc in pacto actum non fuerit? Resp. idē multo magis. Itē quid si accepi non in pignus, sed in solutum? Resp. idem secundum Io. quare subaudi etiam, vt cessent istæ duæ oppositiones.

[b] Cōpetit. id est non est cōueniens. sic s. de eccle. re. immo. §. si verò non priuatus.

[c] Et supplicia. nam & ipsos homines capiebant, & supplicia eis imponebant: quod fieri non debet.

[d] Scientibus. & alias scientium. & fac

& facit ʃ.ti.proxi. §.fin.

a Gestis monumentorũ.i.vt fiant coram iudice ordinario præbente authoritatẽ huic donationi: quia sufficit ipsius Imperatoris præsentia: vt & alias C.de testa. l.omnium.

b Nisi tantũmodo.q.d.fiant huiusmodi donationes in rei veritate, & scribantur per tabellionem & alia fient, quæ hic dicũtur.non aũt in præsentia iudicis ordinarij est necessaria, quantacunque sit quantitas, quæ authoritas alias esset necessaria: vt ʃ.de defen.ciui.§.nulla. coll.iij. & facit ad hoc.C.de don.l.donatio.§.in conscribendis.& l. sancimus. Quid si est quãtitas intra ccccc. so? Rñ. nec scriptura est necessaria ga nec in priuata donatiõe est necesse, sed simplex & nudum pactum sufficit: vt C. de do.l. si quis argentum.§. si autem hoc mini me scriptum. Acc.

c Non enim cõsequẽs est. Not.eãdem debere esse rationẽ cõtrariorũ: vt hic,& ff.si vsusf. pe.l. pe.§. fin.& C. de cadu. tol.§.sed vt manifestetur. & j.vt lic.ma.& auię. §.illud.& ff.de rer. diui.l.pen.& C.de sac.sanc.eccl.l. antep.& j.de fide instru.§.si quis.

d Nec his priuilegiis.s. vt non sit necessaria insinuatio.

e Imperium.s. qñ priuatis ei donat.

f Præbẽtur.cum Imperator donat.

g Inæqualitas. quæ erat ante legẽ istam.

h Constitutio.vt C.de quadriẽ præscri.l.fin.§.sed quia igitur. Accur.

i Ex vtroque.scilicet latere.

k Et.pro.i.Accur.

ciis, quibus præsunt, pignorationes præsumi patiantur: nihil erit tale, qđ à nostris eos eripiat manibus. Illud quoque perspeximus huic adiicere legi: vt sicut ab imperio in alios factæ donatiões nõ egent gestis monumentorum [a], sed ex hoc ipso habent virtutem, ita neque à priuatis imperatoribus factæ (nisi tantummodo [b] pro veritate fiãt in publico à tabellionibus cõpletæ, subscriptionem habentes & eius qui fecit, & testium, & aliam donationum obseruationem) non egebunt gestis monumentorũ, cuiuscunque quantitatis sint. Non enim consequens est [c], vt nec his [d] fruatur imperium [e] à priuatis, quę ab eo prębentur [f] illis. Hæc autẽ inæqualitas [g]: facta est ex nouitate, quam Zenonis pię memoriæ introduxit constitutio [h], vt imperiales donationes non egeãt monumentis. Quia igitur imperfectius causa prius apparuit: propterea nos perfectionẽ imponentes ei, ex vtroq; [i] tenere hoc volumus, & [k] in his donationibus, quę ab imperatoribus in priuatos fiunt: & quæ à priuatis in imperatorẽ: vt ex æqualitate iustitia causę adiiciatur. Tua igitur excellẽtia, quæ per hanc diuinam nostram constitutionẽ sancita sunt, præceptis propriis solenniter manifesta facere studeat vniuersis.

TITVLVS VI.

DE EXHIBENDIS, & introducendis reis [l]: & vt ij, qui conueniuntur [m], post vicesimũ diẽ præsententur iudicibus: & de iis qui iuratoriã [n] cautionem exponunt, & ante litis contestationem absentes fiunt: & de hypothecis [o], quæ appellãtur ex casu: & quæ personæ, & quando hoc ius habent: & de indotatis vxoribus [p], vt habeant quartam partem in substantia viri, & ipse vir in substãtia vxoris quando inops est, qui relinquitur.

Reus non est exhibendus in iudicio de vna prouincia ad aliã nisi prius actor fideiussoriã præstiterit cautionem certam quantitatem promittens, si litem non exequatur, aut exequens non vincat. & reo comparente si actor intra x. dies non comparuerit, reus absoluendus est à iudicio eo exacto, quod ab actore promissum est: & si quid amplius reus expendisset. Barto.

Imperat. Iustin. Aug. Ioanni glorio. prætor. per Orientem præfecto, iterum exconsul. & patricio.

PLurimi adeuntes [q] nostram docẽt potestatem, † quia [r] exhibẽtur [s] ab aliquibus, aut etiam in alias pertrahuntur [t] prouincias ex sacra nostra iussione aut decretis iudicialibus, & ad miseriã quidẽ per hoc agũtur [v]: coacti verò iussionibus [x], aut decretis [y] exhibẽtur. Proinde q [z], eos [a] exhibẽt [b], etiã cautiones exigentes [c], quia intra certũ tẽpus venient ad determinatũ iudiciũ ij, qui ab eis cõuenti sunt, ipsi [d] remaneãt [e] in pro-

l DE EXHIBENDIS & introducendis reis.

A re: quia rem debet: non à reatu: vt ff. de duobus reis.l.j.& hæc pars expeditur infra, eo. vsque ad §. illud quoque.

m Et vt ij, qui cõueniuntur. hoc expeditur.j.e.§.illud. vsque ad §. si vero.

n Et de iis qui iuratoriã.& hoc dicitur infra.e.§. si vero etiã quidã. vsq; ad illum.§.optimũ quoque.

o Et de hypothecis.s.militiarum.& hoc dicitur infra, eod.§.optimum & expone hęc verba, vt ibi.

p Et de indotatis vxoribus. quod dic, vt j. eo.§.quoniam vero. & §. si vero quasdã. vsque in finem cõstitutionis. Accur.

q PLurimi adeũtes.s. nos.

r Qui. alias quia. Accur.

s Exhibentur. i. exhiberi postulantur de vna prouincia ad Constantinopolitanam ciuitatem: vt j.eod.§. quia vero.

t Pertrahuntur. dico aut, &c.

v Aguntur.i.deducuntur. quæ miseria ex inopia cõtingit & inopia ex peregrinatione: vt hic, & ʃ. vt iud. sine quoquo suffra.§.illud. circa pinc. collat. ij.

x Iussionibus. s. nostris.

y Decretis.id est, iudicialibus.& sic redde singula singulis.

z Qui. s. actores.

a Eos s. reos.

b Exhibẽt. i. postulant exiberi.

† Hã loã: quod dicendi ab aliquibus in ius.

c Exigentes.. corã eo à quo petitur rescriptum.

d Ipsi.scilicet actores.

e Remaneant.s.qui conuenerunt.

Affligi

uincia affligi[a] in peregrinatiõe sumptibus exhibitũ aut p̃sentatũ relinquẽtes. Hoc igitur miserãtes sancimꝰ si qd fiat tale[b], & tp̃s impleať, qđ in cautiõe exhibitiõis aut præsentatiõis ipse actor[c] cõstituit: deinde ille[d] quidẽ obseruet[e] in iudicio, actor autẽ desit, & non intra decẽ dies[f], postquam reus venerit in ꝓuinciã, actor occurrerit: reũ quidẽ ingredientẽ apud iudicẽ & hoc docentẽ repente dimitti[g]. iureiurãdo aũt eius[h] iudicetur de omnibus expensis, quas pertulit circa viã & circa peregrinam habitationẽ: & his[i] iudices addicant[k] actorẽ cõueniẽtẽ frustra. Et quoniã mos est nõ aliter fieri exhibitiones aut præsentatiões[l], nisi actores fideiussores ad certã quãtitatẽ dederint[m], qa exequẽtur cãm, & suscipiẽt sententiã[n]: hãc quidem quãtitatem omnino eos[o] exigi[p], & dari frustra calũniã passo. Si verò † per iusiurandũ etiã plus[q] aliqd declarauerit[r] (certa tamẽ quãtitate definita à iudice, quam leges taxationem vocãt) etiã hoc superexigi[s], vt cognoscãt non illudere[t] vitas alienas[v] sed in ꝓuincia[x] eligere iudices, & ibi cõtra suos aduersarios litigare. Quia verò ab actoribus fideiussiões plerũq; nouimus hic datas[y] tanquã[z] in exhibẽdis personis, si verò in aliã deducãtur[a] ꝓuinciã, fortè declinare[b] hãc obseruationem[c]: sancimus hic[d] iudicẽ aut gloriosissimum quæstorẽ[e] nostrũ sacris nostris ministrantẽ literis si qd tale[f] agere iubeať, nõ aliter ad aliã exhibere prouinciã reũ[g], antequã fideiussorẽ præbeat actor in iudicio, in quod futurus est reũ deducere, quia dabit secundũ locorũ spatiũ aurũ[h], quantũcunq; decretum[i] fuerit fugiẽti[k], si nõ exequatur, aut exequẽs non vincat causam[l]: & ibi[m] omnia agi quæcunq; in exhibitione[n] decreuimus[o]. definitũ[p] verò aurũ, à fideiussoribus exigendum, & dandũ ei, qui deductus est: præbendo quoq; ab illo[q] etiam iureiurãdo vsq; ad taxatio-

a Affligi.i.vt affligantur conuenti.

b Tale.quod rescriptũ ad extraneũ iudicẽ sit petitũ & cautio sit facta de exhibendo reo: vt s̃.dixi.

c Ipse.s.actor.nã huiusmodi tẽpora iudicialia actoris maxime & iudicis arbitrio statuũtur: vt hic, & ff. qui satisd.cog.l.de die.j.respon.

d Ille.s.reus.

e Obseruet.i.stet in iudicio & sic exponitur.j.e.§.si vero etiam quidam.

f Decẽ dies. Sed nũquid à tempore petiti rescripti currũt hi x. dies, vel à tẽpore ex quo ad eũ extraneũ iudicẽ venire potuerit? Rñ. ex neutro horũ tẽporum cõputari: sed à tp̃e finito, quod fuerat per iudicẽ cõstitutũ & actorẽ. aliter enim siue iniuria actoris siue stipulatoris dicere nõ possumus: cui iniuriari in talibus nõ debemus: vt ff.de verb.obli. l.stipulationũ.§.si. Accur.

g Repente dimitti.i. elapsis x. diebus.nec obst.C.de iud.l.properandũ. in prin.vbi dicitur cãm ciuilẽ triẽnio, criminalẽ biennio durare.at hic x.diebus: quia hoc iudiciũ nõ erat inchoatũ: quare à iudicij obseruatiõe absoluitur & dimittitur non aũt definitiue: tum quia lis nõ est contestata, tũ quia nõ est liquidum: vt C.de temp. ap. l.si. §.j.& C. de iudi. l. properandum.§.& si quidẽ. nec enim dico esse ibi contestatam, vbi fuit rescriptum petitum: licet vterque ibi fuerit: quia iam ibi deberet iudicium finiri: vt ff.de iudi.lege, vbi.& l.de qua re.in prin.licet decretistæ aliter seruent.

h Eius.s.rei.

i Et his.i.eo actore cõdẽnato in expẽsis proferant iudices actorẽ calũniose litẽ instituisse, secundũ quosdam.& facit pro eis.ff. ad Tur.l.j §.j.& ff de sus.tut. l. hoc enim j.respon. Vel dic & his.s. expensis.

k Addicant.i.supponant.s.actorem dico frustra.

l Præsentationes.s.reorum ad hanc ciuitatem.

m Dederint.s.coram iudice extraordinario, corã quo vocati sunt ex sacra iussione, aut decretis iudicialibus.

n Et suscipient sententiam.i.vincunt, vt statim dicitur proxi.§.

o Eos.s.actores: vt promittant eã ipsi reo. Sed corã quo iudice fiet promissio? Item quanta erit quãtitas. Respon.corã iudice extraordinario: & eius arbitrio definietur: vt j.proxi.§.sequitur.

p Exigi.s.sancimus.

q Plus.s.quàm fuerit promissa quantitas ab actore.

r Declarauerit.s.reus.

s Superexigi.s.ab actoribus.

t Illudere.i. deridere.

v Vitas alienas. sic.s̃. de ta.§. j.ibi. & nõ ꝓpter suam.

x In prouincia. vbi reus habet domicilium.

y Datas.i.in hac regia vrbe, qñ de prouincia aliena trahitur ad hãc ciuitatem.sed ecõtra non sic seruabitur, vt hic subiicit.

z Tãq̃.exp̃siuũ veritatis.s.qñ volũt exhiberi reos: vt ff.e.§.& quoniã.

a Deducãtur.s.rei.

b Declinare.scilicet actores.

c Obseruationẽ.s.nouimus.

d Hic.i.in hac ciuitate Cõstantino.

e Quæstorem.i. cancellarium.

f Si quid tale.s.q̃ faciat præceptũ actori de vocando reo ad extraordinarium iudicem.

g .Reũ.valet aũt rescriptũ.licet añ satisdationem vti eo nõ possit: vñ hæc auth.male cõtinuatur cũ lege.C.de dila.l.si quãdo. Acc.

h Aurũ vel quantitatẽ aliquam arbitrio iudicis illi⁹, vt subiicit.

i Decretũ. Sed à quo? Rñ.à delegato: quia ei cã est cõmissa: vnde & hoc per consequens: vt ff.de iuris.om.iudi.l.ij.

k Fugienti.s.reo: sic dicto, quia fugere consueuit: vt C.de iu.ca.l.ij in princ.

l Cãm. si eñ vincit, nõ vr̃ calũniose fecisse. vbi autẽ ꝑdit: tũc etiã iure cõmuni deberet reddere impensas. C.de iud.l.ꝓperandũ.§.sin autẽ alterutra. Quid ergo facit plus hæc cõstitutio? Rñ. qa alias nõ dãnatur in expẽsis, nisi iudici videať: sed hic semꝑ vr̃ sibi: vnde semꝑ debet cõdẽnari: vt j.de iud.§.oportet.co.vj. Itẽ grauať in alio hic actor, qa nõ petit actor dilationẽ: sed aduersari⁹ sic: vt C.de dil.l.si qñ.si tñ aduersarius petat.& ipse vtiť, vt sic habeat ꝑ aliũ, q̃ per se habere nõ põt: vt C.de tempo.in integ.rest.l.petendæ. in fin.

m Et ibi.quando de vna prouincia vocatur ad aliã.

n In exhibitione.i.in hac ciuitate.

o Decreuimus.s̃.e.quoniam.

p Definitum.s.à delegato, vt dictum est.

q Ab illo.scilicet reo.

† Facit ad hunc tex.c.vlti. cum glos. super verbo, taxatione. extra, de iis quę vi, metusve causa fiunt. vbi dicitur, q̃ vltra taxationem non licet iurare. & vide in illa gl.concor. iuris cano.& ciuilis.

Videlicet cap. solite in glo. su per verbo tanquam, extra, de maiori.& obedien.

Taxat

nem [a]: vt iurauerit se etiam amplius expendisse †: & hoc recipiat: vt vndiq; videantur perfectæ nostrę legislationes.

Reo ad iudicium vocato debet libellus offerri, & xx. dierum spatium indulgeri: & ab eo debet fideiussor dari, & spertulæ solenniter: & medio tempore poterit iudex recusari, vel alius associari, nisi ille quem petit, ab alio sic recusatus, & xx. diebus elapsis litis contestatio fieri debet: & aliter facta non valet. Bartolus.

Illud quoq; antiquitas quidem benefaciens disposuit: † nūc autē studio machinant [b] nostrarum legū clemētiā occasionem facientes suarum calumniarū [c]. vetustate nanq; volente conuentionis factæ libellū [d] suscipientē [e] diebus æquè decem [f] deliberationem habere, quo [g] possit discutere causam, & fortè etiā recognoscere [h], & liberari [i]: post decem autē dierum inducias tūc & subscribere misso libello, & iudiciales implere cautiones [k]. Quidam verò respiciētes ad nostras leges [l], quæ post litis contestationem neq; † refutare iudicem, neq; alium petere iudicem permittunt: causam arte [m] machinant, & maximè executoribus talia dolosè adinueniētib⁹ [n]: & mox vt oblata fuerit quælibet † admonitio, fortè neq; libello dato, neque iudiciali vlla cautiōe deducunt hominē inuitum ad iudicem datū [o]: & nihil scientem [p] cōpellunt facere litis cōtestationē, vt semel sub litis cōtestatione cōstitutus obligetur: & nullam habeat licentiam, neq; refutare iudicem [q], neq; aliū iudicē petere, cū fortè suspectus iudex sit: et sic agūt [r] quę volunt: & sub suis artibus hominem statuētes, quo volunt modo, de eo agunt. Sancimus igitur, dū admonitio [s] oblata [t] fuerit alicui, modis omnibus offerri [v] libellū [x], & nō secundū antiquitatem, x. solummodo dierum habere eum, qui admonetur, inducias: sed

a Taxationem. Nota tria: taxatio, iuramentum, & sententia. Taxatio ante sacramētū pręstatur, nō post: vt j. de iu. §. oportet. Iuramentū verò ante sentētiā: vt C. de re. cre. l. gñaliter. §. omne igitur. sed hæc omnia, quæ dicta sunt de vocatione ad extraneū iudicem, vidētur non habere locum: cum quilibet in sua debeat conueniri prouincia: vt j. vt omnes obe. iu. §. si igitur. col. v. sed dic vt ibi diximus. ab arbitro. nam & in arbitris dico debere dari libellum: vt ff. de arbi. l. j. & C. de arbit. l. pe. nec ob. j. de lit. §. ad excludendas. ibi, causa verò &c. quia nō excipit ibi de arbitrio, vt ibi dicemus.

b Machinātur. s. homines quidam.

c Calumniarum. volebāt enim, qđ clemētia legum sit calumniæ occasio. vnde illud, Omnia mala exempla sunt orta à bonis reb⁹.

d Libellum. quia ex volūtate dabatur, non ex necessitate: vt ff. de eden. l. j. §. edere autem.

e Suscipientem. scilicet reum.

f Atque decem. q. d. vt hodie xx. dantur, ita olim x. dabantur: vt infra proxi. §.

g Quo. s. tēpore.

h Recognoscere s. debitum.

i Et liberari. scilicet soluendo: vt j. proxi. §. ibi, aut forte &c.

k Cautiōes. sunt autem iudiciales, quę iudiciū firmāt: vt iudicio sisti, & iudicatū solui, & similes: vt ff. de prę. to. stipul. l. j. §. iudiciales. ex quo ergo sic cauebat, ab hoc iudice recedere nō poterat: vt hic dicitur.

l Nostras leges. vt C. de iud. l. apertissimi. & l. fina.

m Arte. i. deceptione vel fraude. vnde Cato: Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus: Tu quoque fac simile: sic ars deluditur arte.

n Adinuenientibus. nam vbi intenderis, ingenium valet. ipsi autem executores vel viatores maxime in huiusmodi conuersantur: vnde nihil erit quod adinuenire non possint: vt j. vt ij qui ob. §. j. & s̄. de nupt. §. si igitur. ibi, multo nanque.

o Datum. i. delegatum.

p Scientem. s. reum.

q Iudicem. Sed hodie potest etiam lite cœpta alius associari: vt j. in me. li. non sie. sa. for. §. super hoc. in fi. §. col. viij. vnde quod hic dicitur, per illam corrigitur in hoc capitulo.

r Agunt. s. exactores.

s Dum admonitio. quæ fit hodie per executorem destinatum ad domum conuenit: vt infra, de lit. §. omnem verò. col. viij.

t Oblata. s. à iudice ordinario, vel delegato: vel etiā

v Offerri. Sed à quo? Resp. à iudice secundum consuetudinem: lege tamen non distinguitur ista, vtrum à iudice vel actore pręcepto iudicis, vnde nec nos distinguere debemus: vt ff. de of. pfe. l. iij. Ac.

x Libellū. i. scriptā petitionem in quadā charta, quæ libellus dicitur: ideo qa in breui charta fieri consueuit: & tamen valet: vt C. de fideic. l. et epistola. In hoc autem libello tria debēt esse scripta. res quæ petitur, & causa petendi, & nomē actionis. Res autem petitur singulariter vbi est singularis: puta peto Codicem. Itē vniuersaliter si est vniuersitas: vt hęreditas. Item generaliter si gñalitas petatur: vt peto rationem negotiorū gestorum, quę administrasti: vt ff. pro socio. l. pro socio arbiter. Causa autem est inferenda: vt si dicam quia emi, vel similē causam dicam: vt ff. de exceptio. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones. & C. de edict. diui Hadria. tollen. l. finali. §. finali. Item actio: vt actio exempto, vel similis actio: vt ff. de eden. l. j. j. respon. Forma ergo petitionem in hunc modum: peto Codicē, quia emi: & hoc per actionem ex empto. & omnia quæ plura ponuntur, superflua sunt, nisi sint ad specificationem rei, vt ita glossatum, & in talibus chartis positum: vt ff. de rei vendicatio. l. si in rem aliquis agat. Sed quod dixi de actione, de consuetudine seruatur vt non apponatur: quod etiā lege potest probari. nam cum possit esse reus certus per rem & causam, satis est: vt ff. de eden. lege prima. ij. respon. & hic subiicit. Hic autem libellus quare datur in scriptis: cum & sine eo possit reus certificari? Respondetur, quia si mutaretur in aliquo, citius per scripturam appareret, quàm alias: vt ff. de pignorib. lege, contrahitur. & ff. de fide instrumentorum. l. iure. & cœpit sic dari in scriptis à tempore Iustiniani: vt hic, & C. de ann. exceptio. l. vt perfectius. & infra, de temporibus non solu. pecu. §. j. olim autem non dabatur ex necessitate in scriptis: vt ff. de edendo. l. j. §. edere. & de priuatis delictis. l. si nisi in conuentione illustrium personarum; vt C. de dig. l. quoties. Quidam

tamen

† Facit ad hunc textū cap. quoniam frequenter. in glo. super ver. expensarum. extra vt lit. non contesta.

Exempla mala à bonis rebus orta sunt.

† Facit ad hunc §. in gl. iij. ca. coram dilecto. in medio. in ver. si verores. extra, de officio delegat.

Cautiones iudiciales.

† Haloā. tamē hoc tempore de industria dolis & artibus circunueniunt hi, qui legum nostrarū benignitatē ad expediēdas suas calūnias prætexunt.

† Recusare.

Concor. in ca. ij. in gl. vnica. extra, de libel. obl.

Citatio.

Libellus tria continere debet.

Res tribus modis peti potest.

duplices, hoc est xx [a]. vt siue † repudiare voluerit, siue etiam cum eo alium iudicem [b] petere: licentiam habeat hoc facere, aut fortè cognoscere debitum, & liberare se ab aduersarij sui contentione amicabiliter: & non per calumniā & circumuentionē sub iudice constitui forsan suspecto, & forsan ingrato, † plerūq; autem [c] aliquid etiā proprium contra eū dispensante: & eo qui litem sustinet, nullum habente [d] tempus † ad agnoscendum ea, quibus conuentus occurrit. Suscepto verò libello, sola personali fideiussione [e] ab eo data, & sportulis [f] secundum sacrā nostram praebitis constitutionē, subscribere libello, qui appellatur responsionis: & declarare etiam tempus, quo ei libellus datus est: ne etiā ob hoc ars [g] quaedam fiat: cumq; † futura est celebrari contestatio litis: apud iudicem interrogari fugientem, si xx. dies transierint deliberationis: † & illū [h] quidem

tamen dicunt etiam iure veteri dandum libellum ex necessitate. & ꝙ dictis legibus dicitur, verum dicunt quantum ad hoc, vt inferatur nomē actionis in libello. nam hoc erat voluntatis: sed libellum dare, necessitatis. sed prima verior est: & hoc in causis ciuilibus. In criminalibus autē & olim & hodie datur libellus in scriptis etiā in priuatis delictis, si criminaliter agit: vt ff. de priua. deli. l. fi. et ff. de fur. l. fi. & ff. de accu. l. libellorum. in prin. & C. qui accu. nō pos. l. qui crimen. Quod autē dixi dādū hodie libellū [1] vbiq; & in scriptis (nam inde dicitur libellus) fallit in omnibus casibus, vbi dicimus sentētiā dari posse sine scriptis, qui sunt quatuor, vt diximus. s. vt iu. sine quoquo suf. §. necessitatē. coll. ij. Item fallit quando partes adinuicē sibi remittunt: vt C. de temp. ap. l. fi. in fi. & C. de priui. scho. l. iij in fi. ti. & j. de lit. & deci. parte litis. §. ad excludendas. Nec obst. ꝙ hic dicitur, quia verū est: nisi partes cōsentiant: vt ff. de le. l. j. & ff. de pac. l. pactum. Alij dicunt nec expresse, nec tacite posse remitti. arg. pro eis. ff. de posthu. l. quos. & C. de iureiu. propter calum. l. ij. §. sed quia veremur. nam secundū eos libellus est de substantia iudicij. Itē fallit in tribus casibus positis. C. de apost. l. apostatarū. & C. de Iudae. l. ne quis. & ff. de sepul. vio. l. iij. Itē fallit in teste falso & instrumento falso. C. de test. l. nullū. & C. de prob. l. pe. Item in leuibus criminibus: vt ff. de acc. l. leuia. Vel dic ibi de plano. i. nō sedēte iudice pro tribunali. Itē fallit in crimine notorio: vt C. de ac. l. ea quidē Item in omni crimine vbi sine accusatore proceditur: vt ff. de adul. l. j. §. si publico. & ff. de sus. tu. tutor quoq;. §. praeterea. & in dictis legibus. de proba. l. pe. & de test. l. nullū. & de accu. l. ea quidē. Item fallit in crimine falsi secundū Bul. vt C. de fal. l. vbi. sed Io. contra. dicit enim in dicta l. vbi. non incidenter sed principaliter. fuit ibi mota quaestio falsi. Sed licet dixerim in supradictis casibus procedi sine libello secūdum quosdam: tamen secundum praeceptorem meum dici potest, ꝙ si quis super his velit accusationem solennem instituere, necesse habet dare, libellum, vt hic dicitur.

[a] Hoc est xx. Nūquid diminui potest hoc tempus? Resp. quidā non: quia hae induciae inducūtur à lege. & est pro eis. j. cōstitutio, quae de di. §. illud. & ff. de re iu. l. iiij. §. si quis cōdemnatus. secus si à iudice dilatio detur: vt C. de dila. l. j. & l. siue pars. sed puto semp posse abbreuiari: q: inuenio à lege datā dilationē posse abbreuiari [2]: vt ff. de iudi. l. nōnunquā. & ff. de reiu. l. ij. Item cōsuetudo sic vult & interpretatur: ergo seruandum est: vt ff. de legi. & senatusc. l. si de interpretatiōe. quare dicas, ꝙ semper danda est tanta dilatio, nisi iudici contra videatur. videtur enim plerunq; aliter, vt trium dierum, vel sex, vel aliud tempus detur. & facit ad hoc verbum. j. de iud. §. oportet. in fi col. vj.

[b] Alium iudicem. sic infra, in me. lit. non si. sa. fo. §. super haec in fin. §. col. viij. sic. j. vt differ. iudi. §. si verò contingat. col. ix.

[c] Plerunque autem. sic s. de trien. & semis. §. & quia cognouimus. Acc.

[d] Nullum. habente. q. d. paruum habet tempus: habet enim x. dies: ꝙ nullum appellatur. Sed cōtra. s. de ap. §. j. in fi. sed hoc est nullū ad obuiandū malitiis eorum, qui in breui tempore facerent lit. conte. vt s. eo. §. illud quoque. at ibi non est huiusmodi timor.

[e] Personali fideiussione. i. cautiōe iudicio sisti. ideo personalis dicta, quia est de repraesentatiōe psonę in iudicio: vt inst. de satisdat. §. sed hodie. Itē ideo dicta fideiussione: qa fideiussor dādus est, cū sit pretoria cautio: vt ff. de preto. stip. l. j. & l. praetoriae stipulatiōes. Sed cōtra. ff. de iudi. l. ij. §. sed si dubitetur. in fin. Sol. ibi est spāle in legatis. Itē contra. ff. qui satisd. cog. l. sciēdū. in prin. sed haec intelligitur secundum illam: vt si habeat possessionem immobilium rerum, nō satisdet vt ar. ff. de leg. & senatusc. l. sed & posteriores. sed Pla. dicebat istā simpliciter loqui. Itē nūquid poterit dare fideiussorē aliū q similiter immobilia non possideat, vt scholarē alium? Resp. nō: vt inst. de fideius. in prin. & insti. de repli in fi. & ff. qui satisd. co. l. j. Sed contra in e. ti. l. fideiussor. in fi. j. resp. sed dic eū esse possessorē immobilium: licet aīs habeat priuilegiū vel militiae, vel sacerdotij, cui renūciare pōt secundū iura nostra: vt C. de pac. l. pe. Sed qui si huiusmodi fideiussorem dare nō pōt? Rñ. iuret duo. s. fideiussorē dare nō posse, & se sistere: vt j. de li. §. ad excludēdas. pter clericos qui iurare phibētur, vt C. de epi. & cle. l. cū clericis. qa eorum pmissioni tantū cōmittitur: vt insti. de satis. §. sed hodie. Itē quid si volo esse cōtētus sola pmissiōe, etiā qn̄ fideiussorē dare tenet? Rñd. satis est: vt inst. de re. diui. §. venditae. & ff. de fidcic. li. l. iiij. §. adiici. Item quid erit, si nolit dare fideiussorē, sed pignus ad qd nō tenetur: vt ff. de pto. stip. l. praetoriae? Rñ. satis est: quia facit etiā plus: vt ff. de col. bo. l. j. §. iubet aūt. & inst. de obl. q ex deli. §. furti aūt. Itē qd si dedit pignus, nunc vult fideiussorē dare, & pignus repetere? Rñ. non pōt Item in qtū tenetur fideiussor? Rñ. si fideiussit in scriptis, vel in cā publica, tenetur vsq; ad triēniū, intra ꝙ durat causa: vt C. de iud. l. properandū. Item & plus p duos menses, intra quos debet fieri cōtestatio: vt j. de excus. & iis qui con. & recon. §. si autem sine scriptis, tunc vsq; ad duos menses tātum vt C. de fideius. l. pe. Item in quanta quantitate tenetur? Respō. ad interesse actoris: & hoc nisi intra certū tempus fideiusserit: vel in certam quantitatem: vt ff. qui satisd. cog. l. ij. in fi.

[f] Sportulis. i. salariis quibusdā quae iudicibus dabātur: vt in cōst. Graeca cōtinetur: cuius sentētiam habemus j. de iud. §. ne aūt & facit ad hoc s. de mā. princ. §. si tibi. & j. vt litigan. iur. §. pen. col. ix. & s. vt iudi. sine quo. suff. §. volumus. & praestabātur huiusmodi sportulae tā à reo, quàm ab actore: vt in d. l. cōtinetur. j. de iud. & C. de prin. agen. in re. l. fi. & C. de fru. & li. exp. l. fin. sed Pla. solum reū dicebat teneri in praestatione sportularum: sed contra eum sunt praedictae leges.

[g] Ars. id est, exceptio.

[h] Et illum. scilicet reum.

† Iudicem recusare.

[1] Vide capit. j. iūcta gl. sua extra, de lib. obl.

† Haloā. nonnunquam erga reū peculiariter etiam male affectū.

† Haloā. ad cognoscendum, quo ipse noīe conuentus cō parere debeat.

Dilatio à l. data. breuiari potest.

[2] Cōcor. ca. cum sit Romana. iuncta gl. super ver. tēpus. extra, de appellation.

† cum pu ro.

† Haloā. & quanq; ille veritatem dicat, demōstretur tamen hoc etiam ex die libelli editi & subscriptione in libellum collata.

Renunciare possunt milites & clericus eorū priuilegiis.

dicere veritatem: ostendit quoque illud etiã ex die & subscriptione libelli, & si dixerit trãsisse xx. dierum numerum, tunc fieri litis cõtestationem [a]. In medio [b] autem ei licentiam esse repudiare iudicem, & aliũ petere: aut etiam cum eo iudicem percipere [c] aut certè absolui amicabiliter [d]: nihil in medio neque damnificando [e], neque ab executoribus conturbando: sed & iudiciariã cautionem exponentem, sicut qui de his iudicat [f] perspexerit: & xx. dierum habẽtem deliberationem.

Si verò hæc non seruentur [g]: licet videatur quædam fieri cõtestatio litis, pro nihilo eam esse [h]: sed licentiã esse & post huiusmodi cõtestationem litis intra definitos xx. dies sic omnia agere, tanquam si neque ab initio facta sit quædam contestatio litis.

Iurans sistere in iudicio si postea à ciuitate absuerit, per iudicem ordinarium causa summatim agetur: & etiam per delegatum, qui examinabit in quam terram iurans aufugerit. & si datis indicijs aufugerit, & non comparuerit, mittitur actor in possessionem pro mensura debiti declarati: quã non recuperabit nisi omnia dãna resarciat, & fideiussorẽ præstet de sistendo in iudicio. Angel.

Si verò semel repudiãs iudicem, alium acceperit: non sinimus ei [i] eum, qui petitus est [k], rursus repudiare [l]. Sicut enim eius curam [m] habemus: sic etiã per dilationem [n] agi aliquid aduersus actorem modis omnibus aduersamur. Si verò [o] † etiam quidã [p] iurent [q] quia obseruabunt [r], & ante, quã contestatio [s] litis fiat, ab hac [t] maxima disparent ciuitate: licentiam esse etiã

[a] Litis contestationem. s. narratione præposita, & responsione secuta: vt C. de li. contest. l. j. & hoc dico animo procedendi in causa: secus si iudici vt amico dicam saluo iure meo: vt ff. qui. mod. pig. vel hypo. sol. l. si debitor. §. si in venditione. Sed ar. cõtra. ff. de condi. inde. l. quod quis. sed certe ibi nõ expressit, licet in corde habuit de repetendo, sed cũ responsio possit esse per sic, & per non, & per dubium, puta opposita exceptione, nũquid semper fiet cõtestatio? Rñ. primo casu fit: sed tamen sunt nullæ partes iudicis ĩ cognoscendo, sed in iudicando tantum: vt ff. ad le. Aquil. l. proinde. & ff. de confes. l. j. & C. de confess. l. j. vnde euenit mirabile, vt hæc responsio obtineat vicem contestationis, quasi sententiæ, vt dictũ est: alias enim non valeret sentẽtia: vt C. de sen. l. prolatam. & hoc quãdo libellus fuit datus vt fieret causa. si autem extra ordinem fecit eum interrogari, & fuit confessus: tunc fit ei vnũ præceptũ de soluẽdo secundum consuetudinẽ generalem. & sic etiam potest intelligi. ff. ad le. Aquil. l. proinde. Item in secundo constat fieri contestationem. Item & etiã in tertio dico fieri contestationem: vt C. de exce. l. si quidem. in fi. & colligitur insti. de excep. §. j. vsque ad §. hęc exempli. nam eoipso, quod obiicit excep. innuit se debitorem. vnde æquiparatur illi respõsioni ac si diceret sic, nisi probet excep. vt C. de proba. l. exceptionem. & ff. de proba. l. in exceptionibus.

Qualiter fiat litis contes. habes vltra legis stas in capit. vnico circa finẽ. extra, de lit. contes.

[b] In medio. sic. C. de iudi. l. apertissimi. sic j. de iud. l. oportet. in fi. sic. s. eo. §. sancimus.

[c] Percipere quod etiã postea hodie licet: vt j. in me. li. §. super hoc. in fine.

[d] Admicabiliter. sic. j. vt diff. iu. §. si vero.

[e] Damnificando. s. reo. Nunquid ergo nihilominus currit præscriptio? Quidã dicunt quod sic. & est pro eis ff. ex qui. cau. ma. l. ait prætor. §. fi. & l. fi. & ff. de eo per quẽ fac. erit. l. fi. j. rñ. & hic, & j. proxi. §. ibi, pro nihilo, &c. Sed nos contra. dicimus enim præscri. interruptam. & est pro nobis. C. de præscrip. xxx. an. l. sicut. §. nec sufficit. Nec obstant. d. ll. quia postea correctæ sunt per d. l. sicut. vel non fuerat missus executor in d. legibus. Item nec obstat quod hic dicitur. & j. proxi. quia non damnificatur in his quæ hic dicuntur: puta quominus iudicem recuset: vel aliũ associari petat, vel in similibus in præscriptione bene nocet (vt dictum est) si admonitio fuit facta. Si quis tamen primã velit tenere sententiã: põt dicere quod illa. l. sicut. quæ eos cõfundit loquatur secundũ sua tẽpora. nam suo tẽpore non dabatur libellus ex necessitate. vñ dicas quod sit immutata & correcta per istã quã cõstituit iudiciũ per ordinem.

[f] Iudicat q. d. prout iudici videbitur cum fideiussore vel sine eo: vt diximus. s. eo. §. suscepto.

[g] Non seruentur. i. non detur libellus, & tẽpus deliberationis, & subscriptionis & similia quæ dicuntur s. eod. §. sancimus. & §. suscepto. licet de subscriptione non sit in vsu: sed certe scribitur in libro cõi: & ideo nõ est necesse poni in libello. Itẽ & quia breue tẽpus datur iudicis arbitrio, vnde bene potest memoria retineri.

[h] Pro nihilo eã esse. quantũ ad hoc vt non sit necesse alium dari libellũ. nã de nouo oportebit omnia incipi. interruptio tamen facta est præscriptionis: licet quidã contra dixerũt, vt modo proxime diximus.

[i] Ei. scilicet reo.

[k] Petitus est. hic collige ad petitionem alterius partis iudicẽ dari. Sed contra. ff. de iud. l. obseruandũ. Solu. hic petit generaliter: ibi hominẽ certum. vel hic respexit ad verecundiã petiti iudicis: vt ibi dicitur, vel hic ambæ partes simul petierunt.

† Facit ad hunc §. c. super quæstionum. §. intentionis. cum gl. super verbo in princi. extra, de offi. dele. & ibi põdera glos. quia bona est.

[l] Repudiare. hic no. regulã quod non possum reprobare semel probatum. sic. ff. de neg. ges. l. Põponius. & C. de re. cre. l. si quis. & j. de liti. §. ad excludendas. & j. vt cum de ap. co. §. siue igitur. & ff. qui satisd. cog. l. si ab arbitrio. §. fi. & C. de nõ. nu. pe. l. generaliter causam. ar. contra. ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. pe. & C. de profes. & me. l. grammaticos.

Approbatum reprobare non possum.

[m] Eius curam. scilicet rei.

[n] Per dilationẽ. i. per huiusmodi procrastinationẽ.

[o] Si vero. hic ponitur de tertia parte tituli.

[p] Quidam. s. rei conuenti in iudicio.

[q] Iurent. s. iudicio sisti: quia non potuerunt dare fideiussorẽ: vt diximus. s. e. §. suscepto. Sed quid si fideiussorẽ dederant? rñ. tunc duplici iure cõsulitur actori & contra fideiussorem ad interesse: vt ff. qui satis. cog. l. ij. §. fi. & per missionem in pos. vt hic dicitur. Itẽ quid si neque iurauit, neque fideiussorem dedit? Rñ. adhuc habet locũ hic. §. Itẽ quid si nũquã venit corã iudice? Rñ. adhuc habet locũ generalis cõsuetudo, vt dicit, quæ est interpres legũ: vt ff. de le. & sena. l. si de interpretatione. Quod ergo hic dicit iurent, subaudi maxime.

[r] Obseruabunt. s. iudicium, id est, in iudicio sistent.

[s] Contestatio litis. Sed qualiter, cum incontinenti elapsis xx. diebus fiat contestatio: vt s. eo. §. suscepto. in fi. Respon. imo nõ statim quandoque forte eo retardante: quod potest esse vsque ad duos mẽses: vt j. de excu. & his qui con. & recon. §. j.

[t] Ab hac. scilicet Constantinopolitana, maxime ideo dixit: quia & alias generaliter hæc constitutio

non facta litis contestatione adire actorem statutum iudicem,& hoc denũciare. Illum a verò (si quidem administrator b sit. iubere omnimodo c exhiberi reum tanquam periurum, & penè d sui accusatorem per fugam factum e. Si verò non administrat f sed datus g sit à quodã iudice h siue ex sacra forma aut iussione, aut etiam ab aliquo administratore i: ad illum k renunciare à quo datus est, vt deducatur ab illo: ne causa maneat actori vndiq; desolata, iudice l agere aliquid nõ valente m, eò, quòd nondum apud eũ facta sit litis cõtestatio n: illo o contẽnente legem p & iuramentum suũ manifestatione sua q: & actorem extra omne r legitimũ adiutoriũ relinquente. Igitur ne latente eo, & tardata exhibitione s, causa maneat suspensa: examinet, vt potuerit t iudex v, in quam terram abiisse dicitur: & det inducias certas x, vt nisi intra eas occurrerit + liberã tamẽ y huius rei fiduciã habẽs, si non fortè studio actoris impediat, aut venire prohibeat) tũc secundũ vnam partẽ z examinet a negotium: & in possessionem b mittat actorẽ rerũ eius c secundũ mensurã d declarati e debiti: ipsum q;

seruatur: vt j. eo. §. fi.

a Illum. scilicet iudicem.

b Administrator. id est, iudex ord. vt j. vt defun. seu fu. eo. §. penult.

c Omnimodo. i. re & verbo. quod non facit nisi ordinarius: vt hic. vocatio autem verbo tantum fit à delegato & etiã ab arbitro: vt ff. de arbi. l. sed interpellatur. §. j. Item ab ordinario fit quandoq; tãtũ verbo: vt de domo vocari: vt ff. de in ius vo. l. plerisq;. & tribus sequentibus legibus.

d Pene. aduerbialiter ponitur.

e Factum. No. optimũ ar. cõtra seruientes fugientes, vt eo ipso res amissas videantur subtraxisse. de fac. C. de iu. cal l. ij. §. quod si actor. & §. sin autem reus.

f Administrat. s. iudex.

g Datus. id est, delegatus.

h A quodã iudice. sed ordinario. nam delegatus nõ delegat: vt C. de iud. l. iud. l. à iudice.

i Administratore. minimo, puta à defẽsore ciuitatis.

k Ad illum. delegantem.

l Iudice. scilicet delegato.

m Non valente. hic est contra. j. de liti. §. aliis. Solu. hoc corrigitur in delegato à principe, vel dic vt ibi.

n Contestatio. ex tunc enim dominus litis est factus vt ff. de ædil. edict. l. ædiles. §. item sciendum.

o Illo. scilicet reo.

p Legem. istam.

q Manifestatione sua. quæ manifestatio est propter fugam: sicut s. dixi.

r Omne. nam definitiua sententia dari non potest in eum lite non contestata: vt C. de tem. ap. l. fi. §. j. nec missio potest fieri: quia erat delegatus: nec alio modo poterat actor ad suum peruenire.

s Exhibitione. scilicet sui.

t Vt potuerit. s. summatim. sicut. j. statim dicitur.

v Iudex. Nunquid ordinarius tantum faciet istam examinationem, & hæc quæ sequuntur, non autẽ delegatus? Respõ. secundum quosdam sic: quia mittere in poss. est de misto imperio: vt ff. de. iu. om. iud. l. iubere. vnde ordinario tantum competit, cuius officium est latissimum: vt ff. de iur. om. iud. l. j. nec delegari potest. ff. de of. eius cui mã. est iur. l. j. in prin. & ff. de dã. infe. l. dies. §. duas. sed tamẽ puto, q; etiam delegatus possit hæc quæ sequuntur facere. nam non mittit in poss. sed de mittendo pronuntiat: quod etiam delegatus facere potest: vt ff. de offic. eius cui man. est iur. l. cognitio. §. fi. Quare dicas, quod licet non possit vocare & verbo & mittere in poss. delegatus, vt modo dixerat: potest tamen hæc quæ sequuntur facere. & quod hic dicit iudex, s. ordinarius vel delegatus intellige. & sic ex consuetudine seruatur.

x Inducias certas. scilicet secundum arbitriũ suum: vt C. de dila. l. j. quod potest esse xx. millium diurnorum: vt ff. si quis cau. l. j.

y Liberam tamen. interpositio est, & loquitur de iudice, qui libere potest hoc facere, nisi reus impediatur studio actoris. & facit. ff. de eo per quẽ fac. est l. fi. §. fi.

z Secundum vnam partem. i. secundum actorem audita propositione eius & ratione, & sacramento de calumnia præstito. nam si vtraq; parte præsente hinc inde sacramentum calũniæ præstaretur: ergo & nunc ab vna, cum vna tantũ pars præsens sit: vt C. de iureiur. propter cal. l. ij. in prin. Quod enim iuris est in toto, quo ad totum, hoc est in parte quo ad partẽ vt ff. de pa. l. iurisgẽtium. §. adeo.

a Examinet. sed qualiter? R ñ. remittet ad domum, & quæret ibi: & hoc sufficit: vt ff. de dã no infecto. l. iiij. §. toties.

+ Haloa. liberam tamen eius agendi copiam habens.

b In possessionẽ. i. in detentationem nec enim possidebit: sed erit in possessione: vt ff. de acquir. poss. l. iij. §. fi. & ff. quib. ex cau. in pos. eat. l. cũ legati. Et longe aliud est possidere, aliud in possessione esse: vt ff. de acqui. poss. l. si quis ante.

c Rerum eius. s. debitoris, & hoc dico primo mobilium, secũdo immobiliũ, tertio nominũ: vt ff. de re iu. l. à diuo. §. j. licet dici posset q; illa loquatur in executore definitiue, hæc autẽ de executore interlocutorie.

d Secundum mensurã. Sed olim in omnia bona fiebat missio etiam propter v. solidos: nisi in causa damni infecti & legatorum: vt ff. quib. ex cau. in posses. eatur. l. j. & ff. si ser. ven. l. is cuius. Sed nunquid si peto iure hypothecæ omnia bona, habet locum quod hic dicitur? Respõ. non: imo in omnia sum mittẽdus. alias fieret iniuria mihi. Item quid si petã omnia mihi debita? & tunc dico idem, scilicet quod in omnia sum mittendus. Sed certe hæc authen. tunc locum habet, cum tunc fit mensura debiti tota de substantia debitoris. Item nunquid fit hæc missio in tantum, ita quod non in plus? Quidam dicunt quod sic. nos autem quod in plus, vel in duplum, vel in tantum & dimidium. Nec obstat quod hic dicitur: quia non dicit quod non in plus, sed secundum mensurã: vt si peto c. mittar in posses. de rebus valentibus cl. vel cc. si autem petam cc. & tunc in rebus valentibus ccc. vel cccc. ac si diceret nõ fiet missio hæc in omnia bona, vt olim. & probatur hoc ex consuetudine pignorum. nam semper plus debet valere pignus quam sit debitum. vnde dicitur quod residuum debet creditor reddere debitori quando vẽdet plus pignora: vt C. de iure do. impetran. l. fin. §. sin autem minus. Pignus plus debito valere debet.

e Declarati. i. petiti, & probati semiplene, nõ per iuramentum calũniæ actoris: vt C. quorũ ap. l. j. & C. de bo. autho. iud. pos. l. cum proponas. nec enim plene potest cognosci cũ causæ merita partiũ assertione pandũtur: vt C. si per vim, vel alio modo. l. fi. erit ergo hic speciale vt summatim cognoscatur, sicut alias in casibus qui his legibus denotantur. ff. de lib. agno. l. si quis. §. si vel parens. & ff. de Carbo. edict. l. iij. §. causæ. & ff. de præt.

in possessionem missum habere etiam rem debiti seruandi causa[a]: & tunc si ille occurrerit[b]: omne ei prius soluet damnum: & tunc recipiens res[c] & fideiussorem[d] præstans prosequatur causam. Optimum quoque est etiam hoc[e] propter dubitationem quæstionũ lege cõmuni determinare. Primũ nanque fuerunt dubitationes plurimæ, vtrum oporteat militias sub hypothecæ deduci vinculis[f], an etiam his liberas esse. sed hoc quidem iam definitum est lege[g], & certæ[h] consistunt militiæ, quæcunque[i] vendi, aut obligari possunt[k]. Nos autem ex maioribus[l] causam considerantes, scimus quia ex antiquis[m] temporibus non erat in militiis hypotheca, sed quædam nomina[n] oĩno antiqua et deficientia in talibus efferebantur. Paulatim verò Imperatores interpellantium creditorum miserati, hæc præbebant[o]: cùm vtique omnis militia publica existeret, nullum quæstum omnino alium, quã ex imperiali munificentia habens. Propterea igitur sancimus, ea, quæ appellantur[†] ex casu[p], nõ omnibus promptè subiacere: nisi tñ creditor fuerit, qui ad hoc ipsum mutuauit, vt militia illi emeretur, alioqui aliis creditoribus nõ promptè damus hoc: sed si quidem filij[q] fuerint, aut vxor defũcti: istos omnibus præponimus modis: vt adeant nos: & secundũ iussionẽ nostram hoc habeant nõ tanquam paternam hæreditatem, si in aliis[r] inops sit, sed tanquam imperialem munificentiam: vt & substantiam relinquẽtibus, & non habentibus, meritò solatium præbeamus. Si verò nullus eis neque filius, neque vxor fuerit, neque creditor, qui ad ipsam militiam mutuauit, tunc & aliis creditoribus[s] præbemus hoc, ne videamur inhumanũ aliquid facere, & nõ propter piam & Deo placentem actionem[t] ponere legem. de militia quippe spectabilium silentiariorũ propriè datis & largitis eis priuilegiis in sua virtute[v] manentibus. Quoniã verò ad clementiã omnis à nobis aperta est[x] lex, videmus quosdã cohærentes mulieribus indotatis, deinde moriẽtes, & filios quidem ex lege vocatos ad paternam hæreditatẽ: mulieres autem licet decies millies in statu legitimæ coniugis manserint, attamen eò, quod non sit facta neque dos, neqꝫ ante nuptialis donatio, nihil habere valentes[y], sed in

de præto. sti. l. j. §. si. & ff. de peti. hære. l. si quis libertatem. §. plane. & ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. si ea. & ff. de re iudi l. à diuo pio §. si super rebus: & C. vbi in rem act. l. ij. & ff. vt in pos. leg. l. si is à quo. & ff. ad exhib. l. iij. §. sciendum & hic. sed regulariter plene est cognoscendum: vt C. de iudi. l. iudices. q̃ est contra ad supradictas leges & ad istã. Quidam tamẽ hic dixerũt peti tantũ. & facit ꝓ eis. ff. de iuris. om. iu. l. pe. §. fin. sed prima opi. verior est, & cõsuetudine probatur.

a Seruandi causa. qđ leges appellãt rei seruãdæ causa. Sed nũquid fructus medij tẽporis lucratur missus? rñ. secundũ cõsuetudines terrarũ sic: sed vt iure debet reddere debitori: vt. ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. j. rñ. & ff. de bo. autho. iu. pos. l. prætor ait. j. rñ. nisi ĩ casu speciali: vt ff. q. ex cau. in pos. eat. l. Fulcinius. §. fina.

Concor. cap. j. ij. & iij. extra, de eo qui mittitur ĩ pos. causa rei seruã.

b Occurrerit. sed vsque ad quod tp̃s reuersus audit? Rñ. Pla. vsque ad xxx. an. & est ar pro eo insti. de perpe. & tẽ. ac. in prin. Sed nos dicimus vsque ad annum tm̃: vt C. de præsc. xxx. ann. l. si quis emp. §. pe. & j. de liti. §. omnem. in fi. sed Pla. dicebat prædictam legẽ loqui in reali actione hanc in personali. Item ad aliam. j̃. de liti. dici põt, quod loquatur in actore absente: hęc in reo. sed secundum nos qui dicimus tantũ vsque ad annũ admittẽdum: nũquid posidet miss⁹ post annũ? Rñ. sic: quasi secũdum decretum interueniat: vt ff. de dam. infec. l. à quo. sed tamen M. dicebat statim in actione in rem missum posidere. ar. dictæ. l. sicut. §. pe. sed prima placet.

Dominus vsque ad quod tempus audiatur cõtra missum in possessionem causa rei seruandæ.

† De militiis ex casu pulchre Lælius Taurell⁹ in libello quodã ad Anto. Augustinum super ea re scripto.

c Recipiens res. Sed nunquid primo res restituitur quã satisdetur? Rñ. non puto, imo quasi loco pignoris donec satisdet, tenebuntur: vt hic, & ff. de emp. l. Iulianus. §. offerri.

d Fideiussorẽ. s. iudicio sisti. Sed qđ si posideat immobilia? Rñd. adhuc puto eũ satisdare, vt sit speciale hoc casu: quia ex quo semel male fecit fugiẽdo postea male facere præsumitur: vt ff. de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. ff de acc. l. si c ui. §. iisdem.

e Hoc. s. quod sequitur.

f Vinculis. i. vtrum possent obligari.

g Lege. quæ dicit eas posse obligari, si sunt tales, q̃ ad hæredes trãseãt. vel etiam quatenus transeant: vt C. de pig. l. fina.

h Certe. aduerbiũ.

i Quæcunque. id est, quæ.

k Possunt. s. quæ transeunt ad hæredes.

l Maioribus. scilicet antecessoribus nostris.

m Ex antiquis. i. ante dictam. l. C. de pig. l. fina.

n Nomina. i q̃dã debita, q̃ contracta fuerũt sup militiis: & tñ deficiebãt debita debitore non habente aliũde, vnde satisfaceret.

o Præbebant. s. in priuilegium.

p Ex casu. s. militias, sic dictas: quia cadũt mortuo militante q̃ñqꝫ: vt in. d. l. C. de pig. l. fin. & C. de inof. test. l. oĩ modo. §. imputari.

q Filij. qui repetunt dotem maternam ea mortua: vel ipsa vxor quando viuit adhuc.

r Si in aliis. quia hæreditas est omni ęre alieno deducto vt. ff. de verb. sig. l. subsignatum. §. j & l. venisse.

s Creditoribus. qui nõ ad hoc mutuauerũt: empta tñ fuit ex ea pecunia, vel præsumitur.

t Actionẽ. i. actũ. sic ponitur. s̃. de nõ ali. §. sinimus.

v In sua virtute. quia si non ad hoc specialiter accepit mutuũ causa talis militiæ emendæ. nihilominus creditores eorum præferũtur mulieribus. & facit. C. de inoffic. testa. l. omnimodo. §. fina. & C. de silentiariis per totum. li. xij. Itẽ fa. ad hunc. §. ff. de ac. emp. l. creditor. §. inter. & C. de inoffi. test. l. omnimodo. §. imputari. & j̃. de æquali. do. §. quia verò. col. vij. & ff. de minoribus. l. iij §. si quid. Item & C. qui po. in pig. l. licet. & ff. qui po. in pigno. l. interdum.

x Aperta est. Not. legem apertam ad clementiã, nec mirum: cum sit sancta: vt C. de legi. & con. l. leges.

y Valentes. s. videmus.

nouissima[a] viuentes inopia: ꝓpterea† sancimus prouidentiam fieri etiam harum[b] & in successiõe morientis: & huiusmodi vxorem cũ filijs vocari, & sicut scripsimus legẽ[c] volentem, vt si sine dote existentem vxorẽ vir dimiserit, quartã partem eius substãtiæ ea accipere: sic etiã hic, quoniã contingit fortè paucos aut plures esse filios, quartam partem eius substãtiæ habere mulierẽ: siue plures, siue minus† filij fuerit[d]: si tamen legatum aliquod reliquerit ei vir minus quarta parte: compleri[e] hoc: vt sicut læsas eas iuuamus, si fortè dimissæ fuerint à viris indotatæ consistentes[f], ita vel si ꝑdurauerint[g] semper cum eis, eadem fruantur prouidentia, scilicet omnibus[h] secundum instar illius nostræ cõstitutionis, q̃ quartã decernit eis, etiã hic seruãdis similiter quidem in viris. similiter aũt in mulieribus[i]: cõmunẽ nãque etiã hanc sup eis ponimus legem, sicut & præcedentem. Si verò quasdam res ꝓprias[k] mulier in domo viri aut alibi repositas habuit: harũ actionem & retentionem habeat omnib⁹ modis imminuta: subiacere[l] huiusmodi reb⁹ viri creditoribus nullo modo valentibus: nisi fortè secundum quod in illius[m] iure ex hac lege hæres extiterit. Hæc itaque dicimus, si cõiunctorum aliter dotem aut antenuptialem donationem non faciens, inops aut vir aut mulier inueniatur: & moriens quidem aut vir, aut mulier locuples sit, ille verò vel illa superstes pauper[n] existat. Nam si aliũde forsan habeat[o]: nõ offerentem[p] dotem, aut nõ dãtem[q] propter nuptias donationem, non erit iustum grauare filios ꝑ successionem[r]. quoniam lex alia est nostra, dicens non posse res offerentem, non posse res viri acquirere per antenuptialẽ donationẽ[s]. quod etiam volumus hic obtinere, nisi tamen ipse vir aut legatũ ei, aut aliquam partem institutionis reliquerit, fieri namque hoc[t] nullo inuidemus modo: vt omnibus modis concordantiæ[v] legum seruẽtur: & inopia coniugis ꝑ diuitias[x] saluetur alteri⁹. Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo in omnibus valere, effectuique contradere festinet per præcepta à se conficienda vniuersa faciens manifesta, quatenus ipsi secundum hanc viuant etiam & conuersentur.

TITVLVS VII.

CONSTITVTIO ne[z] quæ ex adscriptitio et libera natos liberos esse vult[a] non iis qui ante cõstitutionem nati sunt, sed qui post constitutionem, prodesse: & vt ne venerabiles[b] domus commutationes faciant adinuicem immobilium rerum ecclesiasticarum, decreto prius interposito excepta hac maiori ecclesia.

Natus ex adscriptitio & libera post hanc legem liber est. Item vna ecclesia potest cũ alia permutare immobilia metropolitani decreto & iureiurando præstito, quòd talis permutatio vtrique vtilis est, excepta Constantinopolitana. Ang.

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio, iterũ exconsule & patricio.

IN quadam nostrarũ[b] constitutionũ nihil obscuritatis habente, motæ sunt quæstiones ab aliquibus ex studio & ad suam intẽtionem obscuritatẽ ei introducentibus. Cùm enim libertatis amatores simus: nuper posui-

---

† Ex hoc §. extracta est authẽt. quę est C. vnde vir & vxor. sup. l. vnica. & incipit pręter ea. & concord. cum hoc. §. gl. in capitu. Raynuti⁹. super verbo, clare. in medio. ibi, quandoque tamẽ. extra, de test.

† Alias, siue pauciores.

Concor. cap. semel Deo. extra, de re. iur. lib. vj. vbi etiam per Ioan. And.

a Nouissima. hoc colore loquẽdi plerũque vtitur hic liber: vt not. j. q. mo. na. effi. leg. §. illud. circa fi. col. vj. Acc.

b Etiam harum. s. mulierum.

c Scripsimus legem: vt. C. de rep. i. fi. & s̃. de nup. §. sic itaque.

d Filij fuerint. hic aliter distinguitur: vt. j. vt lic. ma. & auiæ. §. quia verò legem. col. viij.

e Compleri. sic. C. de inoffi. test. l. omnimodo. Accur.

f Consistentes. vt dicitur in dicto. §. sic itaque.

g Si perdurauerint. vt in hoc. §. Accursius.

h Omnibus. repete fruantur. Accur.

i Smiliter autem in mulierib⁹. & hoc corrigitur. j. vt lic. ma. & auiæ. §. quia verò legem.

k Proprias. quæ paraphernalia dicuntur. vt C. de pa. cõ. tam super do. l. hac lege generali.

l Subiacere. ita ordina: huiusmodi rebus nullo modo valentibus subiacere creditoribus viri nisi forte &c. Al.

m In illius. decedentis quando mulier diues decessit, & vir inops est superstes: vnde succesit in quartam bonorum suorum cũ liberis mortuę mulieris.

n Pauper. Quis hic dicit̃ pauper? Rñ. qui habet minus l. aureis: vt. ff. de accu. l. nonnulli. Vel dic qui non habet c. aureos: vt insti. de suc. lib. §. postea. & §. sed nr̃a.

o Forsan habeat. s. sufficientem substantiam.

p Non offerentẽ. s. mulierem.

q Dantem. scilicet virum.

r Per successionem. i. vt ipsa succedat cum filiis, si locuples est.

s Donationẽ. vt s̃. de non eligen. §. fi. nisi in casibus vt ibi diximus.

t Nanque hoc. i. relinqui legatum.

v Concordantię. sic. C. de inof. do. l. j. sic. j. vt cle. apud propri. epis. §. fina.

x Per diuitias. sic C. de nup. l. fi. Acc.

CONSTITVtionem quæ ex &c.

y Constitutionẽ. quæ est in. C. de senatusc. Claudiano. l. j. in fi. nã ꝑ Claudianũ erat libera, et ei⁹ filius erat seruus: vt ibidem dicitur, non autem dicit de illa, q̃ est. C. de agri. & cen. l. ne diutius. lib. xj. quia ibi nõ est casus iste licet alij similes sint ibi. vel dic quod dicit de ea quæ est. C. de agri. & cẽ. l. fi. Et not. quod hæc pars expedit̃. j. eo. vsque ad. §. quia igit̃. secũda aũt vsq; in finẽ constitutionis.

z Esse vult. illa cõstitutio, dico nõ ꝓdest iis q̃ añ &c.

a Et vt ne venerabiles. hoc expeditur j. eo. §. quia igitur, vsque in fin.

b IN quadã nostratũ. vt. C. de senatusconsult. Claudi. l. j. Vel dic vt. C.

C. de agricolis & cenſi.l.fi.vel dic vt tertij:vt C.de agrico.& cẽſi.l. ne diutius. Sed ſecunda verior videtur,vel prima.

a Secundum ſeruilis. ſubaudi hic. ſ.ſecundũ,&c.ſi nõ habes in litera.

b Fortunam. vt ſi venter eſt ſeruus, & partus ſit ſeruus vt ſ. dixi. & C.de rei vend.l.partum. & inſti.de inge.§.j. ſi autem libera: & tunc eſt filius liber vt ſubiicit:ex libera namq;,&c.

c Cõiuncti ſunt. ſcilicet nunc.

d Fuerunt.in futuro.

e Legi. Vbi ſit hæc lex antiqua, ignoramus.nã per l.codicis erat conſiderandus venter ſemper:vt C.de ſenatuſcõ.Claud.l.j. & C.de agri.& cenſi.l.ne diutius. & l. finali.

f Legem.vt ſ. de eccleſi.re. immobi. alie.

g Poſitã legem. vt ſ.de non alie.§. nos igitur.

h Etiã illud. igitur quia ſic fecim⁹, etiam illud, &c.

i Adiicimus.ſ.qđ ſequitur:& per quędam,&c.

k Ineuitabilem.i. ſi occurrat ineuitabilis,id eſt,nõ ſpernẽda occaſio & vtilis,&c.Accur.

† Alias, & mali- gnari poſſeſsionem & nocere dominis &c.

l Domui. accipe licentiam damus, quod eſt infra.

m Licentiam. idẽ eſt in contractu emphyteuſis:vt j.tit.j. §.illud.quod tamẽ eſt hodie ius generale, vt ibi dicemus.

n Dabat lex. vt ſ.de non alie.§. ſimilibus.

o Metropolitã.i. archiepiſcopum.

p Pragmatico.i. imperiali reſcripto.Alexander.

q Terribilia. ſic j.vt ij,qui ob.§.q; ſi quis. ſic. j.de ali. & emphy.§. quia vero.ſic j.vt immo. ante nup. do. circa fi.col.v.

r Tam quæ.ſ.maledicta inferant ea, quæ nunc diſpo.

s Etiam priori. vt ſ.de eccl.re. immo.ali.§.fi.col.iiij.

mus legem, vt non ſecundum antiquitatem, ſi ex adſcriptitia & libera perſona proceſſerit ſoboles, omnino eam ſequatur adſcriptitia fortuna: & ſecũdum ſeruilis [a] ſcilicet fortunæ obſeruationem, ſic etiam ſuper adſcriptitiis putetur,& ſecundum ventris ſtatum eius etiam qui naſcitur, conſiderari, fortunam [b]. Ex libera namq; matre procedere ſeruilem partum,meritò lex noſtra noluit. Et quoniam diximus in lege, ſi quidam cõiuncti ſunt [c] mulieribus, ſiue etiam coniuncti fuerũt [d],& filij procreentur: ita legẽ in iis,qui procreãtur valere: quidam ſic fatuè,aut callidè interpretari auſi ſunt legẽ, vt etiam ſi ante conſtitutionem nati ſint aliqui, vel ſi valde ſint ſenes, putent eos liberari tanquam modò natos,& non longè præcedentes legem: cum vtiq; nos hunc habuerimus intellectum,vt ſi cohærerent iam quidem vxoribus & poſt legem filij procreati eſſent, aut non cohærerent quidem,poſtea verò nuptiæ fierent, poſt legem nati haberent ex lege datam libertatem.

Ne igitur liceat artibus vti, † & malignari,& poſſeſsionum nocere dominis talibus interpretationibus: propterea ſancimus, omnes qui nati ſunt à tempore legis,hos ſolutos eſſe adſcriptitia fortuna, ſi ex liberis naſcantur matribus,omne præteritum antiquæ ſeruando legi [e].

Quia igitur nuper ſcripſimus legem [f] medentes iis, quæ de eccleſiaſticis alienationibus fiunt: & volentes (ſi quidem publicum debitum ſit) poſſe eas alienare cũ omni ſubtilitate ſecundũ legis obſeruationem:ſi verò priuatum debitum eſt: pro ſoluto dare rem immobilem, & in nullo videri offendere poſitam legem [g], quę omnem alienationem prohibet:etiam illud [h] adiicimus [i] & per quandam ineuitabilem [k] occaſionem & & vtilẽ danti & accipienti venerandæ domui [l]:hoc eſt,aut eccleſiæ ad eccleſiam,aut † ptochotrophio ad ptochotrophium,aut xenodochio ad xenodochium aut ſimpliciter venerabili domui ad aliam reuerendam domum:hoc eſt,aut eccleſiæ † ad ptochotrophium,aut monaſterio ad venerandam domum, aut xenodochio, aut noſocomio,aut aliis ad eccleſiam, aut alterutrum:aut vnum horum quæ prius à nobis ſunt dinumerata, aut alteri cuilibet venerabili domui licentiam [m] damus præſulibus horum monaſteriorum per hanc legem commutationem facere,& hoc valere:& non ſolùm imperium (ſicuti prior dabat lex [n])licentiam habere commutare,ſed etiam venerabiles domos, quæ regi omnium Deo dedicatæ ſunt: ſic tamen, vt etiam decretum interponatur cum omni ſubtilitate & iureiurando:& apud locorũ metropolitam [o] hoc conſideretur.& ſi re vera probatum fuerit cum iureiurando,quia vtile eſt vtrique parti hoc agi:ratum eſſe,& valere:& non egere neque ſpeciali iuſsione,neque pragmatico [p] diuino typo:reuerentibus quippe iis,qui ad talia conueniunt,magni dei iudicium, ſi quid pręuaricati fuerint horum,quæ competũt, aut quoddam colludium fiat, aut aliquid propter vtilitatem vtriuſque geratur partis.Nam etiam maledicta his omnium terribilia [q] imminebunt,tam quæ [r],inferunt eloquia diuina peccantibus, quàm quæ nunc eis diſpoſita ſunt. Si quid autem prætermittatur,& poſtea demõſtretur malignè factum:pro non facto erit. Excipimus etiam hac lege ſanctiſsimam maiorẽ eccleſiã:ſicut etiã priori [s].Illam nanq; in priori prohibitione alienationem ſtare volumus quoniã & hoc ipſis gubernatorib⁹ eius ſanctiſsimis viris videt̃. Tua igitur eminentia, q̃ nobis bene & ſanctè viſa ſunt, & per hãc ſanctã declarata ſunt legẽ,in omnibus gentibus,quibus præes, per præcepta propria ſolenniter faciat manifeſta.

† Alias, aut ptochio ad ptochiũ.

† alias ad ptochium.

VT

TITVLVS VIII.

VT DE CAETERO [a] commutationes ecclesiasticarum rerum non fictæ fiant ad piissimum Imperatorem, & hoc modo ad alias personas transeant res: sed hæc tantummodo fiant ad imperialẽ domũ: & vt liceat [b] perpetuas emphyteuses agi ab oratoriis in oratoria, decreto videlicet interposito, excepta hac maiore ecclesia: nec tamen in priuatam [c] personam transeat emphyteusis.

Ecclesia cum principe permutare potest, vt res apud principem perpetuò permaneant nec veniãt ad priuatos: his in futuris casibus obtinentibus. Item ecclesia adinuicem in perpetuam emphyteusim dare possunt, excepta maiore ecclesia Constantinopolitana. Bart.

Imper. Iusti. A. Mennæ archiepiscopo Constanti.

LEgem scripsimus [d] dudũ ecclesiasticas quidem alienationes, prohibentem: solam autem commutationem permittentem sanctissimis ecclesiis, necnon sanctissimæ maiori ecclesiæ huius felicissimæ ciuitatis: dum imperiũ accipere aliquid ab aliqua venerabilium domuũ voluerit. postea si quidẽ aliã scripsimus [e] legem qua [f] excepimus sanctissimã maiorẽ ecclesiã, permittentes [g] quasdam alienationes quas illa lex dicit. Quia verò cognouimus, quod aliqui prioris constitutionis capitulum, quod de permutatione competentium rerum sanctissimis domibus ad imperium scripsimus, ad artem legi contrariam cõuerterunt, postulaueruntque nos quidem à sanctissima ecclesia accipere, his autem hæc dare. Hinc agressi sunt multi quidã similibus petitionibus nitentes sacram circunuenire constitutionem.

Quæcunque ergo gesta sunt à nobis vsque ad præsentem diem, hæc sub schemate [h] quod nunc est, † valere volumus [i] nullo permutando [k] horum quæ iam à nobis cum sanctissima ecclesia in talibus contractibus gesta sunt: aut cum iis, qui hæc à nobis perceperunt. De cæterò autem sancimus, nulli penitus vllam esse licentiam, aliquid tale agere: sed illas solas valere permutationes, quæ ad imperialem domum in hoc factæ sunt, vt perpetuò apud imperium maneant [l], & non transferantur ad priuatum, neque illarum ius per medium imperium [m] ad eos [n] proficiscatur. Sed si quid tale fiat [o]: licentiam damus [p] reuerendissimis œconomis res apprehendere huiusmodi, & trahere eas rursus ad sanctissimam ecclesiam: tãquam si nec ab initio contigisset permutationes harum ad imperiũ sanctas: sed seruari hoc schema [q] in perpetuum ex præsenti die inchoatum omnibus, quæ dudum (sicut prædiximus) post priorem [r] legem secundum modum prædictum gesta sunt, ratis manentibus: eò, quod illa quidem, quæ sic facta sunt, à viris [s] gesta sunt [t]. Nunc autem quidam volunt illorum [v] exemplo vtentes, & nobis esse molesti, sanctissimam maiorem ecclesiam huius felicissimæ ciuitatis circunuenire: quod per omne tempus nullo modo fieri volumus. Sed & si fiat quolibet schemate, hoc etiam infirmum esse: &

† Alias, manere.

a VT DE caetero cõ. &c. *Hæc prima pars expeditur. j. eodem. vsque ad. §. illud.*

b Et vt liceat. hæc secunda expeditur. j. eo. §. illud.

c In priuatam. q. d. in priuatum tantum remaneat prohibitio.

d LEgẽ scripsimus. vt s. de nõ ali. §. nos igitur. & §. vt autem. & §. finimus.

e Aliam scripsimus. vt s. de eccl. re. immo. alie. Accur.

f Qua. i. lege modo proxime dicta: vt s. de ecc. re. immo. alie. §. fina.

g Permittentes. vt in prima parte dictę consti. continetur.

h Sub schemate. id est, ordine. Acc.

i Volumus. Sic C. de legi. & consti. l. leges & constitutiones.

k Permutando. i. irritando. Accur.

l Maneant. vt s. de non alie. §. finimus.

m Per medium imperium. Not. ꝙ nõ possum habere ex mea persona, nec ex alterius persona habere possum. sic. C. de vsur. l. eos §. finali. & C. quod metus cau. l. si per impressionẽ. & ff. de leg. j. l. si mihi. §. regulam. & ff. de vsucap. l. Labeo. & ff. de admini. re. ad ciui. perti. l. secũda. §. j. econtra quandoque quod non possum habere per me, habeo per aliũ vt ff. ad le. Falci. l. pœnales. §. fi. & ff. de transa. l. & post. §. j. & ff. quæ res pig. ob. pos. l. Aristo. in fi.

Alius nõ potest mihi dare qđ ex me nõ possum.

n Ad eos. priuatos.

o Fiat. i. permutetur res ecclesiæ cũ Imperatore, & Imperator eam det priuato.

p Licentiam damus. sed j. vt spon. lar. §. pe. coll. viij. contra. sed hæc per illam corrigitur in hac prima parte cõstitutionis. Item not. secũdum illam constitutionem, ꝙ aliquis sibi ius dicebat: vt hic. sic C. vt vnicuique lice. sine iu. se vind. l. ij. argu. contra. C. vt nemo in sua cau. iu. l. j. & de Iudæ. l. nullus. Item hic est ar. ꝙ si rem meam vẽdo eo pacto, ne alienes: quod si alienata sit, possim apprehendere. vel dic hanc literam intelligi, quod apprehendent in iure per rei ven. vel alias actiões: vt C. de do. quæ sub modo. l. j. sed primum verius puto.

q Hoc schema. id est, ordinem.

r Priorem. vt s. de non alie. §. finimus.

s A viris. loquitur secundum vulgare. nam quando inuenimus magnũ factum, nos dicim⁹, hoc bene fuit factum à viro scilicet probo. similis loquendi modus s. de trien. & semi. §. prohibemus autem.

t Gesta sunt. id est, perfecta. vnde nũc remouere magnæ esset tergiuersationis: vt s. de nõ alie. §. alienationis.

v Illorum. scilicet virorum.

Præ

à sanctissima maiore ecclesia in perpetuum vendicari: nulla ei temporis præscriptione [a] in hoc obiicienda. Illud quoque sancimus, vt aliis omnibus de iure emphyteuseos sancitis [b] & in sanctissima maiore ecclesia, & in aliis omnibus venerabilibus domibus proprium robur habentibus, licentia sit sanctissimis ecclesiis & venerabilibus domibus adinuicem [c] & emphyteusim perpetuam agere: decreto quippe [d] hic faciendo: excepta quidem hac sanctissima maiore ecclesia, in hac autem celebrata emphyteusi: vt non ad priuatam personam extendi omnino possit. Tua igitur beatitudo quæ iussa sunt à nobis, custodiat: & iis, qui sub ea metropolitanas sedes habent, faciat manifesta: vt ipsi, quæ nobis placuerunt cognoscentes, nihil horum præuaricari præsumant. Erit enim vniuersis à Deo iudiciũ & exinde pœna, si quid præter hæc aut ipsi egerint, aut agi permiserint.

TITVLVS IX.

VT EA QVAE VOcantur insinuatiua [e] super clericis, in maiore ecclesia quidem dentur: in aliis autem ecclesiis penitus non dentur.

Insinuatiua non possunt exigi à clericis ordinatis, exceptis iis qui sunt ordinati in maiori ecclesia, à quibus secundum consuetudinem accipere licet. Bartolus.

Imperat. Iustinianus A. Mennæ archiepiscopo regiæ ciuitatis Constanti.

PLurimas aditiones suscipientes, hanc legem dirigere ad tuã beatitudinem [f] iustum existimauimus. Qui enim ordinantur à tua reuerentia clerici in sanctissimis ecclesiis, absque tamen sanctissima maiori ecclesia, omnium patiuntur crudelissima, non suscipientibus eos illic ecclesiis [g] ante, quàm quantum voluerint, accipiant aurum: & nouimus hoc ex frequentibus aditionibus de hoc factis nobis. Sancimus igitur, beatitudinem tuam hoc validissimè custodire, vt si quidem consuetudo est dare eos, qui ordinantur in sanctissima maiore ecclesia: hoc eos præbere. nihil enim de iis, quæ dantur in sanctissima maiore ecclesia, nouamus. Præterea verò in aliis omnibus [h] nullis in eis clericorum licentiam esse penitus pro iis, quæ vocantur insinuatiua [i], aliquid ferre. Sed & si qs tale aliquid egerit: illũ [k] quidem priuari sacerdotio, in illius autem officiũ introire [l], qui missus est [m]: & hanc eum auaritiæ [n] ferre mercedem. custodire verò hanc etiam Deo amantissimos defensores sanctissimæ maioris [o] ecclesiæ, pœnam formidantes decem librarum auri, si quid horum neglexerint: sed gratis omnia procedere. Deinde † etenim defunctiones [p] & ministeria [q] non per venditionem, nec per mercationem fieri aliquam volumus, sed purè & citra redemptionem. sic enim rei digni fient nulla venditione ac mercatione facienda. Tua igitur beatitudo, & qui postea in pontificales accesserint sedes: quæ à nobis ordinata sunt, & per hanc declarata sunt legem, operi effectuiq; tradere festinet.

† Alias, domini enim functiones &c.

TITVLVS X.

VT CLERICI [r] QVI RECEdunt, aliis pro eis subrogatis præbeant [s] emolumenta: recedentes autem remeare volentes non suscipi: & vt si quis [t] ædificans ecclesiam, aut aliter in eadem seruientibus ministrans emolumenta, voluerit aliquos clericos instituere: non fortuito eos, sed probatione sanctissimi patriarchæ suscipiat.

a Præscriptione. s. nisi centum annorum, secundum Al. vt. s. vt ecc. Ro. col. ij. vel hodie. xl. annis: vt. j. de ecc. ti. §. pro temporalibus. col. ix. & j. hæc constitu. innouat con. col. vj.

b Sancitis. vt. s. de nõ alie. aut per mu. §. alienationis. & §. emphyteusim. vsque ad. §. si autẽ. & §. si vero etiam. perpetuam.

c Adinuicem. alias nisi inter venerabilia loca nõ potest fieri perpetua: vt hic. & s. de non alie. §. si vero etiã. sed hoc cõmuniter fieri potest in perpetuum: vt. j. de ali. & emph. §. licentiã. Accursius.

d Decreto quippe. sic. s. tit. j. §. fi. in princi. sic. s. de eccl. re. immo. alie. §. sancimus. Accursi.

VT EA QVAE vocan. &c.

e Insinuatiua. alias insinuata: et qd sit hoc, dicitur in tex. j. eod. §. sancimus.

f PLurimas. Ad tuam btitudinẽ. loqtur archiepõ regiæ ciuitatis, cui dirigit hæc constitutio.

g Illic ecc̃iis. i. ecc̃iasticis personis. aliás est infra clericis: & tũc plana est.

h In oĩbus. s. ecclesiis Cõstantino. ciuitatis. nam localis videtur hæc cõsti. vel dic ĩ aliis ecclesiis per totum orbem.

i Insinuatiua. huius autem oblatio sic vocabatur.

k Illum accipientem aurum.

l Introire. sic. s. de tabel. §. j. in fin. Accursius.

m Missus est. i. electus vt mittatur. Accursius.

n Auaritiæ. sic. s. vt iud. sine quo. suf. §. cogitatio. Accur.

o Maioris. repete sancimus.

p Defunctiones. i. substitutiones. q. d. vt vnus fungatur loco alterius defuncti. Accur.

q Et ministeria. i. ministros. & facit C. de episco. & cleri. l. si quẽquam. & s. quomodo opor. episc. §. sed neque. col. j. sed contra. j. de sanc. episc. §. pro consuetudinibus. col. ix. sed illa forte loquitur in episcopis tantum: hæc autem in aliis clericis. Vel illa præstãtur ex consuetudine: hæc autem præter consuetudinem exigebatur.

r VT CLE. &c.

Hæc pars expeditur infra, vsque ad §. illud. Accur.

s Præbeant. s. qui præbere soliti erãt: vt patet. j. eo.

t Et vt si quis. hoc dicitur. j. eo. §. fina.

Pluri

a Plurimi Diuiniso omnino. quasi non reuersuri, aliud autẽ dico, si ad scholas vadant: quæ est probabilis absentia: vt ff. ex quib. cau. ma. l. necnon. sed cum aliqua forte meretricula recesit: vt subiicit, ꝑpter quas &c.

b Nouerũt. ideo obscure loquitur: vt etiam malã causam det intelligere. sic. j. quib. mod. na. effic. le. §. & quidã. col. vj. & ff. ad Macedonia. l. j. ibi, ne quid amplius &c.

c Eos. subrogatos.

d Lucra. quæ dabãtur iis, qui recesserunt.

e Eis. s. clericis recedentibus.

f Per ipsos. s. instituẽtes eos: & ita hæc lex est argum. imo expressum cõtra ecclesias Italię, quæ semper habẽt canonicos pauciores, quam sit statutum in eis: & alij canonici vsurpant, quod deficientibus dari deberet. & facit. s. de men. or. cle. §. j. in fine. & s. quo modo opor. episc. §. sed neque.

g Propter ipsos. s. recedentes.

h Remanere velle. alias remeantes. & tunc dic velle, s. suscipere: alias remeare. & facit. ff. loca. l. si in lege. §. colonus.

i Ministrãtibus. ministrantes possunt appellari deseruientes ecclesiæ: vt. j. §. ꝓxi. vel illi, qui ministrant prębẽdas: quod est verius, vt ex tenore literæ sequentis apparet, præsenti &c.

k Lucrari. vt dicat si nolle dare primis vel subrogatis.

l Aedificans ecclesiam. sic infra, vt nul. fa. orato. do. §. j. colla. v. sic. j. de eccle. titu. §. si quis. sic. j. de sanct. episc. §. oratorij. coll. ix. Accursius.

m Potestatẽ. quasi dicat, vt hoc sit in potestate sua.

n Tractari. scilicet conuenit subaudi.

o Ipsius animæ. not. sic. s. vt deter. sit numer. clerico. §. si. Accursius.

p DE IIS, qui ingredi. &c.

Hæc prima pars expeditur infra eo. vsque ad. §. illud etiã videamus &c.

q Et quando per scripturam. Hæc secunda pars expeditur, infra eodem. §. illud &c.

r Et de iureiurando. Hæc tertia expeditur infra, eod. §. fina. Accur.

Clerici continuam residentiã in proprijs ecclesijs facere tenẽtur vel debent recedere: vel alij in eorum locum subrogantur cum eorum emolumentis: recedentes & postea remeantes suscipiendi non sunt: nec eis emolumenta debent restitui. Bart.

Imperator Iustinianus A. Menæ sanctiss. huius regiæ vrbis archiepiscopo & vniuersi eius tractus patriarchæ.

Plurimi sæpe clerici q̃busdam orationis obseruiẽtes domibus, aut etiam fortè ab aliquibus prius instituti, ministrantur eis ab aliquibus solẽnes expensę: deinde separant semetipsos diuinis omnino [a] sacramentis, propter quas ipsi nouerũt [b] causas aut pro qualibet occasione recedunt omnino à sanctissima, in qua constituti sunt, ecclesia. Sãcimus igitur, nõ ex hoc fieri ꝓhibitionẽ sacro ministerio, sed alios subrogari à Deo amantissimis episcopis, sub quibus ipsæ constitutæ sunt ecclesiæ, & eos [c] hæc accipere. Nõ enim volumus aliquibus dare lucra [d], quæ iã eis [e] per ipsos [f], aut propter ipsos [g] expendebantur sanctissimis ecclesiis: quoniam nolumus per quanlibet occasionem lucrum aliquos facere ex aliorum fraudatione: sed quæ ab initio ministrabantur, semper dari, & non sacrum ex hoc ministerium corrumpi, non existente licentia, postquam statuti fuerint aliqui pro prioribus clericis, aut à sanctissimo patriarcha, aut à prouincialibus episcopis, rursus recedentes denuò remeare velle [h], & expellere subrogatos: & cogi duplicia ministrare eos, qui faciunt talem expensam: dare etiam subrogatis, & denuò remeare volentibus: sed illos quidem reuertentes non suscipi: qui verò post decessum propriũ statuti sunt: eis dari emolumenta: nullo verò hinc ministrantibus [i] accessu talia lucrari [k] nitentibus: ex sua substantia omnino præbentibus iis, qui ab eis statuti sunt, emolumenta & omnes expensas. hæredibus eorum & successoribus scientibus, quia si etiã post hæc fraudauerint: certa possessio deputabitur ex eorum substantia sacris nostris priuatis, vt hinc ministratio eis fiat.

Illud † quoque ad honorem & cultum sedis tuæ decernimus, si quis ædificans ecclesiam [l], aut aliter etiam expẽdens in ea ministrantibus alimenta, voluerit aliquos clericos statuere, non esse fiduciam vllam, quos vult per potestatem [m] deducere tuæ reuerentiæ ad ordinandos eos, sed examinari à tua sanctitate, sententiaq́ tua, & qui pontificalem sedem rexerit, semper hos suscipere ordinationem, qui tuæ beatitudini, & qui postea opportuni videbuntur existere, & Dei ministerio digni: vt non profanentur sancta Dei (hoc videlicet quod sacris sancitur eloquiis) sed intacta hæc & ineffabilia tremendaq́ constituta, sanctè & Deo amabiliter & venerandè tractari [n]. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, beatitudinem tuam seruare perpetuò sancimus: cognoscentes, quia non minus nobis cura est sanctarum ecclesiarum conseruare vtilitatem, quàm ipsius animæ [o].

† Cõcor. cum hoc §. capi. ad audientiã. extra, de eccle. ædifi. cũ multis aliis capitulis.

Volub

TITVLVS XI.

DE IIS, QVI INGREDIVNtur [p] ad appellationem, & quando per scripturam [q] manus propriæ fiat collatio literarum, & de iureiurando [r] dilationis, & vt coniungatur iusiurando calumniæ.

a Volubile hoc. id est varietas negotiorũ: vt subiicit in fine huius responsi.

b Idem. sic. j. de consan. & vte. fra. in princi. Accursi.

c Fit quidem. scilicet aliquid noui.

d Nunquam. scilicet in idem vel in perpetuum.

e Iudicantur. repete, introducit aliquem tumultum.

f Correximus. vt C. de tẽpo. ap. l. fin. §. illud.

g Et personã facientes. s. satisdãdo iudicio sisti. Et sic not. ꝙ satisdare debet iterũ in causa appellationis iudicio sisti. nec mirũ: quia prima satisdatio est finita, ex quo est finitum primum iudiciũ: vt. s. de exhi. reis. §. suscepto. diximus, & ita est ꝓ opinione nostra, q dicimus causam appellationis esse aliam à prima. nam et testes de nouo inducuntur: vt C. de app. l. eos. §. si quis autem. & C. de temp. app. l. per hanc. & dicemus. j. de testimo. §. qa vero testes. colla. vij. vel dic firmatur ꝑsona, scilicet procuratoris: quia vult agere per procuratorem in causa appellationis: puta satisdando pro eo iudicatum solui, & similia. vt insti. de satisda. §. si autẽ per procuratorem.

Satisdat iterum appellans.

Causam appellationis aliã esse à prima instantia & in ea de nouo testes induci possunt.

† Haloã. & personæ facta pręsentia.

h Per vnam partem. i. pręsente vna ꝑte tantũ fuit præbita dicta firmatio, vel etiã per cognitionẽ. i. ꝑsente vtraque ꝑte. vel melius vt puto, per vnam partẽ. i. siue ꝓmittatur vni parti qđ de cõfirmatione iudicij promittitur: siue etiã ꝑ cognationẽ. i. siue ipsi iudici fuerit promissum, siue ei ex cuius stipulatione vtilis actio quæ

† Cõcor. ca. cum sit Romana. extra, de app. & ij. q. vj. qui appel.

Appellãti ad appellationem exercendam statuitur annus, ex causa biennium. Item appellatore in biennio causam derelinquẽte, conceditur victori, cùm vnus mensis superest, eam prosequi vt sententia infirmetur: in vtroque casu appellatore in expensis condemnando: neutro autem prosequente, sententia remanente firma, his obtinentibus in causis futuris ac etiam pendentibus nondum finitis. Bart.

Imperator Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio, iterum exconsule & patricio.

Volubile hoc [a] & humanum, & quod manere idem [b] nunquam valet, sed fit quidẽ [c] semper manet autem nunquam [d], & legislationibus introducit aliquem tumultum, & iis, quæ videntur se habere rectè, & firmè posita iudicantur [e]. Sed & ea, quæ subtili obseruatione cauta sunt, plerunque turbauit emergentium varietas causarum. Scimus enim quia dudũ correximus [f], quod malè & dolosè circa appellationes agebatur: quia hoc solo vt cognitionem introducerent in iudicium appellantes contenti, † & personam facientes [g] firmam, aut per vnam partem [h], aut etiam per cognitionem (hoc enim indifferens [i] est) relinquebant causam: & victori omnino erat inexplicabilis victoria, non valenti [k], neq; iis, quæ erant iudicata, frui propter appellationem examinari posse propter absentiam appellantis. Hæc nos † dudum sancientes correximus [l], annum quidem deputantes [m] appellationem offerenti, siue ipsi secundum se [n] ingredienti, siue communiter [o]: quatenus intra [p] hunc litem exequatur, & mereatur [q] quæ iusta sunt, & non relinquat [r] ea sine prouisione. deinde propter clementiã si per occasionem iudicis appellatio prolongetur, aut per aliam quamlibet causam ineuitabilẽ: etiam alium adiiciẽtes [s] annũ [t]: post quem nisi litem compleuerint, ratam manere victoris sententiam sancimus. Hæc itaque placuerunt nobis, & in communi lege [v] conscripta sunt: & obtinere legem hanc volumus & obseruationem illius. Sed plurimi [x] interpellauerunt nos, dicẽtes se quidem [y] denũtiasse appellationibus [z], & voluisse litem examinari: nõ tamen ab ipsis iudicibus impetrare valuisse, propter quasdam forsan ineuitabiles occupatiões [a]. Aliĳ [b] verò etiam ventorum immensitatem accusauerunt: & quia nauigare [c] non licuisset de prouincia, contrariis flantibus ventis: per terram verò venire non valentes propter inopiam, aut certè quia in insula commanentes, aliter nisi per mare venire non poterant, & propterea non valuerunt examinare vsque ad finẽ negotium neque secundo anno: & quidam tempestatum acerbitatem: aliĳ languorem ineuitabilem: quæ omnia ex ipsis agnoscimus rebus nobis insinuatis. Vnde nos hæc iustè mouerunt, & legem transcendere nolentes, & iis, qui per talem quandam fortunæ circumuentionem læduntur, dare p̃sidium possibile cupientes. Quid ergo agere o-

ritur: vt. ff. rem pupil. sal. for. l. ij. iij. & iiij. j. rñ. & hoc etiam hic subiicit.

i Hoc enim indifferens. i. non refert quo ad efficacem actionem quærendam, vtrum ipsi ꝑti sit promissũ, aut iudici, siue cognitori, vt dictum est.

k Non valenti. id est victori.

l Correximus. vt C. de temp. appel. l. fin. §. illud.

m Deputãtes. scilicet nos. Accursi.

n Secundum se. id est pro causa sua tantum.

o Communiter. id est in causa communi. quã etiã intẽdere potest sine mãdato. vt. C. de consor. eius. li. l. ij. Vel dic, secundũ se. i. ipse tantũ, cõmuniter ve. i. vna cũ altera ꝑte. s. aduersa. Acc.

p Intra. scilicet annum.

q Et mereatur. appellans.

r Relinquat. s. iusta: vel non relinquat appellans ea agẽda in causa appellationis sine ꝓuisione. i. quin ꝓuideat, vt finiat intra annum.

s Adiiciẽtes. s. nos.

t Annum. s. alium: vt ita sint duo facta. i duo tꝑa, in q̃bus appellatio fatum. i. mortem siue finẽ recipiat, vt. C. de tẽp. appel. l. fi. §. illud. i fi. et. l. nemo.

v Cõmuni lege. s. supradicta C. de tẽpo. ap. l. §. fi. illud.

x Sed plurimi. victores.

y Denũtiasse. vt procederent in cã.

z Appellãtibus. s. cognoscentibus de appellatione. Acc.

a Occupationes. sic. ff. de ꝓcur. l. filius. §. fi. & l. aut. & l. hęreditas. & l. vel iudicio. & l aut legati.

b Aliĳ. noui, scilicet appellantes.

c Nauigare. sic. ff. si quis

portebat, nisi ad legem aliam respicere, quæ dignè causam iuuaret [a]? Obseruatio siquidem reliqua prædictæ legis nostræ [b] (sicuti prædiximus) per omnia custodiatur. Si verò pro veritate ineuitabile quiddam euenerit: & qui appellationis litē exequitur, non obseruet [c]. & licet ingressum [d] & fatalem fecerit, non occurrat, & periclitetur bienÿ compendio tempus: tunc confirmari victoris sententiam (quod etiam prior nostra dicit lex) sed cum quadā subdiuisione, quā in præsenti adiicimus [e]. Quia enim victores videmus immensitatem temporis fingentes [f] iis, qui appellationem quidem & per fatalem ingrediuntur, non tamen vlterius examinationē subire volunt, aut etiam in mediis certaminibus relinquunt eā: propterea paruo quodam victores minuentes considerauimus bene fortè quod decet. Volumus etenim eum, qui vicit causam, si voluerit pro veritate firmari sententiam: non ex circunuentione, nec ex tempore quodam sed ex ipsa rerum veritate (etiam deserente eo, qui appellationem obtulit) ingredi: & hoc ipsum accusare, & quærere desertorem, & siue inuenire eum valuerit, siue ille non appareat: suas allegationes deducere ad medium, quippe biēnio instante [g], ad finem tamen: ita vt vnus fortè supersit negotio mensis: & si quidem apparuerit superior [h]: firmam esse sententiam [i]: si verò inferior circa certamina [k] (etiam eo, qui appellationem obtulit, & fatalem ingressus est, non obseruante causam) suscipiat [l] ex iure decretum. illo tantummodo adiecto, vt siue obtineat causam is, qui etiam prius vicit, siue circa eam minor inueniatur: expensas ei modis omnibus post appellationis ingressum factas desertor præstet. Siue nanque obtineat causam occasione expensarum: secundum hoc ipsum, quod etiam vincit, rectè iustum est etiam expensas accipere [m]: siue minor inueniatur, eò quod omnino ille deseruit, & contingit eum etiam deserentem vincere [n]: expensas quidem præstet, sententia verò fruatur [o], gratias agens Deo & præsenti legi ita iustitiam sibi seruanti, & tantūmodo in expensas damnificanti: in quibus [p] non lex, sed ipse absens se damnificauit. Si verò neuter occurrit [q], neque victor, neque victus, qui etiam secundum fatalem ingressus postea deseruit: sententia victoris maneat firma: omnibus reliquis super appellationibus scriptis legibus existentibus & in spatiis [r] temporum, & in aliis. hanc enim legem specialiter super iis, qui post regressum fatalis factum deserunt, ponimus: nihil aliarum legum, aut temporum appellatiuorum, neque perimentes, neque permutantes. firmas igitur eas etiam per hanc ponentes legem. Illud quoque determinare optimum est: si quidem victores contigit iam [s] sententiam promereri firmas [t] declarantem eorum victorias: his eos frui. nihil enim eorum, quæ iam terminata sunt, commouemus. Si verò hactenus pendent, biennio instante & nondū transacto, & nondum decreto [v] firmatæ: etiam istæ eandē [x] mereantur examinationē: & ita † potiātur victores sentētiis, si eas rectè

† Hoc dictum recitatur in c. quoniam cōtra. ante mediū. ibi nam& victores. extra, de probat.

si quis cau.l. ij. §. si quis in iudicio. & §. quod diximus. & §. si quis tñ.

[a] Iuuaret. puta p in integrum restitutionem forte ex generali clausula. si qua iusta causa &c. vt. ff. ex quib. cau. ma. l. j. §. fin. & ff. de iti. act. pri. l. j. §. si quis autē propter. & facit. j. vt spōsa. lar. §. hoc quoque. col. ix. Vel dic necesse est aliam legē respicere. s. hāc nouam: vt. j. proxi. §. quia enim.

[b] Legis nostræ. C. de tēp. app. l. fin. et hoc nisi iusta causa impediat, vt subiicit.

[c] Obseruet. s. iudicium appellationis. Al.

[d] Et licet ingressum. scilicet qua ingressus fuit & venit semel coram iudice appellationis: & fatalem fecit. i. primum annum appellationis trāsire permisit: & nō occurrit. i. nō venit postea adhuc tñ subaudi periclitetur tēpus. i. currat tēpus cū periculo tamen appellantis & hoc cōpendio biennij.

[e] Adiicimus. id est dicimus.

[f] Fingentes. i. obiicientes secundum Al. vel dic distrahentes & his &c. vt subiicit.

[g] Instante. sic. C. de iudi. l. properandum. §. huiusmodi.

[h] Superior. i. melior in causa, vel potior in iure.

[i] Firmam esse sententiam. s. sancimus.

[k] Certamina. i. malam causam habens & subaudi apparuerit. Accur.

[l] Suscipiat. scilicet appellans. Accursius.

[m] Accipere. quia victus victori in expēsis cōdēnatur: vt C. de iu. l. properādum. §. si autem reus.

[n] Vincere. sic. C. de iudi. l. properandum. §. si autem reus.

[o] Fruatur. absens.

[p] Quibus. s. expensis.

[q] Occurrit. est ergo volūtatis quod pxi. dixit, vt actor debeat se ingerere: sed stultus est si vadat: cum eo nō eunte sententia prima firmetur: vt hic, sed forte ire vult cū aliqua petat plura in causa appellatiōis: quod potest si sunt accessoria principali: vt. C. de app. ampliorem. §. in refutatoris. Item & nouas forte vult victor inducere probationes. vt. C. de tempo. & re. app. l. per hāc legem. Sed qd si iudicis copiā nō habuit? Rñ. nō currit tēpus appellationis: v. j. vt spōsa. lar. §. hoc quoq;. Item & in alio casu non currit tempus qñ. s. appellatio est coram principe: vt s. de ap. §. ij. Item in tertio. s. qñ interim tractatur causa eadem corā arbitris: vt. j. de ap. §. fina.

[r] In spatiis, vt intra decē dies appellent: vt. j. de ap. §. j.

[s] Contingit iam. scilicet ante cōpositionem huius cōstitutionis.

[t] Firmas. s. leges. antiquas. Al.

[v] Decreto. s. iudiciali.

[x] Eandem. sicut dictum est. s.

Monstra

habere monstrauerint [a].

Ex documentis publicis solis & non priuatis comparatio fieri debet. fallit in documentis priuatis, quibus aduersarius pro se vtitur, & in documētis quæ ex archiuo publico proferuntur, & publicè habent testimonium, iureiurando de calumnia præstito. Bartolus.

Illud etiam iudicauimus huic oportere adiici legi. Quia enim dudum scripsimus legem [b] volentem ex propriæ manus scriptura nullam fieri comparationem, sed ex solis documentis publicè celebratis: videmus autem causarū experimentum egere competēti correctione in lege: & hoc ex ipso litigātium inuenimus experimento emendare eam secundum hoc volumus schema [c]. Crebrò namque proferēs quidam cuiusdā manus [d] documentum, & ex ea faciens, aut conuentionem, aut suarum allegationum probationē: cum eiusdem manus aduersa pars protulisset literas, & legitimam probationem exinde vellet fieri, ex quibus ipse aduersarius illud obtulerat: ille vtebatur lege [e] quia oportet ex publicè confectis † documētis fieri comparationem, & non ex aliis, quæ à quoquam scribuntur. Sancimus, si quando aliquid tale contigerit, & quispiam voluerit secundū eas, quæ ab aduersario prolatæ sunt literas fieri examinationem [f] non accusetur hoc tanquam non rectè sit factum. Cui enim ipse credidit, & quod protulit is, contra quem [g], & ex quo suas affirmat allegationes: hoc non accuset: neque prohibeat comparationem literarum ad eū, fieri licet cōtingat esse documentum manu cuiuscū que conscriptum.

Neque enim ipse sibi resistit [h] & quæ affirmauit hæc accusabit. Si verò etiam ex publicis archiuis [i] † proferatur charta velut desuscepto [k] mensæ [l] gloriosissimorū præfectorum [m] (nouimus enim etiā aliquid tale quæsitum) & quod ex publicis archiuis profertur, & publicum habet testimonium [n] etiam susceptibile hoc esse ad collationes [o] manuum ponimus. Vbique enim falsitatis peccatum odio habentes, & iusiurandum præbere discutientes, & eximentes literas sancimus, & ex publicis solummodo documentis comparationem fieri permisimus. Quapropter valeat per omnia lex illa † præsenti subdiuisione delata ei, iureiurando tamen comparatiuum [p] modis omnibus prohibēdo. Quia igitur nos pro reuerentia litigantium volumus mox in principio litis iurare litigantes: actores quidem, quia non calumniantes inferant: lites: fugientes verò, quia credunt satisfactionem cō petenter se facere, & non causa contentionis: & † hāc cōmunem posuimus legem [q] cōtra omnem personam, modis omnibus hoc nulli concedentes [r]. Illud quoque adiicimus, vt si quis probationem petierit, quanquam suorum sermonum aut literarum iuret prius, quia non dilationis causa hoc agit. multi nanque sola iniuriæ causa, & maximè super nobilibus mulieribus siue literarum probatio obiiciatur, siue alia

a Mōstrauerint. si actor obtinuit in prima causa, & in causa appellationis habet probare de iure suo sicut & in prima. & secundum hoc litera benè stat: cum omnia esse debeant in pristinū statum: vt C. de ap. l. appellatio. si autē in principali causa obtinuit, & sic fuit absolutus, & actor appellauit: tunc similiter habet actor probare in causa appellationis sicut in prima per præallegatam. l. & quod dicit hic victorem probare: prout refertur ad reum victorem intellige: quod est eo ipso, quod non probatur contrarium: sic. C. qui mi. nō pos. l. super seruis. & de hoc dic plene vt not. C. de ap. l. ij, qui in fraudem. §. illud.

b Legem. vt C. de fi. inst. l. comparationes.

c Schema. i. ordinem.

d Manus. s. priuatæ, puta producis literas tuas contra me: ego eas confiteor, & alias induco cōtra te quas dico te fecisse: & id probo per cōparationem earū, quas induxisti contra me. Idē dico & si alterius literis puta Titij vtaris cōtra me: & ego eiusdem Titij literis volo me tueri: vt j. subiicit ibi, licet contingat: &c.

e Lege prædicta. C. de fide instru. l. comparationis.

f Examinationē. id est, comparationem.

g Contra quē. i. cōtra aliquā. & facit. s. de iureiu. à mo. §. j. & C. de nō nu. pec. l. generaliter. & C. de test. l. quis testibus. & de fen. & inter. l. pe. Accursius.

h Resistit. i. resiste re pōt. & facit ad hūc. §. j. de fide instru. §. si vero mori anē. cū seq. §. co. vj.

i Archiuis. Hoc expone: vt s. de defen. ci. §. j. col. ij. Accursius.

k Desuscepto. hoc expone: vt s. de man. princip. §. coges.

l Mēsæ. hæc mensa huius mensæ casus genitiui vel datiui, si a pocha fuerit prolata de mensa. Accur.

m Gloriosissimorum præfectorum. vt in nouel. fiat cōparatio ex publicis scriniis. sed & quod ex publicis monumentis prolatū fuerit, hoc quoque idoneū esse videatur ad comparationem: quippe cū publico testimonio confirmetur: vt in nouellis. Al.

n Testimonium. nō quod sit publicum instrumētum. iam enim nihil adderet legi codicis: sed pro eo ac si diceret publicum, vt fiat comparatio.

o Collationes. i. comparationes.

p Comparantiū. i. comparationes literarum facientiū: vt C. de fi. inst. l. cōparationes.

q Legē. vt C. de iuramē calum. l. ij.

r Concedentes. i. nulli cōcedimus cā cōtētionis litigare. Vel dic nulli remittimus hoc sacramētum: vt C. de iura. cal. l. ij. §. sed quia. Sed cōtra. ff. de iureiu. l. iusiurandum & ad pecunias. §. q iusiurandū. Dic ergo, hæc corrigit illam. Vel dic illud spāle, cū expresse correctū nō inueniamus: vt s. de admi. offic. §. j. Itē cōtra. j. co. x. vt clerici iurare nō cōpel. in fin. Sed illud est speciale in clericis vt nō iurēt de calū. secundum. l. Friderici prædictā. Acc.

† Facit ad hoc ca. quoniam contra cū glo. super ver. viros. ante finē. ibi ex quo enim scriptura, extra de probatio.

† Cōcor. c. cū cām. extra, de probatio. & xxxv. q. j. c. peruenit. ibi, nos vero.

† Hâloā. præsente ei subdiuisione adhibita, ipsoque etiam iureiurando ab iis, qui literas cōparant, omnimodo prestādo.

† Particula & vacare videtur.

Freq

quælibet causa: ad iusiurandum hoc concurrunt, vt in vno negotio frequenter [a] iusiurandũ præbeatur. Sancimus igitur, hanc perimentes iniuriam, & nolentes crebrò in eodem negotio iusiurandum pręberi: vt vtraq; pars, dum vna quidem de calumnia sacramentum præbuerit, alia verò, quia iustam putans [b] reluctationem esse litis, adiiciat, quia in tota lite sicubi quæsierit [c] probationes aduersarium suũ non per occasionem dilationis hoc faciat, sed pro veritate necessariam sibi à suo aduersario exhibendã putans probationem: & si hoc iurauerit sacramentũ, nequaquã [d] penitus (licet crebrò requirẽdæ sint probationes) ab alterutra parte expeti sacramentum †: sed dari probationes: & nõ crebrò cogi quendam sacramenta subire, † generaliter semel huiusmodi sacramento prohibito.

Quæ igitur visa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legẽ: tua celsitudo omnibus faciat manifesta, edictis à se directis vt omnes agnoscant, quæ nobis sunt placita.

TITVLVS XII.

VT IN PRIVATIS domibus † sacra mysteria † non fiant.

Prohibetur celebrari in domibus sine licentia superioris: oratoria verò causa orationis permittitur habere, & in eis clericos conuocare. Bar.

Imperator Iustinianus A. Mennæ archiepiscopo regiæ ciuitatis Constanti.

ET priscis † sancitum est legibus, nulli penitus esse licentiam domi [f], quæ sacratissima sunt, agere: sed publicè sinere procedere incredulitatem & Dei culturam, secundum sanctionem de his sacratis actibus traditam. Et nos etiam hanc in præsenti ponimus legem, quam cum omni cautela tenere volumus. Omnibus enim interdicimus magnæ huius ciuitatis habitatoribus, magis autem etiam totius nostræ ditionis [g], in domibus [h] suis habere quasdam quasi orationũ domos: & in his sacra celebrare mysteria: & hinc fieri quædam catholicæ & apostolicæ traditioni extranea [i]. Sed si quidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere, in sacris [k] suis, orationis videlicet solius gratia, & nullo celebrando penitus horum, quæ sacri sunt mysterij [l], hoc eis permittimus. Inuidia enim nulla est, si volũt circa hæc habere habitacula quædã: & in eis tãquã in sacris orare, aliis autem omnibus abstinere: nisi tamẽ in eis voluerint aliquos inuitare clericos: hic quidem sanctissimæ maioris ecclesiæ, & sub ea sanctissimarũ domuũ voluntate ac probatione sanctissimi archiepiscopi ad hoc deputatos: in prouincia verò Deo amabiliũ episcoporũ [m]: nulla nouitate sedi eius beatitudinis ex præsenti nostra lege facienda circa existentia ei quolibet modo in ordinationibus, aut gubernationibus hic, aut in prouinciis iura: sed omnibus etiã competentibus ei quolibet modo & tempore, ratis nunc & in omne reliquũ tẽpus seruãdis: sancimus tuam hæc conseruare gloriã, & manifesta omnibus per literas proprias constituere, quatenus per omnia valeat lex. Hæc enim & gloriosissimo præfecto felicis huius verbis, & sanctissimo archiepiscopo & vniuersali patriarchæ præcipimus, vt ex ciuili & sacerdotali virtute hæc perpetuè custodiantur. Sciant enim & ipsi domuũ dñi, quia si non hæc custodierint: ipsi quidem sub imperiali fient motu [n]: domus autem, in quibus aliquid tale agitur, & publicæ fient, & sub sacratissimum

[a] Frequenter. vt s.de iura. calum.l. j. Accur.

[b] Putans. probationem. item & alia dicuntur in sacramento calumniæ: quod dic vt dicemus. j. vt lit. iur. in prin. constitutionis.

[c] Quæsierit hoc duos regit diuer. accusatiuos. Acc.

[d] Nequaquã in eo ꝙ dicit nõ iurãdũ postea, ex quo semel est iuratum: est contra. ff. qui satisd. cog. l. de die. §. si. & ff. de eden. l. si. quis ex argẽtariis. §. exigitur. & C. de iu. ca. l. & ff. de iureiu. l. iusiurãdum. §. qui iusiurandũ. in prin. sed prædicta habẽt locũ iure veteri quando sæpius iurabatur: vt s. e. §. itẽ cõtra. j. de test. §. si vero deducens. & C. de fid. instru. l. comparationes. & s. eo. §. illud etiã. in fi. potest dici ꝙ a prin. iuratũ non erat in prædictis cõtrariis legibus: hic aũt iuratũ erat vt patet hic ex ipsa litera. Vel dic ꝙ iurauit se nõ petiturũ probationes superfluas ab aduersario. at hic non iurat se nõ probaturũ, qđ vult etiã falso per hanc authen. licet per l. codicis hoc iuret in eo, ꝙ iurat non calumniãdi animo litẽ mouere. Imo etiã quod plus est, nec per illã iurat se non calũniari, nisi quo ad principiũ causę. vnde potest & postea calũniari, vt. ff. de dã. infe. l. qui bona fide. §. si quis stipulatus. vnde iurare debet: et in dictis ll. contra dicitur. Vel verius, illa sunt specialia, hoc autẽ generale. non autẽ placet vt hæc corrigatur. Itẽ no. hoc generale, ꝙ sufficit semel iurare: sic: C, de iure deli. l. si. §. sed quia quidã. arg contra. ff. de le. iij. l. fideicõmiss. §. si quis decem.

† Cõcor. ca. præsentium. cum glo. super ver. iuramentũ. extra de test. vbi declarat hunc textum.

† Haloã. cum semel eiusmodi iuramentum in genere præstiterint.

† Ministeria.

† De materia huius authẽ. vide p Innoc. in ca. ad hæc. extra, de electio. Bal. in marga. in verb. capella. vers. si. vbi, tractatur, an licitum sit in domo priuata habere capellam.

[e] VT IN priuatis. &c. *Vt. C. de episco. & cle. l. conuenticulã. & C. de hæreti. & ma. l. iij.*

[f] ET priscis. Domi. i. priuatæ.

[g] Ditionis. i. iurisdictionis.

[h] Domibus. scilicet priuatis.

[i] Extranea. vt C. de summa trini. l. iij.

[k] In sacris. i. prædiis suis quæ quãtũ ad Deũ quasi sacrata sunt.

[l] Mysterij. vt cãtare missam, vel celebrare sacrificiũ.

[m] Amabiliũ episcoporum. s. voluntate.

[n] Fient motu. i. arbitrio ipsius imperatoris punientur.

Dedu

[a] Deducentur. facit. C. de epi. & cle. l. conuenticulā. C. de eunu. l. j. C. de hę re. & manichæ. l. iij. & C. de falſ. monet. l. j. §. cuius. & C. de paga. l. fina.
[b] Contingat. tēpore huius conſtitutionis.
[c] Tres menſes. j. vt factę nouę cōſti. §. vt autē. colla. v. contra. Solu. hoc ſpeciale.
[d] Veraciū. ſ. amatores. alias veritatis: ſic. C. de lege Fu. Cani. tol. l. j.
[e] Vnitatem. ſic. C. de ſum. trini. l. iij. Accurſius.
[f] VT DEfunct. &c.
Hæc prima pars expeditur infrà, eo. vſque ad. §. illud.
[g] Et vt conſiliarij. hoc expeditur j. eo. §. illud. vſque in fin.

Vi varietatē. Vocante. i. neceſsitate imminente.
[i] Et ſeruos alios. ergo ſerui poſſunt eſſe milites: ſed cōtra. C. qui mili. non poſſ. l. ſuper ſeruis. lib. xij. ſed dico ꝙ hęc dicto alios, nō implicat hic ſicut ī diuina ſcriptura, crucifixus eſt Ieſus & alij duo nequā: ſic. ſ. de man. prin. §. oportet. col. iij. & ff. de procu. l. nō ſolum. §. quæritur.
[k] Poteſtate. i. authoritate ſua.
[l] Diſpoſitum eſt. à nobis per ſnīam.
[m] Sancimus igitur. nūc repetit quęſtionem, vt addat.
[n] Domini omnino. repete non.
[o] Modis omnibus. i. ipſo iure: ſic ff. depoſi. l. j. §. ſi pecuniam. in fin. §. & facit ad hoc. ff. de pub. & vect. l. commiſſa. &. C. de iis qui po. no. ti. præ. affig. in. l. j. &. C. vnde vi. l. ſi quis in tantam. C. loc. l. fina. &

noſtrum ærarium deducentur[a]. Si autem & aliquos contingat[b] tale aliquid in ſuis habere domibus: ſciant quòd niſi intra tres menſes[c] ex quo hæc lex inſinuata fuerit, hæc correxerint, & ad figurā à nobis ordinatam deduxerint, ſub prædicta pœna fient. Hæc autem agi cum veritate, non per aliquam calumniam volumus. Veracium[d] enim ſolummodo ſumus amatores. Hæc ſancimus tuam cuſtodire celſitudinem, & nihil tale fieri concedere. Scito enim, quia ſi didicerimus, tibi tale aliqd denūciatum, deinde non prohibuiſti, aut tu, aut ſucceſſores tui quicunque futuri: ipſe quidem quinquaginta librarum auri expones pœnam: ſed & qui ſucceſſores cinguli tui fuerīt. parens autē tibi officium idem ſuſtinebit damnum: quia rē nobis ſtudioſam, & ſanctiſsimæ eccleſiæ cuſtodientem vnitatem[e], & prohibentem, quæ à nobis apertè interdicta ſunt, agi latenter paſſum eſt, & deſpicere commiſſum: & circa ipſum cingulum periclitabitur. inſuper & ipſam domum, in qua aliquid tale agitur, fieri publicam: & ſub ſacratiſsimum venire ærariū. Scriptum exemplar à nobis & ſanctiſsimo patriarchę felicis huius vrbis, vt & ipſe huius ponat rei prouidentiam. Volumus enī ſacerdotaliter & iudicialiter hæc ſeruata durare in reliquum tempus immutilata.

TITVLVS XIII.

VT DEFVNCTI[f] seu funera eorū non iniurientur à creditoribus, & vt conſiliarij[g] non ſuſcipiant cogitationes abſque iudicibus.

Mortuis & moribundis, funeribus eorum, necnon eorum domuibus & rebus ac familiæ, creditores iniuriam inferre prohibentur abſque iudiciali decreto.

Imperator Iuſtinia. A. Ioanni glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſule & patricio.

QVi varietatem cauſarum conijciunt: non facilè ad culpam veniunt, ſi veritatem examinent. Quoſdam nāque veriſimile eſt multitudinem legū, quæ per ſingula à nobis adiiciuntur, culpare, non conſiderantes, quia opere ſemper vocante[h] cōſonans cauſis ponere leges cōpellimur. cū ſemper inopinabile emergat, & ab iis, quæ iam poſita ſunt, mederi non valeat. quale quidem nuper eſt agnitum: deberi ſibi quidam dicens ab aliquo, dum hominem in morte cognouiſſet eſſe conſtitutū, milites congregās, & ſeruos alios[i] plurimos, ingreſſus eſt ſuper morientē. verū ille anxiatus clamare cœpit, donec cū violentia cōpreſſum reliquiſſet ſpiritus. at ille etiā ſignacula impoſuit rebus ſua poteſtate[k], præſente nullo in cingulo cōſtituto, aut quolibet oīno legali & ciuili officio obſeruato, & neq; ita receſsit, ſed etiam defunctū iniuriare nō eū piguit: primùm quidē inſiſtēs nō fieri exequias: deinde cū vix† cœpiſſet de domo deponi mortuum, inſtabat publicè, portari lectū nō ſinens, neq; deducendū dicēs, niſi debitū percepe rit, donec ſponſorē accepit: & ita iā defunctum tradi terræ pmiſit†. Negotiū ſiquidē quo hoc cōmiſſa ſunt, cōpetēter diſpoſitū eſt[l], oportere aūt iudicamus etiā gnali lege hæc emēdare: nō ſinētes hæc rurſus cōmitti ſemp ſine legiſlatione manētia. Sācimus igit[m], ſi qs illo ſupſtite adhuc, quē putat debere ſibi, aſcēdat domum eius, & moleſtus ſit ſupſtiti homini, aut q eius ſūt vxori fortè vel filij, aut domui oīno[n]: aut etiā ſignacula p ppriā poteſtatē imponere pſumat, nō prius decreto & officio legali ſeruato poſt eius, q dr debere, mortem: actiōe qdē modis oībus[o] cadat, ſiue iuſtā habeat hāc[p], ſiue nō, quantū verò deberi ſibi dicit, tm̄ aliud ſupexigat, & det iniuriati hæredibus. Cōfiſcationem quoq; in tertiam partē ſubſtantiæ ſuſtineat (ſicut & Marcus Philoſophus Imperator in ſuis

ſuprà, vt non ſtant pig. §. j.
[p] Hanc. ſ. actionem. & facit. ff. ſi quis ali. te. pro. l. j. j. reſpon.

Morien

† Alias, conceſsiſſet.

† Haloā. quāquam autē cauſę p quam hoc delicti admiſſum eſt cōpetēs iam forma data eſt; è re tamē fore arbitramur &c.

† Facit ad hunc §. c ex parte. iuncta glo. ſuper ver. appellationem. extra, de ſepul.

conscripsit legibus) & infamia feriatur. Qui enim hominis naturam nõ erubuit: dignus est & pecuniis, & gloria, & aliis omnibus cõdemnari. Si verò etiã moriente [a] quodã, circa funus peccetur aliquid moriẽtis, quod [b] exequias prohibeat: scripta quidem iam lex est [c], & à nostro patre super hoc: tamen simul etiam ex nostris maior sequatur delicti pœna, & iisdem subiaceat, quæ præsens infert lex [d] eis, qui in viuentem tale aliquid: quale diximꝰ cõmittunt: huius rei ꝓuidentiam habente præcipuè quidem gloriosissimo præfecto huius felicissimæ ciuitatis, cui talium emẽdationum cura est, nihilominus autẽ & gloriosissimo sacrorũ nostrorũ ꝑtoriorũ pręfecto, & gloriosissimo magistro sacrorum, officiorum & sempꝫ his obedientibus officiis. oportet [e] eñ cõmunibus existentibus contra naturam iniuriis, communem esse iudicibus super his prohibitionem atque vindictam: his non in sola hac felicissima ciuitate valentibus, sed etiam in omnibus gentibus, quarum nobis principatum alium quidem ab initio dedit [f] Deus: alium verò adiecit, & adhuc etiam dabit: (sicut ait quidam ante nos [g]) prouinciarum quippe iudicibus, siue militaribus, siue ciuilibus huius rei prouidẽtiam habentibus. Sequitur [h] enim hic quidẽ iudices eorũqꝫ officia triginta librarũ auri pœna, si quid horum neglexerint: prouinciales autẽ quinque, si neque ipsi ad hoc institerint, denunciatione qualibet aut hic [i], aut per prouincias facta.

Iudex ordinarius occupationibus publicis impeditus, causam consiliariis potest delegare. sententia sibi seruata: dummodo tamẽ causam audiat, & sententiam proferat, & appellationem interpositam suscipiat. iudex autẽ appellationis & delegatus delegare non potest. Bart.

Illud etiam rectè se habere perspeximus, non permittere (sicut Zenonis pię memoriæ dicit constitutio [k], & nostra quoque) consiliarios [l] iudicum ipsos causas per se [m] audire, quæ apud administratores [n], aut datos à nobis iudices agitantur [o]. Multò namque melius atque perfectius coram ipsis administratoribus [p], pręsentibus [q] illis, quorũ interest, causę mouentur, terrore imminente, exhibitis testibus [r], & omnino causa propriam habente honestatẽ [s] quã si [t] apud pedaneos iudices [v] talia decernantur: in nullo cõsiliariorum officio distãte ab illis [x]. Sed quoniã à nobis cõstituti [y] sempꝫ administratores, occupationibus rerũ nostrarũ qꝫ iussionum comprehensi, ad hanc necessitatem deponuntur [z]: oportet consonam congruamqꝫ legẽ rebus imponere. Sancimus † igitur, cõtestationes quidem litium omnibus modis apud ipsos fieri administratores, siue maiores [a], siue minores [b] sint: sed etiam in mediis litibus introduci rursus apud eos semel moti negotij [c] res, quatenus ea, q̃ examinantur, agnoscant. cũ verò nouissima [d] sentẽtia ꝓferẽda est nullo modo præsumere cõsiliarios

a Moriente. id est, mortuo.
b Quod. pro qa. Accursius.
c Lex est: vt C. de sepul. vio. l. fina.
d Infert lex: vt. s. ꝓxi. Sed contra. ff. de sepul. vio. l. iij. §. non ꝑpetuo. sed ibi ab amicis portabatur & secundũ voluntatem defuncti: hic autẽ contra voluntatẽ. Itẽ hic potest teneri iniuriarũ hæredibus: vt. ff. de iniur. l. j. §. & si forte. Accur.
e Oportet. sic. C. de hære. l. iij.
f Dedit Deus. sic j. de fi. instr. §. j. ĩ fi.
g Ante nos. s. dixit forte. Accur.
h Sequitur. i. persequitur.
i Hic. i. in regia ciuitate. Accur.
k Cõstitutio. nec illã cõstitutionem nec sequentem nostrã habemus hic sed huius constit. s. Zenonis habemus memoriam. j. de iudic. j. respon.
l Consiliarios. iudicũ. i. assessores: vt j. de iud. circa prin. ibi, nostris eñ &c. co. vj. quorũ consilio administratores iudicãt: vt. ff. qđ quisque iur. l. ij. & C. de asses. & do. l. j.
m Per se. i. sine administratore corã quo fuit incepta cã & dic ꝙ ordinariꝰ seruauit sibi sententiam: quia si nollet seruare sibi sententiã, hoc posset iure.
n Administratores. i. ordinarios iudices: vt patet ex disiunctione quã facit, &. s. de exhi. & intro. §. si verò.
o Agitantur. i. agitari cœptę sunt, vel agitari debent.
p Administratoribus. s. agitantur causæ.
q Præsentibus, sic. C. si per vim vel alio modo. l. fin. sic ff. de re iudi. l. de vnoquoque.
r Testibus. vt possint terreri & cogi testimoniũ ferre: vt C. de tes. l. si quãdo. Vel vt alr possint torqueri: vt. j. de testib. §. hæc omnia in pecuniariis. col. vij. & C. de testib. l. nullum. & de episco. & cle. presbyteri. qđ fieri non potest à cõsiliario: vt j. de testib. §. si verò ignoti. sed in eo qđ dictum est corã eodem administratore ꝓduci testes, contra est. j. de testib. §. & qm̃. sed illud speciale, quãdo absentes sunt.
s Honestatem. alias honestatẽ, & alias potestatem.
t Quam si hoc respicit superius verbum perfectius.
v Iudices. i. delegatos.
x Ab illis. s. pedaneis iudicibus. q. d. similes sunt consiliarij pedaneis iudicibꝰ, vñ si ita obtinet in pedaneis: ergo ita & in cõsiliariis, loco sumpto à pari, vel à cõmuniter accidentibus vt ff. de publi. l. eũ qui j. rñ. sed fallit in eo. quod pedaneus interdũ est ordinariꝰ vt defensor ciuitatis: vt C. de peda. iudi. l. fi. et. s. de defen. ciui. §. & iudicare. & iste pòt cognoscere de tota causa suo iure siue commissione alicuius.
y Sed qm̃ à nobis cõstituti. alias à nobis statuti.
z Deponũtur. i. deducuntur siue deueniũt vt nõ possit ꝑ se audire. als ergo nõ pòt fieri delegatio vel cõmissio reseruata sñia sibi: vt C. de peda. iudic. l. placet. et j. de iu. §. j.
a Siue maiores. vt præsides vel proconsules.
b Minores. vt defensores ciuitatis q & pedanei dicũtur vt modo diximus.
c Moti negotij. alias motum negotium.
d Nouissima. scilicet

† Cõcor. c. sup quęstionũ. cũ glo. super ver. ĩ principio. extra, de of. dele. & vide illam glo. quę bona est ponẽs differentiam inter leges & cano.

licet definitiua.

a Dispoſuimus.vt C.de iudi.l.rem non nouam.

b Et ſuſcipere.alias punitur qui non ſuſcipit:vt C.de app.l.iudicibus.& l.ſi quis prouocationem.

c Lex hoc.alias & lex hoc,&c.nō autem permittit lex quādoq; vel rōne pſonæ iudicātis vt ſ.de app.§.j.vel rōne rei, vt ſuper poſſeſſorio vt diximus. C. de momē. poſſ.l.j.vel quia occurrit tēpus appellationis faciendæ. vt ſ.de appel.j.rū.

verbum notionis quod ibi ponitur,pro arbitrio adiicitur.Item eſt pro eis.ff.de offic.eius cui mand.eſt iur. l.j.§.ſi.in eo quod dicit,proprium nihil habet.ſed dic, ſcilicet ordinariū.vel dic q̄ nō habet proprium propter hoc,quia cito poteſt reuocari:vt C.commu.de lega.l.fin.§.j.& ff.de iudi.l.iudicium ſoluitur.

abſq; adminiſtratoribus audire:ſed cum competenti honeſtate,quam dudum diſpoſuimus [a],propoſitis ſacroſanctis eloquiis, ipſos adminiſtratores & audire, quæ examinata ſunt omnia,conſequenter & iudicare eos negotia, & ſuſcipere [b] appellationes,ſi quis appellauit,ſine vlla dilatione, vbi lex hoc [c] fieri permittit: & rurſus appellationis iudices [d] modis omnibus per ſe audire negotia:nullo agere aliter præſumēte:ſed ſi aliquid tale fiat: ipſis quidem adminiſtratoribus viginti librarum auri formidantibus pœnam cōſiliariis autem,qui tale aliquid agere præſumpſerint, ſi quidem aduocati ſunt,expellēdis ab eloquētiſsimorum aduocatorū collegio.ſi verò aduocati non ſunt,ſed alij quidam: etiam cingulo (ſiquidem habent) priuandis,& decem librarum auri caſtigandis pœna. Non enim oportet eos, qui Zenonis piæ memoriæ contempſerint legem, & dudum noſtram [e] & præſentem, arbitrari,vt vnquam falſitatis [f] huius fugiant pœnas. Erit enim curæ per tempus glorioſiſsimi comitis ſacrorum noſtrorū priuatorum,huius rei habere prouidentiam,& exigere pœnam, & inferre ærario, dum tale aliquid commiſſum fuerit:cognoſcente etiam ipſo, quia de ſuo fiſco complere debeat, niſi huius rei habuerit cōpetentem prouidentiam.

Sed hoc quidem in adminiſtratoribus decernimus,quibus publicæ, & circa noſtras iuſsiones occupationes [g], vt non per ſe audiant cauſas, concedūt veniam. Alios autem omnes,qui nullam adminiſtrationem [h] habent, cauſas autem ex iuſsionibus noſtris audiunt, aut in hac feliciſsima ciuitate, aut in aliis ſi tale aliquid egerint [i],& eos qui in officio conſiliariorum cum eis [k] audierint:adhuc vehemētioribus affligimus pœnis:niſi per omnem, [l] ipſi cū ſuis conſiliariis audiant [m] cauſam.nam & dignitatum caſum eis interminamur [n], & pœnā vicenarū librarum auri: & eorum conſiliarios ex ipſa pelli ciuitate, in qua hoc egerint:inſuper etiam ipſos proprio cadere honore. Tua igitur eminētia, q̄ viſa ſunt nobis,& per hāc diuinam declarata ſunt lege,omnibus faciat manifeſta,ſecundū ſolēnem modū edictis per prouincias vtens:vt nullam gentium lateat aliquid,quod à nobis ſancitur. in hac enim feliciſsima ciuitate glorioſiſsimus præfectus vrbis hoc proponet.

TITVLVS XIIII.

VT IMMOBILia antenuptialis donationis [o], neque hypothecæ dentur, neque omnino alienentur à viro, neque conſentiente [p] vxore niſi poſtea

d Iudices.vel delegati. qbus cauſa appellationis committit̃,vel ordinarij.ad hoc.ſ.de ap.§.illud.& §. orientalem.coll.iiij. Sed qd ſi ordinarius, q de appellatione cognoſcit,impeditur publicis occupationibus? Reſpō.idem q̄ in eo qui de principali cauſa cognoſcit: vt ſicut ille in eū caſum tm̄, qñ ſic impeditur, pōt audiētiam cōmittere: ita & iſte vt ſtatim hic ſubiicit,& ſ.p.xi.ſed aliud in delegato ēt quocunq; vt tantū per ſe cognoſcat:vt j. eo. §. ſed alij dicunt, q̄ idē in iudice appellationis q̄ in delegato.i.vt tm̄ per ſe audiat etiā ſi publicis occupatiōibus impediatur.

e Noſtram.quas duas nō habemus.

f Falſitatis.i.iniquitatis. ſic inſtit. quib.ex cau. ma.l. nō poſſumus. §. ſemel. nā falſitas eſt immutatio veritatis:vt j.de ſid.inſtr. in prin.coll.vj.

g Occupationes. ſ.concedunt veniā. vt ſubiicit.

h Qui nullam adminiſtrationem. i. nullam ordinariā iuriſdictionem:delegatā tamē habēt: vt ff.de offic. eius, cui man.eſt iur.l.j. in fin.in eo q̄ dicit trāſferri in delegatum iuriſd. vt ff.de iuriſ.om.iud.l. more.Sed quidā dicūt delegatū nullā habere iuriſdictionē:vt ff.de re.iud.l.ait prætor.ſed certe

i Egerint.i. non audierint cum reſeruauerint ſibi ſententiam.

k Cum eis.ſ. adminiſtratoribus.

l Per omnem.i. per totam litem.

m Audiant cauſam.ſ. à principio vſq; ad finē. & ita delegatus à principe non delegat, vt hic.Sed contra. C. de iudic.l.à iudice. Solu. hic exaudit Io. ſi velit ſibi defunctionē retinere. nam hic per ſe tantum audire debet negotium:licet ſec9 ſit in ordinario: vt ſ.dictum eſt.ſi vero totū vellet alij cōmittere, poſſet: vt ibi.nā & hic & ibi delegatis à principe loquitur. alius enim nullo modo delegat: vt ibi,& ff.de offi.procon.l. legatus.vel ſic, ibi loquitur de iudice ordinario delegato,hic vero de eo delegato, qui non erat ordinarius: & hoc poteſt dici per verba illa,quæ hic ſunt.ſ.alios autem omnes,&c.vel hęc corrigit illā ſecundum Irn.vel aliter hic nō prohibetur delegato delegare prorſus:ſed nō poſt litem conteſta. tantum audire,ſed rurſus in medio ſemel,in fine omnia. & hæc eſt eadem cum prima ſolutione,quæ eſt ipſa veritas. Accur.

n Interminamur. id eſt,interdicendo minamur.

VT IMMObilia antenuptialis, &c.

o Donationis. Hæc prima pars expeditur.j. e. vſq; ad §.& multo.

p Neq; conſentiente.nedum ea inuita. Al.

Hæc

Hæc vero. hæc secunda pars dicitur. j. e. vsque ad §. & multo. Accur.

a Ausam miserandam. id est, misericordia dignam.

b Competēti modo. i. per sentētiam diffinitiuam.

c Moris est. vt s. titu. j. in prin. & j. de fide instrumen. §. quia igitur.

d Decreuimus. vt C. de don. ante nu. l. si. & facit insti. de don. §. est & aliud.

e Scribētes. s. prædictā donationem propter nup. & facientem eam.

f Si quis igitur. repetit vt procedat vltra.

g Interdicimus ei. s. marito scribenti talē donationem.

h Supponere. i. obligare pignori.

i Sponsalitiæ. i. dona. propter nuptias. impropriè enim ponitur: vt j. vt spō. lar. j. respō.

†Cō cor. Clement. vnica, de immu. eccle. cum si.

k Obligatum. eo quod facta est in dominio mulieris.

l Donatio. per pactum de lucrando. Accur.

m Potētibus personis. quibus pares esse non possumus: vt ff. de ali. iu. l. iij.

n Quatenus illi. scilicet mulieri.

o Dum ex hoc ipso. i. iure communi: vt ex illo edicto de ali. iu. mut. cau. fa. ff. de ali. iu. l. j. & ij.

p Obseruetur. s. quod in l. ista continetur.

q Posthac. id est, post hanc legem.

r Habebit. in re mobili antenuptialis donat.

s Nō scriptis. datiui casus est. & facit s. cōstit. quæ ex adscrip. §. si. in fin.

t Immoderate. sed moderate. Accur.

u In rem. s. soluto matrimonio, vt

facis fieri posset vxori. hæc verò * etiam in dote valere.

Donatio propter nuptias in immobilibus consistens, etiam muliere consentiente non alienatur nec obligatur, nisi elapso biennio mulier suū consensum confirmet: nec tunc sibi nocet, si vir aliud in bonis non habet ex quo mulieri satisfieri poßit. contrahenti tamen cum vno ius saluum est contra eū ad reliqua sua bona. Itē dos alienari potest: & omnia priuilegia doti data, sunt firma. Angel.

Idem Imper. Iustinianus A. Ioanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

Causam miserandam [a] fieri cognoscentes, corā nobisipsis negotio moto: illud quidē correximus competenti modo [b]: lege autem generali †emendamus huiusmodi negotia (hoc quod moris est [c] nostri) & sancimus si quis conscripserit antenuptialem, aut propter nuptias donationem (sic enim eam oportere magis vocari decreuimus [d]) siue ipse pro se hoc faciens: siue etiam altero scribente [e], aut patre, aut matre, aut cognatis, aut extraneis fortè. Si qs igitur [f] tale aliquid fecerit, & scripserit donationem, in qua etiam aliquid immobilium est: interdicimus ei [g], aut de cæterò supponere [h] rem conscriptam in antenuptiali donatione, aut alienare omnino. Quod enim semel vinculis sponsalitiæ [i] largitatis obligatū [k] est, non erit conueniens alienari: vt mulier forsan in lucro, quod ei cōfert antenuptialis donatio [l], difficultatem patiatur, non inueniēs rem in viri substantia, cum sit alienata aliis, aut supposita, vt potentibus [m] forte personis: quatenus illi [n] propter huiusmodi causas, aut sit omnibus modis inhabilis vēdicatio, aut difficilis: & litibus egeat, dum ex hoc ipso [o] sit adiuuanda. Quapropter hoc obseruetur [p]: & qui posthac [q] contraxerit, sciat qa siue emptionem, sine hypothecam habeat, nihil horum vtilitatis habebit [r] omnino, sed æqualia erūt non scriptis [s] nec dictis, quę super hoc scripta sunt aut cōuenerunt: vt seruetur vxori lucrum. Non enim videntur nobis † immoderatè [t] fecisse quidam nostrorum iudicum, qui etiam ipsam in rem [u] * actionem mulieribus † post matrimonij transactionem in sponsalitia largitate dederunt. quod rectè inchoatum, deinde à posteris iudicibus quasi pro superuacanea quadā subtilitate contemptum est: † & non quaslibet vias & artificiosas inueniant [y], sumentes hypothecas, præparando mulieres consentire, & ita proprio cadere iure. Consensus enim in talibus aut in hypothecam, aut in venditionem, aut in aliam alienationem conscriptus, percipienti omnino non proderit †, si semel consensus fiat: sed sicut in intercessionibus scripsimus [z], vt oporteat biennij tempore existente, & rursus aliā professionem scribi confirmantem consensum: & tunc ratum esse, quod factum est: sic & in hoc fiat. Et si cōsentiat [a] mulier secūdū speciē in intercessionibus: sit omnino indemnis [b], nisi etiam secundū (sicuti prædiximus) celebrauerit consensum [c]. plura nāq; ex primo mox auditu [d] delinquuntur [e]: muliere quippe mariti seductionibus facilè decepta [f], & propria negligente iura. cùm verò in plurimo tēpore cogitauerit,

subiicit. & etiā constāte eo, si maritus vergat ad inopiā: vt j. de æqual. do. §. illud. & facit. s. vt de cæte. commutationes. §. j. & s. de non alie. §. si quis igitur emere.

y Inueniant. s. creditores.

z Scripsimus. vt C. ad Velleia. l. si mulier.

a Et si cōsentiat. s. semel tantum.

b Indemnis. scilicet mulier.

c Consensum. scilicet secundum. Et sic no. duplicē consensum interdum plus operari quam vnū: vt hic, & C. de de non nu. pecu. l. in contractibus. §. §. j. & C. ad Velle. l. si mulier. in si. alias contra: vt ff. de ver. obli. l. qui bis. sed quod hic dicit de duplici mulieris cōsensu circa fideiussionem præiudicare, videtur correctum: vt j. vt nulli iu. §. & illud vero præuidimus. colla. ix. vel dic, vt ibi diximus.

d Auditu. id est, consensu.

e Delinquuntur. i. fiunt in præiudicium eius. Accur.

f Decepta. scilicet semel.

Aliæ.

†Halo. alienum à bonis moribus fecisse.

†Halo. solu. mat.

†Halo. neque qui per fraudē & exquisitis artibus capiūt, vias aliquas inueniunto dādo operā vt mulieres consentiant, & ita suis excidant iuribus.

†Cō cor. glo. super ver. alien. in med. in C. ex parte. extra, de cōsuet. vbi dicit, quod non valet alienatio sun di dotalis etiam muliere consentiente.

a Aliæ res. in hoc solo addit hoc authent. legi codicis, ad Velleia. l. si mulier. secundũ Io. ꝙ sic intelligo: i. hoc solo est plus in cõsensu circa antenuptialem donationem, quàm circa fideiussionem eius.

b Rationem. vt non præiudicet sibi. Acc.

c Lucrũ. sub cautela. sic ŝ. de nup. §. & ita cir. taliũ &c.

d Secundum has satisdationes. i. secundum has cautelas, quas dedimus mulieribus vt possint vendicare res supradictas.

e In dote. s. inæstimata: qui fundus dotalis dicitur vt C. de rei vxor. ac. §. & cũ lex. secũdũ Az. alias secundum Mar. & secundum Albe. ꝙ puto verũ. Pla. verò generaliter in quolibet ꝓ nobis est. C. de iu. do. l. quoties. Itẽ est pro nobis ꝙ hic subiicit, iã em̃ &c. vbi expresse dicit de d. l. C. de rei vxo. act.

f Valebũt. s. quę in prohibẽda alienatione dixit, non autẽ de permittenda. nã licet millies mulier consentiat: non tamen præiudicat sibi secũdum Io. vt insti. qui ali. li. in prin. Alij contra. Sed Io. vt dixi aliud in dote, quã in do. propter nu. dixit; & aliud in remittendã hypotheca à muliere in rebus mariti. C. ad Vellei. l. iubemus. Item & alia est ratio quare sit aliud: quia omnia priuilegia dotis debent esse salua: vt ĩ. ꝓxi. nisi erat res mobilis in dote, in qua prædicta forte possent saluari secundum Io.

g Sãcita sunt. vt C. de rei vxor. act. §. cum lex Iul.

h Volumus. sic ŝ.

pro negotio, fiet forsan cautior. Verũtamẽ neꝗ hoc simpliciter damus: sed tunc mulierem ex secundo consensu damno submittimus, dũ sunt aliæ res [a], ex quibus possibile est ei satisfieri pro re, vel rebus immobilibus, quæ in antenuptiali donatione continentur, & quæ ab alio detinentur propter alienationis aut suppositiõis modũ. alioqui si nihil aliud supersit neꝗ sic læsionẽ sustinere mulierem permittimus: sed licet secundò vel frequenter cõsentiat, causa ad intercessionis feratur rationem [b], & sit omnino ei lucrũ sub cautela [c] positum: nisi apparuerit relictum aliud sufficiens ad antenuptialis largitatis quãtitatẽ. Et hæc dicimus nõ solũ parcentes mulieribus, sed multò potius viris talia facientibus. si quidẽ & multis & penè pluribus casibus cõmunibus filiis antenuptias donationis seruantes: & rursus hæ remanent apud substantiã viri, eiusꝗ successionem ex hac obseruatione: ideoꝗ vtilis est lex vxori & marito secundũ has satisdationes [d]. Et multò potius hæc in dote [e] valebunt [f]: si quid dotis, aut alienetur, aut supponatur. iã enim hęc sufficienter delimata atꝗ sancita sunt [g]. Sed neque ipsos contrahentes omnino neglex imus. nam etiam super his obligationẽ quãtum ad mulieres neꝗ dictam, neꝗ scriptam esse volumus [h]: & ipsos viros in aliis earum rebus obligari volumus occasione alienatiõis aut hypothecæ: mulieribus qui dem seruãtes in ipsis immobilibus rebus sponsalitiæ largitatis ius innouatũ: viris [i] autem competens ius ex documentis, quantũ in aliis rebus suis [k]: omnibus priuilegiis iam doti datis [l] à nobis, in sua firmitate manentibus, quando mulier mouerit [m]. aliis enim omnibus præter mulierẽ, huiusmodi priuilegia nec ex antiquo dedimus, neque nunc damus. Tua igitur eminentia quæ placuerunt nobis, & per hãc sacram declarata sunt legem, omnibus faciat manifesta, secundum solennem modũ edictis præceptis per prouincias vtens: vt nullam gentium lateat, quæ à nobis sancita sunt. in hac enim felicissima ciuitate gloriosissimus præfectus vrbis hæc proponet.

de nõ alienan. §. si quis igitur emere. & §. seq.

i Viris. i. contrahentibus cũ viris.

k Suis. s. viris. & vt omnis absurditas repellatur, non vt modo primum sint obligati, viri conueniuntur, sed vt à principio obligati nunc modo incipiũt posse conueniri. nã & actio pign. so. debito intẽtatur: licet & primo nata fuerit, secundũ Pla. vt ff. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. si nũmos. Ac.

l Doti datis. vt C. qui po. in pign. ha. l. assiduis. & insti. de act. §. fuerat. & C. de rei vxor. act. & facit ad hũc §. ff. de pri. cre. l. dabimus. & ĩ. vt fratrum fil. §. j. & ĩ. neque virũ ꝙ ex dote. §. fi. & ĩ. vt exac. instan. do. §. j.

m Mouerit. scilicet actionem.

VT

TITVLVS XV.

DE NOVI OPERIS NVNCIATIONE MARITIMI ASPECTVS.

Nulli licet ædificare in hac regia ciuitate vltra terminos à iure permissos, si principaliter noceat. Barto.

Imperator Iustinianus A. Longino huius almæ vrbis præfecto.

CAusam, quæ dolosè fit in hac regia ciuitate circa domuum ædificia, cohibere & emendare iustum credimus. Quia enim certis mensuris distare domos abinuicem, Zęnonis pię memorię constitutio dicit: nos etiam aliquid tale sancimus. Sequitur autem, in hac regia vrbe non posse aliquid vltra centum pedes prohibere maris aspectum, rem gratissimam. oportebat quidem forsan & exampliari mensura aspectus eius partem, & non eos prohibere. Sed tamen hoc inopinabili quadam machinãtur arte. Quidam enim centum pedum relinquentes mensuram, aut etiam parum aliquid addentes, deinde ædificant: nihil aliud habentes, sed tanquã aliquod velum tetenderint: & cũ abstulerint maris aspectum per omnem potestatem, & non re-

m

pugnantes legi propter centum pedum ſpatium, interim ædificant ſine prohibitione: & dum quod quærunt, potiuntur: deponunt illud quod propter vtilitatem ab eis iniunctum † eſt. ſed ita ſchema circumuenientes omni volũtate, extraneas poſſeſſorum cõſtituũt domos: quod decæterò fieri nullo modo volumus. Sed ſi quis voluerit tale aliquid excogitare & malignari, nõ taliter ludat: ſed ſi hoc egerit, pro veritate domum totã ædificet, & vſq; ad ſpatium totum (centum dicimus pedum) tendat, ędificia faciens tanquam neceſſaria ſibi, & ineuitabilia futura, non autem propter vicini læſionem cõſtruat parietes, & velut ex quadam pictura talem extendens machinationem, priuationem aſpectus arripiat. Sicut enim eis, qui aliena diripiunt, directè aduerſamur, & pœnis dignos putamus: ita & hæc moliẽtes, nihilominus & malitiã eorum, qui alienas res abripiũt æſtimauimus. † Vnde ſi paruã aliquam rem per modum abreptionis auferre pręſumenti beneficio vi bonorum raptorũ conquadruplatur pœna: quomodo nõ hunc neceſſe eſt, qui tale aliquid agit, & cogit quod ab eo factum eſt, alia maiori pœna mulctari? hoc eſt decem librarũ auri inferendarũ theatralibus tuę celſitudinis, vt nõ malus vicinus (hoc quod in ſermone) cõſtitutus, vadat deridens legem, tanquam inualentẽ eum propriis inhibere diſpoſitionibus. Quæ igitur placuerũt nobis, & per hãc ſacram declarata ſunt legem, tua celſitudo in hac feliciſsima ciuitate operi terminoq; contradere, & in perpetuum vnà cum obedienti officio ſeruari feſtinet: eadẽ decem librarum imminente pœna contra hæc præuaricantes, aut præuaricari ſinentes.

† inuentum.

† Hal. vnde ſi ipſa vi bonorũ raptorum actio merito & rectè pro officio vltra rei ęſtimationẽ pœna tripli perſequitur eũ, q vel paruam aliquam rem per modũ rapinæ capere præſumpſit.

TITVLVS XVI.

VT FACTAE NOVAE CONSTITVTIONES POST INſinuationes earum, poſt duos menſes valeant, parcit autem non cuſtodientibus ſubtilitatem conſtitutionũ ſuper teſtamentis in relinquendo quadrante, aut non ſubſcribendo nomen hæredis, aut nõ dicendo.

Lex poſt inſinuationem ligat in ciuitate Conſtantinopolitana: in prouincijs verò poſt duos menſes à die publicationis. Angelus.

Imperator Iuſtinianus A. Io. glorioſiſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto exconſuli & patricio.

SEmper legũ nobis occaſiones motorum negotiorum præbuerunt cauſæ. Pluribus enim nobis aditionibus factis [a] occaſione noſtrarum conſtitutionũ, quas ſuper ſucceſsiõibus ſcripſimus (quale eſt [b], vt oporteat teſtatorẽ ꝓpria manu hæredis ſcribere nomẽ, et ex quãtis [c] vnciis reputari oporteat Falcidiam quã filiis parentes relinquũt, ſiue ex tribus, ſiue ex quatuor, ſiue etiã ex pluribus: & multis ꝓpter hoc periclitãtibus teſtamẽtis cadere, ne cõplerent, quę in eis ſcripta ſunt: qa licet factę ſint leges [d]: tñ ſunt cognitę aut prouincialibus, aut etiã hic nondũ fortè propoſitę, nulliq; manifeſtatę †) neceſſariũ exiſtimauimus talia lege breui corrigere. Sancimus igitur, ex illo noſtras cõſtitutiones quę pro teſtamẽtis ſunt, valere [e], ex quo in cõmune factę ſunt manifeſtę. In ꝓuinciis autẽ ex quo directę † ꝑ metropolitas palã factæ ſunt, vel poſtea factæ fuerint: ne legũ ignorantia (ſecundũ qđ dudũ tenuit) teſtamẽta homines faciẽtes, videantur præuaricari legẽ. Vt autẽ apertius ad huc cauſa declaretur: ſancimus, ſi ſcripta fuerit huiuſmodi lex [f]: hãc poſt duos menſes dati ei tẽporis valere, & in republica tractari, ſiue in hac feliciſsima ciuitate, ſiue in ꝓuinciis poſt inſinuationẽ, ſufficienti hoc tpe oĩbus manifeſtã eã cõſtituere & tabelliõibus eius cognoſcẽtibꝰ virtutẽ, & ſubiectis agnoſcẽtibus, legẽq; ſeruãtibus. Sic nullo oĩno erit declinatio, vt noſtrã cuſtodiat legẽ. Nõ eñ volumus deficientiũ infringi volũtates: oĩbus ſiquidẽ ſtudemus modis ratas eas cõſtituere. Cur eñ culpabimus eos, q poſitas nr̃as ignorauerint cõſtitutiones: vel ſi poſt paululũ fortè, quã ſcripta lex eſt, te adhuc ignora-

VT FACTAE novae constitutiones &c.

a SEmper. Factis. pendes vſque illuc, neceſſarium exiſtimauimus.

b Quale eſt. vt C. de teſt. l. iubemus.

c Ex quãtis. vt s. de trient. & ſe. §. j.

d Leges. ſ. prædictæ duæ. Acc.

e Valere. ſcilicet in regia hac ciuitate. Accur.

f Huiuſmodi. lex ſ. pro teſtamentis: vt s. titu. proxi. dictum eſt. Sed nunquid idem in aliis? Dico ꝙ ſic: vt patet ex tit. in princ. cuius ṽba ſunt generalia: & ita hoc intellige generaliter [1]: vt ff. de aur. & argen. leg. l. ſpecies. & ff. de iur. & fa. igno. l. pen. & fi. Sed contra: vt s. vt in priuatis do. i fi. vbi dicitur ꝙ intra tres menſes: ſed illud ſpeciale: vt ibi dixi

1 Cõcor. c. ſi Romanorũ xix. di. & cap. ſi dormierit. xxxj. q. j. capit. quia circa. extra, de priuig.

† Cõcor. c. j. cũ glo. ſuper verbo ſolenniter. extra, de poſtu. præla. quę gl ri... citat tenorem hu... ius §.

† Aliàs directæ.

dixi. Item contra ȷ̃. vt neq̃ miles neque fœ. §. sint igitur. sed illud speciale similiter: hoc autem generale.
a Hæredis nomē disposuit. vt in d. l. C. de testamen. leg. iubemus. & facit instit. de testa. §. j.
b Formas. dãdo rescripta extra corpus iuris.
c Importunitatē. sic supra, de hære. & Fal. §. j.
d Seniorē. s. l. iubemus.
e Alternũ. vt s̃. de trien. & semis. col. tertia.
f Eo quod factis à nobis. i. eo q̃ fecimus vniformes cõstitutiões. & ita ablatiui casus in accusatiuos resoluantur: & quod dicit factis, dic, id est, fecimus: sic ȷ̃. vt ij, qui ob. j. respõ. ibi, non existente, &c.
g Frequentiã. sic s̃. de non alie. §. alienatione.
h Voce. i. lingua. Alber.
i Destinata. alias est insinuata. Acc.
k Valeantque. sic ȷ̃. hęc cõstitutio interpret. no. cõ. col. vj. & ȷ̃. de iis qui ingred. ad mona. col. vj. sic s̃. constitutio quę ex adscriptitiis. §. j. Acc.
l Mortes. tam in terra quã in aqua: vt. ff. de donat. cau. mort. l. senatuscon sulto §. ij.

Innotes

ta decesserint testatores, & propterea in testamentis. aut nõ scripserint propria manu hæredum nomina, aut etiam tres vncias solùm reliquerint filio, & nõ quatuor, in quo legem, aut nõ positam esse contigit: aut positam, & eò quòd nondũ ꝓposita fuerit, iustè ignoratã. Igitur etiã hactenus, licet antiqua cõstitutio sit in cognominis nostri posita cõstitutionũ codice, quæ scribi ꝓpria manu heredis nomē disposuit[a]: tamen plurimi præter eius testati sunt virtutem ignorãtes eius legislationem. & hactenus talia pretermissa denunciãtur nostrę potestati: & omnibus semper talia poscentibus, veniam dedimus: quoniam nondum fieri has manifestas euenerat: & sacras sup̃ his fecimus formas[b] iustã eis largiētes veniam. Ne igitur importunitatē[c] patiamur de his per singulos dies & formas scribere cogamur: ꝓpterea sancimus (sicuti dictũ est) seniorē[d] quidē in Iustinianeo positam codice legem valere, hic quidem ex quo insinuata est: in prouinciis aũt ex quo directa & palã facta est in vnaquaq̃ metropoli aut alia ciuitate. Tēpore namq̃ plurimo transeunte & nostro codice vbiq̃ directo nõ rectè ignorabitur. Alterã[e] verò nouellã, quæ inter cõstitutiões post codicē latas posita est, decernentem quòd filiis relinquatur, valere & in hac felicissima ciuitate, & in ꝓuinciis post duos mēses † insinuationis, sicuti prędiximus: eò q̃ factis à nobis[f] vniformibus constitutionibus de mēsura institutionis filiorũ alia qdē Grecorũ lingua conscripta, propter multitudinis frequētiã[g]: alia verò Latina, q̃ etiã firmissima ꝓpter reipublicę figurã est: illa qdē quę calēdarũ Martiarũ habet cõscriptionis tũc diē: nõ tũc insinuata est. alia verò est Latina voce[h] cõscripta ad Solonium gloriosissimũ apud Aphros sacrorũ p̃fectũ tũc p̃toriorũ. calē. Aprilis. Quia verò neq̃ Gręca lingua cõscripta, mox palã facta est & directa, deniq̃ et. q̃ hic ad gloriosissimos p̃fectos sacrorũ nostrorũ p̃toriorũ cõscripta est. i. Græca lingua, Maio mēse insinuata est in eadē sede atq̃ directa. ideo sancim⁹ oportere eius legislationē, quę de mēsura institutiõis filiorũ eloquit̃, valere, hic qdē ex calēdis Maiis, vt duos menses ei seruemus: in ꝓuinciis aũt ex quo hęc palã facta est etiã ibi duobus mēsibus post insinuationē seruãdis. Si verò nõdũ hactenus in oĩbus ꝓuinciis destinata[i] est velociter & eã & alias, quę fortè nõ missę sunt adhuc, aut etiã postea comitãte Deo à nobis faciēdas, mitti nũc vel mittēdas esse, quaten⁹ nostrę cõstitutiõis in metropolitanis ciuitatib⁹ fiãt vel faciēdę sint manifestę. Prouinciarũ verò p̃sides ipsos mittere eas, & missuros esse p̃ oẽs ciuitates sub vnaquaq̃ ꝓuincia cõstitutas: vt null⁹ decęterò occasionē sumat cuiuslibet ignoratiõis. vñ p̃teritũ omne iustã habeat veniã, valeãtq̃[k] defunctorũ dispositiões, vel si nup̃ factæ sunt, sicut eas illi fecerũt: vel si secũdũ prius tenētē legislationē literis ꝓpriis nõ scripserunt hæredũ appellatiões, aut testib⁹ eas nõ fecerũt manifestas, aut tres vncias & nõ amplius reliquerũt filiis. Nõ eñ infringi (sicut p̃dixim⁹) defunctorũ volum⁹ dispositiões, sed ratas eas esse p̃ oĩa declaram⁹: vt si vel ꝓximè scripta sint testamēta post positionē legis, nõdũ verò cõtigerat constitutiones factas innotuisse. & à superuiuētibus fortè testatorib⁹ nõ sunt mutata: maneãt etiã sic institutiones, q̃ ab initio secũdum tũc certas extãtes factæ sunt leges, ꝓpriã virtutē habētes. & nõ accusandas eò, q̃ tēpore, quo superuixerũt, illi eas nõ mutauerunt. Non enim omnia sunt in nobis, nec semper quibusq̃ tēpus fit testandi, & repēte plerunq̃ incidũt hominibus mortes[l], testandi eis potestatem auferentes. Quam ob rem ab initio factũ rectè, eò q̃ non fuerit mutatũ, non arbitramur postea mutari, aut aliquo modo infringi: sed immutilatã manere, quę tunc placuit testatoribus sententiam, valideq̃ seruari. Erit nanque absurdum, vt quod factum est rectè, ex eo, quod tunc non erat factũ, postea mutetur. Collectiuè igitur dicendum: percipiant filij

† Cõcor. ca. ij. cum gloss. ij in verbo, vltra. & in proœmio decret. in fine.

relictas sibi (si ita contigerit) à patribus tres vncias ex testamentis ita factis, aut ante legis positionem, aut post positionem legis, ante, quã hæc tamen apud iudices innotescerent [a]. Si verò adiectum sit testamentis, oportere quod reliquum est, eis impleri, secundum quod tunc legibus debebatur: hoc percipiendum secũdũ antiquas leges, vt si quid deest tribus vnciis, secundũ illas supplementum [b] fiat [c], non in quadriuncio, quod postea quidẽ sancitũ est [d]: nõdũ tamen tunc agnitũ. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacrã declarata sunt legẽ, perceptis ꝓpriis tua eminẽtia omnibus faciat manifesta, & qui in hac maxima ciuitate, & qui foris inhabitant: quatenus omnibus fiãt palã, quæ à nobis pro omnium cautela sancita sunt. Datũ cal. Mart. Cõstan. Do. Iustinia. præfec. Aug. Anno xj. & ho. Io. vicecon. A. lxviij.

TITVLVS XVII.

VT NVLLVS [e] Fabricet oratorij domos, præter voluntatem episcopi, & vt deputet prius, quæ circa diligentiam & statum in fabricando oratorio sufficiant: & vt episcopi [f] non desint suis ecclesiis, & de alienatione [g] ecclesiasticarum rerum immobilium.

Nulli licitum est ecclesiam vel monasterium, vel oratorium ædificare sine episcopi voluntate, episcopo ædificium inchoante, qui statuit clericorum mẽsuram, & expensas necessarias, & opportunas: sed si ædificare volens non est ad hoc sufficiens, episcopi consensu vnam ecclesiam vetustate corruptam vel neglectam ædificare poterit. Bar.

Imperator Iustinianus A. Mẽnæ sanctis. & beatis. archiepis. Constant. & vniuersi eius tractus patriarchæ.

EA quæ de sanctissimis ecclesiis sunt, multis cõprehendentes legibus [h], adhuc etiã alia lege egemus, ad exorta negotia [i] & rursus [k] emergẽtia sufficiẽte. Plurimi nãq; nõis cã, nõ ad op⁹ sanctarũ ecclesiarũ accedũt [l]: deinde eas ædificãtes, nequaquã curã ponũt, vt expẽsas quoq; eis deponãt decẽtes & ad luminaria, & ad obseruãtiũ alimẽta, & ad sacra ministeria: sed deferũt eas [m], etiã in nudis ædificiis cõstitutas, & aut destruẽdas aut omnino sacro ministerio defraudãdas. Sãcimus † igit̃ præ omnibus quidẽ illud fieri, & nulli licentiã esse neq; monasteriũ, neq; ecclesiã, neq; orationis domũ incipere ædificare ante, quã ciuitatis Deo amabilis ep̃s orationẽ [n] in loco faciat, & crucẽ figat, publicum processum ibi faciens, & cãm manifestam omnibus statuens. Multi enim simulãtes fabricare quasi orationis domos, suis medẽtur [o] languoribus, nõ orthodoxarũ ecclesiarũ ædificatores facti, sed spelũcarũ illicitarum. Deinde nõ aliter quẽpiam ecclesiã ex nouo ædificare [p] priusquam [q] loquatur ad Deo amabilẽ episcopũ, & definiat mẽsurã, quã deputat, & ad luminaria [r], & ad sacrũ ministeriũ, & ad incorrumpẽdæ domus custodiã, & obseruantiũ alimẽta: & si sufficienter habere videtur, faciat prius donationẽ eorũ, q̃ futura sunt deputari: & ita domus ædificet̃. Si aũt nõ sufficiat q̃dẽ aliq̃s ad hoc, nomẽ fortè desiderãs quo & ipse fabricator ecclesiæ vocet̃ & vult aliq̃d tale facere (multę [s] enĩ & in hac regia ciuitate & in prouĩciis ecclesię sunt, in q̃bus cõpetẽti q̃dẽ administrat̃ mõ [t]: ꝑiculũ verò ruinæ patiũtur ꝑ vetustatẽ, aut ẽt paruę cõstitutę & inordinatæ secũdũ desideriũ eorũ [v], q̃ ĩ eis deputati sunt) licebit ei vnã taliũ ecclesiarum accipiẽti hãc ędificare: & hic volũtate Deo amabilis orthodoxorũ ep̃i res agẽda [x] est. sic enĩ poterit & sacrę domus fabricator vocari: & nihil de suo supexpẽdere, deputatis iã circa hoc expẽsis oblatis ab eis, q̃ ẽt prius has expẽdebãt. Illud quoq; sancim⁹ quatenus secundũ iã à nobis prolatã legẽ [y]

† De hac materia vide in c. ad audiẽtiã. j. & ij. cum suis gl. extra, de eccle. ædificand.

a Innotescerent. sic j. vt cũ de appel. cog. § j. co. viij. sic infra, vt in me. li. § j. co. viij.
b Supplementũ. sic ff. de contrahẽ. emp. l. Rutilia.
c Fiat. nã sic erat iure veteri: vt C. inof. test. l. cũ quæritur. & l. parentibus.
d Sancitum est. vt s. de trien. & semis. § j. co. iij.
e VT NVLLus, &c.
Hæc prima pars expeditur infra eo. vsque ad § illud quoque.
f Et vt episcopi. hoc dicitur, vt infra eo. § illud.
g Et de alienatione. hoc dicitur j. eod. § quoniam vero.
h EA q̃. Legibus. quæ sunt in C. & j. & s. in hoc volumine.
i Negotia. infra, de sanctissi. epis. § si quid.
k Et rursus. &, ꝑ id est.
l Accedũt. ad eas faciendas.
m Eas. s. ecclesias.
n Orationem. sic s. de mona. § hinc. & j. de eccle. titu. § si quis autẽ. col. ix.
o Suis medẽtur. id est, se dicunt mederi velle.
p Aedificare. s. cõcedimus.
q Priusquam. sic in decr. xviij. quomodo. ij. quam sit j. de sanct. episc. § si quis. Accur.
r Luminaria. s. in ecclesia.
s Multæ interpositio est vsque illuc licebit ei, &c.
t Administratur modo. scilicet forte ab iis, qui eas antiquitus ædificauerant.
v Eorum. s. clericorum.
x Agenda. sic s. vt cleri. qui rece. § finali.
y Legem. vt s. quomodo oport. epis. § j. & § illud. & facit infra, de sanct. episc. § interdicimus autem.

Deo

Deo amabiles [a] episcopi in suis ecclesiis maneant, & non relinquant quidẽ eas, tẽpus verò multũ [b] hic morentur, & cogant per Prouincias œconomos expensas sibi transmittere, & sanctissima ecclesia expendat: qđ et ipse [c] inde ei obseruare non patiatur. Sancimus igitur iam à nobis positam legẽ [d] in sua manere virtute. si verò defuerit [e] Deo amabilis episcopus ecclesiæ suæ amplius tempus [f], nullam ei mitti expẽsam de ꝓuincia: sed illam quidẽ circa actus pios & sanctissimã ecclesiã expẽdi: ipsum verò hic errantẽ non expensis sanctissimã ecclesiam prægrauare: cũ certũ sit, ꝙ si plurimo tẽpore [g] defuerit: quæ iã à nobis super eisdẽ sancita sunt, valebunt [h]. Quoniam verò contigit, [i] † iam nos sanxisse, vt si qua in prouinciis alienatio rei immobilis ecclesiasticæ facienda est, scđm decretũ hãc ꝓcedere, sicuti dudũ ꝓlata à nobis constitutio dicit: agi verò decretũ [k] nõ solum præsente Deo amabili Episcopo ciuitatis, eiusq́ clero, sed etiã Metropoleos ẽpo [l]: necnon & illud insuper est sancitũ [m], si metropoleos sanctissimus ẽps futurus est venundare, siue eius ecclesiæ sanctissimi œconomi [n], quid oporteat fieri: hoc etiã adiicimus [o], vt duo ex synodo quæ sub eo est, Deo amabiliũ episcoporũ, quoscũq; elegerit, ipsi intersint [p], & alia omni obseruatiõe custodita, quę iam sancita est, præsentia duorũ Deo amabilium episcoporum adiiciatur: vt secundum se [q] videatur cum sua synodo rem agere. & sicut ipse [r] rẽ facit credibilem et sufficientẽ ei [s], qui sub eo cõstitutus est, dũ præsens [t] est: ita & ipsi, quæ sub eo est synodus præsens, per duos Deo amabiliũ episcoporũ videbitur rẽ præbere † cautissimã, sumentẽ ex hmõi synodo testimoniũ. Hanc itaq; nostrã legẽ, & ad se dẽ tuę beatitudinis & ad cæteros sanctissimos patriarchas missam, ipsi ꝑ literas proprias sub vos metropolitis facietis manifestã, vt illi palã faciãt sub se constitutis episcopis: vt nullũ lateãt, quæ à nobis constituta sunt.

TITVLVS XVIII.

VT AB ILLVSTRIBVS, ET QVI super eã dignitatẽ sunt, omnimodo super pecuniariis causis, sed & iniuriarum criminaliter, per procuratorem dicantur: clarissimis autẽ in pecuniariis licere eis et per procuratorem & per se litigare.

Illustres & superillustres in causis pecuniarijs & in crimine iniuriarum non per se, sed per procuratorem litigare debent: cæteris verò dignitatibus inferioribus licitè conceditur vt per se, vel per procuratorem litem exerceant. Bartol.

Imper. Iustin. A. Io. glo riosiss. præsoriorum per Orientẽ præfe. iterũ excõsuli & patricio.

QVæcunq; procedunt quidem quasi honoris causa, schematis melioris sunt: quod autem hinc [v] euenit, non honorem, sed forsan etiam quãdam læsionem inferens, hoc bene habere iudicamus breui mederi lege. Fertur enim quibusdam constitutionibus [x], vt nulli clarissimorum [y] liceat per se litem exercere, sed per procuratorem omnino. sed hanc quidem antiquitas pro dignitatũ hono-

a Deo amabiles. vt s̃. vt cler. qui reced. §. j. col. v.

b Multum. s. vltra annũ: vt supra, quomodo oporte. epis. §. illud. Sed alias dicitur multũ quinquennium: vt instĩtu. de lit. ob. §. multũ. & ff. de sepa. l. j. §. qđ autem dictum est.

c Et ipse. s. episcopus. & qđ subiicit inde. i. ex eis. & ꝙ subiicit ei. s. ecclesiæ. Item ꝙ subiicit obseruare: duo significat, prout enim refertur ad illud verbũ, inde dic obseruare. i. habere. Item propter refertur ei, dic obseruare. i. resarcire. s. de suo ipsi ecclesię. ad vtrũq; enim refertur. Nec mirũ, ꝙ verbũ semel positũ ad duo diuersa refertur: vt & alias. ff. de offi. ꝓcõ. l. ij. Item ꝙ subiicit nõ patiatur, dic i. nõ valeat, vel nõ possit. & ita est plana litera.

Verbum semel positum ad diuersa referri potest.

† Cõcor. per totum tit. de reb. eccle. alie. vel nõ. in anti. & li. vj. decr. & Cle. & xj. quę. ij. per totam illam quæstionem.

d Legem. vt s̃. quomodo oporte. epi. §. & illud. Acc.

e Defuerit. scilicet per annum.

f Amplius tempus, scilicet anni.

g Plurimo tempore. scilicet vltra annum. Al.

h Valebũt. s. expellatur à clero episcoporum, & choro clericorũ: vt s̃. quomodo oporte. epis. §. illud.

i Quoniam verò cõtigit. vt s̃. de ec. re. immo. alie.

k Decretũ. s. præsidis volumus ĩ dicta cõsuetudine. & facit ĩ. de ali. & emphy. §. hoc autem.

l Metropoleos episcopo. id est archiepiscopo.

m Sãcitum. i. sanciendũ. & ita tẽpus pro tẽpore ponatur. sic ff. de leg. iij. l. etiã. Vel dic sancitũ. s. in cõstitutiõe Græca vel extrauaganti. nec enim in illa s̃. de nõ alie. vel in alia. s̃. de ec. re immo. alien. vel aliis iste casus hr̃.

n Oeconomi. quibus res ecclesiasticæ gubernãdę mãdãtur: vt C. de sac. san. ec. l. iubemus. in prin. s. episcopi volũtate: vt C. de epi. et cle. l. omnes. qui vbique. §. hoc nihilominus. Acc.

Oeconomus quis sit.

† Alias, sanctissimam.

o Adiicimus. s. ꝑ hãc cõstitutionẽ.

p Intersint. quid adiicit hæc cõstitutio. Potest dici, vt duo episcopi intersint. Alij dicunt, ꝙ hoc erat etiã dictũ in cõstitutione, cuius hic facit mẽtionem: & dicunt hic adiici, ꝙ isti duo episcopi debeãt esse de sua synodo [r]: hoc est de suo archiepiscopatu.

r Synodus quid sit, habes in c. sicut. extra, de accu. & c. super his. de maior. & obed.

q Secundum se. i. in suo contractu.

r Ipse. archiepiscopus præbẽs authoritatem episcopo sub se posito.

s Ei. s. episcopo.

t Præsens. archiepiscopus.

VT AB IL- lustribus &c.

v QVæcunque. Hinc. ex legibus inde nominatis.

x Constitutionibus. vt C. de procura. l. quicunq;. & C. vbi senator. vel cla. l. fi. in princi. & de accu. & inscrip. l. conueniri. Acc.

y Clarissimorũ. & per consequens nec spectabilis nec illustris.

re scripsit: multos autem conspicimus dignitates quidem adeptos, & inter clarissimos inscriptos, aut comites [a] aut tribunos, vel si qui alij consistunt huiusmodi, substātiæ verò minoris dominus, vt penitus non sufficiāt ad procuratores ordinādos: & propter hoc agendas expensas. Sancimus igitur vsq; [b] ad magnificētissimos illustres hæc valere, & modis omnibus eos per ꝓcuratores pecuniarias exercere causas: necnon etiā iniuriarū per procuratorem criminali modo mouere [c] secundū quod datum est eis super hoc priuilegium: ne cogātur aut sedere [d] † cū iudicibus, cū iudicant, aut stare rursus tanquam litigātes. ex vtroq; [e] enim causa videtur incauta, aut dignitatibus iniuriā [f] sustinentibus, aut iudiciali schemate indignè procedente [g]. Post magnificentissimos [h] igitur illustres, omnibus licētia si volentibus [i] procuratores ordinare [k], & per se lites exercere, nulla ex hoc neque prohibitione [l], neque damno, neq; pœna inferenda eis. Tua igit̃ eminentia, quę visa sunt nobis, & per hanc sacrā declarata sunt legem omnibus faciat manifesta, quę moris sunt super his agēs. D. pridie nonas Iul. Constantin. Imperij. D. N. Iustin. A. P. P. an. xij. Ioanne V. C. Con.

TITVLVS XIX.

VT ORDINARIAE PRAEFECTVRAE vrbanæ & prętorianæ dignitatis [m], & proconsulares, quæ in cingulo, & quæ in actu sunt, solæ non etiam honorariæ liberent à curiali fortuna.

Sola collatione dignitatis & administrationis etiam ante administrationem susceptam curiales liberantur à curiali fortuna: sed sola collatione honoris seu dignitatis absque administratione non liberantur: sed remanent curiales solum honorem ex tali creatione consecuti. Bartolus.

Impera. Iustinianus A. Ioanni gloriosiss. Orientalium prætoriorū præfecto iterum exconsule & patricio.

Plurima horū, quæ olim sancita sunt neglecta, & non facilè in republica tractata, omnino visa sunt absq; lege & sine legislatione cōsistere [n]. Nouimus enim, qđ antiquitus erat quædam præfecturæ figura, quam honorariā [o] vocabāt, codicillis [p] ab imperio super ea collatis. hāc autem ita nominabant, vt nihil aliud nisi purum honorē iis, quibus præbebatur, conferret: quæ curiales non liberabat à fortuna curiali, nisi quis eam ipso opere [q] ministrasset. & sicut de gloriosissimis magistris militum videbimus, quia nullus ex magisterio armorum eripitur fortuna curiali, nisi cū opere gesserit [r] (nam & magisterium [s] militiæ præfecturam esse nostræ dicūt leges: puri verò magistrorum militiæ codicilli solam præbēt dignitatem, fortuna nō liberātes) sic etiam in ipsa præfectura si futurus sit aliqs [t] liber huiusmodi fieri fortuna:

---

a Comites. vt sunt comites, sine comitatu.
b Sancimus igit̃ vsq; inclusiue ponitur .s. vt illustres et supillustres cōtineātur. & illustriū multa genera sunt: vt C. de ordin. ser. l. ij. in prin. lib. xij.
c Mouere. vel suscipere: vt C. de iniur. l. fi. & facit ff. de iniu. §. pe.
d Sedere. no. hic expresse iudicē debere sedere cū iudicat: & aduocatū sine litigantes stare dū dicit, & facit C. de postul. l. quisqs. in fi. et C. vbi se. vľ cla. l. fin. §. sedēti. & C. de of. ciui. iud. l. j. & C. de of. di. iu. l. fin. Itē facit C. de dilat. l. j. & l. à ꝓcedēte. Sed cōtra in ff. de lib. §. multis. sed ibi est speciale fauore libertatis.
e Ex vtroque. scilicet latere.
f Iniuriam. alias incuriam. & ponitur pro rusticitate. & ita nota nos debere esse curiales ĩ inuitādo aliquo ꝓbo & nobili homine ad sedēdum: sic C. de off. iud. l. j.
g Indigne procedēte. q; erit si aduocati siue litigantes iuxta decē debeant sedere, ne ergo hoc cōtingat, litigēt per ꝓcuratorē ex parte illustris.
h Post magnificētissimos. Hic nota qnq; gn̄a magistratuū habentiū ordinariā iurisdictionē vt supillustres. Itē illustres, & isti litigāt per procuratorē tantū: vt hic. & sunt illustres, vt p̃fectus ꝑtorio Ori. et Illyrici. Item vrbis Romæ. Itē alij sunt spectabiles, q post illustres sunt, vt ꝓcōsules. & p̃fectus Aegypti: q dr̃ augustal. alij sunt minores vt clarissimi & p̄sides ꝓuinciarū: vt s. de ap §. illud. & §. similiq;
modo. & §. oriēta. & C. de rap. vir. §. sinaūt post. & ff. de pri. car. l. j. §. j. ibi, & viris clarissimis &c. Itē & alij sunt minimi, q nec nomē hn̄t vt pedanei, ordinarij tñ sūt: vt defēsores ciuitatū & municipiorū: & de minimis iudicāt causis: vt C. de pe. iu. l. fin. & s. de def. ciui. §. & iudicare. & §. audient. col. ij.
i Volentibus. nō autē necessitas imponitur ꝓcuratorem ordinare. Ac.
k Ordinare. qđ cōmune ius est in omnibus: vt instit. de his per quos age. pos. l. fi.
l Prohibitione. nā lex aliaquęcūq; prohibet: & dānū s. amisionis causæ imponit ei: & pœnā etiā ĩponit iudici xxx. librarū auri. amodo ergo hęc cessant, nisi in illustrib᷒: vt hic dicit.
VT ORDINA. [illegible]
m Dux. imo non dux tantū. vt j. constit. quæ de di. §. generaliter. & §. palam verò. col. vj. nā episcopatus liberat. vt j. de sanctiss. epis. §. curialem.
n Plurima. Consistere. Hic potest no. ar. ad excusatio nē papæ Inno. q in suo cōcil. multa de antiqs repetiit: q quasi neglectæ erāt. & facit s. de fide iuss. in princi. & C. de anno. l. fi. lib. x.
o Honorariam. i. sine actu & administratione.
p Codicillis. i. literis imperialibus.
q Opere. sic C. de dec. l. fi. sic j. cōsti. q de dig. §. gn̄aliter.
r Operegesserit. i. cum effectu sine administratiōe. A.
s Nam & magisterium. interpositionē facit notādo bonum simile esse.
t Aliquis. s. præfectus.

Margin notes:
Iudex iudicando sedere debet.
† Rigor istius tex. obseruatur in parlamentis Franciæ.
Magistratuum habentiū ordinariā iurisdictionē quinq; genera.
Procuratorem constituere quis nō cogitur.

necesse est in ipso cingulo designatum [a], ab ea curiæ vinculis liberari. Renouamus [b] igitur huiusmodi legem: sancientes, si quãdo visum fuerit Imperio honorale curialem vt etiam liberet fortuna, dari ei codicillos [c] administrationis, & præparare eum in talibus constitui sedibus, aut cingulis vrbanę præfecturę senioris Romæ, & nouæ videlicet huius nostræ, aut in prætorianis tribunalibus & Orientis & Hesperiæ & Libiæ necnon & Illyrici [d]: quos omnes sub nobis fecit Deus: & ita libertate frui [e]: quatenus magno ꝑ meriti honore & in carpẽtis [f] vecti, & clamores præconũ audiẽtes, insuper iudiciales conscendentes sedes, huiusmodi fortuna liberi constituantur. Si verò solo eos participare voluerit honore: fieri quidem codicillos, & his dari: tantum verò valere huiusmodi imperialem largitatem, vt ille honoratus quidem sit, & maximæ curiæ pars esse videatur [g]: non tamẽ neq; prouinciali curia, neq; eius albo [h] liberetur: sed maneat sub antiqua fortuna, solum lucratus honorem: & ita gratias agens Deo & imperio: qa migrauit eum ad meliora prioris trãquilitatis educens [i]. sitq; etiam hoc additamẽtum imperialium præmiorum, quòd neque publicum minuit, neque fortuna, neque consuetis ei functionibus priuans curialem, & ei, qui hæc promeruerit, etiam præsentem addẽs fortunam: ostendens honoratiorem, & aliis curialibus dignitate solũmodo præcedentẽ. Quæ igitur placuerũt nobis, tua celsitudo seruare festinet: sciens, quia neque curiales minuimus, & honoratiores eos omnibus demonstrauimus: vt sciant hæ ciuitates perpetua præcepta, quatenus imperio datur.

TITVLVS XX.

VT OMNES OBEdiant iudicibus [k] prouinciarũ & in criminalibus, & in pecuniariis caussis: & ibi negotia [l] examinẽtur, nullo excepto per priuilegiũ [m], nec huc [n] conuenti [o] deducantur nisi sacra pragmatica forma exhiberi quempiam iusserit.

In prouincia: in qua quis forũ sortitur, illic est conueniendus vtraque parte præsente vel altera tantum: & vbique iustitia seruata sententia condemnatoria vel absolutoria feratur, omni priuilegio cessante, nisi pragmatica forma aliud statuatur: vel aliud propter appellationẽ acciderit: his obtinentibus in omni loco & tẽpore, pœna contra faciẽtibus imminente. Bar.

Imper. Iustin. A. Ioanni glorios. præt. per Orientem præfecto, iterum exconsule & patricio.

VNam quidẽ esse omniũ [p] perfectissimã virtutẽ arbitrandũ est hominibus, quæ iura omnibus distribuit: † hęc est ex cã [q] cognominata iustitia. Et em̃ vnãquanq; [r] aliarũ virtutũ, nisi subsequãtur huius [s] bona fiet nihil horũ, quæ cõpetunt, itaq; nec fortitudinẽ, quę nõ est cum iustitia [t], laudabimus: cũ scilicet patria lingua [v] fortitudinẽ in armis virtutẽ appellet solũ: & si quis ab ea [x] iustistitiã subtrahat, delictorũ solũmodo, nõ quorundã bonorũ fiet occasio: quã [y] in nostris ꝓuinciis intuẽtes, cõtemni, lege placẽti Deo eã corroborare, & ad fortitudinẽ decentẽ reducere iudicauimus oportere. Plurimorum nãq; alij qdẽ literas sacras [z], alij priuilegia [a], alij pragmaticas formas [b], alij ꝓcepta iudicũ: qdã alias ex aliis adinueniẽtes occasiões [c] sibi ꝑagũt peccãdi [d]: qdã

a Designatũ. per administrationem sibi collatam.

b Renouamus. sic ꝭ. vt eccl. Ro. §. reuocamus. coll. ij.

c Codicillos. i. imperiales literas.

d Et Illyrici. s. Sclauonia. Accur.

e Frui. à curia.

f In carpentis. i. curribus & plaustris: est em̃ carpentum genus currus, secũdũ M. & facit C. de questo. & magi. off. l. j. lib. xij.

g Videatur. No. pro capellanis domini papæ.

h Albo. vt ff. de albo scri. l. j. & ij.

i Educens. s. imperium.

k VT OMNES obediãt iudicibus, &c.

Hoc dicitur infra. e. §. hoc considerantes.

l Et ibi negotia. hoc dicitur. j. e. §. si igitur fuerit. vsque ad illũ. §. arripiat.

m Priuilegium. s. specialiter indultũ vel de nouo cõcessum alias: qđ plene dicemus. j. eo. §. si igitur ambo. Ac.

n Huc. i. in ciuitate Constantinopolitana, vt subiicit. & vt j. eos. §. arripiat.

o Conuenti. s. in prouinciis.

p VNã. Omniũ, scilicet, virtutum. Acc.

q Ex cã. quia tribuit vnicuiq; ius suum.

r Vnãquãq;. i. per vnamquãq;. alias vnaquaque.

s Huius. iustitiæ, s. q̃ sunt quatuor. s. iustitia fortitudo, prudentia, & tẽperantia.

t Iustitia. sic insti. de iustitia & iure. j. respon.

v Patria lingua. alias patriã linguã & tũc subau. secundũ. & dic appellet, s. cõsuetudo loquẽdi. & alias patria ligua. s. Rom. vt si dicãt: iste fecit fortitudinẽ. nã in armis vł alia vt illicita intelligimus secũdum vulgare, vt subiicit.

x Ab ea. s. virtute i. fortitudine; vt subiicit. Al.

y Quã. s. iustitiã.

z Sacras. s. principis.

a Priuilegia. s. de nouo concessa, & ad postulationem indulta. Al.

b Pragmaticas. formas s. prętendẽtes.

c Occasiones. cũ homini ad malitiã dedito facile sit qđlibet malũ adinuenire: vt j. vt ij, qui ob. §. j in fin. Ac.

d Peccandi. ne sit impropria locutio repete occasionẽ. s. delinquẽdo. q. d. delinquũt in prouinciis: sed simulãt se velle respõdere extra prouinciam.

† Haloã. & ex re ipsa nomẽ trahit, appellatur, que iustitia.

Extra

a Extra eas.s.prouincias, in quibus delinquunt.
b Simulant.id est, nituntur & cogitant : quod esse non debet.vnde dicitur.Quod non est, simulo, dissimuloque quod est.
c Qui.scilicet, actor.
d Quocunq. vt de vsufru.vel serui tute.s.reali.
e Pertulit.i.susti nuit i mala parte.
f Exhibere.inter rogatiue lege,& re spōde. q.d. nō bñ.
g Suam.alias so lam:& alias suam.
h Et fortitudinē. in malā partē acci pe hoc vocabulū.
i Credentes.s.se fa cere.
k Et hæc.s.mala supradicta.
l Perpetrant.i.fa ciunt.
m Decies.i.faciāt decies millies.simi lis modus loquēdi est.s.de hęc.& Fal. §.si hoc quidē.col. j.& s. de nup.§.sed hoc.coll.iiij.
n Exempla.con tra.C.de sentent.l. nemo iudex . sed hic quo ad Deū:& quo ad peccatū vi tandum loquitur: ibi quo ad ciuilem quærendam actio nem.
o Innumerabili bus. s. generibus personarum.
p Pene.i.fere.
q Ex potētibus. s.personis. Acc.

in prouinciis & extra eas[a] litigare simulāt[b]. Qui enim[c] quolibet loco malè patit̄, aut aliqd suorū amittit, aut de terminis terrę litigat, aut de proprietate, aut de possessione, aut de hypotheca, aut de alio quocunq[d]: quomodo valebit in alio loco probatiōes horū quę pertulit[e], exhibere[f]? hęc enim agētes, ostēdentesq potentiā suā[g] & fortitudinem[h] ita iustè credentes[i] talia machinātur: & hęc[k] homines ꝑpetrāt[l] tanquā perpetuā virtutē habituros se confidentes, & nō respiciūt ad millia & decies[m] millia exempla[n], qa serò tandē & in ꝑsonis innumerabilib[o] ex impotētibus videmus potētes procedere, ex non diuitibus diuites: in omne aūt æuū penè[p] ex potētibus[q] ꝓcesserūt inanes[r], ex diuitibus autē pauperes, dū patrū iniustitiā soboles est secuta[s]: & nō cogitāt, neq reputant, quoniā qđ ipsi quasi per se machinantur potestatibus[t] vtētes, hoc forsan cōtra eos, q ex eis ꝓcreantur, agūt: nō eadem potētia sequēte sobolē, q̄ illos seqtur. Hæc cōsiderātes, præsentē ponere legē existimauimus oportere. & præcipimus omnibus in ꝓuinciis iudicibus quicūq nostris obediūt sceptris[v] in vniuersa ditione, & q̄ ascēdentē[x] videt, & q̄ descēdentem[y] solē, & q̄ ex vtroq est latere[z]: vt vnusquisq in qua prouincia deliqt[a], aut in qua pecuniarū[b] † aut criminū[c] reus sit, siue de terra[d] & de terminis[e], siue de ꝓprietate[f], siue de possessione[g] aut hypotheca[h], vel de quali bet alia occasione[i]: illic etiam iuri subiaceat[k] (hoc enim apud legislatores præcedentes va-

Filius an ex delicto patris puniatur.

r Inanes.id est, non potentes.
s Secuta. Et hic no. filiū ex delicto patris puniri. Sed contra. C.de pœ.l.sancimus. Item cōtra. ff.de pœ.l.crimen. Item contra. ff. de accu.l. ex iudiciorū.sed certe hic de pœna loquitur diuina.in dictis autem legibus de humana.vt arg.illius diuinæ scripturæ, patres comederōt vnam acerbā,& dētes filiorū obstupuerunt.
t Potestatibus vtentes.i.potentiis suis.
v Sceptris.i.literis vel imperio. Alb.
x Ascendentem.i.Orientem.
y Descendentem.i.Occidentem.
z Vtroque est latere.i.Meridie & Septentriōe. Al. & facit.s.vt eccle.Ro.§.fin.
a Deliquit. apparet. quod hæc constitutio tota loquitur in reo volente trahere actorem ad extraordinarium iudicem.
b Pecuniarum.potest stricte intelligi verbum, pecuniarū quia inferius subiicit de aliis rebus: vt & alias stricte accipitur: vt C.de proba.l.j. & ff. ad Macedo. l.si filius. §.j. Vel large pone.& quod subiicit, siue de terra,&c.est quasi huius expositio.nā pecunię verbū, large potest sumi: vt ff.de verb.sig.l.pecuniæ. & C.de consti.pe.l.ij.§.fin.
c Criminum.vt de eo crimine conueniatur ciuiliter vel criminaliter: & hoc ipsum erat etiā ante legē istā. vt subiicit. hodie etiam plus est: quia si ibi non inueniatur vbi deliquit, poterit & alibi comprehendi, & remitti etiam violenter: vt j.vt nul.iudi.§.si vero quis cōprehensorū.non erit ergo amodo quæstio, an hæc constit.loquatur de criminibus, vel nō. nam vere loquitur, secundū Ioan. vt hic, & s.in tit.licet quiddam vt M.dixerint contra scilicet quod non loquatur in criminib', vbi criminaliter ageret, quasi satis sufficiant vetera iura. Sed certe generali' loquit: nec vult tantū noua dicere: imo etiā vetera iura recitat hæc constitutio: vt j.statim subiicit: hæc enim apud præcedentes & cætera.
d De terra. quod hic dicitur indistincte, statim diuidit & distinguit, siue de ꝓprietate,&c.
e De terminis. de quibus agitur ciuiliter finium regun. vt imponantur & distinguātur, vt ff. fi.reg.l.ij.in fi. & l. iij.& l si irruptiōe. §.fi.Item agitur pecunialiter ad pœnā l.aureorū.per l. agrariam imponē dam si dicantur ab alio termini deiecti: vt ff.de ter. mo. l.agraria. nec tollitur vnū iudicium per aliud, cum debet propter remia miliarē: vt C.quando ci. ac.cri. præ.l. j.donec tamen vna intentatur, alia cessat: vt ff.de pub.iudi.l.interdum.& ff.vi.bo.rap.l.j.§.j. dixi.instit. de offi.iudi §.pen.

† Cōcor. c.vlt. cum gl. in me. extra, de foro competenti.

f De proprietate.id est, dominio, per rei vēdicationem directam vel vtilem, vel Publicianam, vel hæredi.petit. quod etiam ante hanc.l. erat: vt ratione huius possessionis, quæ hic esset, debeat hic conueniri: vt ff.vbi in rem act.l.fin.& C.vbi de hære. agi opor. lege prima.
g De possessione.s.recuperanda vel adipiscēda vel retinēda: cum his tribus modis de ea agatur: vt insti. de interdict.§.sequens diuisio.
h Hypotheca.vt si rem immobilē in hac prouincia positam mihi obligasti: quo casu etiā ratione possessiōis hic positæ agam, siue etiam alibi positæ agā. nec ratione contractus: vt s.proxi.dicit.nā reus hic fit. id debitor obligando sic se & rem suam.
i Occasione.vt de seruitutibus personalibus: vt vsu & vsufr.& de realibus, vt rusticorum prædiorum: vt ff.de seruit.l.j, sed etiam de statu seruili vel ascriptitiæ conditionis vel alterius similis: vt de filiatione vel patria potestate.similis est modus loquēdi: vt C.de iud. l.properandum.in fin.j.respon.
k Subiaceat.ergo idē in clericis.sed contra.j.vt cle. apud propri.epi.§.j.col.vj.Respon.& clericus in eo loco conuenitur: sed non apud præsidem, sed apud episcopum huius loci: qui suus est, & ratione huius causæ secundum Io.

Varie.

rie [a] quidē dictū est, licet non purè [b] & sicut nos illud cōsiderauimus [c])& vltra terminos litigare nō quærat. Siue enim magna delicta sint, siue contractus cōsistant, oportet omnibus modis super eis & cōuentiōes esse & scripturā [d], si opus fuerit, & examinationē [e] ꝓuincialē propter facilē probationē: siue quidē in paruo qs piā similiter delinquat, siue maius adhuc peccatū fiat: quale est, si nec in paruis iure patiat̃ [f], sed expectet venire in extraneæ terræ ꝓuinciā: ibiq; eū cōuenire, & de talibus litigare, quem [g], neque præsentē [h], neq; in prouincia forsan propter virtutē illius [i], aut infirmitatē suā conuenire poterat competenter. Quid enim erit durius, quā læsum [k] forsan circa sublationem bouis, aut equi aut iumētorū alicuius, aut pecudū aut (vt exiguū dicamus) domesticæ gallinæ: hunc cogi non in qua aufertur prouincia litigare, sed alibi currere, & ibi probationes horū quæ pertulit exigi: & aut plures expensas pati, quā rei æstimatio est, aut inopiā ingemiscentem [l] ferre [m]? Hinc nobis multitudo [n] plurima est interpellantium quotidie & crebrò [o] in talibus causis inquietamur paruarum gratia occasionū, & ipsi [p] multas sustinentes importunitates, & videntes plurimā quidē multitudinem virorum, plurimamq; mulierum ex propriis locis agitatas, & ad hāc veniētes felicissimā ciuitatem quorū plurimi etiā mendicantes & afflicti hic agunt: interdum quoque hic moriūtur. Si igitur † fuerint ambo in prouincia [q] & actor & reus, nequaquam ad aliam prouinciā causam trahat̃ [r], neque ad hāc felicissimā ciuitatem, neque ex priuilegio [s] cuiuspiā, neque ex iussione: sed illic decidatur [t]. Si verò [v] alter quidem adest, alter autem abest: qui verò præ-

a Varie.i.in variis locis: vt ff. de accu.l.cui.§.pen.& §.fin.& l.fin.& ff.de re mili.l.iij.§.j.rñ.& vbi de cri.agi.oport.l.j.& C.de castren.& ministe.l.fi.in fi.li.xij.& ·s.vt iu.sine quoquo suffra.§.qđ aũt dictum est.coll.ij.& ff.de iudi.l.hæres.§.j.vsque in fin.

b Non pure.hoc est, nõ inuenit̃ lex aliqua de antiquis quæ ita dicat pure & simpliciter de omnibus, vt ista dicit.& statim subiicit.nam hæc in delictis & quasi.item in contractibus & quasi loquitur. Itẽ & in actionibus in rem, in q̃bus quis ratione possessionis sortitur forum: vt C.vbi in rem actio.l.fi.Item in interdictis possessoriis, vt hic continetur.

c Considerauimus.s.q̃a reus respondeat: ita econtra dicimus, quod actor alibi non agat vel alibi q̃rat, vt subiicit. vel dic ad reum tãtum referendum hoc.

d Scripturam .i. libellum conuentionalem.Alb.

e Examinationẽ. prouincialem,i.faciendam in prouincia ea, vbi contractum est dictum (vt s.dictum est)& est ratio, vt subiicit, facultas probationum. nam facilius ꝓbabit actor hic quã extra prouinciã. & facit. C. de hæreti. & ma.l. quoniam.in fin.& C de reb.cre.l.generaliter.in princ.ibi, probationibus pinguis,&c.

f Iure potiatur.simile dr̃ in diuina pagina, qđ nullum adeo est veniale paruum peccatũ si deducatur in contemptum, mortale non efficiatur.

g Quem.scilicet reum.

h Præsentem.etiam subaudi.

i Illius.scilicet rei.

k Læsum.scilicet, actorem.

l Ingemiscentem.sic.C.quando imp.inter pupil.& vidu.lege prima.

m Ferre.s.pœnam quam patitur.Alb.

n Multitudo.sic C.qui potio.in pign.habe.l.fin.in princip.

o Crebro.id est, sæpe.

p Ipsi.scilicet nos. Accur.

Italia prouinciarum domina dicitur.

q In prouincia.in qua obligatio contracta est: vt s.eo.§.hæc considerantes.Sed quid si in Italia? Respon. idem: licet non sit prouincia sed prouinciarũ domina: vt j.eo.§.& §.fin.

r Trahatur.scilicet, per reum.

s Priuilegio.hoc est nõ prodest reo priuilegium, vt possit alibi reuocare iudiciũ quã vbi contraxit. Sed contra.ff.de iud.l.ij.§.omnes aũt.Sol.dicunt quidam illam corrigi per istã: & eodem modo respõdent ad l.fi.de arbi.l.non distinguemus.§.item si quis Romæ. nã & ibi dicitur nõ debere legatũ Romæ cõueniri ẽt de eo qđ ibi facit dũmodo ante hãc legationẽ, in qua nunc est. Sed hoc nõ placet: quia per aliam authẽt. quæ est post istam, salua sunt legatis & aliis priuilegia: vt j.de sanc.episc.§.si vero episcopi.col.ix.dic ergo hic loqui de priuilegiis quæ extra corpus iuris posita sunt: vt colligit̃.s.eod.§.plurimorũ. nec videtur aliquid corrigere: vt s.e.§.hæc cõsiderãtes. ibi, hi enim,&c. quæ autẽ in iuris corpore sunt nõ tolluntur per hãc auth. vt dictũ est, sed q̃dã alia auth.& fori & iudicis videt̃ tollere priuilegiũ, secũdũ Bart. vt s.vt iud.sine quoquo suffra.§.quod aũt primitus. quod nõ puto, nisi (vt dictum est) si non sunt in corpore iuris. nam & in seq.§.post illum s.in §.interdicimus. quibusdam seruat̃ priuilegiũ. Item contra s.de exhib.§.j in eo qđ actori permittitur ex priuilegio ad aliud iudiciũ trahere reũ. Itẽ ad idẽ cõtra. C. de dilat.l.si quando.& C.de iuri.om.iu.l.in criminali.Sol.quidã dicũt illas duas esse correctas per istam: quod non placet: quia inquantũ possumus euitare legũ correctiões, hoc facere debemus, Iustinianum imitantes: vt j.quib.mod.nat.effic.sui.§.tribus aũt.dic ergo, quod hæc loquitur in reo, illa in actore trahente reo ad extraneũ iudicẽ: sed hæc mala videtur.sol.nã nõ debet licere actori quod non licet reo: vt ff.de reg.iur.l.non debet.sed dic hoc speciale, illud generale, cui generi per hãc speciẽ derogatur: vt ff de leg.iij.l.vxorem.§.felicissimo.& de reg.iur.l.semper.sic & alias licet actori.s.agere q̃n vult: quod reo non licet conueniri q̃n vult: vt ff.de excep.do.l.pure.§.fin.de peti.hære.l.si quis libertatem.§.ita demum.ibi,& erant in ipsius &c. vt C.ne.inui.age.vel accu.l.j.sed hoc non licet reo.

† Cũ hoc §.concor. c. ex parte.in glos. j.circa fi. extra, de appellat.

Legum correctiones vitandæ sunt.

t Sed illic decidatur.s.in prouincia illa, vbi cõtractũ est. sed quid si ibi non inueniuntur, non remittitur in contractu, vt in delicto: vt j.vt nul.iud.§.si vero quis? Respon.dic vt ibi dicemus.

v Si verò.Casum istum pono tribus modis. Primo in domino domus, qui cũ inquilinis vel mercenariis habita

sens est, ex domo absentis iniustitiam [a] patiatur cōueniat omnib⁹ modis, ipse, qui iniustitiã egit [b], siue curator, siue conductor, siue quicũque sit eius [c]: & liceat ei secundũ prouinciæ spatium ei secundum legem communem [d] antiquitus positem inducias accipientam, nuntiare, quæ de his gesta sunt, illi, ad quem causa refertur. Sed si quidem vicina prouincia est, in qua hoc agitur [e], vna aut duabus mãsionibus [f] in medio prouinciarũ constitutis, quatuor ei mensium dare inducias. Si verò maius sit spatium sex. Si verò ex Palestina forsan, aut ex Aegypto, aut ex spatio gentium longinquarum [g] menses octo ad hoc sufficient. Si verò ex Hesperiis gentibus, aut Septemtrionalibus, aut è Lybia: tunc quod etiam præcedentibus legislatoribus sufficiens visum est esse tempus determinatũ [h], hoc est nouem mensium, vtile †. Et si quidem ipsi nuntianti credat [i], litem [k] illi eam committat: si verò aliquid aliud de illo sapit [l], alium dirigat susceptu-rum modis omnibus actionem, & completurum [m] omnino, quæ decernẽda sunt, nisi appellatio [n] fuerit subsecuta, siue in maiori [o], siue in minori [p] causa. Si autem ille [q] quidem nunciet: ille verò [r] non ordinet, & statutum [s] transeat tempus: tãquam [t] firmè agẽtem [v] eũ, qui conuentus est [x], & pro absente persona etiã inuitum repræsentet negotij iudex [y] apud suum tribunal, & causam exa-

habitabat: vt ff. de vsu & hab. l. Proculus. & est ex domo ab vno inqlino deiectus: cōuenit ipse inqlin⁹ ex suo delicto lege Aqlia directa vel vtili. sed & domin⁹ ex quasi delicto tenet actione in factũ, q opera malorũ hominũ vtitur, vt insti. de ob. q̃ ex quasi delic. nas. §. Itẽ exercitor. hęc ergo auth. permittit hoc nouũ vt possit nũciare dño & dat ei spaciũ & si veniat plene examinat causa: a ioq damnatur præsens conuentus. & si de rebus eius actori non possit satisfieri, capiũtur res absentis ꝑter eius cōtumaciã. hãc reprobo, q̃a ex quo certum est qui deiecerit, non debet alius teneri: vt ff. de iis qui deie. vel effu l. j. in fin & l. ij. & ff. de ver. ob. l. continuus §. cũ ita. in fi. si aũt diceres dominũ cum sua familia nō habitasse: etiam in alia ratione nō teneretur: vt ff. de iis qui deie. vel eff. l. j. §. pe. Secũdo potest poni sic, Aliqs conueniebat me, q̃a sibi etiã obnoxius vel rei vin. vł qualicũq; actione & aliquis offert se defensioni meę ꝑmittẽdo iudicio sistere me dominũ, et pœnã si nō faceret stare. permittitur ergo huic ꝓcuratori siue defensori vt nunciet mihi domino, vt hic subiicit. & si non veniat, procurator cōdẽnatur ad interesse: quia me nō facit stare. in quo venit etiã rei petẽdę æstimatio. Itẽ & ego dominus in actione quæ contra me cōpeteret: cōdẽnabor. & si ex rebus procuratoris satisfieri non possit, tunc de meis satisfiet. nec mirũ, quia hoc ꝓpter meã cōtumaciã cōtingit. & quod hic dicitur, ipse qui iniustitiam egit. s. dominus. Item no. ꝙ hæc auth. facit hũc verũ ꝓcuratorẽ eo ipso quod nō remouetur ab absente, & ante lit. cōtest. permittit sententiã ferri: quod est mirabile. vel dici potest, quod quasi cōtestata est: vt. C. vbi in rem ac. l. ij. Tertio dic quod in quocũq; defensore locũ habet qui satisdat iudicatũ solui: nec curo, quod satisderit iudicio sistere dñm. Vel dic quarto, ꝙ ꝓcurator meus ꝑ vim expulit aliũ me mãdante, vel ratum habente: vnde potest conueniri tã ipse quã ego dominus: vt. ff. de vi & vi arma l. j. §. quoties. &. ff. de institu. l cuicũq; §. j. & l. seq. j. respon. &. ff. quod vi aut clã l. denique. §. pe. permittit ergo hæc auth. hoc nouum, vt possit mihi nũciari: & hæc vltima placet p̃ceptori meo. Sed quare pro Deo permitteret hæc authen. domino denunciari: cũ ipsum procuratorẽ præsentẽ, & suo nomine potest cōueniri? Rñ. potest: quia sic est in fideiussore: vt. s̄. de fidei. §. j. & ij. sed tertia positio casus magis probari videtur in isto. §.

Sententia quando lite non contesta. fertur.

[a] Iniustitiam. quia aliquid est deiectum vel effusum secundum primam positionẽ casus. Vel dic iniustitiã: quia debitor est meus ille, qui est dominus domus secundum alias tres positiones casus.

[b] Iniustitiã egit. s. cōductor vel similis secũdũ positionẽ primã, & secundũ vltimã. Vel dic s. dñs, qui est absens secundum duas medias positiones casus.

[c] Quicunque sit eius. s. siue castaldus, siue ꝓcurator: siue similis persona, quę presens est.

[d] Legem cōmunẽ. vt C. de dila. l. j. vel dic xx. milliũ diurnorum: vt ff. si quis cau. l. j. prima verior videt: quia hic statim subiicit esse considerandũ prouinciam: quod in d. l. C. de dila. cōtinet. Sed nũquid ibi alia tẽpora cōputãtur? Rñ. sic ad instar eius hæc ꝓponuntur.

[e] Hoc igitur. i. causa tractatur. vel dic hoc agitur, vbi absens degit: vt in nouel.

[f] Mãsionibus. i. diebus: vel dic prouinciis, q̃a duæ ꝓuinciæ sunt in medio: vt in nouel.

[g] Longinquarũ. i. regionum. s. dilatio petitur.

[h] Determinatũ. vt C. de dila. l. j. sed nonne in aliis temporibus hæc lex corrigit illã? Rñd. nō: quia illa loquitur in dilatiōe, quę datur præsenti & petẽti gratia testiũ vel instrumentorum: hæc autem loquitur in alio casu: quando. s. patitur quis iniustitiam ex domo absentis: quidam tamen dixerunt eam corrigi.

† Haloa. vt hic, qui certiorem eum reddidit, si fidẽ ipsi habet ille litem committat. Si alienato erga illũ animo est saltem alium &c.

[i] Credat. id est, confidat.

[k] Litẽ. s. dñs vnde videtur quod si nō credit qđ hic nō possit eũ inuitũ defendere. Sed cōtra. ff. de noua. l. si Stichũ. §. fi. & ff. de sol. l. solutionẽ. quæ sunt contra. huic. Sol. quidã dicũt hoc casu eas correctas: licet in aliis firmę remaneãt. Sed nos dicimus, ꝙ hic loquitur qñ noĩe ꝓcuratorio eũ defendere volebat: ibi aũt volebat in se iudiciũ trãsferre animo nouãdi: quod pōt etiã eo inuito: vt ibi dr̃. & facit. ff. de neg. ge. l. soluẽdo.

[l] De illo sapit. quod non sit homo legalis.

[m] Completorium. etiam soluendo iudicatum.

[n] Nisi appellatio completurum dico nisi &c. nam tunc nec iudicari videtur: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. fi. Acc.

[o] In maiori. id est, in criminali.

[p] In minori. i. in ciuili: quæ etiam ratione minoritatis postponitur criminali: vt. C. de ordi. iudi. l. fi.

[q] Si autem ille. scilicet procurator.

[r] Ille vero. s. dominus. cui nunciatum est. Al.

[s] Statutum. scilicet à iudice.

[t] Tanquam. istud tanquam, non denotat similitudinem, sed proprietatem.

[v] Agentẽ. i. respōdentẽ: sic ff. de eden. l. j. circa princ.

[x] Conuentus est. s. procurator vel similis ei.

[y] Iudex. s. ordinarius. si aũt delegat⁹ est, nō vocabit. eũ re & verbo: vt s̄. de exhib. & introduc. reis. §. si vero quidã. nec etiam poterit defendere iurisdictionem

suam

ſuam iudicio pœnali:vt ſi quis ius di.non obtemp.l.j j.reſpon.ſed hoc per ſuum delegantem fieret:vt in d. §.ſi vero quidam.

a Obnoxius.ſ.nomine abſentis quem defendit, ſecundum Azo. Vel dic ſuo nomine condemnatur, ſiue ſecundum primam poſitionem caſus, ſiue ſecundũ aliam ſ. ſecundam poſitionem vel tertiã, vt ff. de procura.l. Plautius. & ff. de re iu.l.ſi ſe.in prin. Item multo magis ſecũdum quartum modũ ponẽdi caſum:vt in prin.huius §.diximus.præterea & ſtatim dicit ipſum abſentẽ damnari. quomodo ergo bis cõdẽnaretur, ſemel per alium,& ſemel per ſe? certe abſurdum videtur.

b Illum. ſcilicet abſentem.

c Mittere. ſ. aliquem ad defenſionem ſui.

d Non volentẽ. ſ.cõdemnet:& repete quaſi cõteſtata lite contra eum. per hæc enim quæ facta fuerũt in perſona præſentis, & miſsiõe pro abſente,& donatione dilationis ad ſui aduentum:hæc omnia quaſi quandam conteſtationem cõtra abſentẽ facere videntur: vt hic & C.vbi in rem ac.l.ij.vnde non obſt. ꝙ dicitur ante lit.conteſt.non poſſe dari diffinitiuam ſententiam:vt C.de temp.ap.l.fi.§.illud.quia eſt hic quaſi conteſt.vt dictum contra abſentem:contra pręſentem verò verè eſt conteſta.quidam tamen dixerunt hanc ſentẽtiam quæ contra abſentem datur, eſſe interlocutoriam de miſsione in poſſeſsionem pro mẽſura declarati debiti:vt & in alio caſu quem ſtatim ſubiicit.

minans præſente eo, qui conuentionem ſuſcepit, condemnet etiam eum, in quo obnoxius [a] apparuerit:& inſuper illum [b] poſt huiuſmodi admonitionem mittere [c] in prouinciam nõ volentem [d], ſi tamen omnino obnoxius apparuerit. & ſi quidem locuples [e] ſit: ipſe [f] exigat, quę decreta ſunt. ſi verò minus ſit qđ habet, vt nõ ſufficiat in iſta condemnatione: tunc & de abſentis [g] rebus compleatur victori damnum huiuſmodi. Si verò neq; ipſe apparuerit, qui dominum litis præſentare iuſſus eſt, aut qui pro eo legitimè cogatur [h]: tunc vocetur quidem legitima voce [i]: non autem obediens condemnetur ꝙ

e Locuples.ſ.procurator.

f Ipſe.ſ.inquilinus:vel qui præſens eſt.

g Et de abſentis.ſi obnoxius apparuerit: vt ſ.proxi.vel quia mandauit procuratorẽ,vel ratum habuit: vt ff.ꝙ vi aut clã.l.deniq;.§.pen.Et no.ꝙ duo videntur neceſſaria eſſe,vt abſens exigatur:& quód obnoxius appareat,& ꝙ conuentus ſoluendo non ſit.

h Legitimè cogatur.vt pater ſuus ſi erat filiusfa.ille qui volebat repræſentare abſentẽ. Nã pater legitimè poteſt cogi ꝓ filio:vt C.de bo.ma.l.j.& inſti.per quas perſ.no.acq.§.j.Itẽ & alię ſunt perſonæ quæ pro aliis compelluntur:quas no.inſt.de cur.in fi.ſed de fideiuſſore,qui ſatiſdederat de iudicio ſiſti ſecundum ſecundam caſus poſitionem,vel iudicatũ ſolui ſecũdum tertiam:hoc ſpecialiter dicit:qui ſine ſatiſdatione admitti non debuit,cum ſit cautio prætoria:vt ff.de præto.ſtip.l.j.in prin.& l.prætoriæ ſatiſdationes.

Pater poteſt legitime cogi pro filio.

i Legitima voce.ſ.præconis,vel nuntij miſsi ad domum:vt j.de lit.§.omnem.col.viij. Ac.

k Et abſens.ſ.procurator vel ſimilis.ac ſi diceret,nõ ſolum condẽnabitur ſi pręſens eſt:vt proxi.§.ſed etiã abſens,vt hic dicitur.vel dic etiã abſens.q.d.non ſolũ hic procurator vel ſimilis,qui primo fuerit præſens: ſed etiam ille qui ſemper fuit abſens:vt ſ.proxi.§.habuimus. Sed qualiter hæc ſententia erit lata contra vtrunque abſentẽ? Rñ.quidam vt Al.& alij, ꝙ ſit interlocutoria.& hoc ſecũdũ ſchema.i.ordinẽ negotij vt li.non conteſt.vt hic erat,fiat miſsio in poſ.bo.abſentis vtriuſq; ſecũdũ menſurã declarati debiti:vt ſ. de exhi.§.ſi vero quidã. col. v. lite autẽ conteſtata, & hoc cognito, de cauſa detur definitiua etiam cõtra abſentem:ſed cauſa non facta liquida idẽ ꝙ in primo caſu: vt C.de iud.l.properandũ.§.ſiquidẽ.& §.ſinautẽ. Sed certe hic poteſt dici ſemper conteſtata vel quaſi. vñ ſemper datur definitiua dummodo liqueat: vt diximus ſ.prox.§.neq; hoc ſolo caſu iure nouo datur definitiua,licet non fuerit vere ab eo lis conteſt.imo & alio,puta abſente actore: vt j. de liti. §. omnem.col. viij. licet iure veteri nõ daretur definitiua: niſi vere ſit lis cõteſtata:vt C.de tempo. appel.l.fin.§.illud.

abſens [k] † ſecundũ ſchema,quod appellatur eremodiciũ [l], id eſt deſertæ cauſæ. nã qui per contumaciam deſerit, in nullo minor [m] præſente putabitur. Si verò ille quidẽ forſan aduenerit,aut miſerit quẽpiã, accuſator [n] autem deſit:tũc & abſoluere [o] eũ,& dãna [p] eius mederi [q] calumniatorẽ cogat: ſic erũt tẽperatiores [r]: ſic peccare ceſſabũt ſic non putabũt [s] potentiam [t] diuitiarũ iuſtitiæ præualere [v]. Nec latet nos, quia forſan nec ſufficiat [x] hoc ad perfectiſsimam cauſæ medelã:cùm iudicantes potẽtioribus magis,quàm iuſtitiã volẽtibus & ad prouincias venientibus præſtent [y]. Sed tamen nouimus plu-

† Haloã. eadẽ forma, quæ etiam in eremodiciis & cũ vadimoniũ deſeritur obſeruari ſolet.

l Eremodicium.q.d. ſecundum ordinem qui ſeruatur,quando cauſa deſeruit:quem ordinem modo proxi.diximus.et hoc eremodiciũ aliter iure veteri,aliter iure nouo ſeruatur.nã veteri actore abſente non contrahebatur eremodicium,ſed cancellabatur eius proceſſus:vt ff.de iudic.l. & poſt edictum. ſed hodie tam reo,quàm actore abſente cõceditur,vt poſsit procedi in lite ad ſententiam:vt C.de iud.l. properandum. §. ſin autem.& j.de liti §.omnem. Ac.

Eremodicium quid ſit.

m In nullo minor.imo eſt in aliquo in deteriori cõditione: quia appellare non poteſt tã iure veteri quã nouo & etiam nouiſsimo:vt ff de iud.l.poſt edictum. §.fi.& C.de iudi.l.properandum.§.cum autem.& j.de iudi.§.audient.in fi.§.& facit j.de teſta. §. & hoc.in fi. §.& C.quor.app.non re.l.j & ff.de noxa.l.quoties.§. in poteſtate:vt ff.de iud.l.de vnoquoque.§.j.

n Accuſator.large ponitur etiam pro actore.

o Et abſoluere.ſ.ab inſtãtia iudicij vel edicti: ſecũdũ Al.vt ff.de iu.l.& poſt. Sed certe imo etiã definitiue:licet nõ ſtatim:vt j.de lit.§.ſi verò initiũ litis. Acc.

p Et damna.facit.ff.de iudic l.eum qui.& ſupra,de exhib.§.ſi verò quidam.in fi.§.& C.qui acc. non poſ. l.qui crimen. Acc.

q Mederi.i emendare. Acc.

r Temperatiores.ſ.homines.

s Putabunt.alias putabunt,& alias putabitur.

t Potentiam.alias potentiam:& alias potentia.

v Præualere.facit.ſ.vt non fi.pign. in princ.col. v. & ſ.eo.§.j.in fi. Acc.

x Sufficiat. hoc quod diximus, ſcilicet hac conſtitutione. Accurſius.

y Præſtent. no.mirabile verbum.ſic.ſ. de exhib.§. ſancimus. & §.ſuſcepto.

Et

rima iniustitiarum curata ab hac legislatiõe. magis autem quãtũ ad nos est, totum erit sanatum. Nanq; non aliter tradimus cingula, nisi prius iusiurandũ subierint hęc accipientes, iustè oĩbus iudicare, & puras seruare [a] manus. Non puto [b] post præsentẽ legẽ altero quolibet egebimus augmẽto, si illi quidem iustè iudicent ad legẽ simul & iusiurandum respicientes. Arripiat [c] autẽ nullus ꝓuincialibus cingulis violẽtos, nullo vtens priuilegio, aut potestate aut forma: nisi fortè [d] sacra nostra pragmatica forma occasione publicę causæ [e] procedẽs, exhibitum hic quẽpiam inferri præcipiat [f]: aut ex lege hoc faciat, quale est [g] super appellationibus: licet etiã hoc ex multa ꝑte curauimus, plurimos [h] maiorũ iudicũ in ꝓuinciis appellationũ constituẽtes, vt apud illos magis appellatio, quãdo nõ de maximo [i] negotio fuerit quæstio, quam in hac examinetur maxima ciuitate. Hãc dicẽs iustitiæ legẽ, adhuc potius faciemus eã iustiorem, si nulli permittamus habere cõtra eã quędã priuilegia [k] neque excipi ab hac lege quolibet priuilegio [l]: nec si cuilibet sanctarum ecclesiarum largitum sit aut alicui venerabilium xenodochiorũ, aut aliis venerabilibus domibus aut aliĳ cuilibet ipsarum domuũ imperialium [m], aut sacro patrimonio [n], aut sacris priuatis [o]: quę meritò post supernum [p] honorem secundo loco sunt posita: nec si aliquibus iudicibus, aut in potentatu positis, aut omnino sub nos constitutis hominibus: sed obediant omnes legi [q], & succumbentes iustitię sanctioni, honorent eã, & per omnia habeãt sortẽ [r]: nõ solũ in semetipsos respiciẽtes, sed etiã ĩ futuras successiões [s]: et sciẽtes, quia nihil penè in semetipso manet, sed currit † natura semꝑ multas euoluẽs mutationes [t], quas neq; præuidere facile est, neq; prædicere: solummodo Deo, & imperatore sequente Deum, hæc gubernare mediocriter & mãsuetè valente. Si verò quisquam vtatur aliquibus sacris formis, siue pragmaticis, siue aliis de tali quodãmodo sibi largitis: erũt omnino infirmæ [v]: iudicibus maximam soluentibus pœnam [x], si omnino susceperint: & nõ hoc qđ fit, solũmodo meditabunẽ, sed quod etiã faciendum est, etenim si posthac tale

a Et puras seruare. s. ab omni donatione: vt s. iusiuran. q̃ præ. & s. vt iud. sine quoquo suff. §. hoc autem. col. ij. & facit C. de iuram. cal. l. ij. §. pe.

b Puto. quod non egebimus. &c.

c Arripiat. sic construe: nullus arripiat. i. protegat violentos. i. raptores: ꝓuincialibus cingulis. i. à dignitate præsidis prouinciæ in qua deliquit, ne sæuiat & cognoscat in eos. & facit C. de ap. l. addictos. & C. de decur. l. curiales, qui honorariam.

d Nisi fortè. hoc nõ refertur ad proximũ dictũ, sed ad alia. q. d. dixi causam nõ esse trahendam ad aliã ꝓuinciam, vt s. e. §. hæc cõsiderantes. excipe nisi & cætera.

e Publicæ causæ. nã pro priuata causa sua nõ vocat aliquem Imperator vt C. de decu. l. curiales omnium.

f Pręcipiat. nam forte facit hoc Imperator, vt ipsemet de causa cognoscat q̃ cũ consilio procerũ fit: vt hic dicitur eo q̃ dicit pragmatica &c. q̃ pragmatica fit tantum cõsilio procerum: vt C. de leg. & cõstit. l. ij. idem si alia causa reipub. eum vocauit, vt hic dicit: nam interim in causa sua habet dilationem: vel ex l. vt subiicit circa appell. vt quia habet causam appellationis Romæ. habet enim priuilegium ex lege scripta, ne interim conueniatur. idem etiã in legatione vel causa testimonij ferẽdi: & idẽ in omnibus, quę ex lege scripta habent priuilegiũ, siue milites, siue clarissimi. nec enim ea priuilegia cassantur: vt ff. de iu. l. ij. §. legatis. & §. omnes. & diximus plene. s. e. §. si igitur.

Pragmatica quomodo fiat

g Quale est. si hoc est exemplũ, ergo idem est in aliis qui habent ex lege priuilegiũ: vt diximus s. e. §. si igit.

h Plurimos. s. cognitores. Al. vt C. de appel. l. in offerendis. & supra, de appell. §. illud. & §. simili modo. & §. orientalem. & §. si.

i Maximo. vt x. lib. auri vt in proxi. dictis legibus. continetur.

k Quędã priuilegia. s. indulta vel indulgenda: quæ tamen iuris corpore nõ contineãtur, & no. hic subsequẽter nominari personas: quia plus solet timeri &c. vt dicit canon in decre. di. xxiij. c. quanquam. Item ea quæ generaliter dicuntur, nisi specialiter notẽtur, videntur neglecta: vt ff. de iniur. l. item apud Labeonem. §. ait prætor. nec enim priuilegia scripta per legem, cassantur per hãc constitutionem. Sed tamen quidem dixerunt contra, tũ per supradicta, tum ꝑ ea quæ hic dicunt, sic generaliter corrigi dictã legem de iudi. l. ij. sed falsum est, quia solũ vult hic nominare personas: & in hoc dicit plus hic, vt dictum est.

l Quolibet priuilegio. i. quolibet per priuilegium aliquod.

m Imperalium. hoc subdiuiditur statim.

n Sacro patrimonio. i. rebus imperialibus.

o Sacris priuatis. id est, rebus priuatis principis: nam habet bona duplicis generis: vt dicitur hic, & C. de qua. præscript. l. bene à Zenone. in principio.

† Cõcor. in pœ. li. vj. ibi & quia humana natura nouas &c.

p Post supernũ. i. dicere, quæ priuatæ sunt, meritò sunt post imperiales statim, quæ imperiales sunt à superno deo collatę.

q Legi. s. huic.

r Sortem. i. fortunam. alias partem. Albe.

s Successiones. vt s. eo. §. fi.

t Mutationes. facit C. de vetere iure enuc. l. ij. §. sed quia. & s. de non alie. §. vt autem. & j. tit. §. in fi. j. respõ.

v Infirmæ. facit C. si cõtra ius vel vti. publ. l. fi. & s. de non alien. §. quia verisimile. & C. quando impe. inter pupil. & vi. l. j. j. resp. & C. de peri. bo. sub. l. j. in fi. j. respon. lib. x. Sed quid si dicat princeps in concedendo tali priuilegio: concedo non obstante hac consti. vt omnes obe. iud. &c. Respond. valet: vt arg. ff. de leg. iij. l. si quis. in princ. testamenti. & ff. de legi. & senatuscon. l. princeps.

x Pœnam. de qua statim dicet.

Erit

aliquid impetretur ab aliquibus nostrorũ subiectorum, aut ab alio quolibet, quibus prius interdiximus, inter quos complectimur (sicut vicum est) ecclesias, & venerabilia monasieria, & sacras nostras domos, & sacra priuata, & sacrum patrimonium: neque hoc omnino valebit. Erit autem hæc lex [a] vbiq; suam iustè extendens virtutem: & simul quidem futura cautè constituens, simul autem quod præteriit, curans. Scitote igitur omnes subiecti, quos Deus nostris progenitoribus & nobis donauit, quoniam hanc vobis damus legislationẽ omnem vobis cautelam conferẽtes. & neque itinere fatigabimini longiore, neque aduersus maximos lachrymabitis: neq; nos culpabitis, tanquã hæc non corrigentes: sed vnusquisque de proximo recipiens pœnam eorum, in quibus fortè damnificatur, atque læditur: & hanc curã vidẽs magnum & bonum laudabit Deum qui hęc nos sancire bene & iustè illuminauit. Sit ergo pœna talia committẽtibus, aut suscipientibus iudicibus, & cinguli casus [b], & decẽ librarũ auri dãnum. Gloriosissimi igitur præfecti nostrorũ, sacrorum prætoriorũ, qui per omnem subiectã terram cõsistunt, legem hãc cognoscentes proponant, & per diœceses sub se constitutas, & in omni Italia & Libya, & insulis, & Oriente, & quodcunq; in Illyrico [c] est: vt sciant omnes, quomodo eorũ curã habemus, Deo qui tanta nobis cõtulit, offerentes legem: qui magnam nobis pro eis recõpensationem [d] dabit, dũ talia pro causa subiectorũ salutis sanciuerimus. proponatur Cõstantinopolitanis ciuib' nostris.

TITVLVS I.

† QVIBVS MOdis naturales filij efficiãtur legitimi [e] & sui supra [f] illos modos, qui in superioribus constitutionibus [g] continentur.

Confectis instrumentis dotalibus, fily naturales ex muliere libera nati, efficiuntur legitimi & sui, etiam si post confectionem nulli legitimi patri nascantur: vel nascantur, sed moriantur. Angel.

Imper. Iustian. A. Ioan. gloriosi. Orientalium prætoriorum præfec. exconsule ordinario & patricio.

COLLATIO SEXTA.

REctè † dictum est à prædecessoribus nostris, & ante omnes à Iuliano [h] sapientissimo, quia nulla lex, neq; senatuscõsultum prolatum in republica Romanorum, videtur ad omnia sufficiẽter ab initio promulgatũ: sed multa indigere correctione vt ad naturę varietatem [i], & eius machinationes sufficiat [k]. Igitur de iis, qui ex naturalibus ad suorũ ius ꝑueniãt, & multas & varias conscripsimus leges [l]. Ex his [m] aũt, quæ à natura rerũ per singula moliũtur [n], inuenientes aliquid deesse iis, quę iã statuta sunt: hoc in præsenti corrigimus [o]. Sancitũ [p] namq; est, vt si qs habẽs mulierem puro sibi affectu cõsternatã [q], deinde filios ꝓcreauerit, & postea etiã nuptialia fecerit instrumenta [r], & legitimos ex ea ꝓcreauerit filios [s]: neq; ĩi, q prius nati sunt, maneãt naturales: sed & illi cõnumerẽtur suis [t], eò [v] ꝙ occasio omnino eis sunt, nasci legitimis [x]. Sed habuit etiam ista lex [y] correctionem. nam quia secundi & post dotẽ nati, mortui sunt: ideo volebãt quidã [z] nequaquã priores à nõ existẽtibus adiuuari. & hoc emẽdauimus [a].

Verbum generale omnia cõ plectitur.

a Erit autẽ hæc lex. ergo & in Italia: licet ĩ. eo §. cõsiderandũ. & §. si igitur. faciat tantum mentionẽ de ꝓuincia. Accur.
b Cinguli casus. sic. ĩ. scenicas, &c. §. final.
c In illyrico. i. Sclauonia.
d Recompẽsationẽ. i. meritum vel retributionem.

QVIBVS MODIS.

e Legitimi. Hic debet esse, legitimi efficiũtur: sed in alia consti. ĩ. quibus mo. natu. effi. est in litera sui, & quę sit differẽtia ĩter hũc tit. & illũ: dic vt in titulo ibi diximus
f Supra. i. præter.
g Constitutionibus positis in C. de natu. libe. l. cum quis. & duabus se. legibus.
h REcte A Iuliano. vt ff. de le. & senatusc. l. nãq; leges. & l. nõ possunt. quæ ambę sunt Iuliani.
i Naturæ varietatem. Natura eñ ꝓperat nouas edere formas: vt C. de vete. iur. enucl. l. ij. §. sed quia. & multis vtitur nouitatibus: vt ĩ. de consangui. & vteri. fratr. in princ. col. vj.
k Sufficiat. s. correctum.
l Leges. vt C. de natu. lib. l. cũ quis. & l. nuper. & l. si. & ĩ. de incest. nupt. §. dubitatum. & ĩ. de trien. & semis. §. fi. colla. iij.
m Ex his. scilicet quæstionibus.
n Moliuntur. Loco passiui. & dic, i. inducuntur.
o Corrigimus. i. adiicimus, & intepretamur. Azo.
p Sancitum. vt & de natu. lib. l. cum quis.
q Consternatam. alias copulatã. Ac.
r Instrumenta. i. matrimoniũ. cum ea fecit interueniẽtibus instrumentis in quibus dos, & matrimonium cõscribitur: quod est necesse ad talium filiorũ legitimationem, qui prius nati sunt: vt institu. de nup. §. fi.
s Filios. s. postea.
t Suis. id est, legitimis.
v Eo. i. ideo.
x Nasci legitimis. i. vt legitimi nascantur. Azo.
y Ista lex. scilicet supra nominata, cum quis.
z Quidam. s. sapientes. Accur.
a Emendauimus. scilicet per aliam l. in eo. tit. de naturalibus liber. l. nuper.

Eis.

† Haloã. De liberis quomodo eos oporteat vel legitimos, vel naturales intelligi: & de indotatis nuptiis.

† Hæc quæ ibi dicuntur, recitãtur in proœ lib. vj. decret. licet non per eadẽ verba, sed variatis.

& dedimus eis [a], etiã sic, vel si mortui sunt ij, qui secũdi fuerunt fratres, habere iura legitima. Illud quoq; adiiciẽtes [b] (quoniam & hoc dubitatum est) vt vel si qui filij [c] post dotalia nõ nascantur, attamẽ præcedẽtes licet ante dotalia nati sunt, inter suos [d] adscribi [e], patre quippe ad hoc † festinãte.

Si mater filiorum moriatur antequam matrimonium contrahatur, & conficiantur dotalia instrumenta, licet pater hoc facere disposuerit, non sunt legitimi. Idẽ si mulier non sit matrimonio digna, vt quia luxuriosè cum alio viuebat, vel idem si mulier se occultauit, vt in vxorem duci non posset. Ange.

Sed & aliud [f] quiddam tale occurrit: ex huiusmodi nanque cõsuetudine [g] nati filij erant alicui: at ille eos volebat à nobis adinuento modo facere suos nuptialium confectione documentorum. deliberante autem hoc patre, mortua est mulier, & constitutionis eum deseruit modus. Nõ enim erat ad quã oporteret nuptiale cõfici documentum, & naturales manebant filij inuito patre. Et quiddã etiam secundum tale exortum est apud viros neque nobis cognitos. Procreauit etenim quidã filios non legitimè: & filios quidẽ vltra quã [h] diligebat, & legitimos sibi fieri secundũ legẽ [i] volebat. Ea autem [k] quæ sunt mulieris, non erant omnino sine peccato, neq; dignã eã existimauit legitimo quodam nomine [l], quæ etiã semetipsam iniuriauerat. sufficit enim hoc tantũ [m] dicere. Quapropter secundus iste modus est, qui filios grauat. in priori quidem post mortẽ matris: in secundo verò per id, † quod ille peccauit. Nouimus aũt etiã quendã tertium modum. pater nãq; volebat legitimos facere filios, & ad ea, quæ de dotibus sancita sunt à nobis [n], respiciebat: filij verò sentientes, quoniam quedã [o] inopinatè euenissent ad matrem eorum, licet vxorẽ nõ legitimam existentem, à quodã cognato diuite, malignè simul & dolosè agẽtes matrẽ occultauerunt, ne eos facere legitimos esset patri possibile, & moriẽte [p] fortè matre, maternarum rerum † frueretur [q] vsufructu: hoc quod patribus dat benefaciẽs lex [r]. talibus [s] itaq; resistere artibus, legis est propriũ subtilis [t], quam in præsenti sancimus.

Vbi matrimonium non potest cum muliere contrahi aliqua ex causis suprascriptis, & filij legitimi & naturales nulli supersunt: naturales legitimari possunt per rescriptum principis, & patrem qui eos in testamento appellando naturales voluerit sibi effici suos legitimos successores. Angel.

Si quis sanè non habens filios legitimos, naturales autem tantummodo: ipsos quidẽ suos [v] facere voluerit, mulierem verò aut non habet penitus [x], aut quæ non sine delicto sit [y], aut quæ non appareat [z]: habeat autem [a] secundum quandã legem ad matrimonium præpeditam [b]: damus ei fiduciam noua quadã & nunc adinuenta à nobis via ad legitimorũ ius perducere naturales, proculdubio suis [c] in talibus casibus non existentibus filiis. Sicut enim quidẽ à præcedentibus nos adinuentus modus [d] est, qui libertos ad ingenuitatẽ deducit, præmandans [e] quidem

a Eis.s.natis ante matrimoniũ: q sui sunt facti p matrimonium.
b Adiicientes, in ea.l.C.eo.l.nuper.
c Aliq filij.vt q a vnus tm̃ postea natus est, vel nullus.
d Inter suos.i.legitimos. Accur.
e Adscribi.i. cõputari: vel dic adscribi in testamento, in quo instituit suos legitimos filios: alias isti tales agunt querela, & omni auxilio qđ competeret iis, qui ab initio legitimi fuissent: vt s. de incest. nupt. §. dubitatum. in fi. co. iij.
f Sed & aliud. hic nota tres q̃stiones, vna est i hoc. §. sed & aliud. alia est in sequẽti. §. & qddã. tertia in §. nouim⁹. quas soluit postea in §. si quis vero.
g Consuetudine. quã habeat ad cõcubinam.
h Vltra quam. s. dici vel credi possit. Al. vel dic vltra quod, i. valde, vel multum.
i Secundũ legem. i. secundus modus quærendi, vt inferius innuit, vt dicit secundus iste modus, &c. secundum Al. Vel dic etiã secundũ l. dubiũ vel dubitatum.
k Ea autẽ. i. quæ sunt ex officio mulierum exhibendo naturaliter ad procreãdum: sed ibat cum aliis. Acc.
l Quodam nomine. s. naturali.
m Hoc tantũ. Nota aliqd taceri, vt maius delictũ deẽ intelligi inesse. sic ff. ad Macedonianũ. l. j. ibi, nequid amplius.
n A nobis. vt C. de nat. lib. l. nuper.
o Quædam. s. bona. ã l.
p Et moriente. repete ne. Acc.
q Frueretur. s. scilicet pater.
r Lex. s. Constant. vt C. de bo. mater. l. j. & C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. j.
s Talibus. datiui casus sunt.
t Subtilis. s. huius quam, &c. Acc.
v Ipsos. quidem. suos. i. legitimos. Accur.
x Nõ habet penitus. quia mortua est: vt fuit in primo dubio.
y Sine delicto sit. vt fuit in secunda dubitatione.
z Quæ non appareat. quia abscõditur p filios: vt fuit in tertio dubio.
a Habeat autem. hic repete vel si appareat. Accur.
b Præpeditam. s. mulierem: veluti quia monacha est illa facta: vnde matrimonium cõtrahere nõ põt: vt s. de nupt. §. secũdum occasionẽ. vel hic sacerdos: vnde nec ipse põt eã habere vxorẽ: vt s. quomodo oport. episcop. §. neque autem. colat. j.
c Suis. i. legitimis.
d Adinuentus modus. s. per restitutionẽ natalium: vt. ff. de nata. re. per totum tit.
e Præmandans. i. præconcedens ille modus quendã honorem quodã alio actu. s. per impetrationem & concessionẽ iuris annulorum aureorum: vt subiicit hic, & pro id est, dans eis, &c. qui modus semple

† Alias, ad hoc sustinente.
† Hal. quod illa peccauit.
† Haloã. fruerentur.

miplenam ingenuitatem inducit: vt C.ad legem Iul. viscelliam l.vnica.vnde et patronus eis succedit: vt ff. de iu.aur.annu.l.pe. Sed restitutio natalium plenam tribuit ingenuitatem, nec succedit patronus: vt ff. de nata.restit.l.interdum.& caue tibi: quia & hic statim innuitur, q semper nataliũ restitutionem præcedit ius annulorũ aur.ibi, postea verò &c.q nõ puto. nã nullo modo tali iure petitio aureorum annulorũ potest post restitutionem natalium peti: vt ff. de nata.restit.l.ij.& l.iij. & facit ad hoc j.vt lib.decę.§.j.& §.fi.& j qui.mod.na,effi.sui.§.j.coll.vij.Acc.

a Eos.i.pręmunitores.& hoc si habes eos. si verò habes eis. dic vt i gl.

b Naturam.antiquissimam. Acc.

c Et licebit id patri.s.naturales efficere legitimos. Acc.

d Vt.id est,sicut.

e Dicti sunt modis. veluti p obiationẽ curiæ: vt in stit.de hæ re. ab intesta.§.ij.& in matrimonio: vt s. de incest.nup.§.dubitatum.sed hic modus de quo hic agitur, nõ est per omnia similis: qa non ibi attenditur sint alij legitimi vel nõ vt j.qui.mod.nat.effi.sui §.si quis igitur ex qualibet.sed hic sic: vt isto.§.si quis verò.& §.seq.& j.§.liceat.

f Occurrerit.post legem istam.

g Prædiximus.vt s.e.in prin.& est interpositio. Acc.

h Naturæ.i naturã legitimati.

i Restituere naturæ.i.iudicabit eos legitimos.

k Naturæ. qualiter? dic vt infra,quibus modis na.eff.sui.§.illud. ibi, hoc agit &c.& infra,proxi.

l Sanciebat.alias sciebat.

m Differentia.s.hominis.Acc.

n Legitimi.s.filij.

o Mox.i.statim.

p Procedebant.s.de vtero.

q Omnes.vnum enim genus hominum tãtum erat: vt inst.de lib.§.j.& j.quib.mod.natu.eff.su.§.j.& ff.de condi.inde.l.si id quod dominus.

r Bella.quia capti.serui capientium efficiuntur: vt

Cõcor. in proœ. decre.super verbo noua leti gia ibi vñ dicit Imperator.

Restitutio natalium plenam dat ingenuitatem.

Liberi omnes erãt à princip.

eos [a] alio quodam actu, & dans eis aureorum ius annulorum, postea verò ad ipsam deducens naturam [b], quæ seruũ & liberum ab initio non discreuit, sed liberam hominis fecit prolem: sic & nos hunc modum adinuenimus causæ. & licebit id patri [c], vt [d] in iis, qui dudum à nobis dicti sunt modis [e], vel etiã si qs alter occurrerit [f] talis: multæ nanq; (sicut prædiximus [g]) naturę [h] sunt nouitates [i]. Liceat igitur (sicut prędiximus) patri si legitimam non habeat sobolẽ, filios restituere [i] naturæ [k], & antiquæ ingenuitati, si ex libera ei fiant & suos de cætero, & sub potestate habere. neque enim à principio, quando sola natura sanciebat [l], hominis, anteq; scriptę prouenirent leges fuit quædã differẽtia [m] naturalis atq; legitimi [n] sed antiquis parentibus antiq filij mox [o] vt procedebant [p], fiebãt legitimi. Et sicut in liberis natura quidẽ liberos fecit omnes [q], bella [r] verò seruitutem adinuenerũt: sic etiã hinc natura quidem legitimas produxit [s] soboles: attamẽ ad cõcupiscentiã diuersio [t] naturales eis [v] immiscuit. tanq; ergo similibus passionibus factis oportet etiam medelã ex qualitatib⁹ [x] inueniri: illã quidem [y] à prędecessoribus nostris, hanc verò [z] à nobis.

Vbi matrimonium non potest cum muliere contrahi aliqua ex causis supradictis, et filij legitimi et naturales nulli supersunt, naturales legitimari possunt per rescriptum principis, & patrem, qui eos in testamento appellando naturales, voluerit filij effici suos legitimos successores. Angel.

Sit igitur licentia patri † matrẽ in priori statu relinquenti [a], si ex veritate aliqd circa torũ [b] apparuerit deliqsse [c] (aliter [d] nanq; fieri hoc in talibus casibus non permittimus [e]) & si quædã circũuentio [f] est, aut non est [g], aut latet [h], aut aliquid etiam aliud fiat circa eam [i], aut quod prohibeat venire ad viam ducentem ad dotalia: etiam sic prouidere filiis [k], & offerre imperatori precem [l] hoc ipsum dicentem: quia vult naturales suos filios restituere naturæ & antiquæ ingenuitati & legitimorum iuri, vt sub potestate eius consistãt, nihil à legitimis filiis differẽtes [m]: & hoc facto exinde filios frui tali solatio [n] et neq; fraudare [o] posse patrẽ, & celan-

† Haloã. matrique in priori statu delinquenti.

institu.de iure perso.§.serui.

s Produxit.i.ab initio.

t Diuersio.vel cõuersio: vt j.q.mo.na.ef.sui.§.illud.

v Eis.s.legitimis.

x Ex qualitatibus. Nota similem morbum exigere similẽ medicinam. sic.C.de epi & cle. l.si quenquam. in fi. & ff. ad l. Aquil. l. illud.in fi.& infra, qui.mo na. ffi sui. §.illud.ar.cõtra.ff. de pœ.l.quædam.

y Illam quidem. s.medelã, manumissionem. s. quæ etiã veteri iure est inducta: vt inst.de libertis.§ j.& patet.ff.de manumiss. per totum ti. Vel dic medelam restitutionis natalium.

z Hanc verò. s. medelam, quæ sequitur. Ac.

a Relinquenti. i.quia non accepit eam in vxorem.

b Torum. concubinatus.

c Deliquisse. vt fuit in secundo dubio.s.e.§.& quidã.

d Aliter. interpositio est.

e Permittimus. i.non permittimus naturales effici legitimos hoc modo nisi in subsidium. nam si talis est mulier, quam possit commode in vxorem habere, p matrimonium tãtum debent filij legitimari: vt hic dicit.

f Circumuentio. est. quia est turpis vitæ.

g Non est. quia mortua est: vt s.e. §.sed & aliud.

h Aut latet. vt s. eo.§ nouimus.

i Circa eam. vt quia alias impeditẽ eã i vxorẽ habere ppter mulieris, vel suum statum: vt s. eod.§.si quis verò.

k Filiis id est, licentia sit patri.& hic incipit modus legitimandi.

l Precem. q qualiter fieri debet, dic vt C. de preci. impe.offe.l fi.

m Differentes. similis est impetratio de senatore, qui libertam vult accipere: vt ff. de ritu nupt.l.si senatori. sic.ff.de iis qui no.infa.l.soler.

n Tali solatio. nam legitimi erunt.

o Neque fraudare. hoc est dicere, filij celantes matrem non fraudant patrem, quo minus faciat eos legitimos: quia inuentus est modus quo efficiuntur legitimi

tes a matrem, & eius legitimorum abiicere b. vno enim hoc modo omnibus huiusmodi naturæ excessibus & adinuentionibus in iis, qui legitimos nō habēt filios, medemur, ita breui solatio c tantū naturæ impetum corrigētes. Si verò solum modo naturaliū filiorū pater hoc qdē d propter quasdā fortuitas circūstātias nō agat: moriens verò sub quodā prædictorum casuū e scripserit in testamento velle sibi eos legitimos esse filios successores: etiā huius rei damus licentiā: supplicātibus tamen etiā sic filiis f post mortem patris, & hoc dicētibus, & ostendentibus patris testamētum, & hæredibus existētibus, inquātū pater eos scripserit, & ab imperio hoc percipientibus g: vt in vno eodemq; hoc qd' agitur, sit donū patris et principis, id est, dicere naturæ simul h & legis. & hoc dicimus nullum anteriorē legitimū perimentes modū: sed etiam hunc addentes i, in quibus illos k accipere non licet. omnino enim suis l existentibus, deinde naturalibus procreatis aut primitus natis, nequāq; legitimorū ius eis adiicitur, nisi forsitā m per constitutiones nostras, quæ dotaliū instrumentorum introduxerunt modum.

Filius naturalis non legitimatur per adoptionem. Angel.

Et nos non latuit, quia etiam adoptionis modus erat antiquitus ab aliquibus ante nos imperatoribus n super naturales ad legitimos transferendos non improbabilis existimatus: sed æquè piæ memoriæ noster pater & cōstitutio ab illo plata talia reprehēdit o. Manere ergo & illā in suis terminis p volumus: quoniam castitatē diligēter considerauit q: & incōpetens est, quæ bene exclusa r sunt, rursus ad rempublicam reuocare.

Illustres & alij superiores matrimonium non possunt contrahere, nisi interueniant dotalia instrumēta & solennitates, quæ solent in nuptijs interuenire. Abiectæ verò personæ, vt sunt agricolæ & milites caligati, absque his solennitatibus matrimonium contrahere possunt. Angelus.

Illud quoq; melius s arbitramur constituere cōpetenter, qd' ex plurimo causarū experimento cognouimus. multæ quidē & cōtinuæ lites nūciatæ nostrę maiestati ad opus nos deduxerunt huius legis. Quia em̄ & antiqs t promulgatū est legibus, et à nobis v ipsis sunt hęc eadem cōstituta, vt etiā nuptiæ extra dotalia documenta ex solo affectu valeant, & ratæ sint: sed falsatis x cōtractibus nostra ex hoc est completa y respub lica (nā introeūtes testes sine periculo mentientes, qa vir vocabat dominā cohærētem: et ista illū similiter nominabat: & sic eis z fingun tur a matrimonia nō pro veritate cōfecta) hoc existimauimus, oportere secundū naturales b definire leges. Nouimus etenim c, et castitatis sumus amatores, & hoc nostris sancimus subiectis. Sed nihil est fauore amoris vehementius d: quē retine-

---

mi etiam sine matrimonio: neq; ob hoc obiiciunt filij ius legitimorū: sed si alio modo velint obiicere, quia expresse cōtradicant patri, hoc possunt: vt ·j· quib. mo. nat. effi. sui. §. generaliter. col. vij.

a Et celātes. repete neque.

b Abiicere. id est spernere.

c Breui solatio. breue est: sed non breue dictū: vel breue respectu maioris tractatus. sic C. de vsufruc. l. ambiguitatem.

d Hoc quidem. s. q; principem non adeat propter circunstantiā, vt quia eum adire non potest: cum multis sit princeps negotiis implicitus: vt ·s· de appel. §. j col. iiij.

e Casuū. qui impediūt eam ad matrimonium.

f Sic filiis. vt diximus in patre. ·s· §. j.

g Percipiētibus. Nota q; qui cōfirmat datum, dat.

Dat qui datū confirmat.

h Naturæ simul. idem si in iudicio, vel testamento hęc eadem dicit pater, etiā si vni filiorū tale præbuit testimoniū, aliis pdest ·j· vt lic. ma. & auię. §. ad hoc. col. viij.

i Hūc addentes, in quibus. q. d. his modis: adiicit aliis modis in illis. s. casibus in quib9 per illos modos accipere nō licet: vt quia mater est mortua, vel latet sana: vel non est sana: vel alias impedit aliis modis: vt ·s· eo §. si quis verò. & facit ·j· qui. mo nat. effic. sui §. generaliter.

k Illos. s. modos.

l Suis. redditio rationis.

m Forsitan. hoc superfluit: sic ·s· de non alie. §. quia verò verisimile. nam constat habere locum alios modos, etiam si filij legitimi sint, siue per matrimonium hoc

fiat: vt ·s· de incest. nup. §. dubitatum. & ·s· de trien. & se. §. fi. col. iij. siue per oblationem curię: vt C. de nat. li. l. legem. §. j. & ·j· quib. mod. nat. effi. sui. §. itaq;. ibi, si quis igitur &c. & C. de na. lib. l. cōmuniū. §. fi.

n Ante nos imperatoribus. vt ab Anastasio: vt C. de natu. lib. l. iubemus. in fi.

o Reprehendit. dicens vt naturalis non adoptetur: vt C. de natu. lib. l. legem Anastasij. §. in posterum. quæ est Iustiniani.

p Terminis. id est firmam.

q Considerauit. s. constituere. Acc.

r Exclusa. nota non debere in dubium reuocari, qđ bene est semel determinatum: vt C. ad le. Iu. de adult. l. Gracchus. & C. de re. cred. l. si qs. in fi. & C. de sum. tri. l. nemo cler. in prin.

s Illud quoq; melius. s. quàm si non constitueremus.

t Antiquis. vt ff. de re. iu. l. nuptias.

v Nobis. vt ·s· de nup. §. nuptias.

x Falsatis. totum est suspēsiuum vsq; illuc, existimauimus &c.

y Completa. id est, repleta.

z Eis. s. verbis.

a Finguntur. id est, falsa ponūtur.

b Secundum naturales leges. i. secūdū naturalem ęquitatem facta. Ac.

c Nouimus. etenim. s. esse & sumus vt subiicit, amat. &c. alias nos enim &c. sic ·s· de triente & semis. §. considerèmus. col. iij.

d Vehementius. Nota amorem appellari furorem vehementem: vt sicut furiosus se non sentit, sic nec amorosus. est etiam similis ebrio: vt instit. de suc. sub. quæ fi. ex. §. fi. Vnde versus, Nō frater fratri

tri cū furor ille venit. Igneus ille furor nescit habere modum.
[a] Retinere. id est, refrenare.
[b] Perfecte. aduerbium est.
[c] Si abstinebunt. repete, & philosophi est, si abstinebunt.
[d] Sermone. scilicet blando.
[e] Eas quas amāt. quæ. i. quia cū eis per blanditiā non conferūt postquā tali detinent furore. vel si deest non, expone cō.'u. uerūt id est, consueuerūt conferre. Accur.
[f] Legislatores. vt ff. de donat. inter vir. & vxo. per totū. & maxime. l. j. & l. iiij. in prin.
[g] Vt non. alias deest non. Accur.
[h] Illustres. Not. quod illustres & superiores vsque ad principem debent matrimonium cōtrahere interueniēte dote & ante nup. do. & in scriptis: vt hic, & C. de nup. l. imperialis. in fi. j. coll. & j. vt lice. ma. & auiæ. §. quia vero dudū. col. viij. Itē omnia quæ honesti, &c. q. d. & omnia, quę debent esse ibi ad tale matrimonium contrahendū, quæ deberent (alias decent) habere honestiora nomina, scilicet illustriū. id est, ipsos illustres, & solēnitas, & pompæ, & gloria, quæ solent nuptiis interuenire: & dic breuiter sensum horū triū. §. qui sunt in dignitate maiori, vt senatores & illustres, non sine dote & donatio. propter nupt. contrahunt matrimonium: at qui sunt in militia honestiori, vel in professione honestiore, si copulantur absq; documētis nuptialibus, ad orationis veniant domum: & scriptura omnino cōficiatur. abiectis autē, itē militi caligato, itē agricolis sine scripto licet cōtrahere: sed hæc non seruātur forte.

† Cōcor. c. vlt. cum glos. j. extra de donat. inter virum & vxor. vide illā gl. quia notabilis est & elegans.

Illustres ac superiores his ad principē vsq; qualiter nuptias contrahere debeant.

re [a], philosophiæ est perfectè [b] monentis, & insilientem atq; inhærentem cōcupiscentiā refrenantis, vt ij, qui hoc tali detinentur, si abstinebūt [c] sermone [d] ad eas, quas amant [e], quæ eis non per blandimenta conferunt. Deniq; intantum etiam ante nos legislatores [f] tales scierūt animorum affectus, vt etiam donationes constante matrimonio prohiberent: vt non [g] concupiscētiæ magnitudine vecti, latenter paulatim coniuges semetipsos priuarent sua substantia †. Hæc ergo casta lege sancire bene se habere credidimus. In maioribus itaque dignitatibus, & quæcunq; vsq; ad nos, & senatores, & magnificētissimos illustres [h] sunt, neq; fieri [i] hæc omnino patimur: sed sit omnino & dos & antenuptialis donatio: & ad omnia, quæ [k] honestiora [l] decet nomina. Quantum verò [m] in militiis honestioribus & negotiis [n] & omnino professionibus dignioribus est: si voluerit legimæ vxori copulari, & nō facere nuptialia documenta [o]; non sic quomodocunq; & sine cautela effusè, & sine probatione hoc agat [p], sed veniat ad quadā oratiōis domū, & fateatur sanctissimæ illius ecclesiæ defensori: ille autem adhibens [q] tres aut quatuor exinde reuerendissimorum clericorum, attestationem conficiat [r] declarantem, quia sub illa indictione, illo mēse, illa die mensis, illo imperij nostri anno, consule illo [s], venerunt apud eum in illam orationis domū ille & illa, & cōiūcti sunt alterutri: & huiusmodi protestationem, siquidem accipere volunt, aut ambo conuenientes, aut alteruter eorum & hoc agant, & subscribant ei, & sanctissimæ ecclesiæ defensor, & reliqui tres, aut quantoscunque voluerint: non tamen minus tribus literis hoc significantibus. Si verò etiam hoc illi non egerint [t]: ille tamen talem reponat chartam venerabilis illius ecclesiæ defensor in eiusdem sanctissimę ecclesiæ archiuis [v] (hoc est vbi venerabilia vasa seruantur) prædictas subscriptiones habentem: vt recōditum sit omnibus [x] ex hoc munimen [y], & non aliter videatur nuptiali affectu eosdem conuenisse, nisi tale aliquid agatur, & non omnino [z] ex literis causa testimoniū habeat: his ita gestis, & nuptias, & ex eis sobolem esse legitimam [a].

Hoc autem dicimus, vbi non dotis, aut antenuptialis donationis sit documentum. fidem enim in solis testibus suspectam habentes [b], ad præsentem venimus dispositionem [c]. Quisquis autem [d] in abiecta degit vita, pariter quidem substantiæ dominus consistens, in nouissima verò vitæ parte iacens [e] habeat etiam in his [f] licentiam.

Sed neque [g] agricolas, aut milites armatos, & quos lex caligatos appellat, hoc est viliores & obscuriores [h], non † per-

[i] Neq; fieri. hoc est facere. Accur.
[k] Quæ. i. omnia.
[l] Honestiora. i. honestas personas.
[m] Quantum vero. nunc de mediis.
[n] Et negotiis. i. negotiatoribus honestioribus.
[o] Documenta. quia si illa nolunt facere, non debent ire ad ecclesiā. Acc.
[p] Agat. id est, accipiat.
[q] Adhibens. scilicet chartam.
[r] Conficiat. defensor ecclesiæ.
[s] Cōsule illo. facit. ff. de accu. l. libellorum. & s. vt præpo. not. imper. in prin. col. v.
[t] Non egerint. i. non acceperint huiusmodi ptestationē viri & vxoris.
[v] Archiuis. dic quot modis accipitur: vt diximus. s. de defen. ciui. §. præcepto.
[x] Omnibus. scilicet marito & vxori & filiis.
[y] Munimen. id est, probationes.
[z] Et omnino. no. scripturam necessariam. sic & alias C. de non nu. pecu. l. generaliter. sed regulariter contra: vt C. de pact. l. pactum.
[a] Legitimam. s. piximus.
[b] Habentes. scilicet nos.
[c] Dispositionē. sed hæc media via reducitur hodie ad ius tertiæ: vt solo affectu contrahāt, vt j. vt lic. mat. & auiæ. §. quia vero. quæ est contraria.
[d] Quisquis autē. hic de minimis.
[e] Iacēs. ille iacet in vita tota, qui habet omnia, q̄ exigit vita & ille in nouissima parte vitę, qui vix habet qđ sufficit ad vitam. Azo.
[f] Etiam in his. i. in matrimoniis indulgentiam habeat, vt sine scriptis possit contrahere matrimonium.
[g] Sed neq;. non solum viles, sed neq; agricolas, &c.
[h] Obscuriores. pro eodē sicut. ff. de cōcu. l. in cōcubinatu

Scriptura in multis necessaria est.

† Anto. Augu. lib. singulari. ad Modestinum, non recipit hoc loco negationem.

n binatu

scrutamur [a], quibus ciuilium causarum ignorātia est, & solius circa terram operationis, & circa bella concupiscentiæ causa est studiosa & iusta & laudabilis. Et sicut in vilibus psonis [b] & in militibus [c] armatis obscuris & agricolis licentia sit eis, & ex non scripto conuenire, & matrimonia celebrare inter vtrosque: sintque filij legitimi: qui patrum aut mediocritatem [d], aut militares [e], aut rusticas [f] occupationes & ignorātias adiuuent. Quoniam † autem in interpellationibus [g], quæ nobis fiunt semper, omniū † assiduè mulieres audiuimus ingemiscenes & dicētes: quia quidam earum concupiscentia detenti, ducant eas in domibus suis sacratangentes eloquia, aut in orationis domibus iurantes habituros se eas legitimas vxores, taliter eas habentes tempore multo, & fortè suscipientes filios: deinde dum se satiauerint earū desiderio, aut extra filios, aut cum filiis eas proiicientes de suis domibus: iudicauimus etiam hoc oportere sancire, vt si mulier ostendere potuerit modis legitimis [h], quia secundum hanc figuram vir eam acceperit domi, vt eam vxorem legitimam haberet, & filiorum legitimorum matrem: nequaquam penitus licentiam esse ei hanc de domo præter ordinem [i] legis expellere, sed habere eam legitimam: & filios suos esse ei: & illam, si quidem indotata sit, nostræ constitutionis vti bonis [k], quartam [l] substantiæ viri percipientem, siue expellatur, siue prius moriatur vir: non perscrutantibus nobis, siue repudio vtens dimittat eam, siue etiam sine hoc [m]. Neq; enim veri simile est eum mittere repudium, qui & ipsas nuptias denegat [n]. Sed si eā irrationabiliter expellat de domo: hoc ipsum sit aduersus virum iusta causatio [o]: & mulier hoc facto repudium ei mittat: & exigat quartam, si vxor ostensa fuerit extitisse: licet extra dotem conuenerit [p], viri iuriiurando credens. Quid enim agat aliud, quæ ad dotem non est idonea, quàm vt semetipsam cum omni dote contradat? Sit autem & soboles legitima etiam inuito patre. Qui enim ad hoc nuptias fecit, & filios procreauit, vt mulier legitimorum ei filiorū fieret mater: non potest ex tali nato germine, rursus [q] vt naturales abiicere, neque quasdam postea fortè nuptias post mortē vxoris, aut repudium contrahens eos, qui ex illis nascuntur nuptiis, velle habere, eos solos esse legitimos: nisi eis [r] etiam illi priores fuerint copulati, quorum similiter pater est, teste existente nuptiarum priorum quidem Deo [s], secundarum autem lege. Eadē nobis lex pro cautela sit nuptias contrahentium promulgata: & si filij quidem ex talibus processerint [t] nuptiis, erunt sui, & his legibus [v], quæ sunt de suis positæ, fruentur. Si quid autem post hæc fiat [x], non tamen ex conscripta procedat copulatione: erunt naturales, & quæ à nobis largita sunt naturalibus, siue ex testamento, siue ab intestato [y] potien-

binatu. in princ. & C. de nupt. l. à caligato.

a Perscrutamur. i. non separamus à prædictis: quia in omnibus idem dicimus: & videť hic vna negatio abundare: vt & s. de hæ. & Fal. §. inordinatum. in prin. coll. j. & no. q de tribus dicit. §. iste. s. de vilibus. Itē de nouo milite, cui est studium militiæ. Item de rustico, cui est studiū terræ, & esse: vt C. de agrico. & censi. l. cum satis. libro xj. & sic redde hic singula singulis.

† De materia huius. §. vide extra, de cland. despon. per tria capitula.

b Personis. s. de quibus hic primo dixit. Accur.

c In militibus. subaudi, ita in militibus, &c.

d Mediocritatē. quia parentes erāt viles.

† Supra omnia.

e Militares. quādo milites obscuri.

f Rusticas. quando agricolæ ingratitudo agricolarū: & sic pro eodē subaudi. Accur.

g Quoniam autē in interpellationibus. i. per interpellationes. Accur.

h Modis legitimis. vt per duos testes: vt ff. de testi. l. vbi. vel per instrumentū de hoc factū vt C. de fide instr. l. in exercendis. vel vel per cōfessionē eius, vel alio modo vt ff. de confes. l. j.

i Præter ordinē. ordinem dicit lex, quando certos enumerat casu, quibus licet vxorē dimittere: vt j. vt liceat matr. & auiæ. §. qa vero plurimas. co. viij. & C. de repud. l. consensu. Accur.

k Bonis. id est, beneficiis.

l Quartam. hanc quartam substantiæ mariti habet vxor in duobus casibus. Primus qñ eā repellit indotatā: vt hic & s. de nu. §. si quis enim duxerit. co. iiij. & C. de repu. l. fin. §. j. Item qñ præmoritur vir & vxor superstes est inops: vt s. de exhib. & intro. re. §. pe. coll. v. & hic, quæ quarta hodie sibi datur, si habet tres filios, vel pauciores: alioqui virilis: vt j vt li. ma. & auiæ. §. quia vero dudū. quæ huic est contraria.

Quartam substātiæ viri quandoq; habet vxor.

m Etiā sine hoc. i. sine repudio.

n Denegat. vt j. declaratur. Accur.

o Cautio. i. erit vxori iusta causatio dimittendi eū: vt subiicit. Accur.

p Conuenerit. s. matrimonium.

q Rursus. not. nō posse aliquem mutare consiliū in alterius iniuriam. sic ff. de regu. iur. l. nemo. & j. vt lic. matri & auiæ. §. illud quoque. & C. de neg. gest. l. si. arg. cōtra. C. de acq. pos. l. si. §. sin autem nec.

Cōsiliū in alterius dānū mutari nō debet.

r Eis. s. secundis filiis. Accur.

s Quidem Deo. no. quādo iuratur, deum esse testm. sic quādo iudex iurat bene iudicare, De⁹ iudex est: vt C. de iura. calū. l. ij. §. sin autem.

Testis est Deus, quādo iuratur.

t Processerint. in præteritis. Accur.

v His legibus. vt ab intestato primo loco succedant: vt insti. de hæredi. ab intesta. §. j. Item in testamento debeāt institui, vel exhæredari: vt instit. de exhær. lib. in princ. & C. de lib. præte. vel exhæ. l. si 9. pe.

x Hæc fiat. i. si cōtrahatur matrimonium sine scriptis vt subiicit.

y Ab intestato. alia eñ olim sunt istis largita: vt s. de triē. & seq §. consideremus. & aliter hodie: vt j. qb. mo. natu. ef. sui. §. discretis. & §. ne igitur. & sequenti.

a Potientur. hoc videtur locum habere in mediis q non contrahunt in ecclesia solenniter: vt s̃. nam si essent de minimis, possunt contrahere quocũq; modo, etiam in futuris temporibus.

b Prohibitis. s. iure cognationis vel affinitatis: nõ quia defuerit scriptura: & tunc naturales dicẽtur: vt hic & j. quib. mod. na. eff. c. sui. §. fin. coll. vij. Alij intelligũt hic de illis, qui debent cõtraxisse cõ scriptura, & non fecerunt: vt filij indẽ nati, nec naturales dicẽdi sint. Sed nõ ne. s̃. appellauit legitimos, nec interuenerat scriptura? Rñ. illud referri ad nuptias ante hanc legem contractas: hoc ad futuras. Vel hoc quando breui tempore tenuit eã: vt. s̃. posuit. Accur.

c Hoc. s. vt spurij habeantur.

d VT II, QVI obligatas &c. Hæc pars exponitur. j. vsq; ad. §. qđ si quis.

e Vt curatores. hoc exponitur. j. §. quod si quis. vsque ad. §. & hæc diximus.

f Hæc autem. hoc dicitur. j. eo. §. quoniam.

g Et de gubernatiõe. hoc dicitur. j. eo. §. quoniam.

h Omnia legislatori. dic q primo loquitur generaliter de quolibet faciente legem, siue senatore, siue prætore: & de cautela minorum fecit legẽ: vt ff. de minor. l. j. Vel dic, quod primo & postea loquitur de imperatore: & sic facit transitũ de singulari ad plurale.

i Nihil. i. nulla occasio.

k Instrumenta. Quibus cõtinetur deberi minoribus: vel contra minores soluisse. instrumenta. s. custodiantur.

l Eos. s. minores.

m Studiosa est repete quemadmodum bene se habeant. Azo.

n A Deo. vt. j. de fid. instru. §. quia igitur.

o Multas hic tangit. de secunda parte titu.

p Aetate. adulta.

tur [a]. Eos enim, qui semel ex odibilibus nobis & ꝓpterea prohibitis [b] nuptiis procedunt, neque naturales vocari: neque participanda eis vlla clementia est: sed sit supplicium etiam hoc [c] patrum: vt agnoscant, quia neq; quicquam peccatricis concupiscentiæ eorũ habebunt filij. Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominũ medelam & naturæ plenitudinem per hanc legem statuta sunt, tua celsitudo manifesta faciat vniuersis programmatibus propositis, per quæ omnibus lex erit aperta, cognoscẽtibus secundum quem circa talia conuersentur modum: & nostram considerantes prouidentiam, quia omni occupationi alteri eorum vtilitatem præponimus.

TITVLVS II.

VT II, QVI OBLIgatas [d] se habere perhibent res minorum, aut obligati sunt eis, ad eorum gubernationem penitus non accedant: & vt curatores [e] nullo modo suscipiant cessiones aduersus eos, quorum curationem agunt, vel egerunt, hæc autem [f] generaliter valebunt in omni curatione, in quibus personis leges curatores præbent & de gubernatione [g] pecuniarum competentium eis, quorũ negotia administrãtur: & quando eas recõdi, aut mutari oportet, aut ex eis reditus comparari.

Minoris creditor eius tutelam accipiens, vel curam, actione quã in eum habet, cædit: debitor autẽ solutione non liberatur: nec cessionem actionis contra minorem suscipere potest. Angelus.

Impera. Iustinianus Augu. Ioanni gloriosissi. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsule ordinario & patricio.

Omnia quidem legislatori [h] reipublicæ in magna cura sunt, quemadmodum optimè se habeãt, & peccandi nihil [i] relinquatur: præcipuè autem instrumenta [k] minorum, & quæ circa eos [l] curatio est, studiosa [m] cura est eis, qui proferendi leges à Deo [n] licentiam perceperunt. dicimus autem de eo qui imperat. Multas [o] itaque causas audiuimus, vbi administrantibus curatoribus cessiones factæ sunt aduersus minores, siue impuberes, siue puberes quidem, in secunda tamen ætate [p] constitutos: & mox [q] efficiuntur [r] eorum [s] domini facultatũ [t], & non existentia forsitan debita subeuntes [v] †, aut aut paruo pretio cessiones accipientes eorũ [x], quæ [y] sunt vndique [z] fragiles, aut etiam celantes [a] desusscepta [b] existentia in minorum rebus: & ita cessiones accipientes secundum multas pluresve occasiones [c]. Quid enim † homo ad malitiam, semel deditus, non adinueniat [d], vt minorum res proprias faciat?

q Et mox. i. post quã cessiones sunt factæ eis.

r Efficiuntur. s. curatores.

s Eorum. s. pupillorum.

t Facultatum. per acceptilationẽ in solidum.

v Subeuntes. resolue hæc & sequẽtia participia ĩ verba: vt subeuntes. i. subeant: accipientes. i. accipiant.

x Earum. s. minorum, hoc est dicere contra eos.

y Quæ. s. cessiones. alias quæ minores: & est plana.

z Vndique. vel q̃a nullo modo debetur: vel quia inutile per exceptionis opem: quod idẽ est: vt ff. de ver. l. creditores.

a Celantes. i. celant. & iterum accipientes, quod est. j. expone. i. accipiãt. Vel dic celãtes: q̃a celabant testes, qui interfuerunt solutioni factæ à patre pupilli.

b De uscepta. i. apochas: vt. s̃. de eccle rer. immobiliũ aliena. §. j. apochæ autem sunt scripturæ, in quibus continetur debitũ solutũ esse: vt. s̃. de mã. prin. §. coges. coll. iij. scd̃m Alc. & facit. s̃. de iis q ĩgredi ad app §. pen. co. v.

c Occasiones. s. alias quas malitiosi hoies adinueniũt vt subiicit. Accur.

d Adinueniat. no. malitiosum omne malum posse cogitare: & maximè officialem aliquem: vt C. de iure fisci. l. facultas. in fin. lib. x. & C. de mandat. princip. l. finali. in princi. & supra, de nup. circa princi. & §. si igitur. & s̃. de vers maexhi. § illud. ibi, & maxime &c. col. v.

Apocha qui sit.

† Haloã. siue vndecũq; marcida paruoredempta pretio delegenẽ.

Malum omne facile malitiosus excogitat.

† Verba huius textus recitãtur per glo. in ꝓœ. Clemẽ. super machinationis.

Hæc omnia lege corrigere volumus [a] : & præcipuè illud, vt si quis obligatũ [b] habuerit minorẽ, aut eius res: hunc non omnino ad curationem [c] eius (vel si à legibus vocetur) accedere. Quid enĩ non agat pro se dominus eiusdem [d] existens, & aduersarij rerum detentator nuper effectus? Propter hoc enim & illud sancimus, vt si apertissimè manifestum est, quia is qui sit administrator, ipse est iuri minoris obnoxius: neque ipse curator erit: necubi [e] aut cautionem furetur, aut alias probationes, quæ erant minoris, corrumpat: & curatio fiat ei [f] rerum interitus propriarum [g]. Hac itaq; lege acutissima colligitur, vt nullus eorum, qui obligatas perhibent habere res defuncti, ipsumque minorem & eius [h] res aut etiam qui apertè obligatus existit, ad curationem eius accedat: neque habeat licentiam tale aliquid agere. Sed & si quis † iam curam gerens, obligatum [i] sibi effectum habeat minorem, in se forsan hæreditate perlata cuiuspiam, qui minorem habuit obligatum aut alia huiusmodi occasione, nõ iã solùm [k] eum esse fidelem ad impuberum, aut adolescentium curam, sed coniungi tutorem alterum [l], aut curatorem [m]: hoc quod in plurimis legum casibus [n] inuenimus: vt custodiat ille, ne fiat aduersus adolescentem, aut eius substantiam ab eo, qui eum habet obligatum, in medio illa malignitas: sed hoc ipsum obseruet [o], eiusque iusiurandum, iurãs in ordinatiõe [p], quia hæc custodiet, etiam, quæ ex proditione ad curatorẽ [q] pœna est, reformidans. Vt autem non demus recusationem omnibus hominibus tutelæ, vel curæ: si dicant quia obligatas habent res adolescentium [r], aut apertè obligati sunt: sancimus, si quis dixerit, obligatum se habere minorem, aut eius res, aut etiam minoris parentes [s]: mox ostendere [t] hoc ipsum recusationis tẽpore apud eum, qui dedit curatorem, & absolui. aut si incertũ [y] est hoc: prębeat ad sancta eloquia iusiurandum, quia ex veritate obligatum eum se habere credens [x] recusat: & si hoc factum fuerit, tutelam non contingere, neque curam: sed eum ab ea re procul expelli: ne ex

† Ex hoc §. est extracta authẽ. quę est super l. creditorib⁹. in tit. qui da. tu. vel cura. pos. C. & incipit, minoris.

Tutor obligatur ad ratiocinia.

[a] Corrigere volumus. quod facit. j. §. quod si quis.

[b] Obligatum. personali actione, & ideo illud est si rei ven. habet tutor vel curator contra minorem, vel econtra: nã illa nõ est obligatio: vt insti. de act. in prĩ.

[c] Ad curationem. nũquid idem in tutela? Rñ. sic: quia eadem est ratio ꝓhibitiõis: ergo idẽ ius: vt. ff. de verbo. obli. l. à Titio. in fi. j. rñ. & dicitur. j. §. proxi. sed & si qs. ibi, sed cõiũgi &c. & colligit̃. j. vt sine ꝓhibitione ma. de. &c. in prin. col. vij. & in nouellis hoc eo. titu. dic ergo curationem in hoc titu. large accipi etiam ꝓ tutela. Item secũdum hoc nunquid in quolibet tutore? Quidã dicunt quod sic: quia hic generaliter loquitur. Alij quod non: & excipiunt testamentarium; quia fides eius approbata videtur à testatore: vt instit. de satisda. tut. §. j. &. C. de episco. audien. l. de creationibus. & ff. de curato. furio. l. si furioso. in fine. certe & eadem ratione datum ex inquisitione, & ex certa scientia debent approbare: cum eius fides sit approbata vt institu. de satisd. tuto. & cura. §. ij. & sic in solis legitimis & datiuis sine inquisitione haberet locum hæc auth. Defendas ergo primã. nec ob. d. iura: quia approbatus videt̃ quo ad satisdationem euitandam, nõ ad ea, q̃ in hac constitutione dicũtur: cum nec tunc hæc cõstitutio fuerit cogitata. Itẽ facile est sibi dicere, quod sit creditor vel debitor: vt. j. eo. §. vt autem. Excipio autem matrem & auiam: vt. j. vt sine prohi. ma cre. & de. in prin. col. vij. quod est pro nobis: quia sic fuisset etiam de testamentaria exceptum, si hoc Imperator voluisset.

[d] Eiusdem. s. pupilli.

[e] Necubi. i. ne alicubi.

[f] Ei. s. pupillo.

[g] Propriarum. quod facile fieret: vt arg. ff. de Carbo. edict. l. sed & si. in fin.

[h] Et eius. s. pupilli.

[i] Gerens obligatum. loquitur ergo hic. §. in re magni debiti. secus in modico debito credo. ar. ff. de trãs. l. cum hi. §. modus. & erit modicum velut dicitur. ff. de dolo. l. si oleum. vel arbitrio iudicis ꝓut dicitur. s̃. de appel. s. decem librarum auri, & in alio debito, quam tutelæ: nam impossibile est, quin tutor gerens obligetur saltem ad rationem reddendam. Accur.

[k] Iam solum. remanet ergo tutor, licet deueniat in eum casum, à quo incipere nõ potest: vt ar. inst. de le. §. e contrario. ar. contra. ff. ad. l. Aquil. l. qui in eum.

[l] Alterum. si impubes est.

[m] Curatorem. si pubes est.

[n] Casibus. quod habẽti tutorem curator datur: vt si legitimus tutor, vel testamentarius, vel datiuus non sit idoneus: vt inst. de cu. §. interdum. & C. in quib. cau. tu. vel cu. per totum. Acc.

[o] Obseruet. scilicet curator. adiunctus, quod non sit malignitas: & hoc etiam iurabit curator iste: vt subiicit j. eo. §. fin.

[p] In ordinatione. i. cũ ordinatur curator.

[q] Ad curatorem. vel tutorem subaudi: & est pœna amissionis debiti: si creditor est: vel quod solutione interim facta non iuuet: sicut & quãdo in initio hoc tacet: vt. j. eod. §. si vero tacuerit. Vel dic, quod dicit de pœna dupli, quæ exigitur ꝑ actionem de rationibus distrahẽdis: vt. ff. de tu. & ra. di. l. ij. §. fin.

[r] Adolescentium. alias minorũ. alias adolescentium.

[s] Parentes. & per cõsequens ipsos minores; quia si filij: ergo hęredes: vt inst. de hæred. quali. & dif. §. sui. & si hæredes sunt: ergo obligati in onere hæreditario: vt C. si cer. pet. l. j. Accur.

[t] Ostendere. i. probare per testes.

[y] Incertum. i. si hoc nequit testibus comprobare.

[x] Credens. secus in sacramento testis: vt. C. de testi. l. testium, &. s̃. de hæred. & Fal. §. si vero absunt. Item secus quando est in sacramento de re: vt ff. rer. amo. l. Marcellus. sed in sacramẽto calumniæ idem. vt C. de iura. ca. l. j. in prin. Et sic no. quod hoc sacramentum est quasi calumniæ: sicut & quando quis iurat, quod credit se probare falsum: vt C. de fid. inst. l. si. in prin. & quando vult inuenire pecuniam suam in alieno solo absconditam: vt ff. ad exhib. l. thesaurus.

Hostem

hoc ipso hostem a & nõ curatorem adolescentulo præbeamus. Si verò tacuerit in initio hoc, & factus fuerit curator : sciat omni actione aduersus minorem,si vera fuerit,se casurũ b propter hoc,quòd ex studio aduersus hanc nostram legẽ firmetur c. Sed si quis apertè obligatus existens tacuerit : sciat etiam iste, quia sustinebit pœnam,† quòd nõ possit redhibitionibus d aut aliis solutionibus e debiti se miscere, tempore curationis forsan arte compositis f,Quòd si quis(sicuti dictum est)factus curator g,deinde minoris res fuerit perscrutatus h, & cessiones in semetipso aut per donationem, aut per venditionẽ,aut alio quolibet egerit modo: sciat omnino infirmũ esse, qđ ab eo fuerit factũ: & neq; per se,neque per interpositam personam tale aliquid i agi: sed vndiq; inualida hæc talia fieri:tanquam si neq; ab initio facta fuerint k, Manifestũ est nãq;, quia si in talem cogitationem inciderit l; omnia agi & disponi ad interitum suæ animæ, & ad rerum,quæ eius quasi videntur, vtilitatẽ m, Et nõ solùm donec fuerit curator,prohibemus eũ ab huiusmodi cessione : sed neq; postea gerere n concedimus:ne forsan hoc cõsiderans o, abscondat rem p,& præordinans illud malè,postmodum dũ à cura cessauerit,et latere q fecerit, qđ malignè egerit fortè iam nũc non curator existens cessionem accipiat, & rem malignè disponat. tũc enim infirmum esse volumus, quod agitur,& nõ posse vllam actionẽ valere cessam r aduersus eũ,cuius prius curam administrauerat : sed pro non facto id esse,& lucrum fieri adolescentis: licet hæc cessio pro veris causis facta sit,non vt remeat rursus ad eum, qui cessit, tãquã si nihil quasi in mediũ contra legem visum fuerit actum:sed cadat ab eis s, quæ ex hoc sunt quæsita t, ꝓpter transgressionẽ nostræ legis, & hæc minorẽ lucrari.Nam si non hãc imposuerimus pœnam,facilia v erũt ea, quæ sunt malignitatis, & eũ qui cessit,faciet x iterũ mouere,& per medium y ea,quæ sunt cessionis recipiet z;legem per suã malignitatem circumueniens.

Et hæc a dicimus in omni curatione b;in quibus omnino curas aliquorũ introducũt leges,& prodigorum fortè aut furiosorum,aut amentum, aut si quid aliud iã lex dixerit,aut si quid inopinabile natura adinuenerit c.

Curator pupilli pecuniam mutuare non cogitur;& si eam mutuauerit, intra duos menses post annũ fœnerari cogitur,& periculum pertinebit ad eum. Auge.

Quoniam autem vide-

a Hostem.qui cum sit tutor vel curator,quasi dominus pupilli est:vt s.eo.§.j.& graue esset ei resistere,vel sub eo litigare:vt hic & ff.de offi.præsi.l. senatusconsulto.& C.de iu.l.apertissimi.Accur.

b Se casurum.hoc hodie.olim autem & creditor & debitor tutor esse poterat:vt C. qui da.tu.vel cu.l. creditorẽ. sed per hãc illa & omnes similes corriguntur. si tamen etiam olim erat de magno controuersia, poterat se excusare:vt inst. de excu.tut.§.item propter litem.

c Firmetur.i. firmatus est in curia.

d Redhibitionibus.scilicet specierum,cum in specie sit obligatus.

e Solutionibus. non ergo tollitur omnis obligatio solutione, licet hoc dicaẽ vt instit. qui.mo.to.ob.in prin. sed hic speciale, & alias:vt s. de trien. & se.§.studium vero.colla.iij.

f Compositis. s. solutionibus.

g Factus curator. vel tutor:vt s.probaui.§.j.

h Perscrutatus. i.perquisierit.

i Tale aliquid. puta recipere cessionem.

k Facta fuerint. quia ea quæ contra hãc vel aliam legẽ facta sunt,pro infectis habenda sunt: vt habetur. C. de legi. & senatusc.l. non dubium.& C. de sacrosan. eccle. l.iubemus.§.sane. & s.consti. quæ ex adscript.& libera. in §.fi. & hoc iure isto. olim aũt hæc cessio valebat; vt ff.de re. co.q sub.l. non fit.quæ est contra. sed corrigitur hic.Accursius.

l Inciderit. vt accipiat cessiones cõtra pupillum.

m Vtilitatem. sibi parãdam.& ironice loquitur hic secundũ Al. sicut & alias:vt C.de inoffic.testa.l.fratres.& ff.de dam.infec. l.ex damni.§.j.ibi,quod beneficio eius,&c.

n Gerere.i.recipere cessionem factam.

o Considerans.scilicet prius.sic & alias præordinatur fraus:vt ff.de mi.l.iij.§.scio.& C.de agri.& cens. l.quemadmodum.lib.xj.

p Abscondat rem.id est,instrumentum cessionis.

q Latere.scilicet apochas.

r Valere cessam.ergo amittitur actio,licet fuerit cessa non potentiori & vere & indubitate secundum Azo. Sed certe imo ratione officij maior est ad ipsum pupillum.vt s.eo.§.j.& officialis dicit: vt C.de ser.l.ij.ibi,vt offic.&c. & C.qñ mulier tu. offic. in ipso titulo.& ideo non debet ei aliqd licere ex ipso officio,ꝙ administrat assumere: vt C. de contrahen. empt.l. non licet. & C. de cõtractibus iu.l.j. in fin.Et sic not.ꝙ cessio nõ tenet; qa in potentiorem est facta: & etiã cedẽs non agit: vt C. ne li.po.l.j.& C.man. l.fin. & facit.C.de iis,qui po. no.l.j. in prin. & instit.de vsufru.§.item finitur.Sed an repeteret,si solueret,quòd alterius curatoris delicto sit liberatus? fortè non: vt ar.ff.de condi.inde l.si pœnæ. & l. qui exceptionem.

s Ab eis. scilicet debitis.

t Quæsita.s. debitori minoris.

v Facilia.Facilitas enim veniæ incẽtiuũ tribuit delinquendi:vt dicit canon:& econtra pœna imposita minuit maleficia:cum vni' pœna sit multorũ metus:vt ff.ad leg.Aquil.l.ita vulneratus.in medio. l.& C.ad leg. Iul. repe.l.j.Accur.

x Faciet. scilicet curator.

y Et per mediũ. s.hunc cedentem.

z Recipiet. antiquus vt tutor.

a Et hęc. scilicet quæ dicta sunt à prin.vsque huc.

b Curatione. & in omni tutela:vt s.eo.§.j.notaui.Accur.

c Adinuenerit.quod præcogitare non possumus:vt s.tit.proxi.§.si quis verò non habens.& in prin. constitutionis illius.Accur.

Solutione quandoq; non tollit obligatio.

† Hal.ne curationis tempore possit arte cõpositis forte solutionibus aut aliis liberationibus debito se exuere.

Cessio in potentiorem facta, non tenet.

Veniæ facilitas incentiuum tribuit delinquendi.

mus curatores quicunq; Dei memoriam habent, ad curã difficulter [a] accedere (nã plurimis volentibus ea, quæ minorum sunt, Impiè in se vertere, amabilis est res & appetibilis [b]) videmus autẽ præcipuè difficilem [c] esse curatorum causam propter fœneratorũ [d] necessitatem [e] :sancimus nullã necessitatem ex legibus esse curatoribus minorum pecunias fœnerare [f] : sed cautè [g] reponere & reseruare: quoniam melius est eis [h] in antiquis tutamẽ [i] manere, quàm vsurarum appetitione etiam antiqua [k] pecunia cadere: & periclitari quidem curatorẽ si non mutuauerit [l]: rursus autem si mutuauerit, periculum sustinere facto forsan in debitis detrimento. Si verò ipse sponte mutuare voluerit sub obligatione fortè pignorum, aut sub aliis, quæ putantur indubitatæ, cautelis: tunc habeat quidem duorũ mensium per singulos annos inducias [m] hoc, quod leges laxamentum vocãt: sciat autẽ mutui periculum [n] omnino ad se venturum. Si verò habeat reditus sufficientes is, cuius cura administratur, eos expendat. Si verò plus sint, quàm sufficiat: quòd plus est, reponat [o], Quòd si mobilis fortè eius, cuius cura administratur, substantia est: tunc illud solùm mutuare curator cogatur, quantum ad dispensationẽ [p] sufficiet [q] adolescenti, eiusq; rebus: quod verò plus est, cautè recondatur. Licebit autẽ ei cum omni subtilitate perscrutari: si aliquos forsan inuenire cautè potuerit reditus [r], & comparare minori ex abũdãtibus pecuniis, modicis functionibus publicis obligatos: venditorem verò habentes idoneum, & opulẽtos reditus existentes. Damus enim ei licentiam [s] & hoc agere: scienti, quia si quid horum neglexerit: huiusmodi emptionis ipsum respiciet [t] periculũ.

Si pupilli quantitas sit modica adeò, quòd ex reditibus pecuniæ ipsius pupilli pasci non poßit: debet tutor vel curator illud facere, quod in suis faceret. nam de hoc faciendo præstat iuramentum. Angel.

Si verò tantũ solummodo sit minoris aurum, cuius vsuræ vix eum, & qui eius [v] sunt, pascere, & aliquã aliã ei pbere vitæ dispensationẽ sufficiãt: tũc necessitatis [x] rõ nos etiã ad hoc vocat, vt curatores [y] respicientes ad eum, ita faciant gubernationem tanquam in suis rebus [z]. Etenim volumus [a], dũ celebratur decretum [b], qđ tradit [c] curã ei, qui ad eã accedit [d], etiam iusiurandũ [e] eũ dicere sacrosancta Dei euangelia tãgentem, quia per omnem pergẽs viam, vtilitatem adolescentis aget [f], quod tñ [g] nõ exci-

a Difficulter. nam qui se ingerunt, suspecti videntur: vt ff. ad legem Corne. de fal. l. vxori. §. j. & ff. de proc. l. quæ omnia. & hic subicit.
b Appetibilis. s. tutela vel cura.
c Difficilẽ. i. laboriosam: & repete quoniam.
d Fœneratorũ. neutri generis.
e Necessitatem. Quid ergo si fecit: nunquid lucrũ erit suum? ar. quod non ff. de nego. gest. l. si negotia. ar. contra ff. de regu. iur. l. secundum naturam. alias l. actus.
f Fœnerare. hoc locum habet, vbi immobilia habet, ex quibus sufficientem reditũ habet: alioqui contra: vt j. e. §. quod si quod est contra.
g Sed caute. quid enim sit caute deponere, inferior ti. innuit. §. si quis igitur vult &c.
h Eius. s. pecuniæ alias est eis in litera: & tunc dicas eis. s. pupillis. & sic planum est.
i Tutamẽ. id est, securitatem.
k Antiqua. non minor est virtus, quã quærere parta tueri. Accur.
l Mutuauerit. quid ergo si alias negotietur, & ob hoc periculum accidat? Rñ. spectare ad eum periculum: hoc tamen credo, si pater pupilli consueuit negotiari: non alias. ar. ff. de vsu. l. qui semisses. §. ij. & ff. de pigno. actio. l. vel vniuersorum. alias nõ: vt ff. de nego. gest. l. si negotia.
m Inducias. ad collocandũ, vt non teneatur reddere rationem de illis duobus mẽsibus: vt ff. de admi. tuto. l. tutor, q repertoriũ. §. vsuræ. & sic not. quod imputatur ei qui se posuit in necessitate: vt ff. qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. penult. & de feriis. l. j. §. sed si præter.

Imputatur ei qui se angustiat.

n Periculũ. i. casum etiã fortuitũ: quia culpa precessit: vt. ff. cõmo. l. in rebus. circa prin. alias nõ teneẽ, nisi de culpa: vt C. arbi. tu. l. ij. & C. de ad. tu. l. debitorib⁹.
o Reponat. vt. C. de admi. tuto. l. tutores. vel curatores. & hoc si est magna quantitas deponẽda, vbi sint tutores suspecti: vt ff. de admi. tu. l. ita aũt. in prin.
p Ad dispensationem. alias ad dispositionem. Acc.
q Sufficiet. i. tantum dabit mutuo, cuius vsura sufficiet adulto ad expensas suæ familiæ.
r Reditus. i. fundos reditus afferentes: vt ff. de admi. tu l. ita aũt. vel pone proprie. nam & reditus, vt prædia censenẽ immobilia: vt. C. de non alie. §. à Leone.

Reditus inter immobilia numerãtur.

s Licẽtiam. hoc forte importat necessitatem.
t Respiciet. quia omne damnum, qđ ex tali cõparatiõe continget ipsis minoribus, resarciet.
v Et qui eius. scilicet familiæ. Acc.
x Necessitatis. & sic necessitas nõ habet legem, sic. ff. de offi. con. l. j. dic & vt ibi. Accur.
y Curatores. idẽ etiam in tutoribus secundum Io. nam sic poniẽ in nouel.
z Rebus. scilicet vt totã pecuniam minoris teneantur fœnerare. Accur.
a Volum⁹. meli⁹ dixisset nolumus.
b Decretum. s. iudicis: vt. C. arbit. tute. l. si §. penult.
c Tradit. scilicet decretum.
d Accedit. scilicet tutori.
e Iusiurandum. hoc generale est in omni curatore: vt hic, & s. e. §. & hæc. olim aũt solus curator furiosi iurabat: vt. C. de cura. fu. l. fi. §. sin autem.
f Ager. & tũc satisdabit rẽ pupilli saluam fore: nisi sit testamentarius: vel cũ inquisitione datus: & à prǽside vel ptore: aliud si à defẽsore ciuitatis: vt insti. de satis. tu. circa prin. & de Att. tu. §. pe. añ aũt administrare nõ põt quicquam: vt. C. de tu. vel cu. qui nõ satisde. l. j. & iij. & vlt. sed si cõtra debitorẽ minoris ageret, nec caueret de rato, nec iudicatũ solui, nisi dubiũ est, an sit tutor, vel an desierit: vt. C. de ad. tut. l. vlti. §. defensionẽ. & l. tutores debita. & ff. de ad. tu. l. vulgo.
g Quod tamen scilicet iusiurandum.

Fem.

a Eum.s.curatorem.
b Ordie.nã faciũt iuctariũ:vt C.de ad.tu.l.tutores.
c Sed cautiorẽ.s.rẽ pupilli saluã fore.nisi testamentarius,vl' cũ inqsitiõe datus:vt insti.de satisd.tu.in prin.
d Eas.scilcet res.

ptionẽ triũ testiũ.secũda dicit etiã ex priuata fieri,si vis ea vti.nec mirũ si imperator nouit,vt dicit:quia omnia sunt in pectore suo:vt C.de testa.l.omniũ.Itẽ est pater legũ:vt s.de incestuo.nupt.§.dubitatũ. Item ipse est anima legum;vt s.de consu.in fin.colla.iiij.

pieteum [a] à ratiociniis, neqꝫ à legis ordine [b]: sed cautiorem [c] faciet ad rerũ gubernationem, timentem semper circa eas [d] propter iurisiurãdi memoriã factam. Hæc lex à nobis pro cautela sit posita horum,qui curatoribus indigent. Si quid verò & aliud adinuenerimus;neque hac lege complecti pigebit, vt per omnia † patres eorum, qui sibi auxiliari nequeunt, existamus. Tua igitur eminentia, quæ visa sunt nobis, edictis per prouincias,quibus præes, vtens, omnibus faciat manifesta:vt nullum lateant,quę à nobis piè & pro subiectorum prouidentia sancita sunt.

TITVLVS III.

DE INSTRVMENTORVM [e] cautela [f] & fide: & primũ de deposito [g] & mutuo & aliis documentis priuatis quidem scriptis, habentibus autem testes: & de non habentibus testes: & de instrumentis publicè cõfectis [h]: et de collationibus [i] manus propriæ scripturæ: & de expositis instrumentis [k] ab illiteratis, aut paucas literas scientibus: & de † non scriptis [l] contractibus [m] vsque ad vnam librã auri: & de contractibus [n] qui in agris fiunt: & vt in documentis & contractibus sui iuris locũ habeat lex.

Idem imp. Ioanni gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

NOuimus nostras leges [o], quæ volunt ex collatione [p] literarũ fidem dari documẽtis, & quia [q] quidam imperatorum superexcrescẽte iam malitia eorum, qui adulterantur [r] documenta,hęc talia prohibuerunt [s] illud studium falsatoribus esse credentes [t], vt ad imitationem literarum [v] semetipsos maximè exercerent, eò quòd † nihil est aliud falsitas,nisi veritatis imitatio [x]. Quoniam igitur [y] in his temporibus innumeras [z] inuenimus falsitates [a] in iudiciis multis, quorum [b] fuimus auditores, & quoddam inopinabile ex Armenia nobis exortum est. Oblato nanque [c]

e DE INSTRVmentorum &c.

Strictè accipitur hoc tit. instrumentum,pro chartis: alias large: vt ff.e.l.prima.alias pro instrumento fundi: vt ff.de fun.instruc.l.quæsitum.primo responso.

f Cautela. cautela in faciẽdo habetur,fides postquam est factũ: & dupliciter dicit de fide. Primo qbus instrumẽtis debeat fides priuatis & publicis:& hoc.j.e.vsque ad.§.si verò moriãtur.Secundo qualiter flat vt habeatur fides, quando erat in dubiũ reuocatũ:qđ fit per cõparationẽ:vt j.eo.§.si verò moriãtur.& §.seq.vsqꝫ ad.§.oportet. Acc.

† Cõcor. clemen.ij. de re iud. vbi p do cto.Card.

g Deposito.i.qualiter fiãt caute instrumentũ priuatũ sup cõtractu depositi & mutui et aliis cõtractibus:& hæc expediũtur.j.e.§.si quis.& §.sed & si qs.& §.si tñ.& hæc de prima parte tit. scilicet de cautela. & ꝙ subiicit priuate qdẽ scriptis:caute transit ad primũ dictũ secũdũ capituli.s.de fide hoc est quibus instrumentis habeatur fides:& vt de hoc vsque ad illum.§.si verò moriantur.

Vide qđ no. in ca.j.& ij.extra eo.

† Alias, de ex non scripto cõtractibus.

h Confectis hoc expedítur.j.eodẽ.§.sed & si instrumenta.

i Et de collatiõib?.s.qualiter pbeť fides instrumẽti: hoc expeditur.j.e.§.si vero moriãtur.& sic respicit secũdũ capitulũ,sequentia autẽ oĩa vtrũque respiciũt.

k Et de expositis instrumentis ab illiteratis.id est, de contractibus celebratis in scriptis ab illiteratis: quod expeditur.j.eo.§.oportet.

l Et de nõ scriptis.hoc expediť.j.e.§.& hęc dicim?.

m Et de contractibus.hoc expeditur.j.eo.vt autẽ.

n De cõtractibus.hoc expediť.j.e.§.hęc aũt omnia.

o NOuimus nostras leges.q̃ sunt:vt.C.e.l.cõparationes.&.s.de iis qui ingre.ad appel.§.illud.Prima cauetur tñ ex publico vel forẽsi fieri cõparatione nõ ex priuata, nisi habeat subscri-

p Ex collatione. i.cõparatione:ideo qa duę scripturę cõferũť vt sciať an sint sifes,vl nõ:vt j.e.§.si verò nullus horũ.

Imperator in pectore omnia habet & pater, & anima legum est.

q Et qa.repete.& nouimus quia &c.

r Adulterãtur.nota quem adulterari documẽtũ:sic & legẽ qs adulteratur: vt.j.qb.mo.na.eff.sui.§.si vero ab initio.col.vij.

Comparationi literarum, an & quãtenus est credendũ.

s Prohibuerũt.s.fieri adulteratiões: vl' dic cõparatiões. sed has cõstitutiões non habemus:imo habemus eã q̃ pmittit vt i crimine falsi etiã ante tẽpora Iustiniani:vt C.de fa.vbi.& no.qđ tẽpore istorum imperatorũ omni collationi credebať, hodie vero semiplena colligiť fides:vt.j.e.§.si vero moriã.quãdoque etiã nõ creditur:vt si ex vna pte est instrumẽtũ priuatũ & testes:ex alia sola collatio dissimilis:vt.j.eo.§.si vero tale aliquid.

t Credẽtes.i.pręsumentes ex eo ꝙ prius falsũ fecerũt: vt arg.ff.de re mil.l.non omnes.§.à barbaris.& de acc.l.si cui §.iisdem.

† Cõcor. capit.& si Christus.cũ gl sup ver.cõfirmatio.extra, de iureiuã.vbi hęc verba recitãtur.

v Literarum scilicet verarum.Al.

x Imitatio. alias imitatio, & alias mutatio: & sic habes quid sit falsum vt hic, & de fal.l.qd sit falsum. Sed veritas qd est? Rñ:ipse Deus.vnde dicit:ego sum via veritas & vita. veritas vero hũanita.põt dici notitia certæ rei,maxime p visum:vt colligitur inst.de gra.cog.§ hactenus.

Falsitas est veritatis imitatio.

Veritas quid.

y Q̃m igiť.hoc igiť determinať.j.e.§.j.ibi,ppterea.

z Innumeras. id est, siue numero.nam tot erant, quòd difficile erat enumerare.

a Falsitates.quas non enumerat.

b Quorum scilicet iudiciorum.

c Obligato.nãqꝫ dic ꝙ vtebať qdã charta priuata scripta à te & cõtra te q̃ꝫ tu abnegas:& adducis aliã q̃ꝫ cõstat te fecisse,q̃ est prsus dissimilis prię, vñ apparuit ex cõpatiõe te nõ scripsisse primã.sed testes q subscripserũt prime,iurauerũt te scripsisse primã cũ alia vice in dubiũ reuocareť:ꝙ sic apparuit te scripsisse vtrãqꝫ:

n iiij & hæc.

& hæc secũda, quæ erat dissimilis primæ erat de quadam commutatione.i.permutatione. vel dic commutatione ideo dicit, quia licet idem scripserit, tamen cõmutatio est ibi in literis 1. Dic ergo oblato documẽto.s.ad comparationem: 2 vbi alteri instrumento derogatur. ideo autẽ in priuato pono: qa vsque ad. §. sed & si instrumenta. tractatur de priuatis tantum: vt patet ex tenore tituli. licet quidam 3 nõ intelligentes faciant loqui in publico istum casum.

& caue, quia non soluit hic hanc quæstionem: sed.j. eo.§.si verò tale.

s De cælo. imo populus Romanus de terra: vt inst. de iure nat. §. sed quod principi. quæ est contra. sed Deus constituit permittendo: & populus Dei dispositiõe. Vel dic deus constituit authoritate, populus ministerio.

1 In vno & eodem instrumẽto potest reperiri diuersitas literarum Bartol. & Angel.

2 Et bene. Bartol. & Angel.

3 Et male secundum Angel.

Imperium de cælo processit.

commutationis [a] documento, & literis dissimilibus iudicatis, quoniam postea [b] inuenti sunt ĩj, q de documẽto testati sunt subscriptionem subdentes [c], & eam recognoscẽtes: fidem suscepit documentum: & quoddam hinc inopinabile [d] occurrit: eò quòd literæ quidẽ sine fide visæ sunt [e], licet examinata responsa verorum testium [f] cum veritate [g] concordauerunt: & hoc [h] per fidem testiũ, quæ videtur quodãmodo esse cauta. videmus tamen [i] naturam eius [k] crebrò [l] egentem rei examinatione, quando [m] literarum [n] dissimilitudinẽ sæpe quidem tempus [o] facit. Nõ enim ita quis scribit iuuenis & robustus, ac senex & forte tremẽs: sæpe autem & languor hoc facit. & quidem hoc dicimus, quando [p] calami [q] & atramenti immutatio, similitudinis per omnia aufert puritatem: & nec inuenimus [r] de reliquo dicere, quanta natura generans innouat, & legislatoribus nobis præbet causas. Quia igitur imperium propterea Deus de cęlo [s] constituit, vt difficilibus imponat [t] quæ apud eum sunt bona [v], & leges aptet [x] secũdum naturę varietatem: propterea [y] existimauimus oportere & hãc scribere sanctionem, & dare in commune [z] subiectis, quos nobis Deus & prius tradidit, & paulatim semper adiiciet. Etenim quiddam de deposito inscripto dubitatum & ad contentionem deductum inuenimus. & oportet etiã omnino horum [a] prospicere. itaque illico nobis est à deposito inchoãdum. Si quis igitur vult cautè deponere, non soli credat accipientis scripturæ [b]. hoc quod etiã in iudicio quæsitum est (quia enim non professus est [c] is, q scripsisse dicebatur, suam esse scripturam magnum res habuit tumultum: & scribere alia coactus est †, quæ visa sunt veluti similia quidẽ, non tamẽ per omnia similia: & quantum ad illam scripturã sine termino [d] causa permansit) sed is, q depositum dat [e], aducocet etiam testes, vt possibile est, honestos, & fide dignos, & non minus tribus [f]: vt non in sola scri-

a Commutationis. i. permutationis.

b Postea. secus si prius fuissent inuẽti: quia non fuisset facta cõparatio: vt j e.§. si vero moriãtur. sed certe illud loquitur in publica, hoc autẽ loquitur in priuata.

c Subdẽtes. alias habentes.

d Inopinabile. repetit inopinabile, vt assignet causam inopinabilitatis.

e Visæ sunt. scilicet prius.

f Verum testium. s. qui scripserunt: vt dixi. & alias verorum: & alias eorũ.

g Cum veritate. sed quomodo scitur, quod hæc est veritas? Rñd. quia fides testiũ est cauta & subiicit. j. eod. §. si vero tale.

h Et hoc. id est, ideo pono pro constanti, quod vere cõcordauerũt &c. sed alij dicũt & hoc scilicet factum est, qđ documentum primum suscepit fidẽ: quod satis in idem recidit.

i Videmus tamẽ. licet derogetur per dissimilitudinem, tamen quãdoque non debent derogare.

k Naturam eius. s. comparationis huius.

l Crebro. i. multoties.

m Quando. pro quia.

n Literarum. s. verarum.

o Tempus. i. ætas, quæ per tempora designatur. sic ponitur. s. de mo. §. ordinationem. ibi, neque em̃ exonerandũ est &c. & hoc subiicit hic, non enim &c. vel dic ꝓprie poni: qa nõ ita in hyeme et ęstate qs scribit.

p Quando. pro quia.

q Calami. i. pennæ.

r Nec inuenimus. q. d. non poterimus dicere causas oẽs, ex quibus ꝓuenit dissimilitudo: cũ quotidie nouæ nascantur: vt hic. & C. de ve. iure enu. l. ij. §. sed qa.

t Imponat. s. Deus per nos: vt hic subiicit. nam cor regis in manu Dei est: vt C. de sum. tri. l. inter claras.

v Bona. s. duris quæstionibus bonas Deus det solutiones, per eos. scilicet pricipes, vt hic, & C. de præscript. long. temp. l. fin.

x Aptet. quæstionibus & negotiis.

y Propterea. istud propterea refertur ad proximũ: quia igitur &c. & ad id quod est. s. eo. circa prin. quoniam agitur &c.

z Dare in cõmune. s. hãc sanctionẽ: vt. j. eo. §. fina.

a Horum. s. depositorum. & quod dicit ꝓspicere. i. prospectum & prouidẽtiam habere.

b Accipiẽtis scripturæ. hic iũge qđ est. j. sedis &c. & hoc qđ est mediũ, est quædam interpositio.

c Professus est. i. confessus.

d Sine termino. i. sine decisione. Al. sed hoc quomodo, cum debeat iudex pronuntiare de re, de qua cognouit: vt ff. de iud. l. de qua re? Rñ. quidam qđ terminũ accepit p̃ alias probationes. s. testes per instrumenta: & sic actor obtinuit: non tamen per scripturã. & hoc innuere videtur hęc litera: sed hoc nõ est verũ: quia donec sunt aliæ probationes, non recurritur ad comparationem: vt j. eo. §. si vero nullus. tu dic, quod accepit terminũ: quia reus fuit absolutus actore non probante: vt C. de eden. l. qui accusare. non autem recipit terminum secũdum actoris intẽtionem: hoc est, per scripturam: vt hic dicitur.

† Iste tex. est singul. secundum Bald. in l. Imperatores. C. e. & secundum Alexã. in authẽ. & si cõtractus. in add. ad Bartol. & secundum Ang. hic.

e Depositum dat. improprie ponitur dare: cum rei depositæ possessionem & proprietatem retinemus: vt ff. depositi. l. licet. §. j. proprie tunc, quãdo dominium transit: vt inst. de ac §. itaque. Item no. quod hic consulit lex. sic ff. de ĩof. test. l j. & l. si. de p̃to. stip. l. si. nec em̃ qs cogitur sic deponere: vt j. eo. §. si tamen qsquã.

f Non minus tribus. caue tibi: quia loquitur in priuata

nata scriptura depositarij, qua confitetur apud se depositum esse: vt patet ex ordine tituli. s̄.e. Item exigũtur tres quãtum ad hoc, vt possit fieri comparatio ad probandam vel improbandam scripturam depositarij: duo tamen soli probant scripturam ipsam: vt no C.e.l.cõparatiões. Itẽ nõ exigũtur ad substãtiã cõtractus i. quod interfuerint depositioni sed ad cõparationẽ, vt dixi. sed in publicis scripturis exiguntur testes ad substãtiam contractus: vt s̄.eo.§.sed si instrumẽta. & hoc ideo: quia ibi fit cõparatio etiã mortuis testibus, vt ibidẽ dicitur: hic non sic: vt hoc.§. & seq. §. Itẽ habet hoc locũ cũ agitur vt sic in scriptis, nõ alias: vt.j.e. §. & hæc dicimus. Itẽ hoc locũ habet: cũ cõtractus excedit librã auri. s. vt tres exigãtur testes in probatione, etiã si sine scriptis contrahatur à peritis literarũ. Nam & vbi imperitus cõtrahit in scriptis, quinque adhibẽtur: & tabellio est necessarius: & subscriptio: vt.j. eo.§.oportet.

ri, quia tũc tres: vt C.si cer.pet.l.fi. Si autem nullũ testem habeo de cõtractu, vt quia in secreto cõtraxi, & tũc aut cõfitetur: & statim tenetur: vt C. de nõ nu. pe. l.gñaliter. Aut negat se scripsisse: & tunc oportet probari p cõparationem scripturæ cõtinẽtis subscriptionẽ triũ testium: sed ipsa scriptura ad quã cõparatio fit, debet habere testes subscriptos. soli autem testes non probant: quia possent errare. Item sola cõparatio non pbat: quia literę possunt variari: vt s̄.eod.in princip.

† Cõcor. c.ij. cũ gl. super verbo, appareant. extra de fide instrumẽ.

ptura & eius examinatione [a] pendeamus [b], sed sit iudicantibus etiam testium [c] solatium. Etenim tales testificationes suscipimus [d], quas præsentes [e] testes dicant, quia [f] his pręsentibus subscripsit †, qui documentum fecit, & hũc nouerunt [g]: Nam si inuenerimus & tales quosdã testes non minus quã tres dignos fide existentes: neque talem interdicimus fidem [h], neq; enim [i] vt abbreuiemus probationes, ponimus legem, sed vt esse eas & cautè faciamus [k]. Sed & si quis aut mutui instrumentum [l], aut alterius [m] cuiuspiam [n] faciat, & noluerit hoc in publico confiteri (quod & in deposito definiuimus, non ex ipso videatur credibile [o], quòd scribitur super mutuo documentum, nisi etiam testium habeat præsentiam fide dignorũ non minus trium: vt siue veniant, & propriis † subscriptionibus attestẽtur [p]: siue alij quidam testificentur [q], quia præsentibus eis confectum est documentum: fidem causa [r] ex vtroque percipiat, etiam literarum examinatione penitus non repulsa, sed sola sufficiente, augmento autem testium confirmanda. Si verò tale aliquid contigerit, quale in Armenia factum est [s], vt aliud quidem † faciat collatio literarum [t], aliud verò testimonia: tunc nos quidem existimauimus ea, quæ viua † dicuntur voce & cum iureiurãdo [v], hæc digniora fide, quàm scripturam ipsam secundum se subsistere. Veruntamen sit hoc

† Hęc verba recitãtur in gl. j. post me. ibi nec scripturæ tabellionis. in ca. post cessionẽ. extra, de probat.

† Præferat.

† Cõcor. cap. tertio loco. cum glo super verbo, testium. vbi præferuntur testes instrumẽto. extra, de proba. & vide gl. ij. in capi. in nostra post med. extra, de testib. ibi, si vero testes &c.

a Examinatiõe. i. comparatione.

b Pendeamus. i. demus fidem. Accur.

c Testium. quia securius iudicamus.

d Suscipimus. s. testificationes.

e Præsentes. quando scripsit.

f Quia. repete vel exprimant, quia his præsentibus confessus fuit se recepisse: vt in nouellis. e. tit. & j. proxi.§. & §. si tamen.

Testes debent contrahentes noscerę.

g Et hunc nouerunt. No. quod testes debẽt cognoscere contrahentes: vt j.eo.§. oportet. & s̄.de hær. & Fal.§.si vero absunt. & C.de testi.l.testium.

h Fidem. s. probamus.

i Neque enim. hic rñdet tacitæ obiectioni. Et dicunt quidã qđ per hũc.§. corrigitur qđ est. C. po. in pig.l.pe. vbi dicitur duos sufficere ad probationẽ priuatæ scripturæ, si personalis actio moueatur: si vero hypothecaria, tres necessarij sunt. & quod dicit, nec enim &c exponũt. i. nõ fuit hæc causa, vt hanc. l. faceremus, licet hic abbreuientur: sed fuit causa vt caute fierent: sed melius est pauca agere caute, quã multis interesse periculose: vt s̄. de tab.§. si vero indignus. col. iiij & C. de vete. iure. enuc. l. ij. §. deinde. Sed tu dic, quod nõ corrigit dicta lex scripturas, & loquitur hæc lex, quãdo deficiẽtibus aliis probationibus recurritur ad cõparationem priuatæ scripturæ: ad quã nõ potest fieri cõparatio: nisi tres testes subscripserint, & præsentes fuerint: vt hic, & C. eo. l. cõparationes. & pro hoc facit hæc litera, neque &c. & facit. C. de hær. l. quoniam. in in fi. & de re. credi. l. generaliter. Accur.

Melius pauca agere caute, quã multis interesse periculosæ.

k Faciamus. si ago depositi, & produco scripturam depositarij si quidem probo per duos testes ipsum cõtractum, satis est: nisi excedat quinquaginta libras au-

l Instrumentum. de scriptura priuata dicit, qua quis confiteatur se mutuum accepisse: vel ex alia causa, puta emptiõis, vel cõ d. se debere, vt subiicit, vt patet ex ti. & in nouel. eo. ti. & hoc idẽ dixit in deposito: vt s̄. pxi. §. & hæc omnia, & q̄ dixi ibi forte necessaria, et hic dicas

m Alterius. s. vt p̄mutationis.

n Cuiuspiã. s. contractus.

o Credibile. vt fiat comparatio ex ea: vt in fi. huius.§.

p Attestẽtur. si literati fuerint.

q Testificẽtur (quãdo fuerũt illiterati: vt j.eo.§.oportet. & sic no. ꝙ sufficit alterũ istorũ: vel qđ subscripserint, vel ꝙ nõ. dũmõ iurẽt, ꝙ eis præsentibus est factũ. & sic est contra. C.e. l. cõparationes. vbi dicitur esse necessarium semper testes subscripsisse. Sed qdã dicũt eã per hãc corrigi. Vel dici potest ꝙ hic loquitur, quando improbatur priuata scriptura, ibi quãdo improbatio fit ex priuata scriptura. vnde maior exigitur solẽnitas ibi, q̃ hic.

r Causa. causam vocat rationem. quare debetur, vt ex causa mutui vel emptionis vel simili quæ accipiet fidem. i. apparebit vera. vt sic possit debitor cõueniri duobus interuenientibus. s. testibus tribus: & examinatione. i. comparatione subsequente, vt subiicit: quo facto in mutuo post bienniũ præiudicat: vt C. de non nu. pec. l. in contractibus. in prin. in soluto post xxx. dies: vt C. eo. l. in contractibus §. super. In dote secundum statuta tempora: vt j. de temp. non sol. pe. super do.§. j. col. vij. In aliis statim sibi præiudicat: vt C. de nõ nu. pe. l. generaliter. & ff. de prob. l. cũ de indebito. §. fi. Item no. ex hoc.§. ꝙ nõ fit cõparatio ex priuata scriptura, nisi testes superfint: secus in publica: vt j.e. §. si vero moriantur. Item no. ꝙ augmentum testium ideo fit, vt comparatio fieri possit, non vt ipsi pbent: cõtractũ: qa tũc duo sufficerẽt: vt diximꝰ. s̄. eo §. sed is.

s Factum est. vt narrauit. s̄. eo. § j.

t Collatio literarum. inducta, vt derogetur priuatis literis: testes verò inducebantur ad probandum priuatã scripturam. Nam si esset publica, quid opus esset testibus? & ita à prin. tit. vsq; ad §. sed & si instrumẽta loqr̃ de priuatis scripturis tm̃: vt patet ex tenore titu.

v Cũ iureiurando. quod prius debent facere testes: vt C.

iudicantis prudentię [a] ſimul atque religionis, vt veracibus [b] potius pro talibus credat. Et nos quidem ſecundum hunc modũ exiſtimauimus oportere probari fidelia documenta. Si tamen quiſquã aut deponẽs, aut mutuans aut aliter contrahens contentus ſit ſcriptura [c] ſola eius, cum quo contrahit: in ipſo erit vt ſciat, quia in illius fide totum ipſe ſuſpendit †. & quidẽ quãtum ex ſcriptura non ſufficiens [d] videbitur fides: niſi ſecundum noſtram legem adiiciatur documento credulitas [e], aut præſentia teſtium [f] coram quibus contractus eſt factus aut forſan nouiſsimum eius rei refugium inuenerit [g] †: dicimus aũt quod ex iureiurando eſt. nam non infirmamus, quod factus eſt: nam falſitates & [h] imitationes mutuentes, & nudis eis exiſtentibus non credentes [i]; huiuſmodi ſubtilitatem cauſæ addimus: non vt credentes priuemus fide ſua circa amicos ſed vt quantum poſsibile eſt, & perfidiam & negationem [k] multis reconuincamus modis.

Notarius antequam in instrumento ſui nominis faciat mentionem, in ſubſcriptione ſcribat nomina teſtium: & iudex aduertere debet ſimilitudinem & diſsimilitudinem literarum, & etiam ſignum tabellionis. Ange.

Sed & ſi † inſtrumenta [l] publicè confecta ſint, licet tabellionum habeant ſupplementum: adiiciatur [m] & eis antequam cõpleantur (ſicut dictum

vt. C. de teſt. l. iuriſiurãdi. Itẽ caue tibi, quia tam ſcriptura, quæ reprobatur, quam quæ ad probandum inducitur, ambæ ſunt priuatæ. Itẽ no. quod ex hoc colligunt quidam vt hodie ſemper plus credatur voci viuæ, quã mortuæ & ſic corrigitur ſecundum eos. C. e. l. in exercendis. ſed certe hic loquitur, quando ex vna parte eſt inſtrumentũ, cui volebat derogari: & teſtes qui pro inſtrumento teſtificabãtur: ex alia verò parte ſola collationis diſsimilitudo. vnde non ſola vox viua, ſed cum inſtrumento iuncta vincit vocem mortuam. & etiam plus eſt: quia ſcriptura, quæ vincit, eſt priuata. Item caue tibi quia hæc inſtrumẽta non contradicũt ſibi in ſentẽtia, ſed diuerſa ſunt. Nam primum dicit te aliqd mihi debere: & dico à te ſcriptũ. & tu profers aliud in quo continetur de permutatione, vel aliquo alio. qđ cũ alio feciſti: qđ ego confiteor te feciſſe: & ſi hoc ſecundum ſit diſsimile primo in lr̃is pinde videtur ac ſi non ſit verum, quod cõtra te induco, ſed falſum. vnde meli⁹ diceret hęc litera plus voci viuæ credi, quam diſsimilitudini, quę inducitur per mortuam vocem. i. per ſcripturam. Ex prædictis patet quod non plus voci viuæ, quam mortuæ ſit credendum: ſed æqualiter duobus teſtibus & inſtrumento: vt C. eo. l. in exercendis. ſed quatuor teſtes vincerent inſtrumentũ, qui dicerent aliter rem proceſsiſſe, quam ſcriptum ſit: vt. C. de proba. l. cum precibus. nõ autem tres: quia tabellio vicem teſtis vnius obtinere videtur, ſecundũ quoſdam, vt. ff. de teſta. l. domitius. & hoc directo: per obliquum autem etiã duo vincũt: vt. C. de cõtrahẽ. ſtip. l. pe. in fi. vel ibi loquitur in priuata ſcriptura quę vincitur, in caſu tamen non recipitur probatio contra ſcripturam: quia iuris & de iure eſt præſumptio: vt. C. arb. tut. l. fin. econtra ſcriptura vincit vocẽ viuã: quia in multis caſibus res acta per ſcripturam valet: & probatur nõ per teſtes: & per has leges probatur: vt. C. ſi mi. ſe ma. di. l. ſi alterius. & de non nu. pec. l. generaliter. & de teſtibus. l. teſtium. & qui teſta. face. poſſ. l. hac conſultiſsima. &. ff. de prob. l. cenſus. &. C. de iure emphy. l. j. &. C. de ſacroſanct. eccle. authen. hoc ius porrectum. & .j. de æqua. do. §. quia vero. colla. vij.

[a] Prudentiæ. quia poſſet apparere magna diſsimilitudo: & ratione eius, ipſi etiam teſtes eſſent ſuſpecti. vnde iudex hoc conſiderat: vt hic, &. ff. de teſti. l. iij. ibi, tu magis &c.

[b] Veracib⁹. i. quę ſibi vidẽtur inter ſcripturã & teſtes.

[c] Scriptura ſola ſine teſtibus facta.

[d] Nõ ſufficiẽs hoc intellige, qñ ſuã abnegat eſſe depõſitarius: alĩs ſufficit: vt. ff. de pba. l. cũ de ĩdebit. §. ſi.

[e] Credulitas ſcilicet teſtium ſubſcribentium.

[f] Teſtium. non ſubſcribentium: vt. s̃. §. ſed & ſi quis & contrarium ibi poſitum ex. l. C. e. l. comparationes. ſolue vt ibi modo diximus.

[g] Inuenerit. alias eſt, inueniatur, & alias inuerit. ſ. ſcripturam ipſam. & alias inuenitur. & quod de iureiurãdo dicit, dic ſecũdũ Al. quod pars parti defert: quia tenetur vel recipere vel referre: vt ff. de iur. iurã. l. manifeſte. & l. iij. §. ait p̃tor. vel iuſte recuſare: vt C. de reb. cred. l. gñaliter. §. ſinautẽ. vel dic verius ꝙ loquitur de iureiurãdo à iudice delato. Hæc enim ſcriptura licet priuata, inducit aliquam coniecturam: vt hic, & C. de proba. l. inſtrumenta. quæ eſt ſemiplena probatio. & ſic deferre põt ſacramentũ & debet: vt C. de reb. cred. l. in bo. ſi. & ff. de iurein. l. admonẽdi. nec videatẽ hoc durum, quaſi qlibet poſſet aliquã ſcripturã cõfingere: vt ſic ei deferatẽ ſacramentum ꝓpter timorẽ falſi. quẽ incurreret. Itẽ propter alias multas literas aduerſarij q̃ poſſent cõparari. Itẽ & quia qlibet non ſcit ſcribere: imo pauci reſpectu eorum, qui ignorant: cum pro pluribus lex facta ſit: vt. ff. de leg. & ſe. l. nã ad ea. Item & qui magis deferretur reo, quã actori: cum ipſe ſuæ ſcripturæ vel ſui facti melius nouerit veritatem: vt. ff. de iureiurando. l. iuſiurandum & ad pecunias. & quia reus eſt fauorabilior: vt. ff. de reg. iur. l. fauorabiliores.

[h] Et. pro id eſt.

[i] Credentes. id eſt, mutuantes.

[k] Et negationem. ſ. veritatis. ex hoc no. quod prædicta locum habent, quando priuatam ſcripturã. quã induco, abnegat aduerſarius: alias ſufficeret cum cauſa: vt. C. de non nu. pecu. l. generaliter.

[l] Inſtrumenta. nunc facit tranſitum ad publica inſtrumenta: vt patet ex tit.

[m] Adiiciatur. i. tabelliones ſcribant nomina teſtiũ in fine inſtrumẽti antequam compleant. i. ſubſcribãt ipſi, & nomen ſuum apponãt, ſecundũ Io. licet in antiquis inſtrumẽtis in prima apponãt: quod hic reprobatur. & hęc nomina teſtium ſecundũ diuerſas terras diuerſimode ponuntur. Nã alicubi dicitur, teſtes interfuerũt Titius &c. alibi ſigna, manu talis &c. vt Florẽtię, & ꝓut cuilibet placet coaptare. hoc tñ ſeruet tabellio, ꝙ ſemꝑ ſeruet eãdẽ formã in ſcriptione in vno inſtrumẽto, vt in aliis: vt cõparatio fieri poſsit cũ opus erit: vt. j. e. §. ſi null⁹. Itẽ nũqd triũ teſtiũ exigitẽ numerus? Rñ nõ: vt. ff. de teſt. l. vbi. & eſt ratio: qa tabellio eſt de nũero teſtiũ: vt. ff. de teſ. l. Domitius. Itẽ nũqd ſufficit eos debere eſſe p̃ſentes, an rogati? Rñ nõ: vt. ff. de teſt. l. ad fidẽ. niſi in caſibus quatuor: vt in ſolutiõe & ĩ ſolutiõis cõfeſsiõe: & in teſtõ, & in repudio: vt. C. de teſtibus. l. teſtiũ. &. j. de teſt. §. & licet. in prin. & in fi. &. ff.

Voci viuę an plus quã mortuę credẽdum ſit.

† Haloã. Et quanquã ferme ex ſcriptura ſecũdũ legem noſtram ſufficiens inſtrumẽto fides apponi non videatur: non tamẽ qđ ita geſtũ eſt, irritum reddimus: vt maximè teſtiũ pręſentia, corã quibus cõtractus celebrat⁹ eſt aut extremũ forte eius rei refugium quod ſcilicet ex iuramentis peti ſolẽt, opem illis non ferat.

† interuenerit.

† Facit ad hũc. §. c. j. in glo. j. in princ. extra, de fide inſtr. vbi deſinit, quid ſit ſcriptura authentica.

Teſtes an debeant eſſe rogati.

&.ff.de repu.l.nullum. Alij dicunt ꝙ in obligationibus cõtractis in scriptis exiguntur rogati, non alias: vt ex praedicto.§.& licet. Alij dicunt ꝙ semper hodie debent rogari per dictum.§.

est a) testium ex scripto praesentia. Oportet b autem iudicantes, & si qua signa inuenerint adscripta chartis, etiam haec requirere, & legere niti. Plurima nanque nouimus & ex illis apparuisse, & non facilè fidem ex literarum aliarum c collatione recipere, propter dudum dictas d à nobis causas.

Si testes publici instrumenti sunt mortui vel absentes, vel aliàs de facili haberi non possunt, nec etiam tabellio, tunc ad comparationem ipsius venitur, praestito primo sacramento per petentem comparationem fieri, quod non malignitatis causa, nec aliqua arte ductus comparationem petit. Angel.

Si verò moriantur omnes testes, aut forsan absint e, aut aliter non facilè sit fidem ex testium subscriptionibus inuenire f, neque tabellio superest, qui compleuit (si quidem publicè sit confectũ) quatenus testimoniũ perhibeat pro se g: aut non est in ciuitate h, sed necesse est omnino collationem literarum suppletiones eorum i, qui subscripserint, assumere k; tunc competens est properare quidem ad comparationes (neque enim eas modis omnibus interdicimus) per omnem autẽ l subtilitatem procedere m. & omnino si putauerit eis n iudex oportere credi: etiam iusiurandum iniicere proferenti o, quia nihil maligni conscius in eo, quod à se profertur, nec quandam artem circa collationem fieri praeparans, sic vtitur eo: quatenus neque perimatur quicquam omnino p, † & per omnia munitio in rebus q fiat.

Ex hoc. §. habes quomodo & qualiter & quo ordine procedatur ad comparationem instrumenti publici scripti per discipulum tabellionis, vel ipsum tabellionem. Angel.

In his verò, quae conficiuntur publicè documentis, si tabellio venerit, & testimonium perhibuerit cum iureiurando: si quidem non per se scripserit r, sed per per alium s ministrantẽ sibi: & ille, si viuit t, si quidem possibile omnino est eum venire, & nulla causa prohibet eius aduentũ, aegritudo fortè valida, aut quaelibet aliarum necessita-

† Haloãder, & per omnia rebus addatur certitudo.

Iureiurando qs obligatur.

a Sicut dictum est.s.de praesentia circa priuatã scripturam tantum: vt s.§.proxi.&.§.sed & si quis.&.§.sed si.Accur.

b Oportet. posset hic.§.intelligi in priuata scriptura: sed verius est vt in publica loquatur: vt sit coniuncta materia: & quod dicit signa. id est, dicere manu tabellionis: vt in nouellis. vel aliud simile signũ: vt crucis: vt.j. de testib.§.j. Vel dic quasdã notas, quas faciunt quidam tabelliones, quae tamẽ nihil significãt. sed ad comparationes faciunt: vt hic. & qd dicit legere huiusmodi signa, dic. i. colligere & notare. Vnde versus, Fur aurũ, virgo flores, mare nauita, libros clericus, aequiuoce singula quisque legit. Et not. ꝙ inepte transit ad comparationem.

c Aliarum. alias alienarũ. s. per huiusmodi figuras,

d Dictas.vt.s.eod.§.j.ibi, non em̃ ita.

e Absint. ita, ꝙ nõ possit inueniri.

f Inuenire. quia infirmi sunt testes.

g Pro se. alias p se.i. sine instrumento. alias pro se sine testibus viuẽtibus. ꝙ exponunt quidã in publico instrumento, dicentes, ꝙ priuato non habetur fides, nisi fuerit approbatum etiam si appareat nõ vitiatum in suam figuram: vt hic colligunt à cõtrario sensu. sed secus in publico: quia illud per se patet, & probat. Alij dicunt, ꝙ etiam priuato creditur habenti subscriptionẽ trium testium sicut publico. & quod hic dicit, ordinant ita: si quidem publice sit confectũ, neque tabellio superest quatenus testimoniũ perhibeat pro se.i.pro instrumento: vel per tabellionẽ: vel testes. nec obst. C. de testa.l. omnibus. quia hic subauditur quasi testimonium: vt. C. de fideicõ.l. fi. Tu dic retẽta secunda opinione non subaudiri quasi.& dic pro se.i. pro facto suo. Nam quilibet testis fert testimoniũ pro facto suo.i.pro viso vel auditu suo. sic tabellio: vt. C. de falsis.l.si quis decurio.& j. eo.§.in his. non autem in causa cuius proficuum & damnũ ad eum pertinet: vt.ff.quando appel.sit.l ij §.in propria.

h In ciuitate.s. tabellio: vt quia est deportatus: vt insti.de cap.dimi.§.j.quia dicitur sine ciuitate: vt. ff. de leg.iij.l.ij, qui. Vel dic abest causa testimonij ferendi, vel simili causa: vt ff.de iudi.l.ij.§.legatis.

i Eorum.i.notariorum, vel contrahentium, si subscripserint. vel dic testium: vt. s. dicit.

k Assumere.i. dare fidẽ subscriptionibus ad sumendũ alia instrumenta, vbi fidẽ testes subscripserint: & sic habet locum, quãdo testes sunt literati, & propria subscripserunt manu in charta cõfessionis.

l Autẽ.pro sed.

m Procedere.s. iudices volumus. & sic summa subtilitas approbatur. sic. ff. de iure do.l. si mulier.§. ex asse. &.j.eo.§. oportet. in fi.§. alias reprobatur.ff. de iniusto testa.l. posthumus. & insti. de fideicõ. haere.§.sed quia. & ff. quib. mod. pig. vel hypo.solu.l. sicut.§.si debitori.

n Eis. scilicet comparationibus.

o Proferẽti.i. deferenti ei, qui profert instrumentum ad probandum, ad ꝙ fit comparatio: & etiã aduersarius iurabit: vt.j.eod.§. si vero nihil. Item not. hic ex forma iurisiuran. quem de conscientia debere satisfacere. sic. C. eo.l.fi. & de iis qui ad eccle. cõfu.l.presenti.§.sicubi.& de iure delib.l.fi.§. licentiã. Sed nonne suff.cit semel iurasse: vt. s. de iis, qui ingre. ad appel. §. fin. Quidam sic: & dicunt illam post istam compositam: licet sit in ordine prior. nam ante illam pluries iurabant: vt.ff.de dã. infe.l.qui bona.§.si quis stipu. vel dic hoc speciale vt de nouo iuretur: quia plus solet timeri, qđ specialiter dicitur, quam qđ generaliter.ff de iureiurã.l. itẽ apud. §.hoc edictũ. alias incipit ait praetor. & hoc ideo, quia maior solennitas in comparatione exigitur, quã alibi: vt hoc tit.& maxime.j eo.§.si vero nullus.

p Quicquam omnino.s.veritatis.

q In rebus.i.in veritatibus nam res.i.veritas: vt ff. de fu.l.j.§.qui in rationibus. & ff. de iureiur.l. quoties.

r Scripserit. scilicet totum documentum: sed solummodo comprobauit. Accur.

s Sed per alium. id est, discipulum: ipse tamen interfuit comparationi: vt.s.de tabel.§.penult.

t Si viuit.scilicet veniat.

a Accidunt. quæ nec dici nec enumerari possunt: vt C. de temp. ap. l. fi. §. & eum. Accur.

b Adnumeratorem. adnumeratorem dicunt quidã mediatorem siue proxenetã qui fert testimonium. volente tamẽ vtraque parte, nõ alias: vt j. de testi. §. quia vero legẽ. Alij dicunt eum esse, qui pecuniam pro publico instrumento dedit. Alij dicunt esse procuratorem actoris per quẽ numerauit: & hãc approbãt. Sed prima vera mihi videt. A.

Adnumerator quis sit.

c Tres sint. s. tabellio, & ille per quem scripsit documentum & adnumerator. Al.

d Cõscripsit. s. vt minister tabularij.

e Suppleuit. id est, subscripsit.

f Non valet. scilicet discipulus.

g Attestetur. solus tabellio.

h Nõ fiat locus. s. ex necessitate: vt in nouellis eod. & est ratio: quia veritas p ipsum declaratur auctorem: vt C. ad l. Cor. de falsis. l. si qs decurio.

i Factum. quia dicit se fecisse.

k Monimẽtum. i. probationẽ. Sed qd si testes nõ fuerint appositi in instrumento: nũquid habet locum quod hic dicitur? Rñ. nõ nam in prin. exigo testes: vt s. eo. §. sed si instrumenta. sed in testificatione nõ vt hic.

l Defunctus est. naturaliter, vel ciuiliter: vt quia deportatus est. quo casu pro mortuo habetur. ff. de contra tab. l. j. in fin. & maxime quo ad ferendum testimoniũ vt si ponas eum publico iudicio dãnatum, & per hoc infamem: vt ff. de publi. iudi. l. infamem. ideo non potest esse testis. vt ff. de testi. l. iij. §. lege Iul.

† Haloã. vtique causæ nonnihil afferat momenti.

† Alias, momẽtũ: alias documentum.

† Haloã. & absoluti instrumenti testimoniũ habet ex alteri⁹ cõparatione, si quidem ita quoque superstitẽ habeat eũ qui illius manu instrumẽtum composuit.

Publico iudicio dãnatus infamis est.

tum, quæ hominibus accidunt a. Quòd si etiam adnumeratorem b habuerit instrumentum: & ipse adueniat: vt tres sint c testificantes, & nõ vnus. Si verò neque adnumerator assumptus est, & instrumentum ipse tabellio totum per se conscripsit d, atque suppleuit e: aut si etiã qui hoc conscripsit, non est, aut aliter ipse venire non valet f: tamen cum iureiurando propriè completioni attestetur g: vt comparationi non fiat locus h: sint etiã sic credibilia documenta. Testimonium enim & ex voce complentis factum i, & iusiurandum habens adiectum, † præbuit quoddam causæ monimentũ k, † Quòd si tabellio defunctus est l, † & testimonium perhibeatur suppletioni m: ex alia collatione: si quidem etiam sic habeat eum, qui conscripsit instrumẽtum, viuentem n, & adnumeratorem: adueniant & illi, si quidem præsentes sunt: & habeat ex collatione adimpletionum o & ex testibus causa fidem.

Si verò nullus p horum sit: tũc fiat quidẽ completionum q collatio: non autem sola hæc ad hoc sufficiat, sed & aliorum subscribentium fortè aut contrahentium scripturæ examinentur: vt ex plurimis cõparationibus tam completionis r quàm subscribentium fortè, aut etiam cõtrahentium vna quædam s colligatur vndique, & efficiatur fides. Si verò nihil t aliud inueniatur præter collationem instrumentorum: quod hactenus valuit, fiat v: vt qui profert ad collationis documentum, iuret & solenniter x. Vt autem aliquod omnino causa sumat augmentum, ad maiorem negotij fidem & ipse, qui hoc petit fieri, iuret y, quia non aliam idoneam habens fidem, ad collationem instrumentorum venit: nec quicquam circa eam egit, aut machinatus est, quod possit fortè veritatem abscondere z. de quibus a licebit sese liberare contrahentes, si consenserint b vtrique ad hoc venire, vt insinuent c instrumenta, & profiteantur ea sub ge-

m Suppletioni. id est, completioni: non à testibus: qa mortui sunt. sed ex alia, &c.

n Viuentem. i. ministrantem tabellioni.

o Adimpletionum. i. signorum & notarũ, quæ implent. i. complent instrumentum: non autẽ subscribentium, sed quando nullus superest, etiam subscriptionũ fit comparatio: vt j. proxi. §.

p Si vero nullus. s. neque tabellio neque numerator neque minister. Accur.

q Completionum. s. tabellionis. Accur.

r Tam completionis. i. inducantur instrumenta alia eiusdem tabellionis, qui hoc compleuit: & alia instrumenta, quibus iidem testes subscripserũt: & alia quibus iidem contrahentes.

s Vna quædã. id est, vna qualisqualis. nec enim pro veritate omnino habetur, licet ei stetur. non enim ita scribit, &c. vt s. eo. §. j.

t Si vero nihil. repetit eundem casum, vt addat.

v Fiat. quid erit hoc? Rñ. quod sequitur, vt quilibet iuret: vt C. eo. l. cõparationes. §. omnes autem.

x Solenniter. i. tactis euangeliis: vt s. iusiuran. q præ. in prin. Sed qualiter iterum iurabitur: cum semel iam de calum. iuratum est? Rñ. vt s. eo. §. si vero moriatur.

y Iuret. s. q sequitur. & aliquid additur in forma huius sacramenti ei, quod dicitur. C. e. l. cõparationes. §. omnes aũt. & propterea hic dicit. vt autẽ aliquod, &c.

z Abscondere. qualiter iudex cõparationẽ faciet? Rñ. quidã q committetur cuidã scriptori perito: & eius renunciationi stabitur siue denũciationi: vt C. de re mili. l. semel. lib. xij. & ff. de ven. insp. l. j. in princi. & s. de non alie. §. q autẽ dictum est. Sed tu dic contra. scilicet qd ipse iudex debeat hoc inspicere vt patenter dicitur. s. eo. §. oportet. cum & ipse de eis literis cognoscat. nec enim est iudex qui literas non cognoscit: vt j. de iudi. §. j. col. vj. Item facit. ff. finium regund. l. si irruptione. §. fina. sed poterit secum adhibere scriptorem peritum. Accursius.

Iudex non est, qui literas nescit.

a De quibus. scilicet litibus, vel difficultatibus comparationum. Accur.

b Consenserint. tempore contractus.

c Insinuent. q. d. si dubiũ est de fide chartæ, fiat prædicta comparatio: si autem consentiant ambæ partes in principio contractus vt instrumẽtum insinuaretur ad æternam rei memoriam, & abinde chartæ fides est indubitata, & in tali publicatione non est opus testibus: vt C. de dona. l. in donationibus. Sed an etiam post litem contesta. possit fieri talis insinuatio? Rñd. sic tribus rationibus. Prima quia sic est in testamenti publicatione, vt etiam postea fiat, id est, post testamentum factum: vt C. de testamen. l. publicati. & in dona. propter nuptias: vt j. vt fratrum filij. §. j. col. ix. Item quia iudicia sunt omnia absolutoria: vt insti. de perp

stis monumentorum ipsi contrahētes, quatenus priuentur nequitia & corruptione & falsitatibus, & quæcūque [a] alia mala corrigentes, præsentē promulgamus legem: iis, quæ dudum [b] à nobis in collationibus literarum factarū per scripturā propriæ manus sancita sunt, in sua virtute manentibus: proculdubio & in iis, qui literas nesciunt, quæ olim valent in iudiciis, suam habentibus firmitatem: quoniam quidem ex iudiciali forma acceperunt examinationem hæc talia competentem.

Contractus supra libram auri celebratus in scriptis ab imperito literarum, quinque testium eget solennitate, inter quos connumeratur tabellio. si autē sine scriptis sit contractum, testibus autem interuenientibus, causa deciditur. Barto.

Oportet [c] verò in iis, qui literas nesciunt, & testes & omnino tabularios [d] adhiberi, in quibus locis sunt tabularij, maximè [e] autē testes non ignotos contrahētibus: vt quidam scribant pro illiterato, aut paucas literas sciente: alij verò attestentur [f], quia etiam præsentibus eis hęc gesta sunt, † & scierunt eum [g]: & ita talium instrumentorum suscipiatur fides: manifestum existens, quia non minus, quàm quinque [h] testes in his talibus adhibēdi sunt: inter quos [i] erit, & qui scribit pro contrahente, aut totum, aut post ea, quæ post paucas literas illius posita sunt: quatenus nihil omittatur de summa subtilitate. Et hæc dicimus [k] super instrumentis ex scripto confectis. Nam si quis facere quemlibet contractum ex non scripto voluerit: hoc manifestum est, quia aut per testes, [l] aut per iusiurādum fidem percipiet [m]: actore quidem testes deducente, pulsato autem iurante aut referente, sicuti iudex negotium disposuerit. Vt annum nihil [n] sit, neque horum inemen-

de perpe.& tempo.act.§.si.Sed ad quid fieret tūc insinuatio: cum nil fieri debeat nisi quod reus soluat? Rñ. potest esse quod annua præstatio facienda est ex illo instrumento: & licet ratione pręsentis anni assentiret, non ita faceret in futuris. Itē quia tractaretur de indebito soluto: nisi insinuaretur hæc scriptura.

[a] Et quęcunque. supple & quibuscū que aliis malis quęcūque &c. Sed quæ sunt hæc alia mala? Respō. perfidia & negatio: vt.s̃.e.§. si tamen quisquam.

[b] Iis quæ dudū. duo dicit hic.§. primum, quod ea quæ dicta sunt de collatione priuatæ scripturæ contrahentium, sunt firma. scilicet vt fiat collatio si illa scriptura habeat pręsentiam & subscriptionem testium: vt C. eodem l. cōparationes. & s̃.eo.§. sed is. &.§. sed & si quis. Item quod fiat si quis ea vtatur: vt.s̃.de iis q ingre.ad appel.§.illud & secundum ꝙ ea quæ olim valēt in iudiciis, suam habent firmitatem. & in his.s.qui literas nesciunt, quādo acceperant formā talia competentem.i. talibus conuenientē: & hæc antiqua forma narratur statim proximo.§. oportet vero &c. & hæc dictio proculdubio pōt cū præcedētibus vel cum seq.legi. & sic in nullo est defectiua hęc litera. Alij supplent hic & in his &c.q.d. & his in sua virtute manētibus quæ sancita sunt in his &c. Accur.

[c] Oportet. Si vis, quod fides habeatur instrumēto. non tamen imponi necessitatem. sic. ff. de iust. & iur.l.j. nam hæc constitutio consulit tantum: vt.s̃.eo.§. si tamen quisquam. alias imponit necessitatem: vt C.de legi.& con.l.j.

[d] Tabularios. plurale pro singulari. sic.s̃.de hær. & Fal.§. si vero. & C.de iure deli.l.fi.§. sin autem dubius est. Vel dic quod respicit multos contractus, vbi singulariter, multi debent esse tabularij.

[e] Maxime. hoc maxime abundat: vt & alias.C.de testa.ma.l.fi.§.j. nam omnino debent esse noti: vt dixi.s̃.eo.§. sed is. Vel potest cum præcedentibus coniungi hæc dictio maxime.q.d. maxime, vbi sunt tabularij, & tunc similiter abundat.

[f] Attestentur.i. propriam scripturam profiteantur: quia etiam &c. vt subiicit. nam omnes testes debent subscribere vt dicitur in nouellis eo. Accur.

[g] Scierunt eum.i. cognouerunt eum esse imperitū.

[h] Quinq;. Sed quare plures exiguntur testes ab imperito quàm perito. vt hic innuitur? Quidam dicunt in fauorem imperiti, ne decipiatur, cum pręsentia tot bonorum virorum adhibeatur. Tu dic quod in eorū odium: quia alias inconuincibiles essent, nisi tanta solennitas adhiberetur: vt.s̃.de tabellio.§.j.co.iiij. Item quia se grauauit, vt in scriptis cōtraheret: cum erat imperitus. vnde quasi se arctauerit, non succurritur ei: vt. ff. q satisd.coag.l. si fideiussor.§. si necessaria. Itē nota hic qn que testium numerum adhiberi: vt & alias in testamento rustici. vt. C.de tēstamen.l.fin. quandoq; exigūtur plures: vt. C.de proxi. sacro scrini.l. vnicuique.libr.xij.

† Halosi. quodque eum in re præsenti aspexerit.

[i] Inter quos. id est de numero eorū erit, qui scribit pro cōtrahente, hoc est tabellio. & sic tabellio est de numero testiū: vt hic, &. ff. de testil. Domiti[a]. &. C. qui testa. fac. pos.l. hac consultissima. Alij dicūt, ꝙ tabellio non est de numero testium. & qđ hic dicit, qđ est de nūero, q scribit pro contrahente tā tum ille: & nullus alius videretur scribere totum instrumentum, nisi tabellio: quod est cōtra istorum opinionē, qui exponūt quod quidam ex testibus scribit totū pro cōtrahēte.i. caput & finem: non autē totum instrumētum. iam enim nihil seruaretur tabellioni, vel dic totū, qđ erit scripturus contrahens, hoc est confirmationem contractus. Item tunc scribit totum quod erat scripturus, quādo est omnino illiteratus. alias parum scribere debet postea testis pro eo, vt subiicit: ibi, aut postea vnde pōt hic notari, quod nihil scientis & parū scientis æqualis est conditio quod ad numerum testiū: nā in vtroque casu adhibentur quinque: vt in hoc.§. sed nō quo ad scripturā: qa vnus nihil scribit, alius parū, forte signū crucis qđ debet p̄poni: vt dr̄ de nouellis.

Tabellio an sit de numero testium.

Quando notarius gerat vicē vnius duorum vt testium, vide in cap. quoniam contra. in glo. fi. vbi etiam per doc. extra de proba.

[k] Et hæc dicimus. quæ proxi. dicta sunt.

[l] Per testes. s. duos imo tres, vt statim patebit in distinctione. sed dicas quod hic tātum defuit scriptura, sed fuit vltra libram auri: sed & si esset infra librā auri, duo sufficerent: vt eadem distinctione patebit.

[m] Percipiet. s. intentio actoris: & quod dicit de iureiurando. s. delato à iudice vel à parte, quod debet suscipi vel referri, vel iuste recusari. in quibus omnibus erit iudicialis dispositio, vt subiicit. & ff. de iureiur.l. iusiurandum.§. si de qualitate. & C. de reb. credit.l. penul.§. pe. & §. sin autem.

[n] Vt añt nihil. abundat vna negatio. vel dic vnam

referri

referri ad superiora, aliam ad sequentia. sic.s̄.de hære. & Falcid.§.inordinatum.

a Huiusmodi obseruationem.s.quinq; testium.

b Custodiri.siue peritus, siue imperitus, siue in scriptis, siue sine scriptis contrahat.

c Actum.est inter contrahentes.

d Attritiones. alias affectiones: & alias attritiones: & alias adstrictiones. Et no.dici rem exiguam vsque ad libram auri: alias dicitur parua vsque ad decem lib. auri, vt.s̄.de ap.§.ij.

e Nam in agris.i. in villis.sic.ff. q satisda. cog. l. sciendum.§.j.

f Firmà.vt numerus duorum testiũ sufficiat: vt ff.de testib.l.vbi.nisi contractus excedat vnã libram auri.vt C.si cer.pet.l.si.

g Sancitum est.vt quinq; testes sufficiant: vt ff. de testi. l.si.alias septẽ exigãtur: vt.C.de test. l. hac cõsultissima. in prin. Et vt prędicta plene accipias, distingue, aut contrahitur vltra vnã libram auri: aut infra. si infra, non distinguo de perito vel non: siue in scriptis siue non, siue in ciuitate, siue nõ. Nam semper duo sufficiunt: vt ff.de testi.l.vbi.& s̄.eod.§.vt autem nihil.in si.§. si autem fiat supra libram auri, & in scriptis, & ab imperito literarũ, & in ciuitate necessarius est omnino tabellio, si haberi potest, & quinque testes. inter quos erit qui pro contrahente scribet: vt.s̄. e.§. oportet. Si autem ponas qđ vnus eorum defuerit: vt qa à perito cõtrahitur vel ab impito, sed nõ i ciuitate: vł nõ vltra librã aur: tũc distingue aut contrahit publice, aut priuate. si priuate, tres sunt testes necessarij. vt s̄. eo.§ si qs igit. et §.sed et si quis.licet olim duo sufficerent: nisi contractus excederet l.libras auri: vt C.si cer.pet.l.fi.si autẽ publice: tunc similiter tres sunt necessarij: vel forte sufficient duo cum tabellione: vt s̄.eo.§.hæc dicimus.& s̄. eo.§.sed & si instrumenta.& dicitur fieri in scriptis qñcunq; sit in de scriptura, & inter eos agitur vt fiat: vt C.e.l.cõtractus.licet alij dicãt tunc demum, quando agitur, vt nõ aliter valeat cõtract⁹ & inducunt. s̄. e.§. & hæc dicimus. & hoc in ciuitate. in villa autẽ serua iura vetera.quod dic vt hoc. §. hæc autẽ omnia.

h Sanciat. essent eñ magnę tergiuersatiões: vt C. de sũ. trinita. lege iij. in princip.

i Legislationis. scilicet istius.

k In Hesperia.i. in Hispania.

l Septẽtrionalibus.s.partibus.idẽ in Illirico, vt seqr.

m Illirico.i. Sclauonia. Al.

n Scripsimus.s.q; faciãt manifesta omnibus suis subditis. Accursius.

o Plena.i.omnes sciant eam, vel dic plene.i. abundans. nam prius per falsitates homines depauperabantur, & concutiebantur: vt subiicit à modo nõ sic: & sic respublica erit plena habẽs locupletes subiectos: vt.s̄.vt iu.sine quoquo suf.§. cogitatio.& insti.de iis, q sunt sui vel ali. iur. §.expedit enim.

p Medente.s.hac lege.

HAEC CONstitutio interpretatur &c.

q Constitutionẽ. s.illam.s̄.de monachis.§.illis.

r Causa talis. Interpretatiõe. cum nos soli hoc possimus: vt. C.de legi.& constitu.lege vltima, & lege j. Accursius.

s Lex. vt supra, de monac. §. illud quoque.

Nec pos

Res exigua vsque ad libram auri dicitur.

† Haloã. secundum id, qđ vsq; adhuc in republica obtinuit, res peragatur.

† Cõcor. cũ hoc eexiu c.cum vniuersorum. post medi.cum glo. super verbo simplicitati. extra', de rerum permutatio.

datum: illud quoque adiicere legi bonum est, vt si vsque ad vnam auri libram fuerit contractus: huiusmodi obseruationem [a] in hoc minimè custodiri [b] † sed secundum hoc, quod tunc actũ est [c], causam fieri, vt non † de rebus exiguis maximas attritiones [d] homines sustineant. Hæc autem omnia tenere in ciuitatibus volumus, nam in agris [e] (vbi multa simplicitas est, & neque scribentiũ aut testium multorum copia est) quæ hactenus apud eos valuerunt, & nũc sint etiã firma [f]. Hoc enim & in ipsis testamẽtis, quibus maximè studemus, iam à nobis sancitũ est [g]. Valeat itaq; lex in omnibus, quæ post hæc facienda sunt, instrumentis & cõtractibus. Quod enim iam transiuit, cur quispiã sanciat [h]? Hanc autem legem peperit contentionum multitudo factarum quidem in litibus, apud nos autem introductarũ: quatenus quotidie inter sese contendere homines compescamus, præauferentes eis altercationes ꝑ legislationis [i] subtilitatem. Quapropter conuenit tuam eminentiam hæc cognoscentem, manifesta omnibus facere subiectis, & qui hic sunt, & q in gentibus. etenim ad alios gloriosissimos ꝑfectos, & qui in Hesperia [k] sunt, & in Lybia, & qui in Septẽtrionalibus [l] (dicimus autem in Illirico [m]) scripsimus [n]: vt omnis nobis respublica plena [o] fiat hac lege subiectorum medente [p] concussionibus.

TITVLVS IIII.

HAEC CONSTItutio interpretatur priorem constitutionem [q] de iis, qui ingrediuntur monasterium, & de substantiis eorũ, & ex quo tẽpore oporteat eam valere.

Qui monasterium intrare voluerit, post ingressum de suis bonis nullo modo disponere potest. quod habet locum in illis qui post legem de monachis monasterium ingrediuntur: non in illis, qui ante ingressi fuerunt: quia bene possunt de suis bonis disponere etiam post illam. Ange.

Idem Imp. A. Ioanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum prefecto iterum exconsule & patricio.

Causa talis ad nos peruenit, quã existimauimus oportere competenti vti à nobis interpretatione [r] simul & adiutorio. Cognouimus etenim, qa mulier quædam habẽs filium sibi ex nuptiis legitimis procreatũ, voluit quidem segregare se à cõmuni ista conuersatione, & in quodam mulierũ monasterio commanere, plurima bona faciens mulieribus reuerendissimis ibidem congregatis. Et quoniam nostræ pietatis lex [s] vult eos, qui se monasteriis dederint, seu viros, seu mulieres, antequam ingrediãtur monasterium, eo quo voluerint modo,

quæ sua sunt, disponere: nec posse [a], postquam ingrediuntur monasterium vlterius agere quicquam de propriis [b], vtpote domini rerum non existentes vlterius, eò quòd sanciuerimus nos huiusmodi viros & mulieres cū corpore & anima, ipso ingressu ad monasterium, dedicare [c] suasque substantias & siquidem discesserint, manere etiam sic eorum substantias in monasterium, eò quòd domini harum vlterius non existunt: hinc aut metuere [d] ne fortè (quamuis nostra constitutio multò posterior [e] sit, quàm quòd in prædictam venerabilem domum ingressa est, aliqui prohiberent eam prospicere suo filio: & oportere [f] propter prædictum metum hæc [g] interpretari, & lege nostra fieri manifesta [h]: quia [i] nihil læsa sit aut ipsa, aut filius eius circa eius successionem ex memorata constitutione [k]: propterea sancimus, si quis monasterium habitauerit [l] vir aut mulier ante prædictam nostram constitutionem, aut hactenus [m] habitat, & maximè filiis existentibus: nullam habere necessitatem, nunc eorum substantia in monasterium [n] sed filio aut filiæ transmittere, aut totam, aut etiam partem suæ substātiæ: aut etiam quo voluerit modo res suas disponere [o]: vtpote primam illam legem [p] alia nostra hac constitutione interpretante (eos enim qui semel ante memoratam dudum nostrā legem monasteria intrauerint, † in nullo postea posita lex contristatura est, aut ablatura eorum, quæ prius [q] eis vt liceat [r], data sunt) neque prius nostræ legi [s] impedimentū penitus faciente, eo quòd neque possibile [t] sit hoc fieri [v], vt oportuisset [x] prius disponere, & ita ingredi in monasterium. Si verò [y] nulla tunc tali lege [z] posita, in monasteriū ingressa est: quomodo fieri potuerit conuerti ordinē legis: & exigere eos, q prius ingressi sunt monasteriū, illa facere, quę prius ignorata, postea per sacrā nostrā constitutionē sunt innouata? Sed vnūquemq; competit secundum sua tēpora expectare, & ea quidem quæ post legem sunt ita quærere fieri, sicut lex vult. Si quid autem ante legem subsecutum est: hoc non commouere, neque perscrutari, sed in priori figura relinquere [a]. Hęc igitur lex ꝓ interpretatione vtili posita sit prioris nostræ illius constitutionis: vt illa in posterioribus tēporibus ex quo facta est, locū habeat: & iis, qui postea conuertentur, viris ac mulieribus posita sit: sibiq; potestatem in illis custodiat: nihil horū, quæ antea fuerint, perscrutando: cùm licentia sit prioribus viris ac mulieribus qui habitauerunt aut etiam hactenus habitant in monasteriis, & maximè filiis existētibus, suas res, quo volūt disponere modo. Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, solenniter per programata sua omnibus facere manifesta festinet.

[a] Nec posse. hoc innouatur: quia & postea potest: vt j. de sanct. episc. §. si qua mulier. col. ix.
[b] De propriis. quondam.
[c] Dedicare. i. ad ecclesiā transferre. impropriè em̄ ponitur: & hoc intellige cū seculo abrenuntiauerit: vt s̄. de mo. §. si vero filios. & §. si quis. coll. j.
[d] Metuere. se dicebat mulier.
[e] Posterior. quæ est. s̄. de mon. §. illud quoq;.
[f] Oportere. supple, & ideo sancimus oportere.
[g] Hæc. s. dicta. in d. l. de mona.
[h] Manifesta. scilicet hoc quia, &c.
[i] Quia. i. q; Azo.
[k] Constitutione. s̄. de mona. §. illud quoq;. & facit. s̄. vt fac. no. constit. col. v. & j. vt nulli iudi. lic. habere lo. serui. §. siquando col. ix.
[l] Habitauerit. licet hodie nō habitet, stat⁹ ante cōstitutionē de monachis.
[m] Hactenus. i. adhuc.
[n] Monasterium. s. transmittere, qđ est j. Accur.
[o] Disponere. ita enim erat ante prædictam. l. de mona. vt C. de sacrosanc. eccle. l. generaliter.
[p] Legem. scilicet de monachis.
[q] Pri⁹. alias prioris.
[r] Liceat. licitum fuerit. Accur.
[s] Nostræ legi. i. nostra lege: vt ita ablatiuū cōueniat alteri. s. faciēte: quasi nec lex posterior p̄iudicabit ingressis ante legē in iis, q primo licebant, vt hic nec primo licita præiudicabūt sequenti legi cōtra eos, q postea ingrediunt: vt s̄. proxi.
[t] Possibile. id est conueniens.
[v] Fieri. i. statui.
[x] Oportuisset. i. ingredientes. quid enim peccauit antiquitas, &c. vt C. de test. l. testamēta.
[y] Si vero. ꝓ em̄. sic. s̄. de redi. & Fal. §. si vero enim.
[z] Lege. cū testabit: sed postea. Az.
[a] Relinquere. no. legē ad futura trahi: vt C. de legi. & cōstit. l. leges. & s̄. vt factæ no. consti. coll. v. & j. vt libe. decę. §. j. in fi. nisi caueat exp̄sse, vt ad pręterita trahatur: vt C. de vsur. l. eos.
[h] Disponere. hęc constitutio est inutilis. s. cum nulla de illis personis viuat, quæ ingressæ fuerant ante legem de monachis.

† Inhabitauerint.

Lex ad futura trahitur.

VT NON luxurientur, &c.

Omnibus. Crediti. id est subiecti.

Placa

TITVLVS V.

VT NON LVXVRIENTVR homines contra naturā, nec iurent per capillos Dei, aut aliquid huiusmodi: neque blasphemetur in Deum.

Luxurians contra naturam, iurans per aliquod membrū Dei, aut per capillos, aut blasphemans Deū, vltimo damnatur supplicio. Arg.

Imp. Iusti. A. Constantinop.

OMnibus hominibus, q rectè sapiunt, manifestū esse putamus, qa omne nobis est studium † & oratio, vt crediti [a]

† Alias, studium, vt omnino crediti & cætera

nobis à domino Deo bene viuant, & eius inueniant placationē [a]: quoniam & Dei misericordia non perditionem, sed conuersionē & salutē vult [b], & delinquentes, qui corriguntur, suscipit Deus. Propter quod nos omnes inuitamus Dei timorem in sensibus accipere, & inuocare eius placationem. & nouimus, quia omnes, qui dominum diligunt, & misericordiam eius sustinent, hoc faciūt. Igitur quoniam quidam diabolica instigatione comprehensi, & grauissimis [c] luxuriis semetipsos inserunt, & ipsi naturæ [d] contraria agunt: istis iniungimus in sensibus accipere Dei timorem, & futurum iudicium & abstinere ab huiusmodi diabolicis & illicitis luxuriis, vt non propter huiusmodi impios actus ab ira Dei iusta inueniantur, & ciuitates [e] cum habitatoribus earum pereāt.

Docemur enim à diuinis scripturis quia ex huiusmodi impiis actibus & ciuitates cum hominibus pariter perierunt.

Et quoniam quidam ad hæc [f] quæ diximus, & blaphema verba, & sacramenta de deo iurant [g] Deum ad iracūdiam prouocantes: istis iniungimus abstinere ab huiusmodi & aliis blasphemis verbis, & non iurare [h] per capillos [i] † & caput, & his proxima verba.

Si enim [k] † contra homines factæ blasphemiæ, impunitæ non relinquuntur: multò magis qui ipsum Deum blasphemant digni sunt supplicia sustinere. Propterea igitur omnibus hominibus huiusmodi præcipimus à prædictis delictis abstinere, & Dei timorem in corde accipere, & sequi eos, qui bene viuunt. Propter talia enim delicta & fames, & terræ motus, & pestilentiæ fiunt: & propterea admonemus abstinere ab huiusmodi prædictis illicitis, vt non suas perdant animas. Sin autem & post huiusmodi nostram admonitionē inueniantur aliqui in talibus permanentes delictis: primùm quidem indignos † semetipsos faciunt Dei misericordia: post hæc autem & legibus [l] constitutis subiiciuntur tormentis. Præcipimus enim gloriosissimo præfecto regiæ ciuitatis permanētes in prædictis illicitis & impiis actibus post hanc admonitionem nostram, comprehendere, & vltimis subdere suppliciis [m]: vt non ex contemptu talium inueniatur & ciuitas & respublica per hos impios actus lædi. Si enim & post hāc nostram suasionem quidam tales inuenientes, hos subtercelauerint: similiter à domino Deo condemnabuntur. Ipse etenim gloriosissimus præfectus, si inuenerit quosdam tale aliquid delinquentes, & vindictam in eos non intulerit secundū nostras leges: primùm quidem obligatus erit Dei iudicio: post hæc autem & nostram indignationem sustinebit.

† Cōcor. c. vt clericorū mores. cū gl. ij. extra de vita & hone. clericorum.

TITVLVS VI.

VT † LIBERTI [n] DE cætero auro non indigeant annulo, & vt pristinis restituantur natalibus: & de celebratione [o] dotalium instrumentorum in libertis mulieribus facta: & hoc ipsorum nuptias legitimas fieri, & filios suos: si nuper etiam ancilla fuerit, & ipsam liberam esse celebratione dotis & nuptias legitimas: & qui ex ea processerint, filios suos.

† Alias, libertini.

Imperator Iustinianus A. Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule, & patricio.

PErfectis [p] omnibus bonis à magno Deo datis, existimauimus oportere & ipsas seruorū libertates cū à priore cōditione à dominis liberātur, eis omnino puras & infucatas & perfectas efficere: et propterea etiā deditītiorum iniuria liberauimus [q] libertates, & latinitates velut imperfectas

---

[a] Placationem. i. pietatem vel misericordiam.

[b] Vult. nō enim vult Deus mortem peccatoris: sed vt conuertatur & viuat. Al. nam & ecclesia nulli gremiū suum claudit: vt C. de sum. trin. & fide cath. l. inter claras. in fi. epistolæ.

Ecclesia nulli gremiū claudit.

[c] Grauissimis. i. Sodomiticis. Al.

[d] Et ipsi naturæ. C. de summa trini. & fide catho. in epistola.

[e] Et ciuitates. scilicet Sodoma & Gomortha. quod dic vt in historiis. Accursius.

[f] Ad hęc. i. iuxta.

[g] Iurant. s. iurantes abstinere: & post redeūt ad vomitum, quod grauius est curare: vt de infirmo dicitur qui recidiuat.

[h] Et iurare. s. abstinere repete.

[i] Capillos. scilicet Dei.

† Cōcor. c. & si christus. post prin. cum glo. super verb. creaturam. ex extra, de iureiur. vbi prohibet iurare per creaturā.

[k] Si enim. sic cōtra. s. de mona. §. hinc autem. in fi. §. col. j. Io.

† Facit ad hoc ca. vergētis. extra, de hæret.

[l] Legibus. C. ad legem Iuliam de adul. l. cū vir. & inst. de publi. iu. §. item lex Iulia.

[m] Suppliciis. vltimum suppliciumso lam mortem interpretamur: vt ff. de pœn. l. vlti.

Mors, vltimū supplicium dicitur.

[n] VT LIberti de cætero auro, &c.

Hæc prima pars excipitur. j. vsque ad. § si quis autē.

[o] Celebratione. in hac secunda parte duo dicuntur: vnū de libera, & aliud de ancilla. & hæc expeditur. j. e. §. hic similiter.

[p] PErfectis. Potest legi datiue & ablatiue.

[q] Liberauimus. vt C. de dedi. lib. tol. Accur.

Exclu

exclusimus [a]; & iterationes superfluas demõstrauimus: & Iuliam legem & Largianum [b] odiuimus senatusconsultum: vtpote in initio inaniter introductũ & rectè postmodum reprobatum: solamq́ valere Romanam ciuitatẽ in libertatibus volumus: non locis, non ætatibus [c], nõ alio quodam causam discernẽtes. Quoniam autem semper aliquid melius de nostris subiectis tractamus: etiã ipsum, quod perfectius [d] datum est à maioribus, existimauimus oportere adiectionibus ampliare.

Propterea sancimus, si quis manumittens seruũ, aut ancillam suam, ciues denunciauerit Romanos (neq; enim [e] aliter licet) sciat ex hac lege, q̃a qui libertatem acceperit, habebit subsequens [f] mox et aureorũ annulorũ [g], et regenerationis [h] ius, & non iam ex necessitate hoc à principibus postulabit, neque indigebit omnino vlla scrupulositate: sed libertatis virtute hæc omnia subsequenter, hac nostra lege ex præsenti die inchoante. Non enim aliquid horũ, quæ prius facta sunt, perscrutamur [i]. Firmamus igitur omnia præcedentia. vt valeant secundũ eos, per quos facta sunt modos: sed hæc quidem sic habere sancimus.

Libertus licet liber efficiatur ex manumißione, & ciuis Romanus: tamen manumittens: ius patronatus habet, nisi ei remiserit: & debet libertus patrono reuerentiam exhibere, & iniuriam non inferre: ne poßit in seruitutem reuocari. nam ex ingratitudine libertas reuocatur, sicut donatio. Angelus.

Illud verò adiicimus [k], vt nihil neq; post hanc [l] legem nostram lędantur patronatus iura. Illa verò, quæ nos sancimus, in quibuscũq; omnino hæc personis seruabimus: nisi tamen etiam ab his [m] libertum, qui libertatem donauit, absoluerit, aut per fideicommissum hoc relinquens, aut in ipsa libertate hoc adiiciens. Nam si hoc ille dederit: omnino qui manumittitur, absoluetur [n] etiam à patronatus iure, eò q́ ille hoc expresserit. Habeant itaq; hæc omnia, qui libertatẽ meruerunt: verũtamen seruent etiã post hanc nostrã cõstitutionẽ eis, qui ad talẽ eos perduxerunt honorẽ, omnẽ reuerentiã [o], & hoc qđ vocatur obsequiũ, & reuerentiam rectè legibus introductã: quinetiã abstineant [p] aut manibus, aut insidiis aut aliis ex quibus liberti tale aliquid agentes, rursus † & seruitutem sustinent secundũ de his scriptas leges [q], & restituuntur priori cõditioni. Nam si nullum penitus ingratum esse circa donatorem permisimus, licet fuerit bene natus, sed donationes infirmas pronunciauimus in iis, quæ dudum à nobis scriptæ sunt legibus [r], & in iis, quæ à nobis quotidie præcipiuntur: quomodo patiemur manumissorem, qui æqualis patri [s] circa libertũ factus est, ab eo aliquid pati malignum, aut iniurias forsitan asperas & indecentes [t], seu plagas [v], aut maximè intolerabilia sustinere dispendia? Sed si quid horum legitimis probationibus conuicerit [x] passum se, qui libertatem dedit, vel eius filios [y], post prædictas probationes libertum in priori restituimus [z] habitu: nomi-

a Exclusimus. vt C. de lati. libe. tol.

b Largianum. q́ tractabat circa legem Iuliam: vt insti. de suc. lib. §. pe. & quæ erat differẽtia inter latinos & dedititios et plene liberos, dic vt insti. de li. §. fi. Acc.

c Aetatibus. manumissi vel manumissoris: vt institu. de libe. in fi. nisi sit minor xv. an. olim hodie xvij. vt insti. qui ma. nõ pos. §. cum autem.

d Perfectius. id est libertas plena. q. d. non solum circa minores libertates correximus sed etiam circa plenã.

e Neque enim. interpositio est.

f Subsequens. i. subsequenter statĩ.

g Annulorum. q́ ideo sic dicitur, quia olim nõ poterant liberti secũdum quosdã ferre annulos. Sed nos contra: quia lege cautum non inuenitur: sed bene ferebant ex necessitate: & erat imago libertinitatis: vt. C. de iur. aure. annu. l. vltimũ. & habet patronus etiã bo. pos. contra tab. vt ff. de bo. li. l. etiam.

h Regenerationis. vt ingenui nati videantur: non est tamẽ omnino idẽ si per principẽ viuentẽ restituti essent natalibus: q̃a tunc vt ingrati accusari nõ possunt: vt C. de bo. libe. l. vltimũ. sed hic possunt: vt j. proxi. §. ergo quantũ ad dignitates vel matrimonia est hic secũdum Azo. non autem quo ad patronum est ingenuus: vt j. §. illud. Itẽ no. hic, q́ cum aliquid conceditur, & ea quæ illud faciunt, ad plenum cõcedi videntur: vt C. de bo. vacan. l. si quãdo. libr. x. & ff. de constit. prin. l. fi.

Concesso aliquo conceditur & illud &c.

i Perscrutamur. duo nota.

k Illud vero adiicimus. in Græca cõstitutione de iure patrona. de qua est mentio insti. de succes. lib. §. ij.

l Post hanc. id est post remissionem iuris patronatus.

m Ab his. iuribus patronatus. Acc.

n Absoluetur. s. libertus.

o Reuerentiam. s. vt ei assurgat: & ne temere in ius eum vocet. hoc etiam si fuerit remissum patronatus ius: vt C. de lib. & eorum liber. l. fina. & C. de bo. liber. l. fi.

Libertus quas operas patrono præstet.

p Abstineant. etiam post remissionem iuris patron.

q Scriptas leges. vt C. de li. & eorũ li. l. pe. & ãnpe. & l. fi. & ff. de li. agno. l. alimenta. §. j.

r Legibus. vt insti. de don. §. sciendum. & C. de reuo. do. l. vlti. Acc.

s Patri. dilexit enim eum vt pater manumittẽdo: succedit ei, vt pater filio ab intestato: vt instit. qui. mod. ius patr. potesta. sol. §. præterea. Ac.

† Facit c. ij. in glos. vlt. in me. extra, de postulati. prælat. & gloss. j. in c. vlt. post princi. de donatio. extra.

t Indecẽtes. alias indigẽtes alias indecentes.

v Plagas. scilicet verberum.

x Conuicerit. i. probauerit.

y Filios. Not. de filio: quia nõ sic de extraneo hærede: vt ff. de verb. sig. l. sciendum. & C. de oper. libe. l. j. & de lib. & eorũ liber. l. liberti.

z Restituimus. etiam

o

num [a] quidem perſcrutatione, & propter hoc diſpendiis, omnes eripientes: iuſtitiã autẽ vbiq; & æquitatẽ, & quod legiſlatorẽ decet, & quod placet Deo & liberto & dudum domino conſeruantes. Quapropter [b] ſint quidem & liberti & ingenui [c], ſiue ij, q dudũ [d] manumiſsi ſunt, & euidenter eis hoc, largitum eſt: ſiue illi, qui poſt hanc legem noſtram ad ingenuitatem venientes, tanquam bene nati iam facti viuant, & debitũ honorẽ manumiſſoribus reddãt: vt non denuò & libertate & bene natione cadãt: tanquam indeuoti ingratiq; conuicti, & à lege damnati. Erunt nanque ita perpetuè liberi & ingenui, ſi manumiſſoribus eorũq; filiis † in cõfuſam & liberã ſuam venerationem & reuerentiam deuotionemq; ſeruauerint: quibus videlicet cõſeruatis, nunquam ad priorem relabentur fortunam [e].

Nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahi: cum ancilla autem contrahens matrimonium, liberam eam facit, & natos ex ea productos. Bart.

Si quis autẽ libertam [f] ducere voluerit, aut [g] legitimam facere coniugẽ cuiuslibet dignitatis exiſtens [h], nuptialia conficiat documenta (hanc enim ſolã poſt manumiſſionem obſeruationem [i] adiicimus [k]) & ſint etiã præcedentes [l] filij, ſicut & qui poſt dotalia nati ſunt, liberi & ingenui & ſui, & patris ſucceſſores: & à poſtulatione annulorum aureorũ & priſtinum [m] † nataliũ liberati, nullamq; penitus habentes differentiam ad cætera ingenuorũ matrimonia. Libertas enim matris, inſuper & documentũ nuptiale, ſobolem liberam & ingenuam & patri ſuccedentẽ demonſtrabunt: & ita rebus & veritate [n] tuti efficiuntur: vt ſi cui [o] etiam ex ſeruiẽte muliere procreentur filij, & voluerit ille poſtea mulierẽ manumittere, & dotalia conficere documenta: mox [p] cũ ipſa dotis inſcriptione & filiis cõpetet [q] libertatis ſimul, & ſuorum: non requirentibus nobis ſpecialem libertatem in filiis fieri, & ſimul manumitti cũ matre, aut poſtea, vel ante eã fortè libertatẽ accipere: ſed conſcriptione ſola nuptialiũ documentorũ mox eis [r] etiã libertatẽ donamus. Quod enim maius vtique oſtenſurus eſt pater libertatis filiorum indicium [s], quã vxorem [t] oſtendere liberamq; ſimul & legitimã nuptialium documentorum conſcriptione [v]? Si enim miles relinquens legatũ alicui ſuarũ ancillarũ, ipſa donatione legati & libertatem dare videatur [x], quomodo non multò magis pater ſi documentũ nuptiale cõſcripſerit, habebit proprios filios ex hoc ſolo & liberos & legitimos ſucceſſores? Neque enim quilibet eũ putaturus erit voluiſſe filiorum quidem matrem legitimam [y] eſſe, & hoc tã magnum ei donaſſe opus libidinis, proprios autem filios ex ſuo natos ſemine, adhuc relinquere ſeruituros. Hoc ſimiliter [z] quidẽ pro manumiſſoribus, ſimiliter autẽ & pro

etiam ſi patronus remiſit patronatũ: vt ſ. in prin. huius §. dicitur. & C. de bo. lib. l. vlti. & tũc reuocatur in ſeruitutem fortè etiã ex his cauſis ex quibus reuocatur donatio: vt hic innuit. ſi autem non remiſerit, etiã pro leui culpa reuocabitur quæ cõſiſtet in faciẽdo: vt C. de lib. & eorũ lib. l. ſi manumiſſori. non autem ſi in non faciẽdo, vt C. de lib. cau. l. ſolo.

a Nominũ. quia non dicuntur hodie dedititij, vel latini. nam & nomine ſublato effectus tollitur: vt C. de ſer. l. a nullo.

b Quapropter. breuiter omnia repetit, quę dixerat à prin. cõſtitutionis.

c Et ingenui. quantum ad omnia, præterquã reſpectu patroni. Ac.

d Qui dudum. i. ante hanc legem.

e Fortunam. ſcilicet ſeruitutis.

f Si quis autem libertam. ſ. tuam.

g Aut. pro id eſt.

h Exiſtens. olim autem licebat patrono libertã accipere: niſi eſſet patronus ſenator, vel ſenatoris filius, vel in ſimili dignitate poſitus: vt C. de nupt. l. vxorem & ff. de ritu nup. l. lege Iulia. et l. oratione. & idẽ in ſponſalibus: vt ff. de ſpõ. l. oratio hodie vero indiſtinctè fieri poteſt etiam ab iis qui ſunt in dignitate, dũmodo ſcriptura intercedat, vt hic. & idẽ puto econtra: vt libertus patronam accipere poſſit. licet olim eſſet contra: vt C. de nupt. l. iij.

i Obſeruationẽ. ſcilicet vt interueniat ſcriptura.

k Adiicimus. de nouo.

l Præcedentes. ſcilicet ante dotalia inſtrumenta.

m Priſtinum. i. priſtinorum: vt ſit ſyncopatum: & ſic ponitur vicenũ. i. vicenorũ. ff. ad legem Rhod. de ia. l. nauis. §. cum autẽ.

n Et veritate. ſ. quia in veritate eſt contractum matrimonium, & filij iuſti ex eo procreati ſunt. alias contra. & dic hic vt diximus. ſ. de trien. & ſemiſ. §. fin. col. iij.

o Vt ſi cui. caute mutat caſum de liberta ad ancillam: quaſi dicat, adeo prædicta ſunt vera in liberta, vt in ancilla idem ſit.

p Mox. i. ſtatim.

q Competet. alias competens. Acc.

r Eis. ſ. filiis.

s Indicium. alias indicium, alias iudicium, id eſt, voluntatem. Acc.

t Vxorẽ. ſ. illorũ filiorũ matrem. R.

v Conſcriptione. & ſic no. q ſiue ſpecialiter fuerit manumiſſa, vt modo dixerat, ſiue ſolum accepta eſt ancilla in vxorem à domino: eo ipſo habet duo: et q libera eſt & q legitima vxor: vt hic, & ſ. in tit. in fi. Item ſi non fieret libera ex ipſa cõſcriptione dotalium inſtrumentorum non eſſet vxor: cũ inter ſeruum & liberũ non ſit matrimoniũ: vt ſ. de nupt. §. ſed & captiuitatis. Itẽ ſi alij dat ſciẽter in vxorẽ, vel patitur eam nubere. eſt eo ipſo libera, multo magis ſi ipſe eã accipiat: vt ſ. de nup. §. ſi vero ab initio. Accurſius.

x Videatur. vt ff. de mil. te. l. Titius. §. j. ſed nõ ſic in pagano: vt C. de te. ſta. mil. l. ex his.

y Legitimã. i. ingenuã vel vxorẽ.

z Hoc ſimiliter. nunc reſpicit primam

† Haloã. vndique defæcatã illimemq; & liberalem reuerentiam &c.

† priſtinorum.

† Facit. q ppoſuit. & ca. fina. extra, de cõiug. ſeruorum.

manumissis [a] sancimus. Nam si ea, quæ in præcedentibus dicta sunt manumissoribus non seruamus [b], segniores [c] forsan homines circa libertatis largitatẽ efficiemus. Nobis autẽ omne extat studiũ subsistere libertates [d] atque valere, & in nostra florere, & augeri republica. Etenim huius causæ desiderio [e] & in Libya & in Hesperia tanta [f] suscepimus bella, & pro recta ad Deum religione, & ꝓ subiectorũ pariter libertate. Facimus aũt nouũ [g] nihil, sed egregios ante nos imperatores seqmur. Sicut enim Antoninus Pius cognominatus (ex quo etiam ad nos appellatio hæc peruenit [h]) ius Romanæ ciuitatis prius ab vno quoque subiectorũ petitus [i] & taliter [k], ex iis, qui vocantur peregrini, ad Romanã ingenuitatem deducens: ille [l] hoc omnibus in cõe subiectis donauit [m], Theodosius [n] iunior post Constantinum maximũ sanctissimæ huius ciuitatis cõditorẽ, filiorum prius ius petitum in commune dedit subiectis [o]: sic [p] ẽt nos hoc videlicet regenerationis & aureorũ annulorũ ius vnicuiq; petentiũ datum [q], & damni & scrupulositatis prębẽs occasionẽ, [r] & manumissorum indigẽs authoritate, omnibus similiter subiectis ex hac lege damus. Restituimus enim naturæ ingenuitati dignos, nõ singulos decætero sed omnes [s] deinceps, q̃ libertatẽ à dominis meruerit: vt hanc magnã quandã & generalẽ largitatem nostris subiectis adiiciamus. Quę igitur ꝓ indulgentia subiectorũ nostræ placuerunt clemẽtiæ per hãc legẽ hæc tua celsitudo cognoscẽs, nostris subiectis faciat manifesta ꝑ programmata propria & hic, & in prouinciis: vt discant, quia nostrorum subiectorũ per omnia curã habemus, ea quę ꝓ vtilitate eorũ sunt, sancientes. Valebit aũt hæc lex in subsequentibus omnibus, & eis q̃ postea emerserint casibus: qđ enim recessit, non ꝑscrutamur.

TITVLVS VII.

APVD QVOS oporteat causas dicere monachos & ascetrias.

Monachi & moniales pro causis eorũ corã episcopo debent conueniri, qui disponere debet, an per se, vel per alios debẽt respondere. & secundũ legẽ & sacras regulas debent soli episcopi de talibus cognoscere & iudicare. Angel.

Imp. Iustin. A. Mennæ Archiepis. Constanti. & vniuersi eius tractus patriarchæ.

Rem cognoscentes non rectã fieri in hac [t] regia ciuitate, cõmuni lege existimauimus hoc mederi, inchoantes quidẽ ab hac felicissima ciuitate [t]: in omnia verò loca ea quæ subiecta [v] sunt, distendẽtes. Quidã enim volẽtes corrumpere orthodoxę fidei honestatẽ: si quidem litẽ habuerint, quasi cũ monachis aut ascetriis [x], ciuiles iudices interpellãt: at illi [y] mittũt executores pręsumẽtes [z] accedere intra loca sancta, & monachos trahere [a], atq; monasteria vel ascetrias inqętare forsan eas, q̃ nõ vidẽtur [b], & hic iniuriã & cõfusionẽ nõ ꝑuã adorabilib⁹ fieri locis. Propterea igiť sancimus, si qs quãcũq; habuerit cãm cũ aliq̃bus venerabilibus sanctimõialib⁹, aut sacris virginib⁹ aut mulieribus oĩno in mõasteriis cõsistẽtibus, Deo amabilẽ ciuitatis illius epm ĩterpellet, [c] ille verò mittat & cũ oĩ hone

mam partem titu.
[a] Pro manumissis. s. vt sint ĩgenui.
[b] Seruamus. s. ius patronatus. & sic C. de bon. quæ liber. l. ij. ibi, prospiciendum est.
[c] Seniores. i. pigriores. Acc.
[d] Libertates. vt recuperemus eos ab hostibus.
[e] Huius causæ desiderio. i. vt augeremus rempublicã.
[f] Tanta. s. vt pij dicamur: vel lege absolute tanta. q. d. multa.
[g] Facimus nouũ. id est, extraneũ, vel mirabile: imo consuetũ in similibus. & ideo duo similia ponit, non eadem. Primum est Antonini, Secundum Theodosij.
[h] Peruenit. vt dicamur pij. Acc.
[i] Petitus. i. rogatus imperator, vt hoc statueret. vel dic à quocũq; qui velit esse ciuis Romanus.
[k] Et taliter. s. dãdo singularia priuilegia.
[l] Ille. s. Antoninus. & dic hoc. s. ius Romanæ ciuitatis quod est supra.
[m] Donauit. vt q̃cunque ciuitatem Romanam habitaret ciuis Romanus esset: vt ff. de statu ho. l. in vrbe. quæ lex est Antonini. nec sit opus speciali impetratione.
[n] Theodosius. sicut repete.
[o] Subiectis. vt C. de iure delib. l. j.
[p] Sic. à simili.
[q] Petentiũ datũ. olim per singularia rescripta.
[r] Occasionẽ. occasionẽ dico indigentem authoritate manumissorũ. i. manumittentium: quia non solebant liberti facile natalib⁹ restitui, nisi cõsentiente patrono & ei⁹ filio: vt ff. de nata. re. l. ij. & leg. pen. & l. si. j. respõ.
[s] Sed omnes. repete per, &c.

APVD QVOS oporteat causas dicere monachos, &c.

Rem cognoscentes.
[t] Hac. i. Constantinopolitana.
[v] Subiecta. i. scripta ĩ. c. cõstitutiõe.
[x] Assisteriis. iõ quod assistãt orationibus & ieiuniis quotidie: quas vulgo appellamus reclusas. — Assisteriæ, quæ sunt.
[y] At illi. s. iudices ciuiles.
[z] Præsumentes. s. executores. Acc.
[a] Trahere. s. ad iudicium.
[b] Non vidẽtur. quia stant reclusæ: vt s. dixi.
[c] Interpellet. No. quod monachus conuenitur, licet ꝓ mortuo, vt seruus quantũ ad mũdum reputetur: vt C. de episc. & cle. l. deo. sed respondetur: ꝑ abbatem vel syndicos seu œconomos: vt infra, de sanct. — Monachus potest conueniri.

[t] Alias, in omni vero loco ea &c.

state, quæ sunt personarũ præsentia, disponat: siue oportet per abbates, siue per responsales, siue per alios quoslibet hos fieri, ipsi verò cum omni veneratione sacerdotali cãm examinent, & iudicent, & ciuiles non sint penitus eis iudices, neq; confundãt eorũ honestatẽ: cũ idonei sint Deo amabiles singularũ ciuitatum episcopi [a], & quæ de lite [b] sunt & de cautela [c] iudiciorũ, disponere & iudicare honestè atq; sacerdotaliter, & secũdũ leges nostras, & sacratissimas regulas. Sic enim & qui aliquã rationẽ habere putãtur, merebũtur iustitiã, & honestas sacratorũ inuiolata integraq; seruabitur. Cõmunis igitur sit lex, habeatq; custodiã & à gloriosissimis pręfectis, qui p cũctas existũt diœceses [d], & Illyrici dicimus & Lybiæ. Italięq; & occidentis totius, & à gloriosissimis præfectis vtriusq; Romę: & magnificentissimo prætore populorũ, & iudicibus gentium, eorumq; officiis, & nulla eius fiat omnino corruptio: sed integra ad honorem reuerẽdissimorũ monachorũ custodiatur. Hæc aũt etiam tua [e] beatitudo cognoscens, & ipsa custodiat in hac felicissima ciuitate, & eius [f] confiniis, vtatur ad Deo amabiles ciuitatum metropolitas (quorum ipse suscepisti ordinationem) proponens propriis literis hanc nostrã sacram legem. Verũ illi sub se constitutis episcopis hęc nũcient, vt ex paucis literis vna continuatio legis ad omnẽ pueniat ditionẽ [g]. Sed etiã accelerari lites sancimus monachis illatas, vt non mens eorũ [h] occupetur circa litis solicitudinem: sed velociter liberati, sacris operibus obsecũdẽt [i]. Sciãt igitur, qui præter hæc aliqd egerint: si quidẽ iudex sit, qui talẽ pferre sententiam [k] præsumpserit: qa ab administratiõe repelletur tan quã diuinitati cõtumeliã faciens, & pœna decẽ librarũ auri vnà cũ officio suo multabitur, sacratissimo nostro dãda ærario. Executores aũt pręsumẽtes offerre omnino admonitionẽ, ab ipsis Deo amabilibus episcopis prohibeantur, & retrudãtur [l] in locis, quæ decaneta †nuncupãtur, pœnas cõpetentes passuri exactionem nullũ decętero agere permittẽdi. Hac valente lege [m], si qs cũ aliquo reuerendissimorũ monachorũ, aut virginum aut mulierũ omnino sacrarũ & in venerabilibus monasteriis habitantiũ habuerit causam. De clericis etenim & ordine conuentionis eorũ iam leges conscripsimus, quas valere & firmas esse omni volumus modo. Scriptum exẽplar viro clarissimo Ioanni præfecto sacrorũ Oriẽtis prætorio, iterum excõsule ordinario & patricio. Scriptũ exẽplar Basilidi gloriosissimo magistro sacrorũ officiorũ. Scriptum exemplar Longino glorisissimo pręfecto vrbi.

TITVLVS VIII.

DE QVAESTORE [a].

Officium quæstoris in inquirendis personis in vrbe Constantinopolitana manentibus consistit: & si Constantinopolitanæ ciuitatis sunt ciues, eorum causas & negotia celeriter expedire; ex

san. episc. §. prouidere. & hic subiicit sic ergo à simili cõcipiam libellũ nomine filij, & respõdebit pater: vt C. de bo. mate. leg. j. aduẽtitia tamẽ hæreditate filiof. delata triplex in agendo & respondẽdo adhibetur distinctio, vt distinguatur an ambo cõsentiant in adeundo. s. pater & filius: an filius tantũ: an pater tantũ: vt C. de bo. quæ libe. l. vlti. in iis qui sunt in tutela vel cura ætas distinguitur. & absentia cõsideratur: vt si sunt pupilli, q fari possunt, de his possit cõcipi libellus authoritate tutoris: alias de tutore tantũ: vt ff. de admin. tut. l. j. §. j. sed & hic si contra collegiũ nomine monachi proponatur nõ reprobatur. argu. j. de sanc. episc. §. sportularum. eodẽque modo puto seruari, si monachus agere velit: Sed nunquid iurabit monachus de veritate dicenda, si agatur de eo, quod per eum factũ est, ad similitudinẽ minorum XXV. annis? Respon. sic. ar. C. de quęst. l. interrogari. qa ad iudicẽ spectat inqrere veritatem. argu. C. de ędend. l. is apud quẽ. & j. de litig. §. omnem: collatiõe ix. ibi, veritate perquisita. de calũ. autem nõ iurabit, cũ principales personę debeant iurare: sed monachus nihil habet, vel per leges vel per canonas: vt j. vt li. iurẽt. §. primo. in princi. & supra, de mo. §. illud. col. j. Itẽ quid de exemptis? Respon. sub papa conueniri.

Monachus an de veritate dicẽda periurare debeat.

[a] Episcopi. sed executiões mandantur per iudicem ciuilem: vt infra, de sancti. epis. §. si quis contra aliquem.

[b] Lite. s. vt dent dilationem & causam examinent.

[c] Cautela. i. qualiter caueatur iudicio sisti, & iudicatum solui: & rẽ ratam haberi secũdũ qualitatẽ personarum: vt insti. de satis. §. sed hodie. Sed quidã dicũt, quod hoc pignus accipere debet episcop[us].

[d] Diœceses. sic C. de episc. & cle. l. nulli. §. quod si inuito. Accur.

[e] Hæc aũt tua. loquitur Mennæ patriarchæ Constantinopolitano: vt in intitulatiõe. s. eo.

[f] Et eius. s. ciuitatis.

[g] Ditionem. i. notionem.

[h] Eorum. monachorum.

[i] Obsecundent. hæc eadẽ ratio & in aliis clericis est: vt C. de episcop. & cler. l. omnes qui vbicunque.

[k] Sententiam. ad monachos missam vt ad iudicium veniãt ciuilis iudicis respõsuri: & si episcopus rationẽ nõ fecerit, alius iudex ciuilis erit iudex: vt j. de san. epis. §. si quis autẽ pro pecuniaria causa. co. ix. Accur.

[l] Retrudantur. s. executores isti. A.

[m] Lege. eo quod alij scripserũt. quorum dicta nr̃a sunt vt C. de epis. & cle. l. cum clericis. & l. si quis. & l. oẽs qui vbicunque. quas leges facimus: vt C. de vete. iure enucl. l. ij. §. merito. & hodie est expeditum: vt j. vt cleric. apud pro episc. §. j.

†Alc. lib. præter. j. in dictione decaneta, fortasse inquit, dicatheta legendum vt locum intelligas in quẽ rei detruderentur, do nec iudicatum esset.

[a] DE QVAESTORE.

Hanc non lego, sed quidam sic not. primo de Dei auxilio, secundo de rescriptis reparandis: vt in.

vt in prin. & tertio de veneranda canicie.i.senectute: vt infra eodem. §. si verò vitæ occasionem.in fi.

a Cum dei auxilio. sic.j. de armis. in prin. & C.de vete.iure enucl.l.j. in princ.

b Eis.subiectis.

c Reparare.arg. pro rescriptis. qd' dic vt s̃.de hære.& Fal.§.semp igitur.

d Mediocriora. id est,pauciora. sic C.de defen.ciuit.l. per omnes.

e Aliquid.innouatum.

† Cōcor. ca. consuluit. extra de Iudęis.

f Prętores.repete castigatū dico per edicta & interdicta sua.

g Approbatum. i.castigatum: dico approbatumab omnibus habitatoribus &c. Azo.

† Haloā. cuius generis sane quiddam in ampla hac vrbe cum prætore plebeio fecimus, exi psa rerum experientia omnibus &c.

h Ciuitas populosa.vt s̃. de tabell. §.fi.&facit supra, de manda.princ.§. fi.col.iij.

i Ad cingulum. scilicet quæstoriæ dignitatis.

k Imponimus nomen. vt ff.de orig. iu.l.ij.§.deinde cū.

l Externarum. alias extranearū. ff.de captiui.l.non dubito.

m Quibus.s. aliquis nostrorū iudicum quibus &c.

n Horum.s. agricolarum.

o Fruentes.i. accipientes quæ petita sunt.

p Eis s.dominis: vt dent sibi agriculturæ permanentia instrumenta aratoria. Alb.

q Discernere cōfitendo vel negando. Azo.

† Haloā. & ad magistratū.

r Merētes.vt C. de re mili.l. tā collatores.& ff. q cuiusq vniuers.l. itē. §.j arg.ff.ad muni. l.municipes. ar.C. de aduo.di.iu.l.restituendæ.

s Schema.ff. de

traneos ad suas prouincias cum suis bonis remittere, et alios expellere: & validos & potentes operari facere: exceptis infirmis corpore, qui dimitti debēt. Bar.

Impera. Iustinianus A. Ioanni gloriosissi. sacrorum prætoriorum præfecto iterum exconsule & patricio.

Cum Dei auxilio[a] semper omnē facimus prouidētiam, vt subiecti ab eius clementia traditi nobis, illæsi seruentur:itaq; & leges ponimus omnē eis[b] curantes iustitiā, & qd' paulatim † labitur,reparare[c] festinamus:insup etiam administrationes inuenimus,quæ castigantes quod inhonoratū est, mediocriora[d] faciūt delicta: † quale videlicet aliquid[e] prætores[f] populi in hac felicissima magna vrbe, vtilissimo ex ipso rerum experimento omnibus regiā hanc ciuitatem nostrā habitantibus approbatum[g]. Ex hoc igitur experimento & aliud quiddā medela egēs moliri & adinuenire, legi & cingulo iustū existimauimus. Inuenimus enim, quia paulatim prouinciæ quidē suis habitatoribus spoliantur: magna verò hæc ciuitas nostra populosa[h] est turbis diuersorū hominum, & maximè agricolarū suas ciuitates & culturas relinquentiū. Hæc ad præsentem legē nos respicere procurauerunt, [i] & ad cingulum[i],quod nunc à nobis penè nouatum est: cui non piget nos de publico & annonas dare,& sufficiēs etiam officium cōstituere,& ex negligētia eius periculum releuare. Cingulum etenim hoc accipienti, quæstoris imponimus nomen[k] .sic enim & in initio eum inueniētes, dicimus autem priscis temporibus, in quibus vocabant inquisitores ad hoc venientes officium. Volumus autem † cingulum habētes hoc, respicientes ad Deū nostrumq; timorem, & legem requirere ad magnam hanc ciuitatem venientes, ex quacūq; prouincia sint, viros, siue mulieres aut clericos seu monachos vel mōachas, siue externarum[l] † ciuitatum aduocatos,aut alterius cuiuscunque fortunæ vel dignitatis existat,& perscrutari qui sint, aut vnde venerint,& qua occasione. & si quidē agricolæ sint:intēdere qbus[m] nostrorū iudicū horū[n] cōpetunt lites, & his imminere,velociterq; eos eripere difficultatibus,propter quas huc venerunt,& festināter vn̄ venerūt,eos remittere † competētia fruētes[o]. Si verò aliqui sint agricolæ cōstituti sub dominis, † & egentes eis[p] ad hāc venerūt regiā ciuitatē: pręparare possessores,citius eas discernere,[q] p quibus venerūt causas, & remittere merentes[r] mox quæ iusta sunt. Si verò forsitā † ad resultationē possessorū venerūt, & aduersus eos dicāt causas:siquidē multitudo sit:plures quidē remittere cōtinuò ad puinciā duobus aut tribus relictis : q secundū collitigantiū schema[s] litē exerceāt[t] :& ita eū imminere litis[v] auditori, & pcurare citius incidi[x] negotia:vt nō lōgitudo eis fiat tēporis,& maximè agricolis:quorū & præsentia supflua,& agriculturæ vacatio dānū & ipsis[y] & possessoribus facit. Si verò neq; agricolarū sit aduenīes multitudo,sed quidā forsitā alij, aut etiam litigaturi aduersus alios:& hic tardēt:nō qescere,sed cū omni instātia iudices vrgere cū festinatiōe eos cōtētionibus absoluere, & litibus liberatos remittere in suas ciuitates,& puincias habitare. Si verò forsan cū institerint[y] auditores litis,aut agricolarū dn̄i[z],qui à nobis sunt iudices statuti,vt litigātes aut obseruantes liberēt,ipsi adhuc differāt, & non citius eos à litis obseruatiōe liberauerint: tunc ipsum[a], qui à nobis in hoc cingulo

condi.& demon.l. municipibus.

t Exerceant.s. quæstionem. Alb.

v Litis. vt C.de iu.calū.l ij.arg. C. de autho.p.æ.l. vl. arg.ff de ope.noui nun. l. de pupillo. §.Pedius.

x Incidi.i.decidi vl' determinari. A.

y Institerit.s.quęstor. i. præceperit iudici expedire,& non fecit. alias institerint.

z Domini. nota dominum esse iudicem agricolarum.

a Ipsum. s. quæstorem. Al.

A poss

† Magistratum hunc.

† Externarum.

† Haloā. obtento iure suo.

† Haloā. & eorum indigētes præsidio ad hāc regiam vrbē deuenerunt:procuret, vt citius domini negocia ipsis expediāt.

† Haloā. cū dominis in disceptatione m venerint.

† & dominis.

constitutus est, deducere ad se litigantes, aut agentes aliquo iure à possessoribus [a], proinde non merentes examinare, & citius disponere pro quibus illi huic magnæ obseruant ciuitati, ad suas remittere patrias, aut omnino ex quibus venerunt locis omnibus perempto ad hoc priuilegio & fori præscriptiõe. † Si verò vitæ occasione aliqui aut lites non habentes, in hac sunt nostra ciuitate, vt [b] propter victũ, aut eo ꝙ hoc ad eorum desideria non sufficiat [c] :iam etiam peccent corporũ eorum statum, qualis quis est, inspicere: & si quidem valent eis corpora, potentes autem sufficere ad laborẽ sunt: siquidẽ seruilia fuerint, cognoscere quorum sunt, &hos etiam inuitos possessoribus transmittere. Si verò liberi fortuna, & ex aliquibus ciuitatibus aut prouinciis orti: hos transmittere ad prouincias, ex quibus orti sunt. Si verò huius terræ fuerint, & corporibus quidem validis vtantur, vitæ autẽ eis decens [d] non est occasio: † hos non frustra esse terræ onus [e] permittere, sed tradere citius eos, vt operum publicorũ attinet artibus, ad ministeriũ, & præpositis panificantiũ, stationũ, & hortos operãtibus, aliisq́ diuersis artibus, aut operibus, in quibus valent simul quidẽ laborare: simul autẽ ali, & segnẽ ita ad meliorẽ mutare vitã. Si verò aliqui noluerint † obseruare operibus, quibus traditi sunt: hos sectari [f] hac regia ciuitate. parcẽtes enim eis hoc sancimus: vt nõ segnitie eos ad illicitos actus impellẽte leges eos abripiãt ad pœnas nostris tradentes iudicibus. Læsos autẽ aut lęsas corpore, aut canicie graues [g], hos sine molestia esse iubemus in hac nostra ciuitate, aut diẽ agere volẽtibus adscribendos, & aliorum singulos interrogare qua venerint gratia, & inquisitis, quę digna sunt super eis agere, vt nõ pigri hic sedeant, sed cõpetẽtius agentes, ad ꝓprias reuertãtᷓ ꝓuincias. Si verò aliqui aut in hac habitantiũ ciuitate, aut etiam de foris veniẽtiũ, inculpẽt aliquos tanquam ab eis [h] dãnificati per occasionẽ fortè eorũ, quæ dicuntᷓ sportulæ, aut etiã ex hoc lęsionẽ, & dicãt eos aut præuaricari pro his nostras leges, aut etiã sine iudiciali pręcepto admonitionem eis offerre, quærere subtiliter hęc delinquẽtes cuiuscũq; fuerint dignitatis aut militię, & sub quo cõstituti sunt cĩgulo, eosq́; simul qdẽ cõprehendere: simul autẽ post ꝓbationes interminatas secundũ nr̃as leges exigere pœnas: nullo cõpetẽtiũ eis iudicũ defendere eos valente, & tã illæsos seruare eos qui iustitiã passi sunt, recipiẽtes quæ contra legẽ exacti sunt, q̃; pœnas nr̃is definitas cõstitutionibus supexigere: ac de eis referre, vbi perspeximus dãdas. Sup hoc autẽ quicũq; querelã suscipiũt falsitatis, seu quæ vocatᷓ falsa scripturã: in quocũq; collegio hoc requirere, & q sup his denũciãtᷓ, cõprehẽdere, & post inscriptiones [i], & probatiões punire. sic eñ hmõi audiẽtiæ damus potestatẽ ei. Si verò aliqs taliter læsorũ audierit ordinatũ secũdũ præsentem legẽ iudicẽ, & nõ iustã impetrauerit ꝓuidẽtiã, vt cogatᷓ ad nos & ad semp imperiũ hoc denũciare: sciat apertè q cingulũ [k] hoc assumit, qa ipse de suo reddet ea ei, qui ab eo neglectus est malè, quę decuerat eũ à delinquente accipere: insuper & maiorẽ indignationẽ nostrã experietᷓ iustè, vtpote nostras iussiones transcẽdere pręsumens. Maximè autẽ omnium, qui hãc administrationẽ habet, & perpetuè hoc ponit studiũ puris manibus oĩa agere & administratores [l] habere nõ sordidos, neq; turpi acceptioni paratos: sed purè & liberè administrare: & si tale aliquid sup ministris peccatũ ĩuenerit, hoc etiã punire, & ex ipsis prius ostẽdere suã firmitatẽ simul & castitatem. Propterea enim & decẽ libras auri occasione expẽsarum decernimus ei, & eius cõsiliario soli dos cẽtũ, & ministrãtibus ad expẽsarum causam solidos trecẽtos trigĩta damus annonę: quorũ etiam descriptionẽ huic legi apponi præcipimus, vt fisci † largitate contenti, alienis abstineãt: eruntque Dei & nostri subtiles cultores, & è cælo hanc nostrã fruẽtes ꝓuidẽtiã & administrationem, causis facilius & legalius vtentes.

a A possessoribus. s. incontinenti.
b Vt. pro vtpote.
c Sufficiat qđ habẽt, nã nihil habẽt vel parum. Azo.
d Decens. s. quia forte mẽdicare erubescit. Al.
e Onus. C. de offic. præ. vrb. l. vlti.
f Sectari. i. cũ dedecore & contumelia expelli.
g Graues. no. deferendum ætati & caniciei: vt ff. de termi. moto. l. ij. & C. qui æta. l. v. libr. x. & ff. de mu. et hon. l. semper in hac.
h Tanquam ab eis. i. ad eius pœnis. Alb.
i Inscriptiones. vt C. de acc. & inscri. l. j. in fi.
k Cingulum. facit s̃. quomodo oport. epis §. clerici. & §. fi. & argu. j. de col. §. super. col ix. & ff. de cust. reor. l. j. §. diuus. & C. de bo. sub. l. j. & C. de off. ciui iu. l. vna.
l Administratores. i. officiales, vel apparitores: vt ff. de offi. præfe. præ. & facit s̃. vt iudices sine quoquo suffra. §. volumus. & s̃. de man. princi. §. delinquentes. col. iij. & in authent. vt dif. iud. col. ix. & s̃. de man. prin. §. sed etiam. & §. deinde. collat. iij.

Liber

† Hal. oã. At si qui litis causam non habentes tm̃ cõparandi victus gratia in hac nostra sunt ciuitate, vt reliquũ vitę vel emendicando, vel si mẽdicitas ad illorũ auiditates non sufficiat, iam etiam delinquẽdo trãsigant: corporũ eorũ constitutionẽ qualis ea sit, inspiciat.

† Hal. nõ permittat vt inutile põdus terrę sint, sed prio quoque tẽpore in ministeriũ tradat eos artificib^9 publicorum operum.

† Vacare.

† Cõcor. capi. militare. xx. iij. q. j.

Damus autem administrationem habenti fiduciā & iudicibus insistere, & ad nos referre, & ex se agere cōpetētia † vt neq; infirmitate, neq; alio omnino culpat⁹, nr̄o super eo iudicio minor appareat. Licentiam verò similiter ei damus publicis epistolis vti ad ꝓuinciarū præsides †: vt ij, q remittunt ab eo, mittāt ad suas prouincias sine lite ibi ducturos: & si quo egēt legitimo auxilio, hoc percepturos. Illud maxime ꝓuidere, nō de iisdē secūdò molestari (qđ sæpe) eos, q hic vanè cōmorātur, deinde retrāsmissos ab eo, rursus remanere: & mox reuersos secūdarū ei causarū ꝑbere occasiones. Si enim denuò in hac felicissima ciuitate inueniat quosdam nidificātes frustra, qui liberati [a], & ad propriā prouinciā transmissi sunt: his & castigationē imponat decentem, & vehemētius iterū trāsmittat. Sic nobis etiā foris ciuitates habitabunt & magna ciuitas hæc cōfusione liberabitur. Si vero aliquos ꝓspexerit sui officij in transmarinis [b] partibus collocare, q etiā de foris cōueniētes inquirāt, & hinc destinatos suscipiētes, ad ꝓuincias dirigāt, & hoc agat, qđ vtile est reipublicæ per omcia venatus [c]. Hæc omnia sancimus, nostrorum subiectorū curā habētes: vt nō suas prouincias deserentes, hic atteratur, & moriātur forsan propriis priuati, & neq; paternis fruentes sepulturis: eò ꝙ & añ nos ponentibus leges [d] & rēpublicā cōstituentibus, hęc nō trāsitorio [e] studio fuerūt † sed & pigritiæ fuit qđā scriptura, & peregrinos oēs perscrutabātur. & neq; nouū † neq; leue [f] hoc causis studiū, bonū qdē & antiquū: neglectum verò in medio ab vniuersa [g] lædēte negligētia paulatim ꝑclitatū est corrūpi & ꝑimi, donec nos ꝓdesse hoc & vtilissimū inueniētes, rursus in rēpublicā introducimus. Sicut enim præbemus incorruptū [h] eum, & eius officiū esse volumus, & nihil extra q̄ à nobis dicta sunt, accipere: ita & indēnes eos seruari iubem⁹, vt neq; occasione codicillorū, neq; per occasionē annonarū, neq; per aliā quālibet causarū, aut in sacrū nostrū palatiū, aut in forum tuæ celsitudinis occasiōe codicillorū, aut præceptorū aliquid dare nūc, aut in futuro tp̄e immēsæ tuæ celsitudinis occasione emolumentorū, quæ per eos impēduntur ei, aut consiliario, aut eius officio: sed vndiq; eis pura seruari, quæ nostra largitate dātur. Sufficiet enim omnibus pro medela decenti germanè eum gubernantem cingulū, vniuersis vtilissimum esse. Quæ igitur nostrę placuerūt potestati, cognoscēs tua celsitudo omnia ad effectū perducere festinet, approbetq; nostrā ꝓuidētiā, quia & nouum cingulum adiecimus, & nostrorum subiectorum per omnia curam habemus.

TITVLVS IX.

CONSTITVTIO I. QVAE dignitatibus & episcopatu filium liberat à patria potestate.

Dignitas consulatus & patriciatus à patria potestate liberat sola dignitatis collatione: & generaliter omnis alia dignitas, quæ à curiali fortuna liberat: & à patria liberat potestate. Bart.

Imper. Iustinianus A. sacro regiæ vrbis senatui.

Qvicquid ad vtilitatē & ornatū [k] respicit à Deo traditæ nobis reipublicæ, hoc semper cogitantes, ad effectum deducere festinamus. Igitur etiā dudum legē scripsimus [l] super gloriosissimis nostris patriciis, quæ liberos eos dignitatis collatione paterna potestate demonstrat. Non enim decens putauimus, vt hos, quos nos in officium patrum prouehimus nostrorum, hi sub aliena sint potestate. Nā si emancipationis actio [m] dudū quidē & ꝑ eas, quę nūcupantur legis actiones [n] facta, cum iniuriis [o]

[a] Liberati. ar. C. de sanctis. episc. §. si vero monachus.

[b] In transmarinis. transmarinas partes appello Romanū portū, quem debet custodire q̄stor. & de omnib⁹ intrātibus interrogare q & vnde sint & ꝓ qua causa venerunt. Al.

[c] Venatus. sicut enim feras bestias homines venātur: ita & competentia iura imperator adinuenit, vt subiectis præbeat.

[d] Leges. s. prædecessores imperatores. Alb.

[e] Trāsitorio. trāsitorio studio vtūtur desides & pigri scholares, qui negligunt suas lectiones recordari. Ac.

[f] Leue. j. quibus mod. na. eff. sui. colla. vij.

[g] Ab vniuersa. No. quod negligētia omnia lædit. & facit. C. de ann. excep. l. vt perfectius. & ff. de transa. l. iij.

[h] Incorruptum. vt puras habeant manus: vt s̄. e. §. maxime. Alb.

i CONSTITVTIO quæ dignitatibus, &c.

Istæ duæ dictiones sunt ablatiui casus.

[k] Qvicquid. Ornatum i. decorē: ff. de postulan. l. j. in prin.

[l] Legem scripsimus: vt ff. de consuli. l. si lib. xij. raro fit tamen, vt ibi dicitur, quod filiusf. eligatur patricius.

[m] Actio. i. actus. sic. s̄. de nō alie. aut permut. re. eccl. §. finimus Acc.

[n] Actiones. i. legitimi actus emācipationis.

[o] Iniuriis. hunc modum emancipādi non vidi. & de eodem dicitur. C. de eman. lib. l. fi. & fiebat intercedente quadam ficta vēditiōe, & manumissione. ff. de ca. dim. l. iij. §. emancipato. & institut. quibus mod.

† Haloā. neque imbecillitatem aut aliud qcquam omnino causetur, quo minus nostro de se iudicio respondere videatur.

† Haloā. quo magis à se emissos, & otiose illic degentes in suas sedes remittant.

† Haloā. sed & contra ignauiam quæ dam constituta fuesit actio.

† Haloā. neque maioribus insolitū hoc genus studiū est, sed honestum & vetustū qđ tamen per secordiam, quę vniuersas res obiædit medio tempore neglectū ne paulatim intercideret, in magno fuit periculo, donec &c.

mod.ius pa.po.so.§.prę ter ea.sed hic modus alaparũ seruatur hodie in desposatione mulierum Bononiæ.

A præsidente.i.imperatore.Accur.

Non eos.i.si non possunt.Accur.

Liberare.quasi dicat, nõ dicerentur honestissimi codicilli.Acc.

Repente.s.secuta administratione.

Potestate.Et not.quod qui aliis iubet,non debe alij subesse: vt infra de sanct.episc.in prin.col.ix.ibi. qui alios docere,&c.& ff.de edend.l.si quis ex argentariis.§.prohibet.

& alapis liberabat eos huiusmodi vinculis: quomodo futuri essent codicilli omnium honestissimi dati à præsidente [a] vniuersis imperio, nõ eos [b] posse paterna potestate liberare [c]? Nunc autem clementius, aut etiam honestius in republica cogitantes, sed super [d] gloriosissimis consulibus, qui propriũ nomẽ ipsi [e] post imperium [f] præbent: & solis cõsularibus codicillis [g] honorant & super [h] cingulis, quæ liberare à curia possunt: hoc est pręfecturæ & magistri militatus: dicimus autem in ipsis sedibus & operibus agnitis [i]: hoc ipsum sancimus esse, vt omnis talis dignitas, aut etiã cingulũ huiusmodi acquisitũ aliquibus quoscũq; nos probauerimus, q eos liberet [k] à curia, hoc valeat: & vt potestate eos liberet patrũ atq; auorũ. Nã si sanciuimus, vt si qs seruus sciẽte domino mereatur militiã, aut quãlibet dignitatem adipiscatur: repẽte ab imperio liberetur [l], & in ipsam rapiatur ingenuitatẽ: quomodo nõ est iustũ tantos promerentẽ codicillos [m], non etiã paterna potestate liberum fieri? Propterea igitur hac honestissima vtẽtes lege, sancimus & ordinarios consules, si sub potestate consistant, vnã cum ipso verbo, quo hoc his donatur officium suæ potestatis fieri: necnon & iis, qui honorãtur ab imperio per consulares [n] codicillos, si sub patris sunt manu [o], fieri codicillos eorum sub potestatis occasionem [p]. Et si quos nos per vniuersas diœceses gloriosissimos præfectos sacrorũ nostrorum prætoriorũ instituamus, aut in præfectura ciuitatis vtriusq; Romæ ꝓuexerimus, aut in quolibet magisterio militari hos repente [q] etiã suæ potestatis fieri. Eũ nanq;, qui tantorum iudex est, & tantis iubet, manere sub potestate [r] alterius, & non inter eos, qui suæ potestatis sunt, scribi, nostrorum indignum iudicauimus legum simul & tẽporũ. Generaliter [s] autem, sicuti dictum est, sancimus, vt omnis dignitas [t] & omne cingulum à curia [v] liberare [x] valens, hoc etiã suæ potestatis præmium honoratis pręstet [y]: & nobiliores [z] adhuc patres ostẽdat [a]. Si ergo ab imperio sic honoratorũ aliq sint patres: qui si non hoc esset, etiam ipsi pariter studerent imperium pro istis [b] petentes. quapropter siue est aliquis nunc quidẽ sub potestate iis fruens honoribus, aut cingulis quos [c] in primis enumerauim⁹, siue postea erit, etiã huncius potestatis suæ sequatur, & peculium eis donans [d], & arbitrij liberi esse præbẽs: ac dignè agere honore & iudicio super his ab imperio habito. Hoc enim multo maior patribus laus erit, & lætitiæ occasionem [e] præbebit magnæ.

Qui liberatur à patria pote-

Sed sup. non solũ super patriciis.

Ipsi. alias imperij. alias ipsi, & alias tempori.

Imperiũ. quoniã in documẽtis post imperiũ cõsulis à populo iseri debet vt s. vt præponatur nomẽ imperatoris in documẽtis. & de consulibus. Al.

Codicillis. s. sola electione. Acc.

Et sup. Repete & cogitãtes, & dic cingulis. s. aliis quę nõ liberãt solis codicillis, sed opibus agnitis: vt subiicit.

Agnitis. i. acceptis vel cognitis.

Liberet. vt ff. de adop. l. si cõsul. Accur.

Liberetur. s. dominica potestate. & prim⁹ casus est. C. q mi. nõ poss. l. sup seruis. Secũdus est in eod. tit. l. si quis. sic. & ff. de off. pręsi. l. barbarius. & s. de nupt §. si vero.

Codicillos. in duobus ergo casibus sola dignitas sine administratione liberat: vt cõsulat⁹, & patriciatus: vt hic colligitur, vt inst. quibus modis ius pa. pot. sol. §. filius. alias ita demũ si cũ administratione: vt probatur. C. de decur. l. vlti. lib. x. & s. in prin. huius. §. ibi, & operibus agnatis, &c.

Per cõsulares. codicillos, qui habent dignitatẽ consularem sine spe administrationis: sed s. cum spe.

Manu. id est, potestate.

Occasionẽ. sic monachatio est cã liberatiõis à potestate diaboli: vt s. de mona. in princ. cõsti. & facit. s. quõ opor. epis §. sancimus. coll. j.

Monachatus liberas à potestate diaboli.

Generaliter autẽ. repetit supradicta, vt sub regula comprehendat.

Dignitas. s. cum administratione.

A curia. s. q valeat liberare, dicitur. s. titu. vt ordin. præ. col. v.

Liberare. i. à curiali conditione, à qua liberatur quis per xij. dignitates, quæ numerãtur. C. de decu. l. vl. lib. x.

Præstet. Sed finita dignitate nõne recidẽt in potestatẽ? quod videtur, qa cã cessante, &c. vt C. de epis. & cle. l. generaliter. Sed dic cõtra, qa extẽdẽdus est fauor dignitatis: vt j. §. px. Itẽ determinari videtur, qd nõ possit redire, nisi adoptione vel ingratitudine: vt ff. de adopt. l. fin. & C. de ingra. lib. l. & facit adhoc. C. de aduo. diuer. iudi. l. cũ aduocatio. Accur.

Dignitatis fauor extendi debet.

Et nobiliores. Not nobilitari patrẽ per filiũ: magistrũ per scholarẽ: & præsidẽ per subiectos: vt s. de defen. ciui. §. j.

Nobilitatur pater per filium &c.

Ostendat. sic ergo ab imperio honoratorũ sũt pres.

Pro istis. s. filiis pro quibus offerrẽt preces, vt in dignitatibus eos poneret imperator.

Quos. s. honores.

Donãs. s. in totũ: vt C. de bo. quę lib. l. penult.

Occasionẽ. No. dignitas filij gloria & laus patris, cum vna sit persona: vt C. de impuber. & aliis substi. l. fin. sic ecõtra decus patris, filij vẽt vt ff. de li. cã. l. iij. & filij iniuria patris est. ff. de iniu. l. sed si vni⁹. §. ait pr̃tor. &

tor. & §. filiofam.

a Præbere. s. oporteat. Vl.

b Legitima. i. agnationis iura. Ac.

c Patrum. nã tunc recidunt: vt instit. qb. mo. ius. pa. po. sol. §. j. Sed contra ff. de adopt. l. si pater. & instit. quib. mod. ius. pat. pote. sol. §. ij. in fin. Sed dic hoc speciale: vt hic dicitur. Accur.

d Acquiri. hodie. Sed olim cõtra: vt C. de epi. & cle. l. sacrosanctæ. Item liberat à seruili & ascriptitia, sed nõ à curiali: vt j. de san. episc. §. sed hoc quidem. coll. ix.

e Quem. scilicet largitatem.

† DE IVDICIBUS. A[...]

A principe delegatis in ciuitate Romana, qui sunt xv. octo minores, & iiij. maiores: vt infra, eod. §. vetus. & sedebit quilibet in suo prætorio in basilica: vt infra, eod. §. sedebunt. & hæc pars expeditur infra, eo. vsque ad §. quia vero.

† Cõcor. cum hoc tex. c. tua. cum glos. super verbo, citari. extra, de fili. presb.

g Permaneat. s. vnaquæque pars ei, quod iudicabit iudex. & exponatur permaneat. i. permanebit, vt sæpe fit. Vel dic, qđ hæc litera est superflua, quod permaneat: nec est in nouellis. Azo. & hoc expeditur infra. e. §. qa vero multæ. Acc.

h Et vt appellationes. hoc expeditur. j. §. nostros. vsque ad §. omnia autem.

i Et vt in media. hoc dicitur. j. eo. §. omnis autem. vsque in finem.

Zenone. Lex. quam nõ habemus.

k Caderet. in de-

state per dignitatem, non perdit iura filiorum: & filij eius reincidunt in potestatem suam mortuo eius patre. Itẽ episcopus liberatur à patria potestate. Ang.

Illud quoque lege cauemus, non has tales suas potestates similia præbere [a], qualia aliæ quæ per emancipationes fiunt: sed præcipuum quoddã præmium imperiũ conferre talibus suis potestatibus. Non enim volumus eum, qui ita suæ potestatis sit, perdere aliquod legitimorum ius, sed sint & generi ad eos, & ipsis ad genus intacta legitima [b], & ex natura serua ta iura, & filij eorũ post mortem auorum sub eorum recidant potestatem ac si contigisset eorũ parentes morte suorum patrũ, & non ex præsenti lege suæ, potestatis fieri: & meritò filios post mortẽ suorum patrium [c] sub potestate habere, vt nihil horũ quæ ab imperio cõferuntur, eis deesse videatur, quoniam omne bonum †, siue à Deo acquiritur hominibus, siue ab imperio sequente Deum decet esse mansurũ: & omnis malitię ac diminutionis extraneũ. Palàm verò est nullum esse, qui nesciat prę omnibus, sanctissimis episcopis ipsa ordinatione etiam suam potestatẽ acquiri [d]. Qui enim omnium sunt spirituales patres, quomodo sub aliorum potestate cõsistãt? Sed conuenit etiam eos huiusmodi potiri honore, & hoc ex hac nostra legislatiõe frui. Quę igitur nobis visa sunt, ad vestram reuerentiam & honorem ò colendissimi patres, volumus in perpetuum splendere nostræ reipublicæ tam ad nostrum ornatum, quàm ad nostræ largitatis [e] probationem, quam nostris patribus & cõsulibus sacredotibusque consulimus.

TITVLVS X.

DE IVDICIBVS †, & vt nullatenus cum iureiurãdo eligatur aliquis iudex, quod permaneat [g] ei: & vt appellationes [h] accipiant modis omnibus iudices: & vt in media [i] lite factæ formæ quomodo oporteat decidi cognitionem, nõ attendant iudices.

Imp. Iustinianus A. Ioanni glorioss. prætoriorum Orientis præfecto iterum exconsule & patricio.

A Zenone pię memoriæ scripta est lex deiudiciorũ ordine, multas quidem mutationes sub sequentibus suscipiẽs temporibus ad hoc autẽ peruenit, vt paulatim penè omnino caderet [k]. Nã & qui in ea cõscripti sunt pedanei iudices [m], humanam omnes reliquerunt vitam [n], & plurima definiti [o] iuris tacita sunt [p], & certam nõ meruerunt memoriam: sed vsus hoc percipiẽs [q], in aliam trãstulit [r] figuram. Nos igitus videntes omnino confusum [s] iudicij schema [t], existimauimus oportere hoc lege [v] determinare, quæ [x] decẽtem ordinẽ imponat causæ. Non enim existimauimus oportere [y] habere [x] iudicũ quorũdam nomina, maximè legum ineruditorum, deinde neque causarum habẽtium experimẽtum. Nostris [z] enim administra-

suetudinem.

m Iudices. s. discreti & periti: quos delegauerat Zeno. Azo.

n Vitam. nã omnes sunt mortui.

o Definiti. i. dictæ leges à Zenone, secundum Azo.

p Tacita sunt. i. taciturnitati tradita. Accur.

q Percipiens. i. amissionẽ & obliuionem definiti iuris.

r Trãstulit. s. ordinẽ iudiciorũ, vt deduceretur ad imperitos: quibus deputabantur causę.

s Confusum. per dictum vsum q deputabat causas imperitis. Ac.

t Schema. i. ordinem. iudiciorum.

v Lege. scilicet hac præsenti.

x Quæ. s. lex.

y Habere. i. non volumus aliquẽ iudicem dari, qui leges ignoret. & maxime quod est hic, abundat: vt C. de manu. test. l. fin §. j. idẽ intellige de legatis. Nã hæc constitutio de his tractat. secus in ordinariis: vt infra. px. nostris enim, & c. Itẽ. C. de iudi. l. certi iuris. cõtra. Sol. ibi non dicit qđ literas ignoret, licet sit miles. Vel dic, qđ ibi habebat experimentũ causarũ hic nõ: vt hic subiicit. Vel dic, qđ ibi interim inter milites tantũ illud sibi permittitur: vt C. de iurisc. om. iud. l. magisterię. non inter alios: vt hic. Itẽ secus si delegaret illiteratus à principe sciente: vt ff. de re iudi. l. quidã cõsulebat sed si ab eo ignorante, vel ab lio s[...], vel ignorãte, illiteratus delegatur, non valet: vt hic.

z Nostris. q. d. aliud est administratoribus, q etiã imperiti iuris possunt esse

† Haloã. vt aliqui iudicum nomẽ gestent, qui & legum maxime sunt imperiti, neque vllũ in rebus gerendis obtinẽt vsum.

toribus[a] adsunt modis omnibus assessores[b], & ea, quæ legũ sunt, explicantes & occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis, quas apud nos habent, meritò iudiciorũ cōplent partem per suorum præsentiam assessorũ. Illi autem[c] neq; cingulũ habentes, neq; nobis ministrantes, nisi potuerint per se nosse, quod iustũ est, sed aliunde emendicare iudicandi honestatem, quomodo non maximum vitium erit reipublicæ, non eis, qui ex se[d] quod agendum sit sciant, lites tradere, sed sinere eos quærere alios †, à quibus liceat discere, quæ ipsos in iudicādo eloqui decet. Hæc nos meritò ad præsentem erexerũt, nostrorũ subiectorum curā agentes, & volentes eis etiā, quæ de iudiciis sunt, in promptu esse atq; facili, & absque omni dilatione transigenda. Vetus igitur schema[e] Zenonis cōstitutionis piæ memoriæ, quæ vnicuiq; prætorio[f] certos definiuit iudices, omnino pimimus: eligere verò perspeximus in rebus vtilibus habētes attestationē[g], qui cōmunes omnium[h] erũt iudices tanquam vndique electi. & hoc quidē gestũ[i] est: & electi sunt à nobis iudices, Anatholius[k] vir spectabilis iam aduocatiōe dudũ cōpleta, & inter spectabiles fisci aduocatos deputatus: ac Flauianus[l], qui nunc aduocatus fisci consistit, & Alexander[m], & Stephanus, & Mēnas, eloquentissimi aduocati, & pedanei iudices tui fori, & Alexāder alter[n], quē pedaneũ iudicē esse prætorij gloriosissimi magistri sacrorũ officiorum cognouimus: & duo subsequentes alij aduocati tui fori, Victor, & ex † Quizico[o] Theodorus. Ex aduocatis itaque isti iudices pręponantur. Quia verò cōpetēs[p] est, esse etiam maiores iudices aliquos dignitate prouectos experimento causarũ multarũ, aut plurimi tēporis exercitatos, magnis cingulis aut multitudine[q] horum excitatos, qui etiā nostræ obseruent pietati[r]: ideo pspeximus & gloriosissimis quidē patriciis Platonē[s] gloriosissimũ patriciũ, q in vrbana pfectura obtinuit tēpus, & secundo in illis sedibus constitutus est, vt Victorē[t] gloriosissimũ, & ipsum, qui tam in magna Hellade[v], quā in nobili Alexādrinorũ ciuitate administrauit, et præfecturæ vrbanæ tenuit præsulatũ, & neq; legũ inexpertũ, & Focā[x] gloriosissimum inter nostros annumerādos iudices, virũ quæcunq; sedes nouerit laudatũ, quàm sibi præstātem, insuper & quę legũ sunt sciētem. Inter hos Marcellũ[y] quoq; magnificētissimum semper quidem eum præsentem, & circa iustitiæ[z] miramur obseruationē. & ab omnibus penè nos adeuntibus, propter hoc petitum scimus[a], & cōsiliario[b] vtentem laudabili, quatenus disponere, quæ ex legibus † sunt, possit, id est Appione viro spectabili & fisci aduocato, & in aliis habente testimonium optimum, tam apud alios, quàm à nobisipsis.

Iudicibus præteritis princeps causas delegat: & si in-

---

esse, eo q hũt assessores qui supplent eorũ defectũ: sed hi iudices pcipue ppter peritiā legũ eliguntur. Azo. & sic respondet tacitę obiectioni.

[a] Administratoribus. s. præsidibus prouinciarum. Al.

[b] Assessores. s. cōsiliatores: vt. s. vt desũ. scu su §. illud.

[c] Illi autem. s. delegati & ineruditi iudices.

[d] Qui ex se. s. tradere lites, vt subiicit. Sic no. quod iudex non debet esse illiteratus: sic nec aduocat[o]: vt. C. de po. l. ij. licet & aliter lex illa intelligi possit: nec medic[o] sine physica: vt ff. de of. pt. l. illicitas. §. sicuti. Nec chirurgicus sine chirurgia: vt ff. ad leg. Aqui. l. qua actione. §. si. nec doctor indoctus: vt j. de sā. epi. §. j. nec instructor instruēdus: vt ff. de eden. l. si quis ex argētariis. §. ptor & si cuius rei peritia ab aliquo exigitur, si non habeat, est i culpa: vt ff. qđ qsque iur. l. ij.

[e] Vetus igitur schema. i. forma. Alber.

[f] Prætorio locus vbi prætor reddit iura.

[g] Attestationem. q. d eligemus eos, q bonæ famę & testimonij sunt. Azo.

[h] Omnium. s. & actorum & reorum Alb.

[i] Gestum. i. elegimus iā vt subiicit, & enumerat primo viij. qui ex minori ordine eligũtur: & postea quatuor, qui ex maiori: & sic sunt xij.

[k] Anatholius. primus.

[l] Flauianus. secũdus.

[m] Alexander. tertius, & quartus, & quintus.

[n] Alexander alter. sextus & duo alij. s. septimus & octauus.

[o] Ex Quizico. i. qui fuit de illa terra: vt. s. de mon. §. j. in fi. colla. j.

[p] Competens. s. cognouimus. Ala.

[q] Aut multitudine. i. experimento multarum causarũ & magnis cingulis Azo.

[r] Pietati. id est, obsequiũ & fidem præstāt nobis piis.

[s] Platonem. hic est primus de quatuor maioribus iudicibus.

[t] Victorē. hic est secundus. Acc.

[v] Hellade. ciuitas quædam. Al.

[x] Focam. Hic tertius est de maioribus. & quod dicit quæcunque, supple Focam dico virũ laudatũ, quæcũque sedes nouerit. i. in quacũque sede fuit electus & notus: & non solũ eum, sed etiam præstantē si bi sedē, id est, eligētē. ac si diceret tam ipsum electum, quā eligentē Focam dico etiā sciētem quę legũ sunt. Et sic nota quod qui bene legit, est laudādus: vitaperādus q male: vt hic, & infra, de san. epis. §. iij. & infra. e. §. hoc autē. colla. ix.

[y] Marcellum. hic est quartus.

[z] Iustitiæ. quia iustitiā habet in prōptu: vel quia seruat bene eā. & supple ita. s. qđ miramur. Accur.

[a] Scimus. qa omnes petiere à nobis, vt eum institueremus cum aliis.

[b] Consiliario. fo: litus erat iste Marcellus semper habere secum aliquē legis peritum, cuius consilio decidere causas solebat Appionē: vt subiicit.

Delega

Literatus debet esse iudex aduocatus, & medicus.

† Cōcor. ad hoc c. ex literis. in fin. extra de cōsangui. & affinitate.

† Hal. ex cyzico.

Qui bene legit, laudandus: qui male vitupe randus.

† Facit. cum gl. super verbo canones. extra de offi. ordi. ibi bona glo.

a Delegamus.i.delegabimus:vel delegamus in præsenti:& fuerit,ꝙ subiicit,erit preteritum subiunctiui. & sic no.ꝙ isti sunt delegati,& de his tractat hęc constitutio,vt dixi ȝ.eo. §.j. & nota ꝙ loquitur vt in tertia persona,& vt in secunda hic de istis.

b Iudicum.s. delegatorum maiorum.nam ȝ. in illo §.vetus.hucusqꝫ minores & maiores delegauit. & hic ꝑmittit maiores delegare minoribus quos vocat pedaneos officio & dignitate. Alij verò erant pedanei officio sed non dignitate. nec potest dici,ꝙ hic vocet iudices administratores:quia ȝ.e.§. nos. circa prin.ordinarios siue administratores eos sic in distincte appellauit.in noue.tamen dicitur cõtra:quia hic iudices appellat magistratus: & ideo illud videtur sequendum. coarctandũ.tamẽ est in magistratibus populi Romani & iudicibus à principe Romæ constitutis per delegationem, qui in regia basilica etiã præcipiuntur sedere.quod est verius.

c Particulares.s. vt partem habeat examinatiõis causæ ille, qui delegat. s. semel audiat . in princ.& in medio, & in fine. & sic ferat iudicium.i. sententiã.Cætera expediuntur per cõsiliarios: vt ȝ.defun. seu.fu.§.illud. coll. v. ibi enim ꝙ permittitur administratori,permittitur & delegato hic. & ideo in hac parte corrigitur. Vel melius particulares vocat examinatores:qa iudex à principe delegatus vna cũ cõsiliariis suis causã examinat totã,& ĩ fi. fert sentẽtiam;vt in §.alios.& hic dicit.vel hoc locale est.i. Romę.vel hic iudices vocat magistratus ordinarios:vt in nouel.& ĩ.innuitur.§.illo.ibi,si quis tñ &c.

Cõcor. cũ hoc. §. in ca.consuluit. in glo. super verbo gratiam. vbi dicitur ꝙ de iure mero. extra, de officio deleg.

d Pedanei.s.iudices.Ac.

e Et nunc.sicut olim.Acc.

f In quibus sic ordina literam,in quibus nunc domunculis &c.& regiam basilicam appellat palatium maius,ꝙ est apud Lateranum,in quo tempore huius legis reddebatur ius.& sunt ibi multæ camerulæ , vt hic dicit.& est verum,in quibus stabant iudices in iudicando, & ibidem stetit Sibylla & iudicabat;hodie verò in Capitolio reddunt Romæ ius.

Iudicari non debet de nocte.

g Matutino. sed nũquid de nocte poterit iudicare? arg.huius.l.ꝙ non;sed arg.contra.C.de transa.l. non minorem.& ff.de fer.l.more Romano.Solu.iudicare potest de nocte ex volũtate,sed de die ex necessitate.

h Mox.aliquod tamen momentũ naturę debet interuenire saltem,vt vadat iudex comestũ:vt ff.de ver.obli.l.cõtinuus.in prin. Sed quomodo in vesperis iudicat:cum turpe sit magistratibus tali hora esse in iudiciis:vt ff de eri.iu.l.ij.§.& quia. quæ est cõtra? Rñ.illud in ordinariis: hoc in delegatis à principe, vel posset dici,ꝙ vsqꝫ ad vesperas ius debeãt reddere vt hic:non ex nunc,vt ibi.

dices superius nominati volunt causas delegare,possunt eorum cõsiliarijs rei examinationem committere : ipsi verò debent ferre sententiam. Ange.

Iudices itaque post nostros administratores hos esse volumus & his omnibus negotia secundum quod nobis visum fuerit, delegamus [a] . Si quis autẽ nostrorum iudicum [b] deputare voluerit causas,iis qui definiti sunt à nobis,pedaneis iudicibus tractat, & alteri omnino nulli: nisi consiliariis suis cõmiserit particulares [c] examinationes, ipse pro omni negotio iudicium portaturus.

A mane vsque ad vesperas iudex sedere debet. Angel.

Sedebunt † autem hi pedanei [d] iudices continuè & nunc [e] in regia basilica,in quibus [f] & nunc domũculis iudicant,matutino [g] mox [h] & meridie & vespere audientes causas, nõ solũ, quæ post legem [i] mouendæ sunt apud eos, sed etiam alias vt quæcũqꝫ apud alios [k] quidem sunt secundum autiquum motæ schema nunc autem à nobis ad eos mutari ꝓceptæ sunt. Illo custodiẽdo, vt si sub appellatione à pedaneis iudicibus, aut gloriosissimis viris fiant [l] causæ, & ipsæ [m] quidẽ à nobisipsis delegatæ sint secundum quantitatẽ [n] aut in commune : apud gloriosissimos iudices nostros examinabũtur, aut aliis secũdum consuetudinem sacrarũ cõsultationum [o] delegabuntur. Si qui tamen gloriosissimorum [p] nostrorum iudicum causas eis [q] delegauerint: ad eos,qui hos miserunt, eis audiẽtibus appellatio remeabit:ab illis autẽ rursus secũdũ ꝑdictũ [r] modum talia iudicabuntur.

Iudices pedanei debent per se causas audire ad hoc, vt litigantes à circumitu liberẽtur: & debent terminum perfigere partibus, in quo velint ferre sententiam. Angelus.

Audient [s] igitur omnes quidem litẽ vsqꝫ ad trecentos solidos existẽtem sub schemate [t] annotationis. Sic enim velocius lites iudicabũtur, & circulis cognitionalibus [v]

i Legẽ.s.istam.

k Alios.i. apud eos qui sunt ineruditi lectum : & appellantur idiotæ.

l Fiant.i.appellatur ab eorum sententiis.

m Et ipsæ. scilicet causæ.

n Quantitatem. i. habita distinctio ne vtrũ sint magnę quãtitatis: vt tunc in commune apud nostros iudices. aut minoris:& tũc aliis committatur vt C.de ap.l.in offerendis. & l. præcipimus.Ac.

o Consultationum. cõsultatio dicitur rescriptũ ab imperatore sup aliquo negotio, de quo cõsulit, factũ.

Consultatio quid sit.

p Gloriosissimorũ. i. ordinariorũ.

q Bis.i.alicui de xij.Acc.

r Prędictũ.idest prout dicit. C . de ap. l. præcipimus. § hæc appellatio. & C . qui pro sua iurisd.l. j.in fin. & ff. quis & à quo ap.l.fi.

s Audient omnes. vel dic omnes magistratus.s. mares & minores,qui numerantur.ȝ.eo.§.vetus. Vel dic omnes lites vsqꝫ ad ccc.solidos,vt & defensor ciuitatis:vt ȝ.de defen.ciuit.§.& iudicare. col.ij. Vel verius omnes lites.i.regulariter lites:nõ autem ibi de manu in manum vt subiicit,sic enim &c.

t Sub schemate.i.figura vel forma,qua delegati sunt, nam annotatio delegatio dici potest.& sic nota ꝙ secundũ formam rescripti sit à iudicibus delegatis iudicandum,vt hic,& ff.mãd l.diligenter.nisi id nõ possit sine alio aliquo explicari:vt ff.de iuris.om.iu.l.ij. vel dic annotatiõnis.i scripturæ. q. d. acta iudicialia debẽt esse in scriptis,vt extra de ap.c.vt debitus.& licet hoc fiat,tamen nihilominus & sententia datur in scriptis:vt subiicit, & C.de sent.ex breui.reci.l. j.

Rescripti forma à iudicibus nõ debet transcendi.

v Et cognitionalibus.forte in l.Zenonis pergebat causa de manu vnius iudicis in manum alterius: sicut

sic

sit de moneta, quando sit, quia per plures manus transit: vt de literis domini Papę: quia & ipsæ per multas transeunt manus. & sic interim magnum transibat tempus. & sic conquerebantur litigantes: vt hic dicitur. & est arg. hic de circumitu tollendo. sic. ff. de condi. indebi. l. dominus testamento.

ac temporis contritione[a] omnes litigantes liberabuntur. Palàm verò est, quia etsi[b] per annotationē[c] audiant causas: veruntamen dabunt terminum[d] per scripturam, qui[e] eorum manifestet sententiā: appellationibus in his nulli penitus perimendis[f]: nisi fortè tertiò appellare voluerit, aut per contumaciam defuerit. talibus enim etiam appellationum perimitur ratio.

Nulli prohibetur appellare nisi bis appellauerit, & succubuerit aut contumax fuerit. Item cursus fatalium, qui datur ad appellationem exercendam, incipit post duos menses computandos à die interpositæ appellationis. An.

Appellationes autem ex hac magna ciuitate à pedaneis[g] iudicibus nō vltra duos menses[h] habere inducias in cursu[i], fatalium volumus: post quos necesse est fatales[k] suum inchoare cursum,

Hal. & longa temporis mora.

a Contritione. alias cognitione. & dic cōtritione: quia magna cōtritio est in animo eorū, qui litigant, quousque lis finiatur: vt j. §. si verò. in fi.

b Et si. i. quamuis. Accursius.

c Per annotationē. i. delegationē.

d Terminum. i. sententiam definitiuam determinabant per scripturam. vel dic terminum. id est, finem.

e Qui. scilicet terminus. Ac.

f Perimendis. Nota regulam quod quilibet potest appellare: vt hic, & j. e. §. nostros. & j. vt nulli iudic. §. illos. sed fallit in contumace, cui appellare non licet: vt hic, & C. de iud. l. properandum. §. cum autem. & C. quo. ap. non re. l. j. & s. vt omnes obe. iudi. §. si quid. colla. v. nisi veniat iudice sedēte pro tribunali: vt ff. de in inte. resti. l. diuus. & hoc si est contumax vere: secus si præsumptiuè: vt ff. de iudi. l. & post. §. fi. Item fallit in eo qui bis in eadē causa appellauit: vt hic, & C. vt in vna ec. causa. l. j. in prin. quādoque tamen nō, nisi semel appellatur. vt j. de san. epis. §. si quis contra aliquem. Item fallit in quibusdā aliis casibus, in quibus appellatio non accipitur, quos dic vt j. eo. §. nostros.

Appellare cuilibet licet.

g A pedaneis. s. supradictis xij i. à delegatis à principe: vt s. §. vetus. & dic, si prouocatio in hac ciuitate iudici porrecta fuerit, vsque ad duos mēses prętentur induciæ: & post duos menses dies peragat suos & cursus: nulla reparatione in huiusmodi prouocationibus locum habente. Acc.

h Menses. olim bienniū loco horum duorum mensium dabatur: vt C. de ap. l. in offerendis. §. pen. & datur hoc tempus ad inchoādum causam appellationis & post incipit currere annus, vel biēnium datum appellanti ad exercitium appellationis: vt s. de iis qui ingr. ad ap. §. j. & potest dici, quod hoc sit speciale in hac appellatione facta à delegatis à principe per hanc. l. vel dic generaliter esse verum, vt duo menses semper dentur ante biennij cursum.

i In cursu. i. ante cursum fatalium, vt subiicit.

k Fatales. fatales dies dicūtur annus vel biēnium, intra quos appellatio exercetur: quia tanto tēpore fatum, id est, terminus imponitur causæ: vt C. de temp. & re. l. nemo. Vel quia fatum. i. mors accidit causæ: vt C. de iud. l. properandum. §. huiusmodi. dicūtur enim fata causarū: vt C. de aduo. diuer. iud. l. aduocati. Acc.

l In his. nec in aliis: vt C. de tempo. & re. l. nemo. & not. iiij. iura. primo habuit locum reparatio, qua petebatur reparari causa iam tēpore amissa: vt C. de tem. & re. l. ij. & illa corrigitur per l. nemo & lex vetus per vltimam: & vltima potest dici correcta per istam. Ac.

ea, quæ vocatur à legibus reparatio, locum in his[l] nullum habente.

Sportulas determinatas nullus debet transcendere. Ange.

Nullo quoque præsumente transcendere, quę in sportulis, aut in litis expensis à nobis disposita[m] sunt: sed omnibus[n] his contentis, & formidantibus pœnam, quā in talibus sacra nostra constitutio terminauit.

Iudex debet habere duos executores locupletes & idoneos, per quos suo officio diligenter seruiatur. Item si iudex viderit talem executorem in aliquo malignari, debet eum ab officio remouere, & curare, vt alius in eius locum subrogetur. Angelus.

His, qui causas[o] præparant, sic existentibus, sicut & militiæ figura[p] hactenus definiuit, vnoquoque[q] tamen iudice[r] duobus quidē exceptoribus[s] vtente, & duobus causas[t] præparātibus & complentibus, non va-

m Disposita. in Græca constitutione, quam nō habemus: sed eius mentio habetur instit. de act. §. tripli. & s. de man. princ. §. sit tibi. col. iij. si autē vltra quis accipiat in quadruplū pœnæ nomine condemnatur: vt triplum fisco, simplum damnū passo reddat: vt hic subiicit &c. j. vt liti. iur. col. ix. §. hoc quoque. & vt plene scias quales sunt hæ sportulæ: dic fiunt tribus de caussis expensæ in iudicio vel propter iudicium: vno inter partes: altero iudicibus: tertio executoribus: circa primum fiunt in alendis testibus: vt C. de app. l. eos. §. si quis. & C. de testam. l. quoniam. §. in exhibitione. & circa aduocatos, vt ff. de var. cogn. l. j. §. i honorariis. & hi sumptus litis appellantur. & facit iudex eos restitui à victo victori secundum quod sibi videtur, vel non: vt infra, eodem. §. oportet. circa secūdum fiunt vt dices infra, eodem. §. ne autem. circa tertium fiunt secundum consuetudinem, vt pro miliario vnus nummus. nam nō est certa quantitas definita à iure, nisi in quibusdam personis, vt in clericis: vt j. de san. epis. §. sportularum. & agentibus in rebus: vt C. de prin. agen. in re. l. fin. Item qui habet priuilegium de hoc à principe. Item & aduersarius eius: vt C. de prox. sa. scri. l. in sacris. §. quoniam. & C. de fru. & li. expen. l. si. Item proximi sacrorum scriniorum: vt C. de proxi. sac. scri. l. in sacris. in prin. & hi duo modi expendendi, sportulæ dicuntur ideo, quia in sporta ponebantur, & sibi vel etiā fisco seruabantur: & ipsi habebant salarium de publico. & sic ponitur continens pro contento, & nomini deseruimus: vt inst. de don. §. est aliud 1.

Expensæ tribus de caussis fiunt.

1 vide Bal.

n Sed omnibus. s. pedaneis, imo apparitoribus, vt tol. hic. statim dicam. Acc.

o His qui causas. i. nuptiis communis.

p Et militiæ figura. i. ordinarij iudices.

q Vnoquoque. vt subiicit.

r Iudice. s. pedaneo. Alb.

s Exceptoribus. Exceptor dicitur qui recipit, vt massarius: vt s. de defen. ciui. §. ex prouinciali.

t Causas. causam pręparās dicit nūcius cōis qui habet

Nuncius cōmunis multa habet nomina.

bet multa nomina.nam quandoq; dr̃ executor: v t C. de iud.l.fi.qñque apparitor:vt C.de spor.l.fin. qñque cæsarianus siue catholicianus:vt C.de bo.dā.l.pe.qñque officialis:vt s̃.de def.ci.§.ex ꝓuinciali.qñque causam præparans:vt hic dicitur.& not.quod duo nūcij duobus iudicibus poterūt seruire, vt hic dicit. qñq; ministrator: vt s̃. de quæst. §. maxime. col.vj.

[a] Eis.s.nunciis duobus.

[b] Quā duobus.s. nunciis.

[c] Hos aūt.s. nuncios & exceptores.

Nuncios legales iudex habere debet.

[d] Probatos.Nota qđ iudex debet legales nuncios habere:vt hic,& s̃.de quæstore.§. maxime.aliàs est periculo electoris:vt subiicit,& j̃.de co.§.iubemus. col.ix. idē est in qualibet familia cuiuscunque vt ff. furti aduer. nau.cau.l.j. & inst. de ob.ex quasi delicto.§.fi.

[e] Periculo. scilicet subesse.

[f] Officiorū.i. magistri scholarū & magistri scrinij libellorū vel sacrarū cognitionū, de qbus ita dicitur.C. de decu.l.vlt.lib.x. & de pri.scho. per totum. lib.xij.

[g] Super eos.s.exceptores. Acc.

[h] Vel.pro etiam.

[i] Deputent.i.eligunt.

[k] Qui s. eligētes.

[l] Curabunt.i.resarcient.

[m] Si eis.s.iudicibus.

[n] Interpellatio. propter damnū datum ab exceptoribus. Accur.

[o] Fiat. propter damnū datū executoribus.

[p] Curare. scilicet, resarciri.

[q] Si vero iudex. s.aliquis ex supradictis.

lentibus eis [a] pluribus, quàm duobus [b] omnino ministrare iudicibus. Hos autem [c] omnino locupletes & probatos [d] esse,vt neq; ab eis aliquid peccetur, neq; prodatur, neq; malignè agatur: sed periculo [e] officiorū [f] aut scholarum, aut scriniorū prębentiū eis sup eos [g] electionem simul & ministerium:& vel [h] si quid ab eis peccat, ad illos q deputāt [i] eos,referri exin de periculū qui omne dānū eorū cā factū,iis,qui [k] ab eis lęsi sunt,curabūt [l]. Necessitatem habētibus etiā cōpetentibus iudicibus, si eis [m] interpellatio [n] fiat [o],pręparare modis omnibus eos, qui ex officiis suis, aut scholis, aut scriniis eligunt ministrātes, hinc læsis dānum curare [p].si verò iudex [q] aliquā senserit malignitatē ab aliquo ministrātium fieri:expellat quidē auditorio suo eos,qui non cum vtili opinione [r] causis vtuntur: alios aūt instituat sentētia & electione eorū,quib⁹ hoc (sicuti pręDiximus) periculi est.

Si iudex fuerit à iudicādo remotus,subrogatur alius per principem,non per alium. Item cùm causa est à centum aureis suprà, quælibet pars soluet iudici quatuor aureos ratione sportularum: sed si est infrà,nihil soluit:& præfectus prætorio debet duas libras auri habere in anno, priuilegiis clericorum saluis manentibus. Angel.

Si quis autem aut gloriosissimorū,aut eloquentissimorū [s] iudicū remoueatur iudicare [t] pro qualibet causa vel necessitate:non aliter alter in eius succedat auditorium,nisi hoc nos decernentes, alij tradiderimus pro eo causarum examinationem. Ne autem [†] circa hoc labor sine mercede nostris fiat pedaneis [v]:sancimus eos in vnaquaque dicta apud eos causa, vel si diuinitus fuerit deputata [x] duos quidē aureos ab vtraque [y] parte in cōtestatione litis accipere, & duos in fine negotij, & vltra hoc nihil(qđ etiam prædecessores nostri definierunt) sed his contentos esse solis priuilegiis ꝗppe,quæ in diminutione sumptuū quibusdā [z] concessa sunt, omnibus integris secundum suum ordinem conseruandis. Hoc aūt [a] dicimus in litibus transcendentibus quantitatem aureorū centū. Si enim vsque ad hoc mēsura fuerit litiū: nihil eos audientiæ causa volumus exigi.qui enim ita paruæ quātitatis exactionem facit, pro maxima parte [b] victoria sic pauperem fraudat. Et ne-

[r] Opinione.debent enim nuncij vsque ad finē causæ iudici seruire:vt hic.& C.de spor.l.j. alias remouētur,vt hic dicit,& multis afficiūtur,nā iudex illustris vsque ad vj.solidos,inferior vsque ad tres: superillustris etiam corporales pœnas poterit inferre:vt C.de spor.l.ij. Accur.

[s] Eloquentissimorum. supradictorum xij.

[t] Iudicare.i.à iudicando,id est,desierit esse iudex.

[v] Pedaneis.s.quos delegamus per hāc constitutionē, s.qui humiliora negotia disceptant:& C.de peda. iu. l.placuit.s.vsque ad ccc.soli.vt s̃.eo.§.audient.& no. ar.pro donis doctorū.nam si labor in dāno est,mortalis crescit egestas:vt dicit Cato.Itē virtuosis ꝓmia sunt dāda:vt C.de sta. & ima.l.j.Sed quid in aliis iudicib⁹ ordinariis vel delegatis? Rñ.non est iure cautū: sed dico idem quod in istis:vt ff.de leg. & sena.l. nō possunt. sed quia huiusmodi aurei in vsu nō sunt,vērū est ad cōsuetudīes:vt alicubi decima: vt Bononiæ in cā principali:alicubi vigesima in causa ap.vt Bononiæ: alicubi mediales, vt fit in iurisdictiōibus comitissæ Mathildæ: quod est valde iniquum:vt in fin.huius.§.

[†] Tenorem huius.§.ponit glo.ij. in ca.cum ab omni. extra, de vita & honest.cle.& vide in d. c. qđ clerici delegati ad causas,nō debent exigere decimam vel aliā quotam litis.

[x] Deputata.i.delegata ab Imperatore vel papa. Al.

[y] Ab vtraq;. nunqđ qlibet duos dabit? quidā sic,quidā quod vnū tm̃. primū videtur verius ex vi dictiōis ab vtraque,quæ innuit, qđ quælibet pars duos det aur. iudicibus causarū. sec⁹ in administratore,q nihil debet habere nisi suū salariū.& sic nō ob. s̃.de māda.prin. §. oporter.coll.iij. & s̃.vt iudi. sine quo. suffr a.§. volumus. & s̃. insur. §. viro quoque.col.ij.

[z] Quibusdam. s. clericis:vt C. de epis.& cle.l. omnes. §.verū. & §.in hac vero.quæ loquitur de aliis clericis.sed de Cōstantinopolitanis loqtur lex illa, cū clericis.in fin.hodie seruatur de clericis:qđ dicitur j̃.de sanct.episc. §.sportularum. Itē habemus alia exempla multa in C. de fruc. & li.expen.l.vlti.Item pauperibus:vt s̃.de man.prin.§.deinde.& §.sit tibi.

[a] Hoc autem.quod debeant accipi prædictæ sport. duorum aureorum.

[b] Parte. No.dispensationem debere haberi in spor. vel in sumptibus ratione paruitatis litis:vt hic:& C. de test.l.consulta.& s̃.de mand.princ.§.sit tibi. colla. iij.&

que [a] in hoc solummodo stamus, sed etiam de proprio ipsi largimur. Volumus enim vnumquenque eorum, qui [b] sub isto vel his sunt pedaneorum, annis singulis à mẽsa tuæ [c] celsitudinis pcipere duas libras auri, & his esse cõtentum solis, & neque redimi: & aurũ † omnino despicere. Propterea enĩ eligimus fiscum minuere [d], quatenus horum [e] vnusquisque cõtentus nostra largitate & quaternis aureis, puras Deo & nobis [f] & legi custodiat manus, cogitans, quæ à prioribus legislatoribus [g] de his definita sunt.

Iudex debet ratione expensarum examinare, & post præstitum iuramentum per partem super factis expensis non potest iudex in minori quantitate condẽnare. Item iura loquentia super executoribus & appellationibus in suo loco perdurant. Ang.

Oportet autẽ † expensarũ [h] rationem iudices omnino examinare. Et quia hoc bene Zenonis piæ memoriæ decreuit sententia & authoritas: & nos non dedignati sumus partem etiã hoc nostrarum facere dispositionum [i]. Maneat ergo etiã nũc in eodẽ schemate custoditum: illo solo [k] adiecto, si iusiurandũ intulerit de expensis iudex victori, scilicet cũ quãtitate, quæ visa erit ei rectè se habere (quã taxationem vocant leges) deinde ille iurauerit: nõ habere licẽtiam iudicẽ minus, quàm iuratum est, cõdemnare: neque videri [l] clemẽtiorem lege, quæ hoc disponit. si tamen perspexerit neutrum sumptuũ subdere rationi: & propter negotij fortè varietatẽ hoc ipsum decernat sua [m] sententia. Omnibus aliis sup appellationibus [n], sicuti prædiximus & excusationibus [o] & vt nõ prõptè [p] & cũ necessitate fiãt litis testationes, sed habeant xx. dierũ inducias, & qcqd aliud iudiciale decreuimus, in propria virtute manentibus.

Non debet eligi arbiter cum sacramenti religione, ne anceps periurium incurrat: sed pœna debet promitti: si secus factum fuerit, iudex iudicãs à Deo pœnam patietur: nisi per ignorantiam esset periurus. Ang.

Quia verò † multæ quædam nobis fiunt interpellationes, eligentibus quibusdã iudices [q] penitus ignorantes leges & experimentum: & pronè [r] iurant iudicibus se contentos [s] quibus [t] nequaquã [v] quispiã qlibet cre-

iij. & C. de pri. scho. l. fi. ibi, quoties autẽ. lib. xij. quod est contra consuetudinem quæ seruatur in regalibus comitissæ Mathildæ.

a Neque. respõdet tacitæ obiectioni. quasi dicat tam habebit iudex, si tantum sunt causæ paruæ intra centum aureos. Acc.

b Qui. id est, de numero prætorum xij. alij dicunt hoc referri ad viij. qui sunt sub quatuor maioribus. de quibus omnibus habes. s. e. §. vetus. & secũdũ eos hoc salarium habent tantum minores.

† Cõcor. c. iudicet. iij. q. vij.

c Tuæ. loquitur præfecto prætorio Orientis, cui mittitur hæc cõstitutio.

d Minuere. dãdo duas li. auri, & ita plus pstatẽ priuatis quam fisco: vt C. de cad. tol. l. j. in fi. & facit. s. de nõ ali. §. oportet enim, &c. & §. de restit. & ea quæ pa. §. j. in fi. col. iiij.

e Horũ. s. iudicũ.

f Nobis. sic s. de man. prin. & oportet. & s. iusiurã. qđ psta. §. iuro quoque.

g Legislatoribus. vt s. vt iu. sine quo. & similibus.

h Oportet autẽ expensarum. factarum à partibus in testibus & aduocatis: vt diximus. s. e. §. nullo. Accur.

† Cõcor. cũ hoc §. c. vlt. cum glo. super ver. taxatiõe. in fi. extra, de de iis quæ vi met. cã fi. & in ca. finem litibus. in fi. gloss. magnæ, quæ est super verbo expensis. de do. & contumacia.

i Dispositionum. nã diximus in nostris legibus de his expensis: vt C. de iud. l. properãdũ. §. sin autem. & inst. de pœ. teme. lit. §. hæc autem.

k Solo. imo duo noua dicũtur hic, quæ olim non erãt primum quia olim licebat taxare ante sacramentũ etiã iam præstitum: vt C. de iu. leg. sancimus. qđ hodie nõ licebit: vt hic. & sic illa corrigitur. sed an & circa sacramentũ in litẽ erit correctum: quod etiam post præstationẽ taxatur: vt ff. de in lit. iur. l. videamus. in fin. Quidã quod sic. alij dicunt aliud in sacramẽto in litẽ quam in hoc expensarum. Tu dicas quod quando sacramẽtum defertur ratiõe incertitudinis, nõ posset taxari post præstationem eius: vt hic. & C. vnde vi. l. si quando. sed si rõne affectiõis potest: vt in d. l. videamus. & l. actiõibus. §. j. Aliud etiam nouũ hic ponitur, quod hodie non condemnatur victus victori in expensis, nisi iudici videatur: vt quia calumniose victũ videat litigasse, vt hic: olim cõtra: vt C. de iudi. l. properandũ. §. sin autẽ. nisi in duobus casibus: vt C. de episco. & cler. l. omnes. in fin. & ff. de lega. ij. l. qui solidũ. §. etiã. & nisi in alio quando victor fuit cõtumax: vt C. de iud. l. properandũ. §. sin autẽ ex gestis. & hoc quod dixit Irnerius, exceptionẽ facit à regula qua dicitur, victus victori &c. cõtumacia & iusta ignorantia, vel dic quod dicta regula ab initio sic fuit intellecta etiã ante hanc authen. s. si iudici sederit, quod nunquã debet sedere i animo iudici quando de calũnia iurãt: nisi sint petitæ ex promissione. nã eo casu etiã si sit iuratũ de calumnia, debet cõdemnari victus cũ & de iusta ignorãtia etiã veteri dicerẽ: vt d. l. de leg. ij. l. qui solidum. §. etiã. & de epi. & cle. l. omnes. in fi. & secundũ hoc bñ stabit illo adiecto solo, &c. quia vnũ solum adiicietur.

l Neque videri. No. mirabile verbum pro allegãtibus. nã semper lex mitior est, quã iudex possit esse: vt hic, & de arb. l. Celsus: vnde eius verbis est standũ: vt ff. de exerci. l. j. §. igitur. & vbi non distinguit nec nos: vt ff. de of. præst. l. iij. — Lex est iudice mitior.

m Sua. dicẽdo, ab expensis absoluo. vel si de aliis. qbusdam condemnaui: potest dicere de aliis absoluo. — † Cõcor. cã. dilecti filij. in gl. super verbo compromisso. post medium.

n Appellationibus. vt ff. de appel. & de iis qui ingr. ad appel.

o Excusationibus. i. recusationibus iudiciam: vt supra. de exhi. & intro. §. primo.

p Vt non prompte. vt supra dixi. §. sancimus. Accursius.

q Iudices. i. arbitros, qui similitudinem habent iudicum: vt ff. de arb. l. j. — Arbiter est instar iudicis.

r Prone. id est, facile.

s Contentos. i. quod stabunt dicto talium arbitrorum, vt s. in titulo.

t Quibus. s. iudicibus.

v Nequaquã quispiam. s. sapiens homo.

Iuris

a Iuris. q. d. partes iura[illegible] se seruaturas iudicium: & iudices rite se iudicatu[illegible] iurant. Azo.
b Læsi. dic merito læsi: quia cum sic elegerunt. vel dic læsi, & ideo merito rursus &c.
c Examinari. coram iudice ordinario.
d Subuersione. i. correctione. Al.

l Iis. litigatoribus.
m Iudices. i. arbitros.
n Electi. cum iureiurand. à litigatoribus & ab ipsis dato. Albe.
o Ex studio. s. male iudicant. Alb.

dat: deinde suadent forsan etiã iudicibus quasi sibi præbere iusiurandũ iuris [a], neque quid sit iustum, neq; eius obseruationes scientibus: & meritò læsi [b] ipsi rursus volunt examinari [c] negotium, obliti iurisiurandi, quod iurauerunt: causa nobis subuersione [d] digna visa est. Et quia † cognouimus ex rerũ experimento incautum [e] hoc esse, sancimus decætero nullum fieri omnino iudicem arbitralẽ, & [f] cum iurisiurãdi [g] cautione iudicari: ne ex hoc in periurium inuitũ incidant homines, propter iudicum ignorãtiã peierare compulsi [h]: sed omnino qui iudicant, aut iudices eligunt cũ pœna eligãt eos, quatenus partes adinuicem coëant [i], & necessitatem habeãt aut cõtentæ esse iudicio, aut si retractare voluerit alter, det mulctã [k], & sic licentiã habeat discedere reus ab iis, quæ iudicata sunt, & ad aliud venire auditoriũ: nostris iudicibus si aditi fuerint, exigentibus mulctam: et iis [l], qui eam iussi sunt accipere, restitui præparãtibus †. Scientibus iis, qui iudices eligũt, quia si hoc non egerint, neque stipulati fuerint pœnã, sed existimauerit sufficere sibi ex iureiurãdo cautionẽ, deinde iudices [m] sic electi [n] noceant eis: si quidem ex studio [o], à domino Deo pœnas periurij sustinebunt [p]. Si autẽ ex ignorantia [q] hoc passi [r] fuerint, nihil prçter iusiurãdũ erit eis [s] amplius: q̃a neq; periurium volumus ab aliquo ĩferri, neq; rursus litigãtes sustinere dãnum magnũ propter iudicantiũ ignorantiã, circa iurisiurandi reuerentiã permittimus: omnibus ante sancitis siue ex antiqua legislatiõe, siue à nobis de compromissariis iudicibus aut arbitris (extra tamen necessitatem iurisiurandi) in propria virtute manentibus, nequaquam ex hac nostra lege nouandis.

Nullus debet appellationem coram se interiectam reijcere, nisi solus præfectus. Angel.

Nostros tamen iudices omnibus modis suscipere appellationes [t] sancimus, & nulli licentiam

e Incautum. idest male cautum.
f Et. pro. i. Al.
g Iurisiurandi. dati ab arbitris se cundũ B. quod nõ placet, imo secun. Io. & secũdum M. à partibus. Idẽ tamen dicũt & si ab arbitro: & sic corrigitur hic qđ est in C. de arbitr. l. in arbitris. & l. cum antea. §. altera.
h Compulsi. causatiue: quia aut oportebat bonũ ius dimittere, aut peierare. Acc.
i Coeant. quidã distingunt, an pars non veniat ad sententiam audiendã: & tũc cadat in pœnam. an alias citatus: & tunc nõ cadat: vt ff. de arbi. l. dič. §. si quis. quod reprobo: q̃a siue in medio siue in principio, siue in fine nõ pareat, cadit in pœnam: vt hic, & ff. de arbi. l. non ex omnibus. & ff. si quis ius di. nõ ob. l. j. in princ.
k Det mulctam. i. pœnam certã promissam. impropriè ponitur: vt ff. de verb. signi. l. si qua pœna est. & not. q̃ hæc litera videtur loqui in actore, q̃ nõ vult parere sententiæ pro reo latę. Nam soluit pœnã, & redit ad actionẽ suam. Sed quid si reus non vult parere? nũquid actor & pœnam petet & rem? Videtur q̃ non: vt ff. de exce. do. l. apud. §. Labeo. & ff. de pac. l. rescriptum. §. si pacto. Sed tamen dico contra: quia hæc pœna non loco rei succedit, sed loco inobediẽtiæ factæ arbitro. Prædicta autem loquuntur quando loco rei, vt promittis codicem: & si non, promittis decem. quo casu non debent vtrunq;, vt dixi nisi actũ est: vt ff. de transa. l. qui fidem. hæc eadem econtra dicas in reo: quia & pœnã petere potest, & sui iuris defensionẽ nõ amittit. Item q̃ subiicit, q̃ potest ad iudiciũ aliud venire: hoc est verum iam finita causa corã arbitro per sentẽtiam. Sed quid si ea pendente agat? Resp. & tunc potest: vt j. de ap. §. j. sed cadit in pœnam, quasi arbitro non pareat: vt ff. de arbi. l. sed si in seruum. §. si. & l. seq. in princ. & soluitur compromissum: vt ff. de arbi. l. si quis rem.

† Ex hoc §. est tracta authẽ. Quę est super l. ne in arbi. C. de recep. arbit. & incipit decernit ius nouum.

p Sustinebunt. vt C. de reb. credi. & iureiurando. l. ij. & s̃. scenicas non solum si fide. §. j.
q Ex ignorãtia. scilicet iudicum.
r Passi. s. litigatores. Alb.
s Eis. s. partibus. alias ei. s. arbitro. & tunc signatur contra. C. de pact. l. pe. solut. hic obstabit partibus suũ delictũ, ne contra arbitrum agãt: licet faciat arbiter litẽ suã quia eũ elegerunt. vt ar. C. de li. caus. l. si filiũ. Sed quid si pœnam stipulati sunt, & iusiurã. est præstitũ? Quidam respondent, q̃ non valet: vt ar. in hoc §. sed Ioã. cõtra: q̃a forma tantũ arbitrij nõ arbitriũ est prohibitum. simile ff. de condit. & demon. l. hæc scriptura. & ff de cõdit. insti. l quæ sub cõdi. §. itẽ. sic & in matrimonio nimia festinatio punit. sed tamẽ valet: vt s̃. de resti. & ea quæ pa. §. vlt. Itẽ põt induci generale, vtile p inutile nõ vitiat: vt arg. ff de iure fisc. l. non intelligitur.
t Appellationes. i. No. q̃ tenetur iudex recipere ap. vt hic, & j. vt nul. iu. §. illas. col. ix. & ff. de ap. re. l. sciẽdũ. et C. de app. l. iudicibus. nisi in casu: vt in præ. prę t. Orientis, cui dirigitur hęc cõstitutio, qui recipere nõ tenetur ap. sed supplicationẽ: vt in fi. §. fi. C. de preci. imp. offe. l. si q̃s aduersus. & nisi in casibus duobus qui sunt s̃. e. §. audient. in fi. & nisi in quatuor casibus: vt à principe. Item à senatu. & q̃n remota ap. fuit causa cõmissa. & q̃n partes ab initio remiserũt: vt ff. à quibus ap. nõ li. l. j. Itẽ nõ recipit, si appellat debitor principis: vt C. quor. ap. l. abstinendũ. Itẽ in iudicio. momentaneæ pos. vt C. de momen. pos. l. j. Item à nominatione tutelæ vel curæ: vt inst. de excu. tu. §. qui autem. Item post decem dies: vt s̃. de appella. §. j. Item ab interlo. vt C. quorum appel. l. ante. Item ab executore. nisi excedat modum: vt ff. de app. l. ab executore. & C. quorum ap. l. ab executore. Item quidam criminosi appellantes non audiuntur: vt C. quorum ap. l. ij. Itẽ in aliis si interest cito puniri; vt ff. de ap. l. constitut

† Properantibus.

† Cõcor. gl. vnica. in cap. inter cætera. extra. de appel.

stitutiones. Item raptor virginis non appellat: vt C. de rapt. vir. l. j. §. fin. autem. Acc.

a Præter tuam o præfecte prætorio Orientis.

b Retractationis. per supplicationẽ: vt tu ipse retractes. Accursius.

c Cingulũ. id est administrationẽ.

d Iudicans. i. cingulũ nõ habens: vt sunt magistri scholarũ, et illi qui sunt electi à consulibus vel senatu. Al.

e Leges et secundũ eas iudicet: non alias: vt hic, &. C. de sen. l. nemo iudex sed quidẽ supplent hic prout sibi videbitur: vt diximus. s. iusiur. q̃d præ. §. & æquus.

f Legem. s. priorem: vt infra, in medio litis non fie. sa. for.

g Si enim. reuertitur ad præcedentem casum.

h Licet. nã quandoq; nõ licet. quod dic: vt. s. proxi. §. diximus. Ac.

i Appellationes. non faciẽdas in certis casibus: vt supra, proxi. not. vel dic circa appellationes factas, vt ille contra quem appellatur, defendat suum ius. Ac.

k Adiacet. i. iacet vt non detur auxilium.

† Cõcor. in ca. intimasti cũ gloss. vnica. extra, de appel.

l Sententia. à qua est appellatum. vel sententia dicenda in causa appellationis.

m Dubium. de iure: quo casu potest consulere superiorem. Aut de facto: quo casu non potest: vt hic, & ff. de iud. l. eum quem. §. iudicibus. Aut gratia vitandi odij, & tunc non licet: vt infra vt iudic. non expe. sa. iu. §. iubemus. collatio. ix. nam sufficit &c. vt supra, de mã. principum. §. patroci-

esse penitus hoc repellere, præter solam tuam [a] eminentiam, cui hoc ab initio largitur imperiũ, retractationis [b] introducens auxilium.

Iustè debent iudicare iudices non obstante aliqua pragmatica sanctione, & appellationes interiectas recipere: & si de iure dubitent, principem consulere debent. Angelus.

Omnis autem iudex siue cingulũ [c] habens, siue aliter iudicans [d], custodiat leges [e], & secundum eas proferat sentẽtias: & vel si contingat iussionẽ nostram in mediũ, vel si sacrã formã, vel si pragmaticam procedere sanctionẽ dicentẽ aliter agi, sequatur legẽ [f]. nos enim volumus obtinere, quod nostræ volunt leges. Si enim [g] sub appellatione lis fiat, iudex quidẽ suscipiat modis oĩbus oblatam appellationem nihil penitus excusans in quibus omnino licet [h] appellare. auxiliũ verò circa appellationes [i] omnibus adiacet [k]: per quod licet læso et queri et mereri correctiõem aut ab iis, qui de appellatiõe iudicant: aut à nobis ipsis, si ad nos sententia [l] referatur. Si quid † autẽ audientes iudices putauerint esse dubiũ [m]: damus eis licentiã de his [n] nunciare nobis, & consulere nos, vt discãt quę necessaria sunt, & ita qd' agẽdum est, explicent, & faciant iusta [o] simul & rationabilia iudicia. Tua igitur eminẽtia quę placuerunt nobis, & ꝓpter nostrorum subiectorum vtilitatẽ gesta sunt, hic & in imperali [p] proponat basilica, & in aliis partibus nostrę regię ciuitatis, vt vniuersis hæc fiant manifesta, & discãt, quia per omnia nobis cura est eorum vtilitatis pariter & æquitatis.

TITVLVS XI.

VT CLERICI APVD PROPRIOS episcopos primũ conueniantur, & post hoc apud ciuiles iudices.

Clerici debent ab episcopo sub quo sunt, conueniri: & ex non scripto, & celeriter debet episcopus ferre sententiam. Sed si causæ natura sit talis propter quam episcopus decidere nõ possit, quia fortè infirmitate grauatus: tunc iudices seculares possunt adiri: & hoc in causis merè ciuilibus: in criminalibus autem iudex ciuilis cognoscet: & in prouincia præses, & causas intra duos menses terminabit: et si clericus pœna sit dignus, per episcopũ sacerdotali dignitate spoliabitur. de ecclesiasticis verò criminibus solus episcopus debet cognoscere. Angelus.

Idem A. Ioanni gloriosissimo p. Oriẽ. prætoriorum præfe. iterũ ex consule ordinario, & patricio.

Plurimas † sacras scribẽtes leges & de Deo amabilibus episcopis, & reliquo [q] omni sacerdotio [r], necnõ de reuerẽdissimis mõachis [s], & nuper hoc agẽtes [t], in quibus [v] volumus reuerẽdissimos monachos apud solos ciuitatis episcopos, sub quibus sunt monasteria, cõuentiones suscipere: petiti sumus à Menna Deo amabili archiepõ huius felicissimæ ciuitatis et vniuersali patriarcha reuerẽdissimis [x] clericis hoc dare [y] priuilegiũ, vt si quis [z] habet aduersus eos quãlibet pecuniariã [a] causam, prius ad Deo amabilẽ archiepi-

nia. nisi fiat: quia non habet potestatem iudicandi, licet cognouerit de causa: vt. ff. de offi. procon. l. solent. & l. si quid. col. iij. & C. ad leg. Corn. de fal. l. vbi.

n De his. scilicet dubiis.

o Iusta. concordat hic propheta dicens in psalmo, Iuste iudicate filij hominum. paueãt igitur iudices in sententiis ferendis, ne illos absoluant qui sunt condemnãdi, vel eos damnent, qui sunt absoluendi. Al. quia nõ magis iudicãt, quam iudicabuntur: vt C. de iudi. l. rem non nouam.

p In imperiali. s. in Lateranensi palatio.

VT CLERICI apud proprios episcopos primum &c.

q Plurimas. Et reliquo. repete, de.

r Sacerdotio. vt §. quo. opor. epi. & cæte. cle. ad or.

s Monachis. vt s. de mona. col. j.

t Agentes. id est, facientes legem de monachis: vt supra apud quos oport. cau. di. mo. & asc. per totum. col. vj.

v Quibus. scilicet legibus.

x Reuerendissimis. s. aliis quàm monachis.

y Hoc dare. s. iubemus.

z Vt si quis. subaudi & ideo damus in hunc modum: vt si quis &c.

a Pecuniariam. large accipe secundum Ioann. id est, non criminalem: vt argument. ff. de verborum signif. l. pecuniæ.

† Cõcor. cum prin. huius authen. cap. si clericus cum glos. j. vbi bo. concord. extra, de foro competenti. & c. cum sit. eod. titu.

Arch

scopum [a] pergat, sub quo cõstitutus est, & interpellet eũ, & ex non scripto [b] iudicium mereatur. & si hoc fiat: nec inquietet eũ, nec trahat ad auditoria ciuilia, neq; à sacro eũ vacare faciat ministerio [c], sed ex non scripto examinetur negotium sine damnis [d], & accipiat formã [e] forsan etiam scriptam, si hoc quoque partes voluerint & poposcerint, & liberentur alterutro certamine. Si verò aut propter causæ naturam [f], aut propter quandam fortè difficultatem [g] non fuerit possibile Deo amabili episcopo decidere negotium: tunc licentiam esse, & ad ciuiles iudices pergere, & priuilegiis omnibus custoditis, quæ reuerendissimis clericis sacræ præstant constitutiones, & litigare, & examinationẽ fieri, & terminũ imponi liti, & ita liberam fieri causam clarissimis iudicibus [h] secundum nostras cõstitutiones, vel leges, studentibus cum magnanimitate & velociter lites decidere: vt non propter huiusmodi causas sacris amoueãtur obsequiis: & cum oporteat Deum placari [i], & decentia sacerdotibus agi, † auditoriis detineãtur, & illis turbis [k] atque inhærente tumultu litigantium animabus [l].

Si tamen de criminibus [m] conueniantur, si quidẽ ciuilibus: hic [n] quidem competentes iudices, in prouinciis autẽ earum præsides sint iudices, non transcendente lite mensiũ duorum spatium, ex quo litis contestatio fit quatenus breuis [o] imponatur causæ terminus. Illud palam est, si reũ esse prouinciæ præses putauerit eum, qui conuenitur, & pœna iudicauerit dignum: prius hũc [p] spoliari à Deo amabili episcopo sacerdotali dignitate, et ita sub legum fieri manu [q]. Si verò ecclesiasticũ [r] sit delictum, egẽs castigatione ecclesiastica & mulcta: Deo amabilis episcopus hoc discernat, nihil communicantibus [s] clarissimis prouinciæ iudicibus. Neque enim volumus talia negotia omnino scire [t] ciuiles iudices: cũ oporteat talia ecclesiasticè examinari, & emẽdari animas delinquẽtium per ecclesiasticã mulctam secundũ sacras & diuinas regulas, quas etiã † nostræ sequi [v] non dedignantur leges. Si verò quædam prius contestatæ sunt lites [x]: hæ maneãt in ipso schemate, velocem accipientes finem, omnibus, quæ iã à nobis sancita sunt siue super sanctissimis ecclesiis, siue super Deo amabilibus episcopis, siue super clericis, siue super monachis, propriam virtutem habentibus [y]. Tua igitur eminentia, quæ placuerũt nobis, & per hãc sacrã declarata sunt legem, per progrãmata propria mani-

a Archiepiscopũ. si immediate archiepiscopo subest. alias sub episcopo: sed excutioni mandatur per ciuilem iudicem: vt. j. de san. episc. §. si quis contra aliquem. colla. ix.

b Ex non scripto. hoc est contra reguiã quæ est. C. de sent. ex bre. re. l. fi. Sed speciale hic & in aliis casibus quos dic vt dixi. s. vt iudi. si. quo. suf. §. necessitate. coll. ij. Sed hodie per cõcilium lateranum aliter est: qa in scriptis ferenda est sententia etiam in clericis: vt extra de prob. c. qm̃ contra.

c Ministerio. vt hic, &. C. de episco. & cle. l. omnes qui vbiq; in prin. imo si contra fecerit, amittit causam iur. cano. 1 vt. xj. q. j. c. insolita. & idem secundum leges: vt C. de iuris. om. iu. l. in criminali,. & idem probatur per legem Frideri. vt. j. de stat. contra li. ec. §. j. col. x.

d Sine damnis. i. sine dispendio gestorum. sportulę tamen præstantur: vt j. de sanc. episco. §. sportularũ. quæ est contra. Et sic not. ꝙ ratione personarũ parcitur in expensis, vbi alias nõ parceret. C. de sac. san. eccle. authen. hoc ius. &. s. de mã da. prin. §. sit tibi.

e Formam. i. sententiam.

f Causæ naturã. vt qa liberalis est: vt. C. de peda. iud. l. ij. vel quia ante fuit aduocatus eius causæ: vt. C. de asses. l. fin. &. ff. de iur. om. iur. l. prætor. vel est, quia cognatus agentis actione iniuriarum: vt. ff. de iniur l. lex Corn. vel quia ab eius sententia de hoc facto fuit appellatũ. vnde ipse causam appellationis cognoscere nõ potest: vt. C. de appel. l. eos qui. Acc.

g Difficultatem. quia infirmus. Idem etiam si non faciant plenam iustitiam: vt. j. de san. epis. §. si quis autem pro pecuniaria. col. ix. Idem secundum leges si renunciauerit suo priuilegio: vt. C. de pa. l. pe. sed iure canonum renunciare non potest: vt extra de fo. comp. c. si diligenti.

h Iudicibus. supradictis scilicet.

i Placari. petunt enim veniam pro subditis & orãt: vt. C. de sum. trini. l. inter claras. & fa. ff. de arbit. l. non distinguemus. §. cõ promisso. &. C. de epi. & cle. l. omnes qui. in prin.

k Illis turbis. scilicet detineantur.

l Animabus. scilicet detineãtur in hac ciuitate Constantinopoli. Acc.

m Si tamẽ de criminibus. ciuilibus q. d. non canonicis siue, ecclesiasticis. nam de eo dicit. j. proxi.

n Hic. i. in hac ciuitate Constantinopoli.

o Breuis. i. cito vsq; ad duos menses vt dixit: regulariter autem ciuiles triennio, criminales biennio durãt: vt. C. de iudi. l. properãdum. &. C. vt intr. cer. tẽpus. l. fi.

p Hunc. i. clericũ.

q Manu. hic no. mirabile: quia absoluere potest irrequisito episcopo: sed non condẽnare, vt hic dicit: vt & alias. C. vbi senat. vel cla. l. ij. §. sedendi. ꝙ est contra regulã, quæ dicit, nemo qui condẽnare nõ põt, absoluere põt: vt. ff. de reg. iur. l. nemo.

r Ecclesiasticum. vt de articulis fidei vel simonia: & hoc si clerico infe ratur, si autẽ laico, tũc & præses cum episcopo. vt. s. de mã. prin. §. si vero canonũ. coll. iij. q̃ est contra. Accur.

s Communicantibus. i. nõ cognoscẽtibus cũ episcopo de hoc crimine.

t Scire. no. interdici aliquid scire: vt. C. de ma. & mathe. l. culpa.

v Sequi. hoc verbo cõcordat. s. de mona. §. fin. & vt deter. sit numerus. in fi. col. j. & expone vt dixi. j. de eccle. tit. §. fi. col. ix.

x Lites. s. tempore huius legis.

y Habentibus. sic & alias cõfirmantur talia: vt C. de epis.

Facit ad hoc c. Alberi. cum glos. j. extra de testibus.

Expensis quandoq; ratione personæ parcitur.

Index quibus casibus non cognoscit de causa appellat.

† Haloã. auditoriis & illorũ turbis detineantur atque tumultu litigantium inhærẽtes noceãt animabus.

Absolui potest qs episcopo irrequisito.

† Cõcor. cap. vlt. in fin. extra, de secun. nupt. & in c. j. extra, de ope. noui nun. & Cle. cler. de iudic.

de epis.& cle.l.priuilegia.§.omnes. Accursius.

DE CONSANGUINEIS &c.

Vltis vndique natura.

[a] Vtens. quia facta mutantur secundum cursum naturæ: vt C.de vete.iu.enucl.l.ij.§.sed quia.& s.de non alie.§.alienationis.in fi.§.non aũt ius naturæ mutatur: vt instit.de iur.natu.§.penul.& ad hoc fecit s.qui.mo.na.effic.leg.in princi.colla.vj.Accur.

[b] Dictũ est.interpositio est.Accur.

[c] Dicitur.s.hic.

[d] Sua.i.donec vtitur nouitatibus: quod facere suum, scilicet naturæ est: vt in prin.

[e] Operatur.s.naturaliter.Accur.

[f] Et pro id est,

[g] Qui.s.nos.

[h] Duxit. Hic est casus quem solum ponit hæc cõstitutio & soluit per ar. vt j.eo.§.vlti.& §.plurima.

[i] Illa.s.prima.

[k] Aliam.scilicet secundam.

[l] Consanguinei eius.s.viri,qui sunt nati ex eodem patre tantum.

[m] Vterini. qui sunt nati ex eadem matre tantum.

[n] Vterinos. qui sunt nati ex eodẽ patre & matre.

[o] Fuit.vt dictum est.

[p] Ab eo: scilicet principio.

Sapienti pauca dicẽda sunt. [q] Opinari. No. mirabile verbum: quia pauca sapienti dicas & multa intelligit vnde etiã dicitur. ꝙ potissima pars est principiũ, quasi ꝓcessus sit facilior: vt ff. de orig.iur.l.j.Accur.

[r] Quæstio. ex thémate præmisso nũc quæstionem elicit. Accursius.

festa faciat vniuersis, et in perpetuum studeat custodiri.

TITVLVS XII.

DE CONSANGUINEIS & vterinis fratribus.

Si fratre præmortuo supersunt fratres ex vtroque latere coniuncti: tunc consanguineis tantùm, vel vterinis tantùm præferuntur ij, qui ex vtreque sunt coniuncti parente. Angel.

Imper. Iustinia. A. Ioan. gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule ordinario & patricio.

MVltis vndiꝗ natura nouitatibus vtẽs [a] (dictũ est [b] iã in legibus hoc sæpe procemiũ, dicitur [c] autem & iterũ donec illa, quæ sua [d] sunt, operatur [e]) ad opus multarũ nos protrahit legũ. Legitimas enim & cognatiuas successiones dicunt quidẽ nobis & [f] veteres, & qui ex antiquissimo iure hæc sumentes, descenderunt vsque ad nos, qui [g] plurima horum correximus.

Peruenit autem ad nos aliquid tale. Duxit [h] quidam vxorem, & filij ex ea dem sunt nati: deinde moriente illa [i] duxit rursus aliam [k], ex qua nati sunt filij ei prioribus consanguinei [l] solum, nõ tamen vterini [m]. deinde etiam tertium introducit matrimonium: fecitꝗ filios ex ea. Post mortem verò eius ad secundum mulier descẽdit virũ: ex quo alios fecit filios, iis, qui ex priore viro fuerant, vterinos [n] solùm, non tamen consanguineos. moriente igitur matre, postea mori vnum fratrum ex tertio matrimonio cõtingit sine filiis & sine testamento, multos fratres relinquentem, alios quidem consanguineos, alios autẽ vterinos, alios verò simul et consanguineos & vterinos. Et quę quidem adinuenta est naturæ nouitas, talis quodammodo fuit [o]. Licebit autem tali principio dato nobis ab eo [p] †, & alios quosdam opinari [q] casus tale aliquid proferre valentes, siue morte viri, siue morte mulieris, siue alia legitima separatione, nuptiis diuersis hoc facientibus. Quæstio [r] igitur illa erat si ad mortui fratris hęreditatem oporteret omnes vocari, & consanguineos & vterinos, & simul quidem consanguineos, simul autem vterinos fratres. Quia igitur † cõsiderantes leges oẽs, quas congregauimus, & veteres oẽs, & nostras, huiusmodi non inuenimus, emersisse quæstionem congruũ est, eam serò tandem refrenare legẽ, & cõsiderare: quia fratrib⁹ sunt ad defunctũ aliis quidem cognationis iura, quæ nos legitimis [s] copulauimus: aliis autem hoc ipso legitima. communicabant enim aliqui ei circa paternã prolẽ [t], sicut alij circa maternã [v]: alij aũt illud purè habebãt, & lege & natura iuuante se eò, quòd ex iisdem erãt procedentes matrum finibus: eratꝗ eis patris semen vnum: & vndiꝗ veluti quoddam signũ eis germanitatis resplendebat. Si igitur huiusmodi frater litibus liberare & legẽ & dubitantes voluisset, ad testamentũ † venerat [x] & suã sententiã † fecerat [y] manifestã, & per scripturã honorati [z] ad hæreditatem vocarẽtur. Quia verò hoc agere noluit, aut non potuit (multæ namꝗ sunt homini & [a] anxietates innumeræ, & repentinæ mortes [b]), hęc nostra lex causam determinat. Vult aũt [c] hæc lex, ex vtroque decoratos, & simul quidem cõsanguineos, simul aũt vterinos fratres ad successionẽ morientis meliores [d] esse, quàm illos, qui

[s] Legitimis. quãdo vterini fratres vocantur cũ cõsanguineis fratribus ad successionẽ præmortui fratris: vt C.de legi.hæred.l.vlt.§.sed nec.

[t] Prolẽ.& erant consanguinei tm̃.

[v] Maternam. & tantũ vterini erãt.

[x] Venerat.id est, venisset.

[y] Fecerat.id est, fecisset.

[z] Honorati. id est, hæredes instituti, qui honorati dicuntur. Accur.

[a] Et pro id est,

[b] Mortes. sunt enim duæ, naturalis, & ciuilis, vt deportio: vt ff.de contra tabu.l.j.in fine. Accur.

[c] Vult autẽ. solutio quæstionis. Ac.

[d] Meliores. hic distingue: quia aut sunt vtrinꝗ coniũcti tantum: aut soli cõsanguinei aut so vterini: & his tribus casibus æqualiter admittuntur vndecunque bona euenerunt: vt j. de hære.ab intest.§.si igitur defunctus. col.ix. aut consanguinei tantum cũ illis qui sunt vterini tantum: & tunc in bon

† Alias, ab ea scilicet quæstione.

† Ex hoc §. extracta est authen. quæ est super l. sancimus quemadmodũ. C. cõmunia de succes. & incipit itaꝗ; mortuo, Fratres ad inuicem valet succedunt.

† Venisset.

† Fecisset.

solummodo consanguinei, aut solummodo vterini sunt, & [a] nos non faciat hæsitare [b] naturæ varietas: sed nos huiusmodi adinuentiones ostendimus legitimas, atque decernimus, perfectionibus distribuentes quæ meliora sunt, & minores [c] exæquare eis non patientes.

Plurima nanque [d] ad hoc nos inuitauerunt. Primùm quidem altera nostra lex [e], si filius moriatur filios non habens: deinde existentibus ita fortè maternis rebus, aut ex nuptiali, aut etiam ex alia causa, quæ non acquiruntur [f], prius ex iisdem nuptiis fratres ad hæreditatem vocari, deinde ex aliis: & post hos patrē: qui probatio erat, eò quòd dudum talia nostra legislatio [g] concessisset. Nam si etiam patre existente suo patri, & iis, qui sunt ex aliis nuptiis, præponi consanguineos & vterinos fratres contingit: consequens est, licet pater pater non existat, sed fratres solūmodo †, præponi iis, qui ex vno parentum solummodo copulātur morienti, eos, qui similiter quidem consanguinei, similiter autem vterini sunt. & his conueniens erit illud, quod dudum [h] & in maternis, & iis, quę ex nuptiali causa, aut aliter non acquirantur [i], sancitum est, hoc etiam in reliquis morientis rebus valere [k] atque tractari. Hæc igitur lex isto casu data sibi occasione, sicuti dictum est, posita sit. Et quia ex tribus matrimoniis hoc processit, nouitas naturæ nihil, ꝓhibet, vel si quis proponat, & in duobus solummodo matrimoniis alios quidem esse solùm vterinos, alios autē consanguineos simul & vterinos: vel si quis extendi dicat matrimonia, & adhuc amplius tale aliquid fieri. Et sic in huiusmodi casibus, vbi tales quidam introducuntur ordines fratrum, lex habeat suam virtutem: & excludāt duplici vtentes iure eos, qui vno solo vti possunt. Si verò nō talis est casus, sed solummodo constituti sunt vterini, aut consanguinei, & moriatur aliquis fratrum: hi prioribus subiaceant legibus [l], quæ eorum successiones disposuerunt. Locū tamen hæc lex habeat nō solùm in hoc casu, qui quęstionem mouit, sed etiā in iis, qui postea futuri sunt. Quocirca priora, si aut iudicis sententia, aut pactionum expedita sunt formis, habeant propriam decisionem huius legis iudicio non egentia. Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram manifestata sunt legē, per literas proprias declarare cunctis, & in perpetuū obseruare festinet.

TITVLVS XIII.

DE ARMIS [m].

Princeps arma publica fieri iubet, sed priuatos facere & vendere prohibet: cultellos autem minores fieri & vendi à priuatis permittit. Barto.

Imp. Iustinianus A. Basilidi gloriosissimo magistro sacrorum officiorum.

MAgnū Deū & saluatorē nostrum Iesum christū & eius auxiliū semper inuocātes [n], studemus omnes subiectos nostros, quorum regimen credidit nobis Deus, illæso & sine

in bonis quæsitis à defuncto fratre dico idē, quod æqualiter admittuntur cum agnatio & cognatio hodie sit æqualis: vt j. de hær. ab inte. §. si verò neque fratres. secus in iis quæ habuit à patre tātum. vel à matre tantū: quia tunc pręfertur illic q ex eo latere sibi erat cōiunctus: vt C. de leg. hære. l. de emancipatis. nec dico esse correcta. d. l. de eman. per prædictū §. si vero neque fratres. licet hoc dixerit P.: nam & per eādem authē. de hær. ab intest. est differētia inter eos, qui sunt vtrinque coniuncti, & eos qui sunt ex alio tantū latere, vt in §. si igitur defunctus. & in omnibus his cessat hæc cōstitutio, sed remanet sibi locus in tribus casibus. s. quando sunt vtrinque coniuncti cum consanguineis tantum, vel quādo cū vterinis tantū, vel quando cum consanguineis tantū. quibus tribus casibus præferuntur, q duplici iure vtūtur, vt hic, & j. eod. §. fi. ibi, excludant &c. sic not. quod duæ rationes vincunt vnam. vt inst. de ado. §. sed hodie & C. de edic. di. Adri. toll. l. fin. ibi, potiora iura &c. nisi vna sit melior, quam duæ: vt ff. de inoff. test. l. nam & si parentibus. Acc.

† Cōcor. c. vlt. cum glo. super verbo, funiculus. extra, de maiori. & obedient.

Rationes duę vincunt vnā.

[a] Et. pro id est.

[b] Hæsitare. i. dubitare. q. d. non sit amodo, quod nos dubitaremus de tali varietate naturę, qualis ista fuit. nā legitime definimus per hanc legem, & dicimus quid iuris esse debeat. Accur.

[c] Minores. i. qa non tantum fratres dicuntur esse, qui sunt ex vno latere, quātū q ex vtroque.

[d] Plurima nanque. nō tamen dicit hic nisi vnum. vel dic, quod dicit plurima. nā prio casu ꝓx. secunda ratio prædicta: quia duæ rationes vincere debent vnam: vt s. dicit.

[e] Lex: vt C. commu. de suc. l. fin. & supple quæ dicit.

[f] Acquiruntur. s. parentibus, quantum ad proprietatem. sed duntaxat quantum ad vsumfructum: vt C. de bo. quę lib. l. quęcū que. et C. de bo. ma. l. j. Sed hodie idem est in omnibus aduentitiis: vt C. de bo. quæ liber. l. cū oportet.

[g] Legislatio prædicta. C. cōmunia de succ. l. fi. quæ tamen hodie corrigitur, cum pater vocetur vna cū filiis: vt j. de hę. ab intest. §. si vero cum ascēdentibus.

[h] Dudum: vt C. cōmu. de succ. l. fin. & C. de bo. ma. l. j.

[i] Acquirantur. s. parentibus quantum ad proprietatem. Accur.

[k] Valere. nō olim hæ solæ patribus non acquirebātur: cætera aduentitia sic. Sed vt hic dicit, idem in omnibus aduentitiis etiā seruari debet: vt diximus insti. per quas perso. no. acquir. §. hoc quoque.

[l] Legibus. quæ sunt. vt C. de legi. hære. l. de emancipatis. & C. com. de suc. l. vlti. & C. de bo quæ lib. l. quæcunque. & plene dixi modo. Accur.

[m] DE ARMIS. *Hunc tit. non lego. sed quædam in eo noto. Accur.*

[n] MAgnum. Inuocantes. Not. sic. s. de quæstore. in prin. Accur.

Patiun

calumnia custodire: & inhibere bella, quæ per suã cõsiderationem suscipientes aduersus alterutros operantur dolores: duplex ex hoc cõtra se suppliciũ inferentes, tam quod sibimet inferunt, quàm quod ex legibus vesaniam eorum punientibus patiuntur [a]. Volentes igitur huiusmodi mortibus homines liberare, prospeximus armifacturæ opus nullũ priuatum operari: solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armificatoriis, aut q dicũtur fabricensij [b]: eos autem, qui operantur arma, nulli vendere priuato. Sed neque qui in numeris custoditi sunt armifactores, quos etiam deputatos appellant, qui de fisco annonas accipiũt, permittimus operari, aut alicui vendere arma, sed solum diligentiam habere armorum milites in numero constitutos, in quibus militant. Si verò nouum aliquid faciũt [c] hoc auferri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento [d], adiiciendum ibi repositis publicis armis. Hoc autem obseruare volumus & eos, qui in ordinibus balistariorũ sunt, quos per diuersas statuimus ciuitates, ordinantes eos, & arma facere: sancientes, vt & ipsi soli publica arma in armamẽtis publicis vniuscuiusq; ciuitatis recondita corrigant, atque renouent. Si qui verò vnum aliquid armorum instruxerint [e]: hoc similiter & ipsis [f] inter publica arma præstẽt, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoque custodiant, qui in balistariis deputati [g] sunt periculo patrum [h] ciuitatum, sub quibus & ipsos balistarios statuimus, & publicorum armamentorum diligentiam atque custodiam constituimus: quatenus si qui visi fuerint aut deputati, aut fabricensij vendentes arma: prouideant per loca iudices eos suppliciis subdere, insuper etiam arma ab iis, qui ea com parant, sine pretio auferre, & publico vendicare. Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem per præsentem sancimus legem, in nulla ciuitate aut prouincia nostræ reipublicæ habere licentiã priuatos, aut alium quempiam arma facere, aut vendere, aut quolibet mercari modo, sed solos eos, qui inter fabricenses referuntur, hæc instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamẽtum, & hoc à tua celsitudine, & qui post te susceperint cingulum, custodiri sancimus: deputantibus nobis aliquos chartulariorum [i], qui sub tua celsitudine in scrinio sunt constituti, fabricensium periculo quinque inter eos priorum, bonam opinionem [k] habentes, & oportunos, qui & eos, qui in hac felicissima ciuitate, & aliis ciuitatibus nostræ reipublicæ arma faciunt, requirentes, prohibeant priuatos, aut etiam alios quosdam citra eos, qui deputati sunt inter fabricenses, armifacturæ agere causam & in quibuscunque compererint locis aliquos priuatos hoc audientes, hæc auferre, & fisci applicare armamento. Si autem inter operarios priuatos artifices oportunos inuenire potuerint: hos si voluerint in militiis statuere, & in descriptione nomina eorum facere, & destinare nobis descriptionem [l] artificum, vt per sacrum nostrum rescriptum in illis statuantur locis, † in quibus sunt publicæ fabricenses quatenus ipsi operantes [m] arma, & de fisco annonas accipiant. hoc enim facto & subtiliter obseruato à prædictis personis, licentia penitus nulli dabitur, neque ciuitates inhabitantibus priuatis, neque villas incolentibus rusticis, armis vti aduersus alterutros necesque præsumere, & ex hoc plurimos homines occidi: publicas verò perire functiones, dum terræ cultores vitam amittere metuentes, fuga propter timorem vtuntur. Oportet ergo eos, qui diriguntur à tua celsitu

† Haloã in quibus publicæ sunt fabricæ.

Bellum duo mala infert.

[a] Patiũtur. No. bellũ duplex malũ inferre: vt hic: & etiam tertium: quia fecit homines pauperes: vt .C. de cadu. tollen. in prin. & .ĩ. c. §. si aũt. ibi, dñ terræ cultores.

[b] Fabricensij. vel fabricẽses, qui sunt etiam quidam habentes officium & necessitatem faciẽdi arma cui necessitati eorum posteritas tenetur: vt C. de fabricen. l. iure. li. xj. & ad instar militum notã debent habere in brachiis, & aliena prædia conducere collẽda non debent: vt C. de fabr. l. stigmata. & l. fi. in princ. e. lib. xj.

[c] Faciunt. hi deputati qui prohibiti sunt operari.

[d] Armamento. quod enim aufertur ab indigno, applicatur fisco: vt. ff. de iu. fisc. l. Lucius.

[e] Instruxerint. quia aliquẽ instruxerunt qui facere scit. Accursius.

[f] Ipsis. balistariis. vt & ipsi inter publica arma ponãt. Accursius.

[g] Deputati. habebant enim quosdã sibi deputatos sicut fabricenses. Accursius.

[h] Patrum. i. rectorum. & no. q dicit pater. vnde sicut pater debet habere filij gubernationem sic ciuitatis rector. & sic pro opinione nostra qua dicimus, quod sufficiat talem iurare de calum. licet P. dixerit maiorem partẽ vniuersitatis debere iurare: vt .C. de iur. cal. l. iij. §. quod obseruari. & §. hoc etiam. & . ff. de condi. & demon. l. municipibus. & .ĩ. e. §. si autem. in fi.

Chartularij & tabelliones qui dicantur.

[i] Chartulariorũ. chartularij appellantur qui scribũt in chartula publica: qui vulgo tabelliones dicuntur. & no. quod tabelliones eliguntur in huiusmodi factis.

[k] Opinionem. vt ĩ. de mo. §. ordinationem. col. j.

[l] Descriptionem. i. matriculæ scripturam.

[m] Operantes. sic ĩ. de man. princ. in si. tit.

Confes

celsitudine ex memorato fabricensiũ scriuo ad prohibendos priuatos armorum factores, cõfessionẽ [a] accipere etiam per loca iudices, & subiecta eis officia, & ciuitatum defensores, & patres, quia nihil valebunt decætero horum quæ à nobis prohibita sunt, aliquid agere, sed quę per præsentem sancita sunt legem, custodient, pœnam & in pecuniis [b] & in ipsum formidantes caput.

Sancimus enim magnæ quidem Alexandriæ iudicem negligentem [c], quæ à nobis sancita sunt, xx. auri librarum exoluere pœnam, & cingulo cadere: & huius officium similiter auri librarum xx. dare pœnam, & capitale subire supplicium: aliarũ verò prouinciarum iudices damnum quidem x. librarum auri sustinere: similiter autẽ & ipsos casui cinguli [d] subiacere, & eorũ officia. Defensores autem & patres ciuitatum, triũ librarum auri mulctari pœna, & in capite sustinere periculum, si quod tale factum comperientes [e] non punierint, aut hoc agere valentibus non nuncient, sed latere permiserint.

Vt autem palàm [f] fiat, quæ à nobis prohibita sunt à priuatis & aliis quibusdam citra eos, qui in sacris nostris fabricensibus referũtur fieri, aut priuatis vendi arma, & hoc per pręsentem legem significare curauimus. Prohibemus † enim priuatos operari, & emere arcus & sagittas, & spathas, & enses, quæ vocare consueuerunt semispathia [g], & quę vocantur zaniæ siue loricæ, & contos, & quolibet modo vel figura factas lanceas [h], & quæ apud Isauros † nominantur monocopia, & appellatos sitinnos seu missilia, insuper & aspidas siue scuta, & galeas seu cassides. Non enim ista alij cuidam instruere sinimus præter eos, qui deputati sunt in sacris nostris fabricẽsibus: solos autem fieri & vendi à priuatis, & priuatis vendi permittimus cultellos minores [i], quibus nullus in præliis vtitur. Præsentem igitur legem generalem tua [k] celsitudo in hac proponat regia ciuitate, necnon & per alias ciuitates nostræ reipublicæ, vt omnes agnoscentes, quæ placuerunt nobis hæc obseruent. Denunciamus autem futuris præesse huiusmodi custodiæ chartulariis ex memorato fabricensiũ scrinio: quia ex negligentia non solùm pecuniarias sustinebunt pœnas, sed etiam in corpore supplicia patientur, & militia cadent. in super nec ipsum vlterius permitti à nobis scrinium in huiusmodi adesse solicitudine [l], sed aliis committi fabricentium curam. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc legem declarata sunt, tua celsitudo, & qui post te in cingulo fuerint, operi terminoq́ tradere festinent: indignationem nostram & ipsi metuentes, nisi rem sic vtilem reipublicæ custodierint.

TITVLVS XIIII.

† DE DEPOSITO, ET denunciationibus inquilinorum, & de suspendenda administratione panum.

Non valet denunciatio, ne reddatur depositum, vel ne alimenta de publica annona eroganda præstentur, vel ne soluatur pẽsio domus locatæ. & qui talem denunciationem fecerit, punitur ad interesse creditoris, in quo quandoq; venire poterit totum depositum. Ang.

Imperator Iustinianus A. Ioanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

Item nuper audientibus nobis (hoc qđ in imperio publicè sedentes multoties agimus) orta est aliqua quæstio, quã resoluimus statim. huiusmodi verò dicentes cõtingere multa: cõmuni & generali lege definire, hoc iustũ esse arbitrati sumus. Si eñ quis ab aliquo capiat aurũ, aut res aliquas depositi causa, in qbusdã [m] conditionibus: deinde illi agant [n] necessitatẽ habeat omne restituere aurum, aut res cõditionibus semel impletis [o] & nulla o-

† Alciat. lib. dispũ. iij. ca. xx. locũ hunc ita restituit, & quæ Isauris monocopia dicunt quæque item sitinnos vocãt seu versabilia.

† Haloã. de deposito & attestatiõe ad inqlinos facta, item de suspensione erogatiõis panum ciuilium.

[a] Cõfessionem. id est, scripturam in qua confitetur.
[b] Pecuniis. hoc est quod dicimus in ære & persona.
[c] Negligentem. s. de mona. in fi. col la. j.
[d] Cinguli. i. dignitatis amissione.
[e] Cõperientes. s. scenicas non sol. & C. ad leg. Iul. de vi pub. l. vlt. in fi.
[f] Palã. quasi diceret prohibuit arma sic in genere fieri vel vendi. nunc specificat: & no. ꝙ alibi largius sumũtur arma etiã pro lapide: vt instit. de publi. iudi. §. item lex Cornelia.

Armorũ appellatione qd veniat.

[g] Semispathia. i. illa arma. Accur.
[h] Lanceas. nota. quædam sunt, quæ vncinum quoddã habent ad capiendos homines, quæ romphexæ vocãtur: vt ff. de vi & vi arma. l. iij. in prin. A.
[i] Minores. aptos ad pennarum temperationem vel panum incisionem secundum Al. ex his potest colligi statutum de nõ portandis armis per ciuitatem aliquam.
[k] Tua. loquitur magistro officiorum: vt innuit in principio constitutionis eiusdem. Al.
[l] Solicitudine. Not. ꝙ si tabellio delinqt in officio, non debet amodo posse hoc officium exercere. Accur.

Tabellio delinquẽs officio repelli debet.

DE DEPOSITO, denunciationibus, &c.

Itẽ nuper. In quibusdam. i. sub quibusdam conditionibus. Accur.
[n] Agant. i. deponentes impleãt cõditiones, quas implere debent.
[o] Impletis. & quandoq; non impletis conditionibus:

† vide Ha loan. versionẽ, quæ varia est, nec cum Alciati recognitione consentit.

mnino licentia sit, aliquibus extrinsecus a interdictionibus vti, & retinere b depositi restitutionem: cũ & alia multa priuilegia tam à præcedentibus legislatoribus, quàm à nobis ipsis data sunt c. licentia enim est prohibenti redditionem, eũ quidem cui creditum est depositum, non molestare: eũ verò de rebus, quæ in quæstione sunt, qui aurum aut res aliquas accepturus d est, litem sortiri, & iustitiam & legem promereri. Sed ne per hanc causam damnis magnis subiiciat eum, qui † interdictionẽ suscepit, & compellatur aut defensiones expetere e, aut res habere, & non possit volũtariè cum deponente benignè agere. quòd si tale aliquid egerit (omnino enim oportet non sola delictorum nos contentos esse prohibitione, sed etiam timorem inferre iustum transgressoribus) siue perditionẽ contigerit rerum aut pecuniarum fieri, & hoc probetur f, siue alium quemcunq; casum fortuitum: ipsum respicere, qui contestationem dixerit.

Insuper etiam, ex quo facta est huiusmodi contestatio g, vsuras pecuniarum vsque ad tertiam h centesimæ agnoscere prohibentẽ accipere propria: non solùm si aurum fuerit quod depositum est, restitui verò prohibitum: sed & si aliæ res i sint: vt hoc timore k stultorum simul & peruersorum malignè versandi l † in depositionibus homines cessent.

Sed & totum m hoc, quod † de mandatis est, & aspicere, & constituere secundum legem prouidimus. Videmus enim frequentari hoc in regia hac præcipuè ciuitate, & aliquos interdicentes eis, qui ministrant publicas annonas, & tesseras n accipiũt ab annonarum præfecto, volentes suspendi administrationem: & eos, qui ex hoc solummodo forsan nutriuntur, defraudari administratione, per quam eis omnis tribuitur vitæ occasio o.

† Huic autem rei seuerius et difficilius illud est. multis enim domos possidentibus in hac felicissima ciuitate, qui imbanchiti p non videntur, mox futuris pẽsiones ab inquilinis accipere, calumniantur per interdictiones inquilinis dirigentes, vt nõ inferant eis. Illi verò q vltro eas suscipientes, quidam propter inopiam forsan comedunt eas r: quidam verò & exules à magna hac fiunt ciuitate, & decidit omnino pensionum † administratio iis, qui ex hoc forsan solo nutriuntur, secundum quod occurrentes in ciuilibus annonis diximus.

Nemini igitur damus huiusmodi licentiam: sed vnusquisq; si aliquam habeat causam ad obnoxiũ sibi, nõ obdormiat s; † in liberalibus t autem peruersitate omni plenius aspiret interdictionibus. Cognoscat enim, quia si tale aliquid egerit, & per occasionem eius ceciderit

---

bus: vt ff. depos. l. j. §. pe. & C. de pe. hære. l. vlt. Azo.

a Extrinsecus. i. præter deponentẽ. deponens enim interdicere põt, non alius: vt hic, nisi iudex interdicat: cũ persona depositarij sit suspecta, ne cum re aufugiat: vt ff. qui satis. cog. l. si fideiussor. §. fi. Sed secundum hoc nõne sunt correctæ leges, quæ dicũt etiã depositariũ rei vendicatione domino vero teneri: vt ff. de rei ven. l. officium. & ff. depo. l. bona fides? Quidam sic. sed tu dic secundũ Io. q̃ non: & aliud est velle agere rei vendi. in iudicio: & aliud facere huiusmodi interdictionẽ quod nõ restituat. Accursius.

b Retinere. id est facere teneri vel differre.

c Data sunt. s. actione depositi. nam prius habetur ratio deponẽtium, si cedũt bonis debitores: vt ff. deposit. l. si hominem. §. j. & §. fi. Item actioni depositi compẽsatio non opponitur: vt C. eod. l. fi. j. respõ. Item crescit in duplum per infitiationem in quatuor casibus: vt institu. de act. §. sequens. versi. rei persequẽdæ nũc autem datur ad aliud, vt nemo ei interdicat: vt hic. et idem dicunt quidã in commodato.

d Accepturus. id est, recepturus, scilicet deponens.

e Expetere. à deponente, vt defendat eum.

f Probetur. s. amissor: vt ff. de pignora. actio. l. iij. Azo.

g Contestatio. vt teneatur deponenti: vt eo. §. nemini. non depositario, qui tenuit vane.

h Tertiam. & hanc dabit ei qui læsus est; vt hic, & j. eo. §. nemini igitur. Accur.

i Res. vt æstimationis detur vsura.

k Timore. id est, hac pœna.

l Versandi. id est, versari.

m Sed & totum. q. d. multa sunt mãdata quę data sunt administratoribus quæ sunt. s. de man. prin. colla. iij. Adhuc autem quædã desunt quæ ponit hic: duo. s. de annona & depẽsione: vt sic dictus tractatus de mandat. prin. l. plenior sit.

n Tesseras. tessera genus est mensuræ, qua mẽsuratur annona: vt ff. de iudi. l. sed & si. §. si libertis.

o Occasio. quod ideo iniquum est: vt ff. de transact. l. cum hi. §. sed & personarum. & §. si in annos.

p Imbanchiti. i. in banchis non sedentes: quia sunt absentes. idẽ si præsentes. alias est in litera in banchiis non videntur: & eodem modo intelligas: & non est vis vtrum sint absentes vel præsentes: sed forte ita de facto fuit, scilicet q̃ erant absentes. Accursius.

q Illi vero. quibus interdicitur.

r Eas. interdictiones.

s Non obdormiat. i. nõ differat eum conuenire. nã negligentia est nociua: vt hic. & C. de an. except. l. vt perfectius. & econtra diligentia fructuosa: vt hic. & ff. quæ in fraudẽ creditorum. lege, pupillus.

t In liberalibus supple ex præmissis. & nulli aspirent in liberalibus interdictis, &c. Sunt eñ liberales ideo quia libenter suscipit interdictionem ille cui interdicitur vt hic: vt per hoc differat solutionem: vt supra, proximo. §. ibi, illi vero vltro, &c. Alij dicunt in liberalibus, id est, in depositis, quæ ex liberalitate & bona fide fiunt.

† Haloã. attestationem.

† Concor. glo. in ca. iij. sup verbo, contra. extra, de deposito.

† Alias, versandi cursum.

† Haloã. de interdictis & denunciationibus.

Tessera quid sit.

† Haloã. Sed multo adhuc molestius & incommodũ est, q̃ plerique dominis ędium in alma hac vrbe innuẽdẽtes cum ab inquilinis locatarũ ædiũ pensiones percepturi sunt dãno illos inuoluũt, testato inquilinos conuenientes ne quid illis exoluant.

† præstatio.

† Haloã. de illiberales exqui omni parte inuidia plenas attestationibus excogitato.

Admini

[a] Administratio. quæ sibi omni die fiebat.

[b] Mox. i. tunc.

[c] Defensione. id est, non exigat depositarius fideiussores à deponente, vel cautionem propter huiusmodi interdictum: quia graue est, vt subiicit, dare fideiussorem: vt ff. vt in pos. leg. l. si is à quo. §. fina. & poto hunc. §. generalem ad omnes tres casus huius cõstitutionis, & per hoc dico corrigi quod est. C. depo. l. penul. in fin.

[d] Defensionem. i. si vult cauere de defendendo depositarius, facultas erit ei domino sic cauenti, supple, rem propriã recipere. Vel dic econtra: quia dicit depositarius se paratũ recipere cautionem, & supple. et rem restituere datam in alium modum.

† Haloã. quod ei, qui repetendi ius habet, si vel depositi, vel aliorum nomine defensionẽ offerat, liceat sua recipere.

[e] Fiat. hoc verũ est in prætoriis: secus in aliis: vt. ff. de pigno. stipul. l. prætoriæ. & l. j. §. iij. & §. fin. & ideo male alleg. hic imperatòr. Accur.

[f] Indicant. i. ipsi qui venerunt ad nos pro quæstione facti: vt s. eodem in princi. & potes dicere. i. inducunt nobis in mentẽ, quod faciamus hanc legem. Accursius.

[g] QVIBVS modis &c.

Differt hęc ab illa, supra, quibus modis, &c. quia hęc generalior est: vt infra, auth. vt in meme. primæ colum. ibi, bene se habet &c. Itẽ hic tractat de iis qui sui iuris, & in potestate fiunt parẽtis: ibi de iis qui legimi successores, licet non in potestate parentum sint.

[h] NAturalium. A Cõstantini: vt C. eo. l. j.

[i] Dudum. id est, Olim.

[k] Quęlibet. id est, aliqua.

[l] Constitutionũ. vt C. eodem. l. iij. Accur.

[m] Scriptum. est. in tractatu de naturalibus liberis.

[n] Mediocritatẽ. id est, modũ vel mẽsuram in dãdo vel relinquendo naturalibus. Accur.

[o] Concedentes. Archadius & Theodorus: vt C. eo. l. ij. & iij.

[p] Fierent. s. Leo: vt C. eod. l. quoniã desideria.

[q] Legislationes. vt in. l. ij. C. eo. tit.

[r] Venerunt. s. naturales liberi, vel eorum quæstiones.

[s] Varietatem. q. d. quia quæstiones naturalium ad nos peruenerunt: ideo correximus, & distinximus statuta ab aliis.

[t] Seruitute. hoc primum.

[v] Eleuare. hoc secundum.

[x] Vltio. Nota, gloriosissimũ verbum. & est sen sus: q. a licet aliqui sint in seruitute ꝑpter delictum fortè qđ fecerunt, & ita propter vltionem: vel licet sint nati ex nõ legitimo matrimonio, & ita contra interdictum: tamen non sunt dispiciendi, sed iuuãdi vt fugiant de malo, & veniant in bonum: vt j eodem. §. natura siquidem &c. & sic est argumẽ. pro quolibet malo corrigẽdo: vt & C. de emen. propinquo. l. prima. Item facit ff. de ventre in possessionẽ mittendo. lege prima, primo responso.

aut administratio [a] panum, aut pensionum datio ex hoc accidens: ipse sustinebit piculũ mox [b], quòd interdictionem inquilinis & ministrantibus panem miserit, aut suspẽderit annonam. Nihil enim horũ agi omnino volumus: sed ex quo interdictiones egerit, sancimus eum omne damnũ sarcire domino rerum super hoc, & vsuram & tertiam centesimæ agnoscere pecuniarum, aut rerũ, quas nõ accipere per eũ, is, qui secũdum hunc modum læsus est, valuit. Et neque aliquis opponat defensiones [c] †, quia qui præsens est ei exactionis domino danti defensionem [d], aut in deposito, aut in aliis, recipere rem propriam. Non enim omnibus est facile fideiussorem præbere: nostris legibus nullam defensionẽ omnino ratam esse ponentibus, nisi cum fideiussione fiat [e]; fideiussorẽ enim omnino dandum idoneũ non facile, neque possibile passim est. Et propterea igitur in obseruantiam nostrorum subiectorum volumus hoc custodiri amodo & decæterò omni tempore, vt immortale sit huius nostræ sanctionis iuuamen Reipubli. Indicant [f] quidem nobis in mentem venientes: præsentem verò legem commune iuuamen nostris parientem subiectis. Tua igitur eminentia quæ placuerunt nobis, & per hanc diuinam manifestata sunt legem, operi effectuique tradere, & in perpetuum obseruare festinet.

TITVLVS I.

QVIBVS MODIS [g] naturales efficiuntur sui, & de eorum ex testamento siue ab intestato successione.

COLLATIO VII.

Imperator Iustinianus A. Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, & iterum exconsule ordinario, & patricio.

NAturalium [h] nomen Romanæ legislationi dudũ [i] non erat in studium, nec quęlibet [k] circa hoc fuerat humanitas: sed tanquam alienigenum aliquid & omnino alienum à republica putabatur: à Constantini verò piæ memorię temporibus in constitutionum [l] scriptum [m] est libris. Deinde paulatim in mediocritatem [n] clementemq́ sententiam imperatores transeuntes, leges posuerunt: alij quidem & dari, & relinqui aliquid eis à patribus concedentes [o]: aliqui autem etiam adinuenientes modum, per quem naturali iure priore liberati, legitimi fierent [p], & paternæ substantiæ successores: paulatimque etiam ad nepotes processerunt huiusmodi legislatiões [q], & quoniam in nostra tempora venerunt [r], & eorum, qui paulò ante nos fuerunt, multam varietatem [s] causa suscepit. Nos enim duplex habuimus studium, & plurimos in libertatem perducere homines ex priore seruitute [t], & ex naturalibus ad legitimos eleuare [v], non enim vltio [x] & interdictio despicien-

da est, sed quod est in necessitate, curandum est: & diffugiendum quidem quod malum est: inueniendum verò vndique quod melius est. Quia igitur aliqua quidem in constitutionum codice, quem [a] ex omni priorum imperatorum legislatione collegimus, de naturalibus scripta sunt filiis: quædam verò in libro institutionum, de his autem nos constituimus [b], aut iam perfecta comperimus [c], & nosipsi plurimas fecimus de his constitutiones: alias quidem in prædictarū collectione [d] constitutionum, alias autem etiam postea [e]: ne causa sit dispersa, bene se habere credidimus, in vna constitutione [f] totum [g] colligere, quæ pro omnibus sufficiat ea, quæ de naturalibus sunt, corrigere atque sancire. Palam nāq; est, quia hominum alij quidem liberi simul consistunt, & inter legitimos [h] sunt: alij verò hoc prius [i] non habentes postea fiunt, [k] & ex seruis [l] ad liberos ascendunt, & ex naturalibus ad legitimos: alij verò ex hoc ipso naturales sunt, & quædā eis successiones existunt: alios autem neq; naturales esse decet, sed etiam hoc monstrantur indigni [m]. Oportet igitur nos ita facere constitutionem [n], vt nullus ignoret, quæ possunt in naturalibus valere: dicimus autē inchoantes legem, qui consistunt naturales, quibusq; modis procedunt ad legitimos (quorum [o] plurimos inuenimus nos) & quę sunt horū successiōes & quomodo quidē vetustas vsa est his amarè [p]; quomodo nos humanè. Nec illud quoq; relinquitur [q], qui nec naturalium digni sunt (sicuti diximus) appellatione. Natura siquidem [r] ab initio dū de filiorū procreatione sanciret scriptis nondum positis legibus [s], omnes similiter quidē liberos, similiter aūt produxit ingenuos. Primis nāq; parētibus primi filij similiter q dē liberi similiter aūt legitimi à natura fiebāt: bella verò & lites atq; libidines & concupiscētiæ causam† deposuerūt ad aliud schema [t]. Seruitutē nāq; inuenit bellū†, naturales autem castitatis casus [v]: lex autem rursus huiusmodi delicta curans, libertatem seruis molita est: & multùm de his tractauit, modos [x] introducēs dena millia, imperatoriæ verò constitutiones aperuerūt iis, quæ nō rectè facta sunt ad ius legitimū vias. quod non transitoriè [y] † neque nos sancimus, neque subiectos hanc legem negligenter audire præcipimus. Legitimi si quidem successores procedūt hominibus ex nuptiis, quas contrahunt aut cum dotalibus instrumentis, aut ēt absq; eis, sic ad fœminas masculis cōuenientibus vt ab initio habeant ad eas legitimarū nuptiarum affectū [z]. Et hoc enim in calumnia positum nos respicientes, lege [a] decreuimus quid in iis quidē, qui fortunæ dignitate p̄ecti sunt, quid autem in mediocri hominum statu agendum sit ad demonstrationem legitimarum nuptiarum, quid verò deinceps permissum est plebi [b]. Quapropter nuptiis procedentibus [c], ex hoc ipso sunt successiones certæ: & si inter legitimos connumerentur, mox lex [d] introducit successionum modos, plurimū de his tractās. Legitimū siquidem ius sic se habet [e].

[a] Quem. scilicet codicem.
[b] Constituimus. vt instit. de hær. ab intest. §. j.
[c] Comperimus vt instit. de nup. §. fi. & ad Orfi. §. nouissime. & de succ. cog. §. hoc loco.
[d] Collectione. s. in C. vt eod. l. humanitatis. & se. vsque in fi. ti. Accur.
[e] Postea. vt. s. de ince nup. §. pe. & de trien. & semis. §. vl. co. iij. & vt lib. dec. §. si quis. & . s. quid. mo. na. effi. leg. col. vj.
[f] Constitutione. scilicet ista.
[g] Totū. i. omnia, vt ex sequentibus colligitur.
[h] Inter legitimos: vt nati ex matrimonio: vt instit. de pat. po. in prin. & de his expedit se breuiter hęc constitutio. j. e. §. legitimi. Accursius.
[i] Prius. s. legitimationem. Accur.
[k] Fiunt. s. legitimi.
[l] Ex seruis. ratione similitudinis hoc ponitur hic & alibi in multis locis in hac constitutione & de his dicit prolixe. j. eo. §. quia vero nō est. vsque ad §. discretis.
[m] Indigni. vt. j. e. §. vltimi. & supple hic. Alij. sunt legitimi tantum, vt adoptiui. & sic sunt quinque genera filiorum.

Filiorum quinque sunt genera.

[n] Constitutionem. & de his. j. eo. §. discretis. vsq; ad §. vlt.
[o] Quorum. s. modorum.
[p] Amare. aduerbium, quia nil curabat: vt. s. in prin. huius constitutionis.
[q] Relinquitur. s. nobis, quin tractemus de iis qui &c.
[r] Natura siqui dem. superior ergo distinctio fuit secūdum ius ciuile imperatorum.
[s] Legibus. quod fuit antequam ciuitates essent factę: vt insti. de re. di. §. singulorum.
[t] Schema. id est, ordinem quo gentes vtuntur de seruis.
[v] Casus. i. defectus. Accur.
[x] Modos. quibus ad libertatem perueniant, & quibus fiant serui, & à quibus retineantur: & quibus acquiratur per eos: imo maior pars legum fere de seruis tractat. Sed non sic intelligo hanc literā: imo dico quod imperator hyperbolice loquitur, & de modis illis tantum dicit, quibus ad libertatem peruenitur, qui sunt multi: vt insti. de lib. §. multis.
[y] Transitorie. i. negligēter: vt. s. de q̄store. §. vl. col. vj.
[z] Affectum. q. d. mutuū consensum: vt. s. de nupt. §. nuptias.
[a] Lege. vt. s. quibus mo. na. ff. leg. §. hic ergo. & . §. quantum vero. & . §. quisquis. col. vj.
[b] Plebi. i. minoribus in abiecta vita constitutis.
[c] Procedentibus. s. sic vt modo dictum est.
[d] Lex. in genere ponit videlicet ille tractatus, qui dicit de suis & legitimis hæredibus.
[e] Se habet. vt dictum est modo.

† Deduxerunt.

† Haloi. Illegitimorū ius temperantiæ ac castitatis excessus inuenit.

† Legendum forte, quod nos neque transitorie sancimus.

Reliqua

Si quis natus sit liber, non tamen legitimus: aut etiam natus sit seruus, sed libertatem postea meruit: si sit masculus, legitimari potest per oblationem curiæ: si est fœmina, legitimatur nubendo curiali legitimo. Ange.

Quod verò non est huiusmodi, sed liberum quidem non tamen ex nuptiis procedens legitimis, aut etiam in seruitute natum: si libertatem quidem meruerit, manserit autem naturale: hoc modi varij ad ius legitimum fuerunt: quos enumerantes, sic etiã reliqua[a] sancimus. Primus itaque modus est legitimi iuris existens, ciuitatibus mox vtilis[b], quẽ Theodosius piæ & nouæ introduxit memoriæ[c]. Sancitum nanque est ab eo, vt posit naturales filios[d], aut omnes, aut aliquos offerre curiis, aut filias curialibus copulare. Et quoniam modus iste non simplicem habuit legislationem, sed variè & de oblationibus[e] dictum est, & de successionibus, quomodo ipsi, & quorum hæredes existãt, & qui rursus ad ius eorum hæreditarium accedant: iustum credimus hoc primum legislationis disponentes capitulum ita ad reliquos modos, qui ad legitimorum ius ferunt, accedere. quæ enim inde sunt, facilè omnino est dicere.

Pater filium naturalem curiæ offerens, siue inter viuos, siue in vltima voluntate, eum legitimum facit: habeat legitimos necne semetipsum autem offerẽs alijs legitimis extantibus, legitimus non fit, Ang.

Si quis igitur fuerit naturalium filiorum pater[f], siue curialis existens, siue liber à curia: licentiam habebit omnes, aut quosdam ex eis, siue legitimorum sit filiorum pater, siue etiam non: sed solummodo naturalium, offerre † curiæ, licet fortè illustris dignitatis sint filij suscepti[g]: nisi tamen dignitas intercesserit talis, quæ homines, licet curiales sint, ab hac fortuna liberos facit. Oblationis autem modus siue[h] fiat à patre adhuc superstite, cũ quispiam in commune filium offerret (hoc nanque gestum est in Philocalo † naturali filio curiali à patre in Bustrenorum ciuitate) & hoc ipsum secundum inspectionem ibi factam, & ita eum offert, sicut à Leone piæ memoriæ scripta dicit constitutio[i]. Siue ergo secundum hunc modum fiat aliquis à patre pronunciatus curialis[k], siue[l] eum pater sub gestis monumentorum offerat, siue moriens in testamento conscribat, oportere fieri curialem, deinde ille amplectatur scripturam: legitimus[m] mox fiet, naturalium iure omnino liberatus: siue etiam mortuo patre semetipsum filius aut filij offerant, non existente quidem legitima sobole, etiam sic erunt legitimi & curiales. Proinde pater quidem etiam existentibus legitimis offert curiæ non legitimos filios: qui verò per semetipsum ad hoc procedit: tunc solummodo auditur, cũ nullus legitimorum filiorũ existit[n]. Hoc itaque de oblationibus sit, quòd indifferẽter sancitum est[o] à nobis, in hac præsenti lege reconditum: non autem simpliciter[p], neque fortunæ[q] oblatione. oportet enĩ[r] & modos facere manifestos, secundum quos offerantur.

Qui suam sobolem naturalem vult legitimare curiæ loci ex quo natus est, eam offerat. qui autem Romani & Constantinopolitani sunt, sese ibidem offerendo legitimantur. & mulier naturalis curiali Constantinopolitano nubendo legitimatur. Ange.

Si quis igitur ex qualibet oriatur ciuitate, siue curialis[s], siue etiam liber huiusmodi sit fortuna: licebit ei suum naturalẽ offerre filium curiæ illius vnde oritur ciuitatis. Si verò nec ciuis ipse consistat, sed ex villa quadã aut vico sit oriundus: illi à patre offeratur ciuitati, aut semetipsum offerat, sub qua ciuitate villa aut vicus tributa ꝑsoluit[t]. Palã verò est, quia si quidẽ pater eũ aut auus offerat: aut aliquis ascẽden-

a Reliqua. s. capitula de quibus fecimus mentionem. s. eod. ver. dicimus. Accursius.

b Vtilis. s. est.

c Memorię. vt C. de natu. lib. l. iij.

d Filios. s. naturales.

e De obligationibus. s. curiæ. Ac.

f Filiorum pater. hoc quãdo per dationem curię. secus si sine causa velit sibi filium facere successorẽ: quia tũc demũ legitimis nõ existentibus. vt s. quib. mod. na. effi. leg. §. si verò solummodo. qui est contra.

g Suscepti. forte per rescriptum: vt honorabilior sit cęteris: nõ autem habuit administrationem illustris dignitatis: tũc enim semper liberatur à fortuna curiali. s. vt ord. prę. vt in prin. colla. v. & constit. quæ de dign. j. rñ. nec transire ad curiã permittatur: q̃a dehonestaret illustrẽ administrationem: vt hic subiicit, tamen nõ talis &c. sic ergo & in ep̃o erit: vt j. de san. epis. §. sed hoc quidem. col. ix & idẽ in quolibet q̃ per dignitatem à curia liberatur, q̃ sunt multi: vt C. de dec. l. fi. Accur.

h Siue. hoc respicit aliud, siue, quod est. j.

i Constitutio. vt C. de na. li. l. q̃m.

k Curialis. i. q̃ fiat curialis. Acc.

l Siue. hoc respicit aliud siue, quod est. s.

m Legitimus. C. de nat. lib. l. cõmunium. §. illo.

n Existit. & est ratio euidens, cum non debeant legitimis filiis suo facto præiudicium facere, quod potuit pater: & hanc differentiam plerũque iam in hac constit.

dices.

o Sancitum est. scilicet olim.

p Simpliciter. id est sine distinctione. Accur.

q Fortunæ. alias fortuite.

r Enim. ꝑ certe.

s Curialis. nam licet sit aliquis curialis, non tamen filius est, nisi specialiter efficiatur: vt hic, &. C. de iis qui spon. mu. l. fin. lib. x.

t Persoluit. No. villas & castra sub ciuitat

† Cõcor. c. pertuas. in glo. super verbo appellat. post prin. ibi, item si pater. extra qui fi. sint legiti.

Villæ & castra sub ciuitate collectam faciunt.

† Haloã. qui naturalis existens, à patre in Bostrenorũ ciuitate decurio factus est, cum pater hoc ipsum publice ante omniũ illic cõspectum protulisset, & ita ipsum obtulisset curię prout leonis &c.

ciuitate facere collectam: vt hic, & C. e. l. iij. & ff. de censi. l. forma. & ius ciuitatis sequi: vt ff. ad mun. l. qui ex vico. & C. de epis. & cle. l. nulli §. qđ si inuito. Accur.
a Et liberos. & pro etiam.
b Ciuitate. Constantinopolitana.
c Metropolim. i. metropolitanæ ciuitatis.
d Bizantius. i. Cōstantinopolitanus nam ea ciuitas primo dicta est Bizantium.
e Cuiuspiam. offerat filiam suā copulādo curiali metropolitanæ ciuitatis.
f Et iste modus. s. naturalium filiorum & seruorum.
g Prædictum. vt s. eo. §. quod verò non est.
h Habente. sic & secundo cōtrahens matrimonium non amplius dat de suis secūdæ cōiugi, quā vni filiorum primi matrimonij, & cui minus dederit: vt s. de nup. §. optimū. & C. de secū. nup. l. hac edictali. §. j. qđ non potest esse minus legitima vł hic vel ibi: vt. s. de nup. §. illud. sed si esset. hic solus, totū posset habere: vt C. e. l. iij.
i Fortuna: vt C. eo. l. quoniam desideria. Accur.
k Liberi. à curia.
l Adulterari. sic s. de fi. instr. in prin. Accursius.
m Promeruerūt. vbi enim est lucrū, & onus: vt C. de fur. l. si. & de ca. to. l. j. §. pro secundo. in fi. & ff. si quis omis. cau. test. l. si nō solus. in fi. j. rñ.
n Eorum. Quid enim interest, quo istorum modorum quis curiæ prouideat: vt C. eo. l. iij. in fine.
o Dicimus. nunc exponit extra eam cognationem patris.
p Ex vtroque. s. latere: vt agnati & cognati: vt hic statim exponit. sic adoptatus non agnascitur cognatis patris.

tium parentum, & liberos [a] habens filios: hoc agere poterit. si verò ipse quispiam semetipsum offerat: hoc permittimus: cùm nō alij legitimi sunt fratres. Si tamen aliquis offerre volentium suos naturales curiis, aut ex maxima oriatur ciuitate [b], aut ex seniore Roma: huic damus licentiam, in quam voluerit metropolim [c] oblationem celebrare: & hanc esse regulam etiam in filiabus, vt iungat eas curialibus, aut ex ciuitate ipsa, ex qua orti sunt, aut sub qua villa aut vicus tributa persoluit, aut si quis liber simul & Romanus aut Byzantius [d] fuerit, cuicunque curialium alterius cuiuspiam [e] metropolis tamen. Sic itaque nobis curialium diligentia est: & iste modus [f] placet iuris legitimi: quia damus curialium naturalium existenti solummodo filiorum patri, licet ex ancilla eos habeat, & liberos facere, & offerre curiæ secundum quod prædictum [g] est. Et adhuc amplius sancimus de causa, vt vel si non pater offerat, liber autem semel filius fiat: possit & semetipsum offerre curiæ, etiam hic legitima non existente prole.

Legitimatus per curiæ oblationem patri legitimus successor efficitur: & repudiare poterit hæreditatem patris: & se à curia liberare: pater tamen non potest ei in testamento relinquere plus, quàm relinquat vni ex filijs, cui minus relinquit. Ange.

Et quoniam variè etiā de huiusmodi personarū successione sancitum est: non videtur absurdum nobis & de successione, sicut prædiximus terminare. Si quis igitur naturales, secundum hoc schema, id est, oblationis, fiat curialis: erit patri & ab intestato successor, & ex voluntate, nihil dissimilis legitimis, & ex donatione pcipere poterit patris, ita tñ, vt nō amplius habeat vno horū, qui ab initio legitimi sunt, & inter omnes minus habente [h]. Cùm semel autem illi susceperint oblationem, & propterea ad ius legitimorū ascenderint: non sinimus eos abstinere se patrum hæreditate, aut videri quasi donationem in se factam. & ratam habitam ab eis relinquere: & fortuna [i] recedere. Manentes ita curiales, relictam aut donatam (sicut dudum à nobis dictum est) habebunt mensuram.

Si filius ab initio oblationem curiæ recusauit, bona tamē paterna possidere reperitur, curiæ est adstrictus. quod locum habet etiam filiabus. Ange.

Si verò ab initio refutauerint oblationem: manere liberi [k] præponētes, licet naturales, quā fieri ditiores & curiales: deinde videantur postea aut in totum, aut ex parte possidere res donatas aut relictas sibi, aut etiam alienare: tenebuntur omnino curiali fortuna etiam inuiti: vt non adulterari [l] nobis videantur legislationem, & lucra quidem venentur, quę occasione oblationis sint, repellant autem fortunā propter quā lucra promeruerunt [m]. Et hoc similiter sancimus & in masculis oblatis curiæ, & ī filiabus nubētibus curialibus: nulla existente differentia, siue per masculos quispiam curiæ munera agat, siue per generos curiam in filiabus augere voluerit, & per illorū filios nouos adiicere prioribus curialibus filios eorum [n].

Filius legitimatus, soli patri ab intestato succedit, non auo, vel ascendentibus, nec etiam cognatis patris, nec etiam agnascitur, licet sit legitimatus: nisi per quādam machinationem: nec ipsi eidem succedunt ab intestato, sed ex testamento vnus alteri succedere potest. Angelus.

Filium verò per huiusmodi causam factum legitimum, ipsi soli genitori legitimum facimus, non etiā extraneæ cognationi patris (dicimus [o] autem & ex quibus ille natus est, & qui ex vtroq; [p] sunt, & qui ex eo processerunt) facimus eum velut ex quadam machinatione cognatum. Sancimus enim oblatum curiæ naturalem filium solummodo patri legiti-

tris, nec succedit: vt C. de ado. l. pe. §. ideo sancimus. itē facit insti. de ser. cognа. in fi.
a Qui factis. dati ni casus. Accur.
b Qui. id est, qui curiæ oblatus est. Accursius.
c Legalius. i. debetur magis ex l. q. d. nihil. cū etiam viuo patre dominus est filius: vt ff. de li. & posthu. l. in suis. & eadem persona: vt C. de impub. & aliis sub. l. fina. & ideo debita bona patris filio vt hic, & ff. vnde libe. l. scripto hærede. in fi. & ff. de bo. dā. l. fi. j. rū. & §. fin.
d Sibi. s. siue antea siue postea. Ac.
e Legitima. quæ determinatur. l. scilicet quarta: vt C. quando, & quib. quarta pars. de l. j. & ij. in prin. lib. x.
f Ex genere. eius qui decessit.
g Oblatione. id est, ac si esset datus curiæ.
h Superstites essent. s. parentes.
i Nouem. quando est vnus vel plures. quod dic, vt s. de trien. & semis. l. diximus. §. excipiatur. col. iij.
k Minus. quod enim lex dat, priuatus auferre nō potest: vt hic, & vt ar. s. de nup. §. si vero non solum. in fi.
l A lege. supplet lex. in quo homo deficit: vt ff. de reg. iu. l. iiij. §. si quis. & C. de inoffi. testa. l. omnimodo.
m Portiones. sic C. quando non pe. par. l. j. Accur.
n Tacuerit. scilicet testamento.
o Sicuti. s. non facto testamento.
p Obtulerit s. eos curiæ. Accur.
q Voluntate. scilicet testamento nō facto. Accur.
r Vel agentibus. id est, in curia existentibus.
Consist.

† Cōcor. ea. ius naturale. j. di stinct.
† Alias, venire & alias, habere paternā &c.

mum fieri successorē: nullum tamen habere participium ad ascendentes aut descendentes aut ex latere agnatos vel cognatos patris, aut illos aliquod habere participium ad illorum successiones. æquum etiam ei dantes priuilegiū vt sicut nec cognatis patris, nec illis sit iste successor, nec illi ad eius vocentur successionem: nisi fortè scripserit aut ipse illos, aut ab illis scribatur, soli enim patri fiunt legitimi & cognati esse creduntur.

Sicut filijs aut nepotibus legitimatus decesserit, si curiales sint ad eius successionem vocantur: nullo autem superstite eo decedente ab intestato curialis ad ix. vncias vocatur, & ad reliquas tres, qui ex lege appellantur. An.

Ergo sanciendum est, qui factis a ita legitimis efficiantur successores. Et si quidem habuerit filios, qui b talis est, aut nepotes de legitimis sibi procreatos vxoribus, & meritò etiam curiales constitutos: modis omnibus ei succedant. Quid enim † legalius c est proprio filio ad † paternam successionem? Si verò filios habuerit non curiales quādoque sibi d progenitos: tunc legitima e mensura veniat ad fiscum & curiam: reliquum verò quantumcunque fuerit, ad illos filios, qui curiales non sunt, accedat. Si verò etiam generaliter nulla ei sit proles, & moriatur intestatus: nouem quidem vncias curia & fiscus habeat, secundum quod dudum à nobis sancitum est: in reliquis autē tribus vnciis, qui ex lege vocantur, omnibus modis venient: aut si testatus fuerit, ad scriptos descendent hæredes. Semel autem factum curialem lex suscipiens, & inscribens curiæ, & successiones & aliam omnem ordinatam dedit vitę successionem & quæstū. Si quis autē vel ex genere f, vel extraneus, scriptus forsan, aut etiam non scriptus voluerit adire imperium, & semetipsum offerre curiæ: licentiam habeat hoc agendi, & distributam curiæ partem accipiens, fieri curialis, & tam fortunæ, quàm functionum successor, si hoc imperium annuerit. Si quis autē legitimos quidem filios non habeat, naturales autem ei solummodo sint: liceat ei curiæ honore scribere eos hæredes: & scriptura pro omni oblatione g consistat. & non egeat hoc antiquarum legum alia adiectione, neque oblatione, dū superstites essent h: sed ex hoc ipso scripti si liberi sint, curiales simul & hæredes fiant, & habeant ipsi substantiæ nouem i vncias, sicut pater eis distribuerit. Si autem etiam totum eis relinquere voluerit: adhuc faciet melius: veruntamen vsque ad nouē vncias omni modo eis relinquat: sciens, quia si reliquerit minus k, à lege l modis omnibus supplementum substantiæ fiet: illi verò si voluerint, curiales fiant. Si verò aliqui quidē eligant, aliqui verò refutent: ad eos, qui eligunt, refutantium veniant portiones m.

Si verò omnes renuerint: tunc tanquam filiis non existentibus ita ad curiā veniant nouem vnciæ omnes. Si verò ille quidem tacuerit n, filiorum verò legitimorū ei nō sit proles: tunc legitima quidem pars ad hæredes ab intestato veniat: filij verò naturales si voluerint semetipsos offerre curiæ, hoc, hoc faciant sicuti o voluerint, siue omnes, siue quidā ex eis: & modis omnibus nouē vnciæ substantiæ ad curiales aut curialem perueniant. Si verò etiam ex ancilla ei nati sunt, si eos manumiserit, aut viuens, aut in testamento obtulerit p eos: etiam sic suscipiantur, & sint curiales sicut testator voluit, aut sicut eorū desideriū fuit. Offerētes enim semetipsos curiæ, percipient (sicuti dictum est) nouē vncias. vndique enim volumus vel si testetur, vel si non facta voluntate q decesserit, eos, qui ad curiam veniūt, nouē vncias accipere. Si verò manumiserit quidem solummodo, non tamen obtulerit, aut illi etiā sic volūt, aut quidam ex eis ad curiā respicere: etiam tunc nouem vnciæ curiā agenti vel agentibus r secundū quantitatē dentur. Si verò nullus naturalium aut velit, aut offeratur: tunc nouē vncias curia percipiat. Palā quippe est, quia

simul sequitur vbique fiscus secundum constitutionem [a] de hoc à nobis positam. De naturalibus itaque, qui per trãsitum [b] ad curiam fiunt legitimi, & de modo [c], secundum quem offeruntur, & successionibus, hæc à nobis purè sancita sunt. Tribus autem [d] aliis constitutionibus scriptis Zeno [e] quidem piæ memoriæ nõ de futuris aliquid plenè sanciuit, sed de iam præteritus: quam scribi ideo solummodo permisimus, vt eos [f], quibus illa fortè cõstitutio ꝓdest, † quòd [g] descendit eorum exinde proles, non hac vtilitate priuaremus: sicut etiam Anastasij [h] piæ memoriæ, quæ naturales adoptare cõtribuit, non esse importunam decætero nostris subiectis permittimus: nisi ad hoc positam solummodo finimus, vt si qua vtilitas aliquibus exinde reposita est, hanc non videamur per nostras amputare leges. Oportet enim semper aliquod inchoare bonum, nõ ea quæ à quibusdam præexistunt destruere [i]. Nostri enim patris approbamus constitutionem [k], temperatè quidem introductam, & ordinatè positã, quæ adoptiones naturalium prohibuit, multam absurditatem habentes, & indiscretè velut aduenas quosdam legitimis naturales superinducentes. Reliqui igitur sunt modi, qui à nobis inuenti sunt, quos percurremus [l], legitimũ ius præbentes eis, qui erant primitus naturales: circa quorũ successionem non laborauimus. semel enim eos efficientes legitimos [m], damus habere etiam successiones illas, quas habent ij, qui ab initio legitimi sunt. Si quis igitur † dotalia [n] scripserit ad libertam [o] in principio, siue ad liberam mulierem, cui omnino licet copulari in concubinæ schemate sibi, aut legitimorum filiorum iam pater [p] existens, aut etiam filiorum naturaliũ pater legitimas esse nuptias, & filios vel præcedentes vel conceptos legitimos ei esse sancimus. & licet postea non nascuntur filij ei, aut etiam nati moriantur: nihilominus prior soboles [q] legitima cõsistit. Affectus enim circa filios ita ei procedens, qui eum etiam ad dotale prouocauit instrumentum, ipse dedit secundis filiis occasionem, qui postea nati sunt [r], legitimi iuris. Quapropter absurdum erat benignam occasionem, quam posteri sibi filij inuenerũt ex prioribus sumentes, eam non etiam prioribus legitimum ius simul & sine calũnia circa patrum dare successiones. palam enim est, quia iuniores [s] filij ex lege [t] facti sunt sui hoc initiũ dotalibus præbẽtibus. Quapropter vnum amborum fecimus ordinem, & decętero calumnias plurimis abstulimus constitutionibus [v], illud dicentes, vt vel si non habuerit filios postea pater, dotalia tamẽ exposuerit instrumenta: etiam sic nihilominus suos habeat filios. Vt enim nascerentur ei filij alij, casus quidam fortè potestatem & licentiam habuit: sicut etiam natos auferre: affectionis verò probationem, quæ in prioribus fuit natis: hoc est, ante dotalia instrumenta præbentem legitimũ ius, nihil tale fuit, quod auferre [x] omnino potuerit. Insuper etiam ex rationalibus hoc adiectum est causis, quòd si ante dotalia conceptus quidem est filius, natus autem post dotalia: auxiliator sui sit [y], qui etiam ex prioribus constitutionibus hoc facere potuit. & quædam à nobis inuenta [z] est ratio regularis optimè narrans de ordine nascentium. Cùm enim dubitatur, vtrum oporteat conceptus [a], an partus respici tempus: sancimus, vt nõ tempus conceptus, sed partus inspiciatur, propter filiorum vtilitatem. Si verò contigerit tales aliquas excogitari circumstantias casuum, in quibus est vtilius conceptionis tempus, quàm partus: tempus illud valere magis præcipimus, quod vtilius sit nascenti [b].

a Cõstitutionem. j. eo. §. semel. & §. si quis autem.

b Per transitum. tunc enim fit transitus cum curiæ offertur.

c De modo. s. oblationis.

d Tribus autem. quę statim nominabuntur. Accur.

e Zeno. vt C. eo. tit. l. diui Constantini. Accur.

f Vt eos. ratio quare illæ constitutiones positæ sunt.

g Quod. i. quia.

h Anastasij. vt C. eo. l. iubemus.

i Destruere. & sic no. ꝙ in dubio nõ debemus corrigere legem: vt hic: & C. de appe. l. præcipimus. in fi. ar. cõtra j. vt fra. filij. respon. Sed illud quando expresse corrigit.

Corrigi lex in dubio non debet.

g Haloā. propterea quod progenies eorum, quorum inibi fit mẽtio, huc vsque pertingit.

k Constitutionẽ. quæ est. C. eo. l. legẽ Anastasiam.

l Percurremus. modo statim. Acc.

m Legitimos. secundum modum. j. scriptum.

n Dotalia. s. instrumenta.

o Libertam. ꝙ de liberta dicit, intellige si legitimos nõ habet, secundũ distinctionem quã habes s. de trien. & se. §. fin. quã dicunt quidã tolli per illã s. vt lib. decæ. §. penul. Accur.

p Pater. s. tantũ. nam in vtroqꝫ casu idem est: vt hic, & s. de tri. & semi. §. fi. & insti. de hære. ab intesta. §. ij.

q Soboles. s. nata tpe concubinatus.

r Nati sunt. post nuptias cõtractas.

s Iuniores. id est, posteriores nati.

t Ex lege. id est, per legem.

v Cõstitutionibus. s. nostris tribus: vt C. eod. tit. l. cum quis. & l. nuper. & l. fin.

x Auferre. quasi dicat casu aliter esse potuit, vt nascerentur filij, sicut & quod nati morerentur. Accur.

y Sit. id est, sit legitimus.

z Inuenta. C. de nat. lib. l. nuper. §. & multo.

a Conceptus. id est, conceptionis: casus genitiui.

b Nascenti. vt ff. de stat.

† Facit ad hoc ca. tanta est vis. cũ gl. j. extra, qui fil. sint legiti. vbi dicitur, ꝙ per matrimonium subsequẽs legitimantur filij ante matrimonium geniti.

de ſtat.ho.l. qui in vtero.
[a] Sancitũ.ſ.quib. mo.na.ef.le.§.noui mus.&.§.ſi quis vero.&.§.liceat igitur. & .§. ſi vero. col. vj.
[b] Peccato. quia meretrix.
[c] Tractata.ſ. his modis.ſ.aut ex&c.
[d] Si quis. repetit, vt ſoluat.
[e] Reſcriptũ.quod vulgo appellant Bononienſes mãburdium. i. imperiale reſcriptum.
[f] Diximus.vt.ſ. eod. §. natura quidem.
[g] Seruitutem.eo modo qui dicitur inſtit.de iur.nat.§. ius autem Acc.
[h] Cõuerſio.quia homines conuertũtur ad concubinas naturæ. Accur.
[i] Inueniri.ſimilis morbus ſimilẽ deſiderat medicinam: vt dixi.ſ.quib.mo. nat.ef.legi.§.liceat igitur.
[k] Facto.i. precibus Imperatori oblatis declarato, quia vult filios reſtituere. Accur.
[l] Hoc.ſ.tẽpore.
[m] Vnà.i.ſimul.
[n] Supplicãtibus. ſcilicet nobis.
[o] Principis. hoc accipe,quando pater dicens eos naturales volebat tamen eos, vt legitimos reputari.ſi autem ſolum eos filios diceret,nec adderet naturales,ſiue in teſtamento ſiue in ſcriptura vbi ſubſcripſerunt tres teſtes, ſiue in geſtis,erunt legitimi,licet ſe principi non offerant: & quod plus eſt, vni teſtimonio dato, aliis prodeſt: vt.j. vt li. ma. & auiæ. §.ad hæc.col.viij.
[p] Permiſſum eſt. vt.C.de emanc.li. l. nec auus. in fin. &.l.iubemus.in fi. nec ſeruus quandoque manumittitur inuitus: vt .C. de teſt. ma.l.ſi.§.ſi vero quidam.ibi,nolentibus &c.
[q] Sortem. forte enim prauæ conuerſationis & perverſi moris eſt iſte pater.

Fiunt filij legitimi precibus principi oblatis, & teſtamento patris oſtenſo, ſi eos per reſcriptũ morte præuentus legitimare non potuit. Bar.

Illud tamen à nobis ſancitum [a] eſt, vt ſi quis voluerit legitimam tuam facere ſobolem, & non habuerit vxorem talium filiorum matrem: aut filios quidam valde diligat, mulier autem non ſine peccato [b] ſit apud eum, neque digna ſit quolibet legitimo nomine: & propterea aut moriente muliere, aut legitimo iure non digna in matrimonio putãda: aut cauſa à filiis malignè tractata [c], aut ex ſtudio muliere celata, aut à filiis, aut fortè aliter ei diuitiis accedentibus, ne iure legitimorum vſum pater & fructum defuncta matre tanquam ſub poteſtate filiis conſtitutis habeat. Si quis [d] ergo filios legitimos non habens, ſed tantummodo naturales, ipſos quidem legitimos facere voluerit, mulierem verò in prõptu non habeat omnino: aut habeat quidem, non tamẽ ſine peccato, aut ſi non appareat, aut aliter dotalium inſtrumentorum non habeat facultatem (quid enim ſi ad ſacerdotium alter eorum aſcendat?) damus ei fiduciã (hoc quod dudũ geſſimus) ad legitimũ ius filios educere naturales, legitimis ſicuti prædiximus nõ exiſtẽtibus per quandã huiuſmodi viam. Sicut enim ſunt modi, qui ſeruos ad libertatem ſimul & ad ingenuitatem deducunt, & naturæ reſtituunt: ita ſi pater non habuerit legitimam prolem, & voluerit eos reſtituere naturæ & antiquæ ingenuitati, ſiue ex ingenua naſcantur ei, ſiue ex liberta & legitimos decætero & ſub poteſtate habere: hoc agat per noſtrum reſcriptũ [e], Nõ enim fuit in principio quãdo natura hominibus ſanciebat ſola, ante quã ſcriptæ procederent leges, quædã differentia naturalis atque legitimi: ſed primis parentibus primi filij (ſicut præſentem inchoantes diximus [f] legem) etiã ipſo proceſſu nati, legitimi fiebant. & ſicut in liberis natura quidem fecit liberos omnes, bella verò ſeruitutem [g] ad inuenerunt: ſic etiam hinc nobis natura legitimas protulit ſoboles: ad concupiſcentiam verò facta conuerſio [h] naturale ius eis inſeruit. Quapropter ſimilibus paſsionibus exortis conuenit curam ex æqualibus inueniri [i]: aliam quidem à prioribus noſtris, aliam verò à nobis. Sit igitur licentia patri in prædictis caſibus matrem in priore ſchemate relinquenti, imperio preces offerre, hoc declarantes, quia vult naturales ſuos filios reſtituere naturæ & antiquæ ingenuitati, & iuri legitimo, vt ſub poteſtate eius conſiſtant, nihil à legitimis filiis differentes. quo facto [k], ex hoc [l] filios frui huiuſmodi adiutorio. vnà [m] nanque hoc modo omnes huiuſmodi naturæ diſgreſſiones & opiniones in iis, qui legitimos non habent filios, curamus: ſic breui ſolatio tantum impetum naturæ corrigentes. Si verò is qui ſolummodo naturalium filiorum eſt pater, per quoſdam fortuitos caſus non valuerit hoc agere, moriens autem ſub quodam prædictorum caſuum ſcripſerit teſtamentum, volens ſibi legitimos eſſe filios ſucceſſores: & in hoc damus ei licentiam & fiduciam ſupplicantibus [n] tamen etiã ſic filiis poſt mortem patris, & hoc dicentibus, & oſtendẽtibus patris teſtamentũ, & hęredibus exiſtentibus ſecundũ legẽ: hoc quoque donũ habeant patris & principis [o], id eſt dicere, naturæ ſimul & legis. Generaliter autẽ in omnibus qui per prędictos modos deducũtur ad legitimũ ius: tunc hoc volumus obtinere, dũ & filij hoc ratũ habuerint. Nam ſi ſoluere ius patrię potestatis inuitis filiis nõ permiſſum eſt [p] patribus, multò magis ſub poteſtatẽ redigere inuitũ filiũ & nolentẽ, ſiue per oblationẽ ad curiã ſiue per inſtrumẽtorũ celebrationẽ, ſiue per aliam quamlibet machinationem tanquã ſortẽ [q] metuentem paternam

nam, iustum non est [a]: neque imperij & legislatoris ponimus propriū [b]. Si verò plurimis existentibus filiis, alij quidem eligant, alij respuant: ij, qui volūt legitimi fieri, fiant, aliis in iure naturali manentibus [c]: & hoc dicimus, nullum priorum [d] legitimorū perimētes modum, sed hunc [e] adiicientes aliis, in quibus [f] illos accipere non licet. Omnino enim legitimis existentibus, deinde naturalibus prouenientibus, nequaquam ius legitimorum eis adiicitur, nisi omnino aut per curiam, aut per nostras constitutiones, quæ dotalium instrumentorum introduxerunt modum. Adoptionis autem modum, qui fuit olim à quibusdam ante nos imperatoribus [g] super naturalibus putatus non improbus, inuenientes, secundum paternæ constitutionis [h] virtutem & nos (sicuti dictum est) excludimus, quoniam castitatem non perfectè considerauit. Et non erit decens, vt quæ bene exclusa sunt, in rempublicam rursus introducantur. Quapropter his à nobis sancitis atque manifestatis quo conueniat modo ad ciuitatem Romanam legitimorumque ius transire: nihil de successionibus super talibus est dicendum. Nam sicut in cæteris ab initio legitimis, oportet etiam in his fieri successiones [i]. Discretis igitur & iis, qui facti sunt legitimi [k], & iis, qui manserunt naturales, ordinandum est iam etiā de successionibus eorum.

† Valenti [l] si quidem & Valentiniano & Gratiano diuæ memoriæ primis [m] placuit, humanum aliquid agere circa naturales. Et si quidem sit naturalium patri legitima soboles, vna vncia eos dignos esse fecerunt: & hanc cum sua matre [n] non donari, neque ex vltima dari voluntate vlterius aliquid permittentes: si verò filij quidem non sint naturales [o], concubinæ verò solummodo iis, qui non habeant vtique coniugem (hoc etenim tantum concubinam habentibus est conscriptum) mediam vnciam solam donantes [p]. Si verò filiorum legitimorum nō sint parentes, & neque patrem neque matrem habeant: vsque ad tres vncias relinquere eis aut donare permissi sunt, & hoc cum matre, & si quolibet modo acceperint aliquid, in hoc reputari solummodo: quod autem plus est, ad eos, qui vocantur ex lege, venire: hoc quod Theodosij senioris filij licet non perfectè sanciuerunt. Nos igitur & si prius humana vsi lege, pro tribus vnciis sex vncias eis, filiis legitimis non extantibus, per patrum magnificentiam dedimus [q]: sed tamen ex iis, quæ subinde proueniunt causis, perfectius simul clementiusque considerantes, præsentem ponimus legem. Plurima vtique sunt & prius commissa, & nostris temporibus delinquuntur: & ideo ab impietate homines liberamus.

Quidam enim non habentes licentiam, quantum volunt suis naturalibus filiis relinquendi, eligunt quasi viros [r], & scribunt hæredes, qua-

pater.
[a] Non est. vt hic, & ff. de iis qui sunt sui, vel alieni iur. l. fi. nisi per ingratitudinē: vt ff. de ado. l. qui liberatus. & C. de igratis lib. l. j. et sic not. in iis, quæ sunt voluntariæ iurisdictiōis nō posse qd fieri altero inuito, siue eximatur filius vel redigatur inuitus, vt hic: siue ꝙ pater eximere cōpellatur inuitus: nisi in quatuor casibus: vt no. inst. qui. mo. ius pa. po. §. fi. Sed quęro, an compellatur filius exire patriam potestatē ex eisdem causis, ex quibus pater cōpellitur emancipare? Rñ. non: & quia nō inuenimus: vñ regulam istam seruamus in dubio: vt ff. de exerci. ac. l. j. in re igitur. & quia filius non habet eā potestatem in patrem, quā pater in filium, & eam in eū valeat exercere.
[b] Proprium, imo remotum & extraneum.
[c] Manentibus. sic s. e. §. si quis autem legitimos. ibi si vero aliqd &c. & C. de test. ma. l. fi. §. si vero quidā. & ff. de de lega. præ. l. naturalis. §. ij. Accur.
[d] Priorum. i. nullum eorum per quē aliqs fit legitimus.
[e] Hūc. s. per rescriptum principis.
[f] In quibus. supple in illis casibus. in quibus alij non habēt locum, quod est ex causis illis, q̄ sunt s. e. §. illud. & s. quib. mod. na. ef. legi. §. nouimus. §. si quis vero. & §. liceat. Vel dic nullū eorum perimentes, &c. i. eorū qui proprie sunt legitimi: sed hunc adiicientes aliis modis, in quibus non licet illos, scilicet filios accipere legitimos: quia non sunt: & alias cessat hic modus, vt subiicit. omnino enim &c. Vel verius dic, qđ hic modus, per quem non licet naturalē facere legitimum, adiungi aliis modis quando non licet facere naturalē legitimum. Nam hoc modo nō licet si extant legitimi: & hoc subiicit, omnino enim &c. Sed qui sunt modi. in q̄bus ꝑmittitur ista legitimatio, si filij non sint? Rñ. quando pater per rescriptum petit hoc fieri: vt hic. Item quando in testamēto dicit quid sint legitimi, & filij ostendūt postea testamentū: vt s. e. §. si vero naturaliū. tertius: vt j. vt lice. ma. & aui. §. ad hæc.
[g] Imperatoribus. vt ab Anastasio: vt C. e. l. iubemus. i si.
[h] Constitutionis. scilicet patris Iustiniani positæ. C. e. tit. l. legem. §. in posterum. vbi dicit ꝙ naturales non adoptētur. & hæc sunt s. qui. mo. na. effi. legit. §. & nos.
[i] Successiones. vt hic, & s. eo. §. trib9. in fin. §. ibi reliqui &c.
[k] Legitimi. quocunque de supradictis modis.
[l] Valenti. vel dic ꝙ nō sit in l. C. vel dic quod sit eius legis sensus in C. de na. lib. l. ij.
[m] Primis. imperatoribus.
[n] Matre. si habeant.
[o] Naturales. & legitimi. Azo. imo naturales tantum: vt hæc litera dicit euidenter. hodie tamē serua quod dicitur. j. zo. §. ne igitur. &. §. si vero filios.
[p] Donantes. hoc habemus in C. de natu. lib. l. ij.
[q] Dedimus. vt C. e. l. humanitatis. Accursius.
[r] Viros. s. bonos & honest

† Visitur adhuc hodie ea cōstitutio in reliquiis Thedosii. Codicis libro iiij.

tenus restituant filiis. At illi aut ex hoc impiè agunt, & præuaricantur voluntatem scribentium, aut(quod omnium leuissimum putant) peierant. & tacemus [a] ea, quæ tradita sunt ex memoria nobis in personis gloriosissimis talia delinquentibus priscis temporibus. Ne igitur semper tale fieri delictum sinamus [b]: neque quod agere licet in extraneis & ignotis, hoc in propriis filiis naturalibus homines agere prohibeamus: propterea præsenti lege sancimus, vt (si quidem quispiam habuerit filios legitimos: non possit filiis eorũq; matri vltra vnã relinquere vnciam aut donare naturalibus aut concubinæ(hoc enim proprium prioris iudicamus esse constitutionis [c]) sed & si quid amplius dare tentauerit quolibet modo, hoc fieri filiorum legitimorum [d]: vel si filij non sint, concubina verò solummodo, huic mediam vnciam relinqui, aut donari [e] concedimus. Si verò filios non habuerit quispiam legitimos, aut quemquam ascendentium, quibus necessitas est legis relinquere partem proprię substantiæ competentem: testatori licentia sit etiam in xij. vncias scribere filios naturales hæredes, & diuidere inter eos quocunque voluerit modo res, & per donationes aut simplices, aut antenuptiales, aut per dotes, aut per alium quemlibet modum legitimum suas in illos substantias transponere.

Sic enim nequaquam egebunt quibusdam ad impietatem aut periuriũ præparatis, sed ex ipso suam disponent purè sententiam. Si verò habuerint ij, quos prædiximus, aliquos ascendentium: legitimam [f] eis relinquant partem, quam lex & nos constituimus: relinquam verò totam in naturales filios habeant relinquendi licentiam. Et hæc dicimus super iis, qui in scriptis & legitimis voluntatibus disponũt suam substantiam.

Si quis autem defunctus fuerit, legitima ei omnino sobole non extante) filiorum dicimus aut nepotum, vel deinceps successionis) neque legitima coniuge [g], deinde moriatũ non disponens de substantia [h] sua, & veniat cognatio forsan, aut etiam manumissor, vtpote † bonorum possessionem mouẽs & insurgens, aut etiam nostrum ærarium (nam nec illi quantum ad hoc parcimus) sit autem ei, donec vixerit, libera mulier in schemate concubinæ sociata, & filij ex ea (talibus enim solummodo hoc sancimus, vbi omnino indubitatus [i] est & concubinæ in domo affectus, & filiorum ibidem proles) & alimentum damus eis, & intestatis parentibus defunctis duas paternæ substantiæ vncias [k] habere, cum matre partiendas, quanticunque fuerint filij: vt vnius filij portionem mater accipiat. Et hoc dicimus, si vni concubinæ societur, aut filios ex ea, habeat, aut etiam præcedente concubina morte [l] forsan aut separatione filij ei domi sint: tunc enim domus eis ab intestato ad duas vncias [m] vocationem.

Si verò effusa concupiscentia ei fuerit, & alias superintroduxerit priori cõcubinas, & multitudinem habuerit mulierum fornicantium (sic enim dicere melius est) & ex eis filios habens moriatur, multas

& honestos.

[a] Tacemus. vt p̃ hoc plus det intelligere. sic s̃. quib. modis natura. effi ciuntur legitimi. §. & quidem.

[b] Sinamus. & viã periuriis, quę leges puniunt, relinquamus: vt C. de indic. vi. l. secunda. Accursius.

[c] Cõstitutionis. q.d. hoc etiam erat periura codicis: vt C. eodem. l. ij. & supra. §. proximo. discreti.

[d] Legitimorum. scilicet sit.

[e] Donari. s. in vltima volũtate. Al. vt j. statim. §. si verò habuerint.

[f] Legitimam. id est, tertiam: vt dixi s̃. de trien. & se. §. j. colla. iij. de qua lex hic facit mentionem.

[g] Coniuge. hæc cum non capiat, tamen facit q̃ alius non capiat. & sic nota, q̃ hic fallit regula qua dicitur si vinco vincentem te, &c. vt ff. de di. & tẽ. præsc. l. de accessionibus. Nã naturales filij repellunt agnatos quãtum est in duabus vnciis, vt hic subiicit, & agnati vincunt vxorẽ: vt C. vnde vir & vxor. l. j. & tamen naturales non vincunt vxorem: imo vincũtur ab ea: vt hic, & j. eodem. §. si quis igitur. sic & alias fallit dicta regula: vt ff. qui po. in pig. l. Claudius. Item fallit. j. de æquali. do. §. his cõsequẽs. Item fallit ff. ad senatusc. Tertyl. l. iij. §. obiicitur. & l. æquissimum. §. si ex filio. & diximus. s̃. de trien. & semis. §. consideremus. vbi dicuntur ea, quæ dicuntur hic. Accur.

Regula, Si vinco vincẽtem te, &c. quibus fallit casibus.

[h] De substantia. s. in scriptis: vel sine scriptura.

[i] Indubitatus. quare dicitur indubitatus affectus? Rñ. quia vnam solam concubinã habet. si autem habet duas, quod esse nõ debet, tunc erit dubitatus: vt j. eod. §. nam si hæc. Itẽ alia ratione: qa ad hoc vt dicatur cõcubina, ipse debet hoc protestari coram vicinis: vt ff. de concubi. l. in cõcubinatu. alia præsumeretur legitima vxor, & ita succederent filij in totum: vt ff. de ri. nup. l. in liberæ.

[k] Vncias. præter duas vncias, puta quod habeant alimẽta. arg. ff. de ali. legat. l penultima. Accursius.

[l] Morte. s. separata, vel relicta.

[m] Vncias. sed quare non in totum vocãtur, cũ legitimi præsumantur & hæc vxor legitima: vt ff. de ri. nuptiarũ. l. in liberæ? Sed dic q̃ hic erat concubina: quia fuit protestatus sicut debet fieri: vt ff. de concu. l. in cõcubinatu. ibi non fuit protestatus aliquid: & sic matrimonium præsumitur.

† Haloã. Bonorũ possessionem interturbans.

Consist

Concubinas plures habere non licet.

Leges propter malos factæ sunt.

a Consistente.imo infamatur:vt C.de incest.nup. l. ij.& de adult.l.eum qui ita.non licet plures concubinas habere:vt subiicit:vt & s̃.de triẽ.& semis.§.consideremus.col.iij.

b His.s.duabus vxoribus.Accur.

c Procreare.s.nõ possunt.

d Concubinam. vnicã & in domo.

e Filios.habitos. Accur.

f Dabimus.i.concedemus.Accur.

g Intestatus. q̃d si testatus? Rñ. bona est similitudo quã de vxore assignat: quia nõ possunt dici filij naturales,sicut etiam si cõstante matrimonio habuisset eos ex concubina:vt j. eo.§.vlti.

h Indiscreta. i. ignorata. Accur.

i Quam. scilicet mulierem.

k Legem. dantẽ priuilegiũ.sed propter malos factæ sunt leges:quæ pœnã imponunt. Acc.

l Legitimis. s. filiis.sed an ipse pater dum viuit, eos alere tenetur? Dic ꝙ sic eadem ratione, qua ipsi patrẽ: vt j. proxi. ibi, in q̃bus &c.nec ob.ff. de li.agn.l.si quis à liberis.§. iidem rescripserũt. ꝙ iuste procreatum alere teneatur.nã subaudi ibi maxime. vel dic.quod hũc iuste procreatũ, cũ concubinatus per legẽ nomẽ accepit:vt ff. de concu. l.in concubinatu.Accur.

m Leges.vt C.de contrahẽ emp.l. si. in si.& C.vt in pos. leg.l.pe.& ff.vsufr. quemad. cap.l.j.in prin.

n Disposita. idẽ quod in filiis & in nepotibus dictum est:vt C.eo l. vlt.§. finali.

o Legem.s.istam.

p Compensent.nã æqualis debet esse pietas:vt hic & ff. de inoffi.test.l.nam & sim.& ff. de lib. ag.l. si quis à liberis. j. respon. & sic no.hic euidens ar.

sicut est aucta portio descendentium sic & ascendentium debet dici aucta,vt diximus:vt s̃.de trien. & semis.§ j.in si.col.iij.

q Sanciuimus.s̃.e.cõst.in §.decretis. vsq; ad istũ.§.

r Quibusdam constitutionibus.vt C.de confir.tu. l.fine.& facit. ff. de confir.tu.l. naturali.j.respon.

simul deferens cõcubinas: odibilis quidẽ est iste talis:procul autem hac lege modis omnibus cũ talib⁹ filiis & cõcubinis excludatᷓ.Sicut enim si quis legitimè copulatᷓ vxori, alias superinducere non poterit matrimonio consistente [a],& ex his [b] legitimos procreare [c]: ita neq; post agnitã quo diximus modo concubinam [d],& ex illa filios [e],dabimus [f]:si etiã aliquod opus libidinis aliud fecerit:etiam hoc ad successionẽ eius introduci,si mortuus fuerit intestatus [g].Nam si hoc non sanciuerimus:indiscreta [h] quidẽ erũt,quę mulierum sunt, quam [i] potius, aut quã minus amauerit: indiscreta quidem & quæ filiorum sunt.& nos nõ damus luxuriantibus,sed pudicis legẽ [k]. Non aũt differẽtiam facimus de filiis siue masculi sint, siue fœminæ. Sicut enim natura nihil circa talia tractat:sic nec nos aliam in masculis & aliam in fœminis secũdum hoc ponimus legem. Oportet enim per omnẽ, viam subtilitatem simulq; pietatem transire. Si quis igitur habens filios legitimos,relinquat & naturales: ab intestato quidem nihil eis existere omnino volumus:pasci verò naturales à legitimis [l] sancim⁹ vt decet eos secundũ substantiæ mẽsuram à bono viro arbitratã:quod videlicet apud nostras leges [m] viri boni arbitratu dicitᷓ: hoc ipso custodiendo, vel si coniugem quidem habet:filios autem naturales

& ex defuncta cõcubina sibi natos,& illi alãtur ab eius successoribus. De nepotibus eñ naturalibus, quæ iã à nobis spãliter etiã de ipsis disposita [n] sunt obtineant. In q̃bus enim casibus naturales filios vocauimus ad successionem, in iis quoque & ipsi decentem naturalibus patribus deuotionem seruent, eadẽq; mensura sicut parẽtes prospiciũt naturalibus filiis secundum nostram legẽ [o],& ipsi parentibus cõpensent [p],siue in successionibus, siue in alimẽtis, sicut superi⁹ sanciuimus [q]. Quoniã verò & dudum in quibusdam constitutionibus [r] dictum est,oportere, in quibus patres donant filiis,aut relinquunt, in his etiam curatores eis præbere, confirmãdos tamen:hoc ratum esse etiam nunc ponimus, dãtes & matri(secundũ quod iam de his dispositum [s] est)& naturalium tutelã agere filiorum,omnia agenti quęcunq; in legitimis definita sunt filiis.Vltima siquidem nos pars legis expectat,vt ipsa competentem suscipiat ordinem: & enumeremus,qui neque ipso naturaliũ nomine digni sunt. Primum quidem omnis,qui ex complexibus (nõ enim [t] hoc vocamus nuptias) aut nefariis, aut incestis,aut dãnatis processerit, iste neque naturalis nominatur, neque alẽdus est à parentibus, neque habebit quoddam ad pręsentem legem participium [v]. Vnde certa à Constantino piæ memoriæ in con-

s Dispositũ.vt C. quãdo mu.tu. offi. fun.po.l.fin.

t Non enim.interpositio est.

v Participiũ.licet enumerare has personas promiserit, male tamen enumerat. Tu ergo dic ꝙ inter quascunque personas matrimonium ꝓhibetur,habẽt locũ quæ hic dicũtur,vt nec filius alendus sit,nec beneficiũ aliquid habeat ex hac lege. Sũt autẽ quatuordecim modi, q̃bus prohibẽtur & not. eos insti.de nup.§. sunt & aliæ. vnde iam nõ est quæstio de filio sacerdotis cum ipse matrimoniũ cõtrahere non possit:vt s̃. quomodo opor. episc. nec de aliquo prædictorum modorum. Sed q̃ro, an à matre possunt habere beneficium?hic dicas vt dixi insti. ad sena.Orfic.§. j. sed licet nõ habeat huius.l. participium, vt nõ possit curiæ offerri, vel legitimari,vel alia facere,quæ naturalib⁹ hac constitu. permituntur: quæro tamen an princeps possit eos facere legitimos, si dicat non obstante hac lege, puto quod sic:vt arg ff. de legas.iij.l. si quis. in prin.& ff. de nata. re. l. quæris. & C. de legi.& cõ. l. digna.Itẽ licet à patre non relinquatur nunquid ab extraneo potest relinqui,vel dare aliq̃d quolibet titulo inter viuos? puto ꝙ sic,cum hac.l. non prohibeantur.omnia enim licent, quæ expresse prohibita

hibita non sunt: vt ff ex quibus causis ma. l. necnon. §. quid eis. propterea & honorem sortiri potest cū emolumento. ff. de dec. l. gener aliter. §. spurios. pater tamē etiam ipsi inter viuos donare nō potest: vt C. de ince. nup. l. si quis incest. Sed quid si pater nō instituat neq; donet: sed aliū instituat & talē substituat? Rñ. potest fortè distingui: vt si vulgariter, non possit: quia patris hęres esse videtur si pupillariter, possit quasi pupilli sit hæres, vt instit. de pupil. sub. §. j. & ff. de pupil. substi. l. si is. Vel loquitur hæc l. si is. quando licet non totū, aliqd tñ potest relinqui. A.

Licet, quod expresse nō prohibetur.

a In constitutione. quę est. C. de natu. lib. l. j.

b Præponimus. quia ꝓhibeat nuptias inter senatores & libertas: qđ hodie licet: vt s. vt lice. decæ. §. si quis.

c DE TESTIBUS.

Quia de probatione, quæ fit per vocem mortuam. i. per scripturam, dictum est suprà, de fide instru. videamus nūc de ea, quæ fit per viuam. i. per testes. Vel dic quia vsus testium est frequens, ideo de testibus dicit: vt infrà, eo. in princi.

d Testium. Vtilitas. Frequens est vsus testium: vt ff. e. l. j. ergo de his vtile fuit inuenire, & vtile est diligenter tractare: vt ff. de lib. leg. l. legaui. in prin. & est hæc vtilitas adinuenta propter probationes: vt hic dicit, ne facultas probationum angustetur: vt C. de hæreti. & manichæ. l. quoniam. in fi.

stitutione [a] ad Gregorium scripta, quædam de talibus dicta sunt filiis: sed hanc non recipimus, quoniam & non vtendo perempta est. Phœniciarchorū enim, & Syriarchorū, & magistratuum, & insignium meminit, & clarissimorū, & neq; naturales esse vult ex his procedentes: amouēs eis etiam imperialis munificentiæ mansuetudinem. Quā videlicet constitutionem omnino perimimus. Hæc à nobis sancita sunt, & nulla penitus ignorantia nostrarū erit legum, nec qui sunt legitimi: qui verò naturales, nec quomodo eis legitima iura dātur: aut quomodo etiā naturales permanentes promerentur humanitatē: & quomodo etiā ipsi cōpetēter honorati sunt, ab eorū, qui neq; naturales dici digni sunt, communione segregati. Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominum medelā atq; naturæ supplementū per hāc legē decreta sunt, tua sublimitas faciat omnib⁹ manifesta, programātibus propositis, per quæ omnibus lex erit aperta, cognoscentibus quomodo in talibus conuersentur, & nostram considerantibus prouidentiam, qui omni aliq occupationi eorum præponimus [b] vtilitatem.

TITVLVS II.

DE TESTIBVS [c].

Facultas probandi per testes adinuenta est, ne veritas lateat, & vt negata patefiant: non tamen hoc possunt omnes in testes induci: sed qui sunt bonæ opinionis & famæ, omni suspicione carentes. Angelus.

Emper. Iustinia. A. Ioanni gloriosissi. prætoriorum Oriētis præfecto. iterum exconsule & patricio.

TEstium propter probationes vtilitas [d] adinuētà quidē dudum [e] est, ne quid lateat facilè actorū [f], † calliditate [g] plurima hominū [h] adinueniēte, animas [i] periclitetur migrare in cōtrariū ordo causæ [k]. Nō enim, vt patefiant, quæ gesta sunt, testātur [l] plurimi: sed quatenus adhuc amplius occultent [m]: nā alia quidē scientes [n], alia verò [o] pronūciātes, aut [p] quæ nō sunt, dicētes: hoc ipso cōfitētur [q], quia ea, quæ verè sciūt, neque volunt patefieri, neq; secundum ea [r] proferri iudicia sed quæ nunquam facta

e Dudum. nō solum enim à legibus, sed etiam in veteri testamento. Vnde illud, In ore duorum vel trium stat omne verbum.

Duobus fides est adhibenda.

f Actorum. neutraliter & generaliter accipe: vt ff. de verb. sig. l. Labeo. & ff. de of. cons. l. j. Vel dic actorum. i. agentium: quia actores consueuerunt probare per testes: vt C. de prob. l. actor. licet & qñq; reus probat: vt ff. de exce. l. j. Itē & alibi: vt ff. de ꝓba. l. circa.

g Et calliditate. repete, & nec calliditi &c. & est calliditas in tacendo, qđ est verum: vt ff. de act. em. l. j. §. j. & l. Iulianus. §. idem Iulianus. sed fallacia fit in dicendo, quod dicendum non est: vt ff. de furt. l. falsus. §. si quis nihil. & ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor.

h Plurima hominum. & alias plurimorum hominum: & alias plurima hominum.

i Animas. i. testiū. vel producentium eos, secundum Al.

k Ordo causæ. ita construe, ne ordo causæ pliclitet plurima. i. maxima calliditate hominum aduueniente migrare: alias in contrariū. i. in malū vel in perditionem. Vel illud, os quod mentitur occidit animā. & ita secūdum hoc ordo causæ dicitur: vt qui bonā causam habet, debeat vincere: qui verò malam, debeat perdere. vertitur autem hic ordo in cōtrarium, quando non sic testantur testes, vt verum dicant. Vel dic quod ordo causæ est, ne quid lateat veritatē eius. ergo cōtrariū. i. veritatis suppressio, siue mutatio: vt s. de fi instr. in prin. & ff. ad le. Corneliam de fal. l. quid sit. dico ergo migrare in contrarium, id est, in falsitatem.

† Hal. simul ac tamē maior animos hominum incessit improbitas, periculū erit, ne ordo ac series rei in contrariū abeat.

l Testantur. id est, dicunt. nam de principalibus causæ hoc est actore & reo dicit: & ideo dic testantur: quia coram testibus plurimis plerūq; talia dicuntur & coram iudice & aliis: & ita verbū testātur, non ponitur pro testimonio testiū. vel dic, quod est verius, quod de testibus dicit: vt patet infra, statim ibi, omnino enim &c.

m Occultentur. scilicet testes. alias occultetur, scilicet veritas. & alias occultent, scilicet testes. & tunc plana est.

n Scientes. s. ea quæ vera sunt.

o Alia verò. i. falsa, corrupti forte pecunia.

p Aut. pro, id est.

q Confitentur. scilicet vt veritas amplius occultetur, secundum Albe.

r Secundum ea. scilicet quæ vera sunt, cum iudex secundum eorum dicta debeat iudicare: vt ff de officio præsi. l. illicitas. §. veritas.

q Perim

sunt, hæc & pronũciant, & ad iudiciũ deduci quę runt. † omnino itaq; perimere testimonia [a] vsu rerum incautũ est [b]: plurimis [c] existentibus, quæ non aliter [d] patefiunt, nisi testibus pronunciantibus [e]. Licere autem omnibus etiã valde vilissimis testimonium perhibere, & ante nos prohibuerũt legislatores [f]: scilicet multas exceptiones faciẽtes, & plurimos excludentes etiã ipso testiũ nomine [g] vel schemate [h]. Quia verò [i] neque post has prohibitiones adhuc purum est testium opus: existimauimus oportere & nos adiicere aliqd causæ subtilitati, & falsa testimonia, quantũ est possibile [k] minorare [l]. Tale enim quiddã [m] etiã tunc apud clarissimũ Bithyniæ prouinciæ iudicẽ iustum inuenimus in testamento [n], ostensa testium falsitate pessima aptè [o] conuictorum, & nouissimè [p] confessorum, quia cùm testamentũ fieret [q], & fuisset defuncta testatrix, testiũ quidam tenentes iam mortuę manum, ita [r] per chartã virgam factam, & ex latere deductam traxerunt, & signũ venerabile [s] crucis videri scripsisse defunctã parauerunt [t]. Nos igitur ad hoc respiciẽtes, alia quidem de modo [v] testium, alia verò de eorũ statu [x] existimauimus oportere decernere [y]. Quæ itaq; dicta sunt ab antiquis legislatoribus in prohibitione horũ, quod suspenderunt [z] testimoniũ perhibere, rata omnia ponimus. Sancimus autẽ, & pręcipuè in hac maxima & felicissima ciuitate [a] (vbi plurima cõsistit, fauente Deo nostro sermoni, multorum [b] † bonorumq; copia virorũ) bonæ opinionis [c] esse oportere testes, & aut carentes huiusmodi derogatione [d] per dignitatis [e], aut

† Haloã. In vniuersum itaq; testimonij dictionem abrogare, ob rerũ vsum noxium periculosum est.

Probandi modi sunt quatuor.

a Perimere testimonia. subaudi malum est, vel subaudi volunt quidam calliditate sua: vt dixi.

b Incautum est. i. cautio rerum nõ est. q. d. nõ est res aperta nec potest aperiri alias nisi per testes, vt subiicit. & ita incautum ponitur in vim substãtiui. vel dic incautum. i. nõ est cautũ per scripturam. vt enim dicitur cautio in scriptis, vt C. de verb. sign. l. sancimus. sic ecõtra vbi nõ est scriptura, dicitur incautum.

c Plurimis. scilicet negotiis.

d Nõ aliter. nen q; alię nõ sint probationes, licet hic de facto deficiant. sunt enim quatuor modi ꝓbandi: per testes, vt hoc tit. & eod. & C. eo. Item per instrumẽta: vt s. de fide instr. Item per confessionem partium: vt C. de confes. & ff. eo. tit. per totũ. Item secũdũ M. est quartus modus. s. iudicis cõscientia: vt ff fi. regũ. l. si irruptiõe. §. fi. sed so. contra: vt ff. de off. præsi. l. illicitas. §. veritas. & q; d. l. si irruptione, dicitur, cũ suis concor. locum habet, quando vt iudici erat notũ. potest ergo euenire, q; omnes aliæ species deficiunt: sed p testes veritas põt inueniri: quia certè nisi cautè dicãt, malũ esset: vt hic dicit.

e Pronunciantibus. i. veritatem exprimentibus.

f Legislatores. duo dixerunt legislatores: vnum vt omnibus liceret testificari. Itẽ q; vilissimis nõ liceat, Sed vbi prohibita erunt? Resp. tunc quando alios repulerũt ipso iure, vt impuberes & seruos, & alios iudicis officio, & horum alios propter inimicitiam, & alios propter amicitiã, & alios propter paupertatem, & alios propter infamiam: vt ff. e. l. testium. § lege Iul. & ff. de accu. l. nonnulli. Item alios ratione potestatis: vt C. de test. l. ij. & ff. e. l. idonei. alios ratione reuerentiæ: vt C. e. l. parentes. & l. libertorum. & hic eadẽ nos approbamus: vt j. e §. nos igit. in fi. §. & §. sancimus.

g Ipso testium nomine. nedũ officio. s. vt nec testes vocarentur, nec officium testium haberent: & ita ex quo nomine carent, etiam effectu carebunt: vt C. de feriis. l. à nullo iudice.

Nomine carens, caret & effectu.

h Schemate. i. ordine.

i Quia verò nam sola prohibitione cõtenti esse nõ debemus: vt s. de deposito & den. §. j. & ideo præcipit fieri subtilem experientiam: vt subiicit.

k Possibile sic insti. de actio. §. curare.

l Minorare. sic. C. de fideicom. l. fi.

m Quiddã. vbi non poterat sciri veritas, nisi per testes: & tamen ipsi non dixerunt verum, vt diximus supra, eodem. in fi. j. respon.

n In testamento. inuenimus dico.

o Apertè. testium dico.

p Nouissimè id est, tandem.

q Fieret. s. in scriptis. & nondum esset completum.

r Ita. scilicet tenentes. Ac.

s Venerabile. mos erat antiquitus: vt saltem signum crucis testator vel testatrix scriberet, etiam si ignarus esset literarũ: vt arg. C. de iur. delib. l. fi. §. subscriptionem.

t Parauerunt. ita omnia præposuerunt.

v De modo. alias de modo: & tũc de modo, id est, qualiter & quoties producantur: vt j. e. §. quia verò. & alias est de domo. & tũc i. vt nimis remotè habentes domum, non compellantur venire: vt supra e. §. quoniam.

x De eorum statu. vt j. eo. §. si verò dicatur.

y Detinere. i. destruere ne fiant. vel detinere quædam de antiquis, sed nõ omnia. alias decernere.

z Quos suspenderũt. id est, suspensos vel remotos, à dicẽdo testimonio antiqui legislatores fecerunt: alias, vt diximus s. eo. §. licet. in prin. Acc.

† Melius legas, multitudo, copiaq; bonorum virorum.

a Felicissima ciuitate. s. Constantinopoli. Sed quid si homines vnius villæ, vel loci omnes sunt infames: nũquid inter se testificabuntur? Respõ. sic: quia nil dolosus doloso: vt C. de hær. & ma. l. quoniam. Item paria delicta mutua compensatione tolluntur: vt ff. so. ma. l. viro. Vel dic, quod iudex debet eos remouere, etiam si partes consentiant. & hoc innuit verbum pręcipue hic positum: vt est arg ff. de procu. l. filiusfamilias. §. veterani. & C. de tempo. app. l. ij. §. fi. vel etiam vt primo dixi. & dic quod abundat maximè: vt C. de test. ma. l. fi. §. ij.

b Multorum. alias multitudo. & alias multorum.

c Opinionis. id est, famæ. sic & alias sæpe reperies. & quandoque dicitur existimatio: vt ff. de va. cogn. l. cognitionum. §. existimatio.

d Derogatione. i. suspicione, quæ famæ derogat.

e Per dignitatis. Nota maiorem fidem debere haberi ei, qui in dignitate est positus. nam & alias creditur magis decurioni, quam plebeio, vt ff. eodem. l. iij. §. ij. Item à satisdatione iudicio sisti quis propter dignitatem releuatur: C. de dignita. l. penultima, libr. xij. Et est duplex ratio: quia non est necesse, quod alterius potentiam timeat: quod in teste est necesse: vt C. eodem. l. eos. Item quia ad dignitatem homines honesti eliguntur, non ante notatæ opinionis: vt C. de digni

Dignitas releuat in multis.

militię [a], aut diuitiarũ [b] aut officij causam [c]: aut si nõ tales cõsistant, † ex vtroque [d] tamẽ, quia fide digni sunt testimoniũ perhibere. Et non quosdã artifices ignobiles [e], neq; vtilissimos, neq; nimis obscuros ad testimonium procedere: sed [f] vt si qua de eis dubitatio fuerit, possit facilè demonstrari testium vita, quia inculpabilis atque moderata est [g].

Testibus ignotis veritatem corrumpere festinantibus non est sine tortura credendum, & eos debent torquere iudices in administratione positi: alias per apparitorem prætoris fit tortura: sed in prouincia per defensorem locorum. Ang.

Si verò ignoti [h] quidã fuerint vndique, & aliqd apparuerint circa testimonij veritatẽ corrumpere festinantes [i]: posse eos etiã verberibus [k] subiacere. Et iudices, si quidẽ administratores [l] fuerint, hoc ipsi agant [m]. Si verò alij præter eos sunt qui administrationes habent: ipsi quidẽ assumãt apparitorem magnificentissimi pretoris plebis [n], in prouincia verò locorum defensorẽ: & per eos inferant eis verberũ experimentũ: quatenus ꝓpter hoc nihil celent veritatis [o]: aut etiã capiantur [p] per hãc viam pecuniis testimonium perhibere, aut aliter [q] circa hoc malignantes.

In confessione soluti debiti in instrumentis contracti sunt adhibendi testes, qui non sint fortuiti vel transeuntes. quod etiam in testamento seruatur, iure antiquo seruato. Barto.

Et licet dudum [r] nullã in debitis ex scripto factis non scriptarum solutionum probationem per testes suscipi sanciuerimus, nisi secũdum obseruationem ibi dictã, quam scilicet valere pręcipimꝰ: attamen etiam nunc hoc renouamus [s]. Si eñ scriptũ sit [t] debitum, & non scripta [v] proferatur solutionis à litigãtibus [x] per testes [y] probatio: tunc [z] susceptibilem eam apud iudices esse, dum ad hoc ipsum assumantur [a] te-

digni.l.ij. quod in testibus est necesse, vt honestioribus credatur: vt ff.eod.l. ob carmen. non tamen hæc adeo procedunt vt vni soli credatur: vt C. eo.l iurisiurandi. Accur.

a Militiæ. magis enim creditur militi, quã pagano. vnde etiam vni militi quandoque creditur: vt ff.de re mili.l.non omnes.§.à barbaris.

† Haloa. saltem ab aliis quod fide digni existãt, testimoniũ habeant.

b Diuitiarum. No. quod plus diuiti, quàm pauperi creditur: vt insti. de suspect.tut.in fi. tit. & ff.de exc. tut. l.spadonẽ. §. fi. qa facilius est, vt pecunia corrumpatur: quod nõ est necesse in teste: vt ff.eo. l.iij. Accur.

c Officij. causam. id est, artis laudabilis: vt ĩ nouellis. vł dic officij publici: vt quia tabellio erat: cui soli quãdoque creditur: vt s. de fide instr. §.si vero nullus. & C. ad l.Cor.de fal.l. si qs decurio. Sed nunquid admittetur aliquis, nisi probetur per aliquem de his modis? Videt quod non. sed certe imo vt subiicit. & semper præsumitur bonus, nisi probetur contrarium. debet autẽ à vicinis iudex ingrere de bonitate & legalitate testis: vt arg ff.de fun. instr. l. cum de lanionis. §. asinam. & ff. de quęstio.l.de minore.§.pen.

a Cõcor. c. quosdã. & ca. seq. extra, de præsump. vbi dicitur, latere te in vicinio nõ potuit, quod ad nos de lõginquo peruenit.

d Ex vtroque. s. latere litigantium, secundum Al. Vel dic: id est, vndique. q.d. licet nec dignitatem, nec militiam, nec officium, nec diuitias habeat: tamen creditur ei, si est fide dignus: vt hic, & ff.de verb.ob.l.si quis ita stipulatus. & instit.de suspe.tu.§.fin.

e Ignobiles. Not. ignobiles nã non propter hoc qđ artifex sit, repellitur: sed quia ignobilis: vt sunt carpẽtarij, qui stant in curia cõmunis. vilissimi autẽ possunt dici spanaldi sine arte obscuri abiectæ personæ: vt C.de incest.nupt.l. humilem.

f Sed. s. tales admittendi sunt.

g Moderata est. in bonis moribus: vt & ff.de tut. & cur.da.ab his.l.scire.§.pe. Sed per quos hæc probantur? Respon. per alios: vt in nouel.eo. & j.§. si vero dicatur. sed quidam dicunt per se ipsos: quod est nimis graue: vt C.de testib.l.nimis.

h Si vero ignoti. Not. ignotum non admitti. sic & C.de iur.deli.l.fi.§.sin autẽ. & s.de fide instru.§. oportet.col.viij.

Ignoto nõ est credendum.

i Festinantes. non tamen ex hoc solo, quod festinat, veritatem corrumpit, sed ex hoc non admittuntur sine tormentis: vt hic, & in decret.v.q.j.§.illi.

k Verberibus. id est, tormentis.

l Administratores. id est, ordinarij.

m Agant. i. tormentis subiiciant. Al. & sic admittuntur ignoti & viles cum tormentis. Sed contra. s. proxi. Sol. ille secundũ istum intelligitur. Vel dic in subsidiũ admittũtur, vt hic non aliter: vt ibi. argu.C. de hære. l. quoniam. Vel dic si iudex vilitatem scit, non admittit: vt ibi: cum ignorat sic: vt hic, sed cum tormentis. Alij tamen dicunt qđ admittuntur, si vilitas eis non opponatur: vt arg. ff. de inoff.test.l.posthumus.§.si quis.

n Plebis. s. in ciuitate regia.

o Veritatis. pertinentis ad rem. Et not. hic arg. quod testes pro vtraque parte debẽt reddere testimonium: vt plene dixi j.de san. episc.§.nulli.

p Capiantur. i. caute deprehẽdantur, scilicet testes ignoti.

q Aut aliter. scilicet sine pecunia: vt quia gratia vel odio.

r Et licet dudum. s. in illa constitut. quæ est.C.eo.l. testium.

s Renouamus. nõ corrigendo, sed potius ad memoriam reducendo, & addẽdo scilicet vt rogentur, vt subiicit, si enim, &c. Et nota, hic quia de scriptura à debitore facta dicit, scilicet qualiter scripsit se debere: & subsequenter à creditore, s. qualiter scripsit sibi solutum. Idem tamen & si per tabellionem fuit scriptum.

t Scriptum sit. quod est tunc, cum partes conueniunt, vt non aliter contrahant, quàm per scripturam: vt C.de fide instrum.l.contractus. vel dic vt ibi. Accursius.

v Et non scripta. scilicet à creditore. quæ scriptura dicitur apocha, vel etiam à tabellione aliquo.

x A litigantibus. s. debitoribus. Accur.

y Per testes. s. sub probatione.

z Tunc. scilicet demum: & non alias, id est, susceptibilem.

a Assumantur. q. d. tales debent esse testes, quibus fuerit negotium patefactum, vt viderent solutionem: & rogati sunt, vt testes sint: vt hic, & infra, eodem, in fine huius. §. ibi, sed exigimus, &c. & quia indefinite dicit hic testes: sumunt quidam argumentum, quod duo sufficiant: vt argumento. ff. de testibus. lege, vbi. & sic dicunt corrigi, quod est. C. de testi.l.

Leges veteres nouas determinant.

teſti.l.teſtium.vbi teſtes v.exigebātur.Sed tu dic, qđ hæc ſecundum illam intelligitur: cum veteres leges nouas determinent,vt ff.de leg.& ſenatuſconſ.l.nam & poſteriores.

a Teſtes ſcilicet quinque.

b Pro faciēda ſolutione.duorū alterum debēt teſtificari,ſ vel quod ſolutionem viderint, vel confeſsionem, ſiue memoriā confeſsiōis vel ſolutionis factæ à creditore tempore præcedenti.Et ex eo.qđ dicit confeſsionem ſumit Ioan.arg.qđ confeſsio facta corā vicinis extra iudiciū valet:& ꝓpter hoc ex hoc.§. poſuit auth. vnam C.de cōfeſ ſed hoc eſt ad liberandū: vnde valet:ſecus ſi ad obligandū, niſi fiat i iudicio: vt ff. de inter.actio.l.j. i fi. niſi ſit confeſsio cum cauſa:quo caſu ſi eſt mutui poſt biēnium dotis:tūc ſerua quod eſt j.de temp.nō ſo.pe.§.j. & ij. ſi autem alia cauſa: tunc ſtatim: vt ff.de prob.l. cū de indebito.§. fin. & C.de non num. pecu.l.generaliter. Accur.

† Facit ad hoc c. cum cauſam.cū gl. ſuper verbo de cauſis. extra, eo titu.

a Felinus in capit.ſi cautio.extra, de fide inſtrumen. plene tractat de confeſſione extraiudiciali.& ibi vide.

ſtes [a] ,vt pro facienda ſolutione [b] aut memoria factæ alicui iam ſolutiōis, & confeſsione eius,q pecunias accepit, teſtimoniū perhibeant viri fide digni conſtituti: aut [c] etiā [d] cauſam [e] teſtimonij forte faciāt manifeſtam. † Hæc autē inania & ex tranſitu [f] perhibita teſtimonia, nulla modis omnibus valere ratione [g] :& huiuſmodi quædam fingere teſtimonia, vt propter aliud quoddā opus adueniens, audiat aliquos [h] dicentes [i] acccepiſſe [k] ab aliquo [l] aurū,aut debere alicui [m] .Hęc [n] nā que aperte nobis ſuſpecta ſunt, & nulla digna ratione: dum quando [o] & tale aliquid in iudicādo inuenimus, eò quòd cùm multæ pecuniæ dicantur ſolutæ [p] , tabularij duo tantummodo hoc dixerunt audiſſe [q] ſe,teſte præſente nullo [r] ,& debitum in ſcriptis cōſtitutum [s] , & fatēte ſcribere [t] ex hoc ſciente,& valente per ꝓprias literas hæc manifeſta facere.quod [v] ex illo [x] odio habentes, occaſionē præſentis [y] accepimus legis. Et iterum adductus eſt aliqs [z] alius ſimilis calumnianti [a] & præſentibus teſtibus ad hoc, & coram tabulario depoſuit [b] apud ſemetipſum debita eſſe.& is quidem, qui mercede hoc egit,deceſsit:alius autē exactus eſt debitum,quod ab alio quodam,tanquā ab eo ſcilicet confeſſum eſt, Deo huiuſmodi omnino nō indulgēte [c] occultari.Neq igitur huiuſmodi [d] credimus teſtimoniis, aut tabulariorum(ſicut prædi-

n Hæc.ſcilicet teſtimonia.

o Dum quando.i.aliquando,vel dic pro quia.

p Solutæ.ſcilicet creditori.

q Audiſſe.ſcilicet pecunias ſolutas.

r Præſente nullo.quomodo nullus,cū duo tabelliones fuerint? Reſpō. ſupple rogato.Ipſi enim rogati nō fuerunt. vel dic quod ipſi audiuerunt alios dicētes,nō autem confeſsionem creditoris.& ita de auditu alieno non potuerunt reddere teſtimonium, niſi in caſu:vt de proba.l.ſi arbiter.

s Conſtitutum. ſcilicet, eſſe dixerunt.

t Et fatente ſcribere.hic eſt ſenſus, quia confitebatur creditor ſe ſcire ſcribere & hoc ſciebat,& poterat omnia facere manifeſta ꝑ ſcripturā: & nō fecit. vñ imputandū eſt debitori, quod hoc fieri nō fecit.vel ſic lege:& facientem ſcribere nullo, & ſupple & nullo ſciēte ex hoc ſ. quod factū erat & nullo valēte,& ſic ſemper repetitur & nullo.

v Quod.ſcilicet factum vel negotium.

c Aut.ſubaudi ꝑ.

d Etiam.pro,id eſt.

e Cauſam.ſ.ſi non viri ita boni,debent facere cām teſtimonij manifeſtā:hoc modo: quia iudex interrogabit eos de circunſtantiis qualiter ſit:quale tempus erat tunc,& ſimilia.Itē de die, nam ad hoc debēt reſpondere:vt hic,& C.eo.l.ſolam.& ff.ad Syl.l. prius. ſecundū vnam literā,quæ eſt ibi. Itē fortiter eſt quærendū.ſ.vt videatur qua trepidatione, vel conſtantia reſpōdeant.Nam hæc faciūt ad veritatem illuminandam:vt ff.de quæſtio.l.de minore.§.tormenta.Itē nota quod ex hoc verbo ſumimus arg. quod teſtis cām ſui dicti debeat dicere,licet in ſuſpectis faciam loqui. & pro hoc eſt.C.eo.l.j.& ff.de transfact.l.cum hi.§.in cauſa.Alij debent facere cauſam teſtimonij manifeſtā per famam cōſentientem:nam fama confirmat rē, de qua agitur:vt ff de teſt.l.iij §.eiuſdem.Acc.

Teſtis cauſam ſui dicti dicere debet.

Fama cōfirmat rē, de qua agitur.

f Ex tranſitu.i.tranſeuntibus non rogatis.

g Valere ratione.id eſt,nulla ratione volumus valere.

h Aliquos.ſcilicet, creditores.

i Dicentes.hoc quod ſequitur.

k Accepiſſe.id eſt,recepiſſe.

l Ab aliquo.creditore.

m Debere alicui.hæc verba innuūt cū ſuperioribus vt in ſolutione & cōfeſsione ſolutionis & in obligatione neceſſe ſit rogatum eſſe teſtem.Et ita corrigitur quod eſt ff.de teſtib.l.ad fidem.Vel, quod eſt verius, hic loquitur cum celebratur in ſcriptis obligatio,de qua diſſoluenda principaliter,& de contrahenda hic poſuit.& dicitur.C.eo.l.teſtium.

x Ex illo.ſcilicet,tempore. Albericus.vel dic,negotio.

y Præſentis.dictæ in hoc.§.& dicetur etiam in hoc ſequenti reſpon.

z Et iterum alius.ſcilicet caſus.

a Similis calumnianti.ſcilicet ſuperiori.quaſi dicat, ſimiliter recipit calumniam ſicut ſuperior.

b Depoſuit.i.ſacramento firmauit:& ponas caſum in debitore hoc modo. Aliquis mercede accepta à vero debitore confeſſus eſt in præſentia teſtium & tabularij ſe debere, dicendo ſe Titium verum debitorem, cum eſſet Caius: & iſte deceſsit. Titius verus debitor exactus eſt, quia confeſſus eſt per ſacramentum veritatem: quaſi à ſe confeſſum & in confeſsione deductum, quod ab aliquo quodam, id eſt, Caio, in confeſsione deductum fuerat, ſecundum Alber. Vel pone in creditore hoc modo: putatiuus creditor fecit debitorem ſibi confiteri,cum aliis teneretur:& ad hoc teſtes vocauit, quos mercede quæſiuit: ſed poſtea Deus reuelauit,& fuit exactum ab eo cui ſoluit. Vel tertio alius fuit confeſſus ſe debere, quod alius debebat, & vero debitore decedente fuit exactus, qui fuit confeſſus: & hoc fuit poſtea ſcitum. Deo,&c.

c Indulgente. Nota, ex hac litera. quod nullum quid poteſt eſſe tam ſecretum, quin reueletur.

Nil tam ſecretum, quin aliquādo pateat.

d Huiuſmodi. de quibus dixi in proximo §.& iterum.

Præ

ximus [a]) depositionibus eò quod literis [b] eruditi sint, qui confiteri volũt apud quem [c], & scribere [d], aut in iudicio confiteri [e], & dare rei fidẽ indubiam [f], † neque manere eas [g] veracibus [h] pestiferas concedimus, neque si tale aliquid factũ est, recipimus sed exigimus [i] quod deprecatum est, ab eo, qui deduxit testes in hoc ipsum [k] & hoc per testationes demonstrare necesse est eos [l] (hoc quod [m] in testamentis) rogatos, & bonæ opinionis cõstitutos, & ita cautã [n] suscipere ab eis probationẽ: & neque attestationẽ [o] deinceps, neque testiũ habentẽ præsentiã & depositionẽ & subscriptionẽ [p] tenere. Si verò nõ hmõi cõstituti testes sint, quales [q] pridẽ ediximus: & supplicis [r] subdi eos pcipimus. Si verò quidã apertè contraria dicãt sibi [s], aut alterutris testificent [t]: maximè iudices hoc aĩaduertere [v]: & si veraciorá testificatis aduersantes inuenerint, eiiciãt quidem eiusmodi testationes: ea autẽ, quæ à dignioribus fide & plurimis dicta fuerint, considerent. Si verò astu [x] apparuerint malignantes, & ex hoc incidentes in cõtrarietatem: neque immunes eos derelinqui [y], nisi secundum aliquem errorem fortuitum, & non astu contraria dicẽtes demõstrẽtur.

Post didicita testificata impeditur noua testium productio: sed antequam sint testificata didicita, prima secunda & tertia productio fieri potest, siue sit certum, quòd quis testificata non didicit siue dubium: quarta verò productio non admittitur sine solennitate huius. §. Ange.

Quia verò † multi sæpe [z] testes producunt, & tertiò hoc agentes: postea mox vt cõcluserint [a], & excepta [b] fuerint testimonia, tẽtantes interpellationibus nouis importuni esse, & velle etiam quartò deducere testes: sancimus nostros iudices hoc maximè considerare, & si tertiò producti iam sint testes: & ab eo, qui testes deduxit cõcludente [c], & editum [d] accipiente, iterum petantur testes: hoc omnino non adesse [e] † vtpote suspicione habita, ne fortè relictis quidem prioribus [f], & dudum manifestis propter eorum testimonia factis, ille nõ productionem [g] testium, sed de præcedẽtibus, aut non testificatis additamẽtũ, aut eorum [h] depositionibus [i] emendationem desideret. Si verò † deducens quidem testes, editionem [k] nondum acceperit, neque perlegerit testationes [l], neque ipse, neque aliquis aduocato-

† Haloander neque itẽ vt vera perseuerent corrumpere concedimus.

Fide non digno, si in testem rogetur, credendũ esse.

a Prædiximus. s. §. dum quando.
b Eo quod literis. q. d. hæc causa non me mouet.
c Apud quem. i. apud aliquem.
d Scribere. s. volunt.
e Confiteri. s. volunt.
f Indubiam. nã si volunt indubitatam dare fidem: nõ sufficiunt supradicta, nisi sint rogati.
g Eas. s. probationes.
h Veracibus. subaudi pro.
i Sed exigimus. s. vt probetur hoc quod &c. & sic nota quod partes ipsę rogant testes.
k In hoc ipsum. s. vt essent testes.
l Eos. s. rogatos, & bonę opinionis cõstitutos: hoc quod etiam in testamentis fit: vt hic, & ff. de testa. l. hæredes. in fine.
m Quod in testamentis. s. habet locum.
n Et ita cautam. sicut in testamẽto.
o Et neque attestationem. s. subscriptionem ipsius creditoris, qua cauetur se recepisse, attestationẽ dico non habẽtem &c. alias autem multum facit hæc depositio: vt C. de fideiusso. l. pe. & de iu. emphy. l. pe. §. si autem.
p Subscriptionẽ. debet enim dispositionem per suas literas declarare si literas sciat: vt in nouel. eo. Ac.
q Quales. s. bonę opinionis cõstituti & ad hæc rogati: vt s. innuitur.
r Et suppliciis. innuit quod etiam nõ fide dignus, ex quo est rogatus, creditur ei sine tormẽtis, alias non: vt s. eo. §. & licet. & j. si verò ignoti.
s Contraria dicant sibi. vt quia aliquis cõtradicit sibiipsi: & tunc repellitur prorsus: vt hic, & ff. quando appellan. sit. l. ij. §. sed si alius. & C. de furt. l. j. si autem. vnus alteri contradicat: tunc iudex considerat & credit veracioribus inter aduersantes: vt hic subiicit, & ff. eodem. l. ob carmen. §. si testes. & de probat. l. cum de ætate. Sed aliud est in instrumẽtis ab eadem parte productis sibi contradicentibus: quia nulli creditur: vt C. de fide instru. l. scripturæ. & est ratio: quia qui scripturas inducit, potuit prouidere ne contrarias induceret: non autem ille, qui testes contrarios inducit. Alij tamen, vt M. dicunt, quod hoc responsum intelligitur quando à diuersis partibus producti cõtradicũt: si autem ab eadem, idem quod in scripturis dicunt. Sed secundum nos quid dices, quando à diuersis ptibus producti cõtradicunt? Resp. primò numero, secundò dignitati eorũ standum: vt ff. e. l. iij. §. idem. & l. ob carmen. §. si testes. Ac.
t Testificentur. s. contraria.
v Animaduertere. s. volumus. Acc.
x Si verò astu. i. dolo, vel malitia. & potest loqui qñ ab vna parte tantum sunt, et melius quia diuersis.
y Derelinqui. sed verberib9, vel tormentis solent subiici: vt hic, & ff. de quæst. l. ex libero. & l. vnius. §. testes. & C. de test. l. nullum. Item & lege Cornelia de falsis accusatur: vt ff. de test. l. qui falso. & ff. ad legem Corneliam de fal. l. eos.
z Sæpe. s. bis vel ter, vt subiicit. & ita no. quod sæpe pro duabus vel tribus vicibus ponitur. et duæ vices consuetudinem inducũt. C. de episco. audi. l. ij. in fi.
a Concluserint. id est, renunciauerint pductioni testium. Ac.
b Excepta. id est, recepta & illi cognita, qui eos deducit. Ac.
c Concludente. id est, renunciãte: vt modo dixi.
d Editum. alias editum. & alias aditum. & semper est sensus. i. aperturam testium.
e Non adesse. i. non concedi. Ac.
f Prioribus. i. quæ dicta sunt prius. Ac.
g Non productionem. s. veram. sed malitiosam.
h Eorum. s. testium.
i Depositionibus. i. dictis.
k Editionem. i. dicta testium suorum.
l Testationes in quaterno notarij.

† De materia huius §. vide in cap. fraternitatis. cũ glo. super verbo nouis. vbi sunt multæ cõcor. ad hãc materiã pertinentes. extra, eo tit. & aliquid in c. cõstitutis. & in gl. fi. in fi. extra, eo. titu. & ex hoc §. sumptũ est ca. vltra tertiam. extra, eo. tit. vt ibidem dicit glo. ij. illius c.

† Ex hoc textu sumptum est quod habetur in ca. pastoralis. ibi, renunciatum sit an cõclusum extra, de causa pos. & pprie.

† De materia huius §. vide in c. vltra tertiam. et in capi in causis. cũ glo. extra eod. titu.

a Aduocatorum eius. aduocati enim interesse disputationibus debent & publicationibus testium: vt hic innuit, & ff. de adul. l. si postulauerit. §. quæstioni. Ac.
b Disputationem. s. cum iudice.
c Dispositionem. i. expositionem.
d Sacramento.

cere velint: vt C. de iudi. l. iudices. Alij dicunt vtrunq; necessarium. s. vt renunciet: & didicerit testificata ad hoc, vt non possit testibus vti: vt ar. j. vt cũ de ap. co. §. sed hoc præsenti. & intelligunt. C. de proba. l. exceptiones. & ff. de rei ven. l. officium. ibi, didicerit testificata: non tamen renunciauerit. sed tu aliter intelligas, vt statim dices, & primam opinionẽ dic veriorẽ. Item nunquid scientia dicti suorũ testium noceat tantũ: an etiã si testiũ aduersarij dicta sciuerit? Videtur quod suorũ tantum, quia de aliis nõ inuenitur ꝙ noceat: ergo sit permissum: vt ff. quib. ex cau. maio. l. nec nõ. §. quid eis. Nã §. iste in prin. & in medio & in fine de scientia. s. suorum tantum dicit. Item est pro hoc. C. de fide inst. l. fi. & hoc secundum Al. Sed tu dicas cõtra. j. e. §. & quoniam. vbi dicit, ꝙ & si aduersario dentur testes, tamẽ sigillatim debent dari, vt postea dare possit. Itẽ pro hoc ratio huius. §. nam ita posset falsitas cõmitti propter istã scientiam, sicut propter scientiam suorum.

Nota quem de sua conscientia debere satisfacere. C. de iis qui ad ec. confu. l. præsenti. §. sicubi. Sed quomodo iurat: cũ in initio de calũnia iurauerit, non debeat, nisi semel iurare: vt s. de iis qui ingr. ad ap. §. fi. quæ est cõtra? Sol. hoc sacramentum non est de calũnia præsenti vel futura: sicut illud sacramentum maxime præstatẽ: sed de quodam præterito. s. ꝙ non subtraxerit, neq; percunctatus &c. vel dic hic speciale ꝑpter falsitatem vitandam. ar. s. de fi. instru. §. si verò tale. nã plus solet timeri ꝙ specialiter &c. vt ff. de iniur. l. item apud. §. hoc edictum. Tertij dicunt illam esse post istam compositam licet sit in ordine prior sed media verior est opinio.

rum eius [a] : aduersarius autem eius acceperit solus, & fecerit disputationem [b], non tamen eam dederit ei, qui tertiò dudum fecit testium productionem: neq; per dispositionem [c] edoctus sit is, qui eos produxerat, quæ testimoniis desunt, hæc adiici: tunc dandam esse & quartam productionem testium ei, qui hoc petierit: primitus sacramento [d] dando ab eo, ꝙ neq; subtraxit, neq; percũctatus est testationes, neq; ipse, neque aliqs aduocatorum eius, aut omnino pro eo agens [e] : neq; per aliquem dolum, aut machinationem, vel artem, quartam productionem petit fieri testiũ, sed propterea ꝙ non valuit primitus vti denunciatis [f] testimoniis. et si hoc factum fuerit: neque iussione pro talibus imperiali egere sicut pridem [g] erat: sed ex hac lege sufficiant eis hæc, quę permissa sunt: & [h] vsq; ad quartam testiũ productionẽ [i] licẽtiam esse testimoniis vti, non tamen per longum interuallũ [k] : vt nõ ex hoc protrahantur lites: sed oportere omnino velocitatem eis imponere, secundũ quod iudex existimauerit hoc fieri. Illud tamen indubiũ est, quia & si semel producens testes aut bis, aut testificatiões tractauerit [l] aut aduersario hoc faciente ipse disputationem acceperit, & ex hoc didicerit testificata, non habebit [m] omnino licentiam vllam vlterius vti testiũ

e Agẽs vt tutor vel curator vel ꝓcurator vel similis.
f Denũciatis. denunciat enim iudex testibus, vt testificentur: & cogũtur: vt ff. de tab. exhi. l. iij. §. exibere. Vel dic ꝙ dicit hic de enuntiatione, quam facit iudex partibus, vt testes producant, si velint.
g Pridem. ante legem istam.
h Et pro. id est.
i Quartam testium productionem. nam productionem, ita dicunt quidam, vt Al. & Io. s. vnam dilationẽ. & ita dicũt quatuor dilationes debere dari: & sic dicunt corrigi qđ est. ff. de fe. l. orationem. & l. fi. quæ sunt contra. nam ibi dicit vnã dari: & in qualibet istarum dilationum possunt produci testes quot quis voluerit. sic & ter tãtũ dicitur peperisse etiã, quę tergeminos peperit: vt ff. de ver. sig. l. ter enixa. refrenata tamẽ multitudine: vt ff. e. l. j. §. quanquã. Alij vt Azo, dicũt etiam hodie vnã dilationẽ dari tantũ in pecuniariis, & in criminalibus similiter, vt olim, per prędictã legẽ de feriis. & ꝙ dicit, intelligũt. s. tres productiones, quę fiunt intra vnam dilationẽ. Et si obiiciatur quare ter vel quater tãtum possunt produci: dicas quia iam sufficiens testiũ numerus est etiã si vnum tantũ qualibet vice produxerit: cum duo testes sufficiãt: vt ff. e. l. vbi Sed quidam dicũt, ꝙ gratia exempli hoc dicitur. nam & pluries posset hoc fieri, dũ tamen ante renunciationem & antequã testificata discant. Sed an sufficiat tãtum renũciasse vel testificata didicisse, vt deinceps testibus vti non possit? Io. dicit renũtiationem solam nõ nocere, sed didicisse testificata nocere. & potest esse ratio, ꝙ renunciatio non noceat: quia iudex debet vsq; ad sententiam interrogare partes, an aliquid di-

Testium debet refrenari copia.

k Interuallum. quod iudicis erat arbitrio, vt arg. ff. de iure delib. l. j. in fi. & hic subiicit. Alij dicunt vt Al. dari forte dilationem trium mensium: vt j. vt cum de appel. cog. §. sed hoc præsenti. col. viij.
l Tractauerit. i. descripserit. sic. ff. de bo. auth. iu. pos. l. fi. Aut aduersarius scripsit, & alij dedit: vt in nouel. eodem titu. & j. subiicit statim. Ac.
m Non habebit. imo videtur ꝙ sic, vt C. de proba. l. exceptiones. & ff. de rei ven. l. officium. quæ sunt contra. Nã probat reus demũ cum probauerit actor. sed si probauerit actor, vel nõ, sciri non potest, nisi videatur. et ita probat reus postquã probationes actoris audit. Sol. ibi non per testes, sed per instrumenta probat reus. Alij dicunt, ꝙ ibi didicerat: sed nesciebat. Alii dicunt, ꝙ illa sit correcta, sed prima verior. Vel dic, ꝙ ibi sciebat à iudice quod actor probauerat, nõ à reo. Item contra. C. de ap. l. eos. §. si quis autẽ. & de temp. ap. per hanc. vbi dicitur, ꝙ in causa ap. possunt testes product: sed iam erant aperti testes in prima causa: & ita post didicita testificata testes producuntur. So. ibi nõ didicerat testificata: ꝙ nihil est. dic ergo, quod ibi est alia causa secundum opinionem nostram. Vel dic etiam secundum alios, quod ibi in prima causa ꝓbatum erat per instrumenta, non per testes. Sed alij non possunt produci, nunquid possunt iidem reduci? Videtur quod sic: vt ff. de quæstio. l. reperi. & ff. de inter. act. l. de ætate. §. fi. & C. eo. l. fin. & ff. de opt. lega. l. iij. E contra videtur quod non: vt ff. eodem. l. produci. & arg. huius. §. Solut. dico nõ admitti de iure ad partis suæ postulationem, nisi in casu quando aduersarius non vult stare primo dicto. & sic loquitur. C. eod. l. fi.

sed

productione, neque si diuina hoc iussio [a] præceperit.

Si testis absit à loco, in quo iudicium agitatur, potest committi examinatio iudici loci, in quo testes degunt, siue comittatur de vrbe in ciuitatem Constantinopolitanam, siue de vrbe in prouinciã, vel econtra: & hoc locum habet in ciuilibus: in criminalibus verò per semet iudex examinare debet. Angel.

Et quoniam scimus dudum factam legem [b], vt si quis hic litem exerceat oporteat autem in prouinciæ [c] parte aliqua approbari: licentiam habere [d], iudice hoc decernente, & sufficiens spatium temporis definiente [e], deducere intra prouinciã [f] testes [g], & huc transmittere [h] † litẽ [i] gestis [k] perlatis: & ab eodem iudicari iudice. Multæ [l] autẽ huiusmodi interpellationes nobis fiunt: volentibus aliquibus qui in prouinciis quidem litigant, hic [m] verò testes habent, vt teneantur [n] huiusmodi lege, & licentiam [o] esse in prouinciã iudicanti dirigere huc [p], vt præsententur [q] testes, aut testificationes omnino dentur: & iterum [r] ad eũ [s] referri lites, & si de prouincia in prouinciam hęc petantur fieri. Sancimus propter probationũ abũdantiam [t] & hoc valere, & posse etiam à prouincia huc ab eo, qui iudex est in prouincia, destinari [v]: vt ab vno, qui à nobis definitus fuerit eloquentissimorum iudicũ, interlocutiõe de eo [x] à iudice [y] facta, testatiões dari: & à prouincia alia in aliam prouinciam, aut apud defensorem, aut apud præsidem [z] testificationibus [a] ex interlocutione iudicantis datis: illic [b] videlicet definitiua sentẽtia danda, vbi &

sed ad postulationem aduersæ partis ex cõsuetudine redit, non vt addat, sed vt rationẽ prædictorũ dicat. & idem fit per offic. iudi. nemine petente, si hoc sibi videtur. Item quid si sponte quid mutare voluerit? Videtur quod possit. arg. ff. de hære. inst. l. si ita scriptũ. j. respon. de test. ma. l. Stichus. Sed cõtra est, si cũ aliqua partium fuit locutus. argu. huius. §. alias auditur. Sed quid si in medio tẽpore cœperit esse affinis illi pro quo fert testimoniũ? licet spõte veniat, non admittitur: sed quod prius dixerat, valet. Itẽ quid si post publicationẽ volo inducere ad reprobationem testiũ aduersarij, quos pri⁹ induxerat? Respõ. possum: vt j. eo. §. si vero. Item quid si meos velit hoc modo reprobare? videtur idem: cum sicut pro me, ita pro aduersario habeãt dicere testes, vt infra, de san. episc. §. nulli. col. ix. Sed tu distingue, an ex cã superueniente volo eos reprobare: quod possum: vt quia sunt facti inimici: vel corruptos eos dico. an ex præcedenti: qđ non possum: vt C. e. l. si quis testibus. & s. de iis q ingre. ad app. §. illud. Itẽ quid si non addere velim, sed tantum ad confirmationem prædictorũ prius velim post publicationẽ inducere? Respõ. Hu. [l] quod potest. ar. supra eo. §. ibi quę testimoniis desunt, &c. Sed tu dic cõtra, ppter duas præsumptiones quas habemus hic. prima, qa quãdo quarto producere volo, etiam si non didicero, præsumitur tamen cõtra me: sed hæc præsumptio per sacramẽtum purgatur. alias si didicerim, præsumitur, quia velim addere vel mutare: quia non purgantur sacramento: tamen hanc dicunt quidam: vt R. sacramento purgari. Accur.

† Cõcordum hoc tex. cap. si qui testiũ. cũ primũ gloss. post princ. extra, eo. tit. vbi papa præcepit, quod mittatur ad tales psonas examinãdas.

[a] Alias, Alexand.

[a] Diuina iussio. nam rescripta cõtra ius elicita, &c. vt C. de preci. impe. l. rescripta.

[b] Legem. vt C. de fid. instru. l. iudices. Sed quid hic ille adiicit? Respon. hic clarius dixit. Item hic de causis criminalibus excipit: quod illa non facit. Item hic iudex nominatur apud quem huiusmodi fiant productiones Romæ. Item illa tunc tantum locum habebat quando à prouincia Romæ petebantur. hic autem sine hoc casu, siue econtra à prouincia in prouinciam, vt hic subiicit. Accur.

[c] Prouinciæ. s. vbi sunt testes.

[d] Habere. scilicet litigantem.

[e] Definiente. sic & alias definit: vt s. de fide instru §. j. & definiet secundum modum qui est. C. de dila. l. j.

[f] Intra puinciã. s. vbi ipsi testes sunt, ne à suis negotiis auocẽtur: quod esset graue: vt ff. quemad. test. ape. l. si quis ex signatoribus.

[g] Testes. s. attestationes: vel dicta testium recipienda sunt. Accur.

[h] Huc transmittere. i. Romæ vel Constantinopoli.

[i] Litem. i. dicta testium super lite.

[k] Gestis. i. publicis scripturis. in qbus dicta testium sunt redacta allata iudice priori p eũ, qui testes pduxit in prouinciam, vel per eius aduersarium: vt j. eo. §.

[l] Multę. repete qm̃

[m] Hic. s. Romę: & ita dicit nunc ecõtra ad superius.

[n] Teneantur. cõtineãtur hac lege.

[o] Et licentiã. repete volensibus.

[p] Huc. s. Romæ.

[q] Præsententur. coram iudice hic. & qđ subiicit aut, expone pro &.

[r] Et iterum. i. Romę: & ita dicit nũc ecõtra ad superi⁹.

[s] Ad eum. iudicãtem in prouincia.

[t] Abundantiam. Hic not. tria. Primo qa ad hoc tendũt iuriscõsulti vt probationũ copia sit: vt hic, & C. de reb. cred. l. generaliter. in princ. & de hær. & man. l. quoniã multi. in fin. vñ qlibet testis recipitur, nisi expresse sit phibitus: vt ff. e. l. j. Secũdo no. q̃ sacramentũ testis & alibi præstatur ex causa: vt hic: & C. de fid. instru. l. iudices. & j. de san. episc. §. nulli coll. ix. sic & in iuramento calumniæ: vt j. vt lit. iur. §. fin. autem contigerit. col. ead. sic & iudiciale siue necessarium: vt C. de reb. cre. l. generaliter. §. his de præsentibus. & vt ff. de iureiuran. l. ad personas. Tertio not. quod hic dicit posse: nam vis est in hoc. & sic collige quod hoc arbitrio iudicis committitur: vt supra, eo. §. j. in prin. ibi, licentiam, &c. poterit ergo & in causis ciuilibus præcipere præsentari testes corã se, si sibi videtur propter causæ magnitudinem, & propter suspicionem testium: & sic loquitur. s. vt defunct. seu. fu. §. illud. colla. v. quæ est contraria. igitur non est quæstio quid iuris est, si de vna ciuitate in aliam eiusdem prouinciæ petantur hæc fieri. nam iudicis committitur arbitrio, vt dictum est.

[v] Destinari pro dictis testium qui sunt Romæ.

[x] De eo. i. de testationibus dandis.

[y] A iudice. scilicet causæ.

[z] Præsidem. s. testationes dari sancimus.

[a] Testificationibus. s. supradictis.

[b] Illic. s. apud eũdem iudicem: vt ff. de iudi. l. de quare. & l. vbi. Item & in eodem foro: vt ff. de iurisdictio. om. iud. l. pe. & de iud. l. si quis postea. & C. de vetera. lege si. lib. xij. Item in eodem loco, vt large accipias, scilicet vbi saluo honore & consuetudine maiorũ iudicari cõsueuit, nõ alibi per cãpos vel plateas: vt hic,

& j. de ſanc.epiſc.§.ſi quis epiſcopus.& C. vbi de cri. agi opor.l.j.& ff.de iuſti.& iur.l.pen.niſi talis erat cõſuetudo iudicandi.quo caſu etiam in ſeceſsibus.i.locis amœnis poterit iudicare;vt ff.de arb.l.ſi cũ dies. §.penultim.

lis conteſtata eſt: vt quẽadmodũ hinc in prouinciã apud iudices, aut defenſores de productione teſtiũ agi ſancita ſunt [a], ita & a ꝓuincia in prouinciã [b], & à prouincia huc teneant: & perfecta per omnia ſit probationum omnibus facultas: teſtimoniis quidem non editis [c] neque in prouinciis, ſed geſtis datis eis, à quibus producuntur, aut eorum aduerſariis ſub geſtis monumentorum ſigna percipientibus [d], & ita [e] huc aut in ꝓuincias deſtinãdis [f] à iudicibus: ne quãdo forſan & aliis egeat teſtibus cauſæ natura, & excludatur propter editionem [g] teſtium adiectio. Hæc omnia in pecuniariis quæſtiõibus intelligentes. In criminalibus enim, in quibus de magnis eſt periculum, omnibus modis apud iudices præſentari teſtes: & quę ſunt eis cognita [h], edocere, vbi & tormẽtorum † forſan [i] erit opus, & aliis omnibus obſeruationibus [k].

[a] Sancita ſunt.vt d.l.C.de fid.inſtru.l.iudices.

[b] Prouinciam.& à prouincia.

[c] Nõ editis.i.nõ datis.q.d. non dũt teſtes vrbani mitti in prouinciam, ſed tantum dicta ſecundũ Iac. Sed tu dic ſecũdũ Al.nõ apertis, ſed clauſis & ſigillatis vt ſubiicit.

[d] Signa percipiẽtibus.i.ſigillabuntur apud acta præſidis, vt hic.& palã iurabũt, & producentur: ſed in ſecreto ſua dicta dicãt: vt C. de fide inſtr. l.iudices.

[e] Et ita.i.ſicut dictũ eſt, id eſt, de ſigillatis.

[f] Deſtinandis.ſcilicet geſtis.

[g] Editionẽ.i.nõ poſsit alios teſtes inducere: quia edita ſunt ei dicta teſtiũ. Et ſic not. hic quod ſi etiã dicta teſtium aduerſarij ſciam, non poſſum plures producere. Si vero velis cõtra opinionem defendere, dices qđ hic non producuntur ad primã cõfirmãdã: ſed adiectio ꝓhibet & hoc diximus.ſ.e.§ qa.vero.

[h] Cognita. Hic no.quod teſtis pro vtraque parte reddit teſtimoniũ: vt plene dixi j.de ſan.epiſc.§.nulli.

Teſtes nõ poteſt qs producere poſt dicita dicta teſtiũ aduerſarij.

† Cõcor. v.q.v.c.illi qui. ibi, hic diuerſis cruciatibus, &c.

[i] Forſan.ſi vacillare inueniantur: vt ff. de quæſt.l. vnius.§.teſtes.& l.ex libero.§.reſpon.

[k] Obſeruationibus.vt ſ.expectent, quandiu reddãt teſtimonium ſumptibus producentis: vt C.e. quoniã. §.in exhibitione. Item caueant de non recedendo, ſi timeantur recedere: vt C.eo.l.ſi quando.

[l] Teſtari.i.teſtimonium ferre.

[m] Ex natiuitate.ſ.vt dicatur liber.

[n] Impleatur.i.recipiatur.

[o] Ita ſit. Not.ergo ſeruum non poſſe teſtem eſſe: vt hic.& C.eod.l.quoniam.& ff.de teſtament.l.qui teſtamento.§.ſeruus. Sed contra: vt inſtit. de teſtament.§. ſed cum aliquis.& C.de teſtamen.l.j. vbi dicitur, qđ ſeruus interueniens: vt teſtis in teſtamento, valet teſtamentum. Solu.ibi credebatur liber tẽpore teſtamenti, licet poſtea appareat ſeruus: hic autẽ ab initio opponitur ei: qđ ſit ſeruus. præterea nec ibi dicit, quod poſsit produci, vt ſit teſtis in iudicio. nec enim produci poſſet etiam ibi, ſed ſcriptura teſtamenti non vitiatur per eum, ſic ergo non valet teſtimoniũ ſerui, quãdo habent locum leges, quæ dicunt ſeruos torqueri: vt per totum tit.de quæſtio.& ff.& C.eo. Reſpon. cũ de ſuo facto agitur: & tunc ſine iudicio ſecundum Azo. vt ff.eod.l.ſerui.& C.de quæſtio. l. interrogati. ſed Hu. dicit demũ iudicio præcedente.& eſt pro eo. ff. de ædil.edic.l.quęro.§.fi.& ff.de proba.l. cũ probatio. Si autẽ non de ſuo facto, tunc ſunt indicia neceſſaria: vt ff.de quæſtio.l.j.in princ. & hoc inter extraneos inter ſe autẽ & dominũ ſi agitur iudicium liberale, nũquid interrogatur? Dic qđ ſic, ſi agitur contra ſeruum, qui ſe liberum dicit, ſiue etiã de dominio alicuius ſerui quæratur inter aliquos per actionẽ in rem: vt C.de rei ven.l cum ſuꝑ verbis. Itẽ qđ de ſtatulibero? Videtur admittendus vt liber: vt ff. ſi ex noxa cau.l. ſi. Sed dicas contra: quia ſerui ſunt: vt ff. de ſtatuli. l. ſtatuliberum.& l.ſtatuliberi. Item quid de adſcriptitio? Videtur repellendus à teſtimonio: vt C. de agri.& cen.l. diuti[9]. lib.xj.& C. in qb. cau. colo.do.accu. poſſ.l. ij. Sed cõtra dico, qa liberi ſunt. vt C.de epiſco.& cler.l. iubemus.& j.de ſanc.epiſco.§. adſcriptiõis. Item quid de monacho & conuerſo? Videtur quod repellãtur: cum pro mortuis habeantur: vt C.de epiſc.& cler.l.deo nobis.§.j.& ſupra de nupt.§. per occaſionem. Sed dico contra: vt ſupra, de monachis.§.cogitandum. Item quia non repelluntur: vt ff. e.l.j. Alij autem omnes clerici admittuntur: vt epiſ.& cleri.l.presbyteri.& j.de ſan.epiſc.§.reuerendiſsimi. col.ix. Item quid de infamibus? Reſpon.in criminali non admittũtur. ſed in ciuili ſic ſecundum quoſdã: vt ff.e.l.iij.§.lege Iulia.& l.quæſitum. ſed credo eos non admitti regulariter, caſualiter tamen admittuntur, vt in crimine læſæ maieſtatis: vt C. ad legẽ Iuliã ma. l.nullus. Et quid de hæreticis? dic vt C.de hæred.l. quoniam multi.

Seruus an teſtificetur.

Si teſti ſeruitus opponatur, & ipſe ſe liberum à natiuitate dicat: eius teſtimonium admittitur, ſeruitutis quæſtione diſputationis tempore ſeruata. Si verò ex manumiſsione ſe liberum dicat: tunc antequam ad teſtimonium admittatur, debet de ſuo iure docere, niſi alibi dicat ſuas probationes habere: quo caſu præſtito iuramento, quod in promptu probationes habebit, ad teſtimonium admittatur, huiuſmodi ſeruitutis diſputatione tempore ſuo ſeruata. Bartol.

Si verò dicatur ſeruilis eſſe fortunæ, qui teſtari [l] voluerit, is verò liber affirmetur conſtitutus: ſi quidem ex natiuitate [m], impleatur [n] quidem teſtimonium: diſputationum verò de ſtatu ſeruata ratiõe: vt ſi apparuerit fortunæ ſeruilis eſſe: eius teſtimonium acſi neq; datum fuerit, ita ſit [o]. Si verò libertum ſe dicat: compellatur demõſtrare primum inſtrumẽtum [p], in quo libertatem percepit: & ſic teſtetur. Si verò in alia prouincia libertatem dicat perceptam, aut non eſſe in promptu

[p] Inſtrumentum. Sed quid ſi patronus non vult ei demonſtrare inſtrumentũ manumiſsionis? Reſpõ. officio iudicis cogitur: vt C. de li.cau.l.ſicut datam. Item quid ſi eſt amiſſum, vel nullum fuit factum: vel etiam non vult eo vti, ſed per teſtes omni except. maiores vult probare? Reſpon. admittitur: vt C. de lati. li.tol.l.j,§.j.& ij. Itẽ eſt ratio: quia inſtrumenti appel-

latio

latione etiã testes continentur: vt ff. de fid. instru. l. j. Nota ergo quod quidã testes sic repelluntur, vt nunquã admittantur: quidã admittuntur, sed postea fides eis non habetur: vt hic, & j. proxi. §. Idem enim quasi teste, vt in toto. nam quidam nullo modo admittuntur, vt minores: vt ff. de quæstion. l. de minore, quidã admittuntur: sed non creditur: vt ff. de q̃stio. l. j. §. præterea. & §. cum quis. Item quę est ratio huius distinctionis? Rñd. quia cum ex natiuitate se dicit liberũ, præsumptio iuris naturalis est p eo, quod omnes liberos esse dicit. cũ vero libertum, per consequens asserit se fuisse seruum, cũ libertini sint, &c. vt ff. de sta. ho. l. libertini. ex quo p̃sumitur hodie seruus. vt ar. ff. finium regũ. l. in finalibus. & C. de proba. l. siue possidetis.

† Cõcor. capi. licet Hely. et in ca. p tuas. extra, de simonia.

[a] Iurauerit. Not. credi sacramẽto vnius. sic. ff. de dote præleg. l. Theopõpus. & C. de fal. l. si quis decurio. & s̃. de fide instr. §. si vero neque. & ff. de positi. l. j. §. si quis. argẽtum. & hic sumitur arg. qđ vnus testis faciat p̃sumptionem, & ad idẽ ff. quemad. testa. ape. l. j. in si. non autem probationem plenam: vt C. e. l. iurisiurandi. Accur.

† Cõcor. cũ hoc. §. c. dilectorũ. in glo. vnica post princ. ibi, quandoq; tamẽ. extra, de testi. cog. vbi recitatur tenor huius. §.

sibi probationes, & hoc euidenter iurauerit [a]: testatio quidem scribatur: nõ mõstrato verò manumissionis instrumento, is, qui deduxit eum, non vtetur eius testimonio. Si verò quis dicat [b] odiosum præsentem [c] ad testimoniũ sibi constitutũ, & approbauerit statim [d] quoniam [e] criminalis inter eos lis [f] mouetur: nõ adsit [g] ad testimonium, qui vsque adeo [h] infestus est, donec de crimine [i] iudicetur. Si verò aliter † odiosus [k] esse dicatur, aut conuentus pecuniariæ [l]: procedat quidem testatorio: tempore verò disputationum seruentur huiusmodi quæstiones [m].

Mediator de partium voluntate testificari cogitur. Ang.

Quoniã verò † legẽ [n] proposuimus in pecuniariis causis nolentes testificari, illos non compellendos testimonium dare, qui antè mediatores facti sunt ipsis: & qdã [o] abutũtur hoc, & testimonio [p] nolunt vti [q]: sancimus, si vtraque pars consentiat, quod & mediator eorũ fiat testificator (cõponantur [r] enim ea, quæ ab eo dicuntur) compellere [s] eum etiam nolentẽ testimoniũ perhibere [t]: prohibitione [v], propter quam † eum nolentẽ testificari penitus nostra voluit lex, propter consensum vtriusque partis sublata.

† Haloã. Inuitũ eũ ad testimonium accedere prior lex nostra noluit.

Sustinens ab aliquo aliquid contra legem, petere potest, vt testes examinentur, & publicẽtur, nec ipsorum dicta poterunt impugnari ab illa parte, per quam producti fuerunt. Aliæ tamen exceptiones contra personas & dicta eorum saluæ remanent. Item omnia alia statuta per leges antiquas super testibus, per hanc legem confirmantur. Angel.

Præsumptionem facit vnus testis.

[b] Si vero quis dicat. iudici.

[c] Præsentem. scilicet testem.

[d] Statim. cum aliquo tamen spatio temporis ar. ff. de sol. l. quod dicimus. & ff. de re iudi. l. si à diuo Pio. §. ij. & l. debitoribus. & ff. ad Trebel. l. ille. §. j. & ff. ad exhibend. l. iij. §. ibidem.

[e] Quoniam. id est, quia.

[f] Inter eos lis. impropriè hic ponitur lis: nam lis est ciuilis, causa criminalis: vt ff. eo. l. j. & ff. de verb. sign. l. ege, litis.

Inimicitia à testimonio repellit.

[g] Non adsit. testatio, scilicet admittitur: licet eis nõ credatur. Not. ergo testem ratione inimicitiæ repelli: vt hic, & C. eo. l. si quis testi. & ff. e. l. iij. & est rõ: qa inimici facile mentiuntur: vt ff. de quæstio. l. j. §. præterea. & sic propter inimicitiam quædam fiunt. quæ alias non fierent: vt & legata tacite reuocantur: vt ff. de adiment. leg. l. iij. §. si. Item exhæredatur aliquis: vt C. de inoff. testa. l. liberi. & à tutela excusantur: vt instit. de excusa. tuto. §. idem. Sed quid si post datum testimonium de facto reconciliatio interuenit? videtur valere testimonium: vt ar. ff. de adimen. leg. l. iij. §. fin. sed certe ibi ab initio tenuerat legatum: hic non tenuerat testificatio: & ratihabitio, quæ esset tacita, nõ posset facere quo minus tanquam inimicus fuerit testificatus.

[h] Vsque adeo. id est, in tantum.

[i] De crimine. propter quod est inimicus. Et sic not. quod dicitur quis duobus modis inimicus capitalis. vno propter criminalem accusationẽ: vt hic. Alio qa ad mortem se odiunt: vt insti. de excu. tuto. §. item.

Inimicus capitalis duplex.

[k] Aliter odiosis. vt leui inimicitia.

[l] Pecuniariæ. s. adesse dicitur.

[m] Quęstiones. inquiretur enĩ an sit causa de eius statu quæ mortis accusationi similatur: vt ff. quod met. cau. l. isti. §. Item si de bonis, an de omnibus vel maiori parte, an de minima: vt inst. de exc tut. l. itẽ propter litem. & §. item lis. & C. de inof. do. l. si. Ac.

[n] Legẽ. quã non habemus. Et ita not. tres casus ad euidẽtiã literæ: qa aut ambo consentiũt: quo casu compellitur mediator: vt hic, in fin. §. si vero altera tantũ: tũc potest, sed non cõpellitur: vt in prima parte huius. §. Et ar. ff. communi di. l. arbor. §. de vestibulo. si neuter consenserit, cõstat qđ nõ admittitur.

[o] Et quidam. s. iudices secundum primam expositionem s̃. proxi. §. factam. Vel dic secũdũ secũdã verius. s. mediatores.

[p] Testimonio. istorum mediatorum: vel alias secundum secundam.

[q] Nolunt vti. s. nullo modo credentes hoc velle: scilicet prædictam.

[r] Componantur. i. recipiantur.

[s] Compellere. s. iudicem.

[t] Perhibere. s. iudices: secundum primam expositionem. s̃. proxi. factam. vel dic secundum aliam scilicet mediatores.

[v] Prohibitione. quod est generale in testibus: quod cõpellãtur: vt ff. de tab. exh. l. iij. §. exhibere. Sed quos appellat hic mediatores? Respõ. proxenetas, qui explorant vtriusq; voluntatem partis: & in multis consistit eorum officium: vt s̃. de fideius. §. non solum. & s̃. de fide instrum. §. si vero administrator. & ff. de proxene. l. ij. in prin. & l. iij. in fin. sed quæ est ratio quare hic non compelluntur altera parte volentę? Respon. forte quia pretium acceperũt pro huiusmodi officio. quod proxeneticum dicitur, vt ff. de proxene. l. j. vnde si res perficitur, habẽt & inde commodum: quare videntur propter proprium commodum dicere. Sed quid si pretium non accipiat? Respon. adhuc idem: quia præsumimus quod affectet compleri id propter quod laborauit, & quod firmũs remaneat: nec ei imponatur quod non caute se habuerit. alias auferatur ei quod est datum: argument. C. de assess. l. si. Quidam tamen dixerũt hic dixi proxenetam, id est, executorẽ, hoc est, tutorem vel curatorem vel aduocatum: quod dici-

dici potest: vt ff. eo. l. si. in fin. & ff. de iure fis. l. deferre. §. sed omnes.

a Et hic. id est Constantinopoli.

b Magistrum cẽsus. Not. apud quos huiusmodi publicationes vel productiones testium fiant: vt supra, de defen. ciui. §. nulla. col. ij. & C. de testa. l. testamenta. & l. consulta.

etiam ante, cum non sit in sua potestate quando conueniantur: vt ff. de excep. do. l. pure. §. si. regulariter autem actor non ante, sed post litem contestatam producit.

l Respuerit. s. venire. Accur.

† Alias, hoc.

† Verba recitãtur in c. ij. ibi necpostea &c. eo. tit.

Aduersario præsente testes debent produci.

Et hic [a] † verò qa multoties actũ scimus, quòd quidã aut apud locorum defensores, aut apud clarissimos prouinciarum præsides, aut fortè (vt assolet) hic apud virum clarissimum magistrũ census [b] ingrediũtur, & queruntur [c] tanquam ab aliquo sustinentes aliquid contra leges [d], aut aliter læsi aut dãnificati, testes volentes producere, vt non in posterum [e] † opponantur eis [f], quæ ab vna [g] parte gesta sunt [h]: oportet etiã illũ [i] in ea ciuitate cõstitutũ, in qua testatiões dãtur admonitũ à iudice, siue à defensore præsentem [k] esse, & audire attestationes. Si verò noluerit aduenire, sed respuerit [l], vt ex hoc ab vna parte [m] testimonia dẽtur, vt secundũ hoc ipsum inutilia essent [n]: sancimus huiusmodi attestationes ita tenere, ac si nõ ex vna parte [o] constitutæ sint, sed tãquam eo [p] præsente factæ sint. Si enim recusauerit, & aduenire noluerit, & audire depositiones [q]: etenim publicabuntur †: & nisi [r] per inexcusabilem aliquam necessitatem deduci non possit, similis aduenienti erit: & nullum iuuamen ex sua proteruitate ei efficietur [s]: sed videantur quidem probationes factæ, quæcunque verò competierint ei ad disputandum de eis, licebit his vti [t] solummodo, quòd videntur [v] esse ex vna [x] parte [y]: propter eius proteruiã, propterque [z] audaciam minimè aduenietis testationibus opponere non valente. Omnibus aliis quæ de testibus & ab iis, qui ante nos, & à nobisipsis dicta sunt & sancita, fixis [a] manentibus, & à nostris iudicibus obseruãdis, † siue maiores, siue minores sint: & siue in hac magna ciuitate, siue foris in prouinciis: vt ea, quæ de testibus sunt, quantùm possibile nobis est, corrigentes [b], adhuc purius & sanctius lites agi præparemus: propter quas [c] & cognitiones fieri à iudicibus omnibus, diuinis propositis

c Queruntur. id est, conqueruntur.

d Contra leges. i. quia sunt eius debitores ex aliqua cã. sic loquitur s. vt omnes obed. iudi. §. si igitur.

e In posterum. id est, in futurum.

f Eis conquerentibus

g Ab vna. scilicet sua conquerentium.

h Gesta sunt scilicet data sunt testimonia.

i Illum. de quo fit querimonia.

k Præsentẽ. Hic no. duo. Primum, quod debet esse p̃sens aduersarius, & ad hoc vocari. sic ff. de euic. l. si ideo. §. præsenti. & ff. de mi. lege, in causæ. §. j. & l. etiam. §. fin. & infra, vt spon. larg. §. ad hoc. col. la. ix. & s. de hære. & Fal. §. si vero ab sint. Secundum qđ debet audire attestationes qđ quidã sic intelligunt, vt omnia debeat audire dicta testiũ pductorũ, & nihilominus postea poterit testes producere nã sic esset, si nõ veniret: vt j. eod. §. proxi. ibi, etenim, &c. & hoc quando præsens est: si aũt absens est, idem ius est: cum absentia eius pro præsentia habeatur: vt s. vt om. obe. iudi. §. si vero neque. col. v. & est pro eis C. de fide instr. l. iudices. Sed cõtra hoc est. s. e. §. illud. vbi dicit nullo modo produci testes postquam didicit testificata, sed ipsi soluunt illud quando producũtur post lit. contesta. hic ante litem contest. Tu vero dicas, quod hic dicit quod testationes debeãt audire, id est, sacramẽtum quando iurant: vt C. eo. l. si quãdo. & etiã facere quæstiones possunt: vt ff. de adulteriis. l. si postulauerit. §. quæstioni. non tamen respõsiones audire: sed in secreto iudici debet dici absente aduersario & aliis testibus: vt per Danielem inductũ est. Tertiũ not. quod testes producũtur hic ante lit. cõtesta. ex causa: qa moribũdi sunt vel recessuri, vel similis causa superuentura: vt hic: & C. de vsu. pup. l. fin. & C. de aduoca. diuer. iudi. l. laudabile. § quotiescunque. & ff. ad leg. Aquil. l. in lege. & hoc si est actor, qui eos producit. reus autem semper potest producere

m Parte. tantum.

n Inutilia essent. hoc enim esset, nisi vocarẽtur: vt hic, & C. eo. l. si quando.

o Parte. scilicet tantum.

p Eo. de quo fit querimonia. Accursius.

q Depositiones. subaudi tanquã p̃sens habeatur etenim, &c. alias deest etenim. & dic publicabunt. i. in scripturam publicam reducẽtur: non autem publice legentur.

r Nisi. q. d. nisi hoc sic, quod aliqua sit necessitas quare venire vel duci non possit. similis est non adueniẽti. & sic secure fit quod fit absente aduersario per cõtumaciam: vt C. de iure emphyt. lege ij. §. fin.

s Efficietur. Nota, arg. vt ff. de fur. l. itaq. & C. de ser. pi. da. l. si creditoribus. Accur.

t Vti. id est, dicere si habeat aliquas rationes, qbus possit se defendere, & quibus possit disputare vtatur his. non autem poterit se iuuare dicendo, quod testes actoris iurauerunt se absente: & hoc ppter suam prauitatẽ & audaciã. si autẽ nõ fuisset cõtumax in veniendo, vt qa non fuit vocatus, vel fuit, sed non erat in ciuitate: bene potest se iuuare: vt s. eo. §. ibi, vt non in posterum, &c. vbi dicit in ea ciuitate. §. si vero noluerit. ibi, inutilia essent, &c.

v Quod videntur. s. attestationes factæ.

x Et vna. hic est sensus non valet opponere attestationibus, quod videantur esse ex vna parte: & hoc propter eius audaciam, & propter paruitatem.

y Parte. scilicet tantum præsente.

z Propterque. pro & propter audaciam.

a Fixis. id est, firmis.

b Corrigentes. Quomodo corrigitur, cum statim confirmauerit? Dic corrigi quædam: vt supra. §. & quoniam vero. & sic dico corrigentes, id est, bene & apte deponentes & confirmantes supra, eodem, §. ij. scilicet. Accur.

c Propter quas. scilicet lites decidendas.

Testium productio regulariter fit post litem contest.

† Cõcor. cum hoc tex. c. quã frequẽter. sũt & alij casus cũ glo. super ver. publicatio extra vt lit. non contest. & puto φ ille §. fuit sumptus ex hoc §.

† Cõcor. cũ. dilecto filio. in gl. ante me. ibi, & curare debẽt magistratus. extra eo tit. curent magistratus.

Corrig. qui apte aliqu. dispon.

Sanci

a Sancimus. vt C. de iudic. l. rem non nouam.
b Pulsantes. vt C. de iur. calum. l. ij. in prin.
c Aduocatos. vt C. de iu. l. rē non nouā §. patroni.
d Legem. s. istam.
e Festinet. s. tua celsitudo.

euangeliis sancimus [a], et iusiurandū subire & pulsantes [b] & pulsatos, & aduocatos [c] pręcipimus, vbiq; Deum inspectorē & eorū qui iudicant, & quibus iudicatur, & qui testimonium præbent animabus: † vt perennis Dei commemoratio, & præsentia munda litium & citra suspicionem litigantibus fiat. quā legē [d] tenere volumus decætero omni tempore. Quæ igitur placuerunt nobis. & per hanc diuinam manifestata sunt legem, tua eminētia operi effectuique tradere festinet [e].

† Haloā. vt per omnia lites dei memoria & præsentia puras & litigātibus à suspiciōe reddamus liberas.

TITVLVS III.

DE IMMENSIS DONATIONIBVS in filios factis.

Si parens in aliquem ex filijs immensam fecerit donationem: alijs filijs legitima portio de necessitate debetur, hoc obtinente in filijs gratis: ingrati verò penitus excluduntur. Bar.

Imper. Iustinianus A. Ioanni glorioso per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconsuli ordinario & patricio.

Dvdū de Falcidia [f] & illi⁹ parte decreuimus [g], augētes [h] eam non ignobili [i] incremento. quod enim nimis inæquale est, non valde placet nobis [k], sed oportere quidē præponi filios, quos pater voluerit, non tamen in tantum minui aliis, vt importabilis sit eis imminutio. Posita igitur † à nobis lege [l] in sua virtute manente, illud volumus, vt si quis [m] donationē immēsam [n] in aliquem, aut aliquos filiorum fecerit, necessariū habeat in distributiōe [o] hęreditatis tantam vnicuiq; filiorum [p] seruare ex lege partem, quanta fuit priusquā donatiōem pater in filium aut filios, quos ea honorauit, faceret. Sic enim nihil vlterius in donationibus querentur [q], qui habent quidem in omni substantia patris, quod legitimum est: in tātum autem aucta quantitate, quantū habuit substantia patris ante, quā donationibus exhauriret: non valētibus filiis, qui donationibus honorati sunt, dicere contentos se quidem esse immēsis his donationibus, videri autem abstinere paterna hæreditate [r]: sed neque cogendis quidem, si contenti sunt donationibus, suscipere hæreditatem: necessitatem autem habentibus omnibus modis cōplere fratribus, qđ hæc [s] defertur secundumquam scripsimus mensuram, vt non minus habeant illi, quàm quod ex legibus eis debetur: propter factam in donatiōibus [t] immensitatem: dum li-

DE IMMENSIS donationibus in filios factis.

f Vdum de Falcidia. debita iure naturæ, quæ dicitur debitum bonorum subsidium: vt ff. de inoff. do. l. si totas. in fi.

g Decreuimus. trientem & semissem secundum numerum liberorū: vt s. de trient. & semiss. §. j. col iij. et de illa fit hic mentio.

h Augētes. nam loco quartæ, quæ olim habebat locū vt C. of. test. l. cum quæritur.

i Ignobili. alias nobili, sine non, alias ignobili.

k Placet nobis. omne quod est nimiū, vertitur in vitium: vt hic, et ff. de iniu. l. itē apud Labeonem. §. quęstionis. & C. de emendat. propin. l. j. & ff. cō. præ. l. venditor. in fi. & s. de nupt. §. j. & pe. col. iiij. & insti. ad legem Fal. §. quantitas. & ff. ad muni. l. itē si filius. §. quod dicitur. & s. de refer. in §. sed multi &c. col. iij. argu. cōtra. s. de non ali. §. si nimus. coll. ij.

l Lege. s. prædicta supra, de trien. & semis. §. j.

m Vt si quis. idem in muliere, vt matre vel filia: vt arg. ff. de verb. sig. l. j.

n Immensam. excedendo dodrantē in donando, imo assem. sed & hic potest dici dodrans improprie.

o Distributione. quam facit per testamentum. idē & si ab intestato decedat: vt C. eod. l. precibus licet querela inofficiosi testamenti tantum habeat locum quando factum est testamentum.

p Filiorū. an in superioribus idem? Rñ. vtiq;: vt C. eo. l. si filius. Item an in fratre idem? Quidam non. Tu dic quod sic: vt C. de inoff. testa. l. fratres. & C. eod. l. fina.

q Querentur. alias conquerentur per querelā inofficiosæ donationis propositam: & postea rei vēdicatione vtili. ante enim non vendicat cum dominium translatum fuerit, cum in fraudem hominis nō legis fuerit facta donatio: vt ff. de iu. pat. l. si libertus. sed secundum Azo. vtilis petitio hęreditatis habet locum, quasi titulo hæreditatis habito pro non titulo. quod non est verum. cum verus titulus donationis interuenerit. sed cū nō valuerit donatio filio inpotestate constituto: ergo familiæ ercis. cundę agitur: cum ipso iure nō valuerit donatio: vt C. de inoffic. don. l. ij. Sed resp. hęc cōsti. intelligit, quando non fuit institutus ille, cui fuit donatum: vnde cōfirmata donatio fuit, sed reuocatur, vt hic: quatenus fuit inofficiosa. Vel dic quod olim nulla erat, nisi in casib⁹: vt prædicta l. C. fa. ercisc. l. si filius. sed hodie contra: vt hic. sed reuocatur quasi inofficiosum vbi dodrātem excedit. & sic corrigūtur hic omnes leges, quæ dicunt patrem filio donare nō posse. sed prima verior est.

l Alias, Ro.

† Ex hac authenti. est extracta authē. quæ est super l. cum quæritur. C. de inof. test. & incipit, vnde si parēs & cōcor. c. Raynutius. cum glo. super verbo deducendis, extra, de test. vbi reuocatȝ donatio facta clerico quia erat inofficiosa.

r Hæreditate. vt C. de legat. l. cum responso. & ff. de leg. j. qui filiabus. §. fi. & l. seq.

s Hæc. scilicet constitutio.

t In donationibus. Volunt quidam vt M. dicere speciale esse: vt ibi. facta est immensa donatio fratri licet re & consilio: tamen ad legitimam positionem reuocetur, non in totum fauore fratris: in aliis autem personis contrarium est: vt ff. de legatis ij. l. Titia Seio. §. Imperator. at ibi re, tunc ad legitimam secundum omnes reuocatio fit: vt C. eodem. l. si totas. Vel si dic quod dicit. l. Titia. fieri reuocationem in dimidiam scilicet trientis vel quartæ suæ, quādo duo erāt filij: vt C. eod. lege, si mater. & ita siue re & consilio siue re tantum, siue sint filij, siue extranei; quibus donatum:

natum est in legitima reuocetur: vt C. eod. l. si siue liqueat. nam ibi re & consilio facta erat donatio, & tamen ad legitimam reuocatur. sed si habeo vnum tantum filium, & dono vni extraneo; hæc quidem nõ videtur inofficiosa. Si postea alio tempore duo dono quid erit? Resp. prima videtur inofficiosa: vt ar. ff. ad l. Fal. l. in quãtitate. §. fi. & ff. de milit. l. iiij. § j. in fi. & sic reuocabitur in totũ: & hoc si re & cõsilio fecerit. Idẽ hodie ꝑpter hãc constitutionem etiã si re tãtum: secundũ s. proxi. op. M.

a Diliguntur. vt s. de nup. § pe.

b Hæc. s. lex supra proxi.

c Et humanarũ. i. eorũ, quæ faciũt homines.

d Augmentum. Sed qd adiicit hęc consti. illi ti. C. eo. Rñ ibi quarta faciebat inof. do. hic autẽ etiã tertia vel semis, vt s. ꝑx. ibi, vt nõ minus habeant illi &c. Et arg. C. e. l. fi. licet qdam contra. Itẽ hic siue re tantũ, siue re & cõsilio facta sit donatio, habet locũ illa distinctio secũdũ quosdam. Item hic dicitur inspici tp̃s factæ donationis, ibi nõ: vt s. §. j.

e Hæc itaq; dicimus. vt nihil eis dimittere teneat: vt s. de hære. & Fal. §. exhæredatos. & s. de nupt. §. pe. & C. de secun. nup l. fin. in princ. Et sic nota quod hæc facit cessare querelam. Item datio legitimæ: vt supra, eod. ibi, sic enim nihil. Item quinquennij cursus: vt C. eod. l. fina. Item si detur auxilium ordinarium: vt fam. ercis. quia donatio non tenuit: vt C. eod. l. ij. Item si extraordinarium: vt resti. in integ. ex persona defuncti: vt C. e. l. si filius. Itẽ si ex ordine: vt l. j. C. de inoff. do. Itẽ do. agnitio: vt C. e. l. cũ donationibus.

ceat patri mediocriter sapienti circa omnem prolem, etiam iis, qui ab eo potius diliguntur [a], donare aliquid amplius, & non cęteros filios per immensitatem in illos factã lędere, et nostram transcendere intentionem. Et hæc [b] quidem nostra ab initio cogitatio est. Differentes autem illud dudum, & humanarũ [c] experti animarũ, quoniam videbamus eos in huiusmodi passionibus labefactari atq; descendere, propterea nunc augmentum [d] illi legi hoc facimus. Hęc itaq; dicimus [e] de filiis gratis existentibus eis, non de ingratis, & quibus pater iustam & legitimam ingratitudinem infert. nam si hoc ita se habere apparuerit, et approbentur ingratitudinis causę: sint ea, quę in lege de ingratis posita sunt, rata: nihil hac nostra legislatione minuenda. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram nostram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuiq; tradere festinet.

TITVLVS IIII.

VT SINE PROhibitione [f] matres debitrices & creditrices tutelam gerant minorum, neque iusiurandum præstent, quod non veniant ad secunda vota.

Matres debitrices & creditrices ad tutelam, & curam filiorum admituntur, nec iuramentum de secundis nuptijs non fiendis exigitur: dummodo & senatusconsulto Velleiano, & omni auxilio renunciauerint, & quæ alij tutores facere tenentur, adimpleuerint. Bartolus.

Hæc pars expeditur ad §. quia verò sequens, & neque ius &c. & exinde expeditur vsque in fi.

Impe. Iustinianus. A. Ioanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto iterum ex consule & patricio.

NVper scripsimus legẽ [g] sup cura minorum, malignitates, quæ circa eos fiũt, ex frequẽtibus litibus, quæ apud nos agitantur, inueniẽtes: quatenus [h] nullus obligatus existens minoribus, aut obligatos eos habere se dicẽs, curã exerceat: ne forsan in potestate rerũ factus agat aliquid circa minorẽ malignitatis: & lex ipsa rata nobis sit, & ex præsenti firmata. Quia verò matribus volẽtibus curam habere minorũ, & petẽtibus secundũ veteres [i] & nostras leges curã [k] subire, obiecta est cõtra nostram intentionẽ ab aliquibus non rectè huiusmodi cõstitutio [l]: volumus in legem [m] † hoc dicentem, matrũ [n] excipi personas. † Primũ quidẽ causam introductã prohibere, nunc ineptissimũ existimamus [o]: deinde nullus eandẽ constitutionẽ obiiciat [p] matri & aliis. cũ illã naq; naturę amor pius circa filios sine suspiciõe faciat quãplurimũ, illis [q] nullã habẽtibus ad filios [r] fauoris necessitatem: rectè [s] nõ est

f [illegible]

g NVper Legem. vt s. vt ij, qui oblig. perhi. se ha. res min.

h Quatenus. scilicet scripsimus. Ac.

i Secundum veteres. non dico Digestorum. nam secundũ eas non potest esse tutrix, nisi imp ator cõfirmaret: vt ff. de tut. l. fi. & de test. tut. l. iure nostro sed codicis: vt C. quando mulier tut. offic. l. ij. & nostras: vt in l. vlt. eiusdem tit. vt s. de nup. §. si verò tuto. colla. iiij. & s. qui. mo. nat. effi. sui. §. pe. col. vij.

k Curã. i. tutelã.

l Constitutio. s. prædicta: vt ij, qui ob. perhi. se.

m Legem. s. illam vt ij, qui obli. quæ hic dicit, ꝙ creditor vel debitor tutor non sit.

n Matrum. idem in auia: vt ff. de hæredi. ab intest. §. ex his. col. ix. & in auo paterno vel materno secũdũ Io. vt arg. ff. de ritu nup. l. pe. §. j. Item in patre filium emancipante: vt arg. C. de cu. fu. l. fi. in princ.

o Existimamus. Nota mirabile, ꝙ est ineptũ non fallere regulã si æquitas videatur. sic s. de nõ alie. § vt autem lex. colla. ij. & ff. de reg. iur. l. semper. & ff. de legat. iij. l. vxorem. §. felicissimo.

p Obiiciat. verè non matri & aliis: quia aliis tantum, cum illam nã &c.

q Illis. s. aliis extraneis. & sunt ab latiui absoluti.

r Ad filios. id est alienos.

s Recte supple: & ideo recte &c. licet alias aliter exposuerit hãc literam.

† Alius, in l. hoc di... cetera alias à l. hoc de... finiente.

† Haloander primum ... prohibere, nunc quod ... minorum semper ... introducti fuit, ab... surdissimum dicimus.

Licen

a Licentia. nec enim cogitur: vt infra, vt lic. ma. & auiæ. §. j. respon. coll. viij. Azo.
b Formidare. id est, timere.
c Si nec. s. debita matri & filijs.
d Vtrique. alias vtrique alias vtique.
e Cōstitutiones. quæ sunt C. quando mu. tu. off. l. penul. §. si. in qbus nō curabatur an esset creditrix, vel debitrix, vel non.
f Legem. quæ est C. quando mulier tut. off. fun. l. si.
g Curā. i. tutelā.
h Pene. i. fere.
i Datum. s. ius.
k Esset. s. nobis.
l Eo qd'. i. ideo.
m Aliquæ. scilicet. mulieres.
n Eum. s. Deum. Vel dic eum, id est, ad iusiurandum.
o Impietatis. i. peierationis.
p Docet. vt ff. de legi. & senatuscon. l. nam ad ea. & s̄. de conf. in fi. co. iiij. & ff. de vsuca. l. iusto. in fi. j. rñ. quãdoq; tñ iurant & seruãt: vt his exemplis. C. de leg. hær. l. si maior. & si pars hę. peti. l. antiqui. & inst. de re. di. §. insula.
q Secũdum schema. i. ordinem. Ac.
r Senatusconsulto. vt qñ obligauerunt se, teneãtur ꝓ pupillo: alias non cōtraherent homines secũ: qđ pupillo noceret. & ex hac recusatiōe daſ contrahẽtibus exceptio, licet executoribus vel iudici facta sit: cũ & alias, qđ maius est, datur actio, vt ff. rem pu. sal. solu. l. iij. & iiij. & insti. de exc. tut. §. j. & C. di episc. & cle. auth. generaliter. Sed nũqd semp & cuilibet iuri renũciari pōt? Pleneter potest dicas, qa aut ius est publicũ autho. & vtilitate, vt qa ius fisci, vel alias publica vtilitas ibi vertiſ: & tũc renũciari nō pōt: vt C. sine cen. vel rel. l. j. & ij. & ff. de pac. l. ius publicũ. & l. inter. Aut authoritate tm̃: nō tñ vtilitate. nã & hoc diciſ publicũ: vt inst. de exc. tu. §. j. & tũc aut est statutũ tantũ vtilitate renunciantis: aut renunciãtis & cōis. Primo casu pōt renũciari, siue sit priuilegiũ siue ius ex aliquo contractu vel pacto: vt ff & C. de pact. & de transa. & de acc. & de noua. hic excipe casus illos, quos not. secundum Io. C. de pac. l. pe. Si vero cōi vtilitate. i. publica. & renunciãtis, tunc non licet: vt C. de iur. ca. l. ij. sed quia. & ff. de postul. quos prohibet prętor. & ff. de admi. tut. l. quidam decedens. & de ope. li. l. cerdonem. & de pact. l. iurisgentium. §. si paciscar. & per hoc puto quod hoc pactũ non teneat, quod faciũt creditores, ꝙ debitor nō valeat probare solutionẽ: nisi per scripturã: cum sit communis vtilitas testificandi vt s̄. de testa. in princ. & non debet angustari. C. de hær. & ma. l. quoniam. in fi. imo debet impugnari: vt C. de re. cred. l. generaliter nec ad vnã speciẽ probationis iudex debet animũ alligare: vt ff. de testi. l. iij. §. quæ argumẽta. Si vero renũcietur iuri cōmuni quod nec est in fauorẽ, nec est in eo publica vtilitas, potest renunciari: vt no. C. de pact. l. ius publicũ. Sed videtur, quod etiã si cōmunis vtilitas. i. publica vertiſ in iure, quod possit renunciari: vt ff. de feriis. l. j. ideo distiguunt alij, aut ius consistit in prohibitione vel præcepto, & tunc renunciari nō potest. aut in permissione, & tunc potest. Alij sic quod aut est generale, & tunc licet. aut speciale. & tũc si odio, non licet: vt in Macedoniano. si vero fauore, licet: vt argu. ff. ad Vell. l. fin. §. pe. Primã approbo. nec ob. l. de feriis. quia tacite fuit ibi renũciatũ: quod licet, etiã vbi alias non liceret expressim: vt ff. de ꝓc. l. filius. §. veterani. vel dic, quod pricipaliter in laborantium vtilitatem dantur illæ feriæ, vt patet in ea. lege de feriis. in princ. ibi, quia occupati. Accur.

Iuri quali renunciari.

matribus derogandum. ideoq; licentia [a] sit matribus secundum antiquam obseruationem abrenunciantibus, & obligantibus suas res sicuti prius schema fuit, & tueri filios & talem præscriptionem non formidare [b]: sed ita super his esse, ac si nec [c] ab initio contigisset legem in hoc scribi. Quapropter siue dotes, siue spōsalitias largitates exigunt, siue alia debita habeant, siue matres ad minores, siue minores ad matres ex paternis forsan occasionibus, aut etiam ex propriis (multa nãq; quilibet cogitans & considerans adinueniet) sint hæc integra vtique [d], secundum priores constitutiones [e] iudicãda & tractanda, siue legitimorum siue naturalium mater filiorũ tutelam gerat. Quia verò multam habemus formidinẽ, ne facilè iusiurandum per magnũ Deum detur, & hoc præuaricetur: propterea credimus oportere & hanc emẽdare legem [f], quæ vult matres dum suorum filiorũ curam [g] gesturę sunt, iusiurandum iurare, quòd ad secundas nuptias non venient: & toties scimus præuaricatam legem. & iusiurandum periurium datum, quoties penè [h] datum [i] est: vt peccatum apertissimum esset [k]: quia hoc intulimus iusiurandum ad præuaricãdum. non enim eò, quòd [l] aliquæ [m] seruauerunt iusiurandũ, propterea oportet & eas quæ exhonorant eum [n], habere occasionẽ impietatis [o] in Deum. Nam quod raro fit (sicut etiam vetus sapientia docet [p]) non obseruant legislatores: sed quod fit plerunque, & respiciunt, & medentur. Propterea igitur sancimus aliam quidem obseruationem, quã in matribus obseruamus, valere secundũ schema [q], & abrenũciare eas & Velleiano senatusconsulto [r], & omni auxilio, & omnia agere, quæ pri⁹ decreta sunt: iusiurandũ [s] verò non præberi, sed sufficere abrenunciationem solam Velleiani, & aliorum omnium: & de secundis nuptiis nullo iureiurando de hoc dãdo: mox tamẽ vt secundas cōtraxerit nuptias, repente expelli à tutela, & ea agi quæ si eam iurare cōtigisset, perferret [t] semel in iudiciũ mẽtita, & ꝓponens propriæ confessioni & depositioni secũdas concupiscẽtias. Hęc igitur † lex super pietate sit posi-

† Facit ad hoc xxij. q. ij. ca. in dolo. vbi late declarat.

Tacita quædã licent, quæ nō expressa.

s Iusiurandum. Nunquid absoluitur ab illo sacramento, quod administratione datur: vt s̄. vt ij, qui ob. §. si. Non puto: & quia non dicitur hic, & quia citius ad nubendum mouentur, quàm ad male administrandum.
t Perferret. Et sic no. quã poenam patitur, si iuraret. C. quando mu. tu. off. l. ij. & s̄. de nup. §. sin autẽ eundẽ. & tunc quando non iurat. iuramentum enim, & nil

aliud est remissum. & sic pœna desertionis durat: vt C. quib. ex cau. infa. irro. l. decreto. & ff. de contra. & vti. ac. tu. l. à tutela.

a Vt prouidētia. hic. s. curiæ sint.

b Descriptiones. s. rerum minorum: quod alias inuentarium appellatur.

c Scriba. vt C. de magistrati. cō. l. fi.

d Aliis. s. præsentibus.

e Subtiliter. i. cū inquisitione.

f Dandis. s. rem pupil. sal. fore.

g Legibus: vt C. de admin. tut. l. tutores. & insti. de satisda. tut. & cura. §. pe. & de Atti. tut. §. penult.

h VT EXACTIONE, &c.

Hæc prima pars dicitur infra, eod. vsque ad § illud quoque.

i Instāte. casus ablatiui absoluti. Ac.

k Filij. s. præponantur.

l Et vt si voluerit. hoc exponitur infra, e. §. illud. vsque in fi.

m Exigi. illud verbum regit duos diuersos accusatiuos sic s. de ref. §. hinc autem. coll. iij.

n Eum. s. virum.

o Vdū. Extulisset. expone, vt s. de nō eligen. §. j.

p Secūdæ. s. vxoris factus vir.

q Suscipiens. ab ea.

r Dato. tā in personalibus, quā hypothecis: vt C. quę po. in pi. ha. l. fi. §. j. Accur.

s Dotē. nā cōtra alios bñ erant admittēdi pri⁹. Azo.

t Damus. repete, & non aliis damus, &c.

v Aut hæredibus. hoc priuilegiū in personalibus & hypothecis pro dote: neq; extraneis hæ

ta. vt enim non iniurietur in aliquo honor in Deū, hæc à nobis sancita sunt: vt ex nunc valeant, tua celsitudine manifestā faciēte hanc legē in ꝓuinciis omnibus. Hinc enim gloriosissimo prefecto huius felicissimæ ciuitatis, cui hæc curæ sunt, de his trāsmisimus legē: vt prouidētia [a] eius & viri clarissimi prætoris, cui huius partis cura est in omni tempore seruari, & ex nunc teneat: quatenus in omni pupillari substātia omnis cautela fiat circa res minorū custodiæ, & præcipuè, vt cū subtilitate descriptiones [b] fiāt presente quoque clarissimo scriba [c], cui de talibus cura cōmissa est, & aliis [d], q cōsuetè talibus interueniūt subtiliter [e]: & fideiussiōibus dādis [f]: & omnibus agendis, sicut nostris decernitur legib⁹ [g] ꝓuidētia clarissimi prætoris, cui huius partis cura est: proponatq; eā ipse in hac regia ciuitate, vt omnibus sit manifesta, & nullum lateāt quæ à nobis sancita sunt. De hoc enim legē sicut oportet in prouinciis seruari, gloriosissimis præfectis sacrorum nostrorum prætoriorum destinauimus.

TITVLVS V.

VT EXACTIONE [h] instāte [i] dotis primæ & secundæ, viro ad secunda vota migranti præponatur vxor prima, vel ex priori matrimonio filij [k] & si voluerit [l] vxor aut ij, qui pro ea dotem scripserint, dare viro, quæ scripta sunt, si dissoluerit autem vir suscipere, soluto matrimonio exigi [m] eum [n] ab ea etiam cōscriptam antenuptialē donationem.

In dote data repetenda ad hæredibus viri, filij primæ vxoris, & cæteri descendentes, ac etiam ipsa mulier præponuntur vxori secundæ & eius filijs. Ange.

Imp. Iustin. A. Ioanni glorios. Orientaliū prætoriorum præfecto, iterum exconsule ordinario & patricio.

DVdum iudicantibus nobis in dubitationem venit cā multa correctione digna, & legislatione clariori non indigna. Etenim quidā prioris factus vxoris vir cùm eā extulisset [o], deinde secundæ [p] dotem suscipiēs [q], & filios ex priore relinquēs obiit, adhuc secunda superstite, volebat igitur secunda vxor dotem à se datā exigere, priuilegio vtens à nobis dato [r], cōtradicebant autem ex priori matrimonio filij, & ipsi maternā obiicientes dotem [s]. Et dubium erat, vtrum etiā non superstite vxore priori, oporteret suscipi filios contra secundæ dotem litigantes. Non enim aliis dedimus dudum, & damus [t] hoc priuilegiū, aut hæredibus [v], aut creditoribus, sed solis filiis. Plurimæ siquidem dubitationes extiterunt in hac causa, dicente secunda, quoniam expedisset, antequā ad eius venisset matrimoniū prioris vxoris dotem: & non esse iustum suā quidē, quod tantū inuētus est reliquisse vir quantum sufficeret soli secundæ, dotem eam perdere: illos [x] autē expēsam [y] iam dotem percipere. Sed filij hypothecas [z] proponebant, quoniam omnino rebus existentibus morienti hypothecæ seniores potiores, quàm secundæ [a] essent [b]. His igitur in dubitationem venietibus, illud certum etiam à nobis sancitum [c] est, quia si aliquid appareat rerum prioris aut secundæ dotis, hoc necessarium filios prioris, aut secundæ habere: aut si moriatur etiam illa, filios eius singulos [d], quod propriè habendū suum ostenderint. Hic enim & in rem, quæ de

redib⁹ mulieris datur, vt hic, & C. de priuil. do. l. j. cū sit personale: vt ar. ff. de admit. tuto. l. ex pluribus. nec creditoribus. s. mulieris sed filiis sic: vt hic subiicit, & C. qui po. in pi. hab. l. assiduis. §. exceptis.

x Illos. s. primi matrimonij.

y Expensam. à viro.

z Hypothecas. i. actionem hypothecariam. M.

a Secundæ. scilicet vxori.

b Essent. alias erāt. & est regula ꝑ eis quæ dicit, qui prior est tempore, &c. vt C. qui po. in pig. ha. l. ij. — Tempore prior, potior est iure.

c A nobis sancitum. per hanc l. tñ, & ꝑ alias priores idem est in hoc casu: vt C. de iure do. l. vbi. & l. in rebus. & ff. so. ma. l. si cū dotē. §. fin. & ff. de priuil. cred. l. si ventri. §. in bonis. & s. vt imo. antenupt. do §. pe. col. v. Ac.

d Singulos. s. hoc sancitum est in illa quod, &c.

Compe

proprietate est, competit [a] purè: & vnumquẽq; oportet quod suũ est habere, nullo priuilegio indigens. Si verò nihil appareat vtriusq; rerũ: aut aliqua quidẽ appareant, aliqua verò desint: siue superstites sint mulieres, repudio forsan priori matrimonio dissoluto: competere mulieri dotẽ [b], siue defunctæ sint filiis existentibus ambæ, aut etiã vna harũ: in iis, quæ desunt, superiorẽ esse priorem, & filios ex ea antiquiorem dotẽ præponentes, id est, dicere, nepotes & pronepotes, & deinceps successores [c], cuiuscunq; naturæ [d] fuerint. Sicut enim si duo debita publica [e] fuissent, necessariò antiquũ preponeretur posteriori: ita & hic priuilegia necessariũ est priori doti dare priora, & ita secũde: & dotẽ [f] nõ preponere doti [g], nec hypothecã hypothecis: sed quod antiquius est tẽpore, amplius manere, propriũ robur habẽs & priuilegiũ [h]. Tẽpora nanq; hypothecarum permutare aut interimere, vel minuere, nullo modo patimur. Et hoc dicimus non ignorantes, quoniã iam & in alia quadam nostra legislatione hoc decreuimus. Sed quoniã omnino motũ [i] est apud nos, & quasdã habuit aliquo modo causa quæstiones: propterea & ad p̃sentis legis opus accessimus, vt non nunc aliquid prius [k] sanciremus, sed vt clariorem eam omnibus constitueremus.

Si vir dotem à muliere, vel ab alio pro ea soluere volente accipere recusauit, matrimonio soluto ita poterit peti donatio propter nuptias sicut si verè dos soluta fuisset.

Illud quoq; adiicere legi bonũ est, quod mota questio similiter necessarium nobis ad legislationẽ fecit. Si enim debeat dotẽ mulier, & illa [l] quidem dare voluerit [m], ipsa forsan, aut qui pro ea promisit illud, quicunq; fuerit aut proximorum aut extraneorũ, aut profectitia, aut aduẽtitia sit dos (hec enim verba [n] legis sunt) vir autẽ, aut eius pater forsan, aut auus suscipere eã nolit: pars autẽ mulieris contestetur [o], & parata sit hoc soluere, aut etiã aliquid maius [p] peragere, & offerat forsan, & si mobilis [q] sit, signacula etiam imponat, & secundũ leges [r] recondat: aut secundum vnam partem ingrediens in iudicium, petat hoc fieri [s]: & pergentes ex iudicio quidam [t] denũcient hæc ad partẽ viri: at ille permaneat ita differens: nõ poterit soluto matrimonio antenuptialis donationis exactionẽ [v] declinare tanq; dote nõ data. Qui enim [†] dare voluit: dum perceptionem recusat is, qui suscipere postulatur, proximus est danti. & hoc [x] cũ aliis in dote valeat. Sicut enim nisi dederit per dilationem dotis negationem ei antenuptialis donationis inferimus: ita vel si

a Competit. vt C. de iure dotium. l. in rebus.
b Dotem. id est, dotis petitionẽ: vt quia sine culpa diuortium intercessit.
c Successores. alias successiones. Acc.
d Naturæ. quia omnes possunt filij vel liberi appellari: vt ff. de verb. sign. l. liberorum.
e Pulica. scripta manu publica. & pignus in vtrunq; fuerit obligatũ. & sic in pignore præfertur primum secundo, vt subiicit, & C. qui potio. in pig. l. ij. non autem in personali: vt ff. de priui. cre. l. priuilegia. Vel dic vnũ ab vna ciuitate: aliud ab altera. nam et ciuitas mutat: vt ff. ad ma. l. nihil. sic dicitur improprie publica: vt ff. de verb. sig. l. eum qui vectigalia. & de public. l. sed & hi. in prin. nõ autem potest poni q vtrũq; à fisco vel vtrunq; ab vno creditore fuerit acceptũ: cum nõ dicitur aliquis sibi præferri. Item q dicit necessario, dic: i. ꝓbabiliter. nam hec regula, q prior posteriori in pignore præferat fallit in viij. casibus: vt ff. qui pot. in pig. l. interdum. & l. seq. & C. eo. l. assiduus. & in e. ti. l. scripturas. & C. qui. cau. pig. ta. cõtra. satis notũ est. & C. qui pot. in pignor. l. licet. & C. de pign. l. vlti. cum auth. ibi posita. & ff. de relig. l. pen. & ꝟ. de trien. & semis. §. illud quoq;. collatio. iij.
f Dotem. scilicet secundæ.
g Doti. scilicet primæ. Ac.
h Priuilegium. No. priuilegiũ primum secũdo præferri [1]: vt hic, & ff. de pri fis. l. ij. & ff. qui po. in pig. ha. l. si pignus. & ff. de po. l. si hominẽ. §. quoties. in prin. & §. j. Sed ar. cõtra in fi. eiusdem. §. & de priui. cre. l. priuilegia, Solu. prima in hypotheca intelligitur, secũda in personali actione. potest etiã dici in præsenti casu esse speciale, vt etiã in personali hoc idẽ sit, vt primũ posteriori præferatur.
i Motum. s. negotium vel motum. i. quæsitum.
k Prius. id est, melius.
l Et illa. scilicet mulier.
m Voluerit. scilicet dotem.
n Verba. vt ff. de iure dotium. l. pro fectitias.
o Contestetur. i. coram testibus cõfiteatur se velle in sacculo, vel in folle pecuniam ligatam soluere.
p Maius. i. ampliorẽ dotẽ, quam conuenerit. & hoc ponit ad maiorem exaggerationem.
q Mobilis. puta aurum, vel argentum, vel vestes. Al.
r Et secũdum leges. consignando & deponendo: vt C. de vsur. l. acceptam. non autẽ sola oblatio sufficit: vt C. de vsu. l. ij.
s Fieri. s. consignari & deponi.
t Quidam. puta nuncij & executores ex precepto iudicis.
v Exactionem. siue promiserit, siue non, necesse habet dare. & idẽ dicitur in augmento j. de æqualit. do. §. j. & §. illud. Azo.
x Et hoc. s. consignatio & depositio valeat subaudi cum aliis. valet enim ad nascẽdam pignoratitiã etiã sola oblatio: vt de pigno. act. l. si rem. §. fi. Item valet oblatio ad inhibendum cursum vsurarum, qui nõdum cœperat: vt C. e. l. si non cõstat. & l. si creditrici. Itẽ vt sit in periculo creditoris: vt ff. de so. l. quires [2]. Itẽ vt impleat conditionem: vt C. de insti. & substitutio. l. j. at consignatio & depositio hoc plus, vt debitor ipso iure liberetur: vt ff. depositi. l. j. §. si pecunia. & fideiussor agat.

Priuilegium primum prefertur secundo.

Concor. cap j. cum gl. & doc. extra, de rescrip.

Oblatio ad multa valet.

† Facit ad hoc c. cum non stat. extra de reg. iu. lib. vj.

2 Alias, l. qui decem.

agat exinde mandati, ac si soluisset: vt ff. mandat. l. qui mutuam. §. j & cursum etiã vsurarum iã currentiũ impedit: vt C. de vsur. l. acceptã. & facit s. de exhibẽ. §. si col. v. & ff. de cond. & demon. l. iure ciuili. Item intellige q́ pactum sit de lucrãdo hic. nã alias cuilibet debet restitui suum soluto matrimonio: vt j. de æquali do. §. j. licẽ videtur contra. s. de nõ eligẽ. §. si. col. j. sed hic soluitur q́ habetur pro dãte.

[a] Ex studio. i. dolo, vel fraude: quia dolus est si q̃s nolit accipere: vt ff. manda. l. dolus.

DE ADMINIstratoribus.

IAm quidem [b] Positam. à Zenone: vt C. vt omnes, tã ciui. quã mili. l. j. Ac.

[c] Volentes. alias volentem.

[d] Fuerint. id est, eliguntur.

[e] Metropolibus. i. in ciuitatibus metropolitanis.

[f] Hinc. i. à nobis.

[g] Ex vtroque. vt quia sit idẽ iudex in vna prouincia Occidentis, & in alia Orientis.

[h] Relinquere. citra principis iussionem: vt infra. e. §. si quis autem.

[i] Deponat cingulum. i. antequã deponerent administrationem. nã cingulum dicitur administratio.

[k] Vetustatem. obseruantiẽ administrationẽ in prouinciis &c.

[l] Aduenit. i. secũdum facta, quę contigerunt suo tempore.

[m] Relinquat ꝓuinciam. Nota, simul ponuntur in quęstione administrans & remotus: sed in responsione separantur.

voluerit dare, & percepturus ex studio [a] recusauerit perceptionem: damus ei antenuptialis donationis matrimonio soluto petitionẽ: licet dotẽ propter viri causam non intulerit. Quæ igitur placuerũt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legẽ, eminẽtia tua operi effectuiq́; tradere festinet.

TITVLVS VI.

DE ADMINIstratoribus.

Administrator si prouinciam durante administrationis tempore citra principis iussionem derelinquit: crimine læsæ maiestatis punitur. & si administratione finita ante quinquaginta dies recesserit, antiquis pœnis punitur. Bartolus.

Imper. Iustinianus A. Ioanni glorioss. per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconsule ordinario & patricio.

IAm quidem nouimus positã [b] legẽ volentẽ [c] eos, qui in cingulis fuerint [d], siue ciuilibus, siue militaribus: neque si remoueantur ab administratione, discedere inde posse, anteq́; dies quinquaginta in metropolibus [e] cõmorẽtur, publicè apparẽtes, & cõuenire volentibus satisfacientes: vt nec per occasionem hinc [f] euocationis, possint à prouincia discedere: & vel si q̃d egerint tale, rursus eos ad prouinciam destinare. Inuenimus autẽ aliquos sic existentes audaces, vt etiam hac posita lege, antequã discingerẽtur, præsumerent derelinquere ꝓuincias, et ad hãc felicissimã ciuitatem venire, timore à se gestorum, & ne iusta perferrent horum, quæ deliquerunt. Sancimus igitur, nulli penitus licẽtiam esse cuiuscunq́; prouinciæ iudici, & Orientalium, & Occidentaliũ, & ex vtroq́; [g], eã relinquere [h] ante, quã deponat cingulũ [i] sed etiã postea (renouamus enim vetustatem [k]) quinquaginta cõmorari dies, publicè apparentẽ in prouincia, in qua administrauit: gesta quoq́; monumẽtorũ conficere, secũdũ quæ aduenit [l] ꝓuinciæ: vt sit palã, siue fiduciã habet in suis actibus, siue etiã non. Si q̃s autẽ administrationẽ administrãs aliquã militarem vel ciuilẽ, aut etiã remotus ab ea, relinquat prouinciam [m]: administrans quidẽ adhuc eã dũ relinquit citra nostrã iussionem, ipse quidẽ maiestatis reus sit: in ꝓuinciã verò denuo destinatus [n], postquam accusantibus satisfecerit, tũc maiestatis nouissimas sustinebit pœnas [o]. Si verò deponens cingulũ, deinde non moreẽ, tũc legitimis diebus publicè cunctis semetipsum ostẽdẽs, et fugiat de prouincia: quæ dudũ à nobis de hoc sancita [p], valere. Illud autẽ omnibus prędicimus, vt dũ aliqui acceperint cingulum, tueãtur illud: successores autem eis cinguli factos, solere non vltra terminos mittere, quæ vocantur interdicta [q]: neque remouere quidẽ pręsides, ipsos autẽ aut morose [r] iter agere, aut hic [s] degere, aut ad aliquas alias prius ire prouincias patriã [t] visuros [v], & quæcunque [x] fortuitis & blandiẽtibus hominibus cõsueta [y] sunt: sed velociter ad administrationem ire, cuius regimina susceperũt: vt non alij qui-

[n] Destinatus. per se vel per procuratorem: vt j. de cal. §. super hoc. & §. si quis autẽ. licet hic & alibi videatur velle contra: vt C. vt omnes, tã ciuil. quam mili. iu. l. j. §. ipse autem. & s. vt iudic. sine quoquo suffr. §. necessitatẽ.

[o] Pœnas. vt C. vt omnes, tam ciui. quam mili. l. j. §. quod si quis.

[p] Sancita. vt s. capiet reduci possit ad prouinciam à qua fugit, & in quadruplum ablata reddat: vt C. vt omnes, tã ci. quam mili. iud. l. j. vel per procuratorẽ se defendat vt modo diximus. Argu. C. vt omnes, tã ciui. quã mil. iud. in prin. & facit s. vt iudi. sine quo. suf. §. cos. & §. necessitatẽ. col. iij.

[q] Vocantur interdicta. i. nõ debet electus ante tempus mittere ibi aliquem, qui ibi stet pro se, & illum qui prius erat, interdicat aliquid gerere: vt subiicit.

[r] Morose. imo & tarde ire poterit, & aliquẽ pręmittere: vt in cõtrario: vt j. de col. §. antequam. col. ix. Sol. hic loquitur quando morose incedebat: ibi quãdo cũ aliqua necessiate, vel infirmitate detinebatur.

[s] Hic. id est, in itinere.

[t] Patriam. quam debet regere.

[v] Visuros. scilicet postea.

[x] Et quæcunq́. scilicet subaudi visuros.

[y] Consueta. in li. Azo. constituta.

Officium

g Officium. non autem alios de ciuitate: vt ff. de offic. procon.l.obseruare.§.antequam.vel ibi extra prouinciam:sed intra prouinciam sic: vt hic dicitur.

b Eum.s.cingulum.& ita ponitur in masculino genere,vt hic.

c Codicillis.i.literis electionis: vt statim illo electo hic desinat gerere, & hic dignitatem habere videatur.secus in patricio & similibus: vt C.de consu.l.fi.& s̄.constitu.quæ dignita.§.j.col.vj.

d Emolumenta. scilicet salarium.

e Eum.s.præsidē veterem.

f Ea scilicet emolumenta.

g Impleat. Not. nō posse quid fieri per substitutum:vt C.de decur. l. nullus qui.& ff. de so. l.inter artifices. & C.de cad.tol.l.j.§. ne autē.arg.contra C.de epis. & cle.l. quisquis.& l. ad similitudinem.

Substitutum qui possunt habere.

h Dies. & illis diebus nō iudicat: vt ff.de feriis.l.pridie.Item hoc si successor aduenerit: non alias: vt ff. de offi.procon. l. meminisse. Sed videtur quod demum, quādo Romā erat reuersus deponat, vt ff.de offic. proconsu.l.fi.sed illud quo ad signa, non quo ad administrationem:vt j.eo. tit. & C.de offic.proconsu.l.j.

i Alioqui. id est, si non constiterit successor prouinciæ nō finito tempore prioris.

k Dispositū est. hac constitutione in eo,quia dixit q non debet prior recedere, & alter nō venire.& idem dicitur.ff.de offi.procōsu.l. meminisse, sed videtur, quod

dem remoueantur,alij verò non sint, & prouincia sine iudice maneat: sed ante duos solum dies, quàm ad prouinciam accedant, in qua qui cingulum habet,est:mittere ad eū amicabilem epistolam volentem officium [a] destinari ad occursionem eius:& vsque tunc annonas accipere in cingulo existentem, & gubernantem eum [b]: & non ex codicillis [c] cinguli iudicare tempus, neque præceptis tuæ sedis: sed ex quo, sicuti dictum est, in prouinciam ipsam accesserint,illius recipere reipublicæ emolumēta [d], vsque tunc eum [e], qui in rebus extitit,ea [f] percipere, & alium omnium nullum. Non enim possibile,neque portabile est omnino sine iudice relinqui prouinciam, statuto quidem quasi aliquo ab eo, qui à nobis ordinatus est, vt eius impleat [g] locum, homine forsan rerum non habente experimentum:illo verò, qui in ipsis operibus est,& discedente de prouincia ante,quàm adueniat tempus,& fraudando emolumentis,quæ eum accipere oportet,donec deponat cingulum. Deponet autem id, dum successor accesserit in prouinciam, ante duos solùm dies [h],quàm prouinciam ille ingrediatur. Quæ omnia custodiri à sede tuæ celsitudinis in perpetuum volumus: & mox vt cognoueris adstitisse eum prouinciæ,ex illo transponere emolumenta in successorem:alioqui [i] ministrare ea priori, secundum quod à nobis dispositum est [k], donec in prouinciā successor veniens semetipsum subiectis ostendat.

Quæ igitur placuerunt nobis,& per hanc sacram insinuata sunt legem, tua celsitudo operi effectuiq; tradere festinet.

TITVLVS VII.

DE EXECVtoribus,& de iis, qui cōueniuntur & reconueniuntur.

Antequam actor in producēdo libello audiatur, cauere debet contestando litem intra duos mēses:& si non fecerit,omnes expensas & omne damnum reo resarcire tenetur:non tamen ea cautio debet excedere quantitatem xxxvj.florenorum. Ange.

Imper.Iustini. A. Ioanni gloriosiss. Orientaliū prætoriorum præfecto, iterū exconsule ordinario & patricio.

QVoniā calumniā † odimus,& omnem tergiuersationem auersamur [l] propterea huiusmodi actus [m] egere legitimis medelis existimauimus. Didicimus enim, quia quidam [n] non habentes vllam obligationem, sed vnam statuentes voluntatem cū iis [o], qui causas exequuntur, conueniunt quosdam [p], deinde libellos dirigunt: & dum damnū [q] pertulerint [r] fugientes [s], deferunt eos, & proficiscuntur [t], incurabile [v] eis dantes dispendium,& hoc adhuc amplius [x] in prouinciis committitur communione lucrorum ipsis conuenientibus & causarum executoribus pficiēte. Ne igit hęc iugiter cōmittantur:sancim9,nō aliter actores libellos dirigere,et dāni occasionē præ-

alium mittere possit:vt j.de colla. §. antequam.col. ix. Sed ibi impeditus erat iusta causa: vt s̄.eo.diximus.

DE EXEcutoribus,&c.

l QVoniā. Auersamur.& sic obedit legi, qđ facere debet:vt ff.ad Terty. l.j.in prin.& C. de testa.l.ex imperfecto. Accursius.

m Actus. calumniosos & tergiuersatiuos. Accur.

n Quidā. Romæ.

o Cum iis.s.nuntiis communis Boniæ.

p Quosdam. Romæ.

q Et dū damnū. expensarum in via factarum,& sportularū & similiū expensarum. Azo.

r Pertulerint. id est, sustinuerint.

s Fugiētes. i. rei.

t Proficiscūtur.i. recedunt.

v Incurabile.imo curabile est,cum in triplum actor teneatur,& etiam ante hanc legem ad damna,quæ passus est reus ,ppter plus peti.vt inst. de act. §.tripli. quia sicut minus soluit, qui nihil soluit:vt ff.de verbo.signifi.l.minus.sic plus petit, licet nihil petere debeat.Sed rā.qđ hæc constitutio generaliter de damnis tractat sportularum & rerum suarum.sic enim dicit esse damnum, &c. vt j.proxi.§.at ibi de dāno circa sportulas tātum dicit: vt patet ibi in litera.Item hac constitutione plenius ei cauetur.s. per cautionem:vt ibi not.

x Amplius. quā Romæ.

† Cōcor. c.finem litibus.&c. venerabilis de dolo & contu.& Cle. dispendio sam.extra de iudi.

Cautio

bere conuento ante, quàm cautionē [a] exponant & [b] in fugientē [c], & in negotij [d] executorē, quia intra duos [e] menses omnibus modis litis contestationē faciunt apud iudicem: aut si hoc non egerint, omne damnū eueniens conuento restituent in duplum, nō transcendente cautione [f] triginta & sex aureos.

Conuentio & reconuentio mox à principio coram eodem iudice fieri debet: alias causa conuentionis finita, reconuentio fieri poterit coram quocūque iudice, antiqua cessante calumnia. Barto.

Illud quoque promereri competentem correctionem decet. adiit enim quidam, docens, quia in conuentione fecit obligatum sibi apud quendam gloriosissimorum [g] nostrorum iudicum: deinde qui factus est in conuentione tanquam & ipse [h] actorem obligatum habens [i], eum apud alium traxit iudicem: & aliquid inopinabile fiebat. quia enim vterque seorsum actoris obtinet officium, miserandum quiddam & risibile inde veniebat. mox enim cùm voluisset aliquis propriam mouere litem, repentè is, qui ex diuerso conuenerat, apud alium iudicem trahebat eum, apud quem ipse sortius fuerat iudicem: † & alterutros protrahentes, immortaliter permanserunt litigantes [k].

Sancimus † igitur, si quis obnoxiū arbitratur habere eum, qui contra se conuentionem exposuit: non apud alium iudicem, sed apud eū mox [l] à principio conuenire: & eundē esse iudicem in vtroque negotio. Si verò forsan displicuerit [m], apud quem litem sortitus est, iudex: licet [n] ei etiam hoc emendare. viginti enim dierū inducias dātibus nobis post libelli transmissionē, postquam oportet litem contestari: licet intra prędictā suspensionem refutare quidem illum: alium verò mereri, apud quem iterum similiter vtranque exerceri competit litem: & eiusmodi artes in nullo fieri: sed vnumquenque proprio iure vti. Si itaque tacuerit [o], deinde postea

† Haloā. et ita alter alterū mutuo vexātes imortalem litem exercuerunt.

† Ex hoc textu est sumpta authen. quæ e.t super.l. cum Papinianus.C. de sent. & interlocu. omni iud. et incipit, & consequenter. & de hac materia habes extra, apud can. in ti. de mutuis petit.

a Cautionem. scilicet nudam: vt C. de verb. signi. l. sancimus. cū sit ciuilis. secus in prætoriis: vt ff. de præto. stip. l. prætoriæ. & quod dicit fugientem, dic reum si præsens est, alioqui cauetur in executoribus, &c. & dicas &, pro aut. nā ex stipulatione executoris actio quæritur: vt ff. rem pupilli saluam fore. l. non quasi. in principio.

b Et. pro aut.

c Fugientem. si præsens est.

d Negotij. si reus absens est.

e Duos. hæc authen. finē litis non respicit, sed initiū. sed inferior authē. de litig. §. ad excludendas. respicit finem. Item hic præstatur interdū oblato libello. non enim prius respicit iudex, quia secundum formā huius fuerit cautum. illa vero suscepto à iudice libello, sed nōdum reo porrecto prętanda est: quod dici potest secundum Ioan. sed alij dicunt vtrūq; præstari recepto à iudice libello, sed tamē non porrecto. post omnes locū habet illa, quæ est de iudicio sisti. s. de exhibe. §. sancimus. col. v. Sed quare maius tempus hic statuitur quàm ibi? Rñ. quia ibi ad vnā liberationem super libello & vnam recusationem iudicis datur spatium: hic autem plus poterant fieri: scilicet mutatio libelli ante litis contestationem: ideoq; maius actoris & rei spatium necessarium est.

f Cautione. de duplo. M.

g Gloriosissimorum. hic loquitur in ordinario iudice actoris & rei. quod ex eo patet quia dicit, apud gloriosissimorum. Item in delegato: quod ex eo patet, quia dicit eum, qui iudicat posse recusari: vt j. eod. no. §. si vero. Sed quidam vt M. dicunt etiam ordinarium posse recusari: vt argu. ff. de liberali causa. l. si pariter. & hic illud quæritur, si iudicem in causa tua, puta de bone impetraueris: cum & ergo coram eodem te conuenire volo, an possum? Et respon. quod possum per hanc authen. Sed si actor, qui videt se de domo reconueniri, velit & de agro coram eodem delegato agere, quia dicit: ego cōuenio & reconuenior: & ego volo reconuenire. Rñ. non potest: quia licet conuentus dicatur, qui cōuenit, & delator refert: tamē aliud statuitur in delatore quam in relatore: vt ff. de iureiu. l. iusiurandum. §. sed nec. Ioan.

h Ipse. scilicet reus reconueniens. Accur.

i Habens. nec erat liquidum, quod hincinde debeatur: alias fieret compēsatio in bonæ fidei iudiciis ipso iure opposita tamen ab homine in stricti iuris exceptione doli mali, secundum vetera iura, vel secūdum noua in vtroque ipso iure, vt insti. de actioni. §. in bonæ fidei. & C. de compen. l. si.

k Litigantes. in lite: quod esse non debet: vt C. de iudi. l. properandum. in prin. Sed quomodo hoc est, cum etiam iure veteri coram eodem iudice respondere cogatur: vt ff. de iudi. l. q non cogitur. & ff. depo. l. actione. & ff. de qui. re. ad eū. dē iu. l. j. & ij. Rñ. imo non erat, sed in legibus prædictis idem erat ordinarius etiam actoris: hodie autem habebit hoc locū & in eo, qui non est iudex actoris, licet hic ponat casum in ordinario vtriusq; quia iudex principis erat.

l Mox. not. hic tria iura, hic, & l. C. de senten. & inter. l. pe. & dictum Papiniani quod prius fuit: vt in d. l. recitatur, quæ sic differunt: quia lex codicis adiicit dicto Papiniani in hoc, quia nō inspicitur, vtrum competens iudex sit agenti, cuius tantū &c. vt ibi dicit: licet in dicto Papiniani forte hæc cōsiderantur, scilicet vt esset eadem res in conuentione per legem tamen codicis etiam in alia re potest fieri reconuentio. sed secundum constitutionem istam modificatur & restringitur: vt hic reconuētio fieri possit statim, non ex interuallo, vt hic dicitur. & C. de compen. l. fi. Sed quidam dicunt quandoque posse fieri huius reconuentionem vsque ad sententiam coram eodem iudice. sed prima verior est. & dico statim siue ante, siue post parum, siue eodem tempore: vt C. de pactis. l. petens. & ff. de rebus creditis. l. lecta. ibi, quia pœna, &c. sed quandoq; dicitur statim ante litis contestationem: vt C. vbi in rem actio. l. ij. in prin. Accursius.

m Displicuerit. conuento. Alij dicunt cōuenienti & reconuento. licet enim per suum negotium recusari non possit: tamen per superueniens potest: ar. ff. de acquiren. hæred. l. cum hæreditate. sed prima placet.

n Licet. id est, licitum est. Accur.

o Tacuerit. in recusando intra viginti dies.

voluerit causam apud alium iudicem mouere: necessitatem eum habere, sustinere terminum eius litis illatæ sibi ab eo, qui eũ in iudicium traxit: & dũ finem lis acceperit, tunc eum suam causam apud alium iudicem proponere vt ita tales eorum auferamus artes †, & in alterutros calumnias. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet.

TITVLVS VIII.

DE AEQVALITATE [a] dotis, & propter nuptias donationis: & de augmento [b] dotis, & propter nuptias donationis: & de priuilegio [c] dotis, quod aliis præponitur priuilegiis: & vt excipiantur [d] hoc priuilegio creditores in emptione militiæ: & de dote remeante ad patrem, & rursus [e] data pro eadem filia secundo viro: & de dotis collatione [f] inope marito moriente.

Hodie quantum ad pacta lucrorum & ipsorum effectus seruanda est omnino æqualitas propter æqualitatem dotis & donationis propter nuptias. Ange.

Imp. Iustinianus A. Ioanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsule ordinario & patricio.

Voniam plurimas in legibus quæstiones videmus & circa primas nostra natiuitates (id est nuptias, & filiorũ procreationes) motas, & circa nouissima, quale est aliquid voluntatum & testamentorum, cogitatio facta est nobis nuper perscrutari & agnoscere, qd volens antiqua [g] lex super dotis instrumẽtis: mẽsuram quidem pactionũ nuptialium inter alterutros æquam esse, & masculos & fœminas vult [h], & æqualitatem pensat eorum, qui adinuicem copulantur: non alij quidem mediam fortè dat stipulari partem, alteri verò tertiam aut quartam: sed ex medio trahens, æquale vtrinque exigit fieri pactũ, aut mediam dicimus in vtroque constituens, aut aut tertiam, aut quartam, aut quantumcunque contrahentes voluerint: hoc autem non multò prius quæsiuit: vt ipsorum, quæ dantur, æquæ sint mensuræ: sed aliis quidem permisit in mille forsan aut in duobus millibus aureis facere rationem [i], aut in quantũcunque voluerint: aliis aũt non in tantũ, sed in minus: vt ęqualitas in verbis solis & literis puris [k], sed nõ in rebus ipsis q̃reret. Hoc igit ante alia vniuersa corrigimus [l]: æqualia in dotibus esse, & ꝓpter nuptias donationibus, & ea q̃ offerũtur, & ea, quę in stipulationẽ deducũtur pacta: & tantam quidem quantitatem conscribere virum [m], quantam & mulierem tantum quoque lucrum stipulari, & tanta parte, ex quanta voluerint [n] æqualis tamen mensuræ. non enim aliter iustitiæ & æquitatis seruabitur ratio, si negotiatiuè [o] alterutros circũueniant, & videantur quidem æquas facere stipulationes: pro vero autem [p] inæqualis maneat effectus, non prius quantitate datorum eadem consistente. Irrideri videatur † vndique lex [q], si ille quidem conscribat duo millia aureos †, mulier autẽ sex millia fortè in dotem offerat: & stipulentur [r] alterutros quartam cõscriptæ in lucro percipere. proinde illo eueniente lucro. illa q̃dẽ nihil aliud lucrabit, nisi quingẽtos aureos ex quarta: ille aũt quingẽtos, & mille ex eadẽ quarta: & tãquã in ęnigmate [s] multo videbitur quarta vnius alterius quarta minor. ex † suspecta nanque vel æqualitate quanta inæqualitas ex hoc ipso ꝓcedit [t].

a DE AEQVAlitate do. &c. Hoc expedit vsq; ad §. aliud.

b Deaugmento. hoc dicitur in §. aliud. vsque ad §. his consequens.

c De priuilegio. hoc. j. eo. his consequens.

d Excipiantur. hoc. j. eod. §. quia verò.

e Rursus. hoc est j. eo. §. quia verò.

f Collatione. hoc in §. illud quoque.

g Quoniam. Antiqua Leonis: vt C. de pac. conuen. tam super do. l. ex morte. & supple quod in sequẽti. l. ibi dicitur.

h Vult. scilicet prę allegata lex, ex morte.

i Rationem. alias donationem.

k Puris. in qbus verbis & literis cõtinetur pactum de lucranda dote, vel donatione propter nup.

l Vniuersa corrigimus. corrigit ergo id, quod est C. de pac. l. ex morte. & l. sequen. & de do. ante nu. l. cum multæ. §. si autem. & s. de nup. §. deinceps. col. iiij. Acc.

m Virum. an idẽ contra si vir dedit dotem propter nuptias: quia illa habebat necesse dare dotem tãtum? Rñ. sic: quia in augmento est idẽ: vt j. proxi. §. aliud. & si alterutri eorum nihil dedit: nihil ex pacto lucrari poterit: vt s. de non eligen. §. aliud. col. j. Acc.

n Voluerint. scilicet vir & vxor. alias voluerit.

o Negotiatiuè. i. vt moris est in contractibus, vbi licet cõtrahẽtibus se decipere: vt ff. loca. l. itẽ si in pretio. §. quemadmodum. & ff. de min. l. in causæ. §. pe. vel dic qd' malum esset, si sic permitteremus pacisci. Accur.

p Autẽ. & quod dixi obscure, audi per apertius.

q Vndique lex. Not. nõ debet lex derideri: vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. fi.

r Stipulentur. vt moris est in cõtractibus. i. per stipulationem promittantur. sic ponitur. ff. de condic. inde. l. si non sortem. §. pen. in prin.

s In ænigmate. i. facto pacto æqualitatis. Et no. quod ænigma dicit speculum, in quo mulieres speculantur & sicut in illo videtur esse, quod nõ est: ita hic videbatur in pacto esse æqualitas facto pretio in quota tantũ: sed non est, cum deficit æqualitas in quantitate.

t Procedit. scilicet quod dictum est subaudi.

† Haloã. & mutuas ipsorũ læsiones.

Lex non debet derideri.

Aegnima quid sit.

† aureorum.

† Haloã. nã ex purulenta illa æqualitate suapte natura fœda quædam & absurda inęqualitas perficietur.

Prius

Quæ igitur prius[a] exposita sunt dotalia[b], secundum quem cōstituta sunt modum, habeantur. quod enim[c] factum est, infectū manere impossibile est. Decætero † autem in omni datione sancimus, æquas quidem esse oblationes: ipsos autem mediocria lucra pacisci: vt per omnia iustitiam æquitatemque honoremus. si enim aliquis amplius alio diues est, licet ei per alium modum[d], legitimū tamē & agnitum nostris legibus clementiam præbere alij: non per inæqualitatem[e] † redigens ad æqualitatem, lucrum maius alteri acquirere. & hæc quidem de hoc lex ita quodammodo habeat, suam iustitiam vniuersis ostendens.

Constante matrimonio augeri potest dos: dum tamen in tantundem augeatur donatio propter nup. & econuerso dos tantùm augeri debet in immobilibus, ne fraus aliqua excogitari possit aduersus creditores ratione augmenti. In rebus verò mobilibus, si maritus creditoribus est obnoxius, tale augmentum nullo modo procedit: secus si non sit alicui obligatus. augmentum verò dona propter nup. tam in immobilibus quàm mobilibus fieri potest: quoniam in hoc nulla est captio creditoris vel alterius. Angelus.

Aliud quoque, quod circa nuptiales oblationes fit, inspeximus atque considerauimus: dicimus autem de augmento. Quia enim & ab ante nos legislatoribus[f], et à nobisipsis de augmentis dictum est: plurima autem à nobis, & non facilè numeranda, etiam in his super antiquitate philosophata[g] sunt; adinuentas ab aliquibus circumscriptiones perimentes, & puram iustitiam seruari volentes, etiam illud corrigimus[h]. priuilegium[i] enim dedimus dotibus, vt contra antiquiores hypothecas habeant honorabiliora iura: vtpote dum contrahentes[k] cum viris eorum credant substantiis, & non mulierum: & quæ fortè[l] tunc neque competebant iis[m], qui prius contraxerūt[n]. Dedimus[o] autem licentiam (hoc videlicet quod antiquitus est) augmenta facere, permittentes & viro & mulieri, siue ambo voluerint, siue etiā horum alter celebrare augmentum. Primùm quidem illud sancimus, ne aliqua fiat circunscriptio: siue augere voluerit dotem[p], aut propter nuptias[q] donationem, non licere alij quidem facere, alij autem in prioribus manere: sed vtrunque celebrare omnino augmentum: & non in electione, sicut prius[r], sed in necessitate causam consistere, omnino tamen quantitate æquali: hoc quod etiam nostri patris dicit constitutio[s]. Et ne contingat augmentum non ipsa fieri veritate, sed schematicum[t], & maximè:[v] in parte mulieris, & ne viri creditores circūscribat[x] priuilegio vtens: si quidem habuerit vterque immobiles res, melius est in mobilibus,[y] fieri oblationem: quatenus sit palam indubitatum, quod quidem ab initio fuit, quod autem postea, additum est. Si autem non vtrinque immobiles res fuerint: mulierem[z] omnino per immobiles res celebrare augmentum: vt & dos & augmentum similiter habeat aduersus antiquiores creditores priuile-

a Prius. s. ante legem istam.

b Dotalia. i. instrumentum, seu pactum. Accur.

c Quod enī. Not. vt hic: & ff. de capti. & postli. re. l. in bello. §. factæ autē.

d Modū. vel per donationē, vbi cōceduntur constante matrimonio donationes vel causa mortis, vel per legata.

e Per inæqualitatem apertius dictū esset, non per æqualitatem rediens ad inæqualitatem. æqualitas ergo oīno seruatur in dote & donatione nuptiali, non tamen in lucris exinde prouēturis. sed in præstatione, & in constitutione vtriusque: vt hic dicitur. & s̃. proxi. §. in prin.

f Legislatoribus. vt C. de dona. ante nup. l. si constante.

g Philosophata. vt C. de dona. ante nup. l. fina.

h Corrigimus. inueniebatur autem deceptio: quia ex vna parte poterat fieri augmentū: ex alia non erat necesse fieri: vt C. de dona. ante nup. l. si cōstante. in princi. & corrigitur hic, & j̃. proxi. ibi, primum quidē & illud &c. Accursius.

i Priuilegium. & bene dico ī hac necessitate augēdi æqualitatem fauore dotis seruari. nam & alias dedimus ei priuilegium. s. vt tacitam habeat hypothecā: vt hic dicit, & C. q pot. in pig. ha. l. si. & institu. de ac. §. fuerat. & j̃. de priui. do. hære. mu. non præ. §. quia enim. col. viij.

k Contrahentes. puta pater mulieris vel alius: non extraneus etiam sine pacto. vel extrane9 dummodo ex pacto sibi reddendæ dotis: vt C. de rei vxo. act. §. accedit.

l Et quæ forte. supple, & eis substātiis credūt, quæ forte &c. & forte dicit ideo: quia & si tūc cum contraxerunt mariti cum primis contrahentibus habebāt istas res, idē est: vt & s̃. proxi. sed maxime tunc quando non competebāt istæ res eis maritis.

m Iis. scilicet viris. Accur.

n Contraxerūt. cum creditoribus suis antequam acceperunt dotes mulieris.

o Dedimus. reassumit quod inchoauerat præmissa prędicta interpositione. Accur.

p Dotem. s. mulier vel pars eius.

q Propter nuptias scilicet maritus vel eius pars.

r Sicuti prius. vt in d. l. C. de donat. ante nupt. l. si constante. in prin. Acc.

s Constitutio. s. Iustiniani: vt C. de dona. ante nup. l. si constante. Accur.

t Sed schematicū. i. insignatū vel ordinatum, secūdum Al. vel dic. i. figuratum vel dubiū vel fictum. q. d. figuram vel similitudinem habet augmēti: sed non est augmentū: vt j̃. eo. si autem mulier. Accur.

v Et maxime. id est, abundante ratione. nam secus est in viro: vt j̃. eo. ibi. vir autem.

x Circunscribat. mulier.

y Immobilibus. vna dictio.

z Mulierem. vel mulieres.

Priuile

† Cōcor. cum hoc §. c. finali. cum glos. final. post princ. extra de do. inter vir. & vx. vbi prohibetur donatio ex qua alter coniugū efficitur pauperior.

† Haloā. quę ęqualitatem simulet.

gium [a], vndique indubitato augmento existente. vis autem etiam in rebus mobilibus faciat augmentum. nulla enim hinc orietur [b] læsio. Si autem mulier immobilium habens rerum substantiam, in rebus mobilibus scribat [c] augmentum: sciat priuilegium non habituram, nisi in antiqua sola dote, non in figurato existente augmento. Quod [d] enim ab initio factum est [e], in toto sine suspicione est. quod autem postea machinatum est, contra creditores hoc ipso introducit meditationem: & lædi homines †ex dato à nobis dotibus priuilegio [f], nullo volumus modo. Si verò non fuerit debitum contra virum vllum, neque suspicio contra creditores circũuentionis: tunc & in pecuniis, & vt volunt, augmentum fiat ab eis: vtrique tamen augmento sic faciendo, & æqualitatem habente, vt æquitatem †seruemus.

Quæ enim erit circumuentionis suspicio, viro obligato nulli existẽte, & præterea augmentis sine tergiuersatione factis.

Mulier priuilegijs dotalibus vti potest aduersus omnes creditori, etiam si eorum pecunia res sit empta vel refecta, exceptis creditoribus, quorum pecunia militia est empta. Barto.

His consequens [g] est, & illud decernere, quod in casibus huiusmodi dubitatũ nouimus, antiquioribus [h] creditoribus aliquas hypothecas præponere iuniores existentes, ex priuilegiis à legibus datis: quale est, quando aliquis propriis pecuniis ꝓcurauerit nauem comparare, aut fabricare, aut reparare [i], aut domum forsan ædificare [k], aut etiam emi agrum [l], aut aliquid horum. In his enim omnibus priores existunt posteriores creditores, quorum pecuniis empta aut renouata res est, iis, qui etiam multò antiquiores sunt. Quæsitum est igitur, si mulier prætendens priuilegium super antiquam dotem, & augmentum, in quo [m] etiam hoc seruatur priuilegium, sicuti prædictum est [n], prioribus voluerit præponi creditoribus: veniat autem & alter creditor posterior [o] quidem, prætendens autem pecuniis suis emptam aut reparatam nauem, & domum, aut agrum: & †competere [p] eum in his rebus, quæ eius pecuniis emptæ aut reparatæ, sunt, habere prædictum priuilegium [q]: vtrũ oporteat dotem etiam talibus præponi: an aliis quidem præualere creditoribus, quicunque non talia prætendunt: his autem cedere, quoniam ex eorum substantia res acquisita [r] est? Plurimum igitur super his cogitantes, non inuenimus mulierem iustè existentem cedere [s] alicui tali priuilegio.

Videbamus enim (quæ causæ absurditas [t] est) quia aliquis quidem fornicantibus mulieribus ex proprio corpore aduenit quæstus, & viuunt ex hoc quæstu: aduersantibus [u] autem, & quæ semetipsas atque substantiam ad virum introducunt, non solùm nullus sit quæstus à viris malè degentibus, sed etiam minuantur, & spes eis nulla [x] sit secundum hoc.

[a] Priuilegium. alias nõ habet priuilegiũ, vt sequitur si autẽ mulier, &c. & est ratio, ne videatur dicere se dotem auxisse animo decipiendi creditores. Quid ergo si mulier velit probare ꝑ testes se in augmento res mobiles dedisse: nũquid habebit priuilegiũ? Rñ. secundum Ir. non: quia est iuris & de iure præsumptio. sic. C. ad Maced. l. vlt. & ff. quæ in fraud. cre. l. omnes. §. j.

[b] Orietur. vtitur ergo priuilegio in dote sola, non propter nupt. do. neq; in hypothecis: vt ff. quæ in frau. cre. l. omnes. §. j. In hypothecis. enim propter nuptias donatione vtũtur mulieres iure cõmuni cũ cæteris creditoribus: vt q prior est in tempore potior sit in iure: vt j. de priui. do. hære. mulie. non præ. §. quia enim. col. viij. — † Facit ad hoc c. quod ob gratiam. & c. qđ fauore. extra, de regu. iur. Iure est potior, tẽpore prior.

[c] Scribat. i. dicat se scripsisse, & creditor hoc neget. sed si cõfitentur creditores, non vtitur priuilegio mulier, secundũ Azo. — † æqualitatem.

[d] Quod. s. augmẽtum dotis.

[e] Factum est. vt dos ab initio data. Accursius.

[f] Priuilegio. no. priuilegiũ sine alterius læsione concessum intelligi: vt ff. de nat. restit. l. ij. in fi. & l. nec filio.

[g] His consequẽs. quia sicut. s. de cõmodo mulieris dicit, ita & nũc. Acc.

[h] Antiquioribus. repete nouimus.

[i] Reparare. & sunt hi casus. ff. de priuile. credi. l. qui in nauẽ. & l. quod quis. & ff. qui pot. in pig. hab. l. interdũ. & l. huius. Acc.

[k] Aedificare. vt ff. de priuile. credi. l. si ventri. §. j. & ff. si cert. pet. l. creditor. & ff. quib. ex cau. pign. taci. contrahi. l. j.

[l] Agrum. apposito pacto, vt sibi numeranti obligetur: vt C. qui pot. in pign. habe. l. licet. secus sine pacto: vt C. de pign. l. quamuis ea. nisi sit pupillus: vt ff. qui pot. in pigno. habeã. l. idemque. In aliis autem prædictis etiam tacite contrahĩt pignus: vt prædictis. ll. patet: & maxime. ff. ex quib. cau. pign. taci. contrahi. l. j.

[m] In quo. s. augmẽto. Accur.

[n] Prædictum est. vt s. eo. §. si autem. non aliud in don. propter nup. vt C. qui pot. in pig. ha. l. assiduis. in fi. & in fi. huius. §.

[o] Posterior. nam si prior esset, forte præferretur mulieri: quia quãdo duo priuilegiati cõcurrunt, qui prior est in tempore, potior est in iure: vt in fisco & in muliere dicitur: vt C. de priui. fisci. l. quamuis. — † Conueniens esse.

[p] Competere. id est, conuenire. Acc.

[q] Priuilegium. s. nouimus. Al. vel melius repete prætendens. Accur.

[r] Acquisita. alias administrata.

[s] Cedere. id est, si det locum alicui priuilegio.

[t] Absurditas. si ipsa cedit alicui priuilegio.

[u] Aduersantibus. scilicet fornicationi. id est, fornicari nolentibus. ꝙ ex quæstu venit. i. aduersus hoc facientibus: vt quia nolũt sic quærere, sed magis se et sua viro cõmittunt, quod honestũ est: vt C. de pact. conuent. l. hac generali.

[x] Eis nulla. s. mulieribus, alias ad dotem repetẽdam. Accursius.

Vnde volumus, vt si quis domum renouasset, aut etiam agrum emisset: non posit talia priuilegia mulieribus [a] opponere.

Infirmitatem nanque muliebris naturæ satis nouimus: & quia [b] facilè circunuentiones fiunt aduersus eas: minui autem eis dotem nullo sinimus modo. Sufficit enim, quòd à lucris cadunt [c]. & si prior antenuptialis donatio inueniatur, & sufficiēs quoddam extet eis ex hoc damnum: non etiam eas volumus & circa ipsam dotem periculum sustinere. Quia verò & huiusmodi quædam aditiones nobis factæ sunt: eò, quòd quidam aliorū militant [d] pecuniis, & oporteteos, qui in has crediderunt causas, præponi: sancimus, si quis crediderit aurū occasione militiæ [e], † siue statutum fieri [f], vel pro aliis quibusdam talibus causis: & expresim hoc ipsum scribatur in instrumento: & in hoc fiat pactum [g], vt casu proueniente [h] prior [i] sit solus [k] qui ad hoc credidit: et huic solo casui [l] cedere mulierem [m]: neque facilè credendum, neque per testes, sed negotio ex scripto gesto [n] & testium habēte subscriptiones, & ipso opere procedente. tunc enim si per omnem huiusmodi viam causa procedat, suspicionē non habeat. & competit [o] contrahentes propriis nō priuari: aliis omnibus pręualere mulierem, secundū quod iam à nobis datum est priuilegium.

Dote à patre pro filio data, & in ipsius patrimonium reuersa, non licet patri cùm filia secundò nubit, eam diminuere: nisi patris substantia fuerit diminuta. tunc enim secūdum eius facultates dos erit constituenda. Barto.

Quia verò iam legem [p] scripsimus, vt patres semel offerentes dotem pro filia sub potestate [q], aut suæ quidem potestatis, † reuersionem autem in semet ipsum facientem [r]: quæsitum est apud aliquos, si competens est moriente genero, & remeante [s] ad patrem dote, quæ ab eo data est, hanc patrem semel offerentem, posse ad secundas veniente nuptias filia minuere: aut hoc non facere, cogitantem, quia semel alienata est [t] ab eius substantia: sed ipsa mensura ei nubenti rursus dare, tanquam si nec contigisset viduatam. hoc enim [u] nobis nūciatum est, quia triginta librarum auri quidam pater existens obtulit dotem: deinde filia viduata & ad secundas veniente nuptias, non iam triginta libras ipse obtulit, sed quinque & decem solas: quoniam contigerat mulierem lucratam mediam antenuptialis donationis partem in quinque & decem auri libras exeuntem: & pater nequaquam de suo obtulit triginta auri libras, sed quinque quidem & decem ipse, quindecim verò ex lucro mulieris. Non iustum igitur existimauimus hoc esse [x]: sed similiter in diuisione [y] habere quidem eam præcipuum antenuptialis donationis lucrum: ex paternis autem quinque & decem percipere reliquas: tanquam studuerit pater lædere filiam. Quid enim egerat [z] si non contigisset secundis eā nuptiis copulari, sed manere eundem generum viuum? aut quomodo futurus erat minuere dotem iam à se datam, aut proprium [a] illius lucrum, suum facere, & in dotem secundi viri deducere? cùm vtique oporteret eam in paraphernis hæc habere [b] & forsan propter hanc causam ditiori nubere viro: non solùm triginta librarū auri domina facta

---

[a] Mulieribus. pe stitibus dotem, vel augmentum dotis. Accursius.

[b] Et quia. repete nouimus.

[c] Cadunt. i. à priuilegiis propter lucra: vt C. qui pot. in pig. habe. l. fi. & hic subiicit. & j. de priui. do. hære. mu. §. quia enim. coll. viij. opiniones autē circa hoc dictas scripsi in C. q po. in pig. habe. l. fi.

Militare pecunia.

[d] Militant. tunc dicitur quis pecunia militare, quando ex pecunia accepta militia emit, & à principe tantum datur: & vbi expresse non obligatur ei, ex cuius pecunia emitur: vt subiicit, & s. de introd. & exhi. re. §. optimum. col. v.

[e] Militiæ. scilicet emendæ.

[f] Fieri. repete dedit aurū fieri. i. vt fieret statutum de annona, vel præbēda sibi danda.

† Haloā. vel vt aliquis referatur inter statutos.

[g] Pactum. alias factum.

[h] Proueniente. quia moritur ille, qui militabat propter alienam pecuniam.

[i] Prior. s. quā sit ille mutuauit ad refectionem domus vel similes, de quibus s. dixi.

[k] Solus. & non vxor. Accur.

[l] Casui. hic accipe verbum supra positū, sancimus.

[m] Mulierem. idē in fisco & primipilo: vt C. de priuil. fisci. l. quāuis. & de primi. l. satis. Azo. Item idem in casu illius. l. asiduis. §. exceptis.

[n] Gesto. nota casum in quo plus creditur scripturæ, quàm testi: vt in C. ad Velleia. l. antiquam. §. j. & ff. de proba. l. census. & C. si mi. se ma. dix. l. ij. sed regulariter cōtra: vt C. de pact. l. pactū.

Scripturę aliquādo plus quā testi creditur.

[o] Competit. i. cōueniens est, ex quo sic sibi diligenter prouident.

[p] Quia vero iam legem. vt C. de rei vxo. act. §. accedit.

[q] Potestate. vt tacite patri quæsita actio sit: vt C. de rei vxor. actio. §. accedit.

[r] Facientem. s. dotem: & hoc quando pactus est.

† Haloā. ita vt de nuo dos sibi restituatur.

[s] Remeante. in lib. Azo. reuertente. alias reueniente. & hic repete, quæsitum est, si competēs est hoc non facere. scilicet patre remeante.

[t] Alienata est. & no. dotem esse alienatam à patris substantia: & sic nō esse in bonis patris: vt hic, & ff. de col. do. l. j in fi. & ff. ad legē Falci. l. pater.

Dos non est in bonis patris.

[u] Hoc enim. audi in specie quod dixit in genere.

[x] Hoc esse. quod dictū est, sed iustū esse similiter, &c.

[y] Diuisione. facienda cum fratribus. Accur.

[z] Egerat. i. egisset. Accur.

[a] Proprium. antenuptialis donationis.

[b] Habere. s. qui sunt antenup. lucri prioris viri.

Quind

est, scilicet quindecim [a] antenuptialis donatiõis, & quindecim: à patre oblatis: & non quadraginta & quinque [b], lucrum quidem in paraphernis ei cõstitutum, fortuna ei datum: quod autem ex largitate paterna oblatum est, manente integro. Hoc autem sancimus, si & patris substantia manserit in ipsa figura, in qua prius fuit. Sinautem fortuita quædam clades minuerit eius substantiam, vt neque volenti sit possibile æquæ mensuræ [c], qua prius [d], dare rursus dotem: & probetur à patre [e] fortuita diminutio patris substantiæ: tunc non amplius cogi patrem dare secundò filiam iungentem, nisi inquantum substantiæ virtus est: sed lucrum quidem prioris antenuptialis donationis habere integrum tantam verò percipere à patre in secundo ordine dotem, quantum substantiæ eius mensura susceperit [f]. Palàm enim est, quia hoc lucrum, quod ex antenuptiali dicimus donatione, cuius solùm ei vsum damus, ex omni necessitate moriens restituet filiæ, proprietatis antenuptialis donationis dominæ omnibus modis factæ.

Filia ad successionem cum fratribus veniens, dotem debet conferre viro existente locuplete: aut minus in sua portione suscipere, qui si sit inops, debet actionem quam contra eum habet, cedere. in certis etiam casibus hic insertis mariti eam non releuat à dotis collatione inopia. Angelus.

Illud quoque sancire necessarium existimauimus in plurimis videlicet & innumeris [g] rebus quæsitum. obtulit enim pater [h] dotem, aut fortè mater pro filia sua. hanc antem illa obtulit marito: & defunctus est vir inops. deinde patre & matre [i] mortuis, exigitur [k] quæ nupsit, conferre suam dotem, aut minus tantò accipere. Siquidem [l] vir idoneus est: causa vndiq; absoluta [m] est. Si verò nullius alterius domina cõsistit illa, nisi actionũ, quæ contra maritum sunt: at ille minus idoneus [n] est: & obiiciatur mulieri [o], quòd iam data sit dos pro ea: illa verò actionem cõferat, nullum habentem penitus effectum legis [p]: causa nobis digna putata est. Et nouimus quidem iam in plurimis iudiciis † duritiam postea sic iudicatam, & mulierem coactam conferre dotem: aut certè reputare pro se datam, ex qua nullum ei omnino cõtigit effectum in ipsis rebus percipere. Nos autem † ex aliis nostris legibus iuuamus causam. Quia enim dedimus mulieribus electionem etiam constante matrimonio, si malè res maritus gubernet, & accipere eas, & gubernare secundum decentem modum, sicuti nostra constitutio [q] dicit: siquidem suę potestatis & perfectæ ætatis mulier est, sibimet culpam inferat [r]: cur mox viro inchoante [s] malè substantia vti, non percepit, & non auxiliata est sibi. sic enim habitura erat in collationis ratione proprias res vndique & sine diminutione †, & in ea minus tantò collationem facere. Sinautem [t] sub potestate est, & sine patris voluntate hoc agere non poterat: siquidem adiens patrem hoc dixit [v], & contestata est, vt consentiret ei & res percipere etiam constante adhuc matrimonio, & secundis temporibus eas seruare, & hoc egit pater: etiam rursus hic integra habebit sua iura rebus ei suis seruatis: cũ ẽt antenuptialis donatiõis res vẽdicare (qa mulier) ẽt cõstante mrĩmonio dederimus [x] ei,

[a] Quindecim. in libro Ro. xxx.
[b] Et non quadragintaquinque. subaudi: sed totius sũmæ. s. xiv. & sic erat lucrũ quidẽ &c.
[c] Mensurę. i. similis quam &c.
[d] Prius. i. primo viro sub. dederat.
[e] A patre. no. qs probet. sic. ff. de edẽ. l. si quis ex argẽtariis. §. si. nam qui fuit semel diues, & postea pręsumitur: vt C. de proba. l. ex persona.
[f] Susceperit. No. particularis & pro rata diminutio. sic ff. de leg. j. l. si hęres. in fin. tit. & ff. ad l. Fal. l. in rõne §. ij.
[g] Innumeri. i. sine numero. Accur.
[h] Pater. quando pater obtulit dotẽ.
[i] Matre, quando mater obtulit.
[k] Exigitur. per. l. C. de col. dotis. l. quidam.
[l] Siquidẽ. ex hoc versicu. colligitur authen. quod locũ. quæ est in dicta. l. dotis.
[m] Absoluta. quia aut debet cõferre, aut tãto minus accipere.
[n] Idoneus. s. ad dotis restitutionem.
[o] Mulieri. s. ad restitutionem dotis.
[p] Legis. cõdendæ.
[q] Constitutio. vt C. de iu. do. l. vbi. et l. in rebus. in fin.
[r] Inferat. q. d. sibi imputetur: vt ff. de regu. iur. l. quod si quis.
[s] Inchoante. Sed videtur, quod debeat expectare tandiu, quod non sit soluendo, vt ff sol. ma. l. si constante. quæ est contra. So. hęc corrigit illam, vel illa secundum istam intelligitur: & erit hoc secundũ consuetudinem loquendi sicut homines dicunt: iste cœpit nauigare arg. ff. de fun. instr. l. cũ de lanionis. §. asinam. Sed quid si socero data fuit, & ipse vergat ad inopiam? Rñ. idem qđ in marito, cum eadem æquitas sit. ar. C. ad l. Fal. l. fin. Itẽ quid si vtrique data fuit: & alter vergat? Respon. potest agi: vt sic: quia verũ est male inchoari vti.
[t] Sinautem sub potestate. sic ergo filia agit cum consensu pr̃is. sed quare ipse pater non agit: vt C. de bo. quę libe. l. vlti. §. vbi autem. quæ est contra j. respon? Sed hoc speciale fauore dotium, ne pereant, & prolis procreandæ causa. Vel hoc corrigitur: vel illa non negat filio potestatem agendi, licet cõcedas patri. Itẽ no. de simili denuntiatione: vt. ff quis or. in bo. pos. ser. l. fin. & C. de bo. quæ libe l. fin. j. respon so. Accursius.
[v] Dixit. s. patri et cõram testibus: vt subiicit.
[x] Dederimus. id est, con

Diues semel semper talis præsumitur.

† Haloã. paulo id durius iudicatam.

† Cõcor. cum hoc §. c per vestras. iuncta gl. super verbo adinopiã. circa princip. extra, de do. inter vir. & vxorem.

† Haloã. & collationem in tanto maiore summa facere.

& posteriori periculo omni liberari. Sin autem illa quidem hoc contestata est patrem, ille autem neque mouit, neque consensit, & neque dedit licentiã filiæ[a] hoc agere: non eam periculũ pati, sed & conferri nudam actionẽ contra inopis mariti res, & fortunã esse communem & ipsi, & eius fratribus: non tamen ex collatione dãnificari: sed cõpetentem ei partem dari ex paternis rebus, actionem illa quidem conferente, ab omnibus autem mouendã fratribus: & hoc proficiendo vniuersis ipsis, quòd fortunæ euentus dederit. Sed siquidem pater in talibus casibus obtulerit dotem, & de eius substantia sperari futura est collatio hoc valere[b]. Si verò maior[c] fortè oblatio fuerit, & collatio circa illam vertitur spem †, ex patris inobedientia neque mouere volentis, neque permittentis ei mouere: tũc etiam per semetipsam filiam mouere, & non habere occasionem, eò quod non potuerit mouere, & sibimet auxiliari: & futuræ læsionis ex inopia viri amittere metum. Et nouimus Vlpianum sapientissimum talia quæsisse: & inope viro comperto, iuuisse mulierem, & inquantum vir idoneus est, collationem ei fieri voluisse[d]. Sed quoniam in multitudine legum existentium antequam eas cõstitueremus, & ad conspicuum perduceremus ordinem, plurima & necessaria ignorabantur: & decreta[e] quæ contraria vellent, à iudicibus posita sunt, ne vlla seductio[f] circa hoc fiat: propterea[g] necessarium putauimus, proinde[h] etiam in medio nostræ positæ constitutionis[i] (quæ etiam constantibus matrimoniis mulieri auxiliatur) ad meliorem & magis consequentem viam venientes præsentem ponere legem. Vt autem non per partes enumeremus personas, in quibus valere eam oportet, generali sermone decernimus: quapropter in quibus est collationis ratio, in his & cõstitutionem valere: siue auus, siue mater, siue auia aut ascendentium aliqua sit persona. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacrã insinuata sunt legem, tua celsitudo per programmata propria manifesta facere vniuersis solẽniter procuret, & in perpetuum seruare festinet.

TITVLVS IX.

DE DVOBVS REIS promittendi[k].

Duo rei promittendi constituũtur, si adiectum fuerit vnumquenque insolidum teneri: quo casu vtroque soluendo existente & præsente quilibet conuenitur pro parte: & negotium communiter examinatur, & fertur sententia: sed alio non existente soluendo in totum vel in parte, vel si est absens conuenitur alter insolidum, vel in eo quod alter soluere nõ potest: & per iudicem ordinarium ad iudicem venire compellitur: his omnibus in futurum obtinentibus. Barto.

Imp. Iustinianus A. Ioanni gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto iterum ex consule ordinario & patritio.

NOuimus pridẽ ponentes legẽ de electione[l] mãdatorũ[m], & fideiussorũ, & sponsorũ, multas habentẽ & in cõmune vtiles nostris subiectis legislationes[n]. In præsenti verò & aliud nobis visum est egere[o] quadã explanatiõe[p] & incremẽto[q], nõ ex gñe, neq; vsu impfecto[r] & inutili consistente. Si qs enim alterna[s]

est, cõcesserimus: vt C. de iur. do. l. vbi.

[a] Filiæ. agenti de dote.

[b] Hoc valere. qđ de cõsensu dictum est. nam si mater, non est necessarius cõsensus patris: cũ non sit profectitia, neque matris, cum nõ sit in potestate.

[c] Si verò maior. i. magna. paruã vel magnam intelligo secundum qualitatem personarum.

[d] Fieri voluisse. quod de eo rñsum inuenies. ff. de col. do. l. j. §. cum dos.

[e] Decreta. s. principalia. i. leges. Al.

[f] Seductio. id est, ignorantibus subiectis, quæ debebãt seruare.

[g] Propterea. s. nos venientes perinde ad meliorem & magis consequentem viam.

[h] Proinde. i. post ea: sicut dicitur abinde, & deinde.

[i] Constitutionis. nostræ positæ in medio. s. inter hanc & Vlpian. q. d. melius modo et sublimius quam consueuerimus per legem nostrã. C. de iure do. l. vbi.

† Speciem.

[k] DE DVOBVS reis promittendi.

Nomine duorũ & plures intellige: vt instit. eo. §. duo. & dicuntur rei stipulandi, qui eandẽ rem stipulantur: debendi, qui eandẽ rẽ debẽt: vt ff. e. l. j. & non à reatu: sed à re, quam simul plures promittunt, vel stipulãtur. vel reus, i. firmus, quia firmiter ꝓmittit, à reor reris.

[l] Nouimus. Electiõe. s. inhibẽda: vt s. de fideiuss.

[m] Mandatorum. inter hos no. differentiã: vt diximus. s. de fideius. §. j.

[n] Legislationes. nam & alia præterquam de electione multa continentur in constitutione illa. Azo.

[o] Egere. s. ea lege.

[p] Et incremento. incrementum dico ex gñe & vsu non imperfecto, neque inutili: sed perfectũ erit & vtile tam ad genus contractus. sup quo ponimus, quã ad vsum: quia in frequẽtia est hic tractatus. & sic super frequenti fiunt leges: vt institut. in proœ. §. cũq;. & s. de hære. & falc. in princ. ibi, quæcunque quidem &c.

[r] Vsu impfecto. in lib. M. vsus.

[s] Si quis enim alterna. i. & vnus fideiubeat ꝓ altero expressim seu tacite. Hic nota. pro Martino, ꝙ duo rei videant̃ inter se fideiubere: vt hic, & ff. de duo. re. lege reos. in princi. sed Ioan. contra & in prædictis leg. dicas, ꝙ specialiter hoc fuit actũ pro Io. ff. de arb. l. si duo. & ff. de excep. l. exceptiõnes. §. rei. tu dic secundum Azo. distinguendũ, an peruenit ad vtrunque eorum: & tunc quatenus ad alium peruenit, videatur alter fideiussisse. An ad vnum tantum, & tunc alter insolidum videatur fideiussisse: vel si non esset diuisa, sed in communes vsus expensa, tunc serua quod dicitur. ff. ad Vellei

† Halo. & neque ignobili contemnendaq; nec communibus resp. vsibus inutili cõstituta appendicẽ

Vellei.l.vir vxori.in fin. vbi hoc dicit. & secundum prædicta patet secundũ M.dari act.mandati vni contra alterum, si solus vnus soluit secundum Io.nõ mãdati, sed negotiorum gestorum. & sic vario modo intelligunt. C.de duo reis.l.j.

Omnino.i.insolidum. Alber.

Absentes. sed cum inuicem videãtur fideiussores, cur non datur præsenti tempus ad reducendũ absentem: vt s̃.de fideiuss.§.j? Rñ. plus ibi operatur exp̃ssa: fideiussio quam tacita: quæ quæstio secundum M. procedit: secundũ Io. non: cum videãtur fideiubere adinuicem, vt diximus s̃. e. in prin. §.j.

fideiussione [a] obligatos sumat aliquos: siquidem non adiecerit oportere & vnum horum insolidum teneri: omnes ex æquo conuẽtionem sustinere [b]. Si verò aliquid etiam tale adiiciatur: seruari quidem pactum [c] : non tamẽ mox ab initio vnũquemque insolidum exigi: sed interim [d] secundum partem, qua vnusquisq; obligatus est [e] : cedere [f] autem eum & contra reliquos actionẽ, si & idonei sunt, & in eo loco. & si hoc ita se habere videatur [g] : siquidem idonei sunt, & præsentes inueniantur, illos periclitari complere [h] in singulos [i] in propria parte, quod sub alterna promissione creditum est, aut ex quo omnino [k] obligati sunt, & non commune debitum proprium cuiuspiã fieri onus. Si verò minus idonei se habere reliqui videantur, siue omnes, siue quidam, siue in partem, siue insolidum, siue absentes [l] fortè: in illud tenere, quod accipere ab aliis non potuit [m]. Sic enim & illis seruabitur pactionis modus, & nullũ [n] sustinebit damnum actor, licet aliquid [o] inter se illi pepigerint [p] ignorante isto, qui habet eos obligatos: & vnusquisque tenebitur in id quod ab initio scripserit: & artibus, aut dolis, aut transactionibus præuaricari, quæ constituta sunt, non sinendos. Si autem iisdem commorentur vtrique aut omnes locis: sancimus, negotij iudicem deducere [q] illos mox, & communiter examinare negotium, communiter autem inferre [r] sententiam. Sic enim [r] & rei omnes obligabuntur [s] & substantiæ eorũ qualitas examinabitur: & debitum similiter quidem secundum iustitiæ, similiter autem secundũ legum ordinem procedet. Si autem non administrator [t] sit causæ iudex, sed alter aliquis: damus licentiam aut incompetenti iudici interpellationem suscipienti [v], aut in prouinciis his denunciatis clarissimo præsidi, aut competenti [x] iudici cogere per suum officium, & illos [y] interesse liti, & partem eius fieri: vt nullum impedimentum huic nostræ legi fiat: his omnibus incipientibus in contractibus sequẽtis temporis, & ab huius legis dispositione. quod autem ante eam præteriit, positis pro his relinquimus legibus [z]. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua quoque celsitudo operi effectuiq; conautem non addant.

Fideiussione.i. promissione: vt ff. eo.l.aliter.

Sustinere idem iure veteri videtur hoc casu. ff. eo. leg. reos.§.si.& C. eod. l.ij. & hic no. quod hinc sumitur auth. quæ est. C. eod. l.ij.

Pactum. hoc est quod tenebuntur insolidum.

Interim.i. donec appareat eos esse soluẽdo, qui præsentes sunt.

Obligatus est. ripete exigi.

Cedere.i. accedere. & secundum hoc sine quod sequif, sunt duæ partes. si, & ve: pro &. q.d. accederet & cõtra alios si sint idonei & præsentes. & hoc statim clarius exprimit: & sic ita corrigit hic quod est in C. de duo. re. l.ij. quæ est contra: vt C. locati. l. si diuisa. quæ est cõtra, vt & alibi vbicũq; dicit duos reos insolidum cõueniri: nisi in his duobus casibus. s. qñ est absens alter, & quando nõ est soluẽdo. & quod hic dicit in duobus reis, idẽ est in pluribus tutoribus: vt ff. de tute. & rat. dist. l.j.§. nũc tractemus. & fideiussoribus & constitutionibus: vt C. de constitu. pecu. l. si. sed non idem in pluribus fideiussoribus eiusdem tutoris: vt ff. rem pupil. sal. fo. l. fin. Sed an beneficio huius l. potest renunciari? Dic q; sic: vt C. de pact.l.pen. sic se habet consuetudo. Item nunquid & plures res stipulandi similiter diuidunt petitionem suam? Rñ. forte non: quia neque hoc dicitur in titulo, neq; prodest reo. nam si etiam vni soluerit, liberatur ab omnibus: vt insti.e.§.j.& ff.e.l.ij. Accursius.

Videatur.s. si sit adiectum quemlibet insolidum teneri.

Complere.i. illos pati periculum complendi in propria &c.

In singulos.i. actione cõpetente. simile periculum

Expressum plus tacito operatur.

Non potuit. sic in tutoribus vno soluendo constituto, aliis non: vt ff. pro quibus rebus ad eũ. tu. ea. l. fin. sic in fideiussoribus: vt C. de fideiuss. l. ij. sic. C. ad Velle. l. antiquæ. §. sed si minus.

Nullum. alias nullius.

Aliquid. puta vt vnus non teneatur pro alio aliquo casu.

Pepigerint. q̃d facere non possunt in præiudicium creditorum: vt hic, & C. de pact. l. debitorum. & l. pacto.

Deducere. re & verbo, quod faciet tantum ordinarius nõ delegatus: vt s̃. de exhi. & intro. §. si verò etiam quidã. coll. v. & hic subiicit. Accur.

Sic enim. i. si omnia supradicta seruentur.

Obligabuntur. insolidum in contractu.

Nõ administrator. i. non ordinarius: sed delegatus forte. sic ponitur administrator. C. de iudi. authen. ad hoc & d cta auth. s̃ de exhi. & intro. §. si verò etiã quidã.

Suscipienti s. delegato, si habet merum imperium: vt s̃. de exhib. §. fin

Ferre.

Competenti. puta spectabili vel illustri. Azo.

Illos. s. reos defendi, qui præsentes volunt adesse.

Legibus. sed cum olim vno conuento interim alter non conueniretur: vt ff. de pac. l. quot ies. §. si creditor. & vno conuento alteri solui non poterat: vt ff. e. l. ex duobus. Item ab vno vel ecõtra vnum facta conuentione, interruptio omnibus vel contra omnes fiebat, vt C. eod. l. fin. Quæro, cum hodie quasi diuersa sunt, vt dixi hic, an prædicta iura seruentur, & an sint

correcta

tradere festinet.

TITVLVS X.

DE TEMPORE non solutæ pecuniæ [a] super dote.

Exceptio non numeratæ dotis olim toto tempore matrimonij, & eo soluto intra annum competebat: hodie verò si matrimoniũ intra biennium durat, prædicta competit exceptio: & etiam eo soluto competit intra annum. matrimonio verò soluto vltra biennium intra decennium dicta exceptio viro & hæredibus eius competit. Bartol.

Imper. Iustinianus A. Ioanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule ordinario & patricio.

OMnes pecuniæ non numeratæ replicationes [b] subiectas in aliquibus casibus [c] nõ examinatas [d] nostræ reliquerunt leges, sed prolixitatem earum & effusionem abbreuiamus †; ne sua negligentia, aut calliditate forsan negotiis [e] fruantur homines, & causas præbeant aliis [f]. Non enim sub æqualitate semper [g] probationes erunt, eas exhibere volentibus: multa quoque tempus refutat. Quapropter benefacientes abbreuiamus in quibusdam casibus pecuniæ non numeratæ q̃relas: quas licet ex iis, quę à nobis iã sancita [h] sunt, colligere [i]. Quia enim omne tempus matrimonij dabatur [k] viris, donec matrimonium cõstaret, queri de non data dote: interpositio quoque maior facta est etiam post mortem virorum, vt & post repudium intra annũ daretur querela. ideo existimauimus breui & compendiosa lege velocem facere & pecuniæ nõ numeratæ super dote querelam, & liberare à probatione mulieris in talibus ex longo tempore [l]. Si ergo annis duobus solummodo habeat aliquis vxorem, aut etiã his temporibus minus, & nõ accipiat dotem nihil ex taciturnitate vir lædatur, neque hæredes viri, licet tacuerit ille: sed intra annum alium querela moueatur. breuitas enim matrimonij [m] ad hanc nos legislationem vocat. Si verò maius biennio tempus, minus autem decẽnio matrimonium protendatur: damus marito queri [n], & dicere non illatam sibi dotem, aut in partem, aut in solidum: & si hoc fecerit, transmittere [o] querelam, semel marito querente, & muliere, quia dedit non probante. Si autem neque intra decennium queratur: taciturnitate [p] mariti auferimus querelam: neque ei post decennium hoc agere sinemus, nec annum dantes vlterius hæredibus eius. sitque in hoc non nostra aduersus aliquos pœna, sed libertatis subiectorum diligentia [q]. Vbi enim licet in prolixo sic tempore, decennij dicimus, proponere querelam: si tacite elegerit, palàm est voluisse, vel si non accepit dotem, omnino eum aut suos reddere hæredes: his valentibus [r]. & si repudio solui contingat matrimonium: in nullo discernentibus nobis siue mulier tanquam dotem offerens conscribat, siue pater, siue alter quispiam pro ea: tempore in omni casu tali (sicut prædiximus) extendente suos effectus, & dante vel perimente querelam. Contestationem verò dicimus non in sermrnibus solùm (sæpe enim indignationis, aut alterius incidens occasio talia quædam virum præparat dicere: aut etiam ille quidem dixit nihil, testes autem redempti hoc mentiuntur) sed oportet contestationem

correcta: Rñ. l. ff. eo. l. ex duobus. nõ puto corrigi. Item nec corrigi. C. e. l. fin. sed quod dixi, quod vno conuento alter interim nõ cõueniebatur: hoc determinatur per hãc. l. vt omnes conueniãtur, si sunt soluendo.

a De tempore nõ solutæ &c.

b OMnes pecuniæ. Replicationes. i. exceptiones. Accursius.

c Casibus. vt in dote.

d Non examinatas ad plenum.

e Negotiis. i. in suis negotiis callide vel negligenter versentur hoies.

f Aliis. i. hominibus callidè vel negligenter versandi. & sic no. quod tollitur materia peccãdi. sic inst. vi bo. rapt. §. sed ne dum.

g Semper quoniã post longum temporis spatium, nec documenti integritas, nec artis fides, nec ætas valet testibus suffragari: vt j. hæc constitutio innouat constitutionem. Al. Item post temporis interuallum non eadem fides testibus habetur: vt ff. de Carb. edic. l. iij. §. causæ.

† Haloãæ homines ex socordia forte sua & improbitate quasi ex pmercio fructũ caperent, aliisq̧ negocia facesserent.

h Sancita. vt C. de non nu. pec. l. in contractibus. Acc.

i Colligere in libro R. deest.

k Dabatur. vt C. de dote cau. l. si. Accursius.

l Tempore. scilicet suscipientes grauamẽ probationũ.

m Matrimonij. q̃ durauit tantummodo per biennium. s. vt dictum est.

n Queri alias cõqueri toto tempore matrimonij: vt hic, & etiam postea per tres menses: vt j. §. si verò vltra biennium.

o Transmittere. scilicet ad hęredes: vt hic & C. de non. nu. pe. l. si itra. §. fin aũt. & l. cum vltra.

p Taciturnitate. imo videtur, quod statim sibi præiudicet, cum ex causa fuerit confessus: vt C. de non nu. pe. l. generaliter. & ff. de proba. l. cum de indebito. §. fina. quæ sunt cõtra. Sed speciale in dote, vt nõ statim præiudicet confessio: licet ex causa. sic est speciale in mutuo, in odium creditoris, vt tantum post bienniũ præiudicet: vt C. de non nu. pec. l. in contractibus. in prin. Accur.

q Diligẽtia. No. exceptiones nõ in pœnã, sed propter subiectorum libertatem inductas: vt non omni tempore de suo iure dubitẽt vt instit. de vsucap. in prin.

Exceptiones in subiectorum libertatem inductæ sunt.

r His valẽtibus. nam à §. si ergo. vsque huc dictũ est, quãdo solutum est matrimonium morte viri, vel vxoris. Accursius.

In lite

in literis esse [a]. Si autem etiam in iudicio eam aliquis fortè facere voluerit: oportet omnino innotescere mulieri, aut ei, qui dotem omnino offerre cõscripsit. Nam nihil est, quod prohibeat maritum insemetipsum hoc agere, & queri quasi: & partem quidem mulieris quod agitur, ignorare: prouidentiam verò sui etiam ponere nullo valere modo [b]: & quia vel ab eo querela facta est, nescire.

Generaliter [c] igitur dicendum est intra bienniũ quidem matrimonio soluto siue morte, siue repudio, & ipsi marito de non numerata pecunia licere queri, & hæredi eius intra alium annum. Si verò vltra biennium vsque ad decem [d] annos matrimonium extendatur: marito damus querelam [e] & hæredi eius intra menses tres. Si verò transcurrerit [f] decennium: tunc neque marito, neque hæredibus eius querela erit, tempore ad omnia sufficiente mulieri. Et si quidem intra ætatem maritus sit, & non queratur [g]: tantùm ad in integrum restitutionem [h] ei damus tempus, vt transcendat [i] duodecim annos à tempore nuptiarum [k].

Nouimus enim eos qui vehementer citius contrahunt nuptias, non minores quindecim annorum [l] ad hoc procedere: qua de re transit quintum & vicesimum annum: & erit posibile intra vicesimumseptimum [m] annum queri de non numerata pecunia dotis: moriente quoque eo intra prædictum tẽpus [n]: hæredes habere [o] annũ [p] ad querelam.

Si autem minores sint non querentis hæredes, siue maioris, siue minoris: quinquennium habeant solummodo ad mouendam querelam non numeratæ pecuniæ: sufficiente eo tempore, & non expectante exitum [q] omnium minorũ temporũ [r]: quod nos ad præsentem legem [s]

Quando scriptura est necessaria: vide in ca. j. in iij. gl. extra, de cen. li. lib. vj.

¶ Halcãder modo prius in animo reponat nulla id ratione valere posse contra eũ, qui quod querela aduersus ipsum facta sit, ignorat.

[a] In literis est: .no. querelam non numeratæ dotis in scriptis fieri debere, sic & in attestatione filiis furiosis facta: vt j. vt cũ de appel. cog. §. si quis de prædictis. sic etiam in libello est scriptura necessaria: vt s. de exhibea. §. sancimus. col. v. & C. quando lib. prin. da. per totum. sic & C. de mand. prin. l. j. regulariter autem etiam sine scriptura: v C. de pa. l. pactum. Item no. ꝙ si fiat in iudicio. debet innotescere mulieri, vel ei qui dotẽ cõscripsit. sic & j. de litigiosis. §. omnẽ vero. in prin.

[b] Valere modo. s. mulierẽ, cũ ignoret: vt subiicit.

[c] Generaliter. repetit breuiter quæ dixit, & addit parum j. s. de tribus mensibus. & no. ꝙ hic sumitur authẽ. quæ est. C. de dot. cauta non nume. pecu super. l. si.

[d] Ad decem. non est exclusiuum. Io.

[e] Querelam. scilicet dum viuit.

[f] Transcurrerit. vel transierit. Acc.

[g] Et non queratur. id est, contestationem secundum quod supra dictũ est, intra tẽpus non opposuerit.

[h] Restitutionẽ. hanc restitutionẽ putat Io. quod suo iure habeat minor & si eã non petat, sed directe hanc exceptionem proponat. sed hæc litera aperte dicit cõtra. vnde secus puto, ꝙ scilicet petatur per officium iudicis: vt ff. de mino. l. quod si. in fin. & hic cum scripsit se dotem accepisse post confectionem dotalium instrumentorum: si vero ante cõfectionem, nõ est necessaria restitutio: cum except. habeat iure communi sicut quilibet maior. Sed certe licet habeat exceptio. iure communi, tamen restitui potest, secundum Azo. vt ff. de minoribus. l. in causæ. ij. §. Pomponius. Accursius.

[i] Transcendat. s. ius commune vsque ad ann. xij. vltra xij. non audiatur.

[k] Nuptiarum contractarũ secundum M. arg. C. de nupt. l. sancimus. & sic poterit opponi intra xxxvij. ann. vna die minus si ponas maritum in vltima die xxv. ann. contraxisse. vel dic contrahendarum, secundum Bul. vt probatur per hæc verba, nouimus enim eos, &c. & sic vsque ad vicesimumseptimum annum vna die plus. nam à xv. an. completo in antea fit computatio. Item contra M. facit aperte hic, vt dicit. & si quidem sit maritus intra ætatem, & non queraẽ. nam & ex hoc oportet intra ætatem tempus exceptionis cucurrisse, & eum non fuisse conquestum, quod nunquam dici potest eo casu, quando in vltima die xxv. ann. contraxit, cum non posit exceptio tam breui tempore finita esse. scilicet vna die. Sed non attenditur secundum M. nisi quod concesio fieret intra ætatem. sed certe imo est attendendum etiã, quod sit præscriptio completa: vt prædicta litera dicit, & sic etiam secundũ eum cũ diceret: vsq; ad xxxvij. annos produci oportet quod tantum sit intra xxv. antequam potuerit exceptio cucurrisse. & ita anno xxv. vsq; ad xxxvij. annum vna die minus ad plus proceditur, etiam secundum M. Sed nos Bu. sententiã. probamus.

[l] Quindecim annorum. de consuetudine forte, aliud de iure: vt instit. de nup. in prin.

[m] Intra vicesimũ septimum. id est citra, vel secundum Ioan. etiã, pone proprie.

[n] Tempus. xij. s. anno.

[o] Habere. scilicet maiores.

[p] Annum. speciale. nam habere regulariter quis debet, quod defuncto superat secundum omnes. Azo.

[q] Exitum. id est, non considerabimus, quantum morienti vel successori suo superest tẽp᷑.

[r] Temporum. nã semper tempora prædicta seruabimus.

[s] Ad præsentem legẽ. sunt ergo hic minori sex specialia. Primum, vt licet hæc præscriptio sit tẽporalis, scilicet anni vel trium mensium: vt s. proxi. tamen currit minori. vnde restitutio necessaria est, vt hic: alias contra: vt C. in quib. cau. in integ. restitu. non est necessa. l. si. sic est in quibusdam aliis casibus speciale: quod dic: vt s. de hære. & Falcid. §. pupillus. Secundum, quia alias restituitur minor intra tempora constituta à iure, scilicet xxx. an. vt C. de temp. in integ. restit. l. si. hic autem intra xij. an. Tertium quia alias incipit quadriennium elapso xxv. ann vt ff de mino. l. interdum. hic autem à tempore nuptiarum contractarum secundum M. vel contrahendarum secundum nos. Quartum, quia maior minori succedens habet quadriennium: sed hic habet annum quantumcunq; supererat defuncto. Quintum, quia minor minori vel maiori succedens habet sua tempora ratione suæ ætatis: & postea quadriennium. hic autem quinquẽnium est. Et sextum quia hoc quinquẽnium currit in minori ætate huius succedentis adeo, vt non restituatur: alias contra: vt ff. de mino. l. etiam ei.

Minor plura specialia habet.

Muliere

mouit. muliere nãq; [a] cõiuncta quarto & decimo anno, post vicesimum [b] annum mortis patris abutens minori ætate, mouebat [c] quidem contra matrem [d] non numeratæ pecuniæ obiiciens rationem post quartum & vicesimum nuptiarum annum. quod nos iudicantes curauimus, & propter has circunstantias, & ętatem minorum in quinquẽnium in præsenti decernimus lege: illo videlicet nõ numeratam pecuniam obiiciente, qui scriptus fuerit dotẽ suscepisse, & secũdum sua tempora, siue perfectæ ętatis sit, siue minoris causa iudicanda. Valente hac lege super iis, quæ postea futuræ sunt nuptiis. super iis enim, quæ constant, siquidem residuum est decẽnium, aut non minus biẽnio, hoc habeat tempus in non numerata pecunia, quod † ei etiã post transmissionem dabit. Si verò aut minus ei biennio reliquum est tempus, aut etiã excessit totum decenniĩ tẽpus: tũc ipsis quidem biennium damus ad querelã non numeratæ pecuniæ: eorum autem hæredibus & post solutionem matrimonĩj intra tres menses, vt per omnia eis iustitiã seruemus. Quæ igitur placuerũt nobis, & per hanc sacrã declarata sunt legẽ, tua celsitudo manifesta omnibus facere festinet.

TITVLVS I.

NEQVE VIrum, quod ex dote est, neque mulierem ex sponsalitia largitate lucrum proprium habere, sed seruare dominium filiis. Et si vel ad secundas nuptias veniant, vsufructu solo [f] in lucro consistente: & vt repudio transigentes nuptias, lucrantes aut dotem, aut ante nuptias donationẽ, & ipsis similiter dominium seruẽt filiis, vsum habente persona cogenda filios alere [g]. si verò bona gratia soluantur nuptiæ, & videantur occasione damni detineri quędam: & hac arte † perimẽdæ, quæ detinentur, & filiis seruentur [h].

COLLATIO VIII.

Matrimonio soluto morte, diuortio, vel bona gratia, lucrum dotis vel donationis propter nuptias debet seruari liberis illius matrimonij, quò ad proprietatẽ, vsufructu solo à lucrante retento: & quod ab altero coniugum quæritur, retinetur: his obtinentibus siue coniuges ad secunda vota transierint, siue non. Bar.

Imper. Iustinianus A. Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconsule ordinario, & patricio.

EA quidem, quæ semper idẽ se habent, legibus non egent variis, simplicitatẽ, & quod sine [i] vllius diuersitatis mistura est, continuè possidentia, & vtentia legibus sempiternis ac sacris nulla correctione egentibus. Quod autem secundum nos est in redũdationis comprehensum tumultum [k], gubernatiua indiget sapientia, ex legibus superueniente negotiis [l]. Vnde quoniã nos neq; ad iudicia [m] segnes, multis interpellantiũ causis, singulis quidem medemur, comprehẽdentes autem vnãquanq; quæstionẽ dubitatã à nobis, & iudicibus nostris, per legislationẽ, quæ oporteat agi generaliter in vnaquaq; quæstione, exponimus. Itaq; illud ante omnia visum quidẽ est forsan esse priscis legislatoribus nõ sine quadã diuisiõe: nobis autẽ putatũ est bene se habere temperata lege ad simplicitatẽ causam transponere, et nũc inchoante, & nihil perscrutante horũ, quæ prius terminata sunt [n]: quoniã & nobis ipsis pridẽ nõ displicentibus [o] de hoc ipso quæ legibus visa sunt meliora secunda (nuptialibus, namq; lucris siquidẽ aliquis coniunctorum seruauerit pudicitiam, manentibus apud ipsos validè, & eorum substantiis infixis: si verò veniat ad alterius personæ coniunctionem, ex prioribus nuptiis filiis seruandis [p]) simplici [q]

a Muliere nãq;. mulier nupsit viro habenti xiiij. an. ex eo cõcepit: & durauit matrimonium per quatuor annos: deinde vir decessit: & post mortem eius elapsi sunt xx. anni: & tunc agit de dote mulier, sed filius, quem ex dicto marito habuit exceptionẽ opponit ratione suæ ætatis: & sic post xxiiij. an. à tempore cõtracti matrimonij. & dicit mulier eadẽque mater quod nõ potest, cum tantum quinquẽniũ habet post mortẽ patris.
b Vicesimum. alias xxx. & ita dices durare matrimo. xiiij. an.
c Mouebat. s. filius defuncti.
d Contra matrẽ. scilicet marito maiori vel minori.
NEQVE VIrum, quod ex, &c.
e Vel. pro etiam.
f Solo. & non proprietate, & hæc prima pars expeditur. j. eo. vsque ad §. illud.
g Filios alere. & hoc expeditur. j. e. §. illud. vsq; ad §. fi. qui incipit, nouimus. Accur.
h Seruẽtur. & hoc expeditur. j. eo. §. fi.
EA quidem. Quod sine. id est, subaudi.
k Tumultum. i. redũdat in tumultũ: quia adhuc vacillant apud hoĩes.
l Negotiis. datiui casus est.
m Iudicia. subaudi circa. Accur.
n Terminata sunt. i. statuta ab aliis principibus & à nobis ipsis. Al.
o Non displicentibus. i. non displicuerũt secũda, quæ visa sunt nobis meliora legibus primis. s. tractantibus de hac materia. &

† Alias, quod & etiam restitutio in integrum dabit.

sic participium in verbũ resoluitur. sic not. q; corrigit seipsum. sic. s. de nuptiis. §. j. coll. iiij. & j. vt fratrũ filij. in prin. coll ix. lex em antiqua idem quod hic dicit: vt C. de sec. nup. l. quoniã. § fi. & l. hac edictali. §. fi. sed alia. s. de nu. §. si vero. distinguit. nũc aũt dicit indistinctè: sed per aliã. j. vt fratrũ fil. coll. ix. distinguit: vt iam dices. Acc.
p Seruandis. lucris.
q Simplici. hac scilicet,

Corrige seipsum licet.

† Parti.

quadam & meliori lege duplicem hanc placuit interimere. Si enim ſecundis[a] miſta nuptiis mulier aut etiam vir fortè ad ſecundã reſpiciens coniugẽ, quę ex morte lucrata ſunt, aut etiam ex repudio fortè, ſeruat filiis (cum vtique forſan & aliÿ erunt eis filÿ ex nuptiis ſequentibus) quomodo iuſtum eſt eos, qui in ſolis filiis[b] legitimis moriuntur, non ſeruare eis lucra ex mortuis eorum parentibus, ſed aliis[c] ea tranſmittere? Scilicet quid erit pretioſius[d] filiis[e] apparentibus non ingratis? Propterea igitur ſancimus, ſi mulier moriatur, & eueniat lucrum fieri viro dotẽ hanc omnino ſeruare filiis, ſiue ad ſecundas veniat nuptias, ſiue etiam[f] non. Et ex diuerſò, ſi mortuus fuerit vir, mulierem antenuptialis donationis lucra[g] propriis filiis ſeruare: vſum quidem lucrorum ex nuptiis apud eos conſtitutum[h]: proprietatem verò eorum filiis omnino ſeruandam: iis, quæ ſuper parentibus ad ſecundas venientibus nuptias ſancita ſunt, in ſuo ordine ſeruandis. & hoc valere matrimoniis quocunque modo ſolutis, ab hodierna die, & in omne[i] tempus quod ſequitur, & his matrimoniis, quæ iam ſoluta ſunt quidem, ſiue morte, ſiue quolibet alio modo, adhuc autem pendente[k], eò quòd vnus ſuperſtes ſit. Nam ſi ambo defuncti ſint, hoc hæredibus non damus: ſed tanquam ſemel terminatum, veteribus relinquimus legibus. Illud certum eſt, quia dum ſemel fuerit filiorum, & proprietatem lex deferens eis præſtiterit: tunc in ſucceſsionibus & aliis acceſsionibus,[l] ita & in his erit: ſicut & in prioribus ſancitum eſt filiis, qui propter ſecundas nuptias parentum, lucrum aliquod ex legibus ſunt potiti. Illud quoque ex quadam cauſa denuntiatum[m] nobis, ad legiſlationem deducere exiſtimauimus oportere. Quia enim † tranſegerunt quidem inter alterutros[n] & vir & vxor: filios autem, qui eis erant ex matrimonio, deſpexerũt eos ambo, & circumibant mendicantes[o]: propterea iudicauimus vehementiori[p] quidem fortè † conuenti[q] & melius ſe habenti vti lege: vt timore ſcilicet pœnarum quieſcant aut lucrorum[r] cauſa iniuſtorum matrimonia dilacerare, aut etiam proprios negligere filios. Si enim omnino aut per tranſactionem[s], aut per modum[t] alium ſeparetur matrimonium: ſi quidem non ſunt filÿ: maneant priora in ſuo ordine. Si verò filÿ exiſtentibus fiat hoc, & neque filios erubeſcentes[v], dent tamen occaſionem ſpontaneam & tranſactionis, & per conſenſum factæ, aut etiam inuitæ, forſan peccante † viro, aut committente † digna amiſsione[x] antenuptialis donationis, aut muliere[y] digna caſu[z] dotis: neq; vir dotem lucretur, neque mulier antenuptialem donationem: ſed repente caſu præcedente, aut dotis, aut antenuptialis donationis proprietatis lucrum mox ad communes veniat filios, & eorum fiat, vſu ſolo apud tranſigentes manente: cogendo tamen eo, qui vſum lucretur, filios ex eo matrimonio & alere, & alia omnia miniſtrare eis ſecundum lucratæ ſubſtantiæ menſuram[a]. Nouimus autem aliquid etiam tale factum: quia & bona gratia diſſolui matrimonia, & recedere[b] quidem ante-

ſcilicet, quæ eſt melior antiqua duplici.

a Secundis. ſ. parentibus.

b Solis filiis. ſ. exiſtentibus ex primo matrimonio.

c Sed aliis. ſ. extraneis.

d Pretioſius. quã huiuſmodi lucra ſupradicta eis ſeruari à parentibus.

e Filiis. ſ. prænominatis.

f Siue etiam. ſed hodie cõceditur viro & vxori virilis portio ſecundũ numerum liberorum: vt aliquid amplius ſit ei, quæ non nubit, quã ei, quæ nubit. & ſic in iſta per alium determinatur et corrigitur: vt j. vt fra. fil. §. quia verò colla. ix. quæ eſt contra.

g Lucra. ſ. ſancimus ſeruare.

h Conſtitutum. dicimus.

i Et in omne. ſ. lucrum. Al.

k Pendente. ſ. matrimonio: qa vnus coniugum ſupereſt vt ſubiicit. & ſic trãſit de plurali ad ſingularem. Azo. cum dixerit prius matrimoniis: nunc matrimonio. & ſecũdum Al. dicit ꝙ pendet ſuperſtite illo, qui fecit lucrũ. & ſic no. quod dicitur pendere matrimonium vno tãtum ſuperſtite. Ac.

Matrimonium vno tantũ ſuperſtite pendet.

l Et aliis acceſsionibus. hypothecarum, quam in bonis ſeruãdis eas poſſunt vẽdicare filij: vt C. de ſecũ. nup. l. hac edictali. §. vlt. fructus ſunt eius ſeruat. Accur.

m Denũtiatum. ſ. à nobis. Accur.

n Alterutros. i. inter ſe vel adinuicẽ diuerterint.

o Mendicantes. ſ. filij.

p Vehementiori. i. duriorem pœnã inferente. Accur.

q Conuenti. quaſi dicat conuenienti ſuper interpellatione forte ad id, quod melius ſe habeat. Accurſius.

r Lucrorum. lucra iniuſta ſunt lucrantibus propter ſolutionem matrimonij: vñ filio applicat̃ ꝓprietas: vt ſubiicit. j. Azo.

s Per tranſactionem. quia vnus cõiugum cõmiſit delictum, quare ab altero ſit repulſus.

t Per modũ quia vnus repellit aliũ ſine cauſa: ſed in ſequenti. §. nouimus. loquitur quãdo bona gratia.

† Haloã. trãſierũt.

v Erubeſcentes. ſ. parentes. & dic ꝙ filios, eſt accuſatiui caſus: & conſtrue ſic: & parentes non erubeſcentes filios dent actiones. &c.

† Haloã. conuenienti.

x Digna amiſsione. i. quia vir commiſit ea ꝓpter quæ eſt dignus, vt donationem amittat. & idẽ in vxore ſubiicit, & ſi nõ cõmittat ſecundũ Azo. vt j. §. ꝓx. dicit. Ac.

y Muliere. repete committente.

z Caſu. i. amiſsione.

a Menſurã. Not. ꝓxi. filiũ ali ſcdm ſubſtãtiam patris. quod facit ad id quod dicimus. ff. ad Mace. l. ſed iul. §. quod dicitur.

Filius ſecundũ patris facultates ali debet.

b Recedere. id eſt, redire

† Petente in vetuſtis & ſcriptis exemplaribus.

† Haloã. quæ tamẽ obtulit occasionem quasi &c. Princeps omnium patet est.

redire.

a Quasi damni. s. dati à viro vxori, vel contra.

b Hoc egit. id est, curauit.

c Dicimus autẽ. not. principem omnium patrem & legis: vt s. de incestis nup. §. dubitatum.

d Nihil. No. omnia intelligi remanere, quæ expresse non corriguntur, sic. C. de appel. l. præcipimus. in fi. et s. vt determinatus sit nu. cler. in fi. col. j. Accursius.

e DE APpellationibus.

f SVbiectorum. Sed quæ est differentia inter hunc titu. & s. de appella. & aliũ de iis, qui ingre. ad appellandũ? Respõ. primus de appella. tractat de prĩcipiis appellationum: secundus scilicet de iis, q ingre. tractat de fine. hic autem incidenter positus fuit, non ex proposito: sed ex quæstione tali facta: vt in prin. huius constitutionis qua dicitur breuiter, quod si pendente causa appellationis compromittatur in arbitros, tempus qđ ibi fuit, non nocet exercitio, quod fieri habet intra annũ vel biennium: vt. s. de iis, qui ingre. ad app. §. j.

g Patronus. i. aduocatus: vt C. de postula. l. quisquis. Accursius.

h Quia lege. vt s. de iis, qui ingredi. ad appel. in prin.

i Hesychium. i. auunculum siue patruum, qui vulgo dicitur theius: vt j. de hære. quæ ab intest. §. si autem defunctus. col. ix.

k Aduersarios. inter se vel inuicẽ. Accursius.

l Litem. principalis causæ. Accur.

m Additum. id

nuptialem donationem ad eum, qui conscripsit, dotem verò ad eam †, quæ obtulit: tamen occasione quasi damni [a] & aliarum causarum, auri quantitas non mediocris vtrique data est parti, vt non videretur hoc nuptiale lucrum, neque seruaretur filiis secundum de hoc leges: sed extrinsecus accedens quasi ex alia causa, lucrum fieret eius, qui accipere hoc egit [b]. Ideoque ex hac arte factam curantes læsionem, sancimus, vt vel si quid tale fiat, & adueniat alteri aliquod lucrũ: & hoc similiter seruari filiis, proprietate quidem mox veniente ad eos: vsu verò solo apud lucrantem constituto. Sic abstinebunt omni vitio: sic omni desiderio irrationabili: sic nec inuiti, nec sponte suis nocebunt filiis: sed erunt temperati: maximè quidem circa suam castitatem: deinde etiam circa matrimonij affectum, quẽ competens est habere eos, qui semel coniuncti sunt alterutris. Res est & castitate plena, & bonis moribus congrua, & paterno maternoque affectu plena, vt quod eis parentes sponte non seruant, hoc post hoc Deum, qui est communis omnibus pater (dicimus autem [c], qui imperium habet) per legem iis, qui à parentibus læsi sunt, seruet: vt hic quoque ea, quæ de lucris & successionibus pridem disposita sunt, teneant. nihil [d] enim eorum innouamus, præter illa sola, quæ expresim in hac lege conscripsimus. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet.

TITVLVS II. DE APPELLAtionibus [e].

Si in medio causæ appellationis ad arbitros itum sit: licet decies millies biennium cucurrerit, non impeditur quis appellationem prosequi, nisi finito tempore compromißi bienniũ sit elapsum. Angelus.

Impera. Iustinianus A. Ioan. in gloriosissi. per Orientem prætoriorũ præfecto, iterum exconsule ordinario & patricio.

SVbiectorum [f] nostrum inter pellationes legũ nobis præbent occasiones, pro salute subditorũ, conscribendarum. Additionem nanque nobis quidam patronus [g] fecit: quia lege [h] volente appellantem, & per biennium tacentem, aut certè exercentem quidem, non tamen perexequentem appellationum cadere certaminibus, & confirmata sententia non posse vlterius procedere, sed ratam fieri vtrique sentẽtiam Hesychium [i] † autem & aduersarios [k] eius exercuisse quidem litem [l] apud pedaneum iudicem: additum [m] autem eundem Hesychium appellasse: & causam contigit recurrere ad tuam cognitionem: & dum lis in iudicio tuæ celsitudinis exerceretur, recessisse [n] quidem à certaminibus apud te gestis: arbitros autem elegisse communes ex conscripto [o], & apud illos concurrisse. & quædam exercuisse: posteaverò neglexisse quidẽ electos arbitros, non aũt persecutos apud eos motã litem, sed transacto biẽnio † vti aduersarios eius, quia non posit à condemnato exerceri in tuo iudicio talis lis: sed oporteret eam confirmari semel biennio transacto: illum verò propterea non persecutum apud tuam gloriam, eò quòd litem apud electos diceret arbitros.

Sancimus igitur † memoratum quidem negotium, ex quo hæc nobis sunt nunciata, nihil lædi ex cursu temporis [p], neque ratam esse iudicis sententiam semel appellatione data: sed & exerceri apud tuam gloriam, & terminum legitimum suscipere: etiam si decies [q] millies plusquam

est, condemnatum.

n Recesisse, dixit aduocatus. Hesychi.

o Ex cõscripto. id est, ex communi scriptura & voluntate arbitros elegerunt. Accur.

p Ex cursu temporis. No. non læditur ex temporis cursu, qui negligẽs non fuit: vt s. de appel. §. ij. & de iis, q ingre. ad app. j. & j. vt cum de appe. co. §. j. col. viij. & ff. de minor. l. intra vtile. & C. de inofficioso testamento. l. contra maiores.

q Si decies. sic. s. de hæred. & Falci. §. ad hoc.

Motæ.

† Haloã. aduersarios suos improbe hoc sibi sumpsisse in vsum.

† Ex hoc §. sumpta est authẽt. quæ est in per. l. ij. C. de tempo. ap. & incipit, Si tamẽ. in medio. & vide de materia huius authẽticæ in Spe cu. titu. de appella. §. nunc breuiter trãscurrẽdum ver. itẽ si lunt si tẽpori. vbi sunt con cor. iuris ciuilis & canoni.

a Motæ. per contestationem. & sic sunt genitiui casus.

b Non motæ. quia per contestationẽ non cœperat adhuc causa tractari apud iudicem appellationis: appellatum tamen erat.

c Bienniũ. secus forte in causa criminali: vt ff. ad Turpil. l. ab accusatione. & l. ij. & C. ad Turpilia. l. quãuis.

d Iudices. i. arbitros: vt s. posuit. & sic ponitur. C. de arbit. in prin.

e Iudicium. i. arbitrium. Accur.

f Credidit. id est confidit, quod debet arbiter sumere causam.

g Iudices. id est, arbitros.

h Schema. i. forma vel figura.

i DE TEstamentis imperfectis, &c.

Et hoc dicitur vsq; ad. §. quia vero.

k Rerum. repete testamentis factis. i. scriptis à filiis de diuisione rerũ corã parente facta de eius facultatibus: & subscripta. Sed P. hic scripsit malã esse hanc grammaticam & falsam: q̃a non tractat de testamentis filiorum inter parentes, sed econtra. Sed certe ita recte intelligit, quod pater iussit inter filios diuisionẽ fieri, & ipse subscripsit: vt j. eod. §. vlti. Azo. vbi hæc secunda pars expeditur.

l A Cõstãtino. Scripta. vt C. famil. ercisc. l. vl.

m Eas. id est, eam leges similes, vel dic causas.

n Existẽtes. i. supponere solennitati iuris communis respectu filiorum,

biennij tempus excesserit, aut excedat. Deinceps autem in omni negotio, in quo tale aliquid agitur & in medio motæ [a] causæ apud iudicem appellationis, aut non motæ [b] si aliqui eligantur alij, & propterea bienniũ [c] transeat, intra quod oporteat appellationis iudices litẽ decidere, & per quanlibet circunstantiam rursus reuertatur ad iudices [d] appellationis causa: aliis quidem omnibus liceat vti partibus, tanquam si eos non contigisset deserere quidem appellationis iudicium [e], ad electos autem venisse: non tamen posse vti, quòd biennium præteriit. Nam qui semel iudices alios delegit, non est iustum, vt taciturnitatem culpet eius, qui propterea læsus est: quia iis, quæ gesta sunt de electione iudicum, credidit [f]: & ideo non est executus neque compleuit litem illic, eò quòd apud iudices [g] illos sit exercitum negotium. Hæc igitur in omni negotio seruari apud tuũ forum volumus, & in omni alio, vbi secundum appellationis iudicatur schema [h]: quatenus nihil iniustè circa nostros subiectos agatur.

Si verò etiam postquã deseruerint electos iudices biennij transeat tempus: tunc confirmari volumus sententiam secundum constitutiones de hoc factas à nobis. quod etiam deinceps in omnibus futuris secundum hos modos negotiis valere volumus, aliis omnibus, quæ de appellatiuis certaminibus priscis dicta sunt legibus, & à nobis in legum conscripta sunt codicibus, in propria virtute manentibus.

TITVLVS III.

† DE TESTAmentis imperfectis [i] à parentibus in filios factis: & de diuisione rerum [k] à filiis coram parente: & de eius facultatibus facta & subscripta.

Volens in scriptis testari inter filios, si non est literarum ignarus, manu propria filiorum nomina, quotas & quantas, non per signa sed per literas totas designare debet, in quo libertas & legatum vxori & extraneis relinqui poterit. Angel.

Imper. Iustinia. A. Basso magnificẽt. sui. comiti deuotiss. domesticorum locũ obtinenti Ioannis gloriosiss. prætoriorum præfecti, iterum exconsul. & patricij.

A Constantino diuæ memoriæ lex scripta [l] est per antiquæ coniecturæ simplicitatem, porrò causarum varietas & natura eas [m] frequenter mutans, egere leges illas emendatione nostra præparauit. dicit itaque lex, oportere morientium voluntates, quando sunt parentes, omnibus modis inter filios tenere: † & tamen eos erubescit parentes existentes [n]: quia eis & clarã rerũ concedit [o] significationẽ dicens, & si nõ manifestæ sint eorũ dispositiones, apparuerint autem ex quibudã indiciis & coniecturis & qualibet scriptura: & sic eas valere [p]. & hoc in suis & emancipatis filiis. Insuper & Theodosius [q] decreuit [r], nõ in patribus solùm hoc disponẽs, sed etiam in matribus & ascẽdẽtibus vtriusq; naturæ. Hãc apprehendẽtes licẽtiã homines in tãtã ingressi sunt obscuritatẽ, vt diuinãtibus magis, quã interpretãtibus hæc egerẽt. Itaq; neq; personas scribentes [s], neque rerũ dicentes notitiam & fortè nec quantitatẽ, tñ dignãtur coniectu ris & verisimiliũ ratione talia [t] permittere. Nos igitur omnia clara [v] & aperta cõsistere volẽtes (quid enim † sic propriũ est legũ, sicut claritas, maximè sup defunctorũ dispositionibus?) volumus, si q̃s literas

quia, &c.

o Concedit. id est, remittit.

p Valere. hoc iure veteri videbatur vt ff. de leg. ij. l. pe ro. §. mater.

q Theodosius. s. constituit.

r Decreuit. vt C. de test. l. hac consultissima. §. ex imperfecto.

s Scribentes. id est, personis scribẽtibus. & sic de aliis accusatiuis hic positis, vt oẽs in datiuos casus conuertantur, & regantur à verbo p̃mittere.

t Talia. i. facere fieri testamentum.

v Clara. no. legẽ claram esse debere. & ideo cũ magna sit deliberatione: vt C. de legi. & consti. l. humanum. sic ff. de instit. l. sed & si pupillus. §. proscribere.

Inter

† Haloã. de extremis volũtatibus, & bonorum in filios diuisionibus.

Lex debet esse clara.

† Haloã. & in tantum erga ipsos (si parentes sint) verecunda est, vt obscuram etiam rerum designationem eis cõcedat, dicens &c.

† Vide pulchra dicta de legibus dist. iiij. c. in istis. vbi per beatum August.

sciens, inter suos filios [a] voluerit facere dispositionem [b], primùm quidem eius subscriptione tempus [c] declaret: deinde quoque filiorum nomina propria manu [d], ad hoc vncias [e], in quibus scripsit eos hæredes, non signis numerorum [f] significandas, sed per totas literas declarandas: vt vndique claræ & indubitatæ consistant. Si verò etiam rerum voluerit facere diuisionem, aut in quibusdam rebus certis, aut omnes, aut quasdam institutiones statuere: & harum inscribat significationes: vt eius literis omnia declarata, nullam vlterius contentionem filiis derelinquant [g]. Si tamen aut vxori, aut extraneis personis aliquibus voluerit relinquere legata, aut fideicommissa, aut libertates, & hęc propria scripta manu, dictaq; à testatoribus coram testibus, quoniam omia cõsequenter in dispositione posita ipsi & scripserunt, & volunt valere: sint firma: nihilo minuenda, eò quòd videantur in charta scripta, reliquã obseruationem [h] testamentorum non suscipiẽtia, sed hoc solum immutetur [†], quòd eius manus & lingua habent omnem virtutẽ chartæ præbitam [i].

Testamentum conditum inter liberos licet imperfectum, ita demum rumpitur per secundum, si testator designat expreßim corã septem testibus adhibitis nolle valere primum quod fecerit: & aliud solenne condidit in scriptis. vel sine scriptis. Ang.

Et si quidem vsque ad mortem maneat hoc schema [k]: nullus postea deducet testes, quia voluit fortè talem voluntatem commutare [l], aut conuertere, aut aliquid tale facere cui licuit rũpere quod factum est, & aliam facere voluntatem declarantem perfectam eius sentẽtiam, quam cõpetit valere. hoc enim concedimus ei agere [m], hoc ipsum expressim [n] significantem sub præsentia testium septem. quia etsi fecerit quandam talem voluntatem [o] non tamen eam valere vlterius vult, sed rursus vult aliam facere: & hanc aut in testamento perfecto faciat omnia testamẽtorum habente signa, aut in non scripta perfecta [p] voluntate: videri eũ defunctum esse prioribus infirmis factis ex secunda eius secundum perfectum testamentum aut voluntatem dispositione.

Si pater bona diuisit inter filios, & filij in diuisione scripserũt: & promiserunt eam ratam habere, vel simpliciter eam scripserint, aut etiam solus pater diuisionem factam inter liberos s. ripsit manu propria, rata debet haberi hæc diuisio. Ange.

Quia verò nouimus aliquos diuisiones faciẽtes inter proprios filios, & p̃parẽtes [q] eos [r] his subscribere [s]: & hoc schema suscepimus. Si quis enim diuidat proprias res, & ipsos filios euocãs, faciat subscribere diuisionibus ipsis, & ratas eas iudicare, & profiteri [t] filios hoc secundum hunc habere modum, sit & hoc firmum in huiusmodi rerum di-

[a] Inter filios. ergo vbi extraneo relinquit, tria exigũguntur, q̃ scribat: & p cõsequẽtiã, q̃ dicat idipsum qđ scripsit corã testibus. Item q̃ in fine ponat generalem clausulam exclusiuam: quæ dixi & scripsi, volo seruari in filiis. primum exigitur tãtũ, sicut in nouellis. Azo.
[b] Dispositionẽ. i. voluntatem in libro R.
[c] Tempus. scilicet declarandi. infra, proxi.
[d] Manu. s. scripta fuerint.
[e] Vncias. vbi in quotis partibus instituit. idem & si in certis rebus. vt subiicit. Accursius.
[f] Numerorum. signa numerorũ sunt hæc v. & x. & xx.
[g] Derelinquant. & sic valet. & not. q̃ vbi hæc solennitas fit, nõ oportet filiis subscribere, & alias fieri solennitates, de quibus dicitur. s̃. trien. & se. §. & q̃ sæpe. col. iij. vt patet ex continuatione quam fecit, videlicet de illa authẽ. ad istam: vt. C. de test. l. hac cõsultissima. in authen. q̃ sine. Itẽ no. q̃ tam hanc quam prædictã auth. s̃. de trien. & se. intellexerũt Io. & Bulg. & Azo, loqui quãdo paterfa. fecit testamẽtũ in scriptis. si autẽ condidit nũcupatiuũ, cur exigetur subscriptio, cũ ibi nulla sit. scriptura. ideoque ibi veterem legem seruat qñ fit nuncupatiuũ vt quoquo modo sufficienti iudicio possit probari veritas eius: vt C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. ex duobus tamen testibus maribus vel fœminis: vt ff. de mili. testa. l. Lucius. j. respon. licet alias fœminæ expellantur: vt ff. de testi. l. ex eo. & sic patet, quod tãtum in testamento in scriptis derogaẽ prædictæ leg. de testa. per istam. sed M. putabat in totum ei derogatũ dicens vt hodie nõ possit pater minus solenniter inter filios testari: nisi subscriptio fiat ab ipso vel liberis, vel omnia declaret per consequentiã: vt hic, & q̃ exigebat numerũ septẽ testium, vt in perfecta voluntate: quia & extraneis dicit posse legari.

† Alias, imitetur.

[h] Obseruationẽ. id est, subscriptionem testium & signaculorum.
[i] Præbitam. per linguã & manum testatoris.
[k] Schema. Istud dic secundum prædictum schema.
[l] Commutare. quam prius disposuerat.
[m] Agere. i. voluntatẽ mutare si vult.
[n] Expressim. ergo sunt duo necessaria, vt rumpatur testamentum prædictum. s. quod dicat expresse se pœnitere testamenti, & illud mutare: vt ff. de legatis. iij. l. si quis in prin. quod valet notare ad rescripta contra ius elicita, q̃ valeant si expressim dicatur non obstante. l. tali. Item secundum est necessariũ, quòd aliud perficiat: vt insti. quibus mod. testa. infir. §. si. — Testamẽtũ vt rumpatur duo requiruntur.
[o] Voluntatem. s. minus solẽnem inter liberos.
[p] Perfecta. hęc solẽnitas forte exquiritur, cũ extraneos instituit hæredes in secundo testamẽto: non filios: vt C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto.
[q] Præparantes. scilicet patres.
[r] Eos. scilicet filios, vt subiicit.
[s] Subscribere. s. filios, vt subiicit. Accur.
[t] Profiteri. s. faciat filios quod eas sic tenebunt.

Diuisio

uisione [a] secundum nostram constitutionẽ, quã ob hoc posuimus: quam in omnibus, quæ in ea cõtinentur [b], firmã esse per hanc legem sancimus. Si autem & in diuisione [c] ipse subscripserit [d], & clara omnia per subscriptionem suã fecerit: sit & hoc ratũ: quoniã & hoc iam nostra legislatione [e] continetur. Palàm verò est, quia in talibus casibus valebit hæc lex, quoscunque postea moueri contigerit. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua gloria cognoscẽs, omnibus faciat manifesta: vt nullũ lateant, quæ rectè & prouidenter pro nostris subiectis sancita sunt. Datum Calen. Ianuariis Constantino. domini Iustiniani P. P. to. imperij anno xiiij. Basilio V. C. Cons.

TITVLVS IIII.

DE RESTITVtionibus [f].

Hæres rogatus restituere quicquid de hæreditate superest tempore mortis, de tribus partibus hæreditatis sibi relictæ potest facere quod vult: quartam autem imminutam debet relinquere: nisi in certis casibus hic expreßis. Item ab hæredibus debet præstari satisdatio de fideicom. portione reddenda, nisi à testatore fuerit remissa. Bartolus.

Impera. Iustinianus A. Basso magnificentiss. comiti deuotiss. domesticorum locum tenenti Ioannis gloriosissi. sacrorum prætoriorum præfecti.

NEgotium audiuimus pro testamento, dubitato †: quod [g] etiã interpretari iustũ [h] existimauimus, & lege comprehendere certissima: hoc qd' nostræ consuetudinis est in negotiis motis ex legibus optimis accipere occasiones. Filios enim quidã suos instituens hæredes, deinde alter utris eos filiis nõ existentibus substituere volens: iussit, si cõtigerit aliquẽ eius filiorũ, & hæredẽ † futurum sine filiis humanã soluere vitã, post exceptionem horũ, quæ ex lege debẽt ei, ex eis [i] quæ ab eo [k] relinquebãtur ei rebus, reliquas oẽs res & iura quæcũq; apud eum in tempore mortis inuenirentur, venire, & restitui ex his superstiti, aut eius filiis, si etiã ipse moreretur, omni cessante inter eos propter memoratam substitutionem cautione & fideiussione in his, eo moriẽte [l]. & vno quidẽ eius filiorũ & hæredum filios habẽte, alio verò manente sine filiis: prohibet eum, qui sine filiis est, is qui filios habet, vti [m] rebus, vtpote eas deterente [n] †. at ille vtens verbis testamenti, quia quicquid inueniretur in tẽpore mortis apud eum, hoc eum restituere iussit: secundum hoc vult schema, licentiam habere, vti rebus sicut voluerit, nulla prohibitione de eorum gubernatione illata ei. Nos igitur sumentes ex hoc occasionem, existimauimus oportere & antiquã definitionem [o], & deinceps discretionẽ hanc quidem definire, hanc autem puram hominibus reponere, & propterea lege causam comprehendere, vt discant homines omnem legis ordinem, cum quo competit talia & discere, & iudicare. Nouimus igitur apud Papinianum sapiẽtissimum dictum in decimonono libro eius quæstionum, vbi permittit alienationes in tali casu: illud solùm velut ex studio in ænigmate [p] proponens, vt tunc oporteret prohiberi alienatiões, cùm ad soluendum [q] fideicommissum ex studio, qui hoc oneratus [r] est, ad alienationem venit, & tanquam philosophatus inter Imperatores Marcus tali quodam proposito casu,

a Diuisione. nec enim aliquem instituit vel exhæredauit: sed res singulares vnicuiq; assignat: sicut in codicillis solet fieri. vnde neq; consequentia literarum: vt. s̃. neq; testibus est opus: duntamen de scriptura et subscriptione vel per testes duos vel p confessionẽ partium constet. Acc.

b Quæ in ea continentur. quæ est, de trien. & se. §. illud. & §. qd' sæpe. colla. iij. non dicit quid extraneis possit relinqui.

c In diuisione. facta aliis: vt cõsonet supradictis. Azo.

d Subscripserit. scilicet solus vel cum filiis. P.

e Legislatione. s̃. de trien. & semis. coll. iiij. §. & illud.

f DE RESTItutionibus.

Sed quæ est differentia inter hunc titulum, & suprà de restit. & ea quæ pa. col. iiij. & illum infra, de re. fideicõ. & nomine fa. coll. ix. Respõ. in isto fit restitutio in morte restituentis. item rerũ quæ supersunt, in superiori fit statim vel prout voluit post testator. Item omniũ excepta quarta, vt colligitur hæc differentia duplex infra. e. §. nobis. in princip. inferiori autem de resti. fideicom. dicit de quodã testamẽto & codicillo in quo singularia fuerũt relicta legata, & per fideicõ. fuit rogatus, qui habuit, vt non alienet, non principaliter de restituendo sed si alienet ad aliquem perueniant: vt in titul. ibi patet. Azo.

† Id est, controuerso.

g NEgotiũ. Quod. s. negotiũ, vel testamentum.

h Iustum. alias in libro Azo. dignũ.

i Ex eis. alias ex his.

k Ab eo. s. testante. Accur.

l Eo moriente. i. eo patre mortuo.

† Alias, hẽredum.

m Non vti. in lib. Azo. non est, non. & idem est sensus.

n Deterẽte. à detero deteris. vnde vestes detritæ. i. deterioratæ.

† Alias, deferente. malim autem in accusatiuo vtrumuis legere.

o Definitionem. quæ definttio. j. ponitur secundũ Papiniani dictũ, q; responsum inuenies inst. de fideic. hær. §. sed quia. & ff. ad Treb. l. Titius.

p In ænigmate. i. in obscuritate: q̃ nõ põt sciri, qñ fecit causa interuertendi fidei. vel nõ.

q Ad soluẽdum. i. annihilandũ. Ac.

r Oneratus. s. fideicom

viri boni arbitratum videri inesse talibus [a] verbis disposuit [b]. Nobis ergo rectè visum est, hãc ita disponere legislationem, vt si quidẽ vniuersaliter aliquis dicat restitutiõem fideicommissi: hæc tenere, quæ in talibus decreta sunt: & à nobis iam sancita [c]. Si verò tale sit fideicõmissum, quale subiacet [d]: & ea, quæ inueniuntur seu remanent in tempore mortis, testator submittat sola in fideicõmissum: tũc indefinitè dictum prioribus [e], sub quadam legitima deducere diuisione & ordine [f]. Si quis enim hoc, aut etiã aliqd aliud tale dixerit: sancimus, vsque ad Falcidiã solũ suæ institutionis necessitatẽ habere seruare eũ, qui oneratus est fideicommissi restitutiõe, & non posse aliquid penitus [g] ex illa minuere sufficiens existens [h]: sed hæredi quidem supersint tres partes: illi autem quartæ solius relinquatur ratio. Non enim concedimus ei, qui grauatus est, etiam donationibus vti aliquibus: & forsan ex studio (quod Papinianus dicebat) interuertendi fideicommissi causa, vt etiã quarta minuatur institutionis eius: sed hoc omnino relinquere fideicõmissum, aliis omnibus in eius positis potestate. & licentiam habere eũ his sicut voluerit vti, quemadmodum perfectis dominis competit. Si verò & ipsam quartã [i] is, qui grauatus est, contingat: necessariũ est perscrutari causam secundũ quam hoc egit. & si quidẽ aut dotem voluerit dare [k], aut sponsalitiam [l] largitatem, aliã nõ habens [m] substantiam: oportet ei hoc permitti agere, hoc videlicet, qđ nostra continetur iã lege: in qua ei omnino non negauimus talem diminutionem. Si verò & in captiuorũ redemptionẽ (hanc enim excipimus [n], & dicamus [o] deo causam) & hoc licentiam eũ habere facere, & minuere etiã quartã pietatis ratione: ꝙ omnium nobis pretiosius videtur. Si verò contigerit, neque ipsum habere ex aliqbus causis vnde faciat [p] expẽsas: ex tali restitutione etiã has facere damus ei licentiã (hoc qđ & testator permisit) quod relinquetur, omnino hoc volẽs ad restitutionẽ trahi, & quasi aliquis dicat ex hoc, qđ remaneret, ei restitutionẽ fieri. Si autem nulla talis subiacet occasio: necessitatẽ habere omnino quartã partẽ propriæ institutionis seruare, & tali [q] & aliis [r] restitutionẽ donare. Si tamen aliquid expẽderit habẽs vnde supplemẽtũ faciat: ex illo suppleri quartã, et per nullã [s] causam hanc minui. Si verò contigerit [t] quartã, & non habeat [v] ad supplemẽtũ aliam substantiã: tũc damus ei & contra emptores, aut aliter accipientes res, in rem [x], & hypothecas [y] ex authoritate huius legis, vt liceat cõplere sibi fideicõmissum ex rerum vendicatione: hoc quod in legatis iam dedimus: [z] & ex constitutione in rẽ ei donantes, & fideicommisi persecutionem. vnde & cautionem fidecommissarius dabit non minus quartam seruare:

deicommisso. Al.

[a] Talibus verbis. scilicet quæ tempore mortis inueniuntur: vt s. eod. ti.

[b] Disposuit. vtrũ interuertendi causa fideicom. fecerit vel non: vt ff. ad Trebel. l. Titius rogatus. & ff. de vsu. l. iij. §. nonnunquã.

[c] Sancita sunt: vt s. de rest. & ea quæ pa. §. j.

[d] Subiacet. id est, quale est in casu nostro.

[e] Prioribus. i. à prioribus. s. Papiniano & Marco. Accurs.

[f] Et ordine. s. visum est disponere.

[g] Penitus. alias amplius.

[h] Existens. i. si ipse diues est per se, alias secus: vt j. eo. §. si verò contigerit. & sic nota, qđ tres partes sibi assumit, & hãc quartam solam restituit fideicommissario, sed quando de tota restituenda rogatur, tunc quartã sibi, tres partes fideicõmissario det: vt C. ad Treb. l. j.

[i] Ipsam quartam. quam debet restituere. & dic cõtingat, id est, tangat.

[k] Dare. s. pro filia vel nepte, quam necesse habet dotare: vel dic reddere alicui. vtrũq; enim esse potest. Sed si dos data desinat esse dos, vt soluto matrimonio, nunquid redit in causam restitutionis? Resp. non ar. ff. ad Treb. l. heredibus. §. fin. & l. mulier. §. fi. & eodẽ modo rñ. si hoc idẽ quęratur in illa cõstitutiõe. s. de resti. §. quamobrem. col. iiij. nã & ibi pro dote diminui de restitutione permittit.

[l] Spõsalitiã. i. do. propter nuptias.

[m] Non habens. idoneam. s. ad dotem siue ad donationem sponsalitię largitatis. Accurs.

[n] Excipimus. quando. s. non habent aliunde forte: vt s. dixi. Itẽ nunquid ecclesię simili modo dari poterit res huiusmodi? Rñ. non cũ hoc non sit specialiter dictum. ar. s. neq; virum, ꝙ ex do. §. fi. in fi. ista col. Item no. ꝙ aliqua pro captiuis * alienãtur, quę alias nõ alienãtur. sic. j. de ecc. ti. §. interdicimus. col. ix. & C. de sac. san. ec. l. sancimus. in fi. Item in precedẽti dicto no. ꝙ ob dotẽ fit alienatio, quę alias nõ fieret: vt s. de resti. §. quãobrem. Acc.

[o] Dicamus. i. dedicamus.

[p] Faciat. ad sui sustentationem, vel egentem sobolem: vt in nouell. Azo. Et sic not. ob impensas permitti: ꝙ alias non fieret: vt ff. de petit. hæred. l. hæredes.

[q] Et tali. occasione qualis dicta est. Azo.

[r] Et aliis. similibus. q. d. prædictis modis poterit donare, non alias.

[s] Per nullam. dissimilem prædictis.

[t] Contigerit. id est, tetigerit.

[v] Non habeat. s. nunc: habebat tamen tunc, cum consumpsit, alioqui cõtra. Azo.

[x] In rem vtilem. etiam non restituta hæreditate: quia fideicõmissario in alienatis dico eam non esse necessariam. Azo.

[y] Hypothecas. in rebus, quę fideicõmisso non cõtinentur, & fuerũt defuncti. nã rei meæ non habeo hypothecã: vt ff. de pig. act. l. si rem alienã. Vel dic vtile dominiũ non repellit hypoth. vt C. de iure dotium. l. in rebus. directe contra. Ac.

[z] Dedimus. vt C. comunia

Captiuitas aliquo habe fauorem.

* Quod intellige de proximis: vt ff. de iu. do l. mutu. §. manente. & solu ma. l. qui uis. alio qui fidei commissa rius perpetuo excludi posset, secundũ Beluisi quem hic refert Bar to. Et ad de Pet. de Bel. pert in authẽt contra c rog. C. ad Trebelia Impẽsari ratiõe per mittit, qđ alias non

communia de leg. leg. j.

a Coniicere. i. seruare, sed est contra facere: & ideo non est faciendũ: vt hic & C. vt in pos. leg. l. in ipsis. & l. cum Archimedorã. Ac.

b Ipsis. hoc est ipsi. s. causæ, quæ præbuit, &c.

DE PRIVILEgiis, &c.

c VNã. Noster pater. Not. Iustinianũ filium Iustini. quod dic vt instit. de do. §. est aliud.

d Participiũ. nã nec aduocati: vt C. de post. l. nemo. vel in foro. Item neq; defensores ciuitatũ: vt C. de epis. audiẽ. l. iubemus. Itẽ neq; in aliqua dignitate: vt C. de Iudæ. l. fin.

e Vti. pro vt.

f Et nos. hic accipe sicut. s. positũ. & supple sicut ipsi fecerunt: ita nos.

g Lãguent. i. languendo sequuntur & morantur in secta Dioscor.

Hæreticus quis sit. h Sãctæ Dei. No. esse hæreticum, qui nõ est ecclesiæ mẽbrum. & facit ad hanc constitutionẽ in decretis xv. q. vij. c. vlt. & C. de hær. & man. l. ij. & iiij. q. j. c. ij.

Nomen facto deficiente parum prodest. i Imposuerint. No. parũ esse habere nomen, nisi etiã factũ habeatur: cũ nomina debeant esse consonãtia rebus: vt instit. de dona. §. est aliud.

k Amplectentes. accusatiui casus.

l Habere. nam in hoc priuilegiũ nõ habet: vt s. de æqua li. do. §. his consequẽs. & C. q̃ po. in pig. l. vlt. Accur.

m Dignos. imo omnia priuilegia orthodoxis præstita, hæreticis denegantur: vt C. de hære. l. j.

nisi & ipsam testator, sicut in pronunciato nobis facto prohibuit. Cùm enĩ ipse testator omnem non fideiussionem solùm, sed etiam cautionẽ relaxauerit: nos aliter disponere, non est morientis coniicere [a] voluntatem. Hæc igitur sit causis decisio, ipsi [b], quę prębuit quæstionẽ, & aliis omnibus, in quibus pendere contigerit casus testamentorum quidem factorũ, & testatorũ quippe defunctorum: nondum autem tali locum accipiente fideicommisso, sed adhuc eo, qui grauatus est, superstite. Et hęc dicimus non in filiis solũ, sed etiam in aliis cognatis & extraneis agere, in quibus omnino tale fideicõmissum relinqui contigerit. Tua igitur gloria omnibus hæc manifesta faciat nostris subiectis: vt sciant quemadmodũ cõpetat & viuere eos, & mori, & testari, & fideicõmissa relinquere, & alia agere, q̃ in talibus sunt sancita.

TITVLVS V.

DE PRIVILEGIIS dotis hæreticis mulieribus nõ præstandis.

Hæretici non possunt ad aliquã dignitatẽ vocari: & qui sint hæretici, hac lege notantur. Item mulier hæretica in sua dote nullum habet priuilegium prælationis, vel aliud, nisi ad orthodoxam fidem peruenerit. Ang.

Imper. Iustin. A. Ioanni gloriosi. Orient. præto. præfecto, iterũ exconsule ordinario & patricio.

VNã nobis esse in omni nostræ reipub. & imperij vita, in Deo spem credimus: sciẽtes q̃a hæc nobis & animæ & imperij dat salutem. vnde & legislationes nostras inde pendere competit, & in eam respicere: & hoc eis principium esse & mediũ & terminũ. Sicut igit̃ vniuersi, q̃ ante nos imperãtes, & maximè Leo pię memoriæ, & Iustinus piæ memoriæ noster pater [c], in suis cõstitutionibus, hæreticis omnibus interdixerũt, vt neq; vlla ipsi participarẽtur militia, neq; quodlibet in publicis curis participiũ [d] haberẽt vti [e] ne occasiõe militiarũ & publicorũ collegiorũ, sanctæ Dei catholicæ & apostolicę, ecclesię mẽbra viderẽtur vastare: ita & nos [f] ipsi hoc egimus, nostris cõstitutionibus hoc roborãtes. Hæreticos verò, & illi dixerũt, & nos dicimus eos, qui diuersarũ sunt hæresum q̃bus coniungimus & cõnumeramus, & q̃ Nestorij Iudaicã sequuntur vesaniã, & Eutychianistas, & Acephalos, qui Dioscori & Seueri mala secta languẽt [g], & Manichæi & Apollinaris renouantiũ impietatẽ: & ad hoc oẽs, q̃ nõ sunt membrũ sanctæ Dei [h] catholicæ & apostolicæ ecclesiæ, in qua oẽs concorditer sanctissimi episcopi, & totius orbis terrarum patriarchę, & Hesperiæ, & Romę, & huius regię ciuitatis, & Alexãdriæ, & Theopoleos, & Hierosolymorũ, & oẽs, qui sub eis constituti sunt sanctissimi episcopi apostolicã prædicãt fidẽ atq; traditionẽ. Igit̃ sacrã cõmunionẽ in catholica ecclesia nõ percipientes à Deo amabilibus sacerdotibus, hęreticos iustè vocamus. Nam licet nomen Christianorũ sibimet imposuerint [i]: verũtamẽ à Christianorũ se fide & cõmunione separãt, Dei iudicio semetipsos subdi cognoscentes. Quæ igitur de hæreticis prolata sunt lege, omnibus sunt manifesta. Nos aũt volẽtes orthodoxã amplectẽtes [k] fidẽ & eã defendẽtes, habere [l] aliq̃d amplius priuilegiũ iis, q̃ alienãt semetipsos à Dei ouili (quoniã neq; iustũ est æqualibus cũ orthodoxis hæreticos dignos [m] fieri priuilegiis), ꝓpterea & nũc ad pręsentẽ respeximus legẽ. Quia enĩ dedimus [n] priuilegiũ mulieribus dotiũ, vt ẽt prioribus creditoribus ꝑponãtur, & meliorẽ ordinẽ eas habere, & nec à tp̃e [o] supatas: i. donatiõibus aũt ꝓpter nuptias secũdũ tp̃a per q̃ fiũt, hypothecas habere [p], oĩbus in pñti facimus manifestũ per hãc sacrã nostrã legẽ,

n Quia enim dedimus. vt C. q̃ pot. in pig l. vlt.

o A tempore. id est ab iis, qui antea contraxerunt.

p Habere. nam in his

his priuilegiũ non habent: vt s. de æquali. do. §. his consequens. & C. qui po. in pig. ha. l. vlt.

[a] Factis & ita parcitur eis si volunt pœnitere[1]. Sed cõtra. C. de apost. l. ij. qui. in fi. Sol. aut illud speciale est in apostatis, aut hæc corrigit. Vel ibi de iis, qui iam fuerũt catholici: qui apostatauerunt: hic de iis qui nunquã nostram fidem prius cognouerunt: quibus est parcendũ à principe: vt C. de hære. l. iiij. in fi. Itẽ à Deo: vt C. de sũ. trin. & fide catho. l. fi. circa fin. Itẽ cõtra. s. vt cle. qui re. & cõ. col. v. in me. consti. sed ibi non suscipiũtur clerici redeũtes: quia grauaretur ecclesia in expensis pro surrogatis & reuertentibus: vt ibi dicit. Itẽ not. quod nisi pœniteãt, etiã à patribus hæredes non fiũt: vt j. vt cum de appe. cognο. §. generalem. col. ix. A.

[1] Cõcor. cap. j. iuncta gl. super verbo humiliato. ppe fi. extra, qui cleri. vel vo. vbi dicitur delictiveniam pœnitentibus non negamus.

DE NAVTI cis vsuris.

Ouimus. Hanc legẽ quidã non habẽt & non legitur.

[a] HAEC CONstitutio, &c.

Scilicet quæ est supra, vt eccle. Ro. secundum Io. vt legitur in nouel. nam dicit illã generaliter loqui in omnibus ecclesiis, & ideo generaliter corrigi. Sed nos intelligimus eam tantum de Romana ecclesia, & aliis eis suppositis. vnde dicas hic fieri mentionem de ea, quæ est supra, de sacros. eccl. l. fi. superior autẽ, vt eccl. Ro. & c. col. ij.

quia & hoc priuilegiũ, & tacitas hypothecas, & omnia alia, quæ mulieribus omnibus in diuersis priuilegiis à nostris legibus data sunt, illis damus solis, quatenus his fruantur, & vtãtur, q̃ diligẽtiã habẽt rectã, & adorandã nostrã fidẽ tenere (catholicæ dicimus & apostolicæ ecclesiæ) & participare in eius salutari cõmuniõe. Quæ eñ separãt se à sancta Dei catholica & apostolica ecclesia, & sacrosanctã in ea cõmunionẽ percipere nõ patiũtur à Deo amabilibus sacerdotibus: nolum⁹ omnino talib⁹ frui priuilegiis. Si enim se separãt à Dei muneribus, & à sacra cõmunione alienas faciũt: multò potius & nos non eas dignas fieri priuilegiis, neque ex nostris legibus frui permittimus continẽtia: sed sint eis inagressibilia omnino ex legibus beneficia, & omni priuilegio ex nostris constitutionibus eis dato priuabuntur. Licebit autem eis melioris sententiæ factis[a], & rectam veráq; amplectẽtibus fidem, & hac semper contentos, stabilibus perfrui muneribus & priuilegiis his in omnibus ditione valentibus atq; seruandis: principaliter quidẽ à Deo amabilibus episcopis & sacerdotibus, deinde à nostris administratoribus & iudicibus, siue sint maiores siue minores: & insuper à tua celsitudine, apud quam & præsentẽ facimus legem. Vnde cõpetẽs est, & iudices, apud quos aliquæ mouebuntur contra mulieres causæ, aut à mulieribus quędam priuilegia sibi vendicare volentibus, respicere ad præsentis nostræ legis subtilitatem: & si non inuenerit eas orthodoxæ fidei existentes, & percipientem sacrosanctam & adorabilem communionem in sanctissima catholica ecclesia & apostolica à venerãdissimis eius sacerdotibus: non permittere frui ex nostris cõstitutionibus priuilegiis. Quæ igitur placuerũt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legẽ, tua celsitudo cognoscẽs, causis apud eam motis seruare, & operi effectuiq; tradere curet, & per solẽnia edicta & pręcepta propria omnibus faciat manifesta, & in hac felicissima ciuitate, & in prouinciis: vt cognoscant omnes quanta, & quę nobis cura est, & verè circa dominum Christum verum Deum fidei, & nostrorum subiectorum salutis.

remanet in firmitate sua. & hoc probatur in iure canonico: vt extra de præscr. c. vigilanti. Quod

TITVLVS VI.

DE NAVTICIS VSVRIS.

Imper. Iustin. A. Ioanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconsule ordinario, & patricio.

NOuimus[b] ex denunciatione tuæ celsitudinis, legẽ fecisse iam de traiectitiis pecuniis, quæ manifesta facta est foro tuo. Sed quoniã postea aditiõibus nobis factis percipimus legẽ illã non valere: rescindi eam sperantes ex foro tuo: cognouimus autẽ eam & in quibuslibet prouinciis iam insinuatã: propterea sancimus, talem legẽ omnino vacare: & si cõtigerit etiam per prouincias eam destinari: nec ibi valere, sed inualidã esse. Sicq; volumus cãm procedere, tanquam si nec scripta fuisset memorata lex, sed secundum de talibus positas leges à nobis, negotia & æstimatione & sentẽtia potiãtur. Quæ igiť placuerunt nobis, & per hanc sacrã declarata sunt legẽ, tua celsitudo operi effectuiq; tradere festinet.

TITVLVS VII.

HAEC CONSTITVTIO [a] INnouat cõstitutionem quæ præscriptionem centum annorum venerabilibus locis dederat.

Quas actiones xxx. annorum excludit præscriptio, si loco religioso competunt, quadraginta annis tantum excluduntur: vsucapionibus triennij & quadriennij saluis manentibus. Angel.

Imper. Iustin. A. Theodoto Orien

talium præto.præf.

QVod medicamenta † morbis, hoc exhibent iura [a] negotiis. vnde consequitur, vt nonnunquam à iudicio discordet effectus: & quod credebat cõiectura prodesse, experimento inueniatur inutile. Probat igitur hoc præsentis etiam necessitas sanctionis, in qua priuilegium ex religioso proposito sacrosanctis ecclesiis Dei, & monasteriis, aliisq́ religiosis locis cõstitutione nostra nuper indultũ, necessaria correctiõe distinguimus. Dudũ siquidem iusseramus ad centum illis annos exceptionis propagari curricula: per cuius licentiam sanctionis negotia quidẽ multa commota sunt, & velut antiquorum vulnerum [b] obductæ patuerunt iterum cicatrices: sed eorũ sanitas prouenire nõ potuit, probationũ scilicet difficultatibus impedita, quoniam, per tãtũ seculi magis, quã temporis spatiũ, nec † documẽtis integritas, nec actis fides, nec ætas valet testibus suffragari [c]. Vnde quia largitati nostræ causarũ nõ occurrit angustia [d]: cum ratione simul, ac religione tractãtes prædictum priuilegium, vsq; ad possibilem modum deducere experimento retraximus, & iubemus in negotiis, quæ ante hac xxx. annorũ remonebat exceptio, nunc venerabilibus ecclesiis, monasteriis, & xenodochiis, necnon orphanotrophiis, & brephotrophiis, & ptocotrophiis, quadraginta annorum protelatio conferatur: salua scilicet circa alias personas & causas virtute, quã semper tricennalis sibi præscriptio vẽdicabat: quoniã hanc decem annorũ adiectionem solis (vt dictum est) religiosis locis, eorumq́ iuri, vel contractibus indulgemus: vt sopitæ hoc tẽporis spatio tã personales, quàm hypothecariæ actiones in perpetuũ conquiescãt: nihil penitus aliis exceptionibus derogãtes, sed tã in aliis [e], quàm triennio vim roburq́ tenẽtibus. In illis nanq; (vt dictũ est) negotiis religiosos cõtractus memorata quadraginta annorũ priuilegio volumus perfrui, in quibus eis centũ annorũ ꝓrogatiua cõstitutio [f] nostra cõtulerat. Siquas planè causas ante hãc nostrã cõstitutionẽ ab ecclesiis, cæterisq́ sacris locis, vbicunq; cõmotas, iudicialis sentẽtia aut trãsactionũ cõuentio terminauit, nolumus refricari, sed in reliquũ illis hanc obiici sanctionem, quas antehac sopitas octo lustrorum [g] silentio, moueri hactenus, aut motas terminari non contingit. Illustris igitur & magnifica authoritas tua, quæ per hanc generalem legẽ nostra statuit æternitas, edictis propositis ad omnium notitiã faciat peruenire. Datum Calend. Iuniis Constantinopol. Imperij D. N. Iustinia. A. P. P. anno xv. Basilio V.C.Cons.

TITVLVS VIII.

DE LITIGIOSIS, ET DE decima parte litis ab actore cautela præstanda.

Res litigiosa efficitur mobilis & immobilis, cùm inter possessorem & petitorem de eius dominio causa mouetur per iudicialem conuentionem, aut principi precibus oblatis, & reo cognitis. Ange.

Imperator Iustinianus A. Theodoto Orientalium præto. præfecto.

MVlta quidẽ de litigiosis tam antiqua legislatorũ prudentia [h], quàm imperialis dispositio [i], ꝓmulgauit. sed in præsenti quidem iudices à nostra clemẽtia petierũt, vt dubietatẽ discernamus, quę adhuc ꝓ huiusmodi causis in iudiciis cõmouetur: & leges necnõ constitutiones super his positas apertius explanemus: vt iam manifestissimum sit, quas res vocari litigiosas oporteat. Ideoq; sancimus, litigiosam dici & intelligi rem

Morbus medicina tollitur.

† Cõcorca. cęterũ. cum gl. j. extra, de iura. calũ. vbi hæc verba recitantur. & in ꝓœ. decret. in glo. super verbo, noua litigia. circa fin. ibi & qđ medicamenta.

† Sed cõmodius tamẽ instrumẽtis quã per testes probatur in tanto tẽpore: vt no. extra, de verbo. sig. ca. veniente. & pręscript. c. cum nobis. ff de prob. & l. sensus. & C. de contrah. stip. l. optimã. ad qđ facit, de proba. l. fi. ibi arbiter.

[a] QVod medicamẽta Iura. vt enim morbo ꝑ medicinã qs liberat, sic & negotium ꝑ ius. & sicut quãdoque mala dat medicina, quæ credit bona, & hoc dudũ postea apparet, & alia est necessaria tunc medicinæ, ita & lex quandoq; sit mala, quę creditur bona, & cùm post apparet, est necessaria noua lex. et hoc dicitur hic. Acc.

[b] Vulnerum. vt vulnus male curatum iterũ patefit: sic præscriptio c. annorum, quæ videbatur pacificata iterũ tractabatur: & non poterat ad finem perduci inopia probationum: quia vix inueniebatur aliquis centum annorum, qui probare posset, & hãc necessitatem reduxit ad quadraginta annos. Ac.

[c] Suffragari. Nota fidem testiũ posse perire. sic. ff. de Carbo. edic. l. iij. §. duæ. & ĩ. de temp. non so. pe. in prin.

[d] Angustia. i. nõ occurrunt ea, quæ nostra largitate vtantur, cum ex memoria perit: licet alij aliter exponãt hoc. Ac.

[e] In aliis. puta quadriennij: vt C. de quadri. pręsc. l. fi. & plene dices j. de eccl. ti. §. pro tẽporalibus. coll. ix.

[f] Constitutio. dicas semper fieri mẽtionem de illa constitutione. l. vt inter diuinum. C. de sac. san. ec. licet Io. aliter dixerit, vt dixi in titulo. Ac.

[g] Octo lustrorũ. lustrũ vocat quinquẽninm: ꝙ octies iteratum xl. complet annos. qui eñ tantum tacuit: obiicitur ei sanctio.

DE LITIGIOSIS, & de decima parte &c.

[h] MVlta quidẽ. Prudentia. vt j. c. per totũ. A.

[i] Dispositio. vt C. eod. per totum.

Et

a Et possidentem. sic ergo de corporali tantum. P. tamen dixit idem de corporali. i. de actione personali ꝙ satis potest dici secundum vetera iura: vt. C. eo. l. ij. & l. fi. sed per hanc videtur cōtrarium. & secundum hoc non potest opponi de eo qđ est. C. ne lice. po. l. j. et ij. vbi cessa actio potentiori amittitur: quia ibi est incorporalis.

b Mouetur. non est necesse, ꝙ lis cōtestetur. statim enim restringitur cū dicitur iudiciaria cognitione &c. libellum ergo dari necesse est, sed non litē contestari: licet multi cōtradicant. Item simplex interdictio nō facit rem litigiosam: vt C. e. l. j. & ff. eo. l. j. Ac.

† Cōcor. glo. vnica in fin. in c. relatū. extra, de of. deleg. vbi dicitur qđ sicut per libelli oblationē res efficitur litigiosa ita per citationē perpetuatur iurisdict. deleg.

c Constitutionē. positam. C. eo. l. fi.

d Obtinere. id est intelligi.

e Discernimus. vt sciēs emptor re careat, & pretium detur fisco, non vt lucro cedat alienātis: imo ipse dat tātundem: si sit emptor ignorās, pretiū rehabeat si soluit tantum, quod sit eius tertia: vt C. eo. l. fi. Acc.

f Perspeximus. s. per eandem. l. fin. C. eo. circa fi.

g Diuisio. quædam enim fiunt cū vniuersitate, quæ alias nō fierent: vt ff. de acquir. rerum dom. l. quædam. & idem dicas in dotis causa, & donat. propter nupti. & transact. & legatis, & fideicom. vt C. eo. l. fi. §. fin. in fi. & j. proxi. §.

h Litigantem. actorem, vel reum.

i Consequatur. quid si hęres agere non vult? Respon. compellit eum legatarius: vt ff. de leg. j. l. si sic. §. fina. Et nota de hoc triplex ius. nam iure veteri agebat hæres, & in omnem euentum legatario tenebatur: vt C. e. l. iij. & hoc ante Iustin. per Iustin. verò agebat legatarius suo periculo: vt C. eo. l. si in fi. hodie verò agit hæres, sed periculo legatarij: vt hic subiicit: & secundum hoc dictæ ll. corriguntur hic in hoc. Accur.

mobilem & immobilem seseq́ mouentē, de cuius dominio causa inter petitorem & possidētē [a] mouetur [b], aut per iudiciariam conuentionem, aut per preces † principi oblatas, & insinuatas iudici, ac per eum aduersario interpellatoris. In his enim casibus etiam præteritam cōstitutionem [c] māsuetudinis nostræ per hāc volumus obtinere [d]: in qua scientes & ignorantes emptores discernimus [e]. & hoc adiiciendum esse perspeximus [f], vt si lite de re litigiosa pendente pulsatum contigerit ab hac luce recedere, hæredes autē eius velle diuisionem rerū facere: sine aliquo obstaculo liceat eis hoc agere. Quando enim res litigiosæ per successionem ad hęredes perueniunt, nō debet alienatio intelligi earum inter cohæredes diuisio [g]. Et hoc autē præsenti nostra lege decernimus, vt si contigerit vnū pro tali causa litigātem [h], ab humano consortio recedendum, per vltimam voluntatem res aliquas, de quibus dominij dubitatio vertitur, legati nomine cuicunque relinquere: si quidē hęres iudiciali sententia dominus earū fuerit demonstratus: tunc legatarius, quod ei relictū est, modis omnibus consequatur [i]. Si verò hæres in iudicio victus extiterit, nō habeat legatarius licentiam aliam rem pro eodem legato hæredem exigere: quoniam sciens testator rē litigiosam esse, litis euentum legatario dereliquit [k]. Vnde damus licentiā legatario (si hoc prodesse sibi putauerit) litis participē fieri [l]: vt ne aliquam fortè negligentiam seu proditionem hæredi possit obiicere. Ab hoc [m] autem litigiosi vocabulo hypothecas separari decernimus: & in his hāc distinctionem tenere: vt si quidē speciales res mobiles, vel immobiles aut se mouentes nominatim fuerint hypothecæ suppositę: liceat quidē debitori eas cui, & quando [n] voluerit vendere: sic tamen, vt ex pretio earum vsq́ ad debiti quantitatem satisfaciat creditori. Si autem hoc debitor non fecerit, damus licentiam creditori, qui rem venditam suppositam habet eandē rem vendicare [o], donec ei satis ꝑ debito fiat [p]. Hoc autem præcipimus obseruari, si nō fortè antè, aut per generalē, aut per specialem nominatim hypothecam eadem res aliis fuerit creditoribus [q] obligata. Tunc enim secundum sacrarum nostrarū legum tenorem, temporum priuilegia vnicuiq́ creditorum seruari decernimus. Ex quo iam claret, ꝙ generales hypothecas multò magis litigiosi voca-

k Dereliquit. hoc enim præsumimus, nec contrarij probationem recipimus. Acc.

l Fieri. sic & dominus cū procuratore: vt ff. de proc. l. Paulus rñ. sic legatarius cum eo qui cōuenitur querela: vt ff. de inoffic. testa. l. si suscepta. & ff. de ap. l. si perlusorio. Ac.

m Ad hoc. alias ad hæc. alias ad hoc. & quęlibet est bona litera.

n Et quando. etiā pendente lite iam super hypothecaria: nā & hoc dicere intendit. Sed nūquid tenetur actione in factū debitor, qui alienat causa mutādi iudicij? Rñ. sic: vt. ff. de alie. iu. mu. cau. fac. l. j. & licet ille ti. locum habeat anteq̄ sit res litigiosa, tñ multò magis post habet locū: vt arg. ff. de pecu. l. si postea. Sed alij intelligunt hunc §. vt si agatur rei ven. cōtra aliquē nō ideo prohibeat rē obligare, licet ꝓhibeat eam alias alienare.

o Vendicare. per hypothecariā, debitore. s. possidēte, qui nōdū tradiderat eā emptori: vt s̄. de fideiusso. §. sed neq́ ad res. q̄ est cōtra secūdum Ir. vel forte emptore etiā possidēte. & ita hic corrigitur ꝙ s̄. de fideiussore dicit. & hoc secundū Bul. Vel tertiò dic excussis tñ primitus bonis debitoris & mādatoris & fideiussoris & sponsoris: vt s̄. de fideiuss. §. sed neq́. col. j. secūdū Al. ꝙ verum videt. Vel hoc locum habet qñ agit creditor, vt ex ipso pignore sibi satisfiat vel aliud in tacito pignore, vt hic cum hoc secūdum leges veteres erat: vt ff. de iure fisci. l. moschis. & dixi supra, in prędicto cōtrario. Acc.

p Fiat. vt. C. de pig. l. debitorem. & ff. de distrac. pig. l. si creditor. §. fi. & facit. ff. de pig. act. l. quamuis.

q Creditoribus. qui possideant, vel petant.

Aliques

bulo volumus contineri: sed earum actiones secundum veterum legum constituta examinari, & inde vim præcipimus obtinere. Et hæc quidem de litigiosis & speciali necnon generali hypotheca disposuimus, vt iam nulla de iis in iudiciis dubitatio generetur, sed secundum distinctionem huiusmodi certamina terminentur. Ad excludendas aūt calumniosè mouentium intentiones, & executorū fraudes: aliud inuenit prouidentia nostra remediū. Sancimus enim omnes iudices, si quando aliquos teneri [a], vel amoueri voluerint, hanc cōditionem in suis interlocutionibus [b] adiicere, vt non aliter conuentionales libelli pulsatis porrigantur, aut sportulæ executoribus dentur, nisi prius & in libello actor per se, aut per tabularios subscripserit: & actis [c] interuenientibus fideiussorem idoneum periculo competentis officij [d] præstiterit [e] confitentem, quod vsque ad finem litis permaneat [f], & suas intentiones, aut per se, aut per legitimum procuratorem exerceat: & si postea fuerit approbat⁹ iniustè litem mouisse: sumptuum & expensarum [g] nomine decimam [h] partem eius quantitatis, quę in libello cōtinetur, pulsato restituat. Si autē dixerit non valere fideiussorem dare: tunc apud iudicem, à quo causa examinanda est, sanctis propositis euangeliis per sacramentum hoc ipsum [i] affirmet, & sic iuratoriam cautionem † exponat, & per eam hęc, quę superius dicta sunt, profiteatur [k]. Si verò non hæc omnia, quæ prædiximus, secūdū antè latum modum processerint: nullatenus pulsatum responsum facere executori concedimus. Nam si citra memoratā dispositionem aut aliqs iudicum, aut officium eius, vel qlibet executor negotij aliquem conuenire præsumpserit: iudex quidem & officium eius denarum [l] librarum auri pœnam sustinebit: ipse autem executor negotij & confiscationem suæ substātiæ patietur, & exilio quinquennali dānabitur: pœna videlicet ex hac lege competente periculo viri magnifici pro tēpore comitis rerum priuatarum exigenda, & nostri fisci iuribus inferenda. Omne autem dispendium, quod pulsatus ex hac cōuentione præter tenorem nostræ legis factū perpessus fuerit, ex petitoris substantia pulsato resarciatur periculo iudicis, cuius ab executore detentus est [m], necnon & officij qđ eius iussionibus obsecūdat: vt vndiq; nostro imperio superna maiestate ac diuinitate crediti, pro sua indemnitate lætentur. Causas verò †, quæ ex consensu

a Aliquos teneri. Cum in præsentia sint. Acc.

b Interlocutionibus. i. præceptis: nam omne præceptum iudicis, quod facit ad causam finiendam, est interlocutio: vt ff. de arbi. l. qualem. in fin.

c Et actis. i. scriptura inde facta authore iudice. Sed nunquid ex hac. s. scriptura oritur actio reo? Respon. non: sed vt iudicis officium in exigēda decima interueniat: licet stipulatio nō fuerit apposita, secūdum Azo. si autem apposita, acquiritur vtilis etiam ex stipulatione executorib. vt ff. rem pu. sal. fo. l. iiij. in prin.

d Officij. id est, officialium, vt ponatur ministerium pro administrantibus. Accur.

e Præstiteris. Sed cui? Respond. executoribus. nam ex eorum pacto habebit reus vtilē actionem, vt modo dixi, vel ipsi conuento sine dubio.

f Permaneat. s. actor. Sed cōtra. C. de appell. l. eos. in fin. nā nullus cauet de prouocatione appellationis exercenda: vt ibi dicit. Sed dicas illud, corrigi per istud, secūdū Azo. Vel illud in appellatiōis causa, hoc in principali.

Expensis mulctatur iniustè mouens litē.

g Expensarū. Not. quod qui iniuste litem mouet, ad expensas tenetur: vt hic, & C. de epis. & cle. l. omnes in fi. & j. de exhibē. §. quia vero. & C. de iudi. l. properandum. §. si vero. Acc.

h Decimū. Dicūt quidam, quod hæc decima non excedit vltra xxxvj. aur. vt j. de exec. §. j. col. vij. Alij dicūt quod excedere potest, & illa auth. ante contestationē loquitur, hæc post. & sic hæc differt ab illa, nec altera est superflua. Tu dic q illa fit propter incipiēdam causam, hæc propter finiendā. Sed quæ cautio prius fiet? Respō. illa: tū quia est in ordine huius libri prior, tum quia respicit principiū, qđ prius esse debet: vt ar. C. de no. cod. cō. §. fi. Itē an cōtinue hæc post illā? Rū. sic. Vel dic secundum Io. illa ante receptionem libelli, hæc post: licet antequam reo detur. Item quid si prius expendit, quam decimā? Respon. totum sibi restituitur, si hoc iurat: vt argumēt. supra, de exhiben. §. quia vero. col. v. & infra, eodem. §. omnem. & ff. de iudic. l. eum. & C. de iud. l. properandū. §. si vero. Sed videtur, quod hæc decima nullo modo sit præstanda: vt insti. de pœ. te. lit. §. hæc autem. quæ est contra. Sol. illa corrigitur, vt hic. Itē qđ subiicit quātitatis, large accipe & pro specie, vt ff. de leg. ij. l. quisquis. Et sic no. hic quod etiam in actione personali debet actor dicere rem certam in libello: vt hic, & ff. de rei ven. l. si in rē. §. & si vestimenta. & ff. de don. l. item exigit. & ff. de iure iur. l. ptor. in prin.

i Hoc ipsum. scilicet fideiussorē sedare non posse, qđ subiicit, & quod duo iurant. sic & j. vt nul. iu. §. si vero crimen. & C. de asser. to. l. j. §. omnes. & ff. qui satisda. cogan. l. de die. §. fi. & facit ad §. infra de san. epis. §. nulli. co. ix. & j. de nupt §. q vero. in fine. §. col. lat. iiij.

k Profiteatur. scilicet, quod vsque ad fin. litis permaneat. Acc.

l Denarum. id est, decem & * decem: vt ff. de lega. j. l. si quis testamento. §. Titio.

m Detentus est. id est, citatus re & verbo.

n Ex consensu. id est, arbitrio, secundum quosdam. nam ibi non præstatur prędicta cautio secundum eos. Sed contra. ff. de arbit. lege prima, dic ergo ibi, vt remittatur partium consensu. nam cōsensu partium de

† Facit ad idem. c. p vestras. iuncta gl. super ver. potest extra de donat. inter vi. & vxorem. Libellus etiam in personali actione rē certā continere debet.

* Nemo est vel mediocriter doctus do litioribusque literis imbutus, qui nō vel facile intelligas Acc. in huiusmodi expositione cū hic, tū alibi infinitis locis ineptire. non enim hic decem & decem, sed singulos in hoc delinquētes decem libris puniri īnuit, quę vis est hui⁹ numeralis nominis in distribuēdo.

† Facit ad hunc tex. glo. j. in ca. cum dilec. post med. ibi, item satisdatio. extra, de arbit. vbi dicitur, qđ coram arbitro non præstatur satisdatio sed sufficit pœnę promissio.

iure interdum relaxatur: vt argument. ff. de fer. lege. j. j. respon.

a Constitutionibus. q. d. sine huius constitutionis auxilio, ex quo partibus placet.

b Omnem. sup. ad omnem, &c.

c Legem. vt C. vt nemo inui. agere, vel accusa.

d Quamobrem. nunc incipit & primo quando lis iã contestatata est, postea, quando nõ est contestata: vt j. eo. §. si verò. in fi.

e Exercere. No. quod qui semel voluit, prosequi cogitur: vt C. ad Velle. l. fi. in fi. & ff. mãd. l. si mandauero. §. finali.

f Iudicium. alias negotium.

g Vocetur. vt veniat ad causam: vt C. qui accusa. non pos. l. iij.

h Cautione. i. dilatione: sic dicta qa ad cautelã datur, vt posit ad peremptoriũ perueniri, & sic ad sententiã: vt ff. de iudic. l. ad peremptoriũ. & qđ dicit xxx. dierum: dic quod olim erãt x. vt ff. eo. l. per interualla. & C. de iudi. l. properãdum. §. j. Sed istę corriguntur per istã authen. Istud etiã idẽ spaciũ credim⁹ aurgeri in reo. nã non debet, &c. vt ff. de re iur. l. non debet. & de fer. l. fi. secũdũ Ioan. Sed dico grauari actorem, vt definitiua cõtra eum feratur, & ante lit. contest. vt j. eo. §. si vero. & non dico in reo absente ante lit contest. sed si agatur realiter, in poss. rei petitæ mittetur actor: vt C. de prescri. xxx. an. l. si quis. si personaliter, pro mensura debiti: vt s. de exhi. §. si vero etiã. Multa enim conceduntur reo, quæ actori non conceduntur: vt C. de temp. in integr. restit. l. petendæ. & ff. de fer. l. fin. Sed omne quod licet actori, &c. vt dictum est. & est ratio: quia durius debet astringi actor, qui prouocat inuitum: vt s. proxim. iniuste enim, &c. Sed videtur etiam, quòd contra reũ feratur definitiua sententia ante lit. contest. vt supra, vt omnes obed. iud. §. si vero. col. v. Sed dic ibi quasi contest. lit. contra dominum: cum alius ei respõderit vel nõ fertur definitiua, sed in reb⁹ absentis satisf. Item no. consuetudinariũ esse tres dari potius, quã plures, vel pauciores: siue maioris tẽporis siue minoris in iure inueniat: vt j. vt spon. lar. §. ad hoc. col. ix. & C. quomodo & qñ iu. l. cõsentaneũ. & j. vt cũ de app. cogn. §. sed hoc præsenti. Sed quæro an hoc casu iudex posit hoc spacium minuere? Videtur quod nõ: vt ff. e. l. per interualla. cũ sit dilatio legalis: aliud aũt si sit in iudiciali: vt C. de dilat. l. j. Vel dic posse minui: vt ff. de iudi. l. nonnũquam. Accur.

Prosequi cogitur, qui semel voluit.

† Facit ad hũc. §. c. præterea. cũ glo. j. extra, de dila. & ex hoc. §. sumitur auth. quæ est super l. consentaneum. C. quomodo & quã do iudex. & incipit, qui semel.

utriusque partis in iudicio mouentur, à pœna huius constitutionis liberas esse decernimus, & sicut aliis nostris continetur constitutionibus [a], terminari.

Actor, qui actionem in iudicio propositam post litem contestatam prosequi differt, tribus iudiciarijs edictis citatur: post quæ si adhuc venire recusat, iudex post annum sibi adhuc indultum sententiam profert. Bartolus.

Omnem [b] verò † causarum finem volentes celeriter peruenire, illorum malignitatibus obuiamus, qui tantummodo proponunt actiones, nolunt autẽ vsq; ad finem exercere iudicium, dicentes legem [c] esse, quæ decernit neminem actiones suas exercere nolentẽ conpelli. Et hanc igitur prauitatem extinguere festinantes, iubemus memoratæ legis auxilio nõ eos vti, qui contra aliquem suas proposuerint actiones, siue per iudiciariam conuentionem, siue per preces principi oblatas, & iudici insinuatas, & p eum ad scientiã aduersarij deductas, vel sub legitimi iudicis cœptas examine. Iniustè enim agere recusat, qui paratus aduersarium suum ad iudicium vocauit: cùm excusatio hæc pulsato magis, quàm actori conueniat.

Quamobrẽ [d] sancimus, actorẽ cœptũ negotium vsque ad finem litis exercere [e]. Si verò causam p se distulerit, damus pulsato licentiam, iudicem, apud quem lis cœpta est, postulandi, vt ab eodem iudice actor ad iudiciũ [f], aut per se, aut per legitimũ procuratorem venire moneatur: & si hoc minimè fecerit: propositis tribus vocetur [g] edictis, vnaquaque cautione [h] † nõ minus quã xxx. † dierũ spatio concludenda. Iubemus enim ordinarios iudices non solùm præconum [i] vocibus, sed etiam dictis propositis quãcunq; litigatorũ partem absentem in iudiciũ vocare. Vocem enim pręconũ pauci possunt, qui præsentes inueniuntur, audire: edicta verò per multos dies sic posita possunt penè omnes agnoscere. Aliis autem [k] omnibus iudicibus, qui per imperialem iussionem causas examinant, ex præsenti lege permittimus partes, quę in iudicio nõ permanent, propositis edictis [l] vocare, ne causæ infinitæ permaneant. Si verò apud iudicem initium [m] lis non acceperit, sed tantum conuentionali libello [n] quicunque pulsatus [o] est, aut precibus nostræ oblatis clementiæ, iussio nostra su-

i Præconũ. hodie per tres nũcios ad domũ missos: nec clamat præco per plateas: qa, &c. olim enim per edicta in albo posita, vt hic cõtinetur secũdũ Io. Sed qualite cum semel esset scriptũ in albo, iterũ scribebat? Rñ. forte elapsis triginta diebus delebatur, & iterũ scribebatur. Et no. quod in hoc albo erant spẽlia edicta: vt de his citatiõibus, q̃dã generalia: vt ea, quæ dicuntur ꝑtorũ edicta: vt ff. de iurisd. omn. iud. l. si quis id. in prin. Acc.

k Aliis autẽ permittimus. Not. delegato principis licere citare per edicta. & sic est cõtra s. de exhib. §. si vero quidã. ibi, nihil facere valente. Sol. hic corrigit in his delegatis. Alij dicũt, q̃ hæc secundũ illã distinguit: vt hic lite contesta ta non ante liceat.

l Edictis. in albo.

m Initiũ. No. initiũ litis fieri p cõtest. sic C. de plus pe. l. j. & C. de iud. l. apertissimi. & C. vbi de cri. agi opor. l. j. & faciunt ad ea, quæ dixi. ff. de eod. iurisdi. om. iud. l. & quia. in fin. l.

n Libello. hic derogat. l. C. de eden. l edita. quia necesse habet persistere in veteri, vt hic, nec põt mutare libellũ, secundum Azo. etiam ante lit. contest. sed per illam licebat vsque ad lit. contes. Accur.

o Pulsatus. coram ordinario.

Vocatione in scriptis.

† Facit ad hunc tex. glo. ij. post principi. ca. j. extra, de dilatione.

* Bar. ait. verum id esse, quod hic agatur de citatione verbali quam à principe delagatus facere potest p edicti interpositionẽ ab aliis autẽ delegatis nequaq̃: vt & de iud. l. sancimus. ad fi. & vide Ale. Imo. in l. plerique. ff. de in ius voc. Atilli cagitur de citatione reali secundum C. ocapi. relatum. cum glos. j. extra, de deleg.

Per

per hoc prolata, siue scriptis, siue per mandata [a] iudici fuerit intimata, & ea aduersario per eum cognita: etiam sic licebit pulsato ire ad competentem [b] iudicẽ, & per eum suum aduersarium simili modo vocare: vt si quidem sui pręsentiam actor fecerit, causa secũdum legum ordinem examinata finem legitimum sortiatur [c]. Si verò propositis edictis vocatus, ad iudicium venire, & suas intentiones, aut per se, aut per legitimũ (sicut dictũ est) procuratorem proponere noluerit: tunc & aliud [d] vnius [e] anni spatiũ ei cõcedimus: intra quod nisi suam intentionẽ fuerit prosecutus: damus licentiam iudici, & absente aduersario partis ꝑmanẽtis [f] allegationes secũdũ nostras leges examinare, & veritate [g] subtilius requisita, legitimam proferre [h] sententiam. Si verò intra prędictũ anni spaciũ venerit, & suas intẽtiones exercere voluerit: iubemus iudicem modis omnibus expensas, vel sumptus, quos ꝑpter litem pulsatus permanẽs in iudicio sustinuerit, ante omnia exigere actorẽ [i] & pulsato dare: & sic actorẽ permanere, donec causa finem secundum leges accipiat. Nam si tantummodo venerit, & expensis siue sumptibus datis solùm annale tempus interrũpere voluerit, & iterum à iudicio recedẽs, vsque ad exitum causæ non permanserit: iubemus eũ post prædictas [k] edictorum & annalis spatij obseruationes, ab omni cadere actione [l], quã sibi competere cõtra pulsatum existimabat. Deterior [m] nanque † dolus eius agnoscitur, qui interruptam iterum litem deseruit, quàm qui semel acceptam dereliquit. Legis autem [n] priuilegio [o], quę nolentibus non imponit necessitatem proprias actiones mouere, illis tantũmodo vti concedimus qui nullam secundũ prædictos modos aduersario mouerint quæstionem. Hæc autem omnia obtinere decernimus in causis, quę necdum vel iudiciali sententia, vel alia amicabili cõuentione, vel alia iuri cognita decisione finitæ sunt, Theodote parens charissime atque amãtissime. Illustris itaque & magnifica authoritas tua præsentem nostri numinis legẽ in perpetuo valituram, edictis in hac regia vrbe propositis, & præceptionibus in vniuersis prouinciis sub tua constitutis iurisdictione directis faciat manifestã: vt omnes ea, quæ pro vtilitate eorum sancimus à se custodienda cognoscant. Dat. iiij. Idus Septemb. Constantino. Imperij Domini Iustiniani P.P. anno xv. Basilio V.C. Con.

TITVLVS IX.

† VT NEQVE MIles, neque † fœderati obseruentur domini priuatæ, aut possessioni alienæ.

[a] Per mandata. s. sine scriptis: vt per nuncium.
[b] Competentẽ. i. eã, qui delegauit, quãdo est delegatus à simplici ordinario, vel ad iudicem causæ. Azo.
[c] Sortiatur. per definitiuam, quãdo ambæ sunt præsentes, si est lis contest. alias fieret: vt dixi s. e. §. proxi. vt distinguas, reus vel actor sit absens. Accur.
[d] Aliud. sic crucifixus est Christus & alij, &c. sic s. vt defunct. seu fu. in princ. coll. v. nec enim hic aliud simile spacium præcesserat.
[e] Vnius. propter triplex spaciũ xx. dierum quod est ei datum inter edictũ & edictum.
[f] Permanentis. in præsenti.
[g] Et veritate. vt si habeat actor bonam causam, nihilominꝰ vincat redditis reo expensis: vt C. de iu. l. sancimus. & l. properandum. §. sinautẽ ex gestis. & s. de iudi. §. oportet.
[h] Proferre, quando lis iam est contest. & cognitũ de causa per ꝑbationes rei. alioqui ab obseruatione iudicij tantũ absolueret reũ, secundum quosdã. Tu autem breuiter mirabilia hic no. qa introducũtur hic testes ante lit. cõtest. si reus vult in se onus ꝑbationis suscipere. sic ff. de proba. l. circa. Secundũ qa ferẽ definitiua sentẽtia ante lit. contest. sic em̃ dicit & veritate subti. &c. & hoc secundũ M. & Ioã. Bul. cõtra: & dicebat legitimã sentẽtiam de missiõe in pos. & hoc quãdo reus ꝑbat: vt dictũ est. alias ab obseruatione iudicij tãtũ absoluitur reus vt C. de iu l. properandum. §. fin. Item tertiũ nouum nota, qđ ampliatur numerus dierum: cum olim x. hodie xxx. sint: vt dixi s. §. prox. Itẽ quartũ: quia ante trienniũ finitur instantia: licet alias regulariter triennio duret ciuilis: vt dices j. proxi. Quintum not. quod contrahitur eremodicium etiã actore absente: vt possit definitiua dari. & hoc idem erat per. l. properãdum. §. sinautem reus. secus videtur iure veteri: vt ff. de iu. l. & post edictũ. & est arg. pro hoc. ff. de re iur. l. non debet. Item sextum not. quia cadit qs ab actione sua propter ꝑcrastinationes suas, & delusiones huiusmodi: vt j. proxi.

Sententia diffinitiua aliqñ ante litis contesta. fertur.

[i] Actorum. sic C. de iud. l. sancimus. & s. de his, qui ingre. ad appel. §. qa igitur. ibi, expẽsis modis omnibus, & c. col.
[k] Prædictas. i. iterum de nouo faciẽdas & si bene cõputes, habes bienniũ & sex mẽses secundũ Io. Vel dic, qđ loquiẽ de prædictis: & sic habes annũ tantũ & tres menses. qcquid tamẽ dicas, derogaẽ l. properandũ. q̃ statuit triẽnium. nam vel intra bienniũ & sex mẽses, vel intra annũ & tres mẽses finitur hoc iudiciũ: sic & alias finitur per annũ: vt s. de hę. & Fal. §. illud col. j. secũdũ. Azo.
[l] Actiõe. nũquid ipso iure? Respõderi põt & allegari quod dixi s. de incest. nup. §. j. Et nota. hic argu. contra variantes. sic ff. de procur. l. in causæ. in prin. sed ar. contra. ff. de collatio. bo. lege, nonnunquam.
[m] Deterior. Not. deteriorẽ esse cõditionem pluries delinquẽtis. sic & C. de ser. fu. l. quicunque. & ff. de re mil. l. iij. §. si plures. & ff. de pœn. l. si quis aliquid.
[n] Legis autem. vt C. vt nemo inuit. agere vel ac.
[o] Priuilegio. id est, priuilegiis.

† Cõcor. c. j. cũ glo. fina. post med. extra, de renunc.

† Hic tit. apud Haloand. est, De Militibus.

[illegible]

Cum

a Cum domini. Vtilitates. aliàs necessitates.
b Quibus. scilicet militibus.
c Militant. C. locati. l. vltima.
d Rebus. §. vt incontinenti Barbarorum refrenetur audacia, & publicæ res augeantur: vt §. dixit.
e Eis. §. priuatis. Accur.
f Implentes. scilicet milites.
g Triginta dierum. arg. contra §. vt factæ no. consti. §. vt autem. col. vt Sol. vt ibi.
h Obseruauerint. i. obedierint.
i Optiones. simile §. vt liceat matri & auiæ. §. quod autem simile. C. de iure fis. l. pe. simile. ff. de bonis dāna. l. diuus. §. cum quis. Accur.
k Reuertantur. i. reuerti faciant.

Nullus militem, vel fœderatum in domo, vel propria possessione retinere præsumat. contrà faciens sua dignitate expellitur: & eius bona publicantur: milites militia priuantur, & etiam iudices negligentes x. libris auri puniuntur; & exilio traduntur. Angel.

Imper. Iustin. A. Theodoto Oriental. prætorio præfecto.

CVm domini Dei beneuolentia ad custodiam nostrorum subiectorum militarium rerū incipit ordinatio. His enim prouidentia Dei dispositis, Barbarorū quidem incontinentia refrenatur, reipubli. verò res augentur. Et quoniā aliqui propriæ salutis pro nihilo facientes rationē. milites & fœderatos, qui debent pro libertate reip. contra inimicos certare, præsumunt subtrahere, & in priuatas suas occupare vtilitates [a]: præuidimus per præsentem legem nostram omnibus interdicere, vt nullum decæterò præsumant militem in quocunque relatum numero, aut fœderatum subtrahere, & in sua domo, aut in propriis habere possessionib. pro quibus [b] nos multos sustinemus labores. Exercentur enim & militāt [c], vt cōmunibus vtiles sint rebus [d]. Sint igitur omnes scientes, qui milites † aut fœderatos aliquos in suis habent domibus, aut possessionib. aut qualitercunque obseruantes, & quasdam eis [e] proprias implentes [f] vtilitates, quod nisi intra triginta dierum [g] dilationem, computandorum ab insinuatione per loca præsentis nostræ dispositiōis, eos impulerint: substantiæ quidē habentium eos, aut retinentiū, publicationi subiectæ, fisco applicabuntur, ipsi verò & dignitatibus & militiis quas habent, expellentur milites verò & fœderati, qui † eos post dilationem obseruauerint [h], non solū militia spoliabuntur, sed etiā vltima sustinebūt supplicia. sciētibus etiā vniuscuiusque prouinciæ iudicibus, qa si aliqui inueniātur in locis, quæ sub his sunt exactoribus, aut cōuictoribus, aut personis aliquibus, aut dominiis, aut possessionibus, aut quibuslibet propriis vtilitatibus permanentes, & non celeriter istos, comprehenderint, & suppliciis subdiderint, & milites qdē ad numeros suos transmittant, in quibus militant, fœderatos verò ad proprias optiones [i]: ipsi decem librarum auri pœnam exigētur, & insuper exilio tradētur, vtpote nostras iussiones præsumētes negligere. Nemo igitur neque diuino quodā typo de hoc forsan facto, neque præceptis iudicum vtatur: neque aliqui nostrorū iudicum huiusmodi aliquos typos, aut præceptiones iudicū suscipiat: sed cum omni celeritate militantes quidē ad proprios numeros, fœderati verò ad suas optiones reuertantur [k], & pro communibus certēt rebus. Nullo enim modò decæterò concedimus nostros milites aut fœderatos in quibusdam omnino priuatis vtilitatibus occupari. Quæ igitus placuerunt nobis, & per præsentē manifestata sunt legē, tua eminentia præcognoscens, in hac quidem felicissima ciuitate edictis secundum morem propositis, in prouinciis verò præceptionibus destinatis, omnibus manifesta constituere festinet.

† Côcor. cum hoc tex. xxiij. q. j. per totam illam quæstionē & maxime. in ca. militare.

† Haloã. qui post præfinitū tempus apud hos permanent.

TITVLVS X.

VT DIVINAE IVSSIONES subscriptionem habeant gloriosissimi quæstoris.

VT DIVINAE iussiones.

l Nostræ. Corrigendū. sic §. vt fra. sil. col. ix. in princ. argument. contra supra, qui mo. na. eff. sui. §. tribus. colla. vij.
m Nam præsenti incipit constitutio. Accur.
Iussio

Nulla diuina iussio per aliquē iudicē recipiatur, nisi sit sub velata subscriptione quæstoris denotantis inter quos, & ad quē iudicē & per quā personā directa fuerit: cōtra faciēs pœna xx. librarū auri mulctatur. An.

Imperat. Iustin. A. Theodoto sacrorum prætoriorum præfecto.

NOstræ serenitatis solicitudo remediis inuigilat subiectorū: nec cessamus inquirere, si qd sit in nostra republ. corrigendū [l]. ideo nāque † voluntarios labores appetimus, vt qetē aliis præparemus. Vnde ad vniuersarū vtilitatē ptinere pspeximus, si sacras etiā iussiōes cū cōpetenti iubeamus cautela pcedere, ne aliquibus liceat eas pro sua volūtate profiteri. Nā præsenti [m] lege decernimus.

† Côcor. super ver. generali cap. bonæ memoriæ. extra, de postu. præla. & in gloss. j. in proœmio Decre. in ca. fin. & dicit Imperator in c. ecclesia vestra in glo. sup verbo vigiliis. extra, de elect. & in c. cum instantia in gl. j. extra de censibus.

nullam diuinam iussionem [a] neque per viri magnifici quæstoris adiutores, neque per aliam cuiuslibet militiæ, aut dignitatis, aut officij personam cuicunque iudici [b] concessam, à quolibet suscipi cognitore, cui magnifici viri quæstoris [c] annotatio subiecta non fuerit, qua contineatur [d] & inter quos, & ad quem iudicem, vel per quã fuerit directa personã: quatenus omni posthac ambiguitate submota, nulla cuilibet excusationis relinquatur occasio. scientibus iudicibus, vel administratoribus vniuersis, quod si in quolibet negotio sacrã susceperint iussionem, nisi cui quæstoris viri magnificentissimi fuerit subiecta annotatio, mulcta xx. librarum auri, & officium eorum simili pœna plectetur. quibus [e] iubemus, si qua talis iussio ad eos peruenerit: mox ad prædictum virum magnificum quæstorem referre, aut cum illo, qui hæc ingerit destinare: vt in eum vindicta procedat, quã in falsarios iura nostra constituerunt, Theodote parens charissime atque amantissime. Quam legẽ perpetuò valituram celsitudo tua ad vniuersorum faciat peruenire notitiam.

TITVLVS XI.

IN MEDIO LItis non fieri sacras formas, aut sacras iussiones: sed secundũ antiquas leges generales lites decidi.

Iudex de causa cognoscens, iudicare & procedere in ea debet secundum legem, non secundum sacras formas, & iussiones lite pendente emanantes: & sententia principis in scriptis lata non potest ab aliquo retractari. An.

Imperator Iustinianus A. Theodoto sacrorum prætoriorum præfecto.

Omnia secundum nostras leges agi volentes, & harum virtutem seruari studentes, perspeximus præsentẽ scribere legẽ ad ipsarum legũ obseruationem. Agnouimus enim, quoniam quidã iudicum volẽtes eis, qui causas dicũt, tergiuersari, & celare suas festinantes dilationes, excusant se frequenter, dicentes quod sacræ formæ, aut sacræ iussiones, aut dispositiones spectabiliũ nostrorum referendariorum insinuatæ eis sunt, tanquam disponentes [f], queamodum oporteat negotiũ examinari, aut iudicari. Et propterea sancimus, vt dũ lis examinatur, siue in pecuniariis, siue in criminalibus, aut aliis quibuscunque emergẽtibus causis apud iudices, siue hic, siue in prouinciis, neque pragmaticũ typũ [g], neque aliam præscriptionẽ [h], neque sacrã nostrã qualibet ex scripto, aut nõ scripto iussionẽ, aut dispositionẽ [i] in hac regia ciuitate spectabiliũ nostrorum referendariorum, aut alterius cuiuslibet disponentẽ eos, quomodo decet inchoatũ examinare, aut iudicare negotium [k]: insinuare iudicãtibus, aut insinuatam valere: sed secundũ generales nostras leges causas examinari et decidi. Quod enim in legũ positũ est potestate, nõ egebit aliqua [l] extrinsecus dispositione. Si quod enim ad nos negotium apud iudicem [m] iam dictũ, aut antequam hoc principium sumat, perspeximus nos hoc per proprium nostrum iudicium [n] disponere & dicere: hoc nequaquam alterius iudicis egebit iudicio. Sicut enim à nobis per sacrum (sicuti dictum [o] est) iudicium disposita, aut decisa non egebunt aliorum examinatione, aut iudicio, aut retractatiõe aliqua: sic nos (quibus Deus [p] sanciendi potestatem donauit) si aliquod iudicium in quolibet negotio protulerimus: non alij iudici hoc committimus, siue per formas, siue per dispositiones spectabilium nostrorum referendariorum, aut alterius cuiuslibet, quomodo conuenit hoc negotium examinari aut iudicari: vtpote, quia à nobis semel iudicatum est, quod retractari à nullo

[p] Facit ad hoc xxv. q̃õ. ij cap. imperiali, &c. vbi de hoc late tractatur.

[a] Iussionẽ. id est priuilegiũ in quo aliquid iubet, vel concedit in fauorem. in cõmissionibus causarum forte est aliud, vt obseruari in curiis videmus. Azo.

[b] Iudici. i. ad quẽcunque iudicẽ. Acc.

[c] Quæstoris. Qui tribus modis dicitur: vel à quærẽdo, de quo non loquitur hic, vt credo, vel qui legẽdis principalibus libris vacat. de * quo forte hic loquitur. tertiò qui præest capitalibus causis ad ferendas vel legẽdas sententias: de quo forte hic loquitur: vt ff. de offi. quæsto. l. j. §. fi. & ff. de orig. iur. ij. §. deinde cũ ærarium. et §. quia diximus. Ac.

* Imo verius est, & qui in rescriptis legitima approbabat & minus legitima rescindebat atque cancellabat: vnde Py. in præfatione in tres Codi. libros ait, nostro fuisse per similẽ gallicano cancellario. de quo apud eundẽ. & Bu. multa videre licet.

[d] Contineatur. ex hoc. §. sumitur quod est. C. de diuer. rescri. l. fi. §. fi.

[e] Quibus iubemus. s. iudicibus.

IN MEDIO litis &c.

[f] Omnia. Disponẽtes. Scilicet nos per dictas iussiones.

[g] Pramaticum typum. i. chartulã, qua scribebãt quid faciendum sit Ac.

[h] Præscriptionem. alias descriptionem. Ac.

[i] Dispositionem. quia nos volumus quod nostræ leges volũt: vt. j. de iudi. §. omnes autẽ. col. vj. sic. ff. ad Turpi. l. j. §. j. ibi, pene vero per se &c. Et sic no. quod nõ licet supplicare lite pẽdente: vt hic, & C. vt li. pen. l. j. & ij. & facit. C. si contra ius vel vti. pu. l. fi. Acc.

Lite pendente supplicare nõ licet.

[k] Negotium. scilicet relatum. Acc.

[l] Aliqua. s. uobis Imperatoribus.

[m] Apud iudicem. ita neque iudicanda ab aliis aliorũ doctrina. Azo.

[n] Iudicium. id est sententia.

[o] Dictum. id est, inchoatum aut antiquatum.

A nullo

valeat [a]. his videlicet tenentibus, quādo scripta talis aliqua nostra procedit sententia. Si verò aliqua dubitatio iudici de aliqua fiat lege: nunciet ad nostram potestatem, & à nobis expectet causæ scriptam declarationem [b], aut interpretationem, & secundum eam decidat litem. Si verò dum causa dicitur: pragmatica nostra forma, aut dispositio spectabilium nostrorum referendariorum [c], aut alterius cuiuslibet, aut aliud aliquid horum, quę dicta sunt omnium, iudicātibus insinuetur, ordinans in his examinationem, aut sententiam: iubemus iudicem quidem omnino nō respicere †: sed his vacantibus, & nullam penitus habentibus virtutem, secundum generales nostras leges causam examinare, & legitimo fini cōtradere. Si autem hoc nō custodierit iudex: decem librarum auri eum subiacere pœnæ: vt etiā aliam nostram maiorem indignationem experiatur: eidem pœnæ subiecto & eo, qui præsumet talem aliquam dictare formam & ministrantibus ei, & talem aliquam dispositionē facientibus spectabilibus nostris referendariis. Et hæc dicimus, siue ex sacra nostra sanctiōe [d] iudicare quispiam deputatus est, siue ex præcepto iudiciali, siue secundum arbitrium, aut compromissariorum schema quæstionem audit, siue scripto, siue sine literis. Sed vel si quis iudicum propriam despiciens salutem, ex aliquo tali pręsumpserit sententiam proferre: hanc ita infirmam esse volumus, vt neq; appellatione indigeat, neque ex compromisso inferatur pœna. Nos enim omnes iudices secundum generales nostras leges examinationes & sententias ferre [e] volumus. Illud quoque indubitatū erit, quia neque iudicialis quælibet valebit iussio extra qđ ordinatum est hac nostra lege. Super hoc [f] autem & illud iudices nosse opus est, quia competens est eos, & quæ adhuc & nunc mouentur quæstiones, secundum generales determinare leges [g], vel si quispiam pręcessit impetrans sanctionem disponētem iudicantis examinationem, aut sentētiam. Ei enim, qui tale aliquid impetrauit iam, sententiamq; definitiuam nondum promeruit, nihil ex iis, quæ impetrauit, prodesse volumus. Si enim semel peruenit sentētia definitiua data: nequaq; hāc [h] ex nostra hac perscrutari lege iubemus: licet appellatio subsecuta sit, aut retractatiōis [i] est aliqua species contra sententiam. Eam † autem [k] iussionem, quæ non disponit quidem iudicantem aut iudicare futurum, quomodo oporteat quęstionem fieri, aut iudiciū inferri, causam verò [l] fini studiosè tradi legitimo [m] vult, aut actorum imponet editionem, aut iudicem coget legitimam proferre sententiam, aut simul alium iudicem secundū nostras præstitutas leges et fieri, & valere, & scripto, & sine scriptura non prohibemus. Vt autem omnes nostri subiecti, & maximè qui litibus atteruntur, nostram pro se nouerint prouidentiam, & nullus hanc sacram nostram circumueniat legem, neque ignorantiam in ea proponat: sancimus, in vnoquoque negotio initium apud iudicem accipere ex prooemiis [n] mox, & ante ipsam personarum firmationem inscribi eam, & monumentorum fieri partem. Sic enim gestis præfulgens prohibebit ea, quæ præter eius virtutem tentantur circa eam, & circa ipsam forsan personarum

a A nullo valeat. vt ff. qui. ap. non li cet. l. j. §. respon. & ff. de min. l. minor. §. respon. ꝙ de arb. l. nā magistratus. & ad Trebel. l. ille. §. tempestiuum.

b Declarationē. vt supra, de iudi. §. fin. & C. de legi. & cō. l. cum de nouo. & ff. de iu. l. eum. §. j. Et not. quod etiā principis sententia debet esse scripta sicut & cuiuslibet alterius: vt C. de sen. ex breui. reci. l. fin. Accurs.

Principis sententia debet esse scripta.

c Referendariorū. id est facta à referēdariis voluntate principis. Acc.

d Sanctione. alias functione. Acc.

e Ferre. i. facere.

f Sup hoc. Quid addit prędictis hic §. cum dicat super hoc? Respon. hic dicit de caussis, quæ pendebant tempore huius legis, quibus pendentibus similiter dicit supplicationē, vel impetrationem non tenere. Et sic nota leges ad pterita trahi & ad pręsentia: quia hoc cauetur: vt C. de legi. & cō. l. leges & constitutiones.

† Cōcor. cum hoc tex. capit. cām quæ. cum glos. super ver. commissimus. extra, de testibus.

Leges ab præterita aliquando trahuntur.

g Leges. leges dico disponentes iudicantis examinationem, aut sententias. vel pro etiam si quispiam pręcessit impetrans sanctionē. etenim &c.

h Nequaquam, hanc. sententiam definitiuam.

i Aut retractationis. forte ratione minoris ętatis, seu supplicationis. Al. adeo etiā, vt si post sententiam fiat lex noua, non valeat: vt infra, tit. proxi. in princ.

k Eam autem. sic construe, & habebis sensum, eam autem iussionem, quæ disponit quidem iudicantē, aut iudicare futuram quæstionem, quomodo oportet fieri aut repete quomodo oporteat iudicium inferri.

l Causam verò. verò, pro sed.

m Legitimo. q. d. illa iussio non valet, quæ disponit quomodo iudices: sed illa sic: quę vult iudiciū cito finiri. Et sic no. ꝙ quatuor casibus hic supplicat li. pendente. Primus vt iudiciū procedat. Secūdus vt acta edātur. Tertius vt sententiam det iudex, ꝙ est idē quasi primus modus. differt autem quia in tertio non restabat nisi sentētia. in prima & media causa facienda erat adhuc. quartus vt associetur iudex, alias non supplicat lit. pendē. vt hic, & C. vt li. pen. den. l. ij.

n Ex prooemiis.

† Haloā. pari⁹ vertit hūc locum nempe sic, At qui iussionem, quæ iudicanti quidē aut quæ iudicaturo formā nō pręscribit, quomodo inquisitionē in cā fieri, aut sententiam proferri oporteat, sed iusti vult legitimam adhiberi diligentiā aut actorū editiōem inducit, aut iudicē legitimā compellit proferre sententiam, aut in cognitionem secundū nostras leges aliū adiu iudicem, fieri vtiq; & valere siue interueniente scriptura siue absq; scriptura facta non prohibemus &c.

quæ sunt huiusmodi procœmia: rñ. anni domini qui fiũt. Item scribunt quidam: hic incipit cã talis. Item libellus cum partis subscriptiõe. Item citatio & similia, quæ quasi procœmia sunt. & post hoc debet hæc lex scribi, vt sit pars monumentorũ siue actorum. Tertio scribit̃ confirmatio psonarũ. §. satisdationis iudicio sisti. sed videt̃ qđ statim post prædicta procœmia debeat fieri personarum confirmatio: vt s̃. de exhi. §. sancimus. & §. illud vero. col. v. Rñ. illa secundum hanc intelligitur. sed hęc hodie non scribit̃, cum satis certa sit.

[a] Secundũ quas. No. Imperatorem suscipere imperiũ, vt secundũ leg̃ iudicet. sic. C. de leg. & con. l. digna. & not. s̃. eo. §. j. quod enim in leg̃, &c.

VT CVM DE appel. &c.

[b] Postea. & sic ad præterita referantur negotia: vt infra. e. j. respon. in fi. quod est mirabile. Azo.

[c] Et de aliis capitulis. scilicet quæ sunt quatuor. nam quinque principales partes habet hæc constitutio, licet multa incidenter alias dicat: vt dixi & sum prosecutus in summa huius titul.

[d] Peruenit. Perspeximus. circa illã facti quęstionem.

[e] Sententiæ. hoc quando post sententiam.

[f] Relationes. hoc qñ post relation̄ ante responsion̄, quæ expectãda nõ est: vt hic, & j. vt iudi. non expe. sacras ius. §. fi. colla.

firmationem: & præuaricari eam nitentibus per multa interminata refrenauit à talibus eos præsumptionibus, & ꝓpriis tempus non sinit fieri pœnis. Vt enim iniquitatem simul & iniustitiam per omnia expellamus, propterea præsentem posuimus legem, vndiq; eam, & per eam alias cautas & circũueniendas custodientes reipublicæ leges, secundum quas [a] & nos ipsi imperium, quod Deo dante suscepimus, custodire, nostramq; rempublicã ab his legibus muniri semꝑ optamus. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacrã declarata sunt legem, tua celsitudo seruare quidẽ studeat: omnibus autem palàm faciat, proponens quidẽ eam in hac felicissima ciuitate, præceptis aũt solennibus vtens ad prouinciarum præsides: vt omnes homines sciant eam, quam super eos habemus prouidentiam.

TITVLVS XII.

VT CVM DE APpellatione cognoscitur, secundum illas leges debeat iudicari, quæ tempore latæ sententiæ obtinebant, non secundum eas, quæ postea [b] promulgatæ sunt, & de aliis capitulis [c].

In causa appellationis debet ferri sententia secundum legem, quæ vigebat tempore sententiæ primæ: non secundum eam, quæ post latam sententiam nouiter emanauerit, etiam si in lege nouiter emanata dictum fuerit, quòd protrahantur ad præterita. Angelus.

Imper. Iustinianus A. Theodoto Orientalium sacrorum prætorio præfecto.

PEruenit ad scientiam nostrę serenitatis, quòd cũ inter Eustachium virum reuerendissimum Tholonæ ciuitatis episcopum, & Pistũ diaconum ecclesiæ Telmissensis fuisset causa cõmota, processit à rectore prouinciæ definitiua sententia, cõtra quã appellatio est porrecta. Iudices igitur apud quos appellatio ventilabatur, dubitantes, ad nostram clementiam retulerunt, an secundum leges, quæ obtinebant, quando processit definitiua sententia: an secundum tenorem illius legis, quæ post definitiuam sentẽtiam à nobis promulgata est, eandem causam examinare deberent. Nos itaque iustum esse perspeximus [d] secundũ leges quæ obtinebant tempore latæ sentẽtiæ [e] prædictã appellationis causam examinari, & terminum secundũ ipsas accipere. Præuidimus aũt & post hãc, si quãdocũq; dubitatio talis emerserit, eam simili ordine terminare. Ideoq; sancimus, si quando de aliqua cã ꝓcesserit definitiua sentẽtia, & ꝓuocatio fuerit subsecuta: appellationis examinatores secũdũ leges, q̃ tẽpore definitiuæ sentẽtiæ obtinebãt, terminum dare negotio. hoc eodẽ videlicet obseruando & in retractãdis amplissimæ p̃torianæ sentẽtiis, & in suggestionibus iudicũ, quãdo vtręq; partes omnibus allegationibus suis renunciauerint, & iudices per suas relatiões [f] ꝙ qđ disponi debeat, interrogauerint. In omnibus em̃ prædictis casibus illas leges à cognitoribus seruari decernimus, quæ tempore sententiæ, aut certæ relationis obtinebunt, tametsi cõtigerit postea leg̃ promulgari non aliqđ disponentem & tenorem suum ad præterita quoque negotia referentem [g].

ix. & C. de ap. l. iubemus. §. fi. & s̃. de iudi. §. pe. coll. vj.

[g] Referẽtem. Nota leges ad futura tantũ tempora trahi, vt & s̃. de nupt. in fi. co. iiij. & s̃. de rest. & ea, quæ pa. §. hoc igitur, & infra, de hære. ab intest. §. fin. col. ix. & vt factæ no. consti. coll. v. sed cũ dicat hic non trahi ad præterita etiam si hoc dicatur, est cõtra. C. de vsur. l. pe. & C. de legi. & cõsti. l. leges & constitutiões. & ff. de leg. & sena. l. nõ est nouum. Sol. hoc speciale, vel dic trahitur ad præterita. s. facta in quibus iudicium non est inchoatum: secus si sit inchoatum: vt hic.

Lex futurũ tempus respicit.

Postquã vna pars renũciauerit allegationibus, alia cogi debet intra xxx. dies proponere quicquid velit. & si hoc non fecerit, ad omnẽ eius malitiam superandam duo menses dari debent: quibus elapsis iudex debet ferre sententiam legibus consonantem. Ang.

† Ex hoc §. sumpta est auth̃. quę est super. l. iudices. C. de iud. & incipit, iubemus, vt quando.

Sed & hoc † præsenti addimus sanctio-

Sed &

ni. Quia inter litigatores aliquando contingit, vnam quidẽ partem suis allegationibus renũciare [a], aliam verò sciẽtem se malas causas habere, post cognitionalia certamina & dilationes, quas probationũ causa leges concedunt, nolle confiteri allegationes [b] sibi sufficere, ne citò causæ qualitas agnoscatur: iubemus, vt quando vna pars allegationibus renunciauerit, alia verò pars dixerit se habere aliquid, quod proponat [c]: iudex negotij modis omnibus eam partem, quæ vtitur dilatione [d], compellat intra xxx. dies, postquã altera pars renũciauerit, quicquid velit sine aliqua intermissione proponere. quod si non fecerit, tunc ad eius malitiam conuincendam † alius vnus mẽsis indigeatur à iudice. Si verò & sic distulerit: alterius vnius ei dilatio prębeatur [e]: ita vt si vsque ad prædictos tres mẽses, quos litigatoribus protrahentibus cõcessimus, suas non proposuerit allegationes: tunc cognitor causæ non amplius expectans, modis omnibus proferat sententiam legibus consonantem: vel si voluerit referat: ne litigatoribus malè certantibus liceat causarum exitum vltrà protrahere.

Parenti non licet liberos præterire vel exhæredare, nisi si legitimam eis reliquerit portionem: nisi iure institutionis eis reliquerit: vel nisi ingrati probentur expressè ingratitudine in testamento apparente: quæ causæ ingratitudinis hic per ordinem enumerantur. Bartol.

Aliud quoque † capitulum præsenti legi addẽdum esse perspeximus. Sancimus igitur non licere penitus patri, vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ suum filium, vel filiam, vel cæteros liberos præterire [f], aut exhęredes in suo facere testamento, nec si per quãlibet donationem, vel legatum, vel fideicommissum vel alium quemcunque modum eis dederit legibus debitam portionem: nisi forsan probabũtur ingrati, & ipsas nominatim [g] ingratitudinis causas parẽtes suo inseruerint testamento. Sed quia causas ex quibus ingrati liberi debeant iudicari, in diuersis legibus dispersas, & non apertè declaratas inuenimus, quarum aliquæ nec dignæ nobis ad ingratitudinem visæ sunt, aliquæ verò, cùm essent dignę, prætermissæ sunt: ideo necessarium esse perspeximus, eas nominatim præsenti lege comprehendere: vt præter ipsas nulli liceat ex alia lege ingratitudinis causas opponere, nisi quæ in huius constitu-

a Sed & hoc præsenti. Renũciare valet hic renũciatio propter allegationes iuris, & propter instrumenta: sed propter testes forte ne producantur, nõ valet: vt supra de testi. §. quia vero multi. colla. vij. sed sola scientia testificationem.

b Allegationes. quæ & in iure. & in facto, & in probationibus accipi possunt: vt ff. de ritu nupt. l. si quis tu. & C. si ex fal. all. l. j. & ij. & C. de aduo. di iudi. l. laudabiles. §. quoties. Accursius.

c Proponat. Iudice interrogante, an aliquid noui addere velit: vt C. de iud. l. iudices. & hic sumitur auth. quæ est ibi.

d Dilatione. Prima, vel vltima.

e Præbeatur. imo videtur, quod semel tantum. vel ad plus bis: vt ff. de fer. l. vlti. contra. Solu. hic non loquitur de dilatione, quæ datur præsenti & petenti, sed de quodam spatio, quod datur absenti, vt alleget. & eodẽ modo opponi potest de eo, quod est s. de litig. §. omnem. vbi tria edicta: & pro quolibet dies xxx. dãtur. Vel dic speciale hic, quãdo per allegatiões petit: vt arg. ff. qui ex cau. l. ait prætor. §. si. & l. j.

f Præterire. alias præteritæ. præteritio ad lineã fœmineã, exhæredatio ad masculinam. sic insti. de exhære. li. §. mater. & quod subiicit, nec si per quãlibet donat. &c. no. quod oportet iure instit. aliquid filio relinqui: nec sufficit iure legati. & sic corriguntur hic iura antiqua. ff. de inoff. test. l. Papinianus. §. si quis mortis. contra instit. de inoff. testa. §. pe. cõtra. s. de mona. §. si vero filios. contra & s. de trien. & se. §. j. cõtra. & si qua sunt similia quibus dicitur, quod sufficit quoquo relicti titu. relinquere. sic ergo in minimo facta institutio excludit querelam; vt j. e. §. cæterũ. & agitur ad supplementum: vt C. de inoffi. test. l. omnimodo. & l. scimus. & de rei vxo. act. §. videamus. Vel dic. quod prædicta iura loquantur, quãdo non faciebat testamẽtum, sed codicillos: hic quando solẽniter testabatur. vnde iure institu. sibi, vt aliis debet relinquere. Tertij dicũt hanc intelligi secũdũ illas, & legunt sic literam istã: nec pro non, & dic si, id est, quamuis per quamlibet donat. vel legati, vel fidei commissi, vel alio quocunque modo dedit debitam portionem: & assume, non licet exhæredare, dico, nisi forsan, &c. Prima verior videt, vt corrigantur.

g Nominatim. hic probat secũdũ M. quod hodie querela cesset, nisi inter fratres turpibus personis institutis: vt insti. de inoff. testa. §. j. hoc modo pater tenetur causam exprimere, vt hic: & hæres probare, vt C. de inof. testa. l. omnimodo. Syllogiza ergo sic, aut pater fecit testamẽtum, aut non. si nõ: succedit filius ab intestato: vt j. de hęre. ab intesta. §. j. & cessat querela. si vero fecit, aut in seruit, causam, aut nõ. si non: ipso iure nõ valet, vt hic. si vero inseruit, aut eam probat hæres, & tũc repellitur filius, & nihil habet vt s. de immen. do. in fi. & sic cessat querela. Aut nõ probat: & tũc testamẽtum pro nõ valido est, & ab intestato succederet: vt j. §. sine igitur. & sic cessat sem per querela quare M. non posuit vnã auth. in C. de inof. test. & inst. e. dicentẽ: hodie cessat querela, &c. & sic oẽs tit. de inoff. testa. sunt correcti. Sed dic prædicta vera, nisi in vltimo casu. nã si inseruit causam, & hæres non probat: tunc quo iure admittitur filius nisi per querelam? & sic cessant prædicta. Item nota, quod Pla. dicit hanc authen. superflam per leg. inst. de exhæ. lib. §. nostra. sed est fal

† Cõcor. c. per nobis. cũ gl. super ver. conuincẽda. extra, de dolo & contuma.

Præteritio & exhęredatio ad diuersas lineas pertinent.

Ex hoc §. sumpta est authẽt. quę est super l. maximum vitiũ. C. de lib. præte. vel exhęr. & incipit, non licet. Et cõcor. cum hoc text. glos. in c. Raynutius. super verbo relinquẽs. extra, de testamen. & vlt. vol.

tionis ſerie continentur.

Cauſas † autem iuſtas ingratitudinis has eſſe decernimus[a]. Si quis parentibus ſuis manus intulerit[b]: ſi grauem[c], & inhoneſtam iniuriam eis ingeſſerit: ſi eos in criminalibus[d] cauſis accuſauerit, quæ non ſunt aduerſus principem, ſiue rempublicam: ſi cum maleficiis[e] hominibus, vt maleficus verſatur: vel vitæ[f] parentum ſuorū per venenum aut alio modo inſidiari tentauerit: ſi nouercæ ſuæ[g], aut concubinæ patris filius † ſeſe immiſcuerit. ſi delator[h] cōtra parentes filius extiterit, & per ſuam delationem grauia eos diſpendia fecerit ſuſtinere. ſi quemlibet[i] de prædictis parētibus incluſum eſſe contigerit, & liberi, qui poſſunt ab inteſtato ad eius ſucceſsionem venire[k], petiti ab eo, vel vnus ex his, in ſua eū noluerit fideiuſsione ſuſcipere, vel pro perſona, vel pro debito, in quantū eſſe, qui petitur probatur idoneus. hoc tamen ꝙ de fideiuſsione cenſuimus, ad maſculos tantummodo liberos volumus pertinere. Si cōuictus[l] fuerit aliquis liberorum ex eo, quia prohibuerit parentes ſuos cōdere teſtamentum: vt ſi quidē poſtea facere potuerint teſtamētum: ſit eis pro tali cauſa filium exhæredandi licentia[m]. Si autem in ipſa prohibitione ſine teſtamento aliquis ex parentibus deceſſerit, & alij, qui ſiue ab inteſtato ad hæreditatē defuncti, aut cum ipſo filio[n], qui teſtamētum fieri prohibuit, aut poſt illū vocantur: ſiue illi, quos hęredes aut legatarios habere volebat, vel qui læſionem aliquam ex prohibitione teſtamenti ſuſtinuerunt, hoc ipſum approbauerint: ſecundum alias leges[o] ſuper hoc poſitas talia negotia terminentur. Si præter voluntatem[p] parentū inter arenarios, vel mimos ſeſe filius ſociauerit, & in hac profeſsione permanſerit: niſi forſitan etiam parentes eiuſdem profeſſionis[q] fuerint. Si alicui[r] ex prædictis parentibus volenti ſuæ filiæ, vel nepti maritum dare, & dotem ſecundum vires ſubſtantiæ ſuæ pro ea pręſtare, illa non conſenſerit, ſed luxurioſam degere vitam elegerit. Si verò † vſq; ad xxv[s]. annorum ætatem peruenerit filia, et parentes diſtulerint eam marito copulare, & forſitan ex hoc contigerit in ſuum corpus eam peccare, aut ſine conſenſu parentum marito ſe, libero tamen coniungere: hoc ad ingratitudinem filiæ nolumus imputari: quia non ſua culpa, ſed parentum id commiſiſſe cognoſcitur.

Filij furioſi, ſi curam eius neglexerint, à patre ſanæ mentis effectò exhæredari poſſunt. extraneus verò, qui denunciatione in ſcriptis facta filijs mandauit, quod curam de patre habeant furioſo, & eis negligentibus curam, & diligentiam furioſo exhibuit: ad ſucceſsionem eius admittitur: teſtamento quò ad ſucceſsionem euacuato: quò ad alia cuncta capitula in ſua firmitate manente. Barto.

Si quis † de prædictis[t] parentibus furioſus fuerit, & eius liberi vel quidam ex his, aut liberis ei non exiſtentibus, alij eius cognati, qui ab inteſtato ad eius hæreditatem vocātur, obſequium ei & curam competentem nō præbuerint: ſi quidem

† Cōcor. cum hoc §. glo. vlt. poſt medi. in cap. vlt. ibi, ſic & propter ingratitudinem. extra, de poſtu. præ. & cap. Raynutius. infra gl. ſuper verb. Trebel. in princ. extra de teſt.

† Dictio, filius quid in oratione faciat, nō video, cū per dictionē patris, ſatis exprimatur.

eſt falſum: quia ibi non dicit de cauſa inſerenda: ſed hic dicit. Ac.

a Has eſſe decernimus. & ſunt quatuordecim: vt ſequit vſq; ad §. illū generalē autē &c. econtra quibus pater à filio exhæredatur, ſunt ſeptem: vt j. e. §. & ſi quidē. vſq; ad §. ſi talis at ille quibus frater exhęredat fratrem etiam turpi perſona inſtituta, ſunt tres: vt ſ. de nupt. co. iiij. §. ingratitudinē. ſed ſi non turpi, tunc ſemper ceſſat querela: vt C. de inoffi. teſt. l. fratres. & inſtit. de inoffi. teſt. §. j.

b Intulerit. Hæc eſt prima.

c Si grauē. Hæc eſt ſecunda.

d In criminalibus. Hæc eſt tertia. Ac.

e Si cū maleficis. Hæc quarta. Acc.

f Vel vitæ. Hæc quinta. Ac.

g Si nouercę ſuæ. Hæc eſt ſexta.

h Si delator. Hæc eſt ſeptima. Ac.

i Si quēlibet. Hæc eſt octaua. Ac.

k Venire. Nam fœminæ impediuntur fideiubere per Velleianū: vt ff. ad Velleia. l. j. & ij.

l Si conuictus. Hæc nona. Ac.

m Licentia. ſic & econtra: vt j. eo. §. & quod de ea.

n Filio. quia ſunt fratres eius, qui nō prohibuerunt. Ac.

o Leges. quæ dicunt, vt prohibenti actiones omnes debeant denegari, & fiſco ſua portio deferatur: vt ff. ſi quis ali. teſt. pro. l. j. in princi. & C. ſi quis ali. teſt. pro. l. ij. aliis verò quibus aliquid ſit relictū, non nocet quo minus percipiant, ſiue ſingulariter: vt ff. ſi quis ali. teſta. prohi. l. j. §. ſed ſi legatum, ſiue vniuerſaliter: vt ff. ad Trebel. l. iij. §. fi. & ff. ſi quis ali. teſt. pro. l. ij. §. fin. nam vnius factum alij non nocet, etiam fratri: vt ff. ſi quis ali. teſta. pro. l. ſi quis dolo. §. j. hodie autem ꝙ plus eſt, in duplum tenetur, qui prohibuit: vt j. vt nul. iudi. §. & hoc peruenit. Et ſic nota teneri impedientem. & ad hoc facit. ff. de eo per quem factum erit l. ex hoc. & de condi. cau. da. l. iij. §. ſi. in fi. & de leg. ij. l. Lucius. §. Sempronia.

p Præter voluntatem. Hęc decima eſt cauſa.

q Profeſsionis. nam nil Iudæus Iudæo, nil Catilina Cethego: & nil doloſus doloſo: vt ff. de dolo. l. ſi duo. & C. de hære. l. quoniam. & C. de inofficio. teſta. l. in arenam. Acc.

r Si alicui. Hæc eſt vndecima. & facit. C. de inoffi. teſta. l. filiam.

s Vſque ad xxv. ergo econtra ſi fuerit minor, & peccat in ſuū corpus: iuſta eſt exhęredationis cauſa: vel etiam maior, ſi copulet ſe ſeruo. arg. ff. de offic. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. ibi, huiusrei &c. et j. proxi §. ibi, libero &c. Ac

t Si quis de prædictis. Hæc eſt xij. hæc eadem ſeruantur in filiis; vt j. eo. §. ſine igitur. ibi, ſi liberis vel vno &c.

Teſta

† Ex hoc text. ſumpta eſt authen. quæ eſt ſuper l. ſi filiam tuā. C. de inoff. teſt. & incipit, ſed ſi poſt.

† facit ad hūc. §. gl. in c. inter dilectos. ſuper verbo, acceſſorium. in ſi. extra, de fide inſtrumen. quæ glo. in ſui. fine facit mentionē iſtius §.

à tali sanatus fuerit infirmitate, erit ei potestas, vtrum velit negligentem filium, vel filios aut cognatos, ingratum vel ingratos in suo scribere testamento [a]. Si autem aliquo furoris morbo eum detentum extraneus aliquis viderit à suis neglectũ liberis, vel cognatis, aut aliis ab eo scriptis [b] hęredibus, & pro misericordia voluerit eum procurare: damus ei licentiã attestationem eis, qui ab intestato, vel ex testamẽto iã facto ad furiosi hæreditatem vocantur, scriptis dirigere, vt eum procurare festinẽt. Si autem post huiusmodi attestationem neglexerint, & extraneus in suam domum furiosum susceptum sumptibus propriis vsque ad finem vitę ipsius procurasse monstratus fuerit: eum, qui obsequiũ ac diligentiam furioso exhibuit, licet extraneus sit, ad eius successionem peruenire decernimus, euacuata institutiõe eorum, vtpote indignorum, qui furioso (diximus) curam præbere neglexerint [c]: ita tamen, vt cætera testamenti capitula in sua maneant firmitate.

Successio testatoris, qui à suis redimi negligitur, applicatur ecclesiæ expendenda pro redemptione captiuorum: parcitur tamen minori xxv. annis: cui etiam permissum est res captiui pro eius redemptione vendere: qui cogitur habere ratum. Baldus.

Si vnum de prędictis [d] parentibus in captiuitate detineri contigerit, & eius liberi, siue omnes, siue vnus nõ festinauerint eum redimere: si quidem valuerit calamitatem captiuitatis euadere: in eius sit potestate, vtrum hanc causam ingratitudinis testamento suo velit adscribere [e]. Si autem per liberorum negligentiam, vel contemptum non fuerit liberatus, & in captiuitate decesserit: illos ad successionem eius venire non patimur † : quia non festinauerunt eius redemptionem citius ꝓcurare: sed omnibus liberis in hoc negligẽtibus res vniuersas ab eodem relictas, ecclesiæ ciuitatis ex qua oritur, applicari, inuentario scilicet sub publica attestatione celebrando: ne quid ex eius facultatibus pereat: ita vt quicquid exinde ad ecclesiam peruenerit, captiuorum redemptioni proficiat [f]. Sed hæc quidem quãtum ad personas dicta sunt, quas exhæredare nõ licet, nisi ingratitudinis causas vbiq; approbari contigerit. Occasionem autem nobis ad generalẽ legem promulgandam hæc præsens causa noscitur obtulisse. Sed vniuersaliter iubemus, vt si ille, qui in captiuitate detẽtus fuerit, liberos nõ habuerit, & aliis, qui ad eius hæreditatẽ vocati sunt, eũ redimere nõ festinantibus, in captiuitate defunctus fuerit: nullus ex iis, qui neglegerit [g], ad hęreditatem eius perueniat, licet ante captiuitatẽ testamentũ forsitan ab eo fuisset conscriptũ, in quo memoratas personas scripsit hæredes: sed hac quoq; institutione hæredum infirmata, & cæteris testamẽti capitulis in suo robore permanẽtibus, substãtiæ taliũ personarũ simili modo ecclesiis ciuitatum ex quibus orti sunt, applicentur. & nullis aliis causis, quã in captiuorum redemptionibus expendantur: vt vnde illi à suis nõ sunt redempti, aliorũ redemptio procuretur, & ipsorũ quoq; animæ ex hac causa piissima subleuentur. Hoc eodem obseruando, & si aliam extraneam personam ante captiuitatem scripsit hæredem, ꝙ illa sciens se ab eo hæredẽ scriptam, eum redimere à captiuitate neglexerit. Hanc autẽ pœnam cõtra illos valere iubemus, qui octauũ & decimum suæ ætatis annum compleuerint. In huiusmodi verò causis, quando pro captiuorum redemptione necessarium fuerit dare pecunias: si quis proprias pecunias non habuerit: licẽtia erit ei, si memoratę sit ætatis, mutuandi pecunias, & res mobiles, vel immobiles supponendi [h], siue propriæ ipsius sint, siue illius, qui in captiui-

---

a Testamento. nam potest eum instituere & exhæredare, & ꝓpter hoc §. iste hic ponitur. si autẽ nil dixerit de eo: hoc dices. j. eod. in fi. huius. §.

Attestationes in scriptis fieri debent. b Scriptis. Nota attestationẽ in scriptis dirigẽdam: vt s. de temp. non so. pe. §. contestationes. colla. vij. Item no. de vi & authoritate denunciationis: vt hic, & infra, proxim. §. & C. de rei ven. l. si fundũ. Item no. ꝙ delicto hęredis, licet nec ciuitatem nec libertatẽ amiserit, amittitur hæreditas: vt j. prox. §. Item no. ꝙ aufertur ab indigno, & non applicatur fisco, sed benefactori. Item no. ꝙ ex benefacto extraneus fit hæres. Item nota: ꝙ legata valent, licet testamentũ non valeat. quod plenius dices j. proxi §.

Testamẽto infirmo valent tamen legata. c Neglexerint. quid si non faciat testamentum, nec aliquis extraneus eum procurauerit? Resp. filij vel agnati sunt hæredes: sed potest eis auferri hęreditas: vt. ff. de iis, qui. vt indig. l. iij. Vel dic in hoc casu, sicut in sequenti, ꝙ eis denegetur hæreditas ex suo delicto: vt in proxi. §. Ac.

d Si vnũ de prædictis. Hæc est tertiadecima.

e Adscribere. q. d. si vellet eum nihilominus instituere posset: et sic non compellitur. Ac.

f Proficiat. & sic fit inuentariũ, quãdo captiui directe instituuntur: vt. C. de episco. & cler. l. nulli. Ac.

g Neglexerit. sic & si eum ægrum non curauit: vt. ff. de iis, qui. vt indig. l. iij.

h Supponendi. no. minorem xxv. annis posse alienare & obligare: qđ est speciale. alias e contra. C[?]. de iis, qui ve. æta. l. pe. & facit ff. de reb. eo. l. si pupillorum. §. si. Accurs.

Alienatio minori xxv. an[illegible] conceditur.

† Facit ad hoc C. de sa. san. eccl. l. san[illegible] cimus. & capi. præcipimus. xij. quæ. [?] circa principium.

Et

tate detinetur: quoniam in prędictis omnibus, quę pro captiuorum redemptione data, vel expensa probabuntur, contractus huiusmodi tanquã à persona suæ potestatis & legitimæ ætatis factos, ita firmos esse decernimus: nullo eis, qui cum huiusmodi personis in memoratis causis, quo prædictum est modo, contraxerint, præiudicio generando: necessitatem scilicet habente eo, qui ex captiuitate redierit, tales cõtractus ratos habere, & eis [a] tanquam suis debitis [b] obligari.

Catholico non succedunt filij, nec propinqui hæretici: sed ecclesia ei succedit, si clericus sit, & laico fiscus. hoc dicit.

Si quis [c] † de prædictis parentibus orthodoxus constitutus senserit suum filium, vel liberos non esse catholicæ fidei, nec in sacrosancta ecclesia communicare, in qua omnes beatissimi patriachę vna conspiratione [d] & concordia fidem rectissimam prædicant, & sanctas quatuor synodos, Nicænam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, & Calcedonensem amplecti, seu recitare noscuntur: licentiam habeãt pro hac maximè causa ingratos [e] eos, & exhæredes in suo scribere testamento.

Et hæc quidem pro ingratitudinis causa decernimus. Generalem autem † prouidentiam liberis catholicis deferentes, iubemus saluis legibus quæ iam de aliis hæreticis sunt prolatæ, & circa Nestorianos & Acephalos, hæc obseruari, vt si quando parentes inuenti fuerint siue Iudiaco Nestorij furori dediti, siue Acephalorum amplectentes insaniã, & ideo ab ecclesiæ catholicæ communione separari: non liceat eis alios hæredes sibi instituere, nisi liberos orthodoxos, & ecclesiæ catholicæ communicantes, vel liberis non existentibus, agnatos vel cognatos, qui scilicet catholici sint.

Quòd si fortè ex filiis alij quidam sunt orthodoxi, & ecclesiæ catholicæ communicantes, alij verò ab ea separati: omnẽ parentum substantiam ad filios tantùm catholicos peruenire sancimus: licet vltimas voluntates huiusmodi personæ fecerint contra tenorem huius nostræ cõstitutionis aliquid disponentes. Si verò posthac fratres ab ecclesia separati, ad eam conuersi fuerint pars eis competens, in statu, in quo inuẽta fuerit tempore, quo reditur, eis præbeatur, vt nullam de fructibus, aut gubernatione medij temporis inquietudinẽ, vel molestiã catholici patiantur, qui ante prædictas [f] detinebant: quoniam huiusmodi rerum, quas ex fratrum parte non communicantium catholici possidebant, sicut alienationem vetamus [g], ita præteritorum temporum fructus, aut gubernationem nullatenus ab his, à quibus detenti sunt, exigi vel retractari permittimus. Si autem vsq; ad finem vitæ suæ in eodem errore non cõmunicantes permanserint: tũc catholicos fratres, vel hæredes ipsorũ plenissimo iure dominij easdem res possidere decernimus [h]. Quòd si filij quidem omnes peruersi, & ab ecclesiæ catholicę cõmunione alieni inuenti fuerint, alij autem propinqui agnati, vel cognati religionem catholicam colẽtes, & communicatores esse fuerint approbati, eos liberis hæreticis anteponi, & eorum hæreditati succedere.

Si verò liberi & propinqui agnati, vel cognati ab orthodoxæ religionis communione sunt extranei: tunc siquidẽ schema [i] clericorũ parentes eorum habuerint: ad ecclesiam ciuitatis vbi domiciliũ habebãt [k] res eorũ volumus pertinere: ita, vt si ecclesiastici intra annale [l] spatiũ [†] huiusmodi personarum vendicare res neglexerint: earum dominium nostri fisci iuribus vẽdi-

t

---

a Et eis. s. contra stibus. Al.

b Debitis. ex hac auth. v. notãtur mirabilia. Primũ est, licet testamentum non valeat, legata tamen valẽt: quod est cõtra regulam. C. de fideicõ. l. eam quã. Secundum est: quod aufertur ab indigno, non applicat fisco. alias contra videt. ff. de iis, qb. vt indi. l. Claudius. et l. mulierem. & de legatis. iij. l. si deportati. & C. de iis, quib. vt indi. l. hæreditas. Tertiũ, quod nõ dominus rem captiui alienat sua authoritate. Quartum, quia minor xiiij. annis nõ patitur huius. l. pœnam, cũ alias etiã impuberes & capaces doli non iuuntur: vt ff. de regu. iur. l. pupillum. & insti. de ob. quæ ex de nas. §. fin. Quintum: quia minores in alienatione tali non restituuntur. alias contra: vt C. de in integ. restitu. mi. l. iij. & iiij.

† Adde ad hũc. §. quod dicitur in c. si quis episcopus. in text. & in glo. extra de hære.

c Si quis. Hæc est quartadecima & vltima.

d Cõspiratione. no. conspiratio in bona parte.

Conspiratio quandoque in bonã partẽ sonat.

e Ingratos. neq; ab intestato succedunt: vt j. proxi. §. & j. de hæred. quæ ab intesta. §. fi. col. ix. Accur.

f Prædictas. s. res & hoc in odiũ hæreticorũ fratrũ. sic & alias in fauorẽ cessat redditio rationũ: vt C. de episco. & cle. l. orphanotrophos. & j. de eccl. tit. §. penul.

† Hunc tex. inuenies. C. de hær. auth. sita super l. cognouimus. cuius initiũ est, Idẽ est.

g Vetamus. sic ff. de iure do. l. si is. & l. fina.

h Decernimus. Sed nunquid filij loco patris sui, si sunt orthodoxi, vocabuntur? Rñd. sic: vt instit. de hære. quæ ab intesta. §. cum filius.

i Siquidem schema. id est, clerici sunt parentes.

k Habebant. isti mortui. Accur.

l Intra annale. Nota ergo q; præscriptio, quæ aliàs est xxx. ann. vt in hęreditatis petitione: vt C. de hæred. pet. l. hæreditatis. erit hoc casu ecclesiæ annalis: sic & aliàs prout. j. de san. epis. §. antepe. col. ix. & sunt hæc specialia. alias contra j. de eccle. tit. §. pro tẽporalibus. & potest hæc esse ratio qualisqualis: quia est in acquirendis: vt ar. C. de acquir. poss. l. fi.

† Cõcor. glo. in ca. quoniam frequẽter. super ver. intra annum. extra, vt lite non contest.

Laici

cetur. Si autē laici sunt a: sine aliqua distinctione substantias eorum ad res priuatas nostras similiter peruenire sancimus.

Quæ obtinere decernimus, etiam si testamento non facto tales personæ decesserint. Omnibus, quæ contra cæteros hæreticos in aliis constitutionibus disposita sunt, & contra Nestorianos, & Acephalos, & alios omnes, qui catholicæ ecclesiæ in qua prædictæ quatuor synodi & patriarchæ recitantur, non communicantur, & successiones eorum similiter obseruandis.

Si enim b pro causis corporalibus cogitamus quantò magis pro animarum salute prouidentia est nostræ solicitudinis adhibenda?

Testamenta parentum, vel liberorum liberis, vel parentibus exhæredatis, vel præteritis legitima causa inserta & probata valent causa non inserta vel inserta & non probata nullum liberis, vel parentibus exhæredatis vel præteritis præiudicium generat testamento vacuato, & ab intestato eis successione delata: in alijs capitulis testamento firmitatem obtinente. Item causæ ex quibus ascendentes à descendentibus exhæredari possunt, hic specialiter enumerantur. Bart.

Siue igitur omnes memoratas ingratitudinis causas, siue certas ex his, siue vnam c quamlibet parentes in testamento suo inseruerint, & scripti hæredes nominatam, vel nominatas causas, vel vnam ex his veram esse monstrauerint d: testamentum suam habere e firmitatē decernimus. Si autem hæc obseruata non fuerint: nullum f exhæredatis liberis præiudicium generari: sed quantùm ad institutionem hæredum pertinet, testamento euacuato, ad parentum hæreditatem liberos tanquam ab intestato ex æqua parte peruenire: ne liberi falsis accusationibus condemnentur, vel aliquam circū scriptionem in parentum substantiis patiantur.

Si verò contigerit in quibusdam talibus testamentis quędam legata vel fideicommissa, aut libertates, aut tutorum donationes relinqui, vel quælibet alia capitula concessa legibus nominari: ea omnia iubemus adimpleri, & dari illis, quibus fuerint derelicta, & tāquam in hoc non rescissum obtineat testamentum g. Et hæc quidem de parentum ordinauimus testamentis h. Iustum autem perspeximus & econtrariò de liberorū testamentis hæc eadem cum aliqua distinctione disponere. Sancimus itaque, nō licere liberis parentes suos præterire, aut quodlibet modo à rebus propriis, in quibus habent testandi licentiam, eos i omnino alienare k: nisi causas, quas numerauimus, in suis testamentis specialiter nominauerint. Has autē esse decernimus, si parentes ad interitum vitæ liberos suos tradiderint l: citra causam tamē, quæ ad maiestatem pertinere cognoscitur. Si venenis aut maleficiis, aut alio modo parentes filiorum vitæ insidiati probabuntur. Si pater nurui suæ m aut cōcubinę filij sui sese immiscuerit. Si parentes filios suos testamentum condere prohibuerint in rebus in quibus habent testandi licentiā: omnibus videlicet in huiusmodi testamentorum prohibitione seruandis, quæ in parentum persona distinximus n. Si contigerit, aut virum vxori suæ ad interitum, aut alienationem mentis dare venenum, aut vxorem marito, vel alio modo alterum vitæ alterius insidiari: tale quidē, vtpote publicum crimē constitutum †, secundum leges examinari, & vindictam legitimam promereri decernimus o. Liberis autem esse licentiā nihil in suis testamentis de facultatibus suis illi personæ relinquere p, quæ tale scelus noscitur commisisse.

† Constitutus

a Laici sunt. scilicet parentes. qui habent filios & agnatos hæreticos.

b Sic enim. No. animā corpori prēferendā & aliis rebus. sic & C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. in fi.

c Siue vnam. no. sufficere vnā de pluribus caussis: vt hic, & j. eo. §. si tales. & C. de reuo. do. l. fi. Sed ar. cōtra. ff. de transac. l. cū hi. §. si prætor. sed ibi fuerat à iure expressum. Accur.

d Mōstrauerint. per Constantinum probant filij se gratos. C. de inoffic. testa. l. liberi. quæ est contra. Sed per Iustinianum corrigit: & probant hæredes: vt hic, & C. de inof. testa. l. omnimodo. Et sic no. ꝙ propter præsumptionem etiam possidens probat, vt hic facit institutus hæres: vt C. de probationi. l. siue possidetis.

e Habere. & sic etiam filius alimenta nō habebit imo nihil: vt hic, & C. de secun. nup. l. fi. in prin. & s. de hæred. & Falc. §. exhæretos. colla. j. & s. de immen. do. in fine. colla. vij.

f Nullū. ipso iure secundum M. & Azo. sed secundū Io. & alios dic per senteniam, & sic aget querela. & secūdum hoc dices euacuato, id est, euacuando per querelam. & sic tempus pro tempore: vt ff. de leg. j. l. etiam. & C. de infa. l. si Possidonium. sed primi proprie ponūt. scilicet ipso iure & hoc plene dixi. s. e. §. aliud. Accur.

g Testamentum. No. scripturā pro parte tenere & pro parte nō: vt hic, & C. de transa. l. si ex falsis instrumentis. & C. de lati. liber. tol. l. j. §. fi. arg. contra. ff de minori. l. ex causa.

Scripturā pro parte tenere potest.

h Testamentis. nā & si parentibus &c. sic. ff. de inoffi. testa. l. nam & si. ad hoc. C. de impub. & aliis sub. l. ij. in prin. & ff. de inof. test. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. & C. ad Tertyl. l. fi. in princi. & ff de mili. test. l. si à milite. §. fi. Accur.

i Eos. s. parentes.

k Alienare. à bonis. s. exhæredādo.

l Tradiderint. accusando eos de aliquo maleficio.

m Nurui suæ. id est, vxori filij. Acc.

n Distinximus. s. eo. §. si coniunctus.

o Decernimus. s. eo. §. j. Accursius.

p Relinquere.

hæc

hęc ingratitudo est per obliquum.
[a] Disposuimus. s. eod. tit. §. si quis de prædictis.
[b] Censuimus. vt s. eo. §. si vnum.
[c] Iussimus. vt s. eodem. §. si quis de parentibus. & §. generalem.
[d] Firmitate. imo videtur, quod non: vt ff. de iniusto & rup. testa. l. filio. cõtra. Sol. illa corrigit istam.
[e] Testamento. scilicet per querelam, vt diximus. s. eo. §. siue igitur.
[f] Leges. vt C. de inoffic. test. l. omni modo. & l. scimus.
[g] Considerare. s. de hære. & Falc. §. his omnibus.
[h] Pulcherrimam. alias pulcherrima: vt sit proprium nomen. & alias pulcherrimam.
Inualida

Si liberis, vel vno ex his in furore constituto parentes eos curare neglexerint: omnia & hic obseruari præcipimus, quæ de parentibus furiosis superius disposuimus [a]. His casibus etiam cladem captiuitatis iniungimus: in qua si liberos detineri, & per parentum contemptum, vel negligentiam non redemptos ab hac luce transire contigerit: nullatenus eorum parentes ad facultates perueniant liberorum, de quibus filij testari potuerant: sed omnia in hoc quoque capitulo seruentur, quæ & de parentibus vel cognatis atque agnatis, qui ab intestato ad talium personarum iura vocantur, aut de extraneis scriptis hæredibus suprà censuimus [b]. Si quis prædictis liberis orthodoxus constitutus senserit suũ parentem, vel parentes non esse catholicæ fidei: hæc & in eorum persona tenere, quæ suprà de parentibus iussimus [c]. Si tales igitur causas, vel certas, aut vnam ex his liberi suis testamẽtis inscripserint, & scripti ab eisdem hæredes aut omnes aut certas, aut vnã ex his probauerint: testamentum in sua firmitate [d], manere præcipimus. Si autem hæc omnia non fuerint obseruata, nullam vim huiusmodi testamentum quantum ad institutionem hæredum habere sancimus: sed rescisso testamento [e], eis, qui ab intestato ad hæreditatem defuncti vocantur, res eius dari disponimus: legatis videlicet, vel fideicommissis, & libertatibus, & tutorum dationibus, seu aliis capitulis, sicut superius dictum est, suam obtinentibus firmitatem. Si quid autem pro legatis siue fideicommissis & libertatibus & tutorum dationibus, aut quibuslibet aliis capitulis in aliis legibus inuentum fuerit constitutioni contrarium: hoc nullo modo volumus obtinere. Et hæ quidem exhæredationis, aut præteritionis pœnæ, quantum ad ingratitudinis causas contra prædictas personas statuendæ sunt: si quæ autem ex his inter crimina reputantur, earum authores etiã alias pœnas sentiãt legibus definitas.

Nemini licitum est hæredibus propinquis & affinibus & coniunctis defuncti, & eius fideiussoribus vllam inquietudinem vel molestiam occasione debiti defuncti, vel generaliter quacunque de causa, ad præfatas personas spectãte ante spatium nouem dierum inferre: quicquid autem factum est intra prædictum spatium, est inualidum: nullo tamen ex hoc creditori circa tẽporalẽ præscriptionẽ præiudicio finiendo. Bart.

Hæc autem disposuimus, vt & parentes & filios à testamentorum iniuria liberos reddamus. Cæterùm si qui hæredes fuerint nominati: etiã si certis rebus iussi fuerint esse contenti: hoc casu testamentum quidẽ nullatenus solui præcipimus: quicquid autem minus eis legitima portione relictum est, hoc secundum nostras alias leges [f] ab hæredibus impleri. Sola enim est nostræ serenitatis intentio, à parẽtibus & liberis iniuriam præteritionis & exhæredationis auferre. Considerare [g] nanque debent parentes, quia & ipsi filij fuerunt, & eadem à suis petentibus sperauerunt. Et similiter, qui nunc filij sunt †, debent studere parentum animos sanare: quia & ipsi parentes fieri desiderant, & à suis filiis optant honorari. Vnde & constat ad vtriusque partis vtilitatem atque cautelam, præsentem legem fuisse prolatam: quam ex hac occasione promulgandum esse perspeximus. In aliquo autẽ negotio disceptantes, inuenimus pulcherrimam [h] filiam gratam quidem à sua genitrice fuisse dictam, exhæredatam autem testamento nominatam tam in paternus, quàm in maternis facultatibus: & talem quidam scripturam, quia dolo eam & machinatione quorundam compositam fuisse comperimus, nullo modo permisimus obtinere: filiam autem hæredem patris ac matris iussimus fieri: sicut & in scriptis prolatum super hac causa nostrum manifestat arbitrium. Meminimus insuper legem à nobis fuisse prolatam, per quam iussimus nulli penitus esse licentiam corpora defunctorum debiti gratia detinere, aut impedimentum eorum facere sepulturæ. Sed in præsenti quendam cognouimus cuiusdam mortui genitorem à sepultura sui filij redeuntem, nomine debiti tenuisse. † ideoq; pium & humanum esse perspeximus, talem crudelitatem hac lege piissima coërcere. Sãcimus † itaq; nulli penitus esse licentiam, aut hæredes, aut parentes, aut liberos, aut cõiugẽ, aut cognatos, vel cognatos, aut alios affines eius, aut fideiussores

† Haloã. studeant parentum suorũ animos demereri officiis.

† Facit ad hunc §. c. ex parte iuncta glo. super ver. appellationẽ extra, de sepul.

ante nouem dierum spatium in quibus videntur lugere, conueniendi, aut quocūque modo inquietandi, aut aliquam admonitionem eis offerendi, aut in iudicium eos vocādi, siue debiti gratia quid à defuncto descendit, siue alterius cuiuscunque causæ nomine ad memoratas personas specialiter pertinentis. Si verò intra nouem dierum spatiū aliquis ausus fuerit quālibet de prædictis personis, aut conuenire, aut aliquam cautionem seu promissionem vel fideiussionem exigere ab ea: hæc omnia inualida esse [a] decernimus. Post nouem autem dierū excursum, si quis contra tales personas aliquas habere putauerit actiones, eas secundum leges exerceat: nullo videlicet præiudicio [b] actoribus ex hoc interuallo circa temporalem præscriptionem, aut in alia quacunque legitima allegatione penitus generando.

Qui constituit, vel spopondit pro alio: si quidem personaliter est locutus dicendo, satisfaciam, obligatur in quantitate quam dixit. si dixit, satisfiet à me, & ab illo: illo non consentiente, pro rata est obligatus. Si verò alternatiuè, satisfiet, à me aut ab illo: illo non consentiente, ipse insolidum tenetur. Si verò constituens locutus fuit impersonaliter, nullus tenetur: salua tamen manente actione contra illos, contra quos de iure competit, his continentibus in quibuscunque casibus nondum finitis. Barto.

Ad hoc †, aliud capitulum ad pecuniæ constitutionem seu promissionem respiciens, hac lege præuidimus definire. Sancimus igitur, si quando aliquis aut pro se, aut pro alia persona pecuniā constituerit, vel spoponderit, dicens fortè cuicunque, Satis tibi facio †. eum in quantitatem, quam dixit, modis omnibus obligari: atque promissionē seu sponsionem suam adimplere & debitum compelli persoluere. Si quis autem dixerit, Fiet tibi satis à me & ab illo & illo, illis quidem, quos nominauerit, non consentientibus, nullum ex tali voce fieri præiudicium [c]: sed nec ipsum qui hoc dixerit, pro illis personis, quas nominauit, aliquam exactionem sustinere: pro se autem, quod secundum leges debere monstratus fuerit, pro rata tantùm portione persoluere. Si autem dixerit, Fiet tibi satis aut à me, aut ab illo, & illo: tunc nominatis quidem simili modo non consentientibus nullum fieri præiudicium: ipsum autem, qui hoc promiserit, integrum quidem debitum cogi persoluere. Si quis autem dixerit, Fiet tibi satis: eum, tali verbo vt impersonaliter [d] dicto, tanquam si nihil promiserit, ita ab omni exactione liberum seruari. Si quam autem contra nominatas personas putauerit sibi actionem competere, eam secundum leges aduersus eos proponere, & legis auxilio perpotiri. Hæc autem obtinere sancimus in causis omnibus quæ nondum iudiciali sententia, vel amicabili conuentione sopitæ sunt parens charissime atque amantissime. Celsitudo itaque tua præsentem nostri numinis generalem cōstitutionem edictis quidem in hac regia ciuitate more solito proponendis, præceptionibus autem ad prouinciarū rectores dirigendis, ad omnium notitiam faciat peruenire.

TITVLVS XIII.

VT LICEAT MATRI [e] ET auiæ & aliis [f] parentibus post legitimam partem liberis derelictam, quomodo voluerit residuā facultatem suam disponere, & alia capitula plura.

Contra voluntatem testatoris, vel contrahentis patri non acquiritur vsusfructus. quòd si testator nihil disposuit, aut à testatore electus decessit, iudiciarius cū cautione dabitur curator. Bal.

Impera. Iustinianus A. Theodoto præfecto Orientalium prætoriorum.

---

a Inualida esse. Imo maiores pœnas pati debet: vt ĩ. vt defun. seu fu. §. j col. v. quæ est contra. Sol. pœna amissionis proprij & alterius tanti & tertiæ partis bonorū locum habet, cum vel in moribūdum vel adhuc viuētem iniuriatur: vel quia prohibet exequias fieri. sin autē in cautionibus exigendis locum hæc authen. habeat. Azo. Et sic no. quod quædam causa funeris cōceduntur, quæ alias nō concederentur: vt hic, & C. de iure deli. l. fin. §. in computatione & C. de sepulc. viol. l. fin. & ff. de in ius vocan. l. ij. § pen. & §. fina.

Præiudicium non fit agere non valenti.

b Præiudicio. no. quod non fit præiudiciū agere non valenti: vt C. de præscript. xxx. anno. l. sicut in fi. & de anna excep. l. j. in fi. & C. quando actio de pe. est anna. l. pe. & ff. de collu. dete. l. ij. §. j. & ff. de iudic. l. ij §. pen. & ĩ. de san. epi. §. si verò episcopi. col. ix.

c Fieri præiudicium. nam non potest quis constituere alium soluturū: vt ff. de consti. pec. l. eum qui. §. sed & si quis constituerit. & insti. de inuti. sti. §. si quis alium. & ff. de duobus reis. l. his verbis. sic econtra alij non potest constitui: vt in ea. l. §. Iul. scribit. & ar. ff. de verb. obli. l. si mihi & Titio. in principio.

d Impersonaliter. sic dicendo simpliciter, satis fiet tibi: non valet. & sic nota certa & specificata valere, quę alias non valerent: vt ff. si quis cau. l. sed & si. §. quęsitum. & de acqui. hæred. l. si qs mihi bona. §. iussū. & ff si certum petat. l. fin. §. Labeo. & ff. de vsur. l. qđ

† Ex hoc §. extracta est authē. quę est super l. j. C. de consti. tu. pec. & incipit, si quando.

in stipulatione. & ff. quod cuiusq; vniuersita. l. item. §. j et & ff. man. l. qui mutuam. §. salarium.

e VT LICEAT matri &c.

Hæc prima pars expeditur vsq; ad §. ad hoc autem & illud.

† faciam.

f Et aliis. hæc expeditur abinde per totum.

Diuersis

Diuersis capitulis ad nos relatis, necessariũ esse ꝑspeximus, generali hac lege disponere [a]. Sancimus igitur licentiam esse & matri, & auiæ, aliisq; parentibus postquam reliquerint filiis partẽ, quę lege [b] debetur, quod reliquũ est suæ substantiæ, siue in solidum voluerint, siue in partem, filio vel filię, nepoti vel nepti, & deinceps descendentibus donare, aut etiam per vltimam relinquere voluntatem sub hac definitione atque conditione, si voluerint, vt pater, aut qui omnino eos habent in potestate, in his rebus neque vsumfructum, neq; quolibet penitus habeant participium [c].

Hoc enim & extraneis relinquere poterant, vnde nulla parentibus vtilitas nascereetur. Hoc itaq; non solùm parentibus, sed etiã omni personæ [d] licere præcipimus. Res autem ita relictas siue donatas positis sub potestate personis, si quidem perfectæ sint ætatis: licet sub potestate sint, licentiam habeant, quo volunt modo disponere [e]. Si verò ætate minores sint: per quem perspexerit testator aut donator, hæc gubernentur, donec illi, quibus donata sunt aut relicta, ad perfectam ætatem veniant: licentiam habente testatore vel donatore & matri & auiæ horum, quibus res collatæ sunt, ipsarum rerum, si voluerint gubernationem committere: licet maritis iunctæ sint memoratæ mulieres: ita tamen si & ipsæ huiusmodi gubernationem suscipere voluerint. Si verò forsan is, qui relinquit aut donat, nullum his dispensatorem ordinauerit, aut ab eo datus huiusmodi gubernationem subire noluerit: aut moriatur ante, quàm illi perfectę fiant ætatis: iubemus iudicem competentem curatorem fide dignum cum legitima fideiussione rebus talibus [f] ordine, qui debeat relictam talibus personis substantiam gubernare atque custodire donec illi ad perfectam (sicut dictum est) ætatem perueniant. In illis enim casibus legem, quæ vsum parentibus [g] præbet, volumus custodiri, quibus nõ inest specialiter huiusmodi conditio.

Liberi de libera muliere nati, cum qua nuptiæ esse poterant, si à patre nominati fuerint filij, nõ adiecto hoc verbo naturales, legitimi efficiuntur: & matrimoniũ inter illa verba proferentem, & mulierem ex qua nati sunt, intercessisse monstratur, & si pater vni ex filijs talia verba dixerit: omnibus prodest, qui ex eadem matre sunt orti.

Ad hoc autem [†] & illud sancire perspeximus, vt si quis filium aut filiam habens de libera muliere, cum qua nuptiæ consistere possunt, dicat in instrumento, siue publica, siue propria manu conscripto, & habente subscriptionem trium testium fide dignorum, siue in testamento, siue in gestis [h] monumentorum, hũc aut hanc filium suum esse, aut filiam, & non adiecerit naturalem: huiusmodi filios esse legitimos, & nullam aliam probationem ab iis quæri, sed omni frui eos iure, quod legitimis filiis nostræ conferunt leges: vtpote ipso patre (sicut dictum est) filios proprios eos vocante [i]. Ex hoc enim & cũ eorum

[a] Diuersis capitulis. Disponere.s. quid iuris sit in instis capitulis. Accur.

[b] Quæ lege. vt s. de triente & semisse. §. primo.

[c] Participium. nam & iure veteri hoc licebat: vt ff. ad Trebel. l. Imperator. & ff. de hæred. instit. l. quidã. licet nõ posset testator dicere, vt illud castrensis esset peculij, nisi illud esset verum: vt ff. de castrẽ. pecu. l si forte. quæ est ar. contra: quia sic ibi quoddam falsum inducit. sed hoc dic vt in summa huius ti. in princ. Sed nunquid etiam in naturali debito hãc cõditionem adiicere potest, vt patri nõ quæratur? Rñ. sic: cũ in hoc filius nõ grauetur, imo eius cõditio melior efficiatur. vt C. de inoffici. testa. l. filius matrem. Accur.

[d] Personę. s. extraneæ relinquenti. A.

[e] Disponere. ergo & testamentum facere secũdũ quosdam: quod non puto: vt ff. de do. causa mort. l. tam is. §. filiusfamilias. nam etiam in proprietate aduentitiorum filius non testatur: vt C. de bo. quæ li. l. fi. § filiis aũt. Acc.

[f] Rebus talibus. No. rebus dari cucuratorẽ: vt & quãdo patre recusante filius adit hæreditatem delatam ex aduẽtitia causa: vt C. de bo. quæ libe. l. fi. §. si autem patre. non autẽ personæ datur: vt C. de cur fur l fi. in prin. Accursius.

[g] Parẽtibus. quę est C. de bon quæ lib. l. cum oportet. & sic no. hic casus, in quibus vsusfructus in aduentitiis patri nõ quæritur. Primus qñ sub hac cõditione relinquitur vel datur à parente, vel ab extraneo: vt hic. Secundus si pater remittat vsumfructũ: vt C. de bon. quæ lib. l. cũ oportet. §. sin autem. Tertius in hæreditate fratris vel sororis in quãtacunq; parte admittit: vt j. de hær. ab intesta. §. si vero. Quartus in hæreditate, quã adit filius patre nolente vt C. de bon. quæ lib. l. fi. §. si autem patre. Quintus est in seruo filio legato, vt eũ manumittat: vt C. de bonis quæ libe. l. fi. §. fin. Sextus in lucro dotis vel donationis propter nup. quam lucrifaciunt filius vel filiafa. vt C. de bo. quæ libe. l. non sine. Sed hoc non placet. Idem videt in septimo scilicet in rebus, quæ filio obueniunt parentibus soluẽtibus matrimoniũ sine causa rationabili: vt infra, vt nulli iudices. §. quia vero aliquid. Item & in octauo quando scilicet vsusfru. filio relinquitur. nam in eo pater vsumfructum habere nõ potest, cũ seruitus seruitutis, &c. vt ff. de ser. lega. l. j.

[h] In gestis. in figura. s. iudicij.

[i] Vocãte. Ex hoc not. qđ patris professio in scriptis valet ad legitimationẽ: vt hic, & ar. s. qui. mo. nat. effic. sui. §. si vero. & §. generaliter. colla. vij sic & valet, vt seruus liber fiat: vt C. de

[†] Cõcor. cum hoc §. perturas. in gl. super verbo, appellauit ante med. ibi, item si pater filium. extra, qui filij sint legit.

C.de lati.lib.tol.§. simili quoque modo.& insti.de adoptio.§. fin. & sic in inuentario professio in scriptis valet:vt C.arb.tu.l.fi. & ad hoc.C.de nō nu.pec.l. generaliter.non autē prodest, vt de extraneo filios efficiat: vt instit.de adopt. in fi.& ff.de iu. patro.l. Caius Seius.

a Monstratur. i. fingitur. Accur.

b Muliere natis. No. beneficiū vni datū,& aliis simili bus datum videri: vt C.de diuer. re.l. j.& C.de aduoc. diuers.iudi.l. restituēdæ.§.ad hoc. & ff. de testa.tut.l.si quis ita. in prin. Sed ar. contra.C.de transact. l.j.& ff.de iu.l. cū prætor.in prin. & ff.de interro.act. l.ij.

c Consistere.sine dote & sine instrumento:vt hic fuit & s̄. quib. mo. na. effic.legi.§.pe. col. vij.& s̄.de nupt.§. nuptias.colla. iiij.

d Protulimus.vt s̄.quib.mod.nat.effic.legi.§.quantum vero in militiis. Accursius.

e Ad illustres.inclusiue & descensiue.Accur.

f Præcipimus.no. quod à principio valuit,non rumpitur,licet in eā causam veniat, à qua incipere nō potest: vt instit.qui. mod. test.infir.§. furiosi. & de leg.§.si quis debitori.

g Concedimus.i. remittimus.Acc.

h Decorari. sed quare maius priuilegiū eis concedit? Rñd. imo dedecus cū inter viriles cōputentur:vt j.reliquos autem,&c. & intelligo hoc de illis Barbaris, qui nobis subiecti sunt. alias quomodo in eos.l.faceret?hic ergo subiugati erant sub imperio Romano.Accur.

i Iubemus. Hic no.quod matrimoniū valet etiā sine scriptura & dote: vt hic, & s̄.proxi. not.hoc autē fallit in tribus casibus. Primus in illustribus & q supra eos sunt:vt in hoc.§.& j.eod.§.illo. Secundus si aliquis in dignitate positus libertam in vxorem accipiat:vt s̄. vt libe. decæ. §. si quis autē.coll. vj. Tertius est si quis concubinam in vxorē accipiat. vt C. de natu.li.l.cum quis. & vbicunq; lex de hoc facit mentionem. semper enim dicit cū dotalibus id est,cum dote & instrumēto,vel certe hoc fit ad filiorum legitimationem, nō autem ad matrimoniū: quia & sine his valet:vt hic dixi,& insti.de nup.§.fin. Item est & alius,vt quando scenicā vel aliquā meretricē quis accipit:vt C. de nuptiis.l. imperialis. §.j.in fi.

k Quia vero legem.scilicet. C. de repu.l.vlti. & s̄. de nup.§.si quis enim. col.iiij.

matre monstratur a legitimum habuisse matrimonium:vt neque ab ea pronuntiarum fide alia probatio requiratur. Si autē pater ex ipsa muliere multos filios habens,vni ex eis testimonium quodlibet ex prædictis præbuerit modis:sufficere ex eadem muliere natis b ad legitima iura patris testimoniū vni datum.

Liberi nati ex nuptijs legitimè contractis,licet non solēnibus, ad paternam hæreditatem pariter vocantur cum filijs natis ex nuptijs solenniter contractis: siue præcesserint eos,siue sequātur.B.

Hoc quoque præsenti cōstitutioni perspeximus adiiciendum,vt si quis ex non scripto per affectum nuptialem vxorem acceperit, & ex ea filios procreauerit:soluto aūt matrimonio contingat eū etiā aliam ducere coniugem cū dotalibus instrumentis, & ex ea similiter filios procreare:nullum circa paternam hæreditatem aliis filiis ex indotata coniuge natis præiudicium fieri: sed cum aliis filiis ex secūda natis vxore, quæ cum dotalibus instrumentis copulata est,ad patris etiā illos hæreditatem vocari: cùm etiam ex solo affectu possit consistere c matrimonium. Quod similiter valere volumus,etiam si prius quidem cum dotalibus instrumentis iungatur aliquis vxori:post illam verò alteram ducat solo nuptiali affectu.

Maximis dignitatibus decorati vsque ad illustres inclusiuè & exclusiuè,sine dotalibus instrumentis nuptias non possunt contrahere,exceptis Barbaris. Inferiores autē cum dotalibus instrumentis & sine,nuptias contrahere possunt.Ang.

Quia verò † legem dudum protulimus d iubentem aut dotalia fieri documenta,aut alias probationes procedere factas apud ecclesiæ defensores,p quas nuptias competat confirmari,aut certè sacramenta præberi:in præsenti perspeximus melius disponere ea, quæ de his pridem sancita sunt. Et propterea iubemus eos, qui maximis dignitatibus decorati sunt,vsque ad illustres e non aliter nuptias celebrare,nisi dotalia scribantur instrumenta:nisi tamen aliquis antequam mereretur huiusmodi dignitates, ex affectu solo duxit vxorem. Tales enim nuptias ante dignitates factas, & post dignitates legitimas manere præcipimus f, & ex his natos legitimos esse filios. Postquam verò honorati fuerint aliqui huiusmodi dignitatibus, nō aliter ducere vxores,nisi cū dotalibus instrumentis.Hanc autem legis subtilitatem † concedimus g subiectis nostræ reipublicæ Barbaris,licet dignitatibus huiusmodi decorati h sint,vt etiā sub affectu possint ipsi volentes contrahere nuptias.reliquos autem omnes pręter eos,qui maximis (sicut dictum est) dignitatibus decorati sunt cuiuslibet sint dignitatis,aut militiæ,aut studij,si quidem voluerint,aut potuerint:non prohibemus eos cum talibus instrumentis ducere vxores. Si autem etiam hoc non custodierint:& ex solo affectu celebratas nuptias firmas esse sancimus,& ex eis natos,legitimos esse filios iubemus i.

Vbi matrimonium est sine dote, & præmoriens est locuples,superstes laborans inopia ei succedit in quarta parte:quamuis tam ex illo,quàm ex alio matrimonio extent liberi,minori tamen numero tribus: quia tunc cum eis pro virili succedit.Alexander.

Quia verò legem k dudum posuimus Dota

Matrimonium an si ne dote & scriptum valeat.

† Cōcor. cum hoc §. glos. in c.Raynutius.super verbo,itarē.in med. ibi,quandoque testamē.extra, de testa.

† Haloā. remittimus.

præcipientem, vt si quis vxorē aliquando sine dotalibus[a] acceperit cum affectu solū nuptiali, & hāc sine causa legibus cognita proiecerit, accipere eam quartā partem substātiæ eius, & aliam post hanc fecimus legē decernentem[b], si quis indotatam vxorē per affectum solùm acceperit, † & vsque ad mortē cum ea viuens, præmoriatur: accipere similiter & eā quartam illius substātiæ portionē: ita tamē, vt nō trāscendat hoc centum librarum auri quantitatē: in præsenti melius[c] vtrāq; legem disponentes, sancimus, in vtroque[d] casu ex talibus matrimoniis natos filios legitimos esse, & ad paternā vocari hæreditatē: vxorē autem ex vtroque horum casuum, si quidem vsque ad tres habuerit[e] filios ei⁹ vir, siue ex ea, siue ex alio mrīmo. quartā partem ex substantia viri[f] accipere. Si autē amplius fuerint filij: tantum in vtroque similiter casu accipere[g] iubemus mulierē, quantū vni cōpetit filiorū: ita quippe, vt vsum solùm in talibus rebus mulier habeat dominiū autem illis filiis seruetur, quos ex ipsis nuptiis habuerit. Si verò talis mulier filios ex eo non habuerit: iubemus etiā dominij iure habere eam res, quas ex viri facultatibus ad eam venire per præsentem iussimus legē. Quæ tamen irrationabiliter exclusa[h] est, in ipso tempore expulsionis partē iubemus accipere, quæ continetur hac lege. Virum enim in talibus casibus quartam secundum priorem nostrā legem ex substantia mulieris accipere, modis omnibus prohibemus. Illo indubitanter obseruando, vt Leonis piæ memoriæ cōnstitutio in omnibus aliis casibus, qui non continentur præsenti lege, propriā habeat fortitudinem. Constantini verò piæ memoriæ legē ad Gregoriū scriptam, & super ea factam interpretationem à Martiano piæ memoriæ, per quā mulierū cōiunctiōes (quas Constātini lex abiectas vocauit) ad quosdam dignitatibus decoratos, prohibentur: nullo penitus modo valere permittimus[k] sed licentiam volentibus præbemus (& si quibuslibet magnis dignitatibus decorentur) huiusmodi mulieres cū dotalibus instrumētis sibimet copulare. Reliqui verò citra eos, qui maioribus dignitatibus decorati sunt, licentiam habebunt huiusmodi mulieres accipere, siue scripto voluerint, siue solo affectu nuptiali: si tamen liberæ sint, & cum quibus liceat nuptias celebrare.

Diuortio celebrato liberi ad parentum hæreditatem nihilominus vocātur: & alendi sunt apud parentē, qui diuortij causam non præstitit, expensis alterius parentis committētis causam diuortij: nisi alius inops sit. Tunc enim apud diuitem alendi sunt, his pariter obtinentibus in parentibus & liberis. Barto.

Illud quoq;† disponendū esse perspeximus, vt si quādo inter maritū & vxorem nuptias solui contigerit: ex huiusmodi nati filij, nullo modo lædantur ex separatione nuptiarum, sed ad parentum hæreditatem vocentur, ex patris substantia indubitanter alendi. Et si quidem pater occasionem separationis præbeat, & mater ad secundas non venerit nuptias[l]: apud matrem[m] nutriantur, expensas patre præbente. Si verò per causam matris ostendatur solutum matrimonium: tunc apud patrem maneant filij, & alantur[n].

[a] Dotalibus. s. documentis.

[b] Legem decernentem. vt s. de exhiben. §. quoniam verò.

[c] Melius. No. ergo quod corrigit vtranque. & sic nō dicuntur esse contrariæ.

[d] In vtroque. s. quādo eum reiicit, & quando prædecessit maritus.

† Haleā. sola affectione maritali duxerit.

[e] Habuerit. s. mulier.

[f] Ex substantia viri. s. quartam partem. s. si habet tres liberos vel pauciores. si verò plures: tunc virilem, vt dictum est.

[g] Accipere. scilicet quartam: vt in princi. huius. §. sed in alio casu accipit demum viro mortuo.

[h] Exclusa. i. reiecta vel repulsa.

[i] In talibus. Quæro an vtraquè prædictarum ll. corrigat: illa scilicet supra de nu. §. si quis enim. & illa. s. de exhib. §. quoniam verò. vt in neutro casu vir succedat vxori? Quidam ꝙ sic. & ꝓ eis est hæc litera, quæ dicit talibus casibus: quasi de vtroque prædictorum faciat mentionem. Tu dic, ꝙ tantū illam de nuptiis corrigit in eo quod de viro dicit hic: vt patet statim cum dicit secūdum hanc priorem nostrā. nam de illa de nup. dicit: sed corrigit per aliā, quæ dicis nō distinguēdū hoc casu, qn̄ vnus aliū sic reiicit: vt j. vt fra. si. §. si. colla. ix. & facit ad hunc §. j. vt nul. iud. §. & si quando. & C. de secund. nupt. l. cum aliis. Itē quęro hic, quid si nullus filiorum est, sed ascēdētes? Rn̄. præfertur vxor in summa cētum aureorum: vt etiā proprietatem habeat: in aliis rebus præferūtur parentes vxori: vt C. vnde vir & vxor. l. j. Item qd si nullus descendentium vel ascendentiū est, sed tantum trāsuersales? Rn̄. vxorem quasi iure accrescēdi in totum vocari secundum Bul. Sed Pla. contra. & * verum dicit per. d. l. j. vnde vir & vxor.

* Et id sequitur Ia. Bel.

[k] Permittimus. dictas constitutiones non habemus. nam lex illa. C. de inces. nup. l. humilē. quæ hoc dicit, est Valentini, non alicuius istorum: nō autem placet, vt dicat loqui de ea quę est. C. de pac. cōuen. l. ex morte. quia illa nihil de hac materia dicit.

[l] Nō venerit nuptias. secus si veniret: quia tunc non nutrirētur apud eā vt C. vbi pup. edu. deb. l. j.

[m] Matrem. quomodo hoc, cum dicat ius, quod sunt alēdi vbi pr̄ iussit: vt ff. de ven. inspic. l. j. apud eum? Rn̄d. ibi dicit, quādo pater decesserat, hic quādo viuebat. Itē hic præstitit causam diuortij, quod ibi non fuit.

[n] Alantur. addit Ir. matris locupletis expensis.

Egen

† Cōcor. capit. ij. in glo. super verbo, infidientur. post med. extra, de conuer. infi. vbi recitatur casus huius §.

Si autem contigerit patrem quidem minus idoneum esse, matrem verò locupletem: apud eam pauperes filios manere, & ab ea nutriri iubemus. quemadmodum † enim filij locupletes coguntur matrem egentem a alere, ita iustum esse decernimus et à matre locuplete filios pasci b. Quod autem de alenda matre & filiis indigentibus definiuimus, hoc quoque in omnibus ascendentibus descendentibusque personis vtriusque naturæ valere præcipimus.

Marito atque vxori diuortium celebrare permittitur ex causis hic enumeratis. Barto.

Quia verò plurimas in veteribus c & nostris legibus d inuenimus causas, ex quibus facilè e nuptiarum solutiones fiunt. ea causa perspeximus f ex his abscindere aliquas, quæ nobis indignæ ad soluendas nuptias visæ sunt: & eas solummodo nominatim præsenti inserere legi, pro quibus rationabiliter potest siue vir, siue mulier repedium mittere. Nunc autem causas, ex quibus maritus repudium mittere sine periculo potest, & dotem vxoris lucrari seruato in ea dominio ex eodem matrimonio filiis aut filiabus: quibus non extantibus g, frui etiam proprietate, has esse decernimus: Si contra imperium cogitantibus aliquibus conscia est mulier, aut etiam vico suo non indicet. Si autem vir hoc à muliere denunciatum tacuerit: liceat mulieri per quācunque personam hoc declarare imperio: vt vir nullam ex hac causa repudij inueniat occasionem. Si de adulterio † maritus putauerit posse suam vxorem conuinci: oportet virum prius inscribere h mulierem, aut etiam adulterum: i & si huiusmodi accusatio verax esse ostenditur: tunc repudio k misso habere virum † super ante nuptias donationẽ, etiam dotem: & ad hoc, si filios non habeat, tantum accipere ex alia vxoris substantia, quantum dotis tertia pars esse cognoscitur: vt eius proprietati & dos, & à nobis definita pœna applicetur. Si enim filios habuerit ex eodem matrimonio: iubemus etiam dotem (secundum quod de hoc censent lege) aliam q̃ mulieris substantiam filiis conseruari: & ita adulterum legitimè conuictũ, vnà cum vxore puniri: & si quidem habeat vxorem adulter: accipere eam & dotem propriam, & propter nuptias donationem: & si filios habeat, solo vsu mulier fruatur, donationis proprietate l secundum leges filiis seruanda: aliam verò mariti substantiam eius filiis ex nostra largitate donamus. filiis autem non existentibus, antenuptialis quidem donationis proprietatem mulieri competere sancimus: aliam verò mariti substantiam omnem fisco m secundum antiquas applicamus leges. Si quolibet modo mulier vitæ viri fuerit insidiata, aut aliis hoc facientibus consentiens, virò non indicauerit. Si cum viris extraneis nolente marito conuiuatur, aut cum eis lauatur. Si nolente virò foris domum manserit: nisi forsan apud proprios parentes. Si circensibus, aut theatris, aut amphiteatris interfuerit ad spectandum ignorante aut prohibente viro. Si verò contigerit aliquem citra vnam prædictarum causarum vxorem suam à domo propria expellere, & illa non habens parentes, apud quos possit manere, ex ne-

a Egentem. secus si locuples: vt ff. de libe. agno. l. si quis à liberis. §. si impubes & l. vlti.

b Filio pasci. no. alimenta hincinde in necessitatibus p̃stari: vt hic, & C. de ali. præ. à pa. l. j. & ij. & iij. & s̃. neque virum quod ex do. §. fin. col. viij. & s̃. qui. mo. na. effi. sui. §. pe. coll. vij. & ff. de lib. agno. l. si qs à liberis. & C. de bo. quæ lib. l. fin. §. hoc proculdubio. Item not. haberi distinctionem personarum apud quem debeāt esse: vt hic, & C. diuor. fac. apud quē lib. l. j. & C. vbi pu. edu. deb. l. j. & s̃. de nup. §. eius. & C. de pa. po. l. filia. Hoc tamen no. quod vsque ad triēnium mater alere debet: vt C. de patria potesta. l. penulti.

c In veteribus. vt C. de rep. l. cōsensu.

d Legibus. vt s̃. de nup. §. si igitur. col. iiij. & C. de repu. l. pe. & fin.

e Facile. id est sine pœna.

f Perspeximus. sunt autem septem: vt subiicit. Itē tres aliæ adiiciuntur: vt j. eo. §. prædictis.

g Extantibus. s. filiis.

h Inscribere. si accuset iure extranei, non iure mariti: intra xl. dies accusanti non imponitur necessitas ĩscriptionis: vt C. ad le. Iul. de adulte. l. quāuis. Vel hoc nouū ius: illud autē vetus dicit. qđ est verius.

i Etiam adulterum. q. d. non ambo simul: quia hoc fieri non potest: vt arg. ff. ad leg. Iul. de adulte l. si maritus. §. fina.

k Repudio. olim prius debebāt repudiare, quam accusare: vt C. ad legem Iul. de adult. l. crimen. & ff. ad le. Iul. de adult. l. miles. §. volenti. quæ sunt contra. Sed hodie potest: vt hic, & j. vt nulli iudic. §. si quando verò. collatio. ix.

l Proprietate. no. hic lucrari virum, si contra vxorem inscribat. Sed videt monasterio dari in quod est mittenda hæc fœmina: vt j. vt nulli indi. §. adulteram. coll. ix. quæ est contra. Solu. illud quando includitur in monasterio, sed hoc nihil est: q̃a semper debet includi: vt dicitur ibi. Quare dicunt alij, quod hic in dote: ibi alia substantia mulieris dicit. Sed hoc non valet q̃a in fine illius. §. adulteram. dicit pacta seruanda viro circa dotem. Si em̃ lucraretur eam per leges, vt hic dicit, quare diceret ei in hoc seruari pactū? Dic ergo tu, quod hæc secundum illā intelligitur. Accur.

m Fisco. Sed hoc hodie corrigitur. nam non sunt confiscanda aliqua sic indistinctè: vt j. vt nulli iudi. §. Acc.

Alimenta hincinde in necessitatibus filiis præstantur.

† Cōcor. c. cū haberet. in glo. post med. extra, de eo q dux. ĩ mat. quā pollu. per adult. vbi est bona gloss.

† Cōcor. cum hoc text. capi. tuæ fraternitatis. in gloss. ij. in fin. extra, de procu.

† Cōcor. cum hoc tex. c. j. in gl. j. extra vt lit. non contest.

Existat

cessitate foris habitet nocte: iubemus nullam esse marito licentiam propter causam hanc repudium mittere vxori, eò quòd ipse huius rei author existat [a]. Causas autem pro quibus rationabiliter potest viro à muliere mitti repudium, ex quibus potest & dotem recipere, & propter nuptias donationem exigere, similiter filiis seruanda donationis proprietate, aut filiis non extantibus habere etiam huiusmodi dominium, has esse solas disponimus: si contra imperium, aut ipse cogitauerit aliquid, aut cogitantibus conscius non indicauerit imperio, aut per se, aut per quamcunque personam. Si quolibet [b] modo vir insidiatus fuerit vitæ mulieris, aut aliis hoc volentibus sciens non manifestauerit vxori, & studuerit secundum leges vlcisci [c]. Si maritus vxoris castitati insidiatus, aliis etiam eam adulterandam tentauerit tradere. Si vir de adulterio inscripserit vxorem, & adulterium non probauerit: licere mulieri volenti etiam pro hac causa repudium destinare viro, & recipere quidem propriam dotem, lucrari autem & antenuptialem donationem & pro huiusmodi calumnia, si filios non habuerit ex eodem matrimonio, tantum secũdum proprietatem accipere mulierem ex alia viri substantia, quãtum antenuptialis donationis tertia pars esse cognoscitur. Si autem filios habuerit: iubemus omnem viri substantiam filiis conseruari: firmis manentibus, quæ de antenuptiali donatione aliis legibus continentur [d]; ita tamen vt etiam propter illatam adulterij accusationem, & non probatam, illis quoque maritus subdatur suppliciis, quæ esset passura mulier, si huiusmodi fuisset accusatio comprobata [e]. Si quis in sua domo, in qua cum sua coniuge commanet, contemnens eam, cum aliis inueniatur in ea domo manens, aut in eadem ciuitate degens, in alia domo cum alia muliere frequenter manere conuincitur, & semel & secundò culpatus, aut per suos parentes, aut per mulieris, aut per alias aliquas fide dignas personas, huiusmodi luxuria non abstinuerit [f]: licere mulieri pro hac causa soluere matrimonium, & recipere datam dotem & antenuptialem donationem: & pro tali iniuria tertiam partem æstimationis, quam antenuptialis facit donatio, ex eius substantia percipere: ita tamen vt si filios habuerit: vsu solo mulier potiatur rerum, quas ex antenuptiali donatione & pœna tertiæ portionis mariti substantiæ acceperit, dominio communibus filiis conseruando. Si autem filios non habuerit ex eodem matrimonio: habere eam talium rerum etiam proprietatem præcipimus.

Nuptiæ regulariter consensu non soluuntur, nisi castitatis concupiscentia, dote & donatione propter nuptias liberis seruata: altero autem vel vtroque alias nuptias postea contrahente, vel aliter luxuriosè viuente, delinquentis substantias ad filios debet peruenire, filijs minoribus per iudicem gubernatore dato. Filijs verò non extantibus ad fiscum eorum substantia debet peruenire. Barto.

Quia verò ex consensu aliqui vsque ad præsens alterna matrimonia soluebant [g]: hoc decætero fieri nullo sinimus modo, nisi fortè quidem castitatis [h] concupiscentia hoc fecerint. Si autem huiusmodi personæ filios habuerint, tam dotem, quàm antenuptialem donationem eorum filiis conseruari disponimus. Si quis autem horum, aut maritus forsan, aut vxor, postquam propter castitatem ex consensu soluerit matrimonium, inueniatur alias contrahens nuptias, aut luxuriosè viuẽs: iubemus si quidem (sicuti dictum est) filij fuerint ex memorato coniugio, super dotem & ꝓpter nuptias donationẽ eis tradi † & proprietatem penè [i] substantiæ illius, quæ conuincitur deliquisse personæ. Si verò filij minoris sint ætatis: gubernari eos, & pasci ab illo parente præcipimus, qui nihil præsenti legi contrarium egerit. Si autem

† Haloã. & ꝓprietatem pœnæ ex substantia illius &c.

Culpa alterius non proficit ei qui causam præstitit.

Denuntiare quis cogitur.

[a] Existat. Nota. non proficit alterius culpa cum ego præstitero causam: vt hic, & C. de asser. tol. l. j. §. fi. & ff. de eo per quem fac. est. l. fin. §. fina. & s. de test. §. & hoc multoties. col. vij.

[b] Si quolibet. no. hic quem teneri ad denuntiandum: vt hic, & ff. loca. l. itẽ quærit. §. exercitij.

[c] Vlcisci. agendo iniuriarũ vt in publico crimine: vt ff. de iniur. l. j. §. itẽ aut. & instit. de iniur. §. patitur.

[d] Continentur. i. vt vxor habeat vsum, & proprietatẽ filij: vt C. de diuor. l. consensu. §. si verò filio. Accur.

[e] Comprobata. quod est generale in aliis accusatoribus: vt C. de accu. l. fina.

[f] Non abstinuerit. Nota primo alicui nuntiandum, vt de offensa satisfiat vel desinat: vt hic, & C. de iis qui latro. l. ij. & C. de pat. pote. l. iij. & ff. de ser. vrb. prædi. l. quidã hyberus. & C. de postu. lege, ꝓuidendum.

[g] Matrimonia soluebant. vt C. de repud. l. si cõstante.

[h] Castitatis. etiã si in monasterium nõ intrẽt: vt hic in auit. de hoc tamen plenius dic vt dixi supra de mona. §. si verò vxorem. Acc.

[i] Pene. philosophicum temperamentum. nam & sine fere habet. Azo. sed hodie aliter de his bonis disponi videtur: vt infra vt nul. iudi. §. quia verò. coll. ix. quæ est contra. & facit ad hoc. j. de san. episc. §. si verò constat. & §. sponsalibus. & j. e. §. prædictis. & s. de nup. §. mitiores. colla. iiij. Item nota hic cũ diu postea tradatur substantia,

ambo parētes in hmõiuitiũ incidant: tūc vtriusque parentis substantiā filiis applicari: dispensatorem autem iis, qui in minori sunt ætate constituti, ordinari prouidentia competentis iudicis, & aliorum, quibus hæc ex nostris legibus sunt commissa. Si aūt filij non sint, vtriusque personæ substantiam fisci rationibus applicari, & eos, qui talia deliquerunt, legitimis subdi suppliciis. Aliter enim separationem matrimoniorũ fieri ex consensu, nulla ratione permittimus. Quod autem† à nobis sancitum [a] est de iis, qui in expeditionibus sunt & in militiis constituti, siue milites sint, siue fœderati, siue scholares [b] siue alij quidam sub alia quacunque militia armata constituti: melius ordinare perspeximus: & iubemus, quantoscunq; annos in expeditione manserint, sustinere [c] eorum vxores: licet nec literas, nec responsum aliquod à suis maritis susceperint. Si qua verò ex huiusmodi mulieribus suum maritum audierit esse mortuũ, neque tunc ad alias eam venire nuptias sinimus, nisi prius accesserit mulier, aut per se, aut per suos parentes, aut per aliam quācunque personam ad priores numeri chartularios, in quo huiusmodi maritus militabat, & eos seu tribunum (si tamen adest) īterrogauerit [d], si pro veritate mortuus est eius coniunx: vt illi sacris euāgeliis propositis, sub gestis monumentorum deponant, si pro veritate vir mortuus est: & postquam hæc gesta monumentorum confecta mulier pro suo testimonio perceperit, etiam post hoc iubemus manere eā per vnius anni spatium [e], vt etiam post hunc decursum liceat legitimas cōtrahere nuptias. Si autem præter hanc obseruationem mulier præsumpserit ad aliud venire matrimonium: & ipsa, & qui ducit eam vxorem, velut adulteri puniantur. Si autem qui sub gestis monumentorum cum iureiurando testati sunt, conuincantur etiam falsum postea [f] deposuisse testimonium [g]: ipsi quidem militia denudati, decem auri librarum pœnam compellentur exoluere illi, quem mētiti sunt mortuum esse: ipse verò licentiam habeat si voluerit, suam vxorem recipere. Si verò scholaris fuerit ille, de cuius morte dubitatio est: à primis scholæ & actuario: si autem fœderatus [h]: ab optione eius memoratam depositionem accipere eius vxorem: his obseruandis & circa alios omnes, qui in armata militia referuntur.

Matrimonium etiam ex tribus alijs causis superioribus additis distrahi potest: & exceptis hac constitutione numeratis: & ex nullis alijs matrimonia dissoluuntur. Bart.

Prædictis itaque causis [i] prospeximus etiam has nominatim adiicere, ex quibus matrimonia sine pœna licet transigere: hoc est de iis, qui non potuerunt ab initio nuptiarum misceri suis vxoribus, & quæ per naturam viris concessa sunt, agere: insuper de iis viris ac fœminis, qui consistente matrimonio sanctimonialem conuersa-

tia, quod non statim quando pater monasteriũ intrat. tenetur bona dare filiis.

[a] Quando aūt à nobis sancitum. vt s. de nupt. §. nouimus. vbi de decēnio dixit, sed antea per Constantinum statutum fuerat quadriennium. vt C. de repu. l. vxor.

[b] Scholares. Ordines sunt de armata militia: vt sequitur. j. eod. §. si verò scholaris. & s. vt neque miles neque fœde. & C. loc. l. fina.

[c] Sustinere. i. expectare, sed certe per quinquēnium tantum vt supra de nup. §. sed & captiuitatis. quæ est contra. Solu. hic cū est in expeditione ibi captus. vnde ibi per quinquenniū expectatur, cōputandū à tēpore quo cœpit dubitari: vt ibi dicit, & est pro hac solutione j. eod. §. prædictis. in fi. Sed nūquid in quacūq; militia sic obtinet q hic dicitur? Rñ. non puto nisi sit cōtra Saracenos vel cum principe contra hostes. alias serua regem antiquā. C. de repu. l. vxor. Sed iure canonum generaliter seruatur hæc authen.

† Cōcor. cum hoc §. capit. in presentia. extra, de sponsa. & matrimo. & c. ij. extra, de secun. nupt.

[d] Interrogauerit. Nota interrogari mulierem debere, si habet quem scit. sic ff. de bono. pos. l. in bonorum. & quis or. in bo. pos. seruetur. l. ij. §. fi.

[e] Spacium. post sacramentum prestitum, vt hic dicit. Sed videtur quod si iam tempora luctus cucurrerunt, q statim die sequēti potest nubere: vt ff. de infa. l. genero. in fin. quæ est contra Sol. quidem dicunt illam corrigi. Vel ibi quando certum erat mortuum esse: hic quādo dubium: licet vnus iurauerit cui non per omnia creditur. ar. C. de testi. l. iurisiurandi. Itē quia simpliciter iurat, est ar. quod testis tenetur dicere causam sui dicti: sed contrarium verius est: vt s. de testi. §. & licet. col. vij.

[f] Postea. i. postquam nupsit etiam post annum. & sic valuit matrimoniū vt s. ibi, & post hoc &c. quare ergo permittitur viro recuperare? Respon. q matrimonium tractum fingitur fuisse nullum, licet tenuerit vere, vt supra dixit: ibi, & post hoc &c. vel q hic mulier à marito, scilicet secundo sine pœna potest & etiam debet & tenetur diuertere: vt ita alienata per secundum matrimonium recipiatur à marito, scilicet primo. nam vxor duorum esse nō potest. alioq diuortij causam præstitisse videbitur primo marito, si à secundo se non separauit.

[g] Testimonium. No. ergo quòd sacramentum reuocatur prætextu periurij: vt j. vt lit. iur. §. si quis. in fi. & C. de rebus credito. l. fina. regulariter tamen contra: vt C. de rebus credi. l. ij. & ff. de in lit. iuran. l. finali. & ff. de re iudi. l. post rem.

Cōcor. c. in dolo. xxij. q. ij.

[h] Si autem fœderatus hoc nomē habuisti. s. vt neque miles.

[i] Prædictis itaque causis. quas dixi. s. eod. §. quia verò plurimas adiungit tres, quæ erant per ordinem, vt hic sunt in tribus §§§. supra de nu. §. secūdum occasionem. & §. per occasionem. & §. sed & captiuitatis. & eas cōfirmat. in hoc. §. Accursius.

Viro

tionem & monasterij habitationem elegerint, & de iis personis, quæ in captiuitate aliquanto tempore detinentur. in his enim tribus casibus, quæ de eis prioribus nostris legibus continentur, firma esse sancimus. Memoratas igitur omnes causas, quæ in præsenti nostra lege continentur, solas sufficere iubemus ad transactionem legitimorum matrimoniorum. Reliquas autem omnes vacare præcipimus: nullamq; aliam causam citra eas, nominatim insertæ sunt huic legi, posse soluere legitimum matrimonium, siue nostris, siue veteribus legibus continentur.

Mulier & vir peccantes pœna legitima puniuntur, & iudices & officiales negligentes. Bartolus.

Quia verò quædã mulieres inhoneste volentes viuere, festinãt propria matrimonia soluere: sancimus, si quando mulier citra aliquam prædictarum à nobis causarum voluerit matrimonium soluere, licentiam quidem eam non habere hoc agere: si verò permanserit in huiusmodi impia voluntate, & repudium marito transmiserit: iubemus dotem quidem viro dari a, communibus filiis secundum legem seruandam.

Si autem filios non habuerit: lucrum fieri marito: mulierem verò periculo iudicis negotium audientis tradi episcopo ciuitatis in qua communiter domiciliũ habuerint: quatenus illius prouidentia in monasterium ipsa mittatur, vt quoad vixerit, debeat ibi consistere: etsi quidem filios habuerit b huiusmodi mulier duas partes propriæ eius substantiæ dare filiis: tertiam verò monasterio, in quod mittitur applicare iure proprietatis. Si verò filios non habuerit, sint autem ei parentes: duas partes quidem ipsius substantiæ monasterio præberi, vbi mittitur: tertiam verò partem illius parentibus dari: nisi tamen sub potestate eam habentes, irrationabili repudio consenserunt. In hoc enim consentientes, nihil eos penitus ex substantia filiæ habere permittimus: sed hæc omnia venerabili monasterio volumus applicari.

Porrò neque filiis, neq; parentibus existentibus ei, omnem similiter eius substantiam cõpetere monasterio. Si verò iudex, qui negotium examinat, hoc nõ fecerit, id est, tradiderit c † in hoc deprehensam ciuitatis episcopo: vt debeat in monasterium mitti, si quidem in hac felicissima ciuitate sit iudex: ipse quidem xxv. librarum auri pœnã exigatur: officium autem eius alias x. Si verò in prouincia sit huiusmodi iudex, & non egerit, quę à nobis in hac iussa sunt, x. librarum auri persoluat pœnam, & officium eius alias v. Si verò iudex fuerit non habens cingulum d: ipse quidem pœnam x. librarũ auri exigatur, ministrãtes autem ei quinque: quatenus mulcta, quæ hinc accedit à memoratis psonis, per comitem rerum priuatarum, & palatinorum scholam exigatur, & nostro asignetur ęrario. Si autẽ & vir † circa mulierẽ transigere studuerit matrimonium, & irrationabiliter repudium destinare: iubemus reddere quidem eum, quã susceperit dotem vnà cũ sponsalitia largitate, & tãtum ex alia eius substantia præberi mulieri: quantum tertiam partem spõsalitiæ faciat largitatis e, & si quidem ei filij sunt, solùm vsum & antenuptialis donationis & à nobis additæ tertiæ partis mulierem habere: proprietatem verò filiis conseruare. filiis autẽ non existentibus, habere mulierẽ super † vsum in ipsis rebus etiam proprietatem, & prędictas f quidem dispositiones dissolutis rationabiliter, aut etiam irrationabiliter nuptiis ordinamus: & omnia de memoratis casibus secundum hãc nostrã constitutionẽ iudicari & decidi decernimus. Si quis autem propriam vxorem flagellis, aut fustibus cæciderit sine aliqua causarũ, quas cõtra vxores ad matrimonij solutionem sufficere iussimus g: matrimonij quidem solutionem ex hoc fieri nolumus h: virum autem, qui monstratur sine huiusmodi causa flagellis, vel fustibus cæcidisse vxorem suam, tantum pro huiusmodi iniuria ex alia sua dare substantia vxori etiam constante matrimonio, quantum

a Viro dari. id est, data seruari. vel proprie si est data. Accursius.

b Habuerit. cùm olim de adulterio accusabatur à primo viro: vt C. ad legem Iul. de adul. l. penul. & facit ad hoc. C. de repu. l. iubemus. & j. vt fra. filij. §. fi. colla. ix. Ac.

c Tradiderit. repete, non.

d Cingulum. id est, adminstrationem. & ille dicitur magistratus.

e Largitatis. Hęc pœna de tertia parte non fuit imposita, scilicet in persona mulieris: sed detrudatur in monasterium. Hodie eadem vtrique imponitur pœna: vt j. vt fra. filij. §. penultimo.

f Prædictas. refert se non ad omnia quæ hac constitutione dixi. nã aliquãdo de licito diuortio, aliquando de illicito dixit: & hic dicit totum seruari sicut dixit.

g Sufficere iussimus. vt s. codẽ. §. qa vero plurimas. & §. prædictis. Et sic in illis casibus verberare permittitur, & facit. s. de nup. §. adscriptitio. Accursius.

h Nolumus. filius tamen potest dimittere patrẽ cogendo eum, vt se emancipet: vt ff. si à pat. quis fuerit ma. l. fin.

Ex scrip.

Vxoris castigatio viro permittitur.

† Alias, legitur, nõ tradiderit. Accur. repetendã particulam, non admonet. in glo.

† Halos. cõtra mulierem.

† Præter.

tertia pars antenuptialis facit largitatis.

Adulterium præsumptum iuris præsumptione probatum punitur, sicut & verum, vindicta sua marito quandoq; permissa. his obtinentibus in casibus futuris & pendentibus nondum finitis. Bartolus.

His quoq; † etiam illud adiiciamus, vt si quis forsan suspicatur aliquem velle suæ vxoris illudere castitati, & contestationes ei ex scripto [a] tres destinauerit habentes testimonia triũ virorum fide dignorum, & post has tres ex scripto contestationes inuenerit eum conuenientem † suæ vxori: si quidem in sua domo, aut ipsius vxoris, aut adulteri, aut in popinis, aut in suburbanis; esse licentiam marito propriis manibus talem perimere [b], nullum periculum ex hoc formidanti. Si verò in alio loco talem inuenerit cum sua vxore loquentem: non minus tribus testibus fide dignis conuocatis, per quos probare possit, quod eum cum sua vxore comperit, iudici tradere [c] crimina examinãti. Illum verò pro veritate cognoscentem, post tres ex scripto contestationes cum tali muliere eum inuentum, talem quidem tanquam ex hoc solo adulterij criminis subiacentem, nulla alia ratione quæsita punire [d] licentiam autem exequi crimen [e]. Quia verò ita comperiuntur aliqui impij, vt etiam in venerandis domibus præsumant in talibus se miscere sceleribus, & ibi de peccatis tractare, vbi consueuerunt Deum timentes peccatorum veniam [f] postulare; iubemus, vt si quis talis inueniatur in locis venerabilibus alienæ vxori, de qua in suspicione est, post tres (sicut dictum est) contestationes loqui, licentiam esse eius marito, vtrasque personas defensori ecclesię, aut aliis clericis tradere: vt ad eorum periculum diuisim isti seruentur, donec iudex hoc cognoscens mittat ad episcopum ciuitatis, quatenus ei isti tradantur, vt debeant sustinere tormentum secundum leges [g], quæ interdicunt adulteros à sanctissimis ecclesiis vendicari [h]: nullam neque in hoc aliam iudice quærente de adulterio probationem, nisi tres (sicuti iam suprà diximus) contestationes: his enim tribus contestationibus ostensis, omnibus modis illi sicuti adulteri punientur. Non enim debent huiusmodi personæ in venerabili loco munimen habere, quem ipsi per scelus proprium despexerunt [i]: nam si eos, qui alibi rapinas mulierum, aut adulteria cõmittunt, & ad orationum domos confugiunt, ab eis [k] vendicari nostræ leges non sinunt [l]: quomodo illis qui in ipsa ecclesia tale scelus studuerint perpetrare, permittimus aliquod auxilium ex ecclesiasticis terminis inuenire? sed omnibus modis iudicibus eos † tradi, & pœnam sustinere, qua digni sunt, qui sanctissima loca violare præsumunt. Quis enim ibi delinquit, vbi salutem petat? Et generaliter disponimus, vt si quis inuenerit suam vxorem, aut filiam, aut neptem, aut sponsam in venerandis locis cum aliquo loquentem [m], & suspicatus fuerit turpis gratiæ causa eos colloqui, tradat eos defensori, aut aliis sanctissimæ eius ecclesiæ clericis, vt ipsi suo periculo vtrasque personas diuisim tandiu custodiant, donec iudex eos accipiat, & secundum leges causas decernat.

Quæ igitur per præsentem & in perpetuum valituram legem nostra definiuit tranquillitas, in omnibus prædictis casibus valere volumus: nisi tamen nondũ aut iudiciali decreto, aut amicabili [n] conuentione decisa sunt, quæ suũ robur habere

---

[a] Ex scripto. sic s. de tempore non sol. pe. §. cõtestatione. Accur.

[b] Perimere si talis sit, qui per legẽ Iu. potuerit occidi: vt C. de adulte. l. Gracchus. de quibus dicitur. ff. de adult. l. marito.

[c] Tradere. s. esse licentiã marito dicimus. Accur.

[d] Punire. no. hic aliquẽ ex præsumptione dãnari: vt hic, & j. vt nul. iu. §. penult. & C. de adul. l. si qui. Sed contra. ff. de pœ. l. absentem. in prin. Sol. hic est speciale in odiũ spernentis denũciationem. ar. ff. de ope. no. nun. l. prætor. §. j. Et no. quod vtraq; parte p̄sente dari debet sententia, nisi actor crimine probato recesserit ex cã: vt C. de adult. l. quamuis indubitati. & dãnatur reus ad mortẽ ad instar sacrilegij: vt C. de adul. l. quamuis. in fi. fœmina vero cõuicta per sententiã in monasteriũ mittitẽ verberata prius vt j. vt nul. iud. §. adulteram. col. ix.

[e] Crimen. scilicet volumus esse iudici.

[f] Procuratorũ veniam. no. in ecclesia potius quã alibi orandum: quæ gremium non claudit redeuntibus: vt C. de sum. tri. l. fin. licet alibi orare liceat: vt s. vt in prima, do. §. j. in princ.

[g] Leges quę. simplex est hæc relatio: vt ibi, mulier, quæ damnauit, saluauit. nam non eædem leges puniunt quæ interdicunt.

[h] Vendicari. id est defendi: & consequenter dicas. nam ex quo quis puniẽdus est, nemo eum defendere debet.

[i] Despexerunt. nõ debet quis eius in quem deliquit,

implorare auxiliũ vt ff. de mino. l. auxilium. in fi. & ff. si quis ali. test. pro. l. j. in princi. & ff. de arb. l. sed si seruum. in fi. & l. seq. & ff. de leg. ij. cum pater §. libertis. & C. de pactis. l. cum proponas. & de transa. l. siue apud acta. & l. si quis maior. Accursius.

[k] Ab eis. s. ecclesiis. Accur.

[l] Nõ sinũt. quominus extrahãtur. vt s. de man. princ. §. neq; autem. col. iij. Accur.

[m] Loquentem. præcedentibus denũciationibus: vt diximus in vxore: alias esset iniquũ. Accursius.

[n] Amicabili. hic not. de adulterio trãsigi posse amicabiliter. Sed contra C. de

---

† Facit ad hũc. §. ca. si quis cõtra, extra, de cohab. clerico. & mulie. vbi tractatur hęc materia suspicionis. Præsumptione dãnatur quis aliquãdo.

† Colloquentes.

Ecclesia proprius orandi locus dicitur.

Transigi potest super adulterio.

† Ex hac litera colligi potest delinquentem in ecclesia pro delicto ibidem commisso ex ea extrahi posse at pro extra commisso non posse cũ eò salutis cã confugerit: vt l. j. C. de his qui ad eccle. confug.

C. de transact. l. transigere. Sol. quod hic dicitur, non referas ad adulterij causam : de qua transigi nõ licet: sed ad cæteros superiores casus omnes, qui sũt in ista constitutione secundum Io. alij dicunt hoc ius nouũ, vel gratis fieri potest remissio accusationis non propter pecuniã, sicut in aliis capitalis. q̃ nõ irrogant pœnã sanguinis : vt ff. de iure fis. l. in fisc. & l. eius. Vel hoc trahitur ad præterita facta, vel fieri potest transactio ante lit. contest. vel caprã, non postea.

na. effi. sui. §. tribus. Accursius.

d Seruari. s. volumus. Accursius.

e Constituimus. tunc. s. Accur.

f Cognoscitur. vt hic, & ff. de gra. cogna. l. j. in prin. & insti. eo. §. j. Accursius.

DE HAEREdibus ab &c.

a Venientibus. Hic incipit collatio. ix. constit. j. sed quidam hñt in cõstitutione superiori principium huius col.

b Plurimas. Introducta nã vsque ad tẽpora huius legis inter descendentes erat differentia, vt emancipati iure ciuili non succederẽt licet iure prætorio sic: vt insti. de hæredit. quæ ab intesta. §. emancipati. Item qui erant nepotes ex filiabus, succedebant cum diminutione: vt C. de coll. l. illam. licet hoc etiam ante hanc sit correctum: vt s. de trien. & sem. §. neque. col iij. ex trãsuersali autem cognati iure ciuili nõ admittũtur: sed nec iure prætorio, nisi post agnatos: vt patet institut. de suc. cog in princi. & de bo. posses. §. cum de testamentis. & ff. si tab. test. nul. ex. l. j. in princ. omnes ergo prædictæ differẽtiæ & aliæ, si quæ sunt, hac constitutione tolluntur. Et no. quod hic appellat cognatos ex mare & fœmina merito: quia cõmune est nomẽ ad cognatos & agnatos: quia tamen quædam priuilegia dabat lex xij. ta. agnatis: vt certo nomine eos posset appellare: agnatos eos vocauit. sunt tamen ipsi cognati : vt patet ex diffinitione agnati: vt ff. de leg. tut. l. sunt autẽ. & insti. de le. agn. tut. §. j.

Cognatus large quid contineat.

c Vacantibus. s. quæ contra hanc legem facerẽt. nec enim alias corrigit quæ saluari possunt. vt s. qui. mo.

sancimus. Gloriosa igitur & eminentissima authoritas tua in hac quidem inclyta ciuitate edictis propositis ad notitiã perducat vniuersorum : in prouinciis autem per præcepta ad clarissimos prouinciarum iudices destinata hæc omnibus facere manifesta festinet: vt nullus penitus ignoret, quæ pro vtilitate nostrorum collatorum à nobis disposita sunt: ita tamen vt omnibus per propria præcepta pronunciet : quatenus sine quolibet iniusto dispendio nostris collatoribus præsentis legis fiat insinuatio.

TITVLVS I.

DE HAEREDIBUS ab intestato venientibus[a], & agnatorum iure sublato.

COLLATIO IX.

Si moriens descendentes reliquerit, præferuntur parentibus & agnatis & cognatis ex latere, & filij filiorum succedunt in stirpes, nõ in capita: sublata differentia emancipationis & patriæ potestatis, agnationis & cognationis. Ange.

Imper. Iustinianus A. Petro gloriosiss. præfecto sacrorum prætoriorum Orientis.

Plurimas & diuersas leges veteribus temporibus prolatas inuenientes, per quas non iuste differentia ab intestato successionis inter cognatos ex masculis & fœminis introducta[b] est : necessarium esse perspeximus, omnes simul abintestato cognationum successiones, per præsentem legem clara compendiosaq; diuisione disponere. Itaque prioribus legibus pro hac causa positis vacantibus[c], decætero ea sola seruari[d], quæ nũc cõstituimus[e]. Quia igitur omnis generis ab intestato successio tribus cognoscitur[f] gradibus, hoc est ascendentium, & descendentium, & ex latere (quæ in agnatos cognatosq;[g] diuiditur) primam esse disposuimus descendẽtium successionẽ[h]. Si quis[*] igitur descendentium fuerit ei, qui intestatus moritur, cuiuslibet naturæ aut gradus, siue ex masculorum genere, siue ex fœminarum descendens, & siue suæ potestatis, siue sub potestate sit: omnibus ascendentibus & ex latere cognatis præponatur. Licet enim defunctus sub alterius potestate fuerit : tamen eius filij cuiuslibet sexus, aut gradus sint, etiam ipsis parentibus[i] præponi præcipimus, quorum[k] sub potestate fuerit, qui defunctus est, in illis videlicet rebus, quæ secundum nostras alias leges patribus nõn acquiruntur[l].

g Cognatosque. cognati ex pte matris agnati ex agnate patris: vt insti. de le. ag. suc. in princi.

h Successionem. in hoc lex xij. tab. mutatur: vt insti. de hære. quæ ab intes. §. primo.

i Parentibus. nõ solũ agnatis & cognatis ex latere: vt hic, & C. de secun. nupt. l. si quis prioris. in prin. & C. de bo. quę li. l. qđ scitis. & instit. de gra. co. §. repetitis. sed cum pater sit in primo gradu, vt fi. ius: quare non sic cito admittit, vt filius? Respõ. propter cõmune votum naturæ, quod vult potius descẽdere quã ascendere : vt ff. de bon. dã. l. cũ ratio. & ff. si ta. te. nullæ ex. l. j. & vnde. lib. l. scripto hęrede. i fi. & ff. de inoff test. l. nã & si parẽtibus. & Paulus ait, si filius, ergo hęres per Deũ. Itẽ in quo peculio dices loqui in castrẽsi vel quasi? videtur qđ non, cum filio intestato moriẽte patre iure peculij occupet omnia bona : vt ff. de castrẽ. pecu. l. ij. Itẽ in aduẽtitio nõ, nã in eo etiã si expresse disponeret, dispositio nõ teneret : vt C. de bo. q̃ li. l. fi. §. filiis. multominus in profectitio qđ pater, vt peculium seruis occupat post filij mortẽ: vt insti. q. nõ est p. fa. testa. §. j. & sic in nullo? Rñ. i castrẽsi & quasi aduẽtitio loqtur. nec obstãt iura p̃dicta : q̃a in eo, q̃ dicũt partẽ occupare prædicto modo corriguntur per id quod hic dicit. in profectitio aũt nõ: vt j. eo. §. et sic nota. quod * hodie filiusfa. habet hęredem ab intestato descendentẽ: sed si non est descendens, habet ascendentem hæredem: vt. j. proximo. §.

* Cõcor. c. Raynutius. iũcta glo. super verbo clare. extra, de test.

* Filiusfamil. hodie hæredem habet etiam ab intestato descendens.

k Quorum. s. parentum.

l Acquiruntur. vt sunt castrensia & quasi aduẽtitia

ratione

† Ex hoc text. sumpta est auth. quæ est super l. si autem. C. de legi. hær. & incipit, post fratres.

ratione proprietatis: vt C. de bo. quę libe. l. cum oportet. in prin. & §. j. & ij. & institu. per quas perso. no. acquir. §. igitur. vsusfructus autem aduentitiorum patri dum viuit seruatur: licet filius decedat, vt hic subiicit.

a In vsu. i. in vsufru. nam nudus vsus minus esset: vt insti. de vsu & habi. §. minus.

b Nostras. s. prædictas cũ oportet: vt institu. per quas perso. no. acquir.

c Antiquitas. vt instit. de hære. quæ ab intest. §. cum filius. & de suis & le. l. ij. & sic in stirpes inter descendentes diuiditur hęreditas sed inter transuersales non. sed in capita: vt instit. de legi. ag. suc. §. hoc etiam in fin. §. & hoc iure veteri. Hodie verò vsque ad fratres & filios eorum in stirpes diuiditur, vltra in capita, & seruatur ius antiquum: vt j. eo. §. si autem defuncto.

d Descendãt. hoc non erat necesse dici: quia iã erat correctum per id quod est. s. de trien. & se. §. neque. col. iij. vt dixi. s. ea. in princi. Accursius.

e Potestatis. hic adiicit Irn. sola naturali causa inspecta. Vnde quæritur, an successio adoptiuorum sit sublata. Et dic quod non: quia verbum sola, tollit differentiam sexus & patriæ potestatis tm̃. sic & C. de iurisd. omnium. iudi. l. ij. Item not. quod hic corrigit totus ille titulus ff. de coniun. cũ emã. li. quo cauebatur, vt si habeo filiũ emancipatũ & ex eo nepotem in potestate quãuis iure prætorio solus filius mihi succedat inspecto iure ciuili, scilicet legis xij. tabu. solus nepos: vt institut. de hære. quæ ab intest. §. emancipati. tamen vtrunque simul vocauit tit. prædictus: vt ff. de coniun. cũ emancipat. li. in titulo. & l. j. §. j. nam cum hodie nulla sit differẽtia, vt hic dicitur: cessat prædictus titu.

† Cõcor. cum hoc tex. glo. j. in c. fi. extra, de pigno.

Nam in vsu [a] harum rerum qui debet acquiri aut seruari, nostras [b] de his omnibus leges parentibus custodimus: sic tamen †, vt si quẽ horũ descendentium filios, relinquentem mori contigerit, illius filios, aut filias, aut alios descendentes, in proprij parentis locum succedere, siue sub potestate defuncti, siue suæ potestatis inueniantur: tantam de hæreditate morientis accipientes partem, quanticunque sint, quantam eorum parens, si viueret, habuisset: quã successionem in stirpes vocauit antiquitas [c]. In hoc enim ordine gradum quęri nolumus, sed cum filiis & filiabus ex præmortuo filio, aut filia nepotes vocari sancimus: nulla introducenda differentia, siue masculi, siue fœminæ sint: & seu ex masculorum seu fœminarum prole descendant [d]: siue suæ potestatis [e], siue sub potestate sint constituti. Et hæc quidem de successionibus descendentium disposuimus. Consequens autem esse perspeximus, & de ascendentibus constituere, quomodo ad descendentium successionem vocentur.

Parentes succedunt descendentibus liberis ipsorum descẽdentium non extantibus, gradus prærogatiua seruata. Si verò parentes eundem gradum obtinent: æqualiter admittuntur: cum quibus fratres ex vtroque parente coniuncti defuncto vocantur: sed patri vsus fructus patronis eius filijs cõtingentis acquiritur. Barto.

Si igitur † defunctus descendentes quidem non relinquat hæredes, pater autem, aut mater, aut alij parentes [f], eis supersint: omnibus ex latere cognatis hos præponi sancimus: exceptis solis fratribus ex vtroque parente coniunctis defuncto, sicut per subsequentia declarabitur [g]. Si autem plurimi ascendentium viuunt: hos præponi iubemus, qui proximi [h] gradu reperiũtur, masculos & fœminas, siue paterni, siue materni sint. Si autem eundem habent gradum, ex æquo inter eos hæreditas diuidatur: vt medietatem quidam accipiant omnes à patre ascendentes, quanticunque fuerint: medietatẽ verò reliquam à matre ascendentes, quantoscunque [i] eos inueniri contigerit. Si verò cum ascendentibus inueniantur fratres, aut sorores ex vtrisque parentibus [k] coniuncti defuncto: cum proximis [l] gradu ascendentibus vocabuntur. Si autem pater aut mater fuerint: diuidenda inter eos quippe hæreditate secundum personarum numerum, vti & ascendentium & fratrum singuli æqualem habeat portionem: nullum vsum [m] ex filiorum aut filiarum portione in hoc casu valente patre sibi penitus vendicare: quoniam pro hac vsus portione, hæreditatis ius & secundum proprietatem per præsentem dedimus legem: differentia nulla seruãda inter personas istas, siue fœminæ, siue masculi fuerint, qui ad hæreditatem vocantur: & siue per masculi, siue per fœminæ personam copulantur: & siue suæ potestatis, siue sub potestate sint eius, cui succedunt fratres †. Reliquum est, vt

f Parentes. quos accipe in infinitũ: vt ff. de in ius voc. l quique. §. parentes. licet quidam vsque ad tritauum. superiores verò maiores dicuntur, inspecta cõsuetudine Romanorum: vt ff. de gra. cog l. iuriscon sultus. §. parentes. Accursius.

g Declarabitur: vt j. eo. §. si verò cũ ascendẽtibus. Acc.

h Proximi. ergo auum maternũ excludit pater, cũ mater nõ supersit. sed aliud in descendentibus, si habeo filiũ & ex alio præmortuo nepotem: vt s. eod §. sic tamen.

i Quantoscunque. vnde si paternus auus ex vna parte est, ex altera maternus auus & auia: tantũ hic solus, quantum illi duo habet.

k Vtrisque parentibus. i. ex patre & matre.

l Proximis. proximum accipe quẽ nullus præcedit: vt ff. de verbo. signi. l. proximus. Sed quidam dicũt cum patre & matre tantũ, vt hi proximi tantum vocẽtur, & sic dicunt fratrẽ repellere auum: cũ pater cũ quo admittitur, repellat dictũ auũ: vt arg. ff. de diuer. & tẽp. præscri. l. de accessionibus. vt hic, & C. de legi. hę re. l. in successione. sed secũdum primũ dic illã. l. de successione esse correctã per istam.

m Vsum. i. vsumfructũ. Et sic no. q licet generaliter in aduenti

Proximus quis dicatur.

† In vestustis [?] temporis nõ habebant rex fratres. Vsumfructum habet pater in aduentitiis filij.

tertium ordinem decernamus, qui vocatur ex latere, & in agnatos & cognatos diuiditur: vt etiam hac parte disposita, vndique perfecta lex inueniatur.

Non existentibus descendentibus, vel ascendentibus vocantur fratres vtrinque coniuncti: quibus non extantibus vocantur coniuncti ex vno latere tantùm: & existentibus vtrisque vocatur ex vtroque latere coniuncti ipsi & eorum filij, exclusis coniunctis ex vno latere tantum. Item filij fratrum vna cũ alijs vocantur: alij autem excluduntur. Angel.

Si igitur † defunctus neq; descendentes, neque ascendentes reliquerit, primùm ad hæreditatem vocamus fratres & sorores ex eodem patre & ex eadem matre natos [a]: quos etiam cum patribus ad hæreditatem vocauimus [b].

His autem non existentibus, in secundo ordine illos fratres ad hæreditatem vocamus, qui ex vno parente coniuncti sunt defuncto, siue per patrem solùm, siue per matrẽ. Si autem defuncto fratres fuerint [c], & alterius fratris, aut sororis præmortuorũ filij: vocabuntur ad hæreditatem isti, cùm de patre & matre theiois [d] masculis & fœminis, & quanticunq; fuerint, tantum ex hæreditate percipient portionem, quantam eorum parens futurus erat accipere, si superstes esset. Vnde consequens est, vt si fortè præmortuus frater cuius filij viuũt, per vtranq; partẽ nunc defunctæ personæ iungebatur, superstites autem fratres per patrem solùm forsan, aut matrem ei iungebantur: præponantur istius filiis propriis theiois, licet in tertio sint gradu, siue à patre, siue à matre sint theioi: & siue masculi, siue fœminæ sint, sicut eorum parens præponeretur, si viueret.

Ex diuerso siquidem frater superstes ex vtroque parente cõiungitur defuncto, præmortuus autẽ per vnum parentem iungebatur: huiusmodi filios ab hęreditate excludimus: sicut ipse si viueret, ab hæreditate excludebatur. Huiusmodi verò priuilegium in hoc ordine cognationis solis præbemus fratrũ masculorum & fœminarum filiis, aut filiabus, vt in suorum parentum [e] iure succedant. Nulli [f] alio omnino personæ ex hoc ordine venienti, hoc ius largimur. Sed & ipsis † fratrum filiis tunc hoc beneficium conferimus, quãdo cum propriis vocãtur theiois masculis & fœminis, siue paterni, siue materni sint.

Licet fratres ex vtroque latere coniuncti vnà cũ ascendentibus vocentur: tamẽ filij fratrum non succedunt. Ange.

Si autem cum fratribus defuncti etiam ascendentes (sicut iam diximus [g]) ad hæreditatẽ vocantur: nullo modo [h] ad successionẽ ab intestato fratris aut sororis filios vocari permittimus, neq; si ex vtroque parente eorum pater, aut mater defuncto iungebatur. quandoquidem [i] fratris & sororis filiis tale priuilegiũ dedimus, vt in proprium parentũ succedentes locũ, soli in tertio constituti gradu, cũ iis, qui in secundo gradu sunt, ad hæreditatem vocentur.

Illud palàm est, quia theiois defunctis masculis & fœminis, siue à patre, siue à matre, præponuntur, si etiam [k] illi tertium cognationis similiter obtineant gradum.

Si non sunt fratres, nec filij fratrũ: vocantur cæteri agnati & cognati secundũ gradus prærogatiuã in capita: sublata differẽtia agnationis & cognationis. An.

Si verò neq; fratres, neq; filios fratrum (sicut diximus) defunctus reliquerit: oẽs deinceps à latere cognatos [l] ad hęreditatẽ

---

aductitiis patri q̃ratur vsusfructus: vt C. de bon. quæ lib. l. cum. oportet. tamen hic fallit: & alias vt dixi. s̃. vt liceat matri & auiæ. in fi. j. respon.

Iura duo fortiora sunt vno.

a Natos. potiores sunt ergo q̃ duplici iure vtuntur, quàm qui vno: vt s̃. de consan. & vteri. fratribus. §. j. & §. fi. colla. v.

b Vocauimus. vt s̃. proxi. §.

c Fratres fuerint. Not. si fuerint fratres. per hoc notatur, q̃ filij fratris defuncti vocantur in stirpes, quando cum patris succedunt suo patruo. si vero nullus frater superest defuncto, sed filij fratrum: hi forte in capita vocabuntur. Azo. * Sed cõtra dico: vt arg. j. eo. §. si vero. in princ. nã innuit idẽ esse si soli sunt fratrum filij in eo, quod dicitur, si vero neq;, &c.

Ex hoc §. tracta est authẽ. cessante quæ est. C. de legi. hære.

* Adde q̃ idem tenet Azo ipse in authen. cessante. C. de leg. hær. quod nõ omnino displicet. Gloss. in §. hoc etiã. insti. de leg. ag. suc. Cõtra vero sentiunt Dy. Cy. Sa. ab Aret. in d. authenti. cessante. quos hic sequitur Bart. quẽ videto, & Salice. in d. authen.

d Theiois. i. patruis vel auũculis. sed videtur fratres solos vocari vt insti. de leg. agn. suc. §. hoc etiam. in fin. qui est cõtra. Solu. hæc illam corrigit.

e Parentum. & ita in stirpes. Sed contra insti. de leg. ag. suc. §. hoc etiam in fi. vbi dicit in capita. Solu. hæc corrigit illam, &c.

f Nulli. sic ergo priuilegiũ ad aliũ non transit: vt ff. quod cum eo. l. sed si. §. soli. & ff quarum rerum ac. non datur. l. j. §. penul. & ff. de re iudica. l. & si fideiussor. & ff. pro socio. l. verum. in fi. j respon.

g Sicut iam diximus. vt s̃. e. §. si vero cum ascendentibus.

h Nullo modo. sed hodie vocãtur etiam cũ theiois & auis: vt in authen. vt fra. fil. j. rñ. quæ est contra. Solu. hic corrigitur.

i Quandoquidẽ. id est, quia. ratio enim erat, q̃a vocatur frater cũ ascendentibus: quod est contra ius cõmune huius constitutionis, quæ tres tantũ facit ordines succedendi: vnde ad consequentiam nõ producũtur. & hoc hic dicit: arg. ff. de legi. & senatuscon. l. q̃ vero cõtra rõnem.

k Si etiam. i. quãuis. sed quare, cum in eodem sunt gradu? Rñ. isti vocantur cum fratribus defuncti, q̃ pro certo repellunt patres patruos, & auunculas, & amitas, & materteras. ergo & isti nepotes debent repellere.

l Cognatos. sed vsque ad quem gradum? nunquid septimum, vt olim? Rñd. quia sic esset differentia inter agnatos, qui vsq; ad x. vocantur, & cognatos: sed trahe omnes ad x. cum debeas successiones dilatare: vt insti. de succes. co. §. fi. & de bo. poss. §. adhuc autem.

† Pugnãt hoc loco vulgata cum Grẹcis. s̃. eo. §. si igit cũ. & §. si cum ascendentibus. sed cui potius habẽda fides, pronunciare nõ ausim. certe Græca videntur æquitatis ratione niti.

Cogna

vocamus secūdum vniuscuiusq; gradus prærogatiuā, vt viciniores gradu, ipsi reliquis præponantur. Si autem plurimi eiusdem gradus inueniantur, secūdum personarum numerum inter eos hæreditas diuidatur: quod in capita nostræ leges appellant. Nullam verò volumus esse differentiam, in quacunq; successione, aut hęreditate inter eos, qui ad hæreditatem vocātur, masculos ac fœminas, quos ad hæreditatem communiter definiuimus vocari: siue per masculi, siue per fœminæ personam defuncto iungebātur: sed in omnibus successiōibus agnatorum cognatorumq; differentiam vacare præcipimus, siue per fœmineam personam, siue per emancipationem, siue per alium quemlibet modum prioribus legibus tractabatur & omnes sine qualibet huiusmodi differentia secundum proprium cognationis [a] gradum ad cognatorum successionem ab intestato venire præcipimus.

Tutela legitima defertur secundum gradum & ordinem, quò ad hæreditatem vocantur, si idonei sunt: agnationis & cognationis differentia sublata, regulariter mulieribus expulsis, exceptis matre & auia: quæ omnibus ex latere venientibus præferuntur, solis testamentarijs eas præcedentibus, pluribus autem in eodem gradu existentibus, magis idoneus eligendus est, tutelæ periculo omnibus imminente: legibus, quæ de hæreticorū successione loquuntur, firmis manentibus. Bar.

Ex his † autem, quæ de hæreditate diximus, & disposuimus: & quæ de tutela sunt, manifesta consistunt. Sancimus enim, vnumquenq; secundum gradum & ordinem quo ad hæreditatem vocatur, aut solum, aut cum aliis etiam functionem tutelæ suscipere: nulla neque in hac parte differentia introducenda de agnatorum [b] seu cognatorum iure: sed omnibus similiter ad tutelam vocandis, quique ex masculorum, quiq; ex fœminarum prole descendunt minori conjuncti. Hoc autem dicimus, si masculi, & perfectæ ætatis sint, & nulla lege prohibeantur tutelam suscipere: neque excusatio ne competente sibimet vtantur. Mulieribus enim etiam nos interdicimus tutelæ subire officium, nisi mater † aut auia [c] fuerit. His enim solis secundum hæreditatis ordinē [d] & tutelam subire permittimus, si inter gesta [e] & nuptiis aliis, & auxilio Velleiani senatusconsulti renunciant [f].

Hæc enim seruantes [g] omnibus à latere cognatis, quò ad tutelam præponuntur, testamentariis solis tutoribus præcedentibus eas. defuncti nanq; voluntatem & electionem præponi volumus. Si autem [h] plurimi eundem cognationis gradum habentes, ad tutelam vocantur: iubemus communiter conuenientibus apud iudicem, cui huius partis solicitudo est, vnum aut plures, quanti ad gubernationem substantiæ sufficiant, ex ipsis eligi [i], & denunciari: & eum vel eos minoris res gubernare, tutelæ periculo omnibus imminente, qui ad tutelam vocantur, & substantiis eorum [k] minori ætate tacitè subiacentibus pro huiusmodi gubernatione. Hæc autem † omnia, quæ de successionibus sancimus, obtinere in illis volumus, qui catholicæ fidei sunt. in hæreticis autem iam à nobis positas leges firmas præcipimus esse, nullam nouitatem aut immutationem ex præsenti introducentes lege. Quæ igitur per hanc constitutionem in perpetuum obseruandam sanciuit nostra tranquilitas, in illis volumus obtinere casibus, qui à principiis Iulij mensis præsentis sextæ indictionis seu venerunt, seu post hac emergent. Præcedentes nanque casus, qui vsque

[a] Cognationis. quæro ergo an dominus cognato serui sui succedat, cū nihil nisi natura spectetur? Rñ. non: quia neq; per prætorem vocabatur, qui solam naturalem causam intuebat: vt ff. de grad. l. ij. & institu. de ser. cog. in princ. & in fine. & repetas hic quæ dixi diligēter. s. de consangui. & vteri. fra. in illa gl. hic distingue, &c. col. vj. Accur.

[b] Agnatorum. olim autem agnatis tantū dabatur: vt C. de legi. tut. l. j. quæ est cōtra: sed hic corrigit.

[c] Aut auia. de matre etiā iure veteri dicitur: vt C. quando mu. offiç. tut. l. ij. sed de auia hic addit.

[d] Ordinem. primo ergo mater, & postea auia admittitur. Sed an idem erit in cura, quod hic in tutela dicit? rñ. sic: cū sit eadem ratio: vtar. C. de cura. fur. l. cum repudiāte. Item nūquid hæc mater est legitima tutrix vel datiua? videtur legitima: vt C. ad Tertyl. l. omnem. sed à iudice dat: vt hic, cum legitimos nemo det: sed lex xij. tabu. eos vocat: vt ff. de legit. tut. l. legitimos. Sed dic dici legitimam: id est secundum legem à iudice datam.

[e] Gesta. scilicet coram iudiçe.

[f] Renunciant. & omni alij auxilio: vt s. vt sine prohi. ma. §. qa verò multā. col. vij. quæ renunciatio quo ad matrimonium nō præiudicat. vt prædicto. §. Sed quoad Velleianum sic: vt ff. ad Velleia. l. pe. Sed cū fiat iudici, quomodo agenti proderit? Rñd. si actio quęratur ex stipulatione iudicis, multo magis replicatio: vt si opponatur de Velleiano, & replicet aduersarius de renūciatione: vt ff. rē pu. sal. fo. l. nō quasi. Item cōtra. C. de procu. l. alienam. Sol. hic speçiale. Accur.

[g] Seruantes. id est, his renunciantes mulieres.

[h] Si autem. nūc redit ad materiam superiorem. Accur.

[i] Eligi hęc electio propter cōmodiorē administrationē fit vt cōmunis hic, & ff. de administ. tuto. l. ij. Accursius.

[k] Eorum. tacite obligationis. C. de admini. tu. l. pro officio. Accur.

Veteres

† Ex hoc §. sumpta est authē. quæ est super. l. ij. C. qñ. mu. tu. offic. fun. pōt. & incipit, matri et auię. & cōcor. glo. vnica ante med. in cap. ex parte M. extra, de appel.

† Cōcor. gl. in c. dilecti. circa fin. extra, de arbi. & quę hic dicuntur, recitātur in c. ex parte M. in glo. vnica ante me. ibi, hodie tamen per authen. de appella.

† Fac[it] ad hūc §. c. excōmunicamus circa me. ca. extra, de hæreti. vbi exclu[d]untur a successionib[us] & puni[un]tur hære[tici] alijs pœnis in d. c. contentis.

a Veteres leges. vt supra, vt cum de appella. cog. §. si quis de prædictis. & §. generaliter.

d Fiat. hoc pactum scilicet quatenus &c. Accurs.
e Conscribat. s. vir.
f Testari. quod est in quatuordecim annis: vt ff. de test. l. qua ætate. & C. de testa. l. si frater.
g Lege. Aelia Sentia: vt inst. qui ma. non poss. §. eadem lege, & iure medio: quod ibidem dicitur. Et nota quod hic loquitur in vltima volũtate: & liber institutionũ similiter. vnde patet legem Aeliam Sentiam non esse correctam etiam inter viuos facta manumissione à minore.

VT SPONSALITIA LARGITAS specialis sit contractus, & de diuersis capitulis.

Sponsalitiã largitatẽ. Sponsalitia largitas dicitur hic impropriè. i. donatio propter nuptias. propriè enim diceretur quod donaret sponsus sponsę: sed hæc fit ad recompẽsationem dotis: vt hic subiicit, & s. de æquali. do. §. j. cum ergo hic fit, dicitur specialis contractus: vt hic, & s. de nat. lib. in curia depu. in princip. ij. col. ibi, excipimus autem &c. hoc est per se contractus. item & quod in se habet speciale aliqd. nam cũ alię donationes exigant insinuationẽ, si fiant vltra quingẽtos solidos: vt institu. de don. §. aliæ. & hæc eadẽ exigebat: vt C. de do. an. nup. l. fi. §. similique modo. nisi esset minor aut fœmina: vt C. de do. an. nup. l. minoribus. tamẽ hæc hodie nõ exigit. & sic aliis nõ connumeratur. i. assimilatur in hoc. Itẽ nec in hoc: quia alia est simplex: hæc ob causam: vt ff. de dona. l. j. Ac.

Donatio quingentos aureos excedens debet insinuari.

c Apud virum. Quid est hoc dicere apud virũ? Rñ. quod reuocare nõ potest. Item si factum est hincinde factũ in casu alicuius eorũ premorientis: lucrabitur qlibet secũdũ pactum: siue fuerit insinuatũ, siue nõ, per hãc authẽ. sed in hoc hodie corrigitur. nã si vir nõ insinuet, & pacta dotalia cedant parti viri: nullã habẽt exactionẽ pro eo quod excesserit & insinuatũ nõ fuit: vt j. vt frat. fil. success. §. illud quoque.

ad memoratum tempus pertransierũt, secundum veteres leges [a] incidi precipimus. Tua igitur gloria per præsentẽ legem à nobis disposita, ad omnium cognitionẽ venire procuret. in hac enim regia ciuitate edictis cõsuetè propositis: in prouinciis autẽ præceptis dirigẽdis ad clarissimos presides earum: vt nulli nostri imperij subiectorum sit ignota nostræ circa eos mansuetudinis prouidentia: ita tamen, vt sine omni dispendio ciuiũ, aut prouincialium, in omni loco præsentis legis fiat insinuatio.

TITVLVS II.

VT SPONSALItia largitas specialis sit contractus, & de diuersis capitulis.

Sponsalitia largitas, quæ est specialis cõtractus, ex omni parte valet, cuiuscunque sit quantitatis, etiam sine insinuatione. Bartolus.

Imp. Iustinianus A. Petro gloriosiss. præc. præfec.

SPõsalitiã largitatẽ [b] contractũ specialem esse, & iudicari, & non aliis donationib⁹ eã connumerari per præsentem sancimus legẽ: quoniam pro ea æqualitas dotis offertur. Siue igitur fiat sub gestis monumentorum eius insinuatio, siue etiam nõ: iubemus, eam per omnia suũ robur habere, tã apud mulierem, quàm apud virum [c], siue ab ipso viro, siue ab altero aliquo mulieri detur seu conscribatur, vel in viri personam donatio fiat [d], quatenus ipsas res in nuptialẽ donationem conscribat [e], & hoc valere præcipimus cuiuscunque sit donatio quantitatis: vel non (sicuti dictum est) insinuetur †.

Minores ex quo possunt testari, possunt libertates relinquere, antiqua lege cessante. Bartol.

Et hoc quoque præsenti constitutione sancimus, vt licentia sit minoribus in ipso tempore, in quo licet eis testari [f] de alia substantia, etiã suos seruos in vltimis voluntatibus manumittere, nullo eis impedimento ætatis faciendo: sed vacante lege [g], quæ hoc primitus prohibebat.

Si vnum instrumentorum facit mentionem alterius instrumenti, in eo quod de alio instrumento mentionem facit, & non editur, non probat, nisi originale producatur: vel per alias probationes comprobetur. Bart.

Et hoc † insuper iubemus, vt si quis in aliquo documento [h] alterius faciat mentionẽ documenti: nullam ex hac memoria fieri exactionem, nisi aliud documentum [i], cuius memoria [k] in secundo facta est, proferatur: aut alia [l] secũdum leges probatio exhibeatur [m]: quia & quãtitas [n], cuius memoria facta est, pro veritate debetur. hoc enim etiam in veteribus legibus [o] inuenitur.

Appellationis tempus ipso iure non concurrit, si per iudicem stetit quòminus causam examinet, & sententiam proferat. Bartolus.

h Documento. priuato. secus forte si publicum alterius publici faciat mentionem secundum Al. quia tunc creditur exemplo. arg. j. vt fra. fil. §. illud. & ff. de admi. tu. l. chirographis. Sed tu dic secundũ Ioann. etiam si publicum sit exemplificatum. nã ad hoc creditur exemplificatio: quia si contineatur in alio, & potest esse quod in originali erãt aliæ literæ vel cancellationes, quæ non continentur in exemplo, vnde non probatur plene per exemplum: vt hic, & C. de edend. l. procurator. & ff. familiæ erciscun. l. si quæ. & l. Pomponius Philadelphus. & de fide instru. l. ij. nisi originale sit officio iudicis ordinarij publicatum. & sic intelligitur. j. vt frat. fil. §. illud. & ff. de admini. tu. l. chirographis. Acc.
i Aliud documẽtũ. s. originale. Ac.
k Memoria. id est mentio.
l Alia. puta per testes.
m Exhibeatur. hoc quod &c.
n Quia & quantitas. scilicet hæc.
o Legibus. vt ff. fa. erc. l. si quæ cautiones. & ff de fide instru. l. ij. & C. de edẽ. l. procurator. & ff. quemadmod. testa. aper. l. fi. Acc.

† Multa hoc loco desunt, quæ ex Haloan. versione supplenda sunt.

† Facit ad hunc §. c. j. extra, de fide instr. & ex hoc §. extracta est authen. C. de eden. super l. procurator. & incipit, si quis in aliquo.

Hoc quoq; sancimus, vt si quando appellatione secura, in nouissima induciarū [a] dieb [b], aut pars vtraq;, aut solus, qui appellatione vsus est, occurrerit, & suā præsentiam manifestauerit iudici futuro appellatiōis examinare [c] iudiciū, aut cōsiliariis eius, aut qui lites intromittunt, & iudex eum in definitis diebus suscipere differat: nullū præiudicium [d] partibus †, aut vni earū ex hoc penitus fieri, sed & post hoc examinari [e] appellatiōes huiusmodi, & sententia legitima terminari.

A sententia præfecti prætorio appellari non licet: sed supplicari intra decem dierum numerum. quæ sententia executioni mandari debet fideiussione præstita, supplicatione porrecta: aliter non, retractationis iure illi seruando, qui se grauatum putauerit. Bartolus.

Aliud † ad hoc capitulū nostra indigens [f] prouidentia prospeximus emendare. quia enim nostræ [g] leges decernunt, si quādo gloriosissimi præfecti sacrorū prætoriorū sententiam protulerint, nullā appellationē aduersus eā offerri: sancimus, quoties sententia gloriosissimorū præfectorum cuiuscunq; regionis proferatur, & vnus forsan litigantiū putauerit se grauari: habere eū licentiam petitionem [h] offerri gloriosissimis præfectis, qui sententiam protulerunt, aut eorū consiliariis, aut causas introducētibus [i], intra decē dierum inducias post [k] prolatam sententiam: vt hoc subsecuto, non aliter executioni sententia cōtradatur, nisi prius fideiussiones dignas præbuerit victrix pars tātæ q̄titatis, quāta fuit condēnatio: vt si post hāc retractationē modo legitimo procedente sententia resoluat̄: res ei cū augmētis legitimis restituatur. Si verò intra memoratas dece dierū inducias post prolatā sententiam non obtulerit libellū is, qui putat se læsum: iubemus, causę executionem sine fideiussore procedere: retractationis iure seruando [l] illi, qui se grauatum putauerit.

Si minor restitutionem petit, vt se ab hæreditate abstineat: creditores in presentia constituti vocandi sunt: omnibus autē vel quibusdam in absentia constitutis, & legitimè expectatis, restitutio nihilominus indulgenda est, curatore bonis dato, & bonorum inuentario facto. Barto.

Ad hæc quoque sancimus, vt si contigerit minores velle se abstinere ab hęreditate in se deuoluta, & à se suscepta [m]: si quidē omnes creditores præsentes fuerint in illis locis, in q̄bus in integrū restitutio postulat̄, vocētur à iudice creditores [n], & præsentibus oībus † ab huiusmodi hæreditate se minores abstineant. Si verò omnes, aut aliq [o] creditorum absentes fuerint: iubemus minores volentes hoc agere, locorum iudicē, in q̄bus ipsi degunt, adire: illum verò per consuetas citationes vocare creditores. & si intra spatiū triū [p] mēsiū nusquā [q] appareant creditores, licere minoribus

[a] Induciarum. i. fine biennij.
[b] Die. s. anno secundo in fi. & hoc innuit verbum illud inferius. s. in definitis diebus.
[c] Examinare. scilicet velle.
[d] Præiudicium. siue ergo stet per Imperatorē qui iudex sit appellationis: vt s. de ap. §. j. siue per alium iudicem: vt hic nō currit tempus quantū ad effectū: quia datur restitutio: vt. ff. quibus ex cau ma. l. sed & si per. §. ait prætor. & hoc in causa appellatiōis. In causa verò principali triennio tantum durat, q̄cquid contingat: vt C. de iud. l. properandū. Sed quid si steterit per aliū? Rñ. nihilominus currit tēpus, sed agitur contra eū de dolo: vt ff. de do. l. arbitrio. §. dolo. sed si ille nō esset soluendo, restitueretur ad li. vt ff. de eo per quem fac. erit. l. fi. Acc.
[e] Examinari. imo videtur q̄ nō: vt s. de iis qui ingre. ad app. quæ est cōtra. Sol. ibi per partes stetit, hic per iudicem. arg. ff. qui. ex cau. ma l. j. §. pe. & l. sed & si. §. ait prętor. & ff. de dā. infec. l. si finita. §. eleganter. & ff ne vis fi. & qui. l. fi. §. fi.
[f] Indigens. scilicet capitulum.
[g] Nostræ. vt ff. de offi. præ. præto. l j. §. j. & C. de sent. præf. præt. l. j.
[h] Petitionem. id est, libellū. sed supplicatio tātū principi sit facienda: & sic correctæ sunt leges quæ dicūt supplicari pręfecto: vt C. de p̄ci. impe. off. l. si quis. & de sent. præ. præto. l. j. Sed dico q̄ inter hanc petitionē & illam supplicationē nulla sit d̄ria: nec sit necessari⁹ libellus.
[i] Introducentibus. qui referendarij dicūtur: vt j. vt litig. iur. §. fi. & s. de referen. sed an ipsi cognoscent de appellat? Resp. absit: cum sint minores: vt s. de ap. §. fi. sed princeps tantū vel cui ipse cōmittet: vt ff. de mi. l. minores. in princi. & §. pe. Ac.
[k] Inducias post. mādatur ergo sententia executiōi interim. sed cōtra in appellatiōe seruat̄: vt ff. nil inno. app. penden. & in tit. & in tex. nisi in casu: vt j. de sanc. epis. §. œconomus. est & alia differētia quare pōt bis appellari: sed supplicari semel tantū: vt C. de preci. imper. offe. l. si quis aduersus.
[l] Seruādo. intra bienniū: vt C. de sentē. præfe. præto. l. j. quæ est contra. sed ibi biennium post sentētiam datur, & post publicationē: hic autem dantur decē dies ante supplicationem. Acc.
[m] A se suscepta. q̄ faciunt quandoque: vt C. si minor se ma. di. per totū: vt quia sit litibus & sumptibus impedita: vt ff. de mino. l. minor. xxv. ann. Accurs.
[n] Creditores. idē in legatariis: quia eos hæc res tangit: argu. s. de hære. & Falcid. §. hinc nobis. & C. de authorita. præstan. l. fin. alias non valet restitutio: vt ff. de mino. l. etiam. §. fi.
[o] Aliqui. nō ergo præiudicat̄ p præsentes plures absentib⁹ paucioribus. Argu. contra. ff. de pac. l. maiorem. & l. rescriptum. & de curator. bonorum dan. lege secunda. Sed & hoc dici potest vt absentibus per pręsentes præiudicetur, dūmodo vocentur absentes. Acc.
[p] Trium. Quare trium? Rñdeo, sic video & alias: vt s. de litigatoribus. §. omnem. & s. vt cum de appel. cogno. §. sed hoc præsenti.
[q] Nuāquam. aduerbium loci.

† Cōcor. in c. si autem. iūcta gl. penult. extra, de rescriptis.

† ex hoc §. est extracta authē. quæ est super l. si q̄s. C. de precib. impe. of. & incipit, quæ supplicatio. & concor. ca. ad audiētiā. in glo. sup verbo, in irritū. ibi, ni fuerit appellatū. extra, de rescriptis.

Appellari potest bis.

† Cōcor. c. j. cū glo. super verbo, cōstiterit extra de testi. Absentibus per præsentes præiudicetur.

Nobi

ſine periculo ab huiuſmodi hęreditate abſcedere iudice prouidente, apud quem igitur in integrum reſtitutio, vbi debeat hæreditariæ res mobiles [a]: & immobiles cuſtodiri [b]: quãtitate quippe harum, publica deſcriptione ſub geſtis monumentorum manifeſtanda.

Habens titulum & bonam fidem à malæ fidei poſſeſſore præſcribit inter præſentes ſpacio x. annorum, & xx. inter abſentes, ſi verus dominus hanc poſsidere ſciuit, & ipſum nõ inquietauit. Sin autem ignorauit: tunc non præſcribit niſi ſpatio xxx. an. Item ſi quis fuerit præſens certis annis, & certis abſens: ſuprà decennium ad præſcriptionem complendã adijci debent tot anni, quot fuit abſens. Angel.

Rurſus ſancimus †, vt ſi quis mala fide rem poſſidens, aut per venditionem, aut per donationẽ, aut aliter hanc rem alienet: qui verò putat eaſdẽ res competere ſibi, hoc agnoſcens [c] intra decẽ annos inter præſentes, & viginti inter abſentes non conteſtatus [d] fuerit ſecundum leges emptorẽ, aut donationem accipiẽtem, aut illum, ad quẽ res alio quolibet modo tranſlatæ ſunt: eum, qui tales res habet, firmè eas habere, poſt decennij videlicet inter præſentes, & vicennij inter abſentes diſcurſum. Si autem ignorat verus alienatarum rerũ dominus, & quia res ei competunt, & quia alienatio facta eſt, nõ aliter excludi hũc, niſi per trigennalem præſcriptionem non valente dicere eo, qui res hoc modo poſsidet: quia ipſe bona fide poſsidet [e], quando ipſe à mala fide poſsidente hoc accepit.

De præſcriptione verò decennij hoc ordinare proſpeximus, vt ſi quando quiſpiam in prædicta decennij temporali præſcriptione in quibuſdã quidem annis præſens ſit, in quibuſdã verò abſens: alios tantos ei annos ſuper decennium adiici, quantos ex ipſo decennio abſens fuit [f]. Hæc autem omnia, quæ de temporali præſcriptione decreuimus, non in pręteritis, ſed in futuris tantùm poſt præſentem legem negotiis atque cauſis valere præcipimus.

Teſtamentum ſuas vires obtinet, ſiue teſtator per ſe ſiue per alium nomen hæredis ſcribat, vacante lege, quæ contrarium aſſerebat. Bart.

Quia verò ante hanc legem [g] protulimus, vt teſtator aut manu propria aut per teſtes nomina hæredũ ſcribat in teſtamento: agnouimus aũt ex huiuſmodi ſubtilitate plurima teſtamẽta deſtructa, teſtatoribus non valentibus huiuſmodi cuſtodire ſubtilitatẽ, aut forſan nolentibus ſcire aliquos ſuam voluntatem [h]: iubemus licentiam quidẽ eſſe volentibus hoc ſeruare in propriis teſtamentis. ſi enim hoc non obſeruant, ſed ſecundum priſcam [i] conſuetudinem teſtentur: etiam ſic firmum teſtamentum eſſe ſancimus: ſiue per ſę aliquis, ſiue per alterius perſonam nomen hæredis inſcripſerit [k]: ſi omnino reliquam legitimam obſeruationem in teſtamento teſtator obſeruauerit.

Res ab eccleſia in principem translata poteſt à principe in alium transferri non obſtante lege in cõtrarium loquente. Bartol.

Legem verò [l], per quam ſancimus non transferri ad alias res, quæ ad noſtrã domũ ex venerabili eccleſia peruenerũt [m],

† Tractatur de hac materia in cap. ij. extra, de offic. iudi. vbi de hoc vide in gl. ſuper verbo proponitur.

† Ex hoc §. ſumpta eſt authẽt. quæ eſt ſuper l. j. C. de præſcr. long. tẽp. & incipit malæ fidei poſſeſſore & facit ad hũc §. glo. ij. in med. in ca. vlti. extra, de præſcript.

Mala fides venditoris emptori nocet.

a Mobiles. niſi quædam perierint per imbecillitatẽ ætatis: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. fin.

b Cuſtodiri. ſ. cuſtodiendo curatorem: vt ff. de curat. bo. dan. l. j.

c Agnoſcẽs. quocunque modo ſciat. ff. de pe. hær. l. item veniũt. §. petitam. in fi. Et ſic no. ſciẽtiam ſuam ei nocere: vt ar. C. de nup. l. ſi vicinis. ſed ex quo tempore hoc tẽpus x. & xx. an. computatur? quidã diſtinguunt ſi poſſeſſor velit vti acceſsione ſui authoris: tunc ex tẽpore quo poſſedit anteceſſor qui fuit malę fidei: & tũc xxx. an. nõ ex tempore ſciẽtiæ domini. ar. C. de præſcr. long. tẽp. l. j. & ff. de acq. poſ. l. Pomponius. §. cũ quis. Alij dicunt quod etiam ſi quandocunque dominus ſciat hoc, decennio vel vicẽnio ſibi noceat. & hoc dicunt ex hac litera, quæ dicit: intra x. ann. &c. Sed ſecundũ hoc, quid ſi in vltima die ſciat: & iudicis copiam non habet? hoc aũt tempus cõtinuum eſt: vt ff. de vſucapio. l. nunquam. §. j. q. d. iniquitas occurrit. Di ergo primum verius eſſe: vt ex tẽpore ſcientiæ domini cõputetur.

d Conteſtatus. etiã ex miſsiõe executoris: vt C. de præſcri. xxx. an. l. cum notiſsimi. & l. ſicut. & de his hic fit mẽtio.

e Poſsidet. ſ. qđ præſcripſerit, & qđ ſubiicit quando. i. quia, vel temporaliter. Et ſic not. hodie, quod mala fides venditoris emptori nocet hoc caſu olim cõtra: vt ff. de publica. l. eã. §. prætor. & C. de præſcri. long tempo. l. j. & de peri. & cont. rei vẽdi. l. dolũ. Accur.

f Abſens fuit. vt duplicetur tempus abſentiæ: vt ſi abſens fuit quinquennio, ei dentur iterũ quinque anni poſt reuerſionẽ: & hoc quando ex volũtate abeſt. ſi autẽ ex neceſsitate: tunc ipſo iure nõ currit vel reſtituitur: & dic de qua abſentia hic loquatur. ſ. de ea, quæ eſt de vna in aliam prouinciam: vt C. de præſcrip. long. tẽp. l. fi. & facit ad hũc. §. ff. quibus, ex cau. ma. l. necnon. §. ſi quis ſæpius.

g Hanc legem. vt C. de teſta. l. iubemus.

h Voluntatem, quod eſſet neceſſe, ſi teſtaretur per nuncupationem.

i Priſcam. vt in l. illa quæ eſt. C. de teſt. l. hac conſultiſſima. nam per illã nõ cogebatur ipſe vel teſtes ſcribere nomen hæredis.

k Inſcripſerit. dũ modo ipſe expreſſerit: quod eſt ſcribendum ſecũdum quoſdam. ſi igitur nutu exprimat, nõ valet ſecundũ eos. Ar. cõtra. ff. de leg. iij. l. nutu. ſatis enim exprimit, cum annuit.

l Legem vero. ſic eſt. §. in collat. v. in conſtit. vj. vt de cætero commutationes. cõtra. Sol. hæc corrigit.

m Peruenerunt. ne per conſequentiam res eccleſiæ alienentur.

Aliena

a Alienari. hoc præceptum est seruandum: & C. de reb. alie. l. fi.

b Alienationem. alienaret aũt legatarius in heredem, hærede Falcidiã retinente. sed certe imo videtur quod non: quia Fal. ipso iure remanet in bonis heredis, & in reliqua parte legati dominium in legatarium transit: vt C. ad leg. Fal. l. fi. Respon. hoc facit hic voluntas expressa testantis: ne fiat alienatio. Et sic no. vnũ casum, vbi cessat Fal. Sunt & alij vt si est relictum ad pias causas: vt j. de eccl. tit. §. si autẽ hæres. Item quãdo testator expressim vetuit: vt s. de hær. & Falci. §. si verò expressim. colla. j. Itẽ quãdo quibusdam in solidum soluit hæres: vt s. de hær. & falci §. non autẽ. alias generaliter habet locũ: vt C. ad l. Fal. l. ij.

Falcidia in multis locum nõ habet.

DE ALIENA TIONE.

MVltis. Legibus. s. prolatis: & sic sunt ablatiui absoluti: & dicit de illa, quæ est supra, de non alie. collat j. Item & de illa, de eccl. re. immo. alie. coll. v. Item de illa s. cõst. quę ex adsc. §. fi. Itẽ de illa. C. de sac. sanc. eccl. l. sancimus. & de illis quas nõ habemus.

d Reliqs. subaudi & aliis cõtractib[9], q sunt reliqua administratiõis earũ rerũ. & hoc in titu. nã alienatio pertinet ad administratorẽ. vt ff. ad Treb. l. mulier. Azo. arg. cõtra. ff. de offi. pcõ. l. j. §. j. & hoc si habes in litera, & reliqua administratiõis, &c. si aũt habes, & reliqs admi

vacare sancimus tam in iis, quæ iam ad nostram domum legitimè peruenerunt, quàm quæ postea peruenire futura sunt.

Falcidia cessat re à testatore alienare prohibita: his obtinentibus in casibus præteritis in nondum finitis. Bart.

Si quando autẽ aliquis testamenrum faciat, & aliquam rem immobilẽ suæ familię, aut alteri cuicunque personæ nomine legati reliquerit, & specialiter dixerit nullo tempore hãc rem alienari [a], sed aut apud hæredes, aut apud successores illius, cui relicta est, permanere in hoc legato, iubemus Falcidiam legem locum penitus non habere: quoniã alienationem [b] eius testator ipse prohibuit. Hæc autem obtinere præcipimus in illis, casibus, qui nondum iudiciali decreto, aut per amicabilẽ conuentum, aut quolibet modo legitimo decisi sunt. Eminentia igitur tua, quæ per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit trãquilitas: edictis quidẽ in hac regia ciuitate propositis præceptis autem ad omnium prouinciarum iudices destinatis, ad omnium notitiam venire procuret.

TITVLVS III.

DE ALIENATIONE & emphyteusi, & locatione & hypotheca, & aliis diuersis contractibus in vniuersis locis rerum sacrarum.

Nulla ecclesia ciuitatis Constantinopolitanæ exceptis quibusdam, quibus conceditur, potest res immobiles, vel quæ inter immobilia computantur, donare aut alienare: nisi fiat alienatio imperiali domui. Ange.

Imper. Iustinianus A. Petro gloriosiss. Orientalium prætoriorum præf.

MVltis & diuersis legibus [c] super alienationibus, & emphyteusibus, & locatiõibus, † reliquis [d] administratiõibus ecclesiasticarũ rerũ, & de plantantibus [e], præuidimus omnes [f] præsenti comprehendere lege. Sãcimus igitur nullã habere licentiam [g] ordinatores rerum huius regiæ ciuitatis sanctissimæ maioris ecclesiæ, aut orphanotrophij, aut nosocomij, aut xenodochij, aut ptochotrophij, aut alterius venerabilis domus in hac regia ciuitate siue in eius finibus constitutæ, exceptis venerabilibus monasteriis [h], aut vendere, aut donare, aut commutare, aut sub alterno [i] dono dare, aut alio quolibet modo alienare rem immobilẽ, aut ciuilem annonã, aut rusticum mancipium, nisi ad imperialẽ [k] domum cõmutatio sola facta est. Sed neq; de colonis [l] iustè dari [m] quidem concedimus. [n] Emphyteuses verò à prædicta sanctissima maiore ecclesia regię ciuitatis & commemoratorum [o] locorum fieri iubemus [p] in personã eius, qui accepit, & aliis duobus deinceps hæredibus & non amplius de sexta parte instantis [q] canonis dimittimus [r] ei, qui emphyteusis iure acceperit.

nistrationibus planum est.

e De plãtãtibus. s. ipsas ecclesias forte.

f Omnes. s. prædictas leges.

g Licentiã. hoc tenaciter in reb. eccl. obserua secundũ cõsuetudinẽ: vt fieri debeat earũ alienatio cõsensu patroni, si qs ibi fuerit: vel plebani, si capella plebanũ habeat. alioqui cum authoritate episcopi: & si non faciat reuocatur: cã tñ cognita. s. an decepta sit in contractu ecclesia. Itẽ an pretiũ sit in eius vtilitatẽ cõuersum, donare quoq; põt amicis bene merẽtibus secũdũ Al. Itẽ secũdũ cõsuetudinẽ regni etiam sine eius cõsensu vel authoritate solus prælatus dat in feudum.

Patroni in alienatione ecclesiasticarum rerum debet consentire.

† Habi... quia... ecclesia... carum ad... ministra... tione p... mulgati...

[i] Sic et... potest m... numite... bene me... rẽtes vt... c. iij. in g... j. extra e... dem.

h Monasteriis. id est, monasteria possunt alienari secundũ hoc: vt j. eod. §. hoc quidem ibi, in aliis.

i Sub alterno. i. pari donatione: vt in nouellis. eo. tit.

k Ad imperialẽ. vt s. de non alie. §. finimus. colla. ij. & supra, vt decæ. cõmu. in princ. col. v. & sic not. quod priuilegiatus à priuilegiato accipit. Ar. contra. ff. de rebus eo. l. si pupillorum. circa princ.

l De colonis. i. ad scriptitiis.

m Dari. id est vẽdi vel donari, vel alio modo.

n Concedimus. quia inter mobilia computantur: vt s. de non alie. §. j.

o Commemoratorum. alias memoratorum subaudi, & prælatos.

Coloni inter immobilia computantur.

p Iubemus. i. permittimus.

q Instãtis. s. præsentis pensionis, siue reditus.

r Dimittimus. alias diminuimus.

Pro

De competentibus verò proastiis [a] ipsi sanctissimæ maiori ecclesiæ, & nominatis [b] venerabilibus domibus in regia hac ciuitate, aut in eius regione, aut mansione constitutis: iubemus, siquidem hic reditus [c] habeant, integro canone ab iis ordinatoribus, qui regunt ipsa venerabilia loca, emphyteusim hanc secundum prædictum modum accipienti, & aliis duab⁹ successionibus dari, & nullam omnino releuationem, sed augmentum [d] fieri. Si verò non habeant ipsa proastia aliquos omnino reditus: licentiam præbemus ordinatoribus venerabiliũ locorum in alia quantitate [e] hoc (sicut prædictũ est) in emphyteusim dare. Si verò cõtigerit quãlibet rem ex aliquo prædictorum locorum venerabilium emphyteutico iure datam, aut in imperialem domũ [f], aut in sacrum nostrum ærarium, aut in ciuilitatẽ aliquã, aut in curiam, aut in aliquam venerabilẽ aliam domum peruenire [g]: licentiam præbemus ordinatoribus venerabilium locorũ, à quibus à principio emphyteusis facta est, mox vt peruenerit in vnam prædictarum personarum [h] ipsa emphyteusis, manifestare suam voluntatem intra biennium: & aut ab his derelinqui eandẽ rẽ, ad quos [i] peruenit, & annuã pensionem, quæ pacto continetur, inferri, aut hoc recipere [k] emphyteusi soluta [l], eò quod hoc sibi prodesse existimant [m]. Si verò † quædam [n] sunt loca, aut ipsi sanctissimæ ecclesiæ maiori, aut alicui venerabilium domorum [o] cõpetentia, in quibus antiquæ habitationes, depositæ [p] sunt, & ex quibus nullus præbet reditus: prædictæ verò venerabiles domus, quibus competunt hęc loca, re ædificare non possunt, licentiam damus ipsis ordinatoribus earũ in emphyteuses [q] perpetuo [r] iure tradere ipsa loca: ita tamẽ vt emphyteusis in tertia parte [s] pensionum, quæ ex habitationibus adhuc stantibus colligebantur, ex principiis temporis emphyteuseos procedat [t]: aut si emphyteuta maluerit, magis sub isto pacto accipiat loca, vt primitus ædificet, & ex adiectis illic per æstimationem pensionibus medietatem partis dari venerabili domui, à qua ipsa loca accepit: & hoc fieri concedimus. Vtatur ergo huiusmodi emphyteuta, & illic inuenta de depositis habitatiõibus materia. Si verò aliquis valuerit quanlibet rem immobilem nomine vsus accipere à sanctissima maiore ecclesia regię ciuitatis, aut vnius memoratarũ venerabilium domorum [v]: non aliter hoc accipiat, nisi aliam rem mox dominij iure præbuerit, ex quo eandem rem accepit, tãtum habentẽ reditum, quantum habeat res, quæ ei datur, & non maioribus fisci prestationibus prægrauatum: vt post eius mortẽ, aut post tempus, in quo datio vsus conuenit, non transcendentem videlicet accipientis vitam: vtraque res integra, & in dominium, &

[a] Proastiis. de proximæ villæ agris, vt dicunt: sed magis videtur de remotis dicere: à pro, quod remotionem * significat: vt dicimus in procõsule. Sic enim licere à nominis interpretatione argumẽtari: vt insti. de do. §. est & aliud. Sed primũ verius est, vt innuit litera seq.

* Imo viciniam & admotionem significat. Est enim proastiũ suburbium.

[b] Nominatis. repete & nominatis.

[c] Siquidem hic reditus. i. proastia. Alb.

[d] Augmentum. s. fieri potest.

[e] Quantitate. non dicit de qua. vnde ad arbitrium boni viri dico faciẽdũ. hoc enim quod sequitur, sicut prædiximus &c. vult quod in sextã partem fiat diminutio. nã illud locum habet quãdo aliquos habet reditus: vt s. de non ali. §. si verò cõtra. secundũ Al. sed hoc stare nõ potest: quia ille. §. si verò. expresse dicit quando nullos habet reditus, fieri tamen cõputationem intra xx. ann. nisi diceres hic in ecclesia Constant. ibi in aliis. Vel dic quod hic dicit sicut prædictum est subaudi. s. in illo. §. si verò. qui est supra, de non alie.

[f] Domum. s. priuatam, vt differat à sequenti.

[g] Peruenire. à Titio puta.

[h] Personarum. i. domorum.

[i] Ad quos. eis subaudi ad quos &c.

[k] Recipere. scilicet rem ipsam.

[l] Soluta. id est, dissoluta.

[m] Existimant. alias existimauit.

[n] Si verò quædã. licet materia præsens vsque ad §. & hoc quidem. sit de ecclesia tantũ Constantinopolitana: vt j. eo. §. hoc quidem. tamen iste generalis est, vt ex hac litera colligitur: vt j. eo. §. quacunque ideo. cũ no.

† Ex hoc §. sumpta est authẽ. quę est super l. iubemus nulli. C. de sac. san. eccle. & incipit si quas ruinas. quæ authẽt. est canonizata ix. q. ij. §. si quas ruinas.

[o] Domorum. prædictarum.

[p] Depositæ. s. destructæ ad terram.

[q] In emphyteuses. perpetuas. alias in emphyteusim.

[r] Perpetuo. hoc expone, vt diximus. s. de non alie. §. alienationis.

[s] In tertia parte. distinguũt hic quidam, an ille qui accepit in emphyteu. rẽ ruinosam, vult soluere statim, an postea quàm reędificauerit: vt in primo casu fiat diminutio in vj. parte ab eo quod poterat colligi habitatione constante. quod intelligunt R. & Py. vt tertia pars præstet, & duæ remittantur. Io. econtra s. vt duæ pręstẽtur: & tertia remittatur. si autẽ à principio soluere nõ vult, tũc præstet medietatẽ adiũctę pensionis: vt si tunc reddebat x. cum erat ruinosa: & nũc lx. additio est in quinquaginta. & sic xxv. dabit annis singulis: vt hic dicit. & hoc eodẽ casu dabit cõstantem. s. x. & sic xxxv. dabit: vt s. de non alie. §. si verò minui. quæ videtur cõtra. nam cum in hoc eodem casu loquatur, vt hic dicit: videtur cõstantẽ nunc pensionem solui. Sed solue vt dictũ est. Sed nõne secundũ prędicta magis grauatur, qui soluit statim, cum tãtum ei tertia remittatur, huic autem medietas? Rñ. hoc sibi videtur melius & leuius quod elegerit: vt insti. de act. §. huic.

[t] Procedat. hinc sumitur authent. si quas ruinas.

[v] Domorum. nam l. iubemus. C. de

in vsum, in eandem venerabilem domum perueniat. Locationes [a] verò ab ipsis venerabilibus domibus fieri concedimus in quantoscunque cõtrahẽtibus annos placuerit, non transcendentibus videlicet triginta annorum temporibus.

Si verò [b] contigerit aliquam prædictarum venerabilium domorũ nomine fiscalium tributorum, aut alterius cuiuslibet superuenientis necessitatis venerabili domui, pecuniis egere: liceat eius ordinatoribus immobilem rem aut supponere, aut dare in speciale [c] pignus: & creditor possideat, eandẽ rem, & eius fructus colligat: & reputet sibi tam in his creditis pecuniis, quã in vsuris, nõ autem maioribus, quàm quartam partem centesimę. Si verò persoluerint debitum præpositi eiusdẽ venerabilis domus, aut ex fructibus ad impleatur [d] creditum: redeat iterum res ad venerabilem domum ex qua data est. Emphyteuseis verò & hypothecas & vltra quinquennium volumus fieri à sanctissima maiore ecclesia regiæ ciuitatis cõscientia & consensu beatissimi huius ciuitatis episcopi & patriarchæ, iurantibus præsentibus Deo amabilibus œconomis & chartulariis [e] eiusdem sanctissimæ maioris ecclesiæ, ꝙ non ad præscriptionẽ iuris eius contractus efficiatur. In aliis verò venerabilibus domibus [f], siquidem sint chartularij, ipsos æquali modo iurare præsente eo, qui pręest venerabili domui. Si verò non sint chartularij, ab his, qui præsunt venerabilibus domibus propositis sanctis euangeliis, contractũ fieri in scriptis cum iureiurando addito huiusmodi instrumentis, ꝙ non ad læsionẽ aut præscriptionem venerabilis domus contractus efficitur. Oeconomis verò, & orphanotrophis, & reliquis venerabilium domorum ordinatoribus, necnon omnibus chartulariis, & parẽtibus eorum, & filiis & aliis, qui per genus eis, vel nuptiarum iure coniuncti sunt, interdicimus emphyteusim & locationes, siue hypothecas rerum ipsis venerabilibus domibus competentium, aut per semetipsos, aut per interpositam personam accipere [g]: scientibus eis, ꝙ si tale aliquid fiat, & hoc inualidum erit: & omnem substantiam, tam eorum, qui accipiunt, quàm œconomorum & chartulariorum, & ordinatorum: quibus secundum prædictũ modum coniuncti sunt: in venerabilem domum, de qua rem accipiunt, post obitum eorum peruenire iubemus. Et hoc quidem super iis, qui maioris ecclesiæ sunt & prædictarum venerabilium domorum, quæ sunt in hac regia ciuitate vel eius circuitu adhærentium disposuimus. In aliis verò sanctissimis ecclesiis, & monasteriis, & xenodochiis, & nosocomiis, seu reliquis venerabilibus domibus [h], quę in omnibus prouinciis nostræ reipublicę positæ sunt, verum etiam monasteriorũ in hac regia ciuitate & eius circuitu adhærẽtium, consequenter definire prouidimus. Licentiã igitur damus prædictis venerabilibus domibus, non solũ ad tempus emphyteusim facere immobilium rerum sibi competentium, sed & perpetuè [i] hæc eis emphyteutico iure volentibus dari. Et siquidem sanctissimæ ecclesiæ sint vel alię venerabiles domus, quarum gubernationem loci sanctissimus episcopus aut per se, aut per venerabilem chorum clericorum faceret, cum voluntate eorũ & consensu [k] fieri huiusmodi cõtractum iurantibus præsentibus œconomis & administratoribus & chartulariis [l] ipsis venerabilis domus [m], quod ex hac emphyteusi nullum damnum eidem venerabili domui infertur. Si verò ptochia, aut xenones, aut nosocomia, aut reliquæ venerabiles domus sint propriam administrationem habentes: siquidem venerabilia oratoria esse contigerit, cum voluntate maioris partis ibidem ordinan-

de sacrosan. ecc. in Constant. ciuitate habet locũ sed hęc in aliis ibidem adiacentibus. sed hodie idem est vbiꝗ: vt j. e. §. quæcunꝗ. & facit ad hunc. §. C. de sa. san. ec. l. iubemus. §. fi. & s̃. de non alien. §. si quis autem voluerit.

[a] Locationes. s. simplices.

[b] Speciale. multò magis generale. nã & per superiorem legem de non alie. specialiter prohibetur: vt ibi dicitur. §. alienationis. & §. si enim. Ac.

[c] Adimpleatur. quæ debet fieri: vt hic, & C. de pign. act. l. j. & ff. de pig. l. si is. §. j. & de distra. pig. l. j.

[d] Et chartulariis. illi qui scribebant ecclesiastica acta, et erant de ipsa ecclesia, & habebant omnia ad manus melius quã alij. arg. ff. de ed. l. argẽtarius. §. j. Et sic no. ꝙ in omnium pręsentia fit etiã venditio rei ciuitatis & c. pſentibus euangeliis: vt C. de ven. re. ad ci. perti. l. fin. lib. x.

[e] Domibus. id est monasteriis nã in his exceperat: vt s̃. eo. in princ.

[f] Accipere. non admittũtur vt quilibet: quod dic vt j. ea. §. œconomus.

[g] Domibus. in prouinciis cõstitutis, de qbus modo incipit tractare.

[h] Perpetuè. Hic dic vt dixi s̃. de nõ alie. §. alienatiõis.

[i] Et consensu. sic venditio rei ciuitatis: vt s̃. dixi, & C. de vẽ. re. ad ci. perti. l. fi. in fi. & idem in vẽditiõe rei, quę fuit curialis, quę fit à curia, vt C. de prędiis curia. l. ij.

[k] Chartulariis. i. tabellionibus vel scriptoribus.

[l] Domus siue oratoria. i. ecclesia: vt differat à supiori.

Ordin.

† Sumpta est ex hoc §. authen. quę est super l. iubemus nulli. C. de sac. san. eccle. & incipit. Item prædium. quę authẽt. est canonizata. x. q. ij. §. itẽ prædium.

Venditio rei ciuitatis fit in omnium præsentia.

tium [a] clericorum, necnon & œconomi. Si verò xenones, aut ptochium, aut nosocomium, aut alia sit venerabilis domus: apud præpositum ipsius fieri contractum, iurantibus ordinatoribus earundem [b] venerabilium domorum in præsentia Deo amabilis episcopi, à quo præponuntur, aut ordinantur. quòd nihil ad læsionem [c], aut præscriptionem ipsarum venerabilium domorum de huiusmodi contractu efficitur. In venerabilibus verò monasteriis primates eorum cum ampliore & maiore parte ibidem deseruientium monachorum contractum efficiant. In prædictis verò omnibus iubemus inscribi instrumentum cum iureiurando, quòd non ad læsionem, aut præscriptionem earundem [d] res agitur [e]. hac verò obseruatione huiusmodi præcedente, releuationem non amplius fieri à sexta parte reditus, quem habet res [f], quæ in emphyteusim datur. Quæcunque verò de lapsis domibus competentibus venerabilibus domibus quæ in regia sunt positę ciuitate, superius [g] disposuimus hæc in his [h] venerabilibos domibus valere præcipimus. Hoc etiam super ipsis venerabilibus domibus definire præuidimus, vt si quidam ex eis, siue pro publicis collationibus [i], siue pro alia necessaria causa eiusdem domus debitis obnoxij [k] fiant, & non est possibile de rebus mobilibus eadem persolui debita: & primo quidem ordine in speciali [l] pignore dari rem immobilem creditori, vt eius fructus colligens, reputet sibi tam in ipsis debitis mutuis pecuniis, quàm in vsuris [m], non amplius quarta parte centesimæ [n].

Si verò noluerit [o] isto modo debitum transigere: iubemus, per eos quidem, qui à sanctissimo patriarcha ordinantur, siue metropolitæ, siue alij episcopi sint, siue archimandritæ, siue orphanotrophi, aut nosocomi, aut xenodochi, aut aliarum venerabilium domorum ordinatores apud sanctissimos patriarchas [p], à quibus ordinantur, aut præponuntur, monumenta fieri, & cum iureiurando ordinatorum, & consensu amplioris partis in eis [q] deseruientium debitum [r] manifestari: & quia non est possibile [s] de rebus mobilibus istud persolui. per eos verò, qui à metropolitis ordinantur, siue episcopi sint, siue archimandritæ †, siue orphanotrophi, siue ptocotrophi,

[a] Ordinantium.i.ordinatorum. alias ordinãtium. id est, seruientium. Acc.
[b] Earundem.s.domorum venerabilium.
[c] Ad læsionem. Nota aliqua permitti fieri ad vtilitatem, quæ ad damnum non permittuntur: vt hic & ff. de transa. l. cũ hi. §. eam. & institu. de autho. tut. in prin. & ff. de bo. autho. iud. poss. l. prætor. §. meum. Acc.
[d] Earundẽ.i.domorũ venerabiliũ.
[e] Res agitur.i.cõtractus. Al.
[f] Res.si habet modo talem vel maiorem reditũ quam tunc quãdo ad venerabilem domũ deuenit, alias si minorem parum, tũc tẽpus quod venit cum ea diminutione, de qua hic dicit: vt s. de non alienã. §. qa vero Leonis. si vero multũ diminuta substãtia est ob cladem: tũc serua quo dicitur j. proxi. §. quæcunque, &c. & s. eo. §. si vero. Et not. quod hic sumitur illa authen. perpetua, &c. vsque illuc soluto, &c. reliqua sumitur. s. de non alien. §. quia verò Leonis. & §. si vero. Accursius.
[g] Superius. vt s. e. §. si vero quædã.
[h] In his.i.in omnibus aliis per prouinciam cõstitutis.
[i] Collationibus. ad quę tenentur ecclesiæ: vt C. de sacrosanct. eccl. l. placet. sed hodie non per l. Friderichi. ad decorẽ. §. j. co. x.
[k] Obnoxij. alias obnoxiæ. Acc.
[l] In speciali. olim tãtũ generale permittebatur: vt s. de nõ alienan. aut p. §. alienatiõis. & §. si enim. quę sunt cõtra. sed hoc corrigitur & permittitur etiam speciale.
[m] In vsuris. hoc est in omni debitore & creditore: vt C. de pigno. acti. l. j. & de distract. pig. l. j. & caue tibi: quia licet hic permittat in sorte, potest tamen prius in vsuris percipere creditor: vt C. de sol. l. j. & sic nõ seruatur ordo scripturæ: vt institu. de leg. §. ante hæredis. vel dic speciale in ecclesia: vt hic.
[n] Centesimæ. cẽtesima dicitur quæ anno sorti æquiparatur, quasi rotunda: vt centenarius numerus est rotundus & hoc raro permittitur. quarta ergo dicitur, quæ quatuor annis æquiparatur, & sic si bene cõputes, facit quinque denarios pro qualibet libra & quolibet mense.
[o] Si verò noluerit. id est, creditor, non vult huiusmodi pignus sic accipere. Accur.
[p] Patriarchas. & sic quilibet apud suũ ordinatorem: vt hic, & infra ibi, per eos vero, &c. in casu tamẽ fallit, s. cum archiepiscopus vendit. nam de sua synodo duo debẽt interuenire episcopi: vt s. vt nullus fabric. orato. do. §. fin.
[q] In eis. No. duo, & maiorẽ partem, & deseruiẽtiũ. maior aũt pars attenditur primo in numero: secundo in dignitate: vt ff. de pactis. l. maiorem. deseruientiũ autẽ ideo: qa si qui monachi sint de eodẽ monasterio, nõ tamen ibi deseruiũt sed in suis cellulis stant, nõ exigitur consensus eorum. litẽ neq; absentiũ: oportet tamen esse pręsentes duas partes omniũ ordinatorum: vt ff. de decre. ab ordi. fa. l. ij. & ff. qd. cuius. v. ni. l nulli. & l. plane. & maior pars illarum duarũ partium debet consentire, vt C. de decu. l. nominationem. & de prædi. cu. leg. ij. lib. x.
[r] Debitum. s. per eos: vt s. posuit. Sed qd si nesciunt: qa nouiter fuit electus: & sic non interfuit, quia parũ est, qd fuit electus? Respon non compellitur peierare. ar. ff. de in lit. iur. l. videamus. sed forte iurabit œconomus, vel alius qui ibi maior sit: arg. s. eo. §. licentiam. in fi. §.
[s] Possibile. i. commode: vt ar. ff. de verb. signif. l. nepos Proculo.

Vtilitatis gratia quædã licent, quæ alias non.

Ordo scripturæ quandoq; non seruatur.

Maior pars quãdo dicatur.

† Archimandritæ pprie sunt greges vel agminis principes siquidẽ apud Grecos μάνδρος spelũca est siue cubile. At Imperat. pro pontifice nonnunquam sumit: hic vero ab episcopo separat archimãdritam. Sunt & archimandritæ Abbates, ab eo qd in speluncis & mõtium cauis olim inhabitabant. vel à greges pascendo, dicuntur vt præmonitum est. Nã & prelati pastores dici nõ verent. cum prius id nomen vero pastori Christo nõ displicuerit.

aut aliorum venerabiliũ locorũ ordinatores, apud eos similiter metropolitas episcopos huiusmodi monumenta conscribi. ab illis verò episcopis, qui aut à patriarchis, aut à metropolitis episcopis ordinantur, & habẽt sub propria iurisdictione, aut monasteria, aut ptochia, aut xenones, aut nosocomia, aut alias venerabiles domos, sub similẽ modum fieri gesta, ita tamẽ, vt siue apud patriarchas siue apud metropolitas siue apud episcopos alios huiusmodi gesta fiant, nullum pro his dispendium, aut expensam venerabiles domos sustinere b. Propterea enim volumus c decætero apud iudices prouinciarũ, aut defensores locorũ huiusmodi monumenta à memoratis personis siue domibus agi, vt nullum dispendium sentiant postquam verò ista subsecuta fuerit apud memoratos sanctissimos, aut patriarchas, aut metropolitas, aut alios episcopos: tunc per prædictos ordinatores debitricis domus venerabilis inscriptis in publico ciuitatis loco proponantur per viginti dies: & isto modo hortentur eos, qui emere voluerint immobilem rem: vt qui plus præbet, aliis præponatur. His verò omnibus præcedentibus, venditionem fieri pretio modis omnibus d pro debito dando e: vt non aliter habeat emptor munitionem, nisi pretium pro ipso debito persoluatur. & hoc euidenter inscribatur, quod nihil ad læsionẽ aut præscriptionem eiusdem venerabilis domus efficitur. Si verò secundum prædictum modum emptor huiusmodi rei nõ inueniatur: iubemus creditorem ex iure prædictarum venerabiliũ domorum, quod pro soluto dicitur, eandẽ accipere possessionem, iusta & districta æstimatione facta: & addita in pretio decima f parte vniuersæ æstimationis, in ipsa quantitate accipere rem creditorem pro solutione certo dominio possessurum: ita tamen vt ordinatores debitricis venerabilis domus & amplior pars deseruientium huiusmodi vẽditionibus cõsentiant. Quod autem præbetur in hoc g immobilis res, non per electionem h creditoris detur, sed secundũ æquitatem: aliud quidẽ fructiferarum, aliud verò possessionum steriliũ eiusdem venerabilis domus, & in reditu earum, & in fiscali solutione, & reliquæ ordinationis. Si verò qs aut episcopo i, aut œconomo, aut ordinatori cuiuslibet venerabilis domus, siue in regia ciuitate, siue in ꝓuinciis constitutæ pecunias credidit. aut postea crediderit k: iubemus neque eis l hoc reputari pro venerabili domo, nisi primitus ostenderint, quòd in vtilitates prædictæ venerabilis domus ista profecerunt, neq; ipsum creditorem, aut hæredes eius contra venerabilem domum habere aliquam pro ipsis actionem: nisi monstrauerint, ꝙ in vtilitatibus venerabilis domus competentibus pecuniæ profecerunt m: sed contra mutuas accipientem pecunias, aut hære-

a Metropolitas. i. archiepiscopos. Accur.

b Sustinere. s. debeant. sic nihil dabitur tabelliõi: vt C. de epis. audien. l. tam dementis. Ac.

c Volumus. alias non volumus. Ac.

d Omnibus fieri. supra, de nõ alien. aut per. contra. §. nos igitur. Sol. ibi regulare, hic specialiter permittit.

e Dãdo. emptor enim soluet creditori. vt ff. de rebus eo. qui sub tu. l. magis. §. ne tamen. & s. de eccl. re. immo. alie. §. sancimus. A.

f Decima. s. si res valeat decẽ, detur pro xj. alij, si valet xj. detur pro x. sed tunc non decima. sed nona adderetur. Azo. Alij, vt si res valeat decem, detur pro nouem: quia cũ in vno grauet, quod accipit eã inuitus, in alio releuetur. arg. s. de trien. §. studio. col. iij. Sed prima verior est: vt arg. j. de eccle. tit. §. si autẽ annale. Acc.

g In hoc, id est, in solutione.

h Per electionẽ. imo ad electionem creditoris: vt s. de fideius. §. quod aũt. quæ est cõtra. Sol. ibi creditor pretiosius metallum, s. aurũ mutuauerat. vnde in rebus pretiosioribus solutionem debet recipere. vel hoc speciale in ecclesia qđ est verius.

Aurum est pretiosius metallum.

i Aut episcopo. nec sufficit, quod is qui accipit, solitus erat in vtilitatẽ ecclesiæ vertere: vt ff. de in rem verso. l. quod si. §. quod tamen.

k Crediderit. s. aliquis creditor in præterito vel in futuro credet: vt subiicit.

l Neque eis. s. creditoribus. Accur.

m Profecerunt. No. credentem ecclesiæ debere probare in vtilitatẽ ecclesiæ conuersum, vt hic: sic & credẽtem minori: vt C. si aduer. cre. l. j. sic & agens de in rem ver. vt ff. de in rem ver. l. iij. §. sed etsi. sed agens exercitoria, sufficit si ꝓbat nauẽ indigere eo tempore quo mutuat: vt ff. de exerc. l. si. & intellige versum siue à prĩcipio vertit alẽdo familiã, vel soluẽdo creditori: vt ff. de in rẽ vers. l. j. & ij. §. j. siue ex post facto: vt ff. ad Mac. l. sed Iulianus. §. proinde. & §. si ab initio. Sed quid si solitus erat hic prælatus vertere in vtilitatem ecclesiæ & diligẽs esse? Videtur, quod hic præsumitur vertisse: ar. ff. de prob. l. cum de indebito. §. j. & ff. de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. Sed dico cõtra: vt hic, & ar. ff. de in rem ver. l. iij. §. sed & si. in fin. §. Itẽ not. hic factũ personæ in dãnum ecclesiæ non redundare. hoc tamẽ fallit in tribus casib. Primus est de hæreditate hæretici: vt s. vt cũ de ap. cog. §. si verò liberi. Secundus est de hæreditate raptoris: vt j. de sanc. epis. §. pe. Tertius est in naue extructa contra felicem ambolam: vt C. de sacrosanc. eccle. l. iubemus. & hæc sunt contra. huic. sed certe non cõtra hẽdo. sed delinquendo illud euenit. Itẽ qđ si mutuauerit pecu. totũ capitulo: adhuc dico habere locũ qđ hic dicit, vt melius debeat probare, licet quidam dicant contra. sed Azo. dicit probari posse ꝑ præsumptionẽ. per. l. si. ff. de exercito. vel quia sit diligẽs, per l. ff. de probat

Mutuans ecclesiæ in eius vtilitatem versum probare debet.

Personæ factum in damnũ ecclesiæ non redundare.

des [a] eius proprias moueant actiones.

Omnes ecclesiæ excepta maiore Constantinopolitana, & venerabilibus locis ei subiectis permutare adinuicem possunt vtriusque ecclesiæ indemnitate seruata: ea verò, quæ ab imperiali domo processerunt, nullo modo alienari possunt nec etiam monasteria. prædium autem inutile propter onus tributorum fiscalium alienari permittitur, excepta maiore ecclesia, & exceptis œconomis & propinquis, quibus acquirere est prohibitum. Bart.

Hoc verò iubemus, vt excepta sanctissima maiore ecclesia regiæ ciuitatis, & venerabilibus orphanotrophis, xenonibus, & ptochiis, quæ sunt in regia ciuitate, sub eius constitutis ordinatione: licentiam esse omnibus sanctissimis ecclesiis & venerabilibus domibus necnon & monasteriis tã in regia ciuitate, quàm in diuersis prouinciis cõstitutis permutatiões ad inuicem facere [b], quãdo vtrique venerabili domui seruatur indẽnitas: consentientibus in scriptis aut per depositiones huiusmodi contractui nõ solùm ordinatoribus vtriusque venerabilis domus, sed etiam ampliore parte in eis deseruientiũ.

Ea verò, quæ ab imperiali domo in quanlibet venerabilem domũ peruenerunt, aut postea peruenerint, nullo modo vendi, aut pignori supponi, aut permutare, aut omnino alienari cõcedimus [c], neque si ad alteras venerabiles domos tale aliqd egerint. Et quoniam cognouimus ab aliquibus fieri alienationes monasteriorum, vt hæc à sacra figura in priuatarum cõuersationem transferantur: & hoc omnibus modis prohibemus. Si verò tale aliquid factũ deprehendatur: licentiam præbemus sanctissimo loci episcopo hoc monasteriis vendicare [d], & in antiquam figuram reducere. Si verò quis de prædictis venerabilibus domibus, quæ in hac regia ciuitate, siue in aliis prouinciis sunt (excepta sanctissima maiore ecclesia regiæ ciuitatis) prædiũ habeat plurimis fiscalibus tributis grauatũ [e], ex quo nullus infertur reditus venerabili domui: licentiam prębemus eiusdem venerabilis domus ordinatoribus tale prædium alienare quolibet modo voluerint, ad perfectam securitatem eiusdem venerabilis domus, gestis monumentorum videlicet in huiusmodi alienatione conficiendis ab illis, à quibus ordinatores talium locorum præponuntur, siue ordinantur: & iurantibus in sanctis scripturis [f] pręsente [g] eiusdem venerabilis domus & ampliore parte in ea deseruientiũ, quòd neque [h] per proditionem, neque per gratiam, aut quanlibet [i] pręscriptionẽ alienatio fiat, sed vt seruetur immunitas [k] eidem venerabili domui. Oeconomis verò & ordinatoribus clericorum & chartulariis vbicunque venerabilium domorum constitutarum, aut parentibus eorum & filiis, & quibus secundum genus, aut secundum matrimonij iura coniunguntur, locationes aut emphyteuseis aut emptiones, aut hypothecas rerum immobilium ipsis venerabilibus domibus competentium subire, aut per se, aut per interpositam personam [l], secundum quod & iis, qui in regia ciuita-

bat. l. cũm de indebito. §. j. vel q̃a omnibus simul sit data. per l. C. de sac. san. ecc. l. iubemus. sed in delicto loq̃tur: vt ibi dixi. pręterea hæc litera vult subtiliter p̃bari sicut in rẽ ver. vt dixi per. l. ff. de in rem ver. l. iij. §. sed si sic.

[b] Aut hæredes. vt s̃. de non alie. §. œconomum. coll. iij. & argu. ff. certũ pet. l. ciuitas.

[c] Facere. Permutas ergo cum ecclesia vel cum alio venerabili loco: vt hic, & s̃. consti. quæ ex adscrip. §. si. co. v. Item cũ principe: vt s̃. de non alienã. §. finimus. & s̃. vt decæ. non fiant pigno. §. j.

Concedimus. Hic not. quinque casus, in quibus ecclesia nullo modo alienat. Primus qñ à principe res data est, vt hic. Secũdus quãdo ipsum monasteriũ, vel ecclesia alienatur: vt infra. §. proxi. Tertius quando ipsemet emeret, vel cognato venderet: vt j. eod. §. œconomus. Quartus quãdo sub hac conditione ecclesiæ res data est, ne alienetur: vt j. e. §. sanctissimas. Quintus est, quia hæretico non alienat: vt j. de ecclesiasti. tit. §. iubemus. His enim casibus prohibetur alienatio etiam si tali modo fieret, in quo aliàs permitteretur. permittitur autem alienatio in sex casibus: quod dic: vt s̃. de non alienã. §. nos igitur. in fine.

[d] Vẽdicare. Quomodo vendicãtur ecclesiastica, sicut hic dicit, & C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. §. sane. in fine. §. maxime ipsũ monasteriũ vt hic dicit, & s̃. de non alien. §. quia vero cognouimus cũ vẽdicatio dño detur: & ideo cũ in talib. dominum quis nõ habeat cessare debeat vendicatio: vt ff. de rei vendicat. in l. rem. §. loca. quæ est contra? Respon. vendicatur vtili, non directa. vel dic nõ quasi sua vendicat, sed quasi ecclesiæ & eius nomine: vt & tutor nomine pupilli.

[e] Grauatum. Sed hic quæritur, nõne tributa propter sterilitatem minuuntur: vt C. de alluuio. lege secunda? Rñ. propter prætерita tributa nõ soluta dicitur inutile. nam à possessore semper petũtur: vt ff. de publica. l. imperator.

[f] Scripturis. Scilicet supra sancta euangelia.

[g] Præsente. s. episcopo. Al. vel alio prælato vendente.

[h] Quod neq̃. nũc computat sacramentum.

[i] Quanlibet. scilicet pecunia accepta.

[k] Immunitas. i. indemnitas.

[l] Per interpositã. personã. Not. non admittuntur isti vt q̃libet. vt & iudex de officio suo. vt ff. de cõtrahẽ. emp. l. nõ licet. & tutor de tutela: vt ff. de author. tutor. l. pupillus. & de re. e. l. quamuis. & creditor &

Ecclesia in quinq̃ casibus alienare nõ potest.

te sunt prohibemus [a].

Si conductor vel emphyteuta rem acceptam deteriorem fecerit, vel canonem per biennium non soluerit, potest reiici de re, & dānum & pensionem soluere cogendus est, nulla actione pro melioratione competente. ecclesia autem repellere nolente exigere potest, quod ei debetur. Bar.

Si verò quis † aut locator, aut emphyteuta, cuius [b] rei competentis, aut sanctissimæ maiori ecclesiæ, aut alteri venerabili domui in quolibet loco nostræ reipublicæ constitutæ, aut deteriorem faciat rem, quam quidem aut accepit, aut post hoc acceperit, aut per biennium [c] nō intulerit (quod ab eo promissum est) emphyteuticū, aut locationis canonē, damus licentiam venerabili domui ex qua locatio, aut emphyteusis facta est, & quę debentur solùm pro præcedente [d] tempore, & antiquum statutum locatæ siue emphyteuticę rei exigi, & eiici de emphyteusi siue de locatione, non valētem de emponematis † actionem aliquam cōtra venerabiles domos mouere. Si verò noluerint prædicti ordinatores expellere eum: exigi quidē eum præcipimus, quæ pro locatione siue emphyteusi debere cognoscitur vsque ad definitiuum verò tempus completum, sibi datā rem tenere eum, & quæ placita sunt dare [e]. Si verò refugiat, licētiam præbemus præpositis eorundem venerabilium locorum indemnitatem venerabilibus domibus de eiusdem rebus fieri non valente neque hic de emponematis [f] † aliquid prætendere.

Immobiles res ecclesiæ possunt alienari pro redemptione captiuorum, nisi earum alienatio ecclesiæ fuerit expressè interdicta. Item Hierosolymorum ecclesia res immobiles alienare legitimè potest pretio statuto. Bar.

Sanctissimas verò ecclesias omnes seu œconomos ciuitatum [g] præcipimus alienare res immobiles pro captiuorū redēptione: nisi sub hac conditione possessiones aliqui eis dederint, vt nullo modo has alienant [h]. Hoc autem concedimus vt Hierosolymorum sanctissima ecclesia licentiā habeat domos competentes ei non positas in eadem sancta ciuitate vendere, non minori pretio, quàm de pēsionibus eius in quinquaginta [i] annis colligitur: vt ex earum pretio reditus meliores emat. Si verò quidam cuilibet venerabili domui, siue in hac regia ciuitate, siue in prouinciis positæ, steriles possessiones donauerint, aut vendiderint, aut alio modo cōcesserint [k], aut dereliquerint [l]: iubemus pro talibus rebus nullam læsionem sustinere venerabilem domum, in quam huiusmodi possessiones peruenerunt, aut fiscaliū nomine [m], aut alterius cuiuslibet causæ gratia prægrauari: sed omne huiusmodi onus in dantes & eorum hæredes recurrere, necessitatem habentibus recipere datas huiusmodi possessiones, & restituere de propria facultate venerabili domui omne damnū, qđ ex huiusmodi occasione ei cōtigerit. Si verò etiā talis dolus in re subsecutus est, vt aliquæ pecuniæ pro hoc venerabili domui darentur: & eas iubemus in

tor & emptor in emptiōe pignorū: vt C. de distract. pigno. lege, qui sub imagine. nec fideiussor: vt C. de do. l. j. sed videtur, qđ clerici possunt accipere: vt j. de sancti. epis. §. si autem. Sol. ibi de clericis subditis, hic de prę latis.

[a] Prohibemus. i. sicut prohibuimus de rebus ecclesiæ regiæ ciuitatis: vt s. eod. §. emphyteusis. ita in aliis ciuitatibus. Accur.

[b] Cuius. id est, alicuius.

[c] Per biennium. No. hic in emphyteusi ecclesię vel cōductore biennium, vt hic, in emphyteusi priuati triennium: vt C. de iure emphyt. l. ij. in colono priuati biennium: vt ff. locati l. quæro. §. inter. Sed quid si ecclesia habeat? Rñ. seruabo quod hic dicit ar. C. de fructibus. & lit. expen. l. fin.

[d] Præcedēte. hoc ideo, qa cōtractus à princ. secundū legē est initus: alioqui etiam pro futuro tempore soluit: vt s. de non alienā. re. ecclesi. §. si vero quispiam. colla. ij. Azo. quæ est contra. & j. eod. §. si vero emphyteusis. q̄ est contra. & si eo casu locupletaret ecclesia cum aliena iactura. sed sibi imputaret cum qs sua culpa damnū sentiret, &c. vt ff. de regu. iur. l. quod quis.

[e] Dare compellitur recōducere vel tenere cōductionē. sic. ff. de pub. & vectig. l. cotē. §. si. arg. contra in eod titu. de publica. l. locatio. §. j. & de iure fisc. l. iij §. cū quinquennium. Accur.

[f] De emponematis. i. de meliorationibus. Et sic nota, quod si deiicitur propter nō solutā pensionē, nihil obiicit de huiusmodi meliorationib. secus in colono priuati hoc eodem casu: vt ff. loc. l. colonus. quæ est cōtra. Accur.

[g] Ciuitatum. i. ecclesiarū, quæ sunt in singulis ciuitatibus. & est ad hunc §. C. de sacrosanct. eccle. l. sancimus. in fin. vbi dicit quod animæ hominum, & cætera.

[h] Alienent. quod pactū est seruandū: vt. C. de re. alie. nō ali. l. fi. & de pact. inter empt. l. fin. & supra, vt spon. larg. §. fin.

[i] Quinquaginta. sic & aliàs pretium ex reditu constituitur: vt infra, de eccl. tit. §. si autem annale. & supra. e. §. quod autem præbetur.

[k] Concesserint. s. inter viuos.

[l] Dereliquerint. in vltima voluntate: & hoc declarat verbum relinquere: vt ff. de tab. exhib. l. j. in fi.

[m] Nomine. nō futuri tēporis nomine: quia nō pōt cogi amplius præstare quā percipiat: vt C. de allu. l. ij. & sic nullum esset priuilegium: sed præteriti, cuius nomine possessores tenētur: vt ff. de pub. l. imperator. & concordat ad hunc §. s. de non alien. §. sicut autem. in fin. titu. col. ij.

† Cōcor. cū hoc. §. c. vlt. cum suis gl. extra, de loca. & condu.

† Emphiteumatibus. vide pium Anto. Barto. in annot. ad ll. cap. xlvj.

† Emph teumatibus.

Dispo

a Dispoſuimus. vt ſupra, eodem ſi verò aliquis.
b Redemptione. hoc autem idem erat iam conſtitutũ: vt C. de ſacr. ſanct. eccl. l. ſancimus. & ſupra, de non alie. §. iiſdem.
c Conſtare. id eſt confringere, & ſic vendere, quod ſequitur. ſ. cuicunq;.
d Eidem. & ſic hoc caſu & ſequentibus lucratur cum aliena iactura. et ſic eſt contra. ff de cõdi. indeb. l. nam natura. Solu. eccleſia non iniuria, ſed iure ſit locupletior: quia emphyteutæ ſuo poteſt obiici culpa: vt ff. de reg. iur. l. quod quis ex culpa. & dixi ſ. eo. §. ſi verò quis. & cõcordat huic & ſeq. §. quod eſt. ſ. de nõ alien. §. quia verò Leonis. cum ſequen. & quæ ibi diximus, hic poſſunt repeti.
e Tale. ſcilicet illicitum.
f Loquebantur. ſ. ſi contra legem iſtam loquantur.

proprium lucrum venerabilẽ domũ habere, ſteriles verò res ei, qui dedit & hæredibus eius omnino reſtitui. Ad hoc iubemus, vt nulla neceſsitas ſanctiſsimis eccleſiis vel venerabilibus locis tam in regia ciuitate, quàm in omnibus reipublicæ prouinciis poſitis inferatur poſſeſsiones ſteriles, aut frugiferas vbilibet conſtitutas emere, vt nõ inueniantur per hanc occaſionem & quas habent perdere, aut debitis obnoxiare. Si verò quis voluerit rem immobilẽ nomine vſus accipere ab aliqua prędictarum venerabilium domorũ (ſecundum q̃ ſuperius de venerabilibus domibus, quæ in regia ciuitate ſint poſitæ, diſpoſuimus [a]) non aliter hoc accipiat, niſi aliam mox rem dominij iure præſtiterit venerabili domui, à qua eãdem rem acceperit, tãtum habentem reditum, quantum habet res, quę ei datur, & non maioribus tributis grauatam quatenus poſt eius tranſitum, aut tempus in quo datio vſus eſt placita, nõ tranſcendens ſcilicet eius, qui acceperit vitæ tempus: vtranque rem integro iure & ſecundum dominium & ſecundum vſum in ipſam venerabilem domum peruenire. Et hoc quidem de immobilibus rebus iubemus. De ſacris [†] autem vaſis competentibus ſanctiſsimæ maiori eccleſiæ regiæ ciuitatis, aut aliis venerabilibus oratorij domibus in qualicunq; loco noſtræ reipublicæ poſitis generaliter conſtituimus, vt non aliter hæc vendantur aut ſupponãtur, niſi pro captiuorum redemptione [b]. Si verò ſunt plura vaſa in aliqua memoratarum venerabilium domorum, nullum neceſſariũ vſum facientia, & contigerit huiuſmodi venerabilem locum debitis aggrauari, & non ſint aliæ manifeſtæ res, de quibus debeant debita reddi: licentiam ei damus, geſtis monumentorum (ſicuti ſuperius dictum eſt) conſtitutis, prædicta ſuperflua vaſa aut aliis venerabilibus locis neceſſaria non habentibus vendere, aut conflare [c], & ſimiliter vendere: & eorum pretium in debitum præbere: vt non immobiles res alienentur.

† ex hoc §. eſt ſumpta authẽ. quę eſt ſuper l. ſancimus nemini licere. C. de ſacroſanct. ec. & incipit, Præterea ſi habet.

Contrahentes cum eccleſia contra vel præter formam huius conſtitutionis, pœna hic inſerta puniuntur, & etiam tabellio, quia talia contractuum inſtrumenta conſcripſerit. Bartolus.

Si verò præter hæc, quæ inſerta ſunt præſenti legi, contractus fiat ſuper competentibus rebus mobilibus & immobilibus vni memoratarum venerabilium domorum: reddi quidem eidem [d] ſanctiſſimæ eccleſiæ ſiue venerabili domui rem ſemper, quam tale [e] aliquid ſubſecutum eſt, cũ medij temporis fructibus: maneat autem apud eam & pretium aut antidorum, aut quod pro permutatiõe, aut alia qualibet occaſione datum eſt ei. Si verò emphyteuſis agatur præter hæc, quæ diſpoſita ſunt à nobis: reddi ſanctiſsimæ eccleſiæ ſiue venerabilibus domibus vel locis eandem rem iubemus, & emphyteuticum, ſecundum quod placitũ eſt, dare: & pactum finiri ſecundũ virtutem emphyteuticalium inſtrumentorum. Si verò donetur res eccleſiaſtica, aut alterius venerabilis domus: & hãc reddi ſanctiſsimę maiori eccleſię, aut aliis venerabilibus domibus cum medij tẽporis fructibus, & tantum aliud, quantũ valebat ipſa res. Si verò hypothecæ cõtra hæc dentur: creditor quod ei debetur, perdat: & res venerabili loco reddatur, tabellionibus pręſumentibus pręter hanc noſtrã legem talibus adminiſtrare inſtrumentis, perpetuo exilio condemnandis. Si verò aliquid ante hanc noſtram legẽ ſecundum antiquas cõſtitutiones factum eſt: hoc iubemus omnibus modis propriã virtutem habere. Omnia verò, quę cõtra antiquas leges facta ſunt, reuocari ſancimus: & res, quæ cõtra virtutem earũ data eſt, venerabilibus domibus reddať, & decætero ſecundũ præſentem legẽ omnia fieri diſpoſuimus: vacãtibus poſthac aliis oĩbus cõſtitutionibus, quæ ſuper talibus caſibus dudũ loquebãtur [f]. Eminentia igitur tua, quæ præſentem legem in perpetuum valituram noſtra ſanxit tranquilitas, inconuulſa obſeruare feſtinet: edicto in ſolennibus & legitimis locis per decẽ dies propoſito, & nullo pro tali occaſione in prouincias deſtinando. Nos enim prouidemus quali mo-

VT IVDI-ces non expe-ctent &c.

Q Vo-niã. a Trã-quili-tatẽ. vt se exonerent nisi ꝑ defectu iurisdictionis: vt ff. de off. proc. & leg. l. solẽt. & l. si quid. & C. de fal. l. vbi. vel nisi ꝑ dubitatione iuris: vt. ff. de iud. l. j. §. si. & non facti: vt ibi dixi per. l. ff. de iu. l. eum qui.

b Examinationis. quia oporteret ꝙ princeps per se vel per alium à capite videret.

Maior numerus trãscendit minorem. c Sententiam. Nota ꝙ quilibet debet iudicare: & plurium sententia tenet * si sunt impares: vt. ff. de re iudic. l. duo ex tribus. & de abitri. l. item si vnus. si verò pares in causa liberali, pro libertate in aliis autẽ pro reo valet: vt. ff. de re iu. l. inter pares. & l. Pomponius. & hoc in ordinarijs: in delegatis paribus expectatẽ declaratio delegãtis. vt ff. de re iudica. l. duo. Acc.

* Vide in hac gloss. abunde in c. fi. de regu. iur. & ij. q. vj. §. diffinitiuna. versic. Item plures: secundum Bar.

VT LITI-gantes iu-rent &c.

Hic debet esse, vt iudices non expectent sacras iussiones.

a Iurent. Hęc prima pars expeditur infra, eodem. vsq; ad §. hoc.

f De sportulis. Hæc secunda expeditur. j. e. §. & hoc quoque.

g Et vt quę. Hæc expeditur. j. eod. §. qa verò. vsq;. ad fi.

P Ræsentem.

h Suffragium. id est, pecunia pro suffragio data. Acc.

Iuratur de calumnia in causa appellationis. i Litis. principalis.

k Appellationes. sic ergo iuratur de calumnia in causa

do sine collatorum læsione omnibus præsens nostra generalis constitutio manifesta fiat.

TITVLVS IIII.

VT IVDICES non expectent sacras iussiones: sed quæ videntur eis, decernant.

Iudices vt exonerent se, & ratione odij euitandi, relationem ad principem facere non debent, sed ipsi per se debent secundum iustitiam pronunciare: & si fuerint duo vel plures iudices, & discordant, omnes suam debent ferre sententiam. Bart.

Imperator Iustinianus Augustus Gabrieli gloriosissimo præto. præfe.

Q Voniã quidam iudicantiũ post multa litis certamina, & plurima à litigantibus facta dispendia in negotiis apud eos, motis suggestionibus vtuntur ad nostrã tranquilitatem [a]: præsenti generali lege hoc perspeximus emendare, ne dilationes negotiis ex hoc fiant, & aliud rursus principium examinationis [b] accipiant. Iubemus igitur, nulli iudicantium quolibet modo, vel tempore pro causis apud se propositis nunciare ad nostram tranquilitatem sed examinare perfectè causam: & quod eis iustũ legitimũq; videtur, decernere. & si quidem partes cessauerint in iis, quæ decreta sunt: executioni tradi sententiam [c] secundum legum virtutem. Si autem aliquis putauerit explorata nouissima sententia se lęsum, appellatione vtatur legitima: & hoc secundum ordinem legibus definitum examinetur & perfectũ suscipiat terminum. Si autem duo vel amplius fuerint cognitores litis, & aliqua inter eos emergat dissonãtia: etiam sic iubemus vnumquenque eorum secundum quod videtur ei, dare suam sententiam. Quæ igitur per pręsentem legem in perpetuum valiturã nostra tranquilitas definiuit, tã tua celsitudo, quàm omnes aliis iudices maiores & minores custodire festinent: vt nullus penitus ignoret, quæ pro vtilitate nostrorum collatorum à nobis disposita sunt: ita tamen, vt vniuersis interdicatis proprio præcepto, quatenus sine vllo iniusto dispendio nostris collatoribus insinuatio legis præsentis fiat.

TITVLVS V.

VT LITIGANTES IVrent [e] in exordio litis, quia neque promiserunt dare iudicibus, neque dabunt: & de sportulis [f]: & vt quę [g] iubentur, referendarij compleant, & non misceant semetipsos causis, & per se exequantur.

Principalis nullus sportulas potest exigere vltrà modum à lege statutum: contrà faciens ablatum parti restituet, & triplum ærario nomine pœnæ soluet: & si iudex in prædictis vendicandis fuerit negligens: comes rerum priuatarũ ipsum coget ad dictã pœnã soluendam.

Imperator Iustinianus A. ... gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto.

P Rę̨sentem legem proferimus vt & iudicum puritas appareat, & non valeat litigantiũ suffragium [h] circumuenire leges. iubemus igitur, quoties apud quoscunq; iudicantes, aut administratores litis [i], aut appellationes [k] examinantur: præ omnibus principales litigantiũ personas, aut illos, ad quos in mediũ negotiũ fortè [l] migrauerit, in præsentia iudicũ tãgentes sancta euangelia, iurare ꝙ nihil penitus iudicibus, aut patrocinij causa ipsis, vel alij cuicũq; ꝑsonæ pro

appellationis: et sic est i alia causa? Respõ. est alia causa, sed quod dicit iuratur, intellige si primo non fuit iuratũ: alias non: & j. de iis qui ingre. ad ap. §. fin. & iuratur ideo tunc, quando non fuit primo iuratum: quia & probatio calumniosè posset dari, cũ partibus de nouo probationes inducere permittaẽ: vt C. de appellat. l. eos. §. si quis. & de tempor. ap. l. per hanc. Sed quo ad hunc articulum, ꝙ nihil dabit iudici: dico q̃ iuret licet iurauerit prius, cùm alius sit iudex: vt C. de appel. l. eos.

l Fortè. vt sunt hæredes: vel forte procuratores, aliàs s. in rem suã: alias de calumnia nõ iurant. ꝙ plenè dicitur. C. de iura. calumn. l. ij. §. sinautem.

Perso

hac cauſa quolibet modo dederũt †, aut promiſerunt, aut poſtea dabũt, vel ꝑ ſe, vel per aliã quancunqꝫ mediam perſonã: exceptis iis, quæ propriis aduocatis pro patrocinio præſtant, aliisqꝫ perſonis [a], quibus [b] noſtræ leges dari diſpoſuerũt. Hęc autẽ ſeruari præcipimus & in ſacro noſtro conſiſtorio, quando conſultationes [c] intromittuntur, vt ſub præſentia ſacri ſenatus memorata ſacramẽta præſtentur. Si autẽ (vt contingit) aliqui litigantium nequeunt ad iudices venire [d]: tunc iubemus præſentes quidem iurare prædictũ iuſiurandum: ad abſentes autem dirigi ex officiis miniſtrãtibus aliquos cum aduerſa parte, vt eis præſentibus memorata ſacramenta ſimiliter præbeantur. Si verò mulier fuerit, quę propter honeſtatem vitæ extraneis viris ſe demonſtrare non conſueuit: tunc & abſente aduerſario, ex officio miſſos memorata ſuſcipere ſacramenta [e]. Si autem abeſſe partes in aliis locis [f] contingat, aut vnam earum: præcipimus abſentem in prouincia in qua degit, iuſiurandum modo à nobis dicto ſub geſtis monumentorum apud iudicem prouinciæ, aut apud locorum defenſorem prębere. Illo videlicet † generaliter obſeruando, vt ſi quis litigantium abſens, vel præſens huiuſmodi iuſiurandum præbere noluerit, & hoc manifeſtetur iudici: per ſentẽtiam eius [g] actor quidem caſum actionis, reus autem condemnationem ſuſtineat [h].

Litigator pœnitentia ductus, ſi perſonam declarauerit, veniam meretur: ſed ille, qui dationem vel promiſſionem ſuſcepit, pœna hic inſerta punitur. Litigator autem ſi probare nequiuerit, etiam punitur, iureiurando ab eo præſtando, qui dicebatur ſuſcepiſſe: ſed periurio poſtea detecto periurus de periurio poſtea eſt puniendus: tutoribus & curatoribus iuriſiurandi neceſſitate & pœnæ periculo imminente. Bart.

Si quis autem ex litigatoribus dixerit ſe dediſſe alicui, aut promiſiſſe, & perſonam declarauerit, & hoc probauerit: ipſe quidẽ in euentu litis [i] veniam mereatur: qui verò accepit [k] †, aut promiſsionem ſuſcepit, aut ei probetur: ſi quidẽ pecuniaria ſit cauſa: quicqd datur, triplũ: quod verò promittitur, duplum à comite rerũ priuatarũ [l] exigatur, & dignitatem ſeu cingulũ qđ habet in vtroque [m] caſu amittat. Si autẽ criminalis ſit accuſatio, cõfiſcationẽ proprię ſubſtãtię patiatur: & mittatur in exilium, qui propter acceptilationẽ alienum crimen in ſe tranſponi feſtinauit. Si autẽ datũ aut ꝓmiſſum litigator probare nequiuerit, iure perſona, quæ datũ aut promiſſum dicitur ſuſcepiſſe: quia neqꝫ per ſe, neqꝫ per aliam perſonã aut accepit, aut ꝓmiſionẽ habuit: & hoc præbito ſacramẽto [n], ipſe quidẽ liber ſit: litigator aũt, qui nõ potuit [o] oſtendere, in pecuniariis quidẽ cauſis æſtimationem litis à comite rerũ priuatarũ exigatur: lite quippe euentum [p] proprium ſuſtinẽte. In criminalibus aũt cauſis confiſcationẽ ſuarũ rerum ſuſtineat, & cauſæ apud competentes iudices ſecundum ordinẽ legum terminentur. Si autem à litigatore manifeſtetẽ perſona, quæ memoratum refutauerit iuſiurandũ: tam in criminalibus quàm in pecuniariis cauſis memoratis ſubiaceat pœnis. Si quis autẽ litigantiũ iurauerit non dediſſe, aut non promiſiſſe, intra decem verò menſes poſt prolatã ſententiam numerãdos, oſtendatur dediſſe [q]: memoratæ pœnæ & contra dantes & contra accipientes habeant locum. In cauſis autẽ, quæ per tutores aut curatores aguntur, ſacramenta quidem tutores aut curatores præſtent [r]. Si qua verò memoratarũ pœnarum locũ habuerit per talia ſacramen

† Haloã. vel promiſsiõem acceptaſſe commonſtratur.

[a] Perſonis. vt executorib. ſportulæ.
[b] Qui. alias, quę.
[c] Conſultatiões. i. lites. Accur.
[d] Ac iudices venire. propter infirmitatem: licet ſit in ciuitate: vt differat à §. ſi autẽ abeſſe.
[e] Suſcipere ſacramenta. forſitan, ſi hoc iudex proſpexerit vt iuret abſente aduerſario: vt C. de iureiur. ꝓpter calum. dã. l. ij. Al. & §. ſimili quoque modo. & facit j. vt nulli iud. §. neceſſarium. & C. de off diuer. iudi. l. j.
[f] Locis. ſcilicet, remotis.
[g] Eius. iudicis. ſ. & quam longiſsime expellantur: vt C. de iuramen. calum. l. ij. §. quod ſi actor.
[h] Suſtineat. hic adiunge §. j. eo. in cauſis. & habebis authen. quod hic ſumitur in C. de iur. cal. l. ij. in princ.
[i] Euentum litis. parcitur ſponte cõfitenti: ſic C. de iis q ſe def. l. j. & ff. de iur. fiſc l. edicto. & C. de tut. vel curat. lege j. & ff. de re milit. l. nõ omnes. §. ſi.
[k] Accipit. & hoc conſtat. quia cõſitetur tunc.
[l] Priuatarum. comes palatij erat iſte.
[m] In vtroqꝫ. & cum accepit, & cũ ſtipulatus eſt. Acc.
[n] Præbito ſacramento. ſimile ſacramentum eſt ff. de eden. l. prętor. §. ſed & ſi. & de arbitr. l. ſi de meis, alias incipit idem Põponius ſcribit, ſi de meis. §. arbiter. & C. de ſi. inſtr. l. fin.
[o] Nõ potuit. No. qui non probat, calũniari videtur [x]: ſic. C. de aduoc. diuer. iudi. l. j. Sed ar. contra. ff. ad Turpil. l. j. Sol. ibi loqtur in caſibus vbi calumnia non punitur, vt in marito vt C. de adul. l. quã & ibi... uis. & aliis caſibus no. in ſum. ad Turpii. Accur.
[p] Euentum. licet incertus ſit: vt ff. de pec. l. quod debetur ſeruo.
[q] Oſtẽdatur dediſſe ſpeciale eſt hic vt periuriũ: ar. quia à iudice delatum fuit ſacramentum: ſic vt ff. de iureiur. l. admonẽdi. alias contra: vt C. de reb. cred. lege j.
[r] Præſtent. vt C. de iureiur. propter ca. l. ij. §. ſi autem.

† Cõcor. cum hoc text. c. j. in glo. ſuper ver. iuramẽtum. in me. extra, de iur. cal.

† Cõcor. ca. vlti. §. vlti. cũ gl. fin. extra, de iur. cal. qui. §. eſt ſumptus ex hoc. text.

Calumniatur qui non probat.

[x] Quãdo autẽ etiam non probans calũniari videatur, docet Felyn. in c. ij. iij. col. ver. in gl. ij. cum ſeq. de ca. & ibi... an qui pe... vnum teſtem duntaxat probat calumniator dicatur post princip. c. verſi. not. quod ille qui.

Suſtin

a Sustineant. vt §. de trien. & semis. §. studium in fin. & C. vnde vi. l. meminerint. in fin.
b Praefectianis. genera sunt executorum, vt innuit litera sequens.
c Legibus. nostris sed quibus nostris. cum nullas dicat? sed omnes dicunt vt ista facientes de aliis mentionem: vt supra de mand. princ. §. deinde coll. ij. & §. vt iud. sine quoquo suffra. §. volumus. coll. ij. & infra, vt differ. iudi. §. fina. Dic ergo, quod has leges de quibus fit hic mentio, non habemus. Vel dic earum sensus est talis, vt dicitur supra de iud. §. nullo. in clericis autem hodie certe sportule constitute sunt: vt infra de sanct. episc. §. sportularum. & de his dices vt dixi. instit. de ac. §. tripli Accur.
d Modum. & sic iudex tenetur: vt ff. de damno infect. l. iiij. in eum.
Priuato datur resistendi facultas. e Resistendi. No. dari priuato licentiam resistendi: vt C. de iure fis. l. prohibitum est. & C. de appellat. l. quoniam.
f Etiam nostrae. istae leges erant in primo libro. C. qui fuit ante illum, quem habemus: vt in nouell. 20. tit.
g Sed etiā secundum dictū praedictarum legum, que duo dicebant.
h Exponere. vt ff de lega j. l. huiusmodi. in fine. contra sed ibi non est pactum vel transactio: quia nec adinuicem habebant rixā licet vnus vna actiōe. alius alia rē petere, à quodam tertio. praeterea ibi iudex erat competens: hic non.

i Titulus. id est, dignitas. Item titulus. i. scriptura quedam: vt C. de iis, qui poe. no. l. j. Item titul[us]. i. subscriptio, quae sic vulgo appellatur. Item titulus. i. priuilegium, & sic hic accipit: & quod subiicit, & priuilegiis, & p[er] i. priuilegiis, &c.

ta hanc tutores aut curatores sustineant [a], nullo ex hos praeiudicio generando iis, qui sub tutela aut cura esse noscuntur.

Iudices prouidere debent, ne sportulae à litigatoribus illicitè exigantur, pœna eis imminente si tale delictum vindicare neglexerint. Item ipsis litigatoribus, à quibus sportulae licitè exiguntur, licet contra exigentes propria authoritate resistere. Bart.

Et hoc quoque praecipimus ab omnibus iudicibus tam militaribus, quàm ciuilibus in omni loco nostrae reipublicae custodiri: vt neq; magisterianis, neq; praefectianis [b], neq; alij cuicunque executori concedant aliquid amplius à quacunque persona sportularum nomine percipere, quàm nostris legibus [c] declaratum est, nec si sacram nostrae tranquilitatis proferant iussionē. Sed si quidem inuenerint aliquid amplius exigentem: licētiam habeant & comprehendere hunc, & includere: & quadruplum exigere, quod plus acceperit: vt simplum quidē damnum passo reddatur, triplum verò inferatur ęrario. Si autem ciuilis aut militaris iudex siue interpelletur, seu quolibet modo neglexerit laesum (sicut diximus) vindicare: ex sua substantia quadruplum secundum praedictū exigetur modū [d]. Ipsam verò pœnam exigi iubemus per comitem nostrarum rerum priuatarum. Et competentes iudices si cognouerint aliquos ex suis officiis executores sportularum nomine cōtra nostras leges aliquid exigere, & hoc neglexerint vindicare: damus licentiā exactis nihil amplius exigentibus, quàm ex nostra constitutione definitum est, dare. & si q[uo]d amplius egigere eos voluerint licentiam habeant eis resistendi [e].

Iudex vel referendarius nullū cogere potest ad pacta, vel transactiones faciendas cum aduersariis: Et si quis coactus hoc fecerit, nullum praeiudicium sibi generatur. Angel.

De regu

Quia verò lex tam piae memoriae patris nostri, quàm etiā nostrae [f] tranquilitatis disposuit nullo modo iudices suis sententiis inscribere tanquā ex imperiali verbo ex nō scripto procedente, iussum sit aliquos adhiberi, aut praesentari, sed etiā [g] spectabiles referēdarios nostras iusiōes secundū quod cōpetit, facere manifestas: easdē leges firmātes, iubemus spectabiles referēdarios in causis, quas docēt, seu referunt ad nostrā tranquilitatē, nullā habere licentiā eos, aut adiutores eorū, vel per se, vel per aliā quācunq; personā tenere aliquē, aut sub fideiussoribus facere, aut aliquid exigere, aut cogere trāsactiones, aut pacta quaedā, cum suis aduersariis exponere [h], aut quolibet modo in quacunque causa se permiscere. Nihil enim aliud facere eos cōcedimus, nisi solas nostras iussiones in quocunq; negotio, aut ex scripto, aut nō scripto prolatas, cōpetentibus, aut deputatis insinuare iudicibus. Si quid autem praesenti legi cōtrariū aliquis eorum pręsumpserit agere: is quidē, qui damnū aliquod, aut circumuentionē in suis rebus pertulerit, nullum praeiudiciū penitus circa ius proprium sustinebit. Qui verò tale aliquid egerit, ex sua substātia damnum laesae personae delatū, per cōpetentē iudicē restituere cōpelletur, & super hoc cinguli & dignitis sustinebit amisionē. Haec aūt omnia iubemus non solùm in futuris causis, sed etiā in iis, quae iam inchoatae, nondum tamen sunt terminatae seruari. Tua igitur eminētia praesentem legē in perpetuum valiturā, edictis solēnibus in regia ciuitate propositis ad omniū notitiā venire procuret: vt omnes agnoscant, quae pro cōi eorū beneficio à nobis disposita sunt.

TITVLVS VI.

DE ECCLESIASTICIS TITVLIS [i], & priuilegiis, aliisq; capitul.

Princeps sacras regulas in sanctis quatuor cōcili[is] expositas cōfirmat, & praecepit pro legib. obseruari: & sedes

DE ECCLE[SIASTICIS TITVLIS] aliisq[ue capitu]lis.

DE regulis ecclesiasticis.

ordinat & disponit, omniaque priuilegia ecclesijs & venerabilibus locis indulta confirmat. B.

Imp. Iusti. A. Petro glor. præf. sacror. prætorio.

DE regulis ecclesiasticis et priuilegiis, aliisque capitulis ad sacrosanctas ecclesias & reliquas venerabiles domos pertinentibus præsentē proferimus legē. Sancimus igitur, vicem legū obtinere sanctas ecclesiasticas regulas, quæ à sanctis quatuor conciliis expositæ sunt, aut firmatæ, hoc est in Nicæna trecentorum decem & octo, & in Cōstantinopolitana sanctorum centū quinquaginta patrū, & in Ephesina prima, in qua Nestorius est damnatus, & in Chalcedonia, in qua Eutyches cū Nestorio anathematizatus est. Prædictarū enim quatuor synodorum dogmata, sicut sanctas scripturas accipimus, & regulas sicut † leges obseruamus [a]. Ideoque sancimus secundum earum definitiones sanctissimum senioris Romæ papam, primum esse omnium sacerdotum [b]: beatissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos nouæ Romæ, secundum habere locum post sanctā apostolicam senioris Romæ sedem: aliis autem omnibus sedibus præponatur: per tempus autem beatissimum primæ † Iustinianeæ nostræ patriæ archiepiscopum [c] habere semper sub sua iurisdictione episcopos prouinciarum Daciæ mediterraneæ: & Daniç ripēsis, item Tribalneæ, & Dardaniæ, & Mysiæ superioris, atque Pannoniæ, & ab eo hos ordinari: ipsum verò à proprio ordinari concilio & in subiectis sibi prouinciis locum obtinere eum [d] sedis apostolicę Romę secundum ea, quæ definita sunt à sanctissimo papa Vigilio. Simili quoque modo ius pontificis, quod episcopo Iustinianeę Carthaginis Aphricanæ ciuitatis dedimus, ex quo Deus hanc nobis restituit, seruari iubemus. Sed & aliæ ciuitates & earum episcopi, quibus in diuersis locis metropoliticum ius præstitū est, huiusmodi priuilegio in perpetuum potiantur. Omnia priuilegia, vel solatia, quæ ex imperiali munificentia, aut etiam alio quolibet modo sanctissimis ecclesiis, aut aliis venerabilibus domibus & locis collata sunt, firmè eis per omnia conseruentur.

Ecclesiæ habent immunitatem à sordidis & extraordinarijs muneribus: exceptis ijs quæ pertinent ad refectionem & reædificationem itinerum viarum & similium: & liberæ sunt à lucratiuorum descriptione. Bartolus.

Ad hæc sancimus omnium sanctarum ecclesiarum & omniū venerabilium domorū possessiones, neque sordidas functiones, neque extraordinarias descriptiones sustinere [e]: tamen itineris sternendi, aut pontium ædificij vel reparationis [f], si opus fuerit, ad instar aliorum possessorum huiusmodi opus & sanctas ecclesias & venerabiles domos complere, dum sub illa posident ciuitate, sub qua tale fit opus. Si quæ verò res ex curialium substantiis ad quanlibet sacrosanctam ecclesiam aut aliam venerabilem domum secundum leges venerunt [g], aut postea venerint: liberas eas esse sancimus [h] descriptione lucratiuorum [i].

Omnes præscriptiones triginta annis aduersus priuatos currentes in ecclesijs ad quadraginta annos extenduntur: hoc obtinente & in legatorum & hæreditatum exactione, & ad pias causas relictorum. Bar.

---

[a] Obseruamus. Nota canones pro legibus obseruandos vt hic, & infra quomodo opor. epis. §. j. & §. sed etiam. sic & de mon. §. fi. & §. si verò relinquens. & infra vt cle. apud pro episco. §. fi. & propter hoc cū canones dicāt prohiberi vsuras, intelligūtur per l. prohibitæ. In hac opiniōe fuit dominus meus Azo. nec obstat, quod dicunt quidam alij hic cōfirmari tantum illos canones, qui sunt de quatuor cōciliis, nam in illis etiam cōciliis prohibitę sunt vsuræ, vt in Nicæno, vt xlvij. distin. capitul. quoniam. præterea si nullus canon diceret, nec hoc lex, videt, quod non possunt: quia sunt contra legem Dei: & inferior nō potest legem superioris tollere: vt ff. de arbi. l. nam magistratus. & ad Trebell. l. ille à quo. §. tempestiuum. Item Paulus, Durū est tibi contra stimulum calcitrare. Pręterea cum hæc lex sit de vltimis Iustiniani, quasi iā conuersus hoc voluisse videtur. Sed contra. j. de nauti. vsu. sed illud speciale est in nautico fœnore. Itē contra. j. e. §. si autem distulerit. So. ibi speciale fauore vltimę voluntatis, & ad pias causas.

[b] Sacerdotū. vt supra, vt Ro. eccle. cen. an. gau. pri.

[c] Archiepiscopū. & patriarcham.

[d] Eū. s. archiepm.

[e] Sustinere. hoc idē erat iure codicis: vt C. de sa. san. ec. l. placet. & l. neminem. & de epis. & cler. l. ij. Item ad pontes & ad similia conferebant: vt hic subiicit, & C. de sac. san. eccles. l. ad instructionem.

[f] Reparationis. pontium.

[g] Venerunt. forte per successionem.

[h] Sancimus. Nota priuilegium dari hæredibus quod defuncto non competebat: sic ecōtra hę redibus non datur quod defuncto dabatur: vt C. de priuil. do. l. j. sed regulariter hęres etiam priuileg. defuncti vti debet: vt ff. de iure fis. l. fiscus. quæ est ar. cōtra. & fac. C. de sac. san. ecc. l. pe. in fi. & C. de imp. lu. descri. l. j. lib. x.

[i] Lucratiuorum. mos erat & lex, quod si curialis donabat aliquid ecclesiæ, quarta eius dabatur curiæ: quod hęc lex tollit. & d. l. C. de sac. san. ecc. l. pe.

Canones pro legibus obseruari debent.

Inferior superioris legē tollere non potest.

† Cōcor. c. vlt. cum gl. vltima extra, de secū. nup. & in capi. j. de noui oper. nunciа.

† De Salona Dalmatiæ intellige quod ex gl. obserues. vij. q. j. c. scripsit. vt vehementer peccent, qui Iustinianū per contumeliam Tracem appellant.

Priuilegium hæredib. datur, quod defuncto non competebat.

Quad

Pro temporalibus autem præscriptionibus decē & viginti & triginta annorū, sacrosanctis ecclesiis & aliis vniuersis venerabilibus locis solā quadraginta [a] annorū [b] præscriptionem opponi præcipimus: hoc ipso seruando & in exactione legatorum & hæreditatum, quæ ad pias causas relicta sunt.

Monasterium & oratorium per episcopum orationibus & cruce ibi fixa inchoari debent, & ipsi fabricatores & eorum hæredes compellendi sunt adimplere. Bartolus.

Si quis autem voluerit fabricare venerabile oratoriū aut monasterium [c] præcipimus non aliter inchoādam fabricam, nisi locorum sanctissimus episcopus † orationē ibi fecerit, & venerabilem fixerit crucem. Si verò semel cœperit, aut nouā ædificare basilicā, aut veterem renouare: modis omnibus cōpellatur à beatissimo locorum episcopo, & œconomis eius & ciuili iudice eā explere. & si is distulerit, hoc moriente: hæredes eius opus inchoatum adimpleant.

Qui in domo vel suburbano prædio ecclesiasticū ministerium celebrare præsumpserit aut alij celebranti consenserit sine clericis, dominium amittit, & ecclesiæ applicatur, sed si domino rei ignorante aliquis permiserit, ipse debet puniri, & non dominus. Bartolus.

Si quis in sua domo, aut in suburbano ecclesiasticum ministeriū ministrare præsumpserit, aut aliis celebrare concesserit sine clericis sanctissimo locorum episcopo subiacentibus [d]: iubemus hanc domum, aut suburbanum, aut prædium, vbi tale aliquid delinquitur, locis illius sanctissimæ ecclesiæ vendicari per Deo amabilem episcopum & œconomum eius, & ciuilem iudicem locorum. Si verò † nesciente locorum domino eius curatores, aut cōductores, aut emphyteutæ contrarium aliquid exerceri permiserint: dominum quidem loci nullū præiudicium, aut dispendium sustinere: eos autem, qui hoc fecerint, aut fieri permiserint, ex prouincia, vbi hoc commissum est, expelli, rebus [e] eorum loci illius sanctissimæ ecclesiæ vendicandis.

Legatum vel hæreditas relictum simpliciter sub nomine magni Dei, debetur ecclesiæ illius ciuitatis, vbi testator habet domicilium. Ange.

Si quis in nomine magni Dei [f] & saluatoris nostri Iesu Christi hæreditatem aut legatum reliquerit: iubemus ecclesiam loci illius in quo testator domicilium habuerit, accipere, quod dimissum est. Si quis autem vnū sanctorum hæredem scripserit, aut legatum ei reliquerit, & non specialiter nominauerit locum, in quo est venerabilis domus [g], inueniantur autem in eodem loco, aut ciuitate plura oratoria eiusdem sancti, illi magis domui, quæ pauperior [h] est †, quod relictum est, præbeatur. Si autem non est in ciuitate Basilica nominati sancti, inueniatur autem in territorio eius: illi detur. Si autem neque in territorio eius reperitur huiusmodi domus: tunc ecclesiæ ciuitatis, in qua testator domicilium [i] habuerit, quod dimissum est, præbeatur.

[a] Quadraginta. nisi in casibus: vt s. vt cum de appel. cog. §. si verò liberis. coll. viij. cōtra. & j. de san. episc. §. si quis rapuerit. in princi. Acc.

[b] Annorū. quid si ecclesia cōtra priuatum velit se tueri? Rñ. eo modo se tuebitur, quo & alius priuatus: nec obstat. quod est in ff. quod quisque iur. l. j. qa ex liberalitate nō per impetrationē fuit ecclesiæ cōcessum, vt in eo. tit. l. iij. Item quid si ecclesia contra ecclesiam? Resp. quadraginta anno. secundum Io. arg. cōtra ff. quibus ex causis maio. l. vlt. & ff. de mi. l. verum. §. pen. Nec obstat quod est in C. de inoffi. test. l. in arenā. ibi enim turpitudo est impedimento. Itē nōne hæc superflua est per illam. s. hæc const. inno. consti. Resp. non: quia in ea nihil dicitur de præscriptiōe x. vel xx. an. sed xxx. tantū. quæ ad xl. reducitur. Item quid de redhibit. & quāto minoris, & cæteris similibus? dic quod remanent in suo statu: vt s. hæc consti. in fi. Sed nunquid restituitur ecclesia, cū vsucapio & cæteræ minores præscriptiones currāt contra eam? Resp. sic: vt minori secundum omnes. Sed vsque ad quod tēpus? Resp. quidam dicunt vsque in infinitum: alij vsque ad quadriennium ex quo læsa est.

Turpitudo actionē tollit.

† Cōcor. cum hoc tex. ca. ad audiētiā. j. & ij. extra, de eccle. ædifican.

[c] Aut monasterium. idem in qualibet ecclesia: vt s. de monachis. §. j. et s. vt nullus fabric. ora. do. §. j. coll. v.

[d] Subiacētibus. Nota nō licere sacra ministeria fieri nisi in ecclesiis, licet orare alias quis possit. alīs domus perditur: vt hic, & s. vt in princ. do. §. j. & ij. & C. de hær. l. quicunque. §. vniuersi. & §. seq. sic et publicatur locus, in quo aliquis fit eunuchus: vt C. de eunuc. l. j. & in quo prostibulatur: vt s. de leno. §. fi. & vbi falsa moneta cuditur: vt C. de fals. mo. l. j. §. pe. & §. fi.

Sacra ministeria in ecclesiis fieri debent.

[e] Expelli rebus. Nota tutorem pro facto, quod pro pupillo faciebat puniri: sic & miseri puniētur, qui eorum pupillorum pecunias fœnerāt: ad quod nō tenentur: vt ij qui ob. per. §. quoniā autē. nec enim bonam fidē agnoscere prohibentur: vt ff. de admini. tut. l. quoties. §. sicut. in fin. §. & facit. C. de fal. mone. l. j. in fin. & ff. de publi. l. cotem. §. dominus.

[f] Magni Dei. i. ipsi Christo. Acc.

[g] Venerabilis domus. consecrata in honorē sancti, cui reliquit.

[h] Pauperior. Nota prodest paupertas: vt hic, & ff. mand. l. si procuratorem. §. si ignorātes: vt ff. de transa. l. cum hi. §. in persona. & l. si in annos. & C. de oper. liber. l. j & ff. qui & à qui. l. si quis hæres. & de epi. & cle. l. si quis ad declinādam. §. sin autē. E contra nocet: vt s. de testib. §. sancimus. & ff. de excusa. tut. & cur. l. spadonem. in fi.

[i] Domicilium. Nota domicilium testa

Si quis oratorium iusserit ædificari, debet intra quinque annos compleri: sed xenodochium intra annum: & hæredes adimplere cogendi sunt, & etiam designata persona per testatorem: episcopus autem loco inutilium personarum alium exigere debet. Bart.

Si quis ædificationem venerabilis oratorij, aut xenodochij, aut ptochij, aut orphanotrophij, aut nosocomij, aut alterius reuerendæ domus in nouissima voluntate fieri disposuerit: oratorium quidem intra quinque annos compleri iubemus prouidentia locorum episcopi & ciuilis iudicis. xenodochium autem, aut ptochiū aut aliam venerabilem domum intra vnum fieri annum †. si autem intra annum non fecerint hæredes xenodochium, aut quamlibet venerabilē domum à testatore dispositam fieri: iubemus eos domum aut comparare, aut locare [a], vbi possint, quæ iussa sunt adimplere [b], donec huiusmodi domus venerabilis expleatur. Et si quidem ipse testator decreuerit, qui debent xenodochi fieri, aut ptochotrophi, aut alteri tales gubernatores, siue suis hæredibus huiusmodi electionem commiserit: iubemus modis omnibus hæredes eius, quæ ab eo definita sunt, adimplere: locorum beatissimis episcopis inspicientibus, si gubernatio rectè procedit. & si inuenerint non vtiles existentes rectores: licentiam habentibus sine damno alios pro eis opportunos efficere.

Legato vel hæreditate pro redemptione captiuorum aut alimentis pauperibus derelictis persona à testatore designata secundum testatoris voluntatem debet omnia adimplere: persona autem non designata episcopus vel œconomus adimplere debet, quod testator aut donator probauerit. si verò persona designata semel & secundò monita adimplere distulerit, omni lucro priuatur: & episcopus vel superior secundum testatoris voluntatem distribuere debet. Bartol.

Si quis autem pro redemptione captiuorum, aut alimentis pauperum hæreditatem aut legatum reliquerit in rebus mobilibus, aut immobilibus, siue semel, siue annale: & hoc modis omnibus secundum testatoris volūtatem [c] ab iis, quibus iussum est hoc facere, compleri [d]. Si aūt specialiter non dixerit †, quomodo pauperibus hoc reliquit: præcipimus sanctissimū episcopum ciuitatis, in qua testator habuit domicilium, percipere easdem res, & eius ciuitatis pauperibus errogare [e]. Si autē pro redēptione captiuorum aliquid relinquatur, & non nominatim testator dixerit, per quē oporteat fieri redemptionem captiuorū: etiā sic iubemus res ad hoc relictas, locorum episcopum & eius œconomos accipere, & huiusmodi pium opus implere. in omnibus enim talibus piis voluntatibus sanctissimos locorum † episcopos volumus prouidere, vt secundum defuncti voluntatem vniuersa procedant: licet [f] præcipuè à testatoribus aut donatoribus interdictum sit eis habere ad hoc aliquod participium. Si autem qui hoc facere iussi sunt, semel & secundò [g] à beatissimo locorum episcopo, aut eius œconomis per publicas personas admoniti distulerint, quæ disposita sunt, adimplere: iubemus eos omne lucrum relictum eis ab eo, qui hoc præceperit, amittere [h], & locorum episcopos omnes res cunctis (sicuti dictum est) piis causis distributas cum fructibus & augmentis medij temporis & memorato lucro vēdicare: & quæ testator disposuit, implere: re: scientes quia si neglexerint: pro his omnibus rationem Deo persoluent. Si autem sanctissimus locorum episcopus reliquerit [i] aliquid horū, quæ à nobis dicta sunt: liceat sanctissimo eius metropolitæ hæc omnia exigere & complere: & omni alij licētia sit huiusmodi mouere quæstionem, & studere, vt modis omnibus causæ piæ compleantur.

Falcidia cessat in relictis ad pias causas: & hæres soluere recusans intra sex menses ab insinuatione te-

testatoris in dubio sequi: vt ff. de condi. & demonstra. l. quæ conditio. §. j.

[a] Cōparare aut locare. id est, conducere. nā promiscue vtimur: vt ff. de actio. emp. l. veteres. Accur.

[b] Adimplere. sic & eius seruatur voluntas in dispositione tutoris, qui administret: vt ff. de admini. tut. l. iij. sic & in funere à quo debeat funerari: vt ff. de religio. l. si quis sepulcrū. §. & hoc edictum.

[c] Voluntatem. qui dixit tantū talibus pauperibus, tantum talibus religiosis.

[d] Compleri. isti sunt quos vulgo Bononienses commissarios appellāt. Sed an habeant hi aliquam actionem contra hæredem, si hæres recuset? Rñ. sic vel condi. ex lege: vel offi. iudi. ex hac. l. cum enim ipsi teneantur: vt j. eo. tit. §. si autem qui hoc facere. debent habere ius cōtra hęredem: vt C. de epi. & cle. l. nulli.

[e] Erogare. forsitan, cum non sint xenones vel ptochotrophia in ea ciuitate vel eius territorio: vt C. de san. episc. l. si quis ad declinandam. & s. eo. §. si quis. & hoc secundum Al. licet alij dicant. l. codicis inouatam esse.

[f] Licet. hinc sumitur quod est C. de episco. & cler. l. nulli autē licet. Accur.

[g] Secūdo. dic vt s. de hære. & Falc. §. si quis autem diximus.

[h] Amittere. not. amitti lucrū si defuncti voluntati non paret: vt hic. & ff. de excusa. tuto. l. Nesennius. in prin. & C. de lega. l. pen. in fi. & ff. vbi pup. edu. de. l. j. in fin. & ff. de relig. l. si quis sepulcrū. §. & hoc edictum.

[i] Reliquerit. id est, non compleuit prædicta, quæ sunt ab eo complenda: vel proprie lege.

Ad pi

† Simile habes in c. iij. extra, de testa. vbi testator pręceperat construi monasterium per hæredes.

† Haloā. cuius loci pauperibus hęc reliquerit.

† Cōcor. c. tua nobis. cū gl. j. extra, de testa. vbi verba huius tex. recitātur in glo. super verbo piis voluntatibus.

a Ad pias. s. eccle siæ, orphanotrophio. nosocomio, xenodochio, vel pauperibus: vt C. de sacrosan eccle. l. illud. & s. eod. §. si quis autem.

b Falcidia. quia forte locum habet, cũ hæres q̃ ad pias causas relicta sunt ab initio forte implere noluit. si enim spõte testatoris voluntati paruisset, Falcidiam habere posset: vt ff. ad leg. falci. l. j. §. ad municipium. & C. ad le. Fal. l. ij. secundum Al. & secundum R. Vel distingue vtrũ ecclesiæ simpliciter id est, Deo: quo casu locum habet Falci. aut ecclesiæ & ad causam piam aut pro redemptione captiuorũ: quo casu locum non habet, vt hic & ibi: vel melius fauore ecclesiæ dic correctum.

† Cõcor. cum hoc tex. glo. in c. cũ esses. super ver. improbamus post princi. extra de test. & vlti vo lunt. & gl. fi. in c. fin. eo. tit.

c Sex mẽses imo intra annum videtur: vt s. de hæred. & Fal. §. illud contra. Sol. hic est speciale.

d Vsuræ. hoc est contra. s. in princ. Sol. vt ibi.

e Præberi. puta fundum, vel vineã.

f Quantitatis. sic s. de ali. & emphy. §. si vero secundũ prædictum. & facit ff. de transac. l. cum hi. §. eam transactionem.

g Competere. o. sim in omnibus poterat testari: vt C. de episc. & cle. l. sacrosanctæ. quæ hic corrigitur. Accur.

h Probantur. est ergo præsumptio pro ecclesia. sic. C. de do. inter virum & vxo. l. etiam. & ff. de dona. inter virũ & vxor. l. quintus. arg. contra. C. arbi. tut. l. si defunctus. Itẽ not. quod ecclesiæ reseruare tenentur: vt & s. de testi. §. j. col. viij.

i Deuolutæ sunt etiam per donationes inter viuos factas secundum. Io.

k Ad quartum. de quarto gradu ideo dixit: qa vsq; ad eum gradum verisimile est, q̃ à talibus cognatis habẽt, non occasione rerum ecclesiæ, sed in remotioribus cõtra est. Azo. si ergo vltra gradũ istũ daret sibi quis, & nõ occasione rerum ecclesiæ: idẽ, vt sit tantum iuris præsumptio secundũ Al.

l Xenodochis. ni si forte renunciauerint seculo. nã tũc non possunt facere de aliquo testamentum: vt s. de mona. §. illud. col. j. & no. hanc. l. de prælatis. de subditis autem dices. j. de sanctis. episco. §. presbyteros.

† Cõcor. cũ hoc §. c. j. cũ glo. super ver. bo, auc. extra, de tum: testi. quod tũ supra ex hoc. §. vt eius verba manifestant.

m Ecclesiæ. & sic ecclesia vt vxor præfertur fisco: vt C. vnde vir & vxor. l. j.

stamenti numerandos ad vsuras & fructus tenebitur: & annale legatum alienari non potest, nisi in prouincia remota fuerit relictum. Barto.

Si autem hæres, quæ ad pias [a] causas relicta sunt non impleuerit, dicens relictam sibi substantiam non sufficere ad ista: præcipimus omni Falcidia [b] vacante † quicquid inuenitur in tali substãtia proficere pro iussione sanctissimi locorum episcopi ad causas, quibus relictum est. Si autem legatum ab aliquo ad pias relinquitur causas: iubemus intra sex menses [c] ab insinuatione testamenti numerandos, hoc modis omnibus præberi, quibus relictum est. Si autem distulerint, qui in hoc onerati sunt, huiusmodi præbere legatum: fructus & vsuræ [d] & omne legitimum exigatur augmentum à tempore mortis eius, qui hoc reliquit. Si autem annale legatum cuilibet venerabili domui relinquatur: siquidem qui hoc dare iussi sunt, aut locus, ex quo iussum est hoc præberi [e], in ipsa aut vicina prouincia fuerit: iubemus nullo modo legatum alienari. Si verò loca aut personæ, ex quibus hoc dari præceptum est, longius fuerint: tunc liceat illis, quibus hoc relictum est, si & pars obligata consentit, commutare legatum & pro eo percipere reditus idoneos, & cum augmento non minus quartæ partis relictæ quantitatis [f], & neque plurimis tributis fiscalibus prægrauatos, aut vendere si voluerint huiusmodi legatum, & non minus pro pretio percipere, quã ex tali legato intra viginti quinq; annos colligitur: ita tamen, vt huiusmodi pretium ad vtilitatem prædictæ venerabilis domus, vbi relictum est, proficiat.

De bonis post adeptam dignitatem quæsitis episcopi testari prohibentur, nisi præsumantur quæsita intuitu personæ, non ecclesiæ: in pias tamen causas possunt expẽdere. Bald.

Interdicimus † autem sanctissimis episcopis res mobiles aut immobiles se seque mouentes, quæcunque post episcopatum ad eos quoquo modo peruenerint in proprios cognatos, aut in alias quascunq; transferre personas. In captiuorum verò redemptionem & egentium pabula, & alias pias causas, aut pro vtilitate propriæ ecclesiæ ex his expendere licentiam habeãt: & quicquid ex huiusmodi rebus post obitum eorum in ipsorum facultate remãserit, iubemus hoc ad proprietatem ecclesiarum, quarum sacerdotium habuerunt, competere [g]. In illis enim solummodo rebus licentiã eis alienandi, aut relinquendi, quibus voluerint, damus, quas ante episcopatum probantur [h] habuisse: post episcopatum verò, quæ ex genere sibi coniuncto ad eos deuolutæ sunt [i], quibus ab intestato vsq; ad quartum [k] gradum succedere poterunt. Hæc autem omnia, quę diximus de rebus, quæ post episcopatum deuolutę sunt ad sanctissimos episcopos, & in reuerendissimis orphanotrophis, & ptochotrophis, & nosocomis, & xenodochis [l], & gerontocomis, & omnibus aliis rectoribus venerabilium domorum valere sancimus in rebus, quæ in tẽpore propriæ administrationis secundum prædictum modũ ad eos peruenerũt. Si quis autem † episcopus aut clericus, aut cuiuslibet ecclesiastici gradus minister, aut ecclesiæ diaconissæ moriãtur sine testamentis & legitimis successoribus horum successio ecclesiæ [m] competat, in qua constituti fuerint.

† Cõcor. cũ hoc c. requi ri. in fi. glo. in c. extra de testi. & ca. ... in glo. per verb. bonorum in fi. extra de suc. ab intesta.

Hæretici res ecclesiarũ ab ecclesijs nullo modo recipere possunt. Itẽ hæretici & Iudæi synagogã & speluncam

Hæret

a Hæreticorum. Not. hæreticos ab actibus huiusmodi prohiberi. quod facit ad id, quod est C. de iure emphyt. l. fi. §. sinautẽ. & facit ad hunc. §. C. loca. & cõdu. l. curialis. & l. milites. & l. finali.

b Et sancta ecclesia. s. si ita est. & facit. C. de hære. l. si quis orthodoxę. in prin. Accur.

c Vẽdicari. s. præcipimus.

d Indemnem seruari. sic. ff. loca. l. si quis ignorans.

e Sine satisdatione. iudicatũ solui.

f Alienare. s. præcipimus. & concordat. C. de episco. & cler. l. orphanotrophos.

g Subiacere. imo hodie contra: vt j. de sanc. epis. §. œconomus. vel illa in œconomis & aliis gubernatoribus.

h VT FRAtrum filij &c.

Quatuor habet partes, in quibus quatuor corriguntur. l. j. infra eo. expeditur vsque ad §. illud. Secũda abinde vsq; ad. §. quia verò mulieres. Tertia abinde vsq; ad §. fi. Quarta in §. fi. prima est, vt fratrum &c. secunda, & vt mulieres & cætera. tertia, & rursus &c. quarta, & vt similes, &c.

† Acephali, hæretici sunt. de his habetur xxiij. q. iij.

cõstituere non debent. Item etiam ab alijs quàm ecclesijs per emphyteusim vel conductionẽ possessiones accipere prohibentur. Barto.

Iubemus autem nullum hæreticorũ [a], neque per conductionẽ, neque per emphyteusim, neque per emptionẽ, aut alio quolibet modo res immobiles accipere à qualibet sancta ecclesia, aut alio venerabili loco. si quid verò hæreticus pro tali causa præbuerit, amittat: huiusmodi verò res venerabili loco, à quo etiam datæ sunt, vendicentur, rector autem domus, qui ipsas res dedit hæretico, omni gubernatione remoueatur, & in monasterio recludatur, & vno anno à sancta communione segregetur: cùm hæreticis prodiderit Christianos. Si autem orthodoxus possessionem habens, in qua est & sancta ecclesia [b], alienauerit, aut reliquerit, aut per cõductionem, aut quamlibet gubernationem hanc dederit Iudæo, aut Samaritano, aut Arriano, aut aliĳ hæretico: sancta ecclesia eiusdem vici huiusmodi vẽdicet proprietatem alienationis. Si quis autem hæreticorum (quibus etiam connumeramus Nestorianos & Acephalos † Eutichianistas) præsumpserit speluncam suæ incredulitatis ædificare, aut Iudæi nouam synagogã constituere: locorum sancta ecclesia ædificia suæ proprietati defendat. Si verò quis per emphyteusim, aut conductionem, aut etiam per quancunq; aliã gubernationem dederit possessionem huiusmodi personæ: siquidẽ sciebat dominus possessionis eius, quia hæretico hanc commisit: omnes reditus illius temporis, quod in cõtractu transiit, ecclesiæ ciuitatis, sub qua possessio cõstituta est, vendicari [c]. Si verò ignorabat dominus possessionis, quia hæreticus erat, cui hæc commissa est: ipsum quidem dominum propter ignorantiam indemnem seruari [d]: hæreticum verò in vtroque casu expelli de possessionibus, & eius substantiam applicari fisco.

Orphanotrophi sunt similes tutoribus & curatoribus: & debent conficere inuentarium sub gestis personarum publicarum. Bart.

Orphanotrophi verò, tutorum & curatorum fungantur officio †, ita tamen vt etiam sine satisdatione [e] conueniantur de rebus orphanotrophiis, & ipsis propriis orphanis cõpetentibus. Res autem competentes alicui orphanorum, publicis præsentibus tabulariis, aut sub gestis monumentorum in hac quidem regia ciuitate apud magistrũ censuus habitis: in prouinciis autem apud iudices earum, aut defensores locorum orphanotrophiis accipere & custodire: et si necessarium putauerint, etiam alienare [f], & pretia earum orphanis conseruare, aut alias res pro illis emere, non autem subiacere [g] tutelaribus, aut curatoriis rationibus. Seruari autem iubemus venerabili orphanotrophio huius regiæ vrbis, & xenodochio, quod vocatur sanctæ Mariæ Sanso, & sub eius gubernatione constitutis oratoriis, aut xenonibus, aut venerabilibus domibus omnia priuilegia quæcunq; habet maior sanctissima ecclesia Constantinopolitana. Quæ igitur per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit trãquilitas, tua celsitudo edictis solenniter in hac regia vrbe propositis ad omnium studeat peruenire notitiã. Nos enim prouidebimus, quatenus sine collatorum dispendio fiat etiam in prouinciis manifesta.

† Facit gloss. in c. auditis. su per verbo minoris. post prin. extra, de in integr. restitu.

TITVLVS VII.

VT FRATRVM FILII [h] † succedant pariter ad imitationem fratrũ etiam ascendentibus extantibus. Et vt mulieres non insinuata antenuptiali donatione non lædantur: nõ insinuans autem vir, vel si compererat nuptiale lucrum, eo non fruatur. Et rursus, vt mulieres non secundò nubentes dominæ sint partis sponsalitiæ largitatis, quantũ pars facit vnius filij. Et vt similes sint pœnæ vtriusque sexus, dum sine causa rationabili repudium mittitur.

† Quæ ad constitutione promulgãtur ea pene omnia habentur inserta in nouella constitu. Gręca. cxviij. & cxix.

Filij fratrum ex vtroque latere coniuncti succedũt vnà cum fratribus defuncti, & etiam cum ascendentibus, sublata lege, quæ contrarium disponebat. Ange.

Idem A. præfecto prætorio.

NOstras leges emendare nos non piget [a], vbique vtilitatem subiectis inuenire volentes. Meminimus igitur scripsisse legem [b], per quam iussimus, vt si quis moriatur relinquens fratres, & alterius fratris filios præmortui: ad similitudinem fratrum, & præmortui fratris filij ad hæreditatem vocentur, paternum adingredientes gradum, & illius ferentes portionem. Si verò moriens relinquat ascendentium aliquos, & fratres ex vtriusque parentibus coniunctos sibi [c], & filios ex præmortuo fratre: fratres quidem iussimus per ipsam legem cum parentibus vocari: fratris verò filios exclusimus. Hoc itaque iustè corrigentes, sancimus, vt si quis moriens relinquat ascendentium aliquē, & fratres, qui possint cum parentibus vocari, & alterius præmortui fratris filios: cum ascendentibus & fratribus vocētur, etiam præmortui fratris filij, & tantam accipiant portionem, quantam eorum futurus erat pater accipere, si vixisset. Hoc verò sancimus de illis filiis fratris, quorum pater ex vtroque parente iungebatur defuncto, & absolutè dicimus ordinem, quando cum solis vocātur fratribus, eundem eos habere, iubemus & quando cum fratribus vocantur aliqui ascendentium ad hæreditatem [d]: hoc iubentes ex calen. Ianuar. præsentis indictionis vndecimæ. Illud quoque dignum correctione aliqua esse iudicantes, partem hoc præsentis facimus legis: ex ipso enim rerum inuenientes experimento necessarium esse mulieribus, actis monumentorum ante nuptias donationes insinuari: vt si principalia instrumenta pereant (quod facilè est) per monumenta [e] matrimonij eius probatio maneat: sancimus necessitatem habere viros ipsos, aut etiam, qui pro eis [f] ante nuptias donationes scribunt, si quingentorum solidorum transcendit quantitatem, insinuare eam in actis monumentorum, in regia quidem ciuitate apud magistrum census † : in prouinciis autem apud vniuscuiusque ciuitatis defensorē, aut apud quos omnino talia documenta confici [g] possunt. Si verò non insinuent eas: quantum quidem ad partem mulieris etiam sic eas valere iubemus: & si tempus fiat exactionis [h], donationis [i] & [k] partis eius: non opponi mulieri non insinuatam fuisse [l] donationem. Si verò dotalium pacta & horum euentus parti viri concedunt actionem dotis, aut etiam eius partis [m]: nullam eum habere iubemus actionem [n], si non donationem insinuauit, in actis monumentorum, sicut dictum est, viris enim habentibus potestatem insinuare donationes, pro non insinuatis periculum mulieribus imminere, ineptum nobis esse videtur. Quia verò & mulieres ad secundas nuptias non venientes portione aliqua dignas vltra eas, quæ secundò nubunt, esse putamus [o]: si qua amisso viro, alterius abstineat nuptiis: habere quidem eam vsum antenuptialis donationis, sicut prius sancimus [p]. habere verò eā & ꝓprietatis tm̄, quantū filiorū quātitas faciat: vt secūdū ꝓprietatis rōnē vnius & ipsa filij personā obtinere videaē [q]. Hoc verò valere non in m̄ribus solis iubemus, sed etiā in p̄ribus & aliis ascendentibus volumus ad scđas nō veniētibus. Quia verò interdiximus dudum per nostrā legem & viris [r] & mulieribus repudia mittere, & trāsigere [s]

Corrigere se est honestius quàm ab alio corrigi.

[a] Nostras. Non piget. melius est seipsum corrigere, quā ab alio corrigi expectare: vt s̄. de nup. §. ij. colla. iiij.

[b] Legem. s̄. de hære. ab intest. §. si igitur defunctus. in fi. quam corrigit hic.

[c] Sibi. s. similiter reliquerit.

[d] Ad hæreditatē q.d. idem est ordo casus & ius. siue hi nepotes cum solis theiis vocātur, siue cum theiis & superioribus.

Exemplo credēdum est.

[e] Monumenta. i. exēpla primi īstrumēti, & exēplificata corā iudice creditur ergo exēplo. vt C. de re iudic. l. fi. & sic est contra. s̄. vt spon. larg. §. ad hæc. Sol. hic fuit facta insinuatio corā ordiario iudice: vt patet ex sequentibus: quia sic dicit, quod debet fieri, tūc enim exemplū valet: vt hic, & ff. ad admi. tut. l. chirographis. & C. de testa. l. publicati. alias si non sic insinuetur, non valet: vt in contrario.

[f] Pro eis. Puta patres. Accur.

[g] Confici. vt coram defensore ciuitatis: vt in authen. de defen. ciui. §. nulla. & C. de dō. l. in hac.

[h] Exactionis. qa extitit casus, quo mulier pacta est de lucranda donatione propter nup. puta præmortuo marito, secundum Io.

[i] Donationis. s. totius. Accur.

[k] Et. pro id est.

[l] Insinuuatā fuisse. hic innouat: vt s̄. vt spon. lar. in prin. et sumitur hic quod est. C. de dona. ante nup. l. fi. & authen. eo decursum. in fi.

[m] Partis. i. datum ei lucrum casu existente. de quo pactus est de lucrāda dote: vt puta præmortua vxore, secundum Ioan.

[n] Actionem. s. in eo, quod excedit eā quantitatē: quæ nō debet insinuari secundum Io. vt arg. C. de do. l. si quis argentum. §. sed in omnibus. et hoc ideo dico, quod vir vel mulier debet lucrari ex pacto in alio, in quo non est pactum lucrari: cum non sit simplex donatio, & non est necessaria insinuatio.

[o] Putamus. vt s̄. de nup. §. hinc nos. & C. de secun. nup. l. generaliter.

[p] Sancimus. per l. illam. s̄. neque virum, quod ex dot. §. præterea.

[q] Videatur. corrigitur ergo quod est. s̄. neque virum. §. præterea. vbi nō distinguebat.

[r] Viris. quæ est. s̄. vt lic. mat. & auiæ. §. quia verò legem dudum.

[s] Transigere. id est soluere.

Differen

† Glo. in ca. cum in iure. super verbo, sedis in me. in versi. & si sentētia redacta est extra, de offi. deleg. at. inducit hunc textum ad hoc, quod si sentētia delegati sit redacta in publicā formā, quod facit plenam fidem absque ostensione commissionis superioris.

a Differentiam. quãtum ad pœnã.
b Cognita. quæ causæ sunt in prædicta cõstitutione: vt lic. mat. & auiæ. §. quia vero plurimas.
c Hoc. scilicet separare matrimonia sine causa legitima cognita.
d In viro. contra §. vt lic. ma. & auię. §. quia vero legem dudum. Solu. hic illam corrigit: vt ibi diximus. Alij dicunt hic æquiparare corporales pœnas, non pecuniarias: quod nihil est.
e Proximas. no. par delictum parẽ exigere pœnam: vt C. de epis. & cle. l. si quẽquã. fallit ff. de pœ. l. quædã. & de inc. rui. nau. l. Ped.

Pœnam similẽ par delictum exigit.

§ DE RESTITVtione &c.

Huius sensum accipe ex titulo: & ponit tantum de vno testamento, in quo multa sunt dispositâ: & de quodam codicillo: & literam nõ lego, nisi vt notem: argu. infra. §. eodem. manifestum.

Anta nobis. Aut

matrimonia (nisi tamen quædam sit causa nostræ legi cognita) & pœnas hoc facientibus & viris & mulieribus imposuimus: mutationem quandam circa pœnas viri ac mulieris facientes, & ad melius hoc transformantes, sancimus, nullam esse differentiam [a] quantum ad pœnam inter virũ & mulierem hoc præsumentes: sed iisdem pœnis, quæ cõtra mulieres à nobis definitæ sunt, si sine causa nostræ legi cognita [b] matrimonia distrahunt, etiã viros subdi hoc [c] præsumentes, & similes pœnas esse in viro [d] & in muliere. In delicto enim æquali proximas [e] eis imminere pœnas, iustum esse putamus. Præsentem igitur generalem legem nostram manifestam tua gloria faciat per edicta solennia & iis, qui hanc maximam ciuitatẽ, & qui prouincias habitant: vt nullus hominum, quæ ad salutem communem sancita sunt à nobis, ignoret.

TITVLVS VIII.

DE RESTITVtione fideicommissi, & nomine familiæ, quod vsque ad quartum gradum locum habet, & quod familiæ nomine nurus etiam continetur.

Alienationis prohibitio perpetua vltra quartam generationem non extenditur, nominalis autem alios nõ continet: & vltimus de familia superstes res ad eum venientes in quancunq; personam alienare potest: appellatione quoque familiæ nurus continetur. Bar.

Imp. Iustinianus A. Petro gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto, iterum ex consule & patricio.

Tanta nobis humanitatis cura est, vt neque priuatas cognitiones, quæ videntur nobis quæstionem excedere iudicialem legibus nostris definire dedignemur: neque cognitionem priuatam excedentem audire iudicia, per circuitus longos litigantes tradere afflictioni. Alexander igitur gloriosus suggessit nobis multoties Hierium gloriosæ memoriæ patrem suum scribentem testamẽtum nominibus istis vsum, Volo autem & iubeo meos hæredes Constantinum quidem virum clarissimum deputatam ei domum cum omni (sicut superius scriptum est) coniuncto ei iure: & proastiũ † quod in cupariis est, cũ omni (sicut superius dictũ est) competenti ei iure, & domum, quæ in Antiochia est, † Catamianum, Antimium verò dulcissimum proastiũ, quod in Blacernis est, † Cataeugeniũ & Iulianum gloriosæ memorię viros, proastium, quod in summitate sinus substenticij est quondam Cataarchalirium gloriosæ memoriæ. Callipium verò virũ clarissimum proastium bytharium siue philotheum. Alexandum virum gloriosissimum proastium, quod in Venetis est, non alienari non per venditionem, nõ per donationem, nõ per commutationem, non aliter quolibet modo, neque eiici neque alienari ipsam domum aut suprascripta proastia à meo nomine & mea familia: sed si (quod orandum est mihi) fiãt eis filij, † & in filiis & in nepotibus legitimis aut naturalibus, si defuncti sunt, relinquere vnumquenque eorũ, quod deputatum est proastium, & domus tam in adiacentibus huic regiæ ciuitati, quàm in Antiochis filiis & nepotibus singulorum legitimis ac naturalibus. credo enim, quod non deponant neque supernaturalibus filiis aut nepotibus meã dispositionem & voluntatem. Si verò omnino sine filiis omnes, aut quidam aut vnus ex eis moriatur (quod absit) volo, & iubeo eos, qui sine filiis, aut sine filio futuri sunt morituri, restituere superstitibus, siue superstiti eorum fratri suprascriptas domos tam hic, quàm in Antiochia, & præmanifestata quinque proastia cum omni eorum iure & omnibus competentibus indesinẽter, † vacante videlicet inter eos de fideicommissis, aut legatis satisdatione. volo enim & iubeo non exigere eos ab inuicem huiusmodi satisdationes, præsumẽtes siue præsumentem præter meã paternã & amabilem circa eos intentionẽ exigere fratres suos, aut fratrem satisdationem in his prohibitis alienari rebus: omnino eos fideicommisso cadere. Et hæc quidẽ in testamento dixit: scripsit aũt & codicillos huiusmodi. & in ipsis vsus est in huiusmodi verbis. Manifestũ igitur facio, quia dudũ quidẽ in scriptis feci testamentum, & quæ

† Proastium suburbiũ est.
† Haloã. emptam ab Amiano.
† Haloã. redemptũ à gloriosę memoriæ viris Eugenio & Iuliano. & suburbium in promõtorio sinus Sosthenij quod olim in dominio Ardaburij gloriosæ memorię fuit.
† Haloã. & relictis post se filiis aut nepotibus siue legitimis siue etiam naturalibus moriantur.
† Haloã. cessante.

in eo sunt, secundum placitum mihi modū disposui: volo & iubeo omnia quę cunq; eodem testamento continentur, omnimodo valere, præter illa sola, quę in hoc meo codicillo permuto aut subtraho [a] aliqua derelicta legata. Volo igitur & iubeo proastium meū, quod appellatur Cuparia, quod in prædicto testamento Constantino viro magnifico filio meo dereliqui, dari & pertinere perfecto possessionis & dominij iure Hierio viro clarissimo, & Eugenistato meo nepoti filio Constantini viri magnifici integrum ipsum proastiū cū omnibus, quę in eo sunt prætoriis, et ascensum & descensum: omnibus etiā cōiunctis siue illatis cū cōclaui domuum & ergasteriis & balneo & hortis tam intra, quàm extra muros, & hippodromum, & quod in eo est hortum, & cisternā, & omnia omnino quocunq; modo cōpetentia mihi iura super isto ipso proastio: dari quidem volo eundem proastium prædicto viro clarissimo meo nepoti Hierio facto suæ potestatis per emancipationem à suo patre post obitum meū: nulla data licentia ei viro honesto nepoti meo, sed neq; his siue ex hoc meo testamento, siue ex testamēto eiusdem viri clarissimi mei nepotis suscipientibus iura eius vēdere, aut permutare, aut donare alicui, aut quocunque modo alienare, aut ipsum proastium, aut partem aliquā ex eo, aut ius propter quod volo eundem proastium, siue domū adiacētem intra ianuas, quæ ducunt circa venerabile oratorium sanctæ ecclesiæ, permanere per omnia & perpetuare in mea familia & nunquam egredi de meo nomine. Volo aūt & iubeo, si cōtigerit prædictū virum honestum meū nepotē Hierium mori impuberem †, aut post pubertatem, sine filiis tamē ex legitimo matrimonio ei ꝓgenitis peruenire & competere: siue restituere possessionem & proprietatem eiusdem proastij, siue domus viro magnifico eius patri Constantino, sub eadem conditione nō alienari aliquando de mea familia, aut de meo nomine †. In istis quidem ipsum procedere. Hierij verò gloriosissimi domū, quę in Theopolitis adiacet ei, & ex paterna in eum peruenit successione, aliis vēdidit personis, eam verò domum, quæ in hac felicissima ciuitate, insuper & per codicillos datū sibi proastiū, in quibus omnibus alienatio interdicta est, Constantino gloriosissimo eius transmittere filio. Illum verò mox prægnantē relinquentem vxorem vita functū, scripsit testamentum per quod disposuit, si non nascantur filij, aut natus impubes moriatur: tam matrem suā Mariam gloriosissimam, quàm eius vxorem nobilissimā Mariā in eius vocari successionem: & quoniā nata fuit filia, & ipsa pupilla & tenera adhuc ætate ex hominibus decessit, in prædictas nobilissimas peruenire mulieres: reliquæ verò substantiæ, quæ in hac magna ciuitate sunt, domus insuper & proastiū expressim in codicillis gloriosissimo relicta sunt Hierio: locū forsitā tam ex testamento, quàm ex codicillorū sermonibus adhibere: ipse domum proastium defendere solus, de Hierij gloriosissimi familia derelicta: quæ nunc & primùm habens in Hierio meo nomine gradum. Sed ij, qui pro Maria & Maria gloriosissimis fœminis verba faciebant, testamēti quidē verbis nullū dicebant locū habere, neq; cū legitur Alexādrum virū gloriosissimū locū habere, & vtrunq; suū perficere ipsum & citra Constantinū gloriosæ memoriæ, quā ad hos tanquā ad locū, & alienantem proastiū, quod ei derelictū est: super quod alienationem inæqualiter aliis, ꝙ ei pater interdicens cōpetit. & alios fratrū eius hoc facere, & nostras leges: quoniā omnes continuè, in quibus tale aliquid dispositū est, trāsgredi defuncti voluntatē omnibus similiter substitutionē dicere, vt non permittas eis inuicē pulsantes multis pro vna cognitione iudiciis subiiciantur. Ideo positas nos rememorare leges. Alexander verò gloriosus magis quidem & de propriis alterutrū rectè visus est appellare. Super codicillū enim sapientē, & de residuis rebus voluntatē suā defunctū facientem familiæ reseruari volēs: sed in proastio iustioribus verbis vsus nihil rectè ei alienationē conferre, illas ex imperiali hoc facere impellenti iussione, venerabilibus pro his verbis vsa est pars alterutra, tam testatoris interpretantis voluntatem, quàm nostris vtentibus legibus, quæ sibi expedire putabant. Nos igitur legis & testamenti interpretationē propasitā non sola sententia, sed lege cōplecti cognitionis decisionem putauimus oportere: vt tam præsentem quæstionem decernamus, quā reliquis auferamus

Legatum testatoris [...]mi.

[a] [...]traho. pro opin. [...]m. ꝙ in codicillo potest adimi testamento legatū relictū, licet nō sit testa. confirmatū: & pro hoc. ff. de ali. & ci leg. l. libe. sed Pla. & M. contra, nisi sint testamento confirmati: & pro se inducunt. ff. de testa. l. hæredes pa. lā. §. sed quia posset. Sed certe in institutione illa intelligimus, vt mutari nō possit nisi à capite omnia fiant.

† Expende verba hæc quod quādo fit in codicillis per hūc modum, si filius īpubes decesserit, aut post pubertatem sine liberis: hmōi substitutionem esse fideicōmissariā. Nam cum tractet materia fideicommissi ꝓinde intra pupillarem ætatem erit fideicōmissaria non directa. Et hoc ob id qđ fiat in codicillis, in quibus directo nō potest substitui. vnde ad fideicōmissū trahitur: vt l. Scęuol. ff. ad Treb. secus si in testamēto quoniam in pupill. ętate foret directa, post eam vero fideicommissaria, vt hic not Ang.

Voluis

† Vide oino versionē Haloan. nam hoc loco vetus interpres ad modū ineptus est, quēadmodū & per totam hanc constitutionem.

de huiusmodi contentiones, vnde subtilius testamentum considerantes, verbis ipsis inuenimus hæredibus demonstratis filiis alienationem interdictam, quando futuri essent sine filiis fungi vitã: non vlterius verò iis, qui solũ eis successerint filiis: sed sufficere defunctorum vsque ad † filium stare interdictionem. Si enim & ipsi filios reliquẽtes moriãtur, q͞d est relictũ, neque in longiori à filiorũ vita alienationis ꝓhibitionẽ voluisse [a] facere: codicillũ verò in proastio solo factũ prohibere: et iis, qui ex testamento Hierio gloriosæ memoriæ iuniore dicimus res suscipientibus proastiũ alienare. Etenim istis, qui remãserũt, velle defunctũ perpetuè in familia manere sua: ea quidẽ, quæ in quæstionẽ deducta sunt, talia considerantes oportet humilitatis cognitionem in aliis quidem rebus quæ Constantinus gloriosæ memoriæ Hierio seniori, de quibus ex testamento factus est dominus, nihil accipere: ex his existimauimus bene suggerere quæstionem: vacare verò in istis actione non Alexandrum solum virum gloriosum, sed etiam reliquam omnem familiam ex testamenti verbis vsque ad filios solũ stare prohibitionem, & ipsum Hierium gloriosæ memoriæ filium per quos ei facientes homines smariposeos Hierij iura, qui post eos familiæ substituentes partẽ alienauerunt, quæ apud eos tanquam in substitutione ex voluntate interdictorum vnius. in proastio verò neque si dominũ codicilli Hierium ostendant gloriosæ memorię: multũ nobis visum est plenum esse pietate quatuor postea generationes † huiusmodi in medium deduci quęstionem. Nunc igitur gloriosis fœminis Maria & Maria adhuc superstitibus, quas & ipsas in familia iacẽdo nostris legibus & huiusmodi verbis pro meritis non rectè, neque competenter Alexander gloriosus ad se venientẽ instituit litẽ: transeũdo verò & istorũ quatuor iam gñationes transisse videtur: nõ facere quidẽ antiquã taliter iudicis cognitionem tradi maximè constituens filia adhuc pupillaris, aliter ætatis functa vita: vt si etiam sine testamẽto ille esset in matrẽ eius puenire proastiũ: nõ ipsius nouellæ verò legi, vtpote factæ horũ cã, & nullis Hierij gloriosæ memoriæ hæredibus circa vo[...] tatẽ peccãtibus eius. Etenim testamentum Constantinus scribens substitutiones aliquas fecit filia defuncta impubere: attamen nil ex hoc introducitur magnum: & ipsius secundum hoc legis pupillæ matri substantiam præbente marito circa transitum eam. Sancimus igitur neque Alexãdrum virum groriosum, aut eius filios, neque successores relinquere Hierij gloriosę memorię seniores filios, neque alium quẽdam ex omnibus in eius constitutum familia, quæ contra Mariam & Mariã gloriosas fœminas occasione rerum apud eas cõstitutarum, aut cõtra alios agere, apud quos res cõstitutæ sunt: nunc autem in quibus futuro peruenerint tẽpore, in quibus Hierius gloriosæ memorię prohibens fecit alienationem, aut omnino quo memoriam prohibitione & familiæ nomen, & aliquod ius fabricare ex hoc: vt aliis Hierij gloriosæ memoriæ filiis ipsis alienantibus & conuenientibus, sicut & reliquorum alienationibus & primitus leuarẽtur, & ipsis successoribus, quæ possunt actiones competere de hoc & aliis, quod apprehendentes relinquimus intellectui ad huiusmodi nobis sufficientibus iudicium & legislationem: & hanc esse decisionẽ non præsentis cognitionis solùm, sed reliquarũ, in quibus prohibitiones factæ huiusmodi successionis tãtæ processerunt, & hæredum vltimis per medium aliquẽ pupillum successerit. Tunc enim tempus & exteris à familia primi prohibentis licentiam habebit ex præsenti nostra lege transmittere res. Communem enim hanc fecimus legem tam pręsentis cognitionis, quã post hanc euenientium taliter prohibitionẽ, tam euenientẽ nũc dirimẽtes comtẽptionẽ, quã eas, q̃ futuræ sunt, resecãtes.

TITVLVS IX.

VT NVLLI IVDICVM [a] LIceat habere loci seruatorem, nisi certis ex causis diuina concesserit iussio.

Nullus iudex põt in loco, cuius sibi gubernatio cõmissa est, cõmittere loci cõseruatorẽ, id est, vicariũ, nisi imperator tẽpore expeditiõis, vel necessitatis eis cõcesserit.

In nomine domini Iesu Christi Dei nostri Imperator Cæsar, Flauius, Iustinianus, Alemanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, felix, pius, gloriosus victor, [illegible] nunquam [illegible] colendus A. Musanio præfecto vrbis.

Qvæcunq; [a] ad vtilitatẽ nostrorum subiectorũ [b], itẽtionẽ hñe semp[er] [d]:

---

[a] Voluisse. Nota prohibitionẽ alienationis vltra filiũ non extendi: nisi expresse dicatur. & facit. ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. diui.

[b] VT NVLli iudicum &c.

[a] Qvæcunque. sub iectorũ. [c] subau. pertinent.

[d] Semper subaudi cupientes. Acc.

Iudici

Alienationis prohibitio vltra filium non extenditur.

† Notabis ergo quod vbi prohibitio de nõ alienando facta est filiis, eam vltra filiũ nõ extendi ac ꝓinde nec ad nepotes, quod Iac. Beluis. sic explicat vt verũ sit quando filij prohibiti designati sunt ꝓprio nomine: vt hic, alias secus. At de hoc vide ꝑ Dy. in l. filiusfa. §. diui. de legat. j.

† In hoc vide Alexand. ab Imol. in l. qui romę. §. cohęredes. de verbo. obl. & in consil. lvj. incip. consideratis verbis testamẽti. & abunde in consil. xxiiij. ij. parte.

† Halos. Dũ sedulo circunspicimus, q̃ ad subditorũ nostrorũ vtilitatẽ pertinent.

inuenimus diuersas læsiones nostris subiectis inferri ab emissis vicariis in prouincia ab aliquibus ciuilibus & militaribus iudicibus [a], & de hoc dudum legem [b] scripsimus, particularem aliquam facientes rei emēdationem. perfectè iuuare nostros subiectos studentes, sancimus, nullam licentiam habere pro tempore præfectos tam Oriētis, quàm Illyrici prætoriorum, aut comitem largitionum, aut comitem priuatarum locorum seruatores destinare in prouincias, aut ipsos prouinciarum iudices facere, & proprij cinguli loci seruatores emittere.

Sed neque vicaneos iudices incredítis eis prouinciis loci seruatores emittere in qualibet ciuitate [c]. Solùm verò iubemus esse loci seruatores præfecturæ in Hosdruma † in Mesopotamia: & si necessitas vocauerit [d], in aliis locis tempore expeditionis pro nutrimento eis destinato: & hoc quidem per nostram iussionem. His insuper iubemus, vt neque magistri militum, neque duces in prouinciis, in quibus administrare iussi sunt, loci seruatores, aut biocolytas, aut latronum expulsores [e]. Si verò contigerit, necessitate faciente, siue magistros militum, siue duces destinare per nostrā iussionem in aliis locis: tunc fieri loci seruatores absentes, & hoc secundum nostram præceptionem. Nulli verò liceat ciuili aut militari iudici circumire prouinciam sine causa necessaria. Si verò aliqua necessitas vocauerit tale aliquid fieri: expensis propriis † hoc facere iubemus [f] tam iudices, quàm competens & obediens eis officium. Neque verò angariis, aut iis, quæ vocantur, epidemiticis [g], aut alio quolibet dispendio grauari nostros subiectos, neque consuetudines nominare, aut quærere, quas forsitan aliqui prædictorum in proprium lucrum iniustè adinuenerunt. Malè [h] enim † adinuenta, maleque consuetudines, neque ex longo tempore, neque ex longa consuetudine confirmantur: scientibus prædictis iudicibus ciuilibus & militaribus, quòd si aliquid præter hoc fiat: & qui facit, si loci seruator est, viginti librarum auri inferet pœnā, & cingulo spoliabitur: & qui fieri se acquieuit, cadens propria substantia, exilio subiicietur. Ad maiorem autem nostræ dispositionis cautelam, iubemus per loca episcopos, & prouinciarum rectores, & eos qui ciuitates habitant, nullum contra præsentem nostram dispositionem suscipere biocolytam †, aut latronum persecutores. omnino enim nullum iudicum ciuilium, aut militarium constitutum in prouincia, habere loci seruatorem concedimus. Præcipuè quidem iubemus, prouinciarum rectores sic rectè conuersari, aut res gubernare, vt non necessitas fiat de qualibet re debentem [i] quæri, aut gubernari [k], ad prouincias aliquem destinari. Si verò opus fuerit transmitti aliquos in prouincias occasione publicarum exactionum, aut quarumlibet emergentium querelarum: neque ordinem neque nomen habere loci seruatoris. Destinatus verò in prouinciam nullum subiectis inferat dispendium: creditum verò sibi opus adimpleat, iudice prouinciæ eum & eius officium adiuuante. Si verò contra ipsum iudicem fortè accusatum transmittatur: tunc iubemus & prouinciale officium obedire ei. Quemadmodum enim prohibemus loci seruatores fieri: ita omne periculum iubemus habere iudices prouinciarum, & eorum officium: vt solicitudinem faciant tam publicarum exactionum, quàm locorum quietem: & vt omnis iustitia & læsio suspendatur. In quibus verò prouinciis aut iudices, aut exactores sunt fiscalium, & opus habuerint aliquo adiutorio: iubemus iudices prouinciarum & officia eorum omne solatium & studiū eis conferre, vt sine impedimēto fiscalium exactio procedat. Et omnes, quæ motæ fuerint, siue ciuiles, siue criminales causæ, & competētes prouinciarū iudices ipsos iubemus inquirere, vt nulli ꝓprio periculo has discutiant, & legitimū finē eis imponant. Super hoc autē iubemus [l] pro-

---

[a] Iudicibus. repete inuenimus.

[b] Legem. vt. s. vt iudic. sine quoquo suffra. fiant. collat. ij. Accur.

[c] Ciuitate. sed idē ꝓhibet: vt s. de colla. §. ad hoc prohibemus. Accur.

[d] Vocauerit. aūs exegerit. i. fuerit necessitas nutrimenti. Accur.

[e] Expulsores. subaudi destinent. Accur.

[f] Hoc fieri iubemus: vt s. de mand. princi. §. illud. collatio. iij.

[g] Epidemiticis. genus est expēsæ. Accur.

[h] Male. No. malam cōsuetudinem non seruandam: vt hic, & C. de vsur. l. eos. in fine. & ff. de legi, & senatuscon. l. quod nō ratione. & C. quæ sit long. consue. l. ij. in fi. & in decre. dist. viij. c. iij. & dist. ix. c. j. & in noua constitutione Friderichi de statutis. §. j.

[i] Debentem. i. ad quærendum debentem aliquam rem.

[k] Aut gubernari. i. ad gubernandum quālibet rem. alias est in litera de qualibet re debentem: alias de qualibet re debente.

[l] Super hoc autē iubemus. flagitur ergo cautum esse: vbi nō est cautum, vt ff. de adopt. l. his verbis. & C. de rei vxo. act. in prin. & ff. si cui plusquam. per leg. Falci. l. j. in fi. j. respon.

Rerum

† Osdroēna.

† Sic episcopus tenetur mittere prædicatores per diœcesim suam suis expēsis: vt in c. inter cætera. cū glo. super ver. subministrent. extra, de offic. ordin.

† Cōcor. c. vl. extra de cōsuet. & c. cū ecclesia. de simo. cap. cum haberet. de eo qui du. in vxo. quā pollu. per adulte.

† Biocolyta hic dicitur violentiis cohibendis præfectus, sicuti & Irenarcha pacis conciliator à Βιάζω aufero, violo, à quo Βίαιος, violentus raptor ac vehemens & Κωλύω Prohibeo veto vnde & Κωλυτής prohibitor.

uinciarum iudices mox, qui futuri sunt cingula suscipere, siue præsentes, siue absentes sint, cautelam impendere tam præfecturæ, quàm nostris largitionibus & comiti priuatarum pro inferendis pecuniis vnicuique prædictarum dignitatum: cùm etsi non caueant, tanquam facientes cautelam, ita iubemus eos & eorum officia subiacere prædictis dignitatibus. In illis verò ciuitatibus & prouinciis nolumus iudices periclitari pro fiscalibus, & exigi, in quibus neque scriniarij, neque iudices, neque alij quidam proprio periculo exactionem faciant.

Nullus occasione lucrorum iniquitates & iniustitias facere debet. Item iudices ordinarij ac etiã delegati: etiam si sint delegati à principe, appellationes suscipere debent, quibus pendentibus nihil innouari debet. Barto.

Et hoc peruenit ad nos, quod quidam prouinciarum iudices ita iniquè agunt occasione lucrorum, vt neque testamenta concedant facere, neque facta insinuare, neque nuptias aliquas facere, aut super nuptialibus donationibus monumenta componere, neque defunctorum corpora sepulturæ tradi: neque rerum descriptionem [a] concedunt fieri, aut aliud quid huiusmodi agi aut ex gestis, aut ex testimoniis. Propterea interdicimus omnibus iudicibus tam ciuilibus, quàm militaribus & eorum officiis, aut alij cuilibet aliquid præsumere. Si verò quidam huiusmodi odibilem rem in quolibet loco nostræ reipublicæ præsumpserit agere, aut ministrare ei, qui hoc præsumpserit facere: iubemus huiusmodi extra cingulum factos in exilium destinari: & de substantia eorum eueniens dispendium, læsis in duplũ restitui [b]: nõ sublato ab eis, neque alio quidem ex legibus adiutorio. Omnem verò damus licentiam locorum sanctißimis episcopis & primatibus ciuitatum huiusmodi præsumptiones prohibere, & studere, vt hęc omnia sine impedimento & sine dispendio secundum legum virtutem procedant, & de his nobis nunciare. Illas verò, quæ secundum leges offeruntur appellationes suscipere volumus omnino iudices [c], & eos, qui secundum nostram iussionẽ specialiter (quia [d] & à diuinis licet appellare iudicibus) audiunt, siue maiores siue minores sint: & edere gesta sine aliqua dilatiõe [e] litigãtibus, vt quæstio legitima de his procedat. Super hoc iubemus appellatione porrecta secundum leges, neque exactionem fieri [f], neque possessiones rerum transferri vsque ad definitum super ea iudicium.

Iudices debent secundum leges delinquentes punire, non alios pro alijs comprehendere, nec damna inferre: nec pignorationes, nec repræsalias facere, nec delicta vendere, pœna contrà facientibus imminente. Bartol.

Quoniam verò † contingit adulteria, aut raptus mulierum, aut homicidia, aut alia quælibet crimina in prouinciis committi: iubemus prouinciarum iudices omnia secundum leges vindicare: & peccantes tenere, & non alios [g] † pro aliis, aut ex quibus nati sunt vicis [h], qui crimina præsumpserunt, alium pro alio comprehendere [i], aut damnum eorum inferre vicis: sed neque pignorationes facere propter peccantem, aut criminis vindictam proprij lucri causa inferre, aut delinquentium res, proprium lucrum facere. Nos enim reos quidem ex legibus pœnas sustinere volumus: damna vero subiectis nostris, aut lucrum ex hoc iudicibus, aut eorum hominibus [k] siue officialibus fieri nullatenus concedimus, vt ne propter rerum desiderium inueniantur iniustè aliquos castigantes, aut peccantes vendere. Si enim præter hæc fiat: ipse prouinciæ iudex omne ex hoc accidens damnum læsis medebitur: & suppliciis subiectis, exilio tradetur & consiliarius eius simile sustinebit supplicium, si factis à iudice contraria legibus in scriptis consentiat. Officium verò eius & alij, qui circa hoc propter lucrum proprium ei obsecundant, non solum damna læsis cõpellẽtur restituere: sed culpabiliores eorum legalibus suppliciis subiecti, exilio tradẽtur

a Rerum descriptionẽ. puta inuentarium.

b Restitui. no. ĩ duplũ teneri illũ, q impediuit aliquid mihi relinqui. olim pcipiebat, quod testator volebat cætera fisco dabãtur: vt ff. ad Trebel. l. iij. §. fina. & dixi. s̃. vt cum de appella. cogn. §. si cõuictus. colla. viij.

c Iudices. si est recipiẽda appellatio: iudex eam recipere * debet: alias punitur: vt hic, & s̃. de iud. §. nostros. & C. de appella. l. quoniam. etiã si à principe sit delegatus: & tũc ad principẽ appellatur: vt hic & C. quorum appel. non re. per totum. Item si non est recipienda, non debet recipere: vt qa perfectus licentiam dedit: vt s̃. vt spon. larg. §. aliud. hac colla.

* Habes egregiam literam supra de iu. §. nostros. coll. vj. cũ glo. ibidẽ. Et adde etiã quod apostolos quoque vel non petẽte parte dare tenetur vt l. eos. §. apostolos C. de app. Cuius autem impẽsis dentur no. glo. in c. ij. de appel. in cle.

d Quia interpositio est. Accur.

e Dilatione. C. de appell. l. iudicibus. contra ibi dicitur quod intra xxx. dies debet edere, hic sine dilatione: vnde hãc secundum illam: & dic sine dilatione. s. maiore.

f Exactionem fieri. nam nihil est innouandum ap. pẽ. vt C. de ap. l. iij. & ff. de inno. p totũ.

g Et non alios. vt C. de pœnis. l. sancimus. & ff. de pœn. l. crimen.

h Vicis. Not. contra potestatem, qui punit cõtratã pro aliquo delinquente. Accur.

i Comprehendere. vt s̃. vt non fiant pigno. §. j.

k Hominibus. vt s̃. de manda. princ. §. oportet. colla. iij. plene dices infra, eodem. §. finali. Accursius.

† Iste §. est elegãtissimus & plenus philosophiæ.

† Cõcor. l. sancim⁹. C. de pœnis. & ca. quæ sunt. extra, de his quę fi. à ma. parte ca. & in glos pe. in capi. sicut tuis. cum glo. super ver. deprehẽsum. extra, de simo.

Definita

Criminosus edictis legitimis est vocandus: & eo latitante iudex legitimè procedere debet, eo verò in alia prouincia degēte capiendus est, & ad locum delicti transmittendus, vt ibi supliciū patiatur, pœna contra facientibus imminente. Bar.

Si verò † quis comprehensorum criminum latuerit, aut reliquerit prouinciam illam, in qua crimina deliquit: iubemus legitimis edictis à iudice euocari eum: & si non obediat, illa in eum procedere, quæ nosttis legibus definita [a] sunt. Si verò cognoscatur, quòd in alia prouincia degit, iubemus prouinciæ illius, iudicem, in qua peccari quis huiusmodi contigerit, epistola publica vti [b] ad prouinciæ illius iudicem, in qua delinquens persona degit: ille verò qui publicas susceperit literas, & periculo suo & officij sui cōprehendere [c] huiusmodi, & ad iudicem prouinciæ transmittere, in qua peccauit, supliciis legitimis subiiciendum. Si verò qui publicam epistolam susceperit, neglexerit hoc facere, aut officium eius tradere, aut imperata neglexerit: tunc & ipsum iudicem tres auri libras, & officium eius alias tres pro pœna inferre iubemus. Si verò iudex aut aliquis officij eius ꝓpter lucrum huiusmodi personam non comprehendat, aut comprehendens non transmittat, & hoc agens conuincatur: spoliatur cingulo, exilio tradatur.

Iudex alterius iudicis successor, iussionem prædecessori suo factam adimplere debet, nisi sit cōtra ius vel publicam vtilitatem: quia tunc etiam secunda iussio expectatur. Bar.

Et hoc verò † iubemus obseruari ab omni administratore, vt si contigerit in scriptis nostram iussionem fieri ad aliquem iudicem, & interea iste quiescat [d] ab administratione: is, qui post illum susceperit dignitatem, accipiat [e] eam, & insinuet [f], & si quidem priuata est causa: & implere eam, & assequi, quemadmodum ad eum promeruit rescriptum [g]. Si verò huiusmodi in scriptis iussio [h] publicum respicit: inquirat eā: & si quidem non lædatur fiscus, quæ in ea comprehensa sunt, adimpleat. Si verò ad læsionem est fisci: nihil super ea omnino agi nunciare verò nobis primùm, vt secunda † nostra fiat de hoc iussio. Si verò & præcepta cuiuslibet iudicis sint, & priusquam insinuentur hæc, aut præcipientem [i], aut ad quem præcepta facta sunt, contigerit remoueri de cingulo: sic qui factus fuerit iudex, hæc suscipiat & exigat, si legitime facta sunt: si verò contra legem aut cōtra publicum facta sunt hæc pro non scriptis esse iubemus.

Creditor, qui filios debitoris præsumpserit pro debito retinere à debito cadit: & tantundem dabit eis, aut parentibus eorum: & corporalibus pœnis afficietur. Bartolus.

Quia verò † & huiusmodi iniquitatem in diuersis locis nostræ reipublicę cognouimus admitti, quia creditores filios debitorum præsumunt retinere aut in pignus, aut in seruile ministerium, aut in conductionem: hoc modis omnibus prohibemus [k]: & iubemus, vt si quis huiusmodi aliquid

[a] Definita. vt requiratur, & bona eius annotentur: vt ff. de requi. re. l. ij.

[b] Vti. Not. epistolā mitti: vt hic, & s̄. de quæstion. §. damus. coll. vj. sic & cum quæritur fugitiuus: vt ff. de fugit. l. j. §. j.

[c] Comprehendere. sic ergo inuitus ad locum vbi deliquit, trahitur. sed videtur, quod ita demum ibi conueniatur vel accusetur, si ibi inueniatur: vt ff. de iudi. l. hæres absens. in prin. quæ est contra. Sol. speciale est in delictis secundū Io. vt hic, & C. vbi de cri. agi oportet. l. vlti. & s̄. vt iudic. sine quo. suffr. §. necessitatē. & idem vbicunque certæ personæ cognitio mandatur, vt præsidi: vt C. ne li. potē. l. j. & C. vbi quis decuria. vel cohor. l. vlt. sed in cōtractibus si ibi nō inuenit: bona quæ ibi habet, possidentur: non tamen inuitus reducitur, si alibi versetur, nisi habeat forum vel domicilium, vel si aliter latitat: tunc enim pōt idē quod in criminalibus dici. Azo. Vel si velis dicas vt super contraria. l. diximus.

[d] Quiescat. vel qa finitum est eius officium vel recessit.

[e] Accipiat. iussionem nostram. Al.

[f] Insinuet. i. deducat eā ī publica acta

[g] Rescriptum. sed quomodo hoc hic est, & infra. proxi. cognoscit successor cum morte mandatarij iurisdictio expiret: vt & alias mādatum: vt ff. de iurisd. om. iud. l. & qa §. ideoque ? Respō. hic non personæ, sed officio fuit facta commissio vel delegatio.

[h] Iussio. nō enim facilè contra publicam vtilitatem cōcedēdum est rescriptum: vt ff. ne quid in loco publ. l. ij. §. si quis à principe et C. si contra ius vel vti. pu. l. fi. & de p̄. ci. imper. offe. l. nec dānosa. ideoque secunda iussio exigitur: vt hic & s̄. de mand. prin. §. deinde. quia melius deliberatur, quā si fit vna tantum: arg. s̄. vt cum de appella. cog. §. sed hoc præsenti. col. viij.

[i] Aut præcipientem. hic videtur negari non posse iurisdictionem finiri, quādo mortuus est delegās, vt hic fuit: vt ff. de iurisdi. om. iu. l. & quia. §. ideoque. nā si etiam in dignitate vel in officio pręcepit, non durat vltra tp̄s suę administratiōis: vt ff. de pœ. l. fi. Rñ. potest dici, quod hic ceperat delegatus: & hoc innuit cū dicit, factus fuerit iudex. Vel dic quod successor confirmauit: vt ar. ff. de iu. l. venditor. §. fin. & §. iudices. Vel hic nō fuit delegatio, sed iussio quædam. Itē quod subiicit, pro nō scripto esse. s. ꝙ iussit princeps. vel p̄cepit iudex, quo sententiā sui prędecessoris infirmat: vt ff. de re iud. l. Paulus respondit. & C. sen. rescin. non pos. l. j. Rñ. authoritate legis hoc fit. Vel verius nō rescidit: sed rescissum declarat: nā ipso iure nō valet qđ ī p̄iudiciū publicæ vtilitatis factū est: vt C. si cōtra ius vel vti. pu. l. fin.

[k] Prohibemus. No. nō valere contractū super libero hoīe licet filio debitoris: vt. C. de acti. & ob. l. ob æs. etiā pte volūtevī pignorāte, vt. ff. q̄ res pig. ob. pos. l. fi. & q̄ res pig. obli. l. q filios. nisi ī casu quo et vī dere ꝑmittit: vt. C. de pa

† Facit ad hūc §. c. vl. in gl. fin. in fin. extra, de fo. comp. vbi dicitur, quod si crimen est graue: remittitur criminosus puniēdus ad iudicem vbi deliquit. Conuenitur quis etiam inuitus vbi deliquit.

† Cōcor. cum hoc tex. c. qm̄ abbas. cū glo. j. post princ. extra, de off. dele.

† Cōcor. c. pastoralis. cū gl. j. post prin. extra, de fide instr.

† Deut. teri. [illegible] ius. j. [illegible] in c. ex [illegible] scripto [illegible] suis gl. [illegible] tra, de [illegible] reiur [illegible]

de patribus qui filios distraxerunt. l. secunda.

a Parentibus. in quorum potestate est ägẽtibus eis nomine. Azo. sed videtur in quadruplum: vt s̃. vt non fi. pign. §. j. sed ibi in alio casu dicit. Azo.

b Crediti. crediti nomen generale est: vt ff. si certum petatur. l. j.

c Multoties. imo si consensit multoties, debet sic teneri vt s̃. vt immod. ante nup. do. §. j. contra. Solu. hæc illã corrigit secundum Pla. & C. ad Vellei. l. antiquæ. & l. si mulier. Sed Ro. & alij dicunt hanc loqui, quando pro marito intercessit: quia quanto citius pro eo intercedit, tanto facilius ei succurritur: ne mutuo, &c. ff. de donationibus inter virum & vxorem, lege secunda.

† Haloã. §. desumpta est auth̃. si qua mulier. C. ad senatusc. Velleianum.

d Expensæ. vt de creditore ecclesiæ. s̃. de alie. & emphy. §. si vero. aut episcopo. & excipe similiter si ipsa circumuenit creditorem: vt C. de distr. pig. l. si inter. Item excipe alios casus, quos dixi. ff. ad Velleianum. l. j. in principio.

e De qualibet. i. pro qualibet.

f Suum. vt C. de procurato. l. ij. & l. maritus.

g Iudicij. forte etiam hoc iurat, quod fideiussorem dare non poterat: vt s̃. de litig. §. ad excludendum. coll. viij. & not. quod fauetur mulieri. vt hic, & C. de offi. diuer. iu. l. j. secus in mare. C. de custodia reorum. l. ij. & iij. Accursius.

Mulieres fauorabiles sunt.

h Aut asceteriis. vt j. de sanctissimis episcopis. §. si quando.

i Constantinus.

deliquerit: non solùm debito cadat, sed tantam aliam quantitatem adiiciat, dandam ei, qui retentus est ab eo, aut parentibus a eius, & post hoc etiam corporalibus pœnis ipsum subdi à loci iudice: quia personam liberam pro debito præsumpserit retinere, aut locare, aut pignorare.

Si vxor crediti instrumento consentiat proprio viro in damnum suum, vel suam substantiam, aut seipsam pro eo obligat: ipso iure non tenetur, nisi manifestè appareat pecuniã in ipsius vtilitatem fore conuersam. Bar.

† Et illud verò præuidimus pro subiectorum vtilitate corrigere: vt si qua mulier crediti b instrumento cõsentiat proprio viro, aut scribat & propriam substantiã aut seipsam obligatam faciat: iubemus, nullatenus huiusmodi valere, aut tenere: siue semel, siue multoties c huiusmodi aliquid pro eadem re fiat: siue priuatum, siue publicum sit debitum: sed ita esse, ac si neque scriptum esset: nisi manifestè probetur, quia pecuniæ in propriã ipsius mulieris vtilitatem expensæ d sunt.

Mulier in causis ciuilibus non debet in carcere includi: in criminalibus verò committenda est fideiussoriæ aut iuratoriæ cautioni, vel debet tradi mulieribus custodienda. Bart.

Necessarium verò credimus & illud competenti adiutorio emendare, vt nulla mulier de qualibet e re includatur, aut custodiatur: sed si quidem pro fiscalibus debitis aut priuatis pulsetur, secundum legem mulier, aut per virum suum f, aut per se, aut per quã voluerit personam legitimè respondeat, & transigat rem. Si verò vidua sit, aut non à principio viro cõiuncta: liceat similiter mulieri aut per se, aut per quos voluerit, propria iura proponere secundum legem. Eum verò, qui præter hæc præsumpserit agere, aliquid prædictorum iubemus, si quidem maiores iudices sint: viginti auri librarum: si verò minores sint: decem librarum auri pœnę subiacere: obedientes autẽ eis in prædictis causis, spoliatos cingulo, pœnis subiici, & in exilium destinari.

Si verò mulier post legitimam admonitionem noluerit instituere aliquem, qui pro ea respondeat, aut litigans addicta sit, nec includi, aut custodiri eam: sed legitima iura in competentibus ei rebus procedere.

Si verò † crimen sit, quòd infertur mulieri, in quo necessarium est ipsam custodiri: si quidem fideiussorem personæ præstare potest: ipsi credatur. Si verò iurauerit non posse se dare fideiussorem: iuratoriam cautionem faciat de obseruatione iudicij g. Si verò grauissimum inueniatur crimen, in quo accusatur: in monasterium, aut in asceterium mittatur: aut mulieribus tradatur, per quas potest publicè & liberè custodiri, donec causa eius manifestetur: tunc autem illa procedant in eam, quæ legibus definita sunt.

Nullam enim mulierem pro pecunia fiscali siue priuata causa, aut pro criminali quolibet modo, aut in carcerem mitti concedimus, aut à viris custodiri: vt non per huiusmodi occasiones inueniantur circa castitatem iniuriatæ. Monasteriam quidem, aut asceteriam per nullam actionem trahi concedimus de propriis monasteriis aut asceteriis h.

In crimine adulterij pœna legitima masculus puniendus est: mulier verò in monasterium mittatur. Bartolus.

Si quando verò adulterij crimen probetur: iubemus illas pœnas peccantibus inferri, quas Constantinus i diuæ memoriæ disposuit: & illis similibus subiicendis pœnis, qui medij ministri huiusmodi impio crimini facti k sunt. De substantia verò adulteri, si habeat vxorem, dotem & propter nuptias donationem ei saluari: aut partem à nostra lege l datam, si dotalia

C. de adult. l. quãuis. Accur.

k Facti. vt infra, de rapto. virgi. in principio.

l Lege. vt s̃. vt liceat

† Casus huius tex. ponitur in glo. super verbo, potest. in ca. vestras. extra, de don. inter vi. & vxorem.

instrumenta non subsecuta sunt, residuam verò eius substantiam, si quidem sunt ascendentes, aut descendentes vsque ad tertium gradum, accipiant hi secundum ordines & gradus. Si verò † non sunt huiusmodi:aliqui fisco applicari hęc iubemus.

Adulteram verò mulierem competentibus vulneribus subactam, in monasterium mitti [a]. & siquidem intra biennium recipere eam vir suus voluerit: potestatem ei damus hoc facere, & copulari, ei nullum periculum ex hoc metuens [b]: nullatenus propter ea quæ in medio tempore facta sunt, nuptias lædi. Si verò prædictum tempus transierit aut vir prius, quàm recipiat mulierem, moriatur: tondi eam, & monachicum habitum [c] accipere, & habitare in ipso monasterio, in omni propriæ vitæ tempore: & si quidem habeat descendentes, duas partes [d] accipere eos substantiæ, secundum legum ordinē diuisas: reliquam verò tertiam partem monasterio in quod mittitur, dari.

Si verò descendentes non fuerint, sed ascendentes inueniantur, non consentientes huiusmodi iniquitati: quatuor vncias [e] eos secundum leges diuisas accipere: octo verò vncias dari monasterio, in quo includitur huiusmodi mulier. Si verò neque descendentes, neque ascendentes habeat, aut ascendentes consenserint huiusmodi iniquitati: omnem eius substantiam accipere monasterium, illi conseruandam: vt per omnes casus viro pacta dotalibus illata instrumentis seruentur [f].

Matrimonio sine causa diuortio, aut consensu soluto, delinquentes in monasterium mittendi sunt: pœna legitima eis imminente, aut etiam eorum ministris: reconciliato autem matrimonio consensu vtriusque, priusquam in monasterium mittantur, pœna remittitur: sed altero recusante, ille solus pœna legitima punitur. Bar.

Quia verò aliqui nostram legem transcendere student, in qua euidenter causas numerauimus ex quibus solùm repudia possunt transmitti aut à viro, aut à muliere: iubemus præter illas causas nullo modo repudia fieri, aut per consensum nuptias solui, & concedere inuicem delictis [g].

Si verò præter [h] à nobis definitas causas præsumpserint aliqui soluere matrimonium: iubemus, siquidem descendentes habuerint, siue ex ipso, siue ex alio matrimonio: substantiam eorum illis dari secundum legum ordinem, & tam virum, quàm mulierem in monasteriū mitti in omnibus vitæ suæ temporibus, & de singulorū facultatibus quaternas vncias monasteriis, in quibus mittuntur, separari: viro nihilominus neque vsum habente datæ partis filiis: † quoniā pater rerum filiį in potestate positi non habet vsumfructum [i].

Si verò descendentes non habeant, sed ascendentes inueniantur: tertiam partem substantiæ accipere eos, si non iniquitati solutionis matrimonij consenserint: duas verò partes monasteriis, in quibus vnusquisque mittitur,

† Cōcor. hic tex. c. tuæ fraternitatis. in glo. ij. extra de procur. & capi. gaudemus. de cōuer. cōiu. quod c. est extractum ex hoc §. vt dicit gl. super verbo, claustris.

Monachum non facit habitus.

† Hac de viro nimirum nec vsum quidem fructū habet in ea parte quæ datur liberis.

Consen

ceat matri & auiæ. §. quia vero legem dudum. & C. de re. l. vlt.

[a] In monasteriū mitti. sed videtur alteri corpori ad puniendum nō dari: vt C. de pœn. l. ne quis. quæ est cōtra. Sol. hic speciale & illa corporibus, non causa religionis facta intelligitur.

[b] Metuens. hic corrigūtur omnia iura in quibus cauetur, vt maritus in adulterio deprehensam non detineat: vt ff. de minori l. auxilium. §. in delictis. neq; dicat aliquis, q̄ hic loquitur, qñ ignorabat maritus: nā eo casu etiam iure veteri poterat retinere eam, cū suam sententiā poterat obūbrare: vt ff. de adulteriis. l. maritus. Accursius.

[c] Habitum. non tamē est monacha, secundum Io. quod ex eo probat, quia pacta dotalia locū non habent, nisi ea mortua: vt j. eo. in fin. huius. §. si autē esset monacha, contrarium esset: quia pro mortua habetur: vt & C. de episcopis & clericis. l. fin. §. j.

[d] Duas partes. imo videtur, quod tantum legitimam habeant filij: vt j. de sanct. episco. §. si qua mulier. quæ est cōtra. Sol. hæc per illā corrigitur: vel hic, quando inuita ingreditur, plus habent filij: ibi quando volēs minus habēt. s. tertiam & ecclesia duas partes. & eodem modo opponitur j. §. proxi. & eodē modo soluitur.

[e] Vncias. sed cū filij loco monasterij habētur: vt j. de sanct. epis. §. sed hoc præsenti. quare nō est prima causa filiorum: vt s. de hęred. ab intest. §. j. Rñd. hic loquitur, quando inuita intrauit. si autē volēs monasterium præferē ascendētibus. vt ibi. Vel dic, q̄ tēpore huius legis non p̄sumebat ecclesia p̄filio: vnde potior erat causa parētum: vt hic: sed hodie sic per l. contrariā. vnde secundum hoc, hæc corrigitur, & parentes nihil habebūt. Vel verius hic nō se monachauit, sed tantū totondit.

[f] Seruētur. patet ergo, q̄ prius non fuit facta monacha licet fuerit tonsa. sed nonne probato adulterio maritus etiam sine pacto dotē lucratur: vt C. de rep. l. consensu. & s. vt liceat ma. & auiæ. §. quia vero plurimas? Respon. illud corrigi secundum quosdā. Vel dic, q̄ cum est ciuiliter conficta, maritus dotem lucratur. sed cū accusata & dānata criminaliter, substantia diuidit: vt hic. Vel hoc cū extraneus accusat, illud cum maritus.

[g] Delictis. id est, delictum.

[h] Pręter. hæc verba cancellata sunt in quibusdā libris: & dicunt eam esse notam. sed contra eos est argumen. supra, vt liceat matri & auiæ. §. quia vero quædam. colla. viij.

[i] Vsumfructum. & sic est iste vnus de casibus specialibus, quibus vsusfru. patri non quæritur: vt dixi. supra vt liceat mat. & auiæ. §. primo. in fine.

separari. Si verò neque descendentes, neq; ascendentes inueniãtur, & ascẽdentes consenserint [a] facto, iubemus omnem substantiam monasteriis, in quibus missi sunt, dari: vt non propter hunc contemptum, & Dei iudiciũ contemnatur, & nostra lex transgrediatur. Sed & ministros talis solutionis nuptiarum, aut qui huiusmodi incerta instrumenta composuerint, corporalibus pœnis subiici iubemus, & in exilium destinari. Si vero ij qui matrimonium soluere præsumpserunt, voluerint iterũ sibi coniungi, priusquã mittãtur in monasterium: licentiam eis damus hoc facere: & prædictas pœnas concedimus [b] eis, & proprias habere substantias, & ita adinuicem viuere, tãquam si nihil delictum fuisset. Vno verò volente matrimonium reuocare, si non consentiat alia persona: contra eum, qui noluerit, teneant pœnæ. Hæc verò omnia seruari iubemus, tam in regia hac ciuitate, quàm in prouinciis: tam à comite priuatarũ, quàm à palatinorum schola, & prouinciarũ iudicibus, & officiis eorum: sciẽtibus quòd si neglexerint huiusmodi alicuius delicti, & non omnia hæc custodierint, & exiliũ & proscriptionem bonorum sustinebunt. Hæc verò iubemus seruare locorum sanctissimos episcopos: vt prouidentia eorũ traditæ personæ in monasteriis mittantur: & de rebus earum, quod à nobis definitum est, monasteriis vendicetur.

Accusatus de adulterio, & absolutus: si postea cum eadem muliere turpiter conuersari inueniatur, vel inter eos matrimonium esse secutum, matrimonium non valet, pœna ei mulieri imminente, nulla alia probatione exquisita. Barto.

Si quis verò accusatus de adulterio, per proditionem iudicum, aut alio quolibet modo à legibus pœnas effugerit, & post hoc inueniatur cum muliere, de qua accusatus est, turpiter cõuersatus [c], aut in matrimonium accipere eam, & hoc fiat viuẽte marito, aut post eius mortem: neq; matrimonium valere iubemus, sed eum, qui hoc delinquere præsumpserit, & si prius profugerit, attamẽ licentiã damus omni iudici & comprehẽdere eum, & post tormenta vltimis suppliciis subiicere: nulla alia excusatione aut probatione faciẽda: & mulierem castigatã, & detrusam monasterio immitti iubemus: & ibi manere in omne tempus propriæ vitæ: vtriusque verò substantiam secundum prædictum ordinem diuidi periculo (sicut prædiximus) tam comitis priuatarum, quàm iudicis loci.

Pœnæ corporales & pecuniariæ minuuntur certo modo, præterquam in crimine læsæ maiestatis. Barto.

Quia verò nos oportet humani generis infirmitatẽ protegere: corporales pœnas secundũ aliquas partes imminuentes, interdicimus alterutras manus aut pedes abscindi, aut huiusmodi quędã inferri supplicia, per quæ articuli dissoluũtur [d]: quia membrorũ dissolutio grauior est vtriusque manus abscisione. Propter quod iubemus, si quidẽ tale aliquid delinquatur, vnde leges mortẽ delinquẽtibus inferunt: secundũ legũ virtutẽ sustinere eũ pœnas. si verò tale fuerit crimẽ, qđ morte dignum nõ sit, aut castigetur, aut in exiliũ transmittatur [e]. Si verò criminis qualitas mẽbri abscisionẽ exigat [f] fieri: vnã solã manuũ abscindi. Pro furto aũt [g] nolumus omnino quodlibet mẽbrũ abscindi, aut mori: sed aliter eũ castigari. Fures aũt vocamus qui occultè, & sine armis huiusmodi delĩquũt eos verò, qui violẽter aggrediuntur, [1] aut cũ armis, aut sine armis, in domibus, aut itineribus, aut in mari pœnis eos legalibus subdi iubemus. Vt autẽ [i] non solùm corporales pœnæ, sed etiã pecuniariæ mediocres fiãt: sancimus eos, qui in criminibus accusantur, in quibus leges mortem aut proscriptionẽ [h] definiunt: si cõuincãtur, aut cõdẽnentur: eorũ substãtias non fieri lucrũ iudicibus, aut eorũ officiis, sed neque secundum veteres leges fisco eas applicari: sed siquidẽ habeant descendentes & ascendẽtes vsque ad tertium gradum, eos habere. Si verò mulieres [i] habeant, qui condemnati sunt: omnibus modis iubemus istas & dotem, & antenuptialem donationem accipere. Si verò sine dote talibus personis coniunctæ fuerint: à legibus

[a] Consenserint. idem in collateralibus cõsentiẽtibus: vt. C. de incest. & inuti. nup. l. si quis incestas. §. testandi. Accur.

[b] Concedimus. id est remittimus. Accur.

[c] Tupiter cõuersatur. C. de adulte. l. si quis. & s. vt lice. matri & auiæ. §. is quoque. Accur.

[d] Articuli dissoluuntur. vt quia tandiu trahebat ei brachium, donec auellebat ab armo. similis prouidentia habetur. C. de pœ. l. si quis in metallum.

[e] Transmittatur. repete secundũ virtutem &c.

[f] Abscisionem. exigat. quod sit quãque: vt s. de mã. pri. §. coges. colla. iij. & C. de fug. l. ij. Sed quã? Respõ. in qua minus potest. ar. C. de pœ. l. penul. Alij contra.

[g] Pro furto aũt. suspendũtur enim: vt ff. de pœ. l. capitaliũ. §. famosos [1].

[h] Proscriptionẽ. alias, deportationem.

[i] Mulieres. s. vxores.

Filios.

[1] vt scilicet terreãtur tali aspectu: vt dicit ibi textus, & in c. clericus. extra, de coha. cle. & mulie.

[1] Ex hoc §. sumpta est authẽt. quę est super l. fi. C. de bo. dã. de qua authen. facit mentionẽ ca. ex literis. in glo. super verbo, maleficiũ extra, de pigno. vbi dicitur, quod ppter maleficiũ viri mulier nõ punitur vt hic in ver. si vero.

[a] Filios. quod dic vt s. vt liceat matri & auiæ. §. quia verò legẽ dudum. colla. viij.

[b] Tunc fisco. s. de incest. nupt. §. j. contra. Solu. quidã dicunt istam corrigere. Alij dicunt ibi speciale, vt esset in crimine læsæ maiestatis: vt j. eo. in fi. Alij dicunt nõ esse contrariã. ibi enim confiscatio fit bonorum eo viuente & in ciuitate permanente, qui deliquit. vnde cum ciuis remaneat, pœnã sentit amissiõis bonorũ, vbi verò de capitali crimine damnatur: qa ei nulla est pœna cõfiscatio bonorũ, vt pote cũ bonis à modo non vteret, meritò cessat confiscatio. nõ enim res deliquit, sed persona: vnde personã tantũ puniri debet: per cõfiscationẽ verò nõ puniretur: vt s. de man. princ. §. oportet.

[c] Leges. quę sunt C. ad leg. Iul. maie. l. fi. §. pe. & l. quisquis. Accur.

[d] VT DIFferentes iud. &c.

Prima pars expeditur. j. eo. vsque ad §. si verò contigerit. secunda & vt quando &c. expeditur postea vsque in finem.

[a] EX quo prouinciæ. hæc eadem dicũtur, supra de man. princ. §. si tibi quoque tertium. colla. viij.

[f] Si verò contigerit quendam. nunquid tam in actore, quàm in reo hic loquitur? Respon. vt dixi. s. de execu. & his, qui con. & re. §. fina.

[g] Iudicem. i. præsidem.

[h] Conuentum. quid dicemus, si lex illa non corrigitur, quę est. ff. de arbitr. l. sed si in seruum. §. si quis iudex. nunquid totus mundus errat. nam omnes videmus partes cogi, vt in se compromittant. nam & arbitrium in se supplices libenter suscipiunt, dico autem non suscipiunt, vt sint arbitri, sed arbitrantes. & plus dico nõ arbitrium esse, non sententiã. sed transact. sicut et venditio quę ita fit quanti Titius arbitratus fuerit: vt C. de contrahen. emp. l. vlti. & institutio. de emptio. & vẽd. §. pretium autem. quod ex eo potest apparere, quod nõ totum id, quod debetur, faciunt præstari: & interdum reum aduersus quẽ nihil probatum est aliquid præstari iubeant

definitam partem de tota substantia condemnati eas accipere, siue filios [a] habeant, siue non. Si verò neminem prędictorum habeat, qui deliquit: tunc fisco [b] sociari eius substantiam. In maiestatis verò crimine condemnatis, veteres leges [c] seruari iubemus.

TITVLVS X.

VT DIFFERENTES iudices [d] audire interpellantium allegationes, cogãtur ab episcopis hoc agere: & vt quando in suspicionem habuerint iudicem, pariter audiat causam ciuitatis episcopus: & de cautela quam omnino oportet episcopum agere.

Episcopi debẽt iudices ad iustitiã faciendam cõpellere, aut per se, aut per literas ad principem directas: & iudice existente suspecto adiungi sibi debet episcopus: litigator autem principem adiens prius quam adeat iudicem, vel episcopum, est puniendus. Bart.

Imperatoris Iustiniani A. edictum.

EX quo nos Deus Romanorum præposuit imperio, omne habemus studium vniuersa agere ad vtilitatem subiectorum commissæ nobis à Deo reipublicæ, & illa facere, quæ omni difficultate & læsione atque contritione priuent: ne occasione litium & aliorum quorundam discedere cogantur à propria patria, & in peregrinis affligi. Propterea igitur, & in præsenti prospeximus præsens edictum ad omnes dirigere subiectos, & palàm facere omnium ciuitatum & vicorum habitatoribus: quatenus si quis habuerit contentionem aduersus alium, siue de pecuniaria causa, siue de sublatione rerum mobilium & immobilium, seseque mouentium, siue de criminalibus: prius interpellet clarissimum prouinciæ [e] iudicem: vt & ipse secundum nostras leges examinet ea, quæ proponuntur, & vnicuique iustitiam seruet. Si verò dum aliquis adierit iudicem prouinciæ, non meruerit iustitiam: tunc iubemus eum adire suum sanctissimum episcopum: & ipsum mittere ad clarissimum prouinciæ iudicem, aut per se venire ad eum, & præparare eum, vt omnibus modis audiat interpellantem, & liberet eum cum omni iustitia secundum nostras leges, vt non cogatur peregrè de sua patria proficisci. Si verò etiam sanctissimo Archiepiscopo compellentem iudicem cum iustitia determinare interpellantium causas, iudex differat discernere negotium, & non seruet litigantibus iustitiam: iubemus sanctissimum ciuitatis illius episcopum dare ad nos literas ei, qui non meruerit, quod iustum est: insinuantes, quia coactus ab eo iudex distulit audire interpellantem, & iudicare inter eum, & qui ab eo conuentus est, vt hoc cognoscentes nos supplicia inferamus iudici prouinciæ, qui interpellatus ab eo, qui iniustitiam passus est, coactus à sanctissimo archiepiscopo, non iudicauerit, quæ in dubitationem venerunt.

Arbiter & arbitrator differunt.

Si verò contigerit quendam [f] nostorum subiectorum in dubitationem habere iudicem [g]: iubemus sanctissimum Archiepiscopum audire cum clarissimo iudice, vt ambo per amicabilem conuentum [h] dissoluant, quæ dubia sunt: vt aut per annotationem scriptis factam, aut cognitionali-

ter [a] iudicetur inter litigantes: & forma detur iustitiæ legibusque conueniens: vt non cogantur nostri subiecti propter huiusmodi causas recedere à propria patria. Si quis verò existimans habere se aduersus aliquem quanlibet actionem, neque clarissimum prouinciæ iudicem interpellet, neque sanctissimum ciuitatis episcopum adeat, & ita veniat huc absque literis Deo amabilis episcopi ciuitatis: sciat, quoniam & ipse tales substinebit pœnas, quales futurus esset sustinere iudex, si interpellatus ab eo non studuisset [b] ei seruare iustitiam.

Hæc autem omnia sancire perspeximus propter vtilitatem eorum, qui habitant per ciuitates & vicos: ne priuati propriis prouinciis, & ipsi in peregrinis [c] affligantur, & res eorum lædantur.

Propterea enim iudices gratis facimus, & iusiurandum eos iubemus subire, vt vnicuique [d] interpellanti iustitiam seruent secundum nostras leges. Si tamen † contigerit quendam nostrorum subiectorum ab ipso clarissimo prouinciæ iudice lædi: iubemus eum adire sanctissimum illius ciuitatis episcopum: & ipsum iudicare [e] inter clarissimum illius prouinciæ iudicem, & eum, qui [f] putatur lædi ab eo. Et siquidem contigerit iudicem legitimè, & iustè iudicari à sanctissimo episcopo: satisfacere eum omnibus modis ei qui, interpellauit aduersus eum.

Si verò refutauerit iudex hoc agere, & peruenerit ad nos ipsa lis: si quidem inuenerimus, quia iustè & secundum leges aditus à sanctissimo episcopo, ea quæ condemnatus est, non fecit: nouissimis eum suppliciis subdi præcipimus: quoniam qui debet vindicare oppressum, ipsum opprimere [g] reperitur. Sed etiam subiectum ei officium iubemus cum omni studio administrantes clarissimis iudicibus interpellantes absoluere, nihil accipientes præter illa, quæ nostris constituta sunt legibus.

Episcopus de iniustitia iudicis & læsione subditorum iudicare debet: & læso damnum facere emendari: pœna contra facientibus imminente. Item in ciuitatibus, in quibus sunt iudices, subditi adire debent defensorem qui inter eos iudicare debet. Bar.

Si verò hæc non custodiant [h]: subdi iubemus suppliciis. Si tamen inuenerimus quendam sanctissimorum episcoporũ pro gratia cuiuspiam prodere iustitiam: regularem ei castigationem inferri iubemus: vt studeāt cum timore Dei iustè iudicare: ne nos [i] imperantes [k] iustitiam, cogamus homines relinquere proprias ciuitates atque prouincias, & in loca quælibet alia iniqua concurrere. In ciuitatibus autem, in quibus non sunt iudices [l], iubemus eos, qui habēt causas, adire defensorem, & ipsum discernere inter eos. Si verò litem habentes voluerint defensorem vnà cum sanctissimo episcopo iudicare, & hoc agi præcipimus: neque autem monachum, neque clericum, neque episcopum iubemus venire huc absque literis sanctissimi sui patriarchæ [m]. Si verò hoc fecerint: sciant, quia semetipsos schemate faciũt indignos.

Si quis autem magisterianus, aut præfectianus [n], aut cuiuscunq; fortunæ existēs acceperit amplius sportularum, quàm definitum est sacris nostris cōstitutionibus [o]: iubemus omnibus modis iudicem prouinciæ periculo proprio secundum nostram

beant. Item nihil postea cognoscet de caussis: sed dicet ne quid actor petat amplius de eo, quod primitus petierat. quod secus obseruaretur, si esset arbitriũ: in quo ad instar iudicij sententia daretur. Ioã. Item quid si est iudex vnius, alterius non? Respond. videtur quod valeat cõpromissum. Vel dic secundum Bal. interesse vtrum sit iudex rei, & tunc non valeat: an actoris, & tunc valeat: quia forum ex persona rei metimur: vt C. de iuris. omnium iudicum. l. iuris ordinem. Accursius.

Forum ex rei persona metimur.

[a] Cognitionaliter. id est, secundũ ordinem iuris. Ac.

[b] Si nõ studuisset. s. de mandatis principũ. §. & non permittere.

[c] In peregrinis. pauperes facti propter non seruatam eis iustitiam, vel ad nos venientes propter eandem causam. Accur.

[d] Vnicuiq;. vt s. de defensoribus ciuitatum. §. iusiurandum. & s. iusiu. qd' præ. & de iudic. §. antepenult.

[e] Iudicare. id est, condemnare. Accursius.

[f] Eum qui. Sed quomõ hoc? duabus rationib⁹ hoc stare non potest. Prima qa expresse inhibetur: vt s. vt iudic. sine quoquo suffra. §. illud. quæ est contra. Secunda quia de maioribus est: vnde durãte officio conueniri non potest: vt ff. quib. ex cau. ma l. sed & si per prætorem §. ij. quæ est cõtra. Sol dicas. quòd hic de minoribus iudicibus dicitur: vt ff. de iureiuran. l. nec magistratibus. quod nihil est. dic ergo quòd

† Facit ad hũc §. ca. cũ tempore. cum glos. j. extra, de arbi. vbi dicitur qd' iste. §. est in arg. qđ ordinari⁹ potest esse arbiter. de hoc etiam vide in ca. literas. in gl. j circa mediũ extra, de p̃sump. vbi dicitur, quod iudex nõ põt cõpellere partes, vt in ipsum cõpromittãt sed si partes volunt in eũ compromitte re, hoc bene possunt. Magistratus durante officio conueniri non potest.

hic loquitur in furtis & similibus, in quibus etiã durante officio põt conueniri: vt præ. §. illud. in princi. Item & vbi opprimit subiectos: quod & ibi permittitur: vt C. ad legem Iuliam repetundarum. l. iubemus. & hoc probatur in fin. huius. §. quoniam qui debet vindicare oppressum, &c.

[g] Ipsum opprimere. ex hoc sumit Ioã. quod non habet locum, nisi vbi ratione officij subiectos offendit.

[h] Si vero hæc nõ custodiant. iudices.

[i] Ne nos. alias nobis.

[k] Imperãtes. vel imperantibus.

[l] Iudices. maximi.

[m] Patriarchæ. vt C. de episco. & cle. l. si qua per calumniam. in fi.

[n] Si quis autem magisterianus, aut præfectianus. nomina sunt officialium.

[o] Constitutionibus. sic s. vt litig. iurent. §. iis quoque.

DE

DE VSVRIS nauticis.

[a] Nuncium. Lex. vt ff. de nauti. fœ. l. j.

[b] Immutabiliter. Facit no. pro cõsuetudine maris seruãda: qa tũc tenet: cũ nostris nõ repugnat legibus. & sic intelligit. ff. ad le. Rho. de iac. l. dominæ Antoninæ & dicit ĩ. de statu. & consti. §. pe.

Maritima cõsuetudo nostris non repugnãs legibus seruatur.

† Facit ad hunc tex. c. cum sit generale cum gl. ij. extra de foro compe. vbi dicitur qđ iudex qui negligit facere iustitiam, litẽ suam facit.

legem hoc vindicare, & vindictam inferre præsumentibus. Si verò nõ vindicauerit hoc ipse iudex: licentiam damus sanctissimo vniuscuiusq; ciuitatis episcopo nũciare nobis†, quæ de eis agũtur, & qualem habet militiam aut dignitatem, qui hoc præsumpserit: vt & iudici periculum inferamus prætermittenti & despicienti nostrã iussionem, & ipsum quoque iubeamus puniri talia præsumentem.

DE TITVLVS XI, DE VSVRIS nauticis.

Leges antiquæ, & consuetudines in vsuris nauticis obseruari debent perpetuò, & inuiolabiliter. Bar.

Imp. Iustinianus A. Petro gloriosiss. præfecto sacrorum prætoriorum.

NVncium audiuimus à tua celsitudine, cui occasionem nos ipsi præbuimus. Duos enim istos, Petrum & Eulogiũ supplicasse nostræ sacræ potestati, & per se explanasse dicentes, quòd consueuerunt naucleris, seu negotiatoribus mutuare, & maximè in mari negotia facientibus, & hanc vitę habere occasionem. Ipsa verò marina credita vocare nostra cõsueuit lex [a] traiectitia, & metuere eos, vtpote dubitationibus hinc eis exortis: oportere propterea fieri manifestum, quę valeat super his consuetudo, vt & sacra nostra in hæc procederet iussio, quæ consuetudinem ad certissimam duceret formam. Itaque nos delegantes tibi dubitationis naturam cognoscere, & hanc ad nos deducere, quatenus manifesta nobis facta, quod videretur, lege cõprehenderetur perpetua: tuamq; gloriã, vt à nobis iussa perageret, conuocasse naucleros, quibus hæc mutua curæ sunt, & interrogasse, quæ aliquando antiqua consuetudo fuit: illos autẽ & iusiurandum adiicientes testimonio, perhibuisse modos esse varios talium mutuorum. & siquidem placuerit creditoribus, in singulis solidis pecuniarũ, quas dederint vnum tritici modiũ aut hordei imponere, q mercedem publicis præberent pro tolonearis: sed quantũ ad ipsos sine toloneo nauigare naues, & hunc habere fructum, & harum, quas crediderint pecuniarum, & insuper etiam pro decẽ aureis vnũ percipere solidũ pro vsuris: in ipsos autem creditores respicere ex euentibus periculum. Si verò non erũpant hanc viã creditores: octauam partem percipere pro singulis solidis nomine vsurarũ, nõ in tempus aliquod certum numerandum, sed donec naues reuertantur saluæ. Secundũ hoc aũt schema contingit forsan & in annũ extendi tempus: si tantum foris moretur nauis vt annum aut terminos suos sumat, aut etiam transcẽdat citius aut ea remeante tempus in vnum solũ, aut duos trahi mẽses: & ex tribus siliquis vtilitatem habere: vel si ita breue sit tempus, vel si apud alterum extra debitorẽ maneat debitum: hoc idem valere, aliam rursus negotiatoribus profectionem assumentibus: & per vnumquodq; onus definiri schema secundum quod competit mutuũ, aut manere, aut permutare secundũ pactũ, quod ob hoc cõuenerit partibus. Si tamẽ post reuersionẽ nauis saluæ, nequaquã nauigare propter tempus valentes reuertantur: triginta solùm dierũ inducias dari à creditoribus debitoribus, & nihil pro debitis vsurarum causa exigere, donec vendi cõtingat onus: parcentes apud aliũ esse debitũ nõ reddendum, duas partes centesimæ dominis pecuniarum dare vsuras, & mutuare, & mox mutuũ in terrenũ trãsponere modũ: nequaquã maritimis periculis creditoribus molestandis, & hęc omnes dixisse, cũ iureiurãdo perhibentes testimonium: quæ ad nos nunciasti, vt nos sanciremus, quod nobis videretur: & super his dicebas hæc nostræ nunciare potestati. Nos igitur & ipsa legẽtes gesta, & causam edocti, sancimus secundum quod testatum est coram tua celsitudine: ita nunc & deinceps in omne tempus tenere: eò quòd neq; iã positis repugnet legibus, vt oporteat nunc & decęterò secundum quandam propriam legem in naucleris aut negotiatoribus super talium causarum hæc seruari litibus: & secundum dictum modum, prædictarũ pactionum ita fieri etiam euentus, & alia omnia quæcũq; in prioribus testata sunt apud sedem tuam vt secundum propriam legem teneant in naucleris, aut negotiatoribus. Quod enim longis ita seruatum est temporibus, & tenuit immutabiliter [b], sicut testimonia apud tuam gloriam definierunt: quomodo non est iustum, & in aliis omnibus valere, quæ postea erunt, & esse hanc eis rerum transactionem ex propria lege valẽtem, & altera quadam dispositione non egentem:

De inter dictis collegiis hæreticorum.

a Plurimum. Anathematizantur. No. q hæretici excõmunicãdi sunt: vt hic, & C. de sum. trin. l. ij. §. quia verò. & §. primo & secundo.

b Constitutionibus. vt C. de hære. l. cuncti. & l. quicũque. §. vniuersi. & §. nullum prætere rea. & C. de epis. & cler. l. conuenticulum.

sed in naucleriis seu negotiatoriis occasionibus in omne tempus valentem, vt puta generalem existentẽ legislationem, & naucleris seu negotiatoribus, & eorũ contractibus expositam? Quæ debet etiã pars fieri iam à nobis positarũ legum, & iudicantes ad hanc respiciẽtes proferre sententiam. Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo iugiter seruare festinet.

TITVLVS XII.

DE INTERDICTIS COLLEGIIS † HÆRETICORUM.

† Alias, collectis.

Hæretici adulteras collectas, & adultera baptismata facere prohibentur. Bart.

Imperator Flauius Iustinianus felix, inclytus, victor ac triumphator semper Augustus, Epiphanio Constantinopol.

Plurimum esse & maximũ bonum omnibus credimus veræ & immaculatæ Christianorum fidei rectam confessionem: vt per omnia hæc roboretur, & omnis orbis terrarum sanctissimi sacerdotes ad concordiam copulentur, & cõsonè immaculatam Christianorum confessionem prædicent, & omnem occasionem, quæ ab hæreticis inuenitur, auferant: quod ostẽditur ex diuersis conscriptis à nobis libris & editis. Sed quoniam hæretici neque Dei cogitant timorem, neque interminatas talibus pœnas ex legum seueritate considerantes, diaboli opus implent, & quosdam simplicium seducentes sanctę fidei catholicę & Apostolicæ ecclesiæ, adulteras collectas, & adultera baptismata latenter faciunt: pietatis existimauimus per pręsens nostrum edictum monere eos, qui tales sunt, quatenus & ipsi recedant ab hæretica vesania, & nec aliorum animas per simplicitatem perdant, sed magis concurrant ad sanctam Dei ecclesiam, in qua recta prædicantur dogmata, & omnes hęreses cum principibus suis anathematizantur [a]. Nosse enim volumus omnes, quia si decæterò aliqui inueniantur, aut contrarias collectas facientes, aut apud semetipsos collectionem: nequaquam omnino eos ferimus: sed domos quidem vbi aliquid delinquitur, sanctæ assignamus ecclesiæ: his autem, qui colligunt, aut apud se colliguntur, ex constitutionibus [b] pœnas inferri omnibus modis iubemus.

De raptis mulieribus, quæ raptoribus nubunt.

c Legis. Cõpetere. vt C. de le. et cõ. l. fi.

d Dubiũ. vt C. de leg. & const. l. j. & ff. de vulga. substit. l. ex facto.

e Legem. vt C. de rapt. virg. l. j.

f Excepto raptore. vt in Lombarda, de rapto. virgi. l. vlti.

Siue.

† Cõcor. cum hoc prin. cap. inter alia. de senten. excõmu. ante med. ibi vt igitur vnde ius prodit &c.

TITVLVS XIII.

DE RAPTIS MVLIERIBVS, QVÆ RAPTORIBUS NUBUNT.

Mulier rapta substantiam raptoris lucratur, nisi nupserit raptori: quo casu ad suos parentes deuoluitur, si tali matrimonio non consenserint: alias ad fiscum debet peruenire, his obtinentibus in casibus futuris, ac etiam preteritis. Bart.

Imperator Iusti. A. Areobindo gloriosiss. prætoriorum præfecto, ex præfecto almæ vrbis, & ex magistro militum.

Legis interpretationem culmini tantùm principali competere [c], nemini venit in dubium [d]: † cùm promulgãdæ quoque legis authoritatem, fortunæ sibi vendicat eminentia. Meminimus itaq; pro raptu mulierũ, siue iam desponsatæ fuerint vel maritis coniunctæ, siue non, vel etiam si viduæ sint, legẽ antè posuisse, & capitis subiecisse supplicio non tantũ raptores, verùm etiam comites eorum, necnon alios, qui eis auxilium tẽpore inuasionis contulisse noscuntur: et nõ tantũ parentibus mulierum, verum etiam cõsanguineis & tutoribus & curatoribus huiusmodi dedisse per eandẽ legem vindictã, & præscriptis pœnis locum dedisse, si iam nuptę vel desponsatæ mulieres rapiãtur: cũ non solũ raptus mulieris, verũ etiam adulteriũ per huiusmodi temeritatem committitur. & super alias pœnas, rationis etiã, necnon aliorum qui cum eo fuerint, patrimoniũ raptæ mulieri vendicari per eandẽ legem [e] præcipimus: vt dotis etiã marito dãdæ legitimo copia per raptoris ei ministrareť substantiam. Illo quoque specialiter adiecto, vt nulla sit mulieri vel virgini raptæ licentia raptoris eligere matronium: sed cui parentes voluerint (excepto raptore [f]) legitimo matrimonio copulari: nullo modo, nullo tempore licentia mulieri raptæ permissa raptoris se cõiungere matrimonio: sed parentes etiam, si tali cõsenserint

a Siue volentem. in eo quod voluit, quomodo punietur postea adulterium? Resp. ꝙ patri iniuria facta videtur: vt. ff. de iniur. l. j §. vsque.
b Raptoris et in hoc male dicebant debere habere substantiam raptoris. Azo.
c Prohibuimus. s. & adhuc hoc prohibemus. Io.
d Vel. pro saltem.
e Censuimus. not. interpretari veterẽ legem per nouam.
f Vendicare. sunt & alij casus quos diximus institu. de leg. l. legari.
g Raptoris. scilicet bona.
h Transferri. no. dominiũ transferri sine possessione: vt dixi. C. de pact. l. traditionibus. Ac.
i Mulierem. habentem.
k Competit. no. pœnas imponi delictis: vt hic, & s. vt nulli iu. §. quoniã. & pręmia merentibus: vt hic, & C. de sta. l. vt virtutum.
l n præteritis. No. ꝙ lex ad præterita trahitur facta. sic. C. de leg. & const. l. leges.

Lex noua veterẽ interpretatur.

† Secundũ ista iura mulier rapta non poterat cõtrahere cũ raptore: secus est tamen de iure canonico: vt in c. fin. extra, de rapto.

m Q Væcunque iugo. i. boum Ac.
n In vnoquoq;. secũdũ cõsuetudinẽ eẽm sunt mẽsurę: vt ff. de cõtr. em. l. Imperatores. Acc.
o Et octobrem. innuit ꝙ in octobri: & in septẽbri aptabãtur ad pręstationem tributorum. Ac.

matrimonio, deportari præcipimus. Sed mirati sumus, quod conati sunt aliqui dicere, raptam mulierem, siue volentem [a], siue nolentem, & si raptoris sit amplexa matrimonium contra nostræ constitutionis tenorem: debere tamen eam raptoris [b] habere substãtiam, vel quasi legis præmiũ, vel ex testamento forte, si hoc etiam factum esse contigerit. Qui enim talia dicere præsumpserũt, ij prædictæ legis seriem intelligere non potuerunt. Quia enim tale stare matrimonium, & si rapta voluerit, prohibuimus [c]: & ob hoc parentes raptę mulieris deportationis subiecimus pœnæ, si huiusmodi consenserint matrimonio: quomodo raptas mulieres, raptorum eligentes connubium, præmiis honorassemus raptæ datis mulieri? Superfluam igitur eorum dubitationẽ vel [d] in posterum resecantes, priorem legem per præsentem interpretari censuimus [e]. Sancimus † itaque, si rapta mulier, cuiuscunq; sit conditionis, vel ætatis, raptoris nuptias eligendas esse censuerit, parẽtibus præsertim nõ consentientibus: nec ex beneficio legis, nec ex testamento raptoris hæreditatem suscipere, vel quocunque modo substantiam vẽdicare [f], sed præmium, quod per legem nostrã raptæ mulieri datum est, vt raptoris [g], & eorũ, qui ei auxilium tempore inuasionis præbuerint, bona vendicet: hoc ad parentes, si ambo, vel vnus supersit, qui nuptiis specialiter non probantur cõsensisse, ex tempore raptus ipso iure transferri [h]: & patrimonium raptoris non raptã iam habere mulierem [i], quæ coniugio se raptoris inquinare non piguit, sed in personas trãsferri, quas superius nominauimus ei nõ cõsentiẽtes cõiugio. Nam nefarios † hmõi coitus pœnis corrigi, non præmiis cõpetit [k] honorari. Quòd si parẽtes iam decesserũt, vel hmõi sceleri consenserunt: substantia raptoris necnon & aliorum, qui facinoris fuerint participes, fisci iuribus vẽdicetur. Quam interpretationem nõ in futuris tantummodo casibus, verũ in præteritis [l] etiam valere sancimus: tãq; si nostra lex ab initio cum interpretatione tali promulgata fuisset à nobis, pater charissime atq; amãtissime. Quæ igitur per hanc legem nostra statuit æternitas, tua celsitudo effectui mancipari, obseruariq; præcipiat.

† Cõcor. l. qui contra. C. de incest. nu. & in ca. in gl. j. in fin. extra de do. inter virum & vxorem.

Si verò

TITVLVS XIIII.

DE COLLATORIBVS ET ALIIS CAPITVLIS.

Dispositiones & denunciationes collationum per singulas prouincias, & ciuitates collatoribus fieri debent temporibus hac constitutione positis: exemplarijs petentibus soluentibus datis, & de suscepto securitate præstita: iudicibus, ac etiam executoribus contra facientibus pœna imminente. Item illi cui superindicta possessio est, si senserit se grauatum, permittitur licentia appellandi. Bartolus.

Imperator Iustinianus A. Petro gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto.

Q Væcunque ad vtilitatem nostrorum collatorum pertinẽt per Iulium, & per Augustum † mensem vniuscuiusque indictionis: particulares dispositiones collationum futuræ indictionis in foro vniuscuiusq; diœcesis gloriosissimorum nostrorũ præfectorũ sub cõfectione monumentorum manifestari: declarãtes quantũ vnicuiq; prouinciæ, siue ciuitati pro vnoquoq; iugo [m], aut villis, aut centuriis †, aut alio quolibet tã in specie, quã in auro, fiscaliũ causa imminet: indicãtes quoq; specierũ æstimationẽ secundũ mensurã in vnoquoq; [n] loco tenentẽ, & quicquid ex his ĩ arcã inferri, aut in vnaquaq; dari, aut expendi oportet. Sic igiť compositas tales dispositiones prouinciarũ iudicibus mox destinari in principiis vniuscuiusq; indictionis, & per eos proponi in ciuitatibus sub eis constitutis intra Septembrem & Octobrem [o] menses: & volumus exemplaria eorum ex foro gloriosissimorũ præfectorum sine dilatione dari: vt collatores cognoscant, quemadmodum debent collationes inferre.

Si verò ante insinuatio- nẽ, in alios titulos præter eos, q cõtinẽtur particulari dispositione anni collatores fiscalia exoluant, aut in ꝓuincia expẽdant: iubem⁹ eis in eiusdẽ indictionis collatiões hoc reputari: vt nullum ipsi patiantur damnum. Si verò secundum [a] à nobis definitum tempus non dirigantur huiusmodi particulares dispositiones [b]: qui quidem per tempus gubernant nostrũ prætorium, triginta librarũ auri pœnam persoluant †: vniuscuiusque verò prouinciæ cõtractę quinque & viginti librarum auri pœnam exigantur. Si autem iudex missas easdem particulares dispositiões in prouinciis nõ ꝓposuerit: decẽ librarũ auri pœna damnabitur, & spoliationem cinguli sustinebit: eius quoque officium quinq; libras auri exigetur. Iubemus verò specierum quidem illationem mox ex principiis vniuscuiusque indictionis incipere: argenti verò illationis titulum secundum definita tempora. Pro fiscalibus aũt collationibus desusce- pta [c], siue securitates particulares aut plenarias omnibus ab iis, q fiscalia suscipiũt fieri definimus, manifestantes & solidorũ qualitatem & specierum, necnõ & iugorũ siue villarum, siue centuriarũ, & nomina possessionũ, pro quibus functiones suscipiunt. Si verò secundũ prędictũ modũ desuscepta, siue securitates non fecerint, iubemus eos, & pœnã decem librarũ auri exigi, & tormentis subdi: similiter iudicẽ prouincię decẽ librarũ auri exigi pœnã [d] si de hoc interpellatus non iudicauerit, & cõpulerit desuscepta, siue securitates secũdum quẽ definimus ordinẽ scribi. Hoc autẽ iubemus obseruari, si quis forsan collatorũ dubitat de possessione, pro qua fiscalia exigũtur, aut pro qua fiscaliũ quãtitate omnibus modis fiscaliũ descriptionũ [e] custodes cogi à prouinciæ iudice: aut illo neglígẽte, à locorum sanctissimo ep̃o eas proferre, & fiscaliũ ostẽdere quãtitatẽ, & seruitutẽ publicę descriptionis exigi possessorẽ. Et in hoc quoq; [f] adiuuare nostros collatores perspeximus, vt non necessitas inferatur possessorib. sub hypothecis decimatiões nominare in auro collationis, vt non aliquã ex hoc ipsi patiantur læsionẽ: sed eos, q̃bus in vnaquaq; prouincia aut ciuitate periculũ fiscaliũ exactionũ imminet, siue iudices sint, siue curiales, siue exactores, aut canonicarij, aut alij quidã: proprio periculo & suscipere pecunias, & trãsmittere, & expẽdere, in quibus deputatæ sunt vtilitatibus. Et hoc custodiri [g] iubemus, canonicariũ talẽ in prouinciã destinari, qui possit periculo ordinantiũ eũ exigere fiscalia tributa, & ꝑ nullã occasionẽ impulsorẽ post eũ mitti, & dãnũ subiectis inferri impulsiõis: & ipsum vocabulũ decætero perimimus. Si verò nõ opportunus inueniatur canonicarius, nõ impulsor mittatur, sed illo remoto alter dirigatur canonicarius. Ipsum quoq; canonicariũ cõtentũ esse iubemus deputatis consuetudinibus, & nullã subiectis inferre læsionẽ. Sinautẽ aliquãdo cõtingerit supindictionẽ cuiuslibet possessionis conseruæ aut cõtributariæ fieri, ex illo t̃pe iubem⁹ supindictũ suscipiẽtẽ, exigi ꝓ eo fiscalia, ex quo tradita est ei supindicta possessio. Nõ aliter aũt superindictũ fieri, nisi ex rescripto de hoc examinatio fiat apud ꝓuincię iudicẽ, & sentẽtia eius ꝓcedat definiẽs eũ, q debet supindictũ suscipere. Si qs aũt putauerit se lædi, liceat ei ꝓuocare: vt in foro gloriosissimorũ p̃fectorũ appellatio examinetur, & secũdũ leges [h] terminũ suscipiat. Si verò aliquãdo cõtigerit dominũ cuiuscũq; possessiõis aut nõ apparere, aut ad fiscaliũ solutionẽ nõ sufficere, vt ex hoc supindictiõis necessitas suscipiatur: iubemus hãc repẽte tradi iis, qui cõserua aut cõtributaria p̃dia possidẽt cũ oĩbus, q in ea inueniũtur agricolis, & peculiis eorũ, & †enthecis [i], & fructib. & animalibus & oĩ alio instr̃o ibi inuẽto. Si verò aut ꝑsona q̃ debeat eã secũdũ legẽ suscipere, nõ inueniatur, aut alio quocũq; mõ differri supindictũ cõtigerit: iubemus gesta cõfici apud ꝓuincię iudicẽ significãtia & qualitatẽ [k], & statũ ei⁹ possessiõis, & oĩa ĩ ea iuẽta: vt sic eã curiales, aut exactores aut officiales suscipiãt: & si postea ĩueniat̃ q debeat eã secũdũ leges suscipere: nõ aliter fieri, nisi vt qđ ꝑ occasionẽ exactorũ,

a Si verò secũdũ. sic. C. de apo. publ. l. j. Accur.

b Dispositiones. in ꝓuincias. facit s̃. vt lit. iu. §. & hoc. & C. de sac. pa. & tem l. pen. in fin.

c Desuscepta. id est, scripturam de susceptis: vt supra, de manda. princ §. coges. col. iij. & infra proxi. §.

d Exigi pœnam. s̃. scenicas. col. v.

e Fiscalium descriptionum. C. de eden. leg. instru. de fide instrument. l. illatæ.

f Et in hoc quoque s̃. de eccle. titu. §. si quis autem in sua. & infra de san. episco. §. si quis rapuerit. & C. de suscep. l. iusta. & l. exactiones.

g Et hoc custodiri. i. conseruari. C. de omni agro deser. l. locorum.

h Et secundum leges. s̃. de iudi. in fin. Accur.

i Entechis. de q̃bus habes exempla. ff. de penu lega. & de sup. leg.

k Qualitatem. & sic conscribuntur bona ab eo, cui succedit fiscus.

Eos au

† Haloã. attactatoribus cuiusq; prouinciæ viginti librarũ auri pœna exigetur.

† Entheca hoc loco velut et in decretis põtificiis, ꝓ loco & gazę repositorio, sicuti & apotheca & horreũ ponitur, annotante Beroal.

a Eos autem qui. C. de cano. larg. per totum. & C. de exe. & exac. l. j. lib. xij. Accur.

b Impositas. No. pro sententia Pla. vt diximus. C. de procu. l. j.

c Denominato inferre. C. quando fisc. vel pri. l. pen. Accur.

d Exigentium. ff. de man. princ. §. fi. & supra, vt omnes obed. iudi. prouin. coll. v.

Exige

aut curialium, aut iudicum, aut officialium eius peius aut minus factum est, ei, qui suscipit, restituatur. Hoc quoq; iubemus vt pro pecuniis, aut speciebus in prouinciis expensis non exigantur collatores ea, quæ dicuntur transmissoria: pro iis autem, quæ transmittuntur, non amplius præberi horum, quæ ex initio in vnaquaque prouincia deputata sunt.

Executores in prouincias missi, exactiones inchoare non debent, nisi prius coram prouinciæ præside mandatum insinuauerint, hoc & in priuatis negotijs seruando, & executores & exactores nullam in causis priuatis executionem committere debent. Item debitor debitoris tributarij in subsidium debiti veritate probata conueniendus est: & exactorum excusatio ex eo, quod in loco sacro resideant, admitti non debet aduersus eos, à quibus se læsos esse dicunt. Item exactores iustis ponderibus & mensuris vti debent. Barto.

Eos autem, qui[a] in prouincias pro quibuscunq; publicis exactionibus diriguntur, non aliter inchoare exactionem, nisi prius prouinciali iudicio insinuauerint impositas[b] sibi de hoc iussiones: vt exoluentes fiscalia tributa, nulli pro his periculo aut damno subiiciãtur: hoc ipso & super priuatis negotiis obseruando. Hoc quoq; iubemus, eis, quibus fiscaliũ exactio iniungitur, nullam priuatarũ causarũ executionẽ cõmitti: sed & si quid eis tale iniungatur: nullo modo præsumere eos hoc agere: ne occasione publicarũ functionum nostri subiecti lædantur. Si autẽ aliquis pro veritate publica debens tributa, dicat executori esse sibi alium debitorẽ: non licere executori molestiam aliquam denominato inferre[c], nisi prius debitor probetur nullo omnino modo posse publica tributa persoluere. Hoc tamẽ prius requiri apud iudicem prouinciæ, si pro veritate debitor est is, qui denominatus est: & ita fiat exactio. in vtroq; verò casu si qs aut exequi, aut exigere citra ea, quæ à nobis disposita sunt, præsumpserit: & cingulo nudabitur, & confiscabitur, & exilio tradetur. Qui autẽ iniunxerit, aut præceperit iudex, decem librarũ auri exigatur pœnã, & officiũ eius quinq; librarũ auri subiaceat pœnæ. Nulli verò penit⁹ liceat publica tributa exigentiũ[d], neq; cẽsualibus aut rationum scriptoribus, aut aliis quibusdã publicè ministrantibus, excusatione vti, quòd in sacro loco resideãt, contra eos, qui dicunt se læsos ab eis in fiscalium exactione. Nullis autẽ penitus molestetur pro tributis terrarum, quas non possidet, sed etiam si cõtingat agricultores alicui competentes, aut adscriptitios propriam habere possessionem, illos molestiam sustinere. nisi fortè propria voluntate tali functione se fecit obnoxium. Eos autem, qui publica tributa exigũt, iustis ponderibus & mensuris vti præcipimus: vt neque in hoc nostros tributarios lędãt. Si autẽ collatores putant grauari se, siue in mensuris, siue in põderibus: habeant licentiam specierum quidẽ mẽsuras & pondera gloriosissimis pręfectis: auri verò & argenti & reliquorũ metallorum pondera à gloriosissimo per tempora comite sacrarũ largitionũ accipere & has mẽsuras & pondera in sanctissima vnicuiusque ciuitatis ecclesia seruari: vt secundũ ea & grauamen collatorum, & fiscaliũ illatio, & militares, & aliæ expensæ fiant.

Exactor pecuniam tributariam siue dilatione & sine diminutione præbere debet: nulla etiam possessoribus & habitatoribus diminutione facta & singulis annis episcopus cum quinque primatibus rationem exigere debet exactorum periculo. Item omnibus est adempta licentia loci seruatores mittendi. Bart.

Ciuitatũ verò nostræ reipublicæ & habitantium eas perfectè prospiciẽtes, iubemus nullã omnino esse licentiã fiscalium, exactorib. cõmunicare pecuniis quæ operibus & frumẽtis ciuitatũ, & aquęductibus, aut aliis quibuslibet solennitatibus, aut salariis deputatę sunt: aut retinere aliquid ex iis, aut ad propriũ lucrũ redigere: sed sine aliqua aut imminutione has præbere: vt proficiãt ab initio, in quibus deputatæ sunt operibus. sed neq; possessores aut habitatores ciuitatũ præsumere quolibet modo auferre aliquid ex ipsis pecuniis aut nomine descriptionum, aut pro sportulis dare aliquid ex his, aut expendere. Si quis autem dare aut accipere ex his præsumpserit, iubemus eum de suo in duplici quantitate hoc ciuitati reddere. Sed neq; prouinciarum iudices, aut eorum officia, aut alium quenlibet omnino participiũ habere aliquod ad prædictas pecunias, aut eorum dispensationi semetipsum miscere: sed ciuitatis sanctissimũ episcopum & primates, necnõ & eius possessores constituere quidem patrẽ ciuitatis, & frumentarios, & alios huiusmodi dispensatores. Singulis autem annis im-

a Exigere eos. C. de epiſc. audi. l. iubemus.
b Denominant. eos. fa. ff. de decret. ab ordin. fac. l. qđ eſt. & ff. de muner. & hon. l. vt gradatim. & C. de ſuſce. & arc. l. exactores.
c Damus arg. φ prælatus ex ipſa electione aliqđ ius habet: nec poſtea eligẽtes mutare cõſilium poſſunt. extra de elec. cauſam quæ inter. Itẽ contra. ſ. de man. prsn. §. eos autẽ. coll. iij. & ſ. de admin. §. illud. coll. vij. cõtra. Sol. vt ibi. Item. ff. de offic. proconſ. l. iiij. §. ſi contra. Solu. hic nouum.
d Latrocinia. C. de epiſco. & cle. l. ſi quis in hoc. & ff. de offi. præſi. l. congruit.

pletis, ſanctiſsimum epiſcopum cũ quinque primatibus ciuitatis rationes exigere eos [a], qui ab ipſis ordinati ſunt: & ſi quid ex talibus ratiociniis apparuerit debitum, aut remanſiſſe: exigi huiuſmodi diſpẽſatores periculo eos conſtituentiũ: & vtilitatibus, quibus deputata ſunt, reſeruari. Si quis autem ex prædictis diſpẽſatoribus ineſficax inueniatur: repentè hunc remoueri iubemus, aliũq; pro eo à ſanctiſsimo ciuitatis epiſcopo & reliquis poſſeſſoribus (ſicut prædictũ eſt) ordinari: ſcientibus iis, qui denominant eos [b]: quia ſi quod damnum ciuitati contigerit, ex propriis ſubſtantiis hoc me-debuntur. Nulli verò liceat eorum, qui in officio ſunt glorioſiſsimorũ pręfectorum, aut in alio officio, aut in ſchola cõſtitutorum, talia ratiocinia cõmitti, neq; ex præcepto cuiuſdam adminiſtratoris, aut alterius iudicis ſcriptis, nec ſi pragmaticam, aut aliam ſanctionẽ, aut ſacrũ commonitorium accipiat pręcipiẽs ei aliquid tale. Sed ſi quid fiat huiuſmodi, licẽtiã habere vniuſcuiuſq; ciuitatis ſanctiſsimũ epiſcopum & eius primates nõ reſpondere pro memoratis capitulis talibus perſonis: referre autẽ ad nos, vt hoc agnoſcẽtes, & illatum ciuitatibus dãnũ ex eorum ſubſtãtia reſtitui iubeamus, & cõpetentẽ vindictam talibus inferamus. Super hoc iubemus ſcriniarios operũ ſub præfecto ſacrorũ prætoriorũ conſtitutos, nullũ participium ad talia ratiocinia omnino habere, vacantibus omnibus per quæ eis, ſiue generaliter, ſiue ſpecialiter aliquid tale pridem cõceſſum eſt, aut poſtea impetretur. Pro prædictis enim cauſis rationes nulli committi volumus, niſi nos prodeſſe ciuitatibus exiſtimãtes, virũ opinionis bonæ, & dignitate ornatũ elegerimus, qui debeat à nobis in ſcripturã diuinã iuſsionem percipere continentẽ noſtrã piã ſubſcriptionẽ, & illius nomẽ & dignitatẽ, & cauſas & tempora, quorum ei ratiocinia committimus. Eos autem, qui à talibus perſonis rationes exigunt, omnem habere tutelam iubemus, aliquam quæſtionem nullatenus ſuſtinentes.

Loci ſeruatores regulariter prohibentur. fallit ſi iudex ex iuſta cauſa ad prouinciã venire impediatur: tunc enim vicarium mittere poteſt. Item fallit cùm ex principis mandato ad aliam mittitur regionem. Bartolus.

Ad hæc ſancimus, in nullo noſtræ reipublicę loco eundẽ epiſcopũ & iudicem eſſe & loci ſeruatorẽ glorioſiſsimorũ pręfectorũ aut magiſtrorũ militaris cinguli: ſed nec aliquã exactionẽ fiſcaliũ tributorum agẽtem loci ſeruatorẽ eſſe glorioſiſsimorum præfectorũ aut magiſtrorũ militũ. Et ſimpliciter dicẽdũ eſt, nullũ in prouinciis fieri loci ſeruatorẽ pręfectorũ, niſi per noſtram iuſsionẽ in expeditionibus, vbi vtilitas exigit loci ſeruatorẽ mitti eiuſdẽ præfecturę, qui debeat prouidere militaribus expenſis. Si quid autẽ extra hoc delinquatur, & cõmittatur: qui quidem loci ſeruatorem ſuũ fecit, triginta librarum auri pœna exigẽt, reſtituturus omne damnũ, quod per eũ, qui ab eo directus eſt, aliquis pertulerit. qui verò fieri præſumpſerit, ꝓprio cingulo & dignitate & militia priuabiẽ, & x. librarũ auri pœna mulctabitur. Ad hæc ꝓhibemus & in ꝓuinciis exiſtentes iudices & militares, in ciuitatibus aut caſtris loci ſeruatores in commiſsis ſibi prouinciis facere, ex quo videlicet in prouinciã acceſſerint, & in quãtũ in ea adminiſtrant, quinq; auri librarum pœna imminẽte tam faciẽti loci ſeruatorem iudicis, quã fieri præſumẽti. Anteq; verò in ꝓuinciis veniãt iudices, damus eis licentiã vices agentes ſuos inſtituere, qui debeãt omnia vſq; ad ſui pręſentiam agere, quæ poſſunt ipſi iudices facere: citra tñ nouiſsimũ ſuppliciũ, aut mẽbri inciſionẽ. Sed ſi qs ex iudicibus ſecũdũ iuſſionẽ nr̃am in aliã regionẽ mittatẽ: liceat ꝑ ſimilẽ modũ loci ſeruatorẽ ſuũ facere.

Omnes iudices per ſe requirere debent delinquentes, & non per latronum inſecutores: pœna contrafacientibus imminente: & iudices debent per prouinciam proficiſci: eorum adminiſtratione finita quinquaginta diebus debent in prouincia permanere, niſi ex principis iuſſione ad aliam vocentur. aliàs læſo ſacramento præſtito, omne damnũ ſecũdum quod iurauerit, præſtare debent, & pœnæ pecuniariæ fiſco applicari debent.

Iubemus autẽ omnes iudices tam militares, quã ciuiles per ſe requirere eos, qui latrocinia [d], aut violẽtias, aut rapinas rerum aut fœminarum, aut alia quęlibet in prouinciis illicita committunt, & ſupplicia eis legitima inferre, neq; pro his cau-

a Ad hoc iubemus. s. de mā. prin. §. illud. & s. vt iud. sine quoquo suffr. §. illud. col. ij. & ff. de off. procō. l. obseruare in princi.
b Ad ciuitatem. aut de municipio ad municipium.
c Super hoc sancimus. C. vt omnes tam ciui. quàm mi. & s. vt iud. si. quo. suf. §. necessitatem. & supra, de admi. tu. §. j. col. ij.
d Dispendia fac. C. quādo & quib. quarta pars de. l. ij. & C. de cursu pub. l. non patimur.
e Compellentur. C. de bo. quæ libe. l. cum non solum. §. vbi autem. & C. de iud. l. properandum §. sin autem.
f Vendicari. vt s. vt null. iu. §. si quis verò. col. ix. Acc.

DE SAN[illegible]

Et hoc dicitur infra, eodem. vsque ad §. clericos.
g Reuerendissimis. hoc dicitur. j. e. §. clericos. vsque ad §. iubemus.
h Monachis. hoc dicitur j. eo. l. iubemus. vsque ad fin. constitutionis.

DE gubernatione.

i Disposuimus. vt s. de nō ali. col. j. & s. de ec. ti. col. ix. & s. de eccl. re. immo. alie. col. iiij. Acc.
k Constitutionibus.

sis accipere aliquid consuetudinis nomine, vt omnes vndique nostri collatores illæsi seruent. Nō enim permittimus cuilibet maiori aut minori militari iudici, aut latronū insecutores, aut violētiarū inhibitores, aut tribunos pro talibus causis in prouinciis ordinare, aut qui debeant aliquos examinare: vt nō per tales occasiones ampliores violētię inferent prouincialibus. Si quis autē iudicū hoc non custodierit: cognoscat non solū se cō misso sibi cingulo spoliādum, sed decē librarum auri pœnā exoluere eò quod pręsumpserit talem causam assumere: post tormenta verò & cōfiscationem substantiæ in exiliū & redigendū & relegandum. Ad hoc iubemus a prouinciarum iudices & officia eorū, si quando de ciuitate ad ciuitatē b veniūt, neque angariis, neque descriptionibus, aut aliis expensis collatores grauare, sed ex deputatis sibi de fisco annonis expensas facere. Super hoc sancimus c, prouinciarū iudices oībus modis post depositionē cinguli quinquaginta dies in prouinciis cōmorari, & conuentiones aliquas contra se mouentibus respondere. Si verò cōtigerit aliquē ex eis ante completos quinquaginta dies deserere prouinciam: iubemus omnes ab eo damnum aliquod passos, simul īgredi apud sanctissimum metropoleos episcopum eiusdem prouinciæ: & sub gestis monumentorum vnumquenque tangentē sancta euangelia palàm facere illata dispēdia d: et exillius substantia cōtra quē talia facta sunt monumenta, omne damnū lęsis restitui prouidentia & periculo per tēpus præfectorum eiusdē prouinciæ: scientibus, quia si hoc cōplere neglexerint, ipsi de propriis facultatibus omnia damna læsis restituere compellentur e. Si quis autem ex iudicibus prouinciarū aut euocetur ad aliam administrationem, aut opus ad aliā prouinciam ei credatur: iubemus eum legitimo procuratore cōstituto cōuētiones pro damnis proponentibus respōdere. quod nisi fecerit: sancimus monumēta apud sanctissimum episcopū (sicut superius dictū est) agi, & pro damnis illatis eis iurantibus secundum gestorum virtutem omne damnum reddi: prouidentia similiter & periculo per tempus præfectorū vniuscuiusque prouinciæ tractatorum. Omnes autem pecuniarias pœnas, quæ præsenti lege continentur, à comite per tēpus priuatarum rerum exigi eos, qui præsentem legem nō seruant, & nostro fisco vendicari f sancimus: qui nisi eas vendicauerit: ipse cum administrāte sibi schola ex propria facultate huiusmodi quātitatem soluere cogatur. Quæ igitur per præsentem legem nostram salutarem in perpetuum valituram, pro vtilitate & statu nostrorum collatorum disposuimus, tua gloria inuiolata & immota per omnia seruare festinet, & ad omniū notitiam peruenire faciat: edictis quidem in hac regia ciuitate solenniter propositis: pręceptis autem ad clarissimos prouinciarum iudices directis, vt per eos omnibus collatoribus manifesta fiant.

TITVLVS VI.

DE SANCTISSIMIS EPIscopis, & Deo amabilibus & reuerendissimis g clericis & monachis h.

Episcopi debent eligi forma hic tradita: & si hi ad quos electio spectat, eligere negligant per sex menses, electio deuoluitur ad superiorem: & si electus fuerit post electionem de crimine accusatus, ordinatio differri debet, donec de crimine iudicetur. & episcopus non per pecuniam, sed meritis eligi debet, pro consuetudine tamen debet dare pecuniam à iure statutam. Item ordinatus in episcopum, à seruili & adscriptitia liberatur fortuna & à patria potestate. Bart.

Imperator Iustinianus A. Petro gloriosiss. magistro sacrorū nostrorum officiorum.

DE gubernatiōe, & priuilegiis, aliisque diuersis capitulis ad sanctissimas ecclesias, et alias venerabiles domos ptinētib9 iā quędā disposuimus i. super sanctissimis autē episcopis & clericis & monachis dudū ī diuersis cōstitutiōib9 k disposita cum cōpetenti correctione hac

comprehendere lege prospeximus †. Sancimus igitur, † quoties opus fuerit epm̃ ordinari, clericos & primates [a] ciuitatis cuius futurus est episcopus ordinari, mox in tribus personis decreta facere, propositis [b] eis sacrosanctis euangeliis, periculo suarum animarum dicentes [c] in ipsis decretis [d], q̄a neq; propter aliquam donationem neque propter aliquam promissionem aut amicitiam, aut aliã quẽlibet causam, sed sciẽtes eos [e] rectæ & catholicæ fidei, & honestæ esse vitæ, & literas nosse: hos elegerunt: & quia neque vxorem, neque filios aliqui eorũ habẽt, neq; concubinam [f], aut filios naturales cognoscunt [g] eos habuisse aut habere. sed & si prius vxorẽ aliquis ex eis habuit, ipsam & vnam, & primam, & neq; viduam, neque viro coniunctam [h], neq; legibus aut sacris constitutionibus [i] interdictam. sed & q; neq; curialem aut officialẽ hunc esse [k] cognoscunt, aut si curiali vel officiali subiacet fortunæ, sciunt eum [l] in monasterio non minus xv. annis monasticam conuersationẽ implesse. Hoc [m] quoque decretis [n] oportet inseri, quia nõ minus, quàm xxxv. ætatis annos habet is, qui eligitur ab eis, qui cognoscunt personã. vt ex trium [o] personarũ pro quibus talia decreta facta sunt, melior ordinetur [p] electione & periculo ordinantis [q]. curialem verò vel officialem, qui sicut dictum est, quindecim annis in monasterio conuersatus est, & ad episcopatum prouocatus, liberum esse propria fortuna: ita tamẽ vt liberatus à curia, quartam partem suæ substantiæ sibi retineat [r]: reliquis eius rebus secũdũ nostrã legẽ curiæ & fisco vendicandis. Damus aũt licẽtiã decreta facientibus, si quempiã laicorũ, præter curialem & officialem, dignũ memorata electione esse putẽt: hunc cum aliis [s] duobus clericis aut monachis eligere: vt si laicus hoc modo ad episcopatum eligatur, non repẽte episcopus ordinetur [t]: sed primo clericis nõ minus tribus mẽsibus connumeretur, & ita sanctas regulas, & quotidianũ ecclesiæ ministeriũ edoctus episcopus ordinet̃. Qui em̃ [v] † alios debet docere, post ordinationem ab aliis doceri non debet. Si verò (vt euenit in quibusdam locis) non inueniantur tres personæ ad talem electionem opportunæ: liceat decreta faciẽtibus in duabus & in vna [x] persona decretum facere, eos tamen omnes iam dictas à nobis habentes testationes. Si verò qui debet episcopum eligere, citius ipsa decreta intra sex mẽses non faciant: tunc periculo propriæ animæ ille, quem competit [y] ordinare episcopum, ordinet, omnibus aliis, quæ diximus obseruandis. †

Si quis autem citra memoratã obseruationẽ episcopus ordinetur [z]: iubemus hũc omnibus modis ep̃atũ depelli. Sed etiã illũ, qui præter hoc p̃sumpserit ordinare, segregari vno anno à sacro ministerio, & oẽm eius substãtiã q̃ quolibet tp̃e aut modo in eius dñiũ deducta est,

bus. vt s. quomodo do opor. epis. & s. de mon. col. j. & s. vt cle. ap. proprios epi. co. vj. & supra, apud quos oportet. Accur.

[a] Primates. s. ecclesiasticos vt archipresbyteros & archidiaconos, q̄ primates ecclesiastici dicuntur, vt s. eo. §. sancimus autẽ reuerẽdissimos. nõ loquitur de laicis: quia illi nõ debent eligere sed facta electione debẽt consentire: vt in decre. lxij. dis. c. docẽdus. & lxiiij. dis. c. nullus. & c. nõ est.

[b] Propositis. non tactis. sic infra eo. §. nulli.

[c] Dicentes. dicti primates. Accur.

[d] Decretis. in quibus eligunt illos tres.

[e] Eos. electores futuros. Accur.

[f] Cõcubinam. sic est in quolibet clerico: vt j. eod. §. clericos aũt. & facit s. quomodo oportet epis. §. hoc de Deo. & §. sancimus.

[g] Cognoscunt. quem electuri sunt in episcopũ vt proxim. innuitur. Az. & sic inepte mutat materiam.

[h] Coniunctam. olim.

[i] Constitutionibus. i. scenicam: vt in nouellis. eo. titu.

[k] Hunc esse. s. futurum electum.

[l] Eum. electum.

[m] Hoc. s. de electoribus. nunc de eligendo incipit.

[n] Decretis. quãdo per se eligunt dicti electores.

[o] Ex triũ. sic construe vel ex electione triũ, &c. Et sic no. qđ xxxv. ann. debet habere episcopus sicut & presbyter: vt supra. e. §. presbyterũ. item no. qđ tres debent eligere: sufficit tamẽ duos consentire: vt C. de decur. lege, nominationũ. & ideo tres & non quatuor vel duo: q̄a naturaliter homines discordant: & in illis casibus posset esse, q nõ inueniretur pars maior: vt ff. de arbit. l. itẽ si vnus. §. principaliter.

[p] Ordinetur. puta archiepiscopus.

[q] Ordinantis. nã deponeretur si talis non esset.

[r] Retineat. olim econtra tres retinebat & quartã curię dabat: vt s. q̃uo opor. epis. §. neque ex officio. & j. eodẽ. §. sed hoc quidem. Accur.

[s] Cum aliis. licet olim laicus nõ eligeretur: vt s. q̃uo opor. epis. §. igitur.

[t] Ordinetur. sed hodie hoc correctũ est in iure canonũ nã nõ est eligendus in ep̃m, nisi fuerit ante diaconus aut pbr̃ aut in subsidiũ diaconus: vt in decre. dist. xl. c. vl. sed postulari potest: vt di. lxj. ossius. Sed hodie subdiaconus sine postulatione ipso iure eligit̃, vt extra de tẽ. or. c. à multis. Acc.

[v] Qui em̃. ridiculũ est em̃ eos velle docere, q̄ nõ dũ discere didiscerũt, vt ait Tullius, & hic. & ad hoc ff. de edẽ. l. si quis. ex. §. phibet & C. de epis. & cle. l. cũ clericis. §. ipse verò & s. cõst. quæ de dig. ibi, eũ nãq;, &c. & ff. ad l. Iuliã de adult. l. vxor. §. iudex.

[x] Vna. vnus ergo p omnibus eligit: vt ff. q̃d cuius. vni. l. itẽ §. j. & s. de q̃st. §. j & ar. C. cõia de leg. l. si duobus. & ar. ff de iud. l. nonnuaquam. Accur.

[y] Cõpetit. i. is cui cõgruit. est aũt is q̄ p̃est ep̃o archiep̃s vel similis: sed hodie vsq; ad tres mẽses extra de elect. l. cum nobis olim.

[z] Ordinetur. puta, quia

† Multa hic desiderantur. vide versionem Hal.

† Not. in hoc § quales debet esse ep̃s, & quãtæ sanctitatis qđ vtinã hodie bene seruaretur.

† Facit hunc §. c. officij tui. cum gl. j. in ver. Sed quare nõ potuit. extra, de ele. & c. quamuis. cũ gl. fi. circa fi. extra, de ętа. et quali. vbi dicitur ignominiosum esse episcopo, si cum alios docere debet, quęrat ab aliis, edoceri.

† Nõnulla hoc loco desunt quæ supplebit Haloan. versio.

propter culpam quam fecit dominio ecclesiæ cuius episcopus est, vendicari. Si quis autẽ electũ ad ordinationẽ epãtus accusauerit in qualibet cã, q̃ possit scd̃m leges aut canones eius impedire ordinationẽ, differatur hmõi ordinatio: & prius cõtra eũ ꝓpositã cãm, siue præsente accusatore, & ab eo propositã cãm exequẽte, siue etiam deficiente [a] per tres mẽses † suã accusationem implẽre, diligenter examinari ab illo, à quo futurus erat eṗs ordinari. & si quidẽ obnoxium eum accusator inuenerit: ꝓhibeatur ordinatio. Si verò obnoxius non ostẽdatur: ordinatio quidẽ nõ impediatur: accusator aũt siue nõ ꝓbauerit, siue etiã fugit ꝓpositã à se accusatione: à ꝓuincia in qua habitat, abiiciat̃. Si q̃s aũt ante examinationẽ [b] accusatũ ordinauerit: ordinatus q̃dẽ à sacerdotio repellatur. q̃ verò talẽ ordinare festinauerit, superius dictæ [c] subiaceat pœnę, tã annali ꝓhibitiõe sacri ministerij, quã etiã vt oẽs eius res ecclesiæ vẽdicẽtur. Præ oĩbus illud seruari sancimus, vt nullus per suffragiũ auri aut aliarũ [d] rerũ eṗs ordinetur. Si q̃d autẽ tale committatur: ipsi semetipsos & dãtes & accipiẽtes & mediatores eorum secũdum sacras scripturas & sanctas regulas damnationi subiiciunt: & propterea qui dat, & q̃ accipit, & mediator eius factus, sacerdotij, aut clerici honore remoueatur. q̃d autẽ pro hac cã datum est, ecclesiæ illi vẽdicetur cuius voluit sacerdotium cõparare. Si verò laicus forte pro hac cã aliq̃d accipiat, aut mediator rerũ factus est, data res in duplũ eũ exigi iubemus, ecclesiæ vendicandas. Non solũ autẽ q̃ secundũ hunc modum dantur, vendicari præcipimus, sed etiam omnem cautionem pro hoc quolibet modo expositam & pignorum vel fideiussorum [e] dationẽ vel oblationẽ, & omnem quẽlibet aliam cautionem vacare sancimus. Et qui super hoc promissionẽ accepit, non solũ professionem reddat: sed etiã aliud tantũ, quantum professio cõtinet, exigatur, quod debet ecclesię dari. Si q̃s aũt episcoporũ siue ante suã ordinationẽ, siue post ordinationẽ voluerit proprias res, aut partẽ earũ ecclesiæ offerre, cuius sacerdotiũ accepit: nõ prohibemus, & omni cõdẽnatione & pœna pręsentis legis liberũ eũ esse sancim⁹: sed etiã omni laude dignũ iudicamus: q̃m hoc nõ est emptio, sed oblatio [f]. Pro consuetudinib. [g] aut illa sola ꝑmittimus ꝑberi ab ordinatis episcopis, q̃ subsequenter pręsenti lege inserta sunt. Iubemus igitur beatissimos archiepiscopos & patriarchas, hoc est senioris Romæ [h] & Constantinopoleos & Alexãdriæ & Theopoleos [i] & Hierosolymorũ, si quidẽ cõsuetudo habet, episcopis & clericis in eorũ ordinatione nõ minus, quã viginti auri libras dari, ipsa solũmodo ꝑberi, quæ cõsuetudo recognoscit: plus aũt ab hac quãtitate nihil supra viginti auri libras præberi. Metropolitas autem à propria synodo, aut à beatissimis patriarchis ordinatos, & alios omnes episcopos, qui aut à patriarchis, aut à metropolitis ordinantur, dare pro inthronisticis quidẽ solidos cẽtũ: notariis autẽ ordinãtis, & aliis ministrãtibus ei, & solenniter accipientibus solidos ccc. Si verò ecclesiæ reditus minus q̃dẽ quã triginta auri libras per annũ reddãt, nõ minus aũt decẽ: dãri ꝓ inthronisticis solidos cc. Si verò minus quidẽ quàm decẽ, non minus autẽ v. auri librarũ ecclesiæ reditus essẽ contigerit: pro inthronisticis quidẽ dari solidos quinquaginta, omnibus aũt aliis ex consuetudine percipiẽtibus solidos cc. Si autem minus quàm quinque, non minus autem duas auri libras ecclesiæ reditus habeat: pro inthronisticis [k] solidos decẽ & octo, omnibus autẽ aliis ex cõsuetudine percipiẽtibus solidos xxiiij. Si autẽ minus tres, nõ autem

ta, quia per suffragium est electus: vt infra. §. præ omnibus.

[a] Si quis deficiẽte. idem differente vsque ad tres menses. nã interim nulla facienda est examinatio, cum accusator desistit. vt in nouellis. e. tit. & facit ad §. istũ. s̃. q̃uõ oport. epi. §. si quis aũt. & §. si tamẽ. & §. si verò.

[b] Examinationem. s. accusatiõis, quę ĩfertur episcopo eligendo.

[c] Superius dictæ. vt s̃. eo. si quis aũt. circa fin.

[d] Aut aliarũ dati siue ab ordinato siue ab alio: arg. ff. de cal. l. generaliter. & fa. C. eod. l. si quenquã. & s̃. q̃uõ opor. epi. §. sed neque. & §. & hanc. Sed quid si ignorauerit elect⁹? r̃n. debet cũ scit renũciare in manu consecrãtis: & tunc ipse eũ põt reeligere: vt j. q. v. c. præsentiũ.

[e] Vel fideiussorũ. No. par delictũ dedisse & promisisse: vt hic, & s̃. q̃uõ opor. epi. §. sed neq̃. & §. & hanc. & C. ad le. Fal. l. fi. Acc.

[f] Sed oblatio. q̃ si ita dixit palam, offero, vt eligat in epm: licitũ est ei secũdũ Ioan. vt ff. de pol. l. j. §. nõ semp. & ff. de off. præt. l. Barbarius. Acc.

[g] Pro consuetudinibus † s. quia sic est consuetudo & bona, vt in aliquo seruet̃: vt subiicit. secus si esset mala. nam non ideo præstarentur, quod esset consuetudo: vt supra, vt nulli iu. in j. co. ibi, male enim &c. quæ est cõtra. Accur.

[h] Romæ. i. papã Romanum: vt in nouel. eo. tit. & iste vere dat Romanis sed non secundum formã huius titul.

[i] Theopoleos. i. Anthiochiæ.

[k] Pro inthronisticis. i. pro * cathedratico: vt in nouellis eo. tit.

Permit

† Cõcor. cum hoc tex. in ca. quoniam frequẽter. §. si vero aliter ĩ gl. super verbo, in sanctis canonibus. ante fi. ver. si in episcopatu dant̃ iij. mẽses. extra vt lite nõ contesta.

Promittere et dare in delictis æquivalent.

† Cõcor. c. fi. de cõsue. extra.

* Quod in pręsentia in curia Romana cõmune seruitiũ appellatur, q̃d quilibet prælatus electus cõferre ac soluere iuxta pr̃ælaturæ vires debet: vt tu intelligas id esse ꝓmissionem in cathedrãdo nationẽ.

[a] Permittimus. sic alias pro vili cã nõ præstantur sportulæ: vt s̃. de iud. §. ne autem. in fi.

[b] Presbyter. q̃ archipresbyter dicitur ab archos, qđ est princeps, quasi maior inter alios presbyteros.

[c] Dantis. alias donatis. Accur.

[d] Citra prædictã. qđ quindecim annis steterint in monasterio, vt dixi. s̃. eo. §. sed neq;. & §. curialem. Acc.

[e] Disposuimus. vt s̃. de eccle. titu. §. interdicimus.

[f] Suæ. vt s̃. consti. quæ de dig. §. illud. col. vj.

[g] Presbyteros. vel presbyteris.

[h] Diaconos. vel diaconis. Acc.

[i] ubdiaconos. vel subdiacõis. Ac.

[k] Cognatiõis. vel agnationis: cũ hodie non sit differẽtia: vt s̃. de hær. ab ĩte. §. ex his. hac co.

[l] Permittimus. aliud in milite seculari q̃ nullo mõ admittitur: vt instit. de exc. tu. §. idẽ & in milite. Sed nunquid potest esse testamẽtarius vel datiuus? Rñ. non, vt hic: à cõtrario arg. ff. de offic. eius cui mã. est iu. l. j. §. j. A.

† Facit hunc tex. tit. de ser. non ordi. per totũ. tit. extra.

[m] Hoc fecerit. i. si declarat hoc intra quatuor mẽses &c. ergo si nõ fecerit, p̃iudicat sibi in aliis secũdũ P. & est pro eo. s̃. de hæ. & Fal. §. nõ autẽ. & ff. de off. eius cui mã. est iu. l. j. secũdũ Io. & Py. contra. dicunt enim in aliis sibi nõ præiudicare. C. de exc. tut. l. voluntaria. & C. de iis q̃ spõ. mu. sub. l. ij. li. x. & qđ hic dicit, & si quis hæc fecerit, &c. exponũt. i. si eam tutelã susceperit solẽniter. nec enim aliter suscipere debet nullã circa aliam, &c. hoc autem priuilegiũ

minus, quàm duas auri libras quantitas redituũ ecclesiæ cõperiatur: dare ꝓ inthrõisticis q̃dẽ solidos xij. pro omni verò alia cõsuetudine solidos vj. Episcopũ enim ecclesiæ minus duas auri libras reditus habẽtẽ, neque pro inthronisticis, neq; pro alia qualibet consuetudine dare aliq̃d ꝑmittimus[a]. Hæc aũt q̃ præberi disposuimus, primus presbyter[b] ordinãtis epi & archidiaconus suscipientes, ex cõsuetudine percipientibus diuidãt hæc. Igitur iubemus hæc omnibus modis obseruari: vt non ex talibus occasionibus ecclesiæ debitis prægrauẽtur & sacerdotia venalia fiãt. Si quis autẽ vltra quãtitatẽ à nobis definitã pro inthronisticis, aut consuetudinibus quolibet modo p̃sumat accipere: iubemus q̃cquid plus acceperit, triplũ ex rebus eius vẽdicari ecclesiæ dãtis[c]. Sed hæc quidem † pro episcoporum ordinatione dicta sunt. Post ordinationẽ verò seruili & adscriptitia fortuna episcopos liberos esse præcipimus, nisi curialis aut officialis citra prædictã[d] obseruationẽ ordinentur. Tales enim episcopatu remotos, curiæ aut officio restitui iubemus: vt non ex tali fortuna sacerdotio fiat iniuria. illos autẽ, qui ante hãc nostrã legẽ ex curiali fortuna inueniuntur episcopi ordinati: hmõi quidẽ fortuna liberos esse, legitimã verò partem ex propriis rebus curiæ & fisco dare: sic tamen, vt nullam imminutionem ecclesiastica iure sustineãt in rebus, quas in episcopatu acquisitas, ecclesiæ eorum competere disposuimus[e]. Si verò contigerit ordinatũ episcopum sub proprij parentis potestate esse: ex ipsa ordinatione suæ[f] potestatis sit.

Episcopis & monachis tutelæ & curæ officium interdicitur, presbyteris autem & alijs clericis permittitur, in aliquibus casibus: regulariter autem personis ecclesiasticis secularia negotia interdicuntur. fallit in certis casibus à iure permissis. Bar.

Deo autem amabiles episcopos & monachos ex nulla lege tutores aut curatores cuiuscunq; personæ fieri permittimus. presbyteros[g] aut & diaconos[h] & subdiaconos[i] iure & lege cognatiõis[k] tutelam aut curã suscipere hæreditatis permittimus. proprio & solo gradu cognationis ad tutelã & curam vocatis huiusmodi suscipere administrationẽ permittimus[l]: si tamẽ intra quatuor mẽses ex quo vocati sunt, apud competentem iudicẽ scripto declarent talẽ administrationẽ propria voluntate suscepisse. & si q̃s eorũ forsan hoc fecerit[m] nullum ex hoc in alia tutela aut cura præiudiciũ patiatur. Alium aũt[n] fieri susceptorem aut exactorem fiscalium sanctionũ, aut cõductorẽ publicarũ[o], aut alienarũ possessionum, aut curatorem domus[p], aut procuratorẽ litis[q] aut fideiussorem pro talibus causis[r] episcopum aut œconomum aut aliũ clericum cuiuslibet gradus † aut monachũ[s] ꝓprio nomine, aut ecclesiæ, aut monasterij subire non sinimus †: vt nõ per hanc occasionem & sanctis domibus damnũ fiat, & sacra ministeria impediãtur. Si au

clerici habent, qui stant vt clerici, nõ aliàs: vt C. de episco. & cle. leg. generaliter. sed q̃d de lectore & cantore & aliis clericis q̃ non prohibentur? Rñ. secũdũ Ioã. vocari possunt communi iure secũdũ leges. Accur.

Clericus quãdo debe gaudere priuilegio clerica.

[n] Alium autẽ. q. d. clericum: vt subiicit. j. ibi, epm. Acc.

[o] Publicorũ. s. vectigalium. Acc.

[p] Domos. s. nostræ priuatæ.

[q] Litis etiam cuiuslibet.

[r] Causis. s. prædictis publicis & aliis. & dic exẽplũ, vt publicis salinis aut argẽtifodinis, vel similibus nam hæc publica sunt: vt ff. de ver. si. l. inter. & ff. de pub. l. sed hi. in prin. & ff. de ver. si. l. inter. sed œconomus videẽ admittendus ad fideiussionẽ: vt C. de epis. & cle. l. cũ clericis. §. memorati. quæ est cõtra. & extra de fideius. c. pe. & fin. Solut. hic in spãlibus casibus loq̃tur. vt hic innuit ibi, ꝓ talibus cãis &c. Item videtur, quod possit esse ꝓcurator litis sicut est œconomus: vt infra. e. §. sportularum. in fin. quæ est cõtra. Sol. hoc speciale his casibus, vt dixi. Not. ergo clericũ ab hmõi actibus prohiberi. idem de milite: vt C. de procu. l. militem. idem de curiali: vt C. loc. l. curialis. idem de tutore: vt C. ne tu. vel cu. l. j.

[s] Monachũ. monachũ dico: quod plus est, etiam ecclesiæ vel monasterij.

Quædam

† Not. q̃ appellatione clerirũ omnes superiores cõtinẽtur. & concor. in c. clericos. in gloss. j. post med. ibi appeltione eñ clericorũ. extra, de offi. vica.

† Facit hunc tex. c. vnicum. cum gl. ij. circa medium: ibi, item põt esse laicus. extra, de syndi.

tem eccleſiis aut monaſteriis poſſeſſiones quædam adiacẽtes [a] inueniãtur, & voluerint diſpenſatores ipſarũ venerabiliũ domorũ in cõductionẽ aut emphyteuſim has accipere: tunc omnibus clericis & monachis pro cauſis in ipſo inſtrumento ſub geſtis monumentorum conſentientibus, & manifeſtantibus pro vtilitate venerabilium domorum hoc fieri: talem cõductionem & emphyteuſim ꝓcedere ſinimus. Sed etiam ipſis ſanctiſſimis eccleſiis & aliis venerabilibus domibus damus licentiam, cõductiones & emphyteuſes facere adinuicem [b], & clericis ſimiliter propriarum eccleſiarum poſſeſsiones conducere [c] & gubernare, cum voluntate tamen epiſcopi & œconomi permittimus: exceptis perſonis [d] quas per aliam legem hoc facere prohibuimus. Si quis autem contra ea quæ dicta ſunt, aliquid fecerit: ſiquidem epiſcopus fuerit: omnes eius res ex qualibet cauſa vel perſona, ſiue ante epiſcopatum, ſiue poſt hoc fuerint ad eum veniẽtes: eius eccleſiæ vẽdicari ſancimus. Si autem œconomi, aut alij clerici fuerint hoc delinquentes pecuniariam eos pœnã, qualem epiſcopus eorum probauerit [e] exigi eccleſiæ vendicandam: & cũ etiã conductionẽ teloniorũ [f] aut cuiuslibet poſſeſsionis, aut publicarum collationum perceptionem, aut exactionem, aut ſolicitudinem domus eis credentes, aut fideiuſſores eos pro memoratis cauſis ſuſcipientes; nullam contra eccleſiam aut monaſterium, aut res eius, aut gubernantium, aut contra illas perſonas quibus crediderint, aut contra facultates, aut fideiuſſores eorum, habeant actionem. Illi verò, qui publicarum collationum aut tributorũ ſuſceptionem aut conductionem aut exactionem memoratis perſonis crediderint [g], aut fideiuſſores eos acceperint: ſi quod publico damnum contingat, hoc ex propria facultate reſtituere compelluntur [h].

Nulli liceat epiſcopos coram ſe ad teſtimonium compellere: ſed ad eos mittere debet, vt propoſitis euangelijs dicant: & à iudice in iudicium venire cogendi non ſunt. Barto.

Nulli verò iudicum licebit Deo amabiles epiſcopos cogere ad iudiciũ venire pro exhibendo teſtimonio [i]: ſed iudex mittat ad eos quoſdam ex perſonis miniſtrantium ſibi: vt propoſitis [k] ſanctis euãgeliis ſecundum quod decet ſacerdotes, dicant quæ nouerint. Sed neque pro qualibet pecuniaria cauſa, vel criminali epiſcopũ ad iudicem ciuilem, aut militarem inuitum producere, aut exhibere citra imperialem iuſsionem permittimus: ſed iudicẽ, qui tale [l] aliquid, ſiue ex ſcripto, ſiue ex non ſcripto præſumpſerit imperare, poſt cinguli priuationem, viginti librarum auri pœnam exoluere iubemus eccleſiæ, cuius epiſcopus produci aut exhiberi iuſſus eſt, executorem ſimiliter poſt cinguli priuationẽ, & verberibus ſubdendum & in exilium deportandum.

Epiſcopi in ſuis eccleſijs debent reſidentiam facere, & eas non relinquere ſine ſuperioris literis, vel ſine principis iuſsione: & tunc non amplius vno anno. Item patriarchæ & ar. hiepiſcopi

a Quędam adiacentes. i. cõfines: vt in nouellis eodẽ titu.

b Facere adinuicẽ: vt ſupra, de nõ ali. §. hoc vero iubem⁹. col. ij. & ſ. vt decæ. nõſi. §. illud. col. v.

c Cõducere. repete damus licentiã.

d Perſonis. i. œconomis & eius cognatis: vt ſupra de ali. & emphyt. §. œconomis & de hac l. hic dicit. Vel dic quod de hæreticis hic dicit: quib. nõ poteſt dari ab eccleſia: vt ſ. de eccl. ti. §. iubemus. & ſic de iſta facit mentionem.

e Probauerit. i. impoſuerit, vel ſtatuerit. Al. Argu. C. de modo mulctã. lege fin.

f Teloniorũ. quidam habent teloniorum: & quidã telonicorũ: & exponit Al. i. menſarum publico loco poſitatũ. tu dic teloniorũ. i. vectigaliũ. & erit ſenſus eius literæ: q̃a credẽtes eis. ſ. prædictis clericis, qui cõducũt vectigal. q. d. locãdo eis, vel credẽtes cõductionẽ cuiuslibet publici, aut ꝑceptionẽ publicarũ collationũ aut exactionẽ, aut ſolicitudinem domus ſcilicet noſtrę priuatæ: vt dixi ſ. §. aliud: aut ſuſtinẽtes eos fideiuſſores &c. nullam actionem, &c.

g Perſonis crediderint. ne fiſcus dãnũ patiatur: vt ar. ſ. vt nul. iu. §. & hoc vero iubemus. hac collat.

h Compelluntur. vt ſunt publici adminiſtratores, ad quos pertinet facere tales locationes.

i Exhibendo teſtimonio. vt C. e. titul. l. nec honore. Alij aũt compellũtur venire, ſi ſunt de eadem prouincia: alias nõ, niſi in cauſa criminali: vt ſ. de teſt. §. quoniã. in fin.

k Propoſitis. ſed non tactis ſecũdũ Io. ſic & in iudice. C. de iudi. l. rẽ non nouam. Item ex eo quod dicit, dicãt ij quæ nouerint. not. duo. Primũ: quia teſtis veritatẽ debet dicere: non aũt quod credat tantũ vt ſ. de hær. & Fal. §. ſi vero abſunt. & C. de teſtibus. l. teſtium. ſecus in iuramento calumniæ: vt C. de iuramento calum. l. ij. §. qđ obſeruarit. Secundo no. ex eo, qđ indefinite dicit, pro vtraque parte debeãt teſtimonium ferre: ſicut & alibi dicitur, qđ veritatem non debet ſupprimere: vt C. eo. l. presbyteri. & ſ. de teſti. §. ſi verò ignoti. in fin. §. & hæc omnia in pecuniariis. Item adinuicẽ ſpectat inquirere veritatem: vt C. de eden. l. ij. hic tamen ſi iuramento dixeris ſe nihil ſcire, audiẽ: vt arg. ff. de re iud. l. ſi vni. Acc.

l Tale. quod epiſcopus veniat corã iudice ad dicẽdum teſtimonium.

Concor. c. vl. extra de iur. calã. cum gl. poſt pri cip. vbi dicitur, dicit papa epiſcopo Beluacẽ ſi, q ſi ꝑte & tantũ propoſitis ſed non tactis &c. & al. leg. gl. ſi. hac auth. Teſtis de credentia deponere non debet.

Cum li

debent omnes sub se constitutos omni anno ad se conuocare, & exponere quæ agenda sunt. Item episcopi vel clerici ad tabulas ludere, vel ludi participes, vel spectacularum fieri prohibentur. Nec cogendus est episcopus clericum suum ab ecclesia dimittere, et alij tradere. Bartolus.

Interdicimus autem Deo amabilibus episcopis proprias relinquere ecclesias, & ad alias regiones venire. Si verò necessitas faciendi hoc contigerit: non aliter nisi cum literis [a] beatissimorum patriarchæ aut metropolitæ, aut per imperialem videlicet iussionem hoc faciant: ita tamen, vt nec illis episcopis, q sub beatissimo archiepo Constantinopoleos & patriarcha fuerint, liceat citra permissionẽ eius aut nostræ iussionis ad regiam ciuitatem venire. Si verò [b] etiam secundũ hunc modum episcopus cuiuscunque loci profectus fuerit: non amplius vno anno suam relinquat ecclesiam. Episcopos autem in regiam ciuitatẽ, sicut dictum est, venientes cuiuslibet fuerint diœcesis, præ omnibus ire ad beatissimũ archiepiscopum Cõstantinopoleos & ad patriarcham, & ita per eum ad nostram introire tranquillitatem. Citra autem hanc nostram dispositionem aut proficiscentibus, aut vltra definitum [c] vnius anni tempus extra suam ecclesiam facientibus moram, primum quidem non ministrari ab œconomis propriæ ecclesiæ expensas: deinde admonere eos per literas sacerdotũ sub quibus agunt, vt reuertantur ad suas ecclesias: differentes autem reuerti, secundum sanctas reuocari regulas. et nisi intra definitum à sacris canonibus tempus reuertantur ad suas ecclesias: ipsos quidem ab episcopatu expelli: alios autem pro eis meliores ordinari secundum præsentis legis virtutem: hoc ipso & super clericis valituro, cuiuscunque ordinis fuerint aut ministerij. Vt autem omnis ecclesiasticus status & sacræ regulæ diligenter custodiantur: iubemus vnumquenque beatũ archiepiscopum & patriarcham & metropolitã sanctissimos episcopos sub se constitutos in eadẽ prouincia semel aut secundò per singulos annos ad se cõuocare, et omnes causas subtiliter examinare, quas episcopi aut clerici aut monachi adinuicem habeãt: easque disponere, & super hoc, quicquid extra regulas à quacunque persona delinquitur, emendare †. Interdicimus autẽ sanctissimis episcopis, presbyteris, & diaconibus, & subdiaconibus, lectoribus, & omnibus aliis cuiuslibet venerandi collegij aut schematis [d] constitutis, ad tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculorum spectandi gratia venire. Si quis autem ex his hoc deliquerit: iubemus hunc in tribus annis à venerabili ministerio prohiberi, & in monasterium redigi. Si autem in medio tempore ostenderit dignam sui vitij pœnitẽtiam: liceat & sacerdoti, sub quo constitutus est, minuere tempus, & hunc rursus proprio reddere ministerio. scientibus quoque sanctissimis episcopis debentibus hoc vindicare, quia si tale aliquid agnoscentes non vindicauerint, ipsi rationem Deo pro tali causa persoluent. Nullum autem † episcopum inuitum cogi quemlibet clericum sub se cõstitutum de proprio clero dimittere, & alij dare.

Episcopi & presbyteri sine iusta causa aliquem excommunicare non debent. aliàs si fit, absolutio à superiore dari debet. Item episcopis non licet proprijs manibus aliquem percutere. Item episcopus ab episcopatu repulsus, ad ipsum redire non potest. Bart.

Omnibus autem episcopis & presbyteris interdicimus segregare aliquem à sacra communione, antequã causa monstretur [e], propter quã sanctæ regulæ hoc fieri iubent. Si quis autẽ præter hoc à sancta cõmunione [f] quẽquam segregauerit: ille quidẽ, qui iniustè à cõione segregatus est, solutus excõicatiõe à maiori sacerdote [g], sanctã mereatur cõmunionem. Qui verò aliquem à sancta cõione segregare præsumpserit: modis omnibus à sacerdote, sub quo cõstitutus est, separabitur à communione quanto tempore ille perspexerit: vt quod iniustè fecit, iustè sustineat [h].

a Cum literis. sic C. de epi. & cle. l. si qua per calũniam. & s. vt diffe. iud. in prin. col. ix. Ac.

b Si verò. hæc quæ dicuntur hic, & s. proxi. §. sunt supra quomodo opor. §. illud. & §. non aliter collat. j. & s. vt nul. fabricet ora. do §. illud. col. v.

c Definitum. scilicet xxx. dierum in vnaquaque dilatione. ar. s. de liti. §. omnem autẽ. Acc.

d Aut schematis. id est ordinis. schema enim pro ordine plerunque ponitur. s. vt cũ de app. cog. §. si vero liberi. & facit ad hunc §. C. l. placet. & l. decernimus. Quid de schachis? Resp. possunt, cum non fortunæ viribus, sed naturali ingenio cõsistat ille ludus. Item nunquid gratis ad tabulas potest? Resp. non: cum etiam spectacula hic prohibeat.

Schachorum ludus nõ est clericis prohibitus.

e Causa monstretur. No. sine causa transactionem non fieri: vt ff. de transactio. l. cum hi. §. si prætor. & de pœ l. respiciendum.

f Communione. est ergo excommunicatio à corpore Christi: vt hic. Itẽ est alia. s. ab ingressu ecclesiæ: vt s. de interdi. col. hæ. in fi. & C. de sum. tri. l. ij. in fi.

g Sacerdote. id est archiepiscopo.

h Sustineat. ff. quod quis. iu. l. ij. in prin.

† Hæc translatio multis hic caret.

† Cõcor. cap. bonæ memoriæ. j cum gl. super ver. ex gratia. extra, de postu. præ lat.

Const

Sed neque propriis manibus liceat episcopum aliquem percutere. hoc enim extraneũ sacerdoti est. Si quis autem episcopus secundum ecclesiasticas regulas sacerdotio pulsus, præsumpserit ingredi ciuitatem ex qua pulsus est, relinquens locum, & in quo iussus est degere: iubemus hunc in monasterio in alia regione constituto [a] tradi: vt quod in sacerdotio deliquit, degens in monasterio corrigat.

Presbyteri & clerici ac etiam diaconissæ ordinari debent, qui sint ætatis hic insertæ: & sint rectæ fidei, & vitæ honestæ, & castè viuentes & castitatem vouentes. & si contradictor apparuerit, ordinatio differri debet, donec plenè fiat examinatio. Bart.

Clericos autem † non aliter ordinari permittimus, nisi literas sciant, & rectam fidẽ vitamq́ habeant honestam, & neq; concubinam aut naturales habuerint aut habeãt filios: sed castè viuentes, aut vxorem legitimam, & ipsam vnam & primam habentes, neque viduam, neq; separatam à viro, neq; aliter legibus aut sacris canonibus interdictã. Presbyterum autem minorem triginta quinq; annorum [b] fieri non permittimus. Sed neque diaconũ aut subdiaconum minorem vigintiquinque. Neque minorem lectorem decẽ & octo annorum. Diaconissam verò non ordinari in sancta ecclesia, quæ minor est annorum quadraginta [c] aut ad secundas venerit nuptias. Si autem tempore ordinationis clerici cuiuscũque collegñ aut ordinis, accusator aliquis apparuerit, dicẽs eum indignum ordinatione esse: differatur [d] ordinatio, & vniuersa procedant tam pro examinatione, quàm pro multis causis, quas in episcoporũ ordinationibus sanciuimus [e]. Si verò Et futurus ordinari diaconus non habuerit vxorem (sicut prius dictum est) coniunctam sibi, non aliter ordinetur, nisi prius ab ordinante eum interrogatus promiserit posse post ordinationem & sine legitima vxore honestè viuere: non valente eo, qui ordinat in tempore ordinationis permittere diaconum aut subdiaconum post ordinationem vxorem accipere [f]. Is autem qui permittit episcopus, expellatur ab episopatu. Si verò post ordinationem presbyter, aut diaconus, aut subdiaconus vxorem duxerit, expellatur à clero, & curiæ ciuitatis illius, in qua clericus erat, cum propriis rebus tradatur [g]. Si verò lector secundam ducat vxorem, aut primam quidẽ viduam aut separatam à viro, aut legibus, vel sacris canonibus interdictam: nequaquam ad alium ecclesiasticum ordinem prouehatur: sed & si quolibet modo ad maiorem ordinem perducatur, expellatur eo, & priori restituatur.

Curiales & officiales non debent clerici ordinari, nisi monasticam vitam per xij. ann. impleuerint: pœna contrafacientibus imminente. In prædictis tamen casibus iura vetera seruantur. Item clerici merito & non simoniacè ordinari debent ecclesijs tamen in quibus ordinantur, & bona eorum antè & post donare possunt. Bartolus.

Sed neq; curialem aut officialẽ clericum fieri permittimus [h]: vt non ex hoc venerabili clero iniuria fiat. Si verò tales personę in clero constituantur: tanquam nec ad ordinem perducti, propriæ fortunæ restituantur, nisi forsan monasticã [i] vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuit. Tales enim ordinari præcipimus, legitima videlicet parte [k] curię & fisco danda, si in clero cõstituti, monacho condecentem vitam impleuerint. Si verò post clericatus honorem aliquis eorum vxorem duxerit, aut concubinam habuerit: curiæ & officio, cuius fortunæ subiacebat, reddatur, etiam si maximè tali ecclesiastico gradu tenebat, in quo quis constitutus non prohibetur sacris cano-

[a] Constituto. & per centum milliaria remoto: vt C. de episcop. & cle. l. quincunque.
[b] Minorẽ xxxv. annorum. tantum etiam tempus debet habere episcopus: vt s. eodẽ. hoc quoque decretis.
[c] Annorum xl. lex. C. dicebat de l. an. quæ corrigitur: vt C. e. l. nulla. & eodẽ modo corrigitur alia quæ dicit de l. an. s. quomodo opor. epi. §. quanta igitur.
[d] Differatur. sed non differtur executio sentẽtię pręfecti præ. supplicatione facta: vt s. vt spõs. largi. §. aliud. quæ est contra.
[e] Sanciuimus. vt s. e. §. si quis autem.
[f] Accipere. arg. ꝙ sacerdos nõ potest dãdo pœnitentiam permittere retineri cõcubinam. sed arg. cõtra. ff. de lega. iij. l. si quis in prin. testamẽti. §. j.
[g] Tradatur. ꝙ dicitur clericum apostatantẽ officio curiæ dari: vt hic, & s. quomodo opor. epi. §. semel. & à sacerdotio cadere: vt hic, & s. de nupt. §. sed & si quis. & s. quomodo opor. episc. §. neq;. sic etiã de monacho. vt s. de mona. §. si verò relinquens.
[h] Permittimus. sed olim fiebat cũ distinctione: vt C. de epis. & cleri. l. officiales.
[i] Monasticam. nõ tamen erat monachus alias propriam substãtiam habere dici nõ posset: vt s. de mo. §. illud. ꝙ j. dicit. Sed quomodo hoc cũ j. dicat, idem est in aliis monachis? Respon. non punitur respectiue. sic. s. vt defunct. seu fu. §. j. col. v. Quare ergo vxorẽ ducere prohibet? Respõ. quia habitum habuit: et quia satis est clericari curialem.
[k] Parte. id est, dodrante secundum Al. vt s. eo. §. curialem. vel dic verius de ea de qua dicitur. C. eodem. l. officiales. prima verior est.

† de ætate istorum ordinãdorum vide ca. cum in cunctis. extra de electio.

Apostata officio curiæ traditur.

nibus & legibus vxorem accipere. Hac autem & super aliis omnibus monachis tenere sancimus, qui de monasteriis ad quemlibet ecclesiasticum transferuntur gradum, etiam si nulli fortunæ subiecti fuerint. Et generaliter sancimus, nulli licere in quolibet ecclesiastico gradu constituto, discedere ab eo, & secularem fieri: scientibus tale aliquid facientibus, quia & quasi apposito sibi cingulo aut dignitate aut militia nudabũtur, & curiali [a] fortunæ propriæ ciuitatis tradentur. Qui autẽ ante nostram legem clerici ordinati sunt ex curiali fortuna, per substitutas personas [b] pecuniaria munera complere, à corporalibus autem liberos seruari. Sed neque clericum cuiuscunque gradus dare aliquid ei, à quo ordinatur, aut aliĳ cuilibet personæ ꝑmittimus: solat autem præbere, eum consuetudines iis, qui ordinantium ministrantes sunt ex consuetudine accipientibus vnius anni emolumẽta nõ transcendentem [c]. in sancta verò ecclesia, in qua constituitur, sacrum complere ministerium, & nulla penitus propriis clericis dare pro sua insinuatione, nec ob hanc causam propriis emolumẽtis aut aliis portionibus hunc priuari. Sed neque xenodochum, aut nosocomum, aut ptochotrophum, aut alium quemlibet venerabilis domus gubernatorẽ, aut quãcunq; ecclesiasticam solicitudinem agentem, dare aliquid illi, à quo constituitur, aut aliĳ cuicunq; personæ pro cõmissa sibi gubernatiõe. Qui verò præter hęc quę disposuimus, aut dat, aut accipit, aut mediator fit: sacerdotio aut clero huiusmodi cõmissæ sibi cuiuscũq; gubernationis nudabitur: iis, quæ accipiuntur, vendicandis venerabili loco, cuius talis persona ordinationem, aut solicitudinem, aut gubernationem accipit. Si autem secularis sit, cui accipit, aut mediator factus est: quod datum est duplum repetitur, & venerabili loco, in quo talis persona ordinationem, aut gubernationẽ, aut solicitudinem susceperit, præbeatur. Si quis autem clericus cuiuslibet gradus, siue gubernator cuiuslibet venerabilis domus, aut ante ordintionem cõmissam sibi cuiuscunque gubernationis aut solicitudinis, aut postea aliquid voluerit suarum rerum offerre ecclesiæ, in qua ordinatur, aut loco cuius gubernationẽ aut solicitudinẽ suscepit: non solũ non prohibemus [d] hoc fieri, sed etiam magis inuitamus eos talia pro salute animæ suæ facere. Nos enim illa solùm dari prohibemus, quæ propriis personis quibusdam præbentur, non quæ sanctis ecclesiis, aut aliis venerabilibus locis offeruntur.

Domino sciente & non contradicente potest seruus clericus ordinari: eo ignorante, non: & si constitutus ad secularem vitam redibit, domino restituendus est, adscriptitĳ verò præter dominorum voluntatem possunt ordinari. Bartolus.

Si seruus sciente & non contradicente domino, in clero ordinatus fuerit: ex hoc ipso quod constitutus est, liber & ingenuus [e] erit. Si verò ignorante [f] domino ordinatio fiat: licet domino intra spatiũ vnius anni & seruilem fortunã [g] probare, & suum seruũ recipere. Si verò seruus sciẽte domino siue insciẽte (sicut diximᵘ) eò q in clero constitutus est, liber factus ecclesiasticũ ministeriũ reliquerit, & ad seculare transierit vitã: suo domino ad seruitiũ [h] tradatur. Adscriptitios autem in ipsis possessionibus quarũ sunt adscriptitĳ, clericos etiã præter volũtatẽ dominorũ fieri ꝑmittimus: ita tñ, vt clerici facti, impositã sibi agriculturam adimpleãt [i].

a Et curiali. imo videtur qđ in monasteriũ mittatur: vt ĩ. eo. §. si monachus. quæ est contra. Sol. si semel fugiat, mittitur in monasterium: si secundo, datur iudici: vt ibi & hic dicitur. Sed quomodo datur curiæ: cũ ex delicto nõ prẹmiũ, sed pœnam debeat pati. C. de decur. l. ne quis. & ff. de inter. & rele. l. relegatorum. in fi. & l. sequen. quæ sunt cõtra. Sol. non tradetur curiæ, vt sit decurio, sed vt seruiat decurionib. & facit ad hunc. §. s̃. de mona. §. si vero relinquens.

Pœna est delicti merces.

b Substitutas ꝑsonas. ar. quod per substitutũ quis seruit: vt C. eo. l. quisquis. & l. ad similitudinem.

c Non transcendentem. consuetudo [3] facit vt aliqd possit dari, quod alias nõ liceret: vt & s̃. eo. §. præ omnibus. & §. pro cõsuetudinibus. sed arg. cõtra. s̃. vt nulli iu. §. iĳ.

3 Concor. xiĳ. dist. c. quẽadmodum. vbi de hoc late tractatur.

d Non prohibemus. eadem de episcopo dicta sunt. s̃. e. §. præ omnibus. §. si vero laicus. & §. si quis aũt episcoporũ. & facit. C. e. l. si quenquam.

e Liber & ingenuus. olim clericus etiam domino volente fieri nõ poterat. C. e. l. iubemus. §. seruos. sed monachus sic volente eo: vt C. eo. titu. l. serui. hodie autem fieri possunt clerici etiam sciente domino: vt hic. & sic nota, patientiã cõsensui comparari. sic. ff ad mu. l. quoties.

Patientia cõsensui comparatur.

f Ignorante. qđ præsumitur: vt C. qui milita. nõ pos. l. super seruis.

g Fortunam. id est, quod possederis eum vt seruum tempore ingressus. nec enim an. ißt possessionẽ ob ingressum. alias male ageretur cum eo, si statim onus probãdi in se reuolueretur. & est arg. C. de agr. & cens. l. si qs. lib. xj.

h Ad seruitium. imo curiæ: vt s̃. eo. §. sed neq; curialẽ. in fi. quæ est cõtra. Sed curialis vel liber curiæ datur: vt ibi: seruus verò domino suo: vt hic. & sic ibi libero: hic de seruo dicit.

i Agriculturam adimpleant. etiam per substitutum: vt C. eo. l. ad similitudinem. & l. quisqs. & not.

† Cōcor. ca. cū nos oporteat. in glo. super verbo idonee. in fi. extra de offi. iudic. ordina.

& nota, in ipsis. nā donec in ecclesia est idoneus, aliunde sumi alius non debet: vt C. e. l. in ecclesiis. secus si non sit ibi idone°: vt ar. ff. de mune. & ho. l. vt gradatim. §. & si lege. Itē nōne idem erat etiā olim quod per authen. istam statuitur: vt C. e. l. quisquis? Dicas quod sic. vel illa loquebatur tātum tunc, qn̄ dn̄i aderat volūtas. Itē quid si cōtra volūtatē domini faciat? M. dicit quod non pōt: licet præter volūtatē domini possit: vt hic, & arg. ff. de pro. l. Pomponi°. in fin. Sed tu dicas cōtra: vt in nouel. eo. tit. vbi dicit, qđ domino inuito potest.

a Ordinari procuret. ad episcopū pertinet electio: vt hic, & s. vt clerici qui re. §. fin. & s. de mon. §. ordinationem.

b Cantores. scilicet qui omnes sint filiifami.

c Ad similitudinem. non omnimodo: vt j. posuit. sic tamen vt, &c.

† Multa hoc loco desunt, vt facile est intelligere ex Haloan. versione.

d Castrensium. ff. de inoffi. testa. l. si instituta. §. de inofficioso.

e Ferant. sed quo iure? Respond. quidam per querelā. Sed certe hoc idē erat per aliud. authen. vt cū de app. cogn. §. sed hæc quidem. Dic ergo cōdi. ex hac. l. & sic nō est cōtra quod dicitur in castrensi & quasi non dari querelam: vt C. de inoff. test. l. si. in fi. & C. eo. l. cum lege. in fin. & lege, sacrosanctæ & ff. de inoff. test. l. si instituta §. de inofficios. & intellige hūc in prælatis. alias serua quod dicitur s. de eccle. titu. § interdicimus.

Clerici à patrono præsentari debent, & ab episcopo ordinari: aliàs quoscunque putauerit meliores ordinare potest: & clerici in suis ecclesijs morari debet. Bart.

Si quis oratorij † domū fabricauerit, & voluerit in ea clericos ordinare, aut ipse, aut eius hæredes si expensas ipsis clericis ministrant, & dignos denominant, denominatos ordinari. Si verò qui ab eis eliguntur, tanquā indignos prohibent sacræ regulæ ordinari: tunc sanctissimus episcopus quoscunque putauerit meliores, ordinari procuret [a]. Sancimus autem reuerendissimos clericos suis ecclesiis obsecūdare, & omne eis competēs ecclesiasticum ministerium adimplere: hoc requirente vniuscuiusque ciuitatis sanctissimo episcopo, & cuiuscunque ordinis ecclesiastici primatibus, eos, q hoc non custodiūt, regulari mulctæ subdentibus †.

Presbyteri & omnes clerici res ad se pertinentes in suo dominio habere debent atque potestate: & eas donare: & de eis testari possunt si sub parentum extāt potestate: dummodo filijs, aut his non extantibus parentibus eorum relinquant. Bart.

Presbyteros autem & diaconos & subdiaconos, cantores [b] & lectores, quos oēs clericos appellamus, res quolibet modo ad eorū dominiū veniētes habere sub sua potestate præcipimus, ad similitudinē [c] castrensiū [d] peculiorū, & donare secūdum leges, & in his testari, licet sub parentum sint potestate: sic tamen vt hōrum filij, aut his non existentibus, parentes eorum legitimam partem ferant [e].

Presbyteri, diaconi, & alij clerici, si falsum perhibeant testimonium in causa pecuniaria vel criminali, pœna hic inserta sunt puniendi.

Reuerendissimis autē presbyteris, aut diaconibus, etiam si inuenti fuerint pro pecuniaria causa falsum perhibuisse testimonium: sufficiat pro verberibus [f], tribus annis separari à sacro ministerio, & monasteriis tradi. Pro criminalibus autem causis, si falsum testimonium dixerint, clero nudatos, legitimis [g] subdi pœnis præcipimus: reliquos autem omnes in aliis etiam ecclesiasticis ordinibus constitutos, si falsum testimonium cuiuslibet causæ, siue pecuniariæ, siue criminalis dixisse conuincātur: non solū ecclesiastico officio repelli, sed etiā verberibus subdi.

Clerici & monachi coram episcopo in causa pecuniaria conueniendi sunt, in criminalibus coram episcopo vel iudice ciuili ad electionem actoris sunt conueniendi: episcopo negligente ad iudicem loci iurisdictio deuoluitur, in processibus forma hic tradita seruata. Barto.

Si quis contra [h] aliquē clericum aut monachum aut diaconissam aut monasteriam aut ascetriam habeat aliquam actionē, adeat prius sanctissimum episcopum, cui horum vnusquisque subiaceat [i]: ille verò causam inter eos iudicet. & si quidem vtraque pars iis, quæ iudicata sunt, acquieuerit: iubemus per loci iudicē hoc executioni perfectæ contradi [k]. Si quis autem litigantium intra decem dies contradicat [l] iis, quæ iudicata sunt: tunc lo-

f Pro verberibus. i. loco tormētorū. quæ eis remittuntur.

g Legitimis. quæ sint, dicitur. ff. ad l. Corne. de sica. l. j. & iij. in fi. & ad le. Corn. de fal. l. j. §. vlti.

h Si quis contra. ab hinc vsque ad §. presbyteris autem & diaconis. infra eodem tractat. de conuentionibus & accusationibus clericorum omnis ordinis.

i Subiaceat. vt s. vt cler. ap. pro. epi. cō. §. j. col. vj. & s. apud quos oportet causam di. mo. & asce. §. j.

k Contradi. vt C. de epi. au. l. episcopale. in fin. sed in cuius bonis? Rn̄. si nomine ecclesię, in bo. ecclesiæ; vt si in bonis pupilli tutore dānato: vt ff. de re iudica. l. si se. §. tutor. & ff. si quis cau. l. fin. si autē suo nomine: si tunc nō habet vnde, vt qa secularis clericus est, tunc in suis bonis: aliàs autem dic vt diximus s. de nō alien. §. si autē creditor. in fin.

l Contradicat. s. appellādo vt sequitur ibi, & non liceat, &c. à sentētia ergo episcopi appellatur. Sed contra. C. de episc. au. l. episcopale. i alio etiam lex illa huic contradicit: qa ibi æquiparat eū præfe. prętro. hic autem facit eum minorē quolibet defēsore ciuitatis

Appellatur à sententia episcopi.

ciuitatis, cum dicat defensorem sententiam episcopi retractare: quod non esset, nisi maior esset, vt s. de ap. col. iiij. §. illud. quare dicunt quidem his duobus casibus hanc corrigere illam. tu autem dic, quod hic vt eorum ordinarius cognouit episcopus: vt patet ex præcedenti. §. si quis contra aliquem. ibi autem ab extraneis audiri fuit electus. & sic primo modo non cõtradicit, cũ alio casu loquatur. Itẽ nec secundo: quia parificantur præfecto. s. quãdo ab extraneis eligitur: vel licet iudex locorũ siue defensor retractet: vt hic faciunt ex cõmissiõe principis, quam habẽt per legẽ istã. vnde ipse princeps retractare: videtur quod fieri põt: vt ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. & si prætor.

a In tali causa. Nota casum, vbi tantũ semel appellatur. sic. C. de asse. tol. l. j. j. resp. C. de ap. l. illud. §. similimodo. §. orientalẽ. sic. C. de preci. impe. offe. l. si quis regulariter autẽ bis potest appellari, licet non ter. C. ne li. in vna eademque causa. l. j.

Appellare licet bis.

b Ordinẽ. ordo legum est. C. de ap. l. præcipimus. & s. de nup. §. illud. vsque in fine.

c Ad imperium. No. à delegato appellari ad delegantem: vt hic, & C. de app. l. præcipimus. §. hęc si appellatio. & C. de iudi. l. si. in fi. Sed videtur, quod à delegato principis non ipse princeps, sed alius appelletur: vt supra, de app. coll. iiij. §. fina. quæ est contra. Sol. ibi ad vniuersitatẽ delegauerat: hic ad causam specialẽ princeps delegat. sed etiam, si ad causam specialẽ princeps delegat: non ipse quandoque sed alius appellatur: quod est, quando delegatus à se alij delegat; nam tunc secundus delegans appellatur: vt C. qui pro sua iurisdi. l. ij. in fine: licet hoc sit contra regulam, quę est ff. quis. & à quo. l. j. in fi.

d Et secundum leges. Nota quod iterum examinat. sic infra, proxi §. Acc.

corum iudex causam examinet: & si inuenerit iudicium rectè factum, etiam per sententiam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ tradat, quæ iudicata sunt, & non liceat secundò in tali causa [a] victo appellare. Si verò iudicis sententia cõtraria fuerit iis, quæ à Deo amabili episcopo iudicata sunt: tunc locum habere appellationem contra sententiam iudicis, & hanc secundũ legum ordinem [b] referri & exerceri. Si tamen ex imperiali iussione, aut iudiciali pręcepto episcopus iudicat inter quascunque personas: appellatio ad imperium [c], aut ad eũ, qui transmisit negotium referatur. Si verò crimen fuerit, quod aduersus quanlibet memoratarum reuerendissimarum personarũ inferatur: siquidẽ apud episcopum aliquis accusat, & ipse veritatem inuenire potuerit: ab honore aut gradu hunc secundũ ecclesiasticas regulas deiiciat, & tunc competens iudex hunc comprehendat, & secundũ leges [d] litem examinans causæ finem imponat. Si verò prius ciuilem iudicẽ adeat [e] accusator, & crimẽ per legitimam examinationem potuerit approbare: tunc episcopo locorum gesta monumentorum palàm faciat: et si ex his agnoscatur proposita crimina cõmisisse eũ: tunc ipse episcopus hunc secũdum regulas ab honore siue gradu, quem habet, separet: iudex autem vltionem ei inferat legibus congruentem. Si verò episcopus putauerit gesta non iustè confecta: tũc liceat ei differre, & nudare honore seu gradu accusatã personam: ita tamen, vt huiusmodi persona sub legitima cautela fiat, & ita ad nos negotium tam ab episcopo, quàm à iudice referatur, vt nos hoc cognoscentes, quę nobis videntur, iubeamus. Si quis autẽ pro pecuniaria causa cõtra aliquam omniũ memoratarum personarum habuerit actionem aliquam, & episcopus distulerit inter eas iudicare: licentiã habeat actor ciuilẽ iudicem adire [f]: ita tamen, vt accusata persona nullo modo cogatur fideiussorem [g] dare, sed solam cautionem sine iureiurando cũ hypotheca suarum rerũ exponere. Si verò pro criminali causã accusatio contra aliquam memoratarũ personarum proponatur, sub legitima cautela accusata fiat persona. Si autem ecclesiastica [h] causa est, nullam communionem habeant iudices ciuiles circa talem examinationem, sed sanctissimus episcopus secundum sacras regulas causæ finem imponat.

Episcopus ab episcopo, vel ab alio conuentus, conueniendus est sub archiepiscopo, & ad patriarcham appellatio est, nulla cautione vel fideiussione pro lite finienda interposita. Bart.

e Iudicem adeat. ex hoc & s. proxi. respon. datur intelligi: quia in crimine est actoris potestas, vtrum coram episcopo, an corã ciuili iudice clericum accuset. & ad hoc est supra, vt cleri. apud pro. episc. con. §. si tamen. collatio. sexta. & hoc de ciuilibus criminibus. secus si est canonicum: vt infra, proxi. §. si autem ecclesiastica. Item ex eo, quod hic, & s. proxi. dicitur episcopum secundum legem iudicare, patet eum debere scire leges: vt C. de legi. & cõstit. l. leges. cum nõ ex alterius, sed sua debeant conscientia iudicare: vt s. de iud. §. j. Acc.

Episcopus leges scire debet.

f Ciuilem iudicem adire. Nota quod potestas est iudex ordinarius scholarium cum sit clericorum: vt hic, & in prooemio digestorum, in fine. sed decretalis prorsus eximere videtur clericos: vt extra de foro compet. c. si diligenti. Vel dic decretalẽ loqui inter clericos vtrinque. si autem actor est laicus, non. & ideo hoc casu potest priuilegio renũciari: vt C. eodem. l. omnes. & sic intelligitur. C. de pact. l. penul.

Scholares iurisdictioni potestatis subsunt.

g Fideiussorem. Olim dabat œconomum suæ ecclesiæ: vt C. de epis. & cler. l. cũ clericis. §. memorari. quæ est contra. sed illa per istam corrigitur.

h Si autem ecclesiastica. vt de articulis fidei, vel simonia. & hoc quando hęc clerico obiiciũtur; secus si laico: vt s.

Si quis verò sanctissimorum episcoporum eiusdem synodi [a], dubitationem aliquam adinuicem habeat [b], siue pro ecclesiastico iure, siue pro aliis quibusdam rebus, prius metropolita eorum cum aliis [c] de sua synodo episcopis causam examinet & iudicet, & non rata habuerit vtraque pars, quæ iudicata sunt: tunc beatissimus patriarcha diœceseos illius inter eos audiat, & illa determinet quæ ecclesiasticis canonibus & legibus consonãt, nulla parte eius sentẽtiæ, contradicere valente. Si autem & à clero, aut alio quocunque aditio contra episcopum fiat propter quanlibet causam: apud sanctissimũ eius metropolitam secũdum sacras regulas & nostras leges causa iudicetur: & si quis iudicatis contradixerit: ad beatissimum archiepiscopũ & patriarcham diœceseos illius referatur causa, & ille secũdum canones & leges huic præbeat finem. Si verò contra metropolitã talis aditio fiat ab episcopo aut clero, aut alia quacũque persona: diœceseos illius beatissimus patriarcha simili modo causam iudicet. Pro omnibus autem causis pro quibus apud propriũ metropolitam aut patriarchã, siue apud alios quoscunque iudices episcopi conueniantur, nullã fideiussionem, aut cautionem pro lite exigãtur: sic tamẽ vt isti studeãt illatis sibi causis semetipsos absoluere [d].

Oeconomi & similes coram episcopo rationẽ reddere debent, & licitum est eis à sententia episcopi ad patriarcham appellare:

Oeconomos autẽ & xenodochos, nosocomos, ptochotrophos & aliorum venerabilium locorum gubernatores & alios omnes clericos iubemus pro creditis sibi gubernationibus apud proprium episcopũ, cui subiacent, conueniri, & rationem suæ gubernationis facere: et exigi [e] quod ex ipsis [f] debentes ostendũtur, illi venerabili reddendum domui ex cuius ordinatione debitum apparuerit. Si verò putauerint se grauari: post repetitionem [g] metropolita causam examinet. Si verò metropolita fuerit contra quãpiam prædictarum personarum huiusmodi causa examinans [h] & debitum exegerit, & exactus putauerit se grauatum: diœceseos illius beatissimus patriarcha causam determinet. Non enim concedimus prędictis personis promemoratis causis ante examinationẽ & exactionẽ debiti proprios episcopos declinare, & ad alia venire [i] iudicia. Si quis autem ex ecclesiasticis [k], cui aliqua talis dispẽsatio credita est, ante rationum expositionem, & debitorum solutionem, moriatur: iubemus eius hæredes simili modo & rationibus & exactionibus subiacere.

Episcopi & clerici in vrbe Constantinopolitana degentes, ibi conueniendi vel cogendi non sunt lite in prouincia cõtestata: alias corã præfecto prætorio sunt conueniendi: apocrisarij autẽ ad patriarchã vel metropolitam destinati, interum cõueniendi non sunt: nisi de hoc mandatum habuerint, vel alios conuenerint, vel ibi contraxerint. Item episcopi vel clerici legationis tempore conueniendi non sunt. clerici & monachi accusandi sunt iniuria loci repulsa: & loci reuerentia seruata. Item monasterium per suum procuratorem agere debet, sportularum quantitate legitima in supradictis personis & casibus seruata. Bar.

Si quis episcopus aut clericus ex quacunque prouincia in Cõstantinopoli reperiatur, & voluerit aliquis aduersus eum actionem proponere, si quidem litis contestatio in prouincia pro ipso negotio facta est, ibi litem compleri [l]. Si verò nondũ inchoata est: apud gloriosissimũ præfectum Orientis prætoriorum, aut apud eos, qui à nobis fuerint deputati iudices, conuenientibus eum respondere. Reuerendissimi † verò apocrisarij [m] cuiuscum-

vt ſ. demand. prin. §. si verò canonicum. col. iij.

[a] Synodi. id est, iurisdictionis.

[b] Habeat. quia vnus episcopus conuenit alium ciuiliter & criminaliter in causa appellationis.

[c] Aliis. xij. s. vt xv. q. vij. §. si quis tumidus.

[d] Semetipsos absoluere. id est, cito se expediant.

[e] Exigi. ſ. de eccle. ti. §. pe. contra. Solu. hic corrigit: & eodẽ modo corrigit quod est. C. eo. l. orphanotrophos.

[f] Ex ipsis. s. gubernatoribus. Ac.

[g] Repetitionem: alias est redditionem, & alias repetitionem: quod idẽ est. nam antequã causam ap. prosequatur, mandatur executioni prima sententia. vt hic, & in fi. huius. §. ibi. non enim concedimus &c. sic & alias. ſ. vt spõ. lar. §. aliud. sed hęc sunt specialia. regulariter enim contra: vt ff. nil innouę. ap. pen. & C. de ap. l. appellatione. & ff. de his qui not. infa. l. furti. in prin. & ff. de iis, qui satisd. cog. l. sciendum. §. pen. & ff. de test. l. qui à latronibus. §. fina. & C. de integ. restit. l. pe. & ff. de ap. re. l. j. & ff. de ap. l. constitutiones. in prin. & ſ. vt nulli iud. §. illas verò quæ secundum legem. hac col.

[h] Examinans. i. examinauerit.

[i] Venire. No. speciale in ratione reddenda à dictis administratoribus vt quis non possit in alium iudicem cõsentire cũ aduersario, nisi sub vno episcopo. regulariter enim cõtra: vt ff. de iudic. l. j. & ij. in prin.

[k] Si quis autem ex ecclesiasticis.

No. hæredes œconomi teneri, sicut ipse: vt hic, & C. e. l. si quis presbyter. in fi. C. de sa. san. ec. l. iubemus. §. œconomos. Al.

[l] Compleri. vt ff. de iud. l. vbi semel.

[m] Reuerendissimi apocrisarij. id est, qui res ecclesiæ agunt: vt ſ. quo. opor. epi. §. si verò metropo. sic dicti, quasi secreti nũcij. vel expone vt ibi. Solis

† Cõcor. cũ hoc §. c. j. cũ glo. j in fi. ex tra de ... pet. vbi ... citur, ... eadem le ... ge conu ... nitur ... qua ius ... bi ... postulat.

quæ sanctissimæ ecclesiæ qui in regia ciuitate degunt, aut ad beatissimos patriarchas, aut ad metropolitas à suis episcopis ordinati & destinati, neque pro suis episcopis, neque pro causa ecclesiæ, aut pro debito publico, aut priuato, aliquam conuentionem sustineant, nisi mādatum habuerint à suis episcopis aut œconomo, aut aliquos conueniant.

Tunc enim solis [a] illis, qui ab eis conueniuntur, damus licentiam, si quam obligationem habent contra ecclesiam aut contra episcopos eorum proponere. Si verò & in quibusdā causis vel actionibus semetipsos obligatos fecerint, in tempore in quo responsa faciunt, pro his cōuentiones suscipiāt.

Si verò episcopi † vel clerici pro ciuitate, aut pro suis ecclesiis propter suam legationem, aut ordinationem episcopi, ad regiam ciuitatem vel ad alium quemlibet locum proficiscantur: iubemus eos nullam molestiam aut importunitatem à qualibet persona sustinere: licētia existente iis, qui obligatos eos putant se habere, postquā ad prouinciā reuertuntur, cōuenire eos, nullo in iis, quæ se putant habere, eis faciendo præiudicio de temporalibus præscriptionibus propter tēpus [b], quod in tali causa protraxerint.

Si quando autem causa emerserit, vt admonitio, aut executio inferatur pro qualibet pecuniaria causa, siue publica, siue priuata, clerico aut monacho aut monastriæ, aut cuicunque monasterio, & maximè fœminarum: iubemus sine iniuria, & cum competenti honore admonitionem fieri: non tamen monastriam aut ascetriā monasterio abstrahi: [c] sed procuratorem ab eis ordinari, qui pro causa respondeat. Monachis autem liceat, siue per se, siue per procuratorem monasterij causas agere: sciente qui hoc præuaricatur iudice vel executore, quia & cingulo spoliabitur, & pœnam quinque librarum auri exigetur per magnificentissimum comitem priuatarum rerum: executore, videlicet super hoc verberando, & in exilium dirigendo: locorum sanctissimis episcopis prouisuris, vt nihil his contrarium fiat: aut si aliquid committatur, memorata vltio procedat: iudicem vindictam differentem imponere ad sciētiam nostram episcopus ferat. Sportularum verò nomine omnem personam in quocunque ecclesiastico officio constitutam, & ad hoc diaconissam, & monacham, aut ascetriam aut monastriā pro omni criminali & pecuniaria causa, cuiusque quātitatis sit, siue à clerico, siue à quolibet in militia constituto admonitionem suscipiant aut in regia ciuitate, aut in prouinciis, quibus degunt: nec amplius quatuor siliquis [d] dare permittimus. Si verò ex nostra iussione, aut ad iudicem, aut ad beatissimum patriarcham missus executor, in alias prouincias admonitionem offerat alicui memoratarum personarum: non vltra vnum solidum [e] accipiat. Si verò pro vna eademque causa multas ex memoratis personis admoneri contingat: [f] vnam & solam personam pro omnibus sportulas dare sancimus. Episcopus verò pro rebus ecclesiæ suæ nullam exactionē molestiāque sustineat sportularum, si pro talibus causis admoueatur exactio: actiones videlicet cōtra ecclesiam propositas œconomis [g] suscipien-

[a] Solis. imo videtur, quod debeāt omnibus respondere: vt ff. de iudic. l. ij. §. omnes cum. & §. sed si agant. Sol. hic nomine alieno agit legat⁹, ibi suo nomine. & facit. s. de excep. & iis, qui con. & re. §. ij. Acc.

[b] Propter tempus. No. q̄ vbi ius aufert agendi potestatem: temporalis præscrip. nō currit vt hic, & ff. de iudi. l. ij. §. pen. & s. vt cū de ap. cog. §. meminimus. & C. de an. excep. l. j §. si. & ff. de in. actuque priuat. l. j. §. si quis propter. & C. de præscript. xxx. vel xl. ann. l. cū notissimi. §. illud.

[c] Abstrahi. nemo debet extrahi de domo inuitus pro causa ciuili: vt ff. de in ius vocan. l. plerunque. & l. seq. sed huiusmodi religiosæ personæ multominus debēt extrahi: vt hic, & j. e. §. prouidere. & s. apud quos oport. cau. di. mo. §. præterea. idē de muliere dicitur. s. vt nulli iudic. §. necessarium. Item not. q̄ subiicit hic de procu. quē dicit constitui. nā si quis in sua propria causa constituit, valet: vt patet ex definitione procuratoris: vt ff. de procur. l. j. Si vero sit causa monasterij quomodo ab aliquo pōt procurator constitui, cū nemo sit dominus: imo syndici ad talia ordinantur: vt ff. q̄ cuiusq; vni. l. j. in fin. & l. item. §. pe? Rñ. improprie & hic dicitur procurator. i. syndic⁹. vel dic procurator cōstitui potest etiā in causa monasterij à syndico lite cōtestata ad instar procuratoris: vt C. de procura. l. neq;. & l. nulla.

† Cōcor. cum hoc §. c. vlt. cū glo. super verbo potuit. post princ. extra, de foro comp. & gl. j. circa prin. in ca. pe. extra, de iura. calum.

[d] Quatuor siliquis. Quid est siliqua? Rñd. quidam quarta vnciæ, hoc est xlviij. pars assis: vt ar. ff. de ann. lega. l. liberto. §. filiū. Sed alij in prædicta. l. liberto. habent in litera siciliquū, non siliqua. Tu dic secundum Ioā. * q̄ est genus monetæ siliqua, qua vtuntur prouinciales: vt medalia de sancta Helena. & de hoc habetur mētio. s. vt nul. mutu. agri. te. eius ter. §. j. colla. v. Et no. q̄ hic corrigitur illa lex, quæ maiores sportulas dicebat imponi: vt C. de episc. & cle. l. cū clericis. in fin. & alia in eo. titu. l. oēs q. §. executoribus.

Siliqua quid sit.

* Tu in hoc vide Alciat. & Agric. de ponde. & mensuris.

[e] Vnum solidū. & in hoc casu accipit plus: cum princeps aliunde illuc mittat iudicem: vt hic, & arg. ff. de iu. l. ij. §. legatis. ibi, vt in prouincia destinati, &c.

[f] Cōtingat. quia prima persona admonita decessit, itē secunda, itē tertia. Az. Vel dic, quod oēs canonici vnius ecclesiæ fuerunt admoniti. Accur.

[g] Oeconomis. in causa

tibus,aut illis,qui in eam causam ordinati sunt.

Qui verò cõtra hęc exigere sportulas præsumpserit:in duplum quod accepit, exactæ personæ reddere [a]compellatur:& si quidem militat,cingulũ perdat:si verò clericus fuerit,à clero remoueatur.

Presbyteri & clerici in domo propria mulierem habere non debent,nisi omnem effugiant suspicionem.episcopus autem nullã mulierem secũ habere debet. Bart.

Ordinatus in sacris non debet habere vxorem.

Presbyteris autem, & diaconibus,& subdiaconibus,& omnibus in clero conscriptis non habentibus [b] vxores secundum sacros canones, interdicimus etiam nos secundum sanctarum regularum virtutem,mulierem aliquam in propria domo superinductam [c]habere:tamen citra matrem, aut sororem, aut filiam, & alias personas,quæ omnem suspicionem effugiũt. Si quis autẽ absque hac obseruatione mulierem in sua domo habet, quæ potest ei suspicionem inferre, & semel & secundò à suo episcopo, aut à suis clericis admonitus, ne cum tali muliere habitaret, eiicere eam [d] de sua domo noluerit:aut accusatore apparente approbetur inhonestè cum muliere conuersari: tunc episcopus eius secundum ecclesiasticos canones de clero eum amoueat, curiæ ciuitatis cuius clericus erat, tradendo.

Episcopũ verò nullam penitus mulierem habere, aut cum ea habitare permittimus. Si autem probetur nequaquam hoc custodiens, episcopatu proiiciatur. ipse enim se ostendit indignum sacerdotio.

Diaconissam verò nullo modo cũ viro, ex quo potest inhonestæ vitæ emergere suspicio,habitare permittimus [e]. Si verò † hæc non obseruet:sacerdos sub quo subiacet, admoneat eam, vt omnibus modis talem virum eiiciat à sua domo.

Si verò hoc distulerit agere: ecclesiastico ministerio & propriis emolumentis alienata, monasterio tradatur,& ibi omni suæ vitæ tempore degat:rebus eius,si quidem filios habeat,inter se & illos secũdum numerum personarum [f] diuidendis,vt competentem ipsi mulieri partem monasteriũ accipiens, eam alat [g],& regat.Si autem non habuerit filios:omnis eius substantia inter monasterium vbi mittitur,& ecclesiam, in qua prius erat constituta,æqua portione diuidatur. Si quis cùm sacra ministeria celebrantur,in sanctam ecclesiam ingrediens, episcopo,aut clericis,aut ministris aliis ecclesiæ iniuriam aliquam inferat: iubemus hunc verbera sustinere,& in exilium [h]mitti.Si verò hæc sacra ministeria conturbauerit,aut celebrari prohibuerit: capitaliter puniatur:hoc ipso & in litaniis,in quibus episcopi,aut clerici reperiantur,custodiendo. Et si quidem iniuriam solùm fecerit: is verberibus exilioq; tradatur. Si verò etiam litaniam concusserit:capitale periculum sustinebit, & vindicare iubemus nõ solùm ciuiles,sed etiam militares iudices. Omnibus autem laicis interdicimus litanias facere sine sanctis episcopis, & qui sub eis sunt reuerendissimis clericis. Qualis enim est litania,in qua sacerdotes non inueniuntur,& solẽnes orationes faciunt? Sed & ipsas [i] honorandas cruces [k] (cum quibus & in litaniis ingrediũtur)nõ alibi nisi in venerabilibus locis reponi [l] : & si quãdo opus vocauerit ad litanias celebrãdas:tunc solũ ipsas sanctas cruces accipere eos, qui consuetè eas portare solent, & cum episcopo & clericis litanias celebrare, hoc custodientibus sanctissimis locorum episcopis, aut etiam eorum clericis & per loca iudicibus. Si quis autem in hoc capitulo,præsentis nostræ legis virtutem,aut transcenderit, aut non vindicauerit:prædictas pœnas patietur, monasteriorum & reuerẽdissimorum monachorum dispositione.

Cruces vbi reponi debeãt.

causa ecclesiæ defendis œconomus: vt hic,nõ autem in alienis vel publicis vt s̃.eo.§.alium.qui est cõtra. Sed quid si agit contra episcopum nomine ecclesiæ? Rñ.actorem poterit ordinare episcopus authoritate archiepiscopi: vt facit tutor:vt insti.de cu §.fin.nam œconomus vel syndicus ab vniuersitate tantum instituitur: vt ff. quod cuiuiusque vni.l. j. in fi.& l.itẽ. §.pen. Qualiter autẽ contra huiusmodi personas libellus fiat, plene dixi. s̃. apud quos opp.cau.dist. mo.& asce. §. præterea.col.vj.

[a] Reddere.& triplum fisco : vt s̃.vt nul.iudi. §. & hæc. quæ est contra.

[b] Non habentibus.id est,nõ debẽtibus habere vt omnes in sacris ordinibus cõstituti : vt s̃.quomodo opor. epis.§.neq; autem. & s̃.de nup.§ sed & si quis.

[c] Superinductã. vt occasio delinquendi nõ præbeatur: vt instit. vi bo. rap.§. sed nedũ. & fa.C.eo.l.eum.

[d] Eam.etiam matrem.

[e] Permittimus. hæc eadem habes s̃.quomo. opor. episco.§.quanta.

[f] Secundum numerum personarũ. quod leges virilem appellãt: vt C. de ca.tol. §. si autem legatarij. & ff. de leg.præst.l. virilis. in prin.Accur.

[g] Alat.i.regat.

[h] In exilium.hic aut pro &, accipitur:vt in nouel.co. tit.& C.de verbo. signi.l.cum quidã. Al.Alij habent in litera &.& tunc est plana. & facit ad hunc. §. C. eod.l.si qs in hoc. & C.de iis qui ad eccle.cõfu.l. denunciamus.

[i] Ipsas.alias quas.

[k] Honorandas cruces. interdicimus nõ alibi reponi nisi,&c.cum crucibus & cũ litaniis sacra ingrediũtur. vel subaudi portãt & erit plana.& dic cum quibus s. crucibus ingrediuntur sacerdotes.

[l] Reponi. vt in sacristia. Accur.

† Facit ad hũc §. c.ij.iuncta glo.vlt.in fin. extra, de cõuer, coniug.

Iube

Abbas eligendus est non secũdum gradum, sed meritis & virtute: & idem in abbatissa est seruandum. Bar.

Iubemus igitur [a] abbatem aut archimandritam in vnoquoque monasterio ordinari non omnino secũdum gradum monachorum † omnes [b] monachi melioris opinionis existentes eum eligant propositis sacrosanctis euangeliis: dicentes, quia neque propter amicitiam, aut aliam quamlibet causam, sed scientes eum, & fide rectum, † & vita castum, & gubernatione dignum, & qui possit monachorum disciplinam, & omnem monasterij statum vtiliter custodire, eum elegerunt [c]: & sanctissimum episcopum sub quo monasterium constitutum est, eum qui ita electus est, modis omnibus abbatem ordinare [d]. Hęc autem omnia, quę à nobis disposita sunt pro ordinatione abbatũ, valere præcipimus, & in venerabilibus fœminarum monasteriis, & archimandritis, & ascetriis. & archiatris [e].

Ignoto ad monasterium aspiranti monasticum schema, nisi post triennium non detur, intra quod tempus probanti eum suum esse, redditur cum rebus asportatis: notus verò incontinenti potest monachus ordinari. Debet insuper vnà monachi habitare: non tamen dormire, & à mulierum procul esse consortio. Ang.

Si quis autem ad monasticam vitam venire voluerit: iubemus, si quidem notus est: quia nulli fortunæ subiacet, abbas monasterij si perspexerit, schema [f] ei præbeat: si verò non cognoscitur, aut cuilibet fortunæ subiacet: intra tres annos non accipere eum schema monasticum, vt intra memoratum tempus experiatur huius hominis conuersationẽ monasterij pręsul [g]. Et si intra triennium aliquis emerserit dicens aut seruum, aut colonum, aut adscriptitium suum hunc esse, aut etiam tanquam fugientem agriculturam, aut quasi aliquid rapientem, aut propter aliquam culpam in monasterium eum ingressum: proprio domino hunc restitui cum rebus, quas probatur in monasterium introduxisse: iurando [h] primum [i], quia nihil patietur à suo domino percipiente. Si autem intra triennium nullus conuenerit, aut inquietauerit, aut contra aliquem memoratarum personarum quæstionem fecerit: abbas monasterij potest transcursionem triennalis temporis, si talem virum dignum iudicauerit: tunc det ei schema, & nullus sit ei postea molestus propter fortunam, donec tamen deget in monasterio. Res autem quas in monasterium introduxisse videtur, illæsæ domino reddantur [k]. Si quis autem memoratarum personarum reliquerit monasterium, & ad secularẽ venerit vitam, aut in ciuitatibus aut in agris circumiens, propriæ fortunæ [l] reddatur. In omnibus autem monasteriis, quæ cœnobia dicuntur, iubemus secundum canones monachos in vno habitaculo omnes separatim [m] dormire: vt mutuum alterutris testimonium [n] castæ conuersationis præbeant: nisi quidam tamen ex eis, aut propter longæuam in monasterio conuersationem quietè volentes viuere, aut senectutis atque corporis infirmitatis causa in remotis cellulis intra monasterium constitutis degant: & hoc cum conscientia & voluntate abbatis fieri. Hæc omnia in monasteriis & asceteriis fœminarum seruantibus [o], in nullo loco nostræ reipublicæ esse monasteria permittimus aliter [p]. Vbi autẽ monasteriũ inuenitur, omnibus modis iubemus viros à fœminis separari, & fœminas [q] quidã, in quo sunt monasterio remanere: viros aũt aliud monasteriũ sibimet facere. Si verò plura sunt monasteria, vt necesse nõ sit noua monasteria ædificare, locorũ sanctissimus eps monachos cũ mõachis, et fœminas cũ fœminis separare,

[a] Iubemus igitur. quia fecit modo ꝑ xi. de monachis mẽtionẽ: igitur de eis incipit & prosequitur vsque in finem constitutionis.

[b] Sed oẽs. huic. §. cõcordat. supra de defensor. ciuita. §. decreto. coll a. ij. & C. de offic. ma. offi. l. j. & de offi. prę. vt l. fi. Accur.

[c] Elegerũt. & sic monachi hodie eligunt: vt hic. olim episcopus, sed corrigitur: vt s. de mona. §. ordinationẽ. col. j.

[d] Ordinare. i. cõsecrare & cõfirmare, vt in nouell. Accursius.

[e] Archiatris. genera sunt locorum religiosorum.

[f] Schema. i. ordinẽ monachalẽ. s. cucullã & scapulariũ: & etiã incõtinenti professionẽ faciat.

[g] Præsul. i. abbas. & concor. huic. l. s. de mona. §. sancimus. & §. inter. & §. si verò. Accur.

[h] Iurando. simile iuramentũ præstat dñs quãdo seruum ad ecclesiã fugiẽtẽ recuperat: vt C. de iis, qui ad eccl. confug. l. pręsenti. in fi.

[i] Primũ. s. est præstandũ à domino: quia &c. Accur.

[k] Domino reddãtur. nam non debet in rebus quis cum aliena iactura lucrari: vt ff. de condict. inde. l. nam hoc natura. & sic not. q̃ tenet pricipale, nõ tamẽ tenet accessorium. Accur.

[l] Fortunæ. i. dño suo, vt s. eo. §. si seruus.

[m] Separatim. i. nõ simul: sed quilibet in sua statuta siue cubili, vna domo tamen: vt hic, & s. de mona. §. cogitãdum.

[n] Testimonium. hic sume ar. ꝙ possit esse testis monachus. & dic vt dixi s. de mona. §. cogitandum.

[o] Seruantibus. s. abbatibus.

[p] Aliter. quã s. diximus.

[q] Fœminas. Not. deferẽ mulieri. Itẽ not. hic, ꝙ collegiũ reprobatur, licet alia causa religionis facta valeant: vt ff. de colle. illic. l. j. §. sed &. Item res eorum mares debent portare: vt ff. de colle. illi. l. j. in fin. & j. proxi.

† Cõcor. ca. in causis. circa prin. cum gloss. j. extra, de ele.

† Facit ad hoc gl. super ver. eligẽdi. in c. cum dilectus extra de consuetu.

Lucrari non debet quis cum aliqua iactura.

Monachus potest testificari.

Diuidere.

& in aliis monasteriis cōgregare procuret. quæcunque verò habentur communia, inter eos secūdum competens eis ius diuidere[a]. Fœminis autem quēcunque ipsæ elegerint, siue presbyterum, siue diaconum, ad faciendum eis responsum, aut sanctam eis communionem portandam, sanctissimus episcopus sub quo sunt deputet quem rectæ fidei & vitæ bonæ esse cognouerit. Si verò qui ab eis electus est, non sit presbyter aut diaconus, dignum tamē eum huiusmodi ministerio episcopus iudicauerit: ordinationem ei imponat[b], qui dignus esse videbitur, vt responsa (sicut dictum est) monasterij distribuat: ita tamen, vt neque sic electus ad responsa fœminarum, in monasterio[c] maneat.

Si rogatus de restituendo, nuptias non contraxerit. vel liberos non habuerit, aut ingrediatur monasterium, deficit fideicōmissum: nisi alteri loco venerabili debeat restitui. Ange.

Sed & hoc[d] † præsenti addimus sanctioni: si fortè quis sub conditione nuptiarum, siue liberorum[e] siue dotis causa, siue antenuptialis donationis donauerit, siue reliquerit suis liberis, siue alij cuicunque personæ hæreditatem, siue legatum, aut ab initio purè relinquens eis, oneret eos substitutione aut restitutione, aut sub vna prædictarum conditionum reliquerit, vel donauerit, substitutiones verò vel restitutiones eis fecerit, qui adiectis conditionibus quibuscunque[f] ex iis, quæ superius enumeratæ sunt sancimus, si personæ talibus conditionibus subiectæ, siue masculi, siue fœminæ monasteria ingrediantur, aut clerici[g], aut diaconissæ, aut ascetriæ fiant, tales conditiones inualidas & pro nō scriptis[h] esse. Hoc autē solatio & clerici & diaconissæ ecclesiarum fruātur, si vsque ad suam vitā in his perseuerauerint, vt res sub tali conditione donatas, aut relictas, ad pia opera expendant aut relinquant. In personis enim, quæ in monasterium vel asceterium ingrediuntur, & relinquunt huiusmodi conuersationem castam: monasterio aut asceterio. vbi à principio ingrediuntur, res sub tali conditione donatas aut relictas, cum alia eorum substantia competere volumus[i]. Si tamen † in redemptionem captiuorum aut egentium alimēta, sub prædictis conditionibus substitutio aut restitutio fiat, ex nullo memoratorum modo eā excludi permittimus.

Si qua intrauerit monasteriū animo ibi manendi, & se & sua monasterio dedisset: licet tamen ei post ingressum bona sua liberis partiri. Ange.

[a] Diuidere. Not. sic. ff. de col. illi. l. j. §. fina.

[b] Imponat. not. quod etiam laicum possunt eligere istæ fœminæ. sicut episcopum: vt s. eo. tit. j. col.

[c] In monasterio. i. in claustro.

[d] Sed & hoc. duo dicit hic. §. primum, si dedi mulieri x. pro dote vel viro alicui pro donat. propter nu. vel nulla adiecta tali causa dedi clerico sub tali cōditione, si contraheret matrimoniū, vel si haberet & liberos, quod tūc haberet demū: hoc casu si monasteriū intret: vel clericus seculo renuntiet: impleta est cōditio: vnde perinde habetur, ac si filios haberet vel matrimonium contraheret: & tunc habere tur, ac si nulla fuisset apposita conditio: sed pure esset relictum. & hoc dicit litera inualidas esse conditiones. nam hæc duo sunt paria obligationem esse purā, vel esse conditionalem: dūmodo cōditio iā extiterit vt ff. de cōdi. inde. l. sufficit. sed cū pure dedi vel reliqui tibi causa dotis vel dona. propter nupt. si liberos nō haberes, vel matrimoniū nō cōtraheres roga ui vt restituas alij: certe si ecclesiā intres videris liberos habere: & ideo fideicōmissarius nil expectet. ac si nō esset aliqd appositū de restituēdo: nisi si deic sit relictum ad pias causas: quo casu etiā expectat, & nō habet monasteriū pro filio. Itē not. ex hoc. §. quod ecclesia loco filij habet: quod valet ad multa. & ideo quidā intelligūt hoc tm̄ his duobus si liberos haberes, vel matrimoniū cōtraheres: non alias. Alij vbique dicunt pro filio haberi, quia si inueniat se nō institutum, rumpit testamentum: vt plene dices. j. §. proximo.

† Cōcor. cum hoc §. c. in præsentia. cū gloss. vlti. extra, de prob. vbi vide eam: quia est elegans ad hanc materiam.

[e] Liberorum. super his duobus ponitur conditio: sed quod subiicit sine dotis &c. causam dandi ponit, non condi. Quid ergo si aliam causam dicat donādi, puta vt emas seruum? Respond. non facio vim: vt ff. de dona. l. ij. in fin. & l. seq. sed hoc ideo de his dixit: quia talia conueniunt in matrimonio de quibus hic dicit.

[f] Condi quibusc. sic loquitur, ac si plures posuisset: sed certe nō posuit nisi duas. s. matrimonium, vel si liberos haberet. rogauit ergo hic restituere, si liberos non haberet, vel matrimonium non contraheret. videtur enim contraxisse & liberos habuisse si monasterium intret. & facit ad hoc. ff. ad Tertyl. l. ij. §. liberi. ponuntur ergo hæc verba si fecerit, cū conditionbus adiectis quibuscunque, pro singulari conditione quacunque ex iis quæ superius numeratæ sunt.

[g] Clerici. etiam seculares: alias frustra diceret statim. quod debeat reseruare ad pias causas cum si de monachis tātum loqueretur, ipso ingressu se & sua dedicant Deo: neque vlterius eis administratio relinquitur: vt s. de mo. §. illud. Si tamen velit tantum de monachis intelligere: dices hic monasteria ingredi. scilicet vt conuersi sint vel clerici fiant. scilicet monachi. & quod sequitur de rebus, dicas quod licet habeant de facto administrationem & vsum rerum: non tamen est de iure. nec abbas tenetur eis dimittere, si non vult. Item pro hoc hic quod hic tractat tantū de monasteriis. Item quia fauore ecclesiarum non hominum hoc fingitur. si autem esset secularis clericus, posset dimittere cui vellet: vt supra eo. dē. §. presbyteros.

Ingrediens religioné se, & sua deo dedicat.

† Cōcor. c. in præsentia. in vl. gl. post princi. & si autem rogatus extra, de proba.

[h] Pro non scriptis. Primo casu est inualida conditio. Secundo est inualida tota restitutio sub conditione facienda. & sic per consequens ipsa conditio. Accursius.

[i] Volumus. hoc concordat. s. de mon. §. si quis autē & §. si verò relinquens. Accursius.

Intra

Si qua mulier † aut vir monasticam elegerit vitā, & intrauerit monasterium [a], filiis nō extantibus, monasterio, quod ingreditur, res eius competere iubemus. Si verò talis persona filios habeat, & non antequam intret monasterium, de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filiis deputauerit [b]: etiam sic liceat ei postquam monasterium ingreditur, suam facultatem in proprios [c] diuidere filios: ita tamen, vt nulli filiorum minuat legitimā partē: quam verò non dederit filiis partem, monasterio competat. Si verò omnem substantiam inter filios diuidere voluerit: propria sua persona [d] filiis connumerata [e], vnā sibi partem omnibus modis retineat, quæ debeat iuri monasterij competere. Si verò in monasterio degens moriatur, antequam inter filios suos ꝓprias distribuat res legitimam partem filij percipiant: reliqua verò substantiæ pars monasterio competat.

Sponsus. monasterium intrans recipit arrhas, quas dedit si matrimonium non contraheret: & mulier quas accepit, restituit simplices, non autem duplicatas. Angelus.

Sponsalibus quoque secundum leges factis inter aliquos siue sponsus [f] monasterium ingrediatur: recipiat quæ pro sponsalibus arrharum nomine sunt data: siue sponsa monasticam vitam elegerit, illa solummodo reddat, quæ similiter arrharum nomine accepit, pœna vtriqꝫ parti cōcedenda [g].

Si verò constāte adhuc matrimonio, aut vir solus aut vxor sola intrauerit monasteriū, soluatur matrimonium & citra [h] repudium, postquàm tamen persona pergens ad monasterium schema [i] perceperit. Et si quidem vir elegerit monasticam vitam: restituat prius mulieri dotem, & si quid aliud ab ea receperit, & super hoc ex nuptiali donatione tantam partem, quanta ex morte viri competebat mulieri secundum pactum dotalibus instrumentis insertum.

Si verò mulier fuerit monasterium ingressa: simili modo retineat vir nuptialem donationem, & casum dotis ex morte

† Iste §. situaẗ pro authē. sup̄ generalis. leg. C. de sa. san. eccl. & incip. si qua mulier. & est canonizata. xix. q. c. si qua mulier.

a Intrauerit monasterium. Quid si causa orādi? Rñ. non habet locum quod hic dicit, nisi quando abrenūciauit seculo. vnde non facio vim si intret vt monachus vel conuersus, dūmodo renunciet: vt s. de mo. §. si autem. nihil. Item quid si capellam intret? Rñ. non habet locū, ꝙ hic dicit: nec si plebē: quia tales propria possūt retinere: vt s. e. §. presbyteros. Item quid si de rebus nihil dixit? rñ. tacite sequūtur: vt s. de mona. §. illud. Item si non habet liberos, habet tamen parētes: quid tunc? Rñ. P. idem. ar. s. eo. §. presbyteros. & s. vt nul. iudi. §. adulteram. non tamen distribuit filius inter eos secundum eum. Tu dic quod nihil habent parētes: quia monasteriū est pro filio: vt s. proxi. §. ergo superiores excluduntur. nec ob. s. eod. §. presbyteros. quia ibi in secularibus dicit. Itē nec illa. s. vt nulli iud. quia ibi inuite intrauit: hic spōte. vel corrigitur per istam.

b Deputauerit. repete non. Accur.

c In proprios. Quæritur, an hæc dispositio sit testamētum: quod prodest quærere, si de actione vel numero testiū quæratur? Dicit P. quod nō: quia arbiter & iudex diuidit, non tamen testatur: quia non est dominus, qui sic distribuit: vt ff. de iu. cod. l. cōficiuntur. §. si post testamentum. sed Azo non curat de nomine, dum teneat de quo agitur: vt C. de consti. pec. l. ij. §. fin. & sic sit, quicquid vis, vt sit etiam testamentum, sed certe & non dominus testatur secundum eum: vt C. de secun. nup. l. fœminæ. in fi. & insti. de pupil. substi. §. non solum. & potuit hæc lex etiam seruum cōcedere ius faciendi testamentum. Nec ob. huic sentētiæ, si dicamus iure testamenti valere: quod dicitur. s. de mo. §. illud. coll. j. quia illa per hāc corrigitur hoc casu. Si velles tenere opin. P. dicas quod lex illa, fœminæ. non obstat: quia ibi mater domina est, licet habeat necesse filios instituere. Itē nec illa de pupil. substit. quia ibi est speciale: quia filius sibi nō poterat testari: vt s. eod. §. j. sed secundum Azo. qui dicit esse testamentum, qua actione agetur cōtra monasterium: quia forte omnes res tenet? Rñ. condi. ex hac l. vt ff. de condic. ex lege. l. j. Sed quid si filios non habeat, & fecit testamentum instituendo extraneos, tertiam partem assignando ecclesiæ antequam intret: nunquid ecclesia totum habebit? Videtur quod sic ex hac. l. sed contra est: nam cū ecclesia pro filio habeatur, vt dictum est: sed nasciturus filius institutus nō rumperet testamentum: vt ff. de libe. & posthu. l. filius. §. fin. ergo nec ecclesia. sed si nihil ecclesiæ dedisset, totum rūperet, ad instar posthumi, q rumpit si se præteritum inueniat: vt C. de bono. poss. contratabulas. l. j. Item opponitur: quia videtur, quod totum debeat filiis dimittere præter quaternas vncias: vt s. vt nulli iudi. §. quia vero. quæ est est contra. Sed ibi inuita intrauit: hic sponte.

d Persona. vt tātum sibi retineat, quātum habet necesse dare vnicuiqꝫ filiorum, secūdum Ioan. alij sic, id est retineat sibi tantū quantum alicui filiorū dat cui plus dat. Tu potes dicere, quod virilē sibi assumat partem: vt arg. s. eo. §. diaconissam vero. Sed an filij possunt cōpellere patrem viuentem vt distribuat? Videtur ꝙ non: vt arg. j. proxi. respon. vt s. vt lice. matri & auiæ. §. quia vero ex cōsensu. & C. de do. inter vir. & vxo. res. puto tamen vt saltem subueniatur filiis quantum ad alimenta, non vt partē habeant nisi eo naturaliter mortuo. Vel si velis dicere quod petatur statim post ingressum hæc portio, est argu. quod dicitur, quod ingressus pro mortuo reputatur: vt C. de episco. & cleric. l. Deo nobis. in fi. ij. rñ. & s. vt nul. iud. §. si vero prædictum tempus. Accur.

Ingressus monasterium pro mortuo habetur.

e Connumerata. facit. ff. de collatione bonorum. l. j. §. portiones.

f Siue sponsus. si per verba de futuro dedit arrhas.

g Concedenda. id est, remittenda. & concordat. C. eo. l. si in prin.

h Citra Sed olim necessarium erat: vt s. de nu. §. per occasionem.

i Schema. i. cucullam, vt dicūt: vel figurā siue formā secundum alios. sed in topicis Aristotelis exponitur pro ornatu verborum, & sententiarum. Accur.

mulieris placitum [a]. reliquum verò dotis mulieri restitui præcipimus, & si quid aliud ex rebus mulieris apud eum inueniatur. Ambobus autem monasticam vitam eligentibus, iubemus vacantibus dotalibus placitis, virum retinere donationem antenuptialem, & mulierem propriam accipere dotem, & quicquid aliud viro dedisse probetur; vt vnusquisque citra damnũ suis fruatur rebus: nisi fortè sponsus sponsæ, aut sponsa sponso, aut maritus vxori, aut vxor marito aliquid donare aut cedere [b] voluerit: quoniam neque ex pactis nuptialibus viro aut aut mulieri lucrari aliqd conceditur.

Parentibus filium vel filios, qui monasterium ingrediuntur, velut ingratos ab eorum hæreditate excludere non licet. Item parentibus non licet filios de monasterio extrahere. Bart.

Nullam verò licentiam damus aut parentibus [c] filios, aut filiis parentes secularẽ vitã sectantes [d], & relinquentes, velut ingratos [e] à sua excludere hæreditate, monasterium, aut monasticam vitam subsecutos. Interdicimus autem parentibus filios suos monasticam vitam eligẽtes, ex venerabilibus monasteriis abstrahere.

Monachus qui monasterium reliquit, militiæ honore spoliatus, in aliud per episcopum detruditur monasterium: & quod post eius ingressum quæsiuit, monasterio applicatur. Ang.

Si monachus reliquerit suum monasterium, & in aliud ingrediatur: quascunque res tẽpore quo monasteriũ dereliquerit, habere videbitur, proprio monasterio, in quod ab initio ingressus est, eas cõpetere [f] iubemus. Prouidere autem sanctissimos locorum episcopos, vt neque monachi, neque monachæ circumeant ciuitates. sed si quod necessarium responsum [g] habuerint per proprios responsarios hoc agant [h], in suis manentes monasteriis. Si monachus reliquerit monasterium, & ad secularem vitam migrauerit: hunc militia [i] & honore, si quem habet, prius spoliatum, ab episcopo locorum, & prouinciæ iudice in monasterium [k] mitti, & res quas postea habuisse probatus fuerit, mõasterio, in quod mittitur, competere. Si verò rursus reliquerit monasterium, tunc eum iudex prouinciæ in qua inuentus fuerit, teneat, & subdito sibi officio cõmoneat.

Raptores monialium & similium participes, capitali pœna, & bonorum amißione plectuntur, bonis raptoris & aliorũ criminis participum applicandis ecclesiæ, annali præscriptione contra ecclesiam currente. Bar.

Si quis rapuerit, aut solicitauerit, aut corruperit ascetriam, aut diaconissam, aut monastriam, aut quãlibet aliam fœminam venerabilem habitum habentem, huius res ex talis sceleris participio iubemus venerabili loco, in quo talis fœmina habitat, per locorum sanctissimos episcopos & œconomos eorum, necnon etiã cuiuslibet prouinciæ iudices & eorum officia vendicari. Eos autem, qui talia deliquerint, & participes [l] eorum sceleris fuerint, capitale periculum sustinere: talem verò mulierem, vbicunque est, cum propriis rebus in monasterio recõdi in quo cautius † custodiri posit, vt non rursus in eodem crimine reperiatur. Si verò diaconissa fuerit, & filios habuerit [m] legitimos, legitimam

---

Fictio tm̃ valet quãtũ veritas.

[a] Mulieris placitum. fingitur vere mortuus: vt hic, & C. e. l. fin. j. & ij. rñ. & sic tantum valet fictio, quantum veritas: vt C. de iis, q ve. æta. impe. l. j. & ij. & C. de cast. pec. l. j. & fin. lib. xij. Itẽ facit. s̃. vt lic. ma. & auiæ. §. quia verò lex.

[b] Cedere tẽpore separationis.

[c] Parentibus filios. nunquid hoc casu hoc voto obligat filiusfamilias? videtur ꝙ non: vt ff. de pol. l. si quis. §. voto. quæ est cõtra: sed hoc est speciale: vel illud in dãdo intellige.

[d] Sectantes. scilicet prius. sed postea relinquentes: vt subiicit. i. secularẽ vitam.

[e] Ingratos. ob hoc ꝙ intrauit monasteriũ: vt C. e. l. fin. §. hoc etiam. si alias sit ingratus, nõ efficitur ideo gratus, licet omnis macula peccati aboleat: vt s̃. de mona. in prin. Sed in nouellis contra. dicit eẽ ꝙ ibi purgatur ingratitudo per ingressum. Sed nunquid cæteris agnatis vel cognatis poterit succedere? Videtur ꝙ nõ: quia dicit quædam authẽ. extraordĩaria qũo oportet mo. &c. qđ monachi nõ habẽt cognationẽ in terra. Sed illud intelligitur quantum ad hoc: vt nõ accedat extra ad loquendũ cognatæ vel cõsanguineæ suæ: qa tali colore posset illicita agere: vt C. e. l. Deo nobis. vnde dico, ꝙ põt succedere, & abbas per eũ.

[f] Competere. hoc idem habes supra, de mo §. si quis autem. & §. si verò relinquens. sed quid de reb' postea quæsitis? Respon. secus est: vt j. eo. §. si monachus.

[g] Responsum. i. necessitatem, vt alicui respõdeat in aliqua causa. Accur.

[h] Agant. sed quã causam habent, cũ nihil habeãt? Rñd. ex factis præcedentibus siue cõtractibus, pro quibus vel ipsi vel abbates cõueniuntur: licet per alios respõdeãt: vt s̃. apud quos opor. episc. & mo. §. præterea. col. vj. facit. s̃. de mo. §. si verò relinquens.

[i] Militia. quam in seculo adeptus est.

[k] Monasterium. Duo cõtraria sunt s̃. eo. §. sed neque. & s̃. e. §. si seruus. Prima dicit indistincte curiæ. Secunda indistincte domino. sed hanc in liberis: illã. §. sed neque curialium. in * seruo intellige. et sic nihil cõtradicit. Vel specialem sol. da illi. §. sed neq;. vt ille secũdũ istius distinctio nẽ intelligatur: vt ibi dixi.

[l] Et participes. huic. §. concord. s̃. qũo opor. episc. §. quanta. & C. eod. l. si quis non dicã. & l. raptores. & C. de rap. virg. l. j. & s̃. de rap. mul.

[m] Habuerit. antequam esset monacha. alias essent spurij. Accur.

Partem

*Hęc sol. Ba. nõ placet vt quę pugnet cũ §. sed neque. in vt si. hoc autem. & ibi etiã si nulli. vnde a pud eũ posterior derogabit priori: & ideo hoc dicito vt habetur ac cõ. xxvij. q. j. capi. nuc aliqua. & c. peruenit secundum lac. Bel.

† Castius.

partem [a] dari filiis. Si autem intra vnum annum postquam cognoſcitur tale facinus commiſiſſe, tales res iuri venerabilium domorum non vendicentur: iubemus omnibus modis comitem priuatarum fiſco noſtro has aſsignare [b]: locorum iudice qui neglexerit eaſdem res vendicare, cingulo priuando, & mulctam quinque librarum auri à comite priuatarum exigendo. Omnibus itaque generaliter in ſeculari vita conuerſantibus, & maximè theatralia exercentibus viris ac mulieribus: necnon & proſtantibus [c] interdicimus vti ſchemate † monachi [d] aut monaſtriæ, aut aſcetrię aut cuiuſcunque perſonæ huiuſmodi imitari ſchema: ſcientibus vniuerſis præſumentibus aut vti tali ſchemate, aut imitari, aut illudere in quacunque eccleſiaſtica diſciplina: quia & corporalia ſupplicia ſuſtinebunt, & exilio tradentur, prouidentibus huic rei non ſolùm locorum epiſcopis, & qui ſub eis ſunt clericis, ſed etiam militaribus ciuilibuſque iudicibus, & quæ ſub eis ſunt officiis, & locorum defenſoribus [e]. Pœnas autem præſenti legi inſertas, quę etiam ex prioribus legibus ſunt notæ, non ſolùm in futuris, ſed etiam in præcedentibus [f] caſibus ſeu relictis valere, & omnibus modis vēdicari † ſancimus [g]. per præſentem enim legem nuper diſpoſitas videlicet pœnas in ſolis futuris temporibus ſeruari iubemus.

Tua igitur gloria, quæ per præſentem legem in perpetuum valituram noſtra ſanxit tranquilitas, per omnia cuſtodiri prouideat.

FINIS AVTHENTICORVM
& collationum.

---

a Partem de bonis diaconiſſæ matris.

b Aſsignare. curret ergo annalis p̄ſcriptio eccleſiæ in hæreditatis petitione vel cond. ex e. l. ſicut & in ſimili caſu: vt s̄. vt cū de ap. co. l. ſi quis de prædictis. ſed regulariter currit præſc. xl. an. vt s̄. de eccle. tit. §. pro temporalibus. quę eſt contra. ſed hic ſunt ſpecialia.

c Necnon & proſtantibus. i. quaſi proſtituentibus ſeipſos: nec curāt de ſua fama: ſicut nec meretrices. Accur.

d Monachi. Non reprobari ſi quis alterius veſte in eius contemptum vtatur: vt hic, & C. de epiſcop. audi. l. minime. adeo vt iniuriarum teneatur: vt inſtit. de iniur. §. j. & capitaliter puniſ, vt hic dicitur.

e Defenſoribus. repete ſemper prouidentibus.

f Etiam in præcedentibus. alias in præſentibus, &c.

g Sancimus. hic dicit, quod pœnæ, quę ante legē iſtam fuerunt impoſitæ circa caſus huius conſtitutionis, valent etiā ante hanc legē: ſed quæ impoſitæ per hanc ſunt, non valent niſi in futuro: vt C. de legi. & cōſti. l. leges.

† Cōcor. c. cum decorem. cū gl. j. extra de vita & hone. cle. vbi tenor huius tex. recitatur.

† Indicari.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SAcratissimi Imperatoris repetitæ prælectionis incipit Liber decimus.

TITVLVS I. DE IVRE fisci[a].

In dubio donatarius à fisco conuentus hypothecaria, debet probare donatione͂ præcessisse, vt absolutio sequatur. Bart.

Imper. Alexander Aug. Attico & Seuero. I.

SI prius, quàm[b] fisci rōnibus[c] pater vester obligaretur[d], perfectam[e] prædiorum donationem fecisse fuerit probatus[f]: quod citra fraudem creditorum[g] gestum est, non rescinditur.

Computatio facta à tabularijs seu à calculatoribus, vim sententiæ non habet quo ad condemnationem & absolutionem: nisi per iudicem confirmetur. Bart.

Imperat. Gordianus A. Serenio. II.

INstar obtinere minimè potest rei iudicatæ computatio[h] à tabulariis facta: nisi sententia procuratoris fuerit comprobata.

Debitori fisci soluenti restituitur res eius indebitè alienata. Bartolus.

a DE IVRE FISCI. Occasione criminū, & de q̄bus superiori libro dixit, augetur fiscus: ideo de iure dicit. vel dixit de iure pu. circa crimina: nunc circa bona fisco quęrēda & conseruāda: quod & ipsum publicum alio respectu quàm s. vt ff. de iust. & iu. l. j. §. publicū. Item fiscus dicit̄ ipsa imperialis vel imperij camera 1, nō dico patrimonij imperatoris 2: vt C. de qua. prę. l. bene à zenone. in prin. Quicquid tū specialitatis habet fiscus, & Cæsaris & Augustę rō solet habere: vt ff. eod. l. fiscus. §. fi. quæ fiscalis loco rei Romanę successit: vt ff. de constit. prin. l. j. & dicitur fiscus quasi fixus. i. firmus: qa semp̄ est diues & soluendo: vt ff. fun. do. l. ij. Itē quid differt hic ti. ab illo de priui. fis. Respon. hic de speciali iure & cōmuni qđ habet fiscus, dicit: ibi de cōmuni: vt j. a. l. j. ij. & iij. & aliis de speciali: vt j. in l. ꝓhibitū. sed ibi de cōmuni tm̄. Itē hic titulus est gn̄alis ad omnes, qui differat ab illo titulo. j. de bon. va. l. quia hic genus. & est sic. ff. de ser. & de in inte. rest. quæ sunt generales 3 ad omnes sequentes titulos. Acc.

b SI prius quàm. Nam si postea reuocaretur per hypothecariā quodcunq; modo esset facta alienatio: vt ff. e. l. in fraudem. in prin. & s. de priui. fis. l. cum patrem.

c Fisci rationibus. id est fisco.

d Obligaretur. Personaliter ex cōtractu 4 vel quasi: & per hoc bona tacitè tenentur: vt ff. e. l. aufertur. §. fiscus. & C. qui. ex cau. pig. ta. con. l. ij. & videbatur fauore fisci trahi obligatio ad præterita alienata: quod remouet: vt s. de priui. fis. l. si debitor. & bo. proscript. l. si quis post hac. §. pen.

e Perfectam. perfecta dicitur etiam sine traditione: vt inst. de do. §. aliæ. sed hic demū facta traditione 5, alias caderet in obligationem si tradita non esset: vt ff. de contr. emp. l. quod sæpe. §. si res. Accur.

f Probatus. sed à quo? Respon. donatarius cōueniebatur hypothecaria: vnde ipse probat. sed tunc est cōtra. ff. de pig. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicit̄. vbi creditor debet ꝓbare rē in bonis debitoris fuisse. So. speciale 6 hic pro fisco. Vel ꝓbat reus eo ipso, quod non probatur cōtra. sic j. q mil. non pos. l. super seruis. vel verius dicas: hic vtraque pars fatebatur fuisse patris, qui donauit: vnde præsumitur durasse vsq; dū contraxit cū fisco: vt ff. de reg. iur. l. id quod nostrū 7. & secundū hoc quod dicit in frau. cre. q. d. nec hac ratione potest reuocare, cū non fuerit factū in frau. cre. qui nec erant adhuc. vel dic casum quod agitur Pauliana cōtra donatariū: & nō potest eadē ratione quia adhuc fisco nil debebat̄, & tūc sufficeret fraus ipsa re tantum, cum haberet titulū lucratiuum: vt ff. quæ in frau. cre. l. j. §. j. & l. qui autē. § similī modo. Et secūdū prędictos duos modos dic, quod filij donātis defendebant donatarios: cū forte donās ꝓmisisset de euictiōe: vt C. de eui. l. ij. Vel dic 8 tertio, quod agitur actione in factum contra hæredem alienātis. de qua habes. ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. fi. qua pōt agi, licet nō antiqua: quia non acquisiuit idoneū emolumentum: vt inst. de act. §. fi. Sed ista sic: vt ff. quę in frau. cre. l. fina. qua actiōe hoc casu nō agitur: cum adhuc nō erāt creditores. Sed tūc qualiter rescindit̄ dato. quod agere posset? Resp. videt̄ rescindi quo ad votum agentis: quia hoc vellet, sed non potest, licet habeat interesse. sic C. de iis, q. vt indi. l. Polla. Itē no. hic, qđ legitimè factū est, ex superueniēti causa non retractatur, vel vitiatur: vt & s. de inter. rma. l. iij. & de dona. ante nupt. l. de rebus. & ff. de fals. l. de eo. §. j. & s. de vec. & cō. l. j. & de bo. proscr. l. si quis post. Accursius.

g Creditorū. pręsentium, cū tūc eos non haberet. Acc.

h INstar. Computatio. i. tradere rationem de solutis: vt ff. de condit. & demonstrat. l. cum seruus. & dicuntur tabularij, qui cū susceptoribus ad ꝓuincias destinabantur 10: vt j. de susce. l. duos. & eorum officium est ingerere frequēter modum debitorū & reliquorum, non verò computare: vt hic, & j. de nume. & actu. l. ij. lib. xij. horum ergo tabulariorum cōputatio non est valida vt hic dicit, nisi fuerit cōprobata à procuratore, id est, à præside prouincię illius: vt j. de apo. pu. l. j. hoc eo. li. vel dic procuratore, scilicet Cæsaris postea cognoscēte inter fiscum & priuatū de hac cōputatione, cum denuo fiscus petat: vt C. si aduer. fisc. l. ij. & sunt hęc vera si fuit facta per errorem. ad quod. ff. quæ sen. si. ap. l. j. §. j. Sed tūc si sententia ꝓcuratoris p̄ errorem est data, an valeat? Rn̄. sic: vt C. de erro. cal. l. vnica. nisi error fuerit expressus: vt d. l. quæ sententiæ sine app. l. j. §. j. Vel dic, ꝙ etiam si non fuerit erratum hic à tabulariis, tamen non valet: quia eorum nō erat officiū in hoc 11. Itē si malè est facta cōputatio etiam ab eo qui potest cōputare, retractatur vsque ad xxx. an. 12. si p̄ errorē: sed si per gratiam, vsque ad xx. 13. vt not. ff de admi. re. ad ci. perti. l. calculi. Item no. hic arg. quod si aliquis quasi delegatus, cū non esset, tulit sententiā, & ille qui potuit delegare ratificet, quod valeat. sed contradico: vt no. ff. de iud. l. licet 14. Item ad illam quæstionem si tres fuerunt delegati, & duo absente tertio iudicent suo, & absentis noīe quod possit ille habere ratū. est arg. d. l. licet. Item pro hoc. ff. de re iu. l. duo. Sed cōtra. ff. de arb. l. sicuti. quod verū puto, quod non possit, quasi in pręiudiciū publicū & alterius ratū habeat, nō etiam suū proprium: vt in procuratore. Itē no. quod per iudicem est faciendum, quod non potest per notarium expediri. sic. s. de dil. l. à procedente. Et not. quod hac l. ius cōmune habet fiscus.

1 Subaudi in qua receptatur quicquid ad commodum pecuniariū vel regni pertinet: vt l. sed Celsus. ff. de contrahē. empt. Ioā. de Platea.

2 Quia tūc Imperator capitur vt priuatus, & tunc eius procurator differt à procuratore fisci. Bar. et Io. de Platea.

3 Istam glo. sequitur Bart. & Pla.

4 Glo. sequuntur Bartol. & Pla.

5 Istam gl. sequitur Bartol. & est ratio, quia ante quàm res tradatur: donans remanet dominus, & potest eā obligare.

6 ꝓ hoc est tex. in l. fi. §. Lucius. ff. de do. Placen.

6 Hoc est falsum: qa neciusnec ęqtas hoc dictat: qa actore nō probante reo incūbit onus probādi. l. qui accusare. s. de eden. secū dum Bar.

7 Hoc est violare literā secundum Bar.

8 Ista est vera. Bar. & Pla.

9 Ista non placet: qa illa actio cū sit pœnalis, vt ex maleficio non datur contra hæredem: vt l. in honorariis. ff. de act. & obl. Placen.

10 Hodie susceptores vocantur thesaurarij, et cū istis mittebātur aliqui notarij. secundum Bar. & Ioā. de Plat.

11 Ista approbatur per Io. de Platea. & facit sup. si à nō cōpe. iudi. ꝑ totum tit.

12 Et bene. & dic quod post xxx. annos habet vim sentē tiæ. Io. de Plat.

13 Sequitur Ioā. de Plat.

14 Cōcor. ix. quæ. ij. cap. nullus. in gl. ij. per Ioā. An. in regula ratū in mercuria.

[a] SI minori. Debebatur fisco annua præstatio, pro qua habet tacitam hypothecam: vt C. si propter pu. l. j. vel aliquod singulare debitũ: vbi est etiã tacita hypoheca: vt ff e. l. aufertur. §. fiscus. hoc pignus si fiscus vẽdat, debẽt multa interuenire. s. quod sit debitũ, & quod sit cessatũ in soluendo, & quod bonæ fidei sit emptor: quod hic non fuit: & aliæ solẽnitates: vt j. de fid. instru. & iu. ha. fis. l. j. & s. si pro. pub. pẽ. l. ij. & si aduer. fi. l. fi. alias reuocatur res vt hic, & dictis legibus.

[b] Pretio. etiam. j. dimidiam iusti pretij [1]: cum sit dolus vel gratia: vt s. de rescin. vẽ. l. si quos.

[c] Fraude. hoc fuit vt venderet, vel viliori ptio vẽderet gratia, & sine dolo emptoris: omnia tũ vitiant [2]: vt d. l. si quos. potest tamen & p gratia habẽda fieri dolus ab emptore.

[d] A fisco. alias fisco: & dic venierint p pcuratorẽ fisci, vel à fisco. Sed intra quãtum tempus post cessationẽ? Respõ. in anno. & dic vt no. C. si propter pu. pẽ. l. j. in alio debito dic, vt in alio creditore: vt s. de iur. domi. impetr. l. fi. §. j. [3]

[e] Meus. scilicet Cæsaris.

[f] Inferẽti. debitor infert. i. soluit quod debuerat. Sed cui? videtur emptori: vt ff. de rei ven. l. si emptor. & s. si ven. pig. aga. l. j. & de præ. mi. l. vtere. dic econtra non emptori: & sic fisco: vt de præscri. xxx. an. l. j in fin. & j. de præd. curia. l. j. in fin. Sol. si pretium est versum in vtilitatem debitoris: quia fisco debebatur: tũc emptori infertur: vt in primis legibus: alias non: vt in aliis. dic ergo emptori, si soluerat fisco: & secũdum hoc dic debitã, scilicet quondam. & si non soluerat pretiũ tũc fisco infertur, & pprię dicitur debita: vt ff. de rescind. ven. l. fundus. in fi. Vel dic [4], si contractus nõ tenuit, vt quia prohibitus à lege. vel quia dolus dedit causam contractui: & tunc fisco. alias emptori si soluerat fisco. sed opp. ergo fiscus habet bis? Respon. semel: vt debitum: & semel pro delicto emptoris: vt ff. e. l. Lucius. licet participauerit venditor delicto: vt C. de sacrosan. eccl. authen. qui rem. Item si traditus erat fundus, quomodo pcurator Cæsaris est iudex inter priuatum: imò præses puinciæ: vt d. l. fundus? Respond. [5] non tradiderat fundũ fiscus. Vel dic si tradiderat, adhuc habet fiscus: quia potest vẽdicare, ad instar œconomi, qui fecit similẽ venditionem: vt C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. §. sanè. nec liberatur cedẽdo actionẽ: quia non ideo tenetur quod actionem habet: sed quia malè vendidit: vt not. ff. de pecu. l. quod debetur & secundum hoc agitur contra fiscum ac. pig. [6]. si autem contra emptorem agat rei ven. quod potest per l. fundus. vel interdicto fraudatorio: vt ff. de sol. l. pupilli. præses sit iudex. Vel certè & tunc est procurator iudex. cum enim debeãt facere restitui fundũ per fiscũ, & fiscus non habet, sed emptor: oportet quod etiã ad emptorem manum porrigat: quia cũ iurisdictio &c. s. de iurisd. om. iu. l. ij. & est notandum, quia aut legitimè est facta venditio: & emptor est securus: vt s. si anti. cre. l. obligata. aut venditor tantũ cõmisit dolũ in odiũ debitoris: & tunc tenetur ipse solus: vt s. si vẽ. pig. ag. l. j. j. resp. aut vterq;: & tunc emptor in subsidiũ: vt ea. l. in fi. si autem emptor solus: tunc ipse, & hoc vbi tenuit contractus: alias licet vterque participet fraudẽ, etiã prius poterit emptor cõueniri: vt hic, & s. si ven. pig. aga. l. cũ cõtra. Item quid si emptor velit hic supplere pretium? Respõ. vt not. in d. l. cũ cõtra forte hic emptor tenetur in quadruplũ: vt infra eo. l. qui in contractibus. Accursius.

[1] Et bene Bartol. & Pla.

[2] Id est impediũt ipso iure validitatem cõtractus. Bartol. & Pla. hic.

† Metoecis legendũ docet Alci. ti. de iure fisci, i princ. annota. suarũ ad tres li. Cod. & Pyrrhus hic. quo noĩe significantur, q sedes mutant, & de loco ad alium trãseunt.

† alias, qui.

[3] Dic qđ istud relinquitur arbitrio iudicis secũdum Sal. in d. l. j. s. si propter publi. pẽs. secundum Io. de Pla.

[4] Iunge ambas solutiones simul secundum Bar.

[5] Reprobatur per B. Ioã. de Plat. quia qui habet actionẽ ad rẽ nõ põt conuenire vt possessor: vt l. Pompon. §. si is. in gl. fi. ff. de acq. poss. Ideo dic q si fiscus non possidebat, potest conueniri tantũ actione pignoratitia personali ad interesse. B. & Pla.

[6] Sequitur hanc glo. Io. de Pla. hic.

Idem A. Atticæ. III.

SI minori [a] pretio [b], quàm res est, aperta fraude [c] emptoris, vel gratia, quę obligata sunt fisco [d], venierunt: aditus procurator meus [e] debitam quãtitatem inferenti [f] restitui ea prædia iubebit.

Publicatio bonorũ statu integro remanente, non impedit quem succedere. Barto.

Impe. Diocletia. & Maximi. AA. Niceti. IIII.

CErta forma super metroicis [g] † data est, † qua iussu principis in aliam ciuitatem translati sunt. Nam prædia eorum, quæ antequã demigrarent [h], habuerũt, si ab eis distracta nõ essent, fisci ratiõibus vindicari iam pridem decretum est [i]: nisi aliud speciali præcepto Augusta maiestas decreuerit. Vt igitur à principibus salubriter statutum [k] est, ita saluis iis, quæ vtiliter placuerunt [l], parentibus hæredes eos existere non oportere, nulla legis sanctione statutum est [m].

Nuntijs principis non creditur sine literis, & ipsis volentibus aliorum bona capere, quilibet cuius interest, potest de facto resistere. Bartol.

Exemplũ sa. liter. eorundem AA. ad Flac. V.

PRohibitum est cuiuscunque bona, qui fisco locum fecisse [n] existimabitur, capi [o], priusquam à nobis forma [p] † fuerit data. Et vt omni prouisionis genere occursum sit Cæsarianis [q]: sancimus, licere vniuersis, quorum interest [r], obiicere manus iis, q ad capienda bona alicuius venerint, qui succubuerit legibus [s]: vt etiam si

[g] CErta. Metroicis. Hi qui sunt trãslati sic dicũtur à metros, quod est mensura: quia mẽsurata ciuitatis terra dabatur eis in restaurationẽ suam. metros enim Græcè, Latinè mensura villarum dicitur. hæc tamen translatio videtur abolita, cum ex ea nil aliud accesserit reipublicæ nisi bellum ciuile: vt supra de lat. li. toll. l. j. in principio. Accursius.

[h] Demigrarent. id est, recederent; sic ponitur. ff. de migrando. & facit infra non liceat habitare metropo. lege prima.

[i] Decretum est à principibus: vt. j. statim.

[k] Statutum. de dictis prædijs confiscandis. si distracta non fuerint.

[l] Placuerunt. de dicta confiscatione.

[m] Statutum est. ergo vbicunque parentes morabantur: quod enim non prohibetur, permitti intelligitur vt. ff ex quibus causis maiores lege, necnon. §. sed quod ei. & sic notatur, quod præterita perdit, & noua quærit [7] sic. ff. mandati. l. si mandauero tibi. §. is cuius. Accursius.

[n] PRohibitum. Fecisse. fit locus fisco multis modis vt ff. eo. l. j. Accur.

[o] Capi. per officiales fisci vsque nunc.

[p] Forma. hæc forma datur in literis: vt j. dicitur, & j. de bo. va. l. fi. Accur.

[q] Cæsarianis. id est, officialibus fisci: vt infra dicitur.

[r] Quorum interest. quia habent ius in bonis: vt j. de bo. va. l. fi. Accur.

[s] Succubuerit legibus. succũbit legibus ille, cuius bona ad fiscum deuoluuntur pro delicto vel alio modo. Accursius.

† Cõcor. ex literis, cum glos. super verbo irritã. extra, de offic. dele.

[7] Intelligitur de rebus immobilib. nõ aũt in mobilib: q illa secũ portare potest. & sic cessat ratio præmissa. vt p. de publi. l. licitatio. §. fiscus. Pla.

Desiste

a Desistere. capiendo sine forma.

Principis officialibus resistere licet.

b Resistentibus. No. quod etiam principis officialibus resistitur, si excedant in suo officio. ad quod C. de appel. l. quoniam. & j. de meta. l. deuotum. & s. quãdo lib. vnicuique. l. j. Accur.

officiales ausi fuerint à tenore iam delatę legis desistere [a], ipsis priuatis resistentibus [b], à facienda iniuria arceãtur. Tũc enim is, cuius interest bona alicuius non interpellari, officialibus valẽtibus ea capere, debet acquiescere, cum literis nostris [c] cognouerit non ex arbitrio suo Cæsarianos, id est †, officiales [d] ad capiendas easdem venisse facultates: sed iustitiæ vigore [e] id fieri statuisse.

Procuratore fisci agente ante tempus actio perimitur, sicut quolibet priuato agente. Bart.

Imp. Constantinus A. ad prouinciales. VI.

IVstas [f] etiam, & quæ locum habent [g], fisci actiones præcipimus concremari [h] ob hoc solùm, quod suis tẽporibus prolatæ non sunt: vt iam [i] calumnię priuatorum eo saltem arceantur exemplo quo [k] iustas fisci lites silere præcipimus [l].

Contra fiscum licet cuilibet se defendere: & ante sententiam bona non auferuntur, sed post sententiam solicitè inuestigabuntur, quod etiam in officialibus locum habet. Bart.

Idem A. ad Volusianũ præfect. vrb. VII.

DEfensionis [m] facultas danda est iis, quibus aliquam inquietudinem fiscus [n] infert: cùm facultates eorundẽ adhuc controuersia pendente [o] inquietari describiq; [p] fas [q] non sit. Vbi ergo controuersia extiterit fisco alicuius patrimonium vindicãte, apud eum [r] omnibus facultatibus constitutis cognitio [s] ventiletur: vt cùm rei exitus [t] debere eas vindicari probauerit, tũc demum res persequi liceat, & super modo facultatum ac rerum interrogationem [v] haberi, quæ per conditionales [x] seruos inuestiganda est: vt si quid subtractum fuerit, † exigatur, & extrinsecus integrum [y] tantũ aliud mulctæ nomine.

c Literis nostris. ad hoc. s. de mand. prin. l. j. & s. de epi. & cle. l. si qua per calumniã. §. j. & j. de exact. tri. l. j.

d Officiales. Sic ponũtur. C. de bo. proscript. l. si quis post hac. in fine, & sunt palatini. qđ dic vt j. de bon. va. l. finali.

Princeps est in terris lex animata.

e Vigorem. id est, principem qui est vigor iustitiæ: vñ dicitur lex animata: vt in authen. de consu. in fine, & ius prætorium vox iuris ciuilis: vt ff. de iust. & iur. l. nam. & not. aliqđ esse, qđ sine authoritate superioris non licet fieri. sic. s. de pig. l. nominatori. sic s. vt nemo pri. l. ij. & s. ne qs in sua cau. iud. l. j. & j. de exac. trin. l. j. & s. vñ vi. l. meminerint. & ff. e. l. aufertur. §. actores. Acc.

† alias, non est, id est, officiales.

f Iustas. aliàs si suo tempore Ageretur. Acc.

g Habent. id est, qui sunt efficaces, si suo tempore ageretur.

h Concremari. id est, amitti: vt in fin. legis colligitur.

i Vt iam. alias iã, alias vt iam, &c sic ergo idem ius est in fisco & in priuato: vt & arg. ff. de pe. hæ. l. item veniũt. §. ait senatus. s. vt agẽdo ante tempus perdatur actio: vt hic, & insti. de ac. §. si quis agens. sed hodie duplicãtur induciæ, & redduntur impensæ: vt insti. de exce. §. hodie. & secundum hoc hæc lex fuit de legibus codicis antiqui, quã non habemus. s. Gregoriani: cum per instituta corrigat: ideo forte posita vt notaret simile ius in fisco & priuato. Vel potest dici, quod est actione per præscr. amissa agitur: quod nõ potest: sicut nec priuatus agit: & perditur fiscalis actio. xx. an vt ff. de diuer. & temp. præsc. l. in omnibus. & ff eo. l. j. §. præscrip. j. verior.

Intelligẽ i defensione necessaria, secus in voluntaria quæ bene potest tolli per statutum secundũ Inno. c. cum inter. extra, de except.

k Quo. alias quod, & alias quo.

l Præcipimus. sed quo agente perdit fiscus? Respon. procuratore fisci, qui habet liberã administrationẽ, vt & Cæsaris: vt ff. de off. procura. Cæsa. lege prima, & nota, quod hac. l. fiscus consequitur ius commune. Accursius.

m DEfensionis. Alias facultas, alias defensionis incipit lex, & differt ab illa. s. eo. l. prohibitum. quia illa de facto [1], hæc de iure permittit defensionem. Accur.

n Fiscus. i. procurator fisci vel officialis, vel etiam delator cum petantur bona aliquo fisco obuenientia occasione delicti vel successionis: vt j. de bon. va. l. fi. & est hæc. l. ius commune.

o Pendente. s. an bona competant fisco vel nõ, quia dubium est, an dereliquit: vel an alius fiscũ præcedat. primo enim causa criminis tractari debet: vt s. vbi causa fiscal. l. j. & an alius præcedat fiscũ in succedẽdo: vt j. de bon. vac. l. pen. Quid aũt si de his liquet, sed refertur quæstio, quasi hæc nõ sint de bonis illius? Respõ. & hoc primo inquirẽdũ: vt hic, & ff. de re iu di. l. à diuo. §. si super. & j. de bo. vac. l. fina. hodie autem in delictis immutatur in aliquo [2] vt in auth. vt nul iud. §. fin. Item vbi non est qui cõtrouersiã referat, & aliquid aut publicatione aut alia ratiõe iuris: est addẽdũ fiscalibus substãtiis: per comitẽ rerũ priuatarũ & per rationalẽ in singulis quibuscunq; puinciis potest incorporatio impleri: vt j. de bo. vac. l. si quãdo. & s. de bo. proscri. l. si quis intra.

2 Et hene Bartol. & Pla.

p Describi. ad hoc. s. vt nemo pri. l. ij. & ne liceat sine iud. autho. l. j.

q Fas. i. honestum. Accursius.

r Apud eum. Qui patitur controuersiam à fisco.

† alias, exigatur extrinsecus, & aliud tantũ mulctę nomine.

s Cognitio. sed sub quo? Respon. sub præside, qui est iudex rei: vt j. de bon. va. l. fina.

t Exitus. id est, causæ finis: vt sententia ad quod. ff. de re iudicata. lege prima. & supra, quorum appellat. l. abstinendum.

v Interrogationem. & cum tormentis à suspectis: vt s. de quæstio. l. fin. & in authen. de rest. & ea quæ pa. §. sancimus. Accur.

x Conditionales. Id est, notarios [3] qui serui dicuntur: vt hic, & ff. de adopt. l. nõ aliter à seruiendo: & cõditionales ideo, quia hominum conditiones & cõtractus faciũt: vt supra qui poti. in pig. hab. l. scripturas. Vel erant veri serui & notarij, id est, notatores: vt s. de pig. l. si tibi. non tabelliones: vt j. de tabel. l. generali. Accursius.

3 Istam gl. sequit hic Io. de Pla.

y Integrum. alias est integrum, & alias deest. & no. q qui facit fraudem fisco in quærendis, in duplũ punitur: vt hic, & ff. de publi. l. si multi. & ff. eodem. l. aufertur. §. j. & ij. hoc dicitur non facere fraudem fisco scilicet vt vltra duplum teneatur: vt ff. eodem l. cum quidam. sed si in quæstis [4] tunc in quadruplum teneatur: vt ff. eo. l. aufertur. §. finali. & infra de iis qui ex pub. l. j. & j. l. proxima. sed in casu in quadruplum, seq.

4 Ista glo. approbatur p Bar. & Ioã. de Plat. in l.

etiam in non quæsitis: vt ĩ. de excu. mu. l. placet. Item concor. š. de proscri. l. si quis iuxta. in fi. & de iure deli. l. fin. §. illo. Item sunt & alij, qui puniuntur pro hac fraude: vt ĩ. de bo. va. l. fin. in fin.

a Cæsariani. i. officialis: vt š. eo. l. prohibitum.

quantum fuerat per fraudem ablatũ. Sanè in huiuscemodi quæstione si Cęsariani [a] nomẽ inciderit [b], ad vsurpationem [c] constitutionis istius non debebit accedere: si quidem cõsuetudo fraudum, quibus [d] prędicti [e] omnia temerare [f] consueuerunt, exceptionem [g] eorundem meruerit.

Qui in fraudem fisci super rebus fisco incorporatis contrahit, punitur in quadruplum. Bart.

Impp. Valent. & Valens AA. ad Clearchum vicarium Afric. VIII.

QVi contractibus [h] scelestis [i] ac fisco perniciosis interuersorum [k] maculosis se fraudibus implicuerint, quadrupli [l] redhibitione teneantur.

Forma & lex data & consuetudo antiqua in electione officialium est seruanda. Bar.

Impp. Honor. & Theo. AA. patricio comiti rerum priuatarum. IX.

b Inciderit. in hac quæstiõe. s. quia dicitur aliquid subtraxisse. Acc.

c Ad vsurpationẽ. s. quin puniatur pœna huius constitutionis: imo præcipue isti debent teneri: quia consueuerunt talia facere. & sic no. duo. Primũ: quia officiales plura mala sciũt & committunt quàm alij: vt in authẽ. vt iudic. sine quoquo suffr. § j. & in auth. de exhib. & intro. re. §. j. & sic ad ꝓximã dictũ, vel ad prin. §. referas. vt ĩ. dices. quod nõ placet. Itẽ qđ propter cõsuetudinẽ delinquẽdi plus vel facilius est qs puniendus: vt ff. de pœnis. l. aut facta. §. quãtitas. & de episc. audiẽ. l. iij. in fi. Acc.

Officiales maiora mala quàm alij committunt.

d Quibus. scilicet fraudibus.

e Prædicti. s. Cæsariani. & aliàs prędicta.

f Temerare. corã præside. vel temerare, i. corrũpere.

g Exceptionem. i. vt eos excipiam[a], i. cõprehẽdamus sub hac l. sic & ff. de in ius vo. l. sed si hac. §. parentes. vnde scriptor dicitur exceptor: vt ff. loca. l. sed addes. §. fi. Vel potest secũdo dici, quod si officialis ceciderit in hac quæstione. s. quod velit aliqua bona, quæ debet defendere cõtra fiscũ, quod nõ detur ei facultas defendẽdi. propter cõsuetudinem enim est excipiendus ab hæc constitutione. ad quod facit. C. de episcop. aud. l. iij. fina. & in auth. de eccle. tit. §. interdicimus. coll. ix. quasi omnia quæ habet, præsumantur fisci. & ibi dicitur in prælato [2]. sed prima tutior.

1 Istã expositionẽ sequuntur Bartol. & Pla. hic.

2 Imò dic ꝙ secus est in officiali, vt non præsumatur quæsiuisse de bonis fisci. Bartol.

h QVi contractibus. hac l. est ius singulare. Accursius.

i Scelestis. alias scelestis, & alias scelestibus. i. in quibus cõmittitur scelus. & pone exemplũ [3]: vt ĩ. de his qui ex pub. ratio. l. j. secus si in auro: vt l. ij. in eo. ti. Itẽ pone per l. š. e. l. si minori. nã ibi quæsitũ erat pignus.

3 Approbatur per Io. de Pla.

k Interuersorũ. alias peruersorũ, alias interuersorũ. & dic, i. eorũ, qui sub prætextu credendi interuertũt, siue sint exactores, siue tabularij, siue aurarij, siue alij officiales, qui super pecunia publica contrahunt.

l Quadrupli. in quod solum tenentur, etiam si multi sunt tam accipientes, quàm dantes secundum Py. licet secus in futuro facto priuato: vt ff. e. l. aufertur. §. fi. & facit. ĩ. de excu. mu. l. placet. Sed contra. š. l. prox. & ff. e. l. aufertur. §. j. Sol. [4] ibi in quærendis. Accur.

4 Istã sol. sequũtur. Bartol. & Pla. hic.

SVper creandis [m] susceptoribus periculo procuratorũ rei dominicæ, [n] dispositionem tuæ sublimitatis firmam esse præcipimus: ita vt omni ambitione cessante, quæ statuta sunt, quæꝗ antiqua consuetudine commendantur in pabulis [o] vel sumptu familiæ ministrando intemerata permaneant: super Irenarcha [p] & optione [q] † omni antiqua cõsuetudine [r] obseruanda.

Bona delinquentis mortui non pertinent ad fiscum: nisi viuens fuerit condemnatus. Bar.

Iidem AA. Paladio præfect. prætor. Orientis. X.

EOrum [s] patrimonia mortuorum, qui vitæ suæ tẽpore diuersis conscientiã suã dicuntur polluisse criminibus, fisci rationibus nequaquã cõpetere, vel ab eo alienari cẽsemus, nisi post publicã accusationẽ eos constiterit fuisse conuictos.

m SVper creandis. Hæc lex mittitur comiti rerum priuatarum. & dic susceptoribus auri vel argẽti seu quarumcunꝗ specierum deuoluendarum ad fiscum: vt ĩ. de suscep. per totum, & maxime in l. fi.

n Rei dominicæ. Hic suberant comiti rerum pri. & eligebãt susceptores præsentib. multis publicis personis: vt ĩ. de suffr. l. exactores. & periculo sui eligentis: vt hic, & ĩ. de susc. l. exactores.

o In pabulis. aliàs inculpabilis. s. consuetudĩe. sec[us] si culpabilis. vt in auth. vt nulli iu. §. j. aliàs in parabolis. s. in verbis cõmendatitiis, & al's in pabulis: & hæc verior. & dic familiæ, s. publicæ, quæ erat cũ susceptoribus. Vel in hũc tit. dic familiæ deferẽ[s] ti species auri vl' argẽti, quæ sacris largitionib. ex more redduntur: vt ĩ. de nauiculariis. l. iiij.

† Alciat. optionem dici putat militem, qui agros antecedat tanquam.

p Irenarcha. qui eorum vi. ꝑsonali fungit mu cẽ, si vsus nere: & de suo nihil erogare cogit: & pabula & sumptus de publico & administrãdi sunt: vt ff. de mu. & ho. l. fin. §. Irenarchæ. & hũc eligũt decuriones iudicio præsidũ: vt ĩ. de Irenarchis. l. j.

q Optione. vnum genus exactorũ publici debiti vocatur optio: qđ colligit ĩ. de apo. pu. l. quicunꝗ. & ĩ. de erog. mil. an. l. opinatoribus. eo forte quia percipit quod optat. aliter dicitur electio militum: vt ar. š. eod. l. fi.

r Consuetudine. in præstando sumptum, vel etiam in electione: & sic not. pro consuetudine: ad quod ĩ. de pascu. l. j.

s EOrum. Pone casum tribus modis. Primo modo sic decedens in reatu [5] habet hæredem non fiscum nisi viuens fuerit conuictus subaudi & cõdemnatus: vt ff. de accusa. l. ex iudiciorum. in prin. hoc autem fallit, quãdo crimẽ est tale, vt ad hæredes trãseat, vt maiestatis, & similia: vt ibidẽ no. Item fallit si erat iam damnatus, & appellatio pendet. nam tunc distinguitur: erat sentẽtia bonorum tacita, vel expressa: vt C. si pen. ap. reus vel acc. mor. fue. l. finali & ff. si pẽdẽ. appe. l. j. in princi. huic enim criminoso solui potest: & bona sua administrat: vt ff. eodem l. aufertur. §. si in reatu. & de sol. l. reo. Secundo pone, quod mortuo criminoso, ex crimine quo hæredes tenentur, fiscus vult bona, sed hæres negat crimẽ fuisse cõmissum à defuncto: non potest fiscus habere, nisi primo conuincatur mortuũ fuisse criminosum. vt hic, & ff. e. l. res. Tertio dic [6] secũdum Py. & Ioan. quod consciuerit sibi mortem criminosus: & secundum hoc quod dicit criminibus, subaudi & per hoc quod consciuit sibi mortem.

5 Ista lectura procedit quantũ ad pœnã criminalem, licet si agretur ciuiliter, pœna transit in hęredẽ. Bartol. & Pla. hic.

6 Oĩa bona secundum Bartol. & Ioan. de Pla.

Nam.

Nam & tunc non debent accipi bona,nisi propter crimen consciuit sibi mortē,non tædio vitæ:vt ff.eo. l.in fraudem.§.eius.& s̃.de bo.eor.l.j.in princi.& nisi crimē fuerit probatum post mortem:vt hic,& ff.eod. l.in fraudem.§.eius.& nisi in vita fuerit accusatus,vel postulatus, vel in crimine deprehensus:& crimē est tale,vnde viuens damnatus bona perdit:vt ff.de bo.eo. l.fi.& facit ad le.ff. e.ti.l.ei qui.sed hodie restringitur:vt in authen.vt nulli iud.§.fi.s̃.colla.ix.

TITVTVS II.

DE CONVENIENDIS FISCI DEBITORIBUS.

Fideiussor officialium non potest conueniri:nisi principali excusso:etiam si de bonis principalis aliqua bona emerit.Bartolus.

Imperat. Gordianus A. Saturnino & aliis. I.

Non iniusta[a] ratione desideratis, repromissa fisco indemnitate, eos priori [b] loco conueniri, qui reliqua [c] contraxerunt mox ad vos perueniri, qui ab his [d] quædam mercati estis.

Cautio quæ non probat contra fiscum,sed contra officiales, facit vt officiales primo conueniantur.Bartol.

Imper. Valer.& Gallie. AA. & Valeria. Cæsar Ampliulo. II.

Fisco quidem contra te manet actio, quāuis argentum [e],quod inferre debebas, rationibus [f] fuerit relatum: si cautionem, quæ tibi super eo exposita est, tabularius non subnotauit [g]. Aequum tamen est, vt priùs de bonis eius, qui exactor fuit, si soluendo est, & conueniendi eius facultas datur [h], indemnitati fisci satisfiat. tunc si seruari hic modus non possit,reposcatur à te.

Si diuisa est administratio à iudice vel ab eius officialibus primò conuenitur gerens fideiussores et nominatores ipsius,quàm perueniatur ad collegam.Bartol.

Impp. Diocle.& Maximian. AA. & CC. Ianuario & aliis. III.

Quoniam Augerio ac filio eius ad exigenda reliqua [i] consortes vos, atque socios [k] esse dicitis,eisque [l] † cæterorum duntaxat nominum [m] exactionem mandatam [n],nec inter eum [o] & cæteros [p],qui exactores fuerant nominati,cōfusæ exactionis mutuū [q] periculum constitutum, sed separato muneris [r]

DE CONVENIENDIS FISCI DEBITORIBUS.

a Non iniusta. tribus modis potest intelligi. Primò quia aliquis administrabat negotiū publicū:pro quo vos promisistis indemnitatē fideiubēdo. Primo ergo principalis quàm fideiussor cōueniendus est:vt j. de decu.l.j.licet in aliis fideiussoribus sit secus iure isto:vt C.de fideius.l.iure nostro. sed hodie idē:vt in auth. de fideius.§.j.col.j. & secundū hoc nil facit finis mercati estis,& sub.etiam. Item dicas promissa indē. s. à nobis. Vel secundo dic, quod ipsi gerentes negotium publicū promiserunt indemnitatē, & cōtraxerunt reliqua: & vos,qui emistis ab eis conueniemini nunc hypothe.vt ff.de iure fis.l.moschis.& sic facit.j.de debi.ci.l.fi.Item facit ad vtranque positionem.ff.de admini.re.ad ci.perti.l.curatores.§. fi.Vel dic tertio:quòd qui gessit,indemnitatem promisit: & vos qui emistis:adhuc non soluistis pretium,& sic fiscus conuenit debitorem sui debitoris,suo debitore non cōdemnato:dummodo conuento prius & inuento non soluendo:vt ff.de iure fisci.l.iij.§.multa.& s̃. quando fisc.vel priua.l.non prius. secus in priuato,qui demum condemnato debitore: & tunc per officium executoris: sed hoc iure actionis.scilicet cō dictionis ex l.vel illa vtili quàm cōtra debitorem habet directam:vt s̃.quando fisc.vel pri.l.ij. & iij. & facit.ff.man.l.si mandato meo.§.fin. & commo.l.vnde quæritur.in princip.& j.de suscep.l.ij.& ff.de fideius. l.si dubitetur.& s̃.depositi.l.si is.Accur.

b Priori.alias principali,alias priori.& no.quòd hac lege,habet fiscus secundū Roge.ius cōmune:imò certè speciale:& adde quod nota.ff.de iu.fi.l.iij.§.multa.

c Reliqua.trahere,id est,effici debitorem:vt supra de testa.manu.l.cum testamento.& de conditio.& demonstratio.l.cum seruus.

d Ab his. scilicet principalibus.

e Fisco.Argentum.hoc argentum solutum non peruenit ad fiscum:vel si peruenit,non liberatur solutione eius,quod debetur:vt & alias supra de nō nu.pe.auth.cōtra qui propriam. & hoc ideo, quia subscriptū nō fuit.

f Rationibus.scilicet publicis.soluisti enim exactori.Sed ob:quia si soluit,nō est ratio quare teneatur: imò est quod nō teneatur. Sed dic,quia sic soluisti sine subscriptiōe:& sic eo modo quo nō debuit. Et not.quod cautio debet fieri de suscepto:vt j. de col. fun. pa.l.placuit.& in authē.de eccle.re.immo.ali. §.ementibus.& in authen.de colla.§.iubemus.cui debet subscribere vnus de tab.duobus:vt j.de susp.l.duos.& si sic fiat:statim soluens est securus:vt supra,de qua.præscri.l.ij.in fin.& de non nume.pecu.l. in cōtractibus.sed eo modo facta nō fuit hic.Accursius.

† Alias, certorum.

g Subnotauit. Id est, subscripsit: vt C.de probat.l.exemplo.

h Datur.fisco.& facit infra de num. lege secūda,sed argumen. contra. C. de coll.l.fi.& si tutor vel curat.l.iij.

i Quoniam. Reliqua. tributorum vel aliorum debitorum fisci:quæ dicuntur reliqua,etiam si nihil sit solutum:vt ff.de verbo. signi.l.potest.& l.cæterorum.

k Socios.alias conscios,alias sociatos: quia cum eis vel post eos ad idem officium electi estis.

l Eisque.scilicet, Augerio & filio.

m Nominum.Obuenientium pro reliquis prædictis.Accursius.

n Mandatam.à nominatore:per quod videtur vos prohibuisse.& illos solos exigere voluisse:vt ff.de procu.l.itaque.& C.de procu.l.maritus.& sic administrationem diuisisse:vt subiicit.si autem dicas ipsos exactores inter se diuisisse.planum est.Accur.

o Eum. Augerium. Accur.

p Cæteros.scilicet,vos & alios si qui sunt.

q Mutuum.id est,commune.scilicet,indistincte:sed cum distin.l.quæ sequitur.bene est periculum cuiusque insolidum:vt subiicit,& ff.ad muni.l.Imperator.

r Muneris.Id est,officij exactoris:quod est munus personale:vt ff.de muneribus,& honoribus.l fina.§. qui annonam.

obsequio, discretam [a] sollicitudinis ratione fuisse adseueratis: à iure nō discrepat, vt prius ex bonis exactorum [b], qui principali loco ad exactionem fuerant destinati, indēnitati fiscali satisfiat: postque eos, si solidum debitum exolutum non sit, nominatores [c] conueniri. Rationalis [d] igitur noster iuris ordinem sequetur, excussisque exactorum facultatibus, necnon etiam nominatorum, (si fiscus in vniuersi debiti quantitate securitatē indemnitatis cōsecutus nō fuerit) etiam vos [e] ad restituenda fiscalia debita adstringet.

Debitores fisci exiguntur summatim, nec possunt impetrare, vt eodem modo debitores sui exigantur: sed eorum exactio in ordinario iudicio repetenti reseruatur.

Imppp. Valent. Valens & Grat. A A A. ad Archelaū co. Orientis. IIII.

HI, qui fisco nostræ mansuetudinis obnoxij sunt, omissa frustratione [f] teneantur [g]: vt quod suis nominibus [h] debent, de suis facultatibus cogantur exoluere: seruatis, cùm cōpleuerint, allegationibus propriis, si quas aduersus quoscunque ex suis contractibus debitores competere sibi ex iure crediderint: ita vt aduersus eos, quos sibi obnoxios adseuerant: legibus [i] & iudiciis experiūdum esse cognoscant.

Scriptura propria non facit fidem pro scribente, vel eius hærede, etiam si fiscus sibi successerit. Bartol.

Iidem A A A. Fortunatiano comiti rerum priuata. V.

INter chartulas confiscati [k] breuis [l] quidam adseueratur inuentus, qui nomina continebat debitorum, seu contractuum: cùm tamen neque testibus credita pecunia probetur, neque cautionibus [m] ea, quæ breui inserta sunt, ostendantur: iniquū esse perspeximus, vt sub propria annotationis manu vnus quisque † sibi faciat debitorē [n]. Occasionis igitur huiusmodi calumniā præsenti volumus iussione cohiberi: vt breui vanitate [o] reiecta, nullus ad redhibitionem [p] de iis, quorum nomina con-

† Alias, deest, sibi.

a Discretam. Id est, separatam. si ergo separata non esset, omnes exactores ante nominatorem conuenirentur: vt infra quo quis ordine, lege secunda. in princip. Accursius.

b Exactorum. prædictorum nominum specialiter commissorum.

c Nominatores. qui sint & qualiter nominētur habes j. de susce. l. exactores. Accur.

d Rationalis. Id est, procurator Cæsaris: vt j. de modo mu. l. ij.

e Etiā vos. licet separatim gesseris. sed hoc ita si tēpore depositi officij collegæ fuerint nō soluendo: alias ex persona eorū conueniri nō debetis: vt ff. ad mu. l. imperatores. & j. de pe. no. l. j. sic ergo primo gerens, secūdo nominator, tertio collega conuenit. Sed videtur primo debere conueniri collegam: vt C. de ma. cō. l. aduersus. Sol. ibi oēs gesserūt: hic verò nō omnes in quantū est in illis nominib9. Itē si dicas diuisionem factā à iudice seu noīatore, ad qd tenet alter? Respon. ad nihil. Vel dic factam esse à se ipsis, vel si à noīatore dicas eū cōueniri eis casib9, quibus & tutor nō gerēs si est diuisa à iudice. s. si debuit suspectū facere: vt ff. de admi. re. ad ciu. perti. l. si §. antepenul. & ff. de admi. tut. l. Lucius. §. antepe. & pe. Et adde hic distinctionem: quia aut omnes gesserunt: & simul fuit iniunctum, aut diuisim diuisione facta à se, aut à iudice: aut tantum vnus gessit. Primo casu omnes collatores & etiam fideiussores eorum ante nominatorem conueniantur: vt j. quo quis ord. con. l. ij. in prin. Idem in tutoribus: vt C. de ma. conue. l. aduersus. si diuisim à iudice: tunc obtinet quod hic dicitur, & j. quo quis ordi. l. ij. §. j. s. in casibus, in quibus & tutor, vt modo not. si autem ipsi diuiserunt: tunc primo nominator quam non gerens: vt ff. ad mu l. imperator. & de admi. re. ad ciui. perti. l. curatores. in prin. & aliud in tutoribus: vt C. de diui. tu. l. ij in fi. si autem vnus tantum, cum tamen omnibus sit iniunctū: tūc idē quod in superiori casu: vt ff. ad muni. l. quid ergo. & est ratio, quare prius nominator in prædictis casibus conuenitur: quia ratione fidei, sed collega negligētię nomine conuenitur: vt d. l. imperator. in fi. & facit. j. de fa. l. iure prisum. & de susce. l. ij. & s̄. si plu. vna senten. l. j. in princi. & s̄. quib. cau. pig. vel hypothe. tac. contra. l. satis.

Ordo cōueniendi fisci debitores.

f HI, qui. Frustratione. frustrabantur dicentes se nō habere adhuc pretium rei fiscalis ab emptore, cum hic esset administrator fisci, & illicite vendidisset, nā nō liberatur etiam cedendo: vt arg. ff. de pig. ac. l. pe. idem si ex quacunque alia causa prætendat se nō cōueniri debere, nisi suā conueniat debitorē, vel quod dicebaꝛ fisco vt cōueniret debitorē sui debitoris: quod non licet: vt hic, & s̄. si cer. peta. l. non aduersus. & s̄. quādo fis. vel pri. ve. l. non prius. nisi in casibus: vt ff. de iu. fis. l. iij. §. multa.

g Teneantur. Et soluant.

h Nominibus. Id est, creditorib9 scilicet fisco: vel dic, i. obligationibus, quibus teneꝛ fisco.

i Legibus. Not. iure & non vi debitorē conueniendū: vt ff. quod met. cau. l. extat. & s̄. de actio. & ob. l. negātes. et de Iudę. l. nullus. & de pign. l. iij. & s̄. vnde vi. l. si qs in tantā. & ff ad le. Iul. de vi pri. l. creditores. & sivē. no. mu. l. j §. j. & de re. iu l. nō est singulis. in prin. & in auth. vt ij, qui obli. §. j. Sed arg. contra. ff. de fur. l. qui vas. in principio. sed ibi authoritate iudicis. & no. quod ex hac. l. fiscus habet ius commune.

k INter chartulas. Confiscati. ex causa delicti vel alia quacunque. vel, id est, hominis. & dicitur aliquis confiscari, quando eius bona confiscantur.

l Breuis. id est, schedula vel quaternus.

m Cautionibus. scilicet publicis.

n Debitorem. vt supra, de probationi. l. exemplo. & l. rationes.

o Vanitate. alias vanitate: alias veritate: quia aliqui dicebant valere. & alij non, sed econtra si dicat solutam, secus est: vt in authentica, de restitutionibus. §. & licet. vel illum bonorum dominum quandoque debuisse: secus similiter si scripsit sua manu: si modo adest causa: vt ff. de probationibus. l. cum. de indebito. §. finali. alias semiplene probat: vt supra, de probationibus. l. instrumenta. Accursius Florentinus.

p Ad redhibitionem. id est, solutionem. Accursius.

Simili

scripta sunt, vrgeatur. quod & in aliis similibus [a] causis [b] obseruandum esse censemus. D. prid. non. Iul. Hierapol. Gratiano A. iiij. & Merobaudæ Cons.

TITVLVS III.

DE FIDE INstrumentorum [c], & iure hastæ fiscalis, & de addictionibus †.

Si probatur, quod in venditione rei debitoris fisci debita solennitas non seruetur: restituitur res cùm fructibus perceptis & percipiendis. Bart.

Imp. Alexander A. Curtiæ. I.

QVod in libellum [d] contulisti, procuratori meo, ad cuius officium desiderium [e] tuum pertinet, allega. cui si probaueris, non authore procuratore [f], vel eo, cui vendendi fuit facultas [g], neque habitis hastis [h], neque omni ordine [i] peracto, vẽditas res esse, & id, quod ex causa iudicati debes [k], exolueris: rescissa venditione mala fide [l] facta, easdem res recipies [m] cum fructibus, quos ad emptorem mala fide peruenisse, vel peruenire debere [n] constiterit.

Si in venditione debita solennitas non fuit obseruata: res vendita retrahitur. Barto.

Imp. Gordianus A. Heracleoni. II.

DVplex ratio desiderium [o] tuum iuuat: & quòd prætermissa hastarum [p] solennitate, possessiones tuas ex officio distractas suggeris [q], & quòd pretij vilitate [r] ob exiguum debitum gratiosam emptionem in fraudem tuam vtilitatemq; [s] rationũ mearum aduersariũ cõmentũ fuisse dicis. quapropter illicita ista redargue [t], stã in-

† De addictionib. vide Bud. ff. de in diẽ addictiõe ad titulũ, nisi malis legere auctionibus, de quibus pulchre Pyrrhus hic.

[a] Similibus. scilicet priuatis. ad quod. s. titu. j. l. iustas

[b] Causis. scilicet publicis.

[c] DE FIDE INSTRVMENTO. &c. Alias instrumenti & iure hastæ fisc. &c. nam & de instrumento facto vel commisso in contractu fiscali dicit: vt j. l. j. & iij. alias deest instrumẽti. & dic de fide & iure hastæ, &c. i. venditionis, quæ fit cũ subhastatione à fisco: quæ venditio facile cõuelli non debet: vt s. de remis. pig. l. si hypothecas. & quod de alienatiõibus subiicit, dic vt j. eod. l. si tempora.

[d] QVod in libellum. Condemnatus fisco in cẽtum, cuius etiam res capta ex causa iudicati vẽdita fuerat minus solenniter per fiscum, supplicat pro recuperanda. Accur.

[e] Desiderium. desideras enim rem tuã recuperare. Sed contra quam agis, & qua actiõe? Dic vt no. s. de iur. fisc. l. si minori.

[f] Procuratore. fisci: scilicet qui ius habet vẽdẽdi: vt. j. eodẽ. l. quicunq;. at procurator Cæsaris nõ vẽdit rẽ Cæsaris sine speciali mãdato: vt. ff. de offi. procur. Cæsa. l. j.

[g] Facultas. vt quia habet mandatum à principe vel etiam à procuratore fisci: vt arg. ff. man. l. si procuratorem. §. j. & ad hoc. s. si pro pu. pẽ. l. ij. ab his enim facta venditio valet: si modo pretiũ sit solutũ: nec valet promissio dupli: vt. ff. de iu. fis. l. si procurator. Accur.

[h] Habitis hastis. alias habitis istis, scilicet personis supradictis. alias habitis hastis. ad quod. j. l. proxi. alias habitis actis seu gestis. & tunc dic. i. non conuento debitore, & apud iudicem interpellatione celebrata: vt. s. si propter pu. pen. l. si. non autem dicas scripturam necessariam: vt. s. l. iij. Accur.

[i] Omni ordine. ordo in rebus fiscalibus vendẽdis hic erat vt debitũ subsit: & sit cessatum, cum de hoc sit facta interpellatio coram præside: vt. s. si propter publi. pen. l. ij. & iij. Itẽ quod fiat subhastatio: vt. j. l. fi. & xx. diebus publice sit venalis, & plus offerẽti detur: vt. s. de sacrosan. eccle. authen. hoc ius porrectum. Itẽ quod iusto pretio detur: vt. j. l. ij. & s. de iure fisci. l. si minori. & ff. de iure fis. l. iij. §. diui. Itẽ procurator fisci debet adesse, vt hic, quibus peractis valet venditio, & non reuocatur: vt. j. eo. l. si tempora. & s. de remis. pi. l. si hypothecas. & s. de cõ. rerũ ali. l. ij. sed si aliqd deest, non valet: vt hic, & j. proxi. & arg. ff. de transac. l. cũ hi. §. si prætor. & j. de prædiis cu. sine decre. nõ alie. l. j. & s. si ven. pig. ag. leg. j. ij. iij. & iiij. & de rescin. ven. l. si quos. & si aduer. fi. l. edicto. Sed intra quantum tempus vendet fiscus? Respon. vt in priuato: vt no. s. de iure fisc. l. iij. Item & op. quomodo probat actor negatiuam cõtra regulam. s. de proba. l. actor. Item quomodo probat solẽnitatem deesse? Imo contra debet probari eã affuisse: vt ff. de pu. l. quæcũq;. §. j. & si So. ad vtrãque: hęc probat eo ipso quod nõ probatur cõtra: vt ar. j. qui milit. nõ pos. l. super seruis. vel hic erat scriptura quę dicebat hoc interuenisse: cui erat standum, nisi cõtra probetur: vt. C. de proba. l. cum precibus. & probatur secũdũ hoc per obliquum negatiua: vt & alias. s. de cõtra hen. stip. l. optimã. Alij dicunt hæc omnia præsumi solẽniter acta: vt inst. de fideius. § fin. sed in l. quæcũq;. dicũt idẽ. & sic ibi probari eo ipso quod non probatur contra. qđ non placet: vt ibi notaui. & facit. ff. de probatio. l. ab ea parte. Acc.

[k] Debes. propter quod debitum facta fuerat vẽditio.

[l] Mala fide. quod est eo ipso, quod non est seruatus ordo. Accursius.

[m] Recipies. Sed qua actione aget? Respõ. vt. s. de iur. fisc. l. si minori. Accursius.

[n] Debere. tenetur ergo de percipiendis, licet habeat ti. & sic est cõtra. s. de rei vend. l. si fundum. Sol. hic de percipiendis, qui adhuc erant in fundo: qui pars fundi sunt: & sic non vt fructus: vt. ff. de rei ven. l. fructus pendentes. Vel secundum alios. P. & Ir. peruenerunt iniuste: vt à lupanaribus: vel peruenire debuerunt, vt honesti. qui tamen peruenerunt: secus si non peruenerũt: licet debitor percepisset, si ei possidere licuisset. & secũdum hoc peruenire debere. i. debite peruenerũt. Vel verius hic speciale, vt & alias notaui in prædicta l. si fundum. & facit. ff. de rei vendica. lege, fructus. Itẽ in libro Azo. vel M. deest peruenire debere.

[o] DVplex. Desiderium desiderat recuperare rem suam à fisco venditam ob debitum.

[p] Hastarum. quæ solennitas non fuit omittenda: vt j. l. fi. & supra si aduersus fi. l. edicto. & de exceptio. rei iud. l. ordo.

[q] Suggeris. id est, dicis.

[r] Vilitate, quod non fuit faciendum: sed iusto pretio: vt. ff. de iure fisc. l. iij. §. diui. & s. de rescindend. ven. l. si quos. & ff. de iure fisci. l. iiij. & j. de prædiis cu. l. j. Ac.

[s] Vtilitatemque. repetc in: vel si habes in, dic in, pro contra, sic supra de hære. l. iij. Vel forte est vna pars, inutilitas.

[t] Redargue. id est, arguẽdo eã cõuince: vt. ff. de verb.

sign.l.indicasse.s.agendo contra fiscum.quod dic s̃.de iu.fis.l.si minori.& habet fiscus hac.l.ius commune.

a Indemnitati.soluendo fisco quod debes.

b Securitati.i.indemnitati. Accur.

c ET si instrumenta. Hæc lex respicit primã partem titul.& est ius cõmune & facit s̃.de pact.l.pactum.& de transac.l.cum te.& de rei vend.l.cum super.& l.iudicia. Acc.

d Probatiõibus.scilicet idoneis.

e Nomine. vel ipsa emente, vel alio pro ea. Accur.

f Translatũ.quod suo nomine sit empta: & ei possessio tradita sufficiat q̃cũq; soluerit p̃tiũ dummodo sit solutum:vt hic,& C.de probat.l.cum res.si qs al. vel sibi.l.j.&.leg.multũ.& l.q aliena pecunia.

g Matris.cui⁹ bona ex delicto fisco obuenerãt. secure ergo emit q à fisco emit,dummodo solẽniter:vt s̃.l.j.& j̃.ne fis.rẽ quam ven. euinc.l.j.& ij.& s̃.de com.re.alie.l.ij. Accur.

h SI tẽpora. Vel hastis. Alias hastis:alias auctionibus,alias vtrũq;.& dic,quod quãdo fiebat subhastatio, dicebatur per præconẽ, qđ qui plus dederit vsq; ad mẽsem,ille habebit.licet ergo intra mensem alicui libere venderetur,tamen admittebatur addictio intra dictũ tẽpus. si autẽ cũ eo tẽpore esset dictum, vt possit dari alij plus offerenti intra mẽsem, esset pactum in diem addictionis: & valeret etiã inter priuatos: vt. ff. de in diem addic.l.j.quod in prædicto casu nõ est;vt j̃.de ven.re.ciui.l.j.vel dic tempus statutũ à lege,quod nõ habemus,nisi in ecclesia.xx.dierum:vt in auth.hoc ius porrectum.& forte tale est hic.vnde not. quod in fiscalibus alienationibus tam suarum rerum quã obligatarum, locũ habet quod hic dicitur: vt.ff. ad muni.l.Lucius.§.fi.Item in locationibus fiscalibus & patrimonialibus temporalibus,non tamen perpetuis locum habet:vt.j̃.de loc. præ.ciui.l.fi. ad res autẽ ciuitatũ locũ nõ habet, nisi ciuitas habeat propriam legẽ super hoc:vt.j̃.de admi. rerũ pub.l.j.& ij. Accur.

i Profitearis. Tu qui vis emere. & nota.quod tantũ semel est facienda adiectio:vt.j̃.de loc. prædio. ciui.l.ij. Vel dic tu debitor,qui cessaueras: vt infra de locatio.prædio. ciuil.l.congruit. & ff.de in diem addict.l.licet. Accursius.

demnitati [a] fisci consulturus, quàm tuæ securitati [b] operam daturus.

Emptio à fisco facta, & alia quæ requiruntur ad acquisitionem dominij, possunt probari sine scriptura. Barto.

Idem A. Crispo. III.

ET si instrumenta [c] emptionis non extẽt, quibuscunque tamẽ probationibus [d] vxor tua ostenderit, ad se eam domum pertinere, quam à fisco eius nomine [e] dicis comparatam, pretiumq; ab ea exolutũ, & in eam dominium translatum [f]: frustra fiscum ex persona matris [g] eius referre quęstionem procurator meus non sinet.

Intra tempus in subhastatione statutum, quilibet veniens admittitur: licet res iam alteri fuerit vendita. Bart.

Imp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC. Marcellino. IIII.

SI tempora, quæ in fiscalibus auctionibus vel hastis [h] statuta sunt, patiũtur: cũ etiã augmentum te facturam esse profitearis [i], adi rationalem nostrũ, & iustam † vberioris pretij oblationem admittat [k].

† alias, vt iuxta ius vberioris &c.

Venditio facta à fisco solenniter, non retractatur prætextu rescripti, vel minoris ætatis. Bart.

Imppp. Valens, Grat. & Valent. AAA. ad Clearcium præfect. præt. V.

QVæcunque [l] pro reliquis prodigorum [m] in annonario titulo cæterisq; fiscalibus debitis in quibuscunque corporibus sub auctione licitanda sunt, fisco authore vendantur: vt perpetuò [n] penes eos sint iure dominij, quibus res huiuscemodi sub hastæ solennis arbitrio fiscus addixerit [o]. & si quidẽ vnquam, vt à fisco facta vẽditio possit infringi, authoritate rescripti fuerit impetratum: nullus obtemperet [p]: cùm etiam minoribus, si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis addicatur emptoribus, repetitionis facultas in omnem intercipiatur ætatem [q].

Qui solenniter emit à fisco, solùm ad pretium tenetur, & ob aliud debitum non conuenitur. Bartolus.

k Admittat.& tibi dominium applicet:vt j̃.de vẽd.rerum ciui.l.j. hoc autem verũ est:nisi idem qui prius emerat,licitando obtinuerat,quo casu fructus medio tempore perceptos perinde ac si alius licitando obtinuisset,fisco restituet:nisi & prima venditio & secũda addictio sit facta ante p̃ceptionẽ fructuũ:& nisi per colonum fuerãt percept.nã primo casu emptor,secũdo colonus percipiet, & dabit mercedẽ emptori: vt ff.de iure fis.l.fin. Acc.

l QVæcunq;.s.bona vel corpora:& sunt licitanda,id est,vendẽda,vel ad vẽdendã ponẽda subquadã licitatione.nam plus offerenti dari debent:vt s̃.de sac.sanc.eccl.auth.hoc ius porrectum.

m Prodigorum.i.cibariorũ. nã prodigum prodigi, & in plurali p̃diga p̃digorũ. i. cibus cibi:& sic cibariorũ secũdum. P. quæ intra p̃ximos dies prodigũtur. i. cõsumuntur: vt ff. de offi.prę.l.plebiscito.administrauerat ergo & male annonaria cibaria hic administrator. Vel dic prodigorũ,quib. est interdictũ bonis:vt instit. qui non est permis.fac.test.§.itẽ prodigus. & reliqua appellat cibaria ipsorũ, quæ plerũq; à fisco præstãtur: vt s̃.de sac.san.eccl.l.priuilegia.& de cõpẽsat.l.iij.quæ male administrauit iste,qui patitur venditionem bonorum suorum.

n Perpetuo.facit.j̃.de capti.& distrahen.pig.tributo.cau.l.vnica.& de censi.l.fina.Sed contra.ff.de iur.fis.l.prædiis.Sol.ibi pro tributis:hic pro mala administratione vel alio debito ex contractu vel maleficio.

o Addixerit.id est vendiderit. sic ponitur.ff.de iur.fisc.l.fi.in principio,& de re iudica.l.à diuo.§.si post. sed & præter hanc solennitatem aliæ debent interuenire:vt not.s̃.l.j.

p Obtemperet.vt s̃.de preci.imper.of.l.rescripta.& si contra ius vel vtili.pu.l.fina.

q Aetatem.etiam minorem. sic ergo minor non iuuatur iure etiam speciali: quando fiscus vendidit rem eius pro debitis, secus si credens fiscus suam: vt & supra si aduersus fiscum. lege finali.hoc tamen verum est,si interuenit tutor vel curator: vt supra si propter publicas pensita.l.fi. Sed contra infra de fun. pa.l.secunda.Solu,vt ibi.

Si quis

[a] SIqui proscribente. i. ob debitũ fiscale capiente & describẽte. Vel dic, id est, publice venale proponente: vt. s̃. de distract. pig. l. crediditor.

[b] Debitorum. qui cessauerant in solutione. & ideo eorum bona vendebãtur. & sic est masculini generis.

[c] Decursis hastis. i. diebus quibus publice stetit venalis: vt in auth. hoc ius porrectum. Vel dic hastis decursis, id est, factis subhastationibus. Accursius.

[d] Conuentionis. nisi ad pretium, vt dixi, & est sic s̃. l. proxi. & j. de fun. reipublic. l. ij. & in agro deserto, idem est, qui noui possessori assignatur: vt j. de cẽsi. l. fi. sed cõtra. ff. de iure fisci. l. prædiis. Solu. hæc illam corrigit. vel hic alia prędia: ibi vt tributaria venduntur. Item cõtra ff. de pu. l. imperatores. sed ibi priua t[9] priuato. & facit s̃. si aduersus fis. l. fi.

Iidem AAA. ad Felicem. VI.

SI qui proscribente [a] ac distrahente fisco, debitorum [b] fiscalium emerint facultates, pro earum rerum tantùm pretio obnoxij sint, quas eos patuerit decursis hastis [c] & proscriptione habita comparasse. Nam ita eos munimus, vt nullius, conuentionis [d] reliquorum fiscalium nomine patiamur extrinsecus subire iacturam.

TITVLVS IIII.

DE VENDITIONE RERVM FISCALIUM CUM PRIUATIS COMMUNIUM.

DE VENDITIONE rerum fiscalium &c.

Ratione partis fiscus potest vẽdere totum. Bart.

Imperat. Alexander A. Eupleo. I.

FOrma est [e], quoties ad fiscũ vel [f] minima portio rei pertinet vt vniuersa [g] à procuratoribus meis [h] distrahantur [i]: sed pretiũ partis tantùm in fiscum redigatur [k], reliquum dominis partium restituatur. emptorẽ igitur prædiorum, de quibus [l] libellũ dedisti, apud suum iudicem [m] conueni, vsurũ defensionibus, si quæ sibi competunt [n].

Pars epistolæ.

[e] FOrma est. i. cõstitutio iuris. sic s̃. de off. p̃f. præ. oriẽtis. l. formam. & ff. de pact. l. rescriptum.

[f] Vel. pro saltem, vel pro etiam.

[g] Vt vniuersa. alias vt vni. alias deest vt. & dic, id est, tota.

[h] Meis. s. fisco. sic s̃. credi. eui. pi. non de. l. j.

[i] Distrahantur. id est, distrahi possint. & est speciale in fisco. secus in alio qui non nisi partem suã vendere potest: vt hic, & s̃. de comm. re. ali. l. ij. Sed quid si nullam partem habet fiscus, & vendit? Respon. aut credit suam: & statim emptor est securus: vt s̃. de qua. præ. l. fi. aut scit alienam, & non præiudicat domino. nam si ideo præiudicat, quia partẽ habet: vt hic: ergo vbi nõ habet, non præiudicat. Item secundum M. locum habet hæc lex, quando non potest commode diuidi. sed certe indistincte dicit hic: ergo sic est intelligendũ: vt arg ff. de publ. l. de pretio. & adde distinctionẽ: vt no. s̃. de fam. ercis. leg. si familiæ.

[k] Redigatur. scilicet, cum totum fisco est soluendum: sed pars redigitur in fiscũ, vt irreuocabiliter habeat, & aliam reddat socio suo, hoc enim innuit verbũ restituatur, & verbum redigatur, & natura contractus. sic ergo in subsidium, cum non possit retrahere rem habebit ratam: & actione negotiorum gestorum contra fiscum aget ad pretium: vt supra de rebus alien. non alienan. l. j.

[l] De quibus scilicet prædiis. Accur.

[m] Suum iudicem. quia actor seqnit̃ forum rei: vt & supra vbi in rem act. l. prima.

[n] Cõpetunt. quæ vere competunt: vt & supra de commun. rerũ ali. leg. secunda. & s̃. in princ. huius legis.

TITVLVS V.

NE FISCVS REM QVAM vendidit euincat.

NE FISCVS rem quam vendidit, euincat.

Res fisci solenniter vendita nõ euincitur, licet non pertinuerit ad stationem venditoris: & officiales inuicem experiuntur etiam durante officio. Baldus.

Imp. Alexander A. ad Hermian. I.

GRauissimũ verecundia mea duxit, vt cuius rei pretiũ, cum bona fide [o] esset addicta [p], semel fiscus acceperit [q], eius controuersiam referat [r]. Non solùm ergo emptorem ab eadem statione [s], sed ne ab alia quidem quæstionem pati debere æquum est: cùm etiam in his venditionibus, emptore non inquietato, officia [t] inter se possint experiri.

Impp. Honor. & Theodos. AA. Palladio præf. præt. II.

[o] GRauissimũ. Bona fide. scilicet emptoris & venditoris. ratione ergo malæ fidei ipsemet fiscus refert controuersiã. M. sunt & alia necessaria: vt notatur s̃. de fide instrumentorum, & iure hastæ fiscalis. l. j.

[p] Addicta. i. vendita. sic ff. de iure fisci. l. fi.

[q] Acceperit. non ergo fides de pretio potest haberi: vt ff. de iur. fisc. l. si procurator.

[r] Referat. hoc siue vt propriã, siue vt obligatam vendiderit: vt infra, de fund. rei pri. l. j. & s̃. cred. eui. pi. non hab. l. j. & de distr. pign. l. si hypothecas. & ff de distrac. pig. l. si is. & de except. rei vend. l. j. & s̃. tit. ij. l. & si instrumẽta. & de rescin. vendi. l. iij. & de euict. l. siue possessio. & j. l. proxim. quæ omnes sunt ar. quod nemo veniat cõtra factum suum. vel eius cui successit ad quod etiam & ff. de adop. l post mortem. & s̃. de rei vendi. l. cum à matre. & ff. decret. ab ord. faci. l. penul.

Facto proprio quis contrauenire non debet.

[s] Statione. i. nomine eiusdem stationis. habet enim fiscus plures stationes: & si vendat rem vnius quasi sit alterius, non potest alterius nomine reuocare. ad qđ s̃. de solu. l. ij. Sed ar. contra s̃. de compen. l. j. Sed ibi est ratio propter confusionem vitandã. & est hic arg. qđ si abbas vendat rem vnius cõuentus sibi subditi. quasi sit alterius, quod non potest reuocari.

[t] Officia. earundem stationum, vel diuersarum. & dic negotiorum gestorũ in subsidium actionis: vt ff. de re. alie. non alie. l. j.

Retrac

a Retractare. hic potes dicere ea, quæ superiori lege dicta sunt.

DE IIS, QVI EX PVBLICIS rationibus &c.

b Si quis. Tabulariis. qui cũ susceptoribus erãt: vt j. de susce. l. duos.

Retractare [a] fiscum, quod semel vendidit, æquitatis honestatisq́ ratio non patitur.

TITVLVS VI.
DE IIS, QVI ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt.

Qui accipit pecuniam mutuam ab officialibus fisci, tenetur in quadruplum. Bart.

Imppp. Valen. Valens & Grat. AAA. ad Probum præf. præt. I.

Si quis ab actoribus, tabulariis [b], arcariis [c], officiisq́ [d] rationum fœnebrem pecuniam sumpserit [e]: detectus in eodem, ad quadrupli pœnam ex hac authoritate [f] teneatur [g].

Qui aurum fiscale mutuò sumpsit sine principis licentia, & qui dederit: pœna hic inserta tenetur. Bart.

Imppp. Grat. Valens & Theo. AAA. Palladio præf. præto. II.

Sciant omnes, accipiendi [h] mutuo ex largitionibus sacri [i] auri, non patere cuiquam facultatẽ [k]. Quòd si quis aurum ex nostro ærario, priuatis cõmodis [l] profuturum, occultè [m], aut cautionis [n] aut spõsionis fide [o] vt debitor redditurus sine nostra authoritate acceperit: ablatis bonis omnibus [p], perpetuæ deportationis subdetur exilio. Is etiã, qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquã cõmodauerit [q], aut dederit, capitali sentẽtiæ subiugetur.

TITVLVS VII.
POENIS FIscalibus creditores præferri.

Persecutio pœnæ præfertur, quando pœna additur per nomina multiplicatiua. in dubio inest simplum. Bal.

Imp. Antoninus A. Marcello. I.

Rem suam [r] persequentibus pœnæ exactio postponitur. Sicut itaque in sortis quantitate, fisci persecutio potior est: ita in triplo, quod pœnæ nomine adiectum est, propria forma [s] obseruanda est.

TITVLVS VIII.
DE FISCALIbus vsuris.

Ex mora pœnæ non accedunt vsuræ. Bar.

Imp. Antoninus A. Antigono. I.

Eius [t] summæ, quam tibi pœnæ nomine inflictam probaturus es, vsuræ nõ exigẽtur. nec enim mulctã [v]

c Arcariis. q̃ præerant arcis, in quibus pecunia publica reponebatur: de quibus habes. j. de suscep. l. fi. & j. de iis quæ ex pu. co. l. ij.

d Officiis. s. aliis.

e Sumpserit. non enim debet alicui personæ publicæ vel priuatæ mutuari, sed ad vsum deputatũ seruari, & iussu superioris ibi dari: vt j. de iis, qui ex pub. col. allata sunt. l. j. ij. & iij.

f Autoritate. condictione ergo ex l. vel actiõe in factũ. ad quod s. de iur. fis. l. qui in contractibus.

g Teneatur. scilicet simul cum fraudis participe vno pluribus ve: vt ff. de iure fisci. l. aufertur. §. fi. & not. s. de iur. fis. l. defensiõis. Itẽ cõtra j. l. proxi. Solu. vt ibi. & no. quod in quadruplo continetur res: vt j. tit. j. leg. j.

h Sciant. Accipiendi. s. auri, quod subiicit.

i Sacris. id est, sacris largitionibus deputatum.

k Facultatem. vt & j. de iis, quæ ex pu. coll. l. j. ij. & iij.

l Commodis. scilicet acceptoris.

m Occultè. quod presumitur eo ipso q̃d sine autoritate principis, vt subiicit: vel comitis sacrarũ largitionũ: vt j. de auri pub. persecutoribus. l. vnica.

n Cautionis. s. sine fideius. vt C. de ver. sig. l. sancimus.

o Fide. cum fideiussore, vel cautione in scriptis: spondere sine scriptis.

p Omnibus. imo in quadruplum: vt s. l. prox. contra. So. ibi in alia pecunia, hic in auro. ar. in auth. de fideius. §. q̃d aũt. vel hic mutuat, vt publica dicẽs habere mandatũ, vt hic. quod non licet, vt dixi sine autoritate principis vel comitis: ibi vt priuatam. & sic hic furtum seu peculatum & falsum: ibi furtum seu peculatum tantum. Vel ibi ciuiliter, hic criminaliter. Item contra. j. de frumen. vrbis Constãtino. l. ij. Sol. vt ibi. Accursius.

q Commodauerit. i. mutuauerit. & sic impropriè.

POENIS FIscalibus cred. &c.

r Rem suã. Pœne casum per l. s. tit. j. l. j. & de iur. fis. l. qui in contractibus. & facit. ff. sol. ma. l. si marito. & ff. de iur. fis. l. in summa. & l. q̃d placuit. & l. Statius Florus. §. fi. & l. deferre. §. fin. & l. Titius. & arg. s. de iu. de li. fi. §. si vero.

s Propria forma. vt postponatur: vt in princ. huius l. in pretio autem redacto ex venditione pignorũ præponũtur priores: vt ff. de iur. fisc. l. res. §. j. & hoc si personaliter agat: sed in hypothecaria prior in tẽpore præfertur: vt ff. qui po. in pig. l. si pignus. quæ hypotheca etiã in delictis est secũdũ Azo. vt s. de pri. fi. l. j.

DE FISCAlibus vsuris.

t Eius. Pœne exemplũ in pœna cõuentionali promissa fisco. pro quo infra placitum &c cuius nõ debetur vsura. Vel pone in pœna legali dupli. vt s. de iure fis. l. defensionis. vel quadrupli: vt s. de iis, qui ex publi. ra. l. j. & dic placitũ est. i. placuit procuratori. & sic not. pœnæ non accedit vsura: vt hic, & ff. de magi. conue. l. fi. sed sorti fisco debitæ sic, etiam sine promissione vt ff. de vsu. l. cum quidam §. fiscus & de iur. fis. l. si fiscus.

v Mulctam. videbatur vsura deberi quasi quædam mulcta, quæ pœnæ accederet: quod remouet: quia nõ irrogauit eam vltra pœnã. certe nec potuisset irrogare eã, si voluisset: vt s. de modo mul. l. ij. certi enĩ sunt iudices, qui possunt mulctare: sed pœnas ordinarias oẽs possunt imponere etiã delegati: vt ff. de iud. l. ij. §. his

Vsura nõ accedit pœnæ. Videas Specul. de sent. §. ij. vers. est & quarta species. vbi ad hoc inuenies concord. iur. canonic. [illegible]

§.his datur.& de verb.signi.l.aliud.§.inter mulctam.

a S I sub pignore. Debitoris. vtitur enim in hoc iure priuati: vt ff.de vsu.l.cum quidam.§. fiscus.& arg.s.ad l.Iuli.de vi.l.tutores.

b Pacto.hic fuit actum, vt pignus pro his teneretur: vt s.de vsu.l.per retentionem.arg.contra ff. de pig. act.l. cũ vitiosè. Sed hic non intercessit vitiosè obligatio pignoris. Accur.

tibi procurator meus irrogauit vltrà, quàm placitum est: sed pœnam te iussit inferre.

Fiscus qui succedit in locũ priuati vtitur iure priuati. Bartol.

Imper. Alexander A. Victorino. II.

SI sub pignore creditum fuit: etiã fiscum, qui successit in locũ debitoris [a], vsuras præstare oportet, si eas dependi saltem pacto [b] placuit.

Fiscus non potest stipulari vsuras vltra legitimum modum vsurarum: nec iam ab alio stipulatas exigere. Bart.

Imperat. Iustinianus A. Menæ præfec.præto. III.

FIscum etiã nostrum parere sanctioni [c] nostri numinis iubemus, per quam vsq; ad dimidiam cẽtesimæ † vsuras stipulari creditoribus, exceptis certis personis, permisimus: vt ipse etiã fiscus vltra dimidiã centesimæ partẽ à debitoribus suis minimè exigat: siue principaliter ei promiserũt, siue à prioribus suis creditoribus actiones ad eum quocũq; modo deuolutæ sunt [d].

c FIscum. Sanctioni.quam habes. s. de vsur.l. eos.§. cæteras. qua dicitur regulariter quemlibet vsq; ad semissem & nõ vltra, posse stipulari vsuram prę̄ter mercatores, quibus est permissum besses: & pręter quosdam aliosqui centesimã partem possunt, stipulari. Vnde versus:

Discãt illustres stipulari posse trientes:
Sed mercatores vsuras quærere posses.
Quærere semisses possunt communiter omnes.
In traiectitia poterit centesima quæri.

Stabit ergo fiscus illi regulæ: vt hic, & s.de iis, quibus vt indig.l.j.

d Deuolutę sunt. puta per successionem. quo casu hoc vtetur priuilegio postquam inter nomina debitorũ retulit: vt supra de vsu. lege cum quidam.§. si debitores. & ff. de iure fisci.l. si fiscus. Accursius.

† De centesima vsura eiusque partibus vide Ant. Aug.emẽ. lib.ij. c.x.

TITVLVS IX.

DE SENTEN-

DE SENTENTIIS AD uersus fiscum

e CAusas. Cum iudicatur contra fiscũ: aut ritè omnia facta fuerunt: & tunc valet sententia, & appellatur iure cõmuni: vt ff.de appell.l.illud. aut absente aduocato fisci: & non valet sententia ipso iure, iure speciali.quod dic: vt ff.de iure fisci.l si fiscus alicui.& l.iij.§.diuus.& ita tempore non cõfirmatur: vt ff.de appella.l.si expressim.& s.de fal l.sicut.aut omissum est instrumentum, pro eo faciens: & tunc iure speciali vsque ad triennium retractatur petita restitutione per officium iudicis: vt hic, & ff. de re iudica.l. imperatores.nec obstat. ff.de iureiur.l. admonendi. vbi & in priuato dicitur idem, quia respon.vt ibi notant.

Sententia aduocato fisci absente contra eum lata, non valet.

Item secundum hoc non obstat.s.de re iudicata.l.sub specie.& de transact.l.sub prætextu. quia ibi in priuato non retractatur: & hoc si non interuenit præuaricatio. alias distingue: aut corruptio pecunię interuenit in iudice vel procuratore fisci agẽte & tunc non valet ipso iure etiam post triennium: vt hic.& supra de pœna iu.l.constitit. & sic etiam potest intelligi supra de aduo. diuerso.iudi.l. j.aut gratia vel ambitione tantum: & tunc valet, sed retractatur vltra triennium: vt hic, & ff.ad Trebel.l.seruo.§. cum prætor. sed hoc casu quando non pretio, vsque ad quadriennium tantum à die sententiæ, & per in integrum restitutionẽ: vt s. de tem. in integr.restitut.l. finali.& ita vtimur cõmuni iure, quando interuenit præuaricatio, & quæ dixi in repub. eadem in ecclesia & in pupillo dici possunt, vt no. ff. de re iudica.l. imperatores. Acc.

tiis aduersus fiscum latis, retractandis.

Imper. Alexand. A. Aeutiano. I.

CAusas [e], in quibus contra fiscũ iudicatum est, intra triennium retractari posse, & post id tempus, si præuaricatio [f] arguatur, vel manifesta fraus probetur, notum est.

TITVLVS X.

DE BONIS vacantibus & de incorporatione.

Etiam ex priuilegio ciuitates non succedunt in bonis vacantibus: & si occupauerint, ab eis auferuntur.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. & CC. ad Eucharium. I.

SCire debet grauitas tua [g], intestatorũ res, qui sine legitimo [h] hærede decesserint, fisci nostri rationibus vindicandas [i]: nec ciuitates audiendas, quæ sibi earum

f Præuaricatio. pręuaricatio in aduocato: fraus in iudice, vł aduersario ad quod. ff.de iudiciis, & vbi quis agere, vel conueniri debeat. l. si prætor. §. Marcellus. & ff de iu. fis.l.imperatores. Item an ex eadem contestatione & actis agef, vel nouiter fiat cõtestatio? Dic vt no. ff de appell.l.si expsim. Itẽ an primò debeat agere resp. cõtra procuratorẽ suum? Respond.vt d.l.imperatores.

Pupillus, ecclesia & respu. quãdoq; ęquiparantur. i Concor. c.j.& ij.de rest. in integ. secundum Ioã. And.li.vj.

DE BONIS VACANTI. &c.

g SCire debet. Tua.loquitur comiti rerum priuatarum, qui prædicta accipere & incorporare debet: vt j.l.iij.

h Legitimo.vel honorario: vt ff. de iure fis.l.j.§. diuus. Item vxor excludit fiscũ: vt s.vnde vir & vxor l.j.Item socius liberalitatis imperialis: vt j.si socius liber.imper.l.j Item curia aliudq; collegium licitum fisco prę̄fertur: & patronus: vt s.de hær.decur.per totũ.& de epis.& cleri.l si quis presbyter. Item substituti & cohæredes: vt s.de cad.toll.§.his ita.item facit.j.eo.l.vacantia.

i Vindicandas.dominium rerũ ipso iure ad fiscum pertinet, si sunt soluendo: non alias deducto tamẽ ære alieno: & tunc cum sint soluẽdo: vt ff.de iu.fis.l.j.§.an bona.

bona.& l.non possunt.& obstat præscriptio.iiij.annorum ex die nuntiationis.sed à die quo fuerunt vacantia,viginti annorum:vt s̃.de quadri.præscrip.l.j.& ff.de iure fisci.l.j.§.diuus.& §.præscriptio.

a Ex permissu.principis vel legis.nam etiã permissio cum petitione nõ tenet:vt j̃.depe.bo.sub.l.j.sed sine petitiõe.sic:vt eo.ti.l.j.Sed an ꝓ delictis accipit ciuitas? Respõdeo nõ eadẽ ratione: imò nec ipse fiscus hodie nisi in crimine læsæ maiesta.vt in aut.vt nulli iu.§.fi.

b Priuilegiorum.de facto petitorũ & impetratorum.

c Occupata. per suos officiales:vel sub. scilicet in ciuitatibus.

d Eadem.s.bona.

e SI quando Annotationes.i.priuilegia.

f Donauerimus.non petenti.& sic valet:vt j̃.tit.ij.l.j.& s̃.de quadri.præscri.l.fi.ne sit contra.s̃.e.l.proxi.ad quod est.j̃.de præpo.sacri.cu.l.fi.sed ar.cõtra.j̃.de agri.& man.l.fi. Accur.

Verbum pro oratione quãdoque ponitur.

g Hoc verbo.in his verbis integro sta.do.& sic not.verbum pro oratione poni.Itẽ pauca verba pro vna columna:vt s̃.de vsufr.l.antiquitas.in fi.quod facit ꝓ allegãtib⁹. Accur.

h Conscribebamus.in quadam.l.quam non habemus,vel in quodam priuilegio.

i Adiacentibus.scilicet etiam mobilibus:vt subiicit.sed immobilia adhærentia accedunt,etiam si verba dicta nõ essent:vt ff.de lega.iij.l.prædiis.§.fin.& facit.s̃.de verb.sig.l.j.& ij.& ff.de vsu & hab.l.si ita.& de lega.iij.l.quæsitum.§.peto.& de fun.instru.l.si cui.& & adde quod nota.s̃.de constitu.princip.l.fina.Item not.generali vel indefinito verbo omnia contineri.ad quod.ff.de offi.præfec.vr.l.j.§.cum vrbẽ.Item hæc verba ponũtur in instrumẽtis vẽditionũ,vel similia.

Generale vel indefinitum verbum omnia comprehẽdit.

k Suo.id est,instrumentis domus,vel fundi & patrisfa.ibi morantis.nec ob.ff.de fun.instru.l.quæsitũ.§.sed si fundus.vbi dicit non contineri instrumentũ agri:sed subaudi ibi tantum.

vindicandarum ius veluti ex permissu [a] vindicare nituntur: & deinceps quęcunque intestatorũ bona ciuitatibus obtentu priuilegiorũ [b] suorũ occupata [c] esse compereris, ad officiũ nostrũ eadẽ [d] reuocare non dubites.

Si res conceditur in integro statu per principem: intelligitur cum pertinentiis & cum iure suo & instrumentis & omnibus fructibus & mancipiis, quæ in ea sunt.Bartol.

Imperat. Constantinus A.ad Albinum præfect.vrb.Romæ. II.

SI quando annotationes [e] nostræ contineant possessionẽ siue domum, quam donauerimus [f], integro statu donatam: hoc verbo [g] ea vis continebitur,quam ante conscribebamus [h], cum adiacentibus [i] & mancipiis,& pecoribus,& fructib⁹,& omni iure suo [k]: vt ea,quæ ad instructum possessionis vel domus pertinent, tradenda sint.

Si res fisco deferatur, primò debet solenniter examinari per procuratorem Cæsaris: secundò incorporari cum authoritate procuratoris fisci.& tituli sine authoritate superioris non debent scribi: & contrà facientes grauissimè puniuntur.Bartol.

Imppp. Grat. Valent. & Theo. AAA. ad Florianum præfect. Augustalem. III.

SI quando aut alicuius publicatione [l], aut ratione iuris [m] aliquid rei nostræ [n] addendum est: ritè [o] atque solenniter per comitem rerum priuatarum,deinde per rationales [p] in singulis quibuscunque prouinciis commorantes [q],incorporatio impleatur,& diligẽs stylus [r] sigillatim omnia scribat. tituli verò, quorum adiectione prædia nostris sunt consecranda [s] substantiis,non nisi publica testificatione proponãtur:grauissimis statim subdendis suppliciis. qui huiusmodi aliquid propria vsurpatione [t] tentauerint.

Bona eius,qui nullo modo aliquem habet successorem,dicuntur bona vacantia:& deferuntur in fiscum hæredem.Bartol.

Impp. Honor. & Theodo. AA. Palladio præfe. præto. IIII.

VAcantia mortuorum bona tunc ad fiscum iubemus transferri [v], si nullum ex qualibet sanguinis linea [x] vel iuris [y] titulo legitimum reliquerit intestatus hæredem.

In prouinciis vbi non est procurator Cæsaris: de principis curia certi officiales destinantur, quorum solicitudine bona vacantia sub præside inuestigantur:& de eis inuentarium conficitur,& principi scribitur.& committens fraudem pœna hic inserta punitur.Bartol.

l SI quando.Publicatione quæ fit ex variis causis:vt ff.de iure fisc.l.j.Accur.

m Iuris.scilicet alteri⁹,vt donatione vel successione.

n Nostræ.id est,fiscali,quæ est nostra:vt s̃.de quadri. præscri.l.fina.

o Rite.secundum formam hic subiectam,quando quęstio non refertur:vt hic, alia secundum formã.j̃.e.l.fi.

p Rationales.procuratores Cęsaris:vt s̃.de modo mul.l.ij.qui incorporabit, vt iudex: vt hic,qd' faciet primo comes capiendo,secũdo dando ꝓcuratori Cęsaris:q ponet eos in numero et corpore aliarũ rerũ fiscaliũ.

q Commorantes.scilicet comites & rationales.

r Stylus.scribentur enim nomina & qualitates rerũ quasi quoddã inuẽtariũ:vt s̃.de bo.ꝓ.l.si quis intra. Et nota.hic, quod in qualibet ꝓuincia erat vn⁹ ꝓcurator Cæsaris:& vn⁹ comes rerũ priuatarũ.Item not.quod hęc lex facit ad secundã partẽ tituli.

s Consecranda.i.adiungenda:& dic ꝙ qñ adiicitur,debet scribi manu publica quo titulo,scilicet vtrũ ex donati.vel successiõe,vel quoquo mõ fisco obueniãt. Vel qd' qñ adiiciunt,imponitur in ipso prædio signũ:quod nõ licet nisi autoritate publica.i.cõpetẽtis iudicis:vt hic,& s̃.vt nemo pri.l.ij.& in aut.de mã.prin.§.titulos.coll.iij. alias punit, vt ibi & hic dicitur.

t Vsurpatione.vsurpat q cõtra prædicta facit.

VAcantia.

v Transferri.de facto.nam dominiũ ipso iure quæritur fisco,si soluẽdo sunt:vt ff.de iu.fis.l.j.§.an bona.

x Linea.inferiori vel superiori vel transuersali, etiam vltra.vij.vel x.gradum secundum P.quod nõ placet: quia post legitimum successorem succedit vxor,& postea fiscus:sed legitimus non est vltra x.gradum:vt s̃.vnde vir & vxor.l.j.Accur.

y Iuris.legitimus successor iuris est adoptiu⁹:vt ff.de suis &

suis. & leg. l. j. §. fi. & l. ij. §. hæreditas. Itē alij: quos dic vt not. s. l. j. & facit. s. de cadu. tol. §. fi. & j. de præpo. sa. cub. l. pe. §. intestatorum. & in auth. de hær. & l. Fal. §. inordinatum. & in tit. j. l. ij. & in auth. vt nulli iu. §. fi. & in auth. de nup. §. si igitur. colla. iiij.

Impp. Theodo. & Valent. AA. Hermostrato. com. rer. priuat. V.

SI vacantia, vel alio modo bona delata [a] legibus ad ærarium perhibeantur [b]: certi palatini [c] electi, & iureiurando obstricti mittantur, vt eorum instantia [d] præses prouinciæ præsente fisci patrono diligenter inquirat, cuius vacās cadensq́; fuerit patrimonium, quantumq́;, vel quale videatur [e]: vt cùm data [f] reclamandi copia [g], nullum id vel iure possidere, vel vindicare, locumq́; ærario factum esse, tam ipsius [h] relatione, quàm publicorū monumentorum [i] fide constiterit: rerum nobis notitia intimetur: vt iussu nostro vacantia, vel aliæ res nomine occupentur [k] ærarij. quæ forma [l] etiam in parte bonorum, vel in vna alterave re, seu actione vna vel etiā pluribus seruetur. Nam si quid per fraudem in dispendium ærarij fuerit admissum: missi quidē executores [m] non euitabunt indignationem: præses autem facultatum parte dimidia mulctabitur: fisci [n] verò patronus detrimentū, qđ vitio eius fisco ingeritur, resarcire vrgebitur.

TITVLVS XI.

DE DELATORIBUS [o].

Si relinquitur tacitè incapaci, non defertur in fiscum. Bart.

Imp. Alexander A. Haterio. I.

SI ei, qui capere potest [p] tacitum [q] fideicommissum relictū est, cessat delatio [r]. His enim prohibetur tacitè relinqui, qui palàm relictum capere non possunt [s].

Qui defert ex necessitate officij, vel ex præcepto iudicis pœnam delatoris non sustinet. Bart.

[a] SI vacantia. Delata. s. dānatorum. vel alio modo: qđ dic: vt ff. de iure fisc. l. j. Accursius.

[b] Perhibeantur. i. inueniantur.

[c] Palatini. de quibus habes. j. de palati. sacra. lar. Vel dic quicunque de curia missi.

[d] Instātia. q executores j. dicuntur. & not. quod quasi off. iud. expeditur. & sic intelligo. s. de iu. fis. l. defensionis. Accur.

[e] Videatur. reducendo hoc in scriptis: vt C. de bono. proscript. l. si quis. Accur.

[f] Data. ablatiui absoluti, scilicet data copia: & facit s. de iure fisc. l. prohibitum. & l. defensionis.

[g] Copia. si ergo aliquid resistit, debent remanere bona apud possidētē donec liqueat ea cōfiscanda: vt s. de iure fisc. de defensionis.

[h] Ipsius. s. præsidis per propriam epistolam.

[i] Monumentorū. quæ facta sunt sup bonis inuentis quasi quoddam inuentarium: vt d. l. s. de bon. proscrip. l. si quis intra.

[k] Occupentur. per eosdē palatinos vel alios ad hoc missos. vel si non mittatur aliquis pro capiēdo, tradētur comiti rerum priuatarū & procuratori Cæsaris ad incorporandum: & isti iterum acquirent: vt d. l. si qs. & s. eo. l. si quando. Item quod dicit occupētur: de facto: nam de iure non est opus, scilicet soluēdo sunt: vt ff. de iure fisc. l. j. §. an bona.

[l] Forma. de inquirēdis & capiēdis bonis prædictis.

[m] Executores. quos s. vocauit palatinos. Acc.

[n] Fisci vero. fa. s. de aduo. fis. l. fisci. & j. de anno. & trib. l. iij. Accur.

[o] DE DELATORIBVS. Dicit de bonis vacātibus: nunc de eorū bonorum delatorib. & no. quod deferre dicitur multis modis. Primò, i. qui aliquid offert. vnde dicitur: hæreditas defertur: vt s. de Car. edict. l. ij. Item accusare de quolibet crimine: vt C. ad l. Iul. rep. l. iubemus. Itē bonorū nuntiator: vt ff. de diuer. præscri. l. intra. & ita hic. Itē deferre, s. honorē: vt s. de episcop. & cleric. l. presbyteri. hic autem ponitur pro delatore bonorum iusto vel iniusto. & est iniustus ratione personarū etiam si probet: vt j. eo. l. fin. Item prohibentur aliqui deferre propter honorem, vt clarissimi. Item veterani. Itē milites, propter honorē stipendiorum. Item propter sexum, vt mulieres. Item propter dānationē, vt qui fustibus cæsi sunt, & in opus publicum damnati sunt. Item in metallum damnati. Sed eas causas, quas ante damnationem ceperūt deferre, post damnationem possunt exequi: vt ff. de iure fisci. l. deferre. sed qui admittūtur, si non probāt, sunt iniusti & infames: vt ff. de iure fisci. l. secunda in princip. & j. eo. l. j. & l. nulla. & l. ex varia. & l. omnes. in fi. & C. de episc. & cleri. l. nulli. in fi. & in aliis casib. quod dic, vt j. eo. l. ex varia. si verò pbant præmium habent: vt ff. de iure fisci. l. edicto. §. extat. Item differt hic tit. ab illo j. de iis q se def. q a ibi se, hic alios deferunt. Ac.

Deferre multi prohibentur.

[p] SI ei q capere potest. Cum effectu. s. ex testamento: vt ff. de ver. sig. l. aliud. & in herede suo vel extraneo, quæ tempora inspiciantur, an sit capax vel non, dic vt no. inst. de hæredū qualitate. & dif. §. sui. & §. in extraneis. hac aūt lege hic legatarius seu fideicōmissarius geralis vel specialis, cui tacite aliquid est relictum duobus temporibus debet esse capax. s. testamēti. & mortis: & sic hic erat: vt ff. de iur. fisci. l. non intelligitur. §. quando autem primo poterat, secundo non potest capere: cessaret & tunc delatio: nisi fortè in futurum fidem accommodauit institutas. Item si primo non potuit, secundo potuit ei relinqui: de benignitate parcitur, vt d. l. nō intelligitur. §. quādo. & no. ff. de iis qui. vt indi. l. in fraudem. in princ. & §. quæ autem faciunt non capacem. no. insti. de leg. §. incertis.

[q] Tacitū. quod est quando domestica cautio vel promissio est: nō palā in testamēto vel codicillis: & de hereditate nō de suo rogatur: vt ff. de iur. fis. l. nō intelligitur. in prin. & §. quæro. & §. si quis palā. & §. tacita. & l. ita fidei. in prin. & in fi. & de leg. j. l. in tacitis.

[r] Delatio. alias si neutro tempore fuerit capax, dodrans relicti aufertur non capaci, & quarta rogato, quicunque deferat: vt ff. de iure fisc. l. j. & s. ad l. Falci. l. iij. & ff. de iis quib. vt indi. l. hæres. rogatus autē excusatur, si palam rogatur: vt ff. de iu. fis. l. non intelligitur. Item si est seruus rogantis: vt ff. ad l. Fal. l. si tacitum. Item si filius: vt ff. de iis qui. vt indi. l. in fraudem. in fi. Item si se deferat: vt j. tit. ij. l. j. Accur.

[s] Non possunt. ergo si possunt, pnt tacite relinq eis: loco

Imp. Gordianus A. Mucontio. II.

MOnēte officicij [a] solicitudine, quinimò iussu procuratoris [b], vt causam ab alio delatam conuenienti diligentia instrueres: non ipsum voluntarium delatoris munus suscepisse te, actorum lectio, quæ precibus intexta sunt, manifestè declarat. Ea propter, ne quid in persona tua, quod est sectæ temporū meorum alienū, attentetur [c]: præses prouinciæ vir clarissimus ad solicitudinē suam reuocabit.

Qui ad defensionem suā alium nominat, nō videtur deferre. Bar.

Idem A. Chloelio. III.

NVlla macula [d], vel crimine [e] delatoris aspergitur is, qui cū ab officialibus [f] fundum seu domū fisci possidere contenderetur, non se, sed alium eius rei possessorē esse monstrauit [g].

Qui venit ad defensionem reipublicæ: vt delator non punitur. Bartolus.

Imp. Philipp. A. Candido. IIII.

EX varia statutorū [h] diuersitate ad id decursum est, vt ij, qui reipublicæ causas defendunt [i], delatorum criminibus non teneantur [k]: cùm omnibus notissimū sit, eos solos execrabiles [l] nuntiatores esse, qui fisco deferunt [m].

Delator non admittitur sine patrono fisci, & malè deferentes ex consuetudine, grauißimè puniuntur. Barto.

Imp. Constantinus A. ad prouinciales. V.

OMnes iudices inuigilare præcipimus, delatores sine fisci aduocato denunciantes, pœnis [n] afficere. apertissimi enim iuris est, vt quod ex cuius patrimonio ceciderit † in casum [o], & legibus [p] & recto [q] iuris ordine fisci aduocatis agentibus vendicetur. Sed quia nonnulli pręcipites, secundum ius possessa patrimonia deferre non cessant: damus omnibus licentiam, qui se læsos existimant [r], contra delatores seueritatem iudicum implorare [s] ferro districtam. D. x. Calen. April. Constantinop. Constantio & Albino Cons.

Seruus punitur, si dominum deferat, præterquam in crimine læsæ maiestatis. Bart.

Imppp. Gra. Valent. & Theodosi. AAA. Panhellenio consulari Lybiæ. VI.

SEruum domini delatorem iubemus in exemplum omniū proditorum seuerissimæ sententiæ subiugari [t], etiam si obiecta probauerit, excepto crimine maiestatis. D. vij. Calend. Nouemb. Constantinop. Antonio & Syagrio Cons.

---

loco sumpto à consequenti destructo. ad quod ff. de pub. l. si ego. §. partus.

[a] MOnēte officij. quod geris: q̄a eras palatinus: vt s̄. tit. j. l. fi. vel pone, vt ff. de iu. fis. l. fiscus. §. delatoris.

[b] Procuratoris. fisci vel Cæsaris: q̄ etiam excusantur: vt ar. ff. de iis q̄. vt indi. l. in fraudē §. fi. & de bonis li. l. q̄ cum maior. §. si patris. & s̄. de iu. fis. l. ij. & l. prohibitum est. nec obst. ff. de iur. fis. l. ij. §. diuus. quia ibi mandatū, hic iussum est: inter quæ est differentia: vt insti. de Att. tu. §. nos autē. & ff. mā. l. j. Item habet hic ius mandandi.

[c] Attentetur. i. ne patiaris pœnas delatoris, tria te excusant officium, iussus, & q̄d alius inchoauerat: licet nō ꝓbaueris. alias patieris pœnas: quas dic vt not. j̄. eod. l. ex varia.

[d] NVlla macula. infamię.

[e] Vel crimine. id est, pœna criminis, quod cōmittit delator non probāt: vt j̄. l. proxi.

[f] Officialibus. palatinis: vt s̄. titu. j. l. fina.

[g] Mōstrauit. alias non monstrauerit: vt ff. de iur. fi. l. deferre. §. sed & communē. magis enim videtur delationē cōtra se factam repellere: quā alium quēquam deferre: vt ff. de iur. fisc. l. ij. in princ. & l. fiscus in quæstione. §. fi. & l. delator.

[h] EX varia statutorum. id est, legum statuentiū. sic s̄. de sent. ex breui. re. l. statutis.

[i] Defendunt. in iudicio alio prouocante. ad quod. ff. ff. cu. vni. no. l. j. §. fi. & s̄. de infa. l. neminem. vel extra ius: vt ff. de ope. no. nuncia. l. in prouinciali. §. fi. & l. sequenti.

[k] Non teneantur. est ergo crimen deferre, & nō ꝓbare: & punitur infamia: vt s̄. l. prox. & ff. de iu. fis. l. ij. in prin. & l. deferre. §. sed & communem. Itē ꝙ tātum dat fisco, quātū detulit: vt ff. de iur. fis. l. senatus. §. senatus. & §. diuus. & l. Arrianus. Item alia: vt j̄. l. prox. ab aliis pœnis excusatur multis modis. quas dic: vt ff. de iure fis. l. ex quibusdam. & s̄. eo. l. monente.

[l] Execrabiles. id est, odiosos.

[m] Deferunt. s. inchoando, & spe præmij: & non probant nisi excusentur aliquo de prędictis modis. ad q̄d ff. de iur. fis. l. deferre. §. sed & communem. Item ciuitati non defertur: vt s̄. tit. j. l. j.

[n] OMnes. Pœnis. extra ordinē: cū non dicat quas: vt ff. de pœ. l. sanctio. & facit. ff. de iur. fis. l. si fiscus alicui. & s̄. de aduo. l. fi. & s̄. tit. j. l. fina.

[o] Casum. ex delicto. vel q̄a sine successore decessit.

Deferre & nō probare crimen est.

[p] Legibus. vt s̄. tit. j. l. fin. & l. antepen. & de iur. fisc. l. prohibitum. & l. defensionis.

† Alias, in casum.

[q] Recto. alias retro, & alias recto. i. eo ordine, qui hactenus obtinuit q̄ est in legibus prædictis. Accur.

[r] Existimant. ex tali delatione.

[s] Implorare. accusando & faciendo eos puniri districte cum ferro. nam vt dicunt contineri in Theodosiano codice, caput & lingua ei amputantur. ad quod s̄. de calū. l. nostris. & habes districtā. aliàs distractā, id est, executam. & habet locū hæc pœna si criminaliter accusetur: alias habēt locum illæ quas notaui. s̄. l. proxi. ad quod. ff. de iis qui. vt indi. l. j. vel habet locum quando ex consuetudine facit: vt j̄. de superexac. l. j. Accur.

Delatoris iniqui pœna.

[t] SEruum. Subiugari. forte metalli: vt ff. de of. præ. vr. l. j. §. quod autem. & §. cum patron⁹. vel etiā mortis. ad quod. s̄. q̄ ac. non pos. l. pe. in fi. & l. fi. Item facit. j̄. in quib. cau. co. cē. l. ij. & ff. de iu. fis. l. ij. §. pe. Itē no. in exemplum. ad q̄d C. ad l. Iu. re. l. j. & ff. eo. l. quamuis. & ff. de cust. reo. l. diuus. in fi. & ff. depositi. l. bona fides. in prin. Item no. eum puniri etiam si probauerit. ad quod. ff. de re mili. l. iij. §. in bello. & ff. de neg. gest. l. fi. Sed ar. cōtra. ff. de bo. li. l. qui cum maior. in fi. & ad Turp. l. j. §. pen. Item not. quod

not.quod excipit crimen maiestatis: vt hic, & ff.ad l. Iul.ma.l.famosi.§.serui. sed & torquetur eodem casu seruus, & etiam in aliis quandoq;: vt s.de quæstio.l.j.

a DE PETITIO. BONO. &c.

Alias bonorum: & tunc dic petitis.i.petitionibus, aliàs deest: & tunc pone petitis neutraliter: vel subaudi rebus siue bonis.

b Quisquis. Consuetudo. & lex vt s.ad l.Iul. maiest. l. quisquis. circa prin. etiā hodie: vt in authenti. vt nulli iud.§.fi.

c Eadē. idē si ex alio delicto sunt delata: vel etiā successione: vt j l. proxi.

d Legē.s. istam.

e Inhiatione.i.frequenti petitione.

f Legis.s. huius: de quo extra ordinem punitur: vt ff. de pe.l.sanctio. Itē no.qd' ex sola petitione: alias supplicatiōe licet in fructuosa punit: vt j. qui mil. non pos.l. eis quidem.

g Relinquatur.cuius prohibetur petitio, eiusdē facta cōcessio nō valet: vt hic, & s. si nupt. ex rescri.pe. l.fi.in fi.& j.de naui. non exc.l.fi. & in auth. de non alie.§.quia verò.& in auth. vt omnes obe.iu.prouin.§. hanc dicentes.& §. si verò qſque.colla.v.nisi ex certa scientia dicēdo non obst hac l. arg.ff.de leg.iij.l.si quis. in prin.

h Nullo tñ ad hoc.s.de cri.sacr.l. fi.& ff.quod quisq; iu.l.iij in prin.Sed cōtra.s.de bo.vac. l.j. Solu. ibi cū petitione.Item argu. contra.j. de locat. præd.ciui.l.ij. Sed ibi ab alio possidebatur.Item dic tantum.i. nō petendi. vel.i.res, nō ius capiēdi: vt & res præbendæ, non autem præbēda potest cedi. Et not. hic, qd' quędā honestè accipiunt, quæ non honestè petuntur: vt ff.de orig.iur.l.ij.§.fi.& ff.de var.& extraor.cog.l.j.§.proinde.

† In excēp. Vict. planè petitionibus legitur, & ita reposuit Pyrrhus hic.

† Cōcor. ca. cum in iuuētute. §.cęterum extra, de pur. can. & qđ no. gl in verbo nascatur.ad fin. in c.j. extra, de cōsti. lib. vj. & gl.in c. tuæ fraternitatis extra, de prębe. & dig. vbi verba ista recitat dict. gl. ab hac. l. extracta.

Honestè quædā accipiuntur quę inhonestè petuntur.

TITVLVS XII.

DE PETITIONIBVS † BONORUM[a] sublatis, constitutio Gregoriana.

Bona quæ deferuntur in fiscum, nemo potest sibi impetrare: & concessio facta ad petitionem alterius, non valet: secus si fieret motu proprio principis. Barto.

Impe. Grat. Valent. & Theod. AAA. Eutropio præfect. præt. I.

Qvisquis in crimine maiestatis deprehēsus fuerit, & punitus, bonaq; eiꝰ (sicut plectendi consuetudo [b] criminis habet) fiscus inuaserit: nullus eadem [c] sub specie munificentiæ principalis audeat proprio iure poscere. qui contra legem [d] id ausus fuerit sperare, quod non licet, reus violatæ legis habeatur. Sed quoniam † plerunq; ita in nōnullis causis inuerecunda petentiū inhiatione [e] constringimur, vt etiam non concedenda tribuamus: nec rescripto quidem nostro aduersus formam latæ legis [f], loci aliquid relinquatur [g]. Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio, nullo tamen [h] desiderante atq; poscente, concedi cuiquam voluerimus: huiusmodi tantùm valeat liberalitas. D.xvj.calend. Decembr. Thessalonicæ Gratiano v.& Theod. AA. Cons.

Nullus admittitur ad impetrandas res delatas in fiscū siue fiscales: & impetrans & officiales curiæ principis, qui in his impetrationibus operam darent, vt scriberent, legitimè puniuntur. Barto.

Impp. Theod. & Valent. AA. Florentio præfect. præto. II.

Omne semen [i] alienas appetendi fortunas, stirpitus [k] eruere cupientes, nulli deinceps volumus petitionis rerum esse licentiam. Et si intestatus [l] quisquam quædamve [m], ac nullis ex numero ꝓpinquorū existentibus, vel vxore, vel marito [n], fati munus impleuerit: cuiuscunque [o] sit conditionis aut sectæ, seu quolibet titulo res fuerit fiscalis: nemo audeat ad petitionem [p] rerū defuncti defunctæve, cuiuscunque fortunæ aut sectæ sit, si fisco nostro locus pateat, aspirare: cùm ne illis quidem, quorū actu atq; officio petitionum procedebat effectus, impunè liceat sanctionibus nostris aduersari. sed vir illustris qdē cuiuscūq; temporis quæstor [q], si oblatæ petitiōi subscripserit, vel etiā responsum dederit: virq; illustris comes rerū priuatarū, si vel instrui ꝑmiserit, vel petitionē, si qua insinuatur [r], admiserit: indignationē nostri numinis [s] sustinebit, cæterisq; [t] fiet vindictæ & temeritatis exempliū †. Memoriales [v] verò, qui excipienda huiusmodi rescripta, vel implenda curauerint, & palatinos, qui instruxerint, vel gesta admissæ petitionis ediderint [x],

i Omnes enim. alias incipit, omnis enim. & secundum hoc dicunt continuari cum præcedēti: & subaudi vias. vel subaudi initiū apud omnes alienas fortunas. Vel meliꝰ habeas omne semen &c. ipsa enim rei princ.&c. vt in auth. de nō alie.§. finimus. nec enim leges codicis continuantur: cū quælibet per se & certa debeat esse: vt s.de no.cod. confir. l.j. §.quibus.

k Stirpitus. i. in totum: vt nō remaneat aliqua radix. Accur.

l Et si intestatus. incipit versus.

m Quædā ve. accipe.scilicet fati munus &c.

n Marito. vel alio qui fisco præferet: vt s.titul.ij.l.j. & l. vacantia.

o Cuiuscunq; sit. scilicet defunctus, vel ille cuius bona fuerunt fisco deuoluta: vt fortè quia hæreticus: vt s. de hęre.l. manicheos. & l.cognouimus.

p Ad petitionē. aspirare, qd' est.j.

q Quæstor. nec enim aliter valet rescriptū, nisi à quęstore subscriptū: vt in auth. vt diu.ius. §.j.col.viij. & dic, ille qui circa latus principis erat. Alij erāt q̄sto. qd dic vt ff de offi.quæst.l.j. Et not.hic de illu. quibusdam.

r Insinuatr.i.ostēdatur principi ꝑ eū.

s Numinis. alias numinis, & alias nominis.

t Cæterisq;.s. minoribus: & sic no. puniri maiores vt terreantur minores. sic quod not.s. titul j.l fin.

v Memoriales.i. scriptores, seu exceptores, vt subiicit. & ff.loca.l. sed addes.§.fi.quia reducūt ad memoriam per scripturam: vt ff de pig.l. contrahitur.

x Ediderint. i. in publ

Qualiter & in exemplari vetusto apud sanctum Victorem ad muros Parisienses legitur.

Maiorū pœna minorum est terror.

† Cōcor. cle.j.circa fi.de offic. ordi.& ij. q.vij cap. quapropter. ibi, vt transgressionis vltro fiat iter dictio delinquendi.

in publicum produxerint.

a Proscriptione. hoc corrigitur in auth. vt nul. iu. §. fi. col. ix. Itẽ ad hoc. j. de col. do. l. j. §. fi. & j. de me. l. pe.

b Res ciuiles. vt annonæ ciuiles. s. annui reditus ex pub. ad quod. s. de sacr. san. ecc. l. priuilegia. Et no. ar. à simili quod nec præbẽda debet peti. Vel dic, dabitur publico: & sic non põt impetrari remissio. ad quod. j. de an. & tribu. l. in fraudem.

c Pragmatica. imo contra: vt s. de no. co. cõp. l. j. §. ij. sed ibi loquitur de iis quæ posita sunt in corpore iuris. Itẽ cõtra s. de le. & cõ. l. ij. So. sine alterius læsione hic, vel sine petitione: vt s. l. p. xi. in fi. Item quid si semel & bis, hoc est quod dicimus secũda iussio? Resp. vt no. s. sic cõtra ius vel vti. pu. l. fin. Itẽ no. quod licet bonorũ petitio phibeatur, quædã tamen permittunt, vt bo. pos. iuris: vt vnde liberi, & similes. Item poss. bonorũ facti debitoris cessantis vt ff. qui. ex cau. in poss. ea. l. ij. Itẽ bonorũ aditio facti et iuris: vt insti. de eo cui li. cau. bo. addi. Itẽ bona hæredis nõ parentis. i. non obedientis, vt s. de fid. auth. hoc amplius. Itẽ bõa captiui & furiosi: vt C. de epis. au. auth. liberi. & de epi. & cler. l. si captiui. Itẽ ius iniquũ põt peti, licet noceat petenti: vt ff. quod quisque iur. l. j. Acc.

Bonorũ possessio Iuris & possessio bonorum facti.

Aditio bonorum facti & Iuris.

bonorũ proscriptione [a] puniri decernimus. Pari forma res etiam ciuiles [b] & ad ius publicum pertinentes, ab omni petitione minuẽdas esse censemus, scilicet nec pragmatica [c] iussione, vel sacra annotatione, vel quolibet oraculo diuino, seu mandatis (si qua contra hanc sanctionem nostrã fuerint impetrata) quippiam roboris habere valituris.

TITVLVS XIII.

DE IIS, QVI SE DEFERUNT [d].

Grauatus tacitè de restituendo non capaci, si se deferat, lucratur tertiam: vxor verò defuncti non capax se deferens lucratur dimidiam: & facta diuisione habebit optionem: occultantes verò legitimè puniuntur. Bart.

Imper. Constantinus A. Maximo. I.

IS, cuius [e] tacitè fideicõmissa fuerit hæreditas, statim [f] officio grauitatis tuæ [g] nunciet, & gesta prodat, & continuò quod actũ fuerit, renũciet: & post hanc fidem, tertiam [h] ex omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quòd si ab vxore [i] defuncti istud ad officium deuotionis tuæ fuerit reuelatũ: ipsa etiam persona, quam defunctus esse voluit hæredem [k], si gesta apparuerint, tali præmio mancipetur, vt ex omni patrimonio [l] medium consequatur, & cum fisco nostro celebret diuisionem: id etiam habitura priuilegiũ, vt prior eligat [m] optionem: & tunc occultator [n] ille gestorum, fisci & mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio suo, à fisco vendicato, in insulam deportetur.

d DE IIS, qui se deferunt.

Supra de delatoribus dixit quando alius defert alium: hic quando se ipsum. Accursius.

e IS cuius. s. institutus hęres legitimus: vel q rogatus est, vt nõ capaci det secũdũ Bul. alias Pla. & dic cuius. s. fidei. hæreditas est commissa restituenda vxori non capaci. & expone tacitè vt no. s. tit. ij. l. j.

f Statim. ad id quod dicitur statim. i. continuo, concor. ff. eo. s. de iu. fis. l. edicto. j. resp. Sed contra in ea. l. §. cum autem. vbi dicitur expectandum illum, cui relictum est, vt ille primo deferat si vult. Solut. secundum quosdã hæc illã corrigit. Vel hic fuerat in mora deferẽdi ille cui erat relictum. Vel dic statim post tabulas apertas: ante enim est alius expectãdus: vt ibi. Acc.

g Tuæ. loquitur procuratori Cæsaris: vt ex subscriptione legis apparet, quæ dicit rationali mitti.

h Tertiam. imo videtur medietas dodrãtis: vt ff. de iure fis. l. cum tacitum. Solut. ibi de illo cui restituendum: hic de rogato. magis est cõtra. ff. e. l. senatus. §. senatus. vbi etiã hæredi dat dimidiã. Sol. secundũ P. ibi per Adrianum: hic per Cõstãtinum. qui corrigit. vel hic capax hæres: ibi non capax.

i Ab vxore. s. nõ capace, cui nõ erat restitutio faciẽda.

k Hæredem. s. fideicõmissarium q effectu hæres est: vt ff. quod cum eo. l. si filio. Alij vt P. dicũt quod fuit cũ alio instituta, & alius rogatus suam partẽ mulieri non capaci restituere: & hoc si habeas in litera. ipsa etiã quã &c. al's est ipsa etiã psona quam defunctus: & tunc dic, quòd si vxor detulit si. i. quamuis institutus probet tñ tali præmio mãcipetur vxor prædicta primo deferẽs.

l Ex omni patrimonio. cõtra. ff. de iure fis. l. cum tacitum. vbi media dodrantis. Solut. speciale in vxore non capace, vt hic: licet quidã dicant illam corrigi. Item cõtra s. proxi. respõ. So. refert, rogatus capax se deferat: & tunc obtinet prin. aut rogatus nõ capax: & tunc dimidiam: vt ff. de iu. fi. l. senatus. §. senatus an verò ille, cui est relictum, qui nõ est capax: & tunc defert vxor ab alio: vt hic. si autẽ alius extraneus nec rogatus nec alius cui est restituendum & tunc forte tertia: vt not. ff. de iu. fi. l. edicto. §. extat. & facit ea. l. in prin. §. j. & ij.

m Eligat. sic. j. de meta. l. ij. argu. contra. j. quando & qui. quarta pars deb. l. ij. circa prin.

n Occultator. scilicet hæres qui nõ deferebat, quod intellige, si celabat studiosè, non si differebat deferre: quia nec festinare debebat: vt ff. de iure fisc. l. edicto. §. cum autem. sed P. dicit occultator, id est, officialis: non placet.

TITVLVS XIIII.

SI LIBERALITATIS IMPERIALIS socius sine hærede decesserit.

Inter socios liberalitatis imperialis factæ etiam inter viuos est locus iuri accrescendi, etiam post dominium vtriusque quæsitum. Bartolus.

Imper. Constantinus A. ad Mygdonium. I.

IVbemus, vt si quis fortè ex iis, quib' cõmuniter à nobis aliquid donatum sit [o],

SI LIBERALITATIS imperialis.

o IVbemus. Donatum sit. nullo petente: vt s. tit. j. l. j. in fin.

Hæredæ.

[a] Hærede.i.nullo liberorum:vt ff.ad Treb.l.ex facto.§.fi.& sic præfertur socius vxori & aliis præter liberos:& pro hoc quod subiicit ad personam aliam. Vel dic hæredem large dicis vt est s.de boñ.vac.l.j.& secundum hoc quod dicit personam, dicere extraneã vel fiscũ.illud constat, ꝙ testamentarius hunc sociũ pręcedit:vt s.de hære.dec.l.j.& ff.de acq.rer.do.l.si is.§.pe.& sic nec vir. Et no.quod hic dicit in socio liberalitatis imperialis.idem in bonorũ pos.consortibus.Itẽ in hæredibus iuris ciuilis.Item legatariis vt s.quãdo non pe.par.& de cad.tol.§.his ita.& §.vbi autem.& insti.de lega.§.si eadem.Item pluribus patronis: vt ff.de bo.liber.l.cõmuni liberto.& de assig.lib.l.vtrũ.Item in pluribus eiusdẽ corporis: vt s.de hære.decu.per totum. Accur.

[b] DE THEsauris.

Quia de thesauris dantur tributa, de quibus.s.tributis est dictur°.ideo de his præmittit secundum P. Vel quia inter cætera iura fiscalia, de quibus cõpetit dicere, ius fisci quandoque est in thesauris: ideo de eo dicit.

[c] Nemo permissim incipit, qñ in suo vel alieno quis inuenerit: sed postea diuidit.

[d] Nã in suis. appellatione sui accipe, siue sit dominus directo vel vtiliter, vt feudatarius, emphyteuta, & similes: licet inutiliter dñs P. dixerit contra non ergo creditor, nõ fructuarius dicuntur domini: vt ff.de acqui.rerum domi.l.si is.§.pe.& fi.nec vir:vt ff.sol.ma.l.diuortio.§.si fundum. Item idẽ quod in suo est si quis in sacro vel religioso casu fortuito: vt instit.de rer.diui.§.thesauros.Sed in his cõtra ff.de iu.fis.l.iij.§.si in locis.Sol.vt ibi.

[e] Sacrificiis.ad quod.s.de paga.& sacra.per totum.

[f] Arte.puta magica ad quod s.de mathe.per totum: quo casu totum fisci erit:cum hic sit indignus.ad qđ ff.de iu.fis.l.j.circa principium. Accursius.

[g] Thesaurũ.s.quærere:quod est j.& quod inseritur, est definitio thesauri: vt ff.de acqui.re.do.l.nunquã.§.thesaurus.sic & proprie & improprie quandoque; vt ff.ad exhi.l.thesaurus.

[h] Lege.s.ista.& no.sic s.de epi.aud.l.iij.in princ.& arb.tu.l.cum interdictæ.& ff.de con.instit.l.quæ sub conditione.§.fi.& de mi.l.in causę.in prin.& ad mu.l.j.in fi.& de leg.j.l.si quando.in prin.& vt leg.no.ca.l.j.§.rescripto.

nullo hærede [a] relicto decesserit: ad consortem potiùs solatiũ, quàm ad personam aliam pars decedẽtis perueniat. Dat. xij. calen. April. Antiochiæ Cõstantino. A. iiij. & Licinio iiij. Cons.

TITVLVS XV.
DE THESAVRIS [b].

Quærere thesaurum in proprio omnibus licet: in alieno verò suo nomine, nullo modo licet: & si thesaurus inuentus fuerit à fortuna, inter inuentorem & dominũ diuiditur. Bartolus.

Impe. Leo A. Erythrio præfe. præto. I.

NEmo [c] in posterum super requirẽdo in suo vel alieno loco thesauro vel super inuento ab alio, vel à se, effusis precibus, pietatis nostræ benignas aures audeat molestare. Nã in suis [d] quidem locis vnicuique dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis [e], aut alia qualibet arte [f] legibus odiosa, thesaurum [g] (id est, condita ab ignotis dominis tempore vetustiori mobilia) quærere, & inuento vti, liberam tribuimus facultatem: ne vlteriùs Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur: † vt superfluũ sit † hoc precibus postulare, quod iã lege [h] permissum & postulanda imperatorię maiestatis videatur præuenire liberalitas [i]. In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, † imò nec volẽtibus [k] vel ignorantibus dominis, opes abditas suo nomine perscrutari. Quòd si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius [l] legis [m] tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit [n]: totum hoc locorum domino reddere compellatur: & velut temerator legis saluberrimæ puniatur. Quòd si forte vel arando, vel aliàs terram † alienam colendo, vel quocunque casu nõ studio perscrutandi, in alienis [o] locis thesaurum inuenerit: id, quod repertum fuerit, dimidia retenta, altera dimidia data, cum locorum domino partiatur [p]. Ita enim † eueniet, vt vnusquisque suis fruatur, & non inhiet alienis.

TITVLVS XVI.
DE ANNONIS [q].

[i] Liberalitas. si habes liberalitas: plana est. si vero habeas liberalitatibus, tũc habeas imperatoria magnanimitate. & dic videatur præuenire cõcessio. & dictio postulanda, est pluralis numeri: & liberalitatibus est ablatiui casus. Itẽ si habeas in genitiuo magnanimitatis, seu maiestatis. Imperatoriæ, tũc subaudi.s.concessio: vt s. Tertij habent Imperatoria maiestas, & liberalitatibus.

[k] Volẽtibus. No. domini voluntatẽ nil facere, vt alius suo nomine quęrat ad quod inst. quib. alie. licet. in prin. & ff. de vsufr. l. sed & si quid. in fi. & ad l. Corne. de sic. l. lege Cornelia. §. fi. cõtrariũ in lapidicinis: vt ff. commu. præ. l. venditor. §. j.

[l] Huius. legis, quę dicit. s. domino volente vel inuito.

[m] Legis. s. huius: de quo etiam extra ordinarie potest accusari. ad quod. ff. de pœ. l. sanctio. de cri. stel. l. iij.

[n] Inuenerit. inuenisse dicitur, qui videt vel percipit, & animum habẽdi habuit, ad quod ff. de acquir. pos. l. iij. §. Neratius. Accur.

[o] Alienis. ad qđ s. finium regun. si constiterit.

[p] Partiatur. idem si in loco Cæsaris vel publico ciuitatis. nã dimidia inuentori, alia ciuitati vel fisco: vt insti. de re. di. §. thesauros. Item contra j. de metal. l. cũcti. Sol. vt ibi. Item qua actione dominus consequitur dominium? Respon. condi. ex hac l. vel rei ven.

[q] DE ANNONIS, ET TRIBVTIS.

De alio iure fisci dicit. & dic de anno. & tri. i. de tributo quod præstatur pro annona militum & equorũ. vel annona in speciebus, tributa in pecuniis. tu dic annona in speciebus, tributum in auro & argẽto & ęre. & dicitur tributum quicquid tribuitur: sed specialiter quod principi datur. Et est sciendum, quod tributum aliud capitis: vt ff. de cens. l. fi. aliud agrorum: vt j. eod.

† Alias, cum superfluum sit.

† Cõcor. ca. nuper abbates. iuncta gl. super verbo, cõponendũ. ante fi. extra de decimis.

† Alias, imò non volentib.

† Alias, deest, alienã.

Inuenisse quis dicatur.

† Cõcor. c. non remittit peccatum. de regulis iuris lib. vj.

Tributũ & annona in quibus consistũt.

ET TRIBVTIS.

Onus æris alieni est personale: & ideo inter hæredes diuiditur pro hæreditarijs portionibus. onus annonæ & tributorum est reale: & prout quis possidet, & fructus percipit, oneratur. Bart.

Impp. Valeria. & Gallie. A A. Aeliano. I.

AEs quidẽ alienum pro portione, ex qua [a] quisq; defuncto hæres extiterit, præstare oportet [b]: annonas [c] autem is soluere debet, qui possessiones tenet, & fructus [d] percipit.

Ad onera realia nõ tenetur quis in plus quàm de re possideat. Bar.

Impp. Diocle. & Maxi. A A. & CC. Heren. II.

INdictiones [e] non personis, sed rebus indici solent: & ideo ne vltra modum [f] earũdem possessionum, quas possides [g], cõueniaris, præses prouinciæ prospiciet.

Omnes debent soluere quod princeps imponit: & officiales nõ possunt augere vel diminuere. Bart.

Imp. Constantinus A. Albino. III.

OMnes [h] pensitare debebunt, quæ manus [i] nostræ delegationibus adscribuntur, nihil amplius exigendi [k] vel remittendi potestatem esse. Nam si quis vicarius [l] aut rector prouinciæ aliquid iam cuiquam crediderit remittendum: quod alij remiserit, de propriis dare facultatibus compelletur [m].

Omnes coguntur soluere publicas functiones: cùm non sit munus extraordinarium: & ab eo nemo excusatur. Bart.

Imperat. Constantinus A. ad Taurum præfect. prætor. IIII.

OMnes omnino [n] ad oblationem functionum publicarum oportet vrgeri. Lege enim nostra [o] signatum est, nec esse extraordinaria, nec vocari [p], quæ solenniter à prouincialibus deuotissimis conferenda sunt.

Qui plus fructus colligit, plus soluit: qui minus, minus. Bar.

.j. & vtrunque Italicis & quibusdam aliis remittitur: vt ff. de censi. l. j. & l. fi. & s. de epis. & cle. l. de his. nec ob. s. sine cen. vel re. l. fi. & ibi no. nec quod dicitur in. stit. de re. diui. §. per traditionem. vt ibidem dixi. Item no. q secundum P. tributum capitis est pro mare integer aureus, pro fœmina medius: vt argu. ff. de cẽsi. l. fi. & j. eo. l. fi. sed P. dicit quodam medio tẽperandum. & pro eo. j. de agr. & cens. l. cum antea. lib. xj. nomine prædij præstatur quãtitas frumenti, quæ dicitur quinquagesima hordei: quadragesima vini & lardi vigesima in partibus nõ remotis: vt j. de suf. l. modios. pro singulis libris quinq; præstãtur aurei: vt j. de argen. pretio quod the. infer. l. j. secundum Pla. sed certe aliud quod dicit. l. illa ad instar argenti, & in auro & in aliis pecuniis fiat computatio. Itẽ differt hic ti. ab illo. s. de annonis, & capita. &c. quia ibi de iis, quæ pro salariis dabantur officialibus: hic fisco. Item ab inferiori proxi. vt ibi not.

[a] AEs q. dem. Ex qua. i. ex quibus. sic s. de in ius vocã. l. ij. alias pro portione: & tunc ponitur proprie pro qua.

[b] Oportet. vt s. de hæreditariis act. l. ij. sed fallit in vij. casibus: vt ibi not.

[c] Annonas. etiam præteritas: vt ff de pu. l. imperatores. & j. de præ. naui. l. ij. & iij. & de anno. id est, tributa pro annona: vt in tit. Item hoc casu non opponitur compensatio: vt ff. de iur. fis. l. aufertur §. qui cõpensationem. Sed quid si non est soluendo? Rñ. tenentur cohæredes ex persona defuncti quasi authores. Arg. s. si ne censi. vel re l. ij. & auth. ibi posita. & facit in authẽ. de man. prin. §. non permittas. & s. sine cen. vel re. l. omnes. Accur.

[d] Fructus. non autem illi qui pẽsiones recipiunt nisi sit consuetudo regionis: vt j. de agri. & cẽsi. l. litibus. §. hæc de reditibus. & ff. de admi. tuto. l. si sine hærede. §. Lucius. Al. & arg. s de vsuf. l. si pendentes. §. j. Itẽ facit j. l. proxi. & ff. de impen. in rebus do. fa. l. neque stipendium. & j. de col. fundo. patri l omnes.

Munus patrimonij duplex.

[e] INdictiones. id est, munera patrimoniorum quæ possessionibus indicuntur, est enim duplex patrimonij munus: vnum in rebus: vt hic, quod soluũt etiã non municipes. Item etiam qui fœnus exercent: & præstabitur secundum modum notatũ in tit. Est aliud quod personæ pro patrimonio inducitur: & tunc tantũ municipes: vt ff. de mune. & ho. l. rescrip. §. fi. & l. fi. §. patrimoniorum. & tunc non præstabitur secundum formã dictã in tit. sed prout indicitur per singula lustra: vt no. j. proxi. tit. Item no. q quædam leges huius titu. de vno, aliæ de alio, & aliæ de vtroque dicunt. & facit j. de mun. pa. l. ij. & quod not. j. de mu. & ho. in tit. & ff. de nego. gest. l. qui aliena. §. fi. & secundũ quod hic ponitur, est hodie ordinariũ: vt j. ti. j. l. j. Item facit. j. de immu. nemi. conce. l. fina.

[f] Ne vltra modũ. id est, pro eo quod non possides: vt j. de immu. nemi. cõ. l. j. & ij. & in auth. de man. prin. §. non permittas. col. iij.

[g] Possides. pro quantitate fructuũ tantum: vt no. in ti. & fa. s. de al. l. ij.

[h] OMnes. s. homines.

[i] Manus. duntaxat: vt j. tit. ij. l. j. & dicitur delegare qñ per suum notariũ vel nuntium suum scribit præsidi, vt exigat: & quandoque præmittit epistolam de indictione futura: vt j. de excu. mu. l. placet. & reddit in quadruplum: vt j. de excusa. mu. l. placet. & dic delegationibus id est, præceptis.

[k] Exigẽdi. alias restituendi vel remittendi potestatẽ esse. & sic bene sequitur: nam, &c. sed secundum aliam refert se ad principium, & reddit in quadruplum: vt j. de excu. mu. l. placet.

Tributa exigere ad quos pertinet.

[l] Vicarius. puta Palatinus vel alius vice principis, vel rector prouinciæ: ad cuius officium pertinet tributa exigere: vt j. de ca. lar. l. ij. & j. de exa. tri. l. in fiscalibus.

[m] Compelletur. dic in subsidium reseruari eum, cui est remissum: vt j. de conue. fi. de l. ij in fi secundũ quosdam. & sic non valet remissio omnino: vt s. de transl. l. præses. quæ est cõtra. pauperi tamen potest remitti. cũ pater debeat agere: vt aut. vt iu. sine quo. suf §. eos. colla. ij. & facit ff. de pac l. imperatores. & de pu. l. fi. §. fi. & de decr. ab or. fa. l. iiij.

[n] OMnes omnino. scilicet prouinciales vt in fi. huius l. & no. s. sine censu vel re. l. fi. & facit j. de cen. l. iiij. & de col. fun. pa. l. omnes & j. de immu. ne. con. l. j. adeo vt nec veterani excusentur: vt ff. de pri. ve. l. penul.

[o] Nostra. quam non habemus.

[p] Nec vocari. alias vocari: & facit in titulo primo. l. j. alias vacare. quasi dicat, nec extraordinaria conferuntur, nec ordinaria remittuntur: vt supra, lege proxima.

Prolo

Impp. Valent. & Valens AA. ad Probum praefec. praeto. V.

PRo locis [a] ac proximitate possessionum [b], annonam [c] ad limites [d] transuehi praecipimus.

Rescriptum, in quo immunitas conceditur muneribus ordinarijs, non valet. Barto.

Imppp. Gra. Valent. & Theo. AAA. Arin. VI.

IN fraudē annonariae [e] rei ac deuotionis [f] publicae elicitum damnabili surreptione rescriptum, manifestum est iure non posse vires sortiri [g], circa omnes igitur par [h] atque aequalis illationis forma teneat.

Ad operandum vel portandum non debet quis longius mitti: sed debet ratio itineris adhibe ri. Bartol.

Imppp. Valen. Theod. & Arcad. AAA. VII.

NEmo possessorum [i] ad instruendas mansiones [k], vel conferendas species, longius [l] delegetur: sed omnes itineris ac necessitatis habita ratiōe delegentur.

Non est faciendum id, in quo plus expenditur, quàm de commodo percipitur. Barto.

Imppp. Theodo. Arca. & Hono. AAA. Probino prae. praefec. VIII.

MEditerraneae ciuitates [m]: antè à maritimis, & maritimae à mediterraneis onerabantur expensis [n]: vt plus haberet dispendij translatio, quàm deuotiōis [o] illatio. Hoc non solùm in praesenti, verumetiam in posterū prohibemus ea lege, vt se vltimo nouerint supplicio puniendos, qui ista commiserint.

Si vtiliter dominus intra tempus hic statutum non soluerit tributa, dominio priuatur, & ad habentem directum dominium reuertitur. Barto.

Impp. Arcad. & Hono. AA. Caesario. IX.

OBsistere [p] cōmodis [q] publicis & statutis necessitatibus non possunt priuilegia dignitatum [r]. Vnde quisque de praediis emolumentum consequitur, si non is euoluto anni [s] spatio, intra sex menses [t] omnem, cui esse constrictus dicitur, reliquorū intulerit cumulū: ad ipsos, qui sunt domini praedij, exactionē [v] volumus pertinere.

Iudicibus negligentibus totum salarium aufertur. Bar.

Iidem AA. Eutichiano praefec. prae. X.

IVdices [x], quos circa profliganda [y] aerarij nostri compendia [z] negligentes ac si desides fuisse constiterit, omnia, quae in administratione positi perceperunt emolumenta [a], reddere compellantur [b].

---

a PRo locis. i. pro magnitudine locorum.
b Possessionum. quae sunt propriè limina, ex quibus tributa penduntur.
c Annonam. in singulis locis & speciebus constitutam: vt j. de susc. l. modios. Accur.
d Ad limites. vbi de militibus in castris cōstitutis pro fligabatur, vel ad tempus reponebatur: vt hic, & j. de ero. mi. an. l. iiij. & j. de cano. lar. l. j. & j. de fundis lim. l. j. & facit j. e. l. nemo.
e IN fraudem annonariae. i. tributi ad annonam, vt dixi in titu. Accursius.
f Deuotionis. i. dicti tributi deuote soluendi.
g Sortiri. nisi sit praescriptum quadraginta ānis: vt j. de fun. pa. l. fina. libro xj.
h Par. i. neminem excusando: vt s. eo. l. omnes. pro modo tamen possessionū: vt s. eod. l. indictione. & facit. s. de vecti. l. quicquid. & si contra ius vel vtil. publi. l. fi. & j. de naui. non excu. l. ij. & j. de cano. fru. vrb. ro. l. ij. & de aquaeduc. l. diligēter. Ac.
i NEmo possessorum. praediorū propter quae tenetur ad infrascripta.
k Mansiones. publicas, in qbus forte annona erat imponenda. vel alias publicas.
l Longius. quia illi de vna prouincia non debēt deferre ad aliam. & facit. s. e. l. pro locis. et j. de priui. do. aug l. ij. & j. l. proxi. Accur.
m MEditerraneae ciuitates. i. hoies earum.
n Expensis. i. inuicem aliae pro aliis tributa soluebant, & sic lōgius portabant: quod hic remouet. ad quod. s. eo. l. pro locis. & facit. j. de pri. do. aut l. ij. & s. l. proxi. & in auth. de col. §. nullius autē. & j. de meta. l. iiij. Item videtur contra: quod dicitur, Alter alterius onera portate: sic adimplebitis &c. sed hic nō releuatur, imo grauatur alter.
o Donationis. id est, tributi deuote soluendi.
p OBsistere. pone secundum R. in emphyteuta & fructuario, qui publicas debent soluere functiones: vt. s. de iu. emp. l. ij. & ff. de vsufr. l. hactenus. qui si non soluant intra tēpora huius legis, dominus exigit hunc. id est, vendicat praedium nō obstante aliqua dignitate. Vel secundum M. pone in exactore tributorum, qui nisi inferat fisco intra tempora huius legis dn̄s praedij qui soluit repetit: vt in fine huius l. & nihilominus tenebitur fisco exactor & exactus in subsidium: vt j. de erog. mili. an. l. v. & s. de conue. fi. de. l. fisco. Vel verius nisi emphyteuta vel similes soluant intra tēpora huius legis, pertinet exactio ad dominum: quia dominus exigis dicta tributa vt fisco soluat: vt differat à primo, in quo primo reuocat fūdum ab emphyteuta, & ipse dominus soluet.
q Commodis. id est, tributis quae fisco agenti & necessitatem habenti soluuntur, vt subiicit.
r Dignitatum. sic ff. de mu. & ho. l. fina. §. ab huiusmodi. & de va. mu. l. sunt munera. & supra eod. l. in fraudem.
s Anni. intra quē debet solui exactori: vt j. titulo. iij. l. missi.
t Sex menses. No. purgatur mora cō missa intra sex mēses quod est verum quo ad dominum: sed quo ad fiscum xxx. dies statuunt: vt j. de ero. mili. anno. l. v. Mora tempore purgatur.
v Exactionem. i. vendicationē praedij secundū primū. Vel. i. repetitionem pecuniae solutae secundum alium per cōdictionē sine causa. Vel dic. quia dominus exigit eam pro praeterito tempore: vt ff. de pu. l. imperatore. ipse autem dominus reuocatur ab emphyteuta: vt s. de iur. emp. l ij. vel à fructuario: vt ff. de noxa. act. l. noxale. Vel dic recepta vltima positiue, quod dominus exigat quod debuit emphyteuta soluere, cum ipse pro eo tempore soluere teneatur, & sic condi. ex hac l.
x IVdices. i. praesides prouinciae, ad quos pertinet imponere & exigere: vt j. tit. iij. l. in fiscalibus.
y Profliganda. i. imponenda vel exigenda.
z Compendia. i. lucra.
a Emolumenta. i. salaria.
b Cōpellantur. hoc propter negligentiā. Sed si qd acceperint vt male agant, tunc in quadruplū praeter

hoc:vt s̃.de stat. & ima.l.j.& j̃.de cens.& peræquato. l.peræquatores. Item facit ad negligẽtiam iudicis puniendam j̃.de susc.l.j.& de col.fun.pa.l.placuit.& s̃.de offi.pręf.præ.ori.l.si quos.sic in tutores:vt ff.de admi.tu.l.qui negotiationem.§.j.& §.penul.

Negligentia iudicis est punienda.

nis pro patrimonio imponitur.& quia hoc indicebatur prouinciis, per singula lustra:auri primo, argenti secũdo.& æris tertio lustro:vt in authenti.de colla.in prin.& j̃.de lustra.au.cor.in titulo.ideo de indictione dicitur & vocatur hoc tributum superindictum:vt j̃.l.j.quia vltra ordinarium canonem, qui rebus imponitur, præstatur p singula lustra. & secũdum hoc dicas.s̃.ti.j.l.omnes omnino: esse post istum. Vel ibi de eo, quod rebus imponitur, dicit, cũ nouum hoc inducere velit. Alij dicũt superindictũ, quod vltra hæc omnia præstatur vel propter fertilitatẽ, vel propter publicam necessitatem: quod et ipsum ordinarium erit:vt j̃.l.j sed aliud quod personis pro patrimonio erat canonicũ etiam ante hanc.l. vt supra titu.j.l.omnes omnino. Et not.quod Romani ante natiuitatem Christi computabant annos ab indictione: Hebræi à diluuio: Græci à ludo Herculeo, qui fiebat per singula quadriẽnia in monte Olimpo, sed hodie omnes Christiani ab annis dominicæ incarnationis, & imperatoris, vt in authenti. vt præp. no. impe.in principio. Accursius.

† Ad huius tituli plenam cognitionẽ, vide Bud. in annot. ad Pan.& quæ hic tradit Iac. Rebuf.

Superindictũ quid sit.

Annorũ domini computatio.

Impp. Theodos. & valent. A A. Isidoro præf.prætο. Illyrici. XI.

ID ab vnaquaque [a] prouincia [b] censuimus expetendum, quod ab iisdem nuper esse promissum [c] tua sublimitas indicauit. Nullus verò decætero ad possessiones earum [d] (quod maximè formidant) inspector accedat. Macedonũ reliqui [e] exemplum secuti, mediæ quantitatis, vt obtulisse noscuntur, tributa [f] suscipiant. Sed ij [g], qui protestati sunt, nihil à se vltra tertiam partem posse conferri, illud exoluant, ad quod se indubitanter fore idoneos [h] pollicentur. Quæ dispositio in perpetuum obseruabitur, sacrosancta [i] Thessalonicensis ciuitatis ecclesia excepta: ita tamen, vt apertè sciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio nostri numinis subleuandum: nec externorum grauamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam.

TITVLVS XVII.

DE † INDICTIONIBUS [k].

Indictio munus ordinarium est:& ideo ab hac indictione non excusantur, qui à muneribus excusationem habent.

Impp. Hono. & Theo. AA. Anthemio præfec. prætο. I.

OMnes omnino quocunque titulo possidentes [l], quod delegatio [m] super indictione [n] videbitur amplexa: velut canones [o] cogantur inferre: & vt nequa sit dubietas hac aperta definitione decernimus, vt id potiùs [p] canonis vocabulo postuletur [q]. Nulla igitur domus vel sacri patrimonij [r], vel emphyteutici iuris, vel hominum priuatorum, etiam

a ID ab vnaquaque. localis est hæc l. scribit enim Constãtinus Isidoro præfecto Illyrici sup tributis Gręcorum, dicens, ꝙ multæ prouinciæ Græcorum promiserunt se soluturas medietatem eius, quod ante soluere solebãt, vel medietatem aurei. quod dicto præfecto visum fuit sufficiens. vnde non sunt in plus exigendi.

b Prouincia. Græcorũ.s. de illis qui promiserunt.

c Promissum.q̃ fuit medietas: vt subiicit.

d Eorum. Macedonij.s.Gręcorum. alias earum.s.prouinciarum.s. de illis qui promiserũt. dic ergo non mitti inspectorem pro superindicto aliquo imponendo. talis enim inspectio fiebat, quãdo propter fertilitatẽ aliquod superindictum erat imponẽdum: nam tunc plus exigebatur tributorũ gratia.

e Reliqui.s.Græqui non promiserunt aliquid, sequãtur exemplum Macedonum.i. Græcorum illorum.s. quæ promiserunt. Accursius.

f Tributa.s.soluenda, vel.i.onus tributorum.& dic medietatem aurei.vnde assumit hic Py.arg.ꝙ medius aureus est tributum Cæsaris, sed hoc in Græcis.in aliis serua quod no.in titu.s.ꝙ aureus integer.quod & hic colligitur.nã si isti dimidiam, colligitur, ꝙ illi totum aureum, & secundũ hoc non est cõtra.j̃.de susce.l.modios.& facit.j̃.de col.fun.pa.l.ij. Vel dic hic medietatem.s.eius.quod antea præstabant.

g Sed ij.s.Macedones quidam speciales.

h Idoneos.sic.ff.de mu.& ho.l.iij.§.præses.& in authen.de æqua.do.§.quia verò.in fi.& caue:quia R.hãc non intelligit in tributis ordinariis:sed quãdo imminentibus necessitatibus publicis aliquod extraordinarium prouinciis imponitur.& probat hoc:quia fundi patrimoniales non præstabant has tertias & medias:vt j̃.de colla.fun.pa.l.j.& ij.sed tributa ordinaria:vt j̃.titu.j.l.j.& j̃.tit.iij.l.fina.

i Sacrosancta, supra.de sacrosanctis ecclesiis.l.sacrosancta.

k DE INDICTIONIBVS.

Dixit de publici munere patrimonij: vt not.s̃.ti.j.l.indictiones nunc prosequitur de altero.s.quod pso-

l OMnes. Possidentes accipe.j̃.cogantur inferre quod dele.&c.

m Delegatio.i.pręceptum factum per delegationem à principe tantum:vt de excu.mu.l.placet.& l.priuati.& supra titu.j.l.iij.

n Superindictione.alias superindicti, & tunc expone vt in titu. alias superindictione. & alias sunt duæ partes superindicti. id est, super nomen indicti:vt j̃.de pri.do.aug.l.ij.& fina. Accur.

o Canones.i.ordinaria tributa.nam canon.i.regula.inde exactores dicuntur canonicarij.vt in authen.de col.§.& in hoc col.ix.

p Potius.electiue. Accur.

q Postuletur.hoc autem quod sit canonicum, prodest:quia nullus se excusat:vt subiicit,& j̃. titu.ij.l.si.& j̃.de pri.do.au.leg.ij.& si.secus si esset extraordinarium:vt j̃.de colla.fun.pa.l.j.& ij.

r Sacri patrimonij si dicas pro ecclesia, contra s̃.de sacrosanct.eccl.l.placet. Sed solu.vt j̃.titu.ij.l.fin.not. Item si dicas pro domo nostra quod est verius, tũc est contra.j̃.de pri. do. aug.l.j.sed dices de superindicto, quod est extraordi.ibi loqui.& eodem modo respon.j̃.de excu.mune.l.euidenter.

Sed ipsi

a Sed ipsis.s.nobis. Accur.

b PArticulari.construe.tua & subaudi faciat imputari.i.inferri modũ collationis solitæ deuotionis.s.quãtum debet solui à deuotis collatoribus: modum dico prosp.à pos.multo ante. hoc autem facias particulari & cęte. debet enim in vnaquaque indictione seu lustro mitti pręfecto cuiusque diœceseos,& per eos p̃sidibus Iulio vel Augusto:& p præsides ciuitatib⁹ singulis inter septembrem & octobrem, vt posint delibera re facere seu celebrare solutionẽ,& non subditis dãnũ infligi:vt hic, & in aut.de col.in prin.

c Necessitas,quę esset propter festinã exactionẽ. Vel dic quia qui posset se tueri,alias non: propter breuitatẽ temporis poterit se excusare:quæ excusatio coram præfecto aug.fic: vt s̃.de offi.præfe.aug.l.j.

d Licẽtia.quia inflixerunt pœnã nõ soluẽtibus. Et no. ex hac.l.quod iacula præuisa minus ferire solent. Accur.

Iacula prę-uisa minus feriunt.

si priuilegium aliquod habere doceatur, ab hac necessitate seiuncta sit,quę iam non extraordinariũ, vt hactenus,sed ipsis [a] sancientibus canonicum nomen accepit.

Ante tempus solutionis debet singulis prouincijs notificari, vt se præparent ad indictionem soluendam.Bar.

Impp. Theodos. & Valenti. AA. Eudo. II.

PArticulari [b] delegationum notitia ante indictionis exordium singulis transmissa prouinciis,collationis modum à possessoribus multò antè prospectũ, deuotionis solitæ, non subditis calumniis tua sublimitas faciat imputari:vt & prouincialibus subeundi dispendij necessitas [c] auferatur: & officiis inferendi damna licentia [d] denegetur.

TITVLVS XVIII.

DE SVPERINDICTO [a].

a DE SVPERINDICTO.

Differt à superiori pxi.tit.quia ibi propter fertilitatẽ vel aliam publicã vtilitatẽ vel necessitatem,hic quãdo aliqua prædia erãt deserta:vt in auth. de colla.§.si vero aliqñ. Ab hoc excusatur ecclesia: vt s̃.de sacrosan. eccl. l.placet.& silẽtiarij & in sacris militantes:vt j.de silent.l.j. & de præpo.sacr. scrin.l.iiij.& j.de exc.mu.l.maximarũ.& de cano.sacr. larg.l.si pręciperit. Nos secundum P. dicimus superindictũ,quod propter fertilitatem indicitur vel necessitatẽ publicã extraordinarie:non per lustra.ibi,per lustra.

Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. ad procon. VV.CC. & omnes rectores.

NIhil superindictorũ nomine ad solas [e] præfecturæ literas quisquam prouincialis exoluat, neq; vllius etiam solennis immineat: nisi eam nostro confirmatam iudicio, & imperialibus nixam præceptis,sedis amplissimæ [g] deposcat indictio [h] & cogat exactio. Datum.xviij. calen.Iulij,Mediolani,Antonio & Syagrio Cons.

e NIhil.Ad solas.id est,propter solas.Acc.

g Amplissimæ.id est,pręfecti.

h Indictio.ad quod j.de excu. munerum l.placet.

TITVLVS XIX.

DE EXACTORIBUS tributorum [i].

i DIxit quæ tributa præstanda sunt,& à quibus:nunc qualiter & per quos exigantur.Accur.

Vcenarij. sic dicti, quia ducentos exigebãt, vel quia ipsi tot erãt numero. & sic sequentia expone. hi habent alia nomina ,put diuersificatur officium: vt j.de apo.pu.l.pe. & s̃.de iure fis.l.,p-hibitum.& l.super creandis.& Publiciani:vt ff. vi bo. rap.l.ij.§.si Publicanus.& opinatores:vt j.eo.l.missi.

Exactores non debent exigere,nisi eos qui breuibus continentur,seu exactis à tabulario sibi datis.Bar.

Imper. Constant. A. I.

DVcenarij [k] & centenarij siue sexagenarij,non prius debẽt aliquẽ ex debitoribus [l] conuenire,quàm à tabulario [m] ciuitatis nominatim breues accipiant debitorum:quã quidem exactionem sine omni fieri concussione [n] oportet.

Pro debitis publicis non debet quis poni in carceribus:nec nouitates aliquas pati in persona.Bar.

Idem A. II.

NEmo [o] carcerem plumbatorumq; verbera aut pondera,aliaque ab insolertia [p] † iudicum reperta supplicia,in debitorum solutionibus vel à peruersis , vel ab iratis iudicibus expauescat. Carcer † pœnalium [q] ,carcer hominum noxiorum est,& officialium [r] : & cum denotapuniendum est carcer.

l Debitoribus.s. tributorum. ad qđ s̃.de iure fis. l. prohibitũ.& ff.de iure fis.l.aufertur.§. pẽ.

m Tabulario. ad cuius officium pertinet debitorũ modũ ingerere,& fideliter eorum nomina ,puidere:vt j.eo. l.missi.& de nume. & actu.l.ij.Et not. hic tributorum debitorem non debere conueniri: antequam breues fiant à tabellione.

n Cõcussione.vt id solum exigãt qđ debent,& nõ vltra aliqua occasione: vt j.de lucris aduo. l.ij.lib.xij. quod si fiat, præses audiat eum, qui se læsum dicit à dictis officialibus:vt eo.ti.l.j.& imponet forte pœnam criminis concussionis vel falsi: vt ff.de cõcus.l.ij. & facit.j l.proxi.& s̃.de fur.l.etiam.Accursius.

o NEmo.tributarius.alias fisci debitor.

p Insolertia.i.duritia secundũ quosdam. & facit.s̃.de acti.& obli.l.negãtes.

q Pœnalium.i.hominũ pœna dignorum:ne sit cõtra.ff. de pœnis.l.aut dãnum.§.solent.vbi dicitur quod ad custodiendum nõ ad puniendum est carcer.

r Officialium id est,iudicium.q d non priuatorum qui debent : sed officialium in officio exigendi modum excedẽtium,vt subiicit.& etiam in quadruplum exactio:vt j.de exc.mu.l.placet.& j.de censi.l.perçquatores.

† Insolentia.

In vetustis exẽpl. quibusdã nostris legitur.carcer pœna est hominũ noxiorum,est & officialiũ. & cũ denudatiõe (alias, dãnatione) eorum iudicũ quorum de officio coerctiões esse debẽt &c. Tu si libet vide Pyrrhum hic. Carcer ad hominum custodiam nõ ad pœnã est inductus.

a Et cum donatione. alias condemnatione: & alias cum denotatione. Item j. alias certiores, alias coercționes. & eſt ſenſus: quia cum pœna iudicum eorum ſcilicet officialium, qui ſcilicet officiales contra hanc. l. ad miſerant ponendo in carcerē tributarios: de officio, quorū. ſ. officialiū male geſtorum, ſcilicet in vinculādo certiores eſſe debere: ſcilicet iudices eorum.

tione [a] eorum iudicum, quorum de officio certiores eſſe debebunt, qui contra hanc legem [b] admiſerint. Securi iuxta præſidē [c] tranſeant ſolutores [d]. vel certè ſi quis tam alienus ab humano ſenſu eſt vt hac indulgentia [e] ad contumaciam abutatur [f], contineatur aperta, & libera, & in vſum hominum inſtituta cuſtodia [g] militari. Si quis [h] in obdurata nequitia permanebit: ad res eius, omnemq́ [i] ſubſtantiam exactor accedat: ſolutionis obſequio cum ſubſtantiæ proprietate ſuſcepto [k]: qua facultate præbita [l] exactori, omnes forè credimus promiores ad ſoluenda ea, quæ ad noſtri vſum exercitus [m] pro communi ſalute poſcuntur.

Qui debitorem captum eximit, ad id quod fiſco & priuato debebatur, tenetur. Bar.

Imp. Conſtã. A. III.

Quoties quis & priuati debitor inuenitur, & fiſci [n]: abreptus [o] † ab vno officio, teneatur ad vniuerſi debiti ſolutionem. Qui eū abſtulerit [p], coërceatur: ac totius ſummæ exactionem in ſe ſuſcipiat, qui eundem auellēdum ſubtrahendumq́ crediderit [q].

b Legem nō ſoluendo tributa.

c Præſidem. qui facit exigi: vt j. eo. l. in fiſcalibus.

d Solutores. id eſt, tributarij: ſic dicti quia ſoluere debent: & ibunt ſecuri: nam timētes officiales pœnā inferēdā à ſuis iudicibus non incarcerabūt. & hoc ſ. de offi. re. prouin. l. omnes. & de ſpor. l. ij.

e Indulgentia. qa nō incarcerabunt.

f Abutatur. quia non ſoluat. quod tamen facile ſit.

g Cuſtodia. capitur ergo vt ar. ff. ad l. Iul. pe. l. ſacrilegi. §. ſi. quod eſt in debitore publico: vt j. l. proxi. ſpeciale. alias ſecus: vt not. C. qui bon. cedere poſ. l. j.

h Si quis. ſcilicet debitor.

i Omnem. nō ergo pro menſura debiti. & ſic eſt cōtra in authen. de exhi. §. ſi vero. Solu. ſpeciale in fiſco. Vel verius hic corrigitur. & facit j. de capi. & diſ. pig. l. j. & ij. Accurſius.

† Alias, abreptus ab vno officio tenetur ad vniuerſi debiti ſolutionem, qui eū abſtulit, coerceatur.

k Suſcepto. ſuſcepit non executor obſequium. i. officium tributarij: qa ſoluit ſubiipſi de proprietate rerum debitoris quæ venduntur: vt j. de capi. & diſ. pig. l. j.

l Præbita. exactori.

m Exercitus. facit in authen. de manda. prin. §. neq́ autem. in ſi.

n Quoties. abreptus. i. captus. vel abreptus ab eo, qui eum ſubtraxerat cuſtodibus.

o Teneatur. ſcilicet & cuſtodiatur: vt ſ. l. nemo. in ij. reſpon. Ala.

p Abſtulerit. ſ. officio cuſtodiendi. Al.

q Crediderit. & ſubtraxerit. ſic ff. de rerum diui. l. ſi. Sed videtur non delinquere, qui exigit à debitore publico quod debet exigenti: vt ff. ad legem Iul. pec. l. peculatus. Solu. ibi non in fraudē fiſci, ſed pro ſuo cōmodo, licet tamen reddat̃ fiſco: vt ff. de iur. fiſ. l. deferre. §. fin. hic autem in fraudem fiſci. Item ibi pecuniam: hic perſonam, vt fiſcus eum non inueniat. & facit ſ. de aſſer. tol. l. iij. & in authentico, vt omnes obed. iudi. §. ſi igitur. Item no. hac l. minus habere fiſcum, quā priuatum: cum priuatus iuraret in litē: vt ff. ne quis eum, qui in ius. l. ſi pera lium. §. j.

Officiales tenentur ad ſoluendum tributa, ne ipſis ceſſantibus, cæteri onerentur. Barto.

Idem Auguſtus. IIII.

Actores, cæteriq́ [r] rei priuatæ noſtræ, ad ſolutionem ſpecierum [s] ſolennium debiti vigoris authoritate cogantur: ne prouinciales rei priuatæ noſtræ fatiget immanitas [t].

Exactores debent remittere ad curiam in ſcriptis quid exactum eſt, & quid non: vt ex eorū ſcriptura officium inſtructū. Bar.

Imppp. Theodo. Arca. & Honor. AAA. V.

Apparitores, quicunque in collationem auri præcepti fuerint officij ſui adhibere ſeruitiū [v]: titulorum debitum [x], & collationum ſummas, relationis ſuæ fide & adnotatione perſcribant: ſicq́ ex officialis [y] † inſtructione officium [z] conſcium quid exactū, quidve † perlatum [a] eſſe videatur: ne lōginqui itineris diuerſitate ſuſceptor [b] adductus & curiæ ſuæ deſit, & rei familiaris detrimenta ſuſtineat.

Ad petitionem exactorum cogitur præſes facere exactionē. Bart.

Impp. Arcad. & Honor. AA. VI.

r Actores cæteriq́. officiales ſubaudi. Py.

s Specierum. per fiſcum commodatarum.

t Immanitas. alias innouitas, & alias immanitas, id eſt, nimietas. nam ſi iſti officiales non ſoluerent totum onus portarent prouinciales: quare in immēſum fatigarent, portatur enim leuius quod à pluribus portatur: vt argument. in authentico, de natura lib. in curia de pu. in princip. & facit j. de omni agro deſer. l. omnium. & j. de priuilegiis domus Augu. l. ij. & j. eo. l. ſi. Et ſic nota cōtra officiales cōmunis Bononię, vt ſoluant collectam ſicut alij.

v Apparitores. Seruitium. ſcilicet vt ſeruiant ſuſceptori accipiē do aurum à collatoribus: & portando ſuſceptori. quales erant ducenarij: vt ſ. eod. l. j.

x Debitum. i. quā do debeat collator vel pro ſcrinio exigitur: vt j. de cano. lar. l. j. & ij.

y Ex officialis. i. apparitore. prædicto. Accur.

z Officium. ſcilicet ſuſceptorum. Accurſius.

† Alias, ſicq́ ex tali inſtructione officium cōſcium ſeu conſtitutū quid &c. quam lectionem & Barto. hic in epitome ſecutus videt.

† Alias, prælatum.

a Perlatum. id eſt, ſponte datum, ſed exactum per vim: vt ſ. eo. l. ij. ad quod ff. de lega. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi rem.

b Suſceptor. proprie, quaſi dicat ideo per apparitores facit exactionem, ne &c. Alij dicunt ſuſceptor, id eſt, apparitor: qui ideo debet ſcribere quod accepit, ne, &c. & ſecundum hoc detrimenta, &c. quia de ſuo emendabit, de quo neſcit reddere rationem. & facit infra, de ſuſceptoribus & arcariis. l. frumēta. & infra, de apochis publicis. lege prima. & in authentico, de mandatis principum. §. coges. & de collatoribus. §. iubemus.

IN fiscalibus debitis, hoc est annonariis, cæterisque titulis, qui ad arcam eminētissimæ pertinent præfecturæ, necnon in iis debitis, quæ rationale vsurpat officium, rectores prouinciarum constringantur, & eos necessitas maneat exigendi, à quibus expectatur authoritas.

Iidem AA. VII.

MIssi† opinatores. i. exactores militaris annonæ, cum delegatoriis iudicibus, eorumq́ officiis insistant, vt intra anni metas id quod debetur, accipiant. nihil his sit cum possessore cōmune: cui non militem, sed exactorem, si sit obnoxius, conuenit imminere. Iudices itaque qui prouinciales passi fuerint opinatoribus delegari, eiusdem quantitatis duplex pœna retinebit: & apparitor ex quolibet officio sententiam deportationis excipient, si per semet exigendos voluerint delegare militibus: & curiales temporale manebit exilium, si eos, quos solēniter exigere consueuerunt, opinatoribus putauerint esse credendos cùm iudicem oporteat inquirere debitores tabularios fideliter prouidere nomina debitorum, & apparitores siue curiales, consuetudine seruata regionum, conuictis debitoribus imminere, vt perceptis congruis emolumētis † opinatores impleto anno ad proprios numeros valeant remeare qui si vltra annum protracti fuerint: iudices & officia absque vlla mora de proprio cogantur exoluere militibus, qđ debetur, ipsis aduersus obnoxios repetitione seruata. Quòd si ad nos aliqua de retētis ab opinatoribus querela peruenerit, in duplum ab his protinus exigetur: vt partem debitam miles, reliquam fiscus accipiat. Iudicibus quoque eorumque officiis eatenus subuenimus, vt in contumaces debitores cuiuslibet dignitatis authoritatem suam

IN fiscalibus.

Titulis certa sunt dispendia principis: & aliqui soluunt ad vnam: alij ad aliam expensam seu arcam: & aliæ arcæ erant apud præfectum, & aliæ apud procuratorem Cęsaris. ad quod. j. de cano. lar. per totum. & illas hic vocat titulos.

Rationale. id est procurator Cæsaris: vt supra, de mo. mul. l. ij.

Vsurpat. i. vtendo retinet. Et sic not. q hic ponitur in bona parte vsurpare: vt j. de agri. & censi. l. quemadmodum. circa fi. & j. de mo. mul. l. ij.

Constringātur. exigere: vt j. de cano. lar. l. ij.

Maneat. i. detineat. & facit j. de col. fun. pa. l. fina.

MIssi opinatores. multa noīa habet exactor: vt no. s. l. j.

Cum delegatoriis. s. literis. & sic iudicibus est datiuus. vel dic q est ablatiuus: quia præfectis delegat. i. mittit p̄sidibus: vt not. s. ti. ij. l. ij. et in sum. illius tituli.

Anni. anno em̄ durabat officiū exactoris: vt in anthē. de coll. §. iubemus nullam. & j. de suscep. l. neminem. & j. de exce. & exa. l. iij. intra quod tempus fieri debebat exactio, vt hic, & s. de ãno. & trib. l. obsistere.

Possessore. i. tributario, qui p possessionibus tributa debet dare. & dic cōmune, nec in exigendo: vt subiicit: nec commercium cum prouincialibus: vt j. de ero. mil anno. l. opinatoribus.

Cuilibet. s. possessori.

Militem. i. opinatorem, qui in hac militia militat.

Exactorem. i. rectorem prouinciæ, ad cuius officiū pertinet tributa exigere: vt s. l. proxi.

Imminere. i. vt soluat compellere. R. ad quod. j. de cano. largit. l. ij.

Iudices. i. præsides prouinciarum.

Delegari. i. ab ipsis opinatoribus exigi vel compelli soluere.

Quantitatis. quā opinatores à prouincialibus exegerunt.

Officio. i. cuiuslibet officialis sit. Accur.

Exigendos. i. quos ipsi debent exigere, vel exigendos. s. tributarios.

Militibus. i. opinatoribus.

Curiales. i. p[illegible] curiæ ad quod j. ti. j. l. j. in pri.

Manebit. i. tenebit.

Cum. reddit rationem, quare puniuntur prędicti.

Iudicem. i. præsidem loci.

Inquirere cognoscendo quid & quantum debet & super hoc iudicare.

Nomina. redigendo in scriptis, vt possit dare ducenariis: vt s. l. j.

Consuetudine. & not. hic pro consuetudine.

Conuictis. s. legitime, non per carcerē vel simili modo: vt s. l. nemo.

Perceptis. per opinatores, qui accipiūt à iudicibus, qui exigunt cū suis officiis: vt in prin. huius. l. Accur.

Anno. intra quē debet solui: vt not. in prin. huius legis.

Numeros. l. militum si forte de militibus erat opinator. Vel dic, quod nūerus opinatorū erat, in quaterno aliquo, q ad diuersas prouincias mittebantur, vt faciūt templarij.

Qui. scilicet opinatores.

Iudices. dicunt quidā: iudices, qui miserunt opinatores, soluunt de suo. & secūdum hoc dic protrahi, id est, venire distulerint, & dic obnoxios, scilicet, opinatores. vel dic iudices, id est, præsides: & protracti, scilicet, opinatores: & sic pprie: & obnoxios. s. tributarios.

Militibus. pro stipendiis, secundū primū modū. Vel militibus. i. opinatoribus secundum alium.

Quod debet. s. pro annona vel tributo annonario.

Seruata. actione neg gest. & ff. de neg. gest. l. ex facto. §. si. vel condictione ex hac. l. Accur.

De retentis. i. si ex his quæ exegit & militibus dare debuit, apud se retinuit, & secūdum hoc dic opinatoribus. i. ab opinatoribus. & quod dicit miles. i. opinator pro militibus. Vel dic, quod iudex aliqua retinuit, quæ non dedit opinatori. quæ in duplum dabit: vt mediam miles. i. opinator pro suo officio: & aliam fiscus scd̄m hos intellectus habeant. non ob. j de cēs. l. peræquatores. vbi à prouincialibus indebite fuit acceptum: & ita in quadruplum punitur. Alij dicunt, quod ibi per vim: vt. j. de excu. mu. l. placet. & secundum eos facit. j. tit. j. l. j.

Iudicibus. s. prouinciæ. Accur.

Dignitatis. s. si tributarius. ad quod. s. vbi dec cō. l. j. & vbi sena. l. j. Et notant quidam hic, quod officialis non dicit ius sua authoritate, sed præsidis iussu sic. & dic authoritatē s. capiendo personā: vt s. l. nemo. & in rebus, vt subiicit, & dicitur in eadem. l. nemo. & dic

Vsurpare quādoque in bonam partem, quãq; in malam capitur vt in cle. j. de deci. vbi per domi. Cardi.

† Alias, optiones.

opinatores tamen legere malim, cum Pyrrho in fi. lib. j. de Ro. magi. quem vide ad intellectum huius vocis.

† Alias, optionibus vt etiam paulopost.

Exactoris officiū erat annuum.

Consuetudo loci attenditur.

† Alias, optiones.

† Alias, ab optionibus.

actores &c. i. officiales prædiis.

a Nominibus. qui volunt soluere. Accursius.

b SI diuina. domus. id est nostra vel augustæ, secundum Bul. & Py. sic ponitur. s. de quadri. præscri. l. fi. & vbi causæ fisca. vel diui. do. in tit. Vel dic diuina domus, vt pro ecclesia ponatur: vt not. j. ea. l. infi. & facit j. de mu. pa. l. euidenter. & s. de iudi. l. j.

exerceant. at si impudenter solutio differatur: actores, procuratoresque eorum que prædia persequantur: de eorum quoque nominibus[a] ad nostram scientiam relaturi.

Si domus imperialis vel ecclesia res tributarias licitè emerit, & tributa non soluerit, ea res ei aufertur: & ciuitati aßignabitur, vt integra tributa soluantur. Bartolus.

Imp. Theod. & Valenti. AA. VIII.

SI diuina domus[b], aut quælibet alia cuiuscunque dignitatis atque fortunæ, re vera fundos extra † metrocomias[c] non patrocinij[d] gratia, sed emptionis[e] iure, vel quolibet alio titulo legitimo possederit, & nō impositas reipubl. functiones agnouerit, quemadmodum prior dominus[f] dependebat: omnibus modis possessiones[g] eorum publico venditentur: & curiæ eiusdem ciuitatis, sub qua vincti[h] sunt, adsignentur[i]: vt publicis cōmoditatibus circa tributarias functiones vndique nostra prouisione[k] videatur esse consultum.

c Metrocomias. metros[†] mensura: comos villa: deinde metrocomia. i. villa mēsurata, quæ dabatur metroicis: vt s. de iu. fis. l. certa. in qua villa, nec his domibus, nec aliis licet emere: vt j. non licere ha. me. l. j.

d Patrocinij. præstādi tributario in fraudem publicarū functionū: quo casu non licet ei tenere prædia ob causam patrocinij data, sed confiscātur: vt j. vt nemo affu. patro. l. j. & sic non præstaret tributa, cum non habeat rem. Accursi.

e Emptiōis. licite.

f Prior dominus. sunt enim publicæ functiones. i. tributa: & annonæ onera rerū: & ideo cū rebus ambulatoria vt ff. de pu. l. imperatores. & j. de fun. pa. vniuer. & j. de præ. & omni. rebus naui. l. ij. & ff. de cē. l. forma. sicut serui tutes: vt ff. de serui. rusti. præd. l. viam. §. pe. & fi.

g Possessiones. pro quibus tributa erāt soluenda.

h Vincti. alias vicissim, alias iuncti, alias vicini.

i Assignentur. cō tra. s. de sacrosanc. eccles. l. placet. ibi, nulla translationū &c. Sol. secundum quosdā, ibi de prædiis dedicatis eucharistiæ: hic de aliis prædiis collatis ecclesiæ. ad qđ. j. de fun. rei priua l. Vniuersi. sed ibi non dicit prædia auferri. Tu dic, quod hic non dicit fieri translationem in alium, licet assignentur ciuitati quasi ad pignus. Vel verius vt dixi, hic diuina domus, non pro domo ecclesiæ sed pro ipsa ecclesia ponitur.

† Gl. hæc haud recte præcipit ac docet. Tu dic metrocomias pagos eē maiores, qui paulo infra vrbis dignitatē habentur ea forma qua & metropolis ciuitas matrix dicit, id est, cæteris maior: ita & metrocomia pagus maior dicitur, aliarūque villarū caput. quod docet Alcia. in l. vnica. C. non licere habitatoribus li. xj. vnde caue tibi ab affinitate vocū in metoecia quam alia lectio habetur, vt legat mero comias. Pyrrhus hic in lectione dubius est.

† Alias, metrocomia.

† In vetustis qbusdam, de super exactionibus.

TITVLVS XX.

DE SVPEREXACTORIBVS. I.

Qui plus exigit, in duplum exigitur: & propter consuetudinem capitaliter punitur. Barto.

Imperat. Arcad. & Honor. AA. I.

k Prouisione. alias prouisione, & alias promissione. & dic scilicet quæ est in hac l.

l DE SVPEREXACTORIBVS. Vltra quàm debetur. ne iste tit. vel superior de superindicto sit superfluus.

QVicquid vltra debitum fuerit elicitum à curialibus[m], vel cohortalibus, vel aliis exactoribus, in duplum[n] eruatur: quod prouincialibus restitui protinus oportebit. Si quis autem exactorum superexactionis crimine fuerit consutatus[o], capitali periculo cupiditas eius amouenda atque prohibenda est, si in iisdem sceleribus perseueret[p].

m QVicquid. A curialibus. actiue.

n In duplum. imo in quadruplum: vt j. de excu. mu. l. placet. & de cēsi. l. per æquatores. quæ sunt contra. Solu. illa de rigore: hæc de æquitate. vel hæc secundū illas: vt hoc duplū aliud sit. quod præstatur prouincialibus, aliud quod fisco: vt s. de asser. tol. l. iij. Py. vel verius refert pro vim, vt ibi: an nō: vt hic & ff. de pu. l. licitatio. §. quod illicite. & s. de infa. l. ij. vel hic habebat mandatū de exigendo: & ideo in duplum punitur: ibi sua authoritate: & ideo in quadruplum.

o Confutatus. id est conuictus. & sic ciuilis nō tollit criminalem: vt & s. quā. ciui. actio præiu. cri. l. vna.

Ciuilis actio criminalem non tollit.

p Perseueret. i. sæpius faciendo. ad quod ff. de pœ. l. capitalium. §. solent. & §. grassatores. & s. de epis. au. l. iij. in fi. alias si semel tūc extraor. vt l. licitatio. §. quod illicitè. ff. de publi.

Côcor. de pœ. di. v. c. j post princ. ibi, cōsideret quantum perseuerauerit cum glo. super verbo perseuerauerit.

TITVLVS XXI.

DE CAPIENDIS ET DISTRAHENDIS pignoribus tributorum causa.

Imp. Constantinus A. ad Achior. I.

REs eorū, qui fiscalibus debitis per contumaciam satisfacere differunt, distrahantur[q]: comparatoribus data perpetua firmitate possidendi[r]. D. xv. Calend. Iun. Serdicæ, Constantino Cæs. v. & Maximo Cons.

Idem Augustus. II.

SAtis[s] sit debitorem annonarum ad soluendi necessitatem captione pignorum conueniri.

q DE CAPIENDIS ET DISTRAHENDIS pignoribus. REs eorum. Distrahātur. post duos mēses à die captionis: vt ff. de re iudi. l. debitorib. Al. Itē seruatis solēnitatibus, quas dixi s. de fi. instru. & iu. ha. fis. l. j.

r Possidendi. etiā si res fuerit minoris: vt s. de iure ha. fis. l. quæcunque. in fi. & fa. j. de debi. ciui. l. fi. in fi. Accursius.

s SAtis. q. d. nō incarceret: sed tñ bene capit pro pso nā: vt s. ti. ij l. iij. Itē & vēdent pignora: vt s. l. pxi.

TITVLVS XXII.

DE APOCHIS publicis, & descriptionibus curialibus, & de distributionibus ciuilibus.

t DE APOCHIS PVBLICIS &c. Apocha

Apocha soluenti datur: antapocha suscipienti: vt supra, de fide instrumento. & iure hastæ fiscalis. l. plures & s. qui pot. in pigno. habean. l. penulti. Et not: quod alias est curialiũ, alias curialibus: & expones. l. j Item alias est distributionibus ciuilibus, alias deest.

no. nõ sufficere testes: vt ff. de probatio. l. census. & sic duę scripturę ad minus sunt necessarię: vna de impositione: vt hic, & in authen. de col. §. pro fiscalibus. alia de solutione, quę fit susceptori à curiali: vt hic, & j. de col. fund. pa. l. placuit. & in authen. de mã. princ. §. co. ges. fit & tertia, quam facit curialis minor cum recipit vt s. de exact. tri. l. apparitores.

Testes aliquãdo ad probãdũ non sufficiunt.

a D inferiorum. qui tributa accipiunt & inferũt maioribus, qui maiores accepisse negãt: & sic forma, id est substantia inferiorum grauatur in duplo: vt s. de ex actio. trib. l. missi.

b Curialium potentes & curiales pro eodem ponit. & est alias itidem. alias eorundem. Accursius.

c Descriptiones. scilicet bonorum. quæ vocantur æstimi: quas faciũt principes cogẽtibus diuersis negotiis. vnde illud, Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. & secundũ hoc quod subiicit per singulos ordines, dic, id est, per homines magnos & paruos. oẽs enim debent soluere: vt s. de anno. & tribu. l. in fraudem & pro hoc est in authent. de col. circa pri. & qđ statim hic subiicit. Alij dicunt descriptiones, id est, scripturæ, quę sunt de solutionib⁹ quę fiũt de manu in manum. & hoc dicit per singulos ordines, quę vocãtur apochę, quę debent insinuari apud pręsidem: alias nõ valerent: vt donatio vltra legitimam summam: vt s. de do. l. sancimus.

Tributa soluere omnes coguntur.

Aestimum non antè sumit effectum, quàm præsidibus intimetur, & per eos recipiatur. Item susceptores seu thesaurarij debent de suscepto facere cautionem solennem: & exactores prouinciales debent singulis quatuor mensibus rationem suæ exactionis transmittere: & quod ex causa lucratiua acceperint, scribere. Bartolus.

Impp. Hono. & Theodo. A A. Anthemio præfect. prætorio. I.

AD inferiorum [a] curialium releuãdas fortunas, & impressionem potentium, itidem curialium [b] cohibendam placuit, vt descriptiones [c] (si quæ per singulos ordines cogentibus diuersis negotiis agitentur) non sumãt ante principium, quàm apud acta prouinciarum rectoribus intimentur, & ex eorum fuerint receptæ sententiis. Sed & aurũ, quod ex hmõi cõtributione [d] redigitur, ita debet susceptori aurario [e] consignari, vt securitatibus [f] nomen inferentis [g], dies, consul, mensis, causa, & summa comprehendantur: quò [h] & descriptionis æquitas illustretur, & descriptio [i] documentis euidentibus fulciatur [k]. hoc etiam obseruando, vt quadrimestribus [l] quoque breuibus, qui ad excellentiæ tuæ officium solenniter diriguntur, celebratæ [m] descriptionis dispunctio [n] societur: vt omnes [o] vestræ potestatis scientiam formidantes, nihil ad reuelationem locupletum, atque inopum [p] perniciem audeant pertentare. Quod [q] & tunc optimum est custodiri cùm lucratiuæ facultates ex bonis curialium curiæ obuenerint: vt & inopes [r], & locupletes fructus prouisionis simili [s] potiantur. Quam dispositionem [t] si quis iudicum, numerariorum [u] vel curialiũ mutilandam [x] esse crediderit: interminationi, quam nostra [y] sedes

h Fulciatur. scilicet æquitas descriptionis. Accursius.

l In quadrimestribus. mos erat, vt fidelis expensarum notitia quaternis, siue quatuor mensib⁹ cõprehensa ad scrinia publica dirigerẽt per palatinos. s. susceptores aurarios, vel alios: vt tutius erroris demersa caligine publici ratiocinij posset claritas apparere: vt s. de offi. co sacr. lar. l. j. & facit j. tit. j. l. pen. in fi. erant. & alij quadrimestres breues, qui in scrinio laterculi mittebantur à magistro officiorũ: vt s. de off. ma. offi. l j. & fi.

† Alias, sententiã.

m Celebratæ. id est, solẽniter impositæ & exactæ: & susceptori assignatæ.

n Dispũctio. alias dispositio, alias dispunctio. i. datorum & exceptorum collatio: vt ff. de verb. signi l. cognoscere. in princi.

o Vt omnes. scilicet officiales.

p Inopum nã vidébis quantũ cuilibet impositum sit & ab eo exactũ, & an susceptor habuerit totum exactum. Accursius.

q Quod. scilicet vt describatur breuibus, puta si curialis donabat bona sua alicui. nã quarta dabatur curiæ: vt s. de imponenda luc. descri. l. vnica. & j. quãdo & q. quarta pars debetur. l. ij nisi ecclesiæ donaret: vt s. de sacrosan. ec. l. pe. hoc quidem lucrum curię obuenisse ponitur in breuibus expensarum & introitorũ.

r Inopes. non ad proxima sed ad superius dictũ refertur. vel dic ad proxima: quia si talia lucra celarẽtur, posset abscondi quod potentiores deberent soluere: & sic soli minores grauarentur. Et no. æqualiter pauperes & diuites secundum quantitatem patrimonij pati collectas, non secundum munus personarum. ad qđ s. ea. l. & j. de cẽsi. l. j. & s. de exact. tri. l. actores.

s Simili. alias similime.

t Dispositionem. supradictam.

u Numerariorum. qui hodie tabularij dicuntur: de nume. l. j.

x Mutilandam. i. non obseruandam dispositionem supradictam.

y Nostra. si habes vestra, præfecto loquitur.

Collectæ à diuitib⁹ & pauperibus secũdum facultates sunt exigendæ.

d Contributione. id est, tributorum solutione.

e Aurario. qui & ipse est curialis seu officialis de maioribus. & ad hoc respicit principium huius legis

f Securitatibus i. apochis, quæ ad securitatem soluentium fiunt. ad quod j. de col. fun. pa. l. placuit.

g Inferẽtis. i. soluentis curialis. vel. i. etiã tributarij qui soluit curiali. ad qđ. s. de susc. susceptores pręsentibus. Item ad hoc quod dicit, de die. facit. ff. de ac. l. libellorum. Item ad causam facit. ff. de excep. do. l. ij. §. j. & de transl. i. cum hi. §. in causa. & s. man l. per diuersas. debet enĩ inseri indictio & nomẽ Imperatoris: vt in auth vt pręno ipe. col. v. Itẽ subscribit notarius licet eius subscriptio sola nõ sufficiat: vt s. de cõ. si. deb. l. ij.

h Quo. pro vt. vel quo. s. facto. & quod subiicit descriptionis. i. qualiter, & quæ fuit imposita collecta seu descriptio, secundum primam. Accursius.

i Descriptio alias descriptus, scilicet tributarius vel curialis inferior: alias descriptio, alias descriptis. Et sic

Semel.

a Semel. De refusione. à refundo, dis. secundum P.
b Emissam. ab his, qui faciendi hoc ius habent, non alio: vt. j. de sol. debi. ci. l. j. &. s. de qua. præscr. l. ij. §. fi. & solenniter: vt. s. l. proxi. & facit. ff. de pœ. l. diui fratres. &. C. sen. res. nō pos. l. j. &. j. de sus. l. securitates.

sum, quo non opponitur exceptio non nume. pe. licet non sit numerata. & casus alios habes. s. de nō nu. pe. l. in contractibus. §. sed quoniam. & dic vt ibi. Item facit. s. eod. l. semel. & de quadr. præscrip. l. ij. §. fi. & j. de susc. securitates.

statuerit, subiacebit.

Qui habet instrumentum solutionis, seu securitatis solenniter factum, non debet amplius molestari. Barto.

Impp. Theodosi. & Valenti. AA. II.

Semel securitatem de refusione [a] munerum emissam [b], ab alio iudice non liceat refricari [c]. Et ideo spectabilitas tua saluberrimæ, ac iustissimæ præceptionis [d] formam secuta, prohibebit in posterum eos ad discussionem transacti muneris cōstringi, quos claruit accepta securitatis prosperitate lætari [e].

Qui ostendit se tribus proximis annis soluisse, retro soluisse præsumitur, nisi contrariū probetur. Bar.

Imp. Martia. A. Cōstantino præfecto præto.

Quicunq; de prouincialibus [f] & collatoribus, decurso posthac [g] quantolibet annorum numero, cū probatio aliqua ab eo [h] tributariç solutionis exposcitur, si trium cohærentium sibi [i] annorū [k] † apochas securitatesq; protulerit: superiorū [l] tēporum apochas non cogatur ostendere, neque de præterito ad illationem functionis tributariæ coarctetur: nisi fortè aut curialis, aut quicunq; apparitor, vel optio [m], vel actuarius [n], vel quilibet publici debiti exactor siue compulsor: possessorum vel collatorum habuerit cautionem [o]: aut id quod reposcit, deberi sibi manifesta gestorum [p] adsertione patefecerit.

Imp. Iustinia. A. IIII.

Securitatibus, quæ publicarum functionum gratia, siue insolidum, siue ex parte solutę esse conscribūtur [q], nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi concedimus.

TITVLVS XXIII.

DE CANONE LARGITIONALIUM TITULORUM [r].

Quod particulares exactores exigunt, debet dari thesaurario, qui est in illa prouincia, vt totum simul deuoluatur ad fiscum. Bar.

Imppp. Gratia. Valent. & Theodo. AAA. I.

Omnem summam [s] auri, vel argenti, & reliquarū specierū, quę sacris largitionibus [t] ex more [v] penduntur, statim vt exactio fuerit celebrata, ad thesaurarios vniuscuiusq; ꝓuinciç [x], vel ad proximos [y] referri sub obsignatione tabularij [z] cæterorumq;, quos solicitos [a] esse debere præcedentia iussa decreuerunt, & thesaurorum præpositis, consignari [b] præcipimus: vt exinde [c] ad sacrum comitatum [d] integer omniū titu-

c Refricari. nisi fuerit gratiosa. s. de trās. l. presses. & no. s. de an. & tri. l. iij.
d Præceptionis. huius legis.
e Lætari. sic & q fuit tutor, à cura excusatur: vt s. de excu. tu. l. curator. P. Itē hoc nisi alij nō sint idonei ad dicta mūera: vt ff. de mune. & hono. l. honor. §. fin. sed ibi in personali: & idē in patrimoniali: vt s. not. de sup indicto. Item facit. j. l. fi.
f Quicunque de prouincialibus. sit, subau.
g Posthac. i. post hanc legem.
h Ab eo. passiue.
i Sibi. s. præsenti conuentioni, secundum M.
k Annorum. s. proximorum. R.
l Superiorū. præsumptio de præterito ad plus præteritum, vel de præsenti ad pręteritum habes. s. de adul. l. si q. Item quod præsumatur solatio, est sic. ff. de proba. l. si chirographum.
m Optio. masculine: qui optatum percipit.
n Actuarius. alias astuarius: quia cum statu & calliditate & instantia extorquet. P. alias actuarius: quia aliquid in exigendis tributis agit. sunt enim hæc nomina exactorū.
o Cautionē. qua ꝓmisit tributa præteriti anni, vel qua confessus est se ea debere: quæ antapocha dicitur. vel quia tantum præteritorum dicit hunc recepisse. Accur.
p Gestorū. i. probatione testium coram gestis. i. in actis receptorum, quod præteritorum annorum nomine debeatur.
q Securitatibus. Conscribūtur. à procuratore fisci vel alio, qui habet ius exigendi. Et no. hac. l. ca-

r De canone largitionalium. Largitionalium. id est regulari præstatione. largitiōes enim ea dicunt, quę prouinciales fisco largiuntur & depēdunt. & dicuntur tituli: quia specialib⁹ titulis. i. literis breuibusq; chartis leguntur: vt. s. de cō. sis. de. l. fin. & s. de an. & tri. l. iij.
s Omnem summā. i. tributum, quod pro auro & argento præstatur: quod dic vt. j. de ar. pretio, qđ thes. infertur. l. j. Vel dic summam auri, quæ pro tributo præstatur, & pro reliquis speciebus, vt quadragesimas vel quinquagesimas: vt. j. de susce. l. modios.
t Sacris largitionibus. ablatiue vel datiue.
v Ex more. s. illius legis, modios.
x Prouinciæ. si vnus tantum ibi sit thesaurus. alias ad proxi. vt subiicit. Vel dic si prouincia sua nō habet, tunc ad proximos: vt. s. de an. & tri. l. pro locis. & facit. j. de susc. l. diu. & facit j. de au. pu. perse. l. j. & s. de offi. sacra. lar. l. j. Accur.
y Ad proximos. i. proximæ prouinciæ, si iste de illa ꝓuincia decessit.
z Tabularij. qui sunt cū susceptore: vt. j. de susc. l. duos. & de nume. & actu. l. in prouinciis.
a Solicitos. s. præsides & opinatores & alios: vt. s. de exac. tri. l. missi.
b Consignari. secundum solēnitatem, quam habes s. de apo. pu. l. ij.
c Exinde. i. his secutis, quæ dicta sunt.
d Comitatum. i. ad * comitem rerum priuatarum.

† Cōcor. ca. iij. cum glo. super verbo, vltimo. extra, de causa poss. & pprie. vbi dicit qđ vltima tēpora pręscriptiōis spectanda sunt.

Exceptio nō numeratę pecuniç opponitur.

* Imò ad sacrarum largitionum comitē, qui tributis exactis præerat, ad quem fieri titulorū transmissio debeat: vt l. j. s. de offi. co. sacra. lar. & l. j. §. ideo. de nouo C. compon. Comes autem rerum priuatarum rebus tantum fiscalibus præerat, vt cō stat supra de offi. co. rer. priua. l. j. secundū Ia. Rebuf. hic.

Nume

lorum numerus [a] dirigatur.

Susceptoribus ad prouinciam missis, non debet permitti, vt per seipsos exigant: sed iudices ordinarij exigere debent. quod si permiserint, punientur. Bar.

Impp. Honor. & Theodosius AA. II.

NEque sacrarum vel priuatarum [b] largitionum palatina officia [c] ex quacunque causa [d], vel ex quocunque titulo fiscalis debiti, cum ad prouinciam mittuntur possessores per se audeant conuenire [e]: siue id ex præterito reliquum trahatur, seu præsentis temporis tributa [f] solui conueniat: sed rectores prouinciarum frequenter adeundo commoneāt [g], eorumque [h] officiis [i] incūbant [k]. Quòd si rector prouinciæ imminentem sibi memoratorum declinare molestiam quærens, vel qualibet alia ratione palatinis iisdem [l] propria authoritate publicæ exactionis permiserit curam: tam ipse, quā officium [m] eius vicena auri pondo fisco dependant [n].

Notarij cameræ non grauantur ad munera, quæ personæ laborem iniungunt: & qui eos grauauerint, punientur: & per officium iudicis superioris defendentur. Bartol.

Imper. Leo A. III.

PRæcepit nostra serenitas, neque veloci cursui [o], neque alij præter in ueteratam consuetudinē grauamini subiacere chartularios, qui de [p] cohortalibus officiis vniuscuiusque prouinciæ largitionales [q] titulos retractare [r] constituuntur: cum idē etiam amplissima præfectura disposuisse perhibeat: vt his necessitatibus liberati, fideliter largitionales titulos valeant retractare. Quòd si aliquo tēpore nostra iussio [s] temerario ausu ex aliqua fuerit parte violata [t]: tam rector prouinciæ, quā apparitio eius. xxx. lib. auri condemnatione plectentur. Insuper virum spectabilem comitem Orientis, eiusq́ officium, licentiam habere conatus [v] nafarios inhibendi, tam moderatorum, quàm cohortalis officij, cū de hac re admoniti fuerint à palatinis & eandem pœnam formidantibus, si non omnibus modis pietatis nostræ decreta congruum mereātur effectum.

Electio & defensio susceptoris spectant ad proconsulem & præfectum, non tamen ad præsidem. Bar.

Illud etiam generali [x] forma sancimus, vt in omnibus prouinciis, tam nominatio specialium susceptorum largitionalium titulorum [y] quàm defensio tractatorū [z], non tantū per viros clarissimos moderatores prouinciarū, sed etiam per viros spectabiles proconsules, & præfectum Augustalem, ac laudabiles vicarios vnà cùm eorum officiis, admonentibus semper, necnon imminentibus palatinis procuretur, prouidentibus [a], vt post nominationem etiam specialiūm susceptorū largitionalium titulorum, nulla [b] minuēdi exactionis ad sacrum pertinentis ærarium, aut transferendi ad arcarios [c], aut quoslibet alios extraneos titulos, rectoribus prouinciarum, aut eorum officiis, vel etiam [d] curialibus licentia permittatur: quadrimestris breuibus per idoneū tractatorem [e] eorundē titulorum, super commendandis ratiociniis publicis, periculo recto rum prouinciarum, ad sacratissimam vrbē trāsmittendis. Nam quacunque [f] ex parte, quā iussit nostra trāquilitas, si minus fuerit procuratum: pœna superius designata, tam ipsi iudices, quàm eorum officia se nouerint esse plectenda [g].

[a] Numerus. id est omnis actio per titulos. i. breues facta, vt in titulo notaui.

[b] NEq; sacrarū vel priuatarum. pro eisdē. vel dic sacrarum. i. fiscalium, vel priuatarū. s. sui patrimonij. & dic neq; hæc officia. i. nedū alij, qui mandatum nō habent.

[c] Officia. i. officia, quę congruunt palatinis.

[d] Causa. s. debiti. quod est j.

[e] Cōuenire. vt & s. de exa. trib. l. missi. vbi dicūtur hi palatini opinatores: vt s. de officio recto. puinciæ. l. nullum.

[f] Tributa. al's tributis, altas tributa.

[g] Commoneant. & vt exigāt à subditis & ei soluant.

[h] Eorū. s. psidū.

[i] Officiis i. officialibus memoratorum exactorum.

[k] Incumbant. isti exactores. Accur.

[l] Iisdē. palatinis.

[m] Officiū eius. s. psidis. i. officiales.

[n] Dependant. id est, soluant.

[o] PRæcepit. Cursui. munus est, de quo habes j. de cu. pu. l. cursum.

[p] Qui de. No. qui dicunt chartularij.

[q] Largitionales. hoc expone vt in titu.

[r] Retractare. id est perfectę tractare, vt sunt notarij.

[s] Iussio. s. ista.

[t] Violata. quia & coguntur ad aliqd grauamen vltra cō suetudinem veterē.

[v] Con[a]tus. i. si aliquis vellet cogere chartularios, inhibeatur à comite orientis.

[x] Generali. hac lege q generalis est.

[y] Susceptorū largitio. titulorū. not. susceptorem eligi à præside, cum consilio aliorum tamē: vt j. de su. & arca. l. exactores.

[z] Tractatorū. i. notariorum prædictorum, qui à grauaminibus defendi debent. & accipe hic procuretur, qd est j.

[a] Prouidētibus, istis officialibus.

[b] Nulla licentia permittatur. quod est. j. & quod dicit minuendæ, facit. s. de anno. & trib. l. omnes pene. & s. de trāsla. l. pses. Itē qd dicit transferendi, facit. j. de su. l. duos.

[c] Ad arcarios. i. alios officiales. A.

[d] Seu etiam. mihi plus placuisset, vel etiam.

[e] Tractatorem. i. notarium. sic enim dicitur. s. de offic. co. sac. lar. l. j. & facit s. de apo. pub. l. j. & quod ibi no.

[f] Nam quacūq;. construe. nam si minus fuerit procuratio. i. si minus fuerit procuratum quacunq; ex parte, quā iusserit, &c.

[g] Plectenda. s. officia.

Præd

P Ræcipimus. [a] Delegatio, i. litera de legatiua in qua continetur, qđ princeps mittit p̃sidibus, vt exigãt collectas suas. Acc.

[b] Quotannis. id est, singulis annis in Septẽbri et Octobri qñ mittiẽ pręfectus præsidibus: vt subiectis nuntient, vt se ad soluẽdum parẽt: vt s̃. de indi. l. ij. & in authen. de col. in prin. col. ix.

[c] Minus. quã soliti sunt præstare.

[d] Titulos. accipe procurari: & repete præcipimus. & dic aut, pro & quo quomodo, &c.

[e] Procedere. subaudi procurari. & etiam subaudi præcipimus.

[f] Consuetudo. secundum consuetudinem vectigalia. s. psonis pro rebus iniũcta sunt p̃stãda vt ff. de pu. l. si publicanus. §. fi. q. a. ist. magis scire possunt quã pręfectus: ideo puniuntur. & facit j. pro suo. l. j.

† Alias, aut quomodo exactio &c.

Consuetudo regionis in vectigalibus attendenda est.

† Totum hoc, omn. lar. tit. exactionem. vacat.

NE OPERAE &c.

[a] A collatoribus exigantur. i. q solũnt alia tributa facta. Accursius.

[b] O Perarũ. Illicite. p. uinciales ergo q tributa p̃stãt ad operas aliquas nõ tenenẽ. nã nec balnea præsidibus succẽdere sunt cõpellẽdi: vt s̃. ne tribu. laua. præ. l. j. nec bestias eorũ cõmodare: vt j. ne ru. ad vllũ officiũ. l. ij. nec hospitium: vt j. de meta. l. deuotũ. nec salgamũ: vt j. de salga. non præ. l. ij. nec ad angariã vel parãgariã: vt in auth. de mã. prin. §. illud colla. iij. & de colla. §. ad hoc. coll. ix. nisi in aduentu principis: vt s̃. de sacrosa. ec. l. neminẽ. & nisi vt

Si literæ iudicis aliquid, vltra veterem consuetudinem contineãt præsumuntur erroneæ: nec eis est credendum. Bartol.

Idem Augustus. IIII.

PRæcipimus, vt si fortè delegatio [a], quæ ab amplissima præfectura in diuersas prouincias ex more quotannis [b] emittitur, minus [c] contineat omnes largitionales titulos [d], † aut quoquomodo exactio eorum debet procedere [e]: nihilominus competentem exactionem eorum à viris spectabilibus tam proconsulibus, quàm vicariis, & viro spectabili comite Orientis, & præfecto Augustali, necnõ rectoribus prouinciarum, eorumq́ officiis, & curialibus, omnium largitionalium titulorum exactionem † procurari: vicenarum librarum auri condemnatione præ oculis habentibus, si quid minus exactũ, vel illatum fuerit sacro ærario, quam prisca & inueterata consuetudo [f] sacris largitionibus inferri constituit.

TITVLVS XXIIII
NE OPERAE a collatoribus exigantur [a].

Imppp. Valens, Gratia. & Valent. AAA. I.

OPerarum præbitionem, quæ illicitè [b] à prouincialibus hactenus expetita est, synceritas tua [i] cessare præcipiat.

TITVLVS XXV.
DE IMMVNITATE nemini concedenda.

Qui falsum instrumentum immunitatis conscripserit, igne est comburendus. & omnes ad solutionem canonis sunt vrgendi. Bartolus.

Impp. Gratia. Valen. & Theod. AAA. I.

HIs nostræ serenitatis edictis, ciuitatum tabulariis erit flamma supplicium [k], si cuiusdam [l] fraude, ambitu, potestate, iniustam cuiuspiam profiteantur [m] immunitatem: ac non secundum præcedentem definitionem [n] omnes omnino, abolita specialium immunitatum gratia, necessitas tributariæ functionis, firmata [o] censitorũ peræquatorumq́ prouincialium iudicũ peræquatione constrinxerint [p] †.

Munitio viarum & aggerum debet fieri expensis pro quantitate patrimonij possessorum. Bartolus.

Impp. Honor. & Theo. AA. II.

PEr Bithyniam, cæterasq́ prouincias possessores, in reparatione publici aggeris [q], & cæteris huiusmodi muneribus [r] pro † iugerum numero [s] vel capitum [t], quæ possidere noscuntur, dare cogantur.

TITVLVS XXVI.
DE CONDITIS [v] in publicis horreis.

Non debet tangi de fructibus nouis, donec consummantur antiqui. Item licitum est commiscere fructus corruptos cum incorruptis: & ad prædicta per superiorem officialis sufficiens deputetur. hoc dicit. Bartolus.

j. ti. j. l. fi.

[i] Tua. præfecto loquitur, vt patet ex surprascriptiõe.

DE IMMVNITATE &c.

[k] HIs. Supplicium. Nota flãmã suppliciũ officialis, si alicuius pfiteaẽ imunitatẽ. sic. s̃. de fal. mo. l. ij.

[l] Cuiusquam. s. tributarij.

[m] Profiteantur. scribẽdo aliquẽ immunẽ sua authoritate: nec prodest immunitas talis: vt & j. de cen. l. j. et s̃. de an. & tri. l. ĩfraudẽ. & j. de decu. l. vacuatis. & j. de agri. & cẽ. l. ĩmunitates.

[n] Definitionem. quæ est, vt oẽs soluãt: vt s̃. de ann. & trib. l. iiij. et de ope. pu. l. oẽs. in fi. & de vect. & cõmis. l. omnium. & s̃. de inter. l. j. & C. sine cẽ. vel re. l. fin.

[o] Firmata. Quidã libri habẽt, necessitatẽ tributorię functionis, et firmata cẽsitorũ p̃uinciaiũ iudicum. Acc.

[p] Peræquatione cõstrinxerint. s. tributarij sed in lib. Azo. est necessitas cõstrinxerit: & cẽsitorũ perequatorũ & deest prouincialium. iudicum. Ac.

† Constrixerit.

[q] PEr Bithyniã. Aggeris. contra fluminis ĩpetũ: vt s̃. de allu. l. j. Ac.

† Alias, iugorum.

[r] Huiusmodi muneribus. vt in vallis ciuitatũ faciendis, & ad port⁹ & vias: vt s̃. de ope. pu. l. ad portus. & l. omnes. & j. de priui. do. augu. l. absit.

[s] Numero qbus inspectis ĩponiẽ patrimonij mun⁹ psonæ. s. p rebus: vt s̃. de an. & trib. l. ij. & l. p locis est ac aliud p ipsis rebus: vt j. de susce. l. modios.

[t] Capitum. i. animalium.

[v] De cõditis, &c. Id est,

Impp. Valent. & Valens A A. I.

OMnia [a], quæ in horreis habentur, expēdi [b] volum⁹: ita, vt nō pri⁹ ad frumentum [c] extendatur expensa, quod sub præfectura tuæ vrbis horreis infertur, quàm vetera [d] condita fuerint erogata, & si fortè vetustate species ita corrupta est, vt per semet erogari sine querela [e] non posit: eidem ex noua portione [f] misceatur, cuius adiectiōe corruptio velata [g] dānum fisco non faciat. Ad istud autem negotium [h] arbitratu ac iudicio tuo † nobilis, prudens, fidelis, optimè sibi conscius pro integritate mentis [i] apponatur custos ac mensor: qui vel frumēta modio metiatur [k], vel iustis æstimationibus colligat, quanta habeantur in condito [l].

Rectores debent per seipsos inspicere domos & horrea publica: ne ex pluuia corrumpantur publica frumenta. Barto.

Iidem AA. & Gra. A. II.

CVm ad quamlibet vrbem māsionemve [m] accesseris, protinus horrea inspicere [n] te volumus vt deuotissimis militibus depuratæ, & incorruptæ species præbeantur. Nam si per incuriam [o] officij grauitatis tuæ sarctorū [p] tectorum neglecta procuratione, aliqua pluuiis infecta [q] perierint: ad damnum tuum [r] referentur.

Species in horreis publicis depositas nullus debet in suam vtilitatem conuertere: aliter deportabitur.

Imper. Arcad. & Hono. AA. III.

NVlli posthac horreaticas [s] species contingendi [t] copia præbeatur. si verò quisquam temerator horreorum extiterit, qui sibi ex prædictis aliquid audeat vsurpare [v] hanc pœnam sciat nostro arbitrio definitam, vt deportationis pœnæ subiectus, totius substantiæ cogatur subire iacturam [x].

TITVLVS XXVII.

VT NEMINI LICEAT, IN EMptione specierum se excusare: & de munere sitoniæ [y].

Imp. Anastasius A. I.

QVoties vrgente necessitate [z] cōparationes frumēti, vel hodei, aliarumq; specierum quibuslibet prouinciis iudicuntur, nulli penitus [a] possidentium sese sub cuiuscunque priuilegij occasione excusandi tribui facultatem cēsemus: omniq; [b] cuicunq; possidentium, quocunq; modo, quocunque tempore per sacros apices, vel etiam pragmaticam sanctionem, aut iudicialem fortè dispositionem huiusmodi excusatio [c] data est, vel postea data fuerit, licentia minimè vnquam contra tenorem nostræ legis saluberrimæ valitura. adeò nanque huiusmodi onera cunctis, pro qua singulis

Id est repositi à cōdo, dis.

[a] OMnia etiam corrupta vt j. hac lege.

[b] Expēdi. vel dando militibus, vel vēdendo.

[c] Ad frumentum. scilicet nouum.

[d] Vetera. s. frumēta.

[e] Querela. s. militum & aliorū quibus præstatur expensa. Al. Vel dic querela distrahētis in dāno. s. fisci. multum enim quis conqueritur, quādo rē suā male distrahit. Py. Vel q̄rela maxima. ad quod. ff. ne quid in flu. pu. l. j. §. sunt qui. Accur.

† Alias, nobis prudens fidelis &c.

[f] Ex noua portione. i. ex nouo frumento. Accur.

[g] Velata. quæ velabitur in miscēdo nouū frumentū cū veteri corrupto.

[h] Negotiū. s. frumentū accipiendū & expēdendum, & custodiendum, vt subiicit.

[i] Mentis. alias p integritate mentis: & alias pro integratis meritis. & facit. j. de decurio. l. cum qui. Accur.

[k] Metiatur. cum vendit vel dat.

[l] Condito. q̄ñ totū quod est in horreo vni vendit.

[m] CVm ad quā libet vrbē mansionēve. in qua sunt horrea pub. & loquitur p̄sidi. vt ex superscriptione patet.

[n] Inspicere. Ad qđ ff. de offi. procon. l. si in aliquā. Accur.

[o] Per incuriam. i. negligentiam.

[p] Sarctorum. ad quod s̄. de vsufru. l. cū. & ff. ad l. Iul. repe. l ex Iulia reperū darū. §. j. & de offi. præsid. l. præses.

Officialis delictum, dominum punit.

[q] Infecta. i. corrupta: vt & alias res nudatæ deteriorantur: vt ff. ad l. Rhod. de iac. l. nauis. §. cum autem.

[r] Tuum. Delictum officialis punit dominum. & est ratio: vt in auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. eos. et facit s̄. de an. & tribu. l. iij. & l. iudices. Ac.

[s] NVlli. Horreaticas. i. species in horreis positas. Thesis em̄ Græce, Latine dicit positio. inde bibliotheca & dactylotheca, vbi reponuntur libri: vt ff. de cōtrah. emp. l. Labeo. & ff. de leg. iij. l. librorū. §. si. alias est horreothecas. & facit j. de fruct. vrb. con. l. j.

[t] Contingendi. accipiendo eas.

[v] Vsurpare. i. audendo vsurpet de p̄dictis speciebus. Accur.

[x] Iacturam. similis pœna est j. ad le. Iuliā. de vi pub. vel pri. l. si quis in si.

[y] VT NEMINI liceat, &c. Alias deest de munere sitoniæ. & de hoc munere, dic qđ hic nō tractant sed in Græco dicitur: vt ff. de va. mu. l. ij. in prin. & de admi. re. ad ciui. perti. l si. §. item rescripserūt sitonas.

† An. Augusti. li. singu. ad Modestinum Sitoniæ hoc loco cum Haloādro legere mauultquàm (vt Alc.) sitocomiæ. Significatur autem eo nomine munus frumentationis publicæ. Hic Sitonæ apud Athenięses vocabantur curatores qui coemēdo condendoque frumento præfecti erāt. Vide Budæ. in posterio. anno. cap. vl. de muneri. & honoribus.

[z] QVoties. Necessitate, famis vel guerrę. & sic est superindictū.

[a] Nulli penitus. nisi ætas. lxx. annorū, aut numerus v. liberorū det excusationem: vt ff. de mu. & ho. l. ij. §. cura. Vel dic hoc corrigitur hic. Vel ibi est personale: vt in eo. tit. l. j. §. j. hic patrimoniale: & facit j. de qui. mu. vł p̄ręsta. l. j. & ij. & si. & s̄. de ann. & tribu. l. in fraudē. & de pe. bo. sub. l. j.

[b] Omnique. habeas quæ breue, & accipe licentia: & postea redeas cuicunq;. Accur.

[c] Excusatio. alias excusatio. alias excusationem: sed tunc legitur huius licentia &c. & erit nominatiuus licentia. & subaudi, erit.

Domum

a Domum.i.habitantes in domo nostra, quam habemus in ea prouincia, cui indicitur hoc munus. Et no. quia intelligitur de ea pecunia, quæ confertur ad cõparationẽ. Alij. quod de munere personali quod emere cogitur. Alij de munere, quod est, vt vendere cogantur.

adæratio, quia aliquid ex his soluebatur ærario.

g Super his.i.vltra quam statuit Antiochus.

h Possessiones.s.prædictas. nec enim tollitur hæc.l. per illam.de censi.l.forma. Accur.

i Sedis officium.loquitur præfecto.

DE COLLAtione dona. to. &c.

Vacat & repones in textu.

Dispositionem. Antiochi. qui fuit imperator secundum Pet. Et dic casum, si tributarius nõ potest vti fundo, prout descripsit in censum: quia chasmate pro parte periit, vel vites siccæ sunt: ille qui præest censui, releuat: vt ff. de cẽsi.l.forma. ante tempora ergo Antiochi quædam erant releuata prædia: alia erant donata, vt nihil soluerent: aliqua adærata: vt aliquid æris soluerẽt: aliqua translata in alium: quia primus non soluebat pro modico quod solueret secũdus: vnde Antiochus fecit, ꝙ omnia talia soluerẽt certũ quid pro præterito & futuro: & nil plus pro præterito vel futuro. quod & Valẽtinus hic confirmat: nullo obstante priuilegio: & sic in certis prædiis tantum habet locum hæc lex.

c Id enim.indictum.

d Anniuersariæ. No. Anniuersariç. ex quo collige illũ esse canonem anniuersarium, qui singulis annis debetur. ad quod. s. de sacrosan. eccle.l. placet. Item no. ꝙ hæc lex cõsuetudine approbata non tollitẽ rescripto: sic nec ꝑ aliam legem: vt no. secundum quosdam. C. quæ sit lon. consuetu.l.iij.

portione contigerit, volumus irrogari, vt ab iisdem cõparationibus, nec sacratissimam nostræ pietatis, nec serenissimæ nostræ coniugis domum [a] patiemur subtrahi.

TITVLVS XXVIII.

DE COLLATIONE DONATORUM, VEL RELEUATORUM, AUT TRANSLATORUM SEU ADÆRATORUM.

Imppp. Valenti. Theodo. & Arcadius A A A. I.

Dispositionẽ ãplissimæ recordationis Antiochi, [b] quod certam quantitatẽ ante se releuatis possessionibus nomine canonis indixit non imminui decernimus. Id eñ [c] quoniam in canonem cecidit, & anniuersariæ [d] debet pẽsitationi persolui: nec in præteritum, nec in posterum patimur esse concessum [e]. Indulgentiam verò memoratæ descriptionis & in anteactum, & in posterum tempus, non solum in releuatis, verumetiam in donatis, adæratis [f], translatisque, seu quodcunque aliud nomẽ nouæ descriptionis excogitatum est, volumus obseruari: nullamque super his [g] vnquam exactionis molestiam formidari: quibus non tantùm reliqua præteriti temporis relaxamus, sed nec in posterum quicquam innouationis, aut oneris adiiciẽdum esse censemus: nulliꝙ licere deinceps contra diualia statuta † releuare suas possessiones [h]. Nouerit tamen amplissimę tuæ sedis officium, [i] quòd si aliquando nobis suggestio huic nostræ sanctioni contraria porrigatur, vel si sacris mãdatis, si qua fortè citra suggestionem his piis dispositionibus aduersa emanauerint [k], obsequatur, & in aliquos tanquam debitores ex huiusmodi titulo crediderit exponẽdos: ducentarum librarum auri sciat condemnatione mulctandum esse.

TITVLVS XXIX.

DE COLLATIONE ÆRIS.

Pro ære potest solui aurum tanti valoris. Barto.

Impp. Arca. & Honor. A A. I.

Æris pretia [l], quæ à prouincialibus postulantur, ita exigi volumus, vt pro viginti libris æris, vnus auri solidus à possessore reddatur.

TITVLVS XXX.

DE DISCVSSORIBVS [m].

Si æstimator malè æstimat, ipse tenetur. Barto.

Imppp. Valẽ. Theodosius & Arca. A A A. II.

k Emanauerint. alias mandauerint. & alias manauerint. Et no non valere rescriptũ etiã proprio motu. ad quod. C. de leg. & con.l.ij. sed arg. cõtra. s. de pe. bo. sub. l.j. in fin.

† Qualiter autem huiusmodi ęstimationum releuatiões fiãt, habes in alle. forma. in gl. hic alleg. in §. illam. Et vide j. de omni agro des. l. si quis. ij. et in lxiij. di. Agath.

DE COLLAtione æris.

l Æris pretia. Id est dicere collatore, qui in vno lustro ęs soluebant, volebant dare aliud pro ære, scilicet aurũ. quod licet sit carius, tamen facilius datur: vt institu. de acti. §. huic. vnde statuit vt pro xx. li. æris soluant vnum solidũ. i. vnum aureum: vt insti. de pœ. te. liti. §. fin. & ff. de in ius vo.l. pe. & est sic. j. de argen. prę. quod thes. infer.l.j. & secundum hoc postulatur à sponte soluente. Vel dic pro pręterito tempore. & tunc proprie postulatur ab inuito: vel pro publica vtilitate: alias contra:

m DE DIScussoribus.

Multis modis dicitur discussor. Primo qui inquirit publicos debitores, et redigit in scriptis: vt hoc titu.l.j. & ij. Secũdo qui statuit rerum pretia ne vẽdantur nimis: vt s. de Iudæ.l. nemo ex terus. Tertio qui inquirit & æstimat facultates aliquorũ pro imponẽda collecta: vt j. de censi. l. peræquatores. & l. qui grauatos. & ita etiam põt intelligi.l.j. huius tit. & de eius officio loquitur. s. de tuto. & cura. illu. per.l.j. in fi. & de magi. con.l. fi. Quarto secundum R. dicũtur qui desertis agris quærunt colonos, & inquirunt, an sint idonei: vt. j.l. fi. Item est operis discussor: vt. s. de aduo. di. iu.l. sancimus. alias dicitur concussor, q terret homines

Discussor multis modis dicit.

e Concessum. id est remissum.

f Adæratis. vacat ad. & dicitur adæratio vel ęratio, quasi æris præstatio. vnde prædia adærata, ex quibus æs præstabatur fisco. ad quod. s. de con. re. mi.l.j. Vel

Aeratum vel adæratum quid sit.

hominespraetextu officij:vt s.de condi. obtur. cau.l. quod euitandi.& ff.de concus.l.j. Item alias improbus exactor:vt supra de fur.l.etiam.& de infa. necq. & facit infra quibus cau.colo.censi.l.j.

a Voties in disceptatione.i. post disceptationē hoc liquet. s.inique,&c. Accur.

QVoties in disceptatione [a] constiterit iniquē discussionē fuisse confectam [b], & fidē facti [c] nō poterit approbare discussor:ipse in eodē titulo [d], & in eodem modo ad soluendum protinus vrgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem.

Licet soluens tributa, apochā de soluto perdiderit, potest tamen ex libris cōmunis solutionem probare. Bar.

Impp. Arca. & Honor. AA. Messalae praefecto praeto. II.

NE casu amissa securitate publica [e], quaedam praeda nascatur collatoribus [f]: decernimus, vt quando securitates à discussoribus seu apparitoribus expositae, ratiociniis publicis continentur: rursus per iniuriam non petātur [g]. D.v.cal.Decembr. Mediolani, Stilicone & Aureliano Cons.

Ab onere discutiendi, & aestimandi patrimonia nullus excusatur, nec etiam miles, nec militans. Bar.

b Confectam. scilicet scribendo debitorem publicum qui nō erat: vel scribendo patrimoniū plus valere quā valeat: vt p̄ hoc plus de collecta soluat: vt in tit.no.

c Facti.quod sit, vt pronūtiauit. Et no. q̄ ab eius sentētia appellatur: vt s. de appel. l. cū post sententiam.

d Titulo.forte mutui.vel dic in eo.ti. s.collecte, vt quia pro emendo frumēto fiebat: vt s. titu. iij.l.j.

Appellat̄ à discussoris sententia.

e NE casu amissa securitate publica. quā habet priuatus, de qua loquitur. s. de apo.pu.l.semel.

f Collatoribus.i. contra collatores, cum dicant officiales, q̄ ipsi collatores non soluerent. Vel dic, quia collatores habētes duas securitates dicerēt se bis soluisse, sicq̄ repetere velle.

g Non petantur. Ergo à contrario, si nō sunt in libro fiscalium rationū, possunt iterum peti securitates: argu. à cōtrario sensu, q̄d est validum: vt ff. de offi. eius cui man est iur.l.j. alias esset contra id q̄d intendit. Et no. hic ar. si creditor perdat instrumentū debiti, vel debitor securitatis, & non est alias probatio in scriptis, quod possunt petere, vt iterum conficiatur. & facit in auth. de man. prin. §. coges. col. iij. & ff. de admi.tu.l.chirographis. & in authen. de haeredi. & Fal. §. j. col. j.

Argumentum à contraria sensu valet.

h PEr singulas. Incipe constructionem in fi.

i Non adhaerentibus.i. illis aduocatis, qui nō aduocant in foro comitis consistorij, sed fori prouincialis sic: vt subiicit. & sic concordat. s. de aduo. di. iudi. l. sancimus. Vel melius iunge aduocatis cum sequenti litera. & sic est contra. d.l. sancimus. Solu. vt ibi. vel ibi operis discussio.

k Mandari. scilicet posse.

l Iugerum alias iugorum. s. vt inquirat quot iuga & agros desertos & ipsos cultores inueniat secūdum R. alias iugerum. s. inquirat, quot iugera & quot possessiones habeant collatores: vt imponatur secundū illorum quantitatem collecta: vt s. de an. & trib. l. ij.

m DE DECVRIONIBVS, & filiis, &c. De his maxime dicitur. j. in fi. titu. in tribus vltimis cōstitutionibus. & dic, quia dixit de multis [1] officialib[us] circa tributa exigēda: vt q̄a inter caeteros decuriones habēt quasdā p̄rogatiuas, de his dicit. Et not. q̄ decurio à decē dicitur [2]: vt ff. de ver. sig. l. pupillus. §. decuriones. olim enim cū Romani excrescerent, mittebant̄ alij qui in aliquā partē quae postea vocabat̄ colonia: & decurialis eligebat̄ p̄ cōsiliis. Vnde secūdū hoc cōsiliarij, ciuitatū decuriones vocātur [3] & differt à curiali: q̄a curialis genus: decurio spēs, vt in d.l. pupillus. sed Py. dicit nō esse differentiā: vt ar. s. de incest. nu. l. cū ancillis. & s. de episc. & cle. si quis p̄sbyter. Itē not. q̄ decurio [4] habet honorem: & onus honorem: q̄a nō torquet̄ etiā finito decurionatu: vt s. de q̄ō. l. nihil. Itē datus curiae decurionum naturalis fit legitimus: vt s. de na. lib. l. quoniam. De onere constat.

1 Istā continuatione sequuntur Bart. Io. de Pla. & Luc. de Pen.

2 Idē Bar. & Ioā. de Pla.

† Alias, iugorum.

Consiliarij ciuitatis decuriones dicuntur.

3 Idē Bar. in l. non ambigit. ff. de legi. & Ioā. de Plat.

4 Idē Ioā. de Plat.

Impp. Theo. & Valent. AA. III.

PEr singulas [h] prouincias, vel ciuitates honoratis vsque ad comitiuam cōsistorianam, nec non etiā militantibus & suis obsequiis non adhaerētibus [i] aduocatis: quinetiam fori prouincialis, mandari [k] discutionis iugerum [l] † solicitudinem decernimus.

TITVLVS XXXI.

DE DECVRIONIBVS [m] & filiis eorum, & qui decuriones habeātur, & quibus modis a fortuna curiae liberentur.

Pater si ad decurionatum filij consenserit, tenetur pro eo, & haeres eius, prius facta excussione de principali. Bar.

Impp. Vale. & Gallien. AA. I.

SI cùm te pater decurionem esse voluisset [n], & illo in rebus humanis agente [o], honor tibi iste delatus est, tenentur quidē etiā haeredes eius reipublicae [p]. nā in hac p̄te vice fideiussoris pater accipit: sed nō ante [q], nisi tuis

n SI cum te. Voluisset. q̄ est eo ipso [5] quod scit, & nō cōtradicit: & si est in potestate, alias secus: vt j. de filiisfa. & quemadmodū. l. j. & ff. ad muni. l. ij. §. j. & de decu. l. honores. §. fi.

5 Ista glo. approbat̄ per Bart. & Ioā. de Plat.

o Agente. subau. maxime si dicas patrem expresse voluisse. etiam si postea decedit: t̄n tenet̄: vt ff. fa. er. l. si filia. §. Neratius. si vero dicas tacite, nil subaudias.

p Reipublicae. Si quid gessit, vt decurio. & da exemplum. ff. ad muni. l. ij. §. gestum. si autem extra ordinē factus est magistratus alius, in quo etiam laesit r̄ēpub. distingue: aut accepit magistratum mortuo patre, & non tenent̄ alij haeredes: vt ff. ad muni. l. Lucius. §. idē respon. haeredes. nisi pater fuerat professus filiū suscepturū sua volūtate: vt ff. fa. erc. l. si filia. §. Neratius. aut eo viuo, & tenetur pater insolidum reipubli. vt ff. ad muni. l, ij. in prin. & s. q̄ cum eo. l. j si aūt decurio vel magistratus laedat priuatum, nō tenetur pater illi priuato nisi de peculio: vt ff. de magi. con. l. j §. fi. de pecu. l. ij. & iij. §. fi. & l. seq. in fi.

q Sed non ante. s. tenentur haeredes vel etiā pater.

Excussis

Reprobat. ideo dic quod hic est speciale ratione indemnitatis quam pater præstat excusso filio & non ante: vt l.j s. de conuen. fi debi. secundum Bar.

a Excussis. speciale iuste istor: :vt ff. de admi. re. ad ciui. perti. l. iij. §. fi. & ad mu. l. libertus. §. filium. regulariter contra: vt s. de fideius. l. nõ recte. & l. iure nostro. sic & in hypotheca: vt ff. de iu. fis. l. moschis. & est ratio specialitatis in patre: quia facile obligatur. & ideo nõ conuenitur nisi excussis bonis principalis arg. ff. de iu reiu. l. eum qui. Sed hodie idem quod hic vbique: vt in auth. de fideius. §. j. col. j. & facit ad l. istam. j. de peric. suc. pa. l. j. & ff. de admi. re. ad ciui. perti. l. si filius. & ff. fami. erciscũ. l. si filia §. idem scribit. & s. de appella. l. ij. qui.

n Debuisse. quia maior. lv. an. vt ff. eo. l. ij. §. fi. vel aliam excusationem habet.

o Sumptum litis. vt j. de sum. recu. l. j. & ff. de va. mu. l. j §. j. sic & iudex facit litem suam: vt institut. de ob. quæ ex deli. in prin. & facit. ff. de iur. l. eum qui. & s. de excu. tu. l. seueriter. Accursius.

propriis rebus excussis [a].

Ad officium rectoris ciuitatis pertinet conuocare consilium, & facere eligi officiales: vt eis electis nuntiare possint si velint appellare: & qui malè nominat, tenetur ad sumptus. Bar.

Impp. Diocletianus & Maximia. AA. II.

OBseruare [b] oportebit magistratus [c], vt decurionibus [d] solenniter [e] in curiam conuocatis, nominationem [f] ad certa [g] munera [h] faciant [i]: eamque statim in notitiam eius, qui fuerit nominatus per officialem publicum perferri curent [k]: habituro appellandi [l], si voluerit atque agendi facultatem apud præsidem causam suam iure cõsueto [m], quem si constiterit nominari, minimè debuisse [n]: sumptum litis [o] eidem à nominatore restitui oportebit.

Iidem AA. & CC. III.

CVm decurionatus honorem sponte [p] susceperis: ab albo [q] eximi, licet annosum [r] te esse dicas, non potes.

Filius adoptiuus habet priuilegium filij decurionis. Bar.

Iidẽ AA. & CC. IIII.

CVm adoptiuum filiũ ex adoptantis dignitate [s] decurionis filium effici: nulla dubitatio sit [t]: pro atrocibus iniuriis [u] eum quem ad vicem naturalis pignoris [x] tibi adscribebas, à præside prouinciæ illicitis corporis cruciatibus affici non oportuit [y]: hocque [z] congruenti pœna coërcebitur.

Filijfami. possunt esse consiliarij: & pater tenetur pro eis si consenserit. Item militans potest esse consiliarius. Bar.

Iidẽ AA. & CC. V.

FIlios in potestate patris positos ad munera seu honores nõ posse deuocari, falsò tibi persuasum est [a]. Sanè si ad nominationem filij consensum nõ accommodaueris [b]: ob administrationem ipsius minimè conueniri poteris [c].

Illiteratus potest esse decurio. Barto.

Iidẽ AA. & CC. VI.

EXpertes literarum, decurionis munera peragere non prohibent [d] iura.

Vnus frater non tenetur pro alio in officio delinquente: licet bona non sint diuisa. Bartolus.

Iidẽ AA. & CC. VII.

b OBseruare. i. curare.

c Magistratus. puta defensorem ciuitatis vel præsides vel correctores.

d Decurionibus. loco quorum sunt consiliarij [2]: vt in titu. de decu.

e Solenniter. ad sonũ tubæ vel campanæ.

f Nominationẽ. i. electionẽ aliquorum officialium.

g Ad certa. vt ad syndicũ ordinãdũ.

h Munera. i. officia quo casu vnum de se eligere possunt: vt ff de tu. & cur. da. ab his. l. vbi & debent esse in albo scripti: vt ff. de albo. scri. l. j. & duæ partes conuenire [3]: vt j. e. l. nominationum. & facit ff. de ap. l. nominatiões.

i Faciãt. decuriones, nõ magistratus: vt ff. quando app. sit. l. j. §. solent. quod est not. sed tutores non dant decuriones, nisi in subsidiũ vt dicta l. vbi. sed nomina aliquorum præsidi mittere debent. vt eo. ti. l. diuus.

k Curent. decuriones. vel dic officiales.

l Appellandi. no. appellari ab electione. alias videtur cõsentire: vt s. de ap. l. ij, qui & appellat secundum quosdam intra duos menses ex quo scit is se nominatũ: vt s. de tem. & rep. ap. l. j. quod falsum est [4]. imo intra biduũ vel triduum: vt ff. quãdo ap. sit. l. j. §. quod in sententiis sed exercitiũ fit intra duos menses. quibusdam tamen remittitur necessitas appellandi: vt minoribus & veteranis: vt s. quando prouo. non est ne. l. si pater. & l. veteranis.

m Consuetudo. Opponendo excusationem & probando: de quibus habes j. specialẽ ti. & ff. de vaca. mu. per totum. & ff. de iure immu. per totum.

[2] Istam gl. sequuntur Io. & Pla. & Luc. de Pen.

[3] Istud dictum glo. approbat per Bart. hic.

Consentit qui nõ appellat.

[4] Hoc verũ de iure antiquo: de iure autem nouo habet. x. dies per tex. in authẽt. hodie. supra de ap. secundum Io. de Pla. & Lucam de Pen.

p CVm decurionatuu. Sponte. habebas enim excusationem: vt j. de iis qui spon. mu. l. j.

q Albo. in quo nomina corũ. s. decurionum scripta erant: vt ff. de albo scri. l. j. et l. in albo.

r Annosum. maiorem lv. ann [5]. vt ff. e. l. ij. §. fi. & l. nõ tantum. Sed quid si durante honore sit annorũ. lxx? Rñ. vt no. j. eo. l. si vltra.

s CVm adoptiuum. Dignitate. Vt quia pater adoptiuus factus est decurio. Accur.

t Dubitatio sit. vt ff. de sena. l. v. & vj. ideoque eius onera subire debet pater, vt fideiussor: vt ff. ad muni. l. Lucius. §. idẽ respõdit.

u Iniuriis. quas intulit hic filius in alium. & quæ sit atrox, hẽbes institu. de iniur. §. atrox.

x Pignoris. i. naturalis filij, ad cuius imaginẽ est adoptiuus: vt ff. de lib. & posth l. filio. Vnde versus, Pignora natorum dicuntur pignora rerum.

y Oportuit. bene sequitur. nã pœnis vel suppliciis plebeiorum non debent subiici: vt ff. de pri. ui. vete. l. iij. & ff. e. l. ij. §. in filiis. & s. de pœ. l. decurionũ.

z Hocque. s. delictũ præsidis modum in puniendo excedentis. Accur.

[5] Hæc g... procedi... quando munus e... publicum authorit... te, & vtili... tate nõ q... est vtilita... te priua... vt tutela... quia tun... requirit... ætas lxx. ann vt in... §. item maior. instit. de excusa. tut. secundum Io. de Pla. hic.

a FIlios. Persuasum est ad hoc. ff. eo. l. spurij. §. pater. & de mu. & ho. l. æstimationem. §. minus idẽ in tutela: vt insti. qui da. tu. pos. in prin.

b Non accommodaueris. appellando vel protestando in contrarium tu pater: & ff. eo. l. spurij. §. pater. & l. honores. §. fi. & sic loquitur s. ne filius pro patre. l. si filius. alias semper consentire videtur: vt no. s. l. j.

c Poteris. s. insolidum: sed de peculio, & de in rem ver. sic: vt s. quod cum eo. l. j. & ff. de tute. l. si filius. & ff. de pec. l. iij. §. fi. & ad muni. l. ij.

d EXpertes. Prohibent. sic s. de iudic. l. penul. Sed arg. contra. s. de posthu. l. ij. & de aduoc. diuer. iudi. l. nemini. §. iurisperitos. & insti. de excu. tuto. §. similiter. Accur.

Lice

L Icet indiuisa bona fratres habent, nihilominus tamen singuli suo nomine [a] ciuilibus tenentur muneribus.

Qui perdit visum, non perdit officium: secus si infamaretur. Bartolus.

Idē AA. & CC. VIII.

I Nfamia [b], quæ tibi abominānda [c] est, non etiam amissionis oculorum casus, quæsitum tibi adimit honorem †.

Qui habet filios, præfertur non habenti. Bartolus.

Iidem AA. & CC. IX.

I N albo decurionum [d] præscriptis, patrem, non habenti filios, anteferri [e] constat.

Qui excedit annum lxx. habet excusationem à muneribus personalibus. Bart.

Iidem AA. & CC. X.

S I vltra septuagesimū [f] ætatis annum patrem tuum esse præses prouinciæ perspexerit, eum personalium [g] munerum [h] vacatione perfrui prouidebit [i].

Iidem AA. & CC. XI.

V Xorem pro marito decurione cōueniri non posse, proculdubio [k] est.

Pœna non aufert immunitatem. Bart.

Iidem AA. & CC. XII.

N Ec infames immunitatem habere, cum hęc [m] priuilegii, nō notæ [n] sit, conuenit.

Immunitas concessa à muneribus per interlocutoriam iudicis, valet quoad durat officium iudicis, & non vltrà. Bartol.

Iidē AA. & CC. XIII.

A Muneribus decurionatus nec sententia [o] præsidis in perpetuū, nec anni [p] quinquaginta, nec podagrę [q] valetudo præstat excusationē.

Nullus iudex potest immunitatē à muneribus cōcedere: sed solus princeps ex causa. Barto.

Imper. Constantinus A. ad Euagrium. XIIII.

N Emo iudex aliquē suo arbitrio de curia liberet [r]. Nam si quis fuerit huiusmodi infortunio [s] deprauatus [t], vt debeat subleuari: de eius nomine ad nostrā [v] sciētiā referri oportet: vt certo tēporis spatio [x] ciuilium munerū ei vacatio porrigatur. PP. idib. Mar. Constantino. A. iij. & Licinio. iij. Cons.

Consiliarij non debent exercere officium tabellionatus. Bartol.

Idem Augustus. XV.

V Niuersos decuriones volum⁹ à tabellionū officiis tēperare [y].

Consiliarij non debent recedere à ciuitate sine licentia: aliàs puniuntur. Bart.

Idem Augustus. XVI.

S I qs decurio vel propriæ rei causa, vel reip. cogatur [z] nostrum

---

[a] Licet. Suo nomine. i. nō vnus pro alio, nec vnus per alium habeat interuallū: vt ĵ. de mun. non [f] & hoc nisi in vita patris alter gessit, vel post mortem patre volente: quia tunc vt heres: vt no. §. eo. tit. l. j. & per l. ff. fam. ercis. l. si filia. §. idem scribit. & §. Neratius.

Ista glo. cōt. l. fi. approbaſ per Ioan. de Platea hic.

Infamia ab honore repellit.

[b] Infamia. Infamia repellit ab honore habito & habēdo [g]: vt hic, & ĵ. de dig. l. ij. & l. iudices. & ĵ. de reis post. l. j. sed cæcitas nō nocet, qđ quidā dicūt, nisi vtroq; lumine sit cæcus: vt ĵ. q morbo. l. j. sed dic, etiam si vtroq; lumine: vt ff. de post. l. j. §. quā uis. s. in quæsito: vt hic erat. & illa qui morbo, in munere & hic in personæ honore, vel ibi in habēdo: hic ī habito.

[g] Istā glo. sequiſ hic Io. de Pla. dicens qđ procedit in honoribus & dignitatib⁹, nō in oneribus, id est, muneribus realibus, & personalibus: quia ab his infamia nō excusat: vt l. j. ĵ. de infa.

[c] Abomināda. i. remouenda à te ad hoc, vt perseueres in dignitate decurionatus.

[d] In albo decurionum præscriptis alias perscriptis. alias præ oculis. alias præscriptionis decurionū &c. & tunc præscriptio nō est exceptio.

† Cōcor. c. infamibus. extra de reg. iu. lib. vj. & xxxiij. di. stin. c. laici. vbi dicitur, quod opinio ordinādi vacillare nō debet.

[e] Anteferri. vt in ordine ante scribatur: & eius vxor in sententiis seu consiliis sit prima: vt ff. de albo scri. l. j. & ij. & facit ĵ. de mu. patri. l. j.

[f] Si vltra septuagesimum. In tutela & cura excusatur maior lxx. an. vt s̃. qui ætate. l. j. In aliis pu. munerib. lv. vt ĵ. qui ætate. l. j. & ff. eo. l. ij. §. fin. hic ergo sic de facto erat. Item ante creatus [g] per superuenientē ætatem maiorē non se excusat: vt ff. de iu. immu. l. semp. §. hoc circa. & ĵ. e. l. decurio fortunā. nisi prorsus sit inutilis: vt s̃. de excu. tut. l. post susceptam.

[g] Ista glo. approbaſ per Io. de Pla. hic.

[g] Personalium. à patrimonialibus autē non ꝓpter hoc excusaretur [4], nā ab illis nullus excusatur, cum ab ipsa re, nō à persona debeatur munus patrimoniale, quod indicitur rebus: vt s̃. de an. & tribut. l. iij. not.

[4] Pro hac gl. est tex. in l. necꝫ. ĵ. de mu. patri. secūdum Ioā. de pla.

[h] Munerum. puta decurionatus: vt faciat ad tit. vel aliorum similium.

[i] Prouidebit. alias videbit, alias prouidebit. Acc.

[k] Vxorem. Proculdubio. vt s̃. ne vxor ꝓ marito l. ij. & iij. & est speciale in primipilo vt vxor pro marito conueniatur: & tunc satisfit fisco in dote, non in aliis mulieris bonis: vt s̃. qui. cau. pi. ta. contra. l. satis. & s̃. de priuil. fis. l. j.

[l] Nec infames immunitatem. à curialibus muneribus: vt ĵ. de infa. l. j. quod munus dicitur: vt ff. de verb. sig. l. munus tribus.

Infami non potest dari priuilegium.

[m] Cum hæc. s. immunitas. & facit. ff. de interd. & rele. l. relegatorū. §. fi. & ĵ. de iis, qui nō imple. stip. l. j. Accur.

[n] Notæ. q̃uasi dicat priuilegium est habere immunitatem: nō autē pertinet ad infamiam.

[o] A Munerib⁹. Sententia, extraordinaria: vt ff. de pœ. l. fi. alias cōtra: vt s̃. de postu. l. j. et de pœ. l. seruus. Item ad annū potest remoueri à decurionatu ī pœnā: vt ff. de pœ. l. moris. nō gratiosè: vt ĵ. l. proxi. nec maxima pœna imponitur: vt not. ĵ. l. ꝓxi.

[p] Nec anni. s. lv. & s̃. eo. l. ij. §. fin. & no. s̃. l. si vltra.

[q] Podagræ. nisi omnino ire nō possit: vt ĵ. qui morbo. l. penul.

[r] Nemo. iudex Liberet gratiosè. alias secus: vt no. s̃. l. proxi.

[s] Infortunio. i. podagra, vel alia simili infirmitate.

[t] Deprauatus. i. factus inutilis.

[v] Ad nostrā. idē si sit decurio relegatione vel maiori pœna damnandus: vt ff. de pœn. l. diui. §. pe. & §. fi.

[x] Spatio. non in perpetuum: vt hic, & ĵ. de iis qui va. à princip. l. j. Accursius.

[y] Vniuersos. Tēperare. quia publici dicūtur serui [5]: vt ff. de adopt. l. non enim. & sic nō debet vile officium sicut procurationem recipere: vt ĵ. eodem. l. si quis procurationem. alias deponit honorē: vt ĵ. de ta. l. ij. verum patrem fuisse notarium filio ad decurionatum non nocet: vt supra de ser. reipu. ma. l. fin. Item contra. s̃. de fal. l. si quis decurio. Sol. ibi non erat tabellio licet scripserit testamētum. Vel hic prohibet de nouo fieri: vt ibi dixi. Item arg. quod aduocati non debent exercere officium tabellionis: licet Mediolani indifferenter fiat contra.

[5] Approbatur per Bar. & Io. de Pla.

Idē Bar. Placen. & Lu. de pē. Aduocatus tabellionis nō debet exercere officium.

[z] Si quis decurio. Cogatur per aliquem de nostris

iudicibus citatus vel per nos: nõ ab alio: vt non sit cõtra. j. de silen. l. ij. vel dic speciale in legatione, vt à suo præside posit cogi: sed tũc quod dicit ꝓpriæ rei, dic quia vadit de aliquo facturus querimoniã: talis citatio non rescindit, quod factum est: vt s. de rescindẽda venditione. l. nõ idcirco. Et sic no. ambasatorẽ posse cogi 1 recipere ambasariam. ff. de leg. l. sciendum. §. si accusatio. & §. ordine.

a Iudici à quo fui citatus: vel id est principi 2, qui est iudicum iudex.

b Desiderio. quia venit sine licentia, vel quia vult recedere, vel secũdum alios: quia vult arripere iter veniẽdum ad nos sine licentia. sic ergo & i clericis. ad quod s. de epi. & cler. l. si qua. & in auth. de san. epi. §. interdicimus. & i dec. lxxxj. di. ca. pe. & fi. & facit infra, de colonis. Thra. l. j.

c Consequatur à iudice vel principe alij dicunt à iudice terræ suæ. Acc.

d Paruifecerit. i. vilipenderit vel neglexerit 3.

e Qui derelicta. Reuocet. per quemcũq; iudicẽ ordinariũ: vt s. vbi quis decu. vel cohor. l. j. & ij. secundum P. & facit s. de epi. & cler. off. & l. quisquis. & in aut. de san. epi. §. adscriptitios. Sed contra. j. de ta. l. ij. Sed illud 4 in sui odium si prima curia velit reuocare. vel dic vt ibi. Item idem econtra, si miles venerit ad curiã, quod reuocetur ad militiam: vt j. de re mili. l. militares viros.

1 Approbatur per Barto. Io. de Pla. & Lu. de pẽ.

2 Ambæ sunt bonæ secundum Bartol. & Pla.

3 Idẽ Luc. de pen. & Ioan.

4 Ista glo. sequuntur B. Luc. & Io. de Pla.

adire comitatum: is non ante discedat, quàm insinuato iudici a desiderio b proficiscendi licentiã consequatur c, quòd si pro sua audacia parui aliquis hanc fecerit d iussionem, indignationem competentem sortiatur.

Idem Augustus. XVII.

Qui derelicta curia militauerit, reuocetur e ad curiam.

Si acceptando officium fuerit quis contumax, loco eius alius eligitur: interim bona contumacis habebit: & contumax duplicato tempore habet officium exercere. Barto.

Idem Augustus. XVIII.

Si ad magistratum nominati f aufugerint, requirãtur g: & si pertinaci h eos animo latere patuerit, his ipsorũ bona permittãtur i, qui præsenti tempore in locũ eorum ad duũuiratus k munera vocabuntur: ita, vt si postea repti l fuerint, biẽnio m ĩtegro onera duũuiratus cogantur agnoscere. omnes enim, q obsequia publicorũ munerum tentauerint declinare, simili cõditione n teneri oportet.

Rescripta concedentia immunitatem sunt cassa: nec valent, etiam si consensu decurionum, vel curiæ fuerint concessa. Barto.

Idem Augustus. XIX.

Vacuatis rescriptis per quæ munerum ciuilium o nonnullis est vacatio præstita, omnes ciuilibus necessitatibus aggregentur, ita vt nec cõsensu p ciuium, vel curiæ, præstita cuiquã immunitas valeat, sed oẽs ad munerum societatem conueniantur.

Iudex ciuitatis facit officiales suos fugientes ad curiã reuocari, expensis ipsius fugiẽtis. Barto.

Imperator Constantinus A. XX.

Circensium † magistratus desertores, ad eam grauitas tua q faciat necessitatẽ conditionis vrgeri, vt quascunq; pro his expẽsas ciuitas r prorogauerit s refundere protinus ac repræsentare cogantur.

Decuriones habent immunitatem ab extraordinarijs muneribus. Bart.

Idẽ August. XXI.

Curiales t † omniũ

f Si ad magistratum nominati. quod ante per tres menses faciendum est, quam incipiat administratio: vt si excuset, posit alius eligi: vt supra de magist. mu. l. ij.

g Requirantur. & cogantur remediis prætoriis: vt ff. de mu. et ho. l. si quis magistratus. & interim si quod damnum habeat ciuitas, emendat 5: vt ff. ad munici. l. Lucius.

5 Idẽ Bar. Luc. & P.

h Pertinaci. id est, contumaci, nolentes recipere electionem factam de se.

i Permittantur interim ad vsum. ad quod facit j. de muri. l. murileguli. Accur.

k Duumuiratus. i. magistratus: vt dixi. s. de iud. l. fin. qui ex decurionibus tantum sunt eligendi: vt ff. eod. l. honores. §. pen.

l Reperti. quandocunque: quod dic vt j. de murile. l. murileguli.

m Biennio. i. tempore duplicato 6, anno enim stare debebat: vt. j. de suscep. l. neminem. & facit j. de omni agro deserto. l. qui agros.

n Simili cõditione. i. ad duplum oneris. ad quod. ff. de pœ. l. aut damnum. §. inter. & facit s. l. proxi. & j. e. l. quamuis. & l. quidam. & j. de mu. & hono. l. fin.

o Vacuatis. Ciuilium. personalia & patrimonialia & mixta dicũtur ciuilia munera: vt ff. de mun. & ho. l. fi. §. pe. & no. quod à personalibus multis modis quis excusatur per legem scriptam: vt ff. de va. mu. per totum. & de iu. imm. per totum. at patrimonialia nõ euitãt aliqui 8: vt ff. de va. mu. l. sunt munera. cum cõcor. nisi speciali beneficio principis: vt ibi, & j. de his qui à prin. va. l. j. vel lege scripta specialiter de munere patrimonij dãte immunitatẽ: vt s. de epi. & cle. l. j. non autem sufficit, si lex vel princeps dicat immunẽ esse. s. quo ad patrimonij immunitatẽ: vt s. de mu. pa. l. iiij. Item nec munus ꝑsonale. s. magistratus cõtinetur in remissiõe publici muneris: vt ff. de muneri. & honoribus. l. cui muneris publici. & facit supra de immunitate nemini concedenda. l. j. & de anno. & tribu. l. in fraudem. & infra eodem. l. nullus. Sed hoc est verum, quod non x valet huiusmodi concessio in præiudicium fisci: sed bene valet in præiudicium concedentium. & ad hoc facit. ff. de pactis. l. inter debitorem. & l. epistola. §. pactum.

p Consensu. No. ar. contra rusticos 9, qui quandoque concedunt immunitatem alicui fabro, vel simili pro eo soluẽtes: cum & hic alij quasi pauciores essent ad soluendum, in plus grauentur aliquibus releuatis: vt j. de cen. l. j. & s. de apo. pu. l. j. Item facit. j. de decre. decurio. l. j.

q Circensium. Tua. præfecto loquitur: & ante ergo quam suscipiat, cogitur suscipere: vt s. l. si ad magistratũ. & inchoatũ perficere: vt hic: etiam si iurauerat se non suscepturum: vt ff. ad munic. l. fi. in princ.

r Ciuitas. prædicta Circensium.

s Prorogauerit. pro his requirendis. & facit j. de omni agro deser. l. iij. & s. eo. l. qui derelicta.

t Curiales. i. decuriones. quod idem est secundum P. Accursius.

6 Idẽ ... & L.

7 Ista est ...

8 Approbatur Bar. L. & Pla.

† Alia. Cyrenensium.

† Facit ad hanc ... cap. ... ter N. ... glo. supra verbo ...

9 Sequitur ista glo. ...

Priuata.

ciuitatum nullam pro re priuata [a] nostra debent inquietudinem sustinere, nec huiusmodi oneribus velut extraordinariis [b] occupari: quoniam satis est, si ciuitatũ munera per eos cõgruè compleãtur.

Qui non sequitur conditionem patris, sequitur conditionem matris. Barto.

Imp. Iulianus A. XXII.

EOs [c] indulserunt veteres principes ex materno genere curialibus Antiochenis adscribi, quos pris cõditio nullius vindicaret iuri ciuitatis.

Nouiter creatus decurio non tenetur pro debitis prædecessorum. Barto.

Idem Augustus. XXIII.

PRouidendũ est eorum nouitati † decurionũ, qui nuper nomẽ curiis addiderunt, ne præteritis debitis susceptorũ [d] onerentur: sed cõuentis [e] propter hæc debita his, qui ea præcedẽtibus [f] delegationibus [g] contraxerũt, nullã eos [h] molestiã pro sarcina nominatiõis alienæ sustinere patiaris.

Duodecim liberorum numerus excusat à muneribus realibus. Bartolus.

Idem A. Leontio consulari Palæstinæ. XXIIII.

SI qs decurio pater sit xij. liberorũ, honestissima munerũ [i] quiete donetur. Datũ calen. Mart. Antiochię, Iuliano A. iiij. & Salustio Cons.

Officialis non cogitur exire locum, in quo seruire tenetur, nisi ex causa. Bart.

Imp. Valentin. & Valens A A. XXV.

CVriales vltra terminos propriæ ciuitatis non iubeantur à moderatoribus prouinciarum exhibere sui præsentiã [k], nisi publica necessitas exegerit.

Qui prætextu fictæ religionis onus ciuitatis euitant, retrahuntur: & qui loco eorum substituuntur, bona sua capient. Barto.

Iidem A A. XXVI.

QVidam ignauiæ † sectatores, desertis ciuitatum muneribus [l], captant solitudines [m] ac secreta, & sub specie religionis cum cœtibus [n] monazonton [o] † congregantur. Hos igitur atque in huiusmodi [p] deprehensos erui [q] latebris [r] consulta præceptione [s] mandamus: atq; ad munia [t] patriarũ subeunda reuocari [v], aut pro tenore nostræ sanctionis familiarium rerum carere illecebris: quas [x] per eos censuimus vindicandas, qui publicarum essent subituri munera functionum.

Priuilegium, quod quis habet extra ordinem, perditur per contrarium consensum. & hoc primò. Item inspicitur conditio

[a] Priuata. puta, quia princeps inducit collectam pro suo facto.

[b] Extraordinariis. no. extraordinariis oneribus eũ non subiici: vt j. de susce. l. humilioribus. & j. de silen. l. ij. nã nec agricolæ: vt j. de agri. & cen. l. j. Itẽ not. excusari ab onere rei priuatæ: secus in prædiis tẽporũ: vt j. de fun. rei priuat. l. vniuersi. at à munere, quod reip. debetur, non excusatur, si est ordinarium: vt s. de exac. tri. l. actores. & j. l. quinta. Sed licet onus nõ possit ei imponi, honor tamen potest ei dari: quia onus habet. i. qa est curialis: quod constat esse onus: vt ff. de mune. & ho. l. honorem. & facit j. de omni agro deser. l. iubemus. Accur.

[c] EOs. Hæc lex est Iulia. & dic, quod mater est Antiochena certe filij sequuntur matrem, nisi pater sit talis, q trahat eos iure alterius ciuitatis: vt quia pater esset legitimus, hic ergo fuit naturalis: vel si legitimus, priuilegiũ habeat origo materna: vt ff. ad muni. l. j. & ab hac l. excipe Dorotheũ & Irenæũ: vt j. l. neq;. Itẽ facit. j. de agri. & cens. l. fina. Accur.

† Iste tex. est singu. secundum Lud. Ro. sing. cccclxxxviij. qd ingrediẽs collegiũ nouiter nõ debet soluere debita antiqua.

[d] PRouidendõ. Susceptorũ. i. decurio nõ soluit debita prædecessoris, qui prędecessor fuerat decurio & susceptor, & pro officio male gesto contraxerat debita. vel fuerat decurio: & malum elegerat susceptorem, pro quo tenebatur elector: vt s. de iur. fis. l. super creãdis. & facit j. vt nul. ex vi. l. j. & j. de muri. l. murileguli. & j. de agri. & cens. l. j. & l. si. quibus dicitur successorẽ pro debito antecessoris non teneri.

[e] Conuentis. s. præteritis officialibus, vel eorum hæredibus.

[f] Præcedentibus. in li. R. est præsentibus: alias præcedentibus.

[g] Delegationibus. i. officiis sibi delegatis.

[h] Eos. s. nouiter electos.

[i] SI quis decurio Munerum. etiam patrimonialiũ: vt ff. de iur. immu. l. semper. §. demõstratur. à personalibus autem etiam quinque sufficiunt: vt j. de his qui nume. li. l. fin.

[k] CVriales, Præsentiam. ad petitionẽ alicuius: & hoc ne vagenẽ: vt s. de aduo. di. iu. l. ij. sed iudicẽ curiæ interpellat: vt j. de cu. vr. Ro. l. j. & facit in authẽ. vt omnes obe. iu. §. hoc considerãtes. col. vj. & s. de omni agro deser. l. iubem⁹. & ff. de ope. lib. l. quod nisi. & j. de re mili. l. tributi. & j. l. proxi.

[l] QVidã. Munerib⁹. habendis, & habitis: vt s. l. si ad magistratum. & l. Circẽsiũ.

[m] Solitudines. ita, liquas religiones, vt ibi secure stẽt, ne teneanẽ subire munera.

[n] Coetibus. alias cæteris.

[o] Monazonio. i. collegio clericorũ vel monachorũ, vel aliorũ ordinũ. Sic ergo no. quod sub prætextu religiõis fictæ nõ debẽt munera deseri: vt hic, & s. de sacrosanc. eccl. l. qui sub prætextu. & j. eodem. l. in filiis. idem si curialis iam vere stat clericus: vt s. de episco. & cleri. l. si q curialis, nisi saltem ad subdiaconatũ iam peruenit: vel nisi xxv. ann. fuerit in monasterio: vt supra de episc. & cle. l. officiales. & in authent. sed neque. & facit. ff. eodem. l. j. j. si curia. re. ci. sug. Accursius.

† Multa in hanc l. Alc. hic & Pyrrhus.

† Alias, monazonio (vt vult Alc. vel hic, vt per monazonium locum in eremo intelligas in quo monachi congregant) alias, μοναζόντων vt in scriptis nostris excẽp. legitẽ qui solitariè degentes dicuntur. Ficta religio non excusat.

[p] In huiusmodi. s. latitatione.

[q] Erui. secundum quod dicitur. j. eo. l. quamuis.

[r] Latebris. id est, claustro vel alio loco vbi latent.

[s] Præceptione. i. hac lege.

[t] Munia. id est munera. alias munia. Accur.

[v] Reuocari. si haberi poterunt: alias bona corã substitutis dantur: vt subiicit, & j. eo. l. quãuis. de qua hic fit mentio. Vel fit mentio de illa. s. eod. l. si ad magistratum. & secundum hoc illecebris, ablatiuus est. i. propter illecebras. i. crebras & illicitas. s. latitationes: & subaudi iubeatur quas &c. vel sub rerum. s. commoditate nõ possit illecebris, id est, per illecebras quas &c. si tamen postea redeat, dic vt s. eo. l. si ad magistratũ.

[x] Quas. res familiares. vel dic quas. i. aliquas religiones: vt ibi secure essent: vt nõ teneãtur subire munera.

a PRiuilegio. Assuetus. alias assuetus, alias habitus. nam vdetur renuntiare: vt s. l. cum decurionatus. facit j. eo. l. militantibus. Accur.

b Paternæ. hoc est contra. ff. de senato. l. emancipatum. §. si. So. secundum Ro. hic fauore curiæ: ibi delicti odio. Item ar. cōtra. in eo. tit. l. libertos. Item facit. j. eo. l. si ille. Accur.

c NVllus. Fultus. etiā domus: vt j. eo. l. curiales. eo saluo, quod dicitur. j eo. l antepen. & pe & fi. Itē facit. s. eo. l. vacuatis. & quod ibi no. & in auth. de desep. ciui. §. pe. col. ij.

d NAti sequitē ius cōmune: ad qđ j. de murile. l. si is qui. & j. de agri. & cēsi. l. ex ingenuo. Sed ar. cōtra. s. de ser. fugi. l. fi. Item contra j. eo. l. exēplo. So. vt ibi.

e PRocuratores. quales sunt decuriones.

f Reipublicæ. s. municipiorum. sic ff. de publi. l. sed & hi. §. præterea. & dices eos agere per actorem, vel syndicum, quē elegerūt: vt s. eod. l. ij. & ff. quod cuiusque vniue. l. nulli. nec forte ipsi cōstituūt actiorem vel syndicum, nisi omnes simul: vt ff. de conditionibus & demōstrationibus. l. municipibus.

g Ex omnibus. domibus ꝓducti. etiā magnatum.

h Origine. no. originem. secus forte si alias ex accidenti est curialis: quia non traheretur de domo: vt ff. de in ius voc. l pleriq;. & ff. de dam. infec. l. iiij. §. prætor ait.

i Discrimen. quia bona eorum confiscabuntur. & facit s. de incest. nupti. l. iiij. Accur.

k Patrociniis. ad hoc. j. vt nemo ad suum pa. l. j.

l FAbricenses. i. si curialis transferat se ad fabricā, reuocatur: & qui eum receperunt ad fabricam, puniuntur: vt hic, & j. de fabri. l. iiij.

patris potius, quàm aui. Barto.

Iidem A A. XXVII.

PRiuilegio militiæ paternæ se non vindicet, quem assuetus a curiæ nexus adstringit. Quòd si militari auo & patre decurione nascetur: paternæ b erit succedaneus functionis.

Non valet priuilegium, quòd quis munera non subeat. Bart.

Iidem A A. & Gratia. A. XXVIII.

NVllus qualibet prærogatiua fultus c, à debitis muneribus habeatur immunis.

Iidem A A A. XXIX.

NAti d ex inquilinarum nostræ domus patrimonio & patre decurione, non patrum suorum, verùm matrum conditionem sequantur.

Decuriones dicuntur exercere actiones reipublicæ. Bart.

Iidem A A A. XXX.

PRocuratores e reipublicæ f actionibus publicis debere vti, non venit in dubium.

Potest quis extrahi de domo, vt acceptet officium: & occultator punitur. Barto.

Iidem A A A. XXXI.

EX omnibus domibus producti g, qui origine h sunt curiales, ad subeundam publicorum munerum functionē protrahātur: quippe cùm occultatoribus taliū, præter iacturā existimationis, etiā rerū discrimen i incūbat, si vlteriùs progressi, vtilitatē publicam priuatis custodiis & patrociniis k postponant.

Etiam de collegio fabricensiū curialis extrahitur, & collegium punitur. Bartol.

Impp. Grat. & Valent. AA. XXXII.

FAbricenses l ordinibus restituantur, qui originem curialē & propria munera declinauerint ciuitatis, reliqui m ne leui quidem inquietudine pulsentur.

Iidem AA. & Theodo. A. XXXIII.

OMnes iudices, prouinciarumq; rectores à consuetudine n † temerariæ vsurpationis abstineant, sciantq; neminem omnino principalium aut decurionū sub qualibet culpæ aut erroris o offensa cruciatibus esse subdendum p. quòd si quis forte iudicum in hanc pertinaciam illiciti furoris eruperit, vt audeat principalē aut decurionem, & suæ curiæ (si sic dici oportet) senatorem q tormentis subdere. xx. librarū auri illatione mulctatus, & perpetua infamia inustus, ne speciali quidem rescripto notam eruere mereatur r: & officiū quinquaginta librarum auri mulctam fisco nostro cogatur inferre: quoniam vt pertinaciæ s iudicis sui resistat t, liberam v eidem contradicendi permittimus facultatem.

Consiliarius non debet constitui procurator: & constitutus punietur. Bart.

Iidē A A A. XXXIIII.

SI quis procurationem facultatum suarū curiali x crediderit esse mā-

m Reliqui, scilicet fabricenses recipientes curialem. Item. j. de tab. l. ij. contra. Sed solue: vt s. eo. l. qui derelicta. not. vel potest intelligi hæc lex vt fabricenses ad ordinem scilicet fabricæ reuocentur: & quod dicitur reliqui, scilicet artibus deputati. & sic concordat s. de seru. fugi. l. fi. & facit. s. de præscript. xxx. ann. l. præscripti one.

n OMnes. Cōsuetudine. nam malæ consuetudines nō sunt seruandæ: vt in auth. vt nul. iud. §. j.

o Erroris. quia p ignorātiā deliquerit: vt ff. de legi. & senatuscon. l. j.

p Subdendū. maxime si fuit decurio vrbis Romæ: vt j. de cu. vrb. Ro. l. ij. & facit. s. de infa. l. decuriones. & de quæstionib. l. diuo. & ff. eo. l. ij. §. in filiis. etiam post finitum officium: vt s. de quæstio. l. nihil. sed hoc fallit in crimine læsæ maiestatis: vt s. de quæstio. l. decuriōes. & l. falsi. s. de fal. l. si quis decurio. & in aliis: vt j. eo. l. quilibet. j. de munera. l. j.

† Cōd ad hoc xtus in fin. ext de cōsu & ca. in eccl. tra, de mo. & cum hab ret. de qui du. matr. pol. per a dulterio

q Senatorē. alias curatorem: & alias senatorem.

r Mereatur. Sic s. ar. tu. l. fi. §. fi. Sed regulariter contra ff. de postu. l. j. §. de qua. & §. ait prætor.

s Pertinaciæ. i. audaciæ vel contumaciæ.

t Resistat. s. officium.

v Liberam. Not. officialē posse vel debere resistere iudici: & sic subditi prælato male agēti. ad qđ s. de app. l. quoniam. & vt omnes tā ciuiles quā militares iudices &c. l. j. §. officij. & in authen. quomodo oporteat episc. §. fi. col. j. & j. de excu. mu. l. placet. in fi. quimo & priuati quādoq;: vt s. de iure fisci. l. prohibitum. & j. de meta. l. deuotum.

x SI quis. Curiali. s. fabricensi; vt j. de fabri. l. fin. in principio.

Plest

a Plectatur. arbitrio iudicis. nō ergo repetit, si quid dedit tali ꝑcuratori ob causam quasi turpiter. & sic est contra. s̄. de cond. ob cau. l. si militem. Sol. hic sciēs esse curialem, & non posse esse procuratorem dedit: ibi ignorans: vt ibi notaui.

& j. eod. l. si ille.

e Promeruerit per aliquod rescriptum.

f More. Consuetudo non excusat: vt s̄. eo. l. omnes iudices. Sed arg. contra. ff. de admin. tut. l. sine herede. §. Lucius. sed magis est ibi, pro, quam contra. — *Consuetudo non excusat.*

dandam: totius dignitatis exceptione depulsa, grauissima pœna plectatur [a]: ille verò, qui immemor libertatis & generis infamissimā suscipiens vtilitatem [b], existimationem suā seruili obsecundatione damnauerit, tradatur exilio.

Idem AAA. XXXV.

IN filiis decurionum retinendis [c], priorum præceptorum decreta [d] sublimitas tua custodiat: eosq; qui aduocationis [e] obtentu, curialia onera declinant, agere vniuersa [f] cōpellat: quæ [g] etsi necessitas non exigit [h], tamen patria non remittit [i]. quin ipsos etiam filios magistrorū [k], qui ex curiali stirpe descendūt, simili modo obnoxios esse decernat.

Idem AAA. XXXVI.

EXēplo senatorū ordinis [a] patris [b] originem vnusquisque [c] sequatur: nec valeāt specialiter [d] delata rescripta, si qs se matris origine defensa à maiore curia ad minorē trāsferri fortasse ꝓmeruerit [e]: neque vlla ꝓ more [f] prouinciæ referri sinatur exceptio.

Per rescriptum non potest quis à curia liberari. Bartol.

Idē AAA. XXXVII.

QVotiescūque se ex rescriptis nostris aliquid impetrasse contendūt ij, quos obnoxios curiæ aut origo [q] fecerit, vel latū inter partes iudicium designauerit: nullam prorsus spem curiam declinandi [r] ex colore sacræ iussionis accipiant [s].

Pœna nō debet concedi, quæ habeat honorem annexum, nisi ei, qui à curia fugit. Bartol.

Idē AAA. XXXVIII.

NE quis [a] officialiū pœnæ specie atque æstimatione [b] curiæ dedatur [c]: nisi siquis [d] fortè curiam [e] diffugiēs, ob hoc cœperit militare [f], ne ingenitis [g] fungatur officiis. Omnes itaq; omnino iudices tuæ censuræ subditos admonebis [c], ne quis eorum existimet curiæ loco supplicij quenquam deputandum [d]: cum vtiq; [†] vnūquenq; criminosum non dignitas [e] debeat, sed pœna comitari [f].

Idem AAA. XXXIX.

CVriales, q sese priuilegio domus [g] nostræ defendi posse crediderint, ad curiam retra

b Vtilitatē. alias vilitatem. & no. officiū procuratoris esse vile: & ideo talibus nō mandari. ad quod s̄. loc. l. curiales. & j. de excu. mu. l. si. & qui mili. non poss. l. iiij. — *Procuratoris officium est vile.*

c IN filiis. Retinēdis. s. in conditione paterna. Accurs.

d Decreta. vt & s̄. e. l. priuilegio. & de præscript. xxx. an. l. præscriptiōe. & j. l. proxi. & loquitur præfecto prætorio.

e Aduocationis. quam facere possunt, nō minuēdo tamen seruitiū curiæ: vt hic, & s̄. de aduoc. diuer. iud. l. ij. & facit s̄. e. l. quidam ignauię. & de cura. furio. l. obseruare. Accur.

f Vniuersa onera.

g Quæ. s. onera.

h Non exigit. q̄a sufficiētes sunt alij curiales. Al.

i Nō remittit. i. absoluit. cui naturaliter tenetur q̄libet: vt ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. & generaliter. quædam enim habere possumus & si nobis vtilia nō sunt: vt ff. de serui. l. ei fundo. — *† Facit contra ca. ex parte tua. extra de officio deleg.*

k Magistrorum. liberaliū fortè artium magister ipse excusatur: vt ff. de vac. mu. l. cos. & l. his honoribus. §. angariarum. quæ sunt contra. sed eorum filij non, vt hic, & s̄. co. l. priuilegio. j. resp.

a EXemplo. Ordinis. in quo filij patrem sequuntur: vt ff. de sena. l. senatoris. & l. ij. Accur.

b Patris non matris: vt ff. de sta. ho. l. lex naturæ. nisi filius proprio domicilio retineatur: vt ff. de mun. & ho. l. iij. & facit j. de meta. l. si. & s̄. l. proxi. & de præsc. xxx. ann. l. præscriptione.

d Specialiter. vt j. de tab. l. fin. & s̄. eo. l. vacuatis. cum concor. & j. l. proxi. Sed speciale. j. de muril. l. si. & l. ij. qui. Item no. quod dicit, specialiter, id est vni ꝑsonæ. sed vni prouinciæ potest concedi: vt & ff. ad mun. l. j. & sic s̄. de testa. l. si nō speciali. & de inof. test. l. si quando. vel ibi concessit non obstante lege aliqua. Itē contra s̄. eo. l. nati. sed ibi. speciale. Item fallit in his, q per patris conditionem non trahuntur alias: vt s̄. e. l. cos.

q QVotiescū que. Origo. No. duo faciūt aliquem curialem.

r Declinandi. nā rebus iudicatis est standum: vt s̄. de re iud. l. j. nisi cōmuni vel speciali iure possit cōtrauenire.

s Accipiāt. quia nec dānosum &c. vt s̄. de preci. impe. off. l. nec damnosa. & facit. s̄. l. proxi. & s̄. de pe. bo. sub. l. j. Accur.

a NE quis offi cialiū. puta senatoris præsidis & similiū. & idem in non officiali: vt s̄. de pœnis. l. neq;. & contraria quæ sunt ibi: & hic possunt poni & solui. Accur.

b Aestimatione. quia existimet iudex hoc licere.

c Dedatur. vt sit decurio.

d Quis. officialis. Accur.

e Curiam. cuius erat officialis.

f Militare. sub magistro militum.

g Ne ingenitis. s. officiis curię. vł ingenuis. s. officiis decuriōatus. hi ergo reuocant̄ quātū ad onus curię: nō quātū ad honorē: vt ff. de interd. & rele. l. relegatorū. §. si. et l. fe. & ff. e. l honores §. j. sed ille q nō est antea curialis, etiā ad onus nō potest fieri curialis, vt hic sed potest seruitio curiæ. i. vt seruiat decurionibus dānari: vt s̄. de epi. & cle. auth. sed neq; in si. & in auth. quomodo opor. epi. §. semel. facit j. de fabri. l. iij. & ff. de vac. mu. l. j. §. pe. & j. l. proxi. & s̄. e. l. qui derelicta. & in multis aliis. s̄. & j. — *† Cōcor. gl. vnica. in cap. ex trāsmissa. circa med. extra, de deci.*

c Admonebis. loquitur præfecto.

d Deputandū. vt sit decurio etiam ad onus: vt dixi.

e Dignitas. etiam si onus tantum offerat: tamē dignitas est. & facit j. de inf. l. j. & ff. de adul. l. si maritus. §. j. Item de muneribus non debet quis prohiberi in pœnam. ff. de interd. & relega. l. relegatorum. §. sed & muneribus.

f Comitari. no. quem non debere pro pœna præmium reportare. Accur. — *Premium non debet quis pro pœna reportare.*

g CVriales domus. cum forte de domo nō essent, sed hic falso allegabatur. Vel verius si etiam erant.

erant. ad quod s. vt ne. li. in compara. spe. l. j. & s. eo. l. curiales. & l. ex omnibus.

a Sarciant. & etiã expensas pro requirendo factas: vt s. eo. l. Circensium. & j. qui mil. non pos. l. iij. & l. omnes. Sed ar. contra. s. de epi. & cle. l. ad similitudinẽ. Sed ibi speciale. Vel ibi volebat da re substitutum.

... hanẽ, & ꝓpriis functionibus mãcipentur, & publica damna sarciant [a].

Decuriones & alij officiales in officio eorũ delinquẽtes, plumbatorũ ictibus feriantur. Bartol.

Imppp. Theodo. Valen. & Arcad. AAA. XL.

Quilibet principaliũ [b] vel decurionum [c], si vel decoctor pecuniæ publicæ, vel fraudulentus in adscriptionibus illicitis, vel immoderatus in exactione fuerit inuẽtus: iuxta pristinam consuetudinẽ non solùm à vobis [d], quibus propter loci dignitatẽ rerum summa [e] cõmissa est, verùm & à iudicibus ordinariis plumbatorum [f] ictibus subiiciatur.

Iidem AAA. XLI.

Decurio [g] fortunã [h] quam nascẽdo [i] meruit, suffragiis [k] atque ambitione non mutet: & si vacare per senectutem [l] potuerit, propter ordinationem [m], quæ per plurimos citò definiri solet, curiã non relinquat.

Militantes & alij magistratus nihil habent commune cum curialibus: & si eos offenderint, puniuntur. Bart.

Imppp. Theodo. Arca. & Hono. AAA. XLII.

Militaribus [n] viris nihil sit cõmune cum curiis: nihilq́ sibi licitũ, sciãt, quod suæ nõ subiectũ est potestati [o]. nullum iniuria, nullũ verbere [p], nullum [q] graui pulsatione tribunus, duxve aut comes curialẽ, principalemve contingat. Si quis [r] posthac temerario & incõsiderato ausu vllum ex principalibus viris [s] vsurpata attrectauerit iniuria: sciat se x. libris auri esse mulctãdũ.

Illi, qui sunt curiales ex origine, nullo modo possunt habere immunitatẽ etiam à rescripto. Bar.

Iidem AAA. XLIII.

Omnes, qui curiali obstricti sanguine [t], diuersis se officiorũ priuilegiis [v], & actuum præiudiciis [x] aggregauerũt: reddẽdos muniis esse non ambiges. sed nec rescripta [y], aut adnotationes ad munerũ [z] fugam prodesse permittimus.

Iidem AAA. XLIIII.

Nullus solius materni sanguinis vinculis illigetẽ [a]: quia mulierũ infirmitas nunquã huiusmodi functionibus reddit obnoxios, à quibus ipsa habet immunis [b].

Sufficit duas partes consiliariorum adesse. Bar.

Impp. Arcad. & Honor. AA. XLV.

Nominationum [c] ...

b Quilibet. principaliũ. Vel pro eodẽ vel pro diuersis ponuntur istæ duæ dictiones principaliũ & decurionum: vt s. eo. l. omnes.

c Decurionũ. officium erat tamen.

d A vobis. præfecto loquitur.

e Summa. i. maxima cognitio.

f Plumbatorũ. i. damnetur plũbo. i. in *metallũ: vt s. de iis qui po. no. ti. af. l. j. Sed cõtra. s. eod. l. omnes iudices. Sol. hic speciale vt in aliis casibus: vt ibi not & ad aliud officiũ non redit: vt j. de susce. l. si aliquid. Itẽ contra s. de exa. tri. l. ij. in prin. So. ibi ciuiliter: hic criminalit vt ibi no. & adhoc j. de exc. mu. l. placet. & dic hic pluries eũ deliquisse: vt concordet cum d. l. s. de superexactoribus. in fi. & facit j. de dig. l. iudices. Accur.

*Hęc expositio parũ admodũ conuenit literæ. vñ Pyrrh. hic nõ immerito ei refragatur, quem videre per te potes. Cæterum verbũ plũbatum dicitur, & globus funiculo fusti bipedali appẽsus cuius vsus nonnunquã inter Gallos est visus. Soletq; sub veste gestari, aut certè brachio, siue alligatus in manica circunferri ad inuicem eminus ad insidianter vehementerq; concutiendũ, & arcendum: quod certe magis videretur cum litera cõuenire, quæ dicit plũbatorum, ictib' subiiciatur.

g Decurio. vel est curialis.

h Fortunã. i. conditionem.

i Nascendo. i. à natiuitate.

k Suffragiis. i. auxiliis. ad quod s. e. l. quoties.

l Senectutem. puta. l. v. annorũ vt s. e. l. si vltra, scilicet tẽpore quo eliguntur: secus est, si ex post facto superueniat ætas: vt hic, & ibi no.

m Propter ordinationem. s. faciendam de aliquo. s. officiali & de aliis multis, quæ habẽt ordinare decuriones: vt s. e. l. j. quę p plures expeditur citius: vt ff. quod cuiusq; vni. l. itẽ in princ. & l. nulli. & seq. & j. eo. l. nominationum & facit j. de iis qui non imple. stip. l. ij.

n Militaribus. i. magistris militum: vel aliis eorũ magistratibus vel præpositis: vt j. hac l. & facit s. de epi. & cler. l. placet.

o Potestati. facit s. de iur. om. iud. l. fi. & s. qui tu. da. pos. l. neque Acc.

p Verbere. alias verberare, & tũc dic differentiam inter pulsare & verberare, vt ff. de iniur. l. lex Cor. §. inter pulsa. alias est vbere. i. parua oppressione ad similitudinem vberum, quæ parum premuntur, dum lac promulgetur, siue premitur secundum R.

q Nullum. s. curialem: vt j. & dic iniuria generaliter. vt ff. de iniur. l. ij.

r Si quis. miles vel magister eorũ: sed ad principem referuntur puniendi, si quod grauiter fecerint: vt ff. de pœ. l. diui frẽs. §. si. imo non ipsis mandantur, sed delicta sunt principi mãdãda, et secũdũ principis respõsionem sunt punienda: vt ibi.

s Viris. i. decurionibus vel curialibus. Acc.

t Omnes. Sanguine. quia ex prẽ, vel auo curiali sit: vt s. eo. l. decurio. & l. quoties.

v Priuilegiis. puta fabricæ deputauerit: quæ priuilegia & onera habet vel alij militiæ. ad hoc. j. de fabricen. l. si quis. & j. de fugiti. colo. l. j. & s. vbi decur. vel coh. l. j.

x Præiudiciis. i. aliis actibus præiudicantibus curiæ, puta militiæ: vt s. e. tit. l. proxi.

y Sed nec rescripta. ad quod s. de preci. impe. offer. l. nec damnosa.

z Munerum. scilicet curiæ.

a Nullius. Illigetẽ. si patris conditio alias trahat. alias sequitur matrẽ: vt s. e. l. eos. & j. e. l. si ille. Item fallit alias: vt s. eo. l. exemplo not. Partus sequitur ventrem.

b Immunis. de personali loquitur munere: vt j. de mune. & hon. l. iij. §. corporalia. secus in patrimoniali: vt j. de mu. pat. l. patrimoniorum. & ff. de censi. l. ætatem. & facit j. de mun. & ori. l. filios. Itẽ no. non facit curialem qui non est curialis. ad quod s. de hær. & ma. l. ij. nec doctum facit, qui est indoctus: vt in auth. de san. epi. in prin. colla. ix. Doctum non facit indoctum.

c Nominationũ. i. electionũ. cum enim magistratus aliquis est eligendus cõuenire debent decuriones: vt s. l. ij. & duę partes debent esse præsentes: vt hic, & ff. de decr. ab or. fac. l. ij. & ff. quod cuiusq; vni. no. l. nulli. & omnes vel maior pars in vnũ cõuenire: vt ff. de tut. & cu. da. ab his. l. vbi. & j. de præd. cur. l. ij. & non nisi de se debent eligere: vt & consules de senatoribus: vt ff. e. l. honores. §. ij. ad idẽ. s. eo. l. si ad magistratum.

stratum. & quando probo. non est ne.l. vt proponis. an autem sufficiat maiorem partem duarum partium consentire: an sit opus, quod tot consentiant, quod sit maior pars totius ordinis: dic vt d.l. nulli. notatur.

a Albo. facit. s. eo. l. in albo.

b Possunt. vt j. de le. l. pe. Sed arg. cōtra. de aut. pręst. l. fi.

c Maiore parte. statim iudicio maioris partis. sic ff. ad muni. l. qđ maior. & C. qui bo. ce. pos. l. fin. & s. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius porrectum. & j. de leg. l. pe. Sed argu. s. C. de auto. præstan. l. fi. Acc.

d Ad subeũda. Curiales. i. decuriones ex quibus eliguntur magistratus, qui honorē cū sumptu gerēt: vt s. l. proxi. no. & ff. de mu. & ho. l. ho. no. ĩ pri. Et dos non cōputatur in bonis viri hoc casu: vt p hoc videat ditior: vt ff. ad muni l. Lucius. §. idem respondit. cū onus habeat matrimonij: vt ff. de iure do. l. si is. §. j. vel potest dici, qđ ille decurio eligitur ad munus. i. ad aliquod officiū, q est diues & facit. ff. eo. l. honore. in prin. & d. l. decurio. & j. qui numero li. l. fi. & ff. de excu. tut. l. paupertas. & ĩst. de excu. tut. §. sed & propter. & ff. de mu. & ho. l. rescripto. ĩ pri.

† Facit ad hoc c. qui sicut. extra, de elect. vbi per Inno. & c. ecclesia vestra. cum gl. j. extra, eo. titu.

Dos non annumeratur inter bona viri.

e Curiales qui honorariã. sic dictã ab honoro honoras, & comitor comitaris. i. quia comitari debēt eos, q honores gerunt. Py. Vel verius expone vt j. eo. l. Alexãdrinis. in fi. Accursius.

f Commissi. s. qui præsunt curiæ. ad quod s. de iuris. com iud. l. fi.

g Perseuerent. s. inobedientiæ vel despectus. & not. perseuerent. sic s. de exac. l. j.

h Obnoxij. alias obnoxius. & sequentia in singulari. alias obnoxij, & sequentia in plurali.

i Prouiderint. alias prodiderint. s. contēnendo. alias perdiderint, de iure vel spe seu destinatiōe. s. propter inobedientiam specialiter de facto.

k In successione. Adgnatio. i. filius sequitur conditionē patris: vt s. e. l. in filiis Est enĩ proximus adgnatus patris filius: vt ff. de su. & le. l. filius. Vel dic qđ adgnatio, id est, successores teneantur. si antecessor male administrauit. ad quod s. eo. l. j.

Filius proximus est patris agnatus.

forma vacillare non debet, si omnes, qui albo[a] curiæ detinentur, adesse non possunt[b]: ne paucorum absentia, siue necessaria, siue fortuita debilitet, quod à maiore parte[c] ordinis salubriter fuerit constitutum: cùm duæ † partes ordinis in vrbe positæ, totius curiæ instar exhibeant.

Diuites & non pauperes sunt eligendi ad officia ciuitatis: ne pauperes fortè non poßint adimplere officium. Bart.

Iidem A A. XLVI.

Ad subeunda patriæ munera, dignißimi meritis & facultatibus curiales[d] eligantur: ne tales forte nominentur, qui functiones publicas implere non poßint.

Dignitas curiali addita non eximit eum à iurisdictione sui iudicis. Bart.

Iidem A A. XLVII.

Curiales, qui honorariam[e] adepti sunt comitiuam dignitatem, formidare debent eos quorũ moderationi sunt commissi[f]: nec se existimare ideo meruisse dignitatem, vt iudicum præcepta despiciãt. Quòd si in eadem culpa perseuerent[g], quinque librarũ auri mulctæ obnoxij[h], subiugentur: honore quoque, quem prodiderint[i], spoliandi.

Iidem A A. XLVIII.

In succeßione curialiũ decernimus, vt etiam si patres decesserint, teneatur adgnatio[k].

Iidem A A. XLIX.

Omnes, qui quolibet loco curiæ iuri debentur, cuiuscunque superstitionis[l] sint, ad implenda munera[m] teneantur.

Consiliarij non poßunt extra suam prouinciam officium acceptare. Bar.

Iidem A A. L.

Omnes omnino curiales in originalibus[n] ac debitis perpetuò curiis perseuerent: & qui ea his ad prouinciarum regimẽ atque administrationem qualibet fraude atq; ambitione peruenerint, sciãt se non solùm in sua curia remansuros, sed & cũctis rursus ab exordio muneribus seruituros[o].

Bona eius, qui quacunque fraude curiam euitat, si per annum contumax fuerit, applicabuntur curiæ. Bartolus.

Iidem A A. & Theodosius A. LI.

Quamuis prouisum fuerat[p] congruæ emendationis occursu, quemadmodum curiales militiæ[q] nomine & honore suspenso, officiis redderentur: tamen quia hoc callido consilio repererũt[r], vt † ciuitatis prouinciæ suæ finibus, tanquam his eorum[s] tantùm interdictus fuisset accessus, peregrinos expeterent commeatus: ne diutius in perniciem curiarum † latitandi spes perseueret, & solatia eos impunitatis sequantur, horum cupiditatibus obuiamus: vt ex eorum bonis, qui se vel persecutioni, vel muniis ciuitatum, interdictæ dudum ambitione militiæ, vel qualibet fraude subtrahere conati fuerint: curiis, quas

l Omnes qui. Superstitionis. vt Iudæi. ad quod s. de Iudæ. l. cuicunque. & l. iussio. & ff. eo. l. iij. §. fi.

m Munera. quo ad onus, non quantũ ad vtilitatem, alias contra s. de Iudæ. l. fin.

n Omnes omino curiales in originalib⁹. quia fili⁹ fuit curialis originaliter, vel debitus per sententiam: vt s. eodem. l. quoties.

o Seruituros. idē si episcopus fieret: s. de episcop. & cleri. l. ad similitudinem. & in authentica de episcopis et clericis. §. sed hoc quidem. & si quidem in fraudē causa vitandæ curiæ se fecerit eligi per seipsũ, vt hic: alias per substitutum: vt dicta. l. ad similitudinem. & in authẽtica, de sanctißimis episcopis. §. ad scriptitios. sed hodie contra: vt j. eodem l. penultima. Item facit. j. eo. tit. duumuirum.

† alias, vt ciuitatis prouinciæ suæ finibus &c. Sed hic rectius.

p Quãuis pro uisum fuerat. vs s. e. l. si ad magistratum. & l. quidam.

† alias, latitandi species.

q Militiæ. armatæ: vel etiam inermis. in quam confugerant.

r Repererunt. s. curiales.

s His eorum. i. aliqui eorum curialiũ scilicet tãtum, non autē omnibus. sed alias deest, tantum.

a Itaque. quod. s. proxi. dixit indistincte. s. ex bonis curialis fugientis & latitantis. s. emendari damnū curiæ, quam derelinquit: nunc hic declarat. s. quod per annum sunt expectandi: & si non veniant, tunc de bonis eorum resarciatur damnum curiæ. vt hic subiicit. Itē declarat in eo qđ dicit. ij tamē, q manifestis curię nexibus illigantur.

s. e. l curiales. ij. vel dic, quod nō licet extollere. l. exercere suum officiū vltra. ad quod s. de iu. om. iu l. fin. & facit ad principiū j. de susce. l. humilioribus. Sed & & tunc fallit, si publica est vtilitas: vt s. e. l. curiales. vltra. & facit in auth. vt omnes obe. iu. §. si igitur. col. v.

deseruerant, consulatur. Itaq; [a] si vocati edictis intra anni metas (ij tn̄, qui manifestis curiæ nexibus illigantur) latere potiùs, quàm redire maluerint: sciant, post emensum annum [b] interpellatis prouinciarum moderatoribus, ex facultatibus suis curiis, quas destituerunt, esse consulendum. Neq; em̄ de immaturo [c] præiudicio temporis possunt breuitatem causari.

Vbi alij sunt idonei & sufficientes, non coguntur alij cōtinuare officium. Bart.

Iidem A A A. LII.

Qvis tam inueniri iniquus arbiter [d] rerum potest, qui in vrbibus magnifico statu prædi tis, [e] ac votiua [f] curialium numerositate locupletibus, ad iterationem quępiā trāsacti oneris [g] cōpellat: vt cùm alij nec dum penè initiati curiæ sacris [h] fuerint, alios cōtinuatio & repetitæ sæpe functiones afficiant?

Magistratus municipalis non debet exire municipium. Barto.

Iidem A A A. LIII.

DVumuirum [i] impunè non liceat extollere potestatē fasciū [k] extra metas territorij propriæ ciuitatis.

Vbi non habetur copia iudicis, propria autoritate capitur curialis, & ad curiam ducitur, & eius quæstio debet intrà tres menses terminari: aliàs iudices puniantur. Bart.

Iidem A A A. LIIII.

GEnerali lege sancimus, vt si quis [l] suū decurionē curiæ vindicare malueri t: si præsidis desit copia, in eundē manus iniectione concessa, sciat ad examen cognitoris [m] resultantē [n] esse deducendum: ita, vt moderator prouinciæ, si quæstio fortasse fiducia defensionis vlla generatur † : nisi intra tres menses [o] causam originis cōpetenti disceptatione cognouerit, atq; conuictum cum pœna [p] restituerit debitis [q] muneribus, vel liberum ab inquietudine pronūciauerit. x. lib. auri mulctā cogatur exoluere: eius etiā officium pari damni irrogatione teneatur.

Si decurio dedit se militiæ, retrahetur: nec iuuabitur præscriptione. Bart.

Imperatores Theod. & Valentinia. A A. LV.

SI quis decurio aut subiectus curiæ ausus fuerit vllam affectare militiam [r], nulla temporis [s] præscriptione muniatur: sed ad conditionem propriā retrahatur: nec ipse, vel eius liberi post talem ipsius statum [t] procreati, quod patriæ debetur, valeant declinare.

Iidem A A. Isidoro præ. Augu. LVI.

ALexandrinis principalibus [v] etsi ad-

b Annum. sic ff. de requir. re. l. j. & in auth. de litig. §. omnem.

c De immaturo. i. valde. quandocunque tamen redeat, recuperat off. ciū dimissum: vt s. eo. l. si ad magistratum.

d QVis. Arbiter. i. dispositor: vt C. manda. l. in re mādata.

e Præditis. vt Bononienses propter scholares.

f Votiua. vel quia voto se offerunt curiæ alicui qn̄doq;: vt ff. de polli. l. si qs rē. §. j. Vel qa hoc voto gerit, vt multi sint curiales: qđ patet, quia remittū tur pctā. i. fit legitimus, q fuerat naturalis, p oblationē curiæ: vt i auth. qb. mod. na. eff. sui. §. si quis igitur. col. vij.

g Oneris. ex decurionibus enim seu curialibus eligebā tur ad onera per annū: quæ reiterare non cogūtur: vt hic. neq; continue, neq; ex interuallo, dū alij sunt: vt hic, & ff. de mu. & ho. l. sponte. & idē videtur de honoribus: vt j. de mun. & ho. nō cō. l. j. & si. Fallit autem hoc, quādo alij non sunt idonei: vt subiicit. & ff. de mu. & ho. l. honor. §. si. & in aliis tribus casibus: vt not. ff. ad muni. l. diuus. Accur.

h Sacris. i. potestate curiæ: quę potestas sacra est: vt patria: vt C. de fideicom. l. pe. cum hic liberet à naturalitate: vt modo notaui.

i DVumuirum. i. magistratum municipij, qui præest curiæ.

k Fascium i. dignitatū. sic ponitur in auth. vt iud. sine quoq; suf. § necessitatem. aliter ponitur, de of. procon. l. antepe. Et dic, quod nō potest extollere. i. accipere aliquā administrationē extra terminos. ad quod

l GEnerali. Si qs. puta duumuir, qui præest eis: vt s. l. prox. Ac.

m Cognitoris. i. præsidis.

n Resultantē. s. decurionem. i. resistē tē. Et sic not. quod in defectū iudicis licet alicui facere se iudicē: vt no. s. de iu. l. null9. alias nō, sed suū ius amittere: vt in ar. cōtra. ff. quod me. cau. l. extar. & l. nullus. & s. de iu. fis. l. prohibitū. tūc ergo aut cōtulerat se ad militiā armatā, & conuenit sub suo magistro militum. aut ad aliam: & tūc sub præside terræ, in quam aufugit, non sub eo, qui præest militiæ inermi: vt s. vbi decu. vel cohor. l. j §. si. Item facit. s. si ser. expor. ve. l. ij. & ff de ope. no. nun. l. j. in prin. & s. vbi decu. vel cohor. l. j.

o Tres menses. Nota speciale contra. l. s. de iud. l. properandum. quæ dicit de triennio, vt & alia specialia sunt: vt ibi not. in prin. Accursius.

p Pœna. extraordinaria.

q Debitis. alias debitis, alias propriis.

r SI quis decurio. Militiā armatam vel inermem.

s Tēporis. etiā xl. annis non videtur quod præscribatur: vt s. de præscri. xxx. an l. præscriptione. Sed contra j. de cohor. l. si cohortatur. quę dicit præscri. xxx. an. Sed potest dici, vbi iuit ad aliam militiam: tunc xxx. annis: vbi non iuit: tunc secus.

t Statum. decurionatus. vel dicas. i. militiam. prima verior est. Py & facit j. de agri. & cen. l. cum satis. §. j. & j. de fabri. l. iiij. Item facit. j. quando & qui. quar. pars. l. si. §. nullo obstaculo. contra. So. vt ibi.

v ALexandrinis principalibus. i. decurionibus vel similibus, vt s. eo. l. quilibet.

Indi... defectu... cet ali... se fac... indice...

† ge... tur.

Nihilo

uocatione fungant̃, nihilo minus [a] † onus peregrinationis [b] incumbat: nec publica cura, [c] nisi in sua tantùm ciuitate committatur: & primus [d] curiæ cum muneribus vniuersis expletis [e] ad summum peruenerit gradũ, comitiuæ [f] primi ordinis fruatur post biennium dignitate præstita: in curialibus tamẽ permaneat.

Iidem AA. LVII.

QVinq; summates [g] primi ordinis Alexandrini corporalibus iniuriis immunes esse censemus, [h] vt voce libera commoditates patriæ defendant: [i] cùm possint: si quid egerint criminosè, pecuniariis coërceri dispendiis [k], æstimabuntur [l] autem præsente curia, viri spectabilis Augustalis † iudicio.

Iidem AA. LVIII.

EVm, qui xxx. annis in Alexandrina ciuitate ciuilibus [m] inhæserit muneribus, corporalibus iniuriis [n], non pecuniariis excusari conuenit: habita consideratione videlicet meritorum: vt hoc bene cogniti priuilegium consequantur [o], nec eo passim fruantur indigni.

Superior tenetur confirmare electionem factam ab inferioribus.

Iidem AA. LIX.

SI quos [p] spontaneos hypõnematographi [q] † munificos suis exhortationibus ad publicas nominauerint functiones: iubemus non expectandum esse consensum pro tempore viri spectabilis Augustalis, qui fit plerũq; venalis: [r] sed vtriusque [s] partis sufficere voluntatem: vt incipiat functio, quam nullus incusat: tũc ad memoratum iudicem tam nominati quàm etiam curatoris [t] consona relatione currente: quam si suscipere vel confirmare [v] distulerit, sciat se xxv. lib. auri condemnatione plectendum.

Non potest quis seruire per substitutum: nisi habeat ad hoc priuilegium, vel sit illustris. Bar.

Iidem AA. LX.

NVllus, [x] qui nexu generis [y] curiæ tenetur obnoxius, per substitutam quãcunque personam curiales impleat functiones: sed ipse per se debitum patriæ munus exoluat, etsi spectabili dignitate decoratus [z] sit: nisi hoc ei speciali beneficio sit concessum. Ij verò, qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiæ muneribus satisfacere non vetentur.

Impp. Leo A. LXI.

NEq; [a] Dorotheum verum illustrem, & totã eius substantiã, neque Hireneũ virum spectabilem tribunum & no

---

a Nihilominus. i. non ideo magis.

b Peregrinationis. i. per quod coguntur exire territorium: vt subiicit, & s. de aduo. diuer. iud. l. qui necessario. nisi sit publica vtilitas: vt. s. eo. l. curialis vltra.

c Cura. debent enim facere, quæ alij decuriones seu principales.

d Et primis. i. tyro qui primo nunc eligitur.

e Expletis. Quæ subeãt decuriones: & sic est nunc antiquior.

f Comitiuæ. i. comes eorũ: qui sunt in primo ordine, cũ biennio steterit antiqor vt hic: adhuc tamẽ est curialis seu decurio, & subest ei cui subsũt alij: vt. j. in fin. & s. eo. l. curiales qui. & facit. j. l. proxi.

g QVinq; sũmates. erãt v. & vocabantur sũmates quasi summi: qui præerãt curiæ decurionum in illa terra.

h Censemus. Ad hoc. s. eodem. l. omnes iudices.

i Defendant. nam agunt pro patria & defendunt: vt. s. eo. l. procuratores.

k Dispẽdiis. Not. crimen pecuniariter puniri ratione personæ.

l Aestimabũtur. cũ eligent̃ ad quod j. de profes. l. magistros. & j. de muri. le l. si quis. & de tyroni. l. fin. & facit. j. ea. l. proxi.

m EVm. Ciuilibus. s. personalibus. fuit enim vt curialis: & sic fecit, q̃ alij curiales.

n Iniuriis alias iniuriis: al's incuriis. & facit. s. l. prox. & j. de fun. rei priui. l. eum qui.

o Consequantur. præscribit ergo curia bonos, nõ malos: vt sit electio de bono, non de malo: vt. s. l. proxi.

p SI quos. hypõnema Græcum est, & vna dictio Latine significat nominatores aliquorum ad publicas functiones: vel verius illi, qui accipiebãt in emphyteusim publica prædia. nam emponema. i. melioratio. accipiebat enim ad meliorandum; vt. s. de iur. emphy. l. fin. in principio. Accur.

q Tographi. ideo subiicitur quasi scriptura quæ in talibus contractibus est necessaria: vt. s. eo. tit. l. j.

r Venalis. no. ad quod. s. qñ puo. nõ est ne. l. venales.

s Vtriusque. i. nominantis, & nominati.

t Curatoris. alias curatoris: & alias creatoris.

v Confirmare. no. quod superior cõfirmat quod facit inferior. ad quod in authẽ. de defen. ciui. §. interim.

x NVllus. In l. præsenti ponitur casus talis, & dicitur q̃ si aliquis tenet̃ esse curialis à sui origine. p̃ substitutum nõ potest suũ officiũ exercere: nisi fuisset ei specialiter hoc cõcessum, & si spectabilis efficiat̃: sed si fuerit effectus illustris propter aliquã dignitatẽ, quam adeptus fuerit suo periculo in præd. officio substitutum poterit ordinare.

y Generis. ad qđ s. eo. l. quoties. Acc.

z Decoratus. not. neminẽ posse seruire per substitutũ, etiã si fiat spectabilis. & magis si fiat clarissimus: vt hic, & ar. ff. de so. l. inter artifices. & de statu. l. sicuti. & l. fi. & s. de cad. to. §. ne autẽ: & de iur. emph. l. fi. §. fi. Sed hoc fallit, si curialis fuit illustris: vt hic subiicit, & s. de episco. & cler. l. ad similitudinẽ. q̃ hodie corrigitur in illis casibus, quos habes. j. eod. l. fi. & l. pe. & ff. quod met. cau. l. illud. & de cõst. pe. l. qui autẽ. §. j. & de arbi. l. Labeo. §. fi. Item si primus sit inutilis supponitur alius: vt j. de priu. agẽ. in re. l. agẽtes. in fi. & s. de sac. sã. ecc. l. qui sub prætextu Itẽ. arg. contra. s. de nat. lib. l. si quis Sẽpronio. in fi. & s. de epi. & cle. l. quisquis. & in authen. adscriptitios. Item fallit propter priuilegium, vt hic subiicit. & j. eod. l. neminem. Item arg. contra. j. eod. l. Doctitij.

a NEq;. No. q̃ hęc lex est specialis: quia hoc princeps vult: vt insti. de iur. na. §. plane. sic & j. eo. l. Doctitij. nec est idẽ ĩ aliis; licet in corpore iuris sit redacta &

---

† Nihil peregrinationis legit Pyrr. hic qualiter et in vetusto quodã nostro exempla. legitur.

Delictum quandoq; pecuniariter punitur.

Imò (inquit Pyrrhus hic) æstimabũtur. i. condẽnabuntur.

† De hac voce augustalis pulchrè ĩ hũc locũ Alci. in annota. ad tres libros Co.

† hyponnematographi, teste Alcia. in hunc locum dicũtur, qui cõmentaria scribũt. tu illum videto, nugatur enĩ hic Acc. Ant. Augusti. lib. singul. ad Modesti. actorũ scribas interpretatur.

Superior inferiores factũ confirmat.

Seruire per substitutum nemo potest..

tarium, etsi[a] ante paternas illustres dignitates natus est[b], vllā inquietudinem pro curiali genere & conditione sustinere decreuimus. Liberos[c] quoque eorum, qui vel iam sunt, vel futuri sunt, eorumq́ posteros, quotiescunque continuata temporum & successionum perpetuitate nascentur, à conditione curiali & functione esse liberos: lege diuæ memoriæ Iuliani[d], quæ de materno curialium Antiochenæ ciuitatis genere promulgata est, nihil in persona viri illustris Dorothei vel viri spectabilis Hirenei, vel aduersus facultates eorum, vel aduersus liberos eorundem, qui vel iam nati sunt, vel postmodum quoquo tempore nascentur, vel aduersus substantias eorum, roboris vel iuris habitura. Circa alias sanè vniuersas personas de materno genere ad memoratæ Antiochenæ ciuitatis tantummodo curiam pertinentes, eandem legē præcipimus obtinere propriam firmitatem.

Qui est obligatus curiæ ratione originis, eam declinare non potest: & si curia non molestauerit patrem, filium molestare non poterit. Bart.

Idem A. LXII.

Si ille, qui ex filia decurionis Antiochenæ splendidissimæ ciuitatis & patre, qui nullius alterius ciuitatis muniis debebatur[e], procreatus est, sub examine prouincialis iudicis vel sponte confessus, vel certè conuictus fuerit, q̄ ex filia sit curialis progenitus, & albo decurionum adscriptus: nullā sibi superesse facultatem negandæ[f], vel euitandæ conditionis existimet: & curialē non aspernari fortunam aui materni sui pertentet, nec dubitet se muniis curialibus subiicere. Quòd si quem curia, de qua præsens sanctio loquitur, natum ex filia curialis minimè secundum præstitam ordinationem sibi sociandum curauerit: prolem eius pulsare nullo modo penitus poterit. nec enim patimur, cōuentionē eiusmodi prætermisso filio, quem curialis filia ediderat, à nepote, vel pronepote, vel vlterius incipere[g].

Idem Augustus. LXIII.

Doctitij[h] viri clarissimi iubemus[i] fortunā super curiali cōditione nullo modo esse inquietandam: nec facultatibus[k] eius: sed eo, qui huiusmodi conamē inierit, sacrilegij pœnam luituro[l], omnes q̄ post peractā illustrem[m] administrationem, vel adhuc in ea posito patre suo gignuntur, à curialium intentione defendātur vnà cum paternis sine dubio substātiis: quas cum persona patris à curiali nexu liberas esse nemo dissimulet.

Imp. Zeno A. LXIIII.

Neminem[n] ex iis, qui obnoxij curiæ constituti ab initio felicissimi nostræ pietatis imperij[o], comitum priuatarum rerum nostræ vel piissimæ Augustæ partis, seu comitis largitionum, vel comitis domesticorum, quæstoris, vel magistri officiorum ad actū administrationis gerendū prouecti sunt, vel in posterū prouehētur, ob hoc curialiū munerū laqueos volum' euitare: sed obligatos cū liberis suis quandocūq;[p] progenitis, & facultatibus suis, post administrationē depositā, curiæ commoditatibus inseruire: nisi fortè aliis priuilegiis super hoc legibus cognitis muniant. Nā alia vniuersa legitima, vel ex constitutionibus data[q] priuilegia integra volumus illibataq́ seruari. Ne tamen indulti honoris inane nomen retinere videantur, dignitatum titulis potian-

dacta. & sic est contra. s. de no. cod. com. §. pen. Sed hic speciale: quia sic princeps vult: ibi non. Accursius.

Principis voluntas lex est.

a Etsi. id est, quanuis. Accur.

b Natus est. ad hoc ff. eo. l. ij. §. in filiis.

c Liberos. liberi dicūtur vsq; ad trinepotem: posteri in īfinitū ab inde: vt ff. de gradi. l. iuris cōsultus. §. parētes. Accursius.

d Iuliani. quæ est s. l. eos indul. quæ dicit, ex quo filij non trahuntur per cōditionem patris ad aliquā ciuitatē: q; tūc matrē saltem sequuntur. vnde cū hic nō trahāt originē per patrē, videbātur trahere per matrē. p illā. l. eos. quod hic remouet.

e Si ille. Debebat. quia non legitimus: vt. s. eo. l. eos. & sic nulli curiæ obstrictus: & si erat legitimus, materna origo habuit priuilegiū: vt. s. eo. l. eas.

f Negandæ. semel enim confessus, vel cōuictus nō potest resistere: vt hic, & s. de non nu. pec. l. generaliter. & l. cū fidē. & de execu. rei iud. l. fi. Sed arg. cōtra. s. de li. cau. l. interrogatā. & ff. de cōfes. l. cum fideicōmissum.

g Incipere. in vnū filiū prętermissa cōuentione patris. sic s. de re. do. l. j. & fi.

h Doctitij. propriū nomē: & idē in eo quod i Dorotheo statuit vt. s. eo. l. neq;. Ac.

i Iubemus. Alias monemus, alias iubemus, alias vtrunque. Accur.

k Facultatibus. repete super.

l Luituro. nam disputare &c. vt & s. de diuer. rescri. l. sacrilegij. & de cri. sac. l. disputare. & j. vt dig. ordo serue. l. j. & de ero. milian. l. hac lege. & est pœna huius criminis. ff. ad leg. Iul. pe. l. sacrilegij.

m Illustrem. Dicti Doctitij, qui & clarissimus. vt. s. & illustris aliqn̄ fuit.

n Neminē. Hęc lex respicit vltimā partē tituli, & Zeno loquitur: & i quo statu inuenit eos, dimittit: vt C. si ser. expor. ve. l. moueor. & not. ab initio, id est, post initiū adeptus est. s. dignitatem.

o Imperij. accipe j. ad actū &c. & no. q̄d hæc prima pars vsq; illuc, eos &c. corrigitur per. l. infra proximam.

p Quādocunque. istud quādocūque strictius quā sonet, intelligendū est: vt j. de fabri. l. iiij. vt sic sit sensus: siue ante dignitatem, siue postea, dum tamen post patris naturalem fortunam. Py. M. vt. j. eod. tit. l. fi.

q Data. vt. s. proxi. & l. neque. & l. si ille.

Subsistit

tur per ſubſtitutos: [a]ſuarum periculo facultatũ curialib⁹ muneribus reſpondẽtes: habeantq́ȝ integra illibataq́ȝ priuilegia dignitatis. Eos verò, qui præfatas dignitates ante initium noſtri imperiȷ́ cõſecuti ſunt: cũ facultarib⁹ ſuis, & poſt [b] eam dignitatem progenitis filiis, à curialibus nexibus † vel onere decernimus liberari. Hos autem, qui quocunque [c] tempore patriciȷ́ vel conſules, aut cõſulares facti ſunt, aut in poſterum fuerint, aut magiſtri militum, vel præfecti prætorio Orientis, vel Illyrici, vel vrbis adminiſtrationẽ in actu poſiti quandocunque geſſerunt, aut poſtea [d] geſſerint, omnimodo cum facultatibus ſuis, & poſt eam dignitatẽ progenitis filiis, à curiarũ nexibus † vel onere decernimus liberari.

Imperator Anaſtaſius Auguſtus. LXV.

Diuæ memoriæ Zenonis ſacratiſsimã conſtitutionem [e], quæ de curialibus poſt certas [f] excelſas adminiſtrationes ſeu dignitates conditionis nexu liberandis lata eſt, in hac tantũmodo parte duximus corrigendam, qua cauetur, eos etiam [g], qui ante eandẽ cõſtitutionẽ ab initio [h] tamen eiuſdem diuæ recordationis Zenonis imperiȷ́, comites priuatarũ rerũ noſtræ vel piiſsimæ auguſtæ partis, ſeu comites ſacrarũ largitionum, vel comites domeſticorũ, quæſtores, aut magiſtri officiorũ, † licet ad actum adminiſtrationis gerãdum prouecti ſunt, minimè curialium munerum laqueos ob hoc euitare, ſed obligatos cũ liberis ſuis quandocunque progenitis, & facultatibus ſuis, poſt adminiſtrationem depoſitã, curiæ commoditatibus inſeruire: niſi fortè aliis priuilegiis ſuper hoc legibus cognitis muniantur. His etenim [i], qui memoratas adminiſtrationes vel vnam ex his peregerunt, necnon liberis & rebus eorum, beneficium quod ante per illuſtrẽ [k] adminiſtrationẽ peractã eis acquiſitum [l] eſt, intactum illibatumq́ȝ iubemus ſeruari [m]: vt relaxatione conditionis & munerum curialiũ, per anteriores principales diſpoſitiões ſibi cõceſſa [n], tam ipſi quàm liberi eorum poſt huiuſmodi adminiſtrationem adeptã procreati, vnà cum propriis ſubſtantiis potiantur [o]: & ſi [p] contigerit eos poſt diuæ memoriæ Zenonis conſtitutionem, ſiue per ſe, ſiue per ſubſtitutos ſuos curiæ cõpetentia munera ſubiiſſe: eadem [q] videlicet conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis ex die, quo promulgata eſt, ſuas vires obtinente: cùm cõueniat † leges futuris regulas imponere, non præteritis calumnias excitare [r].

Imp. Iuſtinianus A. LXVI.

Curialibus [s] conſortiis conſulentes, cenſemus, vt nemo ſibi blandiatur, & non certis modis ſeſe liberum eſſe exiſtimet: ſed pro noſtra forma tantummodo ſciat poſſe libertatem ſibi curialis competere cõditionis: omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præſens ſanctio, ex præſenti die antiquãdis: Si quis [t] igitur vel ſummũ patriciatus honorem fuerit conſecutus, ſiue inſulis conſulatus honorariȷ́ [v] aut ordinariȷ́ [x] fuerit ampliatus, vt vel conſul, vel conſularis [y] efficiatur, ſeu præfectorũ [z] præ-

---

[a] Subſtitutos. ad hoc. ſ. e. l. nullus. q. cum cõcor. ſuis. Itẽ facit in auth. vt or. præ. col. v.

[b] Et poſt. Repete cum. Accur.

[c] Quocunque. Id eſt, ſiue ante noſtrũ imperiũ, ſiue poſt.

[d] Aut poſtea. Repete cũ. & facit j. l. proxi. & ſ. l. fi. Accurſius.

[e] Diuæ. Conſtitutionẽ. Vt ſ. l. proxima.

[f] Certas. q. d. non omnes: vt ſ. l. pxi. §. hos autem. Accurſius.

[g] Eos etiã. hic refert principium l. ſuperioris.

[h] Ab initio. loquebatur enĩ de illis, qui erãt adepti has dignitates ab initio. i. poſt initiũ imperiȷ́, & antequã fieret cõſtitutio. & ſic ad præterita tẽpora trahebatur.

[i] His etenim. benedico corrigi, his etenim &c.

[k] Per illuſtrem. ecce oẽs ſuperiores adminiſtratores dicũt illuſtres.

[l] Acquiſitũ. Quo ad vanum nomen.

[m] Seruari. ſcilicet in plenum.

[n] Conceſſa. ſcilicet ante Zenonẽ.

[o] Potiãtur. vt nõ teneãtur ſeruire p ſubſtitutũ. & ſic in hoc corrigit in aliquo. ſ. eo. l. nullus.

[p] Etſi. i. quãuis.

[q] Eadẽ. nõ ergo ex toto tollit lex Zenonis, ſed tãtũ in iis, q ſunt adepti dignitates p̃dictas añ principiũ imperiȷ́, & factam cõſtitutionẽ, ſed totum reducitur ad illud quod ſ. l. px. dicit.

[r] Excitare. vt ſ. de leg. & cõſt. l. leges. & ſ. de fide inſtr. l. comparationes.

[s] Curialibus. Hęc lex tractat quomodo curiales liberentur à fortuna curię: et ſic reſpicit vltimã partem tituli. & facit ſ. eo. l. nemo.

[t] Si quis. paterfa. vel filius fa. vt j. de cõſu. l. fin. Et no. q nemo fit patricius niſi antea habuerit aliã dignitatem: vt j. de cõſu. l. antepe. Item no. quod xiȷ́. numerantur dignitates, quib⁹ liberãtur à curia: & eædẽ liberãt à patria poteſtate: vt in auth. con. quę de dignit. & duæ primæ hic poſitæ liberãt ſola electiõe: vt hic ſubiicit: & ſecũdũ hoc non ob. ſ. de na. li. l. communium. nã ibi ſola dignitas fuit collata.

[v] Honorariȷ́. Sine adminiſtratione.

[x] Ordinariȷ́. vt adminiſtrent.

[y] Conſularis. Ille eſt cõſularis, cui datur dignitas cõſulis: * cui ſi ſuperaddit adminiſtratio, nõ dicitur addi dignitas: vt j. de conſu. l. pe. & no. quod conſul ſtatim poſt principẽ ponit in inſtrumentis: vt in authẽ. vt præp. no. impe. &c. & in auth. cõſt. quę de dig. in prin. col. vj.

[z] Præfectorum. pre

† alias, vel honore.

† alias, vel honore.

† alias, non eſt, licet.

Patricius nemo fit, niſi alia dignitate præcedente.

* Imò is dicit conſularis qui aliquãdo conſulatũ geſsit: quemadmodum & prætorius dicit, qui prætor fuit.

† Cõcor. c. ij. & c. fi. cũ ſua gl. extra, de conſti.

per diuerſas diœceſes:vt in aut.cōſt.quæ dig.in prin. & §.j.ibi,vt hos quos nos &c.preter orientis.de quo j.ſpecialiter dicit. Accur.

a Vrbicariam.vtriuſq; Romæ:vt j.de priuil. vrbis Con.l.j.Accur.

f Liberantur.Hoc ex antiquis legibus.

g Cum ad fiſci.hoc refertur ad eum articulum,vbi de hoc modo dixi.

h Poſtquam.hoc ex antiquis legibus: hodie ſecus: vt infra.§.ex æuo.

b Conditionis. ſ.curialis.

c Ediderit.facit.ſ. l.pxi. & j.de prin. agē. in re.l.q.cūq;. & ſ.de li.&eo.lib. l.ij.& ſ.de nuptiis. l.impialis.§.his illud.& ſ.de li.cau.l. fin. & ff.de ſenat.l. emācipatū.§.j.Sed arg. cōtra in codē ti.l.ſenatores.in fi. ff.eo.l.iij.§.in filiis. et de pœ.l.moris.§. iſte. & ſunt hic ar. ad feudum.vt delictum patris nō noceat filio iam nato vel naſcituro.

Delictum patris an noceat ad feudū filio iam nato.

d Preſecturæ queſtoris. Si habeas preſecturā quæſtoris, id eſt quæſtor. ſecundū Azo.alias preturæ:& tūc ſubaudi patroni, qđ eſt j.& ſecūdū hoc dignitas aduocationis in foro quæſtoris liberat,vt & alij fiſci,vt ſubiicit qui.ſ. erāt duo per ſingulos annos: vt ſ.de ad.di.iu.l.ſancimus.& l.binos.

† alias, prælaturæ.

e Tam præfecturæ. vt punctū ſit loco copulæ:& alias eſt pſectura, & eſt ſenſus. i. præfectus oriētis,& ſecundū Azo.& alias preſecturæ:& tūc dic patroni dico tā&c.et ſecūdū hoc bn̄ ſubiicit vrbicariæ qa ī foro preſecti vrbis ſint aduocati: & hoc habēt:al's oporteret dici repetitū de eo,qa ſ.de eo dixit añ vl' poſt dignitatē habitā patrōnatus.& ſecundū hoc no.aduocatos pſectorū habere idem priuilegiū:qđ aduocati fiſci: vt ſ.de ad.di.iu.l. poſt duos. Vel planiꝰ reperit ſi qs fuerit cōſecutꝰ honorē pſecturę q̄ſtoris &c.&eſt plana:& qđ ſubiicit cū ad fiſci &c. pōt legicū ſuperiori & inferiori lr̄a.

† alias, emerita.

torio inſulas ſuſceperit gubernandas, vel vrbicariam [a] (in ipſo tamen actu)meruerit præfecturam, necnon magiſtri militum officium gerendū ſuſceperit: is gaudeat ſe huiuſmodi conditionis [b] eſſe exortem, & liberum cum ſuis facultatibus, ſuaq; poſteritate,quam,poſtquā meruit dignitatem, vel actum geſſit, ediderit [c]: anterioribus filiis in conditione priſtina remanſuris. Sed & tam præfecturæ [d] quæſtoris, quā viri eloquentiſſimi fiſci patroni,tā præfecturæ † [e], quæ Orientalibus & Illyricanis præſident ſedibus,quā vrbicariæ, nexibus curiæ liberātur [f], cum ad fiſci [g] patronatum peruenerint, vnà cū ſubſtantiis & liberis ſuis, quos vel antè habuerint,vel poſtquam [h] ad eundem gradum prouecti ſunt. Viri etiam clariſſimi principes agentium [i] in rebus,curiæ libertatem ex antiquis legibus conſecuti ſunt: & viri ſpectabiles proximi ſacri ſcrinij noſtræ memoriæ [k],& ſacrarum epiſtolarū, necnon ſacri ſcrinij libellorum,ſacrarumq; cognitionum & diſpoſitionum, cùm ſubſtantiis ſuis, & liberis, quos poſt emēſa † ſtipendia ſuſceperint [l], hoc etiā nos corroborantes intuitu laborum, quos multo, longo, prolixoq; tempore [m] pertulerunt, intactum illibatumq; conſeruamus, vt hi omnes fortuna curiali liberētur cum ſua ſubſtantia ſuaq; ſobole [n] ſecundum ea, quæ prædiximus, ex æuo [o] tamen ſequente, nā progenitos [p] antea, nullius futuri fiſci patroni liberos concedimus liberādos:vt ne quod ſummis apicibus dignitatū non eſt cōceſſum [q], hoc alij ſibi audeant vindicare: ſed progeniti [r] filij ante, quàm ad fiſci patronatū peruenerint,in conditione priſtina remaneāt: aliis autem modis, quàm iis, quos ſigillatim enumerauimus, ſiue legibus antiquis comprehēſi ſunt (qualis erat is, quē ex tribus [s] maribus conceſſum añ fuerat patri maximo ſenatui ſociare) ſiue comprehenſi anterioribus ſcitis non fuerant liberationē competere quidam curialis fortunæ nullo patimur modo: ſed ſiue pragmatica ſanctio ſuper hoc proceſſit, ſiue ſententia eminētiſſimæ præfecturæ,ſiue alius modus quicunque excogitatus eſt: ea omnia penitus vacuari, & pro infectis haberi, & curialia corpora ſuis reddi ciuitatibus, & ſubſtantias eorum ſubiacere, nulla excuſatione eis penitus competente.

TITVLVS XXXII.

SI SERVVS aut libertus ad decurionatum aſpirauerit.

i Principes.agentium.Hi ſunt decorati dignitate procōſulatus,& ī ſcriptis cōueniūtur,& nō ſatiſdāt iudicio ſiſti:vt j.de prin.agē.in re.l.iij.& fin.

k Noſtrę memoriæ.ob hoc ſcilicet dicti proximi: qa militabāt in ſacris palatiis.horū enim erat trina militia, erāt em̄ milites memoriæ epiſtolarū, erant etiā q militabāt in libris memoriæ:aliq in libellis cognitionalibꝰ & ſentētiis: vt hic dicit: hi excuſabant à ſordidis & aliis quibuſdā muneribus.Itē nec conueniebātur,niſi apud magiſtrū officiorū Item finita adminiſtratiōe erāt comites conſiſtorij:vt j. de proxi.ſacr.ſcri. l.iij.& iiij. & l.proximos et l.ī ſacris.

l Suſceperint.repete ex antiquis legibus ſunt liberati,hoc etiam &c.

m Prolixoque tēpore.ad quod.ſ.de offi.ma.offi.l.ij.

n Sobole añ vl' poſt dignitatem nata.

o Ex æuo.id eſt, ab hoc tempore in antea.

p Progenitos.id eſt ante dignitatē patris aduocatiōis fiſci vel aliā de ſuperioribus.

q Non eſt cōceſſum.vt in qnq; primis nominatis hac lege.

r Progeniti.ante ſcilicet dignitatem habitā patronatus fiſci.

s Ex tribus.ſi q̄s.ſ. de ado.l.cum adoptionis. & inſti.de hære. quæ ab inte. §.admonendi.

SI SERVVS aut libertus ad decurionatum aſpirauerit.

Si liber

† Ius aur. annulorū ait Budæ⁹ equestris ordinis insigne fuisse, veluti & hodie calcar aureum, qđ pro equestri dignitate ponitur.

SI libertus vł ius aureorum. Per quod habeť vt ingenu⁹ quo ad honores, vt. ff. de iur. au. ann. l. pe. & fi. quod qualiter fiat, notaui. ꝫ. de iure au. ann. l. ij. & ibidē l. j. qualiter natalib⁹ restituať, hodie tamē hoc cōsequiť manumiss⁹ ex ipsa manumissiōe, & sic nō habet locū hæc lex: vt in authē. vt lib. decæ. in princi.

ᵇ Legis. Scilicet Viscellæ, quæ punit in dāno extraordinarie cū infamia: vt supra ad legem. Visc. l. j. quæ hodie est correcta: vt modo no. sed filij liberti sic: vt. j. dedi. l. libertorum. Itē vt. ꝫ. de episco. & cle. l. iubemus. §. seruos.

ᶜ PRæses. Aedilitate. quorū erat officium ædes custodire: vt ff. de loc. pub. fru. l. ædiles. & ff. de peri. & com. rei vendi. l. lectos. & nota. ff. de ædil. edic. l. j. in pri.

ᵈ Congruenti. Et dño, si fuit ignorans, redditur, vt subiicit.

ᵉ Processit. domino ignorante. Acc.

ᶠ Subiugabit. scilicet intra. xxx. dies, ex quo scieris eum ad talē dignitatē promotū: postea enim non audieris: imo liber & ingenuus erit nullo iure patronat⁹ seruato: quēadmodū si te sciēte ab initio foret adeptus: sed ipse aut ea frueť, si dignus appareat, aut ea tāquā idign⁹ spoliabiť: existēs nihilominus liber & ingenuus: vt. j. qui mi. non pos. l. pe. & fi. hoc ita si ad dignitatē. nā secus si ad ciuilia munera seruū aspirat e cōcesserit. nā seru⁹ tūc cōfiscabiť cū verberibus: & dñs ꝓ his oībus, quę seru⁹ male egit, cōstrictus tenebiť: vt. j.

Libertus, qui non habet ius annulorum aureorū, nec restitutus est natalibus: cum pœna à curia remoueatur. Barto.

Impp. Diocler. & Maximian. A A. & C C. I.

SI libert⁹ vel † ius aureorum ᵃ annulorum adeptus nō est, vel natalibus suis nō restitutus: præses prouinciæ non tantum curiæ participare non permittat, sed iuxta legis ᵇ seueritatem congruenti pœna vlciscetur.

Si seruus scienter patitur se ad dignitatem vocari: remouebitur, & punitur: si autem ignoranter, reuocabitur tantum. Barto.

Imp. Cōstātinus A. II.

PRæses prouinciæ, si eum, qui ædilitate ᶜ fungitur, seruum tuum esse cognouerit: si quidem non ignarum conditionis suæ ad ædilitatem aspirasse perspexerit: ob violatam seruili macula curiæ dignitatem, congruenti ᵈ pœna afficiet. Si verò cum opinione publica mater eius pro libera haberetur, ex decurione procreatus, ad capessendum honorem errore lapsus processit ᵉ: dominio tuo eum subiugabit ᶠ.

TITVLVS XXXIII.

DE PRAEDIIS decurionum sine decreto non alienandis.

Decuriones non possunt vendere bona immobilia sine decreto: aliàs non valet venditio: & emptor perdit pretium, & restituit rem cum fructibus. Barto.

Impp. Valentini. & Valens A A. I.

SI quis ᶠ decurionum vel rustica prædia, vel vrbana venditor necessitate ᵍ coactus addicit, interpellet iudicem competentem ʰ: omnesque causas sigillatim, qbus strangulatur ⁱ, exponat: & ita demū distrahēdæ possessionis facultatem accipiat, si alienationis necessitatē probauerit. Infirma ᵏ enim venditio erit, si hæc fuerit forma neglecta. ita enim fiet, vt nec immoderatus ˡ venditor, nec emptor, cuiuscunque sit conditionis, inueniatur iniustus. Denique nihil erit postmodum, quò vēditor vel circumuentum se insidiis, vel oppressum potentia cōparatoris queri debeat ᵐ: quādoquidē ⁿ sub fide actorum, & de necessitate distrahentis, & de voluntate patuerit comparantis. Quòd si quis contra vetitum, occultis monitionibus per suppositas ᵒ fraude personas, cuiuslibet loci, quem tamen ei decurio distrahebat, comparator extiterit: sciat se pretio, quod dedit, esse priuandum ᵖ: & locum, quem comparauit, cùm fructibus esse restituendum.

Venditio rerum & liberatio debitorum ad curiam pertinentium non debet fieri sine decreto curiæ: & quicquid redigitur, debet reuolui ad curiam, & eodem modo debent fieri locationes. Barto.

Impp. Theodo. & Valent. A A. II.

NEc venditio ᵠ rei hæreditariæ curiæ

deta. l. gñali. P y. itē hęc vera, si quis quē niū nō trāsmitā die mortis matris. alīs non subiugabit: vt ꝫ. ne de sta. defūc. l. si mater. & facit ad hoc C. de ser. fu. l. fi. & de su. & leg. l. ex libera. & de libera. cau. l. nō mutāt. & ff. de re. iur. l. in his. & ꝫ. de agri. & cēs. l. colonos. & ff. de off. prę. l. barbari⁹.

DE PRAEDIIS decurionū &c.

SI qs. Ex hac l. potest notari, ꝙ vēditio rei facta à curiali non tenet: nisi sit facta cū autoritate iudicis: quod tamē hodie nō obseruať in ciuitatibus. Lōbardiæ: licet deberet obseruari, cum Imꝑator hoc cōstituerit, vt respub. diuites curatores haberet: vt. j. ꝓxi. l. fi. ibi, ex cōsensu &c.

ᵍ Necessitate. rei familiaris, de qua necessitate loquiť C. de rescin. vendi. l. non idcirco.

ʰ Competentem, præsidē: vt. j. l. fi. & ꝫ. de vendi. re. ciuili. l. vnica. in fine.

ⁱ Strāgulať. i. vendiť. & loquiť ironice: quasi male est ꝙ vendiť: sed necessitas cogit. sic. ff. ad Syl. l. j. §. occisorū.

ᵏ Infirma. sic. ff. de re. e. l. magis. §. si ęs.

ˡ Immoderatus. i. sine causa.

ᵐ Debeat. sic. ff. ꝙ met. cau. l. fi. & ꝫ. de trāsa. l. trāsactionē.

ⁿ Quandoquidē. id est, quia.

ᵒ Suppositas. Sic ꝫ. qđ metus cau. l. fi. per impressionem. & de auto. tut. l. pupillus. §. j. Accur.

ᵖ Priuādū. sic. ꝫ. de rei vē. l. si fundū. & l. domū. & j. de agr. & cēs. l. quēadmodū. & ꝫ. de fide instr. & iu. hastæ fis. l. j. & ꝫ. de præscri. xxx. ann. l. j. Sed ar. cōtra. j. ne lice. ha. metr. l. j.

ᵠ NEc venditio. Hic not. qualiter vēditur res curiæ;

acquisitæ, aut debitoris hæreditarij, qui soluerit, liberatio aliter admittẽda est, nisi apud acta [a]. totius vel maioris [b] partis ordinis intercedente decreto, ineundi contractus vel dissoluendæ obligationis causa probetur. Ita enim & id, quod ex ea redigitur, ad prædiorum iubemus comparationem expendi: quorum reditus omnes (sicut dictum est [c]) eiusdem curiæ publicis muneribus, quæ [d] solatio [e] egere constiterit, iustissimè seruabuntur ex consensu omnium, maximè ditiorum: vel [f] idonea [g] fideiussione oblata conductoribus eligendis.

Decuriones non possunt vendere sine decreto, alios autem contractus non prohibentur celebrare: & decretum non potest interponi, nisi de consensu maioris partis decurionum. Barto.

Imp. Zeno A. III.

CVriales vendere quidem res immobiles vel mancipia rustica prohibemus sine interpositione decreti [h]: donationes verò, vel permutationes †, vel quoslibet alios etiam sine decreto permittimus [i] celebrare contractus: quoniam & sacræ constitutiones, quæ super hoc à retro principibus latæ sunt, in plurimis suis partibus de pretio non redhibendo [k] locutæ sunt: vt ex hoc apertissimè detur intelligi [l] solùm venditionis decurionibus sine decreto interdictum fuisse contractum, cùm tamen venditione [m] intercedente (vt dictum est) decretum agitur: nullum eos, vel qui ab his comparant, dispendium cuiuscunque personæ vel causæ vel theatralis [n] liberalitatis nomine (quod frequenter fieri dicitur) sustinere decernimus: nec ex tabella [o] decretum recitari, sed curialium vel maioris partis [p] curiæ relatione currente [q], sine vlla malignitate referentium, vel damno cõtrahentium, ad confirmandam emptionem, competentis iudicis proferri sententiam [r].

TITVLVS XXXIIII.

QVANDO, ET quibus [s] quarta pars debetur ex bonis decurionum: & de modo distributionis eorum.

Si extraneus succedit alicui decurioni, debet curia habere quartam. Bart.

Impp. Theodo. & Valen. A A. I.

SI decurionum consortio sit alienus [t], qui curiali successit: competentis eidem [v] iuris, siue ex asse, siue ex parte hæres [x] sit, bonorumve [y] possessor: partem quartam iure optimo à curia [z] peti decernimus.

rix: vt hic. Item qualiter curialis: vt. j. de vendi. re. ciui. l. fina. Item qualiter ecclesiæ: vt in authenti. hoc ius porrectũ. Item qualiter fisci: vt. s. de fi. instru. & iu. hastæ. l. j. & de vend. re. fi. cum priua. cõmu. l. j. Item & no. qualiter liberetur debitor curiæ: vt hic. Sed P. intelligit hoc quãdo per confessionẽ. si autẽ per solutionem, tũc sufficit solui curatori ciuitatis secundũ eũ. Itẽ no. qualiter ciuitatis debitor liberatur: vt. j. de sol. & lib. debi. ci. l. j. Itẽ qualiter fisci: vt. s. de conue. fisci de. l. ij. Accursius.

a Acta. forte præsidis.

b Maioris partis. sic. ff. de tut. & cur. da. ab his. l. vbi. & s. de cur. l. nominationũ. & j. de leg. l. si quid. Itẽ facit in authẽ. de aliena. & emphyte. §. emphyteusis.

c Dictum est. In Græcis legibus. vel dic hac lege eo qđ solenniter fieri mãdauit.

d Quæ munera.

e Solatio. Id est, expẽsa aliqua quæ solatiũ est illis quibus datus. sic. ff. cõmu. prædi. l. venditor. §. si constat.

f Vel pro etiam. vel dic. s. quãdo idoneus: hic quãdo non idoneus est cõductor. ad quod in auth. de mã. prin. §. nõ pmittas. co. iij.

g Idonea. quæ est ex facilitate etiam cõueniẽdi: vt. ff. qui satisd. cog. l. ij. & de publi. l. licitatio.

h CVriales. Decreti. nec minoris venditur res sine decreto: vt. s. de offi. eius qui vice al. l. ij. & de episco. & cler. authen. hoc ius porrectum.

i Permittim⁹. specialissimũ ius. sic. s. de iur. emphy. l. fi. in princip. regulariter cõtra: vt. ff. de reg. iur. l. cui ius est. & est ratio: quia facilius vendunt quã donẽt. sic. ff. ad Vel le. l. iij. sed ei mulieri donare permittit, non fideiubere. Itẽ facit in auth. de nõ alie. §. quia vero leonis. Item potest hic esse alia ratio, quia contrarius cõmune dicitur decretũ in venditione exigi: ergo non trahitur ad consequentiam: vt. ff. de pig. l. in quorum.

† Hic videtur innuere, qđ permutatio non sit alienatio, cuius contrariũ tamen dicitur in ca. nulli. extra, de rebus eccle. non alienan. Sed vt hic in glo. ij.

k Non redhibendo. si quis emerit sine hac forma: vt s. l. j. in fi. cum concor.

l Intelligi. nam in venditione est pretium, nõ in aliis contractibus: vt. ff. de cõtrahen. empt. l. ij. §. j. & est sic. C. de testa. l. non codicillum. Accur.

Pr... in v... tioni... in al... tract... inte... nit.

m Venditione intercedente necessitate, non sponte: vt supra. l. j.

n Theatralis. Id emptores taliũ prædiorũ cõsueuerant aliquid dare ad ludum theatri.

o Tabella. i. alias tabellio, alĩs tabella. i. per delegatũ: quia quæ causæ. & ff. de offic. procõ. l. nec quicquam §. fi.

p Maioris partis. sic. s. l. proxi.

q Currente. Per circulũ: vt i authẽ. de defensor. ciui. §. interim. col. ij.

r Iudicis. Ordinarij.

s Sententiam. Id est, decretum.

QVANDO & quibus.

Quãdo debetur: & qđ & quãdo est hæres nõ curialis vel quãdo curialis sed non in totũ: vt j. l. ij. in prin. & l. iij. in prin. Itẽ quibus debet? Respond. à curialibus: vt. j. l. ij. in prin. qualiter distribuatur. i. diuidatur inter curiam & hæredes, quod habes j. tit. j. l. ij. §. j.

t SI decurionum. Alienus. id est, nõ curialis succeßit curiali: vt. j. eod. l. proxi. in princip.

v Eidem. s. curiali, vel eius hæredi potest. Item excipe quasdam alias personas: vt. j. eo. l. ij. §. sed etsi. & §. extraneum.

x Hæres. De iure ciuili ex testamẽto vel ab intestato.

y Bonorumve possessor. de iure prætorio.

z Curia. id est, petet à curia: vt. s. de na. li. l. cõmunẽ. §. ea vero quæ. & j. de his q spõ. mu. su. l. fi. Et no. optime.

Curiales debent habere quartam extraneo succedente curiali: non tamen de singulis rebus, sed facta omnium diuisione, prout hæc lex exprimit. Bartolus.

Iidem AA. Apollonio præf. præt. II.

MEminimus nuper emissa lege [a] diuali, portionem quartam de facultatibus curialium fati munus implentium, ex quolibet nouissima volũtate, vel ab intestato etiã, ad quemcunque [b]) præterquam si ad filios curiales, deferãtur) curialium deputasse corporibus. Sed multi [c] tanquã corrumpendi totius patrimonij occasione capta, vniuscuiusque rei sibi particulam [d] vindicando, adeò totas dilacerant facultates, vt dũ participibus [e] relictarum opum nocere cupiunt, sua quoque iura præcipitent. Quorum nimiam licentiam prouida dispositione refrenantes, ipsis quidem curialibus occupãdi sua authoritate res mortui, copiam denegamus [f]. Hæres autem, ad quem ab intestato vel ex postrema volũtate directis vel fideicõmissariis verbis decurrit hæreditas, omne patrimoniũ, quod relictũ est, in partes quatuor diuidi procuret: vt rebus totis [g] in sortiũ [h] casum deductis, vel curiæ quadrãtis, vel hæredi aut fideicommissario per vniuersitatẽ dodrantis electio ex sortis felicitate contingat. ita scilicet & præfati successores, & curia promiscui rerũ dominij liberabuntur incommodo. Naturale † quippe [i] vitiũ est negligi quod communiter possidetur: vtq; se nihil habere, qui nõ totũ [k] habeat, arbitretur: denique suam quoque partẽ corrũpi patiatur, dum inuidet alienæ. Sed vbi quarta pars bonorum mortui curiæ debet offerri: immobiles quidẽ res, quæ nec latere facilè possunt, nec cuiquã (si diuulgentur) officiũ [l], sub aspectu etiã curialiũ æstimari diuidiq; cõcedimus. mobiles autem res vel se mouẽtes, vel instrumenta, vel si quid aliud in huiusmodi iure consistat: in mediũ proferri diuulgariq; nõ patimur: sed iuratis successoribus, cũ apud se diligẽter æstimauerint, quæ, quantiq; sint pretij facultates, credi oportere [m] decernimus. Quid enim tam durum, tamq; inhumanũ est, quã publicatione pompaq; rerum familiariũ, & paupertatis detegi vilitatem, & inuidiæ exponere diuitias [n]? In exigendis verò debitis, si pretiũ, quod pro quarta parte actionũ curiæ competit, successores præstare noluerint: cautionibus iurata fide [o] prolatis in mediũ, vnusquisq; à debitoribus conuenientẽ sibi exigat portionẽ. Aequè ex diuerso æs alienum (si cui defunctus fuerat obligatus) tam iidem successores, quàm curia pro sua sorte restituere cõpellantur [p]. Quòd si sæpe dicti successores sacramentũ sibi crediderint excusandum: tunc verò ad similitudinem rerũ immobiliũ diligẽtior curialibus omniũ rerũ indago pbebit: scilicet vt vniuersis mortui facultatibus in aperto

---

Ius petendi tripertitum est.

me. nam secũdum Py. ius petendi tripertitũ est. nã aliud est bonũ: aliud est melius: aliud optimum. bonũ est, ex quo tm̃ est exceptio: vt s. de vsur. l. quãuis. melius, ex quo tm̃ iudicis officio est petitio: vt j e. l. in bonæ fidei: optimũ est, qd' est vndiq; ex omnibus suis partibus circũuallatũ: quia etiam petitionẽ inducit per actionem: vt hic, & s. eo. tit. l. j.

[a] MEminimus nup emissa lege. vt l. proxi.

[b] Ad quẽcũque, excipe vt j. in fi. l. §. sed & si. & §. extraneũ. q videt cõtra.

[c] Sed multi. s. curiales, quibus defertur dicta quarta.

[d] Particulã scilicet quartã rei. sic C. de inof. te. l. si qs in suo. vbi appellat minusculã quartã.

[e] Participibus. i. hæredibus. & no. ar. contra pessimos et maleuolos cohæredes, q pp̃ter vnius minimã portionẽ vel alterius maximã inuidiã minutatim puta p sulcos hæreditatẽ diuidere vł etiã p p̃ticas cupiũt. Debet igitur ex vniuersitate diuisio fieri quæ vulgari sermõe apud Italicos dr̃ in grosso secũdũ Py. & p hoc facit ff. ad legẽ Fal. l. ij et q ibi no.

[f] Denegamus. Sic s. de iu. fis. l. phibitũ. & l. defensionis.

[g] Totis. i. omnibus. Acc.

[h] In sortiũ. sic dictũ à sorte, substantiaẽ sic diuisa sorte dirimetur, si aľs non cõueniat. vtrũ curia quadrãtis, an cohæredes vel fideicõmissarij dodrãtis electionẽ habeant: vt is præferatr̃, quẽ sors prætulit i eligẽdo: vt s. com. de leg. l. fi. in princ. nisi fortè sit vxor defuncti, quæ successit ex testamẽto vel ab intestato p bo. pos. vnde vir et vxor: vt s. vnde vir & vxor. l. j. cui circa illã sortẽ speciali priuilegio optio conceditur: vt j. de his qui se def. habetur tamẽ alias, qđ illi est optio cõmittẽda, qui maiorem partẽ in re habere noscitur: vt s. de dona. l. si nimus. §. si autem. arg ff. fa. erc. l. cæteræ. & l. si quæ. quæ sunt cõtra. Itẽ ad idẽ ff. fini. reg. l. demodo. sed aliter intelligitur. Itẽ alias datr̃ vni electio alia ex causa: vt j. de metal. l. ij. quæ est contra. Acc.

† Cõcor. in cap. j. in gl. in ver. religio. ex tra, ne se. de va. ali. quid innouetur. vbi hæc verba recitãtur in fi. illius glo.

[i] Naturale quippe. No. sic ff. de le. ij. l. cũ pater. §. dulcissimis. & de admini. tut. l. iij. §. apparet. & de ser. vr. præ. l. in re cõmuni. Sed arg. cõtra. ff. pro solut. l. marito. Item facit ff. de tute. l. in eos.

[k] Non totum. sic ff. commo. l. si vt §. finali.

[l] Officium. No. fieri quod alij prodest, & nemini nocet: vt j. de præpo. sacri cu. l. fi. & s. de prec. imp. offe. l. rescripta. & no. quod inducit hic, quod pro re immobili nõ agitur ad exhibẽdũ: quod per se patet: vt hic dicitur.

[m] Credi oportere. sic s. de fideiuss. l fin. & in auth. de colla. §. super. & j. proxi. §.

[n] Diuitias. Sic. ff. ad legem Aqui. l. si quis testamentum. §. penul. & s. de ali. pu. præ. l. ij.

[o] Iurata fide. sic s. proxi. §. & est arg. quod vxor iuramẽto patefacit bona hæredibus. Itẽ valli feuda. sic supra de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. sicubi.

Iuramento vxoris creditur de bonis viri defuncti.

[p] Compellãtur. sic. C. ad leg. Iul. de vi pu. l. tutoris.

Aestima

propositis vel æstimatio [a] rerum, vel diuisio sub præsentia curialium celebretur. In omnibus autē casibus, vbi quarta pars curiæ cōpetit, transactiones [b] interpositas, firmas illibatasq́ manere decernimus.

Descendentes masculi curiales vel fœminæ nuptæ curialibus, vel extraneis curiales succedant in totum: non curiales vel curialibus non nuptæ quartam dare curiæ debent: & cui nubent, triennium expectatur. Bartolus.

Ad filiorum verò curialium [c] vel nepotū ac pronepotum, scilicet decurionum similitudine, ad quos integras opes peruenire censuimus [d]: filiā, quinetiam neptem, proneptemve principali [e] eiusdē ciuitatis, vnde pater auus vel proauus oritur, nuptam, rerū vel ab intestato, vel ex dispositione vltimæ voluntatis quæsitarū, integrum nullaq́ parte minutum dominium [f] habere sancimus. Quòd si post parentum obitū inueniantur innuptæ vel viduæ: in impuberibus quidem post transactam pubertatem, in aliis verò, quæ pubertatem excesserint, vel etiam in viduis post mortem parentis, triennium dūtaxat volumus expectari: vt interim quarta portio suspensa, aut apud eam, si in matrimonio curialis eiusdē ciuitatis fuerit collocata, perpetuo iure permaneat, vel si intra id tempus alienum [g] ab eadem curia sortiatur maritum, penitusve nupta nō fuerit, memorata pars totius substantiæ cū triennij [h] tā vrbanorū, quàm rusticorū prædiorū duntaxat fructibus addicatur [i]: ita tamen, vt & optionis conditio in offerendis rebus quartę partis vel dodrātis, & sacramenti tam de quantitate, quā de æstimatione rerū mobiliū, deq́ actiōibus inferendis vel excipiēdis (sicut in extraneis personis dictū est) ratio conseruetur [k]. Sed & si mater mortui, vel auia tempore, quo filius neposve morit̄, in coniugio eiusdē ciuitatis curialis inuēta fuerit: ne ipsas quidem patimur quartæ portionis subire iacturam. extraneū quinetiā hęredem propinquitatis quidem iure discretum, curiæ tamen eiusdē ciuitatis obnoxium, supradictæ portionis dispendio liberamus. D. vij. Id. Mar. Cōstan. Dioscoro & Eudoxio Cons.

Imper. Iustinianus. III.

SI quis curialib' muneribus obnoxius, vno fortè vel pluribus filiis vel filiabus [l] derelictis, filio qdē vel filiis substātię suæ partē minimā dereliquit, (eā tamē, quę excludere eos ab inofficiosi querela [m] pōt): aliis [n] autē suā substātiā dereliquit, vt ex hac patrimonij distributiōe apud filium qdē vel filios curiales minima [o] pars substātię remaneat, totū autē curiale munus masculis [p] imineat, siue filij sint, siue nepotes, vel pnepotes, curiali tn̄ cōditioni obnoxij: sancimus hmōi iniquitatē resecari: & nō min' quarta [q] portiōe in masculos posse testatorē transmittere: siue vnus est fili', siue plures, nulla diminutiōe ex permistiōe [r] sororū eis faciēda: vt nō solū corporibus, sed etiā substātiis laborātes, possint curiale habere consortiū. Ad hoc sancimus, si qs curialis filiab' pluribus derelictis ab hac luce fuerit subtractus, quarū vna curiali eiusdē nupserit ciuitatis, aliis filiabus, quæ ad hmōi vota nō migrauerint [s], vel extraneis [t] in reliquā partē [v] hæredibus derelictis: non videri curię ex sententia legis Theodosianæ [x] ad Apollianum scriptæ, satisfieri: sed omnino

[a] Aestimatio. s. si diuidi nō possunt.
[b] Transactiones. si res sit dubia: alˀs nō. arg. s. de trans. l. præses. Acc.
[c] Curialiū. i. quod filij sint curiales, ad qđ est sequēs similitudo: sic est cō tra. j. ti. j. l. j in princip. solue vt ibi.
[d] Cēsuimus. Vt s. in prin. huius. l.
[e] Principali. i. decurioni seu curiali: vt supra de deci. l. quilibet.
[f] Dominium. nō habet enim curia quartam.
[g] Alienum. j. ti. j. in prin. contra sol. vt ibi.
[h] Triennij. Quadriēnio quarta stetit in suspenso.
[i] Fructibus addicatur. hic videt̄ matrimoniū vinculo pœnæ aliquatenus adstringi. sic sunt arg. s. de inu. stip. l. libera. & ff. de ver. obl. l. Titia. & l. stipulatio facta. sic. ff. de con. & demon. l. titio. §. j. ibi, huic sententiæ &c.
[k] Conseruetur. s. hoc casu cū nō nubit curiali, cū curia habeat quartā. at quādo nubit curiali, curia nihil habet: vt hic dr̄. & sic nō est locus huiusmodi iuramento.
[l] SI quis curialibus. Vel filiabus. Vel pro &. & patet ex sequētib'.
[m] Querela. quę est quarta suæ portionis ab intestato iure isto: vt C. de inof. test. l. cum quęritur. sed iure authē. secus. & dic vt C. de inof. testa. auth. nouissima.
[n] Aliis. s. fœminis vel extraneis.
[o] Minima. legitima tamē, omnibus cōputatis marib' & fœminis.
[p] Masculis. i. minima institutis.
[q] Quarta. sic. j. de his, qui spō. mu. su. l. si. §. j. & in authē. de na. li. curiæ dep. §. j. sed hodie nouiūcium: vt in aut. de trien. & se. §. excipiatur. coll. iij. & quib. mo. na. ef. sui. §. si qs aūt. col. vij.
[r] Ex permistione. habentur ergo p nihilo fœminæ, quominus curiales habeant quartā omniū: nisi sit nupta curiali: vt j. proxi.
[s] Non migrauerint. id est non nupserint curiali.
[t] Extraneis. Vel datiuus vel ablatiuus.
[v] In reliquā partē. s. quartam quā prædicta debet habere instar matris curialis: vt j. pxi. §. & generaliter.
[x] Theodosianæ. quæ est. s. l. pxi. §. ad filiorū. volebat enim illa nil ad curiā pertinere, si talis est filia instituta quæ sit nupta curiali, sed illud intelligitur, si sibi est totum relictum nō si extraneo vel filiæ non nuptæ tali: vt hic.

quartam partem patrimonij [a] curia consequatur: siue vni filiæ, quæ curialibus nuptiis copulata sit, deputanda, siue ex aliis hæredibus colligenda [b]: filia proculdubio, quæ curiali nupserit, immuni ab huiusmodi quartæ [c] datione seruanda: cùm per maritum [d] eius quantũ ad ipsius personam curiæ sit satisfactum. Et hoc obseruari, non solum, si vltimo elogio condito, testator curialis decesserit, sed etiam si intestatò diem suum obierit [e]. Sed & si quid [f] minus quarta parte fuerit, vel minimè derelictũ: hoc modis omnibus filio curiali, vel filiæ, quæ nupta est eiusdem ciuitatis decurioni, ex substãtia patris curialis modis omnibus vel deputari, vel adimpleri: nullo obstaculo curiæ opponendo, si secundum prædictam legem [g] filius, nepos, pronepos, pater, auus, proauus curiali morienti fuerint derelicti, qui nexibus curialibus ex quacunque vel dignitate [h], vel occasione [i] fuerint absoluti.

In hoc etenim Theodosianæ legi apertissimè volumus esse derogatum. Et generaliter definimus, ex omni causa neq; masculos liberos, neq; filias copulatas matrimonio curialis [k] minus quarta parentis substantiæ habere: vel non extantibus filiis vel filiabus [l], sed aliis [m] hæredibus, ipsam curiam secũdum anteriores leges quartæ curialis morientis habere solatium.

TITVLVS XXXV.

DE IMPONENDA † lucratiua descriptione [n].

Impp. Theodo. & Valentin. AA. ad Apollonium præf. præt.

I.

Descriptiõis [o] onere siliquarum [p] quatuor, quas ex lucratiuis iugationibus [q] tantum non humanis [r] vel animaliũ [s] censibus, neque mobilibus rebus iubemus indici: & si curiales non sint, maiores [t] ac posteros liberamus: vt si pater, auus, proauus, filio, nepoti pronepoti, vel filiæ, nepti, proneptive (nec interest [u] nuptæ sint curialibus necne) in postrema voluntate vel inter viuos etiam donatione quicquam de suis opibus largiatur: memoratæ descriptionis cesset indictio. Aequè ex di-

a Patrimonij. totius: si tantum potest auferri extraneis: quia tantum habẽt. alias aufertur quod habent, & quod deficit, nõ aufertur filiæ, vt subiicit, sed si sint filiæ nõ nuptæ, illæ institutæ, aut filij nõ curialis, quo modo aufertur eis totum? Respon. hoc quo ad curiã & ad curialem, quę duas quartas habẽt integras: vt j. eo. §. nullo. & hoc cõtra extraneos vel contra curialem, quantum est vltra quartam, sed iuuantur filij non curiales, vt habeant debitum. bonorũ subsidium.

b Colligẽda. s. sit quarta subaudi & nõ filiæ danda. Ac.

c Quartæ datione. siue solam quartam, siue etiã plus habeat.

d Per maritum. sic s. de na. li. l. si qs. §. fi. & s. l. proxi. §. ad filiorum. & in authen. qui. mo. na. ef. sui. §. & hoc similiter.

e Obierit. vt si nõ succedat solus curialis vel sola nupta curiali, curia habeat quartam: & vnam curialis, vel nupta curiali. aliæ autem duæ diuidẽtur inter omnes filios etiam curiales: vt arg. C. de bo. p. scri. l. fi. Accursius.

f Sed & si quid. dixi filium curialẽ habere integram quartam, & filiam curiali nuptam habere integrã quartam: sed si &c.

g Legem. per l. enim superiorẽ. §. ad filiorum. videbatur sufficere vnũ esse curialem, vel vnam filiam curiali nuptam, vt curia in totum excludatur, sed non est ita, si alij quibus est relictum, sunt non curiales: quia tunc curialis quartam: & curia quartam. residuum inter omnes liberos diuiditur, vt diximus. & lege secundum P. si filius, &c.

h Dignitate. quod hodie non fit nisi per xiij. dignitates: vt s. de decu. l. fina.

i Occasione. tali de qua dicitur s. de decur. l. nemo iudex. & l. si quis decurio non dico præscriptione. ne sit contra. s. de præscri. xxx. an. l. præscriptione. & j. de agri & cen. l. cum satis. in prin. lib. xij.

k Curialis. nã si nõ esset copulata curiali, non posset dicere testamẽtum inoffi. licet minus haberet quarta.

l Vel filiabus. s. talibus quæ sint nuptæ curiali.

m Sed aliis. qui non sunt curiales: vt s. l. proxi. in fi.

n DE IMPONENDA LVCRA. &c. Alias lucratiuis. i. rebus translatis tit. lucratiuo, alias lucratiuorũ. & similiter exponitur. & dic differentiã inter hunc & superiorẽ tit. quia in superiori ti. quarta rei totius datur curiæ: hic quatuor solidi tantũ. Item illa quarta de oĩbus rebus: vt s. ti. j. l. ij. hic quatuor solidi de immobilibus tantũ vt in prin. huius. l. Itẽ ibi de tit. successionis tantũ: hic de quolibet etiã inter viuos: per quæ apparet, q quandoq; vtraq; descriptio cõcurrit, quando succeditur curiali ab extraneo.

o Descriptionis. i. impositionis, descriptione. i. præstatione quatuor siliquarum.

† Alias, lucratiuis.

p Siliquarum *. i. siliquorum quod dic vt s. de episc. & cle. auth. sed hodie.

* Siliqua qd sit pulchrè explicat Anton. Aug. lib. emen. ij. ca. viij. & ix.

q Iugationibus. i. possessionibus immobilibus, vel q̃ ad iugera metiũtur vel q̃ iugo arãtur. & dic secundũ M. q onus descriptionis siliquarum est, quod imponitur, quando curialis rẽ immobilem lucratiuo tit. tradiderit vel reliquerit alicui, q sit eiusdẽ ordinis in eadẽ ciuitate, & imponit ipsi possessori lucranti, vt j. §. res vero, &c.

r Humanis. i. hominibus liberis. s. vel seruis. & quod subiicit vel pro. i.

s Animaliũ. s. rationaliũ. nã cætera indubitãter animalia ĩter mobilia de quibus subiicit, cõtinentur: vt ff. de ver. sig. l. mouentium.

Animalia bruta inter mobilia numerantur.

t Maiores. i. superior linea & inferior lucrans in infinitum: vt hic subiicit: licet proprie vltra trinepotem & triauum comprehendant: vt ff. de gra. l. iuriscon. §. parentes. Sed videtur non curialis non debere excusari: vt s. tit. j. l. j. & ij. §. ad filiorũ. in prin. Sol. hoc corrigit: vel illud in alia descriptione. s. quartæ: hoc siliquarum. vt in tit. modo not. & sic est vna differẽtia inter hunc titulum & illum.

u Nec interest. imo vt s. tit. j. l. ij. §. quod si post. sed illud in quarta: istud in siliquis: vt modo prox. dixi, alij quod hic corrigat.

uerſo, ſi poſteriores ad maiores [a] prædicta ſibi conſanguinitate deuinctos [b] præfatis titulis ſuas conferant facultates: nullius acceſsione grauaminis huiuſmodi liberalitas oneretur. in tam enim neceſſariis ſibi coniunctiſque perſonis, ſub liberalitatis appellatione debitũ [c] naturale perſoluitur.

Cuius [d] authoritatem iuris pariter valere ſancimus, & ſi ab inteſtato ſuccedant ſibi præfiniti generis ordine ſociati. Ex his enim ſucceſsionibus maximè debiti potius ſolutio, quàm muneris oblatio comprobatur, quæ non largientibus etiam dominis ipſa propinquitatis ſerie deferuntur [e].

Cæteri verò licet quadã inter ſe cognatione iungantur, nunquam tamen curiale [f] ꝓdiũ ſine prædicto onere lucrabuntur: niſi is fortè, cui lucro res ceſſerit, eiuſdem ciuitatis ordini ſit obſtrictus: qui licet inter extraneos [g] numeretur, vacuum tamen ea functione, quod datum eſt, conſequatur. nam cum perſonæ condictio nõ mutetur, ne rei quidem ſtatum conuenit immutari [h]. Lucratiuas [i] verò res eas tãtùm volumus appellari, † atque à prædictæ deſcriptionis grauamine excipere, quæ hæreditatis, legati, fideicommiſsi iure, mortis cauſa donationis, vel cuiuslibet poſtremæ voluntatis arbitrio ad quempiam delabuntur. Inter viuos [k] etiam donatio ſimplici liberalitate confecta, lucratiuæ merebitur & nomen & ſarcinam [l]. Si verò vel ſocer futurus filĳ, vel nepotis vel pronepotis ſponſæ adfinitatis coëundæ cauſa donauerit [m], vel parens etiam filiam, neptem, vel proneptem curiali ſeu extraneo nubentẽ dotauerit: licet caſu mortis vel diuortĳ euentu † res ei, cui data eſt, vertatur ad lucrum [n]: nec inter lucratiuas numerabitur, nec deſcriptionis oneri ſubiacebit. Nec enim iuris optimi eſt matrimoniũ, cùm tot tantiſq; ſuis difficultibus [o] opprimatum, aduentiis etiam cumulare pōderibus [p] †. Res verò, quæ memoratis cauſis [q] lucratiuæ ſemel nomen ex ordiũ ꝗ ſortita eſt, licet ab eo, qui ſuſceperat, ad alterũ emptionis vel cuiuſcunq; contractus iure migrauerit, cum prædicto deſcriptionis grauamine proculdubio transferetur [r]: vt vel ſciens ſibi imputet [s] qui accepit oneratam: vel ſi ignorauerit, qđ intereſt, cõſequatur [t]. Contraq; ſi cuiuslibet contractus exordio lucratiuæ nomen euaſerit: & ſi poſtea lucri titulo in dominiũ alicuius ceciderit, ſarcinam [v] memoratæ deſcriptionis effugiet. Nulla enim in huiuſcemodi cauſis confuſionis intercedit occaſio, ſi ad primordium tituli [x] poſterior quoq; formetur euentus: niſi for-

Extraneus quis dicatur.

† alias, & prædictæ deſcriptionis grauamen excipere.

[a] Maiores. ſcilicet exiſtentes in ſuperiori linea.

[b] Deuinctos. i. diuerſis modis coniunctos, puta ex parte patris vel matris.

[c] Debitum naturale. No. ſic. s. de condi. l. fi. §. j. & ff. pro ſoc. l. & quia. & s. de cura. fu. l. fi. §. ſi autem perpetuis. & ff. de bon. dam. l. cum ratio. & ad legẽ Falci. l. pater. & in authen. de hær. & Fal. §. j. col. j. & j. proxi. & in authen. de trien. & ſemiſ. §. j. col. iij.

[d] Cuius iuris. ſcilicet huius legis.

[e] Deferuntur. ſcilicet ab inteſtato.

[f] Curiale. qđ datur tit. lucratiuo. & not. onus imponi lucranti: vt j. ead. l. §. res vero.

[g] Extraneos. dicitur quãdoq; extraneus quilibet ꝑter eum, qui habet in poteſtate: vt dixi. s. de rei vxo. actio. l. vna. §. extraneum. & inſti. de hęre. quali. & dif. §. ſui. quandoq; ille q nullo modo eſt cognatus: vt in authẽ. de hære. & Fal. §. inordinatum. & C. de iu. do. l. fi. ĩ prin. quãdoq; omnes ꝑter ſuperiorem & inferiorem lineam: vt hic, & s. prox. §.

[h] Immutari. Item excipe loca venerabilia: vt s. de ſacroſan. eccle. l. pe. quæ etiam eſt contra.

[i] Lucratiuas ſ. hęreditatis: licet & onera hæreditaria contineat: quod ſecus eſt in legato: vt ff. mand. l. ſi hæreditatem.

[k] Inter viuos. etiã ſi aliquid in corde geram mihi fieri: vt ff. de cõd. cau. da. l. ij. §. quanquã.

[l] Sarcinam. id eſt onus de præſtãdis. iiij. ſiliquis.

[m] Donauerit, ante nupt. quod fit, quia hodie ante & poſt dicitur ꝓpter nup. vt C. de dona. ante nup. l. ſi nõ autem dicit ſponſalitiã: quia eſt lucratiua. et quod propter nuptias dicatur, probatur ſtatim, cum de dote dicat.

[n] Ad lucrum. ex pacto vel ex l. quia aliquid mulier committat de his, quæ ſunt ſupra, de repudiis. l. conſenſu.

[o] Difficultatibus ſic ff. ſol. ma. l. ſi cum dotem. §. ſin autem in ſæuiſsimo. & ff. de iure dot. l. ſi is. §. ibi. Item facit ff. de act. & obli. l. ex promiſsione & de exce. do. l. apud. §. ſed ſi mulier. & ff. quib. mo. pign. vel hypo. ſol. l. ſicut. §. ſi debitor. & ff. ſi quid in frau. patro. l. j. §. ſi libertus.

[p] Põderibus. ſcilicet. iiij. ſiliquarũ.

[q] Cauſis. ſupra, hac l.

[r] Transferetur. ſi non eſt ſolutũ; quaſi comitetur rem, ſicut onus hypothecæ præteriti tributi: vt ff. de pub. l. imperatores.

[s] Imputet. nam tunc nõ ab alio ſed à ſe decipitur: vt ff. de rei vendi. l. nam ſi. & ff. quod fal. tu. auto. l. j. §. ſi. nemo enim, &c. vt ff. de reg. iu. l. nemo videtur. facit ff. de act. emp. l. j. in fin. Item facit ſecũdum Py. in authẽ. & de monachis. §. ſi quis autem. col. j. s. de epi. aud. l. ſi legibus. & com. vtri. iudi. l. ſi fratres. ff. de liber. cau. l. imo. & s. de act. emp. l. ſi minor. & de euict. l. ſi fundum. & ff. de cond. ſine cau. l. fina.

[t] Conſequatur. à venditore.

[v] Sarcinam. id eſt, onus. Accurſius.

[x] Primordium titulĩ. ex origine nãque cuiuslibet cõtractus & cauſæ quid ſit ſtatuẽdum diſtinguitur: vt & ff. man. l. ſi procuratorem. in princip. & ff. depoſi. l. j. §. ſi ſeruus depoſuit. & ad Macedo. l. ſi tamẽ. Nempe origo potius obligationis, quam titul. inſpicitur: vt ſupra, ad Macedonianũ. l. iij. & ff. de donatio. l. qui id quod. in principio. & de priuile. cre. l. iij. ſecundum Py. Item facit s. ſi certum peta. l. ſi ex pretio. & ff. de fal. l. de co. & s. de inter. ma. l. iij.

† a[...] res [...] cui [...]

† Fa[...] ad hu[...] text. c[...] parte[...] extra, cle. ag[...] tant.

Oblig[...] tionis a[...] go pa[...] quam a[...] lus im[...] ci debe[...]

tè res decurionis, quæ ad eum cuiuslibet mercimonij iure peruenerit [a], ad alterum fuerit postrema eius voluntate, vel abintestato, vel inter viuos donatione translata. tunc enim quia semel in personã cecidit principalis (veterum titulorum nequaquam ratione perspecta) condictionem & onus merebitur lucratiuæ. D. vij. Idus Martij Constantinopoli, Dioscoro & Eudoxio. V V. C C. Cons.

TITVLVS XXXVI.

DE PRAEBENDO salario [b].

Imper. Alexnder A. I.

NVllis alarium tribuatur ex iuribus reipublicæ, nisi ei, qui iubẽtibus nobis specialiter [c] fuerit consecutus [d].

TITVLVS XXXVII.

SI CVRIALIS RELICTA CIVITATE rus habitare maluerit.

Omnes curiales reuocantur ad ciuitatem & ad curiam: & locus, in quo in rure habitant, publicatur. Barto.

Imp. Constanti. A. I.

CVriales omnes iubem⁹ in terminatione moneri, ne ciuitates fugiãt, aut deserant, rus habitandi causa: fundum, quẽ ciuitati prætulerint, scientes fisco [e] esse sociandum, eoq́ꝫ rure se carituros, cuius causa impios se, patriam vitando, demonstrauerint [f].

TITVLVS XXXVIII.

DE MVNICIPIbus & originariis [g].

In loco originis & incolatus cogitur quis subire munera. Bar.

Imper. Alexander A. I.

CVm te Bibliũ [h] † origine, incola [i] autem apud Berytios [k] esse proponas: merito apud vtrasq́ꝫ ciuitates muneribus [l] fungi compelleris.

Sortitur quis forum ex persona sui manumissoris: licet de necessitate manumiserit. Barto.

Imper. Gordianus A. II.

SI, vt proponis [m], ea, quæ ex causa fideicommissi te manumisit, ab ea libertatem iustam fuerit consecuta, quæ originem ex prouincia Aquitania ducebat: tu quoque eius conditionis eiusque ciuitatis ius obtines, vnde, quæ te manumisit, fuit. Eorum enim conditionem sequi ex causa fideicommissi manumissos pridem placuit, qui libertatẽ præstiterint [n], nõ qui

---

a Peruenerit. de non aliquo contractu. & ita ratione præcedẽtis contractus nõ erit indicẽda inscriptio: tamẽ si ipse alienaret, seruabitur quod s. idẽ si aliquãdo fuerat sua, & alienauit titulo nõ lucratiuo: tandẽ per plures manus ad eundem decurionẽ vel ad alium redit. nam si alienet titulo lucratiuo, subiacebit oneri descriptionis. & facit in authen. de eccle. tit. §. interdicimus. col. ix. Accur.

b DE PRAEbendo salario. Melius dixisset de non præbendo: vt patet. j. vel quia præstatur consentiente principe.

c NVlli. Specialiter Non ergo generaliter concessio sufficit. sic ff. de pecu. l. quã Tuberonis. §. alia.

d Consecutus. & nisi ob liberalẽ artẽ vel medicinam: vt ff. de decr. ab or. fa. l. ambitiosa. et facit. j. vt armorum vsus inscio principe. l. j. Accur.

SI CVRIAlis relicta ciuitate, &c.

e CVriales. Fisco. nõ ciuitati. hoc autẽ est verum nisi publica necessitas exegerit. vt s. de dec. l. curiales vltra. Itẽ secundũ Py. nisi ratio incolatus aliud suadeat, quo casu seruabitũ, quod est. j. ti. j. l. fin. & facit. s. de decur. l. quidã. & ff. de decur. l. j. & de vaca. mu. l. j. §. pen. & s. de ædi. priua. si quis post & de aduoca. di. iu. l. ij.

f Demonstrauerint. Et ita notari posset hic, quod impium est relinquere propriam patriam.

Patriam suã relinquere est impium.

g DE MVNICIPIBVS ET ORIGI. Municeps genus, originariis species. sic. s. de ser. & aqua. nam aliquid speciale est in eo, qui est municeps origin. est ergo municeps proprie qui subit munera, siue ibi natus, siue non: sed hodie etiam omnes, qui nõ subeunt: vt ff. ad mu. l. j. & dicitur originarius ab origine patris, non sua: vt j. e. l. filios. & ff. eodem. l. assumptio. §. j. vel secũdum Azonem sua etiam: vt infra eodem. l. origine.

h CVm te. Biblium. nomen ciuitatis de qua proponẽs quæstioẽm dicit se fuisse natum.

i Incolam. hoc est: quia aliunde illuc iuit causa perpetuo habitandi: vt j. titu. j. l. ciues.

k Berytios. i. aliã ciuitatem.

l Muneribus. nec non municipali iurisdictioni parere: vt ff. eodem. l. incola. Vel dic vt notaui infra titulo primo. l. ciues. Sed qd si vtraq́ꝫ ciuitas munera simul imponat? Respõ. potior est originis causa: vt ff. eodem. l. libertus. §. ij. & facit. j. ti. j. l. priuilegio.

† Biblus teste Alci. in hunc locum. vrbs est ĩ Phœnicia non lõge à Libano, vicina Beryto.

m SI vt proponis. Titius fecit Arethusam libertam Seiæ hæredem: & rogauit de manumittendo seruum suum. hic seruus manumissus sequitur domicilium Arethusæ, quod est idẽ quod Seiæ: non autem Titij: vt ff. e. l. filij.

n Præstiterint. quia eorum sunt liberti, non testatoris, vt insti. de sing. re. per fideicom. re. §. pe. Idem dicas de eo cui directa in testamento fuit relicta libertas in casu illo, vbi non testatoris sit libertus: sed alterius. qui scilicet petit bona sibi addici. vt institu. de eo cui lib. caus. bo. addic. §. j. & habes idem. ff. eodem. l. libertus. §. ex causa. Sed quid si hæres non manumisit, sed per decretum prætoris habente hærede datum ad libertatem peruenit? Respon. si quidem ex rubriano senatusconsulto, hoc est factum, quia Orcinus est libertus testatoris: cuius nõ hæredis sequitur originem: vt ff. de fideicommissa. li. l. cum verò. §. subuentum, si autem ex Damasiano ad libertatem peruenerit, quod perinde habetur ac si vt oporteret, manumissus esset, quia hæres infans vel furiosus vel similis: hæredis est libertus, & eius domicilium sequitur: vt ff. de fideicommissariis libertatibus. l. neque infantes. & facit infra titulo. j. lege, ciues. & facit. ff. eodem. lege, eius. & lege, de

iure.§.libertos.& l.assumptio.§.fina.

a Rogauerint.qui non manumiserunt.

b Filios.Pris.vbi scilicet pater fuit natus:vt hic: & ff.e.l. assumpitc.§.j. adeo quod si auus fuit aliunde, non sequitur eum nepos. alias oportet nos quęrere vbi Adā natus fuit:quod dicitur esse ager Damascenus. Et not.qđ dicitũ quis nasci in ciuitate,qui in territorio nascitur:vt ff.eo.l.qui ex vico. item dic filios legitimos & adoptiuos durāte adoptione. nam vulgo quæsiti matrem sequũtur: vt ff.eo.l.eos qui iustum.& l.ord.ne.§.fin.& l.si is.& ff,de statu ho.l.cum legitime.Item nota,originem non dici domiciliũ patris:maxime si filius alibi habitet:vt ff.eod.l.libertus.§.patris.et l.assumptio.§.filii.

c Non in materna.& si ibi nati,dic nõ sequũtur vt maternam sed vt propriam originem:vt j.l.proxi.& ff.eo.l.assumptio.in prin. Item hoc fallit.j.de mur.l.hi.& de agr.& man.l.ex ingenuo.& s.de decu.l.nati. Item & quando priuilegium hàbet origo materna vt ff.eo.l.j.& facit s.de decu.l.exemplo.& j.de tabu.l.fi.Item quid de naturali legitimato p principem? Respõ.idem quod in adoptiuo, vt sequatur patrem:vt C.de adop.l.in adoptionẽ.& ff.e.l.ordine.§.fina.Accur.

† alias, non est, dari.

Territorium ciuitatis appellatione venit.

Origo non dicitur patris domicilium.

† origini propriæ.

† dari rogauerint[a].

Filius sequitur originem patris, & non matris:nisi ex alia causa ciuitati matris sit adstrictus.Bar.

Imp. Philip. A. III.

Filios apud originem patris[b], non in materna[c] ciuitate, & si ibi nati sint (si modò non domiciliis[d] retineantur) ad honores seu munera posse compelli, explorati iuris est.

Impp. Dioc. & Maximia. AA. IIII.

Origine[e] propria † neminem posse voluntate sua eximi, manifestum est.

Imp. Constant. A. V.

Si quis cùm ex maiore, vel ex minore ciuitate originem[f] ducit, eandem euitare studeat. & ad alienam se ciuitatem incolatus occasione contulerit, & super hoc vel preces dare tentauerit, vel qualibet fraude niti, vt originem propriæ ciuitatis eludat: duarum[g] ciuitatum decurionatus onera sustineat, in vna voluntatis, & in vna originis gratia.

d Domiciliis.& nisi in prædictis casibus hoc ergo casu duobus locis tenebitur:vt j.eo.l.fi.

e Origine.vt & ff.e.l.assumptio.in prin.hoc aũt fallit propter matrimoniũ:vt j.de mur.& in quo lo.l.j.& ff.ad mu.l.fi.§.idem rescripserunt. Item quando fit senator quo ad quid:vt ff.e.l.filij.§.senator.& l.municeps.Quid in paterna? forte secus.ar.s.l.proxi.Sed certe illud ad matrẽ excipit.non quod nõ paternam,vt ibi dixi.Itẽ incolatui potest bene renunciari:vt ff.e.l.incola.dũmodo re & facto, non verbis tãtum:vt ff.e l.domicilium.& facit.ff.de pac.l.ius agnationis.& ff de re.iur.iura.& j.l.pxi.sed scđm P. propriam originem vocat paternam. nam pp̄ter suā originem propriam non contrahit domicilium,secũdum eum:quod non placet:vt s.l.j.

f Si quis.Originem propriam:vt s.l.proxi.

g Duarum.Quid autem si vtraque ciuitas simul vocet? respon. vt dixi s.l.j. item fallit hoc secundum Py.si publica sit necessitas.vt s.de decu.l.curiales vltra.Item no.q̄ in duobus locis habet domicilium.sic ff.eo.l.si quis à pluribus.& l.si quis instructus.& ff,de interdi.& rele.l.relegatorum.& dubitatũ.& ff.de mu.& hono.l.qui orig.nem.in prin.Item q̄ etiam villam terram propriã nõ potest quis deferre. ad quod.s.de abolitiõe generali.l.falsiciter.

TITVLVS XXXIX.

DE INCOLIS, & vbi[h] quis domicilium habere videtur, & de iis qui studiorum causa in aliena ciuitate degunt.

h De incolis, et vbi quis domicilium...

Superiori tit.de originariis.s de his qui cõtrahunt municipatum origine principaliter dixit. vt per omnes leges illius tit. patet:nũc generaliter qualiter isto vel aliis modis:& quid sit incola,dic vt j.eodem.l.ciues.

Postquam quis transtulit incolatum, non potest reuocari ad munera. Barto.

Imp. Antoninus A. I.

Non tibi obest, si cùm incola esses aliquod munus suscepisti[i]: modo si ante, quã ad alios honores vocareris, domicilium trãstulisti.

i Non tibi Suscepisti. vt à modo primo incolatui teneaaris cui renuntiasti. vt s.tit.j.l.origine. si autem fuisset vocatus ante translationem,secus:vt hic,& ff.ad mun.l.incola.& de mu.& ho.l.& qui originẽ.in prin.& de iur.immu.l.semper.§.hoc circa,& ff.de iudi.l.si quis postea.& ff.de iur.om.iudi.l.cum quædam.quid autẽ si dicat se trãstulisse, & ciuitas quæ reuocat, dicit contra? Respon.cognoscit præses,qui præ est ciuitati reuocãti:vt ff.ad muni.l.de iure.in principio.

Scholares non dicuntur constituere domicilium vbi student:nisi decem annis steterint, vel alia ratione constituerint.idem in patre filium visitante.Bar.

Imp. Alexan. A. II.

Nec ipsi, qui studiorũ causa aliquo locomorantur, domicilium ibi habere credũtur[k], nisi x.an. transactis eo loco sedes sibi constituerint[l], secundum epistolam diui Adria. nec pater, qui propter filium studentem frequentius ad eũ cõmeat[m].

k Nec ipsi. Credõtur.s.ex eo q̄ ibi stetit: vt hic et ff.de iniur.l.lex.Cornelia.§.si tamen.et j.l.proxi.sed quia ibi contraxit seu deliquit,habere pręsumitur domicilium:vt j.in fi.l.

l Cõstituerint.quod præsumitur ex trãscursione decennij:vt ff.de vsur.l.cum de in rem verso. et s.de pe ti. hære l.si filium.secundũ Py.et hoc maxime si emat ibi domum vel possessionem;idẽ tamen si conducat. ar.ff.de iniu.l.lex Cor.§.domũ.Quid aũt si iuit ad domum hoc decennio? Respon.aut iuit vt cum denariis rediret,aut vt de suo recessu disponeret.ar.ff.de cap.l.nihil.Itẽ no.hic aliquid ex tempore factum vel non factum præsumi:sic vt d.l.cum de in rem verso.& l.si filius.et in auth.de resti.et ea quæ pa.§.fin.et j.de fun.pa.l.fi.Item quid de alio qui stat per x.an.non causa studij? Respon.idem vt præsumatur domicilium animo cõstitutum.secus si minori tempore:vt j.l.proxi.

m Commeat.etiam plus quam decennium.nõ interpolatim

polatim: vt ff. de seruit. l. seruitutes. Item nō animo ibi manendi, vt l. nihil.

a Rationibus. quod contingit multis modis: vt j. e. l. ciues.

b Mendacium. asseris enim te ibi non habere domicilium: & tamē habes. ad quod est ff. eod. l. assumptio. & sic verbis nec sit nec desinit habere domicilium: vt ff. e. l. domiciliū. & no. s. ti. j. l. origine.

Sed si aliis rationibus a domicilium in splendidissima ciuitate Laodiceorū † habere probatus fuerit: mendacium b, quò minus muneribus fungatur †, non proderit.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. III.

Est verum †, eos, qui in territorio c alicuius ciuitatis commorantur, velut incolas d, ad subeunda e munera, vel ad capiendos honores non adstringi.

Propter solam possessionem quis non vocatur ad munera. Bartolus.

Iidē AA. & CC. IIII.

Cum neque originales, neque incolas vos esse memoratis f: ob solam g domum vel possessionem, (licet ex substātia decurionis h acquisita sit) ea causa publici iuris authoritas munerjbus i subiugari vos non sinet.

Iidem AA. & CC. V.

c Est verum. In territorio. Quid aūt sit territoriū, dic vt ff. de ver. sig. l. pupillus. §. territorium.

d Incolas. qui nō sint incolæ: sed velut stantes in territorio: quasi nō sint incolæ nisi qui stāt in ciuitate secundū quosdā: quod non placet: vt ff. de ver. sig. l. pupillus. §. incola. Sed dic, q hic cōmorantur nō vt ibi habeant domiciliū: vt ff. e. l. libertus. §. postliminio. & l. scire. secus si animo ibi stādi vero vel præsumpto decennio: quia tūc est incola & cogit vt j. l. proxi. & s. l. prox. sola enim habitatio non facit, sic nec domus: vt j. l. proxima.

e Ad subeunda. alias obeunda munera. s. psonalia: vt j. l. proxi. notatur.

† Laodicei, (laodiceorū em legendum est, nō laudiceorum teste Alci. in hāc l.) à laodicea dicti sunt; de qua Plinius lib. v. c. xxix.

† fungaris.

† Vide in hanc rem Anto. Augusti. lib. singul. ad Modesti. sub ti. xiij. capit.

f Cum neque. Memoratis. id est non effetis quando cogeremini: vt j. l. ciues.

g Ob solam. sine priui. ciuitati dato: aut laribus nō translatis: vt ff. eo. l. libertus. §. sola ratio. & j. l. proxi. & l. ciues.

h Decurionis. vt quia Mutinensis emit domū à decuriōe Bononiæ: per quod videbatur facilius fieri Bononiensis municeps.

i Muneribus. s. personalibus. sed patrimonialia pro his possessionibus quas ibi possidet, subire debet. j. vt de mu. in quo lo. & c. l. j. & no. ff. eo. libertus. §. sola rō.

k Si in patria. Desixisti. quod fit: vt ff. eo. l. domicilium & fieri potest: vt s. ti. j. l. j. in fi. & ff. eo. l. nō vtiq. & de mun. & hono. l. iij. in prin. Accur.

l Priuilegio. Potest duobus modis intelligi: vt qa ciuitas habeat priuilegium, quod oēs habentes in illa ciuitate domum teneantur munera subire: vel quod etiam originarij quidam vt legum doctores & decuriones munera non subeant.

m Originis. paternæ vel propriæ, non maternæ: vt s. tit. j. l. filios.

n Voluntate. supple. vel aliis communibus modis: vt j. eod. l. ciues. q. d. nō sola possessio: vt s. l. cū neq. Itē non sola habitatio: vt s. eo. l. est verum. non origo materna: vt s. tit. j. l. filios. similet h. s. de iur. om. iud. l. ij.

o Ciuilia. personalia; alias secus, vt s. cum neque. &

facit. s. de testamen. l. si non speciali. & ff. eo. l. libertus. §. sola.

p Ciues. Dic q municeps est genus, ciuis & incola sunt species: vt colligitur. ff. ad mu. l. j. & hic fit ciuis origine. s. propria vel paterna: vt s. ti. j. l. filios. & l. origine. itē manumissione. s. de se vel de patre suo facta: vt ff. eo. l. assumptio. §. penul. & l. filij. in prin. & l. de iuncta gl. iure. §. libertos. etsi à pluribus manumittitur, omniū origine sequitur: vt ff. e. l. si quis à pluribus.

Si in patria † vxoris tuę, vel qualibet alia domicilium difixisti k: incolatus iure vltrò te eiusdem ciuitatis muneribus obligasti.

Origo & domicilium facit quem vocari ad munera: nisi per priuilegium contrarium sit expressum. Bar.

Iidē AA. & CC. Marcellino. VI.

Priuilegio l speciali ciuitatis non interueniēte, tamen originis m ratione, ac domicilij voluntate n, ad munera ciuilia o quemq; vocari certissimum est.

Iidē AA. & CC. VII.

Ciues p quidem † origo, manumissio, allectio q, vel adoptio: incolas verò (sicut & diuus Adrianus edicto suo manifestissimè declarauit) domicilium facit. Et in eo loco singulos habere domicilium non ambigi-

q Allectio. i. delatio honoris in aliqua ciuitate: vt j. l. prox. vnde allecti. i. electi; vt ff. de immu. l. pe. in fi. quid ergo de Rufino Guasco potestate Boñ? Rñ. Py. idem vel dic allectio. s. de milite electo vbi stipendia meretur: vt ff. eo. l. muñiceps. §. fi. itē adoptione. s. quādiu durat: vt ff. ad mu. l. ordine. §. fi. Incola vero dicitur. i. valde colens & venerās prouinciā, in quā se contulit. vtpote cum propter eam aliā relinquit: vt tamē vtrobiq; habeat æqualiter domiciliū: vt ff. eo. l. Labeo. & l. assumptio. §. iure. & fit incola etiam si in territorio se cōferat: vt ff. de verb. sig. l. pupillus. §. incola. Et no. q incola fit solo animo facto eius qui acquirit domiciliū: at ciuis fit vel alterius facto tantum, vel suo, vel alterius: vt in prædictis exemplis in princ. huius. & secundum hoc ratione patriæ communis fit ciuis, non incola: vt ff. ad mun. l. Roma. sed in muliere videtur contra: quia incola fit: vt ff. ad mu. l. fin. §. j. & domicilium dicitur sortiri: vt j. eo. l. fi. & tamē ex alterius etiā facto pendet matrimonium. sed impropriè dicitur ibi, incola. nam ciuis fit. sunt autem quidam modi quibus nec ciuis nec incola fit: & tamen ibi cōuenitur ratione contractus. Item rōne ordinis clericatus & ratione possessionis: vt no. ff. de iu. l. hæres absens. §. j. sed qd. si qs est ciuis vel incola duobus locis: vel altero ciuis, & altero incola, & ab vtroq; vocat ad munera? rñ q prior vocat ad munera, præfertur: vt ff. de iu. l. q prior. Quid si simul? Rñ. si ad originē, terra illa præfertur: vt ff. eo. l. libertus. §. præscriptio. alias forte inuicem se impedient, donec cōueniant: vt ff. de leg. j. l. hmōi. §. fi. & de vsu. l. quoties duobus. vel sortiri eos oportebit. ar. s. cōia de lega. l. fi. & de iu. l. sed cum ambo. vel gratificationi est locus: vt ff. de reli. & sum. fu. l. fi. & de leg. ij. l. si quis seruum. §. si inter. & ff. de condi. ind. l. plane. s. vt electus eligat, vel defertur nobiliori & maiori ciuitati: vt arg. in auth. de hær. & Falci. §. si quis aūt non. & in auth. de defen. ci. §. interim. col. iij. & ff. de fid. instru. l. fi. & C. de na. li. l. si quis, vel qd

† Facit ad hanc l. ca. nullus episcop. g. extra de paroch. & ali. parochia.

† De hac materia vide bonam gl. in c. statutum. §. cum vero. de rescriptis. li. vj.

est verius, ei seruiet qui minus munus imponit. arg. s. qui bo.ce.pos.l.fi. & ff. de pa.l. maiorẽ. Item quo ad qd est ciuis vel incola? Rñ. vt no. ff e.l. assumptio. §. filius.

tur, vbi quis larem [a], rerumq́ ac fortunarum suarum summam [b] constituit. vnde rursus non sit decessurus, si nihil auocet [c]: vnde cùm profectus est, peregrinari videtur. q si rediit, peregrinari iam destitit.

Imp. Constan. A. VIII.

SEnatores in sacratissima vrbe [d] domiciliũ dignitatis habere videntur [e].

Mulieres ex persona maritorum sortiuntur dignitates, & forum. Barto.

Impp. Valent. & Valens AA. IX.

MVlieres † honore maritorum erigimus [f], & genere nobilitamus, & forum ex eorum persona statuimus [g]. Sin autem minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint: priore dignitate priuatæ [h], posterioris mariti sequantur conditionem, & domicilium mutamus [i].

a Larem. i. animum habitandi perpetuo: & habitet: nam facto opus est: vt ff. eo. l. domicilium. & hoc etiã si non habeat ibi maiorẽ partẽ rerũ.

b Summam. i. maximam: & dicitur summa, si non habeat alibi plus: vt ff. e. l. assumptio. §. iure. sic ergo sufficit alterum istorũ. s. vel larẽ cõstituere vel summam rerũ habere: vt s. vbi sena. vel cla. l. ij. & fa. ff. de iudi. l. sed & si susceperit. §. si ea res. & j. de his qui spõ. mu. l. iij. in fi. & de verb. sig. l. in lege.

c Auocet. s. eũ. nã si aliquid est, quod faciat eum recedere: aut animo redeũdi: & dicitur peregrinatio: vt hic. aut nõ et tũc est sine domicilio: vt ff. eo. l. si quis instructus.

† Honore maritorum erigimus, &c. nam vir & vxor censentur vnum & idem corpus: vt in c. debitũ. extra, de big. et iiij. q. iij. cap. idonei.

Domicilium consequitur quis ratione dignitatis.

d SEnatores. Vrbe. Roma veteri vł noua.

e Videntur. & habent sed & primũ retinent quo ad honores, nõ munera: vt ff. de senat. l. pe. & ff. e. l. municeps. Et no. domiciliũ in ciuitate ratione dignitatis: vt s. l. pro xi. sed ratione cõmunis patriæ non est ciuis: vt ff. eo. l. Roma. sed quo ad hoc vt possit ibi conueniri, secundum H.

f MVlieres. Erigimus. coruscant enim, &c. sed & mater per filiũ si filius vult, & nurus per socrũ, sed nõ soror per fratrem: nec filia radiis patris: vt in auh. de cõsul. §. si vero. col. iiij. & j. de digni. l. mulieres. & ff. de senato. l. fœminæ.

g Statuimus. vt ff. de iudi. l. exigere. & ff. ad mu. l. filiis. & l. fi. § ij. & l. de iure. §. fi. Accursius.

h Priuatæ: in d. ll. & in authen. de nup. §. non tamẽ. col. iiij.

i Mutamus. referas ad primam partem. Vel dic ad secundã. nam sequitur cõdi. secundi, nõ primi viri, ad quod no. s. ti. j. l. origine. Itẽ facit s. de nup. l. cum te.

k DE MVNERIBVS ET HO. &c. Quia ratione originis & domicilij deferuntur honores & munera: de his dicit vt non continuẽtur: sed nec perpetuo excusentẽ: & ideo subiicit de interuallis.

l SIcut honores. Honor est administratio reipub. cum gradu dignitatis. & quia alias est cum sumptu, alias sine sumptu: vt ff. de mune. & ho l. honor. ideo hic loquitur de vtraq; in princip. l. Quid autem si sponte vellet continuare? Rñ. nõ potest, nisi cum est inopia: tũc enim potest, & cogitur: vt ff. de muneri. & ho. l. honor. §. pe. & fi. & in l. Iul. de ambitu incidit: vt s. ad l. Iul. de amb. l. j. à prædictis excipit decurionatũ: quia quamuis honor sit, ab aliis non præstat vacationem: vt ff. de vaca. mun. l. ad decurionatum. Item qd de munere subiicit, de misto dicit. Item & de merè personali & dic qd sit: vt ff. de mun. & ho. l. honor. §. j. sed non de patrimoniali merè dicit: nam ibi cõtinue subeũt excusatione omni cessante: vt j. tit. j. per totum. Item & de illo munere qd principaliter respicit publicam vtilitatem: de quo habes exempla. ff. de mu. & ho. l. j & l. fi. in prin. si aũt priuatam principaliter, vt tutela vel cura: tũc nec ab ipsa vel aliis: vt j. de excu. mu l. iij. nec alia ab illis nisi in casu vsque ad annũ: vt in fi. de excu. tu. §. itẽ qui reipubli. Item alio, vt in eo. tit. §. qui tutelam. in fi.

TITVLVS XL.

DE MVNERIbus [k] & honoribus non continuandis inter patrẽ & filium, & de interuallis.

Continuatio honorũ & munerum impeditur in ijs, qui sunt idẽ vel quasi: interualla verò in ijs tantùm, qui sunt idem verè. Item in dubio fideiussor non tenetur, nisi ad id quod principali potest iniungi. Bart.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. I.

SIcut & honores [l] et munera, cum pater & filius decuriones sunt [m], in eadem domo continuari [n] non oportet: item vacationum concessa tempora [o], non aliis [p] prodesse possunt, quàm iis, qui ad eosdem vel alios honores, eademq́ vel alia munera [q] denuò † vocantur. Pro infante verò filio, quem decurionem esse volui-

† alias, de nouo.

m Decuriones sunt. ex quibus eligũtur ad honores: vt ff. de decu. l. honores. §. is qui. & ad mista munera, vt s. de decu. l. ad subeunda. Sed quo modo erũt simul in honore decurionatus, cũ hoc ipsum hic prohibet? Rñ. sine sumptu est decurionatus nisi ad aliud mun⁹ vel honorẽ vocetur. Vel melius speciale est in decurionatu: vt supra dixi.

n Continuari. Continuatio dicitur quando idẽ denuo vocatur. Item quando pater post filium. Itẽ quando econtra. Item multo magis si simul vocẽtur: & sic filius per patrem, & econtra vt hic: quod est si in potestate, non alias: vt j. de filiisfa. & quemadmo. l. iij. Item non frater per fratrem: vt j. l. fin. nisi esset in potestate eiusdem: vt hic: quia in vna domo sunt: vt ff. de muner. & hono. l. iij. §. duo.

o Tempora. quæ sunt. j. l. proxi.

p Non aliis. etiam filio per patrem vel econtra non prodest quo ad interualla: nisi esset honor cũ sumptu, vel minus mistum: quia tunc etiam ad interualla prodest vnus alteri: vt ff. de leg l. filio sic ergo in continuatione nõ distinguitur sit cũ sumptu munus vel honor vel non: vel in seipso, vel in patre & filio: vt in prin. l. sed in interuallo dic, quia aut de seipso ad seipsum: & tunc idem vt non distinguatur: aut filio per patrẽ, vel econtra: & tunc distinguitur, cum sumptu vel sine: vt dictum est. Sed Py. dixit etiam in continuatione, quæ fit inter patrem & filium distingui sit cùm sumptu, vel sine. per l. præd. filio.

q Munera idẽ si de munere ad honorem, vel cõtra. ad quod s. de decu. l. quidam. & ff. de va. mu. l. eos. §. j.

Adstrin

a Adstrinxeris. tacite: vt ff. ad muni. l. ij. in prin. idem si expresse.
b Onera. s. decurionatus. s. interim dum est infans: quinimo etiã dum est minor xxv. ann. cum interim nõ possit esse decurio: vt ff ad mu. l. Lucius. §. pro infante. & ff. de mu. & ho. l. rempublicam. ij. respon.
c Voluntatem. tacitã vel expressam. ad hoc vt infans sit decurio, mãdari nõ potest.
d AB honoribus. idẽ de munere ad munus: vt ff. de mu. & ho. l. nauicularij. & facit pro hoc q̃ excipit de legato, quod est munus: vt ff de mu. & ho. l. si. §. legati.
e Quinquennij. præterquam, si ad decurionatũ vocetur. vt no. s̃. l. prox. item hoc nisi in subsidiũ: vt no. j. l. pxi.
f Legatione. remota nõ proxima: vt j. de leg. l. iij. itẽ ad seipsum, non ad alium: vt ff. de legatio. l. filio. & l. filius & l. Paulus respondit. in prin. & §. Imperator. Item facit ff. ad mu. l. libertus. §. præscriptio. & l. diuus.
g INterualla. quæ sunt. s̃. l. proxi.
h Vnius. vel quasi vnius: vt not. s̃. l. proxi.
i Fratribus. licet decurionib9. ad qđ s̃. de decu. l. licet. & dic q̃ vel erãt emãcipati, vl' pater mortuus: vt no. s̃. l. j. sed quid de sociis omnium bonorũ? videtur idem quod in fratribus secundum Py. quia ipsi fratres dicũtur: vt ff. pro socio. l. verũ. sed cõtra videtur quia onus est cõe: quod nõ est in fratribus: vt ff. p socio. l. cũ duobus. §. Põponius. & l. si fratres. §. idẽ Põponi9. itẽ ar. cõtra. s̃. de diuer. resc. l. j.
k Sane. construe. sane præses prouin. prouidet. ne interim. & hoc dico missis. i. vocatis qui nec &c. vel missis ad munus: quod in idẽ recidit. ad quod. j. tit. ij. & l. iij. & s̃. de decu. l. qs tam. & ff. de leg. l. sciendũ. §. pen.

sti, quanquam fidem tuã in posterum adstrinxeris [a], tamen onera [b] sustinere non cogeris: cùm ad ea tantùm, quæ mandari possunt, voluntatem [c] dedisse videaris.

Imp. Gordianus A. II.

AB honoribus [d] ad honores eosdem quinquennij [e] datur vacatio: legatione [f] autem perfunctis biennij vacatio concessa est.

Frater propter fratrem non habet vacationem: sed propter alios idoneos nondum grauatos rectè excusatur. Barto.

Idem Augustus. III.

INterualla [g] temporum, quæ in vnius [h] persona locum habent, fratribus [i] (licet communia possideant bona) minimè prodesse, frequenter constitutum est. Sanè [k] iis missis, qui necdum functi muneribus, ad hoc idonei constituti vocari debent, vos, si ad obsequium ciuilium munerum reperit paruisse, ne interim interpellemini, præses prouinciæ prouidebit.

TITVLVS XLI.

DE MVNERIbus [l] patrimoniorum.

l DE MVNERIBVS PATRIMO.
De personalibus dixit in superiori tit. nunc de patrimoniali. & dic munus tribus modis. vno donũ secũdo onus. & sic hoc tit. tertio officiũ, & sic s̃. ti. j. & ff. de ver. sig. l. munus tribus modis. & l. inter donum. & l. munus proprie. et l. pupillus. §. munus. Itẽ distingue quia munus aliud personale, aliud patrimoniale, & aliud mistum. personale cum solicitudine personæ: patrimoniale dispendio rerum mistum ex vtroq̃ pcedit: quod dic per exempla. ff. e. l. j. & l. si. in prin. & §. patrimoniorum. & §. mista personalia alia respiciũt publicam vtilitatẽ principaliter, vt legatio ad census. alia priuatam principaliter, vt tutela. Itẽ patrimoniale aliud indicitur personis pro rebus: & hoc tantum ciuibus & incolis. aliud ipsis possessionibus: & hoc etiam alienigenis, qui modo aliquid hic possident: vt ff. eo. l. rescripto. §. si. & s̃. de an. & tribu. l. ij. & s̃. eo. l. ij. Accur.

Munera sunt in multiplici differentia.

Impe. Antoninus A. I.

CIuilia [m] munera per ordinẽ pro modo fortunarum sustinẽda sunt.

Idem Augustus. II.

MVnera, quæ patrimoniis publicæ vtilitatis gratia indicũtur [n], ab omnibus [o] subeunda sunt.

Imp. Alexand. A. III.

QVi immunitatem [p] munerum publicorum consecuti sunt, onera patrimoniorum sustinere debent: in quibus causis & hospites [q] recipiendi sunt.

Onus alimentandi equos decurionum, est patrimoniale. Bartolus.

Impp. Valeria. & Gallie. A A. IIII.

m CIuilia. oĩa patrimonialia personalia & mista ciuilia sunt: vt ff. de mu. & ho. l. fin. §. pe. & sic hæc lex de oĩbus dicit. nã in p̃sonalibus est ordo, p modo fortunarũ. i. prout fortuna reddit aliquẽ diuitẽ vel p̃uidũ: vt s̃. de decu. l. ad subeunda. & ff. de decu. l. honores. & ff. e. l. honor. §. de honoribus. & de albo scri. l. j. idẽ de mistis: vt ff. eo. l. iij. §. præses. & d. l. honores. idẽ de mero patrimoniali, vt p ordinẽ. i. nõ vnus tãtũ grauabitur, vt alius releuetur. Item secundum facultates: vt j. titu. j. l. fin.
n MVnera. Indicũtur. q̃ olim extraordinaria, hodie ordĩaria sunt: vt s̃. de superindicto l. j.
o Ab omnibus. etiã alienigenis: dũ modo aliquid possideãt ibi: vt not. in titu. & fa. s̃. de vec. l. omniũ. & j. l. proxi. & l. neq̃. & l. professio. & l. etiam. & l. patrimoniorum. & l. fina.
p QVi immunitatẽ. No. gñaliter ĩmunitate cõcessa p̃sonalia munera remitti: vt j. de excu. mu. per totũ. & ff. de iu. im. p totũ. & de vac. mu. p totũ. sed nõ patrimonialia: vt hic, q̃ duobus modis relaxant, primo spãli cõcessiõe p̃imonialiũ vl' alicuius p̃imonialis: vt ff de vac. mu. l. sunt munera. & j. de iis qui à priu. va. ac. l. j vel. l. scripta: vt magistri liberaliũ artiũ, doc. legũ, grãmatici, & philosophi, qbus remittit munus hospitis recipiẽdi: vt ff. e. l. si. §. si. & j. de profes. & medi. l. medicos. Itẽ militibus & veteranis capitis præstatio remissa est: vt ff e. l. si. §. pe. Itẽ veteranis cõcedit ne fiãt tributorũ exactores: vt ff de pri. ve. l. si idẽq̃ in aliis, quæ nõ p̃imoniis indicunt: vt ff. de va. mu. l. his honoribus. Itẽ clerici: vt s̃. de epi. & cle. l. j. Itẽ mulieres nõ subeãt corpalia munera, licet sint, p̃imonialia: q̃a mista, qđ dicas scđm P. s. administrãda sicut nec minores: vt ff e. l. ad rẽ. & adde dict. factã sup tit. de exc. &c.
q Hospites. quod est patrimoniale: vt ff. e. l. iiij. §. mu

Non videtur abhorrere à ratione[a] sententia, qua præses prouinciæ equos curiales[b] alere, non personarum sed patrimonij esse decreuit[c]: & tamen si iniqua esset[d], omisso † à te appellationis auxilio necessario permanet.[e]

Nihil est quod tribuat excusationem à muneribus patrimoniorum. Bart.

Imppp. Carus, Carin. & Numeria. AAA. V.

Neque tempore ætatis, neque numero liberorū à muneribus, quæ patrimoniorum[f] sunt, excusationem quis habere potest.

Philosophi non debent habere immunitatem à muneribus patrimonialibus. Bart.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. VI.

Professio[g] † & desiderium tuum inter se discrepant. nam cùm philosophū te esse proponas, vinceris auaritia & rapacitate: & onera, quæ patrimonio tuo iniungūtur, solus[h] recusare conaris: quod frustra te facere, cæterorum exemplo poteris edoceri.

Minores nō excusantur à muneribus patrimonialibus. Bar.

Iidē AA. & CC. VII.

Etiā minores ætate patrimoniorum muneribus subiugari solent[i]. Vnde intelligis te frustrà plenam immunitatem desiderare: cùm munera, quæ impensas exigūt, subire te necesse sit.

Imp. Constā. A. VIII.

Nec protostasiæ[k] † vel † sacerdotiæ[l] vel decaprotiæ[m] munera corporalia sunt, sed tantum patrimonij esse non ambigitur.

Impp. Valentin. & Valens AA. IX.

Patrimoniorum[n] munera mulieres etiam sustinere debent.

Superindictiones sunt munera patrimonialia. Barto.

Iidem AA. & Gra. A. X.

Quantum ad extraordinarias[o] indictiones pertinet, præsidibus significauimus, vt omnes possessores[p] cæterosq́ue[q] sciant cōueniri debere[r]: quandoquidem ea patrimonij munera esse constet, quæ meritò ab omnibus[s] agnosci debeāt quo facilius obsequiis publicis pareatur.

TITVLVS XLII.

QVEMADMODUM ciuilia munera indicuntur[t].

Non debet quis eodem tempore habere plura officia. Bar.

Impe. Alexander A. I.

nes. Item facit. ff. l. rescripto. §. fi.

a Non videtur. A ratione. id est, non videtur lex esse contraria rationi.

b Curiales. id est, curialium.

c Decreuit. cū forte prætenderet aliquis excusationem personalium, sed certe imo male decreuit, quia est personale: vt ff. eo. l. fi. in prin. Solu. vt ibi.

d Esset. quia sum ptu publico tamen sine appellatiōe nō rescinditur: vt supra, sent. rescin. nō pos. l. j. & de fru. & li. expē. l. is. & ff. ad Trebel. l. seruo inuito. §. cum prætor. & s. de postu. l. j.

e Permanet. scilicet sententia firma. Accursius.

f Neq; tempore, Patrimoniorum. vt ff. eod. l. rescripto. §. fi. & de vac. mu. l. sunt munera. secus in personalibus: vt j. de iis qui nūero li. se excu. l. fi. & ff. e. l. iiij. §. quāuis. quæ sunt contra. Accur.

g Professio. hoc potest dici doctori legum petenti resti. in integrū.

h Solus dic, quod solus à personalibus excusatur, sed à patrimonialibus non: vt hic, & ff. de vac. mu. l. in honorib⁹. §. philosophi. præter hospitis recipiendi: vt s. not. l. qui immunitatem. & j. de profes. l. redditur.

i Etiam. Solēt. scilicet vt ea sustineāt & persoluant: non autem vt ea exigant, & administrent: vt ff. eo. l. ad rempublicam. sic & in veterano: vt ff. de priuile. vete. l. fina. Item quid differt hæc ab illa s. e. l. neque tempore. forte illa in senili: vt j. qui ætat. hæc in iuuenili: vt d. l. ad rem publicam.

† commisso.

† Turpe est si professio hominis, & desideriū inter se discrepant. item alle. hæc lex quæ non auditur diuersa proponens. & concor. c. solicitudinem, cum glo. fin. in princi. de app. & in ca. de multa in glos. super verbo, literatas. in fin. extra, de præ. & digni.

k Nec protostasiæ Protos Græcè, Latinè dicitur anterior vel prima: stasia. i. statio. inde est, quod illi dicuntur habere protostasiam, qui primum habent locum in stationibus. P. soluebāt ergo pro se & pro aliis. Alij dicunt protos, id est, maior: vnde munus protostasiæ, id est, ea præstatio, quæ dabatur prouinciali, id est, ei qui stabat maior inter curatores prouinciæ. Accursius.

l Vel sacerdotiæ, munus quod dabatur ei, qui præerat sacerdotio totius prouinciæ: vt ff. eodem l. spōte.

m Vel decaprotiæ. id est, munus decimarū: siue præstatio decimarum: sicut decaprotus primus de decē: vt ff. eodē l. iij. §. decaprotos. Sed contra in l. finali. §. mista. vbi dicitur mistū. Solu. ille qui colligit, habet mistum. ille qui soluit, onus patrimonij subit: vel est patrimoniale: vt hic, id est, naturam patrimonij habet, est tamen mistum: vt d. l. iij. §. decaprotos. & not. secundū Py. quod decaprotiæ non decaprotitiæ debemus dicere, sicut decaprotos nō decaprotitios.

n Patrimoniorū. sed & personalia munera sexui cōgruentia nō incongruētia: vt l. j. de mu. i quo lo. l. j. & ff. e. l. iij. §. corporalia. & dic quæ sunt patrimonialia vt s. in titu. & quod nota. in l. qui immunitatem.

o Quantū ad extraordinarias indictiones. quæ hodie sunt ordinariæ: vt s. de superindicto. l. j.

p Possessores. immobilium. Accur.

q Cæteros. s. mobilium possessores: cū de patrimoniali dicit.

r Conueniri debere. excipe quosdam in muneribus quibusdā: vt s. eo. l. qui immunitatem. & ibi no.

s Meritoque ab omnibus. etiam milite & veterano & pontifice: vt ff. eodem. l. fina §. patrimoniorum. & §. ab eius.

t Quemadmodum ciuilia munera indicuntur. Ciuilia dicuntur omnia: vt s. tit. s. l. j. In quibus inspicitur persona eius, qui imponit munus vel indicit, quod habeat illud officium: vt s. de iur. fis. l. super creandis & de decu. l. ij. secundo inspicitur quod est j. l. fina. tertio persona eius cui indicitur. quarto origo natalium. quinto facultates. sexto consuetudo: vt ff. de mu. & ho. l. honor. §. de honoribus. persona, scilicet, vt sit habilis vel non excusetur origo, vt honores ingenuorum non deferantur liberto: vt s. ad l. Viscel. l. j. facultas, vt sit sufficiēs muneri iniuncto. Item septimo vt potiores eligātur: vt ff. de decu. l. honores. Itē octauo quod dicit infra. l. ij. nono

† Pulchrè in hoc loco cum Alciatu illū videto, contemptis Acc. nugis vide si libet, & Pyrrhum hic cui magis placet vt professæ legatur.

† Anton. Aug. lib. singul. ad Modesti. legendum esse ait sacerdotij.

ij.nono quod dicitur.j.l.j.decimo quod dicitur.j.l.penul.in personalibus enim hæc cōsiderantur,sed in patrimonialibus non omnia.

a Cum. Ad cogendas. Id est, colligendas. Accursius.

b Angarias. id est,operas: vt s. de sacrosan.eccl.l. neminem. Accur.

c Appellationem. quādo fieri debet: vt ff.quādo ap.sit. l.j.§.alia causa.

d Alterius curiæ. alias curæ:alias curationis .& est sensus vt in vno officio electus non cogatur ad aliud ire, donec finiatur primū: vt hic, & j. de succes.l. neminem. & ff.de vac.mun.l. fi.& tunc habet internualla:vt s.ti ij l. ij.alias est curiæ.& est sensus vt decurio vnius curiæ nō eligatur ad munera ad quæ vocātur alterius curiæ curiales. Vel curię.ad quod ff. de col illi. l.j.§.fina.

† Facit contra ca. ad supplicationem. in fi.extra de renun. vbi papa permisit archiepiscopo Ragusīi ministrare sine vsu pallij: qđ pallium solis archiepiscopis cōpetit.

e Quia eius patrię id est eius honori. vel.i.ei' curiæ one. &c.sed secundū primū intellectum qd si ad duo munera in eadē ciuitate vocatus fuerit,nec apparet ad qđ prius? Respon.si idem est nominator vtriusque eius sit electio qui elegit: vt argu. ff. de excu. tu.l. si duas.in prin. si aūt sunt diuersi:tūc dic vt nota supra,de incol.l.ciues.

Cum te curatorē ad cogēdas[a] angarias[b] creatū, appellationē[c] interposuisse proponas:preses prouincię si alterius curiæ[d] te esse animaduerterit,ad alieni corporis munera vocari nō sinet:qa eius patrię[e] oneribus rńdere debes,cui te attributū esse cōmemoras.

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. II.

Maioribus † honoribus functos[f] ,ad minores deuocari non oportere, rationis est.

Iidem AA. III.

Cum te[g] omnibus muneribus functum esse adseueres: ad eadem munera, si aliorum ciuium copia est[h] ,qui obsequiis ciuilibus fungi possunt, præses prouinciæ deuocari te non permittet.

Iidem AA.& CC. IIII.

Vltra[i] modum sumptuum[k] te muneribus ciuilibus grauari, releuatis aliis, præses[l] prouinciæ non patietur, sed æqualitatem[m] ,tam iuris,quàm cēsuræ[n] memor circa ordinē[o] custodiet.

TITVLVS XLIII.

DE IIS, QVI sponte publica munera subeunt.

Qui patitur se decurionem creari, videtur suo priuilegio renuntiasse, nisi sub pacto hoc priuilegium acceptauerit salue suo priuilegio: secus si ad alium honorem se eligi passus fuerit. Bartolus.

Imp. Antonin. A. I.

Veterani, qui cùm possent se tueri immunitate his concessa[q] , decuriones se fieri in patria sua maluerunt: redire ad executionem[r] ,quam reliquerūt, non possunt: nisi certa lege & pacto[s] seruādæ immunitatis,vel partem eius honoris[t] agnouerint.

Imp. Alexan. A. II.

Qui publici[v] muneris vacationem

f Maioribus. Fūctos.ad quæ nemo venit,nisi habuerit minores:vt ff.de mu.& ho.l.honor.§. gerendorum.& no. haberi hic inspectionē vt ascēdendo(vt ff.de mu.& ho.l.vt gradatim.)nō descendendo conferantur honores:vt hic.& ad hoc.ff. de neg.gest. l.quęvtiliter.Item hoc nisi sit necessitas:vt d.l.honor. in fine

g Cum te.scilicet decurionem.ex quibus ad munera quis vocatur personalia & mista quæ publica vtilitate principaliter indicūtur:vt ff.de decu.l.honores.§.is qui.

h Copia est.vt s tit.ij.l si. & ff.de mu.& ho.l. honor. §.fi.alias secus.ff.de mu.& hono.l vt gradatim.§.quoties.& d.l.honor.in fi.Itē inter vnū & aliud debet habere internualla:vt s ti.ij l.ij.imo hoc casu erit comes, vt s.de decur.l. Alexandrinis. Accursius.

i Vltra.hic bene exprimit ti intētio:vt s.ti.j.l.j.

k Sumptuum.faciendorum. nam facta cōputatione plus soluis,quam te tangat.

l Præses.cuius esset officium hoc facere:vt ff.de mu. & hono.l.iij.§.præses.

m Aequalitatem.imo si de quantitate fiscalium collator dubitauerit,vel de ratione possessionis pro qua exiguntur fiscalium descriptionum custodes,vel per iudicem prouincialem,vel per locorū episcopū proferre coguntur, & fiscalium ostēdere quantitatē:& secūdum ęquitatem vel æqualitatem publicæ descriptiōis pro viribus patrimonij possessores exigantur: vt in authen.de col.§. hæc autē iubemus.Item facit s. de anno. & tri.l.in fraudem.

n Censuræ.pro eo, id est,censuræ de iure exigendæ:vel iuris stricti censuræ.s. æquitatis.

o Ordinem.est enī ordo,vt nunc vnū, nunc aliud,nunc simul æqualiter:non autem aut vt vnum semp grauet: vt & s.tit.j.l.j.

p De iis qui sponte publ. mu. &c.

Dixit de cogendis:nunc de spontaneis & dicit quod immunis spōte decurionatum suscipiens,omnia munera decurioni iniungenda subire cogit nisi pacto iuuet:vt j.e.l.j sed aliud munus suscipiens.in aliis nō præiudicat: vt l. ij. sed in eo sic sibi non filiis: vt l. iij.& iiij. nisi naturali curiæ offeratur: tunc etiam liberis:vt infra.l.fin. §.finali.

q Veterani.His cōcessa.quę qualiter cōcedat,dic vt s.ti.ij.l.qui immunitatē hāt aūt & quædā priuilegia quorū quædā & filiis eorū cōcedūtur:vt ff de pri.ve. p to.& ff de vac.mu.l in ho.§.vacatio.

r Ad executionem.quam ante habebāt,& cui renūtiare videnē accipiēdo decurionatū:vt hic.& j l.pxi. & l iij.in fi.& ff de iu.im.l.pe.§.fi & de pri. ve.l.fi. in fi.& de va.mu.l.à decurionatu.& sunt similia de tacita renūtiatiōe:vt ff. de va.mu.l.pe §.fi & de no.l.si qs delegauerit.& de ope.lib.l.cāpanus.& j.de tab l.ij Itē no.aliquē nō venire contra suū factum ad quod est supra,de re.cre.l.si quis iusiurandum.

† Habes contra.in c. diuersis fallaciis. per Anto. de But.extra de cle. coniuga.

s Pacto.i.legitimo pacto.valet enim hæc cōuentio: vt ff.de iur.immu.l.ij.& j.l.fi.in prin.

t Honoris.alias nonoris:tūc dic imunitatis.i.honoris in totū:alias est oneris. Et no.ꝙ idē est si filio imuni facto decurioni consenserit;vt no.ff.de mu.& ho l. spōte.§.j.Itē huic legi cōtra insti. de excu. tu.§.pe.sed ibi in marito speciale:vt ibi notaui.

v Qui publici.omnia comprehēdit:vt ff.de mu.

& ho

& hono .l.fi.§.hæc omnia.

a Habet.i.qđ qualiter fit.habes.s̃.tit. ij.l.vlt.

b Compet͠es.f. in aliis vel etiã in eodem si denuo vocet͠ vt s̃. de excu.tut. l. voluntaria. & ff.de priu.veter.l.ij in fi. & s̃.de epi.& cleri. auth. p̃sbyteros.& j.l proxi.in prin.& ff.de ve. mu.l.in honoribus §.q muneris.It͠e ad hoc,ꝙ dicit decurionatũ, facit.s̃.de lati.lib.tol. l.vnica.§.sed etsi.& ff.de pœnis.l.respiciẽdũ.circa pri. ac.

c QVi cõditioni.Curiali. non enim est curialis seu decurio.

d Statũq́ꝫ. q erat vt ad talia ibi non cogeretur, cum nõ esset ciuis vel incola:vt s̃. de inco.l.cũ neq́ꝫ.in aliis ergo si bi non præiudicat: vt s̃.l. ꝓxi. Sed qd si curialis erat,et in alia ciuitate talia agit? Rñ.reuocatur ad curiã:vt s̃.de decur.l.qui derelicto. & l. generalis. & l. si qs decurio. It͠e & tanquã vilis nõ habet priuilegium ne subdat͠ torm͠etis:vt j. de tab. l. ij. & sic præiudicat sibi in aliquo.et facit.ff.de va.mu.l.j.§.pe.

e Permaneant. si alia causa eos non vrgeat.

f Eos accipere.vt opus puta publicũ extruat.

g Discedant.vt alia.s. munera non cogantur subire.

h Ex his.non obnoxiis.

i Omnia.indistincte per quod fit municeps, vt subiicit: vt s̃.de ĩco.l. ciues.

k Patrem.i.decurionem. vel dic vt s̃.de decu.l. Alexãdrinis.

l EOs qui.Manebit.nõ autem ipsi: vt s̃.l j.& ij. & j. de decur. l. ij.& iij. sed in filiis est secus in dignitate:vt j.de digni.l.si senator.

m Sub hac lege. sic.s̃.l.j.in fi. Accur.

n Properauimus. sic.s̃.de bo.quæ lib. l.ij.

o Successores.etiã non curiales, qđ secus est in eo,q origine vel s̃nĩa vel alio modo fuit curialis:vt s̃.qñ & q. quarta pars deb.l.j. & ij.in prin.

p Ex quarta portione: vt quia antequam esset curialis, successit curiali:sicque quartã debuit curiæ.Accur.

q Non solum veteribus vt s̃. de na. lib.l.iij & iiij.

r Sanctionibus.vt s̃.de na. lib.l.cõmuniũ. & adde in authen.quib. mo.na. eff.sui. §. si qs igit. col.vij.Accur.

s Naturales.s.curiæ dati.Accur.

t Subsistentibus. subaudi vel filia nupta curiali:vt.s̃.qñ & qui.quarta pars debe.l.ij.§.ad filiorum.& l.fina.§.j.& §.ij.

habet [a], si aliquem honorem, excepto decurionatu, sponte, susceperit: ob id, quod patriæ suæ vtilitatibus cesserit, vel gloriæ cupiditate paulisper ius publicum relaxauerit competens [b]: priuilegium non amittit.

Imp. Leo A. III.

QVi conditioni non obnoxius curiali [c], quemlibet honorem vel munus voluntate propria in quacunque gesserit ciuitate, nullum præiudiciũ circa fortunam suam statumq́ꝫ [d] sustineat: sed tam ipse, quàm liberi eius, & qui ex his in posterũ procreandi sunt, ab omni huiusmodi nexu cum suis facultatibus liberi, alieniq́ꝫ permaneant [e]: ita tamen, vt si aliqua functio volentibus eis fuerit iniuncta, ex qua necesse sit eos aliquid accipere [f], quod ex data sibi pecunia in reliquis apud eos mansisse constiterit: soluentes, sine vlla molestia vel conditionis suæ formidine discedant [g]. Si quis verò ex his [h] omnia [i] decurionum munera, vel functiones, vel honores, nulla imminente necessitate, sed sua sponte peregerit: eum pro sua liberalitate patrem [k] ciuitatis, in qua voluntarius municeps apparebit, si hoc libuerit ei, fieri constituiq́ꝫ hac lege decernimus.

Liber homo, qui sponte curiæ seipsum tradidit, seipsum obligat, non suos liberos quandocunque genitos: secus si naturalis filius se offerat. Barto.

Imp. Iustinia. A. IIII.

EOs, qui curiali fortuna liberi constituti, postea se curiæ cuiuscunque ciuitatis obtulerint: confidere volumus, quòd posteritas eorum non solùm iam procreata, sed etiam post talem deditionem procreanda, huiusmodi fortuna libera manebit [l]: siue specialiter sub hac lege [m] curiæ se obtulerint, vt ab eis descendentes, tali fortuna liberi permaneant: siue nullam huiusmodi fecerint mentionem: nullo audente dicere, quòd nati vel concepti post talem deditionem paternam cõditionem sequi debeant. hoc enim speciali beneficio alacriores omnes ad conferendam ciuitatibus huiusmodi opitulationem constituere properauimus [n]. ita tamen, vt nec occasione quartæ portionis bonorum huiusmodi decurionis, quicunque successores [o] eius aliquam inquietudinem patiantur: vtpote libera eius substantia omni curiali grauamine cõseruanda. & si quid defunctus vel ex administratione curialium munerum, vel ex quarta portione [p] ad eandem curiam semel vel sæpius deuoluta, vel ex alia quacunque causa eidem curiæ debuisse probetur: hoc idem successores curialibus reddere minimè dubitent: illis scilicet, quæ super naturalibus filiis, quos naturalis pater sub hac lege curiæ dedit, vel postea dederit, vt legitimos tam ex testamento, quàm ab intestato successores habeat, non solùm veteribus [q] legibus, sed etiam nostris sanctionibus [r] disposita sunt, præsenti lege excipiendis: vt non ipsi tantùm filij naturales [s], sed etiam ex his procreandi mares paternam sequantur fortunam: vel maribus liberis minimè subsistentibus [t], quarta pars substantiæ mortui, curiæ deputetur.

TITVLVS XLIIII.

DE IIS QVI A PRINcipe vacationem acceperunt.

Impp. Theo. & Valent. A.A. I.

DE IIS &c.

Nullus

Nullus vacationem temporalem curialis [a] accipiat, nisi id fortè veris ac probatis [b] causis annotatio nostra concesserit.

TITVLVS XLV.

DE VACATIONE publici muneris [c].

Vacatio simpliciter concessa non porrigitur ad munera ordinaria. Bar.

Imp. Gordianus A. I.

Muneris publici vacationem ea continere, quæ nõ lege non senatusconsulto, non constitutionibus principum iniũguntur [d], merito responsum est. ad quam formam iuris pertinet [e], si cœperis ad munera extraordinaria à magistratibus deuocari, appellatione interposita poteris apud præsidem iuris rationibus protegi.

TITVLVS XLVI.

DE DEGRETIS decurionum super immunitate quibusdam concedenda [f].

Impp. Diocle. & Maximian. AA. I.

Exceptis, qui liberaliũ studiorũ antistites [g] sunt, & qui medendi cura fungũtur [h] decurionum decreto immunitas nemini tribui potest.

Eidẽ AA. & CC. II.

Ordinis ambitiosa [i] decretra sacris constitutionibus reprobantur.

TITVLVS XLVII.

DE EXCVSATIONIBUS munerum [k].

Qui gerunt negotia principis, non habent immunitatem à muneribus, nisi sint ex illis officijs quibus est specialiter concessum. Bar.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. I.

a Nullus. Curialis. i. decurio, vt cesset à decurionatu.

b Ac probatis causis. nota tria necessaria: vt princeps: vt tẽporalia: vt causa necessitatis probata: vt hic, & s. de decu. l. nemo si enim cuilibet affectanti concederetur, nõ esset qui munera subiret vt ff. de vac. mu. l. j. in princ. & facit. j. de agri. & censi. l. immunitates.

c DE VA. &c. Dictum est à quo cõceditur vacatio: nunc quid concessa operatẽ. & dic munus aliud publicũ, qđ in administratione reipublicæ sine titulo dignitatis subimus. ff. de mu. & ho. l. honor. §. j. aliud priuatum: vt tutela quod etiam publicũ est quo ad quid: vt inst. de excu tut. in prin.

d Muneris. Iniungũtur. Quãdo conceditur vacatio: aut simpliciter: vt hic, aut plenius: vt & militiæ deẽ: cui cõceditur immunitas: vt ff. de vac. mu. l. pe. §. duo. cum ergo simpliciter extraordinarias collationes dũtaxat euitat, id est, ex improuiso à magistratibus indictas: ordinarias vero. i. quæ à legibus vel senatuscon. vel cõstitutionibus vel aliqua lege imponuntur, recusare non potest: qualia sunt omnia patrimonialia ordinaria: vt hic, & ff de va. mu. l. in honoribus. §. qui muneris. & l. ij. q. de patrimonialibus enim nemo se excusat: vt s. de mu pa. l. ij. cũ cõcord. & l. qui immunitatẽ. & ff de mu. & ho l. fi. §. fi. Item quædã etiã personalia à magistratibus indicta non euitat: vt quę habent honorem oneri mistum: vt ff. de mun. l. cui muneris. & ad idem de va. mu. l. sextum §. numerus. Item & tutelam fauore pupilli non euitat: vt ff. de excu. tu. l. spadonem §. qui acceperint. patrimoniale extraor. euitat: vt ff. de vac. mu. l. in honoribus. §. q muneris.

e Pertinet quia vocaris ad extraor. & habes va. per priui. & sic habes ius appellandi. ergo, &c. vt s. quẽad. mod. ciui. mu. indi. l. j.

f DE ... DECV. &c. Nam & super aliis interponitur: vt super alienatione prædiorum curialium: vt s. de præ. cu l. ij. & super eligendo syndico vel actore: vt ff. quod cuius. vni. l. nulli. vel alio officiali: vt s. dec. l. ij Item super salariis, medicorum & magistrorum liberalium artium: vt ff. eo. l. iij. Item super bannis & statutis: vt ff. eo. l. si quid autem si statuerint vt pater teneatur pro delicto filij, vel aliud cõtra ius? Rñ. secundũ P. si cõtra tale ius est statutũ cui possit derogari pacto vel renũtiatione: tũc & par statutum quasi quilibet renũtiet. alias nõ quos habes. s. de pact. l. si quis in conscribendo.

g Exceptis. Antistites vt magistri, non dico repetitores.

h Cura fungũtur: & sunt intra numerũ: vt s. de episc. & cle. l. parabolani. & multo magis legum doctorib[9]: vt j. de pfes. & med. l. medicos & de mu. & ho. l. fi. §. fin. Et dic ꝙ ẽt ĩ patrimonialibus tenet immunitas cõcessa, si mõ spãliter dicaẽ, vt no. s. de mu. pa. l. q immunitatẽ. cũ ẽt de bursa dare pñt. & decernere: vt ff. eo. l. iij. & iiij. Item vr̃ sol[9] prĩceps posse cõcedere ĩmunitatẽ: vt s. de iis q à prin. q̃ est cõtra. so. spãle in his duob[9]. qs ergo alij pstabit ĩmunitatẽ, si opus fuerit? rñ. sol[9] princeps, vt ibi dicitur.

i Ordinis ambitiosa. vt si liberent publicũ debitorẽ vel ex publico largiaẽ: vt ff. eod. l. ambitiosa. & no. ꝙ duæ ptes debent adesse. itẽ maior pars cõsentire: vt ff. eo. l. I. & ff. qđ cuius. vni. l. nulli. alias non valet. Itẽ etsi valet, rescindiẽ quãdoꝙ: vt ff. eo. l. quod semel. & fa. s. de asses. l. nemo. & de episc. & cle. l. si quemquã. & in authen. quomodo opor. epis. §. item & ff. de re. eo. l. magis. §. si æs.

k DE EXCV. MVNE. &c. Qui det immunitatem. & cui data proficiat, dixit: nunc de ipsis causis propter quas quis excusatur. Et dic, quod electus ante omnia appellet intra decẽ dies, alias consentire videtur: vt ff de vac. mune. l. j. & s. de appel. l. ij, qui. & prosequatur intra duos menses: vt s. de temp. ap l. j. licet alij aliter l. illam intelligãt, hoc fallit in veterano qui non appellat: vt s. quando prouo. non est ne. l. veteranus. Item. in tutela & cura: vt ff. quando ap. l. j. §. si quis tutor. & §. alia. Sed qs interim gerit munus? Rñ. collega, si habet, alias eligitur alius. & suo periculo male agitur, si excusatio nõ vera inueniretur: vt ff. de ap. l. Imperatores. §. j. & dic excusatio est alicuius iustæ causæ allegatio propter quam arctari non debet ad subeunda munera: vt C. de vac. mu. l. j. j. rñ. & distingue: quia excusatio alia temporalis, & personalis: vt ff. de va. mu. l. iis qui naues. & l. in honoribus. §. j. & s. de iis qui à princip. va. accep. alia

perpetua;

perpetua:vt ff.de va.mu.l.pe.in prin. Item alia plena cum à muneribus tantum personalibus excusatur,nõ autẽ ab oneribus. plenior cum etiam ab honoribus. non autem à patrimonialibus:vt ff.de va. mu.l.ij.§.q patrimoniorum.& l.pe.§.duo. Alia plenissima, quod est quando à qbusdam patrimonialibus excusatur: vt ff eo.l.his honoribus §.angariarum. & de mun.& ho.l. fi.§.pen. porro ab omnibus aliquem excusari nõ meminit Py. se legisse:cũ etiã Imperator & Augusta quædã talia subeant:vt j. de qui mu.l.ij. & s. vt in em.spe.l.j sed legitur.ff de iur. immu.l.semp.§. licet. & j.de priuil.eo. q in sa.pa.mili.l.ij.& j.de profes.l.medicos.Accur.

Imperator à munerib. qñ que nõ excusatur.

ETiã ij, qui nostra [a] ꝓcurasse mõstrant, muneribus ciuilibus,quę dignitati eorum cõgerũt, fungi debent.

Paraactorum Diocle.& Maxi.AA.& CC. II.

INductis [b] Firmino & Appollinario, & cæteris principalibus Antiochensium adstantibus Sabinus dixit: † Dioclet.III.

† In quodãexemp. continue legit, Antiochẽ. adstantibus, dixit Imperator Diocletianus: Certis dignit. & c.quidã tamen dicunt voces aliquot Græcas hic deesse, quas qui in castigatius exemplar inciderit, restituat. cõniuent enim hic Alciat. & Pirrhus.

CErtis dignitatibus data à nobis indulgentia est munerum ciuilium & personalium [c], id est, iis, qui aut ex protectoribus [d] sunt, aut ex præpositis [e].hi ergo ad munera personalia aut ciuilia [f] non vocabuntur.

Iidem AA.& CC. IIII.

TVtelæ [g] solicitudo à muneribus ciuilibus [h] non excusat: vt pote cùm nec tres simul iniunctæ diuersarum domuum, huiusmodi beneficium præstent [i].

Iidem AA.& CC. V.

HYdraulæ [k] munerũ ciuilium immunitatem sibi iure concessam [l] approbare minimè possunt.

Iidem AA.& CC. VI.

PRocuratores [m] absentium Reipubli.causa, munerum ciuilium vacationem non habent.

a ETiã. Nostra. alias nostro.s.patrimonio. i.ad vtilitatẽ. alias nostra. s. patrimonia vel negotia: & sic est ꝓcurasse.interim tamẽ dũ administrãt,excusant se vt ff.de excus. tut. l.administrantes et ita caute dicit procurasse.& facit.j.de qb.mu.vel ꝑsta.l.j.

b INductis. s. in palatio.

c CErtis & personaliũ.non patrimonialium.

d Protectoribus. de his.j. de dome. & prote.

e Præpositis. s.laborũ: vt in proxi. tit.& de præpo.laborum.l.j.Accur.

f Ciuilia.pro eodem:qa ciuilia sunt vt ff de mu.& ho.l. fi.§.hæc omnia.

g TVtelæ. scilicet vnius.

h Ciuilibus.quæ sunt publica vtilitate:quod non est in tutela:vt ff.de excu.tuto.l.athletæ.§.tutela.

i Præstent.à ciuili.sed à quarta tutela bene excusent vt ff.de excu. tuto .l.tria.& s.qui nu.tut.l.j. quæ sunt contra.

k HYdraulæ.i.aquam deferentes in aulam principis. vel dic custos ductus aquæ aulæ imperialis:& dicitur ab hydor,quod est aqua,& aula:vt j.de aquæ duc.l.decernimus.§.vniuersos.

l Concessam.eo quod sunt electi ad aliud officium.

m PRocuratores. Dimissos in ciuitate ab absentibus reipub.causa. Az.alias debitor ex administratione & ex pollicitatione excusatur ab oneribus: vt ff.de mu.& ho.l.rescripto.§.debitores.

Iidem AA.& CC.Caio. VII.

VEnatoribus [n] immunitas ob hãc professionem solam nullo iure cõcessa probari potest.

Imp.Constan.A. VIII.

NEgotiantes [o], vestiarios, linteones purpurarios, & particarios [p], † qui deuotioni nostræ deseruiunt [q], visum est secũdum veterem consuetudinem ab omni munere immunes esse.

Præses vel alius iudex non potest collectam imponere. sed si necessitas imminet, debet scribere præfecto: & præfectus rescribit principi qui hoc permittet. Bar.

Idem Augustus. IX.

PLacet, nullum omnino iudicem decæterò prouincialibus inferendum [r] aliquid indicere: vt ea tantum sedulò cunctorũ studio pensitentur, quæ canonis instituti formã complectitur [s], vel nostra clementia decreuit inferenda [t], vel delegatione solenniter sanciẽte, vel epistolis præcedentibus: sed si quid vrgere [v] forsitã cœperit: referri ad celsitudinẽ tuam [x] statuimus, & authore te fieri [y], & eo persoluto referri ad scientiam nostram, vt nobis iubentibus roboretẽ [z]. Si qs autẽ vsurpatoria temeritate amplius aliqd fuerit conatus exigere: obnoxius quadrupli [a] repetitione

n VEnatorib'. alias senatoribus, alias venatoribus.& sa.ff. de ser.ru.prædio.l.diuus.Item decretum hoc dicit quod subiicit, nullum venatorem legimus esse sanctum.

o NEgotiãtes. in curia pricipis, ꝓmitiũ gen'.

p Et particarios. qui circa quoddã genus vestis negotiabantur.

† Parti[...] rios le[...] Alciat[...] est, part[...] carum p[...] lins n[...] gotian[...] tes pe[...] parios, [...] lij part[...] rios nõ [...] ipsi.

q Deseruiunt. s. dum seruiunt:vt ff. de iur.immu.l. semp.§. negotiatores. & ante iniunctum munus negotiari cœperant:vt ead.l. §. hoc circa vacationes.nam tũc ab omni:vt hic,etiam à patrimoniali munere excusantur:vt d.l.§.licet.nisi forte ab eis à qbus nec princeps:vt s.tit.j. l.ij.in prin.

r PLacet. Inferẽdum.i.dandũ ordinariũ vel delegatum.

s Complectitur. s. quadragesimas. Itẽ per lustra quæ sunt ordinariæ: vt s.deind.l.j.& ij.

t Inferenda.s.extra ordinem, decerni dico vel delegatione.s.per pragmaticam vel epistolas: vt s.de ann.& tri. l. iij. & de indi.l. particulari. & de superindi l.j.

v Vrgere.dispendij puta.

x Celsitudinem tuam.præfecto prætorio loquitur.

y Fieri. scilicet dictæ pensitationis extraordi. faciendæ.

z Roboretur.quod exactum est.& tunc dabitur palatinis,vel cui princeps dixerit:vt s.de bo. va.l.si vacantia.

a Quadrupli facit.j.de cẽ.l.perequatores.& in auth. vt su.si.quo.suff.§.sic igitur.& s.de iur.fis.l. q in contractibus.& s.ad l.Iul.rep.l.j.& si.in fi.& ff.de pub.l.licitatio.§.qđ illicite.& j.de decu.l.ij.in fi. Sed contra s.de superexac.l.j. vbi dicit in duplum. Solu. vt ibi.

Sententia

a Seueritas.sed non tanta.& sic de consentientibus vel non contradicentibus dicit.

b Curialis.alias curialis.& iungitur præcedẽtibus, alias curiales,& tunc sequẽtibus,& supponit pro prædictis iudicibus & officialibus:& facit.s̄.de ap.l.quoniam iudices. Acc.

teneatur. quæ seueritas a iussionis ordinariorum iudicum officiorumq́ terrorem debebit excutere:vt si eorum vel gratiosa conniuentia,vel ignobili dissimulatione temeritas admiserit curialis b:eos quoque damni simplicis pœna castiget.

Impp. Valent. & Valens. AA. X.

ILlud conuenit præcaueri, ne quis hanc c, quæ personalis est functio, pretio d putet esse taxandam.

Prædia emphyteutica principis extraordinarias præstationes non soluunt. Barto.

Imppp. Gratianus, Valen. & Theo. AAA. XI.

PRiuatæ rei nostrę priuilegiis permanentibus, nihil extra ordinem prædia e iure perpetuo consignata sustineant: neque adiectis f sæpius, ac præter primum delegationis canonem g postulatis h afficiantur impendiis i:quandoquidem neque aurario canoni k sub priuilegiis æstimato, aliquid ex ea iubentibus nobis præbitionum diuersitate decutitur l:& pari cum cæteris m æstimari n forte non conuenit, quos o præter annonarias functiones p † æstimata perpetua q pensitationum prærogatiua r nexuerunt.

c ILlud. Quis hãc.s.functionem.& supponit pro quolibet personali munere.

d Pretio.vt loco muneris detur pecunia:vt ff. de mu. & ho.l. æstimationem. alias & pecuniam perdit. & munus subit: vt ff. de polli.l. in priuatis. §.j.& sic.s̄. de pcu. l.litem. & ff. de tu. l.in eos. Item facit quoquomodo ff.de va.cog.l.j.§.proinde.vbi dicitur,quædam honeste accipiuntur &c. Itẽ facit.s̄.de ces.bo.l.propter.

e PRiuatæ.Prædia.pricipis, data in perpetuam emphytensim non soluũt superindicta etiam iussiõe principis: vt hic,& j̄.e.l.pe.& j̄.de lo.fun. ci.l.ij.& fin.& hæc sunt priuilegia quę hic dicit.

f Adiectis.s.superindictis extraordinariis.

g Canonẽ à quo non excusatur: vt s̄.de exac.tri.l.si di mina.& de indic.l.j.

h Postulantis. alias postulatis,alias postulantis.

i Impendij. extra ordinem prædictis.

k Canoni.i. dicere susceptori aurario quãquam priuilegiato inter cæteros susceptores nihil decutitur.i.soluitur ex ea. s. delegatione quam faceremus pro superindictis quacunq́ ex cã facimus,ei solui ab aliis:neq́ enim etiam aliis imminet hoc onus,nisi principe permittente:vt s̄.de superindic.l.j.

† alias, æstimata, perpetuo pensitationum prærogatiua nexuit.

l Decutitur.alias discutitur.alias decurritur:& tũc dic aurario.i.procuratorio.

m Cæteris.s.priuatis.

n Aestimari.possessores prædiorum principis datorum in perpetuam emphyteusim.

o Quos.s.cæteros.

p Functiones.s.ordinarias.

q Perpetua.alias perpetuo.alias perpetua.

r Prærogatiua. superindicta quæ ex prærogatiua & etiam extraor.præstantur, alias æstimatas.i. taxatas ordinariis:& sic iungitur cum superioribus.alias æstimata.s.prærogatiua.i.taxata extraordinaria, & sic iunge cum inferioribus.

Protonotarij,notarij,& referendarij principis habent immunitatem ab extraordinarijs muneribus.Barto.

Iidem AAA. XII.

EOs, qui cum honore comitum,nomine magistrorũ memoriæ s præfuere t,vel epistolis,vel libellis,item eos qui ibidem peragendis v signandisq́ responsionis nostræ mansuetudini obsecundant: omnium ciuilium x munerum fieri iubemus exortes.igitur qui ex eo gradu palatio nostro † adhæserint y, adesse sibi competentia priuilegia glorientur,qui verò superioribus dignitatibus creuerint z, nihilominus eius loci priuilegia præsto a sibi fuisse lætentur.

† alias, abscesserint alias, accesserit.

Palatini in dignitate constituti etiam post dignitatem finitam,& mag.stri scientiarũ,& legati à sordidis muneribus hic declaratis sunt exẽpti.Io.de Pla.

Iidem AAA. XIII.

MAximarum b † culmina dignitatũ consistoriani quoque comites, notarij etiam nostri, & cubicularij omnes atque excubicularij,ab omnibus sordidis muneribus vindicentur c, cæteros autem palatina vel militari intra palatium prærogatiua munitos, ita demum priuilegium simile contineat, si prioribus d

† Multa in hanc.l. Al. hic,& Pyrrhus. in princi. huius tit.

s EOs.Memoriæ.i.fuerũt magistri scriniorũ memoriæ, sacrarũ epistolarum vel libellorum:vt subiicit epistolis vel libellis:de qbus habes.s̄.de decu.l.fin. & generaliter oẽs magistri cuiuscũq́ scrinij:vt j̄.de ma. scri.l.j.

t Præfuere. dico cum honore comitum.i.quia comites dici, & esse meruerint,vt sunt comites præsidũ & procõsulũ & procuratorum Cæsaris: & comites cõsistorij, & archiatri palatij quibus omnibus data est excusatio: vt ff.de vac.mu.l.legato.§.j.nisi suffragio perceperint dignitates: vt.j̄.de leg.l. vniuersi.

v Peragendis.de his habes.s̄.de iis, qui se defe. l. fina.

x Omnium ciuilium.quod ad personalia restringitur: vt no.s̄.de va.mu.l. qui immunitatem.

y Adhæserint.alias decesserint, & alias abscesserint. ad quam vltimã facit.s̄.de aduoc.diuer .iud.l.j.& .j̄.de fabri .l.eos qui.& j̄.de præpo.sa.cu.l. ij.&.j̄.de comi.qui puinc.re.l. j. & de proxi.sac.scri.l.j.

z Creuerint.i.finita prima eliguntur ad maiorẽ:retinent quidẽ priuilegium primæ:vt.j̄.de dig. l.iij. & de agen.in re.l.fi. Accur.

a Præsto.id est præsentanea,ac si nec maiorem accepissent.

b MAximarum. vt illustres & superillustres qui sunt maximi:vt j̄.l. fi.

c Vindicentur.similiter porcinarij vrbis ęternæ:vt j̄.de suariis.l.j.item silentiarij:vt j̄. de silen.l.ij.& iij.& proximi sacrorũ scrin.vt j̄.de pxi.sa.scri.l.hac lege.

d Si prioribus.id est,priuilegiis sibi datis ante hanc legem.

Vtriusque

a Vtriusque.i.vtraque arte eruditos scilicet grammatica & rhetorica.

b Vetusto.ad hoc.ff.de mu.& ho.l.fi.§.fi. Item philosophi à sordidis excusantur:vt ff.de vac.mu.l.in honoribus.§.philosophi.

Munera sordida quæ sunt.

c Sordidorũ.modo numerare incipit sordida.quibus adde quę sunt.ff.de mu.& ho.l.fi.§.inter personalia.& secũdum hoc dic exceptio.i.acceptio. Vel dic secundo,ꝙ excipit quædã sordida subeunda etiã per prædictas ꝑsonas:ante tñ specificat quædam sordide de nõ subeũdis. & dic,ꝙ tributum non est sordidũ: vt ff.ad mu.l.liberi.§.ex causa.

Id est, vtriusque linguæ, vt interpretatur Anton. Aug. lib. singu. ad Modestinum in scholiis ad vj.ca.

d Pollinis.alias pollíne.i.tenuis burratatio de stamĩga qua detruditur subtilissima farina, ex qua cõficit̃ Polla.i.albissima farina.

e Nec parauueredorũ.vt j̃ de proxi.sac.scri.l.hac.lege.

f Rheticus.species sordidi muneris.A.

g Expeditionis.sic.s̃.de sa.san.ecc.l.neminẽ.& j̃.de cur.pu.l.nullus.& j̃.tit.j.l.ij.

h Materiã. vt ff.de leg.iij.l.ligni.appellatio.

i Tabulata.vt ff.de ser.vr.p̃di.l.seruitus.§.si antea.hęc qdẽ ad publicas ædes cõstruẽdas ꝑstabantur: vt j̃.statim.

k Eũ.i ille.sic.s̃.de fideiuss.l.cãm quę.

l Nõ poscit.alias poscit,alias pascit.

m Ab huiusmodi iuris. alias iure,alias iuris.

n Sacris ædibus.in qbus arma reponuntur, alias esset cõtra.s̃. de sac.san.eccl.l. ad instructionem.

o Capitalis.alias capitationis, alias capitalis.

p Temonis. species sordidi muneris.

q Possessio.vt est possessio rerum priuatarum Augusti & Augustæ:vt j̃. de priui.do.au.l.j. possessio senatorum:vt j̃.de digni.l.quoniam diuersi.

r Possidere.i.habere in præsenti.Idem & si in præteritum habuerũt:vt subiicit, & j̃.e.l. eam legẽ.

s Sordidorum.quæ sint habes,s̃.l.proxi.In prin

statutis se ad huiusmodi exceptionem docuerint pertinere: vt non singulis indulta personis, sed in cõmune dignitati vel corpori huiusmodi beneficia doceantur fuisse concessa.circa rhetores atque grãmaticos eruditionis † vtriusque a vetusto, b more durante Sordidorum c verò munerum talis exceptio sit vt in patrimoniis dignitatum superius digestarum,nec conficiendi pollinis d cura mandetur, aut panis excoctio,aut obsequium pistrini, nec parauueredorum e huiusmodi iuris aut parangariarũ præbitio mandetur, exceptis iis, quibus ex more Rheticus f limes includitur, vel expeditionis g Illyricæ pro necessitate vel tempore vtilitas adiuuatur. Operarum quoque artificium diuersorum, ex coquendæ etiam calcis obsequia, nulla de talibus adiumenta poscantur. Materiam h lignorum atque tabulata i exceptorum virorum patrimonia non præbeant: carbones quoque,nisi eum k,quem moneta solenniter, vel fabricatio secundum veterem morem poscit l armorũ, ab huiusmodi iuris m præbitione desistant. publicis vel sacris ædibus n construendis atque reparandis, capitalis o atque temonis p necessitas nulla mãdetur:legatis atq; ablectis sumptus possessio q huiusmodi priuilegiis munita non conferat. hoc tamen his patrimoniis prosit,quę dignitatem ꝓprio videntur nomine possidere r. eos etiam, qui simili honore functi sunt, generali prærogatiua à præbitione sordidorum munerum vindicamus.

Priuilegium personale non transit in successorem. Bar.

Iidem AA. XIIII.

SOrdidorum s munerum excusatio delata personis, ad hæredem t successoremve transire nõ potest. Neque enim † potest esse perpetuum, quod non rebus, sed personis contemplatione dignitatis v atque militiæ indulsisse nos constat.

Imppp. Valen. The. & Arc. AAA. XV.

EAm legem x, quam de extraordinariis sordidisque muneribus expressis vocabulis functionum,& insignibus dignitatum sine vlla ambage præscripsimus: ita circa eos,in quos nostra munera redundarunt, esse præcipimus seruãdum, vt iisdem beneficiis non quandiu y militauerint, sed quãdiu vixerint, perfruantur.

Prædia principis propria vel emphyteuticaria ab extraordinariis & sordidis muneribus sunt exempta. Bar.

Impp. Arcad. & Hono. AA. XVI.

EVidenter atque absolute iubemus, ne fundi ad patrimonium nostrum pertinentes, seu conductionis titulo, seu perpetuo iure teneantur z aliquid præter ordinem a, superindicti vel pretij b nomine, de sordidis c quibus-

t Ad hæredem.s.extraneum.sed ad suũ etiã personale priuilegium trãsit. vt ar.ff so.ma.l.maritum.& l.seq.& l.etiam.& ff. de le.j.l.sciendum.§.legati. secundum P.& no. ꝙ aut defertur personæ vni vel oibus de militia illa immunitas vel priuilegium, & nõ trãsit ad hæredem: vt hic. & de cen.l.iij.in fi.& ff. de re.iur.l.in omnibus.& l.priuilegia.& de iure immu.l.j.§.personis.& ff. de vsu & habi.l.vsus. aut rebus:& datur succedẽtibus in eã rẽ: vt ff. de cen.l.iij.cũ concor.aut dat̃ generi vel ꝑsonis hoc pacto vt ad posteros descẽdat:& tũc nõ descẽdit nisi ad eos qui ex fœminis nati sunt: vt ff. de iur.immu.l.j.§.j.& l.iij.aut ciuitati vel loco,& tũc transit: vt ff.de cẽ.l.forma.§.quãquã. qa semp est idẽ ppl's:vt ff.de iud.i. proponebat̃.

† Noa hoc tu qđ priuilegia ꝑsonalia ad hæredes no transeun. Concor. c.mãdata iuncta gl. in fin. extra de præsumptioni. Priuilegium personale ad successorẽ transeat.

v Dignitatis.exẽpla s̃.l.proxi.& legibus inductis.

x EAm legẽ,dicit de lege superiori,maximarũ nam & hæc & illa sunt Valentini.Ac.

y Quandiu.s.tñ et facit.s̃.l.maximarũ.in fi. & ff.de con.sti.prin.l.fi.& j̃.qui mili.non pos.l.eos.§.sciturus.& sic no. immunitas non cũ dignitate,sed cũ ꝑsona extinguit̃: vt s̃.l.proxi.no.

z EVidenter.Iure teneant̃ sic em tenẽtur: vt j̃.de lo.p̃di.ci.l.prædia.

a Ordinẽ.i.ordinarium canonem.

b Pretij.ad hoc j̃.tit.j.l.j.

c Sordidis.q sint habes.s̃.e.l. maximarum.

Imper

a Imperatum. vt s. eo. l. priuatae. & de priui. do. au. l. j. & fi. & de locatio. praedio. ciuili. l. j. Item contra. s. de superindi. l. j. Sol. vt ibi.

b A B illustribus. s. l. maximorum. in princ.

c A DE QVIBVS MVNE. &c.

De iis, qui se excusant, dixit: nunc qui non. & dic differentiã inter hunc ti. & s. tit. de immune. conc. q͞a ibi specialiter de immunitate tributorũ. vel ibi ostendit in quibus casibus specialiter immunitas cõcedenda sit, hic aũt in quibus generaliter non potest opitulari.

† imperatum.

d COm para tibi. quae comparantur ad opus publicum & curator praeficitur. qui dicitur habere personale munus: vt ff. de mun. & ho. l. j. §. fi. & l. fi. §. j. & fa. ff. de vsu. l. si pendentes. §. si quid.

e Transuectioni. quae fit vel cum curribus, vel cum nauibus. nec enim à tali transuectione debet quis se excusare: vt j. l. proxi.

f Vniuersi. etiam Imperator & Augusta: vt s. ne li. l. j. & se. & s. ti. j l. maximarum. §. sordidorũ. & j. l. proxi. ar. j. de praed. naui. l. j. in prin.

g Illyricanas i. q͞n Imperator ducit exercitũ ĩ Illyricũ. i. Sclauoniã: idẽ esset si alibi duceret exercitus principis sed loca tangit, vbi plus necesse erat exercitum ducere.

h Titulis. i. necessitatibus supradictis vel transuectionibus.

i Sub hac. i. sub hoc modo qui sequitur ibi, vt non

cunq; muneribus agnoscant. nam & hoc à diuis principibus imperatũ e est †, & à nostra serenitate reparatum. Quisquis igitur iudicum contrà fecerit, quinque pondo auri de facultatibus suis, & de officiis suis, totidem & de culialibus, qui exequi malè iussa festinant, nouerit eruenda.

Iidem AA. XVII.

AB illustribus b personis sordida munera & extraordinariae necessitatis damna remouemus.

TITVLVS XLVIII.

DE QVIBVS muneribus, c vel praestationibus nemini liceat se excusare.

Imp. Aurelia. A. I.

COmparationi d transuectionique e specierũ vniuersi f sine vllo priuilegio coarctentur ad necessitates Illyricanas g. Nã in his duntaxat titulis h nullũ sub quodam cessare priuilegij velamento censemus: sed sub hac i conditione, cum tempus exegerit, huiusmodi collationi succũbant, vt non tantum requiratur idoneus k, verũ vniuersi pro portione suae possessionis iugatio-

tantum, &c. vel proprie sub hac conditione, quae est cum tempus exigit, &c.

k Idoneus quod quaeritur in personali munere: vt j. de po. ad mu. no. l. j & s. de decu. l. ad subeunda. sed nõ in patrimoniali: vt hic, & s. de immune. con. l. per Bithyniam. & dic idonee, s. commode tantum.

l Munia. i. munera vel onera. Accursius.

m A summis. i. diuitibus vel potentibus qui dicuntur summi. i. in summitate rotae fortunae existentes.

n Sarcina. i. onus supradictum.

o Ad infirmos. i. pauperes. Accur.

p Decurrat. nam ita tenebitur pauper vt diues pro modo possessionum & facultatum.

nisq; ad haec munia l coarctentur, & à summis m sarcina n ad infimos o vsq; decurrat p.

Impp. Theod. & Valent. AA. ad Taurum praef. praet. II.

CVm ad felicissimam expeditionem numinis nostri omniũ prouincialium q per loca, qua iter arripimus, debeãt nobis solita ministeria exhiberi: neminem ab angariis r vel parangariis vel plaustris s, vel quolibet munere excusari praecipimus: sed omnes, siue ad diuinam nostram domũ, siue ad venerabilis Augustae, vel ad sacrosanctas ecclesias, vel quaslibet illustres domos pertinent t, nec lege pragmatica u, nec diuina x annotatione, sacroue oraculo excusatos y, indictionibus magnificae tuae sedis tempore nostrae expeditiõis obedire decernimus.

Imp. Leo A. III.

HAc prouidentissima lege statuimus, omni excusatione z cessante, nullaq; personali † digni tate penitus excepta a, in quibuscunque locis administrationi sublimitatis tuae commissis opus exegerit, murorum constructionem b seu cõparationem c frumenti, aliarũq; specierum sine vllo im-

q CVm ad. Prouincialiũ. i. si per Italiam: vt s. de sac. san. eccle. l. iubemus nullam. nã cum ipsa lex non distinguat Italiam à prouincia nec nos distinguere debemus: vt ff. de pu. l. de pretio. Accur.

r Angariis dicũtur exhibitio operae sine sumptu: parangariae q͞n vtrũq; s. exhibitio operae cum sumptu: & sic mistum.

s Plaustris. q͞n rebus tm̃. & sic vel pro. i. quolibet &c. sed P. dixit quolibet etiã personli.

t Pertinent: vt s. de sac. san. eccl. l. neminẽ & l. iubemus nullã nauem. & s. l. proxi. in prin. cũ concor. Excipe veteranos & milites: vt ff. de mu. & ho. l. fi. §. haec omnia.

u Pragmatica. facta cum cõsilio procerum, & ad exortationem.

x Diuina. facta proprio motu.

y Excusatos. vt j. de cursu pu. l. nullos. sed hic loquit̃ praefect. praeto. qui debet omnibus subditis istud praedicere & manifestare, ne aliquis possit praetendere excusationem ignorantiae.

† alias, persona vel dignitate.

z HAc prouidentissima. Excusatione scilicet fieri. quod est in fine. & fa. s. de oper. pu. l. ad portus. & de officio. procon. l. si in aliquã. hoc munus est sordidum: vt s. tit. j. l. maximarum. §. publicis. vnde forte ecclesia excusatur: vt s. de sac. san. ec cle. l. placet.

a Excepta. quantum ad hunc casum.

b Constructionem. vnde tamen authoritate principis fiat, non publico sumptu: vt ff. de operis publicis. l. iij.

c Comparationem. ad hoc. s. l. j. cũ concor. & s. fine ce. vel reli. l. fi. & de mu. pa. l. fi. Sed cõtra huic. l. & pri-

mo

mæ huius ti. est. ff. de excu. tu l. sed reprobari. §. sunt autem. Sol. illa secundum istam. s. quia hoc est necessitas. Vel illud speciale in philosophis: quod nõ placet: vt ĩ. de mu. pa. professio.

pedimento, prout commodum atque necessarium magnitudo tua perspexerit fieri.

TITVLVS XLIX.

QVI AETATE vel professione se excusant [a].

Studentes habent immunitatem à muneribus personalibus vsque ad xxv. an suæ ætatis. Bar.

Impp. Diocle. & Maximianus AA. I.

CVm vos adfirmetis liberalibus studiis operam dare, maximè circa iuris professionem [b] consistendo in ciuitate Berytiorum prouinciæ Phœniciæ: prouidendum vtilitati publicæ, & † spei vestræ decernimus, vt singuli vsque ad vigesimum quintum [c] annum ætatis suæ studiis nõ auocentur.

† Alias, spei nostræ.

Iidem AA. & CC. II.

CVm filios tuos patria potestate [d] liberatos, adhuc minores legitima ætate esse dicas: meritò postulas, vt liberalibus studiis non auocentur: & ideo muneribus personalibus, quæ ad patrimonium non pertinent [e], non adstringẽtur, si ciuiũ inopia non est [f].

Maiores. lv. an. excusantur à muneribus personalibus, non patrimonialibus. Bar.

Iidem AA. & CC. III.

MAnifesti iuris est, maiores. lv. ann. inuitos ad munera personalia [g] vocari non posse. Cùm itaque septuagenario [h] maiorem te esse profitearis: si à nominatione facta appellationis auxilium interposuisti, tueri te notione præsidis prouinciæ potes iure concesso.

TITVLVS L.

QVI MORbose excusant [a].

Orbati vtroque oculo excusantur à muneribus personalibus: secus si in vno tantùm. Bartolus.

Imp. Gordia. A. I.

SI ea cæcitate † pater tuus oppressus est, vt vtriusque [k] oculi aciem prorsus amiserit: leuamentum personalium [l] munerum sentiet [m].

† Cócordat cum hac c. licet. c. glo. ij. contra de cæcis lib. vbi cus excusatur à do.

Debilitatus propter morbum habet excusationem. Bar.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. II.

a QVI AETATE VEL PRO. Quidam habent qui ætate: alij q professione & j. in lege manifesti. habetur qui ætate. sed certe professio sola non excusat, sed ætas sola, & dic: dixit de quibusdam excusationibus, nunc de alia.

b CVm. Professionem. Innuit professionẽ iuris esse de liberalibus studiis: quod non est verũ: & no. Berytiorũ quia ibi docetur ius vt in pœ. ff. §. hoc autẽ.

c Vigesimũquintum. qui cœptus habetur pro cõpleto fauore honoris vt ff. de mu. & hon. l. ad rẽ. & dic quod est tenera ætas vt hic: & prouecta quæ excusat: vt j. l. fi. & ff. de decu. l. nõ tantũ. sed primi volentes etiã non admittuntur, secũdi sic: vt ff. de lega. j. l. fi. & s. de decu. l. iij. Quid si veniã ætatis impetrauit? Respon. adhuc idem: vt s. de iis qui ve. æta. l. fi. & quia tenera ætas est, nihilominus quid si de facto fuit creatus magistratus vel in officio? Videtur quod licet habeat salariũ non habeat tamẽ dignitatẽ: vt ff. de decu. l. spurij. §. j. sed ibi quando ab alio. secus si à principe: vt ff. de re. iu. l. quidam. in fi. quæ est contra. alias in iudice distingue: vt ff. de iu. l. cum prætor. §. penul. Itẽ facit hoc ætas, non studium.

d CVm filios. Potestate. hoc ideo dicit: quia si esset in potestate, nõ esset dubitatio: nã pater solus vocaretur pro modo patrimonij: nõ aũt filij, cum nihil haberent: vt arg. s. de iis qui nu. lib. l. cũ facultates posset etiã esse alia ratio: quia eadẽ persona est patris & filij existẽtis in potestate: vnde cũ vna solũ persona iuris fictiõe præsumatur, sufficit patrẽ solũ subire munera.

e Non pertinẽt. nam quædã pertinent, vt sunt mista, & illa subiicit. quod dic: vt ff. de va. mu. l. ij. §. muneris. & facit. j. de mu. pa. l. neque.

f Non est. tunc ergo excusatur: vt ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. quoties. nisi sit pupillus, vt ff. de iure immu. l. ij. §. j. Item & quando esset etiam consuetudo patriæ: vt ff. de va. mu. l. ij. in prin.

g MAnifesti. Personalia. secus in honore vel munere ei cohærenti: vt ff. de vac. mu. l. ij. §. muneris. nisi sit decurio: quia licet sit dignitas, vt ff. de va. mu. l. ad decurionatũ. tamẽ excusat: vt ff. de decu. l. ij. §. fi. & no. lv. an. excusant ab alio personali munere: vt hic, & ff. de decu. l. ij. in fi. sed in tutela & cura lxx. vt s. qui ęta. l. j. & v.

h Septuagenario. quia si. lv. an. excusant, ergo maior numerus multo magis excusat: quia si id de quo minus videtur inesse, &c. Et no. ætati deferendũ esse, nisi de nouo nũc sit factus diues: vt ff. de iure imm. l. semper. §. j. vel nisi sit cõsuetudo: vt ff. de decu. l. nõ tantũ. §. fi. vel nisi inopia: vt ff. de mũ. & ho. l. vt gradatim. §. quoties. & fa. ad l. s. de test. l. iussur. & ff. de decur. l. nõ tantũ in prin. & de ter. mo. l. ij. in fi. & de decur. l. si vltra. & ff. de iur. immu. l. maiores. & de va. mu. l. in honoribus. & in insti. de excu. tu. §. fi.

Actor est de rendus.

a QVI MORbose excusant. Hoc perpetuo vel ad tẽpus excusat prout tẽporalis vel perpetuus: vt ff. de exc. tu. l. nõ solũ. §. fi. & l. seq. & ff. de vac. mu. l. pe. & l. ij. §. quemita.

k SI ea. Vtriusque secus si vnius vt ff. de exc. tu. l. frater. sic in surdo. & minus audiente: vt s. qui mor. & ff. eo. l. ij. §. minus.

l Personaliũ. quæ corpore implenda sunt. cæterũ ea quæ cõsilio prudentis viri vel patrimonio fiunt, non excusant: vt ff. eo. l. ij. §. corporis. vnde versus, Cõsilio pollet, cui vim natura negauit. Ad quod. ff. de ca. & postli. re. l postliminiũ. §. fi. & C. de transac. l. sanũ. & s. qui test. fa. pos. l. senium. Item hic de nouis: nã pręterita nõ euitat secũdũ P. vt ff. de postu. l. j §. casum. & de iud. l. cæcus. & s. de dec. l. infamia. & j. de agẽ. in re. l. pe. in fi. nisi in tutela & cura vt ff. de excu. tu. l. post susceptam.

m Sẽtiet. alias sentiet, & est bona. alias senties, & tũc dic per hoc quod pater leuatur, non tu: vt j. l. fi. & fa. s. qui da. tu. pos. l. luminibus. Accursius.

Cum

CVm auriculari [a] † morbo debilitatum te esse dicas: iuxta iuris publici authoritatē à personalibus [b] muneribus vacationē habebis.

Iidem AA. & CC. III.

POdagræ [c] quidem valetudo nec ad personaliū munerū prodest excusationē. verū cùm ita te valetudine pedū afflictū dicas, vt rebus propriis intercessionem commodare non possis: rector prouinciæ, si allegationibus tuis fidē adesse perspexerit, ad personalia [d] munera te vocari non patietur.

Infirmitas patris non excusat filios. Bart.

Iidem AA. & CC. IIII.

CAsus † corporis patris munerum personaliū filio iure nō præstat excusationem [e].

TITVLVS LI.

DE IIS, QVI numero liberorum (vel paupertate excusationem meruerunt.

Imp. Antoninus A. I.

NVmerus [g] liberorum ab oneribus [h] non excusat.

Impp. Philippus A. & Phil. Cæs. II.

FIliū ab hostibus captū, ac necdū reuersum, ad excusationē munerum personalium patri proficere non posse [i], magis placuit.

Iidem A. & C. III.

NEpotes, loco parentum [k] succedentes, vice eorum prodesse consueuerunt: ideoq; si quinque numerus [l] liberorum ex amissorū [m] filiorū nepotibus suppletur: à muneribus personalibus is, quē patrē tuum esse dicis, iuxta cōstituta excusatur.

Diuitiæ filiorū non onerant patrem. Bart.

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. IIII.

CVm facultates tuas omnes in filium [n] tuū cōtulisse te, nec quicquā habere proponas [o]: respectu eius patrimonij, quod tuum esse desiit, muneribus ciuilibus non adstringeris.

Iidem A. A. & CC. V.

DE psonalibus muneribus, quæ fœminis pro sexus conditione indicuntur [p], exemplo marium quinque superstitum numero liberorū eas excusari diui parētes nostri cōstituerunt.

Numerus liberorum excusat patrē, non filiū si sufficiens reperitur. Itē propter paupertatem a muneribus excusatur. Bart.

Impe. Constanti. A. VI.

EOs, qui cuiuscunque sexus liberos [q] quinque habent, impetrata [r] semel vacatiōe potiri cōuenit: ita [s] vt si in hoc numero ætatis [t] legitimæ filius inueniatur, obeundis [v] statim pro suo patre muneribus applicetur [x]: patribus, qui fi-

[a] CVm auriculari. qui dicitur artethica quasi auriculam tenens.

[b] Personalibus. hoc expone vt no. plene. s. l. proxi.

[c] POdagræ. quæ non impedit, ad quod. s. de decu. l. à muneribus. & fa. ff. de ædi. edi l. j. proinde.

[d] Ad personalia. Al's corporalia: hoc expone: vt. s. l. j. not & fa. ff. de vac. mu. l. pe. in prici. & l. ij. §. corporis. & ff. de reg. iu. l. quæsitum. & insti. de excu. tu. §. item propter aduersam.

† alias, articula.

[e] CAsus. Excusationem. licet habeat curare patrē: & hoc in munere quod sumptū non exigit: alias secus: vt. ff. de lega. j. l. filio. & not. s. de ho. non con. l. j.

[f] DE IIS, QVI nume. &c. De secunda parte loquitur. j. eo. l. cū facultates. &. l. eos. at oēs aliæ de priā: nec superfluit hic titulus, & superiores duo per titulos similes. s. v. libri C. qa ibi q ad tutelā.

[g] NVmerus. s. quinq; liberorum: vt. j. l. iij.

† Facit ad hanc l. gl. ij. in ca. licet. extra, de censib.

[h] Ad oneribus. si habes ab honorib⁹ subaudi & muneribus his coherētib⁹, & est plana: vt. ff. e. l. ij. §. numerus. & l. in honoribus. in princ. nisi sint. xij. vt s. de decu. l. si qs decur. si vero habeas à muneribus, dic. s. patrimonialibus, vt s. de mu. patri. l. neque. nisi sint xvj. vt ff. de iur. immu. l. semp. §. demōstrat. Vel secundū vtranq; literā dic liberorū. s. mortuorum. vt. j. eo. l. de personalib⁹. Accur.

[i] FIliū. Nō posse. Secus si mortuus in acie: vt ff. de va. mu. l. finali. Accursius.

[k] NEpotes. Parētū. matris & patris: vt. j. eo. l. de personalibus.

[l] Quinq; numer⁹. dic secūdū P. in puincia quinq;. s. Romę. iij. sic in Italia. iiij. sic i tutela: vt s. q nu. li. l. j. vel forte in hoc munere aliud quod est publicum authoritate & vtilitate, cum etiā in aliis differant. & ita. j. de sum. re. l. j. Item dic naturales & legitimi, vel etiā emācipati, vel in adoptionem dati: non naturales tantū, vel legitimi tantum: vt instit. de excu. tu. in princ. & ff. eo. l. ij. §. incolumes. Item mares vel fœminæ: vt. j. eod. l. si Item nati, nō nasci turi: vt ff. de excus. tu. l. ij. §. qui autem in ventre. in princ.

[m] Amissorum. Secus si viuunt: quia suo patri prosunt, non auo: vt s. q nu. li. l. ij. & ff. de mu. et ho. l. iij. Item no. q filiorū non filiarū: vt ff. de excus. tut. l. ij. §. nō solū. Itē no. quod minor numerus, licet postea impletus, nō prodest: vt ff. de va. mu. l. ij. §. qui ad munera. Item plures nepotes ex vno filio p vno filio computātur: vt ff. de exc. tu. l. ij. §. quotiescūque Accursius.

[n] CVm facultates tuas. Filium. scilicet emancipatum. alias non desineret vel desisteret esse patrimoniū patris: nec valet donatio: vt. s. de don. l. siue emancipatis. Accursius.

[o] Proponas. Nisi in fraudem feceris causa euitandorum munerū: vt. arg. ff. ad mu. l. fi. §. antepe. & ff. eo. l. j. §. qui in fraudem. hæc tamen excusatio finitur auctis postea facultatibus: vt. ff. eo. lege, his honorib⁹. §. auctis. & sic est tēporalis excusat. & facit infra eodem. l. fi. in fi.

[p] DE personalibus. Indicunt. sed raro. quod dic: vt infra de mu. & in quo loco. l. j. & facit supra eod. l. nepotes.

[q] EOs, qui. Liberos v. & plene dic: vt. s. eo. l. nepotes.

[r] Impetrata. Ab ipsis legibus.

[s] Ita. Alias ita: vt alias aut si &c.

[t] Aetatis. maioris xxv. an. vt. s. qui æta. l. j.

[v] Obeundis. id est, subeundis.

[x] Applicetur. propter hoc enim pater excusatur, q filios habet subeuntes: vt ff. de mu. & ho. l. ij. §. quāuis.

a Censum tenuiorē. vt quia est impar oneri iniūcto: vt insti. de exc. tu. §. sed & propter paupertatem.

b Potiatur. s. propter rerum angustiā si ad per. &c. & facit quod no. s̃. eo. l. cum facultates.

n Oratione. qua datur immunitas professoribus, quā non habemus: sed facit ff. de va. mu. l. his. §. angariarum. & j̃. eo. l. medicos.

o Calculatores. i. geometræ. & cōponitur hoc nomē à geos, quod est terra, & metron, quod est mensura: quasi terræ mēsuratio. ad quod ff. de exc. tut. l. geometræ. vel. i. q docēt cōputum. ad quod. s̃. de erro. cal. l. vna. vel etiam primas literas docent: vt ff. de vac. mu. l. ij. §. fi. & fa. s̃. de decr. decu. super. l. j.

c DE PROFESSORIBVS &c. Siue profiteantur Romæ, siue in sua patria, habent excusationē: vt ff. de vac. mun. l. eos, qui. nisi doctores legū qui tātum Romæ docētes excusantur vt de exc. tuto. l. sed & reprobari. §. fin.

d Cum te medicū Adiutricis. hoc ideo dicit forte, quia illa secūda legio erat adiutrix illius legiōis ī qua erat princeps, potius enim demonstrat accidētiā facti quam ministerium iuris.

e Ciuilia. Omnia cōprehendit: vt ff. de mu. & ho. l. fi. §. hæc omnia. & j̃. e. l. medicos.

f Vacationē. quod est anno elapso post tempus reuersionis quo sarcinulas suas potuit cōponere: vt insti. de excu. tu. §. item qui reip. & ff. de vac. mu. l. tēpus. in prin.

g Numero. nota, duo fore necessaria scilicet quod sit de numero, qui per singulas ciuitates est statuendus: vt ff. de decre. ab or. fa. l. j. et quod immunitatem habeat: vt j̃. eodē. l. nec intra. si autē extra numerū est: nō nisi sit absens: vt in princi. huius l. & s̃. quibus nō obiicit lon. tem. prescr. l. ij. & ff. ex quib. cau. ma. l. inter eos. §. fi.

lios, vel filias quinque habuerint, permissa legibus immunitate seruanda. Quòd si quis propter censum tenuiorem [a] vacationem meruerit, atque hoc probauerit: beneficio potiatur [b], nec propter rerum angustias ad personalia vocetur obsequia.

TITVLVS LII.

DE PROFESSORIBVS & medicis [c].

Medicus donec sit in exercitu, habet immunitatem à muneribus personalibus, non post, nisi alio priuilegio vel alia causa possit excusari.

Imp. Antoninus A. I.

CVm te medicum legionis secundæ adiutricis [d] esse dicas: munera ciuilia [e], quandiu reipu. causa abfueris, suscipere non cogeris. Cū autē abesse desieris: post finitam eo iure vacationem [f], si in eorum numero [g] es, qui ad beneficia medicis cōcessa [h] pertinent, ea immunitate vteris.

Doctor, qui non legit vtiliter scholaribus, potest reprobari. Bar.

Imp. Gordianus A. II.

GRammaticos seu oratores [i] decreto ordinis [k] probatos, si non se vtiles [l] studentibus præbeant, denuo ab eodem ordine reprobari posse †, incognitum non est.

Imp. Philippus A. III.

POetæ [m] nulla immunitatis prærogatiua iuuantur.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. IIII.

ORatione [n] diui Pij liberalium studiorum professores, non etiam † calculatores [o] continentur.

Non sufficit esse de collegio medicorum, nisi specialiter immunitas sit concessa. Barto.

Iidem AA. & CC. V.

NEc intra [p] numerum præstitutum [q] ordine inuito † medicos immunitatē habere sæpe constitutū est: cùm oporteat eis decreto decurionum [r] immunitatem [s] tribui [t].

Imp. Constantinus. VI.

MEdicos, & maximè archiatros [u], vel ex archiatris [x], grammaticos, & professores alios literarum [y], & doctores legum, vnà cum vxoribus & filiis [z], necnon & rebus, quas in ciuitatibus suis possident, ab omni functiōe & ab omnibus muneribus [a]

p NEc intra numerus medicorū statuit à decurionibus per singulas ciuitates: vt ff. de decr. ab or. fa. l. j. in fi. nisi in casu, vbi à lege statuit: vt s̃. de epis. & cler. l. parabolani. licet ergo aliquis ponat in ordine, vel licet ordo fiat de nouo, non gaudet immunitate, nisi obiiciat quod sit immunis: vt hic, & s̃. de dec. l. j. nec ob. s̃. de dec. l. vacuatis: quia hęc lex coadiuuat decretū. idē est si fuit data immunitas, sed reuocata: vt s̃. eo. l. grāmaticos. nā nō videt data, quæ nō durat: vt ff. de in rē ver. l. si pro patre. §. versum. & hoc etiā secundo modo pōt intelligi hæc. l. numerus autem docētium est vt no. j̃. eo. l. magistros.

q Præstitutum. Id est, statutum.

r Decurionum. in qualibet ciuitate.

s Immunitatem. s. personalium.

t Tribui. specialiter.

u MEdicos. Archiatros. Id est, est princeps medicorū & not. quod in accusatiuo & ablatiuo de iisdem dicit: itē no. maxime ideo, quia alij si modo sint intra numerū vel reipu. causa absunt, sunt immunes: vt s̃. eo. l. j.

Item dic medicū cuiuslibet ægritudinis humanę: vt ff. de va. cog. l. j. §. j. nō bestiæ: vt j̃. de exc. artifi. l. j. in pri.

h Concessa. quæ sunt. j̃. eo. l. medicos. & l. fin.

i GRammaticos. Oratores. alias rhetores qui docent rhetoricam. & facit j̃. l. nec intra.

k Ordinis. decurionum: vt s̃. eo. l. magistros.

l Vtiles. Ex causa ergo reprobantur: vt hic, & ff. de decre. ab or. fa. l. quod semel. & de mu. & ho. l. vt gradatim. §. reprobari. sed non sine causa: vt ff. de neg. ge. l. Pompo. §. sed eo dicto. item arg. contra. s̃. sen. rescin. non posse. l. j.

m POetæ &c. vt Virgi. vt inst. de iur. na. §. sed ius. nec geometræ: vt j̃. l. proxima. Accursius.

x Archiatris. s. aliquis puta vnus vel plures.

y Literarum. no. literarū. secus in mechanicis, nisi in certis: vt j̃. de excu. ar. l. j. & ij. Item dic literarū. s. liberalium artium, non poetæ, non calculatores: vt s̃. eodē l. poetæ. & l. oratione. & ff. de va. mu. l. ij. §. fi. Itē hic dic vt in titu. s̃. no.

z Et filiis. viuentibus patribus, nō potest: vt j̃. de meta. l. archiatros. & ad hoc. s̃. de epis. & cle. l. ij.

a Muneribus. de personalibus constat: sed quid de patrimonialibus? Respon. secundū P. & alios nō sunt immunes

ciuilib⁹ vel publicis immunes esse præcipimus: & neq; in prouinciis hospites [a] recipere, nec vllo fungi munere, nec ad iudiciū deduci [b], nec eximi vel exhiberi [c], vel iniuriam pati: vel si qs eos vexauerit, pœna [d] arbitrio iudicis plectatur †. Mercedes etiam eis & salaria reddi [e] iubemus, quò facilius liberalibus studiis & memoratis artib⁹ multos [f] instituāt [g].

Imp. Iulianus A. VII.

MAgistros studiorum [h], doctoresq; excellere oportet moribus [i] primū, deinde facūdia. Sed quia singulis ciuitatibus adesse ipse † non possum: iubeo, qsqs docere vult, non repente nec temere prosiliat ad hoc munus, sed iudicio ordinis [k] probatus decretum curialiū mereatur, optimorum conspirante [l] consensu.

Qui se gerit pro doctore cum non fuerit examinatus & approbatus, non excusatur à muneribus: secus si fuerit approbatus. Barto.

Impp. Valenti. & Valens AA. VIII.

REddatur [m] vnusquisque patriæ suæ qui habitum philosophiæ indebitè & insolenter vsurpare cognoscitur: exceptis [n] iis, qui à probatissimis approbati, ab hac debent collusione secerni. Turpe enim, vt patriæ functiones ferre non possit, qui etiam fortunæ [o] vim se ferre profitetur.

Medici, qui sumunt salariū ex publico, ita paruis sicut magnis seruire tenentur, sed salarium ab infirmis recipere non debēt, nisi cū sani fuerunt. Bar.

Iidem AA. & Gratian. Augu. IX.

ARchiatri [p] scientes annonaria sibi commoda [q] à populi cōmodis ministrari, honestè obsequi tenuioribus malint [r], quàm turpiter [s] seruire diuitibus. Quos tantū ea [t] patimur accipere, quæ sani [v] offerunt pro obsequiis, non ea quæ periclitantes pro salute promittunt.

Non debet in locum magistri defuncti alius subrogari, nisi fuerit approbatus: & licet subrogetur in numerum, non subrogatur in gradum. Bar.

Iidem AAA. X.

SI qs in archiatri defuncti locum est promotionis meritis aggregandus [x], non antè eorū particeps fiat, quàm primis, qui in ordine reperientur septem vel amplius iudicātibus [y] idoneus approbetur: ita tamen [z], vt quicunque fuerit admissus, nō in priorum † numerum statum veniat.

munes pro quibus. s. de mu. pa. professi. & s. eo. l. fi. vbi æquiparātur philosophis. Itē ꝓ eis. ff. de mu. & ho. l. fi. §. ab huiusmodi. & de va. mu. l. sunt munera. Itē specialiter remittit eis receptio hospitis, vt. ff. de mu. & ho. l. fi. §. fi. & j. de metallis. l. archiatros. & hic subiicit: per qd' colligit, quod alia patrimonialia sebeūt. est enim patrimoniale munus hospitis receptio: vt stati dices. Itē ꝓ eis. j. eo. l. fi. ꝓ eo ꝙ aliqs plus dare vult archiatris & militātibus in palatio. sed dic vt ibi, & ecōtra pōt dici, ꝙ patrimonialia non subeant per hanc. l. quæ gn̄aliter dicit cū reb⁹. & per hoc j. l. fin. & ff. de va. mu. l. his honorib⁹. §. angariarum, nec ob. de philosopho: qa est ratio auaritię à qua se dicit exulē: vt. ff. de vac. mu. l. i honorib⁹. §. philophis. vel dic i philosopho. vt dices. j. l. si qs. nec etiā ob. §. ab huiusmodi. qa excipe nisi p. l. speciale principis: vt est hic, & probatur d. l. sunt munera. in fi. quæ secundū hoc est pro hac opin.

[a] Hospites. quod patrimonij est: vt ff. de mu. & ho. l. iij. §. munus.

[b] Deduci. inuitū. sic nec domina: vt s. de offi. ci. iu. l. sed patietur missionē. vt ille qui de domo nō debet detrahi: vt ff. de in ius voc. l. plerique. & l. seq. Vel dic nisi pro sua causa. vel suo numero. vt. s. de epis. & cler. l. placet.

[c] Exhiberi. pro eodē. & semper in ciuili. vel dic eximi i criminali: vbi dabit fideiussorem vel iurabit. & sic nō detinebit sicut i domina fit: vt in authen. vt nul. iu. §. si vero crimē. col. ix. nisi sit grauissimū vt ibi dicitur. vel dic nisi pro sua causa: vt. s. dixi.

[d] Pœna. sic. j. de sumptu re. l. j.

[e] Reddi. quo ad doctores est cōtra. ff. de va. co. l. j. §. ij. Sol. hic de publico: ibi à scholari: vt. j. e. l. archiatri. vel hic sponte promiserat, ibi promittere non valebat. vel hic refertur ad alios prædictos, nō ad doctores. & fa. s. de excusa. mu. l. maximarum. & j. de excu. ar. l. j. in prin. & l. ij. in fi. & j. eo. titu. l. fi.

[f] Multos. s. discipulos vel scholares.

[g] Instituant. id est, instruant.

[h] MAgistros studiorū. liberaliū: vt. s. l. ꝓxi. i pri.

[i] Moribus. s. q oēs diuitias excedūt: vt dixi. ff. de tu. & cur. da ab his. l. scire oportet. Sed ante hoc debet habere sciētiam solertiā, & fidē: vt in procemio. inst. §. cūq;. & fac. j. de stu. li. vr. Ro. l. j.

[k] Ordinis. decurionum. ad quod. ff. de decr. ab or. fa. l. j.

[l] Cōspirāte. in bonā partē: sicut dolus bon⁹: vt. ff. de do. l. j. §. nō fuit. & no ꝙ vij. ad min⁹ dn̄t cōprobare: vt j. l. si qs. & forte etiā iurare: vt. s. de adu. diu. iu. l. nemini. & j. ꝓxi. fac. scr. l. vni cuiq;. & fa. j. de Tyro. l. fi. & de agē. in re. l. ij. & iij. & s. de dec. l. eū q Itē quot debeāt eligi in qualibet ciuitate, habes j. de stu. li. vr. Ro. Itē fa. in aut. qūo opor. epi. §. neq;. col. j. & de sā. epis. i pri. & j. de ꝓfes. q i vr. Cō. l. j. & j. l. proxi. & j. de excu. ar. l. fi.

[m] REddat. ad hoc. s. grāmaticos. & j. de ta. l. fi. & de mu. l. si qs.

[n] Exceptis. vt nō reuocētur. sed certe isti nō idebite vsurpāt, vñ iproprie dicit exceptis. q. d. illi reddāt, isti nō. & facit s. ꝓx. cū cōcor.

[o] Fortunæ. Hāc ferūt philosophi nō curātes de prosperis vel aduersis.

[p] ARchiatri. principes medicorum.

[q] Commoda. i. salaria. ad quod s. de postu. l. prouidēdū.

[r] Malint. malo seruire paupi honeste quā diuiti turpiter. sciēs enim nō debere habere aliqd ab ægro: ergo ita cito aut citius pauperi quā diuiti seruiet.

[s] Turpiter. erat enī turpe, ꝙ propter diuitias suas aliquis diues citius curaretur, quam pauper, qui nihil dare poterat. & hoc erat olim, antequā medici haberēt salaria de publico.

[t] Tantum ea. scilicet salaria.

[v] Sani. iā facti ꝓ obseqis p̄stitis nō ea &c. ad qd ff. de va. co. l. medicus. & s. de post. l. quisqs. §. j. & de offi. præ. l. plebisc. & in aut. vt. iu. sine quoquo. suf. §. j. co. ij.

[x] SI qs. Aggregādus. vt qa est dignus tali honore.

[y] Iudicātib⁹, & iurātib⁹. vt no. s. e. l. magi. vbi no.

[z] Ita tamen. facit. j. de tyro. l. j. & s. de of. ma. off. l. iij.

† alias, mercedes autem eorum & salaria &c.

† alias, ipsi non possunt.

Mores boni omnes diuitias excedunt.

Cōspiratio & dolus quādo que in bonam partē sumuntur.

† alias, numerum ac statum veniat.

Medici salaria ex publico habere debent.

a Grammaticos, oratores. Alias rhetores, alias, oratores.

b Philosophiæ. licet misceat: tamē philosophi subeūt patrimonialia: vt. s. de mu. pa. l. professio. Vel dic, quod hodie per l. istā idem in eis sit priuilegiū huiusmodi principis, & secundū hoc derogatur illi. l. professio. & illi. ff. de vaca. mu. l. in honorib⁹. §. philosoph⁹. vt ibi not.

† alias, quod in cæteris ad priora subiectis vltimus &c.

c Archiatros. philosophiæ.

d Primi ordinis. quē habent cū erūt. seniores iter alios: vt. s. de decu. l. Alexandrinis. in prin.

e Vexentur. An à patrimonialibus: dic vt. s. eo. tit. l. magistros. Accur.

f Indempta. i. sine administratione habita dignitate, vel cum ea sic adepto canone: vt. j. de fun. pa. l. fin. in fin.

g Hospitandū. sic j. de meta. l. archiatros. & supra. l. magistros.

h Filiis. & de hoc dic vt supra. l. magistros. & fac. j. de co. consisto. l. ij. & s. de epis. & cle. l. ij.

i DE ATHLETIS.

Pugnantes virtutis gratia, athletæ dicuntur.

Athletæ dicuntur qui sine mercede gratia virtutis pugnabāt: vt. ff. de infa. §. l. athletas. in sacris certaminibus.

k Athletis i-ta de mū. ciuiliū &c. quod est in fi. si probentur per omnes &c. & si probentur coronati coronis &c.

† alias, seu in empta administratione.

l Per omnē. Quia à prima ætate didicit & studuit in hoc vt pueri qui à tenera ætate legūt: quasi alīs non possent esse perfecti. quod est not.

m Coronis. coronā. i. gloria victoriæ, cui etiā dabitur pecunia vel species aliqua, quæ priuata pactione non obligātur: vt. s. quæ res pig. obli. pos. l. pe. nec in causam iudicati capiuntur si aliunde possit satisfieri: vt. ff. de re iudi. l. commodis. & s. de exceptio. rei iud. l. stipendia.

n Sacri. & approbante principe. ad quod. ff. de po. l. Græca quę incipit, honoris gratia. & secus agonē &c.

tim veniat, sed eum ordinem consequantur, qui cæteris † ad priora subuectis vltimus poterit inueniri.

Magistri scientiarum qui fuerunt palatini, habent perpetuā immunitatem ab omnibus, & ipsi & eorū filij & coniuges. Bar.

Impp. Hono. & Theod. Augusti. XI.

Grammaticos, oratores [a], atque philosophiæ [b] præceptores, necnon etiam medicos, præter hæc, quæ retrolatarum sanctionum authoritate consecuti sunt priuilegia immunitatesque, frui hac prerogatiua præcipimus: vt vniuersi, qui in sacro palatio inter archiatros [c] militarunt, cùm comitiuam primi ordinis [d] vel secundi adepti fuerint, aut maioris gradum dignitatis ascenderint, nulla municipali, nulla curialium conuentione vexentur [e], seu indempta [f] † administratione seu accepta, testimonialē meruerint missionem, sint ab omni functione, omnibusque muneribus publicis immunes: nec eorum domus vbicunque positæ, militem seu iudicem suscipiant hospitandum [g], quæ omnia in filiis [h] etiam eorum & cōiugibus illibata precipimus custodiri. Hæc autem professoribus memoratis, eorumque liberis deferenda mandamus.

o In quibus. scilicet coronis.

p Vel. pro saltem.

q Rome. nouæ. q. d. vnam coronam dicunt habuisse in Roma veteri vel noua, & has merito gratię nō pro hoc quod corrumpant æmulum. i. secum luctantem.

TITVLVS LIII.

DE † ATHLETIS [i].

Qui tribus præliis fuerit coronatus, quorū vnū Romæ fuerit, excusatur à muneribus. Bar.

Imp. Alexander A. I.

Athletis ita demum [k] si per omnem [l] ætatem certasse, coronis [m] quoque non minus tribus certaminis sacri [n] (in quibus [o] vel [p] semel Romæ [q], seu antiquæ Græciæ) meritò coronati, non æmulis corruptis ac redemptis probentur: ciuilium munerum [r] tribui solet vacatio.

TITVLVS LIIII.

DE IIS, QVI non impletis stipendiis sacramento soluti sunt.

Infamia remouet quem ab honoribus, non à muneribus & grauamine. Bar.

Imp. Antoninus A. II.

Ignominiæ causa sacramento [s] liberati, honoribus [t] abstinere debent: à muneribus autem ciuilibus excludendi [v] non sunt.

Causariè missus ante finem militiæ, à muneribus excusatur, non tamen habet priuilegia veteranorū, licet habet vacationē. B.

Imper. Diocle. & Maximia. A A. II.

Cvm ob prouectæ ætatis senium [x] sis

r Munerum. Restringe & dic munerum personaliū, nō patrim. vt. j. de mune. & hon. l. qui immunitatem.

s Gnominiæ causa sacramento. quo milites tenentur: vt not. ff. de infa. l. ij. §. miles. & no. qd quatuor sunt gn̄a missionū: honesta quā do finit militia: vt j. eo. l. fi. & causaria propter infirmitatē: vt. j. l. proxi. itē causa euitandorum munerū. itē ignominiosa: vt hic, & ff. de re milita. l. milites. §. missionum. Accursius.

t Honoribus. Ad quod s. de dec. l. infamia. & l. ne quis. & ff. de interdi. & relegatorū. §. fi. & ff. de mili. test. l. testamenta.

v Excludēdi. alias excusandi, & alias excusati. & idē in eo qui gratia vitandorū munerū quo ad munera: vt ar. j. q mili. non pos. l. ij. non tamen arcetur honore: cum non sit infamis: vt. ff. de infa. l. ij. §. est & quartū. Item quod infamis cogitur ad munera, verum est nisi in locis vbi morari non licet: vt. ff. de excu. tu. l. ... sed & si milites. §. ... sed ignomi. & in... fra de re mili. l. iij. ... an autē debeat inferi causa ignominiæ in missione: dic vt nota. ff. de infa. l. ... iij. §. ignominiæ.

x Cvm ob. Senium. senex: est qui lx. an. habet. vel. lxx. quo ad munera: vt supra qui ætate. lege finali. & sic propter corporis debilitatē: & ideo est causaria missio: vt. ff. de infa. l. ij. §. ignominiæ. licet hæc honesta sit, id est, non inhonesta: vt subiicit. Accur.

Itaque

a Itaque. propter senium: non propter militiam: vt j.l.proxi.in princip.
b Numero. xx. ann. vt j.l.proxi. & sunt huius priuilegia. ff.de priuileg.per totum. & j.de priuile. vete. per totum. & infra.l.proxim.
c Permittit.s.perpetuo:sed temporalem habet vel vni⁹ anni vel biẽnij vel triẽnij vel quadriẽnij prout militauerit:vt ff.de re mil.l. iij.§.qui militię.& j.de exc.tu.l.sed & milites.§.j.& ij.
d Veteranis. non eorũ filiis: vt ff. de va. mu. l. in honorib⁹. §.vacationum.
e Personalũ: non patrimonialiũ: vt ff. de va. mun.l. in honoribus.§. accusationum.
f Conceditur.etiã si nõ appellet quod est speciale:vt s̃.qñ prouo.nõ ne.l.veteranis. alias secus: vt s̃.de app.l.ciues.
g Vigesimũ,vt j. de re mi.l. viginti.
h Causariã.nõ sufficit causaria nisi tẽpus sit completum militiæ: vt hic, & s̃.l.proxim.
i Cohorte. & sic non in legione vel vexilatione.
k Superuacuo.qa nõ habebis.s.perpetuo:licet ad tẽpus: vt s̃.l. proxi. Item fallit in cohorte vrbana:vt j. de excusa.tut.l.sed & milites. §.plane si quis. Item huic.l.est.arg. contra.ff.de infa.l. ij.§. exercitũ autẽ. cõtra: qa ibi odiũ ampliat, hic fauor restringitur. i quo est arg.cõtra. ff. de lib.& posth.l.cum quidam.posset plane legi vt excusetur, qui fuit in cohorte.et est sic.s̃.de thesaur.l. vna. sed pro prima est. s̃. qñ pro. nõ est nec. l.veteranis. & d. l. sed.& mil.§.plane.

† oneribus.

† Non enim debent solui milites nisi cõpletis stipẽdiis. & dicitur in c.j.in fi. extra, de renuntia.

† Hoc loco legio peditum est, vexilatio militum.qua de re vide Vegetium li. ij. de re militari.

† Malim legere, à quib⁹ muneribus.

dimissus:honestam missionem consecutum te esse ambigi non potest.habebis itaq; a à ciuilibus muneribus necnõ etiam honoribus † vacationẽ: non tamen ea priuilegia, quæ iis cõpetunt, qui pleno stipendiorũ numero b funguntur, vsurpare te ius permittit c: quando non perfecto statuto militiæ tẽpore,nec omnibus stipendiis decursis,sacramento solutum te esse etiam ipse confitearis †.

Iidem AA. & CC. III.

Veteranis d ita demum onerũ & munerum personalium e vacatio iure conceditur f,si post vigesimũ g annum militiæ,quàm † in legione, vel vexilatione militauerint,honestã vel causariam h missionẽ consecuti esse ostendantur. Vnde cum te in cohorte i militasse cõmemores:intelligis superuacuò k vacationẽ tibi velle flagitare.

TITVLVS LV.

QVIBVS † MVneribus l excusantur ĳ, qui post impletam militiam vel aduocationem per prouincias suis commodis vacantes commorantur, & de priuilegiis eorum, & de conductoribus vectigalium fisci.

Principales conductores,non conductores conductorũ vectigalium habent immunitatem. Bar.

Impp. Dio. & Maxim. AA. & CC. I.

Non alios à muneribus & honoribus † vacationem habere, quàm qui mancipatum m suo nomine n vectigal à fisco cõducũt o, certum est.quare eos, qui ab his p quædam exercenda accipiunt, nullis priuilegiis esse munitos, haud q dubĳ iuris est.

TITVLVS LVI.

DE LIBERTINIS.

Libertini non habent excusationem à muneribus.Bartol.

Impp. Dio. & Maxim. AA. & CC. I.

Conditio libertinitatis de muneribus ciuilibus r tribuere non potest s excusationem,ne in ea quidem ciuitate,vbi domicilium t libertinus habet.

TITVLVS LVII.

DE INFAMIBVS.

Infames remouentur à dignitatibus:non à muneribus realibus vel personalibus.Barto.

Imp. Antoninus A. I.

Infames † personæ licet nullis honoribus qui integrę dignitatis hominibus deferri solẽt,vti possint u:curialiũ tamen vel ciuilium munerum

l Qvibvs &c. De hoc nil est in nigro, sed in constitutione Græca sic.s̃. de reli. & ad Treb.& de incer.perso.
m Non alios. Mancipatum. id est conductũ vectigal: vnde manceps id est, conductor:vt s̃.de vectigal.l.si quis.
n Nomine.quare hoc dicitur, statim supponit. Item intellige hãc l. si sunt legitimi cõductores, nõ palatini,nõ curiales, nõ milites, nõ clerici:vt j. quibus ad cõdu. præ.fi.l.j.& in auth. de san. epis.§. aliud.
o Conducũt. & durat cõductio,vt.ff. de vac. mu.l.in honoribus.§. nõ alias. Item hoc priuilegium est fisci, qui habet eius bona obligata:vt hic, & ff.de iu.immun. l.semper.§.conductores.aliud in colono prædij fisci: vt s̃.ad munici.l.fi. §.j.& s̃.de exc.tu. l.coloni. sed in colono prædij Cæsaris idẽ quod i isto: vt ff.de iu.immu.l. semper.§.coloni.et qui pe.tu.l.fi.
p His.scilicet conductoribus.
q Haud.pro non. sic j.de vete.nu.po. l.j.in fin.& facit.s̃. ne tu. vel cu.l.j.

† oneribus.

DE LIBERTINIS.

Hic tractatus de obsequio ciuitati debito.s̃.de li.et eorũ li. dicitur de debito patrono:et sic non superfluit hic per illũ tit. Accur.

r Conditio. Ciuilibus.de honoribus. dic:vt s̃.si li.aut seruus ad decu.l.j.
s Non potest. nisi in casu: quod dic, vt s̃. de excu.tut.l. nec senatorum. Itẽ non obst.j.ne quis lib.in.act. reipu. l. j. quia ibi est de actu seruis tantum conuenienti.
t Domicilium. nedum in ea nisi per patronum: & sic vtrobique:vt ff.ad mu. l. de iure.§. liberos.

DE INFAMIBVS.

Differt à tit. de infa.s̃. qa ibi de causis infamiæ: hic de iure infamium: sic non superfluit.

† Cõcor. c.inter dilectos extra de excel.prælat.in c.per inquisitionem.in gl. verb.indignũ. post princi.extra,de ele.

u Infames. Vti possint. nec nouiter delatis ĩmo perdũt veterẽ:vt hic, & ff. de iud.l.iudices.& l.neq;.& s̃.de decur. l. infamia.& de decu.l.infamia. & de re mil.l.ij.ad ho ff.de posthu.l.j. §. remouet.& de iu.l.cum prætor.§. non autem. & de offi.asses.l.iij.& de test.l.iij.§.lex Iulia.sed arbiter potest esse

vt ff. de ar. l. Pædius. & procurator & tutor vt instit. de excep. §. fi. & ff. de postu. l. j. §. sed est æquissimum.

a Non habēt. ad hoc. s̃. de decur. l. nec infames. & de iis qui nō imple. stipē. l. j. ibi, quippe criminosum &c. vt s̃. de decu. l. ne quis. nec pœna tribuit immunitatē: vt l. relegatorū. §. fi. ff. de inter. & releg. & male meritis &c. vt ff. depo. l. bona fi.

DE REIS postulatis.

b REos criminis. secus si pecuniæ sit debitor, nisi i duob⁹ casibus: vt ff. de mu. et ho. l. rescripto. §. debitores: & j̃. de deb. ci. l. j. & nisi sit status quęstio: vt ff. de re mi. l. q status. Idem si quæstio sit omniū vel magnæ partis bonorū: vt arg. inst. de excusa. tutorum. §. item propter litem.

c Postulatos. i. accusatos.

d Nouos veterem retinet: vt ff. ad municip. l. libertus. §. i qōnibus. sed nec testis potest fieri: vt ff. de testi. l. in testibus. nec pcur. vt s̃. de procu. l. reū. nec nomē militię dare: vt ff. de re mili. l. fi. Itē nō postulatus: secus si nō postulatus: vel postula. sed destitit accusator: vt ff. de mu. & ho. l. rescriptum. §. si quis. Itē hæc phibitio intra annū locū habet, non post: nisi steterit p accusatū quo min⁹ pcedatur: vt ff. de mu. & ho. l. reus. Itē an ad munera? Respō. sic, vt in simili quęstio. not. s̃. tit. j.

vacationem non habēt [a], sed solennibus indictionibus, ob tutelā publicam eos satisfacere necesse est.

TITVLVS LVIII.

DE REIS POSTVLATIS.

Pēdente processu criminali nō pōt quis ad honores vocari. Bart.

Imp. Alexander A. I.

REos criminis [b] postulatos [c] nouos [d] honores appetere nō debere ante quàm purgarint innocētiam suam, & à diuis parentibus nostris, & à me sæpe rescriptum est.

TITVLVS LIX. [e]

DE IIS, QVI IN exilium dati [f] vel ab ordine moti [f] sunt.

Imp. M. Anto. Diog. I.

QVibus posthac ordini suo, vel aduocatiōibus ad tēpus interdicetur, post impletū temporis spatium [g] non prorogabitur infamia.

Imp. Gordianus A. II.

AD tempus exulare decurio iussus, et impleto tempore regressus, pristinam quidem recipit [h] dignitatem, ad nouos verò honores non ad mittitur: nisi tanto tempore his abstinuerit, quā to per fugam [i] absuit.

TITVLVS LX.

DE FILIIS FAmilias [k] & quemadmodum pro his pater teneatur.

Qui consentit decurionatui filij emancipati, non obligatur: secus si ille filius erat in potestate, & ille videtur consentire, qui non dissentit. Bart.

Impp. Seuerus & Antoninus AA. I.

PAtrem emācipato filio consentientē ad decurionatū, non teneri [l], dubij iuris nō est. tūc enim cōsentiendo pater ad decurionatū, obligatur [m], si filiū in potestate habeat. Cōsentire [n] autem etiam is videtur, qui non testificatur [o] dissentire † nominationi.

Appellare à nominatione facta de filio, est consentire. Bar.

Imp. Antoninus A. II.

CVm appellasse te dicas [p], ostendis [q] causam ad te pertinere. potueras enim cōtestari, & nō cōsentire oneri ei delato.

Filius in potestate cum patre ad idem munus non debet vocari: secus si sit emancipatus. Bart.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. III.

e DE IIS QVI IN &c.

Quia rei postulati sic puniuntur: ideo de hoc dicit. vel quia & hi sicut superiores arcentur honore: ideo de his dicit. vel quia infames fiūt sicut damnati: ideo post infames de his dicit. Et not. q triplex est exiliū: vt ff. de i nte. & rel. l. exilium. & prout accipietur pro relegatione. dic. q pręses potest relegare, si habeat insulam: alias non, sed deportare: vt eo. ti. l. relegatorum. in prin. & l. impe. in prin. & l. inter pœnas.

Exilium triplex.

f Moti per sententiam.

g QVibus. Spatium. nec distinguitur quo crimine &c. vt ff. de post. l. impator. & s̃. de infa. l. & si seuerior. et dic contraria vt in qualibet earum not. ff. de infa. l. quid ergo. §. pœna grauior.

h AD tempus. Recipit. si crimen non importet infamiam alias secus: vt ff. ad mun. l. ordine. & dic, vt ibi not. & de decu. l ij. §. non idem erit. Accur.

i Per fugam. s. latam quæ est species exilij: vt ff. de interdi. & releg. l. exilium.

k DE FILIIS fa[milias].

Quia in exilium dati vel ab ordine moti tenentur reddere rationē, ideo qualiter filius honoribus obligetur: & pater pro eo teneatur, dicit.

l PAtre. non teneri. nisi fideiubeat pro eo expressim, vel nisi emancipauerit eam in fraudem: vt ff. ad muni. l. fin. §. antepen.

m Obligatur. insolidum: vt ff. de admi. re. ad ci. pert. l. si filius. filius tamen primo excutitur: vt ff. ad mu. l. libertus. §. j. & de decu. l. j. Item adoptādo cōsentire videtur: vt ff. ad mu. l. Lucius, §. idem respōdit. cum alias non consentiens non te[†] netur, nisi de pecu. vt. j̃. l. fi. est & aliud necessarium quod filius sit habilis ad munus, ad quod vocatur: vt s̃. de est. ho. non con. l. j. §. de bap pro infante. Item & ci hic tenetur reipub. sci non autē illis, quibus nocuit in officio constitutus: vt ff. ad mu. l. j. & ij. licet quidam contra argu. s̃. q cum eo. l. Accurs.

n Consentire. No. de tacito consensu: vt ff. ad mu. l. j. argu. contra. ff. de procur. l. filiusfamil. §. inuitus. cum concor. Itē ar. cōtra. ff. de tute. l si filius. sed manere potuit etiam nominationi contradicens.

o Testi. coram ordinario, vel habili: vt ff. de deci. l. honores. §. fina.

p CVm appellasse te dicas. nomine tuo proprio, non filij. Accursius.

q Ostendis. nam grauati appellant, infirmi volunt curari. nam nec opus est medicus sano &c. sic ff. rem rat. hab. l. iij. §. falsus Sed contra. ff. de decu. l. spurij. §. pater. Sol. hic nomine sui grauaminis appellauit: & ideo sibi præiudicat. ibi pro filij grauamine. Vel sol. vt ibi. Itē cōtra. ff. de appel. l. si expressim. sed ibi ipso iure non tenuit. Item ar. contra. s̃. de postu. l. j. Accurs.

a Sij. Ad protostasiæ. Quod est patrimonij: & quale sit, dic vt s. de mu.patri.l. nec protostasiæ. & facit.ff.de mu.& ho.l. iij.§.si filius. §. quod pater.& §.si duo.& l.honor.l.plebei.Accur.

b Sine periculo tuo.sine periculo facultatũ tuarum & honoris.

SI iis, qui cum patre ad protostasiæ [a] munus vocati sunt, etiam nunc in patria potestate constituti sunt, ab huiusmodi necessitatibus liberẽtur, cùm ex eadẽ familia hoc modo † duos ad ista obsequia destinari periniquum videatur. Sanè eos, quos emancipatos esse, atque ex familia exisse manifestum est, sine cunctatiõe retinere debebis.

† alias, ac domo.

Pater non tenetur pro filio curatore creato, sed qui eum nominauerit, tenetur. Bar.

Iidem A A. & CC. IIII.

SIne periculo tuo [b] magistratus filium tuum curatorem constitui, nec appellandi tibi necessitas incumbebat [c]. Sanè nominator, qui filium in potestate positum non consentiente patre ad munus deuocauit [d], si tamen ex voluntate tua antea filius decurio [e] factus non erat, detrimento muneris obligabitur.

TITVLVS LXI.

DE PERICVLO successorum parentis.

Onus dignitatis quæsitæ per patrem transit ad hæredes. Bartolus.

Imp. Alexander A. I.

c Incũbebat. nec filio si dicas curatorẽ adulto, vel furioso, vel simili datũ. vel dic operis publici: & tũc filio imminet onus appellãdi, vt. ff. quando app. sit l.j.§.si quis. & §.alia. & adiũge hic, si tamen &c. Itẽ dicas nõ teneri in solidum filiũ, sed de peculio. sic. s. quod cum eo.l.j.

d Deuocauit. accipe detrimento. &c. Accursius.

e Decurio. nã tũc tenetur in solidũ: vt s. quod cũ eo. l. j. & facit. s. eo. l. j. & de decu.l. filios.

DE PERIC. successorum paren.

f SI de p prio. Editionem. vt quod promisit pecuniã pro honore filij habẽdo vt. ff. de mu. & ho.l. æstimatio. §.j. & secũdũ hoc dic editionẽ id est: pretiũ qđ edit aut datur pro honore vel promisit subiturũ onus honori admissũ. ad qđ. ff. ad mu.l.ho. in prin.

g Sacerdotem. dignitas cũ sumptu: vt. ff. ad muni.l cũ sponte. in princi.

h Erogationis. s. prædictæ. & dic si patre viuẽte habuit munus filius. & ita habet locum quod hic dicit & s. de decu.l.j. & l. in successione. & ff fa.er.l. si filia. §. idem scribit. scilicet ꝙ ipse pater teneatur, & eius hæredes, siue promisit, siue etiam tantũ sciebat, & non contradicit. Si autem cœpit gerere post mortem patris, non tenentur hæredes patris regulariter etiam si pro alio filio dum vixit pater, subiit onus simile, & etiã si filius iste viuo patre fuit decurio: sed munus pro quo quæritur subiit post: vt. ff. de mu. & ho.l. & si filiũ. & d. §. idẽ scribit. & l. ex patre. §. filius. Fallit autẽ in duobus casibus. primus si pater in vltima voluntate voluit cõtra: vt. ff. de mu. & ho.l. iij. §. fi. Vel nisi inter viuos fuit professus, quod de suo hoc onus volebat expediri: vt. ff. famil. erciscun.l. filia. §. Neratius. Item hæc, quę primo dixi, sunt vera: si minus erat tale, quod nec vendi poterat, nec ad hæredem filij aliquid peruenire poterat, alias forte solus filius teneretur. Accur.

DE MVLIERIBVS, IN quo loco munera sexui congruen. &c.

SI de proprio suo patrimonio † muneris editionẽ [f] tuo nomine pater tuus repromisit, ideoq́ etiam sacerdotẽ [g] te creari impetrauit: onus erogationis [h] commune omnium hæredum eius esse, prę ses prouincię non ignorabit.

† Muneris ditio quid hoc loco significet, explicat Anto. Augu. lib. singu. ad Moste. in annot. ad cap. vs.

TITVLVS LXII.

DE MVLIERIBUS, in quo loco munera sexui congruentia, vel honores agnoscant.

Mulier in loco domicilij mariti subit munera personalia: patrimonialia verò in loco, quo est patrimonium. Bart.

Imp. Philippus A. I.

EAm, quæ aliunde oriunda, alibi nupta est [i], si nõ in vrbe Roma, [k] maritus eius cõsistat, nõ apud originẽ suã, sed apud incolatum mariti ad honores [l] seu munera, quæ personis cohærẽt, quorumq́ is sexus capax esse potest, compelli posse, sæpe rescriptum est. Patrimonij verò munera necesse est mulieres in iis locis, in quibus possidẽt [m], sustinere.

i EAm quę. Nupta est. iure: vt. ff. ad mu.l. fi. §. iidẽ rescripserunt. idem & in vidua: vt. ff. ad mun.l. filij. §. j. & ad hoc s. de incol.l. fi. cũ cõcor. secus in despõsata: vt. ff. ad mun.l. ea quæ. idem in virgine, vel nõ iure nupta, vel corrupta: vt. ff. ad munici.l. de iure. §. fi. & s. de mu. & ori.l. filios.

k Roma. quia ibi est multitudo hominũ: vt in auth. de tab. vel ecõtra lege si, pro quã uis, quasi non sit dubiũ si ibi nubat: vt. ff. ad mu. l. Roma. sed prima placet.

l Ad honores hoc ad vtrunque est cõtrariũ. ff. de mu. & hon.l. iij. §. corporalia. sed de honore dic sine administratione. ad quod. j. de dignita.l. mulieres. Vel dic qđ ex certa sciẽtia principis scilicet illa non obstãte. ad quod. s. de nup.l. imperialis. §. similẽ. quæ placet. quia hic subiicit cõpelli. Item ad munera dic. s. personalia, non omnia vt in contrario, sed quędã vt hic subiicit, & intitu. hic: quod dic vt ff. de re iudicata.l. ij. & hoc nisi preuenta. vt. ff. ad muni. l. incola & de iu. om. iudi.l. cũ quædam.

m Possident. contra. s. de incol.l. cũ neque &. ff. ad mu.l. libertus. §. sola. Sed dic hic dici de patrimonialibus: vt. ff. de mune. & hono.l. rescripto. §. fin. sed pro dote vel dotali prædio quis soluit: Respondeo vir, sicut & tributum: vt. ff. de vsufruct.l. hactenus. §. fin. nec ob. ff. ad municipalem.l. Lucius. §. idem respondit constante, quia illud quo ad personalia per legem supra de decurioni.l. ad subeunda. Item, si alibi domicilium, & alibi prædiũ quod indicatur personæ pro rebus in loco domicilij, an alibi etiam res posita æstimabitur: Respon. non: quia sic iam pro ea duobus locis solueretur, & esset altera in tributo & altera patrimonialis præstatio: vt. ff. de cẽsibus.l.

forma.§. si vero. quod esse non debet. & fac.s̃.de mu. pa.patrimoniorum.

a DE LEGATIONIBVS.

Dixit de muneribus in genere, nunc in specie de hoc quod est personale munus. vt. ff.de mune. & ho.l.j.§.j. & l.fi.§.leg. & dicitur legatus qui à ciuitate vel prouincia mittitͤ ad principem vel ad aliū: vt hoc titu. aliàs legatus procon. vt.ff.de offi.procō.l.obseruare.§.j.& l.fi. aliàs legatus ecclesiæ ad papam, vt in authē. de sanc.epis.§. si vero episcopus.colla. ix. alias qui mittitͤ à principe, vel papa, de quo est.ff. de offi.asses.l.diē functo. priuatorū licet nobilium dicuntur nuntij vel missi ad causam definiendā. dicitͤ delegatus etiā à principe missus: vt.s̃.de iudi.l.à iudice. & no. quod debitor reipub.ea fungi non potest, aut is qui non habet ius postulandi, vt infames, licet debitor fisci non prohibeatur. Item vicarios dare nō possunt nisi filios, & quādo absenti est iniūcta quā gratuito suscipit. Itē libellū principi dare non potest nisi de his quæ ad iniuriam vel eius pertinent damnū: vel pupillæ suæ. Itē ordinatim eligitur nisi necessitas sit: vt. ff. e.l.iij.& l. si absenti. & l.legatus. & l. Paulus. Item non amplius quā semel nisi sit necessitas.ff. de mu. & hono. l. æstimatione.

TITVLVS LXIII.

DE LEGATIONIBUS [b].

Impp. Valeria. & Gallien. A A. I.

PAter triū [b] incolumiū liberorum legationib⁹ publicis liberatur.

Iidem A A. & Valeria. Cæsar. II.

CVm vos [c] proprio [d] nomine sumptus [e] ob defensionem [f] publicam susceperitis, id, quod ad proprias erogationes collega vester acceperat, non vobis reddere hæredes eius oportet [g]: sed si in ea causa est, vt restitui omnino oporteat, reipubli. debent potius inferre. Sanè si honorariis aduocatorum erat ea quātitas [h] destinata, restitui illud vobis, qui hoc præstaturi estis, non iniuria postulatis [i]. eum autem collegam vestrum quem à defensione patriæ destitisse dicitis, apud prouinciæ præsidem desertæ legationis arguere potestis [k].

Legatio transmarina tribuit vacationem biennij: secus si proxima: quia talis legatio eam non tribuit. Bart.

Impp. Diocle. & Maximia. A A. III.

TRansmarina legatione apud nos perfunctos, constitutum est biennij vacationē munerum ciuilium [l] & honorum † habere, non eos, qui de proximo [m] obsequium reipublicæ videntur exhibuisse.

Qui dignitates suffragio receperunt, non habent vacationem à muneribus propter dignitatem: sed si legatus fuerit, habet propter legationem. Bart.

Imp. Constan. A. IIII.

VNiuersi omnino ex comitibus [n], vel præsidibus, qui suffragio perceperint dignitates, ciuilibus oneribus muneribusq́ teneantur adstricti, nec commoda publica [o] cum vmbratili suffragiorum pactione [p] lacerentur. eos tamen à prædictis oneribus excipi oportebit, qui in legationibus publicis versati sunt [q].

In ijs quæ publicam vtilitatem respiciunt, non valet reformatio facta à prouinciali-

b PAter trium aliàs quinque exiguntur: s̃.de iis qui nu.li.l.nepotes. & est ratio: quia peregre vadit, & eos deserit, & est alia excusatio à legatione. vt.j.l.iiij. & alia atque alia: vt. ff. eod.l.sciendū.§. si accusatio. & §.ordine. & aliæ de quibus dictum est. s̃.de excu.mu.

c CVm vos. id est, tu collega.

d Proprio. i. separatim.

e Sumptus. vel sumptus tantum, vel salarium de quo sit sumptus.

f Defensionem. syndicus ergo erat, vel erant: vt de mune. & ho.l.fi.§.defensores. vel defendebant non strepitu iudicij, sed alias. & facit. s̃.de infa.l.neminem.

g Oportet, sed hoc quando? Respon. si deseruit & spōte, vt hic, quo casu etiā extraor. punitur: vt. ff. eo.l.j. si autē vrgēte necessitate, tūc nō reddit: vt.ff.eo.l.legatus antequā.§.j.& hoc innuit. & idē de comitib⁹ eorū: vt de of.as.l.diē. si autē est dubiū, ipse debet probare necessitatē: vt.ff.eo.l.ij.§.j.& secundū hoc non sunt cōtra.ff. de va.co.l.j.§.diu⁹. & s̃.de adu.di.iudi.l.post duos. Ac.

h Ea quantitas. quam repetis ab hæredibus collegæ.

i Postulastis. vtili pro socio, vel act. in factū quibus debet solui, cū per eos hæredes nō stet: vt quia iā præstiterūt aduocatis: vt.ff. lo. l.q operas.§.diuus. & j̃.sum.iniun.mu. l.j. Vel hic simoniace: vt.j̃.de mun.l.ij. ibi, non.

k Potestis. & punietͤ extraor. vt dixi. nec nocet sociis alteri⁹ cessario: vt.ff. eod.l.ij.§. cessario.

l TRāsmarina. Ciuiliū. sine legatione, alias sine alio personali munere: vt. ff. de va. mu.l.legato. & ff.e. l.Paulus.§.j.

† o- rum.

m De proximo. secūdū hoc intelligūtur. s̃.de ho.nō con. l.ij. & ff.e.l.Paulus. §.j.in prin. & l.fili⁹. Itē hoc qñ suo nomine non pro alio: vt.ff.e.l.si filius. & l. vicarius. quia in casibus tantum per mittitur per alium, vt ibi notaui.

n VNiuersi. Ex comitibus. i. vniuersi comites pſidū vel pro cōsulū. & ipsi etiā præsides qui habēt dignitates. s. prædictas teneantͤ &c. sed certe imo & his similes excusantur à personalib⁹: vt.j̃.de exc.mu l.eos. & ff. de vac. mu.l. legato.§.comites. quæ sūt cōtra. Sol. hic pceperūt suffragio. i. auxilio, & ita per impetrationem. ibi ex mera liberalitate: quia meruerunt. ar. ff. quod quisq; iur.l.iij.in princ. vel hic perceperunt suffragio. i. promissione. i. hoc pacto quod nihilominus cū opus fuerit suscipiēt munera, & præstabūt auxiliū: & sic pactū seruādū: vt ar.ff.de iu.immu.l.ij. Vel dic suffragio. id est ppter suffragiū. s. salariū qđ habituri erāt ibi gratis, & secūdū hoc habeas in litera suffragio dignitates. alij habent suffragia dignitatū. i. salaria, & tūc locū habet vltima sol. vel dicas oīa plane hic finitus erat præsidatus: ibi, non, & sic bene sequitur exceptio legati.

o Publica. quæ sunt in muneribus subeundis.

p Pactione. quia pepigerūt, & nō subeūt. & sic facit p secūda sol. secūdū alios dic, à nō vmbrabili. q a dicit tacite intellectum ex quo habet dignitatē. q nō teneat ad munera alia: q non est verū, nisi scđm qđ dictū est.

q Versati sunt. hi enim si primo pſides & postea legati fue-

ti fuerunt biennio, vacant à muneribus personalibus & oneribus: vt s. l. proxi. non quia præsides sunt, sed quia legati fuerũt, licet præsidatum ad sui petitionẽ habuerint: vel licet pacto, vel licet ꝓ salario, vel licet per ceperint salaria ante ꝓ honoribus vel muneribꝰ à quibus modo vacant, sed forte reddunt ꝓ tẽpore, quo euitãt: vt no. s. l. ij. vel melius dic de legato. quia licet superiores dignitates non excusent vt dictum est: legatio tamẽ sola excusat. & semper dic intra tẽpora: vt s. l. proxi.

a SI quod. Postulat. à præside vel à prouincialibus. & dic de aliquo quod pertineat ad publicã vtilitatẽ prouinciæ. si autẽ de causa, quæ sit inter priuatos: tunc habet locum s. de rela.

b Nostræ sedi. pro eodem.

c Omnes. prouinciales assidẽtes præsidi. vel dic qui sũt assidentes præfecto, vt statim dices.

d Ordinarij. i. præsidis prædicti, qui cõsulit. & subaudi vt definiat per se. ad quod s. de rela. l. j. Vel dic. i. præfecti. & tũc subaudi tantũ. qa quãdoq; ad nos remittet vt sub ficit. vel dic ordinarij. qui vice principis in palatio, vel vice præfecti ordinarij cognoscebat.

e Quibus. scilicet desideriis.

f Fortuitis. s. super uenientibus. Acc.

g Vobis. loquitur præfecto prætorio Illyrici. q. d. non aliter definiendũ nisi principi quandoque, vt subiicit.

h Implenda. q. d. si per te potes expedire, facias, vel ad nos remittas.

i Prouincialium. vel dic de legendo legato.

k Sententia. prouincialium assidentium præsidi & in quo conueniunt ad principem consulendum.

l Partis. ad hoc. s. de dec. l. nominationum. & j. eod. l. proxi. & ff. de tu. & cu. l. vbi. & de dec. ab or. fa. l. ij. & quod. cu. vni. l. nulli. & ad mu. l. quod maior.

m QVoties. Destinatur. ad nos.

n Præcipimus. s. conuenire. quod est. j. si non ægri. &c. & no. ar. in electionibus. ad quod in auth. de hær. & Fal. §. si vero absunt. col. j.

o Firmata. super quo volunt consulere.

bus, etiam consentiente præside, nisi per præfectum vel principem fuerit approbata. Bart.

Impp. Theod. Arca. & Hono. AAA. præfe. præto. Illyrici. V.

SI quod extraordinarium consilium postulatur [a], cũ vel ad nos est mittenda legatio, vel nostræ [b] sedi aliquid intimandum: id, quod inter omnes [c] communi consilio tractatuq; conuenerit, minimè in examẽ cognitoris ordinarij [d] referatur. Prouincialiũ enim desideria, quibus [e] necessaria sæpe fortuitis [f] casibus remedia deposcuntur, vobis [g] agnoscere, atque explorare permittimus: vt sint examinis tui, quę ex his auxilio tuo protinus implenda [h] sint, & quæ clementiæ nostræ auribus intimanda videantur. In loco autem publico de communi vtilitate prouincialiũ [i] sententia [k] proferatur: atq; id, quod maioris partis [l] probauerit assensus, solennis firmet authoritas.

Non debet mitti legatio ad principem: nisi de voluntate consilij, & autoritate superioris. Bart.

Impp. Hono. & Theod. AA. VI.

QVoties ab Alexandrina ciuitate legatio destinatur [m], vniuersos curiales præcipimus [n], qui intra vrbem consistunt, si non ægritudine vel alia excusabili necessitate impediuntur, in locum curiæ conuenire, & decreta sua propria subscriptione firmata [o], viro spectabili præfecto Augustali [p] insinuare, vt eius relatione comitatuis [q] virtutibus, suas petitiones intiment: & sub examine tuo perpẽsa legatione res ordinetur [r].

TITVLVS LXIIII.

DE EXCVSATIONIBUS ARTIFICUM [s].

Hic expreßi habent immunitatem à personalibus muneribus tam discipuli quàm magistri. Barto.

Impp. Theodo. & Valent. AA. I.

ARtifices artium breui subdito [t] cõprehẽsarum, per singulas ciuitates morantes, ab vniuersis muneribus [v] vacare pręcipimus: si quidem in discẽdis [x] artibus otiũ sit accõmodandũ [†]: quo magis cupiãt & ipsi peritiores fieri [y], & suos filios [z] erudire. Et est notitia ista [a], architecti [b], [†]medici [c], pictores, statuarij, marmorarij, lecticarij [d], seu arcarij [e], cla-

p Augustali. ab Augu. posito: vt ff. de off. præ. Aug. l. j.

q Tuis. loquitur præfe. præto. maxime. & no. quod per multas manus vadit.

r Ordinetur. quod vel parte expediatur, vel ad nos remittas. vt s. l. proxi.

s DE EXCVsationibus &c. Differt à titul. s. de profes. & me. quia ibi de liberalibꝰ artificibus. hic de iis, qui tantum operatione manuum excusantur docentes, nõ discentes: vt no. j. eo. l. j. & scripti in breuibus cuiusq; ciuitatis, non autẽ omnes: vt j. l. j. in pri.

t ARtifices. Subdito. vt s. §. & est not. &c. & habeas hic comprehensarum, alias cõprehensi. & dic tũc, quod tantum illi, q sunt intra numerũ scripti in breuibus. ad quod. ff. de decr. ab or. fa. l. j.

v Muneribus. personalibus.

x In discẽdis. i. in docendis. vel proprie, & tunc per consequens & in docendis.

y Fieri. discere si quæris, doceas: sic ipse doceris. Nã studio tali, tibi ꝓficis atq; sodali: vt ff. de le. iij. l. legatis. §. ornatricibꝰ. & sic no. quod de docẽtibus tantum dicit: vt j. l. proxi. in fi. & ff. de iu. immu. l. pe. §. pe. & arg. s. de ꝓfes. & medic. l. medicos.

z Filios. i. discipulos, vel proprie.

a Ista. s. eorum qui habent excusationem. sunt & alij, vt ff. de iur. immu. l. fi. ratio quare excusantur, est: vt necessariam operam publicis vtilitatibus exhibeant: vt ff. de iur. immuni. l. pen. §. penul.

Doctdo quis edocetur.

† Facit ad hunc tex. c. nunquam. de conse. di. stin. v.

† Pulchrè voces has oẽs explicant Alci. & Pyrrh. quos vide ne diutius Ac. nugis obtundaris.

b Architecti. ab archos princeps, & tectum, quasi maiores magistri tectorũ: vt in auth. de non alien. §. quod autem.

c Medici. animalium. & sic improprie sine literis, vt dixi in tit. vnde P. dixit hic. s. mulorum appellatione comprehendes omnia animalia.

d Lecticarij. qui faciunt breues lectos: de quibus dicit. ff. de leg. j. l. si ex toto. §. j. & de legatis. iij. l. lega. §. j.

e Arcarij. qui faciunt machinas instar lacus vel torcularis.

Quadri

a Quadrigarij. qui faciunt quadrigas.
b Quadratarij.qui faciunt quadratos lapides,vt fue. runt sancti quatuor coronati.
c Appellant.scilicet homines.
d Aedificatores. murorum:vt differat ab architectis. Accur.

uicarij,quadrigarij [a],vel quadratarij [b],quos Græco vocabulo πηκτὰς appellant [c], structores, id est, ædificatores [d], † sculptores ligni [e], musearij [f], deauratores, albini, quos Græci κονιάτας appellãt,argẽtarij [g], barbaricarij [h], diatretarij [i],ærarij,fusores, [k] † signarij [l] fabricarij,bracarij, [m] perticarij,atq; libratores [n],figuli [o],qui Grecè dicuntur κεραμεῖς,aurifices [p],vitriarij [q], plumbarij [r] ,specularij,eborarij,pelliones,fullones,carpentarij,sculptores [s],dealbatores [t], clusores, trigarij [v], † cisiarij, bractearij [x], id est, πεταλουργοί.

Iidem A A. II.

METHAMEOS [y], † geometras [z], & architectos [a],qui diuisiones [b] partium omnium, incisionesq; [c] seruant, mensurisq; & institutis [d] opera fabricationibus stringunt, & eos, qui aquarũ ductus & inuentos modos docili libratione ostendunt,in par [e] studiũ docendi atq; discendi nostro sermone compellimus. Itaque immunitatibus gaudeant [f], & suscipiant [g] docendos, qui docere sufficiunt.

TITVLVS LXV.

DE POTIORIBUS AD MUNERA NOMINANDIS [h].

Iusta est causa appellãdi,si alius prior debet nominari. Bart.

Imp. Antoninus A. I.

SI ipse vocatus [i] ad munera ciuilia, potiorẽ aliũ nominandũ putaueris, age causam [k] tuam.

TITVLVS LXVI.

SI PROPTER INIMICITIAS CREATIO FACTA SIT.

Creatio facta de aliquo propter inimicitias, facit aliquem si vult, posse appellare. Bart.

Imp. Alexander A. I.

SI propter inimicitias [l] ad munera ciuilia [m] creatus es: hanc tibi nominationem non nocere [n], præsidis æquitas faciet: cùm & publicæ vtilitatis intersit non ex inimicitia crea-

e Ligni.id est,incisores, ex quibus postea statuę:vel aliæ operatiões fiũt.
f Musearij id est, qui faciunt illud opus, quod dicitur museum: & sic inferiores,qui in aureo vel albo.
g Argentarij. de quibus habes s. de eden.l. prætor. vel qui pingit in argenteo colore,vt cõueniant prædictis.
h Barbaricarij.qui faciunt recepta:quę alias dicuntur barbacana.
i Diatretarij. qui faciunt calices diatretos.i.de vitro:de quibus habes.ff.ad l. Aquil.l. si seruus seruum. §. si calicẽ. eo forte sic dictos, quia de facili terantur:id est,atterẽtur, siue rumpantur. P.
k Fusores. vt qui campanas faciunt, vel similia,aliquando æs. Vel dic,qđ sunt duo ærarij, q operantur in ære. vel fusores, qui faciunt fusos,in quibus nent fœminæ.
l Signarij. qui faciunt sigilla.
m Bracharij.à longis brachiis teutonicorum vel torcularium.Accur.
n Libratores. à libra.id est, ponderatores.
o Figuli qui faciũt vasa ex terra in figuris:vt ff.de ser. vrba.præ.l. vlti.
p Aurifices.qui faciunt vasa aurea, vel annulos,vel similia.
q Vitrarij.qui artificiose de ferro vel de materia :rahunt vitrum vel fundunt.
r Plumbarij.qui trahunt plumbum.
s Sculptores.id est,scissores.s.lapidum, vt differat à superiori.alij dicunt quod vitio scriptoris hoc superfluit.
t Dealbatores.armorum,vbi debent fieri subtilissimæ picturæ de quocunque colore.
v Trigarij.qui faciunt vehicula ex tribus rotis,alias est tignarij.
x Bractearij.i.qui faciunt quædam rotunda & volubilia in freno circa caput equi: & hi dicuntur pentalargæ,à penta quod est quinq;, & largæ.i.latæ:quasi quinque latæ, & volubiles rotulæ :quia tantum quinque debent esse,vt dicunt frenarij. & sic ipsis opificibus. & ipsis rotulis conuenit nomen pentalargæ.
y METHAMEOS.alias medicos. & tunc expone vt s.l.proxi. & tunc comprehendit illos, quos superiori lege dixit.
z Geometras.vt balduinum agrimensorem.Sed contra.ff.de excu.tut.l. geometræ.Solu.ibi speciale.

† alias, sculptores,signarij, mustinarij, deauratores &c.
† alias, lignarij.
† alias, tignarij, brattearij.
† alias, mechanicos, alias mathematicos, vt volũt Alci. & Pyr. hic.

a Architectos. de hoc dixi. s.l. pxi.
b Diuisiones. vt geometræ.
c Incisiones. vt architecti.
d Institutis.ab architectis.
e In par.duæ partes sunt. & dic in par studium, non tamen in par beneficium, quia docens tantum excusatur: vt statim innuit, & s.l. proxi. in prin.
f Gaudeant. docentes.
g Suscipiant. ad quod in authen. de sanct. episc. §.j. col. ix. & j.de stu.li.vr. Ro.l.j.
h DE POTIORIBUS &c. Qui excusantur dixit:nũc qui subire debeant. Vel dixit de excusatis quibusdã,nũc de aliis, quando alius est potior.
i SI ipse. Vocatus. alias conuentus.
k Age causam.id est, appellando: vt ff.de vac. mu.l.j. & s.de app.l.ciues.Sed quomodo potior vocat cũ gradatim debeat deferri.ff.de mu. & hon.l. vt gradatim? Respond. ibi de ordine honoris,nõ oneris:vt hic.sed in oneribus debet seruari ordo: vt ff.de leg.iij.l.ordine. & ff.de mu. & hon.l.iij.§.præses.Respõ.illud verũ,quando omnes sunt sufficientes:alias obtinet quod hic dicitur. & ff.de mu. & hõ.l.rescripto.in prin. & d.l.de leg. & s.de dec. l.ad subeũda. Fallit autẽ lex in quibusdã muneribus, quæ imponũtur omnibus:vt s.de his qui.mu.vel præ. l.j.Item facit s.quemadmodum ciui.mu.l.fin.

SI PROPTER INIMIC &c.
l SI propter inimicitias. ab inimico. & causa inimicitiæ.
m Ciuilia scilicet personalia.
n Nõ nocere.appellare:vt j.tit.j.l.j. non ipso iure,sic in arbitro:vt ff.de de arb. l.non distinguemus.§.cum quidam. & in tutore:vt institu.de excu.tut §.item propter. & in ordine iudicij:vt ff.de lib.cau.l.si pariter. & in procuratore:vt ff.de procur.l.vel auxilio. & facit.s.de decr.dec.l.fi.

De sum

a DE SVMPTVVM &c.
b Muneribus. Quinque dic vt s. q nu.li.l.iij. Interposita. quod facere debes: vt C. de appel.l.ciues.
c Recuperabis. p officiũ iudicis: vt hic, & de va. mu.l.j. §. sed si p calũniã. & s. de decur. l. ij. & ar. ff. de excu. tut. l. seueriter. & s. de episc. & cle.l.oẽs q. in fi. & ff. de iudi. l. eum qui. & semper dic probari eorum quãtitatem sacramẽto repetẽtis: vt C. de iu. l. properãdum. §. sinautẽ. & l. sancimus. facta taxatione pri⁹ à iudice vt ĩ auť. d iud. §. oportet. col. vj.

d SI POST creationem &c.
Alias si post creationẽ, alias si ante. & tũc subaudi, scilicet honorẽ susceptũ: vt ĩ tex. si post creationem &c.

e SI ante. Subeũdi. à se patre electo. si autẽ dicas à te filio, tũc distingue vt s. de peri. suc. pa. l. j.

f Non oportere. nisi dies p ap. ipsi⁹ dilata fuerit: & tũc ap. pẽdente decesse rit: quia tũc distinguit honor, vt non teneať hęres prosequi: vt s. si pen. ap. l. si ad decurionatum..an à munere: & tũc si ppter periculũ medij tẽporis: vt in cõtrariis. s. de excu. tu. l. quã quã. & ff. si tu. vel cur. l. j. & ij. et si pẽ. app. l. j. in fi. vel forte idem in honore etiã si reip. intersit.

g SUB TABULarijs &c.
Qui scribũt prędictos nominatos ad munera & honores & tributa soluta, et sunt tabularij, q faciẽdis publicis instrumẽtis publice p̃sunt in singulis ciuitatib⁹, hi quoq̃ noĩantur librarij: vt hic, & ff. de re. iu. l. si librarius. & tabelliones: vt in auť. de tab. co. iiij. & catholiciani: & sic põt accipi. s. de bo. pscrip. l. si qs post. §. fi. licet alio mõ ibi exponať. al's scribę dicũť q circa pri. vł alios magnos iudices actis gestisq̃ cõficiendis deputati sunt. hi quoq̃ vocanť scriptores, notarij, libellẽses, memoriales, pragmaticales, epistolares, exceptores: vt C. de ap. p̃cipim⁹. & l. ĩ offerẽdis.

h Logographis. logographi q publicis rõnibus describẽdis deputati sunt. et dicũtur à graphos, quod est scriptura, & logos ratio: quia scribũt leges & rõnes publicas, & hi quoq̃ numerarij appellãtur: vt j. ti. j. l. duos. plerunq̃ tamẽ vnũ pro altero nomine ponitur. Item sunt censuales qui scribunt cẽsum: vt hic, & l. quicũque. qui sunt species sub logographis. Sunt et alij: vt j. l. fi. & C. q po. in pign. l. pen.

i NVlli. Tabulariis. Hæc noĩa expone vt ĩ ti.

k Officio. s. alio. et facit j. l. fi. & j. qui mi. nõ. oẽs. & in authẽ. de mã. princ. §. fin. col. iij. & j. de muri. l. j. et l. ęternã.

l QVicũq; ministerio. i. scribendo censui.

m Habeat. Imo reuocať ad curiã: vt j. l. fi. et s. de de. l. vniuersos. & l. q̃ derelicta et l. exẽplo. q̃ sunt cõtra. Solu. bñ reuocať: sed dignitatis p̃rogatiua nõ vtiť in euitãdis tormentis, si de sua scriptura fuerit dubitatio: vt hic subiicit, & s. de fal. l. si qs. & crediť eius dicto: vt ibi, & in auť. de fi. instru. §. si vero. nisi in casu: vt in auť. de hær. et fal. §. si vero absũt.

n GEnerali. Solidis. i. singulis.

o Seruituti. libertus ergo põt esse vt de ser. reipub. ma. l. fi. quare ergo dicũtur serui publici? Resp. quia ex eorũ stipulatione quęriť ex stipuplatiõe serui. maxime iis qui nõ possunt stipulari: vt ff. rẽ pu. sal. fo. l. iij. & iiij. alias à seruiẽdo nõ à seruãdo dicũť serui, vt inst. de iu. perso. §. j. Itẽ nõ possunt esse decuriões, sicq̃ neq̃ aduocati. vt s. de decur. l. vniuersos. licet ĩ Tuscia male seruet. Itẽ hæc oia ĩ scribis & similibus scriptoribus. An aũt debeãt scire leges videtur.

tiones fieri debere, sed æstimatione vera, & commodo reipublicæ.

TITVLVS LXVII.

DE SVMPTVum recuperatione.

Electus, qui habet excusationem, recuperat sumptus quos fecit in lite, ab eo qui eum nominauit. Bart

Imp. Gordianus A. I.

MVneribus ciuilibus non fungeris, quę personis mãdanť, si quinque [a] filios ĩcolumes habeas. at si cõtra id priuilegium ad munus, fatigandi tui causa, quidã te deuocauerint, tuq́ appellatione interposita [b] securitatẽ reportaueris à nominatoribus: sumptus, quos in litem feceris, recuperabis [c].

TITVLVS LXVIII.

SI POST CREationem quis decesserit [d].

Onus subeundi munera non transit ad hæredes, mortuo patre. Bart.

Impp. Alexander A. I.

SI ante diem subeũdi [e] honoris atque muneris pater tuus defunctus est: conueniri eo nomine hæredes eius nõ oportere [f], præses prouinciæ minimè ambiget.

TITVLVS LXIX.

DE TABVLAriis [g], scribis † Logographis [h], & censualibus.

Notarij si ad aliquam militiam, vel aliud officiũ trãseunt: remouẽtur intra quinquennium, non postea. Barto.

Imp. Alexander A. I.

NVlli omnino ex tabulariis [i] vel scribis, vel logographis eorumq́ filiis, in quocunq; officio [k] militent, sed ex omnibus officiis, necnon etiam si intra nostrum palatiũ militant, necdum impleto quinquennio reperti & retracti, protinus officiis municipalibus reddantur.

Si decurio officium notariatus assumpserit: priuilegium decurionatus amittit. Bart.

Imp. Gordianus A. II.

QVicunq; decurionem sponte se censuali ministerio [l] mancipauerit, conditionem habeat [m], quam ipse elegerit, depositurus sui ordinis penitus dignitatẽ, si eum necessitas quæstionis subeundæ inuenerit.

Seruus non potest esse tabellio, & si dominus sciuerit eum tale officium assumere: parti ad interesse tenetur: seruus verò fustigabitur. Bart.

Impp. Arc. & Ho. A A. Adriano præt. præf. II.

GEnerali lege sancimus, vt siue solidis [n] puinciis, siue singulis ciuitatibus necessarij fuerint tabularij: liberi homines ordinẽtur: neq; vlli deinceps ad hoc officiũ patescat aditus, qui sit obnoxius seruituti [o].

Alias, incipit, si pater.

† Halographis, legit Ant. Aug. lib. singul. ad Modesti. in annot. ad ca. xv.

Nota hic sinonyma.

* Si Acc. ineptias audias ineptus fies. Adde igitur, quod Ammonius indiferẽter eos interpretatur esse qui iudicialia acta scribunt. Verũ cum hic Alc. vt solet oĩa, doctis. explicet has voces, nõ estanimus chartas onerare. Tu eum videto.

Serui vnde dicuntur.

Tabelliones tabularij an leges scire debeant.

videtur quod sic: ne facientes illicitos cōtractus pœnā subeāt: vt s̄. de sac. san. eccl. l. iubemus. & de eunuchis. l. fi. & j̄. vt ne. ad suum. pa. l. j. Itē no. quod per se nō per aliū conficiūt, nisi in ciuitate Constanti. in qua etiā est speciale vt eadē charta fiat protocolū: vt in authē. de tab. Itē ordo instrumentorū est, vt primo nomen imperatoris & annus imperij. secūdo nomē consulis, & annus consulatus. tertio mēsis, & dies. quarto dies ciuitatis factæ, si hoc sit de cōsuetu. quinto series. sexto locus. septimo subscriptio testiū & contrahentiū, octauo subscriptio, tabellionis inferatur: vt s̄. de fide instr. l. contractus. sed in Italia anteponuntur anni dñi.

Anni domini in principio cuiuslibet cōtractus debent poni.

a Cōsensum. etiā tacitum, nisi protestetur in cōtrariū. sic. s̄. de filiis fam. l. j. & ff. de edē. l. iiij. sed & filiꝰ. nō ignorātia, vt subiicit: vt arg. ff. de procur. l. si defunctus. §. qđ si alter. Itē fa. j̄. qui mi. non pos. l. super seruis. & s̄. de ser. fu. l. fi. & s̄. si seruꝰ aut libertus ad dec. aspirauerit. l. ij. & ff. nau. cau. sta. l. j. §. recipit. & l. seq.

b Fisco addici. collige ergo si ignorās, & nō dat fisco, sed dño: verbera tamen imponūtur. Item facit j̄. de male. l. adiicimus.

c Priuata. i. serui priuatorum nō debent exercere publica acta, quod est generalius quàm legis casus: nec contra est. C. ne quis li. iniur. l. j. quia ibi solui.

† alias, pro defensione.

Sed & si quis dominorum seruum suum, siue colonum chartas publicas agere permiserit (consensum [a] enim non ignorantiam volumus obligari) ipsum quidem inquantū interfuerit publicę vtilitatis pro ratiociniis, quæ seruo siue colono agente tractata sunt, obnoxium detineri: seruū autem cōpetentibus affectum verberibus fisco addici [b]. Dominorū enim interfuit ab initio prouidere, ne publicis actibus priuata [c] seruitia immiscerentur. D. viij. cal. Apr. Mediolani, Vincentio & Fabricio Cons.

Impp. Theodo. & Valen. AA. IIII.

BOethos [d], logistas [e], medogrammateos [f], logographos [g], diastoleas [h] (quæ vocabula [i] publicis dicuntur subiacere necessitatibus) siue quolibet alio nomine nūcupentur, non honore, aut alicuius priuilegij colore subnixos † pro definitione legum inexorabiliū, suam fortunā subire compelli: quatenus nec publicis quicquam noceatur, aut minuatur vtilitatibus, & suis corporibus illi reddantur [k], quos vel patris [l] vel maiorum obligatio, vel sua constringit.

d BOethos. i. adiutores eorum, qui rationes publicas discutiunt. vnde Boetius nomen accepit. boethos enim Græce, Latine dicitur adiutor.

e Logistas. expone vt in tit.

f Medogrammateos. graphia. i. litera: vnde medogramma. i. medicinæ scriptores. Accur.

g Logographos. id est, publicæ rationis seruos.

h Diastoleas. diastoli dicuntur cum astu. i. arte distinctores. Accur.

i Vocabula. i. quorum vocabulorum significata, seu personæ his vocabulis denominatæ sunt secūdum P.

k Reddantur. ad hoc. s̄. de profes. & medi. l. reddantur. & s̄. l. j. & j̄. de dig. l. ne quis.

l Patris. No. quod patris abiectio filium subiicit. ad quod s̄. de decu. l. exemplo. & ff. ad municip. l. assumptio. §. filius. & j̄. de agri. & cen. l. cum satis. §. fi. nisi in casu: vt s̄. de iis qui spon. mu. pu. sub. l. fi. Accur.

m DE SVSCEPTORIBVS, &c. Dixit de scriptoribus obsequentibus: nunc de dñis & differt à tit. s̄. de exact. tri. quia ibi ab inuitis, hic à sponte soluētibus. vel alius est actor immediate à collatore, aliꝰ susceptor, qui suscipit ab exactore: vt hic quia p quoddā mediū dicitur à collatore suscipere: vt j̄. l. diu. & l. modios. & sunt præpositi qui præsunt susceptoribus, qui accipientes ponebāt in arca vel horreo publico: vt j̄. e. l. ij. sub custodia arcarij, qui arcæ claues tenebant. de quibus habes. j̄. l. duos. & l. fi. non vt diu tenerēt: vt j̄. l. diu. sed quādiu habeat per qué competenter mittatur. argu. ff. de admini. tut. l. ita autē.

TITVLVS LXX.

DE SVSCEPTORIBUS, præpositis, & arcariis [m].

Susceptores debent à soluente sine mora solutionem suscipere: aliàs puniuntur. Bar.

Imp. Antoninus A. I.

SVsceptores [n] publicos absque omni mora aurum censemus suscipere [o]: ne quis per hanc occasionē [p] sumptus facere compellatur. nam si soluere volens, à suscipiente fuerit contemptus [q]: testibus adhibitis contestationem [r] debebit proponere: vt hoc probato, & ipse securitatem debitā [s], cōmissi nexu liberatus, cum emolumētis accipiat: & qui suscipere neglexerit, eius pōderis, quod debebatur in duplum [t] fisci rationibus per vigorem officij præsidis inferre cogatur. Quod autē [v] susceptores

n SVsceptores. qui præpositi erant ad subeunda tributa. erāt enim duo p singulas ciuitates: vnus auri, & alter specierum: vt j̄. e. l. duos. erat & alter separatus arcarius, qui cētum libras auri, quas qlibet consul dabat in opꝰ aquęductꝰ, suscipiebat: vt j̄. de aquæ. l. hac lege. & de consu. lib. l. neminem.

o Suscipere. & thesauros inferre: vt j̄. l. diu.

p Occasionem. eo quod susceptor nō velit suscipere solutionem tributorum, & hoc sine causa. Accursius.

q Contemptus. s. sine causa: vt ff. de solu. l. qui decem. alias secus: vt j̄. eo. tit. l. si soluturus. & l. creditor oblatam. in principio.

r Contestationem. ad hoc. j̄. de colla. fund. pa. l. placuit.

s Debitā. s. apocham, & liberatus nexu curiæ: quia non committitur res in fiscum pro qua erat soluendum. & cum emolumentis. s. liberationis. & hoc forte accipe si pecunia oblata est amissa: vt ff. de sol. l. qui decem. & sol. ma. l. semel. & de lega. j. l. huiusmodi. §. si cui. & facit. s̄. de condi. inser. l. j. & de verb. obli. l. interdum. §. fi. & s̄. de iure emphy. l. pe. §. fi.

t Duplum. sic s̄. de superindi. l. j.

v Quod autem sic s̄. de an. & tri. l. iudices. & dic. i. præsidiis illius terræ.

a IVxta. Leges. vt ff. ad mu. l. imperatores. & l. quid ergo. & s̃. de conue. fi. de. l. quoniam. & ff. de admin. re. ad ciui. perti. l. curatores. & j̃. de peri. no. l. ij. & ff. de ma. con. l. ij. & in auth. de col. §. ad hæc. col. ix. & j̃. eod. l. exactores. in fin. Accur.

muneraríis. l. ij.

n Consuetudo. No. de consuetudine ciuitatis. ad quod s̃. de eman. li. l. j. & ff. quod cuius. vni. l. item. & quod vi aut clam. l. prohibere. §. plane. & com. præd. l. venditor. §. si constat.

Consuetudo loci attenditur.

iudice, cuius interest, negligente violauerint, ex ipsius iudicis facultatibus sarcietur.

Ad nominatores susceptorum in subsidium deuenitur, nec licet ab eis emere. Bart.

Imp. Alexan. A. II.

IVxta inueteratas leges a nominatores susceptorum, & eorum, qui ad præposituram horreorum b & pagorum creantur, obnoxij teneantur, si minus idonei sunt, qui ab eisdem fuerint nominati: nec quicquam ex eorũ substantia, celebrata per interpositam personam emptione, mercetur. c

Ei debet solui, qui est officialis tempore solutionis, non ei qui fuit tempore, quo fieri debuit solutio. Bart.

Idem Augustus. III.

SVsceptores noui non modò pręsentis anni d debita, verum etiam species, quas ex reliquis e annis inferunt, f quia nouæ sunt, adcrescentes g suscipiant.

Non debet quis in officio reformari, nisi primi officij rationes reddiderit. Item ratio singulis annis debet reddi. Item officiales non debent esse perpetui, sed annales, vel ad plus biennales. Bar.

Idem A. ad Paulinum præf. Augustalem. IIII.

NEminem † susceptionis munere functum, ad idem munus adstringi h, nisi se prius vinculo solicitudinis superioris absoluerit. Nam neq; eos, qui placuerint, grauare, iustitiæ est: i neq; eos, qui displicuerint, tenere, prudentis k est. Integro igitur singuli anno transcurso, cogantur exponere, quibus titulis suscepta disperserint: vt facilius si quis in furto fuerit deprehensus, recẽtem l queat redintegrare iacturam. Non perpetui autem exactores teneantur in cõtinuata vexandorum prouinciarum potestate, velut concussionum dominatione: sed per annos singulos m iudiciaria sedulitate mutentur: nisi aut consuetudo n ciuitatis, aut authoritas ordinis o eos per biennium p esse compellat. D. prid. Calẽ. Decembr. Constantino. Honorio N. P. & Euodio Cons.

Idem A. V.

QVotiescunque certa summa solidorũ q pro tituli r qualitate debetur, aut s auri massa transmittitur, in septuagintaduos † solidos libra feratur t accepta.

Idem A. VI.

FRumenta, quæ de horreis v inferuntur, pro illationis modo illico apocharum cautionibus adnotentur: x non autem oportet in horreis fiscalibus nisi fiscalia frumenta constitui y.

Imp. Gordia. A. VII.

DIu z minimè penes ipsos susceptores maneat facta collatio: sed statim quodcunque à prouincialibus fuerit exolutum, sacris thesauris inferatur a.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. A A A. Cynegio præf. præ. VIII.

EXactores b vel susceptores in celeberrimo cœtu c curiæ con-

b Horreorum. vbi collata ponebãtur: & pagorum: quia illud officium habebãt, vt præessent pagis. i. villis vnde reditus proueniebant.

c Mercentur. expedit enim reipub. inuenire soluendo primo conueniendum.

d SVsceptores. Anni. cuius administratio ad ad ipsos pertinet.

e Reliquis annis. vel neutraliter à reliquor reliquaris.

f Inferunt. collatores seu actores, vel dic veteres susceptores.

g Accrescentes. s. veteribus. Accur.

h NEminẽ. Adstringi. duo dicit: primo ꝙ non eligit, secundo nisi rationẽ reddat: vt ff. de mu. & ho. l. rescripto. §. debitores. quia anno durãt, vt in fi. huius l. §. nõ perpetui. & quia anno finito debet reddere rationẽ: vt j̃. §. integro. & colligitur secundũ l. ꝙ sequẽti anno non debet eligi, cũ eo anno reddat rationem. singulis enim annis debet rationẽ reddere episcopo ciuitatis: & dominis primatibus: vt in auth. de colla. §. iubemꝰ. & §. si qs autẽ. col. ix.

i Iustitiæ est. cum & rationẽ non reddiderint. & fa. ff. de iu. fis. l. iij. §. cum quinquennium.

k Prudentis. s. hominis. ad hoc. s̃. de spor. l. ij.

l Recentem. ad quod. ff. de pœnis. l. si diutino.

m Singulos. ad quod j̃. de proxim. sacrorum scriniorum. l. pro biennio. aliud ĩ numerario, qui triẽnio: vt j̃. de

† Hoc rescriptum est Imper. Valentin. Theod. & Arcad. & subsequi debet rescriptum quod incipit, Exactores. quod est huius tituli octauum.

o Ordinis. ad qđ in auth. de defen. ciui. §. fin.

p Per biennium. non vltra etiã si ordo velit: vt d. auth.

q QVotiescũque. Solidorũ. i. aureorũ. sic j̃. de ve. nu. po. l. j.

r Pro tituli. puta aquęductus pu. causa. vel alio tit.

s Aut. pro &. & sic libra soluitur pro solido. vel proprie aut, & dic trãsmittit. i. debet trãsmitti. & sic quodcũque vnũ pro alio mittitur, recipitur libra pro lxxij. aureis. & econtra. s. lxxij. solidi pro libra. ad quod. j̃. de pondera. l. j. & j̃. de argẽ. præst. quod the. l. j.

Aurei septuagintaduo faciunt libram auri.

t Feratur. i. dicat vel accipiatur à susceptore, & conferatur sacris thesauris: vt j̃. l. diu. item colligunt hĩc quidã aureum pro solido, & ecõtra capi: quod not. ff. de in ius vo. l. fin. Accur.

† In vete. Cod. in rasam membranã hęc ita reposita sunt, vt alteram & fortasse genuinam lectionem sublatam, & legendũ duo de quinquaginta aut certe quinquaginta, putet Haloã. Antonius tamẽ Augusti. lib. emen. ij. c. ix. putat nihil mutandũ esse ex hac nostra vulgata lectiõe, tu illum vide eo.

v FRumẽta que de horreis. publicis, ad expensas puta militũ. ad quod s̃. de condit. in pu. hor. l. j. & ij.

x Annotentur. ad hoc. s̃. de apo. publ. l. j. & de exact. trib. l. apparitores.

y Constitui. sic. j̃. ne quid one. pu. impo. l. j.

z DIu. ad quod s̃. de off. co. sa. lar. l. j. & s̃. eo. l. j. & j̃. de auri publici perse. l. j.

a Inferatur. s. præpositis thesaurorũ subscriptionibꝰ factis: vt s̃. de canone lar. tit. l. j.

b EXactores. De his gratia similitudis quæ est in eligẽdo dicit.

c Cœtu. s. senatorum. & collige hic alios senatores & alios

alios curiales: vt ĩ. de cu. vr. Ro. & qđ subiicit omniũ, dic vel maioris partis: vt ff. ad muni. l. qđ maior. vel si in prouincia eligũtur, cœtu decurionum, ita quod celeberrime conuenerint id est, duæ partes: vt s̃. de decu. l. nominationum. & curia ꝑ eis deponit, & eodem modo firmãtur prępositi & arcarij. Vel forte ab ipsis susceptoribus præponuntur. & facit s̃. de decu. l. ij. & ĩ. de irenar. l. ij.

a Firmantur. electio tamen fit à procuratore Cæs. vt s̃. de iur. fis. l. super creandis.

b Redundare. sic ĩ. eo. l. ij.

c MOdios. mẽsura scilicet

d Sextariis. æneis vel lapideis. Acc.

e Ponderibus. æneis vel lapideis. A.

f Mansiones. vt in ecclesia: vt in auth. de col. §. eos.

g Pœnam. vt ĩ. l. fi. & ĩ. tit. j. l. j. & facit in auth. de co. §. eos autem.

h Quadragesimas. no. quantum nomine tributi debet dari, vt no. s̃. de an & tri. in titu. & l. ij. & de indictionibus.

i Quintasdecimas. nisi se ad maius adstrinxerit: vt s̃. de an. & tri. l. fi. q est contra secundũ Py. Sed certe ibi minus permittimus subiectis soluere, quam soliti sunt soluere: & illud ex dispensatione. Item quare hoc facit longinquitas? Respõd. quia & deferũt qđ est graue: vt supra de ann. & tribut. l. pro locis. Accursius.

† alias, necessitate in Armenia cõmoti susceptoribus &c.

k SVsceptores. Defensorib⁹. vt s̃. de defen. ciui. l. iubemus.

l Describant. ad cautelam soluentium fit, & ad obligandum susceptorẽ. ad quod s̃. de apo. pu. l. j. & ij. & s̃. de ca. fru. vr. Ro. l. j. & in auth. de man. prin. §. coges. & ĩ. de co fun. pa. l. pla

sensu & iudicio omnium subactorũ testificatione firmentur [a]: prouinciarũq; rectorib⁹ eorũ nomina, qui ad publicũ munus officij editi atq; obligati fuerint, innotescãt: & animaduertãt, quicunq; nominauerint, ad discrimen suũ vniuersa, quę illi gesserint, redundare [b]. D. vj. cal. Nouemb. Constantino. Honorio N. P. & Euodio Cons.

Iidem AAA. IX.

MOdios [c] æneos vel lapideos cum sextariis [d] atque põderibus [e], per mãsiones [f] singulasq; ciuitates iussimus collocari: vt vnusquisq; tributarius sub oculis cõstitutis rerũ omnium modis, sciat, quod debeat susceptoribus dare: ita vt si qs susceptorum congiorũ modiorum sextariorum vel ponderũ normam putauerit excedendã, pœnam [g] se sciat competentẽ esse subiturum: & submotis quæ contra vtilitatem populorum omnium hactenus gesta sunt, frumenti quinquagesimas, hordei quadragesimas [h], vini & lardi vigesimas susceptoribus dari præcipimus. Humanitatis autem † necessitate commoti, in Armenię partibus susceptoribus, longinquitatis causa, frumenti & hordei quadragesimas, vini & lardi quintasdecimas [i] dari præcipimus.

Iidem AAA. X.

SVsceptores præsentibus defensoribus [k], & modum iugationis possessorum, & species singulas, vel eorum numerum quãtitatemq; describant [l].

Impp. Arcad. & Hono. AA. XI.

SEcuritates [m] semel publicatas, † & gestis lectas, vini susceptoribus imputari: & cœptã mercedis discussionem [n] volumus in apertum quæsita ratione deduci. & omnes publicas securitates que gestis tenenť, à susceptorib⁹ accepto ferri [o].

Non potest quis exercere officium, in quo semel deliquit. Bart.

Iidem AA. XII.

SI aliquid à susceptore vel à tabulario fraudis admissum esse possessor deprehendat [p]: nemo eorum semel de interuersione conuictus, id rursus officium gerat, in quo antè decoxit [q], & si rescriptum nostrum elicitum clandestina supplicatione intulerit.

Iidem AA. XIII.

DVos tabularios [r] seu numerarios [s], susceptores [t] totidem per vniuersas prouincias oportere constitui, clementia nostra præcepit. Scire autẽ volumus prætorianam amplissimam præfecturam, & eos, qui aurum largitionale susceperunt, nihil cum arcæ [v] ratiociniis habere commune: iudices autem prouinciarum quinque libris auri mulctandos, & primates officiorum capitali pœna plectendos, si hoc non fuerit custoditum.

Impp. Honor. & Theo. AA. XIIII.

HVmilioribus officiis aut extraordinariis oneribus occupari curiales non patimur [x], ne publica vacillet vtilitas. Susceptorem [y] itaq;

set. & ĩ. l. proxi. & arg. ff. de eden. l. si quis ex argẽtariis. §. j. Accur.

m SEcuritates. De vino accepto, vt subiicit: & similibus: vt s̃. l. proxi.

n Discursionem. quæ fit contra susceptorem.

o Ferri. id est, probari: vt s̃. de quadr. præscript. l. ij. §. fin. & de apo. pub. l. ij.

p SI aliquid. Deprehendat. & de hoc accusat eum corã præfectis vel comitibus: vt in authen. de col. §. eos.

q Decoxit. decoctor * dicitur officialis pecuniæ: vt s̃. de decur. l. quilibet. vnde decoxit, id est: illud officiũ gessit. Et not. depositũ ab officio non redire ad illud idẽ off. ad quod ĩ. de dig. l. iudices. & s̃. si quacũque prę. po. l. j. & ĩ. de pa. sac. lar. l. ij. et in decre. ij. q. vij. c. non potest sed arg. contra. ĩ. de cohor. l. si quis.

r DVos tabularios. i. logographos: vt s̃. tit. j. in tit. & triẽnio durant: vt & ĩ. de nume. l. ij.

s Numerarios. q. a numerum solutorũ memoriæ commendant in scriptis, & ingerunt susceptori: vt ĩ. de nume. l. ij.

t Susceptores. quorum vnus aurarius, alter specierũ: & quilibet tenebit vnum de dictis notariis: vt ĩ. de numera. l. iiij.

v Arcæ. arca arcæ. non ergo vnus cum alio immiscer: vt infra de num. l. iiij. & ĩ. de canone lar. tit. l. præcepit. §. penultimo.

x HVmilioribus. Patimur. Ad hoc. s̃. de decur. l. si quis procurationem. & l. curiales. & ĩ. de cu. vr. Romæ. l. j. Accur.

y Susceptorum. officium erat suscipere tributa ad vestes. Ab off

a Ab officio.i.officialibus.
b In eodem.i. in officio suscipiendi vestes. ad quod s. de asses.l.licet.nō tamē continuo, vt s. eo.l.neminem.
c Officium.i. susceptorū vestium.
d Pertineant. Sic ff.pro so.l.si nō fuerint.§.fin.
e Ab ordinibus. decurionum.
f Curialium.i.decurionum.
g Deprehēsi. ante decurionatum. nā & priuilegium retinet: vt s. de ex. mu.l.eam.
h Aurum. Arcarius. No. arcarium qui suscipit aurum & argētum à possessorib⁹. ad quod s.l.proxi.
i Pertinere. Not. periculū præsidis: vt s.de cano. largi. tit.l.fin.
k Iniquitate. facit s.eo.l.modios.& l. susceptores.& j.titul.j.l.j.& ff.de fal. l.pe.
l Comites.qui aurum & argentum custodiunt.sed pręfectus species: vt in authent.de colla.§. eos.et facit s.de ca. larg.tit.l.j.

DE PONDERatoribus,&c.

m Aurum. Paribus. i.æquis.ad quod s. tit.j.l.modios. & l. susceptores.& l. fi. et ī aut.de co.§.eos.
n Quoties de qualitate. stat bonum aurū et bene formatum: vt j.de ve.nu.po.l.j.
o Dubitatio idem de ceteris specieb⁹.
p Igostatem: igos victor, states militia.
q Fallatur. à quoquam.
r DE AVRI publi.persecu. &c. Id est, decoctorib⁹, qui persequuntur illud.

vestiū æquius est ab officio [a] proconsulari, vel ab iis, qui in eodē [b] meruerunt, solenniter procurari. horum nāq; interest, huiusmodi explorare rationem,& quærere qualitatem eorū, quorū ad constituendum commodior cura est. neq; enim æquū est, vt ad officiū [c] lucra, ad curialem susceptionis tātum dāna ptineant [d]. Hanc igitur ab ordinibus [e] iniuriam submouemus: exceptis iis, q curialium [f] in officio memorato aut militasse, aut militare fuerint deprehensi [g].

Iidem AA. XV.

Aurum siue argentum quodcunque à possessore cōfertur, arcarius [h] vel susceptor accipiat: ita vt prouinciæ moderator eiusq; officiū ad crimē suum nouerit pertinere [i], si possessoribus vllū fuerit ex aliqua ponderū iniqtate [k] illatū dispēdiū:& qcquid ex puinciis ad nostrū dirigit ærarium, id ad illustres viros ærarij nostri comites [l] relatione deferatur.

TITVLVS LXXI.

DE PONDERAtoribus †,& auri illatione.

Imp. Cōstantinus A. I.

Aurum, quod infertur à collatoribus, si quis vel solidos voluerit, vel materiam appendere, æqua lance & libramentis paribus [m] suscipiatur.

Imp. Iustinianus A. II.

Quoties de qualitate [n] solidorum orta fuerit dubitatio [o]: placet, quem sermo græcus zygostatē [p] † appellat, p singulas ciuitates cōstitutum, qui pro sua fide atq; industria neque fallat † neq; fallatur [q], contentionem dirimere.

TITVLVS LXXII.

DE AVRI PVblici persecutoribus [r].

Susceptores non debent pecuniam acceptam sine licentia in massam redigere: & habita licentia retardare. Bar.

Impp. Valent. & Valens AA. I.

Auri persecutores [s] partim nulla p̄missa (vt adsolet) persecutoria [t], aurum præsumūt [v] psequi, partim diutius retentāt [x], quod statim fuerat adsignandum. Ideoq; censemus, ne quis absq; præcepto viri illustris comitis sacrarū largitionū vel coquendum † aurum sumat, vel capiat deinceps retinendum.

TITVLVS LXXIII.

DE IIS QVAE ex publica collatione [y] illata sunt, non vsurpandis.

Pecuniam publicam non potest quis accipere mutuo vel alio titulo, vel in suam vtilitatem aliter conuertere. Bar.

Imperat. Constantinus A. I.

Nullus iudicum, id quod à republica ex collatione susceperit, mutui interuentione opposita vel inuadat [z], vel conetur inuadere [a].

Imppp. Gratianus, Valenti. & Theodo. AAA. II.

Nullus penitus ex eo, quod refertur [b] in conditis, vel in arca continetur, ad quemlibet titulum vsurpet: nisi fortè præsumendi facultatem sublimium potestatum iussione perceperit [c].

Susceptum per iudicem non potest in aliam necessitatem transferri. Bar.

Impp. Arcad. & Hono. AA. III.

s Auri persecutores. expone, vt. initit.
t Persecutoria.id est, licētia psequendi aurum. Accur.
v Præsumūt persequi.i.coquere.
x Retentāt. quādo est permissa. ad quod s.titu.j.l. diu. & s.de offi.co.sac. lar.l.j.
y DE IIS quæ ex publica col.&c.
Differt ab illo tit. s. de iis, qui ex publ. ratio.mu.pe. q a ibi de accipiente, hic de dante.
z Nullus. Inuadat. nisi iussione principis: vt j.l.proxi.
a Inuadere. alias teneretur ad vsuras centesimas: vt s. de neg.gest.l.qui sine: & fa.in auth.de co. §.iubemus.
b Nullus. refertur. siue ia sit relatum, siue nō.
c Perceperit. & nisi forte sint duo: quo casu vnus ab alio potest sumere secūdū Py. ar.ff. de contrah.emp.l.si in emptione.§.fi. Vel hic secus, quia & accipere est prohibitum: vt s.de iis, q ex pub.ratio.l. j. Accur.

Sciant

† alias, ponderationibus.

† alias, cedostaticum, vide Pyrrh. & Alcia. hic.

† Sic etiā de iure canon. concor. cū in cunctis. extra de ele. lib. vj.

† Decoquendum. Pyrrhus.

a Sciant iudices. maxime. nam idem in aliis officialibus.

b Grauissima. capitis: vt s. de iis qui ex pu. ratio. l. fi. & fa. j. de fru. vr. con. l. ij. & j. de col. fun. pa. l. fi.

c DE AVRO CORONARIO.

Sciant iudices [a] nihil sibi ex priuatæ rei canone, vel ex eo, qđ ex iisdem titulis exegerint, ad necessitates alias trásferre licere: nisi malint grauissima [b] seueritate suam licentiam coërceri.

TITVLVS LXXIIII.

DE AVRO † CORONARIO [c].

Impp. Arcadius, & Honor. A A. I.

Ad collationem auri coronarij [d] placuit neminē absq; consuetudine [e] esse cogendum.

TITVLVS LXXV.

DE IRENARCHIS [f].

Imp. Antoninus A. I.

Irenarchæ [g], qui ad prouinciarū tutelam, quietis ac pacis per singula territoria faciunt stare cōcordiam [h], à decurionibus iudicio præsidum prouinciarum idonei nominentur [i].

TITVLVS LXXVI.

DE ARGENTI pretio, quod thesauris infertur.

Imp. Constantinus A. I.

Iubemus, vt pro argenti summa, quā quis thesauris fuerat illaturus, inferēdi auri accipiat facultatem [k]: ita, vt pro singulis libris argenti, quinos [l] solidos inferat.

Aurū coronariū dicitur quod confert ad coronationes principū, quæ in tēplo pendentes à Tito & Vespasiano sublata sunt, vel dic, quod dabatur athletis.

d Ad collatione auri coronarij. expone vt in titul.

e Consuetudine. Iudæi præstant ex consuetudine: vt s. de iudæ. l. iudæorū. & facit. s. de statutis. l. i nostræ. & l. fi.

f DE IRENARCHIS.

Irenarchæ sunt, q corrigēdis morib⁹ preficiunt: vnde est psonale mun⁹: vt ff. de mu. l. fi. §. irenarchæ. maxime in sedandis discordiis: vt j. l. j. & in cōprehendendis latronibus: vt ff. de custo. reo. l. diuus. & dicū tur quasi arcentes iram *: quia iræ sumendæ in turbatores publicæ qetis & pacis gerūt monarchiam.

g Irenarchæ. Expone vt in tit.

h Concordiā. gerunt & alia. vt in tit. vnde quæritur, an hodie sint sublati: quia videntur loci seruatores: quod quidā dicunt: vt in auth. vt nul. iu. §. j. & de col. §. iubem⁹. col. ix. & de defēso. ci. §. nō habēte. col. ij. de manda. prin. §. eos. coll. iij. vel ibi à preside, hic à decurionibus eligitur: & ideo æquiparatur militi Iustitiæ. & fa. ff. de off. præfect. vrb. l. j. §. & sane.

i Nominentur. ad hoc. s. de suscep. l. exactores.

k DE ARGENTI PRE.

Iubemus. Facultatē. quia quod carius est, q̄nq; leuius soluitur: vt inst. de ac. §. huic. Quinos. i. bis quique aureos. nam solidus & aureus idem est: vt j. de ve. nu. po. & in titū. notaui. Item pro xx. lib. æris, vnus aureus: vt s. de col. æris. l. j.

De auro coronario, vide apud Aulū Gel. lib. v. c. vj. & fusissime p Ale. ab Alexā. Geni. die. tu potes (si lubet) huc quoque addere, quę hic tradit Pyrrhus.

† Aurum coronarium quid sit, explicat Alc. li. vj. Parer. cap. iiij. Iudæi consuetudine aurum coronarium præstant.

* Dic Irenarchas pacis conciliatores esse ac custodes quasi pacis principes.

Aureus & solidus idem sunt.

Codicis domini Iustiniani incipit liber Vndecimus.

TITVLVS I.

DE NAVICVLARIIS [m] SEV NAVCLERIS publicas species transportantibus, & de tollenda lustralis auri [n] collatione.

Nauicularij portantes res publicas: habēt plenam securitatem eundi & redeundi. Barto.

Imp. Constantinus A. I.

Nullam vim oportet naucleros sustinere delegatas species annonarias [o] transferentes, nec concussiones perpeti, nec aliquod genus incommodi, sed venientes ac remeantes omni securitate [p] potiri: decem librarum auri mulcta [q] proponenda iis, qui eos inquietare tentauerint.

Impp. Arcad. & Hono. A A. II.

Comperimus [r] naucleros susceptas species [s] in negotiationis emolumenta conuertere [t]. Ideoq; decernimus,

m DE NAVICVLARIIS, &c.

Dixit. s. de quibus muneribus vel pre. nemo exc. à munere transuehendi: nunc autem de his per quos transuehuntur. Vel s. dixit de col. specierū: nūc de trāsuectione: quę qa fit p naucleros, ideo de eis dicit: & sunt illi qui annonarias species à susceptoribus vel præpositis in prouīcia accipere, & Romā vel ad castra, vbi erant milites, deferre debebāt, & sic dicū tur seruire annonæ vt j. l. iiij. & ff. de iu. immu. l. semp. §. negotiatores. isti autē à cura & tutela excusantur, nisi à minoribus sui corporis: vt s. de excu. tu. & cu. l. pen. Itē sunt immunes à psonalibus munerib⁹, quā diu in actu sunt: vt d. §. negotiatores. & ipsi, nō eorū liberi: vt §. immunitati. in e. l. & dic quod quidā sunt nauicularij, qui vehūt publicas annonas: vt hoc tit. & duobus sequ. Itē alij q negotiātur, & maximā partē suæ substātię in hac negotiatiōe habēt, q & ipsi sunt immunes: vt eod. l. semp. §. licet in corpore. & de mu. & ho. l. nauicularij. & not. s. l. negotiatores. Sūt & alij q naues fabricāt, de quibus dic. ff. de vacat. mu. l. is qui naues.

n Lustralis auri. de hoc nil in tex. sic s. qbus mu. sed dic vt in ti. s. de indic. not.

o Nullā. annonarias. De primo igit̄ genere dic vt no. in ti. nāc omes horreorū delegabat portandas.

p Securitate. violentiæ: vt ff. ad l. Iul. de vi pub. l. j. & j. de lit. & itine. custo. quinimo & numerum personalium, vt in tit. notatur.

q Mulcta. hæc datur fisco: sed passo iniuriam quadruplum: vt j. l. iij.

r Comperimus. s. in prouincia.

s Species. s. Romæ. vel ad castra vbi portantur.

t Conuertere. s. Romæ, vel ad castra vbi portantur.

Securis

vt intra annũ, quas susceperint, inferant species, & securitates [a] reportent [b], quæ etiam ante diem illationis [c], edoceant: vt intra alterum annũ eis reddantur, à quibus species præstitæ sunt.

Qui cum nauicularijs fecerũt rapinam, tenentur in quadruplum. Bar.

Iidem AA. III.

AB iis, qui in naucleros prædas egerunt, volumus eorum commodis satisfieri. & ideo ne crescat in posterũ eorum audacia, sancimus, vt quicunque in rapinis fuerit deprehensus, pœna quadrupli [d] teneatur.

Quando id quod per personas certæ regionis debet expediri, non potest: debet expediri per homines circunstantes expensis publicis. Barto.

Impp. Hono. & Theodo. AA. IIII.

CVm nauarchorum [e] cœtus circiter prouincias Orientis inopia nauium titubaret, & inuestigandæ classis obtentu insularum secessus cõspiraret [f], & nauigandi opportunitate trãsacta, iudiciorum [g] indignatio sine transuectionis [h] expectaretur effectu: meritò celsitudo tua [i] præfecto Augustali & insularum præside conuentis, Alexãdrinæ & Carpatiæ classis summates, & nonnullos alios [k] naucleros eius professionis adduxit, vt onus frumentarij commeatus, quod per Orientales nauarchos ex Alexandrinæ ciuitatis conditis [l] consueuerat ad sacratissimam vrbem transferri, in suam fidem susceptum, ad eadẽ augustissimæ vrbis horrea comportarent: † salariis pro mercedula præstitis ex tributariæ pẽsitationis immunitate [m], & eo, quod vocatur Græcè ἀτέλεια † necnon etiam aliis, quæ cognitionis [n] limauit [o] examen.

Qui per rectam viam non vadit & species publicas distrahit capitali pœna punitur. Barto.

Impp. Theo. & Valenti. AA. V.

QVi fiscales species suscepit deportandas, si recta nauigatione contempta, littora deuia sectatus, eas auertendo [p] distraxerit: capitali [q] pœna plectetur.

Si iudices patiuntur tempore ratæ nauigationis naucleros in suo territorio commorari, puniuntur & ipsi, & municipes. Bartolus.

Iidem AA. VI.

IVdices qui in partibus diœceseos suę onusta nauigia, cùm prosperior flatus [r] inuitat, sub prætextu hyemis immorari permiserint, vnà cum municipibus & corporatis [s] eiusdem loci fortunarum propriarum feriantur dispendiis: naucleri præterea pœnam deportationis [t] excipiant, si aliquid fraudis eos admisisse fuerit reuelatum.

* Constitutio Græca.

TITVLVS II.

DE PRAEDIIS † & omnibus rebus nauiculariorum.

Etiam ad domum principis res nauiculariorũ transeunt cum onere suo. Bar.

Impp. Valenti. & Valens AA. I.

DOmum [x] etiam mansuetudinis nostræ in iis, quæ nauiculario nomine obnoxia sunt, agnoscere præcipimus debitam functionem [y].

Pro rata rei, quæ peruenit ad aliquem de bonis nauiculariorum, debet vnus sustinere, nec patrimo-

a Securitates. i. apochas. & de solu. reddantur securitates.

b Reportent. ad quas faciendas coguntur qui susceperũt: vt j. de col. fun. pa. l. placuit.

c Diẽ illatiõis. sic s. de apo. pu. l. j.

d AB iis. Quadrupli. actione vi bo. ra. & no. quod totũ quadruplum est pœna. sic & alias in duplũ dat tantũ: vt s. de Paganis. l. Christianis. secũdũ quosdam. vel verius recõputata & intra annũ, post annũ in simplũ: vt instit. vi bo. rap. §. j. & facit s. eo. l. ij. cũ cõcor. Itẽ hæc lex habet locum quando nõ in naufragio, sed alias rapit. sed tunc habet locum. j. tit. iiij. l. ij. & ff. de incẽ. rui. l. si quis ex naufragio.

e CVm nauarchorũ. i. nauiculariorum siue nauticorum.

f Conspiraret. id est, aspirãdo iret. alias obiret. i. iret quasi obeũdo propter laborem.

g Iudiciorũ. i. iudiciũ. s. comitũ horreorũ qui expectãt trãsuectionem.

h Trãsuectionis. i. propter defectum transuectionis.

i Tua. adduxit quod est j. & dic conuentis, id est, conuocatis.

k Alios. pximiores: vt s. de ann. & tri. l. pro locis.

l Conditis. vt in horreis: quia ibi cõditur.

m Immunitate. videtur ergo à patrimoniali etiam excusari: vt ff. de iur. immu. l. semper. §. negotiatores. sed hic magis innuit cõtrarium. & facit s. de iur. fisc. l. penu.

n Cognationis. s. tuæ.

o Limauit. alias librauit. Accur.

† alias, solatiis.

p QVI. Auertendo. i. interuertẽdo: vel. i. in auersione seu periculo emptoris, per qđ minus vendidit. & secũdũ hãc secundã expositionem sub. maxime.

q Capitali. i. deportationis: vt j. l. proxi. & fa. s. quæ res ven. non poss. l. pe. & l. fi. & de nauti. fœ. l. iij.

r IVdices. Flatus. i. ventus.

s Et corporatis. sic s. de pri. credi. l. j. Accur.

t Deportationis. ergo & bonorum: vt s. de pœ. l. deportatorum. Et no. q in secunda. l. de off. naucle. in j. & iij. de præmio. & etiã in iiij. in vlti. & pe. de pœna male gerentis.

† DE PRAEDIIS &c. Hoc accipe vt no. s. tit. j. in titu. & quia omnes res eorum sunt huic oneri subiectæ, quocũque etiã res ierint quasi quadã fraude: vt j. l. j. & ij. ideo de his dicit.

x DOmũ. quæ successit in ius vel rem nauicularij.

y Functionẽ. pro modo prouectæ rei vt j. l. proxi. sic nõ excusantur à collatione emptarũ specierum: vt s. vt nemi. lic. in emp. spe. l. j. & facit j. tit. j. l. j. Accursius.

In iis.

† ἀλατοργησία. vide in hũc locum Alcia. & Pyrrhum hic.

a IN iis. s. rebus suis, quæ sunt huic oneri subiectæ; vt no. in titu.
b Intercipere. i. cessare. P. & facit ff. pro soc. l. idẽ quoque erit. in fin.
c Addicta est. sic ff. de publi. l. Imperatores.
d Munificam. id est, munus faciẽs. sic ff. de public. l. si publicanus. §. j.
e Vrbium. sic. ff. de no. ope. nũ. l. prętor. §. hoc interdictum. & ne quid in lo. pu l. fina.
f Pecunia. alias mutarẽtur. s. in res quæ vendebantur: alias mutuaretur. i. mutuo seu vicissim acciperetur alias permutaretur.
g Emolitio. repete nullam habuit pensionem.
h Sumptuosum. nullam habet pensionem, vt turris.
i Vt est. i. vt quãdoq; contingit, quod aliquis habet liberale propositum.
k Institutum. id est, propositum.
l Ornamento. vt picturis.
m Excipere. i. suscipere. ad quod. s̃. de allu. l. fi. & j l. proxi. in prin. & de so. l. pen. & j. de omni agro deser. l. fi. & j. proxi. in prin.
n HI qui. Adscriptos. quales sunt fundi nautarum: vt s̃. in titu.
o Ad se. scilicet, nauicularij fundi.
p Opinionem. i. censualem professionem quę ideo dicitur opinio: quia opinari debemus: vt scriptura perhibet. P. vel æstimationem: quę ideo dicitur opinio: qa opinari nos facit, cũ de ipsa dubitatur. nam & vulgari modo sic loquimur: quid opinaris hanc rem valere?
q Functionem. alias præstationem.
r Cogantur. scilicet, vt soluant &

† alias, improba licitatione æstimationis accipere.

num vel persona vlterius aggrauatur. Item inspicitur, quatenus erat tempore, quo ad eũ peruenit. Bartolus.

Iidẽ AA. & Gra. A. II.

IN iis a, quæ nauicularij vendunt (quoniam intercipere b contractum emendi vendendiq; fas prohibet) emptor nauicularij functionem pro modo portionis comparatæ subeat. Res enim oneri addicta est c, non personæ mercatoris. Neque nauicularium iubemus fieri eum qui aliquid comparauit: sed eam partem, quæ empta est, pro suo modo ac ratiõe esse munificã d.

Nec enim totum patrimonium ad functionem nauiculariam occupandum erit, quod habuerit, qui rei exiguæ mercator accessit: sed illa portio, quę ab initio nauicularij fuit ad pensionem huiusmodi functionis sola tenenda est: residuo patrimonio, quod ab hoc vinculo liberum est, otioso & immuni seruando. domus verò, quarum cultu decus vrbium e potiùs, quàm fructus adquiritur, vbi à nauiculariis veneunt, pro tanto modo ad hanc pensionem obligari placet, quantum habebant emolumentum, cùm pecunia f mutuaretur. vbi verò spatium loci & exiguitas nullam habuerit pensionem, aut extructio cuius est ardua difficilisq; emolitio g aut decus sumptuosum h, aut (vt est i plerunque liberale institutum k) qui habitationem suam vrbis ornamento l adiecerit, nolumus munificentiã, quæ postea addita est, † improbam licitationem æstimationis excipere m; sed vetusta potius loci species & pensio cogitetur, quàm cultus hodiernus, qui per industriam hominis animosi accessit.

Qui emit prædia nauicularioum, tenetur ad onus secundum veram æstimationem, quæ priuatorum pactis non tollitur, & vendentes tenentur, si emptores non fuerint idonei. Bar.

Impp. Arcadi. & Honor. AA. III.

HI, qui fundos nauicularię functiõi adscriptos n, à nauiculariis acceperunt, quodlibet ad se o titulo transeuntes, secundũ agri opinionem p, quæ antiquitus habebatur adscripta, nauiculariam functionem q suscipere cogãtur r: neque eas conditiones s sibi existiment profuturas, quas venditor minùs idoneus in se recepit imponentis arbitrio: hac tamen pactione t seruata, vt si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam authores transcripti prædij teneneantur v obnoxij: sitq; hoc in promptu, vt damnis fiscalibus primitus ab idoneis x consulatur.

præstent eam.
s Conditiones. i. pactiones: vt s̃. sine cen. vel re. l. fi. & ff. de pa. l. inter. valet tamen quantum est inter se: vt quod soluerit repetat: vt j. eo. ti. l. epistola. §. ij. sic s̃. de pac. l. pacto successorum. & de hæred. ven. l. ij.
t Pactione. i. hac ratione seruata. A.
v Teneantur. quod etiam hodie profitentur apud acta si ante traditionẽ minus idoneus inueniatur emptor: vt in auth. de manda. prin. §. non permittas. coll. iij. Sed quid si tẽpore alienationis erat idoneus? rñ. nõ tenetur venditor: vt ff. de neg. gest. l. litis. §. j. & de ad. re. ad ci. perti. l. ij. §. si eo. Item fi. j. de fun. rei. pri. l. iij.
x Abidoneis. emptoribus. ad quod ff. ad mu. l. libertus §. filium. cũ cõcor.

DE NAVI- [illegible]

y MVlti. Et titulis scribẽdo nomine potentum, quorum diceret nauem esse. & facit j. l. proxi.
z Vt priuatos. nõ autem senatoribus tantum licitum est habere nauigia: vt ff. de vac. mu. l. iij. & facit s̃. vt nemo priua. & de anno. & tri. l. obsistere. & j. de nau. Tybe. l. j. & s̃. titul. j. l. j. & de ope. publi. l. ad portus.

Iube

TITVLVS III.

DE NAVIBVS non excusandis.

Naues quæ sub nomine & titulo alieno excusantur, publicantur. Barto.

Impp. Archad. & Honor. AA. I.

MVlti naues suas diuersorum nominibus & titulis y tuẽtur. cui fraudi obuiãtes, præcipimus, vt si quis ad euitationẽ publicæ necessitatis titulũ crediderit apponendũ: sciat nauẽ esse fisco sociãdam. Nã vt priuatos z quoq; nõ prohibemus habere nauigia, ita fraudi locũ esse non sinimus: cũ omnes in cõmune, si necessitas exegerit, cõue-

[a] IVbemus. Vltra duorum. maxime. nam idem si minus: vt. s. l. proxi. & ff. de va. mu. l. iiij.
[b] Ante. i. contra. Vel sicut vulgariter dicitur, non euades ante me.
[c] Embolam. hoc & alia quę hic sunt expone vt s. de sacrosan. eccl. l. iubemus. vbi est hæc de verbo ad verbum.
† Vide Alcia. hic, & Pyrrh.
[d] Nec si. s. debebit oppugnare regulas prouidẽtissimæ legis. Accur.
[e] Non valeat. vt & s. si cõtra ius vel vti pub. l. fin. & de pe. bo su. l. j.
[f] Attentatum. à domino nauis. nam si non dñs, nõ nocet dño: sed ipse inquã tum nauis valet, tenetur fisco. argu. l. si qs in tãtã. C. vñ vi. Alij dicũt dñm perdere, sed ei emẽdare debere eũ, qui attẽtauerit. Item quæro quomodo delictum prælati nocet ecclesiæ [1]? Rñ. vt in l. iubemus.
[1] Vide in c. delictũ. extra, de reg. iur. & in gl. in c. cum dilectus. extra de ordin. cog. vide hic p doc. Ioã. And. in mercu.

NE QVID oneri publico.

[O]Neri frumẽti. pub. qd si spõte recipit & forte recipit mercedẽ? Rñd. tenetur nauta quasi conuertit publicas merces in negotiationes priuatas: vt j. tit ij. l. ij.
[h] Naufragij si cõtigerit per hoc.
[i] Vigorem. extra ordinem punietur.

[k] DE NAVfragiis.

Quia quandoq; per onus priuatum contingit naufragium: vt s. titulo. j. ideo de hoc dicit. Vel quia naucleri de qbus dixit hoc patiuntur: ideo de h. d. & dicitur naufragiũ quasi nauis fractura à naue, & frango. quia plerũque nauis frãgitur: dum naufragiũ pa-

Naufragium vnde dicitur.

niat vtilitatibus publicis obedire, & subiectionem sine dignitatis priuilegio celebrare.

Nulla nauis ob necessitatem publicam excusatur aliquo priuilegio in corpore iuris inserto vel non inserto: & contrà faciens pœna hic inserta punitur. Bar.

Impp. Theo. & Valent. AA. Flo. præf. præt. II.

IVbemus nullam nauem vltra duorum [a] milliũ modiorũ capacem, ante [b] felicẽ embolã [c] †, vel publicarũ specierũ transuectionem, aut priuilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut prærogatiua personæ publicis vtilitatibus excusari posse subtractam nec si [d] cæleste contrà proferatur oraculũ (siue annotatio sit, siue diuina pragmatica sanctio) prouidentissimæ legis regulas oppugnare debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus obseruari: vt generaliter si quid eiusmodi contra ius vel vtilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non valeat [e]. Quicquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum [f], id nauigij, quod excusatur, publicatione corrigimus.

TITVLVS IIII. NE QVID ONERI publico imponatur.

Qui cogit nautam ad accipiendum aliquid vltra onus, tenetur ad emendationem damni, & criminaliter punitur. Bart.

Imp. Antoninus A. I.

ONeri publico sarcinam priuatam nequis imponat, nec audeat portitores frumẽti [g] ad suscipiendum onus aliqua necessitate compellere. Hoc enim facto atque commisso, non in dispendium solum atque naufragij [h] dãnũ tenebitur obligatus, verum etiam publicæ coërcitionis experietur vigorem [i].

TITVLVS V. DE NAVFRAGIIS [k].

Imp. Constanti. A. I.

SI quando naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam terram attigerit: ad dominos pertineat [l]: fiscus meus sese non interponat. Quod enim † ius habet fiscus in aliena calamitate, vt de re tam luctuosa cõpendium sectetur [m]?

Nauicularius qui dicit se fecisse naufragium: debet hoc probare testes coram iudice illius loci, & intra annum præfecto nuntiare, aliter non auditur. Barto.

Impp. Valenti. & Valens AA. II.

SI q̃s nauicularius naufragium se sustinuisse affirmet: prouinciæ iudicem, eius videlicet, in qua res agitur, adire festinet, ac probet apud eũ testibus [n] euentum: relatioq; etiam ad sublimissimam referatur [o] præfecturam: ita vt intra anni spatium veritate reuelata, competens dispositio [p] procedat. Quòd si per negligentiam præfinitum anni [q] spatium fortasse claudatur: superuacuas serasq; interpellationes emenso anno placuit non admitti.

Cùm de naufragio quæritur: debent examinari duo vel tres de naui, qui melius scire debent veritatem & eis deficientibus deuenitur ad alios. & nauigatio debet fieri à Calend. April. vsque ad Calend. Octobris. Bartolus.

Impp. Grat. Valen. & Theo. AAA. III.

QVoties obruta vel submersa fluctibus naui, examen adhibet cõpetẽtis [r]

titur.

[l] SI qñ. Pertineat. nauis & res in ea cõtentæ: vt ff. eo. l. ne quid. & l fi. & in cõst. Fri. quæ ĩcipit nauigia. s. de fur. alio qui edicto prætoris tenetur, si tempore naufragij aliqd accepit: vt ff. e. l. j. in fin. & l. ij. & iij. & l. expugnantur. & etiam criminaliter: vt not. s. de fur. l. in eum.
[m] Sectetur. quasi dicat, nullum.
[n] SI quis. Testibus. secundũ formam inferioris l. proxi. Accur.
[o] Referatur. si opus fuerit.
† Cõcor. ad hoc ca. excõmunicationi. cũ gl. vlti. extra, de rap. & incend.
[p] Dispositio. vt res. s. restituatur: vt s. l. proxi.
[q] Anni. imo bienniũ: vt j. e. l. de submersis contra. Sol. hic negligentia petentis, ibi iudicis. Vel secundum Py. ibi in criminali: hic in ciuili actione in factum ex edicto. ff. e. l. j. Item videtur * perpetuo, quantum est in simplo: vt ff. de fur. l. eum. & ff. eo. l. j. in prin. Solu. hic de quadruplo. Vel * verius hic de instantia causæ: & erit speciale cõtra l. properandum. C. de iudiciis.
* Atqui solutio hæc pugnat oĩno cum litera, quæ vult iudicem post annũ non posse ĩterpellari. nã si sola instãtia periret nihil vetaret iudicem denuo interpellari, secundũ Rebuf. hic. vnde nauiculariũ ad sui defensionem casũ naufragij probare hic velle ait. Si vacat, legere potes ad multa certe vtiliter cundem hic Rebuf.
[r] QVoties. Cõpetentis. s. præsidis prouinciæ in qua hoc contingit: vt s. l. proxi. & loquitur hic siue ciuiliter, siue criminaliter agaf scdm Py. Nauta

iudicis, duorum vel trium nautarum [a] quæstione habita [b], cæteri ab huiusmodi nexu [c] liberentur.

Quid est enim, quòd non abundè intra præfinitum numerũ [d] solers quæsitor inueniat? Circa magistros nauiũ, quibus est scientia plenior, immoretur [e]: qui si fatali sorte defuerint, in alios [f] inquisitio trãsferatur. Sanè si vniuersos violentia tempestatis obruerit: ne veritas lateat, à liberis [g] nautarum siue magistrorum intra iudicia constitutis, super eorum quæratur interitu [h], quos nauicularius [i] naufragio periisse contendit. Susceptionis autem necessitas ex calen. Apri. in diẽ calendarũ Octobris mansura seruabitur.

Priuatis qui soluerunt collectas publico officiali, qui postea aufugit vel perdidit, non imputatur: & loquitur in procuratoribus vel exactoribus. Bart.

Imppp. Valent. Theo. & Arcad. AAA. IIII.

PRo iis, quæ semel à collatoribus [k] illata, naufragiis perierunt, † nolumus nobis aliquam cum possessoribus [l], siue senatores [m], siue priuati sint, communionem esse, vel aliquid periculi ad eos redũdare [n].

Cùm de naufragio quæritur, summatim examinabitur. & ex eo quod in illa cognitione reperitur, potest per inquisitionem procedi, & causa debet intra biennium terminari, aliàs nauicularius absoluitur. Bart.

Impp. Hono. & Theodo. AA. V.

DE submersis nauibus decernimus, vt leuato [o] velo istæ causæ cognoscantur: & si quisquã de talibus negotiis aliquid accepisse detegitur [p]: iudex apud quem constiterit, his cõquerẽtibus, qui nudantur [q]: pro qualitatibus personarum [r], mulctandi, remouendi, proscribendique habeat potestatem. Si verò causarum talium cognitores libelli datione, vel plenaria interpellatione [s] commoniti intra biennium [t], has causas audire neglexerint; & hoc fuerit tempus elapsum: pręiudicium noceat eatenus cognitori, vt nauiculario [v] propter vitium iudicis absoluto [x], mediam oneris eius partem, propter cuius probandam amissionem legitimo [y] duntaxat tempore cognitio petebatur, iudex cogatur inferre: residuam verò officium eius [z] exoluat.

Pro vno nauiculario omnes alij tenentur pro rata. Barto.

Iidem AA. VI.

SVper naufragiorum, quæ contigerint casibus, vsitato more [a] habita quæstione, si quis calculus [b] modiationis [c] dicatur tempestate maris deperisse: sub tuæ sedis auditione nequaquam feratur acceptus [d]; sed hæc dispendij iactura in omne nauclerorum concilium [e] pro rata scilicet contingẽtis muneris deferatũ.

a Nautarum. primo magistrorum, secundo aliorũ, tertio filiorum: vt subiicit.

b Habita. nõ per tormẽta. nisi vacilẽt: vt ff. de quæ. l. ex libero. vel nisi sint obscuri: vt in auth. de testa. §. si verò ignoti. col. vij.

c Nexu. est enim nexus depositio testimonij, cũ ad hoc coguntur: vt ff. de tabu. exhi. l. iij. §. exhibere.

d Numerum. duorum vel triũ: vt ff. de test. l. vbi. & alias, in ore duorum vel triũ stat omne verbum

e Immoreẽ. prius ad inquirẽdum damnum submersarũ rerum.

f In alios. non magistros sed nautas. per tales enim melius veritas inuenitur. arg. s. de rep. l. consensu. §. super plagis.

g Liberis. qui forte erãt in naui cum aliis.

h Interitu. s. rerũ eorũ quorum &c. vel interitu. i. damno eorum &c.

i Nauicularius. quippe secundũ Romanos non sunt nisi duo tpa. hiems à calẽ. oct. vsque ad calen. Apri. & æstas ab Aprili vsque ad Octobrem, quo tẽpore est nauigandum: nõ postea secundum P. sed secundum B. separatur æstas ad hyeme in æquinoctiis: vt ff. de aqua quot. & æsti. l. j. §. æstatem. & facit j. e. l. fina.

i De nauigandi tempore pulchrè Budę. in l. vtique. ff. de rei vendi.

† alias, volumus.

i Nauicularius. aliquis qui euasit.

k PRo iis. A collatoribus. prouincialibus.

l Possessoribus. et collatoribus prędictis.

m Senatores. innuit senatores ad patrimonialia teneri. sed à personalibus excusant: vt ff. ad mu. l. municeps.

n Redundare. Siue fuerit nauta in culpa, siue non. an autẽ ipse nauta teneatur? Respon. j. eodem. l. fina.

o DE submersis. Leuato velo. per similitudinẽ loquitur. q. d. omni velamine remoto. Vel dic submersis leuato, id remoto decernimus &c.

p Detegitur. siue tempore naufragij, vbi est actio quadrupli intra annum, siue post: vt ff. eo. l. j. in fi. & l. sed si quid. & l. ne quid.

q Nudantur. i. nudati sunt qui debent instare: vt s. e. l. si quis.

r Personarũ. hic ergo criminaliter agitur: & sic cõcor. ff. eo. l. Pædius.

s Interpellatione. i. siue libello. quod est speciale contra authẽ. offeratur. sic s. de sent. ex breui. reci. authẽ. nisi breuiores. Vel verius hoc corrigitur per d. authen.

t Biennium. dicas criminaliter agi: & omnia concor. s. s. vt intra cer. tem. l. fi. & de iudi. l. properandum. in prin. nec ob. s. l. si quis. vt ibi dixi. si dicas etiã in ciuili sic esse, tũc habes necesse dicere speciale hic contra. l. properandum. s. de iudic. Accursius.

v Nauicularia. ablatiui absoluti.

x Absoluto. ab obseruatione iudicij, qui culpa passus est naufragium, vel diripuit res pro quibus accusabantur. Accursius.

y Legitimo. scilicet biennij.

z Eius. s. oneris.

a SVper naufragiorum. More. vt s. e. l. quoties.

b Calculus. i. numerus.

c Modiationis. i. publici frumenti.

d Acceptus. i. nõ fiat apocha de eo accepto, quæ alias fit: vt s. de naui. l. j. & ij. Accursius.

e Conciliũ. i. collegium. quod accipe quãdo perierunt vitio nautæ quod potest esse, quia nõ nauigauit cõgruo tẽpore: vt s. e. l. quoties. in fi. vel aduerso. ff. de rei ven. l. qui peti. §. vlt. vel quia in malã nauem: vt ff. loca. l. itẽ quęrit. §. j & ad l. Rho. de iac. l. si. §. si ea. alias sine eius vitio nõ tenetur: vt d. §. si ea. tamẽ solo idẽtes semper liberantur: vt s. in l. pro his. Item quomodo tenẽtur alij propter vnius vitiũ? Rñ. speciale.

speciale:vt & j.de fab.l.iure.quia & ei succederent si sine hærede decederet:vt s.de hæred.decu.l.j.sic.ff.cõmo.l.vnde quæritur.&l.pen. Alij dicunt tenere hic alios quando iam successerunt,non ante. Accursius.

a DE METAL. ET MET. &c.

Naufragia contingunt sæpe propter põdus metalli.ideo de his dixit vel dixit de trãsuectiõe: nũc de officio eorũ q ea transmittũt.& quia metalla ptiosiora sunt,de metallariisqui ea inferũt & procuratoribus q ea exigunt atque custodiũtdecp ipsis metallis videamus. & de procuratoribus dicit.j.e.l. cum procura.in aliis dicit de metal.& me.

† Vide in hunc locũ Al. in hũc ipsum tit. in, annot. ad iij. posterio.lib. Cod.

TITVLVS VI. DE METALLARIIS a & metallis, & procuratoribus metallorum.

Impp. Valen. & Valens AA. I.

PErpensa deliberatione duximus sanciendum vt quicũque in metallorum b exercitiũ vellet affluere c, is labore proprio & sibi & reipublicæ commoda compararet d, itaque si qui sponte conduxerint e eos, laudabilitas tua f octonos g scrupulos in balucam †, quæ Græcè χρύσαμος appellatur, cogat exoluere. quicquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant h, à quo competentia ex largitionibus nostris pretia suscipiant.

Iidem AA. & Gratian. A. II.

OB metallicum canonem, in quo propria consuetudo retinenda est xiiij. vncias i balucæ k pro singulis l libris constat inferri.

Impp. Gratianus Valentinia. & Theodosius AAA. III.

CVncti, qui per priuatorum loca saxorum venam laboriosis m effossionibus persequuntur, decimas fisco n, decimas etiã domino repræsentẽt: cætero † modo propriis suis desideriis vindicãdo.

Officiales exigentes metallũ non debent ad aliam dignitatem promoueri, nisi prius illud officiũ perficiant. Bar.

Iidem AAA. IIII.

CVm procuratores metallorum intra Macedoniam, Daciam, mediterraneam, Misiam, seu Dardaniam soliti ex curialibus ordinari o per quos solennis profligatur exactio p, simulato hostili metu, huic se necessitati subtraxerint, ad implendũ munus retrahantur: & nulli deinceps licentia laxetur, priùs indebitas expetere dignitates q, quàm subeundam procurationẽ fideli solertique deuotione † compleuerint.

Fodiens aurum pro quolibet anno septem scrupulos soluere debet. Bar.

Impp. Valen. & Theod. AA. V.

PEr annos singulos septem per hominem r scrupuli largitioni

b PErpensa. Metallorum.i.afflentiã habere exercitij metallorum.

c Affluere.i.velle esse metallarius.

d Cõparet.i.quærat primo &c. q.d. quicunque vult, faciat hoc.

e Conduxerint. alias confluxerint, & bene. alias conduxerint p simile: quia dãdo quod sequitur, conducere videntur.

f Tua. Crescẽtio comiti metallorũ loquitur.

g Octonos i.octo vt ff.quemad.ser.ami.l.non satis.in fi. Item scrupulus est xxiiij.pars vnciæ. nam tres scrupuli faciũt drachmã, & octo drachmæ vnciam secundũ physicos: & sic octo scrupuli id est tertia pars vnciæ, quę soluitur in baluca. id est, vtilitate publica. nam chrysamos Græce, Latine vtilitas dicitur. Vel † baluca. id est, vase lucente, vt cassæ cardinalium quasi lucem baiulans vel lancem, & dic eius metalli in quo versatur, non autem si in plũbo exerceat, dabit in argento. sed cum hic dicat de tertia vnciæ. j. proxi de xiiij. vnciis: alia. s. cuncti de decima: alia. s. per annos, dicat de vij. scrupulis: videntur cõtrariæ inter se. Sol. quidam hanc pro ingressu, sequẽtes singulis annis: qđ nõ placet: quia non bene supponeret hic quicquid, &c. Tu dic hanc in cęteris metallis illã per annos in auro. illa cuncti, non excludit, quin & hoc detur qđ hic dicitur: vt ibi no. illa vero ob metalicũ, loquitur aliter. s. quot vnciæ faciunt libram. Itẽ dicit singulos tantum soluere: vt s.l.per annos.

* Quanquam proxima supra annotatio te ad Alc. remittit, placet tamen adiicere qd de hoc verbo Plini. lib. xxv. sentiat. Ait enim balucam, ver. Hispanicum esse quo vocat aurum minutũ. Est autẽ baluca (inqt) aurũ nondum purgatum nec dũ in massam redactum. vnde Græcè χρύσαμος recte dicitur, quasi aurum imperfectũ. At qm̃ Alcia. hic ac Pyr. nõ satis sibi cõueniũt, vide ad satietatem Budæ. de asse.

h Distrahant. si competens pretiũ dare vult, vt subiicit. Sed argu. contra s. de contrahen. emptione. l. dudum.

i OB metallicũ. xiiij. vncias. No. xiiij. vncias s.l.proxi. viij. scrupulos appellauit. vñ apparet scrupulũ tanto sescũcia fore maiorẽ, quanto sit sextãte minor secundum P. & sic soluebat contrariũ superioris. l. sed dic tu, quod hic dicit xiiij. vncias pro libra soluẽdas: licet regulariter. xij. faciant librã. nõ aũt dic hic. xiiij. vnc. semper soluendas. & hoc quando est cõsuetudo solui libras ad qđ. ff. cõ. præ. l. vẽditor. § si cõstat. alias nisi sit cõsuetudo, soluit p scrupulos à singulis: vt s.l.proxi.

† alias, effusionibus.

† alias, certo.

k Balucæ. expone vt s.l.proxi.

l Pro singulis. i. à singulis.

m CVncti. Laboriosis. nõ tñ prohibiti. arg. s. de thesau. l. j. & dic quod primo quærunt. Secundo fodiũt. Tertio pluries effundendo in lucidam materiam adducunt. Sed an domino inuito liceat quęrere thesaurũ? dic vt j.l. quosdã. Sed videtur cõtra s. de thesau. l. j. & insti. de re. di. §. thesauros. vbi dicitur nõ licere in alieno quærere data opera. Sol. aliud in thesauro. qui dono fortunæ, aliud in metallo quod magno paratur agone.

† exactione.

n Fisco. sic ergo in prædio fisci duę decimæ: si in suo, vna datur: & hoc præter annuum canonem in scrupulis præstãdum. qđ dic, vt s.l.j.no. quæ est contra. Alij soluunt. quod illa in publico metallo, hæc in priuato. Accur.

o CVm procuratores. Ordinari. vt s. de susce l. exactores. & hæc. l. tractat de vltima parte tituli.

p Exactio. hi ergo exigunt metalla.

q Dignitates. vt j tit. j. l. æternam.

r PEr annos. Per hominẽ. vulgariter loquitur. q. d. quilibet soluat. vij. scrupulos. & plene dic vt s.e.l.j. quæ est contra. & sic expones scrupulum, vt ibi. alij vt R. dicũt scrupuli, qui faciũt assem plus siciliquũ

vaum.i.vncias.xij.cum semunciæ dimidia quæ est vnciæ pars quarta.Ir.Item contra.j.de præto.& ho.præ. l.ij.Item contra.j.de capi.ci.cen.exh.l.j.contra.& j.de agri.& cen.l.cum antea.contra.j.de colo.thra.l.j.contra.Sed hic non dicit de capite cuiuslibet,sed pro metallis quilibet.

tum soluat.

bus inferātur ab aurilegulis,non solùm in pontica diœcesi, verùm etiam in Asiana.

Imppp. Theo. Arca.& Honor. AAA. Paterno. VI.

QVosdam operta humo esse saxa dicentes,id agere cognouimus vt defossis in altum cuniculis, alienarum ædium fundamenta labefactent. qua de re, si quando huiusmodi marmora [a] sub ædificiis latere dicantur, perquirēdi eadem copia denegetur. D. vij. calen. April. Constantinopol. Theodos.A.iij.& Habundantio Cons.

Adstricti ad fodiendum metallum si aufugerint ad aliud officium, retrahentur:etiam si familiares principis fuerint. Bartolus.

Impp. Theodo.& Valen. AA. VII.

MEtallarij [b] siue metallariæ [c],qui quæve ea regione deserta, ex qua videntur oriundi,vel oriundæ,ad externam migrauerint, indubitāter sine vlla temporis præscriptione [d] ad propriæ originis stirpem laremq; vnà cum sua sobole [e] reuocentur: etiam si quos domus nostræ secreta retineant.Sciant autem nullū exinde præiudicium fisco esse generandum,etiam si quis ex iis,quem metallicum esse constiterit, priuatis censibus suum nomen indiderit.

TITVLVS VII.

DE MVRILEgulis [f] † & gynæciariis † & procuratoribus gynæcij,& de monetariis & de bastagiariis.

Adscriptus ad cudendā monetam principis,non liberatur alicuius priuilegio dignitatis.Bar.

Imp.Constantinus A. I.

MOnetarios [g] in sua semper conditione durare oportet:nec dignitatis cuiuscunque priuilegio ab huiusmodi cōditione liberari.

Idem A. II.

BAphij [h] † & gynæcij [i],per quos & priuata nostra substantia tenuatur, & species gynæcij confectæ corrumpuntur [k] in baphiis,& admista temeratione vim aducūt inquinatæ alluuionis:suffragiis [l] abstineāt, per quę memoratas administrationes adipiscūtur: vel si contra hoc fecerint, gladio feriantur.

Impp.Valenti.& Valens AA. III.

INgenuæ mulieres, quę se gynæciariis sociauerunt:si conuentæ denūciatione solenni splendorem generis contuberniorū vilitati præferre no-

Marmor saxi appellatione venit.

a QVosdam. Marmora. Not. marmora saxa dici.Sed an inuito domino licebit in alieno quęrere?videt quod non vt ff.de acq. re. do. l.iij.& postea ingrediens tenetur iniuriarū:vt ff.de iniu. l.iniuriarū.§.fi. sed Py.contra propter publicā vtilitatem nisi dn̄s habeat damnum:vt hic,& ff. cō.præ.l.venditor. in fi.de dam.infec. l.fluminū. §. fin. & de aqua plu.arcen. l.j.§.denique. Acc.

b MEtallarij. hic de prima parte tit.dicit.

c Metallarię.Sed an damnati in metallum applicātur huic corpori? Rn̄. imo publicæ fabricæ alligātur. nō enim pro delicto debēt incorporari publico corpori:vt s. de poe.l.ne quis.nisi religioso:vt in authē.vt nul.iu.§. qd autem.col.ix.& de vno religioso ad aliū religiosum. vt in authen.de san.episc.§. si monachus. & §.antepe. collat. j.Item de religioso ad publicum: vt in auth.de san.epis.§. si monachus. & in auth. quomodo opor.episc.§. semel. colla.j.Item etiā in publico recorporatur, si corpus refugiat:vt hic. & j. de fabri.l.iij. & j.tit.j. l.æternā.& qn̄q; in stallo deteriori ponitur:vt j.de primi. l.ij.& j.de dome.& prote. l.iij & de commeatu.l.fi.imo quandoq; de corpore prorsus deiicitur:vt legibus prędictis.et C.de aduo.di.iu.l.pe.et fina.hoc autem quod dixi de stallo deteriori,& de exceptiōe omnimoda,intellige in his officiis,in quibus honor oneri admistus magis inspicit. nimirum:nam immunitatem tribuere non debet delictum:vt ff.de inter. & rele.l legatorum.§.antepe.& fi. &. s.de iis qui non imple.stipen.l.j.& ij.& s.de infa. l. j.Accursius.

d Præscriptione. Vt s.de pręs.xxx.an l.pręscriptio.

e Sobole.facit j.de agri.& cen.l.cum satis.in prin. & l.omnes.in fi.& s.de ser.fu.l.pe.in fi.& j.tit.j.l.hi.& l.fi.

f DE MVRILEGVLIS ET GYN.&c. Dixit s.ti.j.l.per annos.de aurilegulis nūc de murilegulis: & sunt qui legunt.i.qui * colligunt murices.i.pisces:vt j.eo.tit.l. si quis nauiculam.& sic & conchileguli qui legunt conchilios:vt j.l.fi. & oēs erāt serui palatini. Item gynæciarij q pannos imperiales texunt & conficiūt inserendo se.icum, & aurum,& sic faciunt auratas paragaudas,vt j.l.iij. & v.& j.e.ti.l.j. Vnde gynæciū locus vbi hæc fiunt:vt j.ti.j.l.j.à gynos.i.nudum quia nudus panno vestitur. Sūt & monetarij :vt j.l.j. Itē baphij:vt j.l.ij Lintearij:vt j.l.si quis. Item sunt procuratores gynęcij: vt j. l.pe.Item bastagiarij,qd̄ dic vt j.l.qd ad præsens. hi oēs erant serui & artifices palatij principis:nec inde poterant eximi,nisi certo modo:vt j. si qs ex corpore.& alii qui perpetui vt j. l. j.& aliqui temporales: vt j. e.l. æternam. Accursius.

* Si v... gl.inh... re, in... ctior a... bis. tu... pro hi... cibus c... sarcina... dus fi... ctionu... vide h... Alciat... Pyrrha... † Mu... ci legul... malle... Pyrrh. † Pulch... in hunc... cum Al... hic. Gy... næcium... quid fit.

† Sunt qui leg... baphei & gynæciarij.

g MOnetarios.hi monetā principis cudebāt: quam si falsabant, grauissime puniebantur:vt s. de fal. mo.l.ij. Sed poterant pœnitere ante perfectionē:vt ff de fal.l. q fal. & facit j.de fug.co.l.j.& s. ti.j.l.fi.& j.de dig.l. vj.lib.xij.& j.eo.l. æternam.

h BAphij.alias baphei.i.tinctores pānorū.bachios enī Gręcè,Latinè tīgere.inde bachi seu bacharius.i.tinctor & lauator:vt hic,& j.l. lotas.

i Gynæcij.alij gynęcij.i.gynæciarij:vt in ti.& accipe hic absti.suf.ing.allu.& nō quærāt simoniace hoc officiū p quos &c.s.male agētes.sic ponit in authē. vt iudi.sine quoquo suf.in ti.& facit s.de lega.l.vniuersi.

k Corrumpuntur. Primo enim texūtur:postea in bachiis.i.in locis,vbi tinguntur,debent adduci.

l Suffragiis.Id est,simonia.Accur.

Ingenuæ.

luerint: suorum maritorũ conditione teneantur [a].

Iidem AA. & Gratianus A. IIII.

QVod ad præsens remedium pertinet, quintũ animal bastagiariis pro † reparatione [b] præbeatur [c].

Iidem Augusti. V.

QVi aliquem ex familiis gynæcij [d] in latebris habere cõperti sunt quinq; librarum auri damno subiiciantur.

Qui occultat aliquem ex textoribus, punitur pœna trium librarum auri. Barto.

Imppp. Gratia. Valent. & Theod. AAA. VI.

QVi textrini [e] nostri mancipia occultatione celauerit: ternis [f] libris auri [g] pro singulorum hominum suppreßione plectetur.

Mulier nobilis nubens monetario, si post protestationem non recedit, efficitur monetaria: sed mulier adscriptitia nisi post protestationem à domino trahatur, eiusdem conditionis efficitur: & monetaria non potest extraneo nubere.

Iidem AAA. VII.

EDicimus, ne qua mulier splendidioris gradus monetarij adhærens consortio, decus natiuæ libertatis amittat [h]. Quòd si qua ab hac præceptione statutum nostræ serenitatis abduxerit: ea vel legitimè admonita conuentione discedat: vel si complexui monetarij putauerit inhærendum, non ambigat se sibi & liberis præiudicaturam, & eius conditioni esse nectendam [i].

Si qua verò originaria seu colonaria possessionis alienæ, ignaro domino seu sciente, monetario associabitur: hi [k] conuenti mox iuri agrorum debitas personas retrahere festinent [l]: vel decætero sciant repetendi facultatem, silentij sui conniuentia perdidisse. Sed vt monetario nullam extraneam [m] necti volumus, ita & ex monetario patre susceptas prohibemus extraneis copulari.

Bastagiarijs non licet ad aliam militiam transire, nisi illa completa. Barto.

Iidem AAA. VIII.

AEternam fiximus legem, ne vnquam bastagiariis [n] militiam deserere liceat, vel aliam ante, quàm eã impleuerint [o] surreptitia impetratione tentare.

Iidem AAA. IX.

SI quis nauiculam functioni muricis [p] & legendis [q] conchyliis deputatam ausus fuerit vsurpare, duarum librarum auri illatione teneatur.

Impp. Arcadi. & Honor. AA. X.

LOtas † in posterum sericoblattæ [r] & metaxæ [s] huiusmodi species inferri [t] præcipimus, viginti librarum auri condemnatione proposita iis, qui scrinium canonum tractant, prioribus etiam cuiuscunq; officij [v] si statuta [x] cælestia à quodam paßi fuerint temerari.

Murileguli si ad aliam dignitatem transierint, ad conditionem propriam retrahuntur: & res alienatæ per eos reuocantur, nisi emptor voluerit illam conditionem subire. Barto.

Impp. Theodo. & Valen. AA. XI.

† alias, reportatione.

[a] INgenuæ. Teneantur secus si libera iungat se adscriptitio: vt ar. contra. j. de agri. & cen. l. si. in prin. & s. vbi sena. vel cla. l. j. in fi. et facit. s. de ser. fug. l. fi. Itẽ no. de vi denũtiatiõis. sic. s. de episco. aud. authẽ. si captiui. & j. eo. l. edicimus.

QVod ad præsens.

[b] Pro reparatione. scilicet dominici vel fiscalis gregis. Vel dic corporis humani.

[c] Præbeatur. i. rusticis singulis annis. et sunt bestiarij q cogunt rusticos ad hoc vel sunt bacharij de domo principis. Primo modo quasi bestiarij dicũtur. Secũdo quasi vastatores animalium. & habeas vastagiarij secũdũ secundã expositionem. Accur.

[d] QVi aliquẽ. Gynæcij. alias gynęciarij. & expone vt in ti. Et est contra. j. l. proxi. Sol. vt ibi.

[e] QVi textrini. loca vbi texunt.

[f] Ternis. i. tribus. Ar ff. de pœ. l. interpretatione. sed proprie pro sex: vt ff. de leg. j. l. si quis testamento. Accur.

[g] Auri. s. eo. l. proxi. contra. Sol. hic de suppreßis tẽpore huius l. ibi de suppreßis i futuro vel dic, quod licet gynæciarij cõprehendant etiã textrinũ: qa omnes operãtur in gynæcio: tñ specialis pœna minor in isto ponitur. vel hic seruus textrini: ibi principis, quia de familia gynæcij: hic nõ. & secundũ hoc textrini est masculini generis. Item contra j. de fu. co. l. ij. Solutio. plene dic vt notatur. s. de ser. fugi. l. quicunque. in fine.

[h] EDicimus. Amittat. id est, non adhæreat: quia sic amitteret, vt statim innuit. & facit s. eo. l. ingenuæ.

[i] Nectendam. ad hoc j. de agrico. & man. l. ex ingenuo.

[k] Hi. scilicet domini.

[l] Festinent. quod possunt: vt j. de agr. & cen. l. fi. §. fi. & in authẽ. de nupt. §. si vero. coll. iiij. & facit. s. de lib. et eo. li. l. ij. & s. de cohor. l. si cohortalis. Sed ar. contra. s. de lib. cau. l. si liber. Item intra quãtum tempus? Rñ. arbitrio iudicis: vt ff. de sol. l. ratum.

[m] Extraneam. id est nullam.

[n] AEternã. Bastagiariis. alias vastagiariis, & expone vt s. l. quod ad pręsens. et facit s. eo. l. j.

[o] Impleuerint. nedum ad vtrũq;, &c. vt s. de asses. l. si. & ff. ad mun. l. incola.

[p] SI quis. Muricis, quia muribus aßimilãtur.

[q] Et legendis. id est colligẽdis, et nota q pisces sunt: vt hic colligitur, ex quorũ sanguine atramẽtum imperiale fit: vt s. de diuer. res. l. sacri affa. & regalis purpura tingebatur: vt s. quæ res ven. l. j.

† Notus legit Alc. hic.

[r] LOtas. Sericoblattæ. i. vestimẽta, quæ inferuntur. i. texuntur & seruntur, alias serica.

[s] Metaxæ. i. purpuræ: vt s. quæ res ven. nõ pos. l. j. vel color est.

[t] Inferri. ad comitem cõmerciorũ: vt s. quæ res ven. non pos. l. ij. & sub interdictis nundinis sug his: vt j tit. j. l. fi. & facit supra eodẽ. l. baphij.

[v] Officij, proposit simili pœna substat: vt infra, titulo j. l. fina.

[x] Si statuta. quæ dicunt talia non vendi. sed ad comitem statim referri. ad quod & de suscep. l. diu.

a Murileguli. Reuocētur. vna cū liberis vtriusque sexus: vt j. l. ij, qui & l. seq. & fin. etiā præscriptione non ob. vt s. ti. j. l. fi. & idem in similibus: vt s. l. j. & l. æternum. & l. edicimus.

b Quos supponit pro spoliatore redeunte, vel etiam pro tenēte q̄ restituet. nā & ipse ad aliqua tenebitͬ præstanda fisco.

c Restituātur. forte vsq; ad bienniū rediens: non vltra. arg. j. de omni agro deser. l. qui agros. nec per hoc punitur grauius. & sic est contra in eo qui refugit honorē: vt s. de decu. l. si ad magistratū. Sed illud ideo, quia stultius facit honorem vitans quam onus. & ideo biēnio pro anno ibi grauatur.

Honorem vitās, stultior est onus vitante.

d Facultates. etiā intra biēnium. nam post non est dubiū: vt s. dixi.

e Ipsis ad hoc. ff. de ædili. edi. l. etiā. & de cen. l. cū possessor. §. fi. & de publi. l. Imperatores. Sed quid de tēpore antequā ipse possideat? videtur idem per. l. imperatores. sed hic innuit esse secus: forte q̄a quodammodo cū fisco cōtrahere videtur super his: vt j. de fū. rei priu. l. ij.

f HI qui. sic s. de decurio. l. nati. & j. de agri. & man. l. ex ingenua. & j. de agri. & cen. l. ne diutius. & l. fi. est enim seruitus non honor. & sic nō est contra. ff. de sta. ho. l. cū legitime. Acc.

g SI quis Gynæciariorū. hoc expone vt in ti. Ac.

h Linteariorum. qui faciunt linteos aulæ regis.

i Vel lymphariorum. qui lympham id est aquam custodiūt ad pānos lauādos deputatā, vel q̄ pannos lauant, & fullant in lympha. hos tamen omnes dicas gynæciariorum vocabulo contineri.

k Monetariorū. expone vt s. l. j.

MVrileguli, qui derelicto atque despecto propriæ conditionis officio: vetitis se infulis dignitatum & cingulis penitus denegatis munisse dicuntur, ad propriæ arti, & originis vincula reuocentur [a]. Ab illis autem, qui rebus eorum videntur inhiasse, quos [b] in sua origine permanere, & solennibus ministeriis inseruire manifestū est: omnia quæcunque constiterit ex quocunque titulo possessa, antiquis possessoribus restituantur [c]. Quòd si alienigenæ detentores oneribus conditionis extraneæ maluerint subiacere, quàm restituere facultates [d]: & futura deinceps agnoscant munera sibi esse subeunda: & de præterito si qua ipsis [e] possidentibus reliqua colliguntur, à semetipsis sciant sine aliqua excusatione soluenda.

Iidem AA. XII.

HI, qui [f] ex filiabus murilegulorum & alienæ originis patribus sūt, vel fuerint procreati: iura maternæ cōditionis agnoscant.

Hominis adscripti conditionibus huius tituli non possunt liberari etiam ex rescripto principis: nisi dato substituto qui solenniter approbetur: & talis liberatio vltra personam eius non porrigitur. Bartolus.

Iidem AA. XIII.

SI quis ex corpore gynæciariorum [g], vel lintreariorum [h], vel lymphariorum [i], monetariorum [k], vel murilegulorum [l], vel aliorum similium ad diuinas largitiones [m] nexu sanguinis pertinētium, voluerit post hac de suo collegio liberari: non quoscunque nec facilè in locum proprium freti ex triumphali absolutione substituant: sed eos, quos omnibus idoneos modis sub ipsis quodammodo amplissimæ tuæ sedis obtutibus [n] approbauerint: ita tamen, vt is, qui ab huiusmodi conditione iuxta formam cælitus datam, beneficio principali fuerit absolutus, vniuersi generis sui prosapiam [o] in functione memorati corporis permanentem, cum omnibus eius, qui absoluitur rebus obnoxiam [p] largionibus sacris futuram esse non dubitet.

Qui assumuntur, vt præsint alicui collegio hominum conditionatorum, non admittuntur interim ex sacro rescripto, nisi satisdederint idoneè. Barto.

Iidem AA. XIIII.

PRiuatæ [q] vel linteariæ vestis magistri, thesaurorum præpositi, vel baphiorum ac textrinorum procuratores [r], cæterique, quibus huiusmodi solicitudo committitur non antè ad rem [s] sacri ærarij procurandam permittantur accedere, quàm satisdationibus dignis eorum administratio roboretur: scituri nec prosecutorias quidem sacras post hac sibimet postulandas.

Partus sequitur conditionem illius ex parentibus, qui fuerunt in conchilijs. Barto.

l Murilegulorum. expone vt in titu.

m Largitiones quales sunt illi, quos in tit. no. Et no. quod isti omnes seruiebant aulæ regiæ, non priuatis. Item quod dicit nexu sanguinis, scilicet lineæ descendentis masculinæ vel fœmininæ: vt s. l. proxi. & j. l. fi. Accursius.

n Obtutibus. loquitur comiti sacratum largitionū. Et sic not. tria necessaria. s. vt superioris habeat absolutionem. Item quod alium substituat. Itē q̄ bonū approbet. ad quod facit. s. de profes. & me. l. magistros. & l. si quis. & j. de agen. in re. l. j. & ij. & j. de profes. qui in vr. Constan. l. j. & s. de ser. reipu. l. j. & ij. & de offi. ma. offi. l. Acc.

o Prosapiam. i. generationem, siue familiam.

p Obnoxiam. i. obligatā, si substitutus male egerit, qui primo erit conueniendus: vt s. de prædiis & om. re. na. l. fi.

q PRiuatę. i. purpuræ & dicuntur priuatæ vestes. quia ab vsu sui seruant priuatos: nempe soli principi cōuenit purpurea vestis lintea omnibus permittitur: vt j. ti. j. l. iiij. secundū P. Vel planius priuatæ. s. principis, vel linteæ quæ omnibus de sua familia conuenit. de præpositis thesaurorū ponit gratia similitudinis. sequentes expone vt in titu. no.

r Procuratores. de quibus subiicit. præerant eis, & species ab eis confectas accipiebāt, vel redigebant in fiscū hi, nō ante. Accur.

s Ad rem. s. aliam administrationem nouā. & quod subiicit administratio. s. noua. ad quod. s. de oī agro deser. l. iij. & de fun. pa. l. quicunque. Vel dic administratio. s. vetus. ad quod. ff. de mu. & ho. l. rescripto. §. debitori. & j. de debi. ci. l. j. his tamen

tamē quibus permittitur erogatio militaris annonæ, committitur iuratoriæ cautioni: vt j. de ero. mi. an. l. iubemus. in prin. Accur.

a Qui autem. Obnoxios. deteriorem ergo conditionem iuxta sententiam Longobardorū sequitur: vt in Lōbar. & facit. s. de ser. fu. l. si. & s. eo. ti. l. ij. qui. & de tab. l. si. & j. de cohor. l. si cohortalis.

† Alc. hic conchylegulo legit cōiunctim scilicet.

b DE VESTI. holobe. &c.

Dixit de murilegulis & conchylegulis: nunc autē de ipsis piscibus captis. i. de tinctione eorū, vel dixit nūc de officialib^o pānorū nūc de ipsis pānis. & dicit holobert^o, ta, tum, & est illa vestis, quæ tota deaurata est. ab holon. quod est totū & beris, quod est aurum & differt à sequente. s. auratis: qa hic de optimo auro, qđ in vulgari foliatū, in legibus obryziatum dicitur: vt j. de ve. nu. po. l. fin. Sed ibi de quolibet auro. vel hic de optimo auro tota erat vestis ibi deaurata similiter in totū. est & alia vestis quæ habet aurum tantū in paragaudis: vt j. l. j. de tinctione dicet. l. iij. & iiij.

† alias, Holobaris. Holobryzisma uult Alci. hic. alij holosericis.

c Vratas. Paragaudas. i. broftas de auro in vulgari, quæ in gaudis vestimentorum seu chlamydum poni solēt. para enim Gręcè, Latinè iuxta gaudas. i. gauda. inde paragauda. i. iuxta gaudam. Accur.

† Cōcor. ad hanc l. ca. clerici. officia. cū glo. super verbo, nō notanda. extra, de vita & honest. cleri.

d Viriles. nō vetat hęc mulieribus: vt s. l. proxi. in princi. secundum Py. & j. nulli. in fre. l. j. §. nulli.

Iidem AA. XV.

Qui autem patre conchylij legulo † geniti probabuntur, aut matre memoratæ adscriptiōi obnoxios a se esse non ambigant.

TITVLVS VIII.

DE VESTIBUS † holoberis b & auratis, & de tinctione sacri muricis.

Constitutio Græca.

Imppp. Valent. Valens & Gratia. AAA. I.

Auratas ac sericas paragaudas c auro intextas viriles d priuatis vsibus contexere conficereq́ prohibemus: & in gynæciariis e tm̄ nostris fieri p̄cipimus.

Imppp. Gra. Valent. & Theodosius AAA. II.

Nemo f † vir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis g paragaudas h: nisi ij tantūmodo, quibus hoc p̄pter imperiale ministeriū i concessum est. nō enim leui animaduersione plectetur, q́squis vetito se & indebito non abdicauerit indumento.

Non debent lanæ vel panni tingi aliquo colore simili colori muricis. Barto.

Imppp. Theodosi. Arcad.

e Et in gynæciariis. loca, vel stationes, vbi hæc fiūt. Accursius.

f Nemo. secus in fœmina: vt s. l. proxi.

g In lineis quādoq́ em̄ quadratū ponitur in lineis. vel quasi linea vel dic tunicis lineis: & laneis. s. pānis.

h Paragaudas. expone: vt s. l. proxi.

i Ministeriū. i. bn̄ficiū. sic. ff. de acqui. pos. l. qđ meo. in prin. Vel ideo qa his cōcedit, qui stant in suo ministerio, vt magis sint ornati. ar. ff. de pec. l. id vestimētū. Ac.

k Vellera. Adulterino. i. apposito.

l Fucata. i. tincta.

m Muricis. piscis, vt s. tit. j. l. si quis.

n Rhodino. piscis genus aliud à murice.

o Alio. scilicet purpureo vel rubeo quod solum imperatoribus cōpetit: vt j. proxi. non enim bene caperet colorem sicut de albo.

p De albo. s. colore.

q Omnium. aliorum. i. in omnes colores: vt tamen de purpureo nō liceat nisi deputatis ad hoc. de aliis liceat cuilibet: vt s. quæ res ven. nō pos. l. j.

& Honor. AAA. III.

Vellera adulterino k colore fucata l, in speciem sacri muricis m intingere non sinimus: nec tinctum cùm rhodino n prius serico alio o postea colore fucari: cùm de albo p omnium q colorum tingendi copia non negetur. nam capitalem pœnam illicita tentantes suscipient.

Impp. Arcadi. & Honor. AA. IIII.

Temperēt vniuersi, cuiuscunq; sint sexus dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei r possessione, quę soli principi eiusq́ domui dedicatur: nec pallia s tunicasq́ domi quis sericas contexat aut faciat. Pallia tincta conchylio, nullius alterius permistione t contexta sint: proferantur ex ædibus v, tradanturq́ x tunicæ aut pallia ex omni parte texturæ y cruore infecta conchylij z. Nulla stamina a subtexantur b tincta conchylio, nec eiusdem infectionis c arguto d pectine solidanda fila decurrant e reddenda ærario holobera vestimenta virilia protinus offerantur. Nec est, vt quisquam de abiurato f pretio conqueratur: quia sufficit calcatæ g legis impunitas. Ne quis h

Temperent. r Speciei. nō ergo emere vel alio titulo habere licet: vt s. quæ res vendi non poss. l. j. & ij. nec in stip. deduci: vt instit. de inuti. sti pu. §. j.

s Pallia p̄hibuit. possidere: nūc prohibet vestimēta, vel pānum cōficere priuatis.

t Permistione. sed tota sunt de serico.

v Aedibus. s. priuatorum.

x Tradanturque. scilicet pricipibus vel comiti cōmerciorum.

y Texturę. vtrūque ergo est eiusdē coloris.

z Conchylij. scilicet sunt subaudi. vel nō subaudi. qa est. s. eod. & dic, qđ vellus cōchylij dicitur coccina purpurea, quæ nihil varij coloris cōtinet: & non continetur purpuræ appel. vt ff. de lega. iij. l. si cui lana. §. si. & est varij coloris: vt e. tit. l. quæsitū. §. coccū.

a Stamina. quid sit, dic vt ff. de leg. iij. l. si cui lana. §. plane. Accursius.

b Subtexantur. ab aliquo priuato. i. texuntur.

c Infectionis. quia adhuc non est filata.

d Arguto. i. acuto.

e Decurrant. per manus alicuius priuati vel in domo alicuius priuati.

f Abiurato pretio. i. dicere pretium quod pro ea dederat priuatus, amittit: licet iuret se dedisse: quia satis est, quod non punitur faciens illicitum commercium.

g Calcatæ. i. contemptæ.

h Ne qs. corrigit se, & dicit ne quis. i. nullus. Et no.

hic im

hic impunitatē calcatæ legis. Accur.

a PVrpuræ nundinas. i. mercationes.

b Prohibitæ. vt s. quæ res ven. non pos. l. j. & ij. & s. tit. j. l. lotas. & s l. proxi. in prin.

c Ad baphia. prouincię nomen: vt s. qui æta. l. j. in qua fuit natus Vlpia. vt ff. de cen l. j. in prin.

d Eorum. qui cōtra hanc legem facerent: sic. s. de offi. co. sac. lar. l. j. ī pri.

e Timentiū. triū prędictorū, qui nisi bene faciāt, perdēt salariū. & xx. li. auri, vt subiicit. alij dicunt. in xx. li puniri exercentes mercationes in prædictis. sed superior ponit pœnam maiestatis: vt in fi. superioris legis.

† Alc. hic legit de scrinio vestiarij ad baphias Phœnices. Cui vt accedam, facit quod in exempla. Vict. legitur. Quintum de scrinio tabulariorum, quartū de scrinio ad baphia &c. vt omissā duntaxat vocem vestiarij putes. Cæterum Alci. hic videt legere septem, sex, & ita deinceps, ꝓ eo qđ hic est, septimum sextum &c. tu illum videto.

† alias, bene nobilis. Arma facere, vendere, nec emere priuato licet.

f DE FABRICENSIBUS.

Est tempus belli & pacis: vt insti. in proœ. pulchritudo vestiū tempore pacis: vt s. titu. j. Pulchritudo armorum tēpore belli, vt hic: ergo sunt fabricenses qui publica arma faciūt & in publicis fabricis: & nō alias: & dāt primicerio, q reponat in pub. armamētis; vt in auth. de ar. Et no. ꝙ stricte dicit faber. hic alias ꝓ omni ferri percussore: vt ff. ad l. Rho. de ia. l. ij. §. j. alias etiā ꝓ tignario: vt ff. de ver. sig. l. ferri. §. fi. sed in auth. dicūtur fabricēsij, & armisticatores q hic dicūtur fabricenses. Et no. qđ priuato nō licet facere, vēdere, emere vel trāsferre arma: sed hnt cultellos paruos: vt in aut. e. & multo magis fustes et lapides licet & hæc arma dicātur: vt ff. de ver. si. l. armorū.

g OMnibus. Præcipimus. quia aliud pro alio: vt ff. de execu. mu. l. illud. & ff. de leg. iij. l. xj.

verò nunc huiusmodi suppresione in laqueos nouæ constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem læsæ maiestatis periculum sustinebit.

Imp. Theod. & Valen. AA. V.

PVrpuræ nundinas [a], licet innumeris sint cōstitutionibus prohibitę [b], recenti quoque interminatione vetamus & ideo septimum de scrinio exceptorum, sextum de scrinio canonum, quintū de scrinio tabulariorum † ad baphia [c] Phœnices per certum tempus mitti præcipimus, vt omnis fraus eorum [d] prohibeatur solertia timentium [e], ne quę sitis longo sudore stipendiis careant: etiam viginti librarum auri condemnatione proposita.

TITVLVS IX. DE FABRICENSIBUS [f].

Pecunia pro specie solui non debet. Barto.

Imp. Constan. A. I.

OMnibus fabricis nō pecunias, ꝓ speciebus, sed ipsas species sine dilatione inferri præcipimus [g]: vt † venerabilis [h], & quæ facilè deducatur ignibus, seu liquescat ferri materies præbeatur: quò promptiùs adempta fraudibus facultate, commodo publico consulatur.

[i] Primicerius fabricensis per biennium habet vacationem à muneribus: & singulis biennijs ad salutandum principem admittitur vt protector. Barto.

Idem Augustus. II.

PRimicerium [i] fabricæ post biennium non solùm vacatione [k], verum etiam honore donari præcipimus: ita, vt inter protectores [l] eiusdem fabricæ † per biennium adoraturus æternitatem [m] nostram suo quisque tempore dirigatur.

Fabricensibus tyronibus stigmata brachijs infligūtur: ad quæ signa cognoscuntur: & qui eos celauerint, cum eorum liberis fabricæ redduntur. Bar.

Impp. Arca. & Honor. AA. III.

STigmata [n], hoc est nota publica, fabricensium brachiis ad imitationem tyronum infligantur, vt hoc saltem modo possint latitantes agnosci: iis qui eos susceperint, vel eorum liberis [o] sine dubio fabricę vindicādis, & q [p] surreptione quadam declinandi operis, ad publicæ cuiuslibet sacramenta militiæ transierint.

Impp. Honor. & Theod. AA. IIII.

SI quis [q] consortium fabricensium crediderit eligendum in ea vrbe, in qua natus est, vel in qua domicilium collocauit: his quorum interest conuocatis, prius acta conficiat: seseꝗ doceat non auo, non patre curiali progenitum: nihil ordini ciuitatis debere: nulli se ciui commanere obnoxium. atque ita demum gestis confectis, vel apud moderatorem prouinciæ, vel si is absit, apud defensorem ciuitatis ad militiam [r], quam optauerit, suscipiatur, quòd si absꝗ hac cautione [s] quis-

§. fin. & de auro & argen. leg. l. j. in fin.

h Venerabilis. alias. venerabilis. alias bene nobilis, alias bene habilis.

i PRimicerium. officium cuius dic vt in titulo.

k Vacatione. aliorum personaliū munerum. Vel dic etiā huiusmodi primicerij: nō fabric. vt j. l. eo iure. Accur.

† alias post biennium.

l Protectores. idemꝗ primicerius & est alias ꝓtector &c. alias protectores &c.

m Aeternitatem. Duo impropriè hic dicūtur: nā non est æternus: vt ff. de seru. vr. ꝑdi. l. eū. sic & j. tit. j l. fi. Itē nec adorat̄ nisi deus. sed ideo quia cū reuerētia aditur: dicit ergo debere eū visitare principē post singulum bienniū, qui honorabit eum.

n STigmata. instrumenta * erant, quibus felici nomine nostræ pietatis impresso eorū brachia signabātur sicut & tyrones, vt hic subiicit. & aquarij: vt s. de aquædu. l. pen. non autem in vultu: vt s. de pœ. l. si qs. Et dic quod de plurali trāsit ad singulare: & cū dicit, hoc est nota &c. sic contra. s. de in ius voc. l. fi.

* Mirum est hicce, & audaculus Ac qui nō contentus doctrina Im per. addit stigmata esse instrumenta, licet nos ea publicam expolue runt Imp. Proinde tu cū Im pe. dic sti gma, no tam esse cui corporis ... [illegible]

o Liberis. si consenserint vel susceperint: alias nō: ar. s. de li. cau. l fi. & de liber. & eo. libe. l. j. & ij.

p Et qui. sub. illis fabricēsibus q &c. & in fi. subau. vendicādis. ad quod s. de decur. l. fabricenses. & arg. s. de muriле. l. æternam. & infra. de manc. & col. l. fina.

q SI quis. Hac lege dicit, qualiter creatur fabricēsis, superiore qualiter consecretur.

r Ad militiam. scilicet fabricensium.

s Cautione. i. cautela & solennitate.

Ad

piam ad fabricensiũ consortium obrepserit, sciat se ad ordinis [a], cui debetur patriæq; suæ munera esse deducendum: ita, vt nulla eum, nec temporis, nec stipendiorum prærogatiua defendat.

Impp. Theod. & Valen. AA. V.

IVre prouisum est, fabricenses artibus propriis [b] inseruire: vt exhaustis [c] laboribus immorentur cum sobole professionis, cui nati sunt. Denique quod ab vno committitur, id totius delinquitur periculo numeri: vt constricti nominationibus [d] suis sociorum acti bus quandam speculam gerant, & vnius damnum [e] ad omnium transit dispendium. vniuersi itaque veluti in corpore vnius formæ, † vnius decoctionis [f], si ita res tulerit [g], respondere cogentur.

Fabricenses & eorum vxores & liberi durante officio, vel finito non possunt, nisi coram præfecto prætorio vel magistro officiorum conueniri. Bar.

Impp. Leo & Anthemius AA. VI.

EOs, qui inter fabricenses sacræ fabricæ sociati sunt, vel eorum vxores [h], aut filios, quiitidem inter fabricenses militare dicuntur: non alibi pulsare volentibus respondere præcipimus, nisi in iudicio tuæ sublimitatis [i], ad cuius iurisdictionem potestatemq; pertinent: nec eos post stipendiorum finem [k] & militiæ, super ciuilibus, vel curialibus muneribus, quibus nullo modo subiacere monstrantur [l], à viris clarissimis rectoribus prouinciarum, vel eorum officiis præter licitum [m] inquietari.

Prohibet fabricenses aliquam administrationem vel agriculturam assumere: & punit dominos, qui eas locauerint, & fabricenses, qui eas conduxerint. Bartolus.

Imp. Anasta. A. VII.

NVllus fabricensium conductioni [n], vel administrationi, vel agriculturæ alienarum rerum se posthac immiscere conetur [o]: dominis quidem (si qui contra hæc statuta meæ pietatis venire ausi fuerint) res vel prædia, quæ (scientes [p], quòd fabricenses sunt) eiisdem fabricensibus ministranda commiserint, amissuris fabricensibus verò grauissimè coërcitis, post facultatum suarum amissionem, perpetui exilij pœna & animaduersione retinendis. Quoties sanè in translatione armorum angariæ necessariæ fuerint: sublimitas [q] tua literas ad eminentissimam iubeat dirigi præfecturam: & numerum ei armorum, & ex quo loco transferenda sunt, indicet: vt continuò super præbendis angariis pro numero eorum, quæ transferuntur armorum præceptione sua viros clarissimos moderatores prouinciæ conueniat [r]: vt secundum missam à sublimitate tua notitiã naues, vel angariæ confestim de publico [s] præbeantur. Quòd si aliqua tarditas, vel negligẽtia post datas à sublimitate tua ad eminentissimam præfecturam literas in destinandis authoritatibus [t] amplissimæ sedis intercesserit, & ex hoc armorum transuectio fuerit impedita: quinquaginta libris auri tam numerarium pro tempore officij eiusdem amplissimæ sedis, quàm alios, quorum interest, condemnari præcipimus: eamq; auri quantitatem

a Ad ordinis. primi de quo refugerat. & facit j. de aquædu. l. diligẽter. & s. de præscrip. xxx. ann. l. comperit. & s. l. proxi. & j. de fu. colo. l. j. & s. de dec. l. omnes q. & l. omnes curiales & de metal. l. fi.

b IVre. Propriis scilicet fabricis.

c Exhaustis. per antiphrasin. i. nõ exhaustis. nã & fames auri dicitur sacra. i. execrabilis: vt s. de epis. & cle. l. si quẽquã. Vel adeo debẽt laborare, vt & eis exhaustis & senibus factis laborent p sobolẽ: vt s. de dec. l. fabricẽses.

d Nominationibus. i. ij, q nominauerũt eos, qui p eis fisco respõdẽt. Vel dic. i. propter suas denominationes tenẽtur etiã circa alios puidere: & sic primo datiui, secundo ablatiui sunt casus. Accur.

e Damnum. i. ab vno illatũ. vl. i. paupertas. nam alij tenebuntur. & hac ratione etiã succedũt inter se: vt s. de hær. decur. l. fi.

f Decoctionis. i. administratiõis. ad quod. s. de susce. & arca. l. si aliquid.

g Tulerit. i. contigerit quod alter depauperetur. vel alter det dãnum. ad quod. s. de nau. l. fi. Et primo cõuenit damnũ inferens: vt j. quo quis or. l. j. & iij. Sed contra. s. de pœnis. l. sancimus. & de inoffic. test. l. si quis in suo. §. fin. Sed hoc est speciale quia ipse delinquere videt, vt hic dicit, cum debeat puidere. ad qd. ff. de offi. procõs. l. iij.

h EOs q. Vxores. per viros: nõ quod ipsæ sint fabricẽses: vt ff. de mune. & hono. l. iij. §. corporalia.

i Sublimitatis. loquit Eustrmio magistro officiorũ. Et not. quod hæc lex duo dat eis priuilegia: vnum durante officio, aliud post. Accur.

k Finem. quando in certũ eps fuerit assumptus: alias ppetuo ipse & filij tenerẽtur: vt s. l. pxi. in prin. Accur.

l Monstrantur ẽt durãte officio secũdum P. & sic sub. s. post finẽ. s. etiã. Sed cõtra. s. eo. l. ij. nam si est speciale in primicerio: in aliis ergo secus.

m Licitũ. i. quod esset contra licitũ.

n NVllus fabricensium. Cõductioni. alias cõditioni. alias conductioni.

o Conetur. ad qd s. loca. l. fin. Accursius.

p Sciẽtes. sic s. loca. l. si ignorans.

q Sublimitas. magistro officiorum loquitur. & facit. j. de cursu pu. l. cursum. & s. de naui. l. cum nauarchorũ. Accursius.

r Conueniat. vos inquam conuenio o Iudæi.

s De publico. No. de publico.

t Authoritatibus. alias actoribus. i. literis præsidis: vt prædixi. & dicũtur authores: qa authoritatem præbeant deferenti.

† Hunc locũ sic reponit Budæ. in posterio. anno. ad Pã. vnius decoctiones si ita res tulerit, repẽdere cogenẽ. Quo loco verbum (decoquere) interpretatur creditum nõ reddere, seu ęre credito fraudare.

protinus exactam fisci iuribus aggregari: mulcta præterea triginta librarum auri proposita tam viris clarissimis, qui prouincias regunt, quàm eorum apparitoribus, si conniuentibus his armorum subuectio tarditate aliqua fuerit præpedita.

TITVLVS X.

DE VETERIS numismatis potestate [a].

Imp. Constan. A. I.

SOlidos [b] veterum principum [c] veneratione formatos ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis [d] oriatur, modò vt debiti ponderis sint, & speciei [e] probæ: scituris vniuersis, qui aliter fecerint, haud leuiter [f] in se vindicandum [g].

Minuta æstimatione floreni, minuitur æstimatio rerũ, quæ venduntur ad florenum. Bartolus.

Idem Augustus. II.

PRo imminutione, † quæ in æstimatione solidi fortè [h] tractatur, omnium quoque pretia specierum decrescere oportet.

Omnes aurei debent capi æquali æstimatione: & contrà faciens grauißimè punitur. Bartolus.

Impp. Gratia. Valent. & Theo. AAA. III.

VNiuersos authoritas tua proposito edicto commoneat [i], † obryzatorum [k], omnium solidorum vniforme pretium postulare: capitali scilicet supplicio puniẽdo, qui vel iussa nostræ maiestatis auaritiæ cæcitate contempserit [l] vel æternales [m] vultus, dum fraudibus studet, duxerit violare [n].

TITVLVS XI.

NVLLI LICERE in frenis, in equestribus [o] sellis & in baltheis [p] margaritas, smaragdos, & hyacinthos aptare: & de artificibus palatinis [q].

Imp. Iustinus † A. I.

NVlli prorsus liceat in frenis, & equestribus sellis vel in baltheis suis margaritas, smaragdos, & hyacintos [r] aptare posthac, vel insere re. aliis autem gemmis frena, & equestres sellas, & baltheos suos priuatos exornare permittimus: de cucurniis [s] † verò omnem prorsus qualiumcunque gemmarum habitum præcipimus submoueri. fibulis [t] quoque in chlamydibus iis vtantur, quæ solo auro & arte pretiosæ sunt [v].

Si quis autem contra interdictum pietatis meæ fecerit: sciat se continuò quinquaginta libris auri esse mulctandum. Nulli [x] præterea priuatorum liceat (exceptis scilicet ornamentis matronalibus, & tam muliebriũ [y], quã virilium annulorum habitu) aliquid ex auro & gemmis quod ad cultum & ornatum imperatoriũ pertinet facere: neque illud sub hoc colore & prætextu præparare, quòd

---

a DE VETERIS numismatis potestate. Dixit de fabricatione armorũ, nũc de fabricatiõe monetæ. & dic quod numisma & aureus & solidus auri idẽ est: vt hic, & s. de sportul. l. ij. & in euãge. Cuius est imago &c. cuius põdus erat tale. vt lxxij. facerẽt li. auri: vt s. de susc. l. quoties. hoc numisma, siue moneta tãtũ fiebat olim de auro: vt j. l. fi. & effigies principis erat ibi: vt j. l. j. & vsufr. veluti gẽmarum poterat legarii eis vt ff. de vsuf. l. numismatũ. & qui hanc falsant puniũtur: vt j. eo. l. fi. hodie vero cũ cõcessione principũ fit regibus & ciuitatibus etiã de ære, nõ dicas à priuato: vt s. de fab. l. ij.

b SOlidos. id est, aureos à soliditate: quia de solido auro fiũt: vt s. de susc. l. quoties. & nota in tit.

c Principum. vt Philippi: vt ff. de auro & argu. leg. l. quæsitus. §. sinautem.

d Refragationis. id est, refutationis.

e Speciei. quod non deteriorata sit res: vt s. de spon. l. ij.

f Haud leuiter. id est nõ sic. s. qui. mu. vel præ. l. j.

g Vindicandum. offi. iu. extraor. Ac.

h PRo imminutione. Solidi forte. argentei, secũdũ Py. vel dic aurei: & dic tractat à principe vel eo, q habet autoritatẽ, & quod subiicit p̃tia. s. ipsius auri q sunt p̃tia rerũ. q. d. pro minori summa accipiũtur. cũ dantur pro p̃tio cuiuslibet speciei.

i VNiuersos. Commoneat. postulare, quod est j. vnifor. &c. A.

† De materia mutationis & minutiõis monetarũ vide bonum text. per can. in c. cũ olim. extra, de censib.

† Budęus in poster. anno. obrizatos nũmos eos dici putat qui auro obrizo p̃cussi sunt: solidos autem ob id dici, quia iusto & integro põdere sint percussi. vide etiã in eã rem Alci. lib. Parerg. v. cap. ix.

k Obryzatorũ. id est nummorum aureorum de optimo auro: quod sic dicit: vt s. de vesti. holo. in ti. no. ac si dicat, tantũ valeat vnus aureus, quantum alius: & tantũdem vendantur.

l Contempserit. vendendo plus vnum quã alium.

m Aeternales. i. principis, cuius est ibi imago: vt s. l. j. & dicitur ęternalis quia imperium semper durat: vt i aut. qũo opor. epi. §. fi. s. vno existente pro alio. sic s. de fa. l. ij. & sic nõ est contra. ff. de ser. vrb. p̃. l. eũ.

n Violare. radendo forte: vt ff de fa. mo. l. qui nũmõs & est pœna ignis in hac aurea principis & in alia capitis. i. deportationis vt s. de fal. mo. l. ij. & in §. autore.

† alias Iustinianus.

o NVLLI licere in fre. [illegible]

p Et in baltheis. i. cingulis. vel genus vestis: sed hic vr̃ poni p cingulo equi vel pectorali, quæ quasi cingunt.

q Palatinis. vt j. §. nulli.

r NVlli. Hyacinthos. qui sunt pręciosiores aliis vt hic pbatur.

s De cucurniis. cucurnia dicit morsum freni. sed R. dicit id q̃d eqs imponit, vt nõ icurrent.

† Vide Alci. h[illegible] nam suc[illegible] qui vo[illegible] cucurni[illegible] substitu[illegible]ant, ille gottur[illegible] niis m[illegible]let.

t Fibulis. i. chlamidibus. chlamys militum: purpura regũ: stola sacerdotũ: toga aduocatorũ. habitus rusticorum: cuculla monachorũ appellat: vt hic & s. de vesti. holo. & j. qui mi. non possunt. l. fi.

† Velum diuersi generis.

v Prętiosę sunt. q. d. sine omni gẽma.

x Nulli. Hic de ij. parte tit. vsque ad fi.

y Muliebrium. repete exceptis. sic ergo in annulis, licet

licet ponere gemmas mari & fœminæ: sed mari nõ alias. & facit. s. de vesti. holo. l. iij.

a Requirit. Not. sic. s. de auro cor. l. j.

b Ornamẽta. No. sic. s. de vesti. holo. l. pen.

DE CLASsicis.

c Classem. Seleucenã. à Seleucia ciuitate Orientis, sic nominata Seleucena. & dic id est, nauigium ad bellandum aptum.

d Vniuersas classes seu naues. Acc.

e Obsequit. præfecto prætorio Orientis loquitur.

f Ex incensitis. i. ex iis, qui cẽsentur seu volunt deputare huic ministerio. sic res dicit in nullius bonis censura.

g Accrescẽtibus. i. qui superabũdat in aliis nauibus.

h Seleucena. classis seu nauigium.

i Purgandi. malis hominibus vel prædonibus, vt arg. ff. de offic. præsi. l. cõgruit. Accur.

k Deputet. à præfecto prædicto, qui deputetur comiti.

l DE CVRIA. vrb. Romæ.

Decuriones à muneribus excusant, vt s. de susce. l. pen. & maxime vrbis Romæ decuriones. & differt à titu. de de decu. quia hic in specie.

m Si qs curialẽ. i. alẽs decurialem.

n Pulsandum. i. accusat eũ de aliquo, p qđ à curia est remouendus: vt ff. de fal. l. falsi. §. ordine. Itẽ de quacũq; lite. nisi forsan contractus vel delictum aliud exigat Accur.

o Iudicẽ. q preest

velit clementiæ principali velut aliquod munus offerre. Pietas enim mea huiusmodi dona non expetit: neque regium sibi offerri à priuatis cultum requirit [a]. Sanè si quis posthac aliquid contra vetitum huiusmodi sanctionis effecerit, & offerenda clementiæ meæ ornamenta, quæ vsibus regiis deputata sunt, auro gemmisq; decorata ausus fuerit præparare: centum librarum auri condemnatione sciat se esse feriendum: capitali quoque subdendum esse supplicio. Ornamenta [b] enim regia intra aulam meam fieri à Palatinis artificibus debent: non passim in priuatis domibus vel officinis parari. Vnde summa seueritate sancimus, vt quod in cultu ornatuque nostro sacrum & adoptabile est, id facere temeritas priuata non audeat. Si quis sanè cõtravetitum tranquillitatis meæ aliquid fecerit, definitam superius mulctam ab iis, per officia Palatinorum exigi, & sacris largitionibus nostris iubemus inferri.

TITVLVS XII.

DE CLASsicis.

Impp. Valent. & Valens AA. I.

Classem Seleucenã [c] aliasq; vniuersas [d] ad officiũ, quod magnitudini tuæ obsequitur [e], volumus pertinere: vt classicorum numerus ex incensitis [f], vel accrescentibus [g] compleatur. & Seleucena [h] ad auxilium purgandi [i] Orientis aliasq; necessitates comiti Orientis deputetur [k].

TITVLVS XIII.

DE CVRIAlibus vrbis Romæ [l].

Impp. Arca. & Honor. AA. I.

Si quis curialem [m] de auferendis priuilegiis putauerit lite pulsandum [n]: intelligat se curiæ interpellare debere iudicem [o].

Iidem AA. II.

Leges curiales, tam à superioribus principibus, quàm à diuo parente nostro conditas, nostra authoritate firmamus. Singulos itaque iudices scire volumus, ne quis huic collegio iniuriis corporalibus tentet notam atterere [p]: neque ab iis commodis, quæ rationibus approbantur, audeat separare. huic enim collegio volumus antiquam priuilegiorum prærogatiuam seruari [q].

TITVLVS XIIII.

DE PRIVILEgiis corporatorum vrbis Romæ.

Incolæ vrbis Romæ gaudent priuilegijs ciuium. Item ciues Romani vbicunque morantur, possunt ad ciuitatem retrahi. Bart.

Impp. Hono. & Theo. AA. I.

Nulli sit liberum, nulli permissum, vt nouum aliquid vrbis [r] incolæ in vrbe sustineant: sed in honorem æternæ vrbis corporatis [s] indulta suffragia valere [t] præcipimus. Cura autem rectorum prouinciarum, corporati vrbis Romæ, qui in peregrinationem [v] † transgressi sunt, redire cogantur: vt seruire possint functionibus, quas imposuit antiqua solennitas [x].

† alias, peregrina.

curiæ decurionũ illorũ. ad quod. s. de iu. om. iud. l. fi. & dicas hos alios, quã senatores: qa illi cõueniũtur sub certis iudicibus: vt s. vbi se. l. senatores. Arg. contra. s. de decu. l. omnes iudices.

p Leges. Atterere. i. atterẽdo infligere. Py. ad qđ. s. de dec. l. oẽs. et de pœ. l. decurionũ. & ff. de dec. l. fi. nisi in casu: vt s. de dec. l. qailibet.

q Seruari. in tormẽtis & pœnis, & similibus euitãdis. Et no. duo in decurionibus. s. decuriones nõ torquẽdos: & antiqua priuilegia seruari.

Decuriones torqueri non debent.

DE PRI. &c.

r Nulli. vrbis q aliũ de venientes, ibi domiciliũ cõstituerũt: vt s. de inco. l. ciues. & ff. de sta. ho l. in vrbe.

s Corporatis. Corporatus dicit, q in corpe aliquo scribitur proprie: sicut quodlibet mẽbrũ hoĩs corporatũ dicit: & ciuis fact⁹ vel incola: & sunt priuilegiati vt plebei à tributo capitis excusent: vt j de ca. ciui. cẽ. l. j. & facit. j. de Alex. pri. l. j. Ac.

t Valere. etiã qui nũc de nouo sũt ciues per domiciliũ.

v In peregrina. s. loca ad qđ. s. de dec. l. quidam ignauiæ.

x Solennitas. sic j. de

j.de paſ. pub.l.j. & j.de agri.& cenſi.l. cum ſatis.in princ.

DE PISTORIBUS.

a Q Vicũque ex mancipiis.i. piſtoribus facientibus panem palatij.ſic j.de fru.vrb. Con.l.j.hi ſubſunt comiti horreorum: vt hic dicit.& omni tempore de eis ius dicit: vt s.de fer.l. publicas.& conueniũtur ſecũdum P. ſub comite rerũ priuatarũ.i. procur. Cæſaris: vt s. vbi cau. fi. l.ſi quis.& l. dominici.

b Quolibet modo. alio modo illicito, vel dic generaliter eos ad nullam dignitatẽ aſpirare. & facit ad ſimoniacam iſtam electionẽ s.de epiſc.& cler.l. ſi quẽquam.& ad l. iul.repe.l.fi.&in authen.iuſiur. q prx. col.ij.

c DE SVARIIS &c.

Id eſt porcariis. qui cuſtodiunt porcos ciuium in paſcuis: vt j.l.j.

d Suſceptoribus. de his nihil i nigro ſic.s.de condu.ve.l. fi.ſed de his dicitur s.de ſuſc.l.modios.

e P Orcinarij. Exhibeant. Quintum animal datẽ baſtagiariis: vt s. de mur.l. quo ad pñs.

f Sordidis. q ſunt s.de excu.mu.l.maximarũ.& idem de cuſtodibus cæterorum porcorum.ar. s.ad l. Fal.l.fi. Acc.

g Q Vicunque. Prouocatus.actor prouocatur, eo q ſibi alias nõ ſatisfit: ſic.ff. de ſepara.l.fi.

h Fori.i. præfecti vrbis.& not. quod reus ſequitur forũ actoris contra regulam.s.de iuriſ. om.

† alias, ex corporalibus.

† adiutorium reus. quandoq forũ actoris ſequitur.

TITVLVS XV.

DE PISTORIBUS.

Imppp. Gra & Valen.& Theod.AAA. I.

Q Vicunq; ex mancipiis[a] comitis horreorũ dignitatẽ aut officium vel ambitione, vel gratia, vel pecunia, ſeu quolibet[b] alio modo poſthac fuerit adſecutus, exutus dignitate, quam contra interdictum noſtræ ſerenitatis adeptus eſt, mulctatus etiam in viginti libris auri, ad antiquum denuò conſortium collegiumq; reuocetur: omne etiam ſpeciale beneficiũ, quocunque modo contra hanc ſanctionem fuerit impetratum, penitus conquieſcat.

TITVLVS XVI.

DE SVARIIS[c] ET SVSCEPTORIBUS[d] VINI, & cæteris corporatis.

Imp. Conſt.A. I.

P Orcinarij vrbis æternæ, cùm peruigilem laborem populi Romani commodis exhibeãt[e], ſordidis[f] ſemper muneribus liberentur.

Prætor vrbis eſt iudex porcariorum, ſiue ipſi agant, ſiue conueniantur. Bar.

Impp. Arca. & Honor. AA. II.

Q Vicunq; † ex corporibus ſuariorum ſiue excipiendæ neceſsitate litis adſtrictus, ſiue inferendæ voluntate ſpontanea prouocatus[g], iudicium voluerit experiri: fori[h] vrbani auditorium † præſtoletur.

TITVLVS XVII.

DE COLLEGIATIS[i], ET † chartopratis, & nummulariis.

Qui intrat vnum collegium, & munera ad quæ ordinatus eſt, non exercet: non effugit munera alterius collegij, de quo exiuit: ſed debet de nouo extrahi, & alius in locum eius ſubrogari, requiſitis primatibus collegiorum, idem ſi decederet. Bar.

Impp. Theo. & Valentin. AA. Cyro. P.V. I.

Q Vi ſub prætextu[k] decanorũ ſeu collegiatorum, cũ id munus nõ impleãt, aliis ſe muneribus conantur ſubtrahere, eorum fraudibus credimus eſſe obuiandum: ne quis ſub ſpecie muneris, quod minus exequitur, alterius muneris oneribus releuetur: ne argẽtariorum vel nũmulariorum munera declinẽtur ab iis, qui dici tantummodo collegiati vel decani feſtinant. Ideoq; ſi quis eorũ ſub nudæ appellationis velamine collegiatũ ſe, vel decanum appellat: ſciat pro ſe alium ſubrogandũ, q prędicto muneri ſufficiens approbatur, ſubrogatione videlicet memoratorũ[l], vel eorũ, q moriuntur, primatũ[m] eius q ſub rogatẽ, admiſſa iudicio.

Qui ſupra numerum admittuntur in collegio, non gaudent beneficio collegij. Bar.

Quòd aũt[n] ſupra numerũ, q[o] in † cautis breuibus continetur, nemo ſe quolibet patrocinio, vel cuiuslibet aſſumpta potentia debeat excuſare: hoc noſtræ eſt ſerenitatis cẽſere, & tuæ ſublimitatis tuiq; officij cautiùs obſeruare. Hoc inter oẽs æqua lãce ſeruari præcipimus: nullo diuinæ domus patrocinio, nulla ſacroſanctarum eccleſiarũ reuerẽtia, nullo qualibet vel cu

iu.l.iuris ordo.

i DE COLLEGIATIS.

Dixit ſpecialiter de quibuſdã collegiatis: nunc generaliter. & dicunẽ à collegio, vt priuilegiati à priuilegio, & idẽ dicũtur chartopatri: quia eorũ nomina ſcribebantur in charta vel matricula patriæ: quaſi in patriæ charta deſcripti intra numerum.ſed qui ſunt.s. numerũ, nõ gaudẽt priuilegio vt j.§.q autẽ. Vel dicuntur chartop̃rĩ.i q gaudẽt in patria ſecundum Græcos.dicitur enĩ Græce charta apd Latinos patria. vel dic tertio vt j i fi.huius.l.Ac.

k Q Vi ſub prætextu. hanc habes de verbo ad verbum.s.de ſac. ſan.ecc.l. q ſub prætextu.

l Memoratorũ.i. in locum memoratorum.

m Primatũ.ſ.qd' de nouo habebit primates, qui eũ eligant. Py. vel dic eorũ à qbus recedit. & ad hoc.s.de aduo.di.iu.l. nemini.

n Quod aũt hic accipe nemo quod eſt j.& lege ſuſpenſiue vſque illuc, ſed ne &c. Accur.

o Qui.ſ.numerus cõtinetur in breuibus cautis.i. cantela ſcriptis facta examinatione eligendorũ. & facit. s.de ſac.ſan.eccle.l.non plures.

Suppli

† Alc. li preter forum hac ip ctione deũ in notat, ſterior ad Pa dat.

† Cn. & recta quę dica tur, pal chre ex plicat Al ci.lib.vii. Parerg. c. xvij.

a Supplicibus. qui supplicant vt suum locum eis vendere liceat.

b Venditio. emptores huius chartæ dicũtur chartopatri: qui per chartæ emptionem à quopiam, qui in charta vel in matricula est collegiatorum vel cõsulũ acquirere volũt vt illi[9] loco subrogẽtur. i. vt alludãt nomini. i. agãt, emẽdo chartã. i. locum cuiq; per chartam assignatũ, vt patriẽ fiant corporati: vt hic. vel aliter vt notatur in titu.

c Supplicum. id est subiectorum supplicantium.

d Cõstitutionis. alias dispositionis. — † innouationem.

e Constitutũ est. i. quę onera primus & secundus agnoscat. ad q̃d s. de colla. dona. æta. l. j. & s. de præd. & omnibus rebus na. l. ij.

DE STV. &c.

In quib[9] duabus tantum legitimũ sit studiũ nõ alias, nisi ex priuilegio: vt in proœ. digestorũ. §. hæc autẽ tria. hodie imperiũ est scissum, & studiũ multis locis fit, maxime Bononiæ, quæ legalis studij obtinet monarchiam.

V Niuersos. Vsurpãtes. i. frequenter vtentes leges. & sic in bona parte: vt ff. de vsuc. l. fi. Accur.

h Cellulisque. i. qui volunt docere publice vel priuatim abstineãt ab ostẽtatione vulgari.

i Ab ostentione. i. conuersatione cũ laicis.

k Sanctionis. s. huius quæ, &c.

l Prohibemus. se immiscere vulgari ostentationi.

m Tentauerit. vulgariter se ostẽtãdo.

n Vrbe. s. Roma veteri vel noua: de quibus hic dicitur.

o Consueuerunt. in cellulis: vt s. pxi.

p Prohibemus. nisi vt subiicit. Itẽ hoc in dictis duab[9] vrbibus. Accur.

iuslibet potentia se excusante. Sed ne tantum circa munera releuanda supplicibus a consuluisse nos camur: illud etiam dicendũ obseruandumq; esse censemus, vt chartæ venditio b, quæ de prouinciis ad corporatos supplicũ c per inuocationem † translata est primæ constitutionis d terminis concludatur: hoc est, quod in initio dispositionis constitutum est e, id in posterum nulla addita nouatione seruetur.

TITVLVS XVIII.

DE STVDIIS liberalibus f vrbis Romæ, & Constantinopolitanæ.

Impp. Theodo. & Valen. AA. I.

Vniuersos, qui vsurpantes g sibi nomina magistrorũ, in publicis magistrationibus cellulisq; h collectos vndecunq; discipulos circunferre consueuerunt, ab ostentatione i vulgari precipimus amoueri: ita vt si q̃s eorũ post emissos diuinæ sanctionis k affatus, quæ prohibemus l, atque damnamus, iterum fortè tentauerit m, non solùm eius, quam meretur infamiæ notam subeat, verum etiam pellendum se ex ipsa vbi versatur illicitè, vrbe n cognoscat. Illos verò, qui intra plurimorum domos eadem exercere priuatim studia consueuerunt o, si ipsis tantummodo discipulis vacare maluerint, quos intra parietes domesticos docent, nulla huiusmodi interminatione prohibemus p. Si autem ex eorũ numero q fuerint qui videntur intra Capitolij auditorium constituti: hi omnibus modis priuatarum ædiũ studia sibi interdicta esse cognoscant, scituri, quòd si aduersus cœlestia statuta facientes deprehensi fuerint: nil penitus ex illis priuilegiis r consequantur, quæ iis, qui in capitolio tantummodo docere præcepti sunt, meritò deferuntur. Habeant igitur auditoriũ s specialiter nostrũ in iis t primum, quos Romanæ eloquentiæ doctrina commendat. oratores quidem tres numero v, grammatici decem.

In iis x etiam, qui facundia † grauitatis pollere noscũtur, quinq; numero sint sophistæ, & grãmatici æquè decem y.

Et quoniam non his artibus tantũ adolescẽtiã gloriosam z optamus instituit: profundioris quoq; scientiæ atque doctrinæ memoratis magistris sociamus authores a. Vnũ igitur adiũgi ceteris volumus, qui philosophiæ b arcana rimetur: duos c quoque, q iuris ac legũ voluntates pandant: ita, vt vnicuique loca specialiter deputata adsignari faciat tua sublimitas: ne discipuli sibi inuicem possint obstrepere, vel magistri, neve linguarum confusio permista, vel vocum, aures quorũdã aut mentes à studio literarum auertat d.

q Numero. qui numerus est: vt j. hac. l. & iuxta capitolium regebant, vel intra capi. &c. id est habent licẽtiam, vt regant: & sic audiuntur in capitolio, scilicet ab iis, qui conueniunt in capitolio, vt à populo vel à senatoribus.

r Priuilegiis. quę sunt s. de profes. l. medicos. & l. fi.

s Auditoriũ. hoc expone vt s.

t In iis. s. ciuitatibus duabus. Et no. quia permittit oratores etiã ad leges, nedũ ad alias quas libet artes, cui[9] flos & tuba Romani eloquij fuit Tulli[9]. — Eloquij tuba Tullius.

v Numero. numerus etiã alius statuitur in maximis ciuitatibus: vt ff. de excu. tut. l. si duas. §. j. & ij. sed ibi de aliis, hic de Roma & Cõstantinopoli ciuitatibus.

x In iis. s. ciuitatibus. & habeas. s. grauitatis. alias est ingratis: & tũc dic in his grammaticis qui fallaciis sunt sapiẽtes & dolosi secundum Py. alias garrulitatis.

y Decem. vitium scriptoris. nã & s. dixerat. sic s. de excu. ar. l. ij.

z Gloriosam. No. adolescẽtiã gloriosam. Itẽ not. has artes in adolescentia addisci. — † alias, grecanitatis. vide Ant. Aug. lib. singu. ad Modestini in scholis ad ca. vj. quo loco declarat, qui veniãt appellatione sophistarũ.

a Authores. i. hos q sequunt, vnũ, &c.

b Qui philosophiæ. per hos etiã medicos potest cõprehendere.

c Duos. No. duos s. intra numerũ. alias secus, vt in pri. legis. Itẽ hoc in dictis duabus ciuitatibus: vt in titulo. Et no. quod de diuina scientia nihil dicitur. Itẽ facit. s. de profe. qui in vr. Constant. j.

d Auertat. quod facile euenit in iis, qui male intelli gũ que castra ædificãt: qñq; regulas dom[9] numerãt. & est hic ar. q̃d faber non potest malleare iuxta scholas. Pu. enim & alios in vtilitas quæ replet l j ff solu. ciuitatem sapien. — 1 Vide de hoc pbar. matri. tibus,

tibus, præfertur. sic ff. sol. mat. l. j.

DE HONORATOR. VEHI.

a OMnes. Ciuiliũ dignitatum vel virorum. & erant honorati quidam qui habebãt priuilegia, vt intrarent secretariũ principis, & aliorum iudicũ, & sedẽdi in salutatiõibus vt s̃. de offi. di. iud. l. ij. & iij. Vel ponit̃ pro iis, qui habent dignitatem sine administratione. de quibus dic vt in authen. vt or. præ. qđ in idem recidit.

b Vtatur. i. liceat eis vti si volunt.

DE PRIVILEG. VRB. &c.

c VRbs. Italici. Est ergo immunis à tributis vt ff. de cens. l. j.

d Lætetur. vt s̃. de sa. san. ec. l. omnium. ergo materlegum: vt in authẽ. vt ecc. Ro. in prin. co. ij. Item eius consuetudinẽ sequitur: vt s̃. de ve. iur. enu. l. j. §. fi. & insti. de satis. §. fi. Itẽ mater fidei erit illius ciuitatis ecclesia: vt s̃. de sac. san. ecc. l. decernimus.

e DE METROPOLI. &c.

Id est metropolitana: & sic est apocopa.

f PRopter multas iustasque. maxime q̃ nutrix est legũ: vt in proœ. digestorum. §. hæc autem.

g Tyro. datiui casus. & est nomen ciuitatis. & erãt duæ ciuitates Tyrus & Berytus in prouincia Phœnicæ: vt s̃. qui æta l. j. quarum vna erat ante metropolitana: nũc fit & alia: & dicit: qđ nil derogat̃ patriæ. Et sic no. hic ar qđ nihil derogat̃ episcopo. si alter in eo. episcopatu eligatur episcopus. & idem in p̃lato. sed distingue, aut dignitas additur p̃sonæ: puta cũ erat vnus episcopus in vna ciuitate; datur alius in eodẽ episcopatu (& idem in archiepiscopo potest dici) & fieri nõ potest. aut rei: & fieri potest vt hic. nec eñ erunt duo metropolitani, sed vnus. & sic duæ matres ecclesiæ sed vnus prælatus, vt bigami. Item & duæ prouinciæ vnũ præsidem: sic s̃. ti. j. Duæ sunt Romanæ ecclesiæ. s. Roma vetus & noua: & tantũ vnus papa sed hæc rei collata dignitas nõ fit nisi ex caussis: vt in prin. hu⁹ legis. sed & prouincia scinditur: & erunt duo p̃sides, non vnus, sed duarum prouinciarũ: sic et archiepiscopat⁹: vt ff. de of. asses. l. si eandẽ. sed in vna esse duos metropolitas & insolidũ nõ põt esse, vt dixi. arg. ff. cõmod. l. si vt certo. §. si duobus. ecõtra de duabus vna fit: vt in authẽ. vt iu. sine quoquo su. §. illud. & §. hoc aũt. col. ij.

Episcopo nihil derogatur altero in eius episcopatu electo.

TITVLVS XIX. DE HONORAtorum vehiculis.

Antiquitus in signum dignitatis & honoris in dignitate positi ibant in curribus, seu vehiculis. Barto.

Imppp. Gra. Valẽti. & Theodos. AAA. I.

OMnes honorati seu ciuilium[a] seu militarium, vehiculis dignitatis suæ, id est carrucis, intra vrbẽ sacratissimi nominis semper vtantur[b].

TITVLVS XX. DE PRIVILEgiis vrbis constantinopolitanæ.

Impp. Honor. & Theodos. AA. I.

VRbs Cõstantinopolitana nã nõ solùm iuris Italici[c], sed etiam ipsius Romanę veteris prærogatiua lætetur[d].

TITVLVS XXI. DE METROPOli[e] beryto.

In eadem prouincia possunt esse duæ matrices ciuitates. Bar.

Impp. Theod. & Valen. AA. I.

PRopter multas iustasq́[f] causas metropolitano nomine ac dignitate ciuitatẽ Berytum decernimus exornandã, iam suis virtutibus coronatam. Igitur hæc quoque metropolitanam habeat dignitatem. Tyro[g] nihil de iure suo derogetur. Sit illa[h] mater prouinciæ maiorũ nostrorũ beneficio: hæc[i] nostro: & vtraque[k] dignitate[l] simili perfruatur.

TITVLVS XXII. DE CANONE[m] frumentario vrbis Romæ[n].

Nauta debet confiteri se recepisse species incorruptas, quod debet approbari aspectu officialium tẽpore quo dantur, & quo restituũtur. Bar.

Imppp. Theodos. Arca. & Honor. AAA. I.

NAutici[o] apud præsidum aut magistratuum a-cta[p] confiteantur incorruptas species suscepisse: eorumq́; apud quos deponitur ista testatio, p̃sens aspectus[q] probet nihil in his esse vitij, quòd eo tẽpore[r], quo ad sacræ vrbis portũ peruenit, præfecturã iugiter obseruare præceptum est.

Annullat omnia priuilegia cõcedentia remißionẽ canonis. Bar.

Impp. Arca. & Honor. AA. II.

SI quid frumenti vel hordei† vrbicarij canonis remissione indultũ est speciali beneficio: cõtra cõmodũ publicum rescripta elicita[s] non valeant.

† al. olei.

h Illa. s. Tyrus.

i Hæc. s. Berytus.

k Et vtraq;. Tyrus. & Berytus.

l Dignitate. metropolitana.

m DE CANO. frum. &c.

Certus canon in frumento singulis annis mittebat̃ Romã. qđ patet, quia dicit canõ. ad qđ s̃. de sac. sanc. eccle. l. placet. & appellatione frumenti omnia, quæ ad victum sunt necessaria, accipiuntur: vt s̃. de susce. l. modios. & j. e. l. ij. & in publicis horreis Romæ imponebatur: vt s̃. de cond. in pub. horreis. l. j. & ij.

n Romę. vtriusq; vt s̃. ti. ij. & j̃. titu. j. in titul.

o NAutici. Qui portant annonarias species vt s̃. de naui. l. j.

p Acta. in prouincia vnde accipiunt.

q Aspectus. subiiciendo oculis. ad quod. s̃. si. regũ. l. si irruptione.

r Quod eo tẽpore. i. similis inspectio fiat à p̃fecto annonæ, cui hæc lex mittit̃ & de q̃ hic loquit̃: vel dic p p̃fectũ vrbis.

s SI quid. Elicita. à debitorib⁹: vt s̃. de anno. & tri. l. iij.

l.iij.nec cōpensari: sed tam cito solui: vt s̃.de compen.l.in ea.&l. si velut. & ff.de admi.re.ad ci. per.l.ij.& iij.& iiij. & facit.s̃.de preci. impe.l.nec damnosa. & si contra ius vel vti.pub.l.fin.& s̃.de pisto.l.j. & j̃.l. proxi. & in authē. vt nu.iu.§.hoc.collat.ix.

a Eminē. In mutādo.de specie in speciem: vt j̃.de fab.l.j. vel de persona in personam.

b Romæ. dic vt in titu.

c Impetrari.à quocunq; debitore vel alio:vt sit generalior quam superior proxi.

d Vicarios.ab vsurpatione,quia sibi retinēt quod Romam mittere: vel φ in horreis condere debent.& facit s̃. de excus.mu.l.placet.ibi ciuiliter cōueniuntur.

e Sancimus. nisi ab ea vsurpatione abstineant.

† alias, de canone & fru.

f DE F[illegible]

Cū qua prouidētia deferatur, dixi s̃.ti.proxi. nūc qualiter delatū expendatur. quod enim in vna vrbe dicit, & in alia intellige vt s̃.de pri.vrb.Cōstan.leg. quinimo. idem in horreis publicis aliarum ciuitatum:vt s̃.de condend.in publ. horreis.

g Vlli. priuato. Pro anno na.i.pro pane.

i Integer. id est, non minutus per huiusmodi præbitionem.

k Municipibus. i.pistoribus:vt s̃.de pist.l.j. qui panem coctum reddunt annonæ præbendum vt hic:& j̃.l. proxi. & prius vetus frumentū quam nouū,

† vide Alcia.hic.

Nullus potest postulare canonis mutationem : & impetrata priuilegia à iudice non admittantur: & impetrantes in duplum puniantur,& iudices, qui canones in proprios vsus conuertunt, puniuntur. Barto.

[illegible] III.

NEminem patimur, in mutando a canone vrbis Romæ b ,nostrę clementiæ beneficium postulare:sed etiam ea rescripta: quæ quoquo modo potuerint impetrari c , suscipi non sinimus.eos verò,qui contra hæc fecerint in duplum retinendos esse decernimus. vicarios d , quinetiam cæteros iudices(nisi deinceps ab vsurpatione vrbicarij canonis abstineant)deportationis pœna detineri : primates officiorum capitali supplicio subiugari perpetua authoritate sancimus e .

TITVLVS XXIII.

DE [illegible]

Quod dari debet in pane,non debet solui in frumento. Item ex inordinata administratione crescit caristia. Barto.

[illegible] I.

NVlli g ne diuinę quidem domui nostræ frumentum de horreis publicis pro annona h † penitus præbeatur: sed integer i canō mancipibus k consignetur annona in pane cocto domibus exhibenda. Ita enim debet canon ab inclytæ memoriæ Constantino præstitus,necnon à diuo l pietatis meæ auo Theodosio auctus, expendi: quoniam crescit inopia,si frumenta, quæ pro annona tribuunt̄,ad vsus alios deputata cognoscantur.cogentur m enim de publico sibi emere n ,quæ aliis vendere potuissent.

Quantitas statuta ad emptionem frumenti nō potest minui,nec ad alios vsus cōuerti:& quod de ea fit,debet in publicum librum scribi:& contra facientes puniuntur in duplum,& lucrum sumit naturam sortis. Bart.

Impp. Theo.& Valen. AA. II.

AVri statuta quantitas ad coëmptionem frumentariam o perpetuò sit dedicata : nec liceat cuiquam post p administrationem vrbicariæ potestatis perceptam, aliquid ex eadem summa minuere, vel ad quoscunque alios vsus conuertere q :sed sub gestorū testificatione certum fiat, & quod mancipibus r mutui s nomine datum est,& quod ab iisdem sit(excepta omni cōcussione)soluendū:eū autem,qui hanc formam ausus fuerit inquinare:quantitatem,in qua suam calliditatem exercuerit,in duplū † exhibere iubemus: & quicquid ex prædicta ratione accreuerit, ad cumulum eiusdem auri quātitatis & frumentarij tituli firmiter redundare : legisq; huius tenorem æneis tabulis incidi t .

TITVLVS XXIIII.

DE ANNONIS ciuilibus.

Annonæ ciuiles non dantur pro titulis in dignitatibus, sed pro meritis. Bart.

[illegible] I.

ANnonas publicas non tam titulis dignitatum, quàm singulorum virorum meritis attributas diui Constini u liberalitate, † satis

nisi sit opus de nouo immisceri veteri φ venit propter corruptionem veteris,vt s̃. de con. in pub.horreis.l.j.

l Necnon à diuo. vbi non habes.sed facit.j̃.de erro.milian l.j.Item.j̃.tit.j.l. fina.

m Cogentur. horreorum comites.

n Emere. subaudi frumenta quæ. &c.si bene, scilicet distribuissent.

o AVri. Frumētariam. qđ quando fit,dic vt s̃. vt in emp.spe.l.j.

p Post.alias post perceptā,alias post ea percepta.

q Conuertere.sic ff.de admi.re.l.ij.§. ij.& iij.& iiij.& s̃. tit.j.l.iij.& s̃.de cō. in pu.hor. l.fi. & j̃. de col.fun.pa.l.fin.

r Mancipibus. i. pistoribus: vt s̃.l. proxi. & caue,qđ dicit: quia nō dicit quod mutuo detur sed datur frumentū & recipit̃ panis vel datur pecunia, vt emat frumentū, alias esset contra s̃. de iis,qui ex pu.ra. mu.pe.l.j.et ij.et sic hic ad pub.vtil. ibi ad priuatam.

s Mutui alias mutuo.& tunc eodem modo expone. sic s̃.de præ. & omni. re.naui l.ij.§.dom°.

† alias, redhibere.

t Incidi. i.sculpi vel imprimi: sic ff. de ori.iu.l.ij.§.postea ne diutius.& repete hic iubemus, quod est s̃.sic in le. Moysi.in lapideis. Accursius.

DE ANNO[illegible]

u ANnonas. Constantini. ar.cōtra insufficiētes doc.vt etiā scholares optimi facilius a ducentur. Ex his.

† alias, sanè clăruit.

a Ex his. annonis scholarum. s. si nihil meruerũt. vel dic, quod sua schola vel vniuersitas hæc nõ reuocet.
b Sanguinis. vel etiam non iure sanguinis, vt statim colligitur.
c Gestum. hic de iam perceptis. sic in vsufru. vt ff. de vsufr. l. defuncta. & facit. s. de inof. test. l. omnimoda. §. fin. & de co. Illyri. & j. de silẽ. l. fi. & de ero. mil. anno. l. in his. & qui mili. nõ pos. l. v. §. fi. quæ faciũt vt mortuo militante aliquid ad hæredem defuncti transeat. Item argu. q̃d idem sit in præbenda clerici iam percepta.

Fructus ex beneficio percepti, ad hæredes trãseunt.

claruit. Ideoq; nihil ex his [a] scholarum nomine vindicetur: sed pro vniuscuiusque merito, quæ sunt concessa, seruentur: vt quicunq; perceptarum annonarum emolumenta vel in hæredes proprios iure sanguinis [b] transfuderũt vel in extraneos distractionis titulo transcripserunt: maneat quod gestum [c] est, vel hæreditatis merito, vel alienationis arbitrio.

Imp. Martianus A. II.

CEntum vigintiquinque modios frumenti, præter solitum canonẽ per singulos dies de præsenti sexta indictione ex die calend. Ianuarij nomine perisseumatis † de horreis publicis huius almæ vrbis, insita nostræ pietatis liberalitate tribuimus [d]. datis sacris apicibus [e] ad sublimissimã quoque per Orientem præfecturam, quibus possit & modum nostræ donationis [f] agnoscere, & incunctanter præbere, quæ iussimus. quam modiationẽ iugiter & in perpetuum ciuibus nostris [g] debere conferri, valitura in æuum hac lege sancimus.

d CEntum. Tribuimus. simile additamentũ fit q̃nq; præbẽdis. ad quod supra titu. j. l. j. & subaudiũt hic per singulos annos & sic quod s. est p singulos dies, iũgitur superioribus.
e Apicibus. id est nostris literis missis, &c.
f Donationis. quã facimus per l. istam augendo annonas.
g Nostris. militibus. s. vel dic omnibus tempore. scilicet necessitatis.

† Perisseuma (inquit Alc.) hic dicitur, quod abundantiã suppetit. quidã legunt peritteumatis.

h DE MENDICANTIBUS &c.
Quia mendicantes reficiuntur publicis annonis, de quibus est dictum, & debet hoc fieri. s. de verè mendicantibus: nõ fictè: iõ de mẽdicãtibus validis. i. robustis, quos Spanaldos vel Galiotas vulg' appellat: q mẽdicare nõ debent, ne miseris vel verè debilibus panẽ auferãt: vt hic & in authen. de qõ. coll. vj. & v. q. v. c. nõõls. & lxxx. dis. c. j. & gloss. super Matth. iustius feceris, si iniustè petentẽ correxeris, quã si ei dederis.
i Vnctis. quæstũ. qui publice panem quærunt.
k Incerta. quia ignoratur vtrum vere egeant vel non.
l Inertibus. sic se gerunt, quasi non habeant artem cum habeant: & ita fingunt se debiles, cum sint inertes quia nolunt laborare, sed mendicando sine labore viuere.

TITVLVS XXV.

DE MENDICANTIBUS VALIDIS [h].

Qui sine necessitate mendicant, possunt inspici: & qui eos inspexerit, & prodiderit, & esse probauerit: dominium eorum consequitur, si sunt serui, vel eius colonatus, si sunt liberi: salua dominis actione serui corrupti. Bartolus.

Imp. Valen. A. I.

CVnctis quos in publicum quæstum [i] incerta [k] mendicitas vocauerit inspectis: exploretur in singulis & integritas corporum, & robur annorum: atque inertibus [l], & absque vlla debilitate miserandis necessitas [m] inferatur, vt eorum quidem quos tenet conditio seruilis, proditor [n] studiosus & diligens dominium consequatur: eorum verò, quos natalium sola libertas persequitur, colonatu perpetuo fulciatur quisquis huiusmodi plenitudinem [o] † prodiderit, ac probauerit: salua dominis in eos actione, qui vel latebram fortè fugitiuis, vel mendicitatis subeundæ consilium præstiterunt [p].

TITVLVS XXVI.

DE † NAVTIS Tyberinis.

Qui nauem Tyberinam habet: onus publicum cogetur suscipere: nec vllo priuilegio excusatur. Bartolus.

Imppp. Valent. Theod. & Archad. AAA. I.

QVi nauẽ Tyberinam [q] habere fuerit ostensus, onus reipublicæ necessarium agnoscat. quodcunq; igitur nauigium in alueo Tyberis inuenietur, competentibus & solidis obsequiis mancipetur: ita vt nulla dignitas, aut priuilegium ab hoc officio vendicetur [r].

m Necessitates. laborando eo modo quo sequitur. & dic inferatur per quæstorem: vt in authẽ. de quæstore.
n Proditor. id est delator. sic. s. pro q bus cau. ser. l. fin.
o Plenitudinem. alias leuitudinẽ. scilicet fictã: alias plenitudinem. i. valetudinẽ. & est sic. s. de col. detc. l. fi. Sed cõtra in authentic. de quæsto. §. si vero. colla. vj. vbi dicit, q̃d serui dominis: liberi operi publico mãcipantur. So. hæc corrigitur secũdum quosdam, vel ibi in iis qui in sacra vrbe reperiunt quasi cũ eis mitius sit agendũ. Vel loquitur de iis, qui faciũt se videri ægros apponentes herbã vel aliud, per quod tumescunt: ibi non sic delinquũt, sed solũ fingunt paupertatẽ seu debilitatẽ.
p Actione. furti, et serui corrupti: vt ff. de ser. cor. l. j. & §. de fur. l. aduersus.
q Præstiterunt. si ue alias facturi nõ erant: vt ff. de fur. l. qui seruo. & l. si q̃s vxorem. §. neq; vel etiam si essent, quia non debet laudãdo augeri malitia: vt ff. de ser. cor. l. j. in fi. & fa. instit. de ob. ex delicto. §. ope. & ff. de ver. si. leg. sæpe. §. fi. & ff. de mã. l. j. §. fi. & s. de muri. l. qui aliquẽ. & j. de agri. & censi. l. omnes profugi. & supra de fabri. l. fi.

DE NAVTIS Tyberinis.
QVi nauẽ Tyberinam. i. qui nauigat in flumine Romano conuehẽdo Romam, vel extrahendo ducendo ad castra.
r Vendicet. id est separetur

† In[...] pia. Vi[...] leuitud[...] nẽ. mal[...] ego, len[...] tudinem

† ali[...] Nautic[...]

Laud[...] bus non debet [...] tolli m[...] litia.

separetur, vel remoueatur.

DE FRVMENTO ALEXANDRINO.

a IN æstimatione. Præfectus Orientis statuit munus. i. salarium. duobus officialibus, quos elegit ad congregandum frumentũ ad ciuitatẽ Alexandriæ & naucleris, p æstimatione frumẽti secundum quãtitatẽ, quàm fieri facerẽt, puta pro modio tãtũ: quod hic imperator confirmat, & dicit amodo curiales non eligẽdos ad hæc officia.

b Elogij. nomina sunt officiorum. & in lib. M. est emendatũ debito decreto elogij.

c Officia. in prædictos duos viros.

d DIurnos. Alexãdrinæ. ab Alaxandro, puta magno sic dicta: cui fauetur hæc in alimentis. Item & habet iurisdictionem: vt supra de offi. iu. Alexã. item aliud: vt & s. titu. j. l. j.

e Nemo. priuatus.

f Perissichoregiæ. vna dictio. & dicit perissichoregius & perissichoregia, q est iuxta Regem: à peri, iuxta: & rege. Colligit ergo hoc nomen eius officij & per hoc effectus: vt s. de fe. l. à nullo. quia forte male se habuit in cõgrgatione frumẽti: & cõmittitur electio pręfecto: vt supra leg. proxima.

g Et tesseræ. s. frumentariæ: vt ff. de iud. l. sed & si. §. j.

h Censeantur. vt dicãtur tesseræ Honorij Imperatoris. ad quod. s. de iusti. co. confir. in fin. & infra de aquæduct. l. decernimus. in fine.

† vide Alciatũ hic. Pyrrhus enim hic legit de sitologię & sigostasiæ munere &c.

† Perissochoregia qd sit explicat Budæ. in annot. ad l. si vt certo. §. interdũ. ff. commodat. De tesseris frumentariis vide eundem Bud. in annot. ad l. sed & si susceperit. ff. de iudi.

TITVLVS XXVII.
DE FRVMENTO Alexandrino.

Impp. Honor. & Theodo. AA. I.

IN æstimatione [a] frumenti, quod ad ciuitatem Alexandrinam conuehitur, quicquid decreto elogij [b] insitostasij † munere, & pro naucleororum tuenda substantia eminentia tua disposuit, roboramus: atque vt curialibus prædæ auferatur occasio, iubemus eos, ad huiusmodi solicitudinem affectandam nunquam accedere, sed designata officia [c] tuis prouisionibus examinata, solicitudinẽ prædictam implere.

Impp. Theodo. & Valen. AA. II.

DIurnos centum & decem modios alimoniis Alexandrinæ [d] ciuitatis addi decernimus, vt nemo [e] priuetur eo, quod nunc vsque percepit: & perissichoregiæ [f] † in omne penitus amputetur: & tesseræ [g] designentur, & nostræ pietatis nomine censeantur [h].

TITVLVS XXVIII.
DE ALEXANDriæ primatibus.

DE ALEXANDRIAE PRIMATI.

i COrporatos. i. decuriones illius terrę: vt patet ex titulo vel omnibus ciuibus dicit qui omnes sunt primates respectu aliarum ciuitatum.

k Fluminis. Nili, quem expedit purgari per agros: quia non pluit in Aegypto.

l Ex dinummo. i. loco vbi reponuntur nummi accepti ex vectigali: vt sacrum, vbi sacra reponuntur: vt ff. de re. di l. sacra. §. fi. & dicit à dinumero. as. diminutiuum. alij dicunt à duo & nũmus, quia ciues illius terræ dabant pro vectigali duos nũmos quilibet: de quibus modo accipiuntur. cccc. isti solidi.

m Ex titulo. puta ex telonæo seu riuagio quod ibi percipitur.

n Repensetur. dinummus: quia tãtum ibi reponitur ex alio titulo, scilicet nauium, quantum tollitur ex titulo vectigali.

Impp. Theodo. & Valen. AA. I.

COrporatos [i] ciuitatis Alexandrinæ repurgandi fluminis [k] onere liberamus: & ro ptenore dispositionis tuæ quadringentos solidos ex dinummo [l] vectigali memoratæ ciuitatis præcommodari decernimus, ita vt ex titulo [m] nauium modis omnibus repensetur. [n]

TITVLVS XXIX.
DE IVRE reipublicæ. [o]

Sententia lata contra ciuitatem indefensam, est ipso iure nulla. Bartolus.

Imp. Antoninus A. I.

SI quid aduersus rempublicam [p] indefensam in ea specie, in qua neq; defensores creati fuerint, neque vt crearentur, placuit [q], statutum est [r]: actionibus eius nihil [s] est præiudicatum.

Respublica non habet tacitam hypothecam, nisi ex speciali priuilegio vel ex pacto. Barto.

Idem Augustus. II.

AN respublica, [t] in

o DE IVRE reipublicæ. Alterius quam Romanorum. sic enim in toto hoc tit. accipit: vt differat à tit. de iu. fis. dic ergo q ciuitates regulariter vtũtur iure priuatorũ: vt ff. de ver. sig. l. eum qui vectigal. & . j. e. l. ij. & ff. quod met. cau. l metum. §. animaduertẽdum. & . j. ti. ij. l. j. & in Fal. iure insti. & Tre. vt ff. de admi. re. ad ci. per. l. legatum, & ff. ad Treb. l. omnibus. sed quãdoq; habet ius singulare: vt infra. l. j. & . iij. Item. ff. de vsur. l. etiã. & si cert. pe. l. ciuitas. & de sacrosan. eccl. l. fin. & j. de vẽ re. ci. l. fi. & l. j. & s. ne fis. vł resp. ul. j. & ff. ex q. cau. ma. l. legatis. & C. de fideiu. l. fi. Item sunt aliæ quæ vtuntur iure specialissimo: vt vtraque Roma: vt s. de priui. vrbis. Cõ. l. j. & Antiochensis: vt s. de priuil. cre. l. Antiochẽsiũ. & Iliensis: vt fi. ad muni. l. j. & Alexandria. s. tit. j. & ij & metropolitanę: vt s. de metro Beryto. Itẽ quædã hñt priuilegia p rescriptũ: vt j. l. fi. & s. de testa. l. si non speciali. habent eñ quidã ius fabricandi monetã per priuilegi.

p SI quid. Rẽpu. cuiuslibet ciuitat.

q Placuit. idem si placuerit: sed creati non fuerint.

r Statutũ est. definitiue, sit in minore: vt ff. si aduer. rẽ iu. l. cũ & minores. § aũt fuerit legitimè. defensa. videlicet vt restituat: vt s. de offi. eius qui vi. alt. l. j. & iij. & j. l. iij. interlocutoria vero valet, etiã si nõ sit defensa: vt s. qđ cuiuſ. vni. no. l j. §. cuius. & l. ciuitates. q a contra minorẽ: vt ff qb. ex cau. in pos. l hoc iure. & facit ff. de re iud. l. cõtra pupillũ. & s q legi. per. l. j. & s. qũo & quando iud. l. si vt proponis. & l si præses. Accur.

s Nihil ipso iure. alij dicũt qđ per restõnẽ. ar. s. de sen. aduer. fis. latis. l. j. sed ibi fuit defensa resp. vł nisi: licet prævaricatio interuenerit. & adde qđ no. j. l. iij.

t AN respublica. Alterius ciuitatis, quàm Roma-

quæ:ne sit contra s. in qui.cau.pi.ta.contra.l.j.& ij.

a Proponitis ius.cessum, alias secus: vt s. de priui.fis. l.iij.& l.fi.contra: sed alij dicũt ex sola satisfactione, nisi in præiudicium eius aut fisci: vt in contrariis: quod non placet: vt s. de fideiusso.l.cum alter.

cuius locum succeßistis ideo, quia satisfecisse debito proponitis [a], ius pignoris in eo fundo habeat apud suum iudicem quæritur. si enim neque beneficio sibi concesso id ius nacta est [b], neque specialiter in obligatione pignoris sibi prospexit [c]: causa eius non separatur à cæteris creditoribus, qui habent personalem [d] actionem.

Imp. Alexander A. III.

REmpubilcam [e] vt pupillam extra ordinẽ iuuari moris est.

Quod ciuitas facit secundum sua statuta: non reuocatur per præsulem vel præsidem. Bar.

Impp. Dioclet. & Max. AA. IIII.

SI secundum legem [f] ciuitatis respublica, cuius meministi, ruina collapsis ædificiis tuis distraxit aream: nihil contra huius legis tenorem rector prouinciæ fieri patietur.

TITVLVS XXX.

DE ADMINIstratione rerum publicarum [g].

Imp. Gordianus A. I.

FVndum vectigalem [h], si suis quibusque temporibus debitæ quantitates inferantur: inuito possessore auferri non posse, manifestum est.

b Nacta est. ad q̃ s. de priui.cred. Antiochensium.

c Prospexit, ex conuentione.

d Personalẽ.s.tantum: nõ hypothecariam, sed personalẽ habet. priuilegiatã. vt ff. de pri.cre.l.bonis.§.respu.contra. vel ibi de Roma.& facit.ff.qui po. i pi. ha.l.si pignus.& l. si in prin.& de iur. fis.l.res.§.j.

e REmpub.Romanorũ secũdum quosdã. vel verius aliarum ciuitatum: vt s. eo. in ti.& pone in cõtra ctu: vt ff. ex q cau. ma.l.reip.vel in iudicio: vt s. l.j.§.j. sed intra quantum tempus? videtur perpetuo: q a semper est pupilla: vt hic patet. Alij intra triennium: vt s. de sen. aduer.fis.la.l.j. tertij vsq; ad quadriẽniũ à die læsionis, quando fit in vltimo die minoris ętatis: vt s. de tẽp.resti. l.superuacuã. quod non videtur stare: quia dicit pupillã, nõ dicit minorem. & eodem modo dicit in ecclesia: vt s. de sacr.san.eccl.l.fi. in auth. de nõ alie. §.finimus.

f SI secundum legem. id est priuilegium.& sic concor. in fi. vel dic secundum legẽ, id est consuetudinẽ, quæ est lex: vt instit. de iu.na.§.ex non scripto. & secundum hoc sunt similia. s. de eman.lib.l.j.& ff.de testi.l.iij.§.fi. & secundum hoc consuetudo vincit legem, quod dic: vt s. quæ sit lon.consue.l.ij.et facit.j. titulo.ij.l.j.& ij.

g DE ADMINISTRA. Parũ esset ciuitatẽ habere iura nisi essent, qui ea administrarent: vt ff. de origi.iu.l.ij.§.post originem. & caue, quod hi eliguntur per decuriones cõuentos per ipsos magistratus: vt j. de decu.l.j.& de susce.et arca.l. exactores.& ff.ad mu.l.Lucius.& sic alius est magistratus, qui iurisdictionẽ exercet: & alius administrator, qui tẽporalia gerit vt hic, & ff. eo. per totum.

h FVndum vectigalẽ. idest, emphyteuticã q̃ dic vt ff. si ager. vec.l.ij. & iij.& facit s. de admi.tut.l.j.

Si officialis est negligens in exigendo cautionem de legato vel fideicommisso præstãdo, tenetur ad interesse. Bart.

Impp. Diocle. & Maxi. AA. & CC. II.

COntra eos, qui rempubl. administrantes, per officij necessitatem sub conditione relicti [i] fideicommissi satis accipere debuerunt: quanti reipubli. interest satis non esse acceptum [k], dirigendam esse actionem [l] perspicitis.

TITVLVS XXXI.

DE VENDENdis rebus ciuitatis [m].

Venditio pura & perfecta nõ debet à repub. reuocari, licet per alium, maius pretium offeratur. Bart.

Imp. Antoninus A. I.

SI sine vlla cõditione prædia vẽdẽte repub. comparasti [n]: perfecta venditione [o] nulla ratione verearis, ne [†] adiectione [p] facta auferri tibi dominium [q] possit. Tempora enim adiectionibus præstituta [r], ad causam fisci [s] pertinent: nisi si qua ciuitas propriam legem habeat.

Locatio perfecta non reuocatur, licet alius maiorem pensionem offerat. Bar.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. II.

i COntra. Relicti. ciuitati.

k Acceptũ. id est, quod nõ est satis acceptum: quia debitor factus est non soluendo.

l Actionem vtilẽ negotiorum gestorum: vt ff. de nego. ge.l.iij.§.hac actione. vel in factum: vt ff. de mag. cõue.l.j. in princi.& s. vt in possess.leg.l.fi. Sed contra.s.ti.j.l.pen. Solu. ideo elegit vt minor: vt s. si tuto. vel curato.l.fi. Vel hic nõ est in quem restitueretur facto herede nõ soluẽdo.

m DE VENDENdis rebus ciuitatis. Quod faciũt administratores superioris tit.

n SI sine. Comparasti. cũ ea solennitate, quæ est j. eod.l.fin.

o Venditione. de qua perfectiõe dic, vt instit de empt.et vendi.in prin.

p Adiectione facta ab alio.

q Dominium. traditiõe facta vt subijcit i eo, quod dicit translatum: vt s. de rei vendi.l.seruum. Sed quid si nõ erat facta traditio? Respon. agitur ex empto ad interesse, si alij vendat ciuitas: vt ff. de act.emp.l.j.

r Præstituta. à lege puta viginti dierum. arg. s. de sacrorum. arg. s. de sacrosanct.eccl.auth.hoc ius. sed legem, quæ hoc dicat, non habes. Alij quadraginta dierum.& dic vt argum. ff. de ędil. edic.l. quod si no.it §.penultimo.

s Fisci. ad res fiscales & fisco venditas: vt s. de fide instru.& iure hastæ fis.l.fin. tempora.& ff. ad muni.l. Lucius.§.fi. Item hæc adiectio nõ fit, nisi semel: vt j. de lo.fun.ci.l.ij.& facit.j l.proxi. in hoc ergo plus habet fiscus, quã ciuitas, sed emptor minus: quia hoc debet probare in vtilitatẽ ciuitatis versum: vt s. de sac.san. eccle.

† Hala legit, adiectione ... nostram ... ctione ... gis ... Amo... gu. ... lib....

eccle. authen hoc ius porrectum. in fisco autem sufficit confessio: vt s. de quadrien. præscrip. l. ij. §. ad hæc.

a Quamuis. Publici prædij. i. ciuitatis cuiuslibet indubitanter secundũ omnes. Quid autẽ de p̃dio fisci vel patrimoniali? Respon. P. idem: sicque in venditionibus tãtũ sit locũ habet adiectio non locatio: vt ff. de ædil. edic. l. sciendũ. Sed tu dic, aut ppetuo est locatio facta & non habet locum licitatio, alias sic: vt j. de fun. patr. l. iij. & j. de loca fun. ciui. l. fi. & facit s. de allu. l. fi. & supra loca. l. si olim. Item facit. ff. de iure. fisc. l. iij. §. diui. & de pu. l. cotem. §. fi.

b Additamenti specie. i. prætextu.

c Temporis. qđ sufficeret etiam in vẽditione. Item ergo innuit, & si non tantũ. vel dic aliud breue tempus.

d Si quæ. Peruenerint. his modis ad ciuitates põt peruenire: vt s. de hære. insti. l. collegium. & l. hæreditati. & ff. de leg. j. l. si quis à filio. §. fi. & l. si hæres. §. vitiis. & l. ciuitatib⁹. & ad Trebe. omnibus. & quãdo hæreditas peruenit ad ciuitatem: tunc ciuitas constituat actorem, qui agat & excipiat: vt d. l. omnibus. & l. seq. & caueat de rato, si dubitat de decreto: vt ff. qđ cuiusq; vni. l. itẽ. §. Sed vniuersitas tota vel maior pars de calumnia iurat, non ipse, cũ habeat instar pcuratorũ, secundum P. tu dic aliter: vt not. s. de iura. calũ. l. ij. §. hoc etiam. Et no. qđ hæc lex dicit de domibus & annonis, quæ quasi immobilia sunt, vt in authẽt. de nõ a l. §. j. sed dic idem de prædiis rusticis: vt s. l. j. de iis quæ seruari non possunt: dic quod etiam sine decreto vendunt tutores: vt supra de administratio tuto. l. lex quæ tutores. in fi. & l fina. in fin.

e Publica. quod potest fieri: vt ff. de rerum diuisione l. sacra. l. finali.

f Inclytam. Constantinopolim.

† alias, exinde collata.

† alias, fraudis nũdinatiõe. alias, fraude seu nũdinatiõe.

Quamuis incrementum conductioni factæ publici prædij [a] videatur offerri: non tamen additamenti specie [b] oportet fidem locationis infringi: præsertim cùm tantùm iam temporis [c] ex contractu decessisse proponas.

Immobilia ciuitatis: & mobilia quæ seruando seruari non possunt, pro vtilitate ciuitatis permittuntur alienari autoritate principis in vtraque Roma: in alijs vrbibus autoritate præsidis, & censu cuiuslibet possessoris. Bartolus.

Imper. Leo A. III.

Si quæ hæreditatis, vel legati, fideicommissi, aut donationis titulo domus, aut annonæ ciuiles, aut quælibet ædificia vel mancipia ad ius inclytæ vrbis, vel alterius cuiuslibet ciuitatis perueniant, siue peruenerint: [d] super his licebit ciuitatibus venditionis pro suo commodo inire contractum: vt summa pretij † exinde collecta, ad renouanda siue restauranda publica [e] mœnia dispensata proficiat. Indefessa verò cura prospicientes, ne quis aduersus ciuitatum commoda quicquam moliri possit incommodi, sed sine vlla fraude † seu inordinatione vel colludio, seu conniuentia huiusmodi venditiones procedant: hoc in posterum obseruandum esse cẽsemus, vt si quidem ad hanc inclytam [f] vrbẽ domum vel ciuiles annonas, aut alia quælibet ædificia, vel mãcipia pertinentia contigerit venundari: non aliter nisi imperiali authoritate vendantur. in prouinciis verò præsentibus omnibus seu plurima parte [g] tam curialium, quàm honoratorũ et possessorum ciuitatis ad quã res prædictæ pertinent, ppositis sacrosanctis scripturis [h] singulatim vnũque [i] † eorum, qui conuenerint iubemus sententiam [k], quam putet vtilem patriæ suæ designare: vt ita demum decreti recitatione in prouinciali iudicio interueniente, emptor competentem possit habere cautelam. Hos autem venditionum contractus [l], siue iam completi fuerint, siue postea ineundi fuerint, stabiles [m] esse censemus.

TITVLVS XXXII.

DE DEBITORIBVS ciuitatum.

Debitores ciuitatum non possunt in eis habere honorem, nisi primo debitum soluant. Bar.

Imp. Antoninus A. I.

Non prius debitorem reipubli. [n] honorem in repu. subire, quàm id, quod debere constiterit, cõuentus exoluerit [o] tam meis, quàm diuorum principum constitutionibus declaratur.

g Parte. ad hoc ff. ad mu. l. quod maior & supra de le. l. si quod. de prædiis cur. l. ij.

h Scripturis. non tactis. sic de episcop. & cle. authẽt. sed iudex esset em̃ difficile pro re minima tot iurare. itẽ quia in prin. iurauit fideliter consulere: & satis est. si nunc ad memoriam reducat per p̃sentem scripturam sic supra de iudi. l. rẽ non nouam. Itẽ sic in authẽ. vt lice. ma. & auiæ. §. quod aũt colla. vij. Alij dicunt, quod etiam corporaliter iurãt, quasi hęc verba cũ effectu intelligãtur vt in multis iuris articulis de corporali dicitur.

i Vnumquemq;. sic in authen. vt iudic. non expect. sa. suf. §. final. colla. quinta.

k Sententiam. id est consilium: sic. ff. de sena. l. fi.

l Contractus. scilicet cum prædicta solennitate factus.

m Stabiles. sine timore adiectionis: vt supra lege prima & secunda. & nisi cum hac solennitate fiat: reuocatur cum fructibus: sed venditor non ciuitas tenet de euictione vt supra de sacrosanctis eccle. l. qui res. & infra de agri. & censi. l. quemadmodum. Item adde, quod pretium probari debet versum in vtilitatem ciuitatis: vt in authentic. hoc ius porrectum. supra de sacrosanctis eccles.

† Cõcor. tex. in ca. tua nuper. cum glos. super verbo tractatu. extra, de his quę fiunt à prę la. sine cõsensu cap.

DE DEBITORIBVS CIVITATVM.

Non prius Reipublicæ cuiusque ciuitatis, vt ex titulo patet. & ex continuatione superiorum titu.

o Exoluerit. solẽniter: vt supra de prædi. cu. l. secunda. Item si fideiussorem vel pignus dederit. & dic debitorem expelli, vel ratione vectigalis: vel ex qualibet alia administratione, nõ aliunde: vt ff. de mun. & hono. l. rescripto. § primo. & facit ff. de publi. l licitatio. §. debitores. & de lega. primo. sciendum in princip.

Imp. Constant. A. II.

Apud eos, quos superstites [a] integris facultatibus esse peruideris [b], vel quorum hæredes incolumia retinent [c] patrimonia, sortes reipubli. perseuerare debebunt: ita tamen, vt annuas vsuras suis quibusq; temporibus exoluant: cùm simul & republic. vtile sit retinere idoneos debitores: & ipsis commodum cumulum debiti minimè nutriri. Et quia nefas est obnoxiis [d] corporibus alienatis sorte † circunscribi ciuitates: placuit, si quis debitor reipubli. ciuitatis quippiam ex eo patrimonio, quod habuit cùm pecuniam reipublicæ sumeret, donauerit vel distraxerit, vel qualibet in alium ratione contulerit: qualitate rei alienatæ perfecta, atque omnibus debitoris facultatibus consideratis, quas habuit, cùm ei pecunia crederetur: pro rata ab eo, qui ex debitoris facultatibus aliquid detinet, ex sorte atque vsuris postulari. itaque quoties minus idoneum deprehenditur eius patrimonium, cuius nomen ciuitati alicui inuenitur obnoxium: iudex omni diligentia & solicitudine debebit inquirere, ad quos ex qualibet conditione transierint debitoris facultates: vt singuli æqua æstimatione habita, pro rata [e] rerum, quas possident, conueniantur [f]: personalem actionem [g] contra eum habituri debitorem, qui ipsis soluentibus liberatur [h]. Ab eo autem, à quo constat fortunarum suarum partem maximam recessisse, etiã reliquam portionem, quæ apud eum resederit, transferri [i] ad idoneum oportebit. Quòd si quispiam debitor reipubli. ciuitatis, fisco nostro locum [k] fecerit: emptores, qui à fisco nostro comparauerint, manifestum est secundum ius vetus [l] & rescripta diuorum principum, constitutionesq; nostras, nullam debere molestiam [m] sustinere. Quòd si quis debitor non comparauerit, vel certè omnia sua ita consumpserit, vt nemo [n] aliquam rem ex eius bonis possideat [o]: id debitũ conuenit ad dispendium reipublicæ [p] pertinere: ideoq; cura † patris [q] ciuitatis apud idoneos, vel dominos rusticorum prædiorum pecunia collocanda est.

† alias, forte.

TITVLVS XXXIII.

DE PERICVLO nominatorum [r].

[a] Apud. Superstites. id est, viuos.

[b] Peruideris. loquitur Verino curatori ciuitatis.

[c] Retinent. id est, retenturi sunt, & facit. ff. de vsur. l. si bene.

[d] Obnoxiis. i. obligatis expressa cõuentione vel ex priuilegio tacite: nõ alias: vt s. de iure reipu. l. ij. & secũdũ hoc agit hypothecaria. vel verius dic nec ex pñse, nec tacite erant obligati. sed dicuntur obnoxij eo quod ipse debitor est obnoxius: & secundum hoc agit condictione ex lege, si enim esset hypothecaria indiuidua, i solidũ esset: vt supra si vnus ex plurib. hæred. de bito. vel cre. l. ij. nisi cũ legatarius agit hypo. pro rata sicut personali cõtra hæredem legãtis: vt s. cõ. de leg. l. j. in fin. Item & quãdo duobus obligantur: si mul vterq; agit secundum quãtitatẽ debiti: vt ff. de pig. l. si fundus. §. si duo. Itẽ & cum duo cã damni infecti mittũtur in pos. cõtrahit hypo. vt ff. de dam. infec. l. si finita. §. cũ autem. in bonis aũt administrantis habet forte tacitã hypo. ciuitas. arg. s. de admini. tu. l. pro officio. Sed qualitercunque legem istã exponas. s. vel hyp. vel condic. ex lege cõtradicit supra de iur. reipubli. l. ij sed hic sola, ibi cũ aliis quia quo ad alios creditores est ei similis vel nõ est dissimilis, quo ad personales actiões ex cõtractu: sed quo ad cõdictionem ex lege sic, vt hic.

[e] Pro rata. sic. ff. si qd in frau. patr. l. j. §. si pluribus. & s. de prædi. & aliis rebus mil. l. ij. & j de omni agro deser. l. iij. & ff de cen. l. cum possessor.

[f] Conueniantur. hypothecaria secũdum quosdam: tu dic personali condi. ex hac lege, prius tamen debitore excusso: vt s. de cõue. fis. debit. l. j. & ff. de iure. fis. l. moschis. maxime hodie vt in authen. de fideius. §. sed neq; Itẽ est speciale, vt emptor personaliter possit cõueniri, alias nõ, nisi in fraudem esset facta vẽditio: quod hic non erat: vt j. de iis, quæ in frau. cre. l. successores.

[g] Actionem. neg. gest. secundum Py.

[h] Liberatur. sic. s. de euic. l. si ob causam. & ff. de sol. l. Stichum. §. dolo. & de fideius. l. tutor. & de euict. l. si plus. §. j. & de distra. pig. l. rescriptum. §. j. & si. Accur.

[i] Transferri. cogitur ergo ad totum, qui partem maximam distrahit. & dic titu. venditionis, non gratis, quia soluet tantum quãtum eũ tangit pro rata rerum.

[k] Locum. id est, fiscus ei successit in totum, vel in rem aliquam.

[l] Ius vetus. si fiscus vendit iure suo. idẽ si credens suam, per l. Zenonis: vt s. si aduer. fis. l. fi. & j. de fun. pa. l. j. et de quadri. præscrip. l. ij. & fi. & instit. de vsuc. in fi. & s. de cap. pi. l. j. Sed arg. contra. ff. de pe. hære. l. nec vllam. §. item si qs à fisco. sed vsque ad quadriennium agit ciuitas contra ærariũ: vt l. bene à Zenone. C. de quadri. præscrip.

[m] Molestiam. priuilegiatior ergo est fiscus, quam ciuitas ad quod ff. ad ciuita. muni. l. simile.

[n] Nemo. nisi fiscus. vel dic nemo oĩno.

[o] Ex eius bonis possideat. & fecerat debitor locũ fisco: vt prædixi. Accursius.

[p] Reipublicæ. id est fisci. Hoc forte intra quadrienniũ vt j. de quadrienn. præscri. l. j. vel dic. id est, ciuitatis.

[q] Patris. i. curatoris vel defensoris, ad quod in auth. ius iurãd. quod præ. §. j. col. ij. Et no. i debitore ciuitatis vt specialia. Primum s. eo. l. j. Secundum quod comparãtes ab eo quãuis bona fide à repu. cõueniũtur. Tertiũ quod personaliter cõuenit. quanuis in rem successerit. Quartũ quod totum compelluntur debitores patrimonium vendere, qui partem maximam vendiderunt, vt hac. l. Quintum, vt ff. de vsur. l. etiam.

[r] De periculo nomina. Electores officialium tenentur: vt hic. Itẽ fideiussores: vt j. tit. j. l. j. Item ipsemet: vt j. ti. ij. & dicas minores magistratus teneri nõ præsides, qui sunt quasi cõfirmatores, vt s. de suf. l. exactores. & instit. de satisd. tu. § fin. & ff. de mag. conue. l. prima. §. primo. & exactio quæ in eos datur, competit etiam in hæredes: vt insti. d. §.

Il qui

a I qui. Si maxime.id est quia maxime:cp contra vos est : sed non nocet hoc casu. secus in nominatoribus tutorum secundum Pe.qui tenentur ex solo,quod nõ curauerunt caueri:vt s.de ma.con.l. iij. Sed nõ placet: imo idẽ quod in his: vt ff.de ma.cõ.l.iij.& l.j.§.si magistratus.

b Exegistis.quod facere debuistis: vt ff. de ad. re. ad ci. per l. fin. §. iij.& j. tit. j.

c Mutilatum.siue ergo fideiussores idoneos accepistis,siue non:si fuerũt soluẽdo finito officio, nõ tenemini: vt hic & d. §. si magistratus.nisi post finẽ euestigio,id est incõtinenti desiit esse soluendo:vt ff.de neg. gest.l. diuortio. Itẽ hic quod fuerũt soluẽdo,vos probastis vt d.§.si.magistrat⁹ & s.de probat. ex persona. & facit s. de di.tu.l.j.& ff. ad muni.l.imperator. §.j.& l. ordine.§.j. & de admi.re.ad ci. per l. ij. §. si eo.& de suscept.l.ij.

d Sit.post finitum officium.

e Damnaque.sortis nõ vsurarũ,non pœnarum: vt ff. ad munic.l.Lucius,§. Paulus. & l. libertus.§ j. & j.tit.j.l.j.

f Hic vide Ioã.de Plat. melius ponẽte n casum huius leg.

f SI successores Papi.nominauit Vlpi. vel Aphri. Pompon.male gerentem,non Papinia.nec etiã Vlpia. sed Aphrica.tenetur.& facit.j. tit. ij. l.si ita.& infra de suscep.l.ij. & de conue.fi.deb.l.quoniã. Sed arg. contra. ff. quod vi aut clam.l. si ego. Accur.

g Denominauerit ergo ad magistrat⁹ pertinet nominare successorem.secundum P.sic viij.q. j. c.j.§ j.&§.his omnibus sed non eligit:vt in authen.de defen.ciui.§.si.colla ij.at cæteri officiales per decuriones vel ab eis ad hoc electos:vt supra de decur.l.secunda.&de suscept. l.exactores. & quod cuiusque vni.l.item.§.j.

h Nominati.transitiue.Et no.arg.contra. ff.de hæred.insti.l.si.vbi heres heredis &c. sed nõ ob illi enim successores iuris sunt.

i Nominatorem.nec ad fideiuss.nominãtis:vt ff. ad munici.l.libertos.§.penul.sed ad patrẽ nominãtis sic: vt eod.tit.l.secunda.§. primo sed non tenentur hi omnes,scilicet nominator pater fideiussor in pœnis vel vsuris.vt s.l.proxi.nec extraneo,sed reipubli.vt ff.ad muni.l.ij.§.j.in fin.& de pecu.l.licet. §.fin.

Electores officialium publicorum non tenentur pro electis,licet fideiussores non receperint , si tempore depositæ administrationis soluendo fuerint.Bart.

Imp. Gordianus A. I.

I,qui à te collegaque tuo magistratus creati sunt: etiam si maximè [a] fideiussores non exegistis [b] :tamen si per id tempus , quo magistratus honor deponebatur , soluendo fuerint : periculo vos creationis non fecerũt obnoxios ex eo, quod casu aliquo patrimoniũ eorum mutilatum [c] sit [d] : cùm cessationi suæ debeant imputare , damnaque [e] reipubli. si qua ob culpam eorum passa est, sarcire : qui cum nomine publico eos conuenire potuissent , id facere supersederunt.

Nominator tenetur pro nominato officiali , inquantum ipse conuenitur ex persona sua: non in eo ad quod conuenitur ex persona alterius ab eo nominati. Bartol.

Imper. Philippus A. & Philipp. C. II.

SI successoris [f] tui successor non idoneum loco sui magistratum denominauerit [g] : administrationis eius periculum ad tuam personam spectare nequaquam potest: & enim nominati [h] successores duntaxat quisque periculum suscipere compellitur:nec ad nominatoris nominatorem [i] manus iure porrigi possunt.

TITVLVS XXXIIII.

DE PERICVLO [k] eorum,qui pro magistratibus interuenerunt.

Fideiussores tenentur reipublicæ ad interesse non ad pœnam quam magistratus delinquendo meruerunt. Brat.

Imp. Antoninus A. I.

Fideiussores magistratuum, in iis, quæ ad reipubli. administrationem pertinent [l] , teneri, non in iis, quæ ob culpam vel delictum eis pœnæ nomine irrogentur [m] , tam mihi, quàm diuo Seuero patri meo placuit.

TITVLVS XXXV.

QVO QVISque ordine conueniatur.

Imp. Antoninus A. I.

ET si duobus [n] simul [o] cura pecuniæ ciuitatis non tamen separatis [p] portionibus mandetur:singuli non pro virili portione, sed insolidum [q] reipublicæ obligantur , cùm autem de indemnitate ciuitatis eius [r] quærit:prius eius bona, q administrauit [s] ,

k DE PERICVLO eorũ qui pro magistratib. &c. Not. hos cõueniri post excussos reos: quod dic: vt ff. de admin.re.ad ci.per ti.l.prior.§.fin.Accur.

l Fideiussores. Pertinent. qualia sunt.ff.ad munici.l. ij.§.gestum. sed videtur contra in eodem titulo.l.libertus §.penulti.Solu. nominare successorem nõ omnino in repub.gerere.Item dic pertinẽt principaliter:vt nõ obst. ff.de pecu.l.licet.in fin.& ff ad munici. l.ij.§.penult.& facit.ff.de fideiuss.l si. & de procura.l.qui proprio.§.vt in ceteris.

m Irrogentur.quia deliquit in officio: & est sic in patre & nominatore: vt supra tit. primo notaui. adeo quod si pignora hic dedit. in id teneant.& tũc in quo & quando ipse potest conueniri. vt ff. de admi. rer. ad ci. perti. l. prior.§.fin.

n QVO QVISque ordine conueniatur. Et si duobus. etiã massariis.

o Simul.id est, simpliciter.

p Separatis. alias tenetur quilibet p sua parte:vt j.l.proxi.§.j.& ibi not.

q Insolidum. hoc quod simpliciter:vt j.l.proxi.& dic quod simul gesserunt:vt j.l. proxi.in princip.vel diuiserũt inter se & tunc insolidum secundum ordinem,qui est.ff. ad munic. l. Lucius.§ j. & l.imperator. Item potest loqui quãdo nullus gesserit:vt ff.ad mu.l.Lucius. in princ.

r Eius.reipublic.de qua dixi & dicas qđ vnus tãtũ.

s Administrauerit.sub.fideiussorum & nominatorũ vt.ff.ad municip.l.quid ergo.in princ.

a Onerari. nempe vt ad hæredes non transit officium: vt supra de nego. gest. curatoris. ita nec periculum, nisi ipse hæres administraret, qui de dolo & lata culpa propria tenetur: vt dicta l. curatoris. & ff. de hære. tu. l. cum ostendimus. & de mag. con. l. non similiter. & facit. ff. de administr. tu. l. tutores. in princip.

ac mox si satisfieri non poterit, collegæ conueniuntur. vos tamen, qui hæredes vnius ex curatoribus extitistis, damno, si quod post mortem eius dolo vel culpa collegarum accessit, onerari [a] non est rationis.

Duobus si committitur pro indiuiso administratio, quilibet ante nominatorum primùm conuenitur: secus si separati portionibus Bart.

Imp. Gordianus A. II.

QVoties duobus non separatim, sed pro indiuiso munus iniungitur, & ita, vt vnusquisque [b] eorum periculo soliditatis videatur obstrictus, manus ad nominatorem prius, quàm vtrique, qui id munus administrauerunt, solenniter fuerint excussi, nulla ratione porrigi possunt. si verò separatis portionibus ad munus nominati sunt: prius pro portione conueniantur, qui id munus administrauerint [c] item fideiussores eorum. Si nec ab iis quidem indemnitas fuerit seruata: tunc demum creditorem [d] ac si nec is quidem sufficiat nouissimè participem [e] muneris conueniri debere, præses non ignorat.

Idem August. III.

SI ita [f] duumuiri creatiestis hoc expresso, vt mutuo periculo teneamini [g] in dubium non venit, vicariis [h] damnis vos esse obstrictos: cum in magistratibus priùs nominatores [i] conueniendos esse (hoc quod † in persona nostra custodiri considerastis [k]) constitutum sit.

f SI ita. In prima parte non fuit diuisa administratio: non vt supra l. quoties. in princip. in secunda sic. Vel dic in vtroque fuit diuisa. & quod dicit vicariis, scilicet ordine qui sequitur. Vel secundũ quosdam prima in duumuiris. secunda in magistratibus secũdum quos duũuiri non sunt magistratus: vt hic colligitur. & supra de emancip. libe. l. prima. Sed contra supra. de iudic. l. fina.

Si administratione diuisa vnus collegarum pecuniam collocauerit, quam respub. consequi non potest: eo mortuo hæres eius conueniendus est primò: secundò possessor: tertiò nominator: quartò collega. Barto.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. IIII.

CVm te & collegam tuum, magistratus vestri tempore publicum fœnus collocasse proponas nec potuisse debitum à quibusdam reipublicę restitui: cùm paratus sis pro te id quod solus gessisti [l], reipublicæ satisfacere: consequens est rempubli. si separati actus vestri fuerint, successores collegæ tui, vel rerum eius possessores priùs ob personam eius † cõgredi: & si solida indemnitas reipubli. seruata non fuerit: nominatores eius interpellare: ac postremo loco si quid ex nomine collegæ tui defuerit, ob culpæ [m] nexum te interpellare. priores [n] enim nominatores veluti fideiussores placuit obstringi.

TITVLVS XXXVI.

NE QVIS LIber [o] inuitus actum reipublicæ gerere cogatur.

Impp. Valerian. & Gallien. AA. I.

SI, vt pponis decreto [p] ordinis ad libertatẽ ductus es: non debere et inuitũ actum [q] reipub. administrare, curator reipublicę non ignorat: præsertim cùm serui huiusmodi officia administrare debeãt.

a Vide hic Io. de Pla. post Bar. qui bene hanc glo. discutit.

b QVoties. Vnusquisque dicit quidam ı hic expresso nõ aliter: vt hic, & p adf. de duob. re. Sed hic hoc videtur etiam iure nõ expresso, & videtur semper agi eo ipso quod nõ separatur: vt supra proxi. & ff. ad muni. l. imperator. Sed hodie forte contra per. d. authen. & dicas, ꝙ hic ambo gesserunt: alias seruatur ordo, qui est in d. l. Imperator.

c Administrauerint. vel etiam ipsi inter se diuiserunt, quo casu sec° est in tutoribus: vt ff. de adminis. tuto. l. Lucius. §. primo. in fi. & supra de diui. tu. l. ij. in fi. & adde distinctionem quę est ff. ad municip. l. Imperator.

d Creatorem. i. nominatorem.

e Participem. qui sepatim habuit ab illo administrationẽ & hoc si collega tẽpore depositi officij nõ fuit soluẽdo: vt supra de proba. l. ex persona. & ff ad muni. l. Imperator. Item hoc etiã si pactum sit in contrarium: vt. ff. de admi. re. ad ci. pert. l ij. §. ius reipubli. & facit supra de fab. l. iure. & de conue. fis. de. l. quoniam & de susce. l. secunda. & ff. de admi. re. l curatores. Item si collega soluit, agit contra collegã nisi pro dolo fuit cõuentus vt ff. de tute. & rat. dist. l. prima. §. nũc tractemus. sed nominator non agit contra collegã nominatum à se: quia sui debiti nomine conuenitur: vt ff. ad municip. l. & ci.

† alias, in persona vestra custodiri desideratis. & rectius meo iudicio quàm hic.

secũdum quos duũuiri non sunt magistratus: vt hic colligitur.

g Teneamini. qđ est eo ipso, quod nõ est contrarium dictum: vt supra eo. l. quoties.

h Vicariis. i. alter pro altero prius cõueniatur quàm nominator.

i Nominatores. quam collegas.

k Considerastis & bene secundũ duos primos intellectus: sed secundum alterum frustra, cũ duũuiris semper loquatur.

l CVm te. Gessisti. separatim ergo gessisti. itẽ dic vt not. supra l. quoties.

† alias, progredi.

m Ob culpæ. quia cum nõ remouit: vt ff. de admi. re. ad ci. pert. l. fin. §. antepe. & facit. ff. de administra. tuto. l. iij. §. primo. ff. ad muni. Imperator. in fin.

n Priores. i. prius. non aũt dicas priores. i. qui nominauerunt nominantem hunc male gerentẽ: vt s. tit. ij. l. fina.

o NE QVIS liber inuitus &c.

Quidam habent curam reipu. nam soli curiales personalia munera pub. subeũt & honores: vt ff. de decu. l. & honores. §. secũdo. qđ nõ placet: vt j. l. proxim. in fin. Sed dic vt infra.

p SI vt pponis. Decre. sic cũ facere debet: vt s. de seruis reipu. ma. l. j. & ij.

q Actum. seruitem, quẽ serui tantũ ciuitatis faciebant quod

quod patet:quia dicit actum quod seruis conuenit : vt & ff.de neg.gest.l.cū actum. liberis vero procuratio, officia vero publi.liberis cōueniunt tm̄:vt s̄.de tab.l. generali.& s̄.si seruus aut lib.l.j.& ij.secundum alios dic actum.i.tabulariam,ad quā serui publici.i.notarij tantum cogūtur:vt s̄.de ser.reip.ma.l.fi. & secundū hoc non ob.s̄.de lib.l.j.lib.x. quæ est contra.& facit.s̄.de oper.lib.l.q manumittitur. Acc.

a SI cū. Ad actū. dic vt.s̄.l.px.

SVMPTVS iniuncti,&c.

b Vm ad munus. Angariarū qđ est personale. cum gerat labore animi:vt ff. de mune.& hono.l. fi.in prin.

Angariarum munus est personale.

c Detrimēta. cum etiam omnibus datus esset sumptus: hic solus gerens de suo impēdit,vel est obligat⁹:vt s̄.de lega.l.ij. Et secundū hoc quæritur,quare nō repetit à repu bli.& respu.à nō gerētibus? Respō.propter vitandū circūitum:sic.ff.de stipu. ser.l. pen. & fauore reip. Sed qua actione? Respon.vtili nego.gest.vt ff.de nego.gest.l. ex facto. vel ꝓ socio : vt ar. ff pro socio.l. si qs societatem.sed videtur.contraria titu. quia ibi ad omnes, hic ad gerētes. Sed dic ad omnes, cum omnes gerunt.Vel dic omnes à prin.licet ex postfacto sit secus.Vel dic ad omnes : quia omnes cōferūt ad sumptū factum:vt ff ad leg. Rhod. de iact.l.iij. & sic cōsonat.Posset hęc lex scđo intelligi et in munere misto ga de suo erāt facturi sumptus.

Impp. Diocle. & Maximian. AA.

SI cùm ingenuus esses, ad actum [a] gerendum à repu. compelleris: auxilium præsidis, & iuris præsidia, prout vsus exigebat, implorare potuisti.

TITVLVS XXXVII.

SVMPTVS INiuncti muneris ad omnes collegas pertinere.

Imp. Maxim. A. I.

CVm ad munus exhibēdarum angariarum [b] cùm aliis creatus, à consortibus muneris solicitudine deserta, solum te functum esse proponas, sumptuum detrimenta [c], si qua acciderint collatione eorum, quos munus oportuit participare prouisione præsidis diuidentur. quòd si à te obsequium derelictum esse cognouerit [d]:quid censuræ publicæ congruet, non ignorabit.

TITVLVS XXXVIII.

DE HIS, QVI ex officio, quod administrarunt, conueniuntur.

Si pecunia mutuatur per administratorem reipublicæ ad ipsum damnum sortis pertinet,

d Cognouerit.& sic nullus gessit:quo casu omnes tenentur reipu.vt ff. de admi.tuto.l.tres tutores.§. nō solum.& §.item in eo.& s̄.si tut.non gest. l. fi.

DE HIS QVI &c.

e Oenoris reipub. à te contracti : alias nec de sorte tenetur: vt ff. de admi.rer. ad ci. perti.l.fi. §. pe.

f Culpa.lata:leuis tamen interuenit : quia non inquisiuit diligenter dominos prædiorum:alias nec de sorte tenetur:vt s̄. de debi.ciui.l.fi.in fi.& ff.de neg gest.l.litis.§.si pecunię.Item si lata,teneris etiā ad vsuras:vt ff.de admini.tuto.l.si tutor constitutus.&.e. tutor qui repertorium.§.vsuræ.& sic accipe . ff.de admi.re. ad ci.perti.l. fi.j.respon.Accur.

non vsurarum. Bart.

Imp. Antoninus A. I.

FOenoris [e] reipub. quod nō tua culpa [f] perditum esse apparuerit: sufficit sortis [g] damnū, non etiam vsurarum eius sustinere.

g Sortis sic. ff. ad mu.l.Luci⁹.§. Paulus.& l.constitutionibus.& ff.lo.l.quęro.circa prin. & ff. de admi.re.ad ciui.

TITVLVS XXXIX.

DE SOLVTIOnibus & liberationibus debitorum ciuitatis.

Imp. Alexander A. I.

CAutiones [h] seruorum [i] publicorū ita demum firmam securitatem [k] debitoribus præstant, si curatorum adsignantium [l], vel eorum, quibus exigendi ius est, authoritate subnixæ sunt. Cùm autem is, qui exoluisse dicitur, solam scripturam actoris [m] suscipientis pecuniam promat [n] : ea tantùm defensio consueuit admitti, si quod exolutum est, rationi reipublicæ profecisse doceatur [o]. Sanè curator vester, si fraude serui constiterit effectum, vt interciperētur à curatore [p] illatę à debitoribus quantitates: de peculio eius, qđ eo modo deest, restituet.

DE SOLVtionibus &c.

h CAutiones. id est apochæ.

i Seruorum.i.tabellionū secūdum quosdam. tu dic de vere seruis publicis:quia infra dicit actoris.Item de peculio agi.Accur.

k Securitatem. id est, vt nullo modo retractentur:vt s̄.de apo.pub.l.j.& l. semel.

l Adsignantium. seruos ad scribendum. vel dic pecunias : quia recipiūt & assignāt reponēdo.sunt em̄ duo necessaria:curatorem recipere,& cautionē fieri cui subscribat curator:vt s̄.de cōue.fis.deb.l.ij.sed tutori potest solui sine scriptura:vt s̄. de pact.l.pactum.& procuratori : vt ff. de sol.l.vero.

Tutori sine scriptura solui potest.

m Actoris. i. serui prædicti.sic.s̄.quod cum eo.l.fi.

n Promat.i. ostendat.

o Doceatur. Nō ergo trahit occasionē iuris ad iniquū compendium:vt s̄. pro emp.l.fin.& ff. de re.co.l.pe. & facit.ff.si cer.pet.l.ciuitas.& authē.hoc ius porrectum. ibi, & his creditor &c.

p A curatore.loquit minoribus.Et dic,quod curator restituet de peculio:exiget enim à repu.& deinde soluet vel compēsabit:vt ff.de compē.l.debitor. vel dic loquitur de decurionibus ciuitatis cuiusdam,vt in superscriptiōe patet:curator ergo ciuitatis tenetur de peculio serui prędicti: vt recepti inde fiat solutio.cum eo enim seruo videtur contractum vel quasi posset soluens etiam cum curatore agere ex bono & æquo.arg.ff.si cer.pe.l.si & me.

me.poteſt etiam reſpu.habendo ratum curatorem cō uenire.ſed cur debitor nō liberatur,cū pecunia ad curatorē peruenit? Reſpon.quia nō peruenit vt debuit.

a DE SPECTACVLIS &c. Publi.vtilitati etiā in his prouidetur:& hic referuandis:vt hic,ſed lenonibus tollendis: vt j.l.fi.&facit j.de maiuma.

b NOn inuidem. Gymnici. nomen cuiuſdam populi.

c Spectacula.que fiūt in ſcęna.i.in loco vbi ludebāt tragœdi &comœdi,vt referunt grāmatici & in auth. de conſul.vel ſcena eſt locus &c.vt ff. de infa.l.ij.§.fi.approbātur ergo ſpectacula, cum & in hanc cauſam pōt legari:vt ff.de leg.j.l.ciuitatibus.&de ann.leg.l. annua.&de polli.l. Septitia.licet ſit ar. cōtra. ff.de admin. re.ad ci perti.l. legatum.§.fi. Sed nō pmittit, ſi ſanguis effundatur in agone: vt ſunt torneamēta: & ſimilia:q a luduseſt noxius:vt j.de gla.to.l.j.& in his ludis ſenatores præbebāt ſuū officium:vt in authen. vt ord.præfect.

d Grati.cōſentiētes talibus vna cum populo: quo caſu prōptius permittit, quàm ſi ſolus populus. & ſecundū hoc dic volentium ſcilicet omniū populi & primatū,vel populi tantū. & facit p primatibus.ff.ad muni.l. qđ maior. & s̃.de aduo diuer. iudi. l. reſtituendū. ibi.nā in vniuerſis.

e EOs qui agitandi.i. ſunt. agitatores,& deſeruiūt ſacris ludis:& non ſunt famoſi:vt ff.de inf.l.athletas. in princip.& §.j.

f Suppliciis.Propter hoc quod ſint agitatores:cum nō ſit delictum:& ideo non patiuntur aliā pœnā vel laborē: niſi hanc quam gerunt. Accurſius.

g QVíſquis.Conſules.facit in authē.de cōſul.§.quantumcunque.& §.poſt illum ff.de infa.l. athletas. in prin.& §.j.Sed arg.contra.j.titu.j.l.j.

h Mulctetur. vel illa quæ eſt &c.vt j.l.nemo.in fin.

TITVLVS XL.

DE SPECTAculis & ſcenicis & lenonibus[a].

Imp. Conſtantinus A.

NOn inuidemus, ſed potius cohortamur amplectenda felicis populi ſtudia,gymnici,[b] † vt agonis ſpectacula[c] reformentur. Verūtamen cùm primates viri populi ſtudiis, ac voluptatibus grati[d] eſſe cupiant:promptius permittimus,vt integra voluptas ſit,quæ volētium celebratur impenſis.

Deſeruientes ſacris ludis,nullo afficiuntur ſupplicio.Barto.

Imppp.Grati.Valen.& Theodo.AAA. II.

EOs qui agitandi[e] munus exercent, illuſtris autoritas tua nullis præter circenſe certamen affici nouerit oportere ſuppliciis[f].

Iidem AAA. III.

QVíſqs equos, quos, vel ſerenitas noſtra, vel ordinarij conſules[g] tribuunt voluptatibus:ad cōmodum compendiumque priuatum abduxerit: vnius libræ auri condemnatione mulctetur[h].

In loco in quo principis imagines conſecrantur, non debent fieri ſpectacula: nec hiſtriones, vel viles picturæ introduci.Bartolus.

Imppp.Theodo.Arcad. & Honor.AAA. IIII.

SI qua[i] in publicis porticibus, vel in iis ciuitatum locis, in quibus noſtræ ſolent imagines conſecrari, picturas[k] pantomimum[l],veſte humili & rugoſis inſignibus[m] agitatorem,aut vilem offerat hiſtrionem,illico repellatur: neque vnquam poſthac liceat in loco honeſto inhoneſtas annotare perſonas: in aditu verò circi[n],vel in theatri proſceniis[o] vt collocentur, non vetamus.

Imperat.Hono. & Theod. AA. V.

NEmo[p] iudicum ex quacunque ciuitate in aliud oppidum, vel ex prouinciæ ſolo equos curules[q], aurigas, beſtias[r], hiſtriones, ciues tentet traducere[s]: nedum popularibus plauſibus intēperanter ſeruiunt:& publicè rerum ſtatum fatigent,& feſtiuitatem impediant in cunctis oppidis celebrandam:ita vt ſi quis hanc violauerit iuſsionem, pœna teneatur ea, quæ legum violatores perſequitur[t].

Patres vel domini ſi filiabus aut ancillis peccandi præbent neceſsitatem,earum perdunt poteſtatem:qui ſi in id inſiſtant,pœna huius legis puniuntur. Bart.

Iidem AA. Florentio præf.prætor. VI.

LEnones patres, & dominos, qui ſuis filiabus vel ancillis peccandi neceſsitatem imponunt: nec iure frui dominij, nec tanti criminis patimur libertate[v] gaudere. Igitur tali placet eos indignatione ſubduci, ne poteſtatis iure frui valeant, neve quid eis ita

i SI qua. Si habeas ſi qua pictura: tantum dicit de vilibus perſonis pictis. ſi vero habeas ſi quam picturā: ſemper ſub. aliquis offerat. qđ eſt j.& ſic de pictura & homine.

k Pictura. Si habeas hic pictura,ſit punctum loco copulæ.Accur.

l Pantomimum.id eſt,ioculatorem:vt ff.de oper.lib.l.ſi libertus artem.

m Inſignibus.id eſt viliſsimis veſtibus in pictura vel in homine.Nota ergo in talibus fieri detentiones:vt s̃.de ſacr. ſanct.eccleſ.l.iij.

n Circi.Loca remota.

o Proſceniis.ſcenæ locus:vt s̃.de infa.l.ij.§.fin.ſcenica perſona:vt in auť. ſcenicas non ſolum &c.proſcenium locus vbi ſcena ſit pcul à prędictis locis in aliquo theatro.

p NEmo.etiam vt priuilegium nihil eis opituletur.

q Curules.qui ludūt currēdo ad brauium vel pallium: vt ff.de infa.l.athletas §.j.Vel ducunt currum aureum ad pugnandū in ſacro certamie:quaſi carrotium:vt s̃.de fe.l. fi.& auriga qui ducit: vt s̃. de vſu & ha.l.plenum.§.equitij.Accur.

r Beſtias.alias hyſtrias: alias beſtias. aſs hyſtrias: aptos ad illum currum.

s Traducere. Sic infra de erog.mil. anno.l.j.

t Perſequitur.vel illam quæ eſt s̃. eo.l.quiſquis.

v LEnones.Libertate.i.facilitate eas faciēdi. & ſic no.priuilegiū amittere,qui abutitur.

† Vide,in hunc locū Alcia.hic nam quod ille gymnici legit, nos ita in Victo.exempla.reperimus.

Torneamēta prohibentur.

Priuilegiū amittit, qui eo abutitur.

tur:vt & ſ.de Iudæ.l.Iudæos.Itē quia expedit reip.&c. vt inſti.de iis qui ſunt ſui vel ali.iu.§.pe.& ſic no.quod propter delictū patris,filius efficitur ſui iu.vt in auth. de ince.nup.in prin.Item venditor perdit ius abducēdi,ſi cōſentit proſtitutioni:vt ſ.ſi mā.ita ve.l.j.Itē pœna periurij in exigentem vertitur:vt in auth.ſcenicas nō ſolū &c. Itē domū perdit ad eū vſum accommodans: vt in auth.de leno.

a Si velint. Nō: alias:vt ff.de re.iu. l.inuito.Sed ar.cōtra.ff.de lib.cau.l.j.

b Conductis. forte liberis, quæ ſui iuris erāt:quæ propter paupertatē alicui lenoni in hoc ſe locarēt:vt in auth. de len.& fac.ſ.de epiſc.au.l.ſi lenones. & dic vt ibi nota. Vel dic hic loqui de mercenariis,qui conducti deſeruiūt his proſtitutis.et facit. ff.de pig. act.l. eleganter.§.fin.

c Minor. No.grauius eſſe peccare, quā ab inuitio grauiſsimā pœnā pati.

d Coitionis. alias cōmunionis id eſt ſtupri,in quo eſt fœda communio.

e DE EXpen.&c.

Quæ magnæ exiguntur in prędictis ludis:ff. de poll.l. Septitia.

f CVm præſidē. Non reuocabitur.ſic ſ.de admin.tu.l.ſancimus. Sed arg.cōtra.j.tit. j.l.hac lege.& dic, vt ff.de admini.re. ad ci.perti.l.j. Item facit.ff.de ope. pu. l.pecuniam.item cōtra.j.de exactio.& tranſa.mi.an.l.j.

g Agonis.i.certaminis,inde agonotheta, qui pugnat: vt ff.de mu & ho.l. ſi. & maſtigophori,& agonotheta princeps talis ludi: vt ff de pol.l. Septitia.in gręco ibi poſito.

h Cautiōi.i.caute.

i DE AQVAE. Sicut ludi,ſic aquę ductus populum delectan t.de Conſtātinopolis & Romæ etiam veteris aquæductibus dicit publicis. & ſic differt ab illo quod.ff.de ſer.ru.prædio.l.ij.§.aquęductus. Dic ergo qđ quidā homines præficiuntur ad cuſtodiā,qbus datur priuilegiū:vt j.l.decernimus.§.vniuerſos.& iis p quorum fines trahitur: vt l.j.& certa pecunia ad hoc deputatur:vt j.ad repara.& l.hac lege.nec ex eo extrahit aqua: vt j.l.ij.& l.decernimus.in fin.niſi ſpeciale pri.vt j.l.ſi. & veteri cōſuetudine vt j.eod.l. vſum. & tunc non ex quolibet loco:vt j.e.eos. ſed ī caſu fallit,vbi priuilegiū nihil operat:vt j.eo.l.oēs. ſed quando trahit, gratis habet:vt j.e. tit.ad reparationē.

poſsit acquiri:ſed ancillis filiabuſq́,ſi velint [a] ,conductisve [b] pro paupertate perſonis,quas ſors dam nauit humilior, epiſcoporum liceat,iudicum etiam defenſorumq́ implorato ſuffragio omni miſeriarum neceſsitate abſolui: ita vt ſi inſiſtendum eis lenones eſſe crediderint, vel peccandi ingerant neceſsitatem inuitis,amittant nō ſolùm eam, quam habuerint poteſtatē,ſed proſcripti,pœnæ mancipētur exilij,metallis addicendi publicis:quæ minor [c] pœna eſt, quàm ſi præcepto lenonis cogatur quiſpiam coitionis [d] ſordes ferre, quas nolit. Da. Calend. Maij, Felice & Tauro Conſ.

TITVLVS XLI.

DE EXPENSIS publicorum ludorum [e]

Pecunia deputata ad ſpectacula,in refectionem murorum poteſt conuerti:& ipſis refectis cauſa priſtina firma permanet. Barto.

Impp. Diocle.& Maximin.AA. I.

CVm præſidem prouinciæ impenſas,quę in certaminis editione erogabātur,ad refectionem murorum tranſtuliſſe dicas: & quod ſalubriter deriuatum eſt, non reuocabitur [f] : & ſolenne certaminis ſpectaculum poſt reſtitutam murorum fabricam,iuxta veteris cōſuetudinis legem celebrabitur. ita enim & tutelæ ciuitatis inſtructæ murorum præſidio, prouidebitur: & inſtaurandi agonis [g] voluptas confirmatis iis, quæ ad ſecuritatis cautionem [h] ſpectant †, inſecuti temporis circumitionem repræſentabitur.

† Aliàs inſecuta temporis circuitione præſentabitur.

TITVLVS XLII.

DE AQVAEductu [i] †.

† Aquæductibus. Alci. hic.

Imperator Conſtantinus A. I.

AQuarum poſſeſſores, per quorum fines [k], formarū † meatus tranſeunt, ab extraordinariis oneribus [l] volumus eſſe immunes: vt eorum opera,aquarum ductus ſordibus oppleti [m] ,mundentur, nec ad ad aliud [n] ſuperindictę [o] rei onus iiſdem poſſeſſoribus attinendi [p] ;ne circa res alias occupati, repurgium [q] formarum facere non curent [r] .Quòd ſi neglexerint,amiſsione poſſeſsionum mulctabuntur. nam fiſcus prædium eius obtinebit,cuius negligentia perniciem formæ, † cō geſſerint [s] .Præterea ſcire eos oportet, per quorum prædia aquæductus commeat, vt dextra leuaq́ ex ipſis formis quindecim pedibus [t] intermiſsis arbores habeant:obſeruante officio [v] iudicis [x] , vt ſi quo tempore pullulauerint,excidantur:ne earum radices fabricam formæ corrumpant.

† Forinarum mallet hic Alcia. tu illū videto.

† Alias, contraxerint.

k AQuarum. Fines id eſt, fundos.

l Oneribus. Alias muneribus.

m Oppleti. Id eſt, impleti.

n Aliud.ſ. onus: quod eſt infra.

o Superindictæ. i.prędictæ rei nomine:vt ſcilicet ſic tā ab extraordinario quam etiā ordinario nomine tamen eius rei ſint immunes. Accurſius.

p Attinēdis.i.detinendis. Accur.

q Repurgium. id eſt,repurgationem cum frequenter repleantur.

r Non curent. id eſt,procurent.

s Congeſſerit. id eſt,induxerit. alias conceſſerit.

t Pedibus. j.eo.l. omnes.§.ſuper his. contra. Sol. ibi ſpeciale in aquæductu ad palatium Adriani:cui in alio fauet vt ead.l.vel hic per priuatū qui magnā immunitatē p hoc habet ibi per publicum ſulcum. & facit ſ.de edi.priua.l. ſi cui.et l.Męniana.

v Officio. id eſt, officiali.

x Iudicis. ſic ſ.de interdic.l.j.

Si quis

De publico aquæductu aquã ad suum prædiũ deriuare non licet: & contra facientes pœna publicationis illius prædij puniuntur. Bar.

Impera. Valent. & Valens AA. II.

SI quis [a] decætero veti ti furoris audacia florentissimæ [b] vrbis commoda voluerit mutilare, aquam ad suum fundum ex aquæductu [c] publico deriuando: sciat, eundem fundum fiscalis tituli præscriptione signatum, priuatis rebus nostris aggregandum.

Auertens aquam de publico aquæductu debet ipsam ducere per castellum, vel aliud paruum foramen, ne matrices fistulæ corrumpantur: & contrà faciens per dit beneficium, & punitur in corpore. Bar.

Impera. Grati. Valent. & Theo. AAA. III.

EOs, qui aquæ copiã vel olim, vel nunc per nostra indulta meruerũt [d] vsum aut ex castellis [e], aut ex ipsis formis iubemus eligere: neque earum fistularum, † quas matrices vocant, cursum ac soliditatem attentare: vel ab ipso aqueductu trahere [f]. Quòd si quis aliter fecerit non solum id, quòd prius iure beneficij fuerat consecutus, amittet [g]: verùm pro conditione quoque personæ sæuerissima pœna plectetur.

Ius hauriendi aquam, vel ea vtendi de publico aquæductu nõ turbatur, si tanto tempore quis est vsus, quòd de eius contrario memoria hominum non existit. Item irrigantes agros vel ortos furtiuo modo de aqua publica, aquæductu priuantur. Bartolus.

Imperat. Archad. & Honorius AA. Asterio com. Orientis. IIII.

VSum aquæ veterem, longoque dominio constitutum [h], singulis ciuibus manere censemus, nec vlla nouatione turbari: ita tamen, vt quantitatẽ singuli, quam veteri licentia [i] percipiũt, more vsq; in præsentem diem perdurante percipiant: mansura pœna in eos, qui ad irrigationes agrorum, vel hortorũ delicias furtiuis aquarum meatibus abutuntur. Da. Calen. Nouem. Cæsario & Attico Con.

Qui beneficium ducendi aquã ex publico aquæductu impetrauit, debet illud intimare præfecto, & non alij: & iudex, qui cõtrafacit, quinquaginta libris auri punitur. Bar.

Imperat. Theo. & valent. AA. V.

SI quis per diuinam liberalitatem [k] meruerit ius aquæ: non viris clarissimis rectoribus prouinciarum, sed tuæ præcellẽtissimæ [l] sedi cælestes apices intimare [m] debebit: condemnatione contra illum, qui preces [n] moderatoribus [o] insinuare conatur, quinquaginta librarum auri, contra vniuersos administratores [p], qui rescriptum per surreptionem elicitum [q] suscipere moliuntur, proponenda: apparitoribus nihilominus eorundem virorum clarissimorum prouinciæ moderatorum animaduersionibus pro vigore tui culminis subiugandis: & amplissima tua [r] sede dispositura, quid in publicis thermis [s] quid in † nymphæis [t] pro abundantia ciuium [v] conuenit deputari: quid his personis, quibus nostra serenitas indulsit, ex aqua superflua debeat impertiri.

Seruitus aquæ ducendæ ad aliqua loca priuata ex aquæductu palatij Adriani etiam per rescriptum est prohibita: & contrà faciens in centum libris auri punitur, & debet esse latitudo aquæductus prædicti decem pedum munda omnibus arboribus. Bart.

Iidem AA. VI.

OMnis seruitus aquarum [x] aquædu-

---

[a] SI quis. Etiam dignitate prædítus: vt j. l. decernimus. in prin. nisi de licentia principis: vt j. eo l fi. & l. proxi. et ff. de aqua quo ti. & æsti. l. j. §. permittitur. vel senat⁹. vt ff. de flumi. l. quo minus. & de aqua plu. ar. l. quod principis.

[b] Florentissimę. s. nouæ Romæ.

[c] Aquęductu. Ad qđ. s̃. vt nemo priua. l. j. & s̃. de bon. va. l. si quando.

[d] EOs qui. Meruerũt. à pricipe: nõ ab alio. q̃ valent: vt j̃. l. fina.

[e] Ex castellis. vbi cõgeritur aqua. antequã intret per fistulas: vt ff. de aqua quo. & æsti. l j. §. castellũ. & melius dicitur in §. præcedẽti. & §. hoc interdictum necessario ꝓpositũ est, &c. cuius similes sunt formę, de quibus subiicit. Accursius.

[f] Trehere. nõ ergo largè accipitur beneficiũ. & sic est ar. cõtra. s̃. de bon. vac. l. si quando.

[g] Amittet. sic s̃. de Iudæis. l. Iudæos. & de plus pet. l. j. & j̃. l. proxi.

[h] VSum. Constitutum. à principe: vt s̃. l. proxi. Vel verius consuetudine: cuius nõ sit memoria: vt ff. de aqua quo. l. hoc iure. §. ductus aquę. & s̃. de seruit. l. si manifest. & sic non est cõtra j̃. eo. l. diligenter. in fi. vbi de lõgo dicit. & adde distinctionẽ: vt s̃. de serui. & aqua. l. ij.

[i] Licentia. principis, vel consuetudinis. Accur.

[k] SI quis. Liberalitatem: qđ licet: vt j̃. l. fi.

[l] Præcellentissimæ. præfecto loquitur, qui dispensat super rescripto vel priuilegio principis: vt infra hac l. in fi. non præses.

† Alcia. putat hic legendum quas mastos vocant.

[m] Intimare. i. præsentare.

[n] Preces. s. impetratas.

[o] Moderatorib⁹. id est, p̃sidibus. qđ non licet: vt s̃. dixi.

[p] Administratores. i. præsides. Acc.

[q] Elicitum. quod præsumitur cũ ad præsidẽ non præfectũ offeratur, & facit. s̃. de legi. & consti. l. ij. & j̃. de diuer. offi. l. nullus.

[r] Tua. o præfecte. Accursius.

[s] Thermis id est, balneis.

[t] Nymphæis. Alias limphæis. i. lauatoriis.

[v] Ciuiũ. sic. ff. de bo. dã. l. fin. §. si plures. & sol. ma. l. j. & secũdũ hoc. i. q̃a ciues sunt multi: & ideo multã aquã volunt habere. vel dic vt habeãt abundãtiam: & tũc non faciunt dictę concor.

[x] OMnis. Aquarũ. speciali quædã seruãtur in quodã aquæ ductu, q dicit adriani: forte ab eo fact⁹ q̃ pricipis palatio seruiret: & quod superest:

† Nymphæa [illegible] tat [illegible] locis [illegible] se, in [illegible] mulieres lauantur.

ctus. Adriani, siue domorum [a] siue possessionum, siue suburbanorum, siue balneorum, vel per diuinos affatus intimatos in quolibet iudicio, vel per vsurpationem [b] impertitos, penitus exprobetur. malumus etenim prædictum aquæductum nostri palatij, publicarum thermarum ac nymphæorum commoditatibus inseruire [c]. & decernimus hanc dispositionem modis omnibus in posterũ seruari: nemini licẽtia tribuenda, ab eodem aquæductu precibus oblatis vsum aquæ petere, vel eum audere perforare, scientibus iis, qui qualibet ratione putauerint ad huiusmodi emolumentum accedere: vel officio [d], si ausus fuerit instruere [e], vel minus [f] instructis precibus parere: centena pondo auri mulctæ nomine fiscalibus rationibus se esse illaturos. Super his sancimus sulcum pub. aquarum nullis intra decem pedes [g] arboribus coarctari, sed ex vtroque latere decempedale spatium integrum illibatumq́ȝ seruari [h]. Præterea de plumbeis fistulis ducentibus ad thermas, quæ Achilleæ † nuncupantur, quas prouidentiæ tuæ magnificentia [i] factas fuisse cognouimus, eandem [k] formam seruari cẽsemus. etenim memoratas fistulas thermis tantum & nymphæis, quibus eminentia tua [l] deputauerit, volumus inseruire: facultate præbenda tuæ sublimitatis apparitoribus, circumeundi sine formidine domus, suburbana balnea, ad requirendum, ne qua deceptio, vel suppresio, vel insidiæ contra publicam [m] vtilitatem à quoquam penitus attentẽtur.

Pecunia ex vectigalibus redacta, pro reparatione aquæductus debet expendi dando eam operarijs aquæductus: & habentes ius ducendi aquam ex publico aquæductu; nihil soluere tenẽtur fisco ex ea. Barto.

Idem AA. VII.

AD reparationem aquæductuum huius almæ vrbis omnia vectigalia, quæ colligi possunt ex vniuersis calculis [n] huius inclytæ vrbis, & ex operariis, qui zizaceni [o] † dicuntur, ad refectionem eiusdẽ aquæductus procedere: illo videlicet obseruando, vt nemo eorum, qui ius aquæ possident [p], quamcunque descriptionem sustineat. nã execrabile videtur domos huius almæ vrbis aquam habere venalem [q].

Præfectus conuertens aurum aquæductui deputatum ad aliud opus, de suo resarcire tenetur: & debet aurum prædictum in arca separata ab alio deponi. Bartolus.

Imp. Zeno A. VIII.

HAc lege sancimus, vt si quis amplissimam præfecturam [r] gubernans, aurũ aquæductui deputatũ, ad alterum quodlibet opus non aquæductibus vel aquæ publicæ cõpetens, extruendũ, vel curandum putauerit conuertendum: de suis facultatibus eadẽ summam, aquæductus titulo repensare cogatur [s]. Separatus verò arcarius [t] aurum aquæductus suscipiat, gloriosissimorum consulum liberalitate, vel ex aliis titulis [v] ad aquas publicas pertinentibus collectum, vel postea colligendum.

Fons publicus ab initio vel postfacto publicus effectus, vsui priuatorum non applicatur etiam ex rescripto super hoc impetrato: & super hoc non obstat reipublicæ præscriptio longi temporis.

Idem Augustus. IX.

DIligẽter inuestigare decernimus, qui publici ab initio fontes, vel cum' essent ab initio fontes priuati: pòst, quàm publicè vsum præbuerint, ad priuatorum vsum conuersi sunt, siue sacris apicibus per subreptionem [x] impetratis, ac multo amplius si authoritate illicita, nec appetito

perest: pub. thermis & nymphæis proficit non priuatis hominibus etiã ex priuilegio, licet ĩ aliis valeat priuilegiũ: vt j. l. fi. quæ est cõtra. & vocat hic seruitutem quãdo hoc licet principis priuilegio.

[a] Domorũ. Scilicet priuatorum dicitur seruitus: quia pro domo priuata sit impetrata quæ impetratio non valet, vt hic, & sic ex ne sequentia.

[b] Per vsurpationem. i. siue ex certa sciẽtia principis, siue non, & hoc nisi diceret non obstante hac lege: vt ff. de legat. iij. l. si quis in prin. testa. Accur.

[c] Inseruire. In eo quod palatio superest.

[d] Vel officio. i. officiali aliquo. Acc.

[e] Instruere. perforando, vel aliter cõcedendo aquã secũdum rescriptum.

[f] Vel minus. i. nõ instructis vt debẽt: quia pro hoc non fuerunt porrigẽdæ preces.

[g] Intra decem pedes. s. e. l. j. §. fi. quæ est cõtra. So. vt ibi.

[h] Seruari. repete sancimus.

[i] Magnificentia. ablatiuus. id est, qa tu fecisti eas fistulas. Accur.

[k] Eandem. Vt ex priuilegio principis non trahantur aquæ. Alex.

† Vide Alcia. hic.

[l] Tua sublimitas. præfecto loquitur.

[m] Contra publicã circa aquæductus. Accursius.

AD reparationẽ. Calculis. alias collib⁹: alias callibus: alias calculis. ad quod s. de ope. pu. l. ad portus & j. l. proxi.

[o] Qui zizaceni. id est, qui concinnant.

[p] Posidẽt. ex pręcepto principis vel consuetudine. alias enim non licet: vt s. l. vsum. & l. fi.

[q] Venalem. Arg. cõtra. ff. de ali. leg. l. Mela. §. quædam.

HAc lege. Pręfecturã. multo magis si alias inferior.

[s] Cogatur. facit. s. de ędi. priu. l. cũ dubitatur. Sed ar. contra. s. de expen. lu. l. j. dic vt ibi.

[t] Arcarius. ab arca in qua tale aurũ reponitur dictus et non separatus. ad quod. s. de suscep. l. duos.

[v] Titulis. Vt s. l. proxi. Et no. cõsul cum creabatur, dabat. c. lib. auri in opus aquæductus: vt j. de consul. l. nemini. & l. penul.

DIligenter. Per subreptionem. præsumptione huius legis. Accursius.

† Cyziceni mauult. Alcia. hic à Cyzico vrbe, aut certè zoxeni.

Long.

colore sacri oraculi huiusmodi aliquid pertẽtatum fuisse dignoscitur, vt ius suum regiæ ciuitati restituatur: & quod publicum fuit aliquando, minimè sit priuatum, sed ad communes vsus recurrat: sacris oraculis vel pragmaticis sanctionibus aduersus commoditatem vrbis quibusdam impertitis, iure cassandis: nec longi temporis [a] præscriptione ad circumscribenda ciuitatis iura profutura.

Idem Augustus. X.

DEcernimus, ne quid à quacunque persona qualibet dignitate prædita [b] contra † munuscularios aquæductus [c], vel fontes publi. qui ad aquęductus confluunt, pertentetur [d]. Sed & si quis clam vel palam authoritate confisus, de iisdem paralogiis [e] † vel fontibus aquam transduxerit, vel clandestinis insidiis fortè subripuerit: publicis aquæductibus eam restituere compellatur [f]. Hoc etiam præcipimus, ne in posterum à quolibet iuxta eosdem aquæductus plantari qualescunque arbores posśint. [g] ne ex stirpibus labefactentur parietes aquæductus: quod & antiquis constitutionibus [h] interdictum esse dignoscitur: scientibus [i] vniuersis, quod in posterum super huiusmodi cõmissis, suburbanum vel prædium, vel balneum, vel aquæmola [k] †, vel hortus, ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata, vel si quid ex his iuxta aquæductum positum ad eum pertinet, qui plantauit arbores aquæductibus noxias, & ad quęcunque pertineat locum, [l] vel hominem [m], vel domum, proscriptionis titulo subiacebit, & fisci iuribus vindicetur: nulli super huiusmodi pœna nec per sacros apices venia tribuenda. Vniuersos autem aquarios vel aquarum custodes, quos hydrophylacas [n] nominant, qui omnium aquęductuũ huius regiæ vrbis custodes deputati sunt: singulis manibus [o] eorum felici nomine pietatis nostræ impresso signari decernimus [p]: vt huiusmodi annotatione manifesti sint omnibus, nec à procuratoribus domorum, vel quolibet alio ad vsus alios auellantur, vel angariarum [q], vel operarũ nomine teneãtur [r]. Quòd si quem ex iisdẽ aquariis mori contigerit, eũ nihilominus, qui in locum defuncti subrogatur, signo eodẽ notari præcipimus: vt militiæ quodammodo sociati, excubiis aquæ custodiẽdæ incessanter inhæreãt: nec muneribus [s] aliis occupentur.

De fonte vel aquæductu publico non licet aquam deriuare, nisi per principis rescriptum concedatur: quod intimari debet præfecto prætorio & alijs iudicibus quorum interest: pœna contrà facientibus imminente. Barto.

Imp. Iustinianus A. XI.

DIuinam dispositionem ab inclytæ recordationis principe Theodosio super his, qui aquam sibi de publi. aquæductibus seu fontibus præberi desiderant, promulgatam [t], hac etiam lege in sua firmitate durare sancimus: quatenus nemo, vel in hac sacratisśima ciuitate, vel in prouinciis sine diuinis apicibus de sacro epistolarum scrinio more solito edendis, & iudicio tuæ celsitudinis, vel aliis, quorum interest [v] intimandis, aquam de publi. aquæductu seu fonte trahere permittatur [x]: iis, quicunque nostra iussa violauerint, seu violare concesserint, denarum li-

[a] Longi temporis. ſ. eo. l. vsum, quę est contra. Solu. hic longo: ibi cuius nõ est memoria. vel verius hic ipsum publicũ & in publico vsu stare solidũ. ad quod ff. de vsu l. fi. j. respon. & ſ. de ope. pub. l. præscriptio. ibi ex publico. ad priuatũ: quod licet, vt ibi, ad qđ. ff. cõmunia præ. l. venditor. §. si constat. & facit. ff. ne qd ĩ loc. pub. l. ij §. ait prætor. & l. pe. & j. de fun. pat. l. pe. & ſ. de sacrosanc. eccl. l. vt inter diuinum. & ſ. de preci. imp. offe. l. nec damnosa.

DEcernimus. [b] prędita. sub.

[c] Aquæductus. s. riuulos parũ aquæ ferentes & subaudi publicos.

† Alc. hic muscalarios legendũ putat.

[d] Pertentetur. sine licẽtia principis vt j. l. fi.

[e] Paralogiis. quos supra vocauit munuscularios nũc paralogios vocat, quasi parũ limphæ habentes.

† Paragogiis. Alci.

[f] Cõpellatur. fundus etiã ad quẽ duxit cõfiscatur: vt. ſ. eo. l. ij. præscriptione submota contra hoc: vt j de fun. reipu. l. vsus.

[g] Posśint. Prope ad decẽ pedes: vt. ſ. eo. l. oĩs alij: vt. ſ. e. l j. quod nõ placet.

[h] Constitutionibus. dictis legibus: vt. ſ. eo. l. j. & l. oĩs.

[i] Scientibus. Ad vtrunq; superius dictum se refert.

[k] Aquæmola. i. molendinum.

† alias, aquariola. Pyrrh.

[l] Locum. in libro Mar. est cancellatũ locũ & domũ. alias deest totum ab illo loco. q plãtauit &c. vsq; ibi pręscriptionis titu. &c. Sed tu dic locũ puta ciuitatis vel castri, domũ etiã diuinã: vt ſ. de exact. trib. l. fi.

[m] Vel hominem. s. priuatũ, vel dignitate præditum.

[n] Hydrophylacas. ab hydria, quod est vas in quo ponitur aqua: inde diciĩ hydropicus. vl' dic hydria aqua, phylare i. custodire vel seruare. inde hydrophylacas. i. custodes aquarũ vel conseruatores. sic gazophylaciũ dr̃ locus vbi gazæ custodiũtur, secundũ Py. & facit. ſ. de exc. mu. l. hydraulæ. & ff. de mu. & ho. l. fin. §. inter. Accur.

[o] Manibus. i. vtrique manui, vel cuiuslibet singula manus & idẽ est in milite: vt hic. in fin. & ſ. de fab. l. stigmata non in fronte: vt ſ. de pœ. l. si quis.

[p] Decernimus. s. dictas manus.

[q] Angariarum. i. operarum.

[r] Teneantur. nisi in aduẽtu principis vt ſ. de sac. san. ecc. l. neminem. Accur.

[s] Nec munerib'. personalibus: vt ſ. de mu. patri. l iij.

[t] DIuinã. Promulgatã. quæ est. ſ. e. l. si qs.

[v] Interest. q sunt maiores rectoribus prouinciarũ: vt ſ. eo l. si quis.

[x] Permittatur. sed cum licentia: sicut hic,

hic,& no.ſ.eo.tit.l.ij.& l.ſum.

a Condemnatione.& amiſsione fundi ad quem ducit:& vt ſupra eodem tit.l.ij.& aquã reddit: vt ſupra de cernimus. Accurſius.

brarum auri condemnatione a aliaq́ꝫ grauiſsima indignatione feriendis.

TITVLVS XLIII.

DE † GLADIATORIBVS.

Imp. Constanti. A. I.

CRuẽta ſpectacula b in otio ciuili c † & domeſtica quiete non placent: qua propter omnino gladiatores d eſſe prohibemus.

TITVLVS XLIIII.

DE VENATIONE FERARVM.

Impp. Honor. & Theodoſ. AA. I.

OCcidẽdorum leonum e cunctis facimus poteſtatem, neque aliquam ſinimus quendam calumniam formidare. Beſtias f autem, quæ ad comitatum ab omnibus limitum ducibus tranſmittuntur, non plus quàm ſeptem diebus intra ſingulas ciuitates detineri præcipimus: g violatoribus eorum h quinas libras auri fiſci iuribus illaturis.

TITVLVS XLV.

DE MAIVMA i.

Solebant prouinciales de menſe in ingreſſu ciuitatis facere quendam ludum, quem fuerunt prohibiti facere à præcedentibus imperatoribus: modò hic imperator etiam concedit, vt talis ludus fieri poßit in prouincia, dummodo cum honeſtate. Bar.

Impp. Arcad. & Honor. AA. I.

CLemẽtiæ noſtræ placuit vt maiumæ † prouincialibus lętitia reddatur k: ita tamen, vt ſeruetur honeſtas, & verecũdia caſtis moribus perſeueret.

TITVLVS XLVI.

VT ARMORVM vsus inscio principe interdictus sit.

Nulli licet guerram mouere abſque principis iuſſu. Vel ſic. Nulli licet arma portare ſine principis licentia. Bar.

Imppp. Valenti. Theodo. & Arcad. AAA. I.

NVlli prorſus l nobis inſciis atq́ꝫ incõſultis quorumlibet armorum mouendorum m copia tribuatur.

TITVLVS XLVII.

DE AGRICOLIS & censitis & colonis n.

Tempore quo agricola inſiſtit ſationi, vel meßi, vel vindemiæ: non vocatur ad munera extraordinaria, ſed excuſatur. Bartol.

DE GLADIATORIBVS.

b CRuẽta ſpectacula. In quibus videtur cruor. i. ſanguis: vt in torneamẽtis, idẽ põt dici & in pugna beſtiarũ, vt corrigat̃ ſ. de fer. l. fina. & eſt hic arg. quod duella nõ admittuntur: qđ dic: vt ff. ad leg. Aql. l. qua actiõe. §. ſi qs ĩ colluctatiõe.

c Ciuili. in quo ſumus: vt ſ. de ca. tol. in prin. & ſubaudi etiam licet per hoc nõ fiat ſcandalum.

d Gladiatores. ꝑdictos ſic pugnãtes. nã ludus noxi⁹ &c. vt ff. ad l. aquil. nã ludus, alias ſpectacula approbant̃: vt ſ. de ſpectat. l. j. & de fabricãtibus & portantibus gladios hic non dicit, ſupra de fabri.

DE VENATIONE FER. &c.

e OCcidendorum. Leonum. idem in manſuetis habitis pro derelicto: vt ff. pro derelict. l. iiij.

f Beſtias. Nociuas ad quod ff. de poſt. l. j. §. beſtias. & ſi quad. pau fecis. dic. l. j. §. in beſtiis.

g Præcipimus. quæ hac l. ſtatuuntur tria ſunt.

h Eorum. ſed nec in loco vbi dãnũ poſsint dare, vt ff. de ædi. edict. l. qua vulgo.

i DE MAIV. Ludus q̃ fiebat in maio. & ſic à maio, vel ſub lætitia vel maiuma græcè, latine ingreſſus ſcilicet æſtatis quando herbæ frondesq́ꝫ virentes lætificant prouinciales vt in Bo. fiunt reginæ.

k CLementiæ. Reddatur. per præcedẽtes imperatores ablata ꝓpter elationẽ ꝓuincialiũ. reddit̃ nũc: p Ho. & Arc. & fa. ſ. de pa. l. vt ꝓfa. et ſ. de ſp. l. j. et l. nemo.

VT ARMORVM &c.

l NVlli. Prorſus. Nõ ergo ditiſsimis burgenſibus: ſic. j. nego. ne mil. l. j.

m Mouendorum. id eſt, guerram inchoare. alias incidit in le. Iuliam maieſt. vt ff. ad l. Iul. maieſt. l. iij. et eſt ſic. ff. de ca. l. hoſtes. Vel dic mouendorũ, id eſt, portandorũ. & tũc eſt ſic in authen. de armis. colla. vj. & ſupra de fabri. put in titu. ibi notaui. ſed fallit tũc in caſu: vt j. de præpoſ. ſacri. cu. ſi. Accur.

n DE AGRI. & censitis, & colonis.

Dixit de aquæductu: vbi agitur de onere rerum: nunc de onere perſonarũ: quia nulli magis interdicit̃ vſus armorum, quã colonis, qui nec puncto vno debẽt moueri: vt j. eo. l. colonos. ideo de his dicit, vel cum dicendum ſit de colonis fiſci, præmittit titulum generalem: in quo explicatur priuatorum commodum & quod fiſcus habet in eiſdem: vt infra eodem. l. liſtibus. §. hæc de reditibus. vel dixit titul. proximo de iis quæ ad letitiam & ſalutem pertinẽt noſtram in ſcena & ludis & aquæductu & gladiatoribus tollendis & nociuis beſtiis occidẽdis, atque armis non mouendis: inter quæ omnia omnium rerum ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt agricultura melius: vt Tulli. libro primo officio. vel quia nulla res vtilior eſt fructibus aridis, qui ſine colonorum labore nõ proueniũt ideo de his videndũ eſt. Et dic de agricolis in genere, & cenſitis & colonis in ſpeciali: nã agricola generaliter omnis colens agrum dicitur de quibus omnibus hic præmittit. Vel dic agricolis reſtringi ad eos, qui quoquo modo adſtricti ſunt. ſic ponitur in authentico, de mandatis principũ. §. ſed & ſuſcipiẽtes. colla. iij. Et ſpecialiter ſupponit de cẽſi. & colonis.

Vel

† In ſcriptis exempla. legit̃. De gladiatoribus penitus tollendis.

Duella prohibentur.

† Vide quę de hac constitutione ſcribit Alcia. li. Parerg. ij. c. xlv.

† De maiuma pulchrè, Alcia. in hunc titulum, & li. Parerg. v. c. v.

Vel tertio nō habeas de cē. & co.& si habeas de cen. & co.dicas,quod aliud substantiuorum adiectiuetur: & sic sit figura hendiadis.i.de agricol.cēsi.sic & illud, pateris libabat & auro,&c.& tutela est vis & potestas &c.& secundum hoc colonis generaliter ponetur. Itē dic quod octo sunt genera colonorū. Adscriptitij de quibus dic:vt j.eo.ti.l.cum scimus.Itē censiti.j.titu.ij.l.ij.Tertio perpetui col qd̄ dic, vt s̄.de mendi. valid. Quarto conditiōales coloni:vt dices j.eo.l.cum satis.§.j. Alij inquilini.j.e.l. definimus. Itē originarij, qd̄ dic:vt j.eo.l.cum satis.§.ex hoc.et l.ne diutius.Item simplices coloni:et de his dicitur j eodē.l.per colonorū.& l.j. Et ex prædictis quidā nascuntur:vt j.eo.l. ne diutius. Quidā fiunt,& horum alij statim vt cēsiti. alij per cursum temporis:vt coloni conditionales.Est & octauum.vt liberi qui stāt rari:vt j.ne ru.ad vll.l.j.& in authē.nul.agricol.&c. Sed videtur tria genera tantum esse,adscriptitij,& coloni, & inquilini: vt j.e.l.omnes omnino.vel duo,scilicet ascri. & co.Solu.vt j.eo.l.cum satis.§.fina.vbi non licet recipere adscrip.vel col.alienos:sed ponitur in vtraque large colonum vt originarios comprehendat.nam & in tit.secundum vnum sensum sic posui colonis. Item an homines prædictorum generum sint liberi,dic.j.e.l.ne diutius.Item no.quod primistim de censitis cum aliis tractat:sed infra titul.ij.specialiter de censitis dicit quo ad aliquid.

† Vide hic Ioā.de Plat. qui enumerat alia priuilegia agricolarum: quę multa sunt vt hic per eū.& vide ibi, quia vix alibi ita collecta inuenies.

Coloni sunt multiplices.

† Cōcor. cum hac l. ca.ij. cum gl. fi. post princ. extra de Iudæ.& Saracen.

Imperator Constantinus Augustus. I.

Nunquam † sationibus [a], vel colligendis frugib⁹ [b] insistentes [c] agricolæ ad extraordinaria onera [d] trahantur [e]: cùm prouidentiæ [f] sit, opportuno [g] tēpore his necessitatibus [h] satisfacere [i].

Non potest quis vendere prædium:& retinere agricolas in dicto prædio existentes.Bar.

Idem Augustus. II.

Si quis prædium [k] † vendere voluerit, vel donare:retinere sibi transferendos [l] ad alia loca colonos [m] priuata [n] pactione non possit. Qui enim colonos vtiles [o] cedunt: aut cum prædiis eos tenere debent, aut profuturos aliis derelinquere, si ipsi prędium sibi prodesse desperant.

Facta donatione seruorum fundi per principem,videtur facta donatio fundi:& ideo donatarius ad fundi tributa tenetur. & idem est, si aliquis occupauit seruos prædij deserti domino [a] patiente.Bar.

Impp. Valent. & Valens AA. III.

[a] Nunquam sationibus. Alias sationibus. & tūc plana est:alias sanctionibus,alias rationibus. & tunc præmitte vel adde propria autoritate.regulariter enim quilibet vocatur rationibus,vel sanctionibus,nisi immunitate gaudeat:vt ff.de va. mu. l. ij, qui muneris.& de mu.& hon.l.cui muneris. Alij dicunt, vel pro saltem,quasi dicat non insistetis quod nō placet:vt in fin.l. Accur.

Frugum appellatione vindemia cōtinetur.

[b] Frugibus.large vt etiam vindemiam comprehendat:vt ff.de verb.significa.l.frugē.& sic messem et vindemiam:vt ff.de fer.l.j.& quod plus est,sationis tempus comprehendit.

[c] Insistentes.id est,qui habent insistere:& sic nullo tempore secundum aliquos,quod non placet:vt in fi. l.nō ergo alio tempore anni excusantur. Item nec eodem si non insistant:vt s̄.de epi.& cleri. l. generaliter. & dic agricolam generaliter poni pro omni colente agrum,excepto principis colono.Accur.

[d] Onera.ad officia publica nec volens vocatur.j.e. l.colonos.sed illa officia publica proprie dicūtur munera:hæc autem onera,sed ista dicuntur proprie munera:vt ff.de verbo.significa.l.munus.Itē dic extraordi.quæ non lege,nō senatusc̄ō.non constitu.princ.inducuntur:vt s̄.de vac.pub.mu.l.j.lib.eo.nūquid ordi. subibit? Videtur quod sic à contrario:vt arg.ff.de test. l.ex eo.Itē pro hoc.s̄.de anno.& tri.l.omnes.Item canonicam præstant.cum & clerici præstent:vt s̄.de sac. san.eccle.l.placet.sed dico qd̄ nec illa ordinaria munera:vt j.tit.ij.l.ij.excepta capitatione:vt infra ne rusti.ad vllum.l.j.nec enim semper valet.argu.à contrario sensu. Item illa.l.omnes.in non agricolis dicit.vel speciale in annona:vt supra vt ne.li.in emp.&c.l.j.sed extraordinaria quādoq; subit:vt infra de priu.do.au. l.pe.& de col.fun.pat.l.j.& s̄.de qui mu.præd.l.j.& fin. quę sunt contra.Itē quid si sponte quædam subit? Respō. non præiudicat in aliis sciēs nec ignorans:vt s̄.de iis,qui spon.mun.l pe.Accursius.

[e] Tradantur.inuiti:vt patet ex vi vocabuli, sponte pōt:vt in authē.de colla.§. nulli vero penitus.col.ix. Itē quæ est ratio huius legis? Respō. priuilegiū rusticitatis, ar.s̄.de test.l.fi.imo verius publica vtilitas:vt ff.de offic. præf.vrb.l.j.§.cura. & de extraor.crimi.l.annonam. ne gēs fame pereat:vt in authēti.de quæstio.in fi.col.vj. Tertij dicunt vt tributa cōmodius præstentur à dominis eorum ad quod j.e.ti.l.litibus.§.& hæc de reditibus.quod non placet: quia sic in prouincia locū tantum haberet.Item in adscr.vel quasi est generalis quo ad locū & omnem agricolam.Sed quid in colono seu conductore non agricola? Resp.non habet locum hæc l.dixit enim insistentis.& ad hoc j.de fun.pa.l.iij.

[f] Prouidentiæ.s.nostræ:vel sume quo ad pub.vti.vel proprie.vel. i. esse debeat.

[g] Opportuno.aliis temporibus anni.

[h] Necessitatibus.i.vitæ necessariis.vel i. agriculturis.& hoc necessitatibus.s.vitandis ad quod.s̄.de fer. l.omnes dies.vel necessitatibus.i.muneribus.

[i] Satisfacere.ne pereat:vt s̄.de fer.l.ij. & facit.j.de col.fun.pa.l.j.& no.quod hæc.l.in italia nō seruatur. Accursius.

[k] Si quis prædium vendere voluerit.In quo constituti sunt coloni.

[l] Tranferendos.i.transferat.

[m] Colonos.large pro adscriptis solo: secus de alio simplici colono:vt s̄.loca.l.emptorē multis enim modis dicitur:vt in tit.no.

[n] Priuatam.Quia auto.iud.potest:vt venditio prædij minoris secūdum quosdā. Sed tu dic tunc non valet contra publicam vtil.vt ff.de magi.conue.l.j.§.si inter.& s̄.commu.vtriusq; iu.l.possessionū.Item nunquid stipulatio vel iuramentum firmat? Respon.non: vt s̄.de leg.& consti.l.non dubium.nam stipulatio pactum est:vt ff.de pact.l.j.

[o] Vtiles.Quid si inutilis est? Respō.idem:vt j.l. quemadmodum.& l.ne diutius.in fine.sed aut negligentia: & tūc poterit cogi operari à domino:vt ff.de vsufru. l.idemq;.§.& quoniam.& de vsu & hab.l. plenum.§.fin.si propter infirmitatem vel senectutem,alius subrogabitur argu.j.de præpo.agen.in re.l.agentes. & s̄.de offic.præ.ori.& Illy.l.si quos.de labore enim terrę dominus percipit:vt infra.eo.l.domini econtra colonus potest discedere si terra sterilis fiat:vt infra de fun.pa. l.iij.& l.si quis à prioribus. Et adde quod no. j. eod.l. quemadmodum.

Quisquis

a Quisquis prædium tributarium adscriptitios seruos habens fuit à possessore desertum. si serui adscrip. ad aliquem deueniant, vel ex concessione principis, vel sola patientia possessoris, cũ onere transeunt prædij.

Quisquis [a] ex desertis [b] agris veluti [c] vagos seruos [d] liberalitate [e] nostra fuerit consecutus: pro fiscalibus pẽsitationibus [f] ad integram terræ professionem [g], ex qua [h] videlicet serui manere [i] videntur [k], habeatur obnoxius [l]. id etiam circa eos obseruari volumus, qui ex huiusmodi fundis [m] seruos ad possessiones suas transire permiserint [n].

Domini, non coloni vel censiti pro eorum prædijs soluere tributa tenentur: ipsi tamen coloni vel adscriptitij fundi, quos habent, tributa soluent. Bartol.

Iidem AA. IIII.

Hi, penes quos fundorum dominia sunt, pro iis colonis originalibus [o], quos in locis eisdem censitos [p] esse constabit: vel per se [q], vel per exactores [r] proprios recepta [s] compulsiõis solicitudine, implẽda munia functionis agnoscãt [t]. Sanè quibus [v] terrarum erit quantulacunque possessio [x], qui in suis [y] conscriptis locis, proprio nomine libris censualibus detinentur: ab huiusmodi præcepti communione discernimus [z]. Eos enim conuenit propriæ commissos mediocritati, annonarias functiones sub solito exactore agnoscere.

Si pro certa annua præstatione frumenti locatio facta est, tenetur colonus ad ipsum, non ad præstationem pecuniæ: nisi consuetudo sit: vt non obstante pacto pecunia tribuatur. Bartol.

b Deserti. i. neglectis. nã si pro derelicto habiti sunt, non recuperaret dominus: quod est falsum, vt statim dicam.

c Veluti. expressiuum veritatis: sic quod etiam deseruerũt serui non solum possessor, vel similitudinarie ponitur. nam insistebant, licet dominus defuerat. & sic respectu domini dicuntur vagi, non respectu fundi. Vel dic secundum M. quod suasum fuit principi quasi essent vagi qui non erant, vt in dec. xij. q. ij. c. terrulas.

d Seruos. nõ per omnia. quod dic, vt j. e. l. ne diutius. & ad hoc etiam potest referri.

e Liberalitate. sine petitione: vt s. de pe. bo. sub. l. j. secundum H. Item quo ad principem est liberalitas. accipiens enim quandoque cogitur: vt j. de omni agro deser. l. quisquis. & l. qui fundos.

f Pensitationibus. tribu. futurorum non præteritorum: vt j. de fun. reipu. l. ij. in fin. sic j. de omni agro desert. l. quicunque desertum. arg. contra. ff. de publi. l. imperatores.

g Professionem alias pensionem: alias professionem. sic dicta quia possessor profitetur: vt ff. de cen. l. forma.

h Ex qua. i. in qua.

i Manere. alias manare.

k Videntur. & maneant: vel respicit serui.

l Obnoxius. hoc est ideo, quia fundus conceditur, cum à fundo non debeat separari: vt j. e. l. cum satis. in princi. licet ex voluntate & ex certa scientia Imperator concedat seruos absque terra: vt ff. de procura. l. ad rem. & l. & legatum. & ecõtra prædio concesso à principe, & tales concedi videntur, vt arg. s. l. proxi. & ad hoc s. de bo. va. l. si quando. & ff. de const. princ. l. beneficia. secus in concessione priuati coloni: vt j. eo. l. quẽadmodum. & s. l. proxi. Item pro & contra. ff. de serui. rust. præ. l. iij. §. j. Vltimò dic, cum quis occupat prædium desertum aut sua authoritate, & tenetur domino vsque ad biennium: aut pro æquatore: & tunc ad sex menses: vt j. de omni agr. l. qui agros. & l. locorum. & de cen. l. si. aut à principe: & tunc statim est securus: vt s. de quadrien. præscri. l. bene à Zenone. & cauet accipiens secundum qualitatem personæ, quod prædium non relinquet: vt j. de fun. pa. l. quicunque. & de omni agro deser. l. iij.

m Fundis. desertis alias maior pœna: vt j. eodem. l. seruos.

n Permiserint sic. j. e. l. cum satis. in fi. & dic scienter: secus si ignoranter: vt s. de ta. l. generali. non tamen tenetur retinere fundũ, & soluere pro futuro: sed pro tẽpore quo retinuit. sic j. e. l. oẽs profugi. & l. cũ satis. in fin.

o Hi penes. Originalibus. genus colonorũ: vt in ti. no. & est alias originalibus. alias originariis.

p Censitos. i. constitutos vel deputatos secundum quosdam: imo vnum est genus colonorum: vt in tit. no.

q Per se. agnoscant munera &c. & sic per se vel per alium subit quod est in dando, alias secus: vt s. de decu. l. nullus.

r Exactores. id est, procuratores cum mandato, vel sine.

s Recepta. recipit. qui inuitus recipit. cogitur enim quilibet per exactores: vt s. de exa. tri. l. actores. & l. in fiscalibus. sic ergo dominus pro se & pro eo quod tenet suus adscriptitius, agnoscit munus: licet secus in fructuario: vt ff. de vsufru. l. hactenus. & in emphyteuta, vt s. de iur. emphyt. l. ij. & hoc nisi habeat proprium adscriptitiũ: vt j. l. prox.

t Agnoscant. sed cum originarij, id est, filij colonorum sint liberi sicut ipsi coloni: vt j. e. tit. l. cum satis. §. j. quare non ipsi pro se? Respon. quia prædiũ est domini. Alij dicũt originarij improprie poni pro adscriptitiis, qui similes sunt seruis: vt j. l. ne diutius. sed tunc nil habent. Ad quid ergo aliquid pro eis præstatur: vt j. ti. ij. l. ij. Respon. nil habent vt alienent: habent tamen (dicunt alij) quod annonariam functionem præstent domini pro eis: vt in princi. huius. l. patet. sed alias scilicet capitis non: vt j. cum sint liberi. vt dixi. & fa. s. de an. & tri. l. obsistere. & j. de cen. l. peræquatores. & ff. de admi. tu. l. Lucius.

v Quibus. colonis adscriptitiis.

x Possessio. id est, proprietas: vt ff. de verb. sig. l. interdum.

y Suis. scilicet colonis. & no. secundum M. quod sit adscriptitius etiam in suo solo, vt hic: sicut potest esse vnus adscriptitius, & alius terræ dominus: vt j. eod. l. cum satis. §. fin. secundum H. vel dic, quod hic non est adscriptitius, sed existẽs in suo solo promisit mihi annuum quendam censum: & habeas conscripti, qui etiã sunt censiti: & conscripti in libris censualibus pro sua terra: vt ff. de censi. l. forma. vel dic vt primo. & dic quod in suis locis. id est, pro suis locis detinentur hi cẽsiti & conscripti. i. adscripti facti in solo domini. & sic no. quod propria habẽt, nõ tamẽ vt alienent: vt j. tit. ij. l. ij. & j. eo. l. cum satis. §. caueant. Item no. quod domini tantum pro sua terra, & coloni pro sua præstant: non vnus pro alio: nisi pro eo se obliget: vt hic, & in auth. de coll. §. nullus. coll. ix. per quod apparet, quod de peculio dominus hoc nomine non tenetur.

z Discernimus. i. separamus, vt domini pro eis functiones

ctiones

ctiones non agnoscant. Itē not: quod quidā intelligūt §. sane. in censu capitis: vt j. l. cum antea. & j. tit. j. l. j. sed princ. in censu prædiorum. & facit j. l. litibus. & s. de an. & trib. l. obsistere.

Iidem AA. V.

Domini [a] prædiorum id, quod terra præstat, accipiant: pecuniam non requirant, quā rustici optare non audent [b]: nisi consuetudo [c] prædij hoc exigat.

Adscriptitius colonus vel inquilinus fugiens, non obstante cōditione sexus, vel alia, redire compelletur ad prædium vnde fugit, per præsidem. Bart.

Iidem AA. & Gratianus A. VI.

Omnes omnino fugitiuos adscriptitios colonos [d] vel inquilinos [e] sine vllo sexus, † muneris, conditionisque discrimine ad antiquos penates [f], vbi cēsiti atque educati [g] natique sunt, prouinciis præsidentes [h] redire compellant.

† alias, numeri.

Sicut coloni originarij absque terra non alienantur, ita nec etiam censiti: & non licet cum minima parte fundi tenendo maiorem vendere dictos censitos. Item vendens totum fundum: omnes eius colonos transfert, qui in ea parte steterunt: & si secus fuerit emptio vel venditio celebrata, emptor pretium perdet, & venditor rem poterit vendicare, & etiam hæres eius. Item quilibet intelligitur malæ fidei, qui contra legem mercatur. Bartol.

Iidem AAA. VII.

Quemadmodū originarios [i] absque terra, ita rusticos [k] censitosque seruos [l] vendi [m] omnifariam nō licebit: neque verò cōmento frau-

[a] Domini. Dic quod si cōuentio fuit de reditu, non potest cogi ad pecuniam: quia vt creditor aliud pro alio &c. vt ff. si certum pe. l. ij. sic econtra debitor: & hoc nisi cōsue. &c. ad quod. ff. cōmuni. præ. l. venditor. §. si cōstat. Item potest loqui secundū quosdam, quando nil conuenit de reditu. vt possit cogi ad præstandum reditum secundū qualitatem prædij. ar. j. de fun. pa. l. fi. non autem pecuniam. Alij dicunt hoc casu dominū sibi imputare & nihil petere, pro quibus est j. tit. ij. l. ij. circa fi. sed ibi de supexactiōe dicit, nō de ordinaria exactione constituēda. & pro hoc ff. de ac. empt. l. emptorem. §. qui autē. & ff. de lati. liber. l. j. §. illud. Et tertij dicunt, etiam si promissa est pecunia, nō posse peti per l. istam. & secūdum istos non fiet vlla locatio cum rusticis: cum in pecunia tātum debeat fieri: vt ff. depo. l. j. §. si quis seruū. Sed dicimus, verum est cū talibus adscriptitiis & à talibus. Item secundum istos, si pecunia conuenta non petitur, nec aliud est conuentū: ergo nil petitur. Sed dicunt vel dominū sibi imputare: vel vt alij, cogitur colonus ad constituendū reditum in fructu. Sed his omissis, dic tenere cōuentionē: quod enim facit consuetudo, hoc & pactum: vt ff. de aqua plu. arc. l. ij. in princ. & l. j. in fi. cū ipsa sit tacitus consensus: vt ff. de legi. & senatuscōs. l. de quibus. Quarti distingunt vt pecunia nō possit ꝓmitti, sed species: vt gallinę, sic.

Pactum facit quod consuetudo facere potest.

[b] Non audēt. non iuris prohibitione, sed timore ne dominus auferat, vel aliter pdat: vel nō audēt à glēba discedere, & sic nec artem discere vnde quærant secūdum P. & sic nō est contra. ff. de leg. iij. l. si chorus. §. j.

[c] Consuetudo. supple vel conuentio. Item supple forte vel præstationis in reditu conuentæ cessatio: arg. s. de ope. li. l. nec patronus. Sed quanto tempore hæc cōsuetudo inducitur? Respond. quāto nō extat memoria alias forte xxx. an. vt ff. de aqua plu. arcen. l. j. in fin. & s. de præscri. xxx. an. l. omnes. & l. sicut. non longo, cum mala sit consuetudo: vt in authē. vt nul. iu. §. j. col. ix. nec ob. j. e. l. litibus. in prin. quia ibi quo ad alia. nec s. de fideic. l. j. quia ibi duplex fauor, alimentorum, & vltimæ voluntatis attenditur. & facit j. de col. Thracen. l. j. & caue tibi: quia de omni rustico loqui potest.

[d] Omnes omnino. Colonos. hic comprehendit omnes solo adstrictos: vt in ti. Accur.

[e] Inquilinos. semper repete fugitiuos: & dic differentiam inter istos, vt in tit.

[f] Penates. id est, ad antiquam rem. sic j. de commeatu. l. fi.

[g] Educati. hoc solum non sufficit, vt in titulo.

[h] Præsidentes. siue in eadē prouincia profugerint, siue in aliam ad literas præsidis, vnde aufugit. Et dic confessos siue conuictos: vt in auth. de mand. princi. §. sed etiam. coll. iij. alias puniuntur præsides: vt in auth. vt nul. iu. §. quoniam verò. & §. si quis verò. col. ix. sic etiam incola reuocatur: vt ff. de mu. & ho. l. j. & ij. & fi. & ff. ad mu. l. incola. & l. de iure. Sed qua actione? Dic: vt j. e. l. si coloni. Itē an suscipiēs puniatur, & qualiter, dic: vt j. eo. l. seruos. & l. omnes profugi. & facit s. de ser. fugi. l. fi. & s. de metall. l. fin. & j. de coll. Illy. l. j.

[i] Quemadmodum originarios. ex colonis natos: vt s. in titul.

[k] Rusticos. large ponitur vt verbū colonos: vt s. l. ij.

[l] Seruos. respectu aliquo: vt no. j. l. ne diutius.

[m] Vendi. sed an permutare vel in emphyte. dare? argu. quod sic: quia ī vno prohibitū, in alio permissum videtur: vt ff. de iudi. l. cum prætor. Item odia sunt restringēda: vt ff. de liber. & postu. l. cum quidam. sed certe imo est fauor, scilicet, pu. vtilitas, vt no. s. l. j. vnde dic non licere: quia quod in vno prohibetur, & in eius simili: vt ff. ad l. Aqui. l. illud. Item appellatione venditionis omnia talia cōtinētur: vt ff. de statulib. l. statuliberi à cæteris. §. fi. Item ratio est ne deseratur cultura. non ergo alia via debet fieri contra: vt in authen. de non alie. §. alienationis. Item an obligatur? Resp. non: vt arg. s. de re. alien. non alie. l. fi. & ff. quæ res pi. ob. pos. l. j. §. eam. & s. quæ res pi. l. executores. ar. contra. quia prohibito maiori nō prohibetur minus: vt ff. de ser. expor. l. ij. Item an per vltimam voluntatem? Videtur quod sic: vt ff. de ver. sig. l. verba. quædā enim licent per vltimam voluntatem, quæ per pactum nō licent: vt ff. de leg. iij. l. pater. §. fundum. & l. Lucius. j. respon. sed cōtra dicas: vt ff. de legat. j. l. si quis inquilinos. Item quid si stipulatio, pœna, vel iuramentum interueniat? Respon. vt s. l. ij. Item an propter famem? R. sic. ar. l. de pa. qui fi. l. ij. Item an transferre potest de loco ad locum? R. sic. ar. j. e. l. definimus. in fi. & quia non prohibetur: vt ff. de prob. l. ab ea parte. Sed ar. contra. j. de man. & co. pat. l. iij. sed alius est ibi casus. & econtra colonus inuito domino nō transfert se. ar. j. e. l. colonos. Item an clericus fieri potest? Videtur quod sic, vt in authē. de san. epi. §. adscriptitios. co. ix. sed ibi est religionis habitus. Item quid si creditores accipiunt in solutum: vt per ti. s. si creditores accipiunt in solutum: vt per ti. s. si in causa iud. per totum? Videtur tamen quod liceat separari propter necessitatē: vt ff. de fun. do. l. j. & ad Syl. l. si quis in graui. §. hi quoque. sed dicas contra. s. iudicem pro rata de vtroque dare debere. Itē an possit eos liberare sine solo, & à terra separare? videtur quod sic propter cōmunē consuetudinē. Item pro hoc. s. de fun. pa. l. possessores. nā si illi emphyteutæ, multo magis veri domini possunt. Alij dicūt in adscri. speciale: vt non possint: vt j. ne diutius. in fi. nisi sub modo transactionis: vt s. de trans. l. fi. multo magis

& super.

dis id vſurpet legis illuſor [a], quod in originariis ſæpe eſt actitatum [b], vt parua portione terræ emptori tradita, omnis integri fundi [c] cultura adimatur: licet cùm ſoliditas fundorum, vel certa portio ad vnumquenque perueniat; tãti [d] quoque ſerui & originarij tranſeant [e], quanti [f] apud ſuperiores dominos & poſſeſſores vel in ſoliditate [g], vel in parte mãſerunt [h]: & emptor [i]: pretium, quod dederit, amiſſum exiſtimet: & nihilominus venditori ad repetendos ſeruos cum agnatione [k] eorum vindicatione conceſſa. & ſi aliqua deniq; ex cauſa diſſimulauerit [l] legis [m] vſurpare [n] beneficium, atque iſte ſub hac taciturnitate deceſſerit: & hæredibus eius, & contra hæredes [o] emptoris vindicationem damus, longi [p] temporis præſcriptione ſubmota. Malæ fidei [†] nanque poſſeſſorem eſſe nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdicta

& ſuper aliis tranſigere licet Tertij dicunt poſſe liberari, ſed nõ omnes, ne terra deſtituat̃ cultoribus. Quarti dicunt, ꝙ ſoli adſcriptitij poſſunt, eo ꝙ reputant̃ ſerui. Quinti dicunt, ꝙ illi poſſunt liberari ſine ſolo, qui cũ eſſent ſerui, fuerunt cõparati vt fundo imponerẽtur: & tales dicunt̃ mãcipia ruſtica: vt ff. de fun. inſtru. l. cum de lanionis. §. cui fundum. & l. Seiæ. & l. quæſitum. §. quęritur. & de ver. ſig. l. in lege. nec eñ dicit hic ſimpliciter ruſticos, ſed ſtatim reſtringit cenſitos. tutius ergo eſt, cum ſolo vel parte ſoli competenti liberare. Itẽ op. quaſi hæc. l. maledicat. cũ ſit pars prædij: vt ff. de diuer. & tempo. præſcr. l. longe. ergo ſicut; partem fundi ſine alia, ſic hos ſine ſolo. ad q& ſ. de rei ven. l. quæ de tota. præterea nõ iuſtum eſt cuiquã &c. vt ſ. de Iudęis. l. nemo. & ſ. man. in re? Reſpon. hic ſpeciale propter pu. vti. eſt: vt no. ſ. l. j. vel ergo vtrunque, vel neutrum: vt ff. de admi. tu. l. cum quæritur. & de procu. l. in cauſæ. Item no. aliquid in totum licere quod in parte non licet. ſic. ff. de acq. hær. l. qui ex duobus in fi. & pro derelicto l. iij. & de legib. & con. l. iij. in fi. Item an præſcribi ſine ſolo poſſunt? R̃ñ. ſic x. an. vt in hac l. ar. contra. ff. de di. præſcri. l. longæ. & ibi no. & ſ. de ſer. fugi. l. j. nam ſecundum P. ibi eſt alienatio legati.

[a] Illuſor. i. aliquis illudere volens ei quod hæc l. ſtatuit: non vſurpet. i. inuadat ſtatutum huius l. & no. hic punitur factũ in fraudẽ: vt ſ. de leg. & cõſt. l. nõ dubiũ.

[b] Actitatum eſt. i. factum, quia ſunt ſine ſolo alienati.

[c] Fundi. apud venditorem remanentis.

[d] Tanti. id eſt, tot.

[e] Tranſeant. tacite. & hoc non dicto.

[f] Quanti. habita conſideratione ſuorum bonorum & agrorum.

[g] Soliditate. vt diuidatur agnatio. vt C. com. vtriuſ. ind. l. poſſeſsionum.

[h] Manſerunt. pro eo ſolo quod alienatur. & ſic no. ꝙ aut alienatur colonus ſine ſolo, & non valet: vt ſ. ea. l. proxi. ſed reuocatur: vt j. e. l. aut ſolum ſine colono, & tunc valet: & coloni ſequũtur vt hic. & hoc in quolibet poſtulante: licet quidam dicant emptore, non autẽ venditore petente: vt in venditione doloſa: vt ff. de dolo. l. & eleganter. circa prin. ſed an ſine addito pretio? quod quidam dicunt: & imputet ſibi vẽditor, ꝙ ab initio non conſtituit maius pretium. Item quaſi acceſſoriũ nõ auget pretium: vt ar. ff. de contrahen. em. l. ſi in emptione. in prin. ſed dic contra: vt ff. de relig. l. ſi quis ſepulchrum. in prin. & de act. emp. l. emptorem. §. fi. & ſ. de la. li. tol. l. vnica. §. illud. ne duplex damnum venditor patiatur: vt ff. ad l. Rho. de iac. l. nauis onuſtæ. §. cũ autẽ iactus. præterea ex hoc ſequitur, quod inuitus vendit. ſic pro & contra no. ſ. de contrahen. emp. l. inuitum. Item quid ſi dicam, fundum vendo detractis colonis? R̃ñ. non valet. vt hic: & ar. ff. de ac. & ob. l. obligationum fere. §. placet. ar. contra. ff. de contrahen. em. l. dolia. Sed qua actione petet colonos emptor fundi? Reſpon. condi. ex hac lege: vt ſ. l. ij. nõ obſtãte pacto, vel actione ex empto in qua veniunt etiam quæ dicta

Vendere rem ſuam quis cogitur.

non ſunt: vt ff. de act. emp. l. iij. imo etiã quæ dicta ſunt vt non veniant: vt ff. de act. emp. l. emptorem. §. finali. Item ſi vendo vilem fundum, an coloni ſequuntur? argu. quod ſic. ff. de contrahen. emp. l. in modicis. & de acquiren. re. do. l. quidam. Alij quod fiat ſeparatio hoc caſu. ad quod. ff. de leg. ij. l. ſi titio. Tertio quod ſi expreſſi, vtrunque valeat. ſi cum ſeruis, tunc in nihilum. ar. ff. de do. inter vi. & vxo. l. ſi ſponſus. §. j. Vel dic nihil valere etiã in fundo. nam prohibito aliquo, prohibetur & id, per quod peruenitur ad illud: vt ff. de ſpon. l. oratio. item parte indiuidui irritata, totum irritatur: vt ff. de ædil. edi. l. plerunque.

[i] Et emptor. redit ad primũ quando aliquis emit ſeruũ ſine ſolo: & dic ſcilicet ſi ſciens factũ & ius, & ſic cõcor. ſ. de præſcrip. xxx. an. l. j. & de rei ven. l. ſi mancipium. & ſ. de prædi. curia. l. j. & quæ in frau. cre. l. ſi debitor. alias ſecus: vt ff. de peti. hæ re. l. ſed & ſi. §. ſcire. & ff. loca. ignorans. & ſ. de tabel. l. generali. Item hoc niſi emptor ſibi pepigerit de pretio: vt ſ. de euic. l. ſi fundum. quæ lex poteſt ſiguari pro cõtraria. & ſic poteſt loqui. j. de fun. li. l. fi. in fi. vel ibi ignorans fuit. Item ar. contra. ſ. communia de leg. l. fi. §. fi. ſed ibi vnum pro alio: vt ibi notaui. Item contra j. non licere ha. me. l. j. Sol. ibi ruſticitati parcitur ementis, vt rehabeat pretium. Sed an venditor hoc lucretur? Reſpon. non, imo fiſcus: vt ſ. de liti. l. fi. & ff. de iure fiſ. l. Lucius. & l. aufertur. §. ij. & de cõtrahen. em. l. ſenatus. idem ſi non eſt ſolutum pretium, vt detur fiſco. Sed arg. ſ. de ſacroſanc. eccle. l. iubemus. vbi eccleſiæ redditur. Item an de euictione tenetur? Reſpon. non. cum etiam odio emptoris hoc ſit ſtatutum, vt patet: quia dicit amiſſum. Item ſi de pretio nõ agitur, minus debet agi ad plus: vt ff. de actio. empt. l. emptorem. §. fi. Alij dicunt agi ſimpliciter: ſed dic, quod non niſi ſit ſtipulatio vel pactum: vt dixi.

Cõcor. c. ij. cũ gl. i. j. ſuper verb. poſſ multum. & ſi. extra de iis quæ ſi. à prælatis ne conſenſu ca. vbi hęc verba recitãtur.

[k] Agnatione. improprie. ſed facit j. eo. l. definimus. in fi. & quod dicit vendicatione, quia dominium non diſcedit iure prohibente propter pu. vti. ſecus ſi propter iuris impoſsibilitatem: vt ff. de ſer. ru. præd. l. per fundum. Sed nonne in pari ſunt delicto ergo potior conditio poſsidentis? Reſpond. vt fiſcus habeat: vt ſ. de litigioſis. l. fina. & ff. de contrahen. empt. l. ſenatus. Item quid ſi reuocare non vult an fiet ſeparatio officio iudicis? Reſpondet, non. ſed dic ſic, ne coloni vagentur: vt in authentico, de quæſtoribus. ſic. ff. de procuratoribus. l. filiusfamilias. §. veterani. nam & alias prædiis deſertis ſubiiciuntur: vt infra de omni agro deſerto. per totum titulum. & ſupra eodem. lege, omnes omnino.

[l] Diſsimulauerit. ſ. venditor.

[m] Legis. ſcilicet, huius.

[n] Vſurpare. id eſt, vti. & ſic in bona parte, ſic. ff. de vſucap. l. ij.

Vſurpare in bonam & malam capitur partem.

[o] Contra hæredes. non vt hæredi vel in hæredem: vt. ff. ad exhi. l. de eo. §. fi. Accurſius.

[p] Longi. ſed longiſsima locũ habet: vt ſ. de præſcri. xxx. anno. l. omnes. & l. ſicut. & de diuer. præſcriptio.

l.iij.Sed contra.s.eo.l.cum satis.sed istam intellige per illam.& l.cum scimus. Item contra.ff.pro empt.l.ij.§.si furioso. Sol.hic ratione rei,ibi personæ. vel ibi aliena.Item no.[t] quem venire contra factum suum.sic.s.de sacrosanct.eccl.l.iubemus.& de pa.qui filios dis.l.ij.& de lib.cau.l.j.& de eui.l.si tibi.& C.de liti.l.ij.& ff.de do.inter vi.& vxo.l.si sponsus.§.fi.& l.seq.sed arg.contra.ff.de ser.ru.præ.l.per fundum.

[t] Facit ad hoc gl.xij.q.j.certe.de re.eccl.nõ alie.c.fi.l.si quis presbyterorum.de elect.nostræ.cum ibi not.de gta.& qua li.accepimus.de fil.presbyte.c.veniens.de re iudi.c.lator.

[a] Mercatur.sciens: alias secus:vt s.no.& est præsumptio iuris & de iure ex quo est sciens.ar.ff.man.l.si procuratorem.§.dolo.secũdũ H.vel dic etiã ignorans præsumit sciẽs quo ad præscriptionem:vt s.de vsuca.l.vbi lex. Item dic qd no.s.e.l.ij.Acc.

mercatur [a].

Receptans colonum tributarium fisci debentem domino censum annuum scienter, restituere ipsum compellitur domino: & etiam censu non soluto, & etiam fisco soluere tributa, si talis receptans vsus est operis dictorum colonorum gratis: aliàs contra ipsos fugientes habetur regressus. quibus existentibus non soluendo, contra debitores ipsorum recurritur. Bartolus.

Iidem AAA. VIII.

Omnes profugi [b] in alieno latebras [c] collocantes, cum emolumentis tributariis [d], salua tamen moderatione [e], reuocentur [f]: scilicet [†] vt si [g] hi apud quos homines reperiuntur, alienos esse nouerunt fugitiuos, & profugis in lucrum suum vsi sunt, hoc est, siue excoluerunt [h] agros fructibus dominis profuturos, siue aliqua ab iisdem sibi iniuncta nouerunt [i], nec mercedem laboris debitam consecuti sunt: ab illis [k] tributa, quæ publicis perierũt functionibus, exigãtur. Cæterùm si occultato [l] eo profugi, quòd alieni esse viderentur, quasi sui arbitrij ac liberi apud aliquẽ se collocauerunt [m], aut excolentes terras partem fructuum pro solo debitam dominis præstiterunt: cætera proprio peculio reseruantes, vel quibuscunque operis impensis [n] mercedem placitã consecuti sunt: ab ipsis profugis [o] quæcunque debentur, exigantur. nã manifestum est priuatum [p] iam esse contractum. Si qui verò [q] inter agricolas [r] (vt assolet) ex quibuscunque commerciis huiusmodi hominibus [s] esse inueniuntur debitores: coram [t] partibus constitutis iudex [v] ab obnoxiis quod debetur, exposcat [x].

[b] Omnes profugi.i.longe fugientes.

[c] Latebras.i.se abscõdentes.ad qd s.de dec.l.quidam ignauiæ.

[†] alias, vt si homines, apud quos reperiuntur &c.

[d] Tributariis.fisco enim tributũ, & domino censum dabãt:vt j.eo.l.seruos.vtputa pro sua terrula:vt s.eo.l.hi penes.§.fina. Vel dic:vt j.eod.l.litibus.§.hæc de reditibus.Accur.

[e] Tamẽ moderatione.i.distinctione habita. nam aliquãdo ipsi aliũde detinentes tributa ei non dabant, vt subiicit.Accur.

[f] Reuocẽtur.qua actione? dic vt j.si coloni.

[g] Vt si.sic lege, vt si homines apud quos &c.

[h] Excoluerunt.suscipientes profugas:vel ipsi profugæ.quod est idem. Et dic excoluerunt seminando, & sic fructus de proximo domino prædij proficient.

[i] Nouerunt.i.agnouerunt, & fecerunt seruitia, puta in domo, & non habent mercedem à susceptoribus. Vel dic nouauerint,id est, nouale fecerint. ad quod ff.de ter.mo.l.fi.& sic non ita de proximo fructus domino proficient.& quod subiicit,nec mercedem &c.expone:vt s.Vel dic consecuti sunt,scilicet domino:quia nec adhuc satisfecerunt:prima placet.

[k] Ab illis.apud quos latebras collocabant.& not.ex hac l.à simili in parochianis vnius ecclesiæ fugitiuis ad aliam ecclesiam, vt cum decimationibus reuocentur [a], vt & j.de col.Illy.l.j.& in authen.de mand.prin.§.sed etiam.coll.iij.& eo.j.l.cum satis.§.fi.& ff.si cer.pe.l.cum fundus.§.seruum.

[a] De hoc vide Ioã.de Plat.distinguentem & allegantem ius cano.

[l] Occultato.eo quod profugi &c.

[m] Collocauerunt.seruituri in domo:vt ff.de verbo.signifi.l.in lege.

Immunitates iugationis absque principis authoritate concessæ non valent, sed ad pristinam conditionem reuocantur. Bartolus.

Iidem AAA. IX.

Immunitates specialiter datæ [y], & iugatio, & capitatio [z] libris publicis [a] & ciuitatum aut prouinciarum eu-

[n] Impensis. puta custodiendo oues, vel quæcunque alias operas.

[o] Profugis.non à terrarum dominis sic ergo ex hac lege distinguitur sciens ab ignorante.Sed contra infra eodem.l.seruos.vbi nõ distinguitur.Item & maior pœna ibi imponit.Solu.tria præstat suscipiens:damna: & in his distinguitur,vt hic. Item pœnam fisco.Item pœnã domino:& in illis nõ,vt ibi. Alij dicunt, quod illa in vere seruis. quod nõ placet: quia dicit ibi, inquilinis. Alij in ignorante distingunt, inquisierunt diligẽter,vt hic: an nõ,vt ibi: ad quod j.de colo.Illy.l.j. Alij dicunt, quod hic contraxit cum suscipiente locando se sibi: ibi susceptum est tantum sine pacto. Alij dicunt,quod ibi sciebat seruum simulantem se liberum: hic non. Item opponitur,quod quasi semper videatur scire cum omnes scire debent id,quod suum non est &c. vt supra,vnde vi.l.fina.Solu.illud in re, quæ semper est alicuius:at homo potest esse nullius: vt liber.

Sciunt bent omnes, quod suum non est.

[p] Priuatum.id est, non contingit pub.vti. vt sit contra.l.propter ignorantiam. ad quod ff.de pactis.l.si vnus.§.pacta.

[q] Si qui vero.dixi ab illis profugis exigi que debentur:his vero non soluendo constitutis debitores eius exiguntur.

[r] Agricolas.solet enim agricola cum agricola magis contrahere:& ad ea quæ frequentius contingunt, iura aptantur:vt ff.de legibus & senatuscon.l.nam ad ea.

[s] Hominibus.scilicet,profugis.

[t] Coram.iudice subaudi.

[v] Iudex.procurator Cæsaris.

[x] Exposcat. interponendo officium suum: vt C.quando fisc.vel priua.l.iij.

[y] Immunitates. Datæ.in scriptis.Et iugatio.& pro,id est,& dic iugatio,id est,quod pro iugere terræ præstabatur:vt supra,de immu.ne.con.l.fina.vel pro iugo boum:vt in auth.de man.princ.§.coges.col.iij.

[z] Capitatio.quod pro capite hominis præstatur: vt j.l.proxi.

[a] Publicis.id est,de libris factæ cancellando: vel factæ libris: quia in eodem libro facta erat subscripta immunitas.

Eucante

a Eucauteriis. prædicti libri sic dicuntur: quia ibi omnia caute facta sunt. Accur.

b Factæ. i. concessæ. & dic sine probatione. i. sine autoritate principis, & cum causis iustis: vt s. de iis qui à prin. vac. mu. l. j. Item quia à lege datæ: quia cū causa dantur, valēt: vt s. de professo. & medi. l. medicos. & ff. de va. mu. per totū.

c Fruentes. scilicet constitutæ: vel lege cum præcedētibus.

d Ereptæ. alias ereptæ. alias arreptę & est illicita rapina: vt s. de pag. l. final.

e CVm antea. olim quilibet homo masculus pcapite dabat quolibet anno certum cēsum forte bisantium: & quælibet duæ mulieres tantūdem. hæc præstatio minuta est: qa duo vel tres viri pręstāt quod olim vnus: quatuor mulieres, qđ olim duæ. Vel sic: quādo masculus nascebatur bisanti⁹ pręstabatur quādo duę fœminæ. tantūdem. & hæc cōsuetudo est hodie ĩ Sardinia: quia certum quid præstatur cū nascitur masculus vel fœmina sed quocunq; modo ponas, quid ad titulū? R ñ. rustici tantū pręstabant & nō ciues: vt j. tit. j. & j. ne rusti. ad vl. quæ sunt contra nec ecclesia Thessalonicens. vt s. de anno. l. fi. Accur.

f Attributum est. i. munus. Accur.

g Quocirca. i. propter qđ, vel. i. propterea. & subli. tua iubebit annectimo. pu. modū perequationis huius cēsus: & sic census est genitiui casus: & subaudi secundū Hug. per homines harū infra scripturarum terrarum. potest etiam dici, vt sit casus accusatiui.

h Peræquationis. alias peræquationes sunt: alias in li. M. peræquationis.

i ORiginarios. vel pro eodem, quia ab ipsa origine fuerunt coloni, vel pro diuersis: vt in tit. no.

k Priuilegiis. non fit liber priuilegio: cum absorbeat ius alterius omnino: vt s. de preci. impe. offe. l. ij. etiam ex certa scientia principis: cum iure gentium siue naturali talia competunt: vt ibi notaui.

l Dignitate. ad hanc aspirare non possunt. vt j. de agri. & man. do. l. j. & fi. & j. eo. l. colonos.

m Census. non soluti. vel minoris soluti, ad quod j. de fun. pa. l. fi. & s. de præscr. xxx. an. l. comperit. sed ob delictum dominorum perduntur: vt s. de bo. proscri. l. si quis intra.

n Reddēdos. quātum ad vtilitatem secundū Al. vel dic vt j. eo. l. si coloni.

---

† cauteriis Alci. hic.

cauteriis a † sine aliqua probatione factæ b penes fruentes c ereptę d, in functionem pristinam redeant.

Iidem AAA. X.

CVm antea e per singulos viros, per binas verò mulieres capitis norma sit censa: nunc binis ac ternis viris, mulieribus autem quaternis † ius vnius pendendi capitis attributum est f. Quocirca g sublimitas tua huiusmodi census per Comanensium † & Ariatensium, & Armeniæ secundæ Amasenatorum † Helenoponti & Diocæsariensium Cappadociæ secundæ vrbis salubris ac temperatæ peræquationis h † modum monumentis publicis iubebit annecti.

† alias, nō est ius.

† Comagenēsium & mastriēsium. Alc. hic.

† Amasinorū Hellespōti, & Aelio Cæsariēsium. Alciat.

† Peræquatores legit Alc. peræquatiões, Pyrrhus hic.

Si originarius colonus culturam deserat: nulla dignitas vel autoritas eum excusare potest. Bartol.

Impp. Arcad. & Hono. AA. XI.

ORiginarios i colonos nullis priuilegiis k, nulla dignitate l, nulla census m authoritate excusari præcipimus: sed amputatis omnibus quæ aliquoties per gratiam sunt elicita, domino vel fundo esse reddendos n.

Adscriptitij & censiti penes dominos debent remanere: & ipsos ignotos receptans etiam ignoranter, punitur in duodecim librarum argenti. tenetur etiam receptans ipsum cum alio similis æstimationis restituere.

Iidem AA. XII.

SEruos o vel tributarios vel inquilinos p apud dominos suos volumus remanere. Nam cum metu damni q deterritus vnusquisque, eum quē incognitum habuit, à se cœperit propulsare r: voluntas fugiendi seruis non erit. Nemo enim dominū suum deserit, sciens nusquam sibi latendi locum esse derelictum s: aut cognitum sibi ingenium vnusquisque suscipiat: aut ad eum, qui se liberum esse simulauerit t, à se submouebit, metuens iis, quæ statututa sunt v, obnoxius fieri. Si quis igitur ex memoratis x fugitiuis apud quēlibet fuerit repertus: duodecim y libras argēti fisco nostro inferat detentator: ipsi autem, cuius fuerit, præter eundem fugitiuum, alterū z etiam eiusdē æstimationis inferre decernim⁹.

Liberi suscepti ex vtroque vel altero parente censito, paternam sequuntur conditionem: & habēs duo prædia potest transferre colonum de vno ad aliud. Bar.

Iidem AA. XIII.

DEfinimus † , vt inter a inqui-

---

o SEruos. i. adscriptitios vel censitos. & qđ subiicit, vel tributarios. s. priuati. Vel dic verius etiā fisco dabant tributū hi coloni priuatorū: vt j. e. l. litib⁹. §. hęc de redditibus. & sic primū vel proetiā, & iunge seruos vel inquilinos &c. Ac.

p Inquilinos. hoc expone: vt j. l. px.

q Damni: qđ hac lege infertur. Acc.

r Propulsare. nō recipiendo, sed reiiciendo.

s Derelictum. sic ff. de offi. præsi. l. cōgruit.

t Simulauerit. & sic ignorās erat suscipiēs, sed contra. s. eod. l. omnes. sol. vt ibidem.

v Statuta sunt. in hac l.

x Memoratis. No. memoratis, vt tollat contrarium.

y Duodecim. vel alia videt̃ imponi pœna: vt s. eo. l. oēs omnino. Sol. ibi de damno, hic pœna. Item cōtra s. de ser. fug. l. si quis. So. ibi ĩ seruo verè: hic nō. Vel plene dic: vt in l. quicūque. no. e. ti. Itē contra. j. de co. Illy. l. j. Itē cōtra. j. de col. Thra. Itē cōtradicit. l. quicūq;. oēs eñ statuūt aliā pœnā. Sed dic, vt in l. quicunq;. notaui. Itē facit. j. e. l. cū satis. in fi. & s. de metal. l. fi. Acc.

z Alterum. quem si non habet æstimationem dabit: vt ff. de leg. j l. si quis inquilinos. in prin. & s. de ser fug. l. quicunque. & facit s. de ser. co. l. j. §. quod autem. ibi, recipere est refu. &c. & de fugiti l j. Accur.

a DEfinimus. Vt inter. sub. & quamuis inter inquilinos &c. tamen defi. vt suscepti liberi &c. ne videatur negligi: vt ff. de iniu. l. item apud. §. hoc. edicto, sed tunc abundat dictio quorum, tu sic defi. vt susce. li. inter inquilinos &c. suscepti dico vel vtroque. &c.

† Cōcor. cum hac l. c. ij. iuncta glo. super ver. liberi. extra de Iudæis & Saracenis.

linos [a] colonosve, quorum [b] quantùm ad originem pertinet vindicādam, indiscreta eademq́ penè videtur esse conditio, licet sit discrimen in nomine [c]: suscepti liberi vel vtroque vel neutro [d] parente censito, statum paternæ conditionis agnoscant. Illud etiā seruandum est, vt si quando vtriusque fundi [e] idem dominus de possessione [f] referta cultoribus ad eam coloniam, quæ laborabat tenuitate, colonos transtulerit, iidemq́ fundi ad diuersorum iura dominorum qualibet sorte [g] transierint: maneat quidem facta translatio [h]: sed ita, vt prædij eius dominus à quo [i] coloni probantur fuisset raducti, translatorū agnationem restituat [k].

Colonus bona fide possessus fugiens apud alium restituitur primò bonæ fidei possessori: & postea causa originis agitatur. Bartolus.

Iidem AA. XIIII.

SI coloni [l], quos bona fide [m] quisque possedit, ad alios fugæ vitio transeuntes [n], necessitatem propriæ conditionis declinare tētauerint: bonæ fidei possessori primùm oportet celeri reformatione succurri [o]:

Colonus & inquilinus quomodo differunt.

h Inquilinos. inquilinus cōsueuit dici in ciuitate, colonus in villa: vt ff. de acqui. posses. l. pignoris. sed hic pro eodem potest poni. nam nec inhabitare sufficit in fundo nisi colat: nec colere potest nisi habitet. & sic vtrunq́ positum perfectum colonum significat. Vel dic quod inquilini sunt castellani, quia & ipsi possunt esse cōditionibus alligati, licet nō colant terram: vt argumē. ff. de excusatio. tut. l. non tantum. §. fina. & secundum hoc colonus est, siue habitet in ipso fundo siue nō, dummodo colat eū. Tertij dicunt: quod inquilinus est, qui alibi habitat, & alibi fundum colit: sed qui in ipso fundo habitat & colit, ipse est colonus. & hoc placet Io. & Azo. & Hug. & secundum hoc intellige leges de inquilinis tractātes vt hic, & supra eodem tit. l. omnes omnino. & l. seru⁹. & infra de fun. rei pri. l. eum. & s̃. cō. vtri. iu. l. possessionem. & ff. de leg. j. si quis inquilinos. & de censi. l. forma. §. si quis. & sic magis adstringitur colonus, cui alibi non licet inhabitare, sed inquilino licet conducere domum alibi. horum enim filij originarij sunt: vt j̃. e. l. cum satis. §. cū autem. & hic. Alij. vt Mar. coloni sunt, qui domum iam ædificatam in rure habitādam conducunt sub certa mercede: sed qui ædificandam, superficiarij.

a Quorum. s. colonorum & inquilinorum vendicandam &c. nam filij vtriusque vendicātur: sed alij vt inhabitent solum & colant, alij vt colant, tenentur. & ideo dicit pene.

c In nomine. coloni & inquilini.

d Vel neutro. alias vtroque. i. altero puta patre, sed matre libera. & dic censito. i. colono vel inquilino: vt j̃. ti. ij. l. ij. in prin. & secundum hoc sequitur patrem. sic s̃. de muri. l. si. idē in eo q ex matre murilegula & patre curiali natus est: vt in authen. de na. li. in cu. depu. §. fin. alias si non esset curialis, sequeretur matrem: vt s̃. de murile. l. ij. qui. Item sic. j̃. e. l. ne diutius. & ratio est hoc casu ne decrescat hoc genus hominum. Py. Item non ob. j̃. e. l. ne diutius. & l. si. quia ibi in seruis & quasi. at hic liberi: vt j̃. eo. l. cum satis. §. j. & ex liberis fœminis. Alij habent vel vtroque vel neutro. & tunc dic si vterque est censitus. i. colonus, patrem: si neuter, sunt tamen eiusdem conditionis pater & mater vt ambo adscriptitij: & tunc idem vt patrem: vt hic. Si autē diuersæ conditionis sunt pater & mater, vt pater censitus, mater libera, serua vel adscriptitia, sequatur matrem: vt j̃. l. ne diutius. §. si. Alij dicunt, quod illa corrigit istā. Alij dicunt censito. i. adscriptitio. & secundum hoc si vterque, patrem, vt hic. si alter tantum, tunc matrem: vt infra. l. ne diutius. si neuter censi. adscri. tunc patrem, vt hic. & secundum hoc generalius loquitur lex ista, quam dixerim. vel vt de omni genere colonorum dicat. & quod dicit quorū, scilicet, omnium colonorū. & pene dicit: quia etiam in multis differunt aliqui ab aliquibus: maxime, quia colonus eiusq́ filius præscri. xxx. anno. se tuetur. quod in adscript. secus est: vt j̃. l. cum scimus. §. fin. & l. cum satis. & j̃. de fun. rei pri. l. eum. & s̃. de præscri. xxx. an. l. omnes.

Partus aliquādo ventrem nō sequitur.

e Fundi. in quorum quolibet habet colonos: vt s̃. fami. erciscun. l. quoties Accur.

f De possessione. alias possessiōis refectæ. alias possessione refecta.

g Sorte. alias frōte. & dic, quia constituit seruitutē vsusfruct. vel aliam, vel pignorauit, vel verius dic vendendo, vel alienando alio modo.

h Translatio. nō valet alienatio talium: vt s̃. eo. titu. l. quemadmodū. sed translatio sic, vt hic sic in marmore: vt supra. de ędif. priua. l. ij.

i A quo. scilicet, fundo. vel dic domino, quod est veri⁹.

k Restituat. condictione ex hac l. conuentus ab emptore vel filiis, non rei vend. & facit s̃. comm. vtriu s. iud. l. possessionem. de leg. j. l. si quis inquilinum. & s̃. l. ij. & l. quemadmodum. Vel dic off. iud. vt no. s̃. e. l. quemadmodum.

l SI coloni. largè ponit, & comprehendit omnes solo adstrictos: vt s̃. eo. l. quemadmodum.

m Bona fide. dominus fuerit vel non. argu. s̃. loca. l. si quis conductor. & j̃. l. proxi. Quid si mala fide: videtur idem: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. qui vi à me. Iudicium enim quo hic agitur, est possessoriū sicut vnde vi. vnde non debet quæri, an iustè vel iniustè possideat: vt ff. de acqui. pos. l. iij. §. ex contrario. & ad idem. ff. commo. l. ita. & hic subaudi maximè. sed ad onus probādi in petitorio quæritur de bona fide: vt s̃. de proba. l. vis eius sed hac l. non nisi bonæ fidei consulitur.

n Transeuntes. est enim vitium animi & etiam rei inhærens, quod vsucapionem impedit: vt s̃. de ser. fug. l. j. & j̃. e. l. cum satis.

o Succurri. vt ei restituatur possessio statim. Sed qua actione? Respon. condictio. ex lege vel officio iudicis, vel ac. in factum ex æquitate huius l. & sic intellige aliam. l. huius ti. s̃. e. l. omnes omnino. & l. omnes profugi. & alias. & hæc intentetur coram iudicæ terræ in qua aufugit. coram quo cōuincatur: vt in auth. de mā. princi. §. sed etiam. & causa proprietatis coram iudice terræ. vnde aufugit: vt j̃. vbi causa sta. l. j. Item not. primo possessorium, quam petitoriū intentari: vt s̃. de rei ven. l. ordinarij. cum concor. Item hæc reuocatio fit authoritate domini propria: vt j̃. l. fi. sed illud, quādo dominus adhuc possideret. & ille aliquid illicitè agit, hic non possidet. vel ibi poterat de facto dominus: hic non cum erat apud aliquem potentē: vel ipse sit potens: vt omnino non possit capi domino. & pro hoc. quod sua authoritate quandoq́ potest. j̃. de col. pa. l. j. in fi. Item hoc etiam si ad ecclesiam hic confugit: vt s̃. de iis, qui ad eccl. confu. l. præsenti. §. fi. Item non ob. priui. vt s̃. eo. l. originarios. Item restituitur cum filiis & peculio; vt j̃. de col. Thracen. l. j. & j̃. e. l. cum satis. in princ. & hoc nisi sit factus episcopus: vt in auth. de sanc. epis. §. sed hæc quidem. vel clericus possessione eadem: vt j̃. eo. §.

ĵ.eo.§.adſcriptitios.vel niſi xxx.an.ſeruierit curiæ:vt ĵ.de fun.reipu.l.eum qui. Item cum fugitiui retineant poſ.niſi ab alio poſsideatur, vel diū ſic ſtet:vt ff. de acqui.poſ.l.j.§.per eum.& l.iij.§.ſi ſeruus. quomodo reuocat quod habet? Reſpon.alterum illorum erat: dicit enim, ad alios reuocatur quatenus non habet. ſed & vtrobi & vti poſsidetis habet locum ſorte, quando poſſeſ.retinet. vt not. ſ̃. vbi cau.ſta.l.j.

Non poſſe.imo contra.ff.de acqui.poſ.l.iij.§.quod ſi eruus.& l.peregre.§.quibus. & l. ſi de eo. §.j. Solu. hic poſſeſsionis,id eſt,rei poſſeſſæ ſeu dominij.ſic ff.de verbo.ſignifi.l.interdum.& facit ſ̃.de acquiren. poſ.l. cum nemo.& ſ̃.de procu.l.procuratorē. Vel aliter vt plene notaui. ſ̃. de acqui.poſ.l.fi. & facit vt nec obligare poſsit:vt ſ̃.ſi res ali. pi.data ſit. l. fin. & quod cum eo.l.ſi ſeruus ſane in ſeipſo præiudicat domino delinquēdo: vt ff.de vi & vi armata.l.j.§.quod igitur.

& tunc cauſam originis & proprietatis agitari.

Coloni glebæ adſcripti cauſa dominorum non inquietantur. Bartolus.

Impp. Honor. & Theodo. A A. XV.

Colonos numquam fiſcalium nomine debitorum [a], vllius exactoris pulſet intētio:quos ita glebis inhærere præcipimus, vt nec puncto [b] quidem temporis [c] debeant amoueri.

Mulier originaria copulans ſe cum alio in conſortium, cum ſua ſobole reuocatur. Bart.

Iidem A A. XVI.

Mulier, quæ fuiſſe originaria [d] docebitur [e], ſi cuiuſcunque liberi hominis ſecuta conſortium [f], in vrbibus, vel in quibuſcunque locis† victura conſtiterit: eius omnē ſobolem [g] ſecundum vetera conſtituta conueniet reuocari.

† alias, iuncta.

Colonus contrahendo domino circa dominium non parit præiudicium. Bartolus.

Iidem A A. XVII.

Per colonum [h] præiudicium poſſeſsioni inuito, vel inſcio domino imponi non poſſe [i], & iure & legum authoritate declaratur.

Coloni adſcriptitij ad nullum honorem etiam humilioris militiæ vocantur: nec etiam magiſteriæ poteſtatis apparitores conſtituuntur. Bart.

Imperator Valentinianus A. XVIII.

Colonos nulla ratione ad vllum quamuis humilioris militiæ locum ſinimus admitti: ſed nec apparitores magiſteriæ poteſtatis cenſibus adſcriptos probari concedimus: quia in hac parte [k] & dominorum iuri, & publicæ conſulimus honeſtati.

Si de terræ dominio inter dominum & colonum eſt diſceptatio, cum locatio negatur, ſatiſdare tenetur colonus conuentus de reſtituendo fructus & reditus ſine procraſtinatione, ſi dominus obtinuerit in cauſa: quæ ſatiſdatio durabit triennio: & poſtea reuocatur. Si verò colonus hoc facere noluerit, vel non poterit: tunc reditus in agro conſiſtentes deponuntur. Si conſiſtunt in ſpeciebus, iudicis venduntur arbitrio, & pretium modo prædicto poſtea ſequeſtratur. publicas autem functiones ſoluet dominus, vel colonus ſecundum conſuetudinem antiquitus obſeruatam. Bart.

Imp. Iuſtinia. A. Demoſtheni præf.præ. XIX.

Litibus† imponentes celeritatem [l], ſancimus, ſi quando coloni cuiuſcunque conditionis [m] contra dominos terræ proclamauerint ſuper hoc ipſo dubitantes, vtrū is terræ dominus eſt, necne [n], an ipſi coloni dominium ſuæ terræ poſsident [o] (eos [p] tamen dicimus, qui non ex longo prolixoq́ꝫ tempore, vel longinqua & inueterata redituum ſuſceptione ſufficientem habent cautelam: in quibus caſibus nec contradicendi quidem licentia colonis relinquitur, longi temporis præſcriptione, vel redituum frequentiſſima conſequentia, colonorum [q] impetus excludit

[a] Colonos. Debitorum. à domino. & tunc eſt arg.contra.ſ̃. l. oēs profugi.ſed hic dominus erat ſoluendo.vel dic ab ipſis colonis: quia nō debent niſi.ſ. pro terrula ſua:vt ſ̃.e.l.hi penes.§.ſane.

[b] Puncto. hac de cauſa.& not. quod hyperbolice loquitur. & fa. ſ̃. de fe.l. omnes.

[c] Temporis. ſic ff.de nundi. l.ij. & ſ̃.e.l. j. & in authē. de quæſtore.§. quoniam.

[d] Mulier. Originaria. quæ ſit, dic:vt ĵ.l.cū ſatis.§.& ex hoc.

[e] Docebitur. prima facie libera præſumitur, cum ſit in poſ.libertatis libero nupta.arg. ff. de libe. cau. l. libertis. §.finali.

[f] Conſortium. id eſt, matrimonium, quod eſt inter tales hoc iure:vt ĵ. l. fin. licet in adſcriptitij. contra: vt ibi not. quandoque ponitur pro contubernio:vt ſ̃.de ſer.fug. l.iiij.Accurſius.

[g] Sobolē. de matre cōſtat,ꝙ debeat reuocari: vt ĵ. l.cū ſatis.& ſ̃. l. ſi coloni.& ĵ.de co. Thracen.l.fi.& no.in cæteris matrem ſequi liberos,ſed inquilinis & colonis patrem: vt ſ̃.l.definimus.& facit ĵ.e.tit. l.ne diutius. & infra de agricolis & man.l.iiij. Accurſius.

[h] Per colonum. large ponitur pro omni adſtricto ſolo, vel nō:vt & ſ̃.in tit.no. Acc.

[k] Colonos. Parte. & dñorū te. quia denegamus prædicta colonis. ad quod ĵ. de man. & col.pa.l.fi.de fu. col.l.j. & in authē. de māda.prin.§.ſed etiam.& ſ̃.eo.tiu. l. originarios. & l. omnes omnino. & ĵ.de re mili.l.quicū que.& no.colonos hic large dici pro omni adſtricto ſolo:vt ſ̃.eo.l. omnes omnino. & facit ĵ. de cohor.l.ſi cohortalis.in fin. & ſ̃. de ſpectaculis.l. ſi qua. ibi neq́ꝫ iam poſthac.Accur.

[l] Litibus. Celeritatē. ſic ff. ſi cer.pe.l.quidā. et ſ̃.de iudi.l.properādum.Accurſius.

† Pro prī. huius l. vide c.perue nit.in glo. ij.extra de cenſi.

[m] Cōditionis.quæ ſunt plures: vt not. in ti.& licet in aliis differunt: in hoc tñ conueniunt. quod hæc lex dicit.

[n] Necne. ſi ergo retinet poſ.& litigat colonus ſatiſdādo vt ſubiicit; & ſic eſt ecōtra.ſ̃. loc. l.ſi quis conductor. So hic nō erat conductio finita:ibi ſic. Vel dic proteſtabatur, ꝙ nolebat ſibi prodeſſe poſ. quo minus probet: ibi non.Vel verius vt ibi notaui. Accur.

† Sug hac gloſſ.vide in c. querelam. in fin. extra de electio. vbi videtur dicere cōtra hūc tex.& hāc gl.ſed ſolue, vt hic per doct. Io.de Pla.

[o] Poſsident. hic accipe talem quod eſt ĵ.& quod eſt in medio, interpoſitio eſt.

[p] Eos.ſcilicet,dominos.

[q] Colonorum. habeas colonorum, & ſic prodeſt domino præſtatio diutur

dente) talem esse super redditũum vel publicarum functionum præstatione formã censemus [a]: vt si tales coloni, quales prædiximus, idoneum fideiussorem totius summæ, quæ ab his dependitur [b], præstiterint, q̄ omnes [c] redditus sine vlla procrastinatione, si melior causa dominorum iudicetur, eis restituent: & talis fideiussor per triennium accipiatur [d], eoq; impleto, iterum renouet: coloni in medio nullo modo super reditibus à dominis inquietẽtur. Si autem hoc coloni minime facere voluerint, vel potuerint: tũc iidem reditus per officium iudicis annui exigantur per solita tempora, in quæ etiã dominis dependebantur, & deponantur [e] † in æde sacra, vel in † κειμηλιαρχίω [f], ciuitatis, sub qua possessio sita est: vel si localis ecclesia ad susceptionem pecuniarum idonea non sit, in metropolitana ecclesia remaneant [g] cum omni cautela, & post plenissimam definitionem vel dominis dentur, vel colonis restituantur [h]. Sinautem reditus non in auro [i], sed in speciebus inferantur, vel in totum, vel in partem: iterum per officium iudicis fructus vendantur [k], & pretia eorũ secundum prędictum modum deponãtur. Hæc de reditibus definientes, ad publicas transeamus functiones [l]. Et si quidem coloni more solito eas dependebant: ipsi maneant in pristina consuetudine, nullo præiudicio dñis generãdo, qui [m] etiam quiescentibus colonis & non contradicentibus, ad publicum tributarias functiones minimè inferebant. Sinautem moris erat [n] dominos totam summam accipere, & ex ea partem quidem in publicas vertere functiones, partem autẽ in suos reditus habere: tunc si quidẽ fideiussor à colonis detur: eundem fideiussorem dominis sine præiudicio litis tantã summã inferre [o], quantã tributa publica faciũt, vt à dominis publicis rationibus persoluatur: nullo ex hoc colonis præiudicio generando, super reditibus enim domini fideiusione fiant contenti. Sinautem fideiusione cessante, ad sequestrationem res veniant, & pecuniæ deponantur: ex earum summa tantam iudices separare, quanta ad publicas sufficient functiones, & eam dispositionem dominum accipere: quatenus ipse eam persoluens, publicas accipiat securitates: reliqua quantitate, quæ in reditus puros remanet in tuto collocanda, & litis terminũ expectante: nullo præiudicio siue colonis, siue dominis ex huiusmodi fideiusione, vel sequestratione, vel publicarũ functionũ solutione generando: sed omni causa in suspenso manente, donec iudicialis sententia, quæ de toto negotio procedit, omnem rẽ aperiat: & ostendat quis dominus terræ constitutus est, & ad quem publicarum functionum [p]. securitas debet in posterum fieri, seu reditus peruenire vel permanere. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. D. Decio V. C. Cons.

diuturna. sic ff. de vsur. l. cũ de in rẽ. & C. de fideicõ. l. j. & j. de fundis patrimo. l. ius emphyteusis. Sed contra ff. de proba. l. cum de indebito. §. j. Solu. ibi semel & paruo tẽpore, hic decem an. quia dicit longinquã. ad quod inst. de vsucap. in princ. ar. ff. si ser. vend. l. si qs diuturno. & ar. j. e. tit. l. cum satis. §. ij. & ff. de aqua plu. ar. l. j. in fi. Solu. ibi negligẽs hic sapiẽs. Item op. quia si possess. coloni est: ergo locatio nulla: nec etiam possidet dominus per colonũ: vt ff. de vsucapio. l. ei à quo. So. hic sciens rem suam conduxit. Vel verius hic de dominio nõ erat quæstio: sed an hoc locasset, sed de dominio alium nõ se dominum dicebat, & ab eo conduxit. alias est dominorum. & tunc iunge præcedentibus. Acc.

a Censemus. abundat propter verbũ. sancimus. quod est s̃. vel ne propter p̄lixam interpositionem videatur oblitus. Accursius.

b Dependitur. i. depẽdi postulatur, vel dic, deprehenditur.

c Quod omnes. hic incipit forma cautionis. Acc.

d Accipiatur. no. alias per duos menses tenetur: vt arg. s̃. de fideiuss. l. & si fideiussor. sed quare obligatio renouatur, cum instãtia sit finita: vt s̃. de iu. l. properandum. Sol. illa corrigit istam. Vel in hoc casu speciale, vt ibi. Vel verius hic ante litem contestatam fuit acceptus.

e Deponantur. sic ff. vt leg. no. ca. l. postquam. §. j.

f In κειμηλιαρχίω ad hoc s̃. de bo. aut. iu. poss. l. fi. in fin. & de vsu. l. acceptã. Itẽ not. fieri sequestrationẽ, quod est speciale. regulariter cõtra. quod dic: vt s̃. de prohi. seque. l. j. quæ est contra.

g Remaneant. depositi dicti reditus.

h Restituantur. est ergo causa inter dominum & colonũ: licet P. intellexerit hanc legem, q̄ sit causa inter vnum dominum & alterũ qui dicit se dominum. Item not. dici dominum qui dominus non est, eo quod domini cõsueuerũt locare, & talia postulare.

i Auro. vt s̃. proxi. respon.

k Vendãtur. propter cõsummationem fructuum. ad quod. ff. de glan. legen. l. j.

l Functiones. id est tributa, quæ coloni pro terrula sua & dominus pro sua quam colonus tenet, soluere debet: vt supra eodem. l. ij. & in authentica de col. §. nullus. colla. ix. pro ea vero de qua litigatur, vel cuius occasione seruatur, quod hic dicitur.

m Qui. scilicet, domini.

n Moris erat. idẽ possumus dicere de decimis: vt si rustici consueuerunt dare dominis, vt ipsi dent eas ecclesiis, seruetur consuetudini: alias ipsi rustici eas præstent. secũdum P. ad quod ff. de admini. tu. l. si sine hærede. §. Lucius.

o Inferre. Hic primo conueniri fideiussor videtur, quàm reus. Sed hodie contra per authenti. de fideiuss. col. j. nisi dicas im. propriè fideiussorẽ. i. repromissorẽ, & ipse colonus nõ obliget se.

p Functionum. hanc securitatem fecit susceptor: vt j. de

† Hũc casum sequestrationis ponit etiã glos. inter alios casus speciales in c. ij. extra, de sequestratione poss.

† Κειμηλιαρχιον, vox est, q̄ locum designat, in quo res pretiosæ, ac in delitiis habitæ conduntur. Et κειμηλια, opes sunt, thesauri pecuniæ repositæ, instrumẽta pretiosa, aurea vasa, vulgo chinodia, res p̄tiosæ, & care seposistæ quod huc inferre placuit quoniam lectio nostra parũ probatur à Pyrr. ea tamen nõ videtur respuẽda, vt quæ maximè rei cõgruat. vide etiã de hac dictione Budæũ in poster. annotat.

j.de colo.fun.pa.l.placuit.quam si non reddat colonus domino per triennium,cadit à locatione:sicut emphyteuta ab emphyteusi:vt s.de iure emphy.l.ij.

a NE diutius. Libero.alias deest & libero vel adscriptitia: & hæc est lex Iusti.missa ad Senatũ.

Natus ex adscriptitio & serua,vel adscriptitia & seruo, ventrus sequitur conditionem.Item inter seruos & adscriptitios modica differentia est.Bart.

Idẽ A. ad Senatũ. XX.

NE diutius dubitetur, si quis † ex adscriptitia & libro [a], vel ex adscriptitia & seruo, vel adscriptitio & ancilla fuisset editus:cuius status sit,vel quæ peior fortuna sit, vtrumne adscriptitia, an seruilis: sancimus,ea quidẽ,quæ in anterioribus legibus [b] cauta sunt pro tali progenie, quæ ex mulieribus adscriptitiis & viris liberis progenita sit, in suo statu relinqui: vt sic sit adscriptitia proles ex tali copulatione procreata. Si quis autem vel ex seruo & adscriptitia,vel ab ancilla & adscriptitio fuerit editus:matris suæ ventrem [c] sequatur & talis sit conditionis, qualis & genitrix fuit, siue ancilla,siue adscriptitia: quod hactenus in liberis tantum & seruis obseruabatur [d]. Quæ enim differentia inter seruos & adscriptitios intelligatur [e], cùm vterq; in domini sui positus sit potestate, & possit seruum cum peculio [f] manumittere, & adscriptitium cum terra dominio suo expellere?

Sola confeßio vel scriptura,in qua quis enuntiatiuè se alterius adscriptitium asseuerat, non præiudicat,nec statum mutat, nisi sit aliis adminiculis approbata. s.ex diuturna præstatione, quam faciũt alij adscriptitij,aut quia alia cõceßio emanauerit de eadẽ.Bart.

Idem A. Iuliano præfe. prætoꝛ. XXI.

CVm scimus nostra iura nolle præiudicium generare cuiquam circa conditionem, neque ex confessionibus [g], neque ex scriptura [h], nisi etiam ex aliis argumentis aliquod accesserit incrementum [i]: sancimus solam confessionem, vel aliam quamcũq; scripturam ad hoc minimè sufficere, nec adscriptitiam conditionem [k] cuiquam inferre, sed debere huiusmodi scripturæ aliquod aduenire adiutorium [l].

b Legibus. quas non habemus, nisi in seruis vel ancillis:vt s. de rei ven. l.partum. & de lib. cau. l. fi. & in casu speciali:vt j. de ag. & man. l. iij. hodie autem aliter est: vt hic, & j.l.fin.& in authen.consti. quæ ex adscrip.in prin. col.v. Item facit s. eo.titu.l. mulier.& j.l.proxi.

† alias, hæc desunt.

c Ventrem. sic.s. l.proxi.cũ concor. sed fallit in libera, quę iungitur tamiaco:vt j. de prædiis tamia.l.j.Itẽ in murilegulo: vt s. de murile.l.fi.Item & in filiis inquilinorũ & colonorũ natorum ex libera:vt s.e.l.definimus. nã hic in nato ex adscriptitio & libera. Item fallit in libertis curiæ, quos sequuntur filij:vt in decre.xij.q.ij.de libertis & in libertis ecclesiæ. sicut alias in decre. xv.q.vlt. cum multæ. Itẽ in filiis Aldiorum: vt in Lombar.de con iu. ser. vel Aldi. l. iiij.quę omnes sunt contra.Item in honoribus sequuntur patrem:vt ff.de sta. ho.l.cũ legitimę.& de sen.l.filiã.Itẽ ex delicto patris quãdoq; puniũtur filij: vt s.ad l.Iul.ma.l.quisquis. Itẽ si pater pepigit filium monasterio,obligat eum: vt in decre. xx.q. j. per totum. Item quando nondum erant nati vel concepti, quando pater decurionatum amisit non dicuntur filij decurionis:vt ff.de decu. l.ij. §.in filiis.Acc.

Punitur quandoq; filius ex patris delicto.

d Obseruabaŧ.indubitabiliter,ne cõtradicat s.proxi.

e Intelligatur.quasi dicat nulla , in eo quod subiicit. & arg.ff.de lib.ho.exhi.l.ij. In aliis autem differunt: quia hic liberi sunt vt j.de colo.Thracen.l.j. & j.l.cũ satis.§.caueant.& per hoc aliqua possidere possunt:vt s.eo l.hi.& in authen.de col.§. nullus. col.ix. quod in seruo secus:vt ff.de acquiren.pos.l.cum hæredes:& fieri clerici possunt dominis etiam nolentibus in possessionibus,in quibus sunt adscripti:seruus non:vt in authẽ.de san.epi.§.si seruus.& §.adscriptitios.col.ix. Itẽ seruus si sciente domino sit clericus,fit liber:adscriptitius non:vt ex eisdem §§. Item seruo possunt auferre peculium:adscriptitio non.Item serui etiam sine peculio vendi possunt,sed adscriptitij non,vt hic in fine.& supra.l.ij.& l.quemadmodum.Item iste litigat cum domino quandoque:vt infra eodem.l.cum satis.§.caueãt & infra titu.ij.l.j.quod seruo non licet. Item cum aliis litigat:vt supra eodem.l.omnes profugi. in fi.serui nõ: vt supra,de iudi.l.seruus.Vel dic quo ad dominum seruos:vt not.ff.de statu ho.l.ij.Item adde quod not.insti. de iur. perso. Item sit liber seruus, vel ancilla,si contrahit matrimoniũ cum libero, vel libera domino sciente,sed non adscriptitius: vt in authẽ.de nup. §.si vero ab initio. colla.iiij. & j. eo.l. fi.sed an de peculio teneŧ dominus pro adscriptitio? Rñd. sic:vt.C.quod cum eo.l.dominos.& argumen s. de sacrosanc.eccle. l. si quis presbyter.

Adscriptitius & seruus in multis differunt.

f Cum peculio.& sine eo:vt supra, de pec.eius qui li. l. j. Accursius.

g CVm scimus. Confessionibus. solis in iure vel extra:vt statim dicet.

h Ex scriptura. l. sola.

i Incremẽtũ. quo accedente fit quandoque colonus, vt si post scripturam, qua ad habitandum se obligasset xxx. annos steterit:vt infra eodem titulo. l. cum satis. §.cum autem.si autem adiecit in scriptura quod vt adscriptitius stare volebat & sic fatebatur:tunc fiat adscriptitius: vel si dicta inscriptio vel alius similis modus interuenerit, vt subiicit.

k Condictionem.alias conditionem; quia solum vt adscriptitius condixit.ad quod supra, de liber. cau.l. ad probationem.alias conditionem,id est, instrumentum conditionis adscriptitiæ per se factum vel aliam &c.quandoque per alium.vel dic conditionem.id est, instrumentum per conditionalem, id est, notarium factum:vt supra,qui potior. in pignor. l.scripturas. vel aliam &c.vt per se vel per alium.Acc.

l Adiutorium.sic in comparitionibus literarum: vt in authentica,de fide instrumentorum.§.in his vero.& in quæstionibus seruorum:vt ff.de quæstionibus.l.j.in principio.sic & in authen.de nuptiis. §. quia vero.& nota quod quæ non prosunt,singula multa iuuant: vt hic,& supra,de testamentis. l. sancimus.& C. ad Velleianum senatusconsultum.l.si mulier.& in authen. vt imo.ante do.& supra,qui po.in pigno.habeantur.l. fi. authenti. quo iure.in fine. & infra , de fun.pa.l. finali. sed argu.contra,supra,qui mil.l.j. & ff.de administratione tutorum. l. ita autem.§. gessisse. sed hoc hic facit rei magnitudo:vbi dicit,melius est &c. Accursius.

Ad script.

quatenus vel ex publici census adscriptione [a], vel aliis legitimis modis [b] talis scriptura [c] adiuuetur. melius etenim est in huiusmodi difficultatibus, ex pluribus [d] capitulis conditiones ostendi, & non solis confessionibus [e], neque scripturis homines fortè liberos ad deteriorem detrahi fortunam. Sin autē est† scriptura [f], & post scripturam confessio [g] seu depositio [h] (sine vi [i] & necessitate tamen) interuenerit (quid enim [k] si conditionale [l] instrumentum, vel aliam chartulam, in qua subscripsit, & intimauit: & inter acta [m] deposuit sese colonum fuisse adscriptitiū?) tunc ex vtroque genere obligationis, id est tam scripturæ, quàm confessionis vel depositionis, talem eum esse credendum, qualem se & scripsit, & inter acta deposuit. Illud quoque [n] non ineleganter dubitabatur, si coloni filius per triginta annorum curricula, vel forsitan per quadraginta seu ampliora adhuc viuente patre, & agriculturam peragente, ipse in libera conuersatione [o] morabatur: & dominus terræ, quia per patrem ei satisfiebat, non etiam præsentiam eius exigebat: an post obitum patris, vel postquam fortè inutilis [p] is existebat, & ruri non idoneus [q], possit excusari filius longinqua libertate abutendo: & quod per multos annos neque agrum coluit, neque aliquid colonarij operis celebrauit: cùm non possit dominus incusari propter suam desidiam, cui per patrem [r] eius omne, quod voluerat accedebat. In omnibus itaque huiusmodi speciebus satis acerbum nobis videtur domino præiudicari colonorum [s] absentia, qui ruri nati [t], & posteà absentes, per suos vel patres, vel fratres, vel cognatos agriculturam peragebant. cum enim pars quodammodo corporis eius per cognationem in fundo remanebat [v]: non videtur neq; abesse, neque peregrinari: neque in libertate mo-

† Facit ad hunc text. Feli. in c. si cautio. extra de fide instru. in iiij. colū. post med. vers. fallit nono. & in colum. xj. versic. fallit vltimo.

Depositio est coram iudice professio.

a Adscriptione. quia in censum velut suos adscriptitios deduxit volentes: & quia ipse quasi adscriptitium in censum capitis se deduxit secundum. Al.

b Legitimis modis. puta per secundam scripturam: vt infra dicit: vel quia longo tempore sic soluit, vt in scriptura confessionis adscriptitiæ cōuenit: vt s. eo. l. litibus. in prin.

c Talis scriptura. qua adscribit se terræ confitendo se adscriptitium, & talem ibi velle morari: & per consequēs nolle discedere. a. aliud si tantū profitebatur nolle discedere: vt ī prin. dixi.

d Ex pluribus. ecce quæ nocent, & quæ non prosunt &c. & facit ff. de re iud. l. quoties dubia, & C. de episc. audi. l. nemo. Sed contra s. de trās. l. fi. Solu. ibi in transactione & ad bonum: non ad malum valet. vt ibi not.

e Confessionibus. extra ius factis: vel etiam in iure, nō in figura iudicij liberalis causæ: vt hic, & s. de liber. cau. l. nec si volens. & l. liberos. & l. interrogatum. & l. parentes. secus si in figura iudicij: vt eo. tit. l. iubemus.

f Scriptura. prædicto modo facta.

g Confessio. in scriptis vel sine, coram iudice, vel notario etiam extra ius.

h Depositio. corā iudice professio dicitur depositio. & de hac interserit cū dicit, quid enim &c. Accur.

i Sine vi. hoc innuit etiam extra ius: cum in iure non sit verisimile pati vim: vt. ff. quod me. cau. l. non est verisimile.

k Quid enim interpositio est. Accur.

l Conditionale instrumentum. i. adscriptitiæ conditionis. vel dic. i. notarij: vt s. dixi. Accur.

m Et inter acta. vel etiam extra ius sit confessus: vt s. dixi. regulariter enim tantum valet quod fit extra ius, quantum quod fit coram iudice: vt. s. de pa. l. pacta nouissima. & de transac. l. siue apud. & de liber. cau. l. interrogatam. Sed fallit: vt s. de confes. & insti. de adop. §. fi. Item no. eum stare suæ confessioni vel scripturæ, sic & alias etiam si non sit tanta solennitas: vt s. arb. tu. l. fi. & s. de fabri. l. si quis. Item & ille qui se exhæredauit: vt ff. de contra ta. l. non putauit. §. si quis sua sic & s. de arb. l. ne in arbitris. in fi. & de do. l. si patronus. & s. de non nu. pec. l. generaliter. sic ergo habes, qualiter sit adscriptitius de nouo scilicet cum scriptura & cum alio adminiculo, vt in tit. præmis.

n Illud quoque. si filius coloni mei in libera conuersatiōe moratus fuerit xxx. an. vel xl. vel lōgiori tempore: nihilominus tamen post patris mortem vel postquam pater agriculturæ inutilis factus est, detineri valet ille in vinculis in agro, nec potest se excusare ideo, quia libere vixerit longissimo tempore: non enim videtur libere vixisse, cum quodammodo pars corporis eius in fundo remāserit, cum permanserit aliqua vel aliqs de cognatione sua, qui mihi pręstabat vel præstiterūt qd' volui. ideo cū ipsemet præstitisse videatur non potest se in libertatem defendere: vt dictum est. Accur.

o Conuersatione. alias conditione. i. in libertatis possessione. Accur.

p Inutilis. clericus puta factus: vt in auth. de san. epis. §. adscriptitios. columna ix.

q Idoneus. vel est senex.

r Per patrem. sed non conuertitur: imo in fi. huius l. & fa. s. de anna. ex. l. j. & l. fi.

s Colonorum. id est filiorum coloni: nec tamen deterioris conditionis erunt quàm pater: vt infra lege proxi. §. primo.

t Nati. idem si alibi argumento. s. l. proxi. licet quidam contra subau. ergo maxime.

v Remanebat. secus ergo si nullus remanserat per quod collige quod coloni non adscriptitij sit filius: quia in eo secus: vt infra. l. proxi. item not. quod dicit cognatorum id est, fratres vel similes, cum quibus patrimonium seruientis sit commune: in aliis secus: vt supra de liber. cau. l. multis. Item contra infra de fun. re. pri. l. eum. Solutio. ibi nemo remanserat. Vel ibi ab alio detinebatur, hic à se. & eodem modo solue. ff. de diuer. præscriptio. l. longe. vel ibi cum solo. Item facit supra ad legem Iuli. maiest. l. quisquis. Item not. circa prædicamentum situm esse. Item facit. ff. de vsufructu. lege, si cui. & quibus modis vsusfructus amittatur. lege, is cui. Item quid si esset natus, ante, quam pater esset colonus? Respon. vt infra lege proxi. §. primo. Item facit. s. de præscriptio. xxx. anno. lege. iij.

Antiqui

a Antiquitas. paterna.

b Posteritas. filij. item nota, quod retinendo partem videtur retinere totum argumen. ff. de serui. ru. præ. l. vna. Accursius.

Partem retinens, totum retinere videtur.

c Cum satis. sicut curialis longo tempore nō potest se liberare à curiali cōditione, sic nec adscriptitius nec etiam soboles eius siue nata sit in eo fundo, siue alibi. nā ipse & sua soboles remanent adscriptitiæ cōditionis, nec se separando à solo liberātur à cōditione adscriptitia, vt dictū est: & hoc dictum est ad similitudinē serui fugitiui, q in fugā se conuertendo non præscribit sibi libertatē longo tēpore: vt s. de ser. fugi. l. j.

d Colonos. i. adscriptitios.

e Cursu. temporali etiam xl. an. vt s. de dec. l. si quis decurio. & de pscrip. xxx. an. l. præscriptionem. sed cōtra s. quando & qui. quar. pars. l. fi. solu. vt ibi.

f Quacunque. nisi xl. an. vt s. de præscri. xxx. an. l. oēs. quæ est contra. Itē quando q xxx. an. vt quādo alius præscribit: vt j. de fun. rei pri. l. eū. & hoc nisi steterit. i. permanserit ius adscriptitij in agnatione: quia tūc nullo tempore: vt s. l. proxi. in simplici autē seruo dic: vt s. de præscri. lon. tem. q pro li. li. j. & ij. nō ergo per omnia curiali comparatur.

g Negotiatione. quā alibi exercuit.

h Intelligatur. vt s. de ser. fugit. l. j. sed an. xxx. annis præscribitur fugitiuus? Respon. vt ibi. Item an priuatus ex ti. potest præscribere adscriptitium alienum? Dic vt ibi. sic dicitur se furari colonus & inquilinus & similes, eo quod omnes fugere dicuntur, & receptatores eorum puniuntur: vt s. eodem. l. omnes. & l. originarios. & l. seruos. & l. si coloni.

i Sobole. sua ex fœmina adscriptitia, non si ex libera nulli conditioni supposita: vt j. eo. l. fi. nam in adscriptitiis tantū & colonis colonariæ conditionis dicitur, q ex cursu temporis non liberātur: omnes autem alij coloni liberari possunt: ex cursu temporis censiti & reliqui: vt j. de fun. rei pri. l. eum. Vel dic in colonis idem quod in aliis: vt s. proxi. notatur. Accur.

rari. Maneat itaque domino ius inconcussum: & donec eius vel antiquitas a, vel posteritas b vel cognatio in agrum remanet, ipse videatur ibi resedisse.

Adscriptius fugiens sicut seruus sui furtum facit, licet liber sit: & ideo à tali fortuna non liberatur triginta annorum spatio: sed cum sua sobole idem adscriptitius remanet. Item nullus debet colonum vel adscriptitium alienum occultare: & suscipientes, etiam ignoranter, nisi restituant illum, pœnis hic insertis tenetur. Bart.

Idem A. Ioanni præf. præt. XXII.

Cum satis c inhumanum est terram, quæ ab initio adscriptitios habebat, suis quodammodo membris defraudari, & colonos d in aliis terris demorantes dominos terræ maximis damnis afficere, censemus, quemadmodum in curialium conditione nemo ex temporali cursu e liberatur, ita nec adscriptitiæ conditioni suppositus, ex annalibus curriculis, quantacunque emanauerint, vel quacūque f prolixa negotiatione g aliquis sibi vindicet libertatem: sed remaneat adscriptitius, & inhæreat terræ. & si celauerit, vel separare se conatus fuerit, secundum exemplum serui fugitiui sese diutinis insidiis furari intelligatur h, & sit suppositus i vnà cum omni sobole sua : & si in alia terra eam fecerit k, huiusmodi fortunæ & capitali illationi: nulla liberatione ei penitus competente l. Cùm autem Anastasiana lex homines, qui per triginta annos colonaria detenti m sunt conditione, voluit liberos n quidē permanere o, non autem habere facultatem terra derelicta, in alia loca migrare: & ex hoc quærebatur, si etiam liberi eorum p cuiuscunque sexus licet non per triginta annos fuerint in fundi vel vicis, deberent colonariæ esse conditionis, aut tantummodò genitor eorum, qui per triginta annos huiusmodi conditioni illigatus esset: sancimus, liberos colonorum esse quidem in perpetuum secundum præfatam legem liberos, & nulla deteriori conditione q prægraua-

k Fecerit. id est procurauerit. vulgariter enim loquitur. Sed contra. s. l. proxi. §. j. & j. ea. l. §. nulla. Sol. ibi in colonis: hic in adscriptitiis. vel verius ibi maxime, subaudi.

l Cōpetente sine voluntate domini, vel nulla. s. tali & facit s. eo. l. mulier. & l. originarios. & de meta. l. fi. & j. de cohor. l. si cohortalis. Accur.

m Detenti. nullo pacto vel scriptura præambula secundum quosdam ad instar aliarū rerū. vt s. de pscri. xxx. ann. l. sicut. & hoc soluendo pensionē vt colonus: vt hic dicit. Sed tu dic, q pactio de illigando se solo, præcessit in scriptura vel sine scriptura. & secuta præscr. xxx. an. nō enim ex vna causa tm̄, sed pluribus: vt s. l. pxi. circa prin. nec est differētia inter hos qdē adscriptitios: sed certe imo differunt: vt de episc. aud. l. nemini. Item colonus tēporis cursu pōt liberari: vt s. l. cū scimus. in fi. sed adscriptitij non vt s. e. l. in prin. Item istæ præscriptiones non mutāt conditionem: sed liber remanet: vt hic quod in eo. s. adscriptitio secus: vt ar. s. l. ne diutius.

Cōcor. c. ij. iuncta glo. fi. extra de immu. eccle.

n Liberos. i. adscriptitios.

o Permanere. igitur possunt testari, sed nō alienare: vt j. titul. ij. l. ij. sed ibi alias quā per testamentū: vt insti. qui manu. nō pos. §. pe. Vel dic q testari possunt inter suos, q ab intestato successuri erant: nō inter extraneos. sic s. de bo. quæ li. l. cum oportet. in prin. & de incest. nu. l. si quis incestas. Itē no. simul. aliquem esse liberum & nō liberum: vt ff. de lib. ho. exib. l. ij. & de testa. l. qui testamento. & de colo. Thra. l. j. & secundum hoc sunt liberi secundum quid, non simpliciter. & sic in cæteris præterquam in adscriptitiis: qui magis seruis comparantur: vt s. eo. l. ne diutius. prædicti autem dicūtur coloni inspecto principio: conditionales inspecto fine: quia conditioni iam obligati sunt: vt hic dicitur. & inter hunc & inquilinum non est differentia: vt s. eo. l. definimus. Sed certe imo est: vt ibi no.

p Liberi eorum. quos si non habent, succedit dominus: vt s. de epis. & cler. l. si quis presbyter.

q Deteriori conditione. quā pater. quod esset si non

essent

ri: & sancimus non habere licentiam relicto suo rure, ad aliud migrare, sed semper terræ inhæreant [a], quam semel colē dam patres eorum susceperunt [b]. Caueant autem possessionum domini, in quibus tales coloni [c] constituti sunt, aliquam innouationem vel violentiam eis inferre. si enim hoc approbatum fuerit, & per iudicem [d] pronunciatum: ipse prouinciæ moderator, in qua aliq̄d tale fuerit perpetratum, omnino prouideat & læsionem, si qua subsecuta est, eis resarcire, & sic veterem consuetudinem in reditibus præstandis eis obseruare: nulla [e] nec tūc licentia concedenda colonis fundum, vbi commorantur, relinquere. & hoc tam in ipsis colonis, quàm in sobole eorum [f], qualiscunque sexus vel ætatis sit, sancimus: vt & ipsa semel in fundo nata remaneat in possessione sub eisdem modis eisdemque conditionibus, sub quibus etiam genitores eius manere in alienis fundis definimus.

Nullus debet colonum vel adscriptitium alienum occultare. Et suscipientes etiam ignorantes nisi restituant illum pœnis hic insertis tenentur. Bar.

Nemini [g] autem liceat vel adscriptitium, vel colonum alienum scienti prudentique in suum ius suscipere. sed & si bona fide [h] eum susceperit postea autem repererit eum alienum esse constitutum admonente domino, vel ipsius [i] adscriptitij vel terræ, & hoc faciente per se, vel per procuratorem [k] suū: hunc restituere eum cum omni peculio & sobole sua. & si hoc facere supersederit: omnis quidem temporis [l], quo apud eum remoratus est, publicas [m] functiones, siue terrenas, siue animales [n] pro eo inferre compelletur cura & prouisione

essent liberi vt pater. & possunt hi dici originarij coloni: & poterunt secundum hoc testari. Accur.

[a] Inhæreant. nec puncto se separent: vt s̄. eo. l. colonos. & j̄. de col. pa. l. j. & j̄. §. nulla. Item facit s̄. de præscri. long. tempo. quæ pro li. l. fi. & j̄. de collo. Illy. l. j. & de fun. pa. l. fi. & j̄. de tab. l. fi.

[b] Susceperunt. & postea longo siue longissimo tempore coluerunt.

[c] Tales coloni. q. d. secus in adscript. quibus potest inferri vis secundum quosdam: quod non placet.

[d] Per iudicē. s. simplicem ordinariū. & quod subdit presses prouinciæ prouideat. s. exequēdo: cum ibi. s. in exequendo, verti posset mistum imperiū vt ff. de iur. om. iu. l. iubere. quod presides habent: vt ff. de off. præsi. l. illicitas. §. q vniuersas. Vel dic ꝓ eodem accipi iudicē & presidem. Vel dic quod nō iure actionis, sed per officiū iudicis hoc implorabit colonꝰ vt hic innuit. ꝓuideat &c. vt j̄. tit. ij. l. j. Sicq̄ dicas secūdum H. quod in simplum non duplū fit condemnatio: licet rapina, vel vis vel furtum sit. arg. ff. de ser. corru. l. fi. & ff. rerum amo. l. iij. §. si quis etiam. Sed alij dicunt esse cum pœnis: vt ff. quod met. cau. l. extat. Itē q̄d subiicit de consuetudine, est sic. s̄. de expen. lu. l. j. & de serui. l. j. & l. si manifeste. & s̄. eo. l. domini. & l. litibus §. hæc de redditibus. Accurs.

[e] Nulla. nec tunc quando violentias patiuntur. nam domino suo seruus stat, aut cadit. & facit ff. de statu homi. l. seruus.

[f] In sobole eorum. nata ex colonis fœminis cuiusdā domini xxx. ann. detentis cum viro. secus si ex libera: quia tunc ventrem: vt j̄. eo. tit. l. fi. sed dic imo patrē colonum. Idem in inquilino: vt s̄. eo. l. definimus in adscriptitio autem & libera loquitur: vt j̄. l. fi. Item hoc constat, si post completam præscri. patris nata est: quia tūc ex colono nascitur verbo accepto cum effectu: vt ff. ne quis eum, qui in ius. l. pe. §. docere. Sed quid in nato post inchoatam non completam: vel cōcepto ante cōpletam, nato autem post completam? videtur secus: q͞a nati post ingratitudinem patris reuocantur, non ante: vt s̄. de lib. & eorū lib. l. ij. Item q̄n de cōmodis partus quæritur, tp̄s conceptionis spectatur: vt ff. de sta. ho. l. q in vtero. sicq̄ senator: vel alius clarissimus priuatus habet filios ante dignitatem editos: vt j̄. de dign. l. si senator. Cohortalis quoq̄ filium natum tēpore sui officij cohortali conditioni relinquit obnoxium: vt j̄. de pri. agen. l. quicunque. & de cohor. l. si cohortalis. secus in eo qui se curiæ offert: in quo etiam indistincte filij remanent liberi: vt s̄. de iis qui spon. l. fi. sic & filius naturalis curiæ datus si postea filios susceperit, & curiales erunt, & munera curialia subibunt, vt s̄. de na. li. l. coniun. sed econtra videtur velle hæc lex: dicit enim patrē præscriptum teneri & liberos eorum: licet nō xxx. an. steterint &c. Itē quid dicis de natis ante inchoatam præscriptionem, qui tantū cum patre steterint semper? Videtur q̄ non teneantur, cum non contraxerint, nec mercedē vllam soluerint, nec postea nati sunt, nec excollunt. Item quod subiicit in fundo nata: secus si alibi secūdum quosdam: vt s̄. eo. l. cum scimus. §. fi. sed vtrobiq̄ sub. maxime arg. s̄. ea. l. in prin. Item darē occasio colono tp̄e pariendi, vt faceret alibi ire vxorē: vt dominum traderet. & via debet tolli malitiis s̄. de lati. li. tol. l. vnica. §. simili modo. Item pudor esset domino tēpore illo stare cū vxore coloni, si vellet prouidere, ne alibi iret: & parcēdū est pudori: vt ff. man. l. Quintus Mutius. Itē pro hoc quia s̄. dicit in fundis, vel vicis. quasi non sit curādum, si aliquo tēpore non fuerunt in fundo vel tempore pariendi vel alio &c. Item pro hoc quod dicit s̄. quod sufficit si pater accepit terram ad colendam, & diu colat. Item pro hoc s̄. eodem. l. mulier.

[g] Nemini. non debet quis in suū ius recipere adscriptitium alienum. & si quis alienum suscepit ignorans: postea quā dominus adscriptitij patefecerit per se vel per suum procuratorem, debet qui recepit, restituere cum omni sobole sua. & si contra fecerit tenebit præstare tributa, quæ solui debent, vel soluta sunt à tempore profugę pro re illius: cuius culturam deseruit ille adscriptitius: etiam pro animalibus deputatis ad agriculturam illius agri.

[h] Bona fide. ad quod exigitur q̄ à prin. inquirat. vt j̄. de collo. Illyri. l. j.

[i] Vel ipsius. potest ergo aliquis esse terræ dominus, & alius adscriptitius: vt s̄. eo l. j. Item facit s̄. de inc. nu. l. qui contra. & ff. de lib. ho. exhib. l. iij. §. is qui. & de posit. l. si quis. in fi. & de trib. l. illud. §. minus.

[k] Per ꝓcuratorē. vel etiā ī subsidiū p̄ presidē: vt j̄. l. fi.

[l] Tēporis. etiā præteriti quod dic: vt s̄. eo. l. quisquis.

[m] Publicas. dn̄i vel fisci: vt d. l. q̄squis & l. oēs ꝓfugi.

[n] Animales. i. de animalibus. alias annales. & secundū

Conceptionis tēpus in partu consideratur.

Pudor parcendus

hoc dic terrenas. s. de quinquennio in quinquennium: vt. s. de susce. l. fi. Vel de tertio in tertium annum.

a Insertas. has pœnas dic: vt no. s. de ser. fugit. l. quicunque. & facit in aut. de manda. princi. §. sed etiam. col. iij. & s. eo. l. omnes. & l. seruos. & de oper. lib. l. fi. & j. de colo. Thra. l. j. & de collo. Illyri. l. j.

non perdit adscriptitium: sed sciẽs sic, vt subiicit secundum P. & s. ad senatuscon. Claud. l. j. in fi. Itẽ secũdum P. in seruo non distinguitur, sciat dominus vel ignoret: quia semper partus sequitur vẽtrem. Sed contra s. ad senatuscon. Clau. l. j. in fi. vbi in seruo dicit idem.

b SI qui. Mẽte. s. credẽtes matrimoniũ forte valere. Accur.

c Vxores. de facto, non de iure hodie: vt in authen. de nup. §. adscriptitios. col. iiij.

d Tã eas. sed seruo cõiũcta libera post annum fit serua dñi serui secũdum legẽ Lõbardã: vt in Lõbarda. si seruus li. muli. l. fin. Itẽ quod hic subiicit prolẽ liberam, dicit Alb. & Host. colonum. tamẽ vt à solo recedere nõ liceat: vt s. eo. tit. l. cũ satis. §. j. sed in alio casu dicit. Itẽ adducũt. s. e. l. definimus. sed dic vt ibi. Itẽ in nouel. de iis qui ex li. ma. sed certe ibi Pla. dicit contra. s. ingenuã. Itẽ pro his. s. de murile l. fin. Sed ibi speciale. Dic ergo secundũ Ir. & ingenuã, vt hic, & in nouel. d. tit. s. eo. l. ne diutius. & s. de rei ven. per totũ. & de lib. causa. l. fi. Itẽ j. ibi, conditio decrescat &c. sic ergo vẽtrẽ sequitur. Sed fallit vt not. s. l. ne diutius. Item hæc lex in futuris tantũ obtinet: vt in auth. constitutio quę ex adscript. &c. & nil aliud huic adiicit.

e Libertatem. vt & s. eo. l. ne diuti⁹. vel dic conditionẽ.

f Decrescat. ac si dicat, natus ex ingenua nõ est adscriptitius.

g Siue p se. si deest præses. sic. s. de iis qui ad eccle. confu. l. si seruus. & s. de decurio. l. generali. & j. de colo. Thra. l. j. & de agri. & man. l. ij.

h Neglexerit. ignorans. ergo dominus

tam eminentissimæ præfecturæ, quàm præsidis prouinciæ: coarctetur etiam: sic ad restitutionẽ eius secundum veteres constitutiones & pœnas in eis insertas [a].

Mulieres liberæ cum adscriptitij matrimonium contrahentes non perdunt ipsi, nec eorum posteri libertatem: & natus ex adscriptitio & libera muliere, conditionem ventris sequitur. Item domini talium adscriptitiorum possunt eos extrahere à tali matrimonio authoritate propria, & etiam castigare, si iudicis copia desit. quod si non fecerint, ad eorum damnum negligentia redundabit. Bartolus.

Idem A. Ioanni præfe. prætorio. XXIII.

SI qui adscriptitiæ conditionis constituti, mulieres liberas quacunque mente [b], aut quacunque machinatione, siue scientibus, siue ignorantibus dominis sibi vxores [c] coniunxerint in sua libertate permanere tam eas [d], quàm prolem, quæ ex his cognoscitur procreata, sancimus: illo procul dubio obseruando, vt si ex libero marito & adscriptitia vxore partus fuerit editus: is maternæ conditionis maculam, & non paternam sequatur libertatem [e]. Sed ne adscriptitij putent sibi impunitum esse tale conamen, quod maximè verendum est, ne liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis paulatim huiusmodi hominum conditio decrescat [f]: sancimus, si quid tale fuerit ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatem dominum eius, siue per se [g], siue per præsidem prouinciæ talem hominem moderata corrigere castigatione, & abstrahere à tali muliere. quòd si neglexerit [h]: sciat in suum damnum huiusmodi [i] desidiam [k] reuersuram.

TITVLVS XLVIII.

DE † CAPITATIONE CIVIUM CENSIBUS EXIMENDA.

Ciues vrbani seu Romani habitantes in vrbe, effugiunt onus capitationis. Bart.

Imp. Constan. A. I.

PLebs vrbana [l] (sicut in orientalibus quoque prouinciis obseruatur) minimè in censibus pro capitatione sua conueniatur: sed iuxta hanc iussionem nostrã immunis habeatur.

TITVLVS XLIX.

IN QVIBVS CAVSIS COLONI CENSITI DOMINOS ACCVSARE POSSUNT [m].

Colonus exactus per dominum contra consuetudinem præstationis antiquam, accusare potest eum: & si dominus conuincitur, punitur. Bar.

Imp. Constan. A. I.

QVisquis colonus plus à domino exigitur, quàm antè consueuerat, & quàm in anterioribus temporibus exactum est: adeat [n] iudicem, cuius primum po-

i Damnum huiusmodi. quia fit liber adscriptitius scd'm Py. vel aliter vt no. s. ad senatusc. Clau. l. j. in fi.

k Desidiam. i. pigritiam.

DE CAPITATIONE &c.

l PLebs vrbana. s. Romæ p excellentiam sicut in orientalibus prouin. &c. pro quo est instit. de iur. nat. §. sed ius. Item qa hęc lex mittitur ad Eusebium præfectum vrbi: sed extra muros vrbis posita soluit capitationẽ: vt j. ne rusti. &c. l. j. exceptis Thracẽsib⁹: vt j. de colo. Thra. l. j. & excepta ecclesia Thessalonicẽsi: vt. s. de ann. l. fi. Vel pôt hæc lex loqui in plebe cuiuslibet vrbis p hoc quod dicit quoque. Item pro hoc est. j. de omni agro deser. l. quinque pe. per hoc qđ dicit ꝓ gleba: & sic non pro capite. Itẽ pro hoc. j. ne rusti. ad vl. lũ ob. l. j. Itẽ ꝓ hoc s. ti. j. l. cũ antea. Itẽ quia hic titulus generalis est: vt. s. si cer. pet. l. j. Itẽ. s. de metal. l. per annos. sed contra. Solutio. vt ibi.

m IN QVIB. &c.

Qui sint, dic vt j. l. ij. in princip. & dic, quod accusant dominum, quãdo vltra debitum exigit: vt. l. j. Item qñ in publica accusatione persequitur suã vel suorum iniuriam: vt j. l. ij. in fi.

n QVisquis. Adeat. ergo nõ est seruus, secundum Py.

Ventrem sequitur proles.

† Capitatio tributi gen⁹ ob id ita dictum, qđ cuique animalis capiti impositum præstaretur. de quo habetur in l. immunitatis. s. proxi. tit. qđ & declaratur in l. cũ antea. ibi per singulos vror, & binas mulieres. et in §. hęc omnia. in authen. vt iudic. sine quoque suf. & l. ij. C. de imp. lu. descript. vnde et capitecensi. Romani dicebãtur quibus census trecentorum sexptuaginta quinque amplior non erat: ex eo dicti, qđ ob exiguum censum & rei familiaris tenuitatem nõ ęre sed capitibus cẽserẽtur. qui verò super mille & quingenta ęris deferebãt proletarij dicebant. itẽ & opitecensiti, quorũ res certa quadam sentẽtia erat. p quæ eã in suam classem nõ reducti, qui &

Poterit

terit [a] habere præsentiã, & facinus comprobet: vt ille, qui conuincitur amplius postulare, quàm accipere consueuerat, hoc facere in posterum prohibeatur [b]: prius reddito, quod super exactiõe perpetrata noscitur extorsisse.

Coloni censiti licet respectu aliorum sint liberi, tamen quo ad personas dominorum, quibus tributa præstant, quadam seruitute tenentur adstricti: & ideo eos in iudicium vocare non possunt pro causis ciuilibus, nisi ratione superexactionis: sed pro publicis criminibus eos accusant, si suam uel suorum iniuriam prosequãtur eorum tamen prædia vel peculia aliere non possunt inuitis dominis inter viuos. Bart.

Imp. Arcad. & Honor. A A. II.

Coloni censibus duntaxat adscripti, sicuti ab iis liberi sunt, quibus eos tributa subiectos non faciunt [c]: ita iis, quibus annuis functionibus, & debito cõditionis obnoxij sunt, penè est, † vt quadam dediti seruitute videantur: quominus [d] est ferendum, vt eos audeant lite pulsare [e], à quibus ipsos, vtpote dominis, vnà cum possessionibus distrahi posse non dubium [f] est. quam decetero licentiam submouemus: ne quis audeat domini nomen in iudicio lacessere: & cuius ipsi sunt [g], eiusdem omnia sua esse cognoscant. Cùm enim sæpissime decretum sit, ne quid de peculio suo cuiquam colonorum ignorante domino prædij, aut vendere, aut alio modo alienare liceret [h]: quemadmodum contra eius personam æquo poterit iure consistere [i], quem ne propria [k] quidem leges sui iuris habere voluerint: & adquirendi tantùm, non etiam transferẽdi potestate permissa, domino & adquirere, & habere voluerint. Sed vt in causis ciuilibus huiusmodi hominũ generi aduersus dominos vel patronos [l] aditum intercludimus, & vocem negamus (exceptis superexactionibus, in quibus retro principes facultatem eis super hoc interpellandi præbuerunt [m]) ita in criminum accusatione, quæ publica est, non adimitur eis propter suam suorũq; iniuriam experiendi licentia [n].

TITVLVS L.

DE COLONIS palestinis.

Coloni Palestini non possunt à terra recedere sicut alij: & eorum dominis datur reuocandi plena potestas. Barto.

Imp. Valen. & Valens A A. I.

censiti simpliciter dicebantur. At tu fusius videre si cupias de his Budæum adito. & Aulũ Gel.

† alias, vt quadã debita seruitute videantur adstricti.

a Poterit habere præsentiam. dummodo competens sit scilicet ordinarius rei: vt. s. de iuris. om. iudi. l. iuris.

b Prohibeatur. nec obest colono, q aliquando sit per vim exactus: vt ff. de mu. & ho. l. cura. Et no. pronũtiari de futuro, vt in negatoria: vt ff. si ser. vẽ. l. egi. Itẽ ar. cõtra. ff. de vsu. l. j. §. j. & facit ad hanc. l. s. tit. ij. l. cum satis. §. caueant. & l. colonus. & l. j. & s. lo. l. legem. & de discu. l. j. & in auth. de quæstore. & s. de agri. & manci. l. dominicos.

c Coloni. Non faciunt. sed domini præstãt p eis: vt. s. tit. ij. l. iiij. & no. q in eorum constõne exigitur scriptura, vt hic dicit. & s. tit. ij. l. colonos. sicut ĩ adscriptitio.: vt s. tit. ij. l. cum scimus. sed differunt: quia hic est ex adscriptitio natus secundũ quosdam. Vel censitus est, qui certã annuã pẽsionẽ dño soluit vt hac. l. adscriptitius qui incertã vt dimidiã fructuum secundum Io. Alij dicũt censitum, pro quo dñs præstat cẽsum, & scribit in cẽsum: vt cæteras res suas: vt in authẽ. de col. §. j. col. ix. & s. tit. eo. l. iiij. & s. de episc. & cler. l. quisquis. & j. de re mi. li. l. quicunque. Sed certe hoc debet facere de omnib9 adscriptitiis & colonis: vt. ff. de censi. l. forma. §. si quis inquilinũ. Et not. q quandoque large accipitur censitus: vt etiã adscriptitiũ comprehẽdat: vt. s. titu. ij. l. definimus. quandoque stricte: vt hic dicitur.

d Quominus. i. adscriptitij. si habeas quod. i. ppter quod alias quomodo est ergo ferendum &c.

e Lite pulsare. vt. s. eo. l. j. & j. ea. l. in fi. & s. tit. ij. l. definimus.

f Non dubium. vt. s. titu. ij. l. quemadmodum eadem est conditio inquilinorum: vt supra titu. secundo. l. definimus.

g Et cuius ipsi sunt. Coloni non serui, & sic quo ad seruitium, nõ quo ad dominium. nam sæpe vulgariter dicit amicus amico: tuus in omnibus sum, me tuũ esse recognosco. secundũ Py. sic alias omnia, principis esse intelliguntur. s. quo ad iurisdictionẽ, non dominiũ vel vtilitatẽ: vt. C. de quadr. præscri. l. fi. nec obest, q non possunt alienare, vt subiicit. nam nec maritus fundum dotalem: vt institu. quibus alie. licet. in prin. nec hæres rem legatam: licet sub conditione: vt. s. cõmunia de leg. l. fi. §. sed quia. & tamen sunt domini. Item pro hoc q liberi & suarum rerũ domini. s. tit. ij. l. iiij. vbi dicit eos cõscriptos in propriis prædiis. Sed an actio de peculio detur in dominũ? Rñ. sic vtilis vt no. s. tit. ij. l. ne diutius. Accur.

h Alienare liceret. vt & s. de epis. & cle. l. si quis presbyter. & l. iubem9. in prin. nec ecclesiã intrare: vt dis. liiij. c. si quis obligatus. & vij. q. ij. c. si quis. An autem testaris. Quidã q non arg. huius. l. & s. de secun. nup. l. si q pprioris. §. illud. Itẽ quia serui dicuntur. vt s. tit. ij. l. ne diutius. & l. queadmodũ. Sed dic, q potest inter suos de sua familia, nõ inter alios. arg. s. de hær. l. cognouimus. & de ince. nu. l. si quis incestas. Itẽ pro hoc quia & liberi dicuntur: vt s. tit. ij. l. cum satis. §. j. & de hoc not. insti. de iur. per. & s. titu. ij. l. ne diutius. Accur.

i Consistere. sic ergo si de facto agat non valet iudicium nec sententia sicut nec si seruus cõtra dominũ, nisi in casibus: vt. ff. de iudi. l. vix.

k Nec propria. prorsus. sunt tamen domini: vt modo not.

l Vel patronos eundem vocat patronum: vel dic post manumissionem: sed tunc poterit cum venia, vt libertus.

m Præbuerunt. vt s. l. j. & titu. j. l. cum satis. §. caueant.

n Licentia. non aliter. ad quod. s. qui acc. non pos. l. si quis. & ff. de iure fisc. l. ij. §. impetrat or. & s. de dila. l. fi. & de quæst. l. j. & in auẽ. de quæstore.

CVm per alias prouincias, q̄ subiacent nostræ serenitatis imperio, lex [a] à maioribus constituta, colonos quodam æternitatis iure detineat, ita vt illis non liceat ex iis locis, quorum fructu releuantur [b], abscedere, nec ea deserere, quæ semel colēda susceperunt, neq; id Palestinæ prouinciæ possessoribus suffragetur [c]: sancimus, vt etiam per Palestinam nullus omnino colonorum suo iure, velut vagus ac liber exultet, sed exemplo aliarum prouinciarū, ita domino fundi teneatur, vt sine pœna suscipientis non possit abscedere: addito eo, vt possessionis domino reuocandi eius plena tribuatur authoritas [d].

TITVLVS LI.

DE COLONIS Thracensibus.

Thracenses capitatione tributa non præstant, sed tributa terræ: non tamen possunt à terra discedere: & occultans vel retinens colonum Thracensem ipsum restituet domino cum peculio, & cum agnatione: & punitur in duabus libris auri. Bar.

Impp. Arcad. & Honor. AA. I.

PEr vniuersam diœcesim Thraciarum sublato in perpetuum humanæ capitationis [e] cēsu iugatio tantùm terrena soluatur. & ne forte colonis tributariæ sortis nexibus absolutis [f], vagandi, & quò libuerit recedendi facultas permissa videatur, ipsi quidem originario iure teneantur: & licet conditione videantur ingenui [g], serui tamen terræ ipsius, qui nati sunt, existimentur: nec recedēdi [h] quò velint, aut permutandi loca habeāt facultatem: sed possessores eorum iure vtantur, & patroni solicitudine, & domini potestate. Si quis verò alienum colonum suscipiendum retinendumve crediderit: duas auri libras [i] ei cogatur exoluere, cuius agros transfuga cultor euacuauerit: ita, vt eundem cum omni peculio suo & adgnatione restituat.

TITVLVS LII.

DE COLONIS † Illyricanis [k].

Coloni Illyricani origine, à terra se separare non possunt: & contra facientes reuocantur & reuocati subduntur in vinculis. item receptantes eos licet incognitos puniuntur. Barto.

Imppp. Valen. Theo. & Arcad. AAA. I.

COlonos inquilinosq;, per Illyricum, vicinasq; regiones abeundi rure, in quo eos originis adgnationisque meritò certum est immorari, licentiam habere non posse censemus [l]. Inseruiant terris non tributario [m] nexu, sed nomine & titulo colonorum: ita vt si abscesserint [n], & ad alium transierint, reuocati vinculis pœnisque subdantur: maneat quoque in eos pœna qui alienum & incognitum [o] recipiendum esse duxerint: tam in redhibitione operarum & damni, quod locis, quæ deseruerant, factum est: quàm mulctæ, cuius modum in authoritate iudicis collocamus: ita vt etiam dominus fundi, in quo alienus fuisse monstrabitur, pro qualitate peccati coërcitionem subire cogatur: nec sit ignorantiæ locus, cùm ad criminis ratio-

a CVm per alias. Lex. in genere ponit lex. nā multę leges hoc dicūt: vt s. tit. iij. l. omnes. & l. seruos. & l. colonos. & aliæ plures.

b Releuatur. i. cultura propter quam fructus quærit, releuatur ab iis oneribus extraordinariis, quibus tributa faciunt eos subiectos. vt s. tit. j. l. j. & s. ti. iij. l. j. & l. colonos.

c Suffragetur. q. eorum coloni recedebant à solo quasi priuilegiati: q. nati in terra, ī qua Christus natus est.

d Autoritas. non ergo cadit à suo iure sic reuocādo. ar. j. de met. l. deuotū. & s. qn̄ li. vni. sine iu. l. j. & in auth. vt iu. sine quoquo suffra. §. necessitatem. colla. ij. & j. titul. j. l. j.

DE COLONIS Thracensibus.

e PEr vniuersam. Capitationis. pro capite non præstant. sic s. titu. iij. l. j. sed pro terra sic: vt oēs alij: vt s. sine cen. l. oēs. & est alias subiugatio in litera: quia oneri homines subiugantur p terra: vł quia sub iugo terra colitur. alias iugatio. et tūc idem sit sensus & ad hoc in authē. de manda. princ. §. coges.

f Absolutis. quantum ad capitationem.

g Videantur ingenui. not. non igitur serui. Accur.

h Nec recedendi. sic s. de ag. & censi. l. seruos. & l. colonos nunquam. & j. tit. proxi.

i Libras. no. pœnā suscipiētis Thracensem: sed qui tributariū priuati: tūc dic vt s. de agri. & censi. l. seruos. idem si Palestinum secūdum Pý. De Illyricanis dic vt j. ti. j. si patrimonialem Imperatoris: dic vt j. de fu. co. l. ij. cætera dic vt not. s. de ser. fu. l. quicunq;. & facit s. de agri. & censi. l. cū satis. §. fin. & in aut. de mā. prin. §. sed etiam. col. iij. & s. de ope. li. l. fin. & s. ti. j. & j. titu. j. & s. de argr. & censi. l. omnes.

k DE COLONIS Illyricanis. Id est, de Illyrico, id est, Sclauonia [†].

l COlonos. vt s. ti. j. Accur.

m Nō tributario. id est, nō tanquam tributarij: nā tunc posset recedere cū vellet. Accurs.

n Abscesserint. alias accesserint. Accurs.

o Incognitū. sciebat tamen alienum ne sit contra. s. de ser. fug. l. quicunq;. in fi. & s. de agr. & cen. l. cum satis. §. fi. alias esset iniquū. Adde quod not. s. titu. j. in fi. ad quod est. ff. de fur. l. falsus. §. qui alienum. & arg. ff. nau. cau. sta. l. fi. §. seruorum. & vnde vi. l. cum quę rebatur.

† Illyrium seu Illyris aut Illyria regio E pirri contermina est, Italię propinqua ab Illyrio, vt nonnulli volūt, Polyphemi filio aut vt quibusdā placet, Cadmi filio cognominata: q̄ fines habet Italiā hinc illinc Germaniam, Macedoniam, eidem Thraciā & Epirum.

† alias, Illyricianis.

Quod

nẽ solùm illud sufficiat, quod incognitum [a] sibi tenuerit. Seruum etiam in memoratis regionib⁹ si quis receperit, ignorationis excusatione sublata, quadrupli pœna teneatur: operarum præterea compendiis [b] damnisque præstitis. In libertis etiam, quos pari vsurpatione susceperit, is modus sit, quem circa liberos colonos [c] duximus retinendum.

TITVLVS LIII.

VT NEMO AD SVVM PATROCInium [d] suscipiat rusticanos, vel vicos eorum.

Imper. Leo A. Erythrio præf. præt. I.

Si quis post hanc nostri numinis sanctionẽ in fraudem circunscriptionemque publicæ functionis [e], ad patrociniũ cuiuscunque conditionis confugerit: id, quod huius rei gratia geritur sub prætextu donationis vel venditionis, seu conductionis, aut cuiuslibet alterius contractus, nullam habeat firmitatem: tabellionibus, qui talia instrumenta conscribere ausi sunt, bonorum proscriptione plectendis qui tamẽ sciẽtes ausi fuerunt [f] huiusmodi instrumenta conscribere. vicis etiam vel possessioĩbus ad patrocinia confugientium, publico vindicãdis. Hæ autem personæ, quæ contra publicam vtilitatem in clientelam suam suscepisse collatores detectæ fuerint, nobiliores quidẽ centũ auri librarum condemnationem subire cogentur: mediocris [g] verò fortunæ facultatũ suarũ amissione plectentur: eadem pœna mulctandis etiã iis, qui intercedentes ministerium [h] suũ huiusmodi nefariis actib⁹ improba mente præbuerint. Quam formam ex eo quidem tempore, qđ sacra constitutio à diuæ memoriæ Martiano promulgata continet, id est, in Thracica quidẽ diœcesi ab hinc annis xxx. hoc est, à consulatu Aetij iterum & Sigisbuldi [i] in Orientali verò & Aegyptiaca & Pontica & Asiana diœcesi, xxvj. hoc est, à consulatu Cyri valere, atque executioni mandari præcipimus [k].

Imp. Iustinianus A. II.

Si cuiuslibet tributarius iunxerit sibi tributariam vxorem, vel econtrario si cuiuslibet ancilla seruo se iunxerit alieno: tam tributarij, quàm serui filios matrum sequi conditionem, earumque more genitricum suarum dominis subditos esse censemus.

TITVLVS LIIII.

NE RVSTICANI AD VLLVM OBSEQVIVM deuocentur.

Imp. Diocle. & Max. AA. & CC. I.

Ne quis ex rusticana plebe, quæ extra muros [l] posita capitationem suam detulerit, & annonam congruam pręstat: ad vllum aliud [m] obsequium deuocetur, neque à rationali nostro mularum fiscalium, vel equorum ministerium subire cogatur.

Impp. Valen. & Valens AA. II.

Si qui eorũ, qui prouinciarũ rectoribus obsequunt, quique in aduersis agũt officiis principatus, & qui sub quocunque prætextu publici muneris possunt esse terribiles [n], rusticano cuipiã necessitatem obsequij quasi mãcipio sui iuris imponãt, aut seruũ ei⁹ vel forte bouẽ in vsus proprios necessitatesque cõuerterint: ablatis oĩbus facultatibus, perpetuò subiugentur exilio & nihilominus rusticanũ, qui se in eiusdem opera spõte [o] propria detulisse despon-

a Quod incognitum. i. sciens nõ esse suum.

b Cõpendiis not. lucrum. sic. ff. de eo quod cer. lo. l. ij. & iij. §. fi. cum cõcor. ibidem positis.

c Liberos colonos. vt ĩ prima parte huius legis. in liberto autem priuati, dic vt s. de oper. lib. l. fi.

d VT NEMO ad suum &c. Quidam per potentiã pollicentiũ iuuare villam vel castrũ, vel singularẽ hominẽ rusticanũ in pręiudiciũ publicæ functionis: & faciunt simulatas emptiones, vel alios cõtractus quasi bona rusticorum sint illius potẽtis: quæ oĩa cassat hęc lex.

e Si qs. Functionis. vel ẽt priuati: vt in auť. de mã. prin. §. patrocinia. col. iij. & argu. s. ne li. po. l. j. & de iis, q po. no. ti. præ. & maťi. l. per diuersas. & s. de sedi. l. j.

f Ausi fuerunt. sic s. de enu. l. ij. & s. de sac. san. eccl. l. iubemus. §. his tabellionibus. Item fa. s. de exa. tri. l. fi.

g Mediocris. plus ex eodẽ delicto inferior quãsuperior puniť. sic. ff. de incẽ. rui. nauf. l. Pædius.

h Ministeriũ. sic s. de rap. virg. Acc.

i Sigisbuldi. pro priũ nomẽ cõsulis.

k Pręcipimus. pręcipit pro retroactis seruari. alias nõ esset: vt s. de legib. & con. l. leges. Accur.

Punitur plus ignobilis, quã nobilis pro eodem delicto.

l NE RVSTIcani &c. Ne qs. Extra muros. nõ dicit Romæ. & sic facit pro eo quod no. s. de cap. ci. cen. exi. l. j. & maxime quia inferior lex etiã de prouinciis dicit. & facit s. de agric. & censi. l. j. & l. colonos. et j. de pa. pu. l. fi. & de pri. do. au. l. j. & s. ne operæ à co. ex. l. j.

m Ad vllũ aliud obsequiũ. hoc male seruãt ciuitates. Accurs.

n Si qs eorũ. Terribiles. fa. s. si rec. prouincię. l. j. et s. ne op. à col. exi. l. j. & j. de diuer. offi. l. j. & ij. & ff. quod metus caus. l. iiij. & de offi. præsid. l. illicitas. §. illicitas. & §. ne quid.

o Sponte. secus si inuitus: vt s. quod metus caus. l. si per impressionem.

Non

ⁱ NON LICERE HABITA. &c.

Metrõ Græce, Latine mẽsura: comes, villa: inde metrocomia.i. villa mensurata, quæ datur trãslatis iussu principis: vt s. de iu. fis. l. certa. inde dicitur comœdia. i. villa seu villana dictio. nã dia.i. dictio. alij vt Py. dicunt. i. parochiæ vel diœce. in illis. s. terris vel villis.

ᵏ VT NVLLVS EX VICANEIS pro alienis vicaneorum &c.

Id est, in villa, seu vico habitantibus: vt ff. ad munici. l. qui ex vico. & sic secundum Py. loquitur in villanis: & alias est vicariis. Accursius.

ᵃ IN illis. Metrocomiæ. expone, vt in titulo, & est sic s. de exact. tri. l. si.

† Quid sit metrocomia pulchrè Alci. hic.

ᶜ Vicariis. Alias vicariis, alias vicaneis. & semper expone, id est, habitatoribus illius loci, sicut exponit s. ti. j.

ᵈ Loca sui. Sed fundos integros, q habent certos confines, possunt vẽdere: sed locus non est determinatus: vt ff. de verb. sig. l. locus. ī si. vnde posset oriri discordia secũdũ Py. & H. sed forte idem si totum: vt j. subiicit terrarũ &c. & j. de fun. li. l. vnica. & sic seruatur in villa Altedi Bono. diœces. & pro hoc in Lõbar. de prohib. alie. feu. vel al. l. si. Item an hęredẽ instituere? quod videt: vt ff. de ali. iu. l. ex hoc §. sed hæredem. Item pro hoc ff. de re mili. l. milites. in si. & de decu. l. decurio. itẽ. ff. de acqui. re. do. l. quæ dã. sed arg. cõtra. s. de secund. nup. l. si quis. j. §. certũ. & de leg. ij. l. peto. §. fratre. primum verius. arg. ff. de fundo. l. j.

ᵉ Non licere ei. sic s. si imperia. li. sol. l. j. arg. contra. C. de contrahen. emp. l. dudum.

ᶠ Contractus. improprie: cũ nullus sit ipso iure: & quatenus de facto est, rescindit: vt s. de rescin. vẽ. l. si dolo.

ᵍ Hoc tantum reddetur. forte neque dupli stipulatione vel melioratione locum habente: vt supra de leg. l. si. j. si. & secundum hoc etiam sciens agit. vel dic quod fuit ignorans: vel si fuit stipulatus licet vltra pretium. nam alias sciens etiam ad pretium non agit: vt supra de euict. l. si fundum. Sed argu. contra. s. de agri. & cẽsi. l. quemadmodum. & infra de fund. rei priua. l. nemo. vbi etiam pretium non repetit. Sed dices ibi sciẽs: hic ignorans. Accur.

derit, par pœnæ seruitudo constringat.

TITVLVS LV.

NON LICERE habitatoribus metrocomiæ ᵃ † loca sua ad extraneum trãsferre.

Imp. Leo A. I.

IN illis, quę metrocomię ᵇ communi vocabulo nũcupãtur, hoc adiiciendum necessariò nostra putauit humanitas vt nulli extraneo illic quoquo modo possidendi licentia tribuatur: sed si quis ex iisdem vicariis ᶜ loca sui ᵈ iuris alienare voluerit, non licere ei ᵉ, nisi ad habitatorẽ adscriptum eiusdem metrocomiæ, per qualemcunque cõtractum terrarum suarum dominium possessionemque transferre: sciente persona extranea, quòd si contra vetitum se huic negotio immiscere, vel illic possidere tentauerit: quicunque contractus ᶠ initus fuerit, carebit effectu: & contractu soluto, si quid præstitum est, hoc tantum reddetur ᵍ.

TITVLVS LVI.

VT NVLLVS ex vicaneis ʰ pro alienis vicaneorum debitis teneatur.

Imp. Zeno A. I.

GRaue est nõ solùm legibus, verum etiam æquitati naturali contrarium, pro alienis debitis alios molestari. idcirco huiusmodi iniquitates circa omnes vicaneos perpetrari ⁱ modis omnibus prohibemus.

TITVLVS LVII.

DE CENSIBVS ᵏ, & censitoribus ˡ, & peręquatoribus, & inspectoribus.

Impera. Constantinus A. ad populum. I.

QVoniam tabularij ᵐ ciuitatum per collusionem potẽtiorum sarcinam ad inferiores ⁿ, transferunt: iubemus, vt quisquis se grauatum probauerit, suam tantùm pristinam professionem agnoscat ᵒ. Dat. xv. cal. Febr. Romæ. Constantino A. iij. & Licino Consul.

Imperatores Gratianus Valentinian. & Theodo. AAA. II.

ʰ GRaue. Vicaneos perpetrari. nedum ciuis pro conciue. ad quod est s. de decu. l. prouidendum & de exacto. tri. l. j. & in authẽ. vt non fiant pig. §. j. collat. v. & j. de omni agro deser. hac definitione. & s. ne filius pro patre. Sed fallit. s. de bal. l. iure.

ᵏ DE CENSIBVS &c.

Census & tributũ & publica pẽsitatio sunt idẽ: vt s. quibus cau. pig. ta. cõtra. l. j. & s. si propter pu. pen. l. si.

ˡ Censitoribus. cẽsitor qui recipit ꝓfessiones collatorũ & cẽsum vel onus: & pignoris iure vẽdit prędiũ, si census nõ soluat: vt ff. de cẽ. l. forma. §. illã. & l. cũ possessor. §. pro pecunia. Perequatuor, q homines & territoria perequat, id est, val de æquat, ad quod ff. de cen. l. forma. §. si vero quis arg. & j. l. iij. Vel. qui prædiũ desertum æqua pẽsione, vt prius assignat nouo possessori: vt j. de fun. pa. l. fundi. & l. fund°. et æquat sterilia cum fertilibus: vt j. eo. l. omne. inspector q ad prędia ꝓuinciã liũ inspiciẽda accedere debet forte, vt referat quæ essent deserta vel male ęquata. quod hodie tollit: ut vt s. de an. & tri. l. fin. & dic vt ibi & in desertis adhuc habet locum: & hic dicitur discussor. vt s. eo. l. peręquatores.

ᵐ QVoniam tabularij. qui cum susceptoribus ad prouincias destinãtur: vt s. de susceb. & ar. l. duos. Accur.

ⁿ Ad inferiores. s. vt quidam falsi notarij Boñ. faciunt auferendo de æstimatione vnius, & addendo alteri.

ᵒ Agnoscat. & punitur tabularius: vt s. de apo. pu. l. j. §. hoc etiã & de immunit. nemi. conc. l. j. & ad id offi-

cio amodo non vocantur: vt s. de suscep. & ar. l. si aliquid. & facit j. eo. l. q grauatos. & de postu. l. prouidendum. & s. ne filii. pro pa. per totum. & s. tit. j. l. j. Accur.

a Quisquis. Feracium. id est, ferentium.

b Foetus. id est, fructus, & facit ff. de censi. l. forma. §. si vites. & de fur. l. si seruus nauē. §. interdum. & j. de proxi. item ff. arb. bo. fur. cæ. l. ij.

dāno: vt inst. pro socio. §. adeo aqua cū pinguetudine: vt. ff. de aqua plu. arcē. l. j. §. si naute sic. s. de iur. emphy. l. si. §. si duorū. sic fructus cū quarta: vt ff. de ino ff. test. l. Papinianus. §. si quis. quęri enim debet: vt ff. eo forma. §. pe. describētur ergo singula in publicis tabulis secūdum formā quę est ff. de censi. l. forma. Accursius.

QVisquis vitem succiderit, aut feracium [a] ramorum foetus [b] vetauerit †, quò declinet fidem censuum, & mentiatur callidæ paupertatis ingenium: mox detectus competenti indignationi subiiciatur: illo videlicet euitante calumniam [c], qui fortè detegitur laborasse pro copia ac pro reparandis agrorum foetibus, non sterilitatem aut inopiam procurasse.

† alias, necauerit. alias, vitiauerit.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. III.

SI peræquatore [d] misso aliquis aut procuratorem suum [e] retraxerit, aut colonum per contumaciam retractationis fugauerit: ad eum censuum modum, quem vel eo, vel procuratore illius absente peræquator apposuit [f], nostræ sanctionis authoritate tenebitur.

Imppp. Theodo. Arca. & Hon. AAA. IIII.

OMne territorium [g] censeatur, quoties defectorum leuamē exposcitur: vt sterilia atque arenia [h] † iis, quæ culta vel opima sunt, compensentur [i].

† Ieiuna, in scriptis quibusdā exemplari. alias, arētia. Alciat. vero legit arena.

Grauati à peræquatore habent facultatem conquerendi intra annum: quo elapso non audiuntur vlterius: exceptis minoribus & absentibus reipublicæ causa: quibus non currit tempus, donec habuerint experiendi facultatem. Bartolus.

Iidem AAA. V.

QVi grauatos se esse à peræquatoribus conqueruntur, & iniusto oneri impares esse proclamant, competitionis [k] habeant facultatem, vt quid remissum gratia, quidue interceptum fuerit fraude, conuincant: & ex eo leuamen accipiant, quòd per deformia & criminosa cōmercia sibi impositum esse deplorant, vt aliis demeretur [l]. Quòd intra annum post codicum oblationem, [m] quo [n] videbitur, de iniusto conqueratur onere, & iniquitatem peræquatoris accuset, ac præstitam gratiam habita compensatione † conuincat [o]: vt quod ei fuerat superfusum [p], ille cognoscat †, quem debitæ functioni fraus clandestina subtraxerat. Emenso autem eo tempore actio [q] denegabitur: exceptis minoribus, qui fuerint indefensi: iis etiam, qui abfuerunt reipublicæ causa: qui tamen † ex eo tempore, quæ sunt statuta, custodiēt ex quo ad agendum habuerint facultatem [r].

† Alias, competitione.

† alias, quā iudicis functionis fraus... &c.

† alias, ex tempore quo ... &c.

Impp. Arcad. & Honor. AA. VI.

PEræquatores [s] ac discussores, si incurrerint culpam negligentiæ vel gratiæ [t]: non solùm bonorum [v] iacturam, verum etiam annonarum in quadruplum [x] mulctam subire debebunt: ea verò,

c Calumniam. id est, pœnam dictæ indignationis.

d SI peræquatore. hoc dic vt in tit. & not. misso. sic s. si. re. l. si quis. & sic secundum cōscientiā: scilicet iudicis seu officialis.

e Suum. vt s. quod cū eo. l. iij. p cuius pręsentiā prędium erat melius: vt s. l. proxi. & sic de colono seruo vel adscriptio per quem erat melius prędiū. & etiā pro quo solui debebat: vt s. de agri. & censi. l. iij.

f Apposuerit. nō minus propter absentiam: vt ff. de cē. l. forma. §. si vites. & de reg. iur. l. patrē. & nihilominus punitur: vt s. l. proxi. & facit. s. de immu. nemi. conce. l. j. Accursius.

g OMne territoriū. hoc expone. ff. de ver. sig. l. pupillus. §. territorium. nam territorium simul cū ciuitate soluebat: vt s. de nat. lib. l. ij. in princ. cum ergo aliquorū pdia defecerunt vel chasmate, vel alio modo: petūt releuari, idest alleuiari tributis: vt ff. de cē. l. forma. §. illā. & s. de allu. l. iij. sic & in hac ciuitate propter depauperatos oīum de nouo fit ęstimatio.

h Arenia. vt bere chelesæ.

i Compēsentur. id est, ęqualiter imponantur secundū qd plus vel minus valent cōsiderādo. Vel dic compensetur vt quantum diminuitur in desertis, tantū addatur aliis: vt nō minus ciuitas cū territorio soluat quā cōsueuit. ar. in aut. de co. §. & p his. col. ix. Vel dic prædiis vnius ad eundē nō alterū: vt j. titu. j. l. qui per potentiā. & l. hac definitione. sic lucrū cum

k QVi grauatos. Competitioni. i. conquerēdi p appellationē. nā ciuiliter possunt appellare: vt in auth. de col. §. si vero aliquādo. col. ix. Itē accusare criminalit, vt subiicit.

l Demeretur. id est adimeretur. à demo demis.

m Oblationem. Id est, postquam sciuit iniquā impositionē per hoc quod fuit eiectus codex, vbi ipse & alij collaterales erant scripti.

n Quo. Id est, in quo anni tempore.

o Conuincat. pœnā peræquatoris, qd est, j. l. proxi.

p Superfusum. Id est, vltra modum impositum.

q Actio. i. adæquatio. sic ff. de sepulc. vio. l. iij. §. p. at ciuilis appellatio terminatē secūdū tēpora fatalia. s. de tē. & re. l. ij. & auth. ei q. &c.

r Facultatē. cōsonat. s. de pscr. xxx. anu. l. sicut. §. pē. & de an. exc. l. ij. in si. & de tēpo. in integ. restit. l. si. & ex qui. cau. in inte. rest. l. si. ff. de mino. l. interdū. & no. q ipso iure non currit ann. alias darē restitutio: vt ff. de mino. l. auxilium. nisi in casu. ff. ex qbus cau. ma. l. si qua. Accur.

s PEręquatores. hoc, expone vt in ti. at discussor potest dici qui quærit dominos pro prędiis desertis. & quęrit quis sit idoneus & etiam fideiussor: vt j. de loc. fun. l. j. Vel dic. vt s. in tit.

t Vel gratiæ. omittendo, vel male adæquando, & sic est lata culpa quæ dolo æquiparatur: vt ff. de susp. tut. l. impuberibus. §. j. & j. de col. fun. patri. l. placuit. in si.

v Bonorum. sic j. de dig. l. iudices. & l. quoties.

x In quadruplum. s. de exact. tri. l. j. cōtra. Sed dic duplum

plū fiscus accipiat de hoc quadruplo: vt ar. ſ. de aſſeſ. l. iij. Vel dic de alio officio. Vel hic accepit vt ſibi demeret, & aliis adderet: vt ſ. q grauatos. & ſic ſoluetur illi, ob cuius malū accepit: vt ff. de calum. l. & generaliter. §. ſi. Item cō tra in aut. vt iud. ſi. nequoquo ſuffr. §. ſi igit. in ſi. §. vbi maior imponit pœna. ſed in alio officio hic dicit. & facit. ſ. ad. l. Iul repet l. j. ſic ſ. de pœ. l. ſancimus. Et no. q̄ aut ab officiali hic accipit, & ſecurus ſit ſex menſibus, vt hic ſequit: & nō præſtat quicquā pro præterito tempore: vt hic, & j. tit. j. l. locū. & j. de fun. rei pri. l. ſi. in ſi. & ſ. de ſi. inſtr. & iu. ha. ſiſ. l. ſi Aut ſua autoritate accepit, & tūc bienio: vt j. ti. j. l. qui agros. contra. Et præſtat pro præterito tēpore ſicut ſi acciperet à priuato: vt ſ. ſine cen. l. ij. & ff. de pub. l. imperatores. quæ ſūt cō tra. Item facit. ſ. de inof. teſt. l ſi quis in ſuo. Sed arg. cōtra. ſ. de fab. l. iure. & de offi. procon. l. iij.

a A Pud eū. Obligatā. Hic no. tolli hypothecariā ſex mēſibus: vt & redhibitoria. alias cētum annis: vt ſ. de ſacr. ſan. ec. cl. l. vt inter diuinā. alias aliter: vt no. ſ. de præſcript. xxx. an. l. cum notiſsimi in princi.

Hypothecaria ſex menſibus tollitur.

b Mora. Magna. Et no. fieri ſine mora quod fit intra ſex menſes: alias intra quatuor menſes: vt ff. de iud. l. ſi debitori. Accur.

c Expēſis. per exceptionē. ad quod ſ. de cui. l. ſuper hoc eſt bonæ fidei poſſeſſor. vt ff. de acqr. poſ. l. iuſte.

† alias, adiicit.

d Donationes. Id eſt, datiões factę in nouū dominū. & ſa

quæ in damnum prouincialium fuerint accepiſſe conuicti, in quadruplum cogentur exoluere.

Impp. Honor. & Theo. AA. VII.

A Pud eum poſſeſsio firma permaneat, cui eam à peræquatore ſemel traditam fuiſſe conſtiterit: reliqua verò temporis anteacti à nouo domino fiſcum poſtulare non patimur: ne alterius culpa alter incipiat ſubiacere diſpendio. Si quis verò priuatus aut obligatam [a] ſibi poſſeſsionem, quæ deſerta vſque nunc permanſit, aut ex aliquo titulo deberi ſibi iure confirmat: allegationes ſuas ſine mora [b] vel per ſe, vel per aliam perſonam legibus ordinatam manifeſtare debebit: ita, vt ſi æquitatis ratione ſuadente ad petitorem fuerit translapa poſſeſsio: is, qui à peræquatore eam ſuſceperit, rei melioratæ ſuſceptis ſubleuentur expenſis [c]. Verùm ne ſub ſpecie litis donationes [d] ſemel conſtitutæ turbentur, ſex menſium ſpatium cenſemus debere ſeruari: intra quod is, qui putat ſibi rem probabili ratione competere, debitas exerceat actiones. Quòd ſi tempus adſcriptum ſilentio fuerit interueniente tranſactum: nullum penitus repetendi volumus eſſe principium. Quòd ſi quis [e] ex eo tempore, quo peræquator prædium alicuì † addicit, de ſuo iure vel per ſe, vel per homines ſuos non crediderit actitandum, ſex menſium curriculis euolutis, in perpetuum conquieſcat.

TITVLVS LVIII.

DE OMNI AGRO DESERTO [f], & quando steriliis [g] fertilibus imponuntur [h].

Prædia deſerta decurionibus loci, cui ſubſunt, aßignari debent cum immunitate triennij: & ſi inſufficientes ſunt ad dicta onera ſupportanda, debent diuidi, & poſſeßionibus fertilibus aßignari.

Imp. Conſtanti A. I.

CVm diuus Aurelianus parens noſter ciuitatum ordines [i] pro deſertis poſſeſsionibus iuſſerit conueniri, & [k] pro iis fundis, qui inueniri dominos non potuerunt, quos [l] † præceptum earundem poſſeſsionum triennij immunitate percepta ſolennibus [m] ſatisfacere: ſeruato hoc tenore [n] præcipimus, vt ſi conſtiterit ad ſuſcipiendas eaſdem poſſeſsiones ordines minùs idoneos eſſe, eorundem agrorum onera poſſeſsionibus [o] & territoriis diuidantur accepta.

Poßidens fundos ſteriles & fertiles tributarios, ſi alienat fertiles, & ob hoc efficitur non ſoluendo, tenetur ad tributa fertilium & ſterilium emptor. Bart.

Idem A. II.

SI quis ab emphyteuticario, ſeu patrimoniali poſſeſſore priuati [p] iuris quidpiam comparauerit, cuius [q] ſubſtantia alias poſſeſsiones ſubſtentare conſueuerat: ſi ſuccisis quaſi quarundam virium neruis, reliqua [r] labūtur: earum poſſeſsionum onera ſubiturus † Deſertorem. eſt, quæ penes diſtractorem † inopem inutiles permanebunt.

Accipientes prædia deſerta cum immunitate triennij, debent cauere idoneè, quod dicta prædia non relinquent cùm damno reipublicæ. Bart.

cit. j. tit. j. l. locorū.

e Quid ſi quis. i. quia ne videatur replicari idem.

f DE OMNI agro deſerto, & quando ſteri les &c.

De cenſibus & perſonis eorū, qui præſūt cēſui dixit, nūc de prædiis, ex quibus cenſus percipitur. & dicit quod ager relinquitur ob ſterilitatē, & aliqñ datur à peræquatore vel cenſitore nouo poſſeſſori: vt j. de fund. pa. l. ſi quis à prioribus. aliquā do nouus poſsidet autoritate ſua: vt j. eo. l. vij. & viij. aliquando traditur à principe: vt j e. l. ſi.

g Steriles. i. quādo ſteriles fundi ſuſcepit, fertilibus cōpēſantur: vt j. l. v.

h Imponuntur. i. adiunguntur.

CVm diu[s]. Ordines. i. decuriones, vtpote ditiores, quod dic vt j. eo. l. quiſquis.

† alias, perceperamus.

k Et. pro. i.

l Quos. ordines.

m Solennibus. tributis.

n Tenore. ſ. de immunitate triennij. Sed contra. j. eo. l. l. quicunq;. §. cæterum. & §. illos.

o Poſſeſsionibus. ab aliis, qui nō ſūt curiales.

p SI quis. Priuati. ſ. Cæſaris

q Cuius. alienati.

r Reliqua. quæ ei remāſerant, vtpote nō ſufficientia pro expenſis. & facit. ſ. de debi. ci. l. ſina.

Quicun

a Qvicunque. Meruerint. id est, vt mererent. impetrauerint.
b Cautione. idonea cum fideiussore vel pignore: vt hic. & ff. mā. l. si mādauero. §. fi. & facit. j. de lo. fun. ci. l. j. & de fun. pa. l. quicūque. & s. de muri. l. pen.
c Haeredes. Agnoscere. id est, exoluere. sic ff. de le. j. l. apud Iul.
d Titulo. etiam inter viuos, quod alias nō contingit. & facit. C. de iure delib. l. quidā. & ff. de acquir. hære. l. ij.
e Qvi vtilia. Suscipiāt. id est, retineant.
f Si earum partiū. locorum inutiliū. Accursius.
g Quas partes inutiles.
h Aliis. nō est adiectiuū ad dictionē curialibus: sed dic aliis. s. vtilib⁹ locus: scilicet curialibus. sicut si dicerē, cedo prædium tibi.
i Sublata. s. culta. id est, ablata.
k Quos. s. paucos, nā pauci sunt, qui velint culta & bona deserere.
l Qvisquis. alias incipit, vt quisquis.
m Conductor? Id est, curialis: vt dixi. vel etiam nō curialis: vt s. l. j. & j. l. proxi. & facit. j. de fun. pa. l. fundos. & in aut. de col. §. si vero. col. ix. & de mā. da. prin. §. sed etiā. col. iij.
n Fundi. fertilis.
o Vel templorū. similia enim sūt. sic s. de rei do. vel. tēp.
p Possessor. i. conductor, qui & tributaria prędia possidet: vt in auth. de col. §. si quando.
q Præstatione. forte quæ præstabat, antequā esset sterilis saluo triēnio: vt s. eo. l. j. & sic nō est contra. s. de iu. fis. l. iij. §. diui fratres.
r Antiquos. Qui

Impp. Valentin. & Valens A A. III.

Qvicunque deserta prędia meruerint[a] sub certa immunitate, ad possessionem impetratorum non prius sinantur accedere, quàm vel fideiussoribus idoneis periculo curialium datis, vel fundis patrimonij sui maxime vtilibus obligatis, idonea cautione[b] firmauerint susceptam à se possessionē nullo detrimento publico relinquendam.

Scriptus hæres à tributario debitore etiam onus fundorum sterilium agnoscere cogitur: & si hæreditati renuntiat, cogitur cedere omnibus bonis, quæ ex aliquo titulo à debitore percepit. Bartol.

Iidem A A. & Gratian. Augustus. IIII.

Haeredes scripti etiam pro minus idoneis fundis, fiscale onus cogantur agnoscere[c]: vel si renūtiandum hæreditati putent: cedant iis omnibus rebus, quas ex iisdem bonis quocunque titulo[d] & iure perceperint.

Possidens prædia sterilia & fertilia non potest renuntiare sterilibus, & fertilia retinere, sed omnibus debet cedere, vt pariter omnia curialibus deferantur. Bart.

Impp. Valen. & Theodo. A A. V.

Qvi vtilia reipublicæ loca possident, permistione facta, etiam deserta suscipiant[e]: vt si earum[f] partium grauentur accessu, quas[g] antea per fastidium reliquerunt, cedant aliis[h] curialibus, qui vtraque hac conditione retineant, vt præstatione salua, cum desertis & culta possideant, sublata[i] à paucis, quos[k] iniquum est electa retinere, cùm municipes grauatura sit pars relicta.

Prædium sterile desertum iniungi debet possidenti fundum fertilem dominicum vel templorum: & si nullus reperiatur volens dictum prædium possidere, antiquo possessori restituitur præstita cautione tributa soluendi, & alias publicas functiones. Barto.

Iidem A A. VI.

Qvisquis[l] conductor[m] fuerit inuentus possessor fundi[n] fertilis, qui ex publico vel templorum[o] iure descendit: huic ager iungatur inutilior. quod si contra id reluctandum existimauerit alius possessor[p] sub eadem præstatione[q] quæratur, vel si voluntarius, qui sit conductor, non inueniatur: tunc ad possessores antiquos[r], id est, decuriones, vel quoslibet alios loca iuris prædicti adiunctis inutilibus reuertantur, idoneis fideiussoribus præstitis.

Iidem A A. VII.

Qvicunque desertum fundum patrimonialem[s] exercuerit, & fertilem idoneumque præstiterit: saluo patrimoniali canone, perpetuo ac priuato[t] iure defendat, & velut domesticum, & auita successione[v] quæsitum sibi habeat, suisque relinquat: neque eum aut promulgatione rescripti, aut reuerentia sacræ annotationis[x] quisquā à fructu[y] impēsi operis excludat. Cæterùm eos, qui opimas ac fertiles possidēt terras, aut etiā nunc sibi existimant eligendas[z]: pro deserta, scilicet portione[a] summam debiti pręsentis[b] iubemus implere. Illos etiā, qui emphyteuticario nomine nec ad plenum idoneas, nec omnibus modis vacuas detinent, sic ex illis quoque, qui præsidio[c] indigent, iustam ac debitam quantitatem

reliquerūt loca vtilia illorū, qui voluerit suscipere. Itē hæc non vere inutilia: vt s. l. proxi. dicit, sed locant hæredes. & fac. s. de fun. pa. l. quicunque.
s Qvicunque. Patrimonialem. i. pertinentem ad patrimoniū principis.
t Priuato. i. speciali. & hoc quo ad fiscū vel principem: vt j. de fun. pa. l. iij. in fin. sed alius habens in eo ius auditur vsque ad sex mēses: vt s. tit. j. l. fin.
v Successione. Id est, si per patris successionem haberet. & facit. j. de fun. pa. l. hi. & de fund. rei pri. l. j. & j. de diuer. præ. l. iiij.
x Annotationis. proprio motu. et facit. s. de rescin. vēd. l. iij. & de preci. imp. offe. l. quoties.
y Fructu. i. velut. Accur.
z Eligendas. Terras fertiles.
a Portione. Scilicet deserta. quæ ei detur: vt s. l. proxi. Vel dic, quod habet aliam sterilem. vel partem sterilis. nā vna supplet aliā vel statim. vel post biennium, vel post tēpora huius legis. ad quod. s. eo. l. hac definitione. & sic nō est contra. s. eod. l. j.
b Præsentis quasi dicat non præteriti tēporis: vt. s. ti. j. l. si. Accursius.
c Præsidio. Id est, deser

debere suscipere [a], vt indulto temporis spatio per biennium decretum canonem soluendum esse meminerint. Nemo tamen quaelibet meriti & potestatis obiectione submoueatur [b] quominus ad † diacatharotiae [c] vicem defectas possessiones patrimonialis iuris accipiat, earum tributa & canonē soluturus [d]: illud speciali obseruatione procurans, vt primò vicinas & in eodem territorio sortiatur: dehinc si neque finitimas, neque in eisdem locis repererit constitutas: tunc demum etiam longius positas, sed inquantum fieri valet, pro interiecto spatio sibimet cohaerentes, pro modo & aequitate sucipiat: vel id cō sensu omniū [e] † fiat, qđ omnibus profuturum est.

Agrum sterilem & tributarium & desertum quilibet authoritate propria potest inuadere, siue inuadens sit vicinus, siue non sed dominus deserens intra biennium recuperare potest restitutis expensis cultori, quo elapso non auditur. Bartolus.

Impp. Valent. Theo. & Arca. AAA. VIII.

Qui agros domino cessante desertos, vel longè positos, vel in finitimis ad priuatum pariter publicumq; compēdium excolere festinat: voluntati suae nostrū nouerit adesse responsum [f]: ita tamen vt si vacanti ac destituto solo nouus cultor insederit, ac vetus dominus intra biennium eadem ad suum ius voluerit reuocare: restitutis primitus, quę expensa constiterit, facultatem loci proprij consequatur. Nam si biennij fuerit tempus emensum: omnis possessionis [g] & dominij carebit iure, qui siluit.

Fundos patrimoniales principis ille dicitur possidere iure priuato, qui ipsos steriles accepit, & sui cultura fecit fertiles. Bar.

Iidem AAA. & Honor. A. IX.

Qui fundos patrimoniales iure priuato [a] canone saluo susceperint: hanc omnes sine vllius exceptione personae propositam intelligant optionem, vt aut ea loca, quibus minor est soli foecunditas, cum iis, ex quibus fructus vberes capiūt suscipere & tenere nō abnuant [b]: aut si eorum refugiunt sterilitatem, opimioribus [c] cedant.

Si fiscus alicui successit qui fundos steriles & fertiles possidebat, & aliquis per potentiam fertiles occupauit: cogitur steriles ex eadem substantia pro portione acceptare. Bar.

Impp. Arcad. & Honor. AA. X.

Qui per potentiam fundos opimos ac fertiles occuparunt: cum quaestuosis [a] vberibusq; pro rata portione suscipiāt infoecundos [b] ex eadem substantia.

Iidem AA. XI.

Locorum domini intra sex menses [c] edictis vocati, reuertātur. qui si adfuerint [d], & propria [e] teneant, & ea quae ex praeterito cōtraxerint debita, redhibere cogantur. Sin verò se impares esse earum rerum tributis propria confitentur [f] absentia, nec adesse voluerint [g]: penes eos, qui haec susceperint, & certum quem [h] tributorum canonem promittunt, proprietas possessionis intemerata permaneat: vt post quàm ea exoluerint: sciant sibi inquietudinem submouendam, nec subreptionem cuiusquam competitionis [i] loca, quae tenuerint, auferenda. quibus etiam illud indulsimus, vt ex eo tēpore, ex quo primùm loca, de quibus agitur, coeperint possidere tributa poscant [k].

---

desertis, quae eis dātur. A. cursius.

[a] Suscipere. s. iubemus. repete exactorem. Sed videtur cōtra huic superiori proxi respon. s. e. l. j. Sol ibi fiscale hic patrimoniale.

[b] Submoueatur. hoc onus cū haben tur tūc fertilia volebāt enim s. aliq excusare & accipere sterilia ad vicem cuiusdā hos. itatis, quod excusatur licet fertilē habeat.

[c] Diacatharotiç. hospitale. ad quod s. de episc. & l. omnia.

[d] Soluturus. Pro futuro, nō pro praeterito: vt j. eo l. hac.

[e] Omnium. municipum. vel maioris partis. sic s. de iurisd. om iu. l. ij. & no. qđ omnes &c. vt s. de autho. praest. leg. fi. & ff. de aedil. edi. le. quod si. § si plures. & qui & à qui. l. pe. § j Item facit. ff. de tu. & cur. da. l. diui. & s de exactio. tri. l. pro locis. & s. de censi. l. fi. Item facit φ hic sua authoritate inuasit. ibi a p̄ aequatore accepit.

Qui agros. Responsum. id est, consensum siue aliā interpretatione.

[g] Possessionis. cō dictio ergo ex lege cū quaerebatur, hic cessat, quae ad xxx. an. datur. Itē nec titu. nec forte bona fides hic exigitur. alias secus: vt s. de rei vend. l. nullo. Sed hoc speciale fauore tributorū: vt s. de iu. do. imp. l. fin. Item contra j. eo. l. locorū. Sol. ibi vocati fuerunt primi domini, hic non.

Qui fundos. [a] Iure priuato. emphyteu sic. Accursius.

[b] Non abnuant. i. nō renuant. Acc.

[c] Opimioribus. i. fertilio. ib. sic ergo fa. s. e. l. heredes. & j. l. proxi. & j. tit. j. l. fi. & in auth. de co. §. si vero. col. ix. & ff de admin. tut. l. cum querit. & ad exhib. l. Celsus. §. j. & s. de cad. toi. §. his ita. & de dā. infe cto. l. praetor. §. fin.

Qui per po. [a] etiam. Cū quaestuosis. facit s. l. proxi. Accur.

[b] Infoecundos. id est, steriles.

Locorū. Sex [c] menses. s. e. l. qui agros. in fi. cō tra. Sol. vt ibi.

[d] Adfuerint. id est praesentes sunt. & sic venerunt.

[e] Propria. scilicet praedia vocati pri°.

[f] Cōfitentur no. contumacē pro cō fesso. sic in auth. de exhiben. §. si vero. f d aliās cōtra. ff. de custo. reo. l. diuus. §. sic & diuus.

[g] Voluerint. intra sex menses vocati prius.

[h] Quem id est, aliquem.

[i] Cōpetitionis. j. de fun. patri l. si qs. & s. eo. l. quicunq; in prin. Accur.

[k] Coeperint. Nō pro

† Nota. hoc onus cū haben in poster. annot. legendū, putat diacatoches vel diacatochi. tu illū videto. vide etiā Alciat. hic.

† Nā qđ omnes tāgit, ab oībus debet approbari. Sic archiepiscopus debet ab episcopis puinciarū° or dinari: vt extra, de tempo. or di. c. si archiepiscopus. iūcta glo. super verbo, ab omnibus.

Vide facit per hanc glo. Io. de Plat. hic, & per ca. no. & maximè per Abb in c. ij. col. vij. extra, de confes.

[i] Competitoris.

Praestentur.

pro anteriori tēpore: vt s̄. ti. j. l. fi. & s̄. eo. l. quicunq̄. §. cæterum. Sed arg. contra. ff. de iure fis. l. prædiis. & de pu. l. imperatores. Solu. hic magis inuito datur: aliud in istis qui sponte emūt. arg. s̄. l. proxi. & l. qui fundos. Vel verius hic de sterili, & sua authoritate accepit: vt s̄. eo. l. qui agros.

a Hac definitione. Munificum prædium subditum.

b Destitutio. scilicet solutionis debiti. si autē ipsum prædiū desereretur tunc bene assignabitur alij cū onere: vt s̄. eo. l. quisquis.

c Despectione. superiori. l. cōpetitio. hic despectio. & al's defunctiōe. Et no. quod si habeo fertile prædiū, nō soluo pro te, qui habes sterile vel desertū, sed si habeo sterile & fertile, vnū soluit p alio: vt hic & s̄. de cēsi. l. omne. adeo qđ postquā sterile esset mihi datum à peræquatore non soluo pro præterito tempore: vt supra eo. l. locorū. in fine: licet secus si sponte acceperint vt ff. de iure fisc. l. prædiis. & de pub. l. imperatores. quæ sunt contra. & facit supra ne vxor pro mari. & in authen. vt nō fiant pig. col. v. & in auth. vt nulli iudi. §. quia vero. col. ix. & j. de exce. & exa. l. nullā. & supra vt nullus ex vicariis. &c.

† alias, defunctione.

d Præstigiis. expone: vt ff. de aduo. l. ita. Accur.

e Mutiletur. id est tardetur.

f Omniū prædiorū. tam rusticorum, quàm vrbanorum.

g Cōtracta. id est detracta: vt quia cessauerunt in solutione tributorū: tūc enim possessores exceptis ecclesiis amittunt prædia: vt hic, & supra de episco. & cle. leg. de iis. & de sacros. ecc. l. placet ibi, nulla &c.

† De hac materia vide per Innoc. in ca. per inquisitionem. extra, de accusa. & per Abb. in c. olim. de rescri. & in ca. at si cleri. de iud.

h Rura. hac lege no. quod desiderium apud a-

Ad tributa prædij sterilis nullus posidens, fertilia cogitur, nisi postquam assecutus fuerit. hoc dicit. Bart.

Impp. Honor. & Theodo. AA. XII.

Hac definitione sancimus, nullum possessorem, neque munificum prędium [a] pro alienis debitis vel destitutionibus [b] esse retinendum: neque eorum prædiorum † despectione [c] prægrauari, quæ ex iisdem bonis, quæ retinentur, nequaquā esse mōstrantur: nec vllis præstigiis [d] atque commentis exactio mutiletur [e].

Domini prædiorum debent requiri, vt soluant debita contracta: & ipsis cessantibus, assignantur volentibus soluere. Bart.

Iidem AA. XIII.

Omnium prædiorū [f] actores ac domini requirantur: quorum si vitio probantur debita fuisse contracta [g]: in absoluto est, vt debeat dominiū commutari.

Si curialibus patientibus, & apud acta fatentibus prædia esse alicuius, & tributa quis soluerit, apud soluentes remanet perpetuò dominium prædiorum: & nulla repetendi datur licentia. Bartolus.

Iidem AA. XIIII.

Rura [h] & possessiones † quas curiales quolibet pacto publicatis apud acta prouincialia desideriis suis vel reliquerunt, vel possidere alios permiserunt: penes eos, qui eas excoluerunt, & functiones publicas recognoscunt, firmiter perdurabūt nullam habentibus curialibus copiam repetendi [i].

Idem AA. XV.

Si quis deserta prædia, quæ naualem [k] sustinent functionem, & in desertis nunc vsque remanent, superæquationis [l] iure perceperit: meliore conditione in omnibus titulis conuenit ea [m] releuari vt grauis sors nauis † esse non possit pro ea, quæ resederit portiuncula [n]: cū aliis fuerit [o] dispendiis liberata.

Accipienti fundum patrimonialem sterilem sub certi canonis annua præstatione, non debet augeri canon ex melioratione. Bar.

Iidem AA. XVI.

Si quis authoritate nostri numinis de fundis patrimonialibus steriles sub certi canonis pollicitatiōe susceperit firmiter [p] eum volumus possidere: sub eiusdem tamen canonis solutione, quem nostræ maiestatis authoritas per annos singulos soluendum esse præscripserit: nullamq̄ eos [q] descriptionem siue adiectionem, aut innouationem [r] in posterum sustinere: quoniam nimis absurdum est, eos, qui nobis hortantibus, fundos inopes atque egenos magno labore impenso, aut exhausto patrimonio vix fortè meliorare potuerunt vtpote deceptos, inopinatum onus suscipere, illudque velut quadam circūuentione deposci, quod si se daturos præscisssent, fundos minime suscipere, aut etiam colere paterentur.

Imperator Valentinia. Augustus. XVII.

ćta publica non potest corrigi. sic supra de liberali cau. l. cum pretium. Sed argumen. contra eodem tit. l. interrogatā. Sed ibi speciale ne pereat libertas. Itē facit ad hanc legē supra eo. l. quicunq̄. in princip. & infra de fund. patri. l. quicunque. & supra de exa. tribut. l. fin. & supra de censi. l. si peræquatorem.

i Repetēdi. intra biennium cum palam renuntiauit: vt supra de pac. l. postquam.

k Si quis. Naualem. nauicularij alicui⁹ fuerāt vel erant: vt supra de præ. naui. l. ij. & iij. quibus tributa dabantur ex prædiis aliquorum. Accursius.

† alias, nauis.

l Superæquationis. vna dictio superæquationis. Accursius.

m Ea. scilicet prædia quasi dicat multa grauamina inerant in eis quæ releuātur ab aliis, vt naualis sors integra soluatur. & secundum hoc ponitur hic titulo, vt supra de cano. lar. tit. bet. & sunt similia. qđ in vno releuetur, & in alio grauetur. ff. de iureiuran. l. eum qui. & supra lo. l. licet & supra eodē. l. quicunque. §. cæterum. & §. illos. & ff. de pu. l. cotem. §. finali.

Gratis in vno alio ... de ...

n Portiūcula. ex dictis prædiis, quæ dicuntur diminuta, eo quod macra & sterilia sunt facta. Accur.

o Fuerit. alias fuerit. s. portiuncula. alias fuerint scilicet prædia. Accur.

p Si quis. Firmiter. sic infra, de loca. præd. ciui. l. fi. in prin. & l. quicunq̄. & s̄. e. l. quicunque. in princ.

q Nullamq̄ eos. transit de singulari ad pluralem numerum. sic ecōtra. s̄. de in ius voc. l. fi.

r Innouationem. sic s̄. de agri. & cen. l. cū satis. §. caueāt. & s̄. quibus cau. co. censi. l. j. & s̄. de al. lu. l. fi.

Iubemus

a Iubemus. Municipem. i. muneri subiectum, vt innuit ex eo quod sequitur. & ff. ad muni. l. j. Acc.

b Territorij. terræ: vt s. eo. l. hac & sic aliter quam ff. de ver. sig. & l. pupillus. §. territorium. vel dic quod licet alij quādoq; cogatur extra territorū accipere deserta prædia: vt s. e. l. quicunq;. §. fin. curiales tamen nō: vt arg. s. de decu. l. curiales. & s. de act. & obli. l. ob causas. & l. rura. & illa quæ dixi. s. eo. l. hac definitione.

IVbemus [a], neminem curialem pro alieni territorij [b] debitis detineri, sed tantùm municipem pro gleba propria conueniri.

TITVLVS LIX.

DE FVNDIS limitrophis [c], & terris, & paludibus, & pascuis limitaneis, & castellorum [d].

Quidam præfectus, qui vocabatur Tyberianus, statuit quasdam possessiones, ex quibus militibus custodientibus limina imperij deferebantur frumenta. hoc statutum hic confirmat hac lex, & iubet in perpetuum obseruari, mandans quòd rescripta in contrarium impetrata, nullius sint momenti. Bartolus.

Impp. Valen. & Theodo. AA. I.

TYberianus [e] ad possibilitatem [f] singulorum quorūcunque locorum intuens, statuit certas possessiones, que ad limitem [g] frumenta cōueherent. Quocirca generali lege sancimus, Tyberiani dispositionem oportere obseruari, amouentes quicquid vel potentia cuiuscunq; elicuit, vel furtiua deprecatio: addentesq; nihilominus, in futurum nulli licere aduersus vtilem vetustatem & presentem legem nostram importuna & respuenda [h] reposcere.

In limite imperij nullus debet esse castelli detentor: nisi is solus, cui per principem detentio est commissa: contra facientes pœna hic inserta puniuntur. Bar.

Impp. Honor. & Theodo. AA. II.

QVicunque [i] castellorū loca quocūque titulo possident, cedant ac deserāt: quia iis tantū fas est possidere castellorum territoria [k], quibus adscripta sunt [l], & de quibus iudicauit antiqtas [m] q si vlterius vel priuatæ conditionis quispiā in his locis, vel non castellanus [n] miles fuerit detentator inuentus, capitali sententia cum publicatione bonorum plectetur.

Agri limitanei donec per milites possidentur, sunt à tributis immunes: si tamen alienati fuerint lege prohibente, vendicantur, non obstante temporis præscriptione. Bart.

Impp. Theodo. & Valenti. AA. III.

AGros limitaneos [o] vniuersos cum paludibus, omniq; iure, quos ex prisca dispositione limitanei milites ab omni munere [p] vacuos ipsi curare pro suo cōpēdio atq; arare consueuerant: & si in p̄senti coluntur, ab his firmiter [q], ac sine vllo concussionis grauamine detineri: & si ab aliis possidentur (cuiuslibet spatij tē poris præscriptione cessante) [r] ab vniuersis detē tatoribus vindicādos, iisdē militibus sine vllo prorsus (sicut antiquitus statutum est) collationis onere volumus adsignari: in iis etiam contra eos, qui præscriptionibus

c DE FVNDIS limitrophis, &c. Quidam habent limitrophis [*]: à trophos descriptio, & limite. i. de scriptis ad vsum militum: quia milites imperium custodiunt: vt vt j. l. j & in fi. & in quibus cessat alluuio: vt ff. de acquir. rer. do. l. in agris. alias est limitosis. hæc siue de nostris siue de euictis fundis erant.

[*] Tu de hac re vide apud Alci. hic, qui satis multa ex Lampri. tradit ad verum huius loci intellectum.

d Castellorū. Scilicet, fundis: vt j. l. ij.

e TYberianus. Imperator vel quia in eorum chronicis nō inuenit, præfectus fuit, qui legē facere potest: vt s. de offi. prę fect. prætori. l. formam.

Legē facere potest prefectus.

f Possibilitatem quod facere debuit. vt s. de an. & trib. pro locis.

† In scriptis, ad limitum frumēta conuenirent.

g Limitē. alias limitū: item alias cōuenirent: alias conuerterent: alias cōueherent.

h Respuenda. rescripta. sic & j. ti. ij. l. pe. & l. omnis.

i QVicunque. priuati vel milites nō castellani secundū P. vt in fi. huius. l.

k Territoria. i. castrū cū territorio. i. iurisdictiōe: vt ff. de verb. sig. l. pupillus. §. territoriū. Vl etiā ipsum castrū et terrā in qua residet.

l Ascripta sunt. ab iis, qui primi agros cōstituerūt: vt ar. ff de aqua plu. l. q principis. Vel dic adscripta per exemplum seu scripturā principis. q olim dabatur magistris militū custodiētibus limina. quod exemplū sequebantur magistri militū, qui etiā statuerunt numerum militum limitariorū: vt s. de offi. præfect. præto. Afri. l. in nomine domini. §. quod autem.

m Antiquitas. i. antiq: vt prædixi. vel. i. vetustas, quæ pro lege habetur: vt ff. de aqua plu. arcen. l. ij. in prin. Et sic no. nō licere cuilibet habere castrū quod intellige in limine imperij, & sic castellū dicit limitis castrū: vt d. l. In nomine dñi. & hic dicit his locis: at alibi quilibet pōt facere: vt C. de ædif. pri. l. per puinicias. nisi fiat ad æmulationē, vel scandalū inde oriretur: vt ibi not. nā nec priuato debet cōmitti custodia limitis: vt ff. de ope. pub. l. legatum sic nec vlli licet extraneo metrocomiā emere: vt s. nō licere ha. metro. l. j. & hęc castra si sunt nimiæ magnitudinis p magistrū militū possunt admodū reuocari: vt. s. de offi. præfe. præto. Af. l. in nomine domini. circa fi.

Castrum cuilibet habere non permittitur.

n Nō castellanus. id est, talis miles, cui nō sit adscriptū militis castrum: nec sit à magistro militū inter limitaneos deputatus ex militibus eñ constituebantur milites limitanei, qui erāt sub ducibus vt supradicta l. in nomine domini. & de offi. ma. mil. l. fi. Accur.

o AGros limitaneos. i. militibus custodientibus limina imperij assignatos: vt infra titulo secūdo lege, omnes. & s. l. j. Accur.

p Munere. Ergo tributorū. sed pro non limitaneis etiā milites tributa præstant: vt supra de offi. pręfect. Augusti. lege prima, & ff. de muneri. & honori. l. fi. ff. §. ad huiusmodi.

q Firmiter. sic. s. titu. j. l. fi.

r Cessante. cessat hic præscriptio. sic. s. de præscript. long. tēp. quæ pro li. l. fi. & de præscr. xxx. an. l. cōpetit.

nostris obuiam venire ten tauerint, proscriptionis [a] pœna valitura. Nam si quis fortè (quod minime audere debuerat) emptionis titulo, memorati iuris possidet prædia: competens ei actio [b] contra venditorem intacta seruabitur.

TITVLVS LX.

DE PASCVIS publicis & priuatis [c].

Antiqua pensio pro pascuis saltuum antiquitus constituta inconsulto principe augeri non debet. Angelus.

Impp. Valenti. Theodo. & Arca. AAA. I.

Cum nulla † ratio sit, cur in pascuis saltibusque [d] rei priuatæ [e] pensio debeat ampliari: nequaquam pro libidine ordinum augmenta facienda sunt. Etenim idcirco grauiorem pensionem imponi ab ordinibus accepimus, vt animalia ex rebus priuatis nostris à locorum pastibus arceantur [f], quod fieri non oportere, diuæ memoriæ Iulianus prorogata iussione constituit.

Quare excellens authoritas tua [g] conuentis prouinciarum rectoribus, non eam licitationis necessitatem patiatur inferri, quam repentinam faciunt ciuitates: sed eam manere decernet, quam statuit antiquitas [h].

Impp. Arcad. & Hono. AA. II.

Insignis authoritas tua [i] hac conditione [k] à publicis [l] pratis ac amœnis † pascuis animalia militum prohiberi præcipiat: vt vniuersi cognoscant: de emolumentis eorum tuique officij facultatibus duodecim libras auri fisci commodis exigendas, si quisquam post hac memorata prata mutilare tentauerit: non minore decernenda pœna, si etiam prata priuatorum aut Antiochenorum fuerint deuastata: ita tamen, vt sine læsione prouincialium prouideat curiales, quo pacto animalium militarium [m] pastui † consulatur.

Prata prouincialium non debent fatigari molestia militum principis. Bar.

Impp. Honor. & Theodo. AAA. III.

Prata prouincialium nostrorum, & præcipuè rei priuatæ nostræ perniciosum est militum molestia fatigari: ideoque lege [n] ad amplissimam præfecturam promulgata censemus, ne hoc deinceps vsurpetur. super qua re vniuersos, quorum interest conuenire tua magnificentia moreretur: neque permittat possessores, vel colonos pratorum gratia qualibet importunitate vexari.

TITVLVS LXI.

DE FVNDIS patrimonialibus [o], & saltuensibus [p], & emphyteuticis [q], & eorum conductoribus [r].

Accipiens fundum fiscalem in emphyteusim perpetuã, ipsum donat etiam irrequisito fisco. Barto.

Imp. Constan. A. I.

Si quis fundos emphyteutici iuris salua Lege [s] fisci citra iudicis autho-

& de decu. l. si quis decurio. & de meta. l. si. & de fab. l. iiij. & s. ne rei. do. l. j. & de agr. & cẽ. l. cum satis. & de vsu. l. neque. & j. de cohor. l. ordinariorum. & defun. rei pr. l. vsus. & ff. de fal. l. qui falsam. hæc specialia sunt. regulariter cõtra: vt s. de præscri. xxx. an. l. omnes.

[a] Proscriptiõis. s. bonorum. Accur.

[b] Actio. s. pro euictione, q̃ a ibi fuerit stipulatus: vel quia bona fide emit: licet in quibusdã casib⁹ emptor de pretio nõ agat: vt j. de fun. rei. pri. l. nemo. & s. de pręd curia. l. j. & de agr. & cens. l. quemadmodum.

[c] De pascuis. &c. Prouidit fundis limitum, nũc pascuis.

Cum nulla. Saltib⁹. facit hic vim verbo saltibus non dicas pratis vnde fructus colligitur aliter quã pastione: vt s. l. prox. & si. quod dicit priuatæ scilicet, principis. nã in saltu priuati hominis nõ intromittit se ordo, sed domino committitur: vt s. de inco. l. nemo.

[e] Priuatę. scilicet principis.

[f] Arceantur. q. d. ideo possessor seu cõductor. salt⁹ principis prius dat ordini, & sic ordo accipit, vt animalia militum arceantur, vt sua conductoris liberius pascãtur. & quæ vult induci. & facit. s. noua vec. l. j. ij. & iij. & facit s. de can. fru. vt Ro. l. neminẽ. & de pri. vr. Constã. l. nulli. et ff. de dec. ab or. fa. l. ij.

[g] Tua. loquitur præfect. præto.

[h] Antiquitas. Sic supra ti. j. l. iij. Acc.

[i] Insignis. Tua. magistro militum loquitur.

[k] Hac conditione. id est, intantum.

[l] Publicis. Fisci vel principis. Idem in priuatis cuilibet vt in hac. l. & j. l. proxi.

[m] Militarium. Id duob⁹ cõsulitur per hũc ti. animalibus militum primo, vt hic. secundo vt pẽsio nõ augeatur cõductorib⁹ priuatis: vt s. l. prox. §. pe.

[n] Prata. Lege. ista quã dirigit ad præf. & facit j. de priuil. do. aug. l. ij. Accur.

[o] De fundis patrimonialibus &c. Tã de propriis quã de fiscalib⁹ dicit cũ omnes sunt pricipis quasi ppri. & patrimoniales: vt ar. j. e. l. j. & ff. ne qd in lo. pu. l. ij. §. j. secundũ quosdã. sed alij de patrimonialibus tãtũ dicũt: vt ff. ne qd in loc. pu. l. ij. §. j. Et not. q̃ quidã ex his nõ possunt locari, vt cõstituti p Mesopotamiã: quid miri quia sunt militibus assignati: vt j. eo. l. omnes. & l. mili. A.

[p] Et saltuensibus. de his dicit lex. si.

[q] Emphyteuticis. ad quã emphyteusim nõ pmittit accedere: nisi dato fideiussore etiã si desertũ accipit: vt s eo. l. quicũque. & s. de omni arg. deser. l. iij.

[r] Cõductoribus. s. personalib⁹ quib⁹ speciale ius cõcedit tam pro eis, quã cõtra. eos: vt j. l. iij. no q̃ si perpetuo accipiunt, dñi sunt: & ideo donãt: vt l. j. & s. de omni agro deser. l. qui agros. nec imperator põt eis auferre: vt j. de loca. prædio. ciu. l. fi. Acc.

Si quis. Emphyteu. Fundos. ad fiscũ pertinentes.

[s] Salua lege. i. salno cano

† Cõcor. cum hac l. c. prohibemus. iũcta gl. i. extra de censib. vbi prohibentur noui census imponi.

† In scriptis exemplar. non habetur vox amœnis.

† aliis, psalm.

Cõ[...] cum[...] l. quia. C[...] pertin[...] desc[...] ma[...] ca. d[...] duc.

no canone:vt j.co.l.vniuersi.& l.fundi.& l.fundos.

Firmæ sint.vt institu.loca.§.adeo.Sed an venderet videtur idē:vt ff.de re.iur.leg.cuius est.sed in alio emphyteuta secus:vt s̄.de iur.emphy.l.si.circa princip.

Cogatur.non donator:sed donatarius.sic nec venditor pacto etiā interueniente: vt supra sine cēsu vel re.l.si.& facit.s̄.de episcop.& cle.l.si quis presbyter.& de hæred.decu.l.si.

pletior est:vt d.§.& nota pœnas deserti officij. sic ff. de offi.præsi.l.diuus.Item per omnia in ecclesia & prelato:vt in authen.de non alien.§.sinimus. col.ij. & s̄. de anno.& tribu.l.obsistere.

Deplorare.i.emendare. Accur.

ritatem donauerit: donationes firmæ sint: dummodo suis quibusq; temporibus ea, quæ fisco pensitanda sunt, repræsentare cogatur.

Si pro re emphyteutica patrimoniali tempore debito soluta pensio non probetur, minori ipso iure non infertur damnum vel pœna: sed tutori & curatori in solutione cessantibus. Bart.

Idem Augustus. II.

PAtrimonialis fundi pēsitationem seu aurariā seu frumentariā intra tempus omissam minorum dominio nō nocere præcipimus: nec ad fraudē iuris eorum † euadere, si quod solenniter debetur, paulò serius inferatur: ita tamen, vt permanente substantia paruulorum, iudex tutorem vel curatorem, per quem differtur illatio, negligentiæ suæ & deserti officij pœnas exigebat, & damna deplorare compellat.

† alias, accedere.

Emphyteuta ob sterilitatem non petat remissionem: & rescriptum in contrarium impetratum per obreptionem, non tenet. Item fundus fiscalis concessus in emphyteusim perpetuam ab emphyteuta non potest auelli, licet alius offerat meliorem conditionem. Barto.

Impp. Valentin. & Valens AA. III.

QVicunque possessiones ex emphyteutico iure susceperīt, ea ad refundendum vti occasione non possum, qua asserant desertas esse cœpisse, tametsi rescripta per obreptionem meruerint: sed nec auelli eas ab his posse, nec si licitatio † ab alio fuerit ꝓmissa: sed eas in perpetuū apud eos, qui eas susceperint, & eorum posteritatē, remanere, nec si super hoc rescriptum fuerit aduersus eos impetratum.

† alias, locatio.

Imppp. Valens, Gratia. & Valent. AAA. IIII.

FVndi patrimoniales, & qui ex emphyteutico iure ad domum nostram diuersis generibus deuoluti sunt, sic eis, qui eos poposcerint, cedunt, vt commissi metus esse nō possit. Neque enim magis cōmodamus nostra quā tradimus ea iure dominij. ita tamen, vt ea quæ in nostra possessione positi præstiterint, & in posterū soluant.

Suscipiens à peræquatore fundum desertum, ipsum perpetuò possidebit. Barto.

Impp. Gratia. & Valentin. AA. V.

SI qui à prioribus colonis vel emphyteuticariis destitutum patrimonialē fundum à peræquatore vel censitore susceperint: perpetuò eūdem atque inconcusso iure possideant, nec quisquam secundus petitor accedat.

Donatarius principis rem sibi donatam possidet inconcussam, & eam in alium potest transferre. Bartolus.

Impp. Gratia. Valentin. & Theodo. AAA. VI.

Patrimoniales. Tēpus. xxx. dierum: vt ff. de publi. l. Imperatores.

Nocere.imo videtur contra sed restituif: vt ff. de mi. l.si ex causa. §. si in cōmissum. Sed ibi in fiscali:hic in patrimoniali Item adhuc plus:quia videtur nec restitui & sibi præiudicare: vt supra de sid.instru. & iure hast. fisca.l. quęcūque. Sed ibi in fiscali & vltra erat processum:quia solenniter venditū & eodem modo solue supra de admini stra.tut.l. si tutoris. Item nec sibi negat restitutionem.l.Itē hodie videf corrigi,qđ de xxx. diebus dicitur:vt ipso iure nō currant: vt s̄.in quibus caus.in integ.restit.l.si.Vel dic quod illud quā do currebat temp9 & restituebatur: at quando non restituebatur,etiam hodie currit: & nō restituitur: vt dixi, quādo vēdidit fiscale,alias corrigitur.

Ad fraudem.id est, damnum: sic ff. de ędili.edict.l.cum autem §.excipitur. q.d.euadere non affert damnum.

Accedere. alias euadere. Accur.

Paulo.id est, parum inferatur &c. id est, nō totū qđ debetur. vel dic ad fraudē id est, occasionem iuris &c. q est fraus eū euadere.& facit supra de vsucapioni. pro emptore.l. fina.

Pœnas.quia forte soluit æstimationem pensionis per quā minor soluere debuisset.argumē. supra vnde vi.l meminerint.& ff.de act.empt l.Iulianus. §.sed cū in facto.tributa tamen minor soluit: cū in hoc locu-

QVicunque possessiones.scilicet patrimoniales.

Ad refundēdū. id est, ad remittendum canonem.

Desertas.id est, steriles, per quod excusabat se,vt nō perdiderit,licet nō soluerit pēsionem. Sed argumen.contra. ff. de allu. l. ij. sed ibi per principem fuit diminutum.Accur.

Licitatio.in locationibus enim & venditionibus prædiorum fiscaliū nō patrimonialiū est locus adiectionibus nisi cū locatio patrimonialis fuit tēporalis,sed nec ad venditiones pertinet ciuitatum adiectio:vt supra de vēdi.re.ciui.l.j.& j.de loc.præ.ciui.l.fina. & not.hac l.vnum contra conductorē,aliud pro eo.Itē facit supra de omni. agr. deser. l. quicunq; & de all. leg.iij. & de vendi. re.ciui.l.secunda & ff.de publicanis, & vectigalibus. l.licitatio. Accur.

FVndi.nostrā Cęsaris:cum antea essent emphyteuticarij. alicuius priuati. vel ecclesię,vel fisci.

Poposcerint.titulo emptionis vel alio perpetuo titulo.

Commodamus. id est, ad commodum percipiendum damus vel hoc dicitur quantum ad translationem possessionis.

Possessione.fundi dati i emphyteusim.

Dissoluāt.alias potest esse metus commissi.

SIqui.perpetuo.nisi infra sex menses ex die concessionis venit: vt ff. de censi.l. fina. & facit supra de omni agro.deserto. leg. locorum. & supra eodem leg.quicunque.

Hi quib

HI, quibus patrimoniales possessiones per Asianam & Ponticam diœcesim vel à nobis, vel à diuis parentibus nostris sacra largitate donatæ sunt, inconcussè [a] possideant, atque ad suos posteros transmittant, quod quidem non solùm in hæredibus, sed etiam in contractibus [b] omnis generis volumus custodiri.

Accipiens in emphyteusim à fisco debet cauere de non deserendo sub hypotheca suorum bonorum: aliàs satisdare tenetur: quam satisdationem si magistratus omiserit, ad suum redundat periculum. Barto.

Iidem AAA. VII.

QVicunque ad emphyteusim fundorum patrimonialium vel reipublicæ iussu nostri numinis venerit: is si redundantia fortunarum idoneus fuerit ad restituenda, que desertis [c] fortè possessionibus requirentur, patrimonium suum publicis implicet nexibus. Si verò minor facultatibus probabitur: datis fideiussoribus idoneis, ad emphyteusim accedat: scientibus iis, quos talium rerum cura solicitat, in se negligentiæ damna, si huiusmodi cautio defuerit, esse vertenda.

Fundi limitrophi militibus assignari per rescriptum principis vel annotationem, in emphyteusim vel iure dominij in alium, transferri non possunt: & translati reuocantur. Bart.

Iidem AAA. VIII.

OMnes fundi [d] patrimoniales per Mesopotamiam & Osdrochenam prouincias, quos constat diuorum retrò principum sanctionibus limiti [d] deputatos, ad ius pristinum sine vllius assertionis reuocentur obstaculo [e], præbituri omnia, quæ antea impendeda necessitatibus limitis præberi consueuerant: ita vt nulli penitus audiantur, qui aut rescripto, aut annotatione dominium, vel emphyteusim, vel conductionem quolibet genere largitatis de nostra liberalitate meruerint.

Impp. Arcad. & Honor. AA. IX.

VNiuersi cognoscant nihil priuato iure [f] saluo canone, fundis emptis cum patrimonialibus esse commune: ita vt ad eos [g] nunquam patrimonialium fundorum peræquator accedat: graui mulcta feriendo eo, qui statuta nostræ clementiæ ausus fuerit temerare.

Si fundi patrimoniales fertiles aliquibus sunt concessi, & steriles non, peræquator debet sterilia fertilibus aggregari: vt sic omnium pensio præstetur, & diuisio fiat sterilium æqua lance & fertilium. Bart.

Iidem AA. X.

FVndos patrimoniales eos duntaxat, qui saluo canone [h] iure priuato nostra liberalitate concessi sunt [i], cum iis patrimonialibus, qui in conditione propria constituti sunt [k], illustris authoritas tua iubeat exequari: ita vt relato onere rei, quod imminet fatigatis, translatio in eos, qui integris viribus florent, & adscriptio tributorum æqua lance diuidantur.

Pensio prædij emphyteutici à fisco defenditur per emptorem: non obstante pacto quod venditor soluere debeat: nisi principis iudicio fuerit firmatum. Bartol.

Impp. Honor. & Theo. AA. XI.

IVs [l] emphyteutici prædij [m], quod sine

---

[a] HI quibus. Inconcusse. sic s. e. l. fūdi. & infra de loca. prę. ciui l. fi. & s. de censi. l. fi. & de omni agro deser. l. quicunq. & de quadrien. præscri. l. bene à Zenone.

[b] Cōtractibus. s. vt vēdat, vel alio titulo possit alienare.

[c] QVicunque. Desertis. i. si stant steriles, vt accedat. s. de omni agro deser. l. quicunque. e. facit. s. de muril. leg. l. penul. & j. de loca. pręd. ciui. l. j. & ff. de pub. licitatio. in princip. & s. de vsur. l. si bene. & insti. de satisdat. tutor. §. pen. Acc.

[d] OMnes fundi. Limiti. id est ad vsum militum, qui stant in limitibus imperij: et ideo etiā imperator alienare non potest: vt hic dicit.

Imperator quędā alienare non potest.

[e] Obstaculo. si alius possideat. & facit. s. de fun. limit. l. j & l. fin. & xvj. q. iij. c. inter.

[f] VNiuersi. Priuato iure. facit differentiā inter prędia patrimonialia & tributaria, quę emit priuatus à priuato: saluo tamē canone: q aliter emere non licet: vt j. de fun. rei pri. l. nemo. & illa patrimonialia, quæ qs acceperit directe à principe in emphyteusim cū his secundis potest dari aliud desertum, si prius data sunt florida. & hoc per perequatorem: quod in primis secus est & secūdum hoc priuato dic. i. quia priuatus à priuato emit. Alij dicunt. i. speciali iure.

Hic no. contra illos qui dicunt Romanū imperiū non fuisse extēsum vltra Euphratem.

[g] Ad eos. emptos. & facit infra de metal. l. deuotum. & l. proxi.

[h] FVndos. Canone. i. tributa ordinaria, quę præstant principis prædia: vt s. de exac. tribu. l. fi. nā & ecclesia: vt s. de sacr. san. eccl. l. placet.

[i] Concessi sunt. in emphyteusim vel locationem.

Osdroenam Alc. hic.

[k] Constituti sunt. deserti puta: & ita apud nos sūt nemini cōcessi, qui concedūtur habēti alia vt illa deserti, vt omnia alicui dari possint: vt s. de om. agro deser. l. qui vtilia. secus in emptis à priuato: vt supra l. proxi. Accur.

[l] IVs. i. pensio emphyteutici prædij: quæ pensio nostro iudicio. i. permissiōe nostra specialiter est retenta apud venditorem vt ipse eam præstet nō emptor sine vinculo obligationis. inefficax enim pactio est seu obligatio, vt eam alius, quā qui possidet pręstaret: vt s. sine cen. vel rel. l. fina. nisi sit facta nostro iudicio: sicut: & ipsius prædij patrimonialis inefficax est alienatio facta à procuratore patrimonij nisi iussu prin. vt ff. de leg. j. l. apud Iulianū. §. fi. itaq; illud ius nostro iudicio retētū immutabile pseueret, sicut est ab emptore possessum, vt vēditor nō ipse emptor præstet Cy. & secundum hoc verba iudicio nostro termināt retentatū. Vel dic iudiciū est in hoc, vbi sine obligatione est cōuentio. & sic soluat emptor: quia nō valet cōuentio in præiudicium fisci: valet tamen inter contrahentes: vt ff. de pa. l. inter debitorē & sic soluat emptor. Vel dic, & legantur cum inferiori litera iudicio nostro & est sensus idē qui proximus.

[m] Prędij. patrimonialis.

Possess

a Possessionem.id est,si sine nostro iudicio emptor vetusto tempore retinuerit sic possessionem,quod vẽditor præstiterit,non ipse:nolumus eum adiuuari ex vetustate tẽporis,quo minus post præstet ipse emptor secundum quosdam,& verbum vitiosa,potest legi scilicet obligatiõe:vt supra vl' vetustate. nam trigẽnalis vel xl.annor. præscriptio ex vitiosa possessione oritur: vt ff.de acquiren.possess. l. Pomponius. §.fi.& vetustas dicitur xl.ann. vt ar. supra de fund. rei pri.l.nemo. Vel dic quæ possessio.s. vitiosa.& secundum hoc dic,qđ vitiose cœpit possidere possessor sine tit.& tamẽ præscribit.xl. ann. sed canonem soluet per l.fi.j.e.vl' di.secundum Azo. ius emphyteuticũ habebas in fundo. Titij:illud prædiũ possedit Sei⁹. xxx. annis nullo mõ sibi obligatũ ab emphyteuticario. nũc emphyteuta vẽdicat à Seio vtili in rẽ Seius obiicit p̃scriptionem.prohibet hęc constitutio præscriptionem:& est speciale iuri emphyteutico nõ obiici præscriptionem secundũ Azo. Sed ego credo melius dici,si dicamus eũ habuisse ius emphyteuticum in prędio patrimoniali: nam & titu.de patrimonialibus,loquitur, & sic hic speciale in patrimonialib⁹ emphyteuticis secũdum M.& secundũ hoc adimatur possessio,id est, dominium:vt non præscribatur triginta annor.sed quadraginta: vt infra eo. lege fina.& facit supra de præscriptio. triginta anno.l. cũ notissimi.§ fina.

b Possessores, vel pro,id est.

c Comparuerũt. à me vel à priuato, sed ĩ emphyteusim habentà me.

d Modo.i.beneficio.q.d.sicut eis largimur in ẽphyteusim,ita largimur hoc.vt non habeant necesse ea emere, & tamẽ habeãt tantum ius ac si emissent,excepto quod dicitur supra eo.l.vniuersi. Accur.

e Succesione.vt quia acceperant desertũ: per quod videntur succedere deserenti.quo casu biẽnio vel sex mensibus sit tutus:vt s̃.de omni agro des.l.qui agros. l.locorum.

f Priuata facta à nobis, vt subiicit.

g Quocunq; modo.quia ius in re tẽporis diuturnitate q̃siuit:vt s̃.eo.l.ius.

h Sciat. emphyteuta tantum.

i Libertates.j.ti. j.l.ij.cõtra.Sol.habent hic quidam liberalitates secus in libertate dicunt. vel illud in colono simplici vel alio: hoc in emphyteuticario vel simili qui sunt domini saltem vtiliter.ar.in auth. de nõ alie.§. alienationis.co ij.& facit quod dixit.s̃.de agric.& censi.l.quẽadmodum. Accur.

k NVlli. Saltuẽses.i.saltus ĩ quib⁹ sunt pascua.

l Orientis. Localis est hęc lex.nã alię dñicę possessiones saluo canone alienari pñt: vt j̃. de fun.rei pri.l. fi. & j̃. l.xxi.& est sitis p̃bitio q̃dã mõ in p̃diis redactis sub forma patrimõij ff.de le.j.l.apud iu.§.fin.

m Officiũ.i.officiales.& facit.s̃.de aq̃du.l. diligenter. & de fund.limi.l fi.& de peti bo.sub.l.ij.

n IVbemus. Agonothetici.s. nominis fundos, vel nominatos releuatorũ vl' alio siti: vt s̃.de coll. do. vel.l. j.& dicũtur agonothetici secũdm M.fundi q dabanẽ certãtibus in agõe vl'.i.rurestres pducti ad fertilitatẽ agõe.i labore.nã primo erãt sterilia gõ enĩ Græce labor latine:qa qui laborat,agit. vnde Christ⁹ ĩ agõe fuit. Et releuata dicunẽ q̃ cũ erãt palustria facta sunt terrena: de qb⁹ ẽt loquiẽ dicta lex de coll. do.

o Iugorũ.id est,terræ quæ modo iugo aratur, olim sterilis:vt in authen.de man.princi.§.coges.Item cuiuscunq;

obligationis vinculo retentatum est iudicio nostro, immutabile perdurare precipimus,possessionem a autem, quæ sine obligatione speciali fuerit vitiosa,vetustate temporis nolumus adiuuari.

Emphyteutæ fundos patrimoniales emere non coguntur: dominium verò vtile habeant sicut si à principe, vel alio ex quocunque titulo acquisissent. Bartolus.

Impp. Theodo. & Valent. AA. XII.

POssessores,vel b emphyteuticarij patrimoniales, qui fundos minimè nunc vsque comparuerunt c,eodem largitatis modo d nequaquam ad eorum comparationẽ vrgeantur: sed tanquam pretiis depensis sic eis nostri numinis beneficio potiantur,vt quod iuris alter inferendo pretium consecutus est,hoc nostra liberalitate prędictus emphyteuticarius habeat. Illud quoque ius,in quibus coluit prædiis,quod aut ex succesione e,aut ex comparatione priuata f, aut nostri numinis liberalitate, aut quocunque modo g possedit,sciat h illibatum intemeratumque seruari: licentia eis concedenda etiam libertates i mancipiis ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticariis, cum fundorum sint domini præstare.

Prædia patrimonialia hic nominata non possunt alienari in alium,pœna contrà facientibus imminente.Bar.

Iidem AA. XIII.

NVlli iam in posterum licere præcipimus patrimoniales seu limitrophos vel saltuenses k fundos, qui per tractum Orientis l positi sunt, ad ius trãsferre priuatum: siue dempto, siue saluo canone,iuris fundorum immutatio postuletur: legis temeratores quinquaginta librarum auri pœna coërcentes: tam videlicet petitorem, quàm officium m,quod petitionem concedit admitti:licet annotatio nostra,vel diuina pragmatica contra vetitum proferatur.

Qui per xl.ann.fundum patrimonialem vel templorum possederit,vel alterius iuris cum titulo vel sine:nullam pro ipso molestiam, vel quæstionem pati potest:sed soluet debitum canonem si verò ab initio probet titulum possessor adempto canone à principe prædium sibi fuisse concessum, à canonis præstatione securus est. Bartolus.

Imperator Anastasius Augustus. XIIII.

IVbemus omnes,qui in quacunque diœcesi aut quacunque prouincia,vel quolibet saltu,vel ciuitate fundos patrimoniales vel templorum aut agonothetici n seu releuatorum iugorum o, vel cuiuscunque iuris per quadraginta iugiter annos (possessione non solùm eorũ, qui

iuscunq; iuris.i.nominis à iure impositi.vt aurarium: vt §.eo.l.ij.& de col.dot.l.j.& no.secundũ M.hic loq- tur de prædiis desertis,quę possidentur ab aliquo nulla intercedente authoritate eius,qui eam interponere potuit & ideo hic per.xl.an.præscribit vel alius qui à tali possessore titulo intercedente accepit,secũdum M. & l.quicũque ergo talia prędia per cõtractũ emphyteu. vel per conductionẽ perpetuam prę- ceptione imperatoris vel autoritate comitis priuati ærarij susceperit dominiũ cũ possessione cõsequitur, quam alienare & quo voluerit mõ transferre poterit.quod ergo pceptio vel autoritas facit,hoc facit præscriptio. A.

a Suum esse.quia capitis censura sublata,iugatio terrena remãsit, & omnes pro his agris, quos possident,publicas pstatiões debẽt: ideo videbatur publicio esse quæsitũ quod fuerat pscriptũ: quia fiscus solus pensionem rę ceperat,sed non est nisi ei q possedit.M.

b Mouendã.anniuersariæ solutiões per rationalem rei priuatę exigebãtur qui alias vocatur pcurator fisci: vt §. de mo.mul.l.ij.& iij.& sic à publico mouebatur actio: vt §.de fun.rei priui.l.vniuersi.

c Quadraginta an.iugis. vt §. de pręsc.xxx.an.l.cõperit.& j.de fundo rei pri.l fi.nec obst. §.ne rei do.vel tẽp. q ibi de longo tẽpore dicitur. Item nec §.de omni agro deser.l.q agros.& l.locorum.quia ibi cõtra priuatos, hic cõtra fiscũ.Itẽ quid si erat priuati prædium? Respon multo magis secundũ P.secus autem si nihil est solutum: q a fisco non præscribitur in canone priuato: vt amodo non teneatur soluere: vt supra de præscri xxx.anno.l.comperit.quod tamẽ dic,vt supra de præscrip.xxx.anno.l.male.

nunc detinent, verum etiã eorum,qui antea possederant, comparanda) ex quocunque titulo, vel etiã sine titulo hactenus possederunt, vel postea per memoratum quadraginta annorum spatium possederint:nullam penitus super dominio memoratorum omnium fundorum, vel locorum, vel domorum à publico actionem vel molestiam, aut quamlibet inquietudinem formidare:sed impositum canonem pro qualitate iuris cuius prędia sunt vel loca, per singulos annos soluentes,pro certo habeant suũ esse [a] quod possident,vel postea possederint: ita vt omnibus ad excludẽdam omnem quolibet modo ex publico mouendam [b] quæstionẽ,nudæ ex quocunque titulo, vel etiam sine titulo corporalis quadraginta annorum iugis [c] possessionis exceptio possit sufficere. hoc etiam adiiciendo, vt illi quoque,qui adempto canone [d] huiusmodi fundos ab initio [e] principali iussione datos sibi fuisse confirmant,si per quadraginta annos adempti canonis beneficium iugiter possederunt: nec canonem, cuius ademptionem quadraginta(sicut dictũ est)annorum possessio testatur,possint penitus profligari:eò,quod nostrę pietati placuit in vtroque casu, id est,tam saluo, quàm adempto canone possessorum nostrorum iura in eo statu, in quo per quadraginta annos (sicut dictum est) iugiter manserunt absq; vlla innouatione durare.

d Adempto canone. impetraui à principe prædium vt sine canone libere haberem. Sed cõtra j.de fun. rei pri.l.fi.Sol.ibi,in dominico,hic non:imo hic à principe:ibi ab alio accepit eo pacto. Et no.duo necessaria, quorũ vnũ nõ sufficit.sic ff.de adop.l.post mortẽ.Alij dicunt,quod hic erat dubiũ de canone,si autem esset certum,etiam à principe sufficeret. Item cõtra supra de præscripti. triginta annorum l.cum notissimi.in fi. Solu.hic iussio vel cõcessio principis fuit: ibi non.

e Ab initio.innuit qđ si primo cœpit possidere postea beneficium demptica nonis ĩpetrauerit, nihil egit:vt supra de ann.& trib.l.in fraudẽ.& de immuni.ne.con.l.j.M.& facit supra de pro- fes & me.l.fina.

TITVLVS LXII.

DE MANCIPIIS & colonis patrimonialium & saltuensium & emphyteuticorum fundorum.

Si villa locata in emphyteusim conceditur: non possunt coloni vsurpare totum territorium eiusdem, vt vniuersas aquas & fontes eiusdem sed fructum debent percipere de ijs, in quibus cultura requiritur: vti aqua quatenus est ad culturam necessaria: reliquum verò cedit emphyteutæ.Bartolus.

DE MANCIpijs & colonis patrimonialium & saltuensium & emphyteuticorum fundorum.

Impp. Valentin. & Valens A.A. I.

EMphyteuticarios [f] grauãt coloni [g] agros præter consuetudinẽ vsurpantes [h],quos nullis culturis erudierunt: cum solẽnitas [i] id eos attrectare [k] permittat, quod eorũ labore vel oliuetis est insitum [l] vel vineis. Sed & irriguas fontium aquas vsurpare conantur , quarum fructus solis emphyteuticariis debentur.Ideoque placuit, vt deinceps aquarum ius, potestasq; penes emphyteuticarios permaneat: tantũq; ex eis colonis impartiatur,quãtùm culturis eorum agrorũ sufficere manifestũ est, quos ipsi colũt : p modo

f EMphyteuticarios cũ fiscus singula prædia cuiusdã villæ locasset diuersis certa mercede in nummis cõstituta:postea dederat alij villã illã in emphyteusim colonis sic omnia volũt vsurpare,vt in emphyteuta nihil remaneat:quod non possunt. ad quod facit.j.eo.l.tertia.

g Coloni quibus locatio prima facta est ad nummos.

h Vsurpantes scilicet eos, quos &c. & est ar.cõtra prãdensem scriptorem qui facit per suos discipulos scribi:& cõtra magistrum, qui facit scholarẽ pro se legere. Lo. aut illo nõ p legati subsistentum.

i Solennitas. quæ à iure est inducta circa emphyteuticos fundos.

k Attrectare. id est ad vsum proprium trahere.

l Insitum. quasi insertum: & venit ab insero inseris inserui.id est,insedere.

Irrigationis

a Irrogationis facit.s. de serui. & aqua.l.præses.

b Libertates. Dñi.vel coloni.&sic nõ est cõtra.s tit.j.l.possessores.& facit §.de iis qui à non do. l.si non proprie.

c Rationales. i. procuratores Cæsaris:vt s.de modo mul.l.secundi.

d Cognouimus. meruerunt in emphyteusim.&nota speciale vt teneatur colono stare fauore fisci: ne fiscus teneatur ei: vt hic, & ff.de iu.fin.l.fi.§. patronus. als regulariter contra:vt s. loca.l. emptorẽ. & ff.lo.l.si merces.§.j. & de vsufr.l.arborib^{9}.§.j.q̃ sũt cõtra.

e Super.Fundorũ.s.desertorũ

f Vertant. arãdo.

g Dirigentes.s.se.

h Ad militiam.i.reuocatur de militia: vt j.tit.j.l.j. & fi. & j.de agri.& mã.do. l.iij.& j.qui mil.nõ possunt.l.cura.& s. de colla. pa. l.j. & de agri & cẽsi.l.colonos nulla.& l.cũ satis. §. caueant. & ne rei do.vel tẽplo. l.j.& j. de app. ma. mil.l. probari. nisi iam facti veterani: vt subiicit. Et nota,quod non loquitur de simplici colono sed adscriptitio : quod patet,qa dicit auitas cõditiones.Item.j.de vetera.l.pen.contra.

i Meruerunt.quia vt honeste missi sũt de militia.

k Tela.quę in militia habuerũt. Acc.

l Vomeris.ista sũt nomina instrumentorum, quæ sunt in aratro.

DE FVGIT. colonis &c.

Quicũque paruuli freq̃nter cũ sũt pueri, separanẽ à solo per patrem ponẽtem eum cum

autem superfluę irrigationis [a] , quam vltra culturas suas vsurparint,emphyteuticariis possessoribus pẽsiones accessionesq́ prębeant.

Manumißio facta de mancipio fundi patrimonialis à non domino,rescinditur per procuratorem Cæsaris.Barto.

Imppp. Valens,Gratia.& Valentinia.AAA. II.

Libertates, quas mancipiis ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticis,qui fundorum nõ sunt domini [b] ,præstiterint: rationales [c] huius præcepti authoritate rescindant.

Emptor fundi patrimonialis tenetur stare colono: quem si expulerit , poßeßione priuatur. Bartolus.

Imppp. Grat. Valent.& Th. AAA. III.

Cognouimus à nonnullis , qui patrimoniales fundos meruerĩt [d], colonos antiquissimos perturbari , atque in eorum locum vel seruos proprios , vel alios colonos subrogari. Edicti itaque huius authoritate sancimus,eos, qui deinceps aliquid huiusmodi crediderint attentandum , iisdem possessionibus esse priuandos.

Coloni ad aliquam militiam conuolantes reuocantur ad antiquam culturam.Item milites veterani ad quietem donati,rei rusticæ operam non debent dare. Bartolus.

Iidem AAA. IIII.

Super patrimonialiũ refectione fundorũ [e] dudum nostris est legibus constitutum vt ij , qui eos colentes solum eorum vertant, [f] nunc ad alia se loca dirigentes [g] , nunc ad militiam [h] conuolantes: ad auitas conditiones, & propria iura reuocẽtur. Cęterùm [i] eos,qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt [i] veterani constituti, nequaquam placet tela [k] in vsum vomeris [l] ligonisq́ conuertere.

TITVLVS LXIII.

DE FVGITIuis colonis patrimonialibus,saltuensibus, & emphyteuticis.

Coloni patrimoniales vel saltuenses nõ obstantibus aliquantibus stipendijs,quæ promeruerũt reuocantur ad primæuam culturam agrorum.Barto.

Imppp. Valent. Theodo. & Arcad. AAA. I.

Quicũq; paruuli [m] ex municipibus,vl' colonis pr̃imonialibus vel saltuentibus,quorum tamen aui ac patres implicati huiusmodi functiõibus fuerint conniuentia militaris officij ad stipendiũ castrensæ vel officia diuersa transiernut: ad munera patriæ,vel ad agrorũ cultus cõuentis ducibus,tribunis ac prępositis reuocentur,neq; his stipendia [n] data prosint †.

Suscipiens vel occultans colonum patrimonialem pœna hic inserta punitur.Barto.

Iidem AAA.Cynegio præ.præt. II.

Quisquis colonũ patrimonialẽ [o] aut solicitatione susceperit, aut occultatione celauerit:nõ solum ipsum restituere, sed etiam libram auri pœnæ nomine inferre cogaẽ.PP. viij.Cal.Nouẽb.Constantinopoli.Honorio, N.P.& Euodio Cons.

Omnes adscriptitij ad agriculturam prædiorum patrimonialium,si ad aliquam militiam conuolauerint, reuocantur.Barto.

Impp.Hono.& Theodo.AA. III.

Cuiuscũq; [p] annotationis vel oraculi dudum impetrati, vel postea eliciendi authoritate submota,oẽs,quos patrimonialiũ agrorum vinculis fortuna tenet adscriptos,sub quibuslibet gradibus militantes , ad prouinciæ moderatoris iudicium illico sub idonea intercessione mittentur.

TITVLVS LXIIII.

DE COLLATIONE fundorum patrimonialium & emphyteuticariorum †.

aliquo milite.idem tñ si magnus cessauit se à solo:vt s.ti.j.l.fi.cũ suis cõcor.& ff.de decu.l. honores.§.pen.Acc.

n Stipendia data. vel statuta ad qđ.ff. de dec.l. Herẽnius.

o Quisquis.patrimonialẽ. idem forte in colono crederem arg.s. de fund.pa.l. fin.in prin. & facit quod not.s.de seruis fug. l.quicunque.in fin. Accur.

p Cuiuscunque. facit.s. eod.l.j.& tit.j.l. fina.cum suis concordan. & supra de decur.l.generali. & de agric. & censi.l.cæteros.

¶ DE COLlatione fundorum patrimonialium & emphyteutica.

Ad quas collationes teneantur isti fundi,dicere vult.

Emphy

† Vide ad hoc Io. de Plate. hic, & in proœmio institut.& quis doctor debet pręcedere vide pulchrè per Abb.in c. clerici.

Temporis diuturnitate ius alicui quęritur.

† Ex fine huius tex. no.secundum Ioã. de Plat.q̃ licet quis probet se datiũ exercuisse,et solutiões datiorum recepisse, non propter hoc probat se conductorem datij esse : nisi probet legitimè datium habuisse cum solennitatibus requisitis de quibus in l.tẽpora. s. de fide instru. & iure hastę fisci.

Emphyteuta fundi patrimonialis debet pro parte, qua fundos poßidet, munera agnoſcere. Bartol.

[i]mp. Conſtan. A. I.

EMphyteuticarĳ poſſeſſores q manſuetudinis noſtrę beneficio ad extraordinaria minimè deuocantur munera,[a] ſicut cęteri prouinciales obſequium ſuum itineribus muniendis impẽdant.[b] Nulla enim ratione debent ad hoc, quod in commune omnibus profuturum eſt[c], ſe iungi.

Idem Auguſtus. II.

PAtrimoniales fundos extraordinariis oneribus, vel mediæ aut tertiæ portionis[d] obſequiis fatigari non conuenit: cùm eoſdem & auri[e] ſpeciem & frumenti plurimum modum conſtet perſoluere ita, vt qui violare ſtatuta tentauerit, puniatur[f].

Imp. Iulianus A. III.

OMnes qui patrimoniales fundos ſiue cõmuniter, ſiue ex aſſe retinent, pro his conuenien di ſunt ad vniuerſorum munerũ ad eoſdem fundos pertinentium pro rata[g] portiõe vel inſolidũ[h] functiones, ſicut vnumquemque priuatorum[i] neceſsitas publicæ penſitationis adſtringit.

Impp. Valenti. & Valens AA. IIII.

PLacuit, vt emphyteuticorum fundorũ patrimonialiumq́ poſſeſſores[k], quo voluerint tẽpore, & quantũ habuerint[l] penſionis paratum, dummodo non amplius, quàm in tribus per ſingulos annos vicibus, officio rationalis adſignẽt: ac de ſuſcepto ab eodem ſecuritatem eodẽ die pro more percipiant: modo vt intra Ianuariarum[m] Iduum[n] diẽ omnis ſumma ratiociniis publicis inferatur: grauiſsmę pœnæ ſubdendo officio, ſi cuiquam quolibet anni tempore (dummodo nequaquam numerum ternæ illa exceptionis excedat) ſolutionẽ facere geſtienti negauerit ſuſceptionis officiũ: vel ſi moram fecerit in chirographo ſecuritatis[o] edendo: ſuper quo poſſeſſores aut ꝓcuratores, vel magiſtratus, aut quicunq; in locis fuerint, qui conficiendorũ actorũ habeant poteſtatẽ conueniat cõteſtari: vt & de officiĳ inſolentia conſtet, in quo[p] exercẽda vindicta eſt: & his poſsit eſſe conſultum.

Impp. Arca. & Hon. V.

PEr omnes prouincias patrimonialiũ fundorum ab ordinariis[q] iudicibus canon exigatur. & quicquid exactum fuerit, dirigatur[r]. Sciant verò memorati iudices, nihil ſibi ex priuatæ rei vel ex canone, quod ex iiſdem titulis contigerit, ad neceſsitates alias transferendum: niſi maluerint grauiſsima ſeueritate eorum licẽtiam coërceri.

TITVLVS LXV.
DE FVNDIS REI priuatæ[s] & ſaltibus diuinæ domus.

Fiſco alienante rem non poteſt res auocari: ſed perpetuò penes ipſum vel eius ſucceſſores debet res permanere. Bald.

Imp. Conſtantinus A. I.

VNiuerſi cognoſcant has poſſeſsiões, quas de fiſco noſtro, cõparuerunt, ſeu cõparant nullo à nobis iure retrahi[t], ſed propria firmitate poſſeſſas, etiã ad poſteros ſuos domini perpetui durabilitate dimitti.

EMphyteuticariĳ. Munera non fauore, ſed fiſci, vel principis: vt ff. de iu. immu. l. ſemper. §. cõductores. & facit. s. de agri. & cen ſi. l. j.

[b] Impendant. facit s. de ſacroſan. eccl. l. ad inſtructionem. & de mu. pa. leg. ij. & j. de pri. do. aug. l. abſit.

[c] Prodeſt. alias ꝓfuturũ eſt. ſic in authen. de non alie. §. qª veriſimile. in fi.

PAtrimoniales.

[d] Portionis. q. d. ſoluat tertiã eiuſde collatione fundorum patrimonialiũ & emphyteuticariorum quod ſolue runt aliĳ. ſed certe aut totũ aut nihil: vt s. de anno. & tribu. l. iij. & certe nihil: vt hic dicit.

[e] Auri. vt s. de mu. pa. l iij. Accur.

[f] Puniatur. pœna eſt. s. de exc. mu. l. euidenter.

[g] OMnes. Pro rata. cũ communiter poſsidet.

[h] Inſolidũ. qñ ex aſſe. Et no. pertinẽtiũ: nã nõ extra ordinem vocãtur: ſed ordine: vt s l. pxi. & s. de exc. mu. l. euidenter.

[i] Priuatorũ. facit s. de mune. pa. l. ij. et de an. & tri l. oẽs. et l. fi. & de allu. l. ij. & s. in fi. cen. vel reli. l. fi. & j. de col. fũ. l. fi.

[k] PLacuit. Poſſeſſores. i. qui habent in emphyteuſim prędia principis, vel quæ princeps habebat ab alio in emphyteuſim vt ſupra de fun. pa. l. fundi.

[l] Habuerint. cõtra. ff. de vſu. leg. tutor. §. Lucius. ſed dic: vt ff. ſi cer. pe. l. qdã.

[m] Ianuariarum. i. dies hic circa medium Ianuariĳ.

[n] Iduum. genitiuus pluralis numeri, & ſubſtantiuum.

[o] Securitatis. quæ comprehẽdat inferentis nomen, diem & conſulẽ, menſem cauſam & ſummã vt s. de apo. pub. l. j. & ſi fũdus eſſet priuati, hãc apocham debet emphyteuta dare domino: vt s. de iure emphy. l. ij.

[p] Quo. facit. ff. de ſol. l. qui decẽ. & l. ſi debitor. & s. de ſuſcep. l. j. & ff. de ac. & obliga. l. qd qs.

[q] PEr oẽs. Ab ordinariis. præſidibus: vt s. de modo mul. l. eos.

[r] Dirigatur. ad ærarium: vt s. de fru. vr. Con l. fina. & s. de iis, q ex pu. col. illata ſunt. l. fi. & de iis, q ex pu. ra. leg. j. & ij. de exac. tri. l. in fiſcalibus.

[s] DE FVN[dis] [illegible] Id eſt, fiſcales, quæ propriæ & priuatę principis dicũtur: vt ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. itẽ hoc.

[t] VNiuerſi. Retrahi. niſi aliˀ adĳciat pretio: vt s. de ven. re. ciui. l. fi. & facit ad l. iſtam. j. de diuer. præ. l. iiij. & s. de fun. pa. l. hi. & de debi. ci. l. fin. in fi. & s. ne fiſ. rem quam vẽ. euin. l. j. & ij. & de quadriẽ. præſ. l. pe. & fin.

ij quos

Impp. Valentin. & Valens AA. II.

II, quos cõmoditas priuatæ rei prædiorum, ad ea postulanda solicitat [a], adeant tuæ dignationis [b] officium, & modum suę deliberationis indicent per libellos: certumque habeant, quòd vnaquæque villa [c] cum eo onere, vel forma, cui nunc habetur obnoxia, ad noui domini iura migrabit: vt si quid adiecerit, sumptus cura vel solertia, quicquid mancipiorum vel pecoris accreuerit, capitationis aut canonis augmẽta non patiatur [d] † sed solis dominis heredibusq́ dominorum sit cessura felicitas. Si quis autem in annis singulis non soluerit debitum [e] ex re ipsius: quod reliquis remansisse claruerit, sine aliquibus dependere cogatur induciis. Sanè si quem postea minùs idoneum factum esse constabit, nec ita, vt expedit rationem reddere pẽsionis: res quas ex nostris reditibus acceperat [f], ad alium idoneũ iure, quo sancimus [g], trãsferẽtur: nec tamẽ † decoctoris cuiusq́ reliquis q nouus accedet, onerabitur [h].

Impp. Grat. & Valent. AA. III.

Qvicunque possessionem rei priuatæ nostræ acceptam suo nomine [i] vel iure perpetuo [k] vel titulo conductionis [l] ei crediderit esse tradendã, qui pensare vtilitatem patrimonij nostri soluendo non valeat: is, pro eo quẽ succedaneum subrogauit, perpetuæ solutioni statuatur obnoxius [m].

Impp. Grat. Valen. & Theodo. AAA. IIII.

Vniuersi [n] fundi templorum ad rationalium [o] rei priuatæ solicitudinem curamq́ pertineant: atque ab his † vniuersariis solutionibus postulatis [p], peculiari [q] (vt semper fuit) studio defendantur.

Impp. Arcad. & Hono. AA. V.

Vsus aquæ, qui fundorum nostrorum vtilitatibus seruiebat, plurimorum dicitur vsurpatione sublatus: idq́ procuratorum conniuentia vel dissimulatione perfectum [r]: vt agrorum fertilitas destituta, nullos fructus cultoribus præstet. Quia igitur satis iniustum est, statũ florentis ante patrimonij aridæ sitis molestia fatigari: ad meatus pristinos [s] vniuersum aquæ motum temporis præscriptione submota, præcipimus reuocari.

Iidem AA. VI.

Evm qui collegio, vel curiæ, vel burgis, cæterisque corporibus per xxx. an. sine interpellatione seruierit: res dominica vel intẽtio priuata [t] nõ inquietabit, si colonatus, vel inquilinatus quæstionẽ mouere † tẽtauerit: sed in curia vel in corpore, in quo seruierit, remaneat.

Impp. Theodo. & Valen. AA. VII.

Nemo dempto canone [v] ad comparationẽ dominicæ [x] possessionis accedat. Qđ si qs in posterũ ad interdictum contractũ accesserit: eũ volumus p̃tia [y] perdere perpetuò: nec expensarum vel melioratę rei fructuum [z] exactioni cõpẽsationem opponere: nec temporis sibimet contra nostra commoda præscriptione (ex-

[a] II. quos. Solicitat. quia vr̃ eis expedire habere in emphyteusim prædia principis.
[b] Tuæ dignationis. alias dicatiõis, & prę sidi loquitur.
[c] Villa. est in emphyteusim dãda. sic dicta secundum M. à continuatione limitis.
[d] Non patiatur. sic s̃. de prædi. na. l. ij. & de allu. l. si.
[e] Debitũ. s. pensionis.
[f] Acceperat. i. p̃dictam emphyteusim.
[g] Sancimus. hac l. scilicet sine diminutiõe veteris mercedis.
[h] Onerabitur. i. nõ grauabit nou' emphyteuta reliqs nõ solutis à primo qui fuit decoctor. i. diminutor pẽsionis decoctio em̃ diminuit. & facit s̃. de cẽ si. l. si. in prin. cũ si. Sed cõtra. ff. de publi. l. imperatores. Sol. ibi in cõductione vectigalis: hic in alia. vel illa secũdũ hã: intelligitur. vel ibi cõceditur abeo qui cõduxit: hic ab eo qui auferendi, & dandi potestatẽ habebat. Vel hic autoritate principis, ibi vero non & facit s̃. de fund. pa. l. fundi. & l. hi. Accur.
[i] Qvicunq́. Suo nomine. possidendam sibique habendam.
[k] Perpetuo. i. emphyteutico.
[l] Conductionis. s. temporalis.
[m] Obnoxius sic s̃. de prædi. naui. l. si. & in authẽ. de mã. prin. §. non permittas. coll iij. & ff. de pac. l. inter.
[n] Vniuersi. q. dam habẽt hic titulum superiorem. Accur.
[o] Rationalium. i. procuratorum Cæsaris: ‡ vt supra de modo mul. l. ij.
[p] Postulastis. vel dicit de iis, quę debentur ex prædiis templorum principi. vel fisco ad qđ in authen. de eccle. ti. §. ad hæc. coll. ix. vel quæ pensio debetur templo.
[q] Peculiari. id est præcipuo. & facit. xj. quæstio. prima. si tributa. Accur.
[r] Vsus. Perfectum. repete dicitur vt &c. consecutiue. sic & s̃. de obseq. l. manumissori.
[s] Pristinos. facit supra de serui. & aqua. l. si manifeste. & l. præses. & de ęquæductu l. diligẽter.
[t] Evm qui. Priuata. quia sit priuati colonus. & facit supra de agrico. & cens. l. cum satis. §. primo & de decu. l. eum. Sed cõtra supra de agric. & cens. l. cum scimus. §. illud. Sol. ibi per agnatos seruiunt. Item contra. supra ne rei do. vel templo. l. j. Sed ibi de longo tempore: hic speciale.
[v] Nemo dẽpto canõe. i. hoc pacto vt nõ teneat emptor soluere canonem. Et not. qđ hic tangit vltimam partem tituli, secundum M.
[x] Dominicæ. Et ĩperatoris, ex qua ipse Imperator soluebat alij canonẽ vel pensionẽ: vt supra de fun. pat. l. re. fundi. & sui officiales vendũt dicto pacto. & excipe possessiones positas p̃ orientem &c, quæ nec saluo, nec dempto canõe possunt alienari: vt supra de fun. patri. l. pe.
[y] Pretia. nisi fuerit stipulatus: vt supra cõmu. de lega. l. si. §. si. Item contra supra ne. li. ha. me. l. prima & fina. in fina. Solu. vt ibi. Accursius.
[z] Fructuum. si habes fructuum, planũ est: quia procu.

Cæsar

† Secus esset, si cũ Dei prouisione: vt in ca. quãto. iuncta glo. si. extra de censibus vbi de hoc.

† alias, decoctionis cuiuscunque reliquis.

‡ Imò si, sci, inquit Alcia. hic.

† alias, anniuersariis.

† alias, oppone-

cepto vetustatis [a] auxilio) blandiri, palatinum etiam officium, quoquo modo contractus eiusmodi fuerit celebratus [b], vel si talem petitionem instruxerit, quinquaginta pondo auri pœnæ nomine inferre priuato nostræ mansuetudinis ærario: nulla libertate nostræ clementiæ, nulla sanctione contra tanta rei priuatæ commoda valitura [c]: licet annotatio, vel diuina pragmatica sit, quæ contra vetita canonem vendere concedat, vel pœnam palatino remittat officio.

TITVLVS LXVI.

DE FVNDIS & saltibus † rei dominicæ.

Immittens animalia in pascua principis, animalia perdit: procuratorq; fisci, qui hoc consentit grauißimè punitur. Angelus.

Imppp. Valent. Theod. & Arcad. AAA. I.

SI quis ouium, vel equarum greges [d] in saltus rei † dominicæ alienus [e] immiserit: fisco ilico vindicentur [f]. Quòd si venalis procuratorum cõniuentia, [g] vt id deinceps tentetur, admiserit: eos [h] grauißimo iubemus supplicio subiacere.

Impp. Theodo. & Valent. AA. II.

SI qua loca † ad sacrum dominum pertinentia, cuiuslibet temeritas occupauerit. [i] secundum veteris census fidem in sua iura [k] retrahantur: rescriptis per obreptionem impetratis, & præscriptione longi temporis [l], & noui sensus præiudiciis [m], in hac causa submouendis. Neque enim aut præscatio colorata, aut incubatio diuturna, aut nouella professio [n], proprietatis nostræ priuilegium [o] abolere potuerunt.

TITVLVS LXVII.

DE AGRICOLIS, & mancipiis dominicis, vel fiscalibus † reipubl. cæ vel priuatæ.

Imp. Constantini A. I.

NVllus omnino originalis colonus rei priuatæ [p] nostræ ad aliquos honores, vel quælibet alia ciuitatis munera deuocetur. Non enim ciuitatum ordinibus & cæteris, ex quibus pro multitudine fieri nominationes oportet per omnia florentibus [q], ad hæc suprema præsidia iniuriosa nominatione [r] descendendum est.

Idem Augustus. II.

COlonos nostros, qui priuati [s] sunt, vel ad ratiocinia gerenda [t], vel ad colendos agros idonei, retrahi [v] iubemus: ac tantùm colendis [x] nostris rebus addici quinetiam in posterum obseruari [y], ne quis eorum rem priuatã cuiusquam gerendam, aut aliquid administrandum suscipiat.

Idem Augustus. III.

SEruiatque coloni, & eorum filij vel nepotes, vel quicunque de fundis ac possessionibus nostris clanculo ad officia conuolauerint diuersa, reddantur, etiam si armatæ habuerint sacramenta militiæ [z].

Nos enim etiam eos

Cæsaris rẽ cũ fructibus vendicat, vt s̃.de fi.inst.&iu.ha. fis.l.j. Si habes fructũ, dic. i. melioratio rei nõ inducet cõpensationẽ exactiõi.s.fundi.& improprie dicitũ cõpẽsatio.s.canonis. & sic stabit cõtractui volẽte decepto: vt s̃.de transac. Itẽ cõtra j̃.de di.præ.l pe. in prin. Sol. & ibi.

a Vetustatis.s.xl. ann. opponenda tã petitioni rei quam canonis: qa hic nõ agitur de canone tributorũ. sed de canone fundorũ rei priuatæ principis. & sic nõ obst.§. de p̃scr.xxx.ann.l.cõpetit.

b Celebratus. per id officium.

c Valitura. facit j̃.de preci.imp.offe. l.nec dãnosa, & si contra ius vel vtil. pub.l.fi.& de cano. frument. vr. Ro.l. ij.& j̃.tit.j l.ij. Item facit ad leg.s̃.ne rei do.vel tẽp.l.ij.& j̃. de p̃diis tamia l.ij. & s̃.de fun.pa.l.fin.

† alias, rei tamiacæ.

DE FVNDIS & saltibus.

SI qs. Greges. quot animalia gregẽ faciãt, no.ff. de abigeis.l. oues.

† alias, tamiacæ.

e Alienus.i.extraneus.

f Vendicentur.s. greges.

g Conniuentia. i.consensus.

h Eos procuratores.& facit s̃.de pa. pub.l.secunda.

† alias, ad sacrum tameium.

i SI qua. Occupauerit. alio emphyteuta tenente. Accur.

k Iura.i.ad primũ emphyteutam, & cõsuetum censum.

l Longi tẽpori.s. xl.an.p̃scripti. no. ceret.qa hic nõ agitur de canone rei dominicæ, qui tollitũ p̃scriptione: vt s̃.ti.j.l.fi.canõ enim tributorũ nulla tol

litũ p̃scriptione, nisi in casu: vt s̃.de præscrip.xxx. anno.l. competit.& de fun. pa.l.fi §.fi.M.

m Præiudiciis. vt noui non præiudicent veteribus.

n Professio. Arg. contra eos, qui occupunt terras comitis Hugonis, & impetrauerunt rescripta p obreptionẽ.

o Priuilegiũ. maioris census. & facit s̃. ne rei do. vel tẽplo.l. fi.& s̃.tit.j. l.iij. & l. fi.& l. vsus & s̃.de aqueduc. l. diligenter. & dic priuilegium abolere poterunt.

† Infra ptis nostris emplo tur, fiscalibus fis rei priuatæ.

DE AGRIC. & mancip.

p NVn°. Priuatæ. quæ eadẽ est quæ & fiscalis. M. arg. s̃. de offic. co.re.priua.l.j.& s̃. de fun. rei priua. not. in titu. & ff. ne quid in lo. publ.l. ij.§.hoc interdictũ. Item idem de colono priuati: vt s̃.de agr. & cens.l.originarios. facit s̃. de man.& col.l.fin.

q Florentibus. Innuit quod si alicubi sit copia, ad hos descendẽdũ est. Idẽ videtur de minoribus.xxv. ann. vt s̃. qui ætat. l. ij. & de decur.l.eos qui. & de mune.& ho.l.vt gradatim.§.j.& ij. & l.honor.§.fi. Ac.

r Nominatione. alias nominatione, & al's denũciatiõe alias terminatiõe.

s COlonos. Priuati. scilicet patrimonij nostri.

t Gerenda. intra domum.

v Retrahi. si ad aliorũ vsum; fuerũt.

x Colendis.i.administrandis in agro v. alibi.

y Obseruari. iubemus repete. & facit s̃.de mand. & colo. fin.

z SErui. Militiæ. nisi peractis stipen

ſtipendiis meruerũt otia veteranorum: vt ſ. de mã. & col. l. finali.

a Diſcingi. No. diſcingi. nam cingiť, cum ſit miles: vt ff. de milita. teſta. l. pe. & facit ſ. ne rei do. vel templo. l. j. & iij. & de ſer. fug. l. j. & iij. & de coll. fun. pa. l. j. & ij.

b EX ingenuo. Deputari. Excepto eo quod dicitur de colono qui iungitur tamiacæ: vt j. tit. j. l. j. M. & facit ſ. de decu. l. nati. & de agri. & cen. l. mulier. & l. ne diutius. & l. fina. & ſ. de murilegu. l. ij, qui.

c DOminicos. Deſcriptionem. ſpecies illationis: vt ſ. de impo. lu. deſcrip. l. ij.

d Extraordinarias. vt ſ. de co. fun. do. pa. l. j. & j. de priuile. do. aug. l. j.

e QVoties colonorum. noſtrorum.

f Origine. nõ admittitur quilibet ad emendum. ſic ſ. non lice. habi. me. l. & in authẽ. de colla. §. ſi vero. Sed ar. cõtra. ſ. de cõtrah. emp. l. dudum.

DE PRAE diis tamiacis.

Quidam dicunt debere ſcribi de prædiis dominicis, nõ tamiacis in hoc titu. & hoc ex eo ꝓbatur quod ſubiicit: & de iis q &c. ergo in l. j. dicatur dominico. vel dominicæ non tamiaco, vel tamiacæ. & in vl. fundos dominici iuris, nõ tamiaci, ſecundũ P. ꝙ nihil eſt. Vel dic ſecũdum Io. tamiacis. ſ. prædiis, in quibus ſunt cellulæ. Vnde tamiacus. i. cellarius, alias cellularius. tami enim Græce, Latine diciť cellariũ. Vel aliter ꝑdia empta erant vt canonẽ redderẽt inter cellulas ſecũ dũ

† De tamiacis prędiis pulchrè Alci. hic & Py. ſ. ad ti. de fund. rei pri.

diſcingi [a] iubemus, & reddi, qui protectorum fuerint nomen adepti.

Impp. Grat. Valentin. & Theodo. AAA. IIII.

EX ingenuo & colonis ancilliſq; noſtris natos nataſve origini ex qua matres eorum ſunt, facies deputari [b].

Impp. Valent. & Theod. & Arcad. AAA. V.

DOminicos colonos neque ad deſcriptionem [c] patimur deuocari, neque extraordinarias [d] pati functiones: maximè cùm aduerſus conſuetudinem memoratis onera dicantur inferri.

Impp. Theodo. & Valen. AA. VI.

QVoties alicui colonorum [e] agrum priuati pr̃imonij noſtri placuerit venundari: non vnus tantum, qui fortè conſortibus ſuis grauis ac moleſtus exiſtat, ſed alij quoque duo, vel plures ex ſimili origine [f] ac iure venientes, in ſupradicta emptione ſocientur.

TITVLVS LXVIII.

DE PRAEDIIS tamiacis & de his qui ex colonis dominicis aliiſq; liberæ conditionis procreantur.

Natus ex vno parente tamiaco & altero libero, tamiacus eſt natus autem ex adſcriptitio, vel ex ſeruo alieno & ancilla dominica vel adſcriptitia vel ex ſerua priuati, & ex colono vel ſeruo dominico, ſemper ſequitur conditionem parentis liberi. Bar.

Imp. Zeno A. I.

SI liber [h] colonus, vel colona libera tamiaco, vel tamiacæ matrimonij iure copuletur: filij vel filiæ, ex huiuſmodi contubernio procreati vel procreatæ colonis dominicis annectentur: ſi autem adſcriptius vel ſeruus alienus colonam, vel ancillam † dominicam ducat vxorem, vel adſcriptitia vel ancilla colono, vel ſeruo nubat † dominico [i] & huiuſmodi coniunctionibus nati ſint liberi: veterum legum ius tenere ſancimus [k].

Imp. Iuſtinianus A. II.

MEminimus pragmaticam ſanctionem iuſſiſſe [l], fundos tamiaci [m] iuris in prouinciis poſitos, necnon etiam poſſeſſiones gomaticij [n] † ſaltus ſub certa forma, ſaluo ſcilicet canone [o] & tributariis collationibus iiſdẽ prædiis impoſitis, volentibus diſtrahi [p]: quatenus quicquid ex pretiis memoratorum fundorum poſsit reſtitui, publico inferatur. Sed licet per eandem ſanctionem huiuſmodi venditionum contractibus pleniſsima delata ſit cautio: attamen perpetuæ emptionis ſecuritati conſulentes, huius etiam perpetuæ conſtitutionis authoritate muneri eoſdem emptores præcipimus.

TITVLVS LXIX.

DE DIVERSIS prædiis vrbanis & ruſticis templorum & ciuitatum & omni reditu ciuili.

Aedificans in ſolo publico debet ſoluere debitam penſionem pro ædificio, ſi expediat reipublicæ: aliàs ipſum ſolum cum ædificio vẽdicatur. Barto.

Impp. Iuſtinianus A. I.

PRo ædibus, quas nõnul-

Io. & eorũ coloni dicuntur tamiaci. i. dominici coloni: q̃a dicta ꝑdia erant Imperatoris.

h SI liber. aliud inter uo vř adſcriptio: vt j. in l. fina. Accurſius.

i Dominico, per hoc ꝓbatur nõ debere ſcribi tamiacũ ſecundum P. & no. prout accidit colono, eſt ſpeciale: vt ſ. de ſer. fu. l. ſi. Acc.

k Sancimus. vt ſequatur matris conditionem: vt & ſ. ti. j. l. ex ingenuo. cum ſuis cõcor. quod in caſu primo huius l. non contingit. Itẽ eſt arg. cõtra. ſ. de ſer. fugi. l. ſi. Sol. ibi in liberis. Accur.

l MEminim⁹. Iuſsiſſe. qđ habemus.

m Tamiaci. Expone vt in tit.

n Gomaticij. id eſt, ſaltus laborib⁹ ad fertilitatem deducti. gomos eñ Grece, Latine labor. Alij habẽt canonici. i. pſtãdis ordinariũ canonẽ. canõ eñ Grece, Latine ordo. inde canonici: q̃a ex ordine nominatorum ibi ſũt poſiti ſcđm M.

o Canone de hoc canone ſit mentio ſupra, de colla. do. & ſupra, de ſacroſanctis eccleſiis. l. placet.

p Diſtrahi. ſibi ſubaudi. hoc fallit in patrimonialib⁹, qui per orientem ſunt: vt ſ. de fundo pat. l. penultima. & facit infra titulo. l. prima. & l. eos. & l. ſi quis. & infra titu. ij. l. finali. & ſupra, de fun. rei priua. l. j. & l. fina. Accurſius.

DE DIVERSIS prædiis vrbanis &c.

a PRo ædib⁹. Cogun

† alias, tamiacã.

† alias, tamiaco.

† Gunathetici ſeu agonathetici mallet Alcia. hic Py gomatici videtur aſſerere. ſupra, ad titu. de fund. rei pri.

li in solo reipublicæ extru
xerint placitam præstare
pensionem cogantur [a].

dem Augustus. II.

PAmphyliæ [b] etiam ci
uitates & quæcunque
aliæ [c], quicquid sibi ad-
quirant [d], id firmiter †
habeant.

*Tertia pars canonis, qui redi-
gitur ex fundis vel locis republi-
cæ, sufficit ad restaurationem mu
rorum. Bartolus.*

Impp. Arcad. & Hono-
rius AA. III.

REstaurationi mœ-
nium [e] publicorum
tertiam portionem eius ca
nonis [f] qui ex locis fun-
disve reipublicæ annua
præstatione confertur, cer-
tum est satis posse suffice-
re.

*Emptor reipublicæ vel tem-
plorum ipsam perpetuò poßidebit
nec ab eo poteſt auelli, licet alius
offerat meliorem conditionem.
Bartolus.*

Iidem AA. IIII.

EOs qui † auctione [g]
fundorum iuris patri
monialis siue templorum
possessores effecti sunt, vel
fuerint, firmum [h] domi-
nium tenere decernimus:
ne vlterius vacillet vnius-
cuiusque possessio: sed te-
neat quisque ius proprium,
quod dato pretio robora
tum est, vel fuerit.

*Emptio rei emphyteuticæ fi-
scalis facta à priuato, vel etiam
à ciuitate sub pacto ne teneatur
ad canonem, tenet: sed pactum est
irritum. Bartolus.*

Imp. Valentinia. A. V.

SI qui ex titulo donatio
nis, vel emptionis, siue
ex alio quolibet titulo pos
sessiones, vel domus vel er
gasteria [i] iuris dūtaxat ci-
uilis, q̄ huius iuris esse ve-
rè probant, cuiuslibet ciui
tatis, & præcipuè huius [k]
æternæ vrbis, cui maiorē
debemus fauorem, tam ci
uilis [l] (vt dictum est) iu-
ris quàm etiam agono-
theticas [m] possessiones, à
consulatu Ausonij & O-
librij, dempto ciuili cano-
ne acceperunt: eos impo-
situm eis [n] canonem iux
ta fidem publicorum mo
numentorum ciuitatis, ad
quam eædem res pertinue
rint, præbere iubemus.

Nam si priuati iuris de-
bita [o] non patimur dene-
gari, multomagis præbē
da sunt ciuitatibus, quæ
iure debētur: cùm sufficiat
possessoribus, quòd apud
eos dominium [p] in perpe
tuum ex nostra liberalita-
te permaneat.

Si quæ tamen possessio-
nes iuris ciuilis canonem
priuatis largitiōibus [q] in
præsenti præbent, vel nun
quam ademptum [r], vel
postea impositum [s]: ad
hanc iussionem non per-
tinebunt, sed priuato æra
rio canonem, quem nunc
agnoscunt, inferre ex mo-
re debebunt, dominio fir-
miter apud eos successo-
resque eorum & detentores
pari modo permanente.

Imp. Zeno A. VI.

HAc in perpetuum [t]
valitura lege, san-
cimus † Nicenensium [v]
ciuitati, seu habitatori-
bus eius, tam ius exactio
nis xl. solid. annui cano-
nis ciuilis reditus ad suam
patriam pertinentis, &
possessoribus, id est, Cal-
limacho & Eliburno, nec
non Emptorio & Vera-
torio cum Epotio eo-
rum [x] sub territorio Apa
menæ ciuitatis constitutis
ex nuper lapsa tertia in-
dictione [y] cùm ipsa [z] restitui: quam [a] si
quid ex quo sanctio Martiani diuæ me-

[a] Cogatur. si hoc
publice expediat,
alias vendicētur in
publicum per præ-
sidem: vt ff. de ope.
pu. l. si lega. §. fin. &
facit ff. ne quid in
loco pub. l. ij. §. si
quis neminem.

[b] PAmphyliæ.
Alias Pam-
phylæ. & est nomē
prouinciæ. alias in
cipit, etiam ciuita-
tes.

[c] Aliæ. s. ciuita-
tes. vel dic aliæ. s.
villæ, vel personæ.
Accursius.

[d] Acquirant. iu-
ste tamen. & facit s.
de hære. insti. l. hæ-
reditas. & de leg. j.
l. ciuitatibus. & s.
de fun. rei priua. l.
j. & ff. ad Trebell.
l. omnibus.

[e] REstauratio
ni mœniū.
ciuitatū vel castel-
lorū: quod fieri de-
bet cōsulto princi-
pe: vt ff. de re. diui.
l. antep. §. numeros.

[f] Canonis. annui
tributi fisco præstā
di: vt s. de ope. pub.
l. ne splendissimę.
& de vec. l. fin. & in
auth. de col. §. iube
mus nullā. coll. ix.

[g] EOs qui au-
ctione. i. ac-
ceptione per em-
ptionem: vt j. in fi.
& sic pro actu non
pro iure ponit no-
men auctionis. sic
in authen. hoc ius
porrectum. s. de sa-
crosan. eccle.

[h] Firmū. [g] quia
non est locus adie-
ctioni in patrimo-
nialibus seu tēplo-
rum possessioni-
bus: sed solum in
caussis fiscalibus: vt
j. de vendi. re. ci. l. j.
vel potest dici, vt
in patrimonialib⁹
sit locus adiectioni
sed nō nisi semel: &
hoc colligitur in
eo, quod dicit pri-
ma auctione. ad qđ
facit s. de fund. rei
priua. l. j. Accur.

[i] SI qui. Erga-
steria. acce-
perunt. quod est j.
scilicet, ab alio pri
uato.

[k] Huius. s. Con-
stantinopolis.

[l] Ciuilis. ex qua
reditus præstari
debet.

[m] Agonotheticas.
expone vt s. de fun
do. rei pri. l. fin.

[n] Eis. possessori-
bus.

[o] Debita. i. quod
debetur priuato.

[p] Dominium in
perpetuum. Cōtra.
s. de fun. rei priua.
l. fi. vbi aufert pos-
sessio. sed ibi in p̄-
dio Cæsaris: hic ci
uitatis.

[q] Largitionibus.
i. cameræ principis.

[r] Ademptum. ca
nonem dico nūquā
ademptum per pa-
ctum ab emptore:
quia non posset: vt
s. de fun. rei pri. l. fi.

[s] Impositum. post
quam nouus posses
sor accepit. facit j.
de lo. prædi. ci. l. fi.
& de fun. rei priua.
l. j.

[t] HAc in perpe
tuum. Mar
tianus concessit ci
uitati Nicenensiū,
& quibusdam no-
bilibus de territo-
rio Apamenæ ciui
tatis, vt de reditu
seu canone. quod
soluere debebāt, di
cta ciuitas exigeret
sibi certā summā: q̄
priuilegiū à certo
tēpore male obser-
uatum eis reparat
Zeno per l. istam.

[v] Nicenensium.
ciuitas est in p̄uin-
cia Syriæ scđđ P.

[x] Eorum. forte
nepote.

[y] Tertia indictio
ne. ex quo tempo-
re nō fuerit eis ob
seruatum.

[z] Cum ipsa. scili-
cet, Apamena ciui-
tate, quæ erat subdi
ta Nicēn. vel dic cū
ipsa exactione.

[a] Quam hoc re-
spicit superius. Ac
cursius.

Ciuita

† alias, teneant.

† In quibusdā exemp. actione prima,

[n] Quod gl. hic dicit, scilicet q̄ non est loc⁹ auctioni in vēditione terū templorū: est correctum per authē. hoc ius porrectū. s. de sacrosan. eccle. secundum Io. de Pla. hic.

moriæ lata est, ad eiusdem ciuitatis [a] præiudicium gestum est, infirmari: & quod ex eadem prouisione ciuitatibus delatum, interea qualibet occasione minutũ est, ex authoritate constitutionis nostræ serenitatis eisdem ciuitatibus [b] redhiberi: ita vt nec iudiciaria authoritas, nec imperiale rescriptum, quacunque videlicet adiectione munitum, sæpe dictæ generalis legis vires posſit infringere. Quod si quis aliter fecerit: pœna graui plectetur.

TITVLVS LXX.

DE LOCATIONE prædiorum ciuilium [c], vel fiscalium [d], siue templorum [e], siue rei priuatæ, vel dominicæ.

Prædia principis, quæ in perpetuum locantur, sunt locanda ditibus, & alijs cum fideiussoribus idoneis, & officialis prædicta negligens, de suo resarcit omne detrimentum. Bal.

Imppp. Grati. Theodo. & Arcad. AAA. I.

DIui patris nostri apta præceptione cauetur, fundos ex re priuata nostra, ita tradi perpetuariis [f], vt periculo collocantium officiorumq́ue [g] tradantur. Neque enim quicquam potest ex deuotionis plenitudine vacillare, si apparitione [h] iudiciario & fundi idoneis attributi sunt, & inde fiscalis indemnitas idonea fideiussione [i] est munita quorum si alterum, vel vtrunque neglectum est: quæ ex hoc titulo pensitatio canonica desideratur, ex officiorum facultatibus seruetur [k].

A colonis perpetuis fundorum publicorum non auferantur fundi, licet alius meliorẽ offerat conditionem. Bart.

Iidem AAA. II.

FVndi reipublicæ ab iis, qui nec titulo conductionis [l] eos detinent, quique meliores cultu patrocinante reddiderunt: nec nostrarũ quidem sanctionum [m] (si fortè quispiam per surreptionẽ meruerit) nutibus auferãtur: iuxta legem veterem [n] semel tantum licentia faciẽdæ adiectionis † indulta.

Subhastatio in locatione perpetua fundorum publicorum, ita vendicat, sibi locum sicut in venditione. Barto.

Impp. Hono. & Theodo. AA. III.

LOca omnia fundiue reipublicæ propositis prius licenter edictis [o], deinc vbi in eum canonis modum, contendentium augmento succreuerint, vt extendi vltrà, aut superari ab alterius oblatione non posſint, perpetuariis conductoribus [p] locent.

Si finita locatione conductor primus offert tantum quantum nouus, in locatiõe præfertur. Bartolus.

Iidem AA. IIII.

COngruit æquitati, vt veteres posſessores [q] fundorum publicorũ, nouis conductoribus præferantur: si facta nobis † per alios augmenta suscipiant.

Prædia domus Augustalis in perpetuum locata, ad alium posſunt transferri sub aliquo prætextu, quandiu pensio soluitur: & comes rerum priuatarum contrà faciens punitur. Item prædium Augustale princeps potest donare ei cui locauerat in perpetuum vel ad tempus. Item primus conductor cõductione finita, si offert tantùm, alijs præfertur, si verò rem conduxerit in perpetuum, omni tempore est securus. Bar.

Impp. Theo. & Valen. V.

PRædia † domus nostræ si semel iure perpetuo [r] vel nostra præceptione, vel

[a] Ciuitatis. Nicenen. Accur.

[b] Ciuitatibus. prędictis duabus quibus & alia priuilegia data fuerant à Martiano. Et est hæc. l. arg. pro priuilegiis renouãdis: vt in authen. de hære. & Fal. §. j.

[c] DE LOCATIONE prædi. &c. Scilicet cuiuslibet ciuitatis: vt s. ti. tu. j. l. j. Accur.

[d] Fiscalium. Hæc non debent locari minoribus. Itẽ conductor nihil debet exinde exportare: vt ff. de iu. fisc. l. in fraudem. §. fina. & §. pe. Accur.

[e] Temporum. ex hoc ti. & eius legibus videtur posse colligi, quod sicut prædia reipub. seu dominicæ possunt locari in perpetuũ, id est, dari in emphyteusim: sic templorum quod noua cõstitutione prohibitum est: vt in authenti. de ali. & emphy. §. locationes. col. ix. vbi non vltra. xxx. an. & in aliis venerabilib' domibus. sed dic, quod potest etiam in perpetuũ: vt no. in authent. de non alie. §. necnõ illud. colla. ij.

[f] DIui. Perpetuariis. s. colonis.

[g] Officiorum. i. officiorum colonorum &c.

[h] Si apparitione. i. iudice cũ suis apparitoribus: qui & discussor dicitur.

[i] Fideiussione. si tamen habent sufficientia prædia: vt s. de om. agro deser. l. quicũq;. & de fun. pat. l. quicunq;. Accursius.

[k] Seruetur. facit s. de fun. rei priua. l. quicunque.

[l] FVndi. Conductiõis, simplicis temporalia. nam tunc posset auferri primo, alio plus offerente: vt j. l. fina. §. si vero pro tali. quod hic nõ licet post contractũ: vt hic, & j. l. fin. sed nec locabitur, sed tempore contractus sic: vt in fine huius l. & j. l. proxim. tenebatur ergo in emphyteusim. & facit. ff. de iure fisci. l. iij. §. diui fratres.

[m] Sanctionum. s. priuilegiorum. quę sanctiones personales dicũtur: vt insti. de iure na. §. plane.

† Priuilegia personales sanctiones dicuntur.

[n] Veterem. quam non habemus. sed permittebat alium plus offerre tempore contractus non post: vt in prin. l. dixi. Et no. quod sufficit semel. sic. s. de iure deli. l. fin. §. sed quia. Item facit. s. de ven. re. ciui. l. j. & de fide instru. & iur. hastæ fis. si tempore. & l. quicunq;. & ff ad muni. l. Lucius. §. fina. & s. de mune. pa. l. ij. & iij.

† Addictionis.

[o] LOca edictis. forte xx. dierum secundum formam, quæ est. s. de sacrosanc. eccle. authen. hoc ius porrectum. & s. l. proxi. cum suis similibus. Accursius.

† alias, non habetur vox nobis.

[p] Cõductoribus. s. emphyteuticariis.

[q] COngruit. Posſessores. id est, detentatores. nam de cõductore temporali dicit, nõ perpetuo emphyteuta: vt j. l. fi. s. sed nunc. & §. si vero. & facit s. de in diẽ addi. l. licet. & l necesse.

† Quærit hic Ioã. de Plate. an Imperator posſit donare res immobiles imperij. & arg. quod sic, per multa iura & rationes. demum concludit, q̃ non pluribus rationibus & iuribus. vide eũ hic pulchrè de hoc disputantem.

[r] PRædia. Perpetuo. id est, in emphyteusim.

in emphyteusim, quod ideo sic dicit, quia quādiu &c. vt insti. loca. §. adeo. & ff. si ager vecti. vel emphy. l. j. vel etiam locatio simplex, & in perpetuum: vnde est simile contractui emphyteutico.

a Nō oportet. nec extraordinariis nec sordidis muneribus grauatꝛ hęc res: vt s. de excusa. mu. l. priuatæ. & l. euidenter.

b Nec tamen. punitur factum etiam si non tenuit: vt ff. ad Syl. l. iij. §. si qs eo. & s. de legi. & cō. l. ij. & de fun. rei priua. l. fi. & ff. de in iur. l. Item apud. §. j. & j. de cohor. l. fi. & s. de pe. bo. sub. l. j. Sed argumꝫ. contra. ff. quod quisq; iur. l. j. in fine.

c Sed nec locabitur. non solum nō donabitur, sed &c. vt primo auferatꝛ nec tamen iniuriarum &c. vt s. vnde vi. l. meminerint. sed ius quod habet potest vēdere alij: qa & priuatus posset.

d Retrahendam. Not. res in perpetuum locatas posse vendi & alienari ab eo, cui locatæ sunt. Item no. quod res sic locata videtꝛ dari in emphyteusim. ad quod facit instit. loca. §. adeo. nec de nouo potest ei adiici: vt no. s. eodem. l. ij. Accur.

e Donabit ei. & sic mutabitꝛ ei causa possessionis, qđ hoc casu licet: vt hic, & ff. de acquir. pos. l. iij. §. illud. & no. s. de acqr. pos. l. cū nemo. quod non fieret, si extraneo donaret, quod perpetuario (alias perpetuo) i aliquo ius suū mutaretur. Sed videtur, quod etiā extraneo: vt ff. de pu. l. cotem. §. j. contra. Sol. hic dederat princeps vel comes rerum priuatarū. qui à principe hoc ius habent, ibi actor possessionis, vel subaudi ibi maxime. vel verius ibi de agris publi. hic de priuatis. secundū Py. Accur.

† Perpetuarij qui dicuntur explicat Alc. lib. j. Parergō. c. xxxvij.

authoritate illustris viri comitis ærarij priuati, apud aliquem fuerint, vel iam dudum sint collata: ad alium transferri perpetuarium non oportet [a]. Apertè enim definimus hoc edicto, vt à perpetuario nunquam possessio transferatur, etiam si alteri eam Imperator vel exoratus, vel sponte donauerit, siue annotatione, siue pragmatica: cui si fortè contra perpetuarium vir illustris comes priuatarum rerum dum allegabitur, adquiescet: & de proprio ipse centum libras auri, & alia centum fisci iuribus Palatinum inferre cogetur officium: nec tamen [b] post allegationem habebit huiusmodi iussio firmitatem: sed nec locabitur [c] alteri, licet ingenti superari videatur augmento possessio. Iure igitur perpetuo publici contractus firmitate perpetuarius † securus sit: & intelligat neque à se, neque à posteris suis, vel iis, ad quos ea res vel successione, vel donatione, siue venditione, vel quolibet titulo peruenerit, esse retrahendam [d]. Sanè, quia non ex omni parte exludenda est largitas principalis: rem diuinæ domus Imperator, si velit, donabit ei [e], qui eam possidet iure perpetuo: siue ipse iam meruerit, siue cuiuslibet tituli iure successerit. videtur enim suā concedere pensionem, non alteri nocere liberalitas, quę possidentem iure perpetuo dominum eum vult vocari. Sanè si quis non perpetuo iure, sed ad tempus locatam, ab illustri viro comite rerum priuarum possessionem videtur adeptus: non erit obstaculo principali largitate, si voluerit in alterum donationem [f] transferre, quod ad definitum tempus alter fortè conduxit. Si verò pro tali prædio ab altero cōductore offeratꝛ [g] augmentum: sit in arbitrio [h] conductoris prioris, cui res ad tempus locata est, vt si ipse, quod alter adiecit, obtulerit, maneat [i] penes eum tēporalis illa conductio. Si verò idem [k] hāc ipsam rem aliquando meruerit iure perpetuo possidere: habebit & ipse superius [l] expressam perpetuā firmitatem.

f Donationem. i. dationem etiam intra tēpora primi, alias nullum speciale esset.

g Offeratur. etiam durante locatione prima tēporali. & secundū hoc est contra. ff. de pub. l. licitatio. §. ad conducendum. ibi, finito &c. Sol. ibi in locatione vectigalium. hic in aliis, vel in alia trahitur ad hanc secūdum quosdam.

h In arbitrio. si non soluerit pēsionem præteritam: vt s. de publi. l. licitatio. §. ad conducendum. inuitus ergo nō cogitur: vt hic, & ibi, sed hoc verum, nisi maximos fructus consecutus sit, & postea tantū locari non potest: vt ff. de publi. l. cotem. contra. Sol. illa corrigitur per. l. ff. de iure fis. l. iij. §. cum quinquenniū. Et not. qđ locatio talis in quinquēniū fit: vt d. §. cum quinquenniū. vel ad minus in trienniū: vt s. de vectiga. l. penes. Accur.

i Maneat. Not. sic s. eo. l. cōgruit. Sed contra. s. loca. l. nec cui. Solut. hoc speciale sicut in scholaribus: vt extra de loca. & condu. c. ex rescripto.

k Idem. temporalis conductor. Accursius.

l Superius. hæc. l. vsque ad. §. sane quia. & facit ad l. s. loca. l. emptorem. & l. viam. & s. de omni agro deser. l. finali.

TITVLVS LXXI.

DE CONDVCTORIBVS & procuratoribus, siue exactoribus prædiorum fiscalium & domus Augustæ [m].

Conductores fundorum domus Augustalis, & alij homines dictæ domus cùm agere volunt, vel excipere, vel experiri, debent ordinario iure hoc facere: & nulli eorum patrocinium præstare debent; aut executionis ministerium & contra facientibus pœna imponitur: nec est pœnitentiæ locus. Bartolus.

Imp. Theodosius A. I.

CONDVCTORES homines vel Augustissimæ [n] domus nostræ, quoties de causa ad domū regiam pertinēte aliquid

DE CONDVCTORIBVS

m Augustæ. adiectiuum. nam de suis hominibus. nō vxoris dicit vt j. in fina li lege. vꝫ dicit vxoris: quia eius res viri dicuntur: vt supra, de pact. con. l. hac lege.

CONDVCTORES. n Augustissimæ. adiectiuum: vt in titu. Accursius.

Tene

quæstionis, emiserit: non aliter quàm ex legum † ordine (quibus similiter omne hominum genus tenetur [a]) vel excipiant [b]; vel inferant actiones: nec aliorum litigatorũ negotio intercedant [c]: nec sententia [d] iudicantium aut illicito patrociniȷ sui fomite iura [e] cõturbentur: nulli ve executionis suæ turbulentum ministerium audeant commodare: non priuatis se negotiis, nõ publicis misceant: nec quiescentem domum delatio [f] vlla solicitet: ne eos incõsultę pertinacię sero pœniteat [g]. Grauior [h] enim pœna constituenda est in hos, qui nostri iuris sunt, & nostra [i] debent custodire mandata.

TITVLVS LXXII.

QVIBVS AD conductionem [k] prædiorum fiscalium accedere non licet.

Palatini milites prohibentur à locatione fundorũ principis. B.

Impp. Arca. & Honor. AA. I.

Nullus Palatinorũ, qui in officio rei nostræ priuatæ militant, conductionis nomine, vel per se, vel per quamlibet personam, possessionem huiusmodi conducendarum habeat facultatem: cùm neq; militi, neque curiali hoc faciendũ permittimus [l].

TITVLVS LXXIII.

DE COLLAtione fundorũ fiscalium, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatis vel templorum.

Præses prouinciæ, & sui officiales possunt exigere conductores dominicos, & impartiri fauorem curialibus Cæsaris volentibus facere dictam exactionem. Bartolus.

Impp. Arca. & Honor. AA. I.

Ordinariorum iudicum officiis [m], necnõ ipsis rectoribus prouinciarum [n], authores siue conductores dominicos conueniendi [o] licentiam damus: ita tamẽ vt rationalibus priuatæ rei, ad exigenda fiscalia debita immineant [p].

Palatini transmissi per comitem rerum priuatarum ad præsidem cum literis, vt sint soliciti circa exactionem pensionum fiscalium, non debent inferre aliquam concussionem. Bartolus.

Iidem AA. II.

Palatinos, qui à viro illustri comite rerum priuatarum cum publicis literis † destinantur ad commonitionem iudicis, quò facilius ex prædiis rei nostræ conferantur debitæ pensiones, cum summa degere præcipimus disciplina: de quorum nominibus, si temerè versati [q] fuerint, ad sublimitatem tuam referri per ordinarios iudices oportebit, vt in eos seuerissimè vindicetur.

Prædia ex quacunque causa ad fiscum pertinentia, à transuectione publicarum specierum non habent immunitatem. Bartolus.

Iidem AA. III.

Omnia prædia tam ea, quæ in re priuata olim detinentur, quàm illa, quæ ex proscriptorum bonis ad fiscum sunt deuoluta, eatenus ab huiusmodi priuilegiis & excusationibus submoueãtur, vt omnes species annonarias, cursitationes etiam debitas, atque integram opinionem [r] sciant esse soluendam.

---

[a] Tenetur. no. sic † Cõcor. s̃. de legi. & consti. ad hoc In l. leges. & de Iudæ. noc. in ca. l. Iudæi. ad nostrã. [b] Excipiãt. apud iȷ. extra de rationalem summę iureiurã. † rei sunt conuenien di: vt s̃. vbi causæ fisc. l. colonis. vel apud cubiculi sacri præpositum: vt s̃. e. ti. l. fi. vel apud præsidem prouincię: vt s̃. eo. tit. l. vniuersis.

[b] Excipiãt. s. qũ conueniuntur.

[c] Intercedant. vt s̃. de agri. & manci. l. iȷ. & arg. s̃. ne lic. po. l. j. Accur.

[d] Sententia. qua eis conceditur accedere ad p̃dicta. Vel dic sententia, quam cito obtinerent p eo, cui patrocinarẽtur propter sui magnitudinem.

[e] Iura. aliorum. Accursius.

[f] Delatio. i. nõ deferant aliquem in fiscum fauendo delatorem, & dic domum. i. aliquem de domo priuati. sic ff. si cert. petat. l. lecta. vel dic quod non faciãt prædicta, ne aliquis nobis deferat q quiescere volumus. & sic domũ. i. me de domo.

Pœnitudo post factum non habet locum.

[g] Pœniteat. i. nõ delinquat, vt pœniteat: quia sero pœniteret. nã nõ habet locum pœnitentia.

[h] Grauior. quam in aliis sic s̃. de epis. & cle. & s̃. vnde vi. l. meminerint. & est arg. ad id quod no. ff. de rerum diui. l. fina.

[i] Et nostra Expone vt in titu.

[k] QVIBVS ad conduc.

Vllus. Permittim[us]. si tamẽ hæredes extiterint cõductorũ remanebunt in eadem conductione: vt ff. de decu. l. decur. & de re mil. l. milites. §. fi. & facit ff. de cõtrab. emp. l. hui officiũ. & l. non licet. & s̃. qđ met. cau. l. si per impressionem. & s̃. loca. l. milites, & l. curiales. & l. fin. & ff. de adm. re. ad ciui. parti. l. iȷ. §. j. & pro empto. l. iȷ. §. tutor. & s̃. de decur. l. si quis procurationem. & s̃. de agri. & man. l. iȷ. & fi.

DE COLLAtione fun. & c.

[m] Rdinariorum officiis. id est, officialibus.

[n] Prouinciarum. qui sunt ordinariȷ. vt s̃. de modo mul. l. eos.

[o] Conueniendi. i. cogendi, vt soluãt pensionem.

[p] Immineant. dicti ordinariȷ. q. d. tã ipsi exigẽtes quam procur. Cæsa. reddẽt solicitũ. vel dic immineant exigẽdi. s. ad periculũ nisi exigant. & facit. s̃. de exac. trib. l. exactores. & de fund. rei priua. l. vniuers. & ibi causa fisc. cũ aliquid & ff. de iure immu. l. semp. §. conductores.

† No. hic Io. de Pla. per hunc tex. quod ambasiatori nõ creditur sine literis suæ ambasiæ, nisi sit vir nobilissimus & notus. Item quod nuntio nõ creditur sine literis suæ cõmissionis: nisi sit nũcius publicus, iuratus, & notus. vide hic per eum.

[q] Palatinos. Versati. i. quia concusserũt possessorẽ quod facere nõ debent: vt s̃. de offic. re. prouin. l. nullũ. Accur.

[r] Omnia. Opinionem. expone vt s̃. de prędi. naui. l. fi. & facit. s̃. de exa. trib. l. vlti. & de fun. pa. l. iȷ. De

TITVLVS LXXIIII.

DE PRIVILEgiis [a] domus Augustæ vel rei priuatæ: & quarum collationum excusationem habent.

Ad extraordinaria munera, vel superindicta etiam fiscalis possessor non cogitur.

Imp. Constanti. A. I.

Priuatas possessiones nostras ab vniuersis muneribus sordidis placet immunes esse: neq; earũ conductores [b], neq; colonos ad extraordinaria munera vel superindictiones aliquas conueniri.

Prædia principis à transuectione publicarum specierũ nullatenus hodie excusantur, sicuti nec prædia priuatorum, licet aliquando excusata fuerint: quia vltra solitum locum tales species portabantur: quod hodie non permittitur. Barto.

Impp. Arcadi. & Honor. AA. II.

Rem priuatam nostram [c] leuandorũ [d] prouincialium [e] causa canonicas necessitates ea cõditione, qua cunctos volumus sustinere. sed excessit occasio iussionem [f]: quandoquidem nõ locis solitis fruměta, quæ sunt ex diuersis saltibus cõuehenda, trahantur: sed eousque portětur, quò graue atq; dãnosum est prouehere. Proinde spectabilis synceritas tua remanentes [g] in iisdě locis implere faciat proprias functiones, quibus antea præbebant frumenta.

Impp. Hono. & Theodo. AA. III.

Pro tyronibus [h] † in corporibus [i] postulatis pretia [k] cõferri ex fundis perpetuariis nostrę rei priuatæ præcipimus.

Instructio viæ publicæ, & pontium, & stratarum, inter sordida munera non numerantur: & ideo nemo excusatur ab ea. Barto.

Iidem AA. Asclepiodoto præf. præt. IIII.

Absit, vt nos instructiones viæ publicæ, & pontiũ stratarumq; opera titulis [l] maiorum principum dedicata, inter sordida munera numeremus [m]. Igitur ad instructiones, reparationesque itinerum, pontiumq; nullum genus [n] hominũ, nulliusq; dignitatis ac venerationis meritis cessare oportet. Domos etiam diuinas [o] tam laudabili titulo libenter adscribimus.

Nullus à superindicto excusatur, excepta principis possessione. Barto.

Impp. Theodo. & Valent. AA. V.

Excepto patrimonio [p] pietatis nostræ, cuius quidem reditus necessitatibus [q] publicis frequentissimè deputamus, vniuersos possessores functiones in superindictis titu. absq; vllius beneficij exceptione agnoscere oportere cěsemus.

TITVLVS LXXV.

DE GREGE dominico [a].

Subtrahens equum de grege dominico, ipsum restituit: & in vna libra auri punitur subtrahens autem de grege priuato punitur in media libra: à qua pœna releuatur, si obtulerit sponte. Barto.

Impp. Arcadi. & Honor. AA. I.

Propositis edictis sublimis magnificentiæ tuæ [b], mi-

---

a DE PRIVIlegiis &c. Hoc expone adiectiue: vt s. titu. iij. in tit. quoniam idě priuilegiũ quod habet cæsar vel fiscus habet & Augusta: vt. ff. de iure fisci. l. fiscus. §. j. & si.

b Priuatas. Cõductores. facit s. de pascuis pu. l. fin. & de agri. & mã. l. dominicos. & de co. fun. pat. l. j. & iij. & de agrico. & cens. l. j. & l. colonos. & s. ne rusti. ad vllum. l. j. & de excu. mu. l. euidenter. & l. maximarum. Sed cõtra. s. titulo. j. l. fina. Solu. ibi de ordinario: vt j. l. proxi. Accursius.

c Rem nostrã. id est, possessiones principis. Accursius.

d Leuandorum. qđ à pluribus portatur, leuius portatur. sic in authenti. de immen. do. & s. de exac. trib. l. exactores.

Leui[e] portari quod à pluribus comportatur.

e Prouincialium. indicat hæc constitutio. quod soli prouinciales prestabãt canones tributorũ: quorum leuãdorũ causa istud asserit.

f Iussionem. id est, quandoq; hoc non est obseruatum occasione tali, quia frumẽti reditus ex eis prædiis portabatur vltra solitũ: & ideo id remouet, vt vltra solitum locum non portetur.

g Remanentem. alias remeantě. & facit s. de fun. li. l. j. s. de fun. pat. l. iij. & s. ti. j. l. j. & de iudi. l. j. & de an. & tri. l. pro locis. & l. mediterraneæ.

h Pro tyronibus, id est, pro eorũ stipendiis & necessariis.

† alias, proportionibus incorpor.

i In corporibus. alicuius militię. Accursius.

k Pretia. id est, pensiones vel quidã reditus, qui vocabantur pretiũ: vt s. de excusat. mu. l. euidenter. nõ enim aliud extraordinarium pretium exigitur: vt s. de excu. mu. l. priuatæ. & s. de loc. fun. ci. l. ij. & l. fina.

l Absit. Titulis. nominabatur opus à principe, q fieri faciebat.

m Numeremus. sed construere publicas vel sacras ędes seu reparare, inter sordida munera erat: vt s. de excusa. mu. l. maximarũ. §. publicis.

n Genus. nisi alicuius specialiter sit vacatio publici muneris: vt ff. de mun. & honori. l. cui. in fine.

o Diuinas. sicut ea, quę naui culario nomine sunt obnoxia: vt s. de prædi. na. l. j. & sic etiã nõ excusatur vtraque domus à comparatione specierum: vt s. ne li. in act. rei. l. j. & facit s. de sacrosanct. eccle. l. ad instructionem. & de ope. pub. l. ad portus. & de col. fundi pat. l. j. in fi. & s. de exac. tribu. l. fina. & ff. de priui. vetera. l. penul.

p Excepto patrimonio. quod neque recipit superindictum, nec sordidis oneratmuneribus: vt s. de excusa. mu. l. pe. & l. priuatæ. & s. eod. l. j. & de col. fun pa. l. ij. & facit s. sine cen. vel reli. l. fi. & de exac. tri. l. ij. in fine. Accursius.

q Necessitatibus. s. ordinariis.

a DE GREGE dominico. Id est, principis.

b Propositis. Tuę præfecto loquitur.

† alias, seruãdas.

† Dicit Io. de Fla. qđ est specialein equis, nam hęc pœna nõ habet locũ in cæteris animalibus. De equis, palmatis vide hic apud Alc. & Pyrr. q tamen inter se vix satis consentiunt.

† Quædã exempla habẽt palmariis.

† Locum hunc nobis Alci. restituit. tu illũ videto.

† alias, Daphnensis luci.

a Maximicꝫ. homines.

b Singulas. id est vna libra auri pro quolibet equo. Et dic quod no. differẽtiam subtrahi de grege principis equos, an ipsos ex aliis gregibus.

c Hermogenianis siue sint nati ex illa terra, siue non.

d Nisi eos. equos vel equas.

e Obtulerint. no. sic. ff. de alie. iu. l. iij. in fine.

f DE PALATIIS & dom.

Consecratas. Excipimus. excipe iudices, qui reddũt ius: vt s. de offici. rec. prouin. l. nullũ. & facit. de ope. pu. l. quicunque. & de Iudæ. l. in sinagoga. Accursius.

g DE CVP. ex luco &c.

Cypressis, alias cupressis. alias Perseis. alias Perseidis & sunt nomina arborum. vel Perseis nomen loci, vbi nascitur cupressus. & est ratio: quia cõtinet aggeres teuentes aquã Nili: quæ oportunis temporibus spargitur p agros, cũ in Aegypto non pluit: vt s. de Nili arg. l. j.

h Si qs. perseid. nomen loci, sicut Daphnes: & est genitiuus Perseidis.

i Omnes. Solatio. Olim enim licebat vnam incidere, qui aliam plantabat, qđ hic remouet: sed aliud à fisco habet.

k Quinquaginta incisor plus punit quam emptor. vt s. l. proxi.

l DE DIGNITATIBUS.

Dictum est s. de public. Sed quia ius publicũ nõ potest expediri, nisi p eos, qui in dignitatibus eriguntur: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem. ideo de dignitatibus dicit. s. qui ad eas admittant, & reiiciantur: & quæ priuilegia eis cõpetant: & quãto tempore durãt. Accur.

m Si vt proponitis. Duabus sororibus supplicãtibus respondet. & quod dicit auum. s. paternũ. nã à superiorib⁹ agnatis nõ cognatis venit dignitas, honor & familia: vt no. ff. de sta. ho. l. cũ legitimæ. Itẽ quod dicit consularẽ. i. cõsulem, vel de genere consulum. & sic expone prætoriũ. ad qđ ff. de sena. l. j. Et not. qđ hmõi honor vel ẽt nobilitas, quæ venit per accidẽs. i. per dignitatem, non videtur extendi vltra pronepotes vt s. de quęstio. l. diuo. Itẽ quidam hic habent virum. i. hominẽ. non autem pro marito ponitur. Item no. secũdum B quod cõsules clarissimatus dignitate perfruũtur: vt j. de dome. & prote. l. ij. & iij. sed certe imo illustres sunt: vt s. vbi se. vel cla. l. quoties. Accursius.

n Priuatę. hic dicit differẽtiã inter patrẽ & virũ: vt ff. de sena. l. fœminæ.

Ius publicũ per constitutos in dignitate expedire debet.

† alias, quinque librarum.

nimi maximicꝫ [a] moneãtur, vt sciant singulas [b] libras auri ex propriis facultatibus † eruendas pro singulis eqs † vl' equabus, siue Hermogenianis, [c] siue † Palmatis: nisi sponte eos [d] obtulerint [e]. in iis verò, quos ex aliis gregibus occupatos esse constiterit, sex auri vncias fisci iuribus inferendas.

TITVLVS LXXVI.

DE PALATIIS & domibus dominicis.

Imp. Constanti. A. I.

Consecratas nobis ædes, id est, inclyta palatia, ab omni priuatorum vsu & communi habitatione excipimus [f].

TITVLVS LXXVII.

DE CVPRESSIS [g] ex luco daphnes † vel Perseidis per Aegyptum non excidendis, vel vendendis.

Ementes & vendentes arbores cupressi in locis hic nominatis, puniuntur. Barto.

Impp. Arcad. & Honor. A A. I.

Si quis [h] daphnes luci in Syria, vel Perseidis [h] in Aegypto arborem cõparauerit: quinque libris auri nouerit se esse mulctãdum: non minore dispendio & illo feriendo, qui vendere arbores ausus fuerit, quas non licet emptoribus comparare.

Authoritate propria nullius potest in luco Daphnes incidere cupressos, nec etiam eas collapsas aliò transportare. Item plantans cupressum non potest ob hoc aliam incidere: sed pro tali plantatione à fisco vnam libram auri consequetur. Bart.

Impp. Theodo. & Valent. A A. II.

Omnes iudices cuiuscunqꝫ dignitatis sciãt posthac absque permissu magnitudinis tuæ arborem ex Daphnes luco Antiochenæ ciuitatis præcidendi, vel quolibet modo lapsas transferendi licentiam sibimet denegãdam. Sed nec à luco, vel à littore vnã cupressum aliis plantatis excidere sibi licere cõtendat. At ne solatio [i] antiquitus ei concesso priuari per omnia videatur: pro eo quòd ei cupressum excidere denegatur, vnam librã auri eundem priuatis nostris largitionibus excipere decernimus: † quinquaginta [k] librarum auri condemnatione huius legis temeratorem plectendo.

CODICIS DOMINI IVstiniani sacratissimi Imperatoris repetitæ prælectionis.

Incipit lib. duodecimus.

TITVLVS I.

DE DIGNItatibus [l].

Mulier patris conditionem & aui illustris retinet: dum tamen nubat clarissimis. Barto.

Imp. Antoninus A. I.

Si vt proponitis [m], & auum consularem, & patrem prætorium virum habuistis, & non priuatæ [n] conditionis hominibus, sed clarissimis nupsistis, claritatem generis retinetis.

Neque

videbar. ... circa nobi... ten et. ... C. supe... ex. de tes...

a NEque famosis. Videtur quinquies idẽ per idem repetere. sed dic famosis infamia iuris, & per sententiam: vt in actione furti, tutelæ & si. & pro eis deponat notatis: vnde quidam habent aduocatis. & de his habes. ff. de iis, qui no. infa. l. j. §. qui in iudicio. Vel dic notãtur infamia. s. facti. s. p̃ sententiã definitiuam, vel interlocutoriã: vt ff. de obse. l. honori. & l. parens. & l. licet. & s̃. de iis q notan. infam. l. verbum & l. interlocutio. Itẽ quod subiicit scelus, vt ipso facto infamis: vt missus ab exercitu cum ignominia, & similes: vt ff. de iis, qui not. infa. l. j. Itẽ quod subiicit turpitudo vitæ: vt q a male viuunt obligãdo rem duobus: vt ff. de pi. act. l. si qs in pignore. §. si. vel alia crimina cõmittendo, quæ ipso facto non inferunt infamiam iuris: vt s̃. de reis postu. l. j. & hoc est valde notabile, quod infamia facti, siue per sententiam, siue alias illata repellit à dignitate. sic & s̃. de inoffi. test. l. fratres. Item quod subiicit, & quos infra. s. prædicta. Nam non participãt infames prędicti circa dignitates cum hominibus integræ famæ: vt hic, & s̃. de decur. l. ne quis. & de infa. l. j. lib. x. & ff. d iud. l. cum prætor. §. nõ autem. & ff. ad leg. Iul. de vi pri. l. j. nec etiam in aduocando: vt & ff. de postu. l. j. §. ait prætor. Nec in assidendo: vt ff. de asses. l. ij. sed procuratores possunt esse: quia onus est: vt insti. de excep. §. si. Item arbitri: vt ff. de arbit. l. Pædius. Item segregantur, vt non habitẽt Romæ vel alibi. vbi impator sit: vt j̃. de re mili. l. iij. & ff. de iis, qui not. infa. l. ij. §. ignominia.

Furti actio cum sententia infamia iuris.

† Cõcorda licet cũ glo. super verbo, legitimi. extra, de testi. & c. infamibus. extra, de reg. iur. li. vj. & glos. in ca. per inquisitionem. sup verbo, indignũ extra de ele. Infamia facti à dignitate repellit.

† Ista lex secundum Bartol. & Io. de Pla. facit ad q̃stionẽ agitatam inter prælatos, & regem: quia prętati immunitatẽ concessam rebus ecclesiasticis volebant extendere ad vasallos ecclesiæ p hãc leg. et similes. de qua quæstione vide per eundẽ Io. de Pla. in l. qui immunitatẽ. s̃. de muner. pat.

Notati infamia iuris & facti, vel inquinati scelere aut turpitudine vitæ, ad dignitates non ascendunt. Barto.

Imp. Alexander A. II.

NEque famosis [a] † & notatis, & quos scelus aut vitæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorum cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt.

Imp. Gordia. A. III.

MAior dignitas nulli debet circa prioris dignitatis, seu militiæ priuilegia præiudicium facere [b].

Substantiæ senatorum habent immunitatem à muneribus sordidis, & etiam extraordinarijs. Bartolus.

Imp. Philip. A. IIII.

SEnatorum † substantias, quas in diuersis locis & prouinciis possident, & homines eorum, tam à temonariis [c] oneribus conferendis, quàm à cæteris præstationibus, quas iudices describunt, necnon [d] etiam ab omnibus sordidis muneribus extraordinariisque, & vilioribus [e] liberos esse præcipimus, nullaque sorte constringit functionis indignæ.

Præfectus non potest senatoribus absque principis conscientia aliquod munus indicere. Bartol.

Impp. Valerian. & Gallien. A A. V.

NEmo præfectus vrbi citra præceptionem, vel scientiam nostram vili muneri subiuget senatorem [f]: nemo curiam [g] nostram immani [h] pulset iniuria. Si quid enim senatoria prędítis dignitate fuerit fortè mandandum: nostro id iudicio reseruandum est. fit [i] nanque dignitas, quæ nobis iubentibus sustinetur [k].

Negotiantes artes vilissimas, ad dignitates non aspirent: & aspirantes expelluntur ab eis. Bartolus.

Impp. Dioclesia. & Maxi. AA. VI.

NE quis ex vltimis negotiatoribus [l], vel monetariis [m], abiectisque officiis [n], vel deformibus ministeriis stationariis [o], omniq́ [p] officiorũ fece, diuersisq́, pastis turpibus lucris, aliqua frui dignitate pertẽtet. sed & si quis meruerit, repellatur. repulsos autem etiam propriis [q] reddi consortiis oportebit.

Iudex volens ædificia in vrbe construere, senatorum substantias non lædat. Bart.

Idem A AA. & CC. VII.

QVoniam diuersi iudices nonnulla opera in quibusdam existimant vrbibus extruenda [r]: ad huiusmodi necessitatem senatorum substantia non vocetur.

Senatores, in quorum numero est Imperator, sunt defendendi ab omni iniuria. Bar.

Idem AA. & CC. VIII.

IVs senatorum, & authoritatem eius ordinis [s] (in quo nos quoque

b MAior. Facere. quo minus retineat priuilegiũ prioris dignitatis. pone exemplum: vt s̃. de excu. mu. l. eos. & s̃. de primice. l. j. & j̃. de scien. l. decurionibus. in prin. & j̃. de proxi. sac. scr. l. iij. Et not. de minori dignitate ad maiorẽ eligi: vt ff. de mu. & hon. vt gradatim. & l. honor. §. gerendorum: non aũt econuerso: vt s̃. quemadmo. ci. mu. l. maioribus. Accur.

c SEnatorum Temonariis. forte à temone. i. plaustro sic dictis, alias temariis: quia ad tempus debebantur. Accursius.

d Necnon. inculcatio. Accur.

e Vilioribus. i. vilibus & minorib9. & facit s̃. de excu. mu. l. maximarum. & j̃. l. proxi.

f NEmo. Senatorem. vt s̃. l. proxi. & j̃. eod. l. præcipimus.

g Curiã. ergo nec senatores, qui pars nostri corporis sũt vt supra, ad legem Iul. maiesta. l. quisquis.

h Immani, alias immani, alias sani: alias in manipulis. scilicet iniuria, id est, malis ministris subiũges repete: vt supra ad legem Iul. repe. l. vj.

i Fit. scilicet, minus illud. vel sub. nihilominus.

k Substinetur. aliquod munus in senatore.

l NE quis. Negotiatoribus. j̃. negotiatores ne militent. l. j.

m Monetariis. s̃. de murilegu. l. ij. libro xj.

n Officiis. i. officialibus, vt pistor: vt s̃. de pisto. l. j. libro xj.

o Stationariis. q a custodiunt portã in castro limitis: vel quia tenẽt stationẽ ne vili merce: vt oleo, sale, & cæpe.

p Omniq́. totum quod sequitur, ponitur p vno. & dic q̃ fuit saltuarius, vel custos porcorũ, vel pascuorum militum, vel priuatorum. ad quod s̃. de pasc. pu. l. vlt.

q Propriis. i. primis consortiis. ad quod s̃. de pas. l. vl. & s̃. de profes. l. redditur. & de tab. l. si.

r QVoniam. Extruenda. q̃ de nouo nõ licet sine authoritate principis, sed vetera reparare sic: vt s̃. de ope. pub. l. intra. & l. nemo. & sic intelligo. l. omnes. in eodem titulo. & facit s̃. de excu. mu. l. maximarum. §. publicis.

s IVs senatorum. Ordinis. qui centum erant: vt s̃ de peti.

de peti.hæredi.l.vltima.

a Numeramus. No.sic s.ad legem Iul.maiest.l.quisquis.& ff.de mili.test.l.j.§.j.

b Iniuria.quod dic vt s.coll.nemo.

c Libertorũ. Non prohibemus.quia ingenui sunt. vt institu. de inge.in princ.In libertinis autem secus: vt s. ad legem Iul. Viscel.l.j. & s. si ser. vel liber. l. j. sed hodie idem est in eis:vt in authen. vt liber. decæ. §. j. colũ.iiij. & facit s. de postu. l. ij. & ff. de asses.l.ij.& s. de liber.& eorũ li.l.fi.

ipsos numeramus [a]) necesse est ab omni iniuria [b] defendere.

Iidem AAA. & CC. IX.

Libertorum filios adipisci clarissimam dignitatem non prohibemus [c].

Iidem AAA. & CC. X.

Seueram † indagationem per tormenta quærendi, à clarissimo homine submouemus [d].

† alias, indignationem.

d Seueram. Submouemus,nisi in crimine læsæ maiestatis: vt s. ad l. Iul. maie. l. nullus. & facit s. de quæstio.l.diuo.& l.decur.l.decuriones.

Natus ex eo,qui post natiuitatem adeptus est dignitatem senatoriam, nõ cõsequitur dignitatem paternam:si verò natus sit dignitate senatoria durante,licet fuerit antè cõceptus,eius sequitur dignitatem.Bart.

Imp. Constanti. A. XI.

Si senator vel alius clarissimus priuatos [e] habeat filios editos quippe ante, quàm susciperet dignitatem (quod non solùm circa masculos dignoscitur constitutum,verum etiã circa filias) simili conditione seruandum. Cùm autem paternos honores [f] inuidere filiis non oporteat: à senatore vel solo clarissimo [g] susceptum [h], in clarissimatus sciendum est dignitate mansurum.

e Si senator. Priuatos. Hic respon.Sed contra.j. in fi.l. vbi dicit eos clarissimos.So.hic sunt priuati.i. nõ illustres, clarissimi tamen,sicut ibi: & subaudi ibi tãtum. sic concor.ff. de sena.l. senatoris filiũ. in fi.vel dic in fi.huius l.susceptum subaudi tantum,s.post dignitatem susceptam.& secundum hoc refert ante vel post fuerint nati.& sic est contra dictã l.senatoris. in fi. & solues secundũ hãc lectu. quod hic añ fuit conceptus, vel natus, & sic est priuatus: ibi & ante conceptus, sed post ea natus.Item arg. contra. s. de aduo. diuer.iudi.l.cũ aduocatio.vbi ex electione & cohortali conditione ad dignitatem filij ante, vel post nati cũ patre eximuntur. Vel dic secus:vt s.de decu.l.fi.& ibi in l.cũ aduocatio. sit speciale in aduocatis illis. Vel dic ibi quãdoque,dum tamen postea. Item aliud seruetur in filiis eorum,qui spõte se curiæ cuiusque ciuitatis dederint. Nã nati post talem conditionem paternæ nõ erunt succedanei functionis:vt supra,de iis,qui sponte mu.susc.l.finali.circa principium.

f Honores.i.pater honorem habens non inuidet filio,quin filium secum participem admittat.

g Clarissimo tantum secundum primam lecturam.

h Susceptum.vel dic etiam ante dignitatem, vel dic tantum post: vt in principio huius legis notatur. & facit. s. de libe. & co. li.l. si manumissus.

Iudices in officio furta vel scelera committentes, pœnis hic insertis puniuntur.Barto.

Impera. Constantin. A. & Iulia. Cæs. XII.

Iudices, qui se furtis & sceleribus fuerint maculasse conuicti,ablatis codicillorum [i] insignibus, & honore exuti, inter pessimos quosque & plebeios habeantur: sibi posthac de eo honore blandiãtur, quo seipsos indignos [k] iudicauerunt.

i Iudices. Codicillorum.i. dignitatum:quia per codicillos cõferuntur:vt institu.quib. mod.ius pat.po.so. §.filiusfamilias. & facit in authen. de sanc. episco.§.reuerẽdissimis.& §.presbyter.col.ix. & s. de dec.l infamia.& j.de pa.sa.lar.l.ij.& s.de offi.præfe.præto.l.si quos.& s.de sus.& arca.l. si aliquid.

k Indignos. Not. quod priuilegium meret &c. vt s. de Iudæ. l. Iudæos. & ff.de pecu.l.libera.

Vxores durante matrimonio viri genere nobilitantur: & eorum forum sequuntur, & eorum domicilia.Bartol.

Impp. Valent. & Valens AA. XIII.

Mulieres † honore maritorum erigimus: genere nobilitamus [l]: & forum ex eorum persona statuimus [m]: & domicilia mutamus. Si autem minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint:priore dignitate priuatæ [n],posterioris mariti sequentur conditionem.

† Facit ad hanc leg.ca.de vxore. iuncta gl. extra, de sepul.

l Mulieres. Nobilitamus. in authen. de cõsu.§.finaũt.colũ.iiij & s. de nup. l.fi.Sed nõne est superflua per l.s.de inco.l.fi. Rñ. vitiũ scriptoris est. sic. s. de distrac. pign.l.arbiter. Vel dic vt s. de vete.iur. enu.l.ij.§. si quid ante.

m Statuimus. vt ff.de iur.om.iu.l.penul.& de iudi.l.exigere.& ff.ad muni. l.fin.§. item rescripserunt.

n Priuatæ. nã quę priorum est oblita, rursus à prioribus nõ adiuuabitur:vt in auth.de nup.§.q tñ. nisi à principe imptret: vt ff.de se. l.fi.& facit j l.fœminæ. & s. de nupt.l. cum te.

Senatores in quacunque prouincia sint, à muneribus publicis sunt immunes.Barto.

Impp. Grat. & Theodo. AA. XIIII.

Præcipimus [o],vt senatori in qualibet prouincia constituto nullam habeant iudices iniungendi aliquid fortè publicis muneris potestatem.

o Præcipimus. facit.s. eo.l. nemo.

Clarißimi & spectabiles possunt proficisci sine licentia què volunt.Barto.

Iidem A A. XV.

Clarissimis vel spectabilibus vniuersis ad genitale solum,vel quolibet alio & sine commeatu proficiscendi, & vbi voluerint, commorandi habitandive permittimus facultatem. [p]

p Clarissimis. Facultatem facit supra,de ope. liber.

Illustres de criminibus grauioribus impetiti, in carcerem non detruduntur: sed custodiuntur custodia militari: & per aliquem iudicem non puniuntur,sed de commißis per eos relatio fit principi. constituti ve-

liber.l.fi.& ĩ.de præpo. fac. cubi.l.fi.& ĩ.de consul.l. sancimus.& ff.ad muni.l.filij.§.pe.

[a] SI grauius. Substitutione. alias substitutum. alias sub fideiussione, id est, sub custodia militari vel executorum: vt ff.de custo.reo.l.j.& hic adiunge nobis suggeri iubemus, & hoc super illustribus.i.dominis, id est, si qs illustris commiserit dictum facinus: super cæteris autem &c. & facit. ĩ. de pxi. fac. scri.l.in sacris. circa princ.& ff.de pœ. l. diui fratres. §.fi.& s̃. vbi sena.l. quoties. Sed querit an hoc sit innouatum p auth. vt iud. non expec. fac. ius. §.j.coll.ix? Rñ. nõ: quia speciale est in istis: vt. ff de offic. procõ. l.si quid.& distinxi. s̃. de legi. & consti.l.ij.

[b] Iudicetur. per te præfecte pretorio: sed hęc lex fallit in casu. ĩ.l. pxi.§. inter eos. Accur.

[c] QVoties ex priuata. priuatus accusat. vel conuenit illustres.

[d] Fideiussionis. i. iudicio sisti, licet immobilia nõ possideat. sic. ĩ. de prin. agẽ. in rebus.l.multis. & iust. de satis. §.sed hodie. & ĩ. de pri. scho.l.fin. circa fi.& ĩ. de episco. & cle.l. cum clericis. §.j. sed ibi nec iurat regulariter cõtra: vt ff. qui satis. cog. l. sciendum.

[e] Absfuerit. per d.s. alibi: sed per b. planũ est. s̃. de episc. audien.l. si quis ex consensu.

[f] Ordinabit. mittendo in pos. rei petitę vel omnium bonorum olim, vel p mensura debiti hodie: vt. ff. quib. ex cau. in pos. ea.l.j.& in authen. de exhi. §.si vero qdã. Vel si detur definitiua contra eum absentem contumacẽ, sit missio per.l. properandum. §. si nantẽ nam & litem cõtesta. potest abesse, & non sisti iuri.

[g] Spolientur. ipso iure, vt subiicit.

[h] Priuatos. ipso iure. Nam est infamis: quia cõtra pmissionem & contra sacramentum venit: vt s̃. de transl ac.l.si quis maior. ergo ipso iure desinit: vt s̃. de decu. l.infamia.& s̃. e.l.ij. secus vbi contra iuramẽtum tantum: vt. ff. de infa.l. Lucius.

† alias, Zeno August.

rò in dignitate minori, per præfectum prætorio puniuntur Bartolus.

Iidem A A. & Arcad. † A. XVI.

SI grauius vllum facinus admittatur, nocentem personam extra carceralem custodiam sub fideiussione [a] habita, superillustribus: quidem nobis suggeri iubemus: super cæteris verò quadam minori dignitate decoratis, ad tui referri culminis notionem: vt ita demum quid de admisso crimine constitui oporteat, iudicetur [b].

Illustres conuenti ciuiliter vel criminaliter, ad satisdationem iudiciariam non coguntur: sed eorum cõmittitur iuratoriæ cautioni: qua completa per eos, vel eorum procuratores, fit missio in eorum bona in ciuili: in criminali verò tanquam periuri dignitate priuantur: & absque relatione puniuntur per iudicẽ Item dicti illustres criminaliter vel ciuiliter non possunt conueniri sine scriptura Bartolus.

† alias, Anasta. Augusti.

Impp. Hon. & Theo. † A A. XVII.

QVoties ex priuata [c] cuiuslibet interpellatione ciuili vel criminali viri illustres conueniendi sunt: nulla dandæ fideiussionis [d] concussione vexentur, sed per speciale priuilegium suæ committi fidei consequantur, iuratoria ab his cautione tantummodo exponenda, quam si neglexerint, & contra insertum cautioni sacramentum ipsi vel eorum procuratores absfuerint [e]: in pecuniariis quidem causis super possessione rerum ad eos pertinentium iudex competens, quod iuris authoritas, & rei qualitas suggesserit, ordinabit [f]. In criminalibus verò negotiis dignitate quoque, qua se per suum videlicet periurium indignos esse probauerint, spolientur [g]: vt in eos, vt pote illustri dignitate per suum facinus priuatos [h], inconsulta [i] etiam nostra pietate, iudicibus legum seueritatem liceat exercere [k]. Quibus illustrium dignitatum priuilegiis [l] hoc etiam adiiciendum esse censuimus, vt huiusmodi personæ nullam ex cuiuslibet iudicis sine scriptis habita sententia [m], conuentionem [n] neque in ciuili neque in criminali causa sustineant.

Vocati per principem ad aliquam maiorem dignitatem vel minorem, possunt de vrbe & de prouinciis absque licentia principis comitatum adire Bartolus.

Imp. Iusti. A. XVIII.

IVbemus saluo honore [o], qui per reuocationem sacræ reuocatoriæ defertur, durante, licere cunctis tam minoribus quàm maioribus potestatem gerentibus [p], necnon etiam honorariis [q] illustribus, siue ex hac regia vrbe, † principali videlicet præcedente consensu [r], profecti fuerint, siue in prouinciis habitantes sacratissimum (suis scilicet poscentibus negotiis (pete-

[i] Inconsulta. hoc est speciale contra superiorem.l. pximam vbi principi refertur sententia. sed hoc ppter periurium.& facit. ĩ. de lucris ad. liiij. & de curiosis.l.pe.

[k] Exercere. quæ seueritas est lite nõ contestata, vt bona aduocẽtur: vt. s̃. de requi. reis. sed lite contest. pecuniaria pœna, vel quæ æstimationẽ cõtingit, infligi potest: vt. ff. de pœ.l. absentem. §.j.

[l] Priuilegiis. de satis. vitanda.

[m] Sententia. commonitoria. sic. s̃. de epis & cle. cum clericis.

[n] Conuentionem regulariter iure isto potest fieri conuentio in scriptis & sine scriptis: vt. ff. de eden.l.j §.j. nisi in hoc casu vbi libellus in scriptis est dandus, vt hic: hodie regulariter idẽ: vt. s̃. de lit. contest. auth. offeratur. Sententia autẽ olim & in scriptis & sine scriptis fe-rẽda erat, nisi in casibus: vt. s̃. de sent. ex breui. recit l.ij. & in aut. nisi. & facit. ĩ de proxi. fac. scri.l.pe. & de prin. agen. in re.l.fi.& s̃. de man. prin.l.j. Accursius.

[o] IVbemus. Honore. honor est illi, quem princeps vocat vel reuocat. & facit. s̃. vbi de cri. agi oportet. authen. qua in prouincia. in fi.

[p] Gerentibus. qui dignitatẽ cũ administratione habẽt.

[q] Honorariis sine administratione.

[r] Cõsensu. vel etiã sine cõsensu: vt. s̃. e. l. clarissimis. q̃ est cõtra. Vel dic aliud consen

Infam... est quis... sioni fu... contrau... nit.

Sententi... in scripti... est serua... da.

† alias, non est, principali.

cõsensum: quia ad petitionem volẽtis ire, aliud commeatus.

a Comitatum nostrum.

b Sine sacra. sed cum venerit, nõ recedat absq; licẽtia: vt s. de decu. l. si qs decurio. Item contra. s. de offi. re. pro uin. l. null9. So. hoc in perpetuis. ar. ff. si cer. pet. l. præsidis. Item facit j. de silẽ. l. iij. Accur.

c De præ. toribus &c.

Alias præturæ, alias præfecturæ, alias prætoriæ: vt p eodem ponat.

d Et collatione s. sublata. Et no. qđ quædam speciales functiões erãt, quas hic remouet.

e Nemo. Ad p̃fecturam. s. prætoriam. nam tantũ de vrbe debet eligi: vt s. de offic. præto. l. tres.

f Tutus. not. sic. ff. de in ius vo. l. pleri que & de leg. j. l. ne mo. & de iniur. l. q domum. Accur.

g Glebã. alias deest glebã vel follem: & incipit, siue &c.

h Huiusmodi collationem. s. aliam à censura capitis & iugatione terrarũ vt. s. de colo. Thracen. l. j. in princ. & s. si ne cen. l. vlt. & de allu. l. ij. qui, & facit. s. de ca. ci. cen. ex. l. j. Sed contra. s. de meta. l. per singulos. Sol. vt ibi.

† Pholim forte, inquit Alci. hic, simul & locum hunc totũ pulcherri mè explicat. tu illũ videto.

De consu libus &c.

Antiqui tus. Honoratos. s. consules. Et not. quod trabea est vestis consularis, qua etiã imperator vtebatur: & ideo se cõsulẽ vocabat secũdũ Al. vt in auth. de cõsu. in

i Trabea quid sit.

† alias desunt hæc, & de præfectis & magistratibus militum.

re maluerint comitatũ a sine sacra b quoque reuocatoria ad hanc regiam vrbem peruenire.

TITVLVS II.

DE PRAETORIBUS c, & honore præturæ, & collatione d, & gleba, & clavi, & follis, & septem solidorum functione sublata.

Ad dignitatem prætoriam nõ potest eligi aliquis in clarissima dignitate constitutus in prouinciis manens. Barto.

Impp. Arcad. & Honor. AA. I.

Nemo ex clarissimis, & spectabilibus, qui in p̃uinciis degunt, ad præfecturam e postea deuocetur: sed maneat vnusquisque domi suæ tutus f atque securus, & sua dignitate lætetur.

Istæ tres functiones publicæ, quæ olim præstabant scilicet gleba, follis, & vij. solidorum, tolluntur, vt nullatenus præstantur.

Iidem AA. II.

Glebam g vel follẽ † siue vij. solidorum functionem, siue quamlibet huiusmodi collationem h tam circa personas, quàm circa res ac prædia funditus iubemus aboleri: vt omnis huiusmodi sopita perpetuò conquiescat exactio.

TITVLVS III.

DE CONSVLIBVS, & non spargendis ab his pecuniis: † & de præfectis, & magistratibus militum, & patriciis.

Inter habentes eandem dignitatem ille prius debet antecedere, qui prius est adeptus dignitatem: etiam si posterior eandem fuerit consecutus pluries: si tamen priori consulatu patriciatus honorem fuerit consecutus, post eum qui est in consulatu posterior hoc casu præfertur. Bartolus.

Imp. † Valen. A. I.

Antiquitus statutũ est, consularib9 viris cæteros quidẽ honoratos i ipsius trabeę summitate, pares verò infulis, consideratione tantùm temporis ante ire k.

Quis enim in vno eodemq; genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qui prior meruit dignitatem? cùm posterior etiam si eiusdem honoris prætẽdat auspicia l, cedere tamen illius temporis consuli debeat, quo ipse non fuerit. hoc obseruando, & si iterata vice fastigia cõsulatus aliquis ascenderit. Repetiti m etenim fasces virtutes sæpe meriti comprobant, non augẽt: quia nihil est altius n dignitate. Quòd si quis prior cõsul posteriori consuli eidẽq; patricio posthabitus o patriciatum postea consequatur: vinci eum oportet, qui prior meruerit patriciatum, postquam iste honore patriciæ dignitatis decoratus est.

Consules hodie prohibentur per orbem spargere pecuniam: ne cupiditate lucri populus eos sequatur, sed eorum meritis: & quòd pecunia, quæ per eos iactabatur, expendatur in opus aquæductus: & quilibet cõsul expendere debet c. auri pondo. Bart.

Imp. Leo A. † II.

Ordinẽ cõsulatus ad antiquam reducimus sanctionẽ, vt sellam p nostrã honoris merito, nõ rapiendi studio populorũ agmina sectentur: ac lucrãdi cupiditate deposita, venerabilẽ parentũ q habitum,

s. ti. col. iiij. ibi, aduenit aũt cũ ipse an nuerit trabea &c.

k Anteire. in eundo, loquẽdo, decernendo: vt. j. tit. j. l. j. & ij. & de p̃xi. sa. scri. l. vnicuiq;. & j. de primi. l. vlti. & ff. de albo scri. l. j. §. & inter. Accur.

l Auspicia. Ab initio, post tamen adempta.

m Repeti. i. sæpe meruit dignitatem cõsultatus. & facit s. de asses. l. liceat.

† alias, Martianus.

n Altius. hyperbolice: quia Deus est altior. vel sub. inconsulte. Accursius.

o Post habitus. postponitur enim prior cõsul, quãdo sequẽs fit patricius, cum maior sit consule: vt j. e. l. nemini sed si tunc primus fuit & ipse patrici9 recuperat prioritatem extunc, & hoc dicit. Alij dicunt præferri eum, qui primo patriciatum licet postea consulatum meruit. & subaudiũt oportet scilicet ab eo qui prior &c. sed secũdum eos male aduersaret quis &c. Itẽ hic versus, postquam iste &c. male staret.

p Ordinẽ. Sellã. id est, sedem consulis, quæ est nostra: quia ei damus. sic. ff. de postulan. l. j. §. refert. Accursius.

q Parentũ. id est, consulum

† Legem. Imperat. Martian9 Aug. testimonio nouellæ constitutionis cv. quę de consul. scripta est.

&felicissima antiquitatis ornamenta conspiciant [a]. Hoc ergo exemplo etiam cæteros [b] procedere consules volumus: nec expendere eos sine effectu † patimur [c]. Cessante ergo ista spargendi vilitate, amplissimi consules procedentes deinceps abstineāt hoc errore perdendi †: optimoq́ consilio operi necessario proficiat, quod erat incompetenter proiiciendum. Ad restaurationem itaque aquæ ductuū huius amplissimæ vrbis centena [d] pondo auri prę stentur per singulos consulatus: vt & cōsul patrię [e] se dedisse nouerit, & data notum sit mēsura esse perpetuò.

Nullus eligi potest patricius nisi primo alteram dignitatum hic insertarum fuerit adeptus. Item habens dignitatem consularem absque administratione, in opus aquæductus expendere debet centum pondo auri. Bart.

Imp. Zeno A. III.

NEmini ad sublimē patriciatus honorē (qui cæteris omnibus anteponitur [f]) ascendere liceat, nisi prius aut consulatus honore potiatur aut præfecturæ prætoriorum orientis, vel Illyrici: vel vrbis administrationem, aut magistri militum aut magistri officiorum in auctu [g] videlicet positus gessisse noscatur: vt huiusmodi tantum personis, siue adhuc administrationem gerendo, seu postea, liceat, quando hoc nostræ sederit maiestati patriciā consequi dignitatem [h].

Quoniam verò gloriosissimæ huic vrbi, quæ caput orbis terrarum [i] est, omnifariam credimus cōsulendum: vniuersos, qui post hac honorarij consulatus insignibus principali munificentia decorantur, centum lib. auri ad reficiendum aquæductum publicum ministrare censemus [k], ad similitudinem eorum, qui per annale [l] tempus consularium editione munerum gloriantur. Nam ipsis quoque expedit, vt florentissima ciuitas centum auri librarum munificentia substentata, honorarium quoque sentiat [m] consulatum.

Si cui conceditur administratio dignitatis diu antè concessæ, non videtur de nouo dignitas concedi: imò illis potietur honoribus, quibus potiretur, si eidem ab initio administratio concessa fuisset: nec soluet centum lib. auri in opus aquæductus, si tempore dignitatis concessæ soluit. Bartolus.

Idem Augustus. IIII.

SAncimus viris excellentissimis consularibus omnibus, qui iam facti sunt, vel postea fuerint procedendi [n] quoque, & re ipsa [o] per annū gerendi cōsulat⁹, impetrato videlicet principali iudicio, legitimam tribui facultatē ita, vt peracta quam meruerint processione, non nouum aliquid, vel quod nondum habeāt adipisci, sed consulatus ius, quod semel eis cōsularis detulerat processio [p], iterasse [q] beneficio videātur: & in adorāda nostra [r] purpura, vel in consequendis cunctis consulū honoribus & priuilegiis ex anteriori tēpore pueċtionis ordinē sibimet nouerint vindicandū. Hoc etiā obseruando, vt hmōi cōsul nec centū libras auri aquæductibus huius inclytæ ciuitatis pro tenore sacræ cōstitutiōis [s] p̄bendas, quas cū esset cōsularis, præstiterat, consul postea creatus persoluere denuò [t] compellatur.

Filiusfamilias electus in patricium, à ptria potestate liberatur. Bar.

Imp. Iustinianus A. V.

SAncimus, viros excelsos patricios, quos in huiusmodi dignitatis apicem Augusta maiestas retulerit, illico ab imperialibus codicillis præstitis [v] patresfami. effici, ac potestate libe-

consulū qui patres debent esse deuoti: vt in auth. iusiu. qđ præsta. col. ij.
[a] Conspiciant. agmina populorū.
[b] Cæteros. futuros.
[c] Patimur. corrigitur hic, quod est instit. de re. diui. §. hoc amplius, sed etiā hoc hodie corrigitur: & in volūtate eorum ponit spargere vel non: præter aurū, qđ soli prīcipi licet spargere: vt in auth. de consu. §. spargere. col. iiij.
[d] Centena. facit j. eo. l. nemini. & l. sancimus.
[e] Patriæ. vrbem vocat patriam. Ac.
[f] NEmini. Anteponitur. imo prę fe. vrb. anteponit: vt s. de of. præfec. vrb. l. prę fectum. & s. de offic. præfect. vr. l. j. quæ sunt contra. Sol. p̄fectus anteponitur dignitatibus de vrbe tātum: sed patriciatus etiā extra vrbem habet locum.
[g] Auctu. vt j. vt digni. ordo serue. l. ij.
[h] Dignitatē. sed illustribus viris permittebatur patriciat⁹ codicillos accipere: quāuis huiusmodi dignitatibus nō fuerint primo decorati: vt in nouel. de ord. seq. vbi etiam dicit prę fectū vrbi præesse patricio.
[i] Orbis terrarū. ff. de leg. & sena l. de quibus & s. de vete. iur. enu. l. j. §. sed & si quis. & insti. de satis. in fi.
[k] Censemus. s. l. proxi. & j. l. proxi. & separatus arcarius debet eligi, qui hoc custodiat: vt s. de aq̄du. l. hac lege.
[l] Annale. sicut p̄stat. c. li. auri q per annum impetrat vt sit consul in actu. vt j. l. proxi. sic qui sit consularis. i. vt dignitatē habeat sine administratione.

[m] Sentiat. s. ciuitas.
[n] SAncim⁹ Procedendi. vt impetret p annū etiā administrationem.
[o] Et re ipsa. id est etiam ipso actu.
[p] Processio. i. per annum: & alias est professio.
[q] Iterasse. primo cōsularis factus cōsul. in actu non est plus quàm consul. & facit s. l. j.
[r] Nostra. i. nos purpura vestitos: & dicitur adorari cū salutatur: vt s. de fabri l. ij. in quo est ordo. &c.
[s] Sacræ constitutionis. s. l. prox. sed si ante non fuisset cōsularis, & sic nō soluisset: tūc impetrans consulatū per annum solueret: vt s. l proxi. in fi.
[t] Denuo. ff. de re. iur. l. bona.
[v] SAncimus. Pręstitis. i. præsentatis sibi literis electionis ad patriciatum: vt hic, & insti. quib. mod. ius pat. po. sol. §. filiusfamilias. sic est & in quibusdam aliis. quod dic vt s. de decur. l. fina. & in authen. consti.

† a effectu.

† Ex his verbis no. Io. de Pla. quod dare ignoranti est p̄dere. Aurū spargere & cōtēnere solus princeps potest.

rari paterna: ne videantur, qui à nobis loco patris honorantur, alieno iuri esse subiecti. Quis enim patiatur patrem quidem posse per emancipationis modum suis nexibus filium relaxare: imperatoriā autem celsitudinem nō valere eum, quē sibi patrē elegerit, ab aliena eximere potestate? ne si cōtrarium approbetur, per quācunq; machinationem imperialis maiestas minui [a] videatur? Et hoc quidem rarò contingere satis [b] certum est. nemo enim facilè respexit filiumfa. in patriciatus honorem prouectū quemadmodum in consulibus hæc res vsitata est: sed ne quid in parte temporis tale eueniat & sine legibus inueniatur: ideo hæc nobis visa sunt sancienda.

TITVLVS IIII.

DE PRAEFECTIS PRÆTORIO SIUE VRBI [c], & MAGISTRIS MILITUM IN DIGNITATIBUS EXÆQUANDIS.

Præfectus vrbi, & præfectus prætorio, & magister peditū vel militum, licet habeant dignitates distinctas: tamen omnes sunt patris gradus: & ille præfertur, qui primò fuit in dignitate electus. Bartolus.

Imp. Valens A. I.

PRæfectū vrbi, & præfectū prętorio, & magistros equitum ac peditum, indiscretæ [d] ducimus dignitatis: vsque adeò [e] videlicet, vt cùm ad priuatam [f] secesserint vitam: eum loco velimus esse potiorem, qui alios promotionis tempore & codicillorū adeptione præcesserit.

Dignitate deposita per plures in pari gradu dignitatis existentes, ille est potior, qui prior fuit in dignitate electus. Barto.

Imp. Leo A. II.

QVisquis magisteriū equitum peditumq; susceperit, & gesserit [g] ante captam à quoquam prę fecturam, is cùm priuatus erit, & honorem deposuerit, ex præfectis [h], qui pro uecti fuerint, præferatur. Sit igitur sedes prior antè prouectis, locus conspectior, decernendi loquendiq; facultas antiquior, cui est splendor adepti magistratus vetustior.

TITVLVS V.

DE PRAEPOSITIS SACRI CUBICULI, & DE OMNIBUS CUBICULARIIS, & PRIUILEGIIS EORUM.

Custodientes cubiculum principis vel Augustæ eandem dignitatem habent, quam præfectus vrbi, & præfectus pratorio, & magister militum: & hac dignitate deposita nulla est inter eos discretio, seruata tamen reuerentia temporis. Bartolus.

Impp. Arcad. & Honor. A A. I.

SAcri cubiculi prępositi ea dignitate fungantur, qua sunt præditi, qui eminētissimam prætorianam vel vrbanam meruerint præfecturam, aut certe militarem magisteriā potestatem: ita, vt sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio [i]: siue nostræ serenitatis adoraturi admittantur imperium, siue pro suo arbitrio solennes festiuitates [k] & cœtus vel salutatiões [l], vel quælibet alia officia frequentant: vt in sedibus [m] & in concessu [n] eis ordo seruetur, quem ordo prouectionis ostēderit, sub habitu videlicet ipsis consueto: cùm manifestè decretum [o] sit, eum esse potiorem, qui præcesserit: vel illum subsequi, quem recentius probauerit examen.

---

consti. quæ de dig. §. generaliter. co. v.

[a] Minui. quia quodammodo essemus in potestate patricij patris, quasi aui.

[b] Satis. sicq; parū lęduntur patres: quod secus esset in consule: vt ff. de vsu ca. l. iusto. & tamen in consule est idem hodie: vt in d. auth.

[c] DE PRÆFECTIS &c.

Omnes istos dicit esse pares.

[d] PRæfectum. Indiscretę. i. non discretæ seu separatæ, sed æqualis dignitatis.

[e] Vsqueadeo. i. adeo hoc est verum.

[f] Ad priuatā. alias à priuata: & est plana. alias ad priuatā. & tūc dic, qđ retineat aliquē effectū dignitatis: vt j. l. pxi. & fa. s̄. ti. j. l. j. & s̄. qui po. in pig. ha. l. si fundū. & de lo. prę. ci. l. cōgruit.

[g] QVisquis. Gesserit. id est gestionem compleuerit. idē si non compleuit, antequā alius præfectus eligeretur. sic æquiparat magistrum istū pręfecto, vt q prior fuerit, præferat. in hoc enim est similitudo.

[h] Ex præfectis. i. iis, qui post magistratum fuerint electi, & desierūt, præferatur magister in iis, quæ sequuntur. Et no. eos retinere effectum dignitatis. sic. s̄. de aduo. di. iu. l. petitionē. §. egredientem: & j. ti. j. l. j. & s̄. de excu. mu. l. eā. & l. maximarū. in fi. & j. de priui. e. qui in sac. pa. l. ij. in fi. & l. fin. Dic ergo quod hic fuerūt pvecti. sed desierūt [i], alias secus: vt j. de primi. l. ij. in fin. & cit s̄. l. pxi. cū suis concor. Alij dicūt pvecti de nouo: vt & s̄. titu. j l. j. sed & habēt necesse dicere, quod desierūt. p l. j. vt dign. ordo ser ue. l. ij. §. sed administratores.

[i] Arg. cō tra. gl. nō soluit hoc arg. quod facit de lega. ij. ff. de iudi. vbi legati finito officio legationis, possūt cōueniri: sed sol. secundum Ioā. quod legatus nō habet dignitatem. sed potius officiū: & sic deposita legatione non remanent reliquiæ dignitatis.

DE PRÆPOSITIS SACRI CUBICULI.

[i] SAcri. Discretio. i. id est differentia. fa. s̄. titu. j. l j. & ij. & s̄. tit. ij. l. j. & l. penulti. & j. de si l. l. vlt. Sed ar. cōtra. ff. de iud. l. ij. §. plane. Accur.

[k] Festiuitates. i. festi conuentus, q fiebāt in maio. Et dicebantur conuiuia: vt s̄. de pag. & sa. l. vt profanos. vel in maiuma. vt s̄. de maiu. l. vnica. libro xj. Accur.

[l] Salutationes. iudicum forte: vt j. de proxi. sac. scri. l. ij. & s̄. de offic. diuer. iu. l. vlti. Accur.

[m] Sedibus. sic. s̄. de sac. san. ecc. l. decernimus.

[n] Cōcessu. vt ff. de albo scri. l. j.

[o] Decretum. ciuiū vel senatorum vel curiæ.

Hac

Priuilegia officialiũ dignitate finita non perduntur.

[a] HAc nostræ. Exeũt. quia finierunt offcium, & tamen retinent priuilegium, quandiu viuunt, vt hic, & s. de excu. mu. l. eos & l. maximarũ in fi.

[b] Ante, quam. subaudi etiam.

[c] Locum. s. cubicularij. ad qđ posset reeligi: vt s. de consu. l. j.

[d] Excepto. excipit duos palatinos, qui non habẽt immunitatẽ infrascriptam, quinimo nullus habet, nisi qui l. aliqua se habere ostendat: vt s. de excu. mu. l. maximarum, in prin.

[e] Angarias. ist est munus sordidum.

[f] Vindicamus. i. excipimus. & facit j. de pxi. sac. scri. l. in sacris. & ff. de mu. & hono. l. vlti. §. patrimoniorum.

[g] CVbiculario. hic merito dicuntur penetralia, quia nullus audet penetrare. P.

[h] Obire. i. subire, & loquiẽ magistro officiorum, cui hęc cõstitutio mittitur, & facit. j. de siiẽtia. l. ne aduersa. & ff. de castr. l. iij. & de agen. in re. l. iiij. & s. vbi se. vel cla. l. quoties & j. de pri. sch. l. ij. nec ob. s. vbi de cri. ag. opor. auth. qua in puincia. ibi, nullo priuilegio &c. quia non erat ibi insertum in iuris corpore.

[i] IVbemus. subaudi vt omnes &c.

[k] Cuiuspiam. s. domini serui.

[l] Rapiãtur. ex hac l. vt in auth. de mo. §. ij. col. j.

[m] Mortuos. i. morientes. vel proprie s. valeant eorum testamẽta. Et not. hic arg. ad id qđ habeẽ isti. de le. Fu. ca. tol.

[n] Duntaxat. s. morientes.

[o] Sine legitimis. vt s. de bon. va. l. va cantia.

[p] Dederit. scilicet dominus.

[q] Iudicium. vt magistri officiorum: vt s. l. proxi.

[r] Eum repete interpellare. & not. probauerit: qa probat ignorãtiam. & sic est contra. ff. de prob. l. verius. Sed dic quod pbat eo ipso quod non probatur contrarium. sic j. q mil. nõ pos. l. super seruis. & s. de peric. tuto. l. si tuto. sed vbi scit, præsumitur quod voluerit eum fieri liberũ vt s. de episcop. & cler. auth. si seruus. & de proba. l. cum precibus.

[s] Calumniandi. ar. ff.

Cubicularij principis etiam antequam ad dictum officium obligentur, gaudent immunitate muner ũ extraordinariorum, & finita dignitate non recipiunt hospitem inuiti: & præsides contrarium facientes, pœna hac lege inserta puniuntur. Bart.

Impp. Theo. & Valen. A A. II.

HAc nostræ mansuetudinis æterna lege sancimus, vt omnes cubicularij, qui de nostro cubiculo exeunt [a], ante, quàm [b] primũ locum [c] obtineant (excepto [d] castrensi & comite domorum) his priuilegiis perfruantur, vt nec possessiones eorum angarias [e] siue parangarias, vel etiam paraueredos in posterum dispositione tui culminis vel alicuius calumnia dare cogantur: ne sordidis adstricti muneribus, dec9 ministerij, quod militando videbantur adepti, otij tempore & quietis amittant. domus quoque eorum vel in hac sacratissima vrbe, vel in qualibet alia positas ciuitate, ab omni hospitum cuiuslibet dignitatis inquietudine vindicamus [f]: prouinciarum rectoribus, eorumq; apparitoribus denarum lib. auri dispendio feriendis, si mãsuetudinis nostræ statuta dissimulare, & ex aliqua parte violare tentauerint.

Cubicularij principis & Augustæ non cogantur respondere nisi coram officiorum magistro. Bart.

Imp. Martia. A. III.

CVbicularios [g] tam sacri cubiculi mei, quã venerabilis Augustę, quos vtrosque certum est obsequiis occupatos, & aulæ penetralibus inhærentes, diuersa iudicia obire [h] non posse ab obseruatione aliorum tribunalium liberamus, vt in sublimitatis solummodo tuæ iudicio propositas aduersus se excipiant actiones.

Si dominus principi seruũ suum cubicularium obtulit: illico talis seruus libertatem adipiscitur, & ea vtitur inter viuos & in vltima voluntate: & eidem ab intestato succeditur per agnatos & cognatos: quibus deficientibus fiscus eius bona occupat tanquam vacãtia. si autem domino ignorante vel inuito cubicularius factus sit, intra quinquẽnium cum peculio vẽdicatur: & prædicta etiã ad cubicularios extenduntur. Bart.

Imp. Leo A. IIII.

IVbemus [i] omnes, qui vel iam in sacrum cubiculum cuiuspiam [k] liberalitate donati, aliove titulo dati vel dandi principalibus obsequiis inhærere vel antè meruerunt, vel postea meruerint, licet nulla interueniẽte scriptura, nulla confectione gestorũ, postquã deuotissimis cubiculariis fuerint sociati, ad conditionẽ libertatis ingenuitatisq; rapiãtur [l], raptiq; videãtur hoc nõ solũ circa superstites, sed etiam circa mortuos [m] volumus custodiri. Nam cũ hoc priuilegiũ videatur principalis esse propriũ maiestatis, vt non famulorũ, sicut priuatæ cõditionis homines, sed libertorũ honestis vtatur obsequiis: periniquum est, eos duntaxat [n] pati fortunæ deterioris incommoda. Sed & testamenta quidem ad similitudinem aliorum, qui ingenuitatis infulis decorantur, pro sua liceat eis condere voluntate. Intestatorum verò nemo dubitet facultates, vtpote sine legitimis [o] successoribus defunctorum fisci iuribus vindicari. Et hæc omnia tunc diligenti obseruatione volumus custodiri, cùm sponte suaq; voluntate quis dederit [p] eunuchum sacri cubiculi ministeriis adhęsurum. Si verò quidam fuerit violẽter extortus, aut inuito domino vel ignaro intra sacrum ausus sit militare cubiculum: liceat domino destinatum sacra ex lege cubiculariis interpellare iudicium [q], & eum [r], quem probauerit nolente se vel inscio sacrum penetrasse cubiculum, † vt suum famulum cùm peculio consequatur. Sed & sicut læsis implorandi præsidij facultatem denegari non conuenit: ita nec calumniandi [s] viam patimur diu-

† In[...] bulla[...] excep[...] suum li[...] mulas

ar. ff. de accu. l. alij.

[a] Denegetur. sic s. ne de sta. defun. p totum. & s. de tab. l. ij.

[b] IVbemus. Coniugis. vnus vni alter alteri cubiculo praeerat: super q bus alij plures erāt vt s. l. prox. in principio.

[c] Sociati. per electionem cum centū erant numero: vt s. de pe. haere. l. fi. Vel dic eo ipso, qđ illustres erāt: & sic largius dicuntur senatores: vt ff. de cen. l. fi. § fi.

[d] Cingulo. ense forte. sic est speciale regulariter cōtra vt s. vt armorum vsus l. j. & in auth. de armis. Vel dic cingulo. i. tit. dignitatis, id est, carruca vt s. de hono. vehi. l. j. & facit s. de dignitatibus l. clarissima.

[e] Videatur. sic s. de preci. impe. offe. l. rescripta. & ff. de sena. l. vlti. in principio.

[f] DE QVAESTORIBUS &c.

Officia istorum sunt, vt s. de offic. quaesto. cum tribus sequen. tit.

[g] QVi ex quaesturae. Duae sunt partes.

[h] Vtriusq́. s. fisci & rei priuatae.

[i] Attonito. id est, terribili.

[k] Viguerunt. i. si bene gesserunt, vt tanquam tunc ab omnibus commendentur. Accur.

[l] Acclamatione. Viuat talis: vt faciūt Romani de papa: & etiam praeconum: vt s. de offic. rec. prouin. l. iij. & in auth. vt or. prae. §. j. coll. v. Alij dicunt, quod isti excipiūtur ab aliis qui cōmendant, si aliqua tacita reuerētia prębeatur eis: vt subiicit. quod non placet.

tius esse patefactā. Ideoq́ tempus quinquennij praefinimus, intra quod contra eos suas debeant exercere quaestiones: vt si medio tempore mouere distulerint, vlterius eis tanquā in suum famulatum vindicandi, vel eius vt serui peculium, vel bona quasi liberti, copia denegetur [a]. Haec omnia, quae super deuotissimis cubiculariis sancimus, etiam ad cubicularias, quae à dominis in sacrum cubiculum datae vel dandae sunt, superstites atque mortuas extēdi prorogariq́ decernimus.

Cubicularia etiam dignitate deposita cum vadunt extra vrbem, poterunt vti cingulo dignitatis. Bar.

Imp. Anastasius A. V.

IVbemus duobus viris illustribus praepositis vtriusque sacri cubiculi tam nostrę pietatis, quàm serenissimae nostrae cōiugis [b], qui post finitā militiam senatorio fuerint consortio sociati [c], licere quoties ad aspiciendos agros suos, vel ob aliā causam proficisci voluerint, cingulo [d] vti: cum hoc ad implendum eorum desiderium, & ad nullius laesionē respicere videatur [e].

TITVLVS VI.

DE QVAESTORIBUS, & magistris [f] officiorum & comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatae.

Qui in administratione publicorum officiorum se bene gesserunt, debent clamorosis vocibus populi commendari. Bar.

Impp. Arcadius & Honorius AA. I.

QVi ex quaesturae [g] honore, aut officiali magisterio, aut comitiua vtriusq́ [h] aerarij nostri, attonito [i] splendore viguerunt [k]: acclamatione [l] excipiantur [m] solita: nec praetereantur, vt incogniti.

TITVLVS VII.

DE PRIMICERIO [a] & Secundicerio & notariis.

Notarij principis licet senectute deposuerint officium, aut maiorem dignitatem fuerint adepti non ob hoc notariorum nomē perdunt: sed notariorum, & dignitatis secundae retinent priuilegia: nec possunt esse discussores, aut peraequatores, aut similem dignitatem cum administratione habere. Bartol.

Imperator Leo AA. I.

PRaecipua est nostrae pietatis intentio circa notariorum nomen: atque ideo si vnquam huius ordinis viri laborem quiete [o] mutauerint, vel abiecerint, vel senectute posuerint [p], seu cum alia dignitate posthac qualibet vsi sint [q]: non omittant prioris vocabulum militiae, sed compendium [r] sequentis honoris assumant. & siqu is ex officio vel [s] praecipuè sublimitatis tuae temerario assensu in discussiones, peraequationes, aliam denique vllam rem inquietator extiterit: officium suum nouerit vel leuis [t] culpae offensione detecta, grauis mulctae discrimine fatigandum: & numerariorum corpus [v] extincto † iniuriae authore, minuendum.

Primicerij vltra biennium in officio militare non coguntur.

cet.

[m] Excipiantur. i. recipiantur cū laudibus populi.

[a] DE PRIMICERIO &c.

Id est * de eo q primo scriptus est in matricula notariorum. & qui primū locum obtinet. M. secūdicerius qui secundū: ad quod. j. de dome. l. vi. & notariis. i. cęteris post ea scriptis. Alij dicūt & p. i. nā idem est secūdicerius, qđ primicerius secūdū eos. Vel dicitur primicerius, q primo portabat cereū in aliquo festo, & erat in dignitate, quia spectabilis: vt j. l. proxi.

* Tu in hunc titu. video Alci. hic: quē Acc. prosus nugatur.

[n] PRaecipua. Quiete. id est, in quietē. ad quod s. de episc. & cle. l. decernimus.

[p] Posuerint. i. deposuerint.

[q] Vsi sint. de facto.

[r] Compendium. quasi non honorē vt s. de decur. l. j. & facit s. de dig. l. iiij. cum concor.

[s] Vel. pro etiam dic si quis assensus temerarius extiterit: & sub. imponēdo discussi &c. q. d. si notarius receperit dignitatē. & sic inquietauit legem istam. Accursius.

[t] Leuis. etiam si in leui re exerceat officium, punit arbitrio iudicis: vt hic & ff. de pœ. l. sanctio. & deponit, vt subiicit. & not. qđ pro paruo delicto pœna magna imponit. sic s. de li. & eo. li. l. ij. & de lege. l. ij. Accur.

[v] Corpus. id est, corpus officialium inter quos iste cœperat numerari, minuit isto extincto. i. deposito. vel habeas minuetur. scilicet per electionem alterius isto relicto.

Pœna grauis pro delicto paruo imponitur.

† No hic Io. de Pla. quod dicitur ille extinctus, & mortuus, qui ab aliqua dignitate vel officio cum dedecore remotus est. Et est ar. secundum And. quod iudex recusatus loco mortui habetur.

Et

Et dic qa isti sunt notarij, qui dignitates nō possunt habere: vt no. s. in tit. de tabu. item hoc durāte officio, alias secus: vt j. l. proxi. in fi.

a Præclarā. Militiam. inermem.

b Tributorum. i. primiceriorum: sic dicti, quia tribuum sufragio eligebantur. s. qui tribuni: vel qui scilicet notarij.

c Nōnihil. i. multum. vt ff. de verb. sig. l. duobus.

Primicerium quatuor priuilegiis donatur.

d Beneficiorum. quatuor enim priuilegia dat eis per hāc l. primo, vt primicerius eorū tantum duobus annis teneatur stare in officio secūdo, qđ à qbusdā muneribus eos excusat: tertio quia præfert eos aliis posterioribus: quarto, quia finito officio habent aliā dignitatem.

† alias, agēdis numeris.

e Statuēdas. vt et s. de of. p. vrb. l. primicerius. Sed contra. j. de nume. l. ij. & l. fi. Sol. ibi in notariis: hic in primiceriis tribus.

f Hos autem. hic magis pœnam, quā præmiū eis donat.

g Commeatus. facit j. de commea. l. ij. & fi. & j. de dome. l. iij.

h Vnus gradus. s. volumus subire iacturam: quod est j. & sic sub. in sequentibus.

i Postponendis. alias di. & dictio iis, datiui casus est nam postponitur iste sequentibus in iis, quibus anteponeretur, nisi absuisset. ad quod s. de offic. præfect. præ. l. ij. in fi. Et dic inferioris gradus secūdum prædictā proportionalitatē. Itē no. geminatio delicti geminat pœnā. sic s. de epi. au. l. nemo. in fi.

Geminatio criminis pœnā multiplicat.

k Discussionis.

& si à palatio per annum se absentauerunt, vnum gradum militiæ perdunt: si per biennium duos: si per triennium, tres: si per quadriennium, quatuor: si per quinquennium, quinque: sed non vtuntur ordine. & licet ob absentiam quinquennij ab officio sint remoti, tamen ordine discussorum & peræquatorum non grauantur: & inter eos prærogatiua temporis est habenda, quæ nulla ratione potest celari: & hoc officio finito ad officium magistri officiorum sunt assumendi. Bartolus.

Imp. Iustinia. A. II.

PRæclaram nobilemque militiam [a] spectabilium tribunorum [b] notariorum, qui gloriosis obsequiis nonnihil [c] reipublicæ commoditatis afferunt & decoris, diuersis beneficiorum [d] titulis muniendam credimus & augendam. Nam biennales metas viro spectabili pro tempore primicerio agendi † muneris duximus statuendas [e]. Hos autem [f] tribunos, qui suis negotiis occupati, minimè sacrum palatium curauerint frequentandum: nisi intra annale spatium reuertantur (quāuis commeatus [g] iura prætendant) pro absentia quidem vnius anni, vnus gradus [h]: si verò duobus annis abfuerint, duorum: si tribus, trium: si quatuor graduum subire iacturā iis, qui inferiores eis fuerint, postponendis [i]. Qui verò per quinquēnium integrum se præsentare cessauerint: exemptos matricula tantùm nomine tribunorum, non vero ordine perpotiri: his in hunc modum dispositis, vacationem census discussionis [k], peræquationis, & cuiuslibet alterius rei habituros. Illud præcipuè prouisionem nostram flagitare perspeximus, ne per ambitionem vel gratiam, aut cuiuslibet occasionis obtentu, vel laborū seu solicitudinum specie, publicorum cuiquam liceat aliquando graduum seriem conturbare, & temporum ratione calcata, dudū militantibus anteferri & quæ longis prolixisq; stipendiis defensa iam pollicetur senectus, gratiosa festinatione subripere [l]. Hoc etiam adiiciendo, vt primicerius post depositam publicam numerorum † solicitudinem, ac si ipsam gessisset administrationem, cuius consequitur dignitatem, magistri officiorum pro antiqua consuetudine infulas [m] sortiatur omnibus vocantibus, quamuis tempore precedentibus, † preponendus [n].

TITVLVS VIII.

VT DIGNITAtum ordo seruetur.

Vsurpans scienter honorem sibi indebitum, crimine sacrilegij punitur. Bartolus.

Imperator Theodosius Augustus. I.

SI quis indebitum [o] sibi locum vsurpauerit: nulla se ignorantia [p] defendat: sitque planè sacrilegij reus, qui diuina [q] præcepta neglexerit.

Habentes dignitatem cum administratione, præferuntur habentibus eandem sine administratione. postea qui dignita-

hæc munera sunt s. decen.

l Subripere. No. sic. j. de princ. agen. in reb. l. iij. & s. de cōsu. l. j. & j. de proxi. sac. scri. l. vnicuique. & de re mili. l. contra publicā. & de tyronibus l. fi. & s. de offi. ma. offi. l. nemo. j. de dome. l. iij.

m Infulas. i. dignitates. Et no. qđ loquitur, quādo per quinquennium abfuit: vt s. §. hos autem. & sic ex delicto habet præmiū. sed certe non ex delicto: sed qa meruit dignitatē, gerat eā vel non: vt hic dicit. vel dic, quod perinde acquirit infulas per legē istā: ac si per electionē habuisset & gessisset illas infulas.

† numerorum.

n Præponendus. præponitur vocantibus primis: quia habet nouā dignitatem: vt j. titul. j. l. ij. §. sed administratores. vel priuilegio prioris dignitatis, obtētu cuius præfertur aliis, qui aliquando habuerūt dignitates, sed habere desierūt: & sic est speciale contra id quod habes s. de præfec. præto. l. ij. alias proponendis.

† al. præpositis.

VT DIGNI[TATVM ordo seruetur.]

o SI quis indebitū. alij tā debitum: vt j. l. proxi. vel pone vt j. de priuil. eor. qui in sac. pa. l. ij. vel vt ff. de mune. & hono. l. vt gradatim. Accur.

p Ignorātia. iuris vel facti. ad quod & s. qui pe. tu. l. fin. & de crim. sacri. l. j. & s. vnde vi. l. si qs. & l. fi.

q Diuina. huius l. occupādo scilicet alterius locum. ad quod j. de erog. mili. l. lege. & de priuileg.

uileg.eorum qui in fac. pa. l.fina. & s̃. de diuer. rescript.l. sacrilegij.& de cri. sacri.l.ij. Accur.

a OMnes.Peregerint. & adhuc peragunt: vt ex sequentibus patet. & nota, quod hæc prælatio valet ad ea quæ dicuntur s̃. de offic. præfec. præto.l.ij.in fi.cum concor.

b Vacantes.i.qui habuerunt dignitatem cũ administratione, sed administrationẽ deposuerunt: vt j. §. vacantes. & s̃. de fabri.l. eos.in fi.Accur.

c Absentibus cingulum.in signũ illustratus. ad quod in auth.vt iudi.sine quoquo suf.§.fi.co. ij. & in authent. vt or.præ.§.j.col.v.& dic hic mittitur cũ administratione, si differat à sequenti. Item dic, quod fuit deposita administratio: ne sit cõtra j.§.sed administratores.si eñ nõ esset deposita, deficit ille casus. Sed soluitur per dictum §.sed administratores. Acc.

† alias, illustris insignia dignitatis cingulum meruerint.

d Sine cingulo. id est, sine administratione: & sic expone in sequẽti. & no. secundũ M. quod criminales causæ cõtra istos motæ non possunt terminari sententia condẽnatoria, nisi per principẽ: sed absolutoria etiam per vicarium: vt s̃. vbi sena. vel cla.l.quoties.§. j.& §.viros. Accursius.

† Hic est arg. quod bñficium potest cõferri absenti. de hoc est casus i c.accedẽs. extra, de præben.& dig.

e Vacantibus. sic ergo tria genera nota. scilicet, vacãtes qui desierũt. Itẽ honorarios, q nũc administrationem habuerũt. Itẽ illos, qui cũ actu omnibus præferuntur aliis: vt supra titu.j. l.fina & facit supra de cõsue. l.nemini. in fi.lib.x.

† alias, post administrationes.

f Præfectorius.id est, vacans præfecto

tem solum cum administratione deposuerint: & hi habere dicuntur dignitatem vacantẽ, postea illis, quibus dignitas cum administratione committitur. quartò illi quibus dignitas à principe conceditur in præsentia sine administratione, & hi honorarij appellantur. Quintò illi quibus illustris dignitas sine administratione committitur. Item administrationem habentes præferuntur vacantibus. Item vacantes præferuntur honorarijs in simili dignitate constitutis, non in dispari: vt præfectus vacans præfertur præfecto honorario. Item non debet appellari vacans si habet dignitatem, cui postea conceditur administratio. Bartolus.

Idem A. & Valentinianus August. II.

OMnes priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda cognoscant vt primo loco habeantur ij, qui in actu positi, illustres peregerint [a] administrationes. secundò veniant vacantes [b], qui præsentes in comitatu † illustris dignitatis cingulum meruerint. tertium verò ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum [c] illustris mittitur dignitatis quartum honorariorum, qui præsentes à nostro numine sine cingulo codicillos tantùm honorariæ dignitatis adepti sunt quintum eorum, quibus absentibus similiter sine cingulo [d] mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ vacantibus [e] omnib⁹ honorariis anteponi censemus. Vacantes † autem † post administratores venientes, nõ omnes iam omnibus honorariis credimus præponendos: sed eos vacantes illis honorariis, qui similem adepti sunt dignitatem: † vt præfectorius [f] quæstorio, nõ quæstorius [g] præfectorio præponatur: paricꝫ modo quæstorius quæstorio non vacans, comes thesaurorum, vel comes rei [h] priuatæ, honorario quæstori vel magistro [i] † officiorum præferatur. Et inter administratores illos etiam numerari decernimus, quibus illustribus in sacro nostro cõsistorio cunctis [k] aliquid ordinariæ dignitatis vel antè commisimus, vel postea committemus peragendum, verbi gratia, † si vacantium [l] magistro militum belli cura cõmittatur. Cur enim aut vir magnificus Germanus magister militum vacans appelletur, cui bellũ contra hostes mandauimus? aut cur excellentissimus Propentadius [m] nõ egisse dicatur præfecturã, cuius illustribus cunctis depositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles [n] in expeditione copia commeatuum [o] abũdauit?

TITVLVS IX.

DE MAGIstris sacrorum scriniorum.

Magistri notariorum magnæ curiæ etiam dignitate finita vnà cum eorum filijs à grauamine priuato & publico sunt immunes: & pœna grauanti hic imponitur, & durat priuilegium. Bartolus.

Imp. Anastasius A. I.

VIris spectabilibus magistris omnium sacrorũ scriniorũ nostræ beneuolẽtię liberalitas tribuenda est, qui nostræ quodãmodo adsidere maiestati videntur. ideoque post depositum [p] etiam officium ab omni indictionis onere seu ciuilium seu militarium iudicum, prorsus immunes esse præcipimus: vt nec

rio, scilicet, honorario.

g Quæstorius. vacans quæstorio honorario.

† alias, vt præfectus pręto rio pręponatur non quæstori⁹ præfectorio præponatur.

h Vel comes rei. scilicet vacans.

i Magistro. honorario. est ergo nomen dignitatis: vt supra de aduocatis diuersorũ iudiciorum.l.petitionẽ. §. egredientem.

† In scriptis omnibus exemplar. legitur ex magistra officiorũ iunctũ, s. quẽadmodum exconsul dicitur.

k Cunctis, alias ductis. & alias cunctis.

l Vacantium. magister enim militũ vocantium erat: & sic ipse erat vacans sed si de nouo iniũgitur ei cura belli, non erit habendus vacans.

† alias, si vacanti magistro militum.

m Propentadius. proprium nomen cui, cũ esset vacans, iniunctum fuit, vt faceret quod præfectus facere consueuerat.

n Miles. id est, militaris copiam annonæ habuit.

o Commeatuum. à tempore commẽtus supererat de annona.

DE MAGIstris sacrorum scriniorum.

p VIris Depositum ad quod s̃. de exc.mu. l.eam. & de fabri.l. eos.& de aduo. diuer.iu.l. j. & de asses.l.non parum.& s̃.de pręposi.fac.cub. l. ij per quæ habes priuilegiũ durare etiã finita dignitate Ad po

Priuilegium durat etiam finita dignitate.

[a] Ad proximos. vt j.de proxi.facr. scri.l.iiij.

[b] Ex proximis. s.natis:vt j.de proxi.sac.scri. l. in sacris.in prin.Sed cō tra eo.tit.l.iubem[9]. Sol.vt ibi.ad quod j.de agen.in re.l. fi. & j.de priuile.scor. qui in sa.pala.l.ij.

DE COMITIbus consistoria.

[c] Os. Aequari ergo est spectabilis;vt in auth.de app.& intra q̃ tēp.§.illud.co.ix.

[d] Viros. Vtuntur.vt j. de Princi.agen.in re.l. fi.& facit j.depriui. scho.l.iij.& de proxi.sac.scri. l. in sacris.& s.de profes. & me.l.fin.

DE COMItibus & tribu. scholarum.

Alias de comitibus & tribunis, alias de præpositis & tribu.

[e] Præpositos. comitib[9].

[f] Scholarū.i. eorum qui obediebant ei in officio.

[h] Epulis.est enim quædam inquietatio cogitare de epulis:vt ff. pro socio. l.cum societas.

[i] Adorādi.id est, salutandi.

[k] Inter quos.s.p̄positos & tribunos.

[l] Numerātur. nā & hęc pertinent ad officium prædictorum. Vel dic quod alij præerant,qui similes erant prædictis. Accursius.

[m] Præpositura. s. cū administratiōe.

[n] Meruerūt.à principe propter bonum seruitium: vt j.de silen.l.j. & dic ꝙ est multiplex comitiua,id est,multi grad[9] sunt comitis.

[o] Casu. Not. de

ab amplissima quidem se de tui culminis eis vlla molestia super suscipiēdo quolibet grauamine priuato,vel publico penitus iniūgatur.Hoc beneficiū ad proximos [a] etiam sacrorū scriniorū,& ex proximis [b] volumus propagari:quinquaginta librarum auri officio tui culminis condemnatione mulctando, si quid aduersus statuta clementiæ nostræ innouari concesserit.

TITVLVS X.

DE COMITIbus consistorianis.

Comites consistoriani sunt illi qui steterunt in principis consistorio,& proconsulibus adæquātur. Bartolus.

Imppp.Grat.Valen.& Theodo.AAA. I.

Os,qui tranquilitatis nostræ consistorij dici comites meruerūt, spectabilibus proconsulibus æquari [c] generaliter decernimus.

Comites consistoriani tam in agendo,quàm in excipiendo vtuntur priuilegijs competētibus principibus scholæ agentium in rebus. Bartolus.

Imp.Iustinia.A. II.

Viros spectabiles comites cōsistorianos & cōiuges,& liberos,quæ etiam seruos(eorum,atque colonos iisdē priuilegiis, tam intentiones ab aliis proponendas excipiendo, quàm suas contra alios exercendo perfrui quibus viri clarissimi principes scholarum agentium in rebus per sacram pragmaticam sanctionem diuinæ memoriæ Zenonis vtuntur [d].

TITVLVS XI.

† DE COMITIbus & tribunis scholarū [e].

Præpositi scholarum & illorum, qui sunt per principem ad aliquod officium deputati, principem adorare possunt, inter quos etiam palatini numerantur, si eis data sit primi ordinis comitiua cum administratione & officio deposito si nō aspirauerint ad maiorem dignitatē pares sunt comitibus Aegypti diœce. & Ponticæ alij verò milites militia soluta numerantur inter eos,qui fuerunt prouinciarum duces. Bar.

Imp.Valen. nia A. I.

Repositos [f] ac tribunos scholarū [g], qui inquietudinis † epulis [h] adhibentur,& adorandi [i] principis facultatem antiquitus meruerūt(inter quos [k] comites etiam sacri stabuli,& cura palatij numerantur [l]) si primi ordinis comitiuam cum præpositura [m] meruerunt [n] & casu [o] ad altiora non peruenerint:deposito sacramento [p] inter eos, qui comites Aegypti vel Ponticæ diœceseos fuerint (quorū par [q] dignitas est)haberi præcipimus:alios [r],qui honore [s] comitiuæ regimen fuerint nacti,absolutos militia [t] inter eos,qui duces fuerint prouinciarum,numerari iubemus.

TITVLVS XII.

DE COMITIBVS rei militaris.

Missus ob suam probitatem ad partes transmarinas custodiendas,illis dignitatum insignibus adornatur,quibus proconsules. Bartolus.

Imp.Leo A. I.

Vi contemplatione meritorum [x],ducto [x] intra prouincias transmarinas strenuissimo milite,primi ordinis comitiuam fuerint cōsecuti [y]: ea reuerentia altissimarum dignitatum viris subiungantur [z] vt his locum prestent, qui proconsulatus insignibus adornātur.

casu est dignitas:vt no.s.de legi.& con stitu.l.digna.

† De stit...

[p] Deposito sacramento.i.finito officio comitiuæ: vel verius tribuni & præpositi.

[q] Par. Ponticæ & Aegypti par est dignitas.& facit j. de pala.l.vlti.

[r] Alios qui.alias ꝙ,quod est melius.

[s] Honore.quia dignitatem sine præpositura,id est, administratione meruit.

[t] Militia. s. præpositi vel tribuni. Accursius.

DE COMITibus &c.

[u] Vi cōtēplatione meritorū. Nam probi ad talia eliguntur.

[x] Ducto.i.ductis militibus. sic ff. de verb.sig.l.in vsu.

[y] Cōsecuti.& dic vt s.tit.j.l.j.

[z] Subiugantur.i. subiiciuntur siue adhibentur. & dic dignitatē prædictorū comitū:vt his.s. comitibus locum præstēt illi qui &c. & est alias adornatus:& tunc habeas præstet.alias nominantur.

† Prisfra ad i de præ sacr... inquietudis epputat gendis

Eos.

a Eos. Peculiariter. i. specialiter & intime de his confidendo.

b Milite. i. militibus eis datis à nobis: vt s. l. proxima. quę vltra mare. hic citra mare dicit missos.

c Peragendā. vt s. vt dig. ordo. l. fina. in fi. & fa. j. de princ. agen. in re. l. eo.

d Præter Aegyptū. illi forte sunt maiores.

e DE COMITIBUS & archi. Id est summis * medicis ab archos, qd̄ est princeps.

* Imò principalibus medicis, & in aula Imperatoris versantibus.

f Archiatros Militantes. inermi militia: vt in titulo.

g Ordinis. dic vt s. de comiti. & tri. l. j. Accursius.

† Medicos principis hic accipe archiatros. Alciat.

h Vicarios. quæ est quædam dignitas: vt s. de offic. vicar. l. j.

i Meruerint. not. æquari tres dignitates, quod valet ad id quod dicitur s. de præfec. præto. l. ij. in fine. facit j. de proxi. sacr. scri. l. j. & s. de consu. l. j. & de præpo. sacri cubi. l. j. & de primic. l. fina. in fin.

k DE COMITIBUS &c. Vt Tolosanus: & est spectabilis: vt in authē. de appel. §. illud. collat. vlt. j. Sed quidam sunt illustres: vt j. de ero. mi. an l. prouincialium.

l Eos. comites. hoc exponetvt s. de comi. & trib. l. j. & facit. j. de princi. agen. in re. l. j. & s. de excusat. mu. l. eos.

* DE PRO. &c. qui &c. Vt sunt comites: quod tex. non bene aperit.

Missus principaliter ad defendendam aliquam prouinciam citra mare, similis est duci administranti aliquam prouinciam excepto duce Ponticæ & Aegypti. Bartolus.

Imp. Anastasius A. II.

Eos, qui sub comitiua primi ordinis dignitate peculiariter a ad quālibet prouinciam vel prouincias defendendas milite b credito authoritate nostri numinis destinantur, & eos, qui vicem illustrium virorum magistrorum militum susceperint peragendam c, ducibus, qui præter Aegyptum d & Ponticam in aliis prouinciis administrauerint, adæquamus.

TITVLVS XIII.

DE COMITIBUS & archiatris † sacri palatij e.

Archiatri si primi gradus militiam obtinuerunt, eam dignitatem adipiscuntur, quàm duces & vicarij principis, qui militiam administrauerunt, & etiam comites primi ordinis. Bart.

Imp. Zeno A. I.

Archiatros intra palatium militantes f si comitiuæ primi ordinis g nobilitauerint gradus: inter vicarios taxari præcipimus: siue iampridem deposuerunt militiam, siue posteà deposuerint: ita vt inter vicarios h & duces, qui administrauerint, & eos, qui comitiuam primi ordinis meruerint i, nihil intersit, nisi tempus quo quis administrauerit, vel comitiuæ adeptus est insignia.

TITVLVS XIIII.

DE COMITIBUS, qui prouincias regunt k.

Comites qui gubernauerunt prouinciam, deposito officio priuilegijs dignitatis vicariæ funguntur. Barto.

Imp. Zeno A. I.

Eos, qui administratione ciuili ac prouinciæ gubernaculis sub iurisdictionis licentia comites l quoque primi ordinis esse meruerint, vicariæ dignitatis post depositam administrationem priuilegiis frui oportet.

TITVLVS XV.

DE PROFESSORIBUS m, qui in vrbe Constantinopolitana docentes, ex lege meruerunt comitiuam.

Grammatici & sophistæ & iurisperiti, qui per xx. annos scientiam docuerant in Constantinopolis ciuitate, per illius ciuitatis cœtum in arte docendi digni existimati, sunt digni ea dignitate, qua funguntur vicarij principis. Barto.

Imp. Valenti. A. I.

Grammaticos n, tam Græcos, quā Latinos, † sophistas o, & iurisperitos in hac regia p vrbe professionem suam exercentes, & inter statutos q: connumeratos, si laudabilem in se probis moribus vitā esse r monstrauerint, si docendi peritiam s, facundiamque dicendi, interpretandi que t subtilitatem, si copiamque differendi v se habere patefecerint, & cœtu amplissimo, x iudicante digni fuerint existimati: cùm ad viginti annos obseruatione iugi, ac sedulo docendi labore peruenerint: placuit honorari, & iis, qui sunt ex vicaria y dignitate connumerari.

n Grammaticos. q grāmaticam docent.

o Sophistas. qui dialecticam.

p Hac regia. Constātinopolitana. Et no. in regiis vrbib. tantum doceri: vt not. s. de stu. li. vrb. Romæ. in titulo.

Docere debet publicè tantum in regis vrbibus.

q Statutos. q debent esse duo, q leges pandāt: vt s. de stu. liberalibus. l. j. in fine.

r Vitam. per mores: vt s. de profes. l. magistros: vbi de facundia dicit.

s Peritiā. vt recte sentiat mentē legis: vt insti. pœ. §. cūque.

t Interpretandi. i. exponendi: vt ff. si cer. peta. l. j.

v Differendi. i. in dicendo copiosus. ar. s. de testa. l. testamentum.

x Amplissimo. s. senatorum, vel dic vt in d. l. magistros. Accursius.

y Ex vicaria. Sed vicarius æquipara tur comiti & duci. ergo est comes dux vt s. de comi. & archia. l. j. & quia tit. ipse hoc dicit. & no. quod nouē debent adesse: vt hic dicit. & facit. ff. de excu. tu. l. si duas. § j. & l. sed reprobari. §. si. &. ff. de mili. testa. l. antep. & s. de mu. ri. l. si qs. & de profes. l. ij. Et no. quod sic dicit de magistro Ioanne grāmatico. & Accur. iuriperito. Item facit. j. de proxi. sac. scri. l. iij. & ff. de verbo. significatio. l. qbus. De si

Vicarius Comiti & Duci æquiparatur.

† Sophistarum appellatione rhetores hic significari putat Anton. Aug. lib. singu. ad Modesti. cap. vj.

TITVLVS XVI.
DE SILENTIARIIS, & decurionibus eorum [a] †.

Post depositum decurionatus officium decurio potest eligere, vtrum velit esse magister officiorum domesticorum, vel comes: & potestatem habet adorandi principem, & salutandi administratorem ipsius. Bar.

Impp. Honor. & Theodo. A A. I.

Decuriones nostri palatij post emẽsum [b] fideliter obsequium, postq̃ deposita sacramenta militiæ [c], electionem habeant, siue ex magistro officiorum, velut agẽtes [d] dignitatem consequi à nostra maiestate maluerint: siue inter viros illustres comites domesticorum, videlicet inter agentes taxari [e] vt tam in adoranda [f] nostra serenitate, quàm in salutandis administratoribus: & reliquis prædicti honoris priuilegiis, necnon in nostro consistorio his honor omnifariã obseruetur.

Decurio & silentiarius à tyronum equorumq́ue præstatione habetur immunis, nec præstare cogitur præstationes extraordinarias, quæ necessario imponuntur. Barto.

Iidem A A. II.

Vnusquisque decurio vel silentiarius, à tyronum equorumq; præstationibus [g] habeatur immunis: nullam collationem, quæ plerunque poscitur, soluat: nihil his vlla potestas iniungat, aut necessitas imponat.

Priuilegia data decurionibus & silentiarijs per hanc l. confirmantur, & eis conseruantur, licet ad maiorem ascenderint dignitatem: nec eis præiudicatur in hoc per aliquod generale vel speciale rescriptum disponens contrarium. Barto.

Imp. Valentin. A. III.

Decurionibus & silentiariis, etiam si ad superiorem gradum successu meliore transcendunt, omnia priuilegia, quæ iandudum diuorum principum iudicio meruerunt, legis istius præceptione nouerint esse firmata, non præiudicatura quacunq; generalitate pragmatica [h]: nec angarias [i] vel parangarias siue paraueredos vlla eis amplissimæ præceptionis imponet authoritas. sordidis quoq; muneribus excoctione calcis, & superindicti [k] grauamine eo liberamus. Domos quoque eorum non tantùm in hac sacratissima vrbe, sed in qualibet alia positas in ciuitate immunes ab omni hospitum cuiuslibet dignitatis inquietudine vindicamus [l]: permissa eis veniendi ad comitatũ [m] licentia, præter [n] reuocatoriæ securitatem †: mulcta x. librarum auri iudicibus prouinciarũ, eorumq́; officiis [o] infligenda, si statuta nominis † nostri crediderint esse contemnenda. His addimus, vt cùm optatam quietem acceperint [p], & inter viros illustres [q] senatores cœperint numerari: honore curiæ sine aliqua functione [r] lætentur, immunitatisq́; gaudio plena dignitatis letitia potiantur: vt digni tatem solam [s] habeant ex senatu, sub hac videlicet definitione, vt xxx. tantũmodo numero ea priuilegia [t] consequantur. decuriones quoque tres: sed eos † tunc demũ supra perpotiri decernimus beneficiis suprascriptis, cùm per continuos xxx. an. inculpatas excubias [v] peregerint.

Silentiarij & eorum vxores ciuiliter & criminaliter sunt conueniendi coram officiorum magistro. Bartolus.

IIII.

Idem Augustus.

[a] DE SILENTIARIIS, & decurionibus eorum. Silentiarii sunt xxx. decuriones tres: vt j. l. iij. in fi. & dicuntur consiliarij: vt ff. de min. l. verũ. §. ex facto.

† In quibus quã non est vox eorum.

[b] Decuriones. Emẽsum. id est, finitũ: quod est ex volũtate pricipum. nam non eligitur nisi in certum tẽpus: vt ff. de exc. tuto. l. iurisperitos.

[c] Militiæ. prædictę inermis. Accur.

[d] Agentes. id est, habeãt dignitates sine administratione quam habet magister officiorũ cũ administratiõe, qui est illustris: vt s. de offic. ma. offic. vbi ponitur inter illustres: licet P. magistrum officiorũ dicat spectabilẽ. Ac.

[e] Taxari. id est, numerari. Et no. q̃ agentes in rebus & comites domesticorum iidem sunt.

[f] Adoranda. adoratur priceps: salutantur alij. ad qđ infra. tit. j. l. j. & de pro. sac. scrin. l. secũda. & l. v. & s. de co. & tri. l. j.

[g] Vnusquisq; Præstationibus. dic quod sint ꝑsonalia munera: vt ff. de mu. & ho. l. vlti. §. j. vel verius patrimonij sunt: vt hic, & s. de mu. pa. l. iiij. nam & hic dicit præstationibus. & facit infra de proxi. sac. scr. l. iiij. & j l. proxi.

[h] Decurionibus. Pragmatica. etiam si generale statutũ fiat in contrarium, nõ videntur isti cõprehendi. ar. ff. de sena. l. Cassius. Vel dic & j. speciali rescripto in contrarium. vel generaliter dicã & facit. s. de digni. l. iiij. cũ cõcor.

Princeps adorari dicitur, alij salutari.

[i] Nec angarias. genera sordidorũ munerum: quæ expone vt. s. de excu. mu. l. maximarum. & de episco. & cle. l. ij. & de sacrosan. eccle. l. nemini. & s. de præpo. sa. cub. l. ij. Accursius.

[k] Superindicti. genus munerum: vt j. de superindic. l. j.

[l] Vindicamus. id est, liberamus.

[m] Ad comitatũ. scilicet nostrum.

[n] Præter. etiam si non mittamus pro eis: vt s. de digni. l. fina. & j. de proxi. sac. scri. l. ij. Accur.

[o] Officiis. id est, officialibus.

[p] Acceperint. id est, deposuerint officium. Accur.

[q] Illustres. Nõ senatores illustres: vt s. de sena. l. fi.

[r] Functione. i. munerũ exhibitione.

[s] Solam. nam senator quis esse potest, & tamen honores non petere: vt ff. de inter. & rele. l. relegatorum. §. solet i. dignitatem habet sine administratione.

[t] Ea priuilegia. supradicta.

[v] Excubias. i. officium suum quod cum vigiliis fit.

Neal[...]

NE ad diuersa tracti viri deuoti silentiariorum iudicia, sacris abstrahi videantur obsequiis iubemus eos, qui quemlibet [a] deuotissimorum silẽtiariorum scholæ, vel eius vxorem ciuiliter vel etiam criminaliter pulsare maluerint: minimè eum ex cuiuslibet alterius iudicio, nisi ex iudicio tantummodo viri excellentissimi magistri officiorum conueniri.

Silentiarij in potestate positi quicquid acquirunt, retinent tanquam castrense peculiũ: nec aliàs eis per parentes auferri potest: nec post parentis obitum fratribus cõferre tenentur: nec etiam conferre tenentur dictis fratribus illud quod parentes vel alij ei donauerunt ratione militiæ supradictæ. Item excusantur à tutelis & curis, & filij ipsorum ad præturam inuiti non vocantur: & per hanc legem non derogatur priuilegijs eis datis. Barto.

Imp. Iustinianus. V.

IVbemus clarissimorum [b] silentiariorum præditos militia, & si genitorum suorum in potestate sint constituti, quæcunque solatiorum, seu emolumentorum, vel donationum seu hæreditatum nomine per militiã vel quamlibet eiusmodi causam [c] his adquisita sunt vel fuerint, iure castrẽsis peculij possidere: [d] nec ea posse vel parentes superstites sibi vindicare vel auferre, vel etiã post eorũ obitum fratres vel alios eorum hæredes, quasi ad defunctorum dominium pertinentia in diuisionem deducere. nec enim oportet labores eorum aliis fructum [e] vel lucrum adferre. Hac nãq; ratione [f] simul & contemplatione, nec ipsam militiam [g], vel suffragium quodcunque pro ea vel ab iisdem viris deuotissimis silentiariis, vel à parentibus eorum, vel à quolibet alio datum est, vel fuerit, ab iis patimur in successionem defunctorum parentum cõferri, seu nomine collationis in medium easdem offeri pecunias, vel iis imputari [h]. Ad hoc de tutelis & curationibus eos excusari sancimus: ne alienarũ rerum administrationem subire compellantur [i], qui propter nostra ministeria nec suis curam seu prouisionem diligenter deferre possunt: insuper eorum liberos, qui dignitate virorum spectabilium comitũ seu tribunorum decorati sunt, vel fuerint, nullatenus nolentes [k] administrationem præfecturæ suscipere seu peragere: omnibus videlicet antelatis priuilegiis, in persona nõ tantum in præsenti militantium, sed etiam postea eidem consortio inferendorum, tam tempore militiæ quàm post eam depositam obseruandis [l].

TITVLVS XVII.

DE DOMESTICIS † & protectoribus [m].

Domestici & protectores principis salutantes vicarios & præfectum, ipsos osculari possunt: ac eis omnes debent reuerentiam exhibere. Bart.

Impp. Valen. & Valens AA. I.

DOmestici [n] ac protectores, osculandi [o], (cùm salutauerint vicarios) tui culminis habeant potestatem. Pœna enim sacrilegij [p] similis erit: si iis honorificentia [q] non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt

[a] NE ad diuersa. Quẽlibet scholæ deuo. &c. i. societatis. et facit s. de fabri. l. eos. & j. de proxi. sac. scri. l. in sacris. & j. de priui. scholarum. l. j. & j. de agen. in re. l. ex eo. & j. de pala. l. viros. & s. de iurisdi. om. iud. l. fi. & s. de profes. & medi. l. fi.

[b] IVbemus clarissimorum, i. clarissimarum personarũ. sunt enim spectabiles: vt s. de inof. test. l. omnino. §. fi. & j. de castren. pe. l. j.

[c] Eiusmodi causam. i. militiæ: vt à sociis: vt ff. de cast. pec. l. castrense. & l. si forte. Accursius.

[d] Possidere. sic aduocati: vt s. de aduo. diuer. iud. l. iiij. & assessores, vt s. de asses. l. velut.

[e] Fructum. ad hoc s. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. j. & ff. de col. bon. l. j. §. nec castrense. & s. de inof. test. l. omnino. §. fi. & l. fi. & j. de cast. pecu. l. j.

[f] Ratiõe: qua mouemur ad prędicta.

[g] Militiam, scilicet ipsam, vel qđ inde percipitur, vel eius ęstimationem. Item suffragium. i. pretiũ pro ea emẽda: & est datum à se filio vel à patre, vel ab alio: & non confertur.

[h] Imputari. vt p̃dictis primis legibus secus in aliis dignitatibus: vt d. l. omnimodo & s. de col. l. illud.

[i] Compellantur. vt s. de excu. tu. l. fi. etiam si iam erat inchoata tutela: vt ff. de mi. l. verum. §. ex facto. & ff. de excu. tuto. l. iurisperitos.

[k] Nolentes. volẽtes ergo possunt, aliàs generaliter inuitus quis cogitur ad magistratum: vt ff. de mu. & ho. l. si qs magistratus. Itẽ no. priuilegiũ transire ad filios in aliquo. sic j. de proxi. sa. scrin. l. in sacris. Accur.

[l] Obseruãdis. sic s. de excu. mu. l. cũ. & j. de agen. in re. l. fi. j. de prox. sa. scri. l. ij.

[m] DE DOMESticis &c. Domesticis. i. silẽtiariis, secũdũ quosdam quod non placet: vt s. tit. j. l. j. vel domesticis. i. serui & liberti & similes vt s. de iis, qui ad eccle. confu. l. fin. §. sane. quod non placet: quia ingenui seruiũt principi, vt s. de p̃po. sac. cubi. l. iubemus. §. hoc nõ solum. Tu dic de domesticis: vt accipitur. s. de asse. l. domesticus vt sunt tẽplarij & quidã fratres ad papam, sed hic laici ac milites fortes: vt j. l. fi. protector vero, qui stat armatus corã principe. vnde Obius & Belisarius fuerũt domestici & protectores Iustiniani. & tã primi quã secundi erant plures, & habebant præpositos, qui primicerij dicuntur: vt j. l. ij.

[n] DOmestici. expone vt in ti.

[o] Osculandi. dãdo pacem cum vicario præfecti: non dicit præfecto: sed papam osculamur in pede.

[p] Sacrilegij. facit s. vt dig. or. ser. l. j. cum concor.

[q] Honorificẽtia. maxime supradicta.

Existi

Priuilegium in quibusdã ad filios transit.

Papa in pede osculari debet

† Domesticos accipe arcanorum principis conscios. Alcia. hic.

a Existimati. quem princeps honorat, ab omnibus est honorandus 1, vt j. ti. j. l. j. & s. de cri. sa. l. ij. & de aduo. di. iu. l. restituendæ. in fine. & ff. de re iudi. l. quidã. & s. tit. j. l. j. & ff. de al. scri. l. j. & facit j. tit. ij. l. ij. & s. de offi. di. iudi. l. fin. Accursius.

1 Sic etiã habetur in glo j. in c. nam te. extra, de gta. & qualita.

b Primicerius. Scholæ. i. societatis.

c Tribunatum. i. primiceriatum: vt s. de primic. l. præclaram. in prin.

d Ducatũ. id est, primiceriatum prędictũ &c. & habeas meruit in singulari alias transit de singulari ad pluralẽ.

e Subsequuntur. ordine erant positi & sic vsque ad x. post primicerium sunt clarissimi, dũ tamen inter eos sit ordo tẽporis, put fuerunt in eo officio electi: vt dicit in si. vt secundũ ordinem seruentur, q̃ dixi. s. de offi. præ. præto. l. ij. in fin. & dic decursis. i. currentibus. non enim erat finitum officiũ licet quidã contra. Item & aliis vltra x. non datur priuilegium per legem istam.

f Si quis. Nouissimus. id est, vltimus. adde quæ no. s. de offi. præfe. præto. l. ij. in si.

Vagabundus priuilegium perdit.

g Spoliãdus. No. vagabũdũ perdere priuilegium. sic s. de episco. & cler. l. generaliter. alia forma seruatur. s. de primicerio. l. ij & j. de cõmeatu. l. quicunque. & l. si.

h Aberrantes. scilicet esse, quod sequitur.

i Numerari. i. inueniri vt numerantur, vt facit potestas de iis, qui debent habere equos pro cõmuni: & de illis de consilio.

k Lege pragmatica. Victura id est, duratura.

l Præsentialium. quia præsentes stare debent in curia: vt s. proxi.

m Equitum. id est in societate domesticorum, qui sunt milites.

n Secundi. abiicias secundi, & est planũ. Alij habẽt syncerij, & dicuntur esse iidem quod primicerij. Alij habent secundicerij. & alij secundum locum primicerij: & semper subaudi etiam. nam multo magis in primicerio. Vel dic semper poni p primicerio: vt j. dicit primiceriatus: vel respectu principis, qui est ibi primus. argu. ff. de offi. procon. & le. l. si in aliquam. in fi. sed primus erat respectu sequentium. & dic dicit infra, primiceriatus.

o Mõstratur. ad annum erat electus non ergo tãtum illius anni hæres habet salariũ, de quo constat: vt j. titu. ij. l. si quis. & s. de aduo. di. iudic. l. post duos. §. fin. & j. de primipi. l. ij. & de agen. in re. l. iij sed etiam alterius anni quod est mirũ, quia sic hęres habet plus quam defunctus. sic ff. de magi. conue. l. non similiter. & de pet. hære. l. nec vllũ §. vlti.

Hæc quando plus priuilegiat defuncto.

p Anni. scilicet tẽpore. Accur.

q Prolixe. id est, longe vltra quam vixerat. Accur.

r Similis. quo ad eum annum, sed dissimilis, quo ad sequentem: nisi dicat ipsum habere salarium duorum annorum pro vno.

† In temp. quidã nostri scripti gitur, secundicerij.

s De præpositis laborum.

Quidam habent laborum in textu & titulo, nec dicũt, cui labori sunt prępositi; alij labiorũ a labiis. forte corrigebant eos, qui male loquebantur de principe. Vel dicit hoc laborum signũ bellicũ ex auro & lapidib⁹ pretiosis. quod fecit fieri Cõstãtinus pretiosius, inter alia signa bellica, secundum Hugonem. & secundũ hoc ponit pro genitiuo plurali: vt scilicet Deum pro Deorum: & aduocarium pro aduocariorum:

† Vide hunc Alciat. & Pręfatio infra pr. xi tit. alias, de præpositis libellorũ.

existimati a.

Primicerius domesticorum & protectorum fungatur dignitate spectabili: & alij subsequentes post eum in gradu vsque ad numerum x. inter clarissimos nominantur: ita tamen quòd qui prior est in loco, prior sit in ordine. Bartolus.

Iidem AA. & Gratianus A. II.

Primicerius quidem domesticorum & protectorum vtriusque scholæ b, post adeptum tribunatum c, inter eos spectabili dignitate perfruatur, qui ducatum d gerere meruerint: alij verò, qui decursis stipẽdiis ab eodem decimo vsque numero subsequuntur e, consulari, id est, clarissimatus dignitate perfruantur cum ipsa loci decem primorum accessione.

Domesticus vel protector, qui sine licentia principis se absentauit à curia, non ex causa reipublicæ: si per biennium absens fuerit, debet poni post quintum in ordine ipsorum. si triennio, in decimo gradu ponitur si quadriennio loco nouißimo erit habendus. si quinquennio, erit spoliandus cingulo. Bartolus.

Iidem AAA. III.

Si quis domesticorum nulla negotij publici abstrahente solicitudine, nec ei per commeatũ solenniter vt abesset facultate concessa, per biennium obsequiis serenitatis nostræ defuerit: is retrorsum in ordinem tractus inferiorem, quinque sequentibus postponatur.

Si verò triennium eius absentia continuasse monstretur, vsque ad decimum locum proculdubio regredietur. Quòd si quadrienniotenus abfuerit: nouissimus f collocetur. quinquennium autem si fuerit diuagatus: ipso iam cingulo spoliandus g est. indignum quippe est, desides à propriis tandiu muniis aberrantes h (quos esse cõuenit assiduos) numerari i.

Si domesticus vel protector ante finitum officium decesserit: hæres eius salarium totius anni ac etiam subsequentis percipiet. Bartolus.

Imp. Anasta. A. IIII.

Lege pragmatica sine fine victura k præfiniendum ac constituendũ credidimus, vt si quis virorum fortium præsentialium l domesticorum in equitum m schola secundi n † primicerij locum adeptus diem interea supremum clauserit: hęredes eius non reliqui tantum temporis, quod eidem gradui superesse mõstratur o, verùm etiam insequentis anni p, hoc est, primiceriatus solatiis ac emolumentis fruãtur omnibus: vt quod ad quæstum & compendium militiæq; fructum prolixè q pertinet, similis r † hãbeatur, ac si superstes permansisset ad finem vsque supremum.

TITVLVS XVIII.

DE PRÆPOSITIS laborum s †.

Præpositi laborum durante officio sunt clarißimi: eo finito inter consulares. habentur. Bartolus.

Imperator A. I.

alias, libellorum.

riorum: vt ĩ. tit. proxi. l. fi. & deriuatur à labor. qui ergo talibus signis faciendis præponebatur, dicebatur præpositus laborum.

Vi præpositi. Promouentur. id est, facti sunt.

b Habeantur. etiã finito officio: vt ar. ĩ. tit. ĩ. l. iij.

c Immunitate. p̃sonalium munerũ, nõ patrimonialiũ: vt ff. de excu. mu. l. inductis.

d DE PROximis sacrorum scri. &c.

Quidam habent præpositis, alij proximis: quod idẽ est: sic dicti, quia magis se principi proximant, quàm alij q̃ sub eis sunt qui sũt plures: vt ĩ. e. l. hac parte. Et not. quod tria sunt scrinia seu cameræ: de quibus dicitur. ĩ. e. l. epistolarum. quę principi vel ab eo mittebãtur, vt fit Bononiæ. Item libellorũ conuentionaliũ, & cognitionum, vt ĩ. e. l. vlt. Item dispositionum, vt est registrum: vt ĩ. de agen. in re. l. iij. in fi.

Scriniorum tria sunt genera.

e Roximos expone vt in titu. & dic secundum Placen. hi sunt, quibus arcana principis cõmittuntur: vt ĩ. e. l. proximos. est etiam dignitas quæ dicitur proximatus: vt ĩ. e. l. si quis. Item & alij qui dicũtur meloproximi: vt ĩ. eo. l. peculiari.

f Eos. vicarios. Accursius.

g Merito nomen est.

h Qui. s. vicarij.

i Diœceses. i. terras vel prouincias cõmissas ab iis, quorum fiunt vicarij.

Vi præpositi laborũ nostro iudicio promouẽtur [a], clarissimi sunt inter electos: ita vt ex consularibus habeãtur [b]. Nã & ĩmunitate [c] digni sunt quos nostri lateris comitatus illustrat.

TITVLVS XIX.

DE PROXIMIS sacrorum [d] scriniorum, cæterisq́ qui in sacris scriniis militant.

Proximi sacrorum scriniorum ea dignitate funguntur, qua vicarij principis: & officio deposito sunt præponendi vicarijs, qui primò vicariatus officium sunt adepti: & eorum officium est finitum. Item onus descriptionis nullo modo subire coguntur. Bar.

Imppp. Grat. Valen. & Theodo. AAA. I. [e]

Roximos memoriæ, epistolarũ, ac libellorũ, atque dispositionum ita vicariorũ honore cumulamus, vt inter eos [f] merito [g] dignitatis habeantur, qui [h] præfecti diœceses [i] sibi creditas tẽperarunt [k], ex eo tempore, ex quo eos splendor indepti [l] proximatus ostẽdat: insequentibus [m] præponẽdi, qui vicarias postea administrauerint: & nullam iniuriam descriptionis perhorrescant [n].

Militantes in sacris scriniis, ordinarios vel spectabiles iudices in prouincia existentes salutare non compelluntur, nec etiam accedere ad consilium, & eis non debet denegari accessus ad principem, & eis debet in salutatione reuerentia exhiberi, & etiam dari potestas sedendi cum iudice, primates & apparitores si contra fecerint, ternas libras auri nomine pœnæ soluant. Barto.

Impp. Valen. Theod. & Arcad. AAA. II.

IN sacris scriniis nostris militantes, in prouinciis [o] ad salutationem ordinarij vel spectabilis iudicis non arceantur [p], & inuiti in consessum [q] accipiantur: scituris vel principe, vel corniculario [r], vel capitibus officij, ternas libras auri ex suis facultatibus eruendas, si consistorium nostrum sæpe ingredientibus, secretarij iudicum non patuerit ingressus, aut reuerentia non fuerit in salutatione delata [s], aut sedendi cum iudice societas denegata.

Qui militauerunt in sacris scriniis per xx. annos: si quieti postea fuerint per principem destinati, consularem retinent honorem: nec possunt quoquo modo ab impertito otio separari. Bart.

Imppp. Theod. Arca. & Honor. AAA. III.

IN scriniis palatij militantes, id est, memoriæ, epistolarum, libellorumque ac dispositionũ, post xx. annos [t] transactæ militiæ, si discedendũ sibi esse decreuerint: consulari honore fulti, inter electos [u] habeantur: hũcq́ honorem dignitatis teneant, qui exconsularibus [x] †deferri consueuit, nec eos [y] quisquam iniũgendo aliquid vel iubendo possit ab impertito otio separare.

Possessio militãtium in sacris scriniis solum tributum canonicæ indictionis præstat: à cæteris verò muneribus non vexatur: & si ad maiorem ascenderit dignitatem, non perdit ob hoc priuilegia scriniorum. Barto.

k Temperauerũt. i. administrauerũt.

l Indepti. id est adepti.

m In sequentibus. i. finito officio: q̃d fit post annum: vt ĩ. eo. l. pro biennio. vicarij administrãtes pręferũt his vacãtibus: vt s̃. vt di. ord. ser. l. j. §. sed administratores.

n Perhorrescant. vt ĩ. l. iiij.

o IN sacris. In prouinciis si forte princeps quãdoq; illuc ibat. Et nota, q̃ ex aliis ordinariis eligebatur præpositus: vt si episcopus fuerit ibi auditor cõtradictoriarum.

p Non arceãtur. quia principem & alios salutant: vt & s̃. de silen. l. j. & de dome. l. j.

q Consessum. i. cõsilium iudicum. Et sic no. q̃ quis inuitus †tenetur consulere sicut iudicare: vt s̃. de aduo. diuer. iudi. l. sancimus. & dic vt ibi diximus, & extra de offi. de leg. c. pastoralis. in prin. non autem recipere compromissum: vt ibi. Accur.

† Ex hoc infert hic Io. de Pla. quòd potestas potest compellere iurisperitos, & aduocatos vt dẽt sibi consiliũ in causis etiã criminalib9, per l. custodias ff. de custo. re.

r Corniculario. i. apparitore præfec. præto.

s Delata. sic ĩ. eo. l. peculiari. & s̃. de of. diuer. iudi. l. vlti.

t IN scriniis. Post xx. annos. De aliis inferioribus dicit, non de præposito, qui non nisi per annũ: vt ĩ. e. l. pro biẽnio. & facit s̃. de profes. qui in vr. l. j.

u Electos. i. honore consulis, qui dicũtur honorarij: vt ĩ. vt dig. ord. ser. Et no. q̃ iste honorẽ, & honores illi habent. & tenent.

† exconsulibus.

x Exconsularibus. vna pars. & facit s̃. de dome. l. j. & de silen. l. j. & s̃. ti. j. & de præpo. sac. cubi. l. ij. & ĩ e. l. in sacris. in fi. & l. pxi.

y Eos. vt ĩ. eod. l. iiij. pro

Impp. Arcad. & Honor. A. A. IIII.

IVbemus, vt primum † omnium sit eorum, qui in sacris scriniis nostris, id est, memoriæ, epistolarum, libellorum, & dispositionum referũtur, secura possesio ab omnibus sordidis [a] muneribus excusata: superindictum non timeant, aut venalitium [b] non petatur: solumq́ canonicæ [c] indictionis præstent tributum. labore dignitas conquisita, extraordinarium munus ignoret: nec vllam temonum [d] patiatur iniuriam: equorum [e] tyronumque præstationem nullus agnoscat, qui vel adhuc in scriniis militat, vel honorem proximi, & comitiuam primi dispositionum longi temporis sudore quæsiuit. Et hæc quidem patrimoniis censuimus deferenda. Quòd autem omnibus [f] †constat deferri, adiectu alterius dignitatis perire non patimur: vt etiam si prosperioris fortunæ iudicio ad honoris [g] ornamenta processerint, vetera tamen eis scriniis labore priuilegia quæsita seruentur [h].

Omnis militans in sacris scriniis cuiuscunque sit gradus, ad principem habet accessum. siue sit inter clarißimos ratione sui gradus, siue inter spectabiles. Bartolus.

Imp. Theod. A. V.

PEculiari [i] præceptionis nostræ fauore præstamus, vt in scriniis [k] memoriæ [l], epistolarum, libellorumque, ab exceptoribus † vsque ad † meloproximos [m], dignitatem clarissimorum honoremque percipiant: & sicut reliqui, qui in iisdem scriniis militant, liberum cũ ordinariis iudicibus ingressum secretarij, consessumque habere legibus meruerunt: ita ij quoque, in quos hanc stipendiorum meritis clarissimatus conferimus dignitatẽ, cum spectabilibus etiam habere sese reuerentiam recognoscant: vt consedẽdi, ingrediendive secretarium sibi sciant à nobis licentiam contributam [n].

Officium militantis in sacris scriniis olim durabat biennio: hodie ad vnum annum restringitur. Barto.

Idẽ A. & Valen. A. VI.

PRo biennio annum solum agere [o] deinceps decernimus eos qui in tribus scriniis memoriæ [p], epistolarum, libellorumque ordine ac merito stipendiorum ad gradum peruenerint proximorum [q].

Militantes in scrinio vltra numerum, loco deficientium succedunt secundum ordinem gradus sui: nisi qui posterior eorum est, laborum comparatione superet antiquiorem in ordine: quia tunc succedit in locum defuncti excluso priore in ordine, nisi defunctus teneatur illi qui est in ordine prior, quia tunc posterior, licet melior in locum defuncti non succedit, sed qui primus est in ordine. Bartolus.

Impp. Valent. & Mart. A. A. VII.

VNicuique, qui in sacris scriniis militat, sui loci [r] merita seruari oportere constituimus: & vniuersos, qui vltra numerum statutorum in iisdẽ scriniis militant, sui gradus respectu, per ordinem [s] quem sortiti sunt, in deficientiũ, statutorũ locum (vt tamen vltimis socientur) subire decernimus: scilicet vt nemini [t] penitus liceat, cùm sit posterior tempore, locum præcedentis ambire: nisi fortè ab eo, qui tempore vincitur, laborum comparatione superetur [v]: vt quindecim primatum † eiusdem scrinij testimonio cum sacramenti religione subnixus præcedentibus dignior iudicetur. Hanc quoque

---

† alias, vt patrimoniorũ eorum qui, &c.

† Contrarium facit in capi. de multa. extra, de preben. & dignit.

† Qualiter hæc dictio vsq; ponatur exclusiue vel inclusiue, vide hic p Io. de Pla. & Archi. in ca. gratiose. de re scri. in vj. vide plene per Io. And. in c. j. extra de ord. ab. episco. qui re. episcopatui.

† Meloproximos significare hoc loco putat Alci. eos, qui secum proximis sacri scrinij exercent, inferiores tamen illis gradu. Budæ. in poster. anno. eos esse ait qui; nondum proximatus honorem inierunt, sed iã desi gnati sunt proximi. qua forma & mellonymphi⁹ dicit, qui sponsus designat⁹ est. eam autẽ vocem duplici l. scribit, cũ Alcia. vnica scribendã putet.

proxima.

a IVbemus Sordidis. quæ sint sordida, dic vt s. de excu. mu. l. maximarum.

b Venalitiũ. munus sordidũ: puta vt quilibet vendat corbem vini pro vbertate.

c Canonicæ. imo videtur nec his, alias contra: vt s. de magi. scri. l. ij. Sol. illa secundum istã. & facit. j. de pala. sa. larg. l. j. & l. palatinos. & s. de sacro san. eccl. l. placet.

d Temonũ. id est, plaustrorum, à temone. Accursius.

e Equorum. vt s. de silen. l. ij. & j. eo. l. in sacris. & s. de si scri. in vj. len. l. iij.

f Omnibus. s. prędictis militantibus in sacris scriniis.

g Honoris. alterius dignitatis.

h Seruentur. facit s. de silen. l. j. & de dig. l. iij. & de exc. munc. l. eos. & j. de pala. sac. lar. l. vlti. & supra, de primice. l. j.

i PEculiari. id est, speciali. sic s. de fun. rei pri. l. vniuersi.

k In scriniis. subaudi militantes.

l Memoriæ. i. dispositionũ: & militante subaudi.

m Meloproximos. vna dictio: & sunt nomina graduum militantium in sacris scriniis: qui gradus multi sunt: vt j. l. vnicuique.

n Contributã. facit. s. eo. l. iij. in fine. cum concor.

o PRo biennio. Agere. id est administrare. sic s. de pala. sa. lar. l. palatinos. & s. de susscep. l. neminem. & de consu. l. penulti. & vltima.

p Memoriæ. subaudi dispositionũ.

q Proximorum. nunc dicit de cæteris inferioribus militantibus, qui maiori tẽpore stabãt:

vt j. eo. l. proxi. & s. eo. l. in scriniis.

r VNicuique. Sui loci. statuti. Accursius.

s Ordinem. sunt. enim plures ordines: vt j. hac. l. inter omnes tamen certi erant numero: vt j. hac parte. Item alij erant vltra numerum: & illi successiue electi: q primas vacantes habebant hoc ordine, vt primo primus, & sic p ordinem vocentur: nec tamen in locũ vacãtis: sed alij statuti post vacantem ascendent: vt vltimus vacet. & eum locum accipit, qui vocatur. et facit s. l. proxi. & ff. de mu. & hon. l. vt gradatim. & s. vt di. or. ser. l. prima, & ij. Accursius.

t Nemini. qui est vltra numerum, nõ præcedet cõsocios. Item nec præcedet statutos. vt dixi.

v Superetur. Nota non sufficit diu studuisse, sed bene: nec Hierosolymis fuisse &c. Et nota xv. testibus hoc pbari, q vltimus vel posterior sit melior primo, q supra ordinem vult admitti regulariter sufficiũt duo. ad quod dic vt ff. de testib. l. vbi. Extra

Studuisse diu non sufficit, sed bene:

obseruationem extra filios [a] proximorum volumus custodiri. etenim vnicuique proximo vnum de suis filiis, qui tẽporis duntaxat suffragio nititur (licet parum obseruasse [b] militiam cognoscetur) insequentibus [c] tempore, qui laborum meritis muniuntur, anteferri posse decernimus. Illum [d] tamen, qui locum statuti meretur, proximo [e] quidem ducentos quinquaginta solidos, meloproximo verò vel adiutori pro cõsuetudine vniuscuiusque scrinij xx. aut xv. solidos offerre præcipimus. Quòd si quis [f] de supernumerariis, qui in statuti locum subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiã gradum recusare voluerit: sequenti tam offerendę quantitatis prædictæ, quã subrogandi licentia permittatur: ita videlicet, vt si secundus, vel etiam tertius, vel alterius cuiuslibet numeri, in eadem excusationis voluntate durauerit: accedenti semper eadem copia, quam præcedens recusauerit, tribuatur. Hos autem, qui ad statutorum ordinem progredi noluerint, nec de suo gradu volumus remoueri: & cum vacauerit statuti locus, conditionem, quam antea repudiauerant, id est, & offerendæ pecuniæ, & adipiscendi statuti locum liberam habere præcipimus facultatem.

Qui longo tempore probè militauerunt in sacris scriniis, finito officio cingulo comitiuæ sacri palatij dum viuunt potiuntur: & nihilominus omnia priuilegia eis data salua manent. Bartolus.

Iidem AA. VIII.

PRoximos sacrorum scriniorum, quos fides ac diuturnæ obseruationis industria, literataque militia [g]: comitẽ [h] quinetiam dispositionũ, quem probitas ac strenuitas meritò commendant, completo tempore suę militiæ, comitiuæ sacri nostri consistorij cingulo in diem vitæ potiri (manenbus videlicet iandudum præstitis saluis [i] priuilegiis propriis †) decernimus. Quibus enim pietatis nostræ arcana meritò committuntur, iis pietas nostra vitam cingulo supradictæ comitiuę ornãdam, decorandamque decreuit.

Militantes in sacris scriniis, qui ante, quàm conuenirentur in iudicio, commeatu accepto se absentant, durante tempore commeatus prædicti conueniri non possunt: & ab indictionibus munerum publicorum officio depositi sunt immunes: & domus, quas in prouincia possident, ab onere metatorum non vexantur. Bartolus.

Imp. Leo A. IX.

IN sacris [k] nostris scriniis militantes, per cõmeatũ non continuatim præstitũ ante conuentionem [l] profecti, intra indultũ [m] temporis spatium erunt cum suis coniugibus & liberis à conuentione securi: ab indictionibus etiam publicorum & ciuilium munerum & post [n] completam militiam excusatione [o] potiantur: super domibus quoq; quas in prouinciis possident, metatorum [p] molestia liberentur.

Militantes in scriniis principis debent esse lxij. super epistolis verò xxxiiij. super libellis conuentionalibus xxxiiij. & quatuor, qui sunt omnibus prædictis seniores: nec duplici officio fungi possunt. Bartolus.

Idem Augustus. X.

HAc parte [q] statutos memoriales præcipimus esse in scrinio quidem memoriæ sexagintaduos, epistolarum verò trigintaquatuor, libellorum quoq; tri

[a] Extra filios. Hæc est exceptio exceptionis. nam licet posterior melior admittatur: verũ est, nisi prior erat filius vnus de statutis. Et sic no. priuilegium patris filio prodesse. sic s. de aduo. di. iudi. l. petitionem. §. filiis. & de aduo. di. iudi. l. iubemus. §. & filios. & l. petitiones. §. & filios.

[b] Parum obseruasse. sed parũ proficit: & sic qui parũ studet, parum proficit.

[c] In sequentibus. vna dictio.

[d] Illum. extra numerum statutũ hactenus cõstitutum.

[e] Proximo. hic est primus ordo. s. ꝓximus, meloproximus secũdus, adiutor tertius, vel pars secundi. Nam diuersi sunt gradus militantium: vt in princ. huius l. & fa. in auth. de san. epis. §. pro cõsuetudine. coll. ix. & in auth. scriptũ exemplar. sed hodie hoc dat aliis: vt j. eo. l. si qs.

Militantiũ diuersi sunt gradus.

[f] Quod si quis. s. de iis, q sunt vltra statutũ numerũ. & facit s. de condi. infer. l. pe. Arg. cõtra ff. quis or. ĩ bo. possess. l. iiij. Item facit in decre. vij. q. j. c. eos sacerdotes. Itẽ ar. cõtra j. de numera. l. nulli. Itẽ facit j. de pala. l. vj. & de agen. in re. l. j. & s. de potio. ad munera. l. j. & de consu. l. j. & j. de erogami. an. l. iubemus.

[g] PRoximos. Literataque militia. militant nãque patroni causarum &c. vt s. de aduo. di. iu. l. aduocati

[h] Comitem. hic comes erat proximus scrinij disposi tionum. nam proximus erat & comes.

[i] Saluis. sic supra l. iiij. & l. iubemus. in fine, & supra tit. j. l. j. & j. de pri. eo. qui in sac. pala. mil. l. j. & iij. & s. de præpo. sac. cubi. l. ij. & de silen. l. iij.

† promis.

[k] IN sacris. militans in sacris, si habita licentia ad tempus: non continua, i. perpetua, interim conuenietur coram communi iudice. sed post profectionem ante reuersionẽ excusatur, sed suus iudex est. j. eo. l. in sacris. Item & à muneribus.

[l] Ante conuentionem. i. antequam citetur. Accur.

[m] Indultum. i. ante commeatum. ff. de iudi. l. ij. §. in omnibus. & facit s. de comi. consisto. l. ij. & de silen. l. ne ad diuersa. Accur.

[n] Post. non solum ea durante.

[o] Excusatione. dictorum munerũ. & facit s. de præp. sac. cu. l. ij.

[p] Metatorum. de hoc habes j. de metatis.

[q] HAc parte id est, inter militãtes in sacris scriniis principis. nã secus in militantibus in scriniis inferiorum, vbi pauciores adsunt: vt j. eod. l. comperimus.

Anti

gintaquatuor, antiquarios [a] † verò, qui habentur in scriniis memoriæ, nunquam minus esse, quã quatuor. suprascripti autem memoriales nullo modo duplici [b] fungantur officia, nec geminis [c] chartis irrepserint: vt non occupentur [d] plura in vnum se commoda collaturi, nihilque reliqui relicturi.

Si militans in sacris scriniis decesserit, & in eius locũ fuerit alius subrogatus: salarium ei debitum inter creditores diuiditur hæreditate nondum adita, salua tamen priuilegiorum prærogatiua. ea verò adita salarium hæredibus debetur pro præterito tẽpore, & etiam residui temporis. Bart.

Imp. Zeno A. XI.

SI quis in sacris nostris scriniis, id est, memoriæ, dispositionum, epistolarum, & libellorum statutis iam connumeratus, ab hac luce fuerit subtractus: ab eo, quicunque, vtpote vacante loco, de substitutis in statutorum cõsortio fuerit vltimus subrogatus [e], pro solatio vel suffragio proximi definitam, sacræque constitutioni diuę memoriæ Theodosij & Valentiniani principum insertam quantitatem defuncti hæredes & successores vel liberi eius seu creditores, qui fœnus cũ mortuo pro statuti loco ei adquirendo contraxerint, consequuntur [f]: ita scilicet, vt si hæreditas vel succesio defuncti minimè fuerit suscepta vel adita: tales personæ, id est, creditores quidem contra cæteros [g] prærogatiua sibi seruata: liberi autem vel agnati seu cognati non hæreditatis, sed priuilegij nomine simili modo huiusmodi summam percipiant, sibique petere ac vindicare permittantur: nullius machinatione huiusmodi nostra dispositione retractanda seu violanda: maximè cùm [h] viros etiam pro tempore spectabiles eorundem proximos scriniorum, si quis eorum ante completum proximatus actum morte præuentus sit, ad hæredes successoresque suos residui temporis proximatus solatia sine quadam imminutione transmittere non dubitetur.

Militantes in sacris scriniis & eorum parentes, vxores, liberi, colonis, adscriptitii, & serui eorum ciuiliter & criminaliter coram officiorum magistro sunt cõueniendi: & si in prouincia conueniuntur, satisdare non coguntur de iudicio sisti, licet immobilia nõ possideant: sed eorum iuratoriæ cautioni committitur: & nomine sportularum nihil soluent. nam executoribus agentium in rebus vnum solidum præstabunt: & cum ingrediuntur iudicium dicti magistri, soluent solidos duos: & pro editione actorum notariis dimidium solidum, & si litigant coram delegato vel arbitro, eisdem nomine sportularum vnum solidum tantùm præstabunt. pro omnibus verò aliis in iudicio agitandis tertium solidum tantùm, & si non coram magistro, sed coram aliis iudicibus maioribus super annonis ciuilibus, tutela vel curatione, vel nuntiatione noui operis conueniantur: illos sumptus facient in tali iudicio, quos facere tenebantur coram officiorum magistro. Si verò conueniantur coram præfecto, vel fisci patrono, aut vrbis tantum præfecto, vel apud architectos, illos sumptus præstabunt nomine sportularum, quos coram arbitris præstare tenentur, & non vltrà. & habẽt locum prædicta siue per se, siue per procuratorem litigent, & ad prædictas sportulas tenentur, cum processus ordinariè agitatur in scriptis: secus si extraordinariè. Itẽ dictis militantibus donec militant, & etiam deposito officio priuilegia data sunt salua & ob æqualitatem in iudiciis obseruandam priuilegia eis competentia circa præstationem sportularũ ad aduersarios porriguntur. Item mutatione loci priuilegia eis concessa non perduntur. Bartolus.

Idem Augustus magistro offic. XII.

IN sacris scriniis [i] militantes, & parentes [k] atque vxores eorum, necnon li-

---

Officia duo non debet quis habere.

† Antiquarios (inquit Alci. hic) eos intelligi, qui antiquarũ rerũ memoriam principi suggerunt.

[a] Antiquarios. Forte senes. Acc.

[b] Duplici. Nota duo officia nõ debere haberi. sic. s. de asses. l. si &. ff. de off. asses. l. pe. & ad muni. l. libertus §. præscriptio. & in auth. vt iu. sine quo quo suf. §. illud. & j. de agen. in rebus. l. pe. §. illi & qui milita. pos. l. eos. Acc.

[c] Geminis. faciendo se scribi ĩ diuersis officiis. Accur.

[d] Occupentur. alias aucupentur, id est, non debẽt aucupari plura commoda: quod esset p hoc quod habent plura officia illi, qui sunt collaturi in vnũ. s. officiũ, & nihil reliquis &c. i. ille, qui debet tantũ vni intendere, nõ quærat plura. alias est occupentur à se. s. in se diuersa officia collaturi &c. & idem est sensus.

[e] SI quis. Subrogatus. qđ dic vt no. s. eo. l. vnicuique. circa prin.

[f] Consequuntur. quod ergo olim p l. s. vnicuique. §. illũ. dabatur diuersis gradib⁹, hoc hodie datur certis psonis: vt hic. Vel dic qđ illa secundũ hanc loquebatur. & no. pro solatio. sic istit. ad Tertyl. §. j. item not. acquirẽdo sic. s. de pig. l. vlti. & auth. ibi posita.

[g] Contra cęteros. s. alios non hęredes & no. ordinẽ hunc seruari sicut diximus ff. de lega. ij. l. cum pater. §. à te. Vel dic cætero s. s. etiam cũctos alios creditores, quãuis tẽpore priores: vt s. de pig. l. vlti. & q potio. in pigno. l. diuersi. Sed hodie ita demum si ad hoc est mutuata: alias nõ præfertur aliis: vt in authen. de æqua. do. §. qa vero. colla. vij. & de exhiben. §. optimum. col. v.

[h] Maxime cũ. Accipe sine nõ dubitetur viros &c. si ergo datur hæredib⁹ salarium, ergo & hoc lucrum: ad qđ s. de dome. si. l. & j. ti. j. l. iij. & de primipi. l. j. & s. de inof. testi. l. omnimodo. & de aduo. diuer. iu. l. post duos. §. j. & in authen. de exhiben. §. optimũ. & de var. & extraor. cog. l. j. §. pen. & j. de ero. mi. an. l. p hãc. Item no. quod aliquid habent filij non vt hæredes patris: sed vt liberi. sic s. de lati. lib. tol. §. sed & si sub conditione.

Filij ... quid ... tamquam hæredes, sed ... compe...

[i] IN sacris scriniis. s. principis: quę sunt tria, vt in titulo notaui. Accursius.

[k] Parentes. transit ad sup

ad superiores priuilegium. sic j. tit. j. l. fin. & j. de cast. l. fi. §. hoc autem. Sed contra. ff. de sena. l. j. in fi. Solu. vt ibi. Accursius.

a Tuę celsitudinis. magistro officiorum loquitur: vt supra, de silen. l. penulti. & dic sententia citatoria. sic s. de episco. & cler. l. cũ clericis: & de ar. l. qualem. & dic statutis, vt s. e. l. vnicuique.

beros, ex sententia tantummodo tuæ celsitudinis [a] criminales & ciuiles intentiones agentium excipere iubemus insuper etiam colonos, seu apscriptitios, & seruos [b] eorum in hac regia vrbe degentes, eodem beneficio potiri, fidei pro tempore adiutoris viri spectabilis proximi, vel vnius ex statutis, committendos [c]: ita, vt si in prouincia quicunque memorialis repertus fuerit, iuratoriæ cautioni committatur: vt etsi [d] non possideat immobilem substantiam, serui nihilominus & coloni ad eum pertinentes fidei [e] eius [f] tradantur.

Modum insuper sportularũ, ad mediocrem dededuci quantitatem [g]; executoribus de schola agentium in rebus † attribuendis [h] vnum solidum singulos [i] vsque ad finem negotij: proque ingressu in iudicio tuę magnitudinis quolibet modo faciendo, duos solidos [k]; & pro editione gestorum [l], exceptoribus dimidiam solidi partem. & si apud arbitrum [m] negotium ventilari contigerit, ipsi quidem arbitro vnum solidum, & nihil amplius: exceptoribus [n] autem eum [o] obseruantibus tam pro ipso quod implere videntur ministerio, quàm pro editione gestorum, seu relationis vel definitionis, tertiam partẽ solidi præbere sancimus.

Nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum, vel executores [p], quibus in minuendis litibus solicitudo iniuncta est, quicquam ab eis exigere, seu profligare † concedi dimidia [q] scilicet expensarum, quas in iudicio tui culminis à memoratis personis præberi statuimus, portione in iudiciis prouincialibus ab his agnoscenda. ita, vt si de ciuilibus [r] annonis, vel tutela, seu curatione, vel noui operis nunciatione litem eos, [s] subire contingat: in maiore [t] quidem iudicio ad similitudinem sumptuum, quos in iudicio eminentiæ tuæ depen dere præcepti sunt: apud virum autem clarissimum præfectum annonæ, seu fisci patronum [v] vrbicariæ magnificæ præfecturæ, architectos [x] pro modo eorum, quæ super arbitris & litibus apud eos exercendis superiùs statuta sunt, soluentes expensas, nihil amplius agnoscere, seu pendere cogantur.

Quæ omnia custodiri iubemus, siue per se, siue per procuratores, aut etiam defensores [y] lites exercere maluerint.

Hoc si prolata scriptis sententia [z] moniti sunt. Si verò ex de-

b Seruos. in his speciale vt in seruis principis: vt s. vbi causæ fi. l. fi.

c Committẽdos. dictos militãtes, & eorũ familiam: & hoc in vrbe: sed in ꝓuincia iurabunt: vt subiicit. Accur.

d Etsi. id est, quãuis. alias contra. ff. qui satisda. cogan. lege, sciendum. & de hoc loquitur in institut. de satisdat. §. sed hodie. & facit j. de prin. agẽ. in re. l. fi. & de priui. schola. l. fi.

e Fidei. scilicet cautioni iudicio sisti. Accursius.

f Eius memorialis in prouincia: & cõuenientur ibi corã delegato à magistro officiorũ, vel præside prouinciæ: argumentũ supra, de episcopis & clericis. l. omnes qui. j. & ij. rñ. & j. §. dimidiam. & facit s. de dignitat. l. quoties. & infra, de agentib. in reb. l. finali. Accursius.

† alias, attribuentes.

g Quantitatem. Repete iubemus: vt ecce & executione &c.

h Attribuendis. magistro officiorũ, qui assumebatur de schola alia: vt defensor ciuitatis de schola præsidis: vt in auth. de defen. ciui. §. ex prouinciali. coll. ij. Itẽ dicitur executor hic, q̃ facit partes in iudicio cõparere: vel aliter & propriè: vt supra, de execution. rei iudicatæ. l. executorem.

i Singulos. scilicet proximos conuentos.

k Duos solidos. non aperit cui dentur. quidam dicunt ostiariis. Vel dic ipsi præfecto. argumen. in authent. de iudic. §. ne autem. & j. proximo. & l. si ad arbitrum. & dic solidum, id est, aureum: vt institu. de pœ. te. li. §. fina.

l Gestorum. id est, eorum, quæ aguntur in iudicio. Accursius.

m Arbitrum. i. delegatum vel propriè: vt in authẽ. de iud. appellationes. §. col. vj.

n Exceptoribus. i. notariis.

o Eum. conuentũ coram arbitro.

p Executores. s. aliquos ab his coram arbitro conuẽtis.

q Dimidia. Nota minus pręstatur si cõueniatur in ꝓuincia, quã si Romæ. sic s. de epis. & cler. l. omnes. §. ij. & iij.

† profligitare.

r De ciuilibus. & de his habes supra de diuersis præscriptio.

s Eos. militantes in sacris scriniis: alias eorum familia, sed quomodo hoc, cum corã magistro officiorũ tantũ debeant conueniri, vt in princip. huius l. Respon. sponte. vel speciale in talibus, vt certos habeant iudices. vt infra de pala. l. viros. Accursius.

t Maiore. scilicet illustrium vel spectabilium: quia separat spectabiles, cum dicit &c. Accursius.

v Patronum. ex curia præfecti erat electus patronus fisci. qui audiebat de his caussis vt iudex. Accursius.

x Architectos. ✱ iudices de tectis cognoscentes: vt sup nuntiatione noui operis: alias summi magistri tectorum vocabantur, vt cõsulerent. sic in authen. de non aliená. §. quod autem. Aldricus.

✱ Architecti quidem iudices non sunt: sed fabrorum principes summatesque. ex quorum renũtiatiõe iurata ĩ caussis damni infecti datiq; & operis noui similibusque. quæ artis mechanicæ operã desiderãt atque peritiam solet iudex sententiã ferre, nisi ipsis huiusmodi cognitio demandata sit, aut ex compromisso data.

y Defensores procurator actoris, defensor rei. vel procurator cum mandato rei, vel actoris defensor scilicet rei sine mandato: & hoc in ciuili, non in criminali: vt ff. de publicis iudiciis. l. penultima. §. ad crimen.

z Sentẽtia. citatoria: vt puta per album, vel per scripturam

[illegible] am [illegible] vt veniat.

a Ex depositione. quia actor dicit qd' petit & notari⁹ scribit: vel tantum verbis dicit: & sic extraordinarie: & tunc nihil debetur. & sic est arg. quod iudex medius nihil accipiat de decimis quãdo extraor. agitur.

b Adiutoris. de curia magistri officiorum erat.

c Omnibus antelatis. ante hanc legem per alias leges huius tit.

d Postea. i. postquam fuerint concessa.

e Militant. de his qui tempore priuilegij militant: vel postea cœperũt: vel dic sunt. i. erunt.

f Vacante. alias gradu vacante: alias genere vacante perfruantur. sic s. de silen. l. fi. in fin. cum concor.

g Custodiri. & ideo eorum aduersarij non damnificantur. idcirco habeant agẽdo vel defendẽdo. & not. æqualitatẽ i iudiciis seruãdã. sic s. de fru. & lit. expẽ l. fin. & de postulã. i. prouidendum & j. de remil. l. fi. §. ita videlicet. & ff de re iud. l. non tantum. & s. cõmuni diui. l. pe. & in arbitris: vt ff. de arb. l. si cum dies §. pen. & in pactis: vt ff. pro socio. l. si socius pro filia argu. contra ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. penul.

h Solito. alias soluto. & facit ad prin. l. s. de comi. cõsi. l. ij. & de silentiariis. l. pe. & s. vt oẽs tam ciui. l. j. & in auth. de litigiosis. §. ad excludẽdas. col. la. viij. & j. de cast. l. fi. & j. de princi. agen. in rebus. l. fina. Item ad fi. s. de pri. scho. l. ij. Accur.

i Domiciliũ. Ex differentia enim lo[illegible]

† [illegible] o[illegible]n.

† Cõcor. e. in iudiciis. cum sua gl. circa mediũ. extra, de reg. iur. & in cap. per tuas. iũcta glo. super verbo excellentioris. extra de simo.

positione a, seu aliter quis eorum conuentus fuerit: nihil eum vel scrinio viri clarissimi adiutoris b, vel cuilibet alij nomine sportularum offerre compelli. omnibus antelatis c priuilegiis, quibus postea d per anteriores diuorum principum sanctiones defenduntur, in persona tam eorum, qui adhuc militant e, & qui posteà eandem militiam sortiti sunt, quàm eorum, qui prędictam militiam gradu vacante f † iam deposuerũt, vel posteà deposuerint seruandis: vt eorum commodo ipsi quoque vnà cum vxoribus & liberis, colonis præterea & seruis propriis, perfruantur.

Et quoniam † in controuersiis, quas in iudiciis moueri cõtingit, æqualitatẽ litigatoribus volumus seruari, volumus & aduersariis eorum pro sumptibus & expensis similem antelatorum beneficiorum prærogatiuam custodiri g. propter hanc etenim causam & viros deuotos memoriales non tantùm agendo in quolibet iudicio, sed etiam actiones ab aliis ingerendas excipiendo, priuilegiis à nobis indultis potiri decernimus. iis videlicet, qui militiam virorum deuotissimorũ memorialiũ gradu solito h deposuerunt, seu deposuerint, & si quietis amore per prouincias domicilium i fouere maluerint: omnibus nihilominus priuilegiis quæ huiusmodi personis per sacratissimam legem nuper promulgatam à nostra liberalitate præstita k sunt, muniẽdis, & eorum commodis atque auxilio potituris.

Numerus adiutorum primò determinatus, & postea per ambitionem ampliatus, est ad primum ampliatum numerum post præsentes adiutores reducendus. Et si vnus ex dictis adiutoribus fuerit incorporatus inter scriniarios memoriales libellorum vel epistolarum, potest alium coadiutorem loco sui subrogare: dummodo quæstori id scriptis, vel per libellum notificet nomen, tempus, & meritum subrogati, & quæstorum subscriptio apponatur: & adiutor talis subrogatus remanebit in ordine, qualis tempore dati libelli fuerat. Quod etiam in dignitatibus obseruatur, & hoc dicit tota lex, secundum Ioan. de Plat.

Imp. Iusti. A. XIII.

Comperimus diuinitus quidem pridem fuisse depositum l, viros deuotos adiutores tuæ m magnitudinis certo esse numero, nec ad huiusmodi nomen vel operam plures licitum esse adspirare, quàm in scrinio quidem sacræ memoriæ duodecim n tantùm: septenos verò in duobus reliquis scriniis, id est, sacrarum epistolarum, sacrorumq́ libellorum: sed posterioris licentiam temporis supra modum indulgendo ambitionibus disturbasse rei merita, ac multitudinem diuulgasse, vt inter memorialium & adiutorum numerum o non longum p penè intersit.

Sancimus itaque, reduci eis, ac renouari statutum ordinis terminum: non vt eximãtur adiutoribus ij, qui præter prædictam dispositionem in præsenti exuberant: sed vt inter ea omnibus aliis interdicatur ab affectando hoc nomen, donec de-exeuntibus singulis ac recedentibus crescere possit vetita conglomeratio, legitimusque iam redeat numerus q: non prohibendis viris deuotis adiutoribus desistentibus ab eodem officio, cùm vel ad laterculensis r gradum in scrinio sacræ memoriæ prouecti fuerint, vel secundum locum obtinuerint in duobus

corum &c. vt s. de tempo. in inte. resti. l. fi. Accur.

k Præstita. in l. quã non habemus.

l Comperim⁹. Dispositũ. in l. quam non habemus.

m Tuæ. quæstori loquitur: vt j. l. fin. Accur.

n Duodecim. s. e. l. hac parte contra. Sol. vt ibi. Alij, qa ibi in memoralib⁹. hic in adiutoribus. Accursius.

o Numerũ. Nota duas scholas seu numeros memorialium adiutorum.

p Longum. l. longe, cum memoriales debeãt esse plures.

q Numerus. sic in auth. de referen. col. iij. & de mẽsu. ordinando. clerico rũ. & vt determinatus sit numerus cle. in princ. col. j. & s. de sa. san. ecc. l. non plures.

r Laterculensis. gradus quidam in scrinio * memoriæ depositionum principis. Accur.

Aliis.

aliis [a] scriniis, postquam proximi [b] creabuntur, licet nondum redacta sit quantitas pristina: tamen alios pro se, quos elegerint, subrogandos, adiutores petere, qui posteriores erunt cæteris. Illud etiã disponendum duximus, vtpote nonnullis anterioribus exemplis subnixum necnon iustitiæ congruũ, vt ab iis, quibus concessum est adiutorum agmini pro se sociare, libellus offeratur viro illustri pro tempore quæstori, petendaq́ꝫ eius subscriptio, tempus, atque hominem, necnon etiam rem ipsam cõtinens: idest, quòd inter [c] adiutores ei, quem pro se subrogat, mereri permissum est. ordinandis videlicet iisdem adiutoribus pro ratione temporum [d], quibus libelli porrecti sut, vt etiam si in memorialium matricula inferiore loco sit, qui prior in adiutoribus meruit [e], adiutor quidem habeatur superior, memorialis verò posterior pro vtriusque ordinis modo, vel discrimine. quod etiam in aliis quoque penè omnibus officiis [f] obseruari dignoscitur.

Adiutores cùm conueniuntur sine rescriptis, eorum nomen voce sola sufficit demonstrari: aliàs tam in scriptis, tam in causa, quàm in actis est demonstrandum. Item si adiutores commeatu accepto se absentauerunt, durante tempore absentiæ integrum debent habere salarium ac si præsentes essent. Bar.

Idẽ A. Proculo. XIIII.

HAc lege sancimus si quando adiutores viri magnifici pro tempore quæstoris sacri nostri palatij in accusationem ciuilis causæ vel criminalis deducti fuerint, strictum iuris & integritatis congruum ordinem conseruari: vt si sine scriptis conueniendi sint, nomen eius præcipientis [g] ore designatum esse sufficiat. Sin autem scriptis in querimonia vnus adiutorum, aut plures fortè ferendi sint: monumenta [h] sententiarum in persona tantummodo conueniendi adiutoris præcedẽtium, æquum & iustum initium futuro præstent certamini. Et quoniã probationibus [i] & exemplis potius, quàm indecoræ consuetudini decet indulgeri: quod in vniuerso deuotissimorum scrinio libellensium † euicisse monstratur, id in adiutores sacræ memoriæ, sacrarum etiam epistolarum transferendum censemus: vt qui liberam proficiscendi licentiam pronunciatione commeatus adepti fuerint, sine qualibet stipendiorum aut emolumẽtorum deductione [k] peregrè degant. Etenim pro tempore viris clarissimis proximis, & meloproximis, aut eorum adiutoribus, absentiæ causa vel offerre de suo proprio, aut ex annonis seu stipendiis quicquam relinquere cogendis: quamuis Ianuarias calendas indultum excedat spatium, & intra se festum diem contineat. Ad hoc illud obseruari sancimus, ne alius adiutor propter quamcunqꝫ ambitionem iis, qui in præsenti sunt, vel post eorum deminutionem adeatur, licet in veterem numerum redacti fuerint [l].

Adiutores sacrorum scriniorum etiam supernumerati possunt alios subrogare loco ipsorum, vt ipsi assumantur inter scriniarios collegiatos: non autem propter morbum, vel senium, vel aliam necessariam causam, constitutione hoc permittente hac in parte correcta. Bar.

Idem Augustus. XV.

CErtæ quidem sunt dispositiones nostri numinis, quas super adiutoribus viri illustris pro tẽpore quæstoris nostri palatij, quorum obsequio res agitur quæstoria, dedimus. quarum prima [m] quidẽ ad supplicationem eorundẽ adiutorum [n] emissa, numero eorũ, qui erãt illo tẽpore, quo preces nobis obtulerũt, neqꝫ aliquem eximi, neqꝫ addi precepit, præterquam si

[a] Aliis. s. libellorũ vel epistolarũ: qđ dic vt in titulo.

[b] Proximi. i. in dictis gradibus fuerunt incorporati.

[c] Inter. hoc continet subscriptionẽ quod inter adiutores ei, quem pro se subrogat.

[d] Temporum. sic j. de priuileg. eo. q in sac. pa. l. fi. Ac.

[e] Meruit. i. qui dicessit ab adiutoribus inter quos erat prior: nunc est vltimus inter memoriales: sed subrogatus ab eo inter adiutores erit primus inter eos, si modo ordo tempus libellorũ ei dederit: qa præcedentes eum sunt mortui: ne obstet. s̃. eo. ibi, qui posteriores erant cæteris. Vel dic quod memorialis vltimꝰ sit adiutor: & poterit esse primus. Idẽ si desinant præcedẽtes. arg. j. l. proxi. & sic duo habent officia: quod contradicit. s̃. l. hac parte. nisi dicas quod hic quasi vnum reputatur, cum sint circa idem.

Officia duo regulariter qs habere nõ potest.

[f] Officiis. puta in scriniis principum. Vel dic etiã in scriniis aliorum magistratuum. nam & alij habent: vt j. l. proxi.

[g] HAc lege. Prę cipientis id est, agentis vel accusantis.

[h] Monumenta. id est, scripturæ sentẽtiarum præcedentium. s. cõuentionalium. & facit. s̃. l. in sacris. §. hoc si prolata. & de digni. l. quoties.

[i] Probationibus. alias procurationibus, alias prouocationibus, id est, procurationibus, quibus homines vocãtur ad ius: & sic sunt duę partes. Accursius.

Absens causa studij, commeatũ habere debet.

[k] Deductione. videt adesse, qui abest licito commeatu, quo ad præbendã. & sic facit ꝑ clericis absentibus. Itẽ quod priuilegium vt s̃. eo. l. in sacris. alias secus: vt s̃. de domesticis. l. iij. & de epis. & cleri. l. si qua per calumniã.

[l] Fuerint. facit. s̃. l. proxi. & j. l. proxi. §. illo.

[m] CErtæ. Pria. Hæc est. s̃. e. l. comperimus.

[n] Adiutorum. i. adiutoriorum * syncopa. sic. s̃. de præpo. pa. sic. s̃. de præpo. laborum. & sic in hac lege frequenter ponitur. Accursius.

* Nugatur Acc. si modo expẽdas qd velit Imp.

Laterculensium

† Libellenses hic, quos alibi libellorũ scriniarios ait.

quis eorum, vel ad laterculensis[a] gradum in scrinio sacræ memoriæ, vel ad secundum locum in duobus aliis scriniis: id est, sacrarum epistolarum, sacrorumque libellorum & cognitionum prouectus fuerit. Nam his licere desistentibus ab adiutoris officio, alios pro se, quos voluerint adiutores subrogare, vltimum locum in iisdem, adiutoribus obtenturos, licet superiorem in memorialibus habeant[b]. Altera[c] verò per sacram Pragmaticam est, per quã excelsæ memoriæ viro Proculo suggerente præcipimus, illos etiã adiutores posse in suum locum alios inducere, qui per aliquem fortuitum casum minus implere suum officium valeant, veluti senium, vel morbum, vel aliam necessariam causam. quod ex ipsorum adiutorum petitione idẽ magnificæ memoriæ Proculus ad nos retulit. Sed in præsenti ab aliis memorialibus tam in scrinio sacræ memoriæ, quàm in cæteris duobus, sacrarum epistolarum, sacrorumque libellorum & cognitionum relatis.† adiici comperimus diminutionem[d] eorundem adiutorum impediri per memoratam pragmaticam sanctionem, & insuper venditioni[e] quodammodo memorati officii locum introductum esse. quod ne decætero fiat, præsentem sanctionem ad tuam magnitudinem mittimus, per quam iubemus illis tantum permissum esse secundum prius nostræ serenitatis rescriptum alios in locum subrogare, qui vel laterculensis gradum in scrinio memoriæ, vel secundum locum in aliis duobus scriniis adepti fuerint[f]: secunda[g] nostra sanctione super hoc capitulo decætero cessante: nulli danda licentia, eorundem adiutorum, præterquàm si ad memoratos gradus ascenderint, alium pro se eisdem adiutoribus ex quocunque fortuito casu connumerare: vt eo modo ad veterem numerum iidem adiutores redeant. & xij. quidem in scrinio sacræ memoriæ, septem verò in aliis duobus sint. id est, sacrarum epistolarum, sacrorumque libellorum & cognitionum. Illo[h] videlicet obseruando, ne alius adiutor per quamcunque ambitionem iis, qui in præsenti sunt, vel post eorum deminutionem, licet in veterem numerum redacti fuerit, addatur[i]. Nam si per mutationem, licet fortuiti casus inciderint, prohiberi disposuimus, multò magis prioribus manentibus alios introduci vetamus: scilicet anterioris sanctionis[k] capitulis in suo robore permansuris.

TITVLVS XX.

DE AGENTIBVS in rebus[l].

Nullus de numero agentium in rebus locum mortui per pecuniam debet inuadere: sed in locum eius ille debet succedere, qui gradu post eum erat proximus, & dignus labore. Bar.

Impp. Theo. & Valen. AA. I.

NVllus[m] de schola[n] agẽtium in rebus decætero locũ mortui conetur inuadere: sed is, qui ordine stipendiorum, & laborum meritò ad gradum militiæ sequebatur, statim atque illum fata subduxerint, in eius præmia percipienda succedat, omni obiectione[o] cessante.

Agens in rebus deponendus, vel eximendus de libro agentium non est per aliquem iudicem, ad cuius officium non spectat cognitio contra eos. Barto.

Iidem AA. II.

NVlli[p] posthac sine nostræ maiestatis authoritate discingendi[q] agentẽ

---

a Laterculensis. Hæc omnia expone vt in d. l. comperimus.

b Habeant subrogantes, non autẽ dicas. quod vnus habeat duo officia: vt s. e. l. hac parte, vel dic vt no. in d. l. cõperimus.

c Altera. hoc est Græca. Accur.

d Diminutionẽ. nam cũ multi erãt supra numerũ, non poterãt minui: sed liceat cuilibet seni vel morboso. Acc.

e Venditioni. qa fingens vel nõ fingens ægritudinem vendebat locũ subrogato.

f Adepti fuerint. vt l. comperimus.

g Secunda. scilicet Græca, quã nõ habemus.

h Illo. facit. s. l. pxi. §. fi.

i Addatur. vt sic vltra numerum.

k Sãctionis. s. Græcæ. Sed arg. j. ti j. l. pe. Item facit in authen. de defen. ci. §. nulla. col. iij. & vt iud. sine quo. suffr. §. nulli. coll. ij. & de mã. prin §. eos aũt. coll. a. iij. & s. de asses. l. nullus.

l DE AGENtibus &c. Hi sunt, quibus electionum cura mandat: vt j. de decur. l. vlt. & erant plures. diuisi per diuersos numeros: vt j. l. iij. & qlibet numerus habebat prępositũ: vt s. de offic. ma. of. l. j. & dicebanẽ principes: vt. j. tit. j. per totum. nam de illis ibi dicit. Accur.

† Alias, aditi.

m NVllus. scilicet alter quam ille de quo dicitur.

n De schola. neque de extraneis. adeo, quod si militauerit in officiis spectabiliũ non accipiet hic locum: vt s. de offi. mi li. iu. l. pe.

o Obiectione. alias obiectione et als obreptione. & facit s. de pxi. sacr. scri. l. vnicuique & j. de castren. l. j. & in authen. de mo. §. ordinationem. col. j. & s. de offic. mag. of. l. nemo. & de aduo. di. in. l. petitionẽ. §. quãdo autem. & de aduo. di. iu. l. fina. in prin. & j. de tyro. l. fi. & s. de muril. l. si quis. & s. de pfes. l. magistros. & s. de stu. lib. vrb. Ro. l. j. & s. de of. re. pro. l. si qs &. j. de diuer. offi. l j. & s. de offi. præfect. vrb. l. fi.

p NVlli. scilicet iudici.

q Discigẽdi. i. deponẽdi. sic s. de ag. & man. l. iij Accur.

Eximen

in rebus, nulli eximendi [a] † pateat copia: nisi probata schola, & animaduersione veteris iudicis [b], & nullam timere debet contumeliam vilitatis [c].

Matricula agentium in rebus non debet esse nisi xlviij. quorum quilibet præest ducentis. circitores verò debent esse trecenti: & equites quadringenti quinquaginta. Bartolus.

Imp. Zeno A. III.

MAtriculam [d] † agētiū in rebus à tua [e] celsitudine confectam admittentes, iubemus, ne ducenarij plusquam xlviij. in singulis [f] habeātur in posterum, & numerum centenariorum ducenti viri, quos vacante tempore gradus competentes admiserint [g]: pariq; modo biarchorum † nomen meritumq; ccl. viri dūtaxat: præterea circitorū [h] ccc. & equitum cccel. impleant. sit in æternum illa quoq; fixa stabilisq; tuæ sublimitatis dispositio: vt si quis de numero ducenariorū, quos xlviij. quotannis [i] esse censuimus, forsitan de luce migrauerit: laborum eius fructuum successores ab intestato, vel ex testamēto veniētes, & lucrum dispensent [k]: & ita omnibus inter cæteros superstites potiantur solatiis, tanquā si viuus, qui hæc eadē diu sperauerat, sibimet vindicasset. Qua de causa locū etiam eius successorum intuitu vacare [l] conueniet.

Nemo autem sine diuali probatoria, quā codices in sacro scrinio memoriæ positi, debeant inferendam accipere [m], militaribus eiusdem deuotissimæ scholæ stipendiis vel priuilegiis potiatur.

Nullus de numero centenariorum vel ducenariorum in rebus agentium noxam contrahens in ciuitate Constantinopolitana conueniri potest coram alio, quàm coram officiorum magistro in causa ciuili vel criminali: quo priuilegio non vtitur si extra ciuitatem illam degat, vel deposito officio. Bartolus.

Idem Augu. IIII.

EX eo [n], quo primum ducennæ vel centenariorum gradum [o] in schola agentium in rebus militantes meruerint, desināt [p] in sacratissima videlicet ciuitate cōstituti alterius iudicis cuiuslibet authoritate pulsari, vel in alio quolibet examine, præterquam viri magnifici magistri officiorum, & cui forsitan ipse concesserit, actionibus sui quisquam aduersarij respondere. Quod multò magis in criminalibus causis obseruari decernimus. Absurdū [q] est enim, vt in eius salutem vel existimationem valeat quisquam proferre sententiam cuius de nulla re possit pecuniaria iudicare. Huius autem beneficij prærogatiuam subadiuuis † [r] etiā, qui pro singulis inueniuntur temporibus, deferri iubemus: licet hanc in eorum persona more quoque veteri seruari cognouerimus: vt tamen post depositum [s] officium memoratum, si non inter centenarios numerentur, communi iam lege respondere non ambigant. Prædictas autem omnes centenariorum personas in prouinciis repertas, concessa nunc speciali fori prærogatiua (nisi publicæ executionis [t] solicitudo his iniuncta sit) vti prohibemus, eosq; ordinariorum [v] etiam pro veteri iure sententiis obedire præcipimus.

TITVLVS XXI.

DE PRAEPOSITIS agentium † in rebus.

Imp. Zeno A. I.

---

[a] Eximendi. à matricula seu libro, in quo nomina eorū erāt scripta: sed ipsa l. eximit quēq; propter delictū eius: vt j. de cōme. l. fi. & facit. s. de decu. l. nemo.

[b] Iudicis. alicuius.

[c] Vilitatis. viles vocat alios iudices vel respectu eius agentis dicit: quasi vile sit timere: vt ff. de reg. iur. l. vani.

[d] MAtriculā: i. librū, vbi nomina infra scriptorū erant descripta per ordinē, & fuerant vocati.

[e] A tua. magistro officiorū loquitur, vt patet s. de offi. magi. offic. l. j.

[f] In singulis. hi xlviij. erant principes dicti: vt hac d. l. j. & quilibet præerat forte ducentis. Accursius.

[g] Admiserint. accipe impleāt, quod est j. & hi ducētū suū principem habent, q centenarius dicitur. & sic sequentis numeri quilibet suum vt d. l. j.

[h] Circitorum. circitores dicuntur, qbus vestiarij vel lintearij dant. vestē circunferendam & distrahendā: vt ff. de institoria l. cuicūque. §. j. & dic quod omnia sunt nomina numerorū militantiū inter agentes in rebus.

[i] Quotānis. i. singulis annis.

[k] Lucrum dispēsent. sic. s. de proxi. sa. scr. l. si quis in sacris. & de aduo. diuer. iu. l. post duos. §. j. & s. de dome. & pro. l. fi.

[l] Vacare. vsq; dū debebat durare defunctus, si vixisset, ne duobus salariis grauaretur respub. Accursius.

[m] Accipere. hoc est quasi registrum. & j. de diuer. offic. l. pbatorias.

[n] EX eo. s. tpe.

[o] Gradū. Ad quē non suffragio sed labore qs puenit. vt s. de offi. ma. of. l. j. & ij. & s. eod. l. j.

[p] Desinant. alias destituant: & alias desināt: & alias deserant.

[q] Absurdum. sic ff. de pe. l. capitaliū. §. & vt generaliter. & de sena. l. qui indignus. sed arg. cōtra. ff. de iud. l. solemus. §. latrunculator. & facit. j. de ap. p pto. l. fi. de pala. l. viros. & de cast. l. fi. & de vetera. l. fi. & de diuer. offic. l. viros. & de priui. schol. l. ij. & s. de silentia. l. pe. Accur.

[r] Subadiuuis. nomina appellatiua quorūdam militantium inter agentes: vt j. l. proxi.

[s] Post depositū. j. tit. j. l. principes. cōtra. & j. eo. l. fin. Sol. vt ibi.

[t] Executionis. aliās executoris.

[v] Ordinariorū. s. præsidum: vt s. de mod. mul. eos. Accursius.

DE PRAE-positis agentium in rebus.

Agen

† aliàs, paterant elogio. vide Alciat. hic.

† Multa in, hanc l. Alci. hic, & Pyrrh. tu illos videto.

† Biarchi sunt, qui ad vitam totius domus principalis necessaria redimebāt.

Circitores qui sint.

† aliàs, iis etiam qui sub aliis cingulis inueniūtur pro temporibus.

† aliàs nō est hic tit.

AGentes in rebus, qui per ordinem [a] consequi solẽt principatus [b] insignia, in vnoquoque scrinio fabricarum & barbarorum † quaternos sub ambarum [c] solicitudine per annum dũtaxat integrum procedentes gradatim subire, hac in æternum valitura lege decernimus: exceptis videlicet vniuersis negotiatoribus quodlibet mercimonium per se gerentibus, interpositasve personas, cum eis antè sacratissimis constitutionibus interdictum sit militare [d]: exceptis nihilominus iis, qui possessionum alienarum solicitudinem procurationemve susceperint. Eos enim ad hæc officia volumus aspirare, quorum labores scholæ agentium in rebus testimonio comprobantur. Illi quoque sunt ab hac liberalitate nostræ mansuetudinis excludendi qui cũ scholæ eidem socientur in sacris scriniis, quibus viri spectabiles primicerius & tertiocerius præsunt, adiuuantes eos, publicarum chartarum tractatibus occupantur: & duobus officiis [e] operam suam adhibere non possunt. Nam præter emolumenta, quæ de prædictis scriniis consequũtur, principatus etiam solatio debent esse contenti. Quòd si morbo, vel ætatis senio capti, & imperiti huiusmodi rerum, vel quocunque alio vitio přę dediti, per se memorati officij curam subire nequiuerint, consideratis præcedentibus eorum laboribus [f], per substitutum [g] chartularium eiusdem scrinij, cui præfuturus est, ipse idoneum, & tam moribus optimis præditum, quàm scientiam peritiamque rerum habentem, electione sua suarumque periculo facultatum, præfatum munus eos implere præcipimus.

Agentes in rebus, & eorum serui, vxores & liberi siue agant per se, siue per procuratores eorum, siue conueniantur, habent circa soluendas sportulas priuilegium, quod habent in sacris scriniis militantes: nec coguntur dare fideiussores extraneos de iudicio sisti: sed sufficit fideiussor de suo numero in rebus agentium: & per hoc priuilegium non derogatur alijs priuilegijs eis concessis. Ioan. de Pla.

Imp. Anasta. A. II.

HAc saluberrima sanctione decernimus, agentes in rebus pro conuẽtionibus & modo sportularum executoribus præbendarum, pro quantitate sumptuum, quæ circa litigia sibimet ab aliis inferenda, vel à se contra alios per semetipsos, seu per ordinandos à se procuratores, [h] exercenda, conuenit ab his agnosci: ac beneficiis quæ in sacro nostro militantibus ministerio iampridem per diuinas sanctiones indulta [i] sunt, perpotiri: & fideiussorem idoneum de eadem schola [k], non autem extraneum offerre compelli, ita tamen, vt priuilegia quæcunque centenariis seu ducenariis vel chartulariis seu viris clarissimis principibus post depositam quoque militiam iam per dispositiones principales impertita [l], & nunc vsque obseruata esse noscuntur, intacta inuolataque custodiantur: cùm perabsurdum, perque temerarium sit, hanc nostræ liberalitatẽ pietatis (quãquam astuta interpretatione) non ad augmẽtum anteriorum priuilegiorum sed deminutionem conuertere [m] cõcedi. simili videlicet forma pro matribus [n] & vxoribus eorum, necnon etiam liberis sub eorũ potestate cõstitutis, nec aliam sortitis, vel

[a] Per ordinẽ. matricula decurrẽte: vt s. de offic. ma. offic. l. j.

[b] Principatus. vt fiat princeps agentium: vt. d. l. j. & j. tit. j. l. j.

[c] Sub ambarum. id est, præponebãt cæteris agentibus: minores tamẽ erãt principibus: vt hic colligitur: quales erant antiquarij in scrinij memoriæ: vt supra tit. ij. l. hac parte. & hæc sunt nomina quorũdam numerorum in rebus agentium.

[d] Militare. Not. negotiatores non militare: vt j. nego. nemi. & s. de dig. l. ne quis. Item cõductores & procuratores: vt & s. loca. l. fina.

[e] Duobus officiis. no. sic. s. titu. ij. hac parte. cum concor. Accursius.

[f] Laboribus. prodest hactenus fuisse bonum. sic. ff. de re mil. l. iij. §. is qui. & l. nõ omnes. §. à barbaris.

[g] Per substitutũ. sic, s. tit. j. l. iiij. Sed contra. s. tit. j. l. fin. §. pe. Solu. ibi in alio officiali, quàm hic Itẽ facit, qđ aliquis per substitutũ facit, & suo periculo: vt hic. & s. de epi. & cle. l. quisquis. et. l. ad similitudinẽ. & de admi. tut. l. decreto. & ad muni. l. qd ergo. & de pol. l. de pollicitationibus. &. s. de peric. no. l. fi. & quo quis or. l. fi. & de decur. l. nullus. &. ff. de cõsti. pe. l. quod autẽ. §. sed. & si quis. Accursius.

[h] HAc. Procuratores. quoslibet, nisi sint illustres v t s. & in auth. vt illustres. §. j. col. v. & s. de procu. l. pe.

[i] Indulta. vt s. tit. ij. l. in sacris.

[k] De eadem schola. sic prædi. l. in sacris. §. j.

[l] Impertita. per leges quas non habemus. nam leges quę sunt. s. non dicunt de priui. competẽtibus post depositũ officium. & facit. j. ti. j. l. ex agentibus. sed contra s. tit. j. l. ex eo. ibi, vt cum &c. & verbũ ibi positum si non certe &c. vbi subaudi, vel similes principes. soluit contrarium. Accur.

[m] Conuertere. priuilegia extẽdũtur: ff. de consti. princi. l. vlt. Item no. cum datur priuilegium priuilegiato, non ideo aufertur primũ priuilegium sic & s. de di. l. iij. & argu. ff. de act. & obliga. l. Lucio.

[n] Pro matribus. de matribus & de seruis dic, vt not. s. titu. ij. l. in sacris. in princi.

† alias, Barbaricorũ, alias Barbariorum.

Negotiatores militare non debent.

Bonum fuisse hactenus prodest.

Quan

sortituris militiam, necnõ etiam seruis ad eos pertinentibus seruanda: ita vt in prouinciis quoque supradictæ personæ degentes, simili beneficio perfruantur: sportulas tamen & litiũ expẽsas pro tertia superius enarratæ quantitatis [a] parte soluturæ: denarũ [b] librarũ auri cõdemnatione, aliaque grauissima indignatione iis feriendis, quicunq; nostra iussa quolibet modo, seu tempore violauerint, seu violari consenserint.

TITVLVS XXII.

DE PRINCIPIBUS agentium in rebus [c].

Finito labore agentium in rebus, agens princeps agentium creandus est: nec potest ad aliquas publicas vel priuatas functiones vocari, nisi de principis conscientia: nec vexari potest coram aliquo iudice, nisi coram principe: nec patronus causarum potest ignorante principe contra eum aliquid postulare: & contra faciens pœna decem librarũ auri punitur. Bartolus.

Imp. Zeno A. I.

AGentes [d] in rebus post palmã laboris emeriti, principatus [e] honore remuneramus. atque ideo officiales tam ad necessitates publicas, quàm priuatas, non nisi à principe [f] mittantur authore: nullarumque sine ipso cuiquam mandetur exhibitio personarum [g], etiam si intercessio in locis degentis officiĳ fuerit impertita. Causarum etiam patronos ita volumus esse conuentos [h], ne ignorante principe vllam postulationem introducant [i], neve sub vnius persona suscepti, fraude quadam aliena [k] negotia inferenda esse pertentent. Quòd si fuerit definitio [l] cõtempta: decem libras auri fisco nostro ab officio tuo iubemus inferri.

Omnes agentes in rebus sunt sub eorum principe conueniendi, etiam si senatoria dignitas præfulgeat in eis: actus verò soliti expediri per cœtum senatus, expedientur per ipsum aliquo rescripto subuentionum non obstante. Bartolus.

Imp. Anastasius A. II.

OMnia citatoria [m] omnium scilicet causarum, atque personarum, licet sint senatoriæ dignitatis [n], ad principes [o] specialiter reuocari præcipimus: actus verò cæteros, qui à sacratissimo cœtu senatus tractari consueuerunt, censualium [p] solicitudine celebrari: nec aliquod præiudicium [q] ex subreptitio rescripto supplicibus inferri.

Principes agentium in rebus decorantur dignitate proconsulari. Bartolus.

Idem A. III.

PRoconsularis apicis dignitatis adiectione principes agentium in rebus præcipimus decorari [r].

Principes agentes in rebus possunt habere domesticos, quorum industriam & fidem putant esse comprobatam: licet illi domestici eodem officio sæpe functi fuerint: & si in dicto officio per vngintiquinque annos seruire non possint corporis valetudine impediti, & ob hoc ad honorariam dignitatem principis beneficio transmigrauerint: iisdẽ priuilegiis & beneficiis potiẽtur, quibus potitur factus princeps agentium. Barto.

Impp. Theodo. & Valenti. A.A. IIII.

[a] Quantitats. facit d. l. in sacris. & j. eo. tit. l. fi. & de priui. scho. l. quoties. & s. de silen. l. pe. & de exc. mu. l. eã. & j. q mili. nõ pos. l. eis. & de priuile. eo. qui in sacro. l. ij. & j. de mu. l. scriniarios. & j. de castrẽ. l. iij. & l. fi. & ff. de lib. ag. l. si quis ali. §. fi. & de fabric. l. eos qui. & j. de pri. scho. l. hac lege.

[b] Denarum. i. decem & decem: vt ff. de leg. j. l. si quis testamento. & facit s. de legi. & constitu. l. ij. in fine.

[c] DE PRIN. cip. agen. &c. Dic vt s. tit. ij. in titul.

[d] AGentes. Et hoc expone vt in titu. s. tit. j. & dic palmam. i. victoriã & finẽ laboris. sic aduocatus habet palmam, cũ vincit causam vt ff. de var. & co. l. j. §. & si palmarij.

Aduocatus cũ vincit in causa, palmã habet.

[e] Principatus id est, vt sit princeps agẽtium in rebus: quod fit ꝑ laborẽ nõ suffragio decurrente matricula: vt s. de of. mag. off. l. j.

[f] A principe. i. ab Imperatore: vt non cõueniatur, nisi coram Imperatore dictus princeps. Vel dic à principe prædicto: & dic ad citandum vel exigẽdum aliquid ab eo, qui est de sua militia: vt j. l. proxi.

[g] Personarũ. vel dic dictorũ principum, & sine ipso. s. Imꝑatore. Vel dic personarum. s. militantium sub principe. nam non vexabãtur ab alio iudice, nisi à dicto principe: & quod subiicit etiam si intercessio. i. præceptio fuerit impertita offic. i loco degẽtis. i. citati, vel conuenti vel coram Imperatore secundũ primum: vel corã principe secundum aliũ intellectum: videbatur enim tunc contra: quasi nõ trahatur extra locũ suũ. arg. s. de epis. & cleri. l. omnes qui.

[h] Conuentos. id est admonitos.

[i] Introducant. cõtra prædictos in ꝑmisso examine vocatos secundum vtrunq; casum, vel nec pro eo, nec cõtra: quia in vetito examine vocatur secundum vtrunq; casum.

[k] Aliena. s. dicti vocati principis secundum primũ casum: vel sub eo militantis secundum alium.

[l] Definito. s. huius legis. & facit j. de re mili. l. nemo. & s. titu. iij. l. in sacris. Accur.

[m] OMnia citatoria. quæ habent fieri coram principe agentium in rebus, vt de iis q militant sub se: vt s. l. proxi.

[n] Dignitati. s. qui sub eo militant: & sic ex consensu imperatoris qui fecit legem istã, hoc permittitur: ne sit contra s. de dign. l. nemo vel dic hic honorem senaturę tãtum: ibi habet & actum.

[o] Ad principes. s. agentium in rebus.

[p] Censualium. i. coram magistro cẽsus, condicat actus. s. legitimos. s. insinuatio, & similes, vel sub. coram alio cui⁹ sit iurisdictio.

[q] Præiudicium. i. qđ præiudicet prędictis, alias male videtur sonare leges.

[r] PRoconsularis. Decorari. ergo est spectabilis: vt in authen. de non alie. §. fi. col. ij. nec ob. j. eo. l. vlti. in princ. vt ibi no.

Ex agen

EX agentibus in rebus† principalibus domeſticos in ſuis actibus habere liceat [a] eos, quorũ fidẽ induſtriamq́ probatam ſibi exiſtimant: etſi ſæpe eodem officio fuerint [b] ante perfuncti.

Et ſi quis agens in rebus poſt vigintiquinque anno. curricula, ob aduerſam corporis [c] valetudinem militiæ finem minimè valuerit expectare, ſed ad honorariam ex principe dignitatẽ teſtimonio [d] ſcholæ proſilierit; iiſdem eum priuilegiis muniri cẽſemus, quibus ij, qui ad principatus actum progreſsi ſunt, potiuntur.

Sed in ſalutationibus iudicum conſeſsibuſq́ priores eos, qui per longæ militiæ metas ad principatus actum peruenerint, etſi actus tẽpore poſteriores [e] ſint, eſſe præcipimus: nihil cenſualibus, vel apparitoribus aduerſus priuilegia eorum excogitantibus, tanquàm [f] in actus principatus fuerint verſati: vicenarum librarum auri condemnatione contra eos propoſita.

Vicarianæ dignitatis titulis honoratur, qui princeps agentiũ aut magiſter officiorum eſt effectus. Barto.

Iidem AA. V.

EOs, qui ordine [g] trãſcurſa militia, poſt ducenam [h] ad deſideratum principis [i] peruenerint gradum, aut adiutores viri illuſtris magiſtri officiorum extiterint [k]: cùm inter honoratos cœperint numerari [l], vicarianæ [m] dignitatis titulis decorari cenſemus.

Princeps agentium in rebus cingulo comitiuæ primi ordinis fungitur. Barto.

Iidem AA. VI.

PRincipes agentium in rebus, quos ſæpe ſæua pericula, vitæq́ interdum renuntiatio [n] ad memoratum gradum adduxit, completo tempore militiæ ſuæ comitiuæ [o] primi ordinis cingulo in diẽ vitæ potiri (manentibus videlicet dudum præſtitis ſaluis [p] priuilegiis) decernimus.

Militans in ſchola agentium, ſi fuerit de corpore cohortalium: licet princeps agẽtium factus ſit, filium curiæ obligatũ relinquit: ſed ſi ipſum ſuſceperit, poſtquam princeps factus fuerit, liber erit à curia. Bar.

Imp. Leo A. VII.

QVicunque ex corpore cohortalium militans in ſchola agentium in rebus filium procreauerit, ante, quàm ad metas militiæ ſuę perueniat, principatus [q] honore decoretur: & licet ipſe poſt finitã militiam, vtpote liber, nulla debeat huiuſmodi conuentione pulſari [r]: filium tamen cohortali conditioni relinquat obnoxium.

Si verò poſtquam adeptus fuerit principatũ, ediderit filium: is, qui natus eſt, etiam ſi in ſchola deuotiſsimorum agentium in rebus militiam ſortitus non fuerit: ita liber ſit ac ſecurus, vt nec vllis cohortalis officij nexibus obligetur, quaſi iam ex patre libero, & ab hac conditione penitus alieno progenitus.

Imp. Anaſtaſius A. VIII.

MVltis deuotiſsimæ ſcholæ agentium in rebus aditionibus permoti, viros clariſsimos [s] eiuſdem ſcholæ principes, qui finitis militiæ ſtipendiis exeunt, quoties ex maioris iudicis ſententiis quotiès ex maioris iudicis ſententiis quoties ex maioris iudicis ſententiis ipſi vel eorum coniuges, aut liberi, vel

EX agẽtibus. [a] Liceat. qđ non licet. ſ. habere domeſticam rectori prouinciæ: vt s̃. de aſſeſ. l. nullus.

† alias, principibus.

[b] Fuerint. ſic s̃. de aſſeſ. liceat.

[c] Corporis facit s̃. titu. j. l. agentes. §. quod ſi morbo. Et not. quod nõ dicit hic quod eligat & alium ſubſtituat: & ſic non eſt cõtra s̃. ti. ij. l. fina. Sed illa l. agentes dicit ſibi ſolui.

[d] Teſtimonio. forte totius. & ſic non iurãt: ſed verbotenus bonũ de eo dicunt, ſic in auth. de mo. §. cogitãdum. col. j. vel dic q̄ iurent xv. ar. s̃. tit. iij. l. vnicuiq́. ſecus ergo ſi miles feciſſet prius: vt j̃. de re mi. l. miles. & ff. de infa. l. ij. §. ignominia & ff. de re mil. l. milites. §. j. & ij.

[e] Poſteriores. facit s̃. de conſu. l. j. in fi. Sed contra s̃. de præpo. ſa. cubi. l. j. & de ſilen. l. j. vbi videtur præferre, eũ, q eſt tãtũ honorarius. Sed dic illas intelligi ſecundum iſtam: vt qui eſt in actu ſemper præferatur honorariis eiuſdẽ, vel alterius dignitatis: vt s̃. vt dig or. ſer. l. ij. §. ſed adminiſtratores.

[f] Tanquam. vere nihil: quia habetur perinde, ac ſi fuiſſent in actu, & compleuiſſent militiam qa omnes p̃cedẽtes eũ deceſsiſſent: & ſic iſte fuiſſet princeps. & facit ad legem iſtam j̃. de pala. l. palatinos. & s̃. tit. ij. l. ij.

[g] EOs qui ordine. q̄ eſt faciendum: vt s̃. de offi. ma. offi. l. j.

[h] Ducenã. dignitas eſt, vt dicta l.

[i] Principis. ſ. agẽtium in rebus.

[k] Extiterint. qa tũc debet fieri princeps cũ ſteterit in ducena per annũ: vt s̃. tit. j. l. matriculã. aſſumptus enim adiutor fuit magiſtro officiorũ: quia ſuper omnes iſtos princeps erat. nam ipſe faciebat matriculam: vt s̃. tit. ij. l. matriculam.

[l] Numerari. hoc ipſo.

[m] Vicarianæ. qui eſt ſpectabilis, vt proconſ. quod patet: quia inter ſpectabiles ponitur: vt s̃. de offi. vi. cui proconſuli æquiparauit s̃. e. l. p̄conſularis. & facit j̃. l. p̄xi.

[n] PRincipes. Renuntiatio. renuntiat q ſe ſupponit periculo. & facit ff. pro ſo. l. ſi nõ fuerint. §. j. in fi. & j̃. ti. j. l. vlti.

[o] Comitiuæ. & hoc cingulũ comitiuæ eſt ſpectabile: vt not. ſupra de offic. eius qui pro. l. j. & concordat cum ſuperioribus & duabus proximis. Acc.

[p] Saluis. facit j̃. de priui. eo. qui in ſac. l. de cubiculis. & s̃. de ſilen. l. fina.

[q] QVicunq́. Principatus ſubaudi et principatus. &c. quod ſit matricula decurrente.

[r] Pulſari. vt s̃. de de decu. l. fin. §. viri quoq́. & facit in ea dẽ l. §. necnõ magiſtri. & s̃. de dig. l. ſenatores. & ff. de ſena. l. emancipatum. & ff. de dec. l. ij. §. j.

[s] MVltis Clariſsimos. i. claræ dignitatis: ſpectabiles tamẽ ſunt: vt s̃. eo. l. procõſularis. et ſub. iubemus. Sententiis. citatoriis.

Vel ſa

[a] Vel serui. de iis dic s. tit. iij. l. in sacris. in princi.
[b] Procuratores. de hoc s. titu. j. l. fina.
[c] Sportularum. in fiscum dandarum. ideò in sporta ponitur: vt seruiamus verbis: vt insti. de donatio. §. est & aliud.
[o] Patronis. q cogūt arbitrū pcedere: vt d. l. in sacris.
[p] Notariis. arbitri.
[q] Tertiam. partem solidi.
[r] Dictū est. in executore expresse, & i aliis sensit idē.
[s] Editione. i. prodēdis exēplis gestorū. sed s. proxi. p scribendo in quaterno iudicis.

serui [a], aut coloni, siue per se, siue per procuratores [b] conueniantur: non amplius quàm vnum solidū executoribus sportularum [c] nomine præbere compelli: apparitoribus vicariani seu præsidialis iudicij non nisi tertia parte solidi tantum præstanda [d] nullasque iisdem concussiones, aut vexationes in præbendis fideiussoribus ingeri: sed eos fideiussores, quos locorum defensor existimauerit [e] dare: ita videlicet, vt pro tenore generalium edictorum ij, qui vel in sacratissima vrbe, vel in prouinciis immobiles possidēt facultates, adiuratoriæ cautioni [f] & substantiæ suæ credātur. Hoc etiā adiiciēdo, vt nūquā, nisi ex sentētia [g] ex scriptis prolata penitus moneantur. Ad similitudinem insuper aliorum [h] officiorum, quoties ciuiles vel criminales contra eosdem cognitiones mouentur executorem quidem negotij vsque ad finem litis ciuilis seu criminalis vnius esse solidi præstatione contentū [i]: & pro insinuandis [k] nostræ serenitatis apicibus, vel simplici contra obnoxios eorum postulatione deponenda, binos solidos ab his vel coniugibus eorum præberi, & quotiescunque exemplaria [l] postulantur ij, quorum interest, accepto solido, quod petitur, præbere non differant. Pro implendis verò monumentis [m], vnde conueniendi tribuitur executoribus facultas, non vltrà quàm tres solidos, quibus competit, impertiri præcipimus: arbitro [n] verò non amplius quàm solidum, & fisci patronis [o] dimidiam solidi partem, notariis [p] verò tertiam [q] vsque ad finem (sicut dictum est [r]) causæ præstare super editione [s] chartularum solidi partem dimidiam præbere. Quòd si non apud arbitrum, sed in cōpetentibus iudiciis maioribus cogitatio celebretur: inducendi quidem negotij gratia non nisi quatuor solidos eosdem viros clarissimos erogare [t], gestorum [v] verò excipiendorum causa duos tantummodo solidos dare: & nullius vltra suprascriptas quantitates, cuilibet alteri præstandi, sumptus exactione vexari, his omnibus locum habentibus, siue ipsi aliis litem ingerant, siue ab aliis pulsentur.

TITVLVS XXII.

DE CVRIOSIS † & Stationariis [a]

Denuntians maleficium punitur, si non probat: & ideo alium pro delicto non incarcerat. Bartolus.

Imp. Constan. A. I.

CVriosi & stationarij [y] vel quicunque fungunt hoc munere, crimina iudicibus nuntiāda meminerint, & sibi necessitatē probationis [z] incūbere: nec citra periculum sui si insontibus eos calumnias nexuisse constiterit. cesset ergo praua con-

[d] Præstanda. nomine sportularum pro fisco. nam pro se infra accipient.
[e] Existimauerit. de suo forte numero: vt arg. s. ti. iij. l. in sacris. §. fideicō. & s. tit. j. l. fi. §. fideiussorem. Accur.
[f] Adiuratoriæ cautioni. ex qua collige generaliter oēs possessores immobilium rerū debere iurare iudicio sisti, quanquā non satisdent. M. vt no. ff. q satis. cog. l. sciendū. Item quid si nō possidet? Rñd. idem, vt iuramēto stetur: vt s. ti. iij. in sacris ibi, ita vt si &c. nunc iurat satisdare non posse: licet hoc alij faciant: vt s. de epi. & cle. auth generaliter. Vel potes hic dicere secus quā in proximo sa. scri. vt si satisdet, si non habet immobilia: vt s. pxi. nullasque &c. Item no. qui hic innuit, quod si possidet Romæ, euitet in prouincia: & econtra. quod non puto: cū loco satisdationis sit possessio.
[g] Sententia. epistola citatoria.
[h] Aliorum. vt s. ti. iij. l. in sacris. & s. de dig. l. quoties.
[i] Contentum. hoc pro se accepit.
[k] Insinuandis. id est scribēdo rescripto principis vel simplici petitiōe actoris in libro iudicis. Accur.
[l] Exemplaria. hic illa eadem exēplificantur. et sic aliud pro scribēdo, & aliud pretiū pro exēplatura dantur. Ac.
[m] Monumentis. i. pro scribenda epistola citatoria: vt. s. eo. l. omnia.
[n] Arbitro. i. delegato. vel propriè, vt not. s. titu. iij. l. in sacris.

[t] Erogare. hoc habebunt iudices: vt in auth. de iudi. §. ne autē inter hæc. coll. vj. sed s. in pri. l. fiscus.
[v] Gestorū. hic de nomine aliorum iudicum, non arbitri de quorū nomine s. prox. dixi. & no. quod hæc omnia priuilegia habet comes consistorij: vt s. de comi. cōsi. l. j. & ij. & facit. j. de priui. scho. l. hac lege. & s. de agric. & cen. l. oēs. de spor. l. ij. & insti. de satis. §. sed hodie. & in aut. de nup. §. j. coll. iiij. & j. de castren. & ministe. l. ante omnia. Item non turberis si in aliquo differat lex ista ab illa. l. in sacris. Acc.
[a] DE CVRIOSIS. Dictum est in genere de agētibus in rebus & eorū principibus: nūc de duabus speciebus. Primo de curiosis, quorum officium erat vel in conūtiare crimina, & remittere criminosos: vt j. l. fi. Item secundo de quibusdā qui præerant euectionibus: vt in tribus sequentibus legibus.

† Curiosos existimat Alci. hic dici, non qui vbiubi delicta fierēt denunciabāt, vt sensit Accur. sed tātum qui cōmissa in curia principis, vel in comitatu præsidum per omnes prouincias referrent ad præfectū. Stationarij autem (inquit) sunt, qui stationariorum militum (hoc est, eorum qui ad aliquem locum tuendum deputati sunt, delicta deferrēt. Nihil tamen horum ex legibus huius tituli deprehendas.

[y] CVrio si & ille pro his, accipiēdi sunt, qui pro eodem curiosi & stationarij, forte, quia stabant certo loco vnde consueuerant fugere delinquētes. Idē dicitur irenarcha: vt ff de custo. reo. l. diuus.
[z] Probatiōis. no. ergo non credi officiali, nisi & probet. qd dic: vt s. de acc. l. ea qdē & fa. l. fin. & de cust. reo. l. j. Sed arg. contra. ff. de offic. præfec. vrb. l.

verb.l.j.§.fi.
a Immittebant.vt j.de cohor.l.j.Item qđ cõsuetudo praua reiicitur,facit in authen. vt nul.iud. §.j.col.ix.
b A Gentes. Publici cursus. officium huius erat portare pecuniam publicam per prouincias,& conducere naues & animalia ad ferendam annonam reip.& tempore competenti facere incipi iter vel cursum,& prouidere ne quid subtrahatur: vt hic,& j.l.fi.& j.de cu.pu.l.iij.&l.fina.
c Credimus.sic de pręfecto credit princeps: vt ff.de offic. præfec. præto.l.j.
d Officio.i.alius non intromittat se. vel dic,φ iste non intromittat se de alio officio.ad quod s.de agen.in re.l.pe nulti.& vlti.prima placet.
e Cursum. arripiẽdo iter ante alios: vel alĩs faciẽdo cõtra præceptũ istius.
f Euectio.i.quod vehitur:vel.i.quando iter arripitur,dicatur huic alias est aduocatio sic dicta euectio:quia animalia vocantur ad publicum cursum.
g Pro animalibus. mulis puta:vel pro equis, quisqꝫ accipiat pro decem,cũ nõ habeat nisi viij.
h Cogatur.ad hoc j.de ero.mil.ann.l. excellentiæ.& s. de excu.mu.l.placet.
i P Er id Sustinetis. loqui agẽtib⁹ in reb⁹.Ac.
k Statuenda. No. nõ iuuatur officio vel dignitate,q male eam seruat. sic s. de dig.l.iudices. & l. quoties. & j. de cur. pu.l. iij. & de vete.l.iij.item & fa. ff.de in ius vo. l.ij. & de mi.l. auxiliũ. in fi.& s.de.epis. & cle.l.generaliter.

Officium aut dignitatem male seruans eis non iuuatur.

l A Gentes. Censemus . Ad

suetudo per quam carceri aliquos immittebant[a].

Officium agentium in rebus est curiam habere super euectionibus cursus publici portando pecuniam publicam per prouincias,& conducendo naues & animalia ad deferendum annonas:& alius officialis sub pœna se intromittere non debet:& recipiens pecuniam pro animali in cursum publicum non edicto,pœna quadrupli punitur.Ioannes de platea.

Idem Augustus. II.

AGentes in rebus, in curis agendis,& euectionibus publici cursus[b] inspiciendis, nostrorum memores præceptorum, credimus[c] in omnibus velle profutura reipublicæ:ideoqꝫ solos agentes in rebus in hoc genere iussimus obsequium adhibere, & non ab alio penitus officio[d]. Hi verò peruigili diligentia prouidebunt ne quis contra euectionis authoritatem moueat cursum[e], vel amplius postulet quàm concessit euectio[f]. Quisquis igitur aliquid tale perpetrare tentauerit, improbi cœpti priuetur effectu. Demonstretur etiam iudicibus vel curiosis euectio, etiã si quis nobis iubentibus festinare memoret in obsequium necessarium:nec pręualeat contumacia vel dignitas. Ergo nummum iam vetamus exposci pro animalibus[g] in cursu minimè constitutis. Quòd si fortè aliquis existimauerit perpetrandum: eius quadruplum,quod accepit,inferre cogatur[h].

Condemnatio præfecti facta de agente in rebus est nulla: nisi talis agens aliquid contra honorem,honestatem, & decus sui officij commiserit : quia tunc grauius punitur.Bart.

Imp.Constan.A. III.

PEr id tempus, quo cursus tuendi solicitudinem sustinetis[i] condemnationes præfectorum circa eos solos irritæ sunt futuræ, qui seruauerint honestatem.erga eos verò qui inhonestè,& contra decus seculi vel honorem militiæ versabuntur: non solùm condemnatio mansura est,verũetiã grauior pœna est statuenda[k].

Agentes in rebus singularibus per singulas prouincias sunt mittendi,qui in euectionibus inspiciendis curam tantum habebunt cum alijs iudicibus vel prouincialibus: & alios illicitè non vexabunt:de causis non cognoscent:& non detrudent in carcerem.Bart.

Idem Augustus. IIII.

AGentes in rebus singulos per singulas ꝓuincias mittendos esse censemus[l], quibus inspiciendarum euectionum tantum debeat cura mandari: vt nihil prorsus commune[m] aut cum iudicibus, aut cum prouincialibus habeant,nec naues debebunt illicita concussione vexare, nec libellos,aut attestationes vel contestationes litis gratia suscipere[n], aut in carcerem quẽquam trudere[o], sed cursui solùm vacare.

TITVLVS XXIIII.

DE PALATINIS † sacrarum largitionum, & rerum priuatarum[p].

Palatini pro capitibus eorum & iugis tantum pensitationem fisco soluent,ab aliis verò muneribus sordidis vacant.Barto.

Impp.Valent.& Valens AA. I.

PAlatini[q] pro capitibus[r] seu iugis[s] suis tantum pensitationem atqꝫ obsequia recognoscent,extraordinariis & sordidis muneribus,& susceptionibus &[t], temonariis[v] oneribus liberati.

quam curã & cursum illi ex schola agentiũ debent exire,quos ordo militiæ vocat & laborum adiutor: vt s. de offic. ma. of.l.j. plures ergo & alij agentes erant in rebus: vt d.l. & s.de agen.in re.l. matriculã. Et not. huius officium:vt s.e.l.ij.
m Cõmune.sic.j.ti. j.l.nihil.
n Suscipere. ad audiendum. Accur.
o Trudere. vt s.e. l.j in fi. sed si inueniat fugitiuos, in custodia detinere possitvt ff.de fug. l.fi.in prin.cũ isti dicantur stationarij: vt s.e.l.j.prin.
p De pala[...] et sacra.&c.
Scilicet principis nam vtriusqꝫ priuilegium idem datur vt j.e.l.fi.
q P Alatini. alias vicarij palatini:quia quodãmodo gerunt vicẽ principis.& sic pro eodẽ, alias dẽ est vicarij.
r Pro capitibus. No.sic.s.de agri.& cẽ.l.cũ antea.& nerusti. ad vllũ &c.l. j. Sed contra.s. de ca.ci. cen.exi l.j.& de colo. Thracen. sed et illa specializ.
s Iugis.i.boũ: vt in auth.de mã.prin. §.coges.col.iij.Ac.
t Susceptionibus. hospitũ: vt de clericis dicitur.s.de episco.& cle.l.j.
v Temonariis .i. alias temerariis: al's temo[...]

† Pa[...] tini [...] quia [...] hic dic[...] tur [...] nes in [...] latio [...] bitibus [...] lij quia [...] pe[...] mo.A[...] plerumque [...] qui [...] tribus [...] Impera[...] Quare [...] in prouin[...] cias [...] bantur [...] cebantur [...] rij, à [...] tio [...] do.

Thesaurarius vel comes thesaurorum repertus semel culpabilis in officio, iterato ad eandem militiam non aspirabit: nec etiam aliam acquirere potest. Bartolus.

Imppp. Valens Gra. & Valent. AAA. II.

NVllus thesaurensis, vel officialis comitis thesaurorum semel deprehensus euersor [a] quocunque pacto [b], aut repetat militiam suam, aut aliã sibi requirat per ambitũ dignitatem, vel se transferat ad aliam quamcunq; militiam.

Singulis annis vnus ex palatinis mitti debet ad regendũ principatum comitis domorum Cappadociæ. Bartolus.

Imppp. Gratia. Valen. & Theodo. AAA. III.

PRisco [c] iam nunc ordine reuocato [d], de palatino potius officio ad regendum principatum officij comitis domorum per Cappadociam mittantur, quales comes etiam domorum, si inhonestum aliquid gesserit, vereatur. Idoneos itaque singulis annis è numero mittẽdariorum ad hoc eligere debebis [f], & mittere.

Palatini habent commune cum alijs iudicibus prouinciarum: sed excepta reuerentia, quæ eis debetur, non solùm per iudices minores, verum etiam per maiores quilibet iudex debet in suo officio deseruire. Bartolus.

Iidem AAA. IIII.

NIhil omnino vllis iudicibus [g] cum palatinis nostræ clementiæ, quicunq; à comitibus diriguntur, sit cõe atq; coniunctum [h]: sed excepta reuerentia (quæ non solùm ab inferioribus [i], sed etiã à maioribus, & in prouincia degentibus rectoribus prouinciarum defertur atque defertur) suis quisq; necessitatibus obsecundet.

Effectus princeps palatinorum, ad aliam dignitatem consolare non potest. Bartolus.

Iidem AAA. V.

QVidam post impletum ordinem militiæ palatinæ, quam gesserant, honoremque transactum ad exceptorum [k] scrinia transire nituntur. Hac igitur lege sancimus, vt nulli prorsus de hinc ista audendi relinquatur occasio: sed vnusquisq; eius scrinij, quem primum militando [l] elegit, ordinem persequatur: nec in alterius loco finem militiæ requirat: quia iam proprij ordinis transegerit principatum.

Præses palatinus iniungere non potest sordidum munus. Bartolus.

Iidem AAA. VI.

AB officiis palatinorum excellentia tua sciat ita penitus esse recedendum, vt neque ipsa [m] postmodum [n] licitum sibi credat iisdem aliquid iniungere. & propterea prouinciarum rectores prohibeant quicquam vlterius tale conari.

Hæc lex est hodie modicæ vtilitatis: ideo non est circa eam insistendum. vide eam per teipsum, quia circa eam laborare esset littus arare. Bart.

Iidem AAA. VII.

SCriniis [o] omnibus largitionum comitatensium infra scriptas decernimus dignitates, vt his contenti, ambiendi sibi aditum interclusum esse cognoscant, etiam si speciale beneficium emẽdicato suffragio [p] quisquã voluerit impetrare. annonas etiã iuxta definitum dignitatũ modũ volumus pr͏̃star i. nec ampli⁹ quicquã præsumi. Breuis, quẽ dignitates, per singula scrinia officiorũ sacrorũ largitionum habere statuimus, hic est. Scrinij exceptorum præfectus ordinis secũdi numero vnus, itẽ secundicerius exceptorum numero vnus. ducenarij duo, vnus tertiocerius, & quartocerius centenarius vnus. Item primicerius instrumentorũ, epistolares numero duo, formæ primæ numero triginta sex, formæ secundæ numero quatuor, formæ tertiæ numero tres. Scrinij numerorũ præfectus ordi-

temonariis. & facit j. de priui. eorum, q in sac. pa. l. j. Accur.

[a] NVllus. Euersor. quia male gessit.

[b] Pacto. i. modo. & facit s. de susc. l. si aliquid. & s. de digni. l. iudices & ff. de suspec. tu. l. iij. §. quæri. in fi. §. & de ac. l. si cui. §. iisdem. & j. de coho. l. si cohortalis. & s. ad legem Iul. de ambit. l. j.

[c] PRisco. principatus Cappadociæ specialiter deputatus pro suis stipẽdiis comiti domorũ, ad quem regẽdum mittitur de palatinis: quẽ etiã verebit comes male aliquid per eum vel alium gerere.

[d] Reuocato. antea sic fuerat: sed in dissuetudinem habitum reuocat.

[e] Mittẽdariorũ. id est palatinorum qui sunt habiles ad mittendum.

[f] Debebis. comiti domorum loquit: vt j. l. proxi. & not. hic ar. q maius p̃latus timet bonũ subditum.

Prælatus malus bonum subditum timet.

[g] NIhil. Iudicibus. alias militibus, & alias comitibus. s. prouinciarum.

[h] Coniunctũ. dũ palatini gerant suũ officiũ. & sic nõ obstat s. de agẽ. in reb. l. ex eo. in fi. & l. fi. §. ita. q sunt cõtra. & facit s. tit. j. l. fi.

[i] Ab inferioribus. no. reuerẽtiam maiori à minori deberi: & econtra: sic s. de offic. re. pro l. potiores & de offi. diuer. iudi. l. ij. itẽ no. qđ archiepiscopus in hac terra honorare debet episcopum: vt hic, nec suã iurisdictionẽ per illius p̃sentiã perdit: vt in aut. de defen. ci. §. nulla. col ij.

Reuerentiam debet minor maiori impendere, & ecõtra.

[k] QVidã. Exceptorum. id est, ad aliam dignitatem.

[l] Militando. subaudi elegit. & facit s. vt dig. or. ser. l. j. & de proxi. sa. scri. l. vnicuique.

[m] AB officiis. Neq; ipsa. scilicet excellentia tua. Accursius.

[n] Postmodum. i. post legẽ istã. Vel dic post finitum officiũ: & dicit in sordidis & similibus: ne sit contra. s. eo. l. j.

[o] SCriniis. hac l. nominantur officiales, qui subsunt comitibus domorum: & hi soli habebant stipẽdia: & est falsa hæc. l. in omnib⁹ fere libris circa literam.

[p] Suffragio sic s. de princi. agen. in rebus. l. omnia.

Placuit

[a] Placuit. Et palatinis. & pro id est.
[b] Ex iisdem. scilicet palatinis. Ac.
[c] Terni. alias tamen, alias tantum, alias terni. & qui sunt centenarij & ducenarij & certi numeri, habes s. l. proxi. & qbus singulis ānis aliquot quiescunt, vt hic.
[d] Prouisionis. s. tuæ, & præfecto loquitur.

[e] Non aliter. Annotatio nem. id est, priuilegium nostro motu sed cū consilio procerū est pragmatica sanctio. & facit s. de agē. in re l. matriculam. in fi. & j. de re milita. l. neminem.
[f] Palatinos. Ad calcem. id est, finem. nā calx, calcis, pars pedis extrema:

nis tertij numero vnus, centenarius numero vnus. Secundo epistolares numero duo, formæ primæ numero tres, formæ secundæ numero vnus, formę tertię numero duo.

Sacri scrinij tabellariorum præfectus ordinis tertij numero vnus, ducenarius numero vnus, centenarius numero vnus, epistolaris numero vnus, formæ primæ numero tres, formæ secundæ numero quinque. Scrinij canonis præfectus ordinis tertij numero vnus, ducenarius numero vnus cētenarius numero vnus, epistolares numero duo, formæ primæ numero quatuor, formæ secundæ numero quatuor.

Scrinij mittendariorum ducenarius numero vnus, centenarij numero quinque, epistolares numero octo, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero triginta tres. Scrinij sacræ massæ præfectus ordinis tertij numero vnus. i. primicerius sacræ massæ numero vnus, item secundarius numero vnus, ducenarij numero duo, item tertiocerius numero vnus, ducenarij numero duo, & quartocerius centenarij numero sex, epistolares numero quatuor. Artifices specierum ducenarij numero quatuor, cētenarij numero sex, epistolares numero octo, formæ primæ numero octo, formæ secūdæ numero quatuor. Artifices solidorū ducenarij numero octo, epistolares numero sex, formæ primæ numero nouē, formæ secundæ numero triginta. Sculptores & cæteri artifices cētenarij numero vnus, epistolares numero quinque, formæ primæ numero sex, formæ secundæ numero decē & octo. Scriniarij ad responsum per formā primā numero vnus, per formā secundā numero duo, ducenarius numero vnus, centenarij numero duo, epistolares numero tres, formæ primæ numero quatuor, formæ secundæ numero duo, formæ tertiæ numero vnus. Scrinij ad limitem per formam primam numero vnus, ducenarius numero vnus, formæ primæ numero vnus, formæ secundæ numero duo, formæ tertiæ numero tres. Scrinij nostri per formam ordinis tertij numero vnus, per formam epistolaris numero duo, formæ primæ numero septē, formæ secundæ numero decem, formæ tertiæ numero quatuor. Officialiū sacrarū vestiū ducenarij numero tres, centenarij numero tres, epistolares numero duo, formæ primę numero duodecim, formę secūdę numero decem, formæ tertiæ numero octo.

Deputati sacrę vestis per formā secundi ordinis numero duo, centenarij numero duo, epistolares numero duo, formæ primę numero tres. Scrinij ab argentariis per formam ordinis secundi numero vnus, epistolares numero vnus, formę primę numero sex, formæ secundæ numero tres, formę tertiæ numero vnus. Ad pecunias per formā ordinis secundi numero vnus, formæ primę numero vnus, formę secūdę numero duo, formæ tertiæ numero quinq;. Argētarij comitatēses ducenarij numero vnus, cētenarij numero duo, epistolares numero tres, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero vigintiquinq;. Barbaricarij centenarij numero duo, epistolares numero quinq;, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero vnus.

Palatini transmissi per prouincias, anno elapso cingulo liberantur. Bar.

Iidem AAA. VIII.

Placuit iustē omnibus mittendariis & palatinis [a] officiis profutura suggestio, quam insinuasti, vt ex iisdem [b] annis singulis ex ducenariis terni [c], ex centenariis habito prouisionis [d] intuitu, cingulo liberentur.

Nullus officium sacrarum vel priuatarum largitionum assumere potest, nisi mediante principis authoritate. Barto.

Imppp. Valē Theo. & Ar. AAA. IX.

Non aliter quilibet in officio sacrarum largitionum vel priuatarum rerum cingulum militiæ sibi sumendum existimet, nisi nostræ mansuetudinis annotationem [e] meruerit.

Palatini adiutores & primicerij finito officio sicut agentes in rebus à præbitione tyronum cæterisque muneribus sordidis sunt immunes. Barto.

Imppp. Theo. Arc. & Hon. AAA. X.

Palatinos, qui sacrarū remunerationū rationē tractantes inculpātur, ad calcem [f] terminūq; militiæ peruenientes, necnō etiā adiutores et primicerios diuersorū officiorum, præcipimus habere priuilegia,

trema: vt ibi est iũctura tibiæ & pedis subcel. est pedis cõcauum: inde subcellaris. secundũ P.

a A tyronum. ab his excusant prin. agen. in re. vt s. de prin. agẽ. in re. l. ex agentibus. & facit s. de proxi. sac. scri. l. j. in fine.

b AD similitudinẽ. Ibi ad similitudinem incipit lex: vt s. de proxi. sac. scrin. l. pro biennio.

c VIros. Videatur causa. sic s. de proxi. sac. scrin. l. in sacris. §. ita.

d Respondere. sic s. de silen. l. penult. & de agen. in re. l. ex eo. & l. fin. §. ita. & facit s. de of præfe. vr. l. j. & de of. comi. re. priua. l. pe.

e Permiserit. sic s. vbi sena. vel clarissi. l. fi. & in auth. vt cle. apud ꝓpri. epis. §. penul. col. vlt.

f INter. Tres. alias res, alias tres.

g Tribuni. infra l. proxima.

h Necessitate. nisi ordinaria: vt s. eo. l. fina.

i IVbemus. Par. nã omnia sunt principis: vt supra de quadri. præscri. l. fina.

Principis sunt omnia.

k Iustum. vbi eadem ratio, idem ius sic s. ad legem Falc. l. fina. & ff. ad legẽ Aquil. l. illud. cum sequen.

l Possint. vt s. l. proxi. & s. e. l. j. & s. de ꝓxi. sa. scri. l. iubemus. & xxxiij. q. v. c. item apud.

m DE STRAtoribus.

Hoc stratorium. id est, stabulum. vnde in Genesi, Rachel hoc videns posuit idola patris sui in stratorio cameli: & sedit super ipsum. vnde stratores dicuntur, qui præsunt stabulis, seu equis stantibus in stabulo.

quæ nuper agentium in rebus scholæ nostra sunt mansuetudine cõtributa: scilicet vt à tyronum [a] præbitione memorati reddantur exortes: cæteraq́ꝫ onera non agnoscant.

Impp. Arcadi. & Honor. AA. XI.

AD similitudinem [b] sanctionis, quam de proximis sacrorũ promulgauimus scriniorum, etiã in officio, sacrarũ largitionũ, atqꝫ priuatarum rerũ pro biennio annum sub perpetua obseruatione præcipimus custodiri: ita, vt & priuilegia, quæ huiusmodi officiĳ, vel primiceriis sacris legibus deferuntur, integra, illibataq́ꝫ seruentur.

In ciuitate Constantinopoli palatinus apud præfectum vrbi non compellitur litigare, nisi pro seruitutibus, domibus, vel annonis quæstio moueatur: in prouincia verò cognoscit præses contra palatinum: sed in causa criminali contra eum non fert sententiam, nisi ex suggestione principis sub quo militat palatinus. Bartolus.

Imp. Theodo. A. XII.

VIros deuotos palatinos non oportet in hac regia vrbe apud virum illustrem præfectum vrbi litigare compelli, nisi de ædificatione domorũ, & seruitutibus & annonis orta videatur causa [c]. in aliis verò causis tam pecuniariis, quàm criminalibus apud viros illustres tãtummodo comites suos respondere [d]. rectoribus autem prouinciarum intra administrationis suæ fines inter præsentes palatinos, nec causis publicis occupatos cognoscere tam pro ciuili, quàm pro criminali causa permittimus: sic tamen, vt non aliter criminalis sententia aduersus eos proferatur, nisi ex suggestione prouincialis iudicĳ vir illustris comes, sub quo militat, certioratus hoc ei ꝑmiserit [e].

Palatini primicerij, & tres scriniorum primicerij, & tribuni prætoriani militari dignitate funguntur: & nulla potest eis iniungi necessitas publica vel priuata. Bartolus.

Idem A. & Valentinia. Cæs. XIII.

INter alias prærogatiuas, quas ante meruerãt scholæ societatis sacrarum largitionum, primicerius, & tres [f] primicerĳ scriniorum tribuni [g] prætoriani, militari dignitate fruantur: nulla eis ex cuiuslibet iudicis præceptione iniũgenda publica vel priuata necessitate [h].

Palatini principis eisdem priuilegiis funguntur, quibus palatini sacrarum largitionum: & ideo primicerij & primates scriniorum principis finito officio inter militares tribunos numerantur: & nulla solicitudine negotij publici vel priuati possint vrgeri. Bart.

Iidem Augusti. XIIII.

IVbemus viros deuotos palatinos rei nostri numinis priuatæ eisdem priuilegiis decorari, quibus etiam palatini, qui in sacris largitionibus deferuntur. Cùm enim par [i] similisq́ꝫ militia sit, iustum [k] & cõpetens videtur, iisdem vtrunque officium priuilegiis gloriari. Primicerios itaqꝫ officĳ, tresq́ꝫ primates scriniorum rerum priuatarum, finito tempore militiæ, inter tribunos militares prætorianos saluis iisdem præstitis priuilegiis, sacris constitutionibus nostram clementiam adorare decernimus: ita tamen, vt nullam iniunctionem, nullam solicitudinem priuati vel publici negotĳ quolibet iudiciario præcepto sustinere possint [l]: sed excepta omni necessitate omniq́ꝫ fatigatione, adeptæ dignitatis honore potiantur.

TITVLVS XXV.

DE STRATORIBVS [m] †

Impp. Arcadius, & Hono. AA. I.

PEr omnes prouincias edictum generale misimus, vt stratoribus vnus tantùm solidus proprio nomine posceretur [n], & in of-

P Ero- anes Po- scere tur. ff. de offi. procon. l. iij. §. nemo contra. Solu. hic in cognitione causarum & definitione præsidẽtes non debent eis vti, sed circa equos sic. Vel aliud ĩ proconsule. & aliud in præside, vt hic: imo ibi aliter accipitur. id est, veridarius: hic qui præest equis ferrandis & sellis & frenis præsidis: vnde versus, Sternitur æquiuoce mare lectus asellus & hostis; aureum hic habet

† Stratores, inquit Alci. hic, eos intelligimus, quos princeps varia necessitate mittit ad prouincias, vt nũtient aliquid, quibus tenentur ꝓuinciales subinde mutare equos quo celerius eant. tu si libet vide Pyr. hic.

ferendis equis certam formam statutam æqualem prouinciales nostri custodiendam esse cognoscāt [a]: quos [b] etiam fisco certo † modo solidorũ obnoxios fecimus, si quod stratores petere interdictum est, illi dare stratoribus non timerent. officium quoque grauitatis tuæ centum argenti libris mulctabitur, si sciens prædictam rem gestam fuisse, non ilico eam seueritati iudiciariæ prodiderit.

TITVLVS XXVI.

DE CASTRENSIANIS † & MINISTERIANIS [c].

Castrensiani & ministeriani officio finito per lapsum biennij, alius subrogatur: ipse verò ad idem officium nullatenus eligetur. Bartolus.

Imp. Constanti. A. I.

IN officio spectabilitatis tuæ secũdum formam diualiũ responsorum post completũ tempus præfinitum, id est biennium, prioribus decedentibus insequentes ad locum pro merito [d] laborum stipendiorumque succedant: nec vlla licentia tribuatur iis, qui impletum deposuerint officium denuò ad eandem militiam, vel solicitudinem remeandi.

Si vltimus inter ministeriãnos gradum primæ, secundæ, vel tertiæ formæ inter castrensianos fuerit adeptus, scribendus est in matricula tertiæ formæ. Bartolus.

Idem Augustus. II.

SI quis primæ, vel secundæ, vel tertiæ formæ specialiter inter statutos gradum cælitus [e] valuerit impetrare: supernumerarius † vltimus [f] formæ tertiæ in matriculis habeatur.

Militantes in hac militia, & eorum matres, & vxores non possunt conueniri in causa ciuili vel criminali, nisi sub comite castrensianorum. Barto.

Impp. Valentinian. & Theodo. A A. III.

II, qui in schola vestis sacræ militant, vel matres eorum, vel vxores, criminalem, vel ciuilem litem contra se commouendam, in nullo alio, nisi in sublimitatis tuæ suscipiant examine [g].

Castrensiani & ministeriani eorumque matres, vxores & filij solùm coram magistro officiorum sunt conueniendi, nisi pro tributis & muneribus suscipiendis, & delictis commissis, pro quibus possunt coram iudicibus locorum conueniri: habent etiam priuilegium circa minores sportulas secundum modum hic descriptum soluendas, ac etiam circa fideiussorem iudicio sisti præstandum: vt vnum ex coniunctis vel de suo numero præstare possint.

Imperator Zeno. IIII.

ANte omnia nullius penitus alterius iudicis minoris vel maioris sacro ministerio nostro deputatos (quorum officia sigillatim breuis [h] subter annexus continet) nisi à tuæ duntaxat magnitudinis sententiis conueniri [i]: vt in nullo penitus alterius iudicis foro pulsantium, nisi in tuæ tantum modo amplitudinis examine præbeant aliquando responsum. Sed ne in hoc ipso iudicio enormibus molestentur dispendiis, vel ex nudis conueniantur facilè iudicis cuiuscunque mãdatis: ipsis quoque sportulis & fideiussionibus modum constituimus obseruandum: ante omnia decernentes, nequando sine scriptura [k] vel interpellatione deposita, ac sententia prorogata tuæ magnitudinis, eademque non edita [l], conueniri possint: cõuentos verò non alium fideiussorem nisi actuarium [m] vel vnum ex primatibus suæ scholæ executoribus pro responsione suæ personæ sine scripto præstare: siue per seipsos, siue per procuratorem datum in iudicio responsuri sunt: siue in causis ciuilibus appetantur, siue in criminalibus accusentur, nec vltrà conuentionis [n] nomine sportularum, quàm vnum aureum executoribus vsque ad finem litis præstet, quemcunque contigerit conueniri. Inducen-

---

habet pro suo stipẽdio singulis dieb[9]. Item & quãdo præses, vel rex, vel comes donat equum, habet à donatario solitam quantitatẽ: puta alium aureũ: sic enim faciunt reges Hispaniæ. nam in præsidibus prouinciarum loquitur & eorum stratoribus.

[a] Cognoscant. illi donatarij. & sic no. quod dans punitur sicut simoniac[9] qua si corrumpẽs eum, vt equum donandũ vituperet principi. sic s. de episco. & cle. l. si quenquã. Item facit j. de metatis. l. deuotũ. & s. ne ru. ad vllum obsequi. l. ij.

[b] Quos prouinciales. i. donatores. Accursius.

[c] DE CAST. & ministe.

In lib. Ir. de cõsistorianis aut castrẽsiatiis. qui forte prę erant castris principis ordinãdis, & erant plures: & eligebãtur decani: vt j. tit. j. & mensores qui mensurabant, quãtum mœnia iuxta castrum vel similia: vt j. titu. j. & ij. Accursius.

[d] IN officio. Merito. sic supra, de agẽ. in re. l. j. & j. de tyronibus. l. si. Item facit s. ad legem Iul. de ambi. l. j. & j. titu. j. l. j.

[e] SI quis. Cælitus. id est, diuinitus, vel à principe.

[f] Vltimus tertia forma erat maior aliis: vt inuit. & patet s. tit. ij. scriniis. vbi pauciores semper ponũtur in tertia forma.

[g] II qui. Examine. facit j. e. l. fina. & s. de agen. in re. l. si.

[h] ANte omnia. Breuis. hunc breuem nõ habes.

[i] Conueniri. subaudi iubemus: vt nulli pulsantiũ &c. quod est j.

[k] Sine scriptura. sic s. de di. l. qties. et j. de proxi. fac. scri. l. in sacris. & quod subiicit vel ꝑ etiã.

[l] Non edita. in scriptis.

[m] Actuariũ. s. de proxi. fac. scri. l. in sacris. § fidei.

[n] Conuentionis. s. spor

† alias, centum solidorum modo.

† Magis latinè, inquit Alci. hic, diceretur de castrensibus ministris. tu illũ videto.

† su[...] numerariis.

dorum [a] ſanè nomine,& cognitionum exercendarum præſtandæque perſonæ gratia,ex ſimplici [b] poſtulatione contra eos habita:ſiue ex appellatione ſubſecuta,vel alio quolibet modo [c] in iudicio deponatur: tribus tãtummodo ſolidis vſque ad terminum negotiis eos, qui accepturi ſunt, præcipimus ſemper eſſe contentos: in cognitionalibus ver ò geſtis edendis, duos tantummodo præſtari ſolidos [d]. Hæc autem priuilegia non in eorum tantummodo,ſed in matrum [e] quoque & vxorum [f] perſonis valere, & ad integrum permanere: filiis [g] quoque & maritis eiuſdem fideiuſsionis nomine, ſi neceſsitas interpellationis exegerit, tradi: nec alios vades [h] exigi: ipſoſque [i] dum militant,& poſt emenſam [k] militiam, cum iis, qui ex tempore prioris præſtitæ ſibi pragmaticæ ſanctionis eiuſdem militiæ ſtipendia impleſſe noſcuntur, omnibus priuilegiis perfrui(cunctis nihilominus capitulis, ſacris affatıbus diuæ recordationis Martiani,quos ſe meruiſſe aſſerunt valituris,excepto hoc quod in diuerſis iudiciis tunc reſpondere præcepti ſunt)hac ſanctione decernimus.Aduocato quoque fiſci, exceptoribus etiam, qui apud arbitros hoc vtuntur officio, ab exordio incipiendi,vſque ad terminum finemque negotij tertiam duntaxat ſolidi partem præbituros. In huiuſmodi autem arbitrorum geſtis edendis non vltra pręſtare,quàm dimidiam ſolidi partem: & cùm per prouincias conſtitutas,fideiuſſoribus cõuentus cauerit adiuratoriæ tantũmodo cautioni [l] committi:nec vllo tempore niſi ex tuæ duntaxat magnitudinis ſententia cõueniri: exceptis tributariis, & munerum functionibus, & criminibus, quæ in locis inquiri,flagitari,& vindicari generalia legum præcepta [m] conſtituunt: præſenti ſanctiõe decernimus viro clariſsimo adiutore ſublimitatis tuæ in ſpeculis [n] conſtituto, nequid ex iis,quæ ſtatuimus, aliqua ſubreptione violetur.

TITVLVS XXVII.

DE DECANIS [o] †.

Primi

Quatuor ex decanis,qui primum locum in ordine tenuerunt per biennium,ad primiceriatus officium aſſumuntur:& alij in locum eorum debent ſubrogari tranſacto biennio.Barto.

Imppp.Theodo.& Valentinia.& Arcad. AAA. I.

QVatuor †qui ex corpore decanorũ ad primum militiæ gradũ peruenerint, bienníj ſpacio primiceriatus [p] gerãt officium:neque vlterius cuiquam liceat in hoc immorari: vt omni gratia & ambitione ceſſante, poſt duorum annorum curricula ſuccedant prioribus ſubſequentes.

Decani adhærentes famulatoribus principis, coram illuſtri magiſtro officiorum ſunt conueniendi. Bartolus.

Impp.Theodo.& Valen.AA. II.

NOſtræ pietatis famulationibus adhærentes decanos non oportet pro deſiderio pulſantium ad alia pertrahi iudicia,ſed viri illuſtris tantùm magiſtri officiorũ obſeruare examẽ. Hoc nanq; modo neq; manſuetudinis noſtræ obſequia decipiuntur:& agẽtibus aduerſus eos iure adhibetur reſponſum [q]. Ad exẽplũ itaque deuotiſsimorũ ſcholariũ [r] nulli licere memoratos ad aliud iudiciũ trahere, et pulſatos [s] priorum fidei ſcholæ permitti præcipimus.

TITVLVS XXVIII.

DE MENSORIBVS [t] †.

ſ.ſportulis,quæ dãtur à conuentis.

[a] Inducendorum. ſ. executorum, qui inducũt partem in iudicio,quandocũque eſt opus.

[b] Simplici.in cauſa principali.

[c] Alio modo. puta extraordinarie.

[d] Præſtari ſolidos. ſ.exceptoribus.

[e] Matrum.trãſit ad ſuperiores per priuilegium. quod dic vt not.ſ.de proxi.ſac.ſcri. l.in ſacris.circa princ.

[f] Vxorũ.ſic ſ. de dig.l.mulieres,

[g] Filiis.ſic ſ.qui ſatiſd.cog.l.ij.§.ij. & ſ.de proxi.ſac.ſcri. l.in ſacris.§.vt ita.

[h] Vades.i.fideiuſſores. inde vadium vel vadimonium.i. pignus.

[i] Ipſoſque.ſ. deputatos noſtro miniſterio.

[k] Emenſam.i. finitam,ſic ſ.de ſilen. l.ſina.in fine.

[l] Adiuratoriæ tãtũmodo cautioni. ſic.ſ. de aſſ.l.j.§. ſuper.& in authen.vt nulli iudi.§. neceſſarium.col.ix.& ſ. de proxi. ſac. ſcri. l.in ſacris.§. vt ita.&c. cum ſuis concor.

[m] Legum præcepta.vt ſ. vbi de cri. agi opor. l. j. & in auth. qua in pro.& ſ.vt omnes tam ciui. quam mili.l.j.in prin. & j. de priui. ſcho.l. ij. Accur.

[n] In ſpeculis.ſic ſ. de pri. car. l. j.& facit ad l.ſ. de agẽ. in re.l.ex eo.& l.ſi. & ſ. de co. conſi.l. ij.& j.de pri.ſchol. l.quoties Accur.

[o] DE DECA. Decanus.i.decem virorũ ſocietas ſecundũ H.vel q pręeſt decẽ:vnde decaniſſa.i.vxor decani & dic vt ſ.ti.j.in ti.

[p] QVatuor. Primiceriatus facit.j titul.j.l.j.& ſupra.titu.j. l.j.

[q] NOſtræ. Reſponſum.ſic ſupra titu.j.l.fin. & de præpo. ſac. cu.l. iij. & de ſilen.l.penu.& de agen.in re. l.ex eo. & l.fina.

[r] Scholarium. vt j.titu.iij.l.ij.

[s] Pulſatos.vt ſ.ti. j.l fina.

[t] DE MENſoribus. Columnarum vel lignorũ, vel hominum.à metior,metiris,ſecundum H.& dicvt in ti.ſupra de caſtren.vel dic mẽſores frumẽtarios: vt ff.de iu. im.l.fin. vel illos, qui metiebantur hoſpitia militum:vt j.de metatis.l.j.vel etiã hæc omnia officia habebant.

† Decani dicebãtur qui decem militibus præerant, qui nunc caput contubernij vocãtur. Alc. hic.

† Alias, incipit, Qui ex corpore.

† Menſores ſunt qui in caſtris ad podiſmũ dimetiuntur loca,in quibus tentoria milites figant, vel qui hoſpicia in ciuitatibus præſtant.

a PRimicerius. facit s. tit. j. l. j.

b DE PRIVILEGIIS eorum, &c. Quocunque offic. vt. jl. j.

c APalatinis. Calũnias. i. munera patrimonialia. esset enim calumnia, si ab eis exigerent.

d Nominationes. s. ad personalia: vt j. hac l. & j. l. proxi.

e Ordine sanguinis. no. ar. contra. ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. à te. & facit. s. de proxi. sacr. scr. l. iij. & l. in sacris.

f Indiscreta. non attenta, nec cõsiderata.

g DE cubiculis. s. de præpo. sa. cu. l. ij.

h Memoriales. s. de proxi. sac. scr. l. iij. & l. in sacris.

i Pentaprotias. nomen Græcum est. & dicitur à penta, qđ est quinq;: & ptia, quod est decima. i. minus quintæ partis decimarum: sic dicitur munus decaprotiæ. s. à decẽ: & est munus patrimoniale: vt s. de mune. pat. l. nec protostasiæ & ff. de mun. & ho. l. si. §. mista & l. iij. §. decaprotos. et ibi no.

† Imò quinque primorũ munus est, quos alibi sacræ cõstitutiones quinque summates vocant. Alcia. hic.

k Castrense. vt j. de cast. om. pala. pecu. l. j.

l Donati sunt. ad hoc s. de as l. nõ parum. & de agen. in re. l. si. C. de ar. cõtra s. de test. mil. l. pen. & de test. mil. l. pe. & de resti. mil. l. vl.

m Militaribus. i. licet suam militiam complere debeant, quæ est s. decurio. l. j. & si. & facit. s. de agen. in re. l. si. & j. l. proxi.

n EX aula nostra. Discedẽtes. ab aliquo officio aulæ: vt s. l. proxi. §. habeant.

Imp. Zeno. I.

PRimicerius [a] mensorũ biennio expleto agẽtis in rebus militiam sortiatur.

TITVLVS XXIX.

DE PRIVILEGIIS eorum, qui in sacro palatio militant [b].

Palatini à cunctis muneribus sordidis sunt immunes, & eorum filij & nepotes: & ipsis & eorum mancipiis nulla iniuria debet inferri. & contrà faciens punitur. Bartolus.

Imp. Constan. I.

APalatinis tã iis, qui obsequiis nostris inculpata officia præbuerunt, quã illis, qui in scriniis nostris, id est, memoriæ epistolarum, libellorũq; versati sunt procul vniuersas calũnias [c] siue nominationes [d] iubem? esse submotas: idq; beneficiũ ad filios eorũ atque nepotes ipso ordine sanguinis [e] peruenire, atque immunes eos à cunctis muneribus sordidis & personalibus permanere, cũ vniuersis mobilibus & mancipiis vrbanis: nec iniurias eis ab aliquibus inferri: ita, vt qui hoc contempserit, indiscreta [f] dignitate pœnas debitas exoluat.

Cubicularij principis, quibus vocatio est concessa, & memoriales scriniorum & libellorum & epistolarum, & etiam palatini: & agentes in rebus, & filij & nepotes eorum ad honores & munera non vocantur inuiti: & à personalibus & corporalibus muneribus sunt immunes. Barto.

Idem A. II.

DE cubiculis [g] nostris vacatione donatos, vel diuersis obsequiis palatinis, memoriales [h] etiam, qui in scriniis memoriæ, epistolarum, libellorum, sacrarumq; dispositionum referuntur: necnõ & si qui in vtroq; officio palatinorũ comitatensiũ, singularumve vrbium, & officio amissionum, & castrensis sacri palatij militant, priuilegia volumus habere, vt nec ipsi, nec filij, nec nepotes eorum ad honores, vel munera municipalia deuocentur. Quibus omnibus condonamus, ne exactorum † vel turmariorum, quos capitularios vocant, curam subeãt: vel obsequium temoniariorum †, vel pentaprotias [i] aut etiam tyronis præsentationẽ agnoscant. Nam beneficiis nostris ita digni sunt, vt etiam censualibus, vel personalibus, vel corporalibus muneribus liberentur, & habeant castrense [k] peculium: siue adhuc palatiũ obseruent, siue optata quiete donati sunt [l]. Quibus omnibus priuilegiis coniũgimus agentes in rebus, licet militaribus [m] videantur esse subnixi.

Discedentes ab aliquo officio in palatio principis, licet sint idonei & experti, tamen ab omnibus oneribus ijsdem iniunctis sunt immunes. Barto.

Impp Grati. Val. & The. AAA. III.

EX aula nostra discedentes [n] viri ab omnibus iniunctis [o], habeantur immunes: numerariorumq; fastus [p], vel rapaces quæstus tanquam experientes [q] & idonei non patiantur.

Qui missionem meruit ab officio, quod in palatio principis exercebat, anteferri debet omnibus alijs, qui post ad regendas dignitates vel prouincias, sunt assumpti. Barto.

Iidem AAA. IIII.

OMnes, qui in palatio militando, diuersis actibus paruerint, volumus in tantum eius dignitatis, cuius meruerint missionem, obtinere insignia: vt his omnibus præferantur in ordine atque consessu, qui posteriori tempore [r] regendas prouincias dignitatesq; susceperint palatinas. Si quis autem temeraria vsurpatione statuta violare tẽtauerit: sacrilegij [s] pœnam sustineat.

TITVLVS XXX.

DE PRIVILEGIIS scholarum [t] †.

o Iniunctis. id est, ab his quæ iniungerentur.

p Fastus. id est, q sunt numerarij.

q Experientes. id est, experti: licet sint idonei, non vocentur.

r OMnes. Posteriori tẽpore sic s. de offic. præ. præ. l. j. & ij. & vt di. ord. ser. l. fin. & de cons. non spe. l. j. & ff. de albo scri. l. j. & ij.

s Sacrilegij. sic s. vt di. ord. ser. l. j. & j. de ero. mili. an. l. leg.

t DE PRI[illegible] rum.

† [illegible] vel [illegible] In [illegible]

† Te[illegible] nariorum forte [illegible] Alcia. hic.

† Sch[illegible] res hic [illegible] tellige [illegible] [illegible] sacro palatio.

In quibus tyrones militiam addiscũt. i. societatem militũ nam ℑ. l. vlti. vocat fortissimos.

a Viris. Comitibus. alias comitibus, alias militibus: quia forte sunt magistri militum.

b Senatores. i. nobiles, qui erãt scholares. i. de societate militum. sic & ff. de iud. l. si lõgius. §. si. Item no. aliquẽ degradari. sic ff. de his qui not. infa. l. ij. §. ignominiæ. & ℑ. de agri. & manci. l. ij. & iij.

Degradatur quis dum dignitate spoliatur.

c Ad tuæ. magistro officiorum loquitur: vt & ℑ. de offic. ma offi. l. scholarium.

d Barbarorũ. ℑ. de agen. in re. l. agentes in princ. & ℑ. de cõmer. & mer. l. ij.

e Valeat vsurpare. no. cõtra eos qui dicunt dñm Ottonem potestatem in fraudẽ vocari defensorẽ, sic ℑ. de na. lib. l. j. in fi. & ff. de tut. & cura. da. ab his. l. scire oportet. §. j. & de transf. l. cũ hi. §. si cũ lis. Accur.

† alias, Barbaricorũ, alias Barbariorum.

f Hac lege. Scholis. i. societatibus militum armatorum.

g Tuæ celsitudinis. magistro officiorũ loquit. sic ℑ. de dec. l. ij. in fi.

h Obseruari. sic ℑ de cast. l. vlt. in fi. & est ratio ĩ vtroq; vt subiicit. et fa. in authen. vt iudi. sine quoquo suf. §. quod autem. col. ij. & vt non fiant pi. circa princi. & vt neque mil. neque fœ. circa fi. & ff. de of. præsi. l. iij. & ℑ. vbi se. vel cla. l. quicunque. in fi. & in qui. cau. mi. fo. præ. l. j. Sed contra ℑ. de agen. in re. l. ex eo. §. quod multo magis &c. & ff. de reg iur. l. nõ debet cui quod plus

Magistri militum senatores milites suos scholares verberare vel degradare non possunt: sed istud spectat ad officiorum magistrum. Item magister militum suos domesticos senatores duccnarios, vel centenarios facere non potest. Barto.

Imppp. Theo. Arcad. & Honor. AAA. I.

Viris spectabilibus comitibus a scholarum verberandi, degradãdive senatores b ac ducenarios, licentiã denegamus. ea nanq;, quę tali cõmotione digna sunt, ad tuę c sublimitatis volumus referri notitiã. Insuper etiã domesticos eorum, nõ senatores vel ducenarios cẽtenariosve fieri decernimus: pœna quinque librarũ auri plectendo, quisquis hanc diuinam iussionem excesserit: scrinio verò Barbarorum d † si tale quid, vel attẽtari passum fuerit, vel attentatum cõtra leges nõ suggesserit, decem librarũ auri condemnatione plectendo. Illud etiam obseruari non sine ratione conuenit: ne is, cui domestici officium per militiæ gradum vel quinquẽnij tempus interdici cẽsuimus, familiaritate comitis simulata, rem prohibitam alio nomine valeat vsurpare e.

Militans in aliqua militia, qui stipendijs decursis primicerius factus est, omnibus priuilegiis sibi competentibus perfruatur: & etiam in causis ciuilibus coram officiorum magistro tantum cogitur respondere. in criminalibus verò causis hoc priuilegium non sortitur. Bar.

Impp. Honor. & Theo. AA. II.

Hac lege decernimus, vt q in singulis scholis f militant, quiq; post emensa stipendiorum curricula ad primiceriorum gradum perueniunt, & adorata nostræ diuinitatis purpura, virorum clarissimorum comitum meruerint dignitatem: tã cingulo, quã priuilegiis omnibus sibimet competentibus perfruantur: ac deinceps vsq; ad finem vitæ foro tuæ celsitudinis g tantummodò subiaceant: nec ex alterius cuiuslibet sententia ciuile subire litigiũ cõpellantur. In criminalibus sanè controuersiis, & in publicis tributis ita etiã aduersus tales viros prouincias moderãtium congruã iurisdictionem volumus obseruari h, ne sub prætextu concessi priuilegij, vel flagitiorũ crescat authoritas, vel publica vacillet vtilitas.

est &c. sed illa ex eo erat in vrbe: hic in prouincia.

i Quoties. Sẽtentia monitoria.

k Tui culminis. loquitur magistro officiorum: vt no. ℑ. l. proxi.

l Scholares. expone vt in tit.

m Cõstitutæ. hoc dic, vt ℑ. de di. l. mulieres & ff. ad mun. l. si. §. viduam. & in authẽ. de nup. §. nõ tamẽ. col. iiij. & ad id quod de matribus dicit, facit ℑ. de quæstio. l. ij. Sed cõtra. ff. de senato. l. j. Sol. vt no. ℑ. de proxi. sacro. scri. l. in sacris. circa prin.

n Serui. hoc dic vt d. l. in sacris.

o Consuetudine. sic ℑ. de diuer. offi. l. viros.

p Suæ scholæ. officialis quidã erat. & facit lege prædicta, in sacris. §. fidei.

Arbi

Imperator in hac lege concedit scholis, id est, societatibus militum priuilegia, quæ concessit magistris sacrorum scriniorum & agentium in rebus, & eorum principibus & consistorianis de quibus in l. fi. ℑ. de consisto. scilicet circa forum, circa fideiussorem, scilicet de iudicio sisti, circa solutionem sportularum & similia tam in vrbe, quàm in prouincia. Et hoc sit pro summario.

Imp. Anastasius A. III.

Quoties super causa ciuili vel etiam criminali, ex sententia i videlicet iudicij tui culminis k scholares l, vel eorum cõiuges (siue adhuc viuerent earũ mariti, siue post mortem eorum in viduitate constitutæ m sunt) matresve eorum in viduitate permanentes, aut liberi, qui non specialiter alterius iudicis iurisdictioni subiectam conditionem sortiti sunt, & serui n ad eos pertinentes conueniuntur: minimè eos, easve extranei fideiussoris exactione vexari, sed pro consuetudine o vetustissima & iugiter obseruata, numerarium videlicet suæ scholæ p fideiussorem præbere iubemus, hoc videlicet obseruando, vt in criminalibus causis quinque alios primates ex triginta viris à primicerio vsque ad trigesimum retrò numerandi vnà cùm numerario, volente scilicet & non recusante, præbeant fideiussores, aut recusanti-

bus quinque (ſicut dictũ eſt) viris extraneis, in criminibus tantummodo publicis fideiuſſor vnà cum numeratio præbeatur: ita vt executoribus non amplius ab iis, quàm vnus ſolidus ſiue per ſe, ſiue per procuratorem reſpondere maluerint, præbeatur. In ſubeundis autẽ cognitionalibus certaminibus quoties cauſa fuerit arbitro [a] delegata: pro cõteſtatione litis vnũ ſolidum, & pro definitione ab arbitro recitanda, alterum vnũ, & nihil amplius dari decernimus. Quòd ſi cã in iudicio tui culminis ab ipſa conteſtatione litis, vel relatione iudicis, aut appellatione interpoſita ventilatur: pro inducẽda cognitione non amplius, quàm tres ſolidos & chartarum, vel recitandorum in cognitionibus inſtrumentorum nomine, editionis quinetiã geſtorum duos tantummodo ſolidos dabunt. Quoties ſanè apud viros clariſsimos prouinciarũ moderatores ex delegatione ſcilicet ſententię tuę magnitudinis contra viros fortiſsimos [b] ſcholares vel eorũ coniuges, vel liberos, vel ſeruos cognitio celebretur non amplius, quàm dimidiam partẽ conſuetorum ſumptuũ præberi decernimus. hoc etiam adiiciendo, vt qui acceptis commeatibus ad prouincias profecti fuerint vſque ad quinque menſium ſpatium, intra quod ipſis erit remeand [c] licẽtia: nullam penitus actionem ſuper ciuili videlicet negotio (exceptis criminibus [d] & tributariis functionibus) ſuſtineant. Ne tamen ibi quoque [e] poſt quintum ſcilicet commeatus menſem ex ſententia iudicij tuæ magnitudinis conuenti, in exigendis fideiuſſoribus aliquod ſentiant detrimentum: adiuratoriæ [f] eos cautioni iubemus committi. Quoties autem ex verbis, & ſine vlla ſcriptis prolata ſententia [g] iidem fortiſsimi ſcholares, vel eorum matres ſeu coniuges (vt dictum eſt) aut liberi, aut ſerui moneantur: nihil pro ipſa executione ſportularum nomine penitus eos, vel eorum matres, ſeu couiuges, aut liberos (ſecundum ſuperiùs datam diſtinctionem) vel ſeruos præbere decernimus. Sed ſi talis ſit negotij vilitas, vt etiam ſine ſcriptis, conſentientibus [h] videlicet partibus, ſuper ea poſſit cognoſci: expectato ſine ſcriptis (ſicut dictum eſt) habendæ cognitionis euentu, ſi deteriorem calculũ reportauerint, ſportularum nomine vnum tantummodo ſolidum executori præſtabunt.

Si verò cauſæ qualitas habendam in ſcriptis cognitionem flagitauerit: in hoc neceſſe eſt caſu interlocutione in ſcriptis proferenda ea, quæ ſuperius de quantitate ſportularum decidendarumq́ cognitionum diſpoſita ſunt, obſeruari.

TITVLVS XXXI.

DE CASTRENSI OMnium palatinorum peculio [i].

Palatini habentes aliquod priuilegium, quicquid quæſierint in officio morantes ex donis principis, aut eorũ induſtria principe cõſcio, retinẽt tanquam caſtrenſe peculiũ: & à labore caſtrorum non ſunt immunes. B.

Imper. Conſtan. A. I.

OMnes palatinos, quos edicti noſtri iandudum certa priuilegia ſuperfundunt [k], ſi quàm [l] rem, dum in palatio noſtro morantur, vel parcimonia [m] propria quæſierint, vel donis noſtris fuerint conſecuti: vt caſtrenſe peculium habere præcipimus [n]. Quid enim tam ex caſtris eſt, quàm quod nobis conſciis ac propè conſpectibus noſtris adquiritur? Sed nec alieni ſunt à puluere & labore caſtrorum, qui ſigna noſtra [o] comitantur, qui præſto ſunt ſemper actibus, quos intentos, & eruditos ſtudiis

[a] Arbitro. i. iudici delegato. ſic ff. de ap. ex conſenſu.

[b] Fortiſsimos. per hoc nota q̃ de militibus armatis loquitur.

[c] Remeandi. ad militiam.

[d] Exceptis criminibus. proprie excipit à functionibus: impropriè à tributis. & facit ſ. de caſtrẽ. l. fi. §. fin.

[e] Ibi quoque. ſ. in prouincia. nam poterit cõueniri poſt quinque mẽſes: ſed certo modo vt dicit ad qđ eſt dictus §. & facit ſ. vt mi. fori præſcri. non vtantur. l. j.

[f] Adiuratoriæ. ſic ſ. de caſtrẽ. l. fi. §. fi. & de pxi. ſac. ſcri. l. in ſacris.

Citari non debet quis ſine ſcriptis.

[g] Sententia. ſ. citatoria: & dic de facto. nam de iure in ſcriptis ſunt conueniendi: niſi ſit cauſa vilis, & partium cõſenſu, vt ſubiicit

[h] Cõſentiẽtibus. no. cõſenſu partiũ ſentẽtiare poſſe ſine ſcriptura ſic. ſ. de epi. & cle. l. generaliter. in fi. ſed hodie etiã ſine cõſenſu partium: vt ſ. de ſenten. ex bre. re. auth. niſi. & fac. ad l. ſ. de dig. leg. quoties. & idẽ in ſimilibus ibi no. i l quoties. & ſ. de prox. ſa. ſcr. l. in ſacris & de prin. agẽ. in rebus. l fin.

[i] DE CAſtrẽſi omni. &c. Id eſt, de militibus palatij, q̃ principẽ ſequuntur: vt ſ. tit. ſuperiori: ſed hic circa peculiũ.

[k] OMnes. Superfundũt. i. locupletantur. R. & dic edicti de legibus que ſunt ſ. tit. ij. l. j. & ij. quę ſunt Cõſtantini, vt iſta. Vel dic, quod nõ habemus.

[l] Si quando. alias ſi quando. alias ſi quam rẽ, dum &c.

[m] Parcimonia. abundat ſi. Et nota, parcimonia. ſic & ſ. de epiſc. & cle. l. ij. & ff. de pec. l. peculium ex eo.

[n] Precipimus. vt ſ. de bon. quæ lib. l. pe. & fac. ſ. de aſſeſ. l. velut. & de aduo. diuer. iud. l. fori & de inof. teſta. l. fi. & de ſilen. l. fin. & de epiſ. & cler. l. cum lex. & l. ſacroſanctæ & ſ. ti. j. l. ij. in fin. & de bono. poſ. ex teſt. mil. l. j. & fa. erc. l. ſi filius. & ff de co. bo. l. fi. §. nec caſtrenſe.

[o] Signa noſtra. q̃ ſtant nobiſcũ, & ſequuntur

quuntur nos: licet non sint in castris, quæ facit fieri alicui per aliquem ducem belli: vt.j.de re mili.l.nemo miles. lit. no. de puluere.

a DE EQVESTRI dignitate. Conuenit præcedentibus.

EQuites. Romanos. qui Romam custodiunt.nã & illi habentur pro absentibus reipublicæ causa: vt ff. ex qui.cau. ma.l.milites. Et dic q̃ aliqui præsidẽtes aliis erant nõ enim simplex militia est dignitas: vt.j. ti.ij. l.fi.in prin. Accur.

Infamis factus dignitates perdit.

c Clarissimatus.i. consulatus: vt.s̃.de do.& pro.l.ij.

d DE PERFECTISSIMATVS dignitate. Dignitas erat forte, vt esset dictus p̃fectissimus miles.

e COdicillis, Negotio. vili.

f Honorem, scilicet istum: probitate ergo datur, nõ pretio. sic s̃. de episc.& cleri.l.si quenquam.

g Alicuius priuati sine aliquo vili officio: vt s̃.de di.l.ne quis & facit.s̃.de agen.in re.l.agentes. §.j.

h QVI MILITARE possunt, vel non. De armata militia loquitur: & de hac prima parte loquit̃ j.e.l.j ij.iij.& iiij.

i Et de seruis. de hoc.j.c.l. pe.& vlti.

k Et vt nemo.de hoc.j.e.l.is.

l SI militiæ.lis. s. magistro militũ, & ducibus: vt j. tit.ij. l.penul.

m Habent.s.debitis.vel habeas offerre.nec tamẽ sine p̃

itinerum prolixitas, & expeditionum difficultas exercet. Ideoq̃ palatini nostri, qui priuilegiis edicti vti potuere, peculia sua pręcipua retineant, quæ dum in palatio constituti sunt, aut labore (vt dictum est) proprio, aut donatione nostra quæsierint.

TITVLVS XXXII.

DE EQVESTRI dignitate[a].

Imp. Iusti. A. I.

EQuites Romanos[b] secũdum gradum post clarissimatus[c] dignitatem obtinere iubemus.

TITVLVS XXXIII.

DE PERFECTISSIMATVS dignitate[d].

Imp. Iusti. A. I.

COdicillis p̃fectissimatus fruetur, qui impetrauerunt, si abhorreant à conditione seruili, vel fisco, aut curiæ obnoxij nõ sint, vel si pistores non fuerint, vel non in aliquo negotio[e] constiterint, nec sibi honorem[f] venali suffragio emerint, nec rem alicuius[g] administrauerint.

TITVLVS XXXIIII.

QVI MILITARE[h] possunt, vel non possunt: & de seruis[i] ad militiam vel dignitatem aspirantibus: & vt nemo[k] duplici militia, vel dignitate & militia simul vtatur.

Volentes militare, se debent etiam offerre ei, qui habet ius probandi: scilicet officiorum magistro. Item nullus causa litis vitandæ militare potest. Bar.

Impp. Seuerus, & Antoninus AA. I.

SI militiæ nomen dare vultis: offerte vos iis[l], qui probandi ius habent[m]. Non autem ignoratis eos, qui litis[n] causa militiam appetierunt, postulantibus aduersariis solui sacramento solere.

In fraudem ciuilium munerum nullus armatæ militiæ nomen potest assumere. Barto.

Imp. Alexander A. II.

NOn tantùm decurionum filiis, sed omnibus in fraude ciuilium munerum, nomina armatæ militiæ dantibus, fraudem prodesse displicuit[o].

Coloni, vel saltuenses ad militiam armatam volentes vel inuiti non sunt admittendi. Bart.

Impp. Diocle. & Maximia. AA. III.

CVra peruigili obseruare debebit sublimitas tua, ne coloni, vel saltuenses[p] aut vltro se offerentes ad militiam suscipiantur armatam, aut cogantur inuiti.

Curialis vel cohortalis conditionis existens ad armatam militiam non assumitur. Barto.

Impp. Leo A. IIII.

OMnes omnino curialis vel cohortalis conditionis constituti, nullam armatam militiam in posterum arripiant[q].

Duas militias diuersi generis, aut dignitatem & militiam eodem tempore quis habere non potest: secus si ad idem tendant. Barto.

Imp. Iustinia. A. V.

IIs quidem[r], quibus indultum hactenus demonstratur, quò binis aut ternis pluribusve mereantur[†] cingulis, non coniunctis ex prisca consuetudine, sed absectis[s] atq; discrepantibus, detur electio, quẽ retinendũ sibi potius censeant, quẽ deserendũ

batoria principis aggregãtur: vt j.titu.l.iij.l. neminem. alias nõ militet: vt in auth.de mã. pri. §.fi.co.iij. & fac.s̃. de fabri.l.iiij.

n Litis.s. vitandæ vt ff.de re mil.l.iij. §.nõ omnis. & l. fi. & fa.s̃. si p̃pter publi.l.j. & de tab.l.j. & de decur.leg.qui derelicta.& l.ne qs. & l.omnes & s̃. de procu.l.maritus.§. primo, & infra.l. proxi.

o NOn tantum. Displicuit. vt ff.de mun.& ho l.iij.§.fi.& facit.s̃.l. proxi. cũ suis concor.

p CVra. Saltuenses.prædiorũ cõductores coloni pratorũ saltuenses dicũtur, vt s̃.de fun. pa.l.fi.I prin.& fac. s̃.de agr.& cen.l.colonos.& de fu.co.l. j.& fin.& de manc. l.iij.

q OMnes. Arripiãt.fa.s̃.vbi curi.vel cohor.l.j. & ij.& s̃. de ta.scri. l.j.& s̃.eo. tit.l.j. cũ suis concor.Accur.

r IIs quidẽ.alias eis, alias iis.

s Absectis. id est, separatis, sed valeret hoc, si separatim possit: vti vt j. §.fi.Accur.

Ordi

† Mereãt forte: aut certè, vtantur.

cognoscant: vt in eo, quod optauerint, firmiter maneant: eo quod despexerint sine dubitatione repellantur †. In posterum verò nemeni prorsus facultas pateat eodem tempore, plusquam vnius ordinis [a] nomen affectare: interdicendis in commune cunctis (vt dictum est) binis pluribusve militiis [b], nec dignitatem coniungere cuilibet alij cingulo concedi: vt & qui supplicandum de re vetita nobis existimauerint, pœna decem librarum auri pro temeritate, quamuis infructuosa [c], plectantur: & qui susceperint [d] iussionem Augustam per subreptionẽ elicitam (quod nonnunquam contingit) decem librarum auri mulcta feriantur: scriniis etiã necnon officiis, quorum hoc interest, si non restiterint [e], & hanc pragmaticam legem † abiecerint, decem librarum auri dispendio puniendis. Siquid autem contra hoc perpetretur: sciant omnes, quod extra concessum admissum est, aut auctum fuerit, vel notis conscriptum publicis: simile habeatur, ac si nec impetratũ, nec pronũciatũ oĩno, nec insertum esset vllis matriculis. Scituris etiam omnibus, qui merentes in ordinibus armatis, siue ciuilibus administrandas prouincias, seu gerendos quoslibet numeros, vel iam etiam sunt seu decætero fuerint iussione nostra sortiti, & vt seruetur eis gradus [f] augusta pro meritis sanctione: parem [g] indulgendam sibi licentiam, postquam deposuerĩt solicitudinem, aut in priori cingulo protinus persistẽdi nullo vindicando titulo dignitatis, quam solicitudo media præstiterit: aut retinendi splendorem [h] adquisierint administrationis obtentu. Verum [i] priore cingulo desistendi (monente [k] tamen innata nobis clementia) liberum esse cunctis perspeximus, si militia, qua decedendum est, inter eas habeatur, quas volentibus licet distrahere & in alios eam conferendi [l], & pretia cõsequendi [m]: prout in iisdem agminibus consueuerint hactenus: excipiendis videlicet, nec deducendis in hãc perpetuò conseruandam legem pragmaticam iis, qui binas militias simul compositas, & sociali nexas consortio fuerint assecuti vt viris deuotissimis scholaribus atq; cãdidatis fieri moris est: necnõ inviris deuotis laterculensibus & pragmaticariis, vel à secretis [n] contingit: & quos [o] memorialium, aut etiam agentium in rebus adornat cingulum: & si qui simili stipendiorum coniunguntur [p] copula.

Dominus patiens seruum militare, dominio priuabitur, & iure patronatus: sed si eo ignorante seruus militiam fuerit adeptus: tunc intra triginta dies tantum ex quo sciuerit, datur sibi eum vendicandi potestas. Bar.

Imp. Iustinianus A. VI.

SVper seruis, qui postea ad quãdam militiam aspirare tentauerint, vel scientibus, vel ignorantibus dominis, præcipimus, siquidem ignorantibus his eam meruerint [q]: licere dominis adire competentem iudicem, & suam ignorantiam, eo quòd contrariũ minimè † probatur, ostendere [r], eo q; modo spoliatos eos militia in suum dominium trahere. Sin verò scientibus his seruis militauerint [s]: cadere quidẽ eos non tantũ dominio eorum, sed etiã

[a] Ordinis. s. militiæ armatæ vel inermis, vt subiicit.
[b] Militiis. no. s. de asses. l. fin. & de postu. l. quisq;. & s. de proxi. sacro. scri. l. hac parte. cum suis cõcor. & ff. de col. Illy. l. j. §. ij.
[c] Infructuosa. no. puniri affectum etsi non sequatur effectus. sic. s. de legi. & consti. l. ij. in fi. & in Lombar. de consi. mor. l. si quis. & ne ad regẽ. ne. in fin. l. iij. ar. contra ff. quod quisq; iur. l. j. §. fin.
[d] Susceperint. iudices, ad quos deuenerunt: vt s. de præci. impera. offerẽ. l. rescripta. facit s. si nu. ex rescri. pet. l. j. in fi. & de pe. bo. subla. l. j. & s. vt lit. pen. l. ij. & fin. & in auẽ. vt omnes obe. iud. col. ij.
[e] Restiterint. Nota sic. s. de decur. l. omnes. & de appel. l. quoniam.
[f] Gradus. i. ordo, quem percipiẽt ante susceptam administrationem. M. & repete, fuerint. sortiti.
[g] Parem. s. qualem. dixit. s. e. l. in prin. ibi, detur electio.
[h] Quem. s. titulum.
[i] Verũ. pro sed. & est alias desistẽte & alias desistendo. & alias dis. & idẽ est sensus.
[k] Monente. alias monẽte. & alias moderante
[l] Conferendi. i. cõferre. ad quod s. de inof. test. l. omnimode. §. fi. de pig. l. vl. & authen. ibi posita & s. de pxi sac. ser. l. vnicuiq; & l. in sacris.
[m] Consequendi. i. consequi.
[n] A secretis. nomẽ officij.
[o] Quos. s. prædictos omnes.
[p] Iunguntur. s. per legem scriptam nõ per priuilegiũ principis viuentis & nota. per hanc legem non licere habere duas prebendas.

† Facit ad hoc c. de multa. extra, de preb. lib. vj. vbi dicitur quod nullus potest retinere duas dignitates.

† alias, obiecerint, & rectius.

SVper seruis.
[q] Meruerint. No. q lex facit liberum. sic in auẽ. de san. epis. §. si seruus. coll. ix. & de nup. §. si vero ab eo. col. iiij. & de mona. §. j. col. j. & de bo. lib. l. fi. in fi. & s. de præposi. sac. cu. l. iubemus. i prin. Sed cõtra. ff. de re mil. l. alienã. vbi nõ fit liber. Sol. hic corrigit, vel hic erat electus. ibi sua autoritate vsurpauit. Itẽ contra s. de ta. l. generali. Solu. vt j. l. proxi.
[r] Ostendere. Nota probari ignorãtiam eo ipso, q contra nõ probatur. sic ff. de acc. l. l. si cui §. j. quilibet emĩ ignorans presumitur: vt ff. de pba. l. verius. & insti. de le. §. quod autem. & ff. de ad. mi. tu. l. hoc autem. & s. de præpo. sa. cu. l. iubemus. in fi. & s. de pet. hær. l. q se. Item quod dicit pbatur, quomodo pbat reus? Rñ q a excipit asserẽdo. ff. de proba. l. in exceptionibus. Item est ei nos gerẽdus: vt ff. de prob. l. circa. & facit s. de liber. cau. l. non mutant.
[s] Militauerint. tempore huius. l. & facit ad legẽ in auẽ. const. quæ dedi. §.

di.§.j.&s̃.ne rei domi. vel templo.l.j.&j̃.l.proxi.

[a] SI quis. Domino serui. hæc lex facit liberum: vt s̃.l.proxi. cum si mil[i]bus. Sed contra s̃.de ta.l.generali. Sol. illa trahit ad istam: imo ibi munus, hic dignitas.

[b] Accipiẽtes. nã donamus nostris militibus stipendia & alia: vt s̃. de cas. om.pa.pecul.l.j. & j̃.tit.ij.l.j.

[c] Imperfectũ. ad hoc s̃.ad Syl.l.fin.

[d] Præteritæ. vt s̃.l.proxi.

[e] Notum. No. sic ff. quando ap.sit.l.j.§.si.& l.fin.& ff.de cal.l.annus.& de excu.tu.l.quinquaginta. Accursius.

[f] Spoliari. armata. vel inermi militia: vt j̃.tit j.l.j.

NEGOTIAtores &c.

[g] EOs. Ergasterio. id est, statio ni quasi negotiationi.

[h] Prohibem⁹. hoc nõ nobilitatis defectu. nã & libertus militat: vt ff.de re mil.l.si duobus.& de bo.li.l.si filius.§. Papinianus.& s̃.ti.j.l.pen. sed quasi ex vili officio non debeant assumi: vt s̃. de di. l. neq; & de perfectissima dignitate.l.prima & j̃.de cohorta.l.antepen. & per id quod subiicit argẽtariis, quasi nõ sit hoc vile officium: vt s̃.titu.j.l. omnes quia semper ibi animum habẽt. arg.s̃.loc.l.milites. Sed cõtra s̃.de iur. om.iud.l.vlti. vbi negotiatores militant. Solu. hoc nouum, illud vetus nã hic dicit de cætero. Vel sol. vt ibi.

[i] Hos enim. vt sunt cæteri præter argentarios.

[k] Iam. ante hanc legem.

omni patronatus iure. illos verò ingenuos effectos si quidem vtiles ad militiam eis datã visi fuerint, in ea durare: sin verò minimè idonei sint, ea priuari.

Super illis autem seruis, qui iam militauerunt, & adhuc in eadẽ militia perseuerant, licentiam damus dominis intra triginta dierũ spatium ab eo tempore cõnumerãdum, quo præsens sanctio diuulgata fuerit, vel nostram adire clementiam, vel competentes iudices, & suam ignorantiam cõmendare, eosq́ in suum dominium recipere. quo tempore transacto, simili modo tam dominio, quàm omni patronatus iure cedere eos necesse est.

Dominus patiens seruum in dignitate esse, priuabitur dominio & iure patronatus: sed si eo ignorante seruus ipsam fuerit adeptus tunc intra triginta dies tantum ex quo sciuerit, datur sibi vendicandi potestas. Barto.

Idem Augu. VII.

SI quis seruum suum dignitatem habere, quẽadmodum militiam fuerit passus: spolietur & dominio serui [a], & iure qđ pertinet ad patronos.

Cui enim ferendum est, homines à nostra manu donationes accipientes [b], adhuc inter seruos haberi, & fortè cum suis dominis nostram purpuram adorantes? In iis itaque casibus, in quibus nõ militia, sed dignitas volentibus dominis, seruis adquiritur, eadem iura reseruentur, quæ anteà posita sunt: ne videatur nostra sanctio aliquid habere imperfectum [c]. Sciant autem domini ad exemplum præteritæ [d] nostræ constitutionis, quæ de huiusmodi seruis loquitur, ꝙ nisi hoc intra triginta dies ex quo eis hoc fuerit notum [e], manifestauerint, & competentem iudicem adierint, & spoliare eos dignitatibus curauerint: dominium eorum & ius patronatus amittant: nobis deliberantibus, postquam dominio serui fuerint liberati & inter ingenuos connumerati, si oporteat eos habere dignitatẽ, vel ea quasi indignos spoliari [f].

[l] Extructionem. quia arma faciunt. vel facta vsui coaptãt. & facit ad l.s̃. de aduo.di.iu.l. ne quis & s̃.de pi.l. fi. & s̃.de agen. in re. l. agentes. §. exceptis & s̃. in quib. cau.mi.fo.præ.l. j. & s̃.de fa.l.iij.& qđ nota s̃.qui.ex cau. maio.l.vlti.

DE RE MIlitari.

Stipen

TITVLVS XXXV.

NEGOTIATORES ne militent.

Negotiatoribus est omnis militaris dignitas interdicta, exceptis argenti distractoribus, qui non ad armatam militiam, sed ad aliam quamcunque accedere possunt. Qui verò ante hanc legem assumpserunt, illam retinere possunt, dum tamen à negotiatione se abstineant: aliàs militia priuarentur, armorum tamen constructores militiam obtinere, & suam negotiationem retinere valent, Ioan. Pla.

Imp. Iustinianus A. I.

EOs qui vel in hac alma vrbe, vel in ꝓuinciis cuidã ergasterio [g] præsunt, militare de cętero prohibemus [h]: exceptis argẽti distractoribus qui in hac alma vrbe negotiãtur. Hos enim [i], vtpote vtiles omnibus cõtractibus, armata quidã militia penitus abstinere sancimus: aliã verò quãcunq; sine metu p̃sentis sanctionis posse sibi acquirere. Si qui verò negotiatores, quos omni militia prohibuimus, iã [k] militauerũt: eis licentiã damus, negotiationẽ qdẽ relinquere militiã verò retinere. scientibus, quod si postea negotiãtes adpareãt, militia priuabunt̃. Quòd & in argẽti distractoribus huius almæ vrbis, si armatã militiã iã sortiti sunt, tenere volumus: vt relicta negotiatione, liceat eis in eadem militia durare. Negotiantes etenim post hanc sanctionẽ, huiusmodi militia priuabuntur: illis, qui ad armorum extructionẽ [l] suã professionẽ cõtulerint, minimè prohibendis ad cõpetentem suæ professionis venire militiã, et huiusmodi negotiationem nihilominus retinere.

TITVLVS XXXVI.

DE RE MILITARI.

Miles captus ab hostibus, dum ibi est, stipendium vel donarium habere non potest. Barto.

Imp. Anto. A. I.

STipēdia & donatiua [a] temporis, quo apud hostes fuisse te dicis, restitui tibi postliminio regresso restitutoque, nō iure [b] desideras.

Idem Augustus. II.

VIginti [c] stipendia si impletis, sordida [d] munera vobis non indicentur.

Missus à militia ignominiæ causa est, infamis, & dignitatem consequi non potest: morari tamē potest vtique, præter quàm in locis interdictis. Bartolus.

Idem Augu. III.

MIlites ignominia missi cùm [e] infamia no tentur, nullis honoribus, qui integræ dignitatis hominibus solent deferri, vti possunt [f]. habeant autem morandi vbi velint, potestatem, præterquam in eis locis, in quibus specialiter arguentur [g].

Bona militis deserentis in desertione defuncti confiscantur. Bartolus.

Imp. Alexander A. IIII.

DEfunctorum in desertione bona confiscari diuus Marcus & Antoninus pater meus constituit [h].

Desertor indulgentia principis restitutus non habetur pro tempore quo deseruit, perinde ac si militasset in castris: & ideo pro illo tempore stipendium non petit. Bartol.

Imp. Gordia. A. V.

CVm allegatis septem annos in desertione egisse maritum sororis vestræ, & indulgentia nostra esse restitutum, non rectè desideratis, vt id tēpus, ac si in castris fuerit, habeatur [i]. Proinde excepto eo tempore, quod ad desertores pertinet, restitutus ex indulgentia nostra, residuo militare debebit. ideoque nec stipendia tēporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit [k].

Missus à militia ex causa ægritudinis, factus sanus instaurandus non est: tamen mitti non debet, nisi medicis hoc denuntiantibus: & iudice hoc inquirente. Bartolus.

Idem Augu. VI.

SEmel causaria missis militibus, instauratio non solet cōcedi [l] obtentu recuperatæ valetudinis melioris quando [m] non temere dimittantur, nisi quos cōstet medicis [n] denunciantibus, & iudice competenti diligenter examinante, vitium [o] cōtraxisse.

Damnatus de crimine militari miles existens non infamatur, etiā factus veteranus. Bart.

Idem Augu. VII.

FRustra [p] vereris, ne nota [q], quæ propter delictū militare intercesserit, existimationem [r] tuam [s] iam veterani [t] læsisse videatur: maximè cū nec ex eo delicto, quod in paganorum potest cadere personā, notatos milites post missionem placuerit esse famosos.

Imp. Philip. A. VIII.

CAusaria missus, nulla existimationis macula aspergitur [v].

Dans operam, vt Barbari Romanos deprædantur, vel prædam factam cum eis diuidens, viuus comburitur. Bartolus.

Imp. Constan. A. IX.

SI quis Barbaris scelerata factione facultatem deprædationis in Romanos dederit [x], vel

[a] Stipēdia & donatiua. Ponit pro eodem, vel quia quandoq; vltra stipēdia contulit præsentibus.

[b] Non iure. quia causa facti non cōtinet postliminio: vt. ff. qbus ex caus. ma. l. denique. Sed contra. ff. eo. l. iij. §. is qui ad hostes. in fi. §. & l. nō omnes. §. pen. Solu. hic fuit captus pręsidio, ibi ex improuiso, dum iter facit, aut epistolam fert. vel ibi ex speciali indulgētia principis nō cōmuni iure: vt dicitur in desertore: vt j. e. l. cum allegatis. & ff. e. l. qui excubias. & facit s. de dom. l. vlti.

[c] VIginti. s. annorum.

[d] Sordida. s. patrimonialia: sed honesta subibitis: vt. ff. de priui. vete. l. ij. §. fi. sed à personalib⁹ excusantur: vt s. de his qui non imple. stip. l. pe.

[e] MIlites. Missi. cū. coniūctio causalis.

[f] Vti possunt. vt s. de his qui nō imple. stip. l. j. & de infa. l. j. lib. x. & de digni. l. neque. & l. iudices & de asses l. liberti. & de iud. l. cum prætor. §. non omnes. &. ff. de iis, qui notāt. infa. l. ij. §. ignominia. Acc.

[g] Arguūtur. s. Romæ. & etiam alibi vbi sit īperator, nō stabūt: vt ff. de iis, q not. infa. l. ij. §. ignominia. & de exc. tu. l. sed & milites §. sed & ignominia & ff. eo. l. milites §. missionum. Accur.

[h] DEfunctorū. Constituit. & viuenti desertori pœna imponitur qđ dic: vt. ff. eod. l. iij. §. qui militiæ. & l. non oēs. per totū & l. pen. & s. qn̄ li. vni. si. iud. se vindi. l. ij. & j. l. proxi.

[i] CVm allegatis. Habeat. vt. ff. eo. l. iij §. q militiæ. & l. pen. Sed ar. cōtra. ff. de ali. & cib. leg. l. is cui. Sol. ibi speciale in alimentis. vt ff. de iis, q̄ pro nō scrip. ha. l. si in metallū.

[k] Poterit. s. eod. l. j. & s. de decur. l. ne quis in fi.

[l] SEmel. Concedi. sine Augusti affatibus: vt j. de diuer. offi. ij. & ar. j. de cohor. l. si qs.

[m] Quādo. pro qa.

[n] Medicis. No. cō sulendos qui sciūt. sic & in auth. de nō alienan. §. qđ autē.

[o] Vitiū. animi vel corporis: vt & ff. e. l. milites. §. missionum licet vitiū nō sit ꝓprie corporis, sed vnū ꝓ altero ponit: vt. ff. de ędi. edi. l. j. §. sed sciendum.

[p] FRustra. miles dānatus crimine militari vel cōmuni nō fit infamis nec dū militat. i. dū militia durat. nā statim vt īfamis est miles esse desinit quia iam nō posset stare vbi princeps: vt s. eo. l. milites. in fi. nec factus veteranus: vt hic: & sic mitius agitur cū milite, quā cū alio in īfamia: secus in pœna debita quādoq; vt. ff. de pœ. l. quædam. quæ est cōtra. & est ratio vt dixi. sunt autē crimina militaria: vt. ff. eo. ꝑ totū. cōia patent.

[q] Nota. i. infamia.

[r] Existimationē. id est, famam.

[s] Tuam. id est, tui.

[t] Vererani. s. facti.

[v] CAusaria. Aspergitur. vt ff. e. l. milites. §. missionum. & ff. de iis, qui no. infa. l. ij §. missionum.

[x] SI quis. Dederit. vt potestas castri Franci. ꝑmisit venire Mutinenses corruptus ab eis vel forte diuisit cū eis prædam, quam

si quis alio modo factā [a] diuiserit [b]: viuus comburatur.

Miles, qui à principe meruit suam familiam ad se venire, coniugem suam potest facere venire. Bart.

Idem Augustus. X.

Quicūque militum ex nostra authoritate familias suas ad se venire meruerint: non amplius, quàm coniuges [c], liberos, seruos etiam de peculio castrensi emptos [d], neque adscriptos censibus, ad eosdē ex cellētia tua dirigi faciat.

Tribuni vel milites in loco deputato stare debent: nec possunt vagari. Bartolus.

Imppp. Grati. Valentin. & Theod. AAA. XI.

Tribuni, vel milites nullam euagandi per possessiones habeāt facultatem: sed cum signis propriis in mansionibus solitis ac publicis maneant [e]. At si quis tam necessaria scita contempserit: de eo [f] ac tribuno eius ad nostrā scientiam rectorum ac defensorum relationibus protinus referatur: quatenus seuerissimè in eos animaduertatur.

Præsentibus militibus quis se balneare non præsumat, aut equos lauare nisi secretè. Bart.

Impp. Arcadius & Honor. A A. XII.

Cum supra virentes fluminum ripas omnis legionum multitudo consistat: ideo prouida authoritate decernimus, vt nullus omnino immundo fimo sorditatis fluentis [g], commune poculum polluat, neve abluendo equorum sudores [h] † deproperans publicos oculos nudatus infestet: sed procul à cunctorum obtutibus, in inferioribus partibus fluuiorū hoc ipsū faciat.

Impp. Theodo. & Honor. A A. XIII.

Nemo miles ex iis, qui præsentes † diuino obsequio nostrę clementiæ deputati sunt [i], &qui in hac alma vrbe [k] præsenti † comitatui cōcessi sunt, quive de aliis numeris, vel legionibus sunt [l]: vel sibi vacet [m], vel aliena obsequia sine nutu principali peragere audeat. Qui autem in huiusmodi facinore fuerint cōuicti: militia exuti pœnas consentaneas luere cōpellentur. Ii verò, qui in priuato obsequio militē retinere fuerint reperti: quinq; librarū auri [n] mulctæ nomine feriantur. Si verò quisquā missus à numero †, vel à tribuno ad comitatū serenitatis nostræ peruenerit (aliter enim eos hoc facere vetamus) illico se viris illustribus comitibus, sub quorū regimine constituti sunt, offerre festinet, & causas professionis exponat: vt & responsum cęleste mereatur, & etiam [o] remeādi accipiat facultatem. Si quos autem milites per prouincias relictis propriis numeris passim vagari [p] præsides earum cognouerint: correctos faciant custodiri, donec de his clementiæ nostræ auribus intimetur: & quid fieri oporteat, decernamus.

Miles de vno numero ad alium se transferre non debet: nisi vtilitatis publicæ causa princeps consenserit. Bart.

Iidem A A. XIIII.

Contra publicam † vtilitatē [q] nolumus à numeris ad alios numeros milites nostros transferri. Sciant igitur comites [r] vel duces, quib⁹ regēdę militię cura cōmissa [s] est, nō solū à comitatēsibus [t] ac palatinis numeris ad alios numeros milites transferri non licere: sed ne ipsis [u] quidē, seu de comitatēsibus legionibus [x],

quam fecerant sine eius conscientia.

a Factam. deprædationem.

b Diuiserit. cum eis. vel dic inter eos. & no. similis pœna s. vbi causa fis. vniuersi. Acc.

c Quicunq;. Coiuges. alias coniugia. Et nota vxorē domesticam seu familiarem: vt no. s. de iis, qui ad ecc. confu. l. vlti. §. sane. & facit ad l. ff. de offi. proc. l. iiij. §. ij. & s. de vxo. mili. l. j. & ff. de pac. do. l. inter. §. conuenit.

Vxor inter domesticas & familiares numeratur.

d Emptos. hi enim nec puncto &c. vt s. de agri. & censi. l. colonos.

e Tribuni. Maneant, id est, manere debeant. Et no. quod hæc verba cum signis propriis possunt legi cum præcedēti & subsequenti litera. & facit j. de commer. l. j. Accursius.

f De eo. scilicet, milite, qui contempsit. Accur.

g Cum supra. Fluentis. hoc fluentum, huius fluenti.

h Sudores. i. equos ipsos sudatos. nam spoliat se scutifer in aqua. Et not. curialem legē contra eos, qui more bestiarum se inuerecunde balneant in nauigio. & facit ad l. ff. de aqua plu. ar. l. apud Trebatium.

† alias, sudore.

i Nemo. Deputati sunt. qui dicuntur palatini: & ad eius mensam sunt.

k Vrbe. Constantinopolitana: nec tamē ad mēsam eius.

l Legionibus sunt. s. in aliis locis.

m Vacet. i. nec ppria nec aliena faciat: vt s. de procu. l. militē. & ar. s. de aduo. diuer. iud. l. ij. & de princ. agen. in re. l. j. Sed contra. s. de proc. l. qui stipēdia. So. ibi nō offenditur disciplina: hic sic: vt j. e. l. milites. Vel ibi permissu principis. Vel dic vacabat, id est, otio sus stabat.

† al's diuino obseq.

n Quinque libris auri. sic s. de ser. fu. l. quicunque.

o Citam. i. velocē. & facit in auth. quomo. opor. epis. §. non aliter. col. j.

p Vagari. facit s. de aduo. diuer. iud. l. ij. & quādo liceat vni. l. ij. & s. de primi. l. ij.

† alias, præsentes esse comitatur &c.

q Contra publicam vtilitatem. quod semper præsumitur, nisi principis adsit authoritas: vt patet.

r Comites. qui dicunt comites rei militaris: dic vt s. de com. rei mi. l. j. & ij.

s Commissa. imdiate in aliqua prouincia.

t Comitatēsibus. qui sunt in vrbe nō ad mensam: sed palatini ad mēsam: vt s. l. proxi. Accur.

† numerario.

u Ipsis. s. comitibus, vel ducibus. Accursius.

x Legionibus. s. militiæ, quod est j. & nominat quasdā militias, de quibus non trahitur: vt & alias ponit. & caue, abūdat ipsis quidē: vel qd est j. cuiquā eorū. sed oblitus dixit cuiquā eorum.

Vtilita

y Facit ad hanc l. quod dicitur in cap. ad apostolicam cū glos. super ver. prohibendū. extra, de regul.

seu de castris riparensibus † castrensianis, cæterisque cuiquam eorum transferendi militem copiam attributam: nisi hoc Augusta maiestas publicæ vtilitatis [a] gratia fieri iusserit: quia honoris [b] † augmentum non ambitione, sed labore ad vnumquenque conuenit deueniri. Quòd si quis contra fecerit: per singulos milites singulas auri libras à se nouerit exigendas.

Miles armatæ militiæ, agrorum cultui, custodiæ animalium, mercimoniorum quæstui non est deputandus. Bart.

Imp. Leo A. XV.

Milites, qui à republica armantur & aluntur, solis debent vtilitatibus publicis occupari: nec agrorum cultui [c] & custodiæ animalium, vel mercimoniorum quæstui, sed propriæ muniis insudare militiæ. Nullum præterea ex militibus posthac prædictis obsequiis vacare magnitudo tua patiatur: sed frequentes in numero suo esse iubeat: vt armorum quotidiano exercitio [d] ad bella se præparent. Quòd si quis ex militaribus iudicibus vllos militum, tam diuinis [e], quàm regiis [f] vel priuatis domibus ac possessionibus, diuersisque aliis obsequiis [g] contra interdictum serenitatis nostræ crediderit deputandos: sciat † se [h] ab eo, qui contra vetitum fecerit, & ab eo, qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras auri protinus exigendas.

Milites ciuilium curam non debent assumere. Bart.

Idem Augustus. XVI.

Militares viros ciuiles curas [i] arripere prohibemus: aut si aliquam huiusmodi sollicitudinem fortè susceperint, & militia statim, & priuilegiis omnibus denudari decernimus: formidantibus iis motum nostræ serenitatis, qui temeritate [k] saluberrimis statutis obuiam ire tentauerint.

Nullus in aliquo numero militum potest militare sine licentia principis: si tamen aliquis de numero deficiat, magister militum & dux belli in illius locum alium subrogabit, facta prius declaratione principi. Bartolus.

Imp. Zeno A. XVII.

Neminem in † nullo numero equitum vel peditum, vel in quolibet limite [l] sine nostri numinis sacra probatoria in posterum sociari concedimus: consuetudine, quæ hactenus tenuit, antiquata, quę magisteriæ potestati, vel ducibus probatorias [m] militum facere, vel militibus adiungere licentiam tribuebat: vt ij tantùm in numeris, vel militiis militent, qui à nostra diuinitate probatorias consequuntur. Viros autem eminentissimos pro tempore magistros militum, nec non viros spectabiles duces, si supplere numeros pro iis, qui fatalibus sortibus decrescent, necessarium esse putauerint: veritate discussa, per suggestionem suam nostræ mansuetudini declarare, qui, & quanti, & in quo numero vel limite debeant subrogari, vt ita demum prout nostræ sederit maiestati, diuina subnotatione subnixi militiam sortiantur [n]: officio, quod tuæ sublimitatis actibus obsecundat, centum librarum auri dispendio feriendo, si ex aliqua parte, quæ statuit nostra serenitas, fuerint violata.

Milites in partibus Orientalibus morantes obedire debent iussibus ducum eorum in casibus occurrentibus pro communi vtilitate prouidendis: & in causis ciuilibus & criminalibus: non coram magistri militum, sed coram præfecto prætorio Orientis vel coram ducibus eorum respondere debent. hoc dicit vsque ad versi. eos scilicet obseruando.

Imperator Anastasius A. XVIII.

Tam collatores & prouinciales, quam fortissimos milites, prout oportet gubernari, minimeque læsionem aliquam seu dispendium perpeti properantes: esse necessarium prospeximus, dicatissimos [o] milites qui de diuersis præsentalibus numeris per Orientis partes noscuntur consistere, viro-

---

† Riparenses milites existimat hic eos dici qui in imperij limitibus ex cubabant pro Repu. aduersus Barbar.

† Côcor. glo. j. in fi. in ca. offi. cij tui. extra de electio. vbi recitantur hęc verba & glo. pe. in ca. cum post. prope fin. eo. ti. & c. per nostras. iun cta gl. j. in fin. de iure patronat.

† alias, sciat & ab eo qui contra, &c.

a Vtilitatis. & cum solennitate quæ est s. de offic. ma. mili. l. milites. & facit in authen. vt om. obe. iudi. prouin. §. Alc. quia arripiat. colla. j. Et no. quod interim dum extrahitur ab vna, & mittendus est in aliam, testatur iure militum: vt ff. de bo. pos. ex testa. mil. l. j. in fi. Accurs.

b Quia honoris. sic j. de diuer. offic. l. j. & s. de offic. magi. offic. l. j. & ij. & j. de tyro. l. fin. Accursius.

c Milites. Cultui. sic s. e. l. nemo miles. & s. loca. l. milites. & l. vlti. & s. negot. ne milit. l. j. & in auth. neque miles. neque fœ. & s. de procu. l. militem.

d Exercitio. quo scientia crescit: vt ff. de leg. iij. l. legatis. §. ornatricibus.

e Diuinis. id est, fiscalibus.

f Regiis. id est, patrimonialib⁹, vt differant.

g Obsequiis. scilicet fiscalibus.

h Sciat se. alias. se: & tunc dic magnitudo sua. alias à se: et tunc dic iudex: qui concessit militem accipere in locis priuatis. supra eod. l. nemo miles.

i Militares. Curas. vt munera personalia: vt s. qui pe. tu. l. armatę. & facit s. l. proxi. §. quod si quis. cum suis concord.

k Temeritate. scilicet sua, vel aliqua.

l Neminem. Limite. custodiendo. s. stent milites, vel pedites.

m Probatorias. sic s. eo. l. contra publicam. & j. de diuer. offi. l. probatorias. & j. de cohor. l. ij. & s. de pal. sac. largitio. l. non aliter. Acc.

n Sortiantur. sic s. de offi. magi. mil. l. milites.

o Tam collatores. Dicatissimos. id est, ditissimos: à dito ditas, id est, diuitem facere: vel, id est, sacratos: inde dedico. Reme

† Al. Nullo, in Authe.

rum ſpectabiliũ ducum iuſsionibus obedire: vt quicquid emerſerit, quod pro communi ſecuritate curandum eſt, hoc protinus, vtpote militari præſidio in proximis locis conſtituto, cõpetens poſſit adhiberi remedium [a]: ita videlicet, vt etiã agentibus [b] cauſas tam criminaliter, quàm ciuiliter præfati milites iam non apud magnificam [c] magiſteriam per Orientem poteſtatem, vel ex ſententiis ſeu præceptionibus eius, ſed per interlocutiones ſeu diſpoſitiones tam excelſæ tuæ ſedis, ſub cuius iuriſdictione conſiſtunt, quàm eorundem ducum reſpondeant.

a Remedium. facit. ſ. de offic. præfec. præto. Aphri. l. in nomine domini.
b Agentibus. ſcilicet cõtra milites:
c Magnificã. hoc non vt detrahatur honori magiſtri militum, cum & duces ſub eo: vt j. eo. l. fina.
d In menſuris. alias in menſuris, & alias in manſuras.
e Curaturus. alias curaturos, alias curaturis.
f Spontanea. ſic j. de ſalgamo. l. ij. & ſ. de ra. vir. l. j. circa finem.
g Ordinando. vt ff. quod cuiuſ. vniuer. no. l. nulli. & l. ſequenti.
h Forma. quia æqualitas debet eſſe in iudiciis: vt ſ. de pro xi. ſac. ſcrini. l. in ſacris. §. & quoniam. Accur.

Aequalitas in iudiciis eſſe debet.

Arbi

Ad reſponſum, quod prius præfecto mittebatur ad magiſteriam poteſtatem debet poſt hanc l. mitti ducibus belli. Item licet etiam duci facere ſuam ſolicitudinem & executionem ad reſponſum procedens ab officio alicuius magiſtri militum in locis, in quibus non extant apparitores præfecti.

Eo ſcilicet obſeruando, vt ad reſponſum, † quẽ de officio tuę ſublimitatis huc uſq; ad prædictam magiſteriã per Orientem poteſtatem moris erat deſtinari, viris ſpectabilibus ducibus inhæſurus [d] † mittatur: tã per ſe, quã per adiutores ſuos eoſdem iudices obſeruare, & iuſsiones eorum implere curaturus [e]: licentia ei non deneganda etiam ad reſponſum, qui de officio alterius viri excelli magiſtri militũ † præſentalis pro hac noſtra diſpoſitione deſtinatus, in locis, in quibus apparitionis tuæ ſublimitatis ad reſpõſum nõ contigerit reperiri, ſuam ſolicitudinem pro emergẽtibus maximè cauſis peragere: cuius etiam illi, qui de altero officio mittendus eſt, præbemus facultatem: vt non tantùm per adiutores ſuos, id eſt, ad reſpõſum, ſed etiam inuicem ſe adiuuando, nec publicis, nec priuatis cauſis, vel executionibus ab eſſe videãtur. Ad ſingulos etenim duces ad reſponſum de apparitoribus noſtris non perſpeximus oportere deſtinari: ne per multitudinem eorum qualibet machinatione damna contra milites noſtros augeri contingat.

† alias, quos.

† alias, in menſuris mittantur. & ifra paulòpoſt curaturos.

† alias, præſentialiter.

Milites conuenti coram iudicibus ſoluunt vnum ſolidum pro ſportulis, & duos ſolidos, cùm vnus numerus ſeu vniuerſitas militum conuenitur: ex quibus ſolidus vnus tantùm pro expenſis ingreſſus litis ſoluitur: quod etiam in perſona aduerſarij ſeruatur. Et pro vniuerſitate duo tantùm primates ſeu principaliores ipſius vniuerſitatis & ſyndicus conſtitutus conueniri debet.

Vt autem omnifariam tam publicæ commoditati, quàm fortiſsimis proſpiciatur militibus, ſportularum nihilominus exactionem meritò cenſuimus moderãdam: & iubemus nec ipſis ad reſponſum, nec adiutoribus eorum pro criminalibus ſeu ciuilibus cauſis (etiam ſi ex publicis cauſis deſcendere, vel ad publicam cauſam pertinere dicantur) licere aliquid plus quàm vnum ſolidum à ſingulis, vel nolentibus, vel ſpontanea [f] voluntate offerentibus ſuſcipere militibus: ita vt ſi vniuerſitas numeri ſeu principiorum monenda ſit: duplicata quantitate tantummodo ſportulas accipiant. In his etenim cauſis nec plures, quàm duos primates, quorum nomina ſemel ac primùm geſtis interueniẽtibus fuerint publicata, patimur conueniri: ſyndico videlicet, prout conſuetudo depoſcit, legibuſq; cautum eſt, ordinando [g]. Hoc quoque adiecto, vt pro omnibus & quibuslibet expenſis faciendis in ingreſſu iudicij duciani, vnũ tãtummodo ſolidum, nihilq; amplius milites, vel ſyndici litigantes dependere compellantur: vt huiuſmodi ſolatium ad commodum & ad reſponſum, & eius adiutorum, & exceptorum proficiat, nihil ſibi vſurpare, vel ſuo nomine poſcere, vel viris deuotis principalibus, qui ducianum obſeruant iudicium, vel ducianam apparitionem dej præfatis militibus concedendis. ita videlicet, vt ſuper litis expenſis in perſonis etiam eorum quicunque milites pulſare maluerint, eadem forma [h] ſeruetur.

Duces poſſunt cauſas militares per ſe cognoſcere, ac ſi eſſent principalibus delegatæ. Item ad curam ducum ſpectat, quando conuocant ad ſe milites de vno loco ad alium, quod collatores nullis grauentur expenſis: nulla neceſsitate cogente milites accedant. ſi autem exigente neceſsitate, tunc intra triginta dies milites debent ſibi expenſas miniſtrare: poſt triginta verò dies tenentur collaterales prouinciales expenſas itineris exhibere. Bartolus.

Erit autem arbitrij atq; ęſtimationis virorũ ſpectabiliũ ducum, pro qualitate negotiorum, vel quantitate, quæ deuotiſsi-

a Arbitris. i. delegatis priuatis hominibus. sic ff. qui satisda. cogan. l. arbitro.

b Vlterioris temporis. facit constitutio Fride. de feudis.

c Sentẽtias. quod est absurdum: vt ff. de libe. cau. l. si pariter. & facit ff. de in ius voc. l. iij. & iiij. in prin. & de iudi. l. ij. §. legatis.

d Antelatas. scilicet in princi. huius l. & fi. ad legem in authen. de quæsto. §. si vero aliquis. colum. vj.

e [illegible]

De hoc non dicitur in text. sic s. de relig. in titu.

f Si in potestate. Non dubitatur. vt s. si quis alteri vel sibi. l. ij. & inst. de inuti. stipu. l. ei qui. & s. de bo. proscri. l. si quis post hanc. §. final.

g Mobiles. nõ immobi

mis militibus ab aduersariis eorum ingeritur, vel suam audientiam interponere litigiis: vel eorum discussione dicatissimis principiis seu arbitris[a] in locis degentibus committere. Quibus viris spectabilibus ducibus, & eos obseruantibus ad responsum, seu adiutoribus eorum curæ sit, si quando ad eosdem duces milites accersiti fuerint, vel de locis, in quibus constituti sunt, moueri præcepti: ne quolibet modo curiales seu collatores quibusdã afficiantur dispendiis, ita scilicet, vt pro militibus inspiciendis quandocunque voluerint viri spectabiles duces, etiam præsentales deuotissimos milites adhibere: non immodicam multitudinem eorum tempore pacis conuocare procurent. Sin verò etiam necessitate poscente milites ad alia perueniant loca: læsionibus contra curiales seu collatores nihilominus modis omnibus abstineant: & si tam in eundo, quàm in redeundo triginta tantùm dies oporteat eos proficisci: ipsi suas expensas sibi præbendas (collatoribus seu curialibus minimè prægrauandis) suscipere non cessent. Sin autem vlteriore tempore in aliis locis necesse sit eos commorari: expensas eis vlterioris[b] (vt dictum est) temporis ad quæ peruenerint loca, ministrari.

Iudicium ciuile vel criminale intentatum contra militem coram vno iudice non potest intentari criminaliter coram alio, nisi primo peracto: & idem econuerso: & contra faciens punitur. Item per hãc iurisdictionem concessam ducibus nõ derogatur iurisdictioni magistrorum, sub quibus sunt ipsi duces. hoc dicit, vsque ad fin. l.

Quoniam verò comperimus quosdam temerario atque iniquo proposito anteriore tempore certos de memoratis militibus tam iudicio sublimitatis tuæ, quàm apud excelsam magisteriã per Orientẽ potestatẽ in accusationẽ deduxisse: & eosdẽ eodẽ tẽpore ad diuersa quoque protraxisse iudicia, diuersasque super iisdẽ personis, iisdemque caussis & negotiis prolatas fuisse sententias[c]: ne postea nihilominus tantæ contra milites nostros insidiæ, tãtaque confusio querelis, quas eis ingeri contigerit, generentur: nemini liceat apud sedẽ magnitudinis tuæ accusatione contra militem seu milites præsentales deposita, cõuentioneque oblata, eũdẽ vel eosdẽ criminaliter vel ciuiliter per iussionem virorũ spectabiliũ iudicum, vel ducũ inquietare ante, quàm negotium ex priori actione, prioreque conuentione finẽ legitimũ sortiatur. Idemque versa vice obseruari, vt siquidẽ miles seu milites præsentales prouisiõe viri spectabilis ducis incusati ac admoniti fuerint: incusatori licẽtia denegetur agenti postulationẽ seu accusationẽ in iudicio tuæ sublimitatis cõtra eundẽ militẽ vel eosdem milites deponere. Nec si eundem, vel eosdẽ tam criminaliter quàm ciuiliter obnoxios esse firmauerit, facultatẽ eidẽ agenti superesse: & separatis intentionibus suis pro criminalibus, quidẽ tuæ celsitudinis iudiciũ, pro ciuilibus autem viri spectabilis ducis sublimitatem, seu † versa vice occupare. Si quis verò ad huiusmodi tã audacissimum tanquã † æquitati contrarium conamen prosilierit, eum pro pecuniariis quidem negotiis iactura litis et damnorum, quæ vitio eius contigerunt, solutione percelli: pro criminalibus autem quasi calumniatorem conuictum legum aculeos sentire. Dispositiones autẽ antelatas[d] non ad imminuendam potestatem magisteriæ per Orientem administrationis, sed pro tuitione locorum, ac securitate publica noscimus præstitisse: cùm nõ dubiũ sit, ipsos etiã duces, quibus fortissimi præsentales milites parere præcepti sunt, sub eadẽ excelsa potestate esse cõstitutos.

† alias sub vice.
† al. tanquam

TITVLVS XXXVII.

DE CASTRENSI PECVLIO MILITVM ET PRAEFECTIANORVM.

Filius in potestate militans, quæ ob eam causam accepit ex domo à patre, matre, vel aliis propinquis, vel amicis, & quæ ei occasione militiæ sunt quæsita, in castrensi peculio numerãtur: non autem matris hæreditas. prædium verò donatum, in castrensi peculio non est: sed si sit emptum ex castrensi peculio, efficitur castrẽse. Bar.

I.

Imp. Alexander A.

Si in potestate tua filius tuus fuerit eo tempore, quo quædã nomine eius emisti: ea tua esse nõ dubitat[f]. Peculio autẽ castrẽsi cedũt res mobiles[g] &

mobiles: vt hic & s̃.fami.erciſcun.l.ſi filius.& fa.ff.eod.l. iiij.& v. & l.ſi forte.& l.caſtrenſe.& l.pe. & ff. de fa.l.ſi pater.

a Donatum. niſi notitia caſtrenſi: vt j.l.proxi.

Res quandoque pretij loco ſuccedit.

b Cōditionis. vt ſunt caſtrēſia.& ſic not. ꝙ res ſuccedit loco pretij fauore militiæ.ſic s̃. de rei ven.l.ſi vt ꝓponis. alias contra: vt s̃.e. tit.l.ſi ex ea.

c Filiusfamilias facit.ff.de cō trahen.emp. l.inter pares.& de dona.l. filiusf. in fi. & s̃.de pa.po.l.iij. in prin. etiā iure nouoquo habet proprietatē aduentitiorum: vt s̃.de bo.quæ libe.l. vlt.§. filiis autē fa. ff.quę res pig.obli. poſ.l.j.

d Erat. Sacramēti militię. vt inſti.quib.mod. ius pat.pot.ſol.§.filiusfam.

e Patris eſt.vt ff. eod.l.ex nota.& l. miles pręcipua,§.j. & s̃.de bo.quę lib. l.cum oporet.§.ex ceptis.Accur.

f Cvm allegas. In eiſdem.ſic ff. eo.l. miles filiusfam.ſecus ſi in aliis & nunquā.ſ. cū in eadē ꝓuincia militaſſet: vt ff.eo.l.dotem.§.fi.

Conſuetudo affectū parentelæ auget.

g Nonnihil.i.non parum.Et no. ꝙ cō ſuetudo auget affectionem parentelę: vt ff.eo.l. penult.in principio.

h Intelligi. Quæſitā. vt.ff. e.l. j. & ij.ad l.Falci.l.filiusfamilias.et s̃.de bo.quæ lib.l.ij.Sed hodie contra: vt in aut.de hær.ab inte. §.ij.col.ix.

i Ivs caſtrenſis. Adiutricis noſtræ, vel adiutrices noſtrę.Sed videtur contra. s̃. de teſta. mili.l.pe. Solut.hic ſcriniarius erat miles: ibi non: vel hic in ruſtico: ibi nō vt

† Alias, labor ſociatus cōmilitoni eius, et infra credendus.

quæ eunti in malitiam à patre, vel à matre, aliiſve propinquis, vel amicis donatę ſunt. Item quę in caſtris per occaſionem militiæ quęrūtur: in quibus ſunt etiam hęreditates eorum, qui non aliàs noti eſſe potuerunt, niſi per militiæ occaſionem, etiam ſi res impoſsibiles in his erunt. Matris autem hæreditas, quamuis in militia delata ſit, ad peculium caſtrenſe non pertinet. In caſtrenſi verò peculio prædium donatum [a] non eſſe cōſtat: quamuis empta ex caſtrenſi peculio prædia, eius conditionis [b] efficiantur.

Idem A. II.

Filiusfamilias [c] alienationem nullius rei ſine voluntate patris habet, niſi caſtrenſe peculium habeat.

Licet quis militet, non propterea liberatur à patria poteſtate. Bartol.

Idem Augu. III.

Erat, qui tibi perſuaſit, quòd nexu paternæ poteſtatis, iuris ſacramenti [d] ſolutus es. Manent enim nihilominus milites in poteſtate parentum: ſed peculium caſtrenſe proprium habent: nec in eo vllum ius patris eſt [e].

Hæreditas fratris quæſita militanti in caſtris in caſtrenſi peculio numeratur. Bart.

Imp.Gord.A. IIII.

Cvm allegas te à fratre tuo eodemq́ue com militone in eiſdem [f] caſtris inſtitutum hęredem ſucceſsionem eius potius caſtrenſi peculio tuo, quā patri, cuius in poteſtate es, per te quæſitam videri, rationis eſt. Etenim peregrinationis laborē † ſociatum commilitij eius, & obeundorum munerum conſortium affectioni fraternę nōnihil [g] addidiſſe, quinimo vice mutua chariores inuicem ſibi reddidiſſe credēdum eſt.

Impp.Diocletia.& Maximia.AA. V.

Intelligis filio, qui militauit, defuncto, peculium eius penes patrem remanſiſſe, non hæreditatem patri quæſitam [h].

Milites ſcriniarij, & exceptores, & cæteri militantes habent caſtrenſe peculium. Bartol.

Imp.Conſt.A. VI.

Iva caſtrenſis peculij tam ſcriniarios, quàm exceptores, cæteroſq́ue, qui in officio tui culminis merendi licentiā habere noſcuntur: ac ſi in legione primæ adiutricis nrę [i] reipublicę militēt inuiolatū habere præcipimus.

Conſtitutio græca*.

TITVLVS XXXVIII.

DE EROGAtione militaris annonæ [k].

Imp.Conſtan.A. I.

Repetita [l] † conſuetudo monſtrauit expeditionis tempore bucellatū [m] ac panē [n], vinū quoq; atque acetum, ſed & lardū, carnē etiā verucinā milites noſtros ita ſolere ꝑcipere: in duobus [o] diebus bucellatum †: in tertio die panem: vno die vinū: alio die acetum [p]: vno die lardū [q]: biduo carnem verueciuam.

Impp.Valent.& Valens AA. II.

Vigeſimo non amplius lapide [r] milites ſibi iubemus paleas conuectare [s].

in eo.ti.l.fi.& ff.de bo.poſ. ex teſt.mi. l. j. Vel hic habet ius caſtrenſe: nō tamē dicit ꝙ iure militari teſterur.& facit j.de appa.magi. mi.l.ij.

k DE EROgatione militaris annonæ.

Quid & vnde habeant milites ſtipēdia.

l Repetita. qa fuerat, primo cōſuetudo, ſed deſiit: deīde rediit.

m Bucellatum.i. bucellas* panis aliquas ſiue aliquot, ſi cut habent fratres: vel ſecundū P. dic vt j.tit.l.ij. alias aliter ponitur bucellas.s̃.ad l.Iul.de vi. l.omnes.

* Attu dic panem bucellatum, panem caſtrēſem ad diuturnitatem exercitū de quo apud Spar. de poſcennia, & Amianū qui pro eo quē vulgo dicimus panem biſcoctum, poni ait, ſic dictū, qđ in buccellas ac quaſi teſſellata fruſta diſſect⁹ ſit. Florentini acetum in exercitu portant.

n Panem integrū.

o In duobus.alias biduo: & alias duobus diebus.

p Acetum.cum lactucis agreſtibus i- mo ad bibendū: qa etiā de vino dicit: & ſic faciūt Florētini, q acetū in exercitu portāt, & faciunt hoc, vt reſpu. non grauetur. ar.j. eo.l.iubemus. Item vt aſſueſcāt ad malum: vt ff.de mi.teſta.l.j.Item qa non fiunt ebrij: ſicut ſi quotidie vinum & carnes haberēt, ſed an de ſuo hoc poſſent facere? Forte ſic & facit j.de fal. hoſ. non præſt. l.j. & s̃.de fru.vr.Cōſtant.l.j.

† Tenorē huius l. recitat gl. in c.quanto. ſuper ver. prægrauari. circa me. extra, de cenſi.

q Lardū.ad condimentum.

r Vigeſimò.Lapide.i.milliario: vt inſtit.de excuſa.tutor.§. quod autem. & eſt ratio ſecundum Pla. vt facilius de proximo poſsint vocari, & vt plateas i area dimittant. & facit infra e.l.prouincialium.

* Alias, ſic in duos dies buccellatum, in tres panem.

s Conuectare. alias conuelare.

Cœna

a COenatico-rum. vt aliquid fortè in cœna habeant.

In vetustis quibusdã exempl. legitur venaticorum.

b Superinstantes. puta forte procuratores, qui instabãt annonas colligere, & accipere secũdũ Al. sed Bononiæ dicũtur, qui præsunt captis Mutinensibus. & facit ĩ. de salgamo. l. j. & de metatis. l. deuotum. & l. sequenti. & ĩ. eo. l. septem.

c SIcut. Limites. alias limites, & alias milites ad quod s̃. de anno. & tri. pro locis. cũ suis concord.

d Ordinabis. loquitur præfecto prætorio.

e In veteranis. i. antiquis, vbi horrea publica & annonę publicæ sunt repositæ: sed s̃. ꝓximo casu. vel non erat castrum: vel erat sine annona.

f Conditis. i. de annona publica ibi reposita ad quod s̃. de condi. in publicis horreis. per totum. Accur.

g ACtuarij. Pictacia. idest scripturas breues secundũ H. quę cõtinẽt, quantũ ex publicis cõditis receperint vt militibus darent: sed ad distribuẽdũ aliud tẽpus datur. quod dic vt ĩ. eod. l. per hanc. §. hoc videlicet.

h Addicantur. id est, cogantur.

i FOrtissimi. Capita. i. qđ pro cuiuslibet militis persona præstabatur. Et no. hic honorem in recipere nolẽtẽ. sic. ff. de act. empt. l. ratio. §. si ꝑ venditorem.

Honor nolenti confertur.

k NVlli. Delegantur. hodie nõ delegantur. vt ĩ. eo. l. annonas. quæ est contra.

l Expetit. puta pretium. & no. contra Alber. Calui. in eo ꝙ sic faciebat contra rusticos. Itẽ

Milites, vt aliquid in cœna habeant, à prouincialibus nihil possunt accipere. Barto.

Iidẽ AA. & Grat. A. III.

COenaticorũ [a] † nomine milites & eorum superinstãtes [b] nihil penitus à prouincialibus accipere audeant. Sciãt etenim milites, ꝙ oportet eos commoda sua, quæ annonarũ perceptione adipiscũtur, accipiẽtes, extrinsecus detrimentis prouinciales non afficere.

Annonariæ species prouinciales tribuendæ sunt militibus existentibus in castris vicinioribus: & milites constituti in castris veteranis duas partes tantùm annonæ ibidem retinere debent, tertiam verò partem extrahere. Bartol.

Imppp. Valens, Grat. & Valent. AAA. IIII.

SIcut fieri per omnes limites [c] salubri prospectione præcipimus: species annonarias vicinioribus limitibus à ꝓuincialibus ordinabis [d] ad castra conferri. sed in veteranis [e] castris cõstituti milites duas alimoniarum partes ibidem de conditis [f] sumãt: nec amplius, quàm tertiam partem ipsi vehere cogãtur.

Constituti ad deferendum, seu describendũ militares annonas, si intra triginta dies annonam receptam & militibus assignatam non ostenderint per publicum instrumentum, tam reipublicæ, quàm militibus de suo inferre coguntur. Bartol.

Imppp. Gra. Valent. & Theo. AAA. V.

ACtuarij, nisi expleto triginta dierũ spatio, pictacia [g] authentica cõfestim tradiderint: species, quas ex fiscalibus conditis dissimulauerint excludere, vel numero, cuius ratiocinia pertractant, supersederint erogare: de propriis facultatibus, vel militibus ipsis, vel fiscalibus horreis addicantur [h] inferre.

Militibus præstanda est annona singulis diebus: & ante lapsum anni. & si eam noluerint recipere, fisci commodis applicatur. Barto.

Imppp. Valẽti. Theod. & Arcad. AAA. VI.

FOrtissimi ac deuotissimi milites annonas & capita [i] singulis diebus, aut certè competẽti tempore, id est, prius quàm annus elabatur, de horreis consequantur: aut si perceptionem suam ac si † debitã, studio voluerint protelare: id, quod competenti tempore minimè perceperint, fisci nostri commodis vindicetur.

Qui tempore fertilitatis annonam neglexerit recipere de publico, tempore caristiæ pretium ipsius, aut annonam non petet. Bartol.

Imppp. Theo. Arca. & Ho. AAA. VII.

NVlli militarium † pro iis annonis, quæ in prouinciis delegantur [k] repudiata ad tẽpus specierum copia, & inopiæ occasione captata, pretia liceat postulare: ita, vt si quis propter anni abundantiam suscipere oblata neglexerit, ac postea impositis pro necessitate rerũ pretiis, repudiata taxauerit: neq; id, qđ cõtra hãc legẽ expetit [l], sinãt exigere: neq; id, quod accipere dissimulauerit, consequatur.

Fœnum militibus & vexilliferis opportunum, ac etiam scholarum tribunis & comitibus illustribus ad domum eorum habitationis apportatur. Bart.

Impp. Arcad. & Hono. AA. VIII.

PRouincialium cõmodis nos conuenit subuenire. Ad omnium itaque numerorũ siue vexillationũ †, aut etiam scholarum tribunos, vel viros illustres comites [m] sublimitas tua faciat peruenire [n] vt meminerint fœnum militibus iuxta capitibus præstandũ, iuxta legem [o] diu. Valẽtinia. nec tñ † ad oppidũ deferẽdũ.

Omnis erogatio annonæ reo per susceptores facta in scriptis est redigẽda: & etiã quantitas ipsius annonæ susceptæ, quam debent principi declarare, & si quid vltra acceperint quã scripserint, in duplũ tenentur. Bart.

Iidem AA. IX.

EXcellẽtia tua [p] erogationis per susceptores [q] factæ modum quantitate

facit s̃. de cond. infer. l. fi. & ff. de statuli. l. iiij. §. Stichũ. Accurs.

m PRouincialium. Comites. Nota illustres comites. Arg. contra. s̃. de comiti. qui pro re. l. j.

n Peruenire. scilicet in notitiam.

o Iuxta legem. i. à vigesimo lapide, & non amplius: vt s̃. eodem. l. ij. vel ad castra tantum: vt s̃. eo. l. sicut. alias vbi illæ sunt valent.

p EXcellentia tua. loquitur præfect. prætorio.

q Per susceptores. scilicet q̃ suscipiebant

piebant à prouincialibus & dabant militibus.

a Opinatores. id est, exactores: vt j. eo.l. opinatoribus.

b Datorum. sunt enim dandi nobis: vt j.eod.l.vlti.

c Indictionis. principium. vt in auth. de coll. in prin. col. ix. & j.eod.l. opinatoribus. & s. de apo.l.j.

d Iubemus. Vino. No. vinũ annonam dici. Acc.

e Opinatoribus Cõmerciũ. vt & s. de susce.l.j. & ij. & s. de offic. re. prouin. l. nullũ. Item facit s. de exacto. tribu. l. missi. & j. de excu. & exac. l. siue. Accursius.

f Septem diebus. habeas instantes. quod est j. alias dierũ. & dic species septem dierum &c. sed superfluit * resistẽtes. & dicas, quod pro minori pretio, quã alius dabatur his: vt puta plaustrum lignorũ nomine. Accur.

g Stellaturæ. quod remouet. Et no. foro venalium. sic j. de cohor. l. speciebus. & ad l. Aqui. l. si seruum.

h Adærentur. id est, in ærarium deferantur * per hoc quod datur prædictis. alias adhibentur, alias aduehent.

i Lege. Tentauerit. impediendo exactores exigere, quod debet solui.

k Dux. si ipse hoc fecerit, vel eius officialis. Vel dic nisi punierit facientem. & secundum hoc facit in auth. de denariã. de posi. & denun. §.j.

l His scholaribus. Per opinatores. & expone vt supra.

m Hæredibus. facit j. eo. l. per hanc. in fi. & s. de aduoca. diuer. iudi. l. post duos. §.j. & de proxi. sac. scr. l. si quis.

† alias, vel optiones.

† alias, eisdem.

* Accur. huius vocis vim male assecutus dicit redundare. Tu vero dicito ea forma Impe. vsũ qua vinũ consistens dicit vulgo. de duree. nã hoc verbo intelligi, Impe. species duraturas.

* Adærare species, est eas ẽstimare taxareque quę sic taxatæ in ęrarium militare, id est, cellam annonariã deferebãtur.

† alias, Optionibus nullũ sit &c.

breuium conferri prospiciat: ita, vt quo die numeris datum sit, diligentiùs exploretur: ac si quid amplius actuarios, † vel opinatores [a] accepisse constiterit, quàm breuium datorum [b] scriniis nostris, veritas continet: memorati in duplum reddere compellantur: susceptoribus ea summa imputanda, quam semel flagitantibus † eosdem erogasse monstrauerint. Nam ad illustres quoque viros magistros vtriusque militiæ sacri apices cucurrerunt, quibus prouida sanctione decernimus, vt breues ante indictionis [c] principium summa fide ac veritate confecti, ad nostra scrinia dirigantur, secundum quos à susceptoribus erogatio celebretur.

Post calendas Nouembris militibus vinum nouum, non vetus tribuitur. Barto.

Iidem A A. X.

Iubemus per omnes prouincias cunctis numeris ac militibus à Nouembri mense de nouello vino [d] annonam dari: quoniam veteris dispendiosa videtur erogatio.

Exactor militaris annonæ cum prouincialibus nullum debet habere cõmercium ad hoc, vt communem summam intra annum possit conferre. Bart.

Iidem A A. XI.

Opinatoribus †, id est, exactoribus militaris annonæ, nullum sit cum prouincialibus commercium [e]: ita, vt à ducibus, vel officio prouinciali omnis summa debiti postuletur, intra anni spatium conferenda.

Septem diebus fori militibus non venduntur res pretio viliori. Bartolus.

Iidem A A. XII.

Septem diebus [f], per quos tribuni prætoriani emolumenti gratia sollenniter stellaturæ [g] † nomine species cõsequuntur: species resistentes non aliter adærentur [h], nisi vt in foro rerum venaliũ distrahantur.

Miles impediens exactionem annonæ, vel consuetam erogationem, pœna hic inserta punitur. Bartolus.

Iidem A A. XIII.

Lege repetita censemus, vt si quis militũ interclusam specierum exactionem refricare tentauerit [i], vel † adærationes statutas ausus fuerit immutare: tam vir spectabilis dux [k] centum librarum auri, quàm eius etiam officium pari condemnationis summa quatiatur, adiecta sacrilegij pœna, quæ diualium scitorum violatores palàm insequitur.

Exactor militaris annonæ scholari ad numerum cogendum deputato vnum solidum præstabit: deputato verò ad onus præstandi equis annonam, salarium debitum dabitur vnà cum annona, etiam suis hæredibus ipso defuncto. Bartolus.

Impp. Hono. & Theod. A A. XIIII.

His scholaribus, quibus laborum intuitu regendos numeros dedimus, de ærariis annonis singulos solidos per † opinatores [l], caballationis quoque ratione pro administrato tempore debitã, quãdo militibus erogatur, sine mora præberi oportet: vel si quis eorũ ante, quàm accipiat, in fata concesserit: quod ex vtraque causa ei debebatur, hæredibus [m] eius restitui.

Annonæ debitæ in publico vniuersis officiis & sacri palatij ministeriis, sacrisque scriniis & cæteris adminiculis dignitatum præberi eis debent in pretio taxato. Bartolus.

Imp. Teo. A. XV.

Annonas omnes, quæ vniuersis officiis atque sacri palatij ministeriis, & sacris scriniis, cæterisque cunctarum adminiculis dignitatum adsolent delegari, quasque ij, qui ad earum exactionem mittuntur, pro cupiditate & libidine sua grauiter ex prouincialium visceribus eruebant: ad similitudinem militum, quibus ærariæ [n] præbentur annonæ, adhærere præcipimus: vt omnibus suprà designatis, emolumenta debita in pretiis dispositio tui culminis [o] pro publica vtilitate taxatis præcipiat erogari.

& de domesti.l.fi. & s. de an. ciui.l.j. & j. de primipi.l.j.

n Annonas Aerariæ. id est, ad ęrariũ pertinere, & de ærario solui. videtur ergo contrarium. s. eod. l. nul li. dic vt ibi. hic nõ prohibet accipi species, sed debet accipere à fisco taxato pretio, quod ibi nolebant facere milites, sed tantum pretium.

o Tui culminis. præfect. præto. loquitur. Accursius.

† Stellaturam interpretatur hic, & in lib. præter miss. j. Alc. esse priuilegiũ quoddam militũ, quo viliori pretio annonam cõsequuntur: qualequid est aliis tes Iube sera frumẽtaria.

† alias, erogationes statutas.

† alias, optiones.

a Iubemus per hanc. Sublimitatis. loquitur magistro equitum.
b Pro iustitiæ. sic s. de iudic. l. rem nõ nouam. in princip. & §. patroni. & in auth. vt ij, qui obli. §. ij. colla. vj.
c De negotiatione. nam aliquid paciscebatur sibi restitui actuarius, vt subiicit.
d Debitum. videtur, quo mutuabat militibus: & dicit tremis secundũ H. i. tertiam forte solidi ad plus sed plerunque minus, vel à triente. sic. j. de mili. veste. l. iij. Accur.
e Consuetudinem. sic j. de diuer. offic.
f Retineri. videntur ex eo retineri, quòd non dantur militi, sicut mulier videtur stare in primo matrimonio eo, quod non nubit secundo: vt in authẽ. de nup. §. soluto. col. iiij. nam stat apud superiorẽ in sequestro, vt dicit.
g Propositis. non tactis. sic s. de epis. & cler. authen. sed & iudex. & de iudi. l. rem non nouã.
h Negotiatiõe. scilicet decreuisse.
i Constitutio. scilicet ista: vt j. §. proxi.
k Sequestrantur. sic s. de proh. sequestra. pe. l. j. contra. Solut. hic speciale: vt & s. de agri. & cen. l. litibus.
l Pictacia. i. scripturam breuem, secundum Hugo.
Decem

Erogator iurare debet se officium legaliter & secundum iustitiam peracturum, & sua manu numerare debet militibus annonam eis debitam. Barto.

Imp. Anast. A. XVI.

Iubemus per hanc diuinam dispositionem eos, quibus ex officio tuę sublimitatis a militarium meritorum seu cuiuslibet præstationis committitur erogatio, in primis iurare pro iustitiæ b ratione, iniunctam sibi solicitudinem peracturos: & secundum præsentem saluberrimæ nostræ dispositionis obseruationem solatium (sicut dictum est) publicum erogator manu sua sine vllo dolo & fraude singulis militibus enumeret: quatenus vnusquisque miles accepto per suam manum solatio, ipse cum actuario de negotiatione c actuariis permissa secundum rationem agat iustitiæ: hoc videlicet obseruando, vt pro singulis solidis actuario, siue statim, siue post vnum duosve, seu amplius annos restitutum fuerit debitum d, minus quidem vno tremisse, pro temporis scilicet breuitate pacisci liceat: amplius autem, quàm vnum tremissem nullus actuarius pro quoquo tempore seu annorum spatio pacisci penitus permittatur: nec vlla possit actuarius machinatione pro temporis prolixitate vnius quantitatem tremissis excedere.

Si tempore erogationis stipendiorum oriatur quæstio inter militem præsentem & actuarium de lucro ex pactione actuarij debito: pecunia deponitur apud principes militum, donec per eos principes propositis eis sacrosanctis Euangeliis causa interim fuerit terminata. Si verò erogationis tempore miles fuerit absens ex legitimo commeatu intra taxatum numerum, sequestratur pecunia in instrumento contenta apud dictos principes, donec post reuersionem militis fuerit causa terminata inter militem & actuarium per ipsos principes. Barto.

Si qua tamen inter actuarium & militem super pactione, vel negotiatione tempore erogationis emerserit dubitatio: iubemus, eidem militi dandas pecunias ab erogatore principis dari, & secundum hactenus obseruatam consuetudinem e easdẽ pecunias, vel ab erogatore principis, vel ab actuario retineri f: quatenus causa apud deuotissima principia, propositis g sacrosanctis scripturis, inter actuarium & militem tractetur: vt ex omni parte miles nullum damnum sub quacunque occasione, præter quàm id, quod eum ex iusta & permissa actuariis negotiatione h debere constiterit, patiatur. Super iis verò, quos datis fortè commeatibus abesse contigerit, hoc volumus obseruari: vt pecuniæ, quæ erogandæ sunt, vsque ad triginta milites, quos tantummodo datis commeatibus dimitti sacra constitutio i continet, apud deuotissima principia † sequestrentur k, illorum scilicet tantũmodo militum, quorũ intra triginta commeatales viros constitutorũ actuarius tempore erogationis pictacia l, vtpote habita super pactione, protulerit: quatenus cùm iidem redierint milites, causa apud deuotissima principia secundum præfatum modum tractata, vtriusque partis indemnitati similiter consulatur.

† Principia vel ... dicta ... docet ... to. Aug. lib. ... lariad... destine ... sub ... viij.

Tribunus triginta militibus tantùm potest dare licentiam commeandi: & si pluribus dederit, illi plures non habebunt stipendium, sed erogator rationi publicæ reportabit: ipse tamen tribunus eis de suo proprio satisfaciet. Barto.

Non danda pro tempore tribuno licentia triginta viris amplius sub commeatus occasione dimittere. Sin verò saluberrimam constitutionem † auferendo, amplius, quàm triginta viros datis commeatibus tribunus dimittere ausus fuerit, pecunias quidem, quæ post præfatorum triginta virorum numerum per commeatus dimissis militibus erogandæ fuerant, publicæ rationis erogator non dubitet repetandas. Sciat verò tribunus præter iam constitutas super huiusmodi facinore interminationes sese de propriis facultatibus singulis militibus, quibus vltra numerum triginta virorũ sub nomine commeatuum eos dimittendo, causa nõ consequendi publica solatia, dederit: quicquid ob iniquã dimissionẽ amiserint, soluturum. Nec prius idem tribunus ab eodem

† ... offi... do.

a Decem ex deuotissimis. No. decem testes necessarios sicut & alias. xv. vt s. de proxi. sacro. scrin. l. vnicuique. regulariter cōtra. ff. de test. l. vbi. Item no. sub præsentia. sic ff. de testi. l. testium. & in authen. de hæredi. & fal. §. hinc.

b Negotiatione. quia forte in ea est erogator.

c Simulatque. id est postquam.

d Ministrandas. facit s. e. l. his scholaribus.

CVm sæpe. e Rationes. propter timorē forte gardanæ.

f Causam. s. forte propter delictū psonarum vel rerum.

g Ingeratur. pro stipendio puta talium militum.

h Agnoscere. videtur, q custoditus à nuntio communis debeat soluere nuntio nō cōmuni, per l. istā. sed certe imo ille, qui facit custodiri: vt patet j. ibi, vel si ante latā &c.

i Imputando. id est quod soliti erāt antea de publico habere pro salario, hoc habeant: nō autem plus à publico, sed ab eo in cuius stant seruitio.

Iussio

decedat numero, nisi omnes huiusmodi milites, id est, quos post permissam triginta virorum quantitatem, commeatus nomine dimiserit, indemnes in hac parte atque illæsos reddiderit. Hoc etiam adiiciendo, vt sub gestorū testificatione tā decem ex deuotissimis a principiis primates eorū, videlicet, quàm vnusquisque caput scholæ iuratus deponat sub præsentia sua rem (sicut superiùs dispositum est) fuisse subsecutam, & sub obtutibus suis vnumquemque militem solatium suum manu sua ab erogatoris dextera suscepisse: & huiusmodi gesta, relatione à virò clarissimo tribuno, vel deuotissimis principiis intra tres menses mittenda, ex quo profectus fuerit, numerandos, ad nostram referat pietatem. Hoc videlicet ante omnia curando, vt pro tempore erogator, postquam datæ fuerint ex publico pecuniæ, intra duos vel tres menses seu quatuor, pro qualitate, scilicet spatiorum, commissam sibi sollicitudinem erogationis non dubitet faciendam, vel si vlterius apud se pecunias publicas, differendo erogationem, ausus fuerit retinere: sciat se modis omnibus damnum, quod ex negotiatione b miles sustinuerit, ex propriis facultatibus militi soluturū. Scientibus iis, qui præfatæ dispositionis obseruantiam, siue in differēda vltra sigillatim definitū tēporis spatium erogatiōe, siue in qualibet alia parte fuerint egressi, non solùm sese militiæ cinguli amissionē, verū etiam facultatū quoque suarum publicationem pro tanto subituros flagitio: & insuper erogationū quoque sollicitudinem ab officio tuæ celsitudinis (si imperatoria fuerit violata dispositio) ad alios transferendam. Si verò idem officium simulatque c huiusmodi fuerit à quolibet facinus perpetratum, ad notitiam nostræ mansuetudinis, vel certè ad scientiam illustrissimæ magisteriæ referre curauerit potestatis, vt eiusdem apparitionis † periculo tale flagitium principales minimè possit aures latere: quatenus ex omni parte eodem delicto reuelato, quicunque saluberrimas nostræ constitutionis, vel pietatis ordinationes ausus fuerit violare, interminatas minimè possit pœnas euadere: ita, vt singulis militibus, qui non obseruato in eorum persona tenore † dictæ dispositionis, læsi fuerint, liceat sacratissimum nostrum, per vnum fortè, vel etiam binos milites pro omnibus verba facturos, petere cōmeatum, & porrectis precibus, quod contra nostram dispositionem passi sunt, approbare: eoque facto, statutis violator imperatoriæ dispositionis suppliciis percellatur. Illud præterea omnibus modis obseruari decernimus, vt erogator omnes pecunias, quæ mortuis militibus vsque ad diem mortis eorum debitæ fuerant, secundum iam datam diualem dispositionem vxoribus, vel liberis eorum non dubitet ministrandas d.

† Apparitoris.

† alias, rectè dispositionis.

Milites deputati ad custodiam alicuius personæ, vel loci, annonam de publico non percipiunt: sed à constituta persona salarium habebunt de publico. Item milites non debent ad custodiam alicuius deputari sine principis licentia obtenta in scriptis. Barto.

Imp. Iustinianus A. XVII.

CVm sæpe contingat propter quasdā maximas & inexcusabiles rationes e, quibusdam ad custodiam vel ob aliam huiusmodi causam f milites deputari, vel etiā iā deputatos esse, & nō cōueniat hoc modo publicū aliquod damnum seu dispendiū sustinere: iubemus, si qui fortissimi milites ex quocunque numero curiis, vel quibusdā corporibus, vel sacrosanctis ecclesiis, vel aliis personis pro custodia (vt dictū est) vel tali alia causa à nostro numine deputati sunt, vel fuerint: ne per eorū trāslationes, circa annonarū vel capitum † eis præbendorū erogationem, publicis rationibus quædā læsio ingeratur g, eandem rē de proprio personam seu etiā psonas, cui vel quibus deputati sunt, vel fuerint, hæc modis omnibus agnoscere h. hoc tātūmodo de publico pro iisdem annonis † & capite præbēdo & imputando i, quod in locis, ex qbus præfati milites peruenīūt, seu puenerūt, imputabaē: vel si ante latā præstationē supradictæ personæ recusauerint, eosdē milites nō recedere de

† alias, capituum.

† alias, & capitu.

a Iussione. sic s. de manda. prin. l. j.
b Tuæ celsitudinis loquitur præfecto. Accur.
c DE EXCOCTIONE &c.
Expone, vt patebit. i. eo.
d Opinatores. i. exactores. militaris annonæ: vt s. tit. j. l. opinatores.
e Delegantur. vt ibi exigant, & militibus dent, qui ibi sunt pro republica.
f A nullis. i. nō petant ab illis famulis excoctionē panis quos cōsuetudo excusat. & sic no. pro consuetudine prouincialium sic. ff. de offic. procon. l. obseruare. §. obseruare. & l. si in aliquā. §. & ferias. & s. de testa. l. testamenta. & ff. de aqua plu. ar. l. si prius. & de decu. l. non enim. §. vlti. & s. de expen. lu. l. j. & j. de diuer. offi. l. viros sed ab aliis omnib⁹, quos consuetudo nō excusat, efflagitent: vt j. proxi.

Consuetudo regionum attenditur.

g Tua. magistro militum loquitur. Accur.
h IN excoctione. bucellati. id est panis azimi qui ideo buccellatus dicitur, quia facile per bucellos, i. per parua & minima frusta diuiditur. P.

* De hoc supra, de erog. mili. anno. l. j. diximus. nugatur autē hic. Acc.

† Alias, exactiōe.

i In translatione: id est, in deferendo ad milites, qui ibi prope in limitibus sunt.
k Nullus. nisi consuetudo excusat: vt s. l. proxi. & ad idē ff. de mune. & hon. l. iij. §. eos.

† Alias, optiones, vt & infra per totum titu.

l Domus. si quam in ea prouincia habemus. ad quod. s. vt in emptione specierum. l. j. & j. de cur. pub. l. nullus. & s. de priui. do. aug. l. iiij.

† Alias, cōtra om. cōsue. nullis consi. familiis.

suis locis, vel eos, qui recesserint, sine quadam mora ad ea redire. hoc omnifariam custodiendo, vt nemo deuotissimorum militum cuicunque personæ seu corporis sine speciali nostræ serenitatis iussione [a] scriptis proferenda deputetur: officio tuæ celsitudinis [b], si hāc nostræ mansuetudinis formam, quoties super militibus quibusdam deputandis aliquid statutum fuerit, gestis insinuare, & quid eos, quibus dati sunt, prout nobis placuit, agnoscere oportet, itidem publicare minime curauerit: tam dispendiū, quodcunque publicum hac ex causa sustinuerit, ei de proprio resarcire, quam triginta librarum auri mulctam propter desidiā suam, imò magis conniuentiam, depēdere cogendo: rectoribus nihilominus prouinciarum & apparitoribus eorum, si statuta nostra violauerint, seu violari concesserint, eiusdem condemnationis solutione percellendis.

TITVLVS XXXIX.

DE EXCOCTIONE † & translatione militarium annonarum [c].

Opinatores delegati, vt militibus annonam exigant & eis soluant, à prouincialibus non petant panis excoctionem, nisi sit inter eos consuetudo contraria. Bar.

Imp. Theo. A. I.

OPinatores [d] † quib⁹ species in diuersis prouinciis delegantur [e] †, contra omnem consuetudinem à nullis [f] consistentibus famulis excoctionem panis efflagitent. Illustris igitur authoritas tua [g] nouā vsurpationem congrua authoritate repellat: vt cum opinatores in prouincias delegantur, vetus consuetudo seruetur.

Ab excoctione panis nulla domus etiam principis excusatur: & si procurator domini cui panis coquendus mandatur, contumaciter facere neglexerit punitur ipse & dominus si fuerit cōscius. Bart.

Idem A. & Val. A. II.

IN excoctione [h] bucellati, quod deuotissimis militibus conuenit præparari, in translatione [i] etiam annonæ, nullius [k] excipiatur persona: videlicet, vt ne nostra quidem domus [l] ab iis habeatur immunis. Et si quisquam (quod non opinamur) implere, quæ sunt præcepta, neglexerit: in procuratorem [m] eius seuerissime vindicetur: ita vt si huiusmodi contumaciæ dominum † conscium esse constiterit: quadruplum id, quod pro eius capitatione poscitur, posthabita [n] † dilatione soluatur.

TITVLVS XL.

DE MILITARI VESTE.

Canonem vestium à calendis Septembris vsque ad calendas Aprilis respublica soluet. Barto.

Imppp. Val. Theo. & Arca. A A A. I.

OMnem canonem vestium [o] ex calendis Septembris vsque ad calendas Aprilis [p] nostris largitionibus tradi præcipimus: proposita pœna rectori prouinciæ vel eius officio condemnationis, quam tuæ [q] iustitiæ videbitur.

Imppp. The. Arca. & Hon. A A A. II.

PRouinciæ Thraciarum † per tricena iuga seu capita cōferant vestem. Scythia & Mysia † in tricenis [r] iugis seu capitib⁹ interim annua solutione dependāt: per Aegyptum & Oriētis partes in tricenis ternis [s] iugis: per Asianam verò & Ponticā diœcesim ad eundem numerū in capitibus, seu iugis annuæ vestis collatio

m In procuratorē. cū dominus abest ad quod. s. vnde vi. l. meminerint. & de fal. mo. l. j. §. actore.
n Posthabita. sine dilatione.
DE MILITARI VESTE.
o Omne. Vestiū. militū: vt ex tit. patet.
p Aprilis. no. in calendis Aprilis vestiendum pro æstate: sed tunc nauigiū incipit: vt s. de naufra. l. quoties. in fi.
q Tuæ. loquitur præfecto præto. Accursius.
r PRouinciæ. In tricenis. forte pro singulis. xxx. iugis vnum aureū dabit aliquis. Item pro tot capitibus alium aureum ad vestes militum.
s Ternis. i. triginta quatuor, secundū Hug.

[a] Comparatitiū. id est, qui comparabunt, si non habent.

† Orientis prouinciam.

[b] Debere. sed in merce fortè dabūt æquiualens.

[c] Fortissimis. Tremisses. s. quia in trientes remittuntur. P. & de his fit mentio. s. de eroga. mi. aun. l. per hanc. §. hoc videlicet.

† Alciat. hic legit, Orthodosiæ natis. in quibusdam exēpla. Histroneatis.

[d] Chlamydibus. fortè pro furrura vel fibulis. nā pro toto parum esset.

[e] Militaris. adæratio. i. æris cōgregatio certo tēpore: vt s. e. l. j.

[f] A gynæciariis. hoc expōe vt s. de murileg. in tit.

[g] Gregariis. i. vilibus puta de plebeis natis: sicut grex est inferiorū pecorū, sicut ouiū. maiorū autē dicitur armentum, secundū Hug. No. ergo q fortissimis quinq dētur partes in pecunia: inferioribus datur sexta in pāno, qd volunt eligere.

† Tremissis aureus nummus erat siliquarū octo pōdere, vt tres solidū penderent. Vi. de Anton. Aug. emēdat. lib. ij. c. ix.

[h] DE METATIS & epidem.

Metati dicunt milites in terminis castrorū, q castra vallo vndique circundabāt. vnde i Exo. Castrametati sunt filij Israel. sic & ponitur. s. de episc. & cle. l. omnia. Sed epidemetici dicunt, qui s. milites sunt cōstituti metientes siue dimetiētes militibus hospitia. ab epi. qd est. s. & metis. i. metatis, id est, de iis, qui s. milites dimetiūtur. i. diuersis diuersa assignāt hospitia.

Metati qui dicuntur.

Epidemetici qui dicuntur.

† Alias, iumtōribus.

Si qs. Videtur dicere quod epidemetici habebant sub se mensores, qui quidē mensurabāt hospitia accipientes tertiā: vt j. l. proxi. & in eminēti loco scribebāt

dependatur ita, vt per Orientem † prouinciæ in titulo auri cōparatitij, quod per iugationem redditur, compensationis gratia perfruantur: exceptis Ostroenatis † & Osrhenia & Isauria. nā eas demum constat aurum cōparatitium [a] minimè debere [b].

Ad vestem militis non præstabuntur bini tremisses, sed vnus solidus. Bar.

Impp. Arcad. & Honor. AA. III.

Fortissimis militib⁹ nostris, per Illyricū non binos tremisses [c] † pro singulis chlamydibus [d], sed singulos solidos dari præcipimus.

Quinque partes pretij vestis militaris in pecunia debent dari fortissimis militibus: debilibus vero sexta pars in panno. Bartol.

Impp. Honor. & Theod. AA. IIII.

Militaris [e] adæratio vestis à collatoribus exigatur, sacratissimis videlicet largitionibus inferēda: ita, vt qnq eius ptes fortissimis militibus erogētur in ptio: sexta verò portio à gynecariis [f] clemētiæ nostræ absque vlla vel ipsorum, vel publica incōmoditate, p eadem cōtexione suscepta minoribus † gregariisq [g] militibus in ipsa, quàm maximè eos desiderare cōstiterit, speciei præbeatur.

TITVLVS XLI.

DE METATIS & epidemeticis [h].

Mensor deputatus ad hospitia mensuranda per epidemeticos, & militibus danda seu assignanda, si in hospitiis domo scripserit nomen militis, cui sit hospitium assignatum, & postea deleuerit, punitur pœna falsi. Bartolus.

Imppp. Theod. Arca. & Honor. AAA. I.

Si quis [i] metatorum [k] nostrorum manum, qua deputatas singulis, qbusq domus denotant, & postibus [l] hospitaturi [m] nomen adscribunt, delere non dubitauerit, ad instar falsi [n] reus constituti huius authoritate teneatur.

Impp. Arcad. & Honor. AA. II.

In qualibet, vel nos ipsi vrbe fuerimus, vel in qua ij, qui nobis militant commorētur: omniū tam metatorū [o], quā etiā hospitum iniquitate submota, duas dns propriæ domus, tertia hospiti deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat portiones, † vt in tres domus diuisæ partes, primā eligendi dns habeat facultatē: secūdā hospes, quā voluerit, exequat: tertia domino relinquenda. Plenū em æquitate atque iustitia est, vt q aut successione fruitur, aut emptione, vel extructione gaudet: electā præcipuè iudicio suam partem teneat & relictā [p]. Ergasteria [q] verò, quæ mercimoniis deputant, ad pdictam diuisionis iniuriam non vocentur, sed quieta sint, & libera: & ab omni hospitum iniuria defensata, solis dominis conductoribusq deseruiāt. Sanè si stabulū (vt assolet) militari viro in tertia domus pte defuerit: id ex ergasteriis (nisi id dns qualibet occasione puiderit) pro animaliū numero vel domus qualitate deputabitur. Illustribus sanè viris non tertiā partē domus, sed dimidiā hospitalitatis gratia deputari decernimus: ea duntaxat cōditione seruata, vt alter ex his (si libet [r], atque maluerit) diuisionem arbitraria æquitate faciat, alter eligendi habeat optionem. & firmissimum perpetuò,

nomē eius, qui ibi debebat hospitari: qbus non licet delere nec variare postquam fecerint, quasi suo officio functi: vt ff. de re iud. l. iudex. & s. de offi. procu. Cæsa. l. fina.

[k] Mensorum. dicti mēsores: de quibus habes s. de mēsoribus.

[l] Postibus. i. ostiis sic. ff. de insti. l. si pupillus. §. de quo.

[m] Hospitaturi. s. militis. Accur.

[n] Falsi. quia delet verū: vt ff. de fals. l. j. §. q in rationib⁹.

[o] In qualibet. Metatorum. expone vt s. l. px.

[p] Et relictam. præfertur qui maiorē habet partem de re: vt s. de donat. l. sancimus. §. j. & facit s. de iis qui se defe. l. j. circa prin. arg. cōtra. s. quādo & quib. quar. pars deb. l. ij. circa prin. Sed quis diuidet? rn. mēsor: vt s. hac l. imnuit: et s. l. pxi.

† Alias, vt in tres domo diuisæ partes.

[q] Ergasteria. quæ sunt i plateis vl an giportis: vt j. l. vlt.

[r] Quilibet. si habes quilibet, videt abundare propter verbum alter. si habes quibuslibet scilicet de prædictis illustribus.

[s] Et alter. puta hospes. nā & s. prius eligit hospes. Acc.

Cunctos

quod iussimus, perseueret: ita vt xxx. librarum auri, q illustrissima sunt præditi dignitate, fisco nostro se pœnam illaturos esse cognoscant: cæteri verò militia sciant se esse priuandos, si generale præceptum amplius vsurpādo quàm iussimus reprehensibili temeritate violauerint.

Præsentibus iudicibus, qui de causa cognoscendi potestatem habent, non debent eorum prætores adiri. Bart.

Iidem AA. III.

Vnctos iudices scire volumus à prætoriis ordinariorum iudicum his [a] præsentibus abstinendum.

Domus fabricensiū ad hospites recipiendos non grauantur. B.

Iidem AA. IIII.

Fabricensium [b] domibus vbicumque constitutis omnem molestiā hospitum præcipimus amoueri. Sed & Antiochensibus & cæterarum ciuitatum fabricis similis domorum excusatio præbeatur, absente scilicet sacro comitatu [c].

Imp. Theod. A. V.

Deuotum [d] possessorem ab omni inquietudine liberamus. primò igitur omniū ad nullum prædium [e] publicum vel priuatum domus nostrę vel cuiuscunque iuris † vllus metator [f] accedat, si à quoquā fuerit destinatus. Licentiam enim domino, actori [g], ipsiq́ plebi serenitas nostra commisit, vt eum, qui præparādi gratia ad possessionem venerit, expellendi habeat facultatē: nec crimen † aliquod pertimescat: cū sibi arbitrium vltionis suę sciat esse cōcessum [h]: recteq́ sacrilegum prior arceat, qui primus inuenit. Administrantem verò, eiusq́ officij proceres quorū pręceptio inhibitā personā ad agrū aliquem destinauerit, in tēpus pro scribi debere cēsuimus.

Solā sanè hospitalitatem [i] sub hac obseruatione concedimus, vt nihil ab hospite, qd' vel hominū vel animaliū pascuis necessariū credit, postuletur: omniumq́ sit accelleratū iter atque continuū nec vlli liceat residere: ne diuturnitas cōmanentiū, vlla ex parte prędiū vexet. Decem etiā librarū auri mulcta feriet quisqs administrutor, rogator, apparitorve vllus, militans.s. vel iter agens, vllo in loco aliquid ab hospite postulauerit [k]. Intantum enim inhiberi sceleratum morē iubemus, vt ipsis quoq́ præbētibus impunitum esse nō patiamur, si qd sponte [l] cōtra pręceptū nostrū pbati fuerint obtulisse.

Idē A. & Val. Cæs. VI.

Hoc prospectum est, vt infausta [m] hospitalitatis prębitio toleret, nec balneū [n] quisquam à domino ædium postulet.

Iidem Augusti. VII.

Deuotissimos milites, ex procinctu redeuntes, vel proficiscentes ad bella, muri [o] sacratissimæ vrbis singulæ turres in pedeplanis [p] suis suscipiant.

Medici sacri palatij & vrbis Romæ magistri liberalium artium: & pictores ingenui quoad viuūt sunt immunes ab onere hospitandi. Bart.

Iidem Augusti. VIII.

Archiatros [q] nostri palatij, necnon vrbis Romæ, & magistros literarum [r], pro necessariis artibus, vel liberalibus disciplinis, necnon picturæ professores (si modò ingenui sunt) hospitali molestia quoad viuent, liberari præcipimus.

Hospitātes milites in domibus habitationū ipsorum nullam aliam discussionem, vel pœnam debet [illegible] nullus debet impetrare: vt à munere hospitandi milites

---

[a] Vnctos. His ordinariis iudicibus. Et no. contra legatos curiæ Romanę qui hospitantur in domibus episcoporū & aliorū prælatorum eis præsentibus. & facit in authē. de def. ciui. §. nulla. vbi defensor nō perdit iurisdictionē propter presentiā præsidis.

[b] Fabricensiū. ij sunt, qui faciūt publica arma: vt no. s. de fa. in tit.

[c] Comitatu. alias comitatu, alias cōmeatu.

[d] Deuotū. quales debēt esse omnes pꝛouinciales.

[e] Prędium. quia secus in domo: vt j. e. l. §. solam.

[f] Metator. i. miles vt s. in tit. no.

[g] Actori. i. castaldioni domini eo absente.

[h] Concessum. no. sic & s. de iur. fis. l. prohibitū. & est argu. ad id quod not. ff. de iustitia & iu. l. vt vim. Item facit s. quando lice. vnicui. sine iu. se vin. l. j. & ij. & de iur. emphy. l. ij & de adul. l. Gracchus. & ff. de adul. l. mariti & ad l. Aqui. l. sed & qui cunq́. & l. quemadmodū. §. j. & in authen. vt lice. ma. & auiæ. §. his. & s. de decur. l. eos. & l. generaliter. Item not. quod hic permittit vltionem, non solū defensionem. sic. ff. de bo. li. l. q cū maior. §. si libertus. in fi. sed hic pꝛo defensione ponitur. & d. l. qui cum maior. p iudicium vēdicat: vt no. ff. ad l. Aqui. l. scientiam. §. qui cum aliter. in fi.

[i] Hospitalitatem. id est recipiēdo hospitem in tertia vel dimidia parte domus: vt s. l. ij. Accursius.

[k] Postulauerit. sic s. ne rust. ad vllum. l. ij. & de erog. mili. an. l. iij.

[l] Sponte. sic & s. ne rusticani ad vllū. l. ij. in fi. & j. tit. ij. l. ij. Accur.

[m] Hoc prospectū. Infausta. i. non horrenda secundum Hug. alias pꝛo malo homine: vt s. de repu. l. cō sensu. circa princi. Accurs.

[n] Nec balneum. s. nec conitibus lauacra.

[o] Deuotissimos. Muri. genitiui cas⁹ est. A.

[p] Pedeplanis. id est in pedibus turrium & murorum vrbis, quæ spissæ sunt, poterunt milites se descendere, vt se ibi præparent aliis vestibus ad eūdū. & videtur vna dictio in pedeplanis.

[q] Archiatros. i. principes medicorū, seu maiores medicos. & facit s. de inoffic. testamen. l. l. fina. & de profes. & medi. l. medicos. & l. fin. Accurs.

[r] Literarum. non primarum: vt ff. de mun. & hono. l. vt gradarim. §. fi. Accursius.

Omnes

Legati apostolici nō debēt ī episcoporum domibus hospitari.

† alias, nullus metator.

† Hæc verba recitātur in glo. super ver. expelli. in prin. ca. vlt. extra, de loca. & condu. & per hunc tex. vult ibi dicta gl. dicere, q̄ dominus potest propria authoritate expellere emphyteutam, si non soluat ei canonē. Consulit tamē illa glo. q̄ dominus expellat emphyteutam iudicis authoritate, per l. ij. C. de pignorib.

sit immunis, & vicini domus grauetur. Barto.

Iidem. Augu. IX.

OMnes qui metata [a] in suis domibus præstant, siue hospitia præbuerint metatoribus [b], siue quolibet pacto satis eis fecerint: nullam vel pensionis, vel discussionis domus gratia molestiam sustinere cogantur. Deinde neminem volumus cuiuslibet loci, vel ordinis in hac florentissima vrbe domum propriam excusantem, metatum sibi in alienis ædibus priuilegio militiæ vindicare [c], quod & in prouinciis obseruari oportet. Cæteris verò, quibus illustris dignitas sub cingulo, vel citra cingulum [d] pro suo solo honore delata est, excusandarum ædium licentiam penitus denegamus. Hoc iuris etiam in iis præcipimus obseruari, quos ipsa quidam administrationis cōditio spectabiles nouit: honor tamen additus à nostra liberalitate reddit illustres. Scituris omnibus, quòd si quis cū cingulo perfruatur, & excusationem propriæ domus impetrauit: vt à pensione etiam portionis tertiæ [e] sit immunis, & militiæ causa metatum alienis domibus sibi crediderit vindicandum: siquidem honore præditus excusationis ius habeat carebit legum priuilegiis, [f] quas fraudare conatus est. Si verò inter eos, quibus nulla suffragatur dignitas, numeretur: centum librarum auri sacratissimis largitionibus pendendarum illatione mulctabitur.

Quidam in hac lege nominati dum viuunt, & post mortem eorum hæredes filii, parentes, nepotes, frater, soror, vxor, & eorum tres domus à molestia recipiendi milites habent immunitatem: quidam duas, quidam vnam tantùm, quidam dimidiam tantùm. Bartolus.

Imp. Valen. A. X.

HAc lege sancimus, vt si quis consulatem ac patriciam meruerit dignitatem [g]: tres domos proprias, dum superest, habeat hospitum immunitate securas. hæredes verò eius filij, aut pater, aut mater, aut nepotes, aut frater, aut soror, aut vxor: duarum [h] domorum suarū excusatione potiantur. Si quis verò consulatu tantummodo gloriatur: duas semis [i] domos suas immunes habeat. post fata verò eius memorati hededes vnam semis domum suam habeant nullis hospitiis prægrauatam. Pari priuilegio perfruatur cū memoratis hæredibus, qui solius patriciæ dignitatis sine consulatu decoratur insignibus. Præfectorij verò, necnō & magistri militum duas domos suas habeāt, quoad vixerint, hospitibus liberatas. Hæredes verò eorū memorati vnā defendant domū suā simili excusatione munitā. Magistri verò officiorū, vel quæstores vnam semis domū suā, quoad vixerint, habeant hospitum onere liberatam. Hæredes verò eorū prædicti vnā ab hospitibus iure defendant. Comites autē domesticorum, & profectorum, & sacrarū largitionum, & rerum priuatarū, & vir spectabilis primicerius notariorū singulas domos suas ab hospitū grauamine, dum viuunt gaudeant esse securas. Memorati verò hæredes eorum mediam partem vnius domus suæ sciant excusatione muniri: residuæ verò partis dimidiæ tertiam portionē hospitibus deputandā esse cognoscāt. Si qui illustres honorarias dignitates quascūque sine actu cælitus [k] impetrauerūt: æquo animo suas domos hospitibus post hanc legem pādant pro tertia, quę legibus præfinita est, portione: exceptis videlicet ergasteriis [l], que in plateis [m], vel angiportis esse noscunt: quod in omnibus domibus, que hospitales sunt, obseruari iubemus: ita, vt nemo vel ex sacro rescripto, vel ex diuina annotatiōe, seu pragmatica sanctione, cōtra hāc legē vti possit excusationis auxilio [n]: iis omnib9, q̄ p hāc legē cōstituimus, in hac æterna vrbe obseruādis.

Tribuni ex primicerio immunitatem habent ab hospite recipiendo in domibus, quas tenent in vrbe. Constantinopolitana. Bart.

---

a OMnes. Metata. i. castra vel hospitia, vt postea exponit.

b Metatoribus. i. militibus.

c Vendicare. sic ff. quod quisq; iur. l. j.

d Cingulum. ad qd' s. vt dig. ordo ser. l. ij. & in authē. vt ordi. præ. coll. v. Itē & facit j. l. proxi. §. si qui.

e Tertiæ. s. eodem l. ij.

f Priuilegiis. No. eum carere priuilegiis legum, qui eas fraudare conatur sic s. de Iudæ. l. Iudæos & ff. de mino. l. auxilium. in fi. & facit ff. de pœ. l. quędā & s. de epis. & cle. l. presbyteros. Sed arg. cōtra s. de iu. l. properandum. vbi etiam cōtumaci seruatur ius.

g HAc lege. Dignitatē. & sic habet duas. Acc.

h Duarum. minus habet hæres quàm defunctus. & sic est arg. contra ff. de re iud. l. hæredē. Item nota, priuilegium trāsit ad superiores q dic vt s. de pro. sac. scri. l. in sacris. vel non sunt superiores cum iam defuncti non sunt.

i Semis. i. medietas. vt insti. de hær. instit. §. hæreditas. Alij ergo semisses pro tertia præstabant hospitiū: vt j. eo. §. comites.

k Cælitus. id est, à principe ad quod s. l. proxi.

l Ergasteriis. i. stationibus: vt s. eo. l. ij. §. ergasteria.

m Plateis. nā quasi omnia sunt in plateis vel angiportu: qd' expone: vt. ff. de verborum significatione. l. & portu. in fi.

n Auxilio. sic infra de petitio. bono. sub. l. prima & ij. aliud si per. l. scriptam in corpore iuris: vt s. hac. l. & l. proxi.

Decem

a D Ecem. s. l. proxima.

b DE SALgamo. &c. Hoc expone vt j. l. j. sed P. dixit nomine salgami & oleũ intelligas gamos. i. mulier sed secundũ H. salgamũ, id est, culcitra: compositũ à gamos & salica vel salmo, & gamos nuptiæ, vel mulier: qa * maxime propter talia fiunt culcitræ. & est neutri generis.

N E qs. Auferat. id est accipiat & hoc ad officium præsidis pertinet: vt ff. de offi. præsi. l. illicitas. Et no. etiam à volente: quia semper præsumitur cõcussio. sic s. tit. j. l. de uotum in fi. & s. de re mili. l. fi. §. vt aũt. & de offi. procon. l. obseruare & s. ne rusti. ad vllum. l. ij. & ne quid à colla. exi. l. j. & de rapto. virgi. l. j. & s. de ero. mil. an. l. j. & iij. Item sicuti salgamũ hoc comprehendit sic penus omne id qd' esui & potui est destinatum: vt ff. de penu le. l. iij. in pri.

DE COMmeatu.

N E cui. Tribunorũ. nisi vsque ad triginta milites: vt. s. de ero. mil. an. l. per hanc. §. vt aũt. Vel hic barbari erãt proprie, vt sub iicit: ibi non.

c Dare. facit. s. de testa. mili. l. tribuni. & l. milites. & l. fi. in prin.

f Capite. sed qui in pace deserit militiã perdit eam: vt. ff. de re mil. l. nõ oẽs. §. j. Et nota puniri licẽtiantẽ & licẽtiatũ.

g Q Vicũque. Sacrarum. fiscalium.

h Priuatarũ. principis.

* Pudet certe hui⁹ confidentiæ adeò ignarę, quę vel ad ignota conniuere, aut certe cum honesta excusatione præterire. Et qd' deteri⁹ est, recte docẽti non acquiescere. Nam snia Plac. est q̄ salgami appellatione veniat oleum &c. qui in hoc recte præcipit, deferitur ab Accur. hominis docti præceptio vt pessima sequatur. Tu vero cũ eodem Plac. viro sane docto, dic oleum salem, butyrũ, & condita huiusmodi sale condimenta & esculenta salgami appellatione venire: vt anno. Alc. ex carmine Ausoniano. Salgama non hoc sunt, quod Balsama condit odores.

Licentians & licentiatus æque puniuntur.

Imp. Leo A. IX.

D Ecem[a] post primicerium tribunos, in domibus, quas in hac regia vrbe possident, metatorum iussimus vacationem mereri.

TITVLVS XLII.

DE SALGAMO [b] hospitibus non præstando.

Imp. Constan. A. I.

N E quis comitum, vel tribunorũ, aut prępositorum aut militum nomine, salgami gratia culcitrã, lignũ, oleum à suis extorqueat hospitibus, sed nec volentibus hospitibus in prædictis speciebus aliquid auferant [c]: sed sint prouinciales nostri ab hac præbitione securi: comitibus, tribunis, vel certè præpositis, militibusq́; graui vexationi subiacentibus.

TITVLVS XLIII.

DE COMMEATU.

Tempore expeditionis nullus militibus commeatum dare potest: contrà faciens capite punitur. Bartol.

Impp. Arca. & Hono. A A. I.

N E cui liceat prępositorum vel tribunorum [d] cohortum, vel vicariorum, & miliarium eorum tempore expeditionis quocunq; genere, cuiquam de militibus à castris atque signis, vel iis etiam locis, in quibus prætendant, discedendi commeatum dare [e]. Si quis verò contra hanc legem facere ausus fuerit, & militem contra interdictum commeatum dimiserit eo tempore in quo Barbarorum incursio extiterit: & tunc cùm præsentes in castris atque apud signa milites esse debeant, quisquam abfuerit: capite [f] vindicetur.

Impp. Theo. & Valentin. A A. II.

Q Vicunque de scriniis, aut agentibus in rebus, vel etiam ex officiis palatinis, iis videlicet, qui sacrarum [g] & priuatarum[h] remunerationum comitibus obsecundant, sex mensium spatium supra diem cõmeatus, aut iussionẽ euectionis abfuerit: is inferiorem locum, quinque antelatis posteriorib⁹, deuoluatur. Is verò, qui anni vacationem arbitratu proprio, iudiciarij præcepti oblitus assumpserit, à decem post se militantibus trãsferatur: ac deinde cùm iam aliquis desidia quadriennio officium proprium adire neglexerit: quadraginta de sequentibus post feratur. Qui verò nec post quadriennij quidem tempus [i] militantium non immerito matriculis auferatur.

Qui sine commeatu biennio, aut triennio, vel quadriennio vacauerit, modo hic inscripto punitur. Barto.

Imp. Zeno A. III.

S I quis[k] sine commeatu aliquo annum in penatibus [l] propriis, vel in quibuslibet locis desidiosa quiete trãsegerit: decem sequentibus post ponatur in quo verò biennalis culpa deprehenditur: viginti sibi antepositos congemiscat. tertius autem annus triginta prælatos iure deflebit: ita, vt quartus exempto [m] matriculæ, nullam veniam derelinquat.

TITVLVS XLIIII.

DE TYRONIbus [n].

Imppp. Valens, Gratia. & Valentin. A A A. I.

i Tempus. subaudi curauerit ad suũ officium redire. & habeas militãtium non immerito &c. habetur tamẽ ratio temporis & valetudinis: vt. ff. de re mili. l. qui commeatus. & facit. j. l. proxi. cum suis concor.

k S I quis. differt à præcedenti: quia hic sine cõmeatu: ibi sic.

l In penatibus. id est, domibus propriis: vt. s. de exhi. l. ij. A.

m Exẽpto, aliãs exemplo, & augetur pœna: quia assuescit delictum. sic s. de domest. l. iij. l. xj. & de primicerio. l. fi. & de aduo. diuer. iu. l. fi. & de superexa. tri. l. j. & s. l. proxi. Sed ar. cõtra. ff. de pœ. l. si diutino & ff. de ritu nuptia. l. qui in prouincia. § fi. sed vtrobique patet ratio.

n DE TYronibus. Id est, nouis militibus: quia adhuc non erant scripti inter milites fortissimos: vt ff. de mili. testa. l. ex eo.

Nullus

a Nullus Vagus. q.d. quasi firmiter debet stare in militia: vt s. de re mi. l. milites Et sic est ar. q. vagus scholaris non vagus nō fiat magister.

Scholaris vagus nō fiat magister. debet magister fieri.

b Veteranus. vel propter debilitatē: vel quia diu laborauit: vt s. de iis, q non imple. sti. l. j. et ij. Accurs.

c Aut censibus. s. qui mi. non pos. l. j. & ij.

d Quisquis. Ignorauerit. facit s. qui mili. non pos. l. pe. & fi. & s. de tabel. l. generali. & ff. de pu. l. cotem. §. dominus. & s. l. proxi. in fi. Ac.

e Tyrones. in scholis. & nō dicas vbi addiscunt: q ibi omnes sunt tyrones. vnde nō esset post quos ponerent. Sed dic, quod tyro electus inter milites stet loco posteriori i scholis. i. in societatibus militum, seu in matricula: vt s. de tes. mil. l. ex eo. & s. ti. j. l. pe. & vlti. & sic bene sequitur, nec enim &c. et s. de off. ma. off. l. j. & ij. et de proxi. sac. scri. l. vnicuiq. & de agē. in re. l. vnicuiq. & facit j. de di. offi. & ap. l. j. & s. de offic. co. rei mili. l. j. & de profe. l. magistros. & ff. de al. scri. l. fi. Sed argu. contra s. de offic. rec. puinc. l. potioris.

DE LITTORUM &c.

f Saluberrima. Illicitę. vt victualia & arma. alias pœna capitis cum amisione bonorum imponitur: vt s. quę res expor. non de. l. j. & ij. & ff. de publi. l. cotem. in principio.

g Sustineāt. sic s. de naucle. l. j.

Nullus tyro vagus [a], aut veteranus [b] aut cēsibus [c] obnoxius, ad militiam accedat.

Imppp. Theo. Arcad. & Honor. AAA. II.

Quisquis alieni iuris mancipium in tyrocinio militiæ scribi curauerit: conuictus ac proditus auri librā ærario nostro cogatur inferre: mancipio scilicet domino (si factum ignorauerit [d]) reddendo.

Imp. Anasta. A. III.

Tyrones in scholis [e] loco semper posteriore ponantur. nec enim patimur quenquam celsiorem gradum obtinere, nisi cui & laborū assiduitas, & stipendiorum prolixitas suffragatur.

TIVLVS XLV.

DE LITTORUM & itinerum custodia.

Impppp. Gratia. Valent. & Theod. AAA. I.

Saluberrima sanctione censemus, ne merces illicitæ [f] ad nationes Barbaras deferantur: & quæcunque naues ex quolibet portu seu littore dimittuntur, nullam concussionem vel damna sustineant [g], ita tamē, vt earum naucleri deponant, in quam prouinciam ituri sunt: vt hoc manifestato nulla contra eos postea indignatio, seu concussio quoquo modo procedat.

TITVLVS XLVI.

DE DESERTORIBUS & occultatoribus [h] eorum.

Recipiens scienter desertorem in agro, vel in domo si est actor vel procurator, capite punitur: sed domus vel prædium, confiscatur: si ipsius est dominus. Item manifestans desertorem præmiatur. Item desertor est, qui tempore belli se absentauit à signis. Item si seipsum prodiderit, veniam meretur. Punitur verò desertor à pœna legibus statuta: quam si iudex dissimulauerit, vel gratia distulerit, ipse punitur. Bartolus.

Imp. Theo. A. I.

Si quis fortè desertorē agro rectove susceperit, atque apud se diu passus fuerit delitescere: actor quidem vel procurator loci, qui hoc sciens prudensque commiserit, capitali supplicio subiugetur: dominus verò, si huius rei conscius fuerit: prędij, in quo latuerit desertor, amissione [i] puniatur. Si quis autem desertorem prodiderit [k]: mediocris [l] loci ingenuus immunitate [m] potiatur. Neque solùm de iis loquimur, qui proximè signis felicibus applicati, militiæ rudimenta timuerunt: verum etiam qui stipendiis militaribus [n] degenerem latebram præbuisse monstrantur. Desertor, autem habebitur, quisquis belli tempore abierit à signis [o]. Horum qui sponte processerit [p], peccati anterioris supplicium non timebit. Sin verò flagitiosa ignauia delitescat: per eum, in cuius domo fuerit, inuigilantibus extrinsecus quoque officiis publicis, vbicunq; correptus, seueritati iudicis offeratur, denegeris mortis gladium subiturus. Sin autem rector prouinciæ propositam seueritatem, vel gratia, vel dissimulatione distulerit: patrimonij atque existimationis damno subiiciatur: & in officij primores [q] capitaliter vindicetur.

h DE DESERTORIBUS &c. Desertores milites occultatores priuatos vocat.

i Si quis. Amissione. sic s. de fu. l. mone. l. j. & de iis qui latro. vel ali. l. ij. & de cap. & postli. re. l. fi. & de ince. nup. l. iij.

k Prodiderit. id est manifestauerit. Accurs.

l Mediocris. i. homo pauper. sic ecōtrario honesti loci diues, vt ff. de trans ac. l. cū hi. §. si in annos.

m Immunitate. munerum forte. seruus verò fit liber: vt s. pro qui. caus. ser. p pręm. ac. lib. l. fi. & facit in auth. de nō alie. §. fi. & s. de epis. & cler. l. nulli. in fi. & s. loc. & condu. l. fina.

n Militaribus. licet non sint proxime applicati.

o A signis. alibi largius: vt s. de re militari. l. iij. §. emansor.

p Processerit. i. q se pdiderit, antequā ab alio manifestetur: sic. s. de pœ. iud. qui ma. iu. auth. nouo iure.

q In officij primores. i. in officiales præsidis. Et no. contra præsidem & officiales, qui pœnas legibus impositas gratia vel dissimula debent.

Pœnæ legum differri non

ſimulatiōe differūt. ſecundum Al.

a SI deſertores. Opprimant. vt ſ. qñ li. vnicu. ſi.iu.ſe vin.l.j.§.j.

b Tractatoriarū. i.abſentiarū, vel licentiationū, ad qd' j. de trac.l.j.

DE VETEranis.

c CVm itro iſſet principia ſcilicet numerorū.

Salutare principem cuiq; non licet.

d Salutatus. Not. quod non licet cuilibet ſalutare principem: vt.ſ.de ſilē. l.j.& facit.ſ.de ſen. paſ.l.j.

e Indica quę ſunt. No.benignam rñſionē ſic.ſ. de trāſac.l.vt reſponſum.

f Magnificentia. ablatiui caſus.

g Ciuili.i. pſonali: vt j.in fi.ſed priuiale ordinariū ſubeūt.ſic ff.de priuil.vete. l.iij.& iij.

h Collatione.extraordinaria.in ordinariis enim ſecus vt dixi.

i Ob venditionē. hoc eſt, vt aliquid det pro loco, vbi tenent pergulā. ad quod eſt ſ. de nundi.l.j.

k Deportatorio. deportatoriū dicitur on⁹, quod redēptor pontis à tranſeūtibus pro onere vehēdo exigebat: vt innuitur. ff. loc. l.cum plures.§.vehiculum.& de verbo.ſignifi.l.in lege. Accur.

l PRouidendū. Cumulati.qa facti ſunt protectores. ad quod ſ. de dome. & prote.l.j.

VEterani.

m Nec rus colunt. No.milites veteranos rus colere. Sed cōtra.ſ. de mād.a.& col.pa.l.fina. ſed ibi non colunt, vt ſint adſcriptitij.

n Exuti.vt ſupra de digni.l. iudices. & facit ſ. de circē. l.iij. & de epiſc. & cler. l. generaliter. magis enim pœna ſunt digni &c. vt ſ. de epiſco. & cleri.l.presbyteri. Accurſius.

Deſertor inuentus reſiſtens, vt rebellis opprimitur. Item diligens debet eſſe iudex, ne ſub prætextu alicuius licentiæ deſertor poſſit euadere. hoc dicit. Bartolus.

Imp. Leo A. II.

SI deſertores inuenti reſiſtendum, atque armis oppugnandum putauerint, tanquam rebelles in ipſis temeritatis ſuę conatibus opprimantur [a]: ita tamen, vt prouinciarum iudices ſolicita cautione diſquirant, ne ſub falſarum tractatoriarum [b] nomine, deſertionis ſuæ crimen defendere moliantur: nec ſuppoſitis & commentitiis epiſtolis euadendi habeant facultatem.

Idem Aug. III.

QVi relictis militaribus caſtris, ſe ad deprædationes vel latrocinium contulerint: ſeuęritatem iudicis non euadant.

TITVLVS XLVII.

DE VETEranis.

Veterani gaudent priuilegijs hic inſertis. Bart.

Imp. Conſtan. A.

CVm introiſſet prīcipia [c], & ſalutat⁹ [d] eſſet à prę fectis & tribunis, & à viris eminentiſsimis acclamatum eſſet, Auguſte Conſtantine, Deus te nobis ſeruet, noſtra ſalus, noſtra ſalus, verè dicimus iurati, dicimus adunati: veterani exclamauerunt. Cōſtantine Auguſte, quid nos veteranos facis, ſi nullam indulgentiam habemus? Cōſtantinus Auguſtus dixit. Magis magiſque cōueteranis meis beatitudinē augere debeo, quàm minuere. Victorinus veteranus dixit. Muneribus & oneribus vniuerſis locis conueniri non ſinamur. Conſtantinus Auguſtus dixit, Apertius indica, quæ ſunt [e] maxima munera, quæ vos contumaciter grauāt. Vniuerſi veterani dixerunt, Ipſe perſpicis. Conſtantinus Auguſtus dixit, Iam nunc magnificentia [f] mea omnibus veteranis dico id eſſe conceſſum. perſpicuū ſit, ne quis eorū in vllo munere ciuili [g], nec in operibus publicis conueniat, nec vlla collatione [h], nec à magiſtratibus, nec vectigalibus, in quibuſcunque nundinis interfuerint, vllam ob venditionē [i] proponendam dare debebunt. Publicani quoque (vt adſolēt agentibus ſupplere) ab eiſdem veteranis amoueantur: quiete poſt labores ſuos perenniter perfruantur. Fiſco quoque noſtro eadem epiſtola interdicimus, vt nullum omnino ex his inquietet: ſed liceat eis emere & vendere, optimis negotiis pecuniam tractare, & mercimonia agitare: nec ſolū integra beneficia eorum ſub ſeculi noſtri otio & pace perfruantur, ſed etiam nullo munere ciuili, id eſt, corporali, ſeu perſonali, vel deportatorio [k] onere eos affici concedimus.

Veteranus factus protector nullis iniurijs eſt pulſandus: contrà faciens eſt ſecundum qualitatem facti puniendus per rectorem prouinciæ. Bartolus.

Idem Auguſtus. II.

PRouidendum eſt, ne veterani, qui ꝓtectoria dignitate cumulati [l], aut honores varios pro meritis ſuis conſecuti ſunt, incongruis pulſentur iniuriis. quod ſi quis hoc crimine fuerit deprehenſus, rectores prouinciarum pro iuriſdictione ſua examinantes factum, pro ſua qualitate eos coërceant.

Veteranus, qui ſe latrocinio dedit, priuilegijs nudatus, competentibus pœnis à rectore prouinciæ punitur. Bartolus.

Imp. Conſtan. A. & Iulia. Cæſ. III.

VEterani, qui ex negligentia vitā nec rus colunt [m], nec aliquid honeſtum peragunt, ſed latrociniis ſe dedunt: omnibus veteranorum priuilegiis exuti [n], pœnis cōpetentibus à prouinciarum rectoribus ſubiiciantur.

Veteranus effectus inuitus, vel volens non militat: & ſententia contra eum lata tali ordine non ſeruato, non valet: niſi dum ipſe militabat, quæſtio in cognitione eſſet deducta: quia tunc ibi finitur.

Nullus

licet veteranus sit effectus, nisi speciali priuilegio sit indultum sibi contrarium. Barto.

Imp. Theodo. A. IIII.

NVllus eorum qui sacramentis inhærere desierit, vel volens permittatur, vel inuitus militare cogatur, seu stare iudicum sententiis, quæ nõ his obseruatis latæ fuerint, nullam firmitatem habentibus: nisi fortè reperiatur ibi tẽpore militię cœpta [a] cognitio. Tunc enim velut necdum cingulo deposito, sub militari iudice rẽ tractari, finiriq́; præcipimus: nisi principali beneficio specialiter indulto quidã ex his sese defendãt.

TITVLVS XLVIII.

DE FILIIS OFficialium militarium, qui in bello moriuntur [b].

Imp. Constantin. A. I.

I, qui ex officialibus quorumcũque officiorum [c] geniti sunt, siue eorundem parentes adhuc sacramento tenentur, siue iam dimissi sunt [d], in parentum militiam vocentur.

Impp. Arcad. & Honor. AA. II.

FIlios [e] primipilariorum paternam sequi conditionem oportet.

TITVLVS XLIX.

DE OBLATIONE votorum †.

Imper. Augustus. I.

QVando votis [f] cõmunibus felix annus aperitur, in vna libra auri [g] & solidis obrizatis principibus offerendi deuotionem animo libenti suscipimus: statuẽtes, vt deinceps sequentibus annis vniuscuiusque sedulitas principalibus suis † talia inferat semper & deferat.

TITVLVS L.

DE NVMERARIIS actuariis, & chartulariis, & adiutoribus, siue scriniariis, & exceptoribus sedis excelsæ, cæterorumque iudicum tam militarium, quàm ciuilium.

Numerarij seruientes rectoribus in diuersis obsequijs, tormentis & lacerationibus puniuntur. Barto.

Impp. Valentin. & Valens AA. I.

VOrax [h] & frudulentum numerariorũ propositũ, qui diuersis obsequiis rectoribus obsequuntur, ita inhibendũ est, vt antea sanciuimus, & nunc itidem sancimus [i], cõditioni eos subdi tormentorum, & aculeis atq; lacerationibus subiacere.

Numerarij consularium, qui hodie tabularij appellantur, tormentis subiiciuntur, nisi iudicibus, vel aliis ad prouinciam per principem destinatis nomen debitorum sub actorum testificatione mõstrauerint, vt eis iudicantibus omnes fisci debitores ad solutionem compellãtur: tẽpusque tabulariorum triennio cõcluditur. Bar.

Imppp. Gra. Valent. & Theo. AAA. II.

QVi numerarij appellari consueuerãt consularium atque præsidum duntaxat tabularij post hanc nostram sanctionem vocabuntur [k]: scientes se tormentis esse subiectos, nisi iudicibus, vel iis, qui prouecti nostro iudicio ad prouincias venerint, vel exactoribus debitorum aut reliquorum nomen & modum frequẽter ingesserint sub actorũ testificatione [l]: quos scire oportet cum iis, qui debitores sunt, sese ad solutionem esse retinendos: nisi omnia debita ipsis fuerint iudicantibus persoluta [m]: triennij [n] tamen spatio tabulariorũ decet tempus omne concludi.

Tabularius præfecti prætorio cingulum & ordinem militiæ retinent. Barto.

Iidem AAA. III.

NVmerarios amplissimæ tuæ sedis [o] cingulũ habere, & militiæ ordinem tenere iubemus.

In omni prouincia duo numerarij & tabularij collocantur: vnus ad ratiocinium arcæ fiscalis, alius super titulis largitionalibus, nullusque alterius officio se immisceat. Barto.

[a] NVllus. Cœpta. vt ff. de iuris. om. iud. l. cum quædam. & de iudic. l. si quis postea. & l. vbi. & s. vbi de cu. con. l. si.

DE FILIIS offi. mil. &c.

Quæ officia multa sunt: vt ex superioribus titu. patet.

[c] I qui. Officiorum. militarium: vt ex titu. patet.

[d] Sunt. cum filij vocentur. q. d. non aliam militiam. ad quod cõcor. s. de tabu. l. si. & j. l. proxi. non enim debẽt diuidi familiæ: vt s. cõ. vtri. iu. l. possessionum. sed vbi est emolumentum, pręfertur filius omnibus aliis. vt s. de p. xi. fac. scri. l. vnicuique. §. j.

[e] Filios. s. l. proxi. cum suis concordan.

DE OBLATIONE vo. &c.

[f] QVando votis. Id est volũtati dominandi principibus annus aperitur. Accursius.

[g] In vna libra auri. donum erat in libra auri per obolos puri auri, qđ vocatur obryzatũ: vt s. de vete. nu. po. l. j. & si. Et no. q̃ p q̃ donat, de melioribus rebus debet dare.

† Votum à pollicitatiõe qd differat, explicat Alc. lib. v. parergõ. ca. ix. quo loco etiã explicat quid icantur solidi obrizati de quibus fit mentio in l. vnica huius titu.

DE NVMErariis, act. &c.

[h] VOrax sic supra, ne liceat po. l. ij.

[i] Sancimus. in quadã. l. quã non habemus. et facit s. de decurio. l. quilibet.

[k] QVi numerarij. Vocabuntur. not. mutari nomẽ. sic in auth. vt iud. sine quoquo suf. §. illud.

Mutatio nominis est permissa.

[l] Testificatione. sic s. de appel. l. præcipimus. §. in his autem omnibus.

[m] Persoluta. prædictorũ desidia qua si litẽ suã quodãmodo faciãt vt iudex: vt insti. de ob. quæ ex qua. del. in prin.

[n] Triennij. No. officium tabularij triennio durare.

[o] NVmerarios amplissimę tuæ sedis. præfect. præto. loquitur.

In pro

† principibus.

Imppp. Valenti. Theo. & Archad. AAA. IIII.

IN prouinciis singulis duo numerarij, qui & tabularij [a], collocentur [b]: quo ad [c] vnũ fiscalis [d] arcæ ratiocinium, ad alterum largitionales [e] pertinere tituli iubeantur: hoc sciturі, quòd si ex alterius quicquam actibus ad alteram partem illicita fuerit vsurpatione trãslatum [f] is qui culpam iudicis dissimulatione texerit, grauissimo sit supplicio subiugandus.

Licet scriptor alicui iudici obsequens efficiatur decurio, non definit esse scriptor: & agnoscere debet munera ciuitatis, & peracto officio ad propriam curiam redit. Bartolus.

Iidem AAA. V.

EXceptores [g] omnes iudicibus prouincialibus obsequentes, qui nec cohortalem militiam sustinere videntur, neque à fisco vllas consequuntur annonas: absque metu dare cœptis operam (etiam si decuriones sint) minimè prohibemus [h]: dummodo munera [i] propriæ ciuitatis agnoscant, & peracto secundum morem exceptionis officio, ad propriam sibi curiam [k] redeundum esse non nesciat.

Numerarij à communione actuariorum abstinere debent. Bartolus.

Impp. Arcad. & Hono. AA. VI.

NE diutius ad cunctorum perniciẽ actuarij [l] numerariorum consortiis adiuuẽtur: illustris authoritas [m] tua cunctos ex numerariis actuariorũ societate præcipiat abstinere, atque ab eorum communione discedere. quòd si hoc moniti [n] custodire neglexerint: iisdem pœnis se, quibus actuarios, non ambigant subiacere [o].

Actuarij secundum consuetudinem antiquã sunt ordinandi: et si aliter factũ fuerit factũ ab eis nõ valet: & ipse faciens punitur.

Imp. Leo A. VII.

ACtuarios [p] tam clarissimæ vrbis Constantinopolitanæ, quàm Chimeleæ [q] †, & quarũcunque curialiũ ciuitatũ diuersarum [r] non aliter, nisi [s] vt consueuerant, manus sanxerit principalis, sublimitas tua [t] præcipiat ordinari. quòd si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus: profectò irritis iis, quæ vetita contrectauerit [v], etiam congruam indignationem incurrat.

Scriniarij vel numerarij non possunt à præfecto prætorio pecuniam sumere mutuò: vel aliquid pro expensis publicis alicui promittere. Bartolus.

Idem Augustus. VIII.

SCriniarios vel numerarios officij magnitudinis [x] tuæ iubemus nullatenus in posterum, aut mutuam pecuniam sumere [y], aut polliceri cuiquam pro publicis expensis cogi [z], quos nullam post depositam militiam inquietudinem sustinere volumus [a].

Nullus in numero militum numeratus actuarius fieri officio deposito ad aliquam militiam aspirare potest. Bartolus.

Impp. Leo Iunior & Zeno AA. IX.

NEmini [b] licere deinceps iubemus in quacunque militia connumerato, solicitudinem actuarij subire, vel post depositam eandem curam, ad militiam aspirare: quatenus inter priuatos agens, omniq; militari priuilegio denudatus,

[a] IN prouinciis. Tabularij. vocantur: vt supra eodem. l. ij.
[b] Collocẽtur. vt s. de suscep. l. duos.
[c] Quo ad. alias quo, pro vt: alias quo, pro quia.
[d] Fiscalis. fiscalis autem arca dicitur quia principio cõsuetudo fuit populi Romani, vt pecuniam quam ex tributis percipiebant in marsupiũ ab initio reponerent: sed si marsupiũ nõ sufficeret, ad fiscum. i. ad saccum deuenirent. hoc idem & in principe fuit vt primo in bursa, deinde ad fiscum deueniret. i. ad saccũ. & sic quandoq; ratio fiscalis dicitur ratio Imperatoris. postea cum nec fiscus sufficeret, ad domum deuentum est, quæ vocatur ærarium, eo quod æs ibi reponebatur. Aeris vero appellatione forte tunc tẽporis omnis pecunia continebatur. & sic populus Romanus auctus est.

Aeris appellatiõe, omnis pecunia continetur.

[e] Largitionales. i. qui ipsi principi largiuntur seu dantur: vt s. de cano. lar. ti. l. ij. & l. j.
[f] Translatum. sic s. de compen. l. j. & de exacto. l. ij. Et no. inferiorem debere accusare superiorem. Accur.

Superiorem debet accusare inferior.

[g] EXceptores. i. scriptores. H. vt ff loc. l. sed addes. §. fin.
[h] Prohibemus. si quis ex scriptore sit decurio, remanet scriptor. idem in notario: vt s. de fal. l. si qs decurio. sed nõ de nouo: vt s. de de. l. vniuersos.
[i] Munera. quæ decurionibus imminent.
[k] Curiam. id est, officium decurionum, & facit supra, de assess. l. vltima. & C. de aduoc. diuer. iudi. l. ij.
[l] NE diutius. Actuarij. q recipiunt pecunias publicas: vt s. de erога. mi. an. l. l. actuarij. numerarij scientes de abaco docerẽt facere Trebellianũ: vnde non debẽt eis sociari: vt j. eo. l. nulli. & j. de diuer. of. l. in his. & facit s. de paga. l. j.
[m] Authoritas tua. loquitur præfe. vr. Accursius.
[n] Moniti. numerarij.
[o] Subiacere. forte extra ordinem: vt d. l. in his.
[p] ACtuarios. expone vt s. l. proxima.
[q] Chimeleæ. nomen ciuitatis est.
[r] Diuersarum. i. actuarios.
[s] Nisi. accipe manus &c. Accur.
[t] Sublimitas tua. loquitur præfecto prætorio.
[v] Cõtrectauerit. No. nõ valere quæ fiunt à non iure electo. argu. contra. ff. de offi. præto. l. barbarius.
[x] SCriniarios. Tuæ magnitudinis loquitur p̃fect. prætorio.
[y] Sumere. sic s. si certum peta. l. cos. & ff. si certum petatur. l. præsidis.
[z] Cogi. s. scriniarios. Accursius.
[a] Volumus. sic s. de admi. tu. l. cum quædam.
[b] NEmini. sic s. de episco. & cleri. l. officiales. & ar. s. de agen. in re. l. fin. §. fideiussores.

Nulli.

a NVlli. Adiuuare propter timorem rationis corrũpendæ & corruptibiliter notandæ.
b Chartulariis. chartularij sũt scriptores, qui nõ sunt scriniarij. id est, notarij. vel, id est, qui nõ presunt scriniis.
c Adiutorum. id est scriniariorum.
d Nulla. No. ascẽdẽdum ad dignitates per gradus, non descendendum: vt s̃. quẽadmo. ci. mu. indi. l. maioribus. & ff. de mu. & hon. l. vt gradatim.
e OFficio tuæ magnitudinis. loquitur magistro militum officiorum.
f Precibus. s. porrectis.
g Statuatur. i. statueremus. quod & fecimus tunc.
h Annuens. scilicet tunc.
i Promulgata. ad postulationem tui officij.
k Reuocauit. scilicet tunc, vel postea. & sic nunc reuocamus, quod tũc cõcessimus ad petitionem officij tui. sed quãto tempore durabunt? Respõ. triẽnio forte: vt s̃. eo. l. ij. in fine. Vel aliter expone legẽ: quia statuerat vt per biẽnium duraret: tunc remouet quod est vltra annum ac petitionem tui officij, ad quod s̃. de pxi. sac. scri. pro biennio.
l PEr hanc. Tuę celsitudinis. loquitur præfecto prætorio Illyrici. nam eius officiales deponebant officiũ, & fiebãt tribuni prætoriani ascẽdendo ad maiorẽ dignitatem: vt s̃. l. nulli. & tũc proferebatur quędã interlocutoria, seu decretum electionis, & aliquid ei dabaẽ hic ergo statuit idẽ seruari in illis, qui

nihil nundinationis vel fraudis circa cõmendanda ratiocinia, quibus obnoxius est, attentare valeat.

Scriniarij adiutores non debent sociari numerarijs & chartularijs, nisi secundum modum hic declaratum. Item numerarijs in prouincijs hic descriptis adiunguntur scriniarij adiutores ordine hic declaratio. Item adiutoribus & tractatoribus, incumbit necessitas scribendi præcepta & commonitiones et euectiones, quæ fiunt prouincialibus: & scripturæ sine forma prædicta factæ præsumuntur falsæ, & contra facientes pœnis hic declaratis puniuntur. Bartolus.

Impe. Zeno A. X.

NVlli scriniario liceat pro tempore numerarios plus, quàm quaternis vicibus, nec his tamen, cõtinuandis, adiuuare a.

Idemq́; hoc super chartulariis b in prębenda pro tempore numerariis opera obseruari decernimus: ita, vt adiutorum c quidem bienniĳ, chartulariorum verò vnius anni interuallo cõtinuatio interrumpatur. nulla d adiutoribus ad chartulariorum solicitudinem, quam semel dedignati sunt, descendendi danda licentia: ita vt Orientalis quidem tractus pro tempore numerariis, non nisi ab iis scriniariis, qui intra triginta viros à numerario retrò nũerãdo. Asianę verò diœceseos numerariis non nisi ab iis, qui intra quinquaginta à numerario similiter retrò numerandos inueniuntur: Ponticæ verò & Thraciæ diœceseos passim & pro suo libito ex omni multitudine eligendorum adiutorum tribuatur facultas. Omnia sanè commonitoria, vel præceptiones, aut euectiones, seu quælibet publica instrumenta non solùm adiutoribus, verùm etiam prouinciæ illius, de qua disponitur tractatori inspiciendi, itidemque subscribendi, aliorum quoque, qui vnà cum eo tractant, in eadem subscriptione mentione habenda, necessitatem incumbere. Si quid autẽ sine hac obseruatione ex Orientali, vel Asiano vel Thraciano scrinio fuerit emissum, falsi suspicione non careat: exceptis publicis instrumentis, quæ à scrinio Ponticæ diœceseos emittuntur: quod in iisdem instrumentis solùm numerarium eiusdem diœceseos, eiusque adiutorem & chartularium subscribere magnitudo tua disposuit. ita, vt sit quid huius legis fuerit violatum: numerarij quidem tam gradus sui, quàm solennitatum seu solatiorum vniuersi vnius anni iacturam: adiutores verò quinquaginta librarum auri, & chartularij quindecim itidem librarum auri pœnam subeant.

Officium actuarij, quod olim durabat biennio, hodie concluditur anno. Bartolus.

Idem Augustus. XI.

OFficio tuæ magnitudinis e datis precibus, f postulante, vt numerariorum actus non in biennium, sed in vnum annum statuatur g: nostra pietas huiusmodi petitionibus annuens h, dispositionem, quæ super biennio promulgata i fuerat, super vno tantummodo anno reuocauit k.

Officiales præfecti prætorio Illyricano, si dignitatem comitiuam adipiscuntur, profertur sententia interlocutoria seu decretum electionis. Et illud eis dari debet, quod ante hanc legem dabatur, cùm officio prædicto deposito eligebantur prætoriam tribuni. Bartolus.

eliguntur ad comitiuam de dictis officialibus.

Impe. Anastasius A. XII.

PEr hanc diuinam pragmaticam sanctionem decernimus, quod antea tribunis, prætorianis, dum dignitas eis, qui in scriniis seu gradibus officiĳ tuæ celsitudinis l deponunt militiam, præbebatur, & custoditum fuisse dignoscitur: hoc super honore quoque comitiuæ dignitatis

De cur

eis impertiri, vt ſententia pro fine eorũ militiæ proferenda dignitatis etiam mentionem cõtineat. Hæc quoque tantummodo & ſine ſpeciali codicillorum vel diuinorũ apicum ſanctione ad eandem dignitatem adipiſcẽdam, & priuilegia eam ſequentia ſufficiat: ita tamen, vt primi ordinis comitiuam per interlocutionem eiuſdem poteſtatis mereantur hi, id eſt, cornicularius & chartularius & primiſcrinius, et numerarius ſcrinij Macedoniæ, & ſcrinij Daciæ, & ſcrinij operum, & ſcrinij auri: hoc eodem in iis etiam, qui poſt nouellam diſpoſitionem diuæ memoriæ Zenonis, quæ de eiſdem pœnis loquitur, & de eiſdem perſonis, quæ depoſuerunt militiam, obtinente.

TITVLVS LI.

DE CVRSV † publico, & angariis, & parangariis a.

Imp. Conſtant. A. I.

Equos, qui publico curſui deputati ſunt, nõ lignis vel fuſtib⁹, ſed flagellis tantummodo agitari decernimus b: pœna non defutura contra eum qui aliter fecerit.

Præſides & rationales, quibus per rempublicam annonæ ſubminiſtrantur pro pecoribus gubernandis, vſurpare non poſſunt bubulcos. Item nullus cùm annona aliam viam debet tenere, niſi per curſum publicum, quo proficiſcendi licentia eſt conceſſa. Bartolus.

Idem Auguſtus. II.

Præſidibus, & rationalibus, cæteriſq́; quibus reſpublica & ãnonas & alimenta pecoribus c ſubminiſtrat, vſurpandi paraueredi d licentia derogetur e. Sed nec per aliam viam eundi quiſquã habeat facultatem, niſi per quàm curſus publicus ſtare dignoſcitur f: excepta videlicet tua g ſublimiſſima ſede, cui curſus publicus, & proficiſcendi per eum licentia, & vbi ratio exegerit, præſto eſt h.

Nullus iudex, vel cuſtos publici curſus pati debet per publicum curſum aliquem ire: niſi vadens primò ſeriem ſuæ euectionis oſtendat, & volens reſiſtere, aut vltra tempus vehere, ſi repertus fuerit, retinebitur. Barto.

Impp. Arcad. & Honor. AA. III.

Evectiones ab omnibus i poſtulentur: & tam iudices, quàm cuſtodes k publici curſus minimè tranſire patiantur ante, quàm ſeriem euectionis aſpexerint.

Quòd ſi quis putauerit reſiſtendum, & ſine euectione iter facere detegitur, vel vltrà tempus, quod euectioni inſertum l eſt, publico curſu vti conatus ſit: vbiubi repertus m fuerit, ibidem iubemus retineri: & ſiquidem dignitate præditus ſit: de eius nomine ad prouidentiam tuam n & ad illuſtrem virum comitem, & magiſtrum officiorum referri: aduerſus verò cæteros protinus o indignatio competens exercenda eſt, quos ſynceritas tua pro loco graduq́; militiæ p ibidem coërceri poſſe crediderit.

Parhippus appellatur, qui licentiam habens de duobus vehendis, tertium vehit, aut euectionem extra ordinem facit. Si autem ſecundum licentiam ſibi datam quis vehit, non debet delictum reputari, ſiue euectionem faciat euectioni præpoſitus, ſiue mulio. Bartolus.

Impp. Honor. & Theod. AA. IIII.

Parhippum eum videri & habendum eſſe, qui vſurpato vno, vel duobus veredis q, quos ſolos euectio continebit alterum tertiumve r extraordinem commoueat. Nihil autem intereſſe debet, nec ad crimen vocari, vtrum agens in rebus ſuo itineri, an s mulionis ſubiugando modo, euectionis datæ formæ licentiam non excedat.

---

a DE CVRſu publi. &c. Quandoq́; ponitur curſus pro officio currendi, quandoq́; pro loco, per quã curritur ſecundũ H. vt j. l. ij. erant enim quidã officiales, qui præerãt officio, vt facerẽt conduci militibus annonam & arma in plauſtris, quæ ducebãtur cũ equis. vł in ipſis equis. ſ. e. l. curſum. & j. de fab. l. fi. §. quoties.

b Equos Decernimus. ſic ff. ad Sylla. l. j §. impuberi.

c Præſidibus. Pecorib⁹. ſub. pro.

d Paraueredi. indeclinabile ⁊ i. quadrigarij. & dicitur à para, quod eſt iuxta, & verede. i. equo ducẽte rhedã: à veho & rheda. ſecundũ H. & ſic bubulci vel aurigæ dicuntur paraueredi: à para, quod eſt iuxta.

e Derogetur. i. denegetur.

f Dignoſcitur. vt j. eo. l ſi quis. & ff. de re. di. l. fina.

g Tua. loquitur præfecto prætorio.

h Præſto eſt. i. conceſſa eſt vel præſtita: vt j. eo. l. iudicibus. & loqtur præfecto prætorio. vel eſt aduerbium temporis. i. præſentialiter conceſſa.

i Evectiones ab omnibus. ſcilicet prouincialibus. niſi ſpeciali lege excuſent: vt j. e. l. curſum.

k Cuſtodes. vt ſũt agẽtes in rebus: vt ſ. de decuri. l. ij. & l. fina.

l Inſertum. ſic ff. ex qui. cau. maio. l. ſi cui. §. fina.

m Vbi repertus. alias repetit. ſic ff. de offi. præ l iij.

n Prouidentiam tuã. loquitur præfecto prætorio.

o Protinus, facit de deſerto. l. ij.

p Militiæ. ſic. ff. de offic. præſ. l. iij.

q Parhippum. Veredis. expone: vt ſ. l. ij vel ſecundum P. veredus dicitur currus à veho, & rheda. inde dicit veredus. i. vehens rhedam.

r Tertiumve. alias tertiũve. alias tertium vel &c. & dicas agens in rebus, qui præeſt euectionibus: vt ſ. eo. l. euectiones.

s An, alias necne. alias an ne.

† De curſu publico multa Alcia. hic non aſpernanda itiaem et Bupæ. in anpot. poſte. n l pandectas.

* Si pergas audire, huiuſmodi præceptionibus, certe fies inept⁹ omnino. Nõ enim dictio inflexilis eſt. vt tradit Accur. vt liquet infra l. comperimus. Indicat autẽ tam curſorem publicum excurſorẽque quàm iumenta currui publico princípis ſumptu deſtinata. Vt et veredari⁹ nuncium curſorem ſiue tabellarium equeſtrem celeritate literas pferentẽ ſignificat. Nam veredus, equus eſt in deuorãdo velocitatis miræ, q̃ venationi vſui crebro fuit: vt diſcere licet ex Martiale. Parcius vtaris meneo rapiente veredo. ſtragula ſuccincti venator ſume veredi.

Si quis.

Imp. Theodo. A. V.

SI quis per publicum cursum [a] iter faciens cuiuscunque dignitatis, vel militiæ, ab itinere recto diuerterit: pœna in eum competens [b] proferatur.

Senatus habet potestatem euectionis, cum ad principem vadit: vehens verò contra publicum cursum, pœna hic inserta punitur. Bartolus.

Idem Augu. VI.

EVectionum copiam senatui [c], cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est: ita tamen, cum aut à nobis euocatur, aut à clementiæ nostræ veneratione discedit [d]. Si quis ergo posthac contra vetitum [e] sibi cursum publicum illicita temeritate præsumpserit: motũ in se nostræ mansuetudinis excitabit.

Stabula prouincialium non debent fieri sumptu publico: sed expensis prouincialium: pro quibus habebunt animalium stercus. Bar.

Idem A. & Valentin. Cæs.(?) VII.

IN omnibus prouinciis veredorũ quarta pars [f] reparetur. stabula autem vt impensis publicis [g] extruantur, contra rationem est: cùm prouincialium sumptu, in quorum locis stabula constituta sunt, citius arbitremur apparanda: & vtilius sit tam publico, quàm iis, quos stercus animalium pro suo solatio [h] habere concedimus.

Imp. Valen. A.(?) VIII.

VT agẽdi itineris possit esse moderatio de ni veredi [i] per dies singulos [k] ex vtraque parte [l] dimittantur [m]: pœna quinque librarum auri minimè defutura contra eos, qui statuta nostra neglexerint.

Faciendæ euectionis copia omnibus iudicibus denegetur, excepto præfecto prætorio, & officiorum magistro: nisi ad transmittendas publicas functiones, euectionem faciant. Bart.

Impp. Leo & Anthemius(?) AA. IX.

IVdicibus [n] faciendæ euectionis copiam denegamus: cùm id tantùm nostro numini, & tuæ sedi, necnõ viro illustri magistro officiorum sit reseruandum [o]: cum neque præfecto vrbi, nec magistris militũ, nec ducibus, nec vicariis, nec cuiquam alij præter memoratas duas potestates à nobis hoc cõcessum sit. Iis enim tantum ambulandi facultatem iudices [p] ex suo arbitrio præbituri sunt, quos in transmissionem publicarum functionum persecutores viderint constitutos [q]: scituri, si definitionem nostram excesserint: se quidẽ vigintiquinque auri libris, officia verò quinquaginta esse mulctandos.

Super animalibus publicis ad euectionem cursus publici deputatis, nullus contractus locationis etiam ad euecturam emptionis tenet. Bar.

[illegible] X.

GRauissimæ pœnę acerbitate proposita, euectionum contractus [r], animalium quoque publicorum merces [s] & ementis, & distrahentis coërctione prohibemus.

Iidem AA. XI.

NVllus euectione vtatur priuatus [t] †, tametsi valuerit impetrare.

Imp. Leo(?) A. XII.

QVoniam veredorum [v] quoque cura pari ratione tractanda est: sexaginta libras auri sella cum frenis, sexaginta itidem auerta [x] non transeat [y]: ea conditione, vt si quis præscripta moderationis imperatorum † libramenta transcenderit: eius sella in frusta cædatur: auerta verò fisci iuribus deputetur: exceptis † auri centenariis [z] †, quæ necessarium est ab hippocomis in solicitis sacculis [a] reportari.

† Alias, impetratiõe: alias, moderaminis imperatorij.

† Alias, aurigariis.

† Cẽtenaria existimat hic Alciat. intelligẽda ornamenta in modum nomismatis, quæ equorum pectorib[us] affigũtur.

[a] SI quis per publicũ cursum. expone vt in tit. & facit s. eo. l. ij. & iij. § j. & est ratio, vt tollatur copia se furandi.

[b] Competens. i. arbitraria. ff. de pœnis. l. sanctio.

[c] EVectionum. Senatui qa parificat. in princi.

[d] Discedit. sic s. de decu. l. si quis decurio.

[e] Vetitum. omnibus est vetitum, nisi certis: vt j. eo. l. iudicibus.

[f] IN omnibus. Quarta pars. nam non omnes simul, sed separatim. & expone veredorum, vt s. l. parhippum.

[g] Publicis. sic s. de oper. pu. l. turre.

[h] Solatio. i. stallatico.

[i] VT agendi. Deni veredi. i. xx. vt ff. de leg. j. l. si quis testamento.

[k] Per singulos dies. vt non sese inuicem impediant.

[l] Ex vtraque parte. i. mittentium & remittentiũ. ad qd' j. eo. l. fi.

[m] Dimittantur. id est, mittantur, & remittantur.

[n] IVdicibus. i. alij magistrat[us]. quam inferiores nõ debent de publico habere euectiones, sed accipiant ad vecturam.

[o] Reseruandum. & senatui: vt s. eo. l. euectionum.

[p] Iudices. qui pręsunt mittendis: & agẽtes in rebus. vt s. eo. l. iij.

[q] Cõstitutos. i. deputatos in quarta veredorum: vt s. l. in omnibus nõ aũt alium pro alio: qa tunc esset parhippũ vt s. eo. l. parhippũ.

[r] GRauissimæ. Contractus. id est, rerum, quæ vehuntur. quod dic vt s. de nauicu. l. pe. & quæ res ven. nõ pos. l. iij.

[s] Merces. quia locant alicui ad vecturã animalia publico cursui deputata.

[t] NVllus. Priuatus. quinimo nec magistratus nisi duo. vt s. eo. l. iudicibus.

[v] QVoniam. Veredorum. expone: vt s. eo. l. ij.

[x] Auerta. i. pectorale equorum.

[y] Non transeat. scilicet sella & auerta.

[z] Auri centenariis. alias aurigenariis, alias auri centenariis.

[a] Sacculis. sine sella aliqua forte. & quod dicit hippocomos, expone, vt j. l. proxi.

Non

a Non patimur hypocomos hypo, id est, sub: comos, id est, villa. inde hyppocomi, qui sunt sub villanis.

b Veredarij. id est, ducentes equos alibi ꝑ ipsis equis vt no. s. eo. l. ij.

† Hyppocomi dicũtur stabularij, seu equorum curatores.

c Sagorum. hoc sagum sagi, vestis tenuis & abrasa, secundum Hugo.

d Notam i. infamiam: vt s. de dig. l. ij. vel secundum P. i. bullam singulis manibus eorũ impressam: vt s. de aqueduc. l. decernimus. & de fabricẽ. l. stigmata.

e Publici. Not. consuetudinẽ j. eo. l. cursum. & ff. de test. l. iij. §. fina.

f Committi. vt faciant onerari plaustra.

g Excipiunt. i. accipiunt.

h Si quis. s. officialis. Accur.

i Mutatione. mittit equos non mittendos, & releuat mittendos: ad qđ s. eo. l. parhippum.

k Is tantummodo. scilicet legatis qui &c & dic gẽtibus non subditis secus, vt j. eo. l. cursum. ibi, quoniam etiã legatorũ, &c. & facit j. eo. l. iudicibus.

l Nemo. Mutationibus. i. euectionibus, quę fiunt per mutationes personarum & equorum: vt s. eo. l. in omnibus. Acc.

m Animalia id est equos ducentes veredos.

n Per mancipes. qui manu capiunt.

o Apparitores. i. publicanos: vt s. de vecti. l. si quis. P. nã cum mancipes earum vendunt, parũ datur eis: & sic laborem perferre nequeunt. Et sic not. quod equus male pabulatus, male vadit. Accur.

Equus malè pabulatus, malè vadit.

p Ne id. sub. vn-

Non debent rustici, qui hyppocomi appellantur, perducendo equos per publicum cursum indigna spoliatione vexari. Bartolus.

Idem Augustus. XIII.

Non patimur hyppocomos a †, per eos, qui veredis vtuntur, indigna spoliatione vexari: siquidem nonnulli veredarij b saga eorum c dicũtur auferre, vel præcidere. quocirca per omnes iudices & curiosos miserabilis remoueatur iniuria: scientibus cunctis, quòd si obseruata non fuerit nostra sanctio: non solùm damna resarcire, verùm etiam notam d, & mulctã, qui neglexerit, subire cogetur.

Exhibitio cursus publici secundum consuetudinem locorum committitur, vt plaustra faciant onerari. Bart.

Idem Augustus. XIIII.

Publici e cursus exhibitio secundum locorum consuetudinem, vel curialibus, vel cohortalibus debet committi f, vel iis, qui suo periculo ab eminentissima præfectura sub competenti cautela excipiunt g.

Mittens equum in cursum publicum non mittendum, quadruplum pretij dicti equi fisco restituat. Bar.

Imp. Zeno A. XV.

Si quis h, vel pro vna mutatione i veredum superducendum esse crediderit, quadruplum supra dictorum animalium pretium fisci iuribus inferat.

Legati gentium principi non subditarum cursu publico possunt vti. Bart.

Idem Augustus. XVI.

Is tantummodo k vtendi cursus publici facultas concessa est, qui legati de diuersis gentibus ad nostram clementiam properare festinant.

Subtrahens mulionem euectioni deputatum, decem libras argenti fisco persoluat. Barto.

Idem Augustus. XVII.

Nemo mulionem mutationibus l deputatum, vel per solicitationẽ, vel per receptionẽ † subtrahere audeat: decem libras argenti pœnæ nomine inferre reformidans.

Curari debet ne equorum cursui publico deputatorum pabula, id est, præbenda cariori pretio vendatur, & etiam vt non teneãtur prouinciales viliori pretio vendere. Barto.

Idẽ Augustus. XVIII.

Animalia m publica, dum longè maiore ac periniquo pretio pabula æstimantur, per mancipes n atque apparitores o apertè vexantur: ne id p contingat, sublimitas tua q disponat, vt nec pabula mutationibus r desint nec prouinciales vltrà, quàm iustitiæ sinit ratio, prægrauentur s.

Prouinciales & curiales ad præstandum animalia indebita ad cursum publicum non grauantur: quia satis est, si conferũt in pabulis & pecuniis equorum deputatorum cursui publico. Bar.

Idem Augustus. XIX.

Comperimus prouinciales, & pabula, & pecuniam pro cursu equorum censualium solenni ratione conferre, & extrinsecus etiam parauerdorum t onere prægrauari. Prouinciarum igitur rectores procurent, ne vnquam cursus publicus veniat in querelam: & occasio deceptionis curiales, vel prouinciales animalia indebita præstare compellat.

Nullus dux posteaquam ducatum suum intrauit, vti debet cursu publico, sed iumentis proprijs: quod etiã obseruatur in officialibus cohortalibus: pœna contrà facientibus imminente. Barto.

Idem Augustus. XX.

Nemo ducum ingressus semel prouinciam v suam postmodum in itineribus faciẽdis † cursu atque angariis ipse sibi ne suo vtatur officio: sed expeditionem militarem iumentis propriis x exequatur. De † cohortalinis etiam officiis eadem lege sancimus, ne quis ex his per prouinciam suam discurrens, veredo y conetur in libe

de ne, &c.

q Sublimitas tua. loquitur præfecto prætorio. Accur.

r Mutationibus. id est, equis, qui ꝑ mutationes vehũt: vt s. l. proxi.

s Prægrauentur. quia nõ debent minus vili pretio vendere. Accur.

t Comperimus. Parauerdorum. expone: vt s. e. l. ij. & facit j. de luc. aduo. l. ij. & s. de vec. l. vsurpationẽ. & ff. de offi. præsi. l. illicitas.

† Alias obreptionem.

v Nemo. Prouinciam. id est ducatum.

Prouinciam ꝑ caculatur.

x Propriis. facit s. de statu. & imagi. l. & virtutum. & in authent. de manda. prin. §. illud.

y Veredo. expone vt s. eo. l. ij.

Nullus

† In cursu angariis ipse sibi suum vtatur officium.

† Alias, cohorta-

posterum, cùm sacra prohibitum sanctione cognoscat. Quòd si quis ducum, vel apparitorum, vel cohortalium officiorum temerario animo ea, quę decernimus, contemnenda putauerit: per singula animalia, quibus vsus fuerit, singularum librarum auri illatione mulctabitur.

Etiam ecclesia tempore expeditionis non excusatur ab angarijs, vel parangarijs. Bart.

Imp. Ana. A. XXI.

NVllus penitus cuiuslibet ordinis, seu dignitatis, vel sacrosancta ecclesia, vel domus regia tempore expeditionis excusationem angariarum seu parāgariarū habeat [a].

Imp. Iustinus A. XXII.

CVrsum ambularem ab omni Orientali tractu, necnon ab iis ciuitatibus aliarum regionum, quarum instructio tui culminis [b] meminit, tolli amputariq́; decernimus, ita tamen, vt in transitu fortissimorum militum (quando nostra serenitas disposuerit ex aliis ad alia eos loca deduci, euectionesq́; animalium secundum consuetudinē [c] à nostra fuerint sernitate consecuti) & in armorum tam conuectione, quàm translatione [d] seruata consuetudine, in profectione, quinetiam legatorum [e], animalium dominis, qui ea solent accepta mercede locare, praebenda pensio arcae tui culminis imputetur, tractatorias [f] videlicet animalium super memoratis causis nulli aliȷ̄ iudici, cuiuscunque sit dignitatis, nisi tuo tantummodo culmini, faciendi licentiam patere decernimus.

Imperator Iustinianus A. XXIII.

IVbemus nemini licere cuiuscunque scholae, vel officiȷ̄ vel militiae seu conditionis per totius Orientalis tractus partes, ob quamcunque causam proficiscenti, seu redeunti supra vnum veredum [g] vnumq́; parauheredum, cum euectione tamen iudiciali [h] mouere: nisi specialis ei praestita sit nostrae serenitatis, quantitatem animalium cōtinens euectio. exceptis procul dubio iis, qui pecunias publicas deuehūt: cùm in hac parte sine nostra quoque speciali authoritate tanta conueniat animalia moueri, quanta transuehendae pecuniae summa & eius tuitio deposcit. quinquaginta librarum auri iis feriendis condemnatione, quicunque nostra iussa quolibet modo, seu tempore violauerint, seu violari concesserint.

TITVLVS LII.

DE TRACTATORIIS & statiuis [illegible] †.

Licentia data pro animalibus ad vehendum & arripiendum iter, debet biduum continere: ad moram verò trahendam quinque dies: & nulla debet dari pro se & necessarijs sibi personis, nisi illis tantùm, qui animalia vsui publico deputata persequuntur. Barto.

Imperator Constantinus A. I.

TRactatores † [k] cum statiuis solitis tantūmodo bidui tempus accipiant [l]. nulli verò penitus cùm necessariis sibi personis praebeantur, nisi iis tantummodo, qui animalia atque equos sacro vsui necessarios persequuntur [m]. ita tamen, vt his dimissis in tractatoriarū corpore [n] quinque dierum numerus adscribatur: vt nullus vltra hoc temporis spatium, ad residendum in quo libitum fuerit loco copiam nanciscatur.

TITVLVS LIII.

DE APPARITORIBVS praefectorum praetorio, & [illegible]

Cornicularij praefectorum completo munere principis purpuram adorēt: & cùm sint otio donati, ad aliud officium non deuocantur. Bartolus.

Imperator Leo A. I.

---

a NVllus. Habeat. sic s. de sacrosan. eccle. l. neminem. & de excus. mu. l. maximarum. & s. de quib. mu. vel prae. l. ij.

b CVrsum. Tui culminis. loquit praefecto praetorio.

c Consuetudinē. s. eod. publici.

d Translatione. s. de fabri. l. fina. §. quoties.

e Legatorum. s. e. l. his tantūmodo. contra. Solu. ibi.

f Tractatorias. id est literas datę licentiae vehendi animalia. & addde, vt s. titu. j. in sum.

g IVbemus. Veredū. hoc expone vt s. eod. l. ij. Accursius.

h Iudiciali. praefecti non alterius: vt s. l. prox. in fine.

t DE TRActatoriis & statiuis.

Forte declinat hic & haec tractatoria. & erāt viri qui tractabant, & contrectabāt animalia publica, & equos sacro vsui deputatos. Vel fort: tractatorię dicuntur literae datae licentiae vehendi animalia: vt s. titu. j. l. cursum. in fi. vel vt liceret ad tractandum, id est, ad apprehendendum criminosos impetrare: vt supra, de deser. l. j. §. j. imo & ius erat licentia militi data forte falsa.

k TRactatores. ex pōe vt in titu.

l Accipiāt. vt iter arripiant.

m Persequuntur. scilicet qui deputati sunt ad hoc: vt supra, tit. j. iudicibus. §. his enim.

n Corpore. scribebatur dies datorum in quodam libro, vbi omnes scribebantur, & biduū ad inchoandū iter, & quinque dies alij quibus possit stare in itinere, vbi velit, nō plures: alias capitur, vbi inuenitur: vt s. titu. j. l. iij. Et not. quod sic biduum datur iis, qui accipiūt literas ad transeundū per castrum francum.

DE APPARItoribus praefecto. &c.

Praefe

† Statiua loca dicūtur, in quibus aliqs immorat: à stando. Tractatores aūt dicūtur, qui facultatē habēt adducendi equos in publico cursu: vnde est tractatoria facultas.

† Alias, Tractatorix.

PRæfecturæ [a] cornicularios qui annis singulis exeunt, post trāsactos corniculos nostram adorare purpuram volumus: quo honore perfunctis, cùm iam missionē tenuerint, liberum otium damus: vt ad susceptionē [b], cuiuslibet necessitatis officium minimè deuocētur.

Præfectiarij exactiones prouincialium facere non debent, nec etiam habere custodiam horreorum. Barto.

Idem A. II.

PRæfectiarios [c] ad perniciem [d] prouincialiū exactionibus in ꝓuinciis, vel potius lucris & questibus suis [e] sese immiscereve tamus. Præterea vel horreorum [f] gerere custodiā, vel curiarum [g] ius atque arbitrium sibi præsumere his denegamus. Horum si quis præsentis legis temerator existat: volumus eū competenti motu & indignatione percelli.

Cornicularij, primiscrinij, & numerarij præfecti prætorio sortita laborum requie priuilegijs hic insertis gaudent. Barto.

Imp. Anastasius A. III.

COrnicularij [h] & primiscrinij, numerarij insuper, qui in officio tuæ sublimitatis per ordinem obsequiis militiæ terminatis, desideratam laborū requiem sortiuntur: pro multis erga rempublicam sudoribus, ab omnibus in dictionibus, tam militarium, quàm ciuilium [i] iudicum semper habeantur immunes [k]: & ciuilium tantùm iudicum, non etiā militarium iurisdictioni subiaceant. Huic sanctioni addendum esse censemus, vt si quis præfectiarius dū militat, vel post depositū cingulum, sine testamento, quod legibus comprobatur, nullisq; abintestato successoribus derelictis, fati munus impleuerit: omnes eius patrimonij facultates prouisione magnificæ tuæ sedis, non fisci iuribus [l], sed arcæ tui culminis rationibus vindicentur. Scriniariis autē & exceptoribus, cæterisque, qui in officio tui culminis merent: cùm in legione prima [m] adiutrice nostra militant, audientiam tantummodo in causis, in quibus pulsantur, tuæ celsitudini deputamus. In prouinciis verò commorantes, rectoribus earum eos respondere iubemus [n]: nisi publicum officium aliquod eis iniunctum sit.

TITVLVS LIIII.

DE APPARITORIBVS PRÆFECTI VRBI.

Qui administrauerunt officia, officio finito principis purpuram non adorant. Item apparitor sedis vrbanæ illustris de concusso pistore conuictus punitur. h.d. cum l. sequenti.

Imppp. Gra. Valen. & Theo. AAA. I.

PRęter eos, qui de officio eminentiū potestatum [o], numero stipendiorum, & curriculis euolutis, vrbisq; pręfecturæ, serenitatis nostræ [p] annis singulis attingere purpuram venerariq; præcepti sunt [q]: nulli prorsus eorum, qui prouincialia officia peregerint, tranquillitatis nostrę muricē [r] adorare sit liberum, omnium suffragiorū obreptionere cessante.

Impp. Arcad. & Hono. AA. II.

QVicunque illustris vrbanæ sedis apparitor clandestina fraude pistorem concusserit: accusatus atq; conuictus, perpetui panificij [s] nexibus addicetur.

TITVLVS LV.

DE APPARITORIBVS magistrorum militum & priuilegijs eorum.

Imppp. Valen. Valens & Grat. AAA. I.

QVi sese [t] in officiis magistrorū equitū ac peditū militare mon-

[a] PRæfecturæ. s. prætoriæ vt in titu. & cornicularij erat, qui cornua sonabant quādo milites ibāt ad bellum secundū H. de quibus. j. l. iij. & s̄. de offi. di. iudi. l. sciant. & facit ad hanc. l. j. titu. j. & s̄. de pala. sac. lar. l. j. & de dome. & protec. l. j. Accur.

[b] Susceptionem. id est, officiū susceptoris. de qbus habes. s̄. de suscep. l. j.

[c] PRæfectiarios. id est, officiales præfecti.

[d] Perniciē. i. quod esset pernicies prouincialium.

[e] Suis. sic. ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis.

[f] Horreorum publicorum. Aldri.

[g] Curiarum. scilicet vt sunt agentes in rebus: vt. s̄. de curiosis. l. ij.

[h] COrnicularij. Expone: vt s̄. l. j. oēs isti erāt officiales præfe. præt.

[i] Ciuilium. sic s̄. de agen. in re l. ex eo. §. vt autem non.

[k] Immunes. vt supra. l. j.

[l] Fisci iuribus. sic ff. de iniust. rup. test. l. si quis exhæredatus. §. eius. ibi, qđ si tædio &c.

[m] Prima. multa enim erant. sic s̄. de castren. pecu. l. fina.

[n] Iubemus. sic s̄. de offic. recto. prouinc. l. in officiales. & s̄. de agen. in re. l. ex eodem. in fine.

DE APPARITORIBUS præfecti vrbi.

[o] PRæter eos. Potesta tū vt sunt p̄fe. pręt.

[p] Serenitatis nostræ. hic pone superiorem versum numero stipem &c.

[q] Præcepti sunt. vt s̄. titu. j.

[r] Muricem. id est nos muriceo colore vestitos: vt s̄. de vest. holobe. l. ij. lib. xj.

[s] QVicunque. Panificij. si habes beneficij, habeas abdicet. si panificij, habeas tunc addicetur, & tūc est contra. s̄. de pœnis. l. ne quis. Solu. hic speciale. nam & alias toleratur talis sentētia, licet sit inciuilis: vt ff. de pœ. l. moris. §. sed damnare.

DE APPA[illegible]

[t] QVi sese. s̄. titu. ij. l. j. & iij.

Qui

[a] Qvicunq; in officio. Ordinis sint militaris. scilicet eius militiæ in qua fiunt, puta numerarij. & similes: vt j.l. numerarios. nõ tamen modo militari possunt testari: vt s. de test. l. scriniarios. quæ est contra. Vel dic, vt not. s. de castren. pecu. l. fina. Accur.

[b] Probari volumus: vt & s. de agri. & censi. l. colonos. & facit s. qui mili. non pos. l. iij. & iiij. & j. titu. primo.

† Alias, desũt hęc, in aliquo officio.

[c] Numerarios. De his habes. s. de numera.

[d] Præsentalium. i. eorum qui pręsentialiter nobiscum sunt: vt s. de re mili ta. l. nemo miles

[e] Exeuntes. de officio numerarij.

[f] Deferentes. scilicet, numerarios beneficium partis mili. q. d. licet finiatur militia prima, deferunt tamen secum partẽ beneficij seu honoris: quia sociãtur tribunis, vt habeant eam dignitatem siue administrationem quã habẽt tribuni. ad quod s. de silen. l. fi. in fine. Accursius.

[g] Immunes. sic s. de asses. l. non parũ. Accursius.

[h] Principatus. & hi principes erant quidam officiales magistri militũ maiores aliis, quasi prima capientes secundum Hugo. & facit infra de cohortalibus. l. j.

[i] Tribunis vigilũ. non loquitur de illis, qui sunt s. de offic. præfec. vigi. l. j. sed de iis, qui sunt j. de cohor. l. j.

† Vestris.

[k] Eos nostris. loquitur magistro officiorum.

[l] Statutorum. taxatus erat eorum numerus. & facit. s. de sacrosan. eccl. l. non plures. & s. de offi. magi. mili. l. ij.

strauerint, ab omni nominationis iniuria excusent.

Imp. Theod. & Valenti. AA. II.

Qvicunq; in officio magistrorum equitum ac peditum militiam sortiti sunt, ordinis sint militaris [a].

Imp. Martianus A. III.

Probari apparitores magisteriæ potestatis, neque curiales † in aliquo officio, neque cohortales, neque censibus adscriptos volumus [b].

Numerarium illustrium completa militia & principatus munere functi gaudent priuilegijs hic insertis. Item qui sunt de numero militantium gaudent priuilegijs eorum: qui verò sunt vltra numerum, non. h. d. cum l. sequenti. Bartolus.

Idem Augustus. IIII.

Nvmerarios [c] virorũ illustrium magistrorum militum, tam præsentalium [d], quàm Orientalium, qui ordine & stipendiis militiæ fuerint decorati, exeũtes [e] tribunis prætorianis partis militaris, sudoribus eorum beneficium deferentes [f], sociari præcipimus: ita videlicet, vt post completam militiam, ab omnibus indictionibus tam militariũ, quàm ciuilium iudicum semper habeantur immunes [g]. principatus [h] verò munere functos tribunis vigilum [i] militaribus aggregari volumus.

Imp. Zeno A. V.

Eos, qui in officiis nostris † [k] merentes, statutorum [l] tantummodo numero inserti sunt, fori præscriptione muniri [m]: cæteros verò, qui supra huiusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes, & apud illustrissimas præfecturas, & apud charissimos prouinciarũ rectores de quolibet pulsari & cõueniri, & sine cinguli præscriptione respondere negotio sancimus.

TITVLVS LVI.

DE APPARItoribus proconsulis & legati.

Obsecundans proconsuli vel legato, non debet esse curialis, vel adstrictus alicui corpori: & si adstrictus est, debet restitui. & apparitores legatorum debent esse quadringenti. Barto.

Imp. Constant. A. I.

Officio [n], qđ tuis meritis obsecundat, nõ curialem quenquã, nec ex cæteris corporibus volumus aggregari, at si qui erunt apparitores huiusmodi, restitui eos muniis debitis mox iubemus.

Imppp. Valent. Valens & Gratia. AAA. proconsuli Aphricæ. II.

Apparitioni tuæ [o], & legatorum quadringentos censuimus deputãdos, de iis duntaxat, quos esse sibi detractos reipub. membra [p] non quærunt.

Impp. Arcad. & Hono. AA. III.

In proconsulari prouincia [q] officium proconsulare postulet, quod exigere consueuit, nec alienis se partibus impudenter [r] inferat.

TITVLVS LVII.

DE APPARITORIBVS comitis Orientis.

Impe. Zeno A. I.

In officio [s] comitis Orientis non amplius, quàm sexcenti apparitores habeantur, quos quidẽ publicis necessitatibs nouimus abunde suppetere.

& iij.

[m] Muneri. nam offi. magi. mili. l. ij. sub te, non sub alio conueniuntur & in ciuilibus. & in criminalibus caussis.

DE APPARItoribus proconsul. & legati.

[n] Officio loqt̃ proconsuli Aphricæ. & facit s. tit. j. l. ij.

[o] Apparitioni tuæ. procõsuli Aphricæ loquitur. & facit s. titu. j. l. j.

[p] Membra. vt enim homo habet multa membra: sic respublica habet diuersa officia: quod patet per hunc librum. & tractatum de officiis, & insti. in proœ. in fine. nõ ergo alterius curiæ adstrictũ accipiet.

[q] In proconsulari prouincia. i. in ea quam procõsul regit. nã aliqua reguntur per alios, scilicet comites prefectos.

[r] Impudenter. sic ff. de procur. l. quæ omnia. §. j.

DE APPARItoribus com. Orientis.

[s] In officio. s. ti. j. l. ij. Accursius.

De co

a DE COhortalibus &c. Qui officio curię erant coarctati. Accursius.

b Principibus. hoc dic, vt s. tit. iij. l. numerarios. in fi. not. sed quidam habent titu. j. l. proxi. nullus.

c OMnes stationarij, qui stabāt in confinibus: qui & dicunt limenarchæ, & irenarchæ: vt ff. de cu. re. l. diuus. Accursius.

d In custodia. vt & s. de curio. l. j. in fi. & l. fin. & de pri. car. l. j. & de accu. l. si quis.

e NVllus. Probare. id est, approbare in officiū. vel prouehere. i. promouere sine litera principis, quæ eū approbet: vt hic & j. de diuer. offi. l. in his. & l. pen. & fi. & s. de re mil. l. neminem.

f Sustinētia. vt s. de agen. in re. & nō alij: vt s. de decu. l. j. & fi. in fi.

g Munere. id est, gerentibus tantum munus.

h Adminiculum. quod est per officiales quos sibi elegit.

i SOlita. alias incipit, solita cohortalibus Syriæ priuilegia &c. alias incipit priuilegia. &c. desunt.

k Bastagiæ. Bastaga seu vastaga (vtrūque enim dicit) officium publicum est, vel militia qđ gerētes bastagarij dicebātur: qui rusticos ad quintā bestiam principi dandā cogebāt, vt s. de muri. l. iiij. & l. æternam.

l Primipili. quia fuerat primipilari[9], & not. quod quidā habēs pastus primipili & leges transacta functiōe pastus primipili cōpe. se. &c. & dicit pastus per similitudinē: quia

† Malo (inquit Alciat. hic) cohortalibus legere quam cohartalib[9], qđ in domestica militia alicuius cohortis essent: id genus milites. & ita in exemp. Vict. in huius titul. legib[9] legit. quare vide etiam Budæum in poster. anno. in pandectas.

Bastagiarij. qui dicuntur.

TITVLVS LVIII.

DE COHORTALIBUS a †, & principibus b cornicularijs ac primipilarijs.

Stationarij, qui irenarchæ appellantur, non debent facere exactiones, nec aliquem in carcerem mittere, etiam si crimen sit manifestum. Bartolus.

Imp. Constan. A. I.

OMnes stationarij c, neque superexactionem audeant, neque carcerem habeāt, neve quis personam, licet pro manifesto crimīe, apud se habeat in custodia d: sciens, quòd si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est.

Nullus iudex volentem militare approbare debet sine sacra approbatoria, nec permittere etiam vehere, exceptis prouinciæ officialibus, qui cursus publici solicitudinem sustinent. Bartolus.

Imppp. Theodo. Arca. & Honor. AAA. II.

NVllus iudicum quenquam sine sacra probatoria probare e audeat, vel prouehere. Excipimus tamen officia prouincialia cursus publici solicitudinem sustinentia f, nec enim tanto muneri g adminiculum h denegari publica permittit vtilitas.

Priuilegia solita concessa, per dominum Diocletianum principem confirmantur, & etiam extenduntur, prout infrà describitur. Barto.

Impp. Arcad. & Hono. AA. III.

SOlita i cohortalib[9] Syriæ priuilegia, quæ à diuo Diocletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoque porreximus: ac iubemus eos non ad solicitudinem bastagiæ k †, non ad functionem nauiculariam deuocandos, non inuitos curialibus cœtibus adscribendos: verùm peracto labore militiæ, † pastus primipili l competenti sedulitate functione trāsacta, prærogatiuam his recusationis m offerimus.

Iidem AA. IIII.

OFficia rectorum prouinciarum tuæ magnificentiæ literis volumus admoneri, vt susceptos in officio proprio n, vel probatos, cohortium nomine, vel legionum priuilegiis existimet inserendos.

Habens plures filios debet cohorti siue collegio, cui est adstrictus, vnum ad seruiendum deputare, alterum suæ patriæ. Si verò habeat vnum tantùm potius curiæ suæ patriæ, quàm collegio eum deputare debet.

Iidem AA. V.

QVicunqꝫ per Osdroenam † primipilarius maiore lætatur numero filiorum: vnū loco suo veluti hæreditario iure substituat o, alterum pro amore patriæ, Osdrosenæ p † curiæ tradat obsequiis, cęteris qua voluerit militia prouisurus. Sinautem duos tantū procreauerit: cohorti satisfacere cogatur, & curiæ. Quòd si vnum procreauerit: eundem ordini patriæ restituat, nullo contra hanc formam beneficio valituro. Damus sanè licētiam patribus eorum, quam ipsis huius legis authoritate ciuitatū obsequio aggregantur, vt si quos curiales patrocinio principalium, inuenerint excusari: in medium proferāt: vt & ipsi similibus officiis deputati, careant impetratis q.

Apparitor criminosus fugiens citandus est, quòd nisi intra talem diem venerit, contra eum proferetur sententia condemnatoria, & ipso non comparente, condemnabitur. Barto.

Impp. Honor. & Theo. AA. VI.

SI apparitor defugerit criminosus, edictum, quo reuocari possit, adiecta conditione r, legibus subsequatur: cui nisi

sicut homo primo comedit, secūdo digerit: sic iste primo gerit officiū secūdo rationem reddit, & ita digerit quodam modo: vt j. e. l. ordinariorum. & alias fastus *, & eodem modo legit. vel careas vtroqꝫ & punctua post dictionē primipili. Accur.

m Recusationis. à prędictis solicitudinibus bastagiæ. & nauiculariorum.

n OFficia. Officio proprio scilicet tuo, & vel, pro etiam.

o QVicunque. Substituat. vt s. de officio mil. l. ij.

p Osdrosenæ. i. prouinciæ prædictæ. & sic habeas Osdrenæ, alias est Desenæ: & bñ stat.

q Impetratis. per quam curiam euitabant: vt & s. de decu. l. euacuatis.

r SI apparitor. Conditione nisi ad talem diem venerit. proferet sententiā cōdemnatoriam, sic enī peremptorium mittitur: vt ff. de iudic. l. ad peremptorium. nā hic quodammodo est perēptoriū. pōt enim dānari, licet absens officialis: vt & s. de pœ. l. diuus.

fuerit satis factum: meritò in latitantem à iudice pro qualitate peccati sententia proferatur. Veniam enim talibus non permittimus, nec indulgentiis crimina subleuamus [a].

Apparitores quorumcunque iudicum non possunt scribi in numero aliquorum militum aut contemplatione alicuius stipendij relaxari prius, quàm primipilli rationem reddiderint, nec etiam petere, vt quieti donentur. Item solutus militia ob delictum, non ob hoc quietem accipiet, & bona talis delinquētis illi militiæ relinquuntur. Bar.

Imp. Theod. A. VII.

ORdinariorum iudicū apparitores, qui [b] vel speculatorum, vel ordinariorum [c] attigerint gradum, nullo annorum numero, nulla stipendiorum contemplatione relaxentur prius, quàm primipilli pastum [d] digesta ratione compleuerint.

Quòd si ante debitum [e] locum, qui huic functioni habetur obnoxius, vel ægri corporis labem, vel defessæ senectutis extrema ad impetrandam quietem crediderit prætendenda: non prius otio condonetur, quàm omne, quod primipilo debetur, expenderit. Eos etiam, qui pro sceleribus suis soluto militiæ cingulo, addicuntur infamię, nec integro peculio [f] sub hac occasione lætantur: ita condignæ vltioni eos volumus subiacere, vt functioni quoque, quæ extremæ [g] militiæ debetur, nihil ex eorum facultatibus subtrahatur.

Imp. Valen. A. VIII.

SPeciebus primipilaribus, adhærendis [h] eadē pretiorum taxatio seruetur, quæ in venalibus publicis poterit reperiri.

In Illyrico centum apparitores singulis iudicibus obsecundent, & non vltra ad quæ obsequia non deputentur iniqui, sed illi, qui tantùm solicitudines debitas exequuntur. Bart.

Idem A. & Martianus A. IX.

PEr Illyricum, in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officiis constat præsidalibus expediri: centum [i] numero singulis iudicibus obsecundent: nec vltra hunc modum vel ad militiam vllus aspiret, vel conniuentia iudicum perseueret. Adhibendi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia, non illi, qui vano militiæ nominæ immania [k] lucra sectentur: sed qui necessitatem officij solicitudinibus debitis exequantur.

Nemo potest ad officium cohortalium accedere, nisi prius in matricula cohortalium receptus & descriptus fuerit: pœna contrà facientibus imminente. Bartolus.

Iidem AA. X.

QVicunque chartas, vel tabulas [l] vel quodcunque aliud ministerium cohortalis optauerit: non antè accedere permittatur, nisi eius nomen matriculis receptum primitus fuerit [m]: pœna propositâ iis, qui contra statuta cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis officium iniungendum.

Exemptus de grege cohortalium propter crimen, si voluerit ad idem sacramentū repedare, allegare debet, & ostendere principis oraculum ex certa forma concessum. Barto.

Imp. Leo A. XI.

SIquis ex grege [n] cohortalinorum vrgente criminis insectatione stipendiis fuerit exemptus, aut otio traditus, quietis artibus immoretur: aut si ad pristina sacramenta precum miseratione maluerit repedare: indultum nostræ maiestatis oraculum amplissimæ tuæ sedi offerat allegandum [o].

Si cohortalis apparitor vel cohorti obnoxius hoc officio derelicto ad aliam aspirauerit dignitatem: tam ipse, quā liberi eius tali dignitate, & militia spoliati, ad pristinam conditionem retrahuntur, nulla nisi triginta annorum præscriptione obstante.

Imp. ... A. XII.

sed alias regulariter contra s. de accu. l. absentem.

[a] Subleuamus. sic s. de apost. l. iij. & ff. de ædil. edic. l. si quis sit fugitiuus.

[b] ORdinariorū. Qui. s. iudices speculatorū, quales sunt præsides: vt s. de priua. carce. l. j.

[c] Ordinariorum. s. aliorum. nam & præsides ordinarij sunt: vt j. de mo. mulct. l. eos.

[d] Pastum. expone vt s. eo. l. solita.

[e] Ante debitum. præpositio. & dic locū, id est, tempus sic, vt in vulgari dicimus. nō est adhuc locus. i. tempus vel dic ante aduerbiū tēporis. vel dic qd' locum adducebat ad impetrandā excusationē: quia scilicet diu in eo loco i. officio steterat, vel in infirmitate, vel in senectute. A.

[f] Peculio. i. salario quod peribit: vt j. eo. l. quisquis. §. de hinc.

[g] Extremæ. id est, si etiam in minima militia erat obnoxius, omnia sua bona ei relinquit.

[h] SPeciebus. Adærandis. alias adhærendis, alias ad ærandis. i. ad ærarium deducēdis [*] pro dando primipilaribus. et facit s. de erog mil. anno. l. septem.

[*] Imo, id est, ære æstimandis vt interpretat ele gāter Budęus in posteriorib. annot. ad pandect.

[i] PEr Illyricum. Centeni. sic s. de appari. procon. sul. l. ij.

[k] Immania. id est crudelia & iniqua, alias inania. & sic idem.

[l] QVicunque. Tabulas. officium emendi chartas & parandi & sic de tabulis. i. pugillaribus dicas, vbi acta vel memoriæ publicæ scribebantur.

[m] Fuerit. sic supra de fabricen. l. si quis.

[n] SI quis. Ex grege. ꝓpter vtilitatem dicit gregē. sic s. de mili. veste. l. si. in si.

[o] Allegandum. sic. j. de diuer. offi. l. iij. Sed contra supra de suscepto. l. si aliquid. Solutio. hic alias, non in officio deliquit. Vel hic ex certa scientia: vt ibi patet. Itē j. tit. secundo lege quicunque. contra. Solutio. ibi. Item facit s. de digni. l. iudices.

Si

a SI cohortalis. Reuocetur. sic s. vbi decu. vel cohor.l.j.& s q mili.non pos.l.iij.
b Patriæ. patrem sequitur sic s.de murile.l.fi.lib.xj.& de fabricen l.iij.& de tabu.l.j.& fin. & j. §.sed nec.
c Annis.xxx. sic s.de præscrip xxx. ann.l. præscriptione.contra vbi dicit xl.Sol.hic propter dignitatem in qua stetit.arg.s.de fun. rei pub.l eũ.sed ibi nõ fuit in dignitate
d Exempla maiorum. quos sequitur: vt s.ea.l.§. liberis. & fa.C.de emen.ppinquo.l.j.
e Cunctos. non solum viles cohortales repelluntur à dignitatibus,sed etiã omnes artifices: vt subiicit,& s. de digni.l.ne quis. & nego.ne mili.l.j.
f NVllum. Ex principe. hoc expõe.vt s. de ap.maio.mil.l. numerarios. in fin.
g Blandiri. quasi possit deserere suũ officium.
h Concedimus. s. l.proxi.in princ.cũ concor.
i Responsa. repete contra.
k QVisquis. Careat.vt s.de offi.rect.pro.l. si quis.& fac.s.l.pxi.& l. si cohortalis.in princip.cum concor.
l Interpositã personam. quod nõ potest per se, nec per alium:vt ff. de admi.rerum ad ci.per l.ij.§.j.

DE APPA ritoribus præfecti annonæ.

APparitores. m Præfecturæ.i.præfecti vrbis. nam vni cõmissum alter facere non debet:vt s. de testa.l. hac cõsultissima & s.de offi.præfe.vrb.

SI cohortalis apparitor, aut obnoxius cohorti, ad vllam aspirauerit dignitatem: spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus,ad statum pristinum reuocetur [a], liberis etiam in tali eius conditione susceptis, fortunæ patriæ [b] mancipandis.

Quòd si quis ex his ausus fuerit vllam affectare militiam : nulla præscriptione tẽporis muniatur, præter eam scilicet,quę ex triginta annis [c] colligitur: sed ad conditionem propriam trahatur. nec ipse vel liberi eius post talem ipsius statum procreati, quod cohorti debetur, valeant declinare.

Sed nec ad aliam cohortalinus,vel cohortalini filius audeat aspirare fortunam,cui maiorum suorũ exempla [d] præiudicant. Sed etiam cunctos [e],qui diuersarum rerum negotiationibus detinentur trapezitas scilicet,vel gemmarum,argentique & vestium venditores, apothecarios etiam cæterosq; institores aliarum mercium quibuscunque ergasteriis adhærẽtes,iubemus à prouincialibus officiis remoueri:vt omnis honor, atq; militia à contagione huiusmodi segregetur.

Nullus primipilaris & cohortalis ad aliam militiam aspirabit, etiam ex aduecatione principis: & statim restituendus est curiæ ciuitatis vnde oriundus est. Bartolus.

Idem Augu. XIII.

NVllus ex primipilaribus,nullũ ex principe [f] cohortalis officij, vel ad aliam posse militiã aspirare,vel ministeriis sibi contra publicam vtilitatem blandiri [g], vel ad quamlibet aliam dignitatem ad præiudicium prę teriti status accedere concedimus [h]. Quòd si contra hanc tam saluberrimã formam, vel responsa [i] cœlestia,quædam militia aut dignitas audacter eliciatur:pro ingestis haberi,etiam si speciali annotatione nostræ indulgentiæ eam obtinuisse videatur: nec assertionẽ ei quoquo modo patere,qui se memoratis artibus publicè studet commoditati subtrahere: sed statim ciuitatis, vnde oriundus est, curiæ tradi præcipimus.

Obligatus cohorti,etiam ex priuilegio principis cõcesso motu proprio ad dignitatem aliam non aspirabit, & carebit effectu priuilegij: & commodum cohortalis militiæ non habebit. Bart.

Imp. Anastasius A. XIIII.

QVisquis cohortalibus adhuc obsequiis obligatus,vel regimẽ prouinciæ,vel cingulum cuiuslibet militiæ, vel dignitatis quoquo modo meruerit, ante omnia contra licitum vsurpatis impetratisve careat [k], etiam si vltronea nostra liberalitate ius gerendæ prouinciæ,vel militiæ,seu dignitatis cuiuspiã sibi iactauerit fuisse delatum:dehinc vniuersis solatiis cõditionis, quã speuerat † defraudatus, ne quid eorum omnino per se,vel per interpositam personã [l] possit adquirere,primipili tantum munus implere cogatur: mox curialibus ciuitatis,in qua natus est, in diem vitæ suæ functionibus inhæsurus:ita scilicet,vt etiam ij,qui post impletam talem militiam quolibet militiæ dignitatisve genus affectauerint, curiæ patriæ suæ restituantur.

† Spreuerat.

TITVLVS LIX.

DE APPARITORIBVS præfecti annonæ.

Imp. Antoninus A. I.

APparitores vrbanæ præfecturæ [m] annonario officio sese non inserant:sed apparitorum ęmulatione secreta [n] ministerio suo annonæ pręfecturæ fungantur [o].

Imp. Constantinus A. II.

PRæfectus annonę canonẽ,qui ad officiũ suũ pertinet per cõpulsores [p] suos exigat:& cũ officio [q] suo retineat obno-

l.studentibus.& argu.j.de excu.l.ij.
n Secreta.i. separata remota vel diuisa.
o Fungantur cum suis apparitoribus: vt j l.proxi.
p PRæfectus. Cõpulsores.id est apparitores.
q Officio. i. cum officialibus.

Obno

xius [a],qui ad implẽdum canonem deuotionis suæ exactionem non ostenderit.

TITVLVS LX.
DE DIVERSIS officiis & apparitoribus iudicum, & probatoriis eorum.

Adstrictus chartarum officio, vel publicis ratiociniis, si ad militiam conuolauit, ad primum officium reuocatur, & in locum talis reiecti substituitur alius, quem merita dignũ faciunt. Bar.

Imp. Constan. A. I.

SI quãdo præfectus prætorio vel vicarius, aut rector prouinciæ significauerit eum, qui chartis, ac ratiociniis publicis inuenitur obnoxius, ad præpositum castri, ac militum [b] transisse: retractus illi adsignetur officio à quo ad necessitatem prestandi ratiocinij deuocatur [c]. in reiecti verò locũ is potissimum destinetur, cui meritorum adstipulãtur insignia [d].

Absolutus à militia, ad eandem non aspirabat sine licentia principis: & impetrans contrarium per obreptionem, punitur pœna quinque librarum auri. Bartolus.

Imp. Constan. A. II.

NVllus ex iis, quos claruerit militia resolutos, indebita denuò sacramenta sine Augusti affatibus [e] suscipiat. Si quis autem id per obreptionem nem fortè meruerit: quinque librarum auri mulctetur incommodo.

Idem A. & Iulianus Cæs. III.

NVllus apparitor amplitudinis tuæ [f] vel de officiis palatinis ad eã prouinciam, ex qua oriundus est, vel in qua collocauerit larem [g], vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus [h], obtentu publicæ necessitatis, vel executor priuati negotij dirigatur. Etẽ officij tuæ celsitudinis primiscrinius tres libras auri fisci vtilitatibus sine dilatione persoluet, si statuta fuerint temerata. Apparitor verò, qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hæc verò pœna etiam cæteris irrogata est: vt si domesticus, aut protector, aut stator, vel [i] agens in rebus vel palatinus vtriusque officij, vel ad eandem prouinciã in qua natus est, vel ad eam, in qua collocauerit larem [k], cum huiusmodi vsurpatione perrexerit: matriculis quidem exemptus ipse, qui se voluerit mitti, auri libram vnam fisci iuribus inferre cogetur. Adiutores verò officiorũ, & palatinorum, ac numerarij comitum illustrium virorum, siue actuarij libram auri fisci iuribus soluent: nisi statuta fuerint custodita.

Imp. Iulianus A. IIII.

QVi vel exiguam rei familiaris substantiam habent, militare in apparitorum numero non vetentur [l].

Apparitor ob culpam, vel negligentiam amotus officio per sententiam, ad nullam militiam aspirabit. Bartolus.

Impp. Gratia. Valentinia. & Theodosi. A A A. V.

QVicunque apparitores ob culpam, vel neglig ẽtiam fuerint iudicato districti [m] ad nullam militiam habeant facultatem aspirandi: nec ex rescripto [n] his vllus aditus reseretur, quos congruit pœnæ grauissimæ subiugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis aspirare contempserint.

Nullus debet fieri proconsul Asiæ, comes Orientis, præfectus Augustalis, vel eorum vicarius, nisi sacri scrinij probatoria consecretur. Barto.

Impp. Arcad. & Honor. A A. VI.

IN iis officiis [o], id est, virorum spectabilium proconsulis Asiæ, comitis Orientis, prefecti Augustalis, & vicariorũ (quos etiam monuimus sub triginta interminatione librarũ auri) nemo aliter admittatur nisi eũ emissa sacri scrinij probatoria cõsecrauerit. Quòd si quis talis sub tua [p] fuerit iudicatione conuictus: profectò irritis iis,

---

a Obnoxius. scilicet præfectus annonæ.

DE DIVERSIS officiis & apparitori. &c.

b SI quãdo. Militum, s. præpositũ ram.

c Deuocatur. i. reuocatur: vt & s. tit. ij. l. si cohortalis.

d Insignia. sic. s. de agen. in re. l. j. & de tyro. l. fin. cum suis concor.

e NVllus. Affatibus. sic. s. de cohor. l. si quis ex. Sed contra. s. ad leg. Iuli. l. j. Sol. hic ex certa sciẽtia: ibi non. ar. s. de suscep. l. si aliquid. ad idem facit quod in l. contraria not. Item facit. s. de re mil. l. semel.

f NVllus. Tuę. loqtur præfec. præto.

g Larem. & ita animo constituit ibi domicilium: vt. s. de inco. l. ciues.

h Commoratus. licet non habeat ibi domicilium: vt. s. l. proxi. cum cõcor.

i Vel. pro etiam.

k Larem. subaudi vel ibi iam fecit idẽ officium: vt prædixit. & facit. s. de cri. sacri. l. si. & de asses. l. in consiliariis. & ff. quibus ex caus. ma. l. ij, qui. & l. si.

l QVi vel. Non vetentur. sic Insti. de suspe. tu. §. si.

m QVicunque. Districti. alias adstricti. i. obligati: puta sunt cõdẽnati. alias districti ab officio iudicato, id est sententia separati. ad qđ est s. de offic. præfect. præ. l. si quos.

n Nec ex rescripto. vt s. ti. ij. l. si qs contra. Solu. hic in officio deliquit: ibi non: vt ibi no.

o IN iis officiis id est officialibus istorum, qui sequuntur. & facit. j. eo. l. probatorias. & l. fina. & s. de cohor. l. ij. & s. de nume. l. curialis.

p Sub tua. loquitur præfecto prætorio.

Ad

quæ vetita contrectauit, etiam congruam indignationem incurret.

Iidem AA. VII.

AD splẽdidioris [a] priuilegia militiæ, postea, quã priorem cõtinuo labore compleuerint, eos venientes admittemus, qui ea voto adispiscendi honoris crediderint expetenda, non eos, qui studio exercendæ cupiditatis [b] ambierint, vel vt [c] in meliori fortuna positi, aut ea scelera, quæ prius commisisse doceantur, occultent: aut alia deinceps posint impunè committere.

Duces & apparitores, & limitanei castrorum sub officiorum magistro conueniuntur: non tamen per hoc derogatur iurisdictioni magistri militum Thraciæ & Illyrici, qui ex consuetudine contra eos iurisdictionem habent. Bar.

Imp. Theodo. A. [†] magistro officiorum. VIII.

VIros spectabiles duces, eorumque apparitores, necnon limitaneos [d], castrorumque præpositos tantummodo ex sublimis tui iudicij [e] sententia conueniri, nec aliis subiacere iudicibus præcipimus: illustribus scilicet ac magnificis viris magistris militum consuetudine ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientes, Thraciarum, & Illirici ex longo tempore hactenus obtinuit [f], reseruata.

Memoriales & agentes in rebus & apparitores præfecti prætorio Orientis non sortiuntur præmia militiæ, nisi secundum consuetudinem sint eorum electiones manu principis approbatæ, non per literarum exempla & debent dicti officiales esse fideles Christiani. Bartol.

Idẽ A. & Valen. Cæs. IX.

PRobatorias memoralium [g] & agentium in rebus, cæterorumq́ nihilominus apparitorum prætorianæ per Orientem amplissimæ præfecturæ, eorum etiam, qui in diuersorum iudicũ officiis numerantur, ex sacris probatoriis solito more militiæ sacramenta sortiri decernimus [h]: non passim nec licenter solis authoritatibus, vel sacrarum militarium literarum exemplaribus, sed ex authẽticis [i] tantũ sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio præstandis: ita vt nullus his dolus [k] aut fraus posit annecti. de iis etiam, qui sunt veræ & catholicæ [l] fidei, iubemus admitti. Aliter verò militantes, nisi ex iis sint, quos solis authoribus [m] apparitioni aggregari vetusta consuetudo [n] perdocuit, detecta fraude cuiuscunque accusandi studio, non solùm mendaci carere militia, sed & proscriptionis stylũ subire [†] decernimus, & bonorum omnium amissione mulctamus.

Approbatio facta per principem militis militare volentis habens subscriptionem principis & administrantium, sub quibus ipse debet militare, ipsi traditur: exinde verò eorundem iudicum subscriptionem habens, apud officium dimittitur. Bartolus.

Iidem A. & C. X.

HAc sanctione decernimus, vt in posterum nemini licentia sit edendi exemplaria iis qui sociandi sunt cuicunque militiæ, quàm sine diuinis probatoriis adipisci non possunt: sed periculo primatum vniuscuiusque officij ipsas authenticas [o] sacras, quæ diuinam nostræ pietatis continent adnotationem cùm subscriptione administrantium, sub quorum iurisdictione consistunt, iis, qui militare

---

[a] AD splẽdidioris. id est, maioris.

[b] Cupiditatis. sic & s. tit. ij. l. per Illyricum. & de re mil. l. contra publicam. Item no. quod ascẽdere licet nõ descẽdere: vt. s. de nume. l. nulli. § nulla. Ac.

Ascendere, nõ descendere licitũ est.

[c] Velut. cum proxima litera legit. Item no. delicta magnorum celari, & nõ puniri. quod sæpe contingit: licet iustitiæ claues errent.

Maiorum delicta celari debent.

[d] VIros. Limitaneos à militibus imperij sic dictos: vnde & agri militũ limitanei dicũtur: vt s. de fun limi. l. fi.

[e] Tui iudicij. loquitur magistro officiorum.

[f] Obtinuit. circa iurisdictionẽ. & sic no. quod cõsuetudo dat iurisdictionẽ. sic s. de emã. lib. l. j. & fi. & ff. ad mun. l. magistratus. & l. fi. et in electionibus valet: vt ff. qđ cu. vniuer. l. mili. & l. item. §. sed hodie. & in aliis vt s. de ero. mil. anno. l. per. §. si qua. & ff. de legib. & senatusconsul. l. sed. ea & s. de exac. l. j. & de priui. scholæ. l. iij. & l. probatorias. in fin. & s. de aquædu. l. vsum.

Consuetudo dat iurisdictionem.

[g] PRobatorias memoraliũ literæ, quibus approbãtur memoriales per principẽ: & sic de aliis.

[h] Decernimus. scilicet vt aliter non teneat de eis facta electio. nisi principis sit subsecuta approbatio vt hic, & s. eo. l. in his. & s. de agen. in re. l. vlt. & iij. in fi. et de cohor. l. nullus. & de re mili. l. neminem. & caue: quia non omnes officiales debẽt habere probatorias: vt j l. proxi. §. quãuis.

[i] Authẽticis. Not. authenticũ nõ exẽplum pbare. sic in authen. vt spõ. lar. §. & hæc insuper. & s. de diuer. re. l. sancimus. & s. de eden. l. procurator. Sed sic. quid si hoc exẽplũ autoritate ordinarij sit publicatum? Videtur valere: vt in auth. vt fra. fil. §. j. sed hic puto sec⁹: quia dicit manu nostra subscriptis. Ac.

[k] Dolus. No. nullus dolus potest cõmitti cũ principe, nec ambitio: vt ff. ad legem Iul. de ambi. l. j. nec deficere solennitas: vt ff. de testa. l. omnium.

[l] Catholicæ fidei. Hęc lex Leonis est qui catholicus multum auxit sta. eccl. vt in auth. de nõ alie. in prin. col. ij. & facit. s. de postu. l. fi. & de episc. audien. l. iubemus.

[m] Autoribus. nobis. Accur.

[n] Consuetudo. no. sic. s. l. pxi. in fin. cũ concor.

[o] HAc lege. Authenticas. ex quibus solis probatur: vt s. l. proxi. & nota quod mittebatur probatoria ad eum, sub quo erat futurus officialis, vel ipso probato [†] portante vel aliquo, qui subscribebat & exemplabat & authenticum dabat approbato. Accursius.

Cætero

a Cæterorum. a- lias cæterorum, & dic tunc præter nominatos in l.§. pro xi.& in eius concor.alias certorum & tūc dic, quod officialia iudicia cursus publici solicitudinem sustinentia, secundum Al.

b Notitiam.quæ est j.ibi, & est notitia.

Pœna falsi, est pœna capitis.

c Capitis.nā hæc est pœna falsi: vt §. de falsis.l.vbi.

d Et notitia.Quidam habent titulū. et est notitia scrinij memoriæ probatoriæ:& incipit.l.agētiū &c. sed melius est,vt totum sit de lege præcedenti.& dic quod nominat officia, quorum officiales esse non possunt,nisi approbent per principem vt §.l.ista promisit.

e Scrinij. subaudi, est notitia &c. Accursius.

f A Gentiū. Officiis procōsulis.item est notitia:& sic in sequentibus.

De execu- toribus, &c.

g Ne per diuersas. hanc legē intellige per id qđ habes.§.de ca.lar.titu.l.ij.& in authē. de co.§.eos autem. & de exacto. tri. l. missi.

Q Vicunque. h Palatio. subaudi de velà.

i Tituli.sunt enī multa officia in palatio, quibus prouinciales respondent pro principe.

k Approbetur.in scriptis:non aliter: vt §.de iur fisc l.pro hibitum.in fi.& de empl.non man.prin.l.j.

† Hæc l. in scriptis nostris exempl. non est separata,sed continuus est textus cū præced. l.

l Iure nota vnum non debere tangere de officio alterius.§.de mune.l.in prouinciis. & de testamen.l. consulta. et est ratio,ne ratio nes fiscales per hoc

volunt,præstari:& exemplaribus videlicet eorum cū subscriptione eorūdem iudicū apud singula quoque officia,prout conuenit reseruandis.Quamuis autem manifestum sit de huiusmodi probatoriarum obseruatione excepta esse cæterorum a iudicum officia: tamen ne vlla ignorantiæ relinquatur occasio:omnium officiorum, quibus necesse est per sacras probatorias militiæ sociari, notitiā b in sacris apicibus subdendam esse censuimus.

Sub hac igitur obseruatione omnes, qui siue in hoc sacro palatio nostro, siue in aliis quibuscunq; officiis deinceps militare cupiunt:qui tamen (vt dictum est) non possunt pro tenore sacrarum constitutionum,vel veteri cōsuetudine,nisi præcedentibus sacris probatoriis militiæ sociari:sicut subiecta notitia demonstrat, adipisci præcipimus. scientibus iis,qui ex aliqua parte præsentis nostræ serenitatis legis formam conniuentia vel negligētia quadam colludere tētauerint: non tantum amisione bonorum omnium, sed etiā capitis c periculo, vtpote crimini falsitatis obnoxios,semetipsos esse plectēdos.Et est notitia d hæc. Scrinij e memoriæ probatoriæ sic.

Idem A.&C. XI.

A Gentium f in rebus, palatinorum sacrarum largitionum, rerum priuatarum partis Augustæ. Item scrinij sacrarum epistolarū sic:officij virorū illustriū præfectorum prætoriis Orientis & Illyrici, & vrbi, officij proconsulis † Asiæ & Achaiæ, officij comitis Orientis,officij præfecti Augustalis,officij comitis diuinarum domorum,officij vicariorum Thraciæ,Ponti,& Asiæ, Macedoniæ,& Thesaurensium classis.Item scrinij sacrorum libellorum sic. officij virorum magistrorū militū vtriusq; præfecti Oriētis & Illyrici inuitatorum, admissionaliū memorialium,omniumq; pędagogorum, cellariorum,mensorum, lampadariorum, eorum,qui in sacris scriniis deputati sunt decanorum partis Augusti, & cursorum partis Augustæ,officij virorum spectabilium ducum Palæstinæ,& Mesopotamiæ nobilis comitis Phœniceseos Corsænæ †2 Syriæ,& Augustæ Euphratensis,Arabiæ, & Thebaidis,Libiæ,Pētapoleos. vtriusq; Armeniæ,vtriusque Ponti, Scythiæ, Misiæ † primæ,secundæ Daciæ, Pannoniæ, officij virorum spectabiliū comitis Aegypti, Pamphiliæ, Hisauriæ, Licaoniæ, & Pysidiæ.

turbentur:vt §. de compensa.l. secunda.Accursius.

† Phœnices Osrhenæ, legit Alcia. hic Hooian. legit, Osdroenæ.

† Mœsię, Alciatus.

TITVLVS LXI.

DE EXECVTORIBVS & exactoribus.

Ne apparitores vel palatini exactores per prouinciam vagando inferant prouincialibus molestiam,periculum gestorum per eos pertinet ad eos, quorum sunt apparitores & exactores.Bart.

Imp.Arca.& Hono.A A. I.

N E per diuersas g prouinciarū partes, aut palatinus exactor accederet,aut illustrium virorū apparitor vagaret̄,vel militaris terror īferret formidinē: hac lege sancimus,vt oēs memorati intenti sint ad prouinciæ rectorē,& cū eo agant ipso cōsistēte,disponēte, & agnoscente, & suo periculo rē pagāt & īpleant vniuersam.

Deputatus ad vnum officium,se non intromittat de officio sui collegij.Bar.

Idem A A. II.

Q Vicunq; ex palatio h nr̄o cuiuslibet tituli i ad puincias cōmeauerit,cōpulsor,exactor,admonitor, portitorve pręcepti agens in rebus,vel palatinus,vel apparitor illustrium potest atū hoc tm̄ ptātis arripiat,quod mandatū curiæ suę specialiter approbet̄ k :nec qđ iniūctū alteri fuerit † collegæ,vsurpare alter iure l præsumat:ne dū hæc sibi inuicē mutui officij licētia partiunt̄,agāt cuncti,qđ singulis credebatur.

† Alias, ne qđ iniūctū alteri fuerit collegij iure alter præsumat vsurpare.

Exactor intra annū debet ostēdere,quid exegit: & si non exegit,cām denotare cur nō exegit,alias punitur.

Imp.Theo.& Valen.A A. III.

Siue ex prætoriano officio, siue illustris comitiuæ sacrarum largitionum, necnon & rei priuatæ nostræ, vel ex quacunque apparitione ad quamcunque necessitatem profligandam, quis fuerit destinatus, sciat se intra anni metas debere collectis ratiociniis ad proprium iudicem remeare [a], eique suam efficaciam ostendere, & quid eius instantia exactum fuerit, quidve in debito habeatur, & penes quos resederit, vel cuius culpa, aut qua causa in eadem prouincia fuerit derelictum. Quòd si exacto spatio anni in eius regionis visceribus prædator insidians † deprehensus fuerit remorari: tunc absolutus cingulo militiæ obiicietur † primoribus eius militiæ decem librarum auri mulcta proposita, si redire dissimulet: & † vices [b] officiorum ligatus ferreis nexibus cura prouincialis officij ad debitum mittatur examẽ [c]: nec ei liberum sit, vt hoc se priuilegio, aut occasione defendat, quod sibi aliud negotium, vel aliam necessitatem post iniunctam esse causetur: cùm iisdem licentiam auferamus [d] in eadem prouincia cõtinuare exactionem.

Imp. Zeno A. IIII.

Nullam possessionem alterius pro alienis debitis publicis, vel priuatis præcipimus conueniri [e].

Facienti exactionem contra modum, potest licitè resisti & si probatur criminosus, potest puniri. Barto.

Imperator Anastasius A. V.

Contra nostra præcepta, si quisquam vetito ac temerario ausu exactionem exercere † audebit [f]: licebit prouinciæ moderatori eundem † correptum ad sublimitatis tuæ [g] iudicium sub proscriptione [h] † dirigere. & licebit prouinciali [i], si probetur [k] obnoxius executor [l], contra vetitum exactionem sibi vindicantis temeritatem legitimè repellere.

Exactor præfecti prætorio antequàm exactionem publicarum pecuniarum susceptam impleat, aliam suscipere non potest, si tamen fuerit necessitas duas exactiones simul in eadem prouincia faciendas suscipere potest, sed non tres. Bar.

Imp. Iustinianus A. VI.

Sancimus [m], vt eum, cui ex iudicio tui culminis quocunque modo, siue studio [n] numerariorum, aut tractatorum vel ipsorum iussu, qui pro tempore amplissimæ tuæ sedis administrationem suscipiunt, exactio publicarum pecuniarum iniungatur: minimè priùs liceat aliam sollicitudinem gerendam suscipere, quàm reuersus iniunctæ sibi causæ responsum præbuerit. Si tamen ita fors tulerit, vt in ea prouincia, ad quam exequendi causa publici negotij aliquis proficiscitur, alia quoque causa sit exequenda: non prohiberi vnum eundemq́ executorem ab hac vrbe regia proficiscentem, duorum simul, non plurium negotiorum executionem suscipere: dum ipsi quoque tertij negotij nõ sit iniungendi [o] licentia antequàm de superioribus responsum [p] portauerit. Executoribus iis, qui secundam [q], siue simul duas, vel etiam tertiam causam passi fuerint exequendam suscipere: non solùm cinguli & bonorum suorum amissionem, verum etiam perpetui exilij supplicium subituris. Eandem hanc pœnam numerarium [r] quoque, & eius adiutores, ad quorum curam quod violatum est, pertinet formidare.

---

a Siue remeare. vt s̃. de exac. trib. l. penult. & de eroga. mi. ann. l. opinatoribus.

b Per vices. alias vicarios, alias vices i. vicarios. Accur.

c Examen. ad eũ à quo fuit missus. & est similis reductio de pręside qui aufugit ante rationẽ redditam: vt s̃. vt oẽs, tam ciui. quã mili. l. j. & alibi: vt s̃. ad legem Iul. repe. l. j.

d Auferamus. nã nullã aliam debet recipere: vt & j̃. eo. l. sancimus.

e Nullam conueniri. vt & s̃. vt nullus ex vicariis. l. j. de omni agro deser. l. hac definitione. & argu. in auth. vt non fi. pig. & s̃. ne vxor ꝓ ma. l. iij. sed arg. cõtra. s̃. de fabri l. iure.

f Contra. Audebit. quia possessorem prouinciale exigit aliter quã præses velit vel cõcutit, cum nihil nisi voluntate præsidis facere debeat. vt s̃. eo. l. j. Accursius.

g Tuæ. loquitur præfecto prætorio.

h Sub ꝓscriptione. id est, sub fida custodia, forte etiam in catenis: vt s̃. eo. l. siue. in fi.

i Prouinciali. possessori. & no. dari licentiã resistendi officiali excedẽti modum: vt s̃. de iur. fis. l. prohibitum. & s̃. de meta. l. deuotũ.

k Probetur. ipso facto.

l Obnoxius executor. repellit̃ executor temere vendicans sibi exactionem contra vetitũ.

m Sancimus. Sic construe, sancimus vt minime liceat &c. liceat dico scilicet eum cui ex iudicio tui culminis. & loquitur pręfecto prætorio.

n Siue studio. qa numerarius procurauit vt mitteretur, vel alius officialis: vt in fin. illius. l. vel ille misit, qui loco præfecti quandoq; est, vt eius vicarius.

o Iniungẽdi. subaudi licentia. alias est in textu.

p Responsum. præbuit, qui binos lepores &c. sic s̃. a confesso. l. fina. & s̃. qui cum mili. non possel. l. debeis §. primo.

q Secundam. in alia prouincia: vt non contradicat superiori responso. Vel tertiam in eadem, vel in alia.

r Numerarium. not. puniri qui imponit, vel facit imponi illicitam ambasiatam.

† Insidens.

† Alias, priorib⁹.

† Alias, vicarios.

Officiali modum excedenti resisti potest.

TITVLVS LXII.

DE LVCRIS aduocatorum, & concussionibus officiorum, seu apparitorum [a].

Cognoscens se læsum à ducenarijs, centenarijs, vel aduocatis pandat iniuriam, vt dicti officiales conuicti puniantur. Bart.

Imp. Constanti. A. I.

SI quis à ducenariis [b], vel centenariis, vel fisci aduocatis læsum se esse cognoscit: adire iudicia, & probare iniuriam non moretur: vt in eum, qui conuictus fuerit, competenti seueritati vindicetur.

Idem augustus. II.

PRæter solennes & canonicas [c] pensitationes, multa à prouincialibus indignissimè postutur ab officialibus & [d] scholasticis [e], non modo in ciuitatibus [f] singulis, sed etiam mansionibus, dum ipsi & animalibus eorundem [g] alimoniæ sine pretio ministrantur. Prouinciales [h] itaque cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas transire permittant.

Impp. Grati. & Valentin. AA. III.

QVoties compulsor arguitur in deprædatione conuictus, etiam non consulta clementia nostra pœnam [i] subeat legibus competentem.

a DE LVCRIS ADVOCATOrum, & concussionibus officiorum, seu apparitorum.

Scilicet priuatis: vt j. l. j. & ij. de lucris dic, vt s. de suf. l. vnica. not. licet quidam dicant de hoc non dici in hoc titu. sed de aduocatis.

b SI qs à ducenariis. qui præerant ducentis. quod dic vt supra, de agen. in re. l. matriculam. & facit s. vbi causæ: fisc. l. vniuersi. & de super exact. l. j. & l. proxima.

c PRæter. Canonica. i. regulares. sic supra, de sacrosanct. eccl. l. placet.

d Et. ponitur &, pro id est Accur.

e Scholasticis. id est, ab iis, qui sunt de scholis vel eius societatibus. sic enim accipitur. s. de priuil. schola.

f Ciuitatibus. id est, in ciuitatibus, vel in villis. vel, id est faciunt deferri ad ciuitates, vel etiam ad domos eorum mittunt.

g Eorundem. scilicet officialiũ. ad quod s. de cur. pu. l. comperimus. & l. animalia. & s. l. pxim. cum concor.

h Prouinciales. accusatiui casus est prouinciales. Accursius.

i QVoties. Pœnam. omnẽ honorẽ excludit reatus: vt s. vbi se. vel clar. l. j. in fi. & facit s. de offic. præfecti prætorio. l. si quos.

k CVrialibus. Corporibus. similibus publicæ vtilitati intendentibus. Accursius.

l Licet. accipere ab incorporatis prædictis corporibus, quod licet ab aliis, sed esset præda accipere ab istis. ad quod supra, de silen. l. decurionibus. §. j. ij. & iij. si autem diceres no. accipi ab istis quod nec ab aliis; in nullo videtur eis subuenire.

Impp. Archadi. & Honor. AA. IIII.

CVrialibus, & nauiculariis, omnibusque corporibus [k] ita subueniri volumus: vt nihil ab apparitoribus vniuersorum iudicum liceat [l], quod ad prædam prouincialium pertinet.

TITVLVS LXIII.

DE PRIMIPILO [m].

Imp. Gordianus A. I.

COmmoda [n] primipilatus post administrationem [o] incipiunt deberi. & si is, qui ea percipere debuerit, prius rebus humanis eximatur, hæredibus [p] petitio salua sit.

Impp. Diocles. & Maximian. AA. II.

OBtentu nominis primipili, ciuiles actiones [q] ad alios iudices transferendæ non sunt.

Iidem AA. & CC. III.

VTilitas publica præferenda [r] est priuatorum contractibus. & ideo si constiterit, fisco satisfactum [s] esse ob causam primipili: poteris obligatam tibi possessionem dotis titulo petere, vt satis doti fieri possit.

Solùm ex causa primipili filius non existens hæres patris potest conueniri pro patre: in alijs verò secus. Bart.

Iidẽ AA. & CC. IIII.

m DE PRIMIPILO.

Primipilarij. * dicuntur primi administratores. & sic accipitur. i. de cohor. l. solita. & l. ordinariorũ. & s. de epis. & cle. l. officiales. alias pro his, qui primipilum ferunt. secundũ H. potest accipi hic vtroque modo. vel dic primipilum portantem aliqua occasione sui officij administrare, & sic vtrunque continet.

* Primipilaris cẽturio est decimæ legionis, qui cæteris nobilior est, quãquam primipilus, ac primipilari quandoque de milite primipili dicatur vt legere est apud Titum Liuium lib. vij. ab vrbe cõdita. apud Vegetium facile deprehendes. Non tamẽ desunt qui primipilum pro annona militari nonnunquam assumi velint. Ad quod facere vide. l. iij. huius titu. & l. speciebus. supra de cohor. secundum Alciat.

n COmmoda. i. salaria. sic accipitur. ff. de re iudicata. l. commodis.

o Post administrationẽ. s. finitã. & hoc innuit sequens litera, & sic no. ar. quod in fine anni sit soluẽda pẽsio. quod dic: vt not. s. loca. l. iij. & iiij. Accur.

p Hæredibus. no. hæredibus dari salarium. sic s. de pxi. sacr. scri. l. si quis. & de dome. & pro. l. fi. & de aduo. diuer. iu. l. post duos. & ff. de offic. ass. l diem. & s. de ero. mili. anno. l. pen. in fin. ar. contra s. de lega. l. ij.

q OBtẽtu. Ciuiles actiões. quibus tenetur primipilarius alicui priuato, quod non sub procuratore Cæsaris, vbi cõuenit eũ fiscus, sed corã cõpetẽti iudice aget: vt s. de iuris. om. iu. l. iuris. & l. in criminali. Vel dicas, quod debitorem debitoris primipili cõueniat fiscus coram suo iudice, & sic loquitur. s. de con. ex lege. l. j. vt cũ grauetur, quod cõuenitur in iudicẽ, nõ grauetur, cum nec cum fisco cõtraxerit. argument. ff. de iureiurando. l. cum qui.

r VTilitas. Præferenda. vt. & ff. pro soc. l. actione. §. Labeo. & s. de caducis tollendis. §. penultimo.

s Satisfactum. aliter non: vt s. quibus cau. pig. ta. l. iiij. & facit supra, de donat. inter virum & vxorem. l. si non verum.

a Cum ex sola. Cōueniri. no. non cōueniri vt hæredem eum, qui hæres non est: vt s. arb. tutel. l. eum. & de repu. hæredi. l. j. & ij. & s. de reuocand. iis, quæ in fraud. cred. l. ij. & iij. sed hoc fallit, vt hic. Item quandoque aliter quam pro hæreditaria parte: vt ff. de pol. l. ex pollicitatione.

Cum ex sola primipili causa liberos, etiã si patribus hæredes non existant, teneri diuus Aurelianus sanxerit: si neque successistis patri vestro, nec quicquam ex bonis eius tenetis: cõsequẽs est, à paternis creditoribus vos non conueniri[a].

TITVLVS LXIIII.

PVBLICAE lætitiæ[b] vel consulum nunciatores, vel insinuatores constitutionum, & aliarum sacrarum, vel iudicialium literarum, ex descriptione vel ab inuitis, ne quid accipiant immodicum[c].

Imppp. Gratianus Valent. & Theo. AAA. I.

Qvicquid nostrorum vnquam nunciari cœperit prospero-rum, vt bella si desinunt[d], si oriuntur victoriæ fastus[e], si honor datus fuerit regalium[f], vel consulum, vel trabearum[g], compositæ ve pacis erit offerenda[h] tranquillitas, si sacros vultus[i] inhiantibus forte populis inferimus: hoc sine immodico pretio nunciari, excipique sancimus. actum iubemus esse castissimum, indigentibus, non numerariis[k] esse præbendum. iudices[l] statuimus esse solicitos, ne turpi colludio quæratur ex miseris[m] pretium gaudiorum. Quòd si id sacrilega fuerit dissimulatione violatum: & in accipientem[n], pudoris fortunarumque manebit excidium, & cogentem par pœna mulctabit, & officium[o] triginta librarum auri vexatione quatietur.

Finis libri duodecimi Codicis.

b PVBLICAE lætitiæ vel consulum. Lætitiæ, scilicet nũtiatores. & dic, vel quia principi aliquod felix nuntiabatur à fidelib⁹: vel quia consul eligebat: vel qa princeps etiã mittebat eis aliquã cõstitutionem, & nũtius dabat, & subscribebat se dedisse.

c Immodicum. i. magnum licet parum accipiant ab iis, quibus hanc lætitiam portant.

Bellũ animę & corporis perditionem inducit.

Imo fastus hic librum significat in quo leges & cõsules scribũtur, vt vult Alciatus hic quãquam Pyrrhus Accursiũ hic tueatur.

d Qvicquid. Si desinũt. Hæc est lætitia, cum bellũ perditionẽ animæ & corporis & substãtiæ inducat: vt in authen. de armis in principio. Accur.

e Fastus.* i. qa homo sit fastuosus, id est, sublimis, & etiã superbus, propter triumphum.

f Regalium. quia fit Imperator rex Hierosolymitanus, vel consul Romanus. nam accipiebant consulatum quãdoq;. vnde noster Iustinianus ter fuit consul. vt in prooemio. ff. in fin.

g Trabearũ. trabea vestis regalis de purpura secundum H. qua consules vesti bãtur. & nunc imperator, vt consul.

h Offerenda populis à nobis per nostrum nuntium. Accursius.

i Sacros vultus. quia tenemus publicã curiã, vel ostẽdim⁹ nos aliis, & nũtius vadit & dicit populo, vt veniat videre. Accur.

k Numerariis. i. nuntiis nostris. nã tales mittuntur. Et no. indigẽtibus potius dandũ. Sic s. de epi. & cle. l. si quis ad declinãdã. §. pe.

l Iudices. terrarum, vbi huiusmodi mittuntur.

m Ex miseris. id est, pauperibus.

n Accipientem. à sponte dantibus. & no. cogẽtem & sponte accipientẽ pari pœna adstringi. Sic s. de re mili. l. si. §. vt autem.

o Officium. id est dicti iudices cum suis officialibus.

ILLVSTRI VIRO, AC IVRECONSVLTO PRAESTANTISSIMO, OPTIMOQVE VIRO DOMINO NICOLAO BOERIO BVRDEGA. in Senatu præſidi meritiſsimo, Petrus Rebuffus S. P. D.

COgitans ego æquiſsime præſes, quanta ſit authoritatis tuæ amplitudo, quàm ingens, & ſonorum famæ tuæ nomen, quod olim Pythagoræ illi Samio, id hodie tibi contigiſſe video. Siquidem poſtquam ſeiunxit ſe ab humanis vir ille grauiſsimus, eius dicta vt à verò minimè aliena, ꝓ oraculo quodam Apollinis apud eos, qui illum quondam audiuerant, anxiè ac religiosè ſuſcipiebantur, ita vt nihil eſſe verius illis putaretur. De te verò qualem vbique gentium induerint opinionem vtriuſque iuris ſacerdotes, ſatis oſtendit iſta (ad quam te non diuitiarum vis, atque copia, non aulicum artificium, non palpans & blandula adulatio, ſed tua eximia virtus & incredibilis in legibus interpretandis æquitas euexit) ſenatoria dignitas. Certè quoties in auguſto illo Aquitaniæ ſenatu, imò in quolibet totius Galliæ iudiciali foro dubia incidit aliqua & reciprocans quæſtio, ad te, velut olim ad Oedipodem, vel tua opera concurritur, adeo vt mirandum ſit in vno homine tantam iuriſprudentiæ (vt interim varia quibus ornatus es, ſcientiarum genera omittam) notionem exiſtere. Itaque cùm non ſim neſcius Peſſulanenſes pro communi vtilitate vigilias non ſpernere, vt licet videre de Azone, qui in tres nouiſsimos libros Iuſtiniani Codicis commentaria, ſeu Summam appoſitè in Monte Peſſulano digeſsit. Item teſtatur & Ioannes Berberius, cuius extat opus illud lucubratiſsimum, cui Viatorium iuris nomen impoſitum eſt. præterea Bertrandum de monte fauentio, qui. l. diem functo. in eodem caſtro repetiit: & ex poſt in Cardinalem, ob eius præclaram ſcientiam creatus extitit. Quantum verò adiumenti, vt domeſtica etiam exempla adducam, attulerit noſtri ordini hominibus Iacobus ille Rebuffus, mihi patruus magnus, ſatis oſtendunt præclaræ eius inuentiones, & ſcripturæ. Ego quoque horum exemplo accenſus, hoc qualequale eſt tranſpoſui potius, quàm compilaui: tibiq́ꝫ (cui omnia debeo) dedicandum duxi, ex cuius fontibus potiorem pręſentis munuſculi partem hauſiſſe (ſi nullo eſt veritas contaminanda mendacio) fatear, eſt neceſſe. Illud ergo iucundo ſuſcipies animo vir humaniſsime, atque ſub vmbra tui nominis à latrantium canum baubatibus proteges, quod ſi feceris, incredibiles, mihi crede, ad literarum laborem fortiter ſubeundum ſtimulos ciuibus tuis concitabis. Vale tui Rebuffi memor.

a A

Feudorum diuisio vigecuplex.

- I.
  - 1. Ecclesiasticum quod
    - ab ecclesia datur,
    - ab ecclesia suscipitur, datur, vel suscipitur
    - à clerico non tãquam ab ecclesia.
  - 2 Seculare.
- II.
  - 3 Regale
  - 4 Non regale.
- III.
  - 5 Nobile
  - 6 Minus nobile
  - 7 Aliqualiter nobile
  - 8 Ignobile.
- IIII.
  - 9 Paternum, seu antiquum
  - 10 Nouum.
- V.
  - 11 Paternum
  - 12 Maternum.
- VI.
  - 13 Masculinum
  - 14 Fœmineum.
- VII.
  - 15 Habens propriam naturam
  - 16 Habens impropriam.
- VIII.
  - 17 Reale
  - 18 Personale
  - 19 Personalissimum.
- IX.
  - 20 Iurabile
  - 21 Non iurabile.
- X.
  - 22 Ligium
  - 23 Non ligium.
- XI.
  - 24 Annale
  - 25 Perpetuum.
- XII.
  - 26 Diuisible
  - 27 Indiuisibile.
- XIII.
  - 28 Purum, siue simplex
  - 29 Non rectum.
- XIIII.
  - 30 Francum
  - 31 Non francum.
- XV.
  - 32 Ad omnes hæredes transitorium
  - 33 Non transitorium ad omnes hæredes.
- XVI.
  - 34 Corporale
  - 35 Incorporale.
- XVII.
  - 36 De camera
  - 37 De cauena.
- XVIII.
  - 38 Guardiæ
  - 39 Castaldiæ
  - 40 Quod pro mercede datur.
- XIX.
  - 41 In curte domini
  - 42 Extra curtem.
- XX.
  - 43 Aduocatiæ
  - 44 De tabula.

SEQVITVR NOVA ARBOR FEVDOrum cum eius solenni declaratione, in qua multæ ponuntur correctiones, quæ contraria consuetudine inualuerunt, maximè in hoc Christianissimo Franciæ regno, compilata per spectabilem ac egregium virum dominum Petrum Rebuffum de Monte Pessulano, Iuris vtriusque doctorem Bituris regentem.

**
*

a QVANQVAM multa in hac materia Feudorum scripta reperiantur hincinde dispersa: tamen quia variantibus temporibus iura & consuetudines variãtur. in c. j. de consanguinit. & affinit. ita quod vix in ista materia potest certa dari doctrina, vel regula in hoc regno: sed secundum consuetudines locorum, & ritus, variatur vsus, vt asserit conterraneus meus Ioan. Berberi. in viator. iuris, in ti. de feud. in penul. q. ideo breui bonum ratus diuisiones colligere quasdam, & consuetudines, contra consuetudines feudorum scriptas, nunc in viridi obseruantia in hoc regno existentes, iuxta. l. Arriani. C. de hæret. & cum consuetudines feudorum fuerint vsu hominum introductæ, contrario vsu possunt tolli. §. ex non scripto. insti. de iur. natu. & ibi docto. & Ioan. fab. in §. j. in fi. insti. de his per quos agere possumus. Bal. in l. ij. per illum text. ff. de vulg. Deci. consi. cclxix. consultus. in col. iiij. nume. viij. & cõsi. cccxc. quoniam ex facto. col. vj. versi. v. quia ius. num. xij. c. vno. §. filij. in j. si de feudo contentio sit inter domi. & agna. vasal. Et maxime dominatur in feudalibus consuetudo. c. Obertus. de feu. cogni. glo. l. de quibus. ff. de legibus. Guido papæ singu. cccccxciiij. Et etiam cum sint consuetudines locales, non habent nos in hoc adstringere regno, inquis Petrus Iac. in sua practi. in rub. de successio. feud. & doctissimus ille D. meus & conciuis D. Boer. in lib. consuetu. Bitur. in §. ij. de consue. feud. & censual. quod est verum in casibus, in quibus reperitur contraria consuetudo: alias seruabuntur consuetudines Feudorum tanquam ius scriptum, vt concludunt communiter docto. in præludiis Feud. & quia hæc materia est fructuosior, & frequentior in Francia, & aliis regnis, quam in Lombardia, quæ caret rege, ideo semper in passione, & anxietate erit, secundum Petrum de ferra. in sua pract. in forma libelli quo agitur ad reuocationem Feudi, in prin. sed dicit verum de facto: sed de iure christianissimus rex noster Franciæ est rex & dux illorum: sed væ illis, cum eum non admittant, sed quotidie rebellent. Sunt etiam causæ Feudorum graues & magni ponderis; magnosque solent præstare prouentus, vt asserit modernorum facile princeps Iaso. in proœ. feud. in princ. & est hodie practicabilis, ex cuius scientia oriuntur nummi, & transeunt in bursas aduocatorum feudistarum, secundum do. Io. sanxõ in cõsue. Turo. in tit. (cõment hõmage se doit offrir à son seigneur.) in prin. estque lucrosa materia: vt verbis vtar D. Io. Pyrri. in cõsuet. Aurelia. ti. de feud. c. iij. & quãdoque vnus casus est sufficiẽs ad ditandũ hominẽ, si in hac materia accidat, per vitã. Videndũ est ergo quid sit feudum vnde dicatur, quæ sit eius natura: & demũ ad diuisiones & arboris declarationem veniemus. Primo quero quid sit Feudũ: & rñ. quod est beneuola actio tribuẽs gaudiũ capientibus capiẽsque tribuẽdo, in id quod facit prona & spõte sua parata c. vno. ver. beneficiũ. in quibus cau. feu. amitta. & hãc definitionẽ posuerũt cõmuniter summistæ, quã sequit̃ Soz. consi. clxvij. nõ inutilis. in prin. in ij. vol. & cõsi. lxvj. visa donatiõe. in iij. volu. aliã definitionẽ citat Io. raynaud. in cõpreh. Feuda. in prin. videlicet, Feudũ est beneuola & libera rei immobilis, vel æquipollẽtis cõcessio, cũ trãslatione vtilis dominij, proprietate retẽta, sub fidelitate & exhibitione seruitiorũ honestorũ & bene dicit honestorũ: quia si Feudũ cõcederet̃ ad seruitiũ in honestũ, non teneret Feudi cõcessio. ar. tex. in l. si remunerãdi. §. rei turpis & l. si mãdauero. §. qui ædẽ. ff. mãda. & insti. eo. §. illud Panor. in c. bonæ. in ij. num. xiiij. de postul. præla. nã generaliter nouimus turpes stipulationes & concessiones nullius esse momẽti. l. generaliter. ff. de verb. obli. Petrus de bella pertica in suo tract. de Feu. in j. parte quæst. vj. Sequitur Franci. Curt. in suo tract. de feu. in j. parte. q. v bi dicit septem esse requisita: quę latius extẽdit vir magni consilij D. Io. le cirier in tract. de iure primogenituræ. q. iiij. li. ij. in ver. possessio. co. ij. nec vasallus in factis turpibus tenet̃ uño obedire. arg. l. hæ demũ. & l. eius. ff. de ope. lib. cap. domino guerrã. ibi, iuste. in prin. hic finitur lex &c. idem tenet Pet. de ferra. in sua pract. in forma libelli quo agitur ad reuocationem feud. in princ. ponens ibi aliam definitionem. & Barba. aliam in tit. de Feud. col. iij. & Pet. de bella pertica in d. tract. de Feud. in prin. ponit tres. Sed benedic. in repe. c. Raynutius. in ver. & vxorem. in iij. decisio. num. cccccxxiiij. extra de testa. sequitur definitionem Ioan. Rayn. licet Io. de selua. in suo tract. de beneficio. in j. quæ. j. partis alias definitiones ponat: tamen Ias. in præludiis Feud. & nouissime D. Bartho. de chassa. in consue. Burgund. in tit. (des fiefz, sequuntur definitionem D. Ray, & Ioan. sanxõ vbi supra in prin. dicit esse verã in genere, sed nõ in specie pro Feudo nouo vel antiquo: late tradit in omni censura doctissimus vir d. Clau. Aquen in specu. feu. ti. de definitione & inuẽtione feudi. vbi sic definit, Feudum est cõcessio rei habilis pro fidelitate: quia periculosa est omnis definitio. l. omnis definitio. ff. de regu. iur. ad alia transeo. Et hoc Feudum vocatur beneficium. in §. beneficium. si de feud. defuncti conten. sit inter do. & agna. vasal. capitu. vno, de feudo. fœminæ, & de benefic. fra. cum similibus. sequitur Curtius in d. tract. de feu. in prima parte, quæstio. xj. Et sic infertur quod archiepiscopi, episcopi, & alij prælati, pro eorum beneficiis possunt nominari vasalli papæ: nam suos episcopatus à papa quasi in feudum habent, & eidem iurant fidelitatem. in capitu. ego N. de iureiuran. Alua. in prælud. feudorum in xix diuisio n. hodie etiam iurant episcopi fidelitatem regni Franciæ, qui in prædictis episcopatibus & prelaturis, c. dignitatibus electiuis habet nominationem in d. regno: vt habetur in concordato, in ti. de elect. & maxime si episcopatus sit in partibus limitrophis: vt dico in d. auth. habita. vel de regalibus in cap. generali. de elect. ponit Ioan. ferault in tracta. de iuribus Françor. regis. in quinto priuilegio & decimo, vbi limitat ratione rerum temporalium & feudorum habere verum; secus in aliis. Item feudum potest gratia appellari, vt not. Bald. in prælud. & Curtius consil. xlix. numero xlviij. & hic

contractus feudalis quo ad nomen erat incognitus ante lib. feud. sed per consuetudines fuit baptizatus, vt sentit Lucas de pēna. in lege prima, col. ij. C. de peti. bonor. subla. libr. x. Ange. in consil. cx. incipien. sanctissima. in prin. & Benedic. in d. ver. & vxorem. vbi supra. Clau. Aquen. in spec. feud. q. iij. Sed contrarium tenuit D. Vldaric. Zasius in sua solenni repe. l. ij. in ver. curias. ff. de origine iuris. Secundo quæritur vnde dicatur feudum. & respon. secundum communem opinionem docto. quod à fide seu fidelitate. ca. vno. §. ij. per quos fiat inuestit. vel dicitur à fidei datione: quia non debet aliqua inuestitura fieri ei, qui fidelitatem recusat facere. c. j. infra eodem. Pet. de bella pertic. vbi supra in ij. questio. Host. in sua summa, tit. de feud. §. vnde dicat. Bolog. in addi. ad Io. de ana. in cōsi. vij. incipiente, Visis. Panor. consi. lxxxij. quanquam in his. col. j. in j. vol. Corne. consi. xvj. aperta fronte. col. prima. vol. j. Claud. Aquen. in specu. feudo. in ij. q. do. meus & conciuis do. Boeri. in consuet. Bitur. in §. iij. de consuetu. feud. Io. de terra rubea in tract. contra rebelles regni, artic. ij. tertij tractatus (& ista vocabula feudorū inculta satis, ac barbara, restaurauit linguæ latinæ meritissimus do. Budæus in annot. in Pandec. in l. Heren. ff. de euictio. & sequutus est. Io. Pyrrhus in consue. Aurelia. titu. de feud. §. j. nec omisit admodum subtilis vir D. Vldari. Zasius in repetit. l. secundæ, in ver. curias. ff. de origine iuris) limita nisi feudum esset eo modo acquisitum, vt nulla fidelitas præstetur, vt ibi tenet Ho. nam ex pacto potest contractus immutare naturam. l. naturalis. §. pe. ff. de præscrip. ver. l. contractus. ff. de reg. iur. sic & feudū. & licet in quolibet actu fides esse debeat, quando alienā fidem sequimur. l. j. ff. si cer. pet. in feud. tamen per excellentiam debet fides consistere, cum dominus suo vasallo quodāmodo personā, honorē, & bona cōmittat. c. j. de noua forma fidelita. Bald. Aluar. & Ias. in prælu. feud. col. iij. & ibi Io. Rayn. in suo comprehen. ij. quæst. Dec. consi. ccccxiij. consuluit. in prin. ideo feudatarius à feudo dicitur, & vocatur fidelis & valua'or, quasi dignus stare ad valuas domini, & eas intrare propter beneficium quod à domino accepit: vt tenet Alua. in c. vno. §. j. quis dica. dux. d. Bartho. de chassa. in consue. Burg. in tit. (des constitutions des bastardz.) §. v. num. lxvj. in cōsilio, & quomodo sit præstanda fidelitas, ponit gloss. in d. c. j. in fin. per quos fiat inuesti. Pet. de bella pertica vbi supra. q. ij. Specu. eod. tit. §. quoniam. versic. j. & versic. in plerisque. sequitur Curtius in d. suo tracta. feud. q. vij. primæ partis. & D. Boeri. in consuetu. Bitur. in d. §. iij. vbi in ea præstanda ponit differentiam inter nobilem & ignobilem: quia ignobilis in fidelitate non admittitur ad osculum pacis à domino, sed nobilis sic etiam si à rege inuestituram accipiat. idem Ioan. sanxon in cōsuet. Turo. in tit. (comment hommage se doit offrir.) in principio & bonus de curti. in tract. nobilita. in v. parte in xlvij. nobilium priuilegio. Corset. in repeti. c. grandi. in not. in verbo, fidelitatem, num. lxviij. & sequi. de suppl. negli. prælat. D. de Chassa. in cōsue. Burgun. in tit. (des fiefz.) §. ij. gloss. (faire recognoissance.) & in magno consuetu. tit. (du serment de fidelite.) Est etiam differentia inter clericos & laicos, quia laici tenent manus inter manus regis, quando iurant fidelitatem, vel inter manus cancellarij. episcopi vero iurant stolla posita ad collū, & manibus ad pectus, vt tenet Ioan. ferault in tracta. de iuribus Franco. regis in decimo lib. Et hæc fidelitas in decem consistit, quæ ponuntur in c. ego N. de iureiur. c. j. de noua forma fidelita. ca. de forma. xxij. quæ. v. late explicat Ioan. de terra rubea in suo tracta. contra rebelles regum, artic. iij. tertij tracta. versicu. pro declaratione. Notandum est tamen, quod istud iuramentum fidelitatis est quadruplex. Primum fit ratione feudi, de quo per totum librum feudorum. Secundum præstatur ratione familiaritatis, seu officij: vt si aliquis sit magister hospitij, vel camerarius, aut aliud habeat officium: vigore officij tria iurare tenetur: primum quod iuxta posse saluabit vitam, membrum, & rectum domini honorem. & eius mentem, id est, secretum non reuelabit. c. vno. §. si vero domesticus. qualiter iura. debeat vasal. d o. fidelita. Tertium iuramentum præstatur ratione habitationis. eo quod Hispanus vel alius exterus habitat in Franciam tenetur christianissimo regi nostro Franciæ præstare fidelitatem, postquam rex illum permittit terram suam habitare, no. Lucas de penna. in l. deuotum. col. j. C. de meta. lib. xij. Alber. brunus in consi. xxxv. in causa. co. j. & col. iiij. Et hæc fidelitas est hodie in vsu, vt dicit se practicasse Guido papæ in suis decisio. quæst. cccvij. & forma iuramenti ponitur in magno consuetudina. lib. iij. rubri. (du serment des aulbins. Nam Albini dicuntur quasi alibi quàm in regno nati. inde ius Albinagij in Frācia est illud ius, quod rex habet ad omnia bona in d. regno acquisita capiendum per d. exterum. de quo glos. in verbo, liberius. de collation. in pragma. sanctio. vide gloss. in proœ. in verbo, exterorum. & Benedic. in d. verbo, & vxorem. numero M. xlij. & D. in Boer. §. fin. de testament. in consuetud. Bitur. D. Bartho. de cassa. in d. consuetud. in rub. (des confiscations.) §. j. nu. xxxvij. Et non solum exterus debet fidelitatem præstare, imo etiam quilibet subditus regni. cap. j. qualiter iura. debeat vasal. fidelita. & in extraua. ad reprimendum. & reuerentiam. cap. regum. in fin. xxiij. q. v. & primæ Petri. ij. ca. Regem honorificate. sequitur Ioan. de terra rubea in tract. contra rebelles regum. artic. j. tertij. tracta. & Ioan. Pyrrhus in gloss. ad cōsuetu. Aurelia. rubri. de successio. ca. xiiij. Quartum iuramentum est, quod tenentur præstare illi qui tenent & possident prædia in territorio seu iurisdictione alicuius domini, & vocatur iuramentum fidelitatis, & assecurationis. cap. j. qualiter iura. debeat vasal. fidelita. [illegible] dicunt doct. quo ad hoc iuramentum, consuetudini standum esse. Ita tenet Iacob. de sancto Georgio in tract. de feudis. in verb. qui quidem inuesti. vbi latius ponit. vide. Et ista fidelitas quatuor personis est seruanda, videlicet imperatori cælesti, id est, Deo: secundo Imperatori terrestri in suo imperio, & regi Franciæ in hoc regno, tertio domino seculari, quarto proximo suo. ita not. Petrus de Ferra. in sua pract. in forma libel. quo agitur ad reuocatio. feudi. in princ. Item alia est fidelitas quæ debetur à coniuge. ca. debitum. de biga. alia quæ debetur à quoliber amico ad amicum. Io. de terra rubea vbi supra. arti. ij. tertij tractatus. Notandum est tamen, quod hoc iuramentum fidelitatis non præstatur per procuratorem. casus sing. in c. vno. §. verum. de sta. regu. lib. vj. secundū Ro. sing. ccccccxcviij. quia hoc iuramentū debet præstari per verbū, ego talis N. c. j. de noua forma fidelita. & verbum, ego, importat industriam personæ. xxij. q. v. ca. de forma. & habetur Iob. ca. xix. quē visurus sum ego. sequitur Bald. in lege prima. ff. de re. diuisio. limita: nisi dominus consentiat. d. §. verum. quia tunc reuerentia quę præsentialiter & personaliter debet exhiberi. l. si non sortem. §. libertus. ff. de condi. inbebi. fiet per nuntium. Secundo limita quando fidelitas esset præstanda per vniuersitatem, quia tūc per syndicum potest præstari, vt tenet Bald. & alij. in lege secunda. §. ex his. ff. de verborum obligationib. Tertio fallit in episcopis, capitu. vno. §. verum. de statu regular. supra, allega. idem tenet Stepha. Maleretus in tract. de electio. fo. xlviij. vbi plene. Quis possit infeudare seu in feudum concedere? & dic quod omnis qui non prohibetur iure. Petrus de bella pertica in d. tracta. quæst. tertia. & Hostien. in summa de feudo. §. quis possit. quod intellige, si habeat liberam bonorū administrationem: vt not. in capitu. primo. §. noui. per quos fiat inuestitura. sequitur D. Io. sanxon. vbi. s. ideo vasallus non potest in re feudali imponere censum, seu annuam præstationem, vel aliam seruitutē sine domini consensu.

alio

alioqui dominus feudorum poterit reuocare, vasallo etiam contradicente. Io. mansuer. in tit. feu. versic. Item vasallus in re feudali. Per quæ iura debeat terminari quæstio feudalis? & resp. q si in inuestitura iuramentum est interpositum, debet decisionibus iuriscanonici decidi, vt tenet Bald. in cap. imperialem. §. fi. col. iij. de probi. feudi alie. per Frideric. & hoc si ius ciuile & canonicum inuicem contradicant secundum eum, & Alexan. consi. v. si vera sunt. col. iij. in v. volu. argu. c. nouit. de iudi. Si iuramentum non erit interpositum per iura ciuilia & consuetudines feudorum deciditur, secundum Bal. in l. liberti. in vlt. col. C. de oper. liberto. & in consi. clxxxiij. factum sic se habet. in iij. vol. & clxxxviij. factum tale. eo. lib. & refert Catellia. cota in secunda parte memoralium. in versi. feudi quæst. & confert ad decisionem multarum quæstionum, secundum Curt. in suo tracta. feud. in j. parte. q. vlti. Et quis sit iudex in feudis, ponunt docto. in c. cæterum. de iud. Hostien. in summa huius tit. §. apud quem. docto. in c. vno. apud quem vel quos controuer. feudi terminari debeat. Io. Raynaud. de prohibi. feud. alie. in §. præterea. si inter duos. nume. v. & seq. & ibi alij doct. Nicolaus de millis in repertorio in verbo, feudum, quæstione sexta. & ibi in addition. & Curtius vbi supra in septima parte. Plene Soci. in cap. ex transmissa. de foro competenti. Tertio quæro quæ sit natura feudi? respon. quia dominus qui concedit, retinet sibi directum dominium in cap. vno de natura feud. & in ca. j. in fine. quibus modis feud. amittatur. sequitur plene Curtius in d. tracta. in j. parte. q. vj. colla. ij. Secundo vtile dominium in vasallum transit: quia potest vendicare rem feudalē. §. j. de re aliena. facta. & sic est quasi dominus. alias non vendicaret. l. Quintus. §. argento. ff. de auro & argen. lega. Ias. notat. in §. sed iste. nume. lviij. insti. de actioni. gl. in cap. vno in versi. de suis. per quos fiat inuesti. Idem tenet Io. Berberi. in viato. iuris, in x. q. huius tit. Bal. in Marga. in versic. feudorum. in ij. q. cap. j. §. præterea. & cap. Corrad. in quibus caus. feud. amittatur. Panor. in c. diligenti. in iij. no. de præscrip. Pet. Iac. in sua practi. in libello de rei vendi. quæ competit ratione vtilis dominij. in quinta positione. Felin. in ca. quæ in ecclesiarum. nume. lxix. de constit. Deci. consil. cxciij. & pro tenui. & cclxix. consultus ab illustri. num. vij. & ccclxxxix. visa lōga serie. col. iij. nume. vj. Curtius vbi supra. col. iij. primæ partis. D. Io. sanxon vbi supra. artic. j. Io. Pyrrus in consue. Aurelia. c. j. de feudis. Quod intellige si fiat inuestitura realis, id est, traditio: secus si verbalis. quæ alias vocatur abusiua. in c. j. ibi docto. quid sit inuestitura. sequitur Guido Papæ in decisio. Delphinat. q. cccvij. & Do. Ioan. sanxon in d. consu. in tit. (de pie de fief.) articulo quin. fo. lxxj. & Albert. brunus consi. j. & ij. collatio. iiij. Tertio si vasallus seruitium constitutum domino non exoluerit, cadit à feudo. c. j. quibus modis feudum amittatur. Intellige tamen si fuerit requisitus: nam domino offerre se non tenetur, nisi illi magnum periculum videat imminere. §. & si vasallus. & §. licet. si de feudo defuncti conten. sit inter domi. & agna. vasalli. Petrus Iacob. in titu. quibus causis feudum amittatur. col. ij. versicu. decimo si non seruiat. & §. illud. de prohibita feud. aliena. per Frideric. Idem si vasallus inimicos domini recipiat, dando eis transitum per terras suas, quando poterat resistere & victualia. nam feudo priuatur. gloss. in cap. de forma. in versicu. munitionibus. xxij. quæstio. v. sequitur Ioan. de ana. consi. vij. visis & ponderatis. columna iij. & sequent. Causas ob quas quis feudo priuatur, vide per Petr. de bella pertica in d. suo tract. de feud. quæstio. lxxxij. tradit Ioan. Raynaud. in comprehend. feuda. in §. fina. capi. imperialem. de prohibita feud. aliena. per Friderichum. Petrus de ferra. in sua practic. in forma libelli quo agitur ad reuocationem feudi, in versicul. nec superstitionis. Iacobus de sancto Georgio in suo tracta. de feud. in versic. dictique vasalli. D. Boeri. in §. xv. de consuetudi. feu. & censura. in consuetudi. Bituri. & late Curtius in quarta parte tracta. de feud. vbi cumulat quadraginta causas priuationis feud. Quinto feudum sine domini voluntate alienari non potest in cap. imperialem. in princip. de prohibita feud. aliena. per Friderichum. quia seruitia possent subtrahi, vt ibi dicitur. & in capit. quæ in ecclesiarum. de constit. imo si alienet, perdit illud, vt ibi. & notat Aretinus consi. xiiij. incipiente, viso, &c. plenissime Albertus brunus consil. cxj. incipiente, magnifice domine, &c. Intellige alienantem priuari feudo, si dominus voluerit: alias secus. Alexander consi. clxxiij. viso themate. in secundo volumine. Decius consi. clxxxv. vlterius. ij. dubio. & cxxxviij. & diligenter vide textum bene facientem. l. j. §. sed & quoties. ibi, si velit alius fideicommiss. ff. ad Trebel. l. cogi. §. Mætianus. illo titulo. lege ij. columna ij. C. de iure emphyteuti & ibi Iason. Sed puto in hac materia quatuor tempora consideranda, antiquius, antiquum, nouum & nouissimum, de iure antiquiori poterat mediam partem vasallus alienare. §. aut si liuellario. & sequent. & §. fina. quibus modis feud. amittatur. & §. j. de alien. feudi. iure antiquo non poterat alienare, nisi per viam libelli vsque ad medietatem: vt de aliena. feud. in prin. seu iure nouo est prohibitio alienationis indistincte: vt in d. §. j. de prohibita feud. aliena. per Friderichum. Iure tamen nouissimo, siue consuetudinario, hæ consuetudines feudorum in regno Franciæ non sunt allegandæ, cum contrarium obseruetur. Petrus Iacobi in sua pract. rubr. de successio. feud. col. xxij. versiculo, modo in summa. & sic vasalli licite in hoc regno Franciæ alienant feuda consuetudine dictante, & approbantę, secundum eum in rub. de condic. ex lege. imperialem. §. callidis. col. ij. & habetur in magno consuetudi. rub. (des coustumes des fiefz.) versiculo, de iure feuda. Guido Papæ. in decisio. Delphinat. quæstio. lix. & quæstio. cexcvij. & hæc consuetudo est hodie vniuersalis in regno, vt asserit. D. meus & conciuis. D. Boer. in §. ij. & §. xxiij. de consuetudi. feud. & censua. & Benedic. in repe. cap. Raynutius. in versi. & vxorem. num. clxiij. de testa. Domi. Ioan. sanxon in consuetudi. Turo. titulo (comment hōmage se doit offrir à son seigneur) in xxxvj. conclus. & in titulo (de pied à fief.) articulo secundo, & quod talis consuetudo valeat, tenet Baldus consilio clxxxv. libro primo plene. & consilio cccxvij. quidam. libro secundo. Dec. consilio cclxix. consultus. numero viij. & consilio ccviij. ad clariorem. numero nono. Et non solum vasallus priuati potest feudum alienare, sed etiam ecclesię vasallus, dummodo ecclesia non sentiat damnum ex illa alienatione, vel lucrum non amittat, puta laudimium, aut aliud commodum secundum Ioannem fabr. in §. j. institut. de rerum diuisio. & in §. j. institutio. de empt. D. Boer. in d. §. ij. etiam domino inuito, vel ecclesia. Ioannes Raynaud. in comprehensor. feuda. in capi. imperialem. §. j. numero xxviij. Ioannes berberi. in viator. iuris quæstio. xj. de feudis. versiculo, hodie tamen in ista &c. Petrus Iacob. in sua practi. rubric. quibus modis feud. amitta. imo tenet idem Petrus Iacob. in forma libelli pro re feudali, in secunda forma, collatio. secunda, fol. xvij dominum posse cogi, si requiratur ad consentiendum directæ alienationi, & sequitur Do. Barthol. de Cassa in consuetudin. Burgundiæ, in rub. (des fiefz.) §. octauo. habebit tamen ius prælationis seu retentionis dominus. porro qualiter olim feud. poterat aliena. l. iij. C. de iure emphyteuti. & ibi nota. & Petrus de bella pertica in suo tract. de feud. quæsti. octaua, sequitur Dominus Boer. in §. j. de consuetudin. retentio. rerum feuda. in glos. ad consuetudin. Bitur. Ecclesia vero non habet retentionem secundū eum: quòd est bene notandum, & sæpius fui interrogatus. Intellige tamen supradicta procedere, quando ille in quem

ſtat alienatio, vellet ſubire omne ius feudi, alias ſecus. Bartol. in l. murileguli. C. de murilegul. libro vndecimo. Felin. in capi. quæ in eccleſiarum. de conſtitu. Item requiritur quod ille in quem alienatur, ſit eiuſdem cōditionis, ſicut primus vaſallus alienans. qui ſi eſt nobilis, non poteſt alienare in plebeium. l. neutris. C. de committen. ſtipu. l. ij. de fun. limitro. libro vndecimo. §. ſimiliter. de cap. Corrad. Io. manſue. in titul. de feud. verſiculo, item dominus. maxime ſecundum ſuperius videlicet feudum comitatus ſecundum Albertum brunum. conſilio lx. dilecte nepos. hodie de generali conſuetudine regni Franciæ alienantur feuda habenti pecunias: ſiue ſit nobilis, ſiue villanus: vt aſſerit D. meus in dicto §. ij ſupra allegato. & occulata fide videmus, ideo non eſt opus probatione. Quod eſt verum, ſi ſit feudum inferius, ſecus ſi ſuperius, vt feudum marchię, vel aliud ſimile: quia non poſſet in ruſticum ſine domini ſuperioris conſenſu alienari. Albe. conſilio lx. Sextò debet vaſallus intra annum petere inueſtituram à domino, niſi fuerit miles: quia habet & mēſam. c. vno. quo tempore miles inueſtitu. pete. debeat. & ibi Bald. & alij. & capi. vno. quæ fuit prima cauſa beneſi. amittend. & ſi intra illud tempus non petierit, feudum perdit. c. imperialem. §. præterea. in primo. de prohibita feud. aliena. per Fridericum. ca. vno. in princ. de capi. Conra. Calderi. conſil. ſexto & ſeptimo, de feud. Cardinalis conſilio cxxviij. Deci. conſilio cccxlj. in fine. incipiente, viſo. Guido papæ. quæſtio. cxliiij. cum ſequen. in ſuis Deciſio. quem vide quæſtio. ccccliiij. ponentem quatuor requiſita ad hoc, vt poſsit agi ad commiſſum. vide Albertum brunum in conſiliis factis in materia feudali, conſilio xlij. incipiente, cum quæritur &c. hodie eſt conſuetudo generalis fere in toto regno, per quam nullus vaſallus ob inueſtituram non petitam feudo priuatur: ſed poteſt dominus ad manum ſuam ponere feudum, & fructus leuare, ac ſuos facere, quouſque vaſallus præſtiterit fidelitatem. iſtius conſuetudinis non fuit neſcius Do. Boër. in titulo de conſue. feud. §. vj. & xv. quem ſequitur dominus Ioannes ſanxon in conſuetudine Turo. in titulo, (comment hōmage ſe doit offrir à ſon ſeigneur.) in princip. & articulo tertio. & Dominus de Chaſſa. in titul. (des fiefz.) in princ & glo. (dedans lan.) numero duodecimo. ante tamen quadraginta dies non poterit dominus leuare fructus, vel ante proclamata facta, ſecundum varias conſuetudines. nam Pictauis requiritur proclama, ſtatuens tempus vaſallis ad inueſtituram faciendam. ita vidi in conſuetud. Picta. rubri. (De la diſtinction des iuriſdictions) articulo xc. in aliis locis communiter ſtatuitur quadraginta dies, vel plus, vel minus, ſecundum varias conſuetudines, vt Ioan. manſuer. dicit eſſe in Aluernia, in titulo, de feudis. in verſiculo item dominus feud. & Pariſij, vt continetur in magno conſuetu. rubrica. (de ſayſine en fief). verſiculo, nota. folio lix. Bitur. in §. vj. de conſuetudi. feud. Burgundiæ in §. j. in glo. (dedans lan.) & ita fuit prolatum arreſtum Tholoſæ, vt in eius ſtylo patet. in iiij. parte. arreſto lxxiij. & idem Pariſiis vt continetur in quæſtio. per arreſta. quæſtio. cxviij. arreſto primo. ꝙ eſt notandum. inoleuit præterea conſuetudo in hoc regno: vt recognitiones fiant tam in re feudali, quam in re emphyteuticaria in decennium, quod dicunt de decennio in decennium, vt aſſerit conterraneus meus Ioannes berberi. in viato. iur. in dicto titulo, de feud. quæſtione duodecima. verſiculo, & nota verbum &c. Septimò fœmina in feudo non ſuccedit ex conſuetudine libri feudorum capitulo vno. §. filia. de ſucceſsione feudi capitulo vno. an mutus vel alias imperfectus. in fine. late Roma. conſilio primo. & ibi aſsignat multas rationes. & Baldus in l. quoties. C. de ſuis & legiti. dicit eſſe rationem pręcipuam: quia fœmina non ita bene poteſt defendere dominum in bello, vel alias ſeruire, ſicut vir: ergo nec feudum habebit: cum detur ob ſeruitium. capitulo vno. quibus modis feudum amittat. hanc rationem citat Benedict. in repetitio. capituli Raynutius. in verſiculo, duas habens. numero quarto & decimoquinto. de teſtament. ſequitur Dominus de Chaſſa. in conſuetudinib. Burgundiæ, in §. quinto. numero xxvij. & ſequitur Soci. conſilio xix. pro Deciſione. columna prima, libro primo. & conſilio ccvij. viſis inueſtituræ. in ſecundo volumine. Corne. conſilio xvj. aperta. in primo volumine. idem tenet Decius in regula fœminę. in xxxix. ſpeciali. ff. de regulis iuris. Iacobus de ſancto Georgio. in tracta. de feudis, in verſiculo & fœminis. Curtius in dicto tract. in tertia parte quæſtionis primæ. Ange. de claua. in ſua ſumma, in verbo, feudum. in primo. numero ſeptimo. & Decius conſilio xxxij. & pro tenui. & lxxxv. & diligenter. & cxxxix. & diligenter. & ccviij. ad clariorem. & conſilio cccxc. quoniam. Albertus brunus conſilio quarto. refutationem. in fine. viij. circa princ. collatio. tertia, & eſt conſilium Iaſonis. Hodie ex conſuetudine generali huius regni ſicut maſculi ſuccedunt authore Petro Iacob. in ſua practi. titulo de ſucceſsione feud. columna tertia. verſiculo, in illis enim locis. & verſiculo ſequenti. idem tenet Bernardus de buſtis. in ſuo mariali. in xij. parte, ſermone primo, in princip. magnus ille ſcientiæ & conſuetudinis theſaurus Dominus Boer. in §. ſecundo de conſuetudin. feud. & §. ſeptimo. ſequitur Dominus Ioannes ſanxon in conſuetudin. Turonen. in titulo, (des ſucceſsions des fiefz.) articulo xiiij. & rubrica (comment hōmage.) articulo primo concluſ. vltim. & poſſeſsione feudi per iudices ſunt manumittendæ, vt pulchre ſcribit Albertus brunus conſilio j. & Dominus de Ripa in libro primo reſpon. de legibus capitulo primo. numero lxx. & idem in collateralibus ceiſetinteger conſuetudinarius Dominus Boer. d. §. vj. & Benedictus vbi ſupra, in verſiculo & vxorem numero cccccclxiij. & cccccclvj. quia in d. regno feuda ſunt redacta inſtar patrimonium ſecundum prædictos. & Ioannes fabri in authentica, ingreſsi. C. de ſacroſanct. eccleſi. Guido papæ conſilio decimoſeptimo, ſuper caſu. & conſilio ccxiiij. circa materiam. Ioannes Raynaud. in ſexta diuiſio. in loco ſæpe allega. Ioannes ſanxon in titulo. (de pied de fief.) articulo ſecundo, & xij. & Ioan. le cirier. in tracta. de iure primogenituræ. libro ſecundo quæſtione quarta. in verſiculo poſſeſsio. collatio. ſecunda. & ſupra dixit. imo hodie contractus feudales ſunt redacti inſtar omnium aliorum contractuum, teſte Ioanne berber. in d. titulo de feud. tertia quæſtio. imo etiam ſuccedunt ex mulieribus deſcendentes. Guido papæ Deciſione Delphinatus parlamenti. quæſtio. lix. & quæſtio. ccxcvij. ſequitur Benedictus in d. repet. capituli Raynutius. in verſiculo, & votum. licet in aliquibus partibus, vt vidi non ſuccedant fœminæ extantibus maſculis, ſed quod ſupra dixi, eſt communius: vide tamen vnum caſum in quo de cōſuetudine feudorum mulier ſuccedit, per Roma. ſingu. clxxvij. & ſeptem caſus vide per eum conſilio ccclxvij. circa principium. & octo per Iacobum in dicto verſiculo: & fœminis. & doctor. in d. §. filia. quinquaginta quæſtiones. in hac materia vide per Baldum lege prima. ff. de rerum diuiſione. & Curtius in tertia parte quęſtione prima. vltimò vaſallus tenetur ſeruire quando eſt à domino requiſitus, alias non: & ideo ſiunt hodie proclamata, ſiue (cries au banc) & fundatur in capitulo vno. §. finali. an ille qui interfec. fratrem dom. ſui feudum amittat. ſequitur Dominus Ioannes ſanxon in conſuetudin. Turonen. in rub. (comment hōmage &c.) articulo primo concl. xviij. folio lxiij. Et quando fiunt oſtenſiones, quas vulgari ſermone, (monſtres,) appellamus, ſi vaſalli & milites non recipiunt ſolutionem, quia recuſant, non poterunt poſtea petere, ſecundum Bartol. & patruum meum Reb. in lege, fortiſsimi. per illum text. C. de erogat. milita. annō.

anno. arg. l. nulli. illo titu. citat. D. Barto. de Cassa. in consuetud. Burgun. in §. iiij. glo. (nouelle cheualerie.) in nouis additio. ideo communiter solutiones fiunt in ostensionibus pro tribus mensibus, nisi fraudētur per thesaurarios, vt videmus sæpius fieri: quare multæ domus nobilium sunt fere destructæ, & thesaurarij mali hodie ad furcas patent: ad quas ostensiones potest compellere suos milites, & armigeros capitaneus teste Luca de penna in. l. fi. col. viij. C. de re milita. lib. xij. vide Iaso. in l. prætor. §. si aliquando. ff. de noui. oper. nuncia. Notandum est tamen quod hodie vasalli non tenentur ad aliquid dandum vel faciendū domino suo, nisi ad expressa in sacramento fidelitatis, quæ sunt septem in ca. de forma. xxij. q. v. c. ego. N. de iureiur. ca. vno de forma fidelit. & pulchre declarat D. de Cassa. in §. iiij. in gl. j. rub. (des fiefz.) & Petr. Iac. in sua pract. tit. de feu. succesio. col. ix. versic, dico ergo quod vasallus. Alia quæ sunt de natura feudi ponit text. & ibi doct. in cap. vno, de natura feud. & Siluester de prierio in sua summa in ver. Feudum. in j. q. & in hac materia vide xxxv. regulas per Ioan. baptist. in repe. capituli primi col. ix. cum seq. de feu. cognitio. & ibi ponit casus in quibus feudum ab emphyteusi differat & concordet vltra Iaso. in l. j. C. de iure emphyt. & xxxvij. cōclusiones citat D. Io. sanxon vbi supra, in rub. (cōmēt hommage) articulo. j. vide Benedic. in repe. capituli, Raynutius. in verb. & vxorē. in quarta decisio. nume. ccccxlvj. cum seq. de testa. Non omittas videre quæ cumulate licet quandoque remissiue ponit D. meus. in glo. ad consue. Bitur. in tit. de consue. feud. & rub. sequen. Nunc se offert. vltimum, videlicet quotuplex sit feudum. quod sit tantum duplex, ex dicto Philo. complectitur, dicentis quod quælibet diuisio debet esse bimembris, vel ad bimembrum reducibilis. citat Petrus de besutio & Iaso. in repe. l. re coniuncti. ff. de leg. iij. & Lancelo. polit. in tracta. substi. in prin. ideo Curtius hoc perpendens in suo tracta. feudorum. q. viij. primæ partis, duplex dicit esse feudum, videlicet proprium & improprium. sed vt iuuenes clarius intelligant, procedo per diuisiones. Insequendo doctrinam Iurisconsul. in l. j. ff. de doli excep. Bald. & aliorum. Ideo prima diuisio est: quia feudum quoddam est ecclesiasticum, aliud seculare. hanc diuisionem ponit Raynaud. & Alua. in proœ feud. & Petrus Iaco. in rubri. de causis ex quibus domi. debet amittere proprieta. in prima diuisio. Petrus de ferra. in sua pract. in forma libelli quo agitur ad feudi reuocatio. in versiculo ac nomine recti &c.

h Ecclesiasticum, est triplex. quod ab ecclesia datur, quod ab ecclesia suscipitur, aliud quod datur vel suscipitur à clerico, non tāquam ab ecclesia. & de hoc loquitur tex. in c. vno de clerico qui inuesti. accepit. §. fi. de capi. Corrad. c. j. qui feudum dare possunt Berber. in ij. questione. Alua. in v. diuisio. & Iaso. in xj. in præludiis feudorum.

c Seculare est quod à seculari principe, vel domino recipitur §. marchio. qui feudum dare possunt. vt si Christianissimus rex Francorum inuestiat aliquem de marchia vel comitatu: & de hoc feudo maior pars libri feudorum loquitur, & plusquam de ecclesiastico, & hæc probantur in præleud. feudor. in vltima diuisio. per Baldum. Sed quia nobiliora sunt præmittenda. §. final. institut. de iure persona. capitu. sed &, & ibi docto. de rescrip. Dec. in ca. auaritiæ. de præben. ideo præmisi hanc diuisionem sicut facit Obertus de orto. cap. vno. qui feudum dare possunt. & quia ecclesiasticum est nobilius. argument. cap. solitæ. de maiorita. & obedien.

Secunda diuisio, quoddam est regale, aliud non regale est quod à lege vel imperatore recognoscitur immediate, vt est feudum marchiæ, ducatus, comitatus, vel alterius dignitatis regalis: ideo vicecomes Turenę vel comes Fuxi possunt dici habere feudū regale. c. vno, quis dic. dux, march. vel comes. vel potest imperiale dici: vt not. Io. berber. in d. ca. ij. q. de feudis. & duobus concurrentibus vocatur regale. primo quod sit dignitas, puta regnum, marchia, comitatus, vel ducatus. secundo quod ab imperatore vel rege nostro cōcedatur, vel alio non recognoscente superiorem, vt tenet Curt. in tract. de feu. in prima parte. q. viij. colū. ij. Occasione præmissorum quæro de quæstione, an rex Franciæ posit alienare ea quæ sunt regni? & Bald. in proœ. C. & in prima constit. concludit, quod non, abdicando à se omnem Iurisdictionem, dignitatem, dominium, & nihil sibi retinendo: quia esset principatū seu regnum deformare: quod non potest rex facere: imo si retineret sibi directum dominium, adhuc non valeret, si in regni detrimentum vel incommodum tenderet. argu. l. in summa. ff. de pecul. Corse. in c. grandi. de supplen. negli. præla. lib. vj. Panor. in c. intellecto. de iureiurand. & in c. Abbate sane. de re iudi. lib. vj. Ioan. sanxon in consuetu. Turoñ. in rub. (de pied de fief.) articu. ij. & in rub. (des donaisons entre gens nobles.) articu. vj. D. Boer. in additio ab benedi. plumb. in l. inuitus. ff. de fideicom. liber. etiam cum iuramēto, per text. in d. c. intellecto. & successor posset reuocare. Bart. in l. prohibere. §. plane. ff. quod vi aut clam. Bald. in c. licet. col. vij. de probatio. Felin. in ca. ad audientiam. col. ij. de præscript. Dec. in c. j col. iiij. de proba. Imo fortius, rex non potest inuitis ciuibus suis alienare vnam de ciuitatibus sui regni Host. in c. dilecti filij. de maio. & obed. & ibi. Innocen. & Feli. Oldra. consil. ccxxxj. vt eius. Alexand. in addi. ad Bart. in d. §. plane. Bald. in c. si miles. quo tempore miles inuestitu. petere debeat. c. vno. §. in generali. si de feudo defuncti conten. sit inter do. & agna. vasal. Ioan. de pla. in l. fin. C. de loca. præd. ciui. lib. xj. Panor. consil. iij. col. xviij. in ij. vol. Guido papæ in decisio. Delphina. quęstiōe. ccxxxix. Aufre. in deci. capel. Tholosa. q. cccclxxxv. Iaso. in §. item seruiana. col. xviij. instit. de actio nume. cv. l. si non sortem. §. libertus. ff. de condi. inde. l. debitorum. C. de pactis. & in proœ. feudo. in prima diuisio. Barba. & Feli. in c. j. de proba. vide D. de Ripa in consi. xxv. de rescri. in lib. respon. & lib. j. de legib. consi. j. nume. lij. Bal. consi. cccxxiiij. quæritur. volu. j. Bart. de Cassa. in consuet. Burgund. in rub. (des fiefz.) §. viij. in ver. (en alienation.) in fi. Cur. in tract. Feudo. in vj. parte. q. ij. Soci. consi. xl. in quæst. col. ij. num. vij. in ij. vol. Ioan. lupus in repe. c. per vestras. fol. lxxxij. colū. iiij. de dona. inter virum & vxor. Gomes. in §. item Seruiana. num. xlj. cum seq. vbi. vj. modis limitat. inst. de actio. & in Spe. prin. tit. viij. fol. xv. cum seq. & nouissime conterraneus meus. d. Iacob. bonaudi in addi. ad Ioan. de terra rubea, tracta. primo. conclu. xiij. Alberbrunus. consi. xij. in secunda ratione. & hoc maxime quando metu alienaret. nam quod metus causa gestum est, ratum nō habebo, lege j. & per totum. ff. quod metus cau. & quando alienaret voluntarie, hoc non esset sine peccato, tenet Lucas de penna in lege prima. C. de capita. clauium. censib. eximend. libr. x. & est notandum.

e Non regale. est quod ab inferioribus à principe imperatore, vel rege recognoscitur, vel à principe, sed nō consistit in dignitatibus, sed princeps de aliqua plene inuestit. capit. vno. qui feudum dare possunt. & tit. quis dicatur dux, comes, vel marchio. si vero aliquis inuestitur à domino de claromonte, feudum diceretur non regale. ponit Baldus, & alij in proœmio Feudorum primo, & sequitur Iason in prima diuisione.

Tertia diuisio. Feudum quoddam est nobile, aliud minus nobile, aliud aliqualiter nobile, & ignobile. Nobile est quod possessorem nobilitat: vt quando à rege Franciæ est concessum, vel imperatore, vel papa: vt si concederent ducatum, vel marchiam. c. j. quis dicatur dux vel marchio. Berber. in ij. q. Bald. & Iaso.

in x.diuisione. & Alua.in secunda. Bonus de curtili in tracta.nobilita.in iij.parte.co.xxxiiij.num.ccj. Alex. consil.xxx.quoniam.col.penult.prima parte.

Minus nobile est quando dux, marchio, vel comes aliter concedit in feudum: & ille proprie dicitur valuasor, siue vasallus: vt not.Ioan.and.in add. ad Specul.in titu. de præscrip. & Bonus de curtili in tracta. nobilita.in iij.parte,nume.ccj.& istud de consuetudine libri Feudorum non poterat alienari in non nobilem,sed in regno Franciæ potest vendi, & in feudum dari:sed non super eo reditum accipere.d.Boe. in consuetu.Bituri. §.ij.de consuetu.feud. & censua. vt supra latius dixi.

Aliqualiter nobile siue mediocriter, est quando habentes à duce,marchione, vel comite aliis infeudant: & recipientes vocantur minores valuasores. Alua. in secunda diuisio.infra,& ibi communiter docto.

Ignobile,est quando à minoribus valuasoribus cōceditur & minimis.c.vno.qui feudum dare possunt.et ibi Baldus in §. marchio. dicit, rusticos posse in feudum concedere,dummodo suarum rerum administrationem habeant.§. nouit.per quos fiat inuestitura. sequitur Iacob.in suo tractatu de feudo. versicu. in feudum.in octaua diuisione.Ioānes Raynaud. in septima. Petr.Iacob.in titu. de causis in quibus do. debet &c. in quinta diuisio.Petrus de Ferra. in octaua diuisione,vbi supra. Iason in x. Curtius. ij. parte. q. quarta. ij partis.

Quarta diuisio. Feudum aliud est paternum,quoddam antiquum,aliud nouum. Paternum dicitur quod pe rpatrem est acquisitum, vel ab aliquo ascendente communis agnationis.vsque ad quartum gradum.tex. in c.vno.de succes.fra.& gradib.succe. in feud. qui est melior de iure secundū Alex.consi.xxx.quoniam. in j.volu. In hoc quod declarat feudum paternum quid sit,vide text.in titu.de natura successionis feud.& Alexan.cōsi.lv.prospectis.in quarto volu. & cōsi. xxvj. ponderatis.in v.vol.& Curt.cōsi.xlix.nume.iij.Petr. Iaco.in sua practica de causis ex quibus do.debet amittere proprieta.in secunda diuisione.Alua.in sext.Deci. consi.ccviij.ad clariorem.nume.v.Alber. brun.consi. lxxij.tota virtus.col.prima.Soci.consi.lxvij.visis.co. v.in fi.& consi.clv.visis inuestituris.co.vj.j.& ij.vol. & consil.lxvj.visa donatione.in ij.volu.Bolog.consi. primo.Bal.cōsi.cccxxxvij. in primis.in primo volu. co.penul.& cōsi.ccclj.in literis eo. volu. & consi. seq. qūo probetur. & quæ personæ contineantur in hoc feudo,declarat Bald.in §.hoc quoque.de successio. sed quod proprie continetur hæ personæ supra patrem,videlicet auus,proauus,abauus,& atauus: & abinde vero supra perdit nomen paterni,& antiquum appellatur.ex quo singulariter infert quod si cuidam concedatur feudum paternum,non extendetur vltra quartā generationem.& sic cum ministerio ponuntur illa verba in inuestituris concedimus in feudum paternum,& antiquum.sequitur Io.Raynaud.in comprehen. feuda. in prima diuisione.quod est perpetuo notandum secūdum eos.Hodie notarij ponunt omnia verba hæc & multo plura, & ideo extenditur vsque ad infinitum & etiam ratione consuetudinis de qua supra.

Nouum vero est, quando fuit de nouo acquisitū, & habet initium in persona ipsius inuestiti, nec prouenit à successione progenitorum c.j.quot testes.sunt necessa.ad probādum.no. inuestitu.Oldr.cōsi.clxxviij. factum tale. Albe.in dictio.in ver.nouum.Iaco.de sancto Georgio in tractatu de feudis, in versi.in feudum. in sexta diuisione.Curtius.consi.l.in tertio dubio. & consilio seq. Ioan. Raynaud in prima diuisio. Soci. consi.cclij. visis.in ij.volu.Deci. consil.liij. placet mihi. & consilio.ccccx. quoniam ex. numero. iiij. Alb. brunus consi.lxviij si insistamus. Tres effectus ponit Curtius in suo tract.in prima parte,quæst. viij.co.ij.& seq.Ias.in l.ij.colum.fi. C. de iure emphyteu. & istud regulariter non nobilitat,nisi vt supra dictū est in præcedenti diuisione, quia nobilitas non nascitur in ictu oculi secundum Bald.in x.diuisio. infra, per textū in l.stemmata.ff.de gradi.Pet.de ferra. in sua practica.in forma libelli quo agitur ad reuocationē feudi in verbo,ac nomine.in secunda diuisio.& in hoc non succedunt ascendentes,nec collaterales.de consue.feudo.c.j. de innesti.noua.& c.vno.de succ.ra. sed hodie contrarium obseruatur in regno Franciæ:vt no.Bene.vbi supra in ver. & vxorem. nu. cccccliiij. & Do. de Cassa in d.§.v.nume.vij.in tit. (des successions.) in glo.(& des enfans.) §.vj.& supra latius extitit discussum: & ponit Alua.in vj.diuisio.& Ias.in iij. Alber.in l.j.§.si quis ædificium.ff.de noui operis nuncia.Imol.in capi. vltimo.de feu.Oldra.consi.clxxviij.factum tale:

Quinta diuisio. Feudum quoddam est paternum, aliud maternum. paternum in proxima cellula fuit declaratum.

Maternum,est quod primo per fœminam est acquisitum.capitu.vno. de feudo fœminæ. & sicut large omne feudum quod fuit ex superioribus agnationis cōmunis acquisitum,paternum dicitur:ita quod ex quacunque fœmina ex superioribus, quæ fuerit ex communi cognatione,fuit acquisitum, maternū dicitur, vt habetur in titulo de feudo fœminæ. & Bald. in quinta diuisio.Alua.in septima. Natura feudi paterni est, vt tantum descendentes masculos respiciat in §.profecto. infra,de lege Corra.' natura feudi materni vt primo masculos respiciat,secundo fœminas.d.titulo de feudo fœminæ.& pulchre no.Curtius in d.tracta.feudo.in tertia parte.q.j.in ij.limitatione.

Sexta diuisio.Feudum quoddam est masculinum, quoddam fœmininū.Masculinum,est quod ad masculos transit,& non ad fœminas.§. hoc autem. qui feudū dare possunt. imo fœminæ non succedunt, etiam si de eis sit facta mentio,nisi masculis deficientibus. §.quinetiam episcop. vel abbat. capit. vno de feudo fœminæ.Ia.in vers.& fœminis. Petr. de ferrariis vbi.s.in tertia diuisio.nisi vt fuit dictū.s. in natura feud. vide.

Fœmininū seu fœmineum dicitur quod ad fœminas transit,sicut supra de materno diximus.c.j. quemadmodum feudum ad filiam pertineat. Iacob.in tractatu de feu.in versi.in feudum.in quinta diuisio.licet Io. Raynaud.duas diuisiones misceat.Item si aliquis receperit feudum pro se & hæredibus tam masculis quam fœminis:extantibus masculis fœminæ excludentur.c. j.§.j.episco.vel abbatem. Alexan. consi. ix. in quinto volumine.Alber.brunus consi.lxv.super casu.sed hodie in regno tene quod supra dixit in natura feudorū. in vers.vij.vide tamē.D.Io.le cirier in d.tractatu de iure primogenituræ.lib.j.quæstio.xix.

Septima diuisio Feudum aliud habet propriam naturam,aliud impropriam.Habens propriam est feudū simplex,rectum,purum,liberum.nam natura feudi est quædam qualitas innata à principio generationis feudi siue tempore inuestituræ, ex qua virtus contractus perficitur,& semper videtur inesse:nisi per pactum improprietur;vt est tex.in tit.de feudo non habente propriam naturam.& §.præterea.quid sit inuestitura, & supra late dictum est in tertia quæstione principali.sequitur Hostien.in summa huius tituli de feu. §. qualiter feudum.& Ias.in quarta diuisione. & ista inuestitura seu eius tenor semper debet attendi.cap.j.in fine. de duobus fratri.& ibi Bald. cap. accepimus. de priuile. Io.de ana.consi.septimo,visis &c.columna secunda.& consil.xxxvij.Barba.consilio.xvij.præclare.colum. tertia in primo volumi.Deci.consilio.cclxiij. in contractu.in prin.& consilio.cccix.quoniam.num.iij.& consi.ccccxv.in causa.num.v.Roma.consi.xxxiij.viso inuestituræ. in fine. Albertus brunus. consi. xviij. col.iiij. & consilio seq. & consilio. xxxix. columna secunda.& consilio.xlj.col.ij.

Non habens propriam naturam, vel habens impropriam

propriam, est feudum conditionatum: vt ad certum seruitium vel conditionem ex pacto cōcessum. §. fi. quid sit inuestitura. & de capita. qui curiam vendi. vt est feudum guardiæ & castaldiæ, & quod pro mercede datur de feudo guardiæ. cap. primo. Item feudum cameræ vel cauenæ. cap. fi. de feud. cog. & infra dicam. Ioã. Raynaud. in comprehenso. feuda. in quarta diuisi. Alua. in tertio. Iacob. in suo tractatu de feud. in verbo, in feudum. in quarta diuisione. Bald. in quarta. de ferr. in septima. Et impropriè dicitur feudum quando pactum apponitur contra alterum ex requisitis in feudo, vt late concludit Curtius in d. suo tractatu feud. in prima parte. quæst. sexta cum sequen.

Octaua diuisio sequitur. Quoddam feudum est reale, personale, personalissimum. Reale est quod ad hæredes transit tam ex parte dantis quam accipientis. §. cum vero Corradus. qui feudum dare possunt. c. vno. de duobus fratrib. quia vnusquisque in hoc sibi præsumitur voluisse prouidere & hæredibus. l. si pactum. ff. de probatio. d. c. primo, de duobus fratrib. sequitur. Alexan. consi. cciiij. consideratis. in secundo volumi. illum text. dicens singularem. col. ij. in princ.

Personale. est quod ad vitam alicuius conceditur, & non transit ad hæredes recipientis, sed bene dantis, vt feudum guardię & castaldię. c. j. de feu. guard. Ias. declarat in sexta diuisio. vt quãdo feudum habitationis concederetur quod morte finitur. Aluar. in x. diuisio.

Personalissimum, est quando neque ex parte dantis, neque ex parte recipientis transit ad hæredes. c. j. quis dicatur dux. exemplum ponunt doctores in soldata: vt si detur nobili in paupertatem reducto, annua prouisio: tūc soldata vocatur, de qua in dicto tit. & ibi per Alua. & l. stipulatio ista. §. si quis ita. ff. de verbor. obligationibus. l. vt pomum. ff. de seruitu. Bal. in sexta diuisione. & Alua. in decima. & non censetur proprie feudum, vt tenet Io. berber. in d. viator. tit de feud. quæstio. secunda. Ias. in præludiis. col. penult. & ab initio feudum erat personalissimum: quia ad nullū transmissibile. l. j. §. si impuberi. ff. de coll. bono. & militia vacabatur. l. omnimodo. §. imputari. C. de inofficio. testamen. Hodie vero factum est feudum realissimum et ad quemlibet successorem transitorium etiam particularem, ita quod potest donari, vendi, & alio modo alienari sicut alia bona patrimonialia: & hoc in isto regno: vt supra clare dixi: & tenet Bene. in repeti. c. Raynutius. in versi. & vxorē. tertia decisio. nu. ccccccxxv. & seq. & in quinta decisio. de testa.

Nona diuisio feudorum est: quia quoddam est iurabile, aliud non. Iurabile, est pro quo domino fidelitas iuratur, vt fit regulariter pro omni feudo: vt in capitu. vno de noua forma fidelita. & istud expresse ponit Pet. Iaco. in sua practica in nona diuisione. Petr. de ferra. vbi supra in quarta diuisione. Et si plures domini in locum succedant, vni iurandum erit nomine omnium dominorum. Petr. Iaco. vbi supra, & Guido papæ consi. ccvij. dominus. & Bald. sibi contrarius in c. imperialem. §. præterea ducatis. columna vltima. de prohibita feud. aliena. per Frideric. dicens antiquiori præstandum esse iuramentum argu. l. procurator. C. de eden. Iaco. plene distinguit in dicto tractatu de feudis. in ver. qui quidem inuesti. præstiterunt. columna vij. Areti. in l. ij. §. ex his. & ibi doc. ff. de verb. obliga. late Ias. in l. de pupillo. §. si pluribus. ff. de no. ope. nuncia. & hæc est communis in practica sequenda secundum D. de Cassā. in consuetud. Burgund. in tit. (des fiefz.) §. vij. in prin. in text. in §. omnes. si de feudi defuncti conten. sit inter do. & agna. vasal. D. Ioan. sanxon. articulo octauo, titu. (des succesions dex fiefz.) Albert. brunus consil. cvij. quatuor rationibus. vbi vide latius & per D. Ioã. le cisier in suo pulchro tractatu de iure primogenituræ. quæstio. neij. libro ij. in xvj. prærogatiua.

Non iurabile, est quando illo pacto conceditur, vt non iuretur fidelitas. in §. nulla. per quos fiat inuesti. ca. vno. in prin. de ca. conradi. quod est sing. secundum Ro. sing. cclxvj. sequitur Alua. in xj. diuisio. in præludiis feudorum. Notandum est tamen quod licet feudum reperiatur sine iuramento: non tamen erit sine fidelitate. ita Ioan. Raynaud. in secunda diuisione feudo. Ioan. berber. in secunda quæstio. titu. de feu. & Ias. in proœ. feu. numero cxxij.

Decima diuisio. Feudum quoddam est ligium, quoddam non ligium. Ligium. est quando iuratur fidelitas contra omnem hominem mundi nullo excepto, & istud non recipitur, nisi à principe non recognoscente aliquem in superiorem: vt est Imperator, & Rex Franciæ. capitulo, per venerabilem. qui filij sint legiti. ideo dux Sabaudiæ potest dici homo ligius regis Franciæ, vicecomes Turenæ, & alij magni feudatarij regni. Et dicitur homo ligius, quasi illi ligatus & subditus, & legalitatem prædicto regi debens gl. sing. in clemen. pastoralis. & ibi Cardi. de re iudi. Specu. in tit. de feu. in §. quoniam. versiculo primo. Io. mansuer. eo. tit. versi. fi. Io. berber. vbi supra. q. ij. Bal. cōsi. ccxcj. ad euidentiam. in ij. li. Guido papæ consilio ccxiij. & in suis decisio. quæst. cccix. & idem tenet Alexan. cōsi. xxx. quoniam. col. ij. in primo vol. & consi. ij. in principio in v. vol. Panor. in capitulo, ex diligentia. de simo. Io. de ana. in consi. vij. visis & ponderatis. co. iij. D. de Cassā. in consuetu. Burgun. in eodem titu. §. iij. in gl. (& hommage.) & tria requirūtur postea per Curti. in suo tractatu feud. in prima parte, quæst. viij. colū. vij. Quatuor effectus ponit Ias. in septima diuisione feudo. sequitur D. Ioan. sanxō in consuetu. Turo. In tit. (cōment hommage) &c. arti primo in xxiij. conclu. Catellia. cotta. in ij. parte memoral. in ver. feudum.

Nonligium, est quando in iuramento fidelitatis prior dominus excipitur: vt in tit. hic finitur lex. in fi. & §. fi. de prohi. feu. aliena per Fride. Ideo quando vasalli D. de Turena iurāt ei fidelitatē, debent iurare aduersus omnem hominē excepto rege Franciæ, qui super omnes reges est, & tanquam quidam corporalis Deus in suo regno. ita Bald. in d. §. fi. & in vij. diuisio. Per Iaco. in nona. Bened. in repet. c. Raynutius. in ver. & vxorem. nume. ccxxx. de test. quod notes.

Vndecima diuisio. Feudum aliud annale, aliud perpetuum. Annale est, siue temporale quod post annum statim auferri potest, vt est feudum guardiæ & castaldiæ: & quod pro mercede alicuius rei datur. capitulo primo. de feu. guardiæ. Iste tamē annus per pactum potest prolongari, & tunc potentior est conuentionalis prouisio quam legalis, qua cessante sibi locū vendicat legalis. l. quod si nolit. §. si quid ita. ff. de ædil. edic. Bal. in proœmio feud. in ix. diuisio. plus dicens posse pacisci vt nullo tempore possit offerri. sequitur Iā. de sancto Georgio in tracta. de feu. in versicu. in feudum. in nona diuisi. & Petr. Iacob. in quarta. Host. in summa. de feu. §. qualiter feudum. versiculo, perpetuum feudū. Io. berber. in viato. iuris in tit. de feu. in quæstione secunda. Sed hodie hoc in regno sunt perpetua ac officia, & quasi pro patrimonio habentur: vt no. Benedi. in verb. & vxo. nu. ccccclxiiij. cum seq. de test. & supra, latius dictum est ideo. vide si libet.

Perpetuum erat regulariter omne feudū eo modo datum. §. cum vero Corradus. qui feudum dare pnt. & ibi docto. & illud quod est simplex, est perpetuum capitulo primo in fine, in quibus cau. feu. amittæ. ita tenet Pet. de ferra. in forma libelli quo agitur ad reuocationem feudi. in versi. ac nomine rect. in sexta diuisio.

Duodecima diuisio feudorum est: quia quoddam est diuisibile aliud indiuisibile. Et quodlibet feudum regulariter est diuisibile, quibusdam exceptis, videlicet regno, marchia, ducatu, & comitatu ita attestatur. Alua. in nona diuisi. in proœmio per text. in §. omnes. si de feudo defunc. conten. sit inter do. & agna. vasal. cap. imperialem. §. præterea ducatus. de prohibi.

feu alie. per Frid. Berber. vbi supra in d. q̃o. ij. Iaco. in
ver. in feudum. in xj. diuisio. Bar. in l. inter tutores. ff.
de administ. tut. & l. & ideo. ff. de condictio furti. Bal.
in l. j. de offi. consul. Panormi. in capitulo, prudentiã.
in principio. co. iij. de offi. deleg. & ibi hoc tenent alij
post eum. Curtius in tracta. feudorum in quarta par-
te, quæst. xxx. Alber. brunus Asten. in consil. lx. inci-
pien. & ista ideo diuidi non possunt: quia ab vno solo
reguntur melius quam à pluribus, ar. l. iij. §. apparet. ff.
de administ. tut. l. ij. §. nouissime. ff. de origine iuris, ca-
pitulo, gaudemus. de diuor. §. quia vero. xciiij. dist.
nã Politia vnius optima est, paucorum etiam bona:
sed plurimorum est difficilis vt bona sit: cũ plures ad
virtutis meritum peruenire difficile sit. Aristot. in po-
litic. & Lucas de penna in l. viros. col. ij. C. de diuers.
offi. lib. xij. & Philo. ij. metap. ait, non capit regnum
duos: quia multitudo principum est onerosa: cũ in api
bus vnus sit princeps: capitulo in apibus. vij. q. j. late
D. Iacob. bonaud. in additio. ad Ioan. de terra rubea in
tracta. contra rebelles regum. articulo ij. tracta. primi.
& articulo. iij. tracta. tertij, conclu. ij. Feli. in capitulo.
quæ in ecclesiarum. col. antepe. de const. & Ias. in xij.
diuisio. Ange. consi. cclxxxvij. incipien. pro clariori.
Curtius consi. lxix. Panor. cons. lxxxij. in primo vo
lu. Barba. cons. xiiij clementissimi. col. iij. & consi. xl.
clementissimum. colũ. ix. iiij. vol. Cassa. in vlt. parte.
Catel. in lv. considera. & Albert. brunus tractat. de
augmen. conclu. x. Hippol. singu. ix. sequitur Ioan. le
cirier in suo tracta. de iure primogenituræ. quæst. vij.
primi li. vbi pulchra verba ponit. vide D. Bartol. de
Cassa. in consuetudi. Burgund. in titul. (des fiefz.) §.
vj. Alexan. consi. lx. visis. dubitationibus. in tertio vo
lumine. & consi. xxxv. & seq. incipien. attentis. in
quinto volu. Pet. de Ferra. in ix. diuisio. & ideo in istis
indiuisibilibus primogenitus succedit. c. licet. & ibi
doct. de voto. gl. in c. si hæredes. de testament. Albe. in
procemio. ff. §. discipuli. late Deci. consil. ccclxxxix.
visa longa. nu. vj. & aliis filiis debetur apanagiũ. i. le-
gitima non per modũ diuisionis sed per modum pro-
uisionis, secundum Io. de monteferrato in tracta. de suc
cessione regum. in primo dubio & secundo. & D. Ste-
pha. buinardus in repe. l. quisquis. co. xvj. C. ad le. Iul.
maiesta. & D. Boer. in tracta. de custodia cla. porta. ciu.
fo. xv. col. iiij. nec aliqua iniuria fit vltimo genitis: nec
conqueri possunt vt expresse dicit conterraneus meus
D. Ioan. de terra rubea in tracta. cõtra rebelles regum.
arti. primo tract. primi. conclu. xxj. & seq. imo hoc cõ
uenit legi diuinæ secundum eum in prima conclu. hoc
latius deducentem: quem licet videre. Intellige tamen
supra deducta, videlicet feudum non posse diuidi, esse
verum quo ad dignitatem: secus quo ad administratio
nem: vt vnus frater regat vnam ciuitatem, alius aliam.
Benedic. in repeti. ca. Rainutius in verbo, in eodem te
stamẽ. in j. num. clxxxv. de testa. & etiã bona mobilia
vel immobilia pertinẽtia ad dignitatem bene diuidun
tur teste Alb. in dictio. in ver. feudum. versi. alia etiam
pulchra. ibi, item quæro pulchram. & in additio. ad
Petr. Iaco. in tit. de causis ex quibus do. debet amittere
proprieta. in sexta diuisio. sed potest fieri concordia
respectu exercitij. vt vnus vno anno regat, alter altero
anno. arg. l. Lucio. & ibi Bar. ff. de aqua quotid. & æsti
ua. & pulchre Pyrrus in consuet. Aurelianen. titulo de
feu. c. primo & D. Vldaric. Zasius in repe. l. secundæ.
in verbo, non perinde. ff. de origine iuris.

D Hodie ex cõsuetudine regni Franciæ omnia feu-
di possunt diuidi præter regnum, vt attestatur Fabia.
de giochis in repetitio. authenticæ, nouissima. col. fi. C.
de inof. test. q. fi. Io. Raynaud. in cõprehensorio feuda.
in præludiis ad c. imperialem. in quinta diuisione. &
D. Boer. in consue. Bituri. in §. ij. de consuetu. feu. & ibi
in additio. & in §. ij. de test. & in tracta. de custo. claui.
fo. xv. col. iiij. sed consuetudo est in d. regno quod li-
cet diuidatur feudum, primogenitus inter nobiles ha
bet præcipuum manerium (vt verbo doctorum vtar)
siue habitationẽ cũ galli vel caponis volatu. istius con
suetudinis meminit Benedic. vbi supra. Guido papæ
in decisio. Delphina. q. cccclxxvj. Ioan. sanxõ in con-
sue. Turo. in tit. (des successions des fiefz.) arti. xij. &
late D. Ioan. le cirier, in tracta. suo solenni de iure pri-
mogenituræ. libr. ij. quæstione quarta. vbi late refert
consuetudines. vide ibi & lib. j. q. xj. conclu. secunda
& se. & an consuetudo diuidendi feuda valeat, vide-
tur tex. in d. §. præterea. qui consuetudinem reprobat:
ergo non videtur valere: sed contrarium credo. & ita
tenet Oldra. consil. ccxxxvij. perlectis. in fin. pen. col.
Bal. Alua. & alij in d. §. præterea. Cardina. & alij in ca.
licet deuote. & non obstat ille. §. reprobans consuetu-
dinem. nã debet intelligi si non fuerit inducta & serua
ta sciente superiore: sed in hoc regno patiente superio-
re & sciẽte fuit inducta & seruata: ergo sequitur quod
valebit. hoc tenet Ioan. and. in additio ad Specu. in tit.
de feu. in versi. non omittam. & Alber. brunus consil.
lxvj. ex themate quod &c. late D. Ioã. le cirier, in suo
tracta. de iure primogenituræ. quæstione. xj. primi li-
bri in iij. conclusio. & hæc consuetudo est in Italia, te-
ste Alexan. consi. xviij. visis. in ij. volumine. Decius
consi. ccclxxxix. Soci. cons. lxviij. in primo volu. &
consi. clxv. visis. co. ij. in vij. volu. Cur. consi. lxvij. sa-
pienter. num. xxxj. & consil. lxix. D. Ioannes.

E Decimatertia diuisio feudorum est: quia aliud est
feudum purum siue simplex, aliud verò conditiona-
tum seu non rectum. Purum siue rectum dicitur, quod
non habet seruitia determinata. §. pe. & vlt. quid sit in-
uestitura. sequitur Petrus Iaco. in sua practica ti. de cau
sis ex quibus domi. debeat amittere proprieta. in septi
ma diuisione. Hosti in summa huius tituli. §. qualiter
feudum distinguatur. Aliis etiam modis dicitur rectũ,
vt habetur in titulo de consuetu. recti feudi per doct.
& Cur. in suo trac. feudo. in prima parte. quæstio. vij.
col. vj. Imol. in c. fi. col. antepenul. de feu.

F Non rectum siue cõditionatũ est, qñ in cõcessione
est certum seruitium determinatum, puta de associan-
do vxorem domini, vel de filia maritanda, aut de ser-
uiendo domino in mensa, vel aliud simile. §. fi. de capi-
ta. qui curiam vendid. c. primo. de notis feu. & ibi no.
& hoc casu ad alia non assignata nec expressa seruitia
nõ tenetur vasallus. l. prima. §. si conueniat. ff. deposi. l.
legẽ. C. de pac. Ioan. Raynau. vbi supra in §. firmiter.
columna. xxij. Iacob. vbi supra in secunda diuisione.
Rerum vero potest dici quando de domini volun-
tate & licentia adipiscitur possessionẽ præsente curia
vasallus: nã perinde est ac si inuestitura esset facta. &
est hoc feudũ trãsmissibile. c. vno de consuetudi. recti
feu. secus si data esset licẽtia sine curia nã tũc non rectũ
diceret. c. j. qb. mod. feu. cõstit. possunt. vel dicit rectũ,
id est, perpetuũ. Alua. in xij. diuisione. Bal. & Ias. in ij.

G Decimaquarta diuisio est: feudorum aliud est frã-
cum, aliud non francũ. Francũ est quãdo vasallus à ser
uitiis est immunis & nullũ seruitium debet: tamẽ non
est francum à maleficiis consistentibus in tacendo frau
dẽ, vt quia non denunciauit insidias domino, quas cõ-
tra eum scit parari: siue in faciendo, vt si cõmittat felo-
niam contra dñm, priuatur feudo. c. vno quib. mo. feu.
amit. Feli. late in ca. cæterum. colũ. iij. numero. vj. de iu-
dic. alioqui esset quædam donatio, & non in feudum
concessio, vt declarat Imol. in c. ad nostram. co. pe. de
rebus eccle. non alienan. imo tale feudũ cõtineret repu-
gnantiam, videlicet quod sit feudum & prorsus liberũ
ab omni fidelitate, quæ in iure non est admittẽda. l. vbi.
ff. de reg. iur. l. Titiæ. ff. de conditio. & demonstra. c. so-
licitudinem. de appella. Alua. in secunda diuisio. Bald.
in octaua. Berberi. in d. viato. in tit. de feudis. in secun-
da quæst. Benedic. in repe. c. Raynutius. in ver. & vxo
rem. numero cccxliiij. cum seq. de test. Fel. late in cap.
quæ in ecclesiarum. numero lxxij. de constitutio.
Decius consil. cxcij. & pro tenui. numero iiij. Cur-
tius

tius in prima parte in q.viij. columna nona. Alexander consilio iij.col.pen.in primo volu.& tres effectus huius feudi licet videre per Ias.in octaua diuisione. Et ideo si in inuestitura hoc modo dicatur, Titius concessit tale castrum in feudum liberum & francum: hæc concessio importat feudum omni libertate liberum exceptis duobus supradictis, & etiam importat omni seruitio francum, vt not. Ioannes Andreas in addit.ad Specu.in titu.de præscript. & Iaco. in d.suo tractat.de feud.in verbo in feudum.in octaua diuisione. Baldus in l.si plures.C.de conditio.insert.c.vno. de capit. qui curiam ven. illa tamen concessio non importat quod faciat rem allodialem, quæ tunc dicitur quando à nemine tenetur nec recognoscitur, nisi à solo Deo, & sic dicitur francum, quia sui iuris & nulli subiacens seruituti. & nullum onus potest imponi sine consensu possessoris.c.primo de allod. & ibi doctor. Guido papæ singu.cccxxx. & Benedictus.numero ccxciij.cum sequent. de test. & in istis bonis allodialibus non habet rex vel alius dominus nisi protectionem, vt tenet Benedictus: vt s. & in hoc regno pauca sunt quæ non sint feudalia vel emphyteuticaria secundum eum, numero cccccl xv.cum sequen.vide Corne.cõsilio xvj.aperta. col.penul.in primo volumine. & an domini temporales habeant de iure communi intentionem fundatam. quod non, excepto rege.D.Boer. in §.pe. de consuetu. feudi.in lib.consuetud.Bitur.& Ioan.sanxon.ti.j.articulo tertio in consue.Turo.eos vide si libet.

H Aliud est non francum, & est quando in concessione dominus retinet aliquod seruitium, prout fit regulariter, vt habetur in libro feudor.& not. Andre de Iser.in titul.in quibus causis feud. amitt. & Baldus in octaua diuisione. Notandum est tamen quod res quo ad propositum potest duobus modis franca & libera vocari, primo quando à nemine tenetur, imo possidens habet & directum & vtile dominium: & dicitur allodium, & non loquimur hic: sed loquitur titulus de allodiis. Secundò dicitur franca, quia ad aliud seruitium non expressum non tenetur vasallus: dabitur tamẽ laudimiũ domino directo pro inuestitura, vt tenet Ioannes Raynaud.in d.comprehenso.in cap. imperialem.§.præterea.in primo.quæstio.xx.numero xvj.supra allega.& hoc quando alienatur, non vero quando reuocatur instar emphyteusis.l.fi. C. de iure emphyte. & dominus habebit ius retentionis. in feudo sicut de emphyteusi. Iacob.tracta. in feud.in ver.qui quidem inuestitu.col.lxvj.pro quo facit tex.in capitu. vno.in fine.ibi, aliquid propter feudum receperint, qui feud. dare possunt.in capi.primo. §. Titius. si de feudo defuncti contentio sit inter dom.& agna.vasalli.doct. in capi.ad nostram.de rebus eccle. non alienan. D. Boer. in §.vj.de consuetud. satis lente pertransit contra morem suum. Dominus de Chassa.in consuetu. Burgund. in titulo.(des retraictz.) §.decimo.glos.prima, numero vij.in additio. nouis. Quare Galli vocentur Franci, à Francione capitaneo, vel quia liberi, satis explicat Gaguinus in princip.sui libri, & Benedictus in repe.c.Raynutius.in ver.si absq;.in ij. numero xxxix. & seq.de test.& D.de Chassà.in consuetu. Burg.in tit. (des mains mortes.) §.v.in prin.vbi vide: & per Paul. Aemilium in princip.sui libri & historiæ Gallorum.

I Decimaquinta diuisio. Feudum quoddam ad hæredes omnes est transitorium, aliud non. Transitorium ad omnes hæredes est regulariter quodlibet feudum. nam æqualiter ad omnes descendentes transit. c.j. §.j.ibi, quod hodie.qui feu.da possunt. & istud declarat Ias.in præludiis feud.col fi.nu. cxxviij.

K Aliud est non transitorium ad omnes, sed solum ad primogenitum, vt est regnum hoc Franciæ quod solum primogenito masculo defertur, & non aliis eo superstite, & idem in Anglia & Sicilia. textus in capi. licet.de voto.& ibi plene docto.Barto.in l.prima. col. xvj.versiculo, sed posset dubitari.C.de summa trinit. Baldus in ca.primo in prin.si de feud.controuer.fuer. inter dom.& agna.vasalli.& l.cum antiquioribus. C. de iure deliberan. & Petrus Iacob.in sua practi. in tit. de successio.regni Frãciæ.col.tertia.Io.de terra rubea, in tract.contra rebelles regũ.& ibi D. Bonaudi in additio.in tract.primo conclu.viij.art.primo.Iac.in suo tracta.de feudis, in versicu.in feudum.in xij.diuisio.& Alua.in x.& cap.vno, de succ.feud. Petrus de fer.vbi supra in vltim.diuisione. Dominus Ioannes sanxon in consuetudi. Turonen.in tit.(des successions des fiefz.) articulo tertio. & si adamussim velis videre de hac materia primogenituræ vide in d. tracta. de iure primogenituræ.per Domi. Ioan. le cirier. Vel quoddam est familiare: aliud est hæreditarium, vt not. Baldus in lege, cum virum.C.de fideicom. Familiare est quod pro se & familia recipitur, & in restitutione fideicommissi non venit: nisi fideicommissarius sit de familia. lege, quia poterat.ff.ad Treb. Hæreditarium est quod quis habet pro se, & hæredibus quibuscunque, & ad omnes hæredes extenditur siue sint de familia siue non, & Deci.consi.cccxc.quoniam ex.num.v.& cccxcv. in causa.secus si pro se & liberis.And.de Iser.in §. hoc quoque.de suc.feud.Alex.consi.xix.super eo.in v.volu.Deci.cons.clxxxv.in causa. & Curtius in suo trac. de feud.in prima parte.quæst. viij.

L Decimasexta diuisio feudorum est: nam aliud est corporale, aliud incorporale. Corporale est quod in immobilibus consistit, castro, manso, & similibus rebus tangibilibus. §.item.& seq.& §. si quis de manso. si de inuesti.feud. controuer. fuerit. & Petrus Iacob. in forma libelli.pro re emphyteuticaria, in fi. Iac. Alua.in prælu.feud.in xxiij.diuisio.& in ca.vno.co.iiij. in quibus causis feud.amit.Curtius in suo tracta.feud. in sexta quæstio.in quarto requisito, declarant docto. instit.de rebus corporalibus.

M Incorporale est quod consistit in iuribus decimalibus, vel iurisdictionalibus & similibus, vt feudũ guardiæ & castaldiæ capitu.vno.§.fina.de feud.cogn. sequitur Siluester de prierio in sua summa, in verbo, feudum.in princip.in secunda quæstio. Alua. in vltima diuisione.in prooemio feudorum. Ias. in xiiij. diuisio. Ideo laici possidentes decimas (quas ante consilium Lateranen.à papa causa defensionis ecclesiæ habuerunt) iustè nunc eas detinent, vt vult Panor.in capitulo, cum apostolica.de iis quæ fiunt à prælat. sine consen.cap.illas tamen non possent alteri laico in feudum dare, nisi loco religioso, vt no.doc.in c.prohibemus.de deci.sequitur Pet.de bella pertica in v.q.tract. de feud.& hoc cum consensu capituli, secundum eos. & Berber.in viator.iuris.in ti.de feud.q.iiij.& an sine consensu ponit Ias.in c.j.qui feudum dare possunt. co. pe.& vlt.cano.Cardi.& And.& Imo.in cap.secundo de feud.vbi plene eos vide si libet. & late ponit D.Boer.in consue.Bituri. in §.xj.de consue.præd.Cum consensu tamen episcopi poterit dari in feudum decima alteri laico consuetudine dictante: licet contraria opinio sit communior, vt attestatur Stephanus malerit, in tractatu de elect.fol.xxvj.col.j.

N Decimaseptima diuisio. Feudorum quoddam est de camera, aliud de cauena.probatur hæc diuisio in capitulo vno, in fi.de feudi cognitio. Feudum de camera est quando princeps cuidam nobili concedit decem recipienda de camera communi, vbi thesaurus reponitur: hoc debet recipi singulis annis.& exemplum ponit Aluar.in d.ca.primo, in ciuitate Paduæ, vbi est locus qui appellatur camera ad quam est deputatus officialis, qui camerarius appellatur: cuius officiũ est colligere et distribuere omnes introitus ciuitatis. et de hoc videtur no.in §.præcepta.in auth.de defen.ciui.col.iij. & tali vasallo non debet fieri solutio de tali camera, vel cauena. vel nisi ibi sit, vnde solui possit. nam si euacuata sit sine domini culpa, debet vasallus expectare donec solui possit. Solui autem posse intelligitur

deducto

deducto ære alieno: vt in titulo, de notis feud. in princ. & Alua. in d. §. si de feudi cognitio. collatio. ij. & istud transit ad hæredes, & est feudum proprie. §. si verò vasallus. quid sit inuestitu. declarat Iaso. in præludi. feudorum. collatione penultima.

O Feudum de cauena est, quando princeps concedit vt decem sextaria frumēti vel vini ex cauena recipiantur: quæ dicitur locus in quo frumentum, vinum & huiusmodi introitus colliguntur, conseruantur & distribuuntur. declarat Alua. ponendo exemplum in ecclesia suæ ciuitatis, in qua est locus qui vocatur Canipa, ad quam est officialis constitutus, qui habet colligere, conseruare, & distribuere tales introitus, & ille feudatarius nomine regio colliget et recipiet quicquā in vino pro se, sicut in ciuitate Burdegalensi aduocatus regius & procurator. & vide Aluar. in proœmio feudorum in xvij. diuisione, & Bald. in capitulo vno. de notis feud. & capitulo vno. §. si vero vasallus. quid sit inuestitura. & Alua. vbi supra.

P Decimaoctaua diuisio feudorum est. nam quoddam dicitur feudum guardiæ, aliud castaldiæ, & aliud ꝙ pro mercede datur. Feudum guardiæ est ꝙ pro custodia datur, vt quando princeps deputat alicui castro guardiatorem siue custodem. nam propter custodiam designatur tale feudum: vel guardia habet feudum annexum: vt declarant doct. in c. vno de feudo guardiæ. et potest poni exemplum in capitaneo aquarum mortuarum, cui custodia ciuitatis datur in feudum, & vocatur capitaneus aquarum mortuarum, & habet magnam turrim, in summitate cuius singulis noctibus ponit lumen vt reducat nauigantes ad portum, vt sæpius vidi, instar ciuitatis ianuæ de qua meminit Io. de platea in l. pe. C. de naufra. lib. xj. & hoc feudum anno finito potest reuocari, nisi ad certū tempus fuerit constitutum. c. vno. de feudo guardiæ. Quia etiam officia olim non durabant nisi anno. l. præsidis. cum simi. ff. si cer. pe. & finito officio finitum erat feudum: quia cessante causa &c. c. cum cessante. de appel. l. adigere. ff. de iure pa. l. ꝙ dictum. de pac. & de isto custode ponit late D. Boer. in suo eleganti tract. de cust. clauium porta. ciuita. per totum maxime fol. vj. vbi pulchrè. Sed hodie cōmuniter feuda & officia sunt in hoc regno perpetua, id est, ad vitam recipientium duratura, & hoc quando emanant à rege vel ab iis, qui sunt ex eius sanguine, & hoc ex consuetudine generali regni: vt sæpius vidi obseruari, & audiui, & ponit Benedict. in repetitio. c. Raynutius. in vers. duas. num. xliiij. cum seq. de testa. secus ab aliis dominis: quia ad nutum durant dominorum. Notandum est tamen, quod habens castri custodiam vel ciuitatis, si eam amiserit, præsumitur culpa amisisse. l. cum ita. §. species. ff. de legat. ij. & glo. refert Barbat. in additio. ad Bal. in c. vno, de feud. guardiæ. quod est menti tenendū contra custodes fortalitiorum: qui in hoc regno custodias castrorum relinquūt: vt nuper vidimus de ciuitate Rhodiorum, & aliis multis castris, & pro hoc potest allegari text. in l. quincunque. C. de fund. limitro. lib. xj. vbi nullus priuatus potest custodiam castri recipere in limitibus regni existentis, nisi ex concessione principis: & cōtra faciens capite plectitur: & hoc propter regni pericula dietim contingentia nec aliquis in prædicto regno potest episcopatum obtinere sine regis nominatione & consensu, vt habetur in titulo de elec. in concordato. in §. j. late ponit Bened. vbi s. nume. ccccv. cum seq. de testa. & in ord. reg. in tit. (du droict de regale).

Q Feudum castaldiæ est, quod datur propter procurationem: nam castaldus dicitur is, cui res domini gubernanda mandatur, glossa in c. vno de feudo guardiæ. & in l. fi. C. quod cum eo.

R Feudum, quod datur pro mercede, dicitur illud, quod est alicui cōcessum propter laborē, & pro merce. Alua. ita tenet. d. cap. vno de feudo guardiæ. & ibi Barb. in addi. ad Bald. dicit ꝙ communiter datur pro mercede alicuius vilis officij. vt pro officio coqui. l. legatis seruis. §. si ex officio. ff. de leg. iij. & coquus principis dicitur habere dignitatem, secundum eum. nil allegat, sed adduco tex. in l. nemo. ibi, nobis iubentibus sustinetur. C. de dignita. li. xij. quem clamat. sing. Roma. singu. dcccv. dicens officium quātumcunque vile mandante principe effici nobile. sequitur Fel. in c. fraternitatis. de hæret. doc. in l. j. C. de man. princi. Ias. in l. omnium. in primo no. C. de test. idem dicit Aret. de secretariis principis in §. fi. co. j. inst. de exce. sequitur Bonus de curtili in tract. nobilita. in iij. parte. nume. clvj.

S Decimanona diuisio Feudorum est: Aliud est in curte domini, quoddam extra curtem. hæc diuisio elicitur ex c. vno de capita. qui curiam vendit. vbi tunc dicitur feudum in curte, quādo dominus habet dominium possessionum & feudorum totius villæ: ita quod omnes rustici & coloni dictæ villæ recolligunt omnes fructus & reditus domini, & portant illos ad domum dominicalem. i. ipsius domini existentem in dicta villa: & illa domus appellatur curia seu curtis domini. ideo si dominus concederet in feudū vnum mansum de dicta villa, vel alij, vt vasallus haberet annuatim certū reditū de dicta curte, & omnes fructus essent domini: tunc ille vasallus dicitur in curte, & est feudū in curte, ponit idem Alua. in procem. feu. in xiiij. dist.

T Feudum extra curtem est, quando dominus non habet dominium totius villæ: sed possessiones pro maiori parte sunt rusticorū vel aliorum: & dominus modicum habet, puta duas vel tres possessiones: & non est necesse ꝙ teneat ibi domum dominicalem. nam si dictas possessiones infeudaret, diceretur habere vasallum extra curtem. c. vno. §. penul. & fina. quibus modis feudum amitta.

V Vigesima diuisio feudorum est, quia feudum aliud est aduocatiæ, aliud de tabula seu quaternata. Feudum aduocatiæ appellatur, quando est aliquis aduocatus forte fisci: & illi aduocatiæ est feudum annexum pro suis stipendiis exoluendis: & idem in iudicatura vel procuratia, notaria, vel alio officio cui feudum sit annexum. probantur prædicta in c. vno. §. quicunq; aduocatiam. de pace ten. & eius violat. & idem puto in feudo scutiferorum secundum Alua. in proœmio feudor. in xviij. diuisio. & in tit. de feudo guardiæ. & Ias. in col. pe. in præludiis feud.

X Feudum de tabula, seu quaternata est, quando spectat ad collationē regis vel domini, & illa sunt inscripta in quaternis cameræ, sicut in camera cōputorum Parisius. declarat Andr. de Iser. in ca. l. de controuer. inuesti. apud pares terminan. Alua. ib. xxj. diuisio. sequitur Lucas de penna. in l. j. col. ij. C. de vendi. rerum fisc. lib. xj. & l. quicunq;. col. iij. de omni agro desert. li. eo. & l. j. col. viij. de imponenda lucr. descriptio. lib. x. videto si libet. Aliud est feudum emptitium seu mercenarium: & i. ꝙ pecunia acquiritur. l. Titius. ff. de obseq. Curt. consil. l. col. j. Aliud est feudū edictale, ꝙ quis habet statim quod est hæres vasalli, cuius personam repræsentat, & onus hōmagij videtur subiisse. no. Specu. in titulo de feudis, in §. quoniam. versicu. xxvij. & hoc habet ex edicto prætoris mortui, vt ibi no. Aliud decretale quasi à domino decretum. Nam mortuo vasallo hæres siue filius tenetur à domino petere inuestituram, & dominum agnoscere, & iuramentum fidelitatis præstare, & idem dominus tenetur eundem recipere vasallum, & recipiēdo videtur sibi decernere ius in feu. ideo decretale feudum vocatur, vt declarat Ias. in præludiis feudorum in fi. & D. Boer. in §. sexto de consue. feu. in consuet. Biturig. sicut dicitur de bonorum possessione. nam quædam est edictalis, quædam decretalis, de qua vltima est text. in l. j. §. decretalis. ff. de successo. edict. de vtraq; loquitur glo. in l. tertia. §. à municipibus. de bo. pos. doc. in l. fi. §. qui admit. declarat mirificè consocius ac contemporaneus meus D. de Contadis in suo tracta. de bono. pos. fol. vij. & seq. vbi

potes

potes videre: Aliud est feudum quod ipso iure amittitur: aliud per sententiam ipso iure tunc amittitur, quando vasallus iure prohibente sine domini permissione alienat: nam licet in alium transferre feudum non possit, tamen illud vere amittit de consuetu. libri feudorũ. c.j. de lege Corrad. gl. in c.j. quibus mo. feu. amit. c. imperialem. §. callidis. iuncta gl. & §. seq. de prohib. feu. aliena. per Fride. ibi late Ioan. Raynaud. & Pet. Iaco. in sua practica, in forma libelli pro re feuda. in ij. & tit. de feudo aperto. c. vno. §. qui clericus. si de feu. defun. conten. sit inter domi. & agna. vasal. Barba. consi. xj. illud afferã. col. viij. in ij. vol. D. Barth. de chassa. in consue. Burgũ. in ti. (desfiefz). §. viij. gl. (commise nha point de lieu.) & D. Ioan. Sanson in consuetu. Turon. in titu. (comment hommage se doit offrir.) arti. j. in j. conclusio. & vndecim casus in quibus ipso iure perditur feudum, ponit Francis. Curti. in suo tracta. feudal. in quarta parte. ver. resta. &c. & quod remedium possit dominus intentare, ponit Ias. in l. vna. col. v. & seq. post alios. ff. de condi. ex lege. & in procemio feudo. Hodie alienat̃ nec perditur, vt supra dixi in iij. quæst. versi. exto &c. Per sententiam feudum vasallus amittit, quando requiritur sententia priuatiua: & lex non priuat. c. j. de feu. sine culpa non amit. §. j. quo tempore miles. inuestitu. pete. debeat. & iuribus supra adductis. in dubio tamen, quãdo vasallus amittit feudum, debet intelligi per sententiam, non ipso iure. Petr. Iaco. in sua dicta practi. in forma libelli de cõdict. ex lege non scripta. col. j. & Curtius vbi supra. Quæro nunc finaliter, quæ sit vtilitas, quando ipso iure amittatur: & an sit maior quam per sententiam: & videtur quod nulla: quia licet sit priuatio ipso iure siue per sententiam, semper requiritur sententia saltem declaratoria. c. cum secundum leges. & ibi doct. de hæreti. li. vj. Felin. late in ca. Rodulphus. de rescript. & in c. cum non ab homine. de iudi. Respon. tres esset vtilitates præcipuas quando ipso iure amittitur. Prima est, quia quando quis est ipso iure priuatus, tenetur ad restitutionem fructuum, quos recepit à die quo fuit priuatus, licet ex post interuenerit sententia declaratoria. ita tenet gloss. mirabilis & sing. in auth. de incest. nupt. in verb. imminere. collat. secunda, secũdum Bald. in marga. in verb. priuatio. & Angel. in tracta in gloss. & eius bona. versic. quæro licet accusatio. & Iacob. in tracta. sæpe allegato de feu. in verbo, dictique vasalli. colum. xv. probatur arg. l. eum qui. in princ. ff. de iis quib. vt indig. text. & ibi gl. in ver. prouentibus. in c. de multa. de præbendis. imo fructus recipiendo post priuationem, ipso iure quis committit furtum: & attestatur Bald. in §. iniuria. col. iij. de pace tenen. & iura. firman. sequitur Ias. in l. secunda. col. v. nume. xvij. C. de iure emphyt. plus dicens, quod si emphyteuta sit priuatus non soluendo canonẽ per triennium: si tamen perseuerauit in possessione recipiendo fructus, ad restitutionem tenetur. allegat. Angel. in §. si vero. in authẽ. de non alie. coll. ij. Secũda vtilitas est propter rei alienationem: quia ipso iure priuatus non alienat. l. manichæos. C. de hæreti. l. fin. ff. ad. l. Iul. maiesta. & ibi latius doctores. Tertia est vtilitas & vltima pro nunc propter modum agendi. nam alio modo agitur post priuationem ipso iure ante sententiam declaratoriam, & alio quando quis debet priuari per sententiam: vt tenet Ioan. Rayn. in suo comprehenso. feuda. in ij. pœna. nume. xiiij. de prohi. feu. alie. per Fride. declarant doctores in d. c. cum secundum leges. Feli. in c. Rodulphus. de rescript. & c. cum non ab homine. de iudic. & hoc facit contra beneficiatos hæreticos, siue Lutheranos, vel simoniacos. alias vtilitates vide per Iaco. de bello visu, in sua practica. titu. de quæstio. fol. lxxxij. nu. cxj. vbi ponit quinque. multasque alias feudorum diuisiones curiosus reperiet: quia tot sunt feuda seu species feudorum, quod sunt qualitates personarum & modi dandi, vt not. Io. Berber. in d. viatorio iuris, tit. de feud. His tamen intellectis arbitror alias diuisiones feudorum recte intelligi: in quibus omnibus submitto me correctioni charitatiuæ cuiuslibet melius sentientis, iuxta text. in l. Claudius felix. in fi. ff. qui potio. in pig. habean. gratias Deo, virginique Mariæ, ac toti cælesti curiæ agendo.

FINIS.

Spes mea Christus.

INCIPIVNT CONSVEtudines feudorum ‡.

QVI FEVDVM DARE POSsunt &c.

INCIPIVNT consuetudines feudorum ‡.

TITVLVS I.

DE IIS, QVI FEVdum dare possunt a, & qui nō: & qualiter acquirat, & retineat.

Feudum dare possunt prelati ecclesiarum, si ecclesiæ est consuetudo: & nobiles seculares, & qui ab eis feudū accipiunt. Bart.

QVia de feudis b tractaturi sumus, videamus primum, qui feudū dare possunt. Feudum autē dare possunt c archiepiscopus, episcopus, abbas, abbatissa, præpositus, si antiqtus d cōsuetudo eorum fuerit feudū dare e. Marchio f & comes similiter feudū dare possumt, qui ꝓpriè regni, vel regis capitanei dicunt. Sunt & alij, qui ab istis feuda accipiūt g, qui propriè regis, vel regni valuasores dicuntur: sed hodie capitanei dicū tur, seu appellantur, qui et ipsi feuda dare possunt. Ipsi verò, qui ab eis accipiunt feudum, minores valuasores dicuntur.

Vasallus ipso viuo non priuatur feudo, ipso verò mortuo, ad filios æqualiter pertinet feudum & si filij non sint: ad nepotem & ad fratres, eis non extantibus si feudum est paternum vel nouum: & per pactum est actum. Filiæ verò in feudum non succedunt: nouißimo autem tempore collaterales vsque ad septimum gradum descendentes masculi in infinitum succedunt. h. d. vsque ad §. notandum. Bal.

Et quia vidimus de personis: videamus qualia prius habuerunt initia. Antiquissimo enim tempore, sic erat in dominorum potestate cōnexū, vt quādo vellēt, possent auferre h rē in feudū à se datam: postea verò eò ventū est, vt per annū tantū firmitatem haberēt: deinde statutū est, vt vsq; ad vitā i fidelis produceret sed cū hoc iure successiōis ad filios nō ꝑtineret: sic progressum est, vt ad filios deueniret: in quē scilicet domin⁹ hoc vellet beneficiū confirmare: qđ hodie ita stabilitū est, vt ad omnes æqualiter † filios pertineat. Cū verò k Corradus Romā proficisceretur, petitū est à fidelibus, qui in eius erant seruitio, vt lege ab eo ꝓmulgata hoc etiā ad nepotes ex filio producere dignaret l: & vt frater m fratri sine legitimo hęrede defūcto, vel filiis ī

‡ Est autem iste liber feudorū approbatus, vt tradit do. Io. And. in c. ij. in feudis. vbi ponit elegantissimas rationes qđ liber feudorum est approbatus.

‡ In has feudorum consuetudines elegāter et copiose scripsit Eguinarius baro qui et libros quatuor eiusdem argumenti reliquit.

a Est autem feudū alicui⁹ rei inuestitura interueniente sic cōcessę seu datæ alij, vt dominium penes concedentem remaneat vt habetur in Hostiē. & Az. in summa, eo. tit.

b Id est, de illis rebus, quæ translatæ sunt in ecclesiam ex beneficio regum vel pricipum secundum Alber.

c Hęc opinio procedit, quando infeudatio est manifeste damnosa ecclesię. Bal. & Alber.

Totam istam glo. approbāt Bal. & Al.

Quidam habent aliter titulum: ita s. quibus modis feu. acquiratur & retineatur: noster autem apparatus vtitur hic titulo ab illo verbo primo in antea. s. de ijs, qui feudū dare possunt. vtraque tamen satis potest sustineri. At. Item nota quod hic titulus habet duas partes, prima est, qui feu. dare pos. & hoc expeditur statim vsque ad §. & quia videmus. Secunda est, qualiter acquiratur. & hac expeditur ab illo §. & quia. vsque in fine.

QVia de feudis. Quid autē sit feudum 2, vnde dicatur, in summa dictum est per id qđ legitur. j. in q. caus. feu. amit. cir. princ. ij. col. & j. ꝑ quos fiat inue. & ꝑ quos re. ca. nulla. Qualit autē debeat distingui, dic vt in summa plene nota.

c Dare possunt. ꝙ de regalibus, est intelligendum. s. vt si habeāt beneficia aliqua regalia, qđ valeāt & in feudū dare: inde vsitatū est eos feudū dare posse etiā de aliis, quā de regalibus.

d Si antiquitus. non stet memoria rem aliter processisse: vel per xxx. an. & retro hoc consueuerat facere. Nam consuetudo multum operatur in iurisdictione: vt C. de emancip. lib. l. j. & l. fina.

e Feudū dare. ꝙ hic dicitur de clericis, intelligas secundum id ꝙ dicitur. j. de cle. qui inue. fac. ca. clerico. & ita videtur secundū ꝙ hic dicitur, ꝙ clerici nō possunt feudum dare, nisi eorū antiquitus fuerit cōsuetudo: ꝙ forte est sic intelligēdū. s. de rebus ipsius ecclesiæ quę videlicet ei subiectæ sunt: vt j. epm vel ab. vel abbatis. &c. §. itē si episcopus. sed alia dare, quæ data non inuenerunt tempore sui ingressus, prohibentur: & hoc est ꝙ ibi dicitur, quæ videlicet ei subiectæ sunt &c.

f Marchio. qui autem dicantur marchiones, comites, duces, capitanei, valuasores maiores, vel minores, & etiā minimi, dicitur infra, quis dicatur marchio, dux, vel comes. c. qui à principe. Accur.

g Feuda accipiunt. Et ista feuda superiora proprie iure feudi olim concedebantur: alia vero feuda, quæ à maioribus aliàs impēdebantur, iure feudi non iudicabantur: vt infra. e. §. notandum est autem. hodie autem idem obseruatur in minoribus & minimis quod etiam in matribus: vt infra, de natu. feu. c. j. & ij.

h Auferre. quod adhuc obtinet in feudo guardiæ & castaldiæ. quod datur pro mercede alicuius rei. s. quod post annum potest auferri etiā pretio pro eo dato non restituto: nisi ad certum tempus datum sit: vt. j. de feu. guar. c. item illud datur. & infra, de conten. inter do. & vasa. de inue. feu. §. insuper sciendū est. nisi forte velit dicere, qđ illa capitula loquātur secundum antiqua tempora, secundum quæ hic generaliter dicitur. contrarium tamen videtur dicendum 6. ideo quia duo capitula posita sunt post istud.

i Vsque ad vitam. vltra non. & hoc adhuc obtinebit secundum rigorem cōsuetudinis in feudo marchiæ, ducatus, & comitatus, vel alterius regalis dignitatis ab Imperatore data: quoniā illud feudum finitur cum persona accipientis: quia hæres in eo non succedit, nisi iterum ab Imperatore inuestiatur: vt infra, de feudo. march. ca. j. licet illud videatur hodie vsurpatum 7: vt infra de ali. feu. §. in feudo comitatus.

k Cum verò. hic inueni. c. in quibusdam libris, sed male: tu tamen habeas. §. insuper inueni gl. talē vacat hoc c. propter inferius ca. si duo. s. j. de feu. mar. du. & comi.

l Producere dignaretur. subaudi quod dignatus est facere: promulgauit enim legem, in qua hæc continentur, quæ hic dicūtur: & quædam alia ca. vt in Lombarda, de bene & terris tribu. l. fi.

m Frater. sic ergo frater fratri succedit in feudo paterno. s. cum sine legitimo decessit hærede. Sed pone fratrem decessisse, qui extraneum hæredem instituit: nunquid

6 Idem Bal. et Alber.

† Facit hic Bal. super verbo æqualiter in ij. colū. sed quæro de vno. vbi late tractat hanc materiam.

7 Per consuetudinē, vt etiā in talib⁹ feudis habeat locum successio, & non extinguatur cū vita vasalli: vt c. j. in fin. de ali. feu. secundum. Bal. & Alber.

quid ob hoc priuabitur frater illius, cum ille hæres institutus per omnia legitimus reperiatur: arg. ff. de ver. sign. l. lege. Resp. nequaquam [1] priuabitur: quoniam istud intelligẽdum de eo legitimo hærede, cui. s. deferebatur ab intestato hęreditas: & nõ sic de illegitimo. i. de eo, qui de iure institui non valet: sed ideo contigit hoc, quia potius principali prouidẽtia, quã eius iudicio hoc feudum ad fratrẽ perueniret: & ideo in extraneum transferre nõ valet. arg. ff. de adop. l. si arrogator. §. j. nam & à maioribus potius hoc intelligitur habere, quam à fratre. vnde intelligo fratrẽ fratri debere succedere, ex quacunque causa feudũ amittat: dũ tamen culpari non possit iis qui succedere intendit. arg. ff. de inter. & re. l. iij. ita tamen succedit, si dominum in aliquo offendit, ei satisfaciat: alioqui tali beneficio indignus videtur, vt ex constitutione Imperatoris Corradi manifeste colligitur: quæ est in Lombar. in ti. de be. & ter. tri. l. vlti. Sic ergo legitimus velut proximior fratrẽ excludit. hoc autem ita intelligitur, si fuerit masculus. fœmina enim non succedit in feu. nisi ex pacto, vt. j. de succes. feu. §. filia vero. & j. e. §. hoc autem notãdum. nisi secundum quosdam, si fuerit feudum maternum: vt. j. de na. suc. feu. c. j. licet videatur cõtradicere. j. de feu. fœ. ca. j. Item hoc sic intelligatur: s. si non felonia prædecessor feudum amiserit. nam tunc proximior expellitur, & vlterior admittitur: nisi dominus gratificatus proximiori fuerit, & ei feudum concesserit: vt. j. quemad. ad filiam feu. perti. c. si quis sine filio masculo. & j. si vasal. feud. pri. cui deferatur. c. vasalli feu. quod vero dixi fœminam non posse succedere, sic verum est, nisi feudum à domino redemerit: vel nisi dominus propter seruitium patris id ei dederit. tunc enim ab aliquo ex parentibus suis non est inquietanda: vt. j. quemadmo. feu. ad filiam perti. c. si quis sine filio masculo.

[a] Nominatim. si ergo expressim per * pactum licet, quod alias nõ liceret: vt & alias est ar. C. de pi. l. iij. & arg. ff. de contrahen. emp. l. Labeo secundum quod de hac materia & pro, & contra satis potes colligere in libello disputationum domini Py. ij. char. ti. licitum est tacite &c. cum duobus sequẽtibus titulis. Istud autem quod dicitur hic, sic est intelligendũ, nisi emptũ fuerit de communibus bonis, cum insimul starent, & domino sciẽte: [2] vt. j. de bene. fra. & qualiter fra. suc. in feu. ca. si quis acquisierit bene. nec ob. quod legitur in illo tit. de duobus fratribus de nouo bene. inuest. c. si duo fratres in communi causa. quia ibi loquitur, quando domino feudi ignorãte de communi pecunia emebat: & hoc est quod dicitur ibi, ne forte inuitus dominus &c. sic ergo cuius fuerit pecunia de qua feudum emitur, multũ interest. ar. tamen contra est alias: quia non interest, de cuius pecunia emitur, sed cuius nomine emitur, nisi casualia notentur: vt C. de rei vẽ. l. si ex ea pecunia. & C. cõmunia vtriusque iud. l. si patruus. & C. de proba. l. ad probationẽ. Casualia autẽ his tribus carminibus cõprehẽdũtur: Fit res dotalis nũmis dotalibus empta: Fitque pupillaris [3] nũmis res empta pupilli. Et ne conuertas, idem de milite credas: vt ff. de iu. dot. l. cum vir. §. vlti. alias est ibi. l. res quæ. & ff. sol. matr. l. si cum dotem. in fi. & C. de rei vendi. l. si vt proponis. sed quod

[a] Idem tenet hic Baldus in iiij. col. versi. quærit gl. pone quod frater & Abb.

Frater fratri filiis nõ extãtibus succedit in feudo.

* Quod in contractu feudali accidentale est. habet enim contract⁹ feudalis vt alij & naturalia, quæ sunt ad naturam & statum recti feudi pertinẽtia vt quod seruitiũ insit vasallo, in masculis successio: & substantialem: vt quod dominiũ directum dominus feudi retineat: vt hic post Clau. de Sissell. tradit Zasius. & fidelitas pręstatur. ac deniq; accidentalia quæ sunt pacta contractui feudorũ extrinsecus apposita: vt hic. vides glo.

[2] Istud dictum glo. approbãt Bal. & Alber.

[3] Idẽ hic in filio prodigo per Bal. in glo. C. de cura. fu. & in ecclesia per glo. in l. si proponis.

beneficio, quod eorum patris fuit, succedat. Sin autem vnus ex fratribus à domino feudum acceperit: eo defuncto sine legitimo hærede, frater eius in feudum non succedit. Quod & si communiter acceperint, vnus alteri nõ succedit: nisi hoc nominatim [a] dictum sit, scilicet, vt vno defuncto sine legitimo hærede, alter succedat: hærede verò relicto, alter frater remouebitur. Hoc autem notandum est, quod licet filię, vt masculi patribus succedant: legibus [b] tamẽ à successione [c] feudi remouentur, similiter & earum filij: nisi specialiter dictũ fuerit, vt ad eas pertineat. Hoc quoque sciendum est, quod beneficium hoc ad veniẽtes ex latere vltra fratres patrueles [d] nõ progreditur

in versiculo primo continetur, falsum puto: vt C. de iudi. l. ex pecunia.

[b] Legibus. quod verum est: sed alio modo succedunt iure Romano: alio modo iure Lombar. iure enim Romano succedunt tam masculi quàm fœminæ, & per se & cum masculis æqualiter: quoniam sublata est differentia sexus: vt C. de suis & le. hæ. authẽ. in successiõe. Nec enim debent propter hoc solum puniri, quod fœminę natę sunt: vt. C. de le. hęr. l. pe. quid enim peccauit natura, quod masculos non procreauerit. C. deli. præ. vel ex hæ. l. vl. extantibus ergo filiabus legitimis tam quam legitimis successoribus, naturales filij omnino excluduntur: vt C. de na. lib. quasi per totum. & in auth. ibi signata. præterea si pater dotauerit filiam, nihilominus veniet ad successionem patris, etiam si pacta fuerit cum patre se nullum regressum habituram ab bona paterna: vt C. de col. l. pactum. & C. de pact. l. pactum. filij enim meritis paternis magis sunt ad obsequia paterna prouocandi, quam pactionibus adstringendi: vt C. de inoff. test. l. si quando. §. j. Iure autem Lombardo non succedunt ita fœminæ sicut masculi: quamuis enim iure Lombardo filia legitima, si sola remaneat, totam patris hæreditatem habere debeat: vt in Lombar. de suc. si quis Lombardus. & de ho. li. l. si quis Lombardus tamen si remanserit vna cum filio legitimo masculo, ipsa habebit tantum tertiam partẽ hæreditatis, & masculus duas: vt in Lombar. de suc. l. ij. & l. vj. præterea iure Lomb. legitima filia non excludit naturales: imo habet tantum tertiam naturalis vnus vel plures aliam tertiam: & curia regia, vel alij parentes aliam tertiam vt in Lomb. de suc. si quis dereliquerit filiã legitimus vero filius haberet duas partes, & naturalis tertiam: vt in prædi. tit. l. ij. Item si pater dotauit filiam, non veniet amplius filia ad eius successionem: vt in Lombar. præ. titu. si pater filiam suam, aut frater. Item iure Lombar. filius legitimus natus post donationẽ, quam pater fecit omnium bonorum suorum, reuocat eam totam post mortem patris: filia vero tantum tertiam partem: vt in Lõb. præd. ti. si quis se desperauerit. & præterea filia iure Lomb. nõ recipit cõpositionẽ patris occisi, sed masculus tãtũ, vel alij parentes: ideo quia faciẽ leuare nõ potest: vt in Lomb. de lib. ho. si quis longo. dicitur autem faida, i. inimicitia: vt in Lomb. de pla. lib. ho. l. in omnibus. & te. de suc. si fuerint filij. Accur.

[c] A successiõe. hic feudi hic ergo aliud statuit quã in legibus obseruatur: nimirũ legũ romanorum nõ vilis est authoritas: nõ tamẽ vsque adeo vim suam extẽdunt, vt cõsuetudinẽ vincant, aut mores. vt. j. de cog. feu. c. j. in isto. §. notare licet deteriores esse conditiones mulierum quam virorũ: & hoc est quod dicitur. ff. de sta. ho. l. in multis viris. sed quare hoc cõtingat quæro: Rñ. quia dominum iuuare nõ possunt, nec pugnam facere: quibus in isto: quia filij earũ possunt: tñ remouentur secundũ quod hic dicitur: est ergo pro ratione volũtas.

[d] Patrueles. patrueles fratres dicũtur, qui ex duobus fratribus nati sunt: nã qui ex sororibus nascuntur ipsi consobrini propriè appellantur quasi cõsororini, sint licet vulgus omnes consobrinos appellet: vt instit. de gra. cog. §. quarto. & ff. de gra. l. i. §. quarto gradu.

Gradum

a Gradum. alias gradum. alias geniculum. gradum plus est assuetum, quam geniculum. sed sunt æquipolentia in significato. & quidam non habent verba sequentia vsque in infinitum. qđ autem dicit gradum, sic intellige: vt si cōsentio inter eos collatores & curiam regiam fuerit de feudo, debēt iurare cū legitimis sacramētalibus suis xij. & feudum paternum esse: et se illis qui acquisierūt, propinquiores esse. & in septimo geniculo eis pertinere: vt in Lombar. de succe. l. j.

b Vsq; in infinitum. hic ergo colligitur, ꝙ infinitas rei licitum vel illicitū, nec iuuat nec excludit. arg. ff. de le. præ. contra tab. l. j. licet cōtra alias dicatur. s. ꝙ infinitas est vitanda: vt ff. de dā. infe. l. qui bona. §. vlti. & de testi. l. j. & nota de hac materia plene in libello disp. Py. iiij. char. ti. ꝙ illicatum est &c.

c Obseruetur. qa omniū æqualis est conditio. Sed quādo hoc refertur ad ver. illud, non ad ver. aliter in curia. recte hoc intelligo secundum sua tempora. olim enim licebat minoribus valuasoribus deuestire vasallos suos quandocunq; volebant: & principi, vel maioribus valuasoribus non erat permissum: & sic concedebatur minori: ꝙ maioribus denegabatur. ar. ad hoc. ff. de ri. nup. l. obseruandum. arg. ff. de offi. prę. l. Barbarius. hoc tamen hodie mutatur qa idem est in minori ꝙ in maiore dicebatur: vt. j. de nat. feu. in fi. et. j. de feu. datis minimis val. c. si minores. sed nouissimo iure feu. sine certa & conuicta culpa amitti nō debet: vt in Lombar. de bene. & terris trib. l. vl. & . j. de feudo sine culp. nō amitten. ca. j. & ti. quo tempo. miles inuesti pe. debeat. c. iij.

† Hi secūdū Al. sunt duces, comites vł marchiones.

† Facit ad hoc gl. pen. circa prin. in c. quæ in ecclesiarum. extra, de constitu.

successione secundū vsum ab antiquis sapientibus constitutum: licet moderno tempore vsque ad septimum gradum [a] sit vsurpatum: quod in masculis descendentibus hodie nouo iure vsque in infinitum [b] extenditur.

Feudum quod datur à capitaneis regis vel valuasoribus, propriam habet naturam. quod verò à minoribus datur, propriam naturam non habet: duobus casibus exceptis, qui in litera continentur. Bald.

Notandum est autem, quòd illud beneficium, quod à regis capitaneis, atque regis vel regni valuasoribus † aliis impenditur, propriè iure feudi censetur. Illud verò, quod à minoribus in alios transfertur, non iure feudi iudicat, licet aliter in curia Mediolanēsi, obseruetur [c]: sed quando voluerint, rectè auferre † queunt: nisi Romam cum illis in exercitu perrexerint: quo casu iure feudi transit, & adiudicatur: vel nisi aliquid propter feudum acceperint.

Tunc enim nisi restituto pretio auferre non possunt.

TITVLVS II.

DE FEVDO [illegible]

Feudum guardiæ & castaldiæ, & illud quod pro mercede alicuius rei datur, elapso anno reuocari potest: nisi ad certum tempus detur. sed si castaldi nomine proprij feudi dicant se possidere, non defendunt sibi possessionem, nisi de suo iure probent. Baldus.

ITē illud [d], quod datur nomine castaldiæ vel guardię, & pro mercede alicuius rei transacto anno potest iure auferri etiam pretio pro eo dato non restituto: nisi ad certū tēpus datū fuerit. Si verò castaldi [e] aliquid nomine proprij feudi possederint: non valebunt propterea possessionem sibi defendere [f]: nisi per pares curiæ vel breue testatum [g] potuerint ꝓbare se ante, quā castaldi essent, vel postquā desierunt esse, inuestiturā accepisse.

TITVLVS III.

[illegible]

Successor prælati non cogitur inuestituram à prædecessore factam, & non expletam de feudis quod alius tenet, ratam habere: nisi eo consentiente, qui feudum tenet, sit alius inuestitus. inuestiens autem cogitur eam adimplere feudo sibi aperto: sed laici successor cogitur indistinctè adimplere inuestituram à prædecessore factam. Bartolus.

SI verò [h] archiepiscopus [i], episcopus, vel abbas, vel abbatissa inuestituram eius feudi, quod alius detinebat, eo tenore alicui dederit, vt post decessum eius, qui possidet, habeat: & ante decesserit archiepiscopus, quàm ille, qui feudum possidebat, successores eorum non coguntur eam inuestituram facere, vel

DE FEVDO GVARDIAE &c.

d ITē illud. Alias itē illud: alias itē aliud. alias illud autē. alias. c. & alias. §. sed. c. debet esse, nō. §. quia habet titulum, vel habere debet: vt hic, quo vtimur in nostro apparatu.

e Si vero castaldi. dicitur castaldus siue actor, cui res domini cōmittuntur [1] gubernandæ: vt C. de sacrosan. ecc. l. iubemus. circa princip. & in Lōbar. de acquisi. act. re. l. j. vt alias dicitur œconomus. cui gubernāda res ecclesiæ mandatur: vt C. de sa. san. ec. l. iubemus. cir. prin. villicus autem dicitur, qui ad fructus percipiendos præponit: vt. ff. de insti. ac. l. si cum vilico.

f Sibi defendere. ignoranter accipiēdo, ꝙ erat propriū feu. simplex pro castaldia. alioqui prę iudiciū fieret sibi. C. de acti. empt. & vendi l. si seruus.

g Testatum. hæc tamen adiectio plerisque non placet.

h SI vero. alias c. & alias §. si ne titulo. qui hic est vel debet esse secundum quosdam quo hic in apparatu nostro vtimur. alias habetur hic glo. talis: vacat hoc ca propter inferius, si quis inuestitus. & hic potest esse tit. qui suc. re.

i Archiepiscopus. possunt ergo huiusmodi clerici feudum constituere: sed hoc, est intelligendum, vt not. in summa, cōstituebat olim &c. sed licet feudum dare possint, non tamen cognatis dabunt. C. de sa. san ec. l. iubemus. & in auth. ibi posita, quibuscunque modis. Et est notandum, quod si persona ecclesiastica facit inuestituram de feudo, ꝙ ab

[1] Secundū Andre. de Iser. hodie tales dicuntur castellani castrorū, & huiusmodi nomina intelliguntur ex consuetudine vtentium & vsu loquentium: vt ff. de sup. lega. l. Labeo.

alio detinetur, antequam sibi aperiatur, ꝙ non tenetur successor eius: & si pure aliquem inuestierit ꝙ exinanitur feudum. ꝙ si sub conditione fecit, inducit inuestituram: & econuerso præcedente vasallo inuestituram recusare nõ valet; secus autẽ est in persona priuati: quia tunc vtriusque successor obligatur. & hic potest esse tit. qui suc. feu. c si quis inuestitus fuerit. & j. si de feu. contr. fue. c. moribus. Et est quoque not. ꝙ in clericorũ inuestitura pariter admittuntur testes pares & extranei: vt j. si de inuest. inter do. & vas. lis oriatur. c. j. §. si autẽ se vẽturum. & hoc cum de rebus ecclesiæ faciunt inuestituram: quia secus est cum de suis propriis: vt j. qui test. sunt neces. ad nouã inuestit. proban. c. j. circa prin. Accur.

† Dominus Alua. s. tit. j. §. j. super tex. dicit breue testatũ esse publicũ instrumentum.

confirmare, etiam si pares eius curiæ [a] adsint testes, vel breue testatum † inde sit: nisi ille, qui inuestiturã acceperit nomine eius feudi in possessionem missus sit eo consentiente, qui detinet. Sed si ille, qui feudum possidet, prius decesserit, quàm ille, qui inuestituram fecit iure cogitur eam ratam habere [b]. Laici verò iisdem modis omnibus, quibus suprà dicimus, si aliis inuestituram dederint, hæredes eorum, si rationibus claruerint, omnimodo eam adimplere compelluntur [c].

a Pares eius curiæ, vt breue testatum: aut aliis euidẽtissimis probationibus. Accur.

b Ratam habere. hic potest no. ꝙ ratione adiuncti præsumitur quid adẽptũ, nisi probetur concessum: vt arg. ff. de postu. l. j. §. itẽ senatus & ff. de inf. l. furti. & C. de infa. l. decreto. arg. contra. ff. de do. inter virum & vxo. l. si sponsus. §. ij. & de ma. te. l. si quis liber. secũdum etiã ꝙ de hoc not. pro & contra in libello Py. chart. ij. tit. licitum est quid ratione adiuncti. & ti contra seq. Sed huic. §. est contra. j. de inuesti. inter do. & va. lis ori. §. si autem aliquis. Sed illud intelligo, quando in possessione fuit castaldus. hic igitur non præsumitur fuisse datum, nisi probetur contra: sicut & peculium illius, qui manumittitur in testamento, vel in vltima voluntate: vt C. de pecu. eius qui libertatem meruit. l. vnica. Accursius.

1 Nam hereditaria successio in ecclesia locum nõ habet: vt c. j. de præben. ca. apostolica. viij. q. j. c. ex transmissa. de fi. presby. Alber.

c Compelluntur. Et est ratio: quia successor prædictorũ nihil habet à prædecessore [1]. vnde eius factũ nõ tenetur habere ratũ: sed in hærede secus [2]. Azo quia ex qua persona quis lucrum capit, eius quoque factũ probare tenetur, etiam si quandoꝙ iure factum non esset. vt ff. de reg. iu. l. ex qua. & C. de li. cau. l. si ab eo.

2 Sequuntur hanc glos. Bar. & Alber.

TITVLVS IIII.

SI DE INVESTITVRA FEVDI CONTROVERSIA FVERIT.

Si inuestitura sit facta coram paribus: vel per breue testatum, dominus tenetur inuestitum mittere in possessionem: si verò in possessione fuerit, & lis ei moueatur à domino: sibi datur defensio per iuramentum, nisi in casu: vt quando vasallus est de alio feudo infeudatus: quia tunc domino remittitur sacramentum. Iacobus de Bel.

SI DE INVESTITVRA FEVDI ...

SI autem. Quidam habent hic talem titu. si cõtrouersia fuerit de inuestitura feudi. quo nõ vtimur in nostro apparatu: & quidã habent glossatum. vacat hoc ca. propter inferius c. de cõtrouersia feudi apud pares curiæ terminanda. c. si inter dominum.

SI autẽ [d] controuersia inter dñm & fidelẽ de feudi inuestitura fuerit, quid iuris sit, videamus. Et si inuestitura facta fuerit coram paribus [e] curiæ, aut in breui testato [f]: rectè eũ, qui inuestitus est, cogit dominus mittere in feudi possessionẽ [g]. Si verò fuerit in possessione [h], & mota fuerit ei controuersia à domino: ei defensio detur propter possessionẽ. Si autẽ nõ fuerit in possessione [i], nec supradictis modis poterit probare: tunc illius erit defensio, qui inuestiturã dicitur fecisse. Si verò feudum aliquis habuerit, de quo nulla cõtrouersia est, & dixerit se inuestiturã alterius feudi accepisse ab eodẽ domino, nec in possessione fuerit, nec prædictis rationibus probare poterit: licet domini esset defensio [k] ex ordine tamen, quia aliũde vasallus est, remitti-

e Coram paribus. s. quia debent esse nouæ inuestituræ. si tamen pares habet dominus: si autem non habet, tunc sufficient [3] extranei. j. qui testes sunt ne. ad proban. nouam inuestituram. c. j. Accursius.

3 Idem Bald. & Albe.

f Breui testato. & à paribus cõfirmato. saltem duobus [4] vel tribus: vt j. quid sit inuest. §. si enim. secundum Mediolanẽ. aliud obseruatur: vt j. qui test. sunt ne. ad proban. nouam inuesti tu. c. j.

4 Approbatur per Bal. & Al...

g Possessionem. s. vacuam. ꝙ si differat omnem vtilitatẽ ei præstabit [5], vt de no. for. fid. c. ... inuestituram. nec liberabitur dominus soluẽdo interesse, si eũ pœniteat inuestiturã fecisse, vt j. de feu. controuer. fue. c. si facta inuestiti.

h In possessione. in qua stetit ad minus per annum & domino sciente & non cõtradicente: ne alias iusta ignorantia vel parui temporis negligentia cũ iniquæ possessionis periurio, ... doꝙ domino ... set dãnum afferret vt j. si de feu. defun. cõten. si inter do. & agna. vas. §. si facta de feudo.

i In possessione. hic datur defensio possessori propter possessionem. Est enim magnũ commodum possidere: vt ff. de rei vend. l. is qui destinauit. ꝙ puto intelligendũ de iusta possessione [6]: quoniam si dolo quis possessor inuentus fuerit, non debet talis possessio sibi patrocinari: vt C. de lib. cau. l. eam. nec enim dolus proprius ... aliquam releuare debet: vt ff. pro socio. l. verum. § item ... pus. Quid ergo erit si neuter possideat? Respon. ei qui cõuenitur dabitur defensio: quia fauorabiliores sunt rei quam actores: vt ff. de regulis iuris. l. fauorabiliores. & promptiores sumus ad absoluendum, quam ad condemnandum: vt ff. de act. & obliga. l. Arrianus. & hoc vbi per omnia paris conditionis sunt actor & reus, alioqui honestiori deferẽdum est sacramentũ secundum quod no. C. de iureiuran. l. in bonæ fidei. & j. de con. re. feu. cap. sacramentum non semper est dandum &c. vnde quæ dicuntur hic de sacramento dando possidenti, & in se. c. & in omnibus, in quibus hoc dicitur, debent intelligi cum determinatione prædicti cap. sacramentum.

6 Idem Bald. ...

k Esset defensio. hoc sic intelligo. s. vt habeatur ratio personæ & feudi ꝙ petitur: vtrum honesta sit: an e... persona, quæ facile iuret: & an sit magnum an paruũ feud...

feudũ,quod à vasallo exposcitur: & an diu dominus sine aliqua cõtrouersia sciẽte vasallo possederit, hæc omnia curiæ cum alterius iudicis arbitrio reliquuntur examinanda.

illa determinatur per istã vt distiguatur, sit dñs an fidelis. vel ibi cõstat feudũ: sed dubitatur esse paternũ, an collaterale: in c. si fuerit, nõ cõstabat, quod vnquã fuerit feudum.

tur [a], domino ex æquitate defensio.

Si vasallus legitimè probauerit se fouere ius in parte feudi paterni per ipsum possessi: retinere debet etiam in alia parte: de qua versatur quæstio inter ipsum & dominum. h. d. secundum Alua.

Cùm autem quis dixerit feudum ad se per successionem pertinere, asserendo illud esse paternum: si fuerit in possessione medietatis, vel alicuius partis [b], vel cambium proprietatis [c] nomine illius feudi habuerit, vel aliis iustis rationibus [d] illud esse paternum probare [e] potuerit: iure [f] obtinebit. Si verò probare non potuerit prædicto modo dabitur ei defensio cum duodecim sacramentalibus.

Si vasallus possidet castrũ nomine recti feudi, dominus autem dicat eum nomine guardiæ possidere: domino incumbit probatio: & si probauerit, vasallus condemnabitur: nisi vasallus probet se legitimè inuestitum à domino, postquam in guardiam ab eo acceperit, domino verò in probatione deficiente, vasallo datur defensio. Baldus.

Item si vasallus possederit castrum, quod dixerit se pro feudo tenere, & ecõtra dominus per guardiam dixerit se ei dedisse: domini est probatio: & si poterit probare: tunc ille qui tenet, domino debet restituere, vel probare per pares [g] curtis, vel per breue testatum postquam in guardiam suscepisset se à domino pro feudo inuestituram recepisse. domino verò probatione deficiente: tunc illius erit defensio, qui possidet.

Si creditor emit pignus, desinit esse pignus, nisi esset emptio simulata, & de simulatione constaret per certa indicia. Bart.

Similiter si aliquis possederit castrum vel aliam rem, & dominus dixerit se pro pignore ei dedisse: econtrario ille dixerit, se accepisse pro feudo: si potuerit dominus probare, quòd ei pro pignore dedisset: tunc ille, qui tenet, domino restituet: vel probet supradicto modo se postquam à domino pro pignore accepit, feudi nomine accepisse. & si dominus non poterit probare se nomine pignoris, dedisse, erit defensio illius, qui possidet. Si quis de mãso [h] vno feudi nomine inuestituram acceperit, & dixerit, quod omne incrementum pertineat ad eum per inuestituram, si dominus reseruauerit [i] sibi aliquid in ipsa curte: tunc oportebit fidelem incrementi inuestituram per pares curtis, vel per breue testatum probare [k]. Sed si dominus in ipsa curte nil sibi retinuit: tunc omne incrementum iure feudi fidelis obtinebit. Si verò fidelis in possessione incrementi fuerit: non oportebit eum inuestituram probare, sed iurare.

Si secundus vasallus accipiat inuestituram de feudo à primo vasallo cum eius incremento, & aliquid accedat huic feudo viuente primo vasallo totum incrementum est ipsius vasalli secundi: si verò post mortẽ primi vasalli de-

a Remittitur. i. aufertur.

b Partis. hic dicitur, quod obtinere debeat vasallus, si de aliqua parte possessor inueniatur: quod puto intelligẽdum secundũ superius dicta: vt supra, proxi. postea detur sibi defensio.

c Proprietatis. sed vtrum eadem sit distinctio hic, quẽadmodum. s. e. §. proxi. s. vtrum fuerit ei datum cambiũ coram paribus, vel in breui testato, vel alias? Respon. vtiq;. & intelligo qđ allega. vas. se habere pure nomine proprietatis pro parte illius feudi, quod feudum pro parte petit. s. pro illa parte pro qua dicit se nõ habere cambiũ: nã alioq; si haberet cãbium totius feudi nomine proprietatis, frustra experiretur pro feudo.

d Iustis ratiõibus. hoc est quod inuestitura fuerit facta coram paribus curtiæ: vel qđ habuit breue testatum. Alij enim etsi idonei sunt non admittuntur: vt infra de con. inter do. & vas. de inue. feu. c. si fuerit contentio.

e Probare. sed & si non probauerit, etiã electio iurisiurandi ei datur. si verò probare non potuerit prædicto mõ dabitur ei defensio cũ xij. sacramentalibus, etiã si nõ possideat totũ feudum vel partem, vel pro eo aliquid. Accur.

f Iure, adeo vt eũ solum iurare sufficiat sine testibus, quãdo possidet: vt j. si de inue. in do. & va. lis ori. §. si quis se, vel parem. & §. si aũt, nec est cõtra prædictũ c. si fuerit cõtro. in. do & vas. c. si tñ cõtentio. ga

g Per pares curtis. in hoc & in se. §. sic opponitur: aut inficiatur se habere noĩe guardiæ: aut nõ inficiatur. si nõ ĩficiat, ad qd ꝓbat dñs? Itẽ si inficiatus fuerit: ad qđ postea auditur, cũ illi denegetur audientia, qui ꝓpriã scripturã negauerit. vt C. de nõ nu. pec. auth. cõtra qui propriã? Itẽ q̃ritur in isto §. & se. ad qd deferatur iusiurãdũ vasalllo, si dñs in probatione deficiat, cũ actore non probante reus, & si nihil ꝑstiterit, obtinebit: vt. C. de edẽ. l. q accusare? Rñ. * ad cautelã hoc facit iudex sicut & ĩ C. de iur. l. in bonæ fidei. & ff. de iureiur. l. admonendi. non est contra. s. de feu. guardiæ. vt ibi no.

h De mãso. in isto §. talis notatur distinctio: aut dñs aliquid sibi reseruauit aut nõ sibi reseruauit aliqd, aut est vas. in pos. aut non. In primo casu tenetur ꝓbare vas. inuestiturã: & hoc facit retẽtio domini. In scđo verò qñ nihil sibi reseruauit, si nõ est in possessiõe, idẽ est, si verò possideat, nõ ꝓbabit inuest. sed ita esse iurabit.

i Reseruauerit præsumitur enĩ, quod dominus incremẽtũ retinuit eo, ꝙ aliquid sibi in curia reseruauit. vñ vasallus obtinere debet: et de incremẽto ipsaliter inue. factã esse ꝓbare habet necesse. Vel dicas referre vtrũ sit discretũ vel latẽs incremẽtũ vt si sit discretũ, sicut est in insula, ptineat ad dñm. si latẽs, ad vasallũ: vt ff. de vsufru. l. item. si fundi. § j. & ij.

k Probare. qualisqualis ergo retẽtio dño ꝓdest. vt hic & j. tit. j §. itẽ si qs se.

* Hanc responsionẽ hic refellit Ia. Beluisianus.

Pertine

a Pertinebit. in isto. §. not. quod resoluto iure datoris, & ius acceptoris resoluitur, simile infra tit. j. §. rursus. & C. si pig. pig. dat. fu. l. j. Sed quæro nunquid iste qui secundo loco possidet iure feudi, si velit priori domino seruire, an sit expellẽdus? Respon. nõ secũdũ iura ista: vt infra qua olim po. feu. ali. c. j. verum hodie forte poterit vel non poterit. infra plenius determinabiť.

cedentis sine liberis, & aperientis feudum domino, tunc totum incrementum spectat ad dominum. Barto.

Rursus, si aliquis acceperit inuestituram feudi cum omni incremento, quod ei obueniret, & aliquid accreuerit viuente eo, à quo acceperit: ipsius erit. & si ille, qui inuestituram fecit, sine hærede decesserit, & feudum reuersum fuerit ad eum, à quo ipse tenuerit, vel ad alium: quicquid post mortem eius, qui dedit, accreuerit: ad eum pertinebit [a], ad quem regressum fuerit.

QVIBVS MOdis feudum Ac.

Quia supra. b Feudum amittere debet. Nũqd 1 est hoc intelligendum, siue iuste, siue iniuste, dñs prælietur? Respon. hoc determinabitur. j. tit. j. hic finitur lex, deinde consue. re. incipiunt. c. j. Sed quæro hic, si sciat dominum iniuste prælia ri, cum eum adiuuare non teneatur, si eum adiuuare incipiat, & eum postea vt hic deserat: an feudo priuetur? Respon. hæc vberius infra notabuntur. argu. tamen est ad hoc quod nõ: vt 2 C. de neg. gest. l. tutori. sufficit enim si cui vel in paucis &c. vt ibi diciť. sed illud quod in hoc c. dicitur, intelligo cum poterat dominum adiuuare, & eum dimisit. Quid autem si brachiis abscissis aufugit, vtpote omnino inutilis ad domini defensionem. Respond. non priuatur feu. arg. j. de fu. sine cul. nona. §. ij. in fi. nihil enim intererat domini vasallum ibi stetisse. ergo feu. non priuabitur: cum peræque moriturus erat: vt ar. ff. de de condi. ob cau. l. pecunia. §. vlti. & C. depo. l. si plures. Sed consueuit quæri quod auxiliũ dño vasallus præstare teneatur: nũquid salutẽ suã debebitur proponere saluti domini sui, an non? ar. est quod postponere debeat. ff. ad se. cõ. Syl. l. j. hic aũt quæritur. ver. serui. Sed puto cõtra 3 fore censendũ, quia nõ tantũ habet ius dñs in vasallo, vt in seruo. licet dicatur cõtrariũ. j. de ali. feu. pa. c. si à morte. s. quod debeat dominum à morte liberare si potest. Accur.

c Cucurbitauerit. 4 quod diciť cucurbitauerit, verbũ est; inde cucurbita nomẽ verbale. alias dř arga: vt in Lõb. de cõuitiis. l. j. sed in hoc loco qdã ʒ hũc gl. vacãt iste causę amittẽdi. feu. ppter inferiores. §. huius ti.

d Cõcubuerit. vel cũ inimicis domini amicitias copulauerit, vel taliter cõtra dñm se habuerit, vt magis præsumať inimicus, quã amicus: vt ar. C. de inof. test. l. liberi. & ff. de off. pf. vrb. l. j. §. cũ prõnis. s. si dñs nõ placitauerit vas. de culpis cõmissis in vita sua, nec hæres debet placitare: vt C. de inof. test. l. omnimodo. &

1 De hac quęstione vide hic per dominum Alu. in iiij. col. cum seq. vbi ponit pulchras qõ. qualiter vasallus teneť seruire domino in bello.

2 Nisi esset causa, q alter nõ iuit, qui alias iturus erat ad iuuandũ dominum: quia tunc vasallus teneť domino. argu. l. in cõmodato. §. sicut. ff. cõmod. Bar. & Alber.

3 Idem Bar. Alb. & Prępo.

4 De hoc vide per do. Ale. & Pa. de ca. in l. sororẽ. C. quibus vt indignis.

5 Reprobatur per scribent. hic.

TITVLVS V.

QVIBVS MODIS feudum amittatur.

Casus primus feudi amittendi est, si dominus prælium campestre habuerit: & vasallus eum morantem in prælio dimiserit non mortuum, nec ad mortem vulneratum. Bald.

Quia suprà dictum est, quibus modis feudum acquiritur, & retinetur: nunc videamus, qualiter amittatur. Si enim dominus prælium campestre habuerit, & vasallus eum morantem in ipso prælio dimiserit non mortuum, nec ad mortem vulneratum: feudum amittere debet [b]. Itẽ si fidelis cucurbitauerit [c] dominum, id est cum vxore eius concubuerit [d], vel concumbere se exercuerit [e], aut cum ea turpiter luserit [f]: vel si cum filia, aut cum nepte ex filio, aut cum nupta filio, aut cum sorore domini concubuerit [g] (hæc ita obtinent, si in domo dñi maneat) iure feudum amittere censetur [h]. Similiter si dominum assalierit vel castrum domini sciens [i] dominum vel dominum ibi esse [k]. Item si fratrem suum occiderit [l], vel nepotem, id

C. de reuo. do. l. j. et. ff. de proba. l. Proculus. Acc.

e Exercuerit. hoc ideo, quia in maleficiis potius voluntas, quam effectus inspicitur: vt ff. ad. l. Cor. de sic. l. diuus. §. hoc intelligo nisi propter pœnitentiã destiterit: vt. ff. ad. l. Cor. de fal. l. qui falsam. si vero ppter impossibilitatẽ destitit, affectus est puniendus: vt not. in dist. Py. cum quis habet voluntatẽ delinquendi &c.

f Luserit. 6 puta forte manus ad pectus eius ponendo, vel etiã turpius ad- uersus dñm lusit: vt in Lõbar. qua. qui se defen. de. si quis modo. ludus enim siue lusus noxius in culpa est: vt ff. ad l. Aquil. l. nã ludus. Quis enim eos ludos appellet, ex quibus criã oriunť: vt in cõsti. Frid. Imp. circa fi. cõstitutiõis.

g Concubuerit. quidam habent hic in tex. post illa verba statim hæc alia, hæc ita obtinent, si in domo dñi maneat. quidam non hñt; sed credimus illa esse superflu.

h Amittere censetur. sed nũquid hodie & illud est correctũ, vt non possit auferri sine certa & cõuicta culpa? Rñ. nequaquam. quod enim specialiter nõ remouetur, quare stare phibetur: vt C. de test. l. sancimus? qcqd enim noua lege non inuenitur expressum, illud in cõstitutionibus veterũ cõstat esse relictum: vt C. de ap. l. præcipimus. in fi. l. satis tamen puto 7 posse dici contrarium: vt in Lomb. de bene. & ter. tri. l. vl. & j. de feud. sine culpa non amit. c. j. & ti. quo. tem. mil. inuest. pe. de. c. iij.

i Sciens. ita tñ, q crassa & supina ignorãtia eũ non excuset: vt ff. de cõtr. ah. emp. l. & si. §. ignorãtia. & de iu. & fa. igu. l. nec supina. imo, vt verius loquar, subaudiendũ est maxime: quoniã sacramentum facit. Sed tu instabis, nunquid feudo priuatur vas quia sacramẽtum fidelitatis deserit? Respõ. nequaquã: vt j. quæ fu. pri. ca. bene a. §. illud enĩ. Sed ibi loqtur quãdo deserat se subtrahẽdo, hic aũt delinquẽdo. si ergo sciat vel ignoret dñm ibi esse, feudo priuatur. Itẽ siue ibi fuerit siue non fuerit: licet videať obuiare j. quæ fu. pri. cã bene. amit. §. porro. nõ ibi loquitur de alieno loco, q̃m sciẽs ibi dñm esse, feudo priuať, sic ergo rõne loci licitũ dephẽdiť: qd alias nõ liceret: licet alibi sit contrarium vt C. de tẽp. in inte. resti. l. vl. & hoc ita tam varie: q̃m maiorẽ iniuriã putauit legislator in eius domo fieri, quam alibi: vt ff. ad legẽ Iuliã de adul. lege, quod ait.

k Ibi esse, alias intus, & alias ibi. sed melior, litera est intus.

l Fratrem suum occiderit. Hic quæritur, cui deferatur illud

6 Quid ... (margin cut off)

7 Approbatur ... Bal. ... & ...

si † in libellario nomine amplius medietate in feudũ dederit: aut pro pignore plus medietate obligauerit, ita vt transactũ permittat, vel dolo hoc egerit amisſione feudi mulctabitur [a]. His omnibus casibus feudum ad dominum reuertitur [b]. Rursus si fidelis minus medietate libellario nomine feudũ dederit, & sine hærede decesſerit, et feudũ ad dominũ [c] redierit, vel postq̃ ad libellũ [d] dederit, vel pignori obligauerit, & domino refutauerit: tunc ille, qui ab eo acceperit, nullo iure aduersus dominum se tueri poterit.

Qui consentit, iura sua perdit, & aliena fortificat. Bald.

Præterea † si ille, ad quẽ feudũ per succesſionẽ iure obuenire, debet, consenserit eos inuestire, ad quos secundum rectũ morem nõ pertinet: nullo modo ad eũ repetendum regresſum [e] habet. Item si fuerint duo fratres, & vnus inuestiturã feudi acceperit: si postea feudum cum fratre diuiserit, & ille, qui feudi partẽ accepit, postea plus medietate vẽdiderit, & sine hęrede legitimo decesſerit: feudum ad dominum reuertitur [f]. Itẽ si quis feudum habuerit in curte dñi sui: nõ poterit ipsum feudum in aliqua parte libellario nomine alicui sine consensu domini sui dare, vel pignori obligare. Similiter si extra curtem [g] detinuerit, & dominus districtũ habuerit, vel aliũ honorẽ: si alienauerit sine domini voluntate, iure ad dominũ reuertitur.

TITVLVS VI.

EPISCOPVM, vel abbatem, vel abbatissam [h], vel dominum plebis feudũ dare non posse.

Episcopus, abbas, vel abbatissa, vel dominus plebis non possunt decætero infeudare res ecclesiarũ sibi subiectarum, quæ vocantur tituli. Baldus.

ITem si episcopus vel abbas, vel abbatissa, vel dominus † plebis feudum dederit de rebus ecclesiarum, quæ eis subiectæ sunt, & tituli vocantur: nullum habere vigorem [i], secundum hoc

tur istud suum. nũquid ad dominum vel ad vasallum? Resp. ad vtrunq; potest referri, non tamen indistincte. nimirum fratrem domini sui vasallus occiderit nõ tamen ideo feu. amit. sed istud intelligo, nisi in tradẽdo. i. prodẽdo hoc fecerit. nã extunc si extraneus esset, priuaretur feudo. multo ergo fortius si domini fratrem ita occiderit. & in hoc casu feu. ad dñm reuertitur, si vasallus suiipsius fratrẽ interficiat ad hoc forte, vt totã hæreditatẽ habeat: vel similem feloniã fecit puta hominẽ occidẽdo, vt amplius in curia stare non posſit, feu. amittat. verũ q̃a in dominum nõ deliquit, ad ꝓximũ agnatũ pertinebit: vt j. an ille qui interfecerit fratrẽ domini sui, feu. amit. c. si quis interfecerit [1].

[a] Mulctabitur. nunquid toto priuabitur rõne partis alienatæ. Resp. imo in quo deliq̃t: vt j. de va. qui contra consti. Lotha. bene. ali. c. j. hodie nõ põt aliquã ꝑtẽ alienare sine domini volũtate: vt j. de prohi. feud. ali. per Fri. imperialem q̃c quid hic dicatur.

[b] Reuertitur. post hoc verbũ reuertitũ & añ. §. rursus. inueni gl. talẽ: derogatẽ hoc nostro tẽpore in curia Mediola.

[c] Ad dñm. hic nõtari pñt, quæ notauimus. s̃. tit. j. §. rursus. & j̃. tit. illo qua. olim po. feu. ali. circa prin. Sed quærit nunquid hic secũdus vas. valeat contra hæredẽ ipsius experiri, cũ decesſerit sine hærede. s. in feu. sed cũ hærederis: & põt determinari secũdũ ꝙ legitũ j. de inuest. de re ali. c. cũ de re alie. Sed nũq̃d eodẽ modo resoluitur ius acceptionis si culpa sua dominus. i. primus vas. feu. amittit? Rñ [2]. vtiq; nã si propter inimicitias id accidit siue alio modo propter culpam suã: ipse tenebitur: vt arg. ff. sol. ma. l. pe. in prin. & ff. loc. & cõdu. l. si merces. §. conductor. & ar. C. de condi. ob. cau. l. si militem.

[d] Ad libellum. alias ad libellũ. alias ad libellariũ. A.

[e] Regresſum. Sed nunquid hoc intelliges quocunq; modo cõsentias. i. siue tacite, siue expresſim? Rñ. vtiq; vt arg. C. de remis. pig. l. ij. & l. si hypothecas. & ff. de re iud. l. credito. in fi. nisi dũ tacite consentit, intelligat ius suum vbiq; durare: vt ff. quib. mod. pig. vel hyp. sol. l. sicut. §. non videtur. Itẽ istud intelligo, quãdo ex certa scientia consensit [3], nã alias potius intelligitur errare quam iam consentire: vt ff. de iudi. l. ij. & de iuris. om. iudi. l. si per errorem. & j̃. si de feu. contro. feu. ea. si vasallus. Idem cõsentire hic intelligitur, qui præsens est, nec contradicit: vt arg. ff. de decu. l. decuriones. §. vlti. & ff. ad mu. l. ij. & C. de filiisfa. l. j. lib. x. in summa aũt hic notandum est, ꝙ qui alij cõsentit ipse sua iura perdit: vt C. de admi. tut. l. cũ quidã. Acc.

[f] Reuertitur. hoc intelligo, quando cõmuniter feudum acceperũt: & nominatim dictũ fuit, vt alter alteri succederet. nã alioqui nullum esset dubiũ: & nihil operaretur talis ꝓhibitus cõtractus: quia alias frater fratri nõ succederet in feudo vt s̃. qui feud. da. pos. §. ij. Sed tu instabis: quoniã si non delinquat vas. in dominũ, ad proximiorẽ agnatum, & nõ ad dñm feudũ reuertitur: vt j. in q̃b. cau. feu. amit. §. vlti. ibi quoq; & in dominũ delinquere intelligitur: quoniã contẽnere videtur, vt ibidẽ ostẽditur. sic ergo alterius delictũ siue factũ alteri obesse videtur. sed hoc plenius notabitur. j. quæ fuit prima cau. benefi. ami. §. vl. & j. si vas. feu. pri. cui defe. capit. vasalli. Accur.

[g] Curtem. s. quod vulgo de cauena dicitur: sic ergo secũdũ iura ista alias habet vasallus feudum in curte domini sui, alias extra. & si extra: vel dominus habet districtum. i. iurisdictionem, vel nõ. in primis duobus casibus non potest aliquam partem sine domini voluntate libellario nomine dare: sed in vltimo vsq; ad medietatẽ potest: vt s̃. prope. & j̃. in pluribus casibus vel locis. veruntamen hodie in nullo istorum casuum potest vasallus sine domini voluntate, id alteri concedere: vt in consti. Frider. imperialem decet solertiam, &c. sic itaq; qualisqualis retentio domino prodest: vt hic. & s̃. tit. j. §. si quis de manso vno. Accur.

[h] EPISCOPVM VEL ABBATEM, &c. *Alias non est hic titu. nec litera capitalis, sed solus §. & male.*

[i] ITem si episcopus. Nullum habet vigorem. hoc qualiter sit intelligẽdum, in summa exposuimus. vnde istud notandum est: quia ꝙ constituit Papa Vrbanus, in futurum duntaxat habet locum, & merito: quia nihil peccauit antiquitas, cum huius decreti foret inscia: vt C. de testamen. l. iubemus. in fine. & ff. de iure immu. l. j.

† Cõcor. cum hoc §. ca. ij. in glo. ij. extra de feu.

[1] Istam gl. in fin. sequuntur. Bald. & Albe.

† Cõcor. cum hoc §. ea quæ dicũtur in c. ij. cũ gl. super ver. consortẽ. extra, de feud.

[2] Approbatur per Bal. Albe. & Prępo.

[3] Idem Bald. & Alber.

† Exponit hic do. Alu. i. plebanus. & interdum præposit⁹. nam vt dicit, idem importat. et vide hic præfatum do. Alua. tractãtem de ordinibus & dignitatib⁹ ecclesiasticis valde diffuse in iij. col. ante finem. ver. quęro quoniam alibi.

a Non admittuntur. Sed quid si masculū relinquit & fœminam; nunquid & fœmina in feudo succedit? Resp. nō: vt j. tit. ij. §. ij. nisi forte masculus subito post mortem patris mortuus sit, quasi non videatur extitisse, cū non perseuerauerit: vt ff. de iniu. ru. test. l. posthumus nec enim patet locus fœminæ in feudi successiōe, donec masculus superest ex eo, qui primus de eo feudo fuerit inuestitus j. de eo, qui sibi vel su. hære. mascu. & fœmi. inuestit. ac. c. qui sibi.

Esse non videtur quod parum durat.

b Feudum retinere non potest. qd' hic dicitur, plerisq; non placet: vt in Lombar. de bene. & ter. tri. si quis terrā. Sed de quo muto sit intelligendū. quæso mihi dicas. aut enim de muto à natura, aut de muto alias. s. superueniēte casu sicut distinguitur. C. qui test. fa. pos. l. discretis. de muto à natura nō potest intelligi: quoniam si potuit acquirere, multo fortius debet retinere. si de alio intelligatur, sic opponitur quilibet in vltimo articulo vitæ mutus efficit. Rñ. peritus, amice, summam subtilitatem secutus es: igitur loquela tua à iudicibus non est admittēda: vt ff. qb. mo. pi. vel hyp. sol. l. sicut. §. si debitori. Imo potius est respuenda: vt C. ad tre. l. pe. & C. vt ac. ab hær. & cōtra hęre. inci. l. j. & hoc quod alibi dicitur, simplicitas est amica legibus vt instit. de fideic. hæ. §. sed ga. & instit. de leg. ag. suc. §. sed simplicitatem. sic ergo legitimum factum propter superueniētiam turbatur: vt ff. vnde vi. l. vl. & in auth. de test. & ea quæ pa. §. fi. & C. de sec. nup. l. j. vel intelligitur hic de feudo paterno: quod secundum quosdā mutus, surdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus nō retinebit: quia feudo seruire non valent: vt j. tit. an mutus, vel aliter imperfect. feu. rei. c. mutus. Vel intelligas secundum qd' de hac materia in summa no. in tit. quibus. modis feu. amit. §. propter casum. Accursius.

Legitimum factum per superueniētiam turbatur.

quod constitutum est à Papa Vrbano in sancta synodo: hoc est illud, quod post eius decretum fuerit datum: quod autem antè datum fuerit, firmiter permanere debet. Idem iuris est, si sit præpositus, vel abbatissa, vel alia ecclesiastica persona, quæ antiquitus non sit solita in feudū dare: scilicet, vt quod dederit, de iure non valeat.

Fœmina posita in copula cum masculo, non succedit simul cum eo: sed ita demum si masculus non est. Bald.

Quinetiam si quis eo tenore feudum acceperit, vt eius descendentes masculi & fœminæ illud habere possint: relicto masculo, vlterius fœminæ non admittuntur [a]. Mutus feudū retinere non potest [b], scilicet, qui nullo modo loquitur: sed si feudum fuerit magnum, quo ei oblato, se exhibere non valeat: tātum ei relinqui debet, vnde se sustinere possit. Et his omnibus casibus feudum amittitur, et ad dominum reuertitur.

TITVLVS VII.

DE NATVRA feudi [a].

Non potest de comitatu, marchia, vel baronia inuestitus per principem, de his pro libito deuestiri: & quod de principe dicit, idem de maximis & maioribus valuasoribus. Bal.

Natura feudi hæc est, vt si princeps inuestierit capitaneos suos de aliquo feudo: nō potest eos deuestire sine culpa [d]: id est, marchiones & comites, & ipsos, qui propriè hodie appellantur capitanei. Idem est, si inuestitura sit facta à capitaneis & maioribus valuasoribus, qui propriè hodie capitanei appellantur. Si verò facta fuerit à minoribus vel minimis valuasoribus: aliud est. Tūc enim possunt deuestiri non habita ratione culpæ, nisi fecerint hostē Romæ. Tunc enim idem est in minimis quod in maioribus valuasoribus: vel nisi emerint feudum. tunc enim pretium [e] restituēdum est secundum antiquum & rationabilem vsum. Moderni autē non ita subtiliter cernentes dicunt idem obseruandū in minimis, qd' dictum est in maioribus valuasoribus.

TITVLVS VIII.

DE SVCCESsione feudi.

a DE NATVRA FEVDI.

Alias hic inueni notabile in glo. vacat hoc ca. propter inferius ca. mutus. sed Iaco. Gaufredi Columbi hanc glo. non habet.

d Natura. Sine culpa. simile. j. de feu. sine cul. non ami. c. j. & ti. quo tēp. mi. inue. pe. de. c. iij. & in Lōbar. de bene. & ter. tri. l. vlt. ex isto loco colligitur arg. secundum veteres, quod ex personarum qualitate & differentia licitum deprehēditur, quod alias esset illicitum argu. ff. de proba. l. cum de indebito. & inst. ad l. Aquil. §. ij. & C. de procu. l. militem. de hoc plenius inuenitur in libello Py. char. ij. in titu. ex personarū qualitate &c. secundum modernos vero inter maiores & minores non habetur discretio. Item colligitur adhuc, quod id, quod ab initio est volūtarium, ex postfacto necessarium efficitur: vt nota. ff. de actioni. & obligat. l. sicut. cum suis concord. Item colligitur quod licitum est ante, quod postea non licebit: vt ff. de offic. præ. l. senatus consul. & ff. de ser. l. j. & ff. de procu. l. sed etiam. & de iudic. sed & si. §. ij. & de infami. l. solet. & l. ij. §. j ff. de ritu nuptiarum. l. quis officio. argumen. contra. ff de iudic. l. ij. §. penultimo. & ff. de ritu nuptiarum. l. si quis tutor. §. quamuis. Accursius.

e Pretium. hic colligitur, quod non debet quis duplici damno affici. simile. ff. de condict. ob turpem. cau. l. si pecuniam. §. penultimo. & ff. ad legem Rhodiam de iactu. l. nauis. in fine. & ff. de actio. empti & venditi. l. ex empt. §. vltimo. & ff. de iure dotium. l. iure succursum. & ff. de pœnis. l. sanctio. Sed contra. ff. de transactio. l. qui fidem. & C. de transactio. l. cum proponas. & lege, si quis maior. & C. de secūdis nuptiis. l. a. j. Item innuitur hic, quod feudum emi valeat: vt infra, de feud. da, minimis val. l. si minores. & de bene. fratris. capi. j. & infra, quemadmodum ad si. feud. per. capitu. si quis sine filio masculo. Sed contra infra, de feud. da in vicem leg. com. cap. j. sed domino dante ibi vberius exponetur, & in summa etiam expositum est.

DE SVCCESSIONE feudi.

Si habēs feudum decedat masculis & filiabus relictis: soli masculi succedunt in feudum, non filiæ seu fœminæ. Bal.

Sequtur de successione feudi videre. Si qs igitur decesserit filiis: & filiabus superstitibus: succedunt tantum filiæ æqualiter [a], vel nepotes ex filio, loco sui patris: nulla ordinatione defuncti in feudo manente, vel valente.

Feudo paterno alienato: vel de quo est filia inuestita, succedit masculus superstes.

Hoc quoque [b] obseruatur, vt si frater meus alienauerit partem suam [c] feudi, vel fecerit inuestiri [d] filiam suam: si moriatur [e] sine hærede masculo [f], nihilominus reuertitur ad me. & olim obseruabatur vsque ad quartum gradū tantum secundum quosdam: hoc ideo, quia postea non vocatur feudum paternum. Alij autem dicunt vsque ad septimum [g] gradum.

Filia non succedit in feudo, licet vasallus decesserit sine hærede masculo, nisi inuestitura facta fuerit in patrem, vt filij & filiæ succedant in feudum. Bal.

Filia verò non succe-

Masculi melior est conditio, quam fœminæ.

Sequitur. Aequaliter. hic colligit in primis, quod melior est masculorū cōditio quam mulierū: sicut & in multis no. vt ff. de sta. ho. l. ī multis. & no. supra, q feu. da. pos. §. hoc aūt notādum est. quædam possunt hic notari, quæ notata sunt alibi. vt ī summa. de suc. ab intest. est disputatum. inferius autem de suc. tractaturi plenius exponemus, qui possunt subtiliter indagari. Py. & secūdū quod de hac materia in summa no.

[b] Hoc quoque. sup istud hic glossatū inueni, vacat hoc propter inferius ca. per successionem.

[c] Partem suam. ī. ad libellū concesserit: quod quidem facere potuit sine domini voluntate: vt. j. de feu. alie. c. j. & hoc cōtingit ea ratiōe: quia pars tātum feudi est alienata: cum vnum erat feudū tātū, quod ad alios fratres puenerat ex successiōe patris seu aui: & iō donec vixerit alienator, frē eius nō poterit petere partē illā alienatā: secundū qd' hic. j. sequitur. si moriatur sine hęrede masculo nihilominus reuertitur ad me &c. q. d. ante mortē ei9 nō potest reuerti: imo nec domin9 poterit eū recuperare, nisi demū alienatore mortuo sine hærede masculo subaudias & sine frē: vt. j. de feu. ali. §. si clītulus fecerit libellū &c. Vel si vis ītelligere qđ hic loquatur ēt de alienatiōe tit. vēditiōis facta dicas: q hic loquit secūdū sua tpa. olī em̄ poterat vasallus necessitate suadēte vsq ad medietatē sine cōsensu dn̄i feudū vēdere: vt j. qua. olim po. feu. ali. c. j. §. j. & secūdū hoc habet locū notula Py. quā hic no. quę sic incipit, Hic colligit fratrē ad partē eius q alienauit &c. nā & tūc quādo vasallus vēdebat ptē sine cōsensu domini, nō irritabat vēditio, nisi demū mortuo alienatore sine hęrede masculo. veruntamē si dn̄s volebat eā redimere p æquali pretio, poterat hoc facere: sed agnatus præferabatur & in prohibendo & in redimēdo: vt. j. qua olim. po. feu. ali. c. ē autē. §. porro siue de bona. hodie vero inhibita est omnis feudi alienatio tā pticularis, quā totalis p leges Lo. et Fr. j. positas quę si fiat, hodie ipso iure nō tenet, & ad dominū libere reuertitur: vt dicit d. l. Fri. imperialē. quod intelligo verū esse quādo feudū erat nouū seu tale pr̄nū, ad quod nō veniebat aliqs post alienatorē: cū nō hēbat agnatos seu descēdentes & non erat paternū ad quod agnati vēditoris venire debebāt post mortē eius sine filiis masculis: qm̄ tūc ipsius agnati pferūtur dn̄o: sicut olim præferebātur & in redimēdo partē feudi alienatā: vt. s. no. est sicut & alias dicitur quod si vasallus culpā cōmittat propter quā feudū amittere debeat: neque filius necp eius descendentes ad id feudū vocabūtur: sed agnati admittentur: vt. j. si de feu. cōtr. fu. ca. si vas. & j. si vas. feu. pri. c. si vasallus. sicut ergo olim præferebātur agnati domino: ita & hodie præferebuntur: cū hoc nō sit mutatū: quia qd' spāliter non mutatur, quare stare phibetur: vt C. de test. l. sancimus. quicqd em̄ lege noua nō videtur expressum, id veteri legi debet intelligi relictū: vt. C. de ap. l. pcipimus. in. fi. Dices ergo quod hic loquit de alienatione quæ fiebat olim ante cōstitutionē Lotharij & Friderichi. olim enim si vasallus alienabat feudū, et postea ipsū recuperabat: ipsum tā quā feudū retinebat. Hodie vero secus cū statim post alienationē illicitā sit hoc domino apertū: vt īfra, quid iuris si vas. post alie. feu. ipsum recupe. c. j. Sed vr̄ qđ dominus omnino debeat agnatis pręferri, quādo vasallus feudū vēdidit: quia tunc vr̄ dominū cōtēnere: vt infra in qui. cau. feu. ami. §. denique in fi. cū vasallus ita in dominū peccet: qđ feudū amittere debeat: nō ad proximos sed ad dominū beneficiū reuerti debet, vt dominus hāc suæ iniurię vltionē habeat, vt in d. §. circa princ. Sed dicas, quod ibi loquitur de feudo nouo: vel de tali pr̄no ad quod nō veniūt agnati ex latere veniētes, cū nō supersint: sed tm̄ descendētes ab eo qui illud acquisiuit: & ad hoc vr̄ facere litera ibi posita, non ad proximos. & nō dicit agnatos: quasi voluerit intelligere de descēdētibus tātū, ar. ad hoc. j. si de feu. cō. fu. c. si vasallus culpā committit &c. eodē mō pōt intelligi qđ legitur. j. an ille qui infra. do. sui. c. si qs interfecerit. licet alibi dicatur quod ille proximus est, quem nemo sequitur: vt. ff. de verbo. signific. l. proximus.

Proximus est quē nemo sequitur.

Culpa vasalli suis hęredibus nocet.

[d] Inuestiri. quid ergo erit, si frater cōsentiat fratri sic facientī: nūquid filio præiudiciū facit? & certè vr̄ qđ nō: vt. C. de li. & eo. li. l. ij. ar. ff. de ado. l. si arrogator. &. ff. de sen. l. emancipatū. sed qūo. cū teneatur affirmare quod defunctus voluit: nec debeat hæredi licere, quod defuncto nō licebat: & maxime cū nō possit filius feu habere, & hæreditatē repudiare: vt. j. an. agn. vel filius defū. pos. feu. reti. c. si cōtigerit & infra, de. c. qui cu. vē. c. filius nō pōt &. C. de li. cū. l. si ab eo. &. ff. pro soc. l. hæres. & de diuer. & tēp. præ. l. cū hæres. secundū q de hac materia potes inueniri in libello di. Py. ij. char. & pro & cōtra in ru. nō est licitū hæredi. &c & in superioribus rubricellis. respō. quę opposita sunt loquūtur in feudo paterno: & hoc nō est paternū, sed ab ancessorib9 acquisitū igit: nō iure paterno hoc habet nepos. ar. ff. adop. l. si arrogator. §. pe.

[e] Si moriatur. siñe filio masculo: vt infra de alie. feu. §. inde potest præsumi. Accur.

[f] Masculo hic colligitur fratrem ad partē eius, qui necessitate suadēte alienauit, vel alio mō à iure suo cecidit, nō admitti, donec supererit alienator. nam & si hæres scriptus rogatus esset alicui post mortē suā restituere hæreditatē suā, & condemnetur, & bona eius occupentur à fisco: interim veniens fideicōmissarius hæreditatē petēs repellitur. expectāda enim est mors scripti: vt. ff. de. iu. fi. l. Statius. Florus §. fi. & de leg. ij. l. cum pater. § hæreditatem. &. §. ab instituto. & ar. infra de lege Cor. §. profecto. Accur.

[g] Vsque ad septimum. sed hodie obtinet vsque in infinitum: vt supra, qui feu. da. pos. §. hoc quocp sciendum est.

dit [a] in feudo, nisi inuestitura fuerit facta in patre, vt filij & filiæ succedāt [b] in feudum (tunc enim succedit filia filiis non extantibus [c]) vel nisi inuestitæ fuerint de hoc feudo paterno. In alio verò feudo, quod habuit initium tantùm à fratribus, non succedit vnus alteri, siue vna inuestitura [d], siue duabus: nisi hoc fuerit dictum expressim, vt alter alteri succedat.

TITVLVS IX.

QVI SVCCESSORES teneantur [e].

Inuestitura papæ potentior est quàm iusiurandum. Item facta inuestitura à laico de alieno feudo in diem vel sub conditione, sortitur effectum vasallo mortuo sine successore, siue præmoriatur inuestitor, siue inuestitus, siue tenēs feudum: sed pure facta inuestitura non valet. facta verò inuestitura ab ecclesiastica persona modo prædicto, non sortitur effectum si præmoriatur inuestitor antequam feudum tenens: vel si sub conditione, vel tempore, antequā conditio vel tempus existat. Bar.

SI quis inuestitus fuerit de alieno feudo post mortem eius: vel si quis fuerit inuestitus, sub conditione aliqua, vel tēpore, quo nullus erat inuestitus: siue præmoriatur tenens feudum, siue inuestitor siue inuestitus: inuestitor & inuestitoris [f] hæredes tenētur inuestito, vel hæredi eius veniente tempore vel conditione: licet alij dicant, si moriatur inuestitus, antequam tenens feudum, vel ante conditionem existentem, vel ante tempus: quod hæredes eius non debeant inuestiri [g]. Nam si quis fuerit inuestitus purè de alieno feudo, non valet habita inuestitura [h]: hoc ita est, nisi fuerit facta ab aliqua ecclesiastica persona: tunc enim si premoriatur inuestitor ante, quàm feudum tenens, vel conditio, vel tempus existat: non obligatur successor illius. & hoc probatur per legē Lotharij [i] de precariis. & hoc intelligendum est in vasallis, qui feudi successionem non habent.

TITVLVS X.

DE CONTENTIONE inter dominum & fidelem de inuestitura feudi.

Orta contentio inter dominum & fidelem de inuestitura, decidi debet vel per pares curiæ testimonium perhibentes, vel per iuramētum possessoris iurantis cum duodecim sacramentalibus. Bald.

SI cōtentio fuerit inter dñm & fidelē de inuestitura feudi, p pares [k] curię dirimat͂, alij eñ testes

[a] Non succedit. nec eius filij. p'les enim fœminisexus vel ex fœmineo sexu descendens aspirare nō potest, ad feudū, nisi ex pacto: vt hic, & infra de gra. suc. in feu. c. j. licet enim filiæ vt masculi succedāt patri, legibus tamen à successione feudi remouentur & corū filij: vt supra, qui feu. da. pos. §. hoc autem notādū est.

Fœminæ ad feudum aspirare non possunt.

[b] Succedant. hic potest notari illud generale, quod licitū est expresse, q̄d tacite non licet: vt C. de. pi. l. iij. &. ff. de contra. em. l. Labeo. &. C. de do. inter vi. & vx. l. donationes. cum omnibus concordan. seq. in rubricella illa expressim et per pactum licet. quod est in li. d. Py. cha. ij. licet contrariæ sint rubricellæ illæ ibidem præcedentes notari tamē hic potest, quod illud locū habet in feudo masculorū: quoniā filia recte succedit matri in feudo secundū quosdā: vt j. de na. feu. c. j. licet videatur contra. j. de bene feu. ca. j. & sup illud succedat, inueni gl. talem in quibusdam lib. sic dicentē, vacat hoc c. propter inferius, si dux. infra de feu. marchi.

Expresse licent, quæ tacite non.

[c] Non extantibus. vel extantibus & subito mortuis: quasi non videantur extitisse: vt no. s. episcopū vel abb. &c. §. quinetiam si quis.

[d] Inuestitura. hoc est dicere, siue vnus tm̄ fuerit inuestitus siue ambo fuerit inuestiti, nō succedet vnus alteri, nisi hoc dictū fuerit expressim, & alter decedat sine legitimo hærede. secundum quod hic dicitur, vt supra, qui feud. da. pos. §. cum vero Corradus. & infra, de feud. mar. capitul. si duo fratres.

[e] QVI SVCCESSORES &c.

Hic potest esse tit. qui suc. tenea͂t, titulus talis est, q̄d iuris si quis fuerit inuestitus de alieno feudo. hoc autem non vtimur in nostro apparatu.

[f] SI quis inuestitus. Inuestitoris. nimirū ex qua psona quis lucrum capit, eius quoq; factum præstare tenetur, & si quando iure factum nō esset: vt ff. de re. iu. l. ex qua persona. &. C. de lib. caus. lege, si ab eo. Accur.

[g] Inuestiri. & merito: quia per patrem vel testatorē sibi deferebat͂. at in ipsius persona locum nō habuit: igitur nec hæreditas competit. nimirū nec debet permitti hæredi, quod defuncto non fuit licitum: vt ff. de diuer, & tempo. præscrip. l. cum hæres. & ff quod quis, iu. lege. iij. et. ff. de verbor. oblig. lege. ij. & qua rerum actio non da. lege prima, et de condi. et demon. l. cui. & de eden. l. quædam. & in summa in titulo illo, non est licitū hæredi. &c. vt not. s. tit. j. §. hoc quoque. super verbo illo, inuestire filium &c. et sunt hæc omnia intelligenda quando nō fuerat in possessionē missus hic secundus vasallus: vt s. titu qui successores teneantur. c. si quis inuestitus. et hoc est quod alibi dicit possessionis maximum cōmodū esse: vt. ff de rei ven. l. is qui destinauit. Sed opponit: quomodo potuit hic secūdus vasallus in possessionem mitti, cum alter possidebat? Rñ. bene: quia potuit aliqua causa interueniente feudo priuari: et sic etiā ante tempus ipsi reo potuit fieri traditio.

Hæredi non licet, quod defuncto non licuit.

[h] Habita inuestitura scilicet quod hæredes inuestitoris tenentur præmortuo inuestitore antequam tenēs feudum, vel conditio, vel tempus existat: vel nisi fuerit.

[i] Per legem Lotharij. quæ est in Lombar. ti. quando licet rectoribus lege ij. & ti. de precariis.

DE CONTENTIONE inter dominum & fidelem. &c.

[k] SI contentio fuerit. Per pares. istud plenius notabitur in titu. quid sit inuestitura. ca. j. §. in distinctione, que ibi fit. & infra, tit. si de inue. inter dominum & vasallum lis oria.

Inopia

& si idonei sint, admittendi non sunt. inopia [a] tamen probationum dirimatur per religionem clientuli possessoris feudi, vel cum duodecim sacramentalibus secundũ quosdam. Cæterùm si dominus posſideat, etiam per suum iusiurandum cum duodecĩ sacramentalibus dirimatur. hoc ita [b], nisi clientulus [c] sit castaldus vel actor domini: tunc enim tantum suæ, id est, domini religioni statur: nisi habeat testes pares idoneos. nam aliquando malignando [d] multa bona auferuntur domino hoc modo. & hoc colligitur per legem, quæ est in titulo de acquisitione actorum regis in Lombarda.

Idem dicendum est de guardia.

TITVLVS XI.

DE PIGNORI DAto feudo, quid iuris sit †.

Similiter si q̃s voluerit dicere de pignore [e] sibi dato se inuestitum esse: non credatur suo iuramento, sed testibus idoneis paribus domus, vel curiæ. Insuper sciendũ est feudum guardiæ, & castaldiæ quacunque hora vult auferri posse à domino, scilicet post annum [f].

TITVLVS XII.

DE CONTENtione inter me & dominum de portione feudi fratris mei defuncti [g].

Fratri superstiti defertur iusiurandum, si partem habeat in feudo, de quo est contentio inter eum & dominum: sed si nullam habet partem, datur domino. Baldus.

Si cõtentio [h] fuerit inter me & dominum de portione [i] feudi fratris mei defuncti, dicẽdo paternum esse, & sic me debere succedere: ille verò minimè, tanquam habuerim partem meã: siue posſideo, siue alienaui [k] dabitur mihi iusiurãdum, scilicet patrẽ meum iure inuestitum fuisse, licet nõ posſideam portio-

---

a Inopia. hic notãdũ est, quod inopia probationis emergente conuolãdum est ad auxilium, quod alias esset respuẽdum: sicut etiam not. in. C. de hære et ma. l. quoniam. & ff. de. te. l. serui. et. C. de repu. l. consensu. Accursius.

b Hoc ita. vt detur sacramentum vasallo. nam verũ est quod ei datur, nisi sit castaldus q posſidet. tũc enim tantum suæ. i. domini religioni stabitur: alioqui non, nisi forte venit castaldus qui posſidet: tunc enim non posſidẽti domino sacramentum defertur: et hoc est quod dicit. nam malignãdo. &c. Py. melius tamen puto. s. quod istud hoc ita refertur ad proxi. dictũ vt ita exponas. hoc ita vt. s. per sacramẽtum. i. per iusiurandũ domini posſidentis cum xij. sacramentalibus dirimatur, nisi clientulus sit castald°, &c. tunc enim suæ, i. domini, religioni statur ita, quod solus iurabit, et non habebit necesse iurare cũ xij. sacra. sed alibi est in tex. non stabitur: et secũdũ hoc non debet esse in text. verbum illud. i. domini. sed debebit referri illud verbum suæ, tãtum ad clĩtulum, et non ad dominũ: ita dicas tãtũ suæ, i. clientuli religiõi non stabitur, nisi habeat testes &c et secundum hoc magis congruit literę prior expositio.

Secun-
lum Alu.
& And. de
fer. non
ebet hic
sse ti. sed
. qui con
nuaſ ad
perior.
hoc sa-
s patet p
ictionem
militer,
uę est di-
io conti
uatiua.

c Clientulus. huic simile est. C. de. re. cre. & iureiu. l. in bonæ fidæi. merito tota, quod possessori defertur iusiur. tum possessionis fauore, tum quia reus est: nimirum (vt supra dictũ est) maximũ est possessionis commodũ: quoniã melior est posſidentis conditio quã petentis: vt hic, et ff. de sal inter l j. et. ff. de pi. l. si debitor. nã & actore nõ probãte, & si nihil præstiterit reus obtinere debet: vt C. de eden. l. qui accusare. & fauorabiliores sunt rei quam actores: vt ff de re iu. l. fauorabiliores: & promptiores sumus ad absoluandum quam ad condemnãdum ff. de ac. et ob. l. Arrianus.

d Malignando, alias maliciando: et alias aliquãdo multa bona.

DE PIGNORI DATO FEVDO, &c.

e Similiter. De pignore hoc intelligo locũ habere quando de pignore constabat: alioqui probatio incumbit domnio, quod si probare non potuit se pignori dedisse, restituere debet eum domino, vel probare per pares curtis vel breue testatũ, quod sibi de feudo dederit, postquã per pignus accepit: vt supra, si de cõtr. inue. feu. c. similiter si aliquis. Huic obuiare videtur. C. qui pot. in pig. ha. l. si generaliter. authẽ. item possessor. Respond. illud. locum habet quando inficiabatur rẽ fuisse illius: sed hic bene confitebatur rẽ domini fuisse: licet diceret sibi obligatã pro pignore nõ esse. Vel aliter dicimus, quia potest intelligi iste. §. si quãdo dominus in probatione defecerit: & sic datur defensio vasallo, nec sufficit iusiurandum, nisi & testes adsint: alioqui crederetur suo sacramento cũ xij. sacramentalibus: vt supra, pro. xi. §.

f Post annum. nisi ad certum tẽpus datum sit. tũc enim non posset auferri ante tempus. illud autem intelligas et de eo quod datum est pro mercede alicuius rei: vt. s̃. de feudo guar. c. j. qui autem dicatur castaldus, dic vt ibi nota.

g DE CONtentio. &c.

Quidam non habent hic aliquem titulum, & male.

h Si contentio. alias inueniſtur in gloss. vacat hoc cap. propter s̃uperius. c. ita illud, de feud. guar. & castal.

i De portione. i. de medietate. nã appellatione partis dimidia cõtinetur: vt. ff. de vsuf. l. Et. & ff de ver. sig. l. nomen filiarum. §. portionis vel intelligas de portione. i. siue de medietate, siue de aliqua parte intelligendo de maiori vel minori: vt supra, si de inuest. § cũ autem quis dixerit.

Partis appellatione dimidia cõtinetur.

k Alienaui. intelligo sic, id est, siue posſideo per me, siue per alium. nam qui meo nomine posſidet, ipse non posſidet, sed ego ipse posſideo ff. de acquirẽ. possess. l. quod meo nomine. impropriè ergo ponitur alienaui. Vel forte ideo refertur ad vasallum iusiurandum, et si non posſideat: quia feudi non est cõtentio, sed de feudi qualitate hæsitatio, id est, vtrum fuerit paternum, vel non: vel ratione alterius partis, quam posſidet. Istud intelligo. si enim nihil posſideat de feudo: & nec dominus: vel forte dominus: aliud est.

De alien

nem fratris mei. Si verò nullam partem habuero illius feudi: nec mihi nec domino dabitur iusiurandum, nisi propter supradictam rationem: domino non, vt ego propter hoc aliud meum feudū amittam. Si tamen vasallus poterit probare paternū fuisse, siue posſideat, siue non: obtinebit. alioqui nisi probet paternum fuisse, vel nisi posſideat, dominus obtinebit.

TITVLVS XLII.

DE ALIENAtione feudi.

Vasallus hoc iure potest etiam sine voluntate domini feudum alienare ad libellum vsque ad medietatem: & non in plus: & non per alium contractum, & non ecclesijs in perpetuum: sed priuato sic: & tunc resoluto iure datoris resoluitur ius acceptoris, sed voluntate domini facta alienatio vel proximo agnato, manet stabilis omni tēpore. In feudo autem marchiæ & comitatus non est successio. Bald.

SI clientulus voluerit partē suā feudi alienare † id est, mediū sine domini volūtate, poterit hoc facere: vlterius [a] progredi non potest, secundum iustum & verum vsum: alioqui & feudū amittit: & nō valebit, quod factum est. Quod dictum est alienare, intelligas de libello [b]. Huic consuetudini derogatum est [c] per legem Lotharij. Mediolanenses verò irrationabiliter considerantes dicunt clientulum etiā alienare posse in totum, & sine domini voluntate. Inde [d] potest præsumi, si clientulus fecerit libellum in perpetuum de feudo suo alicui ecclesiæ: non valet: ideo scilicet, qa nunquam reuersurum sit ad dominum: cū ecclesia nō desinat esse hęres. quod obseruādum est, & in priuato ex natura perpetui libelli. Sed diuersum obseruatur in ecclesia, quàm in priuato [e]. Ecclesia [f] enim cultrix & auctrix iustitiæ non patitur contra iustitiam aliquid fieri in se, vel in alterum; priuatus verò sæpe obuiat iustitiæ. Et si clientulus fecerit libellum vel aliud de medietate feudi sine domini voluntate eo mortuo sine legitimo hęrede masculo (quod verbum ita intelligendum est in feudo, id est, sine filio masculo [g]) reuertitur feudum ad dominum [h], Si verò cùm domini voluntate totum, vel medium alienauerit: stabilis permaneat alienatio: fratri verò, vel nepoti per li-

a SI clientulus. Vlterius ergo pro parte licet, qđ insolidum non liceret: vt. ff. de contrahen. emp. & ven. l. si quis donationis. & de offic. eius cui mā. est iur. l. j. et de in ius voc. l. sed si hac. §. qui manu mititur. &. C. de condi. & de. l. cum ita, similia studio sus in quirat.

b De libello. sic ergo videtur, quod alias non sit alienatio pmissa præter quā libelli cōc.ſ.io nam cum de pluribus vnum conceditur, sequens intellectus patens est, qđ de alijs remouetur sicut econtra: vt. ff. de conditio. & de monst. l. cum ita. & de iudi. l. cum prætor. Sed cū alienationis appellatiōe pignoris obligatio cōtinetur: nūqd pignori obligare poterit? Et vr̄ qđ nō: vt. C. de re. alie. nō alie. l. fi. nimirū cui nō in gn̄e licet, nec in specie licebit. ff. nau. caup. stab. l. j. in princ. & de ope. pu. l. iij. & de rei vē di. l. officium. & instit de aut. tuto. & insti, quod cū eo. §. fi. videtur etiā istud cōfirmari. per leg. Friderichi, imperialem &c. quicquid tamen dixerim, obtineret, & vnū est, quod vsque ad medietatē valet pignoris obligatio, sicut & olim poterat: vt s. quibus modis feudo amit. §. rursus. nec obstat constitutio: quia loquitur de fraudulēta alienatione: vel quādo totum alienare volebat vel pignorare. eodē casu loquitur. C. de reb. ali. non alie. l. vlt. nam vt dicimus, licitum est pro parte, quod in totum nō licet: sed hic quomodo respondebimus? quod dictum est alienare, intelligas de libello, subaudi & pignore: & ita videtur Py sibiipsi contradicere: cū alias in summa, contrarium notatur in rubricella illa quid hodie obtin. de feu. alias. §. sed an hodie &c. sed de hac materia dic vt ibidem notaui.

c Derogatum est. ego non puto, quod debeat esse in text sed potius in gloss. & dices verū esse scilicet, quod ei derogatum erit per. d. l. Lothar. quæ est infra de prohib. feud. alie. per Lothar. imperialis beneuolentiæ. imo dices, quod similiter derogatum sit ei per. l. Fide. imperialem.

d Inde. quæritur vnde procedat illud inde? Respō. quia dictum est solā alienationē quæ fit in concesſione libelli permissam esse: inde præsumi potest &c. per hoc datur intelligi, quod nulli sit permissa alienatio præter istā, scilicet per libellum cum alicui conceditur: nec contradicit, qđ de pignoris obligatione dicitur: quoniā licet pignoris obligatio cōtineatur alienationis appellatiōe, nō tamē est alienatio. nimirum pignus in bonis debitoris pmanet. ideoque ipsi perire in dubium nō venit: vt. C. de pigno. actio. leg. pignus.

e In priuato. est ergo deterioris cōditiōis ecclesia, quā priuatus. cum ecclesia in perpetuum p libellum habere rem non posſit, sed priuat9 valet. alibi contra: vt no. C. de sac. san. eccle. l. vt inter diuinum. Accursius.

f Ecclesia. cultrix. istud verbum satis notabile est. nā tis est omnibus desse velle, & neminem lædere: licet solui posſit, si diues sit: vt in decretis, causa xiiij. qōe v. denique. Accursius.

g Sine filio masculo in hoc. c. notare licet: quia hæredis appellatione continetur filius tantum masculus: sed alibi ponitur pro liberis: vt. ff. ad Trebellianum. lege, ex facto. §. vltim. & si vis scire quantum extendatur nomen hæredis, decurre in libro dispu. Pyrr. char. vj. rubri. sed quęritur, quatenus hæredis appellatio extendatur &c. in qua dicitur, qđ hæredis appellatio in perpetuum significat succedētes: vt. ff. de ver. sig. l. hæredis. & ff. de iur. immunit. lege. iiij. &. ff. de ver. obligat. lege, stipulatio ista. cum aliis concordant. ibi sequentibus: licet contraria titulus sequens ibi dicat, quod significat proximum hæredem duntaxat, vt. ff. de verbor. sig. lege, cum patronus §. j. sciendum, & ff. de ope. libert. lege, cum patronus §. j. &. ff. de minor. lege, in causæ. §. j. cum aliis concor. ibi sequen.

h Reuertitur feudū ad dominū. hic ergo dicitur, qđ vasallus

Concor. cū hoc ca. extra, de feu. c. ij. et glos iij. in ca. quæ in ecclesiarū. in princi. extra, de constitut.

Alienationis appellatiōe pignoratio continetur.

† Facit ad hoc C. de fun. patri. l. ij, qui bus. li. xj. & Bal ea. l. ver. con suetudo. qui feud. dare pos. in vsi. feu.

vasallus licite possit vsque ad medietatem feudi in libello dare sine permissu domini: ꝙ si fecerit, & sine filio masculo decesserit: tunc ad dominũ feudũ reuertitur. Sed op. vas. licite fecit: ergo pœnã nõ meret. C. ad l. Iul. de adul. l. Gracchus? Rñ. hic punitur nõ quia alienauit, sed quia sine masculo decessit: sicut de minore dicitur, ꝙ restituitur, non quia fecit, sed quia sic fecit: vt ff. de minor. xxv. an. l. si ex cau. §. & nũc. alias hic non punitur: qa istud intelligit de recto feudo, in quo fœminæ nõ succedunt. Sed instabis: nonne nepotes hic excludunt? Respõ. nõ qm̃ filiorũ appellatiõe etiã nepotes cõtinẽtur. nec enim dulciori vocabulo possunt nominari. ff. de ver. sig. l. liberorum. & in Lombar. de beneficio. l. fi. Accur.

Filiorum appellatione nepotes veniunt.

bellum facta [a] alienatio, etiam sine voluntate domini. Item in feudo comitatus, vel marchiæ vel aliarum dignitatũ non est successio secundum rationabilem vsum: sed hodie est vsurpatum [b].

TITVLVS XIIII.

DE FEVDO marchiæ, vel ducatus, vel comitatus [c].

In feudis dignitatum non succedit hæres, nisi sit inuestitus. Itẽ in alijs feudis succedunt filij & nepotes, & filijs vel nepotibus defunctis sine descendentibus succedunt eis fratres & nepotes: quin imo & consobrini. Baldus.

De marchia, vel ducatu, vel comitatu, vel aliqua regali dignitate si quis inuestitus fuerit per beneficium ab imperatore [d]: ille tantum debet habere. hæres enim non succedit [e] vllo modo [f], nisi ab imperatore per inuestituram acquisierit. Si capitanei †, vel valuasores maiores, vel minores inuestiti fuerint de beneficio: filij vel nepotes ex parte filiorum succedunt. Si verò vnus ex his filiis, vel nepotibus sine descendentibus masculini sexus hæredibus mortuus fuerit: prædicti fratres, vel nepotes per inuestituram patris & aui [g] in beneficium succedunt. Et similiter intelligendum est in cõsobrinis [h]. Si duo fratres simul inuestiti [i] fuerint de beneficio nouo, & nõ de paterno: si vnꝰ eorũ sine descẽdẽtibus masculini sexus mortuus fuerit: dñs succedit, non frater: nisi pactum fuerit in inuestitura, ꝙ frater fratri succedat. Per pactũ enim frater succedit, nõ dñs. Et qđ diximus de fratribus, vt vnus alij succedat par pactum: idem dicendũ est de filiabus, si hoc pactum cõciliet. & sic per pactum filiæ succedunt [k].

TITVLVS XV.

AN MARITVS succedat vxori in beneficio [l].

[a] Per libellum facta. subaudi etiam sine domini voluntate, quasi non videatur alienatio. s. cũ feudũ erat pater nũ. Itẽ & in alia alienatione ei facta. licet enim alias ꝓhibeatur alienatio feudi patroni inter agnatos tñ cõceditur: vt j. de ali. feu. paterni. c. j. ar. j. per quos fi. inuestit. & per quos reci. §. sed & res. & ff. de leg. iij. l. pater. §. quindecim. Vel etiam dicas. ꝙ hoc refertur ad proximũ dictũ: & ita continuabis: stabilis ꝑmaneat alienatio fratri vero vel nepoti &c. dum tamen sit facta fratri vel nepoti. & ita secundum hoc nihil videtur operari consensus siue voluntas domini: quia tunc si eius voluntate esset facta, qualitercunque, valeret, & non posset irritari secundum quod videntur velle constitutiones Lotha. & Frideric. vel etiam dicas, quod nihil subauditur: & ita continua cum sequenti litera: fratri vero vel nepoti. i. alienatio libelli facta in feudo comitatus vel marchiæ &c. secũdum hoc dices, ꝙ non debet esse. §. Prior tamẽ ex positio verior esse videtur.

Iaco. de Belui. super hunc text. facit ...ria bro... ard. allegando iu... a ad hoc ...acientia ... ibi dif... ...se tra... ...at istam materiã.

[b] Vsurpatum. in feudo ergo non est seruandum: nimirum quia male inuenta & prauæ consuetudines tractu temporis non confirmantur: vt in auth. vt nulli iudi. §. nulli. collatio nona. licet contrariũ dicatur infra, de cog. feu. in principio.

Consuetudines ma... tractu temporis non confirmantur.

[c] DE FEVDO MARCHIAE &c. Alias est titulus talis, qualiter vsus beneficij sit retinendus: de quo non vtimur in nostro apparatu.

[d] De marchia. Ab imperatore. In primis illud no. s. ꝙ ex rei qualitate & differentia licitum deprehenditur, quod alias non liceret. simile. C. fami. er. l. si filius. & ff. de procur. l. procurator totum. & de minor. l. ait prætor. §. quæsitum. & ff. de admi. tut. l. qui sine hærede. & C. si aduer. do. l. ij. & in sum. vt in lib. dispu. Py. char. ij. rub. ex rerũ. de quibus agitur, qualitate &c. licet contra sit arg. ff. vsufr. quẽadmo. caue. l. j. & ij. & C. de contra. iud. l. vbi. Item hic no. ꝙ licitũ est minori qđ maiori licet: vt C. de arbi. l. j. & C. si de momẽ. pos. app. fue. l. j. & C. ad l. Iu. de adul. l. si adulterium. & C. de proc. l. militẽ. & ff. de rit. nup. l. obseruandũ. licet arg. sit contra. C. de decu. l. fi. & ff. de reg. iur. l. nõ debet actori. imo & alias dicitur, ꝙ si licitũ est minori, multo fortius & maiori ff. de offi. præto. l. barbarius. & C. de post. l. j. & C. de peda. iudi. l. ij. Itẽ hic nõ licet hæredi ꝙ defuncto licebat: vt & alias. C. de reuo. do. l. j. & fi. & ff. de do. inter vi. & vxo. l. cũ hic. & ff. de pet. hær. l. nec vllam. & in summa, vt in li. Py. chart. vj. rubr. contra nõ licet hæredi, ꝙ defuncto licebat licet sit contra. ibi ti. superior. vnde hic solet assignari contra: vt ff. de proba. l. si pactum. sed ibi plerũque est propter quod soluit contra.

[e] Succedit. licet hoc hodie sit vsurpatum: vt supra. §. proxi. in fi.

[f] Vllo modo. & alias vllo mortuo: sed vllo modo credo literam veriorem.

[g] Patris & aui. bene dixit patris & aui: quoniam hoc obseruatur in feudo ab antecessoribus quæsito: non si per quæsiuisset: quia tunc frater fratri non succedit: vt supra dictum est. & infra, proxi. dicetur: nisi ex pacto: vt ibi dicitur.

[h] In consobrinis. hoc olim vsq; ad septimum gradum: sed hodie in infinitum: & intellige hic proprie accipi consobrinos. alioqui de superfluo diceretur: vt insti. de gradi. cog. §. iiij.

[i] Si duo fratres inuestiti. istud expositum est supra, de suc. feu. §. filia vero. & j. qui feu. da. pos. §. cum vero Corradus. sed est sciendum, ꝙ induxit arg. à simili. similia studiosus inquirat.

[k] Succedunt. vt supra, qui feud. da. pos. §. hoc autem notandum. & supra, de suc. feud. §. filia vero. & infra, de gradi. suc. in feud. c. j.

[l] AN MARITVS SVCCEDAT &c.

Alias

Alius est ti. quo ordine succedant filij in beneficium matris: quo non vtimur in nostro apparatu.

[a] SI fœmina. Succedit. quamuis in aliis bonis iure Lombar. succedat: vt in Lombar. de succes. l. fin. simile j. de inuesti. quã Titius accepit à Sempronio cap. j.

Aequitas iuris præfertur rigori.

[b] Aequitatẽ. hic rigori iuris pfertur æquitas: vt & alibi & in sum. vt in lib. Py. ij. quaterno. j. char. rubri. semper enim æquitas pfertur rigori: vt C. si res ali. l. cũ res ali. & C. de iu. l. placuit & ff. ad senatusc. Velle. l. si creditor. §. j.

† Not. ꝙ feudum in dotem dari non potest. Facit Spe. in ti. de loca. §. nunc aliena. versic. ccxcij. & in cap. j. §. donare. qua. olim feud. po. alien. per Frid. Bal. & Imo. in l. vsusfru. sol. matri. Ale. in c. ij. de feud. & in capi. placuit. iiij. qõ. de loca.

[c] Hoc dicimus. ꝙ dictum est. s. de natu. feu. in prin. s. ꝙ si ne causa deuestiri non possit. Accur.

[d] Valuasoribus. quidam habent hic in tex. statim post valuasoribus glossatum seu interlineatũ. i. de his qui beneficium tenent à minoribus valuasorib[9]. post sequit, sic vt seruetur &c.

[e] Seruetur. sicut continetur in seq. c. proxi. licet illud hodie corrigatur: vt ibi no.

[f] DE FEV. dis datis &c.

Alias non erat titu. neque cap. sed §. si minores. Acc.

[g] SI minores. istud totũ est correctũ vt s. de na. fe. in fin.

† à minoribus valuasoribus legendum censet Eguinarius baro.

[h] QVIBVS modis &c.

Alias est tit. de amißione feu. quo non vtimur.

[i] SI capitanei. Dimiserint. istud expositum est s. in princi. Illius titul. quibus modis feu. amit.

[k] Scienter. nunquid ista duo sunt necessaria, id est, ꝙ manifeste, & quod ad eius damnũ hoc faciat? respon. vtique: quia pœnæ potius sunt moliendæ quam exasperandæ. ff. de pœ. l. pe. si ergo credẽtiam domini manifestauerit alias, non damnificandi animò, licet dominus damnificetur: tamen non priuabitur feudo. similer dic de liberto, qui conspirationem fecit cum inimicis domini sui, si non contra dominum conspirauerit, non reuocabitur in seruitutem: vt ff. de offi. præfect. vrba. l. j. §. cum patronus. licet videatur argumen. econtra in decretis. iij. quæstione v. accusatoribus.

Pœnę legum sunt molliendæ.

Maritus vxori non succedit in feudo etiam fœmineo, nisi specialiter sit inuestitus. filiæ etiam non succedunt matri in eodem feudo de rigore: nisi specialiter sit dictum, vel fuerint inuestitæ: sed de æquitate bene succedunt. Hoc obtinet in capitaneis & maioribus valuasoribus. Baldus.

SI fœmina † habẽs beneficiũ & maritum, moriatur: nullo modo succedit [a] in beneficiũ maritus, nisi specialiter inuestitus fuerit. & si ipsa fœmina filios dimiserit: dicunt quidam, filios nõ debere succedere in beneficiũ matris: nisi specialiter sit dictũ, vel inuestiti fuerint: quia secũdũ vsum regni, ad beneficiũ vocant̃ paternũ, & nõ maternum. Sed secũdũ æquitatẽ [b] dicamus filios debere succedere. Hoc dicimus [c] de capitaneis, & de maioribus valuasoribus [d], & de minoribus: de minimis autẽ & de iis, qui beneficiũ tenent † à maioribus valuasoribus, sic seruetur [e], sicut inferius dicemus.

TITVLVS XVI.

DE FEVDIS DATIS MINIMIS VALUASORIBUS [f], QUID IURIS SIT.

Minores valuasoribus minimis feudum auferre possunt quandocunque, pretio tamen restituto, si quòd acceperint. Baldus.

SI minores [g] valuasores beneficiũ tollere voluerint minimis valuasoribus: licet eis facere: excepto si beneficiũ vẽdiderint eis. Si verò pretiũ de beneficio acceperint: tũc aut pretiũ reddãt, aut beneficium dimittant.

TITVLVS XVII.

QVIBVS MODIS feudum amittatur [h].

SI capitanei, vel maiores valuasores, q hodie vocantur capitanei (licet impropriè dicãtur minores) seniores in bello dimiserint [i]: vel si credentiã ad eorũ dãnum scienter [k] manifestauerint: si valuasores seniorũ vxores adulterauerint [l]: si scienter seniores assalierint: vel similes culpas cõmiserint: beneficio carere debent.

TITVLVS XVIII.

APVD QVEM vel quos controuersia feudi definiatur.

SI cõtentio fuerit de beneficio inter capitaneos, coram imperatore [m] definire debet. Si verò fuerit contẽtio inter minores valuasores, & maiores de beneficio, in iudicio parium definiatur, vel per iudicem curtis. Si ali-

[l] Adulterauerint. illud intelligo, quãdo scienter vasallus cognouerit ipsam. quid enim si in lectum suum sua vxore absente vasallus dominã sui inuenerit: & sic putans vxorem suam esse, eam cognouerit: nunquid propter hoc feudo priuabitur? certe non. vere enim ipse adulterium non cõmittit. vt in decr. xxxiiij. q. ij. c. in lectum. idẽ intelligo si concubina se exercuerit: vt s. quib. mod. mo. feu. amit. §. iis si fidelis. idem dicitur de eo, qui sacratissimas virgines solicitauerit. C. de episcop. & cle. l. si quis non dicam. in authẽ. de sanc. pisco. §. penultima col. ix.

APVD quem, vel quos &c.

Alias non est hic aliquis titulus.

[m] SI contentio. Coram imperatore. Istud hodie corrigitur: quia hodie inter maiores & minores nulla est discretio: vt supra, de natu. feud. in fine. sic ergo pares curtis cognoscere poterunt etiam inter capitaneos: & maxime hodie per cõstitutionem Friderichi, imperialem. §. præterea si interim. Vel dicas quia hic loquitur quando controuersia erat inter capitaneos de feudo, quòd quilibet eorum dicebat se tenere ab imperatore & ab eò se esse inuestitũ. vnde non est mirum, si imperator tanꝗ dominus debet

bet agnoscere inter eos: sed quod dicitur in prædicta constitutione Friderichi, imperialē. §. præterea. s. qđ si controuersia est de feudo inter duos vasallos, quod domini est cognitio.

Si aliquis super hoc ca. quædā exemplaria habēt titu. talem qualiter alienationes militū euacuari debeant. quo non vtimur.

Siue totū. istud intelligo, quādo licite alienauit: & ponitur hic: vel correctiue: quoniam nō totum poterat alienari: alioqui ex sola alienatione non inspecta morte hæredis ad dominum reuertitur: vt s. de feu. alie. in prin. expositum est. Vel si vis intelligere, quādo alienauit cōtra prohibitionem intelligas, quod ita de facto euenerat, & erat solummodo dubitatio vtrū à bonę fidęi emptore posset reuocari mala fide traditum & no. hic idē quod supra quib. modis feud. ami. §. rursus.

Sine hærede. i. sine filio masculo: vt supra de alie. feud. circa fi.

Reuocari debet. Hic notandum est verbum, necessitatis pro possibilitate poni & pro consilio: sicut & alibi: vt ff. de pigno. l. creditor. & C. ad leg. Fla. de plag. l. si fratrem. sicut econtra verbum consilij, sæpissime ponitur p necessitate: vt C. de rescin. vē vend. l. nō idcirco. & ff de admini. tut. l. tutores. § ij.

Consti. j, verbū quandoq; pro necessitate ponitur.

[illegible]

quis [a] de capitaneis, vel de maioribus vuluasoribus, vel de minoribus suū beneficium siue totum [b] siue partem alienauerit: & ipse vel hæres eius sine hærede [c] decesserit: quia beneficium senioribus aperitur, totum quod fecit, reuocari debet [d].

TITVLVS XIX.

CONSTITVTIONes feudales domini Lotharij Imperatoris, quas ante ianuam beati Petri in ciuitate Romana condidit obseruandas.

Præcipit imperator constitutionem editam super beneficijs militum & successione & culpa, cū consilio virorum prudentium ab omnibus obseruari. Bald.

SI quis ex militum ordine decesserit, qui de feudo inuestitus fuerit: vt constitutum habemus, obseruetur de beneficio, & successione, & culpis. Si vnus inculpatus fuerit vna, de his nominatis culpis: vt habemus insertum, obseruetur per constitutionē domini Lotharij [e] Imperatoris, quæ est constituta tempore Eugenij papę ante ianuam beatissimi Petri apostoli in ciuitate Romana per laudamentum sapientium Papiæ atq; Mediolani Mantuæ, Veronæ, † quæ Brenus (aliàs Hybernus) vocatur & Parmæ, Lucæ, & Pysæ, & Syponti, & marchionum atq; ducum, vel capitaneorum atque valuasorum maiorum.

Decedente milite vasallo succedit sibi filius & nepos ex eo, & frater quinimo & patruus, si feudum sit auitum. Bal.

Imperator Lotharius [f] Eugenio papæ, & vniuerso populo.

SI quis miles mortuus fuerit sine filio masculo, & nepotē reliquerit [g]: in beneficium aui in patris vicem succedit. Et si hæredem & fratrem reliquerit in beneficium patris ipse succedit. Et si filius fratris mortuus fuerit: frater patris in beneficium aui defuncti succedat.

TITVLVS XX.

DE BENEFICIO fratris, & qualiter frater in beneficium fratris succedat [h].

Frater fratri defuncto sine filio non succedit in fundo nouo.

Si quis ex Lotharij. hanc constitutionem nō memini me legisse, nisi fuerit illa quæ sic incipit, Imperialis beneuo: ētię &c. Py. ego aūt puto qđ ista quæ seqr̄, sit illa quæ sic incipit. Si qs miles mortuus fuerit. & debet hr̄e superscriptionē talē, Imperator Lothar. Euge. papæ & vniuerso populo, & in qbusdā cōsuetudinibus ita habet supraścriptū: & intelligo, qđ teneat hæc cōstitutio vsq; ad illud. c. si qs sine filio masculo. nam in prædictis capitu. omnibus, quæ sunt. vsque ad dictum. c. si quis &c. loquūtur de beneficijs militum et de successione, & de culpis, si quis ea capitula recte inspexerit: & hæc est de qua dicitur hic obseruetur de beneficio & successione, & de culpis &c. ad hoc faciunt plura capitula, quæ sic incipiunt, sancimus &c. quod verbum notat esse. l. Imperatoris. illa enim constitutio imperialis beneuolentiæ nō loquitur nisi de vna culpa, scilicet de alienatione feudi: per quod videtur quod hic non loquitur de illa cōstitutione: nisi forte diceres, quod illa constitutio in fine, & istæ quæ sunt hic, sint vel debeāt esse tantum vna cōstitutio.

Imperator Lotharius. quidā non habent hanc superscriptionem. nec aliquam: puto tamē, quod satis possit admitti talis suprascriptio: qa credo hanc fore illā constitutionem de qua feci mentionem supra proxi. & credo, quod duret hæc cōstitutio vsque ad illud. c. si quis. sine filio masculo. licet distincta per plura capitula.

† Egnina. baro legit quę brennona vocatur.

SI qs miles. Reliqrit i succes- cessione militis notabis, quod licet inferiores non relinquant, tamē fratres ex trāsuerso admittuntur, etiam domino præponuntur, licet in feudo aliorū fratrum fratres nō succedant, nisi fuerit specialiter dictū vt supra, proxi. & supra de feud. mar. c. si duo. Vel quod est verius, idem in filiorum successione: quia in feudo antiquo loquitur. & hoc est quod dicit in beneficio patris ipse succedit. & cætera.

Quid ergo erit, si duo fratres inter se bona fratris diuidant, & vni soli feudum eueniat, quod erat antiquum nunquid sine hęrede mortuo fratre ad quē deuenit, defertur fratri vel domino? Respōd. aut refutauit, aut non. si refutauit, vel ad hoc refutauit, vt dominus eum de nouo inuestiret: & recte ad ipsum dominum reuertitur alioqui fratri: vt infra, de nat. suc. feu. capitu. j. & de eo qui fin. fe. agn. de feu. pa. c. tres erant agnati. & infra, si de feu. cō. fue. ca. Titius cum Sempronio.

[illegible]

Alias non est titulus

Si quis

SI quis acquisierit. Emptum. sic ergo feudum emitur & acquiritur pretio: vt hic, & s. de na. fe. cõtra. est euidẽter infra, de feu. dato in vicem le. commi. vbi dicitur quod nõ sub prętextu pecunię, sed amore domini feudum acquiritur? Respõ. istud intelligo. quã do à vasallo emitur domino sciente: illud vero locum habet, quãdo à domino emit: quod fieri prohibetur. Sed opponitur infra, titu. quemadmo. feu. ad fil. perti. c. si quis sine filio. ex eo verbo, nisi à domino redemerit: per qđ innuitur, qđ à domino emi valeat. Sol. illud intelligẽdum est, quando redemit sine pretio. alias bene seruiendo domino & optime se habẽdo erga dominum. & ponitur ibi redemit extra propriam significationem. similia studiosus inquirat hic autem notabis istud generale. Licitum est sine pretio, quod cum pretio non liceret: vt arg. ff. de infa. l. furti. & ar. C. de prædiis cur. l. fin. & C. mãda. l. si. & de fun. patr. l. j. ar. contra est alias. s. quia non est licitũ gratis qđ pretio non liceret: vt ff. de rit. nupt. l. palam. ar. cõtra ad hoc. ff. de re. iur. l. cui ius est donãdi. licet alias dicatur, quod licitũ est pretio, quod gratis nõ liceret: vt ff. quib. mod. pig. vel hyp. sol. l. sicut. §. sed si. & C. de contra. iu. l. vna. & ff. de contrahen. empt. l. j. & C. de admi. tu. l. nõ omni. & ff. de procurat. l. procurator cui. ff. de pactis. l. cõtra. §. vlt. ff. de don. l. filius. & C. si maior factus. l. si. & ista generaliter sunt in li. Py. quod autem hic dicitur si insimul steterint, intelligo maxime. quia idem intelligo, & si nõ insimul, dum tamen de cõmuni pecunia & domino sciente fuerit emptum, & ita multum interest, cuius pecunia feu. emat. vnde hic poteris repetere, qđ notauimus. s. qui feu. à poss. c. cũ verò cordatus.

Fallit regula, si tempore inuestiturae per pactum aliud conuenit. Item si de cõmunibus bonis est emptum. Item si frater est inuestitus vtriusque nomine domino sciente. Item si frater acquisiuit in hostem regis. Bal.

SI quis acquisierit beneficium, & sine filio masculo mortuus fuerit, & fratrem reliquerit: frater non succedat fratri, sed dominus habeat: nisi per inuestituram à domino ordinatum fuerit, vt frater succedat fratri, si mortuus fuerit sine hærede masculo: vel succedat frater fratri morienti sine filio: vel nisi beneficium de cõmunibus bonis fuerit emptum [a]: vel vtriusque nomine domino sciente [b], si insimul steterint: vel in hostem regis acquisierint.

TITVLVS XXI.

DE FEVDO SINE culpa non amittendo [c].

SAncimus, vt nemo miles [d] sine cognita culpa beneficiũ suum amittat: si ex culpis iis vel caussis conuictus non fuerit, quas milites vsi sunt nominare, quando fidelitatem faciunt dominis suis per laudamentum parium suorum: vel si dominis suis deseruire noluerint: tunc condictio causa data proponitur ad repetendum feudũ, ex quo non seruit domino. Nam si steterit viginti annis & vltra, quòd nõ seruierit domino: nisi necesse fuerit domino, feudum non amittit †.

[b] Domino sciente. hoc aũt dictũ est, ne alias inuitus dominus aliũ, quam quẽ velit, acqrat vas. vt j. de fratribus de no. bene. inuestit. c. si duo fratres: & in cõi cã hic colligitur, quod ex certa scientia sine cõtradictione præsumitur dominus cõsentire. sicut & alias: vt ff. de euict. l. qdã. & C. de nup. l. si vt pponis. & ff. de re. iur. l. qui tacet. & in summa vt in lib. disp. Py. secũdo quaterno. ij. chart. ru. ex scientia sine contradictione eiusq; contrario: licet contraria sit sequẽs rubricella per id quod legitur. ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. non videtur. ff. de proc. l. filius. §. inuitus cũ concor. ibi seq. qđ autem dicitur in si. vel in hostem regis dicitur per. l. quæ est in Lõb. de suc. si fratres post mortem &c.

[c] DE FEV. do sine culpa &c.

Quidam non habent hic aliquẽ titulum: sed nos hoc vtimus.

[d] SAncimus vt nemo miles. quod diximus de milite, idem in aliis hodie: vt s. de nat. feu. in si. simile legitur. C. qui ac cu. non pos. l. ij. & ff. quod metus causa. l. non est verisimile. & merito idẽ in illis aliis vasal quia eadẽ est hinc inde ratio & æquitas, vnde idem ius constituendum est: vt ff. ad l. Aquil. l. illud. & ff. de legi. & senatusconsul. l. no possunt. & C. de li. præte. vel. exhęred. l. j. Accur.

Vasallus feudo priuatur alienando, cum vxore domini concũbendo, & in pugna cùm posset eũ iuuare, dimittendo. Bal.

SI quis [e] miles beneficium suum vendiderit totum sine voluntate vel iussu [f] domini sui: vt proprium beneficium amittat decernimus: dominus verò habeat: vel si concubuerit [g] cum vxore domini sui domino viuẽte: vel si in pugna suum dominum dimiserit †, & cum eo [h] non laborauerit, si potuerit.

TITVLVS XXII.

QVO TEMPORE miles inuestituram petere debeat [i].

Si miles intra annum & mensem post mortem domini non petat inuestituram ab eius hærede vel post mortem patris à domino: perdit feudum. fallit in casibus hic insertis. Bartolus.

SAncimus, vt nemo miles [i]

[e] SI quis. huius c. quidã habẽt tit. fuerit de suc. quo non vti mur.

[f] Iussu. hic iussus pro consensu ponitur. i. sine consensu & voluntate domini. & notãdũ est in aliis idem. quod in milite, vt in consti. Fride. imperialem. & idẽ de parte qđ hic dr̃ de toto. s. vt partem tantũ alienatã amittat: vt j. de va. qui contra constitu. Lotha. bene. alie. c. j.

[g] Concubuerit istud ca. expositum est. s. quib. mod. feud. amit. in prin. §. ij.

[h] Et cum eo. No. verbum istud: & soluit quæstioni quam fecimus. s. qui. mod. feu. amit. in prin.

[i] QVO TEMPORE MILES &c.

Quidam non habent hic aliquem titu.

SAncimus vt nemo miles. in qbusdã cõstitutiõi bus non est sancimus: sed ita cõtinuatur cum superiori

vltra annum a & mensem b vadat, vt inuestituram beneficij sui à filio, vel successore domini sui petat, post mortem domini sui, vel patris sui, vel alterius, cui succedere debet: nisi iusta causa interuenerit, quare non petierit, veluti mortis c, vel capitales inimicitiæ, vel infantia d, vel iusta absentia e: & si (vt suprà dictum est) non petierit, damnetur f.

SI quis fecerit inuestituram vel cambium g de beneficio sui militis, sine illius consensu, cuius est beneficium, pro non facto h habeatur.

Miles non potest deuestiri à domino sine culpa & causa cognita, & conuicta per laudamenta parium. Bart.

SAncimus, vt nemo miles adimatur de possessione sui beneficij, nisi conuicta culpa, quæ sit laudanda per iudicium parium suorum, sicut suprà diximus. Si autem dixerit miles, quòd sui pares iniquè iudicassent: miles in possessione maneat i per sex k hebdomadas: & ad nostram veniat præsentiam cum illis, qui laudamentum atque iudicium fecerint: & ante nos definiemus.

periori ca. & cũ eo nõ laborauerit, si potuerit: sed vltra annũ & mensem vadat vt inuestiturã &c. & ita secũdũ hoc nõ debet esse hic ĩceptio. c. nec ti. ꝙ est falsũ.

a Vltra annũ. hoc demũ tẽpus post scientiã currit: dum tamen crassa & supina ignorantia non sit excusata: puta si ignorauerit, quod omnes de ciuitate sciãt ff. de iur. & fact. igno. l. j. & l. nec. & l. regula. & de ff. de calũ. l. annus. & no. de tali tempore expressius in C. de re milita. l. j.

b Et mensem. sic ergo videtur, quod per annum & mẽsem possit miles differre petitionẽ inuestituræ: quod in aliis non obseruatur: imo & anno & die elapso excludũtur alij: dũ tamẽ sint puberes: vt in consti. Fride. imperialẽ. §. præterea. & hoc erit casuale in milite: sicut & alia casualia notãtur circa militem, quæ hic enumerare esset superfluũ. Vel forte corrigitur istud per consti. Fride. & idem erit in milite, ꝙ in aliis. velut ergo contumax feudo priuatur vasallus post spatium tanti temporis, sic & alibi punitur cõtumax: vt C. quorum ap. non re. l. j. et de iud. l. properãdum. §. cum autem. Sed pone, ꝙ post annum & mensem secundum vsum consuetum dominus vas. recepit: nunquid huic talem quasi ingratitudinem videtur remittere? Et certe videtur ꝙ sic. ff. de leg. cõmis. l. post diem. & de eo quod certo loco. l. si.

c Veluti moris. Nunquid si moriatur, antequam petat, cum superessent tantum duo vel tres dies de anno & mense vel die, dabitur hæredi suo tantum tempus duntaxat, quantum defuncto supererat: aut dabitur iterum mensis & annus? Resp. ne tu lector piger efficiaris, quæres diligenter quæ notantur in. C. de tempo. in integ. resti. l. antepe. quæ incipit, ea quæ. & omnia poteris inuenire: licet videatur ꝙ illud tantum, ꝙ supererat defuncto dari debeat: vt. C. de iud. l. properandum. §. sin autem. & ff. de iud. l. si iudex.

d Infantia. si habes in litera infantia, tunc cessabunt contra. vel anfractus: vt patet in const. Frid. j. si de feu. contro. fue. c. si. minor. si habes infamia: tunc quæritur de cuius infamia sit intelligẽdum: nũquid de infamia vas. an de infamia do. si dicatur de infamia vas. tunc videtur absurdum, quod propter istam infamiã debeat istud habere priuilegium: cũ potius debeat ei nocere delictum suum quam prodesse. nimirũ dolus proprius non debet aliquem releuare, neque propria temeritas alicui lucratiua cõcedi. ff pro soc. l. verum. §. tempus. & de dolo. l. j & l. Neratius. &. C de epis. & cleri. l. omnes. in fin. ne igitur ex delicto suo fructum consequatur, de vasalli infamia nõ loquitur, de domini autem infamia sic: puta quia dominus excõmunicatus est: & ideo cum domino vasallus non habet loquelã, in quo casu etiam à sacramento fidelitatis est absolutus: vt in decret. causa. xv. q. vj. alius. &. c. fina. & j. tit. hic finitur lex, deinde consuetudines regni incipiunt. cap. j. vltra intelligas infamia, id est, mala fama

Tempus ... post scien[tiam] currit. Excom- municati vasallus à [sacramento] fidelitatis sacramen[to] est ab- solutus.

habita de domini morte, pone dominum vltra mare mortuum: nec sit fama de eius morte post annum & mensem. certe istud vasallo non valet imputari. vnde apparet, qđ hoc tempus ei à tempore scientiæ cedat, & secundum hoc erit ei vtile & non continuum hoc tempus. sed nunqđ hodie per legem Friderichi corrigitur? Respon. ibi determinabitur.

e Absentia. puta cum causa reipublicæ sit absens. nunquid ergo absenti causa reipublicæ non currit tempus, maxime si potuit per procuratorem adire dominum, & non fecit? & vtique currit ei: nec puto ei succurrendum hoc casu. ff. de mi. l. papinia. exuli. sed vbi non potuit per procuratorem, secus est: vt ibi nota. Vel forte vbi iusta de causa absens est: nec per procuratorem adire tenetur: quia non intelligitur absens, qui legitimum procuratorem relinquit, vt in pluribus studiosus indagator poterit inuenire.

f Damnetur. distinguitur tamen, si fuerit contumax vel non: vt si contumax fuerit inuentus, quia noluit seruire: merito amittat feudum. Sed si dominus recepit eius seruitium post annum: videtur renunciasse iuri suo: & hoc propter multas leges: vt arg ff. de recep. l. Celsus. & C. de vsu. l. quamuis. & C. de pac. inter em. & ven. l. commissoriæ. & de iure do. impe. l. ij. & ff. de va. & ex. l. pen.

g SI quis fecerit. Cambium. licet non possit alienare, nunquid locare? Item nunquid in feudum dare? Item nunquid pignori obligare? Hæc in cõstit. Frideri. notabuntur annuente domino: & hoc intelligas verum esse nisi totam curiã alienauerit: vt ff. de fun. do. l. j. in Lombar. de be. l. si. & infra, de leg. cor. §. j. ex eadem lege.

h Pro non facto. hoc intelligo dum supererit vasallus: veruntamen eo decedente cogitur dominus adimplere promissum. & tunc demum incipit inuestitura effectum habere: quod intelligo tantum de eo milite, qui successionem feudi non habet. alioqui pro non facta habetur inuestitura: vt infra, si de feudo. cõ fue. moribus. & de feud. da. in vicem leg. commissoriæ. si quis inuestierit. sed ibi aliud notabitur: vt in Lombar dia de bene. l. fina.

i SAncimus. Maneat. & merito: quia debent in suo statu omnia permanere post app. C. de ap. l. iiij. ꝙ intelligo, nisi fuerit res mobilis: & persona possidens suspecta sit, ne satisdet: vel etiam si res à possidente postularetur. ar. C. quo. ap. non reci. l. ab executore. & ff. de ap. l. imperator. §. si. & qui satis cog. l. si fideiussor. §. fina. quod autem dicitur in fine. c. scilicet, ante nos definiemus: sic intelligitur scilicet, si ambo sint vasalli principis curiæ. alioqui ille ad quem, appellauerint, causam appellationis sine debito terminabit: & alias tex. est, definietur.

k Per sex. Sed nunquid continuum, vel vtile est hoc

temp

tempus: intelligo φ vtile sit istud, quale est illud, quod indulgetur appellanti. Et no. φ derrahitur huic. l. per consuetudinem: quia generaliter appellanti indulgetur annus: vt in authent. de his qui ingre. ad ap. col. v. Vel etiã, dic φ hic nõ negatur illud: sed dicitur φ intra sex hebdomadas se debet repræsentare: imo hoc spatiũ habet añquã iter arripiat. & hoc intelligendũ est de maioribus valuasoribus, vt in Lõbar. de bene. l. si.

DE CONTENTIONE &c.

[a] SI quis miles. Alias inueni talem glo. loco isto, vacat istud ca. propter inferius ca. si inter dominũ.

[b] In possessione. φ in isto cap. continetur. s. possessorẽ debere iurare, non est indistincte sic intelligendum: sed sicut distinguitur. j. de consue. re. feu. c. sacramentum non semper. & notabitur j. si. de inue. inter do. & vas. lis ori. c. j. quod autem in si. dicitur nõ est relinquendum. s. qa non est bonum vt veritas denegetur: simile in C. de ap. l. eos qui. §. j.

QVEMADMODVM feudum &c.

[c] SI quis sine filio. Beneficiũ patris. intelligo nisi pactum interuenerit: vt & filiæ succedant: vt s. de suc. feu. §. filia vero non succedit.

QVIBVS modis feudum &c.

[d] SCiendum est. Hoc iure. alias hoc iure, & alias hac in re nullo, &c.

[e] Succedente. in hoc ca. videtur absurdum. s. φ hæres excludatur quando dominus possessionem in vasallum transtulit. igitur inuestituram fecisse videtur, quia proprie inuestitura possessio appellatur: arg. j. eo. quid sit inuestitura c. ij. nam vnusquisque sibi & suis hæredibus prospexisse videtur: vt supra, de duob. fra. à cap. inuest. c. duo fratres. & verum est, si hæredis mentio habita nõ est: vt ff. de probatio. l. si pactum. & aperte contradicitur j. de consue. re. feu. c. sciendum. Py. tamen de hoc dicit: vt in summa nota.

TITVLVS XXIII.

DE CONTENTIONE inter dominum & vasallum de inuestitura feudi.

Si inter militem vasallum & dominum contentio sit de inuestitura: dominio deficiente in probatione vasallo poßidenti defertur iusiurandum. domino autem poßidente, militi vasallo incumbit probatio: eo autem in probatione deficiente, domino dabitur iusiurandum. Bal.

SI quis miles [a] in possessione [b] sui beneficij fuerit, & dominus inuestiturã negauerit miles affirmet per iusiurãdum, si potuerit, φ suum sit beneficiũ per inuestituram domini sui. & si dominus possederit, & miles sic dixerit, φ inuestitus fuerit à domino suo: & dominus negauerit, adhibeantur pares illius, & per ipsos inueniatur veritas. & si pares non fuerint, veritas inueniatur per dominum: quia non est bonum, vt veritas denegetur.

TITVLVS XXIIII.

QVEMADMODVM feudum ad filiam pertineat.

Vasallo defuncto sine liberis, filia non succedit in beneficio patris: fallit hoc in duobus casibus. Baldus.

SI quis sine filio masculo mortuus fuerit, & reliquerit filiam, filia non habeat beneficium patris [c]: nisi à domino redemerit. Si autem dominus ei dare voluerit propter seruitium & amorem patris, non reuocetur ab vllo ex parẽtibus suis, neque damnetur.

TITVLVS XXV.

QVIBVS MODIS feudum constitui potest.

Feudum sine inuestitura constitui non potest. Bar.

SCiẽdum est feudũ sine inuestitura nullo modo cõstitui posse, etiam si domino iubente quis alicuius rei nomine feudi possessionem nanciscatur, & teneat: licet tamẽ possessionem taliter adeptam, dum vixerit, quasi feudi nomine retinere: hærede eius in hoc iure [d] nullo modo ei succedente [e].

Si dominus qui inuestiuit, forte sit clericus [f], & contigerit, vt ante moriatur, quàm vasallus possessionem feudi nãcisceretur, exinanitur feudũ: qđ generaliter in omnibus clericis, qui feudum dant, obseruatur.

TITVLVS XXVI.

SI DE INVESTITURA inter dominum & vasallum lis oriatur [g].

SI inter dñm [h] & vasallũ lis oriatᷣ de inuestitura feudi, dño scilicet inuestiturã [i] se fecisse negante: si testibus res ꝓbari nõ poterit, possessoris sacramento res decidatur. Idem

[f] Forte sit clericus, istud satis expositum est s. titul. qui suc. teneantur. & in alio ti. hic potest esse tit. qui suc. teneantur, & j. dicetur.

SI DE INVESTITURA &c.

Alias tit. qualiter iudicium feudi sit examinandum, quo non vtimur.

[g] SI inter dominum. Orta contentione inter do. & vas. deficiente probatione possessoris sacramento causa diffiniet. sed si testes interfuerint, debet fieri per testes probatio: qui si veritatẽ dicere recusant, debent comite, vel à populo, vel ab imperatore ad quem accedere debet vasallus cum iussu domini: sed interim quiete possidet vsque ad annum. & si interim non fuerit per se, vel per alium, domini sacramento causa decidetur. in clericorũ autem inuestitura omnes testes pariter admittuntur. h. d. Bal.

[i] Inuestituram. Sed de qua inuestitura intelligitur φ hic dicitur: quæro vtrum de noua, an de veteri? Resp. de veteri: quoniam de noua non audiuntur testes, nisi sint de paribus: imo debet per breue testatũ probari, in quo etiam casu secundum quosdam nõ valet inuestitura: quia de solennitate deest in con. re. feudi. vt j. qui test. sunt ne. ad proban. no. inuest. c. j. vel etiam potest intelligi illud quando præsentes sunt pares tempore inuestitu

ftituræ.nam ſi tunc abeſſent:tunc etiam extranei poſſunt recipi ſecundum quod hic videtur dici in verbo illo,quid ſi tẽpore inueſtitionis abſuerint &c. quod falſum eſt:quoniam ſi abſunt, expectandi ſunt: vt j.de conſue.re.feu.c.ſciendum.ꝙ autem hic dicitur,intelligo quando dominus pares non habet.vt colligitur in prędicto.c.ſciendũ. vnde quod hic dicitur,quid ſi tempore inueſtituræ abfuerint, intelligas, i.ſi tẽpore inueſtitionis pares dominus habuerit. nam ſi pares nõ habuerit,etiam extranei &c.& quod ibi ſequitur, veritatem celare voluerint:eſt notabile verbum, nimirũ qui veritatem dicere nõ vult nocere deſiderat: vt in decret. ca. xj. q.vult.c.quiſquis.

Veritatem celans nocere deſiderat.

a Qualibet ex cauſa à comite. ſed iſtud notãdum eſt, ꝙ gradatim facienda eſt poſtulatio.ſ. de minore iudice ad maiorem iudicẽ.

b Ad imperatorem.nam primo inuocatᷣ curia:poſtea comes: deinde populus:poſtea imperator.ſic etiam procepit à populo . in authẽ.de appel.col. iiij.§.vlti.licet videatur cõtra. ff. de conſtit.princ.l.j.& inſtit.de iu.nat. gẽ. & ciuil.§.ſed & qđ principi. nam ibi innuitur ꝙ maior ſit populus imperatore,eũ ab eo poſſit degradari. licet in contrarium Barbarius Philippus dicat,ſcilicet plus poſſe imperatorem vt ff.de offi. præto. l.Barbarius Philippus.Accur.

& in eorum ſucceſſoribus obſeruatur. Si verò teſtes interfuerint,& eos vaſallus ad teſtimonium vocauerit : eorum teſtimonio cum ſacramento credatur. Teſtes verò ſint pares eius & qui ab eodem domino feudum teneant. qui ſi tempore inueſtitionis abfuerint, etiam extranei ſunt recipiendi: qui etiam ſi veritatem celare voluerint, fortè amore,vel pretio, vel alia qualibet ex cauſa, à comite [a] vel à populo iurare compellantur,quòd ex ea cauſa falſitatem non dicant, nec vera ſcientes tacebunt. His enim non cogentibus eos vaſallus cum ipſo domino ad imperatorem [b] ire feſtinet,eiq́ꝫ cauſam intimet : & quod imperator inter eos iudicauerit, obſeruetur [c].

Si autem ſe venturum, vel nuncium miſſurum vaſſallus promittat : ex quo promiſerit, vſque ad annum [d] quietè poſsideat. Si verò ad regem non venerit, vel non miſerit intra annum [e] :domini ſacramento cauſa finiatur. Et ſi teſtes ſacramento [f] iam dicto præſtito ſe non interfuiſſe dixerint: domini ſacramento quæſtio terminetur. Hæc omnia etiam in clericorum [g] perſonis locum habent, præterquam quòd de perſonis teſtium dictum eſt. In clericorum feudo pariter accipiuntur pares & extranei : hoc ideo, quia cùm clerici quoſdam de feudo inueſtiunt,ſæpe abſconsè & ſine præſentia ſuorum confratrum hoc facere ſtudent.

Orta contentione inter dominum & vaſallum,ſi vaſallus dicit ſe,vel patrem ſuum inueſtitũ, debet probare per teſtes ſaltem duos,ſuam intentionem & eo in probatione deficiente,defertur ſacramentum domino poßidẽti,qui iurabit cum duodecim ſacramentalibus:& eo nolente iurare defertur actori,qui iurabit etiam cum duodecim ſacramentalibus.vtroque autem nolente iurare dominus poſſeſſor abſoluitur:vaſallo autem poßidente ſi poßidet per annum ſciente domino & non contradicente,ſolus debet iurare ſine alijs:aliàs autem non.Bal.

Si quis [h] ſe vel patrem ſuum ab aliquo defuncto, vel patre eius de feudis inueſtitum eſſe contenderit: niſi per duos pares [i] de domo ipſius domini probauerit, quod intendit, vel etiam cum pares abſunt, per alios [k] idoneos duos teſtes [l] :tunc in electione domini eſt, vtrũ

c Obſeruetur.& merito:qa quod principi placuit, legis habet vigorem:vt inſtit.de iur.na.§.ſed & quod principi.& ff.de conſti.prin.l.j.& inuenitur errorem principis ius facere:vt ff.de ali.& ci.le.l.iij.in fi.ſed & quod comes vtpote loco præſidis ſtatuit ex neceſsitate ſeruandum eſt,vt C.vbi pu.edu.de.l.j.

d Vſque ad annum,& eſt illud mirabile,quod annus vaſ.indulgetur ad præſentandum ſe : cum tantum vj. hebdomadæ concedantur ſuperioribus appellationibus:vt ſ.quo tẽ.mi.inue.pe.de.ca.iij.§.ſi autẽ dixerit. & in Lombar.de be.l.vlt.Sed iſtud cur contingat, is inquirat quem labor mundi exagitat:cũ maxime ſpatium nouem menſium ſeptentrionalibus hominibus ad ſe repræſentandum iudici legumlatoribus videtur ſufficiens:vt in authẽ.vt om.ob.iud.§.ſi igitur. col. v.

e Intra annum.& ſic per totum annum quiete debet poſsidere vaſallus,licet intra annũ ſe debeat repręſentare.& eſt no.hic quod poſſeſſori probatio incumbit: ſed intelligo,ꝙ aliud pro domino faciebat:vt j. dicitur : quod ſi teſtes ſe nõ interfuiſſe dixerint quod ſacramento domini cauſa finitur. & intelligo ꝙ hoc ſacramentum ad cautelã domino detur, cum is probatione deficiat,qui probare tenetur:ſicut no. in C.de reb.cre. & iureiur.l.in bonæ. & hoc cõſonat ei, quod legitur.j. de conſue.re.feu.c.ſacramentum.

f Sacramento. ſi habes non,tunc ſimiliter debes habere in litera domini ſacramento : alioqui non.

g In clericorum. Hic colligitᷣ,ꝙ ex perſonarum qualitate,& differentia licitum deprehenditur,ꝙ alias non liceret:vt not.ſ. de na.fe.circa prin. ꝙ autẽ dicitur hic de clericis. ſcilicet ꝙ feud.dare poſſunt: cognati tamen excipiuntur, quibus dare prohibentur: vt C. de ſacroſan. eccle.l.iubemus authen.quibuſcunq́ꝫ. licet potius hodie agnatis,quam extraneis huiuſmodi beneficia à clericis concedantur: nec ſibi poſſunt acquirere dum adminiſtrant:vt ff.de contrahen.emp. l. non licet.& de offi. procon.l.ſolent.§.vlti. Item in iſto. §. notare licet,& notabitur in inferiori proxi.§.quod inopia probationum emergente licitũ deprehenditur,quod alias eſſet illicitum:vt not. ſ. de contẽ.inter do.& vaſ.de inueſti.feu.circa prin.

Licitum facit ex illicito perſonarum qualitas et differẽtia.

h Si quis.quidam in hoc ca.habent gl.talem. vacat hoc ca.propter inferius,ſi duo.

i Pares.hic nota.duos teſtes ſufficere ad inueſtiturã probandam,& merito:quia vbi numerus teſtium nõ exigitur,duo ſufficiunt.pluralis enim locutio duorũ numero contenta eſt:vt ff.de teſti.l. vbi. vnde dominus in euang.In ore duorum vel trium teſtiũ ſtat omne verbum,& extra de teſt. relatum.

k Per alios.ecce quod plene notauimus vel inopia probationum emergente.

l Duos teſtes.idoneos cum pares abſunt:vt ſ.eo.c.j.

& de hoc dic, vt ibi notauimus. ꝙ autẽ de domo. i. de curia intelligo, ne forte domesticis testibus fides improbetur: vt C. de test. l. parẽtes. & l. aduersus. & l. etiã. quandoq; tamen & domestici admittuntur: vt C. de re pu. l. consensu. §. fi. & hoc est ꝙ dicit, nisi per duos pares. Accursius.

tuum tuum intuleris: alium postea te inferente prohibere non potero: vt ff. de mor. infe. l. si proprius. §. fi. nam & si hoc dominus horreorum propositũ habeo aurum & argentum, & margaritas meo nomine & periculo non recipere, & me sciente has res in horreis in duxeris: videor à proposito recessisse: vt ff. loca. & condu. l. cũ in plures. §. locator. sed & licet in instrumento nõ cõtineatur possessionem fuisse traditam: si tamen domino sciente tu emptor possedisti diutius, eam tradidisse intelligitur. C. de acqui. pos. l. j. & ij. nam si dñs sciat seruum suum militare vel aliquã dignitatẽ habere, & ipsum non reuocet: videtur consentire, & ingenuus efficitur. C. qui mil. nõ pos. l. penul. & vlt. item si non contradixerit seruum ordinari clericum, cõscie bat: vt in authen. de san. episco. §. si seruus. coll. ix. hic ergo scientia siue patientia sine contradictione pro cõsensu accipitur: sic intelligo sicut e positum est s. q. mod. feud. amit. §. præterea.

velit iurare [a] cum duodecim sacramentalibus, illũ, qui feudum quærit, per se vel patrem eius, si de hoc quæratur, de ipso feudo inuestitum non fuisse.

Quòd si iurare noluerit: actor iuret cũ duodecim sacramentalibus se vel patrẽ suum inuestitũ fuisse. Quòd si iurare [b] noluerit, qui conuenitur, est absoluendus [c]. Secundum enim morem Mediolanẽsium hæc sacramenta præstanda [d] sunt tam à filiis actoris vel rei, quã ab ipsis principalibus personis.

Si autem aliquis in possessione feudi sit, de quo dominus dicit eum inuestitum non fuisse: tunc sine probatione vlla testiũ debet solus [e] iurare se, vel patrem suum fuisse inuestitum. Hæc autem sunt ita tenenda, si per vnum annum sciente [f] domino & non contradicente in possessione feudi permansit: alioqui iusta ignorantia vel parui temporis negligentia cum iniquæ possessionis periurio quandoq; domino in possessione damnum afferat.

TITVLVS XXVII.

DE FEVDO DATO IN VICẼ LEGIS COMMISSORIÆ REPROBANDO.

Feudum non potest constitui sub pacto legis commissoriæ: quia non prætextu pecuniæ, sed amore domini dandum est. Bart.

SI quis obligauerit aliquam rem pignori eo pacto [g], vt si statuto tempore pecunia soluta non fuisset, res esset creditoris, & eam pro feudo habeat: potest debitor

[a] Iurare. ecce ꝙ prope not. inopia probationũ emergente &c.

[b] Quod si iurare. Quid ergo si nec iurat, nec se velle iurare recusat? Rñ. intelligo, quod iudex debet statuere tempus intra quod iuret, si vult dominus: quo transacto in vasallum trãsfertur electio: licet antequã iuret, etiã die transactio possit adhuc iurare dominus: vt arg. ff. de leg. j. l. cum res. & C. cõmu. de leg. l. si duobus. §. sed si quis. & ff. de op. lega. l. mancipiorum.

Iusiurandum quasi probatio dicitur.

[c] Absoluendus. nimirum actore nõ probante: vel quasi probante absoluitur reus et si nihil præstiterit, obtinere debet: vt C. de eden. l. qui accusare. quasi probante ideo dixi: quia iusiurandum loco probationis cedit. imo quasi probatio dicitur. C. de re. cre. l. actori. & ff. de iureiu. l. non erit. §. dato. & si. §. fi. & l. tutor.

[d] Præstanda tam à filiis. & merito: quoniam persona patris & filij vna esse intelligitur. C. de impub. & ali. sub. l. vult. & insti. de inuti. stip. §. ei qui tuo. & vnũ est sacramentum testatoris & hæredis: vt in authen. de de iureiu. à mo. præst. in prin. licet alibi dicatur quod multum discrepet iusiuran. hæreditarium à principali sacramẽto. C. de re. cre. & iureiu. l. generaliter. in prin.

[e] Debet solus. intelligo secũdum distinctionem quæ fit. j. de consue. re. feu. ca. sacramentum.

[f] Sciente. hic sumitur, ꝙ patientia sine cõtradictione habetur pro expresso, * consensu. simile est quod dicitur de cohæredibus, qui præsentes passi sunt vnum cohæredem totam hæreditatem vendere, & pretium acceperunt. nã & ipsi videntur suas partes vendidisse: vt ff. de euict. l. quidam. idem quoq; dicitur de liberto qui passus est dominum rem vendere cũ pro ipsa parte pretium soluisset. ff. man. l. si vero. §. inde Papinianus. nam pater videtur approbasse matrimonium filij sui, cum ipsum contrahentem nõ prohibuit sciens: vt C. de nup. l. si vt proponis. idem dicas de contractu filij: vt ff. ad ma. l. si filius. sed vt magister nauis videtur illum naui præposuisse, quem ministerio fungi voluit. nec contradicit: vt ff. de exerci. l. j. §. magister. idẽ quoq; de eo dicitur, qui misit stillicidiũ suum in alterius ædibus sciente eo, & non cõtradicente: cum emerat ad hoc: vt ff. si serui. vendi. l. si à te. sed & si passus fuero te in meo sepulchro ædificare, & me sciẽte mor-

* Vide tu in hũc locũ qđ tradit Bar. in l. qui dot. ff. sol. mat. in le. quo enim. rem rat. hab. et adde quæ no. in ca. nõne. per canonist. de proba. & Dy. in Regu. Iu. qui tacet. lib. vj.

DE FEVDO &c.

[g] SI quis. Pacto. hoc. §. dicitur expresse, ꝙ non potest feudũ acquiri secundum pactũ. l. commissoriæ occasione pignoris. & est ratio: q'a in pignoribus omnibus reprobata est lex cõ. C. de pa. pi. & de le. cõ. l. j. & ij. Sed quid erit de tali pacto: puta vendo tibi domũ pro centũ aureis: & nisi solueris integrũ pretiũ, retinebo postea in feudum. & soluis medietatẽ plus minusve: quid iuris erit? nunquid licitum est pactũ? Rñd. videtur ꝙ hoc pactũ sit licitũ: quia in traditionibus rerum suarum quodcũq; pactum apponatur, valere debet. ff. de pact. l. in traditionibus. nam & si non expediat domino talem vas. habere, tamen potest pactum valere. ff. de serui. l. ei fundo. maxime cum istud pactũ nullam contineat turpitudinem, idcirco videtur valere. Sed contra est, quod sequitur statim scilicet, feudã enim non sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini acquiritur: vt no. s. potest ergo distingui, vtrũ voluerit dominus totam domum pro feudo teneri: an pro ea tantum parte pro qua pretiũ non est solutum: vt in primo casu non valeat: secundo teneat pro parte illa: licet hodie sub prætextu pecuniæ multa feuda acquirantur. Sed quid erit si debitor cum suo fideiussore pactum fecerit, quod nisi soluerit creditori suo & nisi eum liberauerit vsque ad certum tempus: & si fideiussor soluerit pro eo postea, quod habeat ipsum pignus pro feudo: nunquid valet pactũ? Et videtur * quod sic. ff. de contrahen. emptio. l. si. licet prima ratio videatur refragari.

Quando

quandocunque [a] pecuniã soluendo, pacto non obstante [b] pignus recuperare. Feudum enim non sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini acquirendum est.

SI quis ĩuestierit aliquẽ de feudo sui militis: viri Placentini prorsus asserunt hanc inuestituram non aliter valere, nisi eo consentiente [c], cuius erat feudum. Mediolanẽses, & Cremonenses nihil distare asseuerant, vtrũ eo sciente vel ignorante: dummodo eo viuente nullum detrimẽtum de feudo suo sibi contingat. Hoc autem dicendum est de eo milite qui feudi successores [d] nõ habet.

TITVLVS XXVIII.

DE VSV MEDIOlanensium secundum quosdam.

Filio militis dicenti patrem inuestitum de pignore, & xxx.an.nomine feudi possedisse, defertur iusiurandũ, vt iuret cum duodecim sacramentalibus forma hic tradita: sed eo nolente iurare defertur filio domini, qui si iurare recuset, cogitur filium militis inuestire. h. d. Iac. de Bel.

QVidam obligauerat [e] terrã quandã suo militi; deinde cùm filius sui domini longum post tempus [f] pecuniam offerendo pignus liberare valuisset, filius militis contendebat patrem suum à domino suo defuncto de prædicto pignore inuestitionem feudi accepisse: vnde viri prudentes Mediolanenses interrogauerunt, in electione filij militis esse cum duodecim sacramẽtalibus iurare patrem suum [g], vel se à domino suo per inuestituram prædictã terrã tenuisse †: ita, vt per triginta annos [h] cõtestatio pignoris à patre domini aduersus ipsum, vel patrem suum facta nõ fuisset. Si autem ipse iurare noluerit, filius defuncti domini necesse habet iurare cum duodecim sacramentalibus defunctũ militem inde per feudum inuestitũ nõ fuisse. Quòd si ita iurare recuset: inuestire ipsum filium militis domini filius de iam dicta terra per feudũ debet.

Finitur liber primus.

[a] Quandocunque. illud quandocunque, sic intelligo. i. nisi creditor alio iure velit se tueri: puta præscriptionem xxx. an. allegando: quod quidem facere potest secundũ quosdam: maxime post interuersam possessionem; vt no. in C. de pi. act. l. nec creditores vel etiam si ius dominij impetrauit, & post bienniũ soluere voluerit debitor: tunc non cogitur solutionẽ recipere creditor: vt C. de iur. do. im. l. vl. in med. l. sed si receperat pecuniam, pignus restituere cogitur: vt C. de iu. do. ĩp. l. ij.

[b] Non obstante. hoc verum est, si cõuentio inter dominum & vasal. est: alioqui si inter extraneos, valet pactum: vt in Lombar. de deb. & guar. l. si qs fideiussorem.

[c] SI quis. Consentiẽte intelligo istud secundum P. cum de fatura * successione tractatur: quia contra bonos mores tale pactum factũ improbatur, & ideo est inualidum: vt C. de pact. l. fi. & C. de inu. sti. l. ex eo. vnde non ob. mulieri, q̃ nullũ regressum ad bona paterna se habituram pacta fuit. C. de col. l. iij. vel etiã si de futura successione nõ tractatur. sed si ignarus forte vasallus de alieno feudo inuestituram accepit, vel etiã sciẽs & nominatim de euictione cautionem habuerit vel acceperit: cur nõ valeat, nõ ideo; nimirum quoniam vẽdere rẽ alienam posse nulla est dubitatio. ff. de contrahen. ẽmp. l. rem alienam. Vel intelligitur quo ad præiudicium vasalli, sicut Mediola. faciunt: vt no. etiam. j. si de feu. defun. contro. fu. c. moribus. & j. de inue. rei al. c. cum de re. alie. hæc ita dicta sunt secundum P. sed secundũ Med. non. nam quod ipsi dicunt, dummodo de feudo viuente illo nullum detrimentum patiatur: istud consonat legibus. s. no. & est ar. ff. de ser. ru. præ. l. per quẽ. & ff. de aqua plu. ar. l. in concedendo. licet videatur arg. contra. ff. de aqua quo. & æsti. l. Lucio.

[d] Successores. Sed cur in eo qui habet successores. idem iuris non est: cum nullum præiudicium ipsi hæredibusve suis fieri debeat? Respon. hic studiosus respon. Non omnium quæ à maioribus tradita sunt, ratio reddi potest. ff. de legibus & consti. lege, non omnium.

* Sed huic Bald. non adstipulatur.

[e] QVidam obligauerat. super hoc ca. pauci tit. habent qui autem habent, talem consueuerunt habere, de vsu Mediola. quo non vtimur.

[f] Longũ tẽpus. hic habet, quod. s. pxi. not. est. c. si qs obligauerit. s. q̃a ius offerendi non tollitur longo tempore: vt C. de pig. act. l. nec creditores.

[g] Suum. post ista verba secundũ quędam exemplaria in tex. habentur hæc adiecta à dño suo post inuestiturã prędictã defuncto postea cõtinuantur sub seq. s. per inuestiturã prędictam & cætera quæ sequũtur.

[h] Per triginta annos. Hic no. pręscr. xxx. ann. in feudo locum habere. vnde si aliqs p xxx. ann. feudum possedit, & seruitium domino exhibuerit: quãuis de ea re nũquã inuestitus fuerit, tamen præscriptionẽ acquisiuit. ita quod se tueri poterit: vt. j. si de feud. con. fue. c. si quis p xxx. ann. Quid ergo si à possessione ceciderit iste q præscriptione se tueri potest, nũquid vendicare poterit? Rñ. vtique adhibita distinctione, quæ fit in C. de præscript. xxx. vel xl. anno. l. si quis emptionis &c. sed quod dicitur. j. eodem, videtur mirum quod filius iurare debet post inuestituram patrem suum mortuũ fuisse, & se per feudum quoq; rem tenuisse: ita vt per xxx. ann. contestatio pignoris facta non sit, sed domino defertur de incerto, scilicet defunctum militem per feudum inuestitum non fuisse. Sed cur non sufficit ipsum probare contestationem pignoris factam: vbi tantum aliter præscriptione feudi se tuetur. Respon. hoc non negatur hic: sed hic filius volebat se tueri dicens patrem suum inuestitum. Vnde puto quod si tantum præscriptionem feudi alleget filius defuncti: quod filius domini non aliud teneatur probare, nisi patrem suum pignorasse, & contestationem factam fuisse ante spatium triginta annorum. est enim legitima interpositio, si per executorem consecuta sit conuentio: vt C de præscriptione triginta annorum. lege, sicut. argumentum ad hoc. C. de pigno. act. l. neque.

† Eguina. baro legit, aut quod per triginta &c.

Incipit Liber secundus.

TITVLVS I.

DE FEVDI COGNITIONE [a].

Causæ generaliter aut deciduntur iure Romano, aut legibus Longobardorum, aut consuetudine: sed causæ feudales decidūtur consuetudine, quæ vincit legem in hac parte: licet contrarium dici soleat: consuetudine autem deficiente decidi possunt etiam lege scripta. Bald.

OBertus de Orto, Anselmo filio suo dilecto salutem. Causarū, quarum cognitio frequenter nobis committitur, alię dirimuntur iure Romano, aliæ verò legibus Longobardorum, aliæ autem secundum regni consuetudinem: quæ quanquam sint variæ, & quanquam secundum diuersorum locorum, aut curiarum mores sint diuersæ, nec breuiter posint dici, nec hoc libello facilè comprehendi: vsum tamen feudi, qui in nostris partibus obtinet, prout posibile est, exponere tibi necessarium duxi. In iudicio etenim quod de feudis agitur, illud legibus nostris contrarium dici solet. Legum autem Romanarum non est vilis authoritas: sed non adeò vim suam extēdunt [b], vt vsum vincant, aut mores. Strenuus autem legisperitus, sicubi casus emerserit, qui consuetudine feudi non sit comprehēsus [c], absque calumnia vti poterit lege scripta. Sciendum est autem feudum siue beneficium, non nisi in rebus soli, aut solo cohærentibus [d], aut in iis, quæ inter immobilia [e] connumerantur (veluti cum de camera, aut de cauena [f] feudum datur) posse consistere: ac feudū neminem posse acquirere, nisi inuestitura [g], aut successione [h].

TITVLVS II.

QVID SIT INVESTITVRA [i].

Inuestitura alia propria, vt possessio: alia abusiua, vt quādo hasta, vel aliud corporeū porrigitur vasallo à domino pro inuestitura. Bartolus.

INuestitura quidem propriè dicitur possessio: abusiuè autem modo dicitur inuestitura, quando hasta, vel aliud corporeū qdlibet porrigitur à dño feudi se inuestiturā facere dicente: quæ, si quidē ab illo fiat, qui alios habet vasallos [a]: saltē corā duo-

---

a DE FEVDI COGNI. &c. Quidam non habent de feudi cognitione.

b OBertus de Orto. Vim suam extendunt. ac si aperte dicat consuetudo in feudis vincit leges: licet cōtra dicatur. C. q̄ sit lon. consue. l. cōsuetudinis. sed hoc ītelligo de æqua, nō de iniqua consuetudine, ibi nimirū mala inuēta: & malæ cōsuetudines nō confirmātur etiā longo tempore: vt in authen. vt nul. iudi. §. nulli vero. coll. ix. & in decre. di. viij. c. mala consuetudo. & c. consuetudo.

Consuetudo in feudis leges vincit.

c Comprehensus. ac. si aperte dicat, argumētis non est credendum: nisi in cōsuetudinib. feudi licet ī legibus regiatur contra. ff. de re mil. l. non oēs. §. à barbaris. Sed nunquid de similibus ad similia est procedendum? & vtique vt opinor, vt in legibus. ff. de leg. & constitu. l. non pos sunt. Quid est ergo quod dictum est in feudo, q argumentis non est credendum? Respon. intelligas: quando simile non apparet: & lex quid fieri debeat, indicat. nam tunc sequēda est. l. & ar. superflua non conceduntur: ergo hic primo consideratur consuetudo: secundo similia, vel lex. Nam lex consuetudini non potest obuiare. quod est intelligeudū: vt s̄. simile legitur in decretis. nam nec decretis possunt obuiare leges: vt in decre. x. dist.

Decretis leges obuiare non possunt.

d Cohęrentibus. velut in rebus immobilib⁹: & quod sequitur, aut solo. cohærentibus, vtputa in fructibus qui pendent in fundo, qui vtpote fundi pars, ipsi fundo cohærere dicuntur: nam fructus pendentes fundi pars esse videntur: vt ff. de rei ven. l. fructus.

e Immobilia. vt sunt panes ciuiles: vt C. de iure do. l. fi. §. præterea. Sed nūquid debitorum nomina inter immobilia computantur? Respond. hoc ab antiquo quęsitū est, & alibi satis disputatū, et ideo omnittimus.

Debitorum nomina inter immobilia numerantur.

f De cauena. melius dixisset iudicio meo veluti sed &c. vt sic intelligatur, & non sit expositiuū illius verbi, aut in his quæ inter immobilia cōputantur: & sic feudum cameræ aut cauenæ computabimus in rebus immobilibus, vel etiam solo cohærentibus: vt ff. vnde vi. l. j. §. iij. Accursius.

g Nisi inuestitura. intelligo aut eo, quod habetur pro inuestitura: vt puta cum iusserit dominus aliquem ire in possessionem licet enim possessionem nō tradiderit, pro eodem tamen habetur: vt j. de cōsue. re. feud. c. sciendum. licet illud feudum ad hęredes nō transeat, vt s̄. quib. mod. feu. po. cōstit. c. sciendum. & ideo simile est huic, qđ dicitᷣ actore nō probante, reus, & si nil præstiterit, obtinebit: vt glossatur. C. de eden. l. qui accusare. nam licet hic deficiat inuestitura sufficit tamen quasi inuestitura sicut & ibi: licet deficiat probatio: sufficit tamē quasi probatio, q intelligitur iusiurandum delatū & præstitutum. succedit enim loco probationis iusiurandū, & quasi probatio appellatur. ff. de ... retur. l. non erit. ... lato. & l. sed & si. §. si. & l. tutor. Accur.

h Aut successione. istud potest habere locum in cohęredibus, sed non in filio, cum patri succedat: nimirum q etiam viuente patre dominus intelligitur: vt inst. de hære. qua. & dif. §. sui. & alibi dicitur qđ pene ad propria bona venire intelligitur: vt ff. de su. edi. l. j. §. largius. vnde nihil ei deest præter administrationem: vt. ff. de lib. & posth. l. in suis. Ex his ergo colligitur, quod filij non acquirunt patri succedendo, sed acquisitum capiunt. Accursius.

i QVID SIT INVESTITVRA.

Quidam non habent hic titu. & malè.

a INuestitura. Vasallos. circa hūc articulū talis est faciēda distinctio: aut agitur de noua inuestitura, aut de veteri: aut dñs habet partes, aut non. Item aut va. potest probare per breue testatum: aut nō: alias

bus ex illis solenniter fieri debet. alioqui licet alij intersint testes: inuestitura minimè valeat. Si enim domino adhuc in possessione constituta, an facta sit inuestitura, quæratur: non debet probare, nisi per pares curtis illius domus, vel per publicum instrumentum à tribus vel à duobus paribus cõfirmatum. Nam si instrumentũ defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit: tunc qui probare desiderat, pares curiæ illius qui interfuerint, offerat. qui si denegauerint, fortè corrupti odio, vel gratia, seu pretio, & dicant se non interfuisse, cum inuestitura facta fuerat, vel non reminisci: tunc domino cogente [a] iurent tactis sacrosanctis scripturis, ꝙ huius rei veritatẽ nesciant: & tũc actor, aut alios producat pares, aut iurisiurãdi dño detẽ electio: vt proinde iuret inuestiturã factã non esse: aut sacramentũ vasallo referat: & ille aut iuret aut acquiescat. Quòd si iurare pares aliqua ex causa recusauerint, nec dominus eos iurare compellat [b]: liceat vasallo etiam per extraneos probare inuestituram. Testibus verò deficientibus, iurisiurandi electio domino detur.

Vasallo poßidenti feudum cauenæ non opus est probatione: sed aut iuret, aut deferat. si de inuestitura inter se & dominum lis orta fuerit. Bal.

Si verò vasallus quidẽ possideat [c], vel si feudũ [d] cameræ aut cauenæ in duabus seu tribus acceptionibus quietis quasi possideat: dominus autem feudum negans esse, rem suã petat: vel quod de camera. vel de cauena bis vel ter (sicut diximus) iam solutum est, deinceps sol-

alias possidet dominus alias non. Item aut est dominus clericus, aut laicus. alias compellit pares, aut non vult compellere. Item alias habet vasal. feudũ alias nihil habet si quidem agitur de noua inuestitura, & dñs habet pares: & est in possessione feudi: tũc debet probare vas. inuestituram per pares, vel etiã per breue testatum: & ab ipsis paribus confirmatũ: vt j. §. proxi. sed secundum Mediola. etiam si ab alio est confirmatum, sufficiens est: vt j. qui testes sint necessa. ad probã. nouam inuesti. ca. siue clericus. & c. sed sciendum est. & hoc vbi dñs compellit pares iurare si aũt pares aliqua ex causa noluerint iurare nec dñs compellit eos: tunc licebit etiam per extraneos inuestituram probare: vt j. proxi. §. & si extranei noluerint iurare: tunc à comite vel à populo debent cõpelli iurare. ꝙ si noluerint eos cõpellere: tunc vasallus cum misso dñi ad imperatorem ibit: & ꝙ imperator iudicauerit, seruabitur: vt s. de inuestit. inter do. & vas. lis ori. c. j. & hæc vera sunt cũ dominus habet pares. si autem dñs non habet pares: tunc sufficient etiã testes extranei ad probandã nouã inuestituram: vt j. eo. §. si vero. Nec dicat quis inuestituram valere cum sine paribus facta est, qñ pares aberent: quoniã si absint, expectãdi sunt: vt j. de consu. re. feu. c. sciendũ. hæc vera sunt, cũ vas. probare potest per testes. si verò probare nõ põt per testes, nec per publicũ instrumentũ siue per breue testatum: tunc dño dabitur sacramentũ, vt aut iuret, aut referat vas. vt j. §. proxi. & §. si verò inuestitura. qđ quidẽ verum est. s. ꝙ dñs debebit iurare si vas. aliunde nõ habet feudũ ab ipso dño alias enim de ęquitate remittitur dño iusiurãdum: vt s. de contro. inue. §. si verò feudũ. & hæc vera sunt cũ de noua inuestitura agitur: si autem agatur de veteri: tunc etiã extranei testes recipiũtur: vt j. de consue. recti. feu. c. sciendum. in si. Et hæc vera sunt in laico dño: in clerico autẽ dño indistincte admittũtur pares, vt extranei: vt s. si inuest. inter do. & vasal. lis oria. §. si autẽ se venturũ. qđ verum est, cũ de rebus ecclesiæ facit inuestituram: si autẽ de suis propriis, tunc idem dicendũ est, & obseruandum in clerico, ꝙ obseruatur in laico: vt j. qui test. sunt neces ad probã. no. inuest. ca. j. & hæc vera sunt, quãdo dominus est in possessione. Si autẽ vasallus est in possessione: tunc si stetit in possessione per annũ & domino sciẽte & nõ cõtradicente, sine aliqua probatione testiũ solus iurabit vasallus se vel patrẽ suum inuestitũ fuisse: ne alias iusta ignorantia, vel parui tẽporis negligentia cum iniquæ possessionis periurio quandoꝗ dño possessionis damnũ afferat: vt s. si de inuest. inter do. & vas. lis oria. c. si autem aliquis. quæ autem dicta sunt de sacramento prestando intelligenda sunt cũ determinatione eius, qđ legitur. j. de consuet. recti feudi. ca. sacramentum. & c. item si inter dominum. Accur.

[a] Dño cogente. huic videtur obuiare. C. de testa. l. nimis graue. & istud accipit propter iurisdictionẽ quã habet dñs. Est enim istorum iudex: & ideo ab eo compellendi sunt veritatẽ reuelare: vt in Lõbar. de offi. iudi. vt iudex. Quæ autem dicta sunt de probatione nouæ inuestituræ, intelligenda sunt de eo, qui aliud feudum non habebat: vt j. de contro. inuest. §. ij. Sed forte vbi habet breue testatum vasallus: hic facienda est subdiuisio. s. vtrũ possideat dñs an ipse vasallus: vt in primo casu non sit sufficiens corroboratio per extraneos: vt hic. In secundo sufficiant extranei: vt j. qui testes sunt ne. ad probã, nouam inuest. c. siue clericus.

[b] Cõpellat. hanc pœnam patitur dominus, si non compellat. s. quod extranei & qui alias repellerẽtur, admittãtur: qui extranei à populo vel comiti cõpellũtur: vt s. si inter do. & vas. lis oria. c. j. Sed q̃ro, si vasallus per alios testes nõ possit probare, nisi per pares, & dñs eos testimonium dicere renuẽtes non cõpellit; quid iuris sit? Respon. intelligo, ꝙ possit à comite vel à populo postulare vt cõpellantur. qui si cessauerint, imperatorem adire debet: & quod inde statuerit, obseruare: sicut de extraneis dictũ est s. prædi. ti. nam quod dicit, scilicet liceret per alios probare: fauore vasalli dicitur. vnde nõ debet ad eius læsionem retorqueri: ꝙ esset, si partium productio denegaretur per extraneos, cum extranei abfuerunt: nam & alibi fauore pupilli ne tutor possit hæreditatem delatam pupillo sine eius voluntate vel actu acquirere. C. de iur. delib. l. potuit. quod sic scilicet intelligendum est, vt in eius perniciẽ non reuertatur: quod fieret si adhuc fieri non posset: vel sensu careret: vt puta, quia est furiosus C. ad Trebel. l. penult. sic ergo ita est interpretatio faciẽda, vt in vasalli perniciem non reuertatur, quod in eius priuilegium fuerat cõcessum Similia studiosus inquirat. Sed dici põt quod proprietate priuetur dominus hoc ipso, sicut no. j. in quib. cau feud. amit. §. illud te non lateat. alias §. item qui domino suo

[c] Possideat. intelligo de ea re, q̃ vere possideri põt.

[d] Vel si feudũ. istud vel, ideo dixit: quia huiusmodi annuæ præstationes loco vsusfructus habẽtur: vt potè serui

tei seruitutes veræ non possunt possideri, sed quasi: vt ff. de vsufr. l. si quis ita. & de an. le. l. in singulos. & de vsuc l. sequitur. & de seruit. l. quoties. non ergo in talibus vera posse sio est, sed quasi. vnde nec vera traditio. ff. de actio emp. l. ratio. § si iter. & hoc est quod dicit du bus seu tribus acceptionibus quasi &c. huis simile est quod de fidei com. dicitur. C. de fideicom l. j. argu. ff. de vsu. l. cũ de in rem verso, licet cõtra videatur. C. de pact. l. si certis.

[a] Suum esse feudum. quod intelligendum est secundum distinctionẽ illius cap. j. de con. re. feu. l. ca. sacramẽtum.

[b] Adẽpta. hoc sic intellige. i. domino in probatione deficiente: & præstatur postea iusiurandum ad cautelam ab ipso vasallo, sicut & s. notatum est. nam si aliter intelligatur, absurdum videtur: vt s. quod vasallo in eodem casu conceceditur ꝓbare, denegetur domino: vt j. §. proxi. dicitur licet ei tenorẽ &c. vel si vis intelligere, ꝙ dominus non admittatur ad probationem: intelligas istud, quãdo violẽta præsumptio & talis, quæ non recipit probationem in contrarium, erat pro vasallo, & de hac præsumptione tractatur in prin. lib. dispu. hic ergo & in §. ie. no. sic semper aliquid fore concessum, vt consuetudo confirmet interpretandũ & præsumẽdum, sicut Imperator priuilegiũ alicui concedendo nõ intelligitur contra consuetum ordinem concessisse: vt C. de inofficio. testa l. si quando.

Violenta præsumptio an ꝓbationem recipiat.

uere renuat: tunc non est opus probatione: sed possidenti data electione, aut iuret suum esse feudum [a] rectum, aut domino referatur iusiurandum. Si autẽ inuestitura ab eo, qui vasallos non habebat, dicatur facta: tunc per quoslibet idoneos testes aut per publicum instrumentum probari potest: aut inopia probationis emergẽte, res dicidatur per iusiurandum.

Contentione orta inter dominum & vasallum de pactis appositis inter eos præter conditionẽ feudi vel naturam: vel quia dominus allegat pactum in su: fauorem: vel dicit feudum datum sub tali conditione, vt vasallus associet vxorem suam ad ecclesiam festiuis diebus: domino quidem incumbit probatio: eo autem in probatione deficiente, vasallo defertur iusiurandum. Bald.

Præterea si aliquis tenor præter communem feudi rationem in inuestitura à domino dicatur interuenisse: vel si dicatur feudum sub tali conditione dedisse, vt vasallus in festiuis diebus vadat cum vxore sua ad ecclesiam: omni facultate probandi domino adempta [b], habeat vasallus potestatem defendẽdi se per sacramentum.

Item si vasallus per pactum speciale contra feudi consuetudinem allegat, veluti de filiarum successione: liceat ei tenorem, si potest, sicut inuestituram probare. quòd si in probatione defecerit, vel cessauerit: concedatur domino hoc denegare iureiurando præstito.

TITVLVS III.

PER QVOS fiat inuestitura, & per quos recipiatur.

Vetus inuestitura fieri potest etiam à maiore vel à quocunq;: noua autem non potest fieri ab alio, quàm ab eo, qui habet legitimam bonorum administrationem. qui enim alienare prohibetur sua bona, nec in feudum dare potest. Baldus.

INuestitura autem aut fit de veteri beneficio, aut de nouo [c], quæ de veteri fit, etiã à minore [d] potest fieri.

Siue autem à minore, siue à maiore fiat: non de omni possessione vasalli, sed de iusta [e] † tantùm facta intelligitur: nisi aliud nominatim dicatur.

Noui verò inuestitura feudi nõ ab alio rectè fit, nisi ab eo, qui legitimè suorum bonorum [f] administrationem habet.

Qui enim quilibet ratione aliquid de suis rebus [g] impeditur alienare, is nec per feudum po-

PER QVOS FIAT INVESTITVRA, & per quos recipiatur.

[c] INuestitura autem. De nouo. quæ sit noua inuestitura, tractatur j. qui test. sunt necessarij ad probandum no. inuest. ca. j.

[d] A minore. & merito, quoniam non alienat sed alienatum inu nit, & maiorũ suorũ factum confirmat. vnde dicitur, ꝙ si pignus incipit à maiore, & secundũ conuentionem creditor distraxerit illud, ꝙ minor restitui postulãs non auditur. vt C. si ad. vẽ. pi. l. j. & ij.

[e] Sed de iusta. simile reperitur in transactione facta. non enim rebus semper legitime possessis nõ furtiuis obstat pactum. ff. de pact. l. tres fratres. & C. de excep. l. aduersus. itẽ si debitori meo liberationem relinquo: quoniã tantum de his videor liberationẽ reliquisse quę iuste, id est, sine dolo vel fraude mihi tenebatur. vnde de rebus furtiuis ab hærede se tueri nõ poterit. ff. de li. le. l. non solum. §. si hæres nam econtra si hæres possessionẽ tradere iussus, vitiosam tradat possessionem, non videtur tradidisse: vt ff. de lega. iij. l. qui concubinã §. sed si hæres. & ff. de acquir. pos. l. non videtur. & de act. em. & ven. l. datio.

[f] Suorum bonorum. hic videtur ꝙ de bonis non alienat, qui veterem facit inuestituram: & merito: quia in bonis ius feu. cõputatur: vt ar ff de ver. sig. l. bonorum. nõ mirum si ager vectigalis in bonis conductoris est: quãto fortius feudum in bonis vasalli est, vt ibi.

[g] De suis rebus. Huic instat solicit si prohibitus sit hæres vendere feudum sibi legatum, vt sæpissime accidit. nunquid in feudum dare poterit aliqd de bonis suis, cum sit verum, aliquid de bonis suis alienare prohibitum? Rñ istud est dictũ tantũ de re prohibita. id ergo quod non potest vendere, nec poterit post ea alienare. s. in feudũ cõcedẽdo, quoniam alienationis verbo etiam pignoris obligatio: ꝙ minus esse videtur continetur. C. de reb. alie. non alie. l. si, sed adhuc instat prędictus: alienatione cõmuni omnis actus cõtinetur per quem dominiũ trãsfertur. C. de fun. do. l. j sed iste non transfert dñium, qui in feudum concedit. non de bet ergo alienationis ꝓhibitione in feudũ dare prohiberi, ꝙ alienare ꝓhibetur. Rñ falsum est, imo dñium alienat s. vtile retinet tamen directũ: vnde vtilis & nõ directa vẽdicatio datur: e j de inue. rei alie § rei autem &c. Item obiicitur: quia reperitur, ꝙ aliquis potest alienare rem sibi prohibitam alienari: dũ tamẽ per aliũ modum

terit inueſtituram facere.

Res, cuius alienatio prohibetur, in feudum dari non poteſt. fallit in duobus caſibus hic poſitis. Baldus.

Sed etiam res, cuius alienatio prohibetur, nec per beneficium dari conceditur, niſi in caſibus: vt ecce, ſi quis ex agnatis tuis rem, quæ à communi parente per ſucceſsionem ad eum peruenerit, alienare voluerit: non permittitur ei etiam ſecundum antiquam conſuetudinem alij eam vendere: niſi tibi, vel alij ꝓximiori [a] pro æquali pretio accipere volenti: per feudum tamen cuilibet dari poteſt, niſi fiat in fraudem [b] noſtræ conſuetudinis, vel legis nouæ bonæ memoriæ Lotharij, vel Friderichi imperatoris. Tunc enim reſciſſa inueſtitura, reddito à te vel ab alio proximiori [c] videlicet ſecundum antiquam cõſuetudinem pretio, ſi quod dederitis, qui inueſtituram accepit, compellatur rem tibi reſtituere [d]. Perſonam verò inueſtituram accipientis non diſtinguimus [e]. nam etiam ſeruus inueſtiri poterit, niſi ignorantia [f] prætendatur. Sed vtrum ipſe vel alius pro te inueſtituram faciat, vel ſuſcipiat: nihil intereſſe putamus [g]. Poteſt enim hoc negotiũ & per procuratorem ab vtraque parte expediri. Fœminam [h] quoque etiam noui feudi inueſtituram facere poſſe plerique conſentiunt. Nulla autem inueſtitura debet ei fieri, qui fidelitatem facere recuſat [i]: cùm à fidelitate [k] feudum dicatur, vel à fide: niſi eo pacto acquiſitum ſit ei feudum, vt ſine iuramento fidelitatis habeatur.

modũ alienet: vt ecce res litigioſa prohibita eſt alienari: & quę iudicij mutandi cauſa transfertur, ſimiliter inhibetur ff. de alie. iu. mu cau. fa. l. ex hoc. §. alienare. & C. de liti. l. iij & auth. e. Rñd. illæ loquuntur in his, quibus alienatio generalis non eſt prohibita. hic aũt cõtra. nam appellatione generis quęlibet ſpecies cõtinet: vt in l. prædicta. de re. ali. nõ alie. ſed appellatiõe ſpeciei nõ continetur genus: niſi in vnico caſu, quod meminerim, vt ff. de ſtatulibe. l. ſtatuliberi à cæteris. & partis appellatione quãdoqꝫ totum cõtinetur: arg. ff. de leg. iij. l. vxoris. & C. de hær. inſti. l. ij. & ff. de hære. inſti. l. ſi quis ita.

Generis appellatione quælibet eius ſpecies cõtinetur.

[a] Proximiori. & vere: quia non intelligitur alienatio: vt ff. de leg. iij. l. pater. §. quindecim. hic ergo cõceditur agnatis quod aliis denegatur. nam & alibi ſimilia inuenire potes: vt ff. de pact. l. imperator. & de cõtrahen. empti. l. qui officij. & de mino. xxv. an. ſi emptionem. & de admi. tu. l. lex quæ. alibi autem conceditur extraneis, quod agnatis denegatur. vt C. vbi pu. e. de. l. ſi. hic ergo dicitur, quod agnati præferũtur, ſi tantum dare volunt quãtũ alij extranei? & ſi cõtrarium factum ſit ꝙ pretium emptori offerẽdo emptor rem vendicare põt: intelligo iſtud de emptore bonæ fidei: quia malæ fidei emptori nõ eſt pretiũ reſtituẽdũ: vt C. præſcri. xxx. ann. l. j. & C. de euict. l. ſi fundũ. licet ſit ar. cõtra. C. cõmu. de le. l. vl. ſed de hac materia recurras ad diſtinctionẽ Py. cum quęritur an malæ ſi. emptori ſit pretiũ reſtituendũ &c. Item intelligo hoc, quãdo cõtra cõſtitutiones fiebat alienatio, ꝙ ipſo iure nulla ſit: & quod dicit̃ reſciſſa, intelligas de facto, & non de iure: ſicut no. in C. de reſcin. ven. l. j. & quod dicitur ſecundũ antiquã conſuetudinẽ, nũquid hodie iſtud eſt immutatũ? & certè puto ꝙ nõ, cũ nõ inuenio correctũ: & ꝙ nõ eſt immutatũ, quare prohibetur. C. de teſt. l. ſancimus. cohæres ergo ſuo cohæredi rẽ vendere & locare poteſt ſecundũ hanc rationem: vt hic & j. de feu. pa. c. j. Sed nũquid illud obtinet ſiue pro diuiſo, ſiue pro indiuiſo poſsideat cohæres? dic ꝙ ſic. arg. j. ſi de feu. fue. controuer. l. omnes. Item nunquid ſiue inueſtituram accepit & fidelitatem præſtiterit, ſiue non præſtiterit? Reſpon. hæc. j. plenius & vberius notabuntur. Accurſius.

[b] In fraudem. in fraudem conſuetudinis facere videtur forte, qui caſte natus eſt, vel ita ad eam ætatem peruenit vt filios habere non poſsit vel ſi ideo facit vt eũ priuet, qui in ea ſuccedere debet à ſua ſucceſsione: vt habes de eo qui alienat in fraudem creditorum.

[c] Proximiori. nam & alias volentibus emere prædia ſuorum maiorum ius fauorabile inuenitur: vt ff. de contrahen. emp. l. qui officij. & de mino. xxv. ann l. ſi in emptione. Accur.

[d] Reſtituere. hoc ita verũ eſt, vt reddat propriũ pretium vaſallo inueſtito, niſi ei ſuccedat in proprietate & in aliis etiã præter feudum: alioqui & ſine pretio recuperabit nulla obſtante præſcriptione: vt C. de bo. ma. l. ij. & iij. Accur.

[e] Diſtinguimus. hinc rõne perſonæ recipientis inueſtiturã nihil intereſt. nam & alibi no. ꝙ nihil intereſt à quo quid fiat: vt ſ. & j. hoc. e. lib.

[f] Ignorantia. nam ſi dominus puta liberum, qui poſtea ſeruus apparet, merito non valet inueſtituram: nimirũ incidente errore etiã matrimonium non tenet: vt in decret. cã. xxviij. & xxix. per totum. & in authen. de nup. §. ſi vero. col. iiij. ar. ff. ſo. mat. l. ſi cum. §. fin. pariter ergo ſerui & liberi poſſunt inueſtiri ſicut hæredes inſtitui: vt ff. de hære. inſtitu. l. non minus.

[g] Putamus. Hic no. ꝙ licitũ eſt per alium, quod per ſeipſum non licebat: vt & alias. C. de ſo. l. nihil. & ff. de ſolu. l. ſoluendo. & l. Stichum. §. vſuſfructus. & C. de epiſ. & cler. l. quiſquis. ad ſimili. & inſtit. de re. diui. §. nihil autem. & in ſum. vt in li. Py. iij. char. ru. imo licet & per alium &c. licet cõtra ſit ſuperiori titu. proxi.

[h] Fœminam. quoque ergo in datione non ſucceſsione ſimilis eſt fœmina maſculo: vt ſ. dictũ eſt, & adhuc infra notabitur.

[i] Recuſat. hoc videlicet, ſic intelligo ſi penitus domino fidelitatem ſe facturum negat, non ꝙ inueſtitura non debeat fidelitatem præcedere: vt infra, prope. nec enim eſt ei fides præſtanda. qui vult contra fidem verſari: vt alibi notaui ſolicitus. C. de pact. lege, cum proponas.

[k] A fidelitate. Not. hic arg. ad nois interpretationẽ: ſic als inſti. de tu. in pri. & ff. de ver. ſig. l. bonorũ. & l. malũ. §. pe. Sed quæro, in quẽ modũ ſit inueſtitura facienda vel petẽda, & fidelitas præſtãda, & qñ. Et vtique dñm honorifice adire debet val. & præſentibus curiæ paribus vel aliis ſecundũ diſtinctionẽ. quã fecimus ſ. qd ſit inueſt. nõ ꝙ inueſtitura nõ valeat ſine teſtibus facta, ſed iõ dicit̃: ne veritas occultet̃: vt j. q teſt. ſunt ne. ad ꝓb. no. inue. c. ſi clericus. & nõ ſolũ adire ſed inueſti. petere, & fidelitatẽ polliceri debet: vt j. in q. can. fem. amit. c. prima aũt. & j. de ca. cor. ca. j: v. g. Dñe mi, talis rei inueſtiturã, puta fundi Corneliani, quem à te poſsideo vel poſsidere debeo, poſtulo: & fidelitatem tibi cõtra oẽm hominem, exceptis anterioribus meis

Licet per alium qd' per ſe non licet.

dominis, & imperatore, volo, & paratus sum facere. sufficit etiam, si dicat tantum postulo inuestiturã mei recti feudi. quo facto dominus statim debet inuestituram facere, & sacramentum suscipere si sibi placuerit. sinautem differre, & erit talis adhibenda distinctio, scilicet an velit dominus incontinenti facere inuestiturã & suscipere fidelitatem: an velit differre. Quid ergo si dominus nõ faciat statim, qđ facere debet? Itẽ si vltra diẽ & annum steterit, quod inuestituram non fecerit, cum intra annũ fuerit petita? Rñ. hoc nõ debebit obesse vasallo. sufficit enĩ si inuestituram petit, secundum qđ debuit: cum aliud non dicatur in l. Friderichi imperialẽ. ipsũ facere debere. nec c. Corradi. imo forte hoc ipso ꝓprietate domin⁹ debebit priuari. nam sicut vas. priuaretur feudo si inuestituram nõ peteret intra annum & diem: ita & dominus debet proprietate priuari, si non postquam fuerit ab eo petita, sicut debuerit, ipsum vas. intra id tẽpus inuestierit. ĩ. qualiter do. à ꝓprie. pri. cap. ex facto. & ĩ. si de feu. contro. fue. ca. domino cõmittente. fidelitas verò talis facienda est, vt sequitur statim. c. qualiter autem debeat &c. & in ti. de forma fidelitatis. et in alio ti. de no. forma fide. & in decre. causa xxij. qõ. v. de forma. & di. lxiij. c. tibi domino. Ergo notabis, quod fidelitas cum fama domini finitur, cum dominus excommunicatur, & pariter cum fama restituitur: vt ĩ. hic finitur lex. c. domino guerram. & in decre. xv. q. vj. ca. alius. & ca. fina.

Fidelitatis forma.

Fidelitas cum fama extinguitur.

TITVLVS IIII.

QVID PRAECEDERE DEBEAT, AN INUESTITURA, VEL FIDELITAS.

Fidelitatem præcedere debet inuestitura. Bald.

Vtrum autẽ præcedere debeat fidelitas ĩ inuestiturã, an inuestitura fidelitatem, quæsitũ scio, & sæpe responsum est inuestituram debere præcedere fidelitatem. Fidelitatem autem dicimus iusiurandũ, quod à vasallo præstatur dño.

TITVLVS V.

QVALITER IVRARE DEBEAT VASALLUS DOMINO FIDELITATEM.

Vasallus domino iurare debet quòd sibi erit fidelis: & quòd credentiam sibi commissam non manifestabit. domesticus autem & subditus addere debet nominatim seruare vitam, membrum mentem, & eius rectum honorẽ. Bal.

Qualiter autem debeat iurare vasallus fidelitatẽ, videam⁹. Iurare scilicet sic debet. Ego iuro ad hæc sancta Dei euangelia, quod à modo in antea ero fidelis huic, sicut debet esse vasallus domino: nec id, quod mihi sub nomine fidelitatis cõmiserit dominus, pãdam alĳ ad eius detrimẽtum[a], me sciente. Si verò domesticus[b], id est, familiaris eius sit, cui iurat: aut si ideo iurat fidelitatem, non quod habeat feudum, sed quia sub iurisdictione sit eius, cui iurat: nominatim vitam, membrum, mentem, & eius rectum honorem custodire iurabit.

TITVLVS VI.

DE FORMA fidelitatis[c].

Vasallus & dominus sibi inuicem auxilium & consilium præstare debent.

In epistola Philiberti[d] epi in decretis xxĳ. causa, de forma fidelitatis aliquid scribere monitus: hæc vobis, quæ sequũtur, breuiter ex librorum authoritate notaui. Qui dño suo fidelitatẽ iurat, ista sex ĩ memoria semper habere debet, ĩcolume, tutum, honestum, vtile, fa-

QVID PRAECEDERE DEBEAT, an inuestit vel fidelitas.

Quidam hic non habent ti. sed neque ca. imo. §. tantum: sed male.

QVALITER IVRARE debeat &c.

a Qualiter aũt. Detrimentũ. iuste enim põt hic vasallus iurare cũ alias dicaẽ, qđ amittit feudũ, si credentiã dñi scienter ad eius detrimẽtũ manifestauerit: vt ŝ. hic põt esse ti. qui. mo. feu. amit. c. j. & in hoc sacramẽ, to cõtineri videtur quod ipsum vt dominũ suũ totum exaltabit, inquantum poterit, & nunquam vitam aut membrum neque honorem quem habet, sua voluntate aut consilio aut exhortatione perdet: sed in his omnibus adiutor erit eius secundum suum posse: vt habet in iuramẽto qđ fecit rex Otto papæ Ioanni.

b Si verò domesticus. Hic no. differentiam inter sacramentum domesticę personæ, & aliarũ. sed cur nominatim dicitur in persona domestici, & sufficit si in genere dicatur ĩ extraneo? rñ. quia citius fraus ꝓsumitur in persona domestici ad quem forte domini hæreditas spectare videtur post mortẽ: vt C. de nup. l. viduæ. & C. vbi pup. edu. l. fina. & quia plus solet timeri qđ specialiter pollicetur, quam quod generali sponsione concludiẽ: idcirco specialiter in domesticorum personis facienda est promissio: vt in decr. xxiij. d. c. quanquã. Sed quæritur, qui sint domesticæ personæ? Rñd. omnes quos leges domesticos appellãt: vt C. de testibus. l. etiam iure ciuili. & inst. de test. or. §. ĩ testibus. & C. de quæst. l. placuit. & C. de iis, qui ad eccle. confu. l. fi. §. penul. no. & omnes ad quos domini successio est per uẽtura in feudo ꝓpter prædictã rõnẽ.

c DE FORMA fidelitatis. Quidam non habent hunc titulum sed male.

d In epistola Philiberti. De forma quæ isto ca. exprimitur, notabilia sunt oĩa: sed id præcipue nõ est omittendũ, qđ dicitur in fine. l. quod dominus in his oĩbus fideli suo vicẽ reddere debet. qđ si nõ fecerit: merito censebitur malefidus sicut &c. Sed nunquid aliam pœnam patietur? Respon. vtique talem qualem vasallus: id est, si vasallus priuatur feudo, dominus proprietate: vt legitur. ĩ. qua. do. proprie. pri. ca. ex fact. & hoc est simile: quod de patrono dicitur & liberto. nam liberti non alendo patronos suos in paupertate positos puniũtur à patronis, & in potestatem eorum rediguntur: versa vice patroni non præstantes alimenta liberis carebunt operis impositis causa libertatis, & ab eorum hæreditate excludũtur, vbi hæredes

redes instituti fuerint: & ius patronatus amittunt: vt ff. de li. agno. l. alimẽta & de iu. pa. l. diuus Claudius. & de bo. liber. l. si patronus. & hic est argu. ad mutuam præstationem.

† Facit ad hoc gl. xiij. dicti. nerui. & etiam hoc probatur ca. si sacerdos. extra de offi. iudi. idem tenet. And. de Iser. hic.

a DE NOVA forma fidelitatis.

Quidem non habent hic titulum. & male.

b EST etalia de nouo istud cap. in paucis consuetudinibus inuenitur: qa nouiter est inuentum: vt in princi. ipsius capit. potest perpendi.

Vasallus contra omnes auxiliũ domino præstat.

c Cõtra omnem hominem. & meritò debet ita iurare. quoniam vas. contra oẽs debet dominum adiuuare etiã contra fratrem & filium, nisi contra aliũ dominum antiquiorem. hic enim cæteris est præferẽdu: vt infra, hic finitur lex. §. contra omnes vnde si antiquior dominus in sacramento similiter excipiatur, non erit absonum. quod autem persona imperatoris nominatim debet excipi de omni sacramento fidelitatis, expressim dicitur. j. de ph. feu. alie. per Frid. l. imperialem. §. illud quoque præcipimus.

d In se continet. & vere continet, cum ille qui fidelitatem iurat, ea semper debet habere in memoria & facere, quæ continentur. supra, titulo proximo de forma fidelitatis.

e Nunciabo. qđ semper vas. facere tenetur: vt proinde sciens prudensque periculum valeat declinare. alioqui si vasallus super hoc negligens fuerit inuentus aut do-

cile, possibile. Incolume: ne sit in damno domino suo de corpore suo. Tutum: ne sit ei in damno de secreto † suo, vel de munitionibus suis, per quas esse tutus potest. Honestum: ne sit ei in dãno de sua iustitia, vel de aliis caussis, quæ ad honestatem eius pertinere videntur. Vtile: ne sit ei in damno de suis possessionibus. Facile vel possibile: ne id bonum, quod dominus suus facere leuiter poterat, faciat ei difficile: neve id, quod possibile ei erat, faciat impossibile. vt fidelis hæc documenta caueat, iustum est. Sed quia non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est: restat, vt in sex prædictis consilium & auxilium domino præstet, si beneficio vult dignus videri, & de fidelitate esse saluus. Dominus quoque in his omnibus vicem fideli suo reddere debet. quod si non fecerit, meritò censebitur malefidus, sicut ille, qui in eorum præuaricatione, vel faciendo, vel consentiendo deprehensus fuerit, & perfidus & periurus.

TITVLVS VII.

DE NOVA forma fidelitatis a.

Traditur hic noua forma iurisiurandi fidelitatis, quod præstat vasallus domino. Bald.

EST & alia de nouo b super fidelitatis iuramento forma inuenta, & vtentium approbata cõsuetudine: q̃ hodie ferè in omni curia videtur obtinere: hęc, scilicet, Ego Titius iuro super hæc sancta Dei Euãgelia, quòd ab hac hora in antea vsque ad vltimũ diem vitæ meæ ero fidelis tibi Caio domino meo contra omnem hominem c excepto imperatore, vel Rege. Quod verbum, si rectè intelligatur, nulla quidem indiget adiectione, sed integram & perfectam in se continet d fidelitatem: sed propter simplices, & nominis significationis ignaros, ad illius verbi interpretationẽ hoc adiici solet, id est, Ego iuro, quòd nunquam scienter ero in consilio, vel auxilio, vel in facto, quod tu amittas vitam, vel membrum aliquod: vel quod tu recipias in personam aliquam læsionem, vel iniuriam, vel contumeliam: vel ꝙ tu amittas aliquem honorem, quem nunc habes, vel in antea habebis. & si sciuero, vel audiuero de aliquo, qui velit aliquid istorum contra te facere: pro posse meo, vt non fiat, impedimentum præstabo. Et si impedimentum præstare nequiuero: quàm citò potero, tibi nũciabo e, & contra eum prout potero f, auxilium meum tibi præstabo. & si contigerit te rem aliquam quam habes, vel habebis, iniustè vel fortuito casu amittere eã recuperare iuuabo, & recuperatã omni tempore retinere. Et si sciuero te velle iustè aliquem offendere g inde generaliter, vel specialiter fuero requisitus h: meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium. Et si aliquid mihi de secreto manifestaueris: illud sine tua licentia nemi-

losus beneficium amittet: vt infra, in qui. cau. feud. amit. §. præterea si vasallus.

f Prout potero. nam si non posset vasallus dominum adiuuare non amitteret ob hoc feudũ: vt infra, in quibus caussis feud. amit. §. idem. licet quidam, non habeant illud in textu.

g Iuste offendere. bene iuste dicit: qa non tenetur vasallus dñm adiuuare si iniuste velit aliquẽ offendere: nisi ad domini defensionẽ: vel nisi dubitetur. vtrũ iuste, an ĩiuste velit eũ offendere, siue guerram facere. Tunc tantum tenetur eum adiuuare: licet quidam dixerint, quod indistincte teneatur eũ adiuuare: vt infra, hic finitur lex. capitu. primo & hæc vera sunt, quod tenetur dominum adiuuare sicut supradictum est: nisi dominus sit excommunicatus, vel à rege bannitus: quoniam tunc interim vasallus est à sacramento fidelitatis solutus vt ibidẽ dicit.

h Requisitus. istud verbum non ponitur hic sine causa. nec enim vasallus tenetur officiũ offerre domino: quantocunq; enim tempore steterit, quod dominus nõ seruierit, ob hoc non amittit feudum, dũ tamen domino petenti seruire paratus sit, si tamen sciuerit domino magnum periculum ĩminere, puta mortem, vel captionem vel quid simile: tũc vltro se ei offerre debet: vt infra, hic finitur lex. §. ad hoc. & infra, si de feu. controuer fue. capit. licet vasallus. & infra, titulo, an ille, qui interfe.

fra. do

fra.domini ſui ſeu.ami.c.non cogitur.

a Pandam.ſcilicet ſcienter ad damnum * tuum: vt ſupra, qualiter iura.debeat vaſal.fide.circa prin.vnde ſi cōtra poſtea fecerit vaſallus, feudū, vt ſ.amittet, hic poteſt eſſe tit.qui.mo.feu.amit.c.ſi capitanei.

Domeſticæ perſonæ quæ ſint.

* Sed qđ ſi dominus vaſallo in aurē dixerit ſe velle Titium interimere: an id non debeat pōderare? vide hic And. de Iſer.

b Expedire.qđ vaſallus tenetur facere, ſi bñficio vult dignus videri. & fidelitati eſſe ſaluus vt.ſ.tit.proxi.circa ſi.

c Ex perſona.& merito. cum enim vaſallus tenetur dominū adiuuare contra alios & ab aliis eum defendere, ne prædicta ei eueniāt multo fortius ī ſua perſona hoc attendere debet: vt ar.ff. de condict. indeb.l. frater à fratre.§.porro.&.C. de euict.l. ſiue.

d In vacuam.ſic ff.de action. empti. l.ratio.

e Vtilitatē. quæ ſit circa rem.neque enim ſi potuit ex viuo & ex reditu negotiari, & lucrū capere, id æſtimabitur: vt.ff.de act. empti.l.ſi ſterilis.§.cū per venditorem. Item ſi dominus ei fidem non ſeruauerit: aut ſi feudū promiſſum ſibi non dederit: non tenetur ſeruare iuramentū fidelitatis: quia ſemper inhæret conditio, ſi fidem ſeruauerit domino, aut ſi feudum promiſſum præſtiterit. & quia fidem ſeruare ei cōtra fidē nititur graue eſt & iniquū.C. de tranſ.l. ſi diuerſa.& in decret.cau. xxvij.q.ij.Agatho ſa.& xxij.qō.ij. ne quis. & c. quare.j. & C. de pac.l.cum proponas. & ff. de mi.xxv.an.l.auxilium.in fin.l.& C.de non nume.pecu.l. fina.& ff.ad.l. Iul.de adul.l.ſi vxor.& ff.lo.l. quæro.§.inter locatorem & de leg.ij l.cum pater.§.libertis.

† Quærit hic dominus Alua. an pēdente cā euictionis teneatur vaſallus ad ſeruitia? et reſpond. ſecundum Bal quod ſic ea ratione quia interim recipit commodum.

f Præſtabit.nec liberabitur dominus volens ei ſoluere intereſſe, ſi eum pœniteat inueſtiturā feciſſe: vt j̄.ſi de feu.controuer.ſeu.c ſi facta.

ni pādam a, vel per quod pandatur, faciam. & ſi cōſilium mihi ſuper aliquo facto poſtulaueris: illud tibi dabo cōſilium, quod mihi videbitur magis expedire b tibi: & nunquam ex perſona c mea aliquid faciam ſcienter, quod pertineat ad tuam, vel tuorū iniuriam, vel contumeliā. Inueſtitura verò facta, & fidelitate ſubſecuta, omnimodo cogatur dominus inueſtitum in vacuam d poſſeſsionem mittere. quod ſi differat, omnem vtilitatem e ei præſtabit f.

TITVLVS VIII.

DE INVESTITVra de re aliena facta g.

Miles ignorans à comite de aliena re, aut impignorata inueſtitus, habet contra dominum actionem pro euictione: ſciens autē non, niſi ſtipulatio aut pactum interuenerit. Bald.

CVm de re aliena vel aliȷ̄ obligata inueſtitura fiat illud diſtinguitur, vtrū ſcienti an ignoranti facta ſit. Qui enim alienæ rei ſciens inueſtituram accepit: niſi pacto ſpeciali ſibi proſpexerit, de euictione † agere nō poterit h. ignorans verò rectè aget, vt aliud eiuſdem bonitatis ſeu quantitatis ei præſtetur.

Sed in eo nulla eſt differētia qui inueſtituram fecit, vtrum ſciuerit, vel ignorauerit i. Rei autem per beneficium rectę inueſtituræ vaſallus hanc habet poteſtatem, vt tanquam dominus poſsit à quolibet poſsidente ſibi quaſi vendicare k: & ſi ab alio eius rei nomine conueniatur, defenſionem opponere. nam & ſeruitutem eidem rei debitam petere poteſt & retinere. Quid ergo ſi pretio vel dolo, aut in curia ſeruitutem rei beneficiariæ imponi patiatur, & ad dominum ex qualibet cauſa poſtea beneficiū reuertatur: an ex eo præiudicium domino generetur, quæſitum fuit. & reſponſum eſt, vt vaſallo quidem, donec feudum tenet, poſsit obeſſe: domino autem & ſi per longa tempora l perſeuerauerit ſeruitus, minimè noceat.

Vaſallus poteſt feudi conditionem facere meliorem non deteriorem in alterius præiudiciū. Bart.

Econtrario autem ſi quid feudo à vaſallo additum ſit: ſi quidem tale adiectum ſit, quod per ſe ſubſiſtere poſsit, id eſt, vt per ſe cenſeatur, vt prædium: id non accreſcit feudo. Si verò per ſe non poſsit ſubſiſtere m, vt

g CVm de re. Agere non poterit. huic ſimile eſt. C. de euict.l.ſi fundum. & ff.de doli excep.l.apud.§.item Labeo.

h Ignorauerit. verū eſt: quia ſcire debuit vt ff.de ædi.edi. l.j.§.cā.& ff.loc.l ſed addes. §.j.& cō. vtri. iu.l.ſi frēs. & ff. de pi.ac.l.tutor.§.j.& ff.de cōtrah.emp.l. ſi in emptiōe.§.iij. &.l. domum.&.C. com.de leg.l.vlt.§. vltimo.

k Vendicare.nec miretur quis, cū & et cōpetat reivend. vtilis, qui perpetuo vel ad non modicū tempus fundū conduxit, dum tamen tempus non ſit finitum.ff. ſi ager vect. l.j.§.fina. Item & ſi ſuperficiario datur ff. de rei ven.l.ſuperficiario.& ff.de pigno.acti.l.ſi tutor. §.fin.& ſuperficiarium tuetur prætor interdicto vti poſſidetis, ſecundū conuentionē ſuam: vt ff.vti poſ.l.ſi duo. §. Labeo. cum ergo vtilis vēdicatio ſupradictis conceditur, multo fortius feudatario concedi ſolet: & cōceditur vt j. de contentio. inter vaſallum & aliū.ca. ſi cauſa inter vaſallum. quidā autem habent hic quaſi. Hic autē poteſt facere illā quæſtionē, quā in ſumma fecimus. Vtrū vaſallus habeat aliquod dominiū feudi.& de hoc dicas, vt in ſumma. diximus. Accur.

l Per longa tempora. idem intelligendum eſt de tempore longiſsimo. maxime hodie: quia alienatio videt prohibita, & hic eſt vnus alienatibis modus: vnde nulla obſtabit præſcriptio & puto hoc intelligendum in poſsidente vaſallo, & maxime ignorante domino. alioqui, ſi dominus poſsidebat, bene poteſt ſeruitus longo tempore acquiri multo fortius longiſsimo.ar. C.de ſerui.l.j.& ij. & ff.de ſerui.vrba. præ.l.foramen. habita tamen diſtinctiōe inter ſeruitutem & ſeruitutem, ſecundum quod ibi not.

m Subſiſtere.nam ſi per ſe ſubſiſtat, obſeruabitur quod legitur infra, hic finitur lex.§.ſi vaſallus.in feudo igitur ratione rei indiuiſibilis licitum deprehenditur, quod alias non liceret: ſicut alias licite petitur in ſolidum, quod alias pro parte peti non poſſet: quia

DE INVESTITVRA

Quidam hic non habent titulum nec etiam capitulum, & male.

res est indiuisibilis: vt ff. de ser. le. l. fin. & ff. si quis in frau. pat. l. j. §. quamuis. & de regu. iur. l. ea quæ. & in summa vt in lib. Py. tit. licitum est insolidum, quod pro parte non liceret: licet contrarij sint alij titu. sequentes. Accursius.

[a] Meliorem. & in hoc similis est fructuario: vt ff. de vsufruct. l. sed & si quid. §. proprietatis. idem dicitur de filio vel de seruo. C. de pa. leg. filius. & C. de rebus credit. & iureiurā. lo. l. nec filius.

[b] Quartæ. de hac quarta iure Romano reperitur, quod si maritus sine dote vxorem acceperit, & premoriatur maritus, vxor quæ superstes inopia laborabat, quartam partem suorū bonorum. si tres liberos, vel pauciores, vndecunque habuerint reseruare compellitur: alioqui si plures, in virilem portionē cū ipsis succedit: in qua cōputabunt alia sibi relicta à viro: vt C. vnde vir & vxor. & in authent. ibi posita, & in authen. de exhibē. & intro. re §. fin. col. v. & hæc quarta nō debet excedere summam c. lib. auri: vt in authen. vt liceat ma. & auiæ. §. quia vero. col. viij. prospexit Iustinianus ad maximā dotis quantitatem, cum de tali quarta aliquid ordinauerit. hanc etiam quartā cogitur maritus vxori relinquere iure Longobar. vt in Lōbar. de iis quæ à viro in vxo. l. j. §. fin. sunt quoque multæ aliæ quartæ vtroque iure inuentæ. sed de aliis nihil ad rhombum.

[c] Siue tertiæ. de hac tertia reperitē iure Longobard. quoniam si Longobardus voluerit relinquere in vltima voluntate vxori suæ vsumfructū, de rebus suis vltra id quod debet sibi pro morigrapho. & metha. & habuit vnum filium aut duos ex alia vxore: non possit vltra tertiam partem relinquere sibi ad vsufructuandum. & vide in Lombar. de his, quæ à virò in vxorē dan. l. fin.

[d] Nec pignus. in hoc. §. quid de pignore obseruetur nihil statuemus: quia in cōstitutione determinabitur.

† Consuetudo in quantum prohibitoria: quia cū feudū concederetur ob singularem industriā & fidem vasalli, non debebat eum posse in alium transferre. argu. ff. de of. præfec. præto. l. j. & ff. de offic. eius cui mand. est iurisd. l. j. in prin. secundum Alexā. & Bartol.

seruitus: plerisque placet feudo accedere, & sicut partem feudi disponendam esse. Meliorem [a] nanque conditionem feudi facere potest, deteriorem verò sine domini voluntate, vel eorum agnatorum, ad quos per successionem pertinet, facere non potest.

Feudum alienari non potest in alium, quinimo, nec pignori obligari. Bart.

Quamuis enim possessio per beneficiū ad eum pertineat: tamen proprietas ad alium spectat: & ideo quartæ [b] siue tertiæ [c] ratione, quæ à Longobardis seu à Romanis viris vxoribus fieri solet, post mortem viri ad mulierem nihil pertinet. nam nec pignus [d], quòd consultum dicitur, fieri potest ex feudo.

TITVLVS IX. QVALITER OLIM POTERAT feudum alienari.

Olim regulariter venditio feudi pro parte dimidia permittebatur, altera parte retenta. Bart.

EST autē optima † cōsuetudine [e] interdicta feudi alienatio: super qua multæ & diuersæ sententiæ dabantur in singulis ciuitatibus seu curiis: donec imperator diuæ memoriæ Lotharius tertius promulgauit super hoc nouam constitutionem, quæ posita est in titulo de beneficiis. Necessitate nāque suadente poterat olim vasallus domino inscio, vel inuito feudi partem vendere, retenta videlicet alia parte. Si verò vel totum, vel partem volebat per feudum aliquem inuestire: hoc licebat ei sine fraude facere. Si autem dissentiente domino vendebat, siue per feudum inuestiebat (quod & ipsum syncerè hodie & sine fraude licet ei facere) si tamen sine hærede masculo descendēte decedebat, vel feudum in manu domini refutabat, aut alia fortè ratione intercedente culpa amittebat: tunc omnis feudi alienatio ad irritum reuocabatur: eo excepto, quòd ille, qui secundo loco beneficium acceperat nō amittebat, si priori domino seruire, & ab eo feudum recognoscere volebat.

Casus enumerat, in quibus etiam de iure antiquo alienatio fuerat prohibita. Bal.

Donare [f] autem aut iudicare pro anima, vel in dotem pro filia [g] dare, nullius curiæ poterat consuetudine: licet posset locare: nisi locatio esset fraudulēta alienatio: sicut est per libellum, vt dicatur venditio. Quis enim dubitat, quod libellario nomine sub vilissima [h] duorū denariorum pensione perpetuò cōcedatur vtendū, alienatum in fraudem esse? Porrò siue de bona consuetudine, siue de praua quæramus: concessa erat domino pro æquali ꝑtio [i]

QVALITER olim poterat feudum alienari.

[e] Est autē optima cōsuetudine. Hic dicitur de optima consuetudine: alibi vero de beata. nā vt maiores quæstiones ad apostolicū referantur, & sancta synodus & beata consuetudo cōfirmat: vt in decre. xvj. q. j. ca. multis.

[f] Donare. in hoc variatur vasallus ab emphytheuticario, qui tenet rē in emphyteusim à fisco, quoniā ipse potest rem emphyteuticariā donare. salua tamen ratione pensionis fisci. C. de fund. patri. l. j.

[g] Vel in dotem pro filia. in hoc variatur à liberto vasallus: quoniam potest libertus dotare filiam suam, etsi non sufficiat reliquum ad legitimā patroni: vt ff. quæ in fraud. pat. l. j. §. sed si libertus. nam & res, quæ subiacet restitutioni, diminui dotis causa licite potest: vt C. ad Trebel. l. iubemus. authen. cōtra. & C. cōia de lega. authen. res quæ.

[h] Sub vilissima. simile est quod dicitur. ff. loc. l. si quis vno nummo cōduxerit. licet videatē cōtra. ff. de iur. do. l. si vsusfru.

[i] Aequali pretio. Sed nūquid hodie præfertur dominus volens pro æquali pretio redimere, maxime in ciuitatibus, in quibus vasallorū feuda sunt, quæ pro ipsorum debitis creditoribus suis vendūtur? Et vtique, vt opinor. nam cum noua lex omittatur, & vetus

vetus consuetudo in alienatione obseruetur: meritò veteri non est detrahendum: maxime cũ illud specialiter non sit correctum: & ideo stare nõ ꝓhibetur: vt C. de testa. l. sancimus.

a Per refutationem. intelligas, id est, ius suum refutando. est enim iuris antiqui regula, omnes habere licẽtiam his, quæ pro se introducta sunt renũciare: vt C. de pact. l. si quis in cõscribendo. Et not. ꝙ antiquitas videtur cõsonare cũ statuto ciuitatis Vincentiæ: quod tale est: si per annum & diem distulerit creditor secundo ius suũ exequi vel allegare à tẽpore vẽditionis factæ: postea non auditur, nisi interruptionem instrumento cõfecto per manum tabellionis bonę opinionis ostenderit: licet quibusdam videatur iniquum, & nõ ex codicis ratione scriptum. hic ergo de annali exceptione habetur, de eadem habetur. C. q admit. ad bo. pos l. emancipati. Et notandum, quòd huiusmodi tempus à tempore scientiæ demum currere debet hic sicut & alibi: vt ff. quis ordo in bo. poss. seruetur l. si ij. & de hac annali exceptione legitur. ff. de success. edi. lege. j. §. largius. Accur.

Tempus post scientiam currit.

b Triginta annorum. hoc intelligo de illis fuisse dictũ quibus potest de iure talis præscriptio currere: vt C. de præscript. xxx. anno. l. ij. Sed nunquid hæc antiquitas corrigitur? Rñ. hoc in cõstitutione Fride. determinabitur domino fauente. illud tamen qđ sequitur, nõ est o-

redemptio: nisi hoc beneficium amiserit dominus per refutationem [a], vel annali silentio, ex quo sciuerit, computando. Præscriptione autem triginta annorum [b] submouebatur tam sciens, quàm ignorans: in prohibendo autẽ vel redimendo potior erat proximi agnati, quàm domini cõditio, si tamen feudum erat paternũ. De illa verò feudi alienatione, quæ à domino fit, si dubitetur, lex imperatoris [c] Corradi consulat, quę posita est in iã dicto titulo [d] de beneficiis.

TITVLVS X.

QVIS DICATVR dux, Marchio, comes, capitaneus, vel valuasor.

Primò ponit, quæ personæ nobilitentur per feudum: & declarat gradus nobilitatis feudi: Secũdo quæ sunt personæ, quæ non nobilitantur. Bal.

Qvi à principe de ducatu aliquo inuestitus est, dux solito more vocatur. Qui verò de marchia, marchio [e] dicitur. Dicitur autem marchia, quia † marcha & vt plurimum iuxta mare sit posita. Qui verò de aliquo comitatu inuestitus est, comes appellatur. Qui verò à principe, vel ab aliqua potestate de plebe aliqua, vel plebis parte per feudũ est inuestitus, is capitaneus [f] appellatur: qui propriè valuasores maiores olim appellabantur. Qui verò à capitaneis antiquitus beneficium tenent, valuasores sunt. Qui autem à valuasoribus feudum, quòd à capitaneis habebatur, similiter acceperint, valuasini [g] id est, minores valuasores appellantur, qui antiquo quidem vsu consuetudinem feudi nullam habebant. Valuasore autem sine filio mortuo, feudum, quod valuasori minori dederat, ad capitaneum reuertebatur. Sed hodie eodem iure vtuntur in curia Mediolanensi, quo & valuasores. Cæteri verò qui ab antiquis temporibus beneficium non tenent, licet nouiter à capitaneis seu à valuasoribus acquisierint, plebeĳ nihilominus sunt. Nam illi, qui soldatã habuerunt, vel acceperunt vel habent: per eam nullũ pedagium, sed nec feudi vsum acquirunt. Soldata autem est præstatio quædam annua gratuita, quæ à neutra parte transit in hæredem. Morte enim dãtis, vel accipientis interueniente finitur. Soldata verò dicitur, quia plerunque in solidorum donatione consistit: quandoque autem in vino & annona consistit.

† Alias, quia tenet quod est iuxta mare, cũ plerunqꝫ iuxta mare sit posita.

TITVLVS XI.

DE SVCCESsione fratrum, vel gradibus succedentium in feudo.

Feudum acquiritur inuestitura & successione. Nam vasallo mortuo prima causa est liberorum masculorum, filiorum, nepotum, & aliorum descẽtium: sed filiæ, neptes & proneptes non succedunt ipsa, nec nati ex eis, nisi feudum sit fœmineum, vel eo pacto acquisitum. non extantibus autẽ liberis succedunt fratres primò, & filij fratrũ, demum agnati vlteriores, si feudum sit paternum. Bald.

Per Successionem [h] quoque sicut per inuestituram beneficium ad nos pertinet.

mittendum. s. quod proximior agnatus redimendo, vel prohibendo dominũ excludit: vnde apparet, qđ necessariarũ personarũ ratio habetur: vt s. notatum est.

c Lex imperatoris. & alia lex imperatoris Friderichi, imperialem decet solertiam &c. §. pręterea ducatus. & j. de l. Corradi. §. ex ea. lege.

d Titulo. scilicet in Lombarda. Ac.

QVIS DI[...]

Qvi à principe.

e Marchio. & comes propriè dicuntur capitanei regis, vel regni. Alij vero, qui ab ipsis feudũ accipiunt, dicũtur propriè valuasores regis: sed hodie capitanei appellantur: vt s. qui feu. da. pos. in prin.

f Capitaneus. similiter & ille, qui feudum accipit à marchione vel comite, capitaneus hodie propriè dicitur vt s. proxime notatum est.

g Valuasini. sed illi, qui à minoribus feudum accipiunt, dicuntur minimi valuasores: vt s. tit. an maritus succedat vxori in benefi. ca. si fœmina. & ca. seq. Accur.

DE SVC[...] vel gra[...]

h Per successionem. Hic nota, quod

Mortuo enim eo, qui beneficium tenebat, prima causa liberorum est. filiis enim existentibus masculis, vel ex filio nepotibus vel deinceps per masculinum sexum descendentibus: cæteri remouentur agnati. Ad filias verò seu neptes vel proneptes, vel ex filia nepotes seu pronepotes successio feudi non pertinet. Proles enim fœminini sexus[a], vel ex fœmineo sexu descendens, ad huiusmodi successionem aspirare non potest: nisi eius conditionis sit feudum, vel eo pacto acquisitum. His verò deficientibus, vocantur primò fratres cum fratrū præmortuorum filiis, deinde agnati vlteriores.

Quod ita intelligendum est, si feudum sit paternū, hoc est, si fuit illius parentis, qui eius fuit agnationis communis. Si enim † Titij auus de nouo beneficio fuerit inuestitus, Titio sine legitimo hærede masculo defuncto, eius feudi successio non pertinet ad eiusdem Titij patruum magnum, nec ad prolem ex eo descendentem: imò reuertitur ad dominum. Ad cognatos enim eius beneficium non pertinet: neque beneficij successio. Si verò dominus, vel aliud beneficium defuncti nouum esse dicat, agnatus autem illius proximus paternū esse contendat: tunc onus probationis incumbit illi, qui nouum[b] dicit. Sed scio aliter pronūtiatum[c] esse. Bonus enim iudex causa cognita diligenter intuebitur, cuius potius iureiurando dirimēda sit hæc quæstio, vtroque scilicet in probatione deficiente.

Oppo. Ia. de bel. qđ in bñficio succedant agnati & descendētes per lineā transuersalem. vt s. pxi. §. & infra de na. suc. feu. c. j. & de succe. feud. in princ.

TITVLVS XII.

DE FRATRIBVS de nouo beneficio inuestitis.

In feudo non habet locum ius accrescendi inter eos, qui prætendunt primam seu primordialem inuestituram. Bald.

SI duo fratres de nouo beneficio et nō de paterno simul inuestiti fuerīt: vno sine hærede defuncto, ad alterum non pertinet eius beneficij portio[d]: nisi facta fuerit eo pacto inuestitura. Si duo fratres in causa communi post mortem patris remanserint, id est, habitauerint simul, & vnus eorum feudum acquisierit[e]: plerique dicunt ad alium non pertinere, sed ad dominum, nisi per pactum: sed neque viuēte eo, qui acquisierit, neque post

Pactum licitum facit ꝙ alias non licet.

quod feudi successio sic defertur ad hæredes descēdentes, sicut hæreditatis successio iure nouissimo: vt hic, & s. de success. feud. in prin. & in authen. de hære. quæ ab intesta. def. in prin. & §. j. colla. ix. & j. de na. succes. feu. in prin. descendentes autem ideo dixi, quia ad illneas ex transuerso nō porrigitur, nisi antiquū & descendentibus deficientibus: vt hic & s. de de succes. feud. & j. de na. succes. feud. Accur.

[a] Fœminini sexus. licet fœminę vt masculi succedant legibus tamen à successione feudi fœminæ remouentur, & eorum filij, vt s. de iis, qui feud. da. pos. §. hoc autē notandum. Accur.

[b] Qui nouum. sicut hæredi incumbit probatio si aliquod nouum in testamento testatorē asserat addidisse: vt ff. de proba. l. cum tacitum. & illud intelligo quādo neuter possidebat: qa possessori nō solebat onus probationis incūbere: vt C. de probat. l. ij. & l. actor. nisi forte post fundatā actoris intentionē. tūc enim & reus probare deberet. C. de proba. l. siue possidetis. Accursius.

[c] Pronunciatum. quod forte ideo factum fuit, quia maior erat pro actore pręsumptio. & ideo dicitur quod nō datur semper possidēti iusiurādū: vt j. de consue. re. feu. c. sacramētū huic simile est. C. de iureiu. l. in bonæ fidei. Iudici aūt merito indagādū cōmittit, cui sit potius iusiurandum deferendū: qa æquitatē ante oculos habere debet. ff. de eo quod cer. lo. l. quod si Ephesi. §. vlt. licet dicatur aliter actore non probante &c. vt s. notatum est. & not. j. & ff. de iud. l. ij. & C. de eden. l. qui accusare. huic autem consonare videtur, quod legitur in crimine falsi. C. ad legē Cor. de fal. & vbi huius quæstionis dominus iudex est: vt infra, de vas. decre. quidam.

DE FRATRIBVS DE NOVO &c.

[d] SI duo fratres. Portio. quid ergo si portio fieri nō valet, cum forte res sit indiuisibilis? Respon. ne tu leuis efficiaris, hoc tibi solicito. i. tibi studioso qui solicitus esse debes, ad indagandum relinquo. Py. posses forte dicere tunc ad vasallum totum pertinere: maxime alterius partis ratione quam possidet: vt s. de cō. inuesti. §. cum autem quis dixerit. imo & ratione possessionis quam in totum habet, & maxime cum sit reus: qui fauorabilior esse debet: vt ff. de regul. iu. fauorabiliores. prōptiores sumus ad absoluendum quam ad condemnandū: vt ff. de act. & obliga. l. Arrianus. nec mirum cū ratione rei indiuisibilis quid permittitur quod alias non permitteretur: ar. s. de inuesti. rei ali. §. ex contrario. contra videtur qđ dominus totū debeat habere. s. eadem ratiōe, quia res est indiuisibilis: & maxime cū dominus debeat esse maioris authoritatis, quā vasallus. nimirū alias licite petitur insolidum quod pro parte non peteretur: vt ff. de ser. l. vlti. ff. de regu. iur. l. ea quæ. Item si dominus agit vt res liberetur: & maxime quādo est seruitus: merito debet esse potior vasallo. argu. C. de communi ser. ma. l. prima. & maxime si dominus emat aliam portionem à vasallo: vt ibidem est argu. Sed dicet solicitus: isere pacti exemplum rerū indiuisibilium? Rñd. seruitus & statuta dicitur īdiuisibilis: ar. ff. de leg. iij. l. xj. §. pe. & si qua alia sunt: & ita decurre: vt. j. eo. feudū enim &c. simile est huic ff. da cōtrah. emp. l. pacta. ff. de pac. l. iurisgētiū. No etiam hic expssum, quod per pactum licet quod alias non liceret: vt notauimus s. de succes. feud.

[e] Acquisierit. intelligas. s. suo noīe tm: licet de pecunia cōmuni fuerit. nimirum de cōmuni pecunia quid ematur, nihil interest, sed cuius nomine id fiat, inspiciendum est: vt C. si quis alteri vel sibi. l qui alienā. & C. de proba. l. ad probationem. & C. de rei ven. l. si ex ea. generaliter enim pecuniæ origo non inquiritur: vt C. si cer. pe. l. vnde. & l. quā uis. sed casualiter quædam notantur quæ satis supra, qui feud. dare possunt, notata videntur.

Fructus.

mortem eius: fructus [a] tamen erunt communes, donec simul habitauerint. Quòd si cum equis & armis communibus, vel pecunia communi sit acquisitum: adhuc idē dicunt [b]: ne fortè inuitus dominus alium, quàm quem voluerit, sibi acquirat vasallum: dum tamē meminerimus id, quod de communi expensum est, alteri pro parte competenti esse restituendum [c].

TITVLVS XIII.

DE INVESTITVra quam Titius accipit à Sempronio [d].

Maritus non succedit vxori in beneficio, ea mortua sine hærede. Bald.

Titius à Sempronio [e] talē inuestituram accepit feudi, vt haberet ipse & hæredes sui legitimi masculi: & iis omnibus deficientibus, fœminæ. Porrò Titius superstite tātùm filia decessit. Ipsa à domino inuestita fuit, & feudum in dotem dedit: maritoq; superstite sine liberis decessit. Quærebatur, si ad maritum successio feudi pertineat? Respōsum [f] est, non pertinere.

TITVLVS XIIII.

DE VASSALLO decrepitæ ætatis, qui feudum refutauit, vt filij inuestirentur [g].

Si vasallus decrepitæ ætatis feudum refutauit, vt filij inuestiantur, & inuestiti sunt: postea decedente altero filiorum post inuestituram fratre superstite, & sine hærede, frater sibi succedit, & non reuertitur ad dominum: quia feudum adhuc paternum dicitur, & non nouum. Bald.

Qvidam vasallus cū decrepitæ ętatis esset, feudum suū in manu domini ad hoc refutauit, vt Seium & Sempronium filios suos de eodem beneficio īuestiret. Vasallo mortuo, Sempronius sine legitimo hærede, Seio adhuc superstite decessit. Lis est inter dominum, tanquam nouum feudum sibi delatum esse dicētem: & Seiū, paternum esse [h] contendentem. Vnde eorum sententia præualuit, qui dixerunt hoc feudum quamuis refutatum, nihilominus esse paternum.

TITVLVS XV.

DE INVESTITVRA IN maritum facta [i].

Si contentio est inter maritum filiæ vasalli & agnatum de beneficio, an sit paternum vel nouū, quæstio dirimi debet coram iudice ordinario vel arbitro, non coram domino, vel eius curia. Bal.

Vasallus superstite tantum vna filia decessit: illa verò maritum accepit, cui dominus accepta pecunia partem feudi, quod pater puellæ habebat, retenta sibi parte altera, dedit. Nunc quidam agnatus defuncti cum marito agit, dicens totum hoc feudum esse paternum: & ideo omnimodo esse ad se deuolutum. Econtra maritus contendit hanc partem, quam ipse habet, nouum feudum esse: & ideo domino apertum. quæritur igitur, vtrum apud dominum eundem [k], & in eius curia cogatur agnatus defuncti litigare, vel apud agnati iudicem, vel arbitrum vtriusque consensu electum hoc esse debeat? mihi & aliis placet potius apud iudicem ordinarium vel arbitrum, quàm apud eundem dominum hoc litigium fore determinandum. Item placet, agnatum non semper cogendum probare feudum hoc esse paternum, sed ab aduersa parte nouum esse probandum. Qua deficiente in probatione, tunc agnato (vt dictum est) causa cognita detur electio, quatenus vel iuret esse paternum, vel alteri parti referat [l] iusiurandum: & ille aut iuret, aut taceat. Illud tamen sciendum

a Fructus. intelligo maximè cum de communi fuerit acquisitum: licet in superiori nihil intersit: & hoc ad similitudinem quasi castrensis peculij videtur statutum: vt C. de aduo. diuer. iudi. l. fori.

b Dicunt. hoc intelligo quando domino ignorāte fuit acquisitum de pecunia communi. secus si eo sciente. tūc enim frater succederet in eo, & ei pro parte acquireretur: vt s. de benefi. fra. c. j.

c Restituendum. & hoc veniet in iudicio communi diuidendo, vel fami. ercis. vt C. communia vtriusque iudi. l. patruus. Accur.

d DE INVEstitura &c.

e Titius à Sempronio. alias non erat hic tit. sed cap. tantum. & quia hic parua dubitatio, eadem erit expositio, vel nulla.

f Responsum. simile. s. an maritus succedat vxori in beneficio. c. si fœmina

g DE VASALlo decrep. &c.

Alias non erat hic tit. sed ca. tantum.

h Qvidam. Paternū esse. qd' hic dicitur nihilominus esse paternū ītelligo nisi ad hoc refutauit omnino quasi de nouo beneficio ipsos inuestiret: sed intelligo cōsentibus his, ad q̄s per successionē est venturum [1]: vt j. de eo, qui fid. fe. ag. de feud. pater. cap. tres erāt agnati. Et no. est. s. qui mod feud. amit. §. præterea. hic simile est, quod de solutiōe dicitur. nam sicut hic non tenet pactio vel refutatio ita facta vt re inuestiat: ita nulla est solutio, quæ sic fit, vt nūmi reddātur. nam qui soluit vt repetat, nihil agit: vt ff. de so. l qui sic. Accur.

1 Facit ad hoc quod no. supra, Impe. Lotha. Euge. papę. cap. j. & ar. ff. de vsu. l. si stipulat'. & est hoc arg. ad q. quæ not. ff. de pec. l. peculiū. §. si cre. & de imp. in re. do. fac. l. q̄ dicitur.

i DE INVEstitura &c.

Alias non est hic tit. sed. §. tantum.

k Vasallus. Dominū. eundem. nec mirum videtur cum vterque domini se vasallum afferat: licet vnus de nouo & alius de veteri contendat: cur ipse iudex non est. Accursius.

l Referat. hoc ideo

ideo, quia manifeste turpitudinis est nec velle iurare, nec sacramentum referre: vt ff. de iureiur. l. manifeste.

a Ad dominum. & istud est intelligendum propter feudi incertitudinẽ. secus enim foret, si inter duos vas. contro. esset. Sed quid est quod. j. dicit. scilicet quòd nemini licet curiæ examen declinare? sic intelligo non licet, id est, indecens est ei. nõ aũt quod nõ possit examen eius declinare. simi lia studiosus inquirat. Sed quid si alter vasallus vocatus venire ad dominum vel eius curiã contempserit? Rñ. sine pœna abibit. sed tu instabis. nõne debet venire allegaturus saltem priuilegium suum: vt ff. de iudi. l. si qs ex aliena? Respon. illud loquitur in iudice ordinario generali. at hic licet sit ordinarius inter aliquos & paucos: non tamen in alienam messem manũ importabit. sed corrigitur. j. an apud iudi. vel curiã domini quæstio feudi terminari debet c. ex eo &c.

b DE CON. trouersia &c.

Aliàs non erat hic tit. aliquis, sed malè.

c SI inter dominum & vasallum. Huic ca. glossellam inueni talem. vacat istud capi. propter inferius ca. expositum. j. de contro. inter vasal. & episcopũ.

d Faciendum. ꝙ dicitur in isto cap. mirum videtur. scilicet ꝙ possunt eligere quos volunt ad iudicandum inter ipsos: cum alibi dicatur eũ iudicem nõ esse præstandũ, quem postulauerit aduersarius: vt ff. de iudic. l. obseruandum? Rñ. illud loquitur, quando altera pars ignorabat postulationem ipsius: hic autem vterque sciebat & consentiebat. & licitum est ex consensu, quod alia non liceret: vt C. de episc. & cleri. authen. generaliter in fi. & arg. C. de transact. l. si diuersa. maxime cũ hoc sit litigantium fauore inuentum. vnde apparet, quod licite possunt renunciare: vt C. de pact. l. si quis in conscribendo. & ff. de mino. l. si iudex. & in summa si vis casus, in quibus de iure possunt relaxari vtroque consentiente, inquiras C. de epis. & cleri. authẽ. generaliter. in fin. & ff. de fer. l. j. §. j. & l. si feriatis. & de in ius vocan. l. quamuis. & de re iudi l. si cõuenerit. & ad senatuscon. Turpi. l. vlti. in fin. licet videatur contra. ff. de posthu. l. quos prohibet. & C. de iuris. omniũ. iud. l. priuatorum. & de iureiur. pro cal. dan. l. ij. §. sed quia. Illud autẽ notabiliter est notandum, ꝙ ille non est eligendus pro pari domino vel vasallo dissentiente, qui fidelitatem non iurauit. sed cum ille solus excipiatur, indifferẽter alij eligũtur: vt ff. de iu. l. cum prætor. sed intelligo, dum tamen idonei sint ad iudicandũ. hic quæri consueuit: si conuentus velit actorem * reconuenire forte de alia causa vtrum possit curiæ examen actor declinare, quasi curia non possit extra causam feudi aliquid inter ipsos iudicare? Respon. non poterit: imo si agat de omnibus etiam causis apud eandem curiam se debet defendere. argu. C. de sen. & interlo. om. iu. l. vlti. & authen. ibi posita, & consequenter &c. & ff. de iudi. l. ij. §. omnes. & l. qui non cogitur. nam ibi non distinguitur: quare nec nos distinguere debemus. decurras in thesauris tuis.

est, quòd si inter duos, qui dixerint se esse vasallos, de feudo fuerit dubitatio: alterum inuitum trahere nõ potest ad dominum [a] vel eius curiæ iudicium. Si verò cum sua curia dominus vocauerit eos: nemini eorum licet illius domini, vel eius curiæ examen declinare.

TITVLVS XVI.

DE CONTROuersia feudi apud pares terminanda [b].

SI inter dñm & vasallũ [c] de feudo orta fuerit contentio: per pares illius domus, sicut lex Corradi dicit, dirimatur: si tamen pares habeat. Et si quidẽ dominus & vasallus cõsenserint in eligẽdis paribus: nulla dubitatio est. Si verò dissentiant: tũc quid faciendũ [d] sit, quæritur. sed præualuit eorum sententia qui dixerunt dominum debere eligere prius quem, aut quos voluerit: & vasallus similiter hoc faciat secũdũ numerũ à domino cõprobatum. Ille tamẽ vasallus, qui fidelitatẽ domino nõ iurauit: domino vel vasallo dissentiente, pro pari non est eligendus.

TITVLVS XVII.

DE EO, QVI sibi, vel hæredibus suis masculis & fœminis inuestituram accepit [e].

Si vasallus pro se & hæredibus suis masculis & hic deficientibus, fœminis inuestituram accepit, fœmina non succedit in beneficio, quãdiu masculus superest quin imo nec debet vasallus, qui feudum à vasallo recepit: per fœminam recognoscere, si masculus superest. Bald.

QVi sibi vel hæredibus suis masculis, vel his deficiẽtibus, fœminis per beneficiũ inuestiturã feudi accepit: vna tantũ filia superstite, nullo alio descendente relicto decessit. hæc marito paternum feudum in dotẽ dedit, & decessit duobus filiis ex eo procreatis: quorũ vnus duas filias reliquit: alter verò vno filio masculo relicto decessit. de prædicto itaq; feudo vrgentem vidimus quæstionẽ: masculo quidẽ hoc feudum totũ sibi, qa solus eius, qui primò inuestituram accepit hæres masculus sit, vendicante: fœminis verò totã sui patris partẽ sibi defendentibus, quia ex illo nullus extitit masculus. Cũq; inter sapientes sæpe super hac quæstione sit disputatũ: tandẽ ꝓ masculo [f] pronunciatũ est. Nõ enim patet locus fœminæ in feudi successiõe, donec masculus superest ex eo, qui primus

e DE EO, qui sibi, vel hæredibus &c.

Aliàs non erat hic tit. sed ca. tantum.

f QVi. Pro masculo. Istud capitulum sæpissime posset accidere: & ideo valde est notandum

* In hoc dicito, qd aut reconuentio cõtinet quippiam è feudo dependens, & tũ ad eũdem iudicẽ remittẽdum esse, vt ff. de quibus re. ad eũd. iud. eatur. leg. j. Aut aliquid omnino extraneum: tumq; ad eundẽ iudicem remissiõem non fieri: ex eod. ti. de quibus re. ad eũd. iu. Sed ex natura cõuentionis iure antiquo ꝑmissa erat reconuẽtio corã parium iudice duntaxat qui iurisdictionẽ aliquã haberet. Sed non tãtum inquit Bald. ascensiue vel descẽsiue: vt ff. de iurisd. omniũ iu. l. si idẽ cũ eo. §. sed si mulier. At iure nouissimo ampliatũ esse ait idem Baldus vt etiam corã iudice delegato ad vnã causam locũ habeat extra, de rescript. c. dispẽdia. §. reus .li. vj.

de hoc feudo fuerit inuestitus. Nam & illud iudicatum scio, si ille, qui proprium feudum suum militi pro beneficio dedit, duobus filiis relictis decesserit, quorũ vnus filia tantùm relicta obiit, alter verò filio masculo relicto superstite defunctus est: ꝙ miles non debet feudum suum per fœminam recognoscere, donec superest masculus ex eo, qui primã inuestituram fecit. Aliĳ dicunt per filiam debere recognoscere, cum de paterno allodio esset hoc feudum. aliqui si aliunde esset, verum esset, quod dicitur, per fœminam non debere recognoscere.

TITVLVS XVIII.

DE DVOBVS fratribus à capitaneo inuestitis [a].

Si duo fratres simul de nouo beneficio à capitaneis fuerint inuestiti: vt quandiu ipsi vel eorum hæredes masculi viuerent: & masculis deficientibus fœminæ feudũ haberent: decedente postea vasallo altero: si masculus vel fœmina ex eo superest, fratri non succedit: aliàs succedit. Bal.

DVo fratres, scilicet, Titius & Seius, & à quodam capitaneo de nouo beneficio simul inuestiti sunt: eo videlicet tenore, vt quandiu ipsi vel eorum hæredes masculi viuerent, & masculis deficientibus fœminæ, si superessent, feudum haberent. Ex fratribus his vnus vna filia relicta, altero adhuc viuente decesit. Quæritur, cui portio defuncti deferatur, vtrum filiæ, an fratri? Respondetur, filiæ. Vnusquisque enim sibi suisq; hæredibus videtur prospexisse [b]: si tamen is, qui filiã reliquit, sine hærede decessisset: propter tenorem inuestituræ insertum, eius pars fratri, non domino est quæsita.

TITVLVS XIX.

AN REMOVERI debeant testes qui pares esse desierunt [c].

Si inter dominum & vasallum contentio est de inuestitura: illi, qui pares fuerunt tempore inuestituræ, non remouentur postea à testimonio: licet desierint esse pares. Bald.

EX facto q̃situm scio: si inter dominũ & fidelem de inuestitura feudi contentio emerserit, quia factam eã dominus neget: si vasallus offerat eos testes, qui tempore inuestituræ pares erant, sed postea quali bet ex causa [d] pares esse desierunt: an ideo sint remouendi, quia nunc non sunt pares? Sed quamuis aliĳ aliter sentiant, tamen mihi & quibusdam aliis videtur sufficere eos tempore inuestituræ saltẽ pares [e] fuisse. Quid enim peccauit, qui inuestiturã accepit, si illi, quos eo tẽpore, vtpote idoneos, adhibuit: postea pares esse desierunt?

TITVLVS XX.

DE CONTROVERSIA inter episcopum & vasallum [f].

Si inter episcopum & vasallum est contẽtio de inuestitura ab eius prædecessore facta, pares curiæ cognoscunt: prius tamen debet inuestiri de suo proprio & recto feudo, quàm principalis quæstio dirimatur. Baldus.

EX eo, quod scriptum est, si inter dominum & vasallũ de feudo nascatur quæstio, quòd per pares eiusdẽ curiæ dirimenda sit: quæsitum est: si quis dixerit se à quodã episcopo [g] for-

tandum. Et not. in eo potissimè, quanto sit potior masculorum quam fœminarum cõditio. sed mirũ est, quod dicitur hic .s. quod masculus excludit germanã suã, cum iam ad fœminam transitũ fecerit feudũ. Nũquid enim hic masculus excludit amitam suam viuentem? Et vtique eadem æquitate durante. alias non licebit hæredi ꝙ defuncto licebat: & erit contra ff. de regu. iur. l. hæredẽ. & l. qui in ius. & ff. de bo. lib si ex. & no. s̃. de feud. mar. ca. j. Hic etiã not. ꝙ ex rerum qualitate & differentia licitum deprehenditur, ꝙ alias non liceret: vt s̃. prædicto ti. & ca. notatur.

a DE DVObus fratribus à capitaneis &c.

Aliàs non erat hic titulus, sed capitulum tantum.

DVo fratres. b Prospexisse. Istud habetur ff. de probatio. l. si pactum. Quod autem in fine dicitur, s. ꝙ à fratre dominus excluditur, accidit propter pactũ quia dictum fuit expresse. alioqui frater excluditur à domino: vt s̃. notatum est. Accur.

c AN REmoueri &c.

Aliàs non erat hic tit. & malè.

EX facto quæsitum. d Qualibet ex causa. Huic ca. inueni glo. talem, vacat hoc ca. propter inferius ꝓxi. ex eo. & propter superius, si inter dominum.

e Pares. hoc idẽ in testamentis seruatur. nam si facti testamẽti tempore fuerit qs idoneus: licet postea fiat minus idoneus, nihilominus tamen tenet testamẽtum. ff. de testa. l. ad testiũ. §. j. & idem intelligo si non erat idoneus, sed communi opinione putabatur idoneus. C. de test. ordi. l. j. & insti. de testa. ordi. §. testes. Sed si quis cognatis suis aliquid relinquat: & tempore testamenti cognati erant: licet cognati esse desinãt: nihilominus inualida legatum habebũt: ut ff. de reb. dub. l. si cognatis. Quod autẽ in fin. dicitur. quid enim peccauit &c. hæc nõ videtur ratio sufficiens? nimirum & si propter iustã culpam de paribus esse desierit aliquis, nihilominus tamẽ testis esse poterit. hic enim nõ est modus interdicẽdi testimonium.

Temporis tractu quædam validantur.

f DE CONtrouersia &c.

Aliàs non erat hic titulus, sed capitulum tantum.

EX eo. Quodam episcopo. vel alio de beneficio: si de aliis dixerit, quod in aliis

tassis iā defuncto de annua præstatione, aut qualibet alia re per feudum inuestituram accepisse: & cum successore eius agat, & ille respondendo neget hunc esse vasallum: vtrum per pares eiusdem curiæ sit iudicandum super hac quæstione? Opponit enim vasallus, quòd dominus eum negat esse vasallum, & ideo in ea curia pares non habet. Item dicit vasallus, quòd prius de suo recto [a] feudo debet inuestiri, quàm à nemine iudicari: domino respondente, quòd quicquid inter eos, siue de inuestitura, siue de fidelitate, siue de principali causa agendum est, per suam curiam est experiendum. Sed laudatum sæpe scio, pares illius curiæ secundum præfatū modum [b] esse eligendos prius: ad quorum spectat officium, vt illum prius de suo recto feudo [c] inuestiri faciant: sed fidelitatis iusiurandum differatur, donec de principali causa cognoscatur, ex illo enim apparebit, vtrum iurare debeat, an non. quod totum expeditæ quæstionis est. Sed si constiterit vasallum aliquid aliud [d] præter id, de quo quæritur, ab eodem domino tenere pro feudo: tunc quin debeat de suo recto feudo inuestituram accipere, & fidelitatem iurare, & sic ad principalem causam accedere [e]; non est dubitandum.

TITVLVS XXI.

DE VASALLO milite, qui arma bellica deposuit [f].

Miles seculi, qui facti est miles Dei, ex eo quòd venerabilem domum intrauit, & feudo renunciauit, feudum amittit. Bald.

Miles, qui beneficiū tenebat, cùm esset sine liberis, venerabilē domū intrauit, & seculo renundo, arma bellica deposuit, habitūq; religiōis assumpsit, & sic cōuersus factus est [g], hic donec vixerit, feudum retinere conatur, quod dominus vel agnatus sibi pertinere contēdit. Sed iudicatum est, domini [h] vel agnati conditionem esse potiorē, eò quòd desiit esse miles seculi, qui factus est miles Christi: nec beneficium pertinet ad eum, qui non debet gerere officium †.

TITVLVS XXII.

DE MILITE VAsallo, qui contumax est [i].

Primò dicit, qualiter procedatur cōtra vasallū domino querimoniam exponente de eo, qui incidit in culpam. Secundò qualiter procedatur contra dominū vasallo dicente se ab eo spoliatū feudi possessione. Secunda ibi, Si verò vasallus. Bald.

Dominus vocat militem, qui ab eo feudum possidebat, dicendo eum in culpam incidisse, per quam feudum amittere debeat. hic non respondet. Quæritur, quid faciendū sit domino? Respondeo, eum ad curiam vocare debere: & si non venerit, iterum eum debere vocare vsque in spatio tertio septem vel decem dierum [k], & arbitrio eiusdem curiæ terminando. Quòd si neque venerit ad tertiam vocationem [l]; hoc ipso feudum

in aliis non possit habere locum exēplum de annua prę statione, nisi quis dixerit aliud esse in feudo cameræ seu cauenæ. illa enim ab hæredibus siue successoribus clericorū non præstantur: vt s. dictum est de feu. cameræ. vel potest etiā exēplificari in clerico. nam licet iniuste agat vasallus, nihilominus tamen ratio ei facienda est.

[a] De suo recto. No. ꝙ hic ante petit inuestiturā recti feudi: secus esset, si specialiter peteret inuestituram alicuius rei: vt s. in dist. quam fecimus.

[b] Secūdum præfatum modum. scilicet q est. s. de controuer. feud. apud pares terminanda. c. si inter dominū.

[c] Suo recto feudo. sed hoc forte in eo casu tantum est exaudiendū, quādo de hoc erat controuersia, an illud teneret pro feudo.

[d] Aliquid aliud. hic potest no. ꝙ ratione adiuncti licitum deprehēditur: ꝙ alias esset illicitū: vt alio notauit iuris prudētia. Ac.

[e] Accedere. sed nunquid debebit episcopus cōdēnari postea ad illam annuam præstationem, si probatum fuerit illum inuestitum fuisse à prædecessore suo de illa? Rñ. forte non: imo absolui debet quia forte morte dantis fuit finita: vt s. qs dicat dux vel mar. ca. qui à principe. nisi forte dicas, ꝙ aliud sit in soldata, quæ nō præstatur nomine feudi: vt ibi dicitur. Accur.

[f] DE VAsallo milite qui arma &c. *Aliàs non erat hic titulus, sed capitulum tantum.*

[g] Miles qui. Factus est & cætera. idē si esset factus clericus: vt j. tit. an mutus vel aliter imperfectus. ca. mutus. in fi. nec proderit si hūc habitū postposuerit: vt j. si de feud. controuer. fue. ca. qui clericus. & j. de bene. feu. in fi.

[h] Vel agnatus domini. intellige quando successorē non habet: & merito est potior causa domini vel agnati: quia cum monasterium ingreditur, rerum suarum dominus esse desinit: vtpote ergo non dominus, nec testari poterit: vt C. de sacrosan. eccle. authen. ingressi. Acc.

Ingressus monasterium rerū suarū dominus esse desinit.

[i] DE MILIte vasallo, qui contumax est. *Aliàs non erat hic tit. sed ca. tantum.*

† Facit ad hunc tex. secundum Bal. l. Lucius. ff. de fidei com. li. & ff. de pac. l. tale pactum. §. fi.

[k] Dominus. Vij. vel x. dierū. sed hodie hęc solēnitas non seruatē in vij. vel x. dies: sed plus patet large curiæ officiū vt suo arbitrio terminū cōstituat: ꝙ quotidie vsitatē: sed iure Romano alia solēnitas in citādo obseruatur. Accur.

[l] Tertiā vocationē. hoc merito accidit: qa cōtumax est, q trinis edictis citatus iudici se nō p̄sentat. & litis dāno cōtumacia eorū qui iudici nō obtēperāt, coercetur: vt ff. de re iudi. l. contumacia. Idem est si vnū duntaxat edictū mittatē pro omnibus: vt C. quomodo &

do & quando iudex. l. consentaneum. Sed illud in feu-do[1] non obseruatur, scilicet quod pro omnibus edictis vnum duntaxat proponatur.

[1] Istud vltimum dictum glo. sequuntur Baldus & Alua.

[a] Amittat. & merito. hoc enim ipso, quod non vult iustitiam facere domino suo, feudum perditur. vt j. in qui. cau. feu. amit. c. item qui domino suo. alias ca. illud te non lateat.

[a] Reprobatur secundũ Alua. & Bal. nisi loquatur in vero contumace.

[b] Sed. alias sed si: alias secus: & vtraque litera bona est. & correctiue ponitur ad antecedentia verba: quia sufficit ante litem contestatam si dominus in possessionẽ mittatur, & bene sequitur, si intra annum veniat, quod possessionem valeat recuperare. nam legitur idem in C. de præscript. xxx. an. l. si quis emptionis. §. sed si quis. Sed dicit studiosus: quæro à te iuris prudentia, qualiter secũdum ius tuum sit citatio facienda: & hoc percepto, si consuetudo deficiat, saltẽ iure tuo in causa procedere valeã: sicut expositũ est. s. de feu. cogni. c. j. & si. Iuris prudentia rñdit: quia tu & me & alios frequenter interrogasti, quatenus de citatione quid sentirem, ostenderem: ideo maxime tuis motus precibus de ea quid sentiã, paucis explicabo. qui habet aures audiendi, audiat. modo cum de citatione quis plenissime desiderat scire, hæc inquirat. s. qui iudices possunt citare, & qui nõ: & qui citari possunt, & quando: etiam quot sufficiant citationes: & quod interuallum debeat esse inter vnam citationẽ & aliã: quid olim, quid hodie de hoc interuallo obseruetur: & quis sit citationis effectus. Et citare possunt iudices ordinarij[3], delegati autẽ nequaquã siue pedanei, sicut nec sententiam possunt executioni mandare: vt ff. de re iudi. l. à diuo Pio. in princ. & C. de iu. l. sancimus. & intelligo si non sit delegatus à principe iure nouo, nec etiam nouissimo iure à principe delegatus recte citabit: vt C. quomodo & quando iudex. auth. qui semel. & supradicti licet citare possunt, inquirere tamen valent: vt C. de iudi. l. sancimus. Dictũ est ergo à quibus citatio possit fieri: nunc dicendum est qui citari valeant: & vtique possunt citari tam actor quam reus. restat igitur videre quãdo: & vtiq; ante litẽ contestatam reus valeat citari: quo casu & ab eo rite citatur, qui in eum nullam habet iurisdictionem: nimirũ venire debet allegaturus priuilegium suum saltem, si quod habet: vt ff. si quis in ius vo. l. ij. & de iudi. l. si quis ex aliena. sed post litem cõtestatam citari potest & debet actor, sed nõ ante: quia agere vel accusare inuitus non compellitur: vt C. vt nemo inuitus, &c. nisi secundum quod in prædicta authen. continetur. & in authen. vt omnes obe. iudi. col. v. §. si vero. Nunc videndum[4] est, quod sufficiant citationes, & certe nisi ad solennitates te referas, tres sufficiunt: vt in hoc ca. C. de iudic. l. properandum. §. & si quidem. & ff. de re iudi. l. contumacia. & ff. de iure fisci l. senatus. §. senatus. & de solennitatibus ideo dixit, quoniam secundũ eas citatio est facienda. Primo enim vnũ ponitur edictum, mox aliud, deinde tertium, postea verò sequitur peremptorium. sed post peremptorium semel debet citare iudex inquam, si voluerit. nec enim infert necessitatem istud debet, sed vrbanitatem inducit. simile. C. de mino. l. iij. & C. ad leg. Fla. de plagia. l. si fratrem. & ff. de mino. l. iij. §. sed vtrum. nimirum & hoc totum iudicis arbitrio committitur: vt ff. de iudi. l. nonnunquam. & quod talis sit seruanda solennitas, dicitur ff. de iudi. l. ad peremptorium. & l. tertium. & l. & post. sed quia de pluribus edictis mentionẽ fecimus, & vni duntaxat nomen apponitur: an alia propria nomina possint habere quærit solicitus. ad quod iuris prudentia respondet, vtique. Primum ergo vocatur admonitorium, secundum citatorium, tertium conuentionale: vt istorum tria nomina procedant à bono ingenio: quartum autem vocatur peremptoriũ & à lege descendit. hoc dicit iuris prudentia. Sed studiosus ait, videtur q; nonmen secundi, vltimo edicto cui nomen non assignas, potius conueniat: cum maioris sit authoritatis superiore: nimirum citatoria omniũ causarũ solus princeps potest reuocare: vt C. de prin. agẽ. in rebus l. ij[5]. Quod ergo erit nomen secundi, q; scilicet nomẽ vltimi vsurpauit? nondum satisfactum est studioso. Illud autem assidue nota quod vnum edictum pro omnibus iudex mittere potest. C. quomodo & quando iud. l. consentaneum & ff. de iudi. l. nonnũquam. Restat ergo[6] videre, quod interuallum esse debeat inter vnam citationem & aliam iure antiquo & nouissimo. certe secundum veteres leges non minus decem dierum spatio: vt ff. de iudi. l. per interualla. & C. de iudi. l. properandum. §. & si quidem sed hodie per authen. non minus xxx. vt in authẽ. de litig. §. omnẽ vero. col. viij. Quidã tamen dicunt authen. loqui quando actor citatur: antiquæ verò leges quando reus. & ideo dicunt veteres leges non corrigi: quod ego non approbo, ne permittatur actori, q; reo denegatur. ff. de re. iur. l non debet. igitur verius est leges veteres posteritati relinquendas fore. & hæc vera sunt secundum iura fori: & non secundũ iura poli. Iure enim poli primo personaliter vocatur, & per septem dies expectatur: postea his diebus transactis alij septem dies adiiciuntur, quibus ab ingressu ecclesię & diuinis officiis interdictus est: postea adiiciuntur duo dies, quibus à pace & communione sanctæ ecclesiæ suspẽsus est: deinde alij duo dies adiiciuntur sub eadem expectatione, quibus vno superaddito die, omni expectatione veluti desperata, reus mox feriatur anathematis gladio: vt in decret. v. q. ij. præsenti. sed intelligitur, quando ecclesiastica & criminalis causa agitatur. Sequitur nunc[7] de citationis effectu: quod si fuerit absens, reus, & legitime citatus non venit ante lit. contesta. si conueniatur per actionem in rem mittitur actor in possessionem petitæ rei duntaxat: intelligo nisi absens latitauerit. nam tunc si etiam in rem agatur, in omnibus bonis facienda est missio: vt not. ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. Lucinius. §. idem videamus. & §. Celsus. alias est lex si fundum. & C. de præscri. xxx. an. l. si quis emptionis. §. sed quis. Notabis ergo differentiam inter absentem & latitantem: vt ibi not. nisi forte petatur hæreditas secundum quosdam: tunc enim nulla erit differentia si latitauerit, vel non. sed Py non placet: quod nec idem Celsus videtur comprobare, nisi dolo forte fecit, quo minus possideret nam tunc in omnibus bonis absentis faciẽda est missio: vt in §. Celsus. in fine. Et in casu isto dicunt quidam actorem possidere: quod ego non approbo. Nam tunc causa rei seruandæ mittitur in possessionem ergo non possidet: vt ff. de acquirenda possessione. l. possideri. §. vltimo. & ff. vti possidetis. l. si duo. §. creditor. Hoc tamen casu secundum priores intra annum reuersus possessionem recuperat reus, & iudicium adhuc patitur: dum tamen actorem indemnem seruet. alias enim non auditur: vt C. de iudiciis. lege, sancimus. & hoc casu potest habere etiam

[b] Sed. alias sed si: alias secus

Citationi multa singularia.

[3] Hoc verum quando delegatus nõ citat per edicta: sed p se vel per nunciũ vel per literas suas bene potest per gl. in l. sancimus. C. de iud. secundũ Alua. & Bar. in l. j. ff. de iu. om. iu.

[4] Istam quartam partem & tertiam supra ibi dictũ est, & c. sequitur Alua. hic.

amittat[a]: & ideo debet curia dominum mittere in possessionem. Sed[b] si intra annum venerit, restituitur ei possessio alioqui & beneficium & possessionem amittit: vt in Lombarda de iis, qui ad palatium venire contempserint. l. si cuiuscunque.

Si verò vasallus conquæritur de domino, forsan quia feudum malo ordine intrauit: domino perperam respondente: quid vasallo faciendum sit, quæritur? Respond. eum curiam debere vocare, & in eadem curia de domino conqueri. curia

Edicta sunt multiplicia.

[5] Ista argumentatio nõ valet: quia illa lex ij. loquitur in casu speciali secũdum Alu.

[6] Istam sextã partem gl. in sequitur Aluar.

[7] Ista & etiam tenet & sequitur Aluar.

locum

locum quod hic dicitur. post annũ verò reuersus partibus actoris fungitur:& actor quasi ex secundo decreto constituitur possessor. hic secundum nostram sententiam ante annum non est possessor, sed postea fit. & hæc vera sunt, cum agitur actione in rem. si verò personali agaŧ, mittitur actor in possessionem: sed possessio gñalis erit: quia pro modica summa mittitur in vniuersorum bonorum possessionem: & hoc nisi agat de damno infecto vt caueatur: tũc enim rei tantum de qua timetur damnũ, fit missio: vt ff. quib. ex cau. in possess. ea. l. j. sed quia hoc videbatur absurdũ, à Iustiniano medicina præstatur. mittitur ergo in possecundum mensuram debiti declarati. sic enim febribus præstatur medicina. &

Lite non contestatã quandoq; definitiue pronũtiatur.

autem debet adire dominum: eumq; salua reuerentia [a] competenter cogere: vt vel possessionem restituat & acquiescat, vel iudicio curiæ se committat. Quòd si ter admonitus facere distulerit: tunc licet vasallo ad aliam maiorem [b] potestatem ire, & sibi consulere: & si dominus ei iustitiam facere noluerit: poterit eũ deprædari [c].

TITVLVS XXIII.

IN QVIBVS † causis feudum amittatur.

intelligo declarari fore per sententiam. & erit casus vbi ante lit. contest. definitiue pronuntiatur: vt in authen. de exhi. & intro. reis. § si verò. col. v. & in auth. de litig. § si verò. coll. a. viij. & hæc vera sunt de reo: actor verò ante lit contest. non potest citari, nisi secundum quod. s̃. expositum est imo, vt verius loquar, post lit. contest. non poterat olim citari actor: quia eo absente non contrahebatur olim eremodicium, præterquam in causa libertatis & ingenuitatis: vt ff. de con fes. l. certum. § si quis absente. & ff. de lib. cau. l. diui. & C. de lib. cau. l. si is quem. &. C. de inge. ma. l. diffamari. sed hodie secus: vt. C. de iud. l. properandum. § ij. si verò actor absit, & post litem contest. (sicut. s̃. dictum est) citatus non venit: cum non sit sufficienter aliquid agitatum: non solum pro obseruatione iudicij absoluetur reus, verumetiam expensis circa litem rei sacramento declaratis actor condemnabitur: vt. C. de iud. l. properandum. § j. licet alibi dicatur, quod litis damno absentis contumacia punitur: vt. ff. de re iud. l. contumacia. & in authen. vt om. obed. iud. § si vero neque. coll. v. & hoc intelligo etiam ante litis contestationem: & post litem tamen motam, quando nihil actitatum est. si verò abfuerit legitime citatus, tunc omnino absoluitur reus, vel cõdemnatur: vt C. de iu. l. properãdum. § sin autem ex gestis. sed in hoc casu si reus condemnatur, expensæ deducuntur de condemnatione, quæ facienda est pro absente actore: vt ibidẽ. Quod autem dictum est de lite contestata, idem intelligendum est in quasi contestata: vt C. vbi in rem act. exer. debe. l. pen. & C. quomodo & quando iu. l. consentanem. Sed sciendum est, [1] quod si actor in rem agat & mittatur actor in possessionem post litem contestatam, statim fit possessor. hæc est differentia inter missionem, quæ fit ante lit. cõte. & post: quia ante non possidet: sed postea sic. si verò personali agatur, idem est per omnia: vt s̃. dictum est, secundum P.

[1] Totam istam glo. sequiŧ Alua. & Prępo.

[a] Salua reuerentia. Ecce quod liberto æquiparatur vasallus: nam libertus salua reuerentia cum patrono experitur: vt C. de lib. cau. l. cum affirmes. sicut & seruus paciscendo cum domino suo de se liberãdo, si aliquid propter hoc de peculio dedit domino: licet cùm domino nullam possit habere actionem: aditus tamẽ præses prouinciæ salua reuerentia hortabitur dominum stare placito suo: vt C. de condi. ob. cau. l. si lj-ber. Sed quid est, quod dicit salua reuerentia: nunquid non poterit vasallus dominum suum in ius vocare sine pœna veniæ non petitæ. sicut de liberto dicitur. ff. & C. de in ius vocando? Respon. non puto [2], quod in his ambagibus sit locus consuetudinus. Sed hic salua reuerentia &c. s. quantum ad actionem famosam: quæ scilicet verbis est tẽperanda: vt legitur alias de liberto. ff. de do. exce. l. & C. de obs. pa. prę. l iiij. [b] Maiorem. sed cur hoc dicunt? nõne curia inter ipsos more iudicis ordinarij iudicabit? rñ. vtique: vt supra. § proximo. sed hoc in fauorem vasalli dicitur, scilicet vt valeat iudicium curiæ declinare. quod puto intelligẽdum, quãdo curia in dominum potestatem habere non potest: & maxime propter sui potentiam: nihilominus tamen iudicabit curia si vasallus voluerit. & erit hic casus, in quo frãgitur lex illa. ff. de iudi. l. vbi. sicut & alibi notatur. Accur.

[2] Approbatur hic per Alua. Bald. & Præpo.

† Hic debet esse tertius liber secundum omnes docto.

[c] Deprædari. intelligo [3] istud, quando fuit bannitus propter contumaciam sui. nam tunc licitum est cuique eum deprædare, nedum vasallo, qui iniustitiã [4] patitur. alioqui, id est, dum iudicis copiam habet, timeo si sibi ius dicat ne iure suo priuetur: vt ff. quod met. cau. l. extat. & hoc casu amittat dominus proprietatem [5]. quia & vasallus feud. vt infra, titulo proximo, itẽ qui domino. alias, illud te. & infra, titulo quã dominus proprie. pri. ca. ex facto. & infra, si de feud. contro. fuer. ca. domino committente. Accur.

[3] Iste intellectus reprobatur communiter p̃ scribent. hic.

[4] Istud dictum glo. sequiŧ Iason in l. j. C. de hæredi. insti.

[5] Idem Alua. & Præpo.

Primò pater scribit filio præmittens excusationem sui, dicens quòd causæ quibus feudum amittitur, non possunt sub regula definiri: & addit qualiter vasallus contra dominum se debeat habere postea definit beneficium dupliciter. Bald.

OBertus [a] de Orto Anselmo filio suo salutẽ. Cogis me, & super hoc sæpe scribendo multum vrges,

IN QVIBVS CAVSIS &c.

[d] OBertus. Quidam habent hic post illud c. dñs vocat militem, pluraca. quæ oĩa vacant in hoc loco, quia sunt. s̃. de feu. mar. c. qui de marchia vel comitatu & ca si capitanei. & ca. si duo fratres. hęc enim omnia sunt. s̃. prædicto tit. Postea habẽt quidã aliud ca. quod non est ibi. s. post illud. c. si duo fratres. quod sic dicit. In his omnibus primũ vidẽdum puto quid actum sit inuestitura enim, quæ fit ante tres liberos homines, seruari debet, nisi iuri contraria sit. si ergo dño & fideli placuit vt paciscãtur de filiabus, quatenus ipsæ succedãt: hoc quoq; seruandum est. Quod autem dicitur in prædicto. c. in his primo videndum est, quid actum sit generaliter: quod in omnibus obseruatur. s. vt primo quid sit actum inspiciatur: vt ff. de transact. l. qui cum tutoribus. Quod autem dicit ante tres liberos homines. intelligo cum distinctione: scilicet si de noua vel veteri inuestitura quæraŧ, id est, vt tunc hominum etiam liberorum habeatur distinctio. Sed quod dicis ante tres liberos homines &c. nunquid siue in iure, siue extra ius verbi gratia confitetur scilicet vasallus feudum suum fore conditionale coram tribus liberis hominibus: nunquid ei præiudicabit? Respond. illud disputabitur in libello disputatorio Pylei. postea quidam habent illuc. c. quod dictum est qualiter per beneficium &c. quod similiter vacat: quia expositum est. s̃. hic potest esse titul. quib. mod. feu amit. c. j. & c. seq. vsque ad illud. § si quis ex ordine militum &c.

vt causas, quibus beneficium amittatur, enumeratas tibi significarem. Quod ideo distuli, quia sæpius circa nostræ reipublicę curam occupatus, & multis priuatorũ causis, aliisq; rerum innumerabilium impedimentis detentus, onus illud subire non valebam. At ne videar preces tuas paruipendere, & studium discendi tibi nunc imminens negligere: quid mihi super hoc videatur, paucis explicabo: dũmodo memineris causas illas sub aliqua certa regula aut definitione rotunda non posse comprehendi. Nam sicut[a] de probatiõibus in digestis scriptum reperimus: sic & de his caussis sine calũnia dicere possumus. Si quis enim dixerit, quæ causæ quemadmodum alicui domino ad ingratitudinem alicuius vasalli probãdam possint sufficere, nullo certo modo posse definiri: nihil errauerit. De illa tamen ingratitudine loquor, per quam beneficium amittatur. non enim ad hoc sufficit omnis occasio[b], per quam fidelis accepti beneficij videtur ingratus: sed sunt quædam (vt ita dixerim) egregiæ ingratitudinis causæ, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi. Quomodo enim vasallus, quã humiliter, quàm deuotè, quàm benignè, quàm fideliter erga dominum suũ debeat se habere: potius ex naturalibus & bonis curiarum consuetudinibus potest percipi, quàm lege aut scripto aliquo possit comprehendi[c]. In primis te illud scire oportet, beneficij illius quod est genus, talem esse definitionem, Beneficium nihil hil aliud est quàm beneuola actio tribuẽs gaudium capiẽtibus[d], capiensq; tribuendo: in id[e] quod facit prona, & sponte sua parata[f]: vt ait Seneca †. Huius autem generis species quædam est beneficium illud, quod ex beneuolentia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiatæ penes dantem remaneat: vsusfructus verò illius rei ita ad accipiẽtem transeat, vt ad eum hæredesq; suos masculos siue fœminas (si de his nominatim dictum sit) in perpetuum pertineat: ad hoc vt ille & sui hæredes fideliter domino seruiant: siue seruitium illud nominatim quale esse debeat, sit expressum, siue indeterminatè sit promissum.

TITVLVS XXIIII.

QVAE FVIT PRIMA causa beneficij amittendi.

Si vasallus ab hærede domini, vel hæres vasalli à domino non petijt inuestituram intra annum & diẽ, amittit beneficium. Bald.

PRima autem causa beneficij amittendi[g] hęc fuit, & adhuc est in plerisq; curiis: sed in nostra curia Mediolanensi nõ obtinet: quòd si vasallus per annũ & diẽ[h] domino suo mortuo steterit, quòd hæredem domini sui, inuestituram petendo[i] fidelitatem pollicẽdo[k], non adierit: tanquã ingratus existens beneficium amittit. & econuerso si domino superstite vasallus decesserit, & filius eius per iam dictum tempus neglexerit petere inuestituram, beneficio carebit.

Si dominus à vasallo petierit fidelitatẽ inuestituram pollicendo, nec legitimè requisitus eam præstare voluerit: cum beneficium tale sit, vnde fidelitas fieri debeat: tanquam ingratus feudum amittit. Bald.

Est & alia ingratitudo notanda, si dñs inuestiturã pollicendo, vasalli fidelitatem petierit, & illo non præstante, dominus tribus vicibus conuenienti[l] tempore interposito, fortè septem dierum spatio, ad curiam suam super hoc reclamauerit, & vasallus tribus vicibus citatus à suis paribus iurare noluerit: si tamen beneficium

a Nam sicut. de probationibus per testes faciendis: vt ff. de testib. l. testiũ. j. col. ibi, quæ argumenta &c.

b Omnis occasio. sicut non sufficit quilibet metus ad ea, quæ terminata sunt reuocanda: vt C. de transact. l. interpositas. idem est circa ingratum: vt C. de reuocand. dona. l. fi.

c Comprehendi. alias deficit epistola hęc, Obertus &c. vsque huc. & hic est postmodum ca. assignatum per literam capitalẽ incipiens, In primis, tene illud.

d Capientibus. alias non est capiẽtibus.

e In id. alias non est id.

f Parata. alias pacta postea quidam habent: vt ait Seneca &c.

QVAE FVIT prima causa.

g PRima autẽ causa beneficij amittendi. Hoc tit. raro vtimur: quia sub superiori cõtinetur.

h Diem. loquitur secũdũ modernos, id est, secũdum ius nouissimum, id est, secundum constitutionem Friderichi, imperialem. vel secundum. c. Corra. vt j. de ca. Corra. c. j. Vel de aliis loquitur[1] non de milite: sicut satis est expositum. s. quo temp. mi. inuestitu. pe. de. cap. j.

1 Istam sequitur Alua. & pro ea facit gl. singularis in l. decurionibus. C. de silẽ. lib. xij.

i Petendo. nisi & fidelitatẽ polliceatur: vt j. legitur de cap. Corra ca. j. & notauimus supra, qualiter vasallus iurare debet fidelitatem. Quod autẽ dicitur in isto cap. intelligatur de pubere sicut dicitur in constitutione friderichi, imperialem. Item intelligatur secundum quod dicitur supra, quo tempo. miles inuestitu. petere deb. c. j.

k Pollicẽdo. istud ergo quod dicitur, habet locum in eo qui nondum inuestitus est. & ideo dicit pollicendo &c. nam si foret inuestitus, ad qd deberet inuestituram polliceri, non video.

l Conuenienti. sed quod erit istud tempus? Respond. arbitrio curiæ determinandum erit: sicut & supra titu. ij. capitu. dominus vocat militem &c.

intelligo

† Lib. de beneficiis primo.

intelligo de vasallo, qui contumax est. Sed quid erit de eo qui inuestitus est, & domino postulante fidelitatem, ipsam facere contemnit? Rñ. obseruabitur in Lombar. scilicet quod dominus præparat. libellum enim & fidelitatē à vasallo sibi fieri postulat. quod si facere recusat intra annum & diem, nihilominus quiete possideat postea vero omnino priuatur beneficio. & sic erit differentia inter eum, qui inuestiturā accepit, & aliū. nam plus iuris debet habere inuestitus, quā nō inuestitus, ergo in isto ca. maxima est differentia à superiori: cum in superiori gete possidere possit vsq; ad annū & diē vasallus: sed domino pollicendo inuestiturā & petēdo fidelitatē nihil debebit expectare sed vicibus trinis tantum vasallus citari, si voluerit curia: & postea poterit pronunciari: quod totum intra annū peti potest. Quod autem spatium esse debeat intercitationem, satis est not. de vasal. qui contumax est.

[1] Contra istam glo. tenēt Bal. & Aluar. & præpo. dicentes, quod dominus nō habet expectare annū & diē, quia aliter esset deterioris conditionis, quādo magis libera lis extitit.

tale sit, vt pro eo iusiurandū fidelitatis fieri debeat. Sunt enim quædam feuda ita data, vt pro his fidelitas non sit præstanda.

Vasallus amittit feudum, si cum domino non iuit in prælium dum potuit. Item si dominum nō certiorauit sciens sibi magnum periculum imminere, cui obuiare posset. Item si concubuit cum filia, nuru, vel sorore domini manente in capillo: & in multis alijs casibus in seq. tex. insertis. Bald.

Item qui dominū [a] suū cum quo ad prælium fuerit, in acie periclitantem, dimiserit: beneficio indignum se iudicauit. Præterea si vasallus rescierit aliquem contra dominū suum assaltum, vel mortem, vel captionem aut patrimonij grandem [b] iacturam facere molientem debet dominum super hoc quàm citius potest, certiorare [c]: vt proinde dominus sciens prudensq; periculum, valeat declinare: Quòd si non fecerit, doloq; vel negligentia [d] sua, vel fraude celauerit: beneficio se cariturum agnoscat. Rursus [e] si domini, vel dominæ filiæ, vel nurui, aut sorori in domo adhuc manenti, quæ in capillo dicitur, sese immiscuerit: feudo, quo se monstrauerit indignum, carere debet. Porrò si dominū assalierit [f], vel vicum, in quo est, per vim aggressus fuerit, vel impias manus in personam domini vbicunque ingesserit, vel alias graues, vel inhonestas iniurias intulerit, vel morti [g] eius veneno, vel gladio, vel aliter insidiatus [h] fuerit: beneficium amittit. Illud tamen non lateat, quòd si quis suo domino [i] iustitiā [k] facere noluerit: feu-

[a] Item qui dominum. in alio loco dicitur: si enim dominus prælium campestre habuerit: & vasallus cū morantem in ipso prælio dimisit nō mortuum, nec ad mortem vulneratum, feudum amittere debet: vt s. quib. mod. feud. amit. in princ. vnde [2] per omnia istud etiam intelligendum est: vt ibi notatum est.

[2] Approbatur per Aluae.

[b] Aut grādem. forte secus de leui. sic. C. de reuo. do. l. fi. Accursius.

[c] Certiorare. quid ergo si nullo modo eum certiorare potuerit? Certe impunis habebitur: nisi forte resistere potuerit: & non fecit: vt ff. loca. & condu. l. item quæritur. §. exercitu. nimirum negligere videtur cum potuit perturbare peruersos: quod nihil aliud est, quā fauere, nec caret scrupulo occultæ contentionis, qui manifesto facinori desinit obuiare: vt in decre. distin. lxxx[?]j. capit. iiij. huic consonat. ff. de regu. iur. l. semper qui non prohibet. nam iudex, qui facinus cōpertum nō vindicat, tegere vt cōscius crimina festinat [3]. vt C. de commer & mercato. l. ij. Accur.

[3] Sequuntur hāc gl. Bal. Alu. & Præpo.

[c] Certiorare. hanc secundum glo. inueni super hoc eodem tex. quæ glo ponitur in hunc modū. Quidam habent certiorare: quidam denunciare. sed qui habent denunciare, debent habere domino, & non dominum: alias falsum esset Latinum. cæterum si denunciare non potuit, non debet amittere feudum: vt ff. locati & conducti. l. item quæritur. §. exercitu. sed aliter est, si potuit denunciare, & non fecit: quia tunc amittit feudum. arg. ff. mand. l. si fideiussor. §. ij. & in authē. vt lice. ma. & auiæ. §. iis quoque. & §. ab ea. collat. viij. Sed nunquid filius priuabitur feudo propter ingratitudinem quam pater commisit? Videtur quod non eo mortuo, nec eo viuo: vt ff. de in ius vocan. l. ad optimum. §. patronum. & ff. de iure patron. l. diui fratres. & de bo. lib. l. quæritur. consuetudo tamen videtur repugnare [4]: vt j. si vasal. feud. pri. cui de. capi. vasalli.

[4] Idem Aluar.

[d] Vel negligentia. hic nota, quod ex sola negligētia priuatur quis feudo: vt in authen. vt cum de appel. cog. §. si vnum. col. viij.

[e] Rursus. istud expositum est s. in æquipollenti.

[f] Assalierit. istud expositum est s. sed quia de insidiis & persecutiōibus hic loquit, videamus quid iuris sit, si vasallus cū inimicis domini amicitias copulauerit: & vtique feudo priuari potest: vt C. de inoffi. test. l. liberi. & ff. de offic. præfect. vrb. l. j. §. cum patronus. nam & accusatores, qui cum inimicis morantur vt suspecti ab accusatione reprobātur vt Symmachus testatur in decret. iij. q. v. accusatoribus. nam & in fine loquitur [5], quando libertus conspiranit cū inimicis domini, & contra dominum. & huic præbet sententiæ adminiculum quod dictum est. s. hic potest esse titu. quibus mod. feu. amit. c. si capitanei. Istud autē ne tradas obliuioni: quia ex omnibus s. & j. scriptis caussis licet peccaueris vasallus: si tamen toto tempore vitæ domini adhuc ipse propter hoc dominus vasallum nō inquietauit, hæres eius nomine eius delicti ante mortem commissi à vasal. ipsum inquietare non poterit [6]: vt C. de reuoc. do. l. vlti. & de inoffi. testa. l. omnimodo. & ff. de probationib. l. Procula in principio. & ff. de de bon. posses. contra tabulas. l. non tantum. §. si emancipatus filius vxore.

[5] Hæc vera qd' vasallus non perdit feudum si copulauerit amicitiam cum inimicis domini nisi hoc faceret in odium & vna cū inimicis conspiraret contra dominum secundū Alua. & Præpos.

[6] Hoc verum nisi dominus celeritate mortis præuentus vel iusta ignorantia nō vindicauit: quia tunc transmittit ad hæredes, secundum Bald. & Præpo.

[g] Vel morti. excepto eo quod aliter non potest euitare periculum, quam si se defendat. tunc enim non tenetur, quia qd' quis ob tutelā sui corporis fecit &c. vt ff. de iusti. & iur. l. vt vim.

[h] Insidiatus. aliud c. dicit si voluerit vasal. dominum offendere, & non laborauerit vasal. feudum nō amittit [7]: vt j. de vasal qui cur. vē. ca. si voluerit vasal. dominum offendere &c.

[7] Istam limitationē glo. sequitur hic Aluar.

[i] Domino. alias item qui domino suo. & alias, illud non lateat qui domino &c. vtraque litera bona est: qa per talem varietatem nec vis, nec potestas, nec significatio variatur, nec confunditur.

[8] Approbatur per Aluar. & Præpo.

[k] Iustitiam. Sed de qua iustitia intelligitur istud ca. nunquid poterit vasallus feudo priuari si propter qualemqualem rem conuentus à domino curiæ, vel iudici se non præsentat: & ideo sui iustitiam domino denegat? Rñ. non intelligo [9], nisi cum de feudo agitur: ne res in vno iudicio agitata, alteri rei præiudicium faciat.

[9] Istam doctrinā glossę sequuntur Andr. de Iser. Bar. Aluar. & Præpo.

ciat. argumenta tuæ diſcretioni inueſtigãda relinquo. Iſtud ergo valde notandum eſt 1, quod ſicut priuatur vaſallus feudo propter hanc culpam, ita quoq; debet priuari dominus proprietate propter eandem culpã: vt j. qualiter dominus proprie. priue. cap. ex facto. Si ergo dominus noluerit iuſtitiam facere vaſallo, proprietate priuabit. vnde hic expeditũ eſt quod not. ſ. tit. quid ſit inueſtitura. §. ſi enim domino. ſuper verbo illo, eos iurare cõpella: &c. Accur.

1 Idem Bald. & Præpo.

dũ quod tenebat, perdet a ſicut in alio libello tibi ſcripſiſſe hoc credo.

Sed nõ eſt alia iuſtior cauſa beneficij auferendi, quã ſi id, propter quod beneficium datum fuerit, hoc ſeruitium facere recuſauerit b: quia beneficium amittit. Aliud eſt, ſi fortè ideo non ſeruierit, quia non potuerit: tunc enim feudum nõ amittit. Item ſi delator domini ſui extiterit, & per ſuam delationem graue diſpendiũ eum ſuſtinere fecerit: vel ſi cognouerit dominum incluſum: & eum, cùm potuerit, non liberauit: feudum perdit c.

Prædictis modis beneficium debere amitti, tam naturalis, quàm ciuilis ratio ſuadet: quæ poteſt colligi, ſi quis nouam conſtitutionem iuſtas exhæredationis cauſas enumerantem, & alias conſtitutiones veteres iuſtas ingratitudinis, & repudij cauſas, quibus patrimonia rectè contracta ſoluuntur, & donationes iure perfectæ reuocantur, ſubtiliter ſcrutatus fuerit.

Sed quia natura † nouas deproperat edere formas: poteſt multis modis contingere, vt aliæ emergant cauſæ, quibus videatur iuſtè adimi poſſe feudum. ideoq; iudex ſolers & diſcretus, & æquitati obſecundare ſolicitus, cuncta ſubtiliter diſpenſans, prouideat, ſi qua fuerit antiquioribus cauſis ſimilis ſeu maior: vt proinde ſciat, vtrum beneficium ſit amittendum, an nihilominus retinendum.

Illud enim eſt certum, quòd non ex omni cau-

a Feudũ perdet. id eſt, perdere põt, vel debet: vel eo ſpoliandus eſt.

b Recuſauerit. ſimile eſt quod de cõductore dicitur. nam pactũ factum à locatore conductori, ita demũ obſeruatur, ſi quod promiſit obſeruet. i. ſi penſionem ſoluit, quamuis in promiſsione de colono vel conductore de domo repellendo non fuerit adiectũ: vt ff. loca. & cõduc. l. quæro. §. inter. nã donatarius qui legi dictæ non paruit, dominum à ſe vendicari ſaltem vtiliter cognoſcit: vt ff. de condic. ob cau. l. ij. ſed in l. ij. diligentius quę poſſunt hic opponi. no. & habes in C. de dona. quæ ſub modo. l. ſi doceas. Accur.

c Perdit. alias amittit, alias indignationẽ domini nõ euitabit. i. feu. priuari põt: ſicut hæres hęreditate, & patronus bonorum poſſeſsione contra tabu. liberti: vt in authen. vt cum de appel. cog. §. cauſas. & ff. de bo. libe. l. qui cum. Idem intelligo 2 ſi pro delatore fideiuſsit, vel ipſum ſubmiſerit, vel etiam ſuo teſtimonio delatorẽ adiuuit: vt ff. prædi. titul. l. qui cum. §. primo. & de iis qui. vt indi. l. poſt legatum. §. qui accuſauerit. Sed licet dominum 3 vaſallus accuſauit pro principe vel repu. non tamen à feudo priuabitur: quia nec filius exhæredatur: vt in authen. eo. tit. & eod. §. in prin. Item licet accuſauerit, non tamen criminaliter accuſatur: vt ff. de bo. liber. l. qui cũ. in §. j. excuſatur etiam vaſallus, ſi ſuã ſuorumque iniuriã proſequatur: vt ff. eo. l. qui cum. §. ſi patris mortem. ſed & ſi crimen quod intendit 4 probauerit, excuſationem meretur: vt ff. de iniu. l. eum qui nocentem. & ff. de bo. lib. l. qui cum. §. vlti. ſed & ſi leui cauſa delator vel accuſator extiterit, de qua ſine pœna poterat dominum accuſare, licet iudex pœnam exarcebauerit, nihilominus feudum retinebit vaſal quoniam iniuria iudicis non debebit vaſalo nocere: vt ff. de euictio. l. ſi per imprudẽtiam. & de bo lib. l. qui cum §. j. ſed ſi ſe defendendo vel vlciſcendo fecerit, excuſatur: vt ff. eo. tit. & ea. l. ij. Quod autem dictum eſt de eo qui teſtimoniũ dicit in cauſa patroni vel domini, intelligitur quando non coactus id fecit: alias enim ſi vrgente neceſsitate id fecerit, excuſandus erit: vt no. ff. ſi quis cau. l. ij. §. j. & arg. ff. de iis quib. vt indig. l. poſt legatũ. §. an libertas. Quid ergo ſi aduocatus contra dominum ſuum extiterit? Reſpõ. & vtique ob hoc feudo priuabitur: vt ff. de inoff. teſta. l. vlt. Vt igitur nulla ſit hæſitatio diſtinguas: vt ſ. ſcilicet, quia aut præſtat aduocationem 5 coactus: aut voluntarie. in primo caſu excuſatur: vt inſti. de inoff. teſt. §. antepen. & ff. de bo. libe. l. qui cum §. penulti. ſecundo nõ: vt ff. de inoffic. teſta. l. vlti. Quod autẽ aduocati cogantur, legitur. C. de poſtul. l. prouidendum. & ff. de officio procon. l. nec quicquam. §. obſeruare. & ff. de poſtula. l. j. §. ait prætor. Quid ergo ſi vaſallus iuſta pœnitentia ductus ante ſententiã deſiſtere voluerit nunquid poterit feudo priuari vaſallus? Et vtique 6, vt opinor, ſi perfecerit delictũ, id eſt, ſi dominum reum detulit: et ideo deſtitit: quia probre non potuit ff. quod quiſque. iur. l. tertia. in prin. & de calumnia. l. & generaliter. & de de poſtula. l. j. §. & qui operas. alioqui ſecus eſt, ne iuſtæ pœnitudinis humanitas amputetur: vt ff. de in ius vocan. l. quamuis. & C. de appel. l. ſi quis. ff. ad leg. Corne. de fal. l. qui falſam. & de bo. lib. l. qui cum. §. accuſare & not in ff. quod quiſq; iur. l. iij. Sed quid erit, ſi vaſallus in cauſa domini contra dominũ pronunciauit, à cuius ſententia appellauerit dominus & obtinuit; nunquid feudo priuabitur? Reſpond. videtur quod ſic 7: vt ff. de iis, quib. vt indig. l. poſt legatũ. §. qui accuſauerit. hoc intelligo in eo caſu, quando in cauſa appellationis nihil additum fuit: maxime ſi bene iudicatum fuit à iudice appellationis. ſed adhuc excuſatur vaſallus, ſi cauſa venerandæ Reipubli. iniuriarũ agat: ſed conuitij incertæ perſonæ facti nulla eſt executio; vt ff. de iniu. l. item apud. §. cui. ſi tamen curauerit facere conuitium, & factum non eſt, non tenetur: vt ff. eo. tit. & eo. l. j. item apud Labeonem. §. ſi curauerit. & ff quod quiſque iur. l j. in fine. intelligo, quando ſua voluntate deſtitit, & non per impoſsibilitatem: vt notatum eſt ſ. quib. mod. feu. amit. in prin. & no. in dict Py. cum quis habeat voluntatem delinquendi &c. Item adhuc excuſatur 8 vaſallus, ſi gratia ſui iuris conſeruandi in aliquam prædictarum cauſarum inducatur: vt argu. ff. de bo. libe. l. ſi quis. & ff. de iureiuran. l. ſi quis. nam & ſi iuſta ignorãtia ductus in ſeruitutem dominum petierit & obtinuerit: & poſtea veritate reuelata liber apparuerit: & ita pro libero di mittatur: ab ipſo tamen nihilominus in feudum retinebit: vt ff. de bon. liber. l. in ſeruitutem. §. ſi petierit. adhuc ingratitudinem 9 egregiam vaſallus commitit, ſi domini ſui vxorem adulterandam conatus fuerit tradere: quia propter hoc vxor à marito diuertit; vt C.

2 Iſtũ intellectum gl. ſequuntur Bald. Alu. Præpoſi.

3 Iſtam limitationẽ cũ ſequenti ſequuntẽ ſcribentes hic.

4 No. hãc limitationem: quia mirabilis eſt et ſing. ſecundum Præpo.

5 Idem Aluar. & Præpo. Aduocatus contra dominum cauſas agens an feudo priuetur.

† Cõcor. cum hoc tex. in procemio. cle. poſt prin. ibi, quoniam nulla &c.

6 Iſtam doctrinã gl. ſequuntur Alua. & Prępo.

7 Tu dic aliter, qđ ſi vaſallus perperam et malo animo iudicat, priuatur: ſi vero per imperitiam cõdẽnat, puniẽ ſi non cõſulit peritiores cũ poſsit. Andrę. Bald. & Prępo.

8 Iſtam partem & precedentẽ ſequuntur Alua. & Prępo.

9 Hoc verum ſi vltra colloquiũ peruẽtum eſt ad aliquẽ actum inhoneſtum ſecundum An. Alua. & Prępo.

vt C. de repu. auth. ſed nouo iure.

[a] Ex omni cauſa. ſicut non ſufficit omnis occaſio ad feudum amittendum, per quam fidelis accepti beneficij ingratus videatur: vt no. ȷ̃. eo. circa prin.

[b] Retinet. ſ. illud quod non alienauit: quoniam aliud quod alienauit, amittit. ȷ̃. de vaſal. q contra conſti. Lotha. ſi autem totum alienaret, totum amitteret, & quia dominum contemnere videtur, ad eum redibit: vt ȷ̃. eod. §. proxi. in fin.

[c] Ratione. id eſt, naturali æquitate vel dicas ratione. ſ. iure Romano, ſicut dicitur de donatario, qui propter ingratitudinem amittit donationem. & à donatore reuocatur: vt C. de reuo. dona. l. j. ſicut etiam dicitur de liberto, qui propter ingratitudinem reuocatur à domino in ſeruitutem: vt C. de lib. & eorum lib. l. ij.

Ingratitudine amittit qs feudum: & redit in ſeruitutem.

[d] Ad proximos. intellexerunt quidam. ſ. quando feudum non erat paternum. quod non puto verum [i], quare enim diſtinguerer, vtrum in dominū peccauerit, vel in alium? Item nulla eſſet dubitatio, ſi paternum nō eſſet, quin ad dominum deberet redire: niſi forte velles intelligere quod hic dicitur proximos, id eſt, deſcendētes: ſcilicet vt illi ſoli excludātur, vt videt dici imo dicitur. ȷ̃. ſi vaſal. feu. pri. cui deferatur. ca. vaſallus. Et ita habes hic, quod delictum alterius alteri nocet. ſic. ȷ̃. prædict. ti. & c. quod contingit ꝓpter enormitatem criminis. ſicut & alias: vt C. ad le. Iul. maieſta. l. quiſquis. & de bo.

[i] Iſta eſt vera & cōmunis ſecundū Aluaro.

fa [a] ex qua opinio vaſalli grauatur, beneficium amittitur. Num & ſæpe deierat, & beneficiū nihominus retinet: vtputa qui beneficij portionē alienat abſque domini ſcientia, beneficium quidem retinet [b], ſed fidem promiſſam ſeruare non videtur.

Vbicunque dominus principaliter offenditur per reatū vaſalli, ibi ad dominum feudum reuertitur: vt hanc habeat ſaltem ſuæ iniuriæ vltionem. Bald.

Denique ſæpe quæſitum eſt, vaſallo propter iuſtam culpam à feudo cadente vtrum ad dominum, an ad ſucceſſorem vaſalli beneficium pertineat. ſed hæc diſtinctio tam ratione [c], quà moribus comprobata eſt, vt ſi quidem vaſallus ita in dominum peccauerit, vt feudum amittere debeat: nō ad proximos [d], ſed ad dominum beneficium reuertatur: vt hanc ſaltem habeat ſuæ iniuriæ vltionem [e]. Si verò non in dominum, ſed alias grauiter deliquerit, vel graue quid commiſerit, ſicut ille, qui fratrem ſuum [f] interfecit: vel aliud graue crimen (quod parricidij appellatione continetur) commiſerit, feudum amittit: & non ad dominum, ſed ad proximos [g] pertinet: ſi tamen beneficium fuerit paternum. ſic enim ſæpe pronunciatum ſcio. Si vaſallus contra conſtitutionem bonæ memoriæ Lotharij imperatoris beneficium alienauerit: quia dominum contēnere videtur, ad dominum beneficiū pertineat. ſcriptum [h] eſt enim, vt pretio ſe cariturum agnoſcat [i].

TITVLVS XXV.

SI DE FEVDO vaſallus ab aliquo interpellatus fuerit, & dominus eum defendere noluerit.

Dominus vaſallo cum extraneo litem habenti feudo, de euictione tenetur, ſi monitus eum non defenderit. Bald.

Negotium tale eſt: Quidā vaſallus à domino tenebat feudū de quo ab aliquo interpellatus fuit: & ſic vaſallus dominum vocauit, vt eum defenderet; domino renuente ad iudicem venire, vaſallus amiſit cauſam per ſententiam. nunc verò vaſallus cambium feudi à domino petit: ad quem dominus reſpondens ait, illum nunquam ab eo feudum tenuiſſe, nec ab eo inueſtituram accepiſſe. contra quem vaſallus dicit ſe hoc feudum ab eo tenuiſſe, & inueſtituram recepiſſe, & ab eo petiuiſſe, vt eum in iudicio defenderet, nec tunc temporis inficiabatur illius eſſe: quod idoneis totum teſtibus probat vaſallus. Reſpōd. Super negotio iſto, quod literis inſinuaſti nobis, tale eſt ſapientum noſtræ ciuitatis conſilium, videlicet Oberti de Orto, & Gerardi Capagiſti: vt ſi vaſallus cum de feudo interpellabatur, auctorem ſuum, id eſt, dominum, vt eum defenderet, vocauit [k], & hoc probare poſſit: ſi in eo iudicio vaſallus [l] fuerit victus de re aliena inueſtitum fuiſſe: vt dominus vaſallo eiuſdem

proſcrip. l. pe. & ff. de rit. nup. l. lege Iulia. alias non debet alterius delictum alteri nocere [e], vt no. in ꝑdic. tit. ſi vaſal. feud. pri. cui defe. ratur.

[e] Vltionem. ſicut extra, & alias dicitur: qđ virgo Deo dicata habet ſolatium de rebus raptoris, qui eam rapuit: vt C. de epiſc. & cler. l. raptores. ſicut etiam redditur dos patri loco ſolatij filiæ in matrimonio defunctæ, ne damnum pecuniæ ſentiat & filiæ amiſſæ: vt. ff. de iure do. l. iure ſuccurſum eſt.

[f] Qui fratrem ſuū. intelligas etiam ſi tradendo interfecit vt totā habeat hæreditatem. nā & licet ī curia amplius ſtare non poteſt, ad dominum non reuertitur: vt ȷ̃. tit. an ille qui interfecit fratrē domini ſui, feudum amittat. ca. ſi quis interfecerit. Quod autem dicitur in fine: ſi cōtra conſtitutionem bonæ memoriæ &c. determinabitur. ȷ̃. de vaſal. qui cōtra conſtituit. Lotha. feu. amit. c. j.

[g] Ad proximos. & nō ad filiū vaſalli. vt ȷ̃. ſi vaſal. feud. pri. cui. defer. capitu. j.

[h] Scriptū totū, ſi totū alienauerit: ſi autē tantum partē alienauerit, tunc illa tantum redibit ad dominum.

[i] Agnoſcat. vt ȷ̃. de prohib. feud. alienan. per Lothariū. lege prima circa fin.

SI DE FEVDO vaſallus ab aliquo interpellatus fue. &c.

[a] Negotium. Vocauit. cæterum ſi nō vocauit, vt eum defenderet, nullum regreſſum habet [b]: vt ff. de eui. l. ſi fundo. §. vlt.

[k] Vaſallus. quod dici

De hoc vide per Dy. in ca. nō debet. de re. iu. li. vj. Item vide hic xviij. concluſio nes quas ponit hic Alua. ſuper intellectū iſtius gl. & incidit pe piūt dictæ cōcluſio. in quarta col. poſt mediū. in verb. quę pro intellectu iſtius glo.

[b] Hoc verum niſi ipſa denūtiatio fuiſſet remiſſa per pactū: vt leg. Herēnius. ff. de euict. ſecundum Aluaro.

dicitur dominum teneri, intelligo secundum distinctionem quæ sit s̄. de inuesti. rei. ali. cap. j. Item hoc intelligo, quando denuntiatum est domino vel eius procuratori, maxime domino sciente. Item & quãdo non per iudicis iniuriam siue per imprudentiam iudicis sentẽtia lata est.

1 Istam limitationẽ sequuntur hic Alua. & Præpo.

Item & quando nõ ex cõpromisso sententia lata est. Item & quando contra præsentem pronuntiatum est. sed & si non denuntiauit: quia dominus vbi esset, scire non potuit: nihilominus recte aget: & veniet etiam in actiõe meliorationis ratio: et hæc omnia his legibus colliguntur: vt ff. de euic. l. si p imprudentiam. & l. si fundo. & l. si ideo. & l. si dictum. & §. j. & §. si præsentem. & C. de euic. l. emptor fundi. & l. si controuersia. & in sum. si res euicta sit culpa sua, dominus nõ tenetur: vt ff. de euic. l. si dictum. §. si cum posset. Accur.

a In feudum dandos. id est, in terrã, siue aliquã rem immobilem, quam teneat ab eo in feudũ sicut priorem tenebat. alias enim aliter intelligeretur, id est, quod deberet tenere nummos in feudum, hoc stare non posset: quoniã feudum, siue beneficium non potest consistere, nisi in rebus soli, aut solo cohærentibus: aut in iis, quæ inter immobilia computantur, veluti cum de camera, aut de cauena datur feudum: vt s̄. de feu. cog. ca.

æstimationis, quod erat tempore rei iudicatæ feudum restituat, vel nummos in feudum dandos [a] numeret: & hoc cùm certum est vasallum de feudo victum fore. Sed si dominus neget hoc feudum nunquam ab eo tenuisse, nec ab eo domino ipsum vasallum, vel eius antecessores vnquam inuestituram accepisse: & hoc vel per instrumentum publicè confectum [b], vel per pares [c] curtis vasallus poterit probare: dominus ad restitutionem feudi tenebit. alioq; dominus sacramentũ subire cogetur [d], istum qui est in causa, vel eius antecessores à se, vel à suis antecessoribus nunquam hoc feudum tenuisse, vel inuestituram accepisse: quo facto dominus absoluendus erit.

TITVLVS XXVI.

SI DE FEVDO defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli.

Si conuentio est inter dominũ & agnatos defuncti, agnati interim ante litem finitam constituendi sunt in possessione: vtroque autem in probatione deficiente, agnato defertur iusiurandum. Baldus.

SI de feudo defuncti militis sit contentio inter dominũ & agnatos defuncti, domino nouum feudum agnatis verò paternum esse contendentibus agnati in possessione feudi, de quo quæritur constituendi sunt. Eo facto, super principali quæstione cognoscendum est: vtroque autem deficiente in probatione, electio iurisiurandi [e] agnatis danda est.

Si contentio est inter filiam & agnatum de beneficio, filia interim debet esse in possessione: vtroque autem deficiente in probatione, agnatis defertur iusiurandũ. Baldus.

Inter filiam defuncti & agnatos eius de quodam prædio mota est quæstio, agnatis feudum, filia verò allodium siue libellarium esse asserentibus. super possessione, apud quẽ manere debeat, quærebatur? Responsum est, apud filiam possessionem interim [f] esse collocandam: deficientibus verò hincinde probationibus, per iusiurandum causa cognita res

2 Hanc q. gl. nõ soluit: sed vide hic per do. An. de Iser. q hoc late declarat.

sciendum. Sed si quis 2 simplex contra consuetudinẽ pecuniam in feudum dedit, pro cuius datione fidelitatem quoque recepit: quid erit? nunquid amittet pecuniam? & qui iurauerit fidelitatem abibit iuramento solutus, ita quod vasallus non erit

b Publice confectum. & à duobus vel à tribus paribus confirmatum, si de noua inuestitura agatur: vt s̄. quid sit inuesti. c. si enim. sed secundum Mediolanẽses sufficit, si etiam ab extraneis sit confirmatum: vt j. qui testes sunt necessa. ad proban. nouam inuestitu. c. si clericus.

3 Totam istam glo. sequuntur scrib. hic.

c Per pares. hoc intelligo secundum distinctionem prædictam: scilicet si agatur de noua inuestitura, an de veteri.

d Subire cogetur. Sed cur debet dominus cogi iurare. cum etiam si nihil præstiterit, debet obtinere: vt C. de eden. l. qui accusare. Item nunquid hoc est intelligendum in casu proposito, scilicet quãdo dominus ante sententiam non infíciabatur feudum esse, & à se detineri: an vtroque casu intelligis dominũ debere iurare? Respõ. ad cautelã domino defertur in primo casu, scilicet quãdo non infíciabatur: sicut alibi studiosus inueniet. Py. & hoc forte ideo, quia prẹsumptio erat pro vasallo, scilicet quãdo dominus non erat infíciatus illud feudũ, scilicet quãdo fuit denuntiatũ ei: alias enim absolueretur nullo etiã dato sacramẽto. & sic intelligas hoc. et si tunc non confitebatur, non tamẽ diffitebatur: alioqui contra propriam scripturam audit. Audiretur enim cõtra propriam scripturam, si deferretur sibi iuramẽtum eo casu quando ab initio, cum fuit ei facta denuntiatio, cõfessus fuit feudũ esse, & à se detineri, quod esse nõ debet, vt quis contra propriam scripturã & confessionem audiatur: vt. C. de nõ nu. pecu. l. generaliter. Accursius.

Auditur quis quandoq; contra ꝓpriã scripturã.

SI DE FEVDO defuncti conten- tio &c.

e SI de feudo. Iurisiurãdi. Videtur mirum, quod hic dicitur agnatos posse reuocare iurando, cum quodammodo anceps periuriũ subire cogi videantur? Respon. quod non coguntur 5: sed volentes admittũtur: vt ff. de dã. infec. l. qui bona. §. ff. de in lit iur. l. videamus. præterea 6 hoc intelligo secundum distinctionem quæ sit. j. de cõsuet. rec. feu. c. sacramentum nõ semper &c. Item 6 quod dicit agnatos in pos feu. constituendos, est simile quod dicitur de interdicto quorum bonorum: vt. C. quorũ bo. l. si. Sed quid si status moueatur quæstio. nunquid interim possideat vasallus vel dominus? Respon. videtur quod dominus: vt. C. de Car. edic. l. j. & ff de Carbo edi. l. Carbonianum. §. penult. & C. de ord. cog. l. ij. licet in edicto diui Adriani videatur contra: vt. C. de edic diui Adria. tol l. ij.

f Interim. hic dicitur, quod interim filia possidere debet, istud merito accidit 8, quia iam facile fundata erat intentio eius: vt. C. de proba. l. siue. Sed quid est quod dicit vtroque in probatione deficiente, scilicet quod agnatis defertur sacramentum: cum actore non proban

4 Istã approbant Bald. Alu. & Prẹposit.

5 Istud dictũ sequitur Præpo. hic.

6 Istud dictum glo. reprobat per Præpo. hic.

7 Ista est vera, si de seruitute prouocatur in libertatem: secus si econuerso, secundum Bal. Alu. & Prẹpo.

8 Istã approbant communiter omnes scrib. hic

probante, & si nihil præstiterit reus obtinere debet? vt.C.de eden.l.qui accusare? Respon.illud est intelligendum secundum distinctionem Py.actore nõ probante &c.sicut distinguitur.j.de consue.rec.feu.c.sacramentum. huic.c.præbet adminiculum quod legitur.C.de iureiur.in bonæ fidei huic ca. obuiare videtur, quod legitur in proximo notabili seq.nã hic dicitur,quod datur agnatis electio : licet ibi dicatur, quod datur filiæ: ergo vr erunt cõtraria, vel rationem diuersitatis assignabis? Rñ. si ea quæ dicta sunt superius, diligenter attendas, à superioribus non discrepabit. referas autem ad distinctionem supradictam.

decidetur, electione danda agnatis. Defuncto milite, inter dominum & filiam illius super quodam feudo quærebatur: domino feudum, filia allodium siue libellarium esse allegante? Respondi, filiam in possessione feudi manere debere, donec de eo iudicetur: probatione verò hincinde cessante, electio iurisiurãdi filiæ danda est [a].

[a] Danda est. occurrit contradictio supradicto proxi. ca. Sol. hic pro filia faciebat præsumptio, ibi pro agnatis. Accursius.

Inuestitura sumit effectum cùm feudum sibi, vel hæredi suo fuerit apertum: sed inuestitura facta à prælato eodem modo non capit effectum, nisi sibi aperiatur: & in tali inuestitura non exigitur consensus eius de cuius feudo procedit. Baldus.

Moribus [b] receptum est, dominum de feudo militis sui, quod post mortem ipsius ad dominum reuerti sperabatur, in alium militem inuestituram facere posse: quæ inuestitura tunc demum capiet effectum, cùm feudum domino, aut hæredi suo fuerit apertum. Secus est in ecclesiasticis personis. nã si ecclesiastica persona talem faciat inuestituram: non aliter valebit. nisi sibi, non etiam successori suo feudum aperiatur: & in tali inuestitura consensus eius, de cuius feudo sit, exquiri non oportet.

Pactum de futura feudi successiõe an valeat.

[b] Moribus. hic videtur quod pactum de futura successione feudi valeat & teneat, & sine consensu illius, de cuius hęreditate quæritur, vt alibi tenet vẽditio: vt.ff. de act.emp.& vẽdi. l.si quis alienam. et de hære. vel actio. vendit. l. ij. §. iij.& arg.C.de pactis.l.j. Arg. contra. C. de pactis l.vlt.& .ff.de acqui. hære.l.q superstitis. &. C. de inut.stip.l.ex.eo. & C.de ecli l.pactum quod dotali. Sed ad hoc vt valeat, potentissimum est arg. C.de donat.l. iij. De hac materia satis tractatum est s.tit.qui suc.tene.c. si vero archiepiscopus.& de feu. da.in vicem legis cõmis. c.si quis inuestierit &c. Accursius.

Istud di-... glo. ...quuntur ...mmuni ... scrib. ...: Idem Al ...& Prę- posit.

[c] Scientia. quod dicit de scientia, intelligo sic, vt crassa & supina ignorantia non sit excusata: vt supra, no. est, quod legitur.ff.de iu. & fac.igno.l nec supina. & l.regula.& quod postea dicit expoliabitur, intelligo pro ea parte, quam inficiatus esset vt dicitur de alienatione feudi.j.de vasal.qui con.consti.Lotha.bene.ali.c.j.nec enim debet vltra procedere metus quã reperiatur delictum: vt.C.de pœnis.l.sancimus. &.ff. de vulg. & pu.sub.l. ex facto.§. Iulianus.& no.hic de pœna inficiationis: quæ quanquam varia sit, in fine libelli disputa. satis potest à diligenti competenter indagari.

[d] Celauerit. non per dolum: alioqui per hoc, quod celat per dolum dominum cõtra abnegantem sciens patefaciendo non adiuuat: vtile, vel facile nõ habet hic memoria, quod habere debet: vt.s. de for. fide. l epistola. ergo quia deierat. non immerito feudo caret: vt infra hic finitur lex, dein de consue.reg.ca.si inter dominum & vasallum.

Sequitur eam Alu. hic.

Si vasallus domino inficietur feudum, vel feudi partem, aut eius conditionem: conuictus postea de mendacio, perdit feudum, & eius conditionem. Bal.

Vasallus si feudum, vel feudi partem, aut feudi cõditionem ex certa scientia [c] inficiatur, & inde cõuictus fuerit eò, quòd abnegauit feudum eius, vel conditionem, expoliabitur. Alius autem vasallus, quamuis hoc sciens non patefaciat, feudum tamen retinet: aut si aliam rem domini celauerit [d] vasallus, feudum tñ nõ amittit.

Qui per triginta annos rem alicuius, tanquam in feudum possedit, & pro ea seruitium præstitit domino, præscribit in feudum. Baldus.

Si quis per triginta annos [e] rem aliquam, vt feudum possedit, & seruitium domino exhibuerit: quamuis de ea re non sit inuestitus, præscriptione tamen triginta annorum se tueri potest. Qui clericus efficitur, aut votum religionis assumit: hoc ipso fendum amittit [f]. Et si vasallus [g] omni anno domino se non repræsentat: feudum tamen non amittit. Omnes filij eius [h], qui feudum acquisierit, fidelitatem fa-

[e] Triginta annos. illud merito accidit: quia tanto tempore actio omnis tollitur: vt C.de p̄script. xxx. ann. l. omnis. & de præscript.long.tempo. l.malę fidei. Sed nũquid istud locũ habet siue bona, siue mala fi. possederit? Item nunquid istud locum habet siue cum titulo, siue sine titulo? Item si à possessione cecideris, nunquid vendicare poterit: & si ad vendicationẽ admittatur: nunquid præfertur dominus vendicãdo, an ipse? Respon. hęc omnia inuenies notata in C.de pręscrip.xxx. anno. l. si quis emptionis.

Actio ois xxx ann. spatio tol litus.

[f] Amittit. hoc ideo accidit: q̃a ex quo incipit esse miles Dei, definit esse miles seculi, nec debet beneficium pertinere ad eum, qui nõ debet gerere officium: vt supra, de eo qui ar. belli. depo. Sed nũquid per alium potest feudo seruire clericus? rñ. hæc q̃stio est scholastica: & ideo omisimus eam: quia in brochardicis disputatur à iuris prudentia.

[g] Et si vasallus. istud plenius dicitur.j.eo.c.licet.

[h] Omnes filij eius. merito dicit omnes filios fidelitatem iurare: quia cum plures personæ in locũ vnius personæ succedant. omnes pro singulari persona sunt accipiendi: vt ff de condi. & demon.l.cum fundus.& C.de secun.nup.l. si quis. & intelligo quod istud maxime expositiue ponatur. nam si pro diuiso possiderent is solus qui possidet vasallus est censendus. huic cõsonat.ff cõmoda.l.iij §.hęres.& ff.de vi& vi arma. l.si plures. Sed quæritur an vasallus teneatur iurare,

& sid

& fidelitatem facere omnibus hæredibus domini: an sufficiat, si paratus est iurare vni? quod sufficiat vni iurare, videtur probari posse: quia in principio, quãdo recepit feudum, non fuit expressum, quod omnibus iurare debet. ergo non est verbum prorogandũ: quia à tenore verborum in contractu appositorũ non est recedẽdum, nisi euidenter illud appareat: vt ff. de leg. iij. l. non aliter. Itẽ quia in hoc casu posset deuenire ad infinitatem, & infinitas est euitanda: vt ff. de dam. infect. l. qui bona. §. vlti. & de re iudi. l. à diuo pio. §. sed si emptor & l. j. §. si cui. ff. vt lega. no. cauea. & de lega. iij l. fideicõ. §. si quis decem. & de ver. sig. l. boues. §. hoc sermone. & de ver. obl. l. eũ qui calendis. Item quia fauorabiliores sunt rei, quàm actores: vt ff. de acti. & obl. leg. Arrianus. Item quia isti hæredes non essent contrarium postulaturi eius, quod petunt: ergo non sunt audiẽdi: vt. ff. de dã. infec. l. qui bona. §. si quis. & .C. de sol. l. pe. Item quia obligatio non debet mutari ex persona successorum: vt. ff. de verb. obl. l. ij. §. ex his. & de præto. stip. l. ij. §. j. & de dam. infec. l. damni. §. si quis. & de diuer. & tempo. præscrip. l. cum hæres. Item quia specialis est obligatio, non debet in alios extendi. ar. ff. de actio. empt. & vend. l. qui ab eo. Item quia cum vno contraxit, nõ debet in plures aduersarios distingui: vt. ff. de exer. ac. l. j. §. vlt. & l. ij. Ex his itaque patet, quod vni iurando, liberatur: vt. ff. de iis, qui deie. vel effu. l. j. §. vlti. & l. iij. Ecõtra prima ratio potest in caput vasalli retorqueri: iurauit enim sibi & suis hæredibus: & si nõ fuerit dictum suis hæredibus, sed sibi: cum non fuerit additum sibi tantum, & hæredibus iurasse intelligitur: quia pactum non fuit personale: licet in eo psona fuerit incerta: ergo transit ad hæredes: vt ff. de. pact. l. iurisgentium. §. vtrum. & l. tale pactum. & de pig. act. l. si necessarias. §. de vendendo. & de proba. l. si pactum. si trãsit ad hæredes: ergo ad omnes vt argu. ff. de ser. ui. vrb. præ. l. si seruitus. secundo respon. Item illa ratio: quia obligatio non debet mutari ex persona suc. potest retorqueri in vasallum: & illa, quia non esset postulaturus contrarium: & omnes aliæ. Solu. iurare debet omnibus: quia vasallorum est ius indiuiduum, vel esse debet, ad instar libertorum, quorum est ius indiuiduũ: vt ff. de iure patro. l. Carmelia pia. & ea quæ indiuidua sunt, debentur hæredibus insolidum. vt ff. de serui. ru. præ. l. si vnus ex. & de condi. & demõ. l. si cui fundus. nec enim incurritur infinitas, cum effectus sit idem. tantum enim faciet omnibus hæredibus insolidum, quantum faciebat soli defuncto. quare vni pro omnibus iurando poterit liberari: vt argu. ff. de iis, qui deie. vel effud. l iij. à contrario sensu illius. l. vt sit contrariorum eadem ratio: vel si grauari sentit, relinquat feudum, secundum Py. sed quicquid dicat Py. hoc tamen videtur expressim dictum in constitutione Friderichi, imperialem. §. præterea ducatus. scilicet, vt non teneatur fidelitatem facere vasallus, nisi vni: dicendo, quod pro vno feudo plures dominos habere non compellatur.

Indiuidua hæredibus insolidũ debentur.

cere debent: maximè si indiuisum habent. quòd si feudum ex diuisione ad vnum tantùm peruenerit: ille tantùm faciet fidelitatem. Adoptiuus filius in feudum non succedit [a]. Mulier habens feudum, relictis filiis ex duobus matrimoniis decessit: inter quos feudi quæstio aliarumq́ rerum maternarum vertebatur. obtinuit filios prioris matrimonij, tam in feudo, quã in cæteris potiores esse [b]. Naturales filij, licet postea fiant legitimi [c], ad successionem feudi nec soli, nec cum aliis admittuntur. Si minori [d] datum fuerit feudum: fidelitatem facere non cogatur, donec venerit in maiorem ætatem, in qua doli capax sit: feudum tamen retinet.

Si filius impubes successit vasallo, non cogitur facere fidelitatem, nec seruitium personale potest præstare: tamen si alius pro eo sponte facit, admittitur. Bald.

Si quis decesserit filio impubere [e] relicto, fidelitatem, nec ipse, nec alius pro eo facere cogitur [f]. Idẽ de seruitio personali:

a Succedit. licet in quartam omnimodo patri adoptiuo succedat: vt C. de adop. l. ij. & insti. de adoptio. §. cum autem. & ff. de adoptio. l. si arrogator. nec sibi putes aliquem iniuriam fieri, cum patris naturalis omnia iura persistãt vt C. de adoptio. l. cum in adoptiuis. circa medium primæ columnæ.

b Cæteris potiores esse. Istud quod hic dicitur expressim legibus contra dicit, & iniquitatẽ continet maximã: vt C. de legi. hære. l. vlt. & C. ad senatusconsul. Orficia. l. pe. vel forte hic loquitur de iis filiis secundi matrimonij: quæ dicuntur infra proxi. c. filij. nati.

c Legitimi, hic notabis illud generale, qđ ab initio non valet, nec ex postfacto conualescit, secũdum quod plenius nota. in cõstitutione Friderichi. imperialem. circa fi. j respõ. sic etiam dicunt & de clerico, qui beneficium amiserit: nam licet postea desinat esse clericus, non tamen feudum possidebit: vt j. de feu. fœmi. §. ex hoc illud. hoc autem quod de naturalibus dicitur, ita intelligo: nisi fiant ita legitimi, vt in feudo succedant: & hoc sit nominatim dictũ ab Imperatore: & sic ex rescripto licebit, quod alias non liceret: vt C. de preci. impe. of l. quoties. & ita accidit Mutinæ in causa cuiusdam Hugo. contra Passapontes: vt ferebatur.

Inualidum ab initio, ex post facto non conualescit.

d Si minori. sed de quo minore intelligendũ est hic? Respon. [1] de impubere tantum: nam si fuerit pubes, per annum & idem differat, feudo priuatur: vt in constitutiõe Friderichi, imperialem. §. præterea & c. istud antem fauore minoris dicitur: quia generaliter nulla est inuestitura facienda ei, qui fidelitatem recusat, vt s. per quos fiat inuestitura, & per quos reci c. nulla.

e Filio impubere. Iste casus valde notabilis est [2] qa si filios habet, alienatur, quod etiam eo viuente reuocatur alienatio: sed si non habet, demum eo mortuo, quod quare contingat, is inquirat cui alia inquirẽda relinquimus. Et no. quod qui alij consentit, sua iura perdit [3] vt s. denotatum est: in pluribus locis. & s. q. bus modis feudum amitta. §. præterea. & s. si de inuestitu. inter domi. & vasal. lis oria. §. si autem aliquis alibi. ad hoc, vt pximior agnatus succedat, alienatoris mors inspicitur: vt s. de suc. feu. c. ij. §. j. Sed qđ est quod dicitur. s. quibus cau. feu. amit. § denique in fin. scilicet quod si vasallus alienauerit feudum illicite, quia videtur dominum contemnere, ad ipsum omnimodo pertinebit: nũquid ppter alienationẽ excludũtur filij? Item si excluduntur, cur ad agnatos potius, quàm ad ipsos pertinet, maxime cum fuerit auitum & proauitum? Respõ. determinabitur. j. titu. si vasallus. feud. priue. cui defe. c. vasalli feudum & c.

f Cogit. no. hic qđ impubes nõ cogit fidelitatẽ facere [4], nec seruitiũ vel p se, vel p aliũ: si tñ fecerit, vel facere voluerit, admittitur & audit. Istud aũt potissime notabis [5], qđ alius pro alio feudo seruire valeat. huic præbet adminiculũ. C. de episco. & cleri. l. quisquis. & l. ad similitudinem. & ff. de administr. tuto. l. ita. in princip

1 Istam gl. in omnibus sequitur & tenet hic Aluaro.

2 Istam gl. sequuntur Baldus, & Aluar.

3 Et hoc siue expresse siue tacite consentit, secundũ Aluar.

4 Idem Aluar.

5 Placet Bald. & Aluar.

alius tamen pro eo faciens ſeruitium admittetur. Titius filios maſculos non habens partem ſuam feudi Seio, partem eiuſdem feudi poſsidenti agnato ſuo conceſsit. Sempronius proximior agnatus mortuo demum Titio partem illius feudi nullo dato pretio recuperare poteſt. quòd ſi Titius filios proprios haberet, pretio reddito etiam viuo Titio, quòd ſi conſenſit a alienationi, vel per annum b, ex quo ſciuit, tacuit: omnino remouebitur.

Facta domino de feudo abuſiua inueſtitura, cogitur dominus vaſallum mittere in poſſeſsionem, nec liberatur intereſſe præſtando. Bartolus.

Si facta de feudo inueſtitura pœniteat dominum, antequam poſſeſsionem transferat: an præſtando intereſſe vaſallo liberetur, quæſitum fuit? Reſponſum eſt pretermiſſa illa condemnatione dominum poſſeſsionem feudi c, de quo inueſtituram fecit tradere d compellendum. Filij nati e ex ea vxore, cum qua matrimonium tali conditione contractum eſt, ne filij ex ea nati, patri ab inteſtato ſuccedant: in feudo ſuccedunt. Nam quamuis ratione improbetur talis conditio, ex vſu tamen admittitur.

Ei, qui non vult aliquid conſequi, ſed ius quæſitum conſeruare, non imminet ius offerendi, niſi dies fuerit appoſita. Bald.

Licet vaſallus domino ſeruitium non offerat: quãtocunque tempore ſteterit (dummodo domino potenti ſeruire paratus ſit) beneficium non amittit, ſi tamen ſciat ei magnum periculum f imminere: vltrò adiutorium ſuum ei debet præbere. Inde quæſitum eſt, ſi dominus in periurium incidat, quia dare non valeat, quod dare iurauerat: & vaſallus eum liberare poſsit ſuam pecuniam dando, & non facit: an beneficium amittat? & reſponſum eſt, non amittere g.

Si vaſallus culpam committit h, propter quam feudum amittere debeat: neque filius, neq; eius deſcendentes ad id feudum reuocabuntur i: ſed agnati, qui quarto gradu ſunt:

prin. & C. de cad. tol. l. vnica. §. ne autem. & de natu. libe. l. iij. & de præpoſ. agen. in re. l. agentes. libro. xij. & in ſum. ſ. in prin. hic autem arbitrio minoris. l. impuberis relinquitur. hodie vero per maiorem partem curiarum neceſsitati ſubiicitur. nam hodie cum dominus inueſtit impuberem: aliũ pro eo donec pubes fiat, poſtulat vaſallum: quē impubes nulla adhibita excuſatione præſtat: ſed tamen nõ puto præiudicium ei fieri, ſi id non faciat: vt hic dicit. & notabis, quod ad id, ad quod aliqui non compellitur, volens tamen admittitur. ſimilia ſtudioſus inquirat.

De hoc vide per do. Alua. hic in ij. col. in ver ſic. quæro quē cum dicta glo.

a Conſenſit. ſiue tacite, ſiue expreſſe: vt nota. ſ. quibus mod. feud. amitta. ca. præterea.

b Per annum. remouebitur ergo iſte proximior agnatus à petitione illius partis feudi, quod tanquã proximiori debebat ad eum peruenire taciturnitate illius anni à tempore ſciẽtiæ cõputandi: quod ideo forte contingit: quia ille erat de agnatis ad quē feudum ſpectaret: niſi ipſe præcederet in gradu vno forte, vel pluribus, nõ curo & hoc facit ſcientia & anni trãſcurſio & agnatio illius qui poſsidet: quaſi videatur conſentire alienationi factæ agnato ſuo. ſecus forte eſſet, ſi extraneo alienaſſet: quoniam tunc nõ noceret ei annalis trãſcurſio: niſi forte eſſet tanta, per quam ius ſuum tolleretur: puta xxx. anno. vt C. de præſcript. xxx. anno. l. ſicut. & authen. malæ fidei. de hac annali præſcriptione habes ſ. ſi de inueſtitu. inter do. & vaſal. lis oriatur. c. ſi autem aliquis.

c Dominum poſſeſsionem feudi. ſcilicet vacuã poſſeſsionem ſtatim ſcilicet poſtquã fecit inueſtituram & fidelitatem recepit, ſi per pactum non remiſit & fidelitatem: imo ſi differret eam tradere, omnē vtilitatē præſtabit ei: vt ſ. de noua forma fideli. ca. inueſtitura, & intelligas, quod hic loquitur de ea inueſtitura ſcilicet verbali, quæ abuſiuo modo dicitur, & non de ea quæ proprie dicitur inueſtitura, ſecũdum quod de vtraq; dicitur ſ. quid ſit inueſtitura. ca. j. alias enim ſi de propria inueſtitura loqueretur, nulla eſſet dubitatio. ad quid enim teneretur dominus tradere poſſeſsionem, cum iam tradita erat? & tunc nõ eſſet mirum, ſi vaſallus non compelleretur intereſſe recipere, ſi nollet. Sed quid ſi alium inueſtiuit poſtea quam iſtum inueſtiuerat, & ei poſſeſsionem tradidit antequam iſti: nunquid tunc liberabitur ſoluendo intereſſe? & quare non? ſicut ſi vendidiſſet duobus: vt tunc habeat locũ ſi res vendita non traditur &c. vt ff. de actio. empti. & venditi. l. j. Accur.

d Tradere. ſicut alias dicitur de donatore, qui omnino cõpellitur rem ſimpliciter inter viuos donatam tradere: nec temere poterit eam reuocare vt inſti. de dona. §. ij. aliud eſt ſecundum vnam ſententiam in re vendita, à cuius traditione liberatur venditor præſtando intereſſe: vt ff. de actione empt. & vendi. l. j. veruntamen ſuper ea variatur.

e Filij nati. iſti filij, qui lege Salica dicũtur nati ſiue proditi, in feudum nõ ſuccedunt: ſed nec in proprietate prioribus extantibus. ſi enim priores non extarent. tunc in proprietate ſuccederent, & non in feudo. prioribus verò fratribus ſine filiis decedentibus ſuccedunt: & dicitur tale matrimonium Mediolani accipere vxorē ad morganaticam, alibi lege Salica: vt j. de filiis natis de matrimo. ad morganaticam contracto. ca. quidam habēs filium. & de his forte filiis loquitur. ſ. eo. l. mulier.

f Periculũ, puta quia dominus obſidebatur: vel alias ei mors imminebat. tunc enim vltro (vt dixi) debet ei ſuum adiutoriũ præbere & ſine nuncio, & cũ potuerit: alias enim fundum perdit: vt j. hic finitur lex. §. ad hoc.

g Non amittere. non enim ſufficit quælibet occaſio per quam fidelis accepti beneficij videatur ingratus, ad feudum amittendum: vt ſ. quib. cau. feu. amit. circa principium. ſicut non amittitur ex omni cauſa, ex qua opinio vaſalli grauatur: vt ſ. prædicto tit. §. illud enim certum eſt.

h Culpam committat. arg. contra huic ca. & C. de decu. l. ij. §. pen. & de inter. & re. l. iij. & de in ius voc. l. adoptiuum. in fi.

Filius nõ amittit feudũ ab auo acquiſitũ propter patris delictum.

i Reuocabuntur. notant hic quidam, niſi ſit feudum ab auo acquiſitum: quia filius propter delictum patris non debet amittere feudum acquiſitum ab auo: vt ar. ff. de ſena. l. emancipatum. §. ſi quis. & C. vnde lib. l. vi.

quod forte falsum puto: quia si nō debet amittere feudum ab auo acquisitum: ergo multo minus, si à proauo, vel etiam à superioribus. vel etiam eadem æquitate siue ratione non debet amittere. quomodo enim possent esse isti agnati, de quibus dicitur, in quarto gradu, nisi ab auo: vel proauo ad minus esset acquisitum? Dicas ergo, quod nullo modo debeat admitti filius ad eius portionē, nisi per gratiā solam à domino acquiratur: & agnati non extent, quibus aperiatur: qui vsque ad quartum gradum admittuntur: vt hic dicitur: imo vsque in infinitum: vt j. si vasal. feud. pri. cui defe. c. j imo quod plus est, puto, φ etiam agnati remoueātur à petitione illius: si talis sit felonia, quæ dominum respiciat: vt dn̄s habeat hāc suę iniuriæ vltionem: vt s. quib. cau. feu. amit. §. denique. licet quidam forte intelligant illud habere locū in feudo nouo: secundum quod ibi not.

a In generali alienatione. quod hic dicitur, expositum est j. de capi. q cu. ven. c. quidam capitaneus. & quæ ibi notanē, hic similiter notari possunt.

b Si vasallus. huic accedit. ff. de euic. l. ij. §. vlt. & j. de controuer. inter domi. & emphi. feu. ca. domino cum emptore. & quę ibi notaui, hic repetas.

c Sciens abnegauit. hoc satis expositum est. j. de lege Corrad. c. si fuerit inter dominū &c.

d Dū tamen militi detur. si tamen dans fuerit miles. sufficit enim si sibi æquali detur. Item non debebit dari alia lege, nisi quam ipse habet: vt j. de leg. Corra. §. ex eadem lege. præterea non debebit pretiū accipere de eo sub colore inuestituræ eum vendendo: vt in constitutione Friderichi. §. callidis. & hoc est etiam quod hic dicitur, nihil in fraudem legis fiat &c. in fraudē enim tunc intelligitur facere, si vltra pretium medietatis acciperet pro toto. & hoc ita à multis intelligitur. & accedit huic quod legitur. s. qualiter olim poterat feudum alienari. circa prin. & quæcunque de hac materia notantur. j. de ca. Cor. ca. j. etiam hic possent notari.

e Si vasallus de beneficio suo istud cap. determinatur per id quod notatur. j. de condi. feu. inter vasal. & aliū. capit. si causa inter vasallum.

f Feudum. nisi sit tale, φ per se esse non potest: vt s. de inuestit. de re aliena. ca. rei.

g Domino committente feloniam istud melius exponitur. j. qualiter dominus à proprie. pri. c. ex facto.

h Admittitur. licet enim nō habeat propriam feudi naturam, iure tamen feudum censetur. poterit enim vendere & donare: vel aliter si sibi placuit alienare etiam sine domini voluntate. & hoc facit verbū illud & cui dederit & cætera. aliud tamen esset, si dixisset & cui in feudum dederit: quoniam tunc haberet propriam feudi naturam: vt j. de feu. nō habente propriam feudi naturam. cap. si quis ea lege &c.

i Titius cū Sempronio hoc ca. exponitur. j. de eo, q finem facit agnato de feudo paterno. ca. tres erāt agnati. Accursius.

* At quid si pater læsæ maiest. crimen admisit, an filius ob id perdat legitimam? Vide Car. zaber. in cle. pastoral. in vij. q. de re. iu.

dūmodo ad eos pertineat. In generali alienatione [a] vasalli non continetur feudum, nisi nominatim dictum sit.

Si vasallus feudum ignorans alienauit, feudum non amittit, & sibi restituendum est, non domino tenebitur tamen ad interesse emptori ignoranti. Bald.

Si vasallus [b] feudum alienauit ignorans: non domino, sed ipsi vasallo feudum restituendum est: ad interesse verò emptori ignoranti condemnandus est vasallus. Vasallus feudum quod sciens abnegauit [c], amittit: ignoranti verò subuenitur. Quòd si dubitet: dubitanter respondere debet. Beneficium à vasallo in feudum, si nihil in fraudem legis fiat, rectè dari potest: dum tamen militi detur [d].

Si vasallus de beneficio suo [e] agat vel conueniatur: siue obtineat, siue non (licet ignorante domino fiat) omni tempore firmum erit illud iudicium. Nam & transigere rectè poterit: nec quod accepit transactionis nomine, feudum [f] erit.

Si dominus commisit feloniā, per quam, si eam cōmitteret vasallus in dominū, amitteret feudum: dominus etiam perdere debet feudi proprietatem. Bal.

Domino committente feloniam [g] (vt ita dicam) per quam vasallus amitteret feudum, si eam committeret: quid obtinere debeat de consuetudine, quęritur? & respondetur, proprietatem feudi ad vasallum pertinere, siue peccauerit in vasallum, siue in alium. Feudum ea lege datum, vt ipse & hæredes sui masculi & fœminæ, & cui dederit, habeant: iisdē culpis amittitur [h], quibus & aliud feudū. Quòd si vasallus alienauit: feudū esse desinit apud emptorē. Titius cum Sempronio [i] fratre suo feudum paternū possidēte pactum fecit de eo feudo non petendo à Sempronio hæredibusve suis. Sempronio sine hærede masculo defuncto, inter Titium & Seium fratrē suum de eo feudo quæstio orta est: quid inde fieri debeat, quæritur? Respōsum est, pactum non obstare Titio.

TITVLVS XXVII.

DE PACE TEnenda, & eius violatoribus.

Imperator adulatur omnibus suadens, quòd debeant seruare pacem: & statuit pœnam contra nō seruantes. Bald.

FRidericus Dei gratia Romanus Imperator semper Augustus, episcopis, ducib⁹ comitibus, marchionibus, & omnibus, ad quos literæ istæ [k] peruenerint, gratiā suam, & pacem, & dilectionem. Quoniā diuina præordināte clemētia, soliū regiæ maiestatis conscendimus: dignū est, vt cuius præcellimus munere, illi omnino pareamus in opere.

De pace tenenda, &c.

F Riderich⁹. Literæ istæ. videtur ergo, quod voluerit imperator iste condere legem cum dixerit: ad quos literæ istæ peruenerint: sed dic tu super hoc secundū φ notatur. j. de pace

Inde est, quòd nos tam diuinas, quàm humanas leges [a] in suo vigore manere cupientes, & ecclesias siue ecclesiasticas personas sublimare, & ab incursu & inuasione quorumlibet defensare intendentes: quibuscunque personis ius suum conseruare volumus: & pacem diu desideratam, & antea toti terræ necessariam, per vniuersas regni partes habendam regia authoritate indicimus. Qualiter autem eadem pax tenenda, in subsequētibus declarabitur euidēter. Si quis hominem intra pacem cōstitutū occiderit: capitalē [b] subeat sententiam: nisi per duellū [c] hoc probare possit: quòd vitam suam defendendo illum occidit. Si autem omnibus manifestum sit, quòd non necessariò, sed voluntariè illū occiderit: tunc neq; per duellum, neque quolibet alio modo excusabitur, quin capitali damnetur sententia. Si verò violator pacis à facie iudicis fugerit: res eius mobiles à iudice in populum publicentur, & dispensentur: hæredes autem sui hæreditatē, quam ipse tenebat, recipiant tali conditione interposita, vt iureiurando spondeant, quòd ille violator pacis nunquam decætero ipsorū voluntate, aut consensu aliquod emolumētum inde percipiat. Quòd si hęredes neglecto postmodum iuris rigore, hæreditatem ei dimiserint: comes eandem hæreditatem regiæ ditioni assignet: & à regio iure † beneficium suscipiant. Si quis alium intra pacis edictum vulnerauit: nisi quòd in duello, & vitam suam defendendo [d] hoc fecerit, probauerit: manus ei amputetur: & sicut superius dictum est, iudicetur: & iudex in causa ipsum & res eius secundum rigorem iustitiæ strictius cōsequatur. Si quis aliquem ceperit, & absq; sanguinis effusione fustibus percusserit, vel crines eius aut barbā expilauerit: decem libras ei, cui iniuria illata esse videtur per compositionem impēdat: & iudici viginti libras persoluat. Si verò temerarius absque percussione eum inuadat: eò, quòd vulgò dicitur cisteros, & calida manu ac verberibus contumeliisq; male tractauerit: quinque libras pro tali excessu componat: & iudici pro tali excessu decem libras persoluat. Quicunque iudici suo pro excessu viginti libras inuadiauerit prædium suum pro pignore illi tradat, & intra quatuor septimanas inuadiatam pecuniam persoluat. Quòd si intra quatuor septimanas prædium suum soluere neglexerit: hæredes sui si voluerint, hæreditatem recipiant, & comiti intra sex septimanas viginti libras persoluant. Si autem comes eandem hæreditatem regiæ potestati consignet: proclamatori etiam damnum restituat, & prædium à rege beneficiali iure obtineat.

Clericus, qui pacem violauit, vel pacis violatorem receptauit: si quidem comparet in iudicio, pœna pecuniaria punitur. Si verò est inobediens, pœna maiori puniendus est. Bald.

Si clericus de pace violata pulsatus fuerit, id est, notatus & proscriptus fuerit: aut pacis vio-

de pace iura. firmā. hac edictali §. iniuria seu furtum.

[a] Humanas leges. hoc non seruauit Imperator iste in furto. scilicet quod leges in eo remanerent in suo statu cū dicat, quod pro furto valenti, tantum quinque solidos, debet fur laqueo suspendi: vt j. eo. §. si quis quinq; soli. valens. & alias lex dicit, quod pro furto non debeat mori: sed aliter castigari: vt C. de fur. authē. sed hodie pro furto.

[b] Capitalē. eodē modo punitur miles. qui pacem perturbauit: vt ff. de re mili. l. vlti. & ita habes hic, quod capite puniri debet ille, qui hominē occiderit intra pacē cōstitutū. sed alias per Henricum imperatorē dicitur, quod manus ei debeat amputari: vt in Lōbard. de ho li. ho. l. qui vero intra treugam. Sed dic, quod hic cōstabat homicidium perpetratū ab isto, qui ita punitur: ibi vero non constabat, nisi per pugnā, in qua succubuit. vnde nō est mirum, si mitius puniatur: quoniā incerti sumus de iudicio Dei: & multi p pugnā causam suā perdunt sine iusta causa: vt in Lomb. prædicto tit. recolimus.

Duellum quandoq; permittitur.

[c] Per duellū. No. hic causam, in quo pugna fit. s. qn̄ constabat eū fecisse homicidiū, de quo dicitur hic. fit etiā pugna, qn̄ nō occidit, sed vulnerauit tantum: & de hoc constabat. dicebat tamen illud fecisse se defendēdo: sicut in superiori casu, & j. ead. l. si quis alium. si autem constaret de homicidio: sed non, quod ille istud fecisset, tunc posset illud per pugnam probari: siue post treugam factā, siue post pacem dicatur eum fecisse homicidiū illud: vt in Lōbard. de ho. lib. ho. qui vero intra treugam. Poteris ergo addere istos duos casus, qui sunt in. l. ista, in q bus fit pugna aliis casibus, q notantur in Lombard. in summa Friderichi. Notabis etiā hic duos casus supradictos. in quibus ex necessitate causatiua cogitur reus pugnam imponere. s. si non vult puniri. Sunt autem & alij duo casus in Lōbard. in quibus similiter cogit, puta in crimine læsæ maiestatis. Item vbi quis alium vocauerit arigam, id est, cucurbitam, vt in Lombard. de pur. rei. l. vlt. & de conuiciis. l. j. quod erit speciale in prædictis quatuor casibus: cū alias regulariter pugna fit sēper in electione * actoris: vt in Lombard. qualiter quis se defendere debet. si qs amodo. & l. de prædiis. & l. si quis alium asto. licet omnes videantur dicere, quod reus teneatur se vel p pugnā defendere, vel iurare: vt in Lombar. prædicto tit. c. si quis post. qd̄ ita intelligitur, scilicet si actor voluerit per prædictas leges.

A lege ... bene... reci-piant.

[d] Vitam suā defendēdo. quod quidem iure facere potest. quod enim qs ob tutelam sui corporis facit, iure fecisse existimatur: vt ff. de iusti. & iure. l. vt vim. dum tamen cum moderamine inculpatæ * tutelæ hoc faciat, vt C. vñ vi. l. j. idem puto si non voluntariè, sed ex improuiso eum occidit: quoniā crimen tunc non contraxit. ea enim

* Quando fit in actoris electione. & itē quādo reus indicere duellum cogatur, quotve sunt casus ppter quos duellum pmittatur vide hic p Bal. & Mat. ab afflict. sed fusissime per Goff. in tractatu de duello.

* De incul patæ tutelæ moderamine & quatenus id sumendum sit vide p Abb. in c. significasti. de homic.

quæ

latorē in contubernio suo habuerit, & de iis in præsentia sui episcopi sufficienti testimonio conuictus fuerit: comiti, in cuius comitatu idem clericus hoc perpetrauerit: viginti libras persoluat: & de tanto excessu secundum statuta canonum episcopo satisfaciat. Si autem idem clericus inobediens extiterit: non solum officio & beneficio ecclesiastico priuetur: verùm etiam tanquam proscriptus habeatur.

Dominus castri, si violatorem pacis receptauit, aut eum repræsentet cum omnibus bonis suis mobilibus, vel sub iuramento eum adduci permittat: aut si hoc non faciat, punietur. Bald.

Si iudex populi clamore aliquam pacis violatorem ad castrum alicuius dominus secutus fuerit: dominus, cuius castrum id esse cognoscitur, ad faciēdam iustitiam illum producat. Qui si de sua fuerit diffisus innocentia, & añ conspectum iudicis venire formidauerit: si mansionem in castro habet, dominus eius omnia bono mobilia sub sacramēto iudici repræsentet, & eum decætero in domo sua tanquam proscriptū non recipiat. Si verò mansionem in castro non habuerit, dominus eius securè eum adducere faciat & postmodum iudex cū populo eum tanquam pacis violatorem persequi non desistat [a]. Si duo homines [b] pro vno beneficio cōtendunt: & vnus [c] super eodem beneficio inuestitorem producit: illius testimonium [d], cùm inuestitor domum inuestituræ cognoscit, comes primò recipiat, & si idem probare poterit idoneis testibus, quòd absque rapina hoc idem beneficiū habuit: remota controuersiæ materia, id obtineat. Quòd si de rapina præsente iudice cōuictus fuerit: rapinam dupliciter soluat [e] beneficio verò careat: nisi iustitia & iudicio dictante illud in posterum requirat: Si tres vel plures contendunt de eodem beneficio producentes vtrinque diuersos inuestitores [f]: iudex in cuius præsentia causa ventilatur, à duobus requirat [g] boni testimonij ho-

quæ ex improuiso casu potius, quam fraude accidūt, fato, non noxæ imputantur: vt C. ad l. Corne. de sica. l. j. Idem etiam puto, si hoc fecit ob tutelam filiorum suorum, vel vxoris, vel alterius personæ cōiunctæ: vt arg. C. de episc. & cleri. l. raptores. j. respon. & ff. quod met. cau. l. isti quidem. §. vlt. & ff. ad senatuscon. Syl. l. j. §. si. cum idem forte esset, si ob tutelā rerum suarū: vt ar. C. vnde vi. l. j. & ff. ad legem Corne. de sica. l. furem. & in auth. vt nulli iudi. §. vlti. & in Lombard. de iis, qui ad palatium ire cōtendunt. si cuiusque.

a Persequi non desistat. armis. s. legalibus, quibus imperatoriam &c. vt in procemio instit. in prin. ergo & consequēter iudicem de quo hic dicitur. & quidem non aliter iudex iudicare debet quam quod ex legibus, & constitutionibus, & moribus proditum est: vt insti. de offi. iud. in prin.

b Si duo homines. i. quando inuestitor dicit se illū inuestiuisse de illo beneficio, quā inuestiturā fecit dono, nullo pretio accepto. & hoc est quod dicit, donū inuestituræ recognoscit &c.

c Et vnus. nam si ambo producunt eundem inuestitorem; tunc ille esset potior, cui dominus sine fraude guarētizaret: nisi aliud probaretur ab alio vt. j. de le. Corra. §. si autem inter pares duos.

d Testimonium. scilicet eius, qui produxit inuestitorem: quia debebat probare se inuestitum esse: vt infra sequitur, & si idem probare poterit &c. vel dicas illius testimonium &c. id est, eius inuestitoris: quia comes debebit primo audire eius testimonium: id est, simplex dictum sine iuramento, vel cum iuramento si voluerit. & si dixerit se inuestiturā in illum, qui eum produxit fecisse: tunc ille, qui per eum produxit inuestitorem, debebit probare idoneis testibus &c. prior tamen intellectus magis consonat literæ: nihilominus tamen comes audiet dictum inuestitoris. & hoc est quod dicit, inuestitoris donum &c. & intelligas, quod iste qui produxit inuestitorem, non possidebat. aliter enim non habet necesse probare. cum actore non probante &c. vt C. de edend. l. qui accusare. nisi forte aliud esset, quod pro aduersario faceret. Sed quare dicitur. quod debet probare se illud beneficium absque rapina habuisse, nonne sufficit si probet se inuestitum, & illud habuisse? Respon. satis intelligitur probare hoc ipso. quod contrarium non probatur: dum tamen probet se inuestitum saltem per dictum illius inuestitoris, quē produxit. arg. ff. de iure dot. l. dotem quæ. & C. qui mili. non possunt super seruis. & hoc etiam videtur dici infra proximo. §. quod si de rapina &c. vel dicas, quod ideo probare debet illud: vt remoueatur postea omnis controuersia de eo: & hoc est quod sequitur. remota controuersiæ materia &c. Accur.

e Soluat. scilicet ei, qui per rapinam abstulit. & intelligas hic rapinam nō in propria significatione: cum res immobilis dicatur ꝓprie inuadi, & res mobilis rapi: vt institutio. vi bonorū rapto. §. quod non solum. sub. §. quia tamen. & ita habes hic. quod debet soluere duplum rapinæ illius. Sed nunquid erit totum pœna: an in ipso duplo res continebitur? Respon. in ipso duplo res continebitur: ne alias contradicat constitutioni, si quis in tantam. C. vnde vi. vel aliis, quæ dicunt rē in duplo contineri. Vel dicas, quod totum erit pœna: & propterea beneficium debebit amittere: & hoc est qđ sequitur: beneficio verò careat &c. & propter prædictam pœnam reseruatur ei hoc ius: scilicet vt possit illud beneficium in posterum requirere de iure: cùm forte res bene esset illius, qui eum inuestiuit: veruntamen alius possidebat: quam possessionem iste inuasit. & hoc est quod sequitur, nisi iustitia &c.

f Diuersos inuestitores. si autem vnum producerēt inuestitorem: tunc si possidenti dominus guarentare voluerit sine fraude, ille obtinebit: nisi aduersarius contra induxit: vt infra, de leg. Corra. §. si autem inter pares duos.

g Requirat. quid ergo erit, si nullum inueniat, qui hoc dicat? Responde. beatus qui tenebit: nisi forte alter eorum probauerit de iure suo. In. §. ergo isto, & superiori videtur dici, quod iudex siue comes

minibus in prouincia eorundem litigatorum commorantibus per sacramentum, quod iurauerint: quis illorum absque rapina eius beneficij possessor extiterit: & cognita ex ipsorum testimonio rei veritate, possessor beneficium suum quietè obtineat: nisi iudicio & iustitia dictante alter de manu sua illud eripiat.

Miles à rustico de pace violata pulsatus, militari manu se purgabit. Quòd si rustico per militem obiciatur: diuino rusticus aut humano iudicio suam monstrabit innocentiam. Bald.

Si rusticus militem de violata pace pulsans manu sua iurauerit, quòd nõ de voluntate [a] sua sed de necessitate hoc fecit: manu militari se miles expurgabit. Si miles rusticum de violata pace pulsauerit [b], & manu sua iurauerit, ꝙ non voluntate, sed necessitate hoc [c] fecit: de duobus vnum rusticus eligat, an diuino [d], an humano iudicio innocentiam suam ostendat: aut septem testibus idoneis, quos iudex elegerit, se purget. Si miles aduersus militem pro pace violata aut aliqua capitali causa [e] duellum committere voluerit: facultas pugnandi ei non concedatur, nisi probare possit ꝙ antiquitus ipse cum parentibus suis natione legitimus miles existat.

Imperator præcipit ciuitatibus quòd post natalẽ sanctæ Mariæ prouideant, quòd sit rerum vbertas: & statuitur pœna non seruantibus eorum deliberationem & statuta. Bald.

Post natalẽ sanctæ Mariæ vnusquisque comes septem boni testimonij viros sibi eligat, & de qualibet prouincia cum ipsis sagaciter disponat: & quanto pretio secundum qualitatem temporis sit annona vendenda, vtiliter prouideat. Quicunque verò cõtra deliberationẽ ipsius intra anni terminũ, altius modium & carius vendere præsumpserit, tanquam violator pacis habeatur: & totidem viginti libras comitti exoluat, quanti modios siue maldios altius vendidisse conuictus fuerit.

Rusticus arma non portet: nec mercator, qui negotiandi causa per prouinciam transit, nec miles ad palatium comitis. Item nullus laqueos seu retia tendat ad capiendas venatiões: nisi aduersus apros & lupos. Bald.

comes debet cognoscere inter duos vel tres pares de controuersia feudi: quæ est contra aliam constitutionem eiusdem Friderichi, imperialem debet solertiam & cætera. § præterea si inter. vbi dicitur, quod dominus debet cognoscere. sed dicas de hoc secundũ quod ibi notaui in summa, titu. apud quẽ, vel quos iudi. cau. feu. deb. agitari.

[a] De voluntate. quod alias dicitur in Lombard. asto animo. & in multis legibus, & maxime in titu. qua. quis se def. deb. si quis alium asto animo appellauerit. & in multis aliis legibus. quod verbum exponitur, id est, voluntarie: secundum quod hic est simpliciter positũ: vt in Lombar. de ho. lib. ho. l. si quis puellam. in si. tit & de incen. & damno & iniu. l. j. in prin. iure autem Romano dicitur calumnia. Accursius.

[b] Pulsauerit. scilicet deferẽs vel accusans: & accusando citans.

[c] Hoc. scilicet iuramentum tale præfatæ pulsationis. Accursius.

[d] An diuino. id est, per iudiciũ candentis ferri siue igniti: sicut hodie est consuetudo in multis locis portari: vel forte accedet ad ix. vomeres ignitos: quorũ quilibet calidus siue ignitus in terra ponetur vnus ante alium, & ipse portabit vnũ ex eis, donec fuerit ad nonum: sicut ille, qui parricidium commisit, timens per eũ se casurum in seruitutem: cum ille forte esset seruus, quem occidit: & hoc negauerit: vt in Lõbard. de parricidiis. l. iij. vel etiam per iudicium feruẽtis aquæ: sicut dicitur de seruo, qui dicitur homicidium abscõse perpetrasse: vt in Lombard. de homicid. lib. ho. l. vlti. quod autem sequitur, an humano iudicio: sic intelligas, id est, per pugnam. Sed quæro cũ quo debebit pugnare iste rusticus: nunquid pugnabit cum milite, an cum campione ei dato à milite? Respond. nisi cum milite non debebit pugnare: quoniam principales personæ debent per se pugnare, nisi iuuenilis ætas, aut decrepita, aut infirmitas eos pugnare prohibeat: & in aliis quibusdam casibus: vt in Lombar. qualiter quis se defendere debe. quicunque. & l. finali. & l. si seruus propter appetitum, & titu. de homicid. lib. ho. l. qui verò. Vel dicas (& hoc forte verius est) quod non pugnabit cum milite: sed cum campione sibi æquali dato à milite: quoniam per consimiles aduocatores fieri debet pugna: vt in Lombard. qualiter quis se defen. debe. l. vltima. nec enim potest quis contra militem nolentem pugnam imponere nisi probauerit, ꝙ antiquitus ipse cũ parentibus suis natione miles existat legitimus, vt sequitur infra proxime. nisi forte velles dicere, quod aliud sit quando miles imponit pugnam contra rusticum: & tunc per seipsum pugnabit: & aliud quando rusticus vult pugnam imponere militi, & tunc non posset eã imponere: vt infra §. proximo dicitur quia tunc miles debet se purgare sacramento suo. & ita erit deterioris conditionis rusticus, quàm miles. nec mirum, cum in multis casibus priuilegiũ habeat miles, quod non habent alij: quos hic enumerare esset ꝓlixum. nimirum, quia magis debet puniri corporaliter rusticus, quam miles: vt argumen. C. de summa trinitate. lege, nemo clericus. licet pecuniariter secus: vt C. de episcopis & clericis. l. presbyteri.

Rusticus deterioris est conditionis quã miles.

[e] Capitali causa. Sic ergo videtur, quòd de quolibet capitali crimine pugna hodie possit imponi: quod est contra ius Lombardorum, quo videtur prohiberi pugnam fieri: nisi in casibus à lege dictis: vt notatur in Lombarda, qualiter quis se defendere debet, quicunque. & titu. de homine ad iudicium non mittendo. l. vnica. Pugna enim est odiosa, & legi displicet: vt in Lombarda, de homi. lib. ho. recolimus enim & odia sunt magis restringenda, quam amplianda: vt ff. de lib. & posthu. l. cum quidam. vel dicas etiã quod nihil innouetur per id, quod dicitur. & intelligas quod hic dicitur aut aliqua capitali causa: scilicet per quã pugna oriatur. & hic forte est verior intellectus, qui potest colligi ex eo quòd dixit aliqua, & non dixit qualibet, sicut & alias secundum quosdam intelligitur, ꝙ legitur in Lõbar. qualiter quis se defen. debet. l. de futuris, vel de minoribus causis: quia ꝙ ibi dicitur

dicitur de minoribus caussis, intelligunt ipsi & de his caussis, in quibus non potest fieri pugna gratia rei: quia est infra quantitatem de qua alias fieret pugna, puta quia est furtũ infra sex solidos, aut depositum negatum infra viginti solidos nõ de aliis de quibus alias non posset imponi pugna, licet quidam istud aliter intelligãt: vt ibidem notatur. sic etiam aliqui intelligunt legem, si quis alium asto animo &c. scilicet verbum illud, an, vnde ipsa appellatio agatur: id est, de causa, de qua pugna oriatur. In hoc tamẽ arctabitur forte ius Lõbardo. per hoc ꝙ hic dicitur, scilicet quod contra militem nõ poterit hodie pugna imponi, nisi à milite: secundum quod sequitur in hoc. §. nisi probare possit &c.

a Si quis rusticus arma: & ita habes quod rustici nõ audent portare arma: sicut alias dicitur, quod rustici nõ audent optare pecuniam: vt C. de agri. & censit. l. domini prædiorum. & intelligas, quod forte tollere debebit ei arma: quomodo nõ poterit ei auferre pecuniã: cum talis erit qui non audeat eã optare: vt dixi, quia forte nõ poterat separari à solo: de quibus forte loquitur hęc lex prædicta: aliis vero rusticis auferet viginti solidos, si habuerit. & hoc est quod dicit lex viginti solidos &c. Vel dicas, ꝙ tollet vtrunq;, scilicet arma & pecuniam, si habuerit: & expones vel, pro &.

* Arma portare & pecuniam optare nõ audent rustici.

b Non, vt quem lædat. id est, non eo animo, vt quẽ &c.

† Tondeatur.

Si quis rusticus arma a, vel lanceam portauerit, vel gladium: iudex, in cuius potestate repertus fuerit, vel arma tollat, vel viginti solidos pro ipsis recipiat à rustico. Mercator negotiandi causa per prouinciam pertransiens, gladium suum suæ sellæ alliget, vel super vehiculum suum ponat: non vt quem lædat b innocentem, sed vt à prædone se defendat. Nemo retia sua, aut laqueos, aut alia quælibet instrumenta ad capiendas venationes tendat, nisi ad vrsos, apros, vel lupos capiendos. Ad palatium comitis nullus miles ferat arma, nisi rogatus à comite.

Publici latrones antiqua damnantur sententia, & ijs non prodest appellatio vel reclamatio, sicut nec cæteris, qui appellare non possunt. Bald.

Publici latrones & cõuicti, antiqua damnẽtur sententia. Quicunque aduocatiam suam, vel aliquod aliud beneficiũ inornatè tractauerit, & à domino suo admonitus non resipuerit, & in sua perdurans insolentia ordine iudiciario tam aduocatia, quã beneficio exutus fuerit: si postmodum ausu temerario aduocatiam, vel beneficium inuaserit: pro violatore habeatur.

Si furatus est aliquis valorẽ quinque solidorum vel amplius laqueo suspendatur: si verò minus scopis & forpice excorietur, & tundatur. Bald.

Si quis quinq; solidos valens aut plus fuerit furatus, laqueo suspẽdatur: si minus, scopis & forpice excorietur, & tundatur †. Si ministeriales alicuius domini inter se guerram habuerint: comes siue iudex in cuius regimine eã fecerint, per leges & iudicia ex ratione prosequatur. Quicunque per terram transiens equum suũ pabulare voluerit, quantum propinquius secundũ viam stãs in loco amplecti poterit ad refectionem & reparationem equi sui, impunè ipsi equo porrigat. Licitum sit etiã ipsi vti herba & viridi sylua: & sine vastatione aliqua quilibet vtatur pro sua cõmoditate & vsu necessario.

TITVLVS XXVIII.

HIC FINITVR lex, deinde consuetudines regni incipiunt c.

Vasallus dominum suum non adiuuãs in prælio iusto, feudum perdit: in bello autem iniusto ad defendendum eum iuuare tenetur: ad offendendum verò potest si vult, sed non cogitur: nec feudum perdit. Bald.

Domino guerram faciente alicui, si sciatur quòd iustè, aut cùm dubitatur, vasallus eum adiuuare tenetur. Sed cùm palàm est, quòd irrationabiliter eam facit: adiuuet eum ad eius defensionem: ad offendendum verò alium non adiuuet, si vult. Sed si eum adiuuare noluerit: non tamen feudum amittet, secundum Obertum de Orto, & Gerardum Capagistum. Alij verò sine distinctione dicunt semper debere eum adiuuare. Sed Obertus & Gerardus vtuntur eo argumento, quòd quemadmodum dominum excommunicatum vel à rege bannitum non est obligatus vasallus ad adiuuandum, vel seruitium ei præstandũ, imò solutus est d;

ecce vt hic palã dicit Imperator maleuolum animum habere arma deferentem.

c HIC FINITVR, &c. *Quidam aliter habent, scilicet ita: hic incipit lex consuetudinis regni. meliorem tamẽ puto hunc titulum, quia verũ est, quod lex hic finitur, scilicet superior lex de pace tenenda, scilicet, Fridericus. & quod sequitur, non est lex, sed cõsuetudines sunt potius.*

d Domino. Solut[9] est. Nũquid vasal.[9] interim poterit vendere sine cõsensu ipsius domini sui banniti, ita ꝙ teneat venditio: & ꝙ dñs non possit eã vẽditionẽ rescindere postquã fuerit restitut[9]? Et videtur quod sic, ad exemplum filij eius, qui deportatus est: nã ea quæ gesta sunt ꝑ ipsum filium, tunc quando pater eius est deportatus, rata debẽt haberi: nec infirmantur patre restituto: vt C. de sentẽ. pas. l. vlt. circa princ. & merito debet tenere venditio. nã & interim dum est bannitus, posset damnũ impune in bonis eius dari: cum alias nihil videtur ei nocere bannũ. Item tũc non dicitur feudũ, vẽdi: quia tũc non videtur feudũ esse, cum interim vasallus est solutus à sacramento fidelitatis à qua fidelitate feudum

Bannitus non habet sub se vasallos sicut nec excommunicatus.

feudum dicitur:vt s̄.per quos fiat inuestit.& per quos reci.c.nulla. Sed dicas & forte melius, quòd nō possit interim vendere:licet interim nō possit vēditio retractari. Nec enim dominus amisit dominium directum, ꝙ retinuerat tempore inuestituræ propter bannū:nisi forte bona eius essent expressim publicata:cum etiam tunc forte eo restituto: & bona eius intelligerentur restituta:vt C. præd. tit.l.j. & vlti. circa finē. & maxime si dominus habet filios,interim feudū ad eos pertinet: cū hodie bona deportati non publicentur: vt C. de bon. proscrip.auth. bona. Sed quid si dominus bannitus est ab aliqua potestate alicuius ciuitatis sub cuius iurisdictione est & dominus & vasallus? nū quid interim vasallus sacramento fidelitatis absolutus est ita ꝙ nō sit obligatus ad eū adiuuādum, vel ei seruitiū præstandum? Respond. forte sic, eadem ratione, vt in bannito à rege: cū ratio diuersitatis reddi non possit. arg.C.de consti.pecu.l.vlti. nisi forte diceres cōtrarium ea ratione, quòd maior sit rex aliqua potestate.

a Secundū vsum Mediolanen. imo secundum communem vsum.licet eñ vasallus seruitium domino non offerat:tamen non ob hoc feudū amittit: dum tamē domino petēti seruire paratus sit.veruntamen si sciuerit dño magnum periculū imminere:vltro adiutorium suū debet domino præbere: alioqui feudum perderet:vt supra, si de feu. controuer.feu.ca.licet.& hoc est quod dicitur infra, proxi. tu tamen scias &c.hæc tamen vertentur in causæ cognitione secundum quod hic dicitur, bonus tamen iudex &c.

b Et promptiores. hoc est quod alias dicitur. ff. de actio.& obliga.l. Arrianus. & fauorabiliores sunt rei, quam actores:vt ff. de regulis iuris.l. fauorabiliores.et hoc est verum:nisi pro libertate & pro re priuilegiata pronunciari possit. tunc enim magis condemnare, quam absoluere debemus:vt ff de re iudic.l.inter pa-

…bsolui… po… …tius quam condemnamus.

interim sacramento fidelitatis, nisi ab ecclesia, vel à rege fuerit restitutus: ita nec istum iniustè guerram alicui facientem.

Vasallus non cogitur domino offerre seruitium, & quantocunque tempore steterit, quòd seruitium non præstiterit, feudum non amittit. Fallit in tribus casibus hic insertis. Iacob. de Bel.

Ad hoc quantocunque tempore steterit vasallus, ꝙ domino non seruierit: secundum vsum Mediolanen. [a] beneficium non amittit: nisi seruitiū facere renuerit: vel nisi à domino ei denunciatum fuerit, & ille cùm potuerit, diu steterit, ꝙ seruitium nullum ei fecerit. Bonus tamen iudex variè ex personis causisq; definiet: et finget vasallum remotum esse, vel propinquum: paratum esse, vel non: dominum guerram habere, vel non: vtrū etiam magnam, vel paruam: & annunciabit ei dominus, vel non. hæc omnia vertuntur in cognitione causę, & promptiores [b] sumus ad absoluendum, quā ad condemnandum. Tu tamen scias, ꝙ si vasallus sciat dominum obsideri, vel aliter ei mortem imminere: & cùm potuerit, ei non nunciauerit, vel etiam sine nuncio eum non adiuuerit: feudo priuabitur. Si vasallus in feudo aliquod ædificium fecerit [c], vel ipsum sua pecunia meliorauerit, & contigerit postea, vt vasallus sine filio masculo decedat, dominus aut patiatur ædificium auferri, aut soluat pretium [d] meliorationis. Idem dico, si pretio seruitutē fundo acquirat. Quidam alij dicunt omnino ad dominum pertinere.

Si vasallus nullo hærede relicto ante Martium decesserit, fructus domino pertinent, ad quem deuoluitur feudum: secus si post Augustum decedat: quia tunc eius hæredis erunt. Bal.

His consequenter dicitur, ꝙ si vasallus decedat sine hærede masculo, & contingat feudum ad dominum reuerti. sic distinguitur, ꝙ si ante Martiū [e]: omnes fructus illius anni ex feudo prouenientes, ad dominū pertinebunt [f]. Si verò post calendas Martij vsque ad Augustum: omnes fructus, qui interim percipiuntur, ad hæredes vasalli pertineant †. Si verò post Augustum: omnes fructus anni percipiet dominus. quidam tamen dicunt, quocunque tēpore anni decedat, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere. Contra omnes [g] debet va-

res. Accursius.

c Aliquod ædificium fecerit. cum fortassis facere nō debeat, nisi hoc in feudo colligendorum fructuum causa faciat. Sed si quid ædificauerit:forsitan nec tollere, nec reficere sine quæstione potest:rem tamē suam poterit vendicare. argumen.ff.de vsufru.l.sed si quid inędificauerit.in principio. Accur.

d Soluat pretiū. alias enim submoueretur exceptione doli mali, nisi pretium exolueret vt ff.de actio.empt. & venditi.l. Iulianus. §.primo.& institut. de rerum diuisione. §. certe illud. & ff. de vsufru.l.sed & si quid. & de rei vendicatio.l.si fundi poss. & lege,in fundo.& ff.de pignorati. actio.l.j.& l.eleganter. §. vltimo. & l. si seruus pigno. & l. si necessarias. & ff.de contra.iu.tut. l.j.§.finito. & ff.ad Trebel.l.hæres cū de.& l. patroni filius.§.vlti.& ff. loca.& conduct.l.dominus.§.j.& l. penultima. & quod dicit postea. idem dico, si pretio seruitutem fundo acquisiuit: istud dico quia per se non potest subsistere: vt notatum est supra. illi vero qui dicunt omnino ad dominum pertinere:sine dubio inepte locuti sunt, vt mihi videtur. Accursius.

e Ante Martium. Quod hic dicitur de fructibus, distinguitur vt alias in hærede fructuarij obseruatur: vt ff. de vsufru.l. defuncta. sed inter vxorem & maritū aliter sit fructuum diuisio:vt ff soluto matrimonio.l. diuortio. qualiter autem distinguatur, diligenter est attendendum: quia de facto sæpissime accidit, quod vltimi dicunt, iniquitatem continet:& ideo malę dicitur, sicut superius in alio capi.

f Pertinebunt. quod isti bene dicant, probatur argumen. ff. de vsur.l. Herennius & insti.de rerum diui.§.is verò ad quem vsusfructus.

g Contra omnes. sed nunquid contra se debet dominum adiuuare? Respond videtur quod sic: quoniam generaliter iurauit ei vasallus fidelitatem contra om-

† Facit ad hoc c. si propter tua. de rescript. lib. vj.

sallus dominum adiuuare & contra fratrem a, & filium, & patrem: nisi contra alium dominum antiquiorem b: hic enim cæteris est præferendus.

TITVLVS XXIX.

DE FILIIS NATIS EX MATRIMONIO AD MORGANATICAM CONTRACTO.

QVidam habens filiũ ex nobili coniuge, post mortem eius non valens continere, aliã minus nobilẽ duxit: qui nolens existere in peccato, eã desponsauit ea lege, vt nec ipsa, nec filij eius c amplius habeant de bonis patris, quàm dixerit tempore spõsaliorum: verbi gratia, decem libras vel quantum voluerit dare, quando eam desponsauit: quod Mediolanẽ. dicũt accipere vxorem ad morganaticam: alibi lege Salica. hic filiis ex ea susceptis decessit. Isti in proprietatem non succedunt, aliis extantibus: sed nec in feudo, etiam aliis non existentibus: qui licet legitimi sint, tamẽ in beneficio minimè succedunt. In proprietate verò succedunt patri, prioribus non existentibus: succedunt etiam fratribus sine legitima prole decedentibus secundum vsum Mediolanensium.

TITVLVS XXX.

DE FEVDO fœminæ.

Filiæ matri in feudo fœmineo succedunt, masculis non extantibus, secundum Obertum & Gerardum: sed secundum alios non succedunt, nisi per pactum sit actum. Baldus.

SI fœmina habens feudũ decesserit: qa fœmineũ est feudũ, & sine pacto speciali, deficiẽtibus filiis masculis d, ad filias pertinebit. Obertus & Gerardus. Alij verò dicunt, nisi per pactum speciale ad eas non pertinere, sicut si datum esset filio masculo. quia si ideo, quod est fœmineum, sine pacto transit in fœminas: eadem ratione quia est fœmineum, transit in fœmineam prolem, etiam

nec homines: vnde generaliter facienda est interpretatio: vt arg ff. de libe. legat. l. si quis rationes. & C. de fideicommis. l. cum virum. vnde cum fecerit diuisionẽ personarum vniuersos cõprehendere intelligitur. argumẽtum. C. de donatio. l. data. & maxime cum teneatur contra filium cum adiuuare, vt statim sequitur: cũ eadem quasi intelligitur patris persona cum persona filij: arg. institu. de inuti. stipulat. §. ei qui. sicut alias non interest, vtrum veritus sit in se pater an in filiis: vt ff. quod metus causa. l. isti quidem. §. vlt. si enim vasallus tenetur dominum adiuuare contra filios, ab illis eum defẽdere: ergo multo fortius contra se, & à se. arg. ff. de condictio. indeb. l. fratre. & C. de euictio. l. siue. econtra videtur quòd non debeat contra se dominum adiuuare. Nec enim semper est facienda interpretatio generaliter generalis sermonis. argu. ff. de mi. l. illud. in fine. & de procurato. l. mandato. imo de generalibus est facienda tacite exceptio: vt ff. de serui. l. si cui. nec enim est credendum, qđ intellexisset iurare cõtra se: cũ specialiter contra se non fuisset iuratus: vt argumentum. ff. de pecu. l. qui peculij. In generali enim isto iuramento videtur tantum de extraneis cogitasse siue dixisse. argu. ff. loca. & conduct. l. qui insulam. §. vlti. & ff. communia prædio. l. quicquid. Item facit contra eum: quia contra stipulatorem debet fieri interpretatio. ff. de verborũ obliga. l. stipulatio ista. §. ij. pro domino vero adhuc videtur facere litera sequens, scilicet nisi contra alium antiquiorem dominum &c. cum ergo vnum excipiat merito omnes alios videtur comprehendere. argu. ff. de iudi. l. solemus. quid ergo dicemus? Respon. quod non teneatur contra se dominum adiuuare: quoniam in isto generali sacramento videtur tãtum de extraneis cogitasse: vt argumen ff. communia præd. l. quicquid. Item alia ratione: aut enim dominus iuste habet guerram cum eo, aut iniuste. si iuste: non propter aliud de causa leui, nisi propter aliquam culpam ipsius vasalli. vnde eoipso forte poterit: feudum ei auferri. ad quid ergo teneretur eũ adiuuare contra se: cum nihil aliud

Vasallus contra se dominum iuuare nõ tenetur.

pateretur: si etiam contra alios eum nõ adiuuaret, nisi quia feudum amitteret? si autem iniuste: adhuc idem: quia hoc ipso deberet dominus amittere proprietatẽ feudi: sicut vasallus caderet à feudo: si contra dominũ hoc faceret: vt s. si de feu. controuersia fuerit. ca. domino comittente. & j. qualiter dominus à proprie. c. ex facto. & argu. s. de for. fideli. in fi.

a Fratrẽ. sed nunquid dominus eodem modo debet vasallum adiuuare contra omnes homines, & cõtra fratrem & filium? Respon. vtique, cum in his omnibus debeat dominus vasallo vicem reddere, quæ vasallus tenetur præstare domino: vt supra prædicto tit. de forma fidelita. in fin. cum etiam dominus amitteret proprietatem per eandem feloniam, per quam vasallus amittit feudum: vt supra, si de feu. controuer. fue. c. domino committente. & j. qualiter dominus à ꝓprie. cap. ex facto.

b Dominum antiquiorem. scilicet à quo ante feudum tenebat. vnde recte facit, si nominatim excipiat eũ, quando iurat fidelitatem, sicut nominatim debet excipere personam Imperatoris: vt in constitutiõe Friderichi, imperialem. §. illud quoque præcipimus. & merito, & quoniam qui prior est tempore, potior debet esse iure. ff. qui potio in pign. hab. l. potior.

DE FILIIS NATIS EX MA[...]

c QVidam. Nec filij eius. De talibus filiis intelligo loqui. s. si de feu. cõtrouer. feu. c. mulier. et c. filij nati. vt antiquitas secũdum leges habeat authoritatem: & vocatur hæc lex Salica.

DE FEVDO FOEMINAE.

d SI fœmina. Masculis. hic no. ꝙ filiæ nõ succedunt matri in feudo: licet à matre sumpserint initium: & hoc secundum istos: licet aliis aliter videatur: vt s. dicitur proxi. cap. §. j. j. de na. suc. feu. & merito non succedunt sine pacto speciali nam secundum rigorẽ consuetudinis filij masculi non succedũt matri in feudo: cũ secundũ vsum regni dicatur feudũ paternũ, & non maternũ, sed de ęquitate admittũtur: vt s. titul. an maritus succe. vxo. in bene. c. si fœmina.

Succed

a Succedere. nisi forte paratus sit seruire per substitutum domino: arg. C. de epis. & cle. l. quisquis. & l. ad similitudinem. & ff. de arbi. l. si arbiter. in si. l.

b Postposuerit. statim enim cum fuit factus clericus vel conuersus, fuit domino feudum apertũ, sicut & de eo, qui feudum illicite alienauit non voluntate domini. licet enim recuperauerit ab emptore, non tamen penes se retinebit: cùm domino erat apertum per alienationem: vt infra, quid iur. si post ali. feud. va. recõ. l. præterea. hic ergo colligitur manifeste, quod nõ restituuntur amissa: licet in pristinum statum res redierit: vt ar. institu. de ca. di. §. quod autem. & ff. de adop. l. qui libertus. arg. contra. C. de sen. pas & restitu. l. j. & vlti. & ff. de in ius vocan. l. sed & si. & arg. contra. s. tit. hic finitur lex. c. j. & in summa, vt in libel. dist. Py. tit. nec enim iura restaurantur. a's restituantur.

c Succedunt. etiã si eum forte acquisiuit: forte cũ esset clericus: quoniam scriptum est, Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus: vt in decre. xvj. dist. apostolorum. & capit. placuit. sicut supra dictũ est: qa qui factus est miles Dei, desinit esse miles seculi: vt s. de eo qui ar. bel. dep. l. j.

masculis extantibus, quod falsum est. Ex hoc illud descendit, quod dicitur clericum nullo modo in beneficium paternum debere succedere [a], etiam si postea quàm habitum religionis assumpserit, postposuerit [b]. Idẽ in omnibus qui habitum religionis assumunt, vt conuersi. hi enim nec postea in feudo succedunt [c]: etsi quod habent perdunt.

TITVLVS XXXI.

SI VASALLVS feudo priuetur, cui deferatur.

Filius non succedit patri in feudo nec agnati vsque ad tertium gradum: quandoque nec descendentes in infinitum, si vasallus feudo priuetur propter suum delictum: nisi filius conquirat domino gratiam sibi faciente, non extantibus agnatis. Bar.

Vasalli feudũ delinquẽtis, licet ad agnatos quandoque [d] pertineat: filius tamen [e] ad id nullatenus aspirabit, nisi id iterum à domino licitè acquirat sibi gratiam [f] faciente: verbi gratia, si non sunt alij ex latere, quibus [g] aperiatur: ad eius petitionem admittuntur, qui quarto gradu sunt remoti ab eo, qui id acquisiuit, & etiam vsque ad infinitum: dum tamen hos constet ab eo per masculos hoc descendisse.

SI VASALlus feudo &c.

a Vasalli. Quandoque. puta quando beneficiũ non est nouum: quoniam alias nõ pertineret ad agnatos sed ad dominũ: & ita intelligunt quidã quod legitur. s. in qb. cau. feu. amit. §. vlt. s. vt ibi loquatur de nouo beneficio. tamen puto quod hic loquatur de paterno. & qđ hic dicitur, licet quandoque, intelligas. s. quãdo vasallus non deliquisset in dominum, sed in alium: quoniã tunc pertinet ad agnatos & non ad dominum secundum quod ibi dicitur. si autem in dominum deliquisset, tunc secus est. & hoc est quod ibi dicitur, vt dñs habeat hanc suæ iniuriæ vltionem, licet videatur forte æquior scientia prior: ne ex delicto alterius alius dãnum patiatur.

e Tamen. sic ergo est deterioris conditionis filius quam alius, & patris delictum nocet filio. alterius ergo delictum alteri nocet. quod fit plerunque propter delicti magnitudinem: vt C. ad leg. Iul. maiesta. l. quisquis aliquando propter nimiam personarum coniunctionem. ff. si quis ali. test. prohi. lege j. licet alibi dicatur, quia delictum patris filio nocere non debet: vt ff. de sena. l. emancipata. & de bono. pos. contra tabu. l. j. & iij. & de pœn. l. mortis. §. pen. & in summa: vt not. in libel. Py. dispu. ca. plenissime supra dictum est qualiter quis ex suo facto &c. & titu. sequen. aliquando etiam filij delictum nocet patri in feudo qđ pater habebat: vt in consti. Frid. imperialem. §. insuper si filius vasalli.

f Gratiam. hoc tale est ac si dicat, tunc non potest dominus filio gratiã facere.

g Quibus. & ita videtur, quod ex latere venientes excludant non solum filium in casu isto: sed omnes etiam descendẽtes: quod forte est verum, imo sine forte: vt supra, si de feu. cõtrouer. feu. cap. si vasallus culpam.

TITVLVS XXXII.

QVI TESTES sunt necessarij ad nouam inuestituram probandam.

Noua inuestitura probatur per testes pares curtis, aut per breue testatum à paribus confirmatum: siue dominus sit laicus, siue clericus, nec aliter facta valet, etiam, si dominus confiteatur factam, & alij contrà testantur. Vetus autem inuestitura probari potest testibus quibuscunque: paribus vel non paribus: masculis tamen, non fœminis. Bald.

Siue clericus, siue laicus sit dominus, ad probandam nouam inuestituram [h] semper pares curiæ sunt necessarij, et si sine eis facta sit inuestitura: etiam si dominus confiteatur factam: quia tamen siue hac solennitate facta est, nõ valet, etiam si probari possit per bre-

QVI TESTES sunt ne. &c.

a Siue clericus. Ad probandam nouam inuestituram. Hic manifeste corrigitur, quod dictum est supra, quid sit inuest. in prin. Vel dicas, quod istorum sententia corrigitur p alios, qui melius dicere videtur: & merito eorum sententia præualet. nam & hæres decurrẽs ad solennitates iuris cum ab eo legatam vel fideicommissum petatur, soluere detrectans non auditur: vt C. de fideicommiss. lege, quæstionem. & institut. de fideicommiss. hæredita. §. vltimo. sed occurret instantia. Nam reperitur, quod pater dicit emancipationem à se factam: sed decurrens ad iuris solennitatem filium redigit in potestatem suam: vt C. si aduer. rem iudic. lege, si cum. Solu ibi reuocat, quia de substantia emancipationis aliquid defuerat: puta quia non fuerat authore prætore facta; sed hic secundum non est ita: quoniam testes non sunt de substantia* [i] inuestituræ: vt ita dixerimus. argument. ff. de adopt. l. post mortem. qui autem testes in vtraque inuestitura sint necessarij ad ipsam probandam, notatum est supra, quid sit inuestitu. cap. j. §. si enim. hic ergo secundum meliorem sententiam non nocet. & si de

* Glossator hic nõ recte tradis: quoniã in hoc quod dicit testes non esse de substãtia qn imo eos de inuestituræ substãtia esse consti. supra quib mod. feu. cõsti. pos. c. j. & si de inuesti. inter dominũ & vasallis oriat. c. j. & sup. quid sit inuesti. ca. j. præpo. vn de merito hic refellitur à Iac. Bel. Odo. fre. & Bal

ſolennitate aliquid deeſt: quibus ſubueniri poteſt: vt infra.iij.char. Accurſius.

DE CONSVETVDINE &c.

a Sciendum. Inueſtitura. & per eam ſolam poteſt conſtitui: vt.ſ.qui. mo.feu.conſti.poteſt.c.ſciendum &c. iſtis autē duobus modis poteſt acquiri: vt hic, et ſupra de feu.cog. ſ.ſciēdum. imo et tertio modo: vt hic.et quarto ſimiliter: vt notatur in ſumma qualiter feu. conſtitua. et acquiratur.

b Paribus curiæ. ſi autem non dixit coram curiæ paribus, tunc forte ſecus eſſet: quoniam tunc non ꝓprie feudum, ſed quaſi feudum cenſebitur, donec vixerit ille, qui ita nactus fuerit, & nullum in eo habebit ſucceſſorem: vt ſupra quib mo.feudū conſti. poteſt.c. ſciendum. vnde talis erat differentia inter hunc caſum & illum. quoniam hic dixit coram curia, ibi verò non. vel etiam intellige hunc caſum ſecundum illum. Accur.

c Fundi.no.quod ex eo ſolo vaſallus poſſeſſor efficitur: q̄a animo ſolo nō acq̄ritur poſſeſsio: vt ff. de acquiren. poſ.l. poſsideri. in prin.licet videatur obuiare. ff. prædicto tit.l.j. §.fina. & qualiter intelligatur, ibi exponitur. Hic not.per patientiam poſſeſsionem transferri.ſimile.ff. de don.l. qui ſaxū. & de acquiren.rer. do.l. qua ratione. alias trāſfertur poſſeſsio per retentionem vſusfructu.C. de dona.l.quiſquis. & l.ſi quis argentū. §. ſed & ſi quis. aſs deſignatione: vt ff. de peti.& cō. rei vēdi.l. quod ſi. alias oculorū ſubiectiōe dum tamen effectus interueniat vt ff de acquir.poſſ.l.j.§. ſi iuſſerim. & l. quod meo.§.ſi venditorē alias alerius rei taditione: puta clauium horrei, vel cellæ vinariæ.ff.prædictio titu.l.j.§.ſi iuſſerim.& de contrahen.emp.l.clauibus.alias cōductione.& oēs iſti quinque caſus trāſferendi poſſeſsionem his verſibus declarantur, Viſu, ſiue rei mutuatæ venditione. Si conductorem iuſsi deponere: rerū Clauibus & Chartis: mea ſi cōduco ſciēter Quāuis non aliter detur, poſſeſsio tranſit.

Poſſeſsionem tranſferēdi q̄nque ſunt caſus.

ue teſtatum. Sed ſi alij contrà teſtantur, & ſi dominus confiteatur factam, decurrens poſtea ad ſolennitatem conſuetudinis, non audiatur: ſed tale habeatur, ac ſi pares affuiſſent: ſed alij, etiam ſi probari poſsit per breue teſtatum: vt Obertus & Gerardus: niſi à paribus curiæ fuerit confirmatū. Conſules tamen Mediolanenſes nuper in quibuſdam omnia contrà reſcripſerunt: in quo ferè omnes Mediolanenſes conſenſerunt & conſentiunt: vt breue teſtatum non à paribus, ſed ab aliis confirmatum ſufficiat ad probandam nouam inueſtituram. Nouam inueſtituram dico, quando feudum primò quæritur. De veteri autem beneficio inueſtituræ, quæ fit à domini ſucceſſore, vel vaſallo ſucceſſori: etiam extranei recipiuntur ad teſtimonium, præter fœminas, ſecundum vſum Mediolanen. Iſtæ enim nec in cauſis feudi, nec aliorum recipiuntur ad teſtimonium, cæteri autem recipiuntur in omnibus, quæ ad cauſas feudi pertinent, præterquam de noua inueſtitura.

TITVLVS XXXIII.

DE CONSVEtudine recti feudi.

Priusò ponit, quibus modis acquiritur feudum. Secundò qualiter probetur noua inueſtitura. ſecunda ibi, Quod tamen dictum. Baldus.

Sciendum eſt itaque feudum acquiri inueſtitura [a], ſucceſsione vel eo, quod habeatur pro inueſtitura. vt ecce, ſi dominus alicui coram paribus curiæ [b] dixerit, Vade in poſſeſsionem illius fundi [c], & teneas illum pro feudo. Licet enim non interceſsiſſet inueſtitura: tamen tale eſt, ac ſi interceſſiſſet: quia ille eius voluntate poſſeſsionem fundi nactus eſt feudi nomine. Inde etiam dicitur, quòd ſi alius probauerit ſe aliq̄d nomine beneficij aliquo tempore [d] tenuiſſe domino præſente, & non contradicente [e], et ſeruitium eius quaſi à vaſallo recipiente: licet non probet [f] inueſtituram, verumtamē obtinebit, præſtito iuramento: niſi aliud contrà inducatur. Quòd autem dictum eſt, vt per pares probetur inueſtitura, intelligendum eſt de eo domino, qui alios habet vaſallos: cæterum ſufficiunt extranei. Nec dicatur inueſtituram, vbi ſine paribus facta eſt, valere: quoniam tunc temporis aberant pares: quia etiam ſi abſint, tamen expectandi ſunt: [g] Sacramentum non ſemper eſt dandum poſsidenti, ſed quandoque poſsidenti, quandoq; petenti, quandoque neutri datur: & cùm alicui horum datur, ita demum datur, ſi aliquid pro eo ſit, quod iudicem mo-

d Aliquo tempore, ſed de quo tēpore intelligitur? Reſpon.xxx.annorū: vt ſupra ſi de feud. contro.fue.ca.ſi q̄s per triginta annos vel intelligas etiā de tempore vnius anni, per quod ſtetit in poſſeſsiōe ſciēte domino ipō hoc nō ignorante cum delatione tamen iuriſiurandi: vt infra, ſequitur, præſtito &c. & ſupra, ſi de inueſti.inter dominum.&vaſ.lis oria.§.ſi autem aliquis. & nō intelligas de dicto tempore triginta annorum: q̄a tunc puto ſine dilatione ſacramēti debere abſolui.

e Et non contradicente. valde notabile hoc verbū eſt. nam propter hoc videtur conſentire: & ſibi præiudiciū facere: & omnia notantur de hac materia, ſupra ſi de inueſti. inter dominum & vaſal. lis oria.§. ſi autem aliquis.

f Non probet. & merito: quia cōtra dominum præſumitur, cum præſens ſit: vt notatur.ſ. ſi de inueſti.inter dominum & vaſal.lis oriat.§.ſi autē aliquis. Item ſupplet: vel quaſi probet, puta iurando: vt ſequitur ſtatim præſtito iuramēto &c. & infra eo.§ item ſi inter dominum. iuſiurandum enim eſt loco probationis: vt inuenies notatum.ſ. ſi de inue. inter do.& vaſ. lis oriatur.§. ſi quis ſe vel patrem &c.

g Expectādi ſunt. Ecce quod in diſtinctione notauimus: quod ſi abſint pares, expectari debent. alias enim non valeret noua inueſtitu

inuestitura:vt hic dicitur.potest & hic notari argu.ad quæstionem illam,in qua dicitur de eo qui sibi ius dixit propter inopiam magistratus.nam & ibi dicitur, quod si aberat:debuit tamen expectari.

a Iudicem moueat.Sed nunquid propter vnum testem se mouebit iudex? Respon.vtiq;: inducit enim præsumptionem vox vnius:ar.ff.de iureiur.l.si duo patroni. in prin.& de liber.agn.l.j.§.fin.& C.de aduoc.diuer.iud.l.nemini. & C. de decur.l.si qs decurio.& ff.quemadmo.test.ape.l.j.& ij.in fin.& de dore præle.l. Theopompus. licet contra sit in authen.de instru.caut.& fide.§.si verò moriantur omnes.col.vj.vbi dicit,& omnino se putauerit.& argu.contra.ff.de quæst.l.maritus sed ideo ibi fuit remota quæstio ancillæ: quia non debuit in dominum suum torqueri.C.de quæstioni.l.j Itē licet contra eodem iure: vt no.contra.C.de testi.l.iurisiurandi,si ergo vis circa hūc articulū distingue latius: & recurrere ad distinctionē Py. actore non probante &c.si ergo secundum determinationem istius.capi.est intelligendum dicitur.s.de feu.cōtrouer.fuer.c.inter filiā.& j.de controuer.inter mascu.& fœmi.de benefi.ca.item sciendum.

Præsumptionem inducit vnius depositio.

ueat[a] .vbi nihil est,quod faciat pro aliquo eorum præter possessionem solam:tunc secundum quod iudici melius visum fuerit aut possidenti dabitur sacramentum: aut actore nihil probante,qui conuenitur,etiam si nihil præstiterit reus, tamen absoluitur,vel obtinet. Et cùm datur, aut datur à iudice, aut à parte. si à parte: aut subeat cum duodecim sacramentalibus secundum inferiorem distinctionem aut referat[b] pars,cui delatum est. Si à iudice,iuret ille, cui delatum est cū duodecim vasallis, cū sex parentibus[c] ,cæteros si vult habeat extraneos.dominus verò, si vult[d] , cū parentibus,aut cum vasallis solis, aut cum parentibus vasalli,vel cum extraneis mistis parentibus vel vasallis:& iurabit vasallus sine mentione cōscientiæ[e] . Dominus quoque de quo facto similiter. De facto verò patris,vel aui, aut alterius ascendentis, iuramento conscientia præponetur. Quidam tamen dicūt non † quidem conscientiam esse præponendam.

† Alias nunquam con. alias non semper conscien.

Vasallus à domino non poterit exigere iuramentum calumniæ: sed nec dominus exigere potest à vasallo:alioqui si exegerit,& ipse cogetur iurare.Bald.

In quibus[f] etiam causis sacramentum calūniæ à domino non exigetur: quod nuper rex Fridericus in Romandiola constituit:vt vasallus calumniæ sacramentum à domino[g] non exigat: quod etiam à parte domini[h] intelligēdum est: vt quod quisque[i] iuris in alium statuit,ipse eodem iure vtatur.Similiter vasallus dominum accusare[k] , vel testimonium contra eum reddere non debet in ciuili causa modica aut criminali.Quidam tamē dicūt in criminali non licere, in ciuili licere. in quibus si contrà fecerit,feudo priuabitur[l] .

Si contentio est de beneficio inter dominum & vasallum: domino possidente, vasallo autem in probatione deficiente, absoluitur

b Referat.nimirū nec velle iurare,nec iusiurandum referre,manifestæ turpitudinis est.ff.de iureiur.l. manifestæ. Accur.

c Parentibus.hic potius parentibus creditur, quam extraneis,cum ex necessitate sex debeant adesse:de reliquis,eius arbitrio relinquitur:licet contrarium sit in vltimo. Accursius.

d Si vult.hic melioris conditionis est dominus,quā vasallus.Sed quæro,si vasallus ꝓpinquos non habeat quid iuris sit? Rñ.tūc alij admittuntur in defectum nimirum:& alibi inopia emergente probationis,admittuntur ij,qui alias repellerentur.C.de hæ.& ma.l.quoniam.in fi.& ff.de testi.l.serui. Rñ.vt in summa.

e Conscientiæ.sic ergo de incerto iurat:sicut & alias in Lombar.qua.quis se defende.de.si contigerit.& l.si quis post mortem.Sed opponitur quod anceps periurium subire videtur.ff.de in lit.iuran.l.videamus.

Periurium anceps subire quis nō debet.

f In quibus.in quibus etiam iurat vasallus de calumnia,si sacramentum de feudo non fecit.Accur.

g A domino.in hoc similis est dominus patrono:qui cum iusiuran.defert liberto,non tenetur de calumnia iurare:vt ff.de iureiuran.l.iusiurandum.§.qui iusiurā.

h A parte domini.non est enim defendēdū amplius ab aduersariis suis quærere concedi,quā ab aliis pulsati facere patiantur:vt C.de fru.& lit.expen.l.vl. Ac.

i Quod quisque. sed quomodo hoc esse potuit, non video,dicit solicitus. aut enim Imperator per impetrationem iniquū ius statuit,aut sine impetratione in primo casu ille solus qui impetrauit,est puniendus, cum alterius factum alteri imputari non valeat:vt ij. quæst. v. capit.j.in princ.vel cap.interrogatum. Item res inter alios acta nō debet aliis obesse nec prodesse: vt C. res inter alios acta.l. vlti. & C.de pact. debitorum.licet pro & cōtra aliquādo reperiatur:vt in illo generali: res inter alios acta &c.in secūdo casu vbi sine impetratione datum est tale ius, nullus est puniēdus: vt C. quod quisq; iur.l.iij. nimirum licite offertur qđ exigi prohibetur: vt in auth.de san.episco.§.si quis autem.collatio.ix.& ff.quod quisq; iur.l.iij.& ff. quæ in frau.cred.l. pupillus. & C. de cri.sacri.l.fin. & C. de pe.bo. sub.l.ij. & ff.qui & à q ma. l.vlti. & ff. de var. & extraord.co.l.j. & C.de offi.præfe. præto.l.ij.quid ergo est q generaliter hic dicitur? Rñ. per impetrationem statuit hoc Imperator,verum voluit hoc generale esse,& quod dixit. ff. quod quisque iur.&c.dixit contemplando personas, quæ huic edicto causam [*] præstiterunt.

[*] Et adde secundum Bal.quod quis.ꝑ iur. locum hic habeat ꝑ extensionem, non autem per inuentionē. ad qđ inducit. l. si quis mihi bon. §. si quis.

k Accusare.hoc etiam dicitur de patrono & filio patroni,qui prohibentur libertum accusare in causa capitis,vel testimonium contra eum reddere.& si cōtra fecerint,ab omni bonorum possessione contra tabulas remouentur.ff.de bon.lib.l.qui cum liberti quoq; aduersus patronos reddentes testimonium puniuntur vt C.de testibus.l.aduersus.is etiā qui sub testimonio suo intentionem accusatoris adiuuat,vel actoris fideiussor extiterit:à relictis in testamento priuatur:& libertas data seruo,qui testamentū testimonio suo infringere voluit,aufertur.ff de iis qui.vt indi l.post.§.ætati.&§.an libertas.

l Priuabitur.istud intelligitur,quando nulla necessitate cogente vasallus testimonium dixit:alioqui excusabitur;vt no.ff.si quis cau.l.ij.§.j.& argumentum

dominus sine iuramento, sed vasallo poßidente, & domino in probatione deficiente, si longa est posseßio vasalli: sibi defertur sacramentum, si noua, defertur domino nisi præsumptio sit pro vasallo. Baldus.

Item si inter dominum & vasallum controuersia sit de beneficio: possidente domino, & vasallo in probatione deficiente: qui cõuenitur, nullo præstito sacramento absoluatur. vasallo verò possidente, & actore in probatione deficiente: si longa sit [a] vasalli possessio, eius iuramento causa finiatur. vbi verò noua est possessio: sacramentum ei non præstabitur, sed domino deferetur: nisi aliud faciat pro possidente.

TITVLVS XXXIIII.

DE LEGE Conradi.

Si inter capitaneos regis est contentio: coram rege debet definiri per l. Conradi. si verò inter valuasores, coram paribus curiæ. Bartolus.

LEx Conradi de beneficio: quæ dicit, Si inter capitaneos controuersia sit, coram rege finiatur: si inter valuasores: coram paribus curiæ: Mediolani non tenetur: † sed talis distinctio ibi obseruatur, quia si inter duos, quicunque fuerint, de beneficio regali controuersia fuerit, quorum vterq; à rege se dicit inuestitum fuisse: tunc causa coram eo decidatur: cæteræ verò causæ apud pares curiæ.

Si autem inter pares [b] duos de aliquo beneficio controuersia sit, quorum vterque suum feudum proprium esse dicat: siue asserant eũdem inuestitorem siue diuersos: coram iudice vel arbitro finiatur.

Sed cùm vnum producunt inuestitorem: si possidenti dominus guarentizare voluerit: sine fraude ipse obtinebit; nisi aduersarius contrà aliquid induxerit.

Dominus sine vasalli voluntate feudum alienare non potest: sed hoc nõ seruatur Mediolani. Bal.

Ex eadem lege descendit, ꝙ dominus sine volũtate vasalli feudum alienare [c] non potest. quod Mediolani non obtinet. ibi enim sine curia etiam beneficium totum [d] rectè alienatur: dum tamen aut æquali [e] domino aut maiori vẽdatur. Inferiori verò sine vasalli voluntate non licet partem alienare, etiam maiori retenta parte alia feudi. verbi gratia, est vasallus, q̨ ab eodẽ domino in pluribus locis feudum tenet: si partem feudi in vno loco vendat, in alio sibi teneat: iste non debet emptori seruire, sed per priorem dominum totum beneficium recognoscere. cum curia verò cuicunq; beneficium etiam rustico & sine vasalli voluntate potest, dum tamen non totum alienetur. Ober. Quidam autem dicunt, & Gerar. non valere, si fiat inferiori.

Non potest regulariter vasallus feudum sine volun tate domini alienare: nisi det alij in feudum, & personæ sibi æquali. Bartolus.

Similiter nec vasallus feudum sine voluntate domini alienabit: in feudum tamen rectè dabit, si secunda persona sit talis, quę feudo seruire possit: vt si dans miles est: & ille, qui accepit feudum, inueniatur miles, ad hoc, vt feudum si contigerit, domino similiter seruire [f] vt & prior possit: & hoc vt dare liceat in infinitum [g].

In quibusdam tamẽ curiis vltra tertiam personam [h] feudi concessio non extendi-

---

ff. de iis q. vt indig. l. post. §. an libertas. Item quia officium proprium nõ debet ei esse damnosum.

[a] Si longa sit. istud. s̃. expositum est: & intelligendũ est sicut supra dictũ est.

DE LEGE Conradi.

[b] LEx conradi. Si inter duos pares Quod in isto ca. dicitur obseruatur, quicquid s̃. sit expositum.

[c] Feudum alienare. quicquid de alienando feudo obseruandum sit, hic subtiliter distinguitur: sed qualiter sit intelligendum, in constitutione Friderici. determinabitur. Notan. tamen est, ꝙ licite cũ vniuersitate transit qđ per se transire non potest. ff. de fund. do. l. j. & ff. de acquir. re. l. quidam. nam licitum est in solidũ ꝙ pro parte non liceret. not. in li. dis. Py. vj. chart. tit. licitum est in solidum ꝙ pro parte nõ liceret: licet contra notetur in seq. duobus titu.

Feudum cum vniuersitate transit.

Licet in solidũ qđ pro parte non licet.

[d] Totum. s. qđ in curia habetur. quare quædã per se nõ transeunt. arg. ff. de cõtrah. emp. & vẽ. l. in modicis. & de act. emp. & ven. l. si mercedẽ. §. si cum. & de acqui. re. do. l. quædã. & de fun. do. l. j. & no. in lib. dis. Py. iij. char. tit. licite cum vniuersitate trãseunt, quæ alias transire non possunt. licet cõtra in tit. ibidẽ sequẽti.

Facit ad hoc institution. de iure natu. gen. & ciui. §. sed & qđ principi.

[e] Aut æquali. hic ergo nota quod licitum est mihi per alium qđ per meipsum licebat: dun tamẽ sit peręq; bonum illud, sicut & aliud vnum eiusdem generis & bonitatis recte solui-

tur: vt no. ff. si cert. pet. l. cum quid. & hoc not. secundum consuetudinẽ Mediola. pro qua arg. possunt reperiri in Py. quæstione, in qua queritur, vtrũ vasallus possit per aliũ feudo seruire.

[f] Similiter seruire. videtur ꝙ secunda persona feudo debeat seruire, sed non debet: vt arg. ff. vsufruct. quemadmodum caue. l. si vsusfruct. leg. & s̃. si de feu. controuer. fuerit. c. beneficium. Accursius.

[g] In infinitum. nota hic quod infinitas licitum vel illicitum non vitiat, nec excusat: vt ff de annuis leg. l. annua. §. annua.

Infinitas licitum aut illicitũ non vitiat.

[h] Tertiam personã. & hoc propter infinitatem euitandam, vt ff. de dam. infect. l. qui bona. sed hic quæritur, à quo domino vendicetur, cum in quartam personam peruenerit? vtique à primo, vt opinor. Sed nunquid tertius de euictione tenetur? vtique nisi fallor, ac si de re aliena fecisset inuestituram: vt supra, de inuestitu. rei alienæ. §. cum de re. aliena. cum distinctione tamen, quæ est

est ibi, sciens aut ignorans receperit alienū. & est ratio cur primus dominus admittitur ad vendicandū, & nō secundus. quoniam ea ratione, qua non potest dominus primus tertium cōuenire: ex eadē secundus nō poterit conuenire quartū. Sed pone in quintā personam transitum fecisse: quis tunc præfertur? Respon. adhuc primus, quia primo sibi fuit aptum, nec renunciauit iuri suo: vt ff. de seruis export l. Titius. Sed opponit quod secundus vasallus vel primus habet vtile dominium, at dominus directum: vnde videtur quod vasallus qui habet vtile, præferatur: sicut dicitur de actione vtili & directa: quia directa postponitur: vt ff. de superfi. l. j. §. iij. huic studiosus respondeat. Accur.

a Masculis. hic ergo appellatiōe hæredis solus masculus continetur. sed s̃. etiam aliter notatur de feu. alie. §. inde potest præsumi. Item hic notatur, quod non potest quis plus iuris in aliū transferre quā ipse habeat: vt ff. de reg. iur. l. nemo. Item hic notatur secundum sentētiam posteriorum mortē alienatoris spectandam esse, sicut notatur. s̃. de succes. feu. in prin.

Iuris non transfert quis plus in alium, quam habeat.

b Ab eo auferatur. istud contingit, propter inficiationis pœnam: quanquam varia in sl. libelli dispu Py. reperiatur. & hoc si nō negauerit: aliud si dixerit se nescire vel ignorare: quod intelligēdum est secundum sentētiam inferiorum, scilicet vbi sciebat & ex certa scientia dixit se ignorare: quod

tur: vt cùm feudum peruenit in quartam personam, ei auferre dominus possit. Profectò ille, qui suum beneficium alij dat in feudum: non debet alia lege dare, nisi qua ipse habeat: vt si habeat sibi suisque hæredibus (quod intelligi debet de solis masculis [a]) non debet alij dare, vt habeat ipse et sui hæredes masculi & fœminæ. Vnde quibusdā placet, quòd qui taliter dedit, eo ipso beneficium amittit. Gerardus et alij dicunt, ꝙ qui dedit, et cui datum est, beneficiū perdit. Secundum alios verò tunc domino aperitur, cùm masculi defecerint.

Si contentio est inter dominum & vasallum: aut vasallus feudum inficiatur, & dominus contra eum probat, & tunc amittit feudum: aut dubitanter respondet, & non amittit. Bald.

Si fuerit inter dominum & vasallum de beneficio controuersia, domino dicente, hoc quod tenes in feudum à me habes: ille verò negauerit prorsus: si quidem probatum fuerit: ipsum ab eo auferatur [b]. Sed cum dubitanter responsum fuerit, nescio: minimè, secundum quosdam: sed secundum alios tunc demum priuabitur, si fraudulenter, id est sciens hoc negauerit [c].

TITVLVS XXXV.

DE CLERICO qui inuestituram facit.

Primò tractat de inuestitura facta à clerico de rebus proprijs Secunda de rebus ecclesiæ quas tenet inuestitor. Tertiò de rebus ecclesiæ, quas tenet alius in feudum. Quartò de inuestitura facta ab archiepiscopo vel episcopo & alijs clericis de rebus ecclesiæ, quæ à nemine detinentur. Baldus.

Clerico inuestituram faciente de suis bonis [d] eius successor omnifariam [e] cogitur eam adimplere. cumꝗ de bonis ecclesiæ eam fecerit, si possessio rei pro beneficio inuestituræ penes eum fuerit: ipse & eius successor ipsam adimpleant. quod etiam in laicis contingit. Vbi verò de alterius feudo fecerit inuestituram: si quidem purè, non valeat: sed si sub tempore vel conditione, quo feudum sibi aperiatur, valebit inuestitura etiam sine voluntate vasalli facta. Si tamen antè decesserit inuestitor, quàm feudum ad eum reuertatur: successor non cogitur eam habere ratam: aut cùm se viuente feudum apertum fuerit, possessionem tradat, & in uestituram adimpleat, & ideo sciendum est archiepiscopum Mediolanensem non posse dare in feudum quod tempore introitus sui in dominico inuenerit: sed si ei postea feudum aperiatur: ipsum rectè dabit. Profectò alij episcopi & clerici ea, quæ in dominico habent & feuda his aperta olim dederant, & hodie dant.

TITVLVS XXXVI.

AN MVTVS, VEL aliàs imperfectus feudum retineat.

Succedit militi patri mutus, aut aliter imperfectus in feudo. Bald.

Mutus & surdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus, etiā si sic natus fuerit, totū feudū paternum [f] retinebit. Obertus & Gerardus multi alij. Quidam tamen dicunt, eum, qui talis

priuetur tunc. arg. ff. de inge. ma. l. penultima.

c Sciens hæc negauerit. istud videtur verum. quando propter ignorātiā doli præsumptio repellitur. ff. de liber. ho. exhib. l. iij. §. is qui. & ff. de reg. iur. l. non potest.

DE CLERICO qui inue. &c.

d Clerico. De suis bonis. Cum clericus dat in feudum de suis rebus, similis est laico: sed cū de rebus ecclesiæ, non sic: vt hic dicitur. quod autem hic dicitur de feudo, qđ aperiatur & nō de alio, male hodie obseruatur. vū aliud capi. quidam habēt in quo contrarium dicitur, & legitur: & incipit, archiepiscopo &c.

e Omnifariā. nā quod à defuncto inchoatum est, per hęredem explicari debet. ff. de fideiusso. & nominato. & hæredibus tu. & cura. lege j.

AN MVTVS, vel aliàs &c.

f Mutus. Feudū paternū: nō verò feudum non: veruntamen si feudū fuerit ita magnum, quod eo sibi ablato se exhibere non valeat: tunc debet ei tantum de feudo relinqui, vnde se sustinere possit: vt s̃. episco. vel ab. feud. da. non pos. §. mutus. Accur.

Non pos

a Non posse, & hoc forte secundum istos potest eo dẽmodo intelligi, vt de nouo feudo ꝓxime diximus.

b Non valet. Sed nunquid hic si velit per substitutum seruire, possessionem retinebit * tunc.

* Glossat. hic mouet questionẽ cui nõ satisfacit. tu in hoc dicito vt per Ia. Beluis. hic.

c In similibus. vt supra, de eo qui arma bellica deposuit. ca. j. & tit. si de feud. controuersia fuerit. c. qui clericus. & ti. si de feu. fœm. c. j. §. ex hoc. & ita videtur hic assignari ratio, quare fœmina non potest retinere feud. s. quia ei seruire non potest, sicut & alias dicitur, quod filia non recipit compositionem patris sui occisi: quia faidam leuare non potest: vt in Lombar. de ho. lib. ho. §. si quis longo.

Fœmina quare feudum retinere non potest.

natus est, feudum retinere non posse a: quia ipsum seruire non valet b. Sic dicimus in clerico, & in fœmina, & in similibus c.

TITVLVS XXXVII.

AN ILLE, QVI INterfecerit fratrem domini sui feudum amittat.

Vasallus si fratrem domini sui interfecit, non amittit feudum sed si fratrem suum occiderit proditionaliter, vel aliam feloniam commisit, vt sine verecundia in curia esse non posit, feudum amittit: & transit ad agnatos: si autem peccauit in dominum, reuertitur ad dominum. Bald.

Si quis interfecerit fratrẽ domini sui, non ideo beneficiũ amittit: sed si fratrem suum interfecerit ad hoc, vt totam hæreditatem habeat, vel aliam feloniam commiserit, verbi gratia, hominem tradendo, vt in curia amplius stare nõ posit d: priuabit̃ beneficio. Quia tamen erga dominum nõ fuerit facta, ad agnatum proximiorem feudum pertinebit, si paternum fuerit: eodem prorsus obseruando quantum ad ordinem gradus, qui continetur in legibus. Cùm autem ad dominum respicit felonia feudum tunc domino aperitur. Non cogitur e vasallus omnino secundum vsum Mediolanensem dominum adire, & seruitiũ ei offerre f: sed cùm nunciatum ei fuerit, tunc domino, si potest, seruiat.

AN ILLE, qui interfe. &c.

d Si quis. Non posit. ac si aperte dicat si talem commiserit feloniam, quod in curia morari nõ potest, debeat feudo priuari: morari dico sine verecundia. nam qui sine verecundia non põt consistere, nõ intelligitur existere posse: sicut non potest exigi, quod sine verecundia nõ potest postulari: vt ff. de vsur. l. iij. in fin. Vnde denegatur doli exceptio cõtra patrem: quia pudorẽ apud bonos & graues sugillat: vt ff. de do. excep. l. apud Celsum. §. aduersus. & ff. de obse à li. pa. præstan. l. licet vnde etiam si aliquis sine dedecore suo in publico non potest apparere, nõ posse intelligo, nisi propter suum delictum restituatur. ff. ex quibus cau. ma. l. in eadem sed & si arbiter in aliquo loco inhonesto litigatorẽ adesse iusserit, parere non tenetur: vt. ff. arbi. l. si. cum dies. §. pe. sed propter hoc verbum dicit̃, quod portæ dignitatum infamibus clauduntur: vt. C. de dign. l. neque famosis vel intelligas vt in curia ãplius &c. et ad hoc vt in curia ꝓpria ãplius esse nõ posit à feudo priuatur. Sed prima verior est. in hac significatiõe ponit̃, vt q̃ñd̃, agi vt dãnũ cõsequat̃: vt. ff. de aqua plu. arcẽ. l. si Titius. §. j.

e Non cogitur. hic possunt notari multa similia. nã si vendidi tibi meam rem ea cõditione, vt intra xxx. dies promitterem tibi de duplo: postea nequiui præstare intra xxx. dies, & hoc nõ desiderasti, tibi nõ teneor. ff. de act. emp. l. emptorem. §. denique. Item si denuncio tibi nouum opus, nõ iurabo de calumnia: nisi iusiurandum exigat. ff. de oper. non. nun. lege, de pupillo. §. qui nũciat. sane argumen. sunt in contrarium. C. de contrahend. & cõ. stipu. lege. magnam. & de iure emphy. l. ij.

f Offerre, nisi sciat magnum periculũ imminere: vt s̃. hic finitur lex. §. ad hoc & s̃. si de feud. contro. fue. licet vasallus.

TITVLVS XXXVIII.

DE VASALLO, qui contra constitutionem Lotharij regis beneficium alienauit.

Vasallus inquantum beneficium alienauit inscio aut nolente domino, in hoc grauatur, quia alienatum ad dominum redit. Baldus.

Si vasallus cõtra constitutionẽ Lotharij regis beneficiũ alienauerit: si totum, perdat totum: si partem g, partem perdat, & ad dominum reuertatur. Et ideo si contra vnum dominorum, quorum cõmunis vasallus erat, fecerit feloniam, eum fortè cucurbitando: eius solius parte priuabitur: & si voluerit vnius solius partem refutare h, aliis sibi reseruatis: hoc facere poterit: quia vasallus etiam sine domini voluntate rectè feudum refutare potest: post refutationem tamen ad seruiendum non tenetur i: sed eum quidem tũc offendere non debet k.

DE VASALLO, qui &c.

g Si vasallus. partẽ. hic manifeste colligitur, quod non est vltra puniendus q̃s quam deliquerit: & merito: quia nõ debet vltra progredi pœna, quam reperiatur delictum. C. de pœn. lege, sancimus. & ff. ad Trebel. lege, Paulus respon. & ff. de iis q. vt indign. lege, hæres. nam & cum inofficiose testator testatur: si in sola institutione delinquere conuincitur, in ea sola punitur: q̃a ipsa infringitur: cætera verò manent: vt in authen. vt cũ de app. cogno. col. viij. Argu. contra. ff. de incẽd. rui. nau fra. l. ij. §. fin. & infra. l. ij. §. fin. & in summa. quoque vij. lib. distin. quod autem dicitur ad dominum reuertetur, qualiter hoc sit intelligendum, in cõsti. Frid. determinabitur. Item quod dicit eius solius &c. per hoc sumitur, quod hæc non est tales felonia, quod in curia apparere non posit. nam si esset talis, tunc à toto priuaretur: vt supra prox. cap. si quis interfecerit.

Puniri non debet quis vltra quam deliquit.

h Refutare. hoc non est omittendum: quia sæpissime quæritur, nunquid idem est in libellario & in conductore: ad quod rñ. non esse idem. sed quæritur, quæ sit ratio diuersitatis? Respond. hoc in * thesauris determinabimus.

* Glo. hic per thesauros intelligit libel. Pyl. Nota tamen huius gl. decisionẽ, quæ bona est, & idẽ cum ea tenet Spec. tit. de loc. in §. nunc aliqua versi. cxxviij. & probatur per l. quicunq;. C. de fun. patr. li. xj. & in aut. de alienatio. & emphyt. §. si vero quis

i Non tenetur. arg. C. de na. lib. l. si quis feu. in fin. j. respon.

k Non debet. Hoc dictum est in memoria fidelitatis &

tis & iurisiurandi siue prioris amicitiæ, sicut de decurione dicitur. nam ipso damnato non tamen quæstioni subiicitur. Item & si desierit esse decurio, & postea dãnatur: non est tamen torquendus, scilicet propter memoriam prioris dignitatis: vt. ff. de decu. l. fi. & simile est etiam quod dicitur de seruo, qui in metallum damnatus & post restitutus est: quia licet domino nõ reddatur tamen ei iniuriosus esse non debet: vt. C. de sẽ. pas. l. frustra. Py. vidẽtur enim durare reliquię prioris fidelitatis & amicitiæ. argu. ff. cõmuni diui. l. in hoc iudicio. §. pe. nec videtur omnino falsum, quod iuratur in primordio veritatis. ff. de leg. ij. l. cum filius. §. hæres. Sed quid si eum offendat? Respon. punietur secũdum qualitatem delicti: inspecta etiam persona domini: & eius etiã inspecta priori amicitia: & cuiᵒ culpa hoc accidit.

TITVLVS XXXIX.

DE ALIENATIONE paterni feudi.

Vasallus feudum paternum etiam domini voluntate alienare non potest non consentientibus agnatis: nec etiam potest vasallus filiam suam inuestiri facere à domino agnatis non consentientibus, nec ratum habentibus: sed agnatis licet alienare, & ad libellum dare: nec dicitur libellus, sed quasi refutatio erit. Bald.

De alienatione paterni feudi.

Alienationis verbo intelligo de omnibus alienationibus, siue fuerit pignori obligatum, siue venditum, siue vsusfr. in eo constitutus fuerit: siue seruitus imposita. C. de re. alie. non alienan. leg. vlt. & in constitutione Frid. imperialem &c. & bene dicit de seruitute, qđ non poterit vasallus eam imponere feudo: seruitutem autẽ bene poterit acquirere, quoniam meliorem conditionem feudi facere potest: deteriorem verò nõ sine domini voluntate, vel eius agnatorum per quos peruenire ad successionem potest: vt s̃. de inuestit. rei alie. §. rei autem. Sed nunquid intelligo hoc, quod alienatiõis verbo intelligatur & feudi datio, vt hodie non possit feudum dari sine permissu domini: p hoc quod hic dicitur: & in cõstitutione Frid. imperialem? Respon. videtur quod sic debeat intelligi, quoniã verbo alienationis omnis actus continetur, per quem dominium transfertur. C. de fun. dota. l. j. at in vasallum transfertur saltem vtile dominium à domino, quãdo inuestitur. sic ergo habet vtile dominium dando in feudum. similiter illud transfert saltẽ vtile. & si trãsfert, ergo alienat. sic ergo cui prohibita est alienatio. prohibita est feudi datio. quod autem transferatur in vasallum vtile dominium, probatur: quia datur ei vtilis actio pro feudo ipso: vt j. de contro. inter vasal. & alium. ca. si controuersia inter vas. imo tanquã dominus potest illud quasi vendicare à quolibet possidente. s̃. si de inuest. rei alie. §. rei autem. sicut alias dicitur de superficiario. s. quod habet vtile dominiũ eo, qđ datur ei vtilis actio: vt ff. de rei ven. l. superficiario. & de pig. ac. l. tutor. §. fi. Idem etiam dicitur de emphyteuticario, & de eo qui non ad modicum tempus fundum conduxit, & tempus non est finitum: quibus similiter vtilis datur: vt ff. si ager vect. vel emphy. pe. l. j. §. fi. & l. vl. Item alia ratione. nam (vt dictum est) verbo alienationis continetur vsusfr. datio: vt dictũ est per legem vlt. C. de reb. alie. non ali. at cum res in feudum datur, proprietas quidem retinetur penes dantem: vsusfructus autem ita in accipientem transfertur: vt ipse & sui hęredes (quod plus est) in perpetuũ habeãt: vt supra, in quib. cau. feu. amit. circa prin. ergo per cõsequentiam alienat ita, quod sine consensu domini sui hoc facere non debeat. nam alias dicitur, quod vsusfructus in multis casibus est dominij pars: vt ff. de vsu fru. l. iiij. vnde etiam iure cõsuetudinario videtur hoc confirmari, s. quod hodie nõ possit infeudũ dari sine consensu domini: ex quo dicitur quod res, cuius alienatio prohibetur, non potest infeudari: vt supra, per quos fiat inuesti. & per quos reti. §. sed & res. sed inter dicta est alienatio feudi per cõstitutionem Frideri. imperialem. & per hoc quod hic dr̃, ergo infeudatio est interdicta. E contra videtur, quod hodie possit in feudũ dari, sicut olim poterat: cum non ꝓhibeatur expressim. quod enim nõ mutatur, quare stare prohibetur? vt C. de test. l. sancimus. &. C. de app. l. præcipimus. nam quicquid noua lege non videtur expressum specialiter id videtur derelictũ regulis veterũ legũ & consti. vt. C. de app. l. præcipimus. in fi. sicut ergo olim poterat, hc hodie potest, dum tamen fiat sine fraude: vt supra, qua. po. olim feu. ali circa prin. imo per legem Corradi videtur permissum: vt s̃. de leg. Corrad. §. similiter. nec vasal. vnde dicitur dicendum, quod hic & in prædict. constitu. Lotha. loquatur tãtum de fraudulenta alienatione, & non de datione in feudum, nisi fiat in fraudem: puta forte pretium verum rei accipiendo sub colore inuestituræ: quod per dictam cõstitutionem prohibetur. §. calidis insuper &c. & ita non obstat quod dicitur, res cuius alienatio prohibetur &c. quoniam ibi loquitur de prohibitione rei specialis: puta quãdo prohibita est à testatore secũdum quod ibi videtur dici. Vnde nec forte tutum est dicere, quod vtile dominium in vasallum transferatur, nec etiam aliquod. nã licet dicatur, quod vtilem habeat actionem: per hoc tamen nõ dicitur, quod habeat dominium aliquod. licet enim per beneficium res sibi in feudum data ad eũ spectet: proprietas tamen penes alium remanet supra de inue. rei alie. §. rei autem. alias autem de vtilis daẽ rei vendicatio ei, qui non est dominus directo nec vtiliter. sicuti & cui daẽ pub. vt insti. de actio. & ecce plerunq;. & per totum titu. de pub. ergo si nõ habet dominium. non videtur dando in feu. alienare. Quid ergo dicemus? Respond. sine præiudicio melioris sentẽtiæ, puto quod hodie recte possit in feudũ dari dũ tamen sincere & sine fraude fiat: secundum quod. s̃. dicitur, qua. olim po. feu. alie. circa prin. quod etiã potest perpẽdi ex prædi. §. callidi. & ex alio. §. eiusdem consti. illud quoque præci. vt si vas. de feudo suo alium vas. habuerit &c. quasi videtur permittere, quod possit infeudare: dũ tamen sine fraude fiat: vt dixi: puta quia secũdus vas. eodemmodo possit feudo seruire sicut prior. Item quia non dat in feu. alia lege, nisi quã ipse habet. nam contra hoc non potest facere: vt s̃. de leg. Corra. §. ex ea lege. Item quia non vendidit feudũ accipiendo pretium sub colore inuesti. quod prohibetur per pręd ictum. §. callidis. & hoc videtur hodie per totum obtinere: & ita prædi. l. est interpretanda semp. ergo non est hæc interpretatio immutanda. minime enim mutanda sunt, quæ interpretationem certam habẽt: vt. ff. de leg. l. minime. est enim optima legum interpres consuetudo: vt prædi. tit. l. si de interpretatione. recte enim potest dici non alienare: cum nihilominus remaneat domini vasal.

Alienationis verbo omnis actus per quẽ transfertur dominiũ continetur.

Mutari non debent quæ interpretationem certam habent.

Alienatio feudi paterni non valet etiam domini volũtate, nisi agnatis consentientibus.

Alienatio feudi paterni. quod autem est feudum paternum, dicitur infra, de natu. successio. feudi. capitu. j. in fin. & supra, de gradib. successio. in feudo. capitu. primo.

Consentientibus. tunc enim bene valeret, nec ab ipsis posset postea reuocari: vt s̃. quib. mod. feu. amit. §. præterea.

ad quos beneficium quandoque sit reuersurum: nec in filiam [a] vasallus feudum poterit confirmare agnatis non consentientibus, vel postea ratum non habentibus [b]: & licet prohibeatur beneficij alienatio inter agnatos: tamen si paternum fuit, concederetur [c]: & si libellum vnus alteri fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio. Si inter ✝ dominum & vasallum de beneficio fuerit controuersia: coram paribus finiatur. Vbi autem dicit vasallus prius de suo recto feudo debere se à domino inuestiri: si quidem sine controuersia de alio sit vasallus, indubitanter primò inuestiendus est: & postea cognoscendum est, quod sit suum rectum feudum, aut quod non. Sed si nihil aliud ab eo tenet pro beneficio, nisi de quo controuersia est: tunc tota causa prius ventilanda est: & sic videndum, vtrum postea inuestiendus sit.

✝ Qualiter iste. §. faciat ad hunc ti. vide per do. Aluar. in iiij. col. in ver. quære ab extra.

De felonia, aut de fidelitate secundum consuetudinem Mediolanen. non fit pugna: sed secũdum legem Lombar. Bal.

Non est consuetudo Mediolani, vt de felonia aut de infidelitate pugna fiat: licet contrarium sit, quod præcipit lex Longobardorum [d], vt de infidelitate pugna fiat. Si à morte vasallus dominum liberare potuerit [e], & non fecerit: beneficio carebit. sed licet potuerit facere, ne dominus in peccatum præcipitaretur, veluti periurium [f]: non tamen feudo priuandus erit.

TITVLVS XL.

DE CAPITVLIS Conradi.

Si vasallus, vel eius hæres intra annum & diem veterem non petierit inuestituram à domino vel hærede eius, feudum amittit: sed Mediolani non seruatur. Bal.

HAec sunt capitula, quæ rex Cõradus fecit in Romandiola de beneficiis. Constituit enim, vt si post mortem domini vasallus, vel post mortem vasalli hæredes eius per annum & diem steterint [g], quòd dominũ vel hæredem eius non adierint, fidelitatem pol-

a Nec in filiam. veruntamen si confirmauerit in filiã, filia ipsum retinebit, donec pater vixerit: sicut dominus, si tibi refutatum fuerit: licet agnati non cõsenserint: vt s. de suc. feu. circa prin.

b Non habentibus. nimirum ratihabitio retrotrahitur, & mandato cõparatur: vt ff. de so. l. nõ licet. & C. ad Mace. l. fin. licet sit arg. contra. ff. de of si. procon. l. obseruare. in fi.

c Concederetur. & merito: quia tũc non dicitur alienatio sed quasi refutatio: vt in fi. dicitur. & quæcunque not. supra per quos fiat inuesti. & per quos recipia. §. sed & res. hic potes repetere.

d Longobardorum. vt in Lõbar. qua. quis se defen. de. quibuscunque. alias de quibuscunque. & ita põt hic notare, quod de infidelitate potest fieri pugna secundum quod dicit lex Lõbar. puta quando dicit dominus vas. feloniam commisisse, siue infidelẽ ei extitisse: & ita qđ feudũ amittere debeat: & si hoc non poterit ꝓbare per testes: nunquid dominus tunc debeat per se pugnam facere cum vas. si iuuenilis vel decrepita ætas vel infirmitas eum pugnare non prohibeat? Respõ. forte non: imo pro se dabit campionẽ si voluerit, qui pugnabit cum vas. sicut alias dicitur de domino, qui dare potest campionem contra seruum suũ qui propter appetitum libertatis se libertum appellauit: vt in Lombar. qua. quis se defen. de. si seruus. Sed dicas quod per se pugnabit, nisi prohibeatur per ætatem vel infirmitatem: cum semper principales personæ per se debeant pugnã facere, exceptis quibusdã casibus: vt in Lombar. prædi. titu. l. si. fit aũt hæc pugna militaribus armis. & ita intelligitur quod prædi. l. quibuscunque. dicit in Lombar. non cum fustibus secundum quod alias fieri debet: vt in Lombar. de testib. si aliquis cum altero. & tit. qua. quis se defen. de. mentio. eodem modo puto vasal. posse pugnã imponere contra dominum de infidelitate: cum eodem modo possit dominus committere feloniam contra vas. & esse infidelis ei, propter quam cadat à proprietate feudi: vt supra, si de feu. contro. fu. domino committente feloniam. & infra, qua. do. à proprie. ca. c. ex facto. nimirum dominus tenetur reddere vicem fideli suo de iis quæ fidelis tenetur præstare domino: vt supra de for. fide: in si. pro primo dicto. s. quod dominus non teneatur pugnã per se facere: est ar. s. de pace te. §. si miles aduersus. & ita potes hic notare casum, in quo pugna fieri potest. Sunt & alij duo casus supra de pace tenen. §. j. & ij. alij possunt hic notari, qui in sum. Goffre. notantur.

e Potuerit. puta nuntiando domino, quod ab aliquo volebat occidi, & non nunciauit cum potuit: quod facere debuit statim cũ sciuit: vt supra, in quibus cau. feud. amit. §. præterea. maxime cum non potuerit prohibere per se ne occideretur: vel cum erat forte secũ non liberauit eum à morte quando occidebatur, cum poterat eum liberare bene eum adiuuando forte: & intelligas, quod hic dicitur liberare potuerit. s. commode, & non postponendo mortem suam morti domini. nec enim intelligitũ fieri posse, quod commode fieri non potest: vt ff. de verb. sig. l. nepos Proculo. & argu. ff. de iur. dot. l. auus. in fin. licet alias dicitur de seruo, quod debet salutem domini præferre propriæ saluti. vt ff. ad Sylla. senatuscon. l. j. §. hoc autem. quoniã aliud est in seruo, in quo dominus habet maius ius, quam in vasallo. Accur.

Fieri non posse dicitur quod commode non sit.

f Periurium. puta quod dominus forte non poterat soluere debitum quod iurauerat soluere: & vasallus poterat eum liberare soluẽdo pecuniam suam pro domino, quod quidẽ non tenetur facere: nec ob hoc amittit feudũ: vt s. si de feu. cõtro. fue. ca. licet vasallus. nec enim sufficit ad beneficium amittendum omnis occasio, per quã fidelis accepti beneficij videatur ingratus: vt s. in quib. cau. feu. amit. circa princi. sicut etiã non amittitur beneficium ex ea causa, ex qua opinio vasalli grauatur. vt s. prædicto tit. §. illud enim certum.

DE CAPITVLIS CONRADI.

HÆc sunt. Steterint per annum & diem, nisi fuerit miles, qui potest stare per annum & mensem. s. quo tempo. miles inue. pete. debeat. capitu. j. vt sit speciale in milite, cum multa de eo.

licendo, & inuestituram petendo: si tale sit [a] beneficium, vt fidelitas sit præstanda, ipsum perdat: sicut & antiquitus consuetudo fuit: sed non Mediolani. Præterea vt liceat dominis omnes alienationes feudi factas [b], nulla obstante præscriptione [c] reuocare [d]. Similiter in petendis hostenditiis (hostenditiæ dicuntur adiutoriũ, quod faciunt Dominis Romani cum rege in hostem pergentibus) vasalli qui cum eis non vadunt, verbi gratia in Lõbardia de modio duodecim denarios, in Theutonica terra tertiam partem fructuum [e] facta computatione fructuum solummodo eius anni, quo hostem faciunt.

Ob prælati delictum ecclesia ad tempus feudo priuatur. Bar.

Item si clericus, veluti episcopus, abbas, beneficium habẽs à rege datum non solummodo personę, sed ecclesiæ, ipsum propter suam culpam perdat: eo viuente, & ecclesiasticum beneficium vel honorem habente, ad regem pertineat [f]: post mortem verò eius ad successorem eius reuertatur.

TITVLVS XLI.

DE CONTROVERSIA INTER MASCULUM & FOEMINAM DE BENEFICIO.

Primò tractat qualiter decidatur contentio orta inter agnatum & fœminam de beneficio. Secundò qualiter decidatur contentio orta inter dominum & fœminam. In tertio qualiter inter dominum & emptorem. Secunda incipit in §. sed si inter dominum. Tertia in §. item si sit. Baldus.

Item sciẽdum est [g], quòd si inter masculũ & fœminam controuersia fuerit, masculo dicente, hoc est feudum: fœmina negante: nisi apertis probationibus fœmina ostenderit non esse feudum, creditur masculo cum suo iuramento affirmanti cum duodecim

---

de eo sint specialia. nam & alia habes, quod cõtra eũ non potest imponi pugna nisi à milite: vt s. de pace tenen. §. si miles aduersus. Vel dicas, quod idem hodie in milite quod in aliis per constitutionem Fride. imperialem. & hoc idem dicitur. s. in quib. cau. feu. amit. c. j. vnde quæ ibi notata sunt circa hunc articulum, & s. quo tempo. miles inue. pet. de. & hic notare poteris.

[a] Si tale sit. quod esse semper intelligi debet. s. vt debeat de eo fidelitas fieri: nisi eo pacto sit acquisitum feudũ, vt de eo sacramentũ fidelitatis fieri non debeat: vt s. in quibus cau. feu. amit. §. est & alia ingratitudo. in fi. nec enim debet inuestitura fieri ei, qui fidelitatem facere recusat: cum à fidelitate feudum dicatur: vt s. per quos fiat inue. & per quos re. ca. nulla.

Feudum à fidelitate dicitur.

[b] Feudi factas. sine * consensu dominorum: vt s. de prohi. feu. alie. per Lotha. l. j. & in cõsti. Frid. imperialẽ.

* At quid cum vbi alienans addidit, cum hac clausula, saluo domini directi iure? vide Bal. in consil. cccxx viij. inci. factum tale est. lib. j.

[c] Præscriptione. sed de qua præscriptione intelliges, an de præscriptione xxx. an. vel xl. Resp. intelligas de præscriptione quæ datur tit. habentibus. s. x anno. inter præsentes, vel xx. inter absentes: secundum quod de hac dicitur. C. de præscrip. longo temp. x. vel xx. ann. quæ merito hic dicimus non obstare, cum alienatio ipso iure nulla fuit quod enim ab initio non tenet, tractu tẽporis non potest conualescere: vt in constitutione Fride. imperialem. nam intelligo de præscriptione xxx. vel xl. ann. per quos omnis actio tollitur. C. de præscrip. xxx. an. sicut. contra desides enim & sui iuris contemptores introductæ sunt huiusmodi præscriptiones odiosæ: cum differentia debeat esse inter desides & vigilantes: vt C. de anna. excep. l. vt perfectius. & l. fi. vigilantibus enim iura subueniũt: vt ff. de iis, quæ in frau. cre. l. pupillus. in fi. nec enim credẽdum est Romanum principem, qui iura tuetur, huiusmodi verbo totã obseruationem de præscrip. longo tempo. multis vigiliis excogitatam atque inuentam velle euerti: vt arg. C, de inoffi. testa. l. si quando. j. respon. etiam dicas quod loquitur de omni præscriptione, cum indistincte loquatur: prior tamen intellectus videtur verior, vt puto.

[d] Reuocare. hoc intelligas verum esse, nisi vasallus poterit iurare, quod ignorans illud feudum vendidit. tunc enim est electio emptoris vtrum velit illud feudum cedere domino, vel vasallo restituere: postquam ita iurauerit: & postquam ita fuerit restitutum, vasallus ipsum retinebit, non obstante venditione: vt infra proxi. ca. domino cum emptore. Accursius.

[e] Tertiam partem fructuum. hodie vero per constit. Frideri. debet esse medietas tam in Lombardia quam in Alemania: vt in cõstitutione Frideri. imperialem. §. firmiter. nisi vasallus mittat alium pro se domino acceptabilem: vt ibi.

[f] Ad regem pertineat. & ita hic habes casum in quo casu ecclesia patitur damnum propter culpam prælati: & hoc contingit ratione regis siue eius priuilegio, sicut & alias ratione publicæ vtilitatis publicatur res ecclesiastica propter culpam prælati. C. de sac. sanc. eccles. l. iubemus nullam nauem. in fin. Item hoc contingit propter naturam feudi, quia propter ingratitudinem amittitur. alias enim nunquã amitteretur. feudũ ecclesiæ datum & forte loquitur de culpa, quæ respiciebat dominum: quo casu si dominus potest feudum recuperare, non est absonum, vt dominus habeat hãc suæ iniuriæ vltionem: vt supra, quibus caussis feud. amit. §. denique. veruntamen propter priuilegium ecclesiæ reuertitur ad successionem illius primi prælati post mortem illius. Sed quid si ab alio non * rege beneficium habuerit? Item quid in alio prælato, qui non sit episcopus vel abbas? Item quid in eo successore, qui ante suæ prælaturæ promotionem tale delictum in regem commisisset propter quod si in prælatura tunc fuisset à feudo ecclesia fuisset priuata? Item quid erit tenẽdum in delicto prælati, qui rebus ecclesiæ in feudum iuste datis subsequenter tale in vasallum commisit, quod si laicus esset vel clericus & de patrimonio proprio dedisset, cecidisset à proprietate. Accur.

Ecclesia quandoque damnum patitur propter prælati culpam.

* Docti pene omnes in hoc consentiunt, vt idem sit, acsi ab rege teneret.

DE CONTROVERSIA inter masculum & fœminam &c.

[g] Item sciendũ est. Potest hic poni casus in duobus filiis defuncti. s. masculo & fœmina, qui cum vellent hæreditatem diuidere, masculus dicebat quoddã prædiũ hæreditariũ feudũ fore: quod fœmina negabat. potest etiam poni in agnato & filia defuncti: à qua filia petebat agnatus id prædium, dicens feudum esse, illa autem negabat: vel agnatus possidebat,

& filia

& filia petebat: vel etiam vacabat adhuc possessio forte illius prædij, non curo: quia in vtroque casu filia primo debet poni in possessione, & postea agnatus debet petere: vt supra, si de feudo controuersia fuerit inter filiam &c.

Duodecim sacramentalibus qui cum eo iurabunt illud feudum esse. & ita intelligendũ est quod dicitur .j. de ca. qui curi. ven. cap. si contentio fuerit. & s. si de feu. contro. fue. ca. inter filiam. & hæc vera sunt, quod ita debet dari sacramentũ agnato siue masculo, si aliquid sit pro eo quod iudicẽ moueat: alias contra. s. de consue. re. feu. cap. sacramentum. vnde quæcunque dicuntur in isto capitulo de iuramento præstando, intelligenda sunt cum determinatione prædicti capituli, sacramentum.

sacramentalibus. Sed si inter dominum & fœminam domino dicente feudum, fœmina negãte: probationibus deficientibus detur fœminæ sacramentum. Item si sit inter dominum & emptorem feudi: si emptor dicat non esse feudũ, domino in probatione deficiente, sacramento emptoris finiatur.

Quidam tamen distinguunt: vt si magna eorum pars, quæ vasallus ibi tenebat, feudum sit: detur domino sacramentum, alibi fœminæ.

Magna. quasi velint præsumere aliud feudũ esse ex eo, quod magna pars eorum, quæ vasallus ibi habeat, erat feudum, ad hoc vt detur sacramẽtum domino: sicut & alias quidẽ præsumitur ex diuturna præstatione: vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso. & C. de fideic. l. j. sicut & alias datur sacramentum ratione partis, quam possidet quis: vt s. de contro. inuest. §. cũ autem quis. Sed nunquid secundum istos eadem distinctio erit inter marem & fœminam facienda, vel inter dominum & emptorem? & quare non? eadem æquitate qua ipsi mouentur. arg. C. de consti. pecu. l. finali.

TITVLVS XLII.

DE CONTROVERSIA INTER DOMINUM & EMPTOREM FEUDI.

Primò ponitur dictum, secundo declaratio. Secunda incipit in versi. quo restituto. Bar.

Domino cum emptore feudi agente, si vasallus iurare poterit quod ignorãs esse beneficium vendidisset, credens propriũ: electioni emptoris cõmittitur, vtrum domino velit ipsum cedere, an vasallo restituere. Obertus dicit, omnia vasallo restituenda. Quo restituto, id beneficium vasallus retinebit, non nocente nec obstante venditione, eò quòd ignorans alienauit.

Et quod dicitur alienatione feudum aperiri domino, intelligendum est, cum à sciẽtibus alienatur beneficium. Et quòd dicitur de venditione, idem est in omnibus alienationibus.

DE CONTROVERSIA INTER dominum & emptorem feudi.

Domino. Agente. s. rei vẽdicatione, si crediderit se probare dominiũ: vel forte cõdictione ex moribus, vel forte condic. ex illa. l. imperialem &c. cũ enim ibi nõ caueatur quo genere actiõis agatur merito cõdictione ex illa. l. agendum erit: vt ff. de condic. ex leg. l. j. & intelligas, quod condices eã respectu possessionis: & nõ respectu proprietatis: cum nemo possit condicere rẽ suã, nisi à fure: vt ff. vsufruct. quemadmodum cau. l. vlti. in fi. vel dicas, quod condicere posses condict. ex illa l. ex libris Sabiniani, cum ab eo habeat emptor, qui pro domino possidebat: vt C. de acqui. pos. l. ex libris.

Rẽ suam quis nisi à fure condicere nõ potest.

Iurare poterit. bene dixit poterit scilicet quando vere ignorabat: & non dixit, voluerit: quia forte vasallus libenter vellet iurare etiam si sciret illud feudũ esse, quia ignorans vendidisset: & hoc dixit nolens aperire viam periuriis, cum satis inhumanum esse videatur per leges quæ periuria puniunt, viam periuriis aperiri: vt C. de indi. vidu. l. ij. in fi.

Ignorans. dum tamen eius ignorantia non sit crassa & supina: puta ignorauit, quod omnes de ciuitate sciebant: vt ff. de iur. & fa. igno. l. j. & ij. & l. regula. & argu. ff. de calum. l. annus. Item intelligas verum esse, quando ignorabãt factum alienum: puta à prædecessore illud habuerat: & in alieni facti ignorantia tolerabilis est error: vt ff. pro suo. l. fin a. & ff. de iur. & fact. igno. l. plurimum. & l. error. secus in suo, puta cum ipse acquisiuit: vt ff. ad Velleia. l. quamuis. & ff. loca. & conduct. l. sed addes. §. j. & de ædil. edict. l. j. §. j. & §. causa. & C. de rescind. ven. l. quisquis. & hæc vera sunt quando errauit in facto putans illud feudum esse. Sed quid si ignorabat ius puta quia ignorabat legem prohibere feudi alienationẽ? Respond. forte non proderit ei talis ignorantia: vt ff. ad Macedon. l. si quis patrem. & C. vnde vi. si quis in tantã. & C. de interdict. ma. l. j. & ij. & C. de præscriptio. xxx. anno. l. sicut. in fin. & C. de præscript. longi tempo. l. vlti. leges enim sacratissimæ, quæ constringunt hominum vitas, ab omnibus sciri debent: vt C. de legi. & constitu. l. leges. & hæc forte vera sunt nisi fuerit talis cui permissum sit ius ignorare: puta minor, miles, & mulier aliquando: vt ff. de iur. & fac. igno. l. regula. in principio. & C. si aduer. sol. l. fi. & de iure delibe. l. fina. & de iur. & fa. igno. l. j. vnde hic circa hunc arti. potes distinguere secundum quod distinguitur de ignorantia iuris & facti.

Et recte secundum Aluar. hic quem tu videto.

Electioni. & ita datur electio hic emptori, vtrum velit cedere domino, an velit restituere vasallo. vnde secundum determinationem istius c. potes intelligere quod dicitur s. de feud. contro. feu. c. si vasalus. in quo indistincte dicitur, quod vasallo debebit restitui, & non domino. Vel dicas & forte melius, quod istud intelligi debeat cum determinatione illius. & quòd dicitur quod cõmittitur electioni emptoris, verum est: sed illa electio non habebit effectum si vasallus voluerit, vt ei restituatur. & postquam ei fuerit restitutum, tenebitur ad interesse emptori ignoranti secundum quod ibi dicitur. si autem contra voluntatem vasalli domino cesserit: tunc forte nõ tenebitur ei ad interesse, cum ipsi vasallo debeat restituere. & ita culpa eius amisit, quæ nõ debet venditori nocere: vt ff. de euict. l. si dictum. §. ij. Sed quid si emptor domino cesserit, nũquid vasallus qui ignorãs vẽdidit, poterit hoc recuperare à dño, nõ obstante venditione, quã de eo fecerit? Rñ. forte sic, cũ per illã venditionẽ non fuerit dño apertũ, secundũ quod j. sequitur hoc eo. c. ibi, quod dicitur alienatione feudum domino aperiri &c. imo quod plus est, forte ab ipso emptore posset ipsum vasallus recuperare statim post venditionem, postquam sciuerit feudũ fuisse, cũ vẽditio nõ tenuerit ipso iure, vt dicit constitu. Fride. imperialem.

vt

vt ar.C.de agri.& censi.l.quemadmodum.lib.xj. Sed quo iure ageret contra quemlibet? valde ergo est notabile.c.istud.quoniam multoties posset accidere de facto. Nam & secundum istud.c. & illud quod est.s. si de feud.contro.fue.c.si vas.feudo. credo constitutionem Frider. intelligendam.

TITVLVS XLIII.

DE CONTROuersia inter vasallũ & alium de beneficio.

Vasallus agere & conueniri potest pro feudo & pro parte feudi etiam domino absente, & quasi pro re propria: & transigere potest bona fide: & si contra eum iudicatum est, vel ab eo transactum, dominus cogitur postea ratum habere etiam feudo sibi aperto. Bald.

SI controuersia inter vasallum & aliũ de beneficio fuerit, aduersario proprietatem totius, vel partem, vel aliud aliquod ius sibi vendicante: causa per vasallum etiã domino absente [a] quasi propria ad finem perducatur. ipse enim solus vtiliter [b] agendi & excipiendi habet potestatem. & si pro eo, aut contra eum iudicatum fuerit, vel cum aduersario trãsegerit, dummodo fraudulẽter actum non sit, etiam si post beneficium domino aperiatur tale erit, ac si eo causam agente iudicatum fuisset: & ideo ab eo ratum haberi [c] oportet.

DE CONTRO uersia &c.

[a] SI controuersia. Domino absente. idẽ puto & si dominus fuerit præsens, & hoc est, quod dicit domino absente, statim cùm vasallus est inuestitus de aliqua re, rectè hãc habet potestatem, & tanquam dominus poterit quolibet possidẽte quasi vendicare, & defensionem opponere: vt supra, de inue.rei ali.§.rei autẽ. verũtamen si voluerit habere regressum aduersus dominum de euictiõe, debebit dño denunciare: vt s. si de feu. vasal. interpel. fue.c.negotiũ.quod quidem intellige secundum quod dicitur in gl.quę ibi est quę sic incipit, hoc intelligas secundum distinctionem &c.

[b] Ipse enim solus vtiliter.& ita videtur, qđ habeat vtile dominium:quod verum puto: sicut dicitur de superficiario & emphyteuticario, & de eo qui ad nõ modicum tẽpus feudum conduxit, quibus datur vtilis actio: vt not. s.de ca.cor.§.j. vnde hic poterit repetere, quod de hac materia not.in summa.

[c] Ratum haberi.ita quod tenebitur vasallus restituere interesse secundum.s. not. nec id quod nomine transactionis accepit, feudum erit: vt s. si de feu.cõtro. fue.c.si vasal.de feu.suo.

QVID IVRIS, SI POST alienatio &c.

[d] PRæterea. Remanebit. simile habuimus de eo, qui factus est clericus, vel conuersus, qui licet habitum deposuerit, feudũ tamen à quo priuatus est, propter id nõ recuperabit: vt supra de feudo fœ.§.ex hoc illud.ar.contra.s.ti.hic finitur lex Corra.c j.licet enim vasallus interim, dum est dominus excõmunicatus, vel à rege bannitus, sit à sacramento fidelitatis solutus: tamen si postea fuerit dominus restitutus, redibit res ad priorẽ statũ: vt ibi dicitur. hic ergo colligitur manifeste, quod non restituuntur iura amissa, licet res in pristinum statum redierit.arg. ad hoc. C.de sen. pas. & re. l.insulam.&.ff. vnde cogna.l.is qui aliena.&.ff.de vsufru.ac.l. quid tamẽ.§.j. &.§.pe.arg. contra hoc. ff. de bo. pos. cõtra tab.l.j.§.j.& fi.& de iure pat.l. sue.&.C.de adop. l.cum in adopt.& C.de sen.pas. & re. l.j. & vlti. &. ff.de alien.iud. mu.cau. fac.leg.ex hoc.§.si quis.

TITVLVS XLIIII.

QVID IVRIS, SI post alienationem feudi, vasallus id recuperauerit.

Culpa, quæ non transiuit in perpetuam priuationem, non potest purgari. Bald.

PRæterea [†] si vasallus ante constitutionem Lotharij regis feudum alienauerit: quod in quibusdã curiis pro parte, in quibusdã pro toto olim licebat: & ipsum postea recuperabat: pro feudo sibi retinebat: hoc est in causam feudi recadebat. hodie aũt si ipsum alienauerit: si quidem illicitè, licet postea recuperauerit: tamen penes eum nõ remanebit [d]: vtpote domino, ad quemcunque peruenerit, apertum. Profectò, si domini voluntate [e] vendiderit, vel per libellum, vel aliter alienauerit: si idem postea recuperauerit feudum, penes eum remanebit, non iure beneficij [f] sed aut iure proprio, aut iure libelli, aut aliter, secundum quod idem

[e] Profecto, si domini voluntate. forte loquitur secũdũ noua iura, per quæ vasallus ꝓhibetur feudũ alienare sine domini voluntate: vt in cõsti. Frid. & Lotha. olim tamen poterat vasallus sine domini voluntate feudum vsque ad medietatem recte vendere, & libellario nomine dare: vt.s.de feud.alie. c. j.&.s.qualiter olim pot. feudũ alienari. circa princ. & hæc vera sunt secundũ ius antiquum, quãdo vasallus nõ habebat id feudũ in curte domini. nam si habeat in curte, vel si habeat extra curtem, et dominus habeat districtum: vel alium honorẽ, tunc secus: quoniã si aliquem partem alienabat siue domini voluntate: à feudo cadebat: vt s.quib.mod. feu.amit.ca.item si quis. imo & si fiebat alienatio sicut fieri non debebat, habebat locũ pscr.xxx. ann.& obstabat tam scienti, quam ignorãti: vt supra, qualiter olim feudum poterat alienari.§.præscriptione. quæ præscriptio forte locum habebit hodie contra scientes: vt nota.supra, de capitul. Corra. capitu. primo, dum tamen sint tales personæ, quibus hodie currat præscriptio talis. vt C.de præscript. xxx.ann. lege secunda.

[f] Beneficij. puta quando vendiderat: cum idem est, quando ad libellum dederat, & eum recuperauit similiter ad libellum. & hoc est, quod sequitur, aut pro proprio, aut pro libello &c. & hoc verum est, quod non remanebit penes eum iure beneficij, scilicet illud ius quod per libellum transtulit, & postea recuperauit, rem tamen ipsam nihilominus retinebit in feudum, sicut ab initio habuerat. & hoc datur intelligi per id quod infra sequitur, illud verò ius &c. & quod in fine dicitur, si feudum domino refutauerit. &c.

[†] No. hic text. satis elegãtem. Quærit hic domi. Aluar. de tali quæstione quã ponit Bal. in l. ij. C. de episco. aud. Si ex forma statuti daretur certa solẽnitas in venditione rei feudalis vel emphyteuticæ, sine qua vitiatur venditio: an tũc si contra fiat, cadat quis propterea iure suo? & respõdeo secundum Bal. quod non: quia verbum venditionis absolute prolatum, nõ cõprehendit venditionẽ quæ nulla est ex defectu solẽnitatis. per leg.iiij.§. condẽnatum.ff.de re iud.facit. l. alienationis. ff. de ver. significa.

a Singulis forte annis.scilicet quod datur ei pro libello singulis annis sui reditus. Vel intelligas hoc scilicet,quod ad libellum domini voluntate dedit,vt referatur ad superius dictum,& non ad proximum.Sed prior expositio verior videtur.

b Alterius rei.i. tãquam alia res esset sibi data ad libellum :scilicet ab illa quam tenebat in feudum.

recuperauerit: dummodo scias, quòd si ad libellum domini voluntate id dederit, si quidem pro libello ei datur singulis fortè annis [a], & hoc iure feudi censebitur. Illud verò ius, quod per libellum transtulerit, & postea recuperauerit:pro beneficio non tenebit, sed velut alterius rei [b] datæ per libellum. Et enim si feudum domino refutauerit: libellum retinebit.

TITVLVS XLV.

AN AGNATVS, vel filius defuncti possit retinere feudum repudiata hæreditate.

Primò tractat, an agnatus possit hæreditatem agnati repudiare, & feudum retinere. Secundò an filius vasalli possit hæreditatem repudiare, & feudum retinere. Secunda in versicu. si verò.

SI contigerit [†] vasallum sine omni prole decedere: agnatus ad quem vniuersa hæreditas pertinet, repudiata hæreditate, feudum [c] si paternum fuerit, retinere poterit [d]; nec de debito hæreditario aliquid feudi nomine soluere cogitur: sed in fructibus si quos reliquit, vt de eis debitum soluatur, quo tempore decesserit (secundum quod suprà diximus [e]) considerabitur. Vbi verò filium reliquit, ipse non potest hæreditatem sine beneficio repudiare [f]; sed aut vtrunque [g] retineat, aut vtrunque repudiet: quo repudiato, ad agnatos, si paternum sit, pertinebit. & licet alterum sine altero retinere nõ possit:agnatis tamen consentientibus [h] poterit dominus eum, si voluerit, quasi de nouo beneficio [i] inuestire: quo facto licebit ei repudiata hæreditate feudum tenere, nullo onere ei hæreditario imminente.

AN AGNAtus, vel filius &c.

SI contigerit.
c Feudum.s. paternum.secus si fuerit nouũ: quoniam tunc nec cum hereditate,nec sine hæreditate retinere posset: nisi eo pacto esset acquisitum;vt s̃.dictum est pluries.

d Retinere poterit.hoc ideo cõtingit:qa potius principali prouidentia quam ex iudicio siue ex succesione defuncti ad eũ peruenit:vt argu. ff.de ado.l.si arrogator. à maioribus em̃ potius hoc intelligitur,quam ab isto.

e Supra diximus. vt s̃.hic finitur lex. §.his cõsequenter. considerabitur em̃ vtrum decesserit ante Calend.Martij, vel post: & hoc iõ, quia fructus illius temporis pertinẽt ad hæredem defuncti:& non ad dominum secundũ quod ibidem dicitur.

† Bald. prosequitur hanc materiam in vj. col. prope fin. eo.titu.

f Repudiare.hoc etiã verum est, siue feudum fuerit nouum, siue paternũ. & hoc datur intelligi per id quod. j.sequitur ad agnatos si paternum fuerit &c. Et ita not.qđ deterior conditio est filiorum, quam agnatorum. sic supra, si vasal. feud. pri.c. j. quod videtur mirũ: maxime cum fuerat paternum, quod potius principali prouidentia videtur ad eum pertinere debere, quam iudicio defuncti:vt s̃.notatum est.

Deterior est quandoque filiorũ conditio, quã agnatorũ.

g Aut vtrunque. Not. ergo hic, quod filius vasalli non potest retinere fundum repudiata hæreditate paterna ad hoc,vt nõ teneatur satisfacere creditoribus hæreditariis.& est pro hoc ar.ff.de ver.sig.l.bonorũ. §.j.& ff.vt in poss.leg.l.is cui.§.bonorũ.& de bo.pos. l.sed & cum.§.bonorum.& ff.de acqui.re.do.l rem in bonis.& de ver.obl.l.stipulatio ista. & ff. ad Treb.l. cogi.§.sed &.arg.contra.C.de co.fun.pa.l.ij.& C.de fun.pa l.fundi.& l.possessores.& C.de col.fũ.pa l pe. & ff.de bo.li.l.si patronus.§.fi. Sed nũquid idẽ erit in filio emphyteuticarij? ar.hic quod [*] sic.& prædicta pro & contra potes in eo notare.

* Hæc gl. non satisfacit quæstioni motæ.proinde tu videto Andream ab Isernia q constantissime decidit idem esse.

h Consentientibus. vel etiam postea ratum habẽtibus: vt s̃. de alien. feu.pa.c.j.cum ratihabitio retrotrahatur,& mandato æquiparetur: vt ibi notatur. nam & si ad istum nõ debet deuenire per successionẽ,tamẽ si cõsensu eorũ fuerit inuestitus,ad eum repetendum nullo modo regressum haberet:vt supra, quib. mo.feu.amit.§.pterea.& hæc verũ sũt siue cõsenserunt tacite vel expresse:vt ibidẽ notatum est.

i De nouo beneficio.sed nunquid in isto casu post mortem filij eius si decesserit sine filiis,ptinebit illud feudũ tãquam paternum adhuc ad eosdem agnatos, ita quod præferantur dño? Rñ.forte nõ,secundum quod videtur dici in illo.§. præterea. nam consentiendo eum inuestiri quasi de nouo beneficio, videtur iuri suo renuntiare. quia q alij cõsentit iura sua perdit: vt C.de admi.tut.l. cũ qdã.& etiã ad hoc est ar.j. prox.c.trea erant agnati.in fin. Sed quid si sine eorum cõsensu dominus eum quasi de nouo beneficio inuestiuit,nũquid statim poterunt illud petere ab eo? Resp. forte non, si filius eum non repudiauerat,et cum alias forte dominus posset ei facere gratiam inuestiẽdo eum propter seruitium et amorẽ patris:sicut dicitur de filia: vt.s̃.quemadmo.ad fi.feu.pti.c.si quis sine filio.

TITVLVS XLVI.

AN APVD IVDIcem, vel curiam domini quæstio feudi debeat terminari.

Primò ponitur thema. Secundò quæstio. Tertiò respõsio. Secunda in versicu. est igitur quæsitum. Tertia in versicu. & responsum.

EX eo quod suprà diximus [k] vt si inter duos de bñficio fuerit cõtrouersia, coram iudice, vel arbitro finiatur, talis hic fit quæstio: quodam sine filio decedente, alius credens beneficium, quod ipse tenebat, apertum domino esse, ab eo inuestitus est eius beneficij nomine; econtra apparent agnati, qui feudũ sibi ven-

AN APVD IVDICEM VEL curiam domini quæstio &c.

k EX eo. Diximus: vt s̃. de lege Corr.c.si autem inter duos pares.

Coram

dicant, quasi paternum. Est igitur quæsitum, an apud curiam domini, vel iudicem sit hæc quæstio terminanda? Et responsum scio: quia ad dominum quodammodo causa spectare videtur, ad quem inuestitus habebit regressum de euictione: vt coram paribus [a] finiatur curtis. & licet alter per se non possit alterum trahere ad curiæ iudicium: generaliter tamen etiam si inter duos causa fuerit de beneficio, eos curia vocante, non licebit eorum alicui eius curiæ iudicium declinare.

TITVLVS XLVII.

QVALITER DOminus proprietate feudi priuetur.

Dominus propter feloniam commissam in vasallum, feudi proprietate priuatur: sicut econtra vasallus feudo. Bal.

EX facto quęsitum scio, & ergo à pluribus quæsiui, si dominus contra vasallum apertam feloniam fecerit: an sicut vasallus feudum debet amittere, ita dominus proprietate priuetur? Et quidam dicunt, ex omni felonia, qua vasallus feudo priuatur, & domin⁹ proprietate priuetur. Alij non, nisi ex magna felonia, alij ex nulla. Sed prior sententia mihi placet [b]: non habita distinctione [c], qualis vasallus sit, vtrum per sacramentum, vel non.

TITVLVS XLVIII.

DE FEVDO NON habente propriam feudi naturam.

Si miles accepit castrum in feudum à duce, vt ipse & sui hæredes quibus dederit, id habeant: nō habet hoc feudum propriam feudi naturam: quia alienare potest feudum vasallus indistinctè: & ille in quem alienauerit, non retinebit pro feudo. Bar.

SI quis ea lege alicui feudum dederit, vt ipse & sui hæredes, & cui ipse dederit: habeant? respon. iste, qui sic accepit, poterit id vendere vel donare, vel aliter, si sibi placuerit, etiam sine voluntate domini alienare: & ille etiā, cui datum fuerit, non habebit ipsum pro feudo, nisi sicut ei datum est. Sed qualitercunque ei datum fuerit, siue ad proprium, siue ab libellum: licet propriam feudi naturam non habeat, iure tamen feudi censebitur: vt ex his causis ipsum amittat, quibus [d] & verum feudum. Vbi ergo sic datum est feudum, & cui in feudum dederis, aliud est: & propriam feudi naturam habet.

TITVLVS XLIX.

DE EO, QVI finem fecit agnato de feudo paterno.

TRes erant agnati, vel plures. vnus eorū habebat feudum, quod erat paternū: sed alter eorum finem & refutationem ei, suisq; hæredibus, & cui ipse dederit, fecit. decessit iste sine filio masculo. Alter qui non refutauit, vendicat sibi totum. Alter verò, qui refutationem fecit,

[a] Coram paribus. hoc ideo contingit: quia hic cōstabat illud feudū pertinere ad illum dominum: licet in superiori ca. si autem inter duos pares, nō cōstabat. & ita habes hic, ꝙ pares debent cognoscere si volunt, quā do quæstio de feudo est inter duos: ꝙ videtur cōtra illud ꝙ dicitur in cōstit. Fride. imperialem. §. præterea si inter. s. ꝙ dñs cognoscere debet. Sed dicas ꝙ illa loquitur de iis, qui alias erāt vasalli: & nō tantū de eo super quo erat quæstio. hic autem ille, qui fuerat inuestitus de eo super quo litigabat, non erat alias vasallus. Vel intelligas, qđ hic dicitur corā paribus curiæ finiatur; si pares. s. voluerint & hoc etiā est ꝙ sequitur, & licet alter per se nō possit &c. & ꝙ dicit in fi. non licebit alicui eorum, intelligas, i. nō debebit poterunt tamē si voluerint. vel dicas, ꝙ dominus vna cū curia cognoscet: vt s. de inue. in m a facta. §. illud. & tamen sciēdum est, vt hoc ca. intelligatur secundum illud, & econtra Et secundū hoc dicas, ꝙ hoc ca. & etiam illud, si inter pares duos. loquātur secundū iura vetera: hodie aūt debebit dñs cognoscere: vt in constit. Fride. imperialē. §. præterea. & poteris hic notare, quæ notant super p̄dicto. c. illud tamen.

QVALITER domi. &c.

[b] EX facto. Mihi placet. & verior est, vt puto: & tunc ad vasal. perueniat proprietas, non habita distinctione peccauit dominus in vasallum vel in alium [1]: vt s. si de feu. cōtrouer. fue. c. domino committente. & non est mirum si proprietatem amittat, cum ipse dominus teneatur vicem reddere vasallo de iis, in q. bus vasallus eitenetur: vt s. de forma fidelitatis. in fine.

[c] Habita distinctione. hoc verum est, quantum ad id, de quo quærit hic: quātū vero ad hoc vt ꝓbari possit eligi ad cognoscendū inter dñm & vasallum inuito dño & vasallo, distinguendum est: quoniā ille nō est eligendus pro pari, q fidelitatē nō iurauit inuita altera pte: vt s. de controuer. feudi apud pares termi. c. si inter dominum.

DE FEVDO non ha. &c.

[d] SI quis ea. Ipsum amittat quibus. s. ille qui habuit à vasallo. Quid ergo ei proderit, si per propriū eū emit, si ex his culpis debeat ipsum amittere? Respon. non proderit ei: sed ei nocebit ad hoc, vt ipsum amittat: ideo ꝙ ꝓprium vel quia ad libellū sine voluntate domini ipsum acquisiuit. Vel dic & forte melius. s. ꝙ illud verbū amittat, nō referatur ad emptorem, vel libellariū: sed vasallum. Vel dicas, qđ vasallus iisdem caussis ipsum amittat. & ad hoc facit quod legitur s. si de feu. contro. fue. c. feudum. Sed nūquid emptor poterit ipsum præscribere si ignorans eū feudum esse ipsum per propriū emit? Item nunquid habet iste emptor omnem proprietatē & possesionem?

DE EO.

T qui finem fecit &c. Res erant. Nos

[1] Vide de hoc p do. Aluar. hic in j. col. in fi. versicu. quæro cō glo. j.

a Non obstente. hoc ideo, quia pactum fuerat personale. s. quantum ad ipsum qui refutauit, & eius hæredes, & cui daret. vnde non est mirum, si alij non prosit: vt ff. de pac. l. idem in duobus. §. j. secus si esset reale: vt statim sequitur: nisi feudum omnino &c. in rem e͞m pacta peræque omnibus prosunt: vt ff. de pac l. & hæredi §. j.

b Quasi nouum sit. s. quantum ad eum qui refutauit: non qua͞tum ad alium, qui non refutauit: nisi eius consensu hoc fieret, tu͞c enim & ipsi forte noceret: vt s͞. quibus modis feud. amit. §. præterea.

vult ad successionem venire, pacto non obsta͞te a.

Sapientes quidam Mediolanen. interrogati responderunt non obstare illud pactum, nisi feudum omnino refutauerit: vel nisi ad hoc refutauerit, vt dominus eum quasi de nouo beneficio inuestiret.

Tunc enim secuta inuestitura noua, quasi nouum sit b feudum, non succedit.

DE NATVra successionis &c.

a SVccessionis. Pater filio. hoc est contra ius Romanum, quo pater succedit filio: & etiam mater: vt C. ad senatuscon. Tertyl. authe͞. defuncto. Sed hoc contingit propter naturam feudi. & ita in isto casu consuetudo feu. vincit legem. nimirum legum Romanorum non est vilis authoritas: sed non adeo sui valitura momento, vt vsum vincat aut mores: vt supra, de con. feu. c. j.

TITVLVS L.

DE NATVRA successionis feudi.

Primò determinatur clarè, quæ personæ succedere debeant in feudo. Secundo subditur quædam quæstio dubitabilis circa ius succedendi in feudo. secunda in ver. dummodo scias. Baldus.

d Succedit. hoc verum est, nisi tale fuerit feudum, in quo nullus succedat: puta in feudo marchiæ, ducatus vel comitatus: vel vlterius regalis dignitatis, de quo ab Imperatore fit inuestitura, in ipso enim nullus succedit, sed morte accipientis finitur: nisi iterum ab Imperatore inuestiatur: vt s͞. de feu. mar. c. j. licet hoc hodie sit vsurpatum: vt ibi & superiori. c. proxi. in fi. Item nisi fuerit feudum de quo no͞ fuit facta inuestitura: sed ita intrauit in pos. quis voluntate domini. In eo enim nullus succedit: vt s͞. quib. mod. feu. consti. po. c. j. Item nisi filius successionem feudi amisit propter culpam suam offende͞do dominum in vita patris: & de illa offensa domino non satisfecerit: vt in consti. Fride. imperialem. §. insuper. Item vbi pater deliquit, propter q͞ delictum amisit feudum: quoniam & tunc filius ab eo priuatur: vt s͞. si vasa. feu. pri. cui defe. c. j. & s͞. de feu. controuer. fue. c. si vas. culpam. Item verum est, q͞ succedit filius patri in feudo, si legitimus sit ab initio, no͞ adoptiuus, neq͞ naturalis. Item naturalis etiam si postea efficiatur legitimus: nec solus, nec cum aliis ad successionem feudi vocatur: vt s͞. si de feu. controuer. fue. c. adoptiuus. & c. naturalis. Item verum est, nisi fuerit natus surdus vel mutus, vel cæcus, vel claudus, vel aliter imperfectus, vt feudo seruire non possit: tunc enim secundum quosdam non succedit: vt s͞. ti. an mutus, vel alias imperfectus in feu. suc. c. mutus. Accursius.

e Non filia. licet enim filię vt masculi succedant, legibus tamen ad huiusmodi successionem aspirare no͞ possunt: nec earum filij: vt s͞. qui feu. da. pos §. hoc autem notandu͞. & hoc veru͞ est, quoniam proles fœminini sexus, & ex fœmineo sexu desce͞de͞s in feudo no͞ succedit, nisi ex pacto: vt hic, & s͞. de gra. suc. in feu. c. j.

f Nisi ex pacto. & tunc demum succedet cum masculi non extiterint: vt s͞. titu. episcopum vel abba. &c. c. item si episcopus vel abbas. in fin. & s͞. de suc. feu. c. filia vero. nec enim patet locus fœminæ in feudi successione donec masculus superest, ex eo quod primus fuerit inuestitus de eo: vt s͞. de eo qui sibi vel hær. su. mascu. & fœmi. feud. accepit. c. qui sibi. Accursius.

SVccessionis f feudi talis est natura, quòd asce͞dentes non succedunt verbi gratia pater filio c: inferius verò filius patri succedit d, & non filia e, nisi ex pacto f, vel nisi sit fœmineum. Tunc enim succedit filia matri g & patri secundum quosdam h: succedit nepos ex filio i solus k: & sic vsq͞ in infinitum: ex latere omnes per masculos descendentes, vsque in infinitum l, si feudum sit paternum. Paternu͞ m aute͞ voco, quicunq͞ ex superioribus id acquisiuit, du͞modo scias, q͞ si quis habens beneficium, quatuor superstitibus filiis decedat, & feudum ad

f Bal. super hoc c. ponit pulchra͞ quæsti. & eum vide col. ij.

g Filia matri. vel nisi post morte͞ patris feudu͞ à domino redemerit, vel nisi à domino fuerit inuestita de beneficio patris propter seruitium & amore͞ patris. tunc enim non poterit ab aliquo reuocari ex pare͞tibus suis vt s͞. que͞admod. ad fi. feu. perti. c. j.

g Filia. hoc potest referri ad illud verbum, nisi ex pacto. potest etiam referri ad illud, vel nisi sit fœmineu͞: & tu͞c intelliges, q͞ ille pater descendit ex fœmina quæ acquisierat feudum illud. quida͞ t͞n non habe͞t in textu hoc verbum patri &c.

h Secundum quosdam. dixerunt tamen quidam contra: vt s͞. de benefi. feud. c. j. imo etiam fuerunt, qui dixerunt, quod etiam masculi non succedant in feu. fœmineo, id est, per fœminam acquisito: cum secundum rigorem consuetudinis feudum dici debeat paternum, & non maternum: vt supra, tit. an mari. suc. vxo. in bene. c. si fœmina.

i Nepos ex filio. & non ex filia, proles enim fœminini sexus &c. vt s͞. de gra. suc. in feu. c. j.

k Solus. dicit quantum ad collaterales: quoniam do nec descendentes supersunt: non admittuntur collaterales agnati: vt suprà de gra. suc. in feu c. per successionem. Sed nunquid vna cum patruo admitte͞tur ad successionem aut in feud. in locum sui patris? Respon. sic, cum iure isto consuetudinario non sit prohibitum imo potius admissum: cum dicitur quod prima causa sit liberorum in suc feu. & inter liberos videantur postea nepotes connumerari: vt supra, prædi. tit. & ca. in prin. nimirum quoniam appellatione liberorum, vel filiorum nepos co͞tinetur: nec etiam poterunt eos dulciori vocabulo nominare: vt ff. de verbo. sig. l. liberorum. & lege, iusta. cum etiam Romano iure filius vna cum nepote ex filio mortuo succedit. C. de suis & legi. hære. l. iij.

Filiorum appellatione nepos continetur.

l Infinitum. hic potest notari, quod infinitas rei licitum vel illicitum non vitiat, nec excludit. & est contra illud generale, infinitas est euitanda. secundum q͞d no. s͞. qui feu. da. pos. §. hoc quoq͞ sciendum est.

m Paternum. Sed quare dixit, si feudum sit paternum? no͞ne dicitur feudum paternum, postquam peruenerit ad nepotes? & denique paternum feudum dicitur, dum à quocunque de superioribus sit acquisitum, vt statim sequitur, paternum voco &c. hoc est ab

vnum solum ex diuisione deueniat, & iste superstitibus filiis duobus vel tribus decedat, qui patrueles [a] dicuntur, & ad vnũ eorum beneficiũ feudi ex diuisione perueniat, & similiter iste superstitibus filiis decedat, qui patrueles dicuntur, ad quorum vnum feudum similiter peruenit, sicut etiam ex aliis superioribus vel primis fratribus supersunt masculi: si ille, qui feudum habet, decesserit nullo filio relicto: an ad omnes, vel ad quos perueniat, quæritur? Respondeo, ad solos & ad omnes, qui ex illa linea sunt, ex qua iste fuit.

Et hoc est, quod dicitur, ad proximiores pertinere [b]. Isti verò proximiores esse dicuntur respectu aliarum linearum: sed omnibus ex hac linea deficiẽtibus, omnes aliæ lineæ æqualiter vocantur.

TITVLVS LI.

DE CAPITANEO, QVI CVRIÃ VENDIDIT, AN INTELLIGATVR BENEFICIVM VENDIDISSE.

eo parente: qui fuit agnationis communis: vt s̃. de gra. suc. in feu. c. j. circa prin. Rñ. nõ ideo dixit paternum, ꝙ illud non dicatur paternum, ꝙ iam peruenit ad nepotes: quia de eo paterno non loquitur, sed dixit paternum eo respectu, vt agnati remoueantur à suc. feud. donec nepos superest, scilicet quando ad auum illius nepotis iam peruenerat feudum paternũ, qđ debebat ad agnatos deuenire si nepos nõ præcederet eos in gradu siue gradibus, & de eo paterno loquitur: & hoc est ꝙ dixit solus.

a Patrueles. sed videt̃ falsum. s. qđ dicãtur patrueles: cũ sint nati ex eodẽ patre: vnde potius dicuntur consanguinei: cum ex eodẽ sanguine nati sint: de quibus habes titulũ specialẽ in authen. de consang. & vteri. fratri. col. v. patrueles autẽ dicuntur nati ex duobus fratribus: vt insti. de gra. cog. §. iiij. & ff. de grad. affi. l. j. §. iiij. sed dicas, ꝙ hi non dicuntur patrueles ex eo, ꝙ nati sunt ex eodẽ patre; sed dicuntur patrueles cum filiis aliorum fratrũ: licet de illis non esset adhuc locutus, sed in sequẽtibus loquebatur, scilicet vbi dicitur, sic & in aliis superioribus &c.

b Pertinere. filiis enim existentibus masculis, vel ex filio nepotibus, vel deinceps per masculinum sexum descendentibus: cæteri remouentur agnati: vt s̃. de gradi. suc. in feu. ca. j.

DE CAPITANEO, QVI &c.

c Quidam. Non contineri. licet fuerit vsus verbo generali, vel simplici: id tamen debet intelligi tantum vẽditum, de quo actum fuerit inter cõtrahentes: vt arg. C. de trãsa. l. si de certa re. & C. ad Velleia. l. iubemus: nec etiã fuit cogitatũ de beneficio vẽdẽdo. ar. ff. de trãsac. l. cũ Aquiliana. & l. qui cum tutoribus. §. j. vnde id tantum videtur vẽditum, quod verbis fuit nominatum. ff. de euic. l. qui libertatis. & de fun. instru. & instru. leg. l. cum de lanionis. & l. prædia. nec enim à ver. sig. recedendum est &c. vt ff. de leg. iij. l. non alite. Item nonne potest haberi curia sine beneficio, & econtra? ergo vendendo vnum, non sequitur venditio alterius. ar. C. de proba. l. neq; natales. & l. ad probationem seruitutis. imo ad venditionẽ vnuius sequitur exceptio alterius. ar. C. de pac. conuen. tam super do. l. si. & ff. de compen. l. Labeo. econtra *curia vendita, & beneficium venditum videtur, cum ad curiã pertineat: arg. ff. si ser. ven. l penul. §. j. & de actio. empt. & ven. l. creditor. §. si. in vendendo enim fuit vsus verbo generali vel simplici. ergo videtur omnia vendidisse,

Quidã capitane⁹ in quadã curte sua beneficiũ dedit militibus, & postea eandẽ curiã vẽdidit non habita mẽtione beneficij. Cõtrouersia est inter capitaneũ & emptorẽ: dicente emptore se curiã cũ beneficio emisse: domino verò contradicente ad eũ beneficium non pertinere. Respondetur, illud beneficiũ in venditione nõ cõtineri [c]: nisi expresse de eo actum sit [d]. Quæsitum esse apud me scio: si filius viuente patre dominũ offenderit, ita ꝙ feudum amitteret, si pater decessisset vtrum feudum amittat [f], vel non? secundum istos sic, secundum Gerardum non, & Obertum similiter.

Dispositio solius animi ad delictum non perficit delictum: sed insidiæ habentur pro delicto contra dominum consummato. Bal.

Si voluerit vasallus dominum offendere, sed non laborauerit: feudum non

quæ non excipit. argumen ff. de accep. l. pluribus. & ff. quæ in frau. cre. l. j. §. j. Item nonne beneficium cohæret curiæ: ergo cum dati be curiæ trãsit. arg. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. fin. & de institoria. l. cuicunque. §. penul. præterea beneficium inest curiæ tanquã pars in toto. ergo tradita curia, & ipsum beneficium traditum intelligitur. alioqui non intelligeretur curia tradita parte subtracta. ar. ff. de verbo. obl. l. qui vsumfruct. in prin. & l. in executione. §. penulti. & ff. de exceptio. rei iudic. l si quis cum totum. & pro accipiente contra dantẽ debemus interpretari. ff. de contrahend. emptio. l. Labeo. & de verbo. obliga. l. stipulatio ista. §. in stip. hoc etiam multum videtur facere pro emptore scilicet qa nõ erat forte alias empturus, nisi beneficium haberet: vt ff. de minorib. xxv. ann. l. tutor vrgentibus. §. fin. & de in diem addi. quòd si. & de sol. l. si quis aliam. qua enim ratione vult vẽditor emptori subtrahere beneficium, scilicet, quia specialiter: non dedit eadem ratione potest ei subtrahere domos, vineas, & terras. & ita redigitur ad nihilum venditio. vt ergo videatur aliquid dedisse, videretur interpretandum & beneficium datum esse. ar. ff. ad muni. l. j. & de leg. j. l. si quando.

* Ad hanc gloss. vide Iaco. Bel. hic, qui facile ac paucis dispu tationem explicat ac dirimit.

Dominus Bald. & Aluar. formãt super hoc capitulũ pulchras & vtiles quæstiones: ad quos propter longam disputationem te remitto.

d De eo actum sit. in generali enim alienatione vasalli non continentur. nisi de eis nominatim fuerit dictum: vt s̃. si de feu. contro. fue. ca. in generali.

e Si filius. Quicquid in isto ca. quæratur & respondeatur, hoc plene determinatur in consti. Frideri. Imperialem. §. insuper. hoc idem determinatur ibidem de vasallo vasalli, qui dominum domini sui offenderit. & ideo non est hic multum insistendum.

f Feudum amittat. hoc ideo, quia cogitationis pœnam nemo meretur: vt ff. de pœnis l. cogitationis. nec enim puniri debet affectus, nisi secutus fuerit effectus. ff. quod quisque iuris. l. j. §. fina. & de furt. l. j. §. j. & l. si quis vxori. §. neq; verbo. & l. infitiando. & ad legem

Cor. de fal. l. qui falsam. nisi aliud reperiatur casualiter dictum propter enormitatẽ criminis: vt C. de episc. & cle. l. si quis non dicam. & C. si quacunque prædi. po. l. j. & C. ad legem Iul. ma. l. quisquis. & ff. de extraord. cog. l. j. non obstat quod alias dicitur, quod in maleficiis voluntas inspicitur, nõ exitus. ff. ad leg. Corn. de sica. l. diuus. §. j. quia illud est verum in maleficio perpetrato, scilicet, vt in eo non inspiciatur, quod perpetratum est: sed debet inspici, si ille qui commisit, habuit voluntatem delinquendi: & tũc puniatur. si autem non habuit voluntatem: tunc secus: vt C. ad leg. Cor. de sica. l. j.

Voluntas in maleficiis nõ exitus inspicitur.

† Quia cogitationis pœnã nemo meretur: vt ff. de pœnis, l. cogitationis. Bald. quæ lex scilicet cogitationis, recitatur de pœ. dist. j. cogitationis.

amittit [a] † Gerardus & Obertus. similiter etiam si laborauerit, non amittit feudum: nisi insidiatus [b] ei fuerit, & hoc probatum fuerit [c].

Feudum non transit ad fœminam, licet per pactum sit actum si vasallus superest. Bal.

Similiter si quis inuestitus fuerit de feudo ita, vt ad fœminas transiret, & duas filias tantum reliquerit, quarum vna filium habeat, & altera filiam: vtrũ post mortem illarum masculus [d] tantùm feudum habere debeat? secundum Gerardum masculus tantum: Ober. contrà: & econtra si filios [e] ille habuerit.

Filius [f] non potest recusare hæreditatem patris absque feudo: propinquus autem potest.

Si contentio est inter vasallum & emptorem de feudo: vasallo deficiente in probatione, electio iurisiurandi datur emptori. Bald.

Si contentio fuerit inter filiam & propinquum de hæreditate & de feudo, cum filia feudum habere non poterat: quia dicat ipsa, hoc est de mea hæreditate: & ille dicat, imò de feudo: electio propinqui erit discernere veritatem iureiurando [g]. Gerardus & Obertus [h]. Et similiter si cõtentio fuerit inter aliquem, qui emisset à seniore, & vasallũ: quia dicat vasallus, hoc est de feudo meo: ille autem neget: electio emptoris est, veritatem iureiurando discernere [i]: cùm pares curtis veritatem non testantur. Gerardus & Obertus.

Feudum non potest constitui sub pacto legis commissoriæ.

Similiter feudum lege commissoria datum non valet, id est, si ad certũ tempus pecunia non soluatur creditori, vt habeat in feudum. Gerar. & secundum Obertum valet. Similiter potest feudum dari ad certum seruitium [k], Gerardus & Obertus.

[a] Non amittit. quia forte pœnituit: vnde venia dignus est: vt ff. ad legem Corne. de fal. l. qui falsam.

[b] Insidiatus sicut alias dicitur, qui insidiatus fuit morti sui domini veneno vel gladio, amittit feudum: vt s. in quib. cau. feu. amit. §. porro si dominum.

[c] Et hoc probatũ fuerit. per testes nõ minus quinque, summæ & integræ opinionis: secundũ quod dici videtur. j. in quadam constitutione Imperatoris Henrici: vt j. quot testes sunt necess. ad proban. ingra. ca. si vasallus. quam constitutionem pauci habent: nescio tamen vtrum debeat esse cõstitutio vel non: vel si non est cõstitutio, dices quod sufficiant duo. vbi enim numerus testium non adiicitur, duo sufficiunt: vt ff. de testibus. vbi numerus.

Testiũ numero non adiecto, duo sufficiunt.

[d] Masculus. hæc videtur melior sententia, cum non debeant succedere fœminæ in feudo donec masculus superest: vt s. episcopum vel abba. &c. in fine. & s. de suc. feu. §. filia verò. nec enim patet locus fœminæ in feu. suc. donec masculus superest ex eo qui primo fuit inuestitus: vt s. de eo qui sibi vel hæredi. suis. capitu. qui sibi. Accursius.

[e] Si filios. scilicet duos, quorũ vnus habuerit filium masculum, alter habuerit filiam: & referas istud ille, ad illum qui fuerit inuestitus: & secundum hoc dices, quod filius masculus tantum debet habere feudum totum. Sed dicas, quod hoc vltimum dictum sit Gerardi cui dicto Ober. non contradicit. alias enim cõtradiceret toti naturæ suc. feu. cum masculi debeant præferri fœminis in suc. feu. vt s. no. est. Vel si vis referre illud ille, ad filium, quem vna ex filiabus habuerat, referas: veruntamen secundum hoc bene diceretur & econtra &c. cum in conuerso casu nihil dixerat de illo filio. vnde prior intellectus melior videtur.

[f] Filius. hoc idem dicitur s. tit. an agnatus vel filius defuncti. c. & si contigerit. vnde quæ ibi notata sunt, hic poteris repetere. Accursius.

[g] Iureiurando. filia in probatione deficiente: vt s. si de feu. contro. fue. ca. ij. & intelligas, quod iurabit cum xij. sacramentalibus: vt s. de cõtro. inter masculum & fœminam. ca. item sciendum. & quæcunque ibi notaui de hac materia, hic repetas.

[h] Gerardus & Obertus. Pro sententia Gerardi est, quod dicitur. s. de feu. dato in vicem le. commisso. ca. si quis obligauerit. vbi dicitur, quod feudũ non sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini debet acquiri: & ideo melior videt eius sentẽtia. vnde quæ ibi notaui, & hic poteris notare. Accur.

[i] Discernere. & idem est si inter dominum & emptorẽ fuerit cõtentio: vt s. de con. inter ma. & foe. c. item sciendum. circa fi. Item intelligas, quod iurabit si videbitur iudici, quod aliquid faciat pro eo vel cõtraeũ, quare debeat ei dare iusiurandũ, nec enim semper debet dari possidẽti: sed quãdoque vni datur, quandoque alteri, quandoque neutri: vt actore non probante &c. vt s. de consue. rec. feu. c. sacramentum. Accur.

[k] Ad certum seruitium. puta ad aliquid certum faciendum quolibet anno pro ipso feudo, & tunc non tenebitur aliud facere domino, nisi fuerit dictum. Sed nunquid poterit vasallus tale feudum refutare, quandocunque voluerit inuito domino? Rñ. quod sic: quia indistincte dicitur alias, quod vasallus possit feudum refutare quandocunque voluerit: nec postquam refutauerit, tenetur domino seruire: vt s. de vas. qui contra consti. Lotha. feu. alie. c. j. & ca. ij. & cum ibi non distinguatur, nec nos debemus distinguere. ar. ff. de offi. præ. l. iij. & ff. de public. l. de pretio. econtra videtur quod non possit refutare sine voluntate domini: quoniam ab initio liberam habuit potestatem se non obligandi ad illud seruitium faciendum & feudum accipiendum. ergo non potest illi contractui siue obligationi sine voluntate domini renuntiare. sicut enim initio libera potestas &c. vt C. de actio. & obli. l. sicut cum omnibus concor. suis. & est ar. ad hoc ff. de vsufruct. l. sed cum fructuarium. nec obst. quod prædictum ca. indistincte loquitur: quoniam licet ibi non distinguatur, nos tamẽ debemus distinguere. quod enim omititur

omittitur à lege, non debet omitti à religione iudicãtis. ff. de test. l. quæsitum. & de spon. l. oratio. & est forte ratio, quia* feudum datum ad certum seruitium faciendum, non potest refutari sine volũtate domini alias verò quod est indeterminate datum, potest refutari: quoniam vasallus qui habet feudum conditionale, & obligatur domino ad illud seruitiũ vel per stipulationem: vel saltem per pactum in isto contractu infeudationis appositum, & ita vestitum: vnde certa actione ad id faciẽdum posset à domino conueniri: puta vel ex stipulatu, vbi ad factũ est obligatus per stipulationem: vel certi cõdictione, vbi certũ quid promiserit: vel præscriptis verbis, vbi stipulatio non interuenit: vel etiã cõdi. ex maioribus informata per pactum: quod esset ineptũ dicere, vt per eius refutationẽ actio domino competẽs tolleretur. at cum libere feudum recipit, non apposita aliqua conditione, sed simpliciter fuerit de eo inuestitus: nihil est pręter sacramentũ de quo Deum habeat vltorem, si contra fecerit, si fidelitatem iurauerit: quia & feudum amittit, si culpã cõmittit per quã amittere debeat. ad nihilum enim obligatus est, nisi ex natura feudi nisi quia si domino non seruierit secundum qđ ex natura feudi debuerit, ipsum feudum amittit. sicut enim consuetudinario feud. permittitur vasallo feudum refutare: ita eodem iure liberatus est postquam refutauit, ab illa obligatione naturali, qua tenebatur domino seruire. & hoc est, quod ibi dicitur, ad seruiendũ postquam refutauit, non tenetur.

* Gloss. hãc tenet & approbat Ioan. ab Imo. in ca. ad audientiam. de reb. ec. non alien. in ca. j. de feud. & in ca. potuit. lxiiij. col. de loca. & adde huc, quæ hic tradit pręposi.

† Rõchaliæ hic locum significant, in quo Imperator sciscitare solet ad iud. in causis arduis partibus reddendum cum proceribus suis vniuersaliq́ue curia sua.

TITVLVS LII.

DE PROHIBITA feudi alienatione per Lotharium.

Feudum vasalli non alienent sine voluntate dominorum suorum: & si vasallus contrà fecerit, pretio & beneficio carebit: notarius verò qui scripsit instrumẽtum, officio suo priuabitur, & fit infamis. Bald.

Lotharius diuina fauente clementia. iij. Imperator Romanorum, pius, Felix inclytus ac triumphator semper Augustus vniuerso populo.

IMperialis beneuolentię propriũ esse iudicamus, cõmoda subiectorum inuestigare, & eorum calamitatibus diligẽti cura mederi: similiter reipublicę bonum statum, ac dignitatẽ imperij omnibus priuatis commodis præponere. Quocirca omniũ fideliũ nostrorũ, tã futurorum, q̃ præsentiũ nouerit vniuersitas, qualiter dum apud† Rõchalias secundũ antiquorũ Imperatorum consuetudinem pro iustitia ac pace regni cõponenda consideremus: omnia, quæ ad honorem imperij Romani spectare videtur, solicitè indagãtes, perniciosissimam pestem, & reipublicæ non mediocre detrimentum inferentem resecare proposuimus. Per multas enim interpellationes ad nos factas cõperimus milites sua bñficia passĩ distrahere: ac ita omnibus exhaustis, suorũ seniorum seruitia subterfugere: per quod vires imperij maximè attenuatas cognouimus: dum proceres nostri milites suos omnibus beneficiis suis exutos, ad felicissimam nostri numinis expeditionem nullo modo transducere[a] valeant. Hortatu itaque & consilio[b] archiepiscoporum, episcoporum, ducũ, comitum, marchionum, palatinorum, cęterorumq́; nobilium, similiter etiam iudicum hac edictali lege[c] in omne æuum Deo propitio valitura decernimus, nemini licere beneficia, quæ à suis senioribus habent, sine ipsorũ permissione[d] distrahere, vel aliqd' cõmerciũ[e] aduersus tenorẽ nostræ cõstitutiõis

DE PROHIBITA FEVDI alien. &c.

a IMperialis. Transducere. cum ipsi milites qui beneficia habent à dominis suis, debeant ire cum eis, quando vadunt Romam cum rege in hostem id est, in exercitu. illi autem vasalli, qui cum eis non vadunt debent præstari eis hostenditias, olim. scilicet in Lombar. xij. denarios de modio, in Theutonia tertiam partem fructuum facta computatione fructuum solummodo eius anni, in quo hostem faciunt: vt supra, de capi. Cor. §. similiter in hostenditiis. hodie vero aliter statutum est, scilicet quod si nõ iuerit secum in prædicta expeditione, vel aliũ pro se domino acceptabilem non miserit, debebit tam in Lombardia quam in Alemania subministrare domino dimidium reditus feudi vnius anni. & si alterum istorũ à domino admonitus siue vocatus spatio competenti non fecit, feudum amittit: vt in constitu. Frideric. Imperialem. §. firmiter. & hoc debebit probari scilicet quod vocatus fuerit à domino per compares ipsius vasal. arg. infra. de alio. §. vt autem æquitas.

b Consilio. secutus fuit imperator iste modum Iustiniani in condenda lege, scilicet eam faciendo cõsilio procerum suorum: vt C. de legi. & consti. l. humanum.

c Hac edictali lege. vnde habet vim generalis legis hoc ipso, quod in ea ponitur verbum istud hac edictali. l. quod solum sufficeret, etiam sequens verbum, scilicet in omne æuum &c. ad hoc vt haberet vim generalis legis: vt C. de legi. lege, leges vt generales. Accursius.

d Permissione. alias enim si eorũ consensu venditio fieret, bene valeret: & hoc verum est siue dominus consentiat tacite ipsi venditioni, siue expressim: vt argum. C. de remissio. pignor. lege secũda. & lege, si hypothecas. & ff. de re iudi. lege, creditor. qui enim alij consentit, sua iura perdit: vt C. de administratione tutorum. lege, cum quidam. Sed quid si eo sciente & non contradicente vẽdatur? Respond. & tunc forte bene valeret venditio: vt arg. supra, si de inuest. inter do. & vas. lis oriatur. §. si autẽ aliquis. patientia enim sine contradictione habetur pro consensu expresso: vt argumen. ff. de euic. lege, quidam. & ff. mand. l. si verò. §. idem Papinianus. & C. de nupt. l. si vt proponis. Item intelligitur consentire, si præsens fuit & non contradixit: arg. ff. de decu. lege, honores. §. vltimo. nisi forte sciat vbique ius suũ durare, dum tacite consentit: vt arg. ff. quibus modis pignus vel hypothe. solui. lege, sicut. §. non videtur. & hæc vera sunt, quando ex certa scientia consentit. alias enim potius videretur errare: vt de iudi. lege secunda.

e Commercium puta forte pretiũ ipsum accipiendo

excogitare [a], per quod imperij, vel dominorum minuatur vtilitas [b]. Si quis verò contra hæc nostræ legis saluberrimæ præcepta ad huiusmodi illicitum commerciū accesserit, vel aliqd in fraudem huius legis machinari tentauerit: pretio [c] ac beneficio [d] se cariturū agnoscat. Notarium verò, qui super hoc tali contractu libellum [e], vel aliud instrumentum conscripserit: post amisionē officij, ipsum infamiæ [f] periculum † sustinere sancimus. Datum vij. die mensis Nouembris, M. cxxxvj.

Primo thema. Secundò quæstio. Tertiò responsio. Secunda ibi, defuncto. Tertia in versic. quas amputantes. Bald.

Imp. Lotharius Augu. vniuerso populo.

SAtis bene dispositum ad vtilitatem regni & ad perniciosam pestem destruendam, in scriptis inserere curauimus. Quidam miles bina beneficia à duobus dominis, prout solitum est, acquisiuit. qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter se diuidentes, alter eorum domino suo pro beneficio quod ad eum peruenit, fidelitatem nullo ante posito, sicut pater fecerat, fecit. Alter verò frater pro suo beneficio alteri domino suo similiter: quia nullum alium dominum habere videbat: nullo anteposito fidelitatem fecit. Defuncto posteriore fratre sine filiis, vbique feudum ad querimoniam venit †: vt prius personam, & sic dominus posterior talem fidelitatem quærit, qualē eius frater fecerat.

Quas amputantes altercationes, sancimus qđ frater fecit (scilicet in dādo simpliciter) nil superstiti obesse: licet in secundam & tertiam generationem & vsque in infinitum peruenit, si hoc actum erit.

Si vasallus intra annum & diem dolosè non petierit inuestituram, amittit feudum. Si verò iusta causa impeditus non fecerit: non perdit feudum. Bald.

Imp. Lotharius Aug. &c. Eugenio papæ & vniuerso populo.

QVoniam [a] inter dominum & vasallum nulla fraus, nec vllum malum ingenium debet interuenire, idcirco per hanc præsentem legem sancimus, si vasallus non dolosè per annū & diem steterit, quod à domino sui beneficij in-

sub colore inuestituræ: vel etiam pignori obligando, vel aliter alienando: quod quidem facere non potest: vt. j. in consticu. Fride. Imperialem §. callidis. vel forte infeudando aliis, qui non possunt feudum seruare, sicut ipse non potest: cum non sit forte miles: sicut ipse est: vel etiā dando alia lege, quam ipse habet, quod simpliciter prohibetur facere: vt s. de lege Corradi. §. ex eadē lege.

a Excogitare. nō intelligas secūdum literam quod ex sola cogitatione [a] patiatur pœnā sequētem: sed intelligas de ea quæ iam processerat ad actū, & factum compleuit: cum ex sola cogitatione non minuatur vtilitas imperij vel dominorum. & hoc est quod sequitur, per quod imperij, vel dominorum minuatā vtilitas &c. cum nemo debeat pœnam pati cogitationis, vt notatū est, supra, tit. proxi. c. si voluerit. & ad hūc intellectum facit etiam quod. s. dicit pretio ac beneficio se cariturum &c. per quod videtur, quod completa debeat esse venditio. Vel dicas. qđ bene debet pati vasallus pœnam inferiorem ex sola cogitatione, s. quia beneficio debet carere: vt hic sit vnus casus in quo patiatā quis pœnā cogitationis & tētationis hoc est quod. j. dicit, in fraudem legis machinari tentauerit &c. & intelligas qđ hic dicitur minuatur. i. minui possit. & quod. j. sequitur pretio, scilicet quando completa erat venditio: ac quando, scilicet solummodo cogitauerat vel tentauerat. priorem tamen intellectum puto meliorem.

a Vide hęc per Bart. in ij. colū. post prin. in versicu. not. quod punitur.

† Cōcor. C. de ser. fu. authēt. nouo iure. & hoc verum secundum Bal. hic si notarius erat legitimæ ætatis, scilicet xxv. annorum completo rum: vt C. de iis qui ve. æta. impetran. l. ij. alias nō amputatā ei manus: quia instrumentū istud re vera non est falsum sed temerarium. Bal.

b Vtilitas in hoc minueretur vtilitas imperij, si beneficia ita alienarentur: quoniam milites, qui beneficia venderent, non irent amplius in expeditionem cum dominis eorum, quod facere debent: vt s. no. est. & ita vires imperij attenuarentur, secundum quod s. dixit, per quod vires imperij attenuatas &c. dominorum autem vtilitas in hoc minueretur: quoniam non possent amplius habere ab eis ostenditias superius nominatas: vel etiā alia seruitia, quæ vasalli dn̄is pstare tenētur. & hoc est, ꝙ dixit in superiori parte istius legis: vbi dicit, suorum seniorum seruitia subterfugere.

c Pretio. quod pretium restituetur bonæ fidei emptori: vt in consti. Fride. imperialem. circa fin. j. respō. Sed quid si esset malæ fidei emptor, puta quia sciebat feudum esse, quod emit? Respon. tunc non repeter, secundū quod hic videtur dici: vel aliud si in fraudem. l. machinari tentauerit &c. quasi videatur dicere tā de emptore, quam de venditore. & ita secundū hoc poteris referre istud cariturum agnoscat, tam ad emptorem quā ad venditorem. de hoc materia dices secundū quod plenius not. in. d. constit. Fride. Imperialem.

d Ac beneficio. quod beneficiū dominus recuperabit nulla præscriptione obstante: quia ꝙ ab initio nō valuit tractu temporis cō firmari non potest: vt s. de cap. Corra. c. j. & in consti. Friderichi, imperialē.

e Libellum. forte quia imbreuiabit tantum cōtractum ipsum super aliqua schedula: vel forte scripsit super aliqua chartula, qualiter debeat contractus celebrari, quē dedit vni ex cōtrahētibus vel ambobus: & nihil vltra fecit.

f Infamiæ. & ita non patietur aliam pœnā notarius per cōstitutionem istā: nisi quia officium tabellionatus amittet, & infamis efficietur. per constitutionem autem Friderichi, imperialē decet solertiam. debet similiter manū amitere, in §. illo, callidis. Sed nunquid verum erit, si sciens siue ignorans feudum esse, inde instrumentum fecit? non puto, quod ignorans puniatur. nam nec vasallus alienans per ignorantiam punitur: vt s. de controuer. inter do & empt § j.

† Eguinarius baro hūc locum mendosum putat quem sic reponit vt prior, sic dominus posterior talem fidelitatem &c.

a QVoniam inter. Et not. quod lex ista tā: um locum habet in futurum: secūdum quod dicitur in prædicta constitutione Friderichi, imperialem. circa principium: vbi dicitur. vnde imperator &c. nimirum cum in hac non dicatur aliud de præteritis contractibus leges enim & constitutiones futuris certum est dare formam negotiis &c. vt C. de legi. & constit. l. leges & constitutiones.

Si iu

a Si iusta causa.quãdo autem intelligatur iusta causa impediri,dicitur.s.quo temp.mi.inue.pe.c.j. Et no. quod hæc lex & superior proxima inueniunẽ in paucis consuetudinibus feudorũ.vnde quia dubito,vtrũ sint leges,vel non, circa eas non insisti.

si decuriones.& ff.de arbi.l.item si vnus.§. si in duos. & instit.de leg.§.sed si vxori.& ff.commu.prædio.l.in tradendis.& ff.si quis cau.l.sed & si.§.quæsitum. & ff. de condit.& demon.l.cum ita.& de acquiren.hęre.l.si quis mihi.§.vtrum.notabis ergo hic, quod ætas legitima dicitur xviij an.ad pacem iurandam.Sic etiam iu. Lombard. dicitur legetima ætas similiter xviij. ann. ad contrahendum: vt in Lõbar.de prohi.alie.mi.l.j. Item eodem iure dicitur legitima ætas xiiij. anno.ad sponsalia contrahenda:vt in Lombard.de prohi.nu.adueniẽte nouissima.alias dicitur legitima ætas xij.an. ad consentiendum patri voleti facere filios naturales sibi similes vel æquales: vt in Lombar. de suc. l. iij.Iure autem Ro. dicit legitima ętas xxv.an. ad cõtrahendũ:vt ff. de mi. l.j.alias xviij.ann. quãtum ad hoc, vt quis possit pro alio postulare:vt ff. de post.l. j. §. ij. & insti.quib. ex cau. man.licet vel non. in fin.alias dicit legitima ętas pubertas, scilicet ad testamenta facienda, & ad nuptias contrahendas,quantum ad hoc,vt possit quis testimoniũ ferre:& ad contractus faciendos cum iuramento: vt instit.prædi.tit.§.cum ergo.& institu.de nupt.in prin. & ff.de testi.l.testium.§.lege Iuli. de vi. & j. ead .l. §. item sacramenta.dicitur autem pubertas in masculis xiiij.ann.in fœminis xij an.quo tempore dicuntur viripotentes,insti.quib.mo.testa.infir. circa princ.aliter dicitur plena pubertas in masculis xviij.an.in fœminis xiiij. scilicet quantum ad alimenta vsque ad pubertatẽ relicta:vt ff.de ali.& ciba.leg.l.Mela ait.alias dicitur legitima ætas,ex quo quis excessit infantiam quantum ad hoc,vt possit emancipationi consentire: vt C.de eman.l.penulti. in fine. dicitur autem infans minor vij.annis: vt C.de iure delibe.l. si infanti. in princ.alias dicitur legitima ætas xxix.ann. quantum ad hoc, vt non possit quis restitui aduersus contractum, quem fecit in minori ætate: vt C. de tempo. in integ.resti.l.vlt. ex hoc, quod dicitur hic, colligi potest quod nullus minor xviij. an. debeat compelli iurare de pace.vnde ex hac.l.potest notari bonũ arg. quod minor xviij.ann.non tenetur per se pugnare [4], cum nõ cõpellatur in pugna iurare. argu.istius legis. Ille enim qui pugnã facit,debet iurare, quod nullam rem habet quæ ad maleficium pertineat: vt in Lomb. qualiter quis se def.deb.nullus căpio.debet etiã iurare de asto:vt in prædi.titu.l.si quis alium asto. & maxime cum iuuenilis ætas excuset eum à pugna per se facienda:vt in prædi.tit.l.antepenult. nec iure Lombard.inuenitur de aliis legitimis ætatibus, nisi quas nor.

Pubertas tum in maribus tum in fœmellis quãdo dicatur.

[4] Si tamẽ se ponit in necessitate sibi imputet: qa non restituitur. Bald. & Alua.per l.auxiliũ. ff. de minor.

DE PACE tenenda inter subditos &c.

b Hac edicta li. Imperio. Et ita videtur, qd lex ista non habet locũ, nisi inter illos qui ei subditi sunt. Sed nunquid tenet francigenas [1] & alios vltramontanos,qui ei nõ sunt subditi? videtur qd nõ,ex eo quod hic dicit,nostro subiecti imperio,& cætera. Sed dicas [2], quod eos similiter tenet, quoniam licet ei non sint sacramento subditi,sunt tamen ratione imperij Ro. sub quo esse debẽt, cum ipsi fuerint de imperio Iustiniani:vt C. de offi. præfe. præto. Aphricæ.l.vltima. j.col.

c Duces.qui autem dicantur duces & alij sequentes,dicitur.s.quis dicatur mar.dux. col, ca.j. Accursius.

d A decimo octauo ann. Et ita habes hic,quòd postquam quis est xviij.an.habet legitimam ætatem,quantum ad hoc vt teneatur iurare,ꝙ pacem tenebit. Aliud tamen obseruatur in contractibus rerum minorũ quoniam tunc postquam factus est pubes, potest iurare in contractu suo:vt j.ea.l.§.item sacramenta puberum.Sed quid si postquam factus est pubes, iurauerit se non venturũ contra pacẽ,quam cũ aliquo inimico suo fecerit:& postea cõtra eam venerit rũpendo: nunquid punietur pœna huius legis? Rñ. [3] forte non secũdum quod hic dicitur,vt aliud sit in cõtractu,& aliud hic:quoniam cum pacem reddit de eo, ꝙ sibi factum est,potius videtur distrahere quam contrahere: cũ ille, qui in eum maleficium commiserit,erat ei obligatus: & nõ iste ipsi. Si enim Imperator iste vellet, quod per illud sacramentum teneretur,quare similiter de eo nõ dicit sicut dixit de maiore xviij.an? Vel dicas, quod bene teneretur pœna huius legis: tunc & aliud est in generali pace, de qua lex ista loquitur, quam omnes subditi imperio tenẽtur inter se seruare:& aliud est in speciali pace,quam si minor promiserit se firmam & ratam semper habiturum & non contrauenturum,& postea iurauerit sponte,non poterit postea contrauenire:cũ loco maioris tunc habeatur. Tunc enim contraxit promittendo super facto suo:sed in illa generali pace de qua loquitur hic, nullus videtur contrahere: nisi quia iurat ad postulationem iudicis illius loci.nimirum aliquando est quid licitum in specie, quod in genere non licet:vt ar.ff. quod cuius.vni.no.l.item.§.

[1] Vide hic Ia.de Bel. qui diffuse tractat hãc materiã distinguẽdo ętatem ꝓpter effect9 multiplices & allegando iura ad hoc facientia.

[2] Contrarium est verũ per tex. in cap.per venerabilẽ. qui fil. sint leg.& glo.quam dicit Ias. esse ad hoc singularẽ. in §.j. insti.de pat. pote. Alu. post Bar. in extrauagan. ad reprimendum.j. eo. col.xj.

[3] Idem Ia. de Beluis. & Aluar. hic.

Quippiã in specie licitum, qđ in genere non licet.

uestituram non petierit: feudũ nõ ob hoc amittat. dolus enim abesse videtur si iusta causa [a] impediente steterit. Datum vj. Calend. Septembris, anno à Natiuitate domini M. cxxvij. indictione quinta.

TITVLVS LIII.

DE PACE TENENDA INTER SUBDITOS, & iuramento firmanda, & vindicanda: & de pœna iudicibus apposita, qui eam vindicare, & iustitiam facere neglexerunt.

Primò præcipit Imperator pacem iuramento firmatam ab omnibus seruari. Secundò statuit pœnam non seruantibus. Tertiò prohibet conuenticula & illicitas exactiones. Quartò confirmat sacramenta puberum licita, & cassat illicita. Quintò redit ad materiã feudorum. Secunda ibi, Si quis verò ausu temerario. Tertia in §. conuenticula. Quarta in §. item sacramenta puberum. Quinta in §. ad hoc qui allodium. Baldus.

Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus vniuersis subiectis suo imperio salutem.

Hac edictali lege in perpetuũ valitura iubemus, vt omnes nostro subiecti imperio [b], veram & perpetuam pacem inter se obseruent:& vt inuiolata inter omnes perpetuò obseruetur. duces [c], marchiones, comites, capitanei, valuasores, & omnium locorum rectores, cum omnibus locorum primatibus & plebeiis, à decimooctauo anno [d] vsque ad se-

superius nominauimus. Accur.

a Vsque ad septuagesimum. annum. post illud verò tempus non debet constringi iurare: sicut nec testimonium dicere compelluntur huiusmodi senes maiores lxx. ann. vt ff. de testibus. l. inuiti. & de iure immuni. l. iij. Accursius.

b Quinquennij. hoc forte debet fieri propter illos, qui iam peruenerūt ad xviij. ann. qui nondū iurauerāt propter minorem ætatem: & propter illos qui iam excesserāt lxx. etiam vt magis reminiscantur qualiter pacem debeant seruare, nihilominus tenētur eam seruare propter prius iuramentum: cum ipsi nō iurent ad tempus. perpetuo enim eā debent seruare: vt in prin. huius l. dicitur. hodie autem non seruatur huiusmodi renouatio imo potius sit contra renouatur enim sacramentum societatum & coniurationum, quæ prohibitæ sunt per hanc legem, in §. conuenticula.

ptuagesimum [a] obstringantur iuramento, vt pacem teneant, & rectores locorum adiuuent in pace tenenda atque vindicāda: & in fine vniuscuiusq; quinquennij [b] de prædicta pace tenenda [c] omnium sacramenta renouentur. Si quis verò aliquod ius de quacunque re, [d] vel facto [e] contra aliquem se habere putauerit: iudicialem adeat potestatem [f], & per eam ius sibi competens exequatur [g]. Si quis verò ausu temerario prædictā pacem violare [h] præsumpserit: si ciuitas est, pœna centum librarum auri [i] cameræ nostræ inferēda puniatur: oppidum verò triginta libris auri mulctetur: duces autem, marchiones, & comites quinquaginta auri libras prestent: capitanei quoque & maiores valuasores viginti auri libris puniantur: minores verò valuasores, & omnes alij prædictæ paciē violatores tres libras auri inferre cogantur, & damnum passo secundū leges resarciant. Iniuria [k]

c Pace tenenda. subaudi & de adiuuandis locorum rectoribus in pace tuenda atq; vindicanda. & hoc est quod superius dixit, vt pacem teneant, & rectores locorum adiuuent & cætera. vel dicas [1], non renouabūtur sacramenta, nisi de pace tenenda: & intelligas, quod ibi non dicitur, quod debeant iurare de adiuuandis rectoribus: sed dicitur, quod postquā iurauerint pacē tenere, debeant adiuuare rectores in pace tuenda atq; vindicanda: & ita construas: vt pacē teneant, scilicet iureiuran. adstringantur: & facies punctū, & volumus subaudi siue iubemus, quod adiuuent locorum rectores. priorem tamen intellectum puto veriorem.

1 Istam gl. sequuntur Ia. de Beluis. An. de Iser. & Aluaro.

d De quacunq; re. quam forte aliquis sibi debet ex contractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi.

e Vel facto. quod forte sibi facere tenetur ex pacto, vel forte sibi fecit: puta iniuriam, vel quid simile. Accursius.

f Potestatem. Sed quid si non habeat iudicialem potestatem, & debitor suus fugit, nunquid sua authoritate poterit rem ab eo auferre, ita vt non incidat in constitutionem illam. l. si quis in tantam. C. vnde vi. vel ius crediti amittat per legem illam. extat edictum diui Marci. vel debebit ne iudicem expectare? Respon. dixerunt quidam quod tunc etiam non expectata iudicis authoritate poterit ei rem sua authoritate auferre: vt argu. C. de iudæis & cæli. l. nullus. C. de decu. l. generali libro x. quod non credo verum esse. verum est enim, si ipse fugeret, quod posset eum detinere donec ad iudicem posset eū perducere: vt ff. quæ in frau. credi. l. ait prætor. §. si debitorem. non tamen poterit ei per violentiam rem auferre secundum quod satis dicitur in prædicta l. generali. & no. ff. quod met. causa super illa. l. prædicta extat edictum. Sed quid si non fugit? Respond. nec tunc sua authoritate debebit auferre: veruntamen si timet rem suam vsucapi vel præscribi, vel timet aliter actionem suam tempore perituram, actionem forte iniuriarum, vel aliam debebit protestari publice in scriptis cum subscriptione tabellariorum: vel si non poterit eos habere, subscriptione

a Et bene si res sit capta pictis. Andr. de Iser. verum Aluar. & Bal. secus si est sibi debita ob ligatione personali in sequen. opini.

trium testium, quod vult agere cōtra eam, & per eam non stat, sed per iudicem, qui absens est: & hoc facies vbi aduersarius habet domicilium: & ita interrumpet tempus: vt C. de ann. excep. l. vt perfectius.

g Exequatur. & nō sua authoritate. alias enim incideret in edictum diui Marci, vel in constitutionem illam, si quis in tantām: vel in alias cōtra quas faceret. idcirco enim vigor iudiciorum & iuris publici tutela est in medio constituta, ne quisquam sibiipsi permittere valeat vltionem: vt C. de Iudæ. & cæl. l. nullus. sed si iudex noluerit ei facere iustitiam, ipse iudex tenebitur sibi resarcire damnū vt j. ea. l. §. iudices verò. Si verò maior iudex fuerit, punietur in x. libris au. si minor, in tribus: vt ibidem sequitur, si quis verò temerario.

h Pacem violare. quasi dicat, nos volumus, quod omnes ita stent in pace, quam iurauerint: vt si aliquis passus fuerit iniuriam ab aliquo forte ante pacem iuratam vel etiam forte post: vel aliquid ei debeant: quod adeat iudicem, & per eum ius suum prosequatur, & nō per se sumat vindictam vel ius: alioqui tanquam pacis violator punietur & hoc est quod sequitur, si quis verò temerario ausu.

i Centum librarū auri. & ita debent isti puniri in c. lib. au. & alij iudices minori pœna, secundum quod sequitur. & ita puniuntur maiori pœna maiores quam minores, & hoc etiam verum pecuniariter secundum quod hic dicitur, multo magis enim pœna sunt digni & cætera. vt C. de episcopis & clericis. l. presbyteri. in si. hoc enim quod sunt marchiones vel duces vel comites, habent à principe: vt s. quis dica. dux. capitu. j. corporaliter autem maiori pœna debent puniri minores: vt C. de summa trini. l. nemo clericus. & hæc vera sunt, quod præstabunt dictam pœnam: & præterea puniuntur secundum qualitatem criminis: & hoc est quod sequitur, homicidium quoq; &c. præterea resarcient damnum ei, contra quem pacem ruperint: vt hic statim sequitur, & damnum passo &c.

k Iniuria. quæ quidem iniuria inspici à iudice debebit, si fuerit atrox vel non. inspici etiam debebit in quem, & à quo facta fuerit iniuria, & quo loco: vt maior æstimetur ex persona vel loco: secūdum quod hęc omnia dicuntur institu. de iniuriis. §. atrox. vt secundum qualitatem iniuriæ debeat puniri. Itē inspici debebit si descendit iniuria ex l. Cor. puta cum dicat se pulsatum vel verberatum, vel domum suam per vim ingressam, an descendat ex iurisdictione prætoris, sicut alia est præter prædictam: vt illa quæ descendit à lege, puniatur arbitrio iudicis, scilicet in vtraque pœna corporali & pecuniaria propter contumeliam: vt ff. de iniur. l. constitutionibus. In prætoria [3] verò iniuriam passus æstimabit suam contumeliam, & iudex pœnam corporalem: vt instit. de iniur. §. pœna. & hoc inspiciet, an agatur ciuiliter, an criminaliter quod fieri potest: vt in primo casu pœna imponatur secūdum quod superius dictū est, criminaliter: extraordinaria pœna

Iniuriam augent locus & persona.

3 Idem in ciuili descēdēti ex lege Cornelia: sed in vtraq; iudex taxabit. Ia. Aluar. & Andre. de Iser.

pœna officio iudicis punietur: vt insti. prædi. tit. §. in summa. vtrum autem posſit agi vna, ſi actum fuerit alia, variatur. dixerunt enim quidem , quod ſi agat quis pro iniuria ſibi facta ciuiliter, nõ poterit poſtea agere criminaliter, vel econtra: poteſt enim vtraque agi: vt ff. de iniur. l. præter. §. j. ſed ſi agat ciuiliter pro eo quod ſeruus ſuus ſit dolo malo interfectus, nihilominus poterit poſtea agere criminaliter: & econtra: vt C. quãdo ciui. ac. prę. cri. l. j. & hoc dixerunt tali ratione: quia quando alicui fit iniuria, non habetur æſtimatio rei familiaris. i. dãni dati: ſed tantum contumeliæ. M. verò nõ conſentit cum eis in priori caſu: ſed in poſteriori ſic. & hoc tali ratione. ſ. quia in eo caſu quo quis habet ciuilem, iudicis eſt æſtimare vtrunque. ſ. contumeliam factam, & pœnam corporalem. Is verò qui iniuriã paſſus eſt, neutrum æſtimabit, in eo verò caſu, in quo quis prætoriam habet, ipſe æſtimabit contumeliam ſuam tantum: iudex verò pœnam corporalem tantum: & ideo in hoc caſu ſi egerit ciuiliter, poterit poſtea agere criminaliter: vt C. quando ci. ac præiu. cri. l. j. & intelligas, quod hic loquitur de ea iniuria, quæ ſpecialiter dicitur contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt: licet generaliter dicatur iniuria, quicquid non iure factum eſt: vt inſti. de iniur. in prin. Accur.

† ſeu furtum [a] legitimè puniatur [b]. Homici-

[a] Veritas eſt qđ quã do vtraq̃ tendit ad vindictam vna per alteram tollitur: ſecus ſi vna ad vindictam & altera ad rem familiarem. Andre. de Ider. & Aluaro.

† No. hic Ia. de Belui. iniuriam puniri ciuiliter & criminaliter: vt ff. de priua. delic. l. fin. & inſtitu. de iniur. § in ſumma.

[a] Seu furtũ. quid ſit furtum, & vnde dicatur, habes inſti. de obli. quæ ex deli. naſ. §. j. & ij. & §. furtum autem ſit. & ff. de fur. l. j. §. furtum. Fures enim ſunt, qui occulte & ſine armis furtum committunt: vt in auth. vt nulli iud. §. quia verò nos. colla. ix. quod furtũ poterit puniri ciuiliter & criminaliter. ciuiliter punitur furtum manifeſtum in quadruplum: non manifeſtum in duplum: vt inſti. de obli. quæ ex delic. §. penulti. & §. vlti. & de actio. & ex maleficiis. & §. dupli. §. & quadrupli. & totum erit pœna ſiue quadruplum, ſiue duplum. res enim ipſa furtiua condici per ſe poterit: vt inſti. de act. §. ex maleficiis. & de obli. quæ ex deli. §. vlt. pro pœna verò dabitur furti actio, quæ actio quãdo datur ad quadruplum, eſt prætoria: vt inſti. de perpe. & temp. act. §. furti quoque quando verò datur ad duplum, eſt ciuilis: vt inſti. de nox. ac. circa prin. & ita dominus Io. B. eas ſignauit in arbore actionum. quod autem eſt furtum manifeſtum, & quod non manifeſtũ, dicitur inſti. de obli. quæ ex deli. naſ. §. manifeſtum. & §. nec manifeſtũ. criminaliter poteſt puniri furtum: puta quia fur corporaliter punitur: ita tamen quod nec moriatur. nec aliquid ei abſcindatur, ſed aliter caſtigari debet: vt in auth. vt nulli iudi. §. quia verò col. ix. dũ tamen in facie eius nihil inſcribatur: ne facies quę ad ſimilitudinem pulchritudinis cæleſtis eſt figurata, maculetur: vt C. de pœnis. l. ſi quis in metallum. iure autem Longobardorum contrarium ſit: quoniã pro primo furto debet ei oculus erui: pro ſecundo naſus ſcarpellari: pro tertio verò debet mori: vt in Lõbar. de fur. & ſer. ſug. l. ſi quis latro. & hoc eſt verũ, quando criminaliter punitur. ſi autem ciuiliter punit: tunc ſi maſculus fuerit & liber, & furtum fuerit manifeſtũ, ſibi nouum reddet, & pro culpa ſoluet: lxx. ſoli. ſi furtum fuerit vſque ad x. ſilicas ſiue ſolidos. & ſi non poterit ſoluere: debet mori. ſi autẽ fuerit nec manifeſtus, tunc tantum nouum reddet. ſi autem fuerit ſeruus: eo modo punitur, excepto quod pro culpa ſoluet tantũ xl. ſoli. vt in Lombar. prædi. ti. l. j. ij. iij. & iiij. & hæc vera ſunt in maſculo. ſi autem fuerit mulier libera: tũc pro manifeſto tantum nouum reddet alia enim culpa ab ea nõ debet requiri pro eo, quod paſſa fuerit iniuriam, cum deprehenſa fuerit in furto: vt in Lombar. prædi. ti. ſi mulier libera eodẽ modo punitur pro non manifeſto: vt puto, ex eo quod dicitur in l. iiij. eo. tit. eodem etiam modo punietur furtum ab ancilla factũ: vt in Lõbar. p̃d. ti. ſi ancilla. per. l. autẽ iſtius imperatoris Frid. alias corporaliter punitur. ſ. quia ſi furtum fuerit valens v. ſoli. vel ſupra, laqueo debet ſuſpendi ſi minus, ſcopis & forpice debet excoriari & tõdi: vt s̃. de pace tenen. §. ſi quis v. ſoli. valens.

Fures qui ſint.

Furũ pœna: & qui ſint fures, & quotuplices.

[b] Legitime puniatur. ſecundum leges, ſed quæro ſecundum quas leges debet puniri iniuria ſeu furtum: non quid ſecundũ leges antiquas Romanas & nouas? an ſecundum leges Lõgob. punietur iniuria ſecundũ ꝙ dicitur in Lõgo. de conuitiis. & in tit. de pla. ſeu fur. ſeruorũ & aliorũ. & furtũ ſimiliter ſecundũ quod ſuperius no. eſt. an dices prædictã debere puniri ſecundũ. l. prędicta de pace te. §. ſi quis aliũ. & ſequenti. & §. ſi quis. v. ſoli. valẽs &c? Rñ. ſecundum legem Lõbar. non punietur, cũ iſte fuerit Romanorum Imperator. vnde intellexit tantũ de legibus Romanis. nam ille qui Romana lege viuit ei ſubiacere debet: vt in Lõbar. vt Roma. po. inter quales. viuere velit. l. j. Sed tamen inſtabis: nõne & Carolus fuit imperator, qui illam. l. ſi quis latro. condidit, quæ eſt in Lombar. de fur. & ſer. fugi? Rñ. licet fuerit Imperator, nõ tñ fuit romanus. Vel dicas ꝙ nõ fuit Imperator: imo videt, ꝙ tm̃ fuit rex Franc. & Lõbardorũ. vt in Lõbar. qua. di. lege ho. ſuas res ſer. de. l. j. in fi. nec inuenit in illo libro, ꝙ fuiſſet Imperator, niſi ꝑ ſubſcriptiones ſuper legibus eius factas ab iis, qui compilauerunt Lõbar. ſub titulis cõpetentibus: imo. per illam legem quam fecit, ſcilicet primam, appellatur tantum rex: vt in Lombar. de epiſc. & cle. l. j. vel dicas, ꝙ ſtetit rex per multos annos Francię & Lombar. antequam Romanum imperiũ haberet: & tunc facit. l. prędictam, vt apparet per capitulare ſuum, ſi quis per ordinem inſpexerit in Lombar. confuſa non intitulata: nec enim inuenitur niſi nouem leges feciſſe poſtquam fuit Imperator, ſiue x. vt in vlti. charta capitularis ſui reperitur, non enim ille fuit Carolus, qui dicitur filius fuiſſe Pipini, ſed fuit ille, qui fuit pater Pipini: vt prædic. c. inuenitur. char. vlti. & in Lõbar. de epiſ. & cle. l. & hoc ſtatuimus. & ita dices ſecundum quod ſuperius dictum eſt, quod non punientur per legẽ Lomb. imo nec per leges prædi. s̃. de pace tenẽ. cũ forte ipſa, nõ eſt lex [2], nec ꝓ lege debet ſeruari, maxime in iſto caſu. nec imperator iſte voluit eam legem eſſe, niſi vt ſeruaretur id quod eſt in ea: donec conderet legem de pace tenẽ. & ſuper iis quæ in iſta cõtinentur. vñ poſtea hanc legem fecit generalem, quam voluit perpetuo debet obſeruari, ſecundum quod in prin. legis dicit in perpetuum valitura &c. quod illa non ſit lex, probatur ex eo quod in ea dicitur in prin. ſ. & omnibus ad quos literæ iſtæ ꝑuenerint. per qđ videt, qđ nõ eſt lex: ſed fuerũt literę, quas mittebat per ſubditos ſuos, nõ faciẽdo mẽtionẽ de oĩbus ſubditis ſuis, ſed de his tantũ, ad quos ꝑuenerint: cũ forte non ꝑuenerint, niſi ad paucos & eas forte miſit ſtatim, cũ receperat coronã, ſicut faciũt oẽs Imperatores. nec eñ ſeruauit in ea ſtylũ cõdẽdæ legis quẽ ipſemet ſeruauit in iſta dicens hac edictali. l. & aliis quas fecit: & qualẽ debebat ſeruare, & ẽt ſeruauit Iuſtinianus, ſecundũ qđ dicit. C. de leg. & cõſti. l. vt gñales. & l. humanũ. quã etiã ſeruauit Lotharius in ſua. l. ſuperiori. remanet ergo, qđ per illas leges Romanas debent puniri: & punientur ſcđm qđ ſuperius no. eſt. Nec eñ voluit imꝑator iſte derogare aliis legibus ꝑ p̃dictã legẽ. s̃. de pace. te. ſi lex eſt: imo voluit: ꝙ ĩ ſuo vigore deberẽt ꝑmanere. & hoc ꝓbat ex eo, ꝙ in eadẽ dr̃ circa prin. vbi dicit: inde eſt ꝙ nos tã diuinas, q̃ hũanas leges ĩ ſuo vigore manere cupiẽtes &c. & hoc ẽt ꝙ hic ꝓxĩe dixi s̃. & dãnũ paſſo ſcđm leg. &c. & nõ dixit ſcđm leges qđ eodẽ modo debet hic intelligi legitime puniãtur. i. ſecundũ legẽ ſicut in prin. huius gl. expoſitũ eſt. nec voluit tm̃ reepilogare verbũ illud ſcđm leges cã pulchrioris dictatus [3] vel dicas (& hoc verũ puto;) ꝙ p̃dicta lex bene eſt lex,

[2] Contrarium eſt verum per tex. ibi in verbo edictum. Alu.

Legis formaque ſit.

[3] Idem An. bal. & Alua.

& pro lege debet seruari. nam quod principi placuit, legis habet vigorem. quæcunque enim per epistolam & subscriptionem statuit, vel edicto præcepit, legem esse constat: vt ff. de consti. prin. l. j. satis enim in ea continetur vocabulum edicti, secundum quod in §. illo. §. si quis alium. dicitur, cum ibi dicatur, si quis aliũ &c. quasi fuerit illud pacis edictũ quod fecit de pace tenen. imo videtur iussisse, quod per omnes partes regni deberet seruari, hoc qđ ibi dicit circa princi. per vniuersas regni partes &c. qđ sufficit ad hoc, vt vim obtineat edicti vt C. de legi. & cõsti. l. iij. Et secundũ hoc dices, quod iniuria puniri debeat secundum quod dicitur in illa. l. in illis casibus in quibus loquitur. s. qñ fit post pacem. verũtamen si iudex videbit magis [g] puniendum inspecta atrocitate iniuriæ, & inspectis personis iniuriam patientis & facientis, & loco, magis puniet, vel etiam minus puniet si viderit minus puniendũ prædictis inspectis: secundũ qđ dicitur insti. de iniu. & ff. de iniu. cũ per illam. l. id non prohibeatur. quod eñ non mutatur &c. vt C. de test. l. sancimus. quicquid eñ noua. l. nõ est specialiter expressum, id est veteribus. ll. videtur relictum: vt C. de ap. l. præcipimus. in fi. hoc idẽ intelligas de pœna furti: nisi foret quantum ad pœnam corporalem, quæ debebit forte fieri secũdum quod dicitur in prædicta. l. j. §. si quis quinque solidos valens &c. in fi. licet enim videatur perquam durum, lex tamen ita scripta est, & seruanda: vt. ff. qui & à quibus ma. li. fiant vel non. l. prospexit legislator. nisi quia forte hodie derogatum est ei per contrariam consuetudinem.

[f] Facit ad hoc auth. vt iu. sine quo quo suffr. circa prin. & ff. ad l. Iul. l. j. Ia. de Bel.

[g] Hoc totum est in eius arbitrio, secundum Bal. & Aluar.

dium [a] quoque, & membrorum diminutio [b], vel aliud quodlibet delictum legaliter vindicetur. Iudices [f] verò, & locorum defensores, vel quicunque magistratus ab Imperatore, vel eius voluntate constituti [c] seu confirmati, qui iustitiam facere neglexerint [d], & pacem violatam vindicare legitimè supersederint: damnum omne iniuriam passo resarcire compellantur: & insuper si maior iudex est, sacro ærario pœnam decem librarum auri præstet: minor autem pœna trium librarum auri mulctetur. Qui verò ad prædictam pœnam [e] persoluendam inopia dignoscitur laborare [h]: corporis sui correctionem cum verberi-

[a] Homicidium. ille enim qui homicidium fecit, capite puniri debet: vt. s. de pace tenẽ. §. j. in fi. tenetur eñ l. Corne. de sica. cuius pœna talis est: vt instit. de pub. iudi. §. item lege Corne. de sica. eodem etiã modo punitur, si causa hominis occidendi cum telo ambulauerit, & ibidẽ dicitur. & . C. ad. l. Cor. de sica. l. is qui cũ telo. imo & si causa furti faciẽdi cum telo ambularet, eadem lege teneretur: vt. ff. ad. l. Cor. de sica. l. j. & hoc verũ est, quod ita punietur homicida, nisi per pugnã vel aliter probauerit, quod ad sui defensionẽ illud fecit: vt. s. de pace tenen. §. j. is enim, qui aggressorem vel alium in dubio vitæ discrimine cõstitutus occiderit, nullam calumniã ob id factum metuere debet: vt. C. ad l. Cor. de sic. l. j. & . ij. quod enim quis ob tutelam sui corporis fecit, iure fecisse existimatur: vt. ff. de iustit. & iure. l. vt vim. item hoc est verum, si habuit volũtatem occidendi. si enim non voluntate, sed forte casu eum occiderit: impunis erit: quoniam crimẽ non contrahitur, nisi voluntas nocendi intercedat. ea eñ quæ improuiso casu potius quam fraude accidunt, fato nõ noxæ plerunque imputantur: vt. C. ad. l. Cor. de sic. l. j. & l. iiij. in maleficiis enim voluntas non exitus spectatur: vt. ff. ad. l. Cor. de sic. l. diuus. Item hoc verum est, quod ita debebit puniri vt dictum est: & præterea bona eius fisco applicabũtur si non reliquerit ascendentes, vel descendentes vsque ad tertium gradũ: quo casu eis concedentur: excepto crimine læsę maiestatis: salua tñ dote vxoris: vt. C. de bonis dãna. auth. bona dãnatorum. & . C. ad. l. Iuliã maie. l. quisquis. Si autem homicida à facie iudicũ fugerit: tunc res eius mobiles publicari debẽt in populo, & dispẽsari: alia vero immobilia dabuntur hæredibus suis iurantibus & obseruantibus secundum quod continetur. s. de pace tenẽ. §. si verò pacis violator. & hæc vera sunt in violatore pacis: in alio verò puto seruandum, quod in prædicta auth. dicitur, nisi forte diceres, vt maleficiũ non remaneat impunitũ: quod saltem legitima tantũ ascendentibus & descendentibus vsque ad tertiũ gradũ relinquatur. Interest eñ reipublicæ, ne maleficia remaneãt impunita: vt ff. ad leg. Aquil. l. ita vulneratus. parricidiũ autem punitur secundum quod dicitur ff. & C. ad l. Pompe. de parri. & insti. de pub. iub. iudi.

Homicida capite punitur.

[b] Diminutio. pro quo delicto forte manus delinquentis. amputabitur, cũ pro solo vulnere manus eius amputaretur, si pacem violauerit: vt s. de pace tenẽ. §. si qs aliũ. imo (vt puto) in plus punietur, si iudici visum fuerit secũdum qualitatẽ criminis. imo & capite punietur, si animo occidendi eum percussit: vt s. notatũ est. & hoc similiter intelligas secundum determinationem superius notatã, scilicet se defendendo, aut non: aut volũtariæ, vel non hoc fecerit.

[c] Constituti. & ita no. hic quod ab Imperatore debent iudices, & locorum defensores, & alij magistratus, vel eius voluntate constitui. & hoc verum est excepto in Lõbardia, quę priuilegiũ habet ab eo, vt Lõbardi per se iudices faciant, dum tamen ab eo confirmentur: quod male seruatur, secundum quod continetur in pace, quam imperator Constantiæ fecit cum ipsis, quæ scripta est infra inferius in quaterno signato h H. in fin. & hoc est etiam quod dixit, seu confirmari. quod forte dixit propter prædictam pacem. & hoc verum est, quod debent iudices in ciuitatibus, cõstitui, scilicet qui iura reddere possint. Parũ est enim ius esse in ciuitate: nisi sint, qui iura reddere vel regere possint: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem.

[d] Iustitiam facere neglexerint. ita quod eam nullo modo fecerit: idem puto & si contra ius litigatoris fecerint, puta sentẽtiando cõtra quẽ nõ debebãt, forte corrupti pretio aut gratia: qm̃ tunc non patietur solũ pœnam æstimationis dispendij, sed etiam ipsius litis, cũ eã suã fecerit: vt C. de pœna iudi. qui male iud. l. vl. Debet eñ tunc condẽnari ad verã litis æstimationẽ, nisi forte filiusfamilias, qui cõdẽnatur quatenus peculiũ patit [a]: vt ff. de iu. l. si filiusfa. hæc vera sunt, qñ dolo malo ita iudicauerit, si autẽ nõ dolo sed per imprudẽtiã male iudicauerit, tũc cõdẽnari debebit, quatenus æquum visum fuerit iudicanti: vt instit. de obl. quę ex quasi deli. nas. cir. prin. & ff. de va. & extra cog. l. fin.

[a] Et etiã corporaliter potest puniri secundũ Ia. de Belui. Bal. & Aluar.

[e] Ad prædictã pœnã. hoc referẽ ad pximũ dictũ. s. ad iudice, qui prædicta facere neglexerint. s. vt puniantur vt j. sequitur: si prædictam pœnã nõ potuerint soluere. Sed nunquid ad violatores pacis posset referri. s. q propter inopiã non possunt soluere pœnam contra eos statutam superius scilicet, vt eodem modo debuerint cũ verberibus procul ab eo loco, in quo habitãt, abiici? & quare nõ: vt dicas qđ referatur ad superius dictũ & ad pximũ: & maxime cũ violator pacis non cõmisit homicidium, vel aliud delictum propter qđ debet capite puniri in ipsa violatione pacis: imo multo fortius deberet referri ad eos: cum sit tale delictum propter qđ etiam deberet capite puniri. nam miles, turbator pacis capite punitur: vt ff. de re mili. l. si.

[h] Imo totum interesse secundum Alu. per l. hic alleg.

Cum

bus [a] patiatur: & procul ab eo loco, quem inhabitat, quinquaginta miliaria per quinquenniũ vitam agat.

Domus vbi conuenticula, aut conspirationes fiunt, confiscatur: & receptans violatorem legis, pari cum eo pœna punietur. Bal.

Conuenticula [b] † quoque in ciuitatibus, omnesq́ coniurationes [c], & extrà, etiam occasione parentelæ, & inter ciuitatem & ciuitatem, & inter personam & personã, siue inter ciuitatem & personã, modis omnibus fieri prohibemus: & in præteritũ factas cassamus, singulis coniuratorum pœna vnius libræ auri puniendis. Episcopos verò locorum ecclesiastica censura violatores huius sanctionis, donec ad satisfactionem veniant, volumus coercere. Receptatoribus [d] etiam malefactorum, qui prædictam pacem violauerint, & prædam ementibus, nostram indignationẽ subituris, & eisdem pœnis feriendis [e]: præterea bona eius publicentur, & domus eius destruatur [f]. Qui pacem iurare & tenere noluerit, beneficio & lege pacis non fruatur [g]. Illicitas [h] etiam exactiones maximè ab ecclesiis [i] (quarum abusus iã per longa tempora inoleuit) per ciuitates & castella omnino condemnamus, & prohibemus: & si factę fuerint, in duplũ [k] reddantur.

Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum inuiolabiliter obseruentur: iuramenta verò per vim & metum extorta etiam à maioribus: maximè, ne querimoniam faciant maleficiorum commissorum, nullius sint momenti. Iac. de Bel.

Itẽ sacramenta puberũ [l]

---

a Cum verberibus. No. ergo, quod nõ liberatur quis à pœna propter inopiam: imo maiorem pœnam sustinet: cũ corporaliter verberibus debeat puniri, & prætere à loco suo expelli longe per l. miliaria. Ictus enim fustium maior pœna est qualibet pœna pecuniaria: vt. ff. de pœnis. l. in seruorum. in fi. cum alias dicatur, quod saltem minorare potest propter inopiam: vt. C. de mo. mulct. l. eos. in fi. sed hoc quod hic dicitur, contingit propter enormitatem criminis.

b Conuenticula. sic & alias prohibẽtur cõuenticula fieri collecta multitudine ĩ qualibet parte ciuitatis, vel vici, vel cuiuscunque loci: vt. C. de iis qui ad eccle. confu. l. denũtiamus. & de episc. & cle. l. cõuẽticula.

c Cõiurationes. l. qualiter cunque ergo fiant cõiurationes, prohibentur per l. istã & cassantur: quod male hodie obseruatur: imo totũ cõtrarium faciunt ciuitates, maxime Lombardiæ per partes, quæ sunt in ciuitatibus & cõpagine, vt ita loquar. sic etiam alias prohibentur coniurationes negotiatorũ s. vt species diuersorum corporum negotiationis non minoris, quam inter se statuerint, venundentur: vt. C. de monopoliis. l. j. Accur.

d Receptatoribus pessimum est genus receptatorũ, sine quibus latere nemo diu potest: & perinde debent puniri sicut latrones. ff. de recep. l. j. & de offi. pto. l. cõgruit. Idem forte esset si eos non receperint: sed cũ eos possent apprehendere, accepta pecunia vel parte subreptorum eos dimiserint: cũ in pari causa videãtur cũ eis. arg. ff. præ. ti. l. j. in fi. imo iure Lombar. si postquã deprehenderint eos, dimiserint: omne damnũ pro quo deprehensi fuerint tenentur emendare, vt in Lombar. de fur. & ser. fug. l. si quis furem.

e Feriendis. puta cum in pari facinore sint cũ ipsis violatoribus quasi consentiendo. quos enim par facinus coinquinat & æquat, vtrosque similis pœna comitatur: vt C. de episc. & cle. l. si quẽquã. in fin. facientes enim & consentientes pari pœna constringuntur: vt. C. de sacrosan. eccl. l. iubemus. §. œconomus. hoc est verum [?], nisi forte ille qui recipit, sit eius affinis vel cognatus. quoniam tunc debebit absolui, nec forte seuerius condẽnari. non est enim par eius delictum, & eius qui nihil ad se pertinentes malefactores recepit: vt. ff. de rece. l. fin. Iure autem Longobar. non inspicitur sit affinis vel cognatus: imo etiam si pater filio vel propinquo latroni mansionem post missam sancti Ioannis baptistæ dederit: quasi latro & infidelis debet iudicari. vnde qui illum suscipit, similis est illi, nisi iurauerit cum x. frãcis (si francus est) quod nesciret eum latronẽ fuisse: vt in Lombar. de fur. & ser. fugi. l. quicunque post missam.

f Destruatur. hic non inspexit. Imperator iste deformitatem vrbis propter destructionem domorum: quod alia lex inspicit: quoniam interest reipublicæ, ne vrbes deformẽtur ruinis: vt. ff. ne quid in loco pub. l. fin.

g Non fruatur. cum in ea committat nolendo iurare pacem, nec eam tenere. frustra enim legis auxilium inuocat, qui in eam committit: vt. ff. de mi. l. auxiliũ. in fin.

h Illicitas. quas præses prouinciæ prohibere debet: vt ff. de offic. præ. l. illicitas.

i Ab ecclesiis. nec enim debet extraordinarium aut superindictum ab ecclesiis efflagitari: vt C. de sacrosan. eccl. l. placet. à quibus autẽ exactionibus debeant esse immunes ecclesiæ, & à quibus non, dicitur & notatur in prędicto tit. & in prædicta lege. & l. ad instructionem pontium.

k In duplum. imo forte si ab ecclesia facta fuerit illicita exactio, pœnã perpetuæ deportationis post excommunicationem, quæ erga sacrilegos iure promenda est, patietur exactor: vt. C. de sacrosanc eccle. l. placet. in fin.

l Item sacramenta puberum. id est, iuramenta super sacrosan. corporaliter præstita. proprie enim dicũtur sacramenta, cum quis fidem suam vel mentem super sacro iuramento astringit: vt puta super altari vel libro continente sacrosancta Euangelia. quid ergo si super libro alio iurauerit, vel forte super aliquo ligno, vel lapide? Rñ. nihilominus valere: quia ad cor respicit dominus. vnde non minus peierat. qui contra facit. Nã tactus libri cuiuscunque non id operatur, sed sola voluntas & abnegatio nominis Dei omnipotẽtis: vt. C. de transac. l. si quis maior. in prin hodie tamen nõ videtur valere iusiurandum per nomen domini, vel caput, vel capillos: vt in auth. vt non. lux. cõtra nat. col. vj. licet sępe Romani contrariũ faciant. hodie tamẽ, vt de consuetudine est obtentũ, iuratur per sacrosancta Dei euangelia: vt in auth. iusiurandum quod prę. ab his. in prin. col. ij. quod constat esse seruandum: quia diuturni mores &c. vt instit. de iu. na. §. ex nõ scripto. Quid si iurauit verbotenus: vt quia dixit, per Deum non veniam contra? Respond. non valet [?]. plus enim operatur tactus libri ratione maioris solennitatis, quod etiam probari potest: vt. C. si mi se ma. di. l. si alterius. §. vltimo in princip. licet sit argu contra. C. de episco. & cle. authẽ. sed & iudex. & de iu. l. rem non nouam. sed speciale ibi. Quid si non ipse, sed alius pro ipso & super animam suam iurauerit: vt fit interdum? Respõ.

Inopia pœnam nõ aufert, sed auget.

† Facit ad hoc C. de episc. & cle. l. conuenticulam. & de his qui ad eccl. cõfu. l. denũtiamus. & de monopo. l. j.

‡ Concor. xj. q. j. ca. coniurationum. et cap. si quis clericorum.

Receptatores qui sint & eorum pœna.

† Approbatur cõmuniter per scriben. hic.

Iurare quando quis dicatur.

‡ Secus de iure cano. quia inter simplicem loquelam & iuramẽtum deus non facit differẽtiã: vt xij. q. ij. c. quicũque. & xxij. q. v. ca. iuramenti. facit etiam ca. si vero aliquis. extra de iureiuran.

Rñ.idem est ac ipse iurauerit: si tamen iuratum fue-
rit eo mandante:vt ag.ff. de admi.tu.l.ita autẽ.§.ges-
sisse.&.ff. quod cu.vni.no.l. item eorum.§.j.j.rñ.arg.
contra.C.de iis qui ve.æta.impe.l.ij.in prin. & de iu.
emphy.l.vlt.§.pe.[1] Quid si impubes iurauerit: nũqd
tenebit eius sacra-
mentum,vt contra
ctus cũ eo habitus
valeat? Arg.qđ sic

1 Ibi loquitur in procuratore generali secundum Bal. ibidem.

sponte facta [2] super contractibus [b]

ff.de iureiur.l.qui iurasse.j.rñ. sed cõtra puto:quia il-
lud verum est in sui emolumentum & aduersarij præ-
iudicium,vt ibidẽ probatur.quinimo impubes prohi
betur iurare.cum etiã de eius vtilitate tractatur:vt ff.
de in litem iurã.l.videamus.in prin.in casu tamen:pu
ta cũ iurauerit sed daturũ patrono operas, & minicu
lator est vel histrio:obligatus:vt ff.de li.cau.l.vl.præ
terea cum lex ista loquatur tantũ de pubere, nihil no
ui videtur statuendũ per hoc in impubere:qa qđ nõ
mutatur &c.& C.de te.l.sancimus. Puberem* autem
accipimus masculum maiorem xiiij.an.fœminam au
tem maiorem xij.vt insti.qui. mo.tu.l.fi. in prin.Item
puberem accipias sanæ mentis.nam si furiosus sit,nec
iureiu.se obligat:qa similis est pupillo infanti : adeo
quod nullum negotium recte gerit:vt inst. de inut.sti.
§.furiosus.& §.sed quod diximus.ipse enim habetur lo
co dormientis & absentis[2] : vt ff.de iu.co.l.ij.§.furio
sus.& ff.de acquir. pos.l.j.§.j. Quæro nunquid sit in-
telligendum hoc de pubere patresa? Rñ.idẽ in filiofa.
pubere,tum quia lex non distinguit:tum quia ipse ex
omnibus causis obligatur quibus paterfa.excepta cã
mutui:vt ff.de acti.& obli.l.filiusfa. sed nũquid tantũ
impubere libero? Rñ.[3] & idem in seruo quantum ad
hoc vt naturaliter cum effectu obligetur. nam qui est
seruus naturaliter oligatur:vt ff.de condi.inde.l. natu
raliter.vt nec econtra illam naturalem posset restitui.
Item quantum ad hoc,vt dominũ obliget de peculio:
vt ff.de pecu.l.si quis.§.etiã.vbi nec ipse dñs restitui
possit:quod tamẽ etiã sine iuramento contingeret:vt
ff.de mi.l.iij.§.seruus.Sed quid de impubere libero,q
credebat se seruum? Rñ.[4] idẽ quod in vero opinato
libero:quia plerunq; extra id quod agitur,tacita ob
ligatio nascitur:vt ff.cõmo.l.si is qui.§.si libero.& ff.
de acqui.re.do.l.liber.homo.Item quæro,an si hoc in
telligendum in impubere curatorẽ habẽte,si sine cura
toris authoritate cõtrahendo iurauit? Rñ.vtiq; secũ-
dum eos qui dicunt,quod sacramentũ repræsentat eũ
maiorem.nam si maior esset,nõ restitueretur.Sed con
tra videtur,cũ pupillo similis habeatur:vt C. de in in
te.resti mi.l.si curatorẽ habẽs.in quẽ nõ cadit pñs cõ
stitutio:vt s̃.notauimus:ergo. potest intelligi lex ista
in pubere habente curatorẽ,& cõtrahente eius autho
ritate:& in pubere non habente curatorẽ contrahẽte
pro se solũ.Sed instabit quis dicens,lex ista nõ distin
guit in pubere habente,vel non habente curatorẽ:er
go nec tu distinguere debes? Rñ.imo quãuis lex ista
non distinguat,à religione iudicantis omitti non de-
bet:vt ff.de test.l.q̃sitũ.vel dic,quod licet hæc lex non
distinguat,debet tamen distingui per alios:vt arg.C.
de ap.l.vlt.§.ñ.& in auth.de admi.offi.§.si.nam & po
steriores leges interdum trahendæ sunt ad priores:vt
ff.de le.& senatuscon.l.sed & posteriores.sed licet ita
videatur posse dici & distingui:tamen verius[5] videtẽ
vt siue curatorẽ habeat, siue non: teneat contractus,
nec possit rescindi:quãquã secundũ leges sit ipso iure
nullus.nã & secundũ leges veteres vendita re sine de
creto,ipso iure nulla est venditio:vt C. de præ. & a-
liis re.miñ.l.ij.& iij.C.de admi.tu.l. lex quæ tutores.
§.vlt.& tamen.si corroboretur iuramento,valida sit,
& teneat per hanc legem.

* Pubes qua liter accipiatur.

2 Approbatur per omnes scriben.hic.

3 Ista etiã approbatur per omnes.

4 Idem Aluar.

5 Approbatur per omnes scriben.

[a] Sponte facta.quia secus si per vim vel metum : vt
j.e.§.per vim autẽ.Sed quid si dolo fuit inductus mi
nor,vt interdũ faciũt tutores finita tutela,qui eos blã
ditiis vel adulationibus ad talia inducunt? Respõ.nõ
videtur tunc spontanea voluntas:vt ar.C.de rap.vir.
l.j.circa fi. Quid ergo? Rñ.si maior esset,haberet actio
nem de dolo,cum res processit ad traditionẽ : sed qa
minor est,videtur quod cesset restitutio in superstite:
vt ff.de dolo.l.j.§ idem Pomponius.restitutionem au
tem tollit iuramen
tum interpositũ:qa
repræsentat eũ ma-
iorem:vt hic.sed iu
ramentum siue eius effectũ tollit interpositus dolus:
quia non debet ex eo lucrari:vt ff.de dolo.l.ne ex do
lo.quid ergo? nunquid res erit in circulo:vt ff.qui po.
in pi.ha.l.Claudius Felix? Rñ.nõ:sed minor[6] postu-
labit restitutionem cessante actione de dolo,quæ non
potest habere locum.& si opponatur de iuramento,
replicabitur de dolo:quia dolo induxit eum ad id:vt
arg.C.de transac l.sub prætextu.& l.si ex falsis.& ar.
ff.de iudi.l si prætor.§.Marcellus.& hoc cum constat
adhibitum dolum ,forte persuadente ei, qui in nullo
ei tenebatur:& quod ipse longe pluris erat ei obliga
tus: vel simili modo.Quid si alias suis blanditiis mino
rem induxit ad hoc,forte dicendo quod ex fide fece-
rat,quanquam in aliquo minus bene fecisset ei,& ta-
lia;vel quia valde pro bono haberet,si sic cum eo cõ-
traheret:nũquid tenebit si iurauerit,quanquam in ali
quo læsus sit,vt nec restituatur? Rñ.vtique[7] : quia nõ
alicui interdicendum,si aliquid ex sua industria con
sequi possit : vt C.arbi.tut.l.si defunctus.& C. si quis
ali.testa.prohi.l.fina.ff.de leg.ij.l.Lucius.§.Sempro-
nia.& ff.si quis ali.te.pro.l.fi.item quod dicit sponte,
non dicit ad differentiam eius quod interdum ex iu-
ris necessitate fit;vt cum cedit vni actionem contra a-
lium :vt C.de diui.tu.l.ij.§.vlt. & idem in similibus.

6 Approbatur per omnes scriben. hic.

7 Idem Ia. de Beluis. & Aluar.

[b] Super contractibus.Hic quæro,an sit intelligendũ
de quocunque contractu etiam legibus interdicto?
Respon.non.nam iuramentum interpositum cõtra le
ges ipso iure non valet,nec confirmat cõtractũ cõtra
leges initum:vt C. de legi. & consti.l.non dubium.in
fi.& ff.de pa.l.iurisgen.§.& generaliter. & de leg.j.l.si
quis inquilinos.§.vlt.& in auth. scenicas non solum.
col.v.§.fi.& ff.de obseq.li.l.pe.nec ob.si dicatur quod
peierat:quia non videtur peierasse:vt ff.qui satis.cog.
l.vlt.sed in isto nonne contractus alienationis rei im-
mobilis sine decreto est contra legem : vt C.de admi.
tu.l.lex quæ tutores.in fi.& de prædi. mi. fere per to-
tum.ergo sacramentũ nullius debet esse momẽti? rñ.
nõ est contra legẽ cũ hac.l.Fri.sit approbatũ,hæc.s.sa
cramenta puberum &c.vel illud in cõtractibus inter-
dictis iure cõi.Itẽ quæro quid si minor vendiderit &
iurauerit,& deceptus sit vltra medietatem iusti pretij:
an possit venire cõtra? Rñ.P.vtique,qa agit vel vt iu
stũ pretiũ suppleaẽ,vel vt rescindatẽ contractus. vt C.
de rescin.ven.l.ij.sed Io.& B.idẽ,sed alia rõne,dicẽdo
qđ sacramentũ nihil aliud operatẽ,nisi q̃ repsentat eũ
maiorẽ:vnde est quod ipse sicut qs maior poterit po-
stulare,vel pretiũ suppleri,vel cõtractũ rescindi,data
electione emptori:vt in prædi.l.sacramentũ enim inter
positum priuat eũ à priuilegio suo.s.restitutionis: qđ
ei ꝓpter ætatẽ cõpetit,nõ aũt à iure cõi:quia hoc non
potest facere:vt C.de trãs.l.si ex falsis.& C. de nõ nu.
peñ.l.vlt.nec mirũ. qđ difficilius tollitur ius cõe,quã
priuilegiũ:cũ ẽt difficilius inducaẽ:vt i auth.de re.ec.
nõ alie.§.sed qa verisimile.in fin. Quid de maiore iu-
rãte se deceptũ vltra dimidiã? Rñ.forte : idẽ cũ nõ su-
persit ei nisi ius cõe dño tñ P.visum fuit contra:vt ni[9]
hilominus contrauenire possit p̃dicto modo:quia nõ
agit p̃cise,vt rescindaẽ cõtractus,sed vt iustũ p̃tiũ resti
tuaẽ & suppleatur:vel contractus rescindaẽ : & facit
pro hoc:quia sacramentum ius cõmune non tollit:vt
s̃.no.& probatur.ff.de ac.pos.l.si quis extraneus.j.rñ.
& l.si seruũ quis.§.vlt.sed dño meũ visum est contra
vt no.in sũma de resc. vẽ.qa vẽditor sic agẽdo altera
rõne vrget emptorẽ rescindere cõtractũ:vt ff. de cõd. ij.hic alle.
insti.

Ista est vera de iure canon. per c.cum cõtingat. de iureiu.

Sacramẽtum repræsentat iurantẽ maiorem.

9 Et bene secundum Aluar. & est gl. similis & ibi Bart. Bal. & Paulus Salic. in l.

insti.l.quæ sub cõditione.§.sed si sub iurisiurandi.contra hoc tamen est ar.ff.de iu.pa.l.adigere.§.j.Sed quæro an hoc sit intelligẽdum in vẽditione facta cũ interpositione decreti:an idẽ & si decretũ nõ interuenerit? Rñ.vtique in omni venditione: quia aliter inutiliter videret adiecta:cũ hoc etiã lex.C. aduer.vẽ.inducat, & maxime cũ hoc indistincte hic dicatur res etiam in dubio sit potius interpretanda, vt valeat quam pereat vt.ff.de leg.j.l.si qñ.& ad mu.l.j.Itẽ quæro,si iurauerit aliquis in genere seruaturũ se omnes contractus, quos fecerit tẽpore minoris ætatis,& postea vendat & non iuret:an teneatur? Rñ.videtur ꝙ non:quia ex confessione non solet quis absenti obligari:vt ff.de conf.l.certũ.§.si quis.Item quia res inter alios acta &c.& ad hoc facit.C.si aduer.ven.l.j.vbi dicit emptori iurandũ esse.Item est ar.ad hoc.ff.ꝙ cuiusque vni.l.item eorũ.§.sed si ita.Item pro hoc est præsens litera super contractibus.vnde si aliter fiat,non valet:vt arg.C.de sen.& inter.l.prolatã.Ex aduerso videtur cõtra hac rationem:quia constat eandẽ rationem subesse etiã cum alias iurauit:& quia nihilominus faciens cõtemnit religionem diuinã,& delinquit:& nihilominus propriã turpitudinem allegat.vnde cum eadem subest ratio,idem debet subesse ius:vt arg.ff.ad l.Aqui.l.illud.sufficit enim quia deierat:ideoque ferendus nõ est:vt C.de indi.vi.l.ij.in fi.Itẽ quia cõtra factũ propriũ venit: vt ff. de adopt.l.post mortẽ.& in hac quæstione satis puto, ꝙ si prius ita iurauerit,& postea in cõtractu dixit se velle teneri illo iuramento,ꝙ teneat:& ita videmus de cõsuetudine obseruari.Item quæro,si minor vendidit & iurauit,& antequam traderet,cecidit à possessione: postea ad eã redit aliquo casu:an si non præstet,vel non restituat eã emptori agẽti postea,videatur facere contra sacramẽtum? Rñ.vtique,cum nondũ tradiderat: sed si iam tradiderat,tunc secus erit: cũ iam videatur liberatus solutione eius:vt no.C.de trãsa.l.si quis maior.secundum Azo.vel dic idẽ in vtroque casu:quia agere videtur: & cõtrouersiam facit etiam reus accipiẽdo & contradicendo:vt ar.ff.de procu.l.non solũ.§.si status.& si pars hær.pe.a.permittendum.Sed quid si primo vendidit nec iurauerit:sed postea ex interuallo iurauit se ratũ habiturum & non contrauenturum: nunquid confirmabitur,vt teneat præcedens contractus, quãuis à principio nullus fuerit ipso iure? Rñ.vtique 3 arg.ff.de iud.l.licet.ar.contra.insti.de aut.tuto.§.vlti. Item quia maior factus ratum habens,etiam sine iuramento confirmat eandem venditionẽ:quãuis ipso iure nulla fuerit:vt C.si maior fa.ra.ha.vel nõ.l.j.& ij. ar.ff.quorum lega.l.j.§.prodest.Itẽ quæro, an lex ista locum habeat in stipulatione vel in renuntiatione? Videtur ꝙ non:quia contractus proprie is est, qui vltro citroque dantem & accipientem obligat:vt ff.de ver.sig.l.Labeo.ij.minor autem qui promittit:non se aliis,sed alium sibi obligat.Itẽ minor qui renuntiatiat, non contrahit,sed potius distrahit,vt alibi dicitur in soluto debito:vt insti.q.mo.re cõtrah.ob.§.is quoque in fi.Sed contra puto 4 .s.vt hoc nomen cõtractus accipiatur pro omni obligatione,ad exemplum eius ꝙ dicitur in edicto prætoris:vt ff.de mino.l.ait prætor.in prin.& arg.ff.de iis quæ in fraud.cre.l.j.§.ait.& ff.de iu.l.omnem.& ff qui.ex cau.in pos.ea.l.vlt.Quid si iurauit se non venturũ contra sententiam, vel contra confessionẽ vel arbitriũ? Resp. 5 vtique: & tunc tenet: nã in iudicio quasi contrahitur:vt ff.de pec.l.iij.§.idẽ scribit.& maior etiam si tale pactũ fecisset, non veniret contra appellando:vt ff.qui app.lic.vel non.l.ij. imo contra puto,ꝙ saltẽ appellare possit: quia non est de iure cõmuni:nam iurando solum perdit priuilegiũ ætatis: vt s̃.dixi. Sed nunquid & tunc in aliquo tenebit sententia,cum iurator ibi non affuerit? Respõ. idẽ:vt no.s̃.in viij.q.Quid si iurauerit quis se non venturum contra testamentum? distingue vtrũ propriũ, an alienũ,si contra proprium, non tenet: quia testamenti factio iuris publici est:vt ff.de test.l.iij.quod autem iuris publici est,pactis priuatorum non potest tolli:vt ff.de pact.l.ius publicum.nec etiam per pactum potest aliquis maior libertatem testamenti faciẽdi sibi auferre:vt C.de pact.l.pactũ quod dotale.& ff.pro soc.l.cum duobus.§.idem respon.si autem cõtra alienum:distingue, vtrum potuit tenere pactum de iure communi secundum distinctionem no.C.de pact.l.vlti.quo casu præiudicatur ei: nã testamentum connumeratur inter contractus:vt ff.de duo.re.l.eadem. an non:in quo casu contrauenit de iure cõmuni:vt alias s̃.not.in xij.q.Quid si filius famil.minor renuntiauit Macedoniano,& iurauit? Resp.nõ teneri 6 :quia nec maior renuntiare potuisset:cum nõ sit fauore eius inductum,sed odio creditorum:vt ff de condi.indebi.l.qui exceptionem.sic enim daretur materia peccandi.quod est contra publicam vtilitatem:vt ff.ad Maced.l.j in princ.& instit.quod cum eo.in prin.Quid si mulier minor renuntiauit Velleia.& iurauerit? Respõ.tenet 7 : nam si maior renuntiasset,cum sit eius fauore inductum,teneret:vt in prædicta.l.qui exceptionem.& ff.ad Velleia.l.vlt.§.pen.& C.quando mul.tut.off.fun.l.vlti.Quid si minor sit confessus se pecuniam accepisse mutuo,& renuntiauerit exceptioni non numeratæ pecuniæ, & iurauerit se non venturam contra? Respon.non poterit aliquo modo venire contra, secundum eos qui dicunt maiorem renuntiantem nullo modo debere admitti contra. vel secundum nos dabitur exceptio doli: & ita in hoc grauabitur: vt tunc probet non numeratam pecuniã:sicut alias diximus in maiore renuntiante:vt in sum.de non nu.pec.Quid si minor donauerit causa mortis,& iurauerit se nullo tempore reuocaturum? Rñ.tenet,nec reuocat:nam minor etiam de iure cõmuni potuit donare:quia & testari potest:vt ff.de do.cau.mor.l.tã is.& inst.qui.ex cau.ma.nõ pos.§ pen.nã & maior potuisset renuntiare iuri reuocandæ donationis:cũ hoc sit eius fauore inductũ:vt cẽseatur priuati iuris:licet aliud sit in testamenti factionem:vt s̃.no.vnde & filiusfa.donare potest causa mortis patre consentiente,sed testare non potest:vt in prędi l.tã is.C.de test.l.nemo.Quid si donauerit simpliciter & iurauerit? videtur forte,ꝙ non teneat:quia etiam decreti authoritate facta ipso iure nõ valet: vt C.si ma.fa.ra.ha.l.vlt.§.fi.Sed cõtra puto 8 :cũ repræsentat maior propter iuramentum:vt s̃.not nã.si maior factus donasset:nõ repeteret nec obstat, ꝙ hoc nõ potest facere decreti interpositio:quia illa non tollit restitutionẽ:vt C.de præ.mi l.si quidẽ.iuramentum tamen tollit:vt hic.Quid si minor iurauerit transactionem,venditionem vel aliũ contractũ similẽ firmũ habere.nunquid si de facto cõtrauenit & peierat,infamabitur,& alias pœnas subibit: quæ continentur C.de transa.l.si quis maior? Rñ.non infamabitur, & si pœnas alias subeat:vt arg.ff.de iis qui no.inf.l.vl.Quinimo videtur, ꝙ nec alias subeat pœnas,nisi quas subiret maior qui non iurasset:cũ sacramẽtũ nihil aliud operetur, nisi vt maiorẽ eũ repręsentet. Vel ꝙ verius est,dic ꝙ oẽs pœnas prædictas subire cogetur:quia cõstat cõtractũ tenere:vñ si cõtra faciat punitur sicut quiuis maior,qui iurauerit:cũ in delictis nullo ætatis auxilio debeat ei succurri:vt C.si aduer.deli.l.j.& ff.de mi.l.auxiliũ.§.in delictis. Quid si filiusfa.minor iurauit patri cõtrahẽdo forte cũ eo,cũ renũtiauerit bonis maternis sicut plerique faciũt? Rñ.nõ valet 9 :nã stipulatio inter maiores cõtracta cũ parentibus,in quorũ potestate sunt,inutilis est:vt inst.de inuti.sti.§ itẽ inutiles. Quid si pater minor diuisit bona sua inter filios emancipatos,& iurauerit:nũquid poterit venire cõtra? Rñ. vtique 10 : tñ qa nulla fuit cõtracta obligatio, nec fuisset etiã si maior esset:tñ qa liberũ debuit habere cõmutandi arbitriũ. quãquã hoc fallit in casu fauore matrimonij:qa dotẽ quã dedit ,p filia sua priori viro:nõ pōt diminuere,nisi postea clade aliqua superueniente:vt C.

de rei

2 Approbatur per omnes scriben.hic.

3 Tu dicas formã iuramenti esse considerãdam. An.& Alnar.

3 Bene loquitur & probatur in l.fin.C.ad Mace. Aluar.

4 Idem Ia.de Beluis. & Aluar.

5 Approbatur per omnes scriben.hic.

6 Approbatur per omnes scriben.hic.

7 Cũ ista glo.transeunt omnes docto.hic.

8 Approbatur per omnes scriben.hic.

9 Imo secundũ Ia.de Bel.& Aluar.

10 Hæc opinio procedit quãdo diuiso habet vim testamenti:alias secus,vt hic in fin.l.la.& Aluar.

de rei vxo.act.authen.sed quāuis.sed contra videtur: cum talis diuisio fiat inter filios animo donandi:& donatio inter eos nitatur viribus:vt C.de inoffi.do.l.ij.

rerum [a] suarum [b] non retractādis, inuiolabiliter [c] custodiantur. Per vim autem & iustum metum [d] etiam à maioribus [e] (maximè ne querimoniam [f] maleficiorum commissorum faciant) extorta [g], nullius esse momenti iubemus.

TITVLVS LIIII.

DE ALLODIIS.

AD hoc, qui allodium † suum vēdiderit: districtum & iurisdictionē Imperatoris vendere non præsumat:& si fiat,nō valeat. Si verò contigerit allodium aliquod etiam infeudatum conferri ecclesiæ,vel pro oblatione fidelium, vel per emptionis & venditionis alteriusve huiusmodi contractum infeudatus: nisi per gratiam ecclesiæ tāquam de nouo reciperet,feudum quod habebat,retinere nō poterit [h]. Vt autem æquitas, quæ in paribus causis paria iura desiderat [i], per vniuersitatem totius imperij seruetur: firmiter statuimus tam in Italia, quàm in Alemania, vt quicunque in dicta publica expeditione Romam ad suscipiendam imperij coronam, regem aut sub rege dominum suum non adiuuerit aut eundo cum ipso [k], aut pro quantitate feudi stipendia [l] militiæ persoluendo (si de vocatione

a Rerum.s.corporalium & incorporalium:item mobilium & immobilium.rei enim appellatio generalis est:vt ff.si cert.pet. l.j.& de verb.sig.l. rei appellatio. & instit.de re.corpo. & incorporali.per totum.Accur.

b Suarum.id est, propriarum. Sed quid si communiū? Rñ.idem:quia verbum suū,ad vtrūq; pertinet: vt ff. de ver. sig.l. pupillus. §.verbum suum.& de leg. iij. l. si quis seruos suos. Quid si super rebus alienis cōtraxit: puta quia rem alienam vēdidit,& iurauit? Rñ. constitutionē presentem ad id nō respicere, cum hic tantū de rebus suis loquatur. quid ergo? stabo legi veteri,vt dicā ipso iure nō valere: vt ff. de re.eo.qui sub tut.l. magis.§.j.vel dic quod teneat sicut à quouis maiore alias facta: vt ff. de cōtrahē.emp.l.rem alienam.& quod dicit rerum suarum:large accipiatur quasi dicat super contractibus suis &c.

c Inuiolabiliter.id est,incorruptibiliter, id est, sine violatione vel corruptione aliqua & quantum ad agendum,& quantum ad excipiendum,& quantum ad dominium transferēdum & accipiendū:ar.ff.de acqu. re.do.statuas.& famil.ercis.l.inter cohæredes.§.j.

d Iustum metum.Quia si vanus fuisset timor,contra esset:vt ff.q; met.cau.l.metum.& l.metū autem.§.j.

e A maioribus.maxime si maiores.i.potētiores vim vel metum intulerāt, ne maleficiorū cōmissorum extorta &c. Vel potest legi secundum aliā literā aliter: per vim aūt & iustum metū etiam à maioribus maxime,ne querimonia maleficiorum commissorū fieret.

f Querimoniam.etiā si nulla facta vel deposita fuerit querimonia de maleficio cōmisso,nullius momenti sit.i.ipso iure nō valeat. Sed in isto numquid per hoc dices,q; edictum quod metus causa sublatū sit & quo ad actionem.& quo ad exceptionem ex eo inductā:vt ff.q; met.cau.l.metum.§.sed quod.& §.Iulianus. & §. volenti.& §.ex hoc edicto.cum videatur per l. istam quod contractus per metum initus,ipso ipre sit nullus, quem constat per leges veteres tenere:vt ff.quod met. causa.l.si mulier.& l.pe.& antepe.& C. de iniu. stip. l. dolo? Rñ.minime.nā quod dicit nullius esse momenti subaudi quantum ad effectum.sic & alias accipiuntur hæc verba.ff.q; met.cau.l.qui in carcerem.Sed hæc responsio non placet propter verba præcedētia,ne querimonia maleficiorum cōmis.extor.&c.& q; hæc verba sint posita proprie,hoc significāt,vt q; fit,ipso iure sit nullū:vt ff.de ver.obl.l.generaliter.& C. de leg. & cōstit.l.nō dubiū.in fi. Dic ergo hoc esse referendū ad sacramenta tantū per vim extorta:de quibus.s. dixerat:q; probat etiam verbum aduersatiue positū propter præcedens verbum sponte. Sed in isto quare magis tollitur iuramētum ipso iure,quam cōtractus? Rñ. quia effectus iuramenti debilior est. Ex eo enim nulla inducitur obligatio:sed robur quoddā quod præstat contractui cui accedit.s.q; possit efficaciter cōueniri, qui alias non poterat auxilio restitutionis obstante, si sponte interponatur. hic ergo effectus [a] quasi debilior tollitur vi vel metu illato:q; non est in effectu,qui ex cōtractu inducitur quasi fortior: quia ex eo inducitur vltro citroq; obligatio:vt ff. de verbo. sig.l.Labeo. & supradictā lecturam lego secundum literam talem,quā habebam:per vim autem & metū iustum subaudi sacramenta interposita,scilicet à puberibus de quibus dictum est.

g Extorta. hoc est dicere, hoc qđ dictum est supra verū est in iuramētis à puberibus sponte extortis.nam iuramenta extorta per vim vel metum nedum ab eis,sed etiā à maioribus xxv. an.nullius momenti sunt ipso iure: maxime si fuerint super eo exposita,nec deponatur querimonia maleficiorum commissorum.& merito dixit maxime:quia reipublicæ interest,ne maleficia remaneant impunita: vt ff.ad legem Aquil.l.ita vulneratus. cum concord. ibi positis.

DE ALLODIIS.

h AD hoc [3]. Nō poterit. Et no. hic casum quem in summa no. scilicet quod vasallus amittit feudum sine culpa sua:sicut & alias quis amittit feudū non sua culpa, sed propter culpam alterius:vt s.in quibus causis feud.admit.§.deniq;.& s. si vasallus feudo priuetur,cui defe.ca.j. Sed nunquid in isto casu tenebitur ei ad interesse dominus,scilicet vt vel ei præstet æstimationem,vel aliud sibi det feudum eiusdem quātitatis & bonitatis? Rñ. puto quod sic. tanquā si eum inuestiuisset de re alie.vt s.si de feu.vasal interp.fue.c. negotium.& s.de inue.re.alie.c.cum de re. cum enim imperator per hanc legem illud beneficium ei nō abstulit:merito veteri cōsuetudini relictum intelligitur. ar.C.de appel.l.præcipimus.in fi.

i Desiderat.sicut alias dicitur.quod ratio æquitatis diuersas species actionum non excludit,ex quo ex similibus negotiis descendunt.C.de consti.pec.l.vlti.

k Cum ipso.vel alium pro eo domino acceptabilē mittendo:vt j.l.proxi.§.firmiter etiam statuimus.

l Stipendia.quæ alias dicuntur hostenditiæ in Lōbar.s.xij.denarios de modio,in Alemania tertiā partem fructuum feudi eiusdem anni à quo expeditio indicta est,siue quo fit exercitus:& hoc secundū Corradū: vt s.de ca.Cor.§.similiter.in hostenditiis. secundū vero Fride. Imperator dimidium reditus feudi vnius anni,tam in Alemania quam in Lombar. vt j.l.proxi.§.fir

† Iac. de Belui. exponit hic allodium, i.illud qđ est eius proprium & á nemine alio recognoscitur nisi à solo deo.& facit infra, proxi. §. supra si de feud. fue. con. ca.ij. & iij.& de allodio tāgitur.ff.de religi.l. at si quis.§.si interdum. & C. de ingen. & manu. le. penul.

a Et melius. And. de Iser. & Aluar.

a Idem Ia. & Alu. & hanc multum commendat Marcus Anto. in tract. de effectibus iuramenti,effectu. lvj.

3 Alias, ad hæc. Alterius culpa quādoque nocet.

xi.§.firmiter etiam statuimus.

legitima [a] à domio suo conuinci per compares suos [b] poterit) feudum perdat [c]: & dominus in suos vsus illud habeat redigendi liberam facultatem [d].

TITVLVS LV.

DE PROHIBITA feudi alienatione per Friderichum.

Omnis alienatio feudi contra hanc legem facta etiam antiqua quantumcunque, cassatur, & bonæ fidei emptori pretium restituitur: & tabellio, qui instrumentum tale scribet, cum infamia priuabitur officio, & manum amittet. Baldus.

Frideri. Dei gratia Ro. Impera. semper Augustus.

IMperialem decet solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorum commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illæsus. Quapropter dum ex prædecessorum nostrorum more vniuersalis curiæ Ronchaliæ pro tribunali sederemus: à principibus Italicis, tam rectoribus ecclesiarum, quàm aliis fidelibus regni, non modicas accepimus querelas, quòd beneficia eorum & feuda, quæ vasalli ab eis retinebant, sine dominorum licentia pignori obligauerant, & quadam collusione nomine libelli vendiderant: vnde debita seruitia amittebant, & honor imperii, & nostræ felicis expeditionis complementum minuebatur. Habito ergo consilio episcoporum, ducum, marchionum, & comitum, simul etiam & palatinorũ iudicum, & aliorum procerum, hac edictali Deo propitio perpetuò valitura lege sancimus, vt nulli liceat feudum totum, vel partem aliquam vendere, vel pignorare [e], vel

[a] Legitima. i. per se vel per procuratorem suum facta præsentibus aliis paribus forte duobus vel tribus debebit enim dominus eum in propria persona vocare, vel mittere procuratorem suum ad eum. & debet habere secũ duos vel tres de paribus pro testibus, vt veniant secum in expeditione Romana cum Imperatore siue rege, & tunc erit legitima * vocatio. & hoc est quod sequitur, cõuinci per compares suos &c. & ita notabis hic secundũ hoc, quod ista vocatio debet fieri corã paribus ad hoc vt legitima sit: sicut alias debet fieri noua inuestitura coram paribus ad hoc vt legitime fiat: vt s. qui testes sunt necessarij ad probandum nouã inuesti. c. j. & cap. sequen. vel intelligas hãc legitimam esse vocationem, si dominus eam rite fecerit (vt dixit) corã paribus, spatio competẽti inter vnam vocationẽ, & aliam, forte septẽ, vel decem dierum, interposito: sicut alias fieri debet citatio, quando dominus vult controuersiam facere vasallo vel econtra: vt s. de milite vasallo qui contumax est. ca. dominus vocat militem. Vel etiam dicas, quod tunc erit legitima si dominus eum vocauerit per compares ipsius vasalli: puta quia dominus mitteret ad eum duos vel tres de vasallis suis, qui dicuntur compares vasallo quem vocat, quasi simul pares, scilicet vt debeat ire cum eo domino in expeditione regis: & secũdum hoc ita construe: si de vocatione sua legitima per compares suos subaudi facta à domino suo conuinci &c. & secundũ hunc intellectum dices, quod sufficit si probet etiam per alios ita factam fuisse vocationem. prima tamen expositio, vel etiã secunda melior videtur.

* Qualiter autem fieri habeat, vide hic plene per Mat. ab affli. & Bal.

[b] Per compares suos. sed quid si non habuerit compares? Respon. forte tunc sufficiet, si etiam per extraneos tunc probetur: sicut etiam alias dicitur de noua inuestitura, quæ potest fieri coram extraneis testibus si dominus non habet pares: vt s. qui testes sunt necessarij ad probandum no. inue. c. j. & c. seq. sicut & alias propter inopiam probationum tales admittuntur, qui alias repellerentur: vt C. de hære. & ma. lege, quoniam. & de repud. lege, consensu. & ff. de testib. l. serui responso.

Probationum inopia testes extranei admittuntur.

[c] Perdat. & ita not. hic aliam ingratitudinem per quam vasallus feudum amittit, & ad dominum libere reuertitur, hoc idem habes. j. l. proxi. §. firmiter etiam statuimus. & secundum quod has & alias ingratitudines plene no. in summa.

[d] Facultatem sed nunquid hoc intelligitur, siue fuerit paternum feudum, siue nouum: ita vt non solum filius, sed etiam agnati excludãtur à domino? Respõ. forte sic: cum indistincte hoc dicatur. Cum enim lex non distinguit, nec nos distinguere debemus: vt ff. de off. præ. l. iij. & de pub. l. de pretio. Item, * nonne hic talis est iniuria, quæ respicit dominum, cum eum contemnit, quod secum nõ vadit sicut debet? ergo debet omnino ad eũ pertinere feudum, vt hanc habeat suæ iniuriæ vltionem: vt supra, in quibus cau. feud. amit §. denique. Imo quod plus est, respicit ipsum Imperatorem, cum eum teneatur adiuuare in dicta expeditione: vel dominum suum, & hoc est quod supra dicit, regem aut sub rege &c. cum etiam per hoc, quod non vadit in ipsa expeditione, vel alium non mittit, vt dictum est: vel stipendium militiæ non soluit: minuatur vtilitas imperij, & vires eius attenuentur: & hoc est de quo Lotharius in l. sua conqueritur. s. l. proxi. imperialis, quasi circa medium & circa finẽ. Vel dicas, quod hic loquitur tantum de nouo feudo, vel etiam de veteri, ad quod non veniunt agnati, cum eos non habeat vasallus, licet enim hic non distinguatur, nos tamen in isto casu debemus distinguere, & secundum determinationem veteris cõsuetudinis intelligere, scilicet vt vasallus delinquat in isto casu: & si ad filium non, veniat, ad agnatos tamen, si habet, perueniet. & hoc est quod dicitur. s. si vas. feu. pri. cui defe. ca. j. ibi, licet ad agnatum quandoque pertineat &c. & ita intelligi debet quod legitur. s. in quib. cau. feu. amit. §. denique, scilicet vbi loquatur de nouo feudo. licet enim sit hic à lege omissum, tamen non debet omitti à religione iudicantis: vt ff. de test. l. quæsitum. & despon. l. oratio. quod enim hac lege noua non est specialiter dictum, hoc veteri consuetudini relictum intelligi debet: vt arg. C. de app. l. præcipimus in fine. Prior tamen intellectus verior videtur per rationẽ. quæ assignatur supra in quibus caussis feudum amittatur. §. denique. cum ibi videatur etiam de paterno feudo loqui.

* Videto in hũc locum Mat. ab afflict. quoniam gl. hęc ipsa nõ admodum placet: tametsi in eam propendeant Iacob. Bel. & Bald.

DE PROHIBITA feudi &c.

[e] IMperialem. Vel pignorare. Prohibetur ergo hic expressim pignoris obligatio de feudo in totum vel in partem aliquam sicut proxi. dixi totum vel partem aliquam &c. quod est contra Py. qui

contra

quocunq; modo distrahere seu alienare[a], vel pro anima iudicare sine permissione[b] illius domini, ad quem feudum spectare dignoscitur. Vnde Imperator Lotharius tantùm in futurum præcauens ne fieret, legem promulgauit. Nos autem ad pleniorem regni vtilitatem prouidentes, non solùm in posterum, sed etiam huiusmodi alienationes illicitas hactenus perpetratas, hac præsenti sanctione cassamus, & in irritum deducimus, nullius temporis præscriptione[c] impediente: quia quod ab initio de iure non valuit, tractu temporis conualescere[d] non debet † : emptori bonæ fidei ex empto actione[e] de pretio contra venditorem competente. Callidis insuper machinationibus quorundam obuiantes, qui pretio accepto quasi sub colore inuestituræ, quam sibi licere[f] dicunt, feudum vendunt, & in alios transferunt: ne tale figmentum, vel aliud vlterius in fraudem huius nostræ constitutionis excogitetur, modis omnibus prohibemus pœna authoritate nostra imminente, vt venditor & emptor, qui tam illicitas alienationes reperti fuerint contraxisse, feudum amittant[g]: & ad dominum liberè reuertatur[h]. Scriba verò, qui

contrarium notauit.s̃.de ali.feud.c.j. Sed nunqid poterit dominus proprietatem feudi obligare sine consensu vasalli? Rñ.lex Corra.nõ dicit, quod possit obligare vel non: sed dicit quod dominus non põt idem facere cambiũ vel precarium siue libellũ: vt in Lombar.de bene. & tit. l.vlt.§. fina. & s̃. de suc.feu.l.mulier.ar. tamẽ est quod possit obligare: vt C. de vsufru.l.ij. & ff. de pig. act.l. tutor. in fine.

a Seu alienare. si autem alienauerit, deinde redimit: ar. est quod non amittat. ff.de alie.iudic. mut. cau. fac.l. ex hoc.§. si quis. & ff. quib. mod.pig. vel hyp sol.l.sicut.§.si peruacuum. argu. contra. ff. depo.l.j.§.si rem. imo casus expressus est. s̃. tit. quid iuris sit, si vasallus post alienationem feudi illud recuperet.c.p̃terea. Quid si vasallus legauerit feudum extraneo prorsus, vel extraneum de feudo hæredem instituit, nullis agnatis, vel descendentibus relictis? Rñ.non videtur alienatum, vt sic dominus eũ inuestire cogatur: vt arg.ff.de alie.iudi.mut.l.ex hoc.§.sed hæredẽ.& de lega.iij.l.pater.§.Iulianus.sed quæstioni huic accedit & illa, an per alium liceat feudo seruire? mihi tamen videtur, quod nullo modo cogi debeat dominus eum inuestire: quia non tenuit legatum vel hæredis institutio in feudo facta. Nec enim valet ordinatio defuncti in feudo facta: vt s̃.de suc.feu. in prin. & s̃. qualiter olim po.feu.alienari.§. donare. Sed nonne vasallus potest feudum in dotem dare pro filia? arg.est quod possit.C. de nat.lib.l.iij. in fin.& ff. si quid in frau.pat.l.j.§. sed & si.& ff. quib. mod.pig. vel hy.sol.l.sicut.§.sed & si permiserit.versicu.quod si in dotem. casus tamen est expressus quo non potest: vt s̃.qualiter olim poterat feudum alienari.§.donare. Sed nunquid poterit in emphyteusim perpetuam dare? Respon.forte non, cum emphyteusis perpetua nõ procul ab alienatione distet: vt in authẽ.de non alie. aut permut. eccle. rebus.§. alienationis.colla.ij.& §. nos igitur.

† Facit ad hoc C. de pactis. l.si cer.an. & ff. de re. iur. le. qđ ab initio. et l.omnia & insti. de legat.§.an seruo. et ff. de leg. j.l. cætera. & de sentẽ.l. filia. Ia.de Beluã.

b Sine permissione. Quid si dominus permisit vendere amico, & vasallus postea vendidit alij: argu.est quod non possit. ff.quib. mod.pignus vel hypo.sol.l. sicut re corporali.§.illud.

c Præscriptione.quicquid super facto præscriptionis notatum est.s̃.de capit.Cor.c.j.hic repetas.

d Conualescere. Not.ergo quod ex temporis diuturnitate non conualescit quod ante inualidum fuit: sicut alias in auth.vt nulli iudi.§.nulli. & C.de pact.l. si certis.& ff fami.ercis.l.quædam.arg. cõtraria sunt. C.de postu.l.iij.& C.de contra.iu.l.j.& C.si maior fa.ra.hab.l.j.& ij.& in sum.vt in lib.Py.tertio quaterno, vl.charta.quoniam.s̃.diximus quod ab initio validum &c.& in sum.contrario sequenti.

Inualidũ temporis diuturnitate non conualescit.

e Ex empto actione. quasi dicat, si fuerit malæ fidei emptor non possit pretium repetere; & hoc ideo, qa sciens rem alienam emit: vt C.de euic.l.si fundum.qđ verum puto: quia cum lex bonæ fidei emptori permitit pretium repetere: malæ fid.emptori videtur prohibuisse: arg.ad hoc.C.de pac.conuen.tamen super.do. l.vlt. & ff. de compen.l.quod Labeo.imo nec venditor eum retinebit, sed eo carebit: vt s̃. in constitu.Lotha. circa fin.& applicatur fisco, qui successor est malæ acquisitorum: vt ff.de iure fisci.l.Luci⁹. nec puto, quod emptori malæ fidei detur repetitio pretij, etiam si cautum sit ei de euictione, cũ contra.l.istam sciẽs fecerit, vt aliud sit in re simpliciter alienata: secundum quod dicitur in dicta.l. si fundum. de euict.& cõ. vtri. iu. l.si fratres.rem emi alienam quem vendere posse nulla dubitatio est: vt ff.de cõtrahẽda emptio. & venditio.l.rem alienam. & hoc forte ideo, vt aliquam pœnã sustineat de tali illicito contractu ab eo sciẽter facto: sicut & notarius, qui in plus punitur, cum officium & manum amittat cum infamia: vt infra sequitur.§.scriba verò &c.sic ergo emptor bonæ fidei repetet pretiũ, & hoc verum est, etiam si actum fuerit inter eos, ne aliquid euictionis nomine præstaretur: vt ff.de actio.empt.& vendi.l.ex empto.§.fina.Sed nũquid ad interesse posset agere.si vellet pretium dimittere? & quare non? cũ hoc non prohibeatur: vt C.de euictio.l.empt.& aget actione ex empto, vt ibidem dicitur: & de euictio.l. venditor hominis. nisi forte velles dicere contrariũ, quod venditio nulla sit.

Fiscus est successor male acquisitorum.

f Sibi licere.quę vtiq; licebit si non vendant: sed vere in feudum dando inuestituram faciant: vt j. e.tit.§. illud quoque.arg.C.man.l.per diuersas.§.fin.& l.vlt. vel forsan: quia prohibuit alienari, per hoc & in feudum dari.ar.C.de re.alie.non alie.l.fi.de hac autẽ materia dices secundum quod notaui.s̃ de capi. Cor.c.j.

g Amittant.in totum si totum alienauerit: alioquĩ pro ea parte duntaxat, pro qua alienatum fuit: vt s̃.de va.qui contra consti.Lotha.de alie. capi.j. Sed nunquid alias poterit vasallus domino inuito renuntiare feudo? videtur quod sic.ar.ff.de ope.li.l.interdum. E contra videtur, quod nõ possit: sicut nec eo inuito dominus auferre potest: nam vtriusque gratia datur, scilicet domini, vt seruitium vasalli habeat. Item vasalli, vt fructum feudi habeat, non potest altero inuito tali pacto renuntiare.arg. C.de act.& obli.l. sicut. & ff.de vsufruc l.sed cum fructuarius.in prin.& l.prædicta interdum. Respon.quod non sola renuntiatio, sed causa eum soluit.sed dicitur expressim de consuetudine, quod potest: vt s̃.de vas.qui contra constit.Lotha. bene.alie.c.j.

h Reuertatur. Ipso iure vtputa quantum ad vasallum, qui id alienauit & tradidit, cũ alienatione facta statim sit domino apertum: vt supra, titulo quid iuris sit, si post alienationem feu.va.id.re.c.præterea.in fin.

quantum

quantum verò ad emptorem non puto nisi per sententiam, cum alias non posset agere de euictione contra venditorem: cum sit bonæ fidei emptor: vt ff. de euictio. l. j. & C. de euictio. l. si fundum. Idem etiam intelligo de vasallo, si committat feloniam, per quam feudū amittere debeat: cū adhuc habeat: scilicet vt tantum ipsum per sententiā amittere debeat: nec enim debet vasallus feudū amittere sine certa & conuicta culpa laudanda per iudicium parium suorum: vt in Lōbar. de bene. & ter. tri. l. si. & s̄. de feu. sine culpa non amit. c. j. & s̄. quo tempore miles inue. petere deb. ca. iij.

Ad hanc materiam vide hic p Mat. ab afflit. egregiam quæ. de eo qui vendit non teneatur, nisi de facto suo. Et idē an sit exprimenda de non restituēdo pretio clausula.

hoc instrumentum sciens conscripserit: post amissionem officij cum infamiæ periculo manum amittat [a]. Præterea si quis infeudatus maior quatuordecim annis [b] sua incuria, vel negligentia [c] per annum & diem steterit, quòd feudi inuestituram à proprio domino non petierit [d]: transacto hoc spatio feudum amittat, & feudum ad dominū redeat.

Si vasallus legitimæ ætatis non iuerit cum domino in expeditione: vel ibi non miserit alium pro se domino acceptabilem: vel non soluerit domino dimidiam partem reditus feudi vnius anni: feudum amittet. Bal.

Firmiter etiam statuimus tam in Italia, quàm in Alemania, vt quicunque in dicta publica expeditione vocatus à domino suo, in eadem expeditione spatio competenti [e] temere venire supersederit vel alium pro se [f] domino acceptabilem mittere contempserit, vel dimidium [g] reditus feudi vnius anni domino non subministrauerit: feudum, quod ab episcopo, vel alio domino habuit, amittat: & dominus feudi in vsus suos illud redigendi modis omnibus habeat facultatem. Præterea ducatus, marchia, comitatus, decætero non diuidatur. aliud autem feudum, si consortes voluerint, diuidatur: ita vt omnes, qui partem feudi habent iam diuisi vel diuidendi, fidelitatem faciant: ita tamen vt vasallus pro vno feudo plures dominos [h] habere nō compellatur [i]: nec dominus feudum sine voluntate vasalli ad alium transferat [k].

Si filius vasalli offendit dominum patris sui: tunc aut pater à domino requisitus debet eum ducere ad satisfaciendum domino, aut filium à se separare: alioqui priuabitur feudo. si autem pater vult eum ducere, filius autem contemnit: patre postea mortuo filius non succedit in feudo, nisi prius domino satisfecerit. Barto.

Insuper si filius vasalli dominum offenderit [l]: pater à domino requisitus deducat filium ad satisfaciendum domino: vel à se filium separet: alioqui feudo priuetur [m].

[a] Manum amittat. nā & alias punitur pœna irreuocabilis exilij: vt C. de sacrosan. ecclesi. l. iubemus. §. penul. in fi.

[b] Quatuordecim annis. qui forte restituetur in integrum, si fuerit minor xxv. ann. cum hoc ipso læsus sit, quod intra id tempus non petiit.

Facit ad hoc supra si de feud. fue. cōtro. c. si minori. & ca. si quis decesserit.

[c] Negligentia. nisi iusta de causa staret: tunc enim secus esset. quæ autē sit iusta causa propter quā posset stare, dicitur. s̄. quo tempore miles inuestit. pete. debeat. capitulo. j. & quæ ibi notantur, hic repetas.

[d] Petierit. pollicendo fidelitatem: vt s̄. de cap. cor. c. j. & s̄. in quib. cau. feud. amitta. capit. j. & quæ ibi notantur, hic repetas.

[e] Competenti. puta forte, quia dinumerabuntur ei vicena milia passuum per singulos dies, donec fuerit in exercitu, præter eum diem quo vocatus fuit vt iret: & præter eum diem, quo se debet repręsentare: & hoc ad exemplum eius, qui promisit se staturum in iudicio: vt ff. si quis cau. l. j.

Seruire vasallus feudo per substitutum potest.

[f] Alium pro se. Notare potes hic ar. quod vasallus potest feudo seruire per substitutam personam: dum tamen sit domino acceptabilis, secundum quod hic dicitur. hoc idem not. s̄. si de feu. contro. fue. ca. si quis decesserit. & puto quod acceptabilis debet esse domino, si peræque bonum vt ipse est, vasal. ei mittit. ar. s̄. de. le. cor. ca. ex eadem lege. & s̄. tit. si de feud. contro. fue. si quis decesserit.

[g] Dimidium. aliter obseruatur per Corradum in Lombardia, & aliter in Alemania: vt s̄. de capi. cor. ca. similiter in hostendititiis. Accur.

[h] Plures dominos. ar. contra. ff. de vsufru. l. si cuius. quia ibi pluribus dominis fructuarius satisdare debet: vt C. de ser. & aqua.

[i] Compellatur. Sed cui dabitur electio, vtrum ipsis dominis, an vasallo? Rñ. videtur quod vasallo debeat dari, scilicet vt eligat quem voluerit ex dominis: arg. ff. de iu. do. l. plerunque. §. vlt.

[k] Ad aliū transferat. scilicet iure cōsuetudinario ad minorē dominū: sed ad maiorē potest: quia tunc non læditur vasallus, nisi sit priuatus forte: vt ar. C. de fun. limitro. l. ij. lib. xj. Vel dicas, quod ad minorem dominū potest transferre, non ad maiorem. argu. ff. de ali. iud. mu. l. j. & iij. & C. ne lice. po. l. ij. vel dicas quod ad omnes transire potest. arg. C. de contrahen. emptio. & vendi. l. dudum. & ff. si quis à paren. ma. fue. l. ij. & vlti. & hic subaudi. ius vasal. vel nō potest trāsferre omnino, sed retinendo directum dominiū potest. arg. ff. de offic. præ. l. pe. Vel localis est: quod nō placet. C. de no. codi. compo. l. j. in fi. secundæ constit. Vel dic referre, vtrum totam curiam vendat, vel tātum feudum vnius vasalli. In primo casu potest: quia quædam per se nō transeūt, quæ cum vniuersitate transeūt ff. de acqui. rer. domi. l. quædam. & ar. ff. de contrah. emp. l. in modicis. veruntamen hoc satis videtur determinari. s̄. de le. Cor. §. ex eadem lege. quid si vasallus decesserit relictis duobus filiis quorum vnus vtilis est ad seruiendum, alter inutilis: nunquid tantū vtilis succedet, cum & dominus in hoc consentiat? Rñ. hæc quæstio est disputabilis secundum Corra. quidam tamen dixerunt, quod succedat: & quidam non: vt s̄. ti. an mu. & alias imperfe. c. nullus.

[l] Dominum offenderit. Quid si vasallus feloniam cōmisit ante inuestituram vel post, sed tamē inficiatur eam feloniā vel pater vel hæredes eius: nūquid obstat delictum? Respon. non arg ff. de dona. l. & eleganter. §. penult. Item etiam si confiteatur, quod deuestiri non potest, nisi prius inuestiatur eo quod non habet argu. ff. de ædilitio edicto. l. bouem. §. si sub conditione. secundum Corradum.

[m] Priuetur. nunquid propter factum patris filius amittit feudum auitum? Rñ. quidā, ita: quia & auitam

hæredit

Si autem pater vult eum deducere, vt satisfaciat, & filius contēnit: patre mortuo in feudum non succedit [a], nisi prius satisfecerit domino. pariq; modo vasallus pro omnibus suis domesticis [b] faciat. Illud quoq; præcipimus, vt si vasallus de feudo suo alium vasallum [c] habuerit: & vasallus vasalli dominum domini sui offenderit: nisi pro seruitio alterius domini sui hoc fecerit, quem sine fraude ante habuerit, feudo suo priuetur [d], & ad dominum suum, à quo ipse tenebat, reuertatur; nisi requisitus [e] ab eo paratus fuerit satisfacere maiori domino, quem offenderit. & nisi vasallus idemq; dominus à domino suo requisitus eum, qui maiorem dominum offenderit, requirat, vt satisfaciat, suũ feudum amittit.

Præterea si inter duos [f] vasallos de feudo sit controuersia: domini sit cognitio [g], & per eum controuersia terminetur. si verò inter dominum & vasallum lis oriatur: per pares curiæ [h] à domino sub fidelitatis debito con-

hæreditatem. arg. ff ad legem Corne. de fal. l. si quis patris sui. Sed arg contra. ff. de senat. l. emancipatum. in fi. l. secundum Cor. Sed dicas, quod amittit: vt s. si vas. feu. pri. cui defer. ca. j. Quid si vas. habens auitum feudum commisit delictum contra dominum, ex quo poterit ei feudum auferre, sed dominus remisit delictũ vasalli, deinde decessit sine liberis vasallus: nunquid repelluntur agnati vt est consuetum, cum est feudũ ab eo acquisitum? Rñ. imo agnati vt in feudo paterno succedunt non vt in nouo: ar. ff. de pec. l. peculiũ. §. si ab ære alieno.

Heres mouere non debet qđ defunctus tacuit.

a Non succedit. Quid si vas. contra dominũ offensam contraxit, nec dominus in vita sua aliquid dixit: nunquid post mortem domini à vasallo potest auferri feudum? Rñ. non potest: quia nõ debet hæres mouere, ꝙ defunctus tacuit. C. de inoffi. testa. l. omnimodo. §. j. & de reuo. do. l. vlt.

b Domesticis. qui dicãtur domestici, habes. ff. de iu. om. iud. l. qui iuris. & de pœ. l. respiciẽdum. & C. de iis qui ad ec. confu. l. præsenti. §. sane. & de qđ. l. pridem.

c Alium vasallum. No. ergo hic, ꝙ vasallus potest habere alium vasallum de feudo suo: non ergo intellexit imperator iste verbo alienationis prohibere donationem in feudum: & hoc verũ est: dum tamen syncere & sine fraude hoc fiat: vt supra qualiter olim po. feu. alie. ca. necessitate, nisi forte velis intelligere secundum eos, qui contrarium dicunt: quod hic intelligitur secundum voluntatem domini.

d Priuetur. sed quare, cum non sit eius vasallus? arg. ff. pro socio. l. non socij. & ar. ff. de verb. sig. l. Modestinus. & de libe. agno. l. si quis ali. §. si quis à liberti liberto. secundum Cor.

e Nisi requisitus. quid si vasallus meus alium fecerit de eodem feudo, & vltimus vasallus feudum alienauerit? ar. est quod primo domino. i. mihi cõmittatur. ff de ser. expor. l. pe. & ff. de acquir. pos. l. qui vniuersas. §. fi. & l. si colonus. & l. quãuis. §. j. & l. si id quod. & ita primus habebit laudimium, quod iniquum non videtur propter timorem futuræ amissionis. Sed ar. cõtra est hic secundum Corradum. Sed nunquid vasallum dominus cogere potest, vt ei feudum ostẽdat? arg. est quod sic possit. ff. de act. emp. & vendi. l. Titius hæres. Sed nunquid vasallus dominum, qui ei feudum de camera debet, potest cogere vt ei possessiones ex quibus feudum percipere debeat, præstet? arg. est, quod possit. C. de dona. l. si quis argentum. §. j.

f Duos. s. qui alias sunt vasalli eiusdem domini de aliis feudis, & feu. de quo est quæstio inter eos, pertinet ad eundem dominum, & vterq; contendit suũ feudum esse: alioqui si non essent alias vasalli, sed vterq; diceret se esse vasallũ ipsius de eo feudo, vel etiã diuersos inuestitores dicerent se habere de eo: tunc corã iudice vel arbitro causa terminari debebit: vt s. de pace te. §. si duo & §. seq. & s. de l. Cor. si autem inter pares: nec vnus alterum poterit inuitum trahere ad iudiciũ curiæ, vel dominũ: cum vnũ producunt inuestitorem.

veruntamen si curia eum vocauerit ter: tunc non poterit eius examen declinare: vt s. ti. an apud iudicem vel curiam domini quæstio feudi terminari debeat. ca. ex eo ꝙ s. diximus. & s. de inuesti. in mari facta. §. illud. & secundum hoc. §. iste non contradicit prædictis ca. sed potius diuersa sunt, quã aduersa. & de hoc dices secundum ꝙ in summa no. Sed quid si dominus non vult cognoscere? Rñd. tunc poterit vasallus eũ facere cõpelli à maiori iudice sub quo erit. arg. de arbit. l. j. & iij. §. j. vel etiam actor poterit alterum cõuenire sub iudice rei. Sed nũquid ab initio poterũt ipsi litigãtes ire sub alio iudice, & non sub dño, saltem in concordia, ita ꝙ sentẽtia ab alio iudice lata teneat? Vel nũquid tenebit sententia tanquam à nõ suo iudice lata? rñ. forte non tenebit: quoniam Imperator voluit quod domini esset cognitio & determinatio istius causæ. ergo aliis, iudicibus videtur prohibuisse cognitionẽ, & vasallis ne ad alios iudices irent. arg. ff. de condi. & demon. l. cum ita. Sed est arg. econtra. ff. de iudi. l. cum prætor *. & ar. C. de pac. cõuen. l. tam super do. l. fi. & ff de conuen l. ꝙ Labeo. si ergo cõtra fecerint, cõtra legẽ fecerũt. vnde nõ debet tenere quod factũ est ipso iure: vt C. de leg. l. nõ dubium. nam qui non facit quod debet, contra ius facere intelligitur. ff. de re iud. l. qui non facit. & arg. C. de iudæ. & cæli. l. cælicolarũ. in fi. & dominus in Euãgelio, Qui nõ est mecum, contra me est. & alibi, qui nõ seminat mecum, dispergit. vel dicas referre vtrum per errorem iuerunt ad alium iudicem, an scienter. in primo casu nõ tenet, in secundo sic, prorogando eius iurisdictionẽ: vt ff. de iu. l. j. & ij. & C. de iu. om. iud l. ij.

* Alias est de iurisdi. om. iudi. prætor.

g Cognitio. sed in quo loco stabit ad cognoscendũ? & Rñ. vbi ipse statuere voluerit salua honestate sua: & vbi maiorũ eius mos fuit cognoscere inter pares suos, si eos habuerit. ar. ad hoc. ff. de iusti. & iure. l. pen. in fi.

h Per pares curiæ. qui in cõcordia domini & vasalli eligentur: sed si dissenserint in eis eligendis, tunc dominus primus eliget quem vel quos voluerit; & postea vasallus similiter faciet secundum numerum à domino comprobatum: ita tamen, quod ille vasallus non eligatur pro pari inuito domino vel vasallo, qui fidelitatem domino non iurauit: vt s. de contro. feud. apud pares termi. c. si inter domi. & hoc forte ea ratione, quoniam debent sub debito fidelitatis coniurari à domino, secundũ quod hic statim sequitur. & hæc vera si dominus habet pares, secundum quod dicitur. s. prædi. c. si inter dominum. Si autem non habet pares: tunc iudicis illius, qui conuenitur, vel eius in cuius foro res est, erit cognitio: cum actor debeat sequi forum rei. C. de iu. om. iudi. l. ij. & C. vbi in rem actio ex. debet. l. fi. Sed quid si dominus non vult rñdere, cum conuenitur à vasallo, vel vasallus à domino? Rñ. tunc procedendum est secundum ꝙ dicitur. s. de mili. vasal. qui contu. est c. dominus vocat militem. Consueuit quæri, in quo loco debeant stare pares ad cognoscendũ inter dominum & vasallũ? & ad quod ita rñderi pōt, vt in eo loco

eo loco stare debeant, de quo actum fuerit inter dominum & vasallum. si autem nõ appareat, de quo actum sit, tunc stabunt in loco, in quo factum fuit compromissum à partibus, & tunc poterunt pares iubere partibus, vt debeant venire coram eis in quacunque parte voluerint illius loci: dum tamen facile partes in eum locũ venire possint: nec sit locus inhonestus, puta popina, vl' lupanar. hoc ad exemplum arbitri: vt ff. de arbi. l. si arbiter. sed si pares nõ possent concordare de loco: tunc forte dominus poterit iubere eos adesse, vbi voluerit, salua honestate sua vt s̃. not. est. & hoc ideo, qa maior iudex est inter eos: cum ab initio debeat eos coniurare sub debito fidelitatis: vt dictum est. si autem nõ est locus comprehensus, in quo iurare debeãt: tũc videatur ille locus comprehensus, quo solet iudicari sine incõmodo litigantium. argu. ad hoc. ff. de iu. l. si locus. Vel fortè posset dici, quod semper est domini electio, vbi voluerit cãm vẽtilari: sicut & alias habet priò electionẽ pariũ: vt dictũ est. & ad hoc est ar. s̃. de mi. vas. qui contu. est. cum ibi dicatur, qd' pares debeant dominum adire, & eum salua reuerentia compe tenter cogere &c. Vel dicas, qd' dominus primo eliget vnum locum, in quo primo causa incipiatur: & vasallus eliget alium si voluerit, in quo vicissim ventilabitur causa per terminos statutos per ordinẽ. s. semel in vno & post in alio: sicut alias dominus habet primo electionem parium: vt dictum est, postea vasallus: vt causa æqua lance trutinetur. nec mirum, cum dominus debeat reddere vicem vasal. de iis quæ vas. tenetur domino præstare: vt infra, de forma fidelitatis. in fine.

* Bald. Archimãdiæ legit. quæ vox gabellæ no men illi dicitur nihil aliud afferenti. Alu. vero ait forte esse qd' ex armẽtis præstatur. Quod certe ad naturam Græcæ vocis Archimandia accedere videtur quæ gregis principẽ, seu agminis significat vt dicas ius esse principale ex armentis animaliũque capitibus principi ipsi præstari debent. At de regalibus quid sint, & itẽ quotuplicia, vide hic Zas. Bal. in tit. egregiã Mat. ab afflict. disceptationum.

iuratos terminetur a. Illud quoque sancimus, vt in omni sacramento b fidelitatis imperator nominatim excipiatur c.

TITVLVS LVI.

QVAE SINT regaliæ.

REgaliæ d armandiæ †, viæ publicæ, flumina nauigabilia, & ex quibus fiũt nauigabilia, portus, ripatica, vectigalia, quæ vulgò dicuntur telonia, monetæ, mulctarum pœnarumque compendia, bona vacantia, & quæ vt ab indignis legibus auferuntur, nisi quæ specialiter quibusdam conceduntur, & bona contrahentium incestas nuptias, condemnatorum, & proscriptorum, secundum quod in nouis cõstitutionibus cauetur: angariarum e, parãgariarum, & plaustrorum, & nauium præstationes, & extraordinaria collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem, potestas constituendorũ magistratuum ad iustitiã expediẽdam, argentariæ & palatia in ciuitatibus cõsuetis, piscationum reditus & salinarum, & bona cõmittentium crimen maiestatis, & dimidium thesauri in loco Cæsaris inuenti non data opera, vel loco religioso: si data opera, totum ad eum pertineat.

TITVLVS LVII.

QVOT TESTES sunt necessarij ad probandum feudi ingratitudinem.

Ad probandum ingratitudinem delicti, quinque testes requiruntur idonei: opinionis integræ, & manifestè probantes. Bar.

Impe. Henricus Augu. vniuerso populo.

SI vasallus f inhonestis factis atque indecentibus machinatiõibus dominum suum offenderit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetiuerit, vel inimicis eius suas amicitias copulauerit, atque in aliis sic versatus est, vt potius inimicus, quã fidelis esse credatur, vel si eum cucurbitauerit, seu in campestri bello suum dominum reliquerit: feudo priuabitur. Quod non obtinere sancimus, nisi quinque testibus summæ atque integræ opinionis probatum fuerit manifestè. Datum viij. idus Augusti feliciter.

TITVLVS LVIII.

DE NOTIS feudorum.

a Terminetur. & hæc vera sunt, quæ dicuntur in §. isto quando quæstio est de feudo inter domi. & vasal. vel inter duos vasallos. Quid ergo si inter dominum & alium qui non sit vasal. de feud. quæstio est, vel inter vasal. & alium? Respond. tunc ab alio iudice sub cuius iurisdict. erunt, vel saltem res terminari debebit: vt supra, de pace te. §. si duo. & §. fina. & §. j. & supra, de leg. Conra. c. si inter pares. cum enim iste casus non sit consuetudinibus comprehẽsus: meritò lege scripta vti sine calumnia possumus: vt supra, de cognitio. feud. ca. j. vnde dicendum est, quod actor sequatur forum rei.

b Sacramento. iurat ergo vasallus domino fidelitatem, & econuerso ita dominus vasall. vicem reddere debet: vt in decret. xxij. quæstio. vlt. de for. fide. in fin. & xxiij. quæsti. v. prodest. in medio. vbi dicitur sicut dilectionẽ iussi sunt terrẽtibus dare qui timent &c. Accursius.

c Excipiatur. nunquid seipm debebit excipere cũ iurat fidelitatẽ contra omnem hominem? Respon. non: quia non est in illa vniuersitate. nam in generali sermone non intelligitur persona loquentis. argument. ff. communia prædior. l. quicquid.

Generalis locutio personam loquentis non cõprehendit.

QVAE sunt regaliæ.

d REgaliæ. subaudi sunt armandiæ.

e Angariarum. angariæ sunt personales præstationes: parangariæ ex quibus præstantur pecuniæ & operæ: & colligitur obscurè. ff. de muneri. & honori. l. munerum. §. patrimoniorum.

QVOT TESTES SVNT necessarij &c.

SI vasallus. Hæc lex in paucis consuetudinibus inuenitur: & ideo super eam dubito, sit lex vel non: vnde circa eam non insisto.

DE NOTIS FEVDORVM.

Notandum. Hic intitulatur de notis feudorū: quia potius puto fore notas, siue notulas super feudis factas quam debeant esse de textu consuetudinum: & hoc videtur probare ex eo, ꝙ quasi omnes approbantur per leges Romanas & Lomb. vnde quasi glossulas eas reputo vsque ad fi.

Notandum quòd moris est in fin. libri supponere regulas & aliquas conclusiones: idcirco author huius operis quasdam notulas & regulas elicit concludendo per eas terminans opus suum: vide secundum Bald. conclusiones in qualibet materia feudorum. Bald.

Notandum est in feudo, quod de cauena seu camera dicitē, nō debere dari: nisi cùm sit in camera vel cauena, vnde solui possit. vel si ita euacuata sit cauena sine culpa promissoris: expectandum est, donec interim de cauena, vel de camera dari possit. Dominum autem feudi dare posse intelligitur, omni ære alieno deducto. Non enim æquum est quem videre egentem, quam prius habuit in coniugem vel amicum. Quòd autem pares tantū debeant interesse inuestituræ feudi, & nō alij: hoc tunc verum est, cū dominus vasallos alios habuerit. Alioqui adhibeat dominus, quos meliores poterit, liberos tamē: argumentatione legis de vltimis voluntatibus in Lombarda, scilicet illa quæ dicit, Si quis donationem facere voluerit de suis rebus alicui vel inuestituram: adhibeat sibi de parētibus suis (& per eandē legē iurant) duos testes idoneos, vel tres, vel plures. pluralis enim locutio duorū numero contenta est. Item sciendum est, non esse impedimeutum inuestituræ, & si inuestituram faciat de re, quā communē dominus habeat cū aliquo: quia si sponte diuidere noluerit ille, cū quo habet rē cōmunem, qui inuestiuit: potest cogere per iudicem ille, qui inuestitus est, vt diuidat. Itē hæredes eius necesse habent tenere firmam inuestituram, quā pater fecit. Itē eadem lege & eodem iure debet habere rem iste, qui inuestitus est, quā haberet, qui eū inuestiuit, cum cohærede suo, scilicet vt adæquatio percurrat vsq; ad quadraginta annos. Itē inuestitura per se vel per suum nūcium dari & accipi potest. quæ omnia supradicta colligi possunt p. supradictas leges Lōgobar. titulo de vltimis voluntatibus. l. si quis. & C. com. diuid. l. j. & ij. Idcirco pares necessarij sunt in instrumēto inuestituræ, & non alij: ne quid excogitetur falsitatis in perniciem domini, aliis testibus inductis, corruptis fortè pecunia, vel odio, vel gratia: quæ non sunt suspicanda in paribus. Si instrumentum diceretur falsum à domino: daretur defensio vasallo, qui instrumētum ad se deferret: vt in Lombar. qualiter quis se defen. de. l. de chartis. & auferetur domino, qui veritatem nouerit. & iniquum erit, si aliquis ex dono suo cōueniatur. Domini est defensio ex ordine, cū vasallus non posideat. Notandum est, ꝙ de omni controuersia, quæ inter dominum & vasallum oritur, si pares veritatem nouerint, omnino cogi debere à domino & paribus dicere veritatē. qui si dicant se nescire, cùm sciant, & vasallus postulet: dominus eos coget iurare, & veritatem dicere: vt C. de testi. l. si quando. & in Lomb. vt iudex vnus &c. & in tit. qualiter quis se defen. de. l. si qualiscunq; causa. & tit. de testi. vt quicunque. & l. vlti. Cùm datur domino defensio de inuestitura, quę dicitur esse facta: iurare debet se inuestituram non fecisse. Cùm verò datur successori eius, iurare debet se nō credere inuestituram factam esse ab antecessore suo. Si qua inuestitura facta esse dicetur, semper debet nominare dominum, à quo inuestitura facta dicitur: cùm multùm discrepet sacramētum hæreditarium à principali sacramēto. C. de re. cre. & iureiu. l. iij. & l. generaliter. et vt habes de tutore, qui iurat quod credit, & existimat: vt C. de iura. ca. l. ij. De conscientia enim sua iurare debet, & non de alieno facto: cùm iniquum sit aliquem iurare de alieno facto, hæres vel successor nec etiam filius: vt ff. rerum amo. l. Marcellus. sed contrarium reperitur in Lombard. quia licet filius minorem virtutem habeat, quàm pater: tamen debet præcise iurare patrem suum non fuisse debitorem: vt in Lombar. qualiter quis se defendere debet. l. si contigerit.

FINIS.

CONSTITVTIONES FRIDERICHI SECVNDI IMPERATORIS incipiunt.

TITVLVS I.

DE STATVTIS ET CONSVETVDINIBVS CONTRA LIbertatem ecclesiæ editis, & immunitate locorum religiosorum vbiq; morantium, & fori priuilegio, & Gazaris, & Patarenis, & aliis hæreticis, eorumq; successoribus, & nauigiis peregrinis, & aduenis quocunque locorum hospitantibus, eorumq; successoribus, & de agricolarum securitatibus.

Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus marchionibus, comitibus, cunctisq; populis, quos clementiæ nostræ regit imperium, salutem & gratiam.

IN die, qua de manu sacratissimi patris nostri summi pōtificis recepimus imperij diadema, curauimus ad Dei & ecclesiæ suæ honorem edere quasdā leges, quas in præsenti pagina iussimus annotari, per totū nostrum imperiū publicādas. Per imperialia vobis scripta præcipiendo mādamus, quatenus eas quisque literas in suo districtu irrefragabiliter & inconcusse seruet. & sunt hæ leges.

AD decus & honorē imperij, & laudē Romani principis nihil omnino magis videt accedere, quā vt expurgatis quibusdā erroribus & iniquis quorūdam statutis penitus destitutis, decætero ecclesia Dei plena quiete vigeat, & secura gaudeat libertate. Sanè adeo infideliū quorūdā & iniustorū iniquitas abūdauit, vt nō dubitēt cōtra apostolicā displinā & sacros canones statuta sua cōfingere cōtra ecclesiasticas personas & ecclesiæ libertatē †. Cū ergo dispositione diuina fauente nihil velit ecclesia (quæ nihil debet præter bonum appetere) quod nobis eodem concursu & eadem non placeat voluntate.

† Facit ad hoc Bartol. dicens quod verbum, libera facultas, plene importat vt quis sit liber ab omnibus regulis iuris ciuilis: vt in lege, a lio. ff. de ali. leg. dicit idem alibi quod verba prædicta important quod quis non tenetur sequi arbitrium legis omni iuri. & in l. fideicommissa. §. fi. super verba, quanquam. de leg. iij.

NOs Fridericus Romanorū Imperator semper Augu. hac edictali lege irritamus & nūciamus omnia statuta & cōsuetudines, que ciuitates, vel loca, potestates, consules, vel quæcūq; aliæ personæ cōtra libertatē ecclesiæ vel ecclesiasticas personas edere, vel seruare aduersus canonicas, vel imperiales sanctiones præsumpserint: & ea de capitularibus suis mādamus intra duos mēses post huius publicationem edicti penitus aboleri: & si decętero similia attētauerint, ipso iure decernimus esse nulla, & eos sua iurisdictione priuatos, superiori protinus applicāda: necnon locum, vbi deinceps talia presumpta fuerint, banno mille marcharum præcipimus subiacere: potestates verò, cōsules, rectores, statutarij, & scriptores dictorum statutorū, necnō & cōsiliarij locorū ipsorum, qui secūdum statuta, vel consuetudines memoratas iudicauerunt, sunt ex tūc ipso iure infames, quorū sentētias & actus alios illegitimos præcipim⁹ aliquatenus nō tenere. Quòd si per annū huius nostræ cōstitutionis inuēti fuerint cōtēptores: bona eorū per totū nostrū imperium mādamus impunè ab omnibus occupari: saluis nihilominus aliis pœnis contra tales in generali concilio promulgatis. Itē nulla potestas vel persona publica vel priuata collectas siue exactiones, angarias vel parangarias ecclesiis, vel aliis piis locis aut ecclesiasticis personis imponere, aut inuadere bona ecclesiastica presumant. quod si fecerint & requisiti ab ecclesia vel ab imperio emēdare cōtēpserint, triplū refūdāt: & nihilominus bāno imperiali subiaceāt: q̄d' absq; satisfactione debita nullatenus remittāt. Itē quæcūq; cōmunitas vel persona per annum in excōmunicatiōe facta propter libertatē ecclesiæ perstiterit: ipso iure imperiali bāno subiaceat: à quo nullatenus extrahāt: nisi prius ab ecclesia absolutus fuerit. Itē statuimus, vt nullus ecclesiasticā personā in criminali quęstione vel ciuili trahere ad iudiciū seculare presumat cōtra cōstitutiōes imperiales & canonicas sanctiōes. q̄d' si fecerit: actor à iure suo cadat, & iudicatū non teneat: & iudex sit extūc iudicādi potestate priuatus. Statuimus enim, vt si qs clericis, vel personis ecclesiasticis iustitiā denegare presumpserit, tertiò requisitus suā iurisdictionē amittat. Gazaros, Patarenos, Leonistas, Speronistas, Arnaldistas, Circuncisos, & oēs hæreticos vtriusq; sexus, quocūq; nomine cēseātur, ppetua dānamus infamia, diffidamus atq; bānimus precipiētes, vt bona taliū confiscētur: nec ad eos vlterius reuertātur: ita q; filij ad successiones eorū peruenire nō possint: cùm longè grauius sit æternam, quàm temporalem offendere maiestatem. Qui autem inuenti fuerint

sola suspicione notabiles, nisi ad mandatum ecclesię, iuxta considerationem suspicionis, ac qualitatem personæ, propriam innocentiã congrua purgatione mõstrauerint, tanquam infames & banniti ab omnibus habeant: ita ꝙ si sic per annum mãserint, extũc eos sicut hæreticos cõdemnamus. Statuimus etiã hoc edicto in perpetuũ valituro, vt potestates, consules, seu rectores, quibuscũq; fungãtur officiis, pro defensiõe fidei præstẽt publicè iuramẽtũ, ꝙ de terris suę iurisdictioni subiectis vniuersos hæreticos ab ecclesia denotatos, bona fide pro viribus exterminare studebũt, ita ꝙ amodo quandocunq; fuerit quis in potestatem, siue perpetuam, vel temporalem assumptus, hoc teneatur capitulum iuramento firmare. alioqui nec pro potestatibus, nec pro consulibus habeantur: & eorum sententias irritas extunc decernimus, & inanes. Si verò dominus temporalis requisitus & admonitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hæretica prauitate: post annum à tempore admonitionis elapsum, terrã illius ipsis exponimus catholicis occupandam: qui eam exterminatis hæreticis, absque vlla contradictione possideant, & in fidei pietate conseruent, saluo iure domini principalis: dummodo super hoc nullum pręstet obstaculum, nec aliquod aliud impedimentum opponat. eadem nihilominus lege seruata contra eos, qui non habent dominos principales. Credentes præterea, receptatores, defensores, & fautores hæreticorum bannimus: firmiter statuentes, vt si postquam quilibet talium fuerit ab ecclesia excommunicatione notatus, satisfacere cõtempserit intra annum, extunc ipso iure sit factus infamis, nec ad publica officia seu concilia vel ad eligendum aliquos ad huiusmodi, neque ad testimonium admittatur: sit etiam intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionẽ accedat. Nullus præterea ei super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Quòd si fortè iudex extiterit, eius sententia nullam habeat firmitatem: nec causæ aliquæ ad eius audientiam perferantur. Si fuerit aduocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, instrumenta per eum confecta, nullius penitus sint momenti. Nauigia quocunque locorum peruenerint, si quo casu contingenti rupta fuerint, vel aliter ad terram peruenerint, tam nauigia ipsa, quàm nauigantium bona illis integra reseruẽtur, ad quos spectabant ante, quàm nauigium illud periculum incurrisset, sublata omniũ locorum penitus consuetudine, quæ huic aduersatur sanctioni: nisi talia sint nauigia, quæ piraticam exerceant prauitatẽ, aut sint nobis vel Christiano nomini inimica. Transgressores verò huius nostræ constitutionis, bonorum suorum publicatione mulctentur: & si res exegerit, eorum audacia iuxta mãdatum nostrũ modis aliis cõpescatur. Omnes peregrini & aduenæ libere hospitentur, vbi voluerint: & hospitati, si testari voluerint, de rebus suis ordinandi liberam habeant facultatem: quorum ordinatio inconcussa seruetur. Si qui verò intestati decesserint, ad hospitem nil perueniat: sed bona ipsorũ per manus episcopi loci tradantur hæredibus, si fieri potest: vel in pias causas erogentur. Hospes verò si aliquid de bonis talium contra hanc cõstitutionem nostram habuerit, triplum episcopo restituat, cui visum fuerit assignandum: non obstante statuto aliquo seu consuetudine seu priuilegiis, quæ hactenus contrarium inducebant. Si qui autem contrà præsumpserint, eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem: vt in eo puniantur, in quo deliquerint: aliàs prout culpæ qualitas exegerit puniendi. Agricultores & circa rusticitatem occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint quacunque parte terrarum, ita, vt nullus inueniatur tam audax, qui personas vel boues, agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, qđ ad operam rusticalem pertinet, inuadere, capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, infamiam ipso iure incurrat, imperialia animaduersione nihilominus puniendus. Nos verò Honorius episcopus seruus seruorum Dei has leges à Friderico Romanorum imperatore filio nostro charissimo pro vtilitate omnium Christianorũ editas laudamus, approbamus, & confirmamus, tanquam in æternũ valituras: & si quis ausu temerario, inimico humani generis suadente, quocunque modo has infringere tentauerit, indignationem Dei omnipotentis, & beatorum Petri & Pauli apostolorum se nouerit incursurum.

FINIS.

a QVOMODO IN LAESAE MAiestatis crimine procedatur.

Iste titulus est magistraliter positus causa commodioris allegationis, & aduertendum est, quod liber authenticorum diuisus est in nouem collationes. postea superuenit liber feudorum, quē x. collationem vocamus 1. postea superuenerunt istæ constitutiões, quas vndecimam collationem appello: ipsasque glossare malui ego Bartolus de Saxo ferrato ciuis Perusinus, vt multa vtilia, quæ in eis sunt, omnibus innotescerent. & etiam ad laudem diuinæ recordationis domini Hērici imperatoris, imperiarum cōstitutionum authoris aui illustrissimi domini, domini Caroli quarti Romanorum imperatoris nunc regnantis, cui debito fidelitatis adstringor: quia me suorū consiliariorū & domesticorū 2 numero aggregauit, & me, meosq; posteros quos legum doctores esse cōtigerit, legitimationis & cōcessionis veniæ ætatis, aliisq; priuilegiis & gratiis decorauit. In nomine igitur Dei omnipotentis ad laudē & reuerentiam præfati domini imperatoris suiq; aui, & studentium vtilitatem glossaui eas ordine infra scripto supponens quicquid ꝑ me dicetur correctioni cuiuslibet melius sentiētis. & quia textus est breuis, nullus me de glossarū lōgitudine inculpet. sunt em̄ multæ glossæ, ex quibus hęc collatio multo vtilior redditur.

1 In hoc tamen esset standū cō muni denominationi vtē tium. Alu. in prælu. feudo. in iiij. col.

2 Idē multum familiariū. Io. de Plat. in tit. de dome. & protect. li. xij.

EXTRAVAGANTES CVM APPARATU siue glossis domini Bar. quas nonnulli xj. collationem appellant, feliciter incipiunt.

TITVLVS I.

QVOMODO IN LAESAE MAIEstatis crimine procedatur a.

b AD reprimēdum. Primò ponit causam legis cōdendę. Secūdò statutum generale in ordine procedēdi in crimine lęsæ maiestatis. Tertiò statutū speciale in modo procedēdi cōtra cōtumaces. Quartò ponit clausulā derogatoriā. Quintò declarat, ad quos casus extendatur. Sextò quo tempore sumat vigorem.

c Multorum. sed cum multis glossantibus iudicia lege antiqua cōcedatur arbitrium, vt possit pœnas agere: vt ff. de pœ. l. aut facta. §. fi. & not. ff. de infam. l. quid ergo. §. pœna grauior. ideo hoc casu hæc. l. necessaria non videtur. Sol. antiqua iura dabant arbitrium iudici imponendi pœnam maiorem maleficio liquidato: hæc de nouo statuit circa modum liquidandi dans potestatem. & hæc. s. consuetudo delinquendi dans potestatem. & hæc. s. multitudo delinquentium, est causa finalis legis condendæ: vt ĵ. dicam.

d Ruptis. determinat verbum conantur, ꝙ est ĵ. nec resoluitur in conditionem: quia determinat verbum præsenti, vel præteriti temporis. secus si esset verbum futuri temporis, vel respiceret futurum tempus: vt l. à testatore: ff. de condic. & demon. & de vsu. l. euictis. ꝙ tractaui. ff. de condi. & demon. l. j.

e Debitæ. iure diuino & humano: vt ĵ. dicetur.

Fidelitas triplex.

f Fidelitatis. Quædam est fidelitas, quę debetur proximo. s. non offendere eum, nec ei insidiari. ff. de iustit. & iur. l. vt vim. non autem tenetur eum defendere: vt not. ff. de regul. iur. l. culpa caret. Alia est fidelitas quæ debetur patri, quem quis etiam tenetur defendere verbo: quia debet patri indicare, quæ cognoscit contra eum: vt ff. ad l. Pomp. de parric. l. j. in fin. & l. seq. debet etiam ei reuerentiam: vt in tit. de obsequiis. non autem reperio, ꝙ quis teneatur patrem defendere facto. s. opponendo se, vel simili modo. Tertia est fidelitas maior qua quis tenetur domino suo: quem non solum tenetur non offendere, sed indicare verbo, & defendere facto: vt x. co. de for. fideli. c. j. & de no. fi. for. c. j. Ista debet quis prin. s. non offendere. & si sciuerit, indicare. ꝙ patet: quia conscij etiam tenentur: vt C. ad l. Iul. maie. l. quisquis. in fi. tenetur defendere eum. ff. de re milit. l. omne delictum. §. fi. verè ergo hic dicitur totius: quia tota fidelitas debet prin. Est enim Deus in terris. C. de sa. sanc. ecc. l. iubemus nullam nauem. & ibi not. de eo scriptum est, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis.

Henricus septimus diuina fauente gratia Romanorū imperator semper Augustus.

AD reprimendum b multorum c facinora, qui ruptis d totius debitæ e fidelitatis f habenis g, aduersus Romanum imperium, in cuius trāquillitate h totius orbis i regularitas requie-

g Habenis. sicut enim per habenas equus rectè ducitur: ita per fidelitatem 3 ducitur subditus à domino: quæ fidelitas habet duas habenas. s. in faciēdo quę fieri debent, & nō faciendo quæ fieri nō debent: vt modo dixi. quę duo præcepta sunt duæ habenæ per quas homo subditus ita ducitur sicut equus, & alia animalia ducuntur per habenas: & ita per ista duo præcepta homo ducitur & pacificus fit, sicut equus per habenas, quas timet. & fuerunt hæc duo præcepta facta primis duobus parētibus: sup quibus pendēt leges & prophetæ: & super quibus totū vtriusq; iuris corpus fundatū est: vt no. ff. de iust. & iu. l. j. & ideo bene dicit habenis.

3 Quæ fidelitas, & qualitas debeat haberi in principe, vide plene Ias. in leg. j. ff. de pa.

h In tranquillitate. hoc patet. nam cum imperium fuit in statu & tranquillitate, totus mundus fuit in pace & tranquillitate: vt tempore Octouiani Augusti: cum autem imperium fuit prostratum: insurrexit dira tyrannis. & hæc fuit huius opusculi causa fi.

i Totius orbis. contra: quia maior pars mundi non obedit princ. Sol. illud de facto: sed de iure secus 4. simile habemus de Daniele. ix c. vbi de Nabuchodonosor, qui erat vniuersalis Imperator, sic ait, Tu rex regum es: Deus cæli regnū fortitudinē gloriam & imperium dedit tibi, & omnia, in quibus habitarēt filij hominū, bestias agri & volucres cæli dedit in manu tua: & sub ditione tua vniuersa cōstituit. & intelligēdum est de iure: quia de facto nō obedierunt sibi omnia, vt legitur in chronicis: vt in d. c. per gl. Item contra quia in terris ecclesiæ nullā habet iurisdictionē: vt in c. pastoralis. extra de re iu. in cle. Sol. ecclesia habet ex donatione principis etiā eius, qui hanc legem cōdidit: vt in c. j. extra de iureiu. in cle. vnde ipse princeps habere videtur: vt in l. j. §. omnia em̄. C. de vete. iu. enu. vel licet 5 alicuius particulæ dominiū non sit suū: tm̄ verum est, ꝙ hic dicitur: sicut dicitur dn̄s gregis etiā si vnum pecus nō sit suū: vt ff. de rei vē. l. ij. & iij. & per hoc patet, ꝙ imperator rectè dicitur dn̄s mūdi. s. vniuersalis: licet singulares sint domini prædiorū suorū: vn̄ à possessore ipse posset vēdicare mundū: vt l. bene à Zenone. C. de quadri. præscrip. & ff. ad leg. Rhod. de iac. l. deprecatio. nec opus est, quod dicamus ꝙ omnia sunt sua quo ad ꝓtectionē &c. vt no. in cōstitutione. ff. in prin. quia imo verè omnia sunt ipsius, si vniuersaliter consideretur. Vel tertiò 6 inhærēdo opinioni sanctæ ecclesiæ: primò fuit imperiū Babylonis. secundò fuit imperium Persarū & Medorū. tertiò fuit imperiū Græcorum. quartò fuit imperiū Romanorū. vltimò aduenīente Christo istud Romanorum imperium cœpit esse Christi imperium: & ideo apud Christi vicarium est

4 Vide gl. in pragm. sanctio. in procemio in verbo. dei. & Ias. in l. cūctos populos. C. de sum. trini. & fide catho.

5 Istam solutionem sequit Iac.

6 Istam sequunt Ia. & Alu. in c. j. quis dicatur Dux Marchio.

vterque gladius.s. spiritualis & temporalis. Christus enim est lapis abscissus sine manibus: cuius regnum non dissipabitur: de quo prophetauit. Daniel. in d.c. ix. vbi hæc omnia imperia describuntur expressè. dic ergo, ꝙ ante Christum imperium Romanum depēdebat à deo solo: & imperator rectè dicebatur, ꝙ dominus mundi est: & ꝙ omnia eius sunt. post Christum verò omne imperium est apud Christum & eius vicarium, & transfertur per papam in principē secularem: vt extra de ele.c. venerabilem. vnde si dicimus, omnia sunt imperij Romani, quia tunc Christi: verum est, si referamus ad personam Christi. si verò referamus ad personam imperatoris secularis: nō propriè dicitur, ꝙ omnia sunt sua, vel sub sua iurisdictione: quia nō terræ ecclesiæ. illas enim sibi reseruat papa: in quo principaliter est imperiū. in hac ergo cōstitutione si se retulit ad imperium. vel si se retulit ad personam suam: locutus est cautè. non enim dicit, ꝙ totius orbis iurisdictio sit sua: sed quod totius orbis regularitas in eo requiescit. nam & terras ecclesiæ ipse habet certo modo regulare.s. defendendo eas, & seruando in deuotione ecclesiæ: vt iurauit in c.j. extra de iureiur. in cle. & hoc pro nūc transitoriè dico: quoniam opus per se requirit quæ dico: quare sic credo tenere ecclesiam: sic credo imperatorem sentire: & si malè hoc, vel aliud intelligerem, sum paratus corrigere.

De electione & coronatione Imper. vide plen. Aluar. i dic. cap. j. quis dicatur dux &c.

scit: hostili animo [a] armati conantur nedum humana, verum etiam diuina præcepta, quibus iubetur, quòd omnis anima Romanorum principi sit subiecta [b], sceleratissimis facinoribus [c] & assiduis rebellionibus [d] demoliri: ne ex eorum absentia [e], in detestando læsæ maiestatis crimine

[a] Hostili animo.i. nil debentis subiectionis & reuerentiæ, secundum Hug.

[b] Subiecta. ad Romanos. xiij.c. sed ibi non dicit Romanorum principi, sed potestatibus sublimioribus. Sed de illo intelligendum est sub quo Christus voluit nasci & crucifigi. hoc imperiū ecclesia approbat &c.

[c] Facinoribus.i. conspirationibus in malam partem: vt not. ff. de publi. l. quantæ. & facit. C. ad legem Iu. maiesta. l. quisquis. in princi.

[d] Rebellionibus. quid sit, dicitur. j. l. proxi.

[e] Absentia. hucusque posuit causam impulsiuam.i. vnam causam finalē seu rationē legis condendæ: nunc ponit aliam: hoc modo. Primò quomodo tempore factæ legis multi conabantur contra imperatorē. & hęc fuit causa impulsiua legis, nō finalis, ꝙ patet: qa cum lex ista sit vniuersalis & perpetua, cum & futura facta respiciat: illa facta præsentia vel futura non sunt eius causa finalis: tēdit enim ad alium finem, sic. ff. de post. l. j. §. sexum. & in auth. de non alie. in prin. col. ij. & in omnibus legibus relatis ad singulas personas, quæ tamen vniuersaliter intelligūtur: vt in ij. cōsti. C. in fin. & ff. de legi. l. nō singulis. & ideo si ista causa cessaret, qa non essent multi, sed pauci sic delinquētes, nō cessarent leges: vt in d. §. sexum. & patet ex hac lege. quæ loquitur etiā quādo vnū proceditur, & quocūque casu sub crimine lęsæ maiestatis. & si in aliqua lege vniuersali, vel communi vel municipali poneretur aliqua causa impulsiua, nō posset opponi, ꝙ illa causa non sit vera: quia nō nocet: vt C. de fal. cau. adiec. l. j. & de cōdic. & demon. l. cū tale. §. falsam. & patet ex prædictis. secus si princeps aliqđ particulariter rescriberet: qa tunc factū vnicum sub quo scribit, posset esse causa finalis rescripti: vt C. si cōtra ius vel vtil. pu. l. pręscriptiōe. & de diuer. rescr. per totū. Idē si ciuitas, vel ordo decurionum aliquid specialiter ordinaret super quodā facto nō vero: esset enim decretū ambitiosum: vt ff. de decr. ob or. fa. l. ambitiosa. Posuit enī vnā causam finalē imperator seu rationē legis cōdēdæ, dū dixit, ad reprimēdum multorum facinora. Ista enim nota vniuersalis, perpetua & futura respicit: & est finis ad quē tendit imperator: & hoc apparet ex natura gerundij: quę est, vt cum ponitur in accusatiuo, significet causam finalem. ff. de dolo. l. j. §. j. in definitione doli, & de tute. l. j. in definitione tutel. & ff. ad exhib. l. iij. §. j. licet qñq; significet modum. l. quibus diebus. §. j. ff. de condi. & demon. sed certe ille modus nō est causa finalis ibi: sed modus appellatur, qñ continet onus explicandum ab eo ad quē refertur: vt ibi dixi. Idē si ponatur in genitiuo casu cū hac dictione causa, vel cū hac dictione animo: vt ff. ad le. Cornel. de sic. l. j. in princi. & in §. j. & ij. C. e. l. is qui cum telo. nunc autem Imperator ponit alias duas causas finales. s. ne processus vel sententia retardetur. Itē ne talia maleficia remaneant impunita. Sed cum in l. sint plures causæ finales, an requiratur ꝙ omnes cōcurrāt: gl. extra de rescri. c. ij. aut quælibet causa per se sufficiēs ad producēdū effectū, & sufficeret vna: & tūc coniuncta ponitur pro disiuncta: vt l. sæpe. ff. de ver. sig. alias requiritur cōcursus omnium: ꝙ verū est, qñ in l. ponūtur plures causę: hoc est plura facta, ex qbus debet sequi iuris effectus. Tūc enim de facili cognoscit, an quodlibet factū de per se sit sufficiens ad productionē effectus iuris: cū ius certū sit: vt l. ij. ff. de iur. & facti ignor. Sed qñcunq; in l. ponuntur plures causæ, hoc est plures finales effectus, qui ex lege sequi sperātur: vt in l. ista. & tūc an omnes requirantur, est dubium. sed qñ illi effectus sunt separati & distincti, sufficit alteram ex illis causis adesse: vt insti. de nup. §. affinitatis. & no. ff. de iis, qui no. infami. l. liberorum. §. j. & de pri. cre. l. si vētri. §. in bonis. Sed si illæ plures causæ & plures effectus tendūt ad idem: & tunc si vna causa ponitur vt ratio: alia vt ratio rationis. vel vna ponitur tanquā maior, altera vt minor ad probandum idem: tunc vtraq; requiritur. ff. sol. mat. l. j. & de peti. hære. l. sed si lege. §. item si rem. & hoc apparet hic. nam prima ratio seu causa finalis est maior propositio: aliæ duæ quælibet per se facit minorē. hoc modo dicit imperator, Nos intendimus ad reprimendum multorum facinora, &c. sed ista reprimuntur, si sententia & processus non retardentur: ideo statuit, ꝙ procedi possit contra absentes. Alio modo coniungitur & cū secunda causa. Tertia est, si cōiungitur cum prima, intēdimus ad reprimendum talia facinora. Sed ista reprimentur, si non remanebūt impunita: ideo statuit, ꝙ possit procedi summariè & de plano: vt ei videbitur. & sic facilius inueniatur. prima ergo causa generalis est, & respicit vnum effectum cum qualibet earum: & illæ respiciunt separatos effectus: vna ne retardetur, alia ne punitio extinguatur. & habet locum siue procedatur contra absentē, siue cōtra præsentem: vt j. patebit. & non extenditur hæc lex ad aliū casum ex identitate rationis: quia contra ius cōmune est: vt l. ꝙ contra. ff. de legi. vnde non tollitur, nisi quatenus exprimitur. C. de appel. l. præcipimus. in fi. regulariter enim omnis causa requirit plenā cognitionem: vt C. de iudic. l. iudices. & regulariter in causis capitalibus non potest absens condēnari. colligitur autem ratio legis diuersimodè. nam quædam sunt leges declaratiuæ & ratio illarum est regula iuris præcedentis: vt patet ferè per omnes leges iurīscōsultorum: maximè in d. §. item si rem. & ff. de verb. obli. l. stipulatio ista. §. alteri. & quasi per omnes. & illa propriè dicitur ratio. Quędam sunt leges mere positiuæ: quia ad illud nulla ratio iuris antiqui vrgebat: & tunc ratio ex ipsa lege sumitur, vel eius præfatiōe, si in ipsa exprimatur. vt hic. & ff. de hære. insti. l. fina. & ad Macedo. l. j. & ista prius appellatur causa finalis, quam ratio legis: vt l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de leg. ij. & de condi. & demon. l. illis libertis. & de iur. pat. l. adigere. §. quamuis. fina.

Causam finalem denotat gerundium positū cū accusatiuo.

an.ergo intentio legis est ratio:qua cessante cessat lex: vt d.ll. vbi vero ratio non apparet, debemus propriæ significationi verborum stare:vt.ff.de exer.l.j.§.is qui nauem.cum similibus.Accur.

a Retardentur.sic.C.de pœnis.l.nam diu.& l.correis. Et subandi, ne. & sic sunt duæ rationes.

processus à[a] sententia retardentur, & tanti sceleris nefanda temeritas remaneat impunita[b]: hac edictali[c] Deo propitio perpetuò valitura lege sancimus, vt in quocunque[d] læsæ maiestatis crimine, & maximè[e] vbi contra Romanorum imperatores[f], vel reges[g] aliquid, quod dictum tangat[h], asseratur[i] commissum, possit[k] procedi per accusationē[l], inquisitionem[m],

b Impunita: vt ff. ad l.Aquil.l.ita vulneratus.cū simi.

c Hac edict. Hic incipit secūda pars in qua ponit statutum generale. & in eo ponit ordinem procedendi tam cōtra pręsentes,quam contra contumaces.ex eo,quod dicit edictali,apparet quod est generalis:vt.l.iij.C.de legi. & infra dicit generalius.

d In quocunque.cum enim lex Iul. maiestatis [1] habeat multa capita:vt.ff.eo.l.j.ij.iij. & iiij.In quocūque crimine,cui competit aliquod dictorum capitum, habet locum hæc lex.

[1] Proprie tamē dicitur committi crimen læsæ ma. quando aliquid fit contra personam principis, vel contra eos qui ad cius latus assistunt, vel contra rempubli. secundum Io.de Pla. in §.j.instı tu.de pub. iudi.

e Et maxime. hic præcedit genus [2] .s. omne crimen quod incidit in l.Iul.maie.additur species, quādo committitur in imperatorem vel regem: & ideo non ponitur implicatiue,cum totum sit expressum; sed significat rationem in expressis legibus fortius vrgere. sic C.ne fi.pro pa.auth. habita.sed si genus non præcederet,tunc aut per conditionem maxime additur conditio, & tunc innuit idem esse in casu contrario.s. conditione non existente:nisi ratione contrarietatis euitandæ oporteat dicī,quod dictio maxime,abundet,vt. C. de ma.testa.l.fi.& ibi no.in gl.super verbo maxime. sed si per hanc dictionem adiiciatur ratio,tunc indicat illam esse potissimam rationem, licet alia sit ratio: vt l.& si maxime.ff.de serui.leg.

f Imperatores.post coronationem &c.

g Reges.ante coronationem:vt extra de elec.venerabilem.& no.diligēter,ꝙ ante coronationem habetur: vt generalis dñs.si enim esset priuata persona, contra eum facientes non inciderent in l. Iul. maie. vt hic patet:& sic pōt administrare & dare priuilegia: vt extra de priui.c.super quibusdam.in cle.& de iureiuran.c.j. & ibi gl.& sic cessat disputatio Ia. de Are. quam ponit Cy.in l.bene à Zenone.C.de quadri.præscri.potest etiā facere condēnationes: vt patet ex literis domini Caroli imperatoris cōcessis cōmuni Perusij:cum ego tūc apud ipsum legatione fungerer:vbi inter cętera sic ait:omnes & singulas sententias processus & cōdemdemnationes multas & ordinationes per quoscunque diuos Romanorum imperatores & reges prædecessores nostros contra vos & singulas ciuitates communis & Perusij personas latas seu promulgatas tollimus & relaxamus. Potest etiam ante coronationem concessiones aliorū imperatorū tollere & reuocare.quod patet ex aliis literis eiusdem imperatoris: vbi inter cætera concessit quædam & adiecit tandiu, quandiu per successorē nostrū regē Romanorū seu imperatorē nō fuerit reuocatum:quæ literæ sunt Perusij sub bulla aurea,& prædicta vero postquā persona est electa in Romanorum regem,& per sedem apostolicam fuerit approbata.ante autē videtur tenere gl.in d. c.j. de iureiu. in cle.quod etiā electi in discordia pñt administrare.

[2] Illam gl. reputat notā. & eā sequitur Ia. in l. qui se patris. in viij.co.C. vnde libe.

h Tangat.q.d. non solum si ipsum crimē cōmittitur sed si aliud quod ipsum tangat: hoc aūt contingit qñque per modū antecedentis, vt mandatū,cōsilium,persuasio:de quibus plene [3] dixi in l.nō solū.§.mādato.ff. de iureiur.qñq; per modū inhærētis tēpore quo delinquitur:vt auxiliū & opē dare. de quo dixi in l.in furti.§.ope.ff.de fur. qñque per modū consequētis: vt in his qui præstant consilium ad euadendum, vt in l.C.de rapto.virgi.& dixi in d.§.ope. vel receptatore: vt C. de iis qui la.l.j.& ff.de recep.l.facit ad prædicta. ff. ad Turpil.l.j.§.incidit.& C.de hę.auth.credentes.quādoque per modū alterius actionis:vt si quis nollet venire ad perhibendū testimonium cōtra reū de hoc crimine, facit aliquid quod tāgit hoc crimen. & hic habet locum hæc.l.idem si faceret, vt reus captus euaderet [4]: vt.ff. ad l. Iu.maie.l.si quis.§.item qui confessum. facit extra de offi.& po.iu.de leg.c.j.& ibi per Inno. & est simile verbum extra de hære.ca.vt inquisitionis officium.lib.vj.

[3] Vide latius per Bar. Are. & Ias. l.j. C.de seru. fug.

[4] Vide tres pulchras limitatiōes ad istud dictum per Iaso.in §. pœnales in xviij. col. insti. de acti. Idem tenet Barto. & Bal in l. j.ff. de do.

i Asseratur.quādoque per glossatorem additur vt verū sit:vt.ff.si qua.pau.fe.di.l.j.in prin. & vi.bo.rap.l. ait prætor.in prin.alibi dicit gl. etiam si verū non sit: vt ff.de do.l.j.in gl.super verbo,diceretur. & istud placet [5] in his,quæ respiciunt modum procedendi,vt hic. sed in his quæ respicerēt sententiā & executionē aliæ gl.procedūt.probat.ff.de proc.l.q omnia.versi. plane.

[5] Idem tenet Barto. & Bal in l. j.ff. de do.

k Possit.non ergo imponitur necessitas & in causis summariis licet non seruetur ordo, & procedatur solenniter,non vitiatur processus:vt extra de verbo.sig. c.sæpe.in cle.

l Per accusationē.hoc ius cōmune est. sed in hoc speciale est,quod ad accusandū admittuntur infames,serui,milites,mulieres.ff.ad l.Iul.maiesta.l.famosi.& in l. in quæstionibus. & accusatio est nomen iuris. sicut enim actio est ius persequēdi in iudicio, quod sibi debetur,inst.de acti.in prin.sic & accusatio est ius persequēdi vindictā pub.vt inst.de pub.iu.in prin.& ius ex quo sumitur vindicta,est duplex.s. accusatio, & officiū iudicis.hoc autem officiū exercetur qñ per inquisitionē ad alterius denunciationem proceditur.Nā super denunciatione inquiritur:vt de cust.re.l. diuus. & j.dicā quandoque per inquisitionem factam proprio motu iudicis. potest etiam sumi accusatio pro libello accusatorio:vt.ff.de accusa.l.si cui.in prin. & ad Turpil.l.j.§.accusationē. & illo modo sumitur hic.Sed quęro,quid si accusatio est inepte formata:an valeat beneficio huius.l.in hoc crimine:quod videtur: quia cum non sit necessaria figura iudicij,ergo nec libellus, qui est de ordine & figura:& hoc videt expressum extra de verb.sig.c.sæpe.in cle.In contrarium facit:quia hic permittitur procedi altero de tribus modis.s.per accusationem,denunciationē,& inquisitionē:& super quolibet istorum permittitur procedi summarie & de plano sine strepitu & figura iudicij.vbi ergo per accusationem poceditur:oportet accusationē esse factam rite: vt.l.non putauit.§.non quæuis.ff. de contra tab. alias si non est rite facta,non est accusatio: nec per eam delictum in iudicium deducitur:vt.ff.de adul.l.accusaturus.& ad Turpil.l.j.§.accusationē. ibi, nulla erit &c. licet ille.§.faciat contra:quia est necessaria abolitio vt ibi,& de accu.l.libellorum.§.quod si libelli.ergo videtur accusatio aliqua.Sol.licet accusatio sit nulla. tamen qualisqualis est,saltem de facto: & ideo est necessaria abolitio:vt ibi patet.sed hic requiritur, quod accusatio sit rite facta in forma sua:vt super ea possit procedi secūdum formam huius.l.facit quod no.ff.de fur. l.si quis.§.j.Bar.de Saxo ferrato.

Infames et serui quādoq; ad accusandum admittuntur.

Ius ex quo vindicta sumitur duplex est.

m Inquisitionem [6] hoc ius est nouum. nam de iure cōmuni non potest procedi per inquisitionem. nisi in certis casibus no.in l.ij.§.si publico.ff de adul.& ibi dixi,ꝙ quatuor sunt regulæ, in quibus potest procedi. Prima per officiales donationū.l. diuus.ff.de cust.reo.

[6] No.hic inquisitionem accipi pro inuestigatione facti:vt, no.Ant.de cohab.cleri. & mulie. ca. vestra, versi. not. quod verbum extra.

& C. de acc. l. ea quidem. & de decu. l. j. lib. xij. Secunda regula est propter incidentem cognitionem iuris. nā vbicunque iudex cognoscendo principaliter reperit incidenter delictum esse commissum, potest de illo cognoscere: vt hic est casus, & in d. §. si publico. & C. si aduer. li. l. pe. & de cōdictio. ob turpē causam. l. euitandi. & de calū. l. pen.

seu denunciationem [a]

Tertia regula propter præcedentem generalem inquisitionem. nam vbicunque iudex inquirendo generaliter de malefactoribus reperit aliquē deliquisse, potest ad inquisitionem specialem descendere: vt. l. congruit. ff. de offi. præsi. & ad. l. Iu. pecu. l. iiij. & in auth. de co. §. iubemus. col. ix. Quarta regula est propter magnā offensionem. vbicunque enim crimen committitur coram iudice, iudex potest super illo per inquisitionem procedere: vt. C. de calum. l. j. & de testi. l. nullum. & de prob. l. pe. & idem eadem ratione in omnibus delictis quæ committerentur coram iudice. alias non potest procedi per inquisitionem de iure commu. l. rescripto. §. si quis accusatorem. ff. de mune. & hono. Sed speciale est hic, vt nulla ex prædictis regulis accedente posſit procedi, vt hic. de iure canonico potest procedi per inquisitionem præcedente fama, vt extra de acc. c. qualiter & qñ. & de simo. licet Hely. Sed tunc hoc est speciale: quia procedi posset etiam fama non procedente: vt hic patet: quia sufficit quocunque modo dicatur: & probatur infra. l. proxi. ibi, publice vel occulte. sed cū in accusatione requirantur solennia accusationis: vt s. dixi, quare non requiruntur solennia inquisitionis? Respond. solennia accusationis intelligo circa formā ipsius, vt dixi. quod autem in inquisitione præcedat aliquod prædictorū: non est de forma inquisitionis: sed est, vt aliquod antecedens & processus valeat. si nō opponatur. extra, de acc. c. j. lib. vj. sicut testamentum est testamentum secundum sui formam, licet testator dicatur filiusfa. vel seruus, vel quid simile: vt. C. de edic. diui Adria. tol. l. ij. secus si in ipso deficeret hæredis institutio. Sed an forma inquisitionis sit sicut forma accusationis? gl. insti. de pub. iud. in prin. dicit quod non. Inno. idem. extra de pur. ca. fi. Ia. de but. instit. de accu. in prin. dicit quod eadem forma & eadem solennitas requiritur præterquam in inscriptione ad pœnam talionis: quia cum locū accusatoris subeat iudex, & inquisitio loco accusationis eiusdem debet esse naturæ: vt. l. j. §. hæc actio. si quis test. lib. esse ius. fu. & hoc placet quantum ad hoc, vt inferatur locus & tempus eodem modo: quia non debet in tanto crimine vagari: vt ff. de iniur. l. prætor edixit. in prin. & de dolo. l. idem exigit. facit: quia si idem delictum opponitur per modū exceptionis. l. ij. §. j. ff. de doli except. & extra. de elect. c. vt circa li. vj. dixi plene. ff. de exce. l. j. nec obstat extra de procu. c. fi. & quod ibi per Inno. quia ibi fit inquisitio contra certam personam: tamen generaliter quo ad delicta. secus si fieret de speciali delicto. Item accusatio debet in scriptis offerri: vt. l. libellorum. de ac. & C. de lit. auth. offeratur. sed cū inquisitio nō offeraꝛ iudici, sed ipse inquirat: nō est necesse, qđ prius formetur in scriptis, & postea redigatur in actis. ex quo sequitur, quod si in processu non apparet, quando fuerit exhibita accusatio, nō valet: cum sit de substātialibus: vt d. l. libellorum. & not. C. de ac. l. in causis. Sed si non apparet dies inquisitionis formatæ, non vitiaretur processus: quia dies quo quis citatur super inquisitione, vel dies quo rñdit illi poterit dici dies formatæ inquisitiōis cū iudex semper inquirat: sed nō pōt dici dies exhibitę accusatiōis, cū hoc nō pertineat ad iudicē. multa alia dixi circa materiā inqſitiōis ī d. §. si de pub.

Iudex per inquisitionem procedens est loco accusatoris.

[a] Denunciationem. de iure antiquo non admittitur denūciatio, nisi per officialem: vt. l. diuus. de cust. reo. & C. de accu. l. ea quidem. & ff. de offi. præfec. vrb. l. j. §. sane. de iure canonico admittitur denunciatio præcedente charitatiua monitione: vt extra de iudici. ca. nouit. & extra de simo. c. licet hely. hæc ergo lex introducit [1] nouū in hoc crimine: quia per denunciationem factam à quocunque posset procedi de officiali denunciatione. & de ista materia plene dixi in d. l. diuus. Sed de isto denunciatore priuato dico [2] quod habet vim cuiusdam mandatoris seu instigatoris. ideo desistendo incidit in Turpil. vt. ff. ad Turpil. l. j. §. incidit. & l. ab accusatore. §. denunciationes. eo. titu. & si desistat denunciator, impune iudex ex illa causa dimittit processum, sicut delator mandatore subtracto: vt. ff. de iur. fisci. l. res quæ. §. fi. quod est verum, si in procedendo fuit nominatus denunciator: alias secus. ff. de iur. fis. l. de eo. bi ergo hic potest procedi ad denunciationem alterius denunciante non nominato: vt d. l. de eo. quia ex mero officio iudicis proceditur. Item cum in casu illius. l. isti tres modi procedēdi sunt æque auxilia ordinaria, puta quod si pendente inquisitione ex officio, vel per denunciationem superueniat accusator, non debet recedi ab inquisitione: cum cesset ratio, quam ponit Dy. in regula, actus ligitimi. de reg. iur. li. vj. Et quid si ex forma statuti conceditur, quod iudex generaliter posſit inquirere de crimine? de hoc dixi in l. si maritus. §. fi. ff. de adu. & hoc de denunciatione quæ fit ad vindictam publicam. ad priuatam vero quandoque denunciationem iudex procedit in his, qui agere non posſunt de iure: vt cum serui à dominis opprimuntur. ff. de iis qui sunt sui vel alieni iur. lege secunda, & de off. præfec. vrb. l. j. §. quod autem. Item ad denunciationē patris vel patroni conquerentis de filio vel de liberto: vt. d. l. j. §. cum patronus. & de off. procon. & leg. l. nec quicquam. §. de plano. Item quando homines humiles opprimuntur à potestate [3] vel eis aliquid aufertur: vel ab eis promiſsio vel cautio exigitur. vt. ff. de off. præsi. l. illicitas. in prin. §. quasi per totam legem: & hoc sentit Spec. in tit. de denun. §. quis denunciare. & Ioan. Andr. in c. nouit. extra de iudi. vbi dictas leges sic intelligunt: quod est notandum: quia ad boni iudicis officium pertinet facta ei querela de prædictis ex officio eius procedere: cum tales per seipsos agere non posſunt, vel non audent: quod placet: quia interpretatione adiuuandum est quod reipublicæ vtilitatem continet. Est & alia denunciatio priuata, quæ locum habet in foro ecclesiastico, inducta per legem euangelicam: vt d. c. nouit. de iudi. quæ quotidiana est. & per eam multa, que sunt iuris ciuilis remedio destituta, reparari posſunt: ideo ea prosequor declarando quædam ab authoribus iuris cano. intacta. In hac enim requiritur, quod quis primo moneat [4] aduersarium suum, qui peccat in eum, inter se & ipsum solum, dicendo, quod cum in eū peccet retinendo rem ad eum pertinentem, vel non soluendo ei tantam quātitatem sibi debitam, quod exeat de peccato. quòd si non faciat, iterum dicat idē adhibito vno teste vel duobus testibus. quod si non faciat, tunc dicat eccle. & sic ad forum ecclesiasticum recurrat, petens quod cum peccet talis in eum, & de tali causa requisitus & monitus & prima requisitione & secunda secundum doctrinam & regulam euāgelicam, emendari neglexerit, & exire de peccato in periculū animæ suæ, & etiam contra conscientiam: implorat eius officium, vt eum ad pœnitentiam cogat: vt in d. c. nouit. super hac denunciatione offertur libellus: [5] lis contestatur, & sententia in scriptis fertur, secundū Ho. & Io. An. in c. nouit. licet in dicta decre. dicatur, quod procedatur de plano. quod quid importet, infra dicā. & contra personas sic denunciantes non potest opponi, quod sit infamis. si tamen sit correctus de crimine, potest, secundum Inno. & omnes, potest autē opponi. ꝙ est criminosus, seu in peccato mortali. qualiter enim mouetur bono zelo ad correctionē alterius, qui non est ipse correctus? secūdū Ber. & Inn. Sed Io. an. dicit: [6] ꝙ in hoc genere denūciationis, vbi prosequiꝛ qs proprium interesse, admittitur etiā criminosus sed ei ob.

[1] Idē tenet Panor. in cap. nouit. in xiiij. colū. in versi. nunc condescendo. de iudic.

[2] Idē tenet Panor. vbi supra dictum est.

[3] Et idem si monachi vel cōuersi opprimerentur ab eorum prælatis. Panor. vbi supra.

[4] Nisi iustus timor impediret monitionem: quia tūc potest sine ea procedi. Ant. de But. & Panor. in d. c. nouit.

[5] Idē tenet Panor. in d. c. nouit.

[6] Ista opinio placet Panor. in d. c. nouit. sed An. ibi tenet opinionē Innocen.

excom

excōicatio vel alia expoliatio vel deprędatio: vt in c. cū dilectus. & c. fi. de or. cog. & alia præiudicialis exceptio. quod dic, vt in c. nouit. super vlt. glo. per eum. Contra ipsam denunciationem opponitur, quod potest etiā haberi super eo regressus. ad iudicem secularē. nam nō debet iudex ecclesiasticus eum indistincte admittere: quia non, nisi in defectum iustitiæ, vel crimen sui natura sit ecclesiasticū, vel ratione pacis vel iuramenti, vel quando crimen est notorium, vel quādo nō auditur in iudicio seculari, vel quia est obligatio naturalis tantū, vel quando hanc proponit miserabilis persona & depressa: vt in d. c. nouit. de iu. & de pact. qualiter. lxxvij. dist. per totum. & de foro compe. c. licet. vide ad hoc nota. per Bar. in c. ex tenore. per totum. alias si indistincte admitteretur, periret temporalis gladij iurisdictio, & omnis causa per hanc viā deferretur ad ecclesiam. & ita tenet Io. An. in d. c. nouit. [1] & hoc quod dixi de obligatione naturali, tenuit Inno. in d. c. nouit. sed cum illud, quod deducitur pro Fal. vel Trebellianica, sit naturale debitum: vt no. C. de iur. & facti. ign. l. cum quis. & ff. de condi. inde. l. j. & de reg. iur. l. cuius per errorem. ergo ille qui retinet, peccat mortaliter. & contra eum posset procedi per formam huius denunciationis. sed hoc videtur cōtra ca. Raynuntius. & ca. Raynaldus. extra de test. vbi papa pronunciauit has quartas posse retineri. Sed dico, [2] quod ea quæ dicta sunt de obligatione naturali, intelliguntur de naturali, qua quis tenetur ex ipso quod quis locupletatur cum aliena iactura: quia quod alienū est, peruenit ad eū: vt l. nam hoc natura. ff. de condi. inde. vel de ea naturali quæ originē habet ex cōsensu: vt ex pacto nudo vel iureiur. interposito ab alio, quā à liberto: vt l. iureiur. in prin. ff. de ope. li. & de fideius. l. si quis pro eo. in prin. Idem puto de eo, qui promittit ei qui stipulatur alteri: vt. l. stipulatio ista. §. alteri. & de verb. obl. & quod ibi nota. secus de ea naturali, quæ à cōsensu non habet originē, vt in eo, qui ex maleficio obligatur ad pœnam: vt. l. non solum. §. j. ff. de iniur. In proposito hæres dicitur teneri naturaliter, hoc est, habito respectu ad principia iuris gentium: quo iure dicta quartæ deductio nō erat inuenta. non autem ex consensu: quia testator nunquam consensit, quod ipse obligaretur: nec etiam hæres adeundo hæreditatē, quia habuit vel habuisse præsumitur animū, quod voluit vti beneficio legis. Item nihil habet de alieno: quia legatarij & fideicommissarij certant de lucro. non autem petiit, quod suū est, vel fuit. Vel dic, [3] quod naturalis obligatio non subest in eo, quod per Falcidiam venit deducendum, secundum P. vt refert Cy. in dicta. l. cū quis. de iur. & facti igno. quod non placet: vt plene dixi in l. j. ff. de condi. inde. Sed quid de obligatione, quæ tollitur præscriptione? Respon. [4] tunc autor audiretur à iudice ecclesiastico per modum huius denunciationis: quia ei denegaretur audientia in foro seculari. Sed tu dices, præscriptione tollitur naturalis [5] & omnis eius effectus: vt. l. fin. in princ. & per Dy. ff. rem ra. hab. & per Cy. in d. l. cum quis? Respon. tollitur omnis effectus eius ciuilis: non autem potest tollere naturalem obligationē, quā retinendo incidit in peccatū mortale. sed eo casu quo præscriptio tolleret naturalem secundum ea, quæ dixi in d. l. si. in prin. ff. rem. ra. ha. tunc cessaret hæc denunciatio. Quid de filio fa. tuto exceptione Macedoniani: an posit conueniri hac denunciatione, cum naturaliter & ciuiliter teneatur, licet obstet exceptio? puto quod nō: [6] quia hæc exceptio descendit ex delicto creditoris circa illud commisso: vt. ff. ad Maced. l. j. vnde potest opponi. etiam denuncianti: vt supra dictum est per Io. An. dum dicit, vel alia præiudicialis exceptio. Idē puto in qualibet alia exceptione propter odiū vel delictum creditoris competente, vel doli, vel similis. facit de condi. inde. l. qui exceptione. Sed si creditor non deliquisset, tunc ei iure communi subueniretur: vt. ff. ad Mace. l. si quis patrem. Quid de muliere tuta Velliano?

[1] Et etiam vult Panor.

[2] Idem tenet Bald. in authen. ad hæc. & Aret. in d. c. nouit. in pe. col. de iudic.

[3] Contrarium tenēt Bar. Alex. & Ia. in l. j. ff. de condi. indebi.

[4] Idem tenet Barto. in authen. ad hæc. C. de vsu. & in c. si quis per trigin. ta. supra, si de feu. fue. contro.

[5] Idē tenet Panormi. & Feli. in c. ad aures. extra, de præscript.

[6] Idē Panormit. in d. c. nouit.

dico eā non posse cōueniri hac denunciatione: cū etiā soluens repetat, secundū cano. extra de solu. c. fi. & ibi not. licet enim teneatur naturaliter, tamen datur ei exceptio æquitate prædicta naturali propter suam imbecillitatem & fragilitatem: vnde illa naturalis non habet efficaciam. Item puto in pupillo, eo casu quo obligatur naturaliter tantum, vt non posit conueniri per viam huius denunciationis, cum illa naturalis non sit efficax, quod patet: quia quoties ille læderetur, etiam si soluisset, restituitur ex edicto de minoribus naturali æquitate inducto: vt. C. si aduer. sol. l. fi. & ff. de condi. inde. l. interdum. & de in integ. resti. l. j. & idem dico in quocunque casu, si aduersus ciuilem vel naturalem obligationem daretur restitutio. obligatio enim naturalis eliditur per exceptionem descendentem ex illa æquitate naturali: vt. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pactis. & ideo validior est obligatio naturalis sola cui nulla obstat exceptio, quā ciuilis & naturalis, cui obstat exceptio: vt not. ff. de compen. l. quicūque. nā per exceptionem etiam eliditur naturalis obligatio. Quid de tuto exce. rei iu. quam gl. dicunt inductam magis ad rigorem iuris obseruandum, quam ex æquitate: vt nota. ff. de condi. inde. l. qui exceptione. & l. Iul. & C. de iur. & fac. igno. l. cum quis? videtur quod cum esset æquitas, & sic naturalis non elidatur: vt. d. l. Iul. posit conueniri per viam huius denunciationis: quia peccat mortaliter. contra, imo non est locus huic denunciationi: [7] quia licet peccet mortaliter, non tamen potest cognosci per sententiam, cum semel sit cognitum: vt. l. si quis cum totum. §. plane. ff. de except. rei iudica. & §. si ancillam. & de iud. l. post rem. simile de eo ꝙ est decisum per iusiurandū: vt d. l. post rem. §. j. & de iureiuran. l. nam & postea. §. j. pro quo facit: nam in certis casibus tantum permittitur, vt propter instrumenta de nouo reperta detur restitutio: vt. ff. de re iu. l. imperatores. Modus probandi hanc denunciationem hic sit, vt prima denunciatio probetur per seipsam: cum dicat corripe eum inter te & ipsum solum. Sed an denunciatus poterit probare contrarium? quod videtur de facili: quia posset probare rex Franciæ, quod rex Angliæ nunquam fuerat ei locutus. sed contrarium puto, cum prima denunciatione dicatur fieri per seipsum etiam si fieret interueniente organo. s. epistola vel secreto nuncio: vt. ff. de consti. pecu. l. qui autem. §. fin. & l. seq. huius contrarij quodammodo posibilis est probatio. Secunda denunciatio est approbanda per se & vnum alium legitime deponentem, vel per se & duos alios, cum dicat: adhibe tecum vnum vel duos: cum in ore duorum vel trium stet omne verbum. Tertia denunciatio quæ fit ecclesiæ, probatur per ipsum libellū denunciatorium datum ipsi iudici ecclesiastico. Quarta, s. quod peccet in eum: probatur probādo quod detinet rem suam, vel quod est suus debitor. hæc autem eliditur hoc modo, dicit denunciatus, non pertinet ad te cognoscere iuste vel iniuste detineam: hoc autē scio, quod teneo non contra conscientiam. & hoc sufficit vt vltra ecclesia non procedat. licet enim probet quod res fuit sua, vel sibi debita, potuit desinere: & sic non sequitur, quod contra conscientiam non teneat: licet quando ordinarie agitur: sufficit probare suum, vel sibi debitum, nisi aduersarius probet contrarium. Sed in hac denunciatione satis est, si denunciatus aliquam iustā causam alleget, quare cōtra cōscientiā nō teneat: licet causam non probet. creditur enim sibi ad purgandum conscientiam suam, nisi scandalum vel publicum peccatum & manifestum sit. tunc enim debet de satisfactione constare, secundum Inn. Sed Ho. contra: quia si semel fuerit meum, vel mihi debitum: adhuc præsumitur: nisi probetur contrarium: vt. C. de probat. l. siue posidetis. Io. An. videtur stare dictis Inn. Tu dic, [8] si denunciatus dicit se non tenere contra conscientiam suā, & nullā causam allegat, nō sufficit: vt. l. qui interrogatus. de peti. hære. Idē si allegat causam iniustam:

[7] Istā opinionem sequit Bald. in authen. clericus. C. de epis. & cle. Andr. & Ber. in c. nouit. extra, de iud. sed cōtrarium ꝙ imo in illo casu habebat locū denunciatio: tenent Host. Panormi. & Feli. in d. c. nouit.

[8] Ista opi. Placet Panor. in dicto ca. nouit. & ibi eam dicit esse de mēte Anto. de Butri.

vt. l. nec

vt.l.nec vllam.§.j.eod.ti.Sed ſi alleget cauſam iuſtam:
tunc ſi quidem cā eſt dependēs ex eo facto, quia dicit
ſe ſoluiſſe,ſi negat poſitiones denunciationis,videlicet
quod ſi eſſet ſuum vel ſibi debitum , & probatum eſt
cōtra eum:non debet poſtea credi aſſertioni ſuæ:vt.ff.
de proba.l.cū de indebito.& extra de ſol.c.fi. & C. de
non nume.pec.auth.cōtra qui propriam. cum ſi. Con-
ſcientia enim alterius nō debet probari,niſi ex indiciis
vt.C.de dol l.dolū. ſed iſtud eſt indicium legitimū &
lege probatum Si vero confeſſus eſt intentionem acto
ris.ſ.fuiſſe ſuum,vel ſibi debitum, dicit tamen ſe emiſ-
ſe vel ſoluiſſe,vel quid ſimile : tunc ſi denuncians non
probet intentionem ſuam aliter , quā tali confeſſione,
debet ſtari dicto eius ad excuſationē conſcientiæ ſuæ:
vt.C.de teſti.l.ſi quis teſtibus.& de ſen.& inter.l. cum
Papinianus.& de iureiur.l. eum qui.in prin. Si autem
denunciator poteſt & vult aliter probare quam ex
confeſſione denuntiati : tunc ceſſat talis præſumptio.
quia forte ideo confeſſus eſt,quia ſciebat poſſe proba-
ri.hoc probatur in gl.in d.l.eum qui. in prin.igitur tūc
erit recurrendum ad coniecturas.ſ. cuius vitæ, cuius
conditionis eſt iſte denunciatus:vtrum eius aſſertioni
debeat credi:vt.l.non omnes. §. à barbaris. de re mili.
hoc etiam pendet ex quantitate rei petitæ:vtrū ſit ma-
gna vel parua.arg.eius quod no.in l. admonendi. ff.de
iureiur.Sed ſi cauſa quam allegat,eſt talis, quæ ab eius
facto non pendeat,& ſic dicit ſe habere ab aliis:an de-
beat eis credi,videndum eſt, qui ſunt illi à quibus ha-
buit,& cuius opinionis,& vtrum hoc dixerit ante li
tem motam,vel poſt.arg.extra de teſt.ca.licet.ex qui-
bus etiam puto,quod ſi hoc habuit à procuratore ſuo,
cui hoc mandauerat,ſatis ſit:vt & ff.pro empto.l.quod
vulgo.Idē ſi defunctus ſcriptū reliquit , recte ei credit
hæres ad excuſationem ſuæ cōſcientiæ:vt l.qui cū ma-
ior.§.pe.ff.de bo.libe.idē ſi aliqua indicia legitima ap
pareāt,ex quibus pars poſsit informare conſcientiam
ſuā:vt.l.mariti.§.lenocinium. in princi.ff. de adult. Si
vero informaret cōſcientiā ſuā ex præſumptionibus
non legitimis,non excuſatur :licet enim non teneat
contra conſcientiam ſuam,habet tamen ſecundum con
ſcientiam erroneam, & ſic peccat,niſi conſcientiam er
roneā deponat , & deponere cogetur, vt extra de ſen.
excō.c.inquiſitionis.vbi probatur hæc diſtinctio.Sed
tu dices,non per hoc probatur denunciatio,quæ dicit.
quod peccat in me,retinendo meū vel mihi debitū. nā
apparet,quod nō peccat detinēdo:ſed erroneā cōſcien-
tiam habēdo.ſed certe finaliter in hoc peccat hæres qui
retinet. & ſic videtur probata denunciatio.ſed qualiter
peccat hæres in eo,quod defunctus tenebat contra con
ſcientiam:Rñ.forte ipſē hæres ſcit. & ſic contra cōſci-
entiā retinet.ſi vero ignorat,tunc prius hæredi notifi-
candum eſt; & taliter quod in eius cadat notitiam vel
cadere debeat:vt.ff.ſi cer.pe.l.quod te.& ff. depoſi. l. ſi
quis inficiatus. & poſtquam notificatum fuerit , de-
bent fieri denunciationes:nam textus dicit quod ſi pec
cauerit in te frater tuus &c.prius ergo debet præcede-
re peccatum,quā fiat denunciatio. Sed ſi hæres non pa
tiatur ſe certificari,certe in hoc peccat,& perinde eſſet
ſi certificatus eſſet. argum.ff. quod vi aut clam.l.j.§.A-
riſto.ſententia autem ſuper hac denunciatione fertur:
quod ſi reperitur denunciatus peccare,in denunciatio-
ne,præcipitur ei,quod exeat de peccato. & ad hoc per
ſententiā excommunicationis cōpellitur:vt d.c.nouit.
& no.quod ſolū in his tribus modis procedendi loqui
tur hæc conſtitutio.ſ. per accuſationem , inquiſitionē
& denunciationē,in aliis vero modis procedendi, vel
per exceptionem nil immutatur.de quo dic vt dixi.ff.
de adul.l.ij.§.ſi publico.& iſtis tribus modis proceden
di attribuuntur iſtæ tres qualitates,quæ ſequuntur.
Summarie.ſumma.i.breuis [2] vel ſumma.i. primat
vt no.ff.de ſta.ho.l.ſumma.& ſic ſummarie. i. ſumma-
tim vel breuiter vel primarie:vt oſtendam. hæc mate-
ria tangitur per gloſſ.in l.ij. §. ſciendum.ff.ad exhi.&

[1] Idem Panor. in d. c. nouit.

[2] Idem tenent Petr. de Ancha. Ioann. de Imola. & Geor. nat. in cle. ſæpe. de verbo. ſignifi.

in Spec. de offi.iud. §. poſtremo. vbi ponit tractatum
Io.Sazioli de Piſis.ſed ad maiorem declarationē dic [3]
quod hoc vt.ſ.ſummarie cognoſcatur,quandoque ad-
iicitur toti cauſæ:qñque vni articulo. de primo intelli
gere debemus circa ordinem procedendi ſummarie.
i.breuiter.Et hoc quod dico breuiter,non intelligitur
diminutiue,ſed ita quod totā ſubſtantiam cōprehen-
dat:vt l.j.ff.de reg.iur.& ideo qui aliquid dicit in ſum
ma,omnia membra principaliter ponit:vt.ff. de cond.
inde.l.in ſumma.vbi proceditur ſummarie, tunc conte
ſtatur lis : ſubaudi forte ſi ſententia tribuit ius finale:
alias ſecus. ex hoc dico, quod in proceſſu nil debet de
ſubſtātialibus omitti.& ideo libellus debet eſſe ita ple
ne formatus,ſicut & quādo ordinarie procedit. ff. ad
exhi.l.iij.in prin.Itē cōteſtatur lis.l.tigni.§.ſi quis non
poſsideat.& §.idē ſcribit.& l.Iulianus.§.proinde.ff.ad
exhi.Item ſententia diffinitiua datur:vt.l.iij.§.præter-
ea.ff.ad exhi.& de in litē iurā.l.in actionibus . in prin.
& ff.de libe.agno.l.ſi quis à liberis.§.ſi quis ex his.li-
cet quidā [4] dicāt,qđ illa eſt ſentētia interlocutoria,vt
ibi tāgit̃ ſecūdū Guli.ſed gl.C.cōmi.vel epi.l.j. innuit,
quod in his ſummariis nō requiratur ordo. quod non
placet,per d.leges. Expeditur [5] autē iſte proceſſus bre
uiter:quia licet alias non poſsint dilationes breuiari
niſi cā cognita:tamē hic abbreuiādi illa ſola eſt cauſa
ſufficiens,qđ cā debet agitari ſummarie:vt.ff.de re iu.
l.ij.in fi.nō tamē ita poteſt abbreuiari, vt probationes
legitimæ pereāt.hoc enim impediret cauſæ cognitio-
nē:qđ nō pōt:qa cauſę cognitio eſt de ſubſtātia iudicij:
vt.C.cōmi.vel epi.l.iudex.& l.fi. & no. C.de ſenten.l.
prolatā.ſed ea quæ ſunt de ſubſtātia, nō poſſunt omit
ti per hoc quod dixit ſummarie, vt dictū eſt.ergo &c.
probatur extra de ver.ſig.c.ſæpe.in cle. [6] In hoc pro-
ceſſu ſi exceptiones apponātur, quę requirant altiorē
indaginē:ſi quidē poſſunt per alium iudicem examina
ri:per iudicē nō admittentur,ſed in aliud iudiciū ſerua-
buntur:vt.l.ille à quo.§.ſi de teſtamento.ff.ad Trebell.
& l.iij.§.ibidē.ff.ad exh. Si vero in alio iudicio exa-
minari nō poſſunt:etiā in illo examinantur:vt in d.§.
ibidem.in fi.& ita intelligit glo.dū dicit,de exce.quæ-
ſitis pro poſſeſſione retinenda . ſe poſſe reſpuere illa,
que nō poſſunt alibi examinari,aufertur ius patris,&
etiā cognitio tolleretur:quod non pōt,vt dictū eſt.Illa
autem nō dicitur habere altiorē indaginem , quæ pōt
examinari intra tantū tēpus intra quantū principalis
proceſſus expeditur : etiam ſi hoc non opponeretur:
l.ſi is à quo.in prin.ff. vt in poſ.leg. Item ſicut in his ca
ſibus,in quibus ordinarie agitur,qui citatur perēpto-
rie,ita & in iſtis caſibus vbi agitur ſummarie,quod pa
tet in interpoſitiōe primi decreti & ſecūdi,qđ ſūmarie
ſit. & oportet qđ præcedat perēptorium:vt.C. de iis,
qui ad ec.cōſu.l.fi.alias præſenti.§.ſed ſi hoc facere. &
C.quomodo & quādo iu.l.cōſentaneū.& Cy.not.ff.de
dā.infe.l.ſi finita.§.Iulianus.Tēpore aūt feriarū nō po
teſt procedi,niſi in caſibus.ff.de feriis.l.j. & ij. & quā
pluribus aliis legib.nō obſtat prædictis extra de verb.
ſig.c.ſæpe.qa tota hæc gl.procedit, quando ſummarie
tantū debet pcedere, ibi quādo omnia illa verba iun-
gunt ſimul.de quo infra dicā.Circa modū probādi in
hac ſummaria cognitione ſciendū eſt [8] qđ plena pro-
batio eſt facere iudici plenā fidē:vt.C.de edē.l.procu-
rator.& de cōdi.ob tur.cau.l.j.ff.de pb.l.quinquagin-
ta.habet autē hæc plena fides ſuos gradus . quandoque
quis incipit ſuſpicari,hoc eſt à leui argumento in vnā
partē inclinare:quādoque quis incipit opinari animū
ſuū aliqua ratione ſatis forti:nō tamē quod credat non
poſſe eſſe contrariū:quādoque procedit vltra,& inci-
pit credere,ita forti ratione quod firmiter inhæret vni
parti,nec de cōtrario aliquo modo dubitat : & ita eſt
plena probatio & plena fides:& hęc naturalis dicitur,
& probatur.ff.de quæſtio.lege.j.in prin. vbi ad tormē
ta ſeruorum ita demum venire oportet, cum ſuſpe-
ctus eſt reus,& aliis argumentis,ita probationi admo-
uetur

[3] Iſtam doctrinam Bartol. de verbo, ad verbum ſequunt̃ Io. de Imola Pe.de Ancha.et Ge. natha. in loco præallega.

[4] Et male ſecundum Barto.vbi plenius vide in leg.ſi quis à liberis.§.ſi qs ex his. ff. de li.agn.

[5] Idem tenent Imo. Petrus, & Geor. vbi ſupra.

[6] Idem tenent prædicti ſcriben. in d. cle.ſæpe.

[7] Dic melius quando illud tēpus relinquitur arbitrio iudicis ſecūdum Geo, in d.cle.ſæpe.

[8] Idem tenent Bart. & Franci. Cur.et ibi latius loquuntur. in l.admonendi . ff. de iureiu.

uetur, vt sola confesio seruorum deesse videatur. ꝙ enim dicit, num suspectus est reus, denotat primū gradum, quo quis incipit peruenire ad fidem. s. suspicionem. quod verò subdit, & aliis argumentis, denotat secundum gradum, quo incipit opinari. ꝙ verò subdit de confessione seruorum, denotat vltimum gradum. s. quod plena fides habetur. & dicitur plena probatio. hoc etiam probatur. ff. de testib. l. iij. §. eiusdem. in fi. quicquid autem credas parum probatum opinaris &c. & hoc plenius dixi in repetitione legis admonendi. ff. de iureiu. vbi de semiplena probatione tractaui. Nunc autem ad propositum dico, ꝙ quædam sunt causæ summariæ modici & quasi nullius præiudicij: & in his sufficit probatio per iuramētum: vt ff. ad exhiben. l. thesaurus. non enim nocet domino, si patitur me cauentem de damno infecto quærere thesaurum meum in fundo suo. Idem vbicūque petitur exhibitio sola: secus si in actione [1] ad exhiben. veniret possessionis translatio: vt l. Celsus. §. Iulianus. ff. ad exhib. Vel si aliter per exhibitionem damnificaretur reus, tunc non sufficeret probatio per iuramentum: sed requireretur alia: vt statim dicā. In his enim vbi ita modicum præiudicium vertitur: ex solo iuramento iudex ad suspicionem inducitur. Quædam sunt, in quibus aliquale præiudicium fit reo: tamen potest reparari per aliud iudicium, & tunc alia probatio requiritur, quam per iuramentum. s. per vnum testem: vel aliqua indicia & verisimilia: ita ꝙ in suspicionē vel opinionem iudex aduocetur: vt ff. ad legem Aquiliam. l. in lege Aquil. si deletum. ibi, ad suspicionem iudicem adducam. & de Car. edict. l. iij. §. causæ. ibi modicum pro puero facientem. & de ven. in posses. mit. l. j. §. si ea. & ista probatio dicitur facta summariè, hoc est primariè, quasi ad primum gradum probationis peruenerit. s. ad suspicionem vel opinionem. & istud est quod dicimus, prima facie videtur ꝙ sic, vel prima fronte: vt C. de edic. diui Adria. tol. l. fin. vel etiam potest dici summariè. i. breuiter. Nam ad plenam probationem secundum consuetudinem hodie approbatam per decretales requiritur ꝙ fiant articuli, & ꝙ singulariter & distinctè probentur. hic verò sufficit, ꝙ summatim negotium probetur: vt d. l. in lege Aquil. ibi, summatim negotio exposito. & hoc intelligo in causis summariis valde fauorabilibus. s. ne propter probationes deficiant: vt alimentorum, & ventris. Si verò non ita fauorabiles essent, licet possint per aliud iudicium reparari: tunc quantumcunque sint summariæ, in eis plena probatio requiritur [2] ex parte agētis. dicitur autem summariè respectu defendentis: quia si accusator diceretur per calumniam postulare, vel aliquam exceptionem opponere, quæ requireret altiorem indaginem: differretur exceptionis probatio, ne impediretur actoris intentio. ff. vt in po. legat. l. is à quo. §. j. & de præto. stipula. l. j. §. pe. & ff. ad Trebel. l. ille à quo. §. si de testamento. & idem dico [3] de omnibus possessoriis iudiciis, quæ dico summariè examinari: vt C. vnde vi. l. momentaneæ. & not. C. quorum legat. l. j. in gloss. & possunt per iudicium petitorium reparari. nam in eis dico, quod requiritur ex parte agentis probatio: vt d. l. j. C. quorum bo. vbi expressè dicitur. Circa verò exceptionem aduersarij & circa dilationes poterit versari dicta summaria cognitio & summaria dicit hoc casu quasi prima facie hoc videatur., cum iura partis non perfectè discutiantur. Quædam sunt, in quibus partibus versatur præiudicium: nec possunt in aliud iudicium reparari, nisi per appellationem., vel aliis modis legitimis. & in his si dicatur procedendum summariè, intelligitur solum quo ad ordinem, sed ab vtraque parte pbationes & defensiones audiuntur, vt C. de naufrag. l. de submersis. licet ibi sit plusquam summariè agendum: vt extra de ver. sig. c. sæpe. in cle. In his enim causis debet intelligi illa constitutio: & sic requiritur hic. Si enim in causis vbi ponuntur omnia alia vocabula sci licet summariè & de plano &c. si hoc est in d. cle. sæpe. multò minus hoc est, vbi dicitur summariè tantū procedi. & prædicta verba vbi contra præsentem proceditur. processus autem qui fieret contra absentem, ex quo posset contra eum aliquod decretum interponi, vel diffinitiua sententia ferri: semper debet dici summariè agitari. nam cum merita causarum partium assertione pandantur: vt l. fin. C. si per vim vel alio modo. si fit parte absente, non potest dici, quod plenè liqueat iudici. fortè enim si pars fuisset præsens, aliquid ostendisset. & ideo totum ꝙ probatur, dicitur cōstare summariè: hoc est primariè, id est, prima facie. & ideo gesta parte absente non ita porrigunt effectus suos ad extraneos [4]: vt l. qui repudiantis. & l. Papinianus. §. meminisse. ff. de inoff. test. cum si. & sic summatim cognoscitur: vt dicit glo. C. de bo. autho. iudi. poss. l. cum proponas. & in auth. ibi posita. & ff. ex quibus cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. j. & ibi gloss. dicit, quod secundum decretum non præcedit summaria cognitio: et ꝙ in eo requiretur probatio per instrumentum vel per idoneos testes: vt l. fin. C. de bon. auth. iud. poss. sed in primo decreto, quia ibi generatur modicum præiudicium: quod potest de facili reparari, sufficit probatio per iuramentum: vt probatur in authentic. de ex. re. §. suscepto. alias. §. si verò quidem iurent. quod enim sit dictum summatim, sentit Specul. in d. §. postremo. circa fin. Et si quæratur, quæ sint causæ summariæ, gloss. dicit, quod regulariter omnis causa requirit plenam cognitionem: vt l. iudices. C. de iudic. fallit in casibus, quos numerat. ff. ad exibend. l. iij. §. sciendum. Specul. idem dicit, & certos casus enumerat. sed Dy. ff. de præto. stipula. l. j. §. penulti. dat regulas sic. vbicunque agitur causa, in qua sententia lata tribuit ius finale, & aufert plenum ius & tribuit alteri: ibi desideratur causæ cognitio plena. vbi verò econtra non desideratur plena, sufficit semiplena: vt ff. quis or. in bono. poss. serue. l. ij. & de bono. possess. l. iij. §. si causa cognita. sed certè illæ leges hoc non probant. Nam distinguunt vtrum detur de plano, an iudice sedente pro tribunali. nam aliud est dicere de plano, & aliud est dicere summariè: vt infra dicam in seq. glossa. nam bonorum possessio quæ tribuit ius, datur iudice sedente pro tribunali: & tamen non datur in forma iudicij: vt not. in d. §. si causa cognita. suæ tamen regulæ mihi placent [5]: vt dicamus sic, vbicunque sentētia data tribuit ius finale, nec potest per alium iudicem reparari, nec per appellationem vel aliud remedium, tunc requiritur causæ plenaria cognitio regulariter: vt in d. l. iudices. C. de iudic. fallit in casu dictæ l. de submersis. C. de naufrag. Item in casu huius constitutionis. Item in casibus, qui ponuntur in capitu. dispendiosam. extra de iudic. in cle. Itêm in casibus, in quibus sententia potest ferri contra absentem, & negotium liquidari: vt C. quomodo & quando iud. authentic. qui semel. & C. vbi de crimi. agi oportet. auth. qua in prouincia. Item vbi peruenitur ad secundum decretum, vt dictum est. Secunda regula est quod vbi causa agitur super qua sententia lata non parit magnum præiudicium, vel parit tale quod per alium iudicium potest reparari absque alia appellatione vel restitutione, vel simili remedio: tunc procedendum est summariè. Istud probatur in omnibus exemplis positis in dicto §. sciendum. in glos. & in eo quod supra dixi de iudiciis possessoriis. Sed hoc quod dico summariè, diuersimodè accipitur: vt supra ostensum est. Sed dicas tu: nulla lege antiqua reperitur quod agatur summariè. nam in dicta l. iij. §. sciendum. ff. ad exhibendum. dicitur quod summatim debet cognosci, an actoris intersit. & sic illum articulum tantum dicit examinandum, non totam causam. Similiter in causa alimentorum & Carboniano summatim examinatur an sit filius: & sic vnus articulus: vt ff. de liber. agnoscend. l. si quis liberis. §. si vel parens. & de Carbonian. edict. l. iij. §. causæ.

&c idem

1 Vide plene per Ange. Are. in §. prætereà. in iij. col. instit. de actio.

2 Idem Io. de Imol. Petrus de Ancha. & Ge. nathā in d. cle. sępe. de ver. bo. signifi.

3 Sequuntur Bar. & Sali. in l. j. C. quorū bono.

4 Et idem dicendum est regulariter de sententia lata in causa summaria quia regulariter nō porrigit suum effectum ad alias personas, nec facit præiudicium in causa plenaria. Bal. in l. filiū. ff. de iis q sui, vel alieni iur. sunt.

5 Istam doctrinam sequitur Georg. in dicta cle. sæpe.

& idem in simili. sed vbi aliquid, quod est principalis
causa intentionis, venit examinandum summarie: me-
rito tota causa dicitur summaria. de secuudo videlicet
quando hoc, scilicet ꝙ cognoscatur summatim, addi-
tur vni articulo, qualiter intelligatur. At quod dico,
quod si causa principalis est summaria, & omnes arti-
culi sunt summarij: eadem ratione, vt dictum est. Si ve-
ro causa principalis requirit plenam cognitionem cau
sæ, tunc de emergentibus & incidentibus videamus.
Dico, quod quædam sunt emergentes, in quibus, siue
quis vincat, siue vincatur, causa principalis propter
hoc non perditur. & in his semper dico summariè co-
gnoscendum. exemplum. ff. de pet. hære. l. si quis liber-
tatem. in fi. & de interrog. actio. l. defensor. §. illud. nec
dico hic, vel in aliis emergētibus vel incidentibus agi
summariè respectu ordinis quia in his ordo attenditur
respectu ipsius causæ principalis. Sed dico summatim
cognosci respectu probationum: quia cum res sit mo-
dici præiudicij, sufficit, quod ostendatur iudici sic es-
se prima facie: vt dictis legib. Quædam sunt emergen-
tes, in quibus ille, qui illas emergentes proponit, si vin
cit, propter hoc nō vincit causam principalem: sed re-
manet in dubio. sed si perdit, in illa emergenti perdit
causam: vt cum actor in prima dilatione nil probauit:
vel reus intentione actoris fundata in prima dilatione
nil probauit, petit secundā. si obtinet, non vincit cau-
sam, sed remanet in dubio probationis. si verò perdit
in illa emergenti, absꝗ dubio perdit causam. In istis,
si quidem loquimur de probatione impedimenti fien-
da ab eo, qui petit secundam dilationem: dico ꝙ suffi
cit summaria & semiplena probatio: quod patet: quia
sufficit probari per iuramentum: vt extra de excep. c.
pastoralis. & ff. de excu. tuto. l. scire oportet. §. sufficit.
in fi. & ita determinauit papa, vt retulit Spec. in tit. de
appel. §. nūc. ver. verò. quid ergo quod tenet Guliel. in
l. ij. §. si quis. ff. si quis cau. & huius casus est ratio: quia
consequitur modicum commodum, vt dixi. Sed quan
do de probatione impedimenti tractaretur: tunc illud
non assero probari ex solo iuramento, & per solum
iuramentum: sed considero istum emergentem ex par
te resistentis: quia ex denegatiōe huius dilationis con-
sequitur magnum commodum: & si vult impedire, re
quiritur causæ plena cognitio: vt est text. C. de dila-
tion. l. à procedente. vbi expressè dicitur, quod ideo
causæ plena cognitio tunc requiritur: quia si denega-
retur sententia retur super principali quæstione: igitur
de dilatione: quia aliquo casu requiritur plena cogni-
tio scilicet quando denegatur: igitur in dubio dicitur
plenam causæ cognitionem requiri. argum. ff. de con-
dict. indebi. l. sufficit. Quædam sunt emergentes, quæ
habent se contra ad prædicta, quæ ex parte eidem qui
emergentem proponit, si vinceret, totum ibi vinceret.
sed si perderet, non per hoc perdit totum, nec aduersa-
rius vincit. exemplum in exceptione rei iudicatæ, iu-
risiurandi, & transactio. quæ opponuntur à reo ante
litem contestatam ad impediēdum processum. si enim
opponens vincit, totum vincit: si perdit, remanet lis.
hoc enim ex tempore opponentis requirit plenam
probationem, vt vincat: potest tamen hæc cognitio
dici summaria propter breuitatem dilationis: quia si
requireret altiorem indaginem: differretur illa exce-
ptio, quantum ad impediendum processum, & conte-
stabitur lis, postea opponetur in vim peremptoriæ: vt
l. nam & postea. in principio. ff. de iureiuran. in textu
& in gloss. & ex hoc dico, quod si opponens in illa
exceptione succumberet, nec plenè ante litem conte-
statam probauit. posito quod super hoc examinati
sint testes, & post litem contestatam iterum poterit
opponi: & testis iterum examinari super eodem, &
iterum publicari. nam primò fuerunt examinati sum-
mariè. ergo non impedit examinationem, quæ fit post
litem contestatam, vbi fit plenariè. argument. l. pe. ff. de
iis qui sunt sui vel alie. iur. & in l. à diuo Pio. §. super
rebus. ff. de re iudica. Item quia testes examinati super
vna instantia ad vnum finem, non impediunt exami-
nationem fieri in alia ad alium finem. argument. ff. de
edend. l. argentarius. §. penulti. & ff. de furt. l. qui tabu-
las. §. fina. sed hic ante litem contestatam producuntur
ad vnū finem, scilicet ne procedatur: postea verò pro-
ducuntur ad alium finem, scilicet vt diffinitiuè absol-
uatur. & cum instantia incipiat à contestatione, non
potest dici quod producantur in eadem instantia: vt
hic est casus, & extra de testib. ca. veniens. Quædam
sunt emergentes vel verius incidentes: vt quando pro
ducuntur aliquæ peremptoriæ. & istarum quædam
sunt, quæ à principali intentione non possunt separa-
ri: vt omnis exceptio intentionis. si enim dico, testa-
mentum nullum esse, quia ruptum agnatione posthu-
mi, vel si dicam actori non competere ius agendi, quia
meus seruus est, vel eum qui petit hæreditatem, non
esse hæredem, quia ego sum hęres & similia. non enim
potest pronunciari de vno quin pronuncietur de al-
tero, tunc de hoc incidenti cognoscendum est plenè.
quod patet, quia sententia lata super principali parit
exceptionem rei iudicatæ super incidenti: vt l. j. C. de
or. cog. l. ij. & de except. rei iudicat. l. si inter me & te.
quod intellige si principalis causa requirebat plenam — Summa-
causæ cognitionem: vt d. legib. secus si summariam: — ria exami
vt ff. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. l. penultima, & — natio ple-
de liberis agnoscendis. l. si quis à liberis. §. vel si pa- — nariā non
rens. Quædam aliæ sunt incidentes peremptoriæ, quæ — impedit.
possunt separari à principali: vt quæ verè est exce-
ptionis exceptio, id est, actionis exclusio. nam vtrun
que esse potest: & potest de vno cognosci, & aliud
omitti. Et istarum quædam sunt, quæ principaliter
non possunt per se in alio iudicio agitari: vt exceptio
pacti: & si quæ sunt aliæ meræ exceptiones & de istis
sine dubio debet plenius cognosci, cum ex vtraque
parte debeant plenius discuti: vt in d. l. iudices. C. de
iudi. & hoc facit, quia parit plenum præiudicium ab
vtraque parte. Quædam sunt exceptiones quæ pos-
sunt per se examinari in alio iudicio: non tamen ad
eundem finem, ad quem proponuntur in primo: ex-
emplum in l. vendicantem. & l. sequent. ff. de euic. tunc
debet etiam plenè probari eadem ratione: tamen licet
quis succumbat per modum exceptionis, potest illud
postea deducere in iudicium per modum actionis: vt
d. l. vendicantem. in fin. & l. se. ratio est: quia ad diuer-
sum finem agitur. & sic non videtur eadem res: vt l.
cum quæritur. ff. de except. rei iudicat. ita not. Cyn. C.
senten. rescind. non posse. l. peremptorias. dixi plenè
quantum ad hoc in l. qui Romæ. §. duo fratres. ff. de
verborum obligat. Quædam sunt exceptiones, quæ
possunt per se examinari in alio iudicio ad eundem
finem per modum agendi: vt exceptio compensatio-
nis. sicut enim cum opponitur, tendit ad hunc finem,
vt mihi satisfiat compensando: ita cum ago, tendit ad
hunc finem, vt mihi satisfiat soluendo. & ista cum pos
sit in alio iudicio reparari, habet in se aliquid summa-
riæ cognitionis: quia si habet altiorem indaginem, iu
dex non debet eam admittere. C. de compensa. l. finali.
& ideo si opponeretur compensatio debiti naturalis,
quod non potest deduci in alio iudicio agendo, hoc
non haberet locum, sed deberet plenè examinari sicut
aliç exceptiōes: vt dictum est. Sed si admittitur ad hoc
vt opponens vincat, vel vt reprobetur compensatio,
requiretur plena causæ cognitio, cū plenum etiam fa-
ciat præiudicium: vt l. ꝙ in diem. §. si rationem. ff. de
compensat. & ff. de neg. gest. l. si nautē. §. fi. Sed si iudex
eam dimitteret non reprobādo, tunc non faceret præ-
iudicium: vt ibi. Et prædicta de his, quæ emergunt an-
te sententiam. sed post sententiam quandoque occur-
runt aliquæ emergentes vel incidentes: & ideo dicit,
quod post sententiam aliquando opponuntur aliquæ
exceptiones ad merita causæ, non ad sententiam: vt in
casu. l. j. C. de iur. & fac. igno. & tunc idem dicit quod
supra

supra. Quædam sunt quæ opponuntur contra ipsam executionem: vt quia dicit, quod non debet fieri executio: quia sententia nulla, vel lata prætextu falsorum instrumentorum, vel alia similia: & ista requirunt summariam cognitionem quo ad breuitatem dilationis: quia si requirunt altiorem indaginē, non impediretur executio, sed exce-

summariè & de plano

ptio reseruaretur pręstita cautione de reddendo, quod exigitur. C. de fal. l. ij. & C. de preci. imper. offe. auth. que supplicatio. & extra de in integ. rest. c. suscitata. sed si probationes deberent esse in promptu: vt. C. si ex fal. instr. l. fi. ibi, manifestę probationes &c. idem puto qñ opponitur exceptio, quod non debet mandari executioni in totum: sed quatenus quis facere potest, vel alia similia: vt. ff. so. ma. l. si ex diuerso. §. fi. cum si. Quædam exceptiones opponuntur non contra executionē simpliciter, sed contra rem, in qua fit executio: istæ simpliciter requirunt summariam cognitionem quo ad breuitatem, & quo ad semiplenam probationem: vt lege, à diuo Pio. §. si super rebus. ff. de re iud. ratio: quia ibi vertitur modicum præiudicium: quia si non mandatur executioni super illa re, mandabitur super alia. Itē de illa quæstione poterit cognosci in ordinario iudicio: vt ibi dicitur. Sed qñ contenditur vtrum sententia sit executioni mandanda vel non, & sic de viribus sententiæ: tunc est res magni præiudicij. Sed quid si in causa summaria iudex in sententia dixerit se habuisse plenam causæ cognitionem: an per hoc faciet præiudicium in alia causa? Respon. non: quia debet intelligi se habuisse plenam secundum quod natura causæ exigit: vt. l. si vnum in princi. ff. loca. & de vsur. l. si stipulatus. & de dam. infec. l. damni infecti. §. quædam. & quia cognoscere summarie nō est solum in iudice, sed etiam in parte, quæ forte non curat producere probationes ideo: quia scit causam posse reparari in alio iudicio. & hoc maxime verum est, si pars contradicit sententiæ: vt in c. sæpe. in fi. extra de ver. sig. in cle. Sed illud caloquitur in causis, quæ parant plenum præiudicium, quocunque modo agatur. sed si in causa in qua requiritur plena probatio, diceret se habuisse cognitionem summariam: puto sententiam non valere: quia plenaria causæ cognitio est de substantialibus: vt. C. de sen. l. ex stipulatione. & C. commina. vel epi. l. iudex. ideo si omittitur, vitiatur sententia: vt no. C. de sen. l. prolatam. Item quod supra dixi de hac dictione summaria: idem intellige si deceretur, quod causa deberet recte examinari simpliciter: de quo verbo fit mentio in d. c. sæpe. quia debet intelligi hoc simpliciter sine plica, id est, sine distinctione & inuolutione: vt. ff. pro socio. lege, coiri. & de vulgari & pupillari substitutione. l. j. & de verborum obligationib. l. j. §. si quis simpliciter.

Facit ad hoc clem. vestra. extra. vbi dicitur, qđ iudex potest procedere sine figura iudicij se informando de forma, de notorio et de legitimatione: nec requiritur quod pro tribunali sedeat nec quod citet partes. Ant.

2 De plano rplanum est oppositum alto. Item altum dicitur ratione loci vel styli. dicimus enim quem vti alto stylo. Item de plano fieri oppositum est ei, quod fit velociter. quælibet istarum significationum potest habere locū hic: vt statim patebit. videamus ergo, quæ causæ debeant agitari de plano, & quid importet: & dico si quidem causa est vilis, vel de vili materia, vel vilium personarum: tunc hic agitur de plano: vt. C. de senten. authen. nisi breuiores. & ff. de offic. procon. & leg. l. nec quicquam. §. de plano. & de ac. l. leuia. & tūc de plano importat, quod iudice non sedente pro tribunali: & sic non in loco alto. Item quando non seruatur stylus aliorum iudiciorum: sed sine libello, vel in aliis solennitatibus cognoscimus veritatem: vt no. in d. §. de plano. in gloss. & Guli. de Cun. in l. leuia. secundum vnam opinionem veram. Si vero est causa ponderis grauioris: tunc regula est, quod causa debet agitari plene, & solenniter cognosci: vt l. iudices. C. de iudi. fallit in quibusdam causis, quæ agitātur de plano. vt. ff. de quæstio. l. vnius. §. fi. & extra de iudica. nouit. in fi. & extra de accusa. c. olim. & in his non intelligitur exclusus ordo iudiciarius: vt dicto capit. olim. & ibi no. per. Inn. & ratio: quia in causis magnis procedere ita repētine sine solennitate, & est stylus altus nimis. solum enim reges & principes hoc faciunt. Sed procedere ordinarie est in his de plano procedere. hoc est non frequēter, nec stylo alto. Vides ergo, quod ex diuersitate causæ stylus dicitur altus diuersimode: & in his semper puto, quod non erit, necesse iudicem sedere in alto tribunali, sed in camera poterit fieri. & hoc si de tota causa agitanda de plano quæritur. Si vero quęritur de aliquo articulo vnius causæ, quæ debet agitati ordinarie, an articulus aliquis poterit agitari de plano? Dic quod quædam facit quis in iudicio coram iudice, vbi sufficit præsentia iudicis, vt producere libellum coram iudice. & istud semper potest fieri de plano, hoc est iudice non sedente pro tribunali, & die feriata ob necessitatem hominum: vt. l. miles. §. sexaginta. ff. de adul. Idem in appellatione, quæ solum coram iudice interponitur: vt. C. de feriis. l. j. per hoc dico, quod relationes nunciorum quæ fiunt iudici, possunt fieri de plano. & si aliquis habet terminum ad producendum aliquid coram iudice, idem: quia de plano poterit fieri, per dictas leges: secus si habuit terminum ad probandum: quia per hoc solum, quod exhiberet coram iudice, non fieret probatio, nisi parti detur copia & terminus ad opponendum. & sic quod productum est, approbabitur vel reprobabitur: hoc est, ei imponitur fides vel non: vt. C. de fid. instru. l. fi. Quidam sunt articuli, in quibus opus est iudicem aliquid facere: & tunc si quidem illud est modici præiudicij, ita qđ summariam cognitionem requirat: secundum quod dicitur. C. de defen. ciui. l. iubemus. §. illud. & dixi in præcedenti gl. & tunc poterit de plano examinari: hoc est iudice non sedente pro tribunali, & die feriata ob necessitatem hominum, vt. ff. de interro. ac. l. voluit. §. fi. Si vero illud potest esse ab aliqua parte magni præiudicij: tunc non debet agitari de plano, sed plene causa cognita & iudice sedente pro tribunali: vt. C. de dilatio. l. à procedēte. & prædicta vera in causis, in quibus venit ferenda sententia diffinitiua. Sed contingit aliquando, quod coram iudice agitantur quædam causæ & non speratur sententia, sed aliquod decretum iudicis. & in his dic, quod quando decretum tale interponitur in his, que sunt mere volūtariæ iurisdictionis, & nulla alia causa requirit nisi patrium, volūtas. & ista de plano interponitur. i. iudice non sedente pro tribunali: vt insti. de liber. §. serui. & ff. de manu. vin. l. nō est omnino. Quædā sunt, quæ requirunt causæ cognitionē: & tunc si quidem est cognitio leuis seu summaria: vt in tutore seu curatore, qui datur sine inquisitione: & ista possunt similiter agitari de plano: vt. ff. de tuto. l. qui habet. §. quolibet loco. quod in bo. pos. quæ non tribuit ius: vt. ff. quis or. in bo. pos. ser. l. ij. §. dies. & de bo. poss. iij. §. si causa cognita. Quædam sunt, quæ requirunt veram & plenam causæ cognitionem: vt datio tutorum ex inquisitione, & bonorum possessio, quæ tribuit ius: & tunc non potest fieri de plano, sed iudice sedente pro tribunali: vt. ff. de confir. tuto. lege, naturalis. §. final. & de bono. possessio. lege tertia. §. si causa cognita. & dicta lege tertia. §. dies. ff. quis ord. in bonor. possess. serue. Sed aduerte, quia in istis casibus licet requiratur plena probatio, non tamen est causa ordinaria: imo non fit, in forma iudicij imo nulla parte citata: vt nota. in d. §. si causa cognita. & dicto. §. dies. Et illo respectu potest dici non plenaria, & per ea, quæ dixi in præceden. glossa & sic patet, quod illæ leges quæ dicunt de plano cognosci, longe differunt ab his, quæ dicunt causam summariæ agitari. vnde ex. d. l. tertia. §. si causa cognita. & d. l. ij. §. dies nō debuit Dy. sumere regulas in materia summarię cognitionis, vt dixi in predi. gl.

Regum & principum est de causis arduis summarie cognoscere.

Sine stre

1 Quomodo intelligitur, vide Oldrad. in cõsil. cxv. incipiẽte, in iudicio est considerare. & Car. in cle. ij. q. xliij. de iud. vbi late tractat hanc materiam.

a Sine strepitu. 1 sic extra de ac. c. olim. & de sta. mo. c. ea quæ. & de elect. c. indemni. §. si verò. libr. vj. & de hære. c. fi. in prin. lib. vj. & de iudi. c. dispendiosam. & de verbo. sig. ca. sæpe. in cle. & strepitu. quidam dicunt esse omnem iudicij solẽnitatem, quæ magis spectat ad ordinem, quam ad inuentionem veritatis. quorum opinionẽ refert Inno.

sine strepitu a & figura. b

in d. c. olim de accu. sed non tenet eam. bene dic ergo, quod strepitus idem est quod rumor. & descẽdit à strepo strepis, quod idem est, quod rumorem facere, secundum Hug. sicut enim per verbum de plano, remouetur altitudo loci vel styli, vt dictum est: ita per hoc verbũ strepitus remouetur altitudo vocum & declamatio, ideo additur quandoque, absque aduocatorum & iudiciorum strepitu & figura: vt. d. c. fi. in prin. de hæret. lib. vj. & per hoc dico, quod in caussis, in quibus debet procedi sine strepitu, si pars diceret iudici, quod approximaret se ei, & quod volebat ei dicere aliquid in occulto, quod iudex debet hoc facere: alias grauaret eũ: prædicta tamen iura non haberent locum in hac constitutione: quia hic dicitur, quod iudex potest, non autem imponitur ei necessitas. In aliis autem caussis iudex non cogitur eum audire, nisi palam ante tribunal: vt C. de episc. & cler. l. iubemus. in fin. Item licet alias detur dilatio parti ad quærendum aduocatos: vt. ff. quibus ex causis maiores. lege, ab hostibus. in fin. & lege, ait prætor. in fine. §. finali. tamen isto casu non erit danda: quia ab ea est remotus strepitus aduocatorum: puto tamen, quod hoc verbum ad maiorem expressionem apponatur. nam per hoc, quod dicit de plano, satis potest intelligi respectu loci styli, & vocis.

Dilatio datur parti ad quærendũ aduocatos.

Figura quid sit.

b Et figura. Figura cuiuslibet rei est apparens forma ipsius, vel facies, in qua rei substantia figuratur: vt ff. de act. & oblig. l. non figura: & ita dicit. Io. An. in c. sæpe. extra de verb. sig. in gloss. super verbo, non exigatur. quod est verum in figura rei corporalis vt. C. de edi. diui. Adri. to. l. fi. & ff. de ver. sig l. quoties aliquid. vbi hoc melius probatur quam alibi. rei vero incorporalis figura dicitur eius natura. vnde recte dicimus figuram actionis esse ipsius actionis naturam: vt C. de rei vxo. ac. l. j. §. cum autem ibi, eadem figura &c. Quædam sunt facta prout considerantur in fieri seu in actu faciendi: & ipsorum figura est ipse ordo faciendi. vnde in grammatica dicimus figuræ simplicis, quia simpliciter profertur: quia igitur actus proferendi est simplex, ideo dicitur figuræ simplicis. hic autẽ loquimur de figura iudicij, & iudicium, licet habeat multas significationes: hic tamen accipitur pro actu examinationis & decisionis causæ. Figura ergo iudicij est, quod partes iudicij sint factæ secundum ordinem debitũ, & debitam probationem seu propositionẽ: & ex ista figura iudiciũ accipit suum esse & suam substãtiam. quod patet: quia si ordo non seruatur, iudicium est nullum: vt C. de sen. l. prolatam. vnde per hoc quod dicit sine figura, tollũtur substantialia iudiciorum, vt ipsum verbũ importat: vt no. Io. An. in d. ca. sæpe. in gloss. super verbo, figura. Sed contra hoc oppo. quia sublatis substantialibus nullo modo erit iudicium, cum res non est perpetua sine eius substantia: vt. l. oblationum substantia. ff. de act. & obliga. Sed hic in veritate est iudicium, licet extraordinarium. Sol. tolluntur substantialia iudicij iure ciuili introducta: non autem ea, quæ sunt naturalia iure naturali seu gentium inducta naturali ratione, vt infra, in multis ostendam. Item aduertendũ est, quod Io. An. in d. c. sæpe in gl. super verbo, non exigit. dicit quod iudex nõ adstringitur hoc casu ad aliquas formas, regulas, vel figuras iudiciorum: nisi inquantũ in d. ca. exprimitur. & illa expressa magis respiciunt figurã facti negotij vel causæ, quã iudicij, secũdũ eum. Tu. dic, quod iudex per hæc verba releuatur ad omni forma & figura iudicij inducta à iure ciuili: & tenetur obseruare omnem figuram & formã iudicij inductã de iure gentium, vel naturali ratione: & de his loquitur vt plurimũ illud ca. licet aliqualiter egeat declaratione: vt infra declarabo. Animaduertẽdũ est, quod dicit Io. An. quod si omnia dicta verba. s. summarie, simpliciter, & de plano, sine strepitu & figura iudicij, nõ proponerentur: non haberet locum quod dicitur in d. ca. sæpe. vt ibi no. in gl. super verbo, in figura. quod est verum, si à primis incipias, & istud vltimum omittas. Sed si proponeretur istud vltimum. s. sine figura iudicij, licet omnia verba præmissa essent omissa: idẽ importaret, cum omnia substãtialia essent sublata. Quod igitur de significatione huius verbi dicã, intellige idem si omnia cõiungerentur. quid ergo hæc verba importẽt per omnes singulas partes iudicij, prosequamur latius quam in d. c. sæpe. declaratur. Quæro igitur vtrũ sit necesse quod pars citetur? Rñ. sic: vt in hac. l. innuitur. Itẽ quia hoc est de iure naturali. nã primũ hominẽ delinquẽtẽ citauit deus dicẽs, Adã vbi es? hoc enim probatur de re iud. c. pastoralis. in cle. vbi sentẽtia dñi imperatoris Henrici, qui fecit hanc. l. & postea dãnauit Robertũ regẽ Hierusalẽ & Siciliæ. cassã fuit ex eo, quod citatio facta legitime non fuit. & probatur in d. c. sæpe. Item an est necesse, quod personæ legitimentur? Rñ. sic, vt in hac cõsti. ibi, vel alias legitime &c. alias sequeretur absurdũ. s. quod alter nõ habẽs mandatũ à me posset mihi præiudicare: quod repugnat iuri naturali: vt. C. de inoffic. test. l. si quis in suo. & ff. de re iud. l. factũ cuique suũ. & extra de reg. iur. c. nõ debet aliquis. lib. vj. & hoc tãgitur in d. c. sæpe. Itẽ an requirat petitio? Rñ. in casibus huius legis oportet, quod præcedat accusatio, inquisitio, vel denunciatio: vt dictum est. alias vbi cã deberet agitari sine figura iudicij, dicitur in dicto. c. sæpe. quod nõ est necesse, quod libellus detur in scriptis, sed iuxta petitionis formã pronũciatio sequi debet pro parte agẽtis vel rei, si quid petere voluerit. & in ipso litis exordio faciẽda est petitio siue in scriptis, siue verbo: in actis tamẽ inserẽda, vt ibi dicit. & iustũ est: quia naturale est, quod agẽs petitionẽ suã proponat. nã corã Salomone mulier ita dicit: filius meus viuit: filius istius mulieris mortuus est: vt notat. C. de sentẽ. ex bre. recitã. l. ij. & extra de presũ. ca. afferte mihi. & habet in iiij. libro Regũ. iij. c. vbi illa petitio latius ponit. Et aduertẽdum quod illa petitio cõtinet solũ facti narrationẽ, & nõ conclusionem. ex quo infero quod licet illa petitio nõ habeat omnia solennia, quæ de iure requiruntur, vt not. ff. de eden. l. j. in prin. tñ sufficit si est gñalis: vt est ar. C. de anna. excep. l. fi. in prin. Idẽ si cõclusio nõ est legitime facta: vt. l. j. §. j. ff. si mẽ. fal. mo. di. vel si non petierat eũ cõdẽnari, sed petit eũ cogi: quod fieri nõ debet: vt. C. de exec. rei iud. l. j. tñ in hoc casu quñ sine figura iudicij procedit, valebit iudiciũ. Si enim procedit vbi sola facti narratio est absque cõditione vlla: multo magis si cõclusio non erit bene facta. si tamẽ ex narratione possit comprehendi, quid actor velit. argu. C. de rei vxo. act. l. j. §. j. & hoc est quod volunt dicere verba dicti c. sæpe. dum dicit, iuxta petitionis formam: q. d. l. licet nõ pronuncietur in eo, quod est petitum, sufficit si pronuncietur iuxta id, quod est petitum. Aliud est enim iuxta petitum, & aliud petitum iudicare. ff. iudic. sol. l. iam tamen. §. in hac. versi. quid tamen. semper tamen intellige, quod non sit tanta incertitudo, quod auferat defensionem reo: vt. j. dicam. Item an poterit opponi exceptio. rei iud. vel. finitæ ad impediendum processum? Rñ. sic: quia de iure naturali est ne bis iudicetur in idipsum exceptiones verò quæ magis differũt, & frustrãtur causæ veritatẽ quã ipsam respiciãt, potest iudex repellere: vt dicto cap. sæpe. Illa enim de iure naturali nõ sunt, imo contrariantur. Item an procedi possit tempore feriato? in d. ca. dicitur quod sic, si sunt feriæ indictæ ob necessitatem hominum: secus si ob honorem dei. ratio: quia de natura iudicij sunt feriæ indictæ in honorem.

rem dei. præcepit enim deus coli sabbata & quasdam festiuitates. An sit contestanda lis? Respõ. non. nam dicitur ibi, lite contestata non postulet. ratio: quia est solennitas iuris ciuilis. eo tamen casu, quo merita causarum tractari incipiunt, vt quia legitimatis personis proponuntur exceptiones, vel fiunt positiones & articuli, habent vim litis contestationis ad faciendum procuratorem dominum litis. Item quo ad certos effectus contest. lit. vt C. de procu. l. nulla. ibi, post causam in iudicio agitatam. & ibi, post inchoatam causam, non dicit lite contestata. Sufficit ergo quod quocunq; modo causa incipiat agitari. hoc no. l. nihil. C. de procur. Item an de calum. sit iurandum? in d. c. dicitur ꝙ sic: ne veritas occultetur. in contrarium facit: quia hęc solẽnitas videtur inducta à iure ciuili. vt de iuramento calum. l. iij. sed hic primum verum ꝙ iuramentum defertur in tota causa & de iure naturali & diuino. hoc enim tẽpore Moysi indictum est propter incredulitatem, vt aliquis deberet iurare: vt extra de iureiu. c. & si Christus. & Exo. xxij. capit. si igitur iuretur super quolibet articulo: vt fiebat olim: vt C. de iura. calum. l. ij. satis putarem sufficere: maxime cum tale iuramentum possit omitti: vt d. l. ij. §. sed quia veremur. Item an debeãt dari dilationes? videtur ꝙ sic. nam in d. c. sæpe. dicitur amputandam dilationum materiam: & litem quantum poterit faciat breuiorem: non tamẽ sic litem iudex abbreuiet, quin probationes verę & defensiones legitimæ admittantur. & ita dicitur ibi: ꝙ iuris naturalis rationi congruit. Cum enim probationes sunt faciendæ, oportet quod fiant in termino: & puto quod valeant, si fiant sine dilatione: vt l. vnius. in §. cogniturum. ff. de quæstio. & ff. de adul. l. in crimine. & ibi dixi non æquum esse dilationem certam dari causa breuiandę litis. & ꝙ dicit, ꝙ nõ sint nimis breues, congruit naturali æquitati. nam aufertur parti actoris ius suum, reo verò aufertur defensio, quæ ex æquitate naturali est: vt l. vt vim. ff. de iusti. & iu. & est expressum in cle. pastoralis. de re iudi. Sed ad quid dabitur ista dilatio? in d. decret. dicitur, ꝙ primò datur terminus ad faciendum positiones. & articulos simul, postea verò datur terminus ad producendum omnia, quæ partes voluerint. Sed certè illud est expressè statutum illius decre. quæ vult in hoc seruari vsum. hoc tamen non est de iure naturali nec ciuili: cum sufficiat dari in causa ad probandum vnam dilationem: vt ff. de ser. l. fi. vnde in hoc in foro ciuili non est seruanda ista decr. Itẽ an in dictis causis, in quibus proceditur sine figura iudicij, testes debeant iurare? hoc enim nõ reperitur de iure digestorũ, nisi in l. Theopompus. ff. de do. præle. sed videtur mera cõstitutio imperatoris: vt C. de test. l. iureiur. puto tamen ꝙ iurare debeant, per ea quæ dicta sunt de iura. calũ. Sed an pręsente parte? puto ꝙ sic: alias auferretur ei defensiõis copia, ꝙ repugnat æquitati naturali: vt dictũ est. circa verò dicta testiũ puto, ꝙ debeant esse talia, quæ concludant, sicut in causis ordinariis: arg. eius ꝙ dicitur in Daniele de Susanna, & ꝙ not. C. de testi. l. testiũ. Sed* an requiratur publicatio testium: glos. in l. si quã. C. de testib. dicit, ꝙ per Danielẽ inductũ est, ꝙ examinatio fiat secretè: vt legitur in lib. Danielis. xij. ca. hoc est igitur de iure naturali seu diuino: & ex hoc sequtur ꝙ debeat publicatio fieri. alias aufertur parti ius defensionis. Si enim nõ publicarentur, nõ possent impugnari testes & eorũ dicta: sed auferre defensionẽ, repugnat iuri naturali: vt dictũ est. Sed an in hac causa post didicita testificata poterunt testes produci? Rñ. non, cũ sit prohibitum propter timorem subornationis. & sic ex quadam naturali æquitate, quæ est ne alter alteri insidietur: vt ff. de iust. & iur. l. vt vim. hoc est introductũ & positum inter alia ciuilia præcepta. Item an in hac causa poterit petere quis, vt sibi edantur instrumenta?

Feriato die an iudex procedere possit.

† Vide de hoc Bald. & Alex. in l. j. C. qui adm. et ibi Salice. & Bal. in l. ne quisquam ver. de plano. de offi. procõsul.

* Et adde an publicatio processus sit de substantia iudicij ordinis vt per doctores in c. cũ I. & A. de re iu. et eũdem Bart. in l. prolatã. de sent. & interlo. & gl. in c. statutum. de hæreti. lib. vj. Io. Andr. d. c. cũ I. & A.

Publicatio testium an requiratur.

iudicij †, prout [a] illi qui iurisdictioni præest,

Respon. ꝙ non & hoc est prohibitum non solum iure ciuili, sed etiam naturali æquitate: vt C. de edend. l. qui accusare. vbi hoc prohibetur expressè. Item an requiratur conclusio in causa? Resp. non: vt d. c. sæpe. dicitur. hæc est enim solennitas mere ciuilis. statim enim cum liquet iudici de causa, sine aliqua alia cõclusione potest sentẽtiare de iure naturali: vt patet in illa sententia lata per Salomonem. iij. Reg. capi. j. & eo exemplo puto, quod non sit necessaria datio termini ad allegandum. facit quod dixi in præcedenti gloss. Item an debeant partes citari ad audiendum sententiam? in d. c. sæpe. dicitur quod sic. quod intelligitur vt infra dicam in glo. super verbo, prædicto crimine. Item an hoc casu cum proceditur sine figura iudicij, requirantur illæ solennitates, quæ à iure positæ sunt circa sententiam? Resp. non est necesse, quod feratur iudice sedente pro tribunali: vt d. c. dicitur. hæc enim est solennitas ciuilis. sed debet ferri in scriptis, vt ibidẽ dicitur. certè hoc quod feratur in scriptis, est solennitas ciuilis: quæ est de esse sententiæ. ꝙ sit deliberata, & non subita. l. ij. C. de sentent. ex breuit. reci. tamen dicta decretalis statuit, quod feratur in scriptis. In foro autem ciuili non arbitror illud necesse isto casu: vt patet in prædicto exemplo Salomonis, & in dicto c. in gl. dicitur, ꝙ de iure antiquo non est necesse sententiã proferre in scriptis: sed in scriptis redigatur, vt possit probari: vt dictum est de petitione. nam soli assertioni iudicis non creditur: nisi sit papa, vel imperator: vt extra de probatio. capi. quoniam contra falsam. & eodem titul. ca. j. in cle. Sed si in sententiando non seruaretur forma. l. j. C. de sentent. & inter. omn. iud. valeret? vt si procurator esset præsens, & condemnaretur dominus: quia hæc solennitas est iuris ciuilis, non naturalis seu gentium: quod patet, quia licet alteri absenti quis non possit stipulari de iure ciuili: tamen alteri oritur obligatio naturalis: vt ff. de verborum obligationibus. l. stipulatio ista. §. alteri. & ibi nota. & idem puto, si iudex ferret sententiam in absentem non citatum, quod valeret hoc casu eadem ratione, alias secus: vt lege, furioso. ff. de iudic. & ibi nota. & C. quomodo & quando iudex. lege, ea quæ. in glossa idem puto, si præcedenti cognitione, quæ requiritur secundum ea, quæ dicta sunt. si iudex nulla alia data sententia iuberet res capi vel distrahi pro debito, valeret. licet enim magis illa sit natura executionis, quam condemnationis, & si non valeret alias: vt C. de exceptio. rei iudica. l. j. tamen in hoc casu valeret, exemplo dictæ sententiæ Salomonis. illa verò fuit natura executionis. hoc etiam patet, quia talia ante ius ciuile manu regia expediebantur: vt ff. de orig. iur. l. ij.

Iudicis assertioni non creditur.

a Prout. Posuit plures modos procedendi, & plures formas. & in his dedit iudici potestatem eligendi aliquam prędictarum, vel ordinariè procedendi si sibi videbitur. Sed huic ob. d. c. sæpe. vbi dicitur, ꝙ iudex non potest ordinariè procedere, nisi de partium consensu. Sol. ibi causa sic cognoscenda committitur. s. sine figura iudicij. hic verò fuit dictum, vt possit procedere hoc modo: & sic non fuit positum sub necessitate. l. non quicquid. ff. de iudi. & C. quomodo & quando iudex. l. j. Sed dices tu: ad quid ergo fuit apposita hæc clausula, prout illi iudici videbitur expedire &c. Resp. secundum hoc potuit eligere quam viam volebat: sed vna electa dubium est, an possit ad aliam postea redire, sicut dicimus de eo qui assumptus est vt arbiter & arbitrator: vt no. in Spec. in tit. de arbit. §. sequitur. versi. quid si compromissum. & dixi. ff. de fur. l. si dominium. ꝙ dubium hic tollitur. potest enim ex hoc procedere modis prædictis, prout sibi videbitur: hoc est illo tempore, illa qualitate, vel specie producendi, quæ sibi videbitur. Ad cuius intelligentiam sciendum

est

est de significatione huius verbi prout. quādoq; enim aliquid adiicitur per hanc dictionem prout, q; est diuersum ab eo q; primo positum erat: & tunc ponitur similitudinariè: vt ff. de so lutio. l. prout quisque. simili tudo enim est circa diuersa: vt no. ff. depo. l. q; Nerua. quādoque respicit idem. & tunc si per hanc dictionē adiicitur aliquid præteritum, & de illo constat: tunc intelligitur limitatiuè: vt C. de edend. l. edita. ibi, prout edicti perpetui monet authoritas Si verò de illo præterito non constat: tunc in dubio intelligitur poni casualiter, vt sic, cōcedo tibi, vt possis colligere vectigalia tantę quātitatis, prout est hactenus consuetum. i. quia sic consuetum est: vt extra de verbo. sig. c. abbate sanè. licet ibi loquatur de dictione, secūdū q;, vel iuxta q;. sed eadem est ratio. sic loquitur q; no. per Cy. C. de contrah. & committ. stip. l. secundum responsum. & hoc in legibus, priuilegiis, & contractibus: quia illa fiunt animo aliquid disponendi. Idem in sententiis, quæ causa cognita proferuntur: secus in confirmatione, quæ fieret sine causæ cognitione: quia tunc intelligitur conditionaliter: vt extra de confir. vti. vel inuti. c. ij. & q; ibi no. & extra de elec. ca. quoniam abbas. Si verò per hanc dictionem prout, adiicitur aliquid de futuro, tunc ponitur limitatiuè: vt d. l. edita. prout dicitur, ius dicentis decernit æquitas. nam illa licentia mutandi & emendandi limitatur modum de preterito. s. prout edicti monet authoritas. & secundum aliud de futuro. s. prout dicentis decernit æquitas. istud respicit omne tempus futurum. & ista limitatio est circa tempus & qualitatem: vt no. gl. in d. l. edita. & sic iudex hic omni tēpore quo vult, potest procedere cum figura iudicij, & sine. & sic potest eligere vno tempore vnā viam, & alio aliā. Item ex eo q; dixi, q; solum in tempore & qualitate facit limitationem, & sic non in substantia dispositionis apparet, q; si illa qualitas vel tēpus non limitaretur, non vitiaretur dispositio. exemplum non potest de hac lege poni: quia iudice procedente apparet qualiter sibi videtur procedendum. pone ergo qd' Titius legauit mihi centum prout per eū declarabitur. certè ipso non declarante valebit. ff. de hær. inst. l. ij. & l. cum pater. §. fi. ff. de leg. ij. & C. de inst. & subst. l. pen.

videbitur [a] expedire.

[a] De qua vide glos. in l. edicta. C. de edendo. in verbo, prout. & ibidem per eundē Bartol. ac Cy. sed plenius per Bal. & adde not. per Angel. in consi. xj.

[a] Videbitur. Hoc verbum videbitur, denotat arbitrium boni viri [1]. ff. de verb. obl. l. continuus. §. cum ita. & de fideicom. lib. l. fideicommissaria libertas: & ita, quia potest quilibet dictorum modorum esse iustus & approbatus: potest iudex eligere quemadmodum vult. puto etiam hoc casu, q; si hæc cōstitutio diceret, prout iudex voluerit: q; nec plus nec minus posset. Et pro hac declaratione videamus differentiam inter liberam voluntatem, & arbitrium boni viri: cum etiam voluntatem includat. & quidem de voluntate isse est q; sit libera, nec possit cogi necessitate præcisa: vt C. de hær. insti. l. cum proponas. Sed cogitur quadam necessitate consequētiæ: vt si quis vult effugere tormenta, hoc vult liberè, & potest nolle, sed si hoc voluerit, in consequentiam vult illud sine quo tormenta effugere non potest, & ista est necessitas consequentiæ. Nam dicitur verè, coacta voluntas, voluntas est: vt ff. quod metus caus. l. si mulier. §. quod si metu. voluntas enim est, quod liberè vult antecedens. & ex illa deducitur ad volendum consequens. Item sciendum est secundum theologos & philosophos, quod voluntas nunquam appetit nisi bonum existens vel apparens: licet quandoque velit aliquid quod cognoscit esse malum: illud vult sub ratione alicuius boni delectabilis seu apparentis ipsi voluntati. In proposito voluntas alicuius potest cōsiderari respectu eius: quod ipse vult tanquam delectabile ratione regulata, vel non: & illa dicitur volūtas libera. Alio modo prout ipse vult recta & regulata ratione: & istud dicitur arbitrium boni viri: quia bonus vir hoc arbitraretur: vt ff. iudi. sol. l. vir bonus. & ff. pro socio. l. si societatem. §. arbitrorum. cum simili. & verba quę important liberam voluntatem, sunt verbum volo: vt l. cum quidam. de leg. ij. & d. l. fideicommissaria libertas. de fideicommis. lib. Item verbum libet seu libuerit: vt ibidē. Idem enim est dicere quod libuerit. i. quod liberè voluerit. Item vbicunque verbum arbitrium, & similia ponuntur cum hac dictione plenum siue liberum: vt l. fideicommissa. §. quanquam. de leg. iij. Item hoc verbum iudicio tuo importat liberam voluntatem: vt ff. de fideicom. liber. l. Thais. §. Lucius. secundum glo. ibi positam. Sed licet alias transierim secundum illam glos. videtur mihi tamen, q; directo text. ibi dicat contrarium. s. q; importet arbitrium boni viri: q; plus placet. Quid enim est dicere iudicio tuo, nisi facta disputatione intra temetipsum postea iudices: q; ad boni viri arbitrium sine dubio refertur. Concludo igitur quod exceptis prædictis omnia importent arbitrium boni viri, vt videbitur, approbauerit, comprobauerit, & similia: vt d. l. fideicommissa. vel placebit: vt d. l. Thais. §. sororem. & multa alia quæ ponuntur. ff. de legat. j. l. si sic. quæ hic non repeto: quia dico esse regulam de omnibus: exceptis prædictis: vt dictum est. nec obst. ff. de fideiussor. l. græcè. in princ. vbi æquiparat verbum volo, & verbum cupio, & similia: quia vt dixi, vtrunq; continet voluntatem: sed vnum liberam, & aliud regulatam: vt ex prædictis colligitur. verbi gratia, quandoque committitur facultas contrahendi, quandoque facultas largiendi ex causa lucratiua, quādoque facultas iudicandi. Primo casu quando committitur facultas contrahendi per verba significantia arbitrium boni viri circa contractum: tunc sine dubio debet arbitrari suo arbitrio regulato ratione: prout bonus vir & diligens paterfam. facturus fuisset: vt l. hæc venditio. ff. de contrahen. empt. & ff. pro socio. l. si societatem. §. arbitrorum. & de oper. lib. l. si libertus. sed si hæc facultas concederetur per verba significantia liberam voluntatem tunc omnia potest, duobus exceptis. Primò q; non donet. hoc enim non venit in concessione voluntatis liberæ: vt l. filius. §. j. ff. de do. Secundò q; dolus absit; & omnia alia quę dolo caret facere potest: vt ff. man. l. creditor. §. Lucius. hoc enim non repugnat regulis iurisgentium, secundum quas licet contrahentibus se decipere: vt ff. de min. l. in causæ. §. idem Pomponius. vnde vides, quod quantumcunq; committatur in voluntatem liberam: intelligitur voluntas libera à regulis iuris ciuilis. Sed semper remanet limitata à regulis iurisgentium, vt etiam in sequentibus no. Secundò casu principali, videlicet quando cōceditur facultas largiendi ex causa lucratiua: tunc si per verba significantia arbitrium boni viri, debet eligere, vt bonus vir. l. cum quidam. ff. de leg. ij. & l. si sic. j. respon. & de legat. iij. l. fideicom. §. quanquam. & de fideicom. lib. l. fideicommissaria libertas. Si verò per verba significantia liberam voluntatem, tunc potest facere omnia contra regulas iuris, seruatis regulis iurisgentium: vt ff. de mili. te. l. j. vbi permittitur testari militi, quomodo vult. & per hoc potest relinquere deportato, cuius status nullus est de iure ciuili: non autem damnato in metallum, qui est seruus pœnę: vel seruo proprio: cum seruitus sit constituta à iuregentium: vt l. eius. §. si deportati. & §. seruum pœnę. & §. seruum proprium. ff. de mi. testam. & hoc vult dicere. l. cum quidam. ff. de legat. j. Nam ei qui est indignus propter offensam, non donatur: sed dōnatum reuocatur: vt l. fi. C. de reuo. do. Ideo bonus vir, hoc est iudex secūdum regulas iuris ciuilis non arbitraretur ei largiendum, sed secundum naturalem æquitatem declaratam per ius diuinum maioris perfectionis est retribuere ei, qui offendit, quam alteri. nam ille in cuius libera voluntate committitur potest eligere indignum. Tertiò casu principali scilicet quando committitur facultas iudicandi, si quidem per verba imp

[1] Idem tenent Bart. & Alexā. in l. si sic. ff. de leg. j.

Voluntas coacta voluntas est.

Verba liberam voluntatem importantia.

Deceptio de iure gētium permittitur.

ba importantia arbitriũ boni viri, debet ſequi omnes regulas iuris ciuilis: vt l.j.ff.de arbi. Si verò per verba ſignificantia liberam voluntatem: tũc eſt libera regulis ciuilibus: debet tamen ſeruare regulas iuriſgẽtium ſeu naturalis ęquitatis, ꝙ idem eſt per dicta iura. & eſt caſus extra de re iudi.ca. paſtoralis. in cle. Nã imperator ſolutus eſt legibus, vt vigore ſuæ poteſtatis tulit ſententiam. tamen quia in quibuſdam fecit ibi contra naturalem æquitatem: ideo ſententia caſſatur. & ex hoc apparet, ꝙ in caſu noſtræ legis vbi proceditur abſque figura iudicij: quia non cõmittitur iudicium per verba ſignificantia arbitriũ boni viri, debet ſeruare regulas iuriſgentium ſeu naturalem æquitatem: cum verbum ſine figura, importat, quaſi committatur per verba ſignificantia liberam voluntatẽ: & per hoc apparet ſoluta quæſtio, quando poteſtati datur arbitrium liberum an poſsit per hoc parti facere iuſtitiam? certè nõ: quia hoc eſt contra naturalem æquitatem: ſed poteſt omittere ſolennitatẽ iuris ciuilis. de hoc per gloſſ. in d. c.ſæpe. in gloſ. ſuper verbo, defenſiones. dixi. ff. de do. l. filiusfamilias. Sed quid ſi apponuntur verba ſignificantia vtrumque, & prout arbitratus fuerit & voluerit? Rñ. vt dixi, quòd vnum prædictorum ineſt alteri: quia non eſt arbitrium ſine voluntate. & regula eſt: quando duo ponuntur copulatiuè, quorum vnum de neceſsitate alteri ineſt: vnũ reſoluitur in adiectiuum: vt ff. de pact. l.j. ibi, in idem placitum & conſenſus, id eſt, placitus conſenſus. Ita in propoſito exponatur. i. volũtate arbitratus ſit, & ſic arbitrium boni viri importabit. facit. ff. pro ſoc. l. nec adiecit. etiam ſi dictum ſit liberè, vt dictũ eſt. Quid ſi dicatur in ſtatuto, ꝙ in tali negotio procedatur de facto? Certè intelligo [1] eodem modo. i. manu regia: vt l.ij. in princi. ff. de ori. iur. cum ſit omiſſa omnis ſolennitas ciuilis: non aũt quod iura alterius vllo modo tollantur, nec lædantur cõtra naturalem æquitatẽ. Idem per quæcũque verba concipiantur. non enim quis poteſt eſſe ſolutus magis legibus quã Imperator: & tamen ſua libertas ad hoc non extenditur: ergo &c. Quæro an dictis caſibus iudex poſsit reiicere exceptionem præſcriptionis, vel aliam procedentẽ ex mero rigore iuris ciuilis: rñ. in his quæ ipſe iudex habet facere, nõ tenetur ſequi regulas iuris ciuilis: ſed in his, quæ iam à iure facta ſunt: ita quod ſi ex hoc ius alteri quęſitum ſit, vel ablatum. iudex non habebit immutare: ſed tenetur illud ſequi. Caſus eſt ff. depoſi. l. bona fides: alias eſſet auferre ius alterius, ꝙ eſt contra naturalem æquitatem.

Ad hoc [a] ſi qua cõitas [b], corpus [c], vel collegium, vel alia quæuis pſona cuiuſcunq; ſtatus [d] dignitatis [e] vel cõditionis [f] exiſtat, ſup dicto crimine [g]

[1] Idem tenet Iaſ. in l. certi condictio. §. ſi nummos. ff. ſi cer. pe.

[2] Cõmunitas habita re dicitur in loco vbi habitãt eius præſidentes, ſeu in quo loco populus cõgregari conſueuit in palatio. Bal. in authenti. ſed cum teſtator. ij. col. in princi. in verſic. item habitare dicitur. C. ad l. Falcid.

[3] Sequuntur Bar. & Bal. in l. ſi cut. §. j. ff. qđ cuiuſ. vni.

a Ad hoc. i. iuxta hoc, aliter ſecundum hoc: vt C. de iudi. auth. ad hoc. & hic incipit tertia pars, in qua ponitur ſtatutum ſpeciale in modo procedendi contra contumaces.

b Communitas [2] nomen generale eſt ad vniuerſitatem ciuitatis, caſtri, vel villæ cuiuslibet municipij: quod ab ipſa hominum cõmunitate principaliter regitur. ſic C. de epiſc. & cleri. authenti. nulla cõmunitas. & x. collat. de ſta. contra liber. eccleſ. edi. §. item nulla communitas.

c Corpus generale nomen eſt ad omnes ſimul cohabitantes, vel non. & quod ſequitur collegiũ eſt, quando ſimul cohabitant [3] & ſimul colliguntur. ff. quod cuiuſq; vni. l.j. in prin. & eſt caſus expreſſus hic, quod vniuerſitas poteſt delinquere, & contra eam poteſt procedi: & punitur. licet quidam cõtra: vt plenè dixi in l. aut facta. §. ſi. ff. de pœnis.

d Status, ſiue liber, ſiue ſeruus, ſiue ingenuus, ſiue libertinus: vt ff. de ſta. ho. l. iiij. cum ſeq. Item ſiue ſit integri ſtatus, ſiue diminuti: vt ff. de var. & extraor. co. l. cognitio. §. j. viles ergo homines hac lege tenentur, licet alias nõ curetur, ſi de imperatore ſolo verbo maledixerint: vt C. ſi quis impera. maledi. l.j.

e Dignitatis. per hoc patet, ꝙ in hoc crimine ceſſat priuilegium conceſſum eis, qui habẽt dignitatem cum adminiſtratione: vt ea durante non conueniãtur: vt ff. de iudic. l. pars literarum. quod ibi no. ceſſat etiam priuilegium cõceſſum quibuſdam in dignitate exiſtentibus: vt C. vbi ſena. vel clariſ. l. fina. prout ibi tangitur de modo procedẽdi & ſententiandi priuilegiũ: tamen iudicis remanet: & quia vt dixi, hic ſunt legitimandæ perſonæ. Barto.

f Conditionis. maſculus vel fœmina: minor vel maior: tamen tali ætate quod in eum cadat delictum ſui iuris vel alterius: vt ff. de excep. l.j. in princ. coniuncto §. parui. Item ſiue ſit laicus, ſiue clericus: ex vi verborum tamen contra clericum non poteſt procedere laicus: niſi ratione feudi [4]: vt extra de fo. com. c. verum. & C. de epiſ. & cleri. auth. ſtatuimus. & iſte imperator Hẽricus quoſdam epiſcopos propter rebellionem ſuis feudis priuari fecit. Bar.

[4] Idẽ Panor. in capitu. cæterum. de iudiciis. quãuis Barba. ibi contra.

g Super dicto crimine. citata vel citatum per nuntium: vt eſt j. Videtur ergo, ꝙ in hoc caſu non ſit neceſſe in citatione exprimi factum limitatum loco & tempore: ſed ſufficit, quod citetur ſuper crimine læſæ maieſtatis: vt hic apertè dicitur. Sed quid vbi alias ſuper dicto crimine debet procedi ordine? Rñd. idem: vt C. de exhi. re. l.j. in fi. vbi dicitur, ꝙ poſtquam citatus venit ad iudiciũ, debet explorare. i. dicere quare fuit vocatus. & ſic patet, quod in citatorio hoc non fuit expreſſum. & quia in criminalibus debent fieri citationes, ſicut in ciuilibus. ff. de pœ. l. abſentem. & ibi no. ff. de re iudic. l.j. & ibi no. Sed in ciuilibus debet citari reus, vt veniat, & ſui præſentiam faciat: vt C. quomodo & quando iudex. l. conſentaneum. & no. in authẽ. qui ſemel. eo. tit. in gloſ. ſuper verbo, vocetur. Contrarium no. extra de dilat. capit. j. per Barto. & allegat. v. quæſtio. ij. cap. ſi primates. Sed ibi ſpeciale eſt, cum ad ſynodum vocatur epiſcopus fauore dignitatis epiſcopalis. Sunt & alia multa, quę fauore hominum, qui in dignitate ſunt, ſtatuuntur: vt C. vbi ſena. vel clariſſ. per totum. ſed in caſu præſentis conſtitutionis ceſſaret dictus fauor pro eo quod dictum eſt ſ. cuiuſcunque dignitatis &c. Sed contra in d. ca. ſæpe. de verbo. ſignifi. quia quando fertur ſententia, debet citari ad hoc. & ſic videtur, quod in citatione debet inſeri ad quid ſpecialiter citetur, etiam cum ſine figura iudicij procedatur. Et hic dicitur, quod vigore huius citationis generaliter factæ, quod veniat reſponſurus ſuper crimine tali poſsit ad ſententiam procedi. Solu. ſi citatus in prima citatione non comparet, procedet, quod hic dicitur: ſed ſi comparuit, & ſtetit ad proceſſum vſque ad finem: ſi tempore ſententiæ non adeſt, debet citari ſpecialiter ad hoc, vt ibi ſit. ſi enim primæ citationi veniendo ſatisfecit, ſi poſtea ſe abſentat, citari iterũ debet. C. de bon. authori. iudi. poſ. authen. ei qui. Sed tunc vbi debeat citari: vel ad domũ ſuæ habitationis, quæ forte eſt in prouincia, vel in curia, dicam. j. in gloſ. ſuper verbo, edictum. Et eſt aduertendum, quod licet hoc caſu quando ſine figura iudicij proceditur. terminus peremptorius nõ ſit neceſſarius: vt dicam in gloſſ. ſuper verbo, in termino. tamẽ vbi quis citatur illa citatione generali, ad hoc vt eius vigore poſsit procedi ad vlteriora, requiritur, quod fiat citatio peremptoria, vel tres, quæ habent vim peremptoriæ: vt d. l. conſentaneum. & hoc ſiue fiat ante litis conteſtationem, ſiue poſt: vt ibi not. Item dicta citatio ſpecialis ad ſententiam audiendam ſimiliter debet eſſe peremptoria: vt l. ad peremptorium. ff. de iudiciis. Aliæ verò citationes, quæ fiunt in medio ad certum actum: vt ad videndum iurare teſtes, & ſimilia, ſemper intelliguntur

Citatio debet habere cauſam quare reus citetur.

peremptoriæ: vt extra de exceptio. cap. pastoralis. & ibi de hoc per Ioan. Andre. facit. C. qui accu. non poss. l. si ea. vbi terminus ille intelligitur peremptorius. quod patet: quia vlterius nō auditur. Dilationes verò, quæ dantur ad probandum, intelliguntur peremptoriæ: cū non dantur plu ries quam vna, nisi causa cognita: vt ff. de fer. l. fin. Item ex eo quod dicitur simpliciter super dicto crimine, patet quod loquitur hæc constitutio etiam ex parte accusatoris, si citetur quod veniat ad producendum: vel si inquiratur de imponendo pœnam talionis. ista enim sunt de tangentibus istud crimen: ergo & cætera. patet in sextu.

per nunciū [a], vel per literas [b], seu etiā per edictū [c]

a Per nuntium. nuntium constituit ipsemet iudex: vt C. de spor. l. ij. & ibi not. & in authen. de iudi. §. necessarias. colla. vj. & puto quod posset constitui etiam infamis: licet sit officium publicum. nam vtilissimis personis congruit secundum mores nostros: ergo ab hac infamia non repellit: vt C. de infam. l. j. libr. x. pro hoc. l. nec infames. C. de decur. lib. x. sed secundum leges deberent eligi personæ diuites & approbatæ: vt in authenti. de iudic. §. his autem. colla. vj. facit quia infamis debet esse procurator. instit. de except. §. fina. & arbiter: vt ff. de arbitr. l. Pedius. alias incipit, parui. & ff. de postu. l. j. §. sed est æquissimum. Et si dicas, quomodo creditur ei: cum infamis non possit esse testis, statim dicam. item potest iurare se facturum officium legaliter. argu. de fide instru. l. comparationes. & C. de secun. nupt. l. hac edictali. §. his illud. & ar. in authenti. iusiurandum quod præstatur ab iis. §. j. collat. ij. puto etiam si non iuret, posse eum exercere officium: vt C. de arbitr. authenti. decernimus. eligitur enim periculo iudicis eligentis: vt d. authenti. de iudi. §. hoc autem. & ideo videtur quod si non apparet, quod aliquis sit electus nuntius, quod non est curandum. cum statim eo, quod sibi fit cōmissio de citando, in ipsa commissione eligitur. sed si ex lege municipali electio nūtiorum deberet fieri à consilio, & non à iudicibus: tunc deberet cōstare de ea: vel sufficeret quod esset in possessione exercendi illud officium. l. Barbarius. ff. de officio præto. & C. de test. l. j. nec potest nuntius aliquem citare, nisi fiat ei commissio. C. de exhibend. re. l. neminem. Sed an citatus debeat credere eum esse nuntium? Rñd. vt dicitur in authen. de collat. §. eos. col. ix. quod exactores qui mittuntur in prouincia, antequā inchoent, debent suas literas insinuare iudici prouinciæ. ex quo colligitur, quod ex eo quod in curia ipsius iudicis apparet, quod talis est nūtius, quod possunt citari per eum omnes subditi sui in eius territorio & in eadem prouincia: nec eis aliter fides fieri debet. & sic credere debet: licet in multis partibus obseruetur quod tales nuntij habent aliqua signa, quibus cognoscuntur, in quo consuetudo loci est seruanda. Sed si citaret extra prouinciam, non esset credendum ei sine literis; vt d. §. eos. facit. C. de mandat. princi. l. j. & hoc in iudicibus ordinariis, sed nuntio delegatorū videtur credendum sine literis: extra de officio delegati. capitulo, prudentiam. facit quod no. in titulo de citatione. §. j. per Speculat. Sed an arbiter, vel iudex inferior poterit vti nūtiis superiorum? Rñ. sic: vt in authent. de defen. ciuit. §. deinde eos. coll. ij. ibi, ex prouinciali officio &c. Sed an eidem nuntio deferenti debeat iudex credere, cum sit vnus? Quidam dicunt quod non: vt l. iusiurandum. C. de test. contrarium est verum, vt hic, cum in singulari dicat nuntium. facit. C. de epis. co. & cleri. l. omnes. §. si verò apparitor. & ita vtimur. & creditur eis in his, quæ sibi commissa sunt, & ex eorum officio dependent: vt se citasse, & similia. facit. C. ad legem Corneliam de falsis. l. si quis decurio. quia similiter etiam seruus de facto proprio interrogatur. l. interrogata. C. de quæstio. l. multò magis infamis. si verò ei committeretur aliquid vt referret, quod alios fecisse vidisset: tunc in modicis creditur sibi, in magnis non eatenus, vt iudex possit procedere: vt ff. de rebus eorum. l. magis puto. §. ne tantum. & C. de accusationibus. l. ea quidem. facit. ff. de custo. reo. l. diuus. & quod dixi in gloss. super verbo nuntiationem &c.

Infamis procurator esse potest, nō autem testis.

Nuntium quem esse an credatur sine literis.

b Per literas [1]. sigillatas sigillo proprio vel publico: vt l. si publicanus. §. j. de publi. & C. de episcopis & clericis. l. si qua per calumniam. & ibi no. & extra de probationibus. capit. post cessionem. Potest etiam sigillare alieno annulo, dummodo faciat de hoc mentionem: vt ff. de testamen. l. ad testium. §. ij. de hoc in Spec. de cita. §. iam de citatione. versi. literas. Igitur puto tutius esse, quod tales literæ publicentur manu notarij, & ita multi obseruant. licet autem fiant literæ, tamen non est necessarius nūtius, qui portet. sed in hoc differt: quia quando solus nuntius mittitur, debet talis esse, quod citatus debeat credere ipsum esse nuntium: vt in præcedenti gloss. hic autem satis est, vt credat vel credere debeat literas esse alicuius iudicis. Sed dices: quid si negare voluerit literas sibi fuisse portatas? Respond. iudex stabit in hoc relationi sui nuntij. reus enim se citatum cognoscit à iudice per literas. an autem fuerit nuntius, ipsius iudicis est cognitio. nam & portare ipsas literas est signum euidens, quod sit nuntius. argu. ff. de lega. j. l. seruum filij. §. eum qui chirographum. & C. de donatio. l. j. Sed an actor ipse poterit portare literas citatorias? videtur expressum quod sic. ff. de fur. l. eum qui. §. si epistola. versi. sed si interfuit. vbi si quis pro seipso portat epistolam si pars negaret eam sibi præsentatam fuisse, esset graue quod ipsi actori crederetur: nisi forte literarum præsentationem probaret per alios: & ideo si præsentaret coram testibus & notario, qui inde conficeret instrumentum, putarem sufficere.

1 Literæ quando probant. not. Bar. in l. non episto. C. de prob.

c Per edictum. Iste modus citandi conuenit ordinariis & delegatis à principe, & non aliis: vt C. quomodo & quando iudex. authen. qui semel. Item non solum in his casibus, sed in aliis omnibus: vt ibi patet. sed de iure canonico non potest fieri nisi de sola commissione & tunc solum contra eos, qui procurant ne ad eos citatio perueniat: vel ad quorum loca non potest tute accedi: vt extra de iudic. capitu. ij. in clemen. quæ limitatio secunda fuit multum æqua, vt ibi patet. sic puto iudices in foro nostro debere practicare. Nam isti tres modi citandi permittuntur alternatiue: & sic iudicis arbitrio. sed in his debet seruare æquitatem: vt in authen. iusiurandum quod præsta. ab his. §. primo. & per Inno. extra de constit. cap. fi. glo. notabilis, & Archidia. de constitut. libr. vj. Si ergo potest per nuntium citare, vel epistolam, vel literas: non est æquum, quod citet per edicta, & si faceret, grauaret partem: & ideo per iudicem appellationis posset infringi processus, hoc autem scilicet quem impedire, ne ad eum citatio perueniat, vel non posse accedi tute, sæpe accidit: scilicet quando citatur aliqua ciuitas, vel dominus, aut multi ciues vnius ciuitatis. Argu. extra de rescr. c. statutum. §. cum verò eiusdem. libr. vj. Item si locus in quo persona est citanda, est rebellis: non enim tute mittitur nuntius ad locum inimicorum; vt l. sciendum. §. si accusatio. ff. de le. & l. de ætate. ad Trebellia. & l. iij. ff. ex quibus cau. maio. §. si accu. puto tamen recte fieri, antequam hæc citatio fiat, quod super hoc ad iudicis informationem aliquid cognoscatur: vt d. l. de ætate. Sed quis terminus in tali edicto ponetur? Respon. congruus, vt possit venire in notitiam citati: vt possit postea ad locum citationis comparere in ciuilibus: vt d. c. j. de iudi. in cle. ne alias edictum contineat impossibile: vt ff. de eo. quod cert. loc. l. iij. §. si quis ita. In criminalibus verò datur dilatio longior secundum formam. l. ij. C. de exhib. re. quæ tamē dilatio non

videtur

videtur necessaria in hac lege: cum absque figura iudicij procedatur: cum illa sit solennitas iuris ciuilis: vt. s. not. in glo. super verbo, figura. Sed qualiter sciat iudex moderare terminum, cum ignoret vbi reus moretur? Rñ. text. est. C. quomodo & quando iudex. authen. qui semel. vbi dicitur, quod iudex præsens debet examinare vbi sit reus. sed hoc videtur impossibile, quod testes examinati corā iudice hoc dicant. s. aliquē modo esse Florentiæ. vnde debet sic intelligi, vt dicit tex. in auth. de exhiben. re. §. si illud vere. col. v. vbi dicitur, quod iudex examinet inquantum possit, in quam terram abiisse dicitur. ex eo ergo quod dicitur abiisse: apparet quod sufficit sola fama vel vulgi opinio, quod in certum locū dicatur abiisse. quod ergo in dicta au-
1 Idē Bal. in aut. qui semel. in glo. alleg. thē. dicitur vbi sit, id est, vbi esse dicitur 1. & ex eo quod dicitur, examinat. poterit intelligi summatim ad sui informationem etiam parte non citata: & ibi not. hæc est practica vera & pulchra, & est notabilis. Quid si hanc examinationē non fecerit? Certe aliquid de sub-
2 Imo nō est de substantialibus, secundum Bal. in d. auth. stantialibus 2 videtur omissum. vsus tamen & communis practica hoc non patitur, sed satis est assignare terminum congruentem per distantiam loci vbi est, vel vbi habitare consueuit, vbi citare sufficit: vt. l. j. §. j. ff. de libe. agno. l. iij. §. domū. ali⁹ prætor. ff. de dā. infec. Quid si intra terminum comparet aliquis dicit citatū adesse, petens sibi terminum prorogari, vt citatum in-
3 Sequuntur Cyn. Sal. et Bal. in d. auth. quain prouincia. infra alleg. ueniat, & ei denuntiet, an sit audiendus? Rñd. 3 iste videtur excusator veniens ad allegandum causas absentiæ: ideo audiēdus est faciendo fidem de absentia. quo facto si petat terminum, vt eum inueniat, & ei denuntiet, audiendus est. C. vbi de cri. agi opor. authē. qua in prouincia. Sed quid si talis reuertens dicit se illum diligenter inquisiuisse, & non potuisse inuenire vbi esset? Respon. quod procedat iudex tanquam contra contumacem nam post illam dilationem auditur ille si veniat vel mittat legitime: alias secus: vt. d. auth. qua in prouincia. hic autem neutrum facit. Sed an prædictis modis potest quis citari, vbicunque etiam extra territorium ciuitatis? quod videtur. C. de episc. & cleri. l. omnes. §. executoribus. versi. verum si apparitor. & de off. præf. vrb. l. ij. vbi subditum suum quis citat etiam extra territorium existentem. In contrarium est casus extra de re iudi. c. pastoralis. vbi declaratur, quod imperator per se non potest citare eum, qui est in terris ecclesiæ, sed debet superiori denuntiare, vt ei denuntiet. Cy. in quadam disputatione dicit, quod illud fuit compositum per errorem canonistarum. sed cum illa decretalis fuerit facta in generali concilio vbi est copia magna intelligentium, non est verisimile quod in illo capitulo fuerit erratum. vnde temeraria est dicta solutio.
4 Et idem zabarel. ibidem. vnde dicit 4 Paulus de leaza. in d. ca. quod ille qui est iudex alicuius ratione domicilij, potest citare illum extra territorium quacunque citatione: cum talis absens alium isto superiorem nō habeat per quem citari possit. & ita loquuntur iura prædicta. Si vero loquimur de subiecto ratione delicti vel contractus, & sic per accidens: tunc talis iudex non citat extra territorium: vt. d. c. pastoralis. & hoc quo ad executionem faciendam in rebus, quæ alias non sunt in territorio citantis: vt extra de foro compe. c. Romana. §. contrahentes. lib. vj. Sed certe primum membrum ratione domicilij placet, sed secundum displicet. primo per dict. §. contrahentes. vbi fit citatio extra territorium etiam quo ad pronunciationē dimittendo in bonis quæ non sunt in territorio citantis. Secundo quia directo est cōtra casum huius constitutionis. & quod sic intellexerit Imperator patet: quia citationem factam de rege Roberto existente extra territorium, asserit legitime factam, & loquitur hic de citatione facta à quocunque, qui præest iurisdictioni. Idem in causa capitali. & si dicas, hoc imperator non potuit. concedo in terris ecclesiæ. Dic ergo, quod papa potest citare quemlibet vbicunque existentē: quia ipse est vicarius Christi, cuius est terra & plenitudo eius, orbis &c. vt extra de iud. cap. j. in cle. Item per vniuersum imperium officialis, q præest vni prouinciæ, potest citare homines existentes in qualibet prouincia imperij: quia hoc faciet authoritate imperatoris: vt. d. l. omnes. §. executo. verum si apparitor. & d. l. ij de officio præf. vrb. & hic. sed imperator vel alius princeps secularis non potest citare quem in terris ecclesiæ: quia etiam illas terras sibi libere reseruauit: vt dicto capit. pastoralis. debet ergo scribere superiori illius loci, vbi persona citanda moratur: vt notificet sibi: vt ibi. & ff. de requi. re. l. j. §. j. Sed quid si ille iudex rescribat, quod nō vult ei notificare? Videtur, quod non imputetur hoc reo: quia per eum non est factum: vt. ff. quod vi aut clam. l. j. sed secundum hoc iudex non potest expedire processum. ergo dic, quod habebitur tanquam legitime citatus, licet enim ipse de se non impediuerit citationem fieri, impediuit tamen defensor eius scilicet suus superior: quod sufficit. extra de electio. cap. causam. in clementi. ibi, verum si per appellatī, aut suorum &c. Vel dic, quod propter eius negligētiam poterit ipse iudex citare per edicta vel nuntium: sicut si esset in eius territorio. argu. C. vbi in rem actio. l. ij. & de iudic. l. nulli. & quod ibi not. & hoc plus placet mihi. Quid si in primo termino citatus comparet, & post ea se absentauit, qualiter citabitur? Respond. 5 aut prima citatio fuit Idem Bart. & Alex. in l. iiij. de dam. infe. 5
facta simpliciter, quod compareat super tali negotio responsurus: & tunc veniendo satisfecit primo termino: & eadem solennitate est citandus hac secunda citatione sicut in prima, vt dictum est. s. in gloss. super verbo, super dicto crimine. Aut prima citatio facta fuit magis extense: dicendo quod veniat responsurus super tali negotio, & ad procedendum in causa prædicta, vt iuris fuerit vsque ad finem: & tunc veniendo non satisfecit termino, nisi stet vsque ad finem: quia tunc est intelligendum, vt stet in conspectu iudicis: ideo tunc sufficit citatio per præconem ipsum citando per ciuitatem, quod talis iudex facit citare talem: tunc enim si non comparet, procedetur in causa. Aut enim erat præsens in ciuitate, & non comparet: & talis proclamatio arctat eum. l. si eo tempore. C. de remi. pi. Aut non erat præsens, & ex eo quod se absentauit à ciuitate, erat contumax ex virtute primæ citationis, & ex hoc quia morari debet in ciuitate, vbi est curia: licet in quo loco sit, incertum sit. Sic etiam admittitur citatio per præconem, quando est incerta persona, quæ citatur: vt dicam infra, nec ob. prædictis. C. de bon. autho. iud. poss. l. eadem & authen. ei qui. & in corpore vnde sumitur: quia ibi promisit & iurauit de iudicio sisti, magis respectu partis, vt ei committatur obligatio ad interesse: vt. ff. si quis cau. l. secunda. in fine, quām respectu iudicis, vt dicatur contumax si ibi non est: ideo debet solenniter citari facta inquisitione, vbi esse dicitur. Consulo tamen ad fugiendum prædicta, quod reo comparente in primo termino in causis, in quibus non locus detentioni, vt ei dicatur à iudice, vt certum locum in ciuitate eligat, vbi sit citandus. Sicut enim potest eligere domicilium: vt. ff. ad municip. lege, domicilium. & lege, nihil. ita potest eligere quo ad certum actum. Quidam autem præcipiunt tali sic comparenti, quia est ex longinquo, vt singulis diebus & horis, quibus redditur ius, compareat coram eo. Et quia de citatione quæ fit per præconem, facta est mentio: quæro quando licet per præconem citare? Quidam dicunt, quod citare licet reum, nō actorem. vt. C. quomodo & quando iud. authen. qui semel. & ita videtur tenere Spe. in titu. de cita. §. sequitur. circa princi. Sed certe ratio posita in authen. qui semel. s. quod vox præconis paucis innotescit, est communis ad actorem & reum. vnde dictum Spec. potest esse verum in eo casu, quo reus potest esse in loco, vt dixi. dic ergo, aut est citanda persona certa, quia cōstat de eius interesse: aut ignoratur quis sit ille,

cuius interest. primo casu ipsa persona citanda est nominatim. ff. de vent. inspi. l. j. §. pe. Sed qualiter? Aut est certum, vbi sit, nec alibi est ex virtute citationis, & non potest citari per præconem. i. vocem præconis: vt dicta auth. qui semel. aut debet esse in aliquo loco virtute citationis, sed ignoratur locus: quia nescit, in qua parte sit ciuitatis: & tūc sufficit citatio per præconem: vt. s̄. ostensum est: vt l. si eo tempore. C. de remis. pig. cum ista citatio nō præiudicet, nisi præsentibus: vt ibi patet. facit quod not. per Innocen. extra de maio. & obe. c. fin. & hoc nisi citanda esset aliqua multitudo. C. de decuri. l. ij. li. x. & no. per Inno. in d. c. fi. extra de ma. & obe. si vero ignoratur, quæ sit persona, cuius interest citari: tunc sufficit citari per præconem: vt. l. si vacantia. C. de bo. vac. lib. x. d. l. si eo tempore.

publice [a] propositum citata [b], vel citatum [c] neglexerit [d] in termino [e] personaliter [f] vel legitime [g]

[a] Publice. solam propositionem requirit: sed de iure cano. debet prius verbo literas legendo in aliquo publico loco citari: postea literæ debent affigi publice. s. in foribus maioris ecclesiæ: vt ca. j. extra de iudi. in cle. hic enim circa locum loquitur large, & sufficit publice proponi in loco, vbi ius redditur vel in foro nundinarum vel alibi, vbi moris est publice fieri præconia: vt in ij. cōst. C. circa fi. ibi, edictis ex more propositis. quanto tempore edictum stet affixum, ibi non exprimitur: vnde erit in arbitrio iudicis: vt. ff. de iur. delib. l. j. Sufficit autem in actis scriptum esse quod edictum fuit publice propositum in tali loco. nec est necesse scribi, quod tanto tempore stetit: nec etiam præsumitur inde sublatum, cum hoc facere sit delictum: vt l. si quis id quod. ff. de iuris. om. iudi. cautius tamē esset, si quis de hoc faceret fieri scripturam. Præconia etiam debent fieri in locis publicis & consuetis: vt. d. consti. C. circa fi. & sufficit, quod præco referat se præconizasse per ciuitatem in locis publicis & consuetus, etiam si non exprimantur loca. nam talia loca consueuerunt esse notoria, & sic expresio non est necessaria: ff. de contrahen. empt. l. cum seruo. §. fi. & sic obseruat consuetudo &c.

Præconi creditur dicenti aliquid se præconizasse.

[b] Citata. persona vel ciuitas.

[c] Citatū. corpus vel collegium. sed qualiter hoc fiat: in citatione, quæ fit per edictum, clarum est: cū ibi sufficiat propositio in loco publico. vt in præcedenti glo. sed cum fit per nuntium vel per epistolam: quem citabit nuntius eius, vel cui literas præsentabit? Io. An. extra de conces. præb. c. si capitulum. lib. vj. dicit quod requirat eum, qui habet conuocare tale collegium, quę illud congreget more solito. quod si se includeret, vel impediret ne fieret propositio vel præsentatio, perinde est, ac si esset facta. quod satis placet. Potest etiam dici, quod sicut vnum hominem singularem quis potest citare, licet solum caput eius respiciat, & non aliud corpus. ff. de in ius voc. l. satis. & arg. l. cum in diuersis. ff. de relig. & sum. fu. sic etiam quis vniuersitatem potest citare citando caput eius: hoc est illos, qui præsunt vniuersitati, ciuitati, comitatui, vel collegio: vt. l. municipibus. ff. de condi. & demonst. Potest etiā dici, quod si tutor potest citari in causa pupilli, ita hoc modo rectores in causa vniuersitatis. Arg. ff. de pactis. l. itēmagistri. & l. seq. & de admi. tuto. l. j. §. sufficit. Sed tu dices: illud verum est, quando commissio fieret de citando tutorem: sed si fieret de citando pupillum, an sufficiat citare tutorem: posset dubitari: & ideo consilium est, quod fiat commissio de citando tutorem, & pupillum, & de citando rectores administratores, & vniuersitatem: tunc sine dubio sufficit citare rectores. Potest etiam dici, quod sufficiat, quod nuntius per terrā clamet, quod ipse ex parte talis iudicis citat talem vniuersitatem. cum enim talis citatio fiat de multitudine, sufficit fieri per præconem: vt dictū est. s̄. in glo. super verbo, edictum. Per citationes autem istas, quæ fiunt de rectoribus vniuersitatis, vniuersitas cōstituitur contumax ficte, non autem dicitur vere contumax quasi dolose occultans se. ff. de reg. iur. l. nō pōt dolo carere.

[d] Neglexerit. vere, ficte, seu præsumptiue. hæc enim constitutio non requirit, qđ quis sit vere cōtumax, qđ patet ex modo citādi per edicta. de qua citatione non constat, quod ad notitiam citati perueniat, & hoc nisi iudici constet hoc ad citatum nō peruenisse: vel ipsum fuisse legitimum impeditū: quo minus veniat: & tunc si vltra proceditur, ipso iure nullū esset: quia deest substantiale. nam non vere nec ficte negligit: quod requirit hæc lex. & not. per gl. de re iu. l. quæsitum. & fuit opi. Pla. in l. contumacia. §. fi. eod. tit. Sed quid si in termino citationis cōpareat aliquis excusator, dicens citatum fore absentem, & ita quod non potest in eius notitiam peruenire, vel quia est legitime impeditus: & iudex vltra procedit, an valeat? Dic quod si excusator obtulit se probaturum, & iudex contempsit, quod processus est nullus, quasi per iudicem steterit quo minus fiat: alias secus, facit extra de appel. ca. interposita. saluum tamen est ius parti petēdæ restitutionis ex causa iustæ absentiæ. C. quomodo & quando iudex. l. ab eo. & ff. de in integ. resti. l. fin. & quod ibi no. An autem sit necesse, quod in termino quis contra citatum se præsentet, vt neg. exisse dicatur? Rn. non: cū proceditur per inquisitionē factā ex officio, vel per denuntiationem: cum iudex sedens semper sit præsto, seu cum per accusationem proceditur: secus videtur ad similitudinem causarū ciuilium: vt C. de iud. l. properādum. §. j. sed in criminalibus hoc est diuersum: quia accusatore desistente vel defuncto potest iudex procedere: vt. C. de aboli. l. ij. & ff. de pub. iud. l. pe. in prin. nam si constaret, quod iudex vellet ibi supplere defectum partis, sufficeret. & ideo quidam in partibus Italiæ faciunt sibi concedi licentiā ab accusatore, vt eo absente possint expedire processum, tūc constat, quod partis supplet iudex defectum. in casu tamen huius constitutionis cōstat, quod hoc non requiritur: cum possit sine figura iudicij procedi.

Not. ex hac gl. qđ quis negligens esse non debet sed vigilans secundum Spec. de positio. §. vij. vers. xvj. quia negligentia est eruditioni nouerca. lxxxiij. distin. nihil. Cardin. in cle. ij. §. j. de sepu.

Accusatore desistente vel defuncto potest iudex procedere.

[e] In termino. ex hoc quod in singulari numero loquitur, patet quod vnus tantum terminus fuit assignatus. ex quo patet, quod in his, quibus potest procedi sine figura iudicij, terminus intelligitur peremptorius, etiā si non exprimatur. facit extra de verbo. sig. c. sæpe. Itē si iudex sua voce admoneret eos, vel aliquem ad audiendum sententiam, intelligitur peremptorie. C. quomodo & quando iud. in l. ij. & ibi no. alias peremptorie dici debet, vt dixi. s̄. in glo. super verbo, dicto crimine. Item admonitiones & protestationes quæ fiunt extra iudicium intelliguntur peremptoriæ, cum semel sufficiat fieri. l. Titia. §. imperator. ff. de leg. j.

[f] Personaliter. hoc est verum in crimine. vbi est pœna infligenda in corpus.

[g] Legitime. vt per procuratorem vel syndicū: & sic videtur casus, quod in causis capitalibus. in quibus potest ferri sententia in substantia, admittitur procurator. quod tenet Dy. in §. ad crimen. per regulam positā in l. seruum quoque. §. publice. ff. de procur. & dicebat, quod vbi per statutum in causis capitalibus potest dānari absens, potest interuenire procurator. qđ non placet. nam etiam de iure antiquo reperitur in casibus, quod absens potest de capitali crimine damnari in casibus specialibus. C. de pœn. l. ne diu. & ff. ad leg. Corne. de sica. l. lege Cornelia. ver. & qui hoc crimen. secundum vnum intellectum. Item in causa appellationis altero absente lite non contestata potest deueniri ad diffinitiuam. C. de temp. appel. l. fi. §. illud. & tamen tunc nō admittitur procurator: vt. ff. an per aliū causa appel. l. j. Item procurator rei debet satisdare

iudica

iudicatū solui: nisi à dicta satisdatione à domino fuerit releuatus: vt instit. de satisda. §. si verò dominus. sed dic, quod procurator non potest satisdare, nec dominus à satisdādo releuare eum potest. Item quod Dy. dicit de statuto, est aduertendū: quoniā statuta Italiæ cōmuniter permittunt dānari absentem propter contumaciā tātū: sed si admitteretur procurator, iā nō esset cōtumax. non obstat. §. publicè. nā vbicunque posset dānari absens, de iure cōmuni iudex debet ex officio perquirere veritatem pro vtraque parte: vt C. quomodo & quando iud. auth. qui semel. & de ap. l. ampliorē. §. j. & dicā statim in gl. super verbo, receptionē. alias examinationem. meritò quilibet excusans innocentiā auditur: nō vt procurator, sed vt quilibet. & hoc quod dicit ibi tex. quamuis verba, facientem &c. ex eo quod dicit quamuis, apparet quod non requiritur quod sit procurator, & hoc dixi in §. ad crimen. in l. pen. ff. de publi. iudic. non obstat hæc litera: quia expone quod intelligitur eo casu quo pœna à relegatione infra venit imponēda, & intelligitur legitimè: scilicet per procuratorem eo casu, quo venit imponenda pœna à relegatione infra quod potest esse in his, quæ ipsum crimen quoquo modo tangunt: vt s. dixi in glo. super verbo tangunt. Item ad ipsum crimen potest referri, & dic personaliter. i. quando aliqua persona citata est legitimè: vel quando procedit contra aliquam cōmunitatem, vel corpus, vel collegium. & sic not. casum, quod etiam vniuersitas in capitalibus respondet per syndicum: vt C. de re mil. l. tam collatores. lib. xij. & no. per Cyn. C. qui ac. non poss. l. ij. & eodem modo est casus: si per vniuersitatem fieret accusatio, posset prosequi per syndicum, cum hic loquatur generaliter ex parte res & actoris: vt dixi s. in fin. gl. super verbo dicto crimine. licet Dyn. & Cy. communiter dicant contra in d. l. ij. & iij. ff. de accus. §. fin.

Vniuersitas in capitalibus per syndicū respondet.

comparere: contra ipsam vel ipsum perinde [a], ac si præsentialiter omnibus interesset: vel lis foret legitimè cōtestata [b]: tam ad receptionem [c] testium & eorum publicationem [d] & sequentia [e], quàm ad definitiuam [f] sententiam, & eius executionē [g] procedatur [h]: legibus [i] & consuetudi-

a Perinde. non tamen per omnia: & sic gratia contrarietatis tollendæ. non enim sic potest fieri executio in absentem sicut in præsentē. de qua executione hic dicitur, vt j. dicetur. & idem in omnibus, quæ in absentem non cadunt, sicut in præsentem. de hoc multū not. glo. ad leg. Iul. pecul. l. sacrilegij. vbi autem contrarietas non resultaret, perinde esset quo ad omnia, scilicet quo ad tempus, quo ad modum, & quo ad cæteras qualitates, & idem in cæteris aduerbiis & nominibus significātibus similitudinem: vt ff. de ali. & ciba. lega. l. à filio. §. testator.

b Contestata. cōtumacia de qua dixit, ex vna parte æquiparatur personali præsentiæ, & litis contesta. ex alia parte. nec enim sufficeret quem esse præsentem, nisi lis esset contestata, quando ordinariè proceditur: nec sufficeret litis cōtest. nisi quis esset præsens. l. absentem. ff. de pœn. & hoc in capitalibus. in aliis secus: vt not. in d. l. absentē. & ibi dixi. Et not. diligenter, quod vbicunque absens potest dānari, peruenitur ad diffinitiuam ante lit. contest. quia illa contumacia habet vim contestationis: vt C. vbi in rē actio. l. ij. & sic puto actionē perpetuari etiā pro actore, & ipse esse contumax seruatis omnibus conditionibus, quæ ponuntur in authēti. qui semel. C. quomodo & quando iudex. cum talis contumacia habeat vim contest. li. pro vtraque parte, quod patet: quia pro vtraque parte iudex examinat causam.

c Receptionē. hoc facit pro vtraque parte. nam iudex debet perquirere veritatē pro vtraque parte: vt in auth. qui semel. C. quomo. & quan. iudex. ibi, perquisita veritate &c. potest etiā absentem absoluere. C. de iudic. l. properandū. §. sin autē ex gestis. maximè in causis capitalibus. vbi etiā si post sententiam apparet de innocentia, debet iudex principi scribere. ff. de quæstio. l. j. §. si quis vltrò. Item ex hoc apparet, quod ex sola contumacia de iure cōmuni quis nō habetur pro confesso: vt dixi in l. lex Cornelia. §. fi. ff. ad Syllanianum.

Confessionem non inducit de iure communi sola contumacia.

d Publicationem. Not. in casibus in quibus potest procedi sine figura iudicij requiri publicationem. Item not. in criminibus publicationē fieri, Itē not. procedi ad receptionem & publicationē testium lite non cōtestata, etiam contra eum, qui non est verè contumax: quod est contra ea, quæ not. Dyn. ff. de damno infec. l. iiij. §. quoties. & sic faciunt pro no. & his quæ ibi diximus.

e Sequentia. vt probationes testiū, productiones instrumentorū, & allegationes: vt C. de iud. authē. iubemus. & ad interrogationes testium pro declarādis dictis eorum, si quæ essent obscura, conclusionem in criminalibus non puto fiendā, imo quādocunque quis se vellet defendere, debet audiri: vt l. vnius. §. cogniturum. ff. de quæstio. & ar. l. j. de quæstio. in fin. Intelligo tamen actori dandas duas dilationes, reo tres cum aliqua causæ cognitione. l. fin. ff. de fer. alias dilationes dabit iudex cū maiori causæ cognitione. hanc tamen puto sufficere, & videat iudex dilationem postulari pro veritate, non causa differendæ litis. & hoc modo debet intelligi. §. cogniturum. De effectu autem publicationis dixi plenè in repetitione quam feci de authē. qui semel. C. quomodo & quando iudex.

f Definitiuā. Vides ergo casum, in quo absente reo potest negotiū liquidari, & diffinitiuè pronuntiari in criminalibus. simile. C. de pœn. l. ne diu. & ff. ad legem Cor. de sic. l. lex Cornelia. ver. & hoc crimē. secūdum vnam lect. in capitalibus hoc erat de iure antiquo: vt ff. de pœ. l. absentem. in ciuilibus verò quid iuris sit actore absente vel reo, dic vt C. quomodo & quando iudex. authent. qui semel. & C. de iud. l. properandum. §. j. cum sequen.

g Executionem [1]. hic est casus, quod pars non est iterum citanda tēpore executionis: quod est verū, si per sententiam liquent executionē sic esse faciendā: vt si condemnatio facta sit in rem, vt ipsa res capiatur & vendatur. vel si est facta condemnatio in personā, vt persona capiatur & puniatur. solum enim hoc est necesse sciri, quod sit illa persona condemnata: & ideo exigitur ab eo quædam confessio super hoc, & proceditur ad executionem. alias secus: sicut erat cum capiebatur aliquis aduocatus: vt ff. de cust. reo. l. diuus. ver. & si diuus Pius. & ibi dixi. Si autem condēnatio esset facta in pecunia, & pro ea caperentur & venderētur res, & vna res pro alia: tunc debet pars citari: quia in hoc certæ causæ cognitio requiritur: vt l. à diuo Pio. §. si in venditione. ff. de re iudi. & ibi dixi.

1 No. hic quod executio latæ sententiæ super attētatis debet fieri antequam cognoscatur de principali. Ro. consil. cij. & consil. xcix. & si est lata super possessorio, debet fieri executio antequam de petitorio cognoscatur: vt not. idem Ro. consi. cxiij.

h Procedatur. Innuit, quod iudex habeat necesse facere hoc. in contrarium videtur. l. non quicquid. ff. de iudi. & C. quomodo & quando iudex. l. j. Sol. instantia causæ criminalis est biennium: vt C. vt intra cert. tempus cri. quæstio termi. l. j. vnde non cogitur sententiare nisi prope finem biennij: vt C. de iudic. l. properandum. §. huiusmodi. & no. C. quomodo & quando iudex. l. j. Et sic not. pro assessoribus quibus limitatur certum tempus ad finiendum processum: quod non possunt ante expedire: nisi prope finē termini: & hoc vt non cogantur ante sententiare. ea autem lata, executionem coguntur facere secūdum formam. l. si quis intra. C. de bo. dam. & etiam in personā si haberi potest. l. cum reis. & l. si vindicari. C. de pœnis.

i Legibus. hæc est quarta pars, in qua ponitur clausula derogatoria.

a Non obstantibus. Clausula hæc, non obstātibus,
quid importet dicendum est: nam quandoque refertur
ad iura municipalia ciuitatis: quo casu aut procedunt
iura derogatoria: & est necessaria clausula, nō obstan-
tibus: vt C. de preci. impe. offer. l. quoties. & ibi not. &
si cōtra ius vel vti-
litatem public. l. fi.
& ibi not. & ff. de
constit. princ. l. j. in

nibus non obstātibus a

fin. & ibi not. Sed an necesse sit, q dicatur nominatim,
non obstante tali lege gloss. in dictis legibus dubitant,
sed glos. in authen. hoc inter liberos. C. de test. videtur
tenere, q sit necesse exprimi. Item not. ff. de legat. iij. l.
si quis. in princi. Alij q nullo modo requiratur: vt ff.
de excusat. tutor. l. idem Vlpianus. §. j. sed ibi tutela est
onus temporale, & ideo de facili potest remitti: nec ha
bet præcedentem legem derogatoriam: vt C. de preci.
imper. offer. l. quoties. alias est necesse, q dicatur non
obstante tali lege. Sed puto 1 q sufficiat, si dicatur non
obstante aliqua lege derogatoria, vel quæ hoc fieri
prohibeat, & similia. Hoc enim est expresse mentionē
facere de certa specie legum. nō enim est necesse, q no-
minetur lex: hoc enim esset nominatim & singulariter
mentionem facere, & hoc non requiritur: vt dicta l. si
quis in princ. & ibi declaraui, & hoc cum Imperator
rescribit ad priuatam vtilitatem alicuius, sed si ipse re
scriberet ad vtilitatem publicam, videtur contra om-
nem legem contrariam dispensare: vt ff. de re iudicat. l.
quidam consulebat. in fi. ratio: quia tunc nulla præce-
dit clausula derogatoria. nā l. rescripta. & l. nec dam-
nosa. C. de preci. imper. offer. habent in se clausulā de-
rogatoriam solum ad rescripta ad vtilitatem partium
concessa, & ideo si Imperator aliquid statuit, ius com-
mune corrigendo, non est necessaria clausula illa, non
obstante aliqua lege: quia eo ipso q posteriores con-
dit cōtrarias, priores videtur tollere: vt l. nō est nouū.
& l. sed & posteriores. ff. de legib. & extra de const. c.
j. li. vj. hic ergo ista clausula non fuit necessaria nec est
dubium, quin possit tollere ius commune etiā si præ-
cedit aliqua clausula derogatoria. nec obst. C. de leg.
l. humanum. & q ibi not. Quid ergo dices in statuto,
si præcedit aliud statutum habens clausulam deroga-
toriam: an sit necesse, q fiat specialis mētio de primo?
Puto q sic 2 arg. d. l. si quis. in prin. & dixi in repet. l.
omnes populi. ff. de iusti. & iure. & pro hoc facit: quia
quicquid iuris sit in priuato, aliqualis ratio est in po-
pulo: nam sicut priuatus præmittit illam clausulam ti-
mens ne instigatu, vel deceptione aliquorum ad aliud
inducatur, ita populus vel vniuersitas videtur timere,
cum æquiparetur priuato: quæ ratio cessat in principe
ius condente. Sed si statutum præcedens non habet
clausulam derogatoriam, eodem modo per sequēs sta-
tutum contrarium primo, primum videtur sublatum
eadem ratione, & hæc vera si præcedentia iura sunt o-
mnino cōtraria, si autem per aliquam limitationē, vel
distinctionem adiuuari possunt, non tollentur: vt d. l.
sed & posteriores. nam auth. offeratur. de lit. contesta.
quæ dicit specialiter satisdandum, restringitur ad eum,
qui non possidet immobilia: vt l. sciendum. ff. qui sa-
tisd. cog. Sed quæro si in lege noua est dictum non ob-
stante aliqua lege, an per hoc tollatur, ne per priores li
mitetur & distinguatur? Resp. nō, sed intelligitur non
obstante lege aliqua, scilicet contraria quæ non possit
cum hac sustineri: vt in authen. de hære. ab intest. circa
prin. in glo. super verbo, vacantibus. pro hoc facit C.
cōmu. de succ. auth. itaq. in eo q ibi disputatur an sit
correcta l. de emanc. & ex hoc patet, q modus proce-
dendi in hac constitutione inductus non habet locum
in casu l. C. si quis imper. maledi. nam cū ibi sit specia-
liter prouisum per hanc l. loquētem generaliter de cri-
mine lęsæ maiestatis, & eam tangentibus, non videtur
propter hoc ei derogatum. pro hoc facit in authē. hæc
cōstitutio &c. col. viij. nam per illā intelligitur subla-

1 Istud est de mente Felin. in c. nonnulli. extra, de rescri.

2 Idem tenent Bart. et Ias. in l. omnes populi. ff. de iustitia & iure.

ta l. fi. C. de sacrosan. ecc. quæ generaliter loquitur, nō
autem constitutio specialis quæ est in authen. vt eccle.
Roma. colla. ij. & probatur. C. de sacrosanc. eccl. auth.
quas actiones. licet gl. in illo variet, sed si in lege noua
diceretur 3, non obstante aliqua lege, quæ generaliter
vel specialiter in
contrarium loqua
tur: tūc d. leges non
distinguerent, nec

quibuscunque. Hanc au-

limitarent legem nouam: nec haberet locum. l. sed &
posteriores. ff. de lega. & hæc videntur vera & vtilia.
Sed cum in hac constitutione sit data iudici licentia
procedendi sine figura iudicij: quibusdam autē in iis,
qui in sacris scriniis militant. est concessum vt in mo-
do procedendi prærogatiua gauderent: vt C. de pro-
xi. sacr. scri. l. in sacris. an eis in casibus in hac constitu-
tione comprehensis, hæc priuilegia conseruabuntur?
Videtur quod nō, ex eo q sic dixit, cuiuscunq status
vel dignitatis &c. Sed hoc non facit: quia hic de statu
& de dignitate generaliter fit mētio: ibi cuidam digni
tati vel ordini specialiter indulgentur aliqua priuile-
gia: & sic illa tanquam specialis magis debet limitare
hanc posteriorem: vt s. dictum est. econtra videtur. nā
illa loquitur in omnibus causis criminalibus & ciui-
libus generaliter, hæc specialiter in crimine læsæ maie
statis, & id tangētibus, & sic videtur, q hęc vt specia-
lis limitet & restringat illam, quid dicemus? Dubium
est in hoc, q prima magis specialis est quo ad quid, sci
licet quo ad personas, & est magis generalis quo ad
quid, scilicet quo ad causas. hæc econtra est magis ge-
neralis quo ad personas, & magis specialis quo ad
causas, an secunda limitetur per primam, an prima per
secundam? Hæc ambiguitas quodā modo perplexitas
est: cum in neutra istarum dispositionū possit genus à
specie separari ex virtute proprietatis sermonis: &
ideo ad mētem legum recurrendū est. Dic igitur quod
ius singulare semper est introductum propter aliquā
vtilitatem: vt ff. de legat. l. ius singulare. cum ergo tam
l. j. quàm ij. ius singulare & speciale contineat, hoc est
propter aliquā vtilitatem. Debemus 4 ergo illud spe-
ciale conseruare, in quo euidentior & maior vtilitas
reperitur. Ista enim est benignior interpretatio: vt ff.
de leg. l. benignius. & quia causa magis priuilegiata
præfertur: vt not. C. de pri. do. l. j. & ff. de pri. cre. l. pri-
uilegia. vnde in proposito cum specialitas huius con-
stitutionis sit propter vtilitatem vrgentissimam: vt s.
in prin. huius legis, dico hanc legem restringere illam
l. in sacris. quæ in priuilegium personale & dignitatis
est introducta; & etiam in fauorem minorū videmus,
quod lex inducta est, vt contra eos nulla currat præ-
scriptio: vt l. fi. C. in quib. cau. in integ. resti. non est ne-
cess. & hęc prouisio est generalis quo ad causas, & spe-
cialis quo ad personas minorum. Et est alia constitu-
tio quæ limitat tempus instantiæ, & hoc fauore pu-
blicæ vtilitatis, ne lites fierent immortales: vt l. prope-
randum. C. de iudi. & hæc generalis est quo ad perso-
nas omnes litigantium: & specialis quo ad causas, sci-
licet quo ad præscriptionem instantiæ, & per hanc l.
properandū. licet sit antiquior in tēporibus instātiæ
de iure antiquo, limitatur illa l. fi. licet sit posterior; vt
no. in l. j. C. si aduer. rem iu. sed si in lege antiqua habe-
ret causam specialiter maiorem & fauorabiliorē, tunc
limitaretur l. noua eadē ratione. Si verò nō esset ratio
specialitatis, vt sit fauorabilior vna quā altera, tūc pu-
tarem l. nouā præualere. ista sæpe occurrūt in ista ciui
tate. Secūdò verò casu principali, quādo hæc clausula
refert ad priuilegia, sciēdū est, q si qua l. simpliciter
emanat, nō videt tolli per eā aliquod priuilegiū alteri
cōcessum: vt in ij. constit. C. §. si quæ verò. & intelligo
priuilegiū q fauorē alicuius cōtinet: secus si Impera-
tor ad aliquā singularē q. rescripsit specialiter, ita q
faceret ius cōmune: vt C. de legib. l. ij. tunc per aliam l.
cōtrariā videt tolli: vt in d. cōst. ij. §. si quę verò. ibi, si

verò

3 Ista gl. est singularis pro limitatione l. sed et posteriores. hic allega. in gl. secūdum Iaso. in l. siue. ff. qui satisd. cog.

4 Idem tenet Ias. in l. j. §. j. ff. de noui operis nuntia.

5 Idem tenet Phili. in ca. nonnulli. de rescri. extra.

vero pro certis capitulis. Si verò in l. dicitur, non obstantibus priuilegiis, intelligitur corpore iuri non inclusis. nam illud quod in corpore iuris clauditur, per hoc tolli nõ videtur 1, prout. C. vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouin. & ibi no. ff. de iud. l. hæres absens. & in princip. & ibi no. & sic no. de priui. extra corpus iuris positis sufficere clausulam derogatoriam seu reuocatoriam generalẽ. facit extra de sepult. c. ij. in cle. Not. etiã priuilegia in corpe iuris inserta non reuocari: nisi spãliter diceretur ad illa trahi, vel nisi esset aliqua lex specialis sequens, quæ haberet magis fauorabilem rationem specialitatis: vt dictum est. & eadem ratio est in priuilegio vni concesso per principem, si alia priuilegia suspenderentur. & eodem modo intelligas in inferiore à principe, qui per aliam dispositionem vult tollere priuilegia à se concessa alteri. Tertio casu quando hæc clausula refertur ad statutum vel consuetudinem: tunc si de hoc in l. noua vel priuilegio nil diceretur, non videtur reuocata, quia legislator potest eam probabiliter ignorare: vt extra de consti. lib. vj. licet in contrarium faciat ff. de feu. vio. l. iij. §. diuus. de quo dic vt ibi, & tangitur. C. de testa. l. j. & hoc prout loquimur de legislatore vniuersali. Nam legislator particularis statuta & consuetudines suas ita debet scire, sicut legislator vniuersalis legem vniuersalem. Si vero in priuilegio de prædictis statutis vel de consuetudinibus fit mentio, ponẽdo clausulã illam, nõ obstante: tunc illa sunt sublata, quatenus alteri legi contradicunt, etiam si non fiat de his specialis mentio. auth. cassa. C. de sacrosan. eccle. & de fur. auth. nauigia. & C. cõmunia de suc. authen. omnes peregrini. & sic in præsenti constitutione quia dicitur, legibus vel consuetudinibus non obstantibus quibuscunque, expone legibus, quæ cum hac. l. sustineri non possunt. & cum dicit consuetudinibus quibuscunque. dic siue generaliter siue specialiter sint approbatæ. Nam per illas hæc lex nullam limitationem recipit. de hac clausula, non obstante. multa dicit Ioan. And. extra de concess. præben. c. j. lib. vj. quæ videre potes per iura canonica, quæ ipse allegat, si expedit: in difficultates tamen prædictas non intrat.

1 Sequuntur Barto. & Pau. in authẽ. qua in prouincia. hic in glo. alleg. Priuilegia in corpore iuris inserta non reuocãtur nisi specialiter fiat de his mẽtio.

tem a generalem legem nostrã extendi iubemus ad præterita b, presentia, & futura: quã c legẽ exnunc d absque alterius tẽporis expectatione transcursus suum integrũ vigorem decernimus obtinere.

TITVVS II.

QVI SINT rebelles. e

a Hanc autem. hæc est quinta pars, in quo ponitur ad quos casus extendatur hæc constitutio.

b Ad præterita. hoc non erat necesse dicere: quia cum tota ista lex litis ordinationem respiciat, sine dubio porrigitur ad lites futuras, licet super facto præterito. l. ij. §. pe. C. de iura. cal. & hunc passum plene examinaui in repe. l. omnes populi. ff. de iu. & iur. in illa qõ. à quo tempore statuta ligent. dic vt ibi dixi.

c Quam. hæc est sexta pars, in qua ponitur à quo tempore hæc constitutio sumat vigorem &c.

d Ex nunc. si hoc non fuisset dictum, post duos menses hæc constitutio sumeret effectum: vt in auth. vt factæ nouæ constitutiones. de quo plene in proœ. cle. circa fi. & ego pleno dixi etiam de statutis in d. l. omnes populi. in dicta. q. à quo tempore &c. dic vt ibi dixi.

EXPLICIT CONSTITVTIO INclyti imperatoris Henrici glossata per Bar. de saxoferrato, legum doctorem, & ciuem Perusinum.

e Hic titu. est magistraliter positus: quia supra dixit de modo procedendi, vt imponatur pœna per sententiam: hic qui sint rebelles, quibus imponitur pœna ipso iure.

Idem ad perpetuam rei memoriam.

QVoniam f nuper est ad auditũ nostrum deductum, q inter nonnullos g fideles h & subditos i nostros prouinciæ Lõbardiæ k, aliorumq; locorum Ita-

f QVoniã. Primo põit dubiũ. Secundo rationes quæ mouẽt principẽ ad decisionẽ. Tertio decisionem. Quarto ponitur impugnatio cõstõnis. ptes patent.

g Nonnullos. i. aliquos. nam negatio præposita facit æquipollere suo cõtradictorio 2 : vt hic & ff. de cõd. & de. l. nonnunquam. & de col. bo. l. nonnunquam. postposita vero facit æquipollere suo cõtrario. l. legitimos. §. an ergo. ff. de le. tu. & l. obligari. ff. de aut. tu. in prin. & de captiuis. l. in bello. §. j. nisi in cõtrarium patent de mente loquẽtis: vt. l. si seruum. §. ff. plurimum. ff. si quis. cau. sed præposita & postposita æquipollet subalternæ: vt. l. vnica. C. de cadu. tollen. in principio.

2 Idem tenet Bar. in l. si pluribus. ff. de leg. ij.

h Fideles. quæ fidelitas principi debetur: vt. s. proxi. circa princip.

i Subditos. quia sunt sub Republica Romanorum: vt in auth. de hær. & Fal. in prin. coll. j. istis prouidet. vt iud. sine quoquo suf. in prin. qui autem sint subditi, dixi. s. l. proxi. in glo. super verbo, totius.

k Lombardiæ. Hic videtur casus eius opinionis quã refert Cy. C. de præscri. xxx. an. l. si. s. q prouinciæ appellatio intelligitur secundum communem & vulgarem modum loquendi. s. Tuscia, Lombardia &c. licet secundum Canon. Lombardia sit vna prouincia. nam Cremona non est de vna prouincia: quia est de archiepiscopatu Mediolani. & Rhegium est de alia. s. de archiepiscopatu Rauen. vt no. Bern. extra de elect. c. coram. Idem no. extra de offic. vica. c. sententiam. Sed pro huius declaratione sciendum est, q diuisio orbis terrarum de iure gen. est: vt. ff. de iust. & iur. l. ex hoc iure 3. & hæc diuisio fit vel eorum, qui inhabitant simul, i. ædificiis in vnam collatis. & sic communiter habemus tria nomina. s. ciuitas, castrum & villa: vt. d. l. ex hoc. & ibi no. in gl. parua super verbo, collata. Quædam est diuisio eorũ, qui nõ habitant simul: sed ædificiis separatis. & hæc appellatur prouincia vel regnũ. vel sunt alia nomina vniuersalia significantia separationem linguarum: vt Italia, Alemania, Francia, Græcia, & similia, vt. d. l. ex hoc. & C. de offic. rec. prouin. & ff. de off. præsi. per totũ. de quorũ quolibet videamus. Villa in Francia idem est quod ciuitas, nos autem dicimus villas ædificia sine muris vel fossatis: quæ villa seu vici nullã habent iurisdictionẽ de iure cõmuni, sed subsunt alicui ciuitati: vt. C. de epis. & cle. l. nonnulli. §. fin. & de natu. lib. l. ij. & ff. ad munici. l. j. §. qui ex vico pro quo facit extra de senten. excommunica. §. si ciuitas. lib. vj. & quod ibi no. per Inno. & Ioan. And. Castrum dicitur quasi casa alta seu fortis & munita muris seu vallo: vt. l. quicunque castellorum, alias sedorum. de fun. li. libro vndecimo, & ff. ad leg. Iul. maiest. l. ij. & in dicto capitu. si ciuitas. & ista similiter non cõsueuerunt habere iurisdictionem de iure communi, sed sunt sicut vici. vt dictis iuribus est expressum, & C. de testamen. lege fina. habes tamen quosdam magistratus, qui ibi ponuntur à ciuitatibus, quibus subsunt. vt. C. de magistra. municipali. & ibi no. per Azo.

3 Istam gl. sequuntur ibi Barto. Bald. Pau. & Iason.

Prouinciæ appellatio ne quid veniat.

in summa. Ciuitas vero secundum vsum nostrum appellatur illa, quæ habet episcopum. ante tamen quam essent episcopi, erant ciuitates. & ciuitati competit potestas eligendi sibi de iure communi defensores qui habeant iurisdictionem: non autem merum imperiū vel

liæ [a] disceptationes [b] & dubia [c] sæpius oriuntur, an infidelis & rebellis [d] imperij quisquā reputari debeat: nisi prius per nostræ maiestatis sen

ministrum: vt in auth. de defen. ciui. §. iusiurandum. Fallit in vrbe Romana: vt l.j. §. cū vrbē. ff. de off. pręfe. vrb. & in aliis quæ habent ex priuilegio vel ex consuetudine: vt. d. §. iusiurandum. & quia secundum canones episcopi debent ordinari in dictis locis, vbi sunt dicti officiales: vt lxxxvj. dist. c. j. ij. & iij. ideo insurrexit consuetudo, quod locus habens episcopum, sit ciuitas: tamen vere sine episcopo dicitur ciuitas, eo quod habet officiales prædictos & iurisdictionem. & sic patet, quod licet ex causa ciuitas priuetur episcopo, non tamen per hoc desinit esse ciuitas. Sed quid dices tu de castris, quæ sunt per Italiam, & habent dictas iurisdictiones: an dicemus quod sint ciuitates? Rñd. si constat, quod antiquitus fuerit ciuitas: licet postea episcopatū perdiderit, ciuitas est proprie: vt patet ex prædictis. Si hoc non constat, tunc aut talis iurisdictio fuit illi loco concessa vt ciuitati, aut simpliciter dicendo, tali terræ, vel tali communitati. Primo casu erit ciuitas: nam ciuitatem facit princeps eo ipso, quod sibi scribit vt ciuitati: vt not. per Inno. extra de offi. ordi. c. cum ab ecclesiarum. nam dicendo quod sit ciuitas, videtur sibi concedere omnia priuilegia ciuitatis. Arg. ff. de re iu. l. quidam consulebat. Secundo casu non erit ciuitas, sed castrum habens priuilegium ciuitatis: vt dicit. ff. de offi. eius cui manda est iurisdi. l.j. §.j. Tertio casu erit ciuitas: quia larga interpretatio est facienda in concessione huius beneficij: vt. l. fi. de constitu. prin. Prouincia vero secundum cano. distinguitur per archiepiscopatus: vt dictum est. quod qualiter de iure cōmuni seu ciuili intelligatur & procedat: dic quod quædam sunt ciuitates minores: vt communiter omnes, quæ habent iurisdictionem prædictam absque mero vel misto imperio. Aliquæ sunt ciuitates, quæ habent mistum imperium. Aliquæ sunt maximæ, quæ habent merum & mistum: vt ciuitas metropolitana. nec dico propter episcopatum: quia forum causarum est magnum, cui suberant multæ aliæ ciuitates: vt. ff. de excut. tut. l. si duas. §. si autem. & §. seq. Ista autem ciuitas metropolitana dicitur caput prouinciæ: vt. C. de metropo. l.j. lib. xj. vnde merito olim totum quod suberat metropolitano, dicebatur prouincia: sicut etiam hoc faciunt canonistæ: vt dictum est in prin. glo. & eodem modo vnus præsidatus dicitur prouincia: nam ei subsunt plures ciuitates: vt in omnibus legibus, quæ mentionem faciunt de præside prouinciæ, verum quia aliter factæ fuerunt diuisiones in temporalibus, & aliter in spiritualibus, reperitur quod in eadem prouincia sunt terræ diuersorum episcoporum seu episcopatuum: vt dicto. c. coram. & ibi no. Cum ergo à principe vel à iure fit appellatio prouinciarum, qualiter intelligatur vel accipiatur? Dic, quia quādoque fit appellatio prouinciæ eo respectu, quod fit sub vna iurisdictione: & tunc contingit, quod quælibet ciuitas habeat separatam iudisdictionem: nec est vnus præses, qui subsit: & sic quælibet ciuitas habetur pro prouincia: vt. C. de præscrip. lon. temp. & l. fi. & ibi not. Quandoque appellatio prouinciæ fit eo respectu, quod maior est instantia quando extra prouinciam, quam quando in prouincia: & tunc serua quod not. in d. c. coram. extra de electi. vbi existens in dicta prouincia si est multum à remotis, habetur perinde ac si esset extra. & eodem modo existens extra si est multum de propinquo habetur perinde ac si esset intra. sic intelligitur. C. de dila. l.j. & sic sentit. Ioan. And. extra. de testi. c. vltra tertiam. Quandoque appellatio prouinciæ fit alio respectu: vt quia legatus mittitur in talem prouinciam, vt aliquid concedatur hominibus talis prouinciæ: & tūc talis appellatio debet intelligi secundum vulgarem & communem appellationem prouinciæ: vt in Lombardia, Tuscia, Marchia, & similibus. casus est hic, & ita tenet Odoff. in. l. fi. & Cy. ibidem, & Host. & Ioā. An. in d. c. vltra tertiam. De diuisione & vnione ciuitatis & prouinciæ dixi in d. l. C. de metropol. lib. xj. Item an homines alicuius prouincię dicantur ex origine, sicut cōtingit in ciuitate, tāgitur. ff. de ver. sig. l. si prouinciales. & ibi dixi: & plenius in libello repræsaliarum. Regnorum vero diuisio, item aliarum partium, per quas fit distinctio linguarum, per se patet &c.

Ciuitas sine episcopo esse potest.

Ciuitates in multiplici sunt differentia.

Prouinciæ appellatione qd contineatur.

a Italiæ. Est nomen significans totam linguam latinam, quæ distinguitur in multas prouincias, vt hic patet: licet Italia quandoque dicatur prouincia: vt. C. sine censu vel reli. l. fi. & de sacrosan. eccle. authē. cassa.

Italię appellatione omnis lingua latina cōtinetur.

b Disceptationes. inter plures adinuicem.

c Dubia. aliquando inter seipsos vel adinuicem, vt cesset inculcatio verborum.

d Rebellis [1] id est infidelis ea infidelitate generali, quæ inducit rebellionem. nam sciendum est, quod hæc dictio, infidelis, generalis est vt comprehendat etiā eū, qui modicæ rei principi furtum fecerit: de qua infidelitate non loquitur hic. sicut enim principi debetur omnis fidelitas: vt. s. l. proxi. in prin. ita omnis deuiatio à fidelitate est infidelitas. facit. x. coll. de stat. contra. lib. eccle. in prin. Quædam est infidelitas vero animo, quæ cadit in modum proditionis: & istud est nomen generale comprehendens omnes, qui stant sicut subditi & inter subditos corpore; mente tamen cum hostibus & inimicis, nuntiando eis secreta & similia: vt ff. de re mili. l. omne delictum. §. exploratores. & l. proditores. comprehendit etiam eos, qui cum essent subditi, expresse rebellant principi transfugiendo se in hostes: vt dicta. l. proditores. & ibi nota. & de capi. di. l. amissione. §. qui deficiunt. & hoc modo sumpto vocabulo vocantur rebelles: quo vocabulo antiqui legum conditores non vtebantur & ideo facta est hæc constitutio ad hoc declarandum. Item nota, [2] quod proditorie dicitur aliquid fieri, quando fingo me amicū tuum, & tracto te tanquam inimicum. & sic vnum ostendo corpore, aliud sum animo: vt. ff. de iis, qui notant. infa. l. athletas. §. penultimo. & de præuarica. l. prima. tunc tamen incidit [3] in crimen proditionis, quando fit contra principem vel contra rempublicam vt. d. §. exploratores. & lege, proditores. & ff. de pœn. l. si quis aliquid. §. primo. Sed quando committitur contra priuatum, non dicitur proditor principaliter & per se: sed crimen aliud factum proditorie: vt homicidium factum proditorie, vel quid simile: vt. d. lege, athletas. §. j. de iis, qui not. infa. & lege prima de præuaricatori. Item nota quod aliud est esse rebellem imperij: aliud est esse in banno imperij primum. s. rebellio est mortale: vt hac. l. nec potest remitti, nisi ex mera gratia. Secundum scilicet bannum est medicinale: quia remittitur purgata contumacia, seu facta satisfactione. C. de epi. & cle. auth. item nulla. & authē. item quæcunque. & sic videtur, quod quatenus excommunicatio remouet quem ab officiis ecclesiæ, eatenus bannum à beneficiis imperij: vt dictis iuribus. & tangitur per Guli. in dicta auth. item quæcunque. fac extra de sen. excom. c. cum medicinalis. lib. vj. facit. ff. de requi. re. l. j. vbi glo. illam annotationem appellat bannum, & est medicinale: quia cum venit intra annum, recuperat statum. secundum vero statuta & consuetudines locorum quenquam esse bannitum habet diuersos effectus: de quo aliqd. j. dicā in gl. magna.

[1] Rebellis prouocat in se iram & vindictā, & dicit Bal. in l.j. vj. col. ver. v. opponi. C. de ser. fug.

[2] Idē Bal. in c.j. qui. mo. feud. amitta. & Bart. in l.j. ff. ad le. Iu. maiest.

[3] Idē Bar. in l.j. ff. de præuari.

Condemna

a Condemnatus. hic nullum fuit dubium: nam per sententiam transit in notorium iuris: quod pro veritate habetur: vt.l.res iudicata.ff.de re iudi. Item si imperator aliquibus indiceret bellum: vt.l. hostes. ff. de capti. & de capi.dimi.l.amissione.§.qui deficiunt.

tentiam condemnatus a appareat: nos b attendentes, quòd acta praua malorum potius c, quã verba sententiarum ipsos faciunt pœna condignos: & eoipso, quòd quis peccat, correctionem meretur d: & quantò plus differtur punitio, tantò amplius culpa crescit e, & gentibus perniciosius in exemplum transit f: Tenore g præsentium declaramus h, decernimus i, & pronũciamus k, quòd illi omnes l & singuli sunt rebelles & infideles nostri imperij m, qui quomodocũque publicè vel

b Et nos. hæc est secunda pars huius secundæ constitutionis.

c Potius. electiue accipit: quia solum propter actum efficitur quis pœna dignus: per sententiam nullo modo, sed factus declarat: vt.l.j. C. ad Turp. facit pro Mart. in eo quod nota.ff.de infa. le. furti. & ff. eo.l.athletas. §. fin. nam ex eo quod condemnatus est, habetur pro veritate, quia ita sit: nec potest dici decætero sic non esse: vt ibi not.

d Meretur non dicit obligatur. nam istæ pœnæ, quæ vindictam publicam imponunt, non iure obligationis, sed officio iudicis imponuntur: vt instit. de iniur. §.pen. Item non per actionem, sed per accusationem imponuntur: vt insti.de pub.iudi.in princ.

e Crescit. sic extra de consuetudine.c.cum tanto. Sed contra ff.de pœ.l.si diutino. Solu. intrinsecus culpa crescit, & maiorem pœnam quo ad deum meretur: vt d. c.cum tanto. sed in foro ciuili. si quidem actus extrinsecus delicti habet causam continuam, vt esse in rebellione, semper crescit culpa, vt hic: sic in fugitiuo & desertore: vt no. in l. contraria. licet autem culpa crescat in casu huius. l. non potest crescere pœna temporalis: quia pro primo actu debetur ita magna, quod nulla maior esse potest: vt.j.dicetur. facit quod not.ff.de fur. l.vulgaris.in princ. & ibi dixi. si verò actus extrinsecus criminis reiterationem non recipit, vt homicidium: tũc ex diuturnitate temporis pœna minoratur: vt.d.l.si diutino.

Sequuntur Bar. & Bald.

f Transit. sic maleficia fieri, malum est propter exemplum aliorum: vt hic, & ff.de sica.l.iij.§.sed & senatusconsultum. & de pœn.l.si quis aliquid.§.qui abortionis aut &c. cum suis concor. Item pœnas inferri bonũ est propter exemplum: vt vnius pœna sit exemplum seu metus multorum: vt.ff.de pœn.l.aut facta.§.fi.& ad leg.Iul.repe.l.j.& de preci.impe. offe. l. j. & licet istæ rationes concludant in omni delicto: tamen ista lex non est extendenda nisi ad istud crimen rebellionis. Non enim corriguntur leges antiquæ, quæ requirunt sententiam ex indentitate rationis, nisi quatenus in illa noua exprimitur: vt. C. de appel. l. præcipimus. in fin. facit quod not. C. de sacrosan. eccle. auth. quas actiones, & quod not. ff. de dona.cau.mor.lege, tam is.§.j.

g Tenore. tertia pars, in qua ponit statutum. ad cuius intelligentiam sciendum est, quod rebellare idẽ est quod resistere secundum Hug. C.de desertori.l.ij. libr. xij. & hoc resistere potest fieri faciendo aliquid contra, vel non faciendo, & non obediendo, vel vtranque vocabuli significationem continet: vt extra de offic. deleg.c.sane. licet hoc nomine rebellis iura antiqua nõ vtantur. Sed si aliquis rebellat mutando locum, hoc est recedendo de terris subiectis, & eundo ad hostes: talis vocatur transfuga: vt.ff. de pœ.l. si quis aliquid. §. transfugæ. & de cap. & postlim.re.le.postliminium.§. transfugæ. & si filius. & de re mili.le.proditores. cum simi. Quandoque rebellant retinendo locum in quo stabant sub principis obedientia: & isti de iure ciuili antiquo non habebant speciale nomen, sed vocabantur illi qui deficiunt: vt leg.amissione.§. qui deficiunt. de capi. di. & isti siquidem rebellabant faciendo bellum principi, tanquam hostes ipso iure puniebantur, & perdebant ea, quæ iuris ciuilis sunt: vt ibi. Sed quia hoc rebellare potest publice fieri & occulte, & ibi nõ declaratur: ideo hæc lex declarat. & hoc in primo capite huius legis dũ dicit de iis, qui infidelitatis rebelliõis opera faciũt: & sic faciẽdo delinquũt. Sed si aliquis solũ rebellasset non obediẽdo principi, vel non receptando gẽtem suam: non puniebatur ipso iure: nec perdebat ea, q̃ iuris ciuilis erant, nisi princeps vel senatus indiceret: vt d.l.amissione. & in hoc suppletur a per hanc leg. nam quocunque modo machinatur aliquis contra principis honorem rebellando, est rebellis. & hoc in secundo capite huius legis ibi, in nostram vel imperij &c. Itẽ posset dubitari, si aliquis fatetur se subditum imperio, sed rebellat odio personæ imperatoris, an dicitur rebellis imperij. & hoc declaratur in l.amissione. & declaratur hic quod sic. & hoc est commune ad primum & secundum caput. declaratur etiam hoc in secundo capite huius legis de his, qui rebellant cõtra officiales. potest etiam dici, quod totum sit vnum capitulum continens omnia prædicta: & idem est sensus. & sic hæc .l. directo tendit ad declarandum. l. amissionem. §.qui deficiunt.de cap.di. & hoc nomen rebellare, in hoc significato in diuina scriptura sumitur in multis locis. iij. Reg. xvj. ca. iiij. Reg. xvij.ca. xviij. & xix. & sic per hanc legem nouam habemus quinque nominis impositiones: quia tales vocantur rebelles secundum declarationem eius quod dixit publice vel occulte. tertiam quandam prouisionem nouam. s. vt dicantur rebelles, & si opera hostilia non faciant, sed solum si non obediant. quartam declarationem facit contra personam principis tantum. quintam declarationem facit contra officiales eius. Sed quæro, in quo differt hoc nomen rebellionis ab eo, quod antiqui dicebant perduelles, quos nos vocamus hostes: vt leg. quos nos. de verbo. signifi. Respon. illud nomen quo ad quid generalius est: nam competit etiam his, qui non consueuerunt esse sub obedientia, qui indixerunt nobis bellum, vel nos eis: vt. ff. de capti. lege, hostes. sed hoc nomen rebellionis proprie conuenit his, qui defecerunt, cum essent subditi: vt leg. amissione. §. qui deficiunt. & not. in gloss. parua super verbo, hostes.

a Idẽ Bar. & Angel. in l. hostes. ff. de verb. signif.

h Declaramus. refert se ad tria, de quibus poterat dubitari. s. an occulte, an contra personam tantum, an contra officiales tantum.

i Decernimus. ad id quod de nouo induxit, refertur, scilicet de non obedientibus: sed opera hostilia non faciunt.

k Pronunciamus. ad id quod de nouo induxit, refertur, scilicet de iis, qui opera hostilia faciunt.

l Omnes. collectiuum est: vt.ff. de arbi.l. non distinguemus. §.cum in plures. & nota. de leg.ij.l. si pluribus. sed in singulari est nomen distributiuum, vt not. in l.iij.ff. de sta. ho. hic ergo quia collectiue ponitur, comprehendit ciuitates, collegia, & vniuersitates, & in hoc incidenter facit lex proxima. comprehendit etiam singulares res & personas per hoc quod dicit, & singuli.

m Nostri imperij. non potest ergo dicere quis, quod est rebellis imperij & nõ imperatoris, vel econtra. & hoc patet, quia hæc rebellio morte principis nõ finit.

Occulte

Occultum dicitur, quod non potest videri. facit ad hoc cap. vt nostrum. vt eccl. bene. in Spec. de noto. crimin. §. vj. Itē occultum dicitur secretū. xxxij. distin. erubescant. de simo. tua nos.

a Occulte [1]. vt si aliqua ciuitas Tusciæ principe incipiente intrare Lombardiam mittit stipendiarios ad aliquam terram vel dominum rebellem, & fingit eos non esse suos stipendiarios cassando eos ficte. vel mittit gentem alicui, vt ipse possit contra principem habilius mittere gentem suam: vel faciunt ligam, vel societatem inuicem ad eorum defensionem: vt consueuerunt facere isti Perusini Florentini: & etiam tyranni Lombardiæ, & hoc exprimunt, & aliud in veritate agunt [2]. Sed sciendum est, quod tales colligationes ciuitatum inuicē seu cum dominis prohibitæ, sunt ipso iure nullæ: vt. x. col. de pace fir. §. conuenticula. quod intelligo principe existente in partibus, vel eo existente ad eorum defensionem: sed principe absente non puto prohibitas tales societates seu colligationes ad defendendum se ab oppressionibus tyrannorum vel malarum societatum, quæ sæpe insurgunt in Italia ad deprædandum alios. fit enim ad iustitiam seruandam: ergo debet valere, vt not. ff. quod cuiusque vni. lege prima in principio.

2 Istud est signū proditionis. Bald. in c. j. qui. mo. feud. amit. in vsi. feu.

occulte [a] contra nostrum honorem [b] & fidelitatem rebellionis opera faciunt [c]; & [d] contra nostri [e] imperij [f] prosperitatem aliquid machinantur [g] contra nos seu officiales nostros, in iis, quæ ad cōmissum eius officiū pertinent, rebellando [h].

b Nostrum honorem. scilicet personæ vel imperij: vt infra patet.

c Faciunt. loquitur ergo de ea rebellione, quæ in faciendo consistit. vt in conferendo se in numerum hostium: insequendo principem & gentem eius.

d Et incipit secundum capitulum.

e Nostri. i. propriæ personæ Imperatoris.

f Imperij. & sic dignitas &c.

g Machinantur. i. aliquid dolose ordinant: cum machinatio proprie consistat in arte verborum: vt. ff. de dol. l. j. §. j. & ibi no. vt faciendo inter se ligam & societates prohibitas sub aliquo colore licito: vt ff. de extraor. cri. l. ij. Vel pone, quod adueniente imperatore vel eius nuntio volente ingredi ciuitatem pro recuperandis iuribus imperij tam ibi quam alibi, aliqui respondent, quod intromittere eum vel gentem eius est periculosum statui eorum: & sic tenēt eum in verbis. & sic labitur tempus quo multa posset facere pro imperij prosperitate. Istæ sunt machinationes quædam, licet ad actus bellicos non deueniat, ista machinatio secuta inobedientia, facit eos rebelles.

3 De hac materia vide per Bal. in l. nihil. C. de manumiss. vindicta. circa fin. in verbo, & not. ex hac l.

h Rebellando [3]. resistendo vel non obediendo: licet ipsi guerram non inferant: vt dictum est. Et aduertendum est, quod in illo qui rebellat contra principem, hæc constitutio loquitur simpliciter, quasi contra eum non possit esse aliqua iusta causa resistendi: quod intellige de subditis imperij, non de iis qui sunt de terris ecclesiæ. In eo vero, quod loquitur in eo qui rebellat contra officiales suos, loquitur limitatiue. s. in his quæ ad commissum eis officium pertinent. & hoc quia si vltra fecerent, posset eis legitime resisti: vt. C. de iure fisc. l. prohibitum. lib. x. & de meta. l. deuotum. libr. xij. & intellige, quando rebellat pro his, quæ petuntur pro statu imperij: secus si aliqua singularis persona conueniretur coram principe vel eius iudice aliqua causa ciuili vel criminali ad petitionem alterius, vel esset contumax, aut alio modo resisteret: tunc enim licet largo modo dicatur rebellis: vt. d. c. sane. de offic. dele. tamen propter hoc non dicitur rebellis imperij, nec incidit in hanc constitutionem: quia non rebellat contra prosperitatem imperatoris vel imperij principaliter: quod in hac constitutione requiritur: vt patet in text. sed in damnum aduersarij cum quo litigat: quod patet: quia contra talem contumacem non proceditur, nisi parte petente: vt. ff. de iudi. l. ad peremptoriū. C. de iud. l. properādū. C. quō & quādo iudex. auth. qui semel. Sed an hæc cōstitutio habet locū cōtra eum qui rebellat cōtra aliquem regē vel principem, vel contra aliquam propriam ciuitatem: quod videtur: quia hic dicitur contra officiales nostros. sed omnes prædicti possunt dici officiales imperatoris: quia vel ab eo habent iurisdictionem ex constitutione, vel concessione, vel longa consuetudine, quæ vim constitutionis habet: vt. ff. de aqua plu. arcē. l. j. §. fi. & ff. de aqua quoti. & æsti. l. hoc. iur. §. ductus aquæ. contrarium dico: nam tunc non fit contra prosperitatē principis vel imperij principaliter: licet ex istis defensionibus & rebellionibus respubli. lædatur. casus est. ff. de cap. l. si quis ingenuum. §. in ciuilibus. Et quod hic dicitur de officialibus imperatoris, intelligitur de his qui principaliter ac directo pro eo sunt legati & vicarij imperatoris: vt. C. de eo qui vicem alterius gerit. l. ij. & ff. de leg. iij. l. j. §. deportatos. & §. sequen. reges vero & ciuitates esto q habent iurisdictionem à principe: tamen eam exercent principaliter propter se, non propter principē. & sic cessat hæc constitutio, quæ specialiter loquitur in his qui machinantur contra personam principis, vel eius officiales, vel imperij vtilitatem: sed habet locū ius antiquū. s. l. amissione. §. qui deficiūt. ff. de capi. di. quæ generaliter loquitur de iis, qui deficiūt à iurisdictione eorū, sub quorū imperio sunt. & dicā in tractatu de bānitis nostri temporis [4]. Sed quid si aliquis rebellat cōtra rectores per Romanā ecclesiā positos in partibus Italiæ: puto huic constitutioni locū fore. Cum enim imperiū sit ecclesiæ: vt. s̄. dixi in l. proxi. circa prin. apparet, q rebellat cōtra prosperitatē imperij: pro quo facit, q Canonistæ in talibus imitantur leges: vt extra de ope. no. nun. c. j. Quid si aliquis homo de terris ecclesiæ aliquid faciat cōtra principē de his quæ ad rebellionē pertinent: an rebellis est & in crimē læsæ maiestatis incidat? Henri. imp. huius. l. author determinauit q sic, condēnādo de hoc Robertū regē: vt extra de re iudi. c. pastoralis. in cle. sed Papa. ibi in §. rursus. determinauit cōtrarium, dicens eū qui est de terris ecclesiæ rōne originis & domicilij: nō posse dictū crimē cōmittere in imperatorē, & propter hoc cassauit imperatoris sententiā cōtra regē Robertū latā. mihi vtriusque sentētia videt esse vera. nā dicta verba, cōmisit crimē læsæ maiestatis in eū, pn̄t intelligi sic: in eū. i. in ipsius principis maiestatē: & tūc est vera sententia papæ. nā cū nō sit subditus maiestati imperiali, nō debebat sibi illas fidelitates, quæ dicuntur s̄. l. proxi. circa prin. nec eū tenet reuereri: sed quo ad eū liber est, & nō dicitur directo in eius maiestatem committere: vt ibi, facit. ff. de cap. l. non dubito. Secūdo pn̄t intelligi dicta verba, q cōmisit crimē læsæ maiestatis. s. papalis cui subditus est: & hoc crimē committit in eū. s. principē: vt sic nō directo, sed per quādā cōsequētiā læserit maiestatē papæ: & tūc vera est sn̄ia imperatoris. Nā imperator est fidelis & fidatus à papa, & ab eo coronatus. si ergo offendit cōfidatū à principe, incidit in crimē læsæ maiestatis principis: vt. ff. ad le. Iul. maie. l. j. in prin. Sed quia hoc imperator in sua sn̄ia nō espressit: & sic nō fuit expressa maiestas, q̄ læsa fuerat: fuit intelligendū de maie. imperatoris. vnde fuit cassa sentētia sua. vnde papa multū pōderat illa verba læsæ maiestatis in ipsum. q. suā nō dicit lædere, sed alterius maiestatē nō negat. & hoc de crimine læsæ maiestatis. An aūt sit rebellis? Videt q nō: quia nō est subditus: vt dixi. in cōtrariū videt in dicta cle. pastoralis. in prin. vbi imperator appellat regē Robertū hostē, & rebellē: q̄a subditus est rōne comitatus puinciæ quē tenebat ab imperio. & nuper Aloisius rex dicti regis Roberti successor per suos legitimos nūtios dn̄o imperatori nostro pro dicto comitatu fidelitatē iurauit in ciuitate Pisarū me p̄sente. Sed an cōtra hoiem de terris eccl'iæ sic delinquētē possit imperator vel habēs

Consuetudo lōga vim constitutionis habet.

4 Idem Sali. in l. j. C. ad leg. Iu. maiest.

Imperator est fidelis & fidatus Papæ.

Istam gl. sequuntur ibi Bald. Cy. & Sal.

authori.

authoritatē ab eo procedere ꝙ videtur: quia homines ecclesiæ sunt imperij fœderati, ergo apud eos possunt fieri rei, & in eos animaduerti. l. non dubito. in fi. ff. de cap. maximè cum coram eo forum sortiantur ratione delicti commissi in immittendo gentes contra principem ad terras imperij. & sic imperator fecit contra dictum regem Robertum, sed papa determinauit cōtrarium: nisi sit inuentus, vel ad eū ex morte remissus: vt dict. cle. pastoralis. §. nos quoq; ibi, sed si punitio. Sed certè verum est, ꝙ de isto crimine qđ est capitale, nō posset de iure communi puniri, nisi præsens esset, & illud considerauit illa decreta. nec obst. s̄. l. proxi. quia ista fuit facta post coronationē Imperatoris prædicti: vnde ecclesia non admittit illā legem in præiudicium subditorū suorum, & sic videtur iniisse fœdus cum eo, ꝙ contra homines ecclesiæ leges grauiores non imponat: vnde ratio illius capituli non habet locum in hominibus imperij vel alterius regni, sed solum in hominibus ecclesiæ. Quod no. pro ciuitatibus, quæ inuicem confœderantur æquali vel inæquali fœdere: vt d. l. nō dubito. de capt. nam si actum est vt inuicem se tractēt, vt ciues in ciuilibus & criminalibus, intelligitur vt vnus contra alios grauiores leges non faciat: quia tūc errant, quia in societate inspicitur conditio sociorum tempore contractæ societatis: vt insti. de so. §. fin. & ff. pro soc. l. socius socio. & fami. ercis. l. hęres. §. non tantum. & ibi not. De pœna verò rebelliū, dic quod quædam infligitur ipso iure: quia perdunt omnia quæ iuris ciuilis sunt: vt d. l. amissione de capi. dimi. Alia pœna potest infligi eis à quolibet homine. nam possunt impunè occidi: vt ff. ad leg. Corn. de sica. l. iij. §. fina. & de re milit. l. proditores. & possunt captiui detineri vt serui: vt ff. de acqui. rer. domi. l. transfuga. Tertia pœna imponitur: quia potest talem dānare, vt capite puniatur: vt ff. de pœnis. l. si quis aliquid. §. transfugæ. ꝙ intelligitur, vt ibi not. circa prin. quia cum talem pœnam ipso iure incurrant, peti posset pronuntiari talem esse rebellem, puto ꝙ sic. arg. ff. de iud. l. qui se dicit. & est expressum in d. c. pastoralis. vbi Imperator pronūtiauit regem Robertū esse rebellem, & eodē modo qui se putaret esse de tali crimine infamatum, posset petere se pronuntiari non esse talē. ar. C. de ingen. ma. l. diffamari. facit ꝙ dicimus, ꝙ principaliter potest peti vt de ætate pronuntietur: vt ff. de min. l. de ætate. secundū vnam lecturam. & de fer. l. ij. & ibi not. vt ætates probentur. C. de proba. l. cum te. Item hoc posset fieri ciuiliter agendo: nam sicut ciuitas posset vendicare suum ciuem, eadem ratione ciuis potest dicere se ciuem ciuitatis illius, & sic per consequens non rebellem: vt ff. ad muni. l. de iure. & no. de rei ven. l. j. §. per hanc. Itē quæro quid de dominio bonorū? Resp. illud si est directū, est de iure gen. ergo retinet. sed si haberet vtile dominium, illud nō retineret sub isto nomine: quoniā puto hoc à iure ciuili inductū, sed quia hoc idē sonat, ꝙ effectus dominij: vt no. C. de bo. ma. auth. ideo. nec puto ꝙ hic retineat sicut directū: quia hic effectus dominij est de iure gen. ar. inst. de vsu. & ha. §. fi. vbi dicitur vsum & similia quæ sunt de effectu dominij, esse de iure gen. sed licet retineantur, nec publica efficiantur, tamen occupanti conceduntur. Casus est in l. transfuga. de acqui. rer. do. si enim potest occidi persona, & capi & haberi, vt seruus: multò magis res. sed puto, ꝙ si sequeretur condēnatio per iudicem, & sic condemnaretur crimine læsæ maiestatis: quia tunc omnia publicarentur hodie per l. pe. & fi. C. ad leg. Iul. maie. Itē quid de iurisdictionibus, quas haberet talis rebellis? Resp. [1] iurisdictio est iuris ciuilis: quia de iure publico introducta est: vt no. ff. de iurisd. omn. iudi. l. j. facit de origi. iur. l. ij. §. pe. origo enim fuit de iure gentium, quo etiā fuerunt reges: vt l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iure. sed quia circa iurisdictionem multa sunt addita: ideo dicit de iure ciuili: vt l. ius ciuile. ff. de insti. & iu. & licet in eum qui est rebellis, non cadat iurisdictio tanquam ius quoddam à iure ciuili inductum, remanet tamen quædam potestas regia de iure gentium. & ideo Imperator (vt in illo c. pastoralis) priuauit Regem Robertum iurisdictione & dignitatibus, quasi non esset ipso iure priuatus, vel quia licet esset, est etiam ipso iure priuatus: tamen donec toleratur, valent gesta per eum: vt l. barbarius. v. de offic. præsid. & C. de sent. l. si arbiter. & ideo Imperator in dicta sententia expressè priuauit: nec dicit ipso iure priuetur, & tacitè vult hoc fieri expressè per id ꝙ dicitur. ff. si pen. app. mors interue. l. j. vbi bona fuerunt publicata expressè, tamē vbi tacitè inerat. Vel dic ꝙ Imperator econtra regem ideo expressè priuauit: quia illas iurisdictiones habebat in terris ecclesiæ, & ab ecclesia non erat ipso iure priuatus: priuauit autem eum per sententiam, sed ecclesia istud non admisit, vt statim dicam, licet etiam precedentia vera sint. Item quid de obligationibus & promissionibus factis his rebellibus? Resp. si quidem sunt iuris ciuilis, ipso iure perdunt: si iuris gentiū, tunc ea non perdunt, vt dictum est, sed in aliquibus promittens ipso iure non tenetur: vt si esset debitor fidelitatis. Nam tunc cum esset rebellis, ei obedire non tenetur. non tanquam liberatus per rebellionem, sed tanquam ab ipso initio in ipsa promissione cōditionata sit conditio, vt non sit rebellis superiori, & ita intelligo. x. col. hic finitur lex. c. j. & ꝙ ibi not. facit. ff. de legat. j. l. quid ergo. §. si hæres. & de verb. oblig. l. qui seruū. Sed dominus Imperator contra dictum Robertum regem expresse priuationis sententiā promulgauit: vt d. c. pastoralis. §. iubendo etiam. sed hoc facit vel quia prædicta erant in terris ecclesiæ, vel in aliis causis pręallegatis. Sed cum perdant ea, quæ sunt iuris ciuilis, quid de his, quæ habent à iure canonico seu à summo pontifice? Resp. [2] quoddam ius est super ius ciuile, quoddam infra ius ciuile, quoddam æquale illi. primo casu per solam rebellionem non perditur, vt ius naturale vel gent. ea enim retinet: vt d. l. amissione. ff. de capi. di. sed per sententiam potest quis priuari eo: vt patet in damnato ad mortem: quia ipsa sentētia priuatur ciuitate & libertate: quæ est naturalis facultas: vt ff. de stat. hom. l. libertas. & eodem modo dico de his, quæ quis habet à summo pontifice. Nam ea sola rebellione non perdit: nā eius authoritas super ius ciuile est, sed per sententiam legitimè latam posset quis illo iure priuari etiam à iudice seculari, de laicis verò loquor: vnde si Imperator protulisset sententiam contra dictum regem præsentem valuisset; vt d. c. pastoralis. ibi, quod si punitio &c. tamen quia in absentem [3] protulit, non valuit. vt dictum est. De eo verò iure quod est infra ius ciuile, vt sunt propria ciuitatum & aliorum dominorum sub imperio constitutorum; illa sine dubio perdit. Illa enim iura cum authoritate principis sint facta, ipsius iura esse videntur: vt C. de vete. iu. enucle. l. j. §. omnia. & est expressum. x. collat. hic finitur lex Corrad. dict. c. j. De eo verò iure, quod est æquale iuri nostro ciuili, exemplum poni non potest de iure: cum Imperatoris omnia sint, exceptis his, quæ habet ecclesia, vt dictum est. s̄. titul. proximo, circa princip. Sed præsuppono prout de facto obseruatur quod aliqui reges vel populi non recognoscunt Imperatorem in dominum: tamen dicendum est quod illa iura non perdit rebellis ex sua rebellione: nam ex hoc perdunt iura ciuilia, scilicet ciuium Romanorum: vt institut. quibus modis ius patriæ potesta. soluitur. §. cum autem iura ciuilia extraneorum. Ex prædictis patet determinatio quæstionis de exbannitis nostri temporis, dico enim quod illi, qui ex forma statuti possunt impunè offendi, dicūtur hostes rebelles ciuitatis: quod patet, quando per legem ciuitatis contra eos indictum est bellum: vt dicta l. amissione. in gloss. super verbo, relegati. & ideo perdunt iura ciuilia illius ciuitatis: non iura ciuilia Romano. quæ sunt supra iura aliarum ciuitatum, quæ sunt æqualia, sicut exbanniti

& con

Rebellium pœna.

Regum & iurisdictionis origo est de iure gentium.

[1] Idē Bar. Bald. Pau. & Ia. in l. ex hoc iure in glos. alleg.

[2] Idē Bal. in l. fin. C. si cont. ius vel vtili. pub. & l. j. de iure annul. aureo. Iuriū multiplicitas. Ius naturale vel gentium non nisi per sententiam amittūtur.

[3] Vide de hac materia Rap. in tit. C. quomodo & quando iudex. per gloss. in l. properandum. §. sin autem alterutra. de iudi.

& condēnati ab imperatore non perdunt ea, quæ sunt iuris ciuilis papalis. & sic est casus in d. ca. pastoralis. Sed dices tu, illud verum est in terris ecclesiæ: sed in terris imperij videtur ibi casus in contrarium. Nam imperator credit illum regem posse priuari illo iure, quod habebat à superiore: ergo idem sentit ab eo, qui est inferior eo. Sed cōtradico: nam imperator cognoscens, quod eo ipso, ꝙ rebellis & hostis suꝰ non perdit ea, quæ habet à superiore: & ideo exp̄sse sententiā priuationis protulit: sic patet quod eo ipso, ꝙ exbannitus & hostis vnius ciuitatis est, non perdit ea quæ sunt in ciuitate Romana. casus est. ff. de capti. & postlim. reuer. l. si quis ingenuam. §. in ciuilibus. Sed si ciuitas vellet hoc expresse facere per suam legem, vt suum effectum porrigat ad ea quæ sunt extra territoriū: dixi plenè in repetitione. l. cunctos populos. C. de sum. trinit. & fid. cathol. & hanc materiā plenè tractaui in quæstione, quā de hoc disputaui: quæ incipit, Lucanæ ciuitatis statuto &c. Circa secundum: scilicet de pœna, quæ potest infligi à quolibet homine, quæritur an eum qui est rebellis occultè liceat * occidere? Et dic quod sic. nam ipso facto hanc pœnam incurrit: vt hic, & in iudicio quo proceditur de homicidio, liquidabitur, an fuerit rebellis. ar. ff. de oper. no. nuntia. l. de pupillo. §. si quis riuos. ver. toties. Item an istæ pœnæ cadant in rebellem ciuitatem? Rn̄. quædā sunt ciuitates, quæ per vim occupantur ab aliquo tyranno hoste imperij: & istæ propriè nō dicuntur rebelles, licet dicuntur ciuitates captiuæ: quæ si recuperantur, dicuntur redditæ ad pristinam libertatem: vt C. de offic. præfe. prætor. Aphri. l. j. in prin. quędam proprio motu ciuium, vel maioris partis rebellant: & istæ sunt propriè rebelles: in quibus quantum ad amissionem iurium & iurisdictionis dicendum est idem, quod in priuato. Quātum ad pœnam inferendam per hominem priuatum, dicendum est, quod quilibet potest in eius ciuitate & territorio capere, prædari, & comburere, & similia facere, quæ consueuerunt fieri his, contra quos bellum habemus: vt l. iij. in fi. ff. de acqui. re. domi. Sed si capiatur vna ciuitas cuius populus sit rebellis: an populus efficiatur seruus, sicut vnus priuatus captus? Respond. non, imo libertatem recipiunt. in authē. de hære. & falc. in princ. & ibi no. in glo. super verbo, antiqua. & ibi per Iaco. de bel. Item an iurisdictio erit priuati capientis? Respon[a]. non: cum iure antiquo illam ante iam perdidit: & sic est principis: & sic tunc cum occupatur, non habet iurisdict. Item an priuatus qui capit ciuitatem, poterit eam destruere, vel homines inde expellere, patebit statim. De pœna verò inferenda per sententiam iudicis dico, quod nullus potest condemnare ciuitatem subiiciendam aratro, nisi solus princeps. Nam licet domus particulares sint priuatorum, ipsa ciuitas vniuersaliter considerata est principis. similiter & palatia pulchra ciuitatum. x. col. quæ sint regalia. capitu. j. non poterit ergo destrui ciuitas, quæ principis est, absque eius voluntate. Item si non licet destruere ciuitatem, nec alia ædificia per quæ vrbs deformatur ruinis. ff. de lega. j. l. cætera. §. hoc senatus. & C. de ædific. priuat. l. ij. multò minus nec tota ciuitas. Item si non licet contra decuriones ciuitatis ferre sentētiam mortis principe inconsulto: vt ff. de pœn. l. moris. §. iste ferè. multò minus licebit contra ciuitatem, sicut Troia & Carthago passæ sunt aratum ex præcepto eius, qui tenebat imperium: vt ff. quib. mod. vsusfruct. amitt. l. si vsusfructus ciuitati. Dico etiam, quod potest cogere homines ciuitatis captæ illam dimittere cum omnibus bonis, & ad aliam se transferre: quod solus princeps potest. argum. C. de iure fisci. l. certa forma. libr. x. sed relegare ex causa potest præses vel alius prætor vel rector: vt ff. de offi. præfe. vrb. l. j. §. fin.

Rebellem an occulte occidere licet.

* In hanc quæstionē vide Ale. in cōsi. cij. incip. videtur prima consideratione.

[a] Idē Bar. in leg. tutelas. ff. de capit. dimin.

[a] Idē Bal. & Pau. in d. §. in ciuilibus. s̄. in glo. alleg.

Nulli[a] ergo omnino hominum liceat hanc paginā declarationis & pronūciationis infringere[b], vel ausu temerario[c] cōtraire[d]. Si quis autē hoc attētare[e] præsumpserit, indignationē[f] nostram & pœnam mille[g] librarum nostræ cameræ soluendarum se nouerit incursurum. Data[h] Pisis iiij. Nonas Aprilis, regni nostri anno v. M. cccxij.

[a] Nulli. Quarta pars in qua punit impugnantes constitutionē. & quod dicit nulli, intellige priuato, vel in quauis dignitate posito, etiam si vicarius fuerit imperatoris, nisi hoc habuerit expresse in mādatis. hoc enim innuit dictio omnino, quæ sequitur. q. d. sine distinctione personarū: vt ff. ꝙ me. cau. l. si cum exceptione. §. quatenus. in glo. super verbo, omnino. & de fideiuss. l. græcè. §. illud. & ibi per Dyn. & de dictione penitus, vide quod ponitur: C. de vsur. rei iudi. l. fi. ij. respon.

[b] Infringere. id est retractare directo: vel per malitiosam interpretationem facere: vt C. de leg. l. ij.

[c] Temerario. ex hoc patet, ꝙ si ex facilitate absque dolo hoc fecerit, non incidit in hanc pœnam: vt ff. ad Turpil. l. j. §. quæri potest.

[d] Contraire. vel contra dissimulando vel audiendo allegationes contra hanc legem: vt C. de lega. l. ij. & de sacrosanc. eccles. l. j.

[e] Attentare. & sic non requiritur, quod ad effectum perduxerit. quod plenè dic, vt C. de episco. & cleri. l. si quis non dicam rapere &c.

[f] Indignationem. huius verbi nullum effectum inuenio, nisi quatenus verbum sonat: quia imperator indignatus ex hoc facto non exhibebit se gratiosum.

[g] Mille librarum. alias punitur alia pœna. C. de leg. l. ij. in fi. & de sacrosanc. eccle. l. placet. & dic vt ibi per doct. Et sic not. pro ciuitatibus quæ quandoq; faciunt statuta, & pœnam imponunt iudici cōtra iudicāti, & aduersario & aduocato contra * alleganti: nam valet talis adiectio pœnæ, si statutum illud validū sit: vt hic, cum si. sed si esset inualidum, non valeret adiectio pœnæ, sicut nec principale: vt C. de legi. l. non dubium. & C. de pactis. l. pacta quæ contra. Sed aliquando ciuitates volentes vt ipsa statuta licet inualida obseruentur, auferunt iurisdictionem suis iudicibus: vt si aliquid contra illud statutum diceretur, vel allegaretur: super eo quod contra illud statutum allegaret, iurisdictionem non habeat. quod an valeat, dic ꝙ quandoq; per illud statutum inualidū nititur auferre alicui ius agendi: & tunc talis clausula per quam aufertur iurisdictio iudici qui eam habet ab ipsa ciuitate, valet: vt ff. de iudic. l. iudicium soluitur. tamē poterit agi coram superiore, sicut alias cum proceditur per viam euangelicæ denuntiationis: vt diximus s̄. proxi. in glo. super verbo, denuntiationis. Si verò aufertur ius excipiēdi seu defendendi, tunc talis clausula per quam aufertur iurisdictio super defensione, non valet: quia defensio est de iure naturali: & sic non potest auferri, nec impediri, quin iudex audiat. alias idem importaret, si statueret, quod iudex faciat iniustitiam propter hoc. extra de re iudic. cap. pastoralis. in clementi. & quod dixi. s̄. l. proxi. in glo. super verbo figura. Item si aufertur ius replicandi: quia sicut exceptio est defensio contra actionem, ita replicatio cōtra exceptionem[a], vt ff. de excep. l. ij. & hoc quando talis est exceptio seu defensio, quæ per statutum non potest tolli. alias sicut posset ipsa exceptio tolli, ita & iurisdictio auferri.

[h] Data. istud est vtile & necessarium in legibus, quæ de nouo emanāt: sed in codicibus & legibus antiquis diu obseruatis, seu in volumine legū redactis, licet data non reperiatur, nihilominus suū vigorem obtinet: vt in

* Aduerte tamen qd' quāquam non licet allegare aduersus statutum, non tamē tenetur apud iudicem aduocatus ipsum statutum allegare. Neque ob id quod allegatū non fuerit omittet iudex iudicare secundum idipsum. Quod dānosum est in cōsuetudine, quæ alleganda est, & probāda: quoniam non solet consuetudo ita nota esse, vt statutum quod iudex seruaturū adiurat, secundum Bal. in l. j. C. quę desunt aduo. iu. suppl.

[a] Vide ca. j. & ij. de litis conte. lib. vj.

vt in prima constitutione codicis ibi, si qua eorū &c. vnde & constitutio postquam cœpit per studia diuulgari & frequentari, valeret: licet data non reperiretur. & hoc est vtile propter quasdam ciuitates. quæ habent sua volumina statutorum non publicata manu notariorū: sed sunt diutius obseruata. & hæc data est cōmunis ad hāc cōstitutionē & præcedētē.

SEQVITVR liber de pace Constantiæ.

LIBER DE PACE constantiæ composita inter Imperatorem Friderichum & filiū eius Henricum & quosdam nobiles Alemaniæ ex vna parte, & ciuitates Lombardiæ, Marchiæ, & Romandiolæ ex altera, cum commento domini Baldi de Vbaldis de Perusio vtriusque iuris doctoris illustrisimi.

IN nomine [a] sanctæ & indiuiduę Trinitatis. Friderichus diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Augustus & fili⁹ eius Henricus sextus Romanorum rex Augustus. Imperialis [b] clemētiæ immensa serenitas mansueta eam semper [c] in subditis suis dispensationem [d] fauoris & gratiæ habere consueuit, vt quāuis districta seueritate excessuum delicta [e] debeat, & posit corrigere: magis tamen studeat propitia trāquilitate pacis & piis affectibus [f] misericordię, Romanum imperium regere, & rebellium insolētiam ad debitā fidem [g] & debitæ deuotionis [h] obsequium reuocare. Ea propter cognoscat vniuersitas [i] fidelium imperij tam præsentis ætatis, quàm successiuæ posteritatis, quòd nos solita benignitatis nostræ gratia, ad fidem & deuotionem Lombardorum, qui aliquando nos & imperium nostrum offenderant, vi-

a In nomine sanctæ & indiuiduæ trinitatis. Imperator Fridrichus pacem suā laudabilem summæ attribuit trinitati: vt facit alibi Iustinianus. C. de offic. præfec. præto. Aphri. l. in nomine. & in authē. de q̄sto. in prin. & in auth. de armis in prin. Ex quo sequitur bonū principiū, melius mediū, & finis deo acceptabilis. in auth. quomodo oportet episco. in prin. nō ergo tāquā ipse, sed tanquā deus videtur facere: vt. ff. de acquir. pos. l. qd' meo, & nō sua vice, sed delegantis. s. dei, cuius vice fungitur. Nā princeps est ordinarius omnium, & legatus siue præconsul dei: vt. ff. de offic. eius cui manda. est iurisdi. leg. j. in fin. & in authen. de fide instru. §. quia ergo imperium. secundum Accur. qui ita eleganter not. in authē. de hære. & Fal. in titu. coll. j. Sed quare iste stylus non seruatur in literis apostolicis? R̄n. quia hoc facit stylus literarū papalium, vbi non fit alia expresio: vt not. in c. abbate. in fin. de re iudi. lib. vj. in nouel. Adde quod consuetudo formalis debet seruari: alias instrumentum non valet: vt no. in auth. vt præponatur nomen imperatoris. §. nos enim. col. v. in gloss. puta &c. Baldus.

b Imperialis. Imperator debet esse clemēs & mansuetus: vt hic; & C. de off. comitis rerū priua. l. vlti. Quæ quidem mansuetudo ex humanitate descendit, & merito principi inest: cū nihil tam peculiare sit imperialis maiestatis, quam humanitas: vt. C. de donat. inter virū & vxo. l. fi. in fin. & C. de test. l. fi. ibi, ad humanitatem dei respicientes. sic & princeps seruus inscribitur. C. de offi. præfec. sa. larg. l. exemplar. Item magnanimus & benignus. l. j. C. de thesau. lib. x.

c Eam semper. Imperator pacem, & clementiam, & mansuetudinem, & dispensationem, & fauores, & gratias solum subditis suis & deuotis pollicetur: non his, quos vt hostes, & barbaros iure persequitur: quos potius conuenit seuere punire. & per hoc imperator iustitiæ terminos non excedit: sed potius iustitia mediāte procedit: vt. s̄. hic finitur lex, deinde consue. regni incipiunt. c. domino guerram. col. x. Ideoque subtili ingenio est ab eis velut à barbaris pecunia extorquēda: vt egestate laborent. ff. de. po. l. bona fides. nimirum igitur si contra rebelles ferocitas exercetur, cum peccent, eo quod contra dominum suum bella exerceant. C. de commer. & merca. l. ij. C. loc. l. fi. viij. dist. quo iure. præsertim si papa contra hæreticos, qui non possunt præscribere contra confiscationem bonorum: vt no. in c. j. de præscrip. li. vj. in nouella. & est expressum. C. de aposta. l. apostatarum. hostes fidei nō protegi, sed exterminari oportet: vt. C. de sum. trit. l. nullos hęreticos. sicut etiam deportatus vllo tēpore nō præscribit: quia à iure ciuili est penitus alienus. ff. de le. iij. l. j. §. ij, quibus. quia deportatus ꝓ mortuo habetur: vt ff. de contra ta. l. j. et no. in l. j. C. de hær. insti. & ff. de lib. & posthu. l. Gallus. §. & quid si tantū. & forte ciuiliter posidere non potest. & sic in tali exilio incepta vsucapio interrumperetur.

d Dispensationē. dispensatio dicitur seueritatis & excessuū mitigatio, vel remisio. fac. extra de iudi. ca. at si clerici. Iura tamen ciuilia raro dispensationes permittunt: quia non debēt indulgentia crimina subleuari: vt. C. de cohor. l. si apparitor. lib. xij. & contra rebelles & proditores nūquam: sed debent ipsi temeritatis suæ conatibus opprimi: vt. C. de senato. l. j. & ij. libro xij. & C. de dela. l. fi. li. x. Item hoc ipso, quod quis parcit malo, intelligitur nocere bono: in auth. de mand. princi. §. homicidia. & eis solus princeps securitatem dare potest, nisi ex causa iure expressa. eo. tit. §. sed neque hoc. & not. ff. de pu. iu. l. is qui rectus.

e Delicta. i. delinquentes. sic. C. de test. l. iubemus. in prin. Occurrit dicere illud vulgare, cum filius facit offensam patri, & pater verberibus eum castigat. dicit enim pater filio: non verbero te, sed fatuitatem tuam: vt. C. de emē. propin. l. j. secundū Odof. & alibi. Non punio ego te: sed mores tui accusant & puniūt te. l. palam. de ri. nu. ff. de proba. l. cum probatio. per Acc.

f Affectibus piis. Imperator pietate mouetur ad aliquid concedendum: vt & alias. C. de off. procō. & le. l. ij. ibi dum dicit, cuius allegationes humanæ piū principem commouerunt: vt. C. de aposta. l. ij, qui sanctam.

g Debitam fidem. omnes tenemur principi: quia vt deus est princeps in cælis, sic imperatorem vicarium suum & dominatorem in fide ac veritate & iustitia constituit in terris: vt. C. de ve. iu. enu. l. ij. §. si quid igitur. & in auth. de consulibus. in fi. Præterea diuina pagina dicit, omnis anima subdita sit principi, & ducibus ab eo misis: vt extra de cen. c. omnis anima.

h Deuotionis. subditi debent esse deuoti. vt. C. de vecti. & commi. l. elegantem. & s̄. qui. cau. feu. amit. ca. Obertus. §. j. col. x.

i Vniuersitas. de ista magna vniuersitate, quæ omnes fideles imperij in se complectitur tam præsentis ætatis, quam successiuæ posteritatis. hinc colligitur, quod lex semper loquitur: vt. C. hæ. l. Arriani.

Innatæ

ſcera nobis innatæ [a] pietatis aperientes, eos & ſocietatem [b] ac fautores eorum in plenitudinem [c] gratię noſtræ recipimus: offenſas omnes & culpas quibus nos ad indignationem [d] prouocauerāt, clementer eis remittētes: eoſq́ propter fidelia deuotæ ſynceritatis ſeruitia, quæ nos ab eis credimus certiſsimè recepturos [e], in numero dilectorum noſtrorum fidelium computandos cenſemus. Pacem itaque noſtram, quam eis clementer indultam conceſsimus, præſenti pagina iuſsimus, ſubſcribi: & authoritatis noſtræ ſigillo cōiri [f]: cuius eſt hic tenor & ſeries:

NOs Romanorum [g] imperator Fridericus & filius nr̄ Henrichus Romanorum rex, cōcedimus vobis ciuitatibus locis & perſonis ſocietatis regalia & conſuetudines noſtras tā in ciuitate, quā extra ciuitatem: videlicet Veronæ & caſtro eius, ſuburbiis ēt & aliis ciuitatibus & ſuburbiis locis, & perſonis ſocietatis in ꝑpetuū, videlicet, vt in ipſa ciuitate oīa habeatis,

a Innatæ pietatis. pietas decet principem: per quam ſola Dei ſeruatur imitatio: vt. C. de nup. l. Imperialis.

b Eos & ſocietatem. i. ligam ſiue confœderationem tam factam, quàm fiendam inter eoſdem: vt. j. eo. §. item ſocietatem. In hac autem ſocietate non cōtinetur Ferraria: quia non fuit in cōcordia cū Lōbardis ſecūdū Ol.

c In plenitudinē. ille intelligitur receptus ad plenitudinem gratiæ cui remittūtur culpæ, & recipiť ad fauores.

d Ad indignationē. iniuriæ principes & dominos ꝓuocāt ad indignationē. fa. ff. de manu. teſt. l. Centurio. Itē no. quod inter offendentē & offenſum præſumiť animi indignatio: & eſt præſumptio naturæ vulneratæ ꝓpter offenſam. ff. de arb. l. licet. ff. de alimen. leg. l. iij. in fi. C. fa. erc. l. in ipſius.

e Recepturos. qñ princeps indulget beneficia, ſperat recipere grata ſeruitia, alias nō facturus. & ideo nō mirū ſi ingrati ꝑdūt gratias: nā oppoſitū diſſoluit ꝓpoſitū.

f Sigillo communiri. dicit Odo. quod in l. facienda, non eſt opus ſigillo principis. Adde, dicūt doc. quod contractus probatur per ſigilla, vbi defecit tabel. vt not. in c. ij de fo. competen. in nouel. lib. vj. fa. C. qui teſta. fac. poſ. l. hac conſultiſsima. §. fi. de teſt. l. ſi vnus. Sigillum habet vim conſenſus & confirmationis: vt no. C. de reb. alie. non alie. l. ij. per Accur. de fide. l. Lucius. de teſt. mil. l. tribunus. §. vlti. Sine literis tamen mutus & incertus teſtis eſt ſigillum: & ideo per ſolius ſigilli præſentationem non probatur commiſsio, præſertim ſpecialis: vt no. in c. quamuis. de pac. lib. vj. in nouel. quia ſigillum eſt res inanimata. & vide. q̃ not. de iis quæ fiunt à præla. capitulo, quanto. in nouel. Sed aliud eſt ſigillum alterius fidei committere, aliud in chartis imponere.

g NOs Romanorum Imperator. vult iſtam pacem eſſe perpetuam. i. quandiu fides ſeruetur: vt. C. lo. l. quæro. §. inter locatorem. inſti. eo. §. adeo. vel per præſentem mundi ætatem & futuram & ſine præfinitione temporis: quia Imperator facit hanc pacem nomine ſedis: non nomine proprio tantum: & imperium non moritur: vt. ff. de legat. ij. l. quod prin. & in authen. quomodo oportet epi. ç. in fin. & no. per Cy. C. qui teſt. fa. poſ. l. ſi quis imperatorem. & in ca. ſi gratioſe. de reſcrip. lib. vj. & hoc ex parte imperiſ. Sed ex parte ciuitatis exponitur perpetuum. i. vſque ad vitam ciuitatis. nam mori poteſt, ſi authoritate ſuperioris damnetur ad aratrum: vt no. Innoc. extra de oper. no. nū. c. cū ex iniuncto. Item ſi pereat alluuione vel chaſmate: vt. ff. qui. mo. vſuſf. amit. l. ſi ciuitati. & C. de le. l. cum res. §. fin. & q̃ no. in c. non poteſt. de prebē. li. vj. in nouel. Itē ſi fuerit poſita ciuitas in bāno æternali imperatoris, vel in bāno dñi papæ ſecūdum Hug. & Odof. nā cū ꝑdat ea, quæ ſunt iuris ciuilis, æquiparaſ deportato quimo ei q condēnatus eſt ad vltimū ſuppliciū q efficiť ſeruus pœnę: & ſentētia ſtatim trahit ſecū ad executionē intellectualē: vt. ff. de pœ. l. q̃. vlt. & no. in l. vl. C. ſi à nō cōpe. iu. Sed hic dubitaſ, an dānata ciuitate ad aratrū intelligātur eius caſtra dānata? & dicendū q̃ nō. iuxta no. in c. felicis. extra de pœ. in nouel. & in c. ſi ciuitas. de ſen. excō. lib. vj. Itē deſtruitur ciuitas, ſi homines inde eo ꝓpoſito decedāt, ne eo amplius reuertanť: vt ff. de colle. il. l. pe. j. ita rū. & ar. ff. de le. ij. l. pater. §. Tuſculanus. Itē ſi incendio deuſta ſit, vel aliquo caſu in totum corruerit ſine ſpe reparationis. ar. ff. de ope. no. nū. l. j. §. ſi qs ædificiū. & ff. de iti. actu. priua. l. iij. §. reficere. ff. de ver. ob. l. inter ſti. §. ſacrā. ff. de ſol. qui res. §. areā. Sed ſi cū ſpe reparatiōis, durat ciuitas habitu, ſed nō actu. arg. eorū quæ no. ff. quod cuiuſque vni. no. l. ſicut. §. fi. & ff. de pi. l. Paulus. §. donis. & in c. pleriſq̃. extra de ele. in cle. His itaque caſibus priuilegia aut delētur, aut in ſuſpenſo retinentur: nam ſi eſt perpetuo deſolata ciuitas, priuilegia eius mouentur: quia ſublata perſona, & re cui tributū eſt beneficium, deletur priuilegiū eius: arg. l. poſtquā. in prin. vt leg. no. ca. ff. de cōdi. & de. l. intercidit. de iure codi. l. quidā. àt vero ſi ſpes eſt reparationis, beneficium nō deletur, & ſi de facto nō excitaretur ad actū ſuum: vt no. ff. de ver. ob. l. ij. & l. inter ſtipulātem. §. ſacram. nam ſæpe priuilegiū ſuſpēditur, & nō annihilaſ: vt no. in c. j. de cle. cōiu. li. vj. in nouel. Quid ergo ſi huiuſmodi ciuitas ita diruta reædificetur: an his priuilegiis quibus prius potiebatur, modo potietur: ar. q̃ nō quaſi ſit alia ciuitas, & nō ea quæ prius erat. arg. ff. de vſufr. l. qui vſumfr. & habes ar. ff. qui. mo. vſusfr. ami. l. quid tamen. §. pe. Sed ego cōtra puto, ſecundū Odof. quia alias propter vtilitatem cenſetur idem, quod non eſt idem. ff. de ſerui. ru. prædi. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. & nemo dubitet hanc publicam eſſe vtilitatē, ſi talis ciuitas pacifice his priuilegiis potiatur: cum pax ſit vtilitas publica: vt. ff. de pac. l. conuentionum. & hic eſt quidam fauor, non potiri verò eſt quoddam odium: & fauores ſunt ampliandi, & odia ſunt reſtingenda. arg. s̄. eod. in princ, ibi cauſam magis ſtudeat &c. & ff. de lib. & poſthu. l. cum quidam. & hæc vera ſunt, ſi idem populus, non tamen nunc damnatus à principe, ciuitatem reædificet. Quid autem ſi quondā ciuitas, quæ tempore huius pacis pro ciuitate non habebatur, ſed pro loco, villa vel caſtro reædificetur, & ciuitas fiat: an huiuſmodi priuilegiis potietur? Reſpon. non tanquam ciuitas, ſed tanquam caſtrum eius ciuitatis ſub qua erat: cum de ea tanquam de ciuitate mentio facta non fuerit: & ideo omiſſa intelligatur. arg. ff. ſol. mat. l. ſi cum dotem. & in c. literas. de reſcrip. in cle. Idem crederem, ſi de nouo territorio alicuius iſtarum ciuitatum ciuitas aliqua inſtrueretur: quia nouum corpus & noua vniuerſitas eſt: & eſt ſimilis poſthumo prætertito: vt. ff. de reuo. do. l. ſi vnquam. & caſui improuiſo: vt. ff. de mil. teſt. l. milites codicillis. §. miles. & rei quæ nunc primum apparet in rerum natura: vt ff. de contrahen. emp. l. rutulia, & l. in lege. & in c. vlt. de reſcrip. in gloſſ. Sed videtur contra. ff. ſi ſer. ven. l. fin. ſed ibi

Adde ciuitatē tum dici ad aratrum damnari cum codem naſ, vt ſic deleaſ atq̃ euertatur, vt aratrū inductum omnia ſolo æquare poſsit. de quo vide glo. j. q. j. c. iudices, & ad q. Bald. vide Ioā. Andre. de pœn. ca. felicis. li. vj. Quibus autem modis ciuitas deſinat ciuitas eſſe. vide p Bart. in l. vſusfru. ff. qui. mo. vſusfruc. amit.

sed ibi fuit facta mentio de futuris. Pone quædam ciuitas submersa est in mari? Papa hoc ignorans, fecit quẽdam episcopum illius ciuitatis. Quæritur, an erit episcopus saltem ratione diœces. & videtur ꝙ non. ar. extra de rescrip. c. Rodulphus. & quia illa diœcesis est acephala: quia caput non habet. ar. ff. de legat. iij. l. j. §. his quibus. Item, quia non videtur episcopus esse posse sine ciuitate: vt no. in decret. xcix. dist. prouinciæ. nã etiam sine præside proprio potest esse ciuitas, non tamen sine episcopo, quo casu episcopus erit dominus nõ solum spiritualis, sed etiam temporalis: vt in authenti. vt diffe. iudic. §. j. Contrarium credo: quia si non valet in totum, debet valere pro ea parte, pro qua valere potest. ar. ff. de ser. l. si tam angusti. porrò quandoque pars ponitur pro toto: vt ff. de lega. iij. l. vxori suæ. Quæro nunquid ciuitas durans in nouis ciuibus non naturalibus, sed aduentitiis, dicatur eadem ciuitas? Rñd. sic. nã hoc idem est in capitibus subrogatis in locũ mortuorum. ff. de leg. j. l. grege. & l. si grege. & patriæ priuilegium videtur ipsis ciuibus esse concessum: vt C. de test. l. si non speciali. & de foro cõpet. c. dilecti. Itẽ quia quod vniuersale est, non potest morte perire, sicut homo in genere non moritur: vt ff. ad leg. Falc. l. in ratione. §. incertæ. Itẽ lex dicit: ciuitas nostra populosa est, quæ meritò etiã aduenas cõprehendit: vt in authent. de quæstore. post princ. col. vj. nam ciuitas vice personæ fungitur, cũ talis est vniuersitas, quę vice vnius personæ fungatur, omnia transeũt cũ ipsa. de fideius. l. mortuo. Quæro, quid si ex pluribus castris vnius ciuitatis, puta Bononię, fiat vna cõgregatio, quæ velit se insurgere nomine ciuitatis? Respon. hoc non potest fieri sine cõsensu superioris. i. rectoris illius ciuitatis, in cuius territorio ædificatur: vt ff. de colleg. illi. l. j. & arg. ff. de rer. diuis. l. antepe. §. pen. secundum Odof. & C. de fun. limi. l. quocunque castrorum. & in auth. qui. mod. nat. effic. sui. §. si quis igitur ex quolibet. ibi, vel abbatis. præsentes ergo & præteritas tantum hic consuetudines concedit. Quid ergo de futuris? Respondeo: illæ non conceduntur per constitutionem istam Odo. arg. ff. de legi. l. cum lex. & sic est ar. quod noua statuta nõ possint fieri sine scientia principis. ar. à contrario sensu istius literæ: dic vt in l. omnes populi. per doct. imo si pertinent ad bonum regimen, per ea, quæ sequuntur, standum est antiquitati.

sicut hactenus habuistis, vel habetis. Extra verò omnes cõsuetudines sine contradictione nostra exerceatis, quas ab antiquo exercuistis, vel exercetis tam in foro, vel in nemoribus, & pascuis, & pontibus, aquis, & molendinis, sicut ab antiquo [a] habere consueuistis, vel habetis in exercitu, in munitionibus ciuitatũ [b], in iurisdictione [c] tã in cau-

[a] Sicut ab antiquo. ar. quod antiquæ consuetudines sunt seruandæ. vnde dicit lex, ne quid contra longam consuetudinem fiat, ad solicitudinẽ suam reuocabitur pręses prouinciæ. C. quæ sit lon. consuetu. l. j. simile habes. C. de off. rec. prouin. l. nullũ. & C. de ser. & aqua. l. si manifestè. & ff. de offic. procons. l. si in aliquam. Et no. hic expressum quod in pascuis, pontibus, aquis & molendinis, ac etiã in ipsis cõmoditatibus aquarum standum est antiquitati. Verbũ enim habuistis & habetis, signat retro subsistantiã iure consuetudinario: & quia illud erat amissum per rebellionẽ, hic recuperatur per gratiam & reconciliationẽ. C. de sent. pas. l. fi. sicut si postliminio ciuitas reuersa esset. ff. de iniusto testa. l. si quis filio. §. fi. Et scias quod in præscribenda consuetudine non est necesse allegare titulũ: vt not. in c. j. de rescri. lib. vj. in nouel. & facit ad consuetudinem obseruãdam. C. de agri. & cens. domini prædiorum. Itẽ not. ꝙ interdum fit aquæ distributio arbitrio boni viri. ff. de var. & extraor. cogn. l. de vsu. & no. in Spe. de can. pos. vbi vide. Imperator vult hic, ꝙ aqua perpetua & cursus eius & commoditas perpetuo non tollatur, nec alteretur. fa. C. de aquæduct. l. si diligenter. libr. xj. & loquitur tam de aqua publica, quàm de aqua quæ seruit commoditatibus priuatorum: vt hic in verbo, personæ. & est expressum. C. de aquæduct. l. vsus aquæ. lib. xj. & extra de offi. deleg. cum olim.

*Et adde quod not. de pręscri. capit. cum olim. & plene in c. fi. de consue. lib. vj. per doc.

[b] Munitionibus ciuitatum. Licet enim Lombardis ciuitatem munire: vt hic & j. e. §. ciuitates. Adde ꝙ nõ solum Lõbardis, sed etiam aliis C. de sacrosan. eccl. l. ad instructionem. Nunquid ergo ecclesiæ tenentur ad talem munitionẽ conferre? dic ꝙ aut sit ad ornatum, & non debent conferre, aut sit ad necessitatem, & debent conferre: quia est eadẽ ratio, quæ in via & pontibus: nam refectionẽ itineris & pontium agnoscit ecclesia propter cõmunem reip. necessitatem. in qua etiam ecclesiæ continentur. Idem & in gabella plaustorũ quæ soluitur ad portam: quia illud soluitur, quia plaustra destruunt ciuitatem & vias: & oportet, ꝙ quotidie reficiantur viæ ex illa pecunia, & ideo sicut ad refectionẽ viæ tenentur, ita ad solutionem illius gabellæ ex qua reficitur via. Ad expensas ergo superuacuas vel honoris causa sicut esset salicare plateam, non tenentur ecclesiæ, sed ad alias necessarias expensas pontium, viarum, murorum tenentur, secundum Iac. Butr. in d. l. ad instructionẽ. nisi fortè sint ecclesiæ mendicantiũ: quia nulla bona in ciuitate habent: sicut dicimus in simili de cap. di. l. tutelas. §. si libertate. & ff. de vulg. substit. l. lex Cornelia. nã pauperes ad huiusmodi sumptus bursales conferre non tenentur: vt legitur & nota. C. de anno. & trib. l. indictiones. li. xj. Quid de collectis, quæ pro aliis necessitatibus imponuntur? dic ꝙ si possessio per ecclesiam acquisita, erat adscripta dare pro solido & libra ad collectas: quia quandoque patrimonialia munera possessionibus indicuntur: vt ff. de mune. & ho. l. rescripto. §. vlt. & l. munerũ. §. patrimoniorum. & tunc res illa est onerata, & cum illo onere trãsit: quare clericus ad quem peruenit, pro illa soluere tenetur. ff. de act. emp. & vend. l. alienatio. ff. de acquir. rer. domin. l. traditum. C. sine cen. vel reli. l. omnes. nam pro talibus collectis bona sunt hypothecata: imo sunt quodammodo supposita seruituti cuidam, & ideo ad quemcunque transeunt, transeunt cum onere suo. ff. de act. emp. l. in venditione. & hoc verũ, si talis descriptio que fit pro solido & libra, sit perpetua & certa. Secus si propter varietatẽ negotiorum imminentium immutetur: nam incertę obligationi hypotheca accedere non potest, & ideo non videtur huiusmodi onus durare, postquam peruenit ad personã priuilegiatam: vt in c. vnico. de iure patr. lib. vj. & ita tenet Archi. in c. j. de immu. eccl. lib. vj. & idem ibi Ioan. Andr. in nouel. Ex his apparet, quod collecta est munus merè patrimoniale, vt quando est perpetua certa & ordinaria: quandoque est munus mistum, vt quando non est ordinaria, sed secundum emergentes casus imponitur personis pro rebus: quo casu non tenetur ecclesia: quia non est subiecta communitatibus vel dominis temporalibus. sicut non tenetur ad superindictum: vt C. de sacrosanctis ecclesiis. l. placet. ad quæ etiam non tenetur clericus ad titulum sui patrimonij perpetuo ordinatus. vt nota. in capitu. episcopus. de præbendis. per Bartol.

[c] In iurisdictione. tam in criminalibus causis quàm in ciuilibus. hic apertè apparet, ꝙ merum imperium & mistum dicitur iurisdictio, cum dicat in criminalibus & pecuniariis. sic. ff. de offic. eius cui man. est iuris. l. j. §. j. & not. ff. de iuri. omn. iud. l. imperium.

Crimi

Criminalibus, sed an & sine hac prouisione habe-
rent iurisdictionem in criminalibus, vidi sæpius quæ-
ri. Io. & Azo dicunt ꝙ sic. ff. de offic. præsi. l. illicitas.
§. qui vniuersas. & arg. ff. quod quisque iuris. l. j. §. j. &
ff. quib. ex caus. ma. l. sed & si per prætorē. §. j. Alij di-
cunt soli principi
merum imperium
cōpetere: nam po-
pulus ex lege Hor

sis criminalibus [a] **, quàm in causis pecuniariis in-**

tensia ei & in eum omne imperium & omnem iurisdi
ctionem transtulit: vt insti. de iur. nat. §. sed quod. & ff.
de consti. prin. l. j. in princ. ar. validum. ff. de offi. præfe.
præto. l. vnica ibi, regimentis. & ar. C. de veter. iu. enu-
cle. l. j. §. sed hoc studiosum. Itē dicit expresse lex istius
imperatoris omnis iurisdictio & omnis districtus a-
pud principem est: vt s. quæ sint regaliæ. l. omnis iu-
risdictio. Item & solus princeps potest statuere genera
lem æquitatem: vt C. de legib. & consti. princ. l. j. & ad
hoc videtur facere definitio iurisdictionis. Est enim
iurisdictio potestas de publico introducta cum neces-
sitate iurisdictionis & æquitatis statuendæ: vt not. do.
Azo in summa. C. de iurisdic. omni. iud. circa princ. &
nemo sani capitis dubitat merū imperium iurisdictio
nem esse: vt ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. ibi &
ideo. & l. ij. in prin. Non obstant leges in contrarium
allegatæ: quia exercētur authoritate principis: vt C.
de legi. & consti. l. fi. & s. quæ sint regaliæ. l. omnis iu-
risdictio. Illud tamen non est, qui neget magistratus
municipales nō habere merum imperium: vt ff. de iu.
om. iud. l. magistratibus. Sed certe ego puto potestates
qui hodie eliguntur esse municipales magistratus: vt
C. de mu. aug. l. j. vel defensores ciuitatū: vt in authenti.
de defen. §. nos igitur. col. iij. qui non habet merum
imperium: vt C. de defen. ciuit. l. defensores. Ita & l. de-
fensores ciuitatis oblatos. & in authent. iurisiurādum
quod præsta. ab his qui admi. susc. §. & æquus. col. ij.
sic non habebant ante hanc pacem iurisdictionem in
criminalibus: sed hoc cōceditur eis. Præterea si & sine
hac concessione haberent: ad quid ergo in modū pri-
uilegij hoc eis concederetur: cum frustra precibus im-
petretur, quod iure communi conceditur: vt C. de the-
sau. l. vna. lib. x. Odofre. Idem tenet Spec. dicens, quod
potestates terrarum non habent merum imperium: &
ideo nedum ad vltimum supplicium nequeunt conde-
mnare, sed etiam forbānire non valent: nimirum, quia
non reperitur hoc eis esse concessum specialiter: huius-
modi enim iurisdictiones nominatim lege vel senatus-
consulto vel constitutione principum constituuntur:
vt ff. de eo cui man. est iurisdi. l. j. Vnde cum magistra-
tibus municipalibus non videatur hoc attributū, ta-
citè videtur denegatum: vt C. de senten. & interlo. om.
iudic. l. nulli. Præterea merum imperium competit in
prouincia soli præsidi prouinciæ: vt ff. de offic. præsi.
l. præses. & l. illicitas. §. qui vniuersas. Sed potest dici
secundum Accur. quod hoc iure cauetur: sed consuetu-
dine non habetur in ciuitatibus, quæ populariter re-
guntur. nam potestas eligitur ab eis de consuetudine
inuestituræ, & alium præsidem non habent: vnde me-
rum et mistum imperium & omnimoda iurisdictio a-
pud eum est: quia loco præsidis habetur respectu illius
ciuitatis. vt no. in authen. de defen. ciui. l. nulla. in glos.
quæ incipit, scilicet maiori. in fi. & C. de præscri. lon-
gi temporis. l. fi. Item in castris seu terris, quæ alterius
iurisdictioni non subsunt, sicut in insulis multa sunt.
facit quod not. in ca. j. de re iudic. libr. vj. in nouella. C.
de test. l. fin. An ergo damnati ad mortem à talibus po-
testatibus terrarum efficiantur serui pœnæ? Respōdeo
quod sic: si ponatur eos habere merū imperium: adeo
vt nec possint eis reseruare testamēti factionem etiam
causa cognita: quia testamēti factio publici iuris est,
& in seruum non cadit: vt no. C. de testa. milit. l. militi-
bus nostris. etiam si faciant testamentum ad pias cau-
sas. bene tamen potest se obligare inter viuos, ante-

[a] Ad hoc Bart. in l. j. ff. de dam. infect. Et adde Inn. de ca. mo. c. dilectus. in gl. possessorum.

quam sit condemnatus ad restitutionem malè ablato-
rum: vt no. in ca. quanquam. de vsur. libr. vj. in nouell.
Post sententiam verò si bona sint confiscata, nil sta-
tuere potest. ar. in l. si patrem. §. fi. ff. quē ad. seruit. amitt.
& ff. de nouat. l. quoties. §. fina. hic enim nulla bona in
ciuitate reliquit: vt
ff. de vulg. substi. l.
lex Corne. & ff. de
his quæ pro non
script. ha. l. si is qui in metallum. Sed hic dubitatur, an
si quis pro furto vel alio priuato delicto condemna-
tus sit ad furcas, nunquid bona sint tacitè confiscata?
& glo. sentit quod non: in l. ij. C. quemad. testam. aper.
Item & si pœna sit furcarum: tamen crimen est priua-
tum: vt not. ff. de condit. ob cau. l. si seruus tuus. de quo
crimine, an possit inquiri, not. in c. felicis. de pœnis. in
nouel. & melius & latius in l. ij. §. si publico. de adulte.
& per me, C. de probat. l. iubemus. Deinde quæro: po-
ne, quod princeps concessit ciuitati facere statuta, vir-
tute cuius concessionis ciuitas fecit statuta sua: quæro
nunquid poterit reuocare? & videtur quod non: quia
intelligitur de primo actu: vt ff. de verbo. sig. l. boues.
§. hoc sermone. Contrarium est verum. arg. C. de testa.
l. omnium. & quod no. in cap. non potest. de præben.
libr. vj. in nouel. Et ex his apparet, ꝙ statuta potius
accedunt vltimæ voluntati quàm contractui. de hoc
no. ca. quia cunctis. de conces. præben. in vj. & not. ff.
de leg. l. sed & posteriores. & not. per Pe. & Cy. & C.
communia de leg. l. fi. §. j. Quæro vtrum statutum ini-
quum teneat? Respondeo sic: si sit solenniter factum,
donec corrigatur per superiorem: secus si sit impossi-
bile: vt no. in ca. fin. de appella. libro vj. in nouel. Et in
cæteris quæ ad commoditatem spectant ciuitatum, hic
conceditur ciuitatibus quod olim erat cōmissum præ-
sidibus: vt in authent. de manda. prin. §. deinde compe-
tens ibi, & quid omnino &c. Et collige quod malefa-
ctores punire spectat ad commoditatem ciuitatum, vt
hic, & ff. de offi. præsi. l. cōgruit. & ad salutē omnium:
vt C. de feriis. l. prouinciarum. Expedit enim reipu-
blicæ vt maleficia puniantur: vt ff. ad legem Aquil. l.
ita vulneratus. ne ad ea cōmittenda temere quisquam
prosiliat: vt C. de pœn. l. si operis. Ex hoc ergo. §. nos.
Romanorum. habes quædam vtilia & necessaria ciui-
tatibus, quæ sunt concessa indulta & confirmata per
hunc imperatorē Fridericum certis ciuitatibus Lō-
bardiæ: non enim est concessio generalis, ita quod ex
vi ipsius concessionis extendatur ad alias ciuitates:
imo est localis terrrarum ciuitatum inferius specifica-
tarum: licet quo ad ipsas ciuitates faciat ius cōmune:
vt patet statim in §. volumus. secundum Odofre. Por-
rò etiam locales cōsuetudines quo ad locum ipsum
dicūtur ius commune: vt in ca. cum venisset. de eo qui
mit. in poss. causa rei seruan. & est ratio, quia iure com
muni confirmatur. vt ff. de iustit. & iure. l. omnes po-
puli. Porrò consuetudines confirmatæ sub certo mo-
do & forma non valent: nisi sub illo modo & forma.
C. de testa. l. fin. quas princeps tacitè cōfirmare videtur
eo ipso, quod sunt tolerabiles. C. de re militari. l. tam
collatores. libr. xij. C. de agric. & censi. l. domini præ-
diorum. C. de fundis limitrophis. l. j. & l. quicunque. &
l. fi. C. de iure fisci. l. super creandis. & C. de vendendis
rebus ciuili. l. j. Contra malæ consuetudines tanquam
abortiua statuta non conualescunt tempore: vt in au-
then. vt nulli iudi. §. nulli verò. Vnde dicit imperator:
consuetudines tunc tenent cum nostris non repugnāt
legibus, in authen. de vsuris nauti. §. fina. & ibi not. Et
ideo contra concilia generalia, quæ seruanda sunt vt
euangelia non tenet consuetudo, vel contraria con-
stitutio, vt not. in capit. cum laicis. de rebus eccles. non
alie. in nouella. & capit. nulli. eod. tit. in nouella. Vnde
non valet statutum vel consuetudo de præstādis vsu-
ris: quia est contra concilium: vt no. C. de vsur. authen.
ad hæc. Sed nunquid valet sententia lata contra con-
suetudi

ſuetudinem? videtur ꝙ ſic, quaſi contra factum lata. nam conſuetudines facti ſunt, tamen poteſt appellari. Iſte videtur caſus no. in d. c. cum veniſſet. nam cum de ea non conſtet ſine probationibus: merito dicitur in facto conſiſtere. articuli vero iuris dicuntur illi, ſuper quibus ſine probationibus facti, ſtatim poteſt pronunciari: vt no. cap. ad decimas. de reſtitu. ſpo. in nouella. ſed ſuper facto non poteſt pronunciari, niſi examinetur factū vt C. de veteranis. l. prouidendum. & C. de hære. inſtit. l. cum proponas.

[a] Intus & extra. Nota tam eandem quam aliā eſſe poſſe conſuetudinem intra ciuitatem & extra. i. in vrbe & in comitatu: vt hic & C. de te. l. fin. ibi, in priuilegio. i. in cōſuetudine priuilegiata. Cōſuetudo priuilegiat aliquē, ſicut principis priuilegium. Nam cōſuetudo vice principis fungitur. de verb. ſigni. c. ſuper quibuſdam. §. præterea. Et collige hic, ꝙ ſicut per rebellionem contra principem perduntur priuilegia, ita cōſuetudines priuilegiatæ: quod tene menti.

tus & extrà [a], & in cæteris, quæ ad commoditatem ſpectant ciuitatum.

Volumus vt regalia [b], quæ vobis non conceſſimus, in hunc modum cognoſcantur per epiſcopum loci: & homines tā de epiſcopatu, quàm de ciuitate eligantur viri bonæ opinionis, & qui ad hoc idonei eſſe credantur [c]: tales qui nec contra ciuitatem [d], nec noſtram maieſtatem priuato vel ſpeciali odio teneantur: qui iurent, quòd bona fide & ſine fraude perquirent: & inquiſita conſignabunt ea quæ ſpecialiter ad noſtram [e] excellentiam ſpectant. Si autem huic inquiſitioni ſuperſedendum eſſe putauerint: cenſum duorum millium marcharum argenti per ſingulos annos petimus. Attamen competenti moderatione moderabimur etiam quantitatem iſtam, ſi enormis viſa fuerit. Si quis autem ſuper iis, quæ vobis conceſsimus vel permiſimus, ſiue in ciuitate, vel extra ciuitatem, querimoniam apud maieſtatem ipſam depoſuerit: eius querimoniam non admittemus [f], & ſilentium ei imponemus, hoc quod nos [g], vel noſter anteceſſor rex [h], vel imperator epiſcopis, eccleſiis [i], vel ciuitati-

[b] Volumus vt regalia. Iſtud verbum volumus oſtēdit hanc legem eſſe: quia quicquid principi placet, legis habet vigorem: vt C. de conſti. prin. l. j. in princ. & inſti. de iure nat. §. ſed & ꝙ principi. & ff. de orig. iur. l. ij. §. nouiſsima. & ſic contractus principis tranſit ad ſtatutum legis: vt ff. de publ. l. Cæſar. Item probatur ex eo, quod Imperator vult eam per vniuerſos populos diuulgari: vt ſ. eo. circa prin. ibi, ea propter, &c. quod quidem indicat, vt ſit lex: vt C. de legib. & conſtit. prin. l. leges ſacratiſsimæ. quæ nobis conceſſa non ſunt: quia non omnia regalia fuerant conceſſa, ſed demum ea, quæ longa conſuetudine erant poſſeſſa: & illa non in proprietate, ſed in fidelitate. Nota ergo, quòd ſi eſt quæſtio, quæ ſint conceſſa, & quæ remaneāt conceſſori, debent eligi boni viri bonæ opinionis ad hoc idonei, non ſuſpecti: qui iurent, quod bona fide, ſine fraude perquirent, & cōſignabunt cuiq;, quod ſe contingit, qui tex. eſt valde no. De iuramento facit quod not. C. de ſecundis nup. l. hac edictali. §. is illud. Et ad ſaluandum illos iurantes de periurio, ſcias quod in omni iuramento ſufficit verum dicere ſecundum conſcientiam: vt no. in cap. præſentium. de teſtib. in nouella. Nota quod ſuper controuerſia inter principem & ſubditos, eliguntur arbitri. & hoc per iſtam pacem alias poteſt princeps vbique citare ſubditum, & ipſe cognoſcere: vt l. proxime ff. de iis, quæ in teſtamento delentur. & C. ne quis in ſua. l. j. per Cyn. ff. de hær. inſtit. l. & hæc Tyberius per Cy.

[c] Idonei credantur. quo caſu etiam ſi male fuerint verſati, non eſt quod imputetur eis, qui elegerunt: vt ff. commoda. l. argentum. & ff. de rei ven. l. ſi à bonæ fidei. Odofr. Ex hoc ſume arg. quod iudex non facit litem ſuam ex eo, quod arbitri à ſe electi male pronuntiauerint: quia quod bona fide fit, bene fieri cenſetur. arg. ff. de condict. & demon. l. quamuis. & quod no. ff. de iureiurand l. eum qui. §. in popularibus. arg. contra. ff man. l. idemq;. §. ſi procurator. Sed ibi mandatori non imminebat explicatio negotij: hic ſola electio perſonarum: quia nihil faciebant nomine eligentis: ſed nomine dominorum. & ſic nō obſtat.

[d] Contra ciuitatem. Nota argu. ꝙ bonus ciuis eſt, qui patriæ iura tuetur: & ille eſt ad regimen eligendus, nō autem qui eſt contra patriā. Odofr.

[e] Ad noſtram. ſiue ratione imperij, ſiue ratione patrimonij: cum omnia principis eſſe intelligantur ſiue fiſcalia, ſiue patrimonialia ſint: vt C. de quadri. præſcrip. l. bene à Zenone. Odofr. ꝙ dic, vt in prin. Digeſtorum. l. omnem.

[f] Non admittemus. Nota ꝙ non debet quis audiri contra illud ꝙ facit princeps ex certa ſcientia: imo debet repelli: & imponi ei perpetuum ſilentium. Nam dicit lex, quis tantæ ſuperbiæ faſtidio tumidus eſt, vt regalem ſenſum regat? vt C. de legi. & conſti. l. ſi. & l. ij. C. de cri. ſacri. Et no. hic de ſilentio imponendo etiam lite non conteſtata. ſ. non audito petitore. ff. de alea. l. j. §. quod autem. Si ſtatutum dicit, talis nō audiatur, an valeat ſententia pro eo lata? dicit Ia. de Are. quod non. quod verum eſt, ſi eſt talis, quod habeatur pro mortuo vt bannitus, vel iudex dolo procedit. vt d. l. §. quod autem. de alea. quia ille, qui procedit in contemptum legum, videtur procedere errore iuris expreſſo. & vide l. j. C. de hær. inſti. per Cy. Sed qualiter poteſt imponi ſilentium ei, qui non auditur? Reſp. quod non auditur pro ſe, ſed contra ſe. ff. de poſtu l. quos prohibet. ff. de procu. l. filius. §. veterani. & vide quod not. de offi. deleg. cum ſuper abbatia. in nouellis.

[g] Hoc quod nos. Hic dicit, quod conceſſa priuilegia eccleſiis, epiſcopis, ciuitatibus, vel aliis quibuſcunq; perſone clericis laicis per anteceſſores ſuos, vel ſe, vel Henricum filium ſuum, & regem Romanorum, firma & rata permaneant. Accur.

[h] Rex. ſ. Henricus filius iſtius Friderichi, ſecundum Odofr. Hic ergo eſt expreſſum, quod rex Romanorū etiam ante coronationem poteſt cōcedere priuilegia. Iſte enim Henricus non erat coronatus Imperator: quia pater viuebat. pro hoc not. C. de quadri. præſcri. l. bene à Zenone. & ibi per Cy. dicit Hoſti. quod vidit in Alemania per principes iudicari & teneri, quod rex Romanorum, poſt electionem concordem habeat omnem poteſtatem, quam Imperator: nec vnctio aliquid addat: licet Hoſtien. ſit in contraria opinione: vt no. extra de verbo. ſig. ſuper quibuſdam. in nouella. ſed quicquid dicat Hoſtien. prima opinio ſeruatur, & eſt ipſa veritas. Opinio autem Hoſt. poſſet habere locum, quando eſſet electus in diſcordia.

[i] Eccleſiis vel epiſcopis. Ex iſta alternatiua videtur probari, quod id, quod conceditur epiſcopis. ſit eo-

bus, vel aliis quibuſcunque perſonis, clericis, vel laicis ante tempus guerræ dedit: vel quodlibet conceſſionis titulo conceſsit, firmum & ratum habemus: ſaluis ſuperioribus conceſſionibus, vt pro ea ſolita nobis ſeruitia exhibeant: ſed cenſus non præſtetur. Commoditates, quas pro bono pacis [a] ciuitatibus cōceſsimus in ciuitatibus vel extrà: illorum regalium nomine non intelligimus, pro quibus cenſus debeat præſtare.

PRiuilegia omnia [b], & data, & conceſsiones, quæ in priuilegium, vel damnum ciuitatum, vel locorum, vel perſonarum ſocietatis occaſione guerræ in alicuius iniuriam [c] prædictorum à nobis vel nunciis noſtris indulta ſunt, caſſentur [d], & in irritū deducant [e]. In ciuitate [f] illa, in qua epiſcopus per priuilegium imperatoris, vel regis comitatum habet, ſi conſules [g] per ipſum epiſcopum conſulatum recipere ſolent, ab ipſo recipiant, ſicut conſueuerunt recipere: alioqui vnaquæque ciuitas à nobis conſulatum recipiat. Conſequenter verò in ſingulis ciuitatibus conſules conſtituentur à nuncio noſtro, qui ſit in ciuitate vel epiſcopatu: & inueſtituram recipient: & hoc vſque ad quinquennium. finito [h] quinquennio vnaquæque ciuitas à nobis recipiat, & intra quinquennium à nuncio noſtro, ſicut dictum eſt,

rum proprium, quod etiam innuit verbū dedit: qđ eſt infra, per ꝙ patet dominium eſſe translatum in epiſcopum: cum dare, ſit accipientis facere, vt in inſtitut. de actio. §. ſic itaque. dummodo eis contemplatione eccleſiæ non detur, nam tunc eccleſiæ videtur eſſe conceſſum: vt ff. de dote præle. l. cū quis. ver. nam & ſi quis.

ADDITIO

De hoc habes tex. notabilem in c. fin. de capit. Conradi. col. x. vbi omnino vide: & adde ꝙ no. Inno. extra de teſt. ca. cum in officiis. & hoc ſi talis eſt epiſcopus, qui poſſit habere propriū. alias de neceſsitate acquiritur epiſcopatui. xviij. quæſt. ij. ſtatutum.

a Pro bono pacis. Nota id ꝙ factum eſt pro bono pacis, ratum debet haberi: vt ff. manda. l. creditor. §. j. Ita tamen, ꝙ non ſit contrarium iuri diuino vel impoſsibile de iure: vt extra de præbē. ca. niſi eſſent. & ibi dicit tex. ꝙ laudo arbitratorum propter bonum pacis tenetur æquitas naturalis. Etiam not. quod in arbitris, & in arbitramentis bona conſuetudo eſt ſeruanda. extra de cauſa poſ. cum veniſſet.

b PRiuilegia omnia. Nota ex iſto textu, ꝙ ſi bona rebellium tempore rebellionis aliis ſunt conceſſa perſonis, facta pace ſunt reddenda primis dominis. textus eſt hic valde notabilis: ita ꝙ ipſa pax non habet vim ſimplicis indulgentiæ, ſed reſtitutionis in integrum. quod tene menti.

c Iniuriam. Sed quomodo poteſt princeps concedere aliquid in iniuriā alterius: vt C. de preci. impera. offe. l. ſecunda. & l. reſcripta. & l. nec damnoſa. & ff. de iuſtitia & iure. l. iuſtitia. in princ. & §. iuris præcepta. & C. contra ius vel vti. publi. l. fi. & C. de operibus publicis. l. præſcriptiones? Sol. hæc cauſa guerrę fuerunt conceſſa, & contra rebelles imperij: nec eſt hoc nouū ſecundum Odofre. Ex quo nota quod rebelles ſunt extra legis protectionem: vide. C. de natura. lib. l. j. per Cyn.

d Caſſentur. Nota, quod ſublata guerra tollitur omnis eius effectus ſecutus propter guerram. ſic infra eodem. §. finem quoque. Odofre.

e Et in irritum deducantur. ꝙ dicit caſſentur, intelligas ipſo iure: ꝙ autem ſequitur, in irritum, intelligas ipſo facto. Odofr. Et ſic no. ꝙ verbum caſſentur, iunctum cum verbo irritentur, ſignat ipſo iure. non enim requiritur hic alia ſententia, licet tex. vtatur verbo futuri temporis: quod eſt notabile.

Caſſari verbū iunctū verbo irritari qđ importet.

f In ciuitate. hic dicitur, ꝙ ſi epiſcopus per priuilegium imperatoris vel regis eſt comes alicuius ciuitatis, ꝙ conſules ſiue decuriones debent inueſtiri de ipſo conſulatu per ipſum epiſcopum, ſicut fuit hactenus obſeruatum. alias in qualibet ciuitate conſulatus recipitur authoritate Imperatoris, & inueſtitur cōſul per nuncium ipſius Imperatoris. Item dicit, ꝙ de quinquennio in quinquēnium quælibet ciuitas mittat ad Imperatorem pro inueſtitura iuriſdictionum renouāda ac priuilegij eligendi ſibi cōſules: qui iurabunt ipſi Imperiali nuncio. & per ipſum ingredietur officium. & idem dicit in ſucceſſoribus ſuis obſeruandum. Nota ꝙ multi ſunt epiſcopi qui habent ciuitatem, & iuriſdictionem temporalem ab Imperatore vel rege. Quæro igitur vtrum iſti epiſcopi teneatur corā Imperatore vel rege comparere non ſolum quo ad conſilium, ſed etiā quo ad auxilium ſi ſint cōuocati? Rñd. ſic: non tamen poſſunt pſonaliter diſtringi: vt not. in capi. j. de cle. coniuga. in nouella. Baldus.

g Conſules. de iuramento conſulum dicitur extra de iureiur. ca. venientes. & no in Specu. de iureiurā. vbi etiam not. de multiplicibus iuramentis.

h Finito. hoc hodie non ſeruatur: imo totum contrarium fit: ſed nō eſt vis: cum ex priori inueſtitura perpetuo inueſtiti intelligātur, & nō ad tempus: vt ſ. eo. tit. §. nos Romanorum. in prin. in verbo, in perpetuū. Odofr. Mittit. ſ. nunciū. hic dicitur ſimplex nuncius, quem vulgo Italici appellāt ſyndicū, & habent cōcipere verba hoc modo. Peto domine Fridericke Romanorum Imperator à vobis inueſtituram fieri cōmuni Bono. & mihi recipienti nomine & vice cōmunis Bo. lege teſtante. ff. de cōſti. pec. l. qui autē. §. fi. & l. licet. & per hunc ſyndicū acquirit ius inueſtituræ cōi Boñ. vt ff. de conſti. pe. l. cum qui. §. ſi actori municipū. Vniuerſis enim redditur, ꝙ pro voto omniū primatibus indulgetur: vt C. de aduo. diuer. iu. l. reſtituēdæ. Odof. Dicitur autem ſyndicus ſecundū gl. quaſi ſingulorum cauſas vno cōplexiuo nomine dicens. Vel ſecundum Nicolaū furioſum, qui fuit diſcipulus Ioannis, dicitur ſyndicus* quaſi pluriū ſimul cauſam dicens: & ſi plures ſunt creati ſyndici ab vniuerſitate, gerūt publicā perſonam. & videtur ꝙ habeant mandatū inſolidum. arg. ff. de admi. tu. l. decreto. etiā in iis, quæ requirunt ſpeciale mandatum: vt ff. de iureiur. l. iuſiurandū & ad pecunias. §. defenſor. & per Iaco. de Are. C. etiam per procuratorem cauſam in integ. reſt. agi. poſ. l. Sed tutius eſt dicere, ꝙ in requirentibus ſpeciale mandatum debeat ſyndicus ſpeciale mandatū habere, vel generale cum libera: vt not. in cap. præſentium de teſti. lib. vj in nouella. Illud eſt no. dignum, ꝙ qui mittit nuncium, vult obligari per ſeipſum, non per aliū: & ideo poteſt reuocare mandatum clam: ſed ille qui procuratorem mittit, vult obligari per alium, & non per ſeipſum: vt legitur & nota. C. ſi quis alteri vel ſibi. l. multum. itaque transferet conſenſum ſuum in procuratorem

* Syncicus, vox Græca cōmunē defenſorē indicāsà verbo Gręco συνδικεῖν quod eſt adeſſe, patrocinari ac defendere, & in communi cauſa patrocinium ſuis afferre, quo fit vt σύνδικος ſimul iudex, qui que eandē cauſam defendit, dicatur. Nā vt ait Bu. qui ex ſingulis vrbibus mittūtur patroni ad vniuerſę prouincię cauſā tuēdam, ſyndici dicuntur.

ratorem

ratorem: nec valet reuocatio, nisi in notitiam deducatur, vt nota. in capitu. vltim. de procu. libro sexto, in nouel.

a A nobis. & non à nuncio. & hoc, si principi placuerit: vt j. e. §. & si qua. Odofre.

nisi in Lombardia fuerimus: tunc enim à nobis [a] recipiet. Eadem obseruentur [b] in successore nostro. Et oẽs inuestituræ gratis

b Eadem obseruentur. hoc vult dicere litera ista qd' idẽ seruetur in personam successoris nostri, quod in nostram personam ordinamus: sic. C. de quadri. præscrip. l. bene à Zenone. ibi, siue ab aliis qui postea &c. & hæc forma datur subditis erga successorem, salua semper authoritate successoris, cui non potest antecessor imponere legem: vt C. de legibus. lege, digna vox.

c Diuina vocatione. Deus enim in hora mortis nos vocat de temporali seculo ad perpetuũ. Odof. etiã si quis sua morte moriatur, sed gladio dicit̃ mors Dei iudicio prouenire: vt nota. institu. de cap. dimin. post princ. & in Euangelio, Sciens quæ ventura erant super eum.

d Concesserimus. hic primo attẽde, vtrum imperiũ iure hæreditario transferatur, vel nõ. Secũdo quis eligat principem, & quis possit eligi princeps & ex quibus debeat eligi. Circa primum pro & contra allegabimus: deinde quod tutius visum fuerit nobis, eligemus. Videtur quidem primo imperium successiõe deferri. hoc autem litera ista manifeste innuit. Nam iste Frideri. qui nũc viuit, Henrici filius fuit, de quo Henrico hic loquitur: qui quidẽ Imperator fuit. ar. de hoc C. de fun. patri. l. ij, quibus, & insti. de dona. §. sed primus quidem. & in auth. vt defun. seu funera. §. si verò etiam moriente. & est arg. ad hoc quod hic dicitur in decretis liij. dist. c. in synodo congregata. & xxiij. distin. in nomine domini vbi dicitur, quod princeps potuit sibi eligere successorem: vt & hic videtur. Cõtra aũt videtur, quod ex electione non ex successione imperiũ deferatur his rationibus. Primo quia imperiũ habere, in fortuna est: vt C. de vete. iur. enu. l. ij. §. sed quia diuinæ. & in auth. de cõsu. in fi. Vnde dicitur, Si fortuna volet, fies de rhetore consul: Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor. & à Deo hominibus datur: vt C. de offic. præfec. præto. Afr. l. in nomine domini. in prin. & in auth. quomodo oportet episcopos in prin. C. de quadri. præscrip. l. fi. in fi. & in auth. vt in medio lit. non fiant. §. fi. C. de offi. ma. mi. l. vj. in prin. & in auth. de fide instru. §. ij. C. de vete. iure enu. l. j. in prin. & in auth. de consul. in fi. & in Lombar. de prohibitis nup. l. quoniam nobis. in prin. & supra de priui. eccl. l. fi. in prin. & quia episcopus eligitur: vt in authen. de san. epis. §. j. & ij. & iij. C. de episcop. & cle. l. si quenquam. & omnis dignitas & omne officium: vt ff. de decre. ab ord. fa. l. j. Item & aduocatio successione non defertur, sed electione: vt in Lombar. de aduo. & vicedominis. l. singulis. Et remotis omnibus iur. ambagibus, ego puto imperium electione deferri, & nõ successione. extra de elect. c. venerabilem. §. insuper si prædictus rex. extra de pact. c. accepimus. Non obst. quod hic dicitur: nam si quis recte inspiciat, nusquam hic dicitur successione deferri: sed dici posse concedi. & sic concordat in decretis. xxiij. dist. in nomine domini. & lxiij. dist. in synodo congregata. Sed illi qui ita eligunt, authoritatem eligendi ab apostolica sede acceperunt, examinatio tamen, promotio, vnctio, cõsecratio, coronatio, manus impositio ad dominũ Papam spectãt: vt d. c. extra de ele. venerabilem. §. j. & ij. Vnde dominus Papa ex causa poterit principem deponere: vt in decre. xv. q. vj. c. alius. itẽ Romanus pontifex &c. & in authen, de defen. ciui. §. non habente. & in authen. de colla. §. & hoc custodiri. & argum. ff. de regu. iur. l. eius est nolle. & argumen. C. de offi. præfec. præto. l. si quos. & in authen. de manda. princip. §. festinabit. & in Lombar. de offi. vica. l. fina. cum imperator iuret ei fidelitatem: vt in decre. lxiij. dist. c. tibi domino. & qd' non transmittat ad posteros, habes validum argumen. C. de aduoca. diuer. iudic. leg. petitionẽ. Quis autem eligit principem, posset quæri: ad quod dic,

fiant. Cũ autẽ nos imperator diuina vocatione [c] decesserimus, vel regnum filio nostro cõcesserimus [d] simili modo à filio nostro

eliget senatus. C. de offi. præf. l. ij. & ex senatoribus, cum in numero eorum connumeretur: vt C. de digni. l. ius senatorum. lib. xij. cum senatores sint pars corporis: vt principis: vt C. ad legẽ Iul. maie. l. quisquis. quare & legẽ facere possunt, vt & princeps: vt ff. de le. lege. non ambigitur. & quia præses creatur ab ordine & in eorũ ordine remanet: vt ff. quando appellan. sit l. j. § solent. Vel dic, quod à principibus populi suffragio: vt institut. de iure naturali. §. sed & quod principi. & argumẽ. de offic. quæsto. lege ij. in princip. vel ab eis sine populi suffragio, authoritate tamen apostolica electione eis concessa: vt supra, notatum est *. Vel dico quod eligitur ab eis, quod soliti sunt eligere. Sũt enim certi nobiles qui authoritatem & priuilegium ab apostolica sede habent principem eligendi, & illi eligent: & nullus alius debet electioni interesse: vt in Lombard. de pontificibus. lege iij. Posset autem dici, quod quilibet posset in principem eligi in quem eligentes consenserunt: sed tamen prius videndum est, vtrum electus imperio sit dignus: vt C. de quadrien. præscrip. l. bene à Zenone. ibi, siue ab aliis &c. Qui enim indignus est inferiori ordine, indignior est superiori: vt ff. de senatoribus. lege, qui indignus. Vnde de dignioribus est eligendus. nec dedignatur alij milites, comites, & barones, qui non sedent in tam alto cubiculo: quoniam potentioribus pares esse non possunt: vt ff. de alie. iu. mu. causa fa. lege ij. circa princip. Vnum tamen omitto, quod imperium semper est licet desit esse eius gubernator: vt in authen. quomodo oportet episcopos & cæteros. §. quæ igitur. C. de officio eius qui vicem alteri. gest. l. ij. Odofre. Dicit Iac. de domino Ardizo. Veroñ. in summa sub titulo de succes. Imperij quod olim principes poterant sibi eligere successores, vt in decretis. lxiij. dist. in synodo cõgregata. & xxiiij. di. in nomine domini. in medio. Sed hodie quidam principes eligunt Imperatorẽ, qui potestatẽ eligendi ab apostolica sede acceperunt: sex examinatio, promotio, vnctio, coronatio, & manus impositio ad dominũ Papam spectãt: vt extra de elec. c. venerabilis. §. j. & ij. & dominus Papa ex cã ipsum poterit deponere: vt in authẽ. de defen. ciu. §. non habente. & de forma fide. c. alius. & ff. de reg. iur. leg. eius est nolle. ar. C. de offi. præfec. præto. l. si quis. in authẽ. de col. §. sed hoc custodiri. & in auth. de man. prin. §. festinabit. & in Lombar. de off. iudi. l. fi. quod successione deferatur, est arg. C. de fun. patri. l. ij, quibus. & insti. de dona. §. sed primus quidẽ. & in auth, vt defuncti seu funera. §. si verò etiam. Nam & imperator Carolus fuit pater Pipini: Imperator Pipinus fuit pater alterius Caroli imperatoris: & iste Carolus fuit pater Ludouici imperatoris: & Ludouicus fuit pater Lotharij imperatoris: vt in Lombard. de furt. lege, cuiuslibet. de episcopis, & clericis. vbi pro tempore. & de capitulis per legem tenendis, lege prima. Nam & imperator Friderichus videtur innuere in pace Constantiæ in. §. in ciuitate illa. in fi. quod potest concedere regnum eius filio Henrico, et quod eius filius ei in regno succedat sicut de facto fuit. et iste nũc Friderichus Rogerius Iperator fuit filius Hẽrici.

* Tu vide in c. venerabilẽ de elect. & c. ad apostolicæ. de re iudi. li. vj.

Sed tu dicas, quod hoc cõtingit potius electione prin
cipũ, quam successiỏe. Ista sunt formaliter verba Iac.
de domino Ardizo. & hoc vltimum verbum suum est
ipsa veritas, & ita seruatur de facto de rege Vvenzes-
lao filio Caroli imperatoris. Nomina electorum. Et
nunquid principes
seculares ad quos
ptinet electio, pos-
set papa priuare po
testate eligendi: &
an propter eorum
negligentiam Papa
solus posset eligere
imperatorem? dic
vt not. de re iudic.
c. apostolicæ. li. vj.
& quod not. ff. de
leg. l. non ambigi-
tur. per gl. & Cyn.

vel eius successore inuesti
turam recipietis [a].

IN causis [b] appellatio-
num si quantitas vi-
gintiquinque librarum
imperialium summam ex
cesserit, appellatio ad nos
fiat: saluo iure & mori-
bus Brix. ecclesiæ in ap-
pellationibus: ita tamen,
vt non cogantur in Ale-
maniam ire: sed nos habe-
bimus proprium nũcium
in ciuitatibus vel episco-
patu, qui de ipsa appella-
tione cognoscat: & iu-
ret, quòd bona fide &
sine fraude causas exa-

[a] Inuestituram recipietis. Certum est, quod regnum
Siciliæ est ecclesiæ Romanæ. Pone ergo qđ regno va
cante Papa contulit plures comitatus regni pluribus
comitibus in feudum: deinde creauit ibi regem: quæ-
ritur, an illi comites teneãtur regi facere fidelitatẽ tã-
quã ipsius vasalli? & dicit Odof. quod est hic casus qđ
sic. verba Odof. hæc sunt: hic habes expresse, quod in
generali feudi alienatione, quam facit princeps, cõti-
nentur vasalli: quod est cõtra id qđ legitur, si de feu.
va. fuerit interpellatus. c. in generali. Sol. verũ est, nisi
dicatur expressum: & hic satis expresse dicitᷣ. Vel sol-
ue, quod nõ habet successor ius istorum vasal. ex con
cessione ista, sed ideo quia princeps. & fa. ff. qui mo.
pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. illud. & ius istorum vasallo
rum acquisitũ est imperio: & ea quæ fiscalia sunt, prin
cipis esse intelliguntur: vt C. de quadri. præscri. l. bene
à Zenone. & sic non ob. dictum. c. generali. Odofr. ex
hoc infero, quod cũ dicti comitatus sint de territorio
regni, quod videtur iurasse fidelitatem Papæ tanquã
regi: & iõ regno translato regẽ sequũtur, sicut mẽbra
sequuntur caput suum à quo discedere nefas est. Item
intentio particularium sumitur pro vniuerso.

[b] **I**N causis. no. hic quod appellans Italicus nõ tene
tur ire in Alemaniam secundũ istam pacẽ: sed im-
perator debet habere iudicem appellationũ in Lom
bardia à xxv. lib. imperialium s. qui cognoscat & de
finiat: & iste iudex debet præstare iuramentũ, qđ bo-
na fide causas examinabit, & definiet secũdum mores
& leges illius ciuitatis intra duos menses à contest. li-
tis: vel à tẽpore appellationis receptæ: nisi iusto impe
dimẽto vel consensu vtriusque partis remanserit. hæc
sunt verba literæ multum notabilia. Et primo no. qđ
vbi maior est quantitas, imperialis debet statuere au
thoritas: vt C. de ope. pub. l. si quando. & dicitur hic
maior quantitas à xxv. libris imperialium supra: sed
de iure cõmuni aliter taxatur: vt C. de ap. l. in offeren
dis. & l. præcipimus. Secũdo no. de iuramento qđ de-
bet præstare iudex appellationũ. Tertio no. quod iu-
dex debet iurare quod feret sententiã secũdum leges
& consuetudines illius ciuitatis. & alias dicit lex: iu
dex sententiã proferat legibus & moribus consonan-
tem. in auth. vt cum de ap. cog. §. j. C. de ædifi. priua.
l. si is. C. quæ sit longa consue. l. j. C. de sen. & interlo.
om. iu. l. nemo. Porro si est quæstio de processu, serua
bitur consuetudo primi fori. si de re vel causa, serua-
bitur per iudices appellatiõis illud ius, quod primus
iudex debebat seruare: qa id quod debebat secundũ
iustitiam causæ & fori facere primus iudex debet fa-
cere iudex ap. quia & succedit, vt confirmator vel re-
formator, & ideo quia nõ est iniquũ, sed æquum iudi-
ci à quo, non grauat partem, & sic à non grauamine in
iuste appellaretur: vt in dicta authen. vt cũ de ap. cog.
in princip. saluo quod ex nouis actis nouam potest
ferre sententiam, & etiam veterem custodire. ff. quod
cum eo. l. Titianus. Quarto no. quod hic statuitur tẽ-
pus duorum mensium ad causam appellationis deci-
dendam: sed de iure cõi statuitur annus: vt C. de tem-
po. appel. auth. ei qui. Sed quæro, nũquid elapsis duo
bus mensibus appellatio sit deserta? & videtur quod
nõ: quia meta duo-
rum mensium vide
tur pfixa cognito-
ri, non persecutori:
quia verba dirigũ-
tur iudici, & nõ ap
pellatori: iuxta no
ta. C. de iudi. l. pro-
perandum. in prin.
In contrarium di-
co: qa isti duo men
ses succedunt loco
anni. Nam quia cõ
stitutio duorũ men
sium facit mentionem, tacite videtur prohibere, ne vl
tra tempus fiat. arg. ff. de leg. ij. l. statuliberũ. §. stichũ.
Item tacite hoc colligitur ex litera. vbi cõsidera, quod
aut tempus apponitur iudici cum pœna: & tunc debe
mus esse contenti pœna, aut sine pœna: & tunc vt ali-
quid operetur temporis appositio, videtur appositum
ipsi liti & causæ. Præterea quid diceret litera, nisi iusto
impedimento vel consensu, &c. si duraret ipsa appella
tio & eius vigor etiam post duos menses. Item ex eo
quod dicitur de prorogatione tẽporis per consensum
partium, apparet manifeste, quod sine prorogatione
deserta est appellatio. & hoc tenet Odof. Sed quæro,
quare litera dicit à contestatione litis vel tempore ap
pellationis receptæ? Respõ. vult dicere, quod si appel
latus vel appellans nolit litem cõtestari, iudex potest
habere litem pro cõtest. vt C. de temp. ap. l. fi. §. illud.
& ex tunc current tempora duorum mensium. de iure
autem communi, quando incipiunt currere tempora
appellationis prosequendæ, dic vt in authẽ. de iudici-
bus §. appellationes. Quinto nota, quod tempora assi
gnata per statutum possint prorogari per litigantes:
& hoc quando tempus est breue: quia præsumitur ap
positum fauore litigantium & etiam fauore sententię.
Et ideo post terminum legis vel prorogatum, senten-
tia est rata, & appellatio est deserta: quod est no. & idẽ
in tempore statuto super reductione arbitramẽti. Nã
intelligitur stututum fauore arbitramentalis senten-
tiæ latæ. sed in lege, properandum. non est ita: quia ibi
nulla procedit sententia, cuius fauore videatur statu
tum. Idem quod in sententia seruabo in instrumentis
guarentigiæ habentibus vim sententiæ per statuta Tu
sciæ. Bal. In tex. ibi, vel à tempore. hic alternatiue lo-
quitur. nã in causa appel. iudex potest ferre sentẽtiã
& ante litem contest. si vult: vt C. de temp. ap. l. fi. §. il-
lud. & no. quod quicquid iudicis potestati permitti-
tur, id iuris necessitati subiicitur: vt ff. de iudic. l. non
quicquid. ibi, impedimento. & hoc probatũ fuerit: vt
C. de temp. ap l. fi. §. illud. Quid ergo si nõ iudicet in-
tra tempus statutum, an poterit postea iudicare? Rñd.
non. & si iudex tulit postea sententiam, sententia non
valet, & ex ea solutum repetitur: nam expirat iudicij
instãtia: vt C. de iud. l properandum. §. huius. & §. fin.
vbi de hoc plene. aduerte tamen, tota die clamãt qui-
dã, perierũt acta, & expirauit iudicij instantia: vt C. de
iud. l. properandum. Sed certe qui ita diffuse allegat,
idiota est. nam nõ omnia acta pereũt. dic ergo lapsu
temporis ea acta perire, in quibus non imminet ma-
gnum periculum. Sicut est de libelli oblatione. forte
enim vel sine forte melius formabitur nũc quã primo
fuerit formatus, vel saltem ita bene. Item denuo lis de
bebit contestari, & in hoc etiam nõ vertitur magnũ
periculum. Item perit sacramentum calumniæ, vnde
iterum iurabitur de calumnia. acta autẽ in quibus ver
titur magnum periculum: vt sunt confessiones & te-
stium

stium attestationes, nõ peremit, nõ enim peremit confessiones? quia potest esse, ꝙ confessus est litigator in prima instantia iudicij aliqua, quæ sunt contra eum, & nunc pœnitet. modo in alio iudicio non confiteretur, ꝙ ea confessio agnita sibi præiudicium generaret

minabit, & definiet secundum leges & mores ipsius ciuitatits [a] intra duos menses à contestatione litis, vel à tempore appellationis receptæ, nisi iusto impedimento vel consensu [b] vtriusque partis remanserit. Consules [c], qui in ciuitatibus constituentur, tales sint, qui fidelitatem fecerint nobis, vel faciant ante,

Item attestationes non pereunt: quia potest esse quod testis non ita recordatur modo sicut & tunc, cum memoria hominũ labilis sit vt ff. de proba. l. si arbiter. & ff. ad Carbon. l. iij. §. duæ. Vnde quia in his magnum; est periculum: ideo dicendum est: ꝙ non pereunt. nã probationibus pinguius est subueniendum: vnde facultas probationum non est angustanda: vt C. de hære. & manicheis. l. quoniam. in fine. cum occasione defectus probationum ius reddi non valeat: vt ff. de testa. tut. l. duo sunt Titij, & quia acta vnius causæ in alia valent: vt C. de arb. l. pe. in fi. & C. de reiud. l. fi. & de liber. cau. l. iubemus. de testi. l. fi. Odofr. De citatione an pereat? & videtur ꝙ non quia traxit executionem præscriptionem interrumpentem. vt C. de præscrip. xxx. an. l. sicut. & l. fi. & malam fidem in possessore inducendo: vt ff. de peti. hære. l. ita veniant. §. peritam. cum enim mala fides sit facti, non potest pro infecto haberi: vt ff. de ca. l. in bello. §. factæ. In contrarium est glo. ordi. C. de fruct. & lit. expen. l. litigator. Distingue ergo, aut citatio induxit suum effectum respectu actionis præscriptionem interrumpendo & talis effectus durat. aut respectu officij mercenarij iudicij: & tunc in alia instantia non durat quo ad accessiones quæ officio mercenario veniunt in iudicio. & ita loquitur glos. in d. l. litigator. vel dic vt ibi dixi. Quid autem de vitio litigiosi, an duret dic vt no. in l. j. C de præscrip. lon. tem. & l. cum lite mortua. ff. de iud. sol. Quod dictum est de attestationibus, intellige publicatis: secus si non essent publicatæ: quia non habent publicam authoritatem, antequam publicentur: vt no. ff. quæ in frau. cre. l. iij. §. gesta. Sed hoc videtur cõtra rationem. s. assignatã per dominũ Odofre. nã ex quo testes solẽniter deposuerũt in iudicio: illud quod est omissum de publicatione in primo iudicio, æquum est suppleri in secundo iudicio: sicut testes qui non essent publicati in causa prima, possent publicari in causa appellationis. Ad hoc facit extra vt lite non cõte. c. quoniã frequẽter. Sed qui tenent primam opi. hac vtuntur ratione: quia publicatio testiũ fit officio iudicis mercenario, ꝙ perit perẽpta instantia, quo ad ea quæ non sunt executa, sed exequenda: vt d. l. cũ lite mortua. & ideo publicatio impossibilis videtur.

a Secundum mores & leges illius ciuitatis. Nota ex eo ꝙ dicit mores, ꝙ licitum est cuilibet ciuitati habere cõsuetudines proprias. Et ex eo ꝙ dicit leges no. ꝙ licitum est ciuitati habere propria statuta confirmata per præsidem prouinciæ. Sed si ciuitas sit sibiipsi præses, sufficit ꝙ potestas ciuitatis cũ decurionibus faciat statuta, vel ciues eius accẽdẽte authoritate superioris. nam cum facere statuta sit iurisdictionis, & illa quantum ad actũ exercitij sit in magistratibus: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. post originẽ merito requirit magistratus: nisi alia esset cõsuetudo loci quæ potest dare iurisdictionẽ ipsis decurionibus sine magistratu: vt C. de diuer. offic. l. viros. lib. xij. vel si ciuitas illa pro tempore illo careret magistratu, vt ff. de tut. & cu. da. ab his. l. vbi absunt. ita intelligitur ꝙ no. in d. l. j. §. si quis apud eum. ff. quod quisquis iur. & ibi omnino vide Iac. Bu. Bar. & me. Aduerte tamen ꝙ si statuta tangerẽt iurisdictionem principis, vt in causis appellationum talia statuta non valerent: vt hic, & extra de iureiur. c. venientes.

quàm consulatum recipiant.

Vasalli tanquam vasalli, & cæteri omnes tanquam subditi iurare debent fidelitatem principi: nisi sint tales personæ, quibus iuramentum remittatur. Baldus.

Vasalli nostri [d] à nobis inuestituram recipiant, & fidelitatem faciant, sicut [e] vasalli. cæteri omnes sicut ciues à sex-

Et est nota. ꝙ in causa appellatiõis ideo nõ habet locũ prorogatio iurisdictionis: quia causæ appellationũ sunt misti imperij & ptinent ad authoritatem superioris: vnde & vtraq; parte consentiente nõ possunt vẽtilari apud iudices incompetentes: vt C. de iud. authẽ. ad hæc. Sed nunquid tabellio de consensu partium sine præsentia iudicis possit recipere testium iuramenta & dicta, nulla sibi facta per iudicẽ cõmissione? Resp. non: quia non reperitur. ꝙ tabelliones possunt recipere talia iuramenta: vt not. C. de testa. l. hac consultissima. §. pe. quod tene menti.

b Consensu. No. consensu partium prorogari tempora appellationis. ad ꝙ fa. C. de tem. ap. l. vlt. Odofr. etiã si causa appellationis vẽtiletur per priuilegiũ vel speciale statutũ principis vt hic, qđ est notabile. Bal.

c Consules. Cõsules nõ possunt ingredi consulatum nisi iurauerint vel iurent fidelitatẽ, anteꝗ̃ cõsulatum recipiant. hoc dicit. adde de cond. & demõ. l. Publius.

d Vasalli nostri. Recipiũt ergo hi inuestituram tanquam vasalli, & iurabunt tanꝗ̃ vasalli: et tale quidẽ erit eorum iuramentum vt cauetur. s. de forma fidelitatis. c. j. & de noua forma fidel. ca. j. Cæteri autem iurabunt tãquam ciues, vt habes in d. c. j. de for. fi. & j. eo. c. in nomine. cui quidem sacramento adiicere debent ꝙ dicitur. j. eod. §. omnes. Sed an q iurant tanquã vasalli, iurare debent tanquã ciues? videtur ꝙ nõ: quia hic dicit cõclusiue cæteri tanꝗ̃ ciues iurent. per qđ videtur innui ꝙ solum qui nunc sunt vasalli principis, iurent tanquã ciues. Sed hoc non innuitur, imo diuersum. s. ꝙ qui vasalli non sunt, iurent tanꝗ; ciues, & nõ tanquam vasalli. Vnde potest dici, ꝙ vasalli teneãtur iurare & vt vasalli & vt ciues: cum separata sint facta: vt ff. de cal. l. fi. & C. de do. inter vi. & vxo. l. si maritus. Sed tamen vno sacramento quis iurabit & vt vasallus & vt ciuis. arg. ff. de auth. tu. l. accipientis. Odofr. No. ꝙ qui iurat simpliciter, videtur iurare in omnem causam ex qua iurare tenetur. ff. de fideiu. l. si quis pro eo. §. si nũmos. Sed hic quæro an de periurio possit cognoscere iudex laicus? & dico ꝙ sic: vt not. in c licet. de iureiurã. in nouel. lib. vj. nam istud est crimen commune vtriusq; fori: vt in authen. de man. prin. §. si vero canonicũ. Quæro, quid si isti consules intrauerunt consulatum prætermisso iuramento? Rñd. quia malo ordine intrauerunt, sunt extra mittẽdi, & etiã puniẽdi vt in l. j §. necessario. ff si mulier vẽ. no. & s. de mil. vas. qui contumax est. c. j. §. si vero. vbi dicitur, ꝙ malo ordine factũ debet reformari. certe nec in canonica possessione consulatus potest esse. nã in possessione canonica concurrere debet iuris adminiculũ: vt no. in c. ad decimas. de resti. spo. li. vj. vt in nouel. & plene no. per Acc. in l. j. in prin. ff. de acqui. pos. in dubio tamen ex quo sunt publice in possessione consulatus præsumam canonicum ingressum, & omnia solenniter acta. ff. de officio prætoris. l. Barbarius.

e Sicut. Ista dictio quandoq; est aduerbium similitudinis, quandoq; aduerbium qualitatis: vt quando po-

nitur pro tanquam: vt Hic, & ff. de acce. l. si pater. §. q à domino. & C. de hære. inst. l. j. no. ergo de tanquam. Sed nunquid rogatus tanquã tabellio videtur etiã rogatus tanquam testis? videtur ꝙ sic. ff. de test. l. Domitius. nam nomen testis est generale. & dic ꝙ respectu suæ scripturæ est tanquam tabellio, sed si scriptura non est solẽnis, poterit recipi ad probationẽ negotij ꝑ teste, nõ ad suppletionem sui instrumenti, sed ad viuã vocem, tãquam testis vnius vicem gerens: vt C. qui test. fa. po. l. hac consultissima. §. fin. per Acc. Cy. Iac. But. & alios ibi videas. In tex. ibi, L xx. hi qui supra hanc ætatem sunt merentur excusationem à tutel. vt C. qui æta. l. vnica. vel à præstatione munerum personaliũ: vt C. qui æta. l. fi. lib. x. Quibus autem personis debeat remitti iusiurandum, quæritur? & videtur ꝙ solis seruis cum illi soli excipi videantur: vt j. eo. in nomine. cir. fi. Sed certe & furiosi excipiuntur: cũ pupillis similes habeãtur: vt ff. de acqui. hære. l. pupillus. & est ad hoc ꝙ alias dicitur, furiosus * loco quiescentis & dormientis habetur: vt ff. de iure co. l. ij. §. furiosus & C. ad Tre. l. fin. & ff. de iureiur. l. vbi non. §. furiosus. Sed nunquid fœminæ iurabunt? resp. non: vt j. eo. c. in nomine. circa fin. Itẽ nũquid vnus tantũ pro domo? Rñ. imo omnes, qui intra hanc ætatem sunt: vt j. e. c. in nomine. cir. fi. Item excipiuntur clerici: vt C. de epi. & cle. l. cum clericis. & in Lombar. de aduo. & vicedo. l. quicunque. & l. quoniam. Sed tu dic, ꝙ imo iurabunt clerici: vt extra de iureiur. c. fi. Monachi autem & talium ordines non iurant, cum hoc ad eos non spectet: vt C. de epi. & cle. l. decernimus. ar. l. omnes & l. generaliter. Item quia pro mortuis reputantur: vt C. eo. l. fi. & in auth. de nu. §. distrahuntur. & in auth. de mona. §. illud. Odofr. Extra quæro, nunqd ille q est in articulo mortis, possit tanꝗ testis examinari? & videtur ꝙ nõ: quia mens mortis cogitatione turbata nõ ita bene memorari potest: vt C. qui test. fa. l. hac consultissima. §. at cum humana. & in teste est opus scientia & memoria: vt ff. de fur. l. quidam tabularum. Contrarium dico. nam cum posset facere testamentum: vt ff. de le. iij. l. Pamphilo. §. propositum. ergo & esse testis. nam nõ minus est testari, quã testificari: vt ff. de ta. l. cum lex. & etiam nos videmus, ꝙ si lingua sit ingrossata propter infirmitatem, non tamen omnino præpedita, potest quis facere testamentũ vt C. de test. l. quoniam indignum. in verbo, seminecis. & no. eo. tit. l. iubemus. & puto ꝙ interrogatoria debent breuiari, vt non interrogetur nisi de substantialibus, & de his de quibus lex iubet expresse testem interrogari, puta an sit odiosus. nã odioso non creditur quantumcunq; in infirmitate acceperit corpus Christi. argu. ff. ad Syl. l. si quis in graui. dictum etiã ipsius poterit reprobari de falso: quia non omnis qui moritur, est Ioannes Euangel. vt C. de test. l. verba testamẽti. De eo qui moriens confessus fuit se mutuũ, vel dotẽ recepisse: vtrũ hæres eius poterit opponere exceptionem non nu. pecu. dicit glossa ꝙ nõ: quia nequaquam moriens expectabat futuram numerationem. Ista est glo. singularis in l. j. C. de fal. causa adiect. legato.

* Furiosus loco quiescentis & dormiẽtis habetur.

Nõ omni qui moritur, Ioannes est euãgelista.

decim annis, vsque ad septuaginta: nisi tales personæ sint, quibus debeant & possint sine fraude sacramenta remitti. Valsalli, qui tempore [a] guerræ vel treugæ non postulauerint inuestituram, vel debita seruitia nobis nõ exhibuerint: hac occasione feudũ nõ amittãt [b]. Libellariæ [c] & precariæ

a Vasalli qui tẽpore. Hic dicitur ꝙ vasalli qui tempore guerræ non postulant inuestituram à domino, & non exibent seruitia, eo ꝙ ciuitas eorum est in guerra cum illo domino: quòd nõ ꝓpterea perdunt feudum. ꝙ est no. dignum. Et nota quòd treuga magis accedit guerræ quam paci: & quod de guerra & treuga idem est iudicium. Item nota quod tempore treugæ non est tutus accessus. facit. c. pastoralis. de re iudic. in clem. & infra, eodem. §. sententiæ quoque.

b Non admittãt. dicit Cato, Pugna pro patria. sic C. de abolitionibus. l. fallaciter. & ff. de iustit. & iur. l. veluti. Iusta enim sunt bella, quæ fiunt pro patria defendenda: vt in decret. xxiij. q. vij. ca. si nulla. Odofre. Sed an guerra cõnumeretur inter casus fortuitos? Respon. sic, nisi tempore cõtractus potuerit prouidere q̃ tunc culpæ connumeratur: vt ff. loc. l. ex conducta. §. si vis tempestatis. per Cy. qui allegat eo. ti. l. habitatores. §. vlt. & ff. de damno infe. l. qui bona. §. de illo. quod tene menti. verba Cyn. hæc sunt in d. §. si vis tẽpestatis, in verbo, incursus hostiũ. Hic quæritur de quæstione facti, quidã cõduxerãt à communi Pistorij certas possessiones per certum tẽpus, puta quinque annorum: exactor pro cõmuni petit pensionem: conductores dicunt se non debere teneri, quia nõ potuerunt colligere vel colligi facere prædictas pensiones propter incursus hostiũ, qui morantur in castro sancti Lucæ. quæritur quid iuris sit? Ego distinguo: aut superuenit guerra & incursus ꝑdictorũ hostiũ post contractum locationis: & tunc remittitur pensio: vt hic dicitur. aut ante erat guerra. & tunc imputandum est eis qui sciuerunt conditionẽ & statũ rei & nõ præuiderũt: vnde nõ excusantur à pẽsione. ar. j. de dam. infe. l. qui bona. §. de illo. & eius quòd no. d. l. habitatores. §. vlt. Cy. Sed quid, ecce materia erat præparata ad guerram: tamen nondũ erat mota guerra inter duos principes. fecerunt inter se treugam seu sufferenũ duorũ annorũ. Quæro, vtrũ elapso tempore sit necessaria diffidatio * ad hoc, vt ille qui aggreditur territoriũ alterius non dicatur esse latrunculator? & videtur ꝙ non sit necessaria diffidatio. arg. ff. de leg. ij. l. statuliberum. §. stichum. Sed cõtrariũ est verũ: quia vbi nõ procedit dispositio, ibi lapsus temporis pro se non habet dispositionem inducere. Item verba quæ sunt ordinata ad negandum vel priuandum, non disponunt: vt ff. de manumi. testa. l. Titia. §. fi. & ff de hæredi. insti. l. ex facto etiam agitatũ. Sed si guerra præcessisse, ex priuato tempore sufferentiæ, ipso facto remanerent in guerra, nec esset noua diffidatione opus: vt ff. de pac. l. si vnus. §. si cum reo. & vide quod nota in c. pro humani. de ho. lib. vj. in nouel. &c.

* Tu vero qd diffidatio operetur & quis diffidatus dicatur, vide Ioã. And. in ca. pro human. de homi. lib. vj. & host. in ca. felicis. de pœnis. eo. li.

c Libellariæ. Dicit ꝙ libellariæ & præcariæ de feudis factæ per vasallos, in suo statu permaneant. i. in eodem habitu: vt ff. de condi. ob causam. l. quòd seruus secundũ consuetudinẽ vniuscuiusq; ciuitatis. s. de societate Lombardiæ non obstante lege quæ diceret cõtrarium: & est imperatoris Fiderichi. Extra no. quòd libellariæ ecclesiarum & emphyteusis possunt per emphyteutam donari & legari seruo iure ecclesiæ, vt no. extra de loca. c. potuit. in nouella. Sed Bar. consuluit contrariũ per l. vniuersas. C. ne rei dominicæ vel templorum. Sed ibi loquitur, quando respectu proprietatis & non vtilis dominij contractus in fraudem celebratur. & sic non ob. & fa. C. de hære. instit. l. hæreditas. in verbo, annonæ ciuiles ibi, non obstante. quæ est de prohi. feu. alie. per Frid. & sic collige argu. ꝙ imperator dum concedit aliquod rescriptum ꝙ sit contra legem aliquam, debet specificare legem, dicens nõ obstante tali lege: & tunc valet, vt hic: alias non videtur valere: vt arg ff. de le. iij. l. si quis. in prin. & ff. de adop. l. nam ita. Quid ergo si dicat generaliter non obstante. l. aliqua vel rescripto super hoc indulto: an teneat hoc, quod quidam dicunt? Alij dicunt, refert vtrum Imperator rescribat contra legem, an contra rescriptum. Si contra legem, tunc dicit tali lege non obstante. Si contra rescriptum, tunc generaliter sufficit dicere non obstante aliquo rescripto: & ita tenetur.

Ratio

Ratio est illa, quia facilius tolluntur iura positiua siue priuilegia quam iura communia: vt in auth. de nõ alie. aut perm. §. illud. Sed quid si ita dicat imperator concedo tibi priuilegiũ hoc non obstãte lege aliqua: & nõ obstãtibus illis legib. quę dicũt generaliter dictum non valere, nisi in casibus specialiter nominatis. & hoc dico per l. sed & si quis. §. quæsitum. ff. si quis cau. & C. ad Velleia. l. iubemus? Resp. credo, quod teneat. argu. ff. de leg. iij. l. si quis in prin. & in authen. de testa. authen. hoc inter libe ros. & C. de iure codic. l. diuus. §. licet. Odofr. Illud est cõsideratione dignũ, quod licet princeps rescribat contra propriũ statutum, & sic ex certa scientia: tamẽ cũ approbat factũ damnatũ requiritur clausula non obstante. Idem si factum non est damnatum, sed est data ei forma vt requiratur hæc clausula. C. de testa. auth. hoc inter liberos. & ibi no. & eo. ti. l. si nõ speciali. De clausula suppletiua de plenitudine potestatis scias, ꝙ populus Romanus antequam trãsferret imperiũ ad Cæsarem, hac clausula nunquam fuit vsus: nec in iure ciuili inuenitur hæc forma, nisi dicatur, & bene quod includitur sub illis verbis quicquid principi placet legis habet vigorem. ff. de const. prin l. j. & C. de legi. l. vlti. & adde quod Specul. dicit, quod contractus feudalis emphytheuticarius siue libellariæ cõditionis eiusdẽ naturæ sunt vt ipse notat in Spec. de feu. §. quoniam. ver. quadragesimo. circa fi. & sic in solo nomine est discrimẽ: vt & alias dicit lex. C. de agri. & cẽ. l. definimus. Sed Spe. non dicit verũ, nisi forte loquamur in feudo quarũdam ecclesiarum Lombardię pro quo non prętatur seruitium, sed census pecuniarius ad instar ficti, puta certa quantitas pecuniæ vel frumenti, vel aliud simile, vt vna spalla porci, vel vnũ par caponum quolibet anno: quia ecclesia Lombardię non curat de seruitiis armorum: sed de reditibus bursarũ. & ideo in talibus feudis puto, quod succederet mutus & surdus etiam à natiuitate, & quilibet hæres: vt C. loca. l. viam veritatis. nisi tenor inuestituræ repugnaret, consuetudine etiam ecclesiæ semper salua. Bald.

in suo statu permaneãt secundũ cõsuetudinẽ vniuscuiusq; ciuitatis, nõ obstãte lege nostra, quæ dicat, imperatoris Friderichi damna [a] omnia & ablata, etiã iniurias, quas nos per nos & per nostros ab vniuersitate [b] societatis, vel ab aliquo de societate, vel coadiutoribus societatis sustinuimus, per nos cum nostra parte remittimus gratis, & plenitudinem nostræ gratiæ eis damus. Moram superfluam [c] in ciuitate vel episcopatu pro damno ciuitatis non faciemus. Ciuitates [d] murare [e], vel extra munitiones facere eis licet. Item societatem [f], quam nunc habent, tenere, & quoties voluerint

bus: vt C. de re milit. l. tã collatores. lib. xij. nec requiritur quod illę singulares personę quę deliquerunt, nominẽtur in syndicatu, quia non constituitur syndicus nomine ipsorum, sed nomine totius vniuersitatis: vt l. in tantum. §. vniuersitatis. ff. de rerũ di. Et no. qđ facilius fit inquisitio contra vniuersitatem, quàm contra singulos: quia delictum magnæ vniuersitatis nõ potest esse nisi notorium & famosum. Vnde quamuis fama quę semp apud acta est præsens, & clamosa vox populi magis clamet in rebus notoriis: est verum quod in notorio actus transeuntis requirũtur postea ꝓbatiões plenæ: vt C. de off. rec. prouin. l. iustissimos. & ordo iudiciarius. arg. extra de in. c. exhibita. saluo eo quod no. insti. de publicis iudi. in prin. & no. in c. fi. de for. comp. in nouel. lib. vj. Si aũt iudex vult inquirere cõtra singulares personas, oportet quod fama specialiter sit contra eos: & non admittuntur per procuratorem si causa exigat detentionẽ seu carcerem personæ: vt in c. eos qui. de sen. excõ. li. vj. Et aliquando ista detentio est arbitraria, aliquãdo necessaria si qualitas pœnæ sit personalis. Sed nũquid fideiussores possunt se obligare ad pœnã corporalem? Et quid de obsidibus? dic vt nota. xxiij. qõ. v. cũ homo. & dic quod non de iure: sed de consuetudine in quibusdam locis seruatur contrarium; quę consuetudo habet potestatem in sanguine hominis. ff. de extraor. cri. l. saccularij. §. sunt quædam Bal.

a Damna. hic imperator remittit omnia damna data in rebus, omnia ablata facta de rebus, & omnes iurias factas in personis ab vniuersitate societatis. vel ab aliquo de societate, vel à coadiutorib⁹. Et hic nota, quod imperatori fit iniuria, nõ solũ per se, sed per suos. facit ff. de relig. l. ossa. in fi. & quod not. Bart. ff. de cap. l. hostes. & Inno. extra de appel. ca. dilectis. Itẽ not. quod imperator remittit omnia illa, licet non appareat de alio mãdato. Et adde quod habes extra de iniur. & dam. da. ca. in nostra. Item nota quod ligæ & confœderationes faciunt vniuersitatem.

b Ab vniuersitate. Hic habes, qđ vniuersitas dãnum dare dicitur: & sic per consequens dolum committere: vt. ff. de dolo. l. sed si ex dolo. §. j. licet illa videatur dicere contrarium. Metum dicitur inferre. vt ff. quod met. cau. l. metum. §. aduertẽdũ. quod enim maior pars facit, tota vniuersitas fecisse videtur. vt ff. de reg. iur. l. aliud §. refertur. & ff. de munici. l. qđ maior. Itẽ & si potestas cõsiliarij & anciani hoc faciant, tota vniuersitas fecisse videtur. ar. ff. de vi & vi ar. l. siue à me. Et ideo nos videmus qđ vniuersitas accusatur, & respõdet per syndicum habẽtem speciale mandatũ à ciui-

c Moram superfluam. Hic dicitur, quod imperator in ciuitate vel episcopatu non debet facere superfluã moram in damnũ ciuitatis vel episcopatus seu territorij, per quæ transit. Et est ratio, quia fere impossibile est, quin exercitus eius damna non inferat: vt ff. loc. l. ex conducto. §. sed si habes. ver. idemque,

c Superfluam. arg. C. de meta. l. deuotum. & in auth. de quæstione. §. si vero forsan. Sed quãdo dicatur mora superflua? Respõ. iudicio ecclesiæ, populi, vel si ibi moretur vltra sex menses: arg. C. de censitis. l. fi. Odofre. vel arbit. boni viri: vt ff. de verbo obli. leg. continuus. §. cum ita. & ff. ad Tertu. l. ij. §. si mater. & lege j. ff. de superficiebus. Bald.

d Ciuitates. Hic dicitur, quod licitum est vniuersitati societatis seu ipsis societatibus ciuitatis murare, & extra ciuitatem munitiones & fortilitia facere.

e Mutare. Hic est triplex litera alias mutare, vel munire, vel mutare: & quęlibet bona est. & est simile. ff. de operibus publicis. l. de operibus. C. de ędifi. priua. l. ꝑ prouincias. ff. de rerum di. l. sacra. §. pe. in auth. qũo oportet episcopos. §. fi. quis apparuerit. l. fi. alias aũt. nisi iussum haberẽt à principe, hoc facere non possunt. argu. C. de ope. pub. l. si quando. & l. nemo iudicũ. & facit ad id qđ no. ĩ. e. §. nos Romanorum Imperator. &c. in fi. illius glos. j. sine præfinitione temporis &c. Odofr. C. de sacros. eccle. l. ad instructionem. Baldus.

f Item societatẽ. Dicit quod ciuitates, quæ veniunt in ista pace, possuut: fœdus & societatem, quam inter se habent, manutenere, & etiam renouare toties quoties eis placuerit, & eis videbitur expedire. Conuenticula hic conceduntur: de iure autem communi prohibentur: vt supra, de pace tenen. §. conuenticula. C. de episco. & cleri. l. conuenticula. C. de iis, qui ad eccle confu. l. denunciamus. de pa. sacri. l. j. & in authen.

remouere, eis liceat. Pactiones [a] timore nostro, vel per impressionem nunciorum factę cassentur [b], & pro infectis [c], habeantur, nec pro eis aliquid xigatur. Pacta [d] Placentinorum scilicet pactum pontis Padi, & fictum eiusdem pontis, & regalium, & datium, & pactũ, quod episcopus Hugo fecit de castro arquato, & si aliqua facta sunt similia ab ipso episcopo, vel à communi [e], vel ab aliis de societate nobiscum, vel nostro nuncio, ipso ponte remanente cũ omnibus suis vtilitatibus Placẽtinis: ita tamẽ [f] quod teneãtur persoluere fictum [g] abbatissæ sanctę Iuliæ de Brixia, & si quæ sunt similes.

Dicit, quòd sententiæ per Imperatorem latæ contra rebelles occasione rebellionis & partialitatis, rescinduntur facta pace: secus si non occasione rebellionis, si alias iustè sunt latæ: puta ex causa mutui vel depositi.

Sententiæ quoque [h], quæ de iure & secundum leges, & consuetudi-

de interdic.col.hære.circa prin.C.de sum.trini.& si de catho.l.ij.& de hære.l.cũcti.& hæc societas à principe approbata est hic. Ideoque licitũ est eis societatẽ seu conuenticulum tenere: & quoties voluerit renouare: vt hic, & ar. C. de Iudæis.l.ij. Sed nunquid aliã societatem poterũt contrahere cum aliis ciuitatibus, cũ quibus nullam societatem habebãt? Respon. non: cũ dicat iste text. quam nunc habent &c. & facit infra. e. §. pacta inter ciuitates. Odofre. Quæro: facta est liga inter duas ciuitates per quinquennium duratura: vtrũ si post quinquenniũ præstant sibi mutuos fauores: intelligatur liga tacite renouata? videtur quod sic, sicut dicimus in contractibus rerũ: vt ff. loca.l. itẽ quæritur.§. qui impleto. Contrarium dico, nisi renouetur expresse: vt hic. & est ar. C. loca.l. si cum Hermes. præsertim si fuit contracta prius per stipulationem: qa stipulationes verba desiderant. Similiter in cõtractibus in qbus requiritur scriptura: nõ fit tacita renouatio: vt in d.§. qui impleto. Item not. quod iste tex. loquitur de renouatione volũtaria: sed aliquando fit renouatio necessaria, vt in contractibus emphyteuticis * & feudalibus: vt notat Cyn. C. de sacrosan. eccl. auth. & quæ.

* Intelliges tamen in libellariis à vasallo, vel emphyteuta initis quoniã in emphyteusi necessaria non est: vt per Lud. Ro. in cõsilio xlvj. inci. viso pces.

a Pactiones. hic dicitur quod pacta inita timore Imperatoris, vel per impressionem nũciorum suorũ, sũt irrita & cassanda. ergo imperator non potest inferre metum sicut nec quælibet priuata persona. Item not. quod illud quod fit per metum principum, non valet. Dicit Spe. quod indici nõ debet nouitas in homagiis vel in actis fidelitatis: vt in Spe. de feu.§. quoniã. versi. ego talis iuro. dicit Ioan. And. quod indebita seruitia præsumũtur à dominis per metum extorta. in c.j. de præscrip. lib.vj. in nou. Et contra potestates præmitur. C. de testa.l. nolumus. C. de fundis limi.l.j. lib. xj. & C. de omni agro deser.l. qui per potẽtiã. præsertim erga rusticos. C. ne rusti. ad vllũ officiũ deuo. l.ij. not. tamen, quod nisi voluntas condescendat cõpulsioni, non potest cogi. C. de hæredi. insti.l.iij.

b Cassantur. Sed an ipso iure, vel demum apposita exceptione? Respon. ipso iure: vt ff. quod met. causa.l. si mulier.§. si dos. Tu dic vt not. s. de pace iura. fir.§. item sacramenta.

c Pro infectis. factæ enim fuerunt cõtra legẽ: & quæ contra leges fiunt, pro infectis habẽtur: vt C. de leg. l. nõ dubium. & C. de sacrosan. eccl. iubemus.§. sane. Odof. Sed an contractus principis habeat vim legis: vt ff. de pub.l. Cæsar? Respon. sic: quando caret vitio. sed hic nõ caret vitio, quia est cõtra ius naturale, vel saltem contra bonos mores. Et not. hunc.§. valde ad contractus, qui tota die fiunt cũ dñis terrarũ. Sed nunquid debet pponi actio, quod metus causa ad rescindendum? Respõ. non: quia nõ est coram quo agatur. Item quia metus principis est quodammodo vis præcisa, quæ omnino tollit consensum. & adde quod non Inno. extra de renũcia. c. super hoc. & ibi ponitur qd quis habebit pbare in huiusmodi iudiciis. licet enim dixerim, quod non est coram quo agatur de facto: tamen de iure si Imperator facit iniustitiam, potest adiri papa per supplicationem vel denũtiationem: vt extra de proba. c.j.

d Pacta. Dicit hic, quod ex speciali clausula pmissa subiicitur generalis. sic. ff. ad legẽ Aql.l. si seruus seruum.§. inquit lex. sic contra. C. de sacrosan. eccle.l. generali. & l. illud. & l. sancimus. & d.l. si seruus seruũ.§. rupisse. Odof. & ff. de postulan.l.j.§. hoc edicto.

e Communi. i. tota vniuersitate: qa tota vniuersitas cõmune appellatur. quod autem dicit ab aliis. s. singularibus personis p priuato facto suo. Odofre.

f Ita tamen. Ista dictio habet determinare præcedentia. Odof. ff. ad Trebel. leg. Lucius.§. quæ habebat.

g Persoluere fictum. Differentia est inter fictum & seruitium sicut inter pecuniam & censum & operã: & aliquando fictus appellatur census. C. de dona.l. censualis. de acquiren. re. do.l. quæ quisque. C. si cẽsu, vel reliquiis.l. omnes. Et an quicunq; nõ soluens cẽsum tempore à iure statuto perdat rei dominiũ? Dicendũ est quod sic, si ille cui debet census solui, habet directũ dominium rei: vt C. de sacrosan. eccle. authentica, qui rem huiusmodi. secus si præstatur in signum alterius subiectionis de re propria: vt not. Inno. de relig. domi. constitutus. & facit optime. C. de fund. patri.l. fundi. possessionem tamen nullus perdit, donec eiiciatur foras: vt no. ff. pro socio.l. cum duobus.§.j. idem respõdit. Et qui non renouat ab ecclesia, videtur iuri suo renũciare. vt no. c.j. de preca. in nouel. et infra. eo. c. ego iuro.§. quãdo venit ex necessaria consequentia pręcedentis contractus.

h Sẽtentiæ quoque. Iste.§. est valde no. ad exititios terrarũ: vt sciamus qui processus facti cõtra eos rescindantur, eis ad ciuitatem reuersis, & qui non. Adde qd no. in c.j. de cle. non resi. li.vj. in nouel. et in ca. statutum. de rescri. e. lib. tangitur de istis exititiis. et si quidem licet non per se, tamen per procuratorem potuerunt comparere: citatio arctat eos. secus si nec per se, nec per procuratorem: quia nullus audebat tanquam procurator cõparere: vt. ff. ad Trebel. de ętate. et in c. pastoralis. de re iudic. in clementi. & in capitu. bonæ. de elec. & si erant banniti omnibus bonis eis ademptis, iudicia non tenent: vt lege, si constante.§. finali. ff. solu. matri. quia nudi exularunt: vt. ff. de capi. de.l. tutelas.§. si libertate. & cũ promissa soluuntur. ff. de noua.l. quoties.§. si. quia habentur pro mortuis. C. de hære. insti.l.j. & facit quod not. in l. ad cognitionẽ ff. qui. ex cau. in pos. ea. in gl. quæ dicit not. hic pro bannito. Quid de sententiis latis ex compromisso facto inter exititios & intrinsecos? Resp. tales sententię valẽt pro rebus cõpromissis: sed extra cõpromissum non valent, etiam si post compromissum nominatim homologetur laudũ. Nã expresse dici decretalis, qd nõ põt homologari laudũ. super quo nõ pcedit compromissum. extra de cõfir. vti. vł inuti. ca. examinata.

ad quod

ad quod facit.ff.de pecu.l.iij.§.si seruus. & ꝙ ibi not. per Guli.de Cu.& est ratio: quia est ordo substantialis peruersus. nam vbi nõ procedit notio, ibi sentẽtia non procedit. nec valet authoritate partium ordine prætermisso: vt C.de sen.& inter. om.iu.l. prolatam.

nes [a] contra aliquem, vel aliquos de societate latæ sunt, teneant: sicut de iure contra eos tenerent, si gratiam nostram non habuissent. Quæ verò contra aliquem, vel aliquos de societate latæ sunt occasiõe guerræ, seu discordiæ, in irritũ [b] deducantur. Possessiones [c] omnes, quas quisq; de societate tempore guerræ tenebat iustè, si per vim ablatæ sint ab eis, qui de societate non sint, cũ fructibus & sine damno [d] restituantur [e]: vel si eas recuperauerit, [f] quietè possideat: nisi per electos arbitros ad cognitionem [g]

a Secundum leges & consuetudines. Not. arg ꝙ si causa est commissa secundum leges & consuetudines terrarum terminãda ꝙ potius debet terminari secundum bonas cõsuetudines, quam secundum leges. Et dictio, &, significat bonitatẽ arbitrij & non merum ius commune: vt extra de eo qui mitt. in pos.caus.rei ser. cum venisset. & vide Cy.C.de te.mi. l.captatorias. Cy.

b In irritum. sic ĩ. eo.§. priuilegia. causa enim harum sentẽtiarum seu discordia sublata, cessare debet earũ effectus. sic.C.de episc. & cle.l.generaliter ff.de excusa.tuto.l. cum ex oratione.ff.pro so.l.exactione.§.alicuius. debent enim omnia pacis tempore in pristinum statum restitui: argu.eius quod de redhibitione dicitur.ff.de ædil.edi.l.redhibere.& l.facta.& de alie.iudi.mu.cau. fac.l.quia. Odofredus.

c Possessiones. possessiones amissę tempore guerrę quæ ante tempus guerræ possidebantur, debent restitui possessoribus: & si eas recuperassent, debent eis defendi, nisi essent possessiones, quæ pertinerent ad Imperium: de quibus debet stari dicto arbitrorũ electorum. Et not. ꝙ non dicit hic dẽ eligendis arbitratoribus: quia nemo transigere vel amicabiliter componere compellitur: quãdoq; tamen in arbitratorẽ potest compromitti, & nõ in arbitrum, vt super * decimis & aliis spiritualibus: vt no.c.si pater. de rerũ permu.in nouell. Not. ꝙ tempore guerræ licitum est recuperare per vim ablata. No.de cõseruatorio possessionis.facit.C.de Carb.edic.l.j. No. ꝙ arbitri eligun tur in causa Imperatoris, qui habent cognoscere de regalibus. Nota de verbo assignentur, quod significat, id est, declarentur pertinere, & defacto ponatur in possessione, si non est.

d Cum fructibus & sine damno. Nota ꝙ fructus & damna ponũtur vt diuersa, & sic non dicitẽ damnũ dare, qui tanq; possessor percipit fructus. ꝙ tene menti.

e Restituantur. hoc nisi ablator iure se posset tueri in causa proprietatis: tunc enim restitutio impeditur vt ĩ.eo.§.si qui. Et caue, quia hic dicit de ablatoribus seu suasoribus. qui nõ sunt de societate. Sed ego idem puto & de iis, qui sunt de societate: cum in d.§.si qui. generaliter loquatur, & nõ specificet, an de societate sit vel non. sic ergo generaliter & indistinctè debent intelligi: vt ff.de public.l.de pretio. & intelligendum est imperatorem in hoc casu idem statuisse in suis, ꝙ in aliis. & idẽ in aliis, quod in suis, causa æqualitatis hincinde seruandæ, vt arg. ff.de arb.l.si cum dies. §.si. C.de fruc.& lit.expen.l.fin.C.de proxi.sacr.scri.l.in sacris.lib.xij.ff.man.l.iij.in fin.& C.commun.diui.l.

* Super quib⁹ possit transigi, vide Pan.in cl. ij. de dec. & tex. eo. tit. in c.ex multiplici Cæterum quibus casibus trãsigere liceat, & quibus non, vide integre p not. ij.qõ.iij.§. notand. et c.di.c. sciendum. & xxvij.qõ. iiij.capi.si illi.

pe.§.si.& arg.ff.fami.erci.l.in hoc iudicio. Odofred. Et no: ꝙ in istis restitutionibus, quæ fiunt vigore capitulorũ pacis, obstat exceptio dolo facis: ꝙ est not. dignum. Sed quid si quis nesciat dicere confines suarum possessionum? Resp. sibi imputet: quia nemo sibi incertus esse debet quantum possideat: vt ff.de ver.sign. l.subsignatum.§.si. per. Acc.

regalium nobis assignentur. Opizoni marchioni omnem offensam, quam nobis, vel alicui partis nostræ fecerit, postquã in societate fuerit, vel per se, vel per aliquam personam cũ societate, vel defendendo aliquem de societate, imperiali clementia per nos & nostram partem remittimus, & in plenitudinem nostræ gratiæ eum recipimus: nec per nos, nec per interpositam personam pro præteritis offensis sibi, vel parti ipsius aliquam inferemus iniuriã, læsionem, vel coerctionem [h]. Amplius eã iurisdictio-

f Recuperauerit quoquo modo. Odofred. Et sic nota ꝙ tempore guerrę licitum est recuperare qualitercũq;. Et quid si vnus recuperat alij ablata? dic vt ff.de ca. l.si qs in bello. Si quis ꝑdidit bona culpa sua damnabili, vt si miles ꝑdidit arma, non recuperat, sed si latrocinio vel virtuose pugnando: tunc recuperat à quolibet recuperãte: salua cõsuetudine armorum. eod.tit.l.j. per Dy. sed qualiter ꝓbabitur possessio? Respõ. probata detẽtione corporali. nam qui detinet, præsumitur possidere: vt no. in c.cum olim. de priuile. per Inno. vij.q.j. pontifices. per Archi.& in capi.vt lite pen.in nouel. nisi constet alium possidere (cunque personã: vt apparet in prędictis legibus & capitulis.) Vnde non frustra hoc in modum priuilegij. huic conceditur. Sed attẽde, quod si recte inspicias, non dicitur remittere nisi offensas, quas fecit postquam fuit in societate. Et sic puto. ꝙ si feudum haberet à principe, & antequã esset in societate culpam aliquam cõmisisset, propter quam amittitur feudum, ꝙ bene amiserit feudũ, & culpa illa non videatur remissa per hanc pacẽ: licet videatur contra id ꝙ dicã.ĩ.proxi.ibi, pro præteritis, &c. quasi videãtur remissæ omnes culpæ & offensæ factæ, siue anteq; esset in societate, siue post essent commissæ. Sed certe non est verum, nam non sic intelligitur in præteritis. nam idem vult dicere, ac si dixisset prędictis. Hoc etiã indicat, ꝙ ibi statim sequiť: vel parti eius, &c. Odof. Nec est nouum maleficium per perseuerantiã delicti tempore guerræ remissum facinus videri. nam inspicitur tẽpus quo delictũ nascitur. ff. de iureiurã. l. qui iurasse.§.si pater. & l. eum qui. §.in popularibus. de furt.l.inficiando.§.infans.C.de test.l. cum antiquitas. in prin.& arg.in c.j.§. de feu.guar. Quæro, quid si testis dixit, ꝙ fuit ante guerram: vtrum probet, ꝙ fuit ante originem guerræ. & videtur ꝙ nõ: quia æquiuocus est sermo iste: cum possit intelligi ante guerrã. s. finitam.l.ij.si certum petatur. per Bartol. Truffa est. omnis intellectus est extraneus, qui non sonat in auribus vulgi: vt extra de spõsa.c.ex literis.& ideo intelligitur ante originem guerræ.

g Ad cognitionẽ. not ꝙ arbitri electi ad cognitionẽ videntur electi ad decidendũ & ad signandũ: vt hic, & ff.de proc.l.qui procuratorẽ dat. secus in electis ad cognoscendũ & referendũ, quia non possunt causam decidere: vt C.de off.prefe.August.l.ordinatorum.

h Coerctionem. vel coactionem, vel correctionem. Odofredus. ista tria sunt quasi synonima.

nem, quàm Mediolanenses exercere cõsueuerũt [a] in comitatibus Seprij, Martexanæ & Burgariæ, & in aliis comitatibus, exceptis locis, quæ Pergamenses nomine nostro tenent inter Alduam & Oleum, excepto Romano veteri & Bariano, & eam, quam modò exercent, liberè & quietè habeant, & posſideant [b] sine contradictione nostra & successorum nostrorum [c], saluis pactis, & datis & concesſionibus in suo robore durantibus, quæ Mediolanen. per cõmune fecerunt ciuitatibus Pergamo, Nouariæ, & Laudo: nec per hanc concesſionem lædendis: nec vllum præiudicium fiat iuri, aut consuetudini alicuius ciuitatis & societatis præter dictas concesſiones. Pacta inter ciuitates & societates quondam facta, nihilominus firma & illibata permaneant: nec aliquid intelligatur acquisitum Mediolanensibus in episcopatu Laudensi præter dictas concesſiones: saluo [d] iure aquæ Lambri Mediolanensibus [e], si ꝙ debent, vel in pedagio. Omnes [f] de societate, qui fidelitatem nobis iurabunt, in sacramẽto fidelitatis adiicient, ꝙ posſesſiones & iura, quæ nos habemus in Lombardia, & posſidemus extra societatem, iurabunt bona fide nos manutenere, si opus fuerit, & cùm super hoc per nos, vel per certum nuncium nostrum fuerint requisiti: & si amiserimus, recuperare: ita videlicet, quòd finitimæ [g] ciuitates obnoxiæ sint principaliter ad hoc faciendũ: & si opus fuerit, aliæ teneantur [h] ad competens auxilium præstandum. Ciuitates, quæ sunt extra Lombardiam in suo confinio, similiter teneantur [i] facere. Si qua verò [k] ciuitatum ea, quę in cõuentione pacis ex parte nostra statuta sunt, nõ obseruauerit, cæteræ ciuitates eam ad id obseruandum bona fide com-

[a] Amplius consueuerunt. sume illud quod est longe infra, & eam quam modo exercent.

[b] Posſideant. Not. iurisdictionem posſideri. i. quasi posſideri: vt. j. eo. §. omnis. & non visiat verbum impropriè positum: vt. ff. de iureiur. l. sed & si posſessori. §. sed si reum. qđ debet intelligi secundum sanum intellectum. & probatur posſesſio iurisdictionis per exercitia, quibus quis est vsus liberè & quietè. text. est hic notabilis.

[c] Successorũ nostrorũ. dicunt quidã hic videtur Imperator iniungere successori suo, vt hoc idẽ faciat: qđ quidẽ esse non potest: vt ff. ad Treb. l. ille à quo. §. tempestiuum. & ff. de manu. l. apud eum. Sed certè nõ est verũ, sed ita debetis intelligere literam istã, ꝙ habeãt sine cõtradictione successorũ nostrorũ. Si enĩ successores nostri cõtradicant non habebunt. vel dic simpliciter, vt iacet. ar. C. de sent. & interlo. om. iud. l. post sententiã. & sen. rescin. nõ poss. l. j. prima placet: cũ Imperator prædecessoris sui factum abrogare posſit: vt C. de veteri iur. enuc. l. ij. circa prin. Odofr. & per hoc determinatur quæstio quam format Cy. C. de legi. l. digna vox. & sic nec per contractũ: nec alio modo prĩceps potest regalia concedere in præiudicium successorũ: quia sicut non potest iura eorum subuertere, ita nec minuere: vt ff. qui & à qui. l. si optio. Non enim debet vni in alterius damnum succurri: vt ff. de mino. l. in causæ. & primo in princi. eo. titu. l. auxilium. in prin. Odofre. Nec * est boni principis vnum altare cooperire, & aliud discooperire: vt C. qui pot. in pig. ha. l. asſiduis. §. exceptis. nec priuilegia vni concessa alteri dare: vt C. de silentiariis. l. decurionibus. lib. xij. Et si princeps concesſit alicui beneficium: prior tempore potior est in iure. ar. ff. de aqua plu. arcen. l. in concedendo. & s. qui suc tene. c. j. col. x. Et hęc faciunt ad concesſiones. quas faciunt principes de aquis publicis, quod semper videantur reseruata iura & commoditates eius, cui prima concesſio facta est.

* Principis boni non est altare vnum detegere, vt alterum adopiat.

[d] Saluo. ff. fami. ercis. l. item Labeo. §. j.

[e] Aquæ Lambri Mediolanen. pone, Inter duo castra erat quæstio de ductu aquæ publicæ, & fuit inter se lata sententia, demum imperator concesſit mihi vnũ de illis castris: nunquid teneor seruare illã sententiam? Et videtur ꝙ sic: quia castrum trãsit in me cum suis vitiis suaque causa: præsertim cum sit vniuersitas quædam. ff de act. empt. l. in venditione. ff. de ser. rusti. prædio. l. Lucius. à contrario sensu. ff. de condi. & demon. l. si quis legata. §. fi. de contrahen. emp. l. si aquæductus. Et quia imperator non videtur velle præiudicare transactionibus & sententiis, sed tacite reseruare. ar. huius literæ. in contrariũ videtur: quia sicut princeps posset: vt s. in c. j. quæ sint regalia. ita & ego, qui vice principis fungor. Itẽ pacta priuatorum non prę iudicant fisco: nec tenetur fiscus de illis pactis facere mẽtionẽ. ff. de pac. l. ius publicum. & l. iurisgentium. §. si paciscar. & l. inter. C. sine censu vel reliquis. l. omnis. dũtamẽ boni viri fungar officio, sicut ipse princeps indulsisset, si certioratus fuisset. ff. de pa. l. tale pactum. §. fi. & ꝙ maximè est si aliũ non lædo: vt l. ij. §. item Varus. de aqua plu. arcen. ff. de solu. l. j. & extra de re iudi. c. suborta. in fi. Non obst. ista litera: quia hoc ius aquę competit ex consuetudine, quę fortior est quã pactum priuatorũ &c. Baldus.

[f] Omnes. hic dicitur, quod illi de societate debẽt iuuare imperatorem ad manutenẽdum iura sua, & etiam conseruandum scilicet pro posſe, & præsertim ciuitates finitimæ: & quæ sint magis propriè iura: vt sunt incorporales res, quæ non dicuntur posſideri, sed quasi posſideri: vt ff. de acqui. rerũ do. l. seruus. §. incorporales. ff. de serui. vrb. prædi. l. si ædes. in fi. ff. de actio. empt. l. datio. §. si iter. & hoc est quod iurant ciues, vt ciues. Odofredus.

[g] Finitimæ. i. confines seu propinquæ illis locis, in quibus sunt posſesſiones, quæ cœptæ sunt turbari.

[h] Teneantur. subaudi si post opus erit. quod dic: vt C. de sacrosan. eccle. l. neminem.

[i] Teneantur. subaudi si opus fuerit. Odofre. Nota bonam glossellam. Bal.

[k] Si qua vero. Hic dicitur quod si aliqua ciuitates de dicta societate Lombardiæ non seruat statuta pacis, cæteræ ciuitates de societate compellent illam ad obseruandam bona fide. In tex. ibi, bona fide. nota ꝙ bona fides debet seruari: cui interdum non congruit de iuris apicibus disputare: vt ff. manda. l. si fideiussor. §. quædam. Et est ar. quod omnes cõtractus qui fiunt

cum

pellant [a], pace nihilominus in suo robore permanente. Nobis autem intrantibus [b] Lombardiā sodrium consuetum & regale, quæ solent & debēt præstabunt: & vias & pontes [c] bonā fide, & sine fraude, & sufficienter reficiēt: in eūdo & redeundo mercatum sufficiens [d] nobis & nostris euntibus & redeuntibus bona fide & sine fraude præstabunt: in omni decimo anno [e] fidelitates renouabunt [f] in iis, qui eas nobis non fecerunt, cùm nos petierimus, vel ꝑ nos, vel ꝑ nostrū nūciū. Si qui ex parte nr̄æ [g] de suis iustis [h] possessionib. expulsi sunt restituātur sine fructibus & damno: nisi in cā principali suæ ꝓprietatis iure possit se tueri possessor, saluis priorib. concessionibus: & oēs offensæ eis remittātur. eodē iure seruādo iis, qui sunt ex parte nostra circa restitutionē: nisi ciuitas adstringatur iuramēto [i], vt non restituatur: quo casu arbitriū boni viri volumus ꝓ restitutiōe succedere [k]. & si

* An autem pro lege seruari debeat, vide ꝑ Cyn. not. in l. pen. C. de dona. inter virum. Nec debet princeps contractus huiusmodi infringere, quimo ad eorum obseruantiam adstringetur vt not. in c. j. de probat. et l. digna vox. C. de le. & ibi ꝑ eundem Cy.

cum principe, habeant naturam bonæ fidei * contractum.

a Compellant. Sed quomodo? faciendo guerram. vel obsidendo ciuitatem, vel dando repræsalias? Respond. forte sic. Sed contra per hunc text. nam hic dicit bona fide compellant. hac bona fide nō videtur cōpellere aliquo prædictorū modorū: nam bona fides est contraria dolo & fraudi: vt ff. pro socio. l. iij. in fin. & in prædictis plerunque hæc versantur: & quia discordiæ sunt sedandæ & remouendæ: vt ff. de legat. ij. l. cum pater. §. dulcissimis. & quia omne beneficiū decet esse perpetuum: vt C. de excu. mu. l. antepe. & quia per pacem discordiæ sopiuntur: vt C. de cad. tol. §. ita. in princ. etiam ex pace videtur nasci discordia: quod esse non debet: vt C. vnde vi. l. meminerint. Sed forte his non obstantibus possunt prædictis modis compellere: nec enim videntur dolo facere, cū alterius fraudem excludant: vt ff. de lega. ij. l. cum pater. §. Titio. & quia pax fingitur ei non concessa, qui aduersus pacis statuta venire non timuit. arg. ff. de mino. l. auxilium. in princi. Vel forte posset dici, quod accipiātur hoc casu obsides: vt arg. ff de iur. fis. l. diuus. ff. ex quib. cau. maio. l. nec non. §. j ff. de testa. l. obsides. Odofre. Dic quod procedatur illis viis & modis, quibus videtur expedire. arg. contra, vt lite non cōtesta. quoniam frequēter. §. fina. adhiberi enim debent illa remedia, quæ magis timeantur, adhibito tamē discretionis moderamine.

b Nobis intrantibus. Hic dicitur, quod quādo imperator intrat Lombardiam, debetur ei sodrium regale & consuetum, & viæ & pontes aptari, & aptatæ sufficienter in eundo, & redeundo: & quod debet habere mercatū sufficiēs pro se & suis: & hic determinatur quæstio de guardana formata per gl. C. de sacrosanc. ecc. l. neminem. nam guardana Imperatoris non debet auferre res aliorum, sed debet emere: nisi forte deficeret sibi pecunia: vt l. ij. ff. ad legē Rhodiā. de iac. vel nisi rustici adeo forēt tenaces, quod nollēt eis vendere victualia, vt not.

c Vias & pontes. & ab horum refectionis onere nemo excusatur: quod dic: vt C. de sacrosanct. eccle. l. ad instructionem.

d Sufficiens. non dicit sufficientissimum. sic ergo sufficit aliquid sufficienter præstari, licet non sufficientissime præstet. sic ff. de ædil. edic. l. si quid venditor. & l. sciendum. §. illud. Odofr. Restituantur. hoc nisi in cā principali iure se tueri possit possessor: nā tunc impeditur restitutio, vt sequitur: quod quidē est contra alia iura. nam & si quod ius haberet, per ingressum violentum admisisset, attamē restituere tenetur ei, cui per vim abstulisset, vel occupasset: vt C. vnde vi. l. si quis in tantā. & in Lōbar. de inuasionib. l. fi. Et quod inuasionis restitutio nō sit impediēda, ꝓbatur in Lōbar. de offi. iud. l. legato. Sol. hoc est cōtra cōmunia iura: & speciale est cū in modū priuilegij cōceditur. hoc tn̄ hodie nō seruatur. Vel dic, aut inuasor inuadit sua authoritate, aut cū iudicis authoritate. Primo casu locū vendicāt sibi contraria iura. Secūdo casu serua, quod hic dicit. & hoc forte casu loqui pōt hæc lex siue precedens. Odof. Adde, quod spoliatus si contra ius petit se restitui: ita quod exceptio obstet ipsi possessorio non est fienda restitutio: vt hic, & in c. cōstitutus. de filiis presby. per Innoc. nam qui expressè iniustum petit, inepte agit, vt no. in c. j. de offi. vica. ꝑ Innocen. Si verò non apparet de iniustitia petitoris: si quidem excipiens est per iudicē, & partē admissus ad excipiēdum, videtur per cōsequens admissus ad probandum: vt not. Inno. in c. cum venisset. de testib. Si autem non est admissus: tūc refert, aut allegat spoliatio, aut dolus sine spoliatione. Primo casu nō admittitur exceptio, dolo facis, Secundo sic, vt C. vnde vi. in l. cum quærebatur. & ita intelligitur quod no. ff. de iudi. l. si de vi. & C. de agri. & cens. l. si coloni. lib. xj. & extra de restit. spo. c. j.

e In omni decimo anno. in omni decimo anno fidelitates sunt renouandæ.

f Renouabunt. hoc fit propter iuuenes, qui propter ætatem non debent iurare, & modo peruenerunt aliqui ex eis ad eam ætatem, qua iurare tenētur: & propter senes etiam qui iurauerunt pro tempore, & modo ratione ætatis iurare non debēt: sic s̄. de pac. iura. fir. circa princ. Sed hodie hoc nō seruatur. Odof. Nota ergo, quod propter mutationē ætatum fit renouatio fidelitatis: quia ætas naturaliter variatur: vt no. C. de in integ. rest. mino. l. si minorē te. & extra de probat. in presentia. vnde ex preterita minori ætate non præsumitur in præsenti: quia non est quid stabile: vt ff. ad leg. Fal. l. hæreditatū. nisi tempus præsens est coniunctum præterito, arg. huius literæ.

g Si qui ex parte nostra. no. quod expulsi sunt restituendi ad suas iustas possessiones.

h De iustis. secus ergo si iniustis. Odofre. hic cadit glo. signata supra, in §. sufficiens. quæ debet scribi super verbo, restituatur.

i Iuramento. No. quod per iuramentum proceditur dispensatiue. Sed an hoc iuramentum teneat? puto qđ non. cum sit contra diuinam & humanam legem. Vnde diuina pagina dicit, Non concupisces rem proximi tui. ad qđ est ff. de iusti. & iure. l. iustitia. & iuramentū contra leg. factū nullius est momenti: vt ff. de leg. iurisgentiū. §. generaliter. C. de leg. & cōsti. l. nō dubiū. in fi. C. de nup. authen. quod eis. arg. extra de iureiur. c. intelleximus. ff. de lega. j. leg. si quis inquilinos. §. si. Odofred.

k Succedere. vt soluatur rei æstimatio. Odofre. qđ est cōtra ius cōmune, quod inuasor dn̄o nolēte liberetur rei æstimationem soluēdo ff. de rei vendica. l. nec quasi. Et no. pulchra verba, arbitrium boni viri pro restitutione succedere. s. vt satisfecisse videatur ille, qui soluit æstimationem arbitrio boni viri taxatam. Et no. quod in tota ista pace non restituuntur fructus: qđ intellige, nisi essent extantes in feudo; quia tunc non resti.

qua controuersia [a] fuerit orta de feudo inter nos & aliũ q̃ sit de societate per pares illius ciuitatis, vel episcopatus, in quo descẽdit, agetur: & secundum consuetudinem [b] illius ciuitatis in eodem episcopatu terminetur, nisi nos in Lõbardia fuerimus, Tunc enim in audientia nostra, si nobis placuerit agitabitur. Item volentibus [c] venire contra pacta non per violentiam facta & iuramẽto firmata inter ciuitates & ciuitates, societates & societates, vel ciuitatem & alias personas: nos audientiam denegabimus. Item nos restituimus stratã [d] Veronensibus: & nominatim recipimus Drolinum in plenitudinẽ gratiæ nostræ & omnem offensam ei remittimus.

Hanc igitur secundũ formam præscriptam et vt per mediatores pacis, videlicet Gulielmum episcopum Discensem, Henricum Marchionem Sarnensem fratrem Friderichum de sylua benedicta, & Rodulphum camerariũ nostrum vnà cum his bona fide intelleximus, & secũdum tenorem, quo eandem pacẽ & concordiam iurari fecimus, & secundũ quod Lombardi eam bona fide intellexerunt, in perpetuum ratam haberi & conseruari statuimus: & vt firma permaneat, & inconcussa præsentem paginam nostri impressione sigilli fecimus communiri [e].

Nomina verò ciuitatum, quibus sic gratiã nostram reddidimus, & præscriptam fecimus concessionem seu ꝓmissionẽ, hæc sunt: Vercellæ, Nouaria, Mediolanum, Laude, Pergamũ, Brixia, Mantua, Verona, Vincentia, Padua, Teruisium, Bononia, Fauentia, Mutina, Rhegiũ, Parma, Placentia. Istis autem ciuitatibus & locis pacem seruari volumus, & gratiam nostram reddimus. Præscriptam autem [f] concessionem seu promissionem

restituuntur tanquam accessiones, sed tãquam ipsum corpus fundi: vt l. fi. §. pe. ff. quæ in frau. cre. dicit Accur. quod nunquam quis lucratur fructus: nisi rem habere videatur. ff. de reg. iu. l. qui actionem. Item ait qđ intra tempus restituendi, scilicet quãdo quis petit qđ nõ est, nec fuit suũ. ff. de lega. j. l. si quis bonorum. ff. solut. ma. l. si mora. Debitor lucrat̃ fructus nisi tempus sit appositum causa custodię. ff de reg. iu. l. cum tẽpus. dicit Accurs. quod speciale est in imperatore qđ possit auferre rem alterius. ff. de reg. iu. l. id qđ nostrum. Nisi ciuitas adstringatur iuramento. Not. qđ ciuitas potest obligari per iusiurãdũ, & sub iureiurãdo pacisci, licet nõ habeat animam: vnde hoc iuramentũ referendum est ad animam ciuium, p ea quæ no. Inn. extra. de sent. excom. c. grauem.

a Si qua controuersia. Dicitur hic, quod cõtrouersia feudi inter imperatorẽ & alios de societate debet dirimi per pares illius ciuitatis, vel per episcopum illius ciuitatis, in qua discordia vertitur, & secundum consuetudinem illius terræ. Et sic no. quod in feudis attẽditur cõsuetudo loci vbi res est. Not. qđ si imperator cõcessit mihi Tusco feudum cuiusdam castri Alemaniæ, videtur mihi concessum secundum consuetudinem Alemaniæ. & si Alemanico concedit in Tuscia, videtur concessum secundum consuetudinem Tusciæ, vt hic dicitur. & est ratio: quia consuetudo præstationis & rei præstandæ intelligitur secundum locum illũ, vbi debet fieri traditio & solutio corporalis: vt l. semper in stipulationibus. de regul. iur. quod est nota. & facit quod no. extra de test. c. Raynutius. super gl. fortè. in nouella.

b Consuetudinem. Inspicitur enim regionis cõsuetudo: vt ff. de fund. instr. l. cum de lanionis. §. asinam. & est sic s. eo. §. in caussis. vincit enim de iure Romano etiam in eo loco in quo est: vt ff. de legi. l. de quibus. licet contrarium sit de iure Lombar. vt in Lomb. qualiter in iudi. l. placuit. Odofr. Et no. hic cuius loci pares debeãt cognoscere de feudo: quia pares illius episcopatus vel terrę vbi lis agitatur: debet autem agitari in terra vel loco, vbi feudũ existit: quia reale iudicium est: vel quia iste locus est commodior, & melius scitur ibi veritas. arg. ff. de flumi. l. j. §. j. & C. de appella. l. cum post. & in c. j. de rescr. in cle. Et si quæras quę intelligatur causa feudalis? Respon. si criminaliter agitur vel vltra leges feudorum, nõ est causa feudalis: sed si de inuestitura facta vel fiẽda, vel de possessione ablata vel turbata per dominum vasallo, vel per vasallum vasallo. de mili. vasal. qui contu. est. c. j. & vbicunq; fit commemoratio feudi ad intẽtionẽ fundandam coadiuuãdã vel repellẽdam. Secus si non agatur vel excipiatur ex hoc capite: vt extra de fo. compe. c. verum. per Inno & dixi in c. j. §. præterea. de proh. feu. ali. per Frider. & hęc vera in petitorio & possessorio. Et vnũ scias, qđ ille, q̃ non vult inuestire vasallum de recto feudo, de alio feudo cognoscere non põt: quia iniustus in vno prę sumit̃ iniustus, & suspectus in alio. de contro. inter vasal. & epis. c. j. text. est notabilis.

c Itẽ volentibus. Hic dicit quod volens venire contra pacta nõ auditur: ergo si audiẽtia denegatur, exceptio pacti impedit litis contestatio. quod verũ est, si pactum est iuramento firmatum, vt hic. secus si non sit iuramento firmatum, sed sit factum lite pendente. argu. ff. de pac. lege, tale pactum. §. qui prouocauit. & C. de pact. l. postquam lit. & C. de fide instrumen. l. iij. nam cum sit renunciatum liti, non potest denuo resuscitari: vt no. in c. j. de lit. contest a. libr. vj. in nouell. Deinde no. hic, quod ille qui per metum vult, nihil vult. quod dic vt notat. ff. de reg. iur. l. velle non creditur.

d Stratam. nota, de verbo stratam Ozolinus nobilis quidam de Roma fuit, ex quo geniti fuerunt duo pessimi tyranni. alter quorum eodem nomine potitus est: alter verò Albericus fuit nominatus. Odofredus.

e Hanc igitur. Communiri. sic s. eod. §. pacem itaque. & dic vt ibi. Odofr.

f Nomina verò ciuitatum. Præscriptam autem concessionem. vt hic patet: & supra eodem, in prin. §. nos Romanorum Imperator &c. & supra, proximo. §. nomina verò &c. certis tantum ciuitatibus hæc priuilegia conceduntur. Quid ergo si aliquis in aliqua harum ciuitatum habitet, & negetur

esse

esse de natione eius ciuitatis vel alterius, quæ in hac pace cōprehēsa sunt? Respond. probare debet se habuisse originē in aliqua harum ciuitatum: vt. ff. de proba. l. j. secundum vnā lec. quam ibi dixit. Odof. & secundū hoc nomen & beneficiū ciuitatis forēsibus & extraneis nō prodest. C. de re. l. si nō speciali. quod teuementi, nisi essent recepti in numero ciuiū: vt. ff. de iu. fis. l. sed si accepto. nam alteri paciſci nemo potest: cum ab eo mandatum non habeat. iuxta illud, nihil ad nos, de iis qui foris sunt.

a Pacem. concordat. ff. de pact. l. j. in prin. & inst. de iniur. §. fin.

b In animam nostram. not. qualiter quis iurat pro alio in animā domini. lxiij. dist. c. tibi domino. Odof. pone, constitui procuratorem ad iurandū de calumnia in animam meam: aduersarius dicit, qđ ego compaream, quia melius noui factū? Respon. in iuramēto calumniæ nō debet hoc ventilari: vt no. in c. vlti. de iura. calum. li. vj. in nouella. Nunquid ille qui habet potestatem faciendi qc quid viderit expedire, dicitur habere arbitrium voluntatis? videtur qđ sic. ff. mā. l. creditor. §. lucius. & no. in c. ij. de iura. calum. libr. vj. in nouel.

c Hi autem. primo nominat principes, duces, comites, & barones, qui ex vna parte principis vnà cum iuramento pacem iurauerū. Secundo nominat nuncios Lōbardo. & aliarum ciuitatem societatis eorū, qui ex aduersa parte iuramēto suo pacem roborauerūt. Tertio nominat ciuitates, q̄ pacē ex parte principis vnà cum principe cum Lombardis pacem habuerunt. Quarto nominat nuncios Lombardorum quibus inuestituram consulatus dedit. Quinto impreſsione, sigilli sui pacē princeps corroborat. Sexto apponitur tempus & anni domini, & indictio, & anni Imperij, & locus, vt appareat vbi & quando data fuit hæc lex, & hęc vsque ad legem illā In Christi. Odof. & facit. C. de testa. l. omnium. ibi, dum dicitur, inter tot nobiles probatasque personas.

his non facimus, videlicet Imolæ Castro sancti Casſioni, Bobio, Fleti de guarbadona, Ferotræ, Belutiæ, Tenetæ. Ferrariæ autem gratiā nostram reddimus, & præscriptā cōceſsionem facimus seu promiſsionem, si intra duos menses post reditum Lombardorum à curia nostra de pace præscripta fuerint. Hanc itaque pacem [a] & concordiam, sicut præscriptum est, tam nos, quā filius noster Hēricus Romanorum rex per camerarium nostrum Rodulphum iurari fecimus in animam nostrā [b], Hi autem [c] sunt principes & nobiles curiæ, qui præscriptam pacē & cōcordiam per se firmam tenere iurauerunt. Hermānus Monaster episcopus, Henricus Cirnensis electus, Citalinus Curiensis. Abbas, Gotifredus imperialis aulæ cancellarius. Otto dux Bauariæ. Friderichus dux Sunormæ, filius noster. Bertoldus dux Zaermone. Bertoldus marchio Histriæ. Hermannus marchio Vero. Comes Henricus dux Spleteñ. Comes Theopobus de Lexcomiende. Comes Ludouicus, frater cancellarij Odelfestre. Rodulphus camerarius. Guarnerius de Lombardia. Cano de Minabere. Corradus pincerna.

HI sunt nuncij, qui ex parte Longobardorum pacem præscriptam & concordiam receperunt, & in præsentia nostra iuramento confirmauerunt. De Mediolano Guido de Landriano. Pinaamonte de Vicomercato. Adobatus Bultrassus. Guilielmus Burrus. Guercius de Buxola. Aldericus de Bonate. Rogerius Marcellinus. Loterius medicus de Brixia. Obrandus de Martinengo, Gozed de Turbiado, Desiderius iudex. Rodulphus de Cōcipio. Boccatius de Manerbio. Albericus de Caprino. De Placentia Girardus de Artizone. Iacobus strictus. Hermannus de Carnocampo iudex. De pergamo Albertus. de Mappello Attoficianus. Ioannes de Piterigo. Lanfrancus de Monacha. Albertus Attonis. Albertus Albertonis. De Verona Corus iudex. Vbertinus de carcere. Valerianus de Castello. Martius de Castello. Theobaldinus de Nicaudo. Theobaldinus de Nascenguerra. De Vincentia Pileus iudex. Vbertinus de fonte viuo. Cardenarius Marchus de Pauliana. de Padua Ianxusellinus iudex. Bugelescus de fonte Glina. De Teruisio Florius iudex Gumbertinus. De Mantua Alexandrinus Iacobus de Amica, Angelus iudex, Henricus de Angelo. De Fauentia Barnardus iudex, Hogolinus de Azo. De Bononia Antonius potestas. Rolandus Guarini. Matthæus Rodulphi. De Mutina Arlotus iudex, Reinerius de Buca Cabata. De Rhegio Albertus Cambiator. Rolandus de Charitate. De Parma Iacobus Petri braui, Mallobatus iudex. Vetulus iudex. Corradus Banzoni. de Laude Vincentius de Sisiraga, Anselmus de summa ripa. De No-

ACta. hic habes arg. quod anni domini, dies, mēsis & consul, & alia q̄ in instrumentis apponuntur, debeant poni in fine instrumētorum. alias habes contrarium: vt s. de iur. emphy. in princip. quod credo verius: vt in auth. vt præp. nomen impe. in prin. &. §. j. & ij. in Lombar. de episcopis. l. Sed nunquid instrumētum vitiatur, si in fine hæc apponantur? dico quod non. Nam in instrumentis non apponuntur hæc, nisi vt constet de tempore contractus. Sed siue in principio. siue in fine ponantur, nihilominus cum constat de tempore ex quo apposita sunt, de iuris ordine non curatur. ff. de solu. l. nec enim. Odof. Sed nunquid vitiatur instrumentum, si nomen imperatorum præpositum nō fuit, vel non interceſsit tabellionis subscripto, vel cōtrahentis, vel aliquid defuit ex his, quæ debent interuenire? Respon. vtique arg.

uaria Opizo de Briona. Tedixius Cabalacius, Girardus de Bomprando. De Vercellis Meardus & Vercellinus.

HAec autem sunt ciuitates & loca, quæ pacem præscriptam sub iuramento Lombardorum nobiscum receperunt, & eandem per se iurauerunt: Papia, Cremona, Commuiterdona, Asta, Cæsaria, Ianua, Alba, & aliæ ciuitates & loca & personæ, quæ sunt, & quæ fuerunt in pace nostra.

HAec autem sunt nomina nunciorum, qui inuestituram consulatus à nobis nomine ciuitatum receperunt. de Mediolano Adobatus. De Placentia Gaardus Attizonus. De Laude Vincentius Corno. De Vincentia Pileus. De Padua Iansus. De Teruisio Florius. De Mantua Alexandrinus. De Eauentia Bernardus. De Bononia Antonius. De Mutina Arlotus. De Rhegio Rolandus. De Parma Iacobus Petribraui. De Nouaria Opizo. De Versellis Meardus. De Pergamo Artoficiarius.

SIgnum domini Friderichi Romanorum inclytissimi Imperatoris. Ego Gotifredus imperialis aulæ cancellarius vice Christiani Maguntinæ sedis archiepiscopi & Germaniæ archicancellarij recognoui.

ACta sunt hæc anno incarnationis Mclxxxiij. indictione prima regnante domino Fridericho Romano imperatore gloriosissimo, anno regni eius lxxxij. imperij verò. xxxix. Da. Apud Constantiam in solenni curia vij. Calend Iulij.

IN Christi nomine iuro ego quòd amodo ero fidelis domino Imperatori Fridericho, & eius filio regi Henrico: non ero in consilio vel facto, quòd ipsi perdant vitam vel membrum [a] aut mentem seu coronam [b] imperij vel regni vel caput, & si sciuero aliquem fecisse vel facere volentem: per me vel alium domino Imperatori vel regi, vel nuncio eius, sine fraude manifestabo eis, & adiuuabo honorem coronæ tenere: & si perdiderit, recuperare bona fide in exercitu & comitatu adiuuabo. Insuper pacem domini Imperatoris Friderichi, & filij eius regis Henrici, & suæ partis factam cum societate Lombardiæ & eius societatis sicut scriptum est inde, sine fraude intra quindecim dies post iurata bono intellectui, & sigillo Impera-

que. ar. in auth. vt præpo. nomen impe. arg. C. de fide instr. l. cōtractus. C. de conue. fis. deb. l. fisco. ff. de test. l. ad testium. §. si quis. ff. de transact. l. cum hi. §. si prętor. de coll. bo. l. j. arg. optimum. ff. de in integr. resti. l. diuus. C. qui test. fac. pos. l. furiosū. in fine. Si enim q̄ ad rei substantiam modum, ordinem vel solennitatē pertinent, omittantur quicquid gestū fuerit, vitiatur. arg. C. de contrahen. emp. l. empti. & l. pretiū. ff. de cōtrahen. emptio. l. nec emptio: & l. si res. & ff. de act. & obl. l. in omnibus. ff. loca. l. qui ad certum. & l. si tibi decem. & ff. de ver obl. l. j. in princi. ff. si cer. pe. l. rogasti. C. de non nu. pe. l. cum vltra. C. de iure emphy. l. ij. C. de fabricen. l. si quis insti. de inuti. stipu. §. si quis aliū. & §. si quis aliis. C. de sentē. & interlo. om. iud. l. prolatā. & C. de except. rei iud. l. j. C. de app. l. nominationes. Et quia quoties plura interuenire debent, vnum interuenisse non sufficit: vt ff. de disor. l. fin. cum si. Vnde est arg. cōtra, quod valeat instrumentum ita cōfectum. ff. de manu. vin. l. antepen. ff. de appella. lege, scio. sed primum verius Odofr. Sed quid si apponuntur solennitates, tamen erratur in vna: vtrum tabellio potest propria authoritate emendare exēplum, si errauit in die, vel in appositione loci? Respōdeo, si est quæstio super die vel loco, non potest emendare: nam rasura caderet in loco suspecto. si autem alibi, & vbi nō pendet quæstio: tūc emendare potest, & radere verbum erroneum, & ponere verbum verum. & not. C. de test. l. si vnus. Si autem non errauit in solennitate instrumenti, sed inqualitate facti, tunc postquā instrumentum est redactum in medum & publicatū, nihil sua authoritate emēdare potest, sed debet facere errore comperto de mandato iudicis secundū Cy. qui ita no. ff. de statu ho. l. Imperator. Vel dic si est talis error, qui noceat, nō potest emēdare sine iussu iudicis: secus si nō officit parti: quia partis non interest cum & sine tali emendatione valeat instrumentum: vt C. de test. lege, ambiguitates. & lege, præposteri. & lege errore. & ff. de reg. iur. lege, si librarius. Illud constat, quod aliæ sunt solennitates instrumenti, & aliæ negotij: vt no. ff. de edē. l. j. §. editiones in fine glo.

a IN Christi nomine. Mēbrū. Ad hoc est supra, de forma fid. ca. j. Odof.

b Coronam. Potest ergo princeps deponi, vt hic: qd' dic vt supra nota. in §. cum autem. de forma. fide. c. aliss. Odofre. Sed si Papa deponit Imperatorem dolo vel ambitione sine legitima & ardua causa: depositio ipso iure est nulla. Nā adesse exercitiis huius iurisdictionis supręmę circa statum tēporalium Papa debet procedere tanquam Deus qui est veritas: vnde requiritur causa: ergo nō subsistente causa, cessat iurisdictio. tenet consequentia p doctrinam Innocentij, qui dicit, quod quando causa requiritur tanquam fundamentum iurisdictionis, oportet causam esse veram, & discussam: alias iudicium est ipso iure nullum: vt ipse notat extra de foro compet. in nouella. ca. cum sit. & de rescript. c. super literis. per Innocen. de officio delegat. c. cum supper abbatia. per Innocen. Est & alia ratio: quia ecclesia debet vasallo vicem: & de suo Imperio nō potest eum lædere: imo Papa se facit alienum à potestate, si talem iustitiam non reddit imperatori cui iurauit fidelitatem: vt in capitu. j. de forma fide. collatio. x. & Imperator potest se defendere cum exercitu suo. de mil. vsal. qui contu. est. capitu. primo. §. vlterius. Vnde cum Papa Ioan. vigesimussecundus minaretur regi Roberto de faciendo mirabilia: Rex Robertus respondit: vos

facis

toris sigillata obseruabo bona fide [a], & sine fraude hoc iurare faciam omnes masculos [b] mecum habitantes à sexdecim annis supra vsque ad septuaginta intra quindecim dies postquam iuratum habuero, exceptis seruis.

Et qui per me iurare noluerint, intra tertiam diem imperatoris, vel regi, vel suis nunciis manifestabo per breue. Mclxxxiij. Indictione prima.

Ego iuro [c] omnibus ciuitatibus societatis Lombardiæ Marchiæ & Romaniæ & locis & domino Opizoni, marchioni Malaspinæ, & omnibus personis prædictæ societatis concessiones & permissiones atque pacta, sicut in scripto [d] pacis inter nuncios domini Imperatoris & rectores, & nuncios ciuitatum societatis Lombardiæ facto continetur firmans tenore: necero in consilio vel facto, vbi aliquod prædictorum minuatur alicui de societate: & si qua persona aut ciuitas, vel locus alicui ciuitati, vel loco, aut personæ prædictæ societatis, aut iam dicto marchioni auferre vel diminuere voluerit: eos vel eas manutenere, & defendere bona fide, sine fraude contra omnes adiuuabo: & omnia præcepta [e], quæ rectores concorditer omnes vel maior pars [f] mihi fecerint, sine fraude obseruabo. & omnia supradicta attendam à Calend. Maij vsque ad triginta annos [g] & in capite vniuscuiusque quinquennij, scilicet si per maiorem partem rectorum requisitus fuero, renouabo. & hoc totum sine fraude iurare omnes homines meæ ciuitatis à decimoctauo anno vsque ad septuagesimum faciam. & hæc omnia faciam iurare consules vel potestates meæ ciuitatis & credentias vsque [h] ad illum terminum, qui mihi constitutus fuerit per rectores Lombardiæ, & Marchiæ, & Romaniæ, in hoc eloquio.

facietis, & nos faciemus, & me iuuabo. hoc est quod iurantes in sacramento fidelitatis debent adiicere: vt supra, in pace. §. omnes. Odofre.

a Bona fide. hoc sufficiebat dixisse: & licet non dixisset sine fraude. bona enim fides contraria est dolo & fraudi: vt ff. pro socio. l. iij. in fine. Odof. ff. de pactis. l. iur. gen. §. sed si fraudandi. ibi, bono intellectu. Nota, quod cõtractus debet intelligi ad bonum & sanum intellectum: quod tene menti.

b Masculos. excludit ergo sexum fœmineum: certis tamen ciuitatibus hoc remittitur: quod suæ ciuitatis homines iurare non faciant: vt j. eod. c. §. hæc sunt nomina.

c Ego iuro. Hic Imperator idem iurat: & ipse in animam suam hic iurare facit: vt hic, & s. in pace. §. hic itaque. simile s. de forma fide. c. tibi domino. Vel dic non iurat idẽ, sed alius in animam eius: vt d. §. hanc itaque. & hoc innuit. l. proxi. ibi inter nuncios. Vel dic, quod hoc est sacramentum, quod fit per rectores ciuitatum, qui fuerunt in parte principis. argu. supra, eodem. §. hæc autem sunt ciuitates & loci superius notata. est iuramentum quod fit per ciues ciuitatum societatis Lombardiæ: sequẽtia vero sunt sacramenta rectorum ciuitatis Lombardiæ seu societatis eorum.

d Scripto. Secundum hoc habes etiam hic argumentum, quod hæc lex est scripta: quod dic vt supra diximus. Odofredus.

e Præcepta. Sed quomodo possunt præcepta iniungere principi, cum maior sit: et minor in maiorem nõ habet imperium? Respond. vt nota. ff. de iurisdict. omnium iudi. l. est receptum. & sic Imperator potest per actum obligatorium conferre iurisdictionem contra seipsum pro bono pacis. vel dic verius vt modo dixi. Odofredus.

f Maior pars. quod enim maior pars facit, tota vniuersitas fecisse videtur: vt ff. ad municipa. l. quod maior. Odofredus. Nota ergo, quod illud quod facit maior pars collegiatorum seu confœderatorum minori parte contradicente, ratum quo ad omnes debet haberi: quia omnes collegiati redigũtur ad instar vnius corporis. quod est notandum ex his scilicet, quæ pertinent ad totum corpus ligæ, & ille qui est nobilior & potentior in liga, ille intelligitur superior ad conuocandum alios. argumento. ff. de fide instrumento. lege, finali, in capitulo primo de maioritate & obediẽtia. per Innocentium.

g Triginta annos. Quid ergo erit finitis triginta annis? Respond. de necessitate ex integro est iurãdum: licet hoc hodie nõ seruetur. Non autem dicas tempore hoc elapso pacem amplius non durare, cum perpetuo, non ad tempus hæc pax concedatur: vt supra, eodem. §. hanc ergo pacem. vsque ad finem. & §. nos Romanorum Imperator. Odofredus. Imo ex hoc colligitur aperte pacem hanc temporalem fuisse. nam perpetuum est quod triginta annis durat: vt institutionibus de perpetuis & tẽporalibus actionibus. Odof. imo prima verior: vt supra eodem. §. in omni decimo anno. nam hæc dictio, in omni, perpetuitatem temporis demonstrat. Vel dic, quod tempus adiicitur hic iuramento. Imperatoris, nõ concessionibus & aliis capitulis pacis: & hoc teneas. tempus enim adiectum alicui determinabili determinat solum illud, & non aliud: ad cuius determinationem non est appositũ: vt ff. de contrahenda emptione. l. qui fundum. C. quando dies lece. l. ex his verbis.

h Credentias vsque ad illum terminum. Nota hic si tenes, quod hic sit iuramentum Imperatoris quod Imperator iurat credentias Lombardorum: & societates eorũ: & quod eas non pandet ad eorum detrimentum. Idẽ puto in Lõbardis & eorũ fautoribus, quod hoc idem principi iurent, cum magna secreta ab vniuersis imperio debeantur: vt C. de oper. public. l. quicunque locus. & secreta regis abscondere bonum est: vt in Lombarba de his qui secreta regis fradulenter inquirunt. in fine. Secreta enim domini subditis merito committuntur: vt argu C. de proxim. sacro. scrin. l. proximos. & quod iurent, habes argumen. extra de iureiuran. ego N. episcopus. & supra, de noua forma fideli. circa fin. Sed quæ dicuntur secreta siue credentiæ? Respondeo, ea quæ vulgo ignorat: vt argumen. ff. de iis qui deiece. vel effu. l. j. §. summa cum vtilitate. & amodo si contra faciant, videntur venire contra pacem & iuramentum suum: & ita pace carere debẽt: vt

& alias

Sed & alibi, qui alicuius secretū pandit, capite plectit. ff. de re mil. l. omne delictū. §. iij. & l iiij. C. de cōmer. & merc. l. j. §. si quis tabulas. ff. de possess. xxij. q. v. ca. de forma. Cōtra ff. de orig. iur. l. ij. §. postea princeps.

& alias de vasallo dicitur, qui amittit * feudum, si credentiam domini manifestauerit: vt supra, hic potest esse titulus, quibus modis feud. amitt. c. j. & frustra implorat legis auxilium, qui in eam committit: vt ff. de minoribus. l. auxilium. Odofredus. Ex prædictis apparet, quod si anciani alicuius ciuitatis iurauerunt tenere aliquā credentiā & aliquis eorum reuelat eam in dānum cōmunitatis, quòd debet ab officio remoueri. Et no. hic, ꝙ qñcūque imponitur hæc pœna remotionis durāte officio, potest cognosci de crimine. Nam si spectamus finem officij, frustra fieret amotio: vt C. ad legem Iuliam re. l. iubemus.

Die lunæ xj. Callē. Ianuarij [a] in Placentia in ecclesia sanctæ Brigidæ in præsentia Mirabelli, Gulielmi, Garoni notarij, ibiq; in eorum presentia [b] rectores Lombardię, Marchiæ & Romaniæ, fecerunt prædictum sacramentum: nomina quorum sunt hæc: de Brixia Aldericus de Sella. de Verona Voxo iudex. de Bononia Prendeparte potestas. de Padua Bazotus. de Nouaria Rogerius Marcellinus potestas. de Teruisio Oldericus de montello. de Mantua Gulielmus de Azo. & de Placentia Bonizo iudex. de Pergamo Albertus de Ossa potestas. de plebe de Granatina Petrus Collus iudex. de Fauentia Gulielmus Butinus potestas. de Mediolano Petrus vicecomes.

Haec sunt nomina eorum [c] qui iurauerunt, vt superius legitur: vt dicti rectores iurauerunt: eo excepto, quòd non fuerunt districti facere iurare homines suæ ciui-

[a] Die lunæ xj. Calend. Ianuarij. Nota quòd olim notarij ita scribebant ratione maioris certitudinis: quia si adiicitur intrante, vel exeunte, dubium est: quia quod pluribus modis exponi potest, est æquiuocum: vt no. ff. de verborum oblig. l. quoties in stipulatione ambigua. Quid ergo si instrumentum dicit actum vndecima die Ianuarij, & non dicit intrāte, vel eunte mense? Respōdeo: si quidem apponitur propriū nomen diei, puta actum die lunæ vndecima Ianuarij: satis apparet ex ipsa scriptura: vt hic. Si autem non apponit nomen proprium, potest dubitari. Pone enim, quod testes dicunt, vndecima die intrante mense Ianuarij partes fuerunt alibi. Ex aduerso respondetur, quod ista probatio non concludit de necessitate. Quæritur ergo, vtrum dicti testes reprobent instrumentum? Et videtur quod non: quia sicut debemus saluare testes, ne in falsum incidant: ita & instrumentum & testes: vt extra de testib. cum ita filij. Item dicta testium debent interpretari in meliorem partem: vt not. Innocen. in ca. dudum. ij. extra de electio. Item cum testes sunt inducti ad probandum, & non probant: de necessitate debent interpretari contra producentem: vt extra de probatio. c. in præsentia. et ca. cum causam. de rescript. & in cap. vlti. de conditione apposita per Ber. nisi in causa fauorabili: vt ff. de manu. l. antepe. & in cap. ex literis. de probat. & de regulis iuris. l. in ambiguis. cum similibus. In contrarium videtur: quia illud instrumentum secundum communem vsum tabellionum probat de vndecima die intrante mense. Cum ergo probatio reprobatur, ergo probatum est instrumentum. Non enim ista est præsumptio, sed communis intellectus vulgi. & ideo non obstat quod nota. ff. de pact. l. iurisgentium. §. quod fere. & quod notat Innocentius in capitu. innotuit. de eo qui fur. ordin. recep. non enim dicitur incertum quod certam interpretationem semper habuit. Argumen. ff. de fundo instructo. l. cum de lanionis. §. asinm. Et est notandum, quod ad hoc vt ista æquiuocatio cesset, in literis apostolicis apponitur nonas, Idus, & Calendas, vbi talis dubitatio incidere non potest: vt infra, eodem. §. fina.

[b] In eorum præsentia. hic habes argumentum expressum, quod testes debent scribi & imponi in prima parte instrumenti. & hoc hodie seruant tabelliones nostri temporis. Alij, quod in fine: vt videantur interfuisse contractui toti. Odofre. Tu dic, quod si debent se subscribere, debent eorum nomina & subscriptiones poni in fine: vt C. qui testa. fa. pos. l. hac consultissima. §. pe. ibi dum dicit, & in fine, &c. Et hoc patet ex ipso vocabulo: quia dicit subscriptio. sic et tabellio debet se subscribere in fine, licet signum suum possit apponere tam in principio quàm in fi. Illud certum est, quod instrumenta debent habere suas proprietates. Et per hoc dicūt quidam, quod imbreuiatura * nō probat: quia nō est ibi subscriptio & signum: vt no. Iaco. de Areti. C. de fide instru. l. cōtractus. per Bar. ff. de test. l. ad testiū. §. si quis. & dic vt extra de fide instru. c. cum per tabellionem. & in authenti. vt pręponatur imperatoris §. j. & C. de tabul. l. generali. lib. x. Et si inueniatur imbreuiatura, an præsumatur imbreuiatura testibus lecta, nota. ff. de lega. iij. l. fideicommissa. §. j. & facit ff. de mili. testa. l. Lucius. Illud est certum quod vna scriptura iuuat & interpretatur aliam: vt ff. de edend. l. si quis ex argentariis. §. si initium tabularum. & de petitione hæreditatis. lege, vtrum.

[c] Hac sunt nomina eorum. Dicit, quod non sunt districti facere iurare homines. Iste text. facit ad quæstionem, vtrum comes, qui habet castrū quodam in feudum, alij teneatur facere suos homines iurare. Nam aliquando feudum sic datur vt iurent ipsi, & faciant iurare suos nobiles & vasallos: aliquando de suis nobilibus non fit mentio. & est hic argument. quod non teneantur ad hoc: nisi expresse caueatur in pactis: quia homo vasalli mei non est propterea homo meus, nisi alias habeam iurisdictionem generalē. & hoc nota. in spec. de fundo. §. quoniam. versi. xiiij. quæritur. & versiculo sequen. Idem sacramentum facit, vt prædicti rectores fecerūt. per istum textum probatur aperte, quod si tabellio scripsit primo dicta vnius testis, & postea dixit idē p omnia, dixit vt alius testis: siue sub eadem die siue sub alia: non est vis, quod talis scriptura probat testes in vnam consonantiam concordasse: licet aliqui dicant, quod ista scriptura non valeat propter incertitudinem. Alij dicūt, quod non valet: quia proferunt vnum & eundem præmeditatum sermonem. Sed nec prima ratio valet: quia totum videtur repetitum, nec secunda. quia quod dicitur de eodem mediato sermone, habet locum quando testes sunt suspecti: secus si sunt bonæ famæ. Vnde sequitur, quod per dictos testes fit probatio: vt not. extra de verborum significatio. nihil obstat. in nouellis. In huius fœderis fine seu circa fœderis obseruationem notandum est: quia, vt dixi, ista est lex: vt dixi supra, in §. volumus. & lex est commune præceptum, &c. vt ff. de legatis. lege prima, & in legibus duabus Græcis, eodem titulo, & instit. de iure naturali. §. lex. Vel lex est sermo determinatus secundum communem concordiam ciuitatis, admonens quomodo oportet agere singula, secundū Ari.

* An autem probet fideq; faciat. itēque quid sit imbreuiatura & annotari suas ībréuiaturas reficere, et imbreuiaturę erratum corrigere, et an etiā cācellare possit, vbi publicum instrumentū reddit parti. vide eūdem Bald. C. de fun. instru. super tit. & Bartol. in leg. Librarius. ff. de ver. signi.

Vel

tatis. De brixia, Desiderius iudex, Martinus de Potenalupis, Pax Consalonerius. de Padua, Guaniphus Achalaone. de Verona, Cancellarius Crescenouum, & Viuianus aduocatorum. de Teruisio, Trauisius de Gualperto. de Pergamo, Lanfranchus. de Monancha, Oprandus Iudex, Ioannes de Petengo. de Nouaria, Friderichus. de Boñ. Michael Capra. de Mutina, Rolandus de Baimonte. de Carino Bunalellus, de Garbonensibus. de plebe de Granatoria, Gregorius consul ita iurauit: suus rector. de Fauentia, Anteus iudex, anno à natiuitate domini Mclxxx. indictione prima, & postea sequenti die Martis. xiij. Calen. Ianuarij Armanus de Parma rector idem sacramentum fecit, vt pridem rectores fecerunt: & Albertus & Theobaldo similiter.

Finit liber de pace Constantiæ.

Anathema quid. * Secundum quod tradit gl. xj. q. iij. c. si inimic⁹. & ibidem not. Cæterum quid sit Anathema no. xxiiij. quæ. c. certū. vbi ait text. à deo separationem esse, & alibi æternæ mortis dānationem xj. qō. iij. c. nemo episcopus. Qualiter anathematis sententia feratur no. ea. qō. et causa. c. debēt. Differentiam autē inter anathema & excommunicationē vide iij. q. iiij. c. omnes. & per Arch. iij. q. iiij. c. commissarias. qui anathema dānationē seu maledictionem exponit, abs qua liberet nos pater benedictiōis qui ꝑ omnia in omnibusque semper est benedictus.

Vel lex est principis placitum. ff. de consti. prin. l. j. & leges sacratissimæ hominum vitas constringūt, & ab omnibus sciri debent: vt C. de legi. & consti. l. leges. vnde quilibet leges obseruare tenetur siue volēs siue inuitus: vt in Lombar. de episco. & cle. l. volumus vt omnibus. Hanc igitur pacem scire debetis, & eam inter alia ciuilia tanquā pretiosum & nobile ius vestro studio exornare. Pax em̄ multa bona inducit, discordias em̄ remouet, & tranquillam quietē inducit, statum personarum ac ciuitatū augmentat, honestatem affert, diuitias præparat. Dei ac regum gratiam tribuit, superbiam vniuscuiusque excludit, auaritiā cuiusqꝫ repellit, honoratis adiungit, non dum honoratis præparat, ad Deo seruiendum animum cuiusqꝫ incitat, fructum affectat expostulatum, vel affectum facit acquirere seu nancisci. arg. C. de cad. tol. in prin. C. de offi. præfe. præto. Afri. l. in nomine. in princ. ij. col. & s̄. in prin. & C. de vete. iur. enu. l. ij. §. quantumcūque. & §. omnia igitur. & in Lombar. de seditio. contra. iu. ciui. l. j. in fi. extra de treuga & pa. c. j. in Lombar. vt episcopi sint vniti. l. placuit. ff. de offi. præfect. vrb. l. j. §. quies ff. de adi. lega. l. quid si iterum. insti. in prooe. in prin. insti. de excu. tu. §. inimicitias. Est enim pacis cōfirmatio ipsa vera iustitia: vt in Lombar. de fur. l. vindicta. Odofre. Quæstio vtrum de ista pace facta Constantiæ debeat gaudium, vel festiuitas celebrari? & videtur quod nō: quia ista pax fuit adulterina ex parte Friderichi: & dato ꝙ Friderich⁹ esset imperator, fuit nulla ex parte populorum, qui subtraxerant sibi obedientiam. Venio ad primum. Nam ista pax fuit in feruore discordiæ, quæ erat inter eum & ecclesiam: vt s̄. §. nos Roma. ver. sentētia quoque. in verbo, occasiōe guerræ vel discordiæ ecclesiæ. tunc arguo sic: Imperator erat anathemarizatus. Est enim anathema excommunicatio solennis: nec potest esse * occulta: & ideo iste Friderichus tanquam notorie excommunicatus non potuit se gerere pro imperatore: quia omnis authoritas publica est anathematizatis interdicta: vt no. Inn. de dolo & cōtu. vetitatis. & plenissime no. in c. pia de excep. in nouel. li. vj. Sol. quia iste imperator fuit depositus, & vt ita dixerim, decoronatus: ergo leges eius exoleuerunt. i. esse desierunt: vt ff. de orig. iu. l. ij §. exactis deinde regibus. Sed certe fortissima ratione iste Friderichus leges condere non poterat. nec publica iura imperij administrare: quia erat schismaticus & reus læsæ maiestatis ecclesiæ, & hostis dominæ suæ: vn̄ ipso facto erat suspēsus ab administratiōe vt C. de hære. auth. gazaros. ad hæc. C. ad le. Iul. maie. l. quisquis. & arg. ff. qui & à qui. l. quæsitum. & de accusatio. lege, ex iudiciorum. de acquirē. hæredi. lege, Pantonius. §. rei. instatu. de hæred. quæ ab intest. §. per contrarium. & in c. domino guerrā s̄. hic finitur lex, deinde consuetudines regni incipiunt. de elec. venerabilis. §. fin. Ex his ergo videtur cōcludendū, quod neque capitula istius pacis, neqꝫ leges istius Friderichi possunt in iudiciis allegari, & si quondā fuerit imperator. arg. C. de sac. san. eccl. l. decernimus. Io. And. tangit hic dubium extra de feu. c. ex parte. & dicit, quod quidam hoc asserunt: cum iste imperator fuerit damnatus in concilio Lugdunensi. Sed ipse Io. Andr. transit sicco pede & sub silentio nolens os ponere in cælum. tamē potest dici illud verbum. Illa loquebatur, nauē soluebat Vlysses. Nam quicquid cantet ecclesia, entia volunt bene disponi, nec bonū est stare semper in guerra & maledictione: & ideo quod populi acceptarūt, quia verisimile est, quod nondum erat depositus: ratū & gratum fuit hactenus habitum & seruatū quod in pace continetur. Item non reperitur, quod Henricus sextus rex Romanorum. à quo fundamentum etiam sumpsit ista pax, fuerit depositus: ergo valet. ff. quod fal. tu. autho. leg. j. §. idem Pomponius. Secunda ratio propter quam non videtur valere pax, erat: quia non valet transactio inter dominum & seruum: vt C. de transac. l. interpositas. sed ibi loquitur de seruo dicto à seruando. nam illa seruitus succedit loco mortis antiquæ: & ideo talis seruus pro mortuo habetur: vt ff. de condi. & demon. l. interdicit. sed nos loquimur in seruo ab obediendo, qui non habetur pro mortuo: cum sit ingenuus: vt nota, instit. de iu. perso. per Acc. Ex quibus concluditur, quod ista pax debuit esse læta & festiua: vt l. j. C. pub. lætiæ, vel consulum lib. xij. Deus igitur pacem nobis tribuat lætam, & durabile nomen: & si non perfecti operis, saltem bonæ voluntatis. Dicit enim Vegetius secundo de militari disciplina, Vnius ætatis sunt, quæ fortiter fiunt. Quæ verò pro vtilitate reipublicæ scribuntur, æterna sunt. O quàm magna & indelibilis fama, cui militat honor. Amen.

FINIS.

Institut. Iustini. Cod.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm